

Dear

Rec
Star
Uns
Adj
Priv
Ref
Stat
Gov
Pan
Ann
S

Pal
Bill
(

(

—

Punjab Vidhan Sabha Debates

11th February, 1958

Volume I—No. 1

OFFICIAL REPORT

CONTENTS

Tuesday, 11th February, 1958.

	PAGE
Recognition of a new party in the Vidhan Sabha ..	(1) 1
Starred Questions and Answers ..	(1) 1
Unstarred Questions and Answers ..	(1) 44
Adjournment Motions ..	(1) 137
Privilege Motion ..	(1) 140
Reference to the death of late Rao Mohar Singh, M.L.C. ..	(1) 142
Statement by the Chief Minister re: riot and firing at Jullundur..	(1) 144
Governor's Address (Laid on the Table) ..	(1) 145
Panel of Chairmen ..	(1) 164
Announcement by the Secretary re—	
Statement showing the Bills passed by the Punjab State Legis-	
lature during the First and Second Sessions, 1957, and assented	
to by the President/Governor ..	(1) 164
Papers laid on the Table ..	(1) 165
Bill(s)—	
(i) The Punjab Land Revenue (Amendment)—,1957—	
(Select Committee Report on it presented and the Bill with-	
drawn) ..	(1) 165
(ii) The Punjab Land Revenue (Special Charges)—,1957—	
(Select Committee Report presented and the Bill considered	
and passed) ..	(1) 166-205

CHANDIGARH :

Printed by the Controller of Printing and Stationery, Punjab
1958

Price: Rs. 7.50 ap.

ERRATA

PUNJAB VIDHAN SABHA DEBATE VOL. I, NO. 1

Dated the 11th February, 1958

<i>Read</i>	<i>For</i>	<i>On page</i>	<i>Line</i>
supplementary	supplem ntary	(1)9	1st from below
mensem	medsem	(1)17	2nd „ „
mentioned	meni oned	(1)20	8
लिया	किया	(1)24	26
belongs	belonger	(1)32	2 in column 3
persuade	persue	(1)52	8th from below.
Jullundur	Jullun ur	(1)53	10
land	la d	(1)54	7th from below
<u>Mill</u>	<u>Mills</u>	(1)56	28
will	w ll	(1)56	38
have	ave	(1)57	1
spans	spahns	(1)57	2
until	unt l	(1)59	3
is being run	s be ng r n	(1)59	9
accrued	ccr ed	(1)59	11
obviating	obviat ng	(1)59	17
jowans	owans	(1)59	17
made	ma e	(1)59	25
accordance	accord nce	(1)60	20
seven	sev n	(1)60	31
on	o	(1)88	1
Divisional	Dinisional	(1)114	2
Nagar	Naga	(1)134	2 in column 7

<i>Read</i>	<i>For</i>	<i>On page</i>	<i>Line</i>
Kapurthala	Kapurthaia	(1)134	7 in column 2
fully	full	(1)141	24
ਸੰਕੀ	ੀ	(1)148	1st from below
ਮਾਰੀ	ਮਾਰਾ	(1)171	16
ਧੱਕਾ	ਪੱਕਾ	(1)174	22
ਅਜਿਹੇ	ਅਜੇ	(1)179	9
about	abou	(1)186	1st from below
‘ਦਾ’ after the word ‘ਸੋਚਣ’		(1)190	10
ਬਾਰੇ	ਬਾਰ	(1)190	1st from below
ਅਜੇ ਤਾਈਂ	ਅਜੇਥਾਈਂ	(1)191	20
ਬਰਾਬਰ	ਬਰਾਦਰ	(1)195	19
ਜ਼ਰੇ-ਰਹਿਨ	ਜ਼ੇਰੇ-ਰਹਿਣ	(1)196	6th from below
ਸੂਬੇ	ਬੂਬੇ	(1)197	15
ਸਭਾਸਦ	ਸਭਾਜਦ	(1)199	15

The

ha
knc
Ra

Me

BL

to

ise

Co

S

ti
T
p
p

PUNJAB VIDHAN SABHA

Tuesday, 11th February, 1958

The Vidhan Sabha met in the Assembly Hall, Sector 10, Chandigarh Capital, at 2.00 P.M., of the Clock. Mr. Speaker (Sardar Gurdial Singh Dhillon) in the Chair.

RECOGNITION OF A NEW PARTY IN THE SABHA

Mr. Speaker : Before the Question Hour, I have to inform the House that I have recognized an opposition party consisting of nineteen Members known by the name of Independent and Socialist Groups with Pandit Shri Ram Sharma as the Leader.

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : Sir, can we know the names of the Members ?

Mr. Speaker : A list of the Members, if you like, will be circulated.

STARRED QUESTIONS AND ANSWERS

BLOCK SYSTEM FOR RECRUITMENT TO POSTS ADVERTISED THROUGH PUNJAB PUBLIC SERVICE COMMISSION

*1190. Shri Rup Singh Phul : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether Government have prescribed any 'Block System' for the recruitment of members of the Scheduled Castes to posts advertised through the State Public Service Commission; if so, the details thereof ;

(b) whether the 'Block System' referred to in part (a) above has been followed in all cases ; if not, the reasons thereof ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Yes. A copy of the instructions issued by the State Government is laid on the Table.

(b) Yes.

Copy of letter No. 28400-WG-S-56/8090, dated the 9th November, 1956, from the Chief Secretary to Government, Punjab, Chandigarh, to all Heads of Departments, Commissioners of Divisions, Deputy Commissioners and the District and Sessions Judges in the Punjab, Planning Officer, Punjab, and the Registrar, Punjab High Court.

Subject :—Representation of members of the Scheduled Castes and Scheduled Tribes and Backward Classes in service in Punjab.

It has come to the notice of Government that the instructions issued from time to time regarding the reservation of vacancies for members of Scheduled Castes, Scheduled Tribes and Backward Classes are not observed properly and the formula of rotation prescribed is misinterpreted in many cases. With a view to avoid any confusion the position is further explained below :—

(a) The percentage of reservation in services for members of Scheduled Castes/Tribes is 19 per cent on the basis of their total population in the Punjab. In addition to this, two per cent of vacancies have been reserved

[Chief Minister]

for members of Backward Classes recognised by Government from time to time. The instructions further enjoin that before vacancies reserved for Backward Classes are thrown open to others, they should first be offered to candidates of Scheduled Castes and Scheduled Tribes, if available. In the same way, before vacancies meant for Scheduled Castes and Scheduled Tribes are thrown open to others owing to non-availability of suitable candidates, they should be offered first to Backward Classes (Punjab Government letter No. 1945-WG-54/17246, dated the 17th March, 1954.)

- (b) With a view to ensuring due representation of members of Scheduled Castes, Scheduled Tribes and Backward Classes in Government services, a block system of recruitment based on a formula of rotation was prescribed in December, 1953. This formula envisages a system of appointment on the basis of block of five vacancies explained in the following manner:—

S+O+O+O+O = 5 vacancies or one block

(‘S’ stands for a post reserved for members of Scheduled Castes, Scheduled Tribes and Backward Classes ; and ‘O’ stands for a post open to all others)

According to the formula the first vacancy must be reserved for a member of the Scheduled Castes, Scheduled Tribes and Backward Classes irrespective of his position *inter se* the other candidates and the remaining four vacancies for others. In case it is not possible to fill the first reserved vacancy by appointment of a member of the Scheduled Castes, Scheduled Tribes and Backward Classes this vacancy may be filled by a candidate other than that belonging to Scheduled Castes, Scheduled Tribes and Backward Classes and the reservation should then be carried on from vacancy to vacancy in the same block until a suitable candidate for one vacancy in the block has been found. If all vacancies in the block are filled by non-Scheduled Castes/Tribes, etc., due to lack of suitable candidates the vacancy should be carried over to the second block. The reservation should be carried from vacancy to vacancy in each block until it is possible to fill it by a member of Scheduled Caste/Scheduled Tribe and Backward Class candidate. If, however, it is not possible to fill both the reserved vacancies in such a second block, then only one of the reserved vacancies will be carried over to the third block. In other words not more than one reserved vacancy will be carried over from one block to the next in any case. For facility of reference the position is made clear in the following manner :—

S+O+O+O+O	..	} First Block
O+S+O+O+O	..	
O+O+S+O+O	..	
O+O+O+S+O	..	
O+O+O+O+S	..	
O+O+O+O+O	..	
*S+S+O+O+O	..	} Second Block
O+S+S+O+O	..	
O+O+S+S+O	..	
O+O+O+S+S	..	
O+O+O+O+S	..	
O+O+O+O+O	..	

*S+S+O+O+O and so on .. Third Block

(Punjab Government letter No. 9525-WG-53/94449, dated 8th December, 1953)

- (c) The condition prescribed in Punjab Government letter No. 9525-WG-53/94449, dated the 8th December, 1953, that the permission of Chief Secretary in the Welfare and General Branch should be obtained before filling a vacancy reserved for a member of Scheduled Caste, Scheduled Tribe and Backward Class was relaxed,—*vide* para 2 of Punjab Government letter No. 3447-WG-54/30205, dated the 25th May, 1954. According to this decision the Heads of Departments or other competent officers concerned were permitted to appoint non-Scheduled Caste candidates

in the case of temporary reserved vacancies, which are to last for such a short term that they can be filled without reference to the Subordinate Services Selection Board or the Public Service Commission and reserved posts carrying a salary of less than Rs 50, which can be filled without reference to the Subordinate Services Selection Board, if after proper advertisement and reference to the Employment Exchanges as prescribed in Punjab Government letter No. 3641-WG-51/1948, dated the 2nd June, 1951, they are unable to find a suitable candidate belonging to Scheduled Castes, Scheduled Tribes and Backward Classes. In the case of posts to be filled through the Subordinate Services Selection Board or the Public Service Commission, it has been laid down in respect of reserved vacancies that if a suitable candidate belonging to Scheduled Castes, Scheduled Tribes and Backward Classes, is not available the reserved vacancy will be thrown open to all others.

- (d) The minimum qualifications prescribed for any post are not to be lowered with a view to accommodating any Scheduled Castes, Scheduled Tribes and Backward Classes candidate. The candidates belonging to these Castes possessing the minimum prescribed qualifications should not be rejected in favour of non-Scheduled Castes, Scheduled Tribes and Backward Classes candidates having higher qualifications. (Punjab Government letter No. 21609-WG-56/66979, dated the 1st/10th September, 1956).
- (e) The reservation of percentage of appointment for Scheduled Castes, Scheduled Tribes and Backward Classes is applicable to new appointments and not to promotions which are to be governed by consideration of seniority and merit alone.
- (f) Members of the Scheduled Castes, Scheduled Tribes and Backward Classes, who are in service and are otherwise qualified and suitable and against whom there are no complaints should not ordinarily be brought under reduction or retrenchment so long as their total strength does not exceed the prescribed limit. No retrenchment should be made without first obtaining the orders of the Chief Secretary in the Welfare and General Branch. (Punjab Government letter No. 4368-PG-50/2951, dated the 3rd April, 1950 and No. 4153-WG-51/2409, dated the 20th June, 1951 and No. 4854 WG-52/4164, dated the 21st August, 1952.
- It may, however, be made clear that a member of Scheduled Castes, Scheduled Tribes and Backward Classes in Government service will be entitled to this preference only when a Non-Scheduled Caste employee is senior to him by not more than one year. In other words, a member of Scheduled Castes, Scheduled Tribes and Backward Classes in Government service should not be retrenched, even though he may be the junior-most employee in the office or department concerned, if at the time of the proposed retrenchment there are other temporary employees not more than one year senior to the Scheduled Castes, Scheduled Tribes and Backward Classes employee senior to the Scheduled Castes, Scheduled Tribes and Backward Classes employee by not more than one year may be retrenched and the Scheduled Castes, Scheduled Tribes and Backward Classes employee should be retained. (Punjab Government letter No. 3555-WG-53/94027, dated the 14th December, 1953.)
- (g) To encourage members of Scheduled Castes, Scheduled Tribes and Backward Classes to obtain higher education, nineteen per cent of seats in educational, technical and professional institutions controlled by Government should be reserved for members of these classes, and a further two per cent seats should be reserved for members of the Backward Classes. The minimum qualifications, however, required for candidates for these seats should not, however, be relaxed in favour of members of Scheduled Castes, Scheduled Tribes and Backward Classes. If a sufficient number of candidates from Scheduled Castes, Scheduled Tribes are not available, the seats reserved for them, before they are thrown open to others, should be offered first to the members of the Backward Classes, if available. In the same way, if a sufficient number of candidates of Backward Classes is not available, the seats reserved for them should be offered first to candidates of Scheduled Castes and Scheduled Tribes. If, however, they are not available, the seats may thus be thrown open to other candidates. (Punjab Government letter No. 1946-WG-54/17248, dated the 17th March, 1954).

[Chief Minister]

(h) The instructions regarding Block System are also applicable to vacancies to be filled by transfer. (Punjab Government Memo. No. 1649-WG-54/23802, dated the 28th April, 1954). A block register should be maintained for each and every cadre so that while making recruitment to solitary posts, the Block System is observed. (Punjab Government letter No. 10067-WG-56/48349, dated the 11th/18th June, 1956).

(i) The half-yearly returns prescribed in Punjab Government Memorandum No. 6807-WG-51/3743, dated the 26th September, 1951, should continue to be submitted as usual through the Administrative Secretary concerned.

2. I am to request that these instructions should be followed strictly, in future, while filling new vacancies, and every effort should be made to fill all reserved vacancies by appointment of suitable members of the Scheduled Castes, Scheduled Tribes and Backward Classes.

Copy of letter No. 12674-WG-II-57/88443, dated the 11th/17th October, 1957, from the Chief Secretary to Government, Punjab, Simla-2, to the all Heads of Departments, Commissioners of Divisions, Deputy Commissioners and the District and Sessions Judges in the Punjab, Planning Officers, Punjab, and the Registrar, Punjab High Court.

Subject :—Representation of members of the Scheduled Castes and Scheduled Tribes and Backward Classes in services in Punjab.

I am directed to refer you to para (h) of Punjab Government letter No. 28400-WG-S-56/8090, dated the 9th November, 1957, on the subject noted above, wherein it has been laid down that the instructions regarding block system are also applicable to the vacancies to be filled by transfer.

A point has arisen whether the block system is to be observed while making appointments by transferring an officer/official from one cadre to another in the same department and it has been decided that where transfer from one cadre to another in the same department is involved due to promotion the block-system should not be observed. In order to clarify the matter the words, "the instructions regarding block-system are also applicable to vacancies to be filled by transfer", appearing in para (h) of the letter referred to above may be substituted as follows :—

The instructions regarding block-system are also applicable to vacancies to be filled by transfer from one Department to another and not from one cadre to another cadre in the same department.

RECOMMENDATIONS OF THE BACKWARD CLASSES COMMISSION

*1222. Sardar Atma Singh : Will the Chief Minister be pleased to state —

(a) whether the Backward Classes Commission appointed by the Government of India, has recommended any classes of persons residing within this State to be included in the list of Backward Classes; if so, their list ;

(b) whether Government have given any facilities to the classes referred to in part (a) above; if so, what, if not, the reasons therefor ;

(c) the steps now being taken by Government to implement the recommendation of the Commission referred to in part (a) above ;

(d) the details of facilities meant for the Backward Classes?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Yes. A complete list of classes recommended by the Backward Classes Commission is laid on the Table ;

(b) Out of the castes recommended by B.C.C. certain Castes had already been recognised by the State Government as Backward and they are

granted the following concessions.—The cases of the remaining castes or communities are under consideration of the State Government.

- (i) Two per cent seats have been reserved for them in State Government services and for admission in the educational, technical and professional institutions, on the basis of their population in the Punjab.
  - (ii) Candidates belonging to these Classes have been granted age concessions for entry into service under the Punjab State Government. In their case the maximum age-limit for appointment to Gazetted and Non-Gazetted posts has been raised by five years.
  - (iii) Members of these castes enjoy concessions in respect of application and examination fees payable in connection with the State Public Service Commission or Subordinate Services Selection Board. They are charged 1/4th of the ordinary fee.
  - (iv) Age and fee concessions are given to the candidates belonging to Backward Classes for the posts of Sub-Judges and Extra Assistant Commissioners. Their recruitment to these services is made from among those Backward Classes candidates who are declared to be qualified by the State Public Service Commission in the P.C.S. (Executive Branch) competitive examination and in the P.C.S. (Judicial Branch) competitive examination in view of their seniority *inter se* irrespective of the position obtained in the list of qualified candidates as a whole.
  - (v) Educational facilities in the form of remission of tuition fees and grant of stipends have also been given to Backward Classes students.
- (c) Committee of Legislators was constituted to examine the recommendations of the Backward Classes Commission and their recommendations are being considered by the Government.
- (d) As at (b) above.

Serial No.	Castes recommended by the Backward Classes Commission for—	
	Punjab	Pepsu
1	2	3
1	Acharaj, Panchal, Brahman Changar	Acharaj, Changar
2	*Aheria, Aheri, Heri, Naik, Thori Turi	Aheria, Aheri, Heri, Naik, Thori Tori
3	Ahir	..
4	Badhi, Barhai, Bhiman, Brahman Tarkhan	Barhai, Tarkhan
5	Bagria ..	Bagria
6	Batwal ..	..

[Chief Minister]

Serial No.	<i>Castes recommended by the Backward Classes Commission for—</i>	
	Punjab	Pepsu
1	2	3
7	*Barra ..	..
8	Barwar ..	..
9	Bahari Banoudhiya ..	..
10	Rajputs ..	..
11	Baragi, Bairagi ..	Bairagi, Bairagi
12	Barai, Tamboli ..	..
13	Batterha ..	..
14	Bathi ..	Bathi
15	Beta, Hensi, Hesi ..	..
16-A	Beria ..	..
16	*Bhand ..	*Bhand
17	*Bharbhunja ..	*Bharbhuja
18	*Bhanjara, Dhai ..	..
19	Bhati, Chang, Ghirath ..	..
20	Bhat, Bhatra, Darpi, Ramai ..	..
21	Bhojke ..	..
22	Bhuhalia, Lohar ..	..
23	Bhura Brahman ..	..
24	Biloch ..	..
25	Botehra ..	..
26	Brahman (in Kangra District) ..	..
27	Bhujrn ..	..
28	*Charg ..	..
29	*Chirimar ..	*Chirimar
30	Chhimba, Chhipi, Chhipa ..	Chhimba, Chimpa, Darzi, Tank
31	Dakaut ..	..
32	Daiya ..	..
33-A	Darpi (S. No. 20) ..	Deha Dhea
33	Dhanak ..	..
	Dhai (S. No. 18) ..	Darzi (S. No. 30)
34	Dheh ..	..

Serial No.	Castes recommended by the Backward Classes Commission for—	
	Punjab	Pepsu
1	2	3
35	Dhimar, Dhinwar, Jhinwar, Kahar, Mallah Dhiman Brahman (S. No. 4)	Dhinwar, Jhinwar, Kahar, Mallah ..
36	Dhobi	Dhobi
37	*Dhosali	Dosali
38	*Dhogri	..
39	Faqir	..
40	Gadaria	Gadaria
41	Gauria, Gwar, Gwaria	..
42	*Ghai	..
43	*Ghasiara, Ghirath (S. No. 19)	*Ghasiara, Ghosi
44	Ghosi	Ghosi
45	Gwala Gwar (S. No. 41) Gwaria (S. No. 41)	Gowala ..
46	Hadi	..
46-A	..	Hari
47	Hajjam, Nai	Hajam, Nai
48	Hali Heri (S. No. 2), Hensi (S.No. 15), Hesi (S. No. 15)	Heri ..
49	Jhangra, Brahman, Khati	..
50	Kassab Jhinwar (S. No. 35)	Jhatki, Kassab Jhinwar
51	Jogi Nath	..
52	Julaha, Kahar (S. No. 35)	Julaha
53	*Kangehra	*Kangehra
54	Kanjar, Kanchan, Ruchband	Kanjar, Kanchan
55	Kasera, Thathera	Kasera, Tawera, Thathera
56	Kamboj, Kamboh, Khati (S. No. 49)	..
57	..	Khatik (only Suryavanshi)
58	Kohli	Kohli
59	*Kuchband	..

[Chief Minister]

Castes recommended by the Backward Classes Commission for—

Serial No.	Punjab	Pepsu
60	Kulait ..	..
61	*Kumhar, Prajapat ..	Kumhar
62	Kurmi ..	Kurmi
63	*Labana, Vanzara ..	Lubana
64	Lakhera, Manihar ..	Lakhera, Manihar
65	..	*Lal Begi
66	Lohar (S. No. 22) ..	Lohar
67	*Madari ..	*Madari
68	*Mahatam, Rai Sikhs Mahtar Rai ..	..
69	Mali, Phool Mali, Saini Mallah (S. No. 35), Manihar (S. No. 64)	} ..
70	Merh Rajput ..	
70-A	Mewati ..	..
71	Miana ..	Mina
72	*Mirasi ..	*Mirasi
73	Mochi ..	Mochi
74	Mussavar ..	..
75	Nar Nai (S. No. 47) .. Naik (S. No. 2) ..	Nai Naik
76	Nalband ..	..
77	Noongar, Panchel Brahman (S. No. 1) Phool Mali (S. No. 69)	..
78	Pinja *Prajapati (S. No. 61), Raimaiya (S. No. 20), *Rai Sikhs (S. No. 68), *Rachband (S. No. 54) ..	Penja, Pinga Rai ..
79	Rajput (only in Kangra District) ..	..
80	*Rehar, Rehra, Rer Saini (S. No. 69)	..
81	*Shorgir ..	*Shorgir
82	*Sikiligar ..	..
83	*Singhiwala, Singhikant,	Singniwala
84	Soi ..	..

Serial No.	<i>Castes recommended by Backward Classes Commission for</i>	
	Punjab	Pepsu
85	Sikhs (Vide note)	Sikhs (Vide note)
86	Taga Tamboli (S. No. 11) Tank (S. No. 30) Tarkhan (S. No. 4)	Tamera (S. No. 55)
87	Teli	Teli
88	Thanwin Thathera, Kasera (S. No. 55) Thori (S. No. 2) Turi (S. No. 2) Vanzara (S. No. 63)	Tori (S. No. 2)

ਸਰਦਾਰ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ : ਜਿਹੜੀ ਲਿਸਟ ਗੌਰਮਿੰਟ ਨੇ supply ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚ 88 castes ਅਜਿਹੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿ Backward Classes Commission ਨੇ Backward recognise ਕਰਨ ਲਈ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਤਾਂ ਮੈਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ 88 castes ਵਿਚੋਂ ਕਿੰਨੀਆਂ ਨੂੰ State Government ਨੇ backward recognise ਕੀਤਾ ਹੈ ?

Mr. Speaker : The list is before the hon. Member.

ਸਰਦਾਰ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ : ਜਨਾਬ, ਲਿਸਟ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ certain Classes ਨੂੰ backward recognise ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਕੀਆਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿੰਨੀਆਂ classes ਨੂੰ backward recognise ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿੰਨੀਆਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਮੈਨੂੰ ਜ਼ਬਾਨੀ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ 88 classes ਵਿਚੋਂ ਕਿੰਨੀਆਂ Classes ਨੂੰ backward recognise ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਰਦਾਰ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ : ਕੀ Chief Minister ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਜਿਹੜੀ Committee Legislators ਦੀ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਉਸ ਨੇ ਕੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਉਹ ਕਮੇਟੀ ਗ਼ਾਲਬਨ ਪਿਛਲੀ Ministry ਦੇ ਵਕਤ ਵਿਚ ਮੁਕੱਰਰ ਹੋਈ ਸੀ ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਮੈਨੂੰ off-hand ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਕੀ ਕੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ।

ਸਰਦਾਰ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਜਿੰਨੀਆਂ classes ਦੀ ਸਫਾਰਿਸ਼ Backward Classes Commission ਨੇ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਹੀ State Government recognise ਕਰੇਗੀ ?

Mr. Speaker : This is not a supplementary question.

श्री प्रबोध चन्द्र : चीफ मिनिस्टर साहिब ने फरमाया है कि इन classes के लिए 2 % seats, State Government Services में reserve की गई हैं, मैं पूछना चाहता हूँ कि इन seats को किस प्रकार fill in करने का सरकार का इरादा है ? अगर किसी महकमे में 25 या 50 seats खाली होती हैं तो उन जातियों को किस तरह percentage दी जाएगी ?

मुख्य मंत्री : दूसरी वारी केंद्र की जावेगी ज़िआदा नौकरीयां लैट दी अउते उनुं हूँ ठीक percentage देल दी ।

श्री प्रबोध चन्द्र : जनाब आली, इस जवाब में यह बताया गया है कि इन backward classes के लिये 2 % seats नौकरियों में reserve रखी जाएंगी तो मैं जानना चाहता हूँ कि आया ५० नौकरियों के पीछे इन को एक नौकरी दी जाएगी या किसी और तरीका से इन को यह percentage दी जाएगी । जब दो या चार नौकरियां निकलेंगी तो सरकार उन को किस तरह fill in करेगी ?

मुख्य मंत्री : ज़िहज़ी गॉल तुसीं पुँछी है इस दा गॉल Scheduled Castes के block system के अधीन सेचिआ जा सकदा है ।

श्री प्रबोध चन्द्र : गवर्नमेंट ने बताया है कि इन backward classes के बच्चों को स्कूलों में fees की रियायत होगी । इस सम्बन्ध में मैं यह जानना चाहता हूँ कि क्या यह concession उन को Government institutions में ही दिया जाएगा या कि दूसरे स्कूलों में भी ?

मुख्य मंत्री : ज़िहवे कि Scheduled Castes हूँ रिआइतों मिलदीआं हन उमे तुरुं ही इह रिआइत दी दिती जावेगी । मैहूँ ज़बानी जाद नही है कि उह रिआइतों किहवे दितीआं जांदीआं हन ।

APPOINTMENTS OF SUB-DIVISIONAL OFFICERS IN THE STATE

*1319. **Sardar Harguranad Singh :** Will the Chief Minister be pleased to state —

- (a) the dates when the Sub-Divisional Officers were posted in different Sub-Divisions (Civil) in the State ;
- (b) whether any staff was also attached with the Sub-Divisional Officers on the dates mentioned in part (a) above ; if so, the scale of pay of the said staff and the dates from which they are drawing their salaries ?

Sardar Partap Singh Kairon : A statement containing the available information is laid on the Table.

Serial No.	Name of the District	Name of the Sub-Division	Date of posting of Sub-Divisional Officer in the Sub-Division	Whether any staff was also attached with the Sub-Divisional Officer on the date of posting of the Sub-Divisional Officer. If so, the scale of pay of the staff and also the dates from which they are drawing their salaries
1	2	3	4	5
1	Hissar	1. Sirsa 2. Bhiwani	31st October, 1954.	Not available. However, as a matter of policy the following staff has been provided for each of the newly created Sub-Division :— Assistant .. One in the grade of Rs. 116—8—180/10—250. Clerks .. Five in the grade of Rs. 60—4—80/5—120/5—175. Peons (Class IV Government servants) Four in the grade of Rs. 30— $\frac{1}{2}$ —35.
2	Rohtak	1. Sonapat	Not available (an old Sub-Division).	Office staff was provided to the Sub-Divisional Officers when the re-organisation of District Administration scheme came into force with effect from 1st January, 1955— Assistant .. One in the grade of Rs. 116—8—180/10—250. Clerks .. Two in the grade of Rs. 60—4—80/5—120/5—175. Waterman .. One in the grade of Rs. 27— $\frac{1}{2}$ —32. Chaukidar-cum-Sweeper in the grade of Rs. 27— $\frac{1}{2}$ —32. The above staff was given to the Sub-Divisional Officer on 1st January, 1955.

[Chief Minister]

Serial No.	Name of the District	Name of the Sub-Division	Date of posting of Sub-Divisional Officer in the Sub-Division	Whether any staff was also attached with the Sub-Divisional Officer on the date of posting of the Sub-Divisional Officer. If so, the scale of pay of the staff and also the dates from which they are drawing their salaries
1	2	3	4	5
	Rohtak—concluded	2. Jhajjar	3rd December, 1954.	<p>The Sub-Divisional Officer joined the new post on 3rd December, 1954, and staff was posted with him from the same date—</p> <p>1. Assistant .. One in the grade of Rs 80—5—110—5—150</p> <p>2. Clerks .. Five in the grade of Rs 50—3—80—4—100 (including Reader, Ahalmad, Stenotypist with Rs 15 allowance).</p> <p>3. Orderly .. One in the grade of Rs 27—$\frac{1}{2}$—32</p> <p>4. Office Peon .. One in the grade of Rs 27—$\frac{1}{2}$—32</p> <p>5. Waterman .. One in the grade of Rs 27—$\frac{1}{2}$—32</p> <p>6. Chaukidar-cum-Sweeper .. One in the grade of Rs 27—$\frac{1}{2}$—32</p> <p>New grades were given to the Assistant and Clerks with effect from 1st January, 1955.</p> <p>One Assistant in the grade of Rs 116—8—180/10—250, five Clerks in the grade of Rs 60—4—80/5—120/5—175 and four Class IV Government servants in the grade of Rs 27—$\frac{1}{2}$—32. They are drawing their salaries from the date of posting as in column 4.</p> <p>After the Re-organisation of Deputy Commissioner's Offices the Sub-Divisional Office, Kaithal, was provided with one Assistant in the time-scale of Rs 116—8—180/10—250 and two Clerks in the grade of Rs 60—4—80/5—120/5—175 and they are drawing their salaries from 11th March, 1955 and 24th January, 1955 respectively.</p>
3	Gurgaon	1. Rewari 2. Nuh	28th September, 1954. 11th May, 1956.	
4	Karnal	1. Kaithal	This Sub-Division has been in existence since before 1914. Further information is not available.	

Karnal—concl'd	2. Panipat	10th September, 1954.	One Assistant in the time-scale of Rs 80—5—110/5—150 and five Clerks in the time-scale of Rs 50—3—80/4—100 were attached to Sub-Divisional Officer, with effect from the following dates:—
			Assistant .. 19th September, 1954
			Two Clerks .. 10th September, 1954
			One Clerk .. 12th September, 1954
			One Clerk .. 13th September, 1954
			One Clerk .. 14th September, 1954
			The time-scales of the post of Assistant and Clerk were revised, with effect from 1st January, 1955, as follows:—
			Assistant .. Rs 116—8—180/10—250
			Clerks .. Rs 60—4—80/5—120/5—175
			Besides four Class IV Government servants in the time-scale of Rs 27— $\frac{1}{2}$ —32 were attached to the Sub-Divisional Officer with effect from the following dates:—
			1. Orderly .. 16th November, 1954
			2. Sweeper .. 17th November, 1954
			3. Peon .. 1st December, 1954
			4. Chaukidar .. 1st December, 1954
5 Ambala	1. Rupar	An old Sub-Division. It is in existence since long. The exact date is not known.	The Staff was attached with the Sub-Divisional Officer when this Sub-Division was brought into existence. The present staff is drawing the pay as under:—
			Assistant in the scale of Rs 116—8—180/10—250.
			Clerks in the scale of Rs 60—4—80/5—120/5—175.
			Peons in the scale of Rs 30— $\frac{1}{2}$ —35.

[Chief Minister]

Serial No.	Name of the District	Name of the Sub-Division	Date of posting of Sub-Divisional Officer in the Sub-Division	Whether any staff was also attached with the Sub-Divisional Officer on the date of posting of the Sub-Divisional Officer. If so, the scale of pay of the staff and also the dates from which they are drawing their salaries
1	2	3	4	5
..	Ambala—concl'd	2. Jagadhri	11th October, 1954 (afternoon)	1 Assistant in the scale of Rs 116—8—180/10—250. Three Clerks in the scale of Rs 60—4—80/5—120/5—175. Four Peons in the scale of Rs 30— $\frac{1}{2}$ —35.
		3. Naraingarh	4th May, 1956 (forenoon)	One Assistant in the scale of Rs 116—8—180/10—250. Five Clerks in the scale of Rs 60—4—80/5—120/5—175. Two Peons in the scale of Rs 30— $\frac{1}{2}$ —35.
6	Simla		There is no Sub-Division in this District.	
7	Kangra	1. Kulu 2. Hamirpur 3. Nurpur	Old Sub-Division (Date not known) .. 15th September, 1954.	The following staff was attached with each of the Sub-Divisional Officers :— 1. One Assistant in the scale of Rs 116—8—180/10—250. 2. Five Clerks in the scale of Rs 60—4—80/5—120/5—175. 3. One Steno-typist in the scale of Rs 60—4—80/5—120/5—175 with Special pay of Rs 15. 4. Four Class IV Government servants in the scale of Rs 30— $\frac{1}{2}$ —35.
8	Hoshiarpur	Una	15th August, 1955 (afternoon).	Date of posting of Sub-Divisional Officer ... 15th August, 1955 (afternoon) Dates of posting of staff— Designation Scale of pay Date of posting 1. Assistant ... Rs 116—8—180/10—250 1st September, 1955

9 Jullundur Nawanshahr 23rd of September, 1954

2. Reader to Sub-Divisional Officer Rs 60—4—80/5—120/5—175 16th August, 1955
3. Ahlmad to Sub-Divisional Officer Rs 60—4—80/5—120/5—175 16th August, 1955
4. Two Clerks (one Typist-cum-Record Keeper and one Miscellaneous Clerk) Rs 60—4—80/5—120/5—175 16th August, 1955
5. Steno-typist to Sub-Divisional Officer Rs 60—4—80/5—120/5—175 (*plus* Rs 15 per mensem as Stenography Allowance) Ditto
6. Four Class IV Government servants—
- (1) One Orderly to Sub-Divisional Officer Rs 27— $\frac{1}{2}$ —32 Ditto
- (2) One Office Peon Rs 27— $\frac{1}{2}$ —32 19th August, 1955
- (3) Chaukidar-cum-Mali Rs 27— $\frac{1}{2}$ —32 16th August, 1955
- (4) Sweeper ... Rs 27— $\frac{1}{2}$ —32 1st October, 1955

(Now revised as Rs 30— $\frac{1}{2}$ —35 with effect from 1st May, 1957)

The following staff was sanctioned,—*vide* Under Secretary to Government, Punjab, Revenue Department, endorsement No. 12539-E(CH)-54/355, dated the 20th August, 17th September, 1954, from the dates of taking over the charge :—

One Assistant ... Rs 116—8—180/10—250

Five Clerks .. Rs 60—4—80/5—120/5—175

Four Class IV Government servants Rs 27— $\frac{1}{2}$ —32

[Chief Minister]

(1)16

PUNJAB VIDHAN SABHA

[11TH FEBRUARY, 1958]

Serial No.	Name of the District	Name of the Sub-Division	Date of posting of Sub-Divisional Officer in the Sub-Division	Whether any staff was also attached with the Sub-Divisional Officer on the date of posting of the Sub-Divisional Officer. If so, the scale of pay of the staff and also the dates from which they are drawing their salaries
1	2	3	4	5
9	Jullundur— <i>concl'd</i>	Nawanshahr— <i>concl'd</i>	23rd of September, 1954— <i>concl'd</i>	<p><i>Assttant</i></p> <p>Shri Chanan Ram ... 1st October, 1954</p> <p><i>Clerks</i></p> <p>1. Shri Niranjana Dass ... D.tto</p> <p>2. Shri Manohar Lal ... D.tto</p> <p>3. Shri Prahlada Bhagat ... Ditto</p> <p>4. Shri Ram Lal ... Ditto</p> <p>5. Shri Gurdas Singh ... 1st April, 1955</p> <p><i>Class IV Government servants</i></p> <p>1. Shri Beli Ram, Peon ... 19th October, 1954</p> <p>2. Shri Ram Asra, Sweeper ... 8th October, 1954</p> <p>3. Shri Joginder Singh, Peon ... 1st January, 1955</p> <p>4. Shri Hans Raj, Chaukidar ... 18th February, 1955</p> <p>There is no Sub-Division (Civil) in this District.</p>
10	Ludhiana			

11	Ferozepore	1. Muktsar	24th August, 1955	<p>Exact information is not available. However, as a matter of policy, the following staff has been given to each of the newly created Sub-Divisions under the District Re-organization Scheme.</p> <p>Assistant ... One in the grade of Rs 116—8—180/10—250.</p> <p>Clerks ... Five in the grade of Rs 60—4—80/5—120/5—175.</p> <p>Class IV Government servants Four in the grade of Rs 30—$\frac{1}{2}$—35</p> <p>Information not available</p>
12	Amritsar	2. Moga 3. Fazilka Patti	Not available (old Sub-Division) Ditto 20th July, 1955	<p>The following staff was attached with Sub-Divisional Officer (Civil) Patti, on the date of his posting :—</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. One Assistant in the grade of Rs 116—8—180/10—250. 2. Four Clerks in the grade of Rs 60—4—80/5—120/5—175. 3. One Steno-typist in the grade of Rs 60—4—80/5—120/5—175. <i>plus</i> Rs 15 per mensem as Special Pay. 4. Two Peons in the grade of Rs 27—$\frac{1}{2}$—32. 5. One Chaukidar cum-Mali in the grade of 27—$\frac{1}{2}$—32. 6. One Sweeper in the grade of Rs 27—$\frac{1}{2}$—32.
13	Gurdaspur	1. Pathankot	Not available	<p>Before 1st January 1955, one Reader, one Ahlmad, and two Orderlies were attached, with the Sub-Divisional Officer. On reorganisation one Reader, one Ahlmad, one Steno-typist one Orderly, one Assistant-in-charge, one General Clerk, one Record Keeper-cum-typist, one copyist and one office Peon were attached with him. The Assistant-in-charge was paid in the scale of Rs 116—8—180/10—250, with effect from 1st January, 1955. Orderly and Peon in the scale of Rs 27—$\frac{1}{2}$—32 and other staff in the scale of Rs 60—4—80/5—120/5—175 except the Steno-typist who was allowed Rs 15 per mensem as Stenography Allowance in addition to his pay.</p>

[Chief Minister]

Serial No.	Name of the District	Name of the Sub-Division	Date of posting of Sub-Divisional Officer in the Sub-Division	Whether any staff was also attached with the Sub-Divisional Officer on the date of posting of the Sub-Divisional Officer. If so, the scale of pay of the staff and also the dates from which they are drawing their salaries																														
1	2	3	4	5																														
13	Gurdaspur— <i>concl'd</i>	2. Gurdaspur 3. Batala	3rd January, 1955 4th October, 1954	<p>As in the case of Sub-Divisional Officer (C) Pathankot, after re-organisation.</p> <p>Two clerks in the scale of Rs 50—3—80/4—100, who were made surplus by the Deputy Commissioner's Office from the sanctioned strength of this office establishment were attached with the Sub-Divisional Officer, up to 31st December, 1954. After this the following staff was provided to him with effect from 1st January, 1955.</p> <table><thead><tr><th>Serial No.</th><th>Designation</th><th>Time-scale</th></tr></thead><tbody><tr><td>1.</td><td>Assistant-Incharge ...</td><td>Rs 116—8—180/10—250.</td></tr><tr><td>2.</td><td>Reader ...</td><td>Rs 60—4—80/5—120/5—175.</td></tr><tr><td>3.</td><td>Ahlmad ...</td><td>Rs 60—4—80/5—120/5—175.</td></tr><tr><td>4.</td><td>Record-Keeper-cum-Typist</td><td>Rs 60—4—80/5—120/5—175.</td></tr><tr><td>5.</td><td>General Clerk ...</td><td>Rs 60—4—80/5—120/5—175.</td></tr><tr><td>6.</td><td>Copyists (two) ...</td><td>Rs 60—4—80/5—120/5—175.</td></tr><tr><td>7.</td><td>Steno-typist ...</td><td>Rs 60—4—80/5—120/5—175 <i>plus</i> Rs 15 per mensem as Steno-graphy allowance.</td></tr><tr><td>8.</td><td>Orderly ...</td><td>Rs 27—$\frac{1}{2}$—32.</td></tr><tr><td>9.</td><td>Office Peon ...</td><td>Rs 27—$\frac{1}{2}$—32.</td></tr></tbody></table>	Serial No.	Designation	Time-scale	1.	Assistant-Incharge ...	Rs 116—8—180/10—250.	2.	Reader ...	Rs 60—4—80/5—120/5—175.	3.	Ahlmad ...	Rs 60—4—80/5—120/5—175.	4.	Record-Keeper-cum-Typist	Rs 60—4—80/5—120/5—175.	5.	General Clerk ...	Rs 60—4—80/5—120/5—175.	6.	Copyists (two) ...	Rs 60—4—80/5—120/5—175.	7.	Steno-typist ...	Rs 60—4—80/5—120/5—175 <i>plus</i> Rs 15 per mensem as Steno-graphy allowance.	8.	Orderly ...	Rs 27— $\frac{1}{2}$ —32.	9.	Office Peon ...	Rs 27— $\frac{1}{2}$ —32.
Serial No.	Designation	Time-scale																																
1.	Assistant-Incharge ...	Rs 116—8—180/10—250.																																
2.	Reader ...	Rs 60—4—80/5—120/5—175.																																
3.	Ahlmad ...	Rs 60—4—80/5—120/5—175.																																
4.	Record-Keeper-cum-Typist	Rs 60—4—80/5—120/5—175.																																
5.	General Clerk ...	Rs 60—4—80/5—120/5—175.																																
6.	Copyists (two) ...	Rs 60—4—80/5—120/5—175.																																
7.	Steno-typist ...	Rs 60—4—80/5—120/5—175 <i>plus</i> Rs 15 per mensem as Steno-graphy allowance.																																
8.	Orderly ...	Rs 27— $\frac{1}{2}$ —32.																																
9.	Office Peon ...	Rs 27— $\frac{1}{2}$ —32.																																

14	Patiala	1. Fatehgarh Sahib	1st September, 1948	1st September, 1948	Record-Keeper General ... Rs 60—4—100.
					Head Clerk ... Rs 60—4—100.
					Reader ... Rs 60—4—100.
					Steno-typist ... Rs 40—2—60 <i>plus</i> Rs 20. (Special Pay)
					Clerks (three) ... Rs 40—2—60.
					Peons (three) ... Rs 25—1—30.
		2. Kandaghat	1st September, 1948	ditto	Ditto
15	Mohindergarh			There is no	Sub-Division (Civil) in this District
16	Sangrur	1. Malerkotla	Not available (an old Sub-Division)		
		2. Jind	Ditto		...
		3. Barnala	Ditto		...
17	Kapurthala			There is no	Sub-Division (Civil) in this District
18	Bhatinda	1. Faridkot	Not available (an old Sub-Division)		...
		2. Mansa	Ditto		...

TEMPORARY APPOINTMENT OF OFFICERS OTHER THAN THOSE RELATING
TO THE I.A.S. CADRE

*1343. Sardar Rajinder Singh : Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) whether there are any posts to which officers, other than those belonging to the I.A.S. cadre, cannot ordinarily be appointed for a period of more than six months; if so, the number thereof ;
- (b) whether there are any posts out of those mentioned in part (a) above to which officers other than those belonging to the I.A.S. cadre have been working for more than six months; if so, the designation of such posts and the reasons therefor ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) (i) Yes. Officers other than those who are members of the I.A.S. cannot ordinarily be appointed for a period of more than six months to the posts borne on the I.A.S. Cadre.

(ii) Eighty-six.

(b) Yes. Two officers who are not members of the I.A.S. have been working as Director of Industries, Punjab, and Deputy Secretary, Finance, for more than six months. The officer appointed as Director of Industries, was given only the current charge of the duties of this post when Shri H. D. Shourie, I.A.S., the former Director of Industries, Punjab, went to Japan as a Member of the Indian Productivity Team. This arrangement continued because of administrative convenience.

The officer appointed against the Cadre post of Deputy Secretary, Finance, had been working as such since 1st April, 1953, as a specialist officer in the Finance Department. It was not considered advisable to disturb him or create a permanent post of Deputy Secretary, Finance, for him after the integration. He was accordingly appointed to officiate against one of the cadre posts of Deputy Secretary, Finance, which is being held in abeyance till he retires from service on the 6th October, 1958.

CONSTITUTION OF INTERIM GURDWARA BOARD

*1221. Sardar Atma Singh : Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) the reasons for constituting Interim Gurdwara Board—*vide* Home Department notification No. 18, dated 10th January, 1958, in place of the previous one ;
- (b) whether it is a fact that an Advisory Committee appointed by Government, representing all interests of Sikhs, have sent its unanimous report to the Government in connection with the control of the Sikh Gurdwaras in Patiala Division ; if so, the contents of the report and the action, if any, taken thereon ;
- (c) the steps, if any, so far taken to hand over the control of Sikh Gurdwaras in Patiala Division to the Shiromani Gurdwara Parbandhak Committee, Amritsar ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) The Interim Gurdwara Board has been reconstituted as a result of representations received from certain Sikh Organisations of the erstwhile Pepsu State.

(b) & (c) Yes. The committee has recommended that the Sikh Gurdwaras Act, 1925, may be extended to the territory of the erstwhile Pepsu State after carrying out certain amendments in it. A Bill to amend the said Act is accordingly being prepared and will be introduced in this House in the current Session.

ਸਰਦਾਰ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਪੈਪਸੂ ਦੀ ਉਹ ਕਿਹੜੀ ਜੱਥੇਬੰਦੀ ਸੀ ਜਿਸ ਦੀ ਦਰਖਾਸਤ ਉਤੇ ਇਹ Interim Board ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਮਾਲਵਾ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ।

ਸਰਦਾਰ ਧੰਨਾ ਸਿੰਘ ਗੁਲਸ਼ਨ : ਕੀ ਪੈਪਸੂ ਵਿਚ ਸਿਖਾਂ ਦੀਆਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਹੋਰ ਵੀ ਜੱਥੇਬੰਦੀਆਂ ਕਾਇਮ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਾਮਜ਼ਦਗੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਪਤਾ ਲਗਾ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਦਵਾਂਗੇ ।

ਸਰਦਾਰ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਪੈਪਸੂ ਵਿਚ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਨੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਜੋ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ . . . .

Mr. Speaker : It is not a supplementary question.

ਸਰਦਾਰ ਹਰਗੁਰਨਾਦ ਸਿੰਘ : ਮਾਲਵਾ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜੱਥੇਬੰਦੀ ਦੀ ਉਮਰ ਕਿੰਨੀ ਹੈ ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਉਹ ਪੁਰਾਣੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹੁਣ ਵੀ ਹਨ ।

ਸਰਦਾਰ ਹਰਗੁਰਨਾਦ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਿਛਲੀਆਂ elections ਵਿਚ ਟਿਕਟਾਂ ਨਹੀਂ ਸਨ ਮਿਲੀਆਂ ?

ਸਰਦਾਰ ਭਾਗ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਮਾਲਵਾ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਤੋਂ ਅਲਾਵਾ ਹੋਰ ਵੀ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਕੋਈ Organisation ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿਚ ਨਾਮਜ਼ਦਗੀ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ ?

Mr. Speaker : This has already been replied to.

ਸਰਦਾਰ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਮਾਲਵਾ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਕੋਈ registered body ਹੈ ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ, ਪਰ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਭਾਰੀ ਜ਼ੋਰ ਹੈ ।

श्री प्रबोध चन्द्र : क्या चीफ़ मिनिस्टर साहिब बताएंगे कि गवर्नमेंट ने जो कार्य-वाही की है वह क्या उन assurances के बिल्कुल मुतज़ाद नहीं थी जो शिरो-मणि गुरद्वारा प्रबन्धक कमेटी को दी गई ?

Mr. Speaker : This is not a supplementary question. It is only a suggestion.

Shri Prabodh Chandra : Sir, is the Government aware of the fact that certain assurances contradictory to the action taken by the Government . . .

अध्यक्ष महोदय : यह बनता नहीं है। (This does not arise.)

ਸਰਦਾਰ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਚੀਫ਼ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨੂੰ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਦਿਤੇ ਗਏ ਯਕੀਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਬੋਰਡ ਤੋੜਣ ਦੇ ਕੀ ਕਾਰਨ ਸਨ ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ ਅਜਿਹਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ Competent ਹਾਂ ਜਿਸ ਨਾਲ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੋ ਸਕੇ।

IN JURIES TO POLICEMEN MAKING ARRESTS OF JAN SANGH WORKERS AT AMRITSAR

*1223. Sardar Atma Singh : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) Whether it is a fact that some policemen were stoned and some officers injured while making arrests of some Jan Sangh workers in Lohgarh Bazar at Amritsar, on 20th October, 1957.

(b) If answer to part (a) above be in the affirmative, whether any case has been registered against any one of them in connection with the said incident, if so, under what provisions of Law.

(c) Whether any persons involved in the said incidents have been arrested; if so, their names.

(d) The steps proposed to be taken by Government to check the repetition of such incidents ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Yes. One Inspector and two Foot-constables were injured while effecting arrest of the H.R.S. Agitators inside Lohgarh Gate, Amritsar, on 20th October, 1957 at 6-30 p.m.

(b) Yes. F.I.R. No. 220, dated 20th October, 1957, under section 307/332/148/149, I.P.C., police station Kotwali.

(c) Yes. Ten persons viz Sarvshri Ram Saran, Harbans Lal, Jugal Kishore, Harish Chand, Brij Lal, Benarsi Lal, Bhagwan Dass, Ram Kishan, Bhupal Singh and Shiv Kumar.

(d) Such risks and dangers were inherent in the duties of the police. No special steps are considered necessary. Officers and men on such duties carry them out in the best way they can.

श्री प्रबोध चन्द्र : क्या चीफ़ मिनिस्टर साहिब के इल्म में है कि ये जो 10 आदमी गिरफ्तार किए गए थे वे court ने सब रिहा कर दिए थे और उन की plea थी कि पत्थर फेंकने वालों.....

Mr. Speaker : This is not a supplementary question. It is only giving information.

पंडित श्री राम शर्मा : ये जो फ़साद की वजह से arrest हुए थे क्या मुख्य मन्त्री जी बताएंगे कि वे सब छूट गए थे या उन्होंने सज़ा पाई ?

मुख्य मंत्री : मुझे पता नहीं । यह सवाल में पूछा नहीं गया था । पूछ कर बता सकता हूँ ।

LOCAL DEVELOPMENT SCHEMES

*1323. Thakur Mehar Singh : Will the Minister for Planning and Community Projects be pleased to state the total amount allocated by Government for Local Development Schemes, district-wise in the State for the year 1957-58 and for Kangra district, tehsil-wise ?

Dr. Gopi Chand Bhargava : The total amount allocated for local Development schemes to each district (except Simla and Kangra) for the year 1957-58 is Rs 1,20,000. The amount allocated to the Kangra district is Rs 1,60,000 including a special allocation of Rs 40,000 for the Kulu Sub-Division.

2. The amount allocated so far to each tehsil in the Kangra District is as below :—

	Rs
Hamirpur ..	25,000
Kulu ..	60,000
Kangra ..	15,000
Palampur ..	20,000
Dehra ..	10,000
Nurpur ..	10,000

The allotment of Rs 20,000 allocated to the Kangra District in February, 1958 remains to be made by the Deputy Commissioner.

DISTRIBUTION OF RADIO SETS IN COMMUNITY PROJECT AREAS OF THE STATE

*1342. Sardar Rajinder Singh : Will the Minister for Planning and Community Projects be pleased to state—

- whether any radio receiving sets were received by Government from the Union Government during the year 1956-57, for the Community Projects in the State, if so, their number ;
- the manner in which the said radio sets were distributed ;
- the proportion in which the cost of each radio set has been borne by the villagers concerned, the State Government and the Union Government respectively ?

Dr. Gopi Chand Bhargava : The hon'ble Member is referred to the answer given to his Starred Assembly Question No. 554.*

SUSPENSION OF DEPUTY SUPERINTENDENT, CENTRAL JAIL, FEROZEPUR

*1214. Sardar Bhag Singh : Will the Minister for Planning and Community Projects be pleased to state—

- (a) whether the Deputy Superintendent, Central Jail, Ferozepur, was suspended as a result of the enquiry conducted by Mr. Justice Capoor into the incidents in the said Jail ;
- (b) if the answer to part (a) above be in the affirmative, whether the officer concerned was allowed to give this evidence in the enquiry ?

Dr. Gopi Chand Bhargava : (a) Yes.

(b) The report of Mr. Justice Capoor shows that the officer did not choose to explain his position by coming forward as a witness.

ਸਰਦਾਰ ਹਰਗੁਰਨਾਥ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਉਸ ਡਿਪਟੀ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਉਤੇ ਇਹ ਪਾਬੰਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਗਾਈ ਗਈ ਕਿ ਉਹ ਉਥੇ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆ ਸਕਦਾ ਜਿਥੇ ਕਿ enquiry ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ ?

ਯੋਜਨਾ ਮੰਤਰੀ : ਗਵਾਹੀ ਦੇਣੇ ਪਰ ਕੋਈ ਪਾਬੰਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਕੋਈ ਹੁਕਾਮਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਤਰਫ਼ ਤੋਂ ਵਕੀਲ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਕੀ ਮੈਂ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਦਰਖਾਸਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ department ਤੋਂ ਕਿਸ ਦੀ report ਪਰ suspend ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ?

ਮੰਤਰੀ : ਜਸਟਿਸ ਕਪੂਰ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਪਰ।

ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਕੀ ਮੰਤਰੀ ਜਾਂ ਬਤਾਏਗੇ ਕਿ Justice Capoor ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਸ਼ਾਇਦ ਹੋਣੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ department ਦੀ ਤਰਫ਼ ਤੋਂ ਉਸ ਪਰ ਕੋਈ action ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ?

ਮੰਤਰੀ : ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ departmental action ਸੀ।

ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਕੀ ਮੈਂ ਜਾਨ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ Justice Capoor ਦੀ report ਸ਼ਾਇਦ ਹੋਣੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਕੀ departmental action ਲਿਆ ?

ਅਧਿਕਾਰ ਮਹੋਦਯ : ਇਹ ਤਾਂ ਇਸ ਸਵਾਲ ਵਿੱਚ ਪੁੱਛਿਆ ਨਹੀਂ ਗਿਆ। (It has not been asked in this question).

*Note.—The answer to Starred Question No. 554 appears in the debate, date 15 June, 1957.

पंडित श्री राम शर्मा : डाक्टर साहिब यानी मिनिस्टर इंचार्ज के जवाब से मालूम हुआ कि Justice Capoor की report साया होने से पहले भी action लिया गया था और बाद में भी । तो मैं यह पूछना चाहता हूँ कि report publish होने से पहले क्या action लिया गया था ?

मन्त्री : सवाल यह था कि क्या पहले भी कोई action लिया गया था ; मैंने बता दिया कि departmental action लिया गया था ।

IRON AND STEEL QUOTA-HOLDERS IN KARNAL CITY

*1283. Shri Ram Piara : Will the Minister for Finance be pleased to state—

- (a) whether the classification of quota-holders of Iron and Steel namely A, B and C classes has been abolished; if so, when ;
- (b) the quantity of iron and steel that used to be given to A, B and C quota-holders before the abolition of the classification referred to in part (a) above ;
- (c) the number and names of quota-holders of iron and steel in Karnal City and the quantity of iron and steel allotted to each year-wise after the abolition of the classification referred to in part (a) above;
- (d) the quantity of iron and steel (defective or otherwise) allotted to each quota-holder referred to in para (c) above, as extra and additional upto September, 1957 ?

Shri Mohan Lal : (a) Yes. In January, 1954.

(b) 'A', 'B' and 'C' class quota-holders were eligible to 6, 4 and 2 tons of steel per quarter respectively subject to the availability of stocks.

(c) & (d). There are 10 quota-holders in Karnal City. Their names, and the allotment made to each, of prime quality and defective steel are given in the list placed on the Table of the House.

STATEMENT OF ALLOTMENT OF PRIME QUALITY STEEL

Serial No.	Name	1954				1955				1956				1957 (UP TO SEPTEMBER)			
		T.	Cwt.	Q.	Lb.	T.	Cwt.	Q.	Lb.	T.	Cwt.	Q.	Lb.	T.	Cwt.	Q.	Lb.
1	M/s Dev Dutt Vij, Karnal City.	16	16	1	26	8	8	0	8	30	16	0	0	2	16	0	0
2	M/s Gujranwala Metal Works, Karnal City.	9	5	1	14	5	15	2	8	20	3	2	0	2	16	0	0
3	M/s Bharat Iron Works, Karnal City.	3	6	3	10	3	2	0	8	10	5	1	0	1	8	0	0
4	M/s Zamindara Trunk House, Karnal City.	4	8	2	26	2	18	3	0	10	5	1	0	1	8	0	0
5	M/s Munshi Ram-Kewal Ram, Karnal City.	1	15	2	16	2	18	1	0	10	5	1	0	1	8	0	0
6	M/s Lyallpur Steel Works, Karnal City.	2	5	0	6	2	13	3	8	10	5	1	0	1	8	0	0
7	M/s Lal Chand-Girdhari Lal, Karnal City.	2	13	0	16	2	18	3	0	10	5	1	0	1	8	0	0
8	M/s Chiniot Trunk House, Karnal City.	3	4	0	5	3	2	0	8	10	5	1	0	1	8	0	0
9	M/s Chawla Trunk House, Karnal City.	Brought on allotment list in 1955				2	13	2	8	10	5	1	0	1	8	0	0
10	M/s Asiatic Industries, Karnal City.	Brought on allotment list in 1956								15	4	0	0	2	16	0	0

(1)26
Minister for Finance]

PUNJAB VIDHAN SABHA

[11TH FEBRUARY, 1958

STATEMENT OF ALLOTMENT OF DEFECTIVES

1	M/s Dev Dutt Vij, Karnal City.	Nil	0	8	2	8	1	19	0	8	1	2	0	13
2	M/s Gujranwala Metal Works, Karnal City.	Nil	0	8	2	8		Nil			0	9	0	1
3	M/s Bharat Iron Works, Karnal City.	Nil	0	8	2	8		Nil			Nil	Nil	Nil	Nil
4	M/s Zamindara Trunk House, Karnal City.	Nil	Nil	Nil	Nil	Nil		Nil			1	13	0	0
5	M/s Munshi Ram-Kewal Ram, Karnal City.	Nil	Nil	Nil	Nil	Nil		Nil			5	8	0	0
6	M/s Lyallpur Steel Works, Karnal City.	Nil	0	8	2	0		Nil			4	5	0	0
7	M/s Lal Chand-Girdhari Lal, Karnal City.	Nil	Nil	Nil	Nil	Nil		Nil			1	4	0	0
8	M/s Chiniot Trunk House, Karnal City.	Nil	0	8	2	0		Nil			1	18	0	22
9	M/s Chawla Trunk House, Karnal City.	Brought on allotment list in 1955	0	8	2	0		Nil			4	8	3	27
10	M/s Asiatic Industries, Karnal City.	Brought on allotment list in 1956						Nil			Nil	Nil	Nil	Nil

STARRED QUESTIONS AND ANSWERS

(1)27

श्री राम प्यारा : वजीर मुतअल्लिका ने सवाल के जवाब में बताया है कि 1954 में quota-holders की पिछली classification खत्म हो गई थी। तो क्या मैं उन से पूछ सकता हूँ कि यह ठीक नहीं है कि इस के बावजूद श्री डी.डी. विज को जिस का नाम list में No. 1 पर है, पहले का quota मिलता रहा है ?

अध्यक्ष महोदय : क्या फरमाया है आप ने ? (What has the hon. member said ?)

श्री राम प्यारा : स्पीकर साहिब, मैं ने यह पूछा है कि 1954 के बाद भी जबकि यह classification खत्म कर दी गई थी, करनाल में एक श्री डी. डी. विज को पहले वाला quota ही मिलता रहा है ? इस की क्या वजह है ?

Mr. Speaker : No please. This is an individual question. You can ask in a general way without referring to any individual.

श्री राम प्यारा : नहीं स्पीकर साहिब, यह जो दस आदमियों की list दी गई है उन सब में से सिर्फ यह एक ही पार्टी है जिस को पहले का quota मिलता रहा है ।

Mr. Speaker : You can ask otherwise please.

श्री राम प्यारा : क्या वजीर साहिब बतलायेंगे कि 1954 के बाद भी जब से यह classification खत्म की गई है, किसी पार्टी को पहले वाला यानी A class का quota मिलता रहा है ?

वित्त मन्त्री : A class का quota 1954 के बाद कोई भी फर्म नहीं लेती रही । हम ने इस classification को खत्म कर दिया था । उस के बाद हम ने इन के दो groups कर दिये थे जबकि उस से पहले इन की A, B, C और E classes बनी हुई थीं जिन को 1954 में खत्म कर दिया गया था । अब इन दो groups के मुताबिक ही इन को quota मिलता है । उस फर्म को कायदे के मुताबिक ही quota मिलता रहा है ।

श्री राम प्यारा : क्या वजीर साहिब बतायेंगे कि सारे पंजाब में किसी और फर्म को भी वही A क्लास वाला quota 1954 के बाद भी मिलता रहा है जैसा कि इस फर्म को मिलता रहा है ?

मन्त्री : यह तो मुझे दरियाफत करना पड़ेगा कि किस को कितना quota मिलता रहा है ।

श्री राम प्यारा : क्या यह हकीकत है कि इस फर्म के मालिक करनाल शहर में रहते ही नहीं हैं ?

अध्यक्ष महोदय : यह सवाल ही नहीं बनता । (This question does not arise.)

श्री राम प्यारा : मैं यह पूछना चाहता हूँ कि अगर गवर्नमेंट को इस किस्म की information दी जाये कि इस नाम की कोई फर्म करनाल में नहीं है जिस के नाम पर quota दिया जा रहा हो तो क्या यह इस के लिये enquiry करायेगी ?

पंडित श्री राम शर्मा : क्या मंत्री जी बतलायेंगे कि वह कौन सा कायदा है जिस के मुताबिक इस फर्म को वही पहले वाला II क्लास का quota दिया जाता रहा है जब कि गवर्नमेंट ने इस classification को हटा देने का फैसला किया हुआ है । मिनिस्टर साहिब ने फ़रमाया है कि उस फर्म को कायदे के मुताबिक ही quota मिलता रहा है । तो मैं पूछता हूँ कि वह कौनसा कायदा है ?

मन्त्री : 1954 के बाद कायदा बदल दिया गया हुआ है । 1954 के फैसले के मुताबिक इन के दो groups कर दिये गये हैं । अब इन के दो groups No. 1 group और No. 2 group कर दिये गये हैं; और चार टन No. 1 group वालों को और दो टन steel group No. 2 वालों को दिया जाता है ।

श्री राम प्यारा : यह जो list मुझे supply की गई है, यह जाहिर करती है कि पिछली classification की abolition के बाद भी पहले की तरह इस फर्म को ए क्लास का quota मिलता रहा है । तो क्या मैं पूछ सकता हूँ कि क्यों इस फर्म के साथ preferential सलूक होता रहा है ?

मन्त्री : यह मुझे दरियाफ्त करना पड़ेगा । (एक आवाज़—आप फर्म का नाम नोट कर लें) नाम तो उन्होंने बतला दिया है लेकिन इस फर्म के मुतअल्लिक तो मुझे पूछना पड़ेगा कि क्यों उस को 6 टन का quota मिलता रहा है ।

असल में, स्पीकर साहिब, position यह है कि 1954 में जब rules revise हुए तो उन में यह provision किया गया था कि अगर कोई 1952 से 1954 तक चार या छः tons का quota हासिल करता रहा हो और उस ने उसी के मुताबिक indent भी दिया हुआ हो तो उस का quota उस की need के मुताबिक बढ़ाया भी जा सकता है । तो किसी फर्म के मुतअल्लिक कुछ बताने के लिये कि उस का कितना quota था, यह तो मुझे दरियाफ्त करना ही पड़ेगा ।

श्री राम प्यारा : क्या यह सलूक हरेक के साथ किया जायेगा ?

मन्त्री : इस के अलावा मैं अर्ज करता हूँ कि गवर्नमेंट ने पिछले साल एक और instruction भी जारी की थी जिस के मुताबिक यह था कि अगर किसी फर्म की production कम हो जाये तो उस का quota reduce किया जा सकता है और जिन का quota पहले reduce हुआ हो और उन की production की capacity ज्यादा हो तो दूसरे जिस का quota कम किया जाये, उन से बचा हुआ steel उन में distribute किया जा सकता है ।

SCHOLARSHIPS FOR TRAINING AT INSTITUTE OF TECHNOLOGY,
KANPUR

*1334. Shri Balwant Rai Tayal : Will the Minister for Finance be pleased to state whether any persons in the State have so far been granted Scholarships for getting training at the Indian Institute of Technology, Kanpur ; if so, their names together with the names of the districts to which they belong ?

Shri Mohan Lal : Yes. One person from Punjab State has been granted a scholarship for training at the Indian Institute of Technology, Kanpur. His name is Shri Kanti Krishan Sharma of village Beri, Tehsil Jhajjar, district Rohtak.

श्री प्रबोध चन्द्र : क्या वजीर खजाना साहिब बतायेंगे कि क्या इस लड़के के नाम वजीफा मंजूर करने से पहले कोई applications invite की गई थीं ?

वित्त मंत्री : इस के लिये नोटिस चाहिये ।

श्री प्रबोध चन्द्र : जनाबेआली, मेरा सवाल बिल्कुल जायज़ है । मैं तो यह जानना चाहता हूँ कि यह वजीफा किस तरह से दिया गया था ? क्या यह घर पर बैठ कर जिस को जी चाहा दे दिया गया था या इस के लिये आम लोगों को मौका दिया गया था और उन्हें बताया गया था कि गवर्नमेंट ऐसा वजीफा देने का इरादा रखती है ?

अध्यक्ष महोदय : आप ठीक तरीके से पूछें । अगर वह जानते होंगे तो आप को बता देंगे । (The hon. Member may put his supplementary in a proper form. The hon. Minister will answer it, if it is in his knowledge.)

श्री प्रबोध चन्द्र : क्या मैं वजीर खजाना से पूछ सकता हूँ कि इस वजीफा देने के लिये क्या मयार रखा गया था ? इस के लिये क्या एक ही application थी या कोई और भी applications आई थीं ?

मन्त्री : Position यह है कि वहां सिर्फ एक ही पंजाबी candidate पढ़ता था ।

श्री प्रबोध चन्द्र : क्या उस एक ही student ने इस के लिये अर्जी दी थी क्योंकि सिर्फ उस को ही इस की information भेजी गई थी ?

अध्यक्ष महोदय : आप ने यह कैसे समझ लिया कि एक अर्जी आने की यह वजह थी ? (How did the hon. Member conclude that this was the reason for the receipt of only one application ?)

श्री प्रबोध चन्द्र : जनाबेआली, एक ही को कह दिया कि तुम अर्जी दे दो हम तुम्हारे नाम वजीफा मंजूर कर देंगे ।

“सइयां भये कोतवाल तो फिर डर काहे का” ।

Mr. Speaker : This question has already been answered.

पंडित श्री राम शर्मा : क्या मंत्री जी यह बतला सकते हैं कि वजीफे देने के लिये गवर्नमेंट ने क्या कोई कवायद इस तरह के बना रखे हैं कि ऐसी बातों में, ऐसे मौकों पर इन इन तरीकों से काम लिया जायेगा और क्या उन्हीं कवायद के मुताबिक ही गवर्नमेंट ने यह वजीफा दिया है ?

मन्त्री : इस के लिये information लेनी पड़ेगी ।

श्री प्रबोध चन्द्र : On a point of order, Sir. वज़ीर खज़ाना ने सवाल का जवाब देते हुए कहा है कि मुझे पता नहीं कि कोई कायदा या order बना है तो मैं यह जानना चाहता हूँ—(Is the hon. Finance Minister not supposed to know what the rules and regulations with regard to the.....)

Mr. Speaker : He has asked for notice.

चौधरी बलबीर सिंह : क्या वज़ीर साहिब बतायेंगे कि क्या सिर्फ एक ही अर्जी आई थी और क्या औरों से भी यह अर्जियां मांगी गई थीं ? क्या इस मतलब के लिये advertise किया गया था ?

Mr. Speaker : It has already been replied to.

श्री प्रबोध चन्द्र : क्या मैं वज़ीर खज़ाना से पूछ सकता हूँ कि क्या गवर्नमेंट की तरफ़ से कोई ऐसी list कभी मुश्तहर की गई थी कि इन इन institutions में जाने वाले candidates के लिये वज़ीफे रखे हुए हैं और अगर कोई वहां जाना चाहता है तो अपनी application दे दे ?

अध्यक्ष महोदय : अगर आप list वगैरह चाहते हैं तो इस से यह सवाल पैदा नहीं होता । (If the hon. Member wants a list etc. then this question does not arise.)

STIPENDS FOR PRACTICAL TRAINING IN PUNJAB INSTITUTE OF TEXTILE TECHNOLOGY AND GOVERNMENT INSTITUTE OF DYEING AND CALICO PRINTING

*1335. Shri Balwant Rai Tayal : Will the Minister for Finance be pleased to state whether any students of the State are receiving stipends for practical training in the Punjab Institute of Textile Technology and Government Institute of Dyeing and Calico Printing ; if so, their names together with the names of districts to which they belong ?

Shri Mohan Lal : No student of the State is receiving stipend for practical training in the Punjab Institute of Textile Technology and Government Institute of Dyeing and Calico Printing, but the students of these Institutions are awarded stipends for receiving practical training in the mills in and outside the Punjab.

The requisite information is given below :—

Serial No.	Name of the student	District to which belongs
I—PUNJAB INSTITUTE OF TEXTILE TECHNOLOGY, AMRITSAR		
1	Shri Sada Nand Sahoo	Dhankal (Orissa)
2	Shri Banwari Lal	Pankhol (Garhwal)
3	Shri Niranjan Parkash	Hissar (Punjab)
4	Shri Gian Parkash Gulati	Ambala (Punjab)
5	Shri Des Raj Dehrrar	Jullundur (Punjab)

[Minister for Finance]

Serial No.	Name of the Student	District to which belonger
6	Shri Pritam Singh	Ambala (Punjab)
7	Shri Joginder Kumar	Amritsar (Punjab)
8	Shri Ranbir Kumar Sharma	Ditto
9	Shri Ram Parkash	Ditto
10	Shri Raj Kumar	Ditto

II—INSTITUTE OF DYEING AND CALICO PRINTING

1	Shri Gurbachan Singh	Ludhiana
2	Shri Surrinder Mohan	Amritsar
3	Shri Sat Pal Narula	Ferozepore
4	Shri Manjit Singh	New Delhi
5	Shri Harbhajan Singh Kamboo	Ludhiana

श्री प्रबोध चन्द्र : जनाब वजीर साहिब ने बताया है कि जब कोई तालबइल्म बाहर जाता है further training के लिए, तो वजीफे दिए जाते हैं। मैं जानना चाहता हूं कि क्या हर आदमी को वजीफे दिए जाते हैं या सिर्फ deserving आदमी को ही दिए जाते हैं ?

वित्त मंत्री : यह वजीफे उन आदमियों को दिए जाते हैं जो deserving हों।

श्री प्रबोध चन्द्र : जनाब, मैं आप की तवज्जुह दोनों जवाबों की तरफ दिलाना चाहता हूं। पहले मैं कहा गया कि उन तालबइल्मों को वजीफे दिए जाते हैं जो मिलों में जाते हैं। अब qualify कर दिया है कि deserving आदमियों को दिए जाते हैं। Which of the two is correct?

Minister : There is absolutely no contradiction. The only question is to understand the answer.

श्री प्रबोध चन्द्र : I protest against this. यहां का record देखिए कि पहले जो जवाब दिया गया वह इस को contradict करता है या नहीं करता। It is not a question of sense or no sense.

अध्यक्ष महोदय : पंडित जी, sense का लफ्ज delete करके समझाइये। (हंसी)। (Let Pandit ji elucidate after omitting the word 'sense'.) (Laughter)

मन्त्री : जनाब मैं ने sense का लफ्ज नहीं इस्तेमाल किया था, मैं ने तो understand कहा था।

अध्यक्ष महोदय : Sense का लफ्ज नहीं आया। (हंसी) आप को शक पड़ गया। (The word 'sense' was not used. Is the hon. Member in doubt?)

पंडित श्री राम शर्मा : यह सवाल कुछ समझ के मुतअल्लिक है । मैं पूछता हूं कि कमी कहां है, इस कोने पर या उस कोने पर ?

अध्यक्ष महोदय : मेरे में ही कमी मालूम देती है । (I may be lacking)

GRANT OF STIPENDS FOR TRAINING UNDER THE REMOVAL OF UNTOUCHABILITY SCHEME IN HILLS AND FACTORIES IN THE STATE.

*1336. Shri Balwant Rai Tayal : Will the Minister for Finance be pleased to state—

(a) whether any students were granted stipends by Government for getting training in the mills and factories in the State under the removal of untouchability scheme during the year 1956-57 ;

(b) if so, their names together with the names of district to which they belong ?

Shri Mohan Lal : (a) Yes.

(b) Names of students, together with the district to which they belong, are given in the enclosed list.

Serial No.	Name of student	Name of district
1	Shri Punna Ram	Ambala
2	Shri Raghbir Singh	Do
3	Shri Basant Ram	Do
4	Shri Atma Singh	Do
5	Shri Joginder Singh	Do
6	Shri Chatar Singh	Gurgaon
7	Shri Nazar Ram	Jullundur
8	Shri Mohan Singh	Do
9	Shri Tarlok Singh	Hoshiarpur
10	Shri Santokh Singh	Jullundur
11	Shri Karnail Singh	Do
12	Shri Hakam Singh	Hoshiarpur
13	Shri Jarnail Singh	Do
14	Shri Sohan Singh	Jullundur
15	Shri Charan Singh	Do
16	Shri Dharam Pal	Do
17	Shri Banarsi Dass	Hoshiarpur
18	Shri Karam Chand	Jullundur
19	Shri Gurmit Rai	Do
20	Shri Mohinder Singh	Do
21	Shri Darshan Ram	Kangra
22	Shri Om Parkash	Do
23	Shri Ghasitoo	Do
24	Shri Prithvi Chand	Do
25	Shri Milkhi Ram	Do
26	Shri Chaudhri Ram	Do
27	Shri Lachhu Ram	Do
28	Shri Om Parkash	Do
29	Shri Paras Ram	Do
30	Shri Ratan Chand	Do
31	Shri Mangat Ram	Do
32	Shri Jonki Ram	Do
33	Shri Tega	Do
34	Shri Bishamber Dass	Do
35	Shri Gariboo Ram	Do
36	Shri Seetoo Ram	Do
37	Shri Udho Ram	Do

[Minister for Finance]

Serial No	Name of student	Name of district
38	Shri Hans Raj	Kangra
39	Shri Ruffe Ram	Do
40	Shri Mohan Lal	Do
41	Shri Ramoo Ram	Do
42	Shri Jaishi Ram	Do
43	Shri Titoo Ram	Do
44	Shri Sonkoo Ram	Do
45	Shri Jeonu Ram	Do
46	Shri Bali Ram	Do
47	Shri Kirpoo	Do
48	Shri Ronfe	Do
49	Shri Dhani Ram	Do
50	Shri Munshi Ram	Do
51	Shri Sohnu Ram	Do
52	Shri Udho	Do
53	Shri Parkash	Do
54	Shri Bali	Do
55	Shri Beli Ram	Do
56	Shri Parshotam Chand	Do
57	Shri Dalip Singh	Do
58	Shri Ravi Dass	Do
59	Shri Jalpoo Ram	Do

REVISION OF PAY SCALES OF CLASS IV GOVERNMENT EMPLOYEES

*1289. Sardar Naranjan Singh : Will the Minister for Finance be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government to enhance the pay scales of class IV Government employees in the State ?

Shri Mohan Lal : The scales of pay of Class IV Government servants have been revised very recently and there is no such proposal now under consideration of Government. The revision already done was in accordance with the recommendations of the Pay Revision Committee which were accepted *in toto* so far as the revision of scales of pay is concerned. The Pay Revision Board is further considering certain representations of some categories of non-gazetted Government servants.

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : (ਸਰਦਾਰ ਨਰੰਜਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ) ਸਮਝ ਗਏ ਤੁਸੀਂ ? [Addressing S. Niranjan Singh) Has the hon. Member understood ?]

ਸਰਦਾਰ ਨਰੰਜਨ ਸਿੰਘ : ਸਮਝ ਦੀ ਗੱਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਉਹ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹੇ ਹੋਏ । (He has not studied English.)

Pandit Shri Ram Sharma : What is that date on which this revision of scales was last made ? What is that date जब यह फैसला किया गया ?

वित्त मन्त्री : 1-5-1957.

Sardar Bhupinder Singh Mann : Sir, is it a fact that there is a difference in the pay scales between the erstwhile Pepsu Class IV employees and Class IV Punjab employees ?

ਮੰਤਰੀ : ਇਸ ਦੇ ਮੁੱਢਲੀਕ details ਅਰਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ । ਸ਼ਾਇਦ ਨਾ ਹੋਵੇ; ਜੇ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਮੇਰੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਨਾ ਹੋਵੇ ।

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਫਰਕ ਹੈ । ਪੈਪਸੂ ਵਿਚ ਤਨਖਾਹਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਨ, ਇਥੇ ਘਟ ਸਨ । ਇਥੇ T. A. ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੀ ਉਥੇ ਇਹ ਘਟ ਸੀ । ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜੋ ਤਾਂ ਬਰਾਬਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।
But that was with reference to Government servants drawing pay above Rs 100 per mensem.

Minister for Finance : Sir, I will submit that another question is coming and I will give reply to that question.

BYE-ELECTION TO VACANT SEATS IN MUNICIPAL COMMITTEE, TARN
TARAN, DISTRICT AMRITSAR

*1129. Sardar Achhar Singh Chhina : Will the Minister for Revenue be pleased to state—

- (a) the date when the last general election to the Municipal Committee, Tarn Taran, was held ;
- (b) whether any seats have since fallen vacant in the said Municipal Committee ; if so, their number ;
- (c) whether any representations for the holding of bye-elections to fill the vacant seats mentioned in part (b) were received ; if so, the action taken or proposed to be taken thereon ?

Giani Kartar Singh : (a) May, 1953.

(b) Yes, six.

(c) Part (i) Yes.

Part (ii)—It was decided to leave the casual vacancies unfilled till the general elections to this Committee as the holding of bye-elections was set with difficulties of administrative nature.

ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : इस कमेटी के लिए जनरल इलैक्शन होने की कौन सी तारीख मुकर्रर है ? गवर्नमेंट का क्या इरादा है कि कब हो जाएं ?

ਮਾਲ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਬਾਕੀ Municipalities ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ elections ਹੋਣਗੀਆਂ ਜਿਸ ਲਈ ਤਾਰੀਖ ਮੁਕਰਰ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ।

ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : क्या मैं पूछ सकता हूँ कि क्या गवर्नमेंट ने इस बात पर गौर कर लिया है कि अन्दाज़न किस वक्त elections हो जाएंगी ? तारीख न सही, अर्था बताना कि साल, दो साल या 5 साल में हो जाएंगी ।

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਪੱਕੀ ਇਤਲਾਹ ਹੀ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਜਦ ਤਾਈਂ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਫੈਸਲਾ ਨਾ ਕਰੇ ਕੋਈ ਇਤਲਾਹ ਦੇਣੀ ਮੁਨਾਸਬ ਨਹੀਂ । (ਹਾਸ)

ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : क्या गवर्नमेंट का कोई ऐसा इरादा है कि यह elections कराए ही न जाएं या बहुत देर के बाद कराए जाएं ?

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਾਵਾਂਗੇ ਪਰ time ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ।

ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਕੀ ਇਹ elections 5 ਸਾਲ ਮੈਂ ਕਰਾਨੇ ਕਾ ਖ਼ਿਆਲ ਹੈ ?

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਫ਼ੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ ।

ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਕੀ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕਰਾਨੇ ਕਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਹੈ ?

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਜਦ ਵਕਤ ਦੇ ਮੁਤਾਲਿਕ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਤਾਂ ਇਤਲਾਹ ਦੇ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇਗੀ । (ਹਾਸ)

ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਇਹ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਦਾਰੀ ਦੇ ਤਮਾਸ਼ੇ ਵਾਲਾ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਰੋ ਕਿ ਜਿਸੇ ਕੋਈ ਸਮਝ ਨ ਸਕੇ ?

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਮਦਾਰੀ ਤੇ ਤਮਾਸ਼ੇ ਵਾਲੇ ਸਵਾਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਵੀ ਮਦਾਰੀ ਦੇ ਤਮਾਸ਼ੇ ਵਾਲੇ ਜਵਾਬ ਨਾਲ ਹੀ ਦਿਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । (ਹਾਸ)

ਸ਼੍ਰੀ ਬਲਰਾਮ ਦਾਸ ਟੰਡਨ : ਕੀ ਮਨਤ੍ਰੀ ਸਹੋਦਯ ਬਤਾਏਗੇ ਕਿ ਟਰਨ ਟਾਰਨ Municipality ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਕੁਲ ਤਾਦਾਦ ਕਿਤਨੀ ਹੈ ਅਤੇ seats vacant ਕਿਤਨੀ ਹੈ ?

ਅਧਿਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ : ਇਹ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । (This supplementary question does not arise.)

ਸ਼੍ਰੀ ਬਲਰਾਮ ਦਾਸ ਟੰਡਨ : Vacant seats ਦੇ ਮੁਤਾਲਿਕ ਇਸ ਮੈਂ ਪੁੱਛਾ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਅਧਿਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ : ਹਾਂ, ਠੀਕ ਹੈ । (Yes, that is right.)

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਜੇ ਕੁਝ ਸਵਾਲ ਵਿਚ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਉਹ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਦਿਤੀ ਹੈ ।

ਅਧਿਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ : ਇਸ ਸਵਾਲ ਕਾ ਪੂਰਾ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਆਇਆ । ਆਪ ਕੋ ਇਹ ਪੁੱਛਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਇਹ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਆਇਆ । There is an express question on this point. (Complete reply to this question has not been received. He should enquire as to why this is so. There is an express question on this point.)

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਇਸ ਵਿਚ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਿੰਨੀਆਂ seats ਖਾਲੀ ਹਨ । ਉਹ ਮੈਂ ਦਸ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ 6 seats ਖਾਲੀ ਹਨ ।

ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਕੁਲ seats ਕਿਤਨੀ ਹੈ ?

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਇਸ ਲਈ notice ਦਿਉ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਬਲਰਾਮ ਦਾਸ ਟੰਡਨ : ਕੀ ਇਹ ਬਾਤ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ 10 ਮੈਂ 6 seats ਖਾਲੀ ਹੈ ?

ਮੰਤ੍ਰੀ : Notice ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਦਰਿਆਫ਼ਤ ਕਰਕੇ ਦਸ ਸਕਾਂਗਾ ।

REVISION OF PAY SCALES OF EMPLOYEES UNDER MUNICIPAL
COMMITTEES IN THE STATE

*1290. Sardar Narinjan Singh Seron : Will the Minister for Revenue be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government to enhance the pay scales of employees of the Municipal Committees in the State; if so, the time by which these are likely to be enhanced ?

Giani Kartar Singh : No.

REVISION OF PAY SCALES OF ACCOUNTS CLERKS AND SUB-DIVISIONAL
CLERKS OF CAPITAL PROJECT

*1288. Sardar Narinjan Singh : Will the Minister for Revenue be pleased to state whether it is a fact that Government have revised the pay scales of the Accounts Clerks and Sub-Divisional Clerks in the Capital Project Administration at Chandigarh with effect from 1st May, 1957 ; if so, whether the Clerks concerned have been paid accordingly ; if not, the reason therefor together with the time by which arrears on this account are likely to be paid to them ?

Giani Kartar Singh : Yes.

Seniority of Clerks concerned as to the entitlement of particular grade of pay has been decided very recently. Action is being taken to pay arrears within the current month.

DISTRIBUTION OF GOVERNMENT OWNED LAND TO HARIJANS ETC.

*802. Pandit Ram Kishan Bharolian : Will the Minister for Revenue be pleased to state—

- (a) the area of Government owned land in the State so far distributed among or leased out to Harijans and other landless tillers district-wise and the terms and conditions on which it has been distributed;
- (b) the arrears of rent, if any, still due from the lessees of the land referred to in part (a) above ;
- (c) whether any permanent scheme for the distribution of land among Harijan Agricultural Workers and other landless tillers has been formulated by Government ; if so, the details thereof ?

Giani Kartar Singh : (a) Details of area given districtwise and other terms of lands leased out to Harijans are placed on the Table of the House.

(b) Arrears of rent stand at Rs. 84,004.

(c) The PEPSU Government had already decided to allot Nazool lands to the members of Scheduled Castes on permanent basis on their forming themselves into Co-operative Societies according to the provisions of PEPSU Nazool Lands (Transfer) Rules, 1956. These rules have also been extended to the former Punjab area.

[Minister for Revenue]

Details of area given district-wise and other terms of lands leased out to Harijans are given below:—

(1) District Kangra	.. Nil.
(2) District Hoshiarpur	.. 466 Kanals 14 Marlas leased for one year
(3) District Gurdaspur	.. Nil.
(4) District Amritsar	.. Nil.
(5) District Jullundur	.. 17 acres leased for one year
(6) District Ferozepur	.. 18.74 acres given on 10 years lease and 1,180 Kanals 1 Marla leased for one year
(7) District Ludhiana	.. 82 Acres leased for one year
(8) District Ambala	.. 51 Acres leased for one year
(9) District Karnal	.. Nil.
(10) District Simla	.. 5 Acres leased for one year
(11) District Rohtak	.. 2,952 Acres leased from 1 to 10 years on Batai or cash rent
(12) District Hissar	.. Nil.
(13) District Gurgaon	.. 20 Acres leased on year-to-year basis
(14) District Kapurthala	.. 7,496 Acres
(15) District Sangrur	.. 10,743 Acres
(16) District Patiala	.. 9,826 Acres
(17) District Bhatinda	.. 1,669 Acres
(18) District Mahendragarh	.. 569 Acres

Lands in Patiala Division where Co-operative Societies have been formed by the members of Scheduled Castes according to the provisions of PEPsU Nazool Lands (Transfer) Rules, 1956, have been transferred to them on permanent basis.

पंडित श्री राम शर्मा : क्या मन्त्री जी बतलाएंगे कि जो erstwhile Pepsu Government ने फैसला किया था ज़मीन देने का उसके बारे में जो rules बनाए जाने थे क्या वह बन चुके हैं और उन पर अमल हो चुका है या नहीं ? यह मामला कहां तक progress कर चुका है ?

माल मन्त्री : इस सिलसिला में मुझे information नहीं है आप अगर नोटिस दें तो बता दिया जाएगा ।

पंडित श्री राम शर्मा : जैसा कि आप ने बताया कि rules बन चुके हैं तो क्या इन्हें erstwhile Pepsu के इलाके में extend कर दिया गया है या किया जा रहा है ?

मन्त्री : तमाम Deputy Commissioners को rules पर अमल करने के लिए हिदायात कर दी गई है । अब यह कार्रवाई कहां तक पहुंच चुकी है इसकी इतलाह मेरे पास नहीं है आप अगर नोटिस दें तो इतलाह दे दी जाएगी ।

CHAUKIDARA TAX

*807. Sardar Dhanna Singh Gulshan : Will the Minister for Revenue be pleased to state—

- the total amount of 'Chaukidara Tax' which has so far been realised during the year 1957-58 district-wise in the State;
- whether the Chaukidars are paid their monthly salaries regularly out of the amount of Tax referred to in part (a) above; if not, the reasons therefor ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a)—

	Rs
Jullundur ..	1,41,705
Amritsar ..	1,06,800
Ferozepore ..	1,72,071
Gurdaspur ..	1,38,140
Ludhiana ..	79,840
Hoshiarpur ..	3,19,860
Kangra ..	97,719
Ambala ..	1,63,531
Simla ..	(There is no Chauki- dar in Simla Dis- trict and, therefore, no Chaukidara cess is collected).
Rohtak ..	1,30,083
Karnal ..	1,24,217-6-0
Guurgaon ..	59,138
Hissar ..	77,940
Patiala ..	69,518.82 n.P.
Sangrur ..	93,265
Bhatinda ..	78,182
Kapurthala ..	40,680
Mohindargarh ..	68,160

(b) In all the Districts, the Chaukidars are paid on a monthly basis but lump sum payment for six months' salary is made twice a year at the time of collection of land revenue by Lambardars. These payments are being regularly made in all the Districts in the State.

पंडित श्री राम शर्मा : क्या मुख्य मंत्री यह बतलाएंगे कि जितना चौकीदारा टैक्स वसूल होता है वह सारे का सारा चौकीदारों को पहुंच जाता है या उसमें से कुछ हिस्सा Government लेती है ?

मुख्य मंत्री : जी नहीं ।

ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਕਥਾ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਬਾਤ ਪਰ ਗ਼ੌਰ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਚੌਕੀ-ਦਾਰਾ ਟੈਕਸ ਕੋ ਸੁਆਫ਼ ਕਰ ਦਿਆ ਜਾਏ ਇਸ ਬਾਤ ਦੀ light ਮੈਂ ਕਿ ਜਬ ਹੁਮ ਏਕ ਸਾਥ ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਕੇ ਨੀਚੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਕੇ ਸਦਸ਼ਯ ਥੇ ਤੋ ਕੌਏ ਬਾਰ ਇਸ ਕੇ ਬਾਰੇ ਮੈਂ resolutions ਭੀ ਲਾਏ ਥੇ ?

ਮੁਖ਼ਯ ਮੰਤਰੀ : ਤਸ ਵਕਤ ਧਹ agitation ਕਾ weapon ਥਾ ਲੇਕਿਨ ਅਬ ਧਹ country ਕੀ reconstruction ਕਾ weapon ਹੈ । (ਹੁੰਸੀ)

ਚੌਧਰੀ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਇਹ ਚੌਕੀਦਾਰਾ ਟੈਕਸ ਹਰੀਜਨਾਂ ਲਈ ਮਾਫ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ।

ਮੁਖ਼ ਮੰਤਰੀ : ਇਹ ਟੈਕਸ ਤਾਂ ਗਰੀਬਾਂ ਲਈ ਹੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿਚ ਹਿਸਾ ਪਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

ਚੌਧਰੀ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਮੁਖ਼ ਮੰਤਰੀ ਸਾਹਿਬ ਧਿਆਨ ਦੇਣਗੇ ਕਿ ਜੋ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ monthly basis ਤੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ।

ਮੁਖ਼ ਮੰਤਰੀ : ਅਸਾਨੂੰ ਜ਼ਰਾ ਹੋਰ Socialistic Pattern ਤੇ ਵਧ ਲੈਣ ਦਿਉ ।

ਚੌਧਰੀ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਜਵਾਬ ਮੁਨਾਸਬ ਨਹੀਂ । ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਅਜ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਜੋ ਜਵਾਬ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਉਹ ਹੋਰ type ਤੇ ਹਨ ਮੈਂ ਆਪ ਦੀ protection ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਤੁਸੀਂ ਸਵਾਲ ਪੁਛ ਕੇ ਕਰਿਆ ਕਰੋ ਤਾਂ ਜੋ ਜਵਾਬ ਮੁਨਾਸਬ ਮਿਲ ਸਕੇ ।
(The hon. Member may please consult me before asking a supplementary so that he may get a correct reply.)

ਮੌਲਵੀ ਅਬਦੁਲ ਗਨੀ ਡਾਰ : ਜਨਾਬ, ਮੈਂ ਕਈ ਵਾਰ ਸਵਾਲ ਪੁਛਣ ਲਈ ਉਠਿਆ ਹਾਂ ਪਰ ਆਪ ਨੇ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ ਸ਼ਾਇਦ ਆਪ ਨੂੰ ਆਵਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਆ ਰਹੀ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਤੁਹਾਡੀ ਆਵਾਜ਼ ਤਾਂ ਆ ਰਹੀ ਹੈ ਪਰ ਆਪ ਖੜੇ ਵੀ ਬੈਠੇ ਲਗਦੇ ਹੋ ।
(ਗਾਸਾ) (The hon. Member is audible but he appears to be sitting even while standing.) (Laughter)

ਮੌਲਵੀ ਅਬਦੁਲ ਗਨੀ ਡਾਰ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਮੁਤਲਕਾ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਚੌਕੀਦਾਰਾ ਟੈਕਸ ਜੋ ਅਬਾਦੀ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਵਸੂਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਹ ਵਧ ਘਟ ਕਿਉਂ ਹੈ ਜਿਥੇ ਅਬਾਦੀ ਵਧ ਹੈ ਉਥੇ ਟੈਕਸ ਘਟ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਥੇ ਅਬਾਦੀ ਘਟ ਹੈ ਉਥੇ ਟੈਕਸ ਵਧ ?

ਮੁਖ਼ ਮੰਤਰੀ : ਘਟ ਅਬਾਦੀ ਵਾਲੇ ਇਲਾਕੇ ਤੇ ਵਧ ਚੌਕੀਦਾਰਾ ਟੈਕਸ ਦੇ ਹੋਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਟੈਕਸ ਪਹਿਲਾਂ ਦਿੱਤਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਪਿਆਰਾ : ਕੀ ਇਹ ਹਕੀਕਤ ਹੈ ਕਿ ਚੌਕੀਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪਿਛਲੇ ਛੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੋਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀਆਂ ?

Mr. Speaker : This is not a supplementary question ?

ਡਾ: ਭਾਗ ਸਿੰਘ : On a point of information, Sir. ਜਨਾਬ, ਕਈ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਬਹੁਤ ਲੰਬੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਮੰਤਰੀ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕੀ ਇਸਦੀ ਕਾਪੀ ਤਹਿਰੀਰੀ ਤੌਰ ਤੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਤਾਂ ਜੋ ਅਸੀਂ ਇਸ ਤੇ supplementary ਕਰ ਸਕੀਏ ?

Mr. Speaker : A copy of such lengthy replies is always placed on the Table of the House.

SETTLEMENT OF LANDLESS LABOURERS ON LAND

*904. Dr. Bhag Singh : Will the Minister for Revenue be pleased to state whether any Scheme has been prepared by Government for the settlement of landless labourers on land in pursuance of the decision taken recently in the National Development Council for settlement of 3 lakh landless labourers in the near future ; if so, the details thereof ?

Giani Kartar Singh : *First Part.*—Not yet. The matter is receiving the consideration of Government.

Second Part.—Does not arise.

REPRESENTATION FROM VILLAGERS OF BARHAMPUR, ETC. IN LUDHIANA DISTRICT FOR REMISSION IN TACCABI LOANS

*1212. Sardar Bhag Singh : Will the Minister for Revenue be pleased to state whether Government has recently received any representation from or on behalf of the people of villages Barhampur, Rachhin, Maherna and Nathowal in District Ludhiana for the remission of land revenue and taccabi loans on account of damage caused to their lands by floods and water-logging; if so, the action, if any, taken thereon ?

Giani Kartar Singh : (1) Yes, with the exception of Village Nathowal.

(2) The representation contained request for the remission of land revenue only. Immediate relief to the sufferers was afforded by suspending land revenue. Remission statements are under preparation by the Flood Relief Staff. As soon as these are prepared remission will be granted accordingly.

(3) The Deputy Commissioner, Ludhiana, is also being asked to take necessary action regarding Taccabi Loans in accordance with the existing rules.

ਇਕ ਮਾਨਯੋਗ ਮੈਂਬਰ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਿੰਡ ਨਥੋਵਾਲ ਨੂੰ ਕਿਉਂ exempt ਕੀਤਾ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ : ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅਰਜ਼ੀਆਂ ਆਈਆਂ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ exempt ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਰਦਾਰ ਰਾਮ ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ local authorities land revenue ਮੰਗਦੇ ਹਨ ?

ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ ਸਮਝਿਆ ਨਹੀਂ, ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬ ਦੁਹਰਾ ਦੇਣ ।

ਸਰਦਾਰ ਰਾਮ ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ : Local authorities ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ land revenue demand ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ?

Mr. Speaker : It is altogether a separate question. It does not arise out of the main question. The hon. Member may please give a separate notice for it.

THE PUNJAB STATE CO-OPERATIVE LAND MORTGAGE BANK

*1297. Sardar Umrao Singh : Will the Minister for Revenue be pleased to state—

(a) whether the Punjab State Co-operative Land Mortgage Bank has been established in pursuance of Punjab Co-operative Land Mortgage Banks Act, 1957 ; if so, the date when it is likely to start functioning ;

(b) whether any rules under the said Act have been framed ?

Chaudhri Suraj Mal : (a) The Punjab State Land Mortgage Bank will be established by the end of February, 1958.

(b) Draft Rules under the said Act are under examination.

WAIVING OF CONDITION RELATING TO MINIMUM CONSUMPTION OF ELECTRIC POWER, ETC., FOR IRRIGATION PURPOSES

*1296. Sardar Umrao Singh : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) whether Government has imposed any condition of minimum consumption of electric power and rental charges for the supply of electricity for Irrigation purposes in the rural areas of the State ;

(b) whether Government has recently received any representation from some members of the Punjab Legislative Assembly for the waiving of the said condition ; if so, the action taken thereon ?

Sardar Gian Singh Rarewala : (a) Yes ; rental charges are applicable to all connections with service line exceeding 100 ft. when the consumer does not want to pay the cost of service line in lump sum and Minimum consumption guarantee is applicable on such connections when the expenditure is found to be financially justified and the cost exceeds Rs. 250 per kW. or Rs 2,000 per connection.

(b) Yes. As already stated, rentals are recovered when the consumer does not pay the cost of the service line to which the Government and every supplier is entitled under the provisions of the Indian Electricity Act, 1910, and as such these charges being perfectly legal, cannot be waived. Regarding minimum consumption guarantee, Government have carefully considered the matter from time to time and have not been able to accept the proposal for waiving of the same.

श्री प्रबोध चन्द्र : क्या मैं minimum guarantee पूछ सकता हूँ ? जब सूबे में पानी बारशों की ज्यादाती की वजह से आ जाता है, पानी बंद नहीं किया जा सकता और बावजूद crops होने के, किसान आबियाना पूरा नहीं कर सकता तो ऐसी सूरत में क्या सरकार कोई रियायत करती है ?

सिंचाई तथा बिजली मंत्री : नहीं ।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या वजीर साहिब बतायेंगे कि यह जो condition है, जैसा कि इन के जवाब में altogether का लफ्ज़ आया है, यह किस हद तक waive की जा सकती है ?

मंत्री : हम उस को waive नहीं कर सकते और न ही revive कर सकते हैं ।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या altogether शब्द का यह मतलब नहीं....

मन्त्री : मैं ने जवाब दे दिया है कि waive नहीं किया जा सकता ।

Sardar Bhupinder Singh Mann : This answer seems to be of a different question.

Minister : No Sir, I am answering the same question.

Sardar Bhupinder Singh Mann : What is the minimum guarantee taken by the Government from the owner of a tube-well ?

Minister : It all depends upon individual case.

पंडित श्री राम शर्मा : क्या splitting up outlet की scheme की जरूरत Government ने अब महसूस की है या लोगों की representation पर ऐसा करना जरूरी हो गया है ?

मन्त्री : मैं इस वक्त जबानी नहीं कह सकता । मुझे पहले दरियाफ्त करना पड़ेगा कि इस की क्या implications हैं ।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या मैं पूछ सकता हूँ कि यह split up किस लिए किया गया ?

मन्त्री : इस की जरूरत महसूस की होगी ।

पंडित श्री राम शर्मा : होगी !

मन्त्री : आप इस के लिये regular notice दें ।

श्री राम कुमार बिढात : क्या वजीर साहिब को पता है कि अब तक split up नहीं हुई ।

Minister : A fresh notice may be given and I will find out the details.

DAMAGE BY FLOOD IN JULLUNDUR DISTRICT

*905. **Dr. Bhag Singh :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether he is aware of the public complaints about recent damage caused to the Adampur-Bhogpur areas of district Jullundur by the

[Dr. Bhag Singh]—
hold-up of flood waters by the Bist Doab Canal ; if so, the steps, if any, taken or proposed to be taken by Government to check the menace of recurring floods and Sem in the rural areas of the District ?

Sardar Gian Singh Rarewala : Recent damage caused to the Adampur and Bhogpur areas of district Jullundur by the hold-up of flood waters is within the knowledge of the Government.

In order to protect this area the scheme for the canalisation of the Nasrula Choe at an estimated cost of about Rs. 26 lacs has been taken in hand. This scheme also envisages construction of a big syphon on the Jullundur branch which will prevent holding-up of flood waters. With the completion of this scheme the flood and Sem problem of this area will be controlled.

SPLITTING UP OF OUTLET OF GUJRANI MINOR

*1216. Shri Ram Kumar Bidhat : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

- (a) whether any scheme for splitting up outlet No. R.D. 54,000-L in the Gujrani Minor of Western Jamna Canal into two parts was approved and sanctioned by Government; if so, on what date ;
- (b) whether the said outlet has been split up ; if so, on what date ; if not, the reasons therefor ?

Sardar Gian Singh Rarewala : (a) Yes, on 15th November, 1956.

(b) Yes, the outlet was split up on 6th February, 1958.

UNSTARRED QUESTIONS AND ANSWERS

DAMAGE BY FLOOD IN AMRITSAR DISTRICT

521. Dr. Bhag Singh : Will the Minister for Revenue be pleased to state—

- (a) the total number of the villages of District Amritsar affected by the floods in the year 1956 ;
- (b) the total number of villages in the said district in which remission of land revenue and Abiana was granted ?

Giani Kartar Singh : (a) 242.

(b) 145 and 131 respectively.

ARREARS OF TACCAVI LOANS IN AMRITSAR DISTRICT

522. Dr. Bhag Singh : Will the Minister for Revenue be pleased to state whether any arrears in respect of the taccavi loans given to the Zamindars of Amritsar District for the purchase of manure, fodder, seeds and oxen and for repair of houses are still due from the persons concerned ; if so, the details thereof ?

Giani Kartar Singh : *Part I.*—Yes.

Part II.—Details of these loans are as under :—

<i>Kind of loan</i>	<i>Principal</i>	<i>Interest</i>	<i>Total</i>
	R	Rs	Rs
(1) Manure ..	8,70,189	22,120	8,92,309
(2) Fodder ..	26,580	693	27,273
(3) Seeds ..	19,79,828	62,179	20,42,007
(4) Oxen ..	6,31,763	58,681	6,90,444
(5) Repair of houses ..	36,059	5,788	41,847

CO-OPERATIVE COLD STORAGE, AMRITSAR

523. Dr. Bhag Singh : Will the Minister for Consolidation and Health be pleased to state whether any loan has been given by the Government to the Co-operative Cold Storage, G.T. Road, Amritsar ; if so, the total amount thereof at present ?

Chaudhri Suraj Mal : No loan has been given by the Punjab Government to the Co-operative Cold Storage, Amritsar.

DEMAND BY ALL PARTIES NEHRI PARBANDH SUDHAR COMMITTEE

524. Dr. Bhag Singh : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

- Whether any deputation of All Parties Nehri Parbandh Sudhar Committee met him on 3rd July, 1956, at Chandigarh ;
- if the answer to part (a) above be in the affirmative, the main demands of the said deputation and the action, if any, taken in the matter ?

Sardar Gian Singh Rarewala : (a) No, so far as the records show.

(b) Does not arise.

CLOSURE OF UPPER BARI DOAB CANAL

525. Dr. Bhag Singh : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

- whether the Upper Bari Doab Canal remained closed during the Sawani Crop this year; if so, for what period ;
- the total quantity of water in cusecs released to the said Canal from Madhopur Head during the period mentioned in part (a) above ;
- whether it is a fact that the Canal Department has now decided to run the Rajbahas and outlets of the said canal by rotation; if so, the reasons therefor ;
- whether Government proposes to grant any compensation to those Kisans whose crops were damaged due to the closure of the canal referred to in part (a) above ?

Sardar Gian Singh Rarewala : (a) Yes, it remained closed in Kharif 1957 for 44 days.

(b) 10,68,473 cusecs.

(c) The practice of running the Rajbahas in rotation is an old one and that is necessitated at the time when supply falls below indent of the canal. The rotation of outlets is rarely adopted.

(d) No damage occurred to crops during the closure of the Canal. Otherwise also under rules no compensation is due to Zamindars on the occasion of such closures.

SEM AFFECTED AREAS IN AMRITSAR DISTRICT

526. Dr. Bhag Singh : Will the Minister for Revenue be pleased to state the total area of Land affected by 'Sem' in district Amritsar at present ?

Giani Kartar Singh : 1,029 acres.

REPRESENTATION FROM HARIJANS OF VILLAGE NAUSHERA PUNUAN, DISTRICT AMRITSAR

527. Dr. Bhag Singh : Will the Minister for Consolidation and Health be pleased to state whether he recently received any representatives from the Harijans of village Naushera Punuan, Police Station Sarhali, District Amritsar, to the effect that the land reserved for them during the consolidation operations is a pond and in lieu of this land some other useful land be reserved for them ; if so, the action taken thereon ?

Chaudhri Suraj Mal : *First part.*—Yes.

Second part.—Land for abadi in village Naushera Punuan was given to Harijans in consultation with the representatives of rightholders and Harijans. After the allotment of land the Harijans themselves removed bricks and in the process caused depression. Therefore, the question of taking any further action in the matter does not arise.

FREE AND COMPULSORY EDUCATION IN THE STATE

553. Dr. Bhag Singh : Will the Minister for Education and Labour be pleased to state whether any phased programme for the introduction of free and compulsory education up to the Middle standard in the State has been formulated by Government ; if so, the details thereof ?

Shri Amar Nath Vidyalkar : The position in regard to the introduction of free education is that Government intends to introduce it up to the Matriculation standard. A few steps have already been taken namely :—

- (1) Introduction of free education in classes I—V of all Government schools in the State.
- (2) Introduction of free education up to Middle standard in the Government schools of Kangra and Mohindergarh Districts.
- (3) Introduction of free education up to Matriculation standard in the Government Schools in the areas lying between the Dhussi and the Ravi, Sakki and Ravi and the Daulat Chak.

These are all bold steps towards that goal. The Government intends to take further steps in that direction as the things are ripe for the next steps. The Government is serious about the matter, but it desires to proceed firmly but cautiously taking all aspects and financial considerations in view.

No programme regarding introduction of compulsion up to Middle standard has so far been chalked out.

PROMOTION OF HARIJAN GOVERNMENT EMPLOYEES

562. Chaudhri Dasondha Singh : Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) whether Harijan employees of the Government are given promotions in accordance with the percentage in public services fixed for them for initial recruitment ; if not, the reasons therefor ;
- (b) whether it is a fact that the employees referred to in part (a) above are required to pass tests before they are given promotions ; if so, the reasons therefor ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) The percentage of reservation in services for members of Scheduled Castes/Tribes has been fixed as 19 per cent on the basis of their population in the Punjab. In addition 2 per cent vacancies have been reserved for members of Backward Classes recognised as such by Government from time to time. The reservation of the percentage of appointments for Scheduled Castes, Scheduled Tribes and Backward Classes is applicable to new appointments and not to promotions which are governed by consideration of seniority and merit alone.

(b) No distinction is made between a Government official belonging to Scheduled Castes/Tribes and the others in the matter of tests if such tests are required to be passed for any promotion, the reason is that reservations apply to fresh recruitment in services only and not to cases of promotion.

PAYMENT TO BRICK KILN OWNERS OF HOSHIARPUR AND JULLUNDUR DISTRICT

563. Chaudhri Dasondha Singh : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether any bricks for constructing canals were purchased by Government from brick kiln owners in Hoshiarpur and Jullundur and also from petty contractors ; if so, whether the price therefor has been paid ; if not, the reasons therefor ?

Sardar Gian Singh Rarewala : Yes, bricks were purchased and payments for the same have since been made.

APPOINTMENT OF A HARIJAN MEMBER OF PUNJAB PUBLIC SERVICE COMMISSION

564. Chaudhri Dasondha Singh : Will the Chief Minister be pleased to state whether any Harijan has been appointed as a member of the Punjab Public Service Commission ; if not, the reason therefor ?

Sardar Partap Singh Kairon : *First part.*—No.

Second part.—A suitable person for appointment from amongst Scheduled Castes was not immediately available.

LIVERIES TO JAMADARS AND PEONS

565. Sardar Atma Singh : Will the Chief Minister be pleased to state whether it is a fact that no liveries have been given so far by Government to the Jamadars and Peons belonging to the erstwhile Pepsu Government ; if so, the reasons therefor and the time within which the needful is expected to be done ?

Shri Amar Nath Vidyalkar : The Jamadars and Peons belonging to the erstwhile Pepsu Government could not be supplied liveries earlier due to the fact that the question as to which of the Livery Rules (Pepsu or Punjab) were to be made applicable to the employees of erstwhile Pepsu Government was under examination. The Government have taken a decision to follow a uniform policy to supply liveries to all employees of the new State according to Punjab Rules. The delay in the supply was due to the fact that the Departments concerned had to arrange for funds and for the supply of material and for tailoring. The Departments are taking active steps for the supply of liveries. Information available with Government shows that 15 of them have actually supplied liveries, while 28 of them are taking steps to do so.

ADDITIONAL PAY TO TEACHERS OF LAHORE CORPORATION

566. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Revenue be pleased to state—

- (a) whether it is a fact that the Jullundur Municipal Committee has agreed to pay an additional sum of Rs. 9 per month to each of those teachers in its employment who were employed by the Lahore Corporation before partition ;
- (b) whether there is any proposal under consideration of Government to take a decision that former teachers of the Lahore Corporation be paid extra by all the Municipalities in the State ?

Giani Kartar Singh : *Part (a).*—No.

Part (b).—No.

COMPENSATION FOR LAND ACQUIRED FOR TALWANDI-FATTU DHINGA-KAPURTHALA ROAD

568. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Public Works be pleased to state—

- (a) whether any land was acquired for the construction of the Talwandi-Fattu DHINGA-Kapurthala Road ; if so, on what date ;
- (b) whether any compensation has been paid to the landowners whose land was acquired ; if not, the reasons therefor and the time by which compensation is expected to be paid to them ;
- (c) whether the necessary Notification was issued and compensation assessed ; if not, the reasons therefor ?

Rao Birendar Singh : (a) Yes. Land in miles 5.5 to 11.8 was acquired on 15th September, 1954 and in miles 11.8 to 21.5 on 4th August, 1955.

(b) No. Due to want of publication of notification under section 6 and assessment of price by the Collector, compensation has not been paid and this will be done after the award is announced by the Collector.

(c) No. Action to publish notification under section 6 is being taken after which the Collector would announce the award and make payment.

SUPERSESSION OF KAPURTHALA MUNICIPAL COMMITTEE

569. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Revenue be pleased to state whether he has received any representation for superseding the Kapurthala Municipal Committee ; if so, when and the action taken thereon ?

Giani Kartar Singh : (a) Yes. One from Shri Atma Singh, M.L.A., on the 7th September, 1957.

(b) The matter is under inquiry.

NATIONALIZED TEXT-BOOKS REMOVED FROM PRESCRIBED LISTS

570. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Education and Labour be pleased to state—

(a) whether any nationalized text-books have been taken off the prescribed lists for Schools in the State during the current year ; if so, their number and the reasons therefor ;

(b) the total cost of the stocks of the said books lying with the Government together with the total amount of loss to the State Exchequer on this account ?

Shri Amar Nath Vidyalankar : (a) Yes. 36 nationalised text-books have been declared obsolete. This has been done with the approval of the Punjab Advisory Board of Education, in order to meet the demand of the public for reducing the number of text-books.

(b) The face value of the stock of the abolished text-books totals Rs. 64,479-9-3. As these books are to be used as library books in future, the stock will not go waste and will be sold off/utilised accordingly.

REMOVAL AND RECRUITMENT OF P. A. P. PERSONNEL IN JULLUNDUR DIVISION DURING 1950 AND 1952

571. Sardar Atma Singh : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether any constables and officers in the Punjab Armed Police belonging to the Jullundur Division were removed from service during the years 1950 and 1952 ; if so, their number ;

(b) whether any recruitment of constables and officers to the Punjab Armed Police was made in the years 1950 and 1952 ; if so, the area to which the persons recruited belong ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Yes. The figures, year-wise and rank-wise, are as follows :—

Year	F. Cs	H. Cs	A. S. Is	S. Is
1950 ..	364	8	12	11
1952 ..	399	16	7	8

(b) Yes. A statement is placed on the Table of the House.

STATEMENT

Name of District Area	Number of constables and of ficers recruited to P.A.P., during	
	1950	1952
Amritsar	117	56
Gurdaspur ..	128	42
Jullundur ..	341	42
Hoshiarpur ..	224	42
Ludhiana ..	29	9
Ferozepur ..	99	19
Kangra ..	197	18
Ambala ..	21	6
Simla ..	2	..
Karnal ..	15	4
Rohtak ..	45	30
Hissar ..	16	16
Gurgaon ..	38	2
Barnala ..	1	..
Kapurthala ..	60	14
Patiala ..	14	5
Sangrur ..	1	..
Mohindergarh ..	..	2
Bhatinda ..	2	..
Allahabad ..	1	..
Lucknow ..	1	..
Saharnpur ..	1	..
Nainital ..	..	1
Almora ..	1	..
Meerut ..	1	..
Dehra Dun ..	1	..
Garhwal ..	7	..
Gorakhpur ..	1	..
Delhi ..	7	6
Bikaner ..	..	2
Jaipur ..	1	..
Alwar ..	1	..
Bombay ..	1	..
Chamba ..	3	..
Bilaspur ..	1	..
Mandi ..	2	..
Jammu and Kashmir ..	2	1
Total ..	1,382	317

SUPPLY OF SUGARCANE TO HAMIRA SUGAR MILL

572. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Agriculture and Forests be pleased to state—

- (a) whether the management of the Hamira Sugar Mill, Hamira, submitted any indent to the Sugarcane Commissioner for the supply of sugarcane during the year 1957-58 ; if so, the quantity in maunds indented for and the quantity actually supplied separately ;
- (b) whether any steps are being taken by the said mills to crush the sugarcane received; if so, what ;
- (c) whether he is aware of the fact that the said mill is being closed ; if so, the steps taken or proposed to be taken by Government to compensate the canegrowers and keep the said mill running ?

Sardar Gurbanta Singh : (a) (i) Yes.

(ii) 40 lakh maunds .

(iii) Nil.

(b) No.

(c) Yes. The Central Government, who was approached to take over the control of the Hamira Sugar Mills showed their inability to run the Mills during the current crushing season because the machinery of the Mills was not overhauled and repaired in time. The available cane in Hamira factory area has since been diverted to the neighbouring Sugar factories at Phagwara and Bhogpur. The Government of India have again been addressed either to pursue the Management to run their Mills during the next crushing season or to take over the control of the Hamira Sugar Mills under the Industries (Development and Regulation) Act, 1951.

GRANT OF SUBSIDY TO HAMIRA SUGAR MILL AND HAMIRA DISTILLERY

573. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Finance be pleased to state—

- (a) whether any grant or subsidy was given to the Hamira distillery by the erstwhile Pepsu Government ; if so, the total amount thereof and the reasons therefor ;
- (b) the steps proposed to be taken for the realisation of the debenture money with interest already advanced to the said Sugar Mill ;
- (c) whether any interest has been realized on these debentures ; if not, the reasons thereof ?

Shri Mohan Lal : (a) No subsidy was given to Hamira Sugar Mill and Hamira Distillery by the erstwhile Pepsu Government in the Industries Department.

(b) According to the condition of debentures, the debenture money can be realized from the firm after the expiry of 15 years. As regards interest the company has been asked to pay it immediately failing which necessary steps will be taken to realise it.

[Minister for Finance]

(b) A sum of Rs. 1,24,306.76 on account of interest on debentures has been realised up to 31st December, 1955. A further sum of Rs. 5,000 has been received from the company during the current financial year.

GRIEVANCES OF CANEGROWERS AROUND HAMIRA

574. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Agriculture and Forests be pleased to state—

- (a) whether any resolutions regarding the grievances of canegrowers passed at a public meeting held at Hamira, on 1st October 1957 have come to the notice of Government ; if so the details thereof ;
- (b) whether any action is proposed to be taken on the said resolutions ; if so, what ?

Sardar Gurbanta Singh : (a) Yes. Briefly these resolutions touched the following points :—

- (i) That sugarcane was the main crop of the Hamira Area and the State Government should ask the Management to run the Mills during the ensuing crushing season or to take over the control of the Mills ;
- (ii) That the cultivators of this area will help the Government in the working of the Mills ;
- (iii) That the canegrowers of Jullundur and Kapurthala area have faith in the Sugarcane Co-operative Society, Hamira, and that Rs. 22,000 due from the Hamira Sugar Mills as interest on delayed payments be paid to the Society ;
- (iv) That commission on 6.5 lakh maunds of cane supplied by the Society for 1956-57 crushing season be got paid to the Society ;
- (v) That Government should get the grievances of the labourers redressed from the Mills Management ;
- (vi) That the Provincial Congress Committee should request the Government to get the claims of the Labour settled by the Mills Management.

(b) (i) and (ii) The State Government approached the Government of India to take over the control of the Hamira Sugar Mills and to run the Mills during 1957-58 crushing season. The Central Government, however, showed their inability to do so because the machinery of the Mills was not overhauled and repaired in time. The available cane of Hamira factory area has since been diverted to the neighbouring sugar factories at Bhogpur and Phagwara. The Government of India have again been addressed either to pursue the Management to run their Mills during next crushing season or to take over the control of the Hamira Sugar Mills under the Industries (Development and Regulation) Act, 1951.

(iii) The claim of Rs. 22,000 as interest on delayed payments put in by the Hamira Sugarcane Co-operative Society is an arbitrary figure and therefore no action is possible unless the Society intimates the exact amount of interest due to the canegrowers on delayed payments.

(iv) The Hamira Sugarcane Co-operative Society is only entitled to get commission on the cane supplied by it to the Mills and accordingly the Society has been written to work out the commission due to it on the actual cane supplied by it.

(v) and (vi) The representatives of the Labour were advised by the Cane Commissioner, Punjab, to put in their claims in writing for consideration of the Government in the Labour Department.

ATTACK UPON A PRESS REPRESENTATIVE

575. Sardar Atma Singh : Will the Chief Minister be pleased to state whether the Jullundur Police registered any complaint of an attack upon a Press Representative of the U. P. I. on 26th March, 1957 near Police Post No. 4 ; if so, the action, if any, taken by Government in this connection ?

Sardar Partap Singh Kairon : Shri Pawan Kumar Sharma an Operator of U. P. I. who is a resident of Basti Danishmandan, Jullundur City, lodged a report on 26th March, 1957 in Police Post No. 4 that he had been beaten by some body near Naz Theatre, which is at a distance of about 200 yards from the Police Post. The report did not show the commission of a cognizable offence and no case was therefore registered by the Police. The complainant was directed to lodge a complaint in Court. An entry was made in the Daily Diary of Police Post No. 4 about this incident and efforts were made to locate the miscreants but they could not be traced.

STATUS OF LECTURERS OF ERSTWHILE PEPSU EDUCATION DEPARTMENT

576. Sardar Atma Singh : Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) whether any orders for de-gazetting the Lecturers of the former Education Department of the erstwhile Pepsu State have been issued ; if so, the reasons therefor ;
- (b) the steps, if any, taken to keep their old status intact as required by the provisions of the States Re-organisation Act ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Yes. Having been equated with Non-Gazetted Lecturers of Punjab, Pepsu Lecturers have also been made non-gazetted like their counterparts because the Punjab pattern of services has to be followed in the re-organised State, as a matter of a settled policy.

- (b) The provisions of the S. R. Act do not apply.

DISPENSARIES WITHOUT VETERINARY ASSISTANT SURGEONS

577. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Agriculture and Forests be pleased to state—

- (a) the names of Veterinary dispensaries in the State where there are no Veterinary Assistant Surgeons and the reasons therefor in each case ;
- (b) the dates from which there have been no Veterinary Assistant Surgeons in the Veterinary Dispensaries referred to above and in Kapurthala separately ;

[Sardar Atma Singh]

- (c) the time by which Veterinary Assistant Surgeons are expected to be posted in the dispensaries referred to in part (a) above ?

Sardar Gurbanta Singh : (a), (b) and (c). Veterinary Assistant Surgeons are not posted to Veterinary Dispensaries. They are posted to Veterinary Hospitals only.

COMPENSATION FOR LAND ACQUIRED FOR BIST DOAB CANAL

578. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

- (a) the total amount spent on the construction of the syphon near village Banwalipur on the Alawalpur Distributary of the Bist Doab Canal ;
- (b) whether there is any proposal under consideration of Government for providing an over bridge near the said village ; if so, the time by which it is expected to be implemented ;
- (c) whether any compensation has so far been paid to the landowners whose lands were acquired for the canal referred to in part (a) above ; if not, the reasons therefor ?

Sardar Gian Singh Rarewala : (a) The syphon near village Banwalipur is on Jullundur distributary and not on Alawalpur. Total amount spent so far is Rs. 23,501.

(b) Yes. The bridge is expected to be ready by 31st March 1958.

(c) No. The estimate amounting to Rs. 49,738 for acquisition of lands has since been sanctioned. The payment of compensation to landowners is being arranged by the Land Acquisition Officer, Bhakra Nangal Project, Patiala.

NON-PAYMENT OF TEN PER CENT OF LAND REVENUE TO NAGAR SABHAS OF VILLAGES IN KAPURTHALA DISTRICT

579. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Revenue be pleased to state—

- (a) whether there are any villages in Kapurthala District where the Nagar Sabhas are not being paid ten per cent of their land revenue by Government for expending it on Development Schemes ; if so, their names, and the reasons therefor ;
- (b) whether any steps are now being taken for the said payment ; if so, what ?

Giani Kartar Singh : (a) The undermentioned Nagar Panchayats are not getting any share out of the Land Revenue of the villages mentioned against

each as the Land Revenue of these villages has been assigned to the owners of land or is paid to others as Jagir :—

Serial No.	Name of Nagar Sabha	Names of the villages included in the Nagar Sabha
1	Jagpalpur	Ramgarh
2	Khatti	Wariah
3	Khatti	Gubala Gan Jagir
4	Rawalpindi	Dhandoli
5	Rawalpindi	Dhandoli Jagir
6	Rawalpindi	Dhadde
7	Dhaburji	Kadupur
8	Wattanwali	Jabbowal
9	Jainpur	Randhirpur Jagir
10	Tashpur	Shahjahanpur
11	Kallu	Sandhir Jagir
12	Rampur Jagir	Rampur Jagir
13	Paramjitpur	Pandori Jagir
14	Bishanpur Jattan	Phulawa I
15	Bishanpur Jattan	Muskbed
16	Bishanpur Jattan	Bishanpur Araian
17	George	Maypur

(b) At present the Panchayats are compensated for this loss by means of suitable grants-in-aid by Government. Jagir and Muafies are, however, to be resumed by Government with effect from Rabi, 1958 and the Panchayats will get their share of the Land Revenue in due course.

BET AREA OF KAPURTHALA DISTRICT

580. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Revenue be pleased to state—

- whether the Financial Commissioner Revenue toured the Bet Area of Kapurthala District in March, 1957 ;
- if the answer to part (a) above be in the affirmative, whether any proposal was made by him to Government to save this area from floods in River Beas and Bein Nadi ; if so, the action, if any, taken thereon ?

Giani Kartar Singh : *Part (a)* Yes.

Part (b) Officers are working on the proposals which have not yet been drawn up.

CONSTRUCTION OF BINS AT SULATANPUR, DISTRICT KAPURTHALA

581. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Finance be pleased to state—

- whether any bins for storing foodgrains have been built at Sultanpur, District Kapurthala; if so, the date when they were built and the use to which they have been put together with the total amount spent on the said bins ;

[Sardar Atma Singh]

- (b) the total quantity of foodgrains exported from and imported into Sultanpur during the last two years ?

Shri Mohan Lal : (a) Yes. 28 bins were constructed during 1953-54 at an estimated cost of Rs. 97,954. They have not been put to any use so far.

(b) 7,273 tons of foodgrains were exported from and 666 tons were imported into Sultanpur Lodhi during the last two years.

INSTALLATION OF A SUGAR MILL AT SULTANPUR LODHI, DISTRICT
KAPURTHALA

582. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Finance be pleased to state—

- (a) whether the Government received any representation for installing a Sugar Mill on Co-operative basis at Sultanpur Lodhi, District Kapurthala; if so, from whom and on what date, together with the action taken thereon ;

- (b) whether there is any proposal under the consideration of Government to set up a card-board or any other industry at Sultanpur ?

Shri Mohan Lal : (a) Yes, a representation was received from the questioner, Sardar Atma Singh, on behalf of the people of Sultanpur Lodhi that a Co-operative Sugar Mill may be installed in that area. This was dated the 11th April, 1957. The reply was sent to Sardar Atma Singh,—*vide* Punjab Government Letter No. 1643-Co-op-57(CV), dated the 12th June, 1957 (copy enclosed).

(b) At present, there is no proposal under the consideration of the Department to set up a card-board or any other industry at Sultanpur.

Copy of letter No. 1643-Co-op/57/CV/1759, dated the 12th June, 1957, from the Under Secretary to Government, Punjab, Co-operative Department, to Shri Atma Singh, M.L.A., Kapurthala.

Subject :—Establishment of a Co-operative Sugar Mills at Sultanpur Lodhi.

I am directed to write to you with reference to your recent representation to the Chief Minister, and in which one of the suggestions made is that a Co-operative Sugar Mill may be installed in Sultanpur Lodhi.

2. The matter has been considered, and it seems that a Sugar Mill of the type you have in view may not be found possible for sometime to come. The places where these Mills are to be established during the Second Plan period were finalised quite some time ago.

3. It is suggested that you might consider the setting up of a modern Cold Storage in or around Sultanpur Lodhi for agricultural produce, or the establishment of some decent Tanning Factory for which there is probably scope in that area. In that case, you will find the Departmental Officers willing to give you and all those who may be similarly interested, all the advice and guidance they can.

CLOSED SPANS OF RAILWAY BRIDGE OVER SUTLEJ RIVER AND FLOODS AS A
RESULT THEREOF

583. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

- (a) whether the Government is aware of the fact that the closed spans of the Railway Bridge near Giddar Pindi on the Sutlej River are responsible for flooding the river during the rainy season every year resulting in heavy losses to the adjoining villages ;

- (b) whether it is a fact that the Government have received representations and proposals for clearing these spans ;
- (c) if the answers to parts (a) and (b) above be in the affirmative, whether any steps have been taken by Government to approach the Railway Authorities to clear the blocked spans ; if so, what ?

Sardar Gian Singh Rarewala : (a) Yes.

(b) Yes.

(c) A committee consisting of officials of the Railway Department and the Irrigation Department has been formed to investigate into this problem and suggest remedial measures.

DAMAGE CAUSED TO CROPS BY FLOODS IN SUB-TEHSIL SULTANPUR, DISTRICT KAPURTHALA

584. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Revenue be pleased to state—

- (a) whether the damage caused to the crops by floods in the villages of Sub-Tehsil Sultanpur, District Kapurthala, during the year 1956-57 has been estimated on the basis of Girdawaris ; if so, the total area under crops damaged in each village of the said Tehsil ;
- (b) with reference to the Supplementary reply given to Unstarred Question No. 290 at the meeting of the erstwhile Pepsu Vidhan Sabha on the 1st October, 1956, whether any action to remit the land revenue in respect of the damaged crops has been taken ?

Giani Kartar Singh : (a) First Part .. Yes
 Second Part .. The total area of the crops damaged in each village is as under:—

Serial No.	Name of village	Area in acres
1	Chananwindi ..	85
2	Inderisa ..	84
3	Bharoana ..	125
4	Mand Inderisa ..	380
5	Jhungina ..	46
6	Takia ..	30
7	Amarjitpur ..	468
	Total ..	1,218

(b) Yes.

UNALLOTTED EVACUEE LAND IN THE STATE

585. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Revenue be pleased to state—

- (a) the total area of evacuee land in the State still lying unallotted district-wise ;
- (b) whether the Government received any representation from any M.L.A. for leasing out such area of land for 20 years to tenants and landless people ; if so, when and the action, if any, taken thereon ?

Giani Kartar Singh : (a) Total evacuee area in the State still lying unallotted district-wise is as under:—

<i>Name of District</i>	<i>Unallotted area in the Stan- dard Acres</i>
Jullundur	.. 6,672
Amritsar	.. 3,422
Hoshiarpur	.. 2,806
K. ngra	.. 458
Ferozepur	.. 6,073
Ludhiana	.. 4,500
Gurdaspur	.. 1,276
Ambala	.. 4,636
Karnal	.. 2,896
Gurgaon	.. 2,936
Rohtak	.. 2,231
Hissar	.. 4,548
Patiala	.. 629
Kapurthala	.. 3,416
Mohindergarh	.. 2,640
Bhatinda	.. 1,563
Sangrur	.. 2,351
Total	.. 53,553

(b) Yes. The representation was received early in June, 1957. The Hon'ble member was informed that the question of leasing out inferior evacuee land on long terms was still under consideration. According to the present policy as laid down by the Central Government in the Ministry of Rehabilitation such unallotted lands cannot be leased out for more than one year.

REPRESENTATION FROM THE RESIDENTS OF KAPURTHALA MANDI

587. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Education and Labour be pleased to state whether Government recently received any representation from the public of Kapurthala Mandi for the recognition of the Mandi Harding Ganj Girls High School, Kapurthala, and for bringing it on the list of Government-aided schools ; if so, the action, if any, taken thereon ?

Shri Amar Nath Vidyalkar : Yes. The President of the Management of the school was advised to approach the Inspectress of Schools, Patiala Division for recognition of the School first. Unless and until the school is recognised, the question of bringing it on the grant-in-aid list does not arise.

CANTEEN IN P. A. P. LINES, JULLUNDUR CANTT

588. Sardar Atma Singh : Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) whether there is any Canteen in the P. A. P. Lines, Jullundur Cantt ; if so, the manner in which it is being run ;
- (b) whether the said Canteen is being run (i) on a Co-operative basis ; if so, the total amount invested therein and if (ii) on lease the total amount that accrued to Government in the form of lease money during the last seven years ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Yes ; a Canteen is being run for the last 8/9 years in P. A. P. Lines, Jullundur Cantt, as a part of the Welfare measures to cater for the daily needs of the P. A. P. Jowans. It supplies eatables, etc. to the Jowans at comparatively cheap rates, fresh and more hygienically prepared besides obviating the necessity for the Jowans to run constantly to the City and Cantt, both of which are distantly situated from the Lines. The Canteen is being managed by P. A. P. Officers and men on general duty at P. A. P. Headquarters under the supervision of a Gazetted Officer who acts as its President in addition to his other normal duties under the control of senior P. A. P. Officers at Headquarters.

(b) The Canteen is a Regimental concern and is not being run on co-operative basis. It is managed by the Officers and men themselves for their own benefit and convenience. The nominal profits made by the Canteen are in turn spent on the welfare of the force.

POSTINGS OF GAZETTED POLICE OFFICERS

589. Sardar Atma Singh : Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) the usual period for which a Gazetted Police Officer is stationed at one place ;
- (b) the names of Gazetted Police Officers in the State who have remained posted at one station for more than three years ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Normal posting at one station is for three years.

(b) A statement is laid on the Table of the House.

Statement showing the names of Gazetted Police Officers who have been (on 10th February, 1958) at their present places of posting for more than three years.

(1) Shri Madan Gopal Singh, I.P.S.	.. Superintendent of Police, Patiala.
(2) Shri Ujagar Singh, I.P.S.	.. Superintendent of Police, C. I. D., Punjab.
(3) Shri M. L. Puri, I.P.S.	.. Assistant Inspector-General of Police, Punjab, Chandigarh.
(4) Shri Chhabil Lal, I.P.S.	.. Officer-in-charge, Special Inquiry Agency, Punjab, Jullundur.

[Chief Minister]

DEPUTY SUPERINTENDENTS OF POLICE

(1) Shri Jagir Singh	.. C. I. D.
(2) Shri Praduman Singh	.. Finger-Print Bureau.
(3) Shri E. F. Deatker	.. Wireless Section.
(4) Shri Jodh Singh	.. Bhatinda.
(5) Shri Manmohan Singh	.. P. T. S., Phillaur.
(6) Shri Mubarik Singh	.. S. D. O./G. R. P., Ferozepur.
(7) Shri Prithi Singh	.. Ferozepur.
(8) Shri Maharaj Kishan	.. Ludhiana.

HORSES IN THE P. A. P. LINES, JULLUNDUR CANTT

590. **Sardar Atma Singh** : Will the Chief Minister be pleased to state—

- the total number of Government owned horses in the P. A. P. Lines, Jullundur Cantt, at present as well as those on the border ;
- the total number of horses purchased during the last seven years along with the total amount spent on their feeding, etc. year-wise ;
- the procedure adopted by Government for the purchase of horses and other equipment for the P. A. P. in the State ;
- whether the purchases referred to in part (c) above were made in accordance with the procedure sanctioned for the purpose ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) No. of horses in P. A. P. Lines 53

No. of horses on Border	..	145
(b) Horses purchased during 1951	..	54
Horses purchased during 1952	..	40
Horses purchased during 1953	..	89
Horses purchased during 1954	..	81
Horses purchased during 1955	..	25
Horses purchased during 1956	..	36
Horses purchased during 1957	..	34

Amount spent on the feeding of all the horses on charge during the last seven years—

	Rs.	A.	P.
1950-51	.. 3,69,967	1	3
1951-52	.. 3,66,941	9	6
1952-53	.. 2,82,292	0	3
1953-54	.. 3,59,958	0	0
1954-55	.. 3,53,792	13	0
1955-56	.. 3,16,110	7	0
1956-57	.. 3,32,445	4	0
Total	.. 23,81,507	3	0

(c) Horses are purchased by the Horse Purchasing Officer of the Police Department viz., the Deputy Inspector-General of Police, P. A. P. through horse dealers and also at cattle fairs held in and outside the Punjab, in open market, with prior Government sanction.

Horse equipment is purchased through the Controller of Stores, Punjab, Jullundur City, after obtaining the sanction of the State Government.

(d) Yes.

RECRUITMENT OF P. A. P. JAWANS

591. Sardar Atma Singh : Will the Chief Minister be pleased to state the total number of P. A. P., Jawans recruited, district-wise, since 1950 up-to-date in non-gazetted ranks ?

Sardar Partap Singh Kairon : A statement is placed on the Table of the House :—

Total number of P. A. P., Jawans recruited districtwise since 1950 up to 31st January, 1958, in non-gazetted ranks.

Amritsar	..	990
Gurdaspur	..	848
Jullundur	..	1,175
Hoshiarpur	..	789
Ludhiana	..	217
Ferozepur	..	288
Kangra	..	550
Ambala	..	82
Simla	..	8
Karnal	..	93
Rohtak	..	795
Hissar	..	219
Gurgaon	..	235
Patiala	..	96
Bhatinda	..	27
Sangrur	..	79
Mohindergarh	..	46
Barnala	..	4
Kapurthala	..	221
Fatehgarh	..	1
Allahabad	..	1
Lucknow	..	1
Mirzapur	..	1
Saharanpur	..	2
Nainital	..	1
Almora	..	4
Muzaffarnagar	..	1
Meerut	..	6
Bareilly	..	2
Dehra Dun	..	3
Muradabad	..	1
Badaun	..	5
Garhwal	..	20
Gorakhpur	..	2
Delhi	..	94
Nepal	..	1
Bikaner	..	6
Jaipur	..	6
Alwar	..	7
Bharatpur	..	6
Bombay	..	1

[Chief Minister]

Chamba	..	5
Bilaspur	..	2
Sarmaur (H.P.)	..	1
Mandi	..	22
Jammu and Kashmir	..	29
Faizabad	..	1
Jhunjhnu	..	3
Total	..	<u>6,997</u>

LOCAL RATE IN FLOOD-AFFECTED AREAS

592. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Revenue be pleased to state—

- whether full remission of local rates was given along with the land revenue in the flood-affected areas of the State in 1956-57 ;
- whether any orders have been issued for the recovery of the local rate now ; if so, the reasons therefor ;
- whether the local rate in the State has now been enhanced; if so, the reasons therefor ?

Giani Kartar Singh : (a) No.

(b) In the year 1956, Government had under consideration a proposal for the remission of Local Rate on the lines and to the extent of Land Revenue remissions but it was ultimately dropped. However, while the matter was under examination some of the District Boards had of their own accord suspended the collection of Local Rate. As soon as the proposal for the remission of Local Rate was dropped, the District Authorities had to proceed with the recovery of the arrears.

(c) No.

PAYMENT OF LOANS BY DISPLACED PERSONS

593. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Revenue be pleased to state whether Government have framed any rules for deducting agricultural and other loans given to displaced persons out of their verified claims in respect of the property left by them in Pakistan ; if so, whether this concession has been extended to the erstwhile Pepsu areas ; if not, the reasons therefor and the action, if any, proposed to be taken in the matter ?

Giani Kartar Singh : Rehabilitation loans or 'dues' are adjustable against compensation due to a displaced person under rule 14 of the Displaced Persons (Compensation and Rehabilitation) Rules of 1955. This rule applies equally to the displaced persons settled in the erstwhile States of Pepsu and Punjab.

APPEALS AGAINST SENIORITY LISTS IN THE AGRICULTURE DEPARTMENT

595. Sardar Atma Singh : Will the Chief Minister be pleased to state—

- whether any appeals have so far been received from the Assistants and Head Assistants in the Agriculture Department against the

seniority list of Assistants and Head Assistants drawn up by the said Department ; if so, their number together with the action, if any, taken thereon ;

- (b) the basis on which the seniority list referred to in part (a) above was drawn up ;
- (c) whether in the said seniority list any persons with longer service have been placed junior to some with less service; if so, the reasons therefor ?

Sardar Gurbanta Singh : (a) By appeals the Member presumably means the appeals to be filed to the Advisory Committee against the joint seniority lists as approved by the Integration Council. The joint seniority lists of Assistants and Head Assistants have not so far been finalised. Appeals will be invited as soon as the joint seniority lists are finalised.

(b) The Department prepared the joint seniority lists on cadre basis. They are being advised to reprepare the lists in accordance with the Punjab Services Integration Rules which require grouping.

(c) Does not arise.

APPLICATION FROM GURU NANAK CALICO PRINTING AND INDUSTRIAL CO-OPERATIVE SOCIETY LIMITED, SULTANPUR LODHI, DISTRICT KAPURTHALA

596. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Finance be pleased to state—

- (a) whether Government received any application from the Guru Nanak Calico Printing and Industrial Co-operative Society Limited, Sultanpur Lodhi, District Kapurthala, for the grant of financial help; if so, the date on which it was received and the action, if any, taken thereon ;
- (b) whether any financial help was given to the said society during the years 1954-55, 1955-56 and 1956-57 ; if so, the extent thereof; if not, the reasons therefor ?

Shri Mohan Lal : (a) No. An irregular application was received and they were advised to put in a regular application which was not done.

(b) Does not arise.

LEGISLATORS' FLATS AT CHANDIGARH

597. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Revenue be pleased to state—

- (a) whether the rent in respect of the Legislators' Flats at Chandigarh is realised regularly every month ; if not, the reasons therefor ;
- (b) the total amount of arrears of rent in respect of each Flat against each occupant and the steps now being taken by Government to realise the said arrears from those other than M.L.A.s ?

Giani Kartar Singh : (a) Necessary rent rolls are regularly sent every month for the recovery of rent from the lessees of accommodation in the Legislators' Flats.

(b) A statement showing the amount of rent in arrears is laid on the Table of the House.

Notices have issued to the defaulters to pay arrears of rent within one month failing which the recovery will be effected as arrears of land revenue and rent will be recovered at economic rate.

List of arrears of rent due from occupants of accommodation in the Legislators' Flats, as stood on the 31st January, 1958.

Serial No.	Flat No.	Name of occupant	Amount due
			Rs
1	6	Shri Puran Chand, Advocate	549.00
2	16	Shri Baldev Singh, Advocate	537.15
3	20	Shri M. R. Sharma , Advocate	1,747.88
4	22	Shri A. S. Sethi, Advocate	1,244.63
5	33	Shri Shambhu Lal Puri, Advocate	181.11
6	35	Shri Rup Chand, Advocate	775.20
7	36	Shri D. N. Aggarwal, Advocate	736.21
8	37	Shri Dalip K. Kapur, Advocate	1,004.63
9	39	Shri R. P. Khosla, Ex-Advocate	581.47
10	40	Shri Dara Singh, Advocate	1,484.63
11	41	Shri Bhagat Singh Chawla, Advocate	2,008.40
12	43	Shri Krishan Sarup Thapar, Advocate	1,607.02
13	44	Shri Harbans Singh Gujral, Advocate	2,225.80
14	45	Shri Hans Raj Sodhi, Advocate	1,638.12
15	46	Shri Davinder Nath Awasthi, Advocate	423.74
16	48	Shri Muni Lal Kalia, Advocate	1,651.07
17	52	Shri Kartar Singh Kawatra, Advocate	931.34
18	58	Shri Ram Karan Dass Bhandari, Advocate	1,373.19
19	59	Shri Amar Singh Ambalvi, Advocate	986.57
20	60	Shri Tirath Singh, Advocate	487.25
21	40	Shri Man Mohan Singh Gujral, Advocate	720.00
22	53	Shri C. L. Lakhanpal, Advocate	1,124.63
23	1	Shri A. C. Bali, M.L.C.	140.51
24	7	Shri Ram Dhan, M.L.C.	197.63
25	9	Shri Roshan Lal, M.L.A.	133.12
26	11	Shri Balram Dass Tandon, M.L.A.	193.12
27	13	Shri Dev Raj Anand, M.L.A.	654.60
28	21	Shri Bhag Singh, M.L.A.	177.57
29	22	Shri Gian Singh Rarewala	267.09
30	23	Shri Som Dutt Bahri, Ex.-M.L.A.	480.00
31	23	Shri Gorakh Nath, M.L.A.	524.63
32	24	Shri Harbans Lal, M.L.A.	24.38
33	25	Rao Gajraj Singh, M.L.A.	133.12
34	26	Shri Mukhtiar Singh, M.L.A.	176.25
35	26	Shri Darbara Singh, M.L.A.	1,149.80
36	27	Shri Kesho Dass, M.L.A.	1,003.48
37	29	Shri Siri Chand, M.L.A.	559.33
38	30	Shri D. D. Puri, M.L.A.	240.00
39	49	Shri Abdul Guffar Khan, M.L.A.	13.69
40	51	Shri Lehri Singh, M.L.A.	177.57
41	53	Shri Lal Chand Prarthi, M.L.A.	820.00
42	60	Raja Surrinder Singh, M.L.A.	475.64
43	60	Shri Gurdit Singh, M.L.C.	73.30
Total			31,573.90

BRIDGE OVER THE UPPER BARI DOAB CANAL, DHARIWAL, DISTRICT
GURDASPUR

598. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Public Works be pleased to state—

- (a) the total amount spent on the construction of the bridge over the Upper Bari Doab Canal at Dhariwal, District Gurdaspur ;
- (b) whether it is a fact that the said bridge collapsed during the last year ; if so, when and the reasons therefor and the total amount spent on its repairs ;
- (c) the steps taken by Government to check such collapses in future ?

Sardar Gian Singh Rarewala : (a) The bridge being about 90 years old, record regarding cost of its first construction is not available.

(b) Yes. The bridge collapsed in June 1957. Reasons for collapse are under investigation. The total amount so far spent on the reconstruction of this fall-cum-bridge is about Rs. 2.5 lacs. The work is still in progress.

(c) Steps are being taken to frame a committee of competent Engineers of Irrigation and B & R Branch to check up these bridges in order to avoid such collapses in future.

CONSTRUCTION OF A BRIDGE OVER SOWAN NADI IN TEHSIL UNA, DISTRICT
HOSHIARPUR

599. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Public Works be pleased to state—

- (a) whether the construction of a bridge over the Sowan Nadi in Tehsil Una, District Hoshiarpur, has been included in the Second Five-Year Plan, ; if so, whether its construction has been started, the progress so far made and the time by which it is expected to be completed ;
- (b) whether any amount for the construction of the bridge referred to in part (a) above has been sanctioned during the current year ?

Rao Birendra Singh : (a) Yes.

No. The work has not been started but it is expected to be completed during the 2nd Plan period subject to the availability of funds.

(b) Yes.

ROUTE PERMITS FOR PUBLIC CARRIERS

600. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Public Works be pleased to state—

- (a) whether any route permits for public carriers have been granted within the last six months ; if so, their total number together with the names of persons to whom these were granted, district-wise ;

[S. Atma Singh]

(b) the criteria kept in view in granting the said route permits ;

(c) the names of persons referred to in part (a) above who were engaged in the business of carriage of goods prior to the grant of the said permits together with the number of those amongst them who owned trucks ?

Rao Birendra Singh : (a) Yes.

Fifty-two fresh public carrier permits were granted. The list of allottees district-wise is placed on the Table of the House.

(b) In order to meet the increased demand for goods transport under the Industrial and Agricultural Development schemes applications were invited from the following categories of persons :—

- (i) Nationalist Muslims ;
- (ii) Political Sufferers ;
- (iii) Ex-Servicemen ;
- (iv) Members of Scheduled Castes ;
- (v) Residents of Backward Areas ;
- (vi) Other deserving cases.

Permits have accordingly been sanctioned on temporary basis for four months. The applications for regular permits are being considered by the State Transport Commissioner in accordance with the procedure laid down under section 57 of the Motor Vehicles Act.

(c) Nil.

Statement showing the allottees District-wise

1. AMRITSAR DISTRICT.		No. of permits
1. Shri Chanchal Singh Naraungabad , Amritsar	..	1
2. Shri Kesar Singh, Amritsar	..	1
3. Shri Kuldip Singh , Amritsar	..	1
4. Shri Joginder Singh Tiget, Village and Post Office Sheron, Amritsar	..	1
5. Shri Arjan Singh Pehalwan, Amritsar	..	1
6. Shri Santa Singh, Amritsar	..	1
2. JULLUNDUR DISTRICT		
1. Shri Baldev Mittar, Jullundur	..	1
2. Shri Mohan Lal Harijan, Jullundur	..	1
3. Shri Sita Ram Harijan, Jullundur	..	1
4. Messrs Harijan Transport Co-operative Society, Jullundur	..	1
5. Messrs Jullundur Maha Lakhshmi Transport Co-operative Society, Jullundur	..	1
6. Shri Dedar Singh, Jullundur	..	1
7. Shrimati Parmeshawari Devi, care of Sant Ram Dohdy, Railway Quarters, Jullundur City	..	1
8. Shri Harbans Singh Karnana, care of State Congress Committee, Jullundur City	..	1

3. HOSHIARPUR DISTRICT

1. Shri Rashpaul, Hoshiarpur	..	1
2. Shri Kartar Singh, Hoshiarpur	..	1
3. Shri Amar Singh, Hoshiarpur	..	1

4. KANGRA DISTRICT

1. Shri Pritam Dass, Kulu	..	1
2. Shri Hazara Singh, Pleader, Hamirpur Transport Co-operative Society, Hamirpur	..	5
3. Shri Paramjit Singh, Kangra	..	1

5. AMBALA DISTRICT

1. Shri Nand Gopal, Ambala Cantt	..	1
2. Shri Jaimal Dass, Ambala City	..	1
3. Shri Inder Parkash Junega, Jagadhri	..	1
4. Shri Nand Lal, Ambala Cantt	..	1
5. Shri Partap Singh, care of Daya Singh, Nicholson Road, Opposite Tonga Stand, Ambala Cantt	..	1

6. ROHTAK DISTRICT

1. Shri Devi Datta, Member of Punjab Congress Committee, Bahadurgarh	..	1
2. Shri Mehnga Ram Shadi Ram, Sonepat	..	1
3. Gohana Co-operative and Motor Transport Society, Gohana	..	1

7. KARNAL DISTRICT

1. Shri Kuldip Kumar, Karnal	..	1
2. Shri Mohinder Singh Jameri, Karnal	..	1
3. Shri Gurcharan Singh, Karnal	..	1
4. Shri Bani Ram Harijan, Karnal	..	1
5. Shri Joginder Singh, Thanesar	..	1
6. Shri Bihari Lal, Karnal	..	1
7. Shri Lekh Raj, 769 Sadar, Karnal	..	1
8. Shri Harbans Singh, M. T. Karnal	..	1
9. Shri Vishwa Nath, Karnal	..	1
10. Shri Mali Ram, M. C., Thanesar	..	1
11. Shri Prem Mohan, Shahabad	..	1
12. Bharat Trading Company, Shahabad	..	1
13. Giani Mehar Singh, son of S. Sohel Singh, Railway Road, Kurukshetra	..	1

8. HISSAR DISTRICT

1. Shri Sheo Lal, son of Durga Singh, Hissar	..	1
2. Shri Ram Lal	..	1
3. Shri Om Parkash, Ladwa	..	1

9. GURGAON DISTRICT

1. M. Co-operative Transport Society, Gurgaon	..	1
2. Farukhnagar Vishista Co-operative, Gurgaon	..	1
3. Sarv Sudhar M. P. Co-operative Society, Gurgaon	..	1

10. PATIALA DISTRICT

1. Shri Labh Singh Sahni, son of Jodh Singh, village Agraaur, Tehsil Rajpura, District Patiala	..	1
Districts Gurdaspur, Ferozepore, Kapurthala, Sangrur, Bhatinda, Mohindergarh, Simla, Ludhiana	..	Nil

EVACUEE LAND IN DUDWINDI, DISTRICT KAPURTHALA

601. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Revenue be pleased to state—

(a) the total area of evacuee land allotted and unallotted separately, in village Dudwindi, District Kapurthala ;

S. Atma Singh]

(b) whether the unallotted land referred to in part (a) above is being leased out every year ; if so, the terms on which it has been leased out since 1947 together with the names of the lessées and the amount of lease money paid by each with the dates on which it was deposited in the treasury ;

(c) the area of the unallotted land, if any, which could not be leased out together with the reasons therefor and the manner in which it was brought into use ;

(d) the quality of the unallotted land referred to in part (a) above, i.e. whether Banjar, Chahi, Banjar Qadim and the area of each kind ?

Giani Kartar Singh : (a) Total evacuee area in village Dudwindi was 252 SA 8 Units out of which SA 228-8½ Units was allotted upto 31st October, 1957 and 23 SA-15½ Units is unallotted.

(b) The unallotted land was leased out to Displaced Persons on single time Land Revenue from harvest to harvest from the year 1947-48 to 1949-50. The names of the persons to whom land was given are not readily available. There are no arrears of land revenue in this village upto the year 1949-50.

Detail of the area leased out after the year 1949-50 is given below :—

Year	Name of lessee	Area leased out	Amount of lease money
1950-51 ..	Shri Chanan Singh son of Shri Rur Singh	SA 44 U 11	Rs. 168 including Land Revenue
1951-52 ..	Shri Sham Singh son of Shri Rur Singh	27 9½	Rs. 300 including Land Revenue
1952-53 ..	Shri Ishar son of Samma	11 7½	Rs. 145 including Land Revenue
1953-54 ..	Shri Chanan Singh son of Shri Rur Singh	23 13½	Rs. 320 including Land Revenue
1954-55 ..	Shri Ishar s/o Samma	23-13½	Rs. 100 excluding Land Revenue
1955-56 ..	Shri Sadhu Ram s/o Shri Rala Nath	22-5½	Rs. 20 excluding Land Revenue
1956-57 ..	Shri Raju son of Jamritu Ishar son of Samma and others	Un- authorised cultivators	Rs. 73. 17 nP., excluding Land Revenue
1957-58 ..	Shri Ishar son of Samma	22 5½	Rs. 20 excluding Land Revenue

(c) With the exception of year 1956-57, the unallotted evacuee land had been leased out. In the year 1956-57 this area could not be regularly leased out because the village was under consolidation and the evacuee area had not been earmarked. This area was, however, illicitly cultivated by Shri Raju son of Jamritu, Ishar son of Samma and others. Penal rent amounting to Rs. 73.17 nP., in addition to the Land Revenue was charged from the illicit cultivators.

(d) The quality of unallotted land is as under :—

	S.A. U.
Chahi ..	15 7
Banjar Qadim ..	8 8½

OLD OUTSTANDING CLAIMS OF CONTRACTORS

602. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Public Works be pleased to state—

- (a) whether any Arbitration Board was set up by the erstwhile Pepsu Government at Nabha for settling the old outstanding claims of contractors relating to the period from 1st September, 1948 to 31st October, 1951, in the erstwhile Pepsu State ; if so, the details of the work done by it so far in this connection ;
- (b) whether the said Board is still in existence ; if not, whether any alternative arrangement to settle the claims referred to in part (a) above has been made by Government; if so, what, and the time by which the remaining outstanding claims are expected to be settled ?

Rao Birendra Singh : (a) Yes. The awards to the tune of Rs. 42,284 against Rs. 1,31,858-1-0 claimed by the contractors have been announced by the Board up to the period ending October, 1956, in the case of 36 cases.

(b) No. All pending cases not decided by the Arbitration Board have been entrusted to the Superintending Engineers concerned for being disposed of by them as Arbitrators. These pending cases will be decided by the Superintending Engineers as early as possible.

CONSTRUCTION OF A BRIDGE OVER ALAWALPUR DISTRIBUTARY

603. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether the Chief Engineer, Irrigation (North) has ever received any representation from the residents of Kala and Banwalipur, Tehsil and District Kapurthala, for the construction of a bridge across the Alawalpur Distributary near the syphon ; if so, the action, if any, so far taken thereon ?

Sardar Gian Singh Rarewala : Yes. The proposal and design for a foot bridge at R. D. 1,19,550 Jullundur Distributary for village Banwalipur has been approved. The bridge is expected to be completed by 31st March, 1958.

REPRESENTATION FROM RESIDENTS OF VILLAGE MANNAM, DISTRICT
KAPURTHALA

604. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether he received any representation from the residents of village Mannam, Tahsil and District Kapurthala, for providing a separate outlet from Iban minor for the said village; if so, when and the the action, if any, taken thereon ?

Sardar Gian Singh Rarewala : Yes. It was received and passed on to Executive Engineer concerned in August, 1957.

The request was considered but could not be acceded to.

INCLUSION OF CERTAIN VILLAGES IN HARIKE POND AREA

605. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

- (a) whether Government has recently received any representations for the inclusion of some more villages of Sub-Tehsil Sultanpur, District Kapurthala, in the Harike Pond Area; if so, the names of the villages acquired or proposed to be acquired in view of the representations;
- (b) whether any compensation for the land referred to in part (a) above, has been assessed and paid; if so, the amount in respect of each village ; if not, the reasons therefor and the time by which the compensation is expected to be paid ?

Sardar Gian Singh Rarewala : (a) Yes. Representations have been received for inclusion of some more villages of Sub-Tahsil Sultanpur from District Kapurthala in the Harike Pond Area. No village has been acquired so far as a result of the representations.

Proposals for acquisition of an area of about 7,215 acres of land of the following villages in Kapurthala District are under consideration:—

- (1) Mand Ahli Kalan.
- (2) Ahli Khurd.
- (3) Ahli Kalan.
- (4) Bakerke.
- (5) Andrisa.
- (6) Mand Andrisa.
- (7) Kutabpur.
- (8) Mand Inderpore.

- (9) Ramgarh Daleli.
- (10) Tibbi.
- (11) Takyia
- (12) Jhugian Gamman.
- (13) Bharoana.
- (14) Sheikh Manga.
- (15) Chananwindi.
- (16) Gamewala.

(b) Estimated amount of compensation for this land would be approximately Rs. 20 lacs, proposals for this will be finalised subject to allotment of funds by Government of India.

LOAN FOR IMPROVED VARIETY OF SUGAR CANE, IN KAPURTHALA DISTRICT

606. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Agriculture and Forests be pleased to state whether it is a fact that a sum of rupees two lakhs was earmarked by Government for disbursement as loan to Zamindars for sowing improved variety of sugarcane in Kapurthala District during the year 1957-58; if so, whether any loan for the purpose was advanced; if not, the reasons therefor ?

Sardar Gurbanta Singh : *Part I.*—Yes.

Part II.—No.

Part III.—The loan of Rs. 2 lacs could not be distributed by the Deputy Commissioner, Kapurthala, as the canegrowers did not come forward to avail it inspite of the efforts and the propaganda made for the purpose. It was consequently refunded in the end of May, 1957.

PROVINCIALISATION OF LOCAL BODY SCHOOLS

608. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Education and Labour be pleased to state —

- (a) whether it is a fact that the schools managed by the Local Bodies in the State were provincialised with effect from the 1st October, 1957 ; if so, their number ;
- (b) the date on which the Education Department issued instructions for the taking over of the said schools and the date on which the Local Government Department issued orders for the handing over of the charge of these schools to the Education Department ?

Shri Amar Nath Vidyalankar : (a) Yes. All the schools maintained by the District Boards and Municipal committees in Ambala and Jullundur Divisions have been provincialized with effect from the 1st October, 1957.

The No. of Schools is 10,230.

(b) The Education Department issued instructions for the provincialization of the said schools on the 17th July, 1957. No formal orders were issued by the Local Government Department to this effect.

PERSONS BOUND DOWN UNDER SECTIONS 107/151 Cr. P.C. IN POLICE STATIONS SULTANPUR ETC.

609. Sardar Atma Singh : Will the Chief Minister be pleased to state the total number of persons bound down under sections 107/151 of the Cr. P.C. during the years 1956-57 and 1957-58, up to date, separately, in the areas of Police Stations Sultanpur, Kapurthala, Dhilwan, Bholath and Phagwara together with the reasons therefor ?

Sardar Partap Singh Kairon : The total number of persons bound down under sections 107/151, Cr. P.C. during the years 1956-57 and 1957-58, up to date, are given in the sub-joined statement.

Serial No.	Area Police Station	NUMBER OF PERSONS BOUND DOWN UNDER SECTIONS 107/151, Cr.P.C. DURING		Reasons
		1956-57	1957-58 (Up to 31st January, 1958)	
1	Sultanpur	28	44	Almost all these persons were proceeded against and bound down under sections 107/151 Cr. P.C., as breach of the peace was apprehended on account of land dispute.
2	Kapurthala (Kotwali)	10	2	
3	Kapurthala (Sadar)	7	2	
4	Dhilwan	20	9	
5	Bholath	15	14	
6	Phagwara	8	15	
	Total	88	86	

PAYMENT OF COMPENSATION TO LANDOWNERS OF VILLAGE JAGJITPUR, DISTRICT KAPURTHALA

610. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Revenue be pleased to state —

- whether any land was acquired by Government for the Harike Pond area from the Land owners of village Jagjitpur, Sub-Tehsil Sultanpur, District Kapurthala; if so, their names together with dates on which it was acquired;
- whether the said land owners have been paid compensation for the said land; if not the names of landowners who have not so far been paid compensation and the amount thereof in each case ?

Giani Kartar Singh : (a) Yes. The entire land in village Jagjitpur was acquired by Government for Harike Pond Area. A list No. I showing the names of the land owners is attached. The possession of the land was taken by the Government in June, 1956.

(b) The land owners mentioned in the enclosed list No. I have already been paid compensation amounting to Rs. 2,14,636/2/- on account of acquisition of their land, houses, wells and trees, etc.

A list No. II showing the names of land owners who have not so far been paid compensation and the amount thereof in each case is attached.

FEROZEPUR CIRCLE

List showing the names of land owners of village Jagjitpur from whom land was acquired for Pond Area of Harike Head works.

Serial No.	Name of the land owner with father's name	Amount of compensation paid for land, trees, wells, houses, Chapars, etc., including the amount of interest
1	2	3
		Rs. A. P.
1	Shri Sohand Singh, son of Uttam Singh ..	461 1 0
2	Shri Ujagar Singh, son of Harnam Singh ..	1,503 10 0
3	Sarvshri Kartar Singh, Hazara Singh, Harbagan Singh, Darshan Singh, sons of Basant Singh, 1/2 share and Ishar Singh, son of Boota Singh 1/2 share ..	2,625 10 0
4	Sarvshri Dedar Singh, Bagga Singh, Narain Singh, Makhan Singh, sons of Ganyahya Singh ..	17,994 15 0
5	Shri Vir Singh, son of Dewa Singh ..	15,980 0 0
6	Shri Jhanda Singh, son of Dewa Singh ..	8,968 4 0
7	Shri Maghar Singh, son of Dewa Singh ..	7,950 2 0
8	Shri Gujjar Singh, son of Mangal Singh ..	6,507 14 0
9	Shri Hari Singh, son of Mayia Singh ..	80 10 0
10	Shri Sham Singh, son of Mayia Singh ..	80 10 0
11	Sarvshri Hari Singh, Sham Singh, sons of Mayia Singh, Waryam Singh, Chanan Singh, sons of Assa Singh, Waryam Singh etc..	19,094 3 0
12	Shri Surain Singh, son of Fatha Singh, Shri Jaimal Singh, son of Nihal Singh, Shri Bhola Singh, son of Attar Singh, Sarvshri Ujagar Singh, Bachan Singh, sons of Harnam Singh, Shri Sohan Singh, son of Uttam Singh ..	4,935 3 0

[Minister for Revenue]

Serial No.	Name of the land owner with father's name	Amount of compensation paid for land, trees, wells, houses, Chapars, etc., including the amount of interest
1	2	3
		Rs. A. P.
13	Shri Santa Singh, son of Phulla Singh, Shri Waryam Singh, etc.	5,247 3 0
14	Shri Chanan Singh, Udham Singh, Charan Singh, sons of Hukam Singh ..	8,491 11 0
15	Shri Sohan, son of Umra	309 2 0
16	Shri Chuhan, son of Chogatta ..	309 2 0
17	Shri Bhag, son of Hira ..	61 11 0
18	Shri Joginder Singh, son of Bhag ..	61 11 0
19	Shri Tara, son of Bhag ..	61 11 0
20	Shri Nillo Atras Qasim, son of Farid ..	61 11 0
21	Shri Bakha, son of Kahna ..	309 2 0
22	Shri Lakha, son of Kahna ..	309 2 0
23	Shri Khushal, son of Kahna ..	61 11 0
24	Shri Tara, son of Ditta ..	61 11 0
25	Shri Hukam, son of Farid ..	61 11 0
26	Shri Fauja, son of Bakha ..	61 11 0
27	Mst. Khairo, D/o Khairi ..	61 11 0
28	Shri Bahadur, son of Mahanga ..	61 11 0
29	Shri Faqir, son of Sohan ..	61 11 0
30	Shri Kishan Singh and Kio mother of Niranjn Singh and Sohan Singh ..	5,255 9 0
31	Shri Santa Singh, son of Phoola Singh ..	333 8 0
32	Shri Kishan Singh and Jio mother of Niranjn Singh and Sohan Singh ..	333 8 0
33	Messrs Udham Singh-Chanan Singh and Charan Singh, son of Hakim Singh ..	333 8 0
34	Shri Ganga Singh, Joga Singh and Bhagat Singh, son of Sham Singh ..	4,625 9 0

Serial No.	Name of the land owner with father's name	Amount of compensation paid for land, trees, wells, houses, Chapars, etc., including the amount of interest
1	2	3
		Rs. A. P.
35	Shri Makhan Singh, son of Kishan Singh, and Nand Singh, son of Waryam Singh ..	4,840 13 0
36	Shri Bawa Singh, son of Ishar Singh ..	3,906 1 0
37	Shri Aroor Singh and Pura Singh, son of Hakim Singh ..	3,690 10 0
38	Shri Bhagat Singh and Bhola Singh, son of Budh Singh ..	7,381 13 0
39	Shri Sunder Singh, son of Natha Singh ..	15,361 6 0
40	Messrs Lal Singh and Phula Singh, son of Assa Singh ..	3,141 6 0
41	Shri Lakha Singh, son of Waryam Singh ..	507 0 0
42	Shri Kala Singh, son of Sher Singh ..	8,919 15 0
43	Shri Thakar Singh, son of Sunder Singh ..	311 4 0
44	Shri Karam Singh, son of Vir Singh ..	373 8 0
45	Shri Bhola Singh, son of Budh Singh ..	373 8 0
46	Shri Bhagat Singh, son of Budh Singh ..	622 8 0
47	Shri Magha Singh, son of Dewa Singh ..	311 4 0
48	Shri Makhan Singh, son of Kaneya Singh ..	311 4 0
49	Shri Charan Singh, son of Hukam Singh ..	311 4 0
50	Shri Hakam Singh, son of Hukam Singh ..	373 8 0
51	Shri Kishan Singh, son of Bachan Singh ..	622 8 0
52	Shri Narain Singh, son of Kenhya Singh ..	622 8 0
53	Shri Dedar Singh, son of Kenhya Singh ..	622 8 0
54	Shri Baga Singh, son of Kenhya Singh ..	622 8 0
55	Shri Chanan Singh, son of Hukam Singh, Kartar Singh, son of Chanan Singh ..	622 8 0
56	Shri Santa Singh, son of Phula Singh ...	311 4 0
57	Shri Uttam Singh, Inder Singh, son of Jwala Singh ...	622 8 0
58	Shri Kartar Singh, son of Inder Singh ..	311 4 0
59	Shri Pritam Singh, son of Inder Singh ...	311 4 0
60	Shri Kartar Singh, son of Waryam Singh; Shri Waryam Singh, son of Assa Singh ...	622 8 0

[Minister for Revenue]

Serial No.	Name of the landowner with father's name	Amount of compensation paid for land, trees, wells, houses, Chapars, etc., including the amount of interest
1	2	3
61	Shri Harnam Singh, son of Phula Singh ...	311 4 0
62	Shri Sham Singh, Hari Singh, son of Maya Singh ...	622 8 0
63	Shri Chanan Singh, son of Asa Singh ...	311 4 0
64	Shri Gujar Singh, son of Mangal Singh ...	311 4 0
65	Shri Kahla Singh, son of Sher Singh ...	311 4 0
66	Shri Sucha Singh, Bachan Singh, son of Jhanda Singh ...	622 8 0
67	Shri Nand Singh, son of Waryam Singh ...	311 4 0
68	Shri Bhagat Singh, son of Sham Singh ...	311 4 0
69	Shri Bawa Singh, son of Ishar Singh ...	311 4 0
70	Shri Boor Singh, son of Basant Singh ...	62 4 0
71	Shri Teja Singh, Charan Singh, son of Roor Singh ...	62 4 0
72	Shri Chuhan Singh, son of Sunder Singh ...	62 4 0
73	Smt. Kesar Kaur, daughter of Karam Singh ...	311 4 0
74	Shri Vir Singh, son of Dewa Singh ...	311 4 0
75	Shri Jhanda Singh, son of Dewa Singh ...	311 4 0
76	Shri Vir Singh, son of Dewa Singh ...	712 4 0
77	Shri Jhanda Singh, son of Dewa Singh ...	535 2 0
78	Shri Sohan Singh, Ishar Singh, Surain Singh, Harnam Kaur and Bhan Kaur, w/o Piara Singh ...	357 9 0
79	Shri Ujagar Singh, Bachan Singh, Surain Singh, Smt. Harnam Kaur, Dhan Kaur, Sohan Singh, Bhola Singh ...	471 10 0
80	Shri Kartar Singh, Harbhajan Singh, Lachhman Singh, Hazara Singh, Darshan Singh, Ishar Singh ...	249 12 0
81	Shri Dedar Singh, son of Kenehta Singh ...	125 0 0
82	Shri Makhan Singh, son of Kenehta Singh ...	125 0 0
83	Shri Baga Singh, son of Kenehta Singh ...	125 0 0
84	Shri Narain Singh, son of Kenetha Singh ...	124 15 0
85	Shri Hari Singh, son of Maya Singh ...	124 15 0
86	Shri Waryam Singh, son of Asa Singh ...	124 15 0
87	Shri Sham Singh, son of Maya Singh ...	124 15 0
88	Shri Chanan Singh, son of Asa Singh ...	125 0 0
89	Shri Ranju, son of Langar ...	311 4 0
90	Shri Inder Singh, Uttam Singh, son of Jwala Singh ...	12,819 12 0
91	Shri Waryam Singh, Chanan Singh, son of Asa Singh ...	1,006 6 0
92	Shri Dedar Singh, Baggar Singh, etc. ...	2,012 14 0
93	Shri Harnam Singh, son of Phulla Singh ...	10,691 11 0
94	Shri Boor Singh, son of Ram Singh ...	11,178 9 0
Total		2,14,636 2 0

List showing the names of landowners who have not so far been paid compensation and the amount thereof in each case on account of the land acquired by Government for Harike Pond Area in village Jagjitpur, Sub-Tehsil Sultanpur, District Kapurthala.

Serial No.	Name	Amount payable
1	Sardar, son of Umra ..	Rs. A. P. 124 8 0
2	Magha, son of Ditta ..	124 8 0
3	Charag, son of Sardar ..	62 4 0

Serial No.	Name	Amount payable		
		Rs.	A.	P.
4	Lakha Singh, son of Sher Singh ..	62	4	0
5	Boota Singh, son of Kehar Singh ..	1,571	10	0
6	Tara Singh, son of Basawa Singh ..	27	12	0
7	Hari Singh, son of Jagat Singh ..	9	14	0
8	Hazara Singh, son of Jagat Singh ..	9	14	0
9	Gurdwara ..	622	8	0
10	Abadi Deh ..	139	3	0
11	Shri Paul Singh son of S. Asa Singh ..	311	9	0

In addition to the above, the references regarding the claims of following landowners are pending decision in the court of District and Sessions Judge, Kapurthala.

Serial No.	Name of landowner	Amount claimed		
		Rs.	A.	P.
1	Santa Singh, son of Phula ..	2,670	15	0
2	Santa Singh, son of Phula Singh; 1/2; Kishan Singh, Niranjan Singh, Sohan Singh, sons of Bachan Singh : 1/2 ..	3,678	5	3
3	Sohan Singh, Chanda Singh, Hazara Singh, Surjan Singh and Dalip Singh, sons of Bhagat Singh ..	9,532	0	9
4	Rur Singh, Puran Singh, sons of Hakam Singh : 1/5 Bhola Singh, Bhagat Singh, sons of Budh Singh : 2/5, Vir Singh, Jhanda Singh, Magha Singh, sons of Dewa Singh : 2/5 ..	10,840	5	6

REPAIR OF DHILWAN-NADALA ROAD IN KAPURTHALA DISTRICT

611. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Public Works be pleased to state whether Dhilwan-Nadala Road in Kapurthala District was repaired after the year, 1947; if so, when ; if not, the reasons therefor and the steps now proposed to be taken to repair the said road?

Rao Birendra Singh : No information is available as the Road is not under the charge of P.W.D.

SECONDARY MULTIPURPOSE SCHOOL FOR N.E.S. BLOCK BHOLATH IN DISTRICT KAPURTHALA

612. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Planning and Community Projects be pleased to state whether any Secondary Multipurpose school was sanctioned for the N.E.S. Block in Kapurthala District; if so, the date when it was started ?

Shri Amar Nath Vidyalkar : No.

REPRESENTATION FROM VILLAGE PANCHAYATS IN KAPURTHALA
DISTRICT

613. Sardar Atma Singh : Will the Chief Minister be pleased to state whether the Deputy Commissioner, Kapurthala, recently received any representations from the Village Panchayats for allotment of funds for the construction and completion of school buildings situated in non-block areas of the said district; if so, their names and the action, if any, taken in this respect ?

Dr. Gopi Chand Bhargava : Representations were received by the Deputy Commissioner, Kapurthala, from some people of the villages Wadail Harnampur, Mira and Wadail Kadim forming part of the Panchayat area of Jainpur, for the allotment of funds for the completion and construction of school buildings. The panchayats of villages Swal, Pandori, Paramjitpur, Thatta and Kamalpur also applied for grant-in-aid for the construction of school buildings. As the matching contribution was not forthcoming from the Panchayat of Jainpur, no grant could be sanctioned for the construction of school buildings in that panchayat area. Grants-in-aid were, however, sanctioned by the Deputy Commissioner for the construction of school buildings to the other panchayats mentioned above.

REPRESENTATION FOR PROVIDING TUBE-WELLS IN KAPURTHALA
DISTRICT

614. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether he received any representation from an M.L.A. of Kapurthala District for providing tube-wells in the Bet area of the said district in June, 1957 ; if so, the places suggested by him for the purpose and the action, if any, taken thereon ?

Sardar Gian Singh Rarewala : (i) Yes.

(ii) A list of places suggested for providing tube-wells is attached *vide* Annexure I.

(iii) The suggestion is receiving consideration.

ANNEXURE I

List of villages where tube-wells were suggested by M.L.A. of Kapurthala District.

1. Wattan Wala	17. Pandari
2. Sheikh Manga	18. Parmjitpur
3. Chanan Windi	19. Chuharpur
4. Alluwal	20. Chuladha
5. Kabirpur	21. Jhanduwal
6. Bhusowal	22. Kaduwala Babipur
7. Fatto Wal	23. Mahinitpur
8. Sauvullaur	24. Nurpur
9. Sarut Wal	25. Salahpur
10. Hajipur Lodhiwal Bhagobudha	26. Talwandi
11. Lodwala	27. Bidhipur
12. Mirzapur	28. Daula
13. Maini Bahadur	29. Serai Jattan
14. Machhijoa	30. Sawal
15. Mulan Kala and Jabnosadhar	31. Mewasinghwal
16. Khurd Pandori	32. Tibba

33. Thatta	43. Jainpur
34. Saidpur	44. Haibatpur
35. Sujokalia	45. Georgepur Meripur
36. Bulpur	46. Kalru
37. Mangupur	47. Masit and Amanipur
38. Dandupur	48. Fattu Dzinga
39. Alladachak and Gazipur	49. Khalu and Kolianwala
40. Harnampur	50. Gopipur Khabulian and Parawaz Nagar
41. Burewal	51. Dulowal
42. Kalewal	

The above-noted villages are situated between Bein Nadi and the River Beas.

PAYMENT OF ALLOWANCES TO ZAILDARS OF KAPURTHALA DISTRICT

615. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Revenue be pleased to state —

(a) whether it is a fact that the payment of allowances to Zaildars of Kapurthala District is pending since 1953 ; if so, the steps, if any, so far taken to clear the said arrears ;

(b) the time within which the said arrears are expected to be cleared ?

Giani Kartar Singh : (a) *Part I.*—The Zaildars have not been paid the allowances from 1st March, 1954 onwards

Part II.—The matter is under the active consideration of Government.

(b) As early as possible. No exact time can, however, be given.

T.A. AND D.A. TO THE SUPERVISOR OF THE PUBLIC RELATIONS DEPARTMENT AT KAPURTHALA

616. Sardar Atma Singh : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether it is a fact that the Supervisor of the Public Relations Department posted at Kapurthala had voluntarily given an undertaking not to charge any Travelling and Daily Allowances during the year 1957-58 ; if so, the details of the tours undertaken by him during this period together with the amount, if any, of the Travelling Allowance and Daily Allowance not claimed by him in respect thereof ;

(b) the total number of days in a month for which a Supervisor of the said department is expected to be on tour ;

(c) whether the Supervisor referred to above toured for the requisite periods every month during 1957-58.

Sardar Partap Singh Kairon : (a) It is a fact that the Supervisor posted at Kapurthala had given an undertaking not to charge any Travelling Allowance from March to December, 1957 in view of the economy drive in the State. The total number of miles covered by the Supervisor during the year 1957—March to December—comes to 1,990 and the total amount of Travelling Allowance, if claimed, would have been approximately Rs. 500.

(b) A Supervisor is expected to cover 8 to 10 villages in a fortnight.

(c) Yes.

SHORTAGE OF ACCOMMODATION IN GOVERNMENT GIRLS HIGH SCHOOL,
SULTANPUR LODHI

617. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Education and Labour be pleased to state whether Government have recently received any representation with regard to the shortage of accommodation in the Government Girls High School, Sultanpur Lodhi in District Kapurthala ; if so, the action, if any, so far taken thereon ?

Shri Amar Nath Vidyalkar : No such representation has so far been received hence the question of taking action does not arise.

REPRESENTATION FROM RESIDENTS OF SULTANPUR FOR EXEMPTION FROM LEVY
OF PROPERTY TAX

618. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Planning and Community Projects be pleased to state whether he received any representation from the residents of Sultanpur, District Kapurthala, for exemption from the levy of property tax ; if so, when and the action, if any, taken thereupon so far ?

Dr. Gopi Chand Bhargava : A representation was received on the 9th January 1958, with a suggestion from the honourable Member putting this question that a date may be fixed to enable the deputation of that town to see the Minister-in-charge. Accordingly, 17th January, 1958, was fixed for the purpose ; but as desired by the honourable Member subsequently, the meeting was deferred and it will now be held at Jullundur when the Minister visits that place next.

(2) Two representations addressed to Chief Minister and Finance Minister were also received earlier i.e. in September and October, 1957, and were considered and rejected. The representationists were also informed accordingly, by the Excise and Taxation Commissioner, Punjab.

SCHEME TO DEVELOP THE FRUIT EXPERIMENTAL STATIONS

619. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Agriculture and Forests be pleased to state whether there is any proposal under consideration of Government to develop the Fruit Experimental Stations in the State ; if so, the details thereof ?

Sardar Gurbanta Singh : No.

MASTER PLAN FOR THE CONTROL OF FLOODS IN THE STATE

620. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

- (a) whether Government have under their consideration any proposal for a Master Plan to control the floods in the State ; if so, its details, together with the amount, if any, allotted for the purpose;
- (b) the extent to which the said proposal has been implemented and the time expected to be taken for its full implementation ?

Shri Gian Singh Rarewala : (a) Yes. A Master Plan to control floods in the State has already been prepared and approved by the State Flood Control Board. A copy of the Plan is placed on the Table of the House. The Plan is estimated to cost Rs. 823.52 lacs.

(b) So far Government of India has promised a loan assistance of Rs. 4 crores only during the 2nd Five-Year Plan for implementation of this programme out of which Rs. 126 lacs is proposed to be spent during the current financial year. In case the loan assistance is not suitably increased some of the schemes will be deferred to the third Five-Year Plan.

PAYMENT OF BILLS TO CONTRACTORS OF KAPURTHALA BUILDINGS AND ROADS SUB-DIVISION

621. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Public Works be pleased to state—

(a) the names of contractors who completed their construction works up to the 31st March, 1957 in the Kapurthala Sub-Division P.W.D. (Buildings and Roads) and the names of those who have been paid their bills ;

(b) the steps now being taken to expedite the payment of the bills of the contractors who have not been paid and the time within which they are expected to be paid ?

Rao Birendra Singh : (a) The requisite information is contained in the enclosed statement.

(b) The bills are under check and payment would be made after pre-audit at the earliest.

Statement showing the names of the contractors who executed their work up to 31st March, 1957 and those who have been already paid, in the Sub-Divisional Office, Kapurthala

Names of contractors who did work upto 31st March, 1957	Names of the contractors who have already been paid
1	2
1. Shri Surjit Singh	1. Shri Surjit Singh
2. Shri Bakhishish Gopal	2. Shri Bakhishish Gopal
3. Shri Rup Lal	3. Messrs Bajri Quarry Syndicate, Pathankot
4. Shri Jagat Singh	4. Shri Labju Ram
5. Shri Madho Ram Puri	5. Messrs Chand Kumar Madan Lal
6. Shri Karam Singh	6. Sardar Attar Singh
7. Messrs Bajri Quarry Syndicate, Pathankot	7. Sardar Wasawa Singh
8. Shri Labhu Ram	8. Sardar Balbir Singh Rattan and Sons

[Minister for Public Works]

Names of contractors who did work upto 31st March, 1957	Names of the contractors who have already been paid
1	2
9. Shri Kartar Singh	9. Sardar Balbir Singh Gill
10. Messrs Chand Kumar Madan Lal	10. Sardar Ujjagar Singh
11. Sardar Attar Singh	11. Shri Charan Dass, Contractor
12. Sardar Wasawa Singh	
13. Sardar Bishan Singh	
14. Sardar Balbir Singh Rattan and sons	
15. S. Balbir Singh Gill	
16. Sardar Ujjagar Singh	
17. Shri Charan Dass, Contractor	
18. Shri Hargo Lal, Contractor	

CONSTRUCTION WORKS IN KAPURTHALA BUILDINGS AND ROADS SUB-DIVISION

622. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Public Works be pleased to state —

- the details of construction works in the Kapurthala P.W.D. (Buildings and Roads) Sub-Division, tenders in regard to which were accepted in the year, 1955 ;
- the details of works, referred to above, which were completed in the year 1956 ;
- whether the sanction of the competent authority for the works, referred to in part (b) above, has been obtained so far ; if not, the reasons therefor and the action, if any, taken against the officers responsible for the delay in this behalf?

Rao Birendra Singh : (a) The requisite information is contained in a statement placed on the table.

(b) The information is indicated in the Statement.

(c) Yes.

Details of construction work

Name of work	When Completed
1. S/R to P. W. D. Rest House , Phagwara	... Completed in the year 1956
2. S/R to Primary School at Burewal	... Ditto
3. Supply of 6930 cft. Bajri at Kapurthala Railway Station duly stacked	Ditto
4. Supply of 6930 at Sultanpur Railway Station duly Stacked	Ditto
5. Providing flooring in Bath Room Rest House Sulttanpur	Ditto
6. Unloading and cartage of cement, steel, iron, coal, tar bitumen and rehandling Material within Sub-Division	Ditto

<i>Name of work</i>	<i>When Completed</i>
	Completed in the year, 1956
7. Replacing Broken Glasses in courts Building, Kapurthala	Ditto
8. Metalling and tarring 3 Nos. bridges to new canal approaches at Phagwara	Ditto
9. Fixing wire guage to Circuit House, Kapurthala	Ditto
10. Replacing of roofs in Randhir College Hall, Kapurthala	Ditto
11. Reconstruction of garrage in Civil Hospital, Kapurthala	Ditto
12. Construction of Kitchen in Deputy Commissioner's residence at Kapurthala	Ditto
13. Replacing fixing mile furlong and boundary stones at Kapurthala-Kala Singhian Road	Ditto
14. Surface pain ing of Roads in Factory area, Kapurthala	Ditto
15. Unloading and cartage of stone metal and bajri for Sultanpur Tal. Chowdhrian Road	Ditto
16. Supply of petty articles for Rest House, Phagwara	Ditto
17. S/R to Bath room in Rest House, Phagwara	Ditto
18. Providing and fixing wire guage shutter to Rest House, Sultanpur	Ditto
19. Earthwork on berms of Kapurthala-Sultanpur Road	Ditto
20. Supply of bitumen for surface painting	Ditto
21. Construction of Roads in parao land, Phagwara	Ditto
22. Supply of 1st Class bricks parao land at Phagwara	Ditto
23. Petty repairs to floors of Kothi occupied by District and Sessions Judge, Kapurthala	Ditto
24. Supply of iron chest for Kapurthala Sub-Division	Ditto
25. Supply of one tar Boiler	Ditto
26. Consolidation and surface painting of ramps iron culvert bridges on Kapurthala-Kala Road	Ditto
27. Making tree guards out of empty tar drums	Ditto
28. Consolidation of surface painting of ramps of bridges on Ibbon minor, Jullundur-Kapurthala Road	Ditto
29. Replacing and providing of fixing mile furlongs and boundary stones different roads, Phagwara Section	Ditto
30. Making X Section pucca level Burjies on road between Fattudhinga and Kapurthala, length 6 miles	Ditto
31. Supply of lacs 1st class bricks for parao Land Roads, Phagwara	Ditto
32. Earthwork on Sultanpur Tal. Ch. Road R. D., 106400 to 112,100	Ditto
33. Earthwork on Sultanpur Tal. Ch. Road R. D. 88800 to 100200	Ditto
34. Unloading and cartage of cement, steel, iron and tar bitumen, from one place to another, in Kapurthala Sub-Division	Ditto
35. Cartage of shingle Bajri from Kapurthala Railway Station of Kapurthala-Kala Road mile 26/1 and surface painting	Ditto
36. Supply of 13464 cft. Bajri for surface painting of Kapurthala-Kala Road mile No. 2 to 10	Ditto
37. Earthwork on Sultanpur Tal. Ch. Road R. D. 77000 to 82800	Ditto
38. Miscellaneous petty repairs to the office of D. A. G. Courts Building, Kapurthala	Ditto
39. Construction and fixing of mile, furlong and boundary stones on Sultanpur-Talwandi Chowdhrian Road, Fattudhinga Road mile No. 5, 5 to 21	Ditto
40. Supply of articles for bridge boring work	Ditto
41. Laying premix carepet on causeways Kapurthala on Causeways, Kapurthala-Bholath Road	Ditto
42. Repairs to Concrete Mixer No. 26721	Ditto
43. S/R to Inner Store P. W. D. Compound, Kapurthala	Ditto
44. S/R to electric Sub-Station, Sultanpur	Ditto
45. Construction of Maternity and Child Welfare Centre at Bholath	Ditto
46. Opening of new Girls Wing block Randhir College, Kapurthala by the Education Minister on 4th November, 1955	Ditto

[Minister for Public Works]

<i>Name of work</i>	<i>Completed in the year 1956</i>
47. Providing new lavatory in Courts at Sultanpur ...	Completed in the year 1956
48. Construction of compound wall in P. W. D. Rest House at Phagwara	Ditto
49. Supply of 1,32,000 cft. stone ballast size 1½" to 2" and 30,000 cft. stone bajri 3/8" from Pathankot for Construction of Sultanpur-Talwandi Chowdhrair Road mile 5.5 to 11.8	Ditto
50. Surface painting of Kapurthala-Sultanpur Road mile 1 to 5, 9 to 15 and 17 including cartage of bajri	Ditto
51. Earthwork on Sultanpur Tal. Ch. Fattudhinga Road R. D., 69,000 to 77,000	Ditto
52. Earthwork on Sultanpur Tal. Ch. Road Fattudhinga Road R. D., 1,00,200 to 1,06,400	Ditto
53. Earthwork on Sultanpur Tal. Ch. Fattudhinga Road R. D. 62200 to 69000	Ditto
54. Earthwork on Sultanpur Tal. Ch. Fattudhinga Road R. D. 82800 to 88,800	Ditto
55. Supply of 22,18,000 1st class bricks for construction of Sultanpur Tal. Ch. Road Reach 5.5 to 11.8	Ditto
56. Construction of Maternity and Child Welfare Centre at Hadiabad	Ditto
57. Closing of breaches on Nadala-Bholath Road caused by floods	Ditto
58. Closing of breaches on Kapurthala-Sultanpur Road mile 14, 15 and 16 caused by floods	Ditto
59. Renovation of stores block High School, Kala Sanghian	Ditto
60. S/R to floor in Government High School Building Kala Sanghian	Ditto

DAM OVER BEAS RIVER

623. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state —

(a) whether there is any scheme under consideration of Government for constructing a Dam over the Beas River ; if so, the place proposed for the purpose ;

(b) the year in which the construction work is likely to start ?

Sardar Gian Singh Rarewala : (a) Yes, the feasibility of constructing a Dam over the Beas River near Pang is under investigation.

(b) Not yet decided.

INDUSTRIAL ESTATES IN THE STATE

624. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Finance be pleased to state —

(a) the names of places in the State, if any, where Industrial Estates are proposed to be established during the Second Five-Year Plan and when in each case ;

(b) the total amount earmarked for each such Estate and its other facilities ?

Shri Mohan Lal :

(a)	Ludhiana	..	During 1958-59
	Batala	..	During 1958-59
	Malerkotla	..	During 1958-59
	Patiala	..	During 1959-60
	Sonepat or Gurgaon	..	During 1958-59
	At two other places in the State yet to be decided upon		During the Second Five-Year Plan

(b)	Ludhiana	..	Rs. 32 lacs
	Batala	..	10 „
	Malerkotla	..	10 „
	Patiala	..	10 „
	Sonepat or Gurgaon	..	3 „
	At two other places in the State yet to be decided upon		16 „

POSTING OF GOVERNMENT EMPLOYEES IN THEIR HOME DISTRICTS

626. Sardar Atma Singh : Will the Chief Minister be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government to post such of its employees as are drawing below Rs. 100 per mensem as their salary in their home districts in the State ; if so, the steps, if any, so far taken in this respect and the time by which it is likely to be implemented in full ?

Sardar Partap Singh Kairon : There is no such general proposal under the consideration of Government. Lower paid employees are, however, often accommodated near their homes.

MULTIPURPOSE SCHOOLS IN THE STATE

627. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Education and Labour be pleased to be state —

- (a) whether any multipurpose schools have been opened by Government in the State during the years 1956-57 and 1957-58 (up-to-date) respectively; if so, the names of places where these have been opened as also the total amount provided for each such school during the said period and the expenditure incurred on each school so far out of the total amount ;
- (b) whether Government propose to open more such schools in the State ; if so, the names of places selected for the purpose?

Shri Amar Nath Vidyalankar : (a) No multipurpose school has been started so far. However, grants have been given to certain Schools for converting them to multipurpose type. These grants have not so far been expended, except those meant for extension of School buildings.

(b) Government propose to go ahead with the scheme but the pace of conversion will be regulated by funds made available by Government of India.

**LOANS UNDER THE LOW INCOME GROUP HOUSING SCHEME IN KAPUR-
THALA CITY**

628. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Public Works be pleased to state —

(a) the list of persons of Kapurthala City who were advanced loans under the Low Income Group Housing Scheme, the amount of loan in each case and the date on which it was advanced ;

(b) whether there are any persons out of those referred to in part (a) above who failed to utilize the amount of the loan for the purpose for which it was advanced ; if so, their names together with action, if any, taken against them and the steps being taken for the recovery of the loan advanced to them ?.

Rao Birendra Singh : The information is laid on the Table of the House.

(a)	Serial No.	Name of the loanee	Amount sanctioned	Amount advanced and date
			Rs	Rs
	1	Shri Roshan Lal, son of Maharaj Das, Kapurthala	3,000	1,500 ; 31st March, 1956 26th August, 1957
	2	Shri Sham Lal, son of Thakar Dass, Mohalla Malkana, Kapurthala	2,200	1,100 ; 9th March, 1956
	3	Shri Harbans Singh, son of Narain Singh, Sheranwala Gate, Kapurthala	4,000	2,000 ; 31st March, 1956
	4	Shri Hans Raj, son of Shiv Dyal, of Kapurthala	8,000	4,000 31st March, 1956 4,000 21st January, 1958
	5	Shri Shivdev Singh, son of Jhanda Singh, of Kapurthala	8,000	4,000 31st March 1956 4,000 21st January 1958
	6	Shri Joginder Singh Josh, son of Sant Singh, of Kapurthala	8,000	4,000 31st March 1956

(b) Two persons mentioned at serial Nos. 2 and 3 above have failed to utilize the loan for the purpose it was advanced. Notices have been issued to them and necessary action for the recovery is being taken. The person at No. 6 is untraceable. His surety bond is also missing from the file. Necessary enquiry in this behalf is being conducted.

CONSTRUCTION OF KAPURTHALA-KALA ROAD

629. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Public Works be pleased to state the steps taken or proposed to be taken by Government to complete the construction of the Kapurthala-Kala Road together with the period within which it is expected to be completed ?

Rao Birendra Singh : The Road has already been completed.

GOVERNMENT HIGH SCHOOL, KALA SANGHA, DISTRICT KAPURTHALA

630. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Education and Labour be pleased to state whether he is aware of the fact that the Government High School, Kala Sangha, district Kapurthala, is short of furniture and accommodation ; if so, the steps, if any, taken to make up these shortages ?

Shri Amar Nath Vidyalkar : Yes . It has, however, not been possible to make up the deficiency in respect of furniture and accommodation due to the paucity of funds.

RAISING OF SALARIES OF LOW PAID GOVERNMENT EMPLOYEES

631. Sardar Atma Singh : Will the Chief Minister be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government for raising the salary of its employees drawing pay up to Rs. 100 per mensem; if so, the details thereof and the time by which it is expected to be implemented ?

Shri Mohan Lal : The scales of pay of Government Servants drawing pay up to Rs. 100 per mensem have been revised very recently and there is no such proposal now under consideration of Government. The revision already done was in accordance with the recommendations of the Pay Revision Committee which were accepted in toto so far as the revision of scales of pay is concerned. The Pay Revision Board is further considering certain representations of some categories of non-gazetted Government servants.

PEPSU SUGARCANE ACT

632. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Agriculture and Forests be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government to substitute the Pepsu Sugarcane Act by the Punjab Sugarcane Act in the erstwhile Pepsu areas ; if so, the time within which it is expected to be implemented ?

Sardar Gurbanta Singh : Yes. It is expected to be implemented after the Punjab Act has been suitably amended in order to incorporate therein the good features of the Pepsu Act and other necessary new provisions.

EXPENDITURE INCURRED IN CONNECTION WITH THE VISITS OF V. I. PS TO NANGAL AND BHAKRA DAM

633. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state —

(a) the total number of V. I. Ps who visited Nangal and Bhakra Dam during the years 1956-57 and 1957-58 (up-to-date) together with the number of meals arranged in their honour ;

[Sardar Atma Singh]

- (b) the total expenditure incurred on the meals referred to in part (a) above, and on the transport used for their visits, separately ?

Sardar Gian Singh Rarewala :

(a) 1956-57 .. 24

1957-58 .. 13

(Up to 15th February, 1958)

Number of meals arranged .. Nil

Expenditure on meals .. Nil

(b) Expenditure on transport .. Nil

CASES OF BOGUS ALLOTMENT OF EVACUEE LANDS IN VILLAGE WADEL QADIM, SUB-TAHSIL SULTANPUR, DISTRICT KAPURTHALA

634. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Revenue be pleased to state :—

(a) whether any complaints regarding bogus allotments of evacuee land in village Wadel Qadim, Sub-Tahsil Sultanpur, district Kapurthala, have been received by Government; if so, when, and against whom ;

(b) whether any enquiries into the complaints referred to in part (a) above have been instituted ; if so, the time by which these are likely to be completed ?

Giani Kartar Singh : (a) Yes. A complaint regarding excess allotment obtained by Shri Khazan Singh, son of Ganda Singh, allottee of village Wadel Qadim, Sub-Tahsil Sultanpur, district Kapurthala was filed by Sarvshri Pala Singh, Nihal Singh, sons of Kala Singh, on 10th September, 1954.

(b) After comparison of record with Pakistan authorities at Wagha, the excess allotment to the extent of 12½ units was cancelled on the 28th October, 1957.

GOVERNMENT OWNED STATION WAGON NO. PNJ-6163

635. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Public Works be pleased to state —

(a) the purpose for which Government owned Station Wagon No. PNJ-6163 (Transport) was used on 19th November, 1957 ;

(b) the quantity and the cost of petrol consumed and the mileage covered by the said vehicle on the said date ?

Rao Birendra Singh : (a) Station Wagon No. PNJ-6163 was hired by Shri J. N. Durani, Work Manager, Punjab Roadways, Jullundur for his private use on 19th November, 1957.

- (b) (i) Petrol consumed .. Half gallon.
 (ii) Cost of petrol .. Rs 1.62 nP.
 (iii) Mileage covered .. 7 miles

APPLICATIONS FROM ALLOTTEES IN TAHSIL ZIRA

636. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Revenue be pleased to state —

- (a) whether Government received any representation during this year from the displaced persons of Lahore, District, who were allotted land in Tahsil Zira, asking for their lands to be exchanged with some others on the grounds that these lands were waterlogged ;
 (b) if the answer to part (a) above be in the affirmative, whether any enquiry was instituted into the complaint; if so, with what result?

Giani Kartar Singh : (a) Yes. A representation was received early in December, 1957.

(b) Yes. An Officer of the Department was deputed to inspect the area. His report is still under examination.

UNIVERSITY AT KURUKSHETRA

637. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Education and Labour be pleased to state the total amount so far spent in establishing the Sanskrit University at Kurukshetra and the total amount likely to be spent thereon, separately ?

Shri Amar Nath Vidyalandkar : The total grant that has been released to the Kurukshetra University so far is rupees four lakhs. The Punjab Government is committed to providing rupees six lakhs more during the next three years.

ADVISORY COMMITTEE FOR THE ANTI-CORRUPTION DEPARTMENT

638. Sardar Atma Singh : Will the Chief Minister be pleased to state —

- (a) the date on which the Government set up an Advisory Committee for the Anti-Corruption Department in the State with the names of its members ;
 (b) whether any meetings have been held by the said Committee, during the year 1957-58 ; if so, how many ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Part (i).—the 6th February, 1958.
 Part ii—

- (1) Shri Gulab Singh, M.L.C.
 (2) Shri Sadhu Ram M.L.A.

[Chief Minister]

(3) Shri Gajraj Singh, M.L.A.

(4) Shri Atma Singh, M.L.A.

(5) Shri Balwant Rai Tayal, M.L.A.

(b) No. The question does not arise.

UP-GRADING OF GOVERNMENT SCHOOLS IN THE STATE

639. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Education and Labour be pleased to state the names of Government Schools, district-wise, in the State, which have been upgraded during the year 1957-58?

Shri Amar Nath Vidyalankar : A list of Government Schools upgraded during the year 1957-58 is enclosed.

List of Government Schools up-graded during 1957-58

Serial No.	Name of School	Standard to which raised
<i>Hoshiarpur District</i>		
1	Government Girls Middle School, Una	High
<i>Rohtak District</i>		
2	Government Girls Middle School, Rohna	High
<i>Ambala District</i>		
3	Government Girls Middle School, Naraingarh	High
<i>Bhatinda District</i>		
4	Government Middle School, Baja Khana	High
5	Government Middle School, Berla	Do
6	Government Girls Middle School, Jaitu	Do
<i>Sangrur District</i>		
7	Government Middle School, Kanjila	High
8	Government Middle School, Bhassaur	Do
9	Government Girls Middle School, Dhuri	Do
10	Government Girls Middle School, Budhlada	Do
11	Government Girls Middle School, Bhawanigarh	Do
<i>Patiala District</i>		
12	Government Girls Middle School, Rajpura	High
13	Government Middle School, Ropal Heri	Do
14	Government Middle School, Rajpura	Do
<i>Kapurthala District</i>		
15	Government Middle School, Ranipur	High

Serial No.	Name of School	Standard to which raised
<i>Mahendergarh District</i>		
16	Government Girls Middle School, Mohindergarh	High
<i>Bhatinda District</i>		
1	Government Primary School, Jalal	Middle
2	Government Primary School, Natheha	Do
3	Government Lower Middle School, Dhapali	Do
<i>Mahendergarh District</i>		
1	Government Primary School, Sehma	Middle
2	Government Lower Middle School, Ranila	Do
3	Government Lower Middle School, Rata Kalan	Do
4	Ditto ditto Khudura	Do
5	Ditto ditto Badhra	Do
6	Ditto ditto Kaila	Do
7	Ditto ditto Sanga	Do
<i>Sangrur District</i>		
1	Government Primary School, Dalamwala	Middle
2	Ditto ditto Cheema	Do
3	Ditto ditto Bewana	Do
4	Government Lower Middle School, Gharachon	Do
5	Ditto ditto Jethuké	Do
6	Ditto ditto Igrah	Do
7	Ditto ditto Dhadogal Kheri	Do
8	Ditto ditto Jakhepal	Do
9	Ditto ditto Gatauli	Do
10	Ditto ditto Ladda	Do
11	Ditto ditto Dhanauri	Do
12	Ditto ditto Bhogiwal	Do
<i>Patiala District</i>		
1	Government Primary School, Ambala	Middle
2	Ditto ditto Daun Kalan	Do
3	Government Lower Middle School, Dakala	Do
4	Ditto ditto Ghagga	Do
5	Ditto ditto Ugani	Do
6	Ditto ditto Nandgarh	Do
<i>Kapurthala District</i>		
1	Government Primary School, Chakoki	Middle
2	Ditto ditto Surewal	Do

UNIFICATION OF PEPSU PANCHAYAT RAJ ACT AND GRAM PANCHAYAT ACT

641. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government to unify the Panchayat Raj Act (Pepsu) and the Gram Panchayat Act (Punjab) at present applicable to the erstwhile areas of Pepsu and Punjab respectively ; if so, the time by which these are expected to be unified ?

Sardar Gian Singh Rarewala : Yes ; a draft bill will be ready towards the close of this (Budget) Session of the Vidhan Sabha and in any case before the next session.

APPOINTMENTS TO THE POSTS OF SUPERVISORS, ORGANISERS AND RURAL
PUBLICITY WORKERS IN THE PUBLIC RELATIONS DEPARTMENT

642. Sardar Atma Singh : Will the Chief Minister be pleased to state —

(a) the names and academic qualifications of persons so far appointed as Supervisors, Organisers and Rural Publicity Workers in the Public Relations Department of the State ;

(b) the rules governing the appointments referred to in part (a) above?

Sardar Partap Singh Kairon : The required information is as under :—

SUPERVISORS

HISSAR DISTRICT

<i>Name</i>	<i>Academic qualifications</i>
Shri Shanker Lal	.. Matric
Shri Lakhsman Das	.. B. A.
Miss Devki Rani	.. B.A., B. T.

ROHTAK DISTRICT

Shri Devi Shanker	.. B. A., Prabhakar
Shrimati Shakuntla Devi	.. Middle

GURGAON DISTRICT

Shri Hira Nand	.. F. A.
----------------	----------

KARNAL DISTRICT

Shri Chatter Sen	.. Matric
------------------	-----------

AMBALA DISTRICT

Shri Ashok Kumar	.. B. A.
------------------	----------

LUDHIANA DISTRICT

Shri Ranjit Singh	.. Under Matric
Shri Babu Singh	.. Senior Cambridge
Shrimati Anjana Devi	.. M. A., LL.B

FEROZEPORE DISTRICT

Shri Ram Nath Azad	.. Under Matric
Shrimati Pushpa Goyal	.. M. A., B.T.

*Name**Academic qualifications*

JULLUNDUR DISTRICT

Shri Sohan Singh	.. B. A.
Shrimati Sarla Prashar	.. (Double graduate) B. A., B. T.
Shrimati Raminder Kaur	.. M. A.

HOSHIARPUR DISTRICT

Shri Shiv Charan Das	.. Matric
Shri Kans Raj Gohar	.. Middle

AMRITSAR DISTRICT

Shri Shanker Singh	.. Divinity Course
Shri Ranbir Seth	.. M. A., J. D.

GURDASPUR DISTRICT

Shri Prithvi Nath	.. Under-graduate
-------------------	-------------------

KANGRA DISTRICT

Shri Chandraverkar	.. M.A., B. Sc.
--------------------	-----------------

PATIALA DISTRICT

Shri Amar Kant	.. M. Com. LL.B., Diploma in Public Administration
Shri Munshi Ram	.. Matric

SANGRUR DISTRICT

Shri Mohinder Singh	.. B. Sc., LL.B.
Shri Hari Krishen Dutt	.. B. A., B. T.

KAPURTHALA DISTRICT

Shri Sadhu Ram	.. B. A.
----------------	----------

BHATINDA DISTRICT

Shri Kesar Singh	.. B.A.
Shri Sulakhan Singh	.. B.A., LL.B.

MOHINDERGARH DISTRICT

Nil

ORGANISERS

HISSAR DISTRICT

Shri Pat Ram	.. Middle
--------------	-----------

[Chief Minister]

<i>Name</i>	<i>Academic qualifications</i>
ROHTAK DISTRICT	
Shri Hari Ram Arya	.. Middle and Rattan in Hindi
GURGAON DISTRICT	
Shri Dewan Tassawar	.. Matric (High proficiency in Urdu)
KARNAL DISTRICT	
Shri Gurdip Singh	.. F. A.
AMBALA DISTRICT	
Shri Amar Nath	.. Up to Matric
Shrimati Surinder Kaur	.. Inter and Giani
Miss Pushpa Kalia	.. Matric and Prabhakar
LUDHIANA DISTRICT	
Shrimati Kunti Gopal Singh	.. F. A.
FEROZEPUR DISTRICT	
Shri Amarjit Sethi	.. B.Sc., LL.B.
Miss Joginder Kaur	.. F. Sc.
JULLUNDUR DISTRICT	
<i>Nil</i>	
HOSHIARPUR DISTRICT	
<i>Nil</i>	
AMRITSAR DISTRICT	
Shri Banwari Lal	.. B. A.
GURDASPUR DISTRICT	
Shri Puran Chand	.. Matric
KANGRA DISTRICT	
Shri Shanker Das Qamar	.. Matric
PATIALA DISTRICT	
Shrimati Kusum Lata	.. Middle
SANGRUR DISTRICT	
<i>Nil</i>	
BHATINDA DISTRICT	
<i>Nil</i>	

*Name**Academic qualifications*

KAPURTHALA DISTRICT

Shri Om Parkash

.. Matric

MOHINDERGARH DISTRICT

Nil

RURAL PUBLICITY WORKERS

HISSAR DISTRICT

Shri Kirpa Ram	.. Knows Hindi
Shri Ram Sarup	.. Matric
Shri Phul Singh	.. Knows Hindi
Shri Maman Chand	.. Matric
Shri Sunder Das	.. Knows Hindi
Shri Chiranjit Lal	.. Up to Matric
Shri Krishen Dutt	.. Shastri, Hindi
Shri Mangal Chand	.. Knows Hindi
Shri Udey Ram	.. Ditto
Shri Dyal Singh Azad	.. Knows Urdu
Shri Brij Lal	.. Middle
Shri Girdhari Lal	.. Matric
Shri Ram Lal	.. Middle
Shri Jagtar Singh	.. Up to Middle
Shri Des Raj	.. Up to Lower Middle

ROHTAK DISTRICT

Shri Chaman Lal	.. Prabhakar
Shri Yad Ram	.. Can read and write Hindi
Shri Partap Singh	.. Middle
Shri Asa Ram	.. Do
Shri Sobha Ram	.. Rattan in Hindi
Shri Chet Ram	.. Middle
Shri Munshi Ram	.. Do
Shri Siri Ram	.. Do
Shri Mange Ram	.. Can read and write Urdu
Shri Daya Krishen	.. Middle
Shri Dalip Singh	.. Do
Shri Vachattar Singh	.. Matric

GURGAON DISTRICT

Shri Dharampal Singh	.. Matric plucked
Shri Kalu Singh	.. Matric
Shri Umrao Singh	.. Middle
Shri Bhagwan Singh	.. Matric
Shri Ram Chander	.. Hindi Middle standard

[Chief Minister]

*Name**Academic qualifications*

KARNAL DISTRICT

Shri Chatter Singh	.. Vernacular Middle
Shri Ram Sarup	.. Lower Middle
Shri Balak Ram	.. Ditto
Shri Banarsi Das	.. Ditto
Shri Kaka Ram	.. Ditto
Shri Harphul Singh	.. Vernacular Middle
Shri Dalel Singh	.. Matric

AMBALA DISTRICT

Shri Vijay Kumar	.. Matric
Shri Santokh Singh	.. Up to Matric
Shri Muni Lal	.. Up to Middle
Shri Girdhari Lal	.. 9th passed
Shri Ram Lubhaya Mal	.. Up to Matric
Shri Gian Singh	.. 7th passed
Shri Sohan Singh	.. Matric
Shri Vir Bhan	.. Anglo-Vernacular
Shri Karta Ram	.. 7th passed
Shri Imam Din	.. Middle

LUDHIANA DISTRICT

Shri Inder Singh	.. Matric
Shri Dalip Singh	.. Matric
Shri Ajaib Singh	.. F. A. (English)
Shri Bishen Singh	.. Up to 9th standard
Shri Naginder Singh	.. Under-Matric
Shri Gurdial Singh	.. Matric fail
Shri Gurdial Singh Gill	.. Middle pass
Shri Mohinder Singh	.. Under-Matric
Shri Kehar Singh	.. Up to 7th
Shri Rattan Singh	.. Can read Punjabi
Shri Randhir Singh	.. Can read and write Punjabi

FEROZEPUR DISTRICT

Shri Govind Ram	.. Under-Matric
Shri Natha Singh	.. Ditto
Shri Mohinder Singh	.. Ditto
Shri Mohan Singh	.. Middle, S. V
Shri Jangir Singh	.. Under-Matric
Shri Jassa Ram	.. Ditto
Shri Het Ram	.. Ditto
Shri Ram Chand	.. Ditto

JULLUNDUR DISTRICT

Shri Darshan Singh	.. Matric, Giani
Shri Jagdish Chander	.. Middle
Shri Gurdial Singh	.. Matric fail

<i>Nam?</i>	<i>Academic qualifications</i>
Shri Jaswant Rai	.. Under-Matric
Shri Jawand Singh	.. Matric
Shri Khushi Ram	.. Do
Shri Kartar Singh	.. Giani

HOSHIARPUR DISTRICT

Shri Sukhdev Mitter	.. Middle
Shri Arjan Das	.. Do
Shri Karam Singh	.. Do
Shri Gandhi Ram	.. Under-Matric
Shri Surinder Kumar	.. Matric
Shri Faqir Chand	.. Do
Shri Gurdas Ram	.. Under-Matric
Shri Parmeshri Das	.. Ditto

AMRITSAR DISTRICT

Shri Jagir Singh	.. Matric
Shri Ram Chand	.. Under-Matric
Shri Gurnam Singh	.. Primary
Shri Banta Singh	.. Up to Middle
Shri Atma Singh	.. Ditto
Shri Parkash Chand	.. Matric and Giani
Shri Waryam Singh	.. Under-Graduate
Shri Karnail Singh	.. Can read and write Gurmukhi
Shri Kartar Singh	.. Middle
Shri Desa Singh	.. Can read and write Urdu and Gurmukhi
Shri Wasan Singh	.. Ditto
Shri Vir Singh	.. Giani
Shri Chet Singh	.. Can read and write Gurmukhi
Shri Yadvinder Singh	.. Matric
Shri Arjan Singh	.. Middle

GURDASPUR DISTRICT

Shri Bula Ram	.. Middle
Shri Gurachhpal Singh	.. Matric
Shri Satya Paul	.. Under-Matric
Shri Mani Ram	.. Up to Intermediate
Shri Jagat Ram	.. Knows Punjabi
Shri Devi Sharan	.. Urdu up to Primary, Visharad Hindi
Shri Krishan Lal	.. 9th class
Shri Tilak Raj	.. F. A.
Shri Ram Lal	.. 5th class
Shri Ram Mutri	.. Middle
Shri Baldev Raj	.. Do

KANGRA DISTRICT

Shri Chuni Lal	.. Up to Matric
Shri Sushil Chand	.. Matric (English)
Shri Saje Ram	.. Urdu Middle

[Chief Minister]

KANGRA DISTRICT—*concl'd*

<i>Name</i>	<i>Academic qualifications</i>
Shri Chet Ram	.. Urdu Middle
Shri Sajnu Ram	.. Knows Hindi
Shri Dewan Chand	.. Urdu Middle
Shri Gian Chand	.. Hindi Rattan and A. V. Middle
Shri Bharat Singh	.. Urdu Middle
Shri Chander Sheikher	.. Primary Urdu and proficiency in Hindi
Shrimati Janki Devi	.. Knows Hindi
Shri Dyal Singh	.. Primary Urdu
Shri Janak Singh	.. Ditto

PATIALA DISTRICT

Shri Babu Ram	.. Middle
Shri Bhanu Dayal	.. Under-Matric
Shri Atma Singh	.. Ditto
Shri Kuldip Singh	.. F. A.
Shri Gurbachan Singh	.. Matric

SANGRUR DISTRICT

Shri Bimal Kishore	.. Under-Matric
Shri Banarsi Das	.. Up to Middle
Shri Bhagat Ram	.. Ditto
Shri Gulab Rai	.. Up to Lower Middle
Shri Inder Singh	.. Knows Punjabi and Urdu
Shri Ujjagar Singh	.. Knows Punjabi
Shri Sukha Singh	.. Knows Punjabi and Urdu

BHATINDA DISTRICT

Shri Parkash Chander	.. Matric
----------------------	-----------

KAPURTHALA DISTRICT

Shri Banta Singh	.. Knows Punjabi
------------------	------------------

MOHINDERGARH DISTRICT

Shri Dharam Singh	.. Matric (Military)
Shri Naval Singh	.. Middle
Shri Nagar Mal	.. Matric

(b) Supervisors and Organisers are temporary Government servants. Their appointments are governed by rules applicable to such services as laid down in Civil Services Rules and such other rules framed by Government from time to time.

Rural Publicity Workers are honorary Government servants and are not strictly governed by rules applicable to regular Government servants.

**DRAIN FROM VILLAGE KHAI PHEMEKE TO VILLAGE
LADHUKA IN FEROZEPUR DISTRICT**

643. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

- (a) the year when the drain from village Khai PHEMEKE in Tehsil Ferozepur to village Ladhuka in Tehsil Fazilka was constructed as an Anti-Waterlogging measure;
- (b) whether it is a fact that the said drain is not serving the purpose for which it was constructed; if so, the reasons therefor and the steps, if any, being taken to restore this drain to its proper working order?

Sardar Gian Singh Rarewala : (a) Excavation of Jalalabad Main Drain from village Khai PHEMEKE, Tehsil Ferozepur to village Ladhuka, Tehsil Fazilka was taken up during 1952-53 and completed during 1954-55.

(b) Jalalabad Main drain did serve the purpose for which it was constructed.

After monsoon of 1956-57, it was observed that the Drain had silted up in the outfall reach R. D. O-10650 and in certain portions in the Reach R. D. 20,000 to 140,000. Estimate of bed clearance of Jalalabad Main Drain R. D. 0—10650 and its outfall creek was got sanctioned and work was completed before the monsoon of 1957. The drain functioned quite well during the year 1957. Estimate for bed clearance of the silted portions from R. D. 20000 to R. D. 145000 and jungle clearance from R. D. 0-246000 have been sanctioned recently. The work is being taken in hand very shortly and is proposed to be completed before 31st March, 1958. This would remove any trouble in the head reach of the drain also.

CASES OF MURDER IN THE STATE

644. Sardar Atma Singh : Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) the total number of cases of murder registered in each district of the State, during the years 1956-57 and 1957-58, separately ;
- (b) the number of cases referred to in part (a) above in which the accused were acquitted and convicted, separately ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a)

District	Number of cases registered		Number of cases convicted		Number of cases acquitted	
	1956-57	1957-58	1956-57	1957-58	1956-57	1957-58
Hissar	35	55	10	11	17	12
Rohtak	31	19	18	3	8	2
Gurgaon	19	14	4	4	9	3
Karnal	33	24	14	3	14	2

[Chief Minister]

District	Number of cases registered		Number of cases convicted		Number of cases acquitted	
	1956-57	1957-58	1956-57	1 7-	1956- 7	1957-58
Ambala	30	17	13	3	11	..
Simla	1	1	..	..	..	..
Kangra	8	6	..	..	3	1
Hoshiarpur	16	20	5	2	8	3
Jullundur	49	39	14	5	24	9
Ludhiana	39	29	22	6	10	6
Ferozepur	94	80	40	11	34	8
Amritsar	44	60	18	9	16	4
Gurdaspur	29	20	13	4	7	..
Patiala	41	31	12	10	19	2
Sangrur	43	59	18	12	22	12
Bhatinda	39	41	11	4	20	5
Kapurthala	5	6	..	2	3	..
Mahendragarh	5	6	5	1	..	1
G. R. P.	9	16	2	1	1	1

(b) Given in (a) above.

ENQUIRY AGAINST THE EX-TAHSILDAR OF KAPURTHALA

645. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Revenue be pleased to state whether any enquiry into the alleged charges of corruption against an ex-Tahsildar of Kapurthala is pending with the Commissioner, Patiala Division; if so, since when and the time by which it is expected to be completed?

Giani Kartar Singh : The enquiry is not with the Commissioner, Patiala, but is under consideration of Government in the Anti-Corruption Department.

ARREST AND RELEASE, ETC., OF PERSONS ARRESTED IN CONNECTION WITH HINDI RAKSHA SAMITI MOVEMENT

647. Sardar Atma Singh : Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) the total number of persons arrested in the Hindi Raksha Movement during the year 1957-58 together with the number of those amongst them who were convicted and released on the ground of their having tendered an apology, old age, illness and for being women and children, separately ;

(b) the total amount spent by Government by way of railway fare and cost of petrol in connection with the arrest and releases referred to in part (a) above ;

(c) the total expenditure incurred by Government on different items in connection with the said movement ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Total number of persons arrested .. 10,438

Number of persons convicted .. 6,148

Number of persons released on tendering apologies .. 1,041

Number of persons released due to:—

Old age	..	204
Illness	..	8
Women	..	31
Children	..	245

(b) Rs. 99,576.96 naye Paise

(c) Rs. 7,58,082.40 naye Paise.

MEDICAL AID AND CLOTHES ETC. PROVIDED TO HINDI RAKSHA SAMITI PRISONERS

648. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Planning and Community Projects be pleased to state the total expenditure incurred by Government on providing medical aid, clothes and meals etc. to the persons arrested in connection with the recent Save Hindi Movement, jail-wise, in the State?

Dr. Gopi Chand Bhargava : Accurate figures of expenditure incurred on Hindi Raksha Samiti Agitation Prisoners cannot be worked out as separate accounts for different classes and categories of prisoners are not maintained in the State jails. A statement containing approximate expenditure incurred on these prisoners, jail-wise, is, however, laid on the Table of the House.

Details of Expenditure incurred in Punjab Jails on account of providing medical aid, clothes and meals etc. to persons arrested in connection with Save Hindi Movement

Serial No.	Name of Jail	Amount of expenditure
1	Central Jail, Ambala ..	Rs. 1,70,137
2	Central Jail, Ferozepur ..	89,769
3	Central Jail, Patiala ..	20,968

[Minister for Planning and Community Projects]

Serial No	Name of Jail	Amount of expenditure
		Rs.
4	B. J. and Juvenile Jail, Hissar ..	55,834
5	District Jail, Sangrur ..	36,266
6	District Jail, Jullundur ..	33,148
7	District Jail, Ludhiana ..	25,785
8	District Jail, Gurdaspur ..	15,194
9	District Jail, Hissar ..	14,706
10	District Jail, Rohtak ..	26,349
11	District Jail, Nabha ..	22,433
12	District Jail, Amritsar ..	6,595
13	District Jail, Faridkot ..	320
14	District Jail, Kapurthala ..	33,981
15	Sub-Jail, Karnal ..	13,669
16	Sub-Jail, Hoshiarpur ..	2,320
17	Sub-Jail, Gurgaon ..	1,245
18	Sub-Jail, Dharamsala ..	204
19	Sub-Jail, Mahendergarh ..	156
	Total ..	5,69,079

STATE MALARIA ORGANISATION

649. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Consolidation and Health be pleased to state—

- whether it is a fact that the headquarters of the State Malaria Organisation are at Karnal; if so, the reasons for locating them there ;
- whether there is any proposal to shift the said headquarters to some other place; if so, where and the time within which these will be shifted?

Chaudhri Suraj Mal : (a) Yes. Karnal being the hyperendemic malarious area, where the field Station of Malaria Institute of India, Delhi, was established and being the worst affected place in the State, was selected as the headquarters of this Organisation after consulting the Malaria Institute of India; and also to give field training to the Medical Officers and Inspectors who come for training to the Malaria Institute of India, Delhi, being the nearest place to that Institution.

(b) No.

INDUSTRIAL TRIBUNAL IN THE STATE

650. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Education and Labour be pleased to state—

- (a) the total number of Industrial disputes referred to the Industrial Tribunal in the State during the year 1957-58 (up-to-date) together with the number of those settled by it;
- (b) the names of the members of the said Tribunal and of the staff attached thereto ;
- (c) the total amount spent on the salaries, allowances, Travelling Allowance, and Dearness Allowance, etc. of the persons referred to in part (b) above during the year 1957-58 (up-to-date);
- (d) the average number of cases decided by the said Tribunal in a month and the average number of days for which it sat in a month during the period referred to in part (c) above ?

Shri Amar Nath Vidyalankar : (a) (i) Total number of disputes

referred up-to-date	..	96
(ii) Number of disputes settled	..	82
(iii) Number of complaints under Section 33-A of the Industrial Disputes Act, 1947, settled up-to-date during 1957-58	..	315
(iv) Number of complaints under Section 33 of the said Act settled up-to-date during 1957-58	..	164
(b) (i) Shri Avtar Narain Gujral	..	Presiding Officer
(ii) Shri Sardul Singh	..	Reader
(iii) Shri Ram Lal	..	Stenographer
(iv) Class IV servants	..	Three
(c) The total amount spent on salaries, allowances, travelling Allowance and Dearness Allowance, etc.	Exact figures not readily available and will be supplied later on.	
(d) Average number of cases decided by the Tribunal during 1957-58 (up-to-date)—		

Main references

Complaints under section 33-A

Complaints under section 33

6.30

24.25

12.66

The Tribunal works on every working day and also on last Saturdays.

INCOME OF VARIOUS MARKET COMMITTEES IN THE STATE

652. Sardar Kartar Singh Diwana : Will the Minister for Agriculture and Forests be pleased to state—

- (a) the annual income of Market Committees Barnala, Tappa, Dhuri, Malerkotla, Dhanaula, Sangrur, Lehra Gagga, Sunam (district Sangrur), and Kot Kapura, Faridkot, Bhatinda, Mansa, Budhlada (district Bhatinda) Sirhind, Bassi, Rajpura (district Patiala) during the year, 1956-57;
- (b) the amount out of the said income spent by the said Committees for the construction of roads, cattle-sheds and making water arrangement, etc., during the said period ?

Sardar Gurbanta Singh : (a) and (b) The two statements giving the requisite information are enclosed.

Income of market Committees for the year 1956-57

Serial No.	Name of the Market Committee	Income		
		Rs.	A.	P.
1	Barnala ..	36,607	10	9
2	Bassi ..	6,011	6	0
3	Bhatinda ..	26,779	13	10
4	Budhlada ..	32,343	0	0
5	Dhuri ..	36,378	15	3
6	Faridkot ..	18,688	0	6
7	Kotkapura ..	48,983	15	0
8	Lehragaga ..	29,509	8	3
9	Mansa ..	40,817	11	3
10	Malerkotla ..	17,941	7	9
11	Sangrur ..	19,319	1	0
12	Sirhind ..	14,151	13	3
13	Sunam ..	31,581	11	6
14	Tapa ..	17,906	15	1
15	Dhanaula ..	Is not a regulated Market.		
16	Rajpura ..	Has not yet started functioning.		

STATEMENT No. II
Amount spent on construction of (1) Roads, or (2) Cattle sheds,
or (3) for water arrangements, or (4) Rest House or any
other purpose during the year 1956-57

Name of the Committee	Amount spent	Purpose	REMARKS
Barnala	Rs 150	On Water arrangements	This Committee provided pucca flooring in 1955-56 at a cost of Rs. 12,733.
	9,625	Repair of roads and culverts	
Dhuri	11,604	On construction of Rest House	Committee provided pucca flooring in 1955-56 at a cost of Rs. 12,000.
	3,100	On Electric Fans for upper storey of Rest House	
Malerkotla	1,700	On payment of rent of Rest House and Cattle shed arranged on hire	..
Sangrur	1,128	On water arrangements	..
Tapa	50	On water arrangements	The proposal for construction of a Rest House is under consideration. The Committee has already provided Urinals and Hand pumps in the Mandi and also repaired approach roads in 1955-56
	990	Roads and culverts ..	
Lehragaga	..	..	..
Sunam	19,650	On construction of Cattle Shed and Rest House	Purchased a plot of land valuing Rs. 13,900 during current financial year for Gadda Shed.
Kotkapura	3,115	On Pucca flooring ..	..
	1,582	On water arrangements	..
Faridkot	1,300	On water arrangements	Installed water pumping set on Mandi well at a cost of Rs. 5,000 in 1955-56.
Bhatinda	126	On water arrangement	..
Mansa	1,000	On water arrangement	Installed water pumping set on well of the Market Committee in 1955-56 at a cost of Rs. 13,000.
Budhlada	11,036	On pucca flooring ..	
	340	On water arrangement	..
Sirhind	301	On water arrangement	Hired a plot of land for Cotton market during 1957-58 at an annual rent of Rs. 1,500.
Bassi	..	..	..
Dhanaula	..	..	Is not a regulated Market.
Rajpura	..	..	Has not yet started functioning.

IMPORT OF POPPY IN SANGRUR, FEROZEPUR AND
BHATINDA DISTRICTS

653. Sardar Kartar Singh Diwana : Will the Minister for Finance be pleased to state whether poppy heads were imported in the districts of Sangrur, Ferozepur and Bhatinda during the period from January, 1957 to August, 1957; if so, the quantity thereof ?

Dr. Gopi Chand Bhargava : Yes, Sir. The quantity of opium imported into the three districts of Sangrur, Bhatinda and Ferozepur from January, 1957 to August, 1957, is as under:—

I. Opium impregnated poppy heads

Serial No. —P—	Name of District	QUANTITY	
		Mds.	Seers
1	Sangrur	58	10
2	Bhatinda	36	20
3	Ferozepur	400	0
	Total	494	30

II. Opium extracted Poppy

In a judgment, the Punjab High Court held that opium extracted poppy heads or poppy husks are not covered by the definition of the term "Opium" under the Central opium Act, 1878. The department, therefore, could not prevent the possession or import of the opium extracted poppy heads for the period mentioned above.

CONSTRUCTION OF BUND IN VILLAGE MACHHIKE, TAHSIL MOGA,
DISTRICT FEROZEPUR

654. Sardar Kartar Singh Diwana : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

- (a) whether it is a fact that a bund has been constructed in village Machhike on the border of tehsil Moga, district Ferozepore;
- (b) whether he is aware of the fact that as a result of the said bund, water of the recent floods has spread out in village Naraingarh (Sohiwal), Gohi, Ramgarh, Chhiniwal Khurd, Sedowal and Gagewal in tehsil Barnala, district Sangrur, damaging the Kharif crop which was standing and making the sowing of the Rabi crop impossible; if so, the steps being taken to drain out the said water from these villages?

Sardar Gian Singh Rarewala : (a) Yes.

(b) It is a fact that Kharif crop got damaged in villages Naraingarh (Sohiwal), Gohi, Ramgarh, Chhiniwal Khurd, Sedowal and Gagewal in tehsil Barnala, district Sangrur, by the construction of a bund in village Machhike. Draining out of waters by breaching the bund was not considered advisable since water thus released would have flooded the land lower down and would have also made the land lower down unfit for Rabi cultivation. The water standing upstream of the bund will dry up before the next Kharif.

The construction of Bassian drain is already in progress and is likely to be completed before the beginning of the next monsoons and this will reduce flooding upstream of village Machhike and there will, therefore, be no necessity of constructing a bund by these villages next year.

DIGGING OF CHANNELS FOR DRAINING OF FLOOD WATER

655. Sardar Kartar Singh Diwana : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether there is any scheme under the consideration of Government to drain out flood water by digging channels from the following villages:—

(1) Sehjra, Chuhanka Khurd, Kalana, Raisar, Channanwal, Bakhtgarh and Botana, tehsil Barnala, district Sangrur (2) Rajia, Bhandher, Kot Duna, Aspalan, Dhadrian, Sahoke, tehsil Barnala, district Sangrur (3) Lohgarh, Hardaspura, Kutha, Bahmanian, Nihaluwala, Gangohar, Kirpalsinghwala, Kalal Majra, Chhiniwal Kalan and Moom, tehsils Barnala and Malerkotla, district Sangrur, Lohatbaddi, Kalyan and Kalsian in tehsil Malerkotla, district Sangrur (4) Jauhlan, Shehbazpur Daddahur, Kalasian, Boparai, Dhurkot, Gagewal and Chak Bhai, Tehsil Barnala, district Sangrur (5) Sandhu Kalan, Mainewal Widhata and Ramgarh, tehsil Barnala, district Sangrur, and (6) Beela, Tallewal, Bhotne, Bakhtgarh, Raisar, Chananwal, Chung, Widhate, Shehna, and Balloki in tehsil Barnala, district Sangrur, if so, the time by which the channels are expected to be dug?

Sardar Gian Singh Rarewala : (1) It is proposed to drain out the flood waters of these villages through Sehna drain, the construction of which is already in hand.

(2) These villages are proposed to be drained off by the Sahoke and Dhanaula Drain, the project estimates of which are under preparation.

(3) These villages are proposed to be served by Tallewal Drain, the project estimate of which is under sanction.

(4) These villages are proposed to be drained off by Rachhin Drain and Bassian Drain and work on both these drains has already been started.

(5) These villages are proposed to be served by Dialpura Drain, the project estimate of which is under preparation.

(6) These villages are proposed to be served by Tallewal Drain and work on it is already in progress.

CONSTRUCTION OF ROADS IN SANGRUR AND LUDHIANA DISTRICTS

656. Sardar Kartar Singh Diwana : Will the Minister for Public Works be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government to connect by road (a) Dhanaula and Bhikhi *via* Kaleke, Kot-Dunna and Aspal Paudher, tehsil Barnala, district Sangrur; Jagraon (District Ludhiana) and Ramgarh (District Sangrur) *via* Akhara, Bhami-pura, Manuke, Lakha, Hathur in tehsil Jagraon, district Ludhiana and Ramgarh in tehsil Barnala, district Sangrur; Moulanpur (district Ludhiana) and Bhatinda *via* Bhai-Bhagta, Gumati, district Bhatinda; if so, the time by which these roads are expected to be built ?

Rao Birendra Singh : No. The latter part does not arise.

CONSTRUCTION OF DRAINS FOR FLOOD WATER NEAR VILLAGE
GHUNAS, DISTRICT SANGRUR

657. Sardar Kartar Singh Diwana : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

- (a) whether Government intend to dig out a drain to discharge the flood water from the Railway crossing near village Ghunas, in tehsil Barnala, district Sangrur ;
- (b) the arrangements, if any, made for the draining out of flood waters from villages Khuddi, Dhilwan Maur and Ghunas in the said district?

Sardar Gian Singh Rarewala : (a) Yes. The Government intends to dig Hadaya drain for the purpose.

(b) The Hadaya scheme mentioned above will also drain out the flood waters of these villages.

DIGGING OF DRAIN IN VILLAGE DHAPALI IN DISTRICT
SANGRUR

658. Sardar Kartar Singh Diwana : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether any drain was dug by Government for the discharge of flood water from Dhapali, tehsil Barnala, district Sangrur; if so, the length thereof and the expenditure incurred thereon ?

Sardar Gian Singh Rarewala : No Drain has so far been dug in village Dhapali, tehsil Barnala, district Sangrur, and none is under contemplation as yet.

VETERINARY HOSPITAL AT DHAPALI IN SANGRUR
DISTRICT

659. Sardar Kartar Singh Diwana : Will the Minister for Agriculture and Forests be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government to open any veterinary Hospital at Dhapali of Ghauda Bana, tehsil Barnala, district Sangrur; if so, the time by which it is expected to be opened ?

Sardar Gurbanta Singh : No.

ELECTRIFICATION OF VILLAGES DHAPALI, ETC.

660. Sardar Kartar Singh Diwana : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

- (a) whether the electrification of villages Dhapali, Dhangar, Nainewal, Phulewal, Chanan Sandhu and Ganda Bana, tehsil Barnala, district Sangrur, is proposed to be completed by constructing one 11 K.V line from Phul to Bhadaur ;
- (b) whether there is any proposal under the consideration of Government to electrify villages Dhilwan, Daraj, Daraka, Maur, Chima, Dhanaula Khurd, Thikariwala, Chananwal, Raisar, Gehal, Bakhatgarh, Moom, Chhiniwal, Dhanner, Rura Kalan, Rura Khurd, Pakho and Dhaula, tehsil Barnala, district Sangrur, during the year 1957-58 ?

Sardar Gian Singh Rarewala : (a) No, so far no proposal has been finalised to electrify the villages under reference by constructing one 11 k.V. line from Phul to Bhadaur.

(b) The villages Chima, Pakho, Dhaula, and Dhanaula Khurd only out of the list have been so far covered under sanctioned L. D. Scheme, which are taken in hand and expected to be electrified by 1957-58.

CONSTRUCTION OF CHANNELS IN VILLAGES CHOHANKE, ETC.,
TEHSIL BARNALA, DISTRICT SANGRUR

661. Sardar Kartar Singh Diwana : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

- (a) whether Government propose to construct pacca channels for the drainage of water which flows into villages Chohanke, Raisar, Bakhatgarh, Chananwal, Bhotne, Wadhate, Shehna, Mahal Kalan, Mahal Khurd, Khiali and Sahaur in Barnala Tehsil, district Sangrur ; if so, the time by which these are expected to be constructed;
- (b) whether the Government is aware of the fact that villages Khiali, Sahaur, Chohanke, Sehja, Raisar, Bakhatgarh, Chananwal, Naraingarh, Gohal, Moom, Diwana, Badhate, Chung, Shehana, etc., in the said district have been totally ruined by flood water or hailstorms ; if so, the action, if any, proposed to be taken by the Government for the construction of pacca channels ?

Sardar Gian Singh Rarewala : (a) There is no proposal to construct pacca channels for the drainage of these villages but it is proposed to construct a kacha drain known as Sehna drain which is already under construction.

(b) There is no proposal for constructing pucca drains in this area but as stated above, Sehna drain is already under construction which will serve these villages.

UNDERSTAFFED SCHOOLS FORMERLY RUN BY LOCAL BODIES
IN THE STATE

662. Shri Rup Singh Phul : Will the Minister for Education and Labour be pleased to state—

- (a) the steps, if any, that Government is taking to fill up the existing vacant posts of teachers in the erstwhile local Bodies' Schools in the State on a permanent basis ;
- (b) the maximum number of students in the charge of a primary school teacher according to the Education Department Rules ;
- (c) whether there are any understaffed Primary schools, in the light of reply to part (b) above in Kangra District; if so, the number thereof together with the steps, if any, which Government intend to take to make up the shortage ?

Shri Amar Nath Vidyalankar : (a) Particulars of the vacant posts in various grades are being collected. As soon as the requisite data is ready, the matter will be taken up with the Subordinate Services Selection Board, Punjab, to fill up the vacancies.

(b) 35 pupils in average attendance ;

(c) Yes, 159. Additional posts of teachers are being provided in the next year's budget. The claim of the Kangra District will be considered at the proper time.

CONTRIBUTION TO G. P. FUND AND GRANT OF PENSION IN THE CASE OF
TEACHERS IN SCHOOLS FORMERLY RUN BY LOCAL
BODIES

663. Shri Rup Singh Phul : Will the Minister for Education and Labour be pleased to state—

- (a) whether it is a fact that teachers of the schools formerly run by the local bodies in the State who are on the verge of retirement, have been refused contribution towards their provident funds as well as their eligibility for pension ;
- (b) if reply to part (a) above be in the affirmative, the steps Government intend to take to compensate them ?

Shri Amar Nath Vidyalankar : (a) No.

(b) The teachers above the age of 30 years are being permitted to subscribe to the Punjab Contributory Provident Fund. They will, however, not be entitled to pension. Those below the age of 30 will have the option to accept pensionary status or continue to enjoy the benefit of Contributory Provident Fund as heretofore.

10712 20.11.56 MULTI-PURPOSE AND HIGHER SECONDARY SCHOOLS
IN THE STATE

664. Shri Rup Singh Phul : Will the Minister for Education and Labour be pleased to state—

- (a) the district-wise number of (i) Multi-purpose Schools and (ii) Higher Secondary Schools so far sanctioned by Government in the State;
- (b) whether any percentage has been fixed by Government for opening such schools in the rural areas; if so, what; if not, the reasons therefor?

Shri Amar Nath Vidyalkar : No such school has been sanctioned.

(b) Does not arise.

SENIORITY OF TEACHERS ON PROVINCIALISATION OF SCHOOLS
FORMERLY RUN BY LOCAL BODIES

665. Shri Rup Singh Phul : Will the Minister for Education and Labour be pleased to state—

- (a) the basis, if any, for determining the seniority of teachers, formerly employed in schools run by local bodies in the State, *vis-a-vis* the teachers already under the employ of Government;
- (b) the basis on which selection and appointment to the posts of Headmasters in the erstwhile Local Bodies schools are made by Government?

Shri Amar Nath Vidyalkar : (a) The matter is receiving the attention of Government.

(b) The principles are being evolved.

FILLING UP OF POSTS OF DISTRICT INSPECTORS, ETC. BY PERSONS OF
THE COLLEGE CADRE

666. Shri Rup Singh Phul : Will the Minister for Education and Labour be pleased to state whether it is a fact that the posts of district Inspectors, Deputy Inspectors and Headmasters of schools in the State are sometimes filled by persons of the college cadre ; if so, the reasons therefor ?

Shri Amar Nath Vidyalkar : Yes, because before 1st November, 1956, there was a common seniority list and a common cadre for Headmasters, District Inspectors, Deputy Inspectors and Senior Lecturers in colleges in P.E.S., Class II. Any person in P.E.S., Class II, suitable for another post in the same cadre could be transferred to fill that post.

2. Now that P.E.S., Class II, consists of two separate cadres (i) college cadre (ii) school and inspectors cadre, with separate seniority lists, transfers from one cadre to the other are not made. If, however, a Lecturer or a Headmaster in P.E.S., Class III, is selected for the post of a Headmaster or District Inspector or Senior Lecturer in P.E.S., Class II, advertised through the P.S.C., he will of course be eligible for the appointment.

ARREARS OF PAY, ETC. OF TEACHERS OF SCHOOLS FORMERLY RUN BY LOCAL BODIES IN THE STATE

667. Shri Rup Singh Phul : Will the Minister for Education and Labour be pleased to state—

- (a) whether any amount of salary, etc., of the teachers in the schools, formerly run by local bodies in the State, remained unpaid up to 31st August, 1958; if so, the details thereof, district-wise ;
- (b) the steps Government intend to take to clear the said arrears together with the time within which these are likely to be cleared ?

Shri Amar Nath Vidyalankar : (a) Yes. The statement showing district-wise details is laid on the Table.

(b) The matter is receiving attention. It is hoped that the arrears will be paid shortly.

DISTRICT-WISE DETAIL OF ARREARS TO BE PAID UP TO 31st JANUARY, 1958

		Rs.
1. Ludhiana	..	8,990
2. Ferozepore	..	2,24,430
3. Jullundur	..	18,680
4. Hoshiarpur	..	5,840
5. Kangra	..	18,640
6. Amritsar	..	26,720
7. Gurdaspur	..	10,300
8. Ambala	..	93,360
9. Karnal	..	16,320
10. Rohtak	..	4,150
11. Hissar	..	5,928
12. Gurgaon	..	45,088

SUPPLY OF MEDICINES TO HOSPITALS, DISPENSARIES AND HEALTH CENTRES IN TAHSIL HAMIRPUR, DISTRICT KANGRA

668. Shri Rup Singh Phul : Will the Minister for Consolidation and Health be pleased to state—

- (a) the names of places where (i) Civil Dispensaries, (ii) Civil Hospitals and (iii) Primary Health Centres are functioning in Tahsil Hamirpur of District Kangra ;
- (b) the cost of the annual quota of medicine (i) allocated, (ii) supplied to each of the Civil Dispensaries, Civil Hospitals and Primary Health Centres referred to in part (a) above, during the period from 1st April, 1955 to 31st March, 1958, year-wise ;
- (c) the annual amount paid as pay (including allowances) to the staff of each of the Civil Dispensaries, etc., mentioned in part (a) above year-wise, during the said period ;
- (d) whether there is any proposal under the consideration of Government to increase the allocation and supply of annual quota of medicines referred to in part (a) above; if so, to what extent?

Chaudhri Suraj Mal : (a), (b) and (c) The statement containing the requisite information is placed on the Table.

(d) No.

**STATEMENT SHOWING ALLOCATION OF FUNDS AND EXPENDITURE ON MEDICINES AND PAY
OF ESTABLISHMENT**

Name of Health Centre/Dispensary	MEDICINES						PAY OF ESTABLISHMENT IN RUPEES		
	COST OF ANNUAL ALLOCATED IN RUPEES			QUOTA OF MEDICINES SUPPLIED IN RUPEES					
	1955-56	1956-57	1957-58	1955-56	1956-57	1957-58	1955-56	1956-57	1957-58
1. Health Centre, Hamirpur ..	7,000	9,000	3,000	3,717	3,698	5,232	13,129	19,911	18,143
2. Civil Dispensary, Barsar ..	800	700	700	590	610	300	6,930	7,620	8,520
3. Civil Dispensary, Sujanpur Tira ..	800	700	700	670	685	410	8,100	8,600	9,000
4. Rural Dispensary, Nadaun ..	800	1,200	1,400	600	1,000	600	6,600	7,100	7,900
5. Rural Dispensary, Gullore ..	800	1,200	1,400	600	900	500	5,700	6,032	6,100
6. Rural Dispensary, Dhaneta ..	800	1,200	1,400	600	1,000	500	6,300	7,000	7,200
7. Subsidized Dispensary, Tauni Devi ..	Information is not available because all purchases and payments are made by the Medical Aid and Public Health Societies direct.								
8. Subsidized Dispensary, Tal									
9. Subsidized Dispensary, Talmoli									
10. Subsidized Dispensary, Bhoranji									

CONFIRMATION OF CLERKS IN THE OFFICES OF DEPUTY COMMISSIONERS
AND SUB-DIVISIONAL OFFICERS

669. Sardar Harguranad Singh : Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) the total number of clerks at present working in the offices of the Deputy Commissioners and the Sub-Divisional Officers in the State who have not yet been confirmed together with the number of those who have got (i) less than five years' service, (ii) over ten years' service, as such ;
- (b) the age of each clerk in the category of those who have more than five years' service to their credit in the said offices ?

Giani Kartar Singh :

PATIALA DIVISION

	Patiala	Bhatinda	Sangrur	Narnaul	Kapurthala	Total
(a) The total number of clerks at present working in the offices of Deputy Commissioners and Sub-Divisional Officers not confirmed so far..	18	4	17	7	2	48
(i) Less than five years' service	6	1	4	6	2	19
(ii) Over ten years' service	..	..	13	..	..	13
(b) The age of each clerk in the category of those who have more than five years' service to their credit in the said offices—						
1	29 years	33 years	50 years	47 years	..	..
2	31 ..	29 ..	50 ..	..	..	..
3	31 ..	32 ..	35 ..	..	..	..
4	29 ..	..	40 ..	..	..	..
5	29 ..	..	40 ..	..	..	..
6	30 ..	..	40 ..	..	..	..
7	46 ..	..	35 ..	..	..	..
8	32 ..	..	50 ..	..	..	..
9	52 ..	..	40 ..	..	..	..
10	27 ..	..	43 ..	..	..	..
11	23 ..	..	42 ..	..	..	..
12	Not available	..	35 ..	..	..	..
13	..	..	30 ..	..	..	..

UNSTARRED QUESTIONS AND ANSWERS

(1)115

[Minister for Revenue]

AMBALA DIVISION

	Hissar	Rohtak	Gurgaon	Karnal	Ambala	Simla	Total
	1	2	3	4	5	6	7
(a) The total number of clerks at present working in the offices of Deputy Commissioners and Sub-Divisional Officers not confirmed so far ..	118	59	64	50	52	9	352
(i) Less than five years' service ..	90	30	36	37	39	5	237
(ii) Over ten years' service ..	3	18	10	2	1	..	34
(b) The age of each Clerk in the Category of those who have more than five years' service to their credit in the said offices.—							
1	32 years	33 years	35 years	29 years	30 years	29 years	..
2	42 „	32 „	37 „	32 „	28 „	27 „	..
3	30 „	30 „	38 „	29 „	26 „	42 „	..
4	30 „	30 „	29 „	28 „	32 „	28 „	..
5	37 „	32 „	33 „	26 „	28 „	28 „	..
6	33 „	31 „	30 „	29 „	30 „	..	..
7	29 „	46 „	29 „	26 „	26 „	..	..
8	25 „	32 „	28 „	25 „	28 „	..	..

9	28	31	30	30	27	32	..	..
10	30	42	29	29	30	26	..	..
11	30	30	29	29	30	25	..	..
12	27	31	36	36	30	22	..	..
13	26	34	35	35	24	23	..	..
14	20	30	46	46	..	..	..	..
15	28	37	27	27	..	..	..	..
16	29	39	47	47	..	..	..	..
17	28	41	43	43	..	..	..	..
18	25	32	37	37	..	..	..	..
19	29	48	28	28	..	..	..	..
20	26	32	26	26	..	..	..	..
21	24	37	32	32	..	..	..	..
22	25	30	46	46	..	..	..	..
23	26	35	47	47	..	..	..	..
24	26	26	42	42	..	..	..	..
25	26	27	33	33	..	..	..	..
26	28	27	40	40	..	..	..	..
27	26	34	32	32	..	..	..	..
28	24	31	30	30	..	..	..	..
29	..	30	..	..	..	..	..	..

[Minister for Revenue]

JULLUNDUR DIVISION

	Amritsar	Gurdaspur	Kangra	Hoshiarpur	Jullundur	Ludhiana	Ferozepore	Total
	1	2	3	4	5	6	7	8
(a) The total number of clerks at present working in the offices of Deputy Commissioners and Sub-Divisional Officers not confirmed so far ..	66	34	31	54	64	33	52	334
(i) Less than five years' service	37	19	31	28	40	14	48	217
(ii) Over ten years' service ..	10	1	..	10	12	16	..	49
(b) The age of each Clerk in the category of those who have more than five years' service to their credit in the said offices.—								
1	28 years	31 years	..	31 years	33 years	26 years	34 years	..
2	30 ..	42 ..	..	39 ..	28 ..	29 ..	Not available	..
3	30 ..	35 ..	..	34 ..	30 ..	29 ..	37 years	..
4	30 ..	26 ..	..	38 ..	30 ..	30 ..	24 ..	..
5	27 ..	25 ..	..	36 ..	31 ..	30 ..	..	..
6	28 ..	31 ..	..	32 ..	27 ..	30 ..	..	..
7	38 ..	30 ..	..	32 ..	29 ..	30 ..	..	..
8	41 ..	28 ..	..	29 ..	31 ..	31 ..	..	..

9	29	"	28	"	31	32	31	"
10	32	"	26	"	34	37	31	"
11	23	"	25	"	40	30	32	"
12	28	"	28	"	25	38	32	"
13	30	"	21	"	31	42	32	"
14	26	"	24	"	28	33	34	"
15	26	"	26	"	25	31	36	"
16	34	"	26	"	26	30	36	"
17	28	"	..	"	43	27	41	"
18	28	"	..	"	27	41	44	"
19	27	"	..	"	26	30	45	"
20	28	"	..	"	25	30	..	"
21	34	"	..	"	25	26	..	"
22	Not avail- able 30 years	"	..	"	25	41	..	"
23	26	"	..	"	24	42	..	"
24	26	"	..	"	25	38	..	"
25	26	"	..	"	26	..	..	"
26	24	"	..	"	25	..	..	"
27	26	"	..	"	..	..	..	"
28	24	"	..	"	..	..	..	"
29	27	"	..	"	..	..	..	"

RECLAMATION OF BANJAR LAND IN HISSAR DISTRICT

670. Shri Balwant Rai Tayal : Will the Minister for Revenue be pleased to state—

- (a) the area of banjar land reclaimed in each village of Hissar District during the last five years ;
- (b) whether the said land has been allotted to the cultivators ; if so, the names of the allottees together with the names of districts to which they belong ?

Sardar Gurbanta Singh : (a) A list of banjar area reclaimed in each village of Hissar District is given in Annexure I.

(b) A part of the above land has been leased out to the lessees as per list given in Annexure II.

ANNEXURE I

List of area reclaimed in each village of Hissar District

Serial No.	Name of Village	Area	Serial No.	Name of Village	Area
1.	Hissar Nos. 1 and 2 ..	252	17.	Mangali Jhara ..	297
2.	Durjanpur ..	223	18.	Mangali Aklan ..	271
3.	Mirzapur ..	223	19.	Mangali Brahmnan ..	185
4.	Dhansu ..	175	20.	Rawat Khera ..	419
5.	Gangwa ..	16	21.	Kaluwas ..	176
6.	Kaimri ..	7	22.	Churod ..	96
7.	Diana ..	11	23.	Talwandi Badshahpur ..	251
8.	Ladwa ..	164	24.	Pail ..	26
9.	Bhojraj ..	153	25.	Borai ..	29
10.	Daha ..	9	26.	Dobaita ..	25
11.	Chandpur ..	71	27.	Dhair ..	241
12.	Harita ..	14	28.	Mararsham ..	207
13.	Badon Rangran ..	114	29.	Gawar ..	246
14.	Bhari ..	5	30.	Gorchhi ..	280
15.	Mangali Mohabt ..	482	31.	Kana Kher ..	119
16.	Mangala Surtia ..	612	32.	Dharsul Kalan ..	255

Serial No.	Name of Village	Area	Serial No.	Name of Village	Area
33.	Mai Madh ..	121	64.	Tetu Khera ..	675
34.	Golarwala ..	237	65.	Mangala ..	687
35.	Patli Daber ..	272	66.	Modia Khera ..	682
36.	Mochiwala ..	444	67.	Livalwali ..	193
37.	Narail Khera ..	452	68.	Madho Singhana ..	705
38.	Jodhka ..	188	69.	Malika ..	824
39.	Kotli ..	9	70.	Mauzdin ..	32
40.	Bahaudin ..	154	71.	Chak Qasaban ..	63
41.	Sangar Shirista ..	143	72.	Ferozabad ..	156
42.	Baruwala Awal ..	29	73.	Gidranwali ..	293
43.	Bharoka ..	24	74.	Keshoopura ..	427
44.	Darbi ..	865	75.	Ketli ..	223
45.	Rasulpur ..	226	76.	Umumad ..	206
46.	Shakarkhera ..	17	77.	Mehna Khera ..	178
47.	Moriwali ..	189	78.	Chilkni Dhab ..	320
48.	Skinderpur ..	1,482	79.	Bhurtwala ..	480
49.	Kasan Khera ..	20	80.	Kutabadh ..	3,037
50.	Handi Khera ..	37	81.	Moosli ..	58
51.	Baidwala ..	400	82.	Phorka ..	283
52.	Bajeka ..	389	83.	Mithi Saraira ..	297
53.	Kanganpur ..	50	84.	Khari Saraira ..	529
54.	Khairpur ..	160	85.	Mithanpur ..	524
55.	Chattar Garh ..	373	86.	Karam Sarai ..	215
56.	Shamsabad ..	10	87.	Nimla ..	202
57.	Khauja Khera ..	74	88.	Dhoul Palia ..	199
58.	Ram Nagar ..	102	89.	Dhani Jatan ..	344
59.	Nattar ..	787	90.	Elenabad ..	260
60.	Rangri Khera ..	300	91.	Thobria ..	1,178
61.	Shahidanwali ..	167	92.	Talwara Khurd ..	921
62.	Mohdpur Salarpur ..	920	93.	Bani ..	1,067
63.	Bhamber ..	297	94.	Kariwala ..	1,089

[Minister for Agriculture and Forests]

Serial No.	Name of Village	Area	Serial No.	Name of Village	Area
95.	Narni Khurd ..	125	125.	Budha Bhana ..	14
96.	Damdama ..	100	126.	Burj Karamgadh ..	12
97.	Mirzapura ..	692	127.	Karar Kote ..	402
98.	Santnagar ..	1,421	128.	Nagoki ..	131
99.	Nakari ..	33	129.	Pinhari ..	15
100.	Amritsar ..	652	130.	Musahib ..	120
101.	Budhi Mari ..	110	131.	Rango ..	30
102.	Mamera ..	961	132.	Lehngewala ..	30
103.	Mauja Khera ..	750	133.	Mathar ..	76
104.	Jiwan Nagar ..	220	134.	Hori ..	297
105.	Humaun Khera ..	500	135.	Surtia ..	210
106.	Sheiku Khera ..	92	136.	Phagu ..	12
107.	Nigrana ..	200	137.	Desu Khurd ..	46
108.	Rania ..	550	138.	Rohan ..	143
109.	Abholi ..	209	139.	Malhari ..	86
110.	Ottu ..	237	140.	Bhiwan ..	24
111.	Chak Arany ..	114	141.	Tharaj ..	11
112.	Dhanoor ..	344	142.	Jhiri ..	48
113.	Alanoor ..	80	143.	Bap ..	13
114.	Jhurar Nali ..	116	144.	Jhurar Rohi ..	15
115.	Kelnian ..	137	145.	Bhadra ..	12
116.	Chambel ..	226	146.	Sabewala Khera ..	10
117.	Ban Sudhar ..	170	147.	Bhangu ..	17
118.	Ahmadpur ..	160	148.	Fatehpur-Niamatkhan ..	90
119.	Mirpur ..	109	149.	Karamgadh ..	3
120.	Kheraka ..	37	150.	Sahuwala ..	48
121.	Chhompra ..	152	151.	Chhatrian ..	62
122.	Nezadala Kalan ..	6	152.	Raghuana ..	54
123.	Nezadala Khurd ..	200	153.	Anand Gadh ..	21
124.	Malewala ..	124	154.	Lakerwali ..	10

Serial No.	Name of Village	Area	Serial No.	Name of Village	Area
155.	Bukhara Khera ..	50	186.	Kairanwali ..	16
156.	Pir Khera ..	14	187.	Naranwali ..	34
157.	Bhagsar ..	258	188.	Nathosri Kalan ..	215
158.	Mohmadpuria ..	22	189.	Rampura Dhillan ..	30
159.	Balasar ..	222	190.	Jorian ..	137
160.	Nai Wala ..	45	191.	Darba Khurd ..	17
161.	Dhudhi Wali ..	200	192.	Manak Diwan ..	56
162.	Alipur ..	152	193.	Dalba Kalan ..	266
163.	Bahya ..	89	194.	Randhawa ..	128
164.	Sainpal ..	410	195.	Nirban ..	69
165.	Nathoer ..	102	196.	Bairasari ..	47
166.	Bachiher ..	392	197.	Kutiana ..	65
167.	Matu wala ..	116	198.	Jamal ..	263
168.	Sade Wala ..	163	199.	Dhookra ..	27
169.	Gindran ..	11	200.	Gudia Khera ..	119
170.	Faridpur ..	4	201.	Bakarianwali ..	7
171.	Godika ..	3	202.	Dhingtana ..	219
172.	Jodhpuria ..	45	203.	Arniwali ..	27
173.	Sultanpuria ..	256	204.	Chadiwal ..	11
174.	Nanuana ..	225	205.	Phulkan ..	11
175.	Fatehpur ..	264	206.	Kasumbhi ..	1
176.	Magalia ..	69	207.	Sahuwala ..	121
177.	Kagdana ..	2	208.	Sherpura ..	138
178.	Gegorani ..	44	209.	Gadli ..	5
179.	Jasania ..	44	210.	Kukarthana ..	44
180.	Goshainana ..	60	211.	Dingh ..	316
181.	Kheri ..	126	212.	Desu Jodha ..	31
182.	Rupana Bishnoan ..	13	213.	Jagmalwali ..	31
183.	Shahpuria ..	26	214.	Jalana ..	96
184.	Tarkanwali ..	124	215.	Choremarkhera ..	60
185.	Narana ..	12	216.	Tapi ..	59

[Minister for Agriculture and Forests]

Serial No.	Name of Village	Area	Serial No.	Name of Village	Area
217.	Pana ..	6	248.	Diwan Khera ..	22
218.	Mukha ..	19	249.	Dabwali ..	33
219.	Desu Malkna ..	21	250.	Nai Dabwali ..	24
220.	Asir ..	2	251.	Mouj Garh ..	4
221.	Hassu ..	57	252.	Alika ..	14
222.	Mangiana ..	1	253.	Gobindgarh ..	10
223.	Sanwant Khera ..	5	254.	Karnoli ..	56
224.	Hebuwana ..	9	255.	Hijranwal Kalan ..	749
225.	Abubshahr ..	2	256.	Mohadpur Rohi ..	77
226.	Lakhuana ..	15	257.	Kheri Rahan ..	137
227.	Sukheraywala ..	1	258.	Dolat ..	94
228.	Chotala ..	228	259.	Bhunra ..	232
229.	Sakta Khera ..	28	260.	Makhanwali ..	190
230.	Loh Garh ..	4	261.	Pasa ..	222
231.	Jootanwali ..	9	262.	Basin ..	50
232.	Asa Khera ..	5	263.	Basla ..	31
233.	Teju Khera ..	54	264.	Hamzapur ..	184
234.	Bhara Khera ..	29	265.	Harpur ..	91
235.	Goriwala ..	64	266.	Naka ..	304
236.	Odhan ..	100	267.	Bahbalpur ..	854
237.	Salam Khera ..	59	268.	Munshiwali ..	32
238.	Hianwali ..	1	269.	Bamanwalia ..	76
239.	Rasalikhera ..	200	270.	Shehnal ..	1,009
240.	Bijuwali ..	8	271.	Aranwan ..	803
241.	Banwala ..	200	272.	Razabad ..	122
242.	Paniwali Mota ..	258	273.	Ayalki ..	949
243.	Ghokanwali ..	7	274.	Basti Bhiwan ..	148
244.	Moranwali ..	14	275.	Dher ..	87
245.	Paniwala Ruldu ..	13	276.	Boswal ..	185
246.	Mithri ..	2	277.	Mazra ..	134
247.	Khuian Malkana ..	35	278.	Bhirdana ..	1,100

Serial No.	Name of Village	Area	Serial No	Name of village	Area
279.	Buraj ..	925	296.	Mohmadki ..	87
280.	Kalandar Garh ..	310	297.	Kili ..	53
281.	Chimu ..	477	298.	Sardrawala ..	30
282.	Mehmra ..	20	299.	Sisai Bola ..	1,500
283.	Lamba ..	126	300.	Sisaikaliran ..	500
284.	Teliwara ..	321	301.	Dhanana ..	300
285.	Bara ..	145	302.	Dadesra ..	70
286.	Kamana ..	89	303.	Sultanpur ..	150
287.	Nathwan ..	420	304.	Umra ..	200
288.	Miran ..	60	305.	Raki Khas ..	150
289.	Baliala ..	112	306.	Kheri jalab ..	48
290.	Nangal ..	151	307.	Kapro ..	80
291.	Kharpur ..	222	308.	Kohtkalan ..	150
292.	Kalotha ..	212	309.	Daha ..	64
293.	Alika ..	269	310.	Petwar ..	200
294.	Maliwala ..	287	311.	Bhari Akbarpur ..	300
295.	Pilchhian ..	112			

ANNEXURE II

Serial No.	Name of Lessee	Resident	District
1	Bhagat Ram, son of Sada Sukh ..	Harni Khurd	Hissar
2	Teja Singh, son of Narain Singh ..	Ditto	Do
3	Basti Ram, son of Kalu Ram ..	Tohbria ..	Do
4	Dola Ram, son of Kalu Ram ..	Do ..	Do
5	Niku Ram, son of Kalu Ram ..	Do ..	Do
6	Inder Singh, son of Hazara Singh ..	Do ..	Do
7	Joginder Singh, son of Hazara Singh ..	Do ..	Do
8	Mahinder Singh, son of Hazara Singh ..	Do ..	Do
9	Hari Singh, son of Gurdatt Singh ..	Do ..	Do
10	Chamba Ram, son of Ranjha Ram ..	Do ..	Do
11	Gulab Ram, son of Ranjha Ram ..	Do ..	Do
12	Uda Ram, son of Gulab Ram ..	Do ..	Do
13	Barhma Ram, son of Balu Ram ..	Do ..	Do
14	Chuni Ram, son of Ad Ram ..	Do ..	Do
15	Reskha Ram, son of Balu Ram ..	Do ..	Do
16	Shivji Ram, son of Nanaka Ram ..	Do ..	Do

[Minister for Agriculture and Forests]

Serial No.	Name of Lessee	Resident	District
17	Gurdip Singh, son of Mala Ram	Tohbria	Hissar
18	Ishwar Ram, son of Mam Raj	Do	Do
19	Baru Ram, son of Khema Ram	Do	Do
20	Rao Ram, son of Shiv Ram	Do	Do
21	Jetha Ram, son of Bhoj Raj	Do	Do
22	Lalu Ram, son of Oma Ram	Do	Do
23	Birbal, son of Oma Ram	Do	Do
24	Shera Ram, son of Oma Ram	Do	Do
25	Bahadar, son of Dmalu Ram	Do	Do
26	Uda Ram, son of Lalu Ram	Do	Do
27	Dhana Ram, son of Shiv Ram	Do	Do
28	Ram Singh, son of Motu Ram	Do	Do
29	Mst. Kani, widow of Ganesha Ram	Do	Do
30	Labha Ram, son of Bahia Ram	Do	Do
31	Bisakha Singh, son of Makhana Singh	Do	Do
32	Bhola Ram, son of Ramu Ram	Do	Do
33	Dhalu Ram, son of Ramu Ram	Do	Do
34	Mathra Ram, son of Balu Ram	Do	Do
35	Chuni Ram, son of Balu Ram	Do	Do
36	Mam Raj, son of Gulab Ram	Do	Do
37	Mansa Ram, son of Gharu Ram	Do	Do
38	Bhagirath, son of Gulab Ram	Do	Do
39	Chuni, son of Oma Ram	Do	Do
40	Sohan Singh, son of Udham Singh	Do	Do
41	Sajan Singh, son of Ram Singh	Do	Do
42	Lakha Singh, son of Jawala Singh	Do	Do
43	Chander Singh, son of Udham Singh	Do	Do
44	Harbans Singh, son of Amar Singh	Do	Do
45	Inder Singh, son of Natha Singh	Do	Do
46	Hari Singh, son of Chanan Singh	Do	Do
47	Gajan Singh, son of Dalip Singh	Do	Do
48	Har Singh, son of Lakhan Singh	Do	Do
49	Inder Singh, son of Ram Singh	Do	Do
50	Kartar Singh, son of Ram Singh	Do	Do
51	Sher Singh, son of Dona Singh	Do	Do
52	Ganga Ram, son of Lakha Ram	Do	Do
53	Hans Ram, son of Mam Raj	Do	Do
54	Inder Singh, son of Buta Singh	Kotli	Do
55	Kishen Singh, son of Sohan Singh	Do	Do
56	Chandi Ram, son of Maia Ram	Do	Ferozepore
57	Kanhya Ram, son of Chanan Ram	Do	Do
58	Jawahar Ram, son of Keshar Ram	Do	Do
59	Narain Ram, son of Ranza Ram	Do	Do
60	Hazara Ram, son of Keshra Ram	Do	Do
61	Makha Ram, son of Mehtab Ram	Do	Do
62	Shera Ram, son of Dogar Ram	Do	Do
63	Labh Chand, son of Jodha Ram	Do	Do
64	Daulat Ram, son of Har Chand Ram	Do	Do
65	Daulat Ram, son of Jodha Ram	Do	Do
66	Buta Ram, son of Natha Ram	Do	Do
67	Mangha Ram, son of Washawa Ram	Do	Do
68	Machhi Ram, son of Lal Chand	Do	Do
69	Darsan Ram, son of Fattu Ram	Do	Do
70	Gurditta Ram, son of Sohawa Ram	—	Do
71	Lota Ram, son of Keshar Ram	—	Do
72	Gurditta Ram, son of Sohna Ram	—	Do
73	Suhwa Ram, son of Suhaba Ram	—	Do
74	Chamba Ram, son of Asha Ram	—	Do
75	Mehnga Ram, son of Pehlwan Chand	—	Do

Serial No.	Name of Lessee	Resident	District
76	Kalu Ram, son of Phlwan Chand	—	Ferozepore
77	Dhoma Ram, son of Chandan Ram,	—	Do
78	Basti Ram, son of Ranza Ram	—	Do
79	Phuman Singh, son of Pathana Singh	—	Do
80	Viryam Singh, son of Panja Singh	—	Do
81	Kishan Singh, son of Wadahwa Singh	—	Do
82	Pathana Singh, son of Mohni Singh	—	Do
83	Mal Singh, son of Pathana Singh	—	Do
84	Jhangir Singh, son of Phula Singh	—	Do
85	Hakim Singh, son of Sodagar Singh	—	Do
86	Kartar Singh, son of Hira Singh	—	Do
87	Makh Singh, son of Jaimal Singh	—	Do
88	Labh Singh, son of Panja Singh	—	Do
89	Gajan Singh, son of Molla Singh	—	Do
90	Nanak Singh, son of Fattu Singh	—	Do
91	Kashmir Singh, son of Hukam Singh	—	Do
92	Hira Singh, son of Phula Singh	—	Do
93	Ranga Singh, son of Teja Singh	—	Do
94	Hukam Singh, son of Sodagar Singh	—	Do
95	Kashmir Singh, son of Phola Singh	—	Do
96	Dhana Singh, son of Sher Singh	—	Do
97	Bola Singh, son of Panja Singh	—	Do
98	Kanshi Singh, son of Sodagar Singh	—	Do
99	Jhanda Singh, son of Sanchal Singh	—	Do
100	Sadhu Singh son of Pancja Singh	—	Do
101	Labh Singh, son of Sodagar Singh	—	Do
102	Sohna Singh, son of Chhalu Singh	—	Do
103	Kalu Singh, son of Pathana Singh	—	Do
104	Karam Singh, son of Kaka Singh	—	Do
105	Fauja Singh, son of Sain Singh	—	Do
106	Wazir Singh, son of Hukam Singh	—	Do
107	Ishar Singh, son of Sobha Singh	—	Do
108	Nadar Singh, son of Kahan Singh	—	Do
109	Mehtab Singh, son of Panja Singh	—	Do
110	Sarian Singh, son of Lal Singh	—	Do
111	Phuman Singh, son of Lal Singh	—	Do
112	Kanshi Singh, son of Dewa Singh	—	Do
113	Bahana Singh, son of Kishan Singh	—	Do
114	Sunder Singh, son of Puran Singh	—	Do
115	Kaka Singh, son of Sodagar Singh	—	Do
116	Phula Singh, son of Dewa Singh	—	Do
117	Punnu Singh, son of Pathana Singh	—	Do
118	Munshi Singh, son of Hira Singh	—	Do
119	Narain Singh, son of Saudagar Singh	—	Do
120	Hukam Singh, son of Maghan Singh	—	Do
121	Shankar Singh, son of Mehta Singh	—	Do
122	Gulab Singh, son of Baghana Singh	—	Do
123	Darbara Singh, son of Bahadar Singh	—	Do
124	Chanan Singh, son of Sohan Singh	—	Do
125	Labh Singh, son of Shankar Singh	—	Do
126	Ranga Singh, son of Pushkar Singh	—	Do
127	Sohan Singh, son of Mota Singh	—	Do
128	Inder Singh, son of Harnam Singh	—	Do
129	Wasader Singh, son of Pushkar Singh	—	Do
130	Narain Singh, son of Moola Singh	—	Do
131	Hakam Singh, son of Phata Singh	—	Do
132	Boor Singh, son of Bhagwan Singh	—	Do
133	Tak Singh, son of Hakam Singh	—	Do
134	Jagtar Singh, son of Pyar Singh	—	Do
135	Sohan Singh, son of Bahader Singh	—	Do

[Minister for Agriculture and forests]

Serial No.	Name of Lessee	Resident	District
136	Jewla Singh, son of Bahader Singh	—	Ferozepore
137	Maja Singh, son of Maghar Singh	—	Do
138	Hukam Singh, son of Nadar Singh	—	Do
139	Mamla Singh, son of Ram Singh	—	Do
140	Uttam Singh, son of Nadar Singh	—	Do
141	Nadar Singh, son of Gohana Singh	—	Do
142	Boota Singh, son of Bagha Singh	—	—
143	Kanshi Singh, son of Sahib Singh	—	—
144	Jagga Singh, son of Thanda Singh	—	—
145	Bahal Singh, son of Bahader Singh	—	—
146	Kala Singh, son of Chanan Singh	—	—
147	Phuman Singh, son of Nanka Singh	—	—
148	Shiv Singh, son of Ganga Singh	—	—
149	Jiwan Singh, son of Natha Singh	—	—
150	Inder Singh, son of Moola Singh	—	—
151	Awtar Singh, son of Ghanda Singh	—	—
152	Balwant Singh, son of Chana Singh	—	—
153	Bhader Singh, son of Ranga Singh	—	—
154	Panja Singh, son of Sham Singh	—	—
155	Lal Singh, son of Moola Singh	—	—
156	Dayal Singh, son of Run Singh	—	—
157	Sher Singh, son of Saudagar Singh	—	—
158	Amar Singh, son of Hira Singh	—	—
159	Jagan Nath, son of Jonru Mal	—	—
160	Mohinder Singh, son of Hira Singh	—	—
161	Machhi Singh, son of Chhidda Singh	—	—
162	Kundan Singh, son of Goman Singh	—	—
163	Sher Singh, son of Mangal Singh	—	—
164	Jagga Singh, son of Phoola Singh	—	—
165	Kaka Singh, son of Dohax Singh	—	—
166	Bagha Singh, son of Data Singh	—	—
167	Mehtab Singh, son of Phoola Singh	—	—
168	Gurdatt Singh, son of Kaka Singh	—	—
169	Baz Singh, son of Dona Singh	—	—
170	Gurmakh Singh, son of Kaka Singh	—	—
171	Hardatt Singh, son of Kala Singh	—	—
172	Anga Singh, son of Kishan Singh	—	—
173	Saudagar son of Attu Singh	—	—
174	Kala Singh, son of Mangha Singh	—	Ferozepore
175	Banika Singh, son of Mohinder Singh	—	—
176	Sunder Singh, son of Sobha Singh	—	—
177	Saran Singh, son of Saudagar Singh	—	—
178	Narain Singh, son of Khem Singh	—	—
179	Ujagar Singh, son of Kohan Singh	—	—
180	Tomat Ram, son of Jagan Nath	—	—
181	Ram Singh, son of Nihal Singh	—	—
182	Hans Raj, son of Walu Ram	—	—
183	Kartar Singh, son of Bad Singh	—	—
184	Kashmir Singh, son of Walu Singh	—	—
185	Khushal Singh, son of Walu Singh	—	—
186	Kehdo Singh, son of Soor Singh	—	—
187	Nargin Singh, son of Sewa Singh	—	—
188	Gurmakh Singh, son of Sewa Singh	—	—
189	Kara Singh, son of Sewa Singh	—	—
190	Dharam Singh, son of Sewa Singh	—	—
191	Kaka Singh, son of Sewa Singh	—	—
192	Kahan Singh, son of Sobha Singh	—	—
193	Ganga Singh, son of Pathana Singh	—	—
194	Chand Singh, son of Mehar Singh	—	—
195	Bira Singh, son of Bagga Singh	—	—
196	Bahal Singh, son of Mehar Singh	—	—

Serial No	Name of Lessee	Resident	District
197	Kishan Singh, son of Mehar Singh	—	—
198	Arjan Singh, son of Sham Singh	—	—
199	Amar Singh, son of Sunder Singh	—	—
200	Arur Singh, son of Mehar Singh	—	—
201	Ujagar Singh, son of Kishan Singh	—	—
202	Mal Singh, son of Bagga Singh	—	—
203	Roop Chand, son of Khushai Chand	—	—
204	Gurdatt Singh, son of Mehar Singh	—	—
205	Jaggo Singh, son of Magar Singh	—	—
206	Sardar Singh, son of Gohana Singh	—	—
207	Munshi Singh, son of Malwa Singh	—	—
208	Kala Singh, son of Malwa Singh	—	—
209	Bakar Singh, son of Shyam Singh	—	Ferozepore
210	Bahader Singh, son of Shyam Singh	—	—
211	Hakam Singh, son of Dona Singh	—	—
212	Bhakar Singh, son of Sham Singh	—	—
213	Mulak Singh, son of Pathana Singh	—	—
214	Jiwan Singh, son of Pathana Singh	—	—
215	Ujagar Singh, son of Banka Singh	—	—
216	Dan Singh, son of Pathana Singh	—	—
217	Hazara Singh, son of Warla Singh	—	—
218	Gurdatt Singh, son of Mehtab Singh	—	—
219	Dogar Singh, son of Malik Singh	—	—
220	Chet Singh, son of Pathana Singh	—	—
221	Machhim Singh, son of Nama Singh	—	—
222	Banika Singh, son of Mehar Singh	—	—
223	Dona Singh, son of Jiwa Singh	—	—
224	Resham Singh, son of Bagar Singh	—	—
225	Amar Singh, son of Hazara Singh	—	—
226	Partap Singh, son of Jaya Gehar Singh	—	—
227	Kashmir Singh, son of Warla Singh	—	—
228	Santa Singh, son of Banika Singh	—	—
229	Arjan Singh, son of Bola Singh	—	—
230	Kishan Singh, son of Sher Singh	—	—
231	Jagar Singh, son of Gurmukh Singh	—	—
232	Gehna Singh, son of Chakar Singh	—	—
233	Milawa Singh, son of Kahan Singh	—	—
234	Kartar Singh, son of Wadhawa Singh	—	—
235	Kartar Singh, son of Gehna Singh	—	—
236	Labh Singh, son of Bara Singh	—	—
237	Kartar Singh, son of Dilawar Singh	—	—
238	Jagar Singh, son of Lehna Singh	—	—
239	Nagar Singh, son of Lehna Singh	—	—
240	Awtar Singh, son of Gehna Singh	—	—
241	Wazir Singh, son of Chakar Singh	—	—
242	Tikan Singh, son of Bahadur Singh	—	—
243	Maghan Singh, son of Chakar Singh	—	Ferozepore
244	Darha Singh, son of Amar Singh	—	—
245	Mamla Singh, son of Soha Singh	—	—
246	Sohan Singh, son of Chakar Singh	—	—
247	Hukam Singh, son of Mohar Singh	—	—
248	Hukam Singh, son of Soha Singh	—	—
249	Kishan Singh, son of Karam Singh	—	—
250	Chandi Singh, son of Kishan Singh	—	—
251	Gobind Singh, son of Bahader Singh	—	—
252	Jagar Singh, son of Sardar Singh	—	—
253	Mehtab Singh, son of Sardar Singh	—	—
254	Bhagwan Singh, son of Nihar Singh	—	—
255	Machhi Singh, son of Sardar Singh	—	—
256	Dona Singh, son of Sohan Singh	—	—
257	Sarayan Singh, son of Chalon Singh	—	—
258	Baghar Singh, son of Babar Singh	—	—

[Minister for Agriculture and Forests]

Serial No.	Name of Lessee	Resident	District
259	Arur Singh, son of Atma Singh	—	—
260	Narain Singh, son of Chandi Singh	—	—
261	Dogar Singh, son of Chandi Singh	—	—
262	Inder Singh, son of Chandi Singh	—	—
263	Narain Das, son of Ranjha Ram	—	—
264	Hazara Ram, son of Kesra Ram	—	—
265	Toba Ram, son of Kesra Ram	—	—
266	Chambta Ram, son of Asa Ram	—	—
267	Mehnga Ram, son of Pehlwan	—	—
268	Kalu Ram, son of Pehlwan Chand	—	—
269	Dhoman, son of Chanan Ram	—	—
270	Kartar Singh, son of Hira Singh	—	—
271	Gajjan Singh, son of Nola Singh	—	—
272	Kashmir Singh, son of Phoola Singh	—	—
273	Dhanna Singh, son of Sher Singh	—	—
274	Gurditta Singh, son of Sohna Singh	—	—
275	Sohawa Ram, son of Sohama	—	—
276	Hukam Singh, son of Sohawa Singh	—	—
277	Kehar Singh, son of Gulab Singh	—	—
278	Mukh Singh, son of Wanka Singh	—	Ferozepore
279	Sher Singh, son of Gulab Singh	—	—
280	Inder Singh, son of Harnam Singh	—	—
281	Wasad Singh, son of Pakhar Singh	—	—
282	Narain Singh, son of Moola Singh	—	—
283	Hakam Singh, son of Mansa	—	—
284	Noor Singh, son of Bhagwan Singh	—	—
285	Tak Singh, son of Hakam Singh	—	—
286	Jagtar Singh, son of Bahader Singh	—	—
287	Sohan Singh, son of Bahader Singh	—	—
288	Gurdatt Singh, son of Uttam Singh	—	—
289	Pyar Singh, son of Mohar Singh	—	—
290	Kala Singh, son of Nihal Singh	—	—
291	Jagtar Singh, son of Gulab Singh	—	—
292	War Singh, son of Moman Singh	—	—
293	Nagar Singh, son of Mohar Singh	—	—
294	Joginder Singh, son of Gulab Singh	—	—
295	Shankar Singh, son of Bola Singh	—	—
296	Narain Singh, son of Sardar Singh	—	—
297	Nirmal Singh, son of Hira Singh	—	—
298	Suja Singh, son of Sohan Singh	—	—
299	Bhal Singh, son of Nagar Singh	—	—
300	Kartar Singh, son of Nagar Singh	—	—
301	Nagar Singh, son of Jaimal Singh	—	—
302	Jagar Singh, son of Nagar Singh	—	—
303	Shankar Singh, son of Ganesha Singh	—	—
304	Inder Singh, son of Phar Singh	—	—
305	Kashmir Singh, son of Sankar Singh	—	—
306	Kartar Singh, son of Kishan Singh	—	—
307	Munshi Singh, son of Bahader Singh	—	—
308	Arjan Singh, son of Shankar Singh	—	—
309	Dayal Singh, son of Shankar Singh	—	—
310	Inder Singh, son of Dhagga Singh	—	—
311	Phauja Singh, son of Gurdatt Singh	—	—
312	Jalo Singh, son of Gurdatt Singh	—	—
313	Dona Singh, son of Somela Singh	—	Ferozepore
314	Lal Singh, son of Puran Singh	—	—
315	Gopal Singh, son of Puran Singh	—	—
316	Gajjan Singh, son of Dehar Singh	—	—
317	Hawan Singh, son of Sunder Singh	—	—
318	Pala Singh, son of Sital Singh	—	—
319	Teja Singh, son of Gurdatt Singh	—	—

Serial No	Name of Lessee	Resident	District
197	Kishan Singh, son of Mehar Singh	—	—
198	Arjan Singh, son of Sham Singh	—	—
199	Amar Singh, son of Sunder Singh	—	—
200	Arur Singh, son of Mehar Singh	—	—
201	Ujagar Singh, son of Kishan Singh	—	—
202	Mal Singh, son of Bagga Singh	—	—
203	Roop Chand, son of Khushal Chand	—	—
204	Gurdatt Singh, son of Mehar Singh	—	—
205	Jaggo Singh, son of Magar Singh	—	—
206	Sardar Singh, son of Gohana Singh	—	—
207	Munshi Singh, son of Malwa Singh	—	—
208	Kala Singh, son of Malwa Singh	—	—
209	Bakar Singh, son of Shyam Singh	—	Ferozepore
210	Bahader Singh, son of Shyam Singh	—	—
211	Hakam Singh, son of Dona Singh	—	—
212	Bhakar Singh, son of Sham Singh	—	—
213	Mulak Singh, son of Pathana Singh	—	—
214	Jiwan Singh, son of Pathana Singh	—	—
215	Ujagar Singh, son of Banka Singh	—	—
216	Dan Singh, son of Pathana Singh	—	—
217	Hazara Singh, son of Warla Singh	—	—
218	Gurdatt Singh, son of Mehtab Singh	—	—
219	Dogar Singh, son of Malik Singh	—	—
220	Chet Singh, son of Pathana Singh	—	—
221	Machhim Singh, son of Nama Singh	—	—
222	Banika Singh, son of Mehar Singh	—	—
223	Dona Singh, son of Jiwa Singh	—	—
224	Resham Singh, son of Bagar Singh	—	—
225	Amar Singh, son of Hazara Singh	—	—
226	Partap Singh, son of Jaya Gehar Singh	—	—
227	Kashmir Singh, son of Warla Singh	—	—
228	Santa Singh, son of Banika Singh	—	—
229	Arjan Singh, son of Bola Singh	—	—
230	Kishan Singh, son of Sher Singh	—	—
231	Jagar Singh, son of Gurmukh Singh	—	—
232	Gehna Singh, son of Chakar Singh	—	—
233	Milawa Singh, son of Kahan Singh	—	—
234	Kartar Singh, son of Wadhawa Singh	—	—
235	Kartar Singh, son of Gehna Singh	—	—
236	Labh Singh, son of Bara Singh	—	—
237	Kartar Singh, son of Dilawar Singh	—	—
238	Ja gar Singh, son of Lehna Singh	—	—
239	Nagar Singh, son of Lehna Singh	—	—
240	Awtar Singh, son of Gehna Singh	—	—
241	Wazir Singh, son of Chakar Singh	—	—
242	Tikan Singh, son of Bahadur Singh	—	—
243	Maghan Singh, son of Chakar Singh	—	Ferozepore
244	Darha Singh, son of Amar Singh	—	—
245	Mamla Singh, son of Soha Singh	—	—
246	Sohan Singh, son of Chakar Singh	—	—
247	Hukam Singh, son of Mohar Singh	—	—
248	Hukam Singh, son of Soha Singh	—	—
249	Kishan Singh, son of Karam Singh	—	—
250	Chandi Singh, son of Kishan Singh	—	—
251	Gobind Singh, son of Bahader Singh	—	—
252	Jagar Singh, son of Sardar Singh	—	—
253	Mehtab Singh, son of Sardar Singh	—	—
254	Bhagwan Singh, son of Nihar Singh	—	—
255	Machhi Singh, son of Sardar Singh	—	—
256	Dona Singh, son of Sohan Singh	—	—
257	Sarayan Singh, son of Chalon Singh	—	—
258	Baghar Singh, son of Babar Singh	—	—

[Minister for Agriculture and forests]

Serial No.	Name of Lessee	Resident	District
379	Jagdar Singh, son of Saidn Singh	—	—
380	Fateh Singh, son of Atma Singh	—	—
381	Machhi Singh, son of Fateh Singh	—	—
382	Har Singh, son of Gulab Singh	—	—
383	Hazara Singh, son of Wadhawa Singh	—	—
384	Awatar Singh, son of Hazara Singh	—	—
385	Jaga Singh, son of Hazara Singh	—	—
386	Vanjar Singh, son of Hazara Singh	—	—
387	Harnam Singh, son of Pir Singh	—	—
388	Ranjha Singh, son of Zhanda Singh	—	—
389	Gulab Singh, son of Ranjha Singh	—	—
390	Kartar Singh, son of Bhag Singh	—	—
391	Iqbal Singh, son of Jagtar Singh	—	—
392	Piar Singh, son of Kartar Singh	—	—
..	Partap Singh, son of Hazara Singh	—	—
393	Jawahar Singh, son of Sohna Singh	—	—
394	Dhoman Singh, son of Sohna Singh	—	—
395	Varmian Singh, son of Mohan Singh	—	—
396	Inder Singh, son of Variam Singh	—	—
397	Sunder Singh, son of Variam Singh	Chndu Kalan	Hissar
398	Dhoman Singh, son of Phur Singh	—	—
399	Ishar Singh, son of Dhoman Singh	—	—
400	Sher Singh, son of Dhoman Singh	—	—
401	Bachan Singh, son of Dhoman Singh	—	—
402	Gurdatt Singh, son of Dhoman Singh	—	—
403	Hardatt Singh	—	Amritsar
404	Dalip Singh	—	Do
405	Amarjit Singh	—	—

REPRESENTATION FOR STOPPING CONSOLIDATION WORK IN FLOOD AFFECTED AREAS IN DISTRICT KAPURTHALA

671. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Consolidation and Health be pleased to state whether he received any representation for stopping the work of Consolidation of Holdings in certain flood-affected and water-logged villages of Sub-Tehsil Sultanpur Lodhi, district Kapurthala; if so, the action, if any, taken thereon ?

Chaudhri Suraj Mal : *First part.* Yes.

Second part.—The representations have been received only recently and the matter is under consideration.

AMOUNT SPENT ON LOCAL DEVELOPMENT WORKS IN DISTRICT KAPURTHALA

672. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Planning and Community Projects be pleased to state the total amount allocated for Local Development Works in Kapurthala district during the current year together with the details of disbursement of this amount ?

Serial No.	Name of Lessee	Resident	District
320	Bhola, son of Maru Singh	—	—
321	Sunder Singh, son of Bhola Singh	—	—
322	Tobar Singh, son of Maghar Singh	—	—
323	Kehar Singh, son of Sunder Singh	—	—
324	Mangha Singh, son of Ram Singh	—	—
325	Kartar Singh, son of Sunder Singh	—	—
326	Magha Singh, son of Hakam Singh	—	—
327	Narain Singh, son of Saudagar Singh	—	—
328	Dilawar Singh, son of Nagar Singh	—	—
329	Payar Singh, son of Saudagar	—	—
330	Kartar Singh, son of Dhanna Singh	—	—
331	Sher Singh, son of Kala Singh	—	—
332	Surjan Singh, son of Jaimal Singh	—	—
333	Satim Singh, son of Sadar Singh	—	—
334	Inder Singh, son of Jodha Singh	—	—
335	Khem Singh, son of Maula Singh	—	—
336	Hakam Singh, son of Magha Singh	—	—
337	Kehar Singh, son of Gulab Singh	—	—
338	Lekh Singh, son of Hakam Singh	—	—
339	Sher Singh, son of Gulab Singh	—	—
340	Budh Singh, son of Kam Singh	—	—
341	Kishan Singh, son of Bahader Singh	—	—
342	Sato Singh, son of Narain Singh	—	—
343	Hir Singh, son of Sohadar Singh	—	—
344	Kala Singh, son of Wasada Singh	—	—
345	Nagar Singh, son of Maula Singh	—	—
346	Tara Singh, son of Ram Singh	—	—
347	Harnam Singh, son of Bahadur Singh	Mohamadpur Sutar	Hissar
348	Punjab Singh, son of Bahadur Singh	—	—
349	Sunder Singh, son of Gurdatt Singh	—	—
350	Kartar Singh, son of Gurdatt Singh	—	—
351	Lekh Singh, son of Gurdatt Singh	—	—
352	Mulkhi Singh, son of Gurdatt Singh	—	—
352	Mamla Singh, son of Sohan Singh	—	—
353	Sunder Singh, son of Manand Singh	—	—
354	Inder Singh, son of Manand Singh	—	—
355	Harnam Singh, son of Mohala Singh	—	—
356	Variam Singh, son of Mohala Singh	—	—
357	Bahadur Singh, son of Buta Singh	—	—
358	Dhola Singh, son of Chanan Singh	—	—
359	Kartar Singh, son of Wasakha Singh	—	—
360	Darshan Singh, son of Kartar Singh	—	—
361	Bahadur Singh, son of Bir Singh	—	—
362	Hukam Singh, son of Bhalla Singh	—	—
363	Shankar Singh, son of Kartar Singh	—	—
364	Thakar Singh, son of Bishamber Singh	—	—
365	Pathana Singh, son of Lal Singh	—	—
366	Bachan Singh, son of Lal Singh	—	—
367	Kishan Singh, son of Nihal Singh	—	—
368	Harnam Singh, son of Nihal Singh	—	—
369	Gurmukh Singh, son of Nihal Singh	—	—
370	Jai Singh, son of Nihal Singh	—	—
371	Harnam Singh, son of Nahan Singh	—	—
372	Mohan Singh, son of Har Singh	—	—
373	Anga Singh, son of Gurmukh Singh	—	—
374	Ganga Singh, son of Gulab Singh	—	—
375	Bachan Singh, son of Dana Singh	—	—
376	Gopal Singh, son of Ram Singh	—	—
377	Maghar Singh, son of Walyya Singh	—	—
378	Datar Singh, son of Dhan Singh	—	—

[Minister for Planning and Community Projects]

Serial No.	Name of village	Particular of work	Total cost	Government share	Public share	Agency
<i>Phagwara Block</i>						
1	Chaheru ..	Panchayat Ghar	4,633	1,500	3,133	Nagar Panchayat
<i>Bholath Block</i>						
2	Talwara ..	Ditto	4,253	2,126	2,127	Ditto
3	Khojewali ..	Ditto	4,253	2,126	2,127	Ditto
<i>Kapurthala Block</i>						
4	Durgapur ..	Ditto	4,253	2,126	2,127	Ditto
5	Banwalipur ..	Ditto	4,253	1,900	2,353	Ditto
6	Bholana ..	Ditto	4,253	2,126	2,127	Ditto
	Total ..		..	11,904	..	

REMOVAL OF PRESIDENT, MUNICIPAL COMMITTEE SUNAM, DISTRICT
BHATINDA

673. **Sardar Atma Singh :** Will the Minister for Revenue be pleased to state—

- (a) whether it is a fact that the Municipal Commissioners of Sunam Municipality passed a no-confidence motion against the present President of the said Committee ; if so, on what date ;
- (b) whether the President of the Municipal Committee, referred to above, has been removed from the Presidentship; if not, the reasons therefor ?

Giani Kartar Singh : (a) Yes. On the 10th October, 1957.

(b) Yes. He has been removed for reasons affecting the public interests.

JAIL REFORMS IN THE STATE

674. **Sardar Atma Singh, :** Will the Minister for Planning and Community Projects be pleased to state whether any scheme for reforms in the Jails in the State is at present under the consideration of Government; if so, the details thereof together with the expenditure involved and the date by which it is likely to be implemented?

Dr. Gopi Chand Bhargava : Yes, Sir. The details and other particulars of the three Schemes which have been approved by Government are contained in the Statement which is laid on the Table of the House.

Dr. Gopi Chand Bhargava : The total amount allocated for Local Development Works in Kapurthala District during the current year is Rs. 1,20,000. Of this, Rs. 20,000 have been allotted during this month only. A further sum of Rs. 18,000 is also being allotted to this district out of the additional sum of Rs. 3.04 lakhs allocated for this State by the Planning Commission in January, 1958.

2. The disbursements of Rs. 1 lakh so far made by the Deputy Commissioner, are detailed in the list placed on the Table of the House.

List of approved Local Development Works Schemes of Kapurthala District for the year 1957-58

Serial No.	Name of Village	Particular of work	Total cost	Government share	Public share	Agency
	<i>Phagwara Block</i>		Rs.	Rs.	Rs.	
1	Sahni ..	School Building	4,500	2,000	2,500	Nagar Pan-chayat
2	Mahet ..	Ditto	6,457	3,000	3,457	Ditto
3	Khera ..	Ditto	9,037	4,000	5,037	Ditto
4	Mayo Patti ..	Ditto	6,457	2,000	4,457	Ditto
5	Kot Rani ..	Ditto	6,457	2,000	4,457	Ditto
6	Manak ..	Ditto	3,000	1,000	2,000	Ditto
7	Bhulla Rai ..	Ditto	9,000	3,000	6,000	Ditto
	<i>Bholath Block</i>					
8	Miani Baghupurian ..	Ditto	7,048	3,524	3,524	Ditto
9	Raipur Pir Bakshwala	Ditto	6,457	3,228	3,229	Ditto
10	Begowal ..	Ditto	8,968	4,500	4,468	Ditto
	<i>Kapurthala Block</i>					
11	Kahlwan ..	Ditto	6,453	1,200	5,253	Ditto
12	Bhet ..	Ditto	1,200	600	600	Ditto
13	Seflabad ..	Ditto	6,453	1,200	5,253	Ditto
14	Dhappai ..	Ditto	800	400	400	Ditto
15	Dhaliwal Dona ..	Ditto	1,234	617	617	Ditto
	<i>Non-Block Area</i>					
16	Sawal ..	Ditto	7,048	3,000	4,043	Ditto
17	Pandori ..	Ditto	7,048	3,502	3,546	Ditto
18	Paramjit Pur ..	Ditto	2,000	1,000	1,000	Ditto
19	Thatta Jadid ..	Ditto	7,048	3,524	3,524	Ditto
20	Kamal Pur ..	Ditto	7,048	3,524	3,524	Ditto
	Total ..		1,13,713	46,819	66,894	

[Master Partap Singh]

- (b) the amount of grant under the said scheme sanctioned by Government for district Ambala during the year 1957-58 together with the amount so far spent out of it ?

Shri Amar Nath Vidyalkar : (a) and (b) No. The Inspector of Schools, Ambala Division, however, communicated in August, 1957 the names of the following schools wishing to be considered for grant under the multipurpose scheme—

- (1) Khalsa High School, Rupar.
- (2) Public High School, Rupar.
- (3) G.M.N. High School, Rupar.

No grant has so far been sanctioned to any privately-managed school in the State during 1957-58.

COMPENSATION FOR LAND ACQUIRED AT RUPAR IN DISTRICT AMBALA UNDER
A SCHEME OF THE NANGAL PROJECTS

677. Master Partap Singh : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

- (a) whether it is a fact that a few Bighas of land at Rupar belonging to Sarvshri Madangopal Bhandari, Kundan Lal and Ved Parkash was acquired by Government some 10 years back under the schemes of Nangal Projects ;
- (b) whether it is also a fact that later on the said scheme was dropped and the land returned to the respective owners; if so, whether any compensation for the period the land remained under the possession of Government has so far been paid, if not the reasons therefor together with the time by which it is likely to be paid to them ?

Sardar Gian Singh Rarewala : (a) Yes.

(b) Yes. The land was acquired for (i) a brick-kiln and (ii) Power House No. 3 at Rupar. An estimate for compensation for the land acquired for brick-kiln was sanctioned and the award given by the Land Acquisition Officer but the owners did not accept payment. They took the case to the Sub-Judge who decided the case *ex-parte* against them. The Land Acquisition Officer has since been directed to make payment by March, 1958.

As regards land acquired for Power House No. 3, it was a permanent acquisition in the first instance, but subsequently surrendered as the scheme of this Power House was dropped. The land was returned to the owners in May, 1953. This land included the area for brick-kiln referred to above. An estimate for compensation has since been sanctioned and the Land Acquisition Officer has been directed to make payment by March, 1958.

GRANTS FOR PRIMARY SCHOOLS TO BE OPENED IN 1958-59

678. Master Partap Singh : Will the Minister for Education and Labour be pleased to state if any amount is fixed or is proposed to be fixed for grant-in-aid for new Primary Schools to be opened in the State during 1958-59 by private persons or societies; if so, how much ?

Statement showing the details and other particulars of the schemes which have been approved by Government.

1. *Expansion of jail industries and introduction of wage earning scheme and canteen system in the jails.*—Government have decided that—

- (i) Jail industries be developed and expanded to increase production and to increase income to Government by utilising full prison labour.
- (ii) Prisoners be employed on various industries inside jails and their productive labour viz, agriculture and prison services be granted wages to induce them to better work and increased production.
- (iii) Canteen facilities be made available to prisoners inside the jails to enable them to provide themselves some extra articles like tea, oil and cigarettes etc.

This scheme will be given effect to when the Director of Jail Industries has been appointed. A provision of Rs. 4,18,470 (N.R.) has been made in the Budget Estimates for 1958-59 through the Schedule of New Expenditure.

2. *Training of Punjab Jails Staff at the U.P. Jails Training School, Lucknow.*—With a view to secure effective reformation of prisoners, it is necessary that the staff be prepared by specialized training to deal with the prisoners in accordance with latest notions of correctional treatment. To achieve this end Government introduced the scheme of sending a few Prison Officers every year to the Tata School of Social Sciences in Bombay or Prison Officers Training School at Lucknow. So far 23 officers have been so trained. This year also a provision of Rs. 12,840 (N.R.) has been made for the training of five more officers at this School.

3. *Replacement of iron utensils by brass utensils for issue to prisoners.*—To effect a much needed reform according to present notions of treatment of prisoners in a manner that does not reflect degradation, Government have decided to replace iron cups and platters by a set of three brass utensils consisting of a thali, a kauli and a gadvi. A sum of Rs. 10,000 (N.R.) has been provided for, for this purpose through the Schedule of New Expenditure for 1958-59.

COMPLAINT FROM MANAGER, GURDWARA THAM SAHIB KARTARPUR, DISTRICT JULLUNDUR

675. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Finance be pleased to state—

- (a) whether he has received any complaint from the Manager, Gurdwara Tham Sahib, Kartarpur, district Jullundur, regarding a workshop opened near the said Gurdwara ;
- (b) if the reply to part (a) above be in the affirmative, the date of receipt of the complaint and the action, if any, taken thereon ?

Giani Kartar Singh : (a) Yes.

(b) The complaint was received on the 3rd of August, 1957 and a report was sent for from the Municipal Committee which has entrusted the matter to a sub-Committee for enquiry. Final report is still awaited.

GRANT UNDER MULTIPURPOSE OR HIGHER SECONDARY SCHOOLS SCHEMES

676. Master Partap Singh : Will the Minister for Education and Labour be pleased to state—

- (a) whether any applications from the High schools in Rupar Town, district Ambala, for grants under the Multipurpose or Higher Secondary Schools schemes have recently been received by Government; if so, their names, together with the action, if any, taken or proposed to be taken thereon separately ;

[Mr. Speaker]

मैं इन Adjournment Motions में से एक एक को सुना कर out of order कहता चलूंगा जिस से कि आपकी मंशा पूरी हो जायेगी । इस सम्बन्ध में अगर आप पिछले दो साल की डिबेट देखें तो आपको मालूम होगा कि बजट के मौका पर जो adjournment motions आती रही हैं उन के बारे में तकरीबन मैं यही rulings देता रहा हूं । मैं इनको out of order इसलिए करार देता हूं कि अभी आपको तीन मौके मिलने हैं मसलन जब गवर्नर का ऐड्रेस आपके सामने आएगा, इसके बाद बजट आएगा, सप्लीमेंट्री डिमांड्स आएंगी और Appropriation Bill आएगा । तो आपको इन बातों को discuss करने के लिए बड़े मौके मिलने हैं.... [The number of adjournment motions given notice of is legion. In this connection the practice obtaining in this House to which I draw the attention of the hon. Members every year, has been that when the Budget Session is on and the debate on such subjects is anticipated then these adjournment motions are not admitted. This practice is in vogue in all the legislatures and in the House of Commons.]

I will read out these adjournment motions one by one and go on ruling them out of order for the satisfaction of their desire. In this connection if they study the debates of the last two years, they will find that during the Budget Session the adjournment motions used to have been received and my rulings thereon have also been almost the same. I declare them out of order because the hon. Members would get three opportunities to discuss these subjects, there will be for instance discussion on Governor's Address, and then General Discussion on the Budget will follow. After that, Supplementary Demands would be taken up and then the Appropriation Bill would come before the House. So they will get sufficient opportunities to discuss these matters.]

पंडित श्री राम शर्मा : अभी बजट तो पेश नहीं हुआ ।

4. Pandit Shri Ram Sharma, M.L.A., to ask for leave to make a motion for the adjournment of the business of the House to discuss a definite matter of urgent public importance, namely, the police atrocities committed in village Bahu Akbarpur, district Rohtak, on 15th and 16th August, 1957 (Independence celebration days) resulting in serious injuries, extreme humiliation of many and dishonour of innocent women, as fully revealed by the under trial prisoners including the Sarpanch of the village, President of the Arya Samaj and former local Congress President after their unconditional release on 28th December, 1957.

5. Pandit Shri Ram Sharma, M.L.A., to ask for leave to make a motion for the adjournment of the business of the House to discuss a definite matter of urgent public importance, namely, the removal with disqualification of the Municipal Commissioners in the State on account of their taking part in the Save-Hindi Movement after the Government had shown its goodwill by starting unconditional release of the Save Hindi Prisoners and under-trials.

6. Pandit Shri Ram Sharma, M.L.A., to ask for leave to make a motion for the adjournment of the business of the House to discuss a definite matter of urgent public importance, namely, the detention of a large number of persons including 13 Punjab Legislators on very flimsy, false and fabricated grounds as evidence by the releases of some eighty per cent detainees on the recommendation of the Advisory Board by the High Court and the Supreme Court.

7. Pandit Shri Ram Sharma, M.L.A., to ask for leave to make a motion for the adjournment of the business of the House to discuss a definite matter of urgent public importance, namely, the continuous unlawful beatings of the Save Hindi Satyagrahis after their formal and informal arrests by the Police in the Police line, Rohtak, during the Save-Hindi Movement.

Shri Amar Nath Vidyalankar : The reply is in the negative.

WATERLOGGED AREA IN VILLAGE DALLA, DISTRICT KAPURTHALA

679. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

- (a) whether any official of the Irrigation Department has ever visited the waterlogged areas of village Dalla, in Sub-Tehsil Sultanpur, district Sangrur; if so, the date of his visit ;
- (b) whether any report was submitted by the official/officials referred to in part (a) above ; if so, what, together with the action, if any, taken thereon ;
- (c) whether there is any proposal under the consideration of the Government to construct drains before the next rainy season in the areas referred to in part (a) above ?

Sardar Gian Singh Rarewala : (a) The waterlogged areas of village Dalla in Sub-Tehsil Sultanpur were inspected by Superintending Engineer, Drainage Circle on 29th March, 1957 and subsequently by a number of officials of the Drainage Circle.

(b) No report was submitted to the Government but a copy of the Superintending Engineer's inspection note was passed on to the subordinate office for preparation of a drainage scheme.

(c) Yes.

ADJOURNMENT MOTIONS*

अध्यक्ष महोदय : यह जो Adjournment Motions हैं यह लातादाद हैं उनके बारे में हाऊस की पहिले से practice चली आती है जिसको मैं हर साल 3-0 p.m. आप के सामने लाता हूं । और वह यह है कि जब बजट सेशन हो और ऐसे subjects पर डिबेट anticipated हो तो इस मौके पर यह Adjournment Motions admit नहीं की जाती हैं । यह practice सभी Legislative Assemblies में और House of Commons में इसी तरह चली आ रही है ।

[Note: For replies to unstarred questions Nos. 561, 567, and 646, please refer to the annexure of this debate].

*1. **Pandit Shri Ram Sharma, M.L.A.,** to ask for leave to make a motion for the adjournment of the business of the House to discuss a definite matter of urgent public importance namely, the failure of the Government in not taking strongly drastic action even up to now on the Report of the Inquiry Commission about the unprecedented cruel Lathi-charge on the Save Hindi Satyagrahi under-trials in the Central Jail, Ferozepore, resulting in the death of one and serious injuries to several and excessive beating of hundreds on 24th August, 1957.

2. **Pandit Shri Ram Sharma, M.L.A.,** to ask for leave to make a motion for the adjournment of the business of the House to discuss a definite matter of urgent public importance, namely, the failure of the Government in not publishing within a reasonable time the full report of the Inquiry Commission about the unprecedented cruel Lathi-charge on the Save-Hindi Satyagrahis undertrials in the Central Jail, Ferozepore, on 24th August, 1957.

3. **Pandit Shri Ram Sharma, M.L.A.,** to ask for leave to make a motion for the adjournment of the business of the House to discuss a definite matter of urgent public importance, namely, the unlawful serious beating administered to an Hon'ble member of this House, Dr. Mangal Sain representing Rohtak constituency, in the Police custody at the Police-Station, Rohtak City, by Sardar Gurbachan Singh, Deputy Superintendent of Police, Rohtak, and other policemen at the instance of the Superintendent of Police, Rohtak. Sardar Karam Singh, Inspector Police, and with the connivance of the D.I.G., Ambala Range Chaudhri Ram Singh, on 5th August, 1957 as revealed by the Hon'ble Member himself after his release on 28th December, 1957.

[Mr. Speaker]

इसी तरह नं० 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10 और नम्बर 11 पर ऐडजर्नमेंट मोशनज़ हैं।
उन में जो मामले उठाए गए हैं इन को डिसकस करने के लिए आप को मौका मिलेगा।
(Yes, another Adjournment motion relates to the maltreatment of Shri Mangal Sain M.L.A., while in police custody at Police Station Rohtak. The hon. Members would soon have the opportunity to discuss this subject.

In the same way there are other adjournment motions at Nos. 3 to 11. They will get an opportunity to discuss matters raised therein.]

In view of my observations I declare all these motions out of order.

PRIVILEGE MOTION

Sardar Bhupinder Singh Mann : Sir, I request the favour of your kindly giving consent to the moving of the following *Privilege Motion.....

अध्यक्ष महोदय : मैं ने आप की प्रिविलिज मोशन का नोटिस देखा है। इस के टेक्नीकल और कान्स्टीट्यूशनल पहलुओं के देखने के लिये मुझे वक्त चाहिये। मुझे आशा है कि आप को इस बात में मेरे साथ इत्तफाक होगा। कल जो कुछ हुआ मुझे उस का ज्यादा अफसोस नहीं है क्योंकि आपोजीशन ने आपोजीशन का रोल प्ले किया। आखिर डेमोक्रेसी है और इस में आपोजीशन और ट्रेजरी बैचिज़ ने अपना अपना काम करना है। वाक आऊट्स इंग्लैंड की पार्लियामेंट में और अपने देश की लेजिस-

14. **Sardar Harbans Singh, M.L.A.,** to ask for leave to make a motion for the adjournment of the business of the House to discuss a definite matter of urgent public importance, namely, the failure of the Jullundur Police to prevent assaults on Master Tara Singh, President, Shiromani Akali Dal and President, Shiromani Gurdwara Prabandhak Committee and S. Atma Singh, M.L.A., by an unruly mob of Jan Sanghis on 9th February, 1958 at Jullundur on the G.T. Road and the Civil Hospital respectively.

15. **Sardar Atma Singh, M.L.A.,**

Sardar Sarup Singh, M.L.A.,

Sardar Rajinder Singh, M.L.A., to ask for leave to make a motion for the adjournment of the business of the House to discuss a definite matter of urgent public importance, namely, the failure of the Punjab police to prevent fire being set to the precincts of Gurdwara Singh Sabha, Jullundur, on 8th February, 1958, and its failure to prevent stray assaults on peaceful Sikhs and officials of the Gurdwara by the Hindi Samiti processionists.

*Sardar Bhupinder Singh Mann :

That this House strongly disapproves of the conduct of certain members who on 10th February, 1958, when members of both the Houses were assembled together, just before, the Governor rose to address them in pursuance of the constitutional obligation cast on him under Article 176 (1), created a rowdy scene and made an effort to prevent him from speaking, and thereby committed a gross breach of privilege in preventing the normal functions of the Legislature which consists of the Governor and both Houses, being performed.

अध्यक्ष महोदय : गवर्नर का ऐड्रेस तो आ रहा है। मुझे अफसोस तो यह है कि जहां आपको बोलना चाहिये वहां तो आप बोलते नहीं, और जहां नहीं बोलना चाहिये वहां आप बोलते हैं जैसे कि कल बोले थे।

पंडित जी की तरफ से यह एक Adjournment Motion, Central Jail Ferozepore में सत्याग्रहियों पर जो लाठी चार्ज हुआ और उसके लिये जो Inquiry Commission ने रिपोर्ट दी, उसके बारे में है, यह out of order है। (Governor's Address will soon come up for discussion. My regret is that the hon. Members do not speak when they should, but speak when they should refrain from it, just as they did yesterday.)

The Adjournment motion given notice of by Pandit Shri Ram Sharma relates to the report submitted by the Inquiry Commission about the lathi-charge on the Satyagrahis in Central Jail, Ferozepore, is out of order.)

पंडित श्री राम शर्मा : क्या बजट सेशन की वजह से ?

अध्यक्ष महोदय : Yes. एक और एडजर्नमेंट मोशन यह है। पुलिस स्टेशन रोहतक में डा० मंगल सैन एम० एल० ए० के ऊपर पुलिस की तरफ से सख्ती करने के सम्बन्ध में है। इस बारे में मौका आप के सामने आने वाला है।

8. Pandit Shri Ram Sharma, M.L.A. to ask for leave to make a motion for the adjournment of the business of the House to discuss a definite matter of urgent public importance, namely, the refusal of the Government to forward the representation dated 22nd November, 1957 of Pt. Shri Ram Sharma, M.L.A., detained in the Central Jail, Patiala, alleging *malafide* of the Punjab Government in the implementation of the Regional Formula to the President of India.

9. Dr. Bhag Singh, M.L.A., to ask for leave to make a motion for the adjournment of the business of the House to discuss a definite matter of urgent public importance, namely, the strike of Patwaris of the State and repression launched by the Government against the struggle in the form of arrests, suspension and dismissal of thousands.

10. Sardar Gurbachan Singh Bajwa, M.L.A., to ask for leave to make a motion for the adjournment of the business of the House to discuss a definite matter of urgent public importance, namely, the refusal on the part of the officers posted at the gate of the Punjab Civil Secretariat to permit Legislators generally and me in particular today to enter the Secretariat without having obtained Entry Cards previously and thereby depriving them and me of representing matters of public importance to Ministers concerned during the days of the Session.

11. Shri Prabodh Chandra, M.L.A., to ask for leave to make a motion for the adjournment of the business of the House to discuss a definite matter of urgent public importance, namely, the failure of police to take suitable steps to prevent the unfortunate accident at Jullundur on the 8th instant, which has resulted in two deaths and injuries to about two dozen.

12. Shri Prabodh Chandra, M.L.A., to ask for leave to make a motion for the adjournment of the business of the House to discuss a definite matter of urgent public importance, namely, the failure of the Punjab Government to apprehend the culprits responsible for throwing cigarette tins in holy places, thereby injuring the religious sentiments of millions of Punjabis.

13. Shri Jagat Narain, M.L.A.,

Dr. Baldev Parkash, M.L.A., to ask for leave to make a motion for the adjournment of the business of the House to discuss a definite matter of urgent public importance, namely, the most inhuman and brutal lathi-charge on Hindi Agitation Satyagrahis in Ferozepore Central Jail on 24th August, 1957. It is a definite matter of urgent public importance and of recent occurrence. Judicial enquiry was held but so far no action has been taken against the persons held responsible for this criminal assault on peaceful undertrial prisoners.

[Mr. Speaker :]

I will give my ruling after carefully going through all the records.)

Mr. Speaker : Now the Chief Minister would make a statement.

Shri Prabodh Chandra : On a point of order, Sir. Obituary reference should have precedence over the statement which the Chief Minister intends to make.

Mr. Speaker : I am sorry for that. The hon. Member is correct.

REFERENCE TO THE DEATH OF LATE RAO MOHAR SINGH, M.L.C.

मुख्य मंत्री (सरदार प्रताप सिंह) : स्पीकर साहिब हमें Upper House के मैम्बर श्री राओ मोहर सिंह के गुजर जाने का बेहद अफसोस है । राओ मोहर सिंह बहुत देर के एक न एक शक्ल में पंजाब की Legislature Party से तअल्लुक रखते थे । Partition से पहले वह पंजाब की Legislative Assembly के मैम्बर थे और उस वक्त वह Parliamentary Secretary भी थे । राओ मोहर सिंह निहायत शरीफ आदमी थे । विद्या के लिहाज से उन्होंने L.L.B. पास की हुई थी और अपनी वकालत बहुत शानदार तरीके से चलाते थे । जिला गुड़गांव में उन का नाम मशहूर है कि उन्होंने विद्या के सम्बन्ध में अपने जिले में बहुत सा काम किया है । खास कर जो आहीर Education Board था उस के वह Leading Member थे । उन्होंने co-operative movements में बड़ी दिलचस्पी से हिस्सा लिया । राओ मोहर सिंह गुड़गांव जिले के एक बहुत popular figure थे । जिस किसी को उन के साथ मिलने का वास्ता पड़ता था वह उस के साथ बड़ी मिठास से और हलीमी से बातचीत करते थे । जो साहिबान उन के साथ ख्यालात का तफरका रखते थे उन को भी जब राओ साहिब से मिलने का वास्ता पड़ा तो उन्होंने उन को भी oblige किया । राओ साहिब बहुत obliging, accommodating, upright और deligent थे । वह देश से प्यार करते थे खास कर अहीरों के साथ उन्होंने अपने आप को बहुत बाबस्ता किया और उन को ऊपर उठाने का पूरा पूरा यत्न किया था । आज के दिन उन के हम से अलग हो जाने पर, मुझे सख्त सदमा हुआ है । (*The Chief Minister was visibly moved for a few seconds at this stage*). I am just under the emotion. मुझे इस बात का दर्द है कि वह हम से अलग हो गए हैं । मैं अर्ज करूंगा कि हाऊस की तरफ से उन के खानदान के साथ और हर तरह से उन की आत्मा के लिए हमें पूरी तरह से जो भी अच्छी चीज हो वह करनी चाहिए ।

पंडित श्री राम शर्मा (सोनीपत) : स्पीकर साहिब, राओ मोहर सिंह, M.L.C., की मृत्यु पर जो हमारे मुख्य मंत्री जी ने शोक प्रकट किया है उस में हम सब शरीक

लेचर में भी होते हैं। प्रिज़ाइडिंग आफिसरों की कान्फ्रेंस में यह बात डिस्कस की गई कि वाक-आऊट्स हाऊस की कन्टेम्प्ट हैं कि नहीं और बहुत सोच-विचार करने के बाद डिसीज़न लिये गए।

बहसियत एक चेयर की ड्यूटी अदा करते हुए और यह देखते हुए कि कान्स्टीट्यूशनल हैड के बारे में हाऊस का क्या डेकोरम है, मुझे ज़ाती तौर पर अफसोस है। मैं समझता हूँ कि डेमोक्रेसी के जो प्रिंसिपल हैं उन को तो हमें बरकरार रखना चाहिये। इस प्रकार की कनवेन्शन्स और प्रेसीडेंट्स आने वाले लेजिसलेटर्स को क्या गाइडेंस देंगे? मुझे तो इस बात का बड़ा अफसोस है। डेमोक्रेसी को चलाना आप के हाथ में है, चाहे आप ट्रेज़री बेंचेज़ पर हों या आपोजीशन बेंचेज़ पर हों। चेयर तभी अच्छी तरह अपने फरायज़ को निभा सकती है जब कि आप की तरफ से उस का वकार अच्छी तरह से कायम रखा जाए। कल जब कि कान्स्टीट्यूशनल हैड यहां पर भाषण देने के लिये आए उस समय जो कुछ हुआ मुझे उस का अफसोस है। अगर ऐसी बातें यहां होती रहीं तो हिन्दुस्तान में यह एक अनोखी डेमोक्रेसी होगी।

[I have seen the notice of this Privilege Motion. I require time to study its technical and constitutional aspects. I hope the hon. Members would fully agree with me in this. I am not much worried about what happened yesterday because the Opposition groups played the part of an Opposition. After all, this is a democracy and in it both the Opposition as also the Treasury Benches have to function. Such walk-outs take place in the Parliament in England and also in the Legislatures of our country. However, this matter, whether the walk-outs amount to a contempt of the House or not was discussed in the Conference of the Presiding Officers and after careful consideration decisions were taken on it.

As a Presiding Officer and knowing full well the decorum observed by this House towards its constitutional Head, I personally feel very sorry over that affair. I think we should maintain and uphold the principles of democracy. What guidance the conventions and precedent like this would offer to the coming generations of Legislators? I very much regret the incident. It is up to the hon. Members—whether on the Treasury or on the Opposition Benches—to make democracy a success. The Chair can discharge its duties properly only if its dignity is duly maintained by them.

I am sorry for what happened yesterday in the presence of the Constitutional Head when he came to address them. If such things continue to happen here, then this will be the queerest democracy in whole of India.]

चौधरी धर्म सिंह राठी : उस के लीगल एसपेक्ट के बारे में तो आप कुछ बता दें।

पंडित श्री राम शर्मा : जनाब जो प्रिविलिज मोशन सरदार भूपेन्द्र सिंह साहिब ने पेश की थी उस के मुताल्लिक आप ने क्या गौर किया है? कृपा करके यह बता दें।

अध्यक्ष महोदय : मैं उस को स्टडी करना चाहता हूँ। मैं ने देखना है कि पिछले क्या प्रेसीडेंट हैं। यह सब कुछ देख कर मैं अपना फैसला दूंगा। (I want to study this matter and I have to look up the previous precedents having a bearing on the subject.

[Mr. Speaker]

[I fully associate myself with the feelings of sympathies and grief expressed by the Chief Minister and the Leader of the Opposition at the sad demise of Rao Mohar Singh. The late Rao Mohar Singh had been a Member of this House also and after that was elected to the Legislative Council. The service that he rendered for the uplift and betterment of the Backward Classes of the rural areas is rather unique. Particularly in the field of Education he worked day and night. This House has suffered an irreparable loss in his death. We all have been deprived of a dynamic personality. His guidance and views about public welfare from which this House used to derive benefit have been taken away from us. I fully associate myself with all the sentiments which have been expressed here. Personally, I have had the opportunity of coming into contact with Rao Sahib for the last so many years. Only last year he made valuable suggestions to the Rules Committee of the Legislative Council and that of the previous Vidhan Sabha. Most of the rules of the Legislative Council are the result of his hard work. His passing away has caused an irreparable loss to us. I whole-heartedly associate myself with the views expressed by the hon. Chief Minister and others and with the permission of the hon. Members their sentiments and condolence resolution would be conveyed to the bereaved family on behalf of this House. Now, we will stand in silence for two minutes as a mark of respect to the memory of the deceased.]

(At this stage the House stood in silence for two minutes).

STATEMENT BY THE CHIEF MINISTER REGARDING THE RIOT AND FIRING AT JULLUNDUR

Chief Minister (Sardar Partap Singh Kairon) : I can appreciate and understand the concern of members regarding the riot and firing at Jullundur. I have been most pained by this myself, and identify myself wholly with all those who wish to see an end of such occurrences in the Punjab.

2. Within less than 24 hours of the event, my colleagues and I decided that it was right that the whole incident should be the subject of a judicial enquiry at the highest level. As the House knows, a Judge of the High Court has undertaken this and I am glad to be able to report that he is in Jullundur to-day (Tuesday the 11th) to make arrangements for his investigation. I wish to assure the House that my Government will consider his findings as soon as they are received and will take appropriate action on them without delay and with the fullest information to this House and the public.

3. In circumstances where the whole incident is being examined by a Judge, it would be inappropriate for me to elaborate on the facts as we know them as a Government, and I would request the House not to press me for any information to a discussion of these details. It is not that we wish to hide anything from you, but that any detailed consideration of the actual facts would, when an investigation is being put through, be most unfortunate, and would not assist an objective consideration of the situation. It is a well established and I believe healthy convention that such matter should not be considered in detail in the course of any enquiry except by the

हैं। राओ मोहर सिंह बहुत लम्बे अर्से से पंजाब Legislature के मੈम्बर रहे हैं। मुझे याद पड़ता है, उस को 17/18 वर्ष हो गए होंगे, जब वह पहले पहल bye-election में कामयाब हो कर united पंजाब असेम्बली में आए और बहुत सालों तक आज़ादी से पहले और बाद भी वह इस Assembly के member रहे। कुछ दिन Upper House के मੈम्बर भी रहे। उन्होंने पंजाब की खिदमत Legislature के जरिये अपने ख्यालात के मुताबिक हमेशा की। वैसे भी जैसे मुख्य मंत्री जी ने कहा है राओ साहिब का विद्या को फैलाने के काम में और इस के इलावा दूसरे social कामों में अपने ज़िले में उनका नुमायां हाथ रहा है। उन का हम से जुदा हो जाना बहुत दुःखदायक है और खास तौर पर उस backward इलाके के लिए जहां के लोगों को ऊपर उठाने के लिए उन्होंने काम किया एक नाकाबलेतलाफी नुक्सान है। राओ मोहर सिंह बहुत सारा अर्सा तो Government party के साथ रहे लेकिन कुछ दिन Opposition में भी रहे हैं। अपनी पार्टी में रह कर और बाहिर भी रह कर उन में यह जुरत थी कि वह अपने ख्यालात का इज़हार कर सकें। ऐसे बहादुर, सेवा भावी और हर दिलअजीज़ साथी के गुज़र जाने का हम सब को बड़ा अफसोस है और जो मुख्य मंत्री जी ने तहरीक पेश की है मैं उस की ताइद करता हूं।

अध्यक्ष महोदय : मुख्य मंत्री जी ने और Leader of the Opposition ने राओ मोहर सिंह जी के गुज़र जाने पर जिन ख्यालात का इज़हार किया है उन तमाम ख्यालात और उस अफसोस में मैं उन के साथ पूरी तरह शामिल हूं। राओ मोहर सिंह इस मुअजिज़ एवान के भी मੈम्बर रहे और इस के बाद Council के भी मੈम्बर रहे। दिहाती इलाकों के पिछड़े हुए लोगों की बेहतरी के लिए जो सेवा उन्होंने की वह बेमिसाल है। खास तौर पर तालीमी मैदान में उन्होंने दिनरात जांफ़िशानी से काम किया। इस हाऊस को उन के गुज़र जाने से एक न पूरा होने वाला नुक्सान हुआ है। उन की रहनुमाई से, उन के अवाम की भलाई के बारे में आला ख्यालात से और अवाम की भलाई के बारे में जिन से इस हाऊस को फायदा पहुंचता था उन से जो इस हाऊस और उन की अहम शख्सियत से हम महरूम रह गए हैं। मैं अपने आप को इन तमाम जज़बात के साथ शामिल करता हूं। ज़ाती तौर पर राओ साहिब को मुझे भी कई सालों से जानने का इत्फाक हुआ। अभी पिछले साल जो Council की Rules Committee बनी थी और उस से पहले हमारी विधान सभा की उस में उन्होंने बहुत ही दूररस चीज़ें बताई और Council के तमाम Rules ज़्यादातर उन की मेहनत का नतीजा है।

उनके चले जाने से हमें नाकाबिले तलाफी नुक्सान हुआ है। मुख्य मंत्री जी ने और आप सब ने जो कुछ कहा है मैं पूरी तरह उस में शामिल हूं और आपकी इजाज़त से यह आपके ख्यालात और आपका जो शोक प्रस्ताव है इसे इवान की तरफ से उनके परिवार को पहुंचा दिया जाएगा। अब हम उनकी याद और श्रद्धा में २ मिनट के लिए खामोश रहेंगे।

(इस समय सदन के तमाम मੈम्बर साहिबान खड़े हो गए और दो मिनट तक मौन रहे)।

वीर सिंह, सदस्य विधान परिषद्, राव मोहर सिंह, सदस्य विधान परिषद् और सरदार वजीर सिंह, सदस्य विधान सभा का स्वर्गवास हो गया। ये तीनों हमारे प्रिय मित्र और साथी थे। भाई वीर सिंह तो एक प्रमुख कवि और लेखक थे जिन की मृत्यु से पंजाब अपने एक महान् साहित्यकार को खो बैठा है।

२. पहली नवम्बर, १९५६ को पंजाब और पैप्सू के राज्य इकट्ठे हुए थे। इस बात को हुए एक साल से ज्यादा समय हो गया है। मुझे यह बताते हुए संतोष हो रहा है कि इस समय में राज-सेवाओं को इकट्ठा करने, कानूनों आदि को एक जैसा बनाने और सरकारी महकमों के लिए दफ्तरों और कर्मचारियों के लिए रहने की जगह जुटाने की दिशा में काफी काम हो चुका है। राज-सेवाओं के एकीकरण का काम बहुत बड़ा और मुश्किल काम है। २४ महकमों की सांझी सीनियारिटी लिस्टें (Seniority Lists) पूरी तरह तैयार हो चुकी हैं। बाकी महकमों की सीनियारिटी लिस्टें (Seniority Lists) भी जल्दी से जल्दी मुकम्मल करने के लिए पूरी कोशिशें हो रही हैं। राज्य पुनर्गठन कानून, १९५६ (States Reorganization Act, 1956) के अनुसार दो सलाहकार कमेटियां बनाई जाएंगी। एक कमेटी नान-गजेटिड (Non-gazetted) सरकारी कर्मचारियों के लिए और दूसरी गजेटिड (Gazetted) अफसरों के लिए होगी, ये कमेटियां इंटीग्रेशन कौंसिल (Integration Council) द्वारा स्वीकृत सांझी सीनियारिटी लिस्टों (Seniority Lists) के विरुद्ध दी जाने वाली अपीलों को सुनेंगी। आशा है कि ये कमेटियां मार्च, १९५८ के आरम्भ में काम शुरू कर देंगी। सांझी सीनियारिटी लिस्टों (Seniority Lists) के साथ साथ कर्मचारियों की नौकरी सम्बन्धी शर्तों की सुरक्षा, उन के लिए बनाए गए कायदे कानूनों को एक जैसा बनाने और तनखाहों, भत्तों व दूसरी सहायताओं में समानता लाने के प्रश्नों को भी सन्तोषजनक रूप से हल किया जा रहा है।

राज्य सरकार के विविध महकमों के निश्चित किए गए अस्थायी काडरों (Cadres) की जांच-पड़ताल करने और उन के स्थायी और अस्थायी कर्मचारियों की संख्या नियत करने के लिए एक काडर कमेटी (Cadre Committee) बनाई गई है।

३. साल १९५७ में शान्ति और व्यवस्था की समस्या सुलझाने में सराहनीय सफलता मिली। हिन्दी समिति आन्दोलन से राज्य के पुलिस और जेल-प्रशासन पर बहुत भारी बोझ आ पड़ा। इस के बावजूद पुलिस ने आम अपराधों से निपटने के लिए काफी काम किया। राज्य में अपराधों की स्थिति अच्छी तरह काबू में रही। डाका, लूट, सेंध, चोरी, अपहरण सभी तरह की वारदातों में कमी हुई। साल १९५६ में जहां डाकों की १६ वारदातें हुई थीं, साल १९५७ में केवल १० हुई। सेंध लगाने की वारदातें १७५ के बजाए १३५ रह गई। इशतहारी मुजरिमों की संख्या जो १९५६ में २५५ थी, ३१ दिसम्बर, १९५७ को घट कर २०६ रह गई। अपराध स्थिति में इस सुधार का बड़ा कारण यह है कि पुलिस इस स्थिति से निपटने के लिए सारा साल सरगर्मी से काम करती रही और उस ने अपराधियों को खोज निकालने

Judge appointed for the purpose. The fact remains that a riot did take place and that firing was used to disperse the crowd and in the process two men were killed and some injured. These in themselves were important and unfortunate enough facts not only in their immediate content but also as an indication of the fears and dangers through which our State and people are passing.

4. In this background, I would, therefore, direct the attention of the House and its members to the future which is still in our hands to mould and make. There is one aspect of the matter to which I must refer. My colleagues and I notice with regret the extreme statements, allegations and counter-allegations being made in some sections of the Press and in some cases reported as coming from mouths of responsible and important persons in public life. I would suggest to them that such an attitude renders the greatest possible dis-service to the cause of peace in the State. At this time it is our clear duty, whatever may be the eventual outcome in regard to an assessment of the incident at Jullundur to restrain and persuade people of all communities to return to normal ways of intercourse and of friendly association. I could understand an attitude of resentment and exaggerated criticism in circumstances where Government was refusing to get the facts properly investigated and ventilated. We have, however, put the matter at the earliest possible opportunity to a thorough and high-level investigation. I feel fully justified, therefore, in requesting all persons in this House and leaders of opinion outside it to take care for the morrow by giving a lead in constructive and soothing influence so that we ensure that the wounds caused by the Jullundur incident are healed and we progressively build a situation for peace and quiet in the future.

पंडित श्री राम शर्मा : जनाब मैं आपके जरिए मुख्यमंत्री जी से एक प्रश्न पूछना चाहता हूं और वह यह कि उन्होंने यहां assurance दी है कि जो भी कमिशन की रिपोर्ट होगी उसको फौरन अच्छी तरह implement किया जाएगा। तो मैं पूछना चाहता हूं कि क्या यह implementation वैसी ही होगी जैसी कि Ferozepur Jail Enquiry Commission की रिपोर्ट के बारे में हो रही है ?

Mr. Speaker: Order please. No such question is allowed at this stage.

GOVERNOR'S ADDRESS (LAID ON THE TABLE)

Mr. Speaker : In pursuance of Rule 18 of the Rules of Procedure and Conduct of Business in the Punjab Legislative Assembly I have to report that the Governor was pleased to address both the Houses of Legislature assembled together on the 10th February, 1958, under Article 176(1) of the Constitution.

A copy of the Address is laid on the Table of the House.

श्री चन्देश्वर प्रसाद नारायण सिंह, राज्यपाल, पंजाब द्वारा पंजाब विधान सभा और विधान परिषद् के सम्मुख सोमवार, १० फरवरी, १९५८ को दिया गया अभिभाषण
प्रिय मित्रो !

नए साल में विधान मंडल के इस पहिले अधिवेशन के अवसर पर आप का स्वागत करते हुए मुझे बड़ी खुशी हो रही है। पिछले साल हमारे तीन सदस्यों, डाक्टर भाई

भ्रष्ट कर्मचारियों के खिलाफ महकमाना जांच को तेजी से मुकम्मल करने के लिए डिप्टी कमिशनर के पद का एक इन्क्वाइरी अफसर (Inquiry Officer) नियुक्त किया गया है। यह अफसर इस काम के इलावा और कोई काम नहीं करेगा। कमिशनर के पद का एक और अफसर सिंचाई विभाग के कुछ बड़े अफसरों के विरुद्ध जांच कर रहा है। इस वर्ष भ्रष्टाचार-निरोधी कार्य की एक बड़ी विशेषता यह रही है कि आम जनता और सरकारी कर्मचारी भी यह अनुभव करने लग पड़े हैं कि अब कोई बेईमान अथवा भ्रष्ट अफसर, चाहे वह कितना ही बड़ा क्यों न हो, दंड से नहीं बच सकेगा।

भ्रष्टाचार को खत्म करने के इलावा मेरी सरकार इस बात के लिए भी बड़ी उत्सुक है कि सरकारी दफ्तरों में कार्य कुशलता को बढ़ाया जाए। जनता की एक आम शिकायत सरकारी काम-काज में होने वाली देरी के सम्बन्ध में है। ऐसी देरी को रोकने के लिए राज्य में घूमने-फिरने वाले दस्ते (Flying Squads) नियुक्त किये गये हैं। इन दस्तों का नाम बदल कर अब असेसमेंट यूनिट (Assessment Units) कर दिया गया है। ये यूनिट (Units) दफ्तरों में होने वाली देरी की जांच पड़ताल करने, देरी के कारणों का पता लगाने और देरी को रोकने के सुझाव आदि देने के लिए दफ्तरों में अचानक छापे मारते हैं। इन यूनिटों (Units) की वजह से सरकारी दफ्तरों में अब काम-काज को निपटाने की रफ्तार काफी सुधर गई है।

६. मैं बहुत ही खेद और चिन्ता के साथ पटवारियों की हड़ताल की चर्चा करना चाहूंगा। यह हड़ताल न केवल इसलिए दुर्भाग्यपूर्ण है कि इस से राज्य को जरूरी कर्मचारियों की सेवाओं से वंचित रहना पड़ रहा है बल्कि इस लिए भी कि इस से सरकारी कर्मचारियों के बारे में एक महत्वपूर्ण सिद्धांत का प्रश्न उठ खड़ा हुआ है। अभी पिछले दिनों मई, १९५७ में सरकार ने अपनी माली तंगी के बावजूद पटवारियों का बुनियादी वेतन ३६ १/२—५६ १/२ रुपए से बढ़ा कर ५०—८० रुपए कर दिया था। उन के वेतन में एकदम इतनी बड़ी बढ़ती इस से पहले कभी नहीं हुई थी। इस बुनियादी वेतन और दूसरे भत्तों से अब थोड़े से थोड़ा वेतन पाने वाले पटवारी को भी प्रतिमास लगभग १०० रुपए मिल रहे हैं। मेरी सरकार ने हमेशा ही इस बात को स्वीकार किया है कि कम वेतन पाने वाले कर्मचारियों के वेतन बढ़ाए जाएं। समय समय पर उन सरकारी कर्मचारियों के वेतन में जो कई एक वृद्धियां की हैं उनसे भली भान्ति पता चल जाता है कि इस दिशा में मेरी सरकार कितनी अधिक उत्सुक है। किन्तु हमें वैक्तिक कठिनाइयों का सामना करना पड़ रहा है। उन के होते हुए यह स्वीकार करना पड़ेगा कि वेतनों को बढ़ाने के सम्बन्ध में हमारा जो लक्ष्य है वह कई एक वर्षों में ही पूरा हो सकेगा। इस तथ्य और वेतन में भारी बढ़ती के बावजूद पटवारियों ने जो कि पैशन के हकदार सरकारी कर्मचारी हैं, हड़ताल का सहारा लिया। इस हड़ताल को शुरू हुए अब लगभग दो महीने हो चुके हैं। चक-बन्दी ने पटवारियों के प्रतिनिधियों के साथ बात-चीत के दौरान उन्हें यह विश्वास

और उन्हें समाप्त करने के लिए कड़े पग उठाए। अपराधियों के जीवन सुधार करने के लिए राज्य के चुने हुए थानों में एक सामाजिक आन्दोलन चलाया गया। इस आन्दोलन के फलस्वरूप ३५५ बदमाशों ने शान्ति-प्रिय शहरियों के रूप में जीवन बिताने और भविष्य में कानून न तोड़ने की प्रतिज्ञाएं की हैं। चोरी से छुपे माल ले जाने वालों को पकड़ने के लिये भी जोरदार आन्दोलन चलाया गया। इस के फलस्वरूप चोरी से छुपे माल ले जाने वाले ६६१ आदमी पकड़े गए और उन से लगभग १८ लाख रुपये का माल बरामद हुआ।

४. जेलों के सुधार और विस्तार का काम भी हो रहा है। अमृतसर में, १,००० कैदियों को रखने के लिए एक नई जिला जेल बनाई गई है। मोगा फ़ाज़िलका, गिद्दुभा, पट्टी, मुक्तसर और सरसा की हवालातों को छोटी जेलों में बदल दिया गया है। रोपड़, पलवल, सोनीपत, कैथल, झज्जर और शिमला की हवालातों को भी शीघ्र ही छोटी जेलों में बदल दिया जाएगा। इस समय जेलों में कैदियों को लोहे की कटोरियों और थालियों में खाना मिलता है लेकिन अब पंजाब में जेल-सुधार कमेटी की सिफारिश पर इन लोहे के बरतनों की जगह कैदियों को पीतल के बरतन दिए जा रहे हैं। इस काम के लिए १०,००० रुपए मंजूर किए गए हैं।

५. इस साल में भी भ्रष्टाचार के विरुद्ध आन्दोलन जारी रहा। जिन सरकारी कर्मचारियों के बारे में बेईमानी और भ्रष्टाचार का शक है उन के खिलाफ मामलों की छान-बीन करने के लिए चंडीगढ़ स्थित भ्रष्टाचार-निरोधी विभाग (Anti-Corruption Department) के इलावा राज्य भर में, जांच करने वाले विश्वस्त कर्मचारियों का एक जाल सा बिछा दिया गया है। पहली अप्रैल से ३१ दिसम्बर, १९५७ के बीच स्पेशल इन्क्वायरी एजेंसी (Special Inquiry Agency) को, जो गज़ेटिड (Gazetted) अफसरों के खिलाफ शिकायतों की जांच करती है, छान-बीन के लिए ७१ नए मामले सौंपे गए। इस एजेंसी (Agency) ने ६७ मामलों में जांच मुकम्मल कर ली। छोटे कर्मचारियों के खिलाफ जांच करने वाली जिला इन्क्वायरी एजेंसी (District Inquiry Agency) के पास ८६० शिकायतें आईं। इन में से ५३० मामलों में जांच आरम्भ की गई। इस समय इस एजेंसी (Agency) ने ४६१ मामलों में जांच मुकम्मल कर ली। इस एजेंसी (Agency) ने भ्रष्ट कर्मचारियों को पकड़ने के लिए १६६ छापे मारे जिन में से १७२ कामयाब रहे। इन सभी मामलों में महकमाना कार्यवाही की जा रही है। जालन्धर, अम्बाला और पटियाला डिवीज़नों के घूमने-फिरने वाले दस्तों (Flying Squads) को क्रमशः २०३, ५० और ११६ कर्मचारियों के खिलाफ शिकायतें मिलीं। नहरी पानी की चोरी और ऐसी दूसरी बुराइयों की रोक-थाम के लिए जिन से सरकारी आमदनी को हानि पहुंचती थी, डिप्टी कलेक्टरों के अधीन इस समय दो दस्ते काम कर रहे हैं। इन की वजह से खरीफ १९५६ और रबी १९५७ के आबियाना के निर्धारण में ३७ लाख रुपए की बढ़ती हुई है।

मुज्जारों के लिए यह जरूरी था कि वे इस बात की जानकारी सरकार को दें जिस से यह पता चले कि उन के पास अपनी या पट्टे पर ली हुई कितनी जमीन है ताकि सरकार यह हिसाब लगा सके कि फ़ाल्तू जमीन कितनी है। किन्तु उन की ओर से आई जानकारी लगभग नहीं के बराबर थी। अब संशोधित कानून के पास हो जाने के फलस्वरूप सरकार ने जमींदारों और मुज्जारों के सम्बन्ध में आवश्यक जानकारी प्राप्त करने की जिम्मेदारी अपने ऊपर ल ली है। यह काम सरकार अपने साधनों द्वारा करेगी ताकि फ़ाल्तू जमीन कितनी है इस का पता चल सके। इस पर भी उन जमींदारों और मुज्जारों के बारे में यह बात सरकार के लिए जाननी मुश्किल होगी, जिन के पास एक पटवार सर्कल (Patwar Circle), तहसील, सब-डिवीजन, जिला या डिवीजन के बाहर भी निश्चित सीमा से अधिक अपनी या पट्टे पर ली हुई जमीनें हों। उन की जमीनें कहां कहां हैं, इस बात का पता लगाने के लिए सरकार ने प्रत्येक ऐसे जमींदार या मुज्जारे को यह आज्ञा दी हुई है कि वह संशोधित कानून के लागू होने की तिथि अर्थात् २० दिसम्बर, १९५७ के ६ महीने के अन्दर अन्दर अपनी या पट्टे पर ली हुई जमीनों की जानकारी पेश करे। इस में उन गावों के नाम भी हों जिन में कि वे जमीनें स्थित हैं। इस सूचना-पत्र के साथ उन्हें इस आशय के हलफ़िया बयान भी देने पड़ेंगे। ऐसा न करने वाले को कानूनी दंड दिया जाएगा। हां, जिस जमींदार ने स्वयं खेती करने के लिये निश्चित सीमा तक अभी अपने लिए भूमि नहीं चुनी वह ६ महीने के अंदर अंदर ऐसा कर सकता है।

जिन जमींदारों और मुज्जारों के पास पूर्ववर्ती पैप्सू के इलाकों में निश्चित सीमा से अधिक अपनी या पट्टे पर ली हुई जमीन है उन को पैप्सू के मुज्जारा और कृषि भूमि सम्बन्धी कानून, १९५५ (Pepsu Tenancy and Agricultural Lands Act, 1955) के अधीन अपनी जमीनों की जानकारी देने के लिए ६ महीने का और समय दिया गया था। यह मियाद ३० जनवरी, १९५८ को समाप्त हो गई, लेकिन फिर भी उन की ओर से जो जानकारी मिली वह नहीं के बराबर ही है। हां, जमींदारों से इस अवधि को बढ़ाने के बारे में आवेदन जरूर मिले हैं।

मेरी सरकार बारबार आने वाली बाढ़ों के खतरे के बारे में पूरी तरह जागरूक है। पंजाब को इस बात का गर्व है कि उस के पास बाढ़ों का सामना करने के लिए एक सुसंगठित ब्रेडा मौजूद है जिस में चप्पुग्रों से चलने वाली १२३ किश्तियां, किश्तियों के बाहिर लगने वाली ४४ मोटरें, ४७ किश्तियां, खींच कर ले जाने वाली ४८ किश्तियां और २८ ट्रेलर (trailors) हैं। बाढ़ों के समय सहायता जुटाने के सिलसिले में सिखलाई के ४ कैम्प लगाए गए और २१३ स्वयंसेवकों को ट्रेनिंग (training) दी गई। बाढ़ सहायता सम्बन्धी एमरजेंसी कमेटी (Emergency Committee) ने कई निर्णय किए ताकि बाढ़-ग्रस्त क्षेत्रों को हमेशा के लिये बाढ़ों से बचाया जाए। इस काम के लिए तीन अफसर विशेष रूप से नियुक्त किए गए। उन के जिम्मे इस सिलसिले में विस्तृत योजनाएं बनाने का काम है। सिंचाई विभाग द्वारा भी बाढ़ों की रोकथाम के लिए एक बड़ी योजना बनाई गई है।

दिलाया था कि सरकार पटवारियों की मांगों पर शीघ्रता से विचार करने को तैयार है। फिर भी उन्होंने हड़ताल जारी रखी। आप इस बात पर सहमत होंगे कि कोई भी सरकार ऐसी किसी भी स्थिति के सामने झुकने को तैयार नहीं हो सकती जबकि नियमित काडरों (Regular Cadres) के कर्मचारी दबाव डालने के लिए हड़ताल का आश्रय लें। इस सम्बन्ध में हमारी नीति बिल्कुल स्पष्ट है। हम कोई भी ऐसी मांग स्वीकार नहीं कर सकते और न ही करेंगे जोकि हड़ताल के दबाव से मनवाई जा रही हो। हम यह भी सहन नहीं कर सकते कि हमारे कर्मचारी हर बात में हम पर दबाव डालने के लिए राजनैतिक किस्म की कार्यवाहियों का आश्रय लें। हमारे संविधान के अनुसार सरकारी कर्मचारियों का राजनीति से कोई सम्बन्ध नहीं है और न ही होना चाहिए। इस प्रकार हमारे लिए यह एक महत्वपूर्ण सिद्धांत का प्रश्न बन गया है जिसकी हमें बिना किसी डर या पक्षपात के रक्षा करनी होगी। मुझे विश्वास है कि विधान मंडल के सदस्य हड़ताल के बारे में अपनाई गई सरकारी नीति से सहमत होंगे और उस का समर्थन करेंगे।

७. विकेन्द्रीकरण (Decentralization) के बारे में मेरी सरकार ने जो नीति अपनाई हुई है उस पर अमल जारी है। चालू वित्तिक वर्ष में नाभा, फगवाड़ा और महिन्दरगढ़ में नई सब-डिवीज़नें खोली जाएंगी। बाकी तहसीलों में भी सब-डिवीज़नें स्थापित करने के लिए एक क्रमिक कार्यक्रम (Phased programme) तैयार करने के प्रश्न पर सरकार विचार कर रही है। जिला सदर-मुकामों की तहसीलों को छोड़ कर बाकी तहसीलों में नई सब-डिवीज़नें स्थापित करने का काम पहले किया जाएगा।

पटियाला डिवीज़न के जिलों में भी जिला प्रशासन के पुनर्गठन (Re-organization) के प्रस्ताव पर विचार हो रहा है। इस का उद्देश्य यह है कि इन जिलों की प्रशासन-व्यवस्था को भी जालन्धर और अम्बाला डिवीज़नों के जिलों जैसा बना दिया जाए। इस के साथ ही डिवीज़नल कमिश्नरों के दफ्तरों के पुनर्गठन की ओर ध्यान दिया जा रहा है। तहसीलों के प्रशासन के पुनर्गठन का प्रस्ताव भी चिरकाल से चला आ रहा था। इस प्रश्न को भी अब हाथ में लिया गया है। जब यह सारा काम पूरा हो जाएगा तो तहसील, जिला और डिवीज़न सभी स्तरों पर कार्यकुशलता काफी बढ़ जाएगी।

८. पंजाब के ज़मीन के पट्टे की सुरक्षा सम्बन्धी कानून, १९५३ (Punjab Security of Land Tenures Act, 1953) और पैप्सू के मुजारा और कृषि भूमि सम्बन्धी कानून, १९५५ (Pepsu Tenancy and Agricultural Lands Act, 1955) की शर्तों को अमल में लाने के लिए सरकार उत्सुक है। इन कानूनों का सम्बन्ध फाल्तू ज़मीनों के बारे में जानकारी इकट्ठी करने और उन के प्रयोग से है। इस लक्ष्य को पूरा करने के लिए सरकार ने यह निर्णय किया है कि मौजूदा सरकारी साधनों को मजबूत बनाया जाए। पंजाब के ज़मीन के पट्टे की सुरक्षा सम्बन्धी (संशोधन) कानून, १९५७ [Punjab Security of Land Tenures (Amendment) Act, 1957] के लागू होने से पहले सभी ज़मींदारों और

की संख्या २०,२७३ थी। इन समितियों से इस समय १५,२४६ गांवों के लोगों को लाभ पहुंच रहा है। इस बात को देखते हुए कि राज्य में गांवों की कुल संख्या २०,५६८ है, सहकारी आन्दोलन से लाभ पाने वाले गांवों की संख्या कुल संख्या का ७० प्रतिशत हो गई है। इस दिशा में हम भारत के किसी भी राज्य से सफलतापूर्वक मुकाबला कर सकते हैं। यहां मैं इस बात की विशेष चर्चा करना चाहता हूं कि जमीन के रहन के सहकारी बैंक (State Co-operative Land Mortgage Bank) की स्थापना के लिए पग उठाए जा रहे हैं और आशा है कि यह बैंक १९५७-५८ के वित्तिक वर्ष के अन्त तक चालू हो जाएगा। सहकारिता के क्षेत्र में पंजाब भारत भर में शायद एक ही राज्य है जहां स्त्रियों में सहकारी कार्यवाही की देख-भाल के लिए महिला कर्मचारी रखे गए हैं। महिलाओं को दस्तकारियों की सिखलाई और उन्हें छोटे-छोटे उद्योगों को चलाने में समर्थ बनाने के लिए वर्ष १९५६-५७ में ३३ औद्योगिक समितियां संगठित की गई थी। अब वर्ष १९५७-५८ में ५३ ऐसी नई समितियां बनाने का लक्ष्य है। राज्य में इस आन्दोलन की जो प्रगति जारी है, इस से पंजाब में सहकारिता का भविष्य उज्ज्वल दिखाई देता है और यह बात उत्साह बढ़ाने वाली है।

११. जमीन की चकबंदी के काम में भी वर्ष १९५७ में प्रगति हुई। दूसरी पांच-साला योजना के दौरान कुल १५७.७२ लाख एकड़ भूमि की दोबारा बांट की जाएगी। इस के अतिरिक्त ८.५२ लाख एकड़ ऐसी जमीन की भी दोबारा बांट होनी है जो पहिली पांच-साला योजना की समाप्ति पर रह गई थी। मेरी सरकार दूसरी पांच-साला योजना के अन्त तक इस सारे इलाके की चकबंदी के लिए पूरी कोशिश कर रही है।

१२. कृषि के क्षेत्र में मेरी सरकार ने विकास का एक संतुलित कार्यक्रम अपनाया हुआ है। ज्यादा जोर खेती-बाड़ी की पैदावार को बढ़ाने पर है और चूंकि ज्यादा पैदावार मुख्य रूप से खेती-बाड़ी के उन्नत तरीकों पर ही निर्भर है, इस लिए, उत्तम ढंग की खोज और शिक्षा द्वारा, नए साधनों के विकास के लिए सुविधाएं जुटाने की ओर भी ध्यान दिया गया है। इस कार्यक्रम के अधीन बेकार जमीनों का सुधार, अधिक सिंचाई सुविधाओं का प्रबन्ध, उन्नत ढंग के बीजों और रासायनिक खादों को प्राप्त कराने और पौधा-सुरक्षण और नए ढंग की खेती को जन-प्रिय बनाने का काम होगा। इस क्षेत्र में खोज और शिक्षा सम्बन्धी कार्यक्रमों के लिए भी धन का प्रबन्ध किया गया है। कृषि कालेज (Agricultural College) और खोज सम्बन्धी संस्था (Research Institute) की इमारतें बनाने का महत्वपूर्ण काम जारी है। यह भी प्रस्ताव है कि लुधियाना स्थित कृषि कालेज में ऊंची (Post-Graduate) शिक्षा के लिए सुविधाएं जुटाई जाएं। यह कालेज भारत के उन पांच कालेजों में है जिन्हें इस काम के लिए चुना गया है। खेतीबाड़ी के विकास के लिए धन, जन और साधनों जुटाने के साथ-साथ सरकार यह पग भी उठा रही है कि सभी किसानों को

बदकिस्मती से वर्ष १९५७-५८ के दौरान पंजाब में फिर भारी बाढ़ें आईं। बाढ़ों का मुकाबला करने के लिए किश्तियों के सारे बेड़े को काम में लाया गया। खुराक, कम्बल, कपड़ों इत्यादि की एकदम सहायता के लिए १.६० लाख रुपए की सहायता दी गई और लगान और आबियाना की माफियों के अतिरिक्त १८.६५ लाख रुपए के तकावों कर्जों भी दिए गए।

९. इस वर्ष के दौरान राज्य में सामुदायिक विकास कार्यक्रम की उन्नति संतोषजनक ढंग से जारी रही। यह कार्यक्रम अब देहात में विकास के काम का एक उत्तम तरीका मान लिया गया है। इस कार्यक्रम का बुनियादी लक्ष्य यह है कि अब जीवन-स्तर को ऊंचा उठाने के लिये गांव अपनी शक्ति को स्वयं पहचान लें। यह लक्ष्य अब पूरा हो रहा है। अब वे स्वयं कई एक सुविधाओं की जैसे कि पक्की गलियों, निकास-नालियों, पीने के साफ पानी, डाक्टरों चिकित्सा, शिक्षा, बच्चों के खेलने के पार्कों (Parks), सफाई, अच्छी खुराक और जरूरी कपड़ों की मांग करने लगे हैं। इस वर्ष के मध्य ३७ एन० ई० एस० ब्लाक (N.E.S. Blocks) खोले गए जिन में ३,८६५ गांव शामिल हैं। इन गांवों की जन-संख्या २२.४ लाख से अधिक है। इस से चालू ब्लाकों की संख्या १२० हो गई है। आठ एन. ई. एस. ब्लाकों (N.E.S. Blocks) में भरपूर विकास का काम भी शुरू किया गया है। जनता की ओर से बहुत शानदार सहयोग मिला है। यहां तक कि न केवल इस की रकम सरकारी सहायता के बराबर रही है बल्कि यह उस से भी बढ़ गई है। इस सिल-सिले में ३० सितम्बर, १९५७ तक जहां सरकार के खर्च की कुल रकम ५६२.५७ लाख बैठती है, वहां गांवों के लोगों ने नकदी, सामान और श्रम के रूप में ५८१ लाख रुपए का योग दिया है। इन सब कोशिशों से गांव वालों को ठोस लाभ पहुंचा है। विकास के कई एक क्षेत्रों में लक्ष्य पूरी तरह प्राप्त कर लिये गए हैं। सितम्बर, १९५७ के अन्त तक विकास खंडों (Development Blocks) में ५,४४५ मील कच्ची सड़कें और ३८५ मील पक्की सड़कें, बच्चों के १,४६२ नए स्कूल, ३,६११ वयस्क-शिक्षाकेंद्र (Adult Literacy Centres) और ३,७६३ पंचायती केंद्र और पुस्तकालय खुल चुके हैं। अगले वर्ष में २६ नए एन. ई. एस. ब्लाक (N.E.S. Blocks) खोलने और ११ मौजूदा खंडों को भरपूर विकास के खंडों में बदलने का कार्यक्रम बनाया गया है।

१०. सामुदायिक विकास के काम के साथ-साथ मेरी सरकार अपने दूसरे महकमों के द्वारा भी पंजाब के गांवों की आर्थिक उन्नति के अपने लक्ष्य को पूरा करने के लिए मजबूती से काम कर रही है। जहां तक सहकारिता का सम्बन्ध है दूसरी योजना के अधीन उधार देने, सामान की बिक्री, चीजें तैयार करने, भांडार इत्यादि की सहूलतें जुटाने में सामूहिक प्रगति की व्यवस्था की गई है। इस योजना-काल में सहकारी संस्थाओं के विकास के लिए काफी धन जुटाया गया है। पंजाब में ३१ दिसम्बर, १९५७ तक सभी प्रकार की सहकारी समितियों की संख्या बढ़ कर २३,८६१ हो गई है। १ अप्रैल, १९५६ को जब दूसरी पांच-साला योजना शुरू हुई थी, इन

नदी का पानी कुछ हद तक जमा करना शुरू कर देंगे और यह मुमकिन हो सकेगा कि साल १९५८-५९ में भाखड़ा नंगल प्राजैक्ट की नहरों से कुछ इलाकों में बारामासी सिंचाई हो सके ।

अब बांध नींव के सब से निचले स्थान से ३७२ फुट ऊंचा हो गया है और यहां कुल जितनी कंक्रीट (Concrete) बिछाई जानी है उसमें से आधी से अधिक कंक्रीट बिछाई जा चुकी है ।

दूसरी पांच-साला योजना में जो और योजनाएं तैयार होनी हैं उन में माधोपुर-ब्यास-लैंक, सरहिंद फीडर, पश्चिमी यमुना नहर का सुधार, दादरी सिंचाई योजना और नलकूप (Tube-well) योजनाएं विशेष स्थान रखती हैं । राज्य में वर्ष १९४७-४८ में जहां ३९ लाख एकड़ भूमि की सिंचाई होती थी वहां हमारी कोशिशों के कारण वर्ष १९५६-५७ में ६७ लाख एकड़ जमीन को सिंचाई मिलने लगी थी ।

सेम और थुर की समस्याओं ने जो कठिनाई पैदा कर दी है, सरकार उससे भलीभांति परिचित और चिंतित है । इस समय मोटे रूप में १७ लाख एकड़ क्षेत्र में थुर तथा सेम पाई जाती हैं । १९ लाख एकड़ जमीन ऐसी है जिस में सेम है पर थुर नहीं । इस के इलावा १२ लाख एकड़ थुर वाली और भी जमीन है जहां भूमिगत पानी का तल ऊंचा नहीं । इनके फलस्वरूप फसलों की उपज कम होने से हर साल भारी नुकसान होता है ।

इस हालत का मुकाबला करने के लिए बाढ़ कंट्रोल बोर्ड (State Flood Control Board) ने कई एक पग उठाए हुए हैं । इन का उद्देश्य यह है कि नदियों और नालों की बाढ़ से जिन इलाकों को हानि पहुंचती है उन्हें बचाया जाए और पानी के निकास के लिए मुनासिब प्रबन्ध किए जाएं ।

यह समस्या इतनी बड़ी और भीषण है कि यह पानी के निकास के साधारण तरीकों से हल नहीं की जा सकती । इस काम के लिए ट्यूबवैलों (Tube-wells) तथा कम गहरे कुओं से पंपों (Pumps) द्वारा ज्यादा से ज्यादा पानी निकालने का तरीका अपनाया जाएगा । यह काम विशेष रूप से तब हो सकेगा जब भाखड़ा-नंगल के बिजलीघरों से बिजली मिलने लग जाएगी । खुशकिस्मती से इस बिजली के भारी मात्रा में मिलने की संभावना है ।

हमारी नदियों में अभी भी इतना फ़ालतू पानी है कि हम उन से सिंचाई और बिजली की और सुविधाएं प्राप्त कर सकते हैं । इस सिलसिले में मेरी सरकार और नए प्राजैक्टों (Projects) को यथासमय जारी करने के लिए जल्दी-जल्दी डिजाइन (Designs) और खोज सम्बन्धी काम मुकम्मल करने में लगी हुई है ताकि हम अपनी आर्थिक उन्नति के लिए इन मूल्यवान प्राकृतिक साधनों से पूरा-पूरा लाभ उठा सकें ।

१६. सिंचाई के बाद अब मैं बिजली के बारे में कहूंगा । बिजली आज के युग में आर्थिक खुशहाली की पहली शर्त है । राज्य के बिजली विभाग का मुख्य उद्देश्य यह है कि बिजली सस्ते दरों पर मुहय्या की जाए । यह महकमा बिजली प्राप्त करने के

यह पता चल जाए कि वे पैदावार बढ़ाने में कैसे मदद दे सकते हैं? इस सिलसिले में २४ दिसम्बर, १९५७ को एक खाद्य-उत्पादन दिवस मनाया गया। देश भर में अपनी किसम का यह पहला आयोजन था। राज्य के सभी देहाती इलाकों में इस दिन सभाएं की गईं और हज़ारों की संख्या में किसानों ने इस बात की प्रतिज्ञा की कि वे अपनी पैदावार के मौजूदा स्तर को ज़रूर ऊंचा करेंगे।

खेती और सिंचाई की सहूलतों के बढ़ जाने से पैदावार में जो बढ़ौती हुई है उसकी बिक्री के लिए मंडियां कायम करना ज़रूरी हो गया है। राज्य में ३६ मंडियां कायम करने का निर्णय आगे ही हो चुका है। इनमें से सरसा, फतेहबाद, भट्टू कलां, बरवाला, आदमपुर, कलां वाली, बवानी खेड़ा, कैथल और मलसियां शाहकोट में मंडियां कायम करने का काम तेज़ी से हो रहा है। इन मंडियों से केवल खरीदने-बेचने की ज़रूरतें ही पूरी नहीं होंगी बल्कि काफी संख्या में मकान बनाने और खेती की पैदावार से माल तैयार करने और उनके वितरण के लिए उद्योग आदि कायम करने का भी प्रबन्ध हो सकेगा। इन मंडियों में गंदगी के निकास की नालियां और पानी पहुंचाने की आधुनिक सुविधाएं होंगी।

१३. जन-संस्था के रूप में पंचायतें अपने आप को मज़बूत करती जा रही हैं। जो मुकदमे उन्हें सीपे जाते हैं उनकी काफी संख्या को ये समझौते द्वारा ही निपटा देती हैं। वर्ष १९५७ में इन्होंने जितने मुकदमों का फ़ैसला किया उन में से ५२ प्रतिशत में इन्होंने समझौते कराए। देहात के विकास में भी इन्होंने प्रमुख योग दिया। मुझे इस बात की खुशी है कि सरकार ने पंचायतों के सदस्यों और उन के सैक्रेटारियों (Secretaries) को ट्रेनिंग देने के लिए समुचित प्रबन्ध किए हैं।

१४. इस साल भी वन-विभाग ने अपनी सरगर्मियों में संतोषजनक उन्नति की। इमारती लकड़ी और ईंधन की कमी को पूरा करने के लिए कई जगहों पर वृक्ष लगाने का काम किया जा रहा है और कुछ वर्षों में इन से लाभ मिलने लगेगा। वन-विभाग की देख-रेख में जो खाली इलाके पड़े हैं वहां पर पहले की तरह ही जंगल उगाने के लिए वृक्ष लगाए गए। कुल्लू और सिराज डिवीज़नों के उन जंगलों में जहां हृदबंदी नहीं हुई, भारी पैमाने में पौधे बीजे गए और लगाए गए। कांगड़ा के लंगभग एक हज़ार एकड़ क्षेत्र में जंगल उगाने का काम किया गया। होशियारपुर और रोपड़ के जंगल डिवीज़नों में इस साल लगभग ७०० एकड़ बंद क्षेत्र में वृक्ष लगाए गए। इस के अलावा एक हज़ार एकड़ से अधिक क्षेत्र में १२० मील लम्बी रेल की पटड़ियों के साथ साथ और एक हज़ार एकड़ क्षेत्र में २३० मील लम्बी सड़कों के किनारे वृक्ष लगाने का काम किया गया। भूमि की सुरक्षा और कटाव खाई हुई भूमि के सुधार की ओर भी ध्यान दिया जा रहा है।

१५. खेतीबाड़ी-प्रधान अर्थ-व्यवस्था में सिंचाई का प्रमुख स्थान है। इस लिए पंजाब की सिंचाई समस्या की ओर हमारा राज्य शुरू से ही खास ध्यान देता रहा है। मुझे यह बताते हुए प्रसन्नता होती है कि भाखड़ा बांध के निर्माण का काम प्रोग्राम के अनुसार हो रहा है। हमें उमीद है कि यहां हम आने वाली वर्षा ऋतु में सतलुज

और पूर्ववर्ती पंजाब के इलाकों में सरकार द्वारा चलाई जाने वाली रोड ट्रांसपोर्ट सर्विस (Road Transport Service), दोनों ही सफलतापूर्वक काम कर रही हैं। दोनों संस्थाएं ही व्यापारिक दृष्टिकोण से मजबूत हैं और सरकार को इन से काफी लाभ हो रहा है।

१९. इमारती सामान की कमी और उन की चढ़ी हुई कीमतों के बावजूद राज्य में इमारतें बनाने के काम में अच्छी प्रगति हुई है। मेरी सरकार मजदूरों की रिहाइश के लिए राज्य की औद्योगिक बस्तियों में मकान तैयार कर रही है। इस सिलसिले में अमृतसर में ३००, लुधियाना में १२४, बटाला में ५८, चंडीगढ़ में ३१२, राजपुरा में ४० और अम्बाला में ६० मकान तैयार हो चुके हैं। धारीवाल, भोगपुर, फगवाड़ा, भिवानी, रोहतक, सोनीपत, और गोबिन्दगढ़ में मकान बनाने का काम जारी है और आशा है कि इस वित्तिक वर्ष की समाप्ति से पहले ही इन मकानों में से लगभग २०० मकान मुकम्मल हो जाएंगे। विभाजन के कारण हस्पतालों, कालेजों और स्कूलों की हमारी बहुत सी जन-उपयोगी इमारतें हमारे हाथ से निकल गईं। इस कमी को पूरा करने के लिए हम ने कई एक योजनाएं चलाईं। इस दिशा में पिछले १० वर्षों में सन्तोष जनक प्रगति हुई है। वर्ष १९५७ में कई बड़े प्राजैक्ट (Project) मंजूर किए गए हैं। इन के अनुसार कुरुक्षेत्र और गुड़गांव में कालेजों की, नारायणगढ़ में एक गवर्नमेंट बेसिक ट्रेनिंग स्कूल (Government Basic Training School) की, चंडीगढ़ में एक सेंट्रल पालीटेक्निक (Central Polytechnic) की, हिसार में डेरी फार्म (Dairy Farm) की, धर्मसाला में एक बेसिक ट्रेनिंग कालेज (Basic Training College) की, जिला होशियारपुर के पालदी गांव में एक हस्पताल की और राज्य के विविध स्थानों में कम-आमदनी वाले लोगों के लिए रैस्ट हाउसों (Rest Houses) और युवक होस्टलों (Youth Hostels) की इमारतों का निर्माण होना है।

२०. चंडीगढ़ राजधानी परियोजना में काफ़ी तरक्की हुई है। फिर भी हम अपनी इच्छा के अनुसार इस काम में जितनी तेज़ी लाना चाहते थे, धन की कमी के कारण नहीं ला सके। राजधानी के विकास के सिलसिले में वर्ष १९५७ में एक खास बात यह हुई कि प्लानिंग कमीशन (Planning Commission) ने भारत सरकार और पंजाब सरकार के प्रतिनिधियों की एक सांझी कमेटी नियुक्त की। इस कमेटी के ज़िम्मे यह काम है कि वह चंडीगढ़ में निर्माण की प्रगति की जांच करे और पंजाब और पैप्सू के मिलने के कारण बढ़ी हुई ज़रूरतों का पता लगाए। इस कमेटी ने चंडीगढ़ में होने वाले काम की रफ़्तार पर सन्तोष प्रगट किया है। और राज्यों के इकट्ठा होने से जो ज़रूरतें बढ़ी हैं उन्हें पूरा करने के लिए कुछ और निर्माण कार्यों की भी स्वीकृति दी है। वर्ष १९५७-५८ में २० मील लम्बी सड़कें, गंदे पानी के निकास की १० मील लम्बी नालियां, बरसात का पानी निकालने वाली १२ मील लम्बी नालियां और पानी की २० मील लम्बी पाइप (Pipe) बिछाई गईं। पानी पहुंचाने के लिए दो टैंकियों का भी निर्माण किया गया। इनके इलावा स्त्रियों के हस्पताल में एक और हिस्सा तैयार किया गया, सैक्रेटेरियट (Secretariat) और पब्लिक लायब्रेरी

सभी साधनों से पूरा २ लाख उठाने की ओर विशेष ध्यान दे रहा है। इस बात के प्रयत्न किए जा रहे हैं कि आम लोगों की जरूरतों को पूरा करने के लिए बिजली का जल्दी से विस्तार किया जाए और उस की बांट का उचित प्रबन्ध हो। आज़ादी से पहले हमारे पास जोगिन्दर नगर में ४८,००० किलोवाट (Kilowatts) शक्ति का केवल एक ही बिजली घर था। पर अब गंगूवाल और कोटला के स्थानों पर ४८—४८ हजार किलोवाट (Kilowatts) शक्ति के दो और नए बिजली घर तैयार हो गए हैं। जरूरत पड़ने पर इन दोनों बिजली घरों में २६—२६ हजार किलोवाट (Kilowatts) शक्ति का एक एक सेट (set) और लगाया जा सकेगा ; इस समय जितनी बिजली पैदा की जा सकती है वह सारी की सारी इस्तेमाल हो रही है। जितनी बिजली पैदा होती है उस से मांग ज्यादा है। इस मांग को पूरा करने के लिए गंगूवाल और कोटला के बिजली घरों में २६—२६ हजार किलोवाट (Kilowatts) का एक-एक और यूनिट (Unit) जल्दी से लगाने की कोशिशें हो रही हैं। इस के अलावा भाखड़ा बांध के बाएं किनारे पर ४ लाख ५० हजार किलोवाट (Kilowatts) शक्ति का एक बिजली घर कायम करने की ओर भी विशेष ध्यान दिया जा रहा है। वर्ष १९५७-५८ में ३५० नए शहरों और गांवों में बिजली पहुंचाई गई। कुल्लू घाटी में भी बिजली पहुंचा दी गई है। लाहौल और सपीति के पिछड़े हुए कबीलों की दशा सुधारने के लिए इस इलाके की आरंभिक जांच कर ली गई है और जांच करने वाली पार्टी की सिफारिशों पर विचार हो रहा है। प्रस्ताव है कि वर्ष १९५८-५९ में लगभग ५०० नए गांवों को बिजली दी जाए। बिजली से जगमगाते हुए पंजाब के हर गांव के हर घर में बिजली का प्रकाश हो—इस स्वप्न को पूरा करना तो भविष्य के हाथों में है। परन्तु हम प्रति-दिन इस लक्ष्य के निकट पहुंचते जा रहे हैं। इस दिशा में अब तक जो काम किया जा चुका है, उस को देखते हुए हम निश्चय से कह सकते हैं कि कोई भी शक्ति हमें अपना लक्ष्य प्राप्त करने से नहीं रोक सकती।

१७. इस साल यातायात के साधनों में भी उन्नति हुई। दिसम्बर, १९५७ के अन्त तक लगभग २५० मील लम्बी सड़कें मुकम्मल हो चुकी हैं और १९५७-५८ के वैत्तिक वर्ष के अन्त तक कम से कम ३०० मील लम्बी सड़कें तैयार होने की संभावना है। इस वर्ष में ३० नई सड़कें चालू हुईं। इन में से कुछ प्रमुख सड़कें ये हैं : भिवानी-लोहारू, मुक्तसर-जलालाबाद, करनाल-असन्ध, रतिया-फतेहबाद-भट्टू, और रोपड़-नवां-शहर-गढ़शंकर-होशियारपुर। कुछ प्रमुख पुलों का निर्माण भी किया गया है। जालन्धर के पास जरनैली सड़क पर बई नदी का पुल आने-जाने के लिए खोल दिया गया है। यह भी संभावना है कि अम्बाला-कालका सड़क पर घग्गर नदी का पुल इस वैत्तिक वर्ष में ही चालू हो जाएगा।

१८. मार्ग परिवहन (Road Transport) के राष्ट्रियकरण में राज्य काफी आगे बढ़ चुका है। इस दिशा में विधान मंडल को यह बताते हुए मुझे प्रसन्नता होती है कि पूर्ववर्ती पैप्सू राज्य में काम कर रही ट्रांसपोर्ट कार्पोरेशन (Transport Corporation)

रिक्त १९५७-५८ के मौजूदा वैत्तिक वर्ष के अन्त तक फगवाड़ा, गोविन्दगढ़, हिसार और पठानकोट में चार और केन्द्र खोले जाएंगे। इन केन्द्रों में खेलों और मनोरंजन का प्रबन्ध है और इस कारण मजदूर इन में दिलचस्पी लेते हैं। इन केन्द्रों के काम में सुधार करने के लिए मालिकों और मजदूरों के प्रतिनिधियों पर सम्मिलित सलाहकार समितियां बनाई गई हैं। इन का सभापति श्रम विभाग का एक अधिकारी होता है। इस वर्ष के मध्य ये समितियां अमृतसर, छहरटा, जालंधर, पालमपुर, जोगिंदरनगर, अम्बाला और लुधियाना में बनाई गई।

मुझे यह कहते हुए संतोष हो रहा है कि इस वर्ष मालिकों और मजदूरों के सम्बन्ध विशेष रूप से अच्छे रहे। नैशनल एम्प्लायमेंट सर्विसिज़ (Directorate of National Employment Services) विभाग के सहयोग से अमृतसर के प्रमुख सनअती केन्द्र में पक्के रोजगार की एक ऐसी योजना लागू की गई, जिस से कि मजदूरों को अचानक बेकार होने से बचाया जा सके। बेहतर रोजगार की सहूलतें जुटाने के विचार से रोजगार के सम्बन्ध में नियमित रूप से जानकारी इकट्ठी करने की एक योजना जारी की गई है।

मजदूरों और मालिकों के झगड़ों को उचित रूप और तेज़ी से निपटाने के लिए लेबर ट्रिब्युनलों (Labour Tribunals) के अलावा तीन श्रम-अदालतें (Labour Courts) भी कायम की गईं। झगड़ों को निपटाने के तरीकों में भी सुधार हो रहा है।

२२. मेरी सरकार की नीति का एक महत्वपूर्ण पहलू यह है कि अनुसूचित जातियों, पिछड़ी हुई जमातों और विमुक्त जातियों की दशा को सुधारने के लिए कोशिशें की जाएं। दूसरी पंच-वर्षीय योजना में इस काम के लिए २०२ लाख रुपए रखे गए हैं। इन जातियों के छात्रों को शिक्षा-सम्बन्धी कई एक सहूलतें दी जाती हैं। उन्हें पढ़ाई के लिए वज़ीफे मिलते हैं। उनसे पढ़ाई की फ़ीस नहीं ली जाती और सार्वजनिक परीक्षाओं की फ़ीसों उन्हें लौटा दी जाती हैं। इन छात्रों को जो शिक्षा-सम्बन्धी सहूलतें दी गईं उन पर ३१ दिसम्बर, १९५७ तक १९,५७,००० रुपए खर्च हुए। इसके इलावा सरकार ने अपनी देख-रेख में चलने वाली तालीमी, टेक्निकल (Technical) और व्यावसायिक संस्थाओं में इन जातियों के छात्रों के लिए काफ़ी जगहें सुरक्षित की हुई हैं। इन लोगों की दशा को सुधारने के लिए जो योजनाएं बनाई गई हैं उन्हें अमल में लाने के लिए मुनासिब कदम उठाए जा रहे हैं। इन जातियों की सहूलत के लिए कुएं खुदवाए जा रहे हैं, पुराने कूओं की मरम्मत करवाई जा रही है, हैंड-पम्प (Hand-Pumps) लगवाए जा रहे हैं, मकान बनाने के लिए उन्हें माली मदद दी जा रही है, पंचायती केन्द्र स्थापित किए जा रहे हैं, और उन्हें टेक्निकल ट्रेनिंग (Technical Training) देने के लिए मुनासिब सहूलतें जुटाई जा रही हैं।

२३. राजनैतिक पीड़ितों को मदद देने के लिए मेरी सरकार की नीति स्पष्ट ही है। राजनैतिक पीड़ितों को सरकारी नौकरी में लेने के लिए सरकार ने आयु-सम्बन्धी नियमों

(Public Library) के भवनों के मुख्य ढांचे मुकम्मल किए गए और एक श्मशान का निर्माण किया गया। लड़कों के और लड़कियों के यहां जो कालिज बनाए जा रहे हैं, उनकी इमारतें मुकम्मल होने वाली हैं। चालू वित्तीय वर्ष में बीच वाली नदी पर पुल बनाने और पशु-हस्पताल की इमारत के निर्माण का काम शुरू किया गया। इस काम में सन्तोषजनक प्रगति हुई है। आगामी वित्तिक वर्ष में सैक्रेटेरियट (Secretariat) की इमारत मुकम्मल हो जाएगी और इसमें पूरी तरह दफ्तरों का काम शुरू हो जाएगा। जमीन के नीचे एक जलाशय भी तैयार किया जाएगा जिस में २० लाख गेलन पानी इकट्ठा किया जा सकेगा। विधान सभा के भवन के निर्माण का काम जल्दी ही शुरू कर दिया जाएगा और इस पर अगले साल में काफ़ी काम हो जाएगा। रिहायशी, व्यापारिक और औद्योगिक प्लोटों (Plots) को बेचने का काम तेज़ किया जा रहा है। इस साल प्राइवेट (Private) गृह-निर्माण के काम के लिए ४२ लाख रुपए के कर्ज दिए गए जिस से इस दिशा में काफ़ी तरक्की हुई।

२१. मेरी सरकार पंजाब की औद्योगिक आवश्यकताओं को पूरा करने के लिए पूरा प्रयत्न कर रही है और वर्ष १९५७ में इस दिशा में काफ़ी प्रगति हुई। इस वर्ष सभी बड़े उद्योगों के उत्पादन में काफ़ी बढ़ती हुई और कई उद्योगों की उत्पादन-शक्ति भी बढ़ाई गई। राज्य में अब सूती कपड़ा बनाने वाली मिलों की संख्या छः हो गई है। इन में एक तो पूर्ववर्ती पैम्सू राज्य की मिल शामिल है, और दूसरे अमृतसर की एक मिल ने भी फिर से काम करना शुरू कर दिया है। पिछले वर्ष के मुकाबले में जबकि सूत और कपड़े का उत्पादन क्रमशः १४५ लाख पौंड और ३९८ लाख गज्र था, इस वर्ष यह उत्पादन बढ़कर क्रमशः २१६ लाख पौंड और ६८३ लाख गज्र हो गया। खांड के उद्योग ने भी विशेष प्रगति की। भोगपुर, पानीपत और रोहतक की तीन नई खांड मिलों ने जिन्हें सहकारी आधार पर चलाया गया है, उत्पादन शुरू कर दिया है। सीमेंट, कागज, सिलाई की मशीनों, बाइसिकलों, मशीनों के पुर्जों और खेती के औज़ारों के उद्योगों में भी उत्पादन बढ़ा है। औद्योगिक संगर्मी के बढ़ जाने से मेरी सरकार पर धन और टैक्निकल (Technical) सहायता जुटाने की ज़िम्मेदारी बढ़ गई है। उद्योगों को सहायता देने की समस्या पर विशेष ध्यान दिया गया है। यह सहायता उन्हें उद्योगों के लिए राज्य सहायता कानून (State Aid to Industries Act) के अन्तर्गत दी जाती है। औद्योगिक कर्जों के रूप में वर्ष १९५७-५८ के मध्य ३६ लाख रुपए का प्रबन्ध किया गया। नीलोखेड़ी पाली-टैक्निक (Polytechnic), जिसे पहले भारत सरकार चलाती थी, को पंजाब सरकार ने अपने प्रबन्ध में ले लिया है। यहां छात्रों को इंजीनियरिंग (Engineering) सम्बन्धी विषयों की ट्रेनिंग (Training) दी जाती है। लुधियाना के स्थान पर एक औद्योगिक क्षेत्र की स्थापना की जा रही है। मालेरकोटला और बटाला में भी ऐसे ही औद्योगिक क्षेत्र बनाने की योजनाएं बनाई जा रही हैं।

श्रम विभाग पहले की तरह ही मजदूरों के कल्याण की देखभाल का काम करता रहा। मौजूदा श्रम कल्याण केन्द्रों (Labour Welfare Centres) के अति-

स्कूल सरकारी प्रबन्ध में ले लिए गए । पहली अक्टूबर, १९५७ से स्थानीय संस्थाओं के १०,०६२ स्कूल सरकारी अधिकार में आ गए हैं । मुझे आशा है कि इस कार्यवाही से इन स्कूलों में शिक्षा और अनुशासन दोनों में ही सुधार होगा । शिक्षा के क्षेत्र में दूसरी मार्क की बात यह हुई है कि १ अक्टूबर, १९५७ से सभी सरकारी स्कूलों में पहली से पांचवीं जमात तक प्राइमरी शिक्षा मुफ्त कर दी गई है । कांगड़ा और महिंदरगढ़ के जिलों के सरकारी स्कूलों में १ सितम्बर, १९५७ से मिडल तक की मुफ्त शिक्षा का प्रबन्ध कर दिया गया है । मेरी सरकार स्कूलों और कालिजों के अध्यापकों की नौकरी को बेहतर बनाने के लिए उत्सुक रही है । पिछले साल अध्यापकों की कुछ श्रेणियों की तनखाहें बढ़ाई गई थीं । इस के इलावा पंजाब सरकार ने अपने कर्मचारियों की तनखाहों पर फिर से विचार करने के लिए एक कमेटी बनाई थी । इस कमेटी की सिफारिशों के अनुसार १ मई, १९५७ से सरकारी स्कूलों और कालिजों के अध्यापकों के वेतन बढ़ा दिए गए हैं ।

टैक्निकल (Technical) शिक्षा के क्षेत्र में एक खास फैसला यह हुआ है कि टैक्निकल (Technical) शिक्षा के लिए एक स्टेट बोर्ड (State Board for Technical Education) कायम किया जाए । इसके नीचे टैक्निकल शिक्षा का एक महकमा इसकी कार्यकारिणी (Executive Agency) के तौर पर काम करेगा । राज्य में टैक्निकल शिक्षा और प्रशिक्षण सम्बन्धी सारे प्रोग्राम इसी महकमे के अधीन होंगे । इस बोर्ड (Board) के बनने से टैक्निकल (Technical) शिक्षा के स्तर में विशेष सुधार होगा और अलग अलग महकमों की कार्यवाही में तालमेल पैदा होगा । यह संस्था जल्दी ही कायम कर दी जाएगी । टैक्निकल (Technical) शिक्षा के विस्तार के लिए पंजाब सरकार ने एक और महत्वपूर्ण फैसला यह किया है कि चंडीगढ़ के इंजीनियरिंग कालेज (Punjab Engineering College) को इतना बढ़ा दिया जाए कि अन्त में उसमें २४० छात्र डिग्री कोर्स (Degree Course) की और १० छात्र मार्ग इंजीनियरिंग (Highway Engineering) की ऊंची (Post-Graduate) शिक्षा प्राप्त कर सकें । यह फैसला भी किया गया है कि इंजीनियरिंग (Engineering) की प्राइवेट (Private) संस्थाओं को भी सहायता-अनुदानों (grants-in-aid) के रूप में मदद दी जाए । इससे पंजाब में टैक्निकल (Technical) शिक्षा के सारे क्षेत्र में तरक्की होगी ।

२६. इस समय हम दूसरी पांच-साला योजना के दूसरे वर्ष में से गुज़र रहे हैं । पंजाब और पैप्सू की सांझी योजना की कुल रकम १६६ करोड़ रुपए हैं । इस में से २४ करोड़ १९५६-५७ के पहले वर्ष में खर्च किए गए । अनुमान है कि १९५७-५८ के दौरान लगभग ३४ करोड़ रुपए खर्च होंगे । अगले वित्तिक वर्ष की योजना आप के सामने वित्त-मंत्री रखेंगे । प्रारम्भिक कठिनाइयों और सामान की कमी के बावजूद हमारी तरक्की की रफ्तार कुल मिला कर सन्तोष-जनक रही । मैं

में ढील कर दी थी जिस से ४५ वर्ष की आयु तक के राजनैतिक पीड़ित सरकारी नौकरियों में लिए जा सकते हैं। इस रियायत को ३१ दिसम्बर, १९५८ तक एक और साल के लिए बढ़ा दिया गया है। जरूरतमंद राजनैतिक पीड़ितों को माली सहायता भी दी जा रही है।

जो राष्ट्रीय और सामाजिक आन्दोलन हम पहले स्वीकृत कर चुके हैं उनके इलावा आज़ाद हिन्द फ़ौज, किरती लहर, किसान मोर्चा, प्रजामंडल कांग्रेस आदि आन्दोलन भी राष्ट्रीय आन्दोलन मान लिए गए हैं। अब इन आन्दोलनों में भाग लेने वाले पीड़ितों को भी सरकार की ओर से दी जाने वाली वे सभी सहुलतें मिलने लगेंगी जो राजनैतिक पीड़ितों को मिल रही हैं।

२४. जहां तक सेहत और इलाज का सम्बन्ध है मेरी सरकार ने हस्पतालों और डिस्पेंसरियों की सुविधाओं को बढ़ाने के लिए अपनी कोशिशें जारी रखीं। कई एक जगहों की सिविल डिस्पेंसरियों (Civil Dispensaries) को सरकारी प्रबन्ध में लेने का भी विचार है, ताकि उनमें जरूरी सुधार लाए जा सकें। हमने दांतों के इलाज का प्रबन्ध करने के लिए भी कदम उठाए हैं। इस सिलसिले में फ़िरोज़पुर और रोहतक में दो क्लिनिक (Clinics) खोले गए हैं। इनके इलावा पांच और क्लिनिक (Clinics) दूसरी पांच-साला योजना के दौरान खोले जाएंगे। इनमें से दो को तो चालू आर्थिक वर्ष में ही खोलने का विचार है। इस समय पंजाब में ७८३ हस्पताल और डिस्पेंसरियां काम कर रही हैं। इन में इलाज के लिए ११,७०८ मरीजों को रखने का इंतज़ाम है। इन आंकड़ों से पता चलता है कि पंजाब में प्रत्येक २१,६३० आदमियों के लिए एक चिकित्सालय और उनमें प्रत्येक १,४६७ आदमियों के लिए एक ब़ैड (Bed) का प्रबन्ध है। वर्ष १९५७ में मलेरिया, कोढ़, प्लेग, हैज़ा और चेचक की रोक-थाम और उन पर काबू पाने के लिए आवश्यक कार्यवाही जारी रही। राज्य में बच्चों-जच्चाओं की मृत्यु संख्या और आम मृत्यु-संख्या घट रही है। यह हमारी सेहत में सुधार का पक्का सबूत है। यहां मैं मज़दूरों के लिए चलाई गई सरकारी बीमा योजना की चर्चा भी करना चाहूंगा। यह योजना १९५३ से राज्य में चालू है। इस योजना की एक बड़ी बात यह है कि इसके अधीन केन्द्रीय सरकार और मज़दूरों के सरकारी बीमा की कार्पोरेशन (Employees' State Insurance Corporation) ने इस बात की ज़िम्मेदारी ले ली है कि बीमा कराने वाले मज़दूरों के परिवारों को भी १ अप्रैल, १९५८ से डाक्टरी सहायता दी जाए। परिवार नियोजन के सिलसिले में चालू वित्तिक साल में राज्य में ५ शहरी और ८ देहाती परिवार नियोजन क्लिनिक (Family Planning Clinics) खोले जा रहे हैं। ये क्लिनिक (Clinics) एक परिवार नियोजन अफसर (State Family Planning Officer) के अधीन काम करेंगे। शहरी और देहाती दोनों ही क्षेत्रों में पानी पहुंचाने, पानी के निकास और सफाई की विविध योजनाओं को चालू करने के लिए भी कोशिशें हो रही हैं।

२५. शिक्षा के क्षेत्र में इस साल सब से बड़ी बात यह हुई कि स्थानीय संस्थाओं के

खोले गए हैं। असहाय और अनाथ बच्चों के लिए एक आश्रम खोला गया है और अंधों के लिए एक रिहायशी संस्था कायम की गई है। जो लोक-हितकारी संस्थाएं सेवा भाव से समाज-कल्याण का काम करती हैं, उन को माली सहायता देने का कार्यक्रम भी इस विभाग ने अपना रखा है। मेरी सरकार दिसम्बर, १९५७ के अन्त तक ऐसी १०२ संस्थाओं को साढ़े सात लाख रुपए की माली सहायता दे चुकी है।

राज्य सरकार ने पंजाब की शु-कल्याण परिषद् (Punjab Council for Child Welfare) को एक काफी बड़ी रकम दी है ताकि यह संस्था अपाहिज बच्चों की शिक्षा और उन के रहने के लिए एक आश्रम को सफलता से चला सके। इस योजना से न केवल अपाहिज बच्चों की एक लम्बे समय से महसूस की जा रही भारी जरूरत पूरी हो गई है बल्कि सभी ओर से इस संस्था की सराहना भी हुई है। प्रस्ताव है कि इस आश्रम में तीन विभाग खोले जाएं। एक विभाग का सम्बन्ध तो शारीरिक चिकित्सा (Physio-Therapy) से होगा, दूसरे का धन्धों की सहायता से चिकित्सा (Occupational Therapy) करने से होगा और तीसरी शैल्टर वर्कशाप (Shelter Workshop) होगी।

खेलों की ओर भी इस साल पहले की तरह ध्यान दिया गया। समाज कल्याण के महकमे में एक अलग शाखा इस काम के लिए खोली गई है। यह शाखा राज्य में खेलों के कार्यक्रम बनाएगी और उन्हें चलाएगी। चालू वित्तिक वर्ष में खेलों के लिए जितने खर्च की व्यवस्था की गई, उस में कुछ नई योजनाओं पर होने वाला खर्च भी शामिल है। इन नई योजनाओं में, हाकी, क्रिकेट, फुटबाल और टेनिस जैसी खेलों को सिखाने के लिए स्पोर्ट्स कोचिंग सेंटर (Sports Coaching Centres), जाखू (शिमला) में स्केटिंग-मार्ग (Skating Run-way) का निर्माण, चंडीगढ़ में सुखना चो की झील में विहार नौकाओं की क्लब (Yacht Club) बनाना और राज्य में डिवीजन के सभी सदर स्थानों में खिलाड़ियों के लिए गैस्ट हाऊसों (Guest Houses) और युवक-कल्याण होस्टलों (Youth Welfare Hostels) की स्थापना आदि शामिल है। राज्य स्तर पर एक कला परिषद् (Punjab Council of Arts) भी कायम की गई है। यह संस्था राज्य में हो रहे सांस्कृतिक और ललित कलाओं सम्बन्धी कामों में ताल-मेल पैदा करेगी, इन्हें सहायता देगी, इन का उत्साह बढ़ाएगी और प्राइवेट या सरकारी संस्थाओं की मदद से इस दिशा में विभिन्न कार्यक्रमों को अमली रूप देगी।

२९. प्रचार (Publicity) के क्षेत्र में पंचायतों को रेडियो देने, जिलों में सूचना-केन्द्र कायम करने, देहाती क्षेत्रों में प्रचार करने, फिल्में बनाने और प्रचार सम्बन्धी सामग्री छापने की योजनाएं पहले की तरह ही तरक्की करती रहीं।

३०. मैं यहां अपनी उस ज़िम्मेदारी का भी सरसरी तौर पर जिक्र करना चाहता हूं जो आप की सरकार ने मुझे व्यक्तिगत रूप से दी हुई है। यह काम सरकारी कर्मचारियों की सभी श्रेणियों के अभ्यावेदनों (Memorials) और प्रतिवेदन

यहां इस बात की खास तौर पर चर्चा करना चाहता हूं कि हमें खेती-बाड़ी की उपज बढ़ाने के क्षेत्र में शानदार सफलता मिली है। वर्ष १९५६-५७ में अनाज की कुल उपज ५४.७३ लाख टन थी। पहली पांच-साला योजना के अन्त में अनाज की जो पैदावार थी उस से यह पैदावार १०.३७ लाख टन अधिक थी। योजना आयोग (Planning Commission) ने दूसरी योजना में इस क्षेत्र में हमारे राज्य के लिए निश्चित लक्ष्य को बढ़ा कर १४.४ लाख टन कर दिया है। लेकिन पहले ही साल में हमें जो सफलता मिली उस को देखते हुए हमें उमीद है कि हम इस लक्ष्य को भी पूरा कर लेंगे।

केन्द्र और राज्यों के आंकड़ा अधिकारियों के एक सांझे सम्मेलन में की गई एक सिफ़ारिश के अनुसार राज्य के आर्थिक और आंकड़ा सम्बन्धी विभाग में एक संयोजना शाखा (Planning Cell) जोड़ी गई है। इस शाखा का काम इस बात का पता लगाना है कि दूसरी योजना के अरसे में कितनी तरक्की हुई है। इस समय यह शाखा दूसरी योजना की तरक्की के सम्बन्ध में आंकड़े इकट्ठे करने का काम कर रही है।

२७. मेरी सरकार राज्य में भाषाओं की समस्या की ओर काफ़ी ध्यान दे रही है और समय बीतने के साथ साथ इस समस्या की ओर सरकार का ध्यान बढ़ता ही जा रहा है। सरकार की भाषा सम्बन्धी समस्याओं को सुलझाने के लिए जिस भाषा विभाग की स्थापना की गई थी, वह सन्तोषजनक रूप से काम कर रहा है। इस समय इस विभाग का अधिकतर काम अंग्रेज़ी में मौजूद सरकारी रिकार्ड को पंजाबी और हिंदी में बदलने का है। इस सरकारी रिकार्ड में नियमावली सम्बन्धी पुस्तकें (Manuals) संहिताएं (Codes) और फार्म (Forms) सभी कुछ शामिल हैं। इस दिशा में वर्ष १९५७ के अन्त तक यह विभाग विभिन्न प्रकार के सरकारी रिकार्ड (Records) और कानूनों इत्यादि के १,२१३ पृष्ठों का हिंदी में अनुवाद कर चुका है। इसी प्रकार रिकार्ड (Records) के १,४४२ पृष्ठों का अंग्रेज़ी से पंजाबी में अनुवाद किया जा चुका है। प्रशासन-सम्बन्धी और आम इस्तेमाल में आने वाले सभी प्रकार के शब्दों की सूचियां तैयार करने का काम भी पूरे जोरों पर है। इसी तरह कुछ ऐसे शब्दकोश बनाने का काम भी शुरू किया गया है जिनसे जन-साधारण आम तौर पर और सरकारी कर्मचारी खास तौर पर लाभ उठा सकें। इस के अतिरिक्त हिंदी और पंजाबी के दरबार आयोजित करना, हिंदी और पंजाबी में इनामी मुकाबले कराना और हिंदी और पंजाबी में मासिक साहित्यिक पत्रिकाएं निकालना इस विभाग का विशेष काम है।

२८. मेरी सरकार ने सामाजिक कल्याण का जो विभाग खोल रखा है, उस की कार्य-वाही का भी मैं यहां खास तौर पर जिक्र करना चाहता हूं। अढ़ाई वर्ष के थोड़े से समय में ही इस विभाग ने कई एक बड़ी और दूररस कल्याणकारी योजनाएं चलाई हैं। गरीब बच्चों के लिए इंदिरा हालीडे होम (Indira Holiday Homes

ढाँचे में एक महान् परिवर्तन आ जाएगा। पंजाब में जो औद्योगिक उन्नति हो रही है उस से भी हमें अपने उज्ज्वल भविष्य का पता चलता है। भाखड़ा-नंगल परियोजना और सरकार की औद्योगिक नीति से हमारे राज्य में धन-धान्य की बढ़ती हो रही है। इसके साथ ही राज्य की जनता में पुनर्जागरण की भावनाएं उठ रही हैं। इन्हें लाने के लिए, मेरी सरकार ने शिक्षा-दीक्षा का नया ढाँचा खड़ा करने के लिए एक बहुत बड़ा कार्यक्रम अपनाया हुआ है। मुझे पूरा विश्वास है कि इस राज्य का भविष्य मजबूत नीतियों पर खड़ा किया जा रहा है। जिस लगन और धीरज के साथ मेरी सरकार एक लोक-कल्याणकारी राज्य को कायम करने पर कसर कसे हुए है, उसको देखते हुए मुझे इस बात में ज़रा भी सन्देह नहीं कि आने वाले सालों में उसे अधिकाधिक कामयाबी मिलेगी। अब तक जो सफलता हमें मिली है उससे यही नतीजा निकलता है।

३३. आप से आज्ञा लेने से पहले मैं आप का ध्यान आप की उन बड़ी हुई जिम्मेदारियों की ओर भी दिलाना चाहता हूँ जो प्रादेशिक समितियों (**Regional Committees**) को कायम करने से आप पर आ गई हैं। यह साल इन समितियों के काम का पहला साल होगा और यह बात पूरी तरह आपके हाथों में है कि वे अपने काम में किस तरह सफल होते हैं। दरअसल उनकी सफलता ही इस राज्य की प्रगति और शान्ति की कुंजी है। मैं कामना करता हूँ कि आप सद्भावना, शान्ति और दृढ़ता से सभी समस्याओं पर विचार करें और पंजाब को प्रगति के रास्ते पर आगे ले जाएं।

ईश्वर आप को सफलता दे !

जय हिंद !

PANEL OF CHAIRMEN

Mr. Speaker : Under Rule 13(1) of the Rules of Procedure and Conduct of business in the Punjab Legislative Assembly, I nominate the following members to serve on the Panel of Chairmen :—

- (1) Khan Abdul Ghaffar Khan.
- (2) Sardar Gurbachan Singh Bajwa.
- (3) Chaudhri Shri Chand.
- (4) Shri Lal Chand.

Mr. Speaker : Now the Secretary will make an announcement.

ANNOUNCEMENT BY THE SECRETARY

Secretary : Sir, I beg to lay on the Table a statement showing the Bills which were passed by the Punjab State Legislature during its first session and second session, 1957, and assented to by the President/Governor.

STATEMENT

- (1) The Punjab Cotton Ginning and Pressing Factories (Amendment) Bill, 1957.
- (2) The Punjab Resumption of Jagirs Bill, 1957.
- (3) The Punjab State Legislature (Vacation of Seats) Bill, 1957.
- (4) The Punjab Land Revenue (Surcharge) (Second Amendment) Bill, 1957.

(Representations) पर विचार करने का है जिन्हें सरकार वर्ष १९५२ और वर्ष १९५६ के बीच रद्द कर चुकी थी। यह काम मुझे विशेष तौर पर सौंपा गया था और सरकार ने हर मामले में मेरी राय को मानना स्वीकार कर लिया था। इस सिलसिले में कुछ ५४७ याचिकाएं प्राप्त हुईं जिन में से ३५० पर विचार किया जा चुका है। जो मामले बाकी रह गए हैं उन में से २५ पर विचार हो रहा है और बाकी १७२ मामलों में अभी महकमों की ओर से पूरे कागजात प्राप्त नहीं हुए। जिन ३५० मामलों पर विचार हो चुका है उन के परिणाम इस प्रकार हैं: १४ मामलों में पहले फ़ैसले उलट दिए गए, २३ मामलों में फ़ैसलों में संशोधन किया गया, ६१ मामलों में पुराने फ़ैसले सही करार दिए गए और २२२ मामले ऐसे थे जिन में जांच के बाद यह देखा गया कि वे पुनर्विचार की शर्तें ही पूरी नहीं करते।

अगरचे इस काम से मेरा बोझ बढ़ गया है लेकिन मैंने यह काम इस उमीद से किया है कि इस से सरकारी कर्मचारी अपने आप को अधिक सुरक्षित समझेंगे। दरअसल इन सरकारी कर्मचारियों की मेहनत और कोशिशों से ही आगे आप की नीतियां सिरें चढ़ती हैं।

३१. इस अधिवेशन के दौरान आप को साल १९५५-५६ के बजट (Budget) की जांच-पड़ताल और उस पर विचार करने का अवसर मिलेगा जिसे मेरी सरकार कुछ ही दिनों में पेश करेगी। इस सिलसिले में मैं इस बात का जिक्र करना चाहता हूं कि राष्ट्रपति ने जिस दूसरे वित्त आयोग (Finance Commission) की नियुक्ति की थी, उस ने भारत सरकार को अपनी रिपोर्ट पेश कर दी है। यह खुशी की बात है कि इस आयोग ने अधिक केन्द्रीय सहायता दिए जाने के बारे में राज्य सरकार की राय बहुत हद तक स्वीकार कर ली है। इस कमीशन की सिफारिशों के नतीजे के तौर पर अब राज्य को केन्द्रीय सहायता के तौर पर जो रकम मिलेगी वह उस रकम से लगभग २६ करोड़ रुपए अधिक होगी जोकि पहले वित्त आयोग की सिफारिशों के फलस्वरूप मिल रही थी। मेरी सरकार नए वित्त आयोग के प्रति इस बात के लिए आभारी है कि उसने पंजाब की जरूरतों को अच्छी तरह से समझा। मेरी सरकार कुछ ही दिनों में जो नया बजट (Budget) पेश करेगी, वह इन सिफारिशों से मिलने वाले लाभों को दृष्टि में रख कर ही बनाया जा रहा है। आप को इन लाभों पर विस्तृत रूप से विचार करने, उन को समझने और उन पर विचार प्रगट करने का मौका मिलेगा।

३२. मैंने संक्षेप में आप के सामने अपनी सरकार की नीति और सरगमियों का जिक्र किया है। पंजाब और यहां के लोग तरक्की के रास्ते पर मजबूत कदमों और दृढ़ इरादों से बढ़े हैं। सरकार ने पंजाब के निवासियों की खुशहाली के लिए हर मुमकिन कोशिश की है। भाखड़ा-नंगल परियोजना उस शानदार क्रान्ति की प्रतीक है जिस में से पंजाब इस समय गुजर रहा है। इस परियोजना से हम पहले ही लाभ उठा रहे हैं और इस पर जो तरक्की हुई है, उसे देखते हुए मैं दावे से कह सकता हूं कि जब यह परियोजना मुकम्मल हो जाएगी तो उस समय राज्य के सारे आर्थिक

Minister for Revenue : Sir, I beg to move for leave to withdraw the Punjab Land Revenue (Amendment) Bill.

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਬਿਲ ਜੋ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਉੱਤੇ ਜੋ ਸਿਲੈਕਟ ਕਮੇਟੀ ਮੁਕਰਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਉਸ ਸਿਲੈਕਟ ਕਮੇਟੀ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਬਾਅਦ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿ ਇਹ ਬਿਲ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਡਰਾਫਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਜਿਸ ਮੁਦੇ ਲਈ ਇਹ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਇਹ ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਇਸ ਵਿਚ ਕਮੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਰੁਸਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਿਆ ਜਾਏ ਅਤੇ ਫਿਰ ਸਿਲੈਕਟ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਜੋ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿਚ ਨਵਾਂ ਬਿਲ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਛੇਤੀ ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਏ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਵਾਪਸ ਲਿਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਹਤਰ ਅਤੇ ਮੁਕੰਮਲ ਬਿਲ ਹਾਊਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾ ਸਕੇ।

ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਆਪ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇ ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਇਕ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਸਿਲੈਕਟ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਇਹ ਗੱਲ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ defect ਹੈ, ਇਸੇ ਦੁਰਾਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸਿਲੈਕਟ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਪੜ੍ਹਨ ਦੇ ਬਾਦ ਇਹ ਸੁਨਾਇਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ defects ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਇਸਨੂੰ ਦੁਰੁਸਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ : ਸਿਲੈਕਟ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਤੋਂ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਰਿਪੋਰਟ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੁਝ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਆਈ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ ਇਹ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਿਆ ਜਾਏ।

ਵਿਜੇ ਸ਼ਰਮਾ (ਸ਼੍ਰੀ ਮੋਹਨ ਲਾਲ) : ਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਰਿਪੋਰਟ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ ਕਰਨੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਹ ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ ਇਕ ਨਵੀਂ ਕਲਾਜ਼ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੋਕਿ ਆਰੀਜਨਲ ਬਿਲ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ ਕਿ ਆਰੀਜਨਲ ਬਿਲ ਵਿੱਚ ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਸ਼ਾਇਦ ਲੀਗਲ ਡਿਫੈਕਟ ਹੈ।

ਵਿਜੇ ਸ਼ਰਮਾ : ਜੀ ਹਾਂ, ਲੀਗਲ ਡਿਫੈਕਟ ਹੈ।

Mr. Speaker: Motion moved—

That leave be granted to withdraw the Punjab Land Revenue (Amendment) Bill.

Mr. Speaker : Question is—

That leave be granted to withdraw the Punjab Land Revenue (Amendment) Bill.

(The motion was carried)

THE PUNJAB LAND REVENUE (SPECIAL CHARGES) BILL 1957

(SELECT COMMITTEE REPORT PRESENTED AND CONSIDERED)

Minister for Revenue (Giani Kartar Singh) : Sir, I beg to present the report of the Select Committee on the Punjab Land Revenue (Special Charges) Bill.

- (5) The Prisons (Punjab Amendment) Bill, 1957.
- (6) The Punjab Laws (Application) Bill, 1957.
- (7) The Punjab Courts Laws (Extension) Bill, 1957.
- (8) The Punjab Security of Land Tenures (Amendment) Bill, 1957.
- (9) The Punjab Khadi and Village Industries Board (Amendment) Bill, 1957.
- (10) The Pepsu Tenancy and Agricultural Lands (Amendment) Bill, 1957.
- (11) The Societies Registration (Punjab Amendment) Bill, 1957.
- (12) The Punjab Cinemas (Regulation) (Amendment) Bill, 1957.
- (13) The Capital of Punjab (Development and Regulation) (Amendment) Bill, 1957.
- (14) The Punjab Entertainments Duty (Amendment) Bill, 1957.
- (15) The Punjab Instruments (Control of Noises) (Amendment) Bill, 1957.
- (16) The Criminal Law Amendment (Extension) Bill, 1957.
- (17) The Punjab Special Powers (Press) (Amendment) Bill, 1957.
- (18) The Punjab Mechanical Vehicles (Bridge Tolls) Bill, 1957.
- (19) The Punjab Appropriation (No. 3) Bill, 1957.
- (20) The Punjab Passengers and Goods Taxation (Amendment) Bill, 1957.
- (21) The Punjab Urban Immovable Property Tax (Amendment) Bill, 1957.

PAPERS LAID ON THE TABLE

Chief Minister (Sardar Partap Singh Kairon) : Sir, I beg to lay on the Table Ordinances Nos. 9 of 1957 and 1 of 1958.

Minister for Finance (Shri Mohan Lal) : Sir, I beg to lay on the Table the additions made by the Governor to Schedules 'A' and 'B' referred to in regulation 3 (b) and 5(c) respectively of the Punjab Public Service Commission (Limitation of Functions) Regulations, 1955, as required by clause (5) of Article 320 of the Constitution.

Minister for Finance (Shri Mohan Lal) : Sir, I also lay on the Table—

- (1) The Finance Account of the Government of Punjab for the year 1952-53 and Audit Report, 1953.
- (2) The Finance Account of the Government of Pepsu for the year 1955-56, and Audit Report, 1956.
- (3) The Appropriation Accounts of the Government of Pepsu for the year 1955-56 and Audit Report, 1957.
- (4) The Appropriation Accounts of the Government of Punjab for the year 1955-56 and Audit Report, 1957.

THE PUNJAB LAND REVENUE BILL

(SELECT COMMITTEE REPORT PRESENTED, LEAVE TO WITHDRAW THE BILL SOUGHT)

Minister for Revenue (Giani Kartar Singh) : Sir, I beg to present the final report of the Select Committee on the Punjab Land Revenue (Amendment) Bill.

[ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ]

ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਸ ਤੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦੀ assent ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਫਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਸਿਲੈਕਟ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਹਾਊਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਦਾ ਹਾਂ।

Mr. Speaker : Motion moved—

That the Punjab Land Revenue (Special Charges) Bill, as reported on by the Select Committee, be taken into consideration.

ਚੌਧਰੀ ਧਰਮ ਸਿੰਹ ਰਾਠੀ (ਸੰਭਾਲਕਾ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਅਮੀ ਅਮੀ ਜੋ motion ਇਸ ਬਿਲ ਕੋ consider ਕਰਨੇ ਕੇ ਲਿਐ ਆਈ ਹੈ ਮੈਂ ਉਸ ਕੋ oppose ਕਰਨੇ ਕੇ ਲਿਐ ਖੜਾ ਹੁਆ ਹੂੰ। ਮੁਝੇ ਯਹ ਬਿਲ ਦੇਖ ਕਰ ਬੜਾ ਤਾਜ਼ੁਬ ਹੁਆ ਹੈ ਕਯੋਂਕਿ ਹਮਾਰੇ Revenue Minister ਸਾਹਿਬ ਕਈ ਬਾਰ ਮੇਰੇ ਸਾਥ lecture ਦੇਂਦੇ ਰਹੇ ਹੈਂ, ਵਹ ਐਰ ਮੈਂ ਏਕ ਸਾਥ ਰਹੇ ਹੈਂ ਐਰ ਮੈਂ ਜਾਨਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਵਹ ਕਹੱਦੇ ਰਹੇ ਹੈਂ ਕਿ ਵਹ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰੋਂ ਕੋ ਬੜੇ ਹਮਦਰਦ ਹੈਂ, ਬੜੇ ਸਾਥੀ ਹੈ। ਯਹ ਬਾਤ ਵਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਕਹੱਦੇ ਆਏ ਹੈਂ। ਲੇਕਿਨ ਜ਼ਾਨੀ ਜੀ ਕੀ ਤਰਫ ਸੇ ਮੈਂ ਨੇ ਯਹ ਬਿਲ ਦੇਖਾ ਤੋ ਮੁਝੇ ਬੜੀ ਹੈਰਾਨੀ ਭੀ ਹੁਈ ਐਰ ਬੜਾ ਅਫਸੋਸ ਭੀ ਹੁਆ। ਇਸ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕੇ ਦਿਮਾਗ ਮੇਂ ਯਹ ਬਾਤ ਆ ਗਈ ਹੈ, Party in power ਕੇ ਦਿਮਾਗ ਮੇਂ ਯਹ ਬਾਤ ਆ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਅਗਰ ਟੈਕਸ ਲਗਾਏ ਜਾਏਂ ਤੋ ਉਨ ਗ਼ਰੀਬ ਕਿਸਾਨੋਂ ਪਰ ਹੀ ਲਗਾਏ ਜਾਏਂ ਜੋਕਿ ਖੇਤੀ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਹੈਂ। ਗ਼ਰੀਬ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰੋਂ ਪਰ ਟੈਕਸ ਲਗਾਏ ਜਾਏਂ। ਇਸ ਕੇ ਲਿਐ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਅਮੀ ਯਹ ਦਲੀਲ ਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਕੋ ਰੁਪਏ ਕੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਐਰ ਉਨ੍ਹੋਂਨੇ ਯਹ ਭੀ ਕਹਾ ਹੈ ਕਿ ਰੁਪਏ ਕੀ ਜੋ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਵਹ ਰੁਪਏ ਸਰਕਾਰ ਪਾਂਚ-ਸਾਲਾ ਜੋ ਸਕੀਮ ਹੈ ਉਸ ਕੇ ਊਪਰ ਖਰਚ ਕਰੇਗੀ। ਮੁਝੇ ਬੜੀ ਹੈਰਾਨੀ ਹੋਤੀ ਹੈ ਕਿ ਅਗਰ ਉਨ ਕੋ ਰੁਪਏ ਕੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਤੋ ਵਹ ਯਹ ਕਹੱਦੇ ਹੈਂ ਕਿ ਉਸ ਰੁਪਏ ਕੋ ਹਾਸਿਲ ਕਰਨੇ ਕੇ ਲਿਐ ਟੈਕਸ ਲਗਾਨਾ ਹੈ ਤੋ ਖੇਤੀ ਕਰਨੇ ਵਾਲੋਂ ਪਰ ਲਗਾਏ ਜਾਏ। ਯਹ ਬੜੇ ਤਾਜ਼ੁਬ ਕੀ ਬਾਤ ਹੈ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਪੰਜਾਬ ਕੇ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰ ਬੜੇ ਬਦਕਿਸਮਤ ਹੈਂ ਕਯੋਂਕਿ ਇਨ ਕਾ ਕੋਈ press ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਨ ਕੀ ਕੋਈ ਆਵਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ ਐਰ ਨ ਹੀ ਇਨ ਕਾ ਕੋਈ ਸੰਗਠਨ ਹੈ। ਯਹੀ ਕਾਰਣ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਭੀ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਜੋ ਭੀ ਟੈਕਸ ਲਗਾਨਾ ਚਾਹੱਦੀ ਹੈ ਵਹ ਇਨ੍ਹੀਂ ਬਿਚਾਰੋਂ ਪਰ ਲਗਾਨਾ ਚਾਹੱਦੀ ਹੈ। ਕੋਈ ਸਰਕਾਰ ਜੋ ਉਠਤੀ ਹੈ ਵਹ ਇਨ ਖੇਤੀ ਕਰਨੇ ਵਾਲੋਂ ਪਰ ਹੀ ਟੈਕਸ ਲਗਾਨੇ ਕੇ ਲਿਐ ਆ ਜਾਤੀ ਹੈ। ਆਪ ਕੋ ਮਾਲੂਮ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰ ਪਹਲੇ ਹੀ ਟੈਕਸੋਂ ਕੇ ਬੋਝ ਸੇ ਦਬੇ ਪੜੇ ਹੈਂ, ਮਾਲਗੁਜ਼ਾਰੀ ਵਹ ਦੇਂਦੇ ਹੈਂ, Betterment Tax ਵਹ ਅਦਾ ਕਰੱਦੇ ਹੈਂ, ਨਹਰ ਕੇ ਦਾਮ ਐਰ ਇਸ ਕੇ ਇਲਾਵਾ ਨ ਜਾਨੇ ਐਰ ਕਿਤਨੇ ਟੈਕਸ — ਚੌਕੀਦਾਰਾ ਟੈਕਸ, ਹਾਊਸ ਟੈਕਸ ਵਗੈਰਹ ਕੇ ਨੀਚੇ ਵਹ ਦਬੇ ਹੁਏ ਹੈਂ। ਮੈਂ ਕਹਨਾ ਚਾਹੱਦਾ ਹੂੰ ਕਿ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰ, ਬਿਚਾਰਾ ਖੇਤੀ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਗ਼ਰੀਬ ਕਿਸਾਨ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਟੈਕਸ ਦੇਨੇ ਕੇ ਕਾਬਿਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਆਜ ਫਿਰ ਉਸੀ ਕੇ ਊਪਰ ਯਹ ਟੈਕਸ ਲਗਾਏ ਜਾ ਰਹਾ ਹੈ। ਯਹ ਹੈ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਕੀ ਜ਼ਹਨੀਯਤ ਜੋਕਿ ਯਹ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕਰੱਦੀ ਹੈ ਕਿ ਯਹ ਖੇਤੀ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਗ਼ਰੀਬ ਕਿਸਾਨੋਂ ਕੋ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਮਾਰ ਦੇਨਾ ਚਾਹੱਦੀ ਹੈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਆਪ ਦੇਖੇਂਗੇ ਕਿ ਅਮੀ ਆਪ ਕੇ ਸਾਮਨੇ Land Revenue ਕੇ ਬਾਰੇ ਮੇਂ ਜੋ ਬਿਲ ਥਾ ਉਸ ਕੋ defective ਕਰਾਰ ਦੇ ਕਰ ਵਾਪਿਸ ਲੇ ਲਿਆ ਗਏ ਐਰ ਉਸ ਕੋ ਯਹ ਬਹਾਨਾ ਕਰ ਕੇ ਵਾਪਿਸ

Minister for Revenue : Sir, I beg to move—

That the Punjab Land Revenue (Special Charges) Bill as reported on by the Select Committee be taken into consideration.

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਤਰੱਕੀ ਦੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਨੂੰ ਚਾਲੂ ਰਖਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਰੁਪਏ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਰੁਪਿਆ ਅਗਰ ਹਾਸਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਤਰੱਕੀ ਅਤੇ ਉਨੱਤੀ ਦੀਆਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਪਲੈਨਾਂ ਹਨ ਉਹ ਸਿਰੇ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹ ਸਕਦੀਆਂ । ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਯਤਨ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਿਲਸਲੇ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਜਿੰਨਾ ਵੀ ਮੁਨਾਸਬ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪੈਸਾ ਮਿਲ ਸਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹਾਸਲ ਕਰਕੇ ਪੰਜ-ਸਾਲਾ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਾਣ ਦਾ ਉਪਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ । ਪੈਸਾ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਦੇ ਜੋ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਯਤਨ ਇਸ ਬਿਲ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਪੈਪਸੂ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਕੱਠੇ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜੋ ਪਹਿਲੇ ਅਸੈਂਬਲੀ ਮੈਂਬਰ ਸੀ ਉਸ ਅਸੈਂਬਲੀ ਵਿਚ ਇਹ ਬਿਲ ਇਕ ਦਫਾ ਪਾਸ ਵੀ ਹੋਇਆ ਸੀ ਲੇਕਿਨ 'ਮਰਜਰ' ਹੋ ਜਾਣ ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਤਕ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦੀ ਉਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਹਾਸਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਬਿਲ ਰਹਿ ਗਿਆ । ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਇਹ ਬਿਲ ਅਸੈਂਬਲੀ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜ ਮੌਕਾ ਹਾਸਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਪਿਛਲੇ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿਚ ਇਸ ਉੱਤੇ ਸਿਲੈਕਟ ਕਮੇਟੀ ਮੁਕਰਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਉਸ ਸਿਲੈਕਟ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਇਸ ਬਿਲ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਹਦ ਤਕ ਸਿਲੈਕਟ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਉਸ ਤੇ ਮੁਤਫਿਕ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਸਿਲੈਕਟ ਕਮੇਟੀ ਵਲੋਂ ਉਸ ਵਿਚ ਇਕ ਹੀ ਤਰਮੀਮ ਪਰਵਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ । ਇਸ ਬਿਲ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹਾਲਾ ਦੇਣ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਹੋਰ ਪੈਸਾ ਵਸੂਲ ਕੀਤਾ ਜਾਏ । ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਕੇਵਲ ਇਹ ਮੁਦਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕੇਵਲ ਹਾਲਾ ਦੇਣ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਹੀ ਇਹ ਪੈਸਾ ਵਸੂਲ ਕਰਨਾ ਹੈ ਬਲਕਿ ਅਸੀਂ ਆਬਾਦੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਤਬਕਿਆਂ ਤੋਂ ਇਹ ਪੈਸਾ ਵਸੂਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਸ ਅਸੈਂਬਲੀ ਵਿਚ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਆਉਣਗੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਬੋਝ ਸਾਰੇ ਤਬਕਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡਣ ਦਾ ਉਪਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ । ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਜੋ ਅਸੀਂ ਤਜਵੀਜ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਉਹ ਹਰ ਇਕ ਆਦਮੀ ਕੋਲੋਂ ਇਹ ਰਕਮ ਹਾਲਾ ਦੇਣ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਵਸੂਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੀ ਬਲਕਿ 50 ਰੁਪਏ ਤਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਾਲਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਪਰ special charge ਨਹੀਂ ਲਾਇਆ ਗਿਆ । ਇਸ ਤੋਂ ਵਧ ਜੋ ਹਾਲਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ progressive ਵਾਧਾ ਤਜਵੀਜ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਜੂੰ ਜੂੰ ਕੋਈ ਵਧੇਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੋਵੇਗਾ ਉਸ ਤੇ special charge ਰਾਹੀਂ ਵਧੇਰਾ ਬੋਝ ਪਾਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਜਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਬਾਦੀ ਦੇ ਸਾਰਿਆਂ ਤਬਕਿਆਂ ਤੇ ਬੋਝ ਪਾਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਏਗੀ ਤਦ ਹੀ ਚੰਗੀ ਰਕਮ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ ਜਾਏਗੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਪੰਜ-ਸਾਲਾ ਪਲੈਨ ਨੂੰ ਚਾਲੂ ਰਖਿਆ ਜਾ ਸਕੇ । ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਉਹੀ ਸਪੈਸ਼ਲ ਚਾਰਜ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਦੂਜੀਆਂ ਰਿਆਸਤਾਂ ਵਿਚ Agricultural Income Tax ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਟੈਕਸ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਵਧੇਰੇ ਅਮੀਰਾਂ ਤੇ ਵਧੇਰਾ ਬੋਝ ਪਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਜੋ ਇਹ ਸਿਲੈਕਟ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚ ਇਕ ਹੀ ਤਰਮੀਮ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਬਿਲ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਐਕਟ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਪਾਸ ਹੋਇਆ

[चौधरी धर्म सिंह राठी]

वाले ज़मींदारों पर इस किस्म के टैक्स लगाने की तजवीज़ करना ऐसा कदम है जिस से कि लोगों के दिल में शक पैदा होता है और वह सोचते हैं कि यह तजवीज़ें देश भक्ति के नज़रिये के मुताबिक नहीं हैं और इस का नतीजा यह निकलेगा कि जो food problem है वह हल नहीं होगी। सरकार यह सोचती है कि ज़मींदारों को इस तरह से आहिस्ता २ मार दिया जाए। उन की पहले तो जो common land थी वह छीन ली गई। उस का नतीजा यह हुआ है कि दिहातों के अन्दर लोगों के डंगर चरने की जगह नहीं रही और वह बहुत तंग आ गए हैं। पहले जो लकड़ी जंगलात से आ जाती थी अब वह भी उन को मोल लेनी पड़ती है। यह उन की हालत कर दी गई है। ज़मीन छीन ली है और उन के लिये लकड़ी का बन्दोबस्त भी नहीं रहा और उस की जगह पर उन पर टैक्स लगाना शुरू कर दिया है। जो मैम्बर उधर बैठे हैं उन को भी और सरकार को भी यह वहम हो चुका है कि इस तरह land reforms हो सकती हैं। इस तरीके से land reforms करने के लिये और पांच-साला प्लैन को कामयाब बनाने के लिए वह टैक्स लगाना चाहते हैं। ज़मीन छीन कर और हर एक खेती करने वाले के ऊपर टैक्स लगा कर यह सरकार उन को इस तरीके से मारना चाहती है। एक तरफ तो यह सरकार उन की ज़मीन छीनना चाहती है, उन पर टैक्स लगाना चाहती है और दूसरी तरफ कहती है कि पंजाब के अन्दर अमन होना चाहिये, चैन होना चाहिये। अभी जो चीफ मिनिस्टर साहिब ने कहा है वह अमन और चैन की बातें नहीं हैं। एक तरफ तो अमन और चैन की बातें करते हैं और दूसरी तरफ ज़मींदारों को और खेती करने वालों को खत्म करना चाहते हैं, मार देना चाहते हैं। मैं पूछता हूँ कि इस तरीके से किस तरह पंजाब में अमन और चैन रह सकता है? आज पंजाब के ज़मींदार की कोई आवाज़ नहीं सुनता क्योंकि उस का संघठन नहीं है। आज उस की Press नहीं है और उस का कोई platform नहीं है। परन्तु हो सकता है कि कल को, जो आज कुछ हो रहा है उस को देख कर, उस का Press बन जाए, कोई platform बन जाए। उस वक्त किस तरह अमन चैन रहेगा और किस तरह यह गवर्नमेंट चल सकेगी? आज पंजाब में ज़मींदारों की आबादी 75 प्रतिशत के ऊपर है लेकिन हमारी सरकार कहती है कि आज 75 प्रतिशत आबादी को मार दो और बाकी 25 प्रतिशत पर कोई टैक्स न लगाओ। इस किस्म की ज़हिनियत जो पंजाब की कांग्रेस गवर्नमेंट की है यह बहुत काबिले अफसोस है। और यह एक ऐसा काम है कि जो नहीं कहा जा सकता कि देश भक्ति के नज़रिए से किया जा रहा है।

स्पीकर साहिब, मैं अपने उन अकाली दोस्तों से जो अभी अभी कांग्रेस में शामिल हुए हैं खास तौर से एक अर्ज़ करना चाहता हूँ। वह दिन रात प्लेटफार्म पर खड़े होकर ज़मींदारों की हमदर्दी करते रहे हैं। अभी जो कनवेंशन हुई थी उस में भी उन्होंने बैटरमैंट टैक्स के बारे में प्रस्ताव पास किया था और इस के अलावा और भी रैज़ोल्यूशन पास किये थे। आज मैं उन का इम्तहान देखूंगा और देखूंगा कि इस बिल के बारे में उन का क्या रवैया है।

लिया गया कि उस में कुछ defect है। असल कारण यह है कि वह टैक्स शहर के सरमायादार लोगों पर लग रहा था। और यह सरकार शहर के सरमायादार लोगों के propaganda से, उन के अखबारों से, उन के प्रचार से और उन के Press से डरती है। इस लिये Party in power ने इस बहाने से उस को वापिस ले लिया है। लेकिन यह बात इस गवर्नमेंट के दिमाग में भी और कुछ ऊपर वाली गवर्नमेंट के दिमाग में भी आ गई है कि जो खेती करने वाले लोग हैं, जो ज़मींदार हैं वह कुछ बड़े टैक्स देने के काबिल हैं। इस के बारे में मैं ने एक रिपोर्ट agriculture के ऊपर पढ़ी थी उस में यह लिखा था कि यह खेती करने वाले ज़मींदार लोग जो हैं यह टैक्स ज्यादा दे सकते हैं। स्पीकर साहिब, पता नहीं या दो वज़ीर साहिबान देहातों में जा कर खुद उन की हालत नहीं देखते, या मालूम नहीं कि इन को कोई देहातों में घुसने नहीं देता कि इन को उन की हालत का पता नहीं लगता। असलियत यह है कि जो खेती करने वाले ज़मींदार हैं उन की हालत बहुत खस्ता है। वह टैक्स देने के बिल्कुल काबिल नहीं हैं। इस के इलावा मैं ने जनाब को बतलाया कि यह कहते हैं कि यह टैक्स जो है यह उन ज़मींदारों पर लगना चाहिये जोकि 50 रु० से ज्यादा मालिया देते हैं। यह बात बुरी न होती अगर ऐसा ही एक टैक्स शहर के सरमायादारों पर भी लगा दिया जाता। लेकिन ऐसी बात नहीं की जा रही। मैं नहीं चाहता किसी पर टैक्स लगाया जावे लेकिन अगर ऐसा ही टैक्स शहर की सरमायादार आबादी पर भी लगाना चाहे तो हमारी गवर्नमेंट नहीं लगा सकती। बल्कि जो देहात के अन्दर खेती करने वाले लोग हैं जो गरीब ज़मींदार हैं, और जो 50 रुपये से ज्यादा land revenue देते हैं उन पर यह टैक्स लगा सकती है। जब शहर के सरमायादार लोगों पर टैक्स लगने को आता है तो शोर मच जाता है और कांग्रेस पार्टी वाले उस बिल को पास नहीं होने देते। शहरी सरमायादारों की चलती है और वह उस बिल को पास नहीं होने देते। वह चाहते हैं कि पंजाब की पांच-साला स्कीम का जो सारा बोझ है वह इन गरीब खेती करने वालों के ऊपर डाल दिया जाए। यही हकूमत रोज़ाना कहती है कि Grow More Food की स्कीम की तरक्की हो क्योंकि देश में food की कमी है। मैं पूछना चाहता हूँ कि अगर ज़मींदारों को इस तरह टैक्स लगा लगा कर मार दोगे, जबकि वह टैक्स देने के काबिल नहीं हैं, तो Grow More Food Campaign कैसे आगे जा सकेगी यह सोचने की बात है। मैं Giani Ji से खास तौर पर appeal करूंगा। मैं Revenue Minister साहिब से यह कहना चाहता हूँ कि वह यह टैक्स ज़मींदारों पर और गरीब खेती करने वालों पर न लगाएं और मत खेती करने वालों को तबाह करें वरना सारा पंजाब तबाह हो जाएगा। स्पीकर साहिब, आज पंजाब ही नहीं बल्कि सारा हिन्दुस्तान खेती करने वालों के ऊपर निर्भर है। अगर आज food problem हल नहीं होता है तो हिन्दुस्तान आगे नहीं जा सकता। देश तरक्की नहीं कर सकेगा। हिन्दुस्तान की तरक्की के लिये, पंजाब की तरक्की के लिये और किसान की तरक्की के लिये इस किस्म का कोई बिल लाना और खेती-बाड़ी करने

अध्यक्ष महोदय : मुझे पहले यह बताएं कि क्या यह खम्बे और लम्बरदारियां भी इस बिल में हैं ? (हंसी) (He should first let me know whether there is any reference of poles and Lambardaries in this Bill) (Laughter)

चौधरी धर्म सिंह राठी : जनाब, जानी जी ने जो पांच साला स्कीम के बारे में बताया, उसी के जवाब में मैं यह अर्ज कर रहा हूं। खैर, ज्यादा न कहता हुआ मैं अपने हरयाना प्रान्त के भाइयों, देहात से आए हुए दोस्तों और खास कर चौधरी सिरी चन्द जी से अपील करता हूं कि यहां इस हाऊस के अन्दर वह इस किस्म के बिल की जरूर मुखालिफत करें। उन्होंने एक amendment भी दी है। इस लिये वह इस की जरूर मुखालिफत करें। इन अल्फाज के साथ मैं इस की मुखालिफत करता हूं और जानी जी से कहना चाहता हूं कि अगर उन के दिल में रस्ती भर भी जमींदारों और खेती करने वालों के लिये जगह है तो वह इस बिल को जल्द से जल्द वापस लेने की कोशिश करें।

श्री राम प्यारा (करनाल) : स्पीकर साहिब, जानी जी ने जो स्पेशल चार्जिज बिल पेश किया है मैं उसके हक में हूं और वह इस लिये हूं कि इस बिल के पास हो जाने से पंजाब सरकार को कुछ न कुछ रुपया आएगा। आज जो हालत हमारे देश के अन्दर चल रही है उस के अन्दर देश को तामीर करने के लिये तदाबीर करने की अशद जरूरत है। मैं इस चीज को पसन्द नहीं करता कि हमारे इस हाऊस में, देश में या सूबे के अन्दर खेती करने वालों और खेती न करने वालों या देहातियों और शहरियों में किसी तरह की कोई तमीज पैदा की जाए। अगर इस चीज का जान बूझ कर आसरा लिया जाता है तो वाजैह है कि यह किसी एक सेक्शन को represent करने के उद्देश्य से ही किया जाता है देश या कौम की तामीर को सामने रख कर नहीं किया जाता। अगर हकीकत में हम ने गरीबों को ऊपर उठाना है और इस तरह से देश को तरक्की के रास्ते पर आगे ले जाना है तो हमें ऐसे जराए ढुंडने पड़ेंगे जिन से कुछ न कुछ रुपया आए और वह रुपया यकीनन उन आदमियों की जेबों से आ सकता है जिन के पास कुछ ज्यादा है। अगर हर एक गरीब आदमी के ऊपर टैक्स लगाना होता तो जो लोग दस, बीस, तीस या चालीस रुपया तक मालिया देते थे उन पर भी लगाया जा सकता था। पच्चास या इस से ऊपर जो लोग मालिया देते हैं उन्हें गरीब नहीं कहा जा सकता। अगर इस बिल को गौर से देखा जाए तो जो लोग वाकई गरीब हैं और वह टैक्स देने के काबिल नहीं हैं उन पर यह नहीं लगाया गया है। इस लिये आज यह टैक्स अगर उन लोगों के ऊपर लगाया जाता है जो दे सकते हैं और जिन के पास बहुत ज्यादा रुपया है तो मैं इस में कोई एतराज वाली बात नहीं समझता।

अब मैं इस बिल को सामने रख कर development की तरफ आता हूं। अगर हमारे जिला करनाल को ले लिया जाए तो मालूम होगा कि वहां पर इस साल एक मिल कायम हुई है जो कि एक करोड़ रुपया के सरमाया से चालू की गई है। अगर गहरी नज़र से देखा जाए तो उस से किसी शहरों को फायदा नहीं पहुंचा है। उस में अगर देखा जाए तो 99 फीसदी वे लोग हैं जो देहात के हैं, गरीब हैं, देश में खेती करने वाले हैं, पैदावार करने वाले हैं। लेकिन मैं यह समझता हूं कि अगर कोई आदमी भी उस में काम करता है तो वह इस लिये

वे पटियाला में यह कह कर आए हैं कि हम खेती करने वालों की, जमींदारों के ख्यालात की तर्जमानी करेंगे। आज मैं यह देखूंगा कि वह कांग्रेस के पिटू हो गये हैं या वाकई उन के दिल में अपने अल्फाज को पूरा करने की ताकत है। आज उन के इम्तहान का वक्त है। मैं तो यह महसूस करता हूँ.....

अध्यक्ष महोदय : आप का भी इम्तहान हो रहा है (हंसी) आज ही आप ने सोशलिस्ट ग्रुप organise किया है। (He is also standing a trial today. (Laughter) They have just today organised a Socialist Group.)

चौधरी धर्म सिंह राठी : स्पीकर साहिब, मैं यह कह रहा था कि आज उन के इम्तहान का वक्त है। उन लोगों के इम्तहान का वक्त है जो रोज़ाना प्लेटफार्म पर खड़े हो कर जमींदारों के लिये मगरमच्छ के आंसू बहाया करते थे। मैं देखूंगा कि उन के वह आंसू जिन को मैंने मगरमच्छ के आंसू कहा है, वह मगरमच्छ के आंसू हैं, या सही तौर पर सच्चे आंसू हैं। आज ही इस बिल पर उन के खैये से इस चीज़ का फैसला हो जाएगा।

अब ज़्यादा वक्त न लेता हुआ, मैं जानी जी से अपील करना चाहता हूँ कि जमींदारों पर पहले ही बहुत से टैक्स लगे हुए हैं। वह टैक्सों के नीचे दबे हुए हैं। गवर्नमेंट ने पहले ही जमींदारों से बहुत भारा तादाद में ज़मीन छीन ली हुई है—कुछ Land Utilization Act के नीचे, और कुछ दूसरे कानूनों के नीचे। आप देहातियों के लिये कुछ भी बेहतरी और बहबूदा का काम नहीं करते। जब पांच-साला स्कीम पर खर्च करने का वक्त आया या आएगा तो जमींदारों का कोई हिस्सा नहीं। दूसरी जगहों का तो मैं क्या बता सकता हूँ, हरयाना के मुतअल्लिक मैं देख कर आया हूँ। वहाँ पर हमारे हाँ तीन चीज़ें हैं जो इस गवर्नमेंट के बारे में मशहूर हैं।

(१) बगैर पानी के रजबाहा,

(२) बगैर बिजली के खंबे और

(३) बगैर पचोतरे के लम्बरदारी। (हंसी)।

ये तीनों चीज़ें कांग्रेस गवर्नमेंट की हो बरकतें हैं।

अध्यक्ष महोदय : आप को कोई गलतफहमी तो नहीं हो गई? आप तो बहुत दूर आ गए। यहां इस बिल में नहरों और रजबाहों का कहां पर जिक्र है? (Isn't the hon. Member labouring under some misunderstanding? He has gone wide of the mark. Where is the reference of canals and rajbahas in this Bill?)

चौधरी धर्म सिंह राठी : जनाब, इन्होंने पांच साला स्कीम का जिक्र किया और उसी सम्बन्ध में मैं जानी जी से कुछ अर्ज कर रहा हूँ। हमारे देहात में जहां खंबे हैं भी वहां पर बिजली नहीं, जहां रजबाहे हैं वहां पानी नहीं, और जहां पर लम्बरदारियां दो हैं वहां उन को पचोतरा नहीं दिया गया। यह एक हकीकत है जिस की ओर इन को खास ध्यान देना चाहिए।

अध्यक्ष महोदय : आप बाद में अपनी ज़मीनों को माप लें। इस वक्त आप बिल पर बोलें।
(The hon. Member may make a measurement of his land afterwards. Now he should speak on the Bill.)

श्री राम प्यारा : मैं अर्ज कर रहा था कि अगर हम ने इन ज़मीनों को अच्छा बनाना है, देहातों की development करनी है और तरक्की के मैदान में और तामीर के मैदान में आगे जाना है तो हमें ऐसे बिल लाने ही पड़ेंगे जिन का असर उन आदमियों पर पड़े जिन के जेब में कुछ नहीं। अगर वह यह बात चाहते हैं तो मैं यह ज़रूरी समझता हूँ कि यहां देहातियों और शहरियों का सवाल पैदा न किया जाय। और इस नुक़्ता को मद्देनज़र रखते हुए कि जैसा कि यह बिल पहले पेश हुआ था जिस में यह दिया गया था कि यह special charge 1956-57 की खरीफ़ की फसल से वसूल किया जायेगा, को अब तबदील कर दिया गया है और यह recommend किया गया है कि यह 1957-58 से वसूल किया जाये, इस की हिमायत की जानी चाहिये।

सरदार नरगिष्ठ सिੰਘ (ਪੱਟੀ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਵੈਜੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਟੈਕਸਾਂ ਦੇ ਹਕ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹਾਂ ਲੇਕਿਨ ਜਿਸ ਮਕਸਦ ਵਾਸਤੇ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਬਿਲ ਲਿਆਂਦਾ ਹੈ ਉਸਦੀ ਮੈਂ ਸ਼ੋਭਾ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ। ਮੈਂ ਇਹ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਗੁਲਾਮ ਰਹਿਣ ਦੇ ਬਾਅਦ ਔਰ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਦੌਰ ਵਿਚ ਜਿਸ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਨਾ ਸੜਕਾਂ ਹੋਣ, ਨਾ ਤਾਲੀਮ ਹੋਵੇ ਔਰ ਨਾ ਹਸਪਤਾਲ ਹੋਣ ਅਤੇ ਹਰ ਬੰਨੇ ਉਹ ਗਰੀਬੀ ਦੇ ਦੌਰ ਵਿਚ ਦੀ ਲੰਘਦਾ ਹੋਵੇ, ਉਸਦੀ ਤਰੱਕੀ ਦੀ ਖਾਤਰ Second Five Year Plan ਨੂੰ ਕਾਮਯਾਬ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਖਾਤਰ ਜੇਕਰ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਬਿਲ ਲਿਆਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਨਿਹਾਇਤ ਹੀ ਮੌਜੂ ਹੈ।

ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਰਾਠੀ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਗੱਲ ਕਹੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ ਬਿਲ ਤਾਂ ਗਰੀਬ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਪੱਕਾ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਦਾ ਇਹ ਮਕਸਦ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਮਕਸਦ ਤਦ ਹੁੰਦਾ ਜੇਕਰ ਇਹ tax ਵਸੂਲ ਤਾਂ ਕਰਨ ਜ਼ਿੰਮੀਦਾਰਾਂ ਪਾਸੋਂ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਖਰਚ ਕਰਨ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵਧਾਉਣ ਤੇ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਸ tax ਦੇ ਨਾਲ ਤਾਂ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਸੜਕਾਂ ਤੇ ਨਹਿਰਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਰਾਠੀ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਥਾਂ ਥਾਂ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਖੰਡੇ ਗੱਡੇ ਹੋਏ ਨੇ Tube-wells ਨੂੰ ਬਿਜਲੀ ਦੇਣ ਲਈ ਅਤੇ dams ਨੂੰ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਗਰੀਬਾਂ ਦੀ ਰੋਜ਼ੀ ਦਾ ਪਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾਏ। ਇਸ ਮਤਲਬ ਲਈ ਜੇਕਰ 50 ਰੁਪਏ ਹਾਲਾ ਦੇਣ ਵਾਲਿਆਂ ਤੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਾਦਾਦ ਬਹੁਤ ਘਟ ਹੈ, ਇਸ tax ਦੇ ਲਗਾਉਣ ਬਾਰੇ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਕਿਸਾਨਾਂ ਤੇ ਬੋਝ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਜੇਕਰ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਚਾਰ ਜਾਂ ਪੰਜ ਫੀ ਸਦੀ ਆਬਾਦੀ ਤੇ ਬੋਝ ਪਾਇਆ ਵੀ ਜਾਏ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਦੂਜੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦਾ ਭਲਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਤੇ ਬੋਝ ਪਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਅਗਰ ਇਹ ਗ਼ੈਰ ਨਾਲ ਵੇਖਣ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗੇਗਾ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕੀ ਹਾਲਾਂ ਬਹੁਤ ਪਿਛੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ resources ਬਹੁਤ ਥੋੜੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਉਥੇ ਨਹਿਰਾਂ ਲਿਆ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ income ਨੂੰ ਵਧਾਇਆ ਜਾਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫਾਇਦਾ

ही नहीं करता कि वह शहरी है बल्कि जीहोश इन्सान इस लिये वह काम करता है कि उस से देश की पैदावार बढ़नी है और उस में जो गरीब तबका है जिस को ऊपर उठाने के लिये हमारी गवर्नमेंट ने, हमारे देश ने तहैया कर लिया हुआ है, वह गरीब तबका आगे आता है। इस लिये अगर वहां पर मिल खोली गई है तो जरूरत पड़नी है कि वहां सड़कें भी बनाई जाएं ताकि उन के रास्ते गांव में पैदा होने वाला गन्ना मिल को पहुंचाया जा सके। उन से देहात वालों को फायदा होगा। इस लिये मैं नहीं समझता कि कोई भी जीहोश इन्सान इस चीज की मुखालफत करेगा।

इसी तरह अगर स्कूलों को लिया जाए तो हम कह सकते हैं कि जो स्कूल खोले गए हैं उन की बहुत भारी तादाद देहातों में ही है। पहले अगर देहातों में 300 स्कूल थे तो आज उन की तादाद 1,500 के करीब पहुंच गई है। मैं महसूस करता हूं कि किसी भी शहरी को इस चीज के लिये कोई गिला नहीं है कि क्यों वहां पर इतने ज्यादा स्कूल खोल दिये गए हैं। हो सकता है कि एक आध निकम्मा आदमी हो जो इस की मुखालफत करने पर बज्रिद हो। और इस तरह के निकम्मे आदमी तो देहातों में भी हो सकते हैं जो केवल देहाती होने के नाते शहरी schemes पर एतराज करें या शहरी होते हुए देहात के कामों के बारे में एतराज करें। यह बात कोई अच्छी चीज नहीं है बल्कि progress के नुक्तानिगाह से development के रास्ते में रुकावट डालने वाली ही है। अगर वक्त की जरूरत को देखते हुए कोई ऐसे इकदाम किये जाते हैं जो देश को आगे ले जाने वाले हों चाहे वह देहात के लिये हों या शहर के लिए, हमें उन की support करनी चाहिये, उन की सराहना करनी चाहिए। मुझे अच्छी तरह याद है कि पिछले बजट सेशन में 22 लाख रुपया हमारे जिला में वाटरलागिंग को चैक करने के लिये दिया गया था। मैं उस वक्त पहला आदमी था जिस ने कि गवर्नमेंट को इस बात के लिये मुबारकबाद दी थी। वह इस लिये कि अगर वाटरलागिंग बन्द हो जाती है तो लाजमी तौर पर देहात की आमदनी बढ़ेगी, हमारे देहातों में पैदावार बढ़ेगी। अगर सिर्फ शहरी होने के नुक्तानिगाह से मैं उस चीज को देखता तो शायद इस की मुखालफत ही कर बैठता कि इतना रुपया देहातों के लिये क्यों खर्च किया जा रहा है।

चौधरी धर्म सिंह राठी : आप की कोई जमीन है भी ? अगर है तो कहाँ है ?

श्री राम प्यारा : आप से ज्यादा है। मैं आप को चैलेंज करता हू कि आप के मन में खेती करने वालों के लिये कितना प्यार है। मैं अपने भाई की गलतफहमी को दूर करने के लिये (*Interruptions*) मैं चाहूंगा कि जब उन की बारी में किसी ने interrupt नहीं किया तो उन को हिदायत होनी चाहिए कि वह किसी दूसरे को भी बोलते वक्त interrupt न करें। (*Interruption from Chaudhri Dharam Singh Rathi*)

Mr. Speaker : Order, please.

श्री राम प्यारा : तो, स्पीकर साहिब, मैं अर्ज कर रहा था कि अगर वह देखें कि उन के अपने हल्के में उन की कितनी जमीन है.....

ਕੰਵਰਾਨੀ ਜਗਦੀਸ਼ ਕੌਰ : ਪਰ, ਮੁਖੀਵਰ ਮਾਹਿਬ, ਇਹ ਕੌਰੋਂ ਮਾਹਿਬ ਦੇ ਪਿੱਠੁ ਥੈਠੇ ਹੋਏ ਹਨ । If he is not in favour of the title 'Kanwarani' and 'Rais' etc., the hon. Member should ask the Chief Minister for its withdrawal.

ਸ਼੍ਰੀ ਇੰਦਰ ਸਿੰਹ (ਜੀਂਦ 'ਜਨਰਲ') : ਅਧਿਕਸ਼ ਮਹੋਦਯ, ਜ਼ਾਨੀ ਜੀ ਨੇ ਯਹ ਜੋ ਬਿਲ ਪੇਸ਼ ਕਿਆ ਹੈ ਸੈਂਡਮਾਨਿਕ ਤੌਰ ਪਰ ਮੈਂ ਇਸ ਕੀ ਪ੍ਰੀਵਰਤਾ ਕਰਤਾ ਹੂੰ ਆਰ ਮੈਂ ਸਮਝਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਅਗਰ ਪੰਜਾਬ ਮੈਂ ਕਾਂਗਰੇਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਆਜ਼ ਤਕ ਕੋਈ ਨੇਕ ਕਾਮ ਕਿਆ ਹੈ ਤੋ ਵਹ ਯਹ ਬਿਲ ਹੈ ਜੋ graded system ਆਰ slab system ਪਰ based ਹੈ ਜੋ ਹਮਾਰੇ ਸਾਮਨੇ ਆਯਾ ਹੈ । ਹਰ democratic country ਮੈਂ ਜਬ ਕਮੀ ਭੀ ਕੋਈ tax ਲਗਾਯਾ ਜਾਤਾ ਹੈ ਤੋ ਵਹ ਇਸ ਤਰੀਕਾ ਸੇ ਨਹੀਂ ਲਗਾਯਾ ਜਾਤਾ ਕਿ ਅਗਰ ਕੋਈ ਫਟ੍ਰਾ ਲਗਾਤਾ ਹੈ ਉਸ ਪਰ ਭੀ ਟੈਕਸ ਲਗਾਯਾ ਜਾਏ, ਅਗਰ ਕੋਈ ਨਯਾ ਪੁਲ ਬਨਤਾ ਹੈ ਤੋ ਉਸ ਪਰ ਭੀ ਟੈਕਸ ਲਗਾ ਦਿਆ ਜਾਏ ਯਾ ਕੁਝ ਆਰ ਕਰ ਲੇਤਾ ਹੈ ਤੋ ਉਸ ਪਰ ਟੈਕਸ ਲਗਾ ਦਿਆ ਜਾਏ । ਮੈਂ ਸਮਝਤਾ ਹੂੰ ਕਿ taxation ਕਾ ਸਹੀ ਤਰੀਕਾ ਆਰ basic ਤਰੀਕਾ ਯਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਕਾ ਜੋ basis ਹੋ ਵਹ ਯਹ ਹੋ ਕਿ ਉਸ ਕੋ ਅੱਚ ਨੀਚ ਦੇਖ ਕਰ ਲਗਾਯਾ ਜਾਏ । ਤੋ ਮੈਂ ਇਸ ਲਿਹਾਜ਼ ਸੇ ਜ਼ਾਨੀ ਜੀ ਕੋ ਮੁਬਾਰਕਬਾਦ ਪੇਸ਼ ਕਰਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਉਨ੍ਹੋਂਨੇ ਪਹਲੀ ਮਰਤਬਾ ਇਸ system ਸੇ ਇਸ slab system ਸੇ ਬੜੇ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰੋਂ ਪਰ ਟੈਕਸ ਲਗਾਯਾ ਹੈ । ਲੇਕਿਨ ਦੂਸਰੀ ਉਨ੍ਹੋਂਨੇ ਇਸ ਮੈਂ ਜੋ ਹੋਸ਼ਿਯਾਰੀ ਕੀ ਹੈ ਉਸ ਪਰ ਭੀ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹੇਂ ਮੁਬਾਰਕ-ਬਾਦ ਪੇਸ਼ ਕਰਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਉਨ੍ਹੋਂਨੇ ਯਹ tax ਲਗਾਯਾ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ ਪਰ Second Five-Year Plan ਕੋ ਦਿਖਾ ਕਰ ਆਰ ਤਰਕਕੀ ਕਾ ਨਾਮ ਲੇ ਕਰ ਲਗਾਯਾ ਹੈ । ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਸਮਝਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਯਹ tax ਬਹੁਤ late ਲਗਾਯਾ ਗਯਾ ਹੈ । ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਯਹ ਮੈਂ ਇਸਲਿਯੇ late ਕਹਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਜਿਨ ਜ਼ਮੀਨੋਂ ਕੇ ਮਾਲਿਕੋਂ ਪਰ ਯਹ tax ਲਗਨਾ ਹੈ ਉਨ ਕੇ landlords ਬਦਲ ਚੁਕੇ ਹੈਂ । ਚੂੰਕਿ 50 ਰੁਪਏ ਲੈਂਡ ਰੈਵੇਨਿਯੂ ਸੇ ਜ਼ਯਾਦਾ ਦੇਨੇ ਵਾਲੇ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰੋਂ ਨੇ ਜ਼ਮੀਨੇਂ ਅਪਨੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੋਂ ਕੇ ਨਾਮ ਮੁਨਤਕਿਲ ਕਰ ਦੀ ਹੈਂ । ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਤਾ ਕਿ ਸਟੇਟ ਮੈਂ ਏਸੇ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰ ਪਾਂਚ ਯਾ ਛ: ਸੇ ਜ਼ਯਾਦਾ ਹੋਂ ਜੋ 50 ਰੁਪਏ ਸੇ ਜ਼ਯਾਦਾ ਲੈਂਡ ਰੈਵੇਨਿਯੂ ਦੇਤੇ ਹੋਂ. . . . . (ਵਿਘਨ) . . . . . ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਨਟਰਪ੍ਰੇਸ਼ਨ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ । ਅਚ੍ਛਾ ਹੋ ਅਗਰ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਚੁਪ ਚਾਪ ਸੁਨਤੇ ਜਾਏਂ ।

ਤੋ ਮੈਂ ਯਹ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਹਾ ਥਾ ਕਿ ਯਹ ਬਿਲ ਬਹੁਤ ਲੇਟ ਆਯਾ ਹੈ । ਇਸ ਫੈਕਟਰ ਕੋ ਸਾਮਨੇ ਰਖਨੇ ਕੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀ ਗਈ ਕਿ ਯਹ ਜੋ ਟੈਕਸ ਲਗਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈ ਇਸ ਸੇ ਸਟੇਟ ਏਕਸਚੈਂਕਰ ਕੋ ਕਿਤਨੀ ਆਮਦਨੀ ਹੋਗੀ । ਅਵਲ ਤੋ ਇਨ੍ਹੇਂ ਯਹ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕਿਤਨੇ ਏਸੇ ਲੋਗ ਹੈਂ ਜਿਨ ਪਰ ਇਸ ਬਿਲ ਕੇ ਸਿਡਲ ਕੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਟੈਕਸ ਲਗਨਾ ਹੈ ਤੋ ਇਸ ਬਾਤ ਕਾ ਕੈਸੇ ਪਤਾ ਲਗ ਸਕਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸੇ ਕਿਤਨੀ ਆਮਦਨੀ ਹੋਨੀ ਹੈ । ਟੈਨੈਂਸੀ ਏਕਟਸ ਕਾ ਯਹ ਇਫੈਕਟ ਹੁਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ ਲੈਂਡ-ਓਨਰਜ਼ ਕੇ ਪਾਸ ਸਰਪਲਸ ਜ਼ਮੀਨ ਥੀ ਉਨ੍ਹੋਂਨੇ ਵਹ ਟ੍ਰਾਂਸਫਰ ਕਰ ਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਕਾ ਨਤੀਜਾ ਯਹ ਹੁਆ ਹੈ—ਇਸ ਮੈਂ ਮਾਮੂਲੀ ਥੋਡਾ ਇਧਰ ਯਾ ਥੋਡਾ ਉਧਰ ਚਾਹੇ ਫਰਕ ਹੋ—ਕਿ ਟੀਸ ਸਟੈਂਡਰਡ ਏਕੜ ਕੇ ਜੋ ਮਾਲਿਕ ਥੇ ਵਹ ਕੰਵਰ ਹੋ ਚੁਕੇ ਹੈਂ । ਇਸਲਿਯੇ ਮੈਂ ਸਮਝਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਯਹ ਬਿਲ ਫਜ਼ੂਲ ਹੈ ਆਰ ਜਬ ਇਸ ਕੀ ਕੋਈ ਅਹਮੀਯਤ ਨ ਹੋ ਤੋ ਇਸ ਕੋ ਹਾਊਸ ਮੈਂ ਪਾਸ ਕਰਨਾ ਬੇਮਾਨੀ ਹੈ ।

ਤੀਸਰੀ ਚੀਜ਼ ਜੋ ਮੈਂ ਕਹਨਾ ਚਾਹਤਾ ਥਾ ਵਹ ਯਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਚੀਜ਼ ਸੇ ਇਨਕਮ ਹੋ ਸਕਤੀ ਥੀ ਵਹ ਇਸ ਮੈਂ ਇਨਕਾਰਪੋਰੇਟ ਨਹੀਂ ਕੀ ਗਈ । ਸੈਟਲਮੈਂਟ ਕੇ ਵਕਤ ਜੋ ਜ਼ਮੀਨੇਂ ਬੰਜਰ ਪੜੀ ਥੀਂ they were assessable to land revenue । ਉਨ ਜ਼ਮੀਨੋਂ ਕਾ ਇਸ ਮੈਂ ਨਾਮ ਤਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਟੈਕਸ ਦੇ ਲਗਾਏ ਜਾਣ ਤੇ ਇਹ ਸਮਝਣਾ ਕਿ ਇਹ ਗਰੀਬ ਕਿਸਾਨਾਂ ਤੇ ਬੋਝ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਅਸਲ ਵਿਚ ਸ਼ਹਿਰੀਆਂ ਕੋਲੋਂ ਡਰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਨਾ ਸ਼ਹਿਰੀਆਂ ਕੋਲੋਂ ਡਰਦੀ ਹੈ ਨਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਕੋਲੋਂ ਡਰਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਤਾਂ ਸ਼ਹਿਰੀਆਂ ਦੀ ਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਹ ਇਸ ਦੀ ਬਜਾਏ ਇਹ ਗਲ ਕਹਿੰਦੇ ਕਿ ਇਹ ਬਿਲ ਤਾਂ ਗਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਤੇ ਉਠਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਲਿਆਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਹ ਗਲ ਤਾਂ ਸਮਝੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ ਲੇਕਿਨ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਸ਼ਹਿਰੀਆਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਪਿੰਡਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਤੇ ਬੋਝ ਪਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਤਾਂ ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਸ਼ਹਿਰੀ ਗਰੀਬਾਂ ਅਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਗਰੀਬਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਇਹ ਰੁਪਿਆ ਵਰਤਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਦਾ ਬਿਲ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਕਿਸਾਨਾਂ ਤੇ ਬੋਝ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਦਾ। ਰਾਠੀ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਦੂਜੇ ਬਿਲ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਮਕਸਦ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਵਾਪਸ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਬਿਲ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰ ਆਵੇਗਾ.....
.....(Interruptions) ਅਸਲ ਵਿਚ ਅਸਾਂ ਤਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਹਮਦਰਦ ਹਾਂ। ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਹਮਦਰਦ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇਸਦੀ ਹਮਦਰਦੀ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਅਸਾਂ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਗਰੀਬਾਂ ਦੇ ਹਮਦਰਦ ਹਾਂ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਸ਼ਹਿਰੀ ਹੋਣ ਭਾਵੇਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਹੋਣ ਲੇਕਿਨ ਅਸਾਂ ਰਾਜਿਆਂ ਤੇ ਕੰਵਰਾਨੀਆਂ ਦੇ ਹਮਦਰਦ ਨਹੀਂ ਹਾਂ (Interruption by Kanwarani Jagdish Kaur) ਅਸੀਂ ਗਰੀਬਾਂ ਦੇ ਹਮਦਰਦ ਜ਼ਰੂਰ ਹਾਂ। (Interruption)

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਸਰਦਾਰ ਨਰਾਇਣ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਤੁਸੀਂ ਬੀਬੀ ਜੀ ਵਲ ਹਥ ਕਰਕੇ ਨਾ ਕੁਝ ਕਹੋ। (I would request the hon. Member not to say anything by pointing towards the hon. Lady Member.)

Kanwarani Jagdish Kaur : He is giving proof of his jealousy for Kanwars and Rajas.

ਅਧ്യਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ : ਆਪ ਇਸ ਕੋ ignore ਕਰ ਦੋ। (Please ignore this.)

ਸਰਦਾਰ ਨਰਾਇਣ ਸਿੰਘ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਗਰੀਬਾਂ ਦੀ ਹਮਦਰਦ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਵਸਣ ਵਾਲੇ ਹਨ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਬਿਲ ਦੇ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਅਤੇ 50 ਰੁਪਏ ਤਕ ਮਾਮਲਾ ਦੇਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਇਸ tax ਤੋਂ ਛੁਟ ਦੇਣ ਲਈ ਮੈਂ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਇਸ ਬਿਲ ਦੀ ਪਰੋਤਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਅਧ്യਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ : ਜਕ ਆਪ ਨੇ Lady Member ਕੋ address ਕਰਨਾ ਹੋ ਤੋ ਤੁਹੂੰ hon. Lady Member ਕਹਾ ਕਰੋ। (When the Members want to address a Lady Member, they should address her as 'hon. Lady Member.')

[ਡਾਕਟਰ ਭਾਗ ਸਿੰਘ]

ਦੂਜੀ ਗਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਅਗੇ ਵੀ ਕਿਹਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬ deficit Budget ਦਾ ਸੂਬਾ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ 2½ ਕਰੋੜ ਦਾ ਘਾਟਾ ਸੀ। ਇਸ ਸਾਲ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਕੇਰਾਲਾ ਨੇ ਇਕ ਨਵਾਂ ਨਮੂਨਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਥੇ ਦੀ Communist Party ਦੀ ਵਜ਼ਾਰਤ ਨੇ surplus Budget ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਸਿਰਫ 7 ਲੱਖ ਦਾ ਹੀ ਸੀ। ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਸ ਅਸੂਲ ਤੇ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਨੰਬੂਦਰੀਪਾਦ ਜੀ ਕੋਲੋਂ ਪੁਛਿਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਕੋ ਹੀ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ tax ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਲਾਏ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਨਹੀਂ ਲਾਏ ਜਿਹੜੇ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ। ਇਸ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਾਂਗੇ ਕਿ amendments ਦੇ ਕੇ ਇਹ Bill ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ ਕਿ upper sections, ਵੱਡੇ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰ ਤੇ ਜਾਗੀਰਦਾਰ ਤੋਂ ਪੈਸਾ ਆਵੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮੁਲਕ ਦੀ ਤਾਮੀਰ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਪਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਜਦ ਕਿ State ਇਸ ਪਾਸੇ ਨੂੰ ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਖਜ਼ਾਨੇ ਨੂੰ ਪੁਰ ਕਰ ਕੇ Plans ਕਾਮਯਾਬ ਬਣਾਉਣੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ sections ਕੋਲ ਪੈਸਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਦੇਣ ਵਿਚ ਬਿਸ਼ਵ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਅਤੇ ਇਹ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਜੇਕਰ ਜਾਗੀਰਦਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਅੱਖਾਂ ਚੁਕੀਆਂ ਗਈਆਂ ਤਾਂ ਸ਼ਹਿਰੀਆਂ ਤੇ ਟੈਕਸ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਜੇਕਰ ਸ਼ਹਿਰੀਆਂ ਵਲੋਂ ਇਤਰਾਜ਼ ਹੋਏ ਤਾਂ ਜਾਗੀਰਦਾਰਾਂ ਤੇ ਟੈਕਸ ਲਗਾ ਦਿੱਤਾ ਇਸ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵੀ ਟੈਕਸ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਲਗਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਸੂਬੇ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਇਹ ਗਲ ਚੰਗੀ ਹੁੰਦੀ ਜੇਕਰ ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਰਾਠੀ ਸਾਹਿਬ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿ ਦਿੰਦੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਗਰੀਬਾਂ ਦੀ ਹਿਮਾਇਤ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਹਿੱਸਾ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਛਡਦੇ ਹਾਂ। ਕੇਵਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਉਤਸ਼ਾਹ ਪੈਦਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਮੀਰ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਹੱਕ ਛਡਦਾ ਵੇਖ ਗਰੀਬ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਛਾਲਾਂ ਮਾਰ ਮੋਹਰੇ ਹੋਕੇ ਲੜਨ ਨੂੰ ਅਤੇ ਹਰ ਕੁਰਬਾਨੀ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਸਰਕਾਰ ਸਚ ਮੁਚ ਦਿਹਾਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇਮਦਾਦ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਚੌਧਰੀ ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਮਾਲਕੀ ਤੌੜ ਕੇ ਉਪਾ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਸੱਚੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮਦਦ ਕਰਨੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਪੈਸੇ ਦੂਜੇ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਪਲਾਨ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕਠੇ ਹੋ ਜਾਣ ਤਾਂ ਇਸ ਲਈ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਇੰਤਕਾਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਇਸ ਐਕਟ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਨੂੰ null and void ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਕਾਫ਼ੀ ਰੁਪਿਆ ਇੱਕਠਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਕਿਉਂਕਿ ਕਈ ਇੰਤਕਾਲ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਕੀਤੇ ਹੀ ਇਸ ਲਈ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਟੈਕਸਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਵ ਹੋ ਸਕੇ। ਜੇਕਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੋਈ ਅਮਲੀ ਕਦਮ ਨਾ ਲਏ ਗਏ ਤਾਂ ਇਸ ਪਰਕਾਰ ਦੇ ਬਿਲ ਪਾਸ ਕਰਨ ਤੋਂ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਜੋ ਮਨਸਾ ਹੈ ਉਹ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇਗਾ। ਇਹ ਬਿਲ ਸੂਬੇ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਅਸਾਨੂੰ ਅਜਿਹੇ measures ਲੈਣ ਤੋਂ ਵੀ ਸੰਕੋਚ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ।

ऐसी ज़मीनें हैं जो सैटलमेंट के वक्त बंजर थीं मगर अब यूटेलाइजेशन ऐक्ट या दूसरे ऐगरेरियन रिफार्म्ज़ के तहत काबिले कास्त हो गई हैं और भाखड़ा के बन जाने की वजह से बहुत ज्यादा पैदावार देती हैं। इन का इस में कोई ज़िक्र नहीं है। इन दो तीन बातों के पेशेनज़र मेरी गुज़ारिश है कि इस बिल को वापस लेकर और फ़ैक्ट्स ऐंड फ़िगरज़ को सामने रख कर इस को दोबारा पेश किया जाए। असूली तौर पर यह बड़ा नेक काम है। इस के साथ ही यह भी होना चाहिए कि ज़मीन पर एक ही टैक्स लगे और वह ग्रेडिड टैक्स हो और बाकी के दूसरे टैक्स मनसूख कर दिये जाएं। आज जमहूरी तन्त्र का यह तंकाज़ा है कि दूसरे टैक्स और लैबीज़ मनसूख कर दिये जाएं। ज़ानी जी बड़े सीज़न्ड आदमी हैं और उन्हें चाहिए कि वह इसे वापस लेकर दोबारा गौर फरमाएं और यह जो बड़ा भारी लैकुना है इस को दूर करके अच्छा कदम उठाएं। जिस तरह मरला टैक्स को वापस लेकर अच्छा कदम उठाया है इस को भी वापस लेकर कोई कम्परीहेंसिव बिल लाएं जिस में कोई कम्पलीकेशन न हो।

डॉक्टर भाग सिंह (ग़ज़नवी 'ਜਨਰਲ') : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਸ Bill ਦੇ ਮੁਤਾਲਿਕ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ Revenue Minister ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹ ਪਹਿਲਾ ਮੌਕਾ ਹੈ ਕਿ tax ਆਇਦ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਸੇ ਅਸੂਲ ਦੀ ਪੈਰਵੀ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਜਦ ਕਦੇ ਕੋਈ ਨਵਾਂ Bill ਆਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਬਾਰੇ Communist ਮੈਂਬਰਾਂ ਜਾਂ ਦੂਜੀਆਂ leftist ਪਾਰਟੀਆਂ ਜੋ ਕੁਝ ਕਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਹ history ਬਣ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ tax ਉਸ ਆਦਮੀ ਤੇ ਲਾਇਆ ਜਾਵੇ ਜਿਹੜਾ ਦੇਣ ਦੇ ਕਾਬਲ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਸ਼ਖਸ ਤੇ ਨਾ ਲਾਇਆ ਜਾਵੇ ਜੋ ਅਦਾ ਕਰਨ ਦੇ ਕਾਬਲ ਨਹੀਂ। ਸਾਡੇ Land Revenue ਦਾ system flat rate ਦਾ system ਹੈ। ਉਸ ਸ਼ਖਸ ਤੇ ਵੀ ਮਾਲੀਏ ਦੀ ਸ਼ਰਹ ਉਹੀ ਹੈ ਜਿਹਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, holding uneconomic ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਜੋ ਹੋਰ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਬੋਝਾ ਬੈਠਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਏਕੜਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕਾਂ ਤੇ ਵੀ ਉਹੀ ਸ਼ਰਹ ਨਾਲ ਮਾਲੀਆ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਤਰੀਕਾ ਗਲਤ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਪਹਿਲਾ ਮੌਕਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ Bill ਵਿਚ 50 ਰੁਪਏ ਮਾਮਲਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਇਕ ਅਸੂਲ ਦਾ ਲਿਹਾਜ਼ ਰਖਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਕਦਮ right direction ਵਿਚ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਵਲ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸਾਨਾਂ ਤੇ ਇਕ ਹੀ graded agricultural income tax ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਬਾਕੀ ਦੇ ਲਾਤਾਦਾਦ tax ਨਹੀਂ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ। ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਤਰਫ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਪਹਿਲੇ ਕਦਮ ਤੇ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੂੰ ਮੁਬਾਰਕਬਾਦ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। (ਤਾੜੀਆਂ)

ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਅੰਦਰ maximum tax ਅਤੇ minimum tax ਦਾ ਫ਼ਰਕ ਇਕ ਅਤੇ 7 ਦਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਜਿਥੇ taxation ਵਿਚ ਸੁਧਾਰ ਹੋਇਆ ਹੈ ਇਹ ਫ਼ਰਕ ਇਕ per cent ਅਤੇ 17 per cent ਦਾ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਇਹ ਕਹਿਣ ਦਾ ਮਕਸਦ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਟੈਕਸ ਦੇਣ ਦੇ ਕਾਬਲ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਿਆਇਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ Plans ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਤਰੱਕੀਯਾਫ਼ਤਾ ਮੁਲਕਾਂ ਤੋਂ ਸਬਕ ਸਿਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿਖਣਾ ਪਏਗਾ।

[ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ 'ਮੀਤ']

ਹੈ। ਜਿਥੇ ਮੈਂ ਇਸ ਬਿਲ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੋਤ੍ਯੁਤਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਉਥੇ ਨਾਲ ਹੀ ਨਾਲ ਤੁਹਾਡੇ ਰਾਹੀਂ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਪਾਸ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਜਿਥੇ ਦਿਹਾਤਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਫ਼ਾਇਦੇ ਲਈ ਟੈਕਸ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਪਲਾਨ ਦੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਟੈਕਸ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਥੇ taxation ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਸੂਲ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਹ ਟੈਕਸ income tax ਦੀ ਸ਼ਰਹ ਅਨੁਸਾਰ ਇਨਸਾਫ਼ ਸਹਿਤ ਹਰ ਤਬਕੇ ਤੇ ਲਗਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਬਾਰੇ ਯਕੀਨ ਵੀ ਦਿਵਾਇਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਫਿਰ ਵੀ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਦੂਸਰੀ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਪਲਾਨ ਨੂੰ ਕਾਮਯਾਬ ਜੇਕਰ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵਸਣ ਵਾਲੇ ਹਰਿਕ ਤੇ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਟੈਕਸ ਲਗਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਅਸਾਡੇ ਖਦਸਾਤ ਹੋਰ ਵੀ ਪੂਰੇ ਹੁੰਦੇ ਜਾਪਦੇ ਹਨ। Land Revenue ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਅਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਬਾਰੇ ਬਿਲ ਦੋਵੇਂ ਇਕੱਠੇ ਹੀ ਸਨ ਪਰ ਪਿੰਡਾਂ ਤੇ ਟੈਕਸ ਲਾਉਣ ਵਾਲਾ ਬਿਲ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਤੇ ਟੈਕਸ ਲਾਉਣ ਵਾਲਾ ਪਛੜ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ uneconomic holdings ਜੋ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਅਤੇ economists ਨੇ ਵੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੇ Income tax ਦੀ ਸ਼ਰਹ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਟੈਕਸ ਲਗਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੋਲਡਿੰਗਜ਼ ਤੇ ਮਾਲੀਆ ਅਤੇ ਹਾਲਾ ਬਾਕੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਮਾਲਕਾਂ ਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। Select Committee ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ note of dissent ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਥੇ ਵੀ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਘਟੇ ਘਟ ਮਾਲੀਆ ਜੋ ਸਪੈਸ਼ਲ ਚਾਰਜ ਤੋਂ exempt ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਉਹ ਪੰਜਾਹ ਦੀ ਬਜਾਏ ਸੱਤਰ ਰੁਪਏ ਹੋਵੇ। ਮੈਂ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਕਈ ਥਾਈਂ ਸ਼ਰਹ ਵਖ ਵਖ ਰਖੀ ਗਈ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਵਿਚ 18 ਰੁਪਏ ਫੀ ਏਕੜ ਹਾਲਾ, ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਵਿਚ ਪੰਜ ਰੁਪਏ ਛੇ ਆਨੇ ਫੀ ਏਕੜ ਅਤੇ ਅਜਨਾਲਾ ਆਦਿ ਤਹਿਸੀਲਾਂ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਰੁਪਏ 12 ਆਨੇ ਫੀ ਏਕੜ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ 50 ਰੁਪਏ ਤਾਂ ਥੋੜ੍ਹੇ ਜਿਹੇ ਏਕੜਾਂ ਦੇ ਹੀ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਇਹ ਨੋਟ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਥੇ 50 ਰੁਪਏ ਤੋਂ surcharge ਲਾਉਣ ਦੀ ਸਕੀਮ ਹੈ ਉਥੇ ਇਸ ਨੂੰ 70 ਰੁਪਏ ਤਕ ਰੇਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਕਈ ਥਾਈਂ 5—7 ਜਾਂ 10 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਵਾਲੇ ਇਸ ਟੈਕਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ ਤੇ 70 ਕਰਨ ਨਾਲ ਉਹ ਇਸ ਤੋਂ ਬਚੇ ਰਹਿਣਗੇ ਅਤੇ ਟੈਕਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਲਾਇਆ ਜਾਵੇ ਜੋ ਇਸ ਭਾਰ ਨੂੰ ਝਲ ਸਕਣ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਪਲਾਨ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਪੈਸੇ ਕੱਠੇ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਉਪਰਾਲੇ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਪਰ ਟੈਕਸਾਂ ਦਾ ਭਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਪਾਇਆ ਜਾਵੇ ਜੋ ਝਾਲ ਝਲ ਸਕਦੇ ਹੋਣ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਤਜਵੀਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ income tax ਦੀ ਸ਼ਰਹ ਅਨੁਸਾਰ ਤਿੰਨ ਹਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਉਪਰ ਆਮਦਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ surcharge ਲਾਉਣ ਵੇਲੇ ਤੇ ਜ਼ਮੀਨ 30 ਘੁਮਾਂ ਛੱਡ ਕੇ ਲਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਪਰ ਮਾਲੀਆ income tax ਵਾਂਗੂ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਹੱਦ ਤੋਂ ਥੱਲੇ ਜ਼ਮੀਨ ਵਾਲੇ ਵਾਹੀਦਾਰ ਤੇ ਨਹੀਂ ਲਗਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਤਾਂ ਅਗੇ ਹੀ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਂ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ surcharge ਲਾਉਣ ਲਗਿਆਂ 70 ਰੁਪਏ ਮਾਲੀਆ ਜਾਂ 30 ਏਕੜ ਦੀ holding ਜ਼ਰੂਰ ਛੱਡ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਜੇਕਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਕਦੀ ਵੀ ਆਪਣਾ ਬਜਟ balance ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਾਂਗੇ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਸਖਤ ਕਦਮ ਨਾ ਚੁਕਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਫਾਰੈਸਟ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕੇਗੀ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਤਰਮੀਮਾਂ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਪਲਾਨ ਲਈ ਹੋਰ ਪੈਸੇ ਮਿਲ ਸਕਣ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਈ ਵੇਰ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾਈ ਗਈ ਹੈ ਕਿ uneconomic holdings ਦੇ ਜੋ ਮਾਲਕ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਲੀਏ ਤੋਂ ਛੋਟ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਇਸ ਲਈ ਅਸਾਨੂੰ ਅਜੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ uneconomic holding ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਗੌਰਮੈਂਟ ਦਾ ਜੀ ਤਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤੇ ਅਸੀਂ ਵੀ plead ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ ਇਸ ਲਈ ਕਿਉਂ ਨਾ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਹੀ ਮੁਮਕਿਨ ਹੈ ਜੇਕਰ bigger brothers ਜਾਂ ਵੱਡੇ ਲੈਂਡਲਾਰਡਜ਼ ਇਸ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰ ਲੈਣ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਬਜਟ ਨੂੰ balance ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਬਜਟ ਨੂੰ balance ਕਰਨਾ ਸਰਕਾਰ ਲਈ ਵੀ ਨਾਮੁਮਕਿਨ ਗੱਲ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਕ ਹੋਰ ਗੱਲ ਲਈ ਵੀ ਅਸੀਂ ਯਤਨ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜੋ Land Revenue ਦੀ ਛੋਟ deserve ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ exemption ਮਿਲ ਸਕੇ। ਇਹ ਤਦ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਦੂਜੇ ਉਪਰਲੇ sections ਕੁਝ ਕੁਰਬਾਨੀ ਕਰਨ।

ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਇਸ ਬਿਲ ਦੇ ਅਸੂਲ ਦਾ ਤੁਅੱਲਕ ਹੈ ਇਹ ਇਕ ਢੰਗਾ ਬਿਲ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਬਿਹਤਰ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਇਹ ਖਿਆਲ ਰਖਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਜੋ ਵਧ ਮਾਲੀਆ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਉਸਤੇ ਵਧ ਬੋਝ ਪਏ ਅਤੇ ਘਟ ਵਾਲਿਆਂ ਤੇ ਘਟਦਾ ਜਾਵੇ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ holding 5 ਏਕੜ ਹੈ ਜਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ exemption ਮਿਲਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਬਿਲ ਜੋ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਕਦੀ ਉਹ ਵੀ ਮੌਕਾ ਆਵੇਗਾ ਕਿ ਜੋ ਕਦਮ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਬਿਲ ਰਾਹੀਂ ਉਠਾਇਆ ਹੈ ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਾਂਹ ਨੂੰ ਹੋਰ ਚੰਗੇ ਕਦਮ ਉਠਾਏ ਜਾਣ ਦੀ ਆਸ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਅਤੇ ਆਸ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮਾਲੀਆ graded income tax ਅਨੁਸਾਰ ਲਗਾਇਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ uneconomic holdings ਤੇ ਮਾਲੀਆ ਮਾਫ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਕਦਮ ਵੀ ਉਠਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਇਸ ਬਿਲ ਦੀ ਅਸੂਲਨ ਪ੍ਰੋੜਤਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਮੀਤ (ਬਾਘਾ ਪੁਰਾਣਾ 'ਜਨਰਲ') : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਸ ਗੱਲ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਜੋ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਪਛੜੇ ਹੋਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਬਿਜਲੀ ਪਹੁੰਚ ਸਕੇ, ਨਹਿਰਾਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਪਹੁੰਚ ਸਕੇ, ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਪਲਾਨ ਹੇਠ ਆਈਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਨੂੰ ਚਾਲੂ ਕਰਨ ਲਈ ਸੜਕਾਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕਣ ਅਤੇ ਇਸੇ ਆਸ਼ੇ ਨਾਲ ਇਹ ਬਿਲ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ

श्री शेर सिंह (झंझर 'जनरल') : अध्यक्ष महोदय, यह जो बिल हमारे आगे है, इस की जैसे श्री इंद्र सिंह जी ने कहा है, बहुत जरूरत महसूस नहीं होती। अगर इस तरीके का बिल एक साल पहले आता, तब कोई फायदा भी था। पिछले दिनों में हमने surplus area निकालने के लिये एक बिल पास किया है। जिस में यह जरूरी है कि हर आदमी 6 महीने के अन्दर अन्दर अपनी जमीन के बारे इत्तलाह दे। जिन के पास 30 standard acres से ज्यादा जमीन थी वह अधिक जमीन बेच कर नये सिरे से reserve करा सकते हैं। जिन बड़े आदमियों से इस लगान की वसूली की जानी चाहिये थी वह बच चुके हैं। अब यह लगेगा उन पर जो कि छोटे जमींदार हैं। जिन के पास 20 एकड़ से 30 एकड़ तक जमीन है। जब इस बिल की बातचीत हो रही थी तो मैं ने U.P. से दरियाफ्त किया। उन से यह भी पूछा गया कि वहां भूमि की आमदनी का assessment कैसे किया जाता है। यह पता लगाना कि किस खेत में कितनी पैदावार हुई है, बहुत मुश्किल काम है। यू० पी० में एक बीघे का जितना लगान उन को देना पड़ता है उस से 25 गुना आमदनी उस बीघे की समझी जाती है। U.P. में Agricultural income tax उस पर लगता है जिस की 4,200 से ऊपर सालाना आमदनी हो या 168 से ऊपर सालाना लगान देता हो। लेकिन पंजाब में यह उन पर भी लगता है जो 50 से ऊपर सालाना लगान देते हैं। यह सिद्धांत ठीक है कि जिस की जैसी आमदनी है वैसा ही उस पर टैक्स हो। हम agricultural income tax लेने की बजाय उस के बदले में यह टैक्स लेना चाहते हैं। यह एक सीधा हिसाब है कि जिस आदमी को जो लगान देना पड़ता है उस से 25 गुना आमदनी उस की इस खेती के द्वारा समझ लीजिए। अगर हम पंजाब के किसानों की आमदनी का मुकाबला दूसरे प्रांतों के साथ करें तो मालूम होगा कि यहां थोड़ी आमदनी पर आमदनी टैक्स देना पड़ता है जब कि दूसरे प्रांतों में यह tax उन पर लगता है जो 160 से ऊपर या कम से कम 150 से ऊपर सालाना लगान देते हैं। मगर हमारे हां यह उन पर लगता है जो 50 या 50 से ऊपर सालाना लगान देते हैं चाहे उन के पास 10 या 15 एकड़ जमीन है या 20 एकड़ है या ज्यादा से ज्यादा 30 एकड़ है। यह ऐसे किसान को देना पड़ता है जो स्वयं हल चलाता है। Surcharge जो ऐसे किसानों पर लगता है वह कम से कम 6 आने रुपया के करीब लगता है। जो आदमी रु. 20 से ऊपर लगान देता है उस से यह 6 आने surplus लिया जाता है और 8 आने रुपया यह नया टैक्स हो गया। इस प्रकार से टैक्स का बोझ भी गरीब और middle class के आदमी पर पड़ता है। अगर हम देश में सभी प्रांतों के साथ इन figures का मुकाबला करके देखें तो हमारे प्रांत में इस tax का भार छोटे किसानों पर ही है। क्या ऐसे छोटे जमींदारों से यह टैक्स लेना अनुचित नहीं है?

अगर ज्ञानी जी का यह विचार है कि इन्होंने Planning Commission के सामने बिलों की संख्या रखनी है और इस से उन की तसल्ली हो जायेगी कि पंजाब सरकार योजना के लिये टैक्स लगा रही है, अगर वह इस दृष्टि से विचार करते हैं तब ठीक है। अगर ज्ञानी जी यह समझते हों कि एक बिल की तादाद Planning Commission के सामने रख देने से रुपया मिलने में आसानी हो जायेगी तो तादाद बढ़ाने के लिये बेशक

ਕੈਰਾਲਾ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਵੀ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ note of dissent ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 20 ਏਕੜ ਜਾਂ 80 ਰੁਪਏ ਦੀ ਲਿਮਿਟ ਨੂੰ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਉੱਤੇ surcharge ਲਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਇਹ so-called ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਹਮਦਰਦ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ। ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਅਜੇ ਤੱਕ ਸ਼ਹਿਰੀਆਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਤੇ ਤਰੱਕੀ ਦੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਨਹੀਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਸੜਕਾਂ ਨਹੀਂ, ਪੂਰੇ ਪੁਲ ਨਹੀਂ, ਸਕੂਲ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਨਹੀਂ। ਲੇਕਿਨ ਜਦੋਂ ਟੈਕਸਾਂ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਚੰਦਾ development ਲਈ ਉਗਰਾਹਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਕਿਸਮ ਕਿਸਮ ਦੇ ਟੈਕਸ ਲਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ surcharge, ਚੁਲ੍ਹਾ ਟੈਕਸ, ਲੋਕਲ ਰੇਟ, ਚੌਕੀਦਾਰਾ, ਵਗ਼ੈਰਾ। ਟੈਕਸ ਲਾਉਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਤੇ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਸਕੂਲ ਖੋਲ੍ਹਣੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ਹਿਰ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਹਿਰੀਆਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਤੇ ਪੇਂਡੂਆਂ ਲਈ ਬੜਾ ਤੰਗ ਨਜ਼ਰੀਆ ਰਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਬਿਲ ਦੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਵਲੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਪੀਚ ਵਿਚ ਇਹ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਜ਼ਾਹਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਟੈਕਸ ਉਹ ਕਿਹੜੇ ਤਬਕੇ ਤੋਂ ਲੈਣਗੇ। ਐਸੀ ਕੋਈ ਤਜਵੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਆਈ ਕਿ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਵੱਡੇ ਤਬਕੇ ਤੇ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹ ਸਾਫ਼ ਜ਼ਾਹਿਰ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਇਕੋ ਹੀ ਤਬਕੇ ਤੇ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੇ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਟੈਕਸਾਂ ਦਾ ਬੋਝ ਹੈ ਅਤੇ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਲਿਆ ਕੇ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਇਕ ਖਾਸ ਤਬਕੇ ਤੇ ਜ਼ੋਰਾ ਜ਼ਰਬੀ ਟੈਕਸ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਸਿਰਫ਼ ਇਹੋ ਬਿਲ ਹੈ ਜਿਸ ਤੇ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ assurance ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਹੋਰ comments ਕਰਨ ਦਾ ਕੀ ਫ਼ਾਇਦਾ ਹੈ। (This is the only Bill in which the Minister has given an assurance. It is no use making any further comments.)

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਮੀਤ : ਬਹੁਤ ਅੱਛਾ ਜੀ, ਮੇਰਾ ਕਹਿਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ 5 ਏਕੜ ਤੇ ਵਾਹੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਗਰੀਬ ਕਿਸਾਨ ਕਿਸੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਬਚ ਸਕੇ। ਮੈਂ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਵੇਲੇ ਇਸ ਲਿਮਿਟ ਨੂੰ ਖਾਸਾ ਉਚੇਂ ਤਬਕੇ ਤੇ ਲਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਛੋਟੇ ਤਬਕੇ ਤੇ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਪਰਾਪੇਗੰਡਾ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਲਾਗੂ ਗਰੀਬਾਂ ਤੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜੇ ਇਹ ਹਰ ਕਿਸੇ ਤੇ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ। ਇਸ ਲਿਮਿਟ ਵਿਚ ਗਰੀਬ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਛੋਟ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਅੱਗੇ ਹੀ ਟੈਕਸਾਂ ਦਾ ਬੋਝ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਇਸ ਵਿਚ ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ ਕਰ ਦੇਈਏ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸੂਬੇ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਵਲ ਗਰੀਬ ਕਿਸਾਨ ਦਾ ਲਿਹਾਜ਼ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅੱਗੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

[श्री मंगल सेन]

स्वागत करता हूँ कि सरकार ने आज कर लगाते समय इस बात को अपनी दृष्टि में रखा और यह प्रयास किया कि जिन में कर देने का सामर्थ्य है, उन पर यह कर लगाया जाये। लेकिन जो स्तर रखा है वह पर्याप्त नहीं है। अभी मंत्री महोदय ने बताया कि यह नया कर इस लिये लगाया जा रहा है कि पंच-वर्षीय योजना को सफल करना है और राष्ट्र का नव-निर्माण करना है। यह अच्छी बात है। निःसंदेह प्रत्येक नागरिक अपने राष्ट्र की प्रगति के लिये प्रसन्न होता है लेकिन खेद का विषय है कि जिस दल के हाथों में शासन है वह जनता के धन का अपव्यय करता है। कर लगाते समय तो राष्ट्र-उत्थान की लम्बी-चौड़ी बातें की जाती हैं लेकिन जब जनता की खून-पसीने की कमाई के पैसे को खर्च करने का प्रश्न आता है—तो मुझे क्षमा करें—उस वक्त निकटवर्ती सम्बन्धियों की ओर देखा जाता है और उस समय राष्ट्र-उत्थान की ओर ध्यान न देते हुए दल-बन्दी को देखते हुए सारी बातें की जाती हैं। आज पंच-वर्षीय योजना की चर्चा कर के जो फजूलखर्ची की जाती है, मैं समझता हूँ कि अगर वह न हो तो आये दिन हमें कर भी न लगाने पड़ें।

जो Block Development का कार्य चल रहा है उस में बड़े बड़े महानुभावों को खुश करने के लिये उन के हाथों से वृक्ष लगवाये जाते हैं। और 30, 30 या 40, 40 मील की दूरी से समाचार-पत्रों के प्रतिनिधियों को लाया जाता है ताकि उन का फोटो समाचार-पत्र के फ्रंट पृष्ठ पर छपवाया जा सके।

तो, स्पीकर साहिब, मैं आप के द्वारा सरकार से निवेदन करना चाहता हूँ कि कर लगाते समय जो स्तर रखा गया है वह ठीक नहीं है। पचास रुपये देने वाले के ऊपर यह कर न लगा कर मेरा सुझाव यह है कि जो सौ रुपये से ज्यादा revenue देता हो उन के ऊपर यह special surcharge लगाना चाहिये।

साथ ही सदन के अन्दर बैठे हुए सम्मानित सदस्यों ने इस बिल का विरोध करते हुए कहा कि यह ग्रामीण जनता के ऊपर और अनुचित रीति से यह कर लगाया गया है और उन्हीं को सताया जाता है उन्हीं का शोषण होता है तो ऐसी भिन्नता करने पर मुझे बड़ा कष्ट होता है कि बुद्धिमान और समाज की सेवा करने वाले जनता के प्रतिनिधि जनता के अन्दर भेद पैदा करते हैं और बनावटी दीवारें खड़ी करते हैं। अगर उन के अन्दर जनता में फूट डालने की भावना विद्यमान है तो पता नहीं कि राष्ट्र की नैया के कर्णधार इस को किस ओर ले जायेंगे। यदि ग्रामीण जनता पर टैक्स लगाएँ या शहर में रहने वाली जनता पर टैक्स लगायें उन्हें सिद्धांतों को देख कर लगाना चाहिये। जिस मनोवृत्ति के खिलाफ हमने कदम उठाया है, तो उस मनोवृत्ति के लोग चाहे नगर की ऊंची ऊंची मंजिलों में रहते हों अथवा गांवों में रहते हों, वह कदम सब के लिये बराबर होना चाहिये। इस लिये, स्पीकर साहिब, मैं आप के द्वारा निवेदन करना चाहता हूँ कि यह जो कर लगाया गया है वह सैद्धांतिक रूप से उचित है लेकिन इस का स्तर बड़ा नीचा रखा गया है। और जो कर लगाने के पक्ष में कारण उपस्थित किये गये वह प्रभावी कारण नहीं हैं।

कर लें। इस में कोई हर्ज नहीं लेकिन अगर यह मनशा न हो और वह समझते हों कि Planning Commission वाले होशियार हैं तो इस सम्बन्ध में पैसे का हिसाब किताब मांग लें और फिर देखें तो मैं समझता हूँ कि पता चल जाएगा कि यह बहुत जरूरी बिल नहीं है।

आप जो टैक्स जिस साहूकार या बड़े जमींदार के ऊपर लगाना चाहते हैं तो वह तो बच गया लेकिन इस का बोझ अगर छोटे जमींदार या बीच के जमींदार पर पड़ता है तो मैं समझता हूँ इस से कोई लाभ नहीं है। इस लिये ज्ञानी जी इस के ऊपर विचार करें और इस सम्बन्ध में सारा हिसाब किताब लें और देखें कि इस तरह कितना टैक्स वसूल होता है और इस का बोझ छोटे या बीच के जमींदार के ऊपर कितना पड़ता है? अगर इस का बोझ छोटे जमींदार के ऊपर ज्यादा पड़ता है तो फिर ज्ञानी जी इस को वापस ले लें तो बहुत अच्छा है। और अगर वह समझते हैं कि Planning Commission को इस से तसल्ली हो सकती है और इस से पंजाब को कोई खास इमदाद मिलने में सहायता मिल सकती है तो बेशक टैक्स ले लें, फिर कोई एतराज नहीं।

अध्यक्ष महोदय : एक convention बना लेनी चाहिये। मैं देखता हूँ कि आम तौर पर front बैचिंग के लोग ही उठते हैं इसलिये Chair के लिये यह मुश्किल हो जाता है कि वह back benches की तरफ ज्यादा तवज्जुह दे सके। अगर front benches वाले 10 दफा उठेंगे तो हमें 10 दफा उन को टाइम देना पड़ेगा इस लिये उन्हें अपनी जिम्मेवारी का एहसास होना चाहिये ताकि back benchers को वक्त मिल सके। (There should be a convention regarding the speeches. When the hon. Members sitting on the front benches rise in their seats time and again it becomes difficult for the Chair to give an opportunity to the Back Benchers to speak. If the hon. Members sitting on the front benches rise to speak ten times, I will have to allow them. But in this way the hon. Members sitting on the back benches will get no time. Therefore, the members occupying the front benches should realise their responsibility that the back benchers get an equal opportunity to speak.)

Shri Mangal Sen : Sir, I move—

That the question be now put.

Mr. Speaker : No.

श्री मंगल सेन (रोहतक) : अध्यक्ष महोदय, इस सदन के सम्मुख जो विधेयक प्रस्तुत है, मैं उस पर अपने विचार प्रकट करना चाहता हूँ। अध्यक्ष महोदय, यह जो नया कर लगाया गया है इन कृषकों के ऊपर उस का मैं सैद्धान्तिक रूप में स्वागत करता हूँ। और इस लिये

[चौधरी श्री चन्द]

है। आज करीब करीब किसी के पास भी 30 standard acres से ज्यादा ज़मीन नहीं है। मेरे दोस्तों की तरफ से यह शिकायत की गई है कि यह Bill बहुत देर करके लाया गया है और कहते हैं कि यह कई साल पहले लाना चाहिये था। वह कहते हैं कि अगर यह Bill पहले लाया जाता तो जो बड़े २ ज़मींदार हैं उन को tax देना पड़ता। उन के ख्याल में वह अब भाग गए हैं और वह tax नहीं देंगे। लेकिन मैं उन को पूछता हूँ कि लोगों के पास इतनी ज़मीन है कहां। मैं रोहतक और हिसार के मुतअल्लिक बहुत अच्छी तरह जानता हूँ कि वहां पर कितने जागीरदार हैं। जैसे चौधरी शेर सिंह ने कहा है सारे पंजाब में चंद एक ऐसे आदमी होंगे जिन के पास ज्यादा ज़मीन होगी। इस लिये अगर कोई आदमी बहुत ज़मीन लिए बैठा है तो उस को tax देने में दुःख नहीं मानना चाहिए। यह एक ऐसी चीज़ है जिस को मेरे दोस्त खुद मानते हैं। सारे पंजाब में अगर आप तलाश करें तो शायद आप को दो या चार आदमी ऐसे मिलेंगे जो 50 रुपये से ज्यादा tax देते हों। बाकी किसी पर इस Bill का असर नहीं पड़ता। जब आप काश्त करने के लिये 30 standard acres से ज्यादा ज़मीन किसी के पास छोड़ने के लिये तैयार नहीं हैं तो टैक्स कैसे ज्यादा होगा। शहरों में जो चार आने गज़ के हिसाब से ज़मीनें ली गई थीं वह आज 50, 50 रुपये गज़ से बेचते हैं। उन लोगों पर भी tax लगना चाहिए। हाऊस अगर एक policy तै कर ले कि शहरों में भी इस किस्म के tax लगाने हैं तो किसी को शिकायत न होगी। मुझे उमीद है कि जब कल परसों कोई ऐसा बिल आएगा तो चौधरी धर्म सिंह ऐसे जोश से ही बोलेंगे जैसे वह आज बोले हैं। मैं अपने अजीज़ को यह बताना चाहता हूँ कि यह हमारे मुल्क की तै शुदा policy है कि जो अमीर लोग पहले tax देने से बच जाया करते थे वह tax दें। अमीर आदमियों को अब tax अदा करने पड़ेंगे और वे किसी सूरत में नहीं बच सकेंगे। इस लिये आप को इस tax के खिलाफ कोई बात कहने की जरूरत नहीं है। आप देखेंगे कि सब बराबर हो जाएंगे। इस लिये इस बिल को पास कर देना चाहिये।

Shri Rup Singh Phul (Hamirpur 'R') : Mr. Speaker, I rise to support the Bill with the proviso that Harijans and the members of backward classes may be exempted from the operation of the provisions of this Act. To the best of my knowledge I do not see that there would be any Harijan who would be paying fifty rupees as land revenue or at the most there would be quite a few people throughout the State amongst the backward classes who would be paying land revenue to that extent. This, I think, will be a gesture of good will on the part of our Government because it will not affect the economy of our State and at the same time the Government will win the sympathy of Harijans and people of backward classes. So far as the policy is concerned, my hon. Friend Chaudhri Sri Chand has just suggested that it is in all conformity with the policy of our Government which aims at the implementation of socialistic pattern of society. Sir we find in our Punjab State that the present atmosphere which is pervading throughout the State is due to one factor that disparity in the standard of living between the different sections of society is lurking there. While on the one hand poor people are being crushed there are others who are enjoying life like anything. It is only by these methods that the Government can bring about

मेरा अन्त में यह निवेदन है कि जो भी धन-राशि इस कर से एकत्रित होती है उस का अपव्यय न हो कर यदि सदुपयोग हो तो इस से अवश्य लाभ होगा। बस इतने ही विचार मैं आप के द्वारा सदन के सामने रखना चाहता हूँ।

चौधरी श्री चन्द (बहादुरगढ़) : प्रधान महोदय, मुझे तो दूसरी तरफ से कहा गया है कि मैं जरूर बोलूँ वरना शायद मैं न ही बोलता क्योंकि मैं Select Committee में मेम्बर था और मुझे मालूम है कि किन हालात में व किन वजूहात से यह बिल लाया गया है। दूसरी तरफ से मुझे बड़े जोर से बोलने के लिये कहा गया है इस लिये मुझे बोलने की जरूरत पड़ी है। मैं तो समझता था कि मेरे अजीज के साथी जो उस के आस पास बैठे हैं वह शायद उन की ताईद करेंगे लेकिन उस के साथियों ने उस को support नहीं किया है। अगर वह इस वक्त यहां पर मौजूद होते तो वह समझ लेते कि मेरे बोलने की जरूरत नहीं है। जो उन के अपने साथी हैं वह उन से सहमत नहीं हैं। खैर चूंकि उन्होंने मुझे कहा है इस लिए मैं इस Bill के बारे में अपने विचार बता देना चाहता हूँ। हमारे मुल्क की यह तय शुदा policy है कि हम ने यहां socialistic State बनानी है। यहां प्रजा में जो भेद भाव है जो बहुत अमीर है या बहुत गरीब है उन को एक दूसरे के नज़दीक लाना है। जो बड़े २ हैं उन को कुछ नीचे करना है और जो निचला तबका है उस को कुछ ऊपर उठाना है। इस बात से आज मुल्क का हर बशर सहमत है। वह चाहते हैं कि जो बहुत अमीर हैं वह बहुत अमीर न रहें और जो बहुत गरीब हैं वह बहुत गरीब न रहें। तो, जनाब, यह इस असेम्बली में पहला बिल है जिस में इस तरतीब में यह tax लगाने की कोशिश की है। मुझे बड़ी खुशी हुई है कि मेरे एक दोस्त ने अभी यहां कहा है कि जो बड़े बड़े अमीर आदमी हैं, जो महलों में रहते हैं, जो पूरे पूरे बाज़ारों के मालिक हैं उन पर टैक्स लगाने का जब कोई Bill लाया जाएगा तो वह हमारे साथ होंगे और उस Bill को welcome करेंगे। मैं अपने दोस्त को खुशखबरी सुनाता हूँ कि उन की मर्जी के मुताबिक शायद जल्दी ही एक बिल आएगा और मैं देखूंगा कि वाकई हमारे दोस्त उस असूल को मानते हैं या जब दूसरों पर tax लगते हैं उस वक्त महज प्रचार करने के लिये खड़े होते हैं। मेरे ख्याल में इस बिल को चौधरी धर्म सिंह राठी ने पढ़ा नहीं। मैं उन को बताना चाहता हूँ कि इस Bill की रू से जो लोग 50 रुपये तक tax देते हैं उन पर और कोई tax नहीं लगाया गया। इस के साथ ही मैं उन्हें विश्वास दिलाता हूँ और अपने मिनिस्टर साहिब से दरखास्त करता हूँ कि वह साफ़ तौर से यह बात कहें कि यह बिल एक मुस्तकिल बिल नहीं है बल्कि जब तक अगला settlement नहीं होता उस वक्त तक यह tax है। यह tax, surcharge या ऐसी चीजें जो हैं यह सब settlement के बाद खत्म हो जायेंगी। आप साहिबान को कोशिश करनी चाहिए कि ज़मीन के बन्दोबस्त का इंतज़ाम जल्दी से जल्दी हो। फिर उस के बाद कोई surcharge या tax नहीं रहेगा। शुरु से ही कोशिश यह होगी कि in-come tax class पर यह tax लगा दिया जाए। जब settlement हो उस में कोशिश यह होनी चाहिए कि income-tax के basis पर यह tax लगाया जाए। चौधरी धर्म सिंह अगर इस को पढ़ कर देखते तो उन को मालूम हो जाता कि यह एक temporary Bill

[ਚੌਧਰੀ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ]

ਲਗਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਉਹ ਇਕ ਗ਼ਲਤ ਤਰੀਕਾ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਸਾਰੀ taxation policy ਨੂੰ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤੌਰ ਤੇ ਬੜੀ ਸੋਚ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਠੀਕ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ ਠੀਕ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਕਦਮ ਉਠਾਉਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਹੁਣ ਇਹ ਸਾਰਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਦਰਸਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਥੇ ਹੁਣੇ ਹੀ ਚੌਧਰੀ ਸਿਰੀ ਵੰਦ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਇਕ temporary measure ਹੈ। ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਅਪਣੀ statement ਵਿਚ ਕਹਿੰਦੇ ਕਿ ਇਹ ਟੈਕਸ temporary ਹੈ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਿਹੜੀ statement ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਉਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦੀ ਕਿ ਇਹ temporary ਹੈ। ਜੇਕਰ ਚੌਧਰੀ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ temporary measure ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਬਜਟ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਅਪਣਾ ਵਕਤ ਖਾਹ ਮੁਖਾਹ ਜ਼ਾਇਆ ਕਰੀਏ। ਕੀ ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਗੌਰਮਿੰਟ temporary measures adopt ਕਰੇ ਜਦੋਂ ਕਿ ਬਜਟ ਸੈਸ਼ਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ?

(At this stage, Chaudhri Sri Chand, a member of the Panel of Chairmen occupied the Chair)

ਖੈਰ ਮੈਂ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਇਸ taxation ਦੇ ਢਾਂਚੇ ਨੂੰ ਤਰਤੀਬ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜੋ ਲੋਕ ਟੈਕਸ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ tax ਲਗਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਗਰੀਬ ਹਨ ਤੇ ਟੈਕਸ ਅਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਮੁਆਫ਼ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਵੇਖੋ ਕਿ ਅਜ ਇਥੇ ਕੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ? ਅਜ ਅਸੀਂ ਇਕ ਹੀ ਚੀਜ਼ ਤੇ ਇਕ ਹੀ ਜਾਇਦਾਦ ਤੇ ਕਈ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੇ ਟੈਕਸ ਲਗਾ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਇਕੋ ਚੀਜ਼ ਤੇ betterment charges, water rates ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਹੋਰ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੇ taxes ਲਗਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਅਜ ਇਕ ਹੋਰ ਟੈਕਸ ਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਸਾਰੇ taxation ਦੇ ਢਾਂਚੇ ਨੂੰ ਬਦਲ ਕੇ ਇਕ comprehensive ਕਨੂੰਨ ਬਣਾਉਂਦੇ, ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਆਮਦਨੀ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਟੈਕਸ ਲਗ ਸਕੇ। ਜਿਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਆਮਦਨੀ ਐਨੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਉਹ ਟੈਕਸ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਉਸ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਟੈਕਸ ਲਿਆ ਜਾਵੇ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਆਮਦਨੀ ਹੋਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਟੈਕਸ ਲਗੇ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਆਮਦਨੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਟੈਕਸ ਨਾ ਲਗੇ। ਜੇਕਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਚ ਵਿਚਾਰ ਕਰਕੇ ਇਸ ਢਾਂਚੇ ਨੂੰ ਬਦਲਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਿਲ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਬਾਰਸ਼ਾਂ ਕਰਕੇ floods ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਨਾਲ ਫ਼ਸਲਾਂ ਖਰਾਬ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚ ਖਰਾਬਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਲੋਕ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੁਆਮਲਾ ਮੁਆਫ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਇਸ taxation ਦਾ ਬੁਨਿਆਦੀ structure ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰ ਦਿਓ ਕਿ ਜੋ ਆਦਮੀ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਟੈਕਸ ਦੇਣਾ ਪਵੇਗਾ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਆਮਦਨੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਅਤੇ ਟੈਕਸ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਪਵੇਗਾ ਤਾਂ ਫਿਰ ਇਹ ਜਿਹੜੀ ਹੁਣ duplication ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਉਹ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਜੇਕਰ ਖਰਾਬਾ ਹੋਵੇਗਾ ਤਾਂ ਲੋਕ ਟੈਕਸ ਨਹੀਂ ਦੇਣਗੇ ਅਤੇ ਜੇ ਨਾ ਹੋਵੇਗਾ ਤਾਂ ਦੇ ਦੇਣਗੇ। ਸਾਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕੋਈ

some harmony and bring different standards of society at par. Another thing is that it is high time that the persons who are most effected should yield, keeping in view the broader interests of the State. I know fully well that agriculturists are the backbone of Indian society and any government which would try to hit them would be hit by itself. Those who are not affected by the operation of this measure are people who are really poor. I have no hesitation in lending my unstinted support to the passing of this Bill and suggest that it should not be deferred to any other time because one or two years have already elapsed and nothing substantial has so far been done. The money which would be saved by this measure can better be utilised to ameliorate the condition of the down-trodden or those who are staggering on the verge of starvation. Such money can also be best utilised on the various developmental schemes which require expenditure on a colossal scale. With these words, Sir, I hope the House would be pleased to pass this Bill today.

Sardar Bhag Singh : Sir, I move—

That the question be now put.

ਚੌਧਰੀ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਕੋਈ ਹੋਰ ਬਿਲ ਤਾਂ ਹੈ ਨਹੀਂ ਇਸ ਲਈ ਬੋਲਣ

5.00 p.m.

ਲਈ ਵਕਤ ਦੇ ਦਿਉ ।

ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ : ਪਰ ਇਸ ਦੀਆਂ ਕਲਾਜ਼ਾਂ ਵਧੇਰੀਆਂ ਹਨ ।

ਅਧਯਕਸ਼ ਸ਼ਹੋਦਯ : Clauses ਪਰ ਟਾਈਸ਼ ਤੀ ਨਹੀਂ ਲੋਗੇ ? (Won't he take any time on the Clauses ?)

ਚੌਧਰੀ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਬੋਲਣਾ ਤਾਂ ਹੈ ਪਰ ਅਸੂਲ ਤੇ ਹੀ ਬੋਲਾਂਗੇ ।

ਪੰਡਿਤ ਰਾਮ ਕਿਸ਼ਨ ਭੁੜੋਲੀਆਂ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਬੋੜਾ ਵਕਤ ਹੋਰ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

ਅਧਯਕਸ਼ ਸ਼ਹੋਦਯ : ਫਿਰ ਜ਼ਾਨੀ ਜੀ ਭੁਨ ਕੀ ਭਰਾ ਬੋਲ ਲੇਨੇ ਦੇਂ । (Then Giani Ji let him speak for sometime.)

ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ : ਚੰਗਾ ਜੀ ।

ਚੌਧਰੀ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ (ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ, ਜਨਰਲ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਅਜ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਇਹ ਜੋ ਬਿਲ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਜੋ ਅਸੂਲ ਹਨ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਾਈਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ । ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਂ ਇਹ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਜੋ ਬੇਸ਼ੁਮਾਰ ਬਿਲ ਲਿਆਂਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਇਹ ਬੇਸ਼ੁਮਾਰ taxes

ਚੌਧਰੀ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜਨਾਬ ਨੇ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸਪੀਚ ਕੀਤੀ ਸੀ ਉਸ ਵਕਤ socialistic pattern of society ਦਾ ਲਫਜ਼ ਕਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਉਸਦੀ ਤਸ਼ਰੀਹ ਲਈ ਇਹ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਖੈਰ ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਪਹਿਲੂ ਤੇ ਸਾਡਾ ਸੋਚਣ ਦਾ ਢੰਗ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਉਸ ਬੇਤਰਤੀਬ ਢੰਗ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹੈ ਕਿ ਕਦੀ ਸ਼ਹਿਰੀ ਸਵਾਲ ਖੜਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਦੀ ਦਿਹਾਤੀ ਸਵਾਲ ਖੜਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਦੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਅਗਰ ਅਸੀਂ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰਾਂਗੇ ਕਿ ਕਿਸ ਹੱਦ ਤਕ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ relief ਦੇਣਾ ਹੈ, ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਟੈਕਸ ਲਗਾਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਨਹੀਂ ਲਗਾਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਹੀ ਇਹ ਸ਼ਹਿਰੀ ਤੇ ਦਿਹਾਤੀ ਵਾਲੀ friction ਖਤਮ ਹੋਵੇਗੀ (Cheers from the Opposition) ਅੱਜ ਗੌਰਮੈਂਟ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀ friction ਪੈਦਾ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸੇ friction ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸੋਚਣ ਢੰਗ ਬਦਲ ਗਿਆ ਹੈ। ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਮੁਤਲੱਕ ਵੀ ਦਸਿਆ ਜਾ ਚੁਕਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਕੋ ਹੀ ਜਾਇਦਾਦ ਤੇ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੇ ਕਿੰਨੇ ਹੀ taxes ਲਗੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਹਾਊਸ ਟੈਕਸ ਹੈ, ਪਰਾਪਰਟੀ ਟੈਕਸ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਜਿਹੇ taxes ਹਨ। ਇਕੋ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਇਕ ਹੀ ਜਾਇਦਾਦ ਤੇ ਕਈ tax ਦੇਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਜਿਸ ਆਦਮੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਨੀ ਹੈਸੀਅਤ ਹੈ ਜਾਂ ਆਮਦਨੀ ਹੈ ਉਤਨਾ ਹੀ ਇਕ ਟੈਕਸ ਲਗੇਗਾ। ਇਹ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਬਿਲ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ ਇਸ ਵਿਚ ਇਕ ਕਮੀ ਹੋਰ ਰਹਿ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ grading ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਕ ਆਦਮੀ ਦੇ ਜੇਕਰ 5, 7 ਫੈਮਲੀ ਮੈਂਬਰ ਹਨ, ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਉਤਨਾ ਹੀ ਟੈਕਸ ਦੇਣਾ ਪਵੇਗਾ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦੇ ਦੋ ਮੈਂਬਰ ਹਨ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਉਸੀ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਟੈਕਸ ਦੇਣਾ ਪਵੇਗਾ। Income tax ਵਿਚ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ relief ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਉਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਵੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਫੈਮਲੀ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਇਹ ਟੈਕਸ ਲਗਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਟੈਕਸ ਦਾ ਅਸੂਲ ਜੋ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਮੈਂ ਸਹਮਤ ਹਾਂ ਪਰ ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਇਹ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਬੜੇ ਬੜੇ ਹਨ, ਦੇਣ ਦੇ ਕਾਬਲ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਲਗਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਅਸਮਾਨ ਤੋਂ ਤਾਂ ਦੌਲਤ ਗਿਰੇਗੀ ਨਹੀਂ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਉਚਿਆਂ ਚੁੱਕਣ ਲਈ ਵੰਡ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਜੇਕਰ ਨੀਚੇ ਡਿਗੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਪਰ ਲਿਆਉਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਹੱਦ ਮੁਕਰਰ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ। ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਬੇਤਰਤੀਬ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਟੈਕਸ ਲਗਾ ਰਹੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਬੜੀ ਬੇਚੈਨੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।

इस लिये मैं यह कहूंगा कि इस टैक्स की बजाए बाकायदा तौर पर सोच समझ कर टैक्स लगाया जाये। Temporary measures नहीं आने चाहिए बल्कि permanent basis पर लोगों पर टैक्स लगाने चाहिए। उस सूरत में हम पूरी तरह से उन्हें स्पॉट करेंगे। इस टैक्स के असूल को मैं स्पॉट करता हूँ लेकिन मैं फिर कहता हूँ कि सल्टी-टैक्सिज़ लगा कर आप लोगों में बेचैनी पैदा कर रहे हैं।

ਕੰਵਰਾਨੀ ਜਗਦੀਸ਼ ਕੌਰ (ਜੈਤੋ) : ਸ਼੍ਰੀ ਵਾਹਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖਾਲਸਾ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਿਹ। ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਟੈਕਸ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਜੋ ਬਿਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਮੈਂ ਇਸ ਦੇ ਬਾਰ ਇਹ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ ਕਿ .....

ਹੱਦ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰੀਏ ਕਿ ਕਿਸ ਆਮਦਨੀ ਤੇ ਟੈਕਸ ਲਗਣਾ ਹੈ । ਲੇਕਿਨ ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਇਕ ਛੋਟੇ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਆਦਮੀ ਉਪਰ ਵੀ ਟੈਕਸ ਲਗਾ ਰਹੇ ਹਾਂ । ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਜੀ ਨੇ ਅਜ ਇਕ ਸਵਾਲ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਚੌਕੀਦਾਰਾਂ ਜੋ ਹੈ, ਉਹ ਇਕ ਗਰੀਬ ਤੋਂ ਗਰੀਬ ਆਦਮੀ ਤੋਂ ਵੀ ਲਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਇਸ ਲਈ ਲਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਆਦਮੀ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਅਮੀਰ ਹੈ ਜਾਂ ਗਰੀਬ ਆਪਣਾ ਹਿੱਸਾ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਜ਼ਰੂਰ ਪਾਵੇ । ਇਹ ਕੋਈ ਮਾਕੂਲ ਤੇ ਮੁਨਾਸਬ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ socialistic pattern of society ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਉਸਦੇ ਲਈ ਇਸ ਤਰਫ਼ ਕਦਮ ਉਠਾਉਣਾ ਪਵੇਗਾ ਅਤੇ ਹੱਦ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ ਕਿ ਇਸ ਹੱਦ ਤਕ ਦੀ ਆਮਦਨੀ ਤੇ ਟੈਕਸ ਛੱਡਣਾ ਹੈ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੌਧਰੀ ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਦਸਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਦਸ਼ਾਤ ਦਰੁਸਤ ਹਨ । ਪਰੋਫੈਸਰ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਵੀ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕਿਤਨੇ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਇਹ ਟੈਕਸ ਲਗਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਕਿਤਨੀ ਆਮਦਨੀ ਹੋਣੀ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ਼ਾਇਦ Planning Commission ਨੂੰ ਜਾਂ ਦੂਸਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਸਣਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਤਨੇ ਟੈਕਸ ਲਗਾਏ ਹਨ । ਮੰਤਰੀ ਜੀ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਦਸਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਟੈਕਸ ਰਾਹੀਂ ਸਰਕਾਰੀ ਖਜ਼ਾਨੇ ਵਿਚ ਕਿਤਨਾ ਰੁਪਿਆ ਆਵੇਗਾ । ਕਿਤੇ ਅਸੀਂ ਇਥੇ ਵਕਤ ਹੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਜ਼ਾਇਆ ਕਰ ਰਹੇ ? ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮੁਅਜ਼ਜ਼ ਮੈਂ ਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਬਹੁਤ ਘਟ ਲੋਕ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਕਿ 50 ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਵਧ ਮਾਲੀਆ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਜੇਕਰ 50 ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਵਧ ਮੁਆਮਲਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਘਟ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿ ਇਹ ਟੈਕਸ ਦੇਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਹਾਉਸ ਦਾ ਵਕਤ ਕਿਉਂ ਜ਼ਾਇਆ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ? ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ socialistic pattern of society ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ taxes ਲਗਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਮੌਤੀ ਬਾਗ ਪੈਲੇਸ ਜੋ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ 35 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੇ ਕੇ ਖਰੀਦ ਲਿਆ ਹੈ । ਸਾਨੂੰ ਇਹ 35 ਲੱਖ ਰੁਪਿਆ ਦੇਕੇ ਇਸ ਮੌਤੀ ਬਾਗ ਪੈਲੇਸ ਖਰੀਦਣ ਦੀ ਕੋਈ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਇਹ ਜੋ ਰੁਪਿਆ.....

ਸਮਾਪਤਿ ਸਹੋਦਯ : ਧੜ ਸੋਤੀ ਭਾਗ ਸਹਲ ਕਾਲੀ ਭਾਤ ਤੋ ਧਹਾਂ ਨਹੀਂ ਆਤੀ ਹੈ ।
(Reference of Moti Bagh Palace is not relevant here.)

ਚੌਧਰੀ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ socialistic Pattern of society ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਆ ਗਈ ਸੀ ਉਸੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਇਹ ਮੌਤੀ ਮਹੱਲ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਵੀ ਆ ਗਈ ਹੈ .....

ਕੰਵਰਾਨੀ ਜਗਦੀਸ਼ ਕੌਰ : ਅੱਜ ਹੁਣੇ ਹੀ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਗੌਰਮੈਂਟ ਰਾਜਿਆਂ ਅਤੇ ਰਾਣੀਆਂ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਲਈ ਹੈ.....(Interruptions).....35 ਲੱਖ ਰੁਪਿਆ ਇਕ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਗਰੀਬਾਂ ਤੇ ਟੈਕਸ ਹੀ ਟੈਕਸ ਲਗਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ .....(Interruptions)

ਸਮਾਪਤਿ ਸਹੋਦਯ : ਕਹੁ ਭਾਤ ਆੀ irrelevant ਹੀ ਆੀ । (This was irrelevant as well.)

(ਕੰਵਰਾਨੀ ਜਗਦੀਸ਼ ਕੌਰ)

ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਥੇ ਬਿਜਲੀ ਲਾ ਦਿਆਂਗੇ, ਸਕੂਲ ਬਣਾ ਦਿਆਂਗੇ, ਸੜਕਾਂ ਬਣਾ ਦਿਆਂਗੇ। ਸਵਪਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਖਾਂਦੇ ਸਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਦੁਧ ਦੀਆਂ ਨਦੀਆਂ ਵਗਾ ਦਿਆਂਗੇ ਪਰ ਇਥੇ ਆ ਕੇ ਟੈਕਸਾਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਸਪੀਚਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਵਿਖਾਣਗੇ। ਪਿੰਡਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦਾ ਸਵਾਲ ਮੈਂ ਖੜਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਲੜਾਈ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਗੌਰਮੈਂਟ ਕੋਈ ਫ਼ੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਹੀ। ਰਾਜਧਾਨੀ ਦੇ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਤੇ ਬੰਬ ਸਟਿਆ ਗਿਆ ... ..

ਸ਼੍ਰੀ ਚੇਅਰਮੈਨ : ਇਹ relevant ਨਹੀਂ। (It is not relevant.)

ਕੰਵਰਾਨੀ ਜਗਦੀਸ਼ ਕੌਰ: ਮੈਂ ਸਮਝਦੀ ਹਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵਧ relvent ਹੋਰ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਚੇਅਰਮੈਨ : ਇਹ ਮਾਮਲਾ *Sub-judice* ਹੈ, ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਇਸ ਤੇ ਬਹਿਸ ਨਾ ਕਰੋ (This matter being *Sub-judice* should not be discussed.)

ਕੰਵਰਾਨੀ ਜਗਦੀਸ਼ ਕੌਰ : ਇਹ ਟੈਕਸ ਇਸ ਕਰਕੇ ਲਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਆਮਦਨ ਵਧ ਸਕੇ । ਮੈਂ suggest ਕਰਾਂਗੀ ਕਿ ਜਿੰਨਾ ਰੁਪਿਆ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕਠਾ ਹੋਵੇ ਉਸ ਤੋਂ ਵਧ ਰੁਪਿਆ ਉਥੇ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਏ । ਇਹ ਰੁਪਿਆ ਉਥੇ ਦੀ development ਤੇ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਏ । ਜਿਥੇ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲ ਹਨ ਉਥੇ ਮਿਡਲ ਸਕੂਲ ਖੋਲ੍ਹੇ ਜਾਣ, ਜਿਥੇ ਮਿਡਲ ਸਕੂਲ ਹਨ ਉਥੇ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਖੋਲ੍ਹੇ ਜਾਣ । ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਲੜਕੀਆਂ ਪੜ੍ਹਾਣ ਲਈ ਮਾਸਟਰਾਣੀਆਂ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਕਿਉਂਕਿ ਲੜਕੀਆਂ ਨੂੰ ਲੜਕਿਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਾਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ । ਮਾਂ ਬਾਪ Co-education ਦੇਣਾ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ । ਦੂਜੇ ਮਾਸਟਰਾਣੀਆਂ ਹੀ ਲੜਕੀਆਂ ਦੀਆਂ ਤਕਲੀਫ਼ਾਂ ਨੂੰ ਜਿਆਦਾ ਸਮਝ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਕਹਾਂਗੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿੰਨਾ ਰੁਪਿਆ ਟੈਕਸਾਂ ਦਾ ਕਠਾ ਹੋਵੇ ਉਸ ਤੋਂ ਵਧ ਰੁਪਿਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ development ਤੇ ਖਰਚ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

मौलवी अब्दुल गनी डार (नूह) : चेयरमैन साहिब, मुझे खुशी है कि रिविन्यू मिनिस्टर जो कि अवाम के लीडर हैं और जिन का सम्बन्ध देहाती भाइयों से है वह ऐसा बिल लाए हैं। इस पर मेरी बहन ने और राठी जी ने बड़ा चर्चा किया कि जो टैक्स आज दिखाई देते हैं, जो आज सुनाई देते हैं वे तो कभी सुने ही नहीं गए। अगर वे सब कहते हैं तो वे यह भी बताएं कि क्या भाखड़ा डैम उन के तस्वर में था कि यहां वह पूरा तामीर होगा और उस से हम अपने देश और खसूसन पंजाब को तरक्की के रास्ते पर गामज़न करेंगे (हियर, हियर) अगर वे इस तरह कहते हैं कि वे चाहते हैं कि हमारी स्टेट ज्यादा से ज्यादा तरक्की करे तो वे बताएं कि जिन इलाकों में आज सड़कें निकली हुई हैं उन में पहले क्या वहां कोई सड़क थी? जहां अब नहरें बनी हुई हैं क्या पहले वहां नहरें थी? जहां ग्राम यहां दस्तकारियां या ऐसी मित्रें जो आज किसान भाई लगा रहे हैं क्या वे उन के तस्वर में थीं। हां, अगर वे चाहते हैं कि हमारी स्टेट तरक्की करे तो मैं कहूंगा कि यहां पर देहाती और

ਇਕ ਆਨਰੇਬਲ ਮੈਂਬਰ : ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਤੁਸੀਂ ਕਲ ਵਾਕ ਆਉਣ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕੀ ਉਹ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ?

ਸ਼੍ਰੀ ਲਾਲ ਚਾਵ ਸਮਰਕਾਲ : ਹਾਂ, ਹੁਸ ਮੀ ਸ਼੍ਰੀ ਵਾਹਗੁਰ ਜੀ ਕਾ ਬਾਲਸਾ ਸ਼੍ਰੀ ਵਾਹਗੁਰ ਜੀ ਕੀ ਫਜ਼ਹ ਬੋਲਦੇ ਹੈ ।

ਸਮਾਪਤਿ ਸਹੋਦਧ : ਦੇਖਿਏ ਆਪ ਕੀਚ ਮੇਂ ਨ ਬੋਲੇਂਗੇ ਅਚਛਾ ਹੈ । (It would be better if the hon. Member does not interrupt.)

ਕੰਵਰਾਨੀ ਜਗਦੀਸ਼ ਕੌਰ : ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਆਪ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਅਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਟੈਕਸ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਹ ਜੈਤੋ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਤੇ ਵੀ ਲਾਇਆ ਜਾਏਗਾ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਇਕ ਬੜਾ ਗਰੀਬ ਇਲਾਕਾ ਹੈ । ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਜ਼ਰੀਏ ਹਾਊਸ ਨੂੰ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਜੈਤੋ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਇਲਾਕਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਕੋਈ ਵਜ਼ੀਰ ਵੀ ਦੌਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਥੇ ਦੇ ਲੋਗਾਂ ਦੀ ਹਕੀਕੀ ਤਕਲੀਫ਼ਾਂ ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਵੇਖਦੇ ਅਤੇ ਸੁਣਦੇ ਹਨ । ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਇਕ ਵਾਰ ਜ਼ਰੂਰ ਗਏ ਹਨ । ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗੀ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਦੀਆਂ ਤਕਲੀਫ਼ਾਂ ਦਾ ਵੀ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਨ । ਉਥੇ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਪੰਜ ਗਰਾਂ, ਰਣਸਿੰਘ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਐਲਖ ਦੀ ਹਾਲਤ ਬਹੁਤ ਖਰਾਬ ਹੈ । ਮੈਂ ਮੰਨਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਹਰੀਜਨਾਂ ਅਤੇ ਮਜ਼੍ਹਬੀ ਸਿੱਖਾਂ ਤੇ ਨਹੀਂ ਲਗਣਗੇ ਲੇਕਿਨ ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਗਰੀਬ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਗੌਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ । ਬਜਾਏ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਤਸੱਲੀ ਦੇਣ, ਬਲਕਿ ਟੈਕਸ ਤੇ ਟੈਕਸ ਲਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਕਾਂਗਰਸੀ M.L.As. ਵੀ ਇਸ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ਜਦ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੈ । ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਸੜਕਾਂ ਨਹੀਂ, ਬਿਜਲੀ ਨਹੀਂ, ਸਕੂਲ ਨਹੀਂ । ਜੈਤੋ ਦੇ ਰੌਣ ਸਿੰਘ ਵਾਲਾ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਦੀ ਛਤ ਤਕ ਅਜੇਬਾਈ ਨਹੀਂ ਬਣੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਵਾਸਤੇ ਸੀਮੰਟ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ । ਸਕੂਲ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਛਤਾਂ ਨਹੀਂ ਪਾਈਆਂ । ਮੈਂ ਉਥੇ ਦੇ ਮਾਸਟਰ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਲੈ ਕੇ ਆਈ ਹਾਂ ਕਿ ਉਥੇ ਸਕੂਲ ਵਾਸਤੇ ਕੋਈ ਇਮਦਾਦ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ । ਇਹ ਤਾਂ ਉਹੀ ਹਾਲ ਹੈ :

ਸਖਤੋ ਦੀ ਸਖਤੀ ਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਦੀ ਕਮਬਖਤੀ

ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਜੇਕਰ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਇਹ ਬਿਲ ਪਾਸ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਦਰਖਾਸਤ ਕਰਾਂਗੀ ਕਿ ਜੈਤੋ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਵੀ ਸੁਣਵਾਈ ਹੋਵੇਗੀ । ਉਥੇ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨਹਿਰੀ ਪਾਣੀ ਨਾ ਮਿਲਣ ਕਰਕੇ ਮਾਰੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੁਧਿਆਣੇ ਤੇ ਜੀਰੇ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਜ਼ਮੀਨ ਸੇਮ ਨਾਲ ਮਾਰੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਤੇ ਟੈਕਸ ਲਗੇਗਾ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਿਤ ਨਵੇਂ ਟੈਕਸਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਇਹ ਖਿਆਲ ਕਰਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਦੀ ਸਿਸ਼ਟੀ ਕਾਇਮ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਰਾਜ ਵਿਚ ਏਨੇ ਟੈਕਸ ਨਹੀਂ ਲਗੇ ਸਨ ਜਿੰਨੇ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੇ ਲਾਏ ਹਨ । ਜੇਕਰ ਕਾਂਗਰਸ ਵਾਲੇ ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਦੇ ਵਕਤ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਟੈਕਸਾਂ ਬਾਰੇ ਦਸਦੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਯਕੀਨ ਨਾਲ ਕਹਿੰਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਤੋਂ ਹਾਰ ਜਾਂਦੇ । ਵੋਟਾਂ ਦੀ ਭਿਖਯਾ ਲੈਣ ਵੇਲੇ ਤਾਂ ਉਹ ਲੋਗਾਂ

[ਸ਼ਾਹੀ ਅਬਦੁਲ ਗਨੀ ਡਾਰ]

ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਰਾਠੀ ਜੀ ਬੜਾ ਚਰਚਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿਸਾਨ ਕਿਸਾਨ ਕਾ। ਮੈਂ ਕਹਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਚਾਹੇ ਦੇਹਾਤੀ ਹੋ, ਚਾਹੇ ਸ਼ਹਰੀ ਹੋ, ਚਾਹੇ ਕੋਈ ਦੇਹਾਤੀਆਂ ਕਾ ਨਾਮ ਲੇ ਲੇ ਕਰ ਸ਼ਹਰੀ ਮੇਂ ਬੜੀ ਬੜੀ ਕੋਠੀਆਂ ਮੇਂ ਮੜੇ ਲੇ ਲੇ ਕਰ ਰਹੁੰਦਾ ਹੋ, ਵਹ ਦਿਨ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਜਬ ਕਿ ਯਹ ਜੋ ਏਕ ਆਰ ਹਜ਼ਾਰੀਆਂ ਕਾ ਫਰਕ ਹੈ, ਯਹ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ। ਇਸ ਲਿਯੇ ਹਮ ਕੋ ਚਾਹਿਯੇ ਕਿ ਜਿਤਨਾ ਰੁਪਯਾ ਨਿਕਲ ਸਕਤਾ ਹੈ ਉਤਨਾ ਨਿਕਾਲੇਂ ਆਰ ਨਿਕਾਲ ਕਰ ਯਯਾਦਾ ਸੇ ਯਯਾਦਾ ਗਰੀਬੀਆਂ ਕੋ ਦੇਂ। ਬਾਰ ਬਾਰ ਦੇਹਾਤੀਆਂ ਕਾ ਨਾਮ ਲਿਯਾ ਜਾ ਰਹਾ ਹੈ। ਬਾਰ ਬਾਰ ਸ਼ਹਰੀਆਂ ਕਾ ਨਾਮ ਆਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਪੁੱਛਤਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਮ ਕਯੋਂ ਨ ਯਹ ਕਹੇਂ ਕਿ ਹਮ ਪੰਜਾਬੀ ਹੈਂ ਆਰ ਹਮ ਨੇ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਕੋ ਬਨਾਨਾ ਹੈ। ਜਬ ਯਹ ਭਾਵਨਾ ਹਮਾਰੇ ਅੰਦਰ ਆ ਜਾਏਗੀ ਤੋ ਯਕੀਨਨ ਤਮਾਮ ਆਮਦਨੀ ਕੇ ਰਿਸੋਰਸੇਜ਼ ਨਿਕਲ ਆਯੋਂਗੇ। ਜੋ ਸਾਹਿਬ ਅਜੀ ਤਕ ਅਪਨੀ ਜਾਗੂਰੀ ਸੇ ਟੈਕਸਾਂ ਸੇ ਬਚੇ ਹੁਏ ਹੈਂ ਵਹ ਯਯਾਦਾ ਦੇਰ ਤਕ ਬਚ ਨ ਪਾਯੋਂਗੇ ਆਰ ਇਸੀ ਅਸੈਂਬਲੀ ਕੇ ਯਕਿਨ ਉਨ ਪਰ ਵਹ ਤਮਾਮ ਟੈਕਸ ਲਗੋਂਗੇ ਜੋ ਕਿ ਲਗਨੇ ਚਾਹਿਏਂ। ਬਸ਼ਰਤਕਿ ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਏਕ ਯਾਨਦਾਰ ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਕੀ ਤਰਹ ਕਾਮ ਕਰੇ ਆਰ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਕਾ ਤਾਮੀਰੀ ਨੁਕਤਾ ਨਿਗਾਹ ਸੇ ਸਾਥ ਦੇ ਕਰ ਟੈਕਸ ਲਗਾਨੇ ਮੇਂ ਸਦਦ ਦੇ। ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਯਕੀਨ ਦਿਲਾਤਾ ਹਾਂ ਕਿ ਯਹਾਂ ਪਰ ਏਕ ਅਜੀ ਕਾਂਗਰੇਸੀ ਮੈਂਬਰ ਏਸਾ ਨਹੀਂ ਹੋਗਾ ਜੋ ਕਿ ਜਿਸ ਕਤ ਸ਼ਹਰੀਆਂ ਪਰ ਟੈਕਸ ਲਗੇਗਾ ਤੋ ਉਸ ਕੀ ਸੁਖਾਲਫਿਤ ਕਰੇ। ਕੇ ਸਬ ਉਸ ਕੀ ਹਿਮਾਯਤ ਕਰੋਂਗੇ ਆਰ ਉਨ ਕੋ ਕਰਨੀ ਅਜੀ ਚਾਹਿਯੇ।

Sardar Bhag Singh : Sir, I beg to move—

That quistion be now put.

Mr. Chairman : Question is—

That question be now put.

The motion was carried.

ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ (ਗਿਆਨੀ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ) : ਜਨਾਬ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਬਿਲ ਦੀ Select-Committee ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਉਤੇ ਵਿਚਾਰ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਸਬੰਧੀ ਮੈਂ ਐਨਾਂ ਹੀ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਅਜਿਹਾ ਬਿਲ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਦੀ ਘਟ ਤੋਂ ਘਟ ਮੁਖਾਲਫਿਤ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਕਹਿਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਰਾਠੀ ਸਾਹਿਬ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਕਰਨਾਲ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹਨ, ਬੋਲੇ ਹਨ। ਅੱਜ ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ announce ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ Socialist Group ਜਾਂ Socialist ਪਾਰਟੀ ਪੰਡਿਤ ਸਿਰੀ ਰਾਮ ਜੀ ਦੀ ਜ਼ੋਰੋਰਹਿਨੁਮਾਈ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਖਿਆਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਰਾਠੀ ਜੀ ਉਸ Socialist Party ਵਿਚ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਪੰਡਿਤ ਸਿਰੀ ਰਾਮ ਜੀ ਸ਼ਰਮੇ ਨੂੰ ਮੁਖਾਰਕਬਾਦ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ (ਏਕ ਆਕਾਝ: ਵਹ ਤੋ independent group ਕੋ belong ਕਰਦੇ ਹੈਂ) ਤਾਂ ਮੈਂ ਜੋ ਕੁਝ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਹਿਣ ਦੀ ਹੁਣ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਦੇ ਉਪਰ ਇਸ ਟੈਕਸ ਦਾ ਬੋਝ ਪਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਇਕ ਟੈਕਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਪਰ ਹੀ ਲਗਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਵੀ ਖੋਹੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਹਥੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਨਿਕਲਣੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਇਹ ਦਲੀਲ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਮੈਂ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ

शहरी का सवाल खड़ा न किया जाय। हमारे रैविन्यू मिनिस्टर ज्ञानी करतार सिंह अपनी गहरी नज़र के लिये मशहूर हैं और मुझे यकीन है कि उन की नज़र दूर तक जाती है। मैं उन से गुज़ारिश करना चाहता हूँ कि अगर उन्हें आमदन के ज़राय बूढ़ने थे तो उन्हें चाहिए था कि वे अपनी स्टेट के उस इलाका की तरफ नज़र दोड़ते जिस इलाका की नुमाइन्दगी यहां चौधरी सुमेर सिंह करते हैं, कंवर गुरदित करते हैं, चौधरी यासीन खां या चौधरी भुले राम करते हैं। जहां स्टेट के हर इलाका में आबयाना एक रुपया देते हैं तो गुड़गांव वाले अढ़ाई गुणा देते हैं। क्योंकि यू० पी० में आबियाना पंजाब से बहुत ज्यादा है। अगर यू० पी० जितना आबियाना ज्ञानी जी ने यहां भी लगवाया होता . . . . . ज्ञानी जी नहीं तो राड़ेवाला साहिब जिन का यह महकमा है उन्होंने ही लगवाया होता . . . . . मेरा मतलब यह है कि जितनी आमदनी इस बिल से अब होने वाली है इस से कहीं ज्यादा लाखों करोड़ों की आमदनी होती। लेकिन ज्ञानी जी बहुत दाना हैं। उन्होंने शहरियों का मुंह बन्द करने के लिये यह बिल पेश कर दिया। रास्ता उन्होंने बड़ी दलेरी के साथ बनाया है। आज थोड़ा रुपया मिला है तो कल ज्यादा रुपया आबियाना बढ़ा कर मिलेगा। मुझे यकीन है कि शहरियों के बारे जो बिल आएगा तो उस की मुखालिफत नहीं की जाएगी। हमारे चीफ मिनिस्टर साहिब किसी को मुआफ करने वाले नहीं हैं। वह शहरियों को मुआफ कर देंगे यह इन को ग़लतफहमी थी। यह सोचने की बात नहीं है यह तो ज्ञानी जी की दानाई है। वरना चेयरमैन साहिब ज़राये तो और भी हैं। लेकिन हमारी सरकार अमीरों पर बोझ नहीं डालना चाहती। आप बिजली की ही मिसाल ले लें। जितनी कम बिजली खर्च होती है राड़ेवाला साहिब यानी हमारी सरकार इतने ही ज्यादा पैसे लेती है। वह शहरी होगा जो ज्यादा खर्च करेगा। अगर किसी छोटे दस्तकार के लिये बिजली खर्च हो तो समझ में आ सकती है कि उस से रियाइत की जानी चाहिये क्योंकि उस पर हमारी स्टेट की तरक्की का दारोमदार है। लेकिन ऐश के लिये Refrigerator या Heater, बिजली चूलहा या पंखे पर सैकड़ों यूनिट बिजली खर्च हो तो उस पर रियायत क्यों? अगर उन से भी गरीबों वाला रेट लिया जाये तो लाखों रुपया बसूल हो जाये। लेकिन अगर अपोजीशन वाले यह समझें कि यह टैक्स देहातियों पर लगेगा और हम उन के नुमायंदे हैं। और दूसरे यह समझें कि हम फलों के नुमाइंदे हैं तो हमारा मुल्क कैसे तरक्की करेगा। क्यों न हर कोई यह समझे कि पंजाब हमारा है और हम ने इस को आगे ले जाना है। गरीब के बच्चों, हरिजन के बच्चों, काश्तकार के बच्चों, देहातियों के और शहरियों के बच्चों को क्यों न अपना समझा जाए। देहातियों और शहरियों को क्यों न एक ही समझा जाए और जहां कहीं से कोई पैसा निकल सकता हो तो क्यों न उस को निकाला जाए। ताकि हमारी पांचसाला योजना कामयाब हो। जो देश हमें डरा रहे हैं कि उन का पानी भरें तो तब हमें कर्ज़ा मिलेगा, जो हमारी योजना को फेल करना चाहते हैं, चाहे सोशलिस्ट भाई हैं, चाहे कम्युनिस्ट भाई हैं और चाहे मेरी बहन कंवराजी जी हों उन को बता देवे कि कहां कहां से रुपया निकल सकता है। मैं इस बात से इत्फाक करता हूँ कि अगर कहीं फज़ूल खर्ची होती हो अगर कहीं ग़लत तरीके से रुपया खर्च होता हो तो यकीनन न सिर्फ ज्ञानी जी को ही बल्कि सारी मिनिस्टरी को भी सोचना होगा कि वह उन ग़लत तरीकों को रोकें और उन फज़ूलखर्चों को बंद करें ताकि जो रुपया बच सकता हो वह गरीबों की बहबूदी पर खर्च किया जा सके।

[ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ]

ਲਗਾਇਆ ਜਾਣਾ ਹੈ ਤਾਕਿ ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ ਰੋਲਾ ਨਾ ਪਵੇ। ਇਸ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਦਿੱਕਤ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਇਹ ਕਿ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ ਰਖਣ ਦੇ ਆਦੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਤਰੀਕਾ ਇਖਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਬਿਲ ਜੇਕਰ ਕੁਝ ਵਰਸ਼ ਪਹਿਲੇ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਫ਼ਾਈਦਾ ਹੋਣਾ ਸੀ। ਇਹ ਚੀਜ਼ ਸਹੀ ਹੈ, ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ challenge ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਇਹ ਠੀਕ ਗੱਲ ਹੈ। ਕਿਤਨੀਆਂ ਹੀ ਬਾਤਾਂ ਹਨ ਜੋ ਹੁਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬੜਾ ਫ਼ਾਇਦਾ ਹੋਣਾ ਸੀ। ਪਰ ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਅੱਜ ਦੀ ਹਾਲਤ ਲੈਣੀ ਹੈ ਅਤੇ ਵੇਖਣਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਚੀਜ਼ਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਈਆਂ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੁਣ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਜਾਂ ਨਹੀਂ।

ਇਸ ਵਿਚ ਇਕ ਦਿੱਕਤ ਦਸੀ ਗਈ ਹੈ। ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸੰਗਰੂਰ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਵਲੋਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ transfers ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਵਿਚ ਪੈਪਸੂ ਹੀ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਪੈਪਸੂ ਵਿਚ 30 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਹੱਦ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਤੇ ਉਹ ਲੈ ਲਈਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਹਨ, ਅਗਰ ਕਾਨੂੰਨ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਿਹਾ। ਪਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਲਈਆਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣੀਆਂ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਤਾਂ surplus ਜ਼ਮੀਨ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵਾਹੁਣ ਲਈ ਦਿਤੀ ਜਾਏਗੀ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਮਾਲਕ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਆਪ ਹੀ ਰਹੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਹਾਲਾਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਰਾਬਰ ਅੱਡੀ ਮਿਕਦਾਰ ਵਿਚ ਵਸੂਲ ਹੋਣਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਹਾਲੇ ਦਾ ਜ਼ਿਮੇਦਾਰ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪੈਪਸੂ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵੀ transfers ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਇਹ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਥੇ ਵੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਜ਼ਦ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਹੋਰ ਫੇਰੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ, ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਮੁੰਤਕਿਲ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਕਾਨੂੰਨ ਤੁਰਦਾ ਹੈ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਹੂਲਤਾਂ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਨ ਲਈ। ਲੇਕਿਨ ਉਸ ਤੋਂ ਬਚਾਅ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵੀ ਬੜੇ ਅਕਲ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਵੀ ਬੜੇ ਰਸਤੇ ਲਭ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਸਾਡੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਇਕ ਗੱਲ ਆਈ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਸਨ। ਉਸ ਨੇ ਜੋਚਿਆ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਦਾ ਹੱਕ ਨ ਰਹਿਣ ਦਿਤਾ ਜਾਏ। ਉਸ ਨੇ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਐਸਾ ਪ੍ਰੇਰਿਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਜ਼ਮੀਨ ਰਹਿਨ ਲੈ ਲਓ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜ਼ਮੀਨ ਰਹਿਨ ਲੈ ਲਈ। ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ ਰਹਿਨ ਲੈ ਲਈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਤੇ ਮਾਲਕ ਦਾ ਤੁਅੱਲਕ ਟੁਟ ਗਿਆ ਔਰ ਬਤੌਰ ਮੁਜ਼ਾਰਾ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ security ਬਣਦੀ ਸੀ, ਉਹ ਵੀ ਨਾ ਰਹੀ। ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਕੀ ਹੋਇਆ? ਮਾਲਿਕ ਨੇ ਜ਼ੇਰੇ-ਰਹਿਣ ਵਾਪਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਵਾਪਿਸ ਲੈ ਲਈ। ਜੋ ਮੇਰੇ ਕਹਿਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਸਾਡੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਆਈਆਂ ਹਨ। ਪਿਛਲੇ ਇਜਲਾਸ ਵਿਚ ਵੀ ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਔਰ ਹੁਣ ਫਿਰ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸੇ ਇਜਲਾਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਵੀ ਸਬੂਤ ਆਪ ਨੂੰ ਮਿਲੇਗਾ ਕਿ ਐਸੀਆਂ ਚਾਲਾਕੀਆਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਚਲਣ ਨਹੀਂ ਦੇਵੇਗੀ (ਪ੍ਰਸੰਸਾ)। ਜੋ ਜ਼ਮੀਨ ਬਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹੱਦ ਬੰਦੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਉਸ ਸੰਬੰਧੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਮਨਸ਼ਾ ਫੌਤ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿਆਂਗੇ ਅਤੇ

ਕਿ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰਾਂ ਕੋਲੋਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਲੈ ਕੇ England ਅਤੇ France ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਦੇਣੀਆਂ ਬਲਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਭਰਾ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਹਲਵਾਹ ਹਨ ਅਤੇ ਬਿਨਾਂ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੇਣੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਖੋਹਣ ਦਾ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਹੀ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਉਹ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਸਣ ਵਾਲੇ ਹਲਵਾਹਾਂ ਦੇ ਹਲਾਂ ਹੇਠਾਂ ਹੀ ਰਹਿਣੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਜ਼ਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਖੋਹੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਦੂਸਰੀ ਗੱਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਹੀ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਪਰ ਟੈਕਸਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਬੋਝਾ ਹੈ। ਜੇ ਟੈਕਸਾਂ ਦਾ ਬੋਝਾ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਪਰ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਭਰਾਵਾਂ ਉਪਰ ਵੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਕ ਗੱਲ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਹ ਸਦਾ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਸਦਾ ਰਹੇਗੀ। ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਟੈਕਸਾਂ ਦਾ ਲਗਣਾ ਕਦੀ ਵੀ ਖੁਸ਼ਗਵਾਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, unpleasant ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਾਉਣਾ ਵੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਲੇਕਿਨ ਬਾਜ਼ ਦਫਾ ਯਾ ਦਿਲੇਨਾਖਾਸਤਾ ਟੈਕਸ ਤਜਵੀਜ਼ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਗ਼ੈਰ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। State ਦਾ ਜਿਹੜਾ programme ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਅਗੇ ਨਹੀਂ ਚਲਦਾ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਟੈਕਸ ਲਗਾਉਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਸਾਂਝੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਟੈਕਸ ਲਗਾਉਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਇਕ ਹੀ ਤਬਕੇ ਦੇ ਉਪਰ ਟੈਕਸਾਂ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਚ ਕਿੰਨਾ ਵਜ਼ਨ ਹੈ? ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਪਾਸੇ ਛੱਡ ਕੇ ਮੈਂ ਉਮੀਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ Session ਅਜਿਹਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਚ ਟੈਕਸਾਂ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਅਬਾਦੀ ਦੇ ਇਕ ਹੀ ਤਬਕੇ ਦੇ ਉਪਰ ਬੋਝ ਨਹੀਂ ਪਵੇਗਾ, ਬਲਕਿ ਇਹ Session ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਸਬੂਤ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰੇਗਾ ਕਿ ਅਬਾਦੀ ਦੇ ਸਾਰਿਆਂ ਤਬਕਿਆਂ ਦੇ ਉਪਰ ਟੈਕਸਾਂ ਦਾ ਬਰਾਦਰ ਬੋਝ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ। (Cheers)

ਰਾਠੀ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਫਰਮਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਬਿਲ ਉੱਤੇ ਜੋ Select Committee ਦੀ ਰੀਪੋਰਟ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਸ਼ਹਿਰ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਸ਼ੋਰ ਦੇ ਕਾਰਨ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਿਆ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਰਾਠੀ ਜੀ ਨੂੰ ਇਹ ਤਜਰਬਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਇਕ ਤਬਕੇ ਦੇ ਡਰ ਹੇਠ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ recently ਤਜਰਬਾ ਕਰ ਲਿਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਤਜਰਬੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਕਹਿਣ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਸ਼ੋਰ ਤੋਂ ਡਰ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਮੰਨਣ ਵਾਲੀ ਬਾਤ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਕਤਈ ਗਲਤ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਕਤਈ ਦਬਣ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ ਔਰ ਉਹ ਬਿਲ ਜ਼ਰੂਰ ਆਉਣਗੇ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਜੋ ਬੋਝ ਹੈ ਇਹ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰਾਂ ਤੇ ਨਾ ਪਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਉਹ ਪੁਰਾਣਾ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰ ਨਹੀਂ ਜਿਹੜਾ Land Alienation Act ਹੇਠ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰ ਤੋਂ ਮੁਰਾਦ ਇਕ ਖਾਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਬੰਦਾ ਹੋਵੇ। ਇਥੇ ਹਾਲਾ ਭਰਨ ਵਾਲੇ ਤੇ ਕੁਝ ਮਜ਼ੀਦ ਬੋਝ ਪਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਹੋਰ ਸੁਖੱਲਾ ਉਪਾ ਨਹੀਂ ਵੰਡਿਆ। ਉਹ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਜੇ ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ ਲਈ ਹੋਰ ਉਪਾ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਉਸ ਲਈ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਅਮਲਾ ਰਖਣਾ ਪੈਣਾ ਸੀ। ਅਤੇ ਉਹ ਆਮਦਨੀ ਜਿਹੜੀ ਇਸ ਤੋਂ ਹੋਣੀ ਹੈ ਉਹ ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਉਸ ਅਮਲੇ ਉੱਤੇ ਹੀ ਖਰਚ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਜਿਸ ਕੰਮ ਲਈ ਅਸੀਂ ਪੈਸਾ ਇੱਕਠਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਉਹ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਵੇਗਾ ਉਹ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਅਗੇ ਜੋ ਹਾਲਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਸੇ ਦੀ ਬਿਨਾ ਉਪਰ ਨਵਾਂ ਸਪੈਸ਼ਲ ਚਾਰਜ

[ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ]

ਲਗੇਗਾ; ਉਸ ਤੋਂ ਉਪਰ ਇਥੋਂ ਤਕ ਇਹ ਹਿਸਾਬ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਸ ਵਿਚ ਇਹ ਮੋਟੀ ਬਾਤ ਸੀ। ਉਸ ਵਿਚ 50 ਰੁਪਏ ਵਾਲੀ ਫੋਟ ਤੋੜ ਤਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿਤੀ ਹੋਈ। ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚ ਇਹ ਫੋਟ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ 50 ਰੁਪਏ ਤੱਕ ਹਾਲਾ ਨਹੀਂ ਲਗੇਗਾ ਤੇ 100 ਰੁਪਏ ਤਕ ਜਿਸ ਦਾ ਹਾਲਾ ਹੋਵੇਗਾ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਪਹਿਲੇ 50 ਰੁਪਏ ਤਕ ਨਹੀਂ ਲਗੇਗਾ। ਇਹ ਟੈਕਸ ਉਸ ਨੂੰ ਪਹਿਲੇ 50 ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਿਹੜੇ ਰੁਪਏ ਆਉਂਦੇ ਨੇ ਉਸ ਤੇ ਲਗੇਗਾ। ਇਥੇ ਰਾਨੀ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ 51 ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਅਮੀਰ ਸਮਝਦੇ ਹੋ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਸਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਬੜਾ ਖਿਆਲ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਉਸ ਨੂੰ 8 ਆਨੇ ਲਗੇਗਾ। ਜਿਸ ਦਾ 51 ਰੁਪਏ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ 51 ਰੁਪਏ 8 ਆਨੇ ਦੇਣਾ ਪਏਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਦਾ ਬੜਾ ਖਿਆਲ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਡੀ ਬੜੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਉਪਾ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਸਕੇ। ਮੈਂ ਆਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਸਾਡੇ ਟੈਕਸਾਂ ਦਾ structure ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਣਤਰ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਸੋ ਦੋ ਸੌ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਚਲੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਹੌਲੇ ਹੌਲੇ ਠੀਕ ਕੀਤਾ ਜਾਏ। ਇਹ ਤਾਂ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਕਿ ਉਸ ਸਾਰੀ ਬਣਤਰ ਨੂੰ ਇਕ ਹੀ ਦਿਨ ਵਿਚ ਬਦਲਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਹ ਜੋ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ Tax graded ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਫੋਟਿਆਂ ਤੇ tax ਨਹੀਂ ਲਗਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ। ਇਹ ਗੱਲ ਬਤੌਰ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਦੇ ਤਾਂ ਸਹੀ ਗੱਲ ਹੈ ਪਰ ਅਮਲ ਵਿਚ ਇਕੋ ਵੇਰੀ ਲਿਆਉਣੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ। ਕਰਾਲਾ ਵਿਚ ਵੀ, ਜਿਥੇ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਯਸ਼ ਡਾਕਟਰ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ ਅਤੇ ਉਹ ਹੋਰ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਹਾਲਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਣਗੇ। ਟੈਕਸਾਂ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਦਲਨਾ, ਮਿਹਨਤ, ਵਕਤ ਔਰ ਹਾਲਾਤ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਆਫਕ ਹੋਣ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਗਰੀਬਾਂ ਤੇ tax ਨਹੀਂ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਗਰੀਬਾਂ ਤੇ ਟੈਕਸਾਂ ਦਾ ਬੋਝਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਤੇ ਇਹ ਅਮੀਰਾਂ ਤੇ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੇ ਅਕਸਰ ਮੈਂਬਰ ਅਜਿਹੇ ਨੇ ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਗੱਲ ਨਾਲ ਇਤਫ਼ਾਕ ਰਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਚਲ ਕੇ ਅਮਲ ਵਿਚ ਇਸ ਪਾਸੇ ਵਲ ਚਲਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੋਝੀ ਆਮਦਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਟੈਕਸਾਂ ਤੋਂ ਛਡਿਆ ਜਾਏ ਤੇ ਵਧੇਰੀ ਆਮਦਨ ਵਾਲਿਆਂ ਤੇ tax ਲਗਾਏ ਜਾਣ।

ਇੰਨੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਹਿ ਕੇ ਮੈਂ ਹਾਊਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਹ ਤਹਿਰੀਕ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੋ ਮੈਂ ਅੰਰੰਭ ਵਿਚ ਤਹਿਰੀਕ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ Select Committee ਦੀ report ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਏ, ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਤਹਿਰੀਕ ਪਾਸ ਕੀਤੀ ਜਾਏ।

Mr. Chairman : Question is—

That the Punjab Land Revenue (Special Charges) Bill, as reported on by the Select Committee be taken into consideration.

The motion was carried.

ਮੁਖਤਲਿਫ ਢੰਗ ਨਾਲ ਇਹ ਜੋ ਕੁਝ ਹੋਰ ਫੇਰੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਚਿੰਤਾਤੁਰ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਆਪ ਵੇਖੋਗੇ ਕਿ ਜੋ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਆਉਣੀਆਂ ਸਨ ਉਹ ਜਾਣ ਨਹੀਂ ਦਿਆਂਗੇ।

ਰੁਹਤਕ ਦੇ ਸਾਬਕ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਕ ਚੀਜ਼ ਕਹੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਬਿਲ ਹੈ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਣਾ, ਇਸ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਰਾਇਗਾਂ ਚਲੀ ਜਾਏਗੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਵਿਚ ਕੁਝ ਵਜ਼ਨ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ Planning Commission ਨੂੰ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸਾਂ ਟੈਕਸ ਲਗਾਉਣ ਦੇ ਇਤਨੇ ਕਾਨੂੰਨ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਹੋਰ ਪੈਸੇ ਮਿਲਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਵੀ ਕੋਈ ਬੁਰੀ ਬਾਤ ਨਹੀਂ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਅਸਾਂ ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪਿਆ ਇਸ ਸੂਬੇ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਲਈ ਲੈਣਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਅੱਛੀ ਨੀਅਤ ਦਾ ਸਬੂਤ ਦੇਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰ ਅਸੀਂ ਹਰ ਮੁਮਕਿਨ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ ਰੁਪਿਆ ਮੁਹਈਆ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਪਲੈਨ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੈ ਔਰ ਬਹੁਤ ਪਹਿਲਾਂ ਪਸੰਦ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਸਾਡੀ ਇਹ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਜਿੰਨੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋ ਸਕੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਮਦਦ ਆਪ ਕਰ ਸਕੀਏ। ਇਸ ਨੁਕਤਾਨਿਗਾਹ ਤੋਂ ਵੀ ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਲਾਗੂ ਹੋਣਾ ਬੂਬੇਲਈ ਮੁਫ਼ੀਦ ਹੀ ਸਾਬਤ ਹੋਵੇਗਾ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਅਸਰ ਜਾਂ ਬੋਝ ਵਡੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਤੇ ਹੀ ਪੈਣਾ ਹੈ। ਗਰੀਬਾਂ ਤੋਂ ਤਾਂ ਇਹ ਹਟਾਇਆ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਬੋਝ ਗਰੀਬਾਂ ਤੋਂ ਉਪਰ ਜਿਹੜੀ ਦਰਮਿਆਨੀ ਅਤੇ ਅਮੀਰ ਕਲਾਸ ਹੈ, ਉਸ ਉਤੇ ਪੈਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਤੇ ਅਮਲ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਰਮਿਆਨੀ ਕਲਾਸ ਇਸ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਜ਼ਰੂਰ ਰਹੇਗੀ। ਔਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚ ਜੋ Special Charge ਤਜਵੀਜ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਇਸ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਰੁਪਿਆ ਆਵੇਗਾ। ਬਾਕੀ ਇਹ ਚਾਰਾ ਰੁਪਿਆ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਅਸਾਂ ਪੁਲਾਂ ਉਪਰ toll ਲਗਾਇਆ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਵੀ ਜਿਤਨਾ ਰੁਪਿਆ ਆਉਣਾ ਹੈ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਵਿਕਾਸ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਉਤੇ ਖਰਚ ਹੋਣਾ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਵੀ ਅਸੀਂ ਛੱਡ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ।

ਇਕ ਗੱਲ ਮੈਂ ਹੋਰ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਬਿਲ Income-tax ਦੇ ਅਸੂਲਾਂ ਉਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਪੂਰੀਆਂ exemptions ਵੀ ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀਆਂ। ਫਿਰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਸੂਲਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਹੱਦ ਤਕ ਨਿਭਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਸੂਲਾਂ ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਮਲ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਫਿਰ ਕੁਝ ਵੀ ਰੁਪਿਆ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕੇਗਾ; ਜਿਸ ਖਾਤਰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਬਿਲ ਬੇ-ਅਰਥ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ; ਇਸੇ ਲਈ ਪੂਰਾ ਅਸੂਲ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ; ਉਸ ਵਲ ਕਿਸੇ ਹੱਦ ਤਕ ਚਲਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚ ਇਕ ਚੀਜ਼ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਆਪ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨਵੀਂ ਆਈ ਹੈ। ਉਹ ਹਾਊਸ ਨੇ ਪਸੰਦ ਵੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚ graded tax ਲਗਾਉਣ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ tax ਵਿਚ ਹਾਲੇ ਦੀ ਹੱਦ ਦਾ ਖ਼ਾਸ ਖ਼ਿਆਲ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਬਿਲ ਜਦੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੇਸ਼ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿਚ graded tax ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸ ਵਿਚ ਇਹ ਸਿੱਧੀ ਗੱਲ ਦਰਜ ਸੀ ਕਿ ਇਤਨੇ ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਇਤਨੇ ਰੁਪਏ ਤਕ ਇਹ ਹਿਸਾਬ

[श्री इन्द्र सिंह]

अब यह सरकार के लिये रह जाता है कि वह इन transfers को *mala fide* करार दे या *bonafide* करार दे। यह तो ठोक है कि large scale पर transfers हुई हैं। It will be a problem for the State and for the Revenue Minister that transfers whether *mala fide* or *bona fide* be cancelled by a stroke of the pen. तो यह stretch of imagination है, Minister for Land Revenue का जब वह फर्माते हैं कि हमारे notice में ऐसी बातें आई हैं। मैं उन्हें बताना चाहता हूं कि इस चीज का कोई practical solution निकालना एक बड़ी मुश्किल बात होगी। It will be a big task before the Ministry कि वह उन को consider करे। There will be chaos. चुनावों के तमाम land revenue record जो हैं that shall have to be changed क्योंकि mutations effect हो चुकी हैं। There will be legal implications. There are so many things. तो मैं ने यह सारी बातें सोचते हुए कि क्योंकि सरकार बड़ा earnest है in the fulfilment of the 2nd Five-Year Plan और सरकार इस बात को भी चाहती है कि poor classes को taxes से exemption दी जाये और वह यह भी चाहती है कि बड़े बड़े आदमियों के रुपया को poor classes के बच्चों, उन की सेहत और सफाई पर खर्च किया जाये, तो यह बड़ी laudable बात है। इस की जितनी तारीफ की जाये कम है। लेकिन इस बिल से इतनी आमदनी होने वाली नहीं। इस लिये मैं ने यह amendment move की है कि जितनी ज़मीने बंजर पड़ी थीं, जिन पर land revenue नहीं लगा था और कुछ अर्सी तक वे बंजर पड़ी रहीं और landowners ने उन बंजर ज़मीनों का कोई पैसा नहीं दिया either under the pressure of the agrarian reforms or under the other external motives अब वे landowners उन waste lands को cultivate कर रहे हैं और वे इतनी उपजाऊ हो गई हैं जिस का कि कोई हिसाब नहीं। तो मेरी amendment है कि उन waste lands पर भी which are not at present assessable to land revenue उन के बराबर की जो ज़मीनें हैं जिन पर मालिया लगा हुआ है, उसी हिसाब से special charge लगाया जाये। If the Government is earnest in it and if the Government really wants to take steps in the right direction तो उसे यह जरूर करना चाहिये और अगर गवर्नमेंट यह चाहती है कि महज़ यह special charges Bill हमारे सामने रख देना ही काफी है—बेशक यह एक बड़ा good Act है, यह graded है और slab system पर बनाया गया है और मैं इस बात को बड़ी तारीफ करता हूं कि सरकार ने बड़ा मुबारक कदम उठाया है। मगर, अगर यह सिर्फ दिखाने के लिये हुआ है और मन्जिल तक पहुंचाने के लिये नहीं हुआ तो कामयाबी की गुंजायश नहीं है। इस में एक बड़ा फैक्टर यह है कि अब कुछ भाव ज्यादा होने से, महंगाई होने की वजह से, पैदावार की ज्यादा इज्जत होने की वजह से,

सभापति महोदय : मेरी एक suggestion है कि जितनी भी amendments हैं वह तमाम की तमाम moved consider की जायें। बजाये इसके कि एक एक मेम्बर खड़ा हो और उन को move करे, all the amendments be considered as moved. (I would suggest that all the amendments be deemed to have been moved instead of asking each member to get up and move his amendment.)

चौधरी बलबीर सिंह : Chairman साहिब ने जो amendments पेश की हैं उन्हें कौन move करेगा। अगर वह amendments गिर जायें तो हाऊस में उन की क्या position होगी ?

सभापति महोदय : इसी लिये तो मैंने यह suggest किया था कि सब amendments moved समझो जायें। (It is why I suggest that all the amendments be considered as moved.)

चौधरी बलबीर सिंह : आप की position इस बारे में क्या है ?

सभापति महोदय : अगर हाऊस agree कर ले तो ठीक है।

भालू भंडूरी : Chairman घटौत टिक प्रपोजर दे बेटी ही चीज़ कर सकरे हन।

श्री सभापति : अच्छा तो procedure के मुताबिक हो करेंगे।

Mr. Chairman : Now the House will proceed to consider the Bill clause by clause.

SUB-CLAUSES (2) AND (3) OF CLAUSE I

Mr. Chairman : Question is—

That sub-clauses (2) and (3) of Clause I stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 2

Mr. Chairman : Question is—

That Clause 2 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 3

Shri Inder Singh (Jind 'General') : Sir, I beg to move—

At the end of the Clause, the following proviso be added :—

“Provided that on waste lands which have been recently brought under cultivation by owners of more than 30 Standard Acres, but which were not reserved or assessed to normal land revenue at the last settlement, land revenue shall be scaled for special purposes of this Act to be in consonance with rates on lands of similar productivity in the neighbourhood”.

जनाब, मैं इस के आगे यह चीज़ add करना चाहता हूं और जब इस बिल पर पहले discussion हुई थी तो उस वक्त भी मैंने अर्ज की थी कि primarily इस बिल का जो object है वह defeat हो चुका है क्योंकि landowners ने जो उनकी अपनी अपनी ज़मीनें थीं वह transfer कर दो हैं।

[ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ]

ਦਾੜੀ ਨਾਲੋਂ ਮੁੱਛਾਂ ਵੱਡੀਆਂ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਪੈਪਸੂ ਦੇ ਬੰਜਰ ਇਲਾਕੇ ਦੀ Settlement sanction ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਹੁਣੇ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਪੈਪਸੂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿਚ ਹੀ ਇਹ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਥੋੜ੍ਹੇ ਅਰਸੇ ਬਾਅਦ ਜਦੋਂ Settlement ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ਤਾਂ ਇਰਦ ਗਿਰਦ ਮੁਤਾਬਕ ਉਥੇ ਹਾਲਾ ਲਗ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ special charge ਵੀ ਲਗ ਜਾਵੇਗਾ। ਜਦ ਹਾਲੇ ਦਾ principle ਰਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਮੁਤਾਬਕ special charge ਲਗਾਉਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ clause ਰਾਹੀਂ ਇਕ ਨਵਾਂ ਹੀ ਅਸੂਲ ਲਿਆਉਣਾ, ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ, ਮੁਨਾਸਬ ਨਹੀਂ।

Mr. Chairman : Question is—

At the end of the Clause, the following proviso be added :—

“Provided that on waste lands which have been recently brought under cultivation by owners of more than 30 Standard Acres, but which were not reserved or assessed to normal land revenue at the last settlement. land revenue shall be scaled for special purposes of this Act to be in consonance with rates on lands of similar productivity in the neighbourhood”.

The motion was lost.

Mr. Chairman : Question is—

That Clause 3 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 4

Mr. Chairman : There are three amendments to Clause 4.

Deputy Minister for Jails, Food and Supplies (Shri Benarsi Dass Gupta) :
Sir, I beg to move—

In sub-clause (1) line 1, *between* the words “landowner” and “whose” *insert* “who is liable to pay more than Rs 50 as land revenue and”.

In sub-clause (1), lines 9-10, *delete* “of the details”.

In sub-clause (1), lines 12-14 for the words “of every revenue estate in which any part of such holding is situate” *substitute* “in whose circle he ordinarily resides or in whose circle he holds largest amount of land”.

Mr. Chairman : Motion moved—

In sub-clause (1), line 1, *between* the words “landowner” and “whose” *insert* “who is liable to pay more than Rs 50 as land revenue and”.

In sub-clause (1), lines 9-10, *delete* “of the details”.

In sub-clause (1), lines 12—14 for the words “of every revenue estate in which any part of such holding is situate” *substitute* “in whose circle he ordinarily resides or in whose circle he holds largest amount of land.”

ਲੈਂਡ ਦੀ ਕੀਮਤ बढ़ जाने की वजह से, वेस्ट लैंडज़ को ज़ेरे-कास्त लाया गया है। इस वेस्ट लैंड पर जो कि पंजाब और पैसू दोनों में है और काफी पैमाने पर है, बन्दोबस्त के वक्त मामला नहीं लगता था। इन ज़मीनों के ऊपर पड़ोस की ज़मीनों के मामला के मुताबिक मामला लगाना चाहिए। मैं एक मिसाल देता हूँ। चूँकि वेस्ट लैंड के मुतअल्लिक इस में जिक्र है, इस लिये मैं अदब से कहूँगा कि अगर आप चंडोगढ़ से पटियाले को जाएं तो एक बड़ी भारी कौली बीड़ रास्ते में आती है। यह राजा सुरेंद्र सिंह की है जो कि इस हाउस के आनरेबल मੈम्बर हैं और शायद अब नहीं रहे। इस के ऊपर कोई लैंड रेवेन्यू नहीं। वहाँ मैकेनाइज्ड फार्मिंग है। It is a sort of protection under this Act that such big landlords who own mechanised farms are exempted from the operation of this Act. There are so many others यह तो एक सौलिटरी ऐम्पल है which cannot be refuted by the hon. Minister. इस लिए इस सारी चीज़ को अरनेस्टली सोचें कुछ वेस्ट लैंड थी जिस के ऊपर कि मामला नहीं लगता था। मगर अब चूँकि रुपए की ज़रूरत है तो इन पर टैक्स न लगाना ऐक्सपीडियेंसी में शामिल नहीं है और यह तदब्बर में शामिल नहीं है कि वह लोग ज्यादा पैदावार करके लोगों की ऐक्सप्लायटेशन के मनमाने काम करें। हमें पुअर सैक्शनज़ के ऊपर जो बोझ है उस को कम करना है। इस लिये मैं गुज़ारिश करूँगा कि मेरे इस प्रोविज़ो को मंज़ूर फरमाएं।

Mr. Chairman: Motion moved—

At the end of the Clause, the following proviso be added :—

“Provided that on waste lands which have been recently brought under cultivation by owners of more than 30 Standard Acres, but which were not reserved or assessed to normal land revenue at the last settlement, land revenue shall be scaled for special purposes of this Act to be in consonance with rates on lands of similar productivity in the neighbourhood”.

ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ : ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਸ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਉਸ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਜਿਹੜਾ ਹਾਲਾ ਹੈ ਉਹ ਬਹੁਤ ਥੋੜ੍ਹਾ ਹੈ। Special charge ਬਾਰੇ ਤਜਵੀਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਉਸ ਹਾਲੇ ਮੁਤਾਬਕ ਨਾ ਲਾਇਆ ਜਾਵੇ ਬਲਕਿ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਜੇਕਰ ਉਹ ਹੁਣ ਵੀ ਬੰਜਰ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ ਤਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹਾਲਾ ਲਗਾਉਣਾ ਮੁਨਾਸਬ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਹਾਲੇ ਮੁਤਾਬਕ ਹੀ ਲਗਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਹਾਲਾ ਬੰਦੋਬਸਤ ਮੁਤਾਬਕ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ਾਇਦ ਪੈਪਰੂ ਵਿਚ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ। ਹਾਲਾ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਇਕ fixed rates ਉਤੇ ਤੇ ਇਕ fluctuating rates ਉਤੇ। Fixed rate ਮੁਤਾਬਕ ਸਾਰੇ ਰਕਬੇ ਤੇ ਹਾਲਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਅਤੇ rate ਮੁਕੱਰਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਬੰਦੋਬਸਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਬਦਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਦੂਜਾ ਹਾਲਾ ਵਧ ਘਟ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ ਜ਼ੇਰੇਕਾਸ਼ਤ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਹਾਲਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲਗਣ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਪੈਦਾਵਾਰ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਜੇ ਹਾਲਾ ਨਾਮ ਮਾਤਰ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਰਦ ਗਿਰਦ ਦੇ area ਮੁਤਾਬਕ special charge ਲਗਾਉਣਾ ਮੁਨਾਸਬ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹ ਤਾਂ

Mr. Chairman : The question is—

That clause 4 as amended stand, part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 5

Pandit Ram Kishen Bharolian (Una) : Sir, I beg to move—

That at the end of the clause, the following proviso be added:—

Provided that special charge shall be levied on tea estates, orchards and forest estates on the basis of their annual income in accordance with a scale to be fixed by the State Government.

ਜਨਾਬ ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ ਮੈਂ ਇਹ amendment ਇਸ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਅੱਜ ਕਲ ਬਾਗਾਤ ਲਗ ਰਹੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਮਾਲੀਆ ਘਟ ਹੈ ਪਰ ਆਮਦਨ ਵਧ ਰਹੀ ਹੈ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ tea estates ਦੀ ਆਮਦਨ ਵੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਥਾਈਂ ਜਿਥੇ ਚੀਲਾਂ ਦੇ ਦਰਖਤ ਹਨ ਉਥੇ ਮਾਲੀਆ ਹੈ ਪਰ ਬਰੋਜ਼ੇ ਦੀ ਆਮਦਨ ਤੇ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਹ ਤਰਮੀਮ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਆਸ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਣ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

Mr. Chairman : Motion moved—

That at the end of the clause, the following proviso be added :—

Provided that special charge shall be levied on tea estates, orchards and forest estates on the basis of their annual income in accordance with a scale to be fixed by the State Government.

ਮਾਲ ਮੰਤ੍ਰੀ (ਗਿਆਨੀ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ) : ਇਹ ਜੋ amendment ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਇਹ ਇਥੇ fit in ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਕਲਾਜ਼ 5 ਤਾਂ ਇਸ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕੋਈ information ਨਾ ਦੇਵੇ ਕਿ ਹਾਲਾ ਕਿਥੇ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਤਨਾ ਹੈ, ਤਾਂ assessing authority ਨੂੰ ਇਸ਼ਤਿਆਰ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਹਾਲਾ ਲਾ ਲਵੇ। ਜੇਕਰ ਇਸ ਕਲਾਜ਼ ਨਾਲ ਇਹ proviso ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ, ਜੋ ਕਿ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ proviso ਪਹਿਲੇ ਕਿਸੇ ਕਲਾਜ਼ ਨਾਲ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ। ਇਹ ਇਸ ਮੌਜੂਦਾ ਕਲਾਜ਼ 5 ਤੇ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਢੁਕਦੀ। ਜੇਕਰ ਪਹਿਲੇ ਕਿਸੇ ਕਲਾਜ਼ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਇਹ amendment move ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਕੁਝ ਅਰਥ ਹੋ ਸਕਦੇ ਸਨ ਤੇ ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸਾਂ। ਇਹ ਗੱਲ ਤਾਂ ਚੰਗੀ ਸੀ ਕਿ tea estates, ਬਾਗਾਤ ਅਤੇ forest estates ਤੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ annual income ਦੇ basis ਤੇ surcharge ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ, ਪਰ ਇਸ ਕਲਾਜ਼ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਤੇ suggest ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਠੀਕ ਸੀ। ਇਥੇ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ proviso ਨਹੀਂ ਢੁਕਦੀ, ਇਸ ਲਈ ਰੱਦ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

श्री इन्द्र सिंह (जींद, जनरल) : जनाब मैं clause 4 की amendment move करने की इजाजत चाहता हूँ क्योंकि section 4 का मनशा यह है कि जो landowner land revenue pay करता है.....

Mr. Chairman : But the hon. Member will have first to ask for leave of the House to move this new clause.

Shri Inder Singh : Sir, all amendments are considered to have been moved.

Mr. Chairman : It is not an amendment ; it is a new clause.

Shri Inder Singh : It is an amendment, Sir.

Mr. Chairman : You have to ask for leave to move a new clause. According to the rules, the hon. Member must first get leave of the House to move this new clause.

Shri Inder Singh : Sir, I ask for leave to move the following new clause :—

That after clause 4, the following new clause be added :—

“4 A. A landowner who fails to submit returns in accordance with section 4 shall be liable to a penalty up to Rs 2,000 or to with imprisonment for a period not exceeding six month”.

Now let me explain my position in this regard.

Mr. Chairman : The hon. Member cannot speak on this amendment unless the House grants leave to move this new clause.

चौधरी इन्दर सिंह : वह कौन सा rule है ?

Mr. Chairman : According to Rule 164 a member proposing a new clause on the consideration of the Bill shall in the first instance ask for leave to move the clause and if the leave is given may move it.

Shri Inder Singh : I have asked for leave to move the new clause.

Mr. Chairman : Has the hon. Member the leave of the House to move the new clause.

(The leave was refused)

Mr. Chairman : Question is—

In sub-clause (1), line 1, between the words “landowner” and “whose” insert “who is liable to pay more than Rs 50 as land revenue and”.

The motion was carried

Mr. Chairman : Question is—

In sub clause (1) lines 9-10, delete “of the details”.

The motion was carried.

Mr. Chairman : Question is—

In sub clause (1), lines 12-14 for the words “of every revenue estate in which any part of such holding is situate” substitute “in whose circle he ordinarily resides or in whose circle he holds largest amount of land”.

The motion was carried.

[illegible]

the 1990s, the number of people in the world who are illiterate has increased from 750 million to 850 million. The number of illiterate people in the world is projected to increase to 900 million by the year 2015. The number of illiterate people in the world is projected to increase to 950 million by the year 2020. The number of illiterate people in the world is projected to increase to 1 billion by the year 2025. The number of illiterate people in the world is projected to increase to 1.1 billion by the year 2030. The number of illiterate people in the world is projected to increase to 1.2 billion by the year 2035. The number of illiterate people in the world is projected to increase to 1.3 billion by the year 2040. The number of illiterate people in the world is projected to increase to 1.4 billion by the year 2045. The number of illiterate people in the world is projected to increase to 1.5 billion by the year 2050. The number of illiterate people in the world is projected to increase to 1.6 billion by the year 2055. The number of illiterate people in the world is projected to increase to 1.7 billion by the year 2060. The number of illiterate people in the world is projected to increase to 1.8 billion by the year 2065. The number of illiterate people in the world is projected to increase to 1.9 billion by the year 2070. The number of illiterate people in the world is projected to increase to 2 billion by the year 2075. The number of illiterate people in the world is projected to increase to 2.1 billion by the year 2080. The number of illiterate people in the world is projected to increase to 2.2 billion by the year 2085. The number of illiterate people in the world is projected to increase to 2.3 billion by the year 2090. The number of illiterate people in the world is projected to increase to 2.4 billion by the year 2095. The number of illiterate people in the world is projected to increase to 2.5 billion by the year 2100.

the 1990s, the number of people in the world who are illiterate has increased from 1.2 billion to 1.5 billion. The number of illiterate people in the world is projected to reach 1.7 billion by the year 2015. The number of illiterate people in the world is projected to reach 1.7 billion by the year 2015.

Symptomatic

© 2004 Blackwell Publishing Ltd, *Journal of Internal Medicine* 255: 103–110

1. *Chlorophyll a* and *Chlorophyll b* were determined by the method of Lichtenthaler and Whistler (1973).

the 1990s, the number of people in the world who are undernourished has declined from 1.1 billion to 800 million, and the number of people who are malnourished has declined from 1.5 billion to 1 billion. The number of people who are obese has increased from 100 million to 300 million, and the number of people who are overweight has increased from 200 million to 500 million. The number of people who are overweight and obese has increased from 300 million to 800 million. The number of people who are overweight and obese has increased from 300 million to 800 million. The number of people who are overweight and obese has increased from 300 million to 800 million.

[illegible][illegible]

Mr. Chairman : Question is—

That at the end of the clause, the following proviso be added :—

Provided that special charge shall be levied on tea estates, orchards and forest estates on the basis of their annual income in accordance with a scale to be fixed by the State Government.

The motion was lost.

Mr. Chairman : Question is—

That Clause 5, stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSES 6, 7 AND 8.

Mr. Chairman : Question is—

That clauses 6, 7 and 8 stand part of the Bill.

The motion was carried.

SCHEDULE

Mr. Chairman : Question is—

That the Schedule stand part of the Bill.

The motion was carried.

SUB-CLAUSE (1) OF CLAUSE I

Mr. Chairman : Question is—

That sub-clause (1) of Clause 1 stand part of the Bill.

The motion was carried.

TITLE

Mr. Chairman : Question is—

That Title be the Title of the Bill.

The motion was carried.

Minister for Revenue (Giani Kartar Singh) : Sir, I beg to move—

That the Punjab Land Revenue (Special Charges) Bill, as amended be passed.

Mr. Chairman : Motion moved—

That the Punjab Land Revenue (Special Charges) Bill, as amended, be passed.

Mr. Chairman : Question is—

That the Punjab Land Revenue (Special Charges) Bill, as amended, be passed.

The motion was carried.

(The Sabha then adjourned till 2 p.m. on Wednesday the 12th February, 1958.)

REFUND OF PUNITIVE TAX

646. **Sardar Atma Singh :** Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) the names of villages, if any, district-wise, in the State where Punitive Police was posted on political grounds during the British regime together with the amount of Punitive Tax realised from them ;
- (b) whether there are any villages, out of those referred to in part (a) above where the amount of the Punitive Tax has so far been refunded ; if so, their names, district-wise ;
- (c) whether any applications have been received by Government from the residents of village Ratta Khera, District Ferozepur for the refund of the Punitive Tax which they paid in village Ghawind now left in Pakistan ; if so, the action, if any taken thereon ?

Sardar Partap Singh Kairon : The information is laid on the Table of the House.

STATEMENT

<i>District</i>	<i>Village</i>	<i>Amount of Punitive fine realized</i>
(a) Jullundur	1. Daulatpur	No records exist to show the amount of Punitive Tax realized.
	2. Bilga	
	3. Jandiala	
	4. Haripur	
	5. Khurdpur	
	6. Pandori Nijran	
	7. Kandhala	
	8. Gharhial	
	9. Patara	Rs. 2,222
	10. Biring	Rs. 1,400
Hoshiarpur	1. Bijwara	No records exist to show the amount of Punitive Tax realised.
	2. Marnayan	
	3. Kot Fatuhi	
	4. Kandhala Jattan	
	5. Dhakowal	"
	6. Bilaspur	"
	7. Rupowal	"
	8. Ramdaspur	"
	9. Ambala	"
	10. Garhdiwala	"

ANNEXURE

(Please see page 137 of the debate)

RECOGNISED GOVERNMENT-AIDED LOWER MIDDLE SCHOOLS IN THE STATE

561. Shri Attar Singh : Will the Minister for Education and Labour be pleased to state—

- (a) the total number of recognised and Government-aided Lower Middle Schools in the State at present ;
- (b) the total number of such schools in Mahendergarh District ;
- (c) whether the A.V.L. Middle School, Mandi Charkhi Dadri, district Mahendergarh observes the rules framed by the Education Department, Punjab ?

Shri Amar Nath Vidyalankar.

- (a) 4
- (b) 1
- (c) No, as the school management have altered the standard of the school from Lower Middle to High, without permission of the Department.

WATER-LOGGING IN TEHSIL ZIRA, DISTRICT FEROZEPORE

567. Sardar Attar Singh : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

- (a) whether any representation from the landowners of Tehsil Zira in Ferozepore District was received by Government during October, 1957 to the effect that their lands which had become water-logged on account of the Harike Barrage be acquired ; if so, the action taken thereupon ;
- (b) the names of villages in the said Tehsil which have become water-logged and the steps so far taken or proposed to be taken to combat water-logging ?

Sardar Gian Singh Rarewala—

- (a) Yes. One representation from some landowners of Zira Tehsil regarding water-logging due to construction of Harike Barrage was received in 12/1957. Action is being taken to construct drains in this area in order to relieve the water-logging.
- (b) Almost all the villages in the Zira Tehsil are water-logged and a comprehensive drainage system has been planned. Work on drains known as Makhu Drainage System and Sukkur Nallah extending right upto Dharamkot has already been taken in hand. A proposal to sink tube-wells in this Tehsil is also under consideration of the Government.

<i>District</i>	<i>Village</i>	<i>Amount of Punitive fine realized</i>
<i>Hoshiarpur—concl.</i>		
	11. Saich	No records exist to show the amount of Punitive Tax realized.
	12. Shehbazpur	,,
	13. Khak	,,
	14. Bassi Jalal	,,
	15. Sehbalpur	,,
	16. Gondpur	,,
	17. Sarhala Khurd	,,
	18. Dihana	,,
	19. Kukar Mazara	,,
	20. Moranwali	,,
	21. Rurki Khas	,,
	22. Chahlpur	,,
	23. Wahidpur	,,
	24. Jassowal	,,
	25. Nangal Kalan	,,
	26. Langeri	,,
	27. Baddon	,,
	28. Pandori Bibi	,,
	29. Tanuli	,,
	30. Dhada Kalan	,,
	31. Paldi	,,
	32. Pakhowal	,,
	33. Chaura	,,
	34. Mahilpur	,,
	35. Sakruli	,,
Ludhiana	1. Ludhiana city	Rs. 13,304
	2. Sihar	
Amritsar	1. Nagoke	Rs. 5,000
	2. Dhotian	Rs. 8,000
	3. Tharu	Rs. 6,000
	4. Johal Raju Singhwala	Rs. 6,000
	5. Marhana	Rs. 2,200
	6. Naushehra Pannuan	Rs. 14,800
(b)	<i>Amount of Punitive fine refunded</i>	
Jullundur	1. Patara	Rs. 2,222
	2. Biring	Rs. 1,400
Hoshiarpur	1. Bijwara	Rs. 3,353
	2. Marnayan	Rs. 2,200
	3. Kot Fatuhi	Rs. 8,100
	4. Khandhala Jattan	Rs. 2,394
	5. Goudpur	Rs. 5,000
Ludhiana	1. Sihar	Rs. 6,575.90 nP.
Amritsar	1. Nagoke	Rs. 5,000
	2. Dhotian	Rs. 8,000
(c) No.		

Punjab Vidhan Sabha Debates

12th February, 1958

VOL. I—No. 2

OFFICIAL REPORT

CONTENTS

Wednesday, 12th February, 1958

	PAGE
Starred Questions and Answers ..	(2)1
Committee on Petitions ..	(2)27
Committee of Privileges ..	(2)27
Committee on Subordinate Legislation ..	(2)28
Committee on Government Assurances ..	(2)28
Library Committee ..	(2)29
Resignation of Raja Surendra Singh of Nalagarh from the Membership of the Punjab Vidhan Sabha ..	(2)29
Papers Laid on the Table ..	(2)29
Bill (Introduced)—	
The Nangal Township (Periphery) Control—1958 ..	(2)29
Discussion on the Governor's Address ..	(2)29—86

CHANDIGARH

Printed by the Controller of Printing and Stationery, Punjab
1958

Price : Rs. 3.35 nP.

1. The first

2. The second

3. The third

4. The fourth

5. The fifth

6. The sixth

7. The seventh

8. The eighth

9. The ninth

10. The tenth

11. The eleventh

12. The twelfth

13. The thirteenth

14. The fourteenth

15. The fifteenth

16. The sixteenth

17. The seventeenth

18. The eighteenth

ERRATA

PUNJAB VIDHAN SABHA DEBATE, VOL. I., NO. 2,
DATED THE 12TH FEBRUARY, 1958

<i>Read</i>	<i>For</i>	<i>On page</i>	<i>Line</i>
(2)7	(27	(2)7	Heading
made	mad	(2)7	15
'time' after the word	'of'	(2) 13	5
ਕੋਲ	ਕਲ	(2) 15	30
institutions	inst tutions	(2) 21	14
again	against	(2) 23	23
ਰਖਣਾ	ਕਖਣਾ	(2) 35	22
10.37	10,37	(2) 39	8
ਰਫਤਾਰ	ਸਫਤਾਰ	(2) 41	6th from below
ਕਰਨੇ	ਕਰ	(2) 41	3rd from below
ਤੋਂ	ਤੈਂ	(2) 46	10
ਪਹੁੰਚਾਂਗੇ	ਚਹੁੰਚਾਂਗੇ	(2) 46	10th from below
them	these	(2) 49	3rd from below
advertisement	advertfsement	(2) 49	3rd from below
them	these	(2) 49	2nd from below
them	these	(2) 50	4
the	t e	(2) 50	14
water	wat	(2) 50	3rd from below
ਜ਼ਰੂਰ	ਜ਼ਰੂਚ	(2) 69	12
ਦੇਖੋ	ਦਖੋ	(2) 71	26
ਕੀ	ਕੀ	(2) 81	2nd from below
ਤਹਰੀਕੋਂ	ਤਕਰੀਰੋਂ	(2) 83	1
Delete the words	'ਕੰਡੀ, ਦੇ'	(2) 84,	19
'ਕੰਡੀ ਦਾ' after the word	'ਸਾਰਾ'	(2) 84	19
ਜਾਣਦੇ	ਜਾਣਏ	(2) 85	9
ਚੋਆਂ	ਚੋਹਾਂ	(2) 85	14

Sardar Gian Singh Rarewala :

(a) Kharif .. 12,000 Cs.

Rabi .. 8,000 Cs.

(b) Indri .. 172 Cs.

Munak .. 160 Cs.

(c) Dadupur to Indri .. 108 Cs.

Indri to Munak .. 156 Cs.

(d) (i) *Upstream Indri Regulator*—

Kharif .. 12,000 Cs.

Rabi .. 8,000 Cs.

(ii) *Upstream Munak Regulator*—

Kharif .. 8,044 Cs.

Rabi .. 5,000 Cs.

TUBE-WELLS ON WESTERN JUMNA CANAL

*1282. Shri Ram Piara : Will the Irrigation and Power Minister be pleased to state whether any approximate observations have been made about the distance up to which the sub-soil water is affected when the tube-wells along the Western Jumna Canal are running; if so, what is the distance ?

Sardar Gian Singh Rarewala : (a) Yes.

(b) 1.0 to 3.0 feet.

Sardar Bhupinder Singh Mann : May I know the total number of tube-wells which were working as also the number of tube-wells which have been installed ?

Mr. Speaker : This question does not arise.

Sardar Bhupinder Singh Mann : Sir, it relates to the functioning of tube-wells. I wanted to know how many tube-wells are actually working and how many are not working ?

Mr. Speaker : The hon. Member may give a fresh notice for this question.

Sardar Bhupinder Singh Mann : As the sub-soil water has decreased because of the functioning of the tube-wells, I just wanted to know how many are lying idle ?

Mr. Speaker : For this the hon. Member will have to consult the manufacturers of the tube-wells.

PUNJAB VIDHAN SABHA

Wednesday, 12th February, 1958

The Vidhan Sabha met in the Assembly Hall, Sector 10, Chandigarh Capital, at 2 p.m. of the Clock. Mr. Speaker (Sardar Gurdial Singh Dhillon) in the Chair.

STARRED QUESTIONS AND ANSWERS

SHIFTING OF OUTLET, R.D. No. 49300 IN GUJRANI MINOR OF WESTERN JUMNA CANAL

*1217. Shri Ram Kumar Bidhat : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether it is a fact that Government has ordered the shifting of outlet No. R.D. 49300 in Gujrani Minor of Western Jumna Canal ; if so, whether these orders have been carried out ?

Sardar Gian Singh Rarewala : Yes, the outlet has been shifted.

OUTLETS NOS. 42,000-R AND R.D. 46,660-R OF GUJRANI MINOR

*1218. Shri Ram Kumar Bidhat : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether it is a fact that outlets Nos. 42,000-R and R.D. 46,660-R of the Gujrani Minor of Western Jumna Canal are being kept non-perennial although abiana is recovered from the Zamindars concerned at full rate ; if so, the action, if any, proposed to be taken in the matter ?

Sardar Gian Singh Rarewala : The outlets R.D. 42000-R and 46660-R of Gujrani Minor are temporary shoots for Kharif only and abiana is charged according to schedule at crop rate.

DADUPUR, INDRI AND MUNAK REGULATION CENTRES

*1281. Shri Ram Piara : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state —

- (a) the discharge of the Western Jumna Canal at the Dadupur Regulation Centre ;
- (b) the volume of water discharged into the said canal through the running of Government owned tube-wells up to Indri and Munak Regulation Centres ;
- (c) the approximate volume of water which is absorbed and evaporates from the said Canal from Dadupur to Indri and from Indri to Munak Regulation Centre ;
- (d) the discharge of water at Indri and Munak Regulation Centres ?

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਜਿਥੇ ਜਿਥੇ tube-wells function ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਉਥੇ ਉਥੇ water table definitely ਗਿਰਿਆ ਹੈ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਪ੍ਧਾਰਾ : ਕਿਆ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਬਤਾਏਗੇ ਕਿ ਜਬ tube-wells ਚਲਦੇ ਹਨ ਤੋਂ ਕੀਤੀ ਦੂਰ ਤਕ ਸੇ ਪਾਣੀ ਖੀਚਦੇ ਹਨ ?

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਵੇਖ ਲਓ ।

ਅਧਿਕਸ਼ ਮਹੋਦਯ : ਆਪ ਕਾ ਖ਼ਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਸਬ ਕੋ ਜਮਾ ਕਰਕੇ ਏਕ mean ਯਾ average ਨਿਕਾਲ ਲੇਨੀ ਚਾਹੀਏ । [Does the hon. Member think that a mean or an average be worked out by adding all the readings].

ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਪ੍ਧਾਰਾ : ਇਨ੍ਹੋਨੇ ਫਰਮਾਯਾ ਹੈ ਕਿ ਏਕ ਸੇ ਲੇਕਰ ਤੀਨ ਫੁਟ ਤਕ level ਨੀਚੇ ਗਿਰ ਗਯਾ ਹੈ । ਤੋਂ ਮੈਂ ਧਹ ਜਾਨਨਾ ਚਾਹੁਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਕੇ tube-wells ਕਿਤਨੇ ਕਿਤਨੇ around ਫਾਸਲੇ ਸੇ ਪਾਣੀ ਖੀਚਦਾ ਹੈ ?

Mr. Speaker : For this the hon. Member may give a separate notice.

ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਪ੍ਧਾਰਾ : ਇਸ ਸਵਾਲ ਕੇ ਦੋਨੋਂ ਮਾਧਨੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਮੇਂ ਧਹੁ ਭੀ ਆ ਜਾਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਮੀਨ ਕੇ sub soil water ਪਰ ਕਿਤਨੀ ਦੂਰ ਸੇ ਅਸਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ?

ਅਧਿਕਸ਼ ਮਹੋਦਯ : Difference ਤੋਂ ਇਨ੍ਹੋਨੇ ਬਤਾ ਦਿਆ ਹੈ [He has explained the difference].

ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਪ੍ਧਾਰਾ : ਕਿਆ ਏਕ tube-well 12½ ਫੁਟ ਤਕ ਮਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਯਾ ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ ਫੁਟ ਤਕ ਭੀ ਮਾਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ?

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਇਹ ਤਾਂ ਪਤਾ ਕਰਕੇ ਦਸ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਪ੍ਧਾਰਾ : ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਭੀ ਧਹੀ ਸਵਾਲ ਕਿਆ ਗਯਾ ਥਾ ।

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਜਿਤਨਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ।

CANALISING THE WHITE BEIN IN JULLUNDUR DISTRICT

*1298. Sardar Umrao Singh : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state —

- (a) whether there is any proposal under the consideration of Government for canalising the white Bein in Jullundur District; if so, the details thereof;
- (b) whether there is any proposal for the construction of 'protection dams' on the said white Bein from village Nawa Pind Khalwal up to its fall in Sutlej River ?

Shri Gian Singh Rarewala : (a) A scheme has been prepared at an estimated cost of Rs 8.8 lacs for canalising the East Bein from down-stream of the Bridge on Nawan Shahar—Garh Shankar Railway line to village Balon. The whole of this reach lies in the Jullundur District.

श्री प्रबोध चन्द्र : बजीर साहब ने बताया है कि tube-wells की functioning की वजह से sub-soil water में कुछ difference हो गया है। क्या मैं पूछ सकता हूँ कि यह difference कुछ एक tube-wells की वजह से हुआ था सभी tube-wells के चलने से ?

मंत्री : सभी tube-wells function कर रहे हैं। उन की वजह से यह difference पैदा हुआ।

मौलवी अब्दुल गनी डार : सवाल किया गया कि क्या कुछ के चलने की वजह से यह फर्क पड़ा या सब के। उन्होंने जवाब में बताया कि सब work कर रहे थे। मैं यह जानना चाहता हूँ कि क्या भारे हैं हर वक्त work करते हैं या थोड़े, अगर थोड़े work करते हैं तो उन का क्या असर होता है ?

अध्यक्ष महोदय : आप को बड़े दूर की सूझी (हंगी) (what an idea)।

मौलवी अब्दुल गनी डार : दर असल जो जवाब उन्होंने दिया था वह हमारी समझ में नहीं आया था। जरा एक बार repeat करवा دیجिये ताकि उन की आवाज हम तक पहुँच सके।

अध्यक्ष महोदय : Order please. समझ आने की कोई खास मुश्किल बात तो नहीं थी। उन्होंने दो लपटों में तो जवाब दिया है। [Order please. There was nothing difficult to understand. He has replied just in two words].

मौलवी अब्दुल गनी डार : हाँ, हाँ एक दो लपटों में तो दुनिया बदल जाती है।

Sardar Bhupinder Singh Mann : Since the sub-soil water has decreased, may I know what was the reading taken last time ?

Mr. Speaker : The question does not arise.

सरदार भुपिंदर सिੰਘ ਮਾਨ : ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਤਨੇ feet ਕਮ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਘਟਿਆ, ਪਰਾਤਰ ਸਾਲ ਘਟਿਆ ਜਾਂ ਇਸ ਜੂਨ ਵਿਚ ਘਟ ਹੋਇਆ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ : ਇਹ ਜੋ observation ਅਸ ਤਕ ਲਈ ਗਈ ਹੈ ਮੈਂ ਇਸ ਦੀ ਬਿਨਾਂ ਤੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ water table ਇਕ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਤਿੰਨ ਫੁਟ ਤਕ ਘਟ ਹੋਇਆ।

ਸਰਦਾਰ ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਾਨ : ਇਹ ਇਕ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਤਿੰਨ ਤਕ ਘਟਿਆ ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਹ tube-wells ਚਲਦੇ ਰਹੇ। ਪਰ ਹਰ ਸਾਲ ਪਾਣੀ ਦੀ ਬੜੇਤਰੀ ਕਿਤਨੀ ਹੋਈ ? (ਹਾਸ)।

May I know whether the uprise of sub-soil water is less or more when the tube-wells are functioning ?

मौलवी अब्दुल गनी डार : जो नये स्कूल हरियाने में खोले गये हैं उन की तादाद कितनी है और जो जालंधर **Division** में खोले गये हैं उन की गिनती कितनी है ?

POSTS IN P.E.S., CLASS II, FILLED THROUGH PUNJAB PUBLIC SERVICE COMMISSION

*1188. Shri Rup Singh Phul : Will the Minister for Education and Labour be pleased to state the total number of posts of Head Masters or others in P.E.S., Class II, filled through the Punjab Public Service Commission, since 1st April, 1956, and the number of members of the Scheduled Castes appointed against them ?

Shri Amar Nath Vidyalkar : (a) Thrity-three. Out of these, seven were filled through advertisement and twenty-six by promotions from P.E.S., Class III (Non-Gazetted).

(b) Suitably qualified Scheduled Caste candidates were not available in response to the advertisements ; in spite of the fact that reservation was made for them. From among those promoted from P.E.S., Class III, no officer belonging to the Scheduled Caste was senior enough to earn promotion on the basis of seniority-cum-record.

श्री रूप सिंह फूल : क्या वजीर साहिब बतायेंगे कि जो **schedule caste candidates** हैं जब वह तमाम **conditions** पूरे करते हैं तो उन्हें क्यों **employ** नहीं किया गया ?

मंत्री : बात यह है कि पहले **posts advertise** की गई, उस **advertise-ment** पर लोगों ने **apply** किया। फिर वह दरखास्तें **Public Service Commisison** के पास गईं। जिन को **Public Service Commission** ने **select** कर के भेजा उन को रख लिया गया। जो **reserve seats** थीं उन के लिये **Public Service Commission** ने किसी को लायक नहीं समझा था इस लिये **scheduled castes** में से कोई नहीं लिया गया।

श्री प्रबोध चन्द्र : क्या मिनिस्टर साहिब बतलायेंगे कि गवर्नमेंट ने **services** में **recruitment** के लिये जो **block system** बना रखा है उस के अन्दर **scheduled castes** का **quota** पूरा करने के लिये क्या यह गवर्नमेंट के लिये **obligatory** नहीं है कि **19 per cent** जगहों पर जरूर **scheduled castes candidates** को रखा जाये ?

मंत्री : इन में तीन **posts scheduled castes** के लिये रखी हुई थी लेकिन **Public Service Commission** ने किसी **scheduled castes candidate** को कबिल नहीं समझा इस लिये उन में से किसी को **select** नहीं किया गया।

श्री प्रबोध चन्द्र : क्या यह गवर्नमेंट के लिये **obligatory** नहीं है कि **scheduled castes** के लिये जो जगह **reserve** की जायें वहां जरूर **scheduled caste candidates** को ही रखा जाये ?

(b) There is no proposal for the construction of protection dams of protection bunds on the white Bein from village Nawa Pind Khalwal up to its out fall in Sutlej River.

ਸਰਦਾਰ ਉਮਰਾਓ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਗੌਰਮਿੰਟ ਇਸ ਸਕੀਮ ਨੂੰ ਕਦ ਚਲਾਉਣ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰਖਦੀ ਹੈ ?

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਅਗਲੇ rainy season ਦੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਪਹਿਲੇ ਇਸ ਤੇ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ ।

ਸਰਦਾਰ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ : ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਨਵੇ ਪਿੰਡ ਕਾਲੇਵਾਲ ਤੋਂ ਸਤਿਲੁਜ ਦਰਿਆ ਤਕ protection ਬਨਾਉਣ ਦਾ ਕੋਈ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ । ਕੀ ਉਹ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਵੇਈਂ ਨਦੀ ਦੇ ਹੜ੍ਹ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਕੀ ਸਕੀਮ ਹੈ ?

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਵੇਈਂ ਨਦੀ ਨੂੰ canalise ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

OPENING OF NEW SCHOOLS

*690. Pandit Ram Kishan Bharolian : Will the Minister for Education and Labour be pleased to state —

(a) whether it is a fact that Government has issued circular letter to the educational authorities in the State instructing them not to encourage the opening of new schools; if so, the reasons therefor ;

(b) the number of new schools opened in the State since the beginning of 1956 which have not so far been given any temporary aid ?

Shri Amar Nath Vidyalkar : (a) No.

(b) Forty-one.

ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਕਿਸ਼ਨ ਭੜੌਲੀਆਂ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਆਇਆ ਕਿਸੇ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਪਾਸ request ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ primary section ਸਰਕਾਰ ਲੈ ਲਏ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਚਲਾ ਸਕਦੇ ?

ਸੰਤ੍ਰੀ : ਏਸੀ ਕਈ ਵਰਕਾਸਟੋਂ ਆਤੀ ਰਹੁਤੀ ਹੈ ।

ਸਰਦਾਰ ਰਾਮਦਿਆਲ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਕੀ ਗੌਰਮਿੰਟ ਪਾਸ ਐਸੀ ਕੋਈ representation ਕਿਸੇ private ਸਕੂਲ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਆਈ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਤਰਫੋਂ aid ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ ?

ਸੰਤ੍ਰੀ : ਆਈ ਹੋਗੀ । ਏਸੀ ਕਈ representations ਆਤੀ ਰਹੁਤੀ ਹੈ ਐਂਡ ਹਰੇਕ ਕਾ ਤਸ ਕੇ merit ਕਾ ਫੇਕ ਕਰ ਜਵਾਬ ਦਿਯਾ ਜਾਤਾ ਹੈ ।

पंडित श्री राम शर्मा : मंत्री जी ने बतलाया है कि अगर किसी वजह से हरिजन candidates की तादाद पूरी न हो तो उन के लिये posts accumulate होती रहती हैं। तो मैं पूछना चाहता हूँ कि अब अगर तीन posts पर हरिजन नहीं मिल सके तो अगली बार जब दस जगह भरनी होंगी और उन में चार जगह हरिजनों के हिस्से आती होंगी तो क्या उन के लिये दस में से सात जगह रखी जायेंगी ?

मंत्री : अगली बार जब और जगह भरने के लिये आदमी मांगेंगे तो पिछली जो उन की reserved जगह नहीं भरी गई थीं वह उन में add कर के मांगे जायेंगे।

पंडित श्री राम शर्मा : मैं ने यह पूछा है कि पिछली बार जो तीन हरिजनों की reserved जगह पर हरिजन नहीं रखे गये और आर्यदा जब उन के लिये कुछ और vacancies निकलेंगी तो क्या इन तीन जगहों के लिये भी उन के साथ हरिजनों में से आदमी मांगे जायेंगे ?

मंत्री : हां ऐसा ही किया जायेगा। यह मैं ने पहले ही बताया है। शायद पंडित जी उस को follow नहीं कर सके।

श्री प्रबोध चन्द्र : वजीर साहिब ने बतलाया है कि किसी post के लिये रखी गई minimum qualifications को कम करना public interests के खिलाफ है तो मैं पूछना चाहता हूँ कि क्या यह बात हरिजन वजीर के रखने में भी देखी जाती है ?

अध्यक्ष महोदय : ऐसा सवाल न किया जाये तो अच्छा होगा। यह तो सब को पता ही है। (It would be better if a supplementary of this kind is not put here. This is known to everybody.)

Sardar Bhag Singh : May I know the minimum qualifications ਜਿਹੜੀਆਂ ਟਿਠਾਂ ਬਾਂਦਾਂ ਨੂੰ ਭਰਨ ਲਈ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ?

मंत्री : इस के लिये मुझे notice चाहिये।

श्री राम प्यारा : वजीर साहिब ने बताया है कि हरिजनों के लिये जगह accumulate हो रही हैं तो क्या मैं पूछ सकता हूँ कि जब तक हरिजनों की लियाकत का मय्यार दूसरे लोगों के बराबर नहीं आ जाता तब तक कोई भी हरिजन service में नहीं लिया जायेगा।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या मैं वजीर साहिब से पूछ सकता हूँ कि जब scheduled castes के लिये reserve की गई जगह competition से पुर नहीं की जा सकती तो क्या वह by promotion भी पुर नहीं की जा सकती।

मंत्री : मैं ने जवाब में बताया है कि promotion seniority और official की efficiency को देख कर की जाती है। अगर seniority को न देखा जाये और promotion दी जाये तो दूसरों को supersede करना पड़ता है जो ठीक नहीं है।

मुख्य मंत्री : अगर किसी Scheduled Caste को इस तरह promote कर दिया जाये तो वह discrimination होगी। इस में seniority और उस के काम की efficiency को देखा जाना जरूरी है। अगर कोई scheduled caste candidate seniormost हो और काम में अच्छा हो तो उस को promotion जरूर दी जायेगी।

मंत्री : हर post के लिये खास qualifications रखी जाती है, फिर advertise किया जाता है कि जो उन को पूरा करें उन के लिये apply करें। फिर उन को Public Service Commission select करती है। जो आदमी वह minimum qualifications पूरी नहीं करते, उन को न Public Service Commission recommend कर सकती है और न ही गवर्नमेंट उन्हें select कर सकती है।

Sardar Bhupinder Singh Mann : It has been stated that seven seats were referred to the Public Service Commission and three were reserved for the scheduled castes, may I know whether these three vacancies have been kept pending or filled by non-scheduled castes ?

मंत्री : वे खाली तो नहीं रखी जा सकती क्योंकि काम तो चलाना होता है। लेकिन scheduled castes के लिये जो reserved seats होती हैं वह accumulate होती रहती हैं और फिर जब दोबारा भरती करनी होती है उस में उन का quota बढ़ा दिया जाता है।

Sardar Bhupinder Singh Mann : Whether the recommendations made by the Public Service Commission in the cases of seven persons have been accepted or departure has been made in certain cases ?

Minister : We do not depart from the recommendations of the Public Service Commission.

ਭਗਤ ਗੁਰਾਂ ਦਾਸ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਤਗੇ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇਕ ਦਫ਼ਾ ਇਕ ਹਰੀਜਨ reserve ਸੀਟ ਲਈ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਤਾਂ ਕੀ ਗੋਰਮਿੰਟ ਦੁਬਾਰਾ ਉਸ ਨੂੰ ਭਰਨ ਦਾ ਇਲਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ?

मंत्री : Advertisement की जाती है जब कुछ vacancies होती हैं और अगर उन के लिये scheduled caste का कोई आदमी select नहीं होता तो उन vacancies को तो भरना ही होता है क्योंकि उस के बगैर काम नहीं चलता। लेकिन scheduled castes की जो seats होती हैं वह accumulate होती जाती हैं और फिर जब कभी दोबारा recruitment करनी होती है तो उन की उतनी सीटें और बढ़ा दी जाती हैं।

सरदार प्रेम सिंह प्रेम : मैं वज़ीर साहिब से पूछना चाहता हूँ कि इन हालात में क्या हरिजनों के लिये posts की reservation का कोई मतलब रह जाता है ?

मंत्री : हमारे पास इस के सिवाये और कोई alternative ही नहीं रह जाता। मेरा ख्याल है कि यह हाउस का कभी मनशा न होगा कि scheduled castes के आदमी चाहे किसी posts के लिये रखी गई minimum qualifications को भी न fulfil करते हों, तब भी उन को रख लिया जाये। मेरे ख्याल में यह public administration के लिये मुनासिब न होगा कि इस तरह कर के उस की efficiency को खत्म कर दिया जाये।

AGRICULTURE CLASSES IN SCHOOLS IN BARNALA

*1112. Sardar Kartar Singh Diwana : Will the Minister for Education and Labour be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government to open agriculture classes in the schools in Barnala, district Sangrur ; if so, the names of such schools where the said classes are proposed to be opened ?

Shri Amar Nath Vidyalkar : No.

ਸਰਦਾਰ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀਵਾਨਾ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਸਾਰੇ ਪੈਂਡੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ Agricultural class ਖੋਲ੍ਹਣਗੇ ਜਾਂ ਖੋਲ੍ਹਣ ਤੇ ਗੌਰ ਕਰਨਗੇ ?

ਅਧ୍ୟਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ : यह तो इस से पैदा नहीं होता । (This supplementary question does not arise out of the main question.)

ਸੰਤਰੀ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹੇ ਥੋੜੀ ਸੀ ਗਲਤ ਫਹਿਮੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਇਨ੍ਹोंने Agricultural class ਲਿਖਾ ਹੈ । ਉਸ ਕਾ ਮੈਂ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਇਨਕਾ ਮਨਸ਼ਾ ਸ਼ਾਇਦ Agricultural course ਸੇ ਹੋਗਾ । ਯਹ ਬਾਤ ਵਿਚਾਰਾਧੀਨ ਹੈ ਲੇਕਿਨ Agricultural class ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਸਰਦਾਰ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀਵਾਨਾ : ਜਿਹੜੇ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦੇ ਸਕੂਲ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਹਨ ਉਥੇ ਕੀ ਗਵਰਨਮੈਂਟ Agricultural course ਖੋਲ੍ਹਣ ਤੇ ਗੌਰ ਕਰੇਗੀ ਇਹ ਕਦ ਤਕ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ?

ਸੰਤਰੀ : Multipurpose schools ਦੀ scheme ਕੇ ਅੰਦਰ ਕੋਈ course ਚਲਾਨੇ ਕਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ । ਉਨ ਮੈਂ Agriculture ਕਾ course ਭੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ । Government of India ਸੇ ਕੋਈ recommendations ਆਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈਂ ਲੇਕਿਨ ਅਭੀ ਫੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਹੁਆ । Multipurpose schools ਦੀ scheme ਕੇ ਸਾਥ ਹੀ ਇਸ ਬਾਰੇ ਮ ਭੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰੇਂਗੇ ।

ਸਰਦਾਰ ਭੂਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸਾਨ : ਜਹਾਂ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਯਹ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ Agriculture Schools ਖੋਲੇ ਜਾਓਂ ਤੋ ਕਯਾ ਇਸ ਬਾਤ ਪਰ ਭੀ ਗ਼ੈਰ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਉਨ ਸਕੂਲਾਂ ਕਾ Headmaster ਸਰਦਾਰ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀਵਾਨਾ ਕੋ ਬਨਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਓ ? (ਹਾਂਸੀ)

ਸਰਦਾਰ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀਵਾਨਾ : ਆਪ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ Government of India ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਇਹ class ਖੋਲ੍ਹਣ ਲਈ । ਮੈਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਕਦੋਂ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਕਦ ਇਸ ਤੇ ਅਮਲ ਦਰਾਮਦ ਹੋਵੇਗਾ । ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੁਣ ਹੈ ।

ਸੰਤਰੀ : ਮੈਂ ਨੇ ਬਤਾਯਾ ਹੈ.....

ਸਰਦਾਰ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀਵਾਨਾ : ਇਸ ਤੇ ਗੌਰ.....

INSPECTORATE STAFF IN THE EDUCATION DEPARTMENT

*1189. Shri Rup Singh Phul : Will the Minister for Education and Labour be pleased to state the total number of persons working in the Inspectorate of the Education Department at present and the number of members of the Scheduled Castes among them in each category ?

Shri Amar Nath Vidyalkar : A statement containing the information is laid on the table —

STATEMENT

Designation of the post	Total number of officers	Number of officers of the scheduled castes
MEN'S BRANCH		
(i) Divisional Inspectors of Schools (P.E.S. I), Jullundur and Ambala	2	..
(ii) Divisional Inspectors of Schools (P.E.S. II), Patiala and Bhatinda	2	..
(iii) Deputy Inspectors of Schools (P.E.S. II) ..	9	..
(iv) District Inspectors of Schools (P.E.S. II) ..	*17	..
v) Assistant District Inspectors of Schools, (P.E.S., Class III)	122	..
WOMEN'S BRANCH		
(vi) Divisional Inspectresses of Schools (P.E.S. I), Jullundur and Ambala	2	..
(vii) Divisional Inspectresses of Schools (P.E.S. II), Patiala, and Bhatinda	2	..
(viii) Deputy Inspectresses of Schools (P.E.S. II) ..	1	..
(ix) District Inspectresses of Schools (P.E.S. II) ..	1	..
(x) District Inspectresses of Schools (P.E.S. III) ..	11	..
(xi) Assistant Inspectresses of Schools for Domestic Science (P.E.S. II) ..	1	..
(xii) Assistant Inspectresses of Schools for Domestic Science (P.E.S. III)	1	..
(xiii) Assistant Inspectress of Schools for Physical Education (P.E.S. III)	1	..
(xiv) Assistant Divisional Inspectresses of Schools, Patiala, and Bhatinda (P.E.S. III)	2	..
(xv) Assistant District Inspectresses of Schools (P.E.S. III)	13	..

*Note.—One of these posts that is of District Inspector of Kangra, was till recently held by a member of scheduled caste, but he being involved in a case of corruption is at present under suspension.

Sardar Bhupinder Singh Mann : The Minister has already stated that some irregularities have been committed then may I know why the marketing committee has not been suspended ?

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਵੀ ਗੜਬੜ ਹੀ ਜ਼ਾਹਰ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਤਸੱਲੀ ਹੋਵੇਗੀ ਤਾਂ action ਲਵਾਂਗੇ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਪ੍ਰਬੋਧ ਚੰਦਰ : ਜਨਾਬ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬਤਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਗੜਬੜ ਹੈ ਐਂਡ ਬੜੇ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬਤਾਇਆ ਹੈ ਕਿ examine ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਗੜਬੜ ਹੋਵੇਗੀ ਤਾਂ action ਬਤਾ ਦਿਆ ਜਾਵੇਗਾ । ਮੈਂ ਜਾਨਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਛੋਟੇ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਕਾ ਜਵਾਬ ਠੀਕ ਹੈ ਯਾ ਬੜੇ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਕਾ ? (ਹੁੰਸੀ) ।

ਜ਼ਰਾਇਤ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਦਰਿਆਫਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਪਤਾ ਲਗਣ ਤੇ ਦੱਸਾਂਗੇ ।

ਅਧਿਕਾਰ ਸਹੋਦਯ : ਜਵਾਬਾਂ ਮੇਂ ਭੀ ਗੜਬੜ ਹੋ ਗਈ ਹੈ । (ਹੁੰਸੀ) (There is something wrong with the replies too.) (*Laughter.*)

ਸਰਦਾਰ ਰਾਮ ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦੱਸਣਗੇ ਕਿ D. C. ਨੇ ਜੋ enquiry ਕੀਤੀ ਹੈ ਕੀ ਉਸ ਦੀ ਕੋਈ report ਪਹੁੰਚੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ?

Mr. Speaker : This question does not arise.

Sardar Ram Dayal Singh : May I know whether only the record was taken into possession or the marketing committee has also been suspended ?

Chief Minister : We have found nothing wrong there.

ਸ਼੍ਰੀ ਪ੍ਰਬੋਧ ਚੰਦਰ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਬਤਾਏਗੇ ਕਿ ਕੀ ਯਹ ਅਸਰ ਵਾਕਯਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਦਿਨ record ਪਕੜਾ ਗਿਆ, ਉਸ ਦਿਨ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਕੋਠਾਂ 'ਤੇ ?

Mr. Speaker : This question does not arise.

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਗਲਤ ਹੈ ।

ਸਰਦਾਰ ਭਾਗ ਸਿੰਘ : ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗੌਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਕੀ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਿੰਨੀ ਦੇਰ ਵਿਚ complete ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ?

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਪੂਰੀ ਤਸੱਲੀ ਹੋਣ ਤੇ action ਲਵਾਂਗੇ ।

ਮੈਲਵੀ ਅਬਦੁਲ ਗਨੀ ਡਾਰ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦੱਸਣਗੇ ਕਿ ਉਥੇ Chairman ਕੌਣ ਸੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ?

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਇਸ ਲਈ notice ਦਿਉ।

MENACE OF STRAY CATTLE IN THE RURAL AREAS OF THE STATE

*1354. Sardar Ram Dayal Singh : Will the Minister for Agriculture and Forests be pleased to state —

- (a) whether Government is aware of the fact that stray cattle in the rural areas of the State are proving a great menace and doing great damage to the crops of the cultivators ;

अध्यक्ष महोदय : आप ने कैसे speech करना हो तो कर लें। (हंसी) [If the hon. Member wishes to make a speech, he may do so.] (Laughter.)

ਸਰਦਾਰ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀਵਾਨਾ : ਨਹੀਂ ਜੀ, ਮੈਂ speech ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਮੈਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ Government of India ਨੂੰ ਜੋ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। Agriculture ਦੀ class ਖੋਲ੍ਹਣ ਲਈ, ਇਸ ਤੇ ਕਦ ਅਮਲ ਹੋਵੇਗਾ ?

ਸੰਤੀ : जब multipurpose schools की scheme जारी होगी तब यह होगा।

SEALING OF RECORDS OF MARKET COMMITTEE, LUDHIANA

*1213. Sardar Bhag Singh : Will the Minister for Agriculture and Forests be pleased to state —

(a) whether it is a fact that the Deputy Commissioner, Ludhiana, sealed or took into his possession the records of the Market Committee, Ludhiana ;

(b) whether any irregularities were found to have been committed by the Chairman of the said Committee; if so, the action, if any, taken in this connection ?

Shri Gurbanta Singh : (a) Yes.

(b) The matter is still under consideration.

Sardar Bhag Singh : May I ask the hon. Minister why these records were taken into possession by D.C.? ਇਹ ਸਵਾਲ Market Committee, Ludhiana, ਬਾਰੇ ਹੈ। ਉਥੇ D.C. ਨੇ records ਆਪਣੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਲਏ। ਮੈਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਲਏ ਗਏ ?

ਮੰਤਰੀ : ਕੁਝ ਗੜਬੜ ਸੀ। (ਹਾਸਾ)

ਸਰਦਾਰ ਭਾਗ ਸਿੰਘ : ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ part (b) ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ matter is under consideration. Part (b) ਦੇ ਦੋ ਹਿੱਸੇ ਹਨ। ਦੂਜੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਹੈ whether any irregularities were found. ਮੈਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਕੀ irregularities ਹਨ ?

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਉਹ ਦਸ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਗੜਬੜ ਹੈ। (ਹਾਸਾ) (He is stating that there is something irregular.) (Laughter)

ਸਰਦਾਰ ਰਾਮ ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ : ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਗੜਬੜ ਹੈ। ਮੈਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਗੜਬੜ ਹੈ। ਕੀ report ਪਹੁੰਚੀ ਹੈ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਆਪ ਦੀਆਂ ਹੀ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਕੇ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਾਂ।

REPRESENTATION FROM FOREST CO-OPERATIVE SOCIETIES UNION,
KANGRA DISTRICT

*1310. Shrimati Sarla Devi Sharma : Will the Minister for Agriculture and Forests be pleased to state whether any representation from the Forest Co-operative Societies Union, district Kangra, with regard to the income from the forests is still lying with the Government ; if so, the action, if any, taken by Government thereon ?

Sardar Gurbanta Singh : *Part I.*—Yes.

Part II.—It is under active consideration of the Government.

ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਸਰਲਾ ਦੇਵੀ ਸ਼ਰਮਾ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਬਤਾਏਗੇ ਕਿ ਆਖੜਾ ਮੈਂ ਉਝਾੜੇ ਗਏ ਲੋਗਾਂ ਕਾ ਕਬ ਤਕ ਫੈਸਲਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ?

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਬੜੀ ਜਲਦੀ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਪ੍ਰਬੋਧ ਚੰਦਰ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਯਹ ਬਤਾਏਗੇ ਕਿ ਆਇਆ ਯਹ ਅਮਰ ਵਾਕਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ representation ਕੋ ਆਏ ਹੁਏ 4, 5 ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ?

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਨਹੀਂ, ਬੜੀ ਦੇਰ ਹੀ ਹੋਈ ਹੈ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਪ੍ਰਬੋਧ ਚੰਦਰ : ਕਿਤਨੀ ਦੇਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ?

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਇਸ ਲਈ notice ਦਿਓ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਪ੍ਰਬੋਧ ਚੰਦਰ : ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜਵਾਬ ਮੈਂ ਕਹਾ ਹੈ ਕਿ ਥੋੜੀ ਦੇਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਪੁੱਛਤਾ ਹਾਂ ਕਿ ਯਹ ਕਬ ਆਈ ਹੈ ?

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਇਸ ਲਈ notice ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ।

ਅਧ്യਕਸ਼ ਸ਼੍ਰੀਮਦਯ : ਵਹ ਅਬ fresh notice ਮਾਂਗ ਰਹੇ ਹਨ । (He is asking for a fresh notice.)

REPRESENTATION FROM THE RESIDENTS OF JAGIR KUTLEHAR,
DISTRICT KANGRA

*1311. Shrimati Sarla Devi Sharma : Will the Minister for Agriculture and Forests be pleased to state whether any representation has been received by Government from the people of Jagir Kutlehar in Kangra District asking for the Forest area of the said Jagir being taken over by Government ; if so, the action, if any, taken thereon ?

Sardar Gurbanta Singh : *Part First.*—Yes.

Part Second.—The matter is under consideration of Government.

ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਸਰਲਾ ਦੇਵੀ ਸ਼ਰਮਾ : ਮੈਂ ਇਹ ਜਾਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਕਦੋਂ ਤਕ ਜਗੀਰ ਕੁਟਲਹਿਰ ਦੇ ਕੇਸ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜਦ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਵਲੋਂ representation ਵੀ ਆਈ ਹੋਈ ਹੈ ?

ਜ਼ਰਾਇਤ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਜਦੋਂ enquiry ਮੁਕੰਮਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਪ੍ਰਬੋਧ ਚੰਦਰ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਕੁਟਲਹਿਰ ਜਗੀਰ ਕੋਈ ਖਾਸ ਜਗੀਰ ਹੈ ਜਦ ਕਿ ਹੋਰ ਵੀ ਜਗੀਰਾਂ ਹਨ ?

Mr. Speaker : This is a question of opinion.

- (b) whether any representations or complaints with regard to the stray cattle referred to in part (a) above have been received by Government ; if so, the steps, if any, taken or proposed to be taken to combat this menace ?

Sardar Gurbanta Singh : I have asked for extension of

Mr. Speaker : My office has not received any intimation about extension. जिन की extension के लिये नहीं कहा गया, उन के मुतालिक मैं यह जवाब accept नहीं करूंगा। मैं ने पिछली दफा भी request की थी। (My office has not received any intimation about extension of time. I will not accept this reply about those questions for which extension has not been applied for. I made a similar request last time too.)

श्री प्रबोध चंद्र : कोई representation आई है या नहीं, इस के जवाब के वास्ते कोई material तो इकट्ठा नहीं करना था.....

अध्यक्ष महोदय : यह गड़बड़ की वजह से है। (This is all due to some misunderstanding.)

EXTRACTION OF RESIN FROM KULU, KANGRA AND BEAS FOREST DIVISIONS

*1309. Shrimati Sarla Devi Sharma : Will the Minister for Agriculture and Forests be pleased to state whether any quantity of Resin has so far been extracted from Kulu, Kangra and Beas Forest Divisions ; if so, how much ?

Sardar Gurbanta Singh : (i) *Kulu Forest Division.*—No.

Kangra and Beas Forest Divisions.—Yes.

(ii) 175,363 maunds and twenty seers during the years 1956-57 and 1957-58.

श्रीमती सरला देवी शर्मा : की वजीर साहिब दसलगे कि कांगड़ा विभागों में हमीरपुर में किना २ resin निकाली गई ?

मंडी :	कांगड़ा में	46,265	मण्ड
	हमीरपुर में	$\left\{ \begin{array}{l} 46,421 \\ 42,777 \end{array} \right\}$	मण्ड
	विभाग	38,990	मण्ड

राजा रघुवीर सिंह : यह जो मंत्री महोदय ने मिक्दार बताई है क्या इस में वह resin भी शामिल है जो private lands से निकाला गया है या सिर्फ गवर्नमेंट forests से ही है ?

मंत्री : Private land से निकला इस में नहीं है।

ਮੋਲਵੀ ਅਬਦੁਲ ਗਨੀ ਡਾਰ : ਕੀ ਇਹ ਪਰਮਿਟ ਪੱਕੇ ਹਨ ਜਾਂ ਆਰਜ਼ੀ ?

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਵੇਖ ਲਿਆ ਕਰੋ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਮਰਜ਼ੀ ਆਈ ਸਵਾਲ ਪੁਛੀ ਗਏ ।

(The hon. Member should first catch the eye of the Chair and refrain from asking a question whenever he liked.)

ਮੋਲਵੀ ਅਬਦੁਲ ਗਨੀ ਡਾਰ : ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਇਕ ਸਪਲੀਮੈਂਟਰੀ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂਬਰ ਮਜ਼ੀਦ ਸਪਲੀਮੈਂਟਰੀ ਪੁਛ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਹੁਣ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇ ਦਿਵੇ । ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਤਗੇ ਕਿ ਇਹ ਪਰਮਿਟ ਆਰਜ਼ੀ ਹਨ ਜਾਂ ਪੱਕੇ ?

ਅਰਥ ਮੰਤਰੀ : ਇਹ ਪਰਮਿਟ ਆਰਜ਼ੀ ਹਨ ਚਾਰ ਮਹੀਨਿਆਂ ਲਈ ।

ਚੌਧਰੀ ਖਰਮ ਸਿੰਘ ਰਾਠੀ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਬਤਾਏਗੇ ਕਿ ਪਰਮਿਟ ਬਤੌਰ ਕੀਮਤ ਦੇ ਹਿੰਦੀ ਰਕਾਸਾ ਸਮਿਤਿ ਕੀ ਮੁਖਾਲਫਤ ਕਰਨੇ ਵਾਲੀ ਕੋ ਦਿਏ ਗਏ ਹਨ ?

ਅਧਿਕਸ਼ ਮਹੋਦਯ : ਆਪ ਕੌਸੇ ਸਵਾਲ ਪੁਛਦੇ ਹੋ ? ਆਪ ਕੋ procedure ਪੜਨਾ ਚਾਹਿਏ ।
(What sort of question does the hon. Member ask ? He should study the Rules of Procedure.)

ਚੌਧਰੀ ਖਰਮ ਸਿੰਘ ਰਾਠੀ : ਮੈਂ procedure ਅਚੱਝੀ ਟਰਹ ਸੇ ਜਾਨਤਾ ਹੂੰ ।

ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਤਨ੍ਹੋਨੇ ਯਹ ਬਤਲਾਯਾ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ categories ਬਨਾਏ ਗਏ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹੇਂ permit ਜਾਰੀ ਕਰਦੇ ਸਮਯ consider ਕਿਆ ਜਾਤਾ ਹੈ । ਇਸ ਕੇ ਇਲਾਵਾ ਜੋ permit ਦਿਏ ਜਾਦੇ ਹਨ ਕੀ ਵਹ ਏਸੇ ਆਦਮਿਯੋਂ ਕੋ ਦਿਏ ਜਾਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹੇਂ ਇਸ ਕਾਮ ਕਾ ਤਜਰਬਾ ਹੋ ਯਾ ਤਨ ਕੇ ਹਾਲਾਤ ਏਸੇ ਹੋਂ ਕਿ ਵਹ trucks ਕਾ ਕਾਮ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ ?

ਸੰਤ੍ਰੀ : ਯਹ ਭੀ ਵਿਚਾਰ ਕਿਆ ਜਾਤਾ ਹੈ ।

ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਕੀ ਸੰਤ੍ਰੀ ਜੀ ਯਹ ਬਤਲਾਏਗੇ ਕਿ Government ਜਬ permit ਦੇਤੀ ਹੈ ਤੋ ਕੋਈ ਹਿਦਾਯਤ ਭੀ ਕਰਤੀ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਲੋਗ permit ਲੇਦੇ ਹਨ ਵਹ ਤਸੇ ਬੇਚ ਦੇਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਕਾ ਖ਼ਯਾਲ ਰਖੋਂ ।

Mr. Speaker : The hon. Member has suggested something. It cannot form a supplementary question.

ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਜਨਾਬ ਮੇਰਾ ਸਵਾਲ ਤੋ ਯਹ ਥਾ ਕਿ permit ਦੇਦੇ ਵਕਤ ਕੀ ਕੋਈ consideration ਕੀ ਜਾਤੀ ਹੈ ਕਿ ਵਹ ਕਾਮ ਕਰ ਸਕਤਾ ਹੈ ਯਾ ਨਹੀਂ ਕੀਯੋਂਕਿ ਆਮ ਤੌਰ ਪਰ ਦੇਖਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਲੋਗ permit ਬੇਚ ਦੇਦੇ ਹਨ ।

ਸੰਤ੍ਰੀ : ਵੈਸੇ ਮੈਂ ਆਪ ਕੀ ਇਤਲਾਹ ਕੇ ਲਿਯੇ ਯਹ ਬਤਾ ਦੂੰ ਕਿ permit non-transferable ਹੋਦੇ ਹਨ ।

TRUCK PERMITS

*1301. Chaudhri Sunder Singh : Will the Minister for Public Works be pleased to state —

(a) the total number of route permits for trucks sanctioned in the State during the year 1957 and the number of such permits granted to Harijans, separately;

(b) whether any percentage for grant of such permits to Harijans has been fixed and adhered to; if not, the reasons therefor

Shri Mohan Lal : (a) Three hundred and eighty-five Public Carrier Permits were sanctioned in 1957 of which thirty were granted to Harijans. There may be some more Harijans amongst Political Sufferers and Backward area allottees and General lists. It has not been possible to ascertain their number from these lists.

(b) No. The matter, however, is being examined in consultation with Legal Remembrancer as to whether any such percentage could be fixed under the Motor Vehicles Act.

ਸ਼੍ਰੀ ਪ੍ਰਬੋਧ ਚੰਦ : ਕਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਅਸੀਂ ਫਰਮਾਯਾ ਹੈ ਕਿ 380 ਯਾ 385 permit issue ਕੀਏ ਗਏ ਹਨ ਤਾਂ ਕੀ ਯਹ ਅਸਰੇ ਕਾਕਯਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ Regional Transport Authority, Ambala, ਨੇ ਇਨ ਸੇਂਸੇ ਕਹੁਤ ਸੇ permit ਸਨ੍ਯੂਰ ਕਰਨੇ ਸੇ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿਯਾ ਹੈ ?

Mr. Speaker : This is not a supplementary question.

ਸਰਦਾਰ ਰਾਮ ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਮੈਂ ਪੁਛ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਵੇਲੇ permit ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕੀ considerations ਸਾਹਮਣੇ ਰਖੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ?

ਮੰਤਰੀ : ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ considerations ਸਾਹਮਣੇ ਰਖੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਕੁਝ categories ਬਣਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਜਿਵੇਂ Nationalist ਮੁਸਲਮਾਨ, Political Sufferers, Ex-Servicemen, Harijans, Scheduled Castes, reserved backward areas ਅਤੇ deserving cases.

ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਕਿਸ਼ਨ ਭੜੌਲੀਆਂ : ਕੀ ਫਿਨਾਂਸ ਮਨਿਸਟਰ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਲ ਟਰਕ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਪਰਮਿਟ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਟਰਕ ਨਹੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪਰਮਿਟ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕੀ ਇਹ ਰਿਸ਼ਵਤ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ?

Mr. Speaker. The later part of your question is not admissible.

ਮੌਲਵੀ ਅਬਦੁਲ ਗਨੀ ਡਾਰ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਖਜ਼ਾਨਾ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਕਿਹੜੇ ਰੂਲ ਦੇ ਮਾਤਹਤ ਪਰਮਿਟ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ ?

ਮੰਤਰੀ : ਪਰਮਿਟ State Transport Commissioner ਵਲੋਂ East Punjab Act 48 ਦੀ Section 44 A ਦੇ ਅਧੀਨ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ ।

श्री रूप सिंह फूल : क्या वज़ीर मुतालिका बतायेंगे कि जो आर्जी permit चार महीने के लिये दिए गए हैं इन्हें इस से आगे भी continue किया जाएगा या बन्द हो जाएंगे ?

मुख्य मंत्री : अगर आगे के लिये permit sanction न हुए तो बन्द हो जाएंगे।

श्री जगत नारायण : क्या किन्ही एम. ऐल. एज को भी permit दिए गए हैं ?

मंत्री : यह तो लिस्ट देख कर ही बता सकूंगा।

श्री हुकम सिंह : क्या वज़ीर साहिब यह बतायेंगे कि यह जो permit आपने बताया कि State Transport Commissioner ने Section 44 के अधीन issue किए तो क्या उस वक्त कोई State Transport Commissioner भी था या नहीं ?

मुख्य मंत्री : यह तो याद नहीं। फिर भी गवर्नमेन्ट को अख्तियार है वह खुद भी permits issue कर सकती है।

अध्यक्ष महोदय : अभी कल के questions की लिस्ट खत्म नहीं हुई आज का वक्त भी आप ने ले लिया है। (The yesterday's list of questions has not yet been exhausted. They have taken most of the time of the question hour on this list again.) I would allow only one or two more supplementaries.

श्री प्रबोध चन्द्र : जनाब यह बहुत जरूरी सवाल है इस पर और supplementaries पूछे जाने की इजाजत चाहिये। क्या वज़ीर साहिब बतायेंगे कि उन्होंने एक supplementary का जवाब देते हुए कहा है कि Punjab Transport Act 48 की section 44 empower करती है Transport Commissioner को कि वह permit issue कर सके तो क्या यह हमारे वाक्या नहीं है कि Government of India ने Transport Act 46 के जरिए हरेक State को हिदायत की है कि हर State Government के लिए obligatory होगा . . . . .

Mr Speaker : This is not a supplementary. This is a matter of legal opinion.

श्री प्रबोध चन्द्र : क्या यह हमर वाक्या है कि Central Government ने Punjab Government के 1956 Transport Act के तहत हिदायत की है कि वह नये permits issue न करें।

Mr. Speaker : This is not a supplementary question. I disallow it.

चौधरी सुन्दर सिंह : मैं वज़ीर साहिब से यह पूछना चाहता हूं कि यदि फिर permit जारी किये गये तो क्या हरिजनों का ख्याल रखा जायेगा ?

मौलवी अब्दुल गनी डार : क्या वज़ीर साहिब बतायेंगे कि यह जो permit 4 महीनों के लिये दिये गये हैं इस के बाद Regional Authority फिर issue करेगी ?

अध्यक्ष महोदय : यह supplementary नहीं है। (This is not a supplementary question.)

मौलवी अब्दुल गनी डार : क्या यह permits शुरू में कच्चे थे या पक्के ?

ਸ਼੍ਰੀ ਇੰਦਰ ਸਿੰਹ : ਕਥਾ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਬਤਾਯੋਗੇ ਕਿ ਜੋ permit ਦਿਏ ਗਏ ਹਨ ਇਨ ਮੇਂ individuals ਕੋ ਕਿਤਨੇ ਆਰ co-oprative societies ਕੋ ਕਿਤਨੇ ਦਿਏ ਗਏ ਹਨ ?

ਸੰਤ੍ਰੀ : ਇਸ ਕੇ ਜਵਾਬ ਕੇ ਲਿਏ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ permits ਕੀ ਜਾਂਚ ਪੜਤਾਲ ਕਰਨੀ ਪੜੇਗੀ । ਇਸ ਵਕਤ ਸੇਰੇ ਪਾਸ information ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਇੰਦਰ ਸਿੰਹ : ਜਨਾਬ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਫਰਮਾਯਾ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ categories ਕੋ consider ਕਿਆ ਜਾਤਾ ਹੈ permit ਦੇਣੇ ਵਕਤ । ਤੋ ਸੈਂ ਧਹ ਪੁਛਨਾ ਚਾਹੁਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਤਨ ਮੇਂ ਸੇ ਕਿਤਨੇ permit individuals ਕੋ ਆਰ ਕਿਤਨੇ Harijan Co-operative Societies ਕੋ ਦਿਏ ਗਏ ਹਨ ?

Mr. Speaker : This question does not arise.

ਚੌਧਰੀ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ 385 ਦੇ ਕਰੀਬ ਜੇ ਪਰਮਿਟ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ 30 ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕੀ ਗੈਰਮੈਂਟ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰਖੇਗੀ ਕਿ ਅਗੋਂ ਪਰਮਿਟ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਕੋਈ ਖਾਸ percentage ਹਰੀਜਨਾਂ ਲਈ ਮੁਕੱਦਰ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ?

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਤੁਹਾਡੀ ਰਾਏ ਆ ਗਈ ਹੈ ਪਰ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ ।
(The hon. Member has expressed an opinion. This question does not arise).

ਚੌਧਰੀ ਸੁਮੇਰ ਸਿੰਹ : ਕਥਾ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਫਰਮਾਯੋਗੇ ਕਿ ਜਿਨ ਲੋਗੋਂ ਨੇ permits ਕੇ ਲਿਏ ਦਰਖਾਸਤੋਂ ਦੀ ਥੀਂ ਤਨ ਕੇ ਬਾਰੇ ਮੇਂ notify ਕਿਆ ਗਯਾ ਥਾ ਕਿ ਤਨ ਕੀ desirability ਪਰ ਕਿਸੀ ਕੋ objection ਹੋ ਤੋ ਵਹ objection ਦਾਖਿਲ ਕਰੇ ?

ਸੰਤ੍ਰੀ : Temporary permits ਮੇਂ notify ਕਰਨੇ ਧਾ objection ਸਾਂਗਨੇ ਕੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੋਤੀ ।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਬਾਜਵਾ : ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਵਾਸਤੇ ਪਰਮਿਟ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ ਕੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਰਜ਼ੀ ਪਰਮਿਟ ਵਾਲਿਆਂ ਪਾਸ ਟਰਕ ਸਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ।

ਮੰਤਰੀ : ਆਰਜ਼ੀ ਪਰਮਿਟ ਦੇਣ ਲਈ ਇਹ ਵੇਖਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਟਰਕ ਹਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਮੀਤ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਇਹ ਦਸਣ ਦੀ ਖੋਚਲ ਕਰਨਗੇ ਕਿ ਆਰਜ਼ੀ ਪਰਮਿਟ ਦੇਣ ਲਈ ਕੀ ਤੁਰਤ ਲੋੜ State ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ?

ਮੰਤਰੀ : Development ਦੇ ਪ੍ਰੋਗ੍ਰਾਮਾਂ ਨੂੰ ਤੇਜ਼ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਆਰਜ਼ੀ ਪਰਮਿਟ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ । ਹੁਣ ਅਸੀਂ regular applications invite ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ।

[Sardar Rajinder Singh]

(b) the agency through which the tickets for the said festival were sold together with the proceeds therefrom and other donations ;

(c) the number of Police Officers/Officials who were posted at the site of the said festival ?

Rao Birinder Singh : The information is laid on the Table of the House.

(a) The Water Sports Festival held on the 9th October, 1957, at Chandigarh, was organised by the Punjab State Sports Department with the assistance of various official and non-official organisations in aid of 'Saket' a Home for Orthopaedically handicapped children. The Sports Department sanctioned Rs 2,500 as follows:—

		Rs
(1) Shamianas, furniture charges	..	700
(2) Transhipment charges of boats and other material	..	500
(3) Electricity and other decoration charges	..	800
(4) Miscellaneous and unforeseen charges	..	500
Total	..	<u>2,500</u>

The bills from various agencies have yet to come in and in their absence it is not possible to give exact figures of expenditure. Besides the Sports Department, other organisations such as the Flood Relief Organisation, Public Relations Department, Capital Project, Punjab Council for Child Welfare, etc., catered for various activities from their own resources.

(b) The tickets were sold through agencies such as the Punjab Council for Child Welfare, the Council for Food, Director of Public Instruction, Punjab, interested voluntary workers, and also at the entrance. Since tickets were also sold outside Chandigarh even in distant places like Delhi, Bombay, U.P., etc., it has not been possible to collect figures from all sources as yet. The cash received from the sale of tickets so far has been in the neighbourhood of Rs 3,500 and about Rs 2,000 is sale of tickets outside Chandigarh. There were no special donations other than the donation secured through the sale of Rs 10 tickets for a family.

(c) In all about 120 Police Officers/Officials were posted at the site of the Festival. The strength of police on this occasion has been reported as under :—

(1) Deputy Superintendent of Police	..	1	(4) Assistant Sub-Inspectors]	..	2
(2) Inspector of Police	..	1	(5) Head Constables	..	6
(3) Sub-Inspectors	..	4	(6) Foot Constables	..	105

The Police force was also assisted by about 100 scouts.

Sardar Rajinder Singh : Sir, I have not received a copy of the statement.

Mr. Speaker : This will be taken up tomorrow.

Sardar Rajinder Singh : The Minister for Finance has said that a statement is laid on the Table of the House, but I have not received a copy of the reply.

Minister for Finance : Sir, it is a long reply and it was for this reason that the reply was laid on the Table of the House.

अध्यक्ष महोदय : यह सवाल पैदा नहीं होता। (This question does not arise.)

मौलवी अब्दुल गनी डार : उन को पक्के देने चाहिये थे। क्या उन को कानून का पता नहीं था ?

सरदार गुरबचन सिੰघ बाजवा : Final sanctioning authority बिगड़ी है जिस ने कि permits दिते हन ?

मंत्री : इस को final sanctioning authority, Transport Commissioner है, जिस को Government ने authorise किया है।

श्री प्रबोध चन्द्र : On a point of Order, Sir. आपने एक सवाल के जवाब में पहले कहा था कि permit issue नहीं हुए। अब कहते हैं कि 4 महीनों के लिये issue किये हैं और इन को भी 6 महीने हो गये हैं।

Mr. Speaker : This is no point of Order, please.

खान अब्दुल गफ्फार खां : जनाबे वाला वजीर साहिब ने जवाब देते वक्त लफ्ज़ Nationalist Muslim का इस्तेमाल किया है। मैं वजीर साहिब को बताना चाहता हूं कि सब Muslim ही Nationalists हैं। अब मुसलमानों के साथ लफ्ज़ Nationalist लगाने के क्या माने हैं ? क्या हिन्दू और सिख पैदायशी Nationalists हैं ? क्या किसी simple Muslim को भी transport trucks के permits दिये गये हैं ?

सरदार गुरबचन सिंघ बाजवा : बी Minister साहिब सँभ सकदे हन कि एह नो 380 या 382 permit issue कीते गये हन, एहनुं विचें घाटा धिआली दे किउने कु हन ?

Mr. Speaker : This is no supplementary.

सरदार गुरबचन सिंघ बाजवा : बी Minister साहिब सँभलगे कि एह Transport Authority ने दिते हन नां एह गौरमैट ने दिते हन ?

मंत्री : जनाब यह State Transport Commissioner ने दिये हैं।

श्री प्रबोध चन्द्र : क्या वजीर साहिब बतायेंगे कि इन permits में M. L. As. के रिश्तेदार आ जाते हैं ?

मुख्य मंत्री : उन को कोई जहर दिया हुआ है कि वह न आयें। (हंसी)

WATER SPORTS AT CHANDIGARH

*1344. Sardar Rajinder Singh. : Will the Minister for Public Works be pleased to state —

(a) the total expenditure incurred by Government in connection with Water Sports Festival held at Chandigarh on the 9th October, 1957 ;

मन्त्री : बंद दयानती तो कोई नहीं हुई। सूख गया है।

SURVEY REGARDING UNEMPLOYMENT IN THE STATE

*907. Dr. Bhag Singh : Will the Chief Minister be pleased to state whether any survey has been conducted by Government regarding unemployment in the State both in the urban and the rural areas ; if so, the result thereof ?

Shri Amar Nath Vidyalkar : No survey regarding unemployment, in the urban or the rural areas in the State has been conducted by the National Employment Service.

Question does not arise.

ਸਰਦਾਰ ਭਾਗ ਸਿੰਘ : Supplementary Sir. ਕੀ ਕੋਈ ਇਸ਼ਾਰਾ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਮੁੱਲਿਕ ?

ਮੰਤਰੀ : बहुत लम्बा चौड़ा काम है। काफी खर्च दरकार है और अकेली State नहीं कर सकती। कुछ Economic Board of Enquiry ने sample सर्वे की थो लेकिन इस वक्त thorough survey करने का इरादा नहीं है।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या वजीर साहब बतलाएंगे कि अगर सर्वे करने का इरादा नहीं है तो क्या गवर्नमेंट को कोई पता है कि पंजाब के अन्दर unemployment या employment की क्या हालत है ?

मन्त्री : गवर्नमेंट चाहती है कि पहले कुछ statistics का अन्दाज़ा लगा ले।

DISPUTE AMONGST VILLAGERS OF VILLAGE NATT, DISTRICT LUDHIANA

*1215. Sardar Bhag Singh : Will the Chief Minister be pleased to state—

- whether there is any dispute amongst the villagers in village Natt police station Saddar, district Ludhiana, over drainage of water in the streets ;
- whether a compromise formula was agreed to by the parties in the presence of the Deputy Commissioner, Ludhiana, who visited the said village about 6 months ago ;
- if the answer to part (b) above be in the affirmative, whether the compromise decision has so far been implemented ; if not, the reasons therefor ?

Sardar Gian Singh Rarewala : (a) Yes.

(b) No.

(c) Does not arise.

अध्यक्ष महोदय : आप कापी supply कर दीजिये । अगर वह चाहेंगे तो इस पर supplementary किया जा सकता है । इनको time दे दिया जायेगा । (The hon. Minister may supply a copy of the statement to the hon. Member. If he wishes, supplementaries can be asked on it and he would be given time for this purpose.)

CO-OPERATIVE COTTON AND GENERAL MILLS,
BANGA, DISTRICT JULLUNDUR

*1321. Sardar Harguranad Singh : Will the Minister for Consolidation and Health be pleased to state—

- (a) the year in which the Co-operative Cotton and General Mills were established at Banga, district Jullundur ;
- (b) the amount of private capital invested in the said Mills ;
- (c) the amount of loans, if any, advanced to the said Mills by other institutions ;
- (d) the extent of business transacted by the said Mills during the year 1956-57 ;
- (e) the profit or loss account of the said Mills for the year 1956-57, and in case of loss, the reasons therefor ?

Chaudhri Suraj Mal : (a) The Banga Co-operative Cotton Ginning and Pressing Mills, Limited, Banga, was registered on 25th December, 1954.

(b) It is not quite clear as to what is meant by 'Private Capital'. However, if it means investment by the members in the shape of share-capital, it is Rs 1,49,500.

(c) The Mills has obtained Rs 2,85,000 as loan from the Nawanshahr Central Co-operative Bank Limited, Nawanshahr, district Jullundur.

(d) During the year 1956-57 the Mills ginned 24,166 maunds of kapas and pressed 1,823 bales of cotton.

(e) During the year ending 30th June, 1957, the Mills incurred a loss of Rs 43,042 mainly for the reasons :—

- (i) that sufficient quantity of Kapas was not available for ginning and pressing. Consequently the income derived from pressing operations was limited.
- (ii) that the Mills had to pay a large amount of interest on the loan borrowed.
- (iii) that there has been a sockage of 1,654 maunds in the stocks of Kapas purchased by the Mills during the year 1956-57.

ਸਰਦਾਰ ਹਰਗੁਰਨਾਦ ਸਿੰਘ : ਜਨਾਬ statement ਵਿੱਚ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ 1,654 ਮਣ ਨਰਮਾਂ ਸੀ ਉਹ ਘਟ ਗਿਆ ਹੈ । ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਕੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ? ਕੀ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਬਦ-ਦਿਆਨਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ਜਾਂ ਵੇਸੇ ਇਹ ਸੁਕ ਗਿਆ ਹੈ ?

ENROLMENT OF GRAM SEWAKS FOR TRAINING IN
DISTRICT KANGRA

*1328. Thakur Mehar Singh : Will the Chief Minister be pleased to state whether any Village Level Workers (Gram Sewaks) were enrolled for training in Kangra District after August, 1956 ; if so, their number together with the number of those amongst them who belonged to Scheduled Castes and Backward Classes and who were ex-soldiers, separately ?

Dr. Gopi Chand Bhargava : The total number of Gram Sewaks enrolled for training from Kangra District after August, 1956, up-to-date is 52.

The break up is as under :—

(i) Scheduled Castes	..	3
(ii) Backward Classes	..	8
(iii) Ex-soldiers	..	11
(iv) Others	..	30
Total	..	<u>52</u>

DAILY AND WEEKLY NEWSPAPERS AND PERIODICALS PUBLISHED
IN THE STATE

*1345. Sardar Rajinder Singh : Will the Chief Minister be pleased to state the names of daily newspapers being published in the State in various languages together with the total number of weeklies and other periodicals ?

Sardar Partap Singh Kairon : The names of daily newspapers being published in the State in various languages are :—

ENGLISH

- (1) The Tribune, Ambala Cantt.
- (2) The Ludhiana Cycle Report, Ludhiana.

URDU

- (3) The Pratap, Jullundur.
- (4) The Prabhat, Jullundur
- (5) The Hind Samachar, Jullundur.
- (6) The Vir Bharat, Jullundur.
- (7) The Milap, Jullundur.
- (8) The Sadaqat, Ludhiana.
- (9) The Samaj, Ludhiana.

ਸਰਦਾਰ ਭਾਗ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦੱਸਣਗੇ ਕਿ dispute ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਉਸ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਗਏ ਸਨ ? What is stated in the answer is a complete lie.

ਅਧ്യਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ : ਅਗਰ ਗਲਤ ਜਵਾਬ ਹੈ ਤੋ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹ ਨਹੀਂ ਕਹਨਾ ਚਾਹਿਏ ।
(If the reply is wrong, the hon. Member should not tell the Minister in the words spoken by him.) This is unparliamentary You please withdraw it.

ਸਰਦਾਰ ਭਾਗ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ withdraw ਕਰਦਾ ਹਾਂ ।

RELIEF TO EX-I.N.A. PERSONNEL FROM KANGRA DISTRICT

*1327. Thakur Mehar Singh : Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) whether any applications for the grant of relief have been received by Government from the ex-I.N.A. personnel of Kangra District ; if so, the total number thereof ;
- (b) whether any relief was granted to any of the applicants referred to in part (a) above ; if so, their number, tehsil-wise ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Yes. 371 applications were received within the prescribed date, viz., 8th August, 1957, and 91 after that date.

(b) No. The I.N.A. Sub-Committee of the State National Workers (Relief and Rehabilitation) Board has made recommendations for the grant of financial assistance to 296 applicants, has rejected 13 cases and kept pending 62 cases of those applicants who did not appear before the Sub-Committee for verification of their record, for consideration against in due course. The recommendations of the I.N.A. Sub-Committee will be placed before the State National Workers' (Relief and Rehabilitation) Board in its next meeting for final decision. The tehsil-wise break-up of the recommended cases is as follows :—

Dehra Gopipur	..	26
Hamirpur	..	148
Kangra	..	62
Nurpur	..	19
Palampur	..	41
Total	..	<u>296</u>

Shri Rup Singh Phul : Will the Chief Minister be pleased to state the last date of submission of applications by the ex-I.N.A. personnel of Kangra District ?

Chief Minister : I have already stated that 371 applications were received within the prescribed date, viz., the 8th August, 1957.

RURAL PUBLICITY OFFICERS IN THE STATE

*1346. Sardar Rajinder Singh : Will the Chief Minister be pleased to state the total number of Rural Publicity Officers in the State at present together with the duties assigned to them ?

Sardar Partap Singh Kairon : There are no Rural Publicity Officers employed in the Public Relations Department. It will be perhaps, relevant to state for the information of the Hon'ble Member that under the rural publicity scheme of the Public Relations Department, there are 29 Rural Publicity Supervisors, 14 Organisers and 138 Rural Publicity Workers at present working in the State. Their duties are, *inter alia*, to educate the masses about their rights and responsibilities towards the state as well as the dissemination of correct information regarding activities in the State.

ਸਰਦਾਰ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਆਜ਼ਮ ਸਾਹਿਬ ਦੱਸਣਗੇ ਕਿ ਜੋ Publicity ਦਾ ਸਟਾਫ਼ ਹੈ ਉਸਦੀ appointing authority ਕੌਣ ਹੈ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਉਸਦੀ authority ਗੌਰਮਿੰਟ ਦੇ ਕੋਲ ਹੈ ।

ਸਰਦਾਰ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ : ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਕਰਰੀ ਕੌਣ ਕਰਦਾ ਹੈ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : Department ਕਰਦਾ ਹੈ ।

ਪੰਡਿਤ ਭੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਕਥਾ ਮਾਨਨੀਯ ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਜੀ ਬਤਲਾਏਂਗੇ ਕਿ ਇਨ ਪੋਸਟਸ ਕੇ ਲਿਏ ਕੋਈ qualifications ਸੁਕਰਰ ਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ ਕੀ ਦੇਵ ਕਰ ਯਹ appointments ਕੀ ਗਈ ਹੈ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਜ਼ਰੂਰ ਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਵਕਤ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ।

ਪੰਡਿਤ ਭੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਆਪਨੇ ਕਹਾ ਕਿ Department ਕਰਦਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਪੁੱਛਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ Supervisors, Organisers ਵਗੈਰਹ ਕੀ ਅੰਖਿਰੀ appointing authority ਕੌਨ ਹੈ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਆਪ ਸਮਝ ਲੀਜ਼ਿਏ ਮਿਨਿਸਟਰਸ਼ ਆਰ ਟੂਸਰੇ ਸੇਕਰਟਰੀਜ਼ ਵਗੈਰਹ ਹੈਂ ।

ਪੰਡਿਤ ਭੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਮੈਂ ਪੁੱਛਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਥਾ ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਜੀ ਬਤਲਾਏਂਗੇ ਕਿ ਕਿਸ ਕੇ ਦਸਤਖਤੋਂ ਸੇ ਯਹ appointments ਹੋਤੀ ਹੈ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਸੇਕਰਟਰੀ ਆਫ਼ ਫੀ ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ ਕੇ ਦਸਤਖਤੋਂ ਸੇ ਹੋਤੀ ਹੈ ।

ਪੰਡਿਤ ਭੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : Supervisors ਕੀ appointments ਕਿਸ ਕੇ ਹੁਕਮ ਸੇ ਹੋਤੀ ਹੈ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਪੰਜਾਬ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕਾ ਜੋ ਮਿਨਿਸਟਰ ਇੰਚਾਰਜ ਹੈ ਉਸ ਕੀ ਮਰਜ਼ੀ ਸੇ ਹੋਤੀ ਹੈ ।

ਪੰਡਿਤ ਭੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਕਥਾ ਆਗੋਨਾਇਜ਼ਰ ਆਰ ਸੁਪਰਵਾਇਜ਼ਰ ਕੇ ਮੁਤਾਲਿਕ ਬਤਾਯਾ ਆਪਨੇ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ ਨ ਤੋ Supervisors ਆਰ Organizers ਕੇ ਮੁਤਾਲਿਕ ਹੀ ਬਤਾਯਾ ਹੈ ।

(10) The Tarjman, Ludhiana.

(11) The Dastan, Ludhiana.

(12) The Jiwan, Lubhiana.

PUNJABI

(13) The Akali, Jullundur.

(14) The Akali Patrika, Jullundur.

(15) The Ajit Patrika, Jullundur.

(16) The Nawan Zamana, Jullundur.

(17) The Bir, Amritsar.

(18) The Sikh, Chheharta, Amritsar.

(19) The Khalsa Sewak, Amritsar.

(20) The Khalsa Advocate, Amritsar.

(21) The Vartman, Amritsar.

(22) The Punjabi Sher, Muktsar.

(23) The Ranjit, Patiala.

(24) The Parkash, Chandigarh.

HINDI

(25) The Vir Arjun, Jullundur.

(26) The Hindi Milap, Jullundur.

BI-LINGUAL (HINDI—URDU)

(27) The Mewat, Gurgaon.

The total number of weeklies and other periodicals is :—

Weeklies	.. 147
Periodicals	.. 294

ਸਰਦਾਰ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਕੋਈ ਸਰਕਾਰ
ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਅਖਬਾਰ ਖਰੀਦਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਕਸੀਮ ਕਰਦੀ ਹੈ ?

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : Separate question ਪੁਛ ਲਵੋ । ਇਹ question
ਇਸ ਤੋਂ arise ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । (Better ask a separate question;
this does not arise out of this question.)

[Mr. Speaker]

(8) Shri D. D. Puri.

(9) S. Achhar Singh Chhina.

(10) Dr. Baldev Parkash.

COMMITTEE ON SUBORDINATE LEGISLATION

Mr. Speaker : Under Rule 265-B(1) of the Rules of Procedure and Conduct of Business in the Punjab Legislative Assembly I nominate the following members of the Assembly to serve on the Committee on Subordinate Legislation :—

(1) S. Bhupinder Singh Mann, Chairman.

(2) S. Gurbachan Singh Bajwa.

(3) Rao Abhai Singh.

(4) Shri Rup Singh Phul.

(5) Chaudhri Inder Singh.

(6) Shrimati Sarla Devi.

(7) S. Gurmit Singh.

(8) Advocate-General.

COMMITTEE ON GOVERNMENT ASSURANCES

Mr. Speaker : Under Rule 261(1) of the Rules of Procedure and Conduct of Business in the Punjab Legislative Assembly, I nominate the following members of the Assembly to serve on the Committee on Government Assurances :—

(1) Pandit Shri Ram Sharma, Chairman.

(2) S. Atma Singh.

(3) Ch. Multan Singh.

(4) Pt. Amar Nath.

(5) Shri Roshan Lal.

(6) Shrimati Om Prabha Jain.

(7) Bhagat Guran Dass.

(8) S. Gurwaryam Singh.

(9) Shri Prabodh Chandra.

ਸਰਦਾਰ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਸਾਹਿਬ ਦੱਸਣਗੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੀ grades ਹਨ ਅਤੇ ਕੀ ਕੰਮ ਹਨ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਇਹ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਲਿਖ ਕੇ ਪੁੱਛ ਲੈਣੀ ਸੀ ਮੈਂ ਦਸ ਦਿੰਦਾ ।

Mr. Speaker. This question does not arise.

ਸਰਦਾਰ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੀ grades ਹਨ ਅਤੇ ਕੀ duties ਹਨ ?

Mr. Speaker : The Question Hour is over now.

COMMITTEE ON PETITIONS

Mr. Speaker : Under Rule 293(1) of the Rules of Procedure and Conduct of Business in the Punjab Legislative Assembly, I nominate the following Members of the Assembly to serve on the Committee on Petitions :—

- (1) Ch. Sarup Singh (Deputy Speaker), Ex-officio Chairman.
- (2) S. Niranjan Singh Talib.
- (3) Chaudhri Sri Chand.
- (4) Shri Kundan Lal.
- (5) Shri Muni Lal.

COMMITTEE OF PRIVILEGES

Mr. Speaker : Under Rule 274(1) of the Rules of Procedure and Conduct of Business in the Punjab Legislative Assembly, I nominate the following members of the Punjab Legislative Assembly to serve on the Committee of Privileges :—

- (1) Ch. Sarup Singh (Deputy Speaker), Chairman.
- (2) Ch. Sri Chand.
- (3) S. Ajmer Singh.
- (4) Rao Gajraj Singh.
- (5) S. Sarup Singh.
- (6) Shri Harbhagwan Maudgil.
- (7) Shrimati Krishna Sethi.

बहुत से माननीय सेम्बर : Budget यहां पर आप कैसे ले आए हैं।

चौधरी लहरी सिंह : I am sorry. इस Address के पढ़ने से यह ख्याल पैदा होता है कि हमारे Punjab Government ने यह तहैया किया हुआ है कि जो हमारे सूबे में परमानदा जमायत है, जो पिछड़े हुए दिहाती लोग हैं जिन की आज तक किसी ने मदद नहीं की थी उन की माली हालत को ठीक करना है, उन का social सुधार करना है, ज्यादा से ज्यादा तालीम देने की facilities provide करनी है और उन के standard of living को ऊंचा करना है। मेरे बहुत से भाई शायद यह ख्याल करेंगे कि यह मनघड़त बातें हैं जो मैं कह रहा हूं। मगर उन को मैं बताना चाहता हूं कि यह मेरी अपनी बनाई हुई बातें नहीं हैं। मैं आप के सामने इस Address में से बहुत से हालात पेश करता हूँ जिन से आप साहिबान की यह मालूम हो जाएगा कि हमारे Government का programme गरीब दिहाती लोगों को जो परमानदा हैं ऊपर उठाने का है। मैं आप के सामने एक मिसाल देना चाहता हूँ। आज तक British Government से लेकर और उस के बाद जब से हम ने Independence हासिल की है किसी Congress Government ने भी ऐसा कदम नहीं उठाया जैसा कि हमारे आज की Government ने उठाया है। किसी मुल्क को ऊंचा उठाने के लिये सबसे पहले इस बात की जरूरत होती है कि वहां पर लोगों को तालीम हासिल करने के लिये ज्यादा से ज्यादा facilities provide की जाएं। आज कल scientific age चल रही है। इस जमाने में (*At this stage Mr. Deputy Speaker occupied the Chair*) जब कि Science इतनी तरक्की पर पहुंच चुकी है Government का यह फर्ज बन जाता है कि वह अपनी public के आलाक़िस्म की तालीम हासिल करने के लिये इन्तज़ाम करे और maximum facilities दे ताकि सब को फायदा हो सके। मैं ने यह बातें पिछली Governments पर नुक्ताचीनी करने के लिये नहीं की हैं। बल्कि यह एक हकीकत है कि आज for the first time हमारी East Punjab Government ने लोगों की बेहतर तालीम देने के लिये यह कदम उठाया है। इस की जितनी भी सराहना की जाए थोड़ी है। इस Address का para 25 काबलेग़ौर है। इस Government से पहले जो East Punjab Governments रहीं हैं और जो और सूबों की Governments हैं उन में से किसी ने भी आज तक ऐसी कोई मिसाल कायम नहीं की। हमारे यहां जितने भी गांवों में या कस्बों में स्कूल थे उन का इन्तज़ाम Local Bodies के हाथों में हुआ करता था। न उन का कोई suitable management था, न teachers अच्छे रखे जाते थे और न ही students के बैठने का कोई इन्तज़ाम होता था। वे सब बिल्कुल rotten हालत में थे। इसी तरह जो शहरों में Primary और Middle Schools, Municipal Committees चलाती थी उन की हालत भी बहुत खराब थी। उन स्कूलों में न बाकायदा staff रखा जाता था, न Science का सामान मुहैया किया जाता था। लड़ाई के दिनों में Committees ने लोगों से चंदे इकट्ठे करके कुछ हाई स्कूल शुरू किये थे। लेकिन उन स्कूलों की हालत काबले रहम थी। वहां न Science का सामान था, न Drawing का सामान था, न trained teachers थे और न ही लड़कों के बैठने के लिये furniture

LIBRARY COMMITTEE

Mr. Speaker : Under Rule 266 of the Rules of Procedure and Conduct of Business in the Punjab Legislative Assembly, I nominate the following members of the Assembly to serve on the Library Committee for the financial year 1958-59 :—

- (1) Principal Ralla Ram, Chairman.
- (2) S. Ram Dayal Singh.
- (3) Shrimati Sneh Lata.
- (4) Prof. Sher Singh.
- (5) S. Rajinder Singh.
- (6) Maulvi Abdul Ghani Dar.

RESIGNATION OF RAJA SURENDRA SINGH OF NALAGARH
FROM THE MEMBERSHIP OF THE PUNJAB VIDHAN SABHA

Mr. Speaker : Under Rule 58, I have to inform the House that Raja Surendra Singh, a Member of this Sabha, has resigned his seat with effect from February 6, 1958.

PAPERS LAID ON THE TABLE

Minister for Revenue (Giani Kartar Singh) : Sir, I beg to lay on the Table the amendment made in the Chandigarh (Sale of Sites) Rules, 1952, as required under section 22(3) of the Capital of Punjab (Development and Regulation) Act, 1952.

BILL (INTRODUCED)

THE NANGAL TOWNSHIP (PERIPHERY) CONTROL BILL, 1958

Minister for Irrigation and Power (Sardar Gian Singh Rarewala) : Sir I beg to move for leave to introduce the Nangal Township (Periphery) Control Bill.

Mr. Speaker : Motion moved—

That leave be granted to introduce the Nangal Township (Periphery) Control Bill.

Mr. Speaker : Question is—

That leave be granted to introduce the Nangal Township (Periphery) Control Bill

The leave was granted.

Minister for Irrigation and Power : Sir, I introduce the Nangal Township (Periphery) Control Bill.

DISCUSSION ON GOVERNOR'S ADDRESS

Chaudhri Lahri Singh (Ganaur) : Sir, I beg to move—

That the members of this House assembled in this Session are deeply grateful to the Governor for the Address he has been pleased to deliver to both the Houses assembled together.

स्पीकर साहिब, राज्यपाल महोदय ने 10 तारीख को दोनों Houses के मुस्तक़ा इजलास के सामने Government की पिछले सालों की कारगुजारी पर खास कर 1957 व 1958 की कारगुजारी पर रोशनी डाली। उन्होंने जो Government की आयंदा policy होगी उस पर भी रोशनी डाली। मैं इस पर बहुत ज्यादा detail में न जाता हुया सिर्फ़ तीन, चार जरूरी जरूरी बातों की तरफ़ House की तवज्जुह दिलाना चाहता हूँ। यहां पर इस Budget को पढ़ने से यह ख्याल पैदा होता है।

[चौधरी लहरी सिंह]

का फैसला किया गया है। जिन जिन स्कूलों या कॉलेजों में technical education दी जाती है उन को यह control करेगा। इस का जुदा directorate होगा। पहले जो था उसका काम degree colleges बनाना था। तो अब इस काम के लिये यह Board कायम हो रहा है। यह एक नया कदम है जो कि इस सरकार ने उठाया है। फिर आप देखेंगे कि यहां चंडीगढ़ के अन्दर जो Engineering College है उस में तुलबा की तादाद 240 तक बढ़ा दी गई है। यह बात नहीं है कि सिर्फ इन एक दो institutions का ही इस में जिक्र है। जितनी भी institutions हैं खाह सरकारी या प्राइवेट उन सब में technical education देने का माकूल इन्तजाम यह Board करेगा। तो मेरी अर्ज यह है कि तालीम को प्रोग्राम देने के लिये और इसे गरीब जनता तक पहुंचाने के लिये यह एक निहायत अहम कदम इस गवर्नमेण्ट ने उठाया है और History में यह हमेशा के लिये कायम रहेगा। इस के लिये सरकार को जितनी भी मुबारकवाद दी जाए थोड़ी है। (Cheers) हम एक कदम आगे गए हैं.....

चौधरी बलबीर सिंह : आप आगे नहीं पीछे जाते हैं..... (Interruptions.)

श्री इन्दर सिंह : क्या फिर से वजीर बनना है ?

चौधरी लहरी सिंह : चौधरी साहिब, अगर वजीर बनेंगे तो आप को भी फायदा ही होगा (हंसी) तो जनाब मैं अर्ज करना चाहता हूं कि Constitution में कहा गया है कि इस विधान के बनने के 10 साल के अन्दर 14 साल तक के लड़कों को मुफ्त तालीम दी जाए। हमारी इस गवर्नमेंट ने दो जिलों को इस काम के लिये select किया है। सरकार ने फैसला किया है कि कांगड़ा और महेन्द्रगढ़ जिलों में आठवीं जमायत तक मुफ्त तालीम दी जाएगी। मैं आप को यह बात खास तौर पर बताना चाहता हूं कि यह दोनों जिले खासे backward हैं। वह खूब सूरत बच्चे जो स्कूलों और कॉलेजों में जाकर भांडे मांजते थे (हंसी) मुफ्त तालीम हासिल करेंगे। यह पहला मौका है कि इस सरकार ने कांगड़ा जैसे इलाकों में मुफ्त तालीम देने का इन्तजाम किया है। हमारी इस मौजूदा सरकार के credit में यह बात जाती है कि इस ने कांगड़ा और महेन्द्रगढ़ जैसे गरीब जिलों.....

उपाध्यक्ष महोदय : Order, order. No interruptions please.

चौधरी लहरी सिंह : इन सामने के बैचों पर ex-Ministers भी हैं मगर देखिए कि कभी इन को रहम आया इन जिलों के ऊपर। क्या कभी इन्होंने इन की बाबत सोचा ? मगर इस सरकार ने आज यह कदम उठाया है कि उन इलाकों में आठवीं तक मुफ्त तालीम कर दी है।

वंदरगानी नारायण वैठ : पठ सीढ भिठिमठ मणिव उं बरिंठे मठ बि रमदीं उव भुडउ वरनी वै ?

चौधरी लहरी सिंह : मैं अर्ज करना चाहता हूं कि यह न समझा जाए और हरिजनों और backward classes वालों को ख्याल हो कि हमारे लिये कुछ नहीं किया गया है। इस सरकार ने उन के लिये Second Five-Year Plan

था। **Local Bodies** के जो **schools** थे उन की हालत दिन ब दिन बदतर हो रही थी। इसलिये हमारी मौजूदा पंजाब गवर्नमेंट ने **Education** को बेहतर बनाने के लिये इन सब स्कूलों का प्रबन्ध अपने हाथ में ले लिया है। यह एक पहली मिसाल है जो हमारी **present Government** ने कायम की है।

मैं एक २ करके आप को सारी बातें बता रहा हूँ। इस **Address** के पैरा 25 में आप जरा गौर से पढ़ें कि उस में क्या दर्ज है। उस के अन्दर लिखा है कि 10,092 **Local Bodies** के स्कूल प्राइमरी से लेकर हाई स्कूल तक जितने भी थे वह सब के सब इस हमारी गवर्नमेंट ने **take over** कर लिए हैं और उन का सारा इन्तजाम अपने हाथ में ले लिया है। इन में 321 के करीब तो हाई स्कूल हैं जिन का सारा इन्तजाम गवर्नमेंट आप करेगी। आप सब जानते हैं कि इन हाई स्कूलों की कितनी बुरी हालत थी और कैंसी बुरी हालत में चल रहे थे। न कोई **funds** ही थे, न अच्छा और माकूल स्टाफ था और न कोई **management** ही थी। अब इस हमारी कांग्रेस गवर्नमेंट ने उन को अपने हाथ में ले लिया है। अब आप मिडल स्कूलों को लें। उन की तादाद 762 थी और उन की भी जो हालत थी उसे मैं बताना नहीं चाहता क्योंकि उसे आप सब जानते हैं। फिर 9008 प्राइमरी स्कूल थे। तो मेरे कहने का मतलब यह है कि जितने भी **Local Bodies** के स्कूल थे शहरों के बीच या बाहर दिहात में वे सारे के सारे इस गवर्नमेंट ने अपने हाथ में ले लिए और अब खुद उन का सारा इन्तजाम करेगी। आप मुझे बताएं कि किस गवर्नमेंट ने आज तक ऐसा कदम उठाया है? यही गवर्नमेंट है जिस ने यह नुमायां कदम उठाया है। आज तक इतनी सरकारें यहां आईं क्या किसी ने ऐसा किया है? मैं पंजाब की ही बात नहीं करता आप दूसरे सूबों में जाकर देख लें। आप वहां देखें तो आप को मालूम होगा कि किसी सूबा में भी किसी गवर्नमेंट ने **Local Bodies** के सारे स्कूल प्राइमरी से लेकर हाई स्कूल तक अपने हाथ में नहीं लिए हैं। यह जो ठोस कदम यहां उठाया है इस का **credit** सिर्फ इसी गवर्नमेंट को जाता है। यह फ़ख्र इसी कांग्रेस गवर्नमेंट को हासिल है कि जिसने गरीब और पसमांदा लोगों को तालीमी सहूलतें बहम पहुंचाने के लिये इन स्कूलों को संभाला है..... (*Interruptions.*) यह मेरे दोस्त खाह मखाह तलमला रहे हैं। मैं उन्हें **challenge** देता हूँ कि वह **facts** और **figures** दे कर बताएं कि किस गवर्नमेंट ने ऐसा शानदार कदम आज तक उठाया है? आप मुझे बताएं कि जितनी सरकारें पंजाब में हुईं या और सूबों के अन्दर भी जितनी गवर्नमेंट्स हुईं चाहे वह कांग्रेस की थीं या दूसरी किसी ने आज तक **Local Bodies** के सारे के सारे स्कूल अपने हाथ में लिये हैं? बावजूद इस बात के कि हम अभी तक **partition** से **recover** नहीं हुए हैं और इस कदम के उठाने से माली तौर पर एक भारी बोझा पड़ता है हमारी इस सरकार ने एक काबिले फ़ख्र काम किया है जिसे आज तक किसी सरकार ने नहीं किया। (*Cheers*) इस के अलावा यह बात भी नहीं है कि तालीम दे कर कोई **unemployment** में इजाफ़ा किया जा रहा है। **Technical education** देने का बन्दोबस्त किया जा रहा है। इस काम के लिये अब एक नई **agency create** की जा रही है। **State Board for Technical Education** कायम करने

[चौधरी लहरी सिंह]

गर्जे कि हर लिहाज से सूबे की तरक्की हुई है और foreigners ने सोनीपत, फरीदाबाद और नीलोखेड़ी सब जगहों की तारीफ की है।

Kanwrani Jagdish Kaur : It is worse than ever.

Mr. Deputy Speaker : Order please. No interruptions. (Interruptions)
Order, order.

* * * * *

चौधरी बलबीर सिंह : On a point of order. डिप्टी स्पीकर साहब क्या कोई मेम्बर चेयर को एड्रेस करने का बजाए दूसरे मेम्बर को एड्रेस कर सकते हैं ?

Mr. Deputy Speaker : No, he should address the Chair.

मुख्य मंत्री : कैसे, कैसे ?

Mr. Deputy Speaker : Order please. The hon. Member should address the Chair.

* * * * *

पंडित श्री राम शर्मा : डिप्टी स्पीकर साहब, मैं ने जो point raise किया था उस पर कोई रूलिंग नहीं दी गयी। मैं समझता हूं कि आयादा इस हाउस के अन्दर ऐसी बातें नहीं कही जानी चाहिए जो कि मेम्बरज के लिये खास तौर पर लेडी मेम्बरज के लिये derogatory हों। आयादा अगर ऐसी बात कही जायेगी तो अपोजीशन यह बरदाश्त करने वाली नहीं।

Mr. Deputy Speaker : I have already said that the hon. Member should not address any other hon. Member in the House. But he should address the Chair.

* * * * *

(At this stage Mr. Deputy Speaker left the Chair and it was occupied by Sardar Gurbachan Singh Bajwa, a member of the Panel of Chairmen.)

Mr. Chairman : Order, order.

पंडित श्री राम शर्मा : On a point of order. चेयरमैन साहब, आनरेबल member तो इस बात के आदी हो चुके हैं और वे हमेशा ऐसी ही बातें कहते हैं जो हाउस की dignity को lower करती हैं। मैं इस बात पर आप की रूलिंग चाहता हूं कि आया किसी मेम्बर को हाउस में नाजायज अलफाज कहने का हक है ?

सभापती महोदय : कौन से नाजायज अलफाज ? (Which objectionable words please ?)

पंडित श्री राम शर्मा : जिस लहजा और जिस स्परिट में ये अलफाज कहे गए हैं और जिस तरह हाउस में हंसी होती रही है उस से इस हाउस की शान में कोई अजाफा नहीं होता। (Voices of shame, shame from Opposition benches)

Mr. Chairman : Order please.

*Expunged by order of the Chairman and agreed to by the hon. Speaker.

मैं उन की तालीम के लिये वजीफों के लिये और stipends के लिये 202 लाख रुपए provide किए हैं। यह कहा जाए कि हरिजनों, backward classes या दूसरे ऐसे लोगों के लिये कुछ नहीं किया गया ठीक नहीं होगा। उस में यह भी कहा गया है कि उन पर 31 दिसम्बर, 1957 तक 19 लाख 57 हजार रुपये खर्च भी हो चुके हैं। मैं इन Opposition के दोस्तों से गुजारिश करूंगा और मेरा ख्याल है कि वह इस बात की तारीफ करेंगे कि Education के मामले में सरकार ने एक creditable और commendable कदम उठाया है। मुझे याद है कि जिस वक्त हम बाहर देहात में पढ़ते थे तो स्कूलों की कितनी बुरी हालत होती थी और तुलबा को कोई सहूलतें न थी। किसी स्कूल में मास्टर नहीं है, कहीं फर्श नहीं है, कहीं छत नहीं है और कहीं building ही नहीं है। मगर आज यह सारी सहूलतें हमारी इस गवर्नमेंट ने दी हैं। दस ग्यारह साल हो गए हैं मगर आज तक किसी ने Local Bodies के स्कूलों को लेने की बात तक नहीं की और किसी ने महसूस नहीं किया कि इन की हालत को ठीक किया जाए। मैं एक और मिसाल इस सिलसिले में देना चाहता हूं। गुरदासपुर के इलाके में धुस्सी बांध है। उस इलाके के बेचारे लोगों का हर साल floods की वजह से भारी नुकसान होता था। हमारी गवर्नमेंट ने उन लोगों की difficulties को देखते हुए वहां हाई स्कूल तक तालीम मुफ्त कर दी है। (Cheers) हमारे यह पंजाब के खूबसूरत और तगड़े नौजवान पढ़ लिख कर फ़ौज में जनरल बनेंगे। फ़ौज में ही नहीं बल्कि industries के मैदान के भी जनरल बनेंगे और वहां तरक्की करेंगे। अब यह नहीं होगा कि यहां कोई अनपढ़ आदमी होंगे और वह कागज पर अंगूठा लगाएंगे। मुल्क की तरक्की के लिये यह निहायत जरूरी है कि लोग तालीम याफ़ता हों ताकि गुमराह न हो सकें। यह सारा काम इस गवर्नमेंट ने किया है। गवर्नमेंट से मेरा मतलब इस मौजूदा गवर्नमेंट से है। इस Address में बहुत सी बातें ऐसी भी होंगी जो पिछली गवर्नमेंट के काम होंगे लेकिन यह जो काम है इस मौजूदा गवर्नमेंट का ही है।

यह तो रही तालीम की बात और अब मैं आपको दूसरी तरफ ले चलता हूं। बाहर देहात के अन्दर गलियां गंदी और सड़ती थीं.....

कंवरांनी जगदीश कौर : वह तो अब भी सड़ती हैं।

* * * * *

चौधरी लहरी सिंह : बाहर देहात में गलियां गंदी थीं और सड़ती थीं, गांव में पीने का पानी खराब था, स्कूल नहीं थे और इलाज के लिये अस्पतालों में इन्तजाम नहीं था। अब आप देखें कि वहां पर कितने खूबसूरत children parks बन गए हैं और उन में खूबसूरत बच्चे खेलते नज़र आते हैं।

An hon. Member : On a point of order. Can an hon. Member address the other hon. Member. (Laughter).

Mr. Deputy Speaker : Please address the Chair.

चौधरी लहरी सिंह : हमारे सूबे ने हर लिहाज से उन्नति की है। Community Development Programme, National Extension Service Blocks

*Expunged by order of the Chairman and agreed to by the hon. Speaker,

चौधरी बलबीर सिंह : एक hon. Member खड़े थे ।

Mr. Chairman : Please resume your seat.

श्रीमती कृष्णा सेठी : On a point of Order, Sir. अध्यक्ष जी, मैं यह प्रार्थना करना चाहती हूँ कि अगर हाउस की इजाजत हो तो यह जो exchange of hot words पिछले 10 मिनट में हुआ है उस को proceedings से expunge कर दिया जाए ।

Mr. Chairman : This is proper.

चौधरी लहरी सिंह : चेयरमैन साहिब, आप तो जानते हैं, क्योंकि आप और हम colleague रहे हैं, कि जब कभी गवर्नर साहिब का दरबार होता था तो मैं बम् अपनी दोनों ladies के वहां जाता था। मेरा कहने का मतलब यह है कि मैं ladies की respect करने में नम्बर one रहा हूँ । (*Interruptions—loud voices in the House.*)

श्री लाल चन्द : On a point of Order, Sir. ऐसा मालूम होता है कि आपने जो अच्छे अल्फाज़ अभी अभी इस सम्बन्ध में कहे हैं उन को hon. Member न catch नहीं किया । आप उन को फिर समझा दें ।

सभापति महोदय : वह समझ गए हैं । (*He has followed.*)

चौधरी लहरी सिंह : जनाब चेयरमैन साहिब, मैं हाउस की तवज्जुह गवर्नर साहिब की स्पीच के Para No. 9 की तरफ मबजूल करना चाहता हूँ । उस में बताया गया है कि गरीबों के standard of living को ऊंचा करने के लिये masses के जीवनस्तर को ऊंचा करने के लिये, सरकार ने क्या क्या ठोस कदम उठाए हैं और आगे उठाने का तहैया किया है । Para 9 में लिखा है कि

“During the year the Community Development Programme which has now been accepted as the normal method of work—the rural areas of the State, continued its progress satisfactorily.”

Community Development का programme दूसरी स्टेट्स में भी चालू है लेकिन जितनी appreciation हमारी स्टेट को न सिर्फ हमारे Prime Minister से बल्कि दुनिया के तमाम बड़े २ आदमियों से मिली है, भारत वर्ष के किसी और सूबे को नहीं मिली । हमारे Home Minister साहिब ने भी कहा कि पंजाब में जा कर देखो कि कितना काम हुआ है । नई सड़कें बनी हैं, कुएं साफ किये गये हैं और तरक्की के कितने नए काम किये गये हैं । यह सब बातें फर्जी ही नहीं हैं । मेम्बर साहिबान अखबार को पढ़ें तो उन्हें मालूम होगा कि Community Development Programme के बारे में हर रोज़ ज़िक्र आता है । अखबार पढ़ने से आप को मालूम होगा कि कितना काम इस स्कीम के मातहत हुआ है । यह सारा काम गवर्नमेंट ने अकेले ही नहीं किया, बल्कि पब्लिक ने भी इस काम में बड़ चढ़ कर हिस्सा लिया है । पंजाबी बहुत pushing हैं, मजबूत हैं और इन में common sense बहुत होती है । मैं हाउस के सामने

ਪੰਡਿਤ ਅੰਗੀ ਰਾਜ ਸ਼ਰਮਾ : ਮੈਂ ਅੱਜ਼ ਕਰਦਾ ਹੂੰ ਕਿ ਧਰੁ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸੇ ਸਜ਼ਾਕ ਕਰਨੇ ਕ ਆਦੀ
ਹੈਂ। ਇਸ ਤਰਹੁ ਕੀ non seriousness ਸੇ ਹਾਊਸ ਕੀ dignity ਨਹੀਂ ਬਢਤੀ।
(At this stage Giani Bakhtawar Singh stood up to speak without asking
the permission of the Chair).

Mr. Chairman : Order, order. Please resume your seat.

ਮੈਂ ਆਨਰੇਬਲ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸ ਲਫਜ਼ ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਹੈ ਜੋ
ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ ਕਹਾਂ। (I want to know from the hon. Mem-
ber the objectionable words which I should ask him to
withdraw.)

(At this stage almost all the hon. Members in the Opposition shouted at
the top of their voice that the accent 'Lehja' of the hon. Member was objection-
able.)

ਪੰਡਿਤ ਅੰਗੀ ਰਾਜ ਸ਼ਰਮਾ : ਖਾਸ ਲਖੜ ਕਧਾ ਬਤਾਓਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਾ ਲਹਜ਼ਾ ਹੀ ਏਸ਼ਾ ਥਾ ਕਿ ਤਮਾਸ
ਹਾਊਸ ਮੇਂ reaction ਮੇਂ ਹੁੰਦੀ ਹੁੰਦੀ।

ਸ਼੍ਰੀ ਚੇਅਰਮੈਨ : ਮੈਂ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ debate ਇਸ
ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੀ dignity ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰਖਿਆ ਜਾਏ।
(Mr. Chairman was still on his legs when Giani Bakhtawar Singh stood
up and tried to interrupt him but his voice was drowned in the shouts of
order, order by all members.)

ਮੈਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਆਨਰੇਬਲ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਹਾਲੇ ਤਾਈਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਿਆ
ਕਿ ਬੋਲਣ ਲਈ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਠਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਵੇਖਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ
ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਨੂੰ ਹਾਊਸ ਦੀ dignity ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰਖਣਾ ਹੈ। ਅਗਰ ਤੁਸੀਂ ਇਸੇ
ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਦੇ ਜਾਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਹਾਊਸ ਦਾ ਕੰਮ ਚਲਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਜਾਏਗਾ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ
ਦੂਜੇ ਇਖਤਿਆਰਾਤ ਨੂੰ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਇਹ ਚੰਗੀ ਗਲ ਨਹੀਂ
ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਫੇਰ ਅਪੀਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਆਪ ਨੂੰ ਖੁਦ ਆਪਣੀ
honour ਅਤੇ dignity ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਮੈਂ ਮੈਂਬਰ
ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਦਰਖਾਸਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਹਾਊਸ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਚਲਣ ਦੇਣ।

[I would appeal to the hon. Members to conduct the debate in this House
as may be in keeping with the dignity of the House.]

(Mr. Chairman was still on his legs when Giani Bakhtawar Singh stood
up and tried to interrupt him but his voice was drowned in the shouts of
order, order by all members.)

I regret that some of the hon. Members still do not know how to rise
and speak. I was saying that we should see how to maintain the dignity
of this House. If they continue to behave like this then it would become
difficult to carry on the business of the House and the Chair will be
compelled to exercise other powers for this purpose. But this would not
look proper. I would appeal again to the hon. Members to see that they
themselves uphold their honour and dignity. I would, therefore, ask the
hon. Member to let the House proceed with the business.]

ਚੈਅਰਮੈਨ ਕਲਕੀਰ ਸਿੰਘ : On a point of Order, Sir. ਜਬ ਚੇਅਰ on
legs ਹੋ ਤੋ ਕਧਾ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਉਸ ਦੌਰਾਨ ਮੇਂ ਖੜਾ ਹੋ ਕਰ ਬੋਲ ਸਕਤਾ ਹੈ ?

ਸਮਾਪਤਿ ਸਹੋਦਧ : ਧਰੁ ਤੋ ਕਧਾਧਰੁ ਕੀ ਬਾਤ ਹੈ। ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਨਹੀਂ ਬੋਲ ਸਕਤਾ। (It is
a matter of Rules; no member can speak.)

आवाजें : आता घंटा mover के लिये और आवा घंटा seconder के लिये होना चाहिये।

Mr. Chairman . Is it the wish of the House?

Opposition की तरफ से आवाजें : आवा घंटा mover के लिये और आवा घंटा Opposition के लीडर के लिये होना चाहिये।

सभापति महोदय : यह ठीक है। (That is right).

चौधरी लहरी सिंह : जनाब मेरे लिये कोई limit नहीं होनी चाहिये। मैं कह रहा था कि जो लोग पसमान्दा हैं वह समझते हैं कि कम काम हो रहा है। मौलवी साहिब ने, जो कि दिल्ली के कूचे में रहने वाले हैं, कह दिया कि कम काम हो रहा है।

जहां हम ने education और development के काम में इतनी तरक्की की है, वहां मैं अब आप का ध्यान irrigation की तरफ ले जाना चाहता हूं। मुझे याद है आज से कुछ साल पहले लोगों को यह यकीन नहीं आता था कि भाखड़ा डैम बन कर मुकम्मल भी हो जाएगा। हमारे आपोजीशन के भाई उस वक्त बहुत शोर मचाया करते थे, भारी नुक्ताचीनी किया करते थे। आज खुशी की बात है और जैसा कि गवर्नर साहब ने बताया है, पंजाब गवर्नमेंट सो नहीं रही है। वह मजबूती के साथ भाखड़ा डैम को, जिस के साथ पंजाब की ही नहीं सारे हिन्दुस्तान की इज्जत वाबरता है, पाया-ए-तकमील तक पहुंचाने के लिये कदम उठा रही है। वह इस काम में तह दिल के साथ, लगन के साथ आगे चल रही है। क्या यह काबले तारीफ़ अमर नहीं है कि आज वह डैम 372 फुट की ऊंचाई तक बन चुका है? इतना ही नहीं। इस साल की बरसात में उस में कुछ पानी भी जमा किया जाएगा। वह पानी कहां जाएगा? उन इलाकों में जहां ऊंट चलते थे, जहां पानी का नामोनिशान ही नहीं मिलता था। आज पंजाब का नक्शा ही बदलता जा रहा है। हमारी पंजाब सरकार का कदम इस सिलसिले में slow नहीं, कमजोर नहीं—बड़ी तेजी से आगे बढ़ रहा है। मुझे यकीन है कि जब budget estimates आप के सामने आएंगे तो मेम्बर साहिबान इस की खूब तारीफ़ करेंगे कि कैसा अच्छा काम हुआ है और हो रहा है। हमारे आपोजीशन के भाई तो नुक्ताचीनी करेंगे ही। लेकिन आप अन्दाज़ा लगाएं, साहिबे सदर, कि बाहर के मुल्कों के Kings आए, Presidents और बड़े बड़े नेता आए और पंजाब को ही नहीं, गवर्नमेंट आफ इंडिया को भी इस बड़े और शानदार काम की कामयाबी पर शाबाश देकर गए।

इस के साथ ही एक और अर्ज करता हूं। आप देखिए कि जितने भी आप के पास tube-wells हैं या माधोपुर वगैरह heads से पानी चलता है, इस का क्या नतीजा हुआ है? यह जो पहली और मौजूदा पंजाब गवर्नमेंट ने काम किया है इस का net result क्या निकला है? इस को जानने के लिये आप गवर्नर साहब की स्पीच का पैरा 26 देखिए। इस में लिखा है:—

The total production of foodgrains in 1956-57 was 54.73 lac tons, recording an addition of 10.37 lac tons over the production at the end of the First Plan period. The revised target fixed by the Planning Commission for the State during the Second Plan period is 14.4 lac tons, which with the start already made we hope to achieve.

एक मिनट में वह facts and figures बता देना चाहता हूं जिस से पता चलेगा कि इस सम्बन्ध में कितना काम हुआ है। पिछले साल के दौरान में 37 नए N.E.S. Blocks, 3,865 गांवों में खोले गए। इन गांवों की population 22.4 लाख से भी ज्यादा है। इन गांवों में गलियां बहुत गंदियां होती थीं, कुएं गन्दे रहते थे और सड़कें बहुत गन्दी होती थीं। तालीम की तरक्की के लिये पहली गवर्नमेंट ने भी काफी काम किया था लेकिन इस सरकार ने बड़ा intensive काम इस सम्बन्ध में किया है। पिछले दो सालों में इस सरकार ने इस सिलसिले में बड़े जोर शोर से काम किया है। यही वजह है कि पन्त साहिब जैसे बड़े होम मिनिस्टर ने भी अपने मुंह से पंजाब की तारीफ की है। अखबारों ने बयान निकाले कि पंजाब जैसा काम सारी दुनिया में कहीं नहीं हुआ। मुझे समझ नहीं आती कि इस से बढ़ चढ़ कर काम और क्या हो सकता है? आगामी साल के लिये उन का प्रोग्राम 26 N.E.S Blocks start करने का है। 11 existing blocks को Intensive Pattern में बदल दिया जाएगा। लोग इस काम में बढ़ चढ़ कर हिस्सा लेंगे। पहले भी Public ने बहुत हिस्सा लिया। मिसाल के तौर पर मैं बताना चाहता हूं कि 1957 में गवर्नमेंट ने तो 30 September तक कुल 562.57 लाख खर्च किया लेकिन लोगों ने इस के मुकाबले में 581 लाख रुपया खर्च किया जो कि cash, material और labour की शक्ल में था। यह कोई मामूली बात नहीं है। आप अन्दाज़ा लगाएं कि जितना खर्च गवर्नमेंट ने Community Projects के काम के अन्दर किया उस से कई लाख ज्यादा लोगों ने खर्च किया।

चौधरी बाहराम : On a point of Order, Sir. क्या hon. Member किसी public meeting को एड्रेस कर रहे हैं जो इधर उधर मुंह कर के तकरीर कर रहे हैं? आनेरेबल मैम्बर को Chair को address करना चाहिये।

Mr. Chairman : Please address the Chair.

चौधरी लहरी सिंह : जनाब, मैं Chair की तरफ ही देखूंगा और किसी तरफ नहीं देखूंगा। मैं कह रहा था कि Community Projects का काम मामूली काम नहीं है।

श्री चेअरमैन : ਜੇ ਕਰ ਹਾਊਸ ਦੀ ਇਹ ਖਾਹਿਸ਼ ਹੈ ਤਾਂ ਬੋਲਣ ਦਾ ਵਕਤ ਮੁਕਰਰ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ। (ਆਵਾਜ਼ਾਂ : ਹਾਂ ਕਰ ਦਿਉ) ਕਿੰਨਾ ਵਕਤ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ?

(If the hon. Members so desire the time limit of speeches may be fixed [Voices : Yes, do it] Then what should be the time limit ?)

ਪण्डित श्री राम शर्मा : मेरा ख्याल है कि 15 मिनट का वक्त होता चाहिये।

Minister for Finance : The proposer of the motion and the seconder should be made exceptions.

(Voices : time limit होनी चाहिये।)

श्री चेअरमैन : ਕਿੰਨੀ ਟਾਈਮ ਲਿਮਿਟ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ? (How much time limit should be fixed ?)

[चौधरी लहरी सिंह]

उन को भी बिजली पहुंचाने की कोशिश की है। मैं उन का मराकूर हूं। यह थड़ाधड़ा बिजली extend कर रहे हैं। ठीक है कि शहर वालों को शायद ये अल्फाज पसन्द न हों क्योंकि वे बचपन से ही बिजली देखते रहे हैं लेकिन पसमांदा और कांगड़े जैसे इलाके के लोगों के लिये तो यह बिल्कुल एक नई चीज है।

सभापति महोदय : आप के सिर्फ 10 मिनट बाकी रह गए हैं (The hon. Member has got only ten minutes more to speak.)

चौधरी लहरी सिंह : जनाब, सिर्फ एक मिनट और; आगे आप की मर्जी (हंसी)। यह नहीं कि बिजली का ऊपर से कोई इलहाम हो रहा है। गंगवाल और कोटला में पहले ही 48,000 kW बिजली generate हो रही है अब वहां पर 26,26 हजार kW के और plants लगाए जा रहे हैं। यह कोई स्वाब नहीं। वहां पर काम शुरू है। इस के अलावा भाखड़ा डैम के left bank पर 50,000 kW का एक plant लगाने की तैयारी हो रही है। हम ने सिर्फ इस सूबे को ही नहीं, बल्कि दिल्ली को भी, उत्तर प्रदेश को भी, राजस्थान को और हिमाचल और काश्मीर को भी बिजली देनी है। हम ने दूर २ तक बिजली देनी है। तो क्या यह कम फरक वाली बात है। अगर यही बात किसी foreigner के सामने कह दी जाती तो वह यह कहे बगैर न रहता कि यहां इनकलाब आ गया है। मैं समझता हूं कि वाक्या ही यह इनकलाब है जो शहरों में रहने वालों की नज़र में नहीं पड़ता। अगर यह मेरे दोस्त देहात में जाकर देखें तो यह कहेंगे कि वाकई वहां बड़ा इनकलाब आ गया है।

चेयरमैन साहब, अब मैं कुछ सड़कों के बारे में, कुछ consolidation के बारे में और कुछ surplus areas के बारे में कहना चाहता हूं। Surplus areas को लेने के प्रोग्राम को बड़ी तेज़ी से हाथ में लिया जा रहा है। यह ठीक है कि ज़मींदारों के पास 30 standard acres से बहुत ज्यादा ज़मीन नहीं। जो है वह भी उन के पुत्र पोतों के हिस्से में सिर्फ दो दो, चार चार एकड़ आयेगी लेकिन वे बे ज़मीन मुज़ारों को ज़मीन देने के लिये बड़े सब्र से काम ले रहे हैं। Surplus areas की छान बीन पंजाब गवर्नमेंट ने शुरू कर दी है। यह फरक कभी किसी और गवर्नमेंट को हासिल नहीं हुआ। यह तो सिर्फ इसी गवर्नमेंट को हासिल है कि यह जल्दी से जल्दी इस तरफ कदम उठा रही है।

अब मैं time को देखते हुए एक बात कहना चाहता हूं जो ज्यादा कड़वी है। वह है drains के बारे में। यह ठीक है कि Minister for Irrigation and Power ने इस मतलब के लिये एक Flood Control Board बनाया हुआ है लेकिन ऐसा मालूम होता है कि उन का इस तरफ कम ध्यान है। लोग कहते हैं कि floods ज्यादा हुए हैं और ज़मीन में पानी ऊपर आ गया है। लोग बड़े बेचैन हैं। अमृतसर हो, रोहतक हो या करनाल हो सब जगह लोग इस पानी से बड़े परेशान हैं। तो मैं निहायत अदब के साथ उन से अर्ज़ करना चाहता हूं कि वह एक दिन ज़िले में बैठ जायें, वहां के M.L.A.s और डिप्टी कमिश्नर को पास बुला लें और उन के सामने वहां अपने Chief Engineer

आप देखें कि जो काम पंजाब गवर्नमेंट ने किया है या कर रही है, उसी का यह नतीजा है कि आज चावल हमारे सूबे से बाहर जा रहा है, गेहूं बाहर जा रहा है, चना बाहर जा रहा है और cotton बाहर जा रहा है। सबसे बड़ी फ़ख़ की बात तो हमारे लिये यह है कि बम्बई की जो cotton ginning factories हैं और textile mills हैं वे पंजाब से cotton हासल करना prefer करती हैं क्योंकि यह वह cotton है जिसने अमरीका से आने वाली cotton को भी पछाड़ दिया है (*Cheers*)। यह फ़ख़ पंजाब को ही हासल है कि पहली पांच साला प्लैन के ख़त्म होने तक हम ने 10, 37 लाख टन ख़ुराक ज़्यादा पैदा की है और हमारा यह ख़्याल है कि जैसे पहले प्लैन के targets को हम ने exceed किया है इसी तरह दूसरे प्लैन के target से भी हम आगे निकल जायेंगे। आप दूसरे सूबों के मुकाबले में अपने सूबे की food production को देखें। हिन्दुस्तान में किसी भी सूबे ने इतनी ज़बर्दस्त तरक्की नहीं की। मैं नहीं समझता कि हमारे दोस्तों को और क्या facts and figures दरकार हैं। इस लिये यह कहना कि कुछ नहीं हुआ, यह नहीं हुआ, वह नहीं हुआ; ग़लत बात है। यह attitude सही नहीं है कि हकीकत से आंखें मूंद कर खा-मखाह उस गवर्नमेंट को बदनाम किया जाए जो कि ईमानदारी के साथ आप के सूबे को तरक्की के रास्ते पर आगे ले जा रही है। (*Hear, hear*).

इस से अगली अर्ज जो मैं आप के सामने करना चाहता हूं वह क्या है? वह यह कि अगर ugly से ugly शकल को भी सुन्दर और खूबसूरत बनाने वाली कोई चीज़ है तो वह है बिजली (हंसी)। साहिबे सदर, आप देखें कि बिजली को हम ने किस कदर इस सूबे में develop किया है। देहातों के अन्दर पहले शादियां होती थीं तो वह अन्धेरे में—किसी को पता नहीं लगता था कि दुल्हन कौन है और दूल्हा कौन (हंसी)। अब पिछले साल 350 गांव को और towns को हमने electrify किया है। यह कोई मामूली बात नहीं। अगर एक छोटा सा खिलौना भी आप एक बच्चे को लाकर दें तो उस पर भी आप का ख़याल खर्च होता है लेकिन यहां पर तो 350 गांव को बिजली दी गई है। इस के अलावा जो शहरों को दी गई है वह additional है। पुरानी बातों को तो आप बेशक भूल जाएं, ये तो बिल्कुल नई ताज़ी development है। इस के लिये जो आइन्दा का प्रोग्राम है वह अलग। एक दो नहीं, पांच सौ नए गांव को बिजली दी जाएगी और फिर कहते हैं कि किया क्या है। आगे क्या देहातों में किसी ने बिजली देखी भी थी? आप कांगड़ा को देखें जो कि एक निहायत पिछड़ा हुआ इलाका तसध्वर किया जाता है। वहां पर सिर्फ़ रौशनी ही नहीं होगी बल्कि कारखाने चलेंगे, cottage industries होंगी और tube-wells लगाए जाएंगे। क्या यह एक अच्छा खासा इनकलाब नहीं है? रूस में यह कहा जाता है कि जिस सूबे और ज़िम मुल्क के अन्दर बिजली होगी तरक्की उस के पांव चूमेगी। क्योंकि मैं खुद electricity का मनिस्टर रहा हूं मुझे डर था कि हमारी ये स्कीमें कहीं delay न हो जाएं लेकिन मुझे इस बात की खुशी है कि जो काम मैं एक देहात का रहने वाला न कर सका वह हमारे राड़ेवाला साहब ने इतने थोड़े अर्सा में निहायत कामयाबी के साथ पूरा किया है और कर रहे हैं (प्रशंसा) और जो गांव मेरे इलाके में रह गए

[ਬੀਬੀ ਲਹਰੀ ਸਿੰਘ]

ਮੈਂ firing ਆਰ ਟ੍ਰਸਟੇ ਜ਼ਗਡੀਂ ਸੇਂ ਨਹੀਂ ਪੜਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਸੈਂ ਧੁਹ ਜ਼ਗਡੇ Opposition ਆਰ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕੇ ਲਿਯੇ ਓਡੀਤਾ ਹੂੰ। ਧੁਹ ਪੰਜਾਬ ਸੇਂ ਪਹਲੇ ਦਿਨ ਸੇ ਬੀਮਾਰੀ ਚਲੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਰੋਜ਼ ਕੋਈ ਨ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਖੜਾ ਰਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਈਨ ਕੋ touch ਨਹੀਂ ਕਰਤਾ।

ਈਨ ਅਲਫਾਜ਼ ਕੇ ਸਾਥ ਮੈਂ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਕੋ ਸੁਭਾਰਕਬਾਦ ਪੇਸ਼ ਕਰਤਾ ਹੂੰ ਜੋ ਤੁਹੀਂਨੇ ਧੁਹਾਂ ਆ ਕਰ ਈਨੀ ਅਚਲੀ ਤਕਰੀਰ ਫਰਸਾਈ ਹੈ।

ਸ਼੍ਰੀ ਚੇਅਰਮੈਨ : ਕਾਫੀ ਸਾਰੀਆਂ amendments ਆ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਹ ਬਿਹਤਰ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਬਜਾਏ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਇਕ ਕਰਕੇ ਪੜ੍ਹਨ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਨੂੰ moved ਸਮਝਿਆ ਜਾਏ।

ਸਰਦਾਰ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ (ਸਮਰਾਲਾ ਜਨਰਲ) : ਮਾਨਯੋਗ ਚੇਅਰ ਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਜਿਹੜਾ ਮਤਾ ਬੀਬੀ ਲਹਰੀ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰੀਅ ਅਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਮੈਂ ਉਸ ਦੀ ਤਾਈਦ ਵਾਸਤੇ ਖੜਾ ਹੋਇਆ ਹਾਂ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਸ Address ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹਰ ਇਕ ਆਦਮੀ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਇਹ ਖਿਆਲ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਜੋ ਮੌਜੂਦਾ ਸਮਾਂ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਔਰ ਜੋ ਹਕੂਮਤ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਸੂਬੇ ਦੇ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਕਾਰਕਰਦਗੀ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਇਕੋ ਹੀ ਨਤੀਜਾ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ era ਨੂੰ, ਇਸ ਜ਼ਮਾਨੇ ਨੂੰ ਅਗਰ construction ਅਤੇ development ਦਾ ਜ਼ਮਾਨਾ ਕਹੀਏ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਗਲਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਸ਼ੋਬੇ ਤੇ ਨਿਗਾਹ ਮਾਰੋ, ਕਿਸੇ ਮਹਿਕਮੇ ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਪਾਓ, ਤੁਸੀਂ ਖਿਆਲ ਕਰੋ ਕਿ industry ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਛੋਟੇ ਤੇ ਬੜੇ ਜ਼ਿੰਨੇ ਵੀ ਮਹਿਕਮੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਰਖੋ ਅਤੇ ਹਰ ਇਕ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਮੁਤਲਿਕ ਤੁਸੀਂ ਵੇਖੋਗੇ ਕਿ ਰੋਜ਼ ਬਰੋਜ਼ ਕਿਤਨੀ ਤਰੱਕੀ ਹੁੰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਇਸ ਸੂਬੇ ਦਾ ਤਾਲੁਕ ਹੈ ਇਥੇ ਤਕੜੇ ਜਿਸਮ ਵਾਲੇ ਇਨਸਾਨ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਨੇ ਜੋ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਉਹ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਲਈ ਅਨਾਜ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਨੇ। ਅਨਾਜ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਲਈ ਜਾਂ ਤਾਂ ਬਾਹਰਲੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਇਹ ਪੰਜਾਬ ਅਨਾਜ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਬੜੇ ਫਖਰ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਇਥੇ ਬੜੇ ਤਕੜੇ ਆਦਮੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਰਖਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਇਥੇ ਅਨਾਜ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਦੂਜਿਆਂ ਸੂਬਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਸੂਬਾ ਹੈ।

4 p. m.

ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਇਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਿਥੋਂ ਤਕ industry ਦਾ ਤੱਲਕ ਹੈ, agriculture ਦਾ ਤੱਲਕ ਹੈ, ਛੋਟੀ ਅਤੇ ਵੱਡੀ ਸੱਨਤ ਨੂੰ ਤਰੱਕੀ ਦੇਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਨਕਸ਼ਾ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਪੇਂਡੂ ਲੋਕਾਂ ਵਲ ਵੇਖੀਏ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਦੇ ਡਰਪੁਰ ਫਸਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦੀ, ਜੇ ਹੁੰਦੀ ਵੀ ਸੀ ਤਾਂ ਕਈ ੨ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ। ਹੁਣ ਹਰ ਵੇਲੇ ਇਹ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸਾਨ ਦੀ ਫਸਲ ਪਾਣੀ ਬਿਨਾ, ਖਾਦ ਬਿਨਾ ਜਾਂ ਉਸ ਪਾਸ ਪੈਸੇ ਦਾ ਘਾਟਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਘੱਟ ਨ ਰਹਿ ਜਾਏ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਕਿਸਾਨ ਜੋ ਖੇਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ industrialist ਆਪਣੀ industry ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਲਈ ਸਰਕਾਰੀ ਮਦਦ ਹਰ ਵਕਤ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਜਿਥੋਂ

को बुला कर समझा दें कि यह काम जितनी भी ज्यादा तेजी से हो सकता हो उतनी तेजी से किया जाये। वैसे तो **Irrigation** का महकमा बड़ा तेज था। मैं राड़ेवाला साहिब की तबज्जुह इस तरफ दिलाना चाहता हूँ कि वह **drains** के बारे में कम अज्र कम ज्यादा खराब हालात न होने दें।

अब मैं **roads** के बारे में कुछ कहना चाहता हूँ। इस में दिया गया है कि पंजाब में 250 मील पक्की सड़कें इस थोड़े से समय में बन गई हैं जब कि अंग्रेज की दो सौ साल की हुकूमत के वक्त में मुश्किल से तीन चार सौ मील पक्की सड़कें बनी होंगी। इस महकमा के मंत्री राओ बरिन्द्र सिंह हैं जो कि एक नोजवान आदमी हैं और बड़ी मजबूती के साथ इस तरफ कदम बढ़ा रहे हैं यह अलग बात है कि यह सड़कें रोहतक के हिस्से में कम दें।

आखिर में मैं **consolidation** के बारे में कुछ कहना चाहता हूँ। यह प्रोग्राम सरदार प्रताप सिंह के वक्त में भी और आज भी जितनी कामयाबी के साथ यहां चल रहा है उतना किसी दूसरी **State** में यह नहीं चल सका। दूसरी **States** में अब्बल तो यह चलाया नहीं गया और अगर चलाया भी गया है तो **fail** हुआ है। आप देखें दिल्ली में लोग रो रहे हैं, उत्तर प्रदेश में रो रहे हैं। वहां हमारे पटवारियों जैसे पटवारी नहीं हैं। मैं ने पीछे एक केस में बतौर वकील फोस दे कर **record** निकलवाया था। मैं ने देखा कि हमारे पटवारियों ने इतना **record** तैयार किया हुआ है। मुझे याद है कि जब भाखड़ा **canal** बन रही थी तो मैं ने देखा कि इसको जल्दी बनाने के लिये वहां काम करने वालों का कोन सा तश्का काम आ सकता है, वह थे **overseers**। इसलिये मैं ने **overseers** की तनखाहों में 30 या 35 रुपये तक बढ़ावा कर देने के लिये **Finance Secretary** को कहा था। मैं ने उसे कहा था कि अगर वहां काम जल्दी करवाना है तो इन की तनखाहों में तीस से 35 रुपये तक बढ़ावा कर दी जाये। इस तरह से उन की तनखाहें 30 से 35 रुपये तक एक दम बढ़ा दी गई थीं। मैं ने यह महसूस किया था कि अगर काम उन से लेना है तो उन की तनखाहें बढ़ानी ही पड़ेंगी। इसी तरह से अगर हम पटवारियों से काम लेना चाहते हैं तो उन की तनखाहें बढ़ानी चाहियें। फिर हमारे जो पटवारी हैं वे कोई मामूली पटवारी नहीं हैं। मैं **Chief Minister** साहिब से कहता हूँ कि आप ने ही तो उन को **train** किया है। वे ऐसे **trained** हैं कि अगर उन को किसी और सूबे में इसी काम के लिये भेजा जाये तो वे इसे वहां भी कामयाब कर दें। अब जो पटवारियों की भरती हो रही है वह कमाल है। मैं ने **Deputy Commissioner** से पूछा कि आप इस बारे में क्या कर रहे हैं; जो पटवारी आप ने भरती किये हैं वे 'न' की जगह 'ज' लिख रहे हैं। वे कैंसा **record** बनायेंगे। इन पिछले पटवारियों के हट जाने से हमारी जो **consolidation** के काम की तेज सफतार है उस को नुकसान पहुंचेगा। इस लिये मेरी सरदार साहिब से और **Cabinet** से यह दरखास्त है कि ज़रा इस काम में **tactful** होने की ज़रूरत है। इस में थोड़ी सफाई होने वाली है। इस झगड़े को दूर कर के लिये मैं अपनी गवर्नमेंट से दरखास्त करूंगा कि वह इस मामले को फिर **reconsider** करे, क्योंकि आप ने ही इन को **trained** किया हुआ है। यह बड़ा काम करते हैं। इन के न रहने से **consolidation** के काम में बहुत नुकसान होगा।

[ਸਰਦਾਰ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ]

ਰਹੀ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨਕਸ਼ਾ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। 10 ਸਾਲ ਦਾ ਅਰਸਾ ਹੋਇਆ ਇਥੇ ਬਰਬਾਦੀ ਹੋਈ। ਇਸੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਬਰਬਾਦੀ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਅਜ ਮੇਰਾ ਸੂਬਾ ਆਬਾਦੀ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਇਖਤਿਆਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕੀ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਉਥੇ ੨ ਭਾਖੜੇ ਬਣਦੇ ਹਨ ਉਥੇ ਬਾਕੀ ਮਹਿਕਮਿਆਂ ਵਿਚ ਵੀ development ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਿਆਰੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਵੀ ਅੱਛਾ ਅਤੇ ਸੁਚੱਜਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਜ ਮੇਰਾ ਸੂਬਾ ਇਕ place of privilege ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਲੋਕ ਬਾਹਰੋਂ ਚਲ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਇਕ place of pilgrimage ਵੀ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅਜ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਦੀ ਹਾਲਤ ਉਸ ਮਕਾਨ ਵਰਗੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਤਾਮੀਰ ਤੇ ਖਾਸਾ material ਤੇ ਪੈਸਾ ਖਰਚ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਹਣਾ ਦੁਮੰਜ਼ਲਾ ਜਾਂ ਤਿਮੰਜ਼ਲਾ ਬਣਾਉਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਉਸ ਦੇ ਬਣਦੇ ਹੋਏ ਹੀ ਆਖੇ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਤੋਂ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਤਾਂ ਇਹ ਗਲਤ ਗਲ ਹੋਵੇਗੀ। ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗਾ ਪਰ ਮਕਾਨ ਦੇ ਬਣ ਜਾਣ ਉਪਰੰਤ, ਕਾਫੀ ਅਰਸੇ ਬਾਅਦ ਅਤੇ ਕਾਫੀ ਸਾਰਾ ਖਰਚ ਕਰਕੇ। ਉਸ ਨੇ ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਸੁਖ ਮਾਨਣਾ ਹੈ। ਭਾਖੜਾ ਆਦਿ ਕਈ ਕੁਝ ਹਾਲੇ ਬਣ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਕਈ ਦੋਸਤ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਸਰਕਾਰ tax ਲਗਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਰੁਪਿਆ ਲੈ ਰਹੀ ਹੈ, ਅਜੇ ਕੋਈ ਸੁਖ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ, ਬਿਜਲੀ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚੀ, ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ perennial ਹੋਇਆ, ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਸਿਆਣੇ ਲੋਕ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਖਰਚ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਹੀ ਹੋਣਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਹਰ ਥਾਂ ਤੇ ਬਿਜਲੀ ਪਹੁੰਚਣੀ ਹੈ, ਪਾਣੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਫਸਲਾਂ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਜ਼ਰਾਇਓ employment ਹੋਣਗੇ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹਰਿਕ ਤਕਲੀਫ ਦੂਰ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਜੇ ਕੋਈ ਤਕਲੀਫ ਰਵੇਗੀ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਸਹਾਇਕ ਹੋਵੇਗੀ।

ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਸਾਡੇ ਕੁਝ ਸਾਥੀ ਇਕ ਚੀਜ਼ ਵਲ ਕਿਰਪਾ ਕਰਨ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸ ਗਲ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਇਸ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕੁਦਰਤ ਵਲੋਂ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀਆਂ ਅੰਧੇਰੀਆਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਦੇ Ministers ਅਤੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੇ ਕਾਬਲੇ ਤਾਰੀਫ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕਦੇ ਕਿਧਰੇ floods ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਕਦੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਆਫਤ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਈ ਆਫਤਾਂ ਪੈਦਾ ਵੀ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਇਹ ਸਰਕਾਰ State ਨੂੰ development ਵਲ ਚਲਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕਈ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰ ਆਦਮੀ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਸ਼ੋਸ਼ਾ ਛੇੜ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਾਯੂਮੰਡਲ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਖਰਾਬ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਅਜ ਜੇਕਰ ਬਾਹਰ ਵਲ ਦੇਖੀਏ ਤਾਂ ਅਜ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਅਮਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਤੇ ਦੰਗਾ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਤਬਾਹੀ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਇਹੀ ਅਸੂਲ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸੂਬੇ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਤੇ ਇਸ ਸੂਬੇ ਨੂੰ ਤੱਤੀ ਵਾ ਨਾ ਲਗੇ ਕਿ ਜਿਸ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਖਰਾਬ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਦਮਾਗੀ ਦਸ਼ਾ ਖਰਾਬ ਹੋ ਜਾਵੇ ਜਿਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਜਲੰਧਰ

ਚੌਧਰੀ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਬਿਜਲੀ ਕਾਫੀ ਹਦ ਤਕ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਚਲੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ 3 ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਹੋਰ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਚਲੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਸ ਨਾਲ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਦੂਜੀ industry ਅਤੇ cottage industry ਚਲੇਗੀ ਤਾਂ ਜੋ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਵਿਹਲੇ ਨਾ ਰਹਿਣ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਵਕਤ ਜ਼ਾਇਆ ਨ ਕਰਨ। ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਤਰੱਕੀ ਕਰਨ।

ਇਕ ਚੀਜ਼ ਸੀ ਜਿਸ ਵਲ ਪਹਿਲਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਵਜ਼ੂਹ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਪਰ ਉਸ ਵੱਲ ਵੀ ਹੁਣ ਹਕੂਮਤ ਕਾਬਲੇ ਤਾਰੀਫ਼ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਹੈ unemployment। ਇਹ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਖਾਸੀ ਚਿੰਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਅਜ ਇਸ Address ਦੇ ਸਫ਼ਾ 17 ਵਿਚ ਦਰਜ ਹੈ !

To provide better employment facilities a scheme of systematic collection of employment market information has also been introduced.

ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਇਹ ਬੜਾ ਚੰਗਾ ਕਦਮ ਹੈ ਕਿ ਕਮ ਜੋ ਕਮ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਕੁਝ ਮਦਦ ਹੋ ਸਕੇਗੀ। ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸਹੂਲਤਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹਨ, ਕੋਈ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ business ਵਿਚ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ industry ਵਿਚ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਨੌਕਰੀ ਲਭ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਪਿੰਡ ਦੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਲਈ ਜ਼ਮੀਨ ਬੋੜੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ absorb ਕਰਨ ਲਈ। ਅਜ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ employment ਵਾਸਤੇ ਪੂਰਾ ਧਿਆਨ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਵਰਨਾ ਇਥੇ ਅਜਿਹਾ element ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾ ਕੇ ਸੂਬੇ ਦੇ ਅਮਨ ਲਈ ਖਾਸਾ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਇਹੀ ਨਹੀਂ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਪਿਛਲੇ ਇਕ ਸਾਲ ਤੋਂ ਇਸ ਕਾਂਗਰਸ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ social ਅਤੇ moral ਤੌਰ ਤੇ ਉੱਚਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫੀ ਹਿੰਮਤ ਨਾਲ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਇਸ ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਇਕ ਹੀ ਕਾਰਨਾਮਾ ਦੇਖੋ ਕਿ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚੋਂ ਇਹ ਪਹਿਲਾ ਸੂਬਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਦੀ ਹਰ ਪੰਚਾਇਤ ਪਾਸ ਆਪਣਾ radio ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ। ਫਿਰ decentralisation ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਇਖਤਿਆਰ ਦਿਤੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੇ ਪੇਂਡੂਆਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਉੱਚ ਪਾਏ ਤੇ ਲੈ ਜਾਣ ਲਈ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜ ਇਹ ਵੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਅਗੇ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਾਮਲਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ, ਜ਼ਿਆਦਾ ਹਿੱਸਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਉਹ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖਰਚ ਕਰ ਸਕਣ।

ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣ ਵਿਚ ਬਿਲਕੁਲ ਹਕ ਬਜਾਨਬ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ State ਦੀ alround development ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ progress ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਕੋਈ ਸੱਜਣ ਆਖੇ ਕਿ ਅੰਧੇਰਾ ਵਧ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਸੂਰ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਜੇਕਰ ਮੌਜੂਦਾ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਤਰੱਕੀ ਦਾ ਸੂਰਜ ਵੀ ਚੜ੍ਹਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਉਸ ਨੇ ਫਿਰ ਵੀ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ, State ਪਿਛੇ ਨੂੰ ਜਾ

[ਸਰਕਾਰ ਅਸਮੇਰ ਸਿੰਘ]

ਤੋਰ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਹਾਲਤ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਸੁਧਰ ਗਈ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਦੀ ਵਿਦਿਆ ਵੀ ਮੁਫਤ ਕਰ ਦਿਤੀ ਜਾਣੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਾਡੀ Constitution ਵਿਚ provided ਹੈ ਕਿ ਤਾਲੀਮ ਮੁਫਤ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਮਾਣ ਨਾਲ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ Constitutional ਪ੍ਰਬੰਧ ਤੇ ਅਮਲ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸ਼ਾਇਦ ਸਾਡਾ ਸੂਬਾ ਪਹਿਲਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਸਾਰੇ ਯਤਨ ਨੂੰ ਵੇਖਦੇ ਹੋਏ ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਪਾਸੇ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਤਾਰੀਫ਼ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ।

ਇਸ ਤੋਂ ਅਗੇ decentralization ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਜ਼ਿਲਾ ਅਤੇ ਤਹਿਸੀਲ ਹੇਠ ਕੁਆਟਰਜ਼ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਮਿਥੇ ਗਏ ਟੀਚੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਨਸਾਫ਼ ਨੂੰ ਨੇੜੇ ਤੋਂ ਨੇੜੇ ਅਤੇ ਛੋਟੀ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਲਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਨੇਪਰੇ ਚੜ੍ਹਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਇਹ ਕਦਮ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਕਾਬਲੇ ਤਾਰੀਫ਼ ਹੈ।

ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਗਲ ਤੋਂ ਵੀ ਨਾਵਾਕਫ਼ ਨਹੀਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਦੇ ਕੁਝ ਹਿੱਸੇ ਪਛੜੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਉਦਮ ਅਤੇ ਯਤਨਾਂ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨਿਹਾਇਤ ਬਿਹਤਰ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਲੋਕ ਸਮਝ ਚੁੱਕੇ ਨੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਦੂਸਰੀ ਜਨਤਾ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਆ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ educational facilities ਮਿਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਕਾਰੋਬਾਰ ਵਿਚ ਸਹੂਲਤਾਂ ਮਿਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਐਡਰਸ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਮਾਨਤਾ ਦੇ ਸਲੂਕ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਬੇਸ਼ਕ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਮੌਜੂਦਾ ਰਾਜ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੁਝ ਅਜਿਹੇ ਸੱਜਣਾਂ ਦੇ ਹਥ ਵਿਚ ਹੈ ਜੋ ਇਕ ਖਾਸ ਤਬਕੇ ਜਾਂ ਪਾਰਟੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਰਖਦੇ ਹਨ ਪਰ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਗਲਤ ਬਾਤ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਜ਼ਾਤੀ ਜਾਂ ਧਾਰਮਕ ਛੇਦ ਛਾਵ ਤੋਂ ਉਤਾਹ ਹੈ ਅਤੇ ਪਛੜੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਨੂੰ ਉਪਰ ਉਠਾਉਣ ਵਲੋਂ ਉਹ ਬੇਖਬਰ ਨਹੀਂ। ਅਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਜਾਤੀ ਛੇਦ ਛਾਵ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਹਰ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੀ ਉਨਤੀ ਹੋਣੀ ਹੈ। ਹਰ ਸਜਨ materially, socially, ਅਤੇ morally ਤਰਕੀ ਦੇ ਰਾਹ ਤੇ ਅਗਾਂਹ ਵਧ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਛੋਟੀ ਹੀ ਆਪਣੀ ਮੰਜ਼ਲੇ ਮਕਸੂਦ ਤੇ ਚਹੁੰਚਾਂਗੇ ਅਤੇ ਸਾਡਾ ਸੂਬਾ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ No. 1 ਤੇ ਹੋਵੇਗਾ। ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸੁਮਤ ਆਵੇ ਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਣ ਕਿਉਂਕਿ public opinion ਅਗੇ ਹਰਿਕ ਨੂੰ ਝੁਕਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਤੇ ਸੁਮਤ ਆਉਣ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਰੂਪ ਹੀ ਨਵਾਂ ਬਣ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਧਨਵਾਦ ਦੇ ਮਤੇ ਦੀ ਪ੍ਰੋਤਸਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਆਪ ਦਾ ਧਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। (ਪ੍ਰਸੰਸਾ)।

Mr. Chairman: Motion moved—

That the members of this House assembled in this Session are deeply grateful to the Governor for the Address he has been pleased to deliver to both the Houses assembled together.

ਜਿਹੋ ਵਾਕਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਬੜੀ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਚੀਜ਼ ਹੈ। ਇਸ ਚੀਜ਼ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦੀ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਨੂੰ ਲੋੜ ਹੈ। ਜਿਸ ਮੰਜ਼ਲੇ ਮਕਸੂਦ ਤੇ ਅਸੀਂ ਪਹੁੰਚਣਾ ਹੈ ਉਸ ਰਸਤੇ ਤੇ ਅਸੀਂ ਗਾਮਜ਼ਨ ਹਾਂ। ਪੰਚ ਸ਼ੀਲ ਦਾ ਅਸੂਲ ਅਸੀਂ ਇਥੇ ਵੀ ਲਾਗੂ ਕਰੀਏ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਭਾਈ ਨੂੰ cow down ਕਰਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਬਹਾਦਰੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਅਗੇ ਲੈ ਜਾਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਇਸ ਸੂਬੇ ਨੂੰ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਬੜੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ।

ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਇਕ ਚੀਜ਼ ਮੈਂ ਹੋਰ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ law and order ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਇਸ ਐਡਰਸ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਕਈ ਵੀਰ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਦਲੀਲ ਦੇਣ ਕਿ ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਿਚ ਲਾ ਐਂਡ ਆਰਡਰ ਦੀ ਹਾਲਤ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਪਰ ਮੈਂ ਦਾਵੇ ਨਾਲ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਜ ਸੋ ਲਾ ਐਂਡ ਆਰਡਰ ਦੀ ਹਾਲਤ ਹੈ ਉਹ ਅਗੇ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ 21 ਹਜ਼ਾਰ ਪਿੰਡ ਹਨ ਅਤੇ ਸੂਬੇ ਦੀ 85 ਵੀਂ ਸਦੀ ਜਨਤਾ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਵਸਦੀ ਹੈ। ਕੀ ਮੈਂ ਪੁਛ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਹੀਂ। ਇਕ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਦੂਸਰੇ ਤਕ ਉਹ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਕਾਰ ਰੁੜ੍ਹੇ ਵਿਚ ਲਗੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਤਰੱਕੀ ਵਲ ਆਪਣੇ ਕਦਮ ਵਧਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਕੇਵਲ ਕੁਝ ਸ਼ਹਿਰੀ ਇਲਾਕਾ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਚੰਦ ਇਕ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਤਬਕਾ local ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ popularity ਨੂੰ ਸ਼ਾਇਦ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਰੋਲਾ ਪਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖ ਕੇ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ law and order ਦੀ ਹਾਲਤ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਗਲਤੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਲਾ ਐਂਡ ਆਰਡਰ ਕਾਇਮ ਰਖਣ ਤੇ ਮੁਬਾਰਕਬਾਦ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ (ਪ੍ਰਸੰਸਾ)। ਆਪ ਇਸ ਨੂੰ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਕੇ ਦੇਖ ਲਵੋ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਬਾਵਸੂਦ ਵਧੀਕੀਆਂ ਦੇ law ਐਂਡ ਆਰਡਰ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰਖਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ section ਨੂੰ provoke ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿਤਾ ਭਾਵੇਂ ਕਈ sections ਵਲੋਂ provocation ਦਿਤੀ ਗਈ ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਤੇ ਪਿਆਰ ਦਾ ਸਲੂਕ ਹਰ ਇਕ ਨਾਲ ਕਰਕੇ ਅਮਨ ਨੂੰ ਭੰਗ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿਤਾ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ ਤੇ law and order ਕਾਇਮ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਲੋਕ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰਨ ਦੇ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਅਜ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕਲ demoralise ਹੋ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ discourage ਹੋ ਜਾਣਗੇ ਆਪਣੇ ਅਮਲਾਂ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਜਨਤਾ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਕਰਕੇ। ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਤਰੱਕੀ ਨਾ ਕਰੇ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਇਟਾਂ ਰੋੜੇ ਰਖ ਦੇਣ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਨਹੀਂ ਰੁਕ ਸਕਦੀ। ਪੰਜਾਬੀ ਛਾਤੀ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਉਨਤ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਛਾਲਾਂ ਛਤਪੇ ਮਾਰਦਾ ਪੰਜਾਬ ਅਗਾਂਹ ਲੰਘ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਸ਼ਖਸ ਇਸ ਨੂੰ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਸਕੇਗਾ।

ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਮੈਂ ਹਾਊਸ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕੇਵਲ ਕੁਝ ਜ਼ਰੂਰੀ ਮਸਲੇ ਹੀ ਲਵਾਂਗਾ। ਸਾਡੀ material ਤਰੱਕੀ ਵੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਅਸੀਂ education ਨੂੰ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ। ਵਿਦਿਅਕ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਕਾਫੀ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਤਹੱਈਆ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤਾਲੀਮ ਮੁਫਤ ਦੇਣੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਛਾਸ਼ਨ ਵਿਚ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਤਕ ਮੁਫਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੁਣ Middle ਤਕ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮਾਇਕ

6. Shri Ram Kishan Bharolian :

7. Comrade Hukam Singh :

That at the end of the motion, the following be added :—

“but regret that the Address shows no cognizance of sabotage of Tenancy Laws through unchecked sales and transfers of lands by landlords to evade the provisions on ceiling, and open violation of directives of the Planning Commission and Land Reforms.”

8. Dr. Bhag Singh :

9. Shri Ram Kishan Bharolian :

That at the end of the motion, the following be added :—

“but regret the failure of Government to combat forces of communal reaction which are poisoning life of the State.”

10. Dr. Bhag Singh :

11. Shri Ram Kishan Bharolian :

That at the end of the motion, the following be added :—

“but regret to note the anti-democratic attitude of the State Government towards institution of Local self Government as expressed in its failure to hold elections to District Boards for so many years, arbitrary removal of elected members of Municipal Committees and postponement of Panchayat Elections.”

12. Dr. Bhag Singh :

13. Shri Ram Kishan Bharolian :

14. Comrade Achhar Singh Chinna :

That at the end of the motion, the following be added :

“but regret to note that State Government has taken no steps to reform the administrative machinery so as to tender it a fit instrument for service of people and for implementation of development activities.”

15. Sardar Bhag Singh :

That at the end of the motion, the following be added :—

“but regret that no mention has been made—

- (a) to create separate department for the promotion of Punjabi as promised and incorporated in the Regional Formula ;
- (b) in the Address to declare “Rai Sikhs” as a Backward Class ;
- (c) to place 50 per cent share of Octroi Tax realised by Municipal Committees at the disposal of the Government for the construction of pucca roads about 5 miles of the municipal limits ;
- (d) to promote Cottage Industries,
- (e) to better the lot of agricultural labourers ;
- (f) to give special aid to the Scheduled Castes students studying in the Technical and Engineering Colleges ;
- (g) that the Scheduled Castes feel that reservation in service, etc., be extended for a further period of 25 years ;

[Mr. Chairman]

The following amendments have been received to the Motion o
Thanks and they are deemed to have been moved :

1. Maulvi Abdul Ghani Dar :

That at the end of the motion, the following be added :—

“but regret that—

- (1) no mention has been made of the rehabilitation of Mewatis and other up-rooted Muslims of the State and restoration of their properties ;
- (2) no mention has been made of the betterment, improvement and safeguarding of the interest of the Urdu language in the State ;
- (3) no mention has been made of the cancellation of the agreement with Pakistan regarding the supply of Electricity and Water for the betterment of our own State ;
- (4) no mention has been made of the ways and means —
  - (a) to crush the increased smuggling ; and
  - (b) to end the prevailing dissatisfaction and demoralisation amongst the services and the betterment of the administration, as well as to assure the public that no corrupt, bad character and misbehaving officer be tolerated under any conditions ; and
- (5) no categorical assurance has been given for the fulfilment of an old promise regarding the Gurgaon Tunnel Irrigation Scheme.”

2. Comrade Jangir Singh :

3. Shri Phul Singh Kataria :

That at the end of the motion, the following be added :—

“but regret that no mention has been made of—

- (1) the failure of the Government to implement welfare schemes for Backward Classes through popular co-operation and in a democratic manner ; and
- (2) the failure of Government to make available to agricultural workers and landless peasants, Harijans particularly, Government reserve evacuee, shamlat lands and lands taken over under the Land Utilization Act .”

4. Shri Inder Singh :

5. Dr. Bhag Singh :

That at the end of the motion, the following be added :—

“but regret that—

- (1) the Address takes no cognizance of wide-spread and acute discontent among the peasantry consequent on levy of betterment charges ;
- (2) no mention has been made of the failure of Government to effect necessary economies and retrenchment in administrative expenditure to meet the crisis of resources for the Second Plan ; and
- (3) the Address makes no concrete proposals to settle the issue of Patwaris strike which has lasted for about two months now, and to meet the genuine demands of other subordinate services.”

[Sardar Atm. Singh]

- (11) no assurance has been given to discourage the Newspapers like Tribune, Partap, and Vir Arjan responsible for fanning communal hatred in the State and actively busy in anti-Government and anti-national propaganda and stop Government patronage now being extended to these by way of allotting Government advertisements ;
- (12) no mention has been made to hand over the Pepsu area Gurdwaras to Shiromani Gurdwara Parbandhak Committee by extending the Punjab Sikh Gurdwaras Act, 1925, to the territory of the erstwhile Pepsu ; and
- (13) no mention has been made to adopt necessary measures for the safety of public funds invested in various industries in the erstwhile Pepsu State prior to October, 1956, and making thorough enquiries into these investments made in dead concerns."

18. Rao Gajraj Singh :

That at the end of the motion, the following be added :—

"but regret that no specific mention has been made in the Address of proper and speedy development of backward areas of the State, specially Gurgaon, Kangra and Mohindergarh Districts and about the betterment of the economic condition of the State and its people."

19. Rai Raghubir Singh :

That at the end of the motion, the following be added :—

"but regret that no assurance has been given to develop the Hilly Areas of Punjab on emergency pattern all around without which the people of the Hilly Areas cannot be brought up at least to the present level of the people of plains."

20. S. Ram Dayal Singh :

That at the end of motion, the following be added :—

"but regret that no progress has been made in the field of agriculture and that no steps have been taken to save the crops of farmers from various diseases and pests that have caused havoc in the country side."

21. S. Dharma Singh Gulsai :

That at the end of the motion, the following be added :—

"but regret that no mention has been made—

- (1) about the go-slow policy of the Government with regard to the implementation of the provisions of the Pepsu Tenancy Act, 1955, and the harassment of the tenants by taking forcible possession of lands from them and instituting cases against them in the courts of law by the Biswedars and the sale of land which is in excess of the ceiling of 30 acres ;
- (2) regarding the lenient policy of the Government in dealing with the activities of Hindi agitators and Jan Sangh, who are out to destroy the peace of the State ;
- (3) regarding injustice done to the officers and officials of Patiala Division in the Services ;
- (4) regarding the sale of land in spite of the fact that the Bill regarding 30 standard acres of land was passed on 20th December, 1957, and land was not reserved by the owners and the policy of the Government in connection therewith ;
- (5) about the loss suffered by the cultivators on account of floods and water logging, the reasons for the reduction in agricultural produce and the responsibility of the Government in connection therewith ;

(h) regarding the failure of the Government to recruit 50 per cent Patwaris from amongst the Scheduled Castes and purchase of land for the Scheduled Castes ;

(i) to remove intermediaries on land ; and

(j) of deteriorating economic and social conditions of the Scheduled Castes."

16. Shri Bhale Ram :

That at the end of the motion, the following be added :—

"but regret that no mention has been made of—

- (1) the failure of Government to make available to agricultural workers and landless peasants, Harijans in particular, Government reserve evacuees, shamlat lands and lands taken over under the Land Utilization Act ; and
- (2) the failure of the Government to implement welfare schemes for backward classes through popular co-operation and in a democratic manner."

17. Sardar Atma Singh :

That at the end of the motion, the following be added :—

"but regret that—

- (1) no assurance has been given to protect sanctity of Sikh Gurdwaras and take necessary action against those persons for the sacrilege of Gurdwaras and Sacred Tanks in the State ;
- (2) no mention has been made to take necessary action against those Hindi Samiti agitators who by violence attacked the Public servants and created obstruction in the discharge of their duties during the Hindi Samiti agitation ;
- (3) no mention has been made regarding the transferring of balance of the Pepsu Chief Minister's Flood Relief Fund on the occasion of the merger of the two States to the Punjab Chief Minister's Flood Relief Fund and no assurance has been given for the recovery of this amount from the Chief Minister of the erstwhile Pepsu State ;
- (4) no mention has been made to grant all facilities to the classes which have been declared as "Backward Classes" by the Commission for Backward Classes appointed by the Government of India ;
- (5) no mention has been made to make necessary recommendations to the Government of India to make necessary amendments in the Hindu Succession Act, 1956, for making the daughter a partner in her father-in-law's property instead of her father ;
- (6) no assurance has been given to utilise 50 per cent of the income derived out of Octroi upon agricultural produce for construction of roads and culverts in the rural area ;
- (7) no mention has been made to give two advance increments to the employees of the erstwhile Pepsu State as have been given to the employees of the erstwhile Punjab State ;
- (8) no mention has been made to run the Hamira Sugar Mills and no measures have been adopted so far to have the sugarcane of the zamindars of Kapurthala District ;
- (9) no mention has been made to have a separate Language Department for the development of Punjabi language as assured in the Regional Formula ;
- (10) no mention has been made to encourage Hindi, Punjabi newspapers by extending Government patronage by allotting these Government advertisements and giving these preference in this respect over English and Urdu Newspapers ;

[Shri Roshan Lal]

(c) no mention has been made of the betterment of landless and agricultural workers by making available to them Government reserve evacuees, shamilat lands and land taken over under the Punjab Land Utilization Act; and

(d) no mention has been made to improve the backwardness of the Scheduled Castes of Punjab through co-operative endeavours."

24. Shri Prabodh Chandra:

That at the end of the motion, the following be added :—

"but regret that no steps have been suggested to fight the—

(a) growing corruption and demoralization in services ; and

(b) growing communal tension in Punjab State and the amounting unemployment."

25. Sardar Harguranad Singh:

26. Sardar Udham Singh:

That at the end of the motion, the following be added :—

"but regret that—

(1) no assurance has been given to protect sanctity of Sikh Gurdwaras and to take necessary action against those persons for the sacrilege of Gurdwaras and sacred tanks in the State ;

(2) no mention has been made to take necessary action against those Hindi Samiti agitators who by violence attacked the public servants and created obstruction in the discharge of their duties during the Hindi Samiti agitation.

(3) no mention has been made regarding the transferring of balance of the Pepsu Chief Minister's Flood Relief Fund on the occasion of the merger of the two States to the Punjab Chief Minister's Flood Relief Fund, and no assurance has been given for the recovery of this amount from the Chief Minister of the erstwhile Pepsu State ;

(4) no mention has been made to grant all facilities to the classes which have been declared as "Backward Classes" by the Commission for Backward Classes appointed by the Government of India ;

(5) no mention has been made to make necessary recommendations to the Government of India to make necessary amendments in the Hindu Succession Act, 1956, for making the daughter a partner in her father-in-law's property instead of her father ;

(6) no assurance has been given to utilise 50 per cent of the income derived out of Octroi upon agricultural produce for construction of roads and culverts in the rural areas ;

(7) no mention has been made to give two advance increments to the employees of the erstwhile Pepsu State as have been given to the employees of the erstwhile Punjab State ;

(8) no mention has been made to run the Hamira Sugar Mills and no measures have been adopted so far to have the sugarcane of the zamindars of Kapurthala District ;

(9) no mention has been made to have a separate Language Department for the development of Punjabi language as assured in the Regional Formula ;

(10) no mention has been made to encourage Hindi and Punjabi newspapers by extending Government patronage by allotting them Government advertisements and giving them preference in this respect over English and Urdu Newspapers ;

- (6) regarding the partiality shown to Patiala Division in connection with Development works during the year 1957-58 ;
- (7) about the extreme slackness in the works of metalling of roads, losses suffered by the cultivators on account of charges in the demarcation of paths and the non-payment of compensation for lands ;
- (8) of not spending any portion of the incomes of Municipal Committees on rural welfare ;
- (9) of non-supply of complete information to the cultivators regarding agricultural problems and the absence of any relief for the losses suffered on account of 'TELA' and other pests ;
- (10) regarding lack of co-operation on the part of the Police and other Departments with the village Panchayats ;
- (11) about the loss suffered by the cultivators from wild animals ;
- (12) of non-payment of subsidies to the low-income group for the construction of houses ;
- (13) regarding lack of attention towards industrial development in the rural areas ;
- (14) regarding slackness in the policy of ameliorating the condition of backward classes and the injustice done in giving Transport Route permits ;
- (15) about slackness in the policy of the Government in dealing with the pending applications of political sufferers ;
- (16) regarding daily increase in the number of beggars ; and
- (17) about the failure to detect the cases of sacrilege of Sikh religious places (Gurudhams)".

22. Shri Chander Bhan :

That at the end of the motion, the following be added :—

"but regret that no mention has been made of—

- (a) the sweet drinking water of the area which is called Tosham Loharu in Tehsil Bhiwani ;
- (b) uplifting of Backward areas like Loharu ;
- (c) any P.W.D. Road for Backward areas in the State ;
- (d) Technical and other Education facilities for Backward areas and classes ;
- (e) the failure of the Government to check the illegal and provocative activities of Master Tara Singh and other Akali Leaders ; and
- (f) the failure of the Government to carry its administration on the principle of Mahatma Gandhi Ji, i.e., Ahinsa, Satya and non-violence."

23. Shri Roshan Lal :

That at the end of the motion, the following be added :—

"but regret that—

- (a) no assurance has been given to develop the mineral and other resources of the hilly areas of the Punjab to raise the economic standard of the people of these backward areas ;
- (b) no assurance has been given to develop Cottage and Small Scale Industries in the hilly areas of Punjab ;

[पंडित श्री राम शर्मा]

वर्कि अच्छी से अच्छी conventions जहां पर कायम है वहां भी यह चीज देखने में आई है ।

(Sardar Gurbachan Singh Bajwa : Never too late to amend)
देहली में Lord Wellington के जमाना में स्वराज्य पार्टी के नेता पंडित मोती लाल नेहरू को भी बाहर जाते देखा है इस लिये यह सब parliamentary democracy में हुआ । स्पीकर साहिब ने फरमाया था गवर्नर साहिब के बारे में कि यह बात शायद राज्यपाल महोदय को नागवार गुजरी हो लेकिन यह बात पंजाब विधान सभा की Opposition की तरफ से नई ईजाद नहीं की गई । लेकिन अगर सरकार या गवर्नमेंट पार्टी अच्छी और बेहतर रवायात democratic ढंग पर बसाने के लिये एक कदम आगे बढ़ाएगी तो Opposition दो कदम आगे बढ़ाएगी ! (प्रशंसा) और अगर इस party in power ने हमारे Government ने Opposition को इस House के conventions के साथ इस House के rules के साथ रखा तो हम इन का साथ 16 आने देंगे और अगर Government, Opposition का साथ देने में एक कदम पीछे जायेगी तो Opposition 4 कदम पीछे जायेगी । Conventions जो इस Government के हाथ में हैं और जिस तरीके से इस Government ने उन को चलाना है मैं उन पर जोर नहीं दूंगा क्योंकि House में और भी बहुत से Members साहिबान हैं जो इस पर रोशनी डालेंगे ।

चेयरमैन साहिब, पंजाब में किस तरीके से तरक्की हुई है, Governor साहिब ने अपने Address में, सिलसिलेवार Development के मुताल्लिक कहा । अखिर तीसरे number पर इन्होंने पुलिस का काम शुरू किया । पहला फिकरा जो इन्होंने पड़ा वह है—

“साल 1957 में शान्ति और व्यवस्था की समस्या सुलझाने में सराहनीय सफलता मिली”

इन की Government ने जो सराहनीय काम किया है, जो काबले तारीफ काम किया है, इस के क्या कहने ! फिर आगे जाकर लिखा है कि:—

“हिंदी समिति आन्दोलन से राज्य के पुलिस और जेल-प्रशासन पर बहुत भारी बोझ आ पड़ा” ।

मैं इस के मुताल्लिक यह अर्ज करना चाहता हूं कि बोझ आ नहीं पड़ा बल्कि Government ने अपनी कोशिशों से, अपनी काबलियत से, अपने हौसले से, अपनी आकब्रत या ना-आकब्रत अन्देशी से अपने ऊपर बोझ डाला । और इस के बाद कहा है कि पुलिस जो काम कर रही है वह ठीक है । यह खसूसीयत है, इस 1957 की, जो कि पुलिस यहां शान्ति और Law and Order कायम रखने के लिये कर रही है । हमारी पुलिस को इस दफा दो बातों का सामना करना पड़ा । एक तो उस बोझ के आ पड़ने का जिस का गवर्नर साहिब ने इस address में जिक्र किया है । इस बोझ के आ पड़ने के बावजूद भी, आप ने कहा है कि बड़े तरीके से काम सुलझाया गया । दूसरी बात यह जो बोझ आ पड़ने की बात है, यह तो एक ही वक्त Police पर पड़ा था और जेलों पर भी पड़ा था । मगर पुलिस ने इसमें कैसे अगवाई की, इस के लिये इतना वक्त नहीं है । वरना इस पर रोशनी डालता ।

- (11) no assurance has been given to discourage the newspapers like Tribune, Partap and Vir Arjan responsible for fanning communal hatred in the State and actively busy in anti-government and anti-national propaganda and to stop Government patronage now being extended to these by way of allotting Government advertisements ;
- (12) no mention has been made to hand over the Pepsu area Gurdwaras to Shiremani Gurdwara Parbandhak Committee by extending the Punjab Sikh Gurdwaras Act, 1925, to the territory of the erstwhile Pepsu ;
- (13) no mention has been made to adopt necessary measures for the safety of public funds invested in various industries in erstwhile Pepsu State prior to October, 1956, and making thorough enquiries into these investments made in dead concerns ;
- (14) no mention has been made regarding relaxation in rules for giving licences of Arms in the State ;
- (15) no mention has been made regarding difficulties and inconvenience to the public of Jullundur District while constructing Doaba Bist Canal and its distributaries in communication from one village to another and reaching to fields while providing inadequate bridges on the canal and its distributaries ; and
- (16) no mention has been made regarding lessening the minimum guarantee of electric consumption by zamindars for agricultural purposes and writing it off when no water required owing to heavy rains and in water-logging areas."

पण्डित श्री राम शर्मा (सोनीपत) : चेरमेन साहिब, गवर्नर साहिब के Address पर धन्यवाद और शुक्रिया का प्रस्ताव हाऊस के सामने रखा गया है। मैं भी गवर्नर साहिब को धन्यवाद करने के लिये खड़ा हुआ हूँ मगर मैं धन्यवाद के साथ साथ गवर्नर साहिब से सहानुभूति भी प्रकट करता हूँ। यह सहानुभूति दो बातों की वजह से है एक तो इस कारण कि हमारी parliamentary democracy के अन्दर जो जरूरी ज़ाबता Address की शक्ल में हमारे सामने आता है वह गवर्नर साहिब ने पूरा किया है। यहां पर तशरीफ लाए और तकलीफ उठाई, इस के लिये हम उन के आभारी हैं। वह यहां आए और जो गवर्नमेंट का काम अच्छा या बुरा, बुरा तो क्या, गवर्नमेंट का आमाल नामा अच्छे तरीके पर और अच्छे अन्दाज़ में हाऊस के सामने फरमा गए। मुझे इस शुक्रिए के इलावा सहानुभूति भी गवर्नर साहिब के साथ है। वह इस बात के लिये कि उन की मौजूदगी में, इस हाऊस में कुछ ऐसी बातें हुई और कुछ ऐसी बातें उन्होंने देखीं जिन का स्पीकर साहिब ने भी जिक्र किया है कि गवर्नर साहिब की तबियत पर बार गुजरी होगी इस के बारे में मैं अर्ज करूँ कि हमारे देश में अंग्रेजों के parliamentary तरीके चलाए जा रहे हैं लेकिन कहीं कहीं कुछ कुछ कमियाँ और खामियाँ उन रवायात और conventions के मुतालिक भी जाया है और आज से नहीं बल्कि अंग्रेज के जमाने से ऐसी रवायात चली आ रही है। तो अगर स्पीकर साहिब को और, चेरमेन साहिब आप को हाऊस, को यह ख्याल हो कि आज ही Opposition इस तरह की बात करने लगी है तो यह बात नहीं है। मैं ने इस हाऊस में देखा है कि मिनिस्टर साहिब जो आज मिनिस्टर हैं इस तरीके से गवर्नर साहिब की आमद पर अपनी पार्टी को साथ ले कर हाऊस के बीचों बीच walk out करते हुए और उन को भी जो यहां आज कामयाब हो कर किसी हलका से नहीं आए उन्हें भी देखा है गवर्नर साहिब की आमद पर walk out करते। मैं तो कहूँगा कि जहां तक इस गवर्नमेंट और इस हाऊस का ताबलुक है केवल इस में ही यह बात देखने में नहीं आई

[पण्डित श्री राम शर्मा]

मैं ने तो बच्चे पालने हैं, नौकरी करनी है, तुम किस मजैस्ट्रेट का इक्म लिये फिरते हो।" तो मजैस्ट्रेट कहने लगा कि बच्चे तो मैं ने भी पालने हैं; मैं क्या कर सकता हूं ?

मैं कोई अलिफ लैला की या रामायण-महाभारत की कहानी नहीं सुना रहा हूं; मैं जिक्र कर रहा हूं उस commendable success का, उस सराहनीय सफलता का, उस तारीफाना कामयाबी का जिस का जिक्र यहां हाऊस के अन्दर किया जाता है। मैं challenge करता हूं अपने person की तरफ से और Opposition की तरफ से कि अगर इस बात में एक लपज भी गलत निकल आए तो Parliamentary Practice के अन्दर जो सजा दी जाती है वह मुझे दी जाये। यहां हाऊस में कहा जाता है कि यहां पर मैम्बर का privilege होता है इस लिये यह कहा जा सकता है। तो मैं चैलेंज करता हूं कि यहां चंडीगढ़ में जलसे के अन्दर कह सकता हूं। मैं भी चलता हूं और चीफ मिनिस्टर भी चलें, और देखें। चेयरमैन साहिब, यह आप के लिये भी है और मुख्य मंत्री साहब के लिये भी ह कि आप जाने और समझें कि अगर आज एक House के hon. Member को एक Deputy Superintendent of Police या पुलिस के कुछ लोग ले जाकर पीटते हैं तो मैं आप से पूछता हूं कि कल क्या चीफ मिनिस्टर साहब को या कांग्रेस पार्टी के किसी मैम्बर को ले जा कर पुलिस ऐसा नहीं कर सकती ? क्या ऐसा आप के साथ नहीं हो सकता या मेरे साथ नहीं हो सकता। क्या यही Parliamentary रिवाज है; क्या यह इसी तरीके से चलाया जाता है ? आज बावजूद इन तमाम बातों के खामोशी है। इस का नाम कामयाबी है ! और ला ऐंड आर्डर बहुत अच्छी तरह चल रहा है !! और इस के लिये तो ऊपर वाले भी मुबारकबाद के मुस्तहिक हैं कि जो ऐसे हालात अपनी आंखों से देख रहे हैं।

मैं ज्यादा detail में न जाते हुए गांव बहूअकबरपुर का हवाला देना चाहता हूं। वहां D.I.G. साहब तशरीफ ले गए और जैसा तरीका है, लोगों को बुरी तरह से मारा-पीटा गया। जब मैं जेल में था तो वहां यह सुना था कि चीफ मिनिस्टर वहां के लिये यह वायदा करके आये हैं कि मैं तहकीकात करूंगा। वहां पर जो वाक्या हुआ उस के लिये हिन्दुस्तान की कांग्रेस पार्टी ने जो आदमी भेजा था उस ने लौट कर अपना बयान दिया—उस में यह शामिल है कि उस गांव के लोगों को सड़क के किनारे उल्टा लटकाया गया और D.I.G. ने अपनी मौजूदगी में उन लोगों के private parts पर जूते लगवाये और वहां के लम्बरदार की मूंछों को खींचा गया। और खाना बनाती हुई औरतों को धक्का दिया गया और उन की बेइज्जती की गई। यह तरीका है जिस को कहा जाता है कि law and order commendable है।

लोक कार्य मंत्री : यह बिल्कुल गलत है।

चौधरी धर्म सिंह राठी : यह बिल्कुल सही है।

आपोजीशन के अन्य सदस्य : यह बिल्कुल सही है; बिल्कुल सही है।

पण्डित श्री राम शर्मा : मैं यह बतलाना चाहता हूं....

जो बातें पुलिस ने की हैं, जिन को कि काबले तारीफ कहा जाता है, इन को मैं ने बड़े गौर से देखा है। इन में कुछ बातों का मुझे तजरुबा भी है कि law and order को कायम रखने के लिये Government को क्या कदम उठाने पड़ते हैं। लेकिन जो पंजाब में हुआ इस की मिसाल देश के किसी सूबे में बल्कि किसी मुल्क में नहीं मिलती। मैं चन्द अल्फाज में इस का जिक्र करूंगा।

रोहतक शहर में उस हलके के मैम्बर को गिरफ्तार करके करीब ही रोहतक शहर की कोतवाली में ले जाया गया। जहां कुछ देर के बाद D.I.G. भी आ मौजूद हुआ। इस के साथ S.P. और D.S.P. दोनों थे। उस Hon'ble Member को जो कि इस House का है, City Police रोहतक के एक कमरे में ले जाकर पुलिस के 3-4 आदमी जिन में एक हवलदार भी शामिल है, उस पर पिल पड़े, और इस कदर मारा और पीटा (Shame, Shame) कि उन को शक हो गया कि वह करीब करीब ऐसी हालत में हैं कि कहीं मर ही न जाये। इस के इलावा D.S.P. खुद इस मार पीट में शामिल था। जो अल्फाज इस ने पीटते हुए कहे वह मैं इस हाऊस में दुहराना नहीं चाहता। अगर Government यह महसूस करती है और उस के कलेजा पर इस का असर हुआ है, तो वह अपने तौर पर तहकीकात करने की तकलीफ गवारा करे, हम इस में उन की मदद कर सकते हैं। इतने बड़े Gazetted Officers—S.P. और D.S.P. की मौजूदगी में एक M.L.A. को शहर के थाना में जो कि ऐन शहर के बीच बाक्या है, इतनी बुरी तरह से पीटा जाये और S.P., D.S.P. वहां मौजूद ही नहीं बल्कि इस मार पीट में उनके पीछे हैं। यही नहीं; जब D.I.G., police station में आता है और जूं ही Hon'ble Member से मिलता है तो M.L.A. का सब से पहले यही सवाल होता है कि मेरा डाक्टरी मुआयना करा दीजिये, यह है इस पुलिस की सराहना या काबले तारीफ काम जिस का Governor साहिब ने जिक्र किया, जिस का कि record किसी सूबे की Government या किसी मुल्क में नहीं मिलता। जर्मनी में या किसी और मुल्क में ऐसा तो होता है कि बागी को पकड़ कर shoot कर दिया जाता है। मगर यह कभी नहीं हुआ कि एक Hon'ble Member को शहर के बीच में और इतने बड़े अफसरान की मौजूदगी में पीटा गया हो। और पीटा भी ऐसे गया हो कि वह ऐसी हालत में आ जाये कि शायद मर ही ना जाये। जब उस का डाक्टरी मुआयना होता है तो डाक्टर चोटों के मुतालिक लिखता है। इस बात को छिपाने के लिये कि अगर उस M.L.A. का कोई relative आयेगा तो सारी हालत देखेगा, उसे 30—40 मील के फासले पर थाना सालावास में बन्द कर दिया जाता है ताकि हालात बाहर न जायें और यह भांडा फूट न जाये। तो उस मैम्बर को इतनी दूर बन्द किया जाता है ताकि कोई मिल न सके। जब उस मैम्बर के—जिस को पीटा गया था—दो तीन मिलने वाले मैजिस्ट्रेट की इजाजत से सालाबास के थाने में मिलने के लिये जाते हैं, तो वहां का थानेदार कहने लगा कि आप मैजिस्ट्रेट का हुक्म तो ले आये यह ठीक है लेकिन मैं ने तो बच्चों का पेट पालना है और नौकरी करनी है, मैं नहीं मिलने दूंगा। आप जो जान्ता हो बेशक करिये। वह लोग वापस आ गये और मैजिस्ट्रेट से कहने लगे “लीजिये हज़ूर यह आप का हुक्म है, लेकिन वहां तो थानेदार ने यह कहा कि

[पंडित श्री राम शर्मा]

और वह हमारे भाई मास्टर तारा सिंह जो पंजाब के अन्दर एक नुमायां हैसियत रखते हैं और उन की शान के खिलाफ न यहां का कोई मैम्बर होगा और न पंजाब का कोई आदमी । वह अपनी तकरीर में कहते हैं कि पंजाब के अन्दर *Gundatism and lawlessness are the order of the day.*

Mr. Chairman : Please do not refer anybody । आप अपनी बात कहिये ।

पंडित श्री राम शर्मा : मैं तो एक स्पीच का हवाला दे रहा हूं । अगर कल को पंडित नेहरू या मार्शल टीटो कुछ विशेष बात कहते हैं तो वह तो मेरे जैसे मामूली आदमी के लिए बड़ी महत्वपूर्ण होगी और उसका हवाला दिया जा सकता है । हां, तो एक ओर तो यह हालत है कि पंजाब के अन्दर *Gundatism और lawlessness, order of the day* है और ऐंड्रेस में कहा यह जाता है कि पंजाब के अन्दर *Law and Order* में सराहनीय सफलता हुई है ।

अगर कल को कोई भी आदमी यह कह दे कि सारा काम श्री राम ने करा रखा है तो उस को कोई रोक तो नहीं सकता । मगर यह कहना कि पंजाब के अन्दर *law and order* बहुत अच्छा है, सब हालात काबू में हैं, किसी किस्म की कोई दिक्कत नहीं है, यहां किसी तरह की कोई *controversy* नहीं है और हर लिहाज से *progress* हो रही है, बिल्कुल गलत है । चेयरमैन साहिब, हमारे सूबे की जो इस वक्त हालत है उसे आप भी अच्छी तरह जानते हैं कि कैसी है । मगर इस *Address* में जैसे इस सूबे की *law and order* की तसवीर खिंची गई है उस से यह मालूम होता है कि यहां पर हालात बिल्कुल *normal* हैं और हर तरफ शान्ति ही शान्ति है । इस *Address* को पढ़ने और सूबे की हालत को देख कर पता लगता है कि असलियत क्या है । पंजाब के मुताल्लिक इस जगह का एक बड़ा *leader* जो राए देता है उस का मैं ने हवाला दिया है । चाहे वह किसी भी *party* से ताल्लुक रखता है । लोग तो यह कहते हैं कि *Gundatism* यहां तो *order of the day* हो गया है । इस लिए मैं कहता हूं कि इस की *responsibility* *Government* पर आयद होती है या किसी और पर ?

सभापति महोदय : पण्डित जी आप को बोलते हुए 25 minutes हो गए हैं।
(The hon. Member has taken twenty-five minutes time.)

पंडित श्री राम शर्मा : चेयरमैन साहिब, अगर इस *Resolution* के पेश करने वाल को एक घण्टा और *Leader of the Opposition* को 20 minutes का *time* देने की इस हाउस में आप ने *convention* कायम करनी है तो मैं अभी बैठ जाता हूं ।

Mr. Chairman : You can carry on, please.

पंडित श्रीराम शर्मा : चेयरमैन साहिब, मैं आप को तो *address* कर ही रहा हूं लेकिन इस के साथ मुख्य मंत्री जी को भी कहता हूं कि अगर आप इस

मुख मंत्री : अरज़ है, जी, कि अभी कहिये नहीं किਉंकि इस उतुं घटमज़गी पैदा हुंदी है। यह ग़ल्लं ग़लत हन। मैं यह कहिउं चहुंदा हं कि जिस उतुं यह हाउस विच ग़ल्लं करे हन उह एघे टैलीआं नहीं साहीदीआं। मैं challenge कबूल करे हं कि यह ग़लत हन।

पंडित श्री राम शर्मा : मैं ने कोई बात ग़लत नहीं की.....

(Interruptions)

Mr. Chairman : Order, Order.

पंडित श्री राम शर्मा : मैं जानता चाहता था कि मैं देखूं कि मेरे challenge को accept करने वाला कौन है।

मुख्य मंत्री : मैं accept करता हूं। इस के बाद मैं अपना version दूंगा।

पण्डित श्री राम शर्मा : जब यहां तारीफों के अम्बार रखे जा रहे थे तो मैं कह रहा था कि कोई इस को accept.....

सभापति महोदय : इस के बाद उनका version आ जायेगा।

पण्डित श्री राम शर्मा : इस में कोई घबराने की बात नहीं। जब यह चीजें कही गईं, सराहनीय सफलता, commendable success तो आखिर Opposition को भी कुछ कहना चाहिये.....

(आवाज़ें : कहिये, कहिये खूब कहिये।)

जो मैम्बरान कुछ पूछना चाहें उन को खुली छट्टी है, लेकिन चेयरमैन साहिब, इन को बीच में बोलने का इस तरह से क्या अधिकार है?

Mr. Chairman : Please carry on.

पण्डित श्री राम शर्मा : ज्यादा तफसील में न जा कर मैं तीसरा वाक्या जो फीरोज़पुर जेल के अन्दर हुआ वह तो हाई कोर्ट के जज की रिपोर्ट से वाज़िह हो चुका। और इस के बाद अभी जो जालंधर में वाक्या हुआ उस के लिये मुझे खुशी है कि मंत्री जी ने यह कहा था कि फौरन इस की रिपोर्ट शाया होने पर अमल होगा। मैं फिर यह कहना चाहता हूं कि अगर इस पर वैसे ही अमल होना है जैसे कि फीरोज़पुर की तहकीकात पर हुआ तो सोचना पड़ेगा क्योंकि जहां तक फीरोज़पुर के जेल के वाक्यात का ताल्लुक है मैं कहना चाहता हूं कि उस की जब रिपोर्ट शाया हुई तो पता चला कि हाई कोर्ट के जज ने खुद लिखा है कि हिन्दुस्तान की History में unprecedented है। अंग्रेज भी राज कर गये यहां पर पौने दो सौ वर्ष और अब उस के बाद और पार्टियों का भी राज आया जिन से ताल्लुक रखने वाले भाई इसी ईवान में मौजूद हैं और जानते हैं कि ऐसा कभी नहीं हुआ। यह unprecedented incident है और ऐसा Political तहरीक में नहीं हुआ। उस की रिपोर्ट भी एक मुद्दत के बाद शाया की गई थी तो मैं इस जालन्धर के वाक्यात में भी कहना चाहता हूं कि कहीं उस की कार्रवाई पर इसी तरह का अमल न हो।

तो मैं कह रहा था कि Law and Order का पंजाब में क्या हाल है। मैं आप को एक ऐसे शरस का हवाला देना चाहता हूं जो कि इस Legislature में नहीं

[पंडित श्री राम शर्मा]

अब मैं गुड़गांव जिले का जिक्र करता हूं जहां से हमारे वजीर पब्लिक वर्क्स आए हैं। जब 1957 में elections हुए तो गुड़गांव Sub-Jail में कैदियों ने महज इतनी बात कही थी कि हमें आटा वगैरह खराब मिलता है। इस पर उन को इतनी बुरी तरह मारा गया कि कुछ कैदियों के हाथ पांव टूटे पड़े हैं। जब I.G. Prisons वहां गए तो वहां से उन जखमी कैदियों को पलबल जेल में भेज दिया गया और जब I.G. Prisons दौरे से लौट आए तो उन कैदियों को फिर गुड़गांव Sub-Jail में ले आए। चेयरमैन साहिब, यह तो मैं ने Jail की बाबत बताया है।

इस के इलावा एक और जरूरी चीज है जो मैं अर्ज करना चाहता हूं। वह यह है कि आजकल यह आम कायदा बन गया है कि पुलिस स्टेशन में अगर कोई Report दर्ज कराने के लिए जाए तो वह हरगिज नह लिखी जाती। अंगरेजों की हुकूमत में पैसे वगैरह ले कर यह काम हो जाता था मगर आज यह एक आम बात है कि Police Report नहीं लिखती। मैं कहता हूं कि मेरी अपनी Jeep चोर ले गए थे और वह Police की मदद से और कुछ हमारी अपनी कोशिश से मिल तो गई थी मगर उस की 7/8 दिन तक किसी ने Report नहीं लिखी। मैं पूछता हूं कि जब यह आम कायदा बन गया है कि Police किसी की Report नहीं लिखती तो फिर आदादोशुमार कैसे आ जाते हैं कि इतनी चोरियां पकड़ीं, इतने murder trace किए और यह किया और वह किया। इस से साफ जाहिर होता है कि पुलिस अपनी अपनी duty को ठीक तरीके से सरअंजाम नहीं देती। अब मैं इस से आगे चलता हूं। एक और बड़ी खतरनाक चीज है जो पुलिस कर रही है। पिछले दिनों जब पंजाब के अंदर lawlessness फैली हुई थी तो Government के दिमाग में यह आया कि law and order को काबू में रखने के लिए जिन आदमियों पर शुभा हो उन को किसी तरीके से बुला कर गोली मार दो और उस के बाद कोई पिस्तौल वगैरह डाल कर show कर दो कि encounter में मारे गए हैं। हुकूमत के इशारे से हमारी पुलिस ने ऐसे बहुत से आदमी मार दिए हैं। जब हाऊस में कभी law and order के मुतालिक सवाल पूछा जाएगा तो वजीर साहिब पढ़ कर सुना देंगे "So many dacoits have been killed in encounter." मैं यहां पर बताना चाहता हूं कि रोहतक जिले में 20 आदमियों को घर से बुला कर बाहिर ले जा कर पुलिस ने गोली से मार दिया। इसी तरह रोहतक शहर के तीन गठकुतरो को जंगल में ले जा कर गोली से मार दिया गया। यह वहां का जिक्र है जहां से चौधरी लहरी सिंह जी आए हैं। तीन आदमियों को Sonapat से तीन मील के फासले पर लेजा कर गोली मार दी और कहा कि डाकू मार दिए हैं। मगर चेयरमैन साहिब, मैं यह कहना चाहता हूं.....

हाऊस में Opposition को कतई न बोलने दें और यह convention कायम कर दें तो मुझे उस में कोई एतराज नहीं ।

Minister for Finance : May I point out that the time for speeches was fixed at the suggestion of the Leader of the Opposition ?

पंडित श्री राम शर्मा : आप वह फिकरा भूल गए हैं जो आप ने उस वक्त कहा था । मेरा तो Chairman साहिब से ताल्लुक है ।

Mr. Chairman : You may carry on, please.

पंडित श्री राम शर्मा : अब, चेयरमैन साहिब, मैं law and order के मुताल्लिक आम हालात का थोड़ा सा जिक्र करता हूं । मैं यहां पर एक वह चीज बताना चाहता हूं जिस का movement से कोई ताल्लुक नहीं । आप सुनने के बाद हैरान होंगे कि यहां पर क्या हो रहा है । जिला हिसार के एक Police के Head Constable के घर चोरी हो गई । उस Head Constable ने Report दर्ज करवा दी । उस के बाद पुलिस ने कोशिश कर के एक आदमी को गिरफ्तार कर लिया । गिरफ्तारी के बाद उस आदमी ने Police की custody में बयान दिया कि साहिब यह काम तो मुझ से फलां फलां आदमी ने करवाया था और वह भी मेरे साथ है । इस पर Police ने उस आदमी को भी arrest कर लिया और मेरे ख्याल में यह बजा किया गया । उस वक्त पुलिस को यह मालूम नहीं था कि जिस आदमी को उन्होंने arrest किया है वह किस का आदमी है । वह आदमी Government of India के Secretariat के एक बहुत बड़े जिम्मेदार अफसर का Driver था । Police को यह बात पहले मालूम नहीं थी । बाद में जब उस की पहचान का पता लगा तो उस को छोड़ दिया गया । शायद उस को जमानत पर छोड़ा लिया गया क्योंकि पुलिस काम करते हुए उस हद तक पहुंच गई थी जहां उस को नहीं जाना चाहिए था । मेरा यह बताने का मतलब यह है कि यहां पर गरीब आदमियों के लिए और कानून है और बड़े बड़े आदमियों के लिए और कानून है । जो आदमी हुकूमत के मालिक हैं उन के लिए कानून अलहदा है । उस जुर्म से उस Driver को बचाने के लिए S.P., Hissar, ने यह लिख दिया कि पुलिस से गलती हो गई है । जिस आदमी की चोरी हुई थी उसे उस की चीजें वापिस दिलाने की बजाए उस को तंग किया जा रहा है और D.I.G. साहिब से उस की transfer का हुकम हो रहा है । आप गौर कीजिए कि यह कैसा इनसाफ है ।

चकबंदी तथा स्वास्थ्य मंत्री : आप क्या कहानी सुना रहे हैं ।

पंडित श्री राम शर्मा : मैं यह कहानी सुना रहा हूं कि जहां से आप तशरीफ लाए हैं, जहां पर जा बजा वजीर साहिब जाते रहे हैं वहां पर किस तरह से law and order चलता है और कैसे इन्साफ होता है । तो चेयरमैन साहिब अब वहां पर यह हो रहा है कि जिस ने चोरी की है उस को छोड़ दिया गया है और जिस की चोरी हुई है वह मुलजिम बना लिया गया है । पहले पुलिस अपनी कार्यवाही करती जा रही थी लेकिन बाद में सब मामला साफ कर दिया गया ।

[पंडित श्री राम शर्मा]

मामलों के अन्दर तमीज़ नहीं करेगी। यहां इस हाउस के एक आनरेबल मेम्बर साहिब के साथ मार-पीट का वाक्या हुआ है। अगर इस सिलसिला में कोई कार्यवाही न की गई तो जनाब क्या समझते हैं कि इस हाउस का कोई भी मेम्बर बमै आपके और चीफ मिनिस्टर के इन लोगों से safe है? हरगिज़ नहीं। आपको तो जनाब इस बात की शिकायत हो गई कि आप Secretariat में गए तो आपके साथ वह बदतमीज़ी के साथ पेश आए मगर आप ज़रा उस मेम्बर का दिल भी देखें जिस को पुलिस ने बंद कर के पीट डाला। जब आप की और हमारी यह हाज़त है तो आप ज़रा गौर फरमाएं कि एक ordinary आदमी की क्या गत बनती होगी। इसका मैंने इस लिए जिक्र किया है कि हमारे गवर्नर साहिब ने Address की इबतदाई बात खत्म होते ही तीसरे पैरा में यह बात शुरू कर दी कि पुलिस ने यह किया, वह किया। इतने डाकू मारे और इतने डाकू पकड़े वगैरह वगैरह। अब आप खुद फैसला करें और यह हाउस खुद इस बात को देखे...

Mr. Chairman: Please wind up now.

पंडित श्री राम शर्मा: मैं अब ज़्यादा वक्त नहीं लेता और खत्म करता हूं। मैं इस बात को यह कह कर खत्म करता हूं कि आपके पुलिस की तारीफ करने के बावजूद उस में रिश्तत भी जारी है और भी ऐसी बातें मौजूद हैं जो मैं ने बताई हैं और इनकी बरवक्त रोकथाम होनी चाहिए।

इसके इलावा मैं एक बात पटवारियों के मामला के बारे में भी कहना चाहता हूं। यह जो उनकी हड़ताल है और जो सारी चीज़ हो रही है यह एक unprecedented वाक्या है। इसकी मिसाल भी हिन्दुस्तान में तो क्या दूसरे मुल्कों में भी नहीं मिलती। यह पटवारी जो इस सरकार की नौकरी में हैं या इसके मुलजिम हैं इनकी तादाद कोई 13 हजार है। इन 13 हजार में से 4,225 तो 3 फरवरी तक गिरफ्तार हो कर जेलखाने की हवा खा रहे हैं, 5 हजार suspended हैं, दो हजार dismissed हैं और बाकी जो डेढ़ या पौने दो हजार का balance बचता है वह निहायत वफादारी के साथ इस गवर्नमेंट आलिया की ताबेदारी में हुक्म और जाबता बजा रहे हैं। मैं यह कहना चाहता हूं कि आप ने कहीं यह बात सुनी है पुरानी हिस्ट्री में—अंग्रेज़ों के राज में या मुगलों के अहद में या पठानों वगैरह के वक्त में या आजकल भी किसी मुल्क में कि जहां गवर्नमेंट के 13 हजार मुलाजिम हों और उन में से 90 या 95 फीसदी जेलखानों में डाल दिए जाएं और dismiss कर दिए जाएं? यह गलती किस की है और इस का शुक्रिया किस को अदा किया जाए? जब मैं जेल में था तो मैं ने एक उर्दू अखबार में यह खबर पढ़ी कि चौधरी सूरज मल ने पटवारियों के नाम पर चादर झाड़ दी। (हंसी)

चक्रबंदी तथा स्वास्थ्य मंत्री: क्या फरमाया जनाब ने?

चक्रबंदी तथा स्वास्थ्य मंत्री : On a point of order, Sir. पंडित जी ? क्या मैं एक बात पूछ लूं ? यह कब की बातें सुना रहे हैं आप ?

श्री लाल चन्द : On a point of order, Sir, क्या यह आपकी इजाजत के बगैर इस तरह पूछ सकते हैं ? इन्होंने अगर पूछना भी है तो आपकी इजाजत से ही पूछ सकते हैं ।

Mr. Chairman : He has given way.

पंडित श्री राम शर्मा : चेयरमैन साहिब, मैं यह गुजारिश करता हूं कि अगर किसी पैम्बर साहिब या वजीर साहिब के दिल में किसी प्रकार की शंका है तो जरूर पूछें, मैं बताने के लिए हाज़र हूं । हां, तो जनाब हमारे यह Health Minister साहिब—इनकी अपनी health तो खासी अच्छी हो गई है (हंसी) । यह पूछ रहे हैं कि यह कब की बात है । खूब पूछा ! मैं कहता हूं कि गवर्नमेंट हर महीने तो नहीं बदलती है । गवर्नमेंट तो एक continuous body (स्थायी चीज़) है और इसकी responsibility continuous (जिम्मेदारी जारी) रहती है । या तो फिर आप को आपस में यह फैसला करना चाहिए कि जब जाएं तो जिम्मेदारी भी साथ ले जाएं । या आप इनकार करें कि चौधरी साहिब के वक्त की बात है और वही जिम्मेदार हैं । जब चौधरी लहरी सिंह जी चले गए हैं.....

Shri Harbhagwan Maudgil. : On a point of order, Sir. Is it the responsibility of this Government if such things happened during the ministership of the Leader of the Opposition ?

पंडित श्री राम शर्मा : यह point of order है भी या नहीं मैं यह नहीं कह सकता मगर जो आदमी गवर्नमेंट में है उसकी जिम्मेदारी है । खैर यह बात तो बहुत देर की नहीं है और करीब की ही है । शायद यह उस वक्त की हो जब चौधरी सूरज मल जी का रुख इधर को हो चुका था (हंसी) । मैं अर्ज कर रहा था कि यह बात असूलन गलत है । इन तौर तरीकों के होते हुए हम law and order को ठीक नहीं कह सकते । मुझे चोर डाकुओं से कोई हमदर्दी नहीं है । मुझे हमदर्दी इस बात से है कि आया पंजाब में रूल जो है वह law का है या जंगल का है । अगर रूल जंगल का है तब तो बेशक आप ऐसी बातें करें, अगर यहां rule of law है तब ऐसा नहीं हो सकता । फिर करनाल में क्या हुआ ? वहां पर भी इसी तरीके से जहां तक मेरी इत्तलाह है एक डाकू या बुरा आदमी मारा गया और बाद में यह भी पता चला कि वह तो चीफ मिनिस्टर साहिब तक रसाई रखता था । यह चीज़ अखबारों में आई है और वहां से हम ने पढ़ी है और आप सब ने पढ़ा होगा । आखिर हुआ क्या ? वही जिसकी कि आपने पुलिस को आदत डाल दी है कि encounter बनाओ और मारो । जब यह हालत है तो वह बदमाशों में तमीज़ नहीं करेगी कि वह कौन है और किस का है । इसी तरह से अगर यह बात चलती रही तो थोड़े दिनों के बाद वह भले आदमी और बुरे आदमी में भी तमीज़ नहीं करेगी और फिर political

[पंडित श्री राम शर्मा]

5.00 p.m.

आखरी बात मैं यह अर्ज करना चाहता हूँ कि सूबे में ला एंड आर्डर की पोजीशन बहुत खराब है। सविमिज के अन्दर हालात बहुत खराब हैं। गवर्नमेंट को चाहिए कि वह इस lawlessness को दूर करे और एडमिनिस्ट्रेशन के अन्दर जो कुर्रप्शन है उसे दूर करें। अगर यह मिनिस्ट्री इन चन्द एक बातों में इसलाह कर देती है तो लोगों की बहुत सी शिकायतें दूर हो जाती हैं और एडमिनिस्ट्रेशन में काफी सुधार हो सकता है। गो हमारा अपोजीशन का काम तो फिर भी यही रहेगा लेकिन आप के पास इस मामला पर शिकायत नहीं होगी।

पेक्टर इस के कि मैं अपनी सीट पर बैठूँ, मैं मुख्य मन्त्री साहिब से गुज्जारिषा करूँगा कि श्री मौदगिल बहुत बोल रहे हैं, वह उनकी खिदमत का जखूर खयाल रखें।

श्री शेर सिंह (झर) : अध्यक्ष महोदय, आज इस माननीय सदन के समक्ष हमारे राज्यपाल महोदय के अभिभाषण के सम्बन्ध में जो धन्यवाद प्रस्ताव प्रस्तुत किया गया है उस पर विचार हो रहा है। अभी अभी हमारे सदन के माननीय सदस्य ने यह निवेदन किया है कि हमारी इस सरकार की कानून व्यवस्था का अगर हम हाल देखें जिस की इतनी प्रशंसा की है तो सारे पंजाब के लिए बड़ी लज्जाजनक बात होगी। अभी अभी बहू अकबरपुर का जिक्र हुआ तो हमारे भाई बहुत सटपटाये और मुख्य मन्त्री तो इस विषय पर चैलंज कबूल करने के लिए तैयार हो गए। शायद उन के दिमाग में जो वाक्या वहां हुआ उस की कोई और तसवीर हो। उन को इस बात का भरोसा नहीं कि इस देश की पार्लियामेंट और कांग्रेस पार्टी के सदस्य जिन्होंने फीरोजपुर जेल के सम्बन्ध में आंसू बहाए और उन्होंने अपना बयान भी दिया जो अखबारों में छपा और उस के बाद जब हाई कोर्ट के एक जज ने उस की जांच की और जांच की रिपोर्ट पेश की तो उस रिपोर्ट में यही नहीं बल्कि और बहुत सी बातें कहीं जोकि अपने बयान में नहीं दी थीं। श्री अल्लुराय शास्त्री ने बहु अकबरपुर के बारे में पब्लिक में और अखबार नवीसों को बयान दिया और उन जैसे चतुर और लायक आदमी पर आप भरोसा नहीं करते तो मैं आप का चैलंज कबूल करता हूँ कि आप जांच करवा लें और मैं बिला खौफ़ तरदीद यह कह देना चाहता हूँ कि आप श्री अल्लुराय शास्त्री जी के उस बयान पर यकीन नहीं करते जो उन्होंने अखबारों में दिया तो मैं आप का चैलंज कबूल करता हूँ। आप हाई कोर्ट का जज मुक़र्रर करके एनक्वायरी करवा लें। अगर हमारे मुख्य मन्त्री खुद इस गांव के अन्दर जाएं और लोगों से दरियाफ्त करें, लोगों की बातें सुनें.....

चकबंदी तथा स्वास्थ्य मंत्री : मैं गया हूँ।

प्रोफ़ेसर शेर सिंह : आप इस वाक्या से पहले गए हैं, बाद में नहीं गए।

चकबंदी तथा स्वास्थ्य मंत्री : पहले भी गया था, बाद में भी गया था।

प्रोफ़ेसर शेर सिंह : मुझे मालूम है कि आप पहले गए थे उस वक्त आप ने गांव वालों के साथ वायदा किया था कि सत्याग्रह में नहीं जाओगे तो इस्तेमाल होगा नहीं तो इस्तेमाल तोड़ दूंगा। तो गांव वालों ने जवाब दिया कि हम सत्याग्रह में अवश्य जायेंगे। उस के बाद आप ने कहा कि मैं नहीं तोड़ूंगा।

पंडित श्री राम शर्मा : फरमाया जनाब यह कि अखबारों में यह खबर निकली थी कि पटवारियों के नाम पर चौधरी सूरज मल ने चादर झाड़ दी (हंस)। मतलब यह कि आपके पास उनको देने के लिए कुछ भी नहीं। फिर आप लोगों ने इस पटवारियों के मामला को गवर्नमेंट के वकार को सवाल बना लिया है। मैं मुख्य मंत्री जी से अर्ज करूंगा कि वह इसे गवर्नमेंट के वकार का सवाल न बना कर इस मसला को हल करें। मुख्य मंत्री साहिब को इस बात का काफी तजरुबा भी है कि गवर्नमेंट का पब्लिक के सामने वकार का सवाल खड़ा नहीं होता। अगर गवर्नमेंट में और पब्लिक में झगड़ा हो तो गवर्नमेंट को ही reconciliation का कदम उठाना पड़ता है और उसको अपनी बात कुछ न कुछ छोड़नी ही पड़ती है। अगर आपको बहुत मजबूरियां हैं और बहुत तंग हैं तो इस तरह की पकड़ धकड़ का क्या फायदा? जिग तरह इन पटवारियों को बरखास्त किया है उसी तरह बाकी सब मुलजिमों के सामने भी अपनी चादर झाड़ दी कि जाओ भाई अपने २ घर हमारे पास कुछ नहीं। खैर मैं मुख्य मंत्री साहिब से कहूंगा कि उनको इस वकार के सवाल को छोड़ कर इन पटवारियों की बात सुननी चाहिए। फिर गवर्नमेंट कहती है कि क्या करें पैसे नहीं हैं। ठीक है वाकई पैसे नहीं हैं। मगर मैं कहता हूं कि अगर आपके यही तौर तरीके रहे और आपके अखराजात के यह अंदाज न रहे तो आपके पास जो है भी वह भी नहीं रहेगा आपके हां दो तीन जगह तो भारी फजूल खर्चियां होती हैं और वह गवर्नमेंट का लाखों नहीं करोड़ों रुपए खा जाते हैं। इन में एक तो आपका यह नहर का महकमा है और दूसरा P. W. D. का। इनके इलावा और भी कई इनके भाई-बन्धु महकमे होंगे। यह नहीं कि वह पब्लिक से नहीं खाते। उनसे खाने के साथ २ गवर्नमेंट का भी लाखों करोड़ों रुपया हज़म कर जाते हैं। इस तरह खाने के साथ २ दूसरी फजूल खर्चियां भी बहुत हो रही हैं। हमारे सरदार अजमेर सिंह जी ने खूब तरक्कियाती बातें बताई और कहीं कि बहुत तरक्की कर ली है। उधर हमारे चौधरी लहरी सिंह जी तो law and order की ही महिमा गाते जा रहे थे। मगर मैं कहता हूं कि भारी फजूल खर्चियां हो रही हैं और गवर्नमेंट का लाखों करोड़ों रुपया बरबाद हो रहा है। इन महकमों में काफी बचत की जा सकती है। वक्त आ गया है हमारी इस पार्टी के लिए कि जो असूल इसने शामिल किया है उस पर अमल करें। आप socialistic pattern of society के साथ मज़ाक न कीजिए। किसी सरकारी मुलाज़िम को 100 रुपया से कम नहीं मिलना चाहिए और एक हजार से ज्यादा नहीं मिलना चाहिए (Cheers) यह बात आप पहले पटवारियों से ही शुरू करें और इसके बाद फिर ऊपर वालों से शुरू करें। जब गवर्नमेंट और इस की services लोगों के सामने एक मिसाल पैदा न कर सकें और छोटे बड़े में 1 : 10 की proportion नहीं रख सकते हैं तो बाकी लोगों से आप किस बात की उम्मीद कर सकते हैं? इस लिए मैं कहता हूं कि रुपया बच सकता है। ऐसी बात नहीं कि रुपया न बचे।

[श्री शेर सिंह]

अंगूठा लगवा लिया और अखबार में निकलवा दिया कि माफी मांग ली। रोता हुआ आया वह, उसने कहा मैं मुंह दिखाने के लायक नहीं रहा। मुझे जबरदस्ती अंगूठा लगवा कर मुआफी मांगने पर मजबूर किया गया। अखबारों में निकल गया कि उस ने मुआफी मांग ली। अगले दिन वह फिर गया। यह अवस्था रही है। कानून की खूब मिट्टी पलीद की गई। हमारे ऊपर साम्प्रदायिकता का इलजाम लगाया जाता है। इस तरह की अवस्था थी पिछले पांच छः महीनों में। मैं ने आज तक हिसार में केन्द्रीय जाट सभा का नाम नहीं सुना। वजीर साहिब को मालूम होगा, शायद वह बना कर आए हों। पहले केन्द्रीय जाट सभा के नाम की कोई संस्था हिसार के अन्दर नहीं थी। (आवाजें हैं और थी)। वह कहाँ register हुई है? कहाँ है उस के कागज? उस के नाम से सरकार की तरफ से इश्तहार छपवाए गए और लगवाए गए। Dr. Gopi Chand Bhargava यहां मौजूद नहीं हैं इस वक्त, मैं ने उन से कहा कि रोहतक में जा कर देखें। Publicity Department के दफ्तर में केन्द्रीय जाट सभा के कागज पड़े हुए हैं, हजारों की तादाद में वह इश्तहार पड़े हुए हैं जो कि Publicity Department ने तकसीम किये अपने हाथ से। (पण्डित श्री राम शर्मा : लिखा क्या था उन में?) उन इश्तहारों में यह लिखा था कि जाट वजीर आजम बना है इस लिये बनियों और दूसरे लोगों ने यह सिलसिला उठाया है। बड़ी मुश्किल से आया है जाट राज ! (Interruptions) हमारे यहां एक अखबार है जाट गजट (Jat Gazette) सारी जिन्दगी वह अखबार फिरकापरस्ती का प्रचार करता रहा है और निहायत ही घटिया किस्म की फिरकापरस्ती का प्रचार करता रहा है वह अखबार अंग्रेज के राज्य में। उस अखबार की हजारों कापियां हमारी कांग्रेस सरकार आन्दोलन के दिनों में खरीदती थी और Publicity का महकमा उन को तकसीम करता था, बांटता था,। प्रचार यही होता था कि हमारे सामने तो फिरकापरस्ती का कोई सवाल नहीं है। हमें तो शर्म आती है कि जिस पार्टी के अन्दर हम भी रहे और आज भी उस के सिद्धान्तों को मानते हैं, उस के सिद्धान्तों से दूर नहीं गए (Interruptions) मैं यह निवेदन कर रहा था कि हम जो कह रहे हैं कि हमारे सामने मजहब का या और किसी चीज का सवाल नहीं है इस सरकार ने पिछले पांच छः महीनों में इतनी घटिया किस्म का प्रचार किया है—मैं ज्यादा तो कहना नहीं चाहता, लेकिन झूठ बोलने का सिलसिला इतना शुरू हुआ कि अगर राष्ट्रपिता की रूह सुन रही होगी तो इन को कोस रही होगी (Interruptions) मैं जालन्धर का किस्सा सुनाता हूं (Interruptions) एड्रेस में उन कामों का जिक्र है जोकि Development के किये गए हैं। उन की बहुत प्रशंसा हुई है। Regional Committees का जिक्र आया है। हमारा विचार था कि Committees बनेंगी तो उन के पास कुछ अधिकार होंगे वह कुछ काम कर सकेंगी लेकिन उन कमेटियों के चेयरमैन ऐसे बने हैं कि न तो उन के पास कोई कागज है, न कलम है और न ही दवात है....

उस के बाद आपने कहा कि अगर सत्याग्रह में भाग नहीं लेंगे तो गांव की मोरियां पक्की बदलवा दूंगा। अगर सत्याग्रह करेंगे तो नहीं बदलवाऊंगा लेकिन लोगों ने जवाब दिया कि हम सत्याग्रह अवश्य करेंगे तो बाद में आप ने कहा कि मोरी नहीं बदलवाऊंगा। (*Laughter*) यह हमारे मन्त्री महोदय की हालत है। आज अगर उन के अन्दर हिम्मत है तो वह उस गांव के अन्दर जाएं, उन की बात सुनें और बात सुन कर खुद ही फैसला कर लें कि आज अगर उन के अन्दर हिम्मत है तो वे लोगों को गवाहियां लें और देखें कि कितने ऐसे आदमी मिलते हैं जो उनकी बातों की तस्दीक करते हैं। मैं चैलेंज देता हूं कि कोई भी आदमी नहीं मिलेगा। आज अगर हिम्मत है तो ज्यूडीशियल एनक्वायरी करवा कर देख लें। मुख्य मन्त्री स्वयं जांच करवायें या किसी को भेजें लेकिन यह तरीका प्रजातन्त्र का नहीं जिस ढंग से कि आप आज चला रहे हैं। पच्चीस तीस आदमियों को लिटा कर पीटा जाय और एक बूढ़े आदमी को जिस के घुटनों में दर्द हो उठने को कहा जाए तो जब वह कहे कि मैं मजबूरन उठ नहीं सकता, उसे मूँछ से पकड़ कर उठाया जाए। अध्यक्ष महोदय, अन्दाज़ा लगाइए उस अवस्था का जब तीन महीने के बच्चे को बड़ी निर्ममता और कठोरता के साथ सड़क पर फैंक दिया जाए। यह दृश्य लोगों के सामने रखा गया है। इस प्रकार नृशंसता तथा क्रूरता का नग्न नृत्य वहां पर पुलिस द्वारा खेला गया। अध्यक्ष महोदय, आप ज़रा अनुमान लगाएं कि किस प्रकार अपने ही भाइयों के साथ अपने ही बच्चों और माताओं के साथ मानवता से शून्य व्यवहार किया गया। जब अपने ही भाइयों के हाथों लोगों के साथ इस प्रकार हृदयहीन व्यवहार हो तो मुझे यह कहने में संकोच नहीं कि ऐसी परिस्थिति में जनतन्त्र एक हास्यास्पद सी वस्तु बन कर रह जाता है। मैं अपने भाइयों से निःसंकोच कह देना चाहता हूं कि शासन के मद में चूर हो कर जनता के साथ ऐसा निर्मम तथा नृशंस व्यवहार करना कदाचित उचित नहीं। यह चीज़ आने जाने वाली है। एक दिन मन्त्री हैं तो कल नहीं होंगे लेकिन हृदयहीन हो कर कोई आदमी शासन नहीं कर सकता। शासन करते समय यह ठीक है सज़ा देनी पड़ती है, सख्ती भी करनी पड़ती है। लेकिन शासक का हृदय एक पिता का हृदय होता है दुश्मन का नहीं। हमारी सरकार का हृदय दुश्मन का हृदय है। उन्होंने ने जनता के साथ इस प्रकार का व्यवहार किया जैसे दुश्मन अपने दुश्मन के साथ करता है। इस प्रकार हृदयहीनता से काम करना निहायत शर्म की बात है, यह कोई श्रेयस्कर कार्य नहीं था। यह है पिछले दिनों की कानून व्यवस्था का एक दृश्य! मैं इस पर अधिक नहीं बोलना चाहता। लेकिन मुझे दुःख होता है कि पिछले पांच छः महीनों में कानून व्यवस्था की जो स्थिति हमारे प्रान्त में रही उसकी मिसाल कहीं नहीं मिलेगी। मेरे पास सत्तर साल का एक बूढ़ा सितम्बर के महीने में रोता हुआ आया और उस ने बयान दिया कि मैं सत्याग्रह करने के लिए गया तो मुझे पुलिस लाइन के अन्दर अलग कोठड़ी में बन्द कर दिया गया और आठ सिपाहियों ने मुझे पीटा कि तुम अपना नाम बताओ। मैंने अपना नाम बताने से इनकार किया लेकिन आखिर मजबूरन बता दिया तो उन्होंने ज़ब्रदस्ती हाथ पकड़ कर सफेद कागज़ पर

[ਸਰਦਾਰ ਹਰਚਰਨ ਸਿੰਘ]

ਐਨੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੋਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬੜੀ ਹੀ ਸਮਝ ਦੇ ਨਾਲ ਅਤੇ ਬੜੀ ਦਾਨਸ਼ਮੰਦੀ ਦੇ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਉਤੇ ਬਾਰਡਰ ਦਾ ਸੂਬਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਬੜੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਕੰਮ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਆਸ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇਸ ਸਾਲ ਵੀ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਕੰਮ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਬਹੁਤ ਵੰਗੀ ਹਾਲਤ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਪੈਪਸੂ। ਨਵੰਬਰ, 1956, ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਸੀ। ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ Address ਵਿਚ ਜਿਥੇ merger ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ ਉਥੇ ਪੈਪਸੂ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦਾ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਆਇਆ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਮੈਨੂੰ ਬੜੇ ਅਫਸੋਸ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੈਪਸੂ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਨਾਲ ਵੰਗਾ ਸਲੂਕ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ।

(At this stage Chaudhri Sri Chand, a member of the Panel of Chairmen occupied the Chair.)

ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਸਲੂਕ ਚੰਗਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਉਥੇ ਫਿਰ ਲੋਕ ਰੋਲਾ ਵੀ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ representations ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਇਕ ਇਨਸਾਨੀ ਕੰਮਜ਼ੋਰੀ ਹੈ ਕਿ ਚੁੱਕਿ ਇਥੋਂ ਵਾਲੇ ਉੱਚੀ position ਦੇ ਲੋਕ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਪੈਪਸੂ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਅੱਛਾ ਸਲੂਕ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਮੈਂ ਗੌਰਮਿੰਟ ਦੀ ਤਵਜ਼ੁਹ ਇਸ ਗਲ ਵਲ ਦਿਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਨਿਆਇਕ ਨਿਗਾਹ ਨਾਲ ਨਿਰਪੱਖ ਹੋ ਕੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ ਖਿਆਲਾਤ ਪੈਦਾ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਉਹ ਗੌਰਮਿੰਟ ਲਈ ਅੱਛਾ ਨਾਉਂ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਗੌਰਮਿੰਟ ਦੀ ਇਸ ਨਾਲ ਸ਼ਾਨ ਬਣੇਗੀ ਇਸ ਬਾਰੇ ਜੋ ਵੀ ਮਹਿਕਮਿਆਂ ਦੀ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਇਕਰਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਜੇ ਉਹ ਵੀ ਮੈਂਬਰ ਨਾ ਆਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਕਮੇਟੀ ਕੋਈ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਣ ਲਗੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਤਕਲੀਫਾਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਣ ਲਗੀ।

ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਸ ਸੂਬੇ ਦੇ law and order ਬਾਰੇ ਗਲ ਆਈ ਹੈ। ਇਸ ਉਤੇ ਕਾਫੀ ਬਹਿਸ ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਵਲੋਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਗਿਆ ਗਲਤੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਜਿਹੜੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਹੋ ਜਾਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਰੁਸਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਵੀ ਗਲਾਂ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਤਰੀਕੇ ਤੇ ਸੁਲਝਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹੋ ਕਿ border ਦੇ ਉਤੇ ਜਿਹੜੀ smuggling ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਉਸ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਬੜਾ ਬਦਨਾਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਇਸ smuggling ਦੇ ਨਾਲ ਜਿਥੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਇਤਨਾ ਭਾਰੀ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਥੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਚ ਜੋ ਸਿਲਸਿਲਾ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਵੀ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਦਬਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਦਬਾਇਆ ਜਾਂਦਾ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਖਾਸ ਤਰੀਕੇ ਦੇ ਨਾਲ, ਖਾਸ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰਕੇ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ।

Shri Harbhagwan Maudgil : On a point of order, Sir. Is it within the province of the Punjab Government to form the Regional Committees ? (*Interruptions*)

श्री शेर सिंह : जिस तरीके से Regional Committees न काम शुरू किया है कोई आशा नज़र नहीं आती कि वह कोई useful काम कर सकेंगी। Regional Committees के अधिकारों पर छापा नहीं मारना चाहिये। (*Interruptions*) यह जो बिजली और पानी का सिलसिला है, मैं अर्ज़ करूँ कि बिजली की हालत यह है कि रोहतक से एक S.D.O. कम कर दिया गया है। पानी के सम्बन्ध में Floods को रोकने के लिये एक XEN Rohtak के अन्दर लगाना था लेकिन वह भी नहीं लगाया गया। गुड़गांव स्कीम भी जिस पर 6 करोड़ रुपये खर्च होना था उस में कोई कार्यवाही नहीं की गई। रीवाड़ी की स्कीम भी ठण्डे बस्ते में डाल रखी है। Regional Committees के नाम पर हरियाने के साथ जो सलूक हुआ है आप उस का अन्दाज़ा लगाएं।

यह ख्याल था कि Regional Committees बनने से हरियाने को कुछ ज्यादा मिलेगा लेकिन जो स्कीमों पहले मंज़ूर हो चुकी थीं, जो कागज़ों पर मौजूद थीं और जिन के लिये रुपये भी मंज़ूर हो चुका था उन को भी अमल में नहीं लाया जा रहा। पहली बनी हुई Divisions और Sub-Divisions को भी तोड़ा जा रहा है। पुरानी मंज़ूर शुदा स्कीमों को भी रद्दी की टोकरी में फँका जा रहा है और नाम लिया जा रहा है हरियाने का, रीवाड़ी का, हिसार का और रोहतक का। गुड़गांव की 5 करोड़ रुपये वाली स्कीम को खटाई में डाल दिया है। रीवाड़ी की स्कीम को पीछे फँक दिया, Divisions की Divisions को तोड़ दिया। मैं निवेदन करना चाहता हूँ कि केवल हरियाना का नाम लेने से बात नहीं बनती उन को इन इलाकों के साथ इन्साफ़ करना चाहिये।

ਸਰਦਾਰ ਹਰਚਰਨ ਸਿੰਘ (ਮੁਕਤਸਰ) : ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਅਜ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਗਵਰਨਰ ਦੇ Address ਉਪਰ ਟੀਕਾ ਟਿਪਣੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਬੜੀ ਜਦੋਂ ਜਹਦ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਅੱਜ 11 ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਜਾਏ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਇਆਂ। ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਜਿਹੜਾ ਤਰੱਕੀ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗ੍ਰਾਮ ਹੈ ਦੇਸ਼ ਨੇ ਉਸ ਉੱਤੇ ਚਲਣਾ ਹੈ। ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਪਲੈਨ ਜਿਹੜੀ ਪੈਪਸੂ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ combined ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਉਪਰ 166 ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਹੋਣਾ ਹੈ। 1956-57 ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਉਪਰ 24 ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ 1957-58 ਵਿਚ 34 ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਖਰਚ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਇਸ ਸਾਲ ਵਿਚ ਖਰਚ ਕਰਨਾ ਹੈ ਉਹ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਾਫੀ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਜੇ ਇਹ ਰੁਪਿਆ ਠੀਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਬਹੁਤ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਦੂਸਰਿਆਂ ਸਾਰਿਆਂ ਸੂਬਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧ ਕੇ ਅਛੇ ਕੰਮ ਕਰਨੇ ਹਨ। ਬਾਰਡਰ ਦਾ ਸੂਬਾ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਸੂਬੇ ਦੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ

[ਸਰਦਾਰ ਹਰਚਰਨ ਸਿੰਘ]

ਅਤੇ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਜਾਂ ਹੋਰ ਵੀ low degree ਦੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਕਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਅਗੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ? ਜਦ ਤਕ ਗੈਰਮਿੰਟ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤੇ ਨਿਗਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਜਿੰਨੀ ਦੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਖਿਆਲਾਤ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਜਿਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਕਿ ਹਕੂਮਤ ਬਨਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿੰਨੀ ਦੇਰ ਇਸ ਸਾਂਝੇ ਵਿਚ ਢਲੇ ਹੋਏ ਲੋਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਚੀਆਂ ਉਚੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਮੁਕਤਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਹੇਠਲਿਆਂ ਲਈ ਇਹ ਆਦਰਸ਼ ਸਥਾਪਤ ਕਰ ਸਕਣ ਉਤਨੀ ਦੇਰ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਸੂਬੇ ਨੇ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਚੁਣਿਆ ਹੈ; ਉਸ ਤਕ ਅਸੀਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦੇ । ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਕਈਆਂ ਜਗ੍ਹਾਂ ਤੇ ਬੜਾ ਅੱਡਾ ਕੰਮ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਈਆਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਸਾਡੇ ਅਫਸਰ ਅਜਿਹੇ ਹਨ—ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦਿਲੋਂ ਦਿਮਾਗ ਉਤੇ ਇਹ ਗਲ ਬਿਠਾ ਲਈ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਮੁਲਕ ਨੂੰ ਅਗੇ ਲੈ ਜਾਣਾ ਹੈ । ਉਹ ਕਿਉਂ ਨਾ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਬਨਣ ? ਉਹ ਲਾਇਕ ਅਫਸਰ ਹਨ, ਸਮਝਦਾਰ ਹਨ । ਅੱਜ ਹਰ ਇਕ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਇਹ ਉਮੰਗ ਹੈ । ਪਰ ਇਹ ਭਾਵ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਅਫਸਰਾਂ ਵਿਚ ਹੋਵੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਥਾਂ ਵਿਚ ਸਤਿਆ ਹੈ: ਜੇ ਚੰਗੇ ਲਿਖੇ ਪੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਸਿਆਣੇ ਹਨ, ਲਗਨ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕੰਮ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਗੇ ਲੈ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਮੁਲਕ ਜ਼ਰੂਰ ਤਰੱਕੀ ਵਲ ਚੌਕੜਿਆਂ ਭਰ ਭਰ ਕੇ ਅਗੇ ਵਧ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਜੇ ਅਜ ਵੀ ਉਹ ਲੋਕ ਠੀਕ ਤਰੀਕੇ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾ ਚਲਣਗੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਮੁਲਕ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਹੋਵੇਗੀ । ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਾਡੇ ਅਫਸਰ ਅੱਡੇ ਹਨ ਔਰ ਸਲਾਘਾਯੋਗ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਸਦੇ ਨਤੀਜੇ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਅੱਜ ਤੁਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹੋ ਕਿ ਕਿੰਨੇ blocks ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਬਣ ਗਏ ਹਨ । ਫਿਰ ਵੀ ਇਸ ਪਾਸੇ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ । ਤੁਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹੋ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਲਾਕਾਂ ਉਤੇ ਸਿਤਨਾ ਰੁਪਿਆ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਤਨਾਂ ਹੀ ਰੁਪਿਆ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਕਠਾ ਕਰਕੇ ਦਿਤਾ ਹੈ । ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬੀ ਤਾਂ ਬੜੇ ਤਕੜੇ, ਸਿਆਣੇ ਅਤੇ ਬਹਾਦਰ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਸੀ ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨੀ ਹੈ । ਉਹ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਕਰਨਗੇ । ਇਸਦਾ ਇਕ ਸਬੂਤ ਇਹ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਬਲਾਕਾਂ ਵਿਚ ਰੁਪਿਆ ਇਕਠਾ ਕਰਕੇ ਕੰਮ ਦੇ ਤੌਰਨ ਵਿਚ ਬੜਾ ਸਲਾਘਾਯੋਗ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਕਈਆਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਪੰਜ ਸਤ ਸਾਲ ਪਹਿਲੇ ਕੋਈ ਪੁਛਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਅੱਜ ਬਹੁਤ ਬਿਹਤਰ ਹੋ ਗਈ ਹੈ । ਜਿਥੋਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਅਨਪੜ੍ਹਤਾ ਸੀ; ਜਿਥੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸ਼ਿਕਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਉਥੇ ਆਦਮੀਆਂ ਵਾਸਤੇ, ਔਰਤਾਂ ਵਾਸਤੇ, ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਸਤੇ, ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਤਾਲੀਮ ਦੇ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ । ਇਹ ਵਾਕਈ ਬੜਾ ਸਲਾਘਾਯੋਗ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ social ਨਿਜ਼ਾਮ ਨੂੰ, ਵਿਹਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬਦਲਕੇ ਚੰਗੇ ਪਾਸੇ ਲੈ ਜਾਣ ਦੇ ਉਪਰਾਲੇ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿਸਦੇ ਨਤੀਜੇ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਅੱਜ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਰਹਿਣ ਸਹਿਣ ਅੱਡਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਹ ਗੱਲ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਅਫਸਰ ਬੜਾ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਪਰ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਕਰ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਫਸਰ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਸੇਵਾ ਭਾਵ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਉਸ ਕੰਮ ਤੇ ਛਾਂਟ ਕੇ ਲਗਾਏ

ਅਗੇ ਚਲਕੇ ਪੈਰਾ ਨੰਬਰ ਪੰਜ ਵਿਚ corruption ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਵੀ Address ਵਿਚ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਰਸਮੀ ਗੱਲਾਂ ਕਹੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਪਰ ਅਸਲ ਵਿਚ ਹਾਲਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ corruption ਦਿਨ-ਬ-ਦਿਨ ਵਧ ਰਹੀ ਹੈ। ਹਰ ਮਹਿਕਮੇ ਵਿਚ ਹਰ ਜਗਾਹ ਇਹ ਅਜੇ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਮੈਂ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿੰਨੀ ਦੇਰ ਉਤੋਂ, ਜਿਥੋਂ ਕਿ ਸਾਰੀ ਹਕੂਮਤ ਚਲਦੀ ਹੈ ਠੀਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਨਾ ਹੋਵੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦੂਜੀਆਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਕ ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਨਾ ਰਖਣ ਤਦ ਤਕ ਇਹ corruption ਦੀ ਬੀਮਾਰੀ ਬੰਦ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਵਾਲੀ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਸਾਡੇ ਸਾਰੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦੇ ਉਪਰਲੇ ਅਤੇ incharge ਅਫਸਰ ਠੀਕ ਹੋਣ ਤਾਂ ਕੋਈ ਕਾਫ਼ਨ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਠਲੇ ਅਫਸਰ ਠੀਕ ਹੋਣ। ਜੇ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਆਪਣੇ ਸੂਬੇ ਦੇ ੧੮ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਅਜਿਹੇ ੧੮ ਅਫਸਰ ਚੁਣ ਲਵੇ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਕ ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਸਕਣ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਦੂਜੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਉਪਰ ਚੰਗਾ ਅਸਰ ਪਵੇਗਾ ਤੇ ਉਹ ਬੀਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ, ਪੂਰੀ ਲਗਨ ਤੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨਗੇ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ--ਬੜਾ ਦੁਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਈਆਂ ਜ਼ਗ੍ਹਾਂ ਤੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦੇ ਜਿਹੜੇ Heads of the Department ਹਨ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦੇ heads ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਅਤੇ ਦਿਮਾਗਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਨਕਸ਼ਾ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲਾ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਕੰਮ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਸਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਰੱਤੀ ਭਰ ਵੀ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਇਹ ਜੋ machinery ਹੈ ਜਿਤਨੀ ਦੇਰ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੌਮੀ ਖਿਆਲਾਤ ਦਾ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਜੋ ਅਸੂਲ ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਨੂੰ ਉਤਾਹ ਚੁੱਕਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖੇ ਹੋਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਘਟਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਤੁਸੀਂ ਯਾਦ ਰਖੋ ਕਿ ਇਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਸਫਲਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਣ ਲੱਗੀ [cheers from Opposition benches].

ਅੱਜ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨਸ਼ਾਬੰਦੀ ਦਾ ਇਕ ਖਾਸ ਪਰੋਗਰਾਮ ਹੈ, ਇਕ ਖਾਸ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਹੈ। ਆਪ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਕਿ ਸ਼ਰਾਬ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਹੋਰ ਭੈੜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਹਨ ਜੋ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਸਾਡੇ ਵੇਖਣ ਅਤੇ ਸੁਣਨ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਬੁਰਾਈਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਸਾਡਾ ਪਹਿਲਾ ਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਫਰਜ਼ ਹੈ। ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸ਼ਰਾਬ ਬੰਦੀ ਲਈ ਤੇ ਇਕ ਤਕੜੀ ਨੀਤੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸ਼ਰਾਬ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰਨ ਦਾ ਇਕ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਪਰੋਗਰਾਮ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਜੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇੰਨਾ ਇਕ ਹਕੀਕਤ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹਰ ਵਕਤ ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਵਿਚ ਮਖਸੂਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਦਿਨਾਂ ਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ੨੬ ਜਨਵਰੀ ਆਦਿ ਹਨ ਜਦੋਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ National festival ਮਨਾਉਂਦੇ ਹਾਂ ਇਹ ਉਸੇ ਆਪਣੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਚੀਜ਼ਾਂ ਕਰਨ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਹੀ ਸਮਝੋ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਸਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਦੂਜਿਆਂ ਤੇ ਪੈ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ administration ਅੱਛੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਇਤਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ cultural ਮੌਕਿਆਂ ਤੇ ਵੀ culture ਦੀ ਆੜ ਵਿਚ ਜੇ ਇਹ ਬਦਮਾਸ਼ੀ ਦੇ

[ਸਰਦਾਰ ਹਰਚਰਨ ਸਿੰਘ]

Revenue ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਕੰਮ ਹੈ ਇਹ ਜਲਦੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸਿਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਟਵਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਜਿਹੜੀ ਸਖਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਮੈਂ ਉਸ ਦੀ ਸਲਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਮੈਂ ਗੌਰਮਿੰਟ ਨੂੰ ਸਲਾਹ ਦਿਆਂਗਾ ਕਿ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਉਪਰ ਫੇਰ ਗੌਰ ਕਰਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ representatives ਨੂੰ ਫੇਰ ਬੁਲਾ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਜਾਏ ਕਿ ਇਹ ਸਾਡਾ programme ਹੈ ਤੇ ਕੁਝ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵੀ ਮੰਨੀ ਜਾਏ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮਸਲਾ ਸੁਲਝ ਸਕਦਾ ਹੈ। (ਘੰਟੀ)

ਸਮਾਪਤਿ ਸਹੋਦਯ : ਆਪ ਬਸ ਕਰੋ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੇ time ਸੁਕਰਰ ਨਹੀਂ ਕਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਸਰਦਾਰ ਹਰਚਰਨ ਸਿੰਘ: ਇਕ ਗੱਲ ਮੈਂ ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, agrarian reforms ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਕਹਿਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ agrarian reforms ਲਈ ਬੜੇ ਚੰਗੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ ਲੇਕਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਅਜੇ ਤਕ ਅਮਲ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਅੱਜ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕੀ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਨੂੰ ਅਮਲੀ ਜਾਮਾ ਨਹੀਂ ਪਹਿਨਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਗੌਰਮਿੰਟ ਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਅਮਲ ਕਰਨ ਲਈ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਕਦਮ ਉਠਾਏ। ਫਿਰ ਇਹ ਵੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਕੋ ਕਿਸਮ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਇਕੋ ਹੀ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਦੋ ਕਿਸਮ ਦੇ ਦੋ ਕਾਨੂੰਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਹ ਚਲਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

ਸਰਦਾਰ ਭਾਗ ਸਿੰਘ: On a point of order, Sir. ਅਗੇ ਆਪਣੇ ਹਾਊਸ ਦਾ ਇਹ ਰਿਵਾਜ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ Opposition ਦਾ ਇਕ ਮੈਂਬਰ ਬੋਲੇ ਤਾਂ Treasury Benches ਤੋਂ ਦੋ ਬੋਲਦੇ ਸਨ। ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੇਕਰ ਉਥੋਂ ਦੇ ਦੋ ਬੋਲਣ ਤਾਂ ਇਸ ਪਾਸਿਉਂ ਚਾਰ ਬੋਲਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਅੱਜ Opposition ਦੇ ਹੀ ਸਾਰੇ ਆਦਮੀ ਬੋਲ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ Treasury Benches ਵਲੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਬੋਲਣ ਦਿਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ। ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਬੇਇਨਸਾਫੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸੰਗਲ ਸੈਨ (ਰੋਹਤਕ) : ਅਧ്യਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ, ਸੋਮਵਾਰ ਦੇ ਦਿਨ ਪੰਜਾਬ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਸਹੋਦਯ ਨੇ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਸਮਾਸਦੀਆਂ ਦੇ ਸਾਮਨੇ ਅਪਣਾ ਭਾਸ਼ਣ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਭਾਸ਼ਣ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨੇ ਦੇ ਪੜ੍ਹਾਤਾਂ ਤੋਂ ਏਸਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਾਨੀ ਪੰਜਾਬ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਜੋ ਹੈ ਉਸ ਮੇਂ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਪਰਿਵਰਤਨ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਖੇਤ ਅਬ ਪਾਨੀ ਸੇ ਸਹਰੂਮ ਨਹੀਂ ਰਹੇ, ਚਾਰੀਂ ਆਰ ਹਰਿਆਲੀ ਹੀ ਹਰਿਆਲੀ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਨ ਦੇ ਇਸ ਸੋਟੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਕਾਗਜ਼ ਪਰ ਲਘੇ ਹੁਏ ਭਾਸ਼ਣ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕਰ ਏਸਾ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਬ ਪੰਜਾਬ ਮੇਂ ਕੋਈ ਏਸਾ ਗਰਾਮ ਨਹੀਂ ਰਹਾ ਜਹਾਂ ਸੂਰ੍ਯ ਭਗਵਾਨ ਦੇ ਅਸਤ ਹੋ ਜਾਨੇ ਦੇ ਪੜ੍ਹਾਤਾਂ ਬਿਜਲੀ ਨ ਜਗਮਗਾਤੀ ਹੋ। ਇਸ ਭਾਸ਼ਣ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨੇ ਦੇ ਪੜ੍ਹਾਤਾਂ ਏਸਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਤਾ ਹੈ ਕਿ ਅਬ ਪੰਜਾਬ ਮੇਂ ਕੋਈ ਸ਼ਿਸ਼ੂ, ਕੋਈ ਬਾਲਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੀ ਅਚਲੇ ਵਿਦਾਲਯ ਮੇਂ ਸ਼ਿਕਸ਼ਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨ ਕਰ ਰਹਾ ਹੋ, ਉਨ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨੇ ਦੇ ਪੜ੍ਹਾਤਾਂ ਏਸਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਵਯੁਵਕੀਂ ਆਰ ਕਲਾ ਪ੍ਰਿਯ ਨਾਗਰਿਕੀਂ ਨੂੰ ਕਲਾ ਸਿਖਾਨੇ ਦੇ ਲਿਯੇ ਉਤਮ ਸੇ ਉਤਮ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਯੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹੈ..... ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਸਾਮਨੇ ਬੈਠੇ ਕੁਝ ਮਾਨਨੀਯ ਸਦਸ੍ਯ

ਜਾਣ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਕਿ ਅਸਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਬਦਲਣਾ ਹੈ, ਖਾਸ ਕਰ ਬਲਾਕਾਂ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀ ਸਕੀਮ Government of India ਅਤੇ Punjab Government ਨੇ ਮਿਲਕੇ ਚਾਲੂ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ਤਾਂ ਬੜੀ ਕਾਮਯਾਬੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਉਥੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਫਸਰ ਭੇਜਣੇ ਹਨ। ਉਥੇ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਟੀਮ ਦੇਣੀ ਹੈ। ਇਹ ਉਹ ਆਦਮੀ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਸਲਾਹਕਾਰ ਹੋਣ, agriculture ਬਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ expert opinion ਦੇ ਸਕਣ, Co-operatives ਬਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ guide ਕਰ ਸਕਣ। ਇਕ ਇਕ ਲਖ ਆਬਾਦੀ ਦਾ ਇਕ ਬਲਾਕ ਹੈ। ਇਸ ਕੰਮ ਨੂੰ guide ਅਤੇ organise ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਬੜੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਤੇ ਸਿਆਣਪ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ। ਪੰਜ ਸਾਲ ਦੀ ਸਕੀਮ ਹੇਠ ਅਸਾਂ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ blocks ਵਿਚ ਵੰਡ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਚੰਗੇ ਅਫਸਰ ਹੋਣਗੇ ਤਾਂ ਹੀ ਇਹ ਆਬਾਦੀ ਅਗਾਂਹ ਵਧ ਸਕੇਗੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀ ਛਾਂਟੀ ਵਿਚ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਬੜੀ ਸਮਝ ਦੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹਾਂ ਕਿ B.D.Os ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ blocks ਵਿਚ ਲਗਾਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ 2½ ਕਟੌਤ ਵਿਚੋਂ ੧੫੪ ਜਾਂ ੧੬੦ ਆਦਮੀ ਵੀ ਚੰਗੇ ਨਾ ਛਾਂਟੇ ਜਾ ਸਕੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਲੋਂ ਦਿਮਾਗ ਵਿਚ ਇਹ ਹੀ ਖਿਆਲ ਹੋਵੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤਰੱਕੀ ਵਲ ਅਗੇ ਲੈ ਜਾਣ ਲਈ ਨਿਰਸੁਆਰਥ ਭਾਵ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਸਾਡੀ ਬੜੀ ਗਲਤੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਹਨ ਅਤੇ revenue ਦੇ ਅਫਸਰ ਹਨ।

ਹੋਰ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਖਿਆਲਾਤ ਦੇ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਹਨ--ਮੇਰੇ ਵੇਖਣ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਜਗ੍ਹਾਂ ਤੇ ਕਈ ਆਦਮੀ ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਦੇ ਉਤੇ ਲਗੇ ਹੋਏ ਹਨ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਲਾ ਸਕਦੇ ਹਨ Co-operative Department ਦੇ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਈ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਮੈਨੂੰ ਕਈ ਦਫਾ ਮਿਲਣ ਦਾ ਇਤਫਾਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਅਗਾਂਹ ਨੂੰ ਵੀ ਤੁਸੀਂ agricultural farms ਬਨਾਉਣੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਚੰਗੇ ਅਫਸਰ ਛਾਂਟੀ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਵਡੇ ਅਫਸਰਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਸੀਂ ਪੰਚਾਇਤ ਰਾਜ ਕਾਇਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਸੂਲਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਛਾਂਟੀ ਅਸਾਂ ਕਰਨੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਬਿਹਤਰ ਤੋਂ ਬਿਹਤਰ ਆਦਮੀ ਲਿਆਏ ਜਾਣ। ਆਪ ਦੱਖੇ ਸਾਡੇ 18 ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ incharge ਜਿਹੜੇ D. C. ਹੋਣ ਉਹ ਬੜੇ ਚੰਗੇ ਹੋਣ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਲਾਕਾਂ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਚੰਗੇ ਚੰਗੇ B. D. O. ਲਾਈਏ ਜਿਹੜੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਅਗੇ ਚਲਾ ਸਕਣ। ਮੈਨੂੰ ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਆਣ ਵਾਲੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਦਮਾਂ ਤੇ ਚਲ ਕੇ ਅਸੀਂ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਸਕਾਂਗੇ।

ਇਕ ਗਲ ਮੈਂ ਪਟਵਾਰੀਆਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਕਹਿਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। (ਘੰਟੀ)

ਪਟਵਾਰੀਆਂ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਮੈਂ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿਣੀ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਹੜਤਾਲ ਦੇ ਹਕ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹਾਂ ਪਰ ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਅੰਦੋਲਨ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਮੈਂ ਇਸ ਉਪਰ ਬੜਾ ਸੋਚਿਆ ਹੈ ਇਸ ਵੇਲੇ ਤਕਰੀਬਨ 13 ਹਜ਼ਾਰ ਆਦਮੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਈਆਂ ਦੀ service ਦੋ ਦੋ ਸਾਲ ਦੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਕਈਆਂ ਦੀ ਚਾਰ, ਚਾਰ ਜਾਂ ਪੰਜ ਪੰਜ ਜਾਂ ਦਸ ਦਸ ਸਾਲ ਬਲਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵਧ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਬੜੇ experienced ਆਦਮੀ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੇਕਰ ਅਸੀਂ ਖੋਹ ਬੈਠੇ ਤਾਂ ਇਸ ਨਾਲ ਸੂਬੇ ਦਾ ਬਹੁਤ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਫੇਰ

[श्री मंगल सैन]

कर देखें तो सही कि इन्होंने क्या अत्याचार नहीं किये । जब हरियाना के अन्दर रोहतक जिले के नागरिकों ने इस सरकार की भाषा सम्बन्धी गलत नीति के खिलाफ आवाज़ उठाई और कहा कि हम पंजाबी पढ़ने के लिये तैयार नहीं तो इस सरकार की पुलिस की ओर से वहां के सम्मानित नागरिकों पर क्या २ अत्याचार नहीं ढाये गये । गांव में पुलिस का जा कर बैठ जाना और सारे गांव को इकट्ठा कर के कहना कि यहां से कोई सत्याग्रही नहीं जाना चाहिए । सत्याग्रही तैयार होते हैं, उन को वहीं पकड़ लिया जाता है, उन को जलील कर के बुरी तरह अपमानित किया जाता है । फिर सत्याग्रहियों ने जिस कानून को तोड़ा है उस के तहत action नहीं लिया जाता बल्कि उस से ज्यादा से ज्यादा आगे बढ़ कर इनसानियत सोझ सलूक किया जाता है । बिना किसी कारण सारे गांव के आदमियों को बुला लेना, पंचायत को बुला लेना, रिश्तेदारों को बुला लेना, ज़ब्रदस्ती बयानात पर अंगूठे लगवा लेना यह मामूली बातें हैं । और जो पुलिस के अफसरान वहां हैं वह परले दर्जे की फिरका-परस्ताना जहानियत के हैं । दो-दो लाख रुपए जुरमाने की बातें की गई हैं । अन्धेरगर्दी मचा रखी है इन्होंने । किसी को किसी किस्म का सफाई का मौका नहीं दिया जाता । आज पकड़ा, दूसरे ही दिन 500 रुपए जुरमाना कर दिया जाता है। वकील को बुलाने तक का मौका नहीं दिया जाता और वहीं Magistrates से orders ले आते हैं । हर तरीके से देहातियों को परेशान किया जाता रहा है । मासूम बच्चों और स्त्रियों पर लाठियां चलाई गई । इस House के सम्मानित सदस्य, Opposition के Leader ने सारी घटना House के सामने रखी । 5 अगस्त की घटना है जिस दिन मैं ने सत्याग्रह किया । चेयर-मैन साहिब, उस दिन निहत्थी जनता को पुलिस ने बुरी तरह से पीटा और बिला किसी कारण । हालांकि मैं ने एलान किया था कि शांति व्यवस्था भंग नहीं होगी फिर भी D.S.P. ने बेतहाशा लाठियां चलाई । एक आदमी अपनी दुकान पर बैठा है और पुलिस के सिपाही उस की दुकान से सामान उठा २ कर ले जाना शुरू कर देते हैं । वह कहता है कि आप बिना पैसे दिए सामान नहीं ले जा सकते । उस नौजवान को धरती पर डाल कर लाठियों से पीटा गया । वह कान से बहरा हो गया है और उस को लकवा मार गया है । यह है आज पंजाब की शान्ति की अवस्था जिस का वर्णन राज्यपाल ने किया है । मुझे दुख से कहना पड़ता है कि आज हमारे मुख्य मन्त्री परले दर्जे की साम्प्रदायिकता और agitation की बातें करते हैं । एक स्थान पर मुख्य मन्त्री जी ने कहा “अरे मैं तो जाट हूं और यह सत्याग्रह तो जाटों के खिलाफ बग़ावत है ।” पंजाब के अन्दर इस प्रकार के भाषण किए गए । मैं राज्यपाल महोदय तक यह बात पहुंचाना चाहता हूं कि अगर इसी तरह से आग से खेलते रहे तो पंजाब का भविष्य सुधर नहीं सकता । राज्य पाल महोदय ने जो शान्ति व्यवस्था की प्रशंसा की उस से मुझे बहुत ही कष्ट हुआ । प्रदेश की प्रगति के बड़े ही सुहावने और रंगीन चित्र खींचे गए । कहते हैं ग्रामीण जनता

अपना हाथ हिला रहे हैं पहले उन की सुन लें। (एक आवाज़ : वह कह रहे हैं कि कुछ समझ नहीं आ रहा।) जब वह बोलते हैं तो हमारे पत्ते भी कुछ नहीं पड़ता। (एक आवाज़ : उਦे उं अमीं बहिंदे उं कि इमीं दखते चे नाउ)।

इस लिए श्रीमान् जी मैं अर्ज करना चाहता हूँ कि Address को पढ़ने के पश्चात् ऐसा लगता है कि पंजाब के अन्दर सब सुख और शान्ति की व्यवस्था व्यापक है और यहां पंचशील का इतना प्रसार और प्रचार है कि वह प्रत्येक नागरिक के हृदय के अन्दर ही व्याप्त हो गया है और जियो और जीने दो के असूल पर पंजाब की जनता चल रही है और जो यहां की पुलिस के अफसरान हैं वे इतने भद्र हो चुके हैं कि अब वे पुराने तरीके छोड़ बैठे हैं। राज्यपाल महोदय ने अपने भाषण में बतलाया है कि अब वे अपराधियों को भी उपदेश दे कर सुलझे हुए नागरिक बना रहे हैं।

चेयरमैन साहिब, वास्तव में व्यवस्था इस के बिल्कुल विपरीत है। पंजाब के रहने वाले प्रत्येक नागरिक और देश से प्रेम रखने वाले नागरिक पंजाब के इस क्रूर शासन को जब देखते हैं तो उन का हृदय विदीर्ण हो जाता है। यदि वे अपने विचार के अनुसार किसी बात को ठीक समझते हैं और उसे सरकार से मनवाने के लिये शान्तिप्रिय रास्ते पर चलते हुए और बापू के बतलाये हुए मार्ग पर चल कर सत्याग्रह करना चाहते हैं तो पंचशील के असूल को मानने वाली सरकार की पुलिस ने उस निहत्थी जनता पर किस प्रकार से जुल्म ढाये और अत्याचार किये यह किस से छिपे हैं? हमारे प्रान्त की इस शानदार राजधानी के अन्दर ही पंजाब सरकार के Secretariat के सामने जब वे निहत्थे शान्तिप्रिय सत्याग्रही आते थे तो इस पुलिस की तरफ से जो जुल्म उन पर किये जाते थे वह किस से छिपे हैं? हमारे भद्र और पूज्य सन्यासियों को कड़ी धूप में किस प्रकार से घसीटा गया और उन का अपमान किया गया और हमारी इबादत गाह यानी आर्यसमाज मन्दिर को इन्हीं लोगों की पुलिस ने अपवित्र किया और भ्रष्ट किया और जो सज्जन वहां उपस्थित थे उन का अपमान किया यह तमाम बातें किस से छिपी हुई हैं? फिर यहीं पर ही इन को सबर नहीं आया। इसी सिलसिले में जब हमारी इस सभा के सम्मानित सदस्य श्री लाल चन्द सभवाल यहां अपना जत्था लेकर सत्याग्रह करने के लिये पहुंचे तो उन्हें स्टेशन पर पकड़ लिया गया और पहले उन्हें सारा दिन थाने में बिठाए रखा और फिर रात के तीन बजे यहां से ले जाया गया तो रास्ते में उन की बस का accident हुआ और वह सख्त जख्मी हो गये तो इन की पुलिस काफी देर तक तमाशा देखती रही और उन्हें डाक्टरों की सहायता देने के लिये कुछ न किया। फिर जब उन्हें वहां से पटियाला राजेन्द्र हस्पताल में ले जाया गया तो इन को मरने से बचाने के लिये जब एक नवयुवक ने अपना खून दिया तो इस पंचशील को मानने वाली सरकार ने उस नवयुवक को सिर्फ इसी लिये नज़रबन्द किया कि उस ने उन की जान बचाने के लिये खून क्यों दिया (आवाज़ें—Shame, shame) यह बापू का नाम लेने वाले इस तरह से सत्य से हंसी करते हैं। यह जरा अपना गिरेबान में नज़र डाल

[श्री मंगल सैन]

उस के लिए यह सारे ग्राम सेवक रखे गए हैं । (Shame, shame from Opposition benches.)

फिर चेयरमैन साहिब , गवर्नर साहिब ने अपने भाषण में (घंटी) जिक्र किया है कि हम तो पटवारियों की हालत को ठीक करते हैं परन्तु वह सुनने को तैयार नहीं हैं । यह बात ठीक नहीं है । मैं प्रबल शब्दों में आप के द्वारा गवर्नर साहिब को यह बात निवेदन करना चाहता हूं कि पटवारी शासन व्यवस्था के ढांचे का बड़ा भारी हिस्सा है । वह बेचारा खेती कितनी हुई, पानी कितना आया, बारिश कितनी हुई, ग्राम में राजनैतिक संघठनों की ओर से कितनी meetings हुई, कितने जन्म तथा मौतें हुई यह सारा हिसाब किताब उस बेचारे को रखना पड़ता है । उस एक आदमी पर इतना भारी उत्तरदायित्व हो और वह बेचारा पिस्ता हो तभी तो शोर मचाएगा । वरना किस का दिमाग खराब है कि जेल जाए । अगर उन की बात मान ली जाती तो वह सत्याग्रह क्यों करते । उन की बात मान ली जानी चाहिए ।

राओ गजराज सिंह (गुड़गांव) : श्रीमान् चेयरमैन साहिब, आज गवर्नर साहिब के Address पर बहस हो रही है । यह एक आईनी तरीका पर मौका होता है सरकार को अपनी पालिसी बताने का और Opposition को अपनी पालिसी के नुक्तानिगाह से इस पालिसी को देखने का और बहस करने का और इस Address को किसी की ज्ञात और शखसियत के साथ नहीं जोड़ा जा सकता । यह गवर्नर साहिब का Address किसी एक शख्स की पालिसी का इजहार नहीं । इस लिए इसे इस नुक्तानिगाह से देखना ठीक नहीं ।

मेरे कुछ साथियों ने ऐसी बातें कहीं हैं कि जिनका सम्बन्ध पालिसी से नहीं था । यह Address न तो कोई legislation है और न ही इसके द्वारा कोई enactment लाई जा रही है कि उस पर Opposition करने की जरूरत हो । बाकी जो हालात बताए गए हैं उनके बारे में एतराज तभी हो सकते थे जब कि यहां पर judiciary function न करती होती । हरेक के लिए जो कोई aggrieved हो अदालतें हैं मुकदमों को हाईकोर्ट और Supreme Court तक ले जाया जा सकता है । Commission और Enquiry Judges मौजूद हैं इस लिए हरेक incidence को यहां पर बताना मैं समझता हूं मुनासिब बात नहीं । हमें तो यह देखने की जरूरत है कि किन हालात में ऐसी बातें हुई । मैं इस के बारे में केवल दो एक अल्फाज कहना चाहता हूं ।

आज elections के नतीजा के तौर पर हरियाना प्रांत जिसमें अम्बाला डिवीजन और महेन्द्रगढ़ का जिला शामिल है उस ने जो judgement दी है वह काबले गौर है । शहरों में रहने वालों की तो शायद कभी कोई बात सुन ली जाए लेकिन देहात में रहने वाले आदमी को तो आदमी में शुमार नहीं किया जाता ।

सुखी हो रही है, चारों ओर हरियाली ही दिखाई देती है। भाखड़ा बांध है जो संसार में बेमिसाल example होगी और कहते हैं कि इस की दीवारें ऊंची उठती चली जा रही हैं। मगर मुझे दुख से कहना पड़ता है कि ज्यों २ भाखड़ा की दीवारें ऊंची उठती जा रही हैं त्यों २ प्रजातन्त्र की दीवारें हिलती दिखाई दे रही हैं। (राओ बीरेन्द्र सिंह : प्रजा ने कितनी वोटें दी हैं आप को ?) मैं उधर भी आने वाला हूं। मैं आप के कारनामे भी जानता हूं। यह प्रजातन्त्र के माननीय मंत्री tours निकालते हैं उन दिनों जब elections होते हैं। कभी फीरोजपुर का कभी फाजिलका, कभी रीवाड़ी कभी बल्लभगढ़। मगर क्या वहां पर बाद में नहीं जा सकते थे ? 7 फरवरी को या 9 को उन लोगों को किस बात का कष्ट था ? (आवाजें : Personal / Level पर discussion नहीं होनी चाहिए।) वेयरमैन साहिब, पंजाब की ग्रामीण जनता कहती है कि उस पर बहुत ज्यादा tax लगाए जा रहे हैं, हम यह बोझ बरदाश्त नहीं कर सकते। हिसार में अभी कल ही, D.C. की कोठी के सामने 5,000 किसानों ने ज़रदस्त demonstration की है और इस लिए की है कि हम यह betterment fees देने के लिए तैयार नहीं हैं। पहले ही हम water rates वगैरह देते हैं। अभी कल ही तो उन्होंने अपनी स्त्रियों के जेवर बेच कर धरती खरीदी है। यह टैक्स वह बरदाश्त नहीं कर सकते।

फिर ग्रामीण क्षेत्रों के विकास का वर्णन किया गया कि सड़कें बहुत बन गई हैं और और भी बनने वाली हैं। मुझे सिरसा तहसील में जाने का इतिहास हुआ। सिरसा से शनीया 11 मील का सफर है। यह सड़क योजना में कई बार आई है पर कोई अमल नहीं हुआ। होडल से हसनपुर की सड़क भी योजना में आती है परन्तु वह भी वैसे ही कच्ची ही पड़ी हुई है। कहा गया दिल्ली को बिजली दी है। मगर मैं पूछता हूं कि दिल्ली वालों को $1\frac{1}{2}$ आना फी यूनिट क्यों बिजली दी गई जबकि पंजाब की जनता को 5 आने unit दी गई है? रोहतक के एक सरमायादार को, जो corporation बना कर बैठा है, बिजली क्यों दी जाती है इसलिये कि वह मनमाने पैसे ले। इस तरह वह गरीब जनता का खून चूसता है। मैं आक्षेप नहीं लगाना चाहता परन्तु हो सकता है कि उस ने इन को थैलियां दी हों, इस लिए उस की रियायत करते हैं। मुझे पता तो नहीं मगर ऐसी वैसी बात जरूर है।

इसी प्रकार से भाषण के अन्दर कहा है कि जो Development Blocks हैं वह आगे को बढ़ रहे हैं, बड़े कामयाब हो रहे हैं। मैं सरकार के नोटिस में लाना चाहता हूं कि वह स्यासी दलबन्दी के वास्ते इस्तेमाल हो रहे हैं। यह ग्राम सेवक इस लिए नहीं हैं कि ग्रामीणों को guide कर सकें, नगर कैसे अच्छे रखे जा सकते हैं, नालियां साफ रखी जा सकती हैं। बीमार पशुओं को औषधि दे सकें बल्कि यह तो कांग्रेस का प्रचार करने के लिए हैं, एक दल का प्रचार करने के लिए हैं।

[राओ गजराज सिंह]

बरसों से चला आ रहा है । यह एक पालिसी का सवाल है । कांग्रेस गवर्नमेंट की पालिसी development की पालिसी है, ठीक है । लेकिन इस प्रांत के किसी हिस्से को development के क्षेत्र में रखा जाए और किसी को बाहर यह मेरी समझ से बाहर है । पालिसी तो यह होनी चाहिए कि किसी इलाके को बाहर न रखा जाए तो फिर क्यों इस इलाके को development के बाहर छोड़ा जाए

(एक माननीय सदस्य : यह आपका ज़िला है इस लिए ?)

मेरा ज़िला तो सारा पंजाब है । (प्रशंसा)

तो मैं सरकार के नोटिस में लाना चाहता हूं कि सन् 1927 से Gurgaon Tunnel की scheme मंजूर हुई है । फिर कई बार मिनिस्टर साहिब ने यकीन भी दिलाया है और मैं उन का मश्कूर हूं लेकिन कुछ अफसरान के इस पर बिगड़ने से काम अभी तक शुरू नहीं किया गया । हमारे चीफ इंजीनियर साहिब इस बात पर नाराज़ हो गए कि उन की जगह किसी और Engineer का नाम क्यों लिया गया है । आज इसे एक हर्फ से रद्द कर दिया गया है । हमारी एक करोड़ 16 लाख की स्कीम होते हुए भी यह कहा गया है कि बरसात के तीन महीनों में पानी देंगे जबकि देहात पहले ही पानी में डूबे हुए होते हैं । और उन्हें पानी की ज़रूरत नहीं होती ।

इस के बाद बांधों का सवाल आता है । बांधों का सवाल मौत और जीवन का सवाल होता है लेकिन इस का कोई इन्तज़ाम नहीं । Mohindergarh, Kangra और Gurgaon के ज़िले में इस की अशद ज़रूरत है । जब मैं District Board का Chairman था तो दो लाख की स्कीम तैयार करके Deputy Commissioner के हवाले कर दी । लेकिन यह हकीकत है कि Deputy Commissioner को अभी तक यह पता नहीं चलता कि यह किस वज़ीर साहिब का महकमा है । और आप सब जानते हैं कि दो लाख की रकूम में तो maintenance भी नहीं हो सकती ।

तीसरी चीज़ है electricity की supply । इस के बारे में सब छोटे बड़े अफसरान की पालिसी है कि पहले दिल्ली को cater करो और Gurgaon क्योंकि बाहर आता है इस लिए इसे बाद में बिजली दी जाएगी । लेकिन मैं आप को बता दूँ कि Gurgaon तो सोने की कान है वहां पर पहाड़ में Improved Grenide Stone है अगर बिजली वहां दी जाए तो इस stone को पीस कर लाखों रुपया कमाया जा सकता है और Gurgaon किसी का मोहताज नहीं रह सकता ।

फिर वहां पर Rally Bros ने monopoly ले रखी है । तीन चार heavy industry वालों ने वहां पर काम करने का निश्चय किया लेकिन

मेरे साथी जो एतराज करते हैं उन्हें पता होना चाहिए कि उनके बारे में पढ़े-लिखे तबके का judgement आज क्या है। हमारी पार्टी को 240 वोट मिले तो आर्य्य-समाज और हिन्दी रक्षा समिति वालों को केवल 10 वोट मिले। तो यह है उन लोगों के बारे में आम जनता का judgement 10 इस लिए अगर कोई एतराज करते हों तो किसी मुनासिब ढंग से किए जाएं।

यह ठीक है कि कहीं पर गवर्नमेंट भी गलती करती है और मिनिस्टर भी गलती करते हैं, मैं किसी पर जाती हमला नहीं करना चाहता। आप किसी भी पालिसी को assail कर सकते हैं लेकिन क्या मैं पूछ सकता हूं कि आप की पालिसी क्या है आप भी अपनी पालिसी को सामने लाइए। हमारी सरकार कहती है कि prohibition अच्छी है आप कहिए शराब पीना अच्छा है आप इसके लिए दलील दें कि आपका prohibition की पालिसी से इत्तफाक नहीं है। लेकिन महज criticism करना और वह भी बिना किसी पालिसी के जेब नहीं देता। इस किस्म की चीजें parliamentary democracy में जायज नहीं हैं। मेरे कई बुजुर्ग और काबिल साथी इस तरफ बैठे हैं और बहुत से उधर भी बैठे हैं इनमें बड़े बड़े लीडर भी हैं—Opposition में भी और सरकारी benches पर भी—(१) लिए मेरी सब से मौदबाना अर्ज है कि बहस का पैमाना ऊंचा होना चाहिए जबकि यहां पर इतने काबिल और मुद्दबर मेम्बर साहिबान बैठे हों तो यह देख कर अफसोस होता है कि बहस का पैमाना कितना नीचा है। Debate का level ऊंचा रखना ही पंजाब की शान है। कुछ बातें Opposition की तरफ से कही गई हैं मैं उनका तफसीलन जवाब और किसी मौके पर दूंगा। मैं तो यह चीज दोनों तरफ के मेम्बरान के नोटिस में लाना चाहता था कि Debate को ऊंचे पैमाने पर रखना चाहिए और criticism की बजाए हमें अपनी पालिसी के मुताल्लिक यहां पर अर्ज करनी चाहिए।

इसके साथ ही साथ मैं गवर्नमेंट के नोटिस में दो चीजें लाना चाहता हूं। पहली चीज यह है कि मौजूदा गवर्नमेंट की यह declared पालिसी है कि ज्यादा से ज्यादा इलाके के लिए Development हो और Development के जरिए खुशहाली हो food production में increase हो ताकि गरीब की मदद की जा सके लेकिन अब देखना है कि हालात क्या हैं, गवर्नमेंट को इस नुक्तानिगाह से देखना जरूरी है कि कहां तक खुशहाली का दौर दौरा है। फिर भाखड़ा डैम की बात कही गई है। इस पर गलत पैसा लगाया गया है यह बातें करने के लिए और बहुत सा वक्त आएगा। लेकिन जो सरकार की पालिसी है इस सारी development में उस के बारे में मैं चन्द बातें सरकार के नोटिस में लाना चाहता हूं।

कुछ बातें ऐसी हैं जो गवर्नर साहिब के Address में किसी हद तक मादूम पाई गई हैं। मैं अब उन का जिक्र करना चाहता हूं। Gurgaon, Kangra और Mohindergarh के इलाकों के साथ इम्त्याजी सलुक

[राओ गजराज सिंह]

तो अंग्रेजों का जमाना था उन की policy थी कि इस इलाका को backward रखा जाये। आजकल भी अफसोस से कहना पड़ता है कि जिन अफसरों से नाराजगी होती है उन को सजा देने के लिये गुड़गांव तबदील कर दिया जाता है। यह इलाका पहले ही backward है इसलिए मेरी अपील है कि इस तरह के बदनाम अफसरों को हमारे जिला में ना ठोंसा जाये।

यह जो address है इस में पंजाब में हो रही तरक्की का जिक्र है कि पंजाब तरक्की के रास्ता पर जा रहा है। जो भाई हो रही सफलता का जिक्र कर रहे हैं मैं उनका ध्यान इस बात की तरफ दिलाना चाहता हूं कि पंजाब में तरक्की के लिए पानी और बिजली यह दोनों चीजें लाजमी हैं। अगर आप चाहते हैं कि हमारा जिला भी तरक्की करे तो हमें भी यह दोनों चीजें मिलनी चाहियें। आखिर में मैं अर्ज करूंगा कि अगर criticism किया जाये तो वह अदादोशुमार से हो किसी और नुक्ता नज़र से नहीं होना चाहिये।

(At this stage Mr. Deputy Speaker occupied the Chair.)

मौलवी अब्दुल गनी डार (नूह) : जितना शानदार काम हमारी सरकार ने किया है, हमारे Governor साहिब इस हाउस के सामने रख चुके हैं। मेरे साथी चौधरी लहरी सिंह जी इस की तरफ काफी ध्यान दिला चुके हैं। मुझे आप के द्वारा Deputy Speaker साहिब, ऐसी खामियां सरकार के सामने रखनी हैं जिन का चर्चा मैं काफी अर्से से कर रहा हूं। इस हाउस में मुझे आये कोई 6 साल हो गये हैं और यह सातवां साल है। इस बात को मैं सातवीं बार फिर अर्ज करता हूं कि 11 साल हुए कि कुछ लोगों ने फिरका परस्ती के जजबा के तहत मेवांत भी उजाड़ दी। महात्मा गांधी जी ने हिम्मत करके गुड़गांव के मेयोज (Meos) को रोका। वे रुके लेकिन इस अफरातफरी में कई लोग घर छोड़ कर इधर उधर पनाह लेने चले गये। कुछ Services में थे और कुछ मिलों में काम करते थे। इन सब की जमीन और घर वगैरह उस वक्त मतरुका करार दे दिए गए। और मतरुका करार देने से पहले कोई कानूनी कार्रवाई न की अजब अंधेरगर्दी थी ! कई साल के बाद आखिर Government ने एक ऐसा कानून बनाया। और दफा 16 के तहत एक Restoration Order जारी किया गया। मैं हैरान हूं कि Governor साहिब ने इस बरसहा बरस का जिक्र तक नहीं किया। और न यह बताया कि जमीन और घरबार मौजूदा दफा नंबर सोलह का सर्टिफिकेट मिलने के बावजूद उन को क्यों नहीं दिये गये हैं। इस Restoration Order को हुए 3 साल हो गये हैं लेकिन आज तक उन को जमीन या घर नहीं मिले हालांकि इस का जिक्र हाउस में बार-बार आता है।

किस किस तरह सताते हैं यह बुत हमें निज़ाम

हम ऐसे हैं कि जैसे किसी का खुदा न हो

लेकिन मुसलमान होते हुए भी वह पंजाबी हैं, हम हिन्दुस्तानी हैं। उन के रसमोरिवाज डिण्टी स्पीकर साहिब हिन्दुओं की तरह हैं। वह हिन्दुओं की तरह

बिजली के न मिलने से वह काम न कर सक। अगर थोड़ी बिजली दी जाती तो Pearl Barley जैसी industries वहां पर कायम हो जातीं।

फिर वहां के लोगों ने 92 मील लम्बी सड़क अपनी जमीन देकर तमाम खर्च अपना दे कर बनाई। इन सड़कों के लिए एक पैसा भी गवर्नमेंट का नहीं लिया लेकिन अब वहां पर एक सरमायदार कहीं दूसरी जगह से आकर बैठ गया है और transport को अपने हाथ में लेने को फिक्र कर रहा है। चीफ़ मिनिस्टर-साहिब ने फरमाया कि Co-operative Basis पर route permits दिए जाएं। इस के बावजूद वह सरमायदार इस कोशिश में है कि गुड़गांव की ट्रांसपोर्ट उस के हाथ में हो। (वह कांग्रेसी होगा)।

वह सरमायदार कांग्रेस का नहीं जनसंघ के टिकट पर खड़ा हुआ था और अगर आप चाहें तो नाम भी बता सकता हूं। (सरकारी बैंचों की ओर से प्रशंसा) और आज वह ट्रांसपोर्ट का ठेकेदार बना बैठा है।

तो मैं गवर्नमेंट के नोटिस में यह बात लाना चाहता हूं कि development का basis ऐसा बनाया जाए कि जिस से सब इलाकों की development यकसां हो सके। और सही पैमाने पर हो अगर इन तीन जिलों को आप वह सहूलतें दें जो backward areas को दी जाती हैं और इन जिलों की development पर अगर सरकार थोड़ा खर्च करे तो यह जिले शायद बाकी जिलों से ज्यादा तरक्की कर सकें। यहां के लोग किसी भी हालत में बरसात के तीन महीनों में पानी लेने को तैयार नहीं। मैं खुद backward हूं और मेरा इलाका भी backward है इस लिए वहां पर जरूरियाते जिन्दगी तो जरूर मुहैया किए जाएं मिसाल के तौर पर लड़कों के लिए कालेज मंजूर हो। हैरानी तो इस बात की है कि इस इलाके के लोगों ने जमीन भी दी है और रुपया भी रखा है लेकिन कोई ध्यान नहीं दिया गया Engineering स्कूल के लिए हमारी जमीन की free offer है buildings offer करते हैं लेकिन कोई ध्यान नहीं दिया गया इस लिए मैं अर्ज करूंगा कि state economy के नुकता-निगाह से ख्याल करते हुए हमारे backward area की मदद होनी चाहिए और चन्द हमदर्दी के अल्फाज भी इस इलाके के बारे में कह देना चाहिए।

इन मामलों को देख कर इस बात की ओर खास ध्यान दिया जाए कि किस तरीके से सूबे में तरक्की हो यह नहीं कि हर साल इसी तरह कहते चले गए बल्कि यह लाजमी रखा जाए कि सूबे की तरक्की इस तरीके से की जाएगी और backward इलाकों की इस तरह। इसके लिए गवर्नमेंट के resources देख कर साबका वज़ीरों को भी और मौजूदा को भी सुझाव देने चाहिए।

आजकल जहां tube-wells की boring हो रही है वहां बइन्तहा पानी निकलता है। मैं ने इस के मुतल्लिक 20 वर्ष पहले कह दिया था कि आप boring करवायें इस जमीन के bed में पानी है। उस वक्त के कागज़ात मौजूद है मेरी चिट्ठियां देखी जा सकती हैं। मगर उस वक्त

6.00 p.m.

[मौलवी अब्दुल गनी डार]

उन को देते जहां कि जमीन बरबाद हो रही है । और ट्यूब-वेलज से स्टेट को फायदा पहुंचता । हम उसकी फिफ़ करें और इस बिजली का इस्तेमाल ज्यादा से ज्यादा करें ताकि जमीन बरबाद न हो ।

डिप्टी स्पीकर साहिब, मेरे दोस्त राव गजराज सिंह ने भी कहा कि जो आप बिजली बना रहे हैं क्या उस में गुड़गांव का हिस्सा नहीं है ।

आज 6 वर्ष हो गये । हर बजट में गुड़गांव के लिये टनल का और प्राजैक्ट्स का जिक्र होता है । और हमारे मौजूदा मिनिस्टर सरदार राड़ेवाला साहिब भी करेंगे लेकिन वाक्या यह है कि :—

खिलौने दे के बहलाया गया हूं ।

तमन्नाओं में उलझाया गया हूं ॥

कभी गुड़गांव की तरफ ख्याल नहीं किया गया । जब मैं पूछता हूं तो बताया जाता है कि गुड़गांव के हिसाब में 100 निकले या 700 कुछ आने निकले । इस तरह से इग्नोर कर देना शानदार हकूमत के लिये अच्छा नहीं है । वह इलाका कितना ही बेजबान हो कितना ही पस्मांदा हो लेकिन उनकी आवाज इनके कानों तक जरूर पहुंचनी चाहिये । जनाब कबला रफीअहमद साहिब किदवाई मरहूम ने तीन करोड़ रुपया इस लिए देना चाहा था कि गुड़गांव में टनल स्कीम को कामयाब बनाया जाए । जोकि मौजूदा सरकार ने ऐंड्रेस में गुड़गांव टनल स्कीम का कोई जिक्र नहीं किया है । मैं डिप्टी स्पीकर साहिब मानता हूं कि सरकार ने development के और irrigation व roads वगैरह के अच्छे अच्छे काम किये हैं लेकिन क्या वजह है कि एक आम वेइत्मीनानी है लोगों के अन्दर । बात यह है कि अफसर जिम्मेदारी लेने से घबराते हैं और काम ठीक से नहीं होता है । यही एक अंधेर मचा हुआ है । और मैं तो यहां तक कहूंगा कि मिनिस्टर तक भी आज बचा हुआ नहीं है । उस पर भी मुकदमा बनाने का दबाव डालने की कोशिश की जाती है किसी सरकार को यह शोभा नहीं देता कि मिनिस्टर साथी मिनिस्टर से ब्लैकमेल करे । हिसार जिला में एक साहिब जो 4 दफा मिनिस्टर रहे वह भी पुलिस के हाथ से नहीं बचे और उनके साथ यहां तक सलूक हुआ कि जो एक बड़े शैतान के साथ होना भी नाजायज़ है । जब वह सैक्रेटेरियट में जाने लगे तो पुलिस को इतनी जुरंत हुई कि उनसे कहा गया कि पहिले अपना पास दिखाइये । मैं ने अपनी ज़िन्दगी में कभी नहीं सुना कि एक M.L.A. को सैक्रेटेरियट में जाने के लिये पास बनवाने की जरूरत पड़ी हो ।

(Opposition की तरफ से shame, shame.)

आप लोग shame, shame कह कर मुझे उलझा नहीं सकते । आपकी भी बात करता हूं कि आपने एक गलत तहरीक चला कर लाखों रुपया पुलिस और जेलो पर खर्च करवाया है । उस वक्त ऐसी तहरीक लाते वक़्त shame, shame का ख्याल नहीं होता । मैं कहना चाहता हूं कि चाहे जन संघ के भाई हों चाहे और

दूसरे गोत में शादियां करते हैं। उनके अक्सर नाम भी आप की तरह हैं जैसे बारू सिंह। उनके रिवाज वह हैं जोकि पुराने राजपूतों के हैं। उनको इस तरह से ignore करना और गवर्नर साहिब से इन के हक में एक लफ्ज़ भी न कहलवाना बड़े अफसोस की बात है। यह अफसोस ही नहीं बल्कि किसी सरकार के लिये यह शोभा नहीं देता कि हजारों लोगों को इन की ज़मीनों से महरूम कर दिया जाये जिस के कि वह हकदार हैं और जिस के मुताल्लिक आर्डर भी जारी हो चुका है। 3 साल से मैं यह समझता हूं जिस को कि ignore नहीं किया जा सकता।

दूसरी बात जो मैं अर्ज़ करनी चाहता हूं वह उर्दू ज़बान के मुताल्लिक है। उर्दू ज़बान किसी मुसलमान के बाप की जायदाद नहीं है। हिन्दू, सिख, मुसलमान और ईसाई चारों ने मिलकर इसको जन्म दिया है और तरक्की दी है। मैं यह नहीं कहता कि यह अब सरकारी ज़बान है। सरकारी ज़बान पंजाबी और हिन्दी है लेकिन इस बात से इनकार नहीं किया जा सकता कि उर्दू ज़बान में एक बहुत बड़ी तादाद में बल्कि तमाम महकमों का बुनियादी रिकार्ड मौजूद है। जेलों का record, police record, माल और इशतेमाल और नहरों का तमाम record उर्दू ज़बान में मौजूद है। लेकिन इस को बिल्कुल ही ignore कर देना ठीक बात नहीं यहां तक कि Chief Minister साहिब ने भी पटवारियों के आन्दोलन के सिलसिला में यहां तक कह दिया कि अगर कोई पटवारी उम्मीदवार उर्दू ज़बान नहीं जानता तो भी मैं उन से काम चला लूंगा जो पंजाबी और हिन्दी जानते हैं। जिन को record देखना या उर्दू पढ़ना ही नहीं आता वह काम कैसे चला लेंगे। इस तरह इन ज़बान को ignore करना ठीक नहीं। इसी ज़बान का एक जलसा भी कुल हिन्द कानफ्रेंस की रस्म इफ्तताह एकदो दिन में पंडित जवाहर लाल जी नेहरू देहली में करने वाले हैं। हमारी State में जो इस ज़बान को खत्म करने की कोशिश की जा रही है वह इस State को और इस सरकार को शोभा नहीं देती। और ऐसा करना देश को हानि पहुंचाना है।

तीसरी अर्ज़ जो मैं करनी चाहता हूं वह है बिजली के मुताल्लिक। अभी राड़ेवाला साहिब ने फरमाया था कि जगह जगह बिजली सिपलाई हो रही है। अब शादियां बिजली की रोशनी में हो रही हैं, 300 गावों में बिजली दे दी गई है। लेकिन जहां तक मैं जानता हूं, Deputy Speaker साहिब हमारा करोड़ों रुपया Tube-wells पर लगा हुआ है और वह बंद पड़े हैं। यह इस लिये नहीं चलते क्योंकि इन को बिजली नहीं मिल रही है। यह मैं मानता हूं कि हम ने बड़ी तरक्की की है बड़ी-बड़ी नहरें खोदी हैं और भाखड़ा जैसा डैम बना कर वह काम किया है जिस पर कि इस ज़माने के मवररख फखर करेंगे। लेकिन यह कौन नहीं जानता कि सेम और सैलाब से हमारी ज़मीन का $\frac{1}{3}$ हिस्सा बरबाद हो गया है। बिजली जो पैदा होती है वह हम ने दी है देहली की। इसके इलावा यहां जो बिजली बनती वह हम ने पाकिस्तान को दी है। क्या यह ज़रूरी नहीं था कि हम बिजली

[ਸ਼ੈਲਕੀ ਅਬਦੁਲ ਹਾਨੀ ਡਾਰ]

ਹੂੰ ਕਿ ਸੇਰੀ ਸਰਕਾਰ ਕੇ ਕਾਨ ਪਰ 'ਤੋ ਜੂੰ ਰੋਗਨੀ ਚਾਹਿਏ । ਧਰ੍ਹ ਏਕ ਅਚੱਈ ਸਰਕਾਰ ਹੈ । ਇਸ ਕੇ ਕਾਮ ਕਾ ਫੰਗ ਏਸਾ ਹੋਨਾ ਚਾਹਿਏ ਕਿ ਅਗਰ ਕੋਈ officer ਨਾਜਾਯਜ਼ ਧਾ ਗੁਲਤ ਕਾਮ ਕਰਤਾ ਹੈ ਤੋ ਉਸ ਕੋ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਜਾਏ । ਮੈਂ ਕਹੁਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਅਗਰ ਏਕ ਮਿਨਿਸਟਰ ਜੋ ਅਬ ਸਾਬਿਕਾ ਮਿਨਿਸਟਰ ਹੈ ਨਹੀਂ ਬਚ ਸਕਾ ਤੋ ਕੋਈ ਵਜ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜੋ officer illegal ਕਾਮ ਕਰਤਾ ਹੈ ਉਸ ਕੋ ਸਜ਼ਾ ਨ ਦੀ ਜਾਏ । ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, District Development Committee ਨੇ meeting ਮੇਂ ਧਰ੍ਹ ਦਰਿਆਫਤ ਕਿਆ ਕਿ ਜ਼ਾਦੀਪੁਰ ਪੁਲਿਸ ਕੇਸ ਤੀਨ ਸਹੀਨੇ ਸੇ ਕਧੋਂ pending ਪਡਾ ਹੈ । ਉਸ ਕੇ ਸੁਤਾਲਿਕ ਹਮੇਂ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕਿ ਹਮਾਰੇ Chief Minister ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਖੁਦ ਹੁਕਮ ਦੇ ਕਰ ਸਫਲਰ ਸੁਲਜ਼ਮ ਕੇ ਵਾਰੰਟੋਂ ਕੋ ਰੋਕ ਕਰ ਇਸ ਕੇਸ ਕੋ pending ਰਖਵਾਧਾ ਹੁਆ ਹੈ । ਮੈਂ ਉਨ ਕੀ ਖਿਦਮਤ ਮੇਂ ਅਦਬ ਸੇ ਦਰਖਾਸਤ ਕਰਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਅਦਾਲਤੋਂ ਕੇ ਅਸ਼ਤਿਧਾਰਾਤ ਸੇ ਸਦਾਖਲਤ ਨਹੀਂ ਹੋਨੀ ਚਾਹਿਏ ।

ਭਗਤ ਗੁਰਾਂ ਦਾਸ ਹੰਸ (ਮੁਕੇਰੀਆਂ, ਰਿਜ਼ਰਵਡ) : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜਿਹੜਾ Address ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਮੁਤਲਿਕ ਕੁਝ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਮੈਂ ਤਾਲੀਮ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਤਾਲੀਮ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਹਾਲਤ ਚੰਗੀ ਹੈ । ਇਹ ਇਕ ਮੰਨੀ ਹੋਈ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਤਾਲੀਮ ਦੀ ਕਮੀ ਹੋਵੇ ਉਹ ਤਰੱਕੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ । ਸਾਡੀ ਮੌਜੂਦਾ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਕਾਂਗੜੇ ਔਰ ਮਹਿੰਦਰਗੜ੍ਹ ਵਿਚ ਅਠਵੀਂ ਜਮਾਤ ਤਕ ਜੋ free education ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਅਸੀਂ ਸਰਾਹਣਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਮਗਰ ਮੇਰਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਜੋ ਹੈ ਉਸਦੀ ਹਦ ਕੰਡੀ, ਦੇ ਰੋਪੜ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਕੇ ਸ਼ਿਵਾਲਕ ਦੇ ਨਾਲ ਜਾ ਲਗਦੀ ਹੈ ਇਹ ਸਾਰਾ ਪਹਾੜੀ ਇਲਾਕਾ ਹੈ ਉਥੋਂ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਬੜੀ ਖਰਾਬ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪੰਜਾਂ ਪੰਜਾਂ ਸੱਤਾਂ ਸੱਤਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਇਧਰ ਆ ਕੇ ਹੋਟਲਾਂ ਔਰ ਘਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚ 5 ਜਾਂ 6 ਰੁਪਏ ਮਹੀਨੇ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਦੀ ਬੜੀ ਲੋੜ ਹੈ । ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਾਂਗੜੇ ਅਤੇ ਮਹਿੰਦਰਗੜ੍ਹ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਨੂੰ ਰਿਆਇਤ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਉਹ ਰਿਆਇਤ ਮੇਰੇ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ ਵੀ, ਜਿਹੜਾ ਕੰਡੀ ਰੋਪੜ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਕੇ ਸ਼ਿਵਾਲਕ ਦੇ ਨਾਲ ਲਗਦਾ ਹੈ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਉਥੇ ਅਠਵੀਂ ਤਕ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਤਾਲੀਮ ਮੁਫਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ । ਉਹ ਇਲਾਕਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਗਰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਥਾਂ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਉਥੇ ਭੇਜਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਉਥੇ ਰਹਿਣਾ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ । ਮੈਂ ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਦਸਦਾ ਹਾਂ ਕਿ partition ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਈ Pakistan ਤੋਂ ਆਏ ਸਜਣਾਂ ਨੂੰ ਉਥੇ ਜ਼ਮੀਨਾਂ allot ਹੋਈਆਂ ਮਗਰ ਅਜ ਤਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਉਥੇ ਕਬਜ਼ਾ ਲੈਣ ਨਹੀਂ ਆਏ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਤੁਸੀਂ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਉ ਕਿ ਧੰਨ ਉਹ ਲੋਕ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਉਥੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਦਾਲਾਰਪੁਰ ਦੇ ਕੋਲ ਇਕ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਗਿਆ । ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉਥੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਬਾਤਾਂ ਕੀਤੀਆਂ । ਉਹ ਲੋਕ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡਾ ਦੇਸ਼ ਅਜ਼ਾਦ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਇਸ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਵੱਡੀ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ । ਅਸੀਂ ਵੋਟਾਂ ਤਾਂ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਹੀ ਪਾਉਣੀਆਂ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼

कोई हों, ऐसी तकरीरे चलाकर वह स्टेट को तबाही की तरफ ले जा रहे हैं।

(*Interruptions.*)

दूसरी बात पटवारियों की है। मैं कहता हूँ कि पटवारियों ने जो सत्याग्रह किया वह गलत था। आज देश बनाने का काम सिर्फ सरदार प्रताप सिंह कैरों का ही नहीं बल्कि हर एक पंजाबी का और हर एक हिन्दुस्तानी का है। लेकिन अगर उनसे भूल हुई तो मैं पंजाब सरकार से कहना चाहता हूँ कि अमूमन सब पटवारी भले और मेहनती हैं। उन्होंने सालों का काम महीनों में किया है। मैं अपनी सरकार से यह कहूँगा कि—

नशा पिला के गिराना तो सब को आता है,

मज्जा तो तब है कि गिरतों को थाम ले सकी।

अगर उन्होंने गलती भी की हो तो भी डिप्टी स्पीकर साहिब आप से और आप के द्वारा अपनी सरकार से अर्ज करना चाहता हूँ कि इन पर और स्टेट पर भी रहम फरमाएं और उन्हें उनका हक दे दें। आखिर वह हैं तो आपके ही। अगर हमारे Chief Minister साहिब माफ फरमाएं तो मैं कहूँगा कि बच्चा कितना ही नालायक हो उसे पनाह देना चाहिये। आप ने जैसे अपने बच्चे को दी है आप का उन के साथ भी वैसा ही अच्छा सलूक करना चाहिए जैसा कि अच्छी सरकार करती है। लेकिन मैं उन से कहना चाहता हूँ कि वह अपने सत्याग्रह को वापिस ले लें।

डिप्टी स्पीकर साहिब, मैं अर्ज करना चाहता हूँ कि जब मुलाजमों में, चाहे वह अफसर हो चाहे दूसरे, बेचैनी आ जाती है तो काम suffer करता है। डिप्टी स्पीकर साहिब, अभी ट्रक के नाजायज परमिटों का केस चला था तो उसमें देखिए क्या हुआ कि अफसरों में और सरकार में मतभेद हो गया। यह क्या हो जाता है? क्योंकि सरकार अपने सरकार होने का नाजायज फायदा उठाती है और वह काम करती है जो नहीं करना चाहिये। इसलिये अफसर छुट्टियां लेकर भागते हैं। गवर्नमेंट को चाहिये कि वह ऐसा रास्ता अख्तियार न करे जिस से अफसरों में और सरकार में मतभेद हो।

मैं छोटी सी अर्ज अपने हल्का नूह के बारे में करना चाहता हूँ। उस हल्के में डबल अलॉटमेंट 3, 3 जगह हुई। लोगों की ज़मीनें दयानतदार वर्कर्स ने अलॉट करा ली लेकिन सरकार पर अर्जीयों की बाँछार की और सरकार एक हद तक जागी। और हुक्म भेजा कि यह डबल allotment मनसूख करो। लेकिन S. D. O. ने हुक्म दबा रखा और बेईमानों को अपनी शरण में ले लिया तो जिन अफसरों को वहाँ ठोंसा हुआ है और जो पनाह लेते हैं वह हैं बड़े अफसर। मेरे हल्के में S. D. O. का राज है। वहाँ बहुत से जाली allotment हुए हैं जो S. D. O. ने दबाये रखी है। सरकार यह कहती है कि जो जाली allotment करवाये उसको सज़ा दी जाये और उन्हें पटे पर ज़मीन न दी जाये। तो सज़ा से ऐसे बड़े अफसर बच जाते हैं और गरीब पटवारी जो नाजायज करें जेलों में डाले जाते हैं। मतरूका ज़मीन से इसी तरह हजारों मन लकड़ी चुपके से काट ली गई लेकिन S. D. O. के कान पर जूँ तक नहीं रेंगी। लेकिन मैं कहता

[ਭਗਤ ਗੁਰਾਂ ਦਾਸਹੰਸ]

ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਖੜੇ ਹੋ ਸਕਣ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਹਰੀਜਨਾਂ ਲਈ ਐਮ. ਏ. ਤਕ ਤਾਲੀਮ ਮੁਫਤ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਕੋਈ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਸਾਨੂੰ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਕੋਈ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦਾ ਮੁੰਡਾ ਤਾਲੀਮ ਹਾਸਲ ਕਰਕੇ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨੌਕਰੀ ਲਈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਅਗਰ ਕਿਸੇ ਕਾਰਣ ਕਰਕੇ ਫਿਟ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਅਸਾਮੀ ਬਜਾਏ ਸ਼ਿਡਿਊਲਡ ਕਾਸਟ ਦੇ ਕਿਸੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਦੇਣ ਦੇ ਦੂਸਰਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਰੀਜ਼ਰਵ ਸੀਟ ਹੋਵੇ ਉਹ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਮਿਲਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਸਾਡੀ ਗੌਰਮਿੰਟ ਨੂੰ ਦੋਬਾਰਾ ਐਲਾਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਔਰ ਹਦਾਇਤਾਂ ਜਾਰੀ ਕਰਨੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਅਸਾਮੀ ਹਰੀਜਨਾਂ ਲਈ ਰੀਜ਼ਰਵ ਰੱਖੀ ਹੋਵੇ ਉਹ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਐਡਰੈਸ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਮੈਂ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਕਾਫ਼ੀ ਯਤਨ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਦੀ ਹਾਲਤ ਖਰਾਬ ਹੋਵੇ ਉਹ ਤਰੱਕੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਮੈਂ ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਕ ਆਦਮੀ ਦੇ ਘਰ ਦੋ ਪੁੱਤਰ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਚੰਗੀ ਸੁਸਾਈਟੀ ਵਿਚ ਪੈ ਜਾਵਾਂ ਹੈ ਔਰ ਉਹ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਦੂਸਰੇ ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਚਾਨਸਿਜ਼ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ ਔਰ ਉਹ ਵਿਚਾਰਾ ਪਿਛੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਠੀਕ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਸਾਡੀ ਹਾਲਤ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਵਿਚ ਤਰੱਕੀ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਔਰ ਦਬਾ ਕੇ ਰਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਅਸੀਂ ਪਿਛੇ ਰਹਿ ਗਏ ਸਾਂ।

(The Sabha then adjourned till 2. p.m. on Thursday the 13th February, 1958)

ਨਾਲ ਹਿਤ ਕਰਣ ਵਾਲੀ ਜਮਾਤ ਹੈ ਮਗਰ ਜਿਥੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪੀਣ ਵਾਸਤੇ ਪਾਣੀ ਨਾ ਮਿਲਦਾ ਹੋਵੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਕੀ ਜਿੰਦਗੀ ਹੈ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਤੁਸੀਂ ਸੁਣਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋਵੋਗੇ ਕਿ ਉਹ ਲੋਕ ਚਾਰ ਚਾਰ, ਪੰਜ ਪੰਜ ਮੀਲ ਤੋਂ ਜਾ ਕੇ ਇਕ ਗਾਗਰ ਪੀਣ ਵਾਲੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਲਿਆਉਂਦੇ ਹਨ ਔਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਏਸੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਹੀ ਜ਼ਾਇਆ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ Government ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਉਥੇ ਪੀਣ ਵਾਲੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਡਕਲੀਫ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ address ਦੇ ਵਿਚ ਭਾਖੜੇ ਅਤੇ ਗੰਗੂਵਾਲ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਭ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ backward ਰਖਿਆ ਸੀ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਥੋਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਲੜਾਈ ਲੜੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਸਾਡਾ ਦੇਸ਼ ਅਜ਼ਾਦ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਤਟਵ ਜ਼ਿਆਦਾ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵਕਤ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਬਾਗ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਮਗਰ ਅਜ ਉਥੇ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਘੇਰਾ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਪੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਥੇ ਪੰਜਾਂ ਸੱਤਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਅਰਸੇ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਸੜਕਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਹਨ ਔਰ ਉਸ ਦੀ ਉਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕ ਬੜੀ ਸਹਾਹਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਤਨਾ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੈ ਕਿ ਦੋ ਤਿੰਨ ਮੀਲ ਚਲਣ ਤੋਂ ਬਾਦ ਚੋ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਇਕ ਪਿੰਡ ਬਾਗੋਨਿਆਂ ਹੈ। ਉਥੋਂ ਇਕ ਚਸ਼ਮਾ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਉਸ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਕਾਫੀ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਥੇ ਦੋ ਦੋ ਢਾਈ ਢਾਈ ਫੁਟ ਪਾਣੀ ਜਮ੍ਹਾਂ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਪਿੰਡ ਬਰਬਾਦ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਕੁਛ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਐਡਰੈਸ ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ 202 ਲੱਖ ਰੁਪਿਆ ਦੂਸਰੇ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਪਲਾਨ ਦੇ ਵਿਚ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ। ਇਹ ਇਕ ਸਰਾਹਨਾ ਯੋਗ ਕਦਮ ਹੈ। ਕੋਈ ਉਹ ਵਕਤ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕਿ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਇਨਸਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਔਰ ਸਵਰਨ ਜਾਤੀ ਦਾ ਆਦਮੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਗਣ ਦਿੰਦਾ। ਅਜ ਸਾਡੀ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੂਸਰਿਆਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਔਰ ਜਿਹੜਾ ਛੂਤ ਛਾਤ ਦਾ ਭੇਦ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਹਰੀਜਨ ਪਹਿਲੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਜੂਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਮਝਦਾ ਉਹ ਅੱਜ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਜੂਨ ਮਿਲੀ ਹੈ ਔਰ ਮੈਂ ਵੀ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਹਰੇਕ ਕੰਮ ਦੇ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਸਾਡੀ ਗੈਰਮਿੰਟ ਨੇ ਬਹੁਤ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਪਰ ਅਜੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਤਨਾ ਕਿ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਜਿਹੜਾ ਰੁਪਿਆ ਸਾਡੀ ਸਟਕਾਰ ਨੇ ਦੂਸਰੇ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਪਲਾਨ ਦੇ ਵਿਚ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੇ ਉਤੇ ਖਰਚ ਕਰਨਾ ਹੈ ਮੈਂ ਉਸ ਦੀ ਸਰਾਹਨਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਮਗਰ ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਬਹੁਤ ਥੋੜਾ ਰੁਪਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਰਕਮ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਧਾ ਕੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਕਿ ਉਹ ਦੂਸਰਿਆਂ

[ਭਗਤ ਗੁਰਾਂ ਦਾਸਹੰਸ]

ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਖੜੇ ਹੋ ਸਕਣ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਹਰੀਜਨਾਂ ਲਈ ਐਮ. ਏ. ਤਕ ਤਾਲੀਮ ਮੁਫਤ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਕੋਈ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਸਾਨੂੰ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਕੋਈ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦਾ ਮੁੰਡਾ ਤਾਲੀਮ ਹਾਸਲ ਕਰਕੇ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨੌਕਰੀ ਲਈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਅਗਰ ਕਿਸੇ ਕਾਰਣ ਕਰਕੇ ਫਿਟ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਅਸਾਮੀ ਬਜਾਏ ਸ਼ਿਡਿਊਲਡ ਕਾਸਟ ਦੇ ਕਿਸੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਦੇਣ ਦੇ ਦੂਸਰਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਰੀਜ਼ਰਵ ਸੀਟ ਹੋਵੇ ਉਹ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਮਿਲਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਸਾਡੀ ਗੌਰਮਿੰਟ ਨੂੰ ਦੋਬਾਰਾ ਐਲਾਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਔਰ ਹਦਾਇਤਾਂ ਜਾਰੀ ਕਰਨੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਅਸਾਮੀ ਹਰੀਜਨਾਂ ਲਈ ਰੀਜ਼ਰਵ ਰੱਖੀ ਹੋਵੇ ਉਹ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਐਡਰੈਸ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਮੈਂ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੀ ਮਰਕਾਮ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਕਾਫ਼ੀ ਯਤਨ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਦੀ ਹਾਲਤ ਖਰਾਬ ਹੋਵੇ ਉਹ ਤਰੱਕੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਮੈਂ ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਕ ਆਦਮੀ ਦੇ ਘਰ ਦੋ ਪੁੱਤਰ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਚੰਗੀ ਸੁਸਾਈਟੀ ਵਿਚ ਪੈ ਜਾਵਾਂ ਹੈ ਔਰ ਉਹ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਦੂਸਰੇ ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਚਾਨਸਿਜ਼ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ ਔਰ ਉਹ ਵਿਚਾਰਾ ਪਿਛੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਠੀਕ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਸਾਡੀ ਹਾਲਤ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਵਿਚ ਤਰੱਕੀ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਔਰ ਦਬਾ ਕੇ ਰਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਅਸੀਂ ਪਿਛੇ ਰਹਿ ਗਏ ਸਾਂ।

(The Sabha then adjourned till 2. p.m. on Thursday the 13th February, 1958)

Punjab Vidhan Sabha

Debates

13th February, 1958

Vol. I—No. 3

OFFICIAL REPORT

CONTENTS

Thursday, 13th February, 1958

	PAGES
Starred Questions and Answers ..	(3)1
Unstarred Questions and Answers ..	(3)29
Announcement by the Secretary ..	(3)38
Bill(s) (Leave to introduce)—	
The Punjab Security of Land Tenures (Amendment)—1951 ..	(3)38
(Leave refused) ..	(3)43
Resolution Reg—	
Declaring 'Rai Sikhs' as Backward Community in the State ..	(3)43—91

CHANDIGARH

Printed by the Controller of Printing and Stationery, Punjab
1958

Price : Rs. 3.85 NP.

ERRATA

PUNJAB VIDHAN SABHA DEBATE, VOL. I, NO. 3,
DATED THE 13TH FEBRUARY, 1958.

<i>Read</i>	<i>For</i>	<i>On page</i>	<i>Line</i>
sugar	s gar	(3)5	6th from below
Jullundur	ullundur	(3)19	1
the	he	(3)22	last
ਦਸਣਗੇ	ਸਣ	(3)27	13
ਕੰਮ	ਕੰਮੀਂ	(3)28	8th from below
detailed	detaile	(3)30	2
was	wa	(3)30	2nd from below
STUDENTS	STUDLNTS	(3)33	12th from below
ਸਿਰਫ	ਸਿਹਫ	(3)41	5
ਕਰਨਾ	ਕਰਨ	(3)42	9
Chaudhri	Chaudhr	(3)44	9
ਜੱਦੀ	ਹਦੀ	(3)46	10th from below
ਰਾ	ਰਾਂਏ	(3)49	22
ਬੈਕਵਰਡ	ਬਕਵਰਡ	(3)59	1
tomorrow	1 omorrow	(3)91	17

11

pa

pt

0
C
i:
e

PUNJAB VIDHAN SABHA

Thursday, 13th February, 1958

*The Vidhan Sabha met in the Assembly Hall, Sector 10, at 2 p.m. of the Clock.
Mr. Speaker (Sardar Gurdial Singh Dhillon) in the Chair.*

STARRED QUESTIONS AND ANSWERS

BOMB EXPLOSION IN GURDWARA AT CHANDIGARH

*1224. Sardar Atma Singh : Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) the date and time when a bomb recently exploded in the Gurdwara at Chandigarh together with the damage done to life and property ;
- (b) whether the culprits responsible for the said bomb explosion have been traced out ; if so, their names and their home addresses together with the action, if any, taken against them ;
- (c) the steps being proposed to check such incidents in future ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) On 25th October, 1957, at about 8-15 p.m. No damage was done to the life and property. It, however, caused a small crack to the boundary wall of Gurdwara.

(b) No. However, a special staff of experienced C. I. D. and District Police Officers has been formed and the investigation is going on vigorously.

(c) As mentioned in (b) above Special Staff has been formed to trace out this and other such cases so that culprits responsible may be duly punished. Other preventive measures have also been taken, but it is not in the public interest to disclose their nature or to give details, as this would spoil their efficacy.

श्री बलराम दास टण्डन : क्या चीफ मिनिस्टर साहिब बतायेंगे कि इस सम्बन्ध में कुछ लोग पकड़े भी गए थे ?

मुख मंत्री : जी ।

श्री बलराम दास टण्डन : क्या चीफ मिनिस्टर साहिब उन की तादाद और वह तमाम अत्याचार जो पुलिस ने उन पर किये थे, बतलायेंगे ?

मुख मंत्री : मेरे धਿਆल दिच भाठजोग मै-घर तूँ दिस घाते नहीं पृढट' राहीदा बलकि मातुं धुलु के दितुं बेसां दा पडा कर लैट देहा राहीदा है ।

श्री बलराम दास टण्डन : क्या चीफ मिनिस्टर साहिब बतायेंगे कि जो लोग पकड़े गये थे और जिन को allege कर के पकड़ा गया था लेकिन उन पर कुछ साबत नहीं हो सका, उन को torture क्यों किया गया था ?

मुख मंत्री : उनुं नाल बृझ कीडा ही नहीं गिआ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਰੂਪ ਸਿੰਘ ਫੂਲ : ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਜੀ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਕੀ ਵੱਡਾ clear ਕਰਕੇ ਦੱਸਦੇ ਹੋਗੇ ਕਿ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਕਿਤਨਾ ਥਾ, ਦਸ ਰੁਪਏ ਦਾ ਥਾ, ੨੦ ਦਾ ਥਾ, ੫੦ ਦਾ ਥਾ ਜਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਦਾ ਥਾ ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਇਤਨਾ ਨੁਕਸਾਨ ਤਾਂ ਹੋਇਆ ਹੀ ਨਹੀਂ । ਸਿਰਫ boundary wall ਨੂੰ ਇਕ small crack ਹੋਇਆ ਸੀ ।

MURDERS AND DACOITIES IN SANGRUR DISTRICT

*1347. **Sardar Rajinder Singh** : Will the Chief Minister be pleased to state the total number of cases of murders and dacoities committed in Sangrur Tehsil (District Sangrur) during the year 1957 ?

Sardar Partap Singh Kairon : Nin cases of murder were reported from Tehsil Sangrur during 1957. There was no dacoity reported in this tehsil during 1957.

Of the reported cases of murder, 8 were traced and sent up for judicial trial, of which 3 ended in conviction and 1 in acquittal and 4 are pending trial in court. One case is under investigation with the Police.

ਸਰਦਾਰ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਜੀ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਇਹ ਕਿਤਨੀ ਦੇਰ ਵਿਚ ਲਭ ਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਹਾਲਾਂ ਤਕ ਨਹੀਂ ਲਭਿਆ ਜਾ ਸਕਿਆ ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਇਹ ਦਸਣਾ ਬੜਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਮੁਲਜ਼ਮ ਪਕੜਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਸਰ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦੇ । ਹਾਲਾਂ ਕਲ੍ਹ ਹੀ ਅਸੀਂ ਇਕ ਆਦਮੀ ਪਕੜਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ 30 murders ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਸਨ ।

ਸਰਦਾਰ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਕੋਈ ਹਿਦਾਇਤਾਂ ਹਨ ਕਿ ਇਤਨੀ ਦੇਰ ਦੇ ਵਿਚ ਵਿਚ ਜ਼ਰੂਰ ਮੁਜਰਮ ਲਭ ਲਏ ਜਾਣ ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਜੀ ਹਾਂ ਹਿਦਾਇਤਾਂ ਹਨ ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਤਨੀ ਦੇਰ ਵਿਚ ਮੁਲਜ਼ਮ ਜ਼ਰੂਰ ਪਕੜੇ ਜਾਣ । ਪਰ ਹਿਦਾਇਤਾਂ ਇਹ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਲਭ ਲਿਏ ਜਾਣ ਕਿਉਂਕਿ ਕਈ ਦਫਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਲਭਣਾ ਬੜਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਜੇ ਕਰ hon. Member ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਭਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਮਦਦ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨੂੰ welcome ਕਰਾਂਗੇ ।

Sardar Bhupinder Singh Mann : Will the Chief Minister be pleased to state as to how these figures of crime compare with the corresponding figures of the previous year ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਇਸ ਵੇਲੇ ਇਹ ਦਸਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ । ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਇਕ statement ਬਣਵਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਉਹ ਬਣ ਜਾਵੇਗੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਦਸ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

CLASS I OFFICERS OF EDUCATION DEPARTMENT

*1226. Sardar Atma Singh : Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) whether it is a fact that in accordance with Pepsu Government Gazette notification No. ED-E-16(35)53-C, dated 23rd September, 1954, Annexure I, the posts of Divisional Inspectors of Schools, Heads of the Department in Colleges and Director of Physical Education were shown as P. U. E. S., Class I ;
- (b) the names of Class I Officers of the erstwhile State of Pepsu placed in a separate group as an *ad hoc* decision referred to in reply to part (b) of Short Notice Question No. 636 answered on 15th June, 1957 ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Yes.

(b) The names of Class I Officers of the erstwhile State of Pepsu placed in a separate group, as an *ad hoc* decision to keep the entire Class I Service of the two States, in the scale of pay of Rs 350—1200, as equated, in a separate group are appended below:—

- (1) Dr. H. S. Dhillon.
- (2) Shri B. D. Batta.
- (3) Shri Balwant Singh.
- (4) Dr. Jaswant Singh.
- (5) Shri M. L. Khosla.
- (6) Dr. L. D. Mahajan.
- (7) Shri Goverdhan Lal.
- (8) Shri Nand Kishore Aggarwal.
- (9) Shri B. N. Chopra.
- (10) Shri A. S. Shante.

ਸਰਦਾਰ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ : ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਜੀ ਨੇ ਜਿਹੜੀ list ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਫਸਰਾਂ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਵੀ ਕੀ ਕੋਈ Divisional Inspector of Schools ਜਾਂ ਕੋਈ Head of the Department ਕਲਾਸ ਇਕ ਵਾਲਾ ਐਸਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ Class I ਦੀ ਬਜਾਏ Class II ਵਿਚ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ?

Mr. Speaker : This question, being hypothetical, does not arise.

ਸਰਦਾਰ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ ਸਵਾਲ ਦੇ ਪਾਰਟ 'A' ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਗੱਲ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਕੋਈ ਐਸੇ Heads of the Departments ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਲਿਸਟ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲਏ ਗਏ ?

Mr. Speaker : This is already given in the answer.

COLLECTION OF SALES TAX FROM IRON AND STEEL QUOTA-HOLDERS IN KARNAL DISTRICT

*1286. Shri Ram Piara : Will the Minister for Planning and Community Projects be pleased to state the total amount of Sales Tax collected from each

[Shri Ram Piara]

registered Iron and Steel Quota-holder of Karnal District during the years 1955-56, 1956-57 and from 1st April, 1957 to 31st January, 1958 ?

Dr. Gopi Chand Bhargava : The total amount of Sales Tax collected from the registered Iron and Steel Quota-holders in Karnal District is as under :—

<i>Period</i>	<i>Amount of tax collected</i>
	Rs
1955-56	.. 43,375.47
1956-57	.. 82,807.01
1st April, 1957 to 31st January, 1958	.. 48,896.93

चौधरी बलबीर सिंह : सवाल में each quota-holder के बारे में पूछा गया था लेकिन मंत्री जी ने करनाल के सारे quota-holders के Sales Tax का total बताया है । यह हरेक के बारे में individually बताया जाये ।

अध्यक्ष महोदय : Each quota-holder के बारे में यह इस्लाम नहीं दे सकते । As a matter of fact, I agreed that details need not be given. यह चीजें business men की confidential होती हैं । (He cannot supply information in regard to each quota-holder. As a matter of fact, I agreed that details need not be given, because these are confidential with the business-men.)

चौधरी बलबीर सिंह : इस में तो कोई चीज confidential नहीं है । यह तो Sales Tax का मामला है ।

मौलवी अब्दुल गनी डार : क्या वजीर साहिब बतायेंगे कि क्या यह ठीक है कि वहां का जो सब से ज्यादा qouta लेने वाला आदमी है उस ने सब से कम Sales Tax अदा किया है ?

मंत्री : मुझे उस का नाम बताइये । मैं दरियाफ्त कर के बता दूंगा ।

अध्यक्ष महोदय : यह सवाल ही नहीं बनता । (This question does not arise.)

पण्डित श्री राम शर्मा : क्या वजीर साहिब बतलायेंगे कि किसी individual को जो qouta मिलता है और जो वह गवर्नमेंट को Sales Tax अदा करता है तो क्या वह कोई ऐसी confidential बात हो जाती है जो हाऊस को बताई नहीं जा सकती ?

मंत्री : हरेक आदमी को जिस को State aid मिलती हो या उस स Sales Tax लिया जाता हो, यह उस के business के बारे में बतलाते हैं । यह गवर्नमेंट का काम नहीं कि वह उस के बारे में कुछ बतलाये ।

मौलवी अब्दुल गनी डार : क्या मिनिस्टर साहिब बतलायेंगे कि जिस आदमी ने सब से ज्यादा qouta ले रखा है क्या उस के खिलाफ कोई शिकायत आई है कि उस ने Sales Tax में चोरी की है ?

Mr. Speaker : I disallow it.

श्री लाल चन्द : मंत्री महोदय ने फरमाया है कि ऐसी चीज़ का बतलाना किसी individual के business को affect करता है इस-लिये यह नहीं बतलाया जा सकता । पर यह तो उस के private business के बारे में कहा जा सकता है न कि उस चीज़ के बारे में जो पब्लिक से ताल्लुक रखती हो । Rules में ऐसी कोई provision नहीं हो सकती ।

मंत्री : मैं नहीं कहता कि यह public interests के खिलाफ है ।

Mr. Speaker : I agree that it is in the public interest.

पण्डित श्री राम शर्मा : क्या वज़ीर साहिब बतलायेंगे कि जब किसी पार्टी की गवर्नमेंट qouta देती है तो क्या वह इस बात का लिहाज़ भी रखती है कि वह पार्टी कितना Sales Tax देती है ताकि गवर्नमेंट इस बात का अन्दाज़ा लगा सके कि वह Sales Tax की चोरी तो नहीं करती ?

मंत्री : Quota देता है Licensing Officer जो Industries Department का होता है और Sales Tax, realize करता है Excise and Taxation Department.

पण्डित श्री राम शर्मा : क्या यह दोनों महकमे इस मामले में कोई adjustment नहीं कर सकते जिस से उन को पता चले कि कोई कोटा लेने वाला tax की चोरी तो नहीं करता ?

मंत्री : इस की देख-भाल तो की जाती है और अगर यह मालूम हो कि किसी ने evasion किया है तो उस के खिलाफ action लिया जाता है ।

SECURITIES DEPOSITED BY DEPOT-HOLDERS OF FOODGRAINS, SUGAR, ETC., IN DISTRICT KANGRA

*1191. Shri Rup Singh Phul : Will the Minister for Finance be pleased to state—

(a) whether Government is aware of the fact that old securities deposited by the depot-holders of foodgrains, sugar, kerosene oil and cloth in Kangra District are still lying unreleased with the Food and Supplies Department ; if so, the number and the total amount of such securities ;

(b) the time by which Government proposes to release the said securities ?

Shri Mohan Lal : (a) Yes.

Number .. 145

Amount .. Rs 26,816.91 only.

(b) Every effort is being made to finalize the cases as early as possible. Some depositors have not yet claimed the refund.

Shri Rup Singh Phul : Will the Finance Minister be pleased to state the reasons for such a long delay in the release of the securities ?

Minister : The position is that some have not, as a matter of fact, made any application for the refund of their securities but I think the accounts are being verified. All the same, Government have issued instructions to the District Officer that the action on the applications should be expedited.

श्री रूप सिंह फूल : इतनी देर यह जो securities वापिस नहीं हुई और ज़िले की पसमान्दगी के पेशेनज़र, चूँकि गवर्नमेंट ने अपनी....

Mr. Speake : Well, this is not a supplementary question.

श्री रूप सिंह फूल : क्या इस Security पर interest दिया जाएगा ? (*Noise.*)

अध्यक्ष महोदय : Order please. आप का क्या सवाल है ? (What is the hon. Member's supplementary question ?)

Shri Rup Singh Phul : What were the reasons for the delay in the refund of securities ?

मंत्री : पहले supplementary के जवाब में मैं reasons तो अर्ज कर चुका हूँ। कुछ depositors थे जिन्होंने refund of securities के लिए apply ही नहीं किया था। दूसरे जो applications pending हैं, उन के accounts verify नहीं हुए।

श्री रूप सिंह फूल : जिन की applications आए हुए देर हो गई है क्या उन को उन के रुपये पर ब्याज दिया जाएगा ?

मंत्री : देर presume कर ली गई है, हुई नहीं।

पण्डित श्री राम शर्मा : क्या वज़ीर साहिब बतायेंगे कि इन applications को आए कितनी देर हुई है, कितना time हुआ है ?

मंत्री : Applications की तादाद ज़्यादा है और अलग २ वक्त पर आई हैं। इन के मुतअल्लिक इस समय information मेरे पास नहीं है।

पण्डित श्री राम शर्मा : क्या किसी भी application के मुतअल्लिक आप के पास इत्तलाह है जिस को आए कम से कम time हुआ हो ?

मंत्री : यह इत्तलाह मांगी नहीं गई, इस लिए इकट्ठी नहीं की गई।

पण्डित श्री राम शर्मा : फिर वज़ीर साहिब ने कैसे कह दिया कि कोई देर नहीं लगी जब इन को पता ही नहीं कि कितना time लगा और कब applications आई ?

मंत्री : जो applications आई हैं उन को जल्दी से जल्दी dispose of करने की कोशिश की है और जो dispose of नहीं हो सकीं वह इस लिए कि उन के accounts verify नहीं हुए ।

श्री रूप सिंह फूल : क्या इन को dispose of करने के लिए कोई target date रखी गई है ?

Mr. Speaker : No more supplementaries, please.

OPENING OF STORAGE AND ISSUE CENTRES FOR FOODGRAINS AT HAMIRPUR,
DISTRICT KANGRA

*1192. Shri Rup Singh Phul : Will the Minister for Finance be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government to open a Storage and Issue Centre for foodgrains at Hamirpur, District Kangra ; if so, the time by which the Centre is expected to be opened ?

Shri Mohan Lal : No.

श्री रूप सिंह फूल : क्या हकूमत को पता है कि बरसात के मौसम में हमीरपुर बाकी दुनिया से कट जाता है ?

Mr. Speaker : This is not a supplementary question.

STRENGTH OF STAFF IN FOOD AND SUPPLIES OFFICES AT DHARAMSALA
AND KULU

*1193. Shri Rup Singh Phul : Will the Minister for Finance be pleased to state—

(a) the strength of the staff of the Food and Civil Supplies Offices at Dharamsala and Kulu separately at present ;

(b) whether there is any proposal under the consideration of Government to provide any additional staff at Dharamsala ; if so, the time by which it is expected to be provided ?

Shri Mohan Lal : (a) A statement is laid on the Table.

(b) Yes. It is yet under examination.

Statement

Name of District/ Circle	Permanent staff	Staff engaged for anti- smuggling work	Staff engaged for Central Storage work
1	2	3	4
Dharamsala ..	One Inspector, two Sub-Inspectors, two Clerks and two Peons	One Inspector	One Inspector, one Sub-Inspector and one Clerk
Kulu ..	Two Inspectors, four Sub-Inspectors, two Clerks and two Peons	Nil	Nil

श्री रूप सिंह फूल : क्या वजीर साहिब बतायेंगे कि वह कितना under-staffed है ?

वित्त मंत्री : Position यह है कि Food Department ने सारी चीज़ examine कर के recommendation Finance Department से की हुई है जो इस को examine कर रहा है ।

श्री रूप सिंह फूल : यह report कब तक आ जाएगी ?

मंत्री : Report जब आएगी और उस के बाद आप मांगेंगे तो उस वक्त आ जाएगी ।

GRANT OF SUBSIDIES UNDER KHADI AND VILLAGE INDUSTRIES DEVELOPMENT SCHEMES

*1337. Lala Balwant Rai Tayal : Will the Minister for Finance be pleased to state the total amount of subsidies so far given by Government in each district for oil produce under the Khadi and Village Industries Development Scheme ?

Shri Mohan Lal : Government has not given any subsidy. All-India Khadi and Village Industries Commission sanctions some grants. Their amounts are not known to Government.

GRANT OF INDUSTRIAL LOANS

*1338. Lala Balwant Rai Tayal : Will the Minister for Finance be pleased to state the total amount of Industrial Loans advanced by Government district-wise in the State up to 31st December, 1957 ?

Shri Mohan Lal : A statement containing the requisite information is laid on the Table of the House.

Statement showing the amount of loan advanced from 1st April, 1957 to 31st December, 1957

Name of the district	AMOUNT OF LOAN ADVANCED FROM 1ST APRIL, 1957 TO 31ST DECEMBER, 1957	
	By District Industries Officer	By Head Office
	Rs	Rs
Simla ..	..	5,000
Hissar ..	..	9,000
Rohtak ..	..	5,000
Karnal ..	2,000	37,500

Name of the district	AMOUNT OF LOAN ADVANCED FROM 1ST APRIL, 1957 TO 31ST DECEMBER, 1957	
	By District Industries Officer	By Head Office
Ambala ..	27,240	33,500
Gurgaon ..	5,500	11,600
Amritsar ..	23,900	7,000
Ferozepur ..	..	15,000
Jullundur ..	..	44,500
Gurdaspur ..	..	85,200
Hoshiarpur ..	..	..
Ludhiana ..	..	10,000
Kangra ..	14,500	..
Mohindargarh ..	..	13,000
Patiala ..	..	12,000
Kapurthala ..	..	3,000
Bhatinda ..	..	28,500
Sangrur ..	..	..
Total ..	73,140	3,19,800

पण्डित श्री राम शर्मा : क्या वज्जीर साहिब इस statement पर निगाह डालने के बाद बतायेंगे कि क्या वजह है कि हरियाना के जिलों रोहतक, हिसार, गुड़गांव वगैरह को दूसरे जिलों के मुकाबले में बहुत ही कम रुपया loan दिया गया है ?

मंत्री : Loans उन को देते हैं जो loans के लिए apply करते हैं। जहां से कम applications आएँ, मांग कम हो वहां कम रुपया sanction हुआ और जहां से ज्यादा की मांग आई वहां ज्यादा sanction हुआ।

पण्डित श्री राम शर्मा : क्या वज्जीर साहिब बिल्कुल यकीन से कह सकते हैं कि जो loan कम मिला वह सिर्फ इसी बिना पर कम मिला कि applications कम थीं और कम रकम मांगी गई ? कोई और reason इस के अलावा तो नहीं था जिस का पता बाद में चले ?

वित्त मंत्री : जहां तक मेरी इत्तलाह है वहां से applications कम आईं । अगर कोई ऐसा case मैम्बर साहिब के नोटिस में हो जिस में कोई दरखास्त बिना वजह reject कर दी गई हो तो वह बताएं; उस को examine कर लेंगे ।

श्री इन्द्र सिंह : क्या applications invite करने के लिए खातर खाह publicity की गई ?

मंत्री : Applications standing instructions के तहत invite की जाती हैं और जिस का जी चाहे जब मर्जी हो दे दे ।

श्री इन्द्र सिंह : क्या उन्होंने ने कुछ आदमियों की अर्जियां ऐसी मदद देने के लिए अपने तौर पर लीं ?

मंत्री : कोई ऐसी application नहीं ली गई ?

पण्डित श्री राम शर्मा : क्या वजीर साहिब बतायेंगे कि क्या उन्होंने इस बात को verify कर लिया है कि जो loans का फर्क है वह इसी वजह से है कि applications वहां से कम आईं ।

मंत्री : hon. Member जिस जिले के मुताबिक तफसील पूछना चाहें वह बता दें, मैं पता कर के अर्ज कर दूंगा । मेरे पास data नहीं है कि किस जिले से कितनी applications आईं ।

GRANT OF INDUSTRIAL LOANS BY PUNJAB FINANCIAL CORPORATION

*1339. Lala Balwant Rai Tayal : Will the Minister for Finance be pleased to state whether the Punjab Financial Corporation has advanced any Industrial Loans in the State; if so, the total amount so advanced, district-wise, up to 31st December, 1957 ?

Shri Mohan Lal : A statement containing the requisite information is laid on the Table of the House.

Statement

S. No.	District.	Amount disbursed up to 31st December, 1957
		Rs.
1.	Amritsar	23,04,400
2.	Ludhiana	22,75,500
3.	Ambala	8,00,500
4.	Gurgaon	7,05,000
5.	Jullundur	6,58,000
6.	Karnal	3,25,000
7.	Rohtak	2,75,000
8.	Hissar	2,50,000
9.	Delhi	2,50,000
10.	Gurdaspur	2,25,000
11.	Ferozepur	1,05,000
12.	Hoshiarpur	26,000
		81,99,400

पण्डित श्री राम शर्मा : हरियाना के जिलों को Corporation से सब से कम loan मिला है। मैं यहां भी यही पूछना चाहता हूं कि क्या यहां भी apply करने वाले थोड़े थे और बाकी जिलों से ज्यादा applications आईं ?

मंत्री : सब applications को merit पर examine किया जाता है क्योंकि loan देना है industrial purpose के लिए। बाकी अगर किसी खास जिले के मुतअल्लिक मैम्बर साहिब पूछें तो यह इत्तलाह इकट्ठी कर के बता दूंगा।

पण्डित श्री राम शर्मा : मैं किसी खास जिला या firm के लिए रियायत नहीं चाहता। मैं तो यह कहता हूं कि Corporation से भी और Government से भी हरियाने के backward इलाके को industrial loans सब से कम मिलते हैं और बाज्र जिलों को खूब मिलते हैं। तो मैं पूछना चाहता हूं कि क्या इस की वजह सिर्फ यही है कि वहां के लोग apply नहीं करते या कि गवर्नमेंट उन की तरफ कम ध्यान दे रही है ?

वित्त मंत्री : गवर्नमेंट तो पूरा ध्यान देती है। मैं ने statement supply की है उस में तीसरे नम्बर पर अम्बाला जिला आता है जिसे कि 8 लाख 5 सौ रुपया दिया गया। इस तरह चौथे नम्बर पर गुड़गांव जिले को 7 लाख 5 हजार रुपया दिया गया। पांचवें नम्बर पर जालन्धर, फिर करनाल, रोहतक, हिसार, दिल्ली वगैरह जिले आते हैं।

पण्डित श्री राम शर्मा : पहले नम्बर पर कौन सा जिला है ?

मंत्री : अमृतसर और दूसरे पर लुधियाना।

श्री इन्द्र सिंह : क्या मैं पूछ सकता हूं कि पटियाला जिला के कितने districts हैं जिन्हें कि Punjab Financial Corporation से industrial loans दिए गए हैं ?

मंत्री : यह पंजाब Financial Corporation है और जहां तक मेरा ख्याल है पटियाला से applications नहीं आई होंगी ?

श्री इन्द्र सिंह : मैं यह पूछना चाहता हूं कि क्या Patiala Division पंजाब में शामिल नहीं है ?

मंत्री : इसके मुतअल्लिक मैं इस वक्त information नहीं दे सकता और यकीन के साथ नहीं कह सकता। लेकिन इतना जरूर बता दूं कि Patiala Division की जो loan applications होती हैं वह सीधी Bank of Patiala को जाती हैं और वही administer कर देते हैं।

MARLA TAX

*908. Dr. Bhag Singh : Will the Minister for Revenue be pleased to state—

(a) whether any marla tax has been assessed in the urban and suburban areas of the State, especially Amritsar ; if so, the details thereof ;

[Dr. Bhag Singh]

- (b) whether Government have received any complaints against the assessment referred to in part (a) above ; if so, the action taken or proposed to be taken thereon ?

Giani Kartar Singh : (a) Land Revenue (not Marla Tax) is being assessed under section 59 (I) (f) of the Punjab Land Revenue Act on land put to non-agricultural use throughout the State. A copy of the abstract* printed in Urdu of the special assessment report for Amritsar town is placed on the Table.

(b) Yes. The objections are being examined by the Settlement Officer.

पण्डित श्री राम शर्मा : स्पीकर साहिब, अगर वज़ीर साहिबान उस मिसाल को कायम करें जो कि चीफ मिनिस्टर साहिब ने की है कि सवालों का जवाब हिन्दी या पंजाबी में दें ताकि मेम्बर साहिबान आसानी से समझ लें तो अच्छा होगा।

अध्यक्ष महोदय : आम तौर पर देखा है कि सवाल पूछने वाले मेम्बर साहिबान पहले तो खामोश बैठे अंग्रेज़ी में जवाब सुनते रहते हैं और बाद में उठ कर कह देते हैं कि जवाब हिन्दी या पंजाबी में दिया जाए तो इसमें बहुत वक़्त लग जाता है। इस लिये मैं अज़ाज़ कहूँ कि जो मेम्बर अपने सवालों के हिन्दी या पंजाबी में जवाब चाहें वह जवाब के शुरू में ही बता दिया करें। (It has been generally observed that the hon. Members asking the question keep sitting while the reply is given in English and as soon as the hon. Minister finishes the reply they rise from their seats to say that they want the reply in Hindi or Punjabi. It takes a considerable time of the House. I shall, therefore, request the hon. Members, who want the replies of the questions put by them to be given in Hindi or Punjabi to inform the Minister concerned in the very beginning.)

श्री बलराम दास टण्डन : क्या मैं वज़ीर साहिब से पूछ सकता हूँ कि गैर ज़रई ज़मीन से उनका क्या मतलब है ?

मंत्री : वह ज़मीन जो काशत में न आती हो जिस पर Bank बना हुआ हो या और कोई building बनी हुई हो और किराया आता हो।

श्री बलराम दास टण्डन : जिन lands के अन्दर बागात बनाए हुए हैं उन की assessment कैसे होगी और उन्हें आप कैसे गैर-ज़रई में शुमार करेंगे ?

Mr. Speaker : This is asking an opinion and not a supplementary question.

श्री लाल चन्द : क्या वज़ीर साहिब यह बतायेंगे कि जब दफा 4 के मातहत Land Revenue assess नहीं हो सकता तो आप कैसे इसे assess कर सकते हैं ?

Mr. Speaker : Asking a legal opinion does not tantamount to putting a supplementary question.

ਮੰਤਰੀ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਅਜਿਹੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਅਦਾਲਤ ਕਰੇਗੀ।

*Kept in the Library

ਸ਼੍ਰੀ ਲਾਲ ਚੰਦ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਧੜ੍ਹ ਬਤਾਯੋਗੇ ਕਿ **assessment** ਕਰਨੇ ਪਰ ਜੋ ਰੁਪਯਾ ਖਰਚ ਕੀਯਾ ਗਯਾ ਹੈ ਵਹੁ ਕਿਸ ਏਕਟ ਕੇ ਸਾਤਹੁਤ ਫੁਆ ਹੈ ? ਅਸੀ ਏਕਟ ਤੋ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਫੁਆ ।

Mr. Speaker : The hon. Member can go to the court and question there.

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸ਼ਾਇਦ ਮਾਲੂਮ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਹ amending ਐਕਟ 1952 ਵਿਚ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸੇ ਦੇ ਮਾਤਹਿਤ ਹੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ।

Shri Harbhagwan Maudgil : The hon. Member is too late to agitate.

Mr. Speaker : The so-called Marla Tax Bill is the same Bill (Land Revenue Amendment Bill) which is under the consideration of the House.

ਡਾਕਟਰ ਭਾਗ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਲਗੇ ਕਿ Land Revenue ਅਤੇ ਮਰਲਾ ਟੈਕਸ ਨਾਮ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਲਤ ਮਲਤ ਹੋ ਗਏ ?

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਹਾਲਾਂ ਟੈਕਸ ਦੀ ਬਦਨਾਮੀ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਦੇ ਮੁਖਾਲਫਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਮਰਲਾ ਟੈਕਸ ਰਖ ਲਿਆ ਹੈ ? (ਹਾਸ)

DISTRIBUTION OF NAZOOL LAND AMONG HARIJANS

*950. Sardar Dhanna Singh Gulshan : Will the Minister for Revenue be pleased to state the names of the places in the State, district-wise, where Nazool lands have been distributed since June, 1957, among the Harijans by establishing co-operative societies together with the area of such land ?

Giani Kartar Singh : Figures regarding distribution of Nazool lands to the Co-operative Societies of Harjans since June, 1957, are given below :—

Serial No.	Name of place	District	Area
1	Fazlabad ..	Kapurthala..	2,349 kanals 5 marlas
2	Aloharkh ..	Sangrur ..	93 bighas (Kham)
3	Shehbazpur ..	Patiala ..	Bighas Biswas 89 11
4	Batta ..	Do ..	65 9
5	Payal ..	Do ..	89 6

[Minister for Revenue]

Serial No.	Name of place	District	Area	
			Bighas	Biswas
6	Jargoi ..	Patiala ..	68	0
7	Dhamot ..	Do ..	53	3
8	Bawani ..	Do ..	126	8
9	Behal ..	Do ..	70	0
10	Batnoi Kalan ..	Do ..	278	8
11	Dhamo Majra ..	Do ..	86	18
12	Moran and Khuda ..	Do ..	117	4
13	Daon Khurd ..	Do ..	180	14
14	Isher Heri ..	Do ..	59	12
15	Akout ..	Do ..	168	0

ਸਰਦਾਰ ਧੰਨਾ ਸਿੰਘ ਗੁਲਸ਼ਨ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਤ ਦੀ ਖੋਚਲ ਕਰਨਗੇ ਕਿ ਜੋ Co-operative Societies ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਈ ਥਾਂਈਂ ਨਜ਼ੂਲ ਜ਼ਮੀਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ?

ਮੰਤਰੀ : ਇਸ ਬਾਰੇ ਦਰਿਆਫਤ ਕਰਨਾ ਪਏਗਾ ।

ਪ੍ਰਭਾਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਕੀ ਸਕੱਤਰੀ ਮਹੋਦਯ ਬਤਾਏਗੇ ਕਿ ਧਨ ਜੋ ਜ਼ਮੀਨ ਤਕਸੀਮ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਕੀ ਪਟ੍ਰੇ ਪਰ ਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਦ ਮੇਂ ਮਾਲਿਕ ਬਨਾ ਦਿਆ ਜਾਏਗਾ ?

ਸਕੱਤਰੀ : ਜਿਨ੍ਹਾਂ societies ਕੋ ਨਜ਼ੂਲ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੀ ਗਈ ਹੈ ਵਹ ਕਿਸ਼ਤਾਂ ਭਰਦੇ ਰਹੇਗੇ ਆਰ ਬਾਦ ਮੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਲਿਕ ਬਨਾ ਦਿਆ ਜਾਏਗਾ ।

ਪ੍ਰਭਾਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਇਸਕੇ ਮੁਤਅਲਲਿਕ ਕੀ ਕੋਈ ਕੁਆਇਦ ਆਰ ਜਾਬਤਾ ਹੈ ਆਰ procedure ਹੈ ਕਿ ਕਬ ਤਕ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਪਟ੍ਰੇ ਪਰ ਰਹੇਗੀ ?

ਸਕੱਤਰੀ : ਇਸਕੇ ਬਾਰੇ ਮੇਂ Rules ਲੱਧ ਚੁਕੇ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਭਾਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਕੀ ਸਕੱਤਰੀ ਮਹੋਦਯ ਨੇ ਵਹ rules ਪਛੇ ਹੈ ?

ਸਕੱਤਰੀ : ਮੇਂ ਨੇ rules ਪਛੇ ਹੈ ਆਰ ਬਾਦ ਮੇਂ ਜਾਰੀ ਕੀਏ ਹੈ ।

ਸਰਦਾਰ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਸਾਹੋਕੇ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਤਗੇ ਕਿ ਕਿੰਨੀਆਂ ਕਿਸ਼ਤਾਂ ਵਸੂਲ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ?

ਮੰਤਰੀ : ਵਕਤ ਦਿਉ । information ਇਕਠੀ ਕਰਕੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ?

ਸਰਦਾਰ ਧੰਨਾ ਸਿੰਘ ਗੁਲਸ਼ਨ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਤਗੇ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਉਸ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਆਬਾਦਕਾਰੀ ਵਾਸਤੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਇਮਦਾਦ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ? ਮਸਲਨ ਖਾਦ ਬੀਜ ਵਗੈਰਾ ।

ਸ਼ਬਦ ਸਹੋਦਯ : ਧਨ ਸਕਾਲ ਪੈਦਾ ਹੋ ਨਹੀਂ ਹੋਗਾ । (This question does not arise at all.)

ਮੰਤਰੀ : ਜੋ Co-operative Societies ਨੂੰ ਇਮਦਾਦ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਵਾਲ ਨੂੰ disallow ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਤੁਸੀਂ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹੋ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਤਰਫ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਕਤ ਬਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । (I have disallowed the question put by the Member, but the hon. Minister continues to reply to his questions. He ought to have looked towards me. This saves time.)

ਸਰਦਾਰ ਪ੍ਰੇਮ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੇਮ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਇਹ ਦੱਸਣਗੇ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੈਪਸੂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ Nazool Land ਦੇ ਮਾਲਕ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ । ਕੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਤੇ erstwhile Punjab Area ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਅਮਲ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ : ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ erstwhile Punjab ਤੇ ਵੀ ਲਾਗੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤੇ ਅਮਲ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

ਸਰਦਾਰ ਧੰਨਾ ਸਿੰਘ ਗੁਲਸ਼ਨ : ਪੈਪਸੂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੁਣ ਤੱਕ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਤੇ ਕਿਹੜੇ ੨ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਅਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ।

Mr. Speaker : Disallowed. This is altogether a different question.

ਸਰਦਾਰ ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦੱਸਣਗੇ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਨਜ਼ੂਲ ਜ਼ਮੀਨ ਅਜੇ ਤੱਕ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਨਹੀਂ ਗਈ, ਉਹ ਕਦੋਂ ਤਕ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ?

ਮੰਤਰੀ : ਜਿਸ ਜ਼ਮੀਨ ਬਾਰੇ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬ ਮੈਨੂੰ ਇਤਲਾਹ ਦੇ ਦੇਣਗੇ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਜਲਦੀ ਦਿਵਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਾਂਗਾ । ਇਹ ਹਦਾਇਤ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਜਲਦੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

LANDS WASHED AWAY BY FLOODS OR DAMAGED BY WATERLOGGING

*951. Sardar Dhanna Singh Gulshan : Will the Minister for Revenue be pleased to state—

- the total acreage of land in the State, district-wise, washed away by floods or damaged by waterlogging from the year 1955 to October, 1957, together with the estimated loss suffered by the cultivators ;
- the steps, if any, taken or proposed to be taken by Government in each district to combat floods and waterlogging in future ?

Giani Kartar Singh : (a) Statement is placed on the Table of the House.

(b) The Government has prepared a plan of anti-flood measures according to which works will be executed. A Committee has also been set up to look into the problem of waterlogging and to suggest remedies to counteract this menace.

[Minister for Revenue]

STATEMENT SHOWING DAMAGE CAUSED BY THE FLOODS

Name of district	Year	Total area damaged by floods (in acres)	Cropped area wasted away by floods or rains (in acres)	Total area rendered unfit for cultivation by floods (in acres)	Estimated loss due to damage to crops	Estimated loss due to damage as per column 4	Total area affected by water logging (in acres)	Estimated loss due to waterlogging
	1	2	3	4	5	6	7	8
					Rs	Rs		Rs
Gurgaon ..	1955 ..	69,466	69,066	..	13,12,008	..	..	..
	1956 ..	2,98,967	2,35,967	..	61,35,907	..	..	..
	1957 ..	48,896	38,676	..	1,55,670	..	..	..
Bhatinda ..	1955 ..	4,94,713	3,92,347	5,403	3,06,59,521	2,70,150	6,963	3,48,150
	1956 ..	..	..	..	..	..	..	..
	1957 ..	14,601	10,722	..	9,47,143	..	3,879	1,93,950
Hoshiarpur ..	1955 ..	1,97,723	2,18,436	2,638	80,00,000	97,562	41,312	Not available
	1956 ..	10,000	1,543	100	2,38,835	15,989	11,890	..
	1957 ..	2,530	982	..	17,856	Not available	53,202	..
Amritsar ..	1955 ..	1,70,225	1,21,285	1,02,398	2,55,02,355	2,15,03,580	1,000	62,891
	1956 ..	46,823	40,023	35,677	42,25,735	37,51,085	1,012	66,147
	1957 ..	50,000	36,693	33,342	47,57,064	43,34,460	1,029	74,949

Karnal	..	1955	..	0	1,23,321	..	1,06,35,100	..	2,835	2,83,500
		1956	..	1,28,000	65,275	..	8,02,26,000	..	2,516	2,51,600
		1957	..	18,200	3,760	..	4,52,300	..	343	30,000
Kangra	..	1955	..	1,06,639	..	..	9,90,000	..	..	..
		1956	..	..	..	..	..	..	..	..
		1957	..	317	..	..	13,597	..	..	..
Hissar	..	1955	..	18,599	2,310	..	30,00,000	..	3,574	Land was lying vacant and thus no loss
		1956	..	8,000	..	..	53,000	..	5,574	
		1957	..	..	..	..	..	..	..	
Ambala	..	1955	..	24,562	19,724	350	34,07,173	69,582	102	..
		1956	..	21,992	2,348	..	3,36,698	89,465	135	..
		1957	..	629	499	8	47,509	2,450	..	..
Gurdaspur	..	1955	..	..	53,864	10,582	32,28,375	31,74,600	5,571	2,47,990
		1956	..	..	16,760	10,582	777,480	31,74,600	5,571	2,47,990
		1957	..	..	27,837	10,582	20,71,200	31,74,600	5,571	2,47,990
Sangrur	..	1955	..	5,47,960	5,47,960	..	Not supplied	Not supplied	845,491	4,43,00,000
		1956	..	..	..	..	Ditto	Ditto	..	..
		1957	..	80,504	80,504	..	Ditto	Ditto	13,894	5,51,000
Patiala	..	1955	..	2,94,714	2,07,734	..	1,02,68,619	..	..	..
		1956	..	..	..	..	..	..	..	..
		1957	..	5,682	5,369	..	3,17,210	..	..	..

(3)18

PUNJAB VIDHAN SABHA

[13TH FEBRUARY, 1958]

[Minister for Revenue]

Name of district	Year	Total area damaged by floods (in acres)	Cropped area wasted away by floods or rains (in acres)	Total area rendered unfit for cultivation by floods (in acres)	Estimated loss due to damage to crops	Estimated loss due to damage as per column 4	Total area affected by waterlogging (in acres)	Estimated loss due to waterlogging
	1	2	3	4	5	6	7	8
					Rs	Rs		Rs
Ludhiana ..	1955 ..	78,028	54,432	4,266	34,89,266	..	..	..
	1956 ..	3,62,994	3,62,994	453	88,53,998	45,300	37,012	1,80,543
	1957 ..	1,410	1,410	..	..	..	..	..
Kapurthala ..	1955 ..	4,77,051	63,752	1,042	1,38,50,378	12,504	1,008	21,070
	1956 ..	1,280	835	..	1,00,000	..	2,435	3,06,470
	1957 ..	69,889	22,399	380	38,13,280	4,560	1,807	Not available
Ferozepur ..	1955 ..	1,303	1,308	..	9,000	..	1,081	75,670
	1956 ..	..	..	..	..	..	3,317	2,32,990
	1957 ..	..	..	..	..	..	8	56
Rohtak ..	1955 ..	27,463	27,463	..	19,55,316	..	..	..
	1956 ..	24,497	24,497	..	13,07,173	..	..	..
	1957 ..	2,031	2,031	..	1,45,079	..	..	..

ullundur	..	1955	..	}	Information has not so far been supplied
		1956	..		
		1957	..		
Simla	..	1955	..	}	Nil
		1956	..		
		1957	..		
Mohindergarh	..	1955	..	}	Nil
		1956	..		
		1957	..		

ਸਰਦਾਰ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਉਸ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਕੋਈ ਰਿਪੋਰਟ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅੱਗੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ : ਉਸ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਆਈ ਹੋਈ ਹੈ ।

ਸਰਦਾਰ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ : ਉਸ ਰਿਪੋਰਟ ਤੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ : ਅਜੇ ਤੱਕ ਇਸ ਸਿਲਸਲੇ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀਆਂ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਆਈਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਅਮਲ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ । 1,25,00,000 ਰੁਪਿਆ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ drains ਬਣਾਈਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਕ ਹੋਰ ਤਜਵੀਜ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪਹਾੜਾਂ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪਾਣੀ ਨਾ ਆਵੇ ਅਤੇ ਜੰਗਲਾਤ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਇਸ ਬਾਰੇ ਮਹਿਕਮੇ ਨਾਲ ਲਿਖਾ ਪੜ੍ਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਪਾਣੀ ਰੁਕਦਾ ਹੈ ਉਥੇ ਨਿਕਾਸ ਦੇ ਰਸਤੇ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਤਾਂ ਕਿ ਪਾਣੀ ਗੁਜ਼ਰ ਸਕੇ । ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਇਸ ਸਿਲਸਲੇ ਵਿਚ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਰੂਪ ਸਿੰਘ ਫੂਲ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਧਰੁ ਬਤਾਏਗੇ ਕਿ ਜ਼ਿਲਾ ਕਾਂਗੜਾ ਦੇ ਖ਼ੇਤਰ, ਜਿਥੇ ਇਤਨੇ ਨਦੀ-ਨਾਲੇ ਪਹਾੜਾਂ ਦੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦੇ ਲਿਯੇ ਕੀ ਕੋਈ provision ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ : ਜ਼ਿਲਾ ਕਾਂਗੜਾ ਬਾਰੇ ਵਾਕਫੀਅਤ ਲੈਣ ਲਈ ਮਾਨਯੋਗ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਨੋਟਿਸ ਦੇਣਾ ਪਵੇਗਾ ।

ਅਧਿਕਸ਼ ਮਹੋਦਯ : ਜੇ ਸਵਾਲ ਇਸ ਸਮੇਂ ਪੈਦਾ ਹੋ ਨਹੀਂ ਹੋਤਾ ਫਿਰ supplementary ਕੌਸੇ ਪੈਦਾ ਹੋ ਸਕਤਾ ਹੈ । (How can the supplementary be put when any question does not arise out of the answer given.)

ਸ਼੍ਰੀ ਰੂਪ ਸਿੰਘ ਫੂਲ : ਜਨਾਬ ਇਸਮੇਂ ਲਿਖਾ ਹੈ " steps proposed to be taken by Government in each district."

ਅਧਿਕਸ਼ ਮਹੋਦਯ : ਧਰੁ ਕੋਈ ਬਾਤ ਨਹੀਂ ਹੈ । (Well, that is not the point.)

ਰਾਜਾ ਰਘੁਬੀਰ ਸਿੰਘ : 1,25,00,000 ਰੁਪਯਾ ਜੋ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਟਰੇਨ ਕਰਨ ਦੇ ਲਿਯੇ ਇਸ ਮੈਂ ਕਾਂਗੜੇ ਦਾ ਹਿਸ਼ਸਾ ਕਿਸ ਕਦਰ ਹੈ ?

ਅਧਿਕਸ਼ ਮਹੋਦਯ : ਧਰੁ ਸਵਾਲ ਮੈਂ ਕਹਾਂ ਹੈ ? [Where does it occur in the question ?]

ਰਾਜਾ ਰਘੁਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਧਰੁ ਸਵਾਲ ਮੈਂ ਤੇ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਸਗਰ ਕਾਂਗੜਾ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਹਿਸ਼ਸਾ ਹੈ ।

ਮੰਤਰੀ : ਪਾਣੀ ਜਿਹੜਾ ਪਹਾੜਾਂ ਤੋਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਮੈਦਾਨਾਂ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣੀ ਕੁਦਰਤੀ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਪਾਣੀ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ ਮੈਦਾਨਾਂ ਵਿਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੰਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਪਹਾੜਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਜਿਥੇ ਲਈ ਉਹ information ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ notice ਦੇਣ ਤੇ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਹੈ ।

पण्डित श्री राम शर्मा : Floods से जो नुकसान होता है क्या वजीर साहिब बतायेंगे कि इस नुकसान को पूरा करने के लिये इस कमेटी ने कोई recommendation की है या इस से पहले भी Government कुछ करती रही है ?

मंत्री : Government इस से पहले भी कुछ कर चुकी है । पानी को train करने का काम आयंदा की रोकथाम के लिये है । जिस जगह पर floods आते हैं वहां पर बहुत नुकसान होता है । इस नुकसान की रोकथाम पहिले ही जरूरी है ।

पण्डित श्री राम शर्मा : क्या वजीर साहिब बतायेंगे कि जिन की जमीन दरिया में आकर waste हो गई है उस के बारे में कोई scheme है ?

अध्यक्ष महोदय : यह सवाल पैदा नहीं होता वह कहते हैं कि compensation दे देंगे । This has already been replied. (This question does not arise. The Minister says that compensation will be given. This has already been replied.)

सरदार राजिंदर सिंघ : मैं वजीर साहिब ਤੋਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸ ਕਿਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਇਹ training ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਤਨੇ ਇਲਾਕੇ ਹਨ ਜਿਥੇ training ਮੁਕੰਮਲ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ?

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਜੇ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਕਿਸੇ particular ਰਕਬੇ ਦੇ ਮੁਤੱਲਿਕ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਮੈਂ ਵਾਕਫੀਅਤ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਥੇ ਕਿਥੇ ਬਣ ਗਈ ਹੈ ਜਾਂ ਇਸ ਸਿਲਸਲੇ ਵਿਚ ਕਿਥੇ ੨ ਪੂਰੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ । ਜਿਸ ਥਾਂ ਦੀ ਇਤਲਾਹ ਬਾਰੇ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਦਿਲਚਸਪੀ ਹੈ ਉਹ ਸਵਾਲ ਫੇਜ਼ ਦੇਣ ਉਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਚੌਧਰੀ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਹ : Government की schemes की वजह से लोगों का जो नुकसान होता है, ऐसी सूरत में क्या गवर्नमेंट उन को compensate करेगी ?

मंत्री : मैं आप का मतलब नहीं समझ सका ।

ਚੌਧਰੀ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਹ : मैं यह पूछना चाहता हूं कि जब कभी कहीं सरकार बांध मुकम्मल किये बगैर ही किसी और काम को हाथ में ले लेती है तो इस की वजह से लोगों का बड़ा नुकसान होता है । ऐसी सूरत में क्या किया जा सकता है ?

Mr. Speaker : Well, this cannot form a supplementary question. The hon. Member will, therefore, resume his seat now.

ਭਗਤ ਗੁਰਾਂਦਾਸ ਹੰਸ : ਮੈਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਕਮੇਟੀ ਹੈ ਉਹ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰੇਗੀ ?

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਕਮੇਟੀ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗੀ ।

ਸਰਦਾਰ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ : ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਜੋ ਰਿਪੋਰਟ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕੀ ਅਗਲੇ ਮੌਸਮ ਬਰਸਾਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ੨ ਉਸ ਤੇ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਏਗੀ ?

ਮੰਤਰੀ : ਸਾਲਿਮ ਰਿਪੋਰਟ ੨੫ ਜਾਂ ੩੦ ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੇ ਖਰਚੇ ਦੀ ਹੈ ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਤੇ ਬਰਸਾਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਮਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ । ਡੈਮ ਵਗੈਰਾ ਕੁਝ ਅਜੇਹੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦਾ ਬਰਸਾਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ੨ ਮੁਕੰਮਲ ਕਰਨ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜਿਸ area ਦੇ ਇਹ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਹਨ ਉਥੇ ਇਕ scheme ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਉਤੇ 35 ਲੱਖ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਸ ਬਾਰੇ ਗੌਰਮਿੰਟ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅਗਲੀ ਬਰਸਾਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ੨ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਹਰਭਗਵਾਨ ਸਾਧੂਗਿਲ : ਕੀ ਇਸਦੇ ਅਲਾਵਾ ਕੋਈ research ਵਗੈਰਾ ਦੀ scheme ਭੀ ਹੈ ਜੋ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀ ਹੋ ?

ਸੰਤੀ : ਜੀ ਹਾਂ, ਬਜਟ ਦਾ ਫੰਡਿੰਗ ਕਰੋ । ਮੇਰੇ ਖ਼ਿਆਲ ਮੇਂ ਸ਼ਾਇਦ ਉਸਮੇਂ ਕੋਈ ਤਜ਼ਵੀਜ਼ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਕੀ ਹੋ ।

ਅਧਿਕ ਸ਼ਹੀਦ : ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਬਜਟ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ ਦੇਖਣਾ ਕਿਤੇ Privilege Motion ਨਾ ਆ ਜਾਏ ? (He is talking about it before the presentation of the Budget. He should beware lest it should give rise to a Privilege issue.)

ਸ਼੍ਰੀ ਹਰਭਗਵਾਨ ਸਾਧੂਗਿਲ : ਮੇਰੀ request ਧਰ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਕੋਈ ਏਸੀ ਸਕੀਮ ਹੈ ਜੋ research ਵਗੈਰਾ ਦੇ ਟਾਕਲੁਕ ਰਖਤੀ ਹੋ ।

CULTIVABLE WASTE LAND IN THE STATE

*1051. Pandit Ram Kishan Bharolian : Will the Minister for Revenue be pleased to state —

- (a) the total area of cultivable waste land owned by Government and other private individuals, separately, in the State, district-wise, at present ;
- (b) whether any action has been taken by Government to get such waste lands cultivated, if so, what ;
- (c) whether Government-owned any cultivable waste land has been leased out or granted to Harijans and landless tenants in the State ; if so, the area thereof separately ?

Giani Kartar Singh (a) The information is placed on the Table of the House.

(b) Notices are served on the land-owners under the provisions of Pepsu Reclamation of Land Act, 2009B, and the East Punjab Land Utilization Act, 1949, to bring the cultivable waste land under the plough. If they fail to do so, the land is acquired under the provisions of these Acts and leased out to

Harijans and landless tenants. Loans for tractors and irrigation works were issued by the Agriculture Department with a condition that the loanees should reclaim a certain percentage of the culturable waste area.

(c) The information is placed on the Table of the House.

(a) Area of cultivable waste land owned by :—

District	Government	Private individuals
	Acres	Acres
Karnal ..	113	260,989
Hissar ..	837	219,776
Ambala ..	539	4,092
Gurgaon ..	339	9,498
Sangrur ..	356	89,788
Rohtak ..	274	55,676
Jullundur ..	1,049	58,764
Gurdaspur ..	79	10,313
Ferozepur ..	854	18,290
		Unallotted eva- cuee area acqu- ired by Central Government 15,911 acres.
Hoshiarpur ..	22	41,795
Ludhiana ..	187	62,009
Kangra ..	2,080	322,420
Mohendragarh ..	Nil	63,867
Patiala ..	64,482	245,509
Kapurthala ..	3,259	47,787
Bhatinda ..	616	47,069
Simla ..	32	46
Amritsar ..	1,975.82	64,575

[Minister for Revenue]

(c) Government-owned cultivable waste land allotted or leased to :—

District	Harijans	Landless tenants
	Acres	Acres
Karnal ..	Nil	Nil
Hissar ..	Nil	Nil
Ambala ..	34	17
Gurgaon ..	..	..
Sangrur ..	64	..
Rohtak ..	274	..
Jullundur ..	..	..
Gurdaspur ..	Nil	Nil
Ferozepur ..	38	Nil
Hoshiarpur ..	12	10
Amritsar ..	Nil	Nil
Ludhiana ..	Nil	Nil
Kangra ..	Nil	Nil
Mohendragarh ..	62	..
Patiala ..	2,090	..
Kapurthala ..	3,259	..
Bhatinda ..	616	..
Simla ..	5	..

ਪੰਡਤ ਰਾਮਕਿਸ਼ਨ ਭੜੌਲੀਆਂ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਜਿਹੜੀਆਂ ਬੰਸਰ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੇ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਕਿਤਨੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਕਸੀਮ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀ scheme ਬਣਾਈ ਗਈ ਹੈ ?

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਮੈਂ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ information ਮੇਲ ਤੇ ਰਖ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ।

ਪੰਡਤ ਰਾਮਕਿਸ਼ਨ ਭੜੌਲੀਆਂ : ਇਹ ਇੱਤਲਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਆਈ ।

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਕਰਨਾਲ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿੱਚ ਦੋ ਲੱਖ ਏਕੜ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜ਼ਮੀਨ acquire ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ।

ਸਰਦਾਰ ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਪਟਿਆਲਾ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹਰੀਜਨ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ : ਇਸ ਦੇ ਮੁਤਾਲਿਕ ਨੋਟਿਸ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

ਸ੍ਰੀ ਰੂਪ ਸਿੰਘ ਫੂਲ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਹਰੀਜਨ ਜਾਂ landless ਦੀ family ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਿੰਨੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇਣ ਦੀ scheme ਹੈ ?

(no reply)

RECOVERY OF RECLAMATION CHARGES

*1084. Pandit Ram Kishan Bharolian : Will the Minister for Revenue be pleased to state—

(a) whether Government recently received any representation from the residents of villages Singhapura, Stabgarh, Gazipur, Bishangarh in Tehsil Rajpura, praying for stay order for the recovery of reclamation charges from them ; if so, the action, if any, taken or proposed to be taken by Government thereon ;

(b) whether it is also a fact that the villages referred to in part (a) above are under waterlogging menace ?

Sardar Gurbanta Singh : (a) Yes, the recovery of reclamation charges was stayed for one month pending enquiry by a responsible officer of the Agriculture Department.

(b) Yes, but this waterlogging does not damage the crops which are sown every year in the area.

DAMAGE BY CHOE IN HOSHIARPUR DISTRICT

*906. Dr. Bhag Singh : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) whether Government has reassessed the extent of damage caused by floods in the Choe in Hoshiarpur District ; if so, the total area of land damaged ;

(b) the measures proposed to be taken by Government to control the Choe menace and to reclaim the land in the said district ?

Sardar Gian Singh Rarewala : (a) No.

(b) For the present it is proposed to canalize the Nasrula Choe for which an estimate amounting to about Rs 26 lakhs has been prepared. The work is already in hand and efforts are being made to complete it before the next monsoons.

After studying the results achieved by the canalization of Nasrula Choe, measures will be extended to undertake the canalization of other Choes. As canalization of Choes involves a very huge expenditure, it is necessary to first study the behaviour of one Choe i.e., Nasrula Choe, before undertaking similar work on other Choes.

ਡਾਕਟਰ ਭਾਗ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ ਜਵਾਬ ਸੁਣ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ ?

ਸਿੰਚਾਈ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ reassessment ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ।

ਪੰਡਿਤ ਰਾਮਕਿਸ਼ਨ ਭੜੋਲੀਆਂ : ਮੈਂ ਜਾਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦ ਜ਼ਮੀਨ ਬੁਰਦ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਮਾਲੀਆ ਮਾਫ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਵਸੂਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਹਾਂ, ਮਾਲੀਆ ਬਿਲਕੁਲ ਛੱਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੇ ਜ਼ਮੀਨ ਬਰਬਾਦ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ।

ਚੌਧਰੀ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਨਸਰਾਲੇ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਜਿਹੜੇ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਚੋ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ canalise ਕਰਨ ਦੀ ਵੀ ਕੋਈ scheme ਹੈ ?

ਸਿੰਚਾਈ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਨਸਰਾਲੇ ਚੋ ਦਾ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੋਰ ਕੋਈ ਚੋ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ । ਜੇ ਛੋਟੀ ਮੋਟੀ ਕੋਈ ਨਾਲੀ ਇਸ ਦੇ ਵਿੱਚ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਨਸਰਾਲਾ ਚੋ ਦੀ ਖੁਦਾਈ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਉਸ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਠੀਕ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਕੁਠਾਣਾ ਸੇਠੀ : ਕੀ ਵਜ਼ਾਰ ਨਾਹਿਕ ਬਤਲਾਯੋਗੇ ਕਿ ਨਸਰਾਲਾ ਚੋ ਦੀ ਠੀਕ ਕਰਨੇ ਸੇਂ ਕਿਤਨਾ ਟਾਇਮ ਲਗ ਜਾਯੇਗਾ ?

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਮੌਸਮੇ ਬਰਸਾਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਕੰਮ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ ।

ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਕੁਠਾਣਾ ਸੇਠੀ : ਕੀ ਸੰਤ੍ਰੀ ਮਹੋਦਯ ਧਰ ਜਾਨਤੇ ਹੈਂ ਕਿ ਜਬ ਤਕ ਇਸ ਚੋ ਦੀ problem ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੋਤੀ ਤਬ ਤਕ ਇਸਕੇ ਸਾਥ ਲਗਨੇ ਵਾਲੇ backward ਇਲਾਕੇ ਸੇਂ ਕੋਈ industries ਵਗੈਰਹ ਨਹੀਂ ਲਗ ਸਕਤੀਂ ?

DAMAGE TO VILLAGE DHEPLI IN TEHSIL BARNALA, DISTRICT SANGRUR

*1114. Sardar Kartar Singh Diwana : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether Government is aware of the fact that damage is being caused to village Dhepli (Dhepoli) in Tehsil Barnala, District Sangrur, in the B. B. Canal for the last more than ten years as a result of breaches in the canals ; if so, the measures, if any, adopted or proposed to be adopted by the Government to check the same ?

Sardar Gian Singh Rarewala : It is incorrect that damage is being caused to village Dhepli in Tehsil Barnala on account of breaches in Bhatinda Branch for the last 10 years. It happened only once that a breach occurred on the right bank during October, 1955 on account of unprecedented floods and the zamindars cut the left bank to obtain relief from the flood waters. Banks have been widened from 12 feet to 20 feet.

CONSTRUCTION OF PACCA CHANNELS ON BOTH SIDES OF BHATINDA

*1115. **Sardar Kartar Singh Diwana** : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government to construct pacca drains for the purpose of draining out water from the water-logged areas on both sides of the Bhatinda Branch of Sirhind Canal in District Sangrur

Sardar Gian Singh Rarewala : There is no proposal under the consideration of the Government to construct pucca drains on both sides of the Bhatinda Branch of Sirhind Canal in Sangrur District, for the purpose of draining out water from the waterlogged area.

However, it is proposed to excavate kacha drains for the disposal of flood-waters in this area.

ਸਰਦਾਰ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀਵਾਨਾ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਸਣ ਕਿ ਇਹ ਕੰਮ ਬਰਸਾਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਪਹਿਲੇ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਏਗਾ ?

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਜਿਤਨਾ ਅਸੀਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਹ ਬਰਸਾਤ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ ।

ਸਰਦਾਰ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀਵਾਨਾ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦੱਸਣ ਦੀ ਖੋਚਲ ਕਰਨਗੇ ਕਿ ਬਠਿੰਡਾ ਬਰਾਂਚ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀਆਂ ਦੂਸਰੀਆਂ ਨਾਲੀਆਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ demarcation ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਸਕੀਮ ਹੈ ?

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਅਗਰ ਕਿਸੇ particular drain ਦਾ ਨਾ ਲੈ ਕੇ ਪੁਛਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਦਸ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ।

ਸਰਦਾਰ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀਵਾਨਾ : ਕੀ ਨਿੰਮੋਗਹਿਲ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਸਬਾਲੀ ਤਕ ਦੋਵੇਂ ਪਾਸੇ ਕੋਈ channel ਬਣਾਉਣ ਦੀ scheme ਹੈ ?

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਹਾਂ ਜੀ, ਹੈ ।

EVICTON OF LANDLESS TENANTS OF HAMIRPUR, DISTRICT KANGRA

*1312. **Shrimati Sarla Devi Sharma** : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether any families of landless tenants in Hamirpur, District Kangra, are likely to be ousted in connection with the construction of Bhakra Dam, if so, their number ?

Sardar Gian Singh Rarewala : Yes. The number of families is approximately four hundred and forty.

ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਸਰਲਾ ਦੇਵੀ : ਮੈਂ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਸੇ ਪੁਛਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਨ ਲੋਗਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ acquire ਕਰ ਕੇ ਆਖੜਾ ਫੈਸ ਬਨਾਯਾ ਗਏ ਹੈ ਕਥਾ ਤਨ ਤਯਫ਼ੇ ਹੁਏ ਲੋਗਾਂ ਕੋ ਕਸਾਨੇ ਕਾ ਕੋਫ਼ੀ ਇਨਜ਼ਾਮ ਕੀਯਾ ਗਏ ਹੈ ?

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਜੀ ਹਾਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ compensation ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਆਬਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਔਰ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ।

ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਸਰਲਾ ਦੇਵੀ ਸ਼ਰਮਾ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਿਹੜੇ ਉਥੋਂ ਦੇ ਉਜਾੜੇ ਹੋਏ ਲੋਕ ਹਿਸਾਰ ਵਿਚ ਭੇਜੇ ਹਨ ਉਹ ਅਜੇ ਤਕ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਪਰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਮੈਂ ਉਥੇ ਖੁਦ ਜਾਕੇ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਰੂਪ ਸਿੰਘ ਫੂਲ : ਮੈਂ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਸੇ ਪੁੱਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ ਲੋਗਾਂ ਕੋ ਬਸਾਨੇ ਕਾ ਇਨਤਜ਼ਾਮ ਕਹਾਂ ਪਰ ਕਿਆ ਜਾ ਰਹਾ ਹੈ ?

Mr. Spake : I do not think this question arises.

REPRESENTATION FROM THE TENANTS OF TEHSIL HAMIRPUR, DISTRICT KANGRA

*1313. Shrimati Sarla Devi Sharma : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether Government have received any representation from the tenants of Tehsil Hamirpur, District Kangra, for their resettlement, if so, the action, if any, taken thereon ?

Sardar Gian Singh Rarewala : Yes. On receipt of representations made by the tenants from time to time, the matter has been engaging the attention of Government. The decisions made so far in this connection are as given below :—

- (i) The land, which will seasonally emerge from the Bhakra Reservoir, will be reserved for leasing out to landless tenants.
- (ii) 52.41 acres of land in Tika Proyan Kalan and Tika Bohru "Hamirpur Tehsil" situated above R. L. 1,700 at a distance of $3\frac{1}{2}$ miles from Bhakra Dam site has been acquired by the Government for construction of residential houses by the displaced landless tenants. Each family is entitled to get one kanal of land on payment of actual price. The compensation payable to them in lieu of their submerging houses is being paid to them in cash by the land Acquisition Collector, Ambala.

ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਸਰਲਾ ਦੇਵੀ : ਮੈਂ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਪੁੱਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਦੋਂ ਤਕ ਇਕ ਇਕ ਕਨਾਲ ਜ਼ਮੀਨ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ?

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਇਸ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਕੋਈ definite date ਮੁਕੱਰਰ ਕਰਨੀ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੈ । ਕੰਮੀ ਜਾਰੀ ਹੈ । ਬਾਕੀ ਇਸ ਦੇ ਖਤਮ ਹੋਣ ਦੇ ਅਰਸੇ ਦੇ ਮੁਤਾਲਿਕ ਮੈਂ ਦਰਿਆਫਤ ਕਰਕੇ ਦਸ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਰੂਪ ਸਿੰਘ ਫੂਲ : ਯਹ ਏਕ ਕਨਾਲ ਜ਼ਮੀਨ ਤੋ ਉਨ ਕੋ residential purpose ਕੇ ਲਿਏ ਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਕਿਆ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਬਤਾਏਗੇ ਕਿ ਉਨ ਲੋਗਾਂ ਕੋ cultivation ਕੇ ਲਿਏ ਕਹਾਂ ਪਰ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ?

Minister : There are those who are entitled to demand compensation for the interest in land held by them as occupancy tenants. In addition to this .....

Tenants ਦੀਆਂ ਦੋ Categories ਹਨ । ਇਕ ਤਾਂ landless tenants ਦੀ ਹੈ ਔਰ ਦੂਸਰੀ ਉਹ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੌਰੂਸੀ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜਿਹੜੇ ਮੌਰੂਸੀ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਰੂਪ ਸਿੰਘ ਫੂਲ : ਮੌਰੂਸੀ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਤੋਂ ਮਾਲਕਾਨ ਬਣ ਗਏ ਹਨ । ਮੈਂ ਪੁੱਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੋ ਗੈਰਮੌਰੂਸੀ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਮਾਲਕਾਨ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਰਤੀ ਕਰਨ ਦੇ ਉਪਾਏ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ? (ਹਾਂ/ਨਹੀਂ)

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ।

ਚੌਧਰੀ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਜੋ landless ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਰਤੀ ਕਰਨ ਦੇ ਉਪਾਏ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ? (ਹਾਂ/ਨਹੀਂ)

Mr. Speaker : Next question please.

CONSTRUCTION OF A DAM NEAR VILLAGE SATHANA, TEHSIL DEHRA, DISTRICT KANGRA

*1314. Shrimati Sarla Devi Sharma : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government to construct a Dam for utilizing the water of River Beas near village Sathana, Tehsil Dehra, District Kangra ?

Sardar Gian Singh Rarewala : Yes.

ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਸਰਲਾ ਦੇਵੀ ਸ਼ਰਮਾ : ਮੈਂ ਪੁੱਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਭਾਖੜਾ ਡੈਮ ਬਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਦੇ ਹੋਰ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ?

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਇਸ ਦਾ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇਲਾਕੇ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾਉਣਗੇ ।

ਡਾਕਟਰ ਭਾਗ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ ਜਾਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਡੈਮ multi-purpose ਹੋਵੇਗਾ ਜਾਂ ਸਿਰਫ irrigation ਲਈ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ ?

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਇਹ multipurpose ਹੋਵੇਗਾ । ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਬਿਜਲੀ ਔਰ ਪਾਣੀ ਦੋਵੇਂ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣਗੇ ।

UNSTARRED QUESTIONS AND ANSWERS

ARREARS OF LAND REVENUE

680. Sardar Jasdev Singh Sandhu : Will the Minister for Revenue be pleased to state the total amount of arrears of land revenue districtwise in the State up-to-date together with the steps taken by Government for its recovery ?

Giani Kartar Singh : (1). Arrears amounting to Rs 1,22,03,299 were outstanding in the entire State at the end of December, 1957, as detailed below :—

<i>District</i>	<i>Arrears</i>
1. Hissar ..	7,92,796
2. Rohtak ..	4,19,567
3. Gurgaon ..	5,27,054
4. Karnal ..	5,81,200
5. Ambala ..	4,74,358
6. Simla ..	1,746
7. Kangra ..	3,72,261
8. Hoshiarpur ..	8,03,205
9. Jullundur ..	11,66,958
10. Ludhiana ..	8,10,802
11. Ferozepore ..	5,55,164
12. Amritsar ..	13,18,645
13. Gurdaspur ..	11,07,863
14. Patiala ..	2,97,678
15. Kapurthala ..	4,60,000
16. Bhatinda ..	7,69,287
17. Sangrur ..	12,74,299
18. Mohindergarh ..	4,70,416
Total ..	1,22,03,299

These arrears are mainly due to repeated heavy rains and floods in the State. The Deputy Commissioners concerned have, however, since been directed to make vigorous efforts for their early liquidation.

EXHIBITIONS IN THE STATE

682. Shri Amar Nath Sharma : Will the Minister for Finance be pleased to state —

- the total number of exhibitions organised in the State by the Department of Industries from the year 1947-48 to 1957-58 ; (up to-date) together with the names of places where these were held and the number of days for which each of them was held ;
- the particulars of various types of machinery, if any useful for the growth of cottage industries and agriculture in the hilly tracts, exhibited in the exhibitions referred to in part (a) above ?

Shri Mohan Lal : (a) The total number of exhibitions organized by the Industries Department during the period from 1947-48 to 1956-57, is five. Another exhibition is scheduled to be held at Patiala in the last week of March, 1958. A statement showing the names of places where the exhibitions were held and the number of days for which each of them was held, is given below.

(b) No record of the articles displayed at the exhibitions is maintained and as such a list of the various types of machinery, if any, displayed at the exhibitions, which can prove useful for the growth of cottage industries and agriculture in the hilly tracts of the State, cannot be prepared at this stage.

STATEMENT

Serial No.	Year in which the exhibitions were held	Location where held	Number of days for which held
1	1952-53	Jullundur	19
2	1953-54	Jullundur	27
3	1954-55	Amritsar	28
4	1955-56	Amritsar	28
5	1956-57	Ludhiana	37

EXTENSION OF KIRPAL CHAND KUL

683. Shri Amar Nath Sharma : Will the Minister of Irrigation and Power be pleased to state whether there is any proposal under consideration of Government to extend Kirpal Chand Kul from Mundi to Thural village in Kangra District ; if so, the time by which the extension work is likely to be undertaken.

Sardar Gian Singh Rarewala : Yes. There is such a proposal under consideration of the Government but the execution of the scheme is subject to the consent of the owners of the upper reach and to the availability of funds.

DAMAGE TO KHARIF CROPS IN KAPURTHALA BET AREA

684. Bawa Harnam Singh : Will the Minister for Revenue be pleased to state—

- whether it is a fact that the Kharif crops in Kapurthala river Bet area were heavily damaged due to the rains and floods during the year, 1957 ;
- whether it is also a fact that Government issued instructions for the remission of land revenue and postponement of Taccavis to the extent of 25 per cent of the damages of the crops in the said area ; if so, whether the remission was granted and taccavis postponed ;
- whether the patwaris were also given any instructions for purposes of Girdawaris in respect of the damaged crops ?

Giani Kartar Singh : (a) Yes.

(b) *Part (a).*—(i) Instructions have been issued by the Government for the remission of the land revenue under the provision of para 565 of the Land Administration Manual.

[Minister for Revenue]

(ii) Instructions have been issued for the suspension of the recovery of the instalments of Taccavi Loans, now due, for a period of one year.

Part (b).—(i) Land Revenue has been remitted in 14 flood-affected villages of Sub-Tahsil Sultanpur.

(ii) Yes.

(c) Yes.

FUNDS FOR BUILDINGS AND ROADS

685. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Public Works be pleased to state —

(a) the districtwise allotment of funds for buildings and roads in the State during the current year together with the total amount so far spent out of this allotment;

(b) whether any amount out of the allotment referred to in part (a) above is being surrendered ; if so, the reasons therefor ?

Rao Birender Singh : (a) A statement showing the districtwise allotment of funds aggregating Rs 843.82 lakhs for buildings and roads in the State for 1957-58 is attached. The anticipated expenditure during the current financial year is of the order of Rs 662.90 lakhs.

(b) A total amount of Rs 180.92 lakhs is being surrendered on account of non-sanction, late sanction or curtailment of scope of certain schemes or non-completion of certain essential preliminaries.

Districtwise allotment for 1957-58 (in lakhs)

		Rs.
Kapurthala	..	11.89
Amritsar	..	48.49
Gurdaspur	..	25.68
Kangra	..	45.53
Jullundur	..	50.34
Hoshiarpur	..	41.33
Ludhiana	..	46.80
Ferozepur	..	42.84
Ambala	..	90.70
Simla	..	11.19
Karnal	..	48.15
Gurgaon	..	44.22
Rohtak	..	42.69

		Rs
Hissar	..	117.04
Patiala	--	77.31
Sangrur	--	54.98
Bhatinda	..	30.82
Mohindergarh	--	13.82
Total	..	843.82 lakhs

REPAIR OF LINK ROAD CONNECTING DHILWAN WITH G.T. ROAD
IN KAPURTHALA DISTRICT

686. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Public Works be pleased to state —

- (a) the amount spent on repairing the link road between Dhilwan and the G.T. Road in Kapurthala District each year during the years 1955-56, 1956-57 and 1957-58, separately ;
- (b) the names of the contractors to whom the repair work of the said road was entrusted during each of the years referred to in part (a) above?

Rao Birender Singh : (a) and (b) The information is as under :—

Year	Amount	Work	Contractor
	Rs		
1955-56 ..	3,000	Collection of Bajri	Messrs Bajri Quarry Syndicate, Pathankot
1956-57 ..	Nil	Does not arise	..
1957-58 ..	Nil	Ditto	..

FEE CONCESSION TO STUDENTS IN FLOOD-AFFECTED AREAS OF KAPURTHALA
DISTRICT

687. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Education and Labour be pleased to state —

- (a) whether any decision to grant fee concession to the students in the flood affected areas of Kapurthala District was taken at the meeting of the Emergency Committee held at Chandigarh on 21st September, 1957 ;
- (b) if the reply to part (a) above be in the affirmative whether the fee concession, referred to above, was given to the students, if not, the reasons therefor and the time by which this concession is likely to be given ?

Shri Amar Nath Vidyalkar : (a) Yes.

(b) No, not so far, as financial implications involved are being worked out.

APPOINTMENT OF OFFICER ON SPECIAL DUTY IN KAPURTHALA DISTRICT

688. Sardar Atma Singh : Will the Chief Minister be pleased to state —

- (a) whether any decision to depute an Officer-on-Special-Duty in Kapurthala District, was taken at the meeting of the Emergency Committee held at Chandigarh, on 21st September, 1957 ;
- (b) if the reply to part (a) above be in the affirmative whether the officer referred to above has since been deputed ; if not, the reasons therefor and the time by which it is expected to be done ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Yes.

(b) An officer is being posted. This could not be done earlier owing to shortage of officers.

INTEGRATION OF ERSTWHILE PUNJAB AND PEPSU SERVICES

689. Sardar Atma Singh : Will the Chief Minister be pleased to state whether the work connected with integration of erstwhile Pepsu and Punjab services has been completed ; if not, the reasons therefor and the time by which it is expected to be completed ?

Sardar Partap Singh Kairon : The whole of the work has not yet been completed. The Integration work involved the equation of all the Pepsu posts on State-wide basis with corresponding Punjab posts, fixation of provisional cadres of all services for the new State, preparation of joint seniority lists of Punjab and Pepsu employees, inviting comments of concerned employees on those lists and their consideration by the Departments/Administrative Secretaries and the Integration Committee/Council. The task was very heavy. The work relating to the equation of posts and fixation of provisional cadres has been completed. Rules for determination of joint seniority lists have been promulgated. Joint seniority lists of almost all the services on State-wide basis have been circulated among the employees concerned. In the case of twenty-eight Departments, the lists have been approved by the Integration Council. Some of the approved lists have been printed and others are under print. On the approved lists, regular appeals of employees have been invited for consideration by the Advisory Committees set up by the Government of India. In the case of the remaining Departments, the lists are either awaiting to be approved by the Integration Committee or Council or the comments of the employees are being examined by the Heads of Departments/Administrative Secretaries. It is hoped that the bulk of the work to the stage of approval of these lists by the Integration Council and their printing for inviting appeals for the Advisory Committees would be completed by the end of June, 1958. The Advisory Committees would, of course, take further time for the disposal of appeals.

REORGANIZATION OF TEHSILS AND DISTRICTS IN THE STATE

690. Sardar Atma Singh : Will the Chief Minister be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of the Government for the reorganization of tehsils and districts in the State ; if so, the details thereof and the time by which it is expected to be finalized ?

Sardar Partap Singh Kairon : *Part (a)* No.

Part (b) Does not arise.

CASES AGAINST AKALI WORKERS AT LUDHIANA

691. Sardar Atma Singh : Will the Chief Minister be pleased to state whether it is a fact that the cases against Akali workers at Ludhiana have not so far been withdrawn by Government, if so, the reasons therefor ?

Sardar Partap Singh Kairon : Yes. A case under section 9 of P.S.S.A. against Sarvshri Ranjit Singh Naz, Ram Narain Singh Dardi and Kehr Singh Beraghi is still pending.

CASES AGAINST HINDI RAKSHA SAMITI AGITATORS AT LUDHIANA

692. Sardar Atma Singh : Will the Chief Minister be pleased to state whether all the cases against Hindi Raksha Samiti Agitators at Ludhiana have been withdrawn by Government ?

Sardar Partap Singh Kairon : Yes.

CONSOLIDATION FEES IN BET AREA OF KAPURTHALA DISTRICT

693. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Consolidation and Health be pleased to state whether he received any representation for postponing the recovery of consolidation fees from the Bet areas of Kapurthala District ; if so, the action, if any, so far taken thereon ?

Chaudhri Suraj Mal : *First Part.*—Yes.

Second Part.—It is receiving the attention of Government.

PHOTOGRAPHIC MATERIAL

694. Sardar Atma Singh : Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) whether any photographic material was purchased by Government during the year 1958 (up to date) if so, the amount expended thereon ;
- (b) whether any material out of that referred to above, is lying in stock at present; if so, the cost thereof ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Yes. Photographic material costing Rs 1,978.15 was purchased during the year 1958 (up to 7th February, 1958) ;

(b) Yes. Material worth Rs 1,478 approximately is lying in stock at present.

**RAISING OF THE STANDARD OF GOVERNMENT PRIMARY SCHOOL,
WADALA KALAN, DISTRICT KAPURTHALA**

696. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Education and Labour be pleased to state whether the Government ever received any representation for raising the standard of the Government Primary School, Wadala Kalan, District Kapurthala, to Middle Standard ; if so, when and the action, if any, taken thereupon so far ?

Shri Amar Nath Vidyalkar : No. However, an Address of Welcome was presented to the Governor, Punjab, by the Panchayat of Wadala Kalan, District Kapurthala, on the 29th January, 1957, requesting that the middle classes of their village school should be run by Government at its own expense. The Secretary to Governor, Punjab, Chandigarh, and the Sarpanch of village Wadala Kalan, District Kapurthala, were however, informed that no provision under the Second Five-Year Plan educational development programme existed for the taking over of Panchayat schools.

**PENDING APPEALS WITH THE SETTLEMENT OFFICER AND CONSOLIDATION
OFFICER IN KAPURTHALA**

698. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Consolidation and Health be pleased to state —

- (a) the total number of appeals pending as on 31st January, 1958, with the Settlement Officer and each of the Consolidation officers in Kapurthala together with the steps taken to dispose them of ;
- (b) the number of appeals disposed of by each Officer mentioned in part (a) above during the year 1957-58 monthwise ;
- (c) the time within which the appeals, referred to in part (a) above are expected to be disposed of ?

Chaudhri Suraj Mal : (a) —

(i) Settlement Officer, Kapurthala	35
(ii) Consolidation Officer, Kapurthala	41
(iii) Consolidation Officer, Bhaluth	222
(iv) Consolidation Officer, Phagwara	252
(v) Consolidation Officer, Sultanpore	8

- (b) A statement containing the requisite information is annexed herewith.
- (c) The appeals are expected to be disposed of early.

Statement showing the disposal of appeals monthwise during the year 1957-58

Month	S.O., Kapurthala	C.O., Kapurthala	C.O., Bhalath	C.O., Phagwara	C.O., Sultanpur
April, 1957	19	11	1	29	His circle has been started only recently.
May, 1957	..	..	7	43	A (ii)
June, 1957	30	..	13	61	(d)
July, 1957	..	2	3	28	..
August, 1957	17	..	10	64	A (i) (c)
September, 1957	34	..	5	51	A (ii)
October, 1957	18	14	7	20	A
November, 1957	16	..	11	9	..
December, 1957	22	12	..	14	..
January, 1958	5	22	90	38	..
Total	161	61	147	357	..

INCREASE OF DEARNESS ALLOWANCE FOR EMPLOYEES DRAWING UPTO RS. 100 PER MENSEM

699. **Sardar Atma Singh :** Will the Minister for Finance be pleased to state—

(a) whether there is any proposal under the consideration of Government to increase the rate of Dearness Allowance for Government employees drawing pay upto Rs. 100 per mensem as their basic pay in the State, if so, the time within which it is likely to be implemented;

(b) the total extra expenditure involved in the said increase ?

Shri Mohan Lal : (a) No.

(b) Question does not arise.

BEYIN CANAL PROJECT AND LIFT IRRIGATION SCHEME

700. **Sardar Atma Singh :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) the total amount spent so far on Beyin Canal Project, Kapurthala and the amount spent upon installing pumping-sets for the lift irrigation scheme ;

[Sardar Atma Singh]

(b) the cost of electricity consumed monthwise during the year 1957-58 (up-to-date) for the said scheme ;

(c) whether any area of land irrigated during the year 1957-58 under the Scheme referred to in part (a) above, if so, the amount realised by way of water rate, etc., from the cultivators on this account ?

Sardar Gian Singh Rarewala : (a) (i) Total amount spent on Beyin Canal Project is Rs 8.39 lakhs.

(ii) Amount spent on installing pumping-sets is Rs 1,38,464.

(b) Monthwise details of electricity is not readily available and is being collected.

(c) (i) Yes. 415 acres.

(ii) Amount assessed for Kharif, 1957 .. Rs 2,016.17

Amount expected to be assessed in Rabi
1957-58 .. Rs 1,200.00

Total .. Rs 3,216.17

Figures of the amount realized are not readily available and will be supplied later on.

REPRESENTATIONS FROM ZAMINDARS OF VILLAGES KASSOCHAHAL, ETC., IN KAPURTHALA DISTRICT

701. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether the Superintending Engineer, Irrigation (N), recently received many representations from the zamindars of village Kasso-chahal, Jawalapur, Khannowal and Wariah on the Ibbon Minor in Kapurthala District for increasing the supply of water in their outlets, if so, the action taken thereon ?

Sardar Gian Singh Rarewala : Yes. The case is still under investigation.

ANNOUNCEMENT

Secretary : The Punjab Shops and Commercial Establishments Bill 1957, which was passed by this Sabha on the 29th October, 1957, and transmitted to Punjab Legislative Council for its concurrence has been returned by the said Council on the 12th February, 1958, with amendments. I beg to lay a copy of this Bill along with the amendments made, on the Table of this House.

3 P. M.

LEAVE TO INTRODUCE BILL

THE PUNJAB SECURITIES OF LAND TENURES AMENDMENT BILL, 1958

ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ (ਅਜਨਾਲਾ) : ਪਰਧਾਨ ਜੀ, ਇਹ ਬਿਲ ਜਿਸ ਦੀ ਮੈਂ ਜਾਉਸ ਤੋਂ ਇਜਾਜ਼ਤ ਮੰਗੀ ਹੈ.....

Sardar Bhupinder Singh Mann : Sir, while introducing the Bill is it permissible to the hon. Member to make a speech on it ? (*Interruptions*).

Mr. Speaker : Order, please.

Minister for Finance : Sir, he has not even sought leave of the House for introduction of this Bill.

Mr. Speaker : Please listen to me. The hon. Member has first to ask for leave to introduce the Bill.

ਆਪ ਜਕ ਸੇਰੇ ਚੈਂਬਰ ਸੋਂ ਆਏ ਥੇ ਤੋ ਸੈਂ ਨੇ ਆਪਕੋ ਸਮਝਾ ਦਿਆ ਥਾ ਕਿ ਜਕ ਆਪ leave ਸਾਂਗੋਂ and if this Bill is opposed then you can make a speech. (When the hon. Member had come to my Chamber I had told him that at first he would be required to ask for the leave to introduce the Bill and if this was opposed then he could make a speech.)

Sardar Achhar Singh Chhina : I beg to ask for leave to introduce the Punjab Security of Land Tenures (Amendment) Bill.

Minister for Revenue : I object to it.

ਅਧਯਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ : ਅਕ ਆਪ ਸਪੀਚ ਕਰ ਸਕਤੇ ਹੈਂ । (Now the hon. Member can make a Speech.)

ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ : ਪਰਧਾਨ ਜੀ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਬਿਲ ਦੀ introduction ਨੂੰ object ਕੀਤਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰਾ ਇਸ ਬਿਲ ਦੇ objectives ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਜੇਕਰ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਇਸ ਬਿਲ ਦੇ statements of objects and reasons ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਲਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੈ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਜ਼ਾਹਤ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ .....

ਅਧਯਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ : brief ਹੋ ਰਹੇ (Please be brief)

ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ : ਪਰਧਾਨ ਜੀ, ਇਸ ਵਕਤ ਜਦੋਂ ਕਿ ਮੁਲਕ Second Five-Year Plan ਵਿਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰ ਰਿਹਾ ਹੈ industrial development ਦੀ ਬੜੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ । ਇਕ ਪਾਸੇ ਸਾਨੂੰ ਅਜ ਖੁਰਾਕ ਦੀ ਬੜੀ ਸਖਤ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸਾਨੂੰ industries ਨੂੰ feed ਕਰਨ ਲਈ raw material ਦੀ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਲੋੜ ਹੈ । ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ Address ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਅਗੇ ਨਾਲੋਂ ਖੁਰਾਕ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋ ਗਈ ਹੈ । ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ । ਪਰ ਪਰਧਾਨ ਜੀ, ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਨੂੰ ਸਿਰਫ agricultural production ਲਈ ਰਖਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਸਬੂਤ Address ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪਿਛਲੇ ਜਿਹੜੇ ਬਜਟ ਪੇਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਹੁਣ ਪੇਸ਼ ਹੋਣਾ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਮੈਂ ਉਹ ਵੇਖਿਆ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਇਹੋ duty ਮਿਲਣੀ ਹੈ ਕਿ ਅਪਣੇ ਲਈ ਵੀ ਖੁਰਾਕ ਪੈਦਾ ਕਰੀਏ ਅਤੇ ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਹੋ ਸਕੇ ਦੂਜਿਆਂ ਸੁਬਿਆਂ ਲਈ ਵੀ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਖੁਰਾਕ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਦਿਤੀ

[ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ]

ਜਾਵੇ । ਖੁਰਾਕ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ industries ਲਈ raw material ਵੀ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ । ਇਸ ਮਕਸਦ ਨੂੰ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ Planning Commission ਨੇ ਵੀ directive ਦਿਤਾ ਹੈ । ਮੇਰੇ ਕਹਿਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਪਾਸਿਉਂ ਜ਼ਰਾਇਤੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਜ਼ੋਰ ਦਿਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਸਾਡਾ ਮਕਸਦ ਇਹ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ agriculture ਵਿਚ ਖਾਸ ਕਰ productive side ਨੂੰ reform ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ । ਇਸ ਸਾਰੇ ਮਕਸਦ ਨੂੰ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ reforms ਦਾ ਹੋਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਤਾਂ ਹੀ ਅਸੀਂ ਇਸ ਵਿਚ ਕਾਮਿਆਬ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਾਂ । ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀ ਇਸ ਗੌਰਮਿੰਟ ਨੇ ਇਹ ਮਕਸਦ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ 1953 ਵਿਚ ਪਹਿਲਾ ਬਿਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜ਼ਰਾਇਤ ਵਿਚ land reforms ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ Planning Commission ਦਾ ਵੀ ਇਹੋ ਮਨਸ਼ਾ ਸੀ । ਇਨ੍ਹਾਂ reforms ਦਾ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਇਥੇ Socialistic pattern of Society ਬਨਾਉਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਜ਼ਰਾਇਤੀ ਢਾਂਚੇ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲੀ ਲਿਆਕੇ ਕੋਈ reform ਕਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਜੋ ਦੋ ਹਿਸੇਦਾਰ ਹਨ, ਇਕ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਤੇ ਦੂਜੇ ਜਗੀਰਦਾਰ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜੋ relationship ਹੈ ਉਸ ਦਾ reform ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ । ਅਤੇ ਉਹ reform ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਹੋਵੇ ਕਿਉਂ ਜੋ agricultural production ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਹਿੱਸਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੀ ਹੈ । ਇਸ ਮਤਲਬ ਲਈ 1953 ਵਿਚ ਜਿਹੜਾ ਬਿਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਉਸ ਵਕਤ ਵੀ ਪਰਧਾਨ ਜੀ ਅਸੀਂ ਬੜਾ ਵਾਵੇਲਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਕਈ amendments suggest ਕੀਤੀਆਂ ਪਰ ਉਹ ਸਭ ਫੇਲ ਹੋ ਗਈਆਂ । ਅਸੀਂ ਉਸ ਵਕਤ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਜੋ ਬਿਲ ਤੁਸੀਂ ਪਾਸ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ ਇਸ ਨਾਲ ਇਹ ਮਕਸਦ ਹਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਦੇ ਪਾਸ ਹੋਣ ਨਾਲ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੇ ਨਹੀਂ ਵਸਣਾ ਸਗੋਂ ਹੋਰ ਉਜੜਣਾ ਹੈ । ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਭਾਵੇਂ Security of Land Tenure Act ਜਾਂ Tenancy Act ਰਖਿਆ ਹੈ ਪਰ ਇਹ Security of Landlords Act ਹੋ ਜਾਣਾ ਹੈ । ਪਰਧਾਨ ਜੀ, ਹੋਈ ਵੀ ਬਿਲਕੁਲ ਉਹੀ ਗਲ ਹੈ ਅਤੇ landlords ਨੂੰ ਫਾਇਦਾ ਪੁਜਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ । ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਸਬੂਤ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਤੋਂ ਹੀ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਦਫਾ ਗੌਰਮਿੰਟ ਨੂੰ amending Bills ਲਿਆਉਣੇ ਪਏ ਹਨ ਪਰ ਮਕਸਦ ਫਿਰ ਵੀ ਅਜੇ ਤਕ ਕੋਈ ਹਾਸਲ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ । ਇਹ ਕੋਈ ਨ ਕੋਈ lacuna ਤੇ loophole ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਰਖਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ landlords ਧੜਾ ਧੜ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਬੇਦਖਲ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ । ਮੈਂ, ਪਰਧਾਨ ਜੀ, ਇਹ ਦਸਣ ਲਈ ਕਿ ਕਿਤਨੇ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਬੇਦਖਲ ਹੋ ਚੁਕੇ ਹਨ, ਹਾਊਸ ਦਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਕਤ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ । ਅਸੀਂ ਵੀ ਰੋਲਾ ਪਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਹਰ ਪਾਸਿਉਂ ਜਦੋਂ ਇਹ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਦੀ ਰਹੀ ਕਿ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਬੇਦਖਲ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹ amending Bills ਲਿਆਂਦੇ ਰਹੇ । ਪਰ ਇਹ ਫਿਰ ਵੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਕਿਉਂ ਜੋ ਗੌਰਮਿੰਟ ਦਾ ਇਹ ਦਿਲੀ ਮਨਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਲਈ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ landlords ਹੀ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ । ਫਿਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ surplus land ਕਢਣ ਵਾਲਾ ਬਿਲ ਲਿਆਂਦਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ

ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਰਾਹੀਂ surplus land ਕਢ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਬਹਾਲ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ। ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਦੋ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਪਰ ਰੂਲਜ਼ ਅਜੇ ਤਕ ਨਹੀਂ ਬਣੇ ਹਨ ਅਤੇ landlords ਨੇ ਜਿਹੜੀ surplus ਜ਼ਮੀਨ ਸੀ ਖੁਰਦ ਖੁਰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਤਕਸੀਮ ਕਰ ਲਈ ਹੈ। ਸਾਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ *mala fide transfer* ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਕਈ ਦਫ਼ਾ ਕਹਿੰਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਸਿਰਫ਼ ਇਹੋ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਕੋਈ constructive ਗੱਲ ਤੇ ਦਸੀ ਨਹੀਂ। ਲਉ ਇਹ ਮੈਂ ਹੁਣ ਫਿਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਇਕ constructive ਗੱਲ ਹੀ ਦਸ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਕਰੋ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਪਾਸ। ਜਿਹੜੇ ਬਿਲ ਤੁਸੀਂ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਹਨ ਉਹ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ Planning Commission ਕੋਲ ਤੁਸੀਂ ਭੇਜੇ ਹੀ ਹੋਣ ਇਸ ਨੂੰ ਵੀ ਭੇਜੋ ਤਾਂ ਕਿ ਪਤਾ ਲਗੇ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਹੜਾ ਬਿਲ ਇਸ ਮਕਸਦ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਹੜਾ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਦੇ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਹਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। Socialistic pattern of society ਦਾ ਇਹ ਮਤਲਬ ਇਕ capitalist society ਬਣਾਉਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਿਹੜੀ ਕਾਰਵਾਈ ਤੁਸੀਂ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹੋ ਉਸ ਨਾਲ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਇੱਧਰ ਉੱਧਰ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ landlords ਨੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ farms ਬਣਾ ਲਏ ਹਨ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ *mala fide transfers* ਹੋ ਚੁਕੀਆਂ ਹਨ। ਮੇਰਾ ਇਹ ਜੋ ਬਿਲ ਹੈ ਇਹ ਇਸੇ process ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਹੈ। Planning Commission ਨੇ ਵੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ceiling ਮੁਕਰਰ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ceiling ਮੁਕਰਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ permissible area ਜੋ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਫਰਕ ਹੈ। ਜੇ ceiling ਮੁਕਰਰ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਬਿਲ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਬਾਕੀ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਜੋ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਗੌਰਮਿੰਟ requisition ਕਰਕੇ.....

ਅਧ്യਕਸ਼ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ : Order, order ਆਪ ਇਸਨੀ ਲੰਬੀ speech ਮੈਂ ਨ ਪੜ੍ਹੋ ਆਪ ਸਿੱਧ ਅਪਨੇ ਬਿਲ ਕੇ aims and objects ਕੋ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸੋ ਕਰੋ। (Order, order. The non. Member need not make a long speech. He should only speak about the aims and objects of his Bill in Punjabi.)

ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ : ਮੈਂ ਇਹ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਿਲ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਬਿਲ ਵਿੱਚ ceiling ਵੀ ਮੁਕਰਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, rent ਮੁਕਰਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ownership confer ਕਰਨ ਲਈ clauses ਹਨ। ਬਾਕੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੋ *mala fides transfers* ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਦ ਕਰਕੇ ਫਿਰ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਬਹਾਲ ਕਰਨ ਦਾ ਮਕਸਦ ਇਸ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਹਾਉਸ ਅਗੇ ਦਰਖਾਸਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਜੋ ਬਿਲ ਅਸੀਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਮਕਸਦ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵਸਾਉਣ ਦਾ ਹੈ।

Unemployment ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੂਰ ਹੋਏਗੀ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ social justice ਵੀ ਮਿਲੇਗਾ ਅਤੇ socialistic pattern of society ਵਲ ਜਾਣ ਲਈ ਵੀ ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਪਾਸ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਜੋ ਪਿਛਲੇ ਬਿਲ ਆਏ ਹਨ ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਹਰ ਤਰਫ਼ੋਂ ਇਹੀ ਆਵਾਜ਼ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਸਰਕਾਰੀ ਬੈਂਚਾਂ ਵਾਲੇ ਵੀ ਇਸ ਬਿਲ ਨਾਲ ਇਤਫਾਕ ਕਰਨਗੇ।

Mr. Speaker : Motion moved—

That leave be granted to introduce the Punjab Security of Land Tenures (Amendment) Bill.

ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ (ਗਿਆਨੀ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਜੋ ਬਿਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਹਾਉਸ ਦੀ ਅਜਾਜ਼ਤ ਮੰਗੀ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮੁਲਕ ਦੇ ਮੁਜ਼ਾਇਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਨਵੀਆਂ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਇਹ ਬਿਲ ਕਤਈ ਗੈਰ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਸ ਬਿਲ ਦਾ ਪਰਯੋਜਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਸੀ ਸੰਬੰਧ ਨੀਕ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਲਿਆਉਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਹੀ ਇਸ ਮਕਸਦ ਨੂੰ ਫ਼ੌਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਮਸਲੇ ਤੇ ਨਿਤ ਨਵੇਂ ਕਨੂੰਨ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਤੇ ਨਿਤ ਨਵੀਆਂ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਨਾਲ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਮਾਲਕਾਂ ਅਤੇ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਹੀਂ ਲਿਆਂਦੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਬਲਕਿ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਨਿਤ ਚਿੰਤਾ ਲਾ ਰਖਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਪੂਰਾ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ।

ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ : ਇਹ ਆਖਰੀ ਹੈ।

ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ : ਇਹ ਬਿਲ ਆਖਰੀ ਨਹੀਂ। ਜਦੋਂ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਅਤੇ ਮਾਲਕਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕਨੂੰਨ ਬਨਾਉਣ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਉਪਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਐਜੀਟੇਸ਼ਨ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ 30 ਏਕੜ ਦੀ ਹਦ ਮੁਕਰਰ ਕੀਤੀ ਜਾਏ। ਮੁਖਤਲਿਫ਼ ਬਿਲ ਇਸ ਹਾਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਲਿਆਂਦੇ ਗਏ ਤੇ ਉਸ ਤੇ ਤਰਮੀਮਾਂ ਆਈਆਂ ਕਿ 30 ਏਕੜ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ 20 ਕੀਤਾ ਜਾਏ। ਜੇ 20 ਏਕੜ ਦੀ ਹਦ ਮੁਕਰਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਫੇਰ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਜੱਲੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਹੈ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਹਿਣਾ ਹੈ 15 ਦੀ ਹਦ ਮੁਕਰਰ ਕਰ ਦਿਓ। ਫ਼ੇਰ ਪੰਜ ਏਕੜ, ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੋ ਏਕੜ ਦੀਆਂ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਅਠ੍ਹਣਗੀਆਂ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਇਹ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਸ਼ਾਂਤੀ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨੂੰ ਉੜਾਉਣ ਲਈ ਆਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਨਾਲ ਲੋਗ ਤਜੱਲੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਬੈਠ ਸਕਦੇ, ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਚਲਾ ਸਕਦੇ। ਸ਼ਾਇਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਨਵੇਂ ਕਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਨਾਲ ਕਿੰਨੀਆਂ complications ਵਧ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਔਰ ਕਿੰਨੀ ਦੇਰ ਲਗਦੀ ਹੈ ਔਰ ਸਾਲ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਉਸ ਤੇ ਅਮਲ ਕਰਨ ਲਈ ਲਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਫੇਰ ਉਸ ਵਾਸਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਨਵਾਂ ਅਮਲਾ ਰਖਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਾਸਤੇ ਸ਼ਰਰ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਾਸਤੇ ਵਕਤ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਨਾਲ ਨਵੇਂ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਸਾਰੀ ਬਹਿਸ ਸਾਰੀ ਚਰਚਾ ਅਤੇ ਸਾਰਾ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ atmosphere ਭੰਗ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੁਕਤਾਨਿਗਾਹ ਨਾਲ ਇਹ ਬਿਲ ਨਿਗਾਇਤ ਨਾਕਸ ਹੈ। ਪੰਜ-ਸਾਲਾ ਪਲਾਨ ਵਿੱਚ ਜੋ ਹੱਦਾਂ ਰਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਏਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕੇਗੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤੇ ਸਾਡਾ ਵਕਤ ਗਵਾਣਾ ਅਕਾਰਬ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਦੇ ਅਲਾਵਾ ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ ਇਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਚੰਗੀਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਅਸੀਂ ਵਿਚਾਰ ਕਰਾਂਗੇ। ਇਸ ਇਜਲਾਸ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਹਾਉਸ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ

ਖੇਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਬਿਲ ਲਿਆਵਾਂਗੇ । ਉਸ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਵੀ ਤਹਿਰੀਕ ਕਰਾਂਗੇ ਅਤੇ ਹਾਊਸ ਉਸ ਨੂੰ ਕਬੂਲ ਕਰੇਗਾ ।

ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ : ਅਸੀਂ ਆਪਣਾ ਨਾਂ ਕਟ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ, ਤੁਸੀਂ ਆਪਣਾ ਲਿਖ ਲਉ ।

ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ : ਤੁਹਾਡਾ ਤੇ ਕਟਿਆ ਹੀ ਜਾਣਾ ਹੈ ।

Mr. Speaker : Question is—

That leave be granted to introduce the Punjab Security of Land Tenures (Amendment Bill, 1958.

The motion was lost.

The leave was refused,

RESOLUTION REG. DECLARING RAI SIKHS AS BACKWARD COMMUNITY IN THE STATE

Gyani Bakhtawar Singh Rai (Guru Har Sahai) : Sir, I beg to move—

This Assembly recommends to the Government to declare the "Rai Sikhs" as Backward Community in the State.

ਗਿਆਨੀ ਬਖਤਵਰ ਸਿੰਘ ਰਾਏ (ਗੁਰੂ ਹਰ ਸਾਹਾਏ) : ਆਨਰੇਬਲ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਆਨਰੇਬਲ ਹਾਊਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨ ਲਗਾ ਹਾਂ ਜਿਹੜੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਸਰਹਦ ਤੇ ਇਕ ਰਾਖੇ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਪਰ ਏਸ ਵਕਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਅਰਸਾ ਸਾਢੇ ਤਿੰਨ ਸੌ ਸਾਲ ਤੋਂ ਵਿਗੜੀ ਹੋਈ ਹੈ ਔਰ ਉਹ ਪਿਛੜ ਗਏ ਹਨ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਏ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨ ਲਗਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਕੀ ਸਨ, ਕਿਥੋਂ ਆਏ ਅਤੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚੇ । ਮੈਂ ਰਾਜਪੂਤਾਂ ਦੇ ਬਾਕੀ ਖਿਤਾਬਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ । ਜਿਹੜੇ ਠਾਕਰ, ਰਾਏ, ਰਾਣੇ ਹਨ ਮੈਂ ਕੇਵਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਰਾਏ ਸਿੰਘ ਜੋ ਰਾਜਪੂਤਾਂ ਦਾ ਖਿਤਾਬ ਸੀ ਉਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਮੈਂ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ 15ਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਕਿਹਾ :

ਖਿਨ ਮੇਂ ਰਾਉ ਰੰਕ ਤੇ ਕਰ ਹੀ
ਰਾਉ ਰੰਕ ਕਰ ਡਾਰੇ
ਭਸਮਾਂ ਭੂਤ ਹੋਇਓ ਖਿਨ ਭੀਤਰ
ਰਾਉ ਰੰਕ ਕਰ ਡਾਰੇ

ਉਸ ਸਮੇਂ 15ਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਰਾਜਪੂਤਾਂ ਵਿਚ ਅਗਰ ਕੋਈ ਖਿਤਾਬ ਮਹਾਨ ਉੱਤਮ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਰਾਏ ਜਾਂ ਰਾਣੇ ਸੀ । ਉਸ ਵੇਲੇ ਅਕਬਰ ਦਾ ਅਹਿਦ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਾਜਪੂਤਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਮਿਲਾਉਣ ਲਈ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨਾਤੇ ਕੀਤੇ.....

ਚੌਧਰੀ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ : On a point of order ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ resolution move ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ।

ਅਧਯਕਸ਼ ਸ਼ਹੀਦਯ : ਕਹੁ ਤੋ ਰੁਸਵੀਕ ਗਾਥ ਰਹੇ ਹੈਂ । (He is developing his argument.)

ਗਿਆਨੀ ਬਖਤਾਵਰ ਸਿੰਘ ਰਾਏ : ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਰੈਜ਼ੋਲਿਊਸ਼ਨ ਮੂਵ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਕਹੋ ਤਾਂ ਮੈਂ ਫੇਰ ਪੜ੍ਹ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ।

ਅਧਯਕਸ਼ ਸ਼ਹੀਦਯ : ਤੁਨ੍ਹੋਂ ਨੇ ਸੁਭ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਆਪ ਚੌਧਰੀ ਸਾਹਿਬ ਕੋ ਭੀ ਸੁਣਾ ਦਿੱਤਾ ਕਰੋ । (He has moved his resolution. He should also make Chaudhr Sahib hear.) (Interruptions)

Order please, no interruption.

ਗਿਆਨੀ ਬਖਤਾਵਰ ਸਿੰਘ ਰਾਏ : ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਬਾਹਰਲੇ ਹਮਲਾਆਵਰਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਫਤਿਹ ਨਹੀਂ ਸਨ ਹੋ ਸਕਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਿੱਤਣ ਲਈ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਰਾਜ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਦੀ ਖਾਤਰ ਅਕਬਰ ਨੇ ਦੀਨ ਇਲਾਹੀ ਅਖਤਿਆਰ ਕੀਤਾ । ਪਰ ਰਾਜਪੂਤਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਨਾ ਜਿਤ ਸਕਿਆ । ਰਾਜਪੂਤ ਬਿਕ੍ਰਮਾਜੀਤ ਦੇ ਵਕਤ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਸੋਲ੍ਹਵੀਂ ਸਦੀ ਤਕ ਆਪਣੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਕਾਇਮ ਰਖਣ ਦੀ ਖਾਤਰ ਜਤਨ ਕਰਦੇ ਰਹੇ । ਆਖਰ ਉਹ ਅਕਬਰ ਤੋਂ ਚਿਤੌੜ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਤੋਂ ਹਾਰ ਖਾ ਕੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਨੇਤਾ ਜੈਮਲ ਅਤੇ ਫੱਤੇ ਨੂੰ ਗਵਾ ਕੇ ਸੋਲ੍ਹਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਦਰਆਏ ਸਤਲੁਜ ਅਤੇ ਰਾਵੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਤੇ ਆ ਬੈਠੇ । ਸੋਲ੍ਹਵੀਂ ਸਦੀ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਸਤਾਰ੍ਹਵੀਂ ਸਦੀ ਤਕ ਮੁਗਲ ਰਾਜ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਉਸ ਵੇਲੇ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਜ਼ਬਾਨ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਸੀ ਅਤੇ ਮੁਗਲਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਜ਼ਬਾਨ ਫ਼ਾਰਸੀ ਸੀ । ਉਸ ਸਮੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਾਏ ਸਿੱਖਾਂ ਅਰਥਾਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਪੂਤਾਂ ਨੂੰ ਮਾਹਤਮ (ਮਹਾਂ ਉੱਤਮ) ਦਾ ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ । ਮਹਾਂ ਉੱਤਮ ਦਾ ਮਤਲਬ ਬਹੁਤ ਅੱਡਾ ਹੈ । ਫ਼ਾਰਸੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ । ਚੂੰਕਿ ਇਹ ਲੋਕ ਬਹੁਤ ਬਹਾਦਰ ਸਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬੜੀਆਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਸਨ ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ਮਾਹਤਮ ਯਾਨੀ ਮਹਾਂ ਉੱਤਮ ਰਖਿਆ ਗਿਆ । ਆਮ ਜ਼ਬਾਨ ਵਿੱਚ ਮਾਹਤਮ ਹੀ ਕਿਹਾ ਜਾਣ ਲਗਾ । ਇਹ ਲੋਕ ਰਾਜੇ ਜਾਂ ਰਾਉ ਸਨ ਸ਼ਿਕਾਰ ਖੇਲਣਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਹੁੰਦਾ ਸੀ । ਚੂੰਕਿ ਮੁਗਲੀਆਂ ਸਲਤਨਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹੈ ਸੀ ਇਹ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਪੇਟ ਸ਼ਿਕਾਰ ਖੇਡ ਕੇ ਹੀ ਭਰਦੇ ਰਹੇ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸੌ ਸਾਲ ਦਾ ਅਰਸਾ ਗੁਜ਼ਰ ਗਿਆ । ਐਨੇ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਦਾ ਰਾਜ ਕਾਇਮ ਹੋ ਗਿਆ । ਪੂਰਬ ਵਿੱਚ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼, ਦੱਖਣ ਵਿੱਚ ਮਰਾਠੇ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਰਾਜ ਸੀ । ਸਤਾਰ੍ਹਵੀਂ ਸਦੀ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਸੰਨ 1839 ਤਕ ਇਥੇ ਹੀ ਸਮਾਂ ਗੁਜ਼ਰਿਆ । ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪੂਰਬ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰ ਲਈਆਂ । ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਹਮੂਦ ਗਜ਼ਨਵੀ, ਤੈਮੂਰ ਅਤੇ ਨਾਦਰਸ਼ਾਹ ਦੇ ਬੜੇ ਬੜੇ ਹਮਲੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਉਪਰ ਹੋਏ ।

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਤੁਸੀਂ Assembly debate ਵਿੱਚ historical research ਨਾ ਕਰੋ । Resolution ਤੇ ਬੋਲੋ । (The hon. Member should not

RESOLUTION REG: DECLARING 'RAI SIKHS' AS BACKWARD COMMUNITY (3)45
IN THE STATE

make any historical research in the Assembly debate. He should speak on the resolution.)

ਗਿਆਨੀ ਬਖਤਵਰ ਸਿੰਘ ਰਾਏ : ਮੈਂ ਕੁਝ ਵਜ਼ਾਹਤ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਜਦੋਂ 1947 ਵਿਚ ਬਟਵਾਰਾ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਅਸੀਂ 9 ਸਤੰਬਰ 1947 ਨੂੰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਆਏ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ Rehabilitation ਦਾ ਦਫਤਰ ਜਲੰਧਰ ਵਿਚ ਸੀ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਲੁਧਿਆਣੇ ਦੇ ਰਸਤੇ ਜਲੰਧਰ ਜਾਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਏਧਰ ਆ ਕੇ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਵਿਚ ਵਸ ਗਏ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਕੁਝ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਬਾਰਡਰ ਤੇ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਵਿਚ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਕੌਮ ਆਈ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਆਦਮੀ ਖਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰਤ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਦਸਾਂ ਕਿ ਇਹ ਰਾਏ ਸਿਖ ਕੌਣ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਤੇ ਥੋੜੀ ਜਿਹੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਪਾਉਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸਾਂ। ਰਾਏ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਹੁਕਮਨ 1947 ਵਿਚ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਤਹਿਸੀਲਾਂ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ, ਮੁਕਤਸਰ ਅਤੇ ਫਾਜ਼ਲਕਾ ਵਿਚ ਬਿਠਾਇਆ। ਇਸਤਿਹਾਰ ਨਿਕਲੇ ਅਤੇ propaganda ਹੋਇਆ। ਰਾਏ ਸਿਖ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਬਾਕੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਜਾਣ ਦਿਉ। ਦੂਸਰੇ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਮਤਵਾਲੇ ਕਹਿਣ ਵਾਲੇ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਦਿਲੀ ਦੇ ਮਹੱਲਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਵੜੇ ਪਰ ਰਾਏ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਐਥੇ ਹੀ ਅਟਕਾ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਲਾਂ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰਤ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਦਸਾਂ ਕਿ ਇਹ ਰਾਏ ਸਿਖ ਕੌਣ ਹਨ, ਕਿਥੋਂ ਆਏ। ਐਥੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਮੁਗਲਾਂ ਦੀ ਹਕੂਮਤ 3½ ਸੌ ਸਾਲ ਦੇ ਕਰੀਬ ਰਹੀ ਉਸ ਦੇ ਬਾਦ ਸੌ ਸਵਾ ਸੌ ਸਾਲ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਰਹੀ। ਇਸ ਅਰਸੇ ਵਿਚ ਰਾਏ ਸਿਖ ਦਰਿਆਏ ਸਤਲੁਜ ਅਤੇ ਦਰਿਆਏ ਰਾਵੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਆਬਾਦ ਰਹੇ। ਏਸ ਸਾਰੇ ਅਰਸੇ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਮਰਲਾ ਜ਼ਮੀਨ ਵੀ ਹਕੂਮਤ ਵਲੋਂ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ ਗਈ। ਪੁਸ਼ਤ ਦਰ ਪੁਸ਼ਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਔਲਾਦ ਵਧਦੀ ਗਈ। ਐਥੇ ਤਾਂ ਹੁਣ ਜ਼ਰੂਰਤ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨ ਤਕਸੀਮ ਦਰ ਤਕਸੀਮ ਹੋ ਕੇ ਬਹੁਤ ਥੋੜੀ ਰਹਿ ਜਾਵੇਗੀ ਇਸ ਲਈ ਕੁਝ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਾਏ ਸਿਖਾਂ ਵਿਚਾਰਿਆਂ ਦੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਮਲਦਾਰੀ ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ 9 ਪਿੰਡ ਸਤਲੁਜ ਦੇ ਲੈਂਹਦੇ ਕੰਢੇ ਤੇ ਅਤੇ ਪੰਜ ਪਿੰਡ ਸਤਲੁਜ ਦੇ ਚੜ੍ਹਦੇ ਕੰਢੇ ਤੇ ਆਬਾਦ ਹੋਏ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਛਾਂਗਾ ਮਹਿਤਮ ਅਤੇ ਗੋਲਾ ਮਹਿਤਮ ਵਗ਼ੈਰਾ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਵਾਏ ਮੈਂ ਕਹੁੰਗਾ ਕਿ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਇੰਚ ਜ਼ਮੀਨ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ ਗਈ। ਮੈਂ ਇਹ ਗਲ ਜ਼ਰਾ ਵਜ਼ਾਹਤ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਬੇਗ਼ੈਰਤ ਅਤੇ ਝੋਲੀ-ਬੁਕ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖੁਸ਼ਾਮਦ ਕਰਕੇ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਅਤੇ ਜ਼ਰੀਰਾਂ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀਆਂ। ਪਰ ਰਾਏ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਗ਼ੈਰਤ ਨੇ ਇਹ ਗਵਾਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਝੋਲੀ ਅਡ ਕੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਕੋਲੋਂ ਖੈਰ ਮੰਗਣ। ਅਜ ਚੁੰਕਿ ਸਾਡੀ ਆਪਣੀ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਹੈ ਮੈਂ ਬੜੀ ਨਿਮਰਤਾ ਨਾਲ ਇਹ ਨਵੇਦਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਰਾਏ ਸਿਖ ਸਦੀਆਂ ਦੇ ਕੁਚਲੇ ਹੋਏ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਇਨਸਾਫ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਿਸਟਰੀ ਵਲ ਹਾਊਸ ਦੀ ਤਵਜੋਹ ਦਵਾਉਣੀ ਪਈ ਹੈ। 100 ਸਾਲ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਦਾ ਰਾਜ ਰਿਹਾ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਬਾਦਕਾਰੀ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। 1947 ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਆਪਣੀ

[ਗਿਆਨੀ ਬਖਤਾਵਰ ਸਿੰਘ ਰਾਏ]

ਹਕੂਮਤ ਹੋਈ ਤਾਂ ਜਬਰਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਬਿਠਾਇਆ ਗਿਆ। 1947 ਤੋਂ 1949 ਤਕ ਇਹ ਲੋਕ ਨੀਮ-ਪੁਖਤਾ ਅਲਾਟਮੈਂਟ ਤੇ ਬੈਠੇ ਰਹੇ। ਜਦੋਂ 1949 ਵਿਚ ਪੁਖਤਾ allotment ਹੋਣ ਲਗੀ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਨੇਤਾ ਪੰਡਿਤ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ 17 ਸਤੰਬਰ 1949 ਨੂੰ ਉਥੇ ਆਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਗੇ ਦਰਖਾਸਤ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਦੂਸਰਿਆਂ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿਚ ਜਾਣ ਦੀ ਵੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਹਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਜਿਥੇ ਚਾਹੇ ਉਥੇ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਵਿਚਾਰੇ ਰਾਏ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਇਜਾਜ਼ਤ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਹੈ? ਸਾਨੂੰ ਜ਼ਿਲਾ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਦੇ ਬਾਰਡਰ ਤੇ ਬਿਠਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਸਾਡੇ ਉਤੋਂ ਇਹ ਪਾਬੰਦੀ ਹਟਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਭਾਰਗਵ ਵਜ਼ਾਰਤ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਇਹੋ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਗੇ ਜਾਣ ਦੀ ਖੁਲ੍ਹ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਚੁਨਾਚਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਗੇ ਜਾਣ ਦੀ ਖੁਲ੍ਹ ਹੋ ਗਈ। ਇਕ ਲੱਖ ਰਾਏ ਸਿਖ ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋਂ ਦੀ ਕਿਰਪਾਲਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਯੂ. ਪੀ. ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਆਬਾਦ ਹੋ ਗਏ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਿਆਨੀ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਕੁਝ ਦੂਸਰੇ Ministers ਦੀ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਨਾਲ ਸਵਾ ਲਖ ਹੋਰ ਰਾਏ ਸਿਖ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾ ਕੇ ਵਸੇ। ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਰਾਏ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਇਸ ਵੇਲੇ ਚਾਰ ਲੱਖ ਹੈ। 2 ਲਖ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਵਿਚ ਹੈ। ਬਠਿੰਡੇ, ਹਿਸਾਰ ਅਤੇ ਰੋਹਤਕ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੀ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਵੀ ਫੁਟਵੀਂ ਆਬਾਦੀ ਹੈ। ਕਈ ਲੋਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ 30 standard ਏਕੜ ceiling ਮੁਕੱਰਰ ਕਰੋ। ਦੂਸਰੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਕੁਝ ਹੋਰ ਦਿਉ, ਨੌਕਰੀਆਂ ਰਾਖਵੀਆਂ ਰਖੋ ਵਗ਼ੈਰਾ ਵਗ਼ੈਰਾ। ਪਰ ਰਾਏ ਸਿਖ ਵਿਚਾਰੇ ਉਹੋ ਪੁਰਾਣੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰੇ ਦੇ ਸਿਵਾ ਕੁਝ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ।

ਸੰਨ ੧੮੫੭ ਈਸਵੀਂ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਕਿ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਜੰਗ ਲੜੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਗਦਰ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਵਿਚ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਤਲ ਵੀ ਕਰਵਾ ਦਿਤਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਮਦਦ ਦੇਣ ਵਿਚ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਚਿਤੌੜ ਛਡ ਕੇ ਰਾਵੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਤੇ ਆਕੇ ਆਸਰਾ ਲੈਣਾ ਪਿਆ।

ਜਦੋਂ 1857 ਦੇ ਹੱਲਿਆਂ ਤੋਂ ਕੁਝ ਅਮਨ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ੧੮੬੩ ਵਿਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਬੰਦੋਬਸਤ ਕੀਤਾ। ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੀ ਪੈਮਾਇਸ਼ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੀ ਹੋਇਆ? ਰਾਇ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਦੀ ਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਬਾਹਰ ਕਢ ਸੁਟਿਆ। ਫਿਰ ੧੮੮੭-੮੮, ੧੯੧੨, ੧੯੨੪-੨੬ ਦੇ ਬੰਦੋਬਸਤ ਵਿਚ ਇਕ ਇੰਚ ਜ਼ਮੀਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਦਿਤੀ ਗਈ। ਇਹ ਲੋਕ ਬੜੇ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਰਹੇ। ਫਿਰ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੌਸਲਾ ਨਹੀਂ ਛਡਿਆ। ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਖੇਤੀ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਪੇਟ ਭਰਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਕਾ ਤੇ ਮਾਲਿਕ ਦਾ ਪੇਟ ਭੀ ਭਰਦੇ ਰਹੇ। ਇਹ ਸਾਡੇ ਮਹਿਬੂਬ ਨੇਤਾ ਸ੍ਰੀ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਵੇਰ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਖੁਲ੍ਹ ਹੋਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਿਰਪਾਲਤਾ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ ਲੋਕ ਇਕ ਲਖ ਦੀ ਤਾਦਾਦ ਵਿਚ ਯੂ. ਪੀ. ਅਤੇ ਇਕ ਲਖ ਰਾਜਸਥਾਨ ਵਿਚ ਵਸੇ। ਚਾਰ ਲਖ ਰਾਇ ਸਿਖ ਏਸ ਵੇਲੇ ਇਸ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਘੁਮ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਬਹੁਤ ਘਟ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਨਾ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ।

ਮੈਂ ਪੂਰੇ ਯਕੀਨ ਨਾਲ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਨ ੪੭ ਤੋਂ ਬਾਦ ਜਿਹੜੇ ਰਾਇ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਤੇ ਕਾਬਿਜ਼ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਲਕਾਂ ਨੇ ਹਟਾ ਦਿਤਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿ ਇਹ rehabilitation ਵੇਲੇ allot ਹੋਈਆਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਪਰ ਮੁਕਦਮੇ ਵੀ ਕਰ ਦਿਤੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਕਈ ਉਪਰਾਲੇ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਕੋਰਾ ਤੇ ਨਿਕੰਮਾ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਉਹ ਹੁਣ ਹਥਾਂ ਤੇ ਹਥ ਧਰਕੇ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਰਮਚਾਰੀ ਲੋਕ ਵੀ ਬਦਨਾਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਬੇਹਯਾਈ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬੁਰਾ ਹਾਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਜ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਤੇ ਲਗੇ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਿਲਕੁਲ ਹਿਸਾ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ। ਜੋ ਜੋ ਸਾਲ ਤੋਂ ਉਹ ਨਵਾਬ ਮਸਦੋਟ ਅਤੇ ਸੋਢੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੋਰੂਸੀ ਨਹੀਂ ਬਣਨ ਦਿਤਾ। ਅਜ ਉਹ ਮਾਲਕਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕੀਮਤ ਲੈ ਲਓ, ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਸਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਕੀਮਤ ਲੈ ਲਓ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਮਾਲਕੀ ਦੇ ਦਿਉ। ਪਰ ਬਾਵਜੂਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਪੈਸਾ ਹੋਣ ਦੇ, ਬਾਵਜੂਦ ਸ਼ਰਤਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਨਹੀਂ ਲੈਣ ਦਿੰਦੇ। ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਫੇਰੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਜਿਹੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭਾਈ ਇਹ ਜਿਹੜੀ ਗਲ ਤੂੰ ਕਹੀ ਹੈ ਇਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਕਹੀ। ਤੂੰ ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਹਤਕ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਨਰੇਬਲ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਲੋਕ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ border ਉਤੇ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਮੈਂ ਦਾਅਵੇ ਤੇ ਫਖਰ ਨਾਲ ਇਹ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਵਕਤ ਤਕ ਉਥੇ ਜਿਤਨੀ ਵੀ smuggling ਹੋਈ ਹੈ, ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਕੇਸ ਹੋਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਵੀ ਰਾਇ ਸਿਖ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਗ਼ੈਰ ਹਨ (ਹਾਸ) ਕਿਤਨੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਮੁਕਾਮ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਦਿਲੀ ਅਤੇ ਪਾਰੋਂ ਲੋਕ ਆਕੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ currency ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਇਹ ਰਾਇ ਸਿਖ ਉਸ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਰਾਖੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਬਲਕਿ ਕਈ ਕੇਸ ਪਕੜਵਾਏ ਵੀ ਹਨ। ਟਾਈਮ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵੀ ਆਪ ਨੂੰ ਦਸ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਪਰ ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ credit ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਦੂਜੇ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। (interruptions)

ਅਧਿਕਾਰੀ ਸਹੋਦਯ : Order please. ਜ਼ਾਨੀ ਜੀ ਸਾਮਨੇ ਕਾਲੇ (treasury) benches ਕੋ ਫ਼੍ਰੀ ਸੁਨਾ ਰਹੇ ਮਾਲੂਮ ਹੋਏ ਹਨ। [Order please. Gyaniji appears to be narrating it for the opposite (treasury) benches].

ਏਕ ਸਾਜਨੀਯ ਸਦਸਯ : ਕਹ ਮੀ backward ਕਰਾਰ ਦਿਓ ਗਏ ਹੈਂ। ਐਰ ਬੋਲ ਲੋਂ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਆਜ ਭਾਵੇਂ ਬੇਸ਼ਕ ਬੋਲਨੇ ਦੇਂ। ਜਿਤਨਾ ਚਾਹੇਂ ਬੋਲ ਲੋਂ। ਹਮੇਂ ਮੀ ਕੋਓ ਏਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਗਾ।

ਗਿਆਨੀ ਬਖਤਾਵਰ ਸਿੰਘ ਰਾਏ : ਅਜ ਮੈਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਵੀ ਇਸ ਗਲ ਤੇ ਖੁਸ਼ ਹਨ ਕਿ ਹੋਰ ਬੋਲ ਲਵਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਅਗੇ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਬੋਲਣ ਦਾ time

[ਗਿਆਨੀ ਬਖਤਾਵਰ ਸਿੰਘ ਰਾਏ]

ਮਿਲਦਾ ਨਹੀਂ। ਨਾਲ ਹੀ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਆਪ ਦੀ ਵੀ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਹੈ ਕਿ ਐਨਾ ਖੁਲਾ time ਦੇ ਰਹੇ ਹੋ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਬਰਾਦਰੀ ਦੀ ਗਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਤੁਹਾਡੀ ਬਰਾਦਰੀ ਸਾਮ੍ਹਨੇ ਬੈਠੀ ਸੁਣ ਰਹੀ ਹੈ। [Friends from his 'Baradri' sitting just in front are hearing him.]

ਗਿਆਨੀ ਬਖਤਾਵਰ ਸਿੰਘ ਰਾਏ : ਵਾਕਈ ਇਹ ਖੁਸ਼ ਵੀ ਹਨ। ਕੀਉਂ ਨਾ ਹੋਣ? ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਕਟ ਗਈ ਹੈ। ਪੰਡਿਤ ਨਹਿਰੂ ਜੀ ਦੀ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਨਾਲ ਉਹ ਫਿਰ ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਜਗ੍ਹਾ ਚਿਤੌੜ ਜਾਕੇ ਬੈਠ ਗਏ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਆਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੀ ਮਨਿਸਟਰੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਵੀ ਜਿਹੜੇ ਇਥੇ ਦਰਬਾਰ ਧਕੇ ਖਾ ਰਹੇ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਵੀ ਕੋਈ ਘਰ, ਕੋਈ ਦਰ, ਕੋਈ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਬਣਾ ਦੇਵੇ। ਆਸ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਇਸ resolution ਨੂੰ ਪਾਸ ਕਰਾਉਣ ਵਿਚ ਮੇਰੀ ਮਦਦ ਕਰਨਗੇ। ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਇਹ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਇਸ ਲਹਿਜ਼ੇ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕੁਝ ਜੋਸ਼ ਦਾ ਜਜ਼ਬਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਮੈਂ ਗਰੀਬ ਅਤੇ ਨਮਾਣਿਆਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ resolution ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ੧੮-੧੧-੧੯੪੨ ਨੂੰ ਇਕ notification ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਇਹ ਇਲਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮਾਤਹਿਮ ਅਤੇ ਰਾਇ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਲਫਜ਼ ਨੂੰ ਇਕ ਹੀ ਚੀਜ਼ ਸਮਝਿਆ ਜਾਏ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀਆਂ ਰਿਆਇਤਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਣ।

ਅਧ୍ୟਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ : ਆਪ ਕੀ ਕੋਈ ਗਲਤਫਹਿਮੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਧਰ੍ਯਕ ਆਕ ਜਲਜਾ ਹੈ। [Hon. Member is under some misunderstanding about this meeting being a public one]

ਗਿਆਨੀ ਬਖਤਾਵਰ ਸਿੰਘ ਰਾਏ : ਜਨਾਬ, ਇਹ ਆਪ ਦੀ ਬੜੀ ਮੇਹਰਬਾਨੀ ਹੈ। ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਾਰ ਬਾਰ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, address ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ। ਪਰ ਮੈਂ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਆਪ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।

[At this stage the hon. Minister for Consolidation rose from his seat.]

ਅਧ୍ୟਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ : ਅਜੇ ਭਾਈਓਨੇ ਬੋਲਨਾ ਹੈ। [He has yet to speak]

[At this stage the Hon. Minister walked towards the lobbies.]

ਡਾਕਟਰ ਕਲਵੇਖ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ : Walk out ਨ ਕਰੋ।

ਅਧ୍ୟਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ : ਜੋ ਕੈਸੇ ਹੀ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਆਪ ਅਨਕੋ ਮੀ walk-out ਨ ਬਨਾ ਲੋ। [He is just going out. This should not be misconstrued as a walk-out].

ਗਿਆਨੀ ਬਖਤਾਵਰ ਸਿੰਘ ਰਾਏ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਆਪਦੀ ਰਾਹੀਂ ਹਾਊਸ ਦੇ ਆਨਰੇਬਲ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਦਰਦ ਭਰਿਆ ਸ਼ੇਅਰ ਸੁਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ :—

“ ਦਰਦੇ ਦਿਲ ਸੁਨਾਉਂ ਅਗਰ ਤਾਕਤ ਹੋ ਸੁਨਨੇ ਵਾਲੋਂ ਮੈਂ ”

ਮੈਂ ਇਹ ਦੁਖੜੇ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਣਾਂ ਰਿਹਾ ਹਾਂ । ਮੈਂ ਖੁਸ਼ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਮੇਰੀਆਂ ਗਲਾਂ ਸੁਣ ਰਹੇ ਹਨ । ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਵੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਕਿ Treasury Benches ਅਤੇ Opposition ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰ ਇਸ resolution ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਮਲੂਮ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮੇਰੀ ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤੀ ਕੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ? ਜੇ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸਨ ੪੨ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਰਾਇ ਸਿਖ ਬੜੀ ਬਹਾਦਰੀ ਨਾਲ ਇਸ ਅੰਦੋਲਨ... ..

ਅਧ്യਕਸ਼ ਸ਼ਹੀਦਯ : Non-official day तो आज जरूर है लेकिन non-procedural day नहीं । मेहरबाजो करके repetition न करें [No doubt it is a non-official day to-day, but it is certainly not a non-procedural day. He may please avoid repetition].

ਗਿਆਨੀ ਬਖਤਾਵਰ ਸਿੰਘ ਰਾਏ : ਜਨਾਬ ਮੈਂ .....

ਅਧ്യਕਸ਼ ਸ਼ਹੀਦਯ : बैसे तो आज जो आप को मर्जी आये आप कह सकते हैं । आज गैर सरकारी दिन है इस लिये आप को खुली छुटी है । (To-day being a Private Members Day the hon. Member has full freedom to say anything he likes.)

ਗਿਆਨੀ ਬਖਤਾਵਰ ਸਿੰਘ ਰਾਏ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਵਿਚ ਆਪ ਦੀ ਬੜੀ ਕਿਰਪਾਲਤਾ ਹੈ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਹਾਊਸ ਦੀ ਇਹ ਰਾਇ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ Rules of Procedure ਵੀ suspend ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ । (The House thinks that the Rules of procedure be suspended in favour of the hon. Member.)

ਗਿਆਨੀ ਬਖਤਾਵਰ ਸਿੰਘ ਰਾਏ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਆਪ ਦੀ ਰਾਹੀਂ hon. ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੇਣ ਜਿਹੜੇ ਹਿੰਦਸਤਾਨ ਦੀ ਸਰਹਦ ਦੇ ਉੱਤੇ ਸੇਵਾ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਲਗੇ ਹੋਏ ਹਨ: ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹੁਣ ਵੀ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰਖਣ ਲਈ ਅਪਣਾ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਪਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਉਹ ਹੁਣ ਬਿਲਕੁਲ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ । ਚਾਹੇ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ

[ਗਿਆਨੀ ਬਖਤਾਵਰ ਸਿੰਘ ਰਾਏ]

ਚਾਹੇ Co-operatives societies ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਕੁਝ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ । ਉਹ ਖੇਤੀ ਵਾਹੀ ਦਾ ਕੰਮ ਬੜੀ ਵੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਦੇ ਕਾਬਲ ਕਿਸਾਨ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹਨ । ਜਿਹੜੇ ਰਾਏ ਸਿਖ ਯੂ. ਪੀ. ਵਿਚ ਗਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਥੇ ਬੜੀ ਵੰਗੀ ਅਤੇ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਵਾਹੀ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਜਿਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਉਥੇ ਯੂ. ਪੀ. ਦੇ 8 ਕਿਸਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹੋ ਕੰਮ ਇਕ ਰਾਏ ਸਿਖ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਪਗੜੀਆਂ ਬੰਨ੍ਹ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਪਾਣੀ ਕਢ ਕੇ ਵੀ ਅਪਣੀ ਖੇਤੀ ਪਕਾ ਲਈ ਹੈ । ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੁਣ ਅਜ਼ਾਦ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਵੀ ਕੰਮ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ ਤਾਂ ਇਹ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਿਮਾਗ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਖਰਾਬ ਹੋ ਜਾਏਗਾ । ਇਹ ਕੁਦਰਤੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਲੋਕ ਭੁਖੇ ਮਰ ਰਹੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਚੋਰੀ ਕਰ ਕੇ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੇ । ਇਸ ਲਈ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਆਪ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕੁਝ ਸੋਚ ਕੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਚੇ, ਜਿਹੜੇ ਬੜੇ ਹੋਣਹਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਉਹ ਫੀਸਾਂ ਨਹੀਂ ਭਰ ਸਕਦੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਫੀਸਾਂ ਮਾਫ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ । ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਉਹ ਮਰਦ ਆਦਮੀ ਜਿਹੜੇ ਵਿਦਿਆ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਦੇ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ education free ਕਰ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ (Interruption)

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : Order, please. No prompting please. ਉਹ ਆਪ ਬੜੇ ਸਿਆਣੇ ਹਨ । [Order please. No prompting please. He is intelligent enough]

ਗਿਆਨੀ ਬਖਤਾਵਰ ਸਿੰਘ ਰਾਏ : ਫਿਰ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਹਰ ਸਾਲ floods ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਆਉਂਦੇ ਹਨ । ਮੈਂ ਨੂੰ 1955 ਦਾ flood ਜਾਣ ਹੈ । ਇਹ ਉਹ ਹੀ ਲੋਕ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ Head Sulemanki ਔਰ ਹਰੀਕੇ ਪਤਨ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਇਆ ਸੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰ ਅਫਸਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਾਏ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਬੜੀ ਚਰਚਾ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਹੁਣ ਵੀ ਮੈਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਿਲਾ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਬਹਾਦਰ ਕੌਮ ਦੇ ਮੁਤੱਲਕ Centre ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੇਕਰ ਰੋਟੀ ਕਪੜਾ ਮਿਲਦਾ ਰਹੇ ਤਾਂ ਇਹ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਬੜੇ ਚੰਗੇ ਸਿਪਾਹੀ ਬਣ ਸਕਦੇ ਹਨ ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਮੈਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਤਜ਼ਵੀਜ਼ ਨਾ ਰਖਦਾ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਹੋਰ ਸਮਾਂ ਨਾ ਲੈਂਦਾ ਹੋਇਆ, Hon. Members ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਲੋਕ ਇਤਨੇ ਮਿਹਨਤੀ ਕਿਸਾਨ ਸਾਬਤ ਹੋਏ ਹਨ ਕਿ Head Sulemanki ਦੇ ਨੇੜੇ ਜਿਹੜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਪਈ ਹੋਈ ਸੀ, ਜਿਹੜੀ ਸਰਕਾਰ ਅਠ ਆਨੇ ਫੀ ਏਕੜ ਤੇ ਦੇਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਸੀ, ਉਸ ਉਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਤਨੀ ਮਿਹਨਤ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲੋਂ ਦੋ ਦੋ, ਤਿੰਨ ਤਿੰਨ ਹਜ਼ਾਰ ਫੀ ਏਕੜ ਬੋਲੀ ਦੇ ਕੇ ਠੇਕੇ ਤੇ ਲੋਕੀਂ ਲੈ ਰਹੇ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਨੀਲੀ ਬਾਰ, ਸਦੇਲ ਬਾਰ ਤੇ ਗੰਜੀ ਬਾਰ ਅਬਾਦ ਕੀਤੇ ਸਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਿਹਨਤ ਦਾ ਪ੍ਰਤਖ ਨਮੂਨਾ ਹੁਣ ਯੂ. ਪੀ. ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ।

ਉਹ ਕੁਝ ਤਾਂ ਭੈੜੇ ਕੰਮ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਮਾੜਾ ਅਸਰ ਵੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਫਸਰ ਬਦਨਾਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਭ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬਦ ਨਾਲੋਂ ਬਦਨਾਮ ਬੁਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਥੇ ਹੀ ਰਹਿਣਾ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਵੇਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਖੇਰੂ ਫੇਰੂ ਹੋਏ ਹੋਏ ਹਨ, ਫਿਰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੰਮ ਦੇਕੇ ਸੁਧਾਰਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਦਾ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਸਬੰਧੀ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਿਆ ਹੈ, ਮਾਲਕਾਂ ਤੇ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਦੇ ਝਗੜੇ ਇਤਨੇ ਵਧ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਹੁਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖੇਤੀ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇਣ ਤੇ ਰਾਜ਼ੀ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਬਣ ਜਾਣ ਨਾਲ ਉਹ ਬਗੈਰ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਰਕਾਰੀ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੀਆਂ ਜਦੋਂ ਬੋਲੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀਆਂ ਉਹ ਲੋਕ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਵਡੇ ਵਡੇ ਜਾਗੀਰਦਾਰ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅਪਣੀਆਂ ਬੜੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਹਨ। ਉਹ ਕਿਸੇ ਹਰੀਜਨ ਨੂੰ ਖੜਾ ਕਰਕੇ ਬੋਲੀ ਦਿਵਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਬੋਲੀ ਉਸ ਹਰੀਜਨ ਦੇ ਨਾਓਂ ਤੇ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਝ ਰੁਪਏ ਦੇ ਕੇ ਉਹ ਠੇਕਾ ਆਪਣੇ ਨਾਉਂ ਤੇ ਕਰਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਹਰੀਜਨ ਜਿਹੜੇ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਬੜੇ ਪਿਛੜੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਹੁਣ ਵੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪਛੜੇ ਹੋਏ ਕਹਾਉਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ। ਉਹ ਸਮਾਜ ਦੇ ਸੱਚੇ ਤੇ ਚੰਗੇ ਅੰਗ ਬਣ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਅਜ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ Atom Bombs ਬਣ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕੀ ਕੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੀ ਇਸ ਬਰਾਦਰੀ ਤੇ ਰਹਿਮ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਜਿਹੜੀ ਪਛਾੜੀ ਗਈ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਬੜੀ ਅਕਲ ਤੇ ਹਿਮਤ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਛੜਿਆ ਹੋਇਆ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਸੁਤੰਤਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਛੜਿਆ ਹੋਇਆ ਕਾਇਮ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਗੱਲ ਬੜੇ ਫਖਰ ਨਾਲ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰਖਣ ਲਈ, ਉਸ ਦੇ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਦੇ ੭੦ ਮੀਲ ਦੇ border ਦੀ ਅਤੇ ਰਾਜਸਥਾਨ ਦੇ ੧੦੦ ਮੀਲ ਦੇ border ਦੀ ਰਖਿਆ ਲਈ ਇਹ ਲੋਕ ਇਕ ਦੀਵਾਰ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਹਾਉਸ ਦੇ ਅਨਰੇਬਲ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਫਿਰ ਦਸ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ.....

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਆਪ ਨੇ ਇਕ ਵਾਰ ਦਸ ਲਿਆ, ਦੋ ਵਾਰ ਦਸ ਲਿਆ, ਕੀ ਹੁਣ ਤੁਸਾਂ ਤੀਜੀ ਵਾਰ ਵੀ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ? ਜਿਹੜੀ ਗੱਲਾਂ ਤੁਸੀਂ ਪਹਿਲੇ ਕਹਿ ਬੈਠੇ ਹੋ ਉਹ ਦੁਬਾਰਾ ਨਾ ਕਰੋ। ਹੋਰ ਜਿਨੀ ਦੇਰ ਮਰਜ਼ੀ ਚਾਹੇ ਬੋਲੀ ਜਾਓ। [The hon. Member has stated this thing not only once but twice. Does he want to tell the same thing to the House for the third time ? He should not repeat what he has already mentioned. Otherwise he is at liberty to speak for any length of time.]

ਗਿਆਨੀ ਬਖਤਾਵਰ ਸਿੰਘ ਰਾਏ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਬੜਾ ਧਨਵਾਦੀ ਹਾਂ। ਆਖਰ ਇਹ ਇਕ ਐਸਾ ਇਜਲਾਸ ਹੈ, ਇਹ ਇਕ ਐਸੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਹੈ

[ਗਿਆਨੀ ਬਖਤਵਰ ਸਿੰਘ ਰਾਏ]

ਜਿਸ ਵਿਚ ਬੜੇ ਬੜੇ ਵਿਦਵਾਨ ਤੇ ਲਾਇਕ ਸਜ਼ਨ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਕੋਈ ਗੱਲ ਦੁਬਾਰਾ ਦਹੁਰਾ ਗਿਆ ਹੋਵਾਂ । ਮੈਂ ਹੁਣ ਹੋਰ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਦਹੁਰਾਵਾਗਾਂ.....

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਤੁਹਾਡਾ ਕੀ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਘੰਟਾ ਹੋਰ ਲੈਣਾ ਹੈ
(Does the hon. Member want to take one hour more)
(interruption)

ਅਧਯਕਸ਼ ਸਹੋਕਥ : ਪੁੱਛ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸ਼ਕਾਸ਼ ਦਿਲਾ ਦੇ ਕਿ ਪੁੱਛ resolution
ਕਾਪਸ਼ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਲੇਨਾ (Some hon. Members want an assurance
from the hon. Member that he is not going to with-
draw his resolution.)

ਗਿਆਨੀ ਬਖਤਵਰ ਸਿੰਘ ਰਾਏ : ਮੈਂ ਆਪ ਦਾ ਬਹੁਤ ਬਹੁਤ ਸ਼ੁਕਰਗੁਜ਼ਾਰ ਹਾਂ
ਅਤੇ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦਾ ਵੀ ਜੋ ਬੜੇ ਖਿਆਲ ਨਾਲ ਮੇਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਰਹੇ ਹਨ ।
(ਵਿਘਨ) ਮੈਨੂੰ ਪੂਰਨ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ
ਸਾਹਿਬਾਨ ਇਸ ਤੇ ਜ਼ਰੂਰ ਗੌਰ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪਾਸ ਕਰਨਗੇ । ਜਿਸ ਉਤਸ਼ਾਹ
ਨਾਲ ਇਹ ਸੁਣ ਰਹੇ ਹਨ । ਮੈਂ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਆਪੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹਾਂ । (ਵਿਘਨ) ਮੈਨੂੰ ਦੇ ਜਾਤ
ਪਾਤ ਦੀ ਤਮੀਜ਼ ਮੁਕਰਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੁਣ ਹੀ ਪਿਛੜੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਪਰ ਚੁਕਿਆ
ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਮਗਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਰਾਏ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਜਕ ਤੌਰ ਤੇ ਜਾਂ ਤਲੀਮੀ
ਤੌਰ ਤੇ ਤਦ ਹੀ ਉਪਰ ਚੁਕਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ education free
ਹੋਵੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਮੌਕੇ ਮਿਲਣ । ਮੈਂ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਹੋਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਹੇ
ਬਿਨਾ, ਆਪਦਾ ਅਤੇ ਸਾਰੇ House ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇਵੇਂ Treasury Benches ਅਤੇ
opposition ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਅਤੇ Cabinet ਦਾ ਧਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ
ਮੇਰੇ ਖਿਆਲ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣਕੇ ਮੇਰੇ ਖਿਆਲਾਂ ਦੀ ਦਾਦ ਦਿਤੀ ਹੈ । (ਤਾੜੀਆਂ)

Mr. Speaker : Motion moved :

This Assembly recommends to the Government to declare the 'Rai Sikhs' as
a backward Community.

ਸਰਦਾਰ ਨਾਰਾਇਨ ਸਿੰਘ (ਪੁੱਟੀ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਗਿਆਨੀ ਬਖਤਵਰ
ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਜਿਹੜਾ resolution ਲਿਆਂਦਾ ਹੈ ਇਹ ਬੜਾ ਅਹਿਮ ਹੈ । ਇਹ
ਕੌਮ ਬੜੀ ਪਿਛੇ ਰਹੀ ਹੋਈ ਕੌਮ ਹੈ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਵਲ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ
ਮੈਂ ਇਸ resolution ਨੂੰ support ਇਸ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ
ਪੁਰਾਣੇ ਖਾਨਦਾਨੀ ਸਨ ਜਾਂ ਰਾਜਪੂਤ ਸਨ ਬਲਕਿ ਇਸ ਲਈ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਦੀ
ਮੌਜੂਦਾ ਹਾਲਤ ਬੜੀ ਉਜੜੀ ਪੁਜੜੀ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤਾ ਹਿੱਸਾ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਤੋਂ
ਆਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਹਨ । ਜਿਵੇਂ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਇਹ
ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਕੰਢਿਆਂ ਤੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਇਥਰ ਆ ਕੇ ਵੀ ਰਾਵੀ, ਸਤਲੁਜ ਜਾਂ ਬਿਆਸ ਦੇ
ਕੰਢਿਆਂ ਤੇ ਆਬਾਦ ਹੋਏ ਹਨ । ਉਧਰ ਚੁੱਕਿ ਇਹ ਇਕ ਤਕੜੀ ਕੌਮ ਸੀ ਇਸ ਲਈ

ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖਾਸਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ । ਇਧਰ ਆਕੇ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰਿਆਂ ਕੋਲ ਕੋਈ ਕਾਰੋਬਾਰ ਨਹੀਂ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਾਹੁਣ ਲਈ ਜ਼ਮੀਨ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ । ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੇਸ਼ਾ ਵਾਣ ਵੱਟਣ ਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਕੰਮ ਵਾਲੇ ਦੀ ਜੋ ਦਸ਼ਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਹ ਤੁਸੀਂ ਸਮਝ ਸਕਦੇ ਹੋ । ਵਾਣ ਵੱਟਣ ਵਾਲਾ ਪਹਿਲਾ ਦਫ਼ ਵਡਦਾ ਹੈ, ਕਾਹੀ ਵਢਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕੰਡ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਹਥ ਪੜਵਾ ਕੇ ਚੁਕ ਕੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਲਿਆ ਕੇ ਸੁਕਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਕੁਟਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇੰਨੀ ਮਸ਼ਕਤ ਬਾਅਦ ਜਾ ਕੇ ਵਾਣ ਵਟਦਾ ਹੈ.....

ਜਰਾਇਤ ਅਤੇ ਜੰਗਲਾਤ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਰਾਇ ਸਿਖ ਵਾਣ ਨਹੀਂ ਵਟਦੇ । ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਪਤਾ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਵਾਣ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ.....(ਵਿਘਨ)

ਅਧਯਕਸ਼ ਸ਼ਹੀਦਯ : Order please. ਵਾਣ ਵਟਣ ਵਾਲੇ ਹੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ । (Only those who spin wan (ਵਾਣ) know it.) (ਵਿਘਨ)

No interruption please. ਅਜ ਕੰਵਰਾਨੀ ਸਾਹਿਬਾ ਨਹੀਂ ਹਨ ਤਦ ਹੀ ਬੜਾ freely ਬੋਲ ਰਹੇ ਹੋ । (ਹਾਸ) (The hon. Member is speaking very freely today as the hon. Lady Member Kanwarani Jagdish Kaur is not in her seat.) (laughter)

ਸਰਦਾਰ ਨਾਰਾਇਨ ਸਿੰਘ : ਫਿਰ ਵੀ ਮੰਡੀਆਂ ਵਿਚ ਵਾਣ ਦਾ ਕੋਈ ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ । ਜਾਂ ਫਿਰ ਇਹ ਗ਼ਰੀਬ ਠੇਕੇ ਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਲੈਕੇ ਵਾਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਜ਼ਾਰੇ ਦੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਆਪ ਸਮਝਦੇ ਹੋ । ਠੇਕਾ ਵਗ਼ੈਰਾ ਦੇ ਕੇ ਜੋ ਬਚਦਾ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਆਪਣਾ ਤੇ ਬਚਿਆਂ ਦਾ ਪੇਟ ਪਾਲਣਾ ਹੈ, ਤਾਲੀਮ ਦਾ ਖਰਚ ਸਿਹਤ ਦਾ ਖਰਚ ਕਢਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਜੋ ਕੁਝ ਉਸ ਦੇ ਪੱਲੇ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨਾਲ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਮੁੰਡੇ ਕਿਵੇਂ ਪੜ੍ਹਾ ਲੈਣ । ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ । ਉਹ ਤਾਂ ਬਚਿਆਂ ਦੀ ਦੇਖ ਭਾਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ । ਫਿਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਰਾਇਮ ਪੇਸ਼ਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਕਈ ਗਲਾਂ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ border ਤੇ ਸੁਣਦੇ ਹਾਂ । ਪਰ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਚਿਆਂ ਕੋਲ ਤਨ ਢੱਕਣ ਲਈ ਕਪੜਾ ਨਹੀਂ, ਪੇਟ ਪਾਲਣ ਲਈ ਰੋਜ਼ੀ ਨਹੀਂ । ਫਿਰ ਪੇਟ ਪਾਲਣ ਲਈ ਕੁਝ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ backward class ਵੀ ਕਰਾਰ ਨਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਆਪ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾ ਸਕਦੇ ਹੋ ਕਿ ਉਹ ਕਿੰਨੇ ਦੁਖੀ ਹੋਣਗੇ । ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਕੰਢਿਆਂ ਤੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂਧਨ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਵਿਘਨ) ਬਾਰੂ ਰਾਮ ਜੀ, ਕੀ ਕਿਹਾ ਜੇ ? .....

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : No interruption please. ਆਪ ਬਾਰੂ ਰਾਮ ਜੀ ਨੂੰ address ਨਾ ਕਰੋ । (The hon. Member should not address Shri Baru Ram.)

ਸਰਦਾਰ ਨਾਰਾਇਨ ਸਿੰਘ : ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾਉ ਕਿ ਦਰਿਆ ਦੇ ਕੰਢੇ ਤੇ ਰਹਿ ਕੇ ਆਪਣੇ ਹੀ resources ਨਾਲ ਕੋਈ ਕੀ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਦੂਜੀ ਚੀਜ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ Classes Backward ਕਰਾਰ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ । ਸ਼ਾਇਦ ਮਾਸਟਰ ਗੁਰਬੰਤਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗੁੱਸਾ ਕਰਨ ਪਰ ਕੋਈ ਚਮਾਰ ਅਜਿਹੇ ਹੋਣ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੋ ਕਾਰਖਾਨੇ ਵੀ ਹੋਣ (ਇਕ ਆਵਾਜ਼ : ਚਮਾਰ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ।) ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਈ ਦੁਕਾਨ ਵੀ ਹੋਣ, ਭਾਰੀ income ਵੀ ਹੋਵੇ (ਵਿਘਨ) ਸੁਣੋ ਤਾਂ ਸਹੀ ... ..

ਅਧ്യਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ : Order please. ਮੈਂ ਬੰਦ ਹੋ ਕਰਾ ਫ੍ਰਾਂਸ ਸਗਰ ਆਪ ਹੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਰੋਕਣੇ ਲਗ ਜਾਏ ਹਨ । ਆਪ ਅਪਣੀ speech ਕਰਦੇ ਜਾਓ । ਆਪ ਅਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ public ਜਲਸੇ ਮੈਂ ਸਹਜ਼ੂਸ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ । (I would stop him from saying so but the hon. Members themselves start interrupting him. (Addressing S. Narain Singh) He may proceed with his speech. He probably feels himself in a public meeting.)

ਸਰਦਾਰ ਨਾਰਾਇਨ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ... ..

Mr. Speaker : Please try to be serious about this resolution.

ਸਰਦਾਰ ਨਾਰਾਇਨ ਸਿੰਘ : ਅਜਿਹੇ ਆਦਮੀ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ backward ਕਰਾਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਆਮਦਨੀ ਵੀ ਹੈ, ਵਡੇ ਵਡੇ ਕਾਰਖਾਨੇ ਵੀ ਹਨ । ਪਿਛਲੇ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਵਾਕਾ ਹੈ ।

4 p. m.

ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਕਰਨਾਲ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਤੋਂ ਮਜ਼੍ਹਬੀ ਸਿਖ ਆਇਆ ਕਿ ਮੇਰੀ ਤਸਦੀਕ ਕਰ ਦਿਉ । B. A. ਪਾਸ ਲੜਕਾ ਸੀ । ਮੈਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਸੀ ਕਿ B. A. ਪੜ੍ਹ ਗਿਆ ਹੈ । ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਕਰੇਂਗਾ ਤਾਂ ਉਸ ਉੱਤਰ ਦਿਤਾ ਕਿ ਸਰਵਿਸ ਵਿਚ ਜਾਣ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ । ਮੈਂ ਉਸ ਤੋਂ ਉਸ ਦੇ resources ਬਾਰੇ ਪੁਛਿਆ । ਉਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੇਰਾ ਬਾਪ ਰਿਸਾਲਦਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਜ ਮੁਰਬੇ ਜ਼ਮੀਨ ਮਿਲੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਤਿੰਨ ਭਾਈ ਹਾਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇਆ ਕਿ ਐਨੇ ਮੁਰਬੇ ਰਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ backward classes ਵਾਲੀਆਂ ਸਭ ਰਿਆਇਤਾਂ ਮਿਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਇਸ ਲਈ ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਜੇਕਰ ਮੇਰੇ ਵੀਰਗਿਆਨੀ ਬਖਤਾਵਰ ਸਿੰਘ ਇਸ ਮਤੇ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਇਕ ਹੋਰ ਮਤਾ ਵੀ ਲਿਆਂਦੇ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵੀ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਅਤੇ ਗ਼ਰੀਬ ਕਿਸਾਨ ਹਨ ਜੋ ਸਦਾ ਜ਼ਮੀਨ ਲੈ ਕੇ ਹੀ ਵੈਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਪੰਜ ਪੰਜ ਏਕੜ ਤੋਂ ਘਟ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਮਾਲਕ ਹਨ ਸਭ ਨੂੰ ਪਛੜੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਰਿਆਇਤਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਣ । ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਆਪ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਦੋ ਏਕੜ ਤਿੰਨ ਏਕੜ ਜਾਂ ਚਾਰ ਏਕੜ ਦੇ ਮਾਲਕ ਆਪਣੇ ਬਚਿਆਂ ਨੂੰ ਤਾਲੀਮ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ । ਉਹ ਸਦਾ ਤੋਂ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਕਰਦੇ ਆਏ ਹਨ ਅਤੇ ਮਸੇਂ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਜੇਕਰ ਦੋ ਜੋਗਾਂ ਹਨ ਤਾਂ ਇਕ ਲਈ ਪੱਥੇ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ । ਕਪੜੇ ਲੀੜੇ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੋੜੇ ਬੋੜੇ ਸਾਧਨਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਗ਼ਰੀਬ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ backward Classes ਕਰਾਰ ਦਿਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

ਮੈਂ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦੇ ਮਤੇ ਦੀ ਪੁਰਜ਼ੋਰ ਤਾਈਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਬਹਾਦਰ ਕੌਮ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਈ ਬਹਾਦਰੀ ਦੇ ਕੰਮ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਆਸ ਹੈ ਹਾਊਸ ਇਸ ਮਤੇ ਦੀ ਸਰਬ ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੇਵੇਗਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਪਛੜੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੀਆਂ ਰਿਆਇਤਾਂ ਮਿਲਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸਰਦਾਰ ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ (ਸਮਾਨਾ "ਰਿਜ਼ਰਵਡ") : ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜੋ ਰੈਜ਼ੋਲਿਊਸ਼ਨ ਗਿਆਨੀ ਬਖਤਵਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਹਕ ਵਿਚ ਕੁਝ ਸ਼ਬਦ ਕਹਿਣ ਲਈ ਖੜੋਤਾ ਹਾਂ। ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਜੀ, ਪਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਮਿੰਟਗੁਮਰੀ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਤਕ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਉਥੇ ਅਤੇ ਪਾਕਪਟਨ ਤਸੀਲ ਵਿਚ ਰਾਇ ਸਿਖ ਬਰਾਦਰੀ ਕਾਫੀ ਤਾਦਾਦ ਵਿਚ ਵਸਦੀ ਸੀ। ਉਥੇ ਕੁਝ ਸਵਰਨ ਜਾਤੀਆਂ ਵੀ ਸਨ ਅਤੇ ਮੈਂ ਆਪ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕੀ ਸਲੂਕ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਸਵਰਨ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਲੋਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਘਟ ਵਰਤਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਦਾ ਖਾਂਦੇ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਉਥੋਂ ਦੇ ਕਾਗਜ਼ਾਤ ਵਿਚ ਵੀ ਮੈਂ ਵੇਖਿਆ ਹੈ। ਜੇਠੇਵਾਲਾ, ਬਹੁਵਾਲਾ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰਾਜ ਵਿਚ ਰਾਏ ਸਿਖ ਮਾਹਤਮ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਸ ਕੌਮ ਨੂੰ ਸਿਖ ਲੀਡਰਾਂ ਨੇ ਇਕਠੇ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਯਤਨ ਕੀਤੇ। ਸਰਦਾਰ ਹੁਕਮ ਸਿੰਘ, ਸਰਦਾਰ ਖੇਮ ਸਿੰਘ, ਸਰਦਾਰ ਹਰਦਿਤ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਜਦੋਂ ਜਹਿਦ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਅਸਲੀਅਤ ਦਾ ਪਤਾ ਕਰਵਾਇਆ ਅਤੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਇਹ ਕਿੰਨੀ ਬਹਾਦਰ ਕੌਮ ਹੈ ਤਦ ਤੋਂ ਹੀ ਇਹ ਰਾਏ ਸਿਖ ਕਹਿਲਾਣ ਲਗ ਪਏ ਅਤੇ ਹੁਣ ਤਕ ਕਹਿਲਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਮੁਜ਼ਾਰਗੀ ਵਿਚ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਮਿਲਦੇ ਸਨ। ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੇਸ਼ਾ ਸੀ। ਦੇਸ ਦੇ ਬਟਵਾਰੇ ਤੋਂ ਬਾਦ ਇਹ ਸਾਰੇ ਇਧਰ ਆ ਆਬਾਦ ਹੋਏ ਪਰ ਸਾਡੀ ਸਮਝ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਉਂ backward class ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਆਪ ਦਾ ਧਿਆਨ ਇਕ ਹੋਰ ਗੱਲ ਵਲ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਹਾਂ। Backward Classes Commission ਦੀ report 2nd Vol. ਦੇ ਸਫਾ 97 ਤੇ Serial No. 64 ਤੇ ਰਾਏ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਮਾਹਤਮ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅਗੇ ਇਕ ਨਿਸ਼ਾਨ ਹੈ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਲੋਕ ਅਤੀ ਪਛੜੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ erstwhile Pepsu notification No. 6 dated the 29th September, 1953 ਵਿਚ Serial No. 8 ਤੇ ਰਾਏ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਮਾਹਤਮ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ backward classes ਵਿਚ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਹੁਣ ਪੈਪਸੂ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਇਕ ਹੋ ਜਾਣ ਨਾਲ Backward Classes ਇਕ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ ਕੇਵਲ ਨਾਮ ਦਾ ਹੋਰ ਫੇਰ ਰਹਿ ਗਏ ਹਨ। ਰਾਏ ਸਿਖ ਹੁਣ ਅਸਲੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਰਾਏ ਸਿਖ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਛੜੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਕਰਾਰ ਦਿਤਾ ਜਾਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਪਟਿਆਲੇ ਵਿਚ ਕਈ ਹੋਰ ਵੀ ਜਾਤੀਆਂ ਹਨ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੁਬਾਣੇ ਉਹ ਪਛੜੇ ਗਿਣੇ ਗਏ ਹਨ ਹਾਲਾਂਕਿ ਬਾਬਾ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਵਰਗੇ ਖਾਸੇ forward ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਹਨ ਆਪਣੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਟਿਆਲੇ ਵਿਚ ਹੇੜੀ ਜਾਤ ਦੇ ਲੋਕ ਹਨ। ਇਸ ਜਾਤ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀਆਂ ਮਿਨਿਸਟਰਾਂ ਨਾਲ ਹਨ ਅਤੇ ਚੰਗੇ ਰਜਦੇ ਪੁਜਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ

[ਸਰਦਾਰ ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ]

ਨਾਮ backward classes ਵਿਚ ਦਰਜ ਹੈ। ਲੁਥਾਣੇ ਤੇ ਹੋੜੀ ਨਾਲੋਂ ਰਾਏ ਸਿਖ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਪਛੜੇ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਮਿੰਟਗੁਮਰੀ ਵਿਚ ਤਾਂ ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਥ ਦਾ ਖਾਂਦਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਇਹ Scheduled Caste ਵਿਚ ਵੀ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਹਰਜ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਜੇ ਮਤਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਅਤੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੈਪਸੂ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਹਤਮ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵੀ ਇਸ ਮਤੇ ਨੂੰ ਪਾਸ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਛੜੀ ਜਾਤੀ ਕਰਾਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਖਤ ਬੇਇਨਸਾਫੀ ਹੋਵੇਗੀ।

ਮੈਂ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਆਪ ਦੀ ਵਸਤਤ ਨਾਲ ਸਰਕਾਰ ਅਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਰਾਏ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ backward classes ਵਿਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਮਤੇ ਨੂੰ ਮੁਤਫਿਕਾ ਰਾਏ ਨਾਲ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਮੁਦਤ ਤੋਂ ਪਛੜੀ ਕੌਮ ਦੀ ਹਕਤਲਫੀ ਨਾ ਹੋਵੇ।

ਸ਼੍ਰੀ ਬਲਰਾਮ ਦਾਸ ਟਠਣ (ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨਗਰ, ਪਰਿਚਮ) ਆਦਰਯੀਯ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਆਜ਼ਾਦੀ ਜਥੇਦਾਰ ਹੋਣ ਦੇ ਸਾਮਨੇ ਰੱਖਾ ਗਿਆ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਸਮਝਤਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਹਿਣੇ ਦੇ ਲਿਐਂ ਕੋਈ ਦੋ ਬਾਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਵੈਸੇ ਤੋ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਦੀ ਸਭ ਬਾਤਾਂ ਆਰ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਦੀ background ਜ਼ਾਨੀ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਦੇ ਸਾਮਨੇ ਅਚਲੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੋ ਆਰ ਵਜ਼ਾਹਤ ਦੇ ਸਾਥ ਰਖ ਦੀ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਯਹ ਬਾਤ ਹੈਰਾਨਗੀ ਦੀ ਹੈ ਕਿ ਵਹ ਸਭ ਲੋਗ ਜੋ ਨਿਚਲੀ ਜਾਤਿ ਦੇ ਥੇ ਪਿਛੜੀ ਜਾਤਿ ਦੇ ਥੇ ਤਨਕੋ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਆਰ ਤੋ ਕਾਨੂੰਨ ਬਨਾ ਕਰ ਤਨ੍ਹੇ backward ਕਰਾਰ ਦੇ ਕਰ ਸਭ ਦੀ ਸਭ ਰਿਯਾਯਤੋਂ ਦੇਣੇ ਕਾ ਪ੍ਰਯਤਨ ਕਰਨੇ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਦੀ ਹੈ ਤੋ ਇਸ ਐਥੀ ਕੋ ਕਥੀ ਅਥੀ ਤਕ backward ਕਰਾਰ ਨਹੀਂ ਦਿਯਾ ਗਯਾ? ਯਹ ਲੋਗ ਨਿਹਾਯਤ ਪਿਛੜੇ ਹੁਏ ਹਨ ਆਰ ਜੈਸਾ ਕਿ ਮੁੜ ਸੇ ਪਹਲੇ ਬੋਲਨੇ ਵਾਲੇ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਬਤਾਯਾ ਹੈ ਕਿ ਯਹ ਦਰਿਯਾ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਆਰ ਮਛਲਿਯਾਂ ਪਕੜਨਾ ਤਨਕਾ ਕਾਮ ਹੈ ਆਰ ਅਨਯ ਥੋੜਾ ਬਹੁਤ ਕਾਮ ਦਰਿਯਾ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਪਰ ਜੋ ਮਿਲ ਸਕੇ ਵਹ ਕਰੰਦੇ ਹਨ ਤੋ ਇਸ ਮੇਂ ਕੋਈ ਸ਼ਕ ਦੀ ਬਾਤ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ ਯਹ ਬਹਾਦੁਰ ਲੋਗ ਹਨ। ਤਨ ਲੋਗੋਂ ਨੇ ਕਈ ਬਾਰ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਦੇ ਲਿਐਂ ਕਾਰਨਾਮੇ ਕੀਏ ਆਰ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਰਖ਼ਾ ਕਾ ਭਾਰ ਅਪਨ ਕਨਥੀ ਪਰ ਤਠਾਯਾ ਤੋ ਮੈਂ ਕੋਈ ਵਜ਼ਹ ਨਹੀਂ ਸਮਝਤਾ ਕਿ ਤਨ ਲੋਗੋਂ ਕੋ ਕਥੀ ਨ backward classes ਦੇ ਅਨਦਰ ਰਖਾ ਜਾਏ ਆਰ ਜੋ ਰਿਯਾਯਤੋਂ ਤਨ੍ਹੇ ਮਿਲਤੀ ਹੈ ਤਨ੍ਹੇ ਭੀ ਦੀ ਜਾਏ। ਵੈਸੇ ਤੋ ਜੋ ਭੀ ਪਿਛੜੀ ਜਾਤਿ ਹੈ, ਚਾਹੇ ਕਿਸੀ ਭੀ ਵਰਗ, ਧਰਮ ਅਥਵਾ ਐਥੀ ਦੀ ਹੋ, ਤਸੇ ਜ਼ਰੂਰ ਰਿਯਾਯਤੋਂ ਦੀ ਜਾਨੀ ਚਾਹਿਏਂ।

ਇਸ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਮੈਂ ਯਹ ਭੀ ਕਹੂੰ ਕਿ ਕੁਝ ਜਾਤਿਯਾਂ ਐਸੀ ਭੀ ਹਨ ਜਿਨ ਕਾ ਨਾਮ ਤੋ ਅੰਚਾ ਹੈ ਆਰ ਜਾਤਿ ਅੰਚੀ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਤਨਕਾ ਕਾਮ ਦੇਖਾ ਜਾਏ ਤਨਕੇ ਵਧਵਸਾਯ ਦੇਖੇਂ ਜਾਏ ਤੋ ਪਤਾ ਚਲਤਾ ਹੈ ਕਿ ਤਨਕੇ ਪਾਸ ਸਾਧਨ ਨਹੀਂ ਹਨ ਜਿਨ ਸਾਧਨੀਂ ਦੇ ਦੁਆਰਾ ਵਹ ਅਪਨਾ ਨਿਵਾਹਿ ਕਰ ਸਕੇਂ। ਪੜ੍ਹਨੇ-ਲਿਖਨੇ ਦੀ ਤੋ ਬਾਤ ਹੀ ਕਥਾ ਤਨ੍ਹੇ ਦੋ ਵਕਤ ਦੇ ਲਿਐਂ ਰੋਟੀ ਭੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਤੀ। ਐਸੀ ਐਥੀਯੀਂ ਦੇ ਲਿਐਂ ਕਾਮ ਆਰ ਸਾਧਨ ਜੁਟਾਨੇ ਦੀ ਬਾਤ ਚਿੰਨਤਨੀਯ ਹੈ। ਇਸ ਲਿਐਂ ਮੈਂ ਤੋ ਯਹਾਂ ਤਕ ਭੀ ਕਹੂੰਗਾ ਕਿ ਤਮੇਂ ਦੂਸਰੇ ਲੋਗੋਂ ਦੀ ਭੀ ਆਰਥਿਕ ਦਸ਼ਾ ਕੋ ਦੇਖ ਕਰ ਤਨਕੀ ਇਸਦਾਦ ਕਰਨੀ ਚਾਹਿਏ, ਚਾਹੇ ਵਹ ਅੰਚੀ ਜਾਤਿ ਬਿਰਾਦਰੀ ਸੇ

ताल्लुक क्यों न रखते हों। हम देखते हैं कि हमारे घरों के अन्दर जो पानी भरने वाले आते हैं, हम इन को मिसर बोलते हैं। यह अपना नाता ब्राह्मणों से जोड़ते हैं। लेकिन इन लोगों की माली हालत बहुत ही खराब होती है। इस लिए backward classes की दृष्टि से हमें उन सब की कठनाइयों को दूर करना चाहिये जो दरअसल पिछड़े हुए हैं।

इस लिये मैं सरकार से यह प्रार्थना करूंगा कि राए सिखों को भी backward classes के अन्दर अवश्य रखा जाए। इस resolution को सर्वसम्मति से पास किया जाए और इन राए सिखों को भी backward classes में रखा जाये जैसे कि दूसरी backward classes को रखा जाता है। अंत में मैं सरकार से अनुरोध करूंगा कि इस resolution को पास किया जाये।

(After this the hon. Speaker permitted Sardar Achhar Singh Chhina to speak.)

सरदार करतार सिंह दीवाना : जनाब, मेरी इस resolution ਤੇ ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ time ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਦੀਵਾਨਾ ਸਾਹਿਬ, ਤੁਸੀਂ ਸੀ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ time ਦੇਣ ਲਈ ਮੌਕਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸਾਂ। (Hon. Member was not present, I wanted to give him time.)

ਸਰਦਾਰ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀਵਾਨਾ : ਨਹੀਂ, ਜਨਾਬ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਏਥੇ ਹੀ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਸ ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਮੌਕਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਤੇ ਮੇਰੀ amendment ਹੈ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਹੁਣ ਮੈਂ ਛੀਨਾ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਵਕਤ ਦੇ ਚੁਕਿਆ ਹਾਂ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤੁਸੀਂ ਬੋਲ ਲੈਣਾ। (Hon. Member may speak afterwards, now I have given time to S. Achhar Singh Chhina.)

ਸਰਦਾਰ ਅਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ (ਅਜਨਾਲਾ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਿਹੜਾ resolution ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੇ ਰਖਿਆ ਹੈ ਮੈਂ ਇਸ ਦੀ ਪਰੋੜਤਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਖੜਾ ਹੋਇਆ ਹਾਂ। ਮੇਰੀ constituency ਵਿਚ ਰਾਏ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਤਾਦਾਦ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਬੜੇ ਹੀ ਮੇਹਨਤੀ ਅਤੇ ਜਫਾਕਸ਼ ਹਨ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਹ ਏਥੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਹ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਸਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਜਾਏ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਕੋਮ ਕਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। ਇਕ ਦਫਾ ਮੈਨੂੰ ਭਿੰਡੀ ਸੇਯਦਾਂ ਪਿੰਡ ਵਿਖੇ ਜਾਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਾਡਾ ਸਕੂਲ primary ਤੋਂ middle ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ। ਮੈਂ ਮੌਕਾ ਦਿਖਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਜਦੋਂ ਅਮਿਤਸਰ ਦੇ D.C. ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈਕੇ ਪਿੰਡ ਭਿੰਡੀ ਸੇਯਦਾਂ ਗਿਆ D.C. ਨੇ ਓਥੇ ਜਾਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਇਹ ਲੋਕ ਸਕੂਲ ਵਾਸਤੇ building ਦੇ ਦੇਣ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਕੂਲ ਮਿਡਲ ਤੱਕ ਕਰ ਦੇਵਾਂਗਾ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਤੁਸੀਂ ਪੁਛੋ ਕਿ ਇਹ ਲੋਕ

[ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ]

ਕੀ ਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਤਨੀ ਕੁ ਆਮਦਨ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੁਛਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਵਾਣ ਵਟਕੇ ਆਪਣਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਜਾਂ matting ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਾਂ। ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਦਿਹਾੜੀ ਕੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਏ D.C. ਸਾਹਿਬ, ਕਿ ਸਾਡੇ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਲੋਕ ਵੀ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਇਸਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਜ਼ਾਰਦੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਕ Rest house ਵਿੱਚ ਠਹਿਰੇ ਹੋਏ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਵੇਲੇ ਦਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਓਦੋਂ ਵੀ ਇਹ ਲੋਕ ਜਿਹੜੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੌਰੇ ਤੇ ਆਉਂਦੇ ਏਥੇ ਠਹਿਰਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘੋੜਿਆਂ ਲਈ ਕੱਖ ਵਗ਼ੈਰਾ ਲਿਆਉਂਦੇ ਸਨ। D.C. ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜਦੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵੇਖੀ ਤਾਂ ਬਿਲਭਿੰਗ ਤਾਂ ਕੀ ਲੈਣੀ ਸੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ Rest house ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਿਡਲ ਸਕੂਲ ਵਾਸਤੇ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। (ਤਾੜੀਆਂ) ਅੱਜ ਉਹ Rest House ਇਨ੍ਹਾਂ ਗ਼ਰੀਬ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮਿਡਲ ਸਕੂਲ ਹੈ ਅਤੇ ਇਕ ਦੀਵੇ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੌਸ਼ਨ ਹੈ।

ਪਰਧਾਨ ਜੀ ਮੈਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਇਕ ਬੜੀ ਮਿਹਨਤੀ ਕੌਮ ਹੈ। ਜਿਹੜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਸਾਡੇ ਹਲਕੇ ਵਿਚ ਹਲ ਚਲਾਉਣ ਦੇ ਕਾਬਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਜ਼ਿੰਮੀਂਦਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਖੇਤੀ ਲਈ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਆਪਣੀ ਮੇਹਨਤ ਨਾਲ ਇਸ ਨੂੰ ਆਬਾਦ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਸਾਲ ਦੋ ਸਾਲ ਵਿਚ ਪੈਦਾਵਾਰ ਦੇਣ ਕਾਬਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਖੋਹ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਸ resolution ਦੀ ਦਿਲੀ ਹਮਦਰਦੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੈਂ ਬੜੀ ਨਿਮਰਤਾ ਨਾਲ ਹਾਊਸ ਅਤੇ ਇਹ ਅਪੀਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ resolution ਨੂੰ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਰਾਏ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ backward classes ਵਿਚ declare ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

ਸਰਦਾਰ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀਵਾਨਾ (ਬਰਨਾਲਾ) : ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਜੀ, ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਰੈਜ਼ੋਲਿਊਸ਼ਨ ਦੀ ਤਾਈਦ ਕਰਾਂ, ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ ਪੇਸ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ।

In line 2, after "Rai Sikhs add "Cultivators possessing 5 acres or less lands in the State.

ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਜੀ, ਜਿਹੜਾ ਮਤਾ ਗਿਆਨੀ ਬਖਤਾਵਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਉਸ ਦੀ ਤਾਈਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਾਏ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪਛੜੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਮੇਰਾ ਫਾਰਮ ਜ਼ਿਲਾ ਸ਼ੇਖੂਪੁਰਾ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਰਾਏ ਸਿੱਖ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਓਥੇ ਇਤਨੇ ਘਨੇ ਆਬਾਦ ਨੇ, ਕਿਤਨੇ ਮੇਹਨਤੀ ਹਨ। ਓਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛਿੱਡ ਦੇ ਨਾਉਂ ਨਾਲ ਜ਼ਿਆਦਾ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਦਰਿਆ ਰਾਵੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸੀ ਅਤੇ ਬੜੀ ਸਖਤ ਮੇਹਨਤ ਕਰਕੇ, ਮੱਛੀਆਂ ਫੜ ਫੜ ਇਹ ਓਥੇ ਆਪਣਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਆਪਣੀ ਗੁਜ਼ਰ ਲਈ ਕੋਈ ਜ਼ਮੀਨ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਇਹ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਆਏ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਸਾਉਣ ਦਾ ਏਥੇ ਵੀ ਕੋਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਓਦੋਂ ਦੇ ਹੀ ਇਹ ਵਿਚਾਰੇ ਰੁਲਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰਿਆਂ ਦੀ ਬੜੀ ਦੁਰਦਿਸ਼ਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੇਰੀ ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ

ਬਕਵਰਡ ਕਲਾਸਿਜ਼ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ੫ ਏਕੜ ਜਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਘੱਟ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨਦਾਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਅੱਜ ਇਕ ਜਾਂ ਦੋ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਾਏ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਭੈੜੀ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਭੈੜੀ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਪੇਸ਼ੇ ਤੇ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਾਹੀ ਦਾ ਹੈ, ਇਤਨੀ ਥੋੜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਉਹ ਇਕ ਜੱਦ ਸਮਝ ਕੇ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਵਰਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਕੋਈ ਬੱਚਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। 5 ਏਕੜ ਤਕ ਜ਼ਮੀਨ ਰੱਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਵੀ ਕੋਈ ਬੱਚਤ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਬਚਿਆਂ ਨੂੰ ਮੌਜੂਦਾ ਜ਼ਮਾਨੇ ਦੀ ਕੋਈ ਤਾਲੀਮ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਦੇ ਕੋਈ ਨਵੇਂ ਸਾਧਨ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਇਤਨਾ ਪੈਸਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਆਲਾ ਕਿਸਮ ਦੇ ਬੀਜ ਲਿਆ ਸਕਣ ਜਾਂ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕਣ। ਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਤਨੀ ਤਾਕਤ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਨਵੀਂ ਕਿਸਮ ਦੇ implements ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ equipments ਖਰੀਦ ਸਕਣ। ਇਕ ਦੋ ਏਕੜ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਮਾਲਕ ਕਿਵੇਂ ਆਪਣੇ ਖੇਤ ਵਿਚ ਡਰਿਲ ਲਿਆ ਕੇ ਚਲਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਉਹ ਟਰੈਕਟਰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਰੀਦ ਕੇ ਲਿਆ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਨਵੀਆਂ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਾਹੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਇਹ ਇਤਨਾ ਪਛੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਆਪਣਿਆਂ ਬਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਇਕੋ ਕਿਤਾ ਇਸ ਦਾ ਵਾਹੀ ਦਾ ਹੈ ਉਹ ਵੀ ਪੂਰਾ ਪੈਸਾ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਨਿਭਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਨਾ ਕੋਈ ਮੈਡੀਕਲ ਏਡ ਹੀ ਇਸ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਤਕ ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਇਹ ਜਿਹੜੀ ੧ ਮਣ ਕਣਕ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਇਸ ਤੇ ਕਿਸਾਨ ਦਾ ਕੀ ਖਰਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਉਤਨਾ ਹੀ ਸਾਜ਼ੋ-ਸਾਮਾਨ ਰੱਖਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ੧੦ ਏਕੜ ਜਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਰੱਖਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਣ ਵਾਸਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਮਦਾਦ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਚੁਕਣ ਵਾਸਤੇ ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਰਿਆਇਤਾਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਇਕ ਪਛੜੀ ਹੋਈ ਕੌਮ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਹ ਪੰਜ-ਸਾਲਾ ਪਲੈਨ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਸਾਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹੋਸਲਾ-ਅਫ਼ਜ਼ਾਈ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਉਹ ਆਦਮੀ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਪਕੌੜੀਆਂ ਵੇਚਦੇ ਹਨ, ਜਾਂ ਆਲੂ ਛੋਲੇ ਵੇਚਦੇ ਹਨ ਉਹ ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੂੰ ਕੋਈ ਟੈਕਸ ਨਹੀਂ ਵੰਦੇ, ਕੋਈ ਹੋਰ ਗੌਰਮੈਂਟ ਦੀ ਇਮਦਾਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਪਰ ਇਹ ਕਿਸਾਨ ਲੜਾਈ ਲੱਗਣ ਤੇ ਡੀਫੈਂਸ ਲਾਈਨ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਬਚਿਆਂ ਨੂੰ ਭੇਜਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਜੇਕਰ ਇਸ ਰੈਜ਼ੋਲਿਊਸ਼ਨ ਦੇ ਨਾਲ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਲਏ ਜਾਣ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਵੀ ਕੁਛ ਫਾਇਦਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਆਮਦਨੀ ਵਿਚ ਵੀ ਵਾਧਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਅਜਕਲ ਉਹ ਲੋਕ ਜਿਹੜੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਬੜੇ ਕਾਰੀਗਰ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਮੈਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ backward classes ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰ ਲਵੇ। ਪਰ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਪਤਾ ਹੈ ਔਰ ਸਰਦਾਰ ਨਾਰਾਇਣ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਹਬਾਜ਼ਪੁਰੀ ਨੇ ਵੀ ਫਰਮਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਪੰਜ ਜਾਂ ਪੰਜ ਏਕੜ ਤੋਂ ਘੱਟ ਜ਼ਮੀਨ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਸਹੂਲਤਾਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਜਿਹੜੀ ਕਿ backward classes ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਾਲਿਕਾਂ ਦੀ condition ਬੜੀ ਖਰਾਬ ਹੈ।

[ਸਰਦਾਰ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀਵਾਨਾ]

ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜ ਏਕੜ ਜਾਂ ਪੰਜ ਏਕੜ ਤੋਂ ਘੱਟ ਜ਼ਮੀਨ ਵਾਲੇ ਮਾਲਿਕਾਂ ਨੂੰ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਤਰਖਾਨ ਹੋਣ ਜਾਂ ਜਟ ਜਾਂ ਖੜੀ ਹੋਣ । ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ backward classes ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਉਹ ਬਲਦਾਂ ਵਾਸਤੇ ਕਰਜ਼ਾ, floods ਵਾਸਤੇ relief ਜਾਂ ਬੀਜਣ ਵਾਸਤੇ ਚੰਗੇ ਬੀਜ ਵਗੈਰਾ ਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਮਿਲ ਸਕਣ ।

ਮੈਂ, ਜਨਾਬ, ਅੱਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਬਲਕਿ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ 80% ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਜਿਹੜੇ ਵਾਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਬਚਿਆਂ ਨੂੰ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਕਲਰਕੀ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ।

ਕੁਝ ਦਿਨ ਹੋਏ ਸ਼੍ਰੀ ਦੇਸ਼ਮੁਖ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਅਮਰੀਕਾ ਖੇਤੀ ਦੀ ਤਾਲੀਮ ਲੈਣ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਕਿ ਮੁਲਕ ਨੂੰ ਫਾਇਦਾ ਹੋ ਸਕੇ । ਪਰ ਭੇਜੇ ਉਹ ਮੁੰਡੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖੇਤੀ ਦਾ ਕੁਝ ਪਤਾ ਨਹੀਂ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਜੇ ਸਰਕਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ, ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਪੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਮੁਲਕ ਦੀ ਬੜੀ ਏਹਤਰੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ।

ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਜੀ, ਮੈਂ ਇਕ ਗੱਲ ਹੋਰ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਕਿਸਾਨ ਦੇ ਕੋਲ ਦੋ ਬਿਘੇ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਜਦ ਹਲ ਨਹੀਂ ਖਰੀਦ ਸਕਦਾ ਤਾਂ ਕੀ ਉਹ, ਜਨਾਬ, spray ਕਰਨ ਦੀ machine ਕਿਥੋਂ ਖਰੀਦ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਉਹ ਭੁੱਖਾ ਕਿਸਾਨ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸਹੂਲਤ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ । ਉਹ ਪੜ੍ਹਾ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਜਦ ਉਹ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਡਿਮਾਂਡ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਜਦ ਉਸਦੇ ਕੋਲ ਕਿਰਾਇਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਲੁਧਿਆਣਾ ਜਾਂ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿੱਚ ਜਾਕੇ ਮੁਜ਼ਾਹਿਰਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਇਸ ਲਈ ਗੌਰਮਿੰਟ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸਾਨ ਦੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਦਦ ਕਰੇ ।

ਜਦ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਉਹ ਕਿਸਾਨ ਆਪਣੇ ਦੋ ਬਿਘੇ ਦੇ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਜਿਨਸ ਨੂੰ ਮੰਡੀ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਮੈਂ ਸਾਰੀ ਕਹਾਣੀ ਦਸਾਂ ਤਾਂ....

ਅਧਿਕ ਸਹੇਦਕ : ਆਪਣੀ ਕਹਾਣੀ ਕਹੁੰਦੇ ਲਗਭਗ ਚੀੜੀ ਹੋ ਗਏ ਹਨ । (The story of the hon. Member is getting lengthy.)

ਸਰਦਾਰ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀਵਾਨਾ : ਜਨਾਬ ਮੈਂ ਸੱਚਾ ਹਾਲ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਹਾਂ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਪਾਹ ਅਤੇ ਕਣਕ ਦੇ ਨਾਲ ਜਿਹੜਾ ਸਲੂਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਮੈਂ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਹਾਂ । ਉਸ ਦੀ ਮੁੰਜੀ ਅੱਜ ਮੰਡੀ ਵਿਚ 10 ਰੁਪਏ ਜਾਂ 9 ਰੁਪਏ ਦੇ ਭਾ ਨਾਲ ਵਿਕਦੀ ਹੈ । ਬਿਉਪਾਰੀ ਉਸਦੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਚਾਵਲ ਜਾਂ ਕਪਾਹ ਜਾਂ ਕਣਕ ਨੂੰ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੁਟਦੇ ਹਨ ।

ਅਧਿਕ ਸਹੇਦਕ : ਮੈਂ ਰੋਕਣਾ ਨਹੀਂ ਲੇਕਿਨ relevant ਬੋਲਨਾ ਚਾਹਿਓ । (I do not stop the hon. Member from speaking but he should be relevant.)

ਸਰਦਾਰ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀਵਾਨਾ : ਮੈਂ, ਜਨਾਬ, ਉਸ ਕਿਸਾਨ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਜਿਸ ਕੋਲ ਪੰਜ ਏਕੜ ਤੋਂ ਘੱਟ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ ।

Mr. Speaker: What relevancy does it have with Rai Sikhs ?

ਸਰਦਾਰ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀਵਾਨਾ : ਜਨਾਬ, ਜਦ ਉਹ ਪੰਜ ਏਕੜ ਵਾਲਾ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰ ਮੰਡੀ ਵਿਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ businessman ਉਸਨੂੰ ਲੁਟਦਾ ਹੈ ਉਸਦੇ ਖੁਰਦਰਾ ਹੱਥ ਫੇਰਦਾ ਹੈ—ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੇਰੀ ਕਪਾਹ ਵਿਚ ਖਰਾਬੀ ਹੈ....

ਅਧ്യਕਸ਼ ਸ਼ਹੀਦਯ : ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ ਕਿ ਇਸਕਾ ਰਾਧ ਸਿਖਾਂ ਸੇ ਕਧਾ ਤਾਲਲੁਕ ਹੈ ? (I don't think it has any relevancy with the Rai Sikhs.)

ਸਰਦਾਰ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀਵਾਨਾ : ਜਨਾਬ ਮੰਡੀ ਵਿਚ ਇਕ ਬੀਮਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਹ ਹੈ 'ਬੱਟਾ' ਦੀ ਬੀਮਾਰੀ..

ਅਧੁਯਕਸ਼ ਸ਼ਹੀਦਯ : ਕਟ੍ਰੇ, ਕਪਾਸ, ਸੰਡੀ ਕਗੈਰਹੁ ਕਹਾਂ ਸੇ ਆ ਗਯੇ ? (How have the weights, cotton and market come into the debate ?)

ਸਰਦਾਰ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀਵਾਨਾ : ਮੈਂ ਤਾਂ ਜਨਾਬ ਇਹ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਰਾਏ ਸਿਖ, ਪੰਜ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਵਾਲੇ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰ ਨਾਲ ਮੰਡੀ ਵਿਚ ਕੀ ਸਲੂਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਜਨਾਬ, ਥੋੜੀ ਦੇਰ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸੇ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਬਿਜਲੀ ਆ ਗਈ ਹੈ, ਮੈਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਪੰਜ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਵਾਲਾ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਿਜਲੀ ਲੈ ਸਕੇਗਾ ?

ਅਧੁਯਕਸ਼ ਸ਼ਹੀਦਯ : ਆਪਨੇ ਪਾਂਚ ਏਕੜ ਕਹ ਕਹ ਕੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਸੰਡੀ, ਬਿਜਲੀ ਕਗੈਰਹੁ ਕਧਾ ਕਧਾ ਕਹ ਭਾਲਾ ਹੈ । (The hon. Member has referred to so many irrelevant things under the the name of 'Panch Acre' that has got no relevancy.)

ਸਰਦਾਰ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀਵਾਨਾ : ਜਨਾਬ, ਜੇ ਆਗਿਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਕਿਸਾਨ ਜਿਸਦੇ ਕੋਲ ਪੰਜ ਜਾਂ ਪੰਜ ਏਕੜ ਤੋਂ ਘੱਟ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ backward classes ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ।

ਅਧੁਯਕਸ਼ ਸ਼ਹੀਦਯ : ਅਗਰ ਇਨਕੋ backward classes ਸਾਨ ਲਿਧਾ ਜਾਯੇ ਤੋ ਕਧਾ ਕਹ ਆਪਕਾ ਬਿਜਲੀ ਕਗੈਰਹੁ ਕਾ ਸਸਲਾ ਹਲ ਹੋ ਜਾਤਾ ਹੈ ? (If they are declared as backward classes, will it then solve his problem of electricity ?)

ਸਰਦਾਰ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀਵਾਨਾ : ਹਾਂ ਹੋ ਜਾਏਗਾ ।

ਅਧੁਯਕਸ਼ ਸ਼ਹੀਦਯ : ਆਪ relevant ਬੋਲਿਯੇ । (The hon. Member may please speak relevant.)

ਸਰਦਾਰ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀਵਾਨਾ : ਇਸ ਕਰਕੇ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਵਾਲਾ ਇਤਨਾ ਭੁੱਖਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਪਾਸ ਕੁਛ ਬਚਣਾ ਤਾਂ ਇਕ ਪਾਸੇ ਰਿਹਾ ਸਗੋਂ ਉਸਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਉਸਦੀ ਜਿਹੜੀ ਥੋੜੀ ਬਹੁਤੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਹ ਵਪਾਰੀ ਲੁਟ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਇਹ amendment ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਰਾਓ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ backward ਕਰਾਰ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਜਿਹੜੇ ਪੰਜ ਏਕੜ ਜਾਂ ਇਸਤੋਂ ਘਟ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਮਾਲਕ ਹਨ। ਮੇਰਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜੱਟਾਂ ਨੂੰ backward ਕਰਾਰ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ। ਪਰ ਬਹੁਤੇ ਜੱਟ ਅਜਿਹੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਪੰਜ ਏਕੜ ਤੋਂ ਘਟ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਅਗਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਫਾਇਦਾ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕੋਈ ਬੁਰੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੱਖਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮੈਂ ਆਪਣੀ amendment ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਅਧ୍ୟਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ : एक amendment कामरेड राम चन्द्र की तरफ से आई है कि राए सिखों के साथ जो लोहार, तरखान, धोबी and other backward classes हैं उन सब को जोड़ दिया जाए। इस के साथ मैं agree नहीं करता। I declare it out of order. वैसे अगर आप इस पर बोलना चाहें तो general तौर पर बोल सकते हैं। लेकिन अगर यह कहा जाए कि राए सिखों के साथ सब classes आ जाएं तो उस का कोई scope नहीं रहता। (There is an amendment from Com. Ram Chandra to the effect that blacksmiths, carpenters and other backward classes should be included in the category of Rai Sikhs. I do not agree to this and as such declare it out of order. But if the hon. Member wants to speak on it in a general way, he can do so. But if it is impressed that all other classes be tagged with the Rai Sikhs, then no scope for the resolution is left.)

ਮੀਲਵੀ ਅਬਦੁਲ ਗੁਨੀ ਡਾਰ (ਨੂਹ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਆਪ ਸੇ ਇਜਾਜ਼ਤ ਮਾਂਗਤਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੁੜੇ bench ਪਰ ਖੜਾ ਹੋ ਕਰ ਬੋਲਨੇ ਦਿਆ ਜਾਏ ਕਿਯੋਂਕਿ ਮੇਰਾ ਕਦ ਬਹੁਤ ਛੋਟਾ ਹੈ ਆਰ ਸਬ ਦੇਖ ਨਹੀਂ ਪਾਏ। (ਹੰਸੀ)

ਅਧ୍ୟਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ : ਆਪ ਬਹੁਤ ਅੱਢੀ ਟਰਹ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਹੇ ਹੋ। (The hon. Member is very well visible.)

ਮੀਲਵੀ ਅਬਦੁਲ ਗੁਨੀ ਡਾਰ : ਜਨਾਬ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ! ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ :—

“ਰੰਗੀ ਕੋ ਨਾਰੰਗੀ ਕਹੋ
ਗਾਢੇ ਦੂਧ ਕੋ ਖੋਯਾ।
ਚਲਤੀ ਕੋ ਗਾੜੀ ਕਹੋ
ਦੇਖ ਕਬੀਰਾ ਰੋਯਾ।”

ਆਪ : ਹਾਲਤ ਯਹ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਬੜੇ ਬਹਾਦੁਰ ਰਾਏ ਸਿਖਾਂ ਨੇ, ਦੂਸਰ ਲਫਜ਼ਾਂ ਮੇਂ ਮੈਂ ਯਹ ਕਹ ਸਕਤਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ ਕੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਨੇ ਆਪ ਕੀ ਮਾਰਫਤ ਸਰਕਾਰ ਕੀ ਟਵਜ਼੍ਜੁਹ ਇਸ

तरफ दिलाई है कि उन्हें backward classes में शामिल किया जाए सरदार करतार सिंह जी दीवाना ने जो मेरे बजुर्ग भी हैं इस से भी आगे कदम रखा है। उन्होंने कहा है कि जाट भाइयों को या जो cultivators हैं जिन के पास पांच एकड़ से कम जमीन है, उन को भी backward classes में शामिल कर दिया जाए।

(At this stage Mr. Deputy Speaker occupied the Chair)

जनाब डिप्टी स्पीकर साहिब, अगर यह बात कोई ऐसा आदमी कहता जिस का दिमाग साफ न होता तो मुझे कोई रंज न होता। यह ठीक है कि मेरे बजुर्ग सरदार करतार सिंह जी अपने आप को दीवाना कहलाते हैं मगर हैं वह बहुत मुदब्बर। उन को ऐसी बात करनी जेब नहीं देती। मुझे उन की यह बात सुन कर बड़ी हैरानी हुई है। आज यहां के लोगों का, सारी State का और हमारे भाई दीवाना जी का जिस तरफ दिमाग जा रहा है उस के मुताल्लिक मैं अर्ज करना चाहता हूं कि यह रास्ता तबाही का रास्ता है।

Mr. Deputy Speaker : Please confine yourself to the resolution or the amendments.

मौलवी अब्दुल गनी डार : मैं, जनाब, बिल्कुल relevant बोल रहा हूं। दीवाना साहिब ने amendment पेश की है और ज्ञानी बख्तावर सिंह यहां resolution लाए हैं कि राए सिखों को backward करार दिया जाए। इस के लिए उन्होंने दलील यह दी कि राए सिख border पर दरिया पर रहते हैं। बहुत ज्यादा मेहनत करते हैं और वह smugglers में भी शामिल नहीं हैं। मैं यह अर्ज करता हूं कि आजकल यहां के लोग backward इस लिए बनना चाहते हैं क्योंकि backward बनने से कुछ रियायतें मिलती हैं। मैं आप को एक मिसाल देना चाहता हूं। एक मुसलमान था। वह अपने आप को Harijan जाहिर कर के M.P. बन गया। मगर बाद में उस का पता लग गया। मैं समझता हूं कि महज चंद रियायतें लेने के लिए जो लोग backward बनना चाहते हैं उन की यह ज़हनियत बिल्कुल condemn करने के काबिल है। जो लोग ऐसा सोचते हैं वह हमारे मुल्क को पीछे ले जाने वाले हैं। इस लिए अगर दीवाना साहिब भी ऐसी बात कहें तो वह एक अजीब बात है। अगर जाटों की बजाए उन्होंने पटवारियों को, कलकों को, चपड़ासियों को, सिपाहियों को और दूसरे छोटे मुलाजमीन को इस में यानी backward classes में शामिल करने के लिए कहा होता तो बेहतर होता। उस सूरत में मैं उन की support करता। यह हरगिज अच्छा नहीं लगता कि जो इतनी बहादुर कौम हो, जो अनाज पैदा कर के सब की परवरिश करने वाले हों वह यहां पर यह कहें कि हमें backward बना दो। आज हमारे बड़े बड़े Leader अपने आप को हरिजन कहलाने में फ़ख्र समझते हैं। क्यों ? इस लिए कि उन को ऐसा कहलाने से रियायतें मिलती हैं। डिप्टी स्पीकर

[मौलवी अब्दुल गनी डार]

साहिब, ज्ञानी बस्तावर सिंह जी भी इस ख्याल को सामने रखते हुए यह resolution लाए हैं। जनाबे आली, कभी वह जमाना था जब हजाम लोग कहते थे कि हम राजा हैं और छोटे से छोटा आदमी अपने आप को बड़ा बनाने की कोशिश करता था। हमारे जाट भाई एक बहादुर कौम से ताल्लुक रखते हैं। उन के लिए यह कहना कि इन को backward कर दो यह भी कोई फ़ख़ की बात है? हमारे भाई जो राए सिख हैं उन को इस लिए राए सिख के नाम से पुकारा जाता था क्योंकि वह बहुत बहादुर थे। उन को अपनी बहादुरी का फ़ख़ था इस लिए वह राए सिख कहलाते थे। मगर आज वह भी backward बनना चाहते हैं। मैं पूछता हूँ कि अगर इस तरीके से सब लोग backward हो गये तो फिर यहां पर forward कौन रहेगा?

मरदार अजमेर मिथ्य : उम्मीं उं forward उहेगे ना।

मौलवी अब्दुल गनी डार : हां जी, हम तो जरूर forward रहेंगे और आज तक forward ही चले आ रहे हैं।

Mr. Deputy Speaker : Please try to speak on the Resolution.

मौलवी अब्दुल गनी डार : डिप्टी स्पीकर साहिब, आज क्योंकि वक्त गुज़ारना है, इसलिए इधर उधर की जरूरी बातें भी करनी पड़ती हैं। हमारे दोस्त कामरेड राम चंद्र जी भी आ गए हैं और वह भी शायद किसी को backward बनाना चाहते हैं। यह दहशत गलत है। हमने अपने सूबे को आगे बढ़ाना है और backward नहीं करना। हमारी गवर्नमेंट की यह पालिसी है कि यहां का कोई भी आदमी अपने आप को backward न समझे। मगर डिप्टी स्पीकर साहिब, चूंकि चन्द रियायतें मिलती हैं, इसलिए सब चाहते हैं कि हम backward class में शामिल हो जावें। मैं कहता हूँ कि अगर एक अनार और सब बीमार वाली बात हो गई और सब के सब लोग यहां पर backward हो गए तो आज यहां पांच रुपये मौजूदा पसमांदा लोगों के हिस्से में पड़ते हैं उस में से सिर्फ पांच कौड़ियां उनके हिस्से में आएंगी क्योंकि सब backward हो जाएंगे। इसलिए मैं अदब से अर्ज करता हूँ कि आपको इस जहनियत को बदलना चाहिये। बल्कि मैं तो यह कहता हूँ कि जो हरिजन हैं अब उनको भी यह कहना चाहिये कि हम अपने कदमों पर खड़े होंगे, आप कौन हैं हमारी रियायत करने वाले। हमारी आठ नौ करोड़ के लगभग वोट्स हैं, हम अपने लिये सब कुछ खुद करेंगे। आज आज़ाद मुल्क में किसी आदमी को backward नहीं बनाना चाहते हैं। डिप्टी स्पीकर साहिब, अगर ज्ञानी जी अपने resolution को ऐसे पेश करें जैसे सरदार हरचन्द सिंह ने कहा है, तो शायद उनकी बात को मान लेना चाहिये।

मैं अर्ज करूंगा कि यह resolution पास हो जाने के बाद राए सिख भाई इतना ऊपर उठें कि वह कहें कि हम किसी से backward नहीं हैं, हम ने मुल्क की काफी खिदमात की है और हम बहादुर हैं हम forward हैं। मैं यह

इस लिए कहता हूँ कि यह हाउस लाख लाख और डेढ़-डेढ़ लाख लोगों ने मिल कर अपने नुमाइंदे भेज कर बनाया है। अगर हम यहां ऐसी बातें करेंगे तो उनका दिमाग पस्ती की तरफ चला जाएगा। इन चीजों का असर अच्छा नहीं होगा। अगर आप इन बातों को छोड़ कर इन बातों की तरफ ध्यान दें कि किस तरह से ऐसे सामान पैदा किए जाएं कि जिस से बेकारी दूर हो और जो बेकार हैं, खाह वह शहरी हों, देहाती हों या छोटे छोटे दुकानदार हों, मजदूर हों जिन को खाने को न मिलता हो, उनको किस तरह काम मुहैया किया जाए तो कोई नहीं कहेगा कि हम मास्टर गुरबंता सिंह जी के हक पर छापा मारें और हम इन में शामिल हो जाएं। यह इतनी बातें करने की बजाए हमें एक ऐसा रास्ता अख्तियार करना चाहिए कि जिस से सब को काम मिले और कोई भी बेकार न रहे। मैं तो आप से यह भी अर्ज करूंगा कि यह जो इन पांच हजार पटवारियों को आपने पकड़ा है इनको भी बेकार करने की कोशिश न करें और उनको काम करने दें। अगर उन से किसी तरह कोई गलती हो गई है तो भी उनको बेकार न होने दें। मैं ज्ञानी बख्तावर सिंह जी की इस तजवीज की तारीफ करता हूँ और दरखास्त करता हूँ कि जो कुछ सरदार हरचन्द सिंह जी ने कहा है उसको भी मान लिया जाए। जिन को वह कहते हैं उनको भी इसमें शामिल करके इस resolution को पास किया जाए।

Cnauthri Balbir Singh : Sir I beg to move—

That the question be now put.

डिप्टी स्पीकर साहिब, यह जो resolution आगे है यह बड़ा अहम है। जहां तक इस resolution का ताल्लुक है इस से सारा हाउस सहमत है कि इसे पास किया जाए। जब इस में कोई अड़चन नहीं..... (*interruptions*) हम सब opposition वाले मानते हैं कि इसे पास किया जाए तो फिर question क्यों put नहीं किया जाता?..... (*noise and interruptions*)

पंडित श्री राम शर्मा : On a point of order, Sir. डिप्टी स्पीकर साहिब, मैं ने यह point of order इस लिए उठाया है कि आप ruling दें कि क्या closure move नहीं हो सकती है जबकि कोई मामला हाउस के सामने हो और उस पर बहस हो रही हो और फिर Chair यह भी देखे कि बार-बार वही बातें repeat की जा रही हैं इस नीयत से कि इसी resolution पर इतना वक्त लगा दिया जाए कि बाकियों की turn ही न आ सके। अगर Chair का भी यही मुद्दा है तो फिर इस पर गौर करने की जरूरत है। और अगर हाउस में यह बात है कि कोई पार्टी यह ख्याल रखे कि चाहे कुछ भी हो time ज्यादा लगाना है और खाह मखाह लगाना है तो कोई बात नहीं। अगर यह convention पड़ जाएगी तो opposition को भी जब मौका मिलेगा तो ऐसा ही करना पड़ेगा। मैं कहता हूँ कि हमारी पार्टी को इस resolution पर कोई एतराज नहीं है। हम

[पण्डित श्री राम शर्मा]

चाहते हैं कि यह पास हो। मगर आप देखें कि न कोई बात है और न कोई point है मज़बूत इसलिए कि वक्त गुज़ारा जाए यह वही बातें repeat की जा रही हैं। अगर ऐसा हाउस में होने लगा तो यह फिर दोनों तरफ से ही होगा।

(**इक आवाज़ :** अजें उं असीं बोलना है अउं बहउत सारे मैम्बर बोलना चाहें हन।)

सरदार पंता सिंह गुलशन : डिप्टी स्पीकर साहिब, यह नै resolution है यह backward classes उं scheduled castes नाल मैम्बर रखे है इस लਈ असीं सभ ने इस उते आपणे आपणे विचार पूछत करे हन। अजें हेर time बोलत लਈ दिता जाणा चाहीदा है।

उपाध्यक्ष सहोदय : यह ठीक है कि जब closure motion move की जाए तो वह automatically put करनी चाहिए मगर Chair को यह भी देखना है कि आया sufficient debate हो गई और ज़्यादा मैम्बर साहिबान बोलना तो नहीं चाहते। अगर ज़्यादा hon. Members बोलने की चाहिश का इज़हार करते हैं तो अंदाज़ा लग जाता है कि अभी sufficient debate नहीं हुई है। अभी आप चन्द एक मैम्बर को बोल लेने दें तो फिर यह move कर दी जाएगी। (It is true that whenever the closure is moved it is to be put to the vote of the House but the Chair has also to see if a sufficient debate has taken place and as to whether or not more members want to speak on the motion? If a large number of members express their desire to speak then it is presumed that sufficient debate has not taken place. However, after a few members have spoken I will move the closure motion.)

श्री हरभगवान मौदगिल (लुधियाना, उत्तर) : डिप्टी स्पीकर साहिब, यह resolution जो हाउस में पेश है और जिस पर सदन के सदस्यगण अपने २ विचार प्रकट कर रहे हैं मैं इस की तारीफ़ करता हूँ और इसके सम्बन्ध में एक अनोखा सुझाव मैम्बर साहिबान के सामने पेश करता हूँ। वह यह है कि आज जब हमारा सारे का सारा देश इस बात में लगा हुआ है कि हम अपनी दूसरी पंचवर्षीय योजना को कैसे कामयाब करें और कौन कौन से साधन और तरीके हम State revenue बढ़ाने के लिए अस्तियार करें कि जिन से हम कामयाबी हासिल करें और फिर जब हमारे देश के प्रधान मंत्री और दूसरे बड़े २ नेता दूसरे देशों में जाकर उनके सामने अपने देश की नीति और ज़रूरतें रख कर तरह-तरह की इमदाद के खाहां हैं तो हमारे लिए ज़रूरी होगा और बेहतर होगा कि हम देश के सब लोगों को ही backward करार दे दें क्योंकि हमारा सारा देश ही backward है। सिर्फ़ उन चंद

आदमियों को जिनको हम forward समझते हैं अलहदा कर दें और बाकी सब को backward ही करार दे दें। जिस देश में हमारी सारी जरूरतें पूरी न हो सकती हों, जहां खाने पीने के लिए भी पूरा सामान न हो और न अपनी industries को आगे बढ़ाने बल्कि कायम करने के लिए पूरे साधन हों तो मैं समझता हूं कि हमें लाजमी तौर पर हर गरीब आदमी को और हर गरीब community को backwards की list में शामिल करना चाहिए। जो गरीब लोग पुरानी और बेरूनी नौकरशाही हकूमत ने दबाए हुए थे उनके दिमाग में कुदरती तौर पर यह बात आती है कि उनकी तरक्की हो और वह सोचते हैं कि अपनी समस्याओं को हल करने के लिए अपने आप को किस रूप में पेश करें ताकि उनकी तरफ अब सरकार का ज्यादा से ज्यादा ध्यान हो। जहां तक राए सिखों का सवाल है मैं लुधियाना के एक backward इलाके का जिक्र करता हूं जिसको कि बेट का इलाका भी कहते हैं। उस इलाके में 20 हजार के करीब राए सिख आबाद हैं। वे लोग बड़ी हिम्मत वाले हैं, उन्होंने काफी अर्सा से, जब से कि partition हुआ है, लोगों से जमीन किराए पर ले कर अपने आप को इस बात के काबिल बनाया हुआ है कि वह अपनी जिन्दगी को कायम रख सकें। मैं ने उनकी हालत को उनके घरों में जा कर देखा है कि जिस घर में पांच-पांच छः छः आदमी हैं और पांच-पांच छः छः बच्चे हैं उनके पास पहनने के लिए कपड़े नहीं, सोने के लिए चारपाइयां तक नहीं और खाना बनाने के लिए बरतन भी नहीं हैं। उनके घरों की यह हालत है कि अगर उनको देखा जाए तो हम में से शायद कोई उनके घर में रहना पसंद न करे। तो मैं समझता हूं कि ज्ञानी बस्तावर सिंह जी ने यह राए सिखों के बारे में resolution लाकर उनकी बड़ी भारी खिदमत की है। मुझे उमीद है राए सिखों के साथ साथ जो भाई यह तजावीज दे रहे हैं कि और लोगों को भी backward classes में शामिल किया जाए उनकी भी यह मान ली जाएगी। यह कोई दलील की बात नहीं है कि अगर ज्यादा लोगों या कौमों को backward बना दिया गया तो उनकी उतनी इमदाद नहीं हो सकेगी जितनी कि थोड़ी कौमों को backward करार दे कर इमदाद दी जा सकती है। पुरानी नौकरशाही गवर्नमेंट की वजह से हमारे देश में कुछ लोग ऐसे हैं जो आगे बढ़े हुए हैं और बहुत से लोग और जातियां ऐसी हैं जिनको बहुत दिनों से आगे बढ़ने के लिए पूरा मौका नहीं मिला है। आज उन के दिल में जबरदस्त खाहिश है कि दूसरे लोगों की तरह वह भी इस देश के अच्छे नागरिक बन सकें और पूरी पूरी सुविधाओं का फायदा उठा सकें। तो मेरी अर्ज है कि यह जो तरमीमें दी गई है और जिन भाइयों या जातियों को backward classes में शामिल करने के लिए सुझाव दिए गए हैं उनको मंजूर कर लिया जाए। डिप्टी स्पीकर साहिब ने पहले फरमाया था कि बहुत सी तरमीमें out of order हैं। मैं समझता हूं कि अगर वे out of order न होतीं तो उनको भी शामिल कर

[श्री हरभगवान मोदगिल]

लिया जाता जिनके लिए कि उन में सुझाव हैं। यह बात मौजूदा हालात के मुताबिक जायज़ और मुनासिब ही थी।

डिप्टी स्पीकर साहिब, मेरी गुज़ारिश यह है कि हम किसी तरह से आज कुछ लोगों को छोटा समझते हुए पिछड़ी हुई जातियां समझते हुए किसी तरह से ज़्यादा से ज़्यादा उन की इमदाद करें। मैं बड़े शोक से आप के नोटिस में यह बात लाना चाहता हूं कि बावजूद इसके कि आज कम्युनिटी प्राजेक्ट और डिवैलपमेंट का काम सारे पंजाब में चलता है लुधियाना की तहसील के 150 गांव ऐसे हैं जहां कम्युनिटी प्राजेक्ट के बारे में कभी नहीं सोचा गया और न ही इस के सम्बन्ध में साधन सोचे गए हैं। 1955 के floods की वजह से जिन लोगों को तकावी दी गई उन के पास न ज़मीन है, न साधन हैं और वे लोगों की मिन्नत समाजत करके पांच-सात एकड़ ज़मीन ले कर काश्त करते हैं। Floods की वजह से ये लोग तह-ओ-बाला हो गए हैं। सरकार की तरफ से इन को थोड़ी सी इमदाद दी गई लेकिन उस से क्या बनता है। आज उन की हालत यह है कि जब गिरदावर उन के घर तकावी वसूल करने के लिए जाता है तो कई कई दिन वापस अपने घर नहीं आ सकता।

Mr. Deputy Speaker : Are you in favour or against the resolution ?

श्री हरभगवान मोदगिल : In favour, Sir. उन की हालत इतनी खराब है कि अगर उन को इमदाद बहम न पहुंचाई गई तो उन की हालत खराब हो जायगी। मैं समझता हूं कि यह रैज़ोल्यूशन बहुत ज़रूरी है। इन अल्फाज़ के साथ मैं ज्ञानी जी के रैज़ोल्यूशन की तारीफ़ करता हूं और मैं प्रार्थना करता हूं कि राय सिक्खों को backward classes में शामिल किया जाय।

खान अब्दुल गफ़ार खां (अम्बाला शहर) : जनाब डिप्टी स्पीकर साहिब, मैं इस रैज़ोल्यूशन की भी तारीफ़ करने के लिए खड़ा हुआ हूं और दीवाना साहिब की अमेंडमेंट की भी तारीफ़ करने के लिए खड़ा हुआ हूं। जनाबे वाला, मुझे इस रैज़ोल्यूशन के साथ पूरा इत्तिफ़ाक़ है। पहली बात जो मैं अर्ज़ करना चाहता हूं वह यह है कि backward कौन कहला सकता है और क्यों किसी को backward कहा जा सकता है। यह पहले तय करने की बात है। मेरे ख्याल में backward वह है जो अपना गुज़ारा अच्छी तरह से न कर सकता हो और बावजूद अपनी पूरी मेहनत करने के, अक़रेज़ी करने के जो अपना गुज़ारा नहीं कर सकते मैं उन्हें backward समझता हूं। मेरे पहलू में बैठे हुए मेरे दोस्त .....

Sardar Bhupinder Singh Mann : This is a wrong definition. मैं बर्तिसा रां बि ज़ाहिर बिम उतुं गुज़ारा बरसे रां ?

Mr. Deputy Speaker : No interruption please.

खान अब्दुल गफ्फार खां : वे अर्करेजी से नहीं जबानसाजी से गुज़ारा करते हैं। जनाबे वाला, मैं अर्ज कर रहा था कि मुझे इस बात पर कोई इस्तीफ़ा नहीं है कि इन राए सिख भाइयों को ज़्यादा से ज़्यादा रियायत और मराआत दी जाएं जो **backward classes** को दी जाती हैं बल्कि मैं तो यह कहूंगा कि उन से भी ज़्यादा दी जाएं। लेकिन मेरे दोस्त मौलाना अब्दुल गनी साहिब मुकर्रमो मुअज्जम यहां शायद नहीं। उन्होंने कहा कि लफ्ज़ राव की तौहीन की गई है या उस का मतलब यह कि जो इतने बहादुर हैं उन की बाबत यह क्यों कहा जाय कि वे **backward** हैं। **Backward** की तारीफ तो मैं ने आपकी खिदमत में अर्ज की है कि जो शख्स बावजूद अपनी तमाम कोशिशों के, बावजूद अर्करेजी के अपना गुज़ारा न कर सके, जो अपने बच्चों को तालीम न दे सके, जिस का रहन-सहन निहायत गंदा और रद्दी हो, वह **backward** कहला सकता है। जनाबे वाला, आप खुद ज़मींदार हैं और आप बखूबी जानते हैं कि पांच एकड़ वाले ज़मींदार की क्या हालत है। क्या वह तमाम दिन रात कोशिश कर के, अर्करेजी करके, मेहनत करके **two square meals** हासिल कर सकते हैं? उन की हालत यह है कि उन के बच्चे तालीम नहीं पा सकते उन्हें जूतियां तक मुयस्सर नहीं आतीं, नंगे पांव फिरते हैं। वे तालीम इस लिए नहीं हासिल कर सकते कि अगर वे खेतों में काम नहीं करते तो उन्हें खाने के लिए रोटी नहीं मिल सकती। चूंकि उन्हें रोटी सब से मुकद्दम है, जब तक उन की पेट की ज्वाला न बुझे बाकी तमाम चीजें बाद में आती हैं। तालीम बाद में आती है। जब तक पेट का सवाल नहीं सुलझता वे कोई और चीज़ सोच ही नहीं सकते। उस बेचारे पांच एकड़ वाले ज़मींदार—चाहे वह जाट हो, सय्यद हो, भूपिन्दर सिंह मान हो, दीवाना साहब जैसा जाट हो तो मैं अर्ज कर रहा था कि उन बेचारे लोगों.....

धीधरी धर्म सिंह राठी : जो मेरे जैसा जाट हो ?

खान अब्दुल गफ्फार खां : हां, या आप जैसा जाट हो। (हंसी)
आप जाट तो हैं लेकिन अजीब किस्म के। (हंसी)

तो मेरा मतलब अर्ज करने का यह है कि उन लोगों को जिन का रहन सहन इतना बुरा हो, जो अपना पेट न भर सकते/हों और वे उस में तरक्की नहीं कर सकते उन को ज़रूर **backward** करार दिया जाना चाहिए ताकि वे मराआत जो **backward classes** को मिलती/हैं उन्हें मिल सकें। उन के बच्चों की भी फीस माफ हो सके। मैं समझता हूं दीवाना साहिब ने हजारों नहीं लाखों इनसानों की जो/पन्द्रह से पांच बीघे वाले ज़मींदार हैं बहुत ज़्यादा खिदमत की है। मैं इस के लिए उन को मुबारिकबाद देता हूं और मैं समझता हूँ कि हाउस को लाज़मी तौर पर इस बात का गौर करके इस अमेंडमेंट को पास करना चाहिए कि जिन लोगों के पास पांच एकड़ ज़मीन है उनको **backward** करार दिया जाना चाहिए। क्योंकि मैं आप से अर्ज कर चुका हूं कि उन की हालत बहुत बुरी है। मौलाना अब्दुल गनी साहिब ने फरमाया था वे यहां पर मौजूद नहीं। उनकी खता यह है कि वह ज़मींदार नहीं।

[खान अब्दुल गफ्फार खां]

अगर वे खुद जमींदार होते तो उन्हें पता चलता कि पांच एकड़ वाले जमींदार कैसे गुजारा करते हैं। वे दूसरों की जमीन काश्त करते हैं लेकिन फिर भी गुजारा नहीं होता। आज अगर उन की इमदाद की कोशिश की जाती है तो उन्हें कमजोर और बुज्जदिल बताने की कोशिश की जाती है।

हम यह नहीं चाहते कि दीवाना साहिब जैसे जाट, सरदार भूपिन्दर सिंह साहिब जैसे जाट या राठी साहिब जैसे जाट जो हैं इन को backward class करार दिया जाए। बल्कि हम चाहते हैं कि जो tiller of the land है, पांच एकड़ का मालिक है उस पांच एकड़ वाले को लाजमी तौर पर backward करार देना चाहिये।

श्री रूप सिंह फूल (हमीरपुर, रिजर्वड) : सदरे मोहतरिम, जेरे बहस resolution पर तबसरा करने पर हमें मालूम होता है कि यह करारदाद आर्डिन में उस असूल को मद्देनजर रख कर पेश हुई है जिस असूल के तहत हमारी सरकार ने समाजवादी निज़ाम को अपनाया है। हम देखते हैं कि हिन्दुस्तान में हमारा सामाजिक ढांचा कुछ इस प्रकार का बना है कि बहुत सी ऐसी जातियां जिन्होंने मुस्तलिफ किस्म के पेशे अख्ति-यार किये उन के वैसे ही नाम रख दिये गये। मिसाल के तौर पर जिन्होंने लकड़ी का काम शुरू किया उन का नाम बढ़ई, या जिन्होंने लोहे का काम करना शुरू किया उन का नाम लोहार रख दिया गया और उन को दूसरे आदमी हकारत की नज़रों से देखने लग गए। उस का नतीजा यह हुआ कि कुछ भाइयों की माली हालत कमजोर हो गई। उन की माली हालत कमजोर होने की वजह से उन की तालीमी हालत भी कमजोर हो गई और फिर उन की सामाजिक पोजीशन कमजोर होना कुदरती था। इसी लिये न सिर्फ भारतवर्ष में ही बल्कि दूसरे देशों में भी यही एक असूल अपनाया गया था। मसलन यूरोप जिस को सब से ज्यादा महज़्जब देश माना गया है वहां पर भी पसमांदा यानी गरीब लोगों के लिये special कर्ज़ाजात और subsidies दे कर उन की हालत बेहतर बनाई गई। इसी तरह हमारी केन्द्रीय सरकार ने भी Backward Classes Commission कायम किया ताकि वह भारतवर्ष की मुस्तलिफ जातियों की माली, सामाजिक और दीगर हालत का मुताला करे बाद में सिफारिशात करे कि किन किन जातियों को मराआत खसूसी दे कर उन का मयार ज़िन्दगी बढ़ाया जा सके। इस लिये मैं कहना चाहता हूं कि राए सिख भी हमारे भाई बन्धु हैं और वे गरीब हैं। अगर हमारी सरकार का यह ध्येय है कि देश में समाजवादी निज़ाम कायम करना है और जब पंजाब के अन्दर दीगर जातियां backward यानी पसमांदा करार दी गई हैं तो कोई वज़ह नहीं है कि राए सिखों को पसमान्दा जातियों के जुमरे में क्यों न शुमार किया जाए। मगर पसमान्दा जातियों के अन्दर शुमार करने की प्रणाली हमारी पंजाब सरकार की जो है वह बहुत गलत है। होना तो यों चाहिये था कि एक ही

निश्चित समय पर यह अन्दाज़ा लगाया जाता, district-wise instructions जारी की जातीं और मालूम किया जाता कि किस किस district में कौन कौन जाति backward करार दी जाने के काबिल है। मगर ऐसा नहीं होता। क्या हो रहा है? किसी जाति की कहीं approach हुई, किसी मिनिस्टर के साथ ताल्लुकात हुए या किसी M.L.A. के साथ ताल्लुकात हुए तो उस ने representation कर दी और इस तरह से बतदरीज एक के बाद दूसरी, दूसरी के बाद तीसरी जाति और तीसरी के बाद चौथी जाति पसमांदा जातियों में शुमार की जाती है। यह तरीका ग़ैर-जमहूरी है बल्कि ग़लत है। पंजाब सरकार को बाकायदा इस के मुताल्लिक आदादोशुमार जमा करने के बाद जिन जिन जातियों को वह समझती है कि इन को बैकवर्ड क्लास करार दिया जाना चाहिये उन को किसी मुकर्रर वक्त पर backward classes में शुमार कर लेना चाहिये। इस तरह नहीं करना चाहिये कि आज एक जाति को, कल दूसरी जाति को और परसों तीसरी जाति को पसमांदा जातियों में शुमार करती चली जाए। इन अल्फाज़ के साथ इस करारदाद की मैं हिमायत करता हूँ और request करता हूँ कि इस को पास किया जाना चाहिये।

ਸਰਦਾਰ ਧੰਨਾ ਸਿੰਘ ਗੁਲਸ਼ਨ (ਪੱਕਾ ਕਲਾਂ “ਰਿਜ਼ਰਵਡ”) : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਜਿਹੜਾ Resolution ਗਿਆਨੀ ਬਖਤਾਵਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਰਖਿਆ ਹੈ ਮੈਂ ਇਸ ਦੀ ਹਿਮਾਇਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ amendments ਵੀ ਆਈਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਜ਼ਾਹਿਰ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਇਕ ਆਦਮੀ ਢਿੱਡੋਂ ਭੁੱਖਾ ਹੈ, ਤਨ ਤੋਂ ਨੰਗਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਕੋਲ ਰਹਿਣ ਲਈ ਕੋਈ ਬੈਂਪੜੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਹ ਕਿਸੇ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਇਹ ਅਵਾਜ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਰਹਿਣ ਲਈ ਕੁੱਲੀ, ਤਨ ਲਈ ਕਪੜਾ ਅਤੇ ਪੇਟ ਭਰਨ ਲਈ ਅਨਾਜ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਕਿਸੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੋਂ ਇਨਸਾਫ਼ ਮਿਲ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਉਸਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਹੋ ਜਾਣ। ਜਦ ਉਸਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਹੋ ਜਾਣ ਤਾਂ ਪਿਛੋਂ ਇਕ ਉਚੀ ਹਵੇਲੀ ਦੀ ਤੀਸਰੀ ਫਤ ਤੇ ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ ਆਦਮੀ ਸੋਚਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਤਨ ਲਈ ਕਪੜਾ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ, ਪੇਟ ਲਈ ਅੰਨ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਬੈਂਪੜੀ ਮਿਲ ਗਈ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਇਹ ਗਲ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਵੀ ਜਾ ਕੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੜਕਾਵਾਂ ਤਾਂ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਕੁਝ ਮਿਲ ਜਾਵੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ amendments ਦਾ ਤਾਂ ਇਹੋ ਹਾਲ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ Scheduled Castes ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਸਮਾਜਕ ਤੌਰ ਤੇ ਅਤੇ ਆਰਥਕ ਤੌਰ ਤੇ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਸਮਾਜ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਐਨੀਆਂ ਲਤਾੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਨ ਤੇ ਕਪੜਾ ਨਹੀਂ, ਪੇਟ ਵਿਚ ਅੰਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਕੁੱਲੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਇਨਸਾਨਾਂ ਤੋਂ ਤਾਂ ਕੀ ਬਲਕਿ ਉਹ ਕੁੱਤੇ ਬਿਲੇ ਤੋਂ ਵੀ ਗਈਆਂ ਗੁਜ਼ਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਆਖਿਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਹ ਗਲਤੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਅਸਾਂ ਆਪਣੇ ਇਕ ਅੰਗ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਪਛਾੜ ਛਡਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਸੋਚ ਕੇ ਸਮਾਜ ਨੇ ਆਪਣੇ ਉਸ ਕਮਜ਼ੋਰ ਅੰਗ ਨੂੰ ਨਾਲ ਰਲਾ ਕੇ ਜਿਹੜੀਆਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ

[ਸਰਦਾਰ ਧੰਨਾ ਸਿੰਘ ਗੁਲਸ਼ਨ]

ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿਤੀਆਂ। ਪਰ ਜਿੰਨੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਸਨ ਉਹ ਅਜੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀਆਂ। ਅਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੋਬਾ ਹਿਸਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਸਗੋਂ ਇਹ ਕਹੋ ਕਿ 100 ਵਿਚੋਂ 95 ਬੰਦੇ ਉਸੇ ਹਾਲ ਵਿਚ ਹਨ। ਫਿਰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਨੌਕਰੀਆਂ ਰਾਖਵੀਆਂ ਰਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਪਰ ਉਹ ਨੌਕਰੀਆਂ ਰਾਖਵੀਆਂ ਹੀ ਹੋਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਮਿਲੀਆਂ ਹੋਣ, ਦਿਖਾਵਾ ਬੜਾ ਵਡਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਕੰਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਨਾ ਜਾਂਦਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਦੂਸਰੇ ਭਾਈ ਵੀ ਉਪਰ ਦੀ ਛਤ ਤੇ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਣ ਕਿ ਇਹ ਕੁਝ ਹੋ ਗਿਆ, ਉਹ ਕੁਝ ਹੋ ਗਿਆ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਦਰ ਅਸਲ ਗੱਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ Scheduled Castes ਦੇ ਲੋਕ ਗਰੀਬੀ ਅਤੇ ਛੂਤ ਛਾਤ ਏ ਮਾਰੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਨਸਾਨ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਇਨਸਾਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਰਲਾਇਆਂ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਛੂਤ ਛਾਤ ਖਤਮ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ। Scheduled Castes ਦੇ ਲੋਕੀ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਸਮਾਜ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ ਰੁਲੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਜਦ ਤਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੂਸਰਿਆਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ, ਜਦ ਤਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਰਥਕ ਦਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਸੁਧਾਰੀ ਜਾਂਦੀ ਤਦ ਤਕ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਵੀ Backward classes ਵਿਚ ਹੋਣ ਦਾ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਉਠਾ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਉਪਰ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਕੰਮ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਹਿੰਦੂ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਸਿੱਖ ਭਾਵੇਂ ਤਰਖਾਨ ਭਾਵੇਂ ਲੁਹਾਰ—ਕਿਸੇ ਵੀ ਜਾਤੀ ਵਿਚੋਂ ਹੋਵੇ ਜਿਹੜੇ ਆਦਮੀ ਭੁੱਖ ਅਤੇ ਨੰਗ ਵਿਚ ਘੁਲ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਚਾ ਚੁਕਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਜੇ ਉਹ ਹਿੰਦੂ ਹੈ ਤਾਂ ਕੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮਰ ਜਾਵੇ ? ਜੇ ਉਹ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੈ ਤਾਂ ਕੀ ਵਜ੍ਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਰਹਿ ਜਾਵੇ ? ਕੀ ਉਹ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਗਰੀਬ ਦਾ ਗਰੀਬ ਹੀ ਰਹੇ ਕਿ ਉਹ ਜੰਮਿਆ ਮੁਸਲਮਾਨ ਜਾਂ ਹਿੰਦੂ ਜਾਂ ਸਿੱਖ ਦੇ ਘਰ ਹੈ ? ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਹਿੰਦੂ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਸਿੱਖ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਜੱਟ, ਭਾਵੇਂ ਸੋਢੀ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਜ਼ਮੀਨ ਨਹੀਂ, ਪੈਸਾ ਨਹੀਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਬੜੀ ਭੈੜੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਇਸ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਮਰਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਉਹ ਜੱਟ ਦੇ ਘਰ ਜੰਮਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਸਿੱਖ ਦੇ ਘਰ। ਮੇਰੀ ਤਾਂ ਇਹ ਰਾਏ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ Scheduled Castes ਨੂੰ ਦੂਸਰਿਆਂ ਦੀ ਪਧਰ ਤੇ ਲਿਆਇਆ ਜਾਵੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਣਪੜ੍ਹਤਾ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੂਜਿਆਂ ਇਨਸਾਨਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਖੜਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਪਰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਇਕ ਵਾਰੀ ਇਕ ਕਲਾਸ ਨੂੰ ਲੈ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਤੇ ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਚੌਧਰੀ ਰੂਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਜੇ ਕਿਸੇ community ਦੇ ਕਿਸੇ leader ਦੀ ਕਿਸੇ ਮਨਿਸਟਰ ਨਾਲ ਲਿਹਾਜ਼ਦਾਰੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਮਨਿਸਟਰ ਬਣ ਉਸ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇਵੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ tribe ਜਾਂ community ਦਾ ਨਾਉਂ ਦੇ ਦਿਉ ਔਰ ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ schedule ਵਿਚ add ਕਰਵਾ ਦਿਆਂਗਾ। ਮੈਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ facilities ਨਾ ਦਿਉ। ਪਰ ਇਹ ਉਸ ਵੇਲੇ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਜਦੋਂ Scheduled Castes ਦੀਆਂ ਲਿਸਟਾਂ ਬਣ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਇਕ ਇਕ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ। ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਹ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਰੇ ਅਜਿਹੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਲਿਸਟ ਬਣਾਈ ਜਾਂਦੀ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਭੁੱਖ ਨੰਗ ਨਾਲ

ਘੁਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਇਸ ਮਤੇ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਬਰਾਦਰੀ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਵੇ? ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਾਏ ਸਿਖਾਂ ਵਿਚ ਵੀ, ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਦੋ ਦੋ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੇ ਮਾਲਕ ਹਨ। ਐਸੇ ਵੀ ਬੰਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਕਈ ਕਈ ਘੁਮਾਂ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਮਾਲਕ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ community ਨੂੰ backward class ਕਰਾਰ ਦੇਣਾ ਮੈਂ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। Backward class ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਭੁਖ, ਨੰਗ ਤੇ ਗਰੀਬੀ ਨਾਲ ਘਿਰੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਰਾਏ ਸਿਖਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਆਦਮੀ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਕੰਢੇ ਤੇ ਝੋਂਪੜੀਆਂ ਬਣਾ ਕੇ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ backward class ਕਰਾਰ ਦੇਣਾ ਕੋਈ ਮਾੜੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ, ਜਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਪਹਿਲੇ ਵੀ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਮੁਕੰਮਲ ਤੌਰ ਤੇ ਲਿਸਟਾਂ ਬਣਾਉਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ ਨਾਉਂ ਆਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਭੁੱਖ ਨੰਗ ਨਾਲ ਮਰ ਰਹੇ ਹਨ—ਫਿਰ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸ਼ਰੇਣੀ ਨਾਲ ਤਾਲਮੁਕ ਰਖਦੇ ਹੋਣ। ਇਸ ਵਿਚ ਜਥੇਬੰਦੀ ਦਾ ਕੋਈ ਵਿਤਕਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।

ਅਜ ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਇਕ ਖਾਸ ਚੀਜ਼ ਚਲ ਚੁਕੀ ਹੈ। ਅਜ ਅਸੀਂ ਇਕ ਖਾਸ ਮੌੜ ਵੱਲ ਮੁੜ ਪਏ ਹਾਂ। ਜਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਅਰਜ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਥੇ ਬਿਲਕੁਲ ਉਹੀ ਹਿਸਾਬ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਕ ਬੰਦਾ ਉਪਰ ਬਾਰੀ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਥੱਲੇ ਭਿਖਿਆ ਵੰਡੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੋਵੇ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਉਸਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਵੀ ਪਾਣੀ ਭਰ ਆਵੇ ਕਿ ਕਿਉਂ ਨਾ ਮੈਂ ਵੀ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਲੈ ਲਵਾਂ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪਿਛੇ ਰਹੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਨੂੰ backward ਕਰਾਰ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਨਤੀ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਵਧੇਰੇ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਹਰ ਇਕ ਆਦਮੀ ਕਹਿਣ ਲਗਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਜ਼ਿਲੇ ਨੂੰ backward ਕਰਾਰ ਦੇ ਦਿਉ, ਦੂਜਾ ਕਹਿਣ ਲਗਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਨੂੰ, ਚੌਥਾ ਕਹਿਣ ਲਗਾ ਮੇਰੀ ਤਹਿਸੀਲ ਨੂੰ ਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਵੇਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਦਾ claim ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਿਆ। ਸੋ ਇਹ ਇਕ ਆਦਤ ਪੈ ਗਈ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਵਧੇਰੇ ਖੈਰ ਪੈ ਜਾਵੇ। ਸਰਕਾਰ ਅਗੇ ਇਹ ਖੈਰ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀ ਨੀਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਵਕਤ ਦੀ ਮੰਗ ਇਸ ਵੇਲੇ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕੋਈ ਸ਼ਰੇਣੀ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਜਥੇਬੰਦੀ ਨਾਲ ਤਾਲਮੁਕ ਰਖਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਗਰੀਬ ਹੈ ਪਛੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਆਰਥਕ ਤੌਰ ਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੈ, backward ਹੈ ਉਸੇ ਦੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਨਜ਼ਰੀਏ ਨਾਲ ਮੈਂ ਗਿਆਨੀ ਬਖਤਾਵਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮਤੇ ਦੀ ਹਿਮਾਇਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਪਰ ਜੋ ਇਸ ਤੇ amendment ਸਰਦਾਰ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਵਲੋਂ ਆਈ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਹਕ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਇਕ ਮਰਲਾ ਵੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨਹੀਂ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਪੰਜ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ ਉਹ ਤਾਂ ਫਿਰ ਵੀ ਕੁਝ ਹਲ ਚਲਾ ਕੇ, ਜ਼ਮੀਨ ਵਾਹ ਕੇ ਆਪਣਾ ਤੇ ਆਪਣੇ ਬਾਲ ਬਚਿਆਂ ਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਪੇਟ ਪਾਲ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਮਦਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਖਾਣ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਨਹੀਂ ਪਕਦੀ, ਜਿਹੜੇ ਵੱਸਣ ਲਈ ਘਰ ਮੰਗਦੇ ਹਨ, ਰੂੜੀ ਲਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਥਾਂ ਨਹੀਂ, ਡੰਗਰ ਬੰਨ੍ਹਣ ਲਈ ਜਗ੍ਹਾ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਆਨਰੇਬਲ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ

[ਸਰਦਾਰ ਧੰਨਾ ਸਿੰਘ ਗੁਲਸ਼ਨ]

ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ amendment ਵਾਪਸ ਲੈ ਲੈਣ। ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਅਗੇ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਲਾਸਿਫ਼ਿਕੇਡ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਇਕ ਰੀਪੋਰਟ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਰਥਕ ਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਉਚਾ ਚੁਕਣ ਲਈ backward ਕਰਾਰ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਿਤਕਰਾ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਜੇ ਸਹਾਇਤਾ ਦਾ ਪਾਤਰ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸ਼ਰੇਣੀ ਨਾਲ ਤਾਲਮੁਲਕ ਰਖਦਾ ਹੋਵੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਫਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਇਸ ਮਤੇ ਦੀ ਹਿਮਾਇਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਕਾਮਰੇਡ (ਨੂਰਪੁਰ) : ਜਨਾਬ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜੋ resolution ਆਜ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਨੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਮੈਂ उसकी ताईद करने के लिये खड़ा हुआ हूँ। इस पर मैंने अपनी एक तहरीक भी दी है.....

Mr. Deputy Speaker : The amendment of the hon. Member is out of order. However, he can speak on the resolution.

ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਕਾਮਰੇਡ : लेकिन यह जो notice तकसीम किया गया है इस में तो यह नहीं लिखा कि यह out of order है। बाज़ औकात ऐसा होता है और हमारी Constitution इस बात की इजाज़त देती है कि हम ऐसी तरासीम पेश कर सकते हैं। यह आप के अख्तियार में है कि आप ऐसे औकात पर इन्हें मंज़ूर कर लें। बहर हाल अगर आप इसे move करने की इजाज़त नहीं देते तो मैं resolution पर ही बोल लेता हूँ। इस पर तो अपनी राय का इज़हार कर सकता हूँ।

Mr. Deputy Speaker : Yes. He can speak on the resolution. His amendment is out of order.

ਰਾਮੋ ਗਜਰਾਜ ਸਿੰਘ : हां, हां, आप out of order ही बोल लें। (हंसी)

ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਕਾਮਰੇਡ : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਆਜ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਸਾਰਾ ਹੀ backward ਹੈ। ਬਾਤ ਤੋ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਸਾਰਾ backward ਹੈ। लेकिन backwardness ਦੀ भी degrees हुआ करती है। हमारी Constitution में यह एक खास provision किया हुआ है कि जो बहुत ज़्यादा backward हैं उन को कुछ सहारा दिया जाए—बेसहारों को उठाने का खास प्रबन्ध किया जाए ताकि वे भी दूसरों के साथ साथ आगे बढ़ सकें। यही कारण है कि Constitution में Scheduled Castes और Scheduled Tribes के लिए special provision किया गया हुआ है। वे लोग बगैर हुकूमत की खास attention के, बगैर society की खास मदद के आगे नहीं आ सकते क्योंकि पहले ज़माने में society ने ही उन के साथ कई किस्म की बेइन्साफियां की हैं। इस लिए उन की मदद करना गवर्नमेंट का फर्ज है और मदद मांगना उनका हक है। इसके लिए मैं यह अर्ज़ करना चाहता हूँ कि जो जो castes

मा tribes अब तक हमारे schedule में नहीं लाई गई; हमारी Govern-
mental Machinery का फर्ज है कि उस फहरिस्त को पूरा करे। ठीक
है कि काम करते करते खामियां रह जाती हैं। लेकिन जब—जिस वक्त उन को
दूर किया जा सकता हो किया जाना चाहिए। हां, राए सिखों की Community
पिछड़ी जातियों की सूची में दर्ज करने से रह गई थी—उस की तरफ सरकार की
तवज्जुह नहीं गई थी। मैं समझता हूं कि इस resolution को लाकर
ज्ञानी बख्तावर सिंह जी ने उन अपने दोस्तों की खिदमत की है जिन की तरफ इतने
अर्सा से गवर्नमेंट का ध्यान नहीं गया था। इसके साथ ही मैं गवर्नमेंट से दरखास्त
करूंगा कि जो घाई, दरियाई और हाडी वगैरह जो classes backward
हैं उन को भी इस फहरिस्त में शामिल कर लें। इस तरह एक जामेफहरिस्त तैयार
करें। इसमें कोई बहुत फर्क नहीं पड़ता। ये लोग बहुत गरीब हैं। जैसा कि
मेरे दोस्तों ने बताया जिन लोगों के लिए गुजारे का कोई चारा नहीं; जिन के पास
खाने-पीने के लिए कुछ नहीं—जो अपना पेट भी नहीं पाल सकते उनको जरूर फौरी
मदद मिलनी चाहिए। मैं अर्ज करूं कि जिन Communities को पहले ही
scheduled tribes में रखा हुआ है; उन पर कोई बोझ इस फैसला से
नहीं पड़ेगा। हमारे बजट में कितने सींगे हैं कि जहां कई जगह गैर-जरूरी
तौर पर गलत तरीके से भी रुपये इस्तेमाल होते हैं। उन रकमों को priority
के मुताबिक divert करना चाहिए। इसलिए राए सिख और इन दूसरी
Communities को जरूर backward तस्लीम कर लेना चाहिए।

जो यह कहना है कि backward classes में नया अज़ाफ़ा न
किया जाये इस के सम्बन्ध में मैं यह समझता हूं कि यह एक ऐसी मुश्किल है जिस से
छुटकारा कुछ वक्त पहले मिल सकता था लेकिन विधान में provision कर
चुक्ने के बाद हमें पिछड़ी जातियों को बिला इस्त्याज़ schedule में लाना चाहिए।

मैं आप के द्वारा अपनी गवर्नमेंट से यह आशा रखता हूं कि वह इस reso-
lution को हमदर्दी से देखेगी। इस को चाहिये कि चाहे किसी तरह भी हो
इन तमाम जातियों को जो पीछे रह गई हैं उन की एक सूची बना कर उन को भी
वै तमाम रियायते दें, जो backward classes को दी जाती हैं।

ਸਰਦਾਰ ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਾਨ (ਸਾਮਾਨਾ 'ਜੈਨਰਲ') ਨਾਇਬ ਸਦਰ, ਇਸ
resolution ਤੇ ਜਿਤਨੀ ਵੀ ਬਹਿਸ ਹੋਈ ਹੈ ਉਹ ਮੈਂ ਬੜੇ ਗਹੁ ਨਾਲ ਸੁਣੀ ਹੈ।
ਦਰ ਅਸਲ ਇਹ ਹਿਦੁੰਸਤਾਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇਕ ਐਸੇ ਦੌਰ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਜ ਅਸੀਂ
ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਜਾਂ ਐਸੀ ਆਈਨੀ ਸ਼ਕਲ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਜਿਹੜੀ ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ ਪੂਰੀ
ਉਤਰ ਸਕੇ। ਦਰ ਅਸਲ ਹਿਦੁੰਸਤਾਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇਹ ਜਾਤ ਪਾਤ ਦਾ ਮਸਲਾ ਇਤਨੇ ਚਿਰਾਂ
ਤੋਂ ਚਲਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਜਮਾਤਾਂ ਅਤੇ ਕੁਝ ਜਾਤੀਆਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਨਾ ਸਿਰਫ
ਇਕਤਸਾਦੀ ਤੌਰ ਤੇ ਦਬ ਗਈਆਂ ਸੀ ਬਲਕਿ ਸਮਾਜੀ ਤੌਰ ਤੇ ਵੀ ਦਬ ਗਈਆਂ ਸੀ।
ਕੁਝ ਦੌਸਤਾਂ ਨੇ backward ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਾਰੀਫ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ

[ਸਰਦਾਰ ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਾਨ]

ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ cause plead ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਪਰ ਹਰ ਇਕ ਥਾਂ ਤੇ ਇਕੋ ਹੀ logic ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਉਤਰ ਸਕਦੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਉਲਟਾਈਆਂ ਜ਼ਰੂਰ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਕੁਝ ਸਜਨਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਾਰੇ ਆਦਮੀ ਜਿਹੜੇ ਪੰਜ ਪੰਜ ਏਕੜ ਜਾਂ ਪੰਜ ਏਕੜ ਤੋਂ ਘੱਟ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਮਾਲਕ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ backward ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ । ਸਰਦਾਰ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀਵਾਨਾ ਨੇ ਇਹ ਤਜਵੀਜ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਤਾਈਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜਿਹੇ ਸਜਨ ਖਾਨ ਅਬਦੁਲ ਗਫਾਰ ਖਾਨ ਨੇ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਵਾਕਈ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਦੀ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਸਜਨ ਹੀ ਤਾਈਦ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜ ਏਕੜ ਜਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਘੱਟ ਜ਼ਮੀਨ ਵਾਲੇ ਜਿਹੜੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯਕ-ਕਲਮ backward ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ । ਜੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਤਜਵੀਜ਼ ਦੀ ਜ਼ਰਾ ਗੌਰ ਨਾਲ ਛਾਣ ਬੀਣ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਇਹ ਹਾਸੇ ਹੀਣੀ ਗੱਲ ਹੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ । ਆਪ ਜ਼ਰਾ ਵੇਖੋ ਜੇਕਰ ਇਕ ਆਦਮੀ ਜਿਸ ਦੀ ਕੁਲ ਚਾਰ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ ਉਹ I. A. S. ਦੇ ਇਮਤਿਹਾਨ ਵਿਚ ਪਾਸ ਹੋ ਕੇ ਚੁਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ 1600 ਰੁਪਏ ਲੈਣ ਲਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤਦ ਵੀ ਉਹ backward ਹੋਵੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦੀ ਪੰਜ ਏਕੜ ਤੋਂ ਘੱਟ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ । ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਪੋਤਰੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਸੇ ਬਿਨਾ ਤੇ backward ਕਹਿਲਾਉਣਗੇ ।

ਇਕ ਹੋਰ ਦੋਸਤ ਨੇ communism ਔਰ socialism ਨੂੰ ਇਕ ਅਜੀਬ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ define ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਦੀ ਘੱਟ ਆਮਦਨ ਹੈ ਉਹ backward ਹੈ ਤੇ ਜਿਸ ਦੀ ਚੰਗੀ ਆਮਦਨ ਹੈ ਉਹ backward ਨਹੀਂ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਹੀ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਜਮਾਤ ਜਾਂ ਜਾਤ ਦਾ ਹੋਵੇ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਕਿਤਨੀ ਸੁਚੱਜੀ ਤਾਰੀਫ backward ਦੀ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ ਤਜਵੀਜ਼ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਇਕ ਆਮਦਨੀ ਦਾ ਰਜਿਸਟਰ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ register ਜ਼ਿਲੇਵਾਰ ਤੇ ਤਹਿਸੀਲਵਾਰ ਕੱਲੇ ਕੱਲੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਬਣ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਹਰ ਇਕ ਆਦਮੀ ਦੀ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਆਮਦਨੀ ਲਿਖ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏ । ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਆਮਦਨੀ ਇਕ ਮਹੀਨੇ 50 ਰੁਪਏ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਉਹ backward ਗਿਣਿਆ ਜਾਏਗਾ ਤੇ ਜੇਕਰ ਅਗਲੇ ਮਹੀਨੇ ਉਸ ਦੀ ਆਮਦਨੀ 200 ਰੁਪਏ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਉਹ backward ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ । ਇਸ ਮਤਲਬ ਲਈ ਇਹ register ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਹ ਵੇਖਿਆ ਜਾਏ ਕਿ ਕਿਹੜੇ ਮਹੀਨੇ ਕਿਹੜਾ ੨ ਗਰੀਬ ਹੈ ਤੇ ਕਿਹੜੇ ਮਹੀਨੇ ਕਿਹੜਾ ਕਿਹੜਾ ਅਮੀਰ ਹੈ ।

ਦਰ ਅਸਲ ਇਹ ਖਿਆਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਆਵੇਗੀ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਇਹ present phase ਆਏਗਾ ਇਸ ਵਿਚ ਤਾਲੀਮ ਦਾ ਮਿਆਰ ਬੜ੍ਹ ਜਾਏਗਾ, ਉਸ ਵਿਚ ਛੂਤ ਛਾਤ, ਜਿਹੜੀ ਬੜੀ ਨਿਕੰਮੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ, ਹਟ ਜਾਏਗੀ ਅਤੇ ਸਾਡਾ ਮੁਲਕ ਇਕਤਸਾਦੀ ਤੌਰ ਤੇ ਅਤੇ ਸਮਾਜਕ ਤੌਰ ਤੇ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਜਾਏਗਾ ਤਾਂ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਉਲਟਾਈਆਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਗੀਆਂ । ਮੇਰੀ ਨਿਗਾਹ ਵਿਚ ਇੰਜ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਵਾਕਈ ਅਸੀਂ ਜ਼ਹਿਨੀ ਤੌਰ ਤੇ emotional integration ਦਾ ਢਾਂਚਾ ਜ਼ਰੂਰ

ਤੋੜਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਇਹ ਉੱਚ ਨੀਚ ਦੀ ਤਮੀਜ਼ ਅਤੇ ਛੂਤ ਛਾਤ ਦੀ ਤਮੀਜ਼ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਢ ਦਈਏ ਅਤੇ ਵਖੇਰੇਪਨ ਵਿਚ ਨਾ ਪਈਏ। ਇਸ ਵਖੇਰੇਪਨ ਨਾਲ integration ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਠੇਸ ਪਹੁੰਚਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਹੁਣ ਤਾਂ ਇੰਜ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਰੇਸ (race) ਜਿਹੀ ਲਗੀ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰ ਕੋਈ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਵੀ backward ਹਾਂ, ਮੈਂ ਵੀ backward ਹਾਂ। ਇਸ ਤੋਂ ਇੰਜ ਲਗਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਬਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਗੁਦੜੀਆਂ ਵਾਲੇ ਫਕੀਰ ਹਥ ਫੈਲਾ ਕੇ ਆਖਦੇ ਹਨ ਮੈਂ ਵੀ ਗਰੀਬ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਵੀ ਗਰੀਬ ਹਾਂ, ਮੈਨੂੰ ਦਿਉ, ਮੈਨੂੰ ਦਿਉ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ 5 ਏਕੜ ਜਾਂ 5 ਏਕੜ ਤੋਂ ਘੱਟ ਜ਼ਮੀਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਸਵਾਲ ਉਠਾ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿਹਨੀ ਤੌਰ ਤੇ ਪਿਛੇ ਨਹੀਂ ਰਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਉਠਣਾ ਪਏਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਵਖੇਰੇਪਨ ਤੋਂ ਉਤੇ ਉਠਣਾ ਪਏਗਾ। ਅਗਰ ਰਾਏ ਸਿਖ backward classes ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਜ਼ਹਬੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਰਾਮਦਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ।

ਦੀਵਾਨਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਜਿਹੜੀ amendment ਹੈ ਉਹ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਕਾਮਯਾਬੀ ਵਲ ਲੈ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਸਾਡੇ ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਸਿਰੇ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹਾ ਸਕਦੀ। ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਜੇ ਕਰ ਤਰੱਕੀ ਕਰਨੀ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਨਾ ਕੋਈ ਇਲਾਕਾ backward ਰਹੇ, ਨਾ ਕੋਈ class backward ਰਹੇ ਅਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਜਾਤੀ backward ਰਹੇ ਔਰ ਮੱਤ ਭੇਦ ਦੀ ਤਮੀਜ਼ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਏ। ਮੇਰਾ ਤਾਂ ਇਹ ਉਦੇਸ਼ ਹੈ।

ਚੌਧਰੀ ਬਾਲੂ ਰਾਮ (ਰਾਜੌਂਦ) : उपाध्यक्ष महोदय, यह जो प्रस्ताव इस समय सभा के सामने है और जिस पर बात-चीत चल रही है इस के बारे में मेरे एक फ़ाज़ल दोस्त ने ठीक कहा है कि इस से इस हाउस का कीमती वक़्त ज़ाया किया जा रहा है (एक आवाज़—तो आप न बोलें) हमें बोलना पड़ता है क्योंकि आप लोगों ने यह प्रथा डाल दी है। जो हकूमत की पार्टी कहलाती है हमें उस का अनुयायी कई बार बनना ही पड़ता है।

ਮੈਂ ਅੱਥਰ ਆਪ ਕੇ ਸਾਮਨੇ ਇਸ resolution ਦੀ ਪੁਰਜ਼ੋਰ ਮੁਖ਼ਾਲਿਫ਼ਤ ਕਰਨੇ ਕੇ ਲਿਯੇ ਖੜਾ ਹੁਆ ਹੂੰ ਐਰਿ ਵਹ ਇਸ ਲਿਯੇ ਕਯੌਂਕਿ ਹਮਾਰੇ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਕਾ ਦੁਮੰਗਿਯ ਹੈ ਕਿ ਆਜ਼ ਜੋ ਪਾਰਟੀ ਯਹਾਂ ਹਕੂਮਤ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਉਸ ਨੇ Communalism ਫੈਲਾਨੇ ਕੇ ਲਿਯੇ ਕਈ catching slogans ਤੈਯਾਰ ਕਿਯੇ ਹੁਏ ਹਨ ਐਰਿ ਉਨ ਮੇਂ ਸੇ ਏਕ slogan backward classes ਕਾ ਹੈ। ਵਹ ਏਕ ਏਸਾ slogan ਹੈ ਜਿਸ ਕੋ ਲੋਗ ਦੇਖ ਕਰ ਫੌਰਨ ਕਹਨੇ ਲਗ ਜਾਤੇ ਹਨ ਕਿ ਹਮੇਂ backward class ਮੇਂ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਿਯਾ ਜਾਏ। ਯਹ ਉਸੀ ਤਰਹ ਕਾ slogan ਹੈ ਜਿਸ ਪਰ ਪਹਲੇ ਯਹਾਂ Unionist Party ਅਮਲ ਕਰ ਰਹੀ ਥੀ। ਉਸ ਵਕਤ ਹਰੇਕ ਆਦਮੀ ਯਹ ਕਹਤਾ ਥਾ ਕਿ ਉਸੇ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰੋਂ ਕੇ ਖਾਨੇ ਮੇਂ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਿਯਾ ਜਾਏ। ਮੁਝੇ ਅਚਛੀ ਤਰਹ ਸੇ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਵਕਤ ਨਾਈ, ਜ਼ਿਊਰ,

[चौधरी बारू राम]

कुम्हार, धोबी और ब्राह्मण हरेक दौड़ता था और हकूमत के आगे पल्ला फैलाता था कि उसे जमींदारों के खाने में शामिल किया जाये। इस में असल में तो इक्तसादी मसला होता है और जिस का फायदा उठाने के लिये हरेक आदमी गवर्नमेंट के आगे नाक रगड़ने की कोशिश करने लग जाता है। यही वजह है कि यहां हमारे देश में इतने मुसलमान बने और इतने ईसाई बने। लोगों ने इक्तसादी मुफ़ाद उठाने के लिये मज़हब तबदील करना शुरू कर दिया था। आज हम देखते हैं कि यही वजह है कि आज हरेक चाहता है कि वह backward बने और उस के जरिये से उसे कुछ न कुछ मिले।

मौलवी अब्दुल गनी डार : On a point of order, Sir. चौधरी बारू राम जी ने फरमाया है कि चूंकि पहले हकूमत मुसलमानों और ईसाइयों की थी इस लिए लोग मुसलमान और ईसाई बन गए। तो अब तो हकूमत हिन्दुओं की है तो वह हिन्दू हो जाएं ?

Mr. Deputy Speaker : Well, this is no point of order.

(Maulvi Abdul Ghani Dar was not in his own seat when he raised his point of order.)

कामरेड राम चन्द्र : मुझ से तो गलती हो गई थी। क्या वह वहां से गलत point of order raise कर सकते हैं ?

Mr. Deputy Speaker : I have already said that it was not a point of order.

चौधरी बारू राम : मेरे फाज़ल दोस्त कहते हैं हिन्दुओं की हकूमत है। मैं कहता हूं कांग्रेस पार्टी को मौलवी साहिब के खिलाफ action लेना चाहिए।

Mr. Deputy Speaker : Order please. The hon. Member should confine himself to the resolution and try to be relevant.

चौधरी बारू राम : अगर हकूमत करने वाली पार्टी का communalism आदर्श है तो मैं सोचता हूं कि हमारे देश के भाग्य का क्या होगा। (Interruptions)

ਗਿਆਨੀ ਬਖਤਵਰ ਸਿੰਘ ਰਏ : On a point of order, Sir. ਮੇਰੀ ਬੇਨਤੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਕ hon. Member ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ House ਦਾ time waste ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕੀ ਮੈਂ House ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਦੀ ਡੋਹੀਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ? ਇਸ resolution ਵਿਚ.....(ਗੁਮਾ)

Mr. Deputy Speaker : No please.

चौधरी बारू राम : मेरे फाज़ल दोस्त मान साहिब ने बताया था कि सारे तबके ही पंजाब के दूसरे मुल्कों के मुकाबले में backward हैं। आज atom की शक्ति का ज़माना है, लोग चांद तक पहुंचने की कोशिश कर रहे हैं और हमारे दोस्त कहते हैं कि इन्हें पाताल में ले जाओ। मैं इस ज़हूनियत का

ਮੁਖਾਲਿਫ ਹੂੰ। ਬਾਕੀ ਜੋ ਲੋਗ ਥੋੜੇ ਬਹੁਤ ਪੀਛੇ ਹੋਣ, ਯਾ ਪਿਛੜੇ ਭਲਾਕੇ ਹੋਣ, ਤੋ ਸਰਕਾਰ ਕਾ ਫਜ਼ ਹੈ ਉਨ ਕੀ ਸਹਾਯਤਾ ਕਰਨਾ। ਮੈਂ ਬਤਾਤਾ ਹੂੰ ਮੇਰੇ ਭਲਾਕੇ ਮੇਂ ਰਾਏ ਸਿਖਾਂ ਕੇ ਤੀਨ ਗਾਂਥ ਹੋਣ ਆਰ ਉਨ ਕੀ ਜੋ ਇਕਤਸਾਦੀ ਹਾਲਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਸੇ ਕਿ backwardness ਪਹਚਾਨੀ ਜਾਤੀ ਹੈ, ਬਹੁਤ ਅਚਛੀ ਹੈ। ਕੋਈ ਫੌਜ ਮੇਂ ਜਮਾਦਾਰ ਹੈ, ਕੋਈ ਸੂਬੇਦਾਰ ਹੈ, ਕਿਸੀ ਕੇ ਪਾਸ 5 ਸੌ ਬੀਬੇ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ। ਅਗਰ ਇਥਰ ਭੀ ਉਨ ਕੀ ਧਰੀ ਹਾਲਤ ਹੈ ਆਰ ਵਹ ਅਪਨੇ ਆਪ ਕੋ backward ਕਹਤੇ ਹੋਣ ਤੋ ਟਰਕਕੀ ਕੀ ਤਮਸੀਦ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਤੀ। ਧਰ ਜ਼ਹਨਿਯਤ ਲੋਗਾਂ ਮੇਂ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਕੀ ਬੁਨਿਆਦ ਡਾਲਤੀ ਹੈ। ਹਮਾਰੀ ਸਰਕਾਰ secularism ਕਾ ਫੋਲ ਪੀਟਤੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਿਏ ਇਸੇ ਇਸ resolution ਕੀ ਮੁਖਾਲਿਫਤ ਕਰਨੀ ਚਾਹਿਏ ਆਰ ਇਸੇ ਸਬੂਤ ਦੇਨਾ ਚਾਹਿਏ ਕਿ ਧਰ secularism ਚਾਹਤੀ ਹੈ। House ਕਾ ਝਯਾਦਾ ਕੀਮਤੀ ਵਕਤ ਨ ਲੇਤਾ ਫੁਆ ਧਰ ਕਹ ਕਰ ਬੈਠਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਕੀ ਪੁਰਜ਼ੋਰ ਲਫਜ਼ਾਂ ਮੇਂ ਮੁਖਾਲਿਫਤ ਕਰਤਾ ਹੂੰ।

ਚੌਧਰੀ ਜਗਤ ਰਾਮ (ਨਵਾਂ ਸ਼ਹਿਰ "ਰਿਜ਼ਰਵਡ") : ਜਨਾਬ, ਮੈਂ ਇਸ resolution ਦੀ ਹਿਮਾਇਤ ਕਰਨ ਲਈ ਖੜਾ ਹੋਇਆ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਹੈਰਾਨਗੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਇਸ ਕੌਮ ਨੂੰ ਛੂਤ ਛਾਤ ਕਰਕੇ ਹਰੀਜਨ ਕਰਾਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ 5 ਏਕੜ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕਿਥੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਉਂ ਨਾ ਇਸ ਪਾਸੇ ਧਿਆਨ ਦਿਤਾ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਹਰੀਜਨ ਆਖੋ, ਅਸੀਂ ਵੀ backward ਹਾਂ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਤਾਂ ਤਰੱਕੀ ਦਾ ਖਿਆਲ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜੇਕਰ ਸਾਰੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਨੂੰ ਜੱਟਾਂ ਵਗੈਰਾ ਨੂੰ ਵੀ backward ਕਰਾਰ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ। (ਤਾੜੀਆਂ) ਤਾਂ ਜੋ ਅਜ ਜੋ ਖਰਚ ਛੋਟੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਤੇ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਕਿਸੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਿਉਂ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਕਈ ਦੋਸਤਾਂ ਨੇ ਸੁਚੱਜੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸੋਚ ਕੇ amendments ਦਿਤੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜੋ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕੌਮਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਚੀਆਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਸ ਨਾਲ ਉਹ ਹੋਰ ਵੀ ਪਿਛੇ ਰਹਿ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੌਮਾਂ ਦਾ ਕਚੂਮਰ ਨਿਕਲ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਦੋਂ ਇਹ ਲੋਕ ਕਿਥੇ ਸਨ। ਹੁਣ ਜਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਕੀਆਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਲਿਆਉਣ ਲਈ backward ਕਰਾਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਵੀ backward ਕਰਾਰ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਪਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਕਿ ਬਜਟ ਵਿਚ ਜੋ ਕੁਝ ਹੈ ਉਸ ਨਾਲ ਕਿਨਿਆਂ ਦੀ help ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀਵਾਨਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ 5 ਏਕੜ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ backward declare ਕਰੋ। ਹੁਣੇ ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਲੜਕੇ ਵਡੇ ੨ ਅਹੁਦਿਆਂ ਤੇ ਅਫਸਰ ਲਗੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਹੁਣ ਇਹ ਇਹ ਵੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ backward declare ਕਰ ਦਿਉ ਤਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਰੀਬ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੇ ਵੀ ਅਧਿਕਾਰ ਮਿਲ ਜਾਣ। ਜੋ ਮੈਂ resolution ਦੀ ਹਿਮਾਇਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਪਰ ਜੋ amendments ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੁਰ ਜ਼ੋਰ ਮੁਖਾਲਫਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਚੌਧਰੀ ਕਰਮ ਚੰਦ ਸਿਧੂ (ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ 'ਰਿਜ਼ਰਵਡ') : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਜੋ resolution ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਰਾਏ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ backward classes

[ਚੌਧਰੀ ਕਰਮ ਚੰਦ ਸਿਧੂ]

ਵਿਚ ਸੁਮਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਮੈਂ ਇਸ ਦੀ ਪੁਰ ਜ਼ੋਰ ਹਿਮਾਇਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ । ਮੈਂ ਜਦੋਂ ਪੁਲਿਸ Deptt. ਵਿਚ ਮੁਲਾਜ਼ਮਤ ਕਰਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵੇਖਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਦੇ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਤਾਦਾਦ ਵਿਚ ਇਹ border ਤੇ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਹੈ । Smuggling ਰੋਕਣ ਲਈ, ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ, ਜਿਹੜੇ ਮਾਲ ਭੰਗਰ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਇਹ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮਦਦ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ।

ਦੂਜੀ ਗਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਰਾਏ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਹੈ ਉਥੇ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਹਲਕੀ ਹੈ । ਇਹ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਕੰਢਿਆਂ ਤੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਕਈ ਵਾਰੀ ਫਸਲ ਬੀਜਦੇ ਹਨ ਉਹ ਪਾਣੀ ਆਉਣ ਕਰਕੇ ਤਬਾਹ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਇਕ ਪਿਛੜੀ ਹੋਈ ਸ਼ਰੇਣੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਪਸਮਾਂਦਾ ਤੇ ਗਰੀਬ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪੇਟ ਭਰਨ ਲਈ ਰੋਟੀ ਨਸੀਬ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਅਤੇ ਤਨ ਵਕਲ ਲਈ ਕਪੜਾ ਨਸੀਬ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਮੈਂ House ਅਤੇ ਪੁਰਜ਼ੋਰ ਅਪੀਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਪਿਛੜੀ ਹੋਈ ਅਤੇ ਦਬੀ ਹੋਈ ਸ਼ਰੇਣੀ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ backward ਕਰਾਰ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਕਿ ਉਹ ਵੀ ਉਨਤੀ ਦੇ ਰਸਤੇ ਤੇ ਚਲ ਸਕੇ ਅਤੇ ਮੁਲਕ ਦੇ ਦੂਜੇ ਤਬਕਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ੨ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਸਕੇ ।

Shri Balram Dass Tandon : Sir, I beg to move—

That question be now put.

Mr. Deputy Speaker : Question is—

That question be now put.

The Assembly then divided.	...	{ Ayes .. 18
		{ Noes .. 52*

The motion was declared lost.

AYES

- (1) Sardar Achhar Singh Chhina.
- (2) Shri Attar Singh.
- (3) Chaudhri Balbir Singh.
- (4) Shri Balram Dass Tandon.
- (5) Chaudhri Baru Ram.
- (6) Shri Bharat Singh.
- (7) Chaudhri Chander Bhan.
- (8) Chaudhri Chhaju Ram.
- (9) Chaudhri Dharam Singh Rathi.
- (10) Kanwarani Jagdish Kaur.
- (11) Shri Karam Chand.
- (12) Shri Lajpat Rai.
- (13) Shri Muni Lal.
- (14) Shri Rup Singh 'Phul'.
- (15) Chaudhri Sahi Ram Bishnoi.
- (16) Shri Sher Singh.
- (17) Shri Sis Ram.
- (18) Pandit Shri Ram Sharma.

*Shri Sis Ram gave personal explanation on 19th February, 1958, that on this closure motion he voted on both the sides, by mistake, and that his vote be treated to have been recorded for the motion. It was accepted by the House.

NOES

- (1) Khan Abdul Ghaffar Khan.
- (2) Shri Amar Nath Sharma.
- (3) Shri Amar Nath Vidyalkar.
- (4) Sardar Atma Singh.
- (5) Sardar Balwant Singh.
- (6) Sardar Bhag Singh (Ludhiana).
- (7) Pandit Bhagirath Lall Shastri.
- (8) Gyani Bakhtawar Singh Rai.
- (9) Sardar Bhupinder Singh Mann.
- (10) Chaudhri Chambel Singh.
- (11) Sardar Chanda Singh.
- (12) S. Charan Singh.
- (13) Chaudhri Dasondha Singh.
- (14) Sardar Dhanna Singh Gulshan.
- (15) Rao Gajraj Singh.
- (16) Bhagat Guran Dass Hans.
- (17) Sardar Gurbanta Singh.
- (18) Sardar Gurmit Singh 'Mit'.
- (19) Sardar Harbans Singh.
- (20) Shri Harbhagwan Maudgil.
- (21) Sardar Harchand Singh.
- (22) Sardar Harcharan Singh.
- (23) Sardar Harguranad Singh.
- (24) Shri Hari Ram.
- (25) Shri Jagdish Chand.
- (26) Sardar Jagir Singh 'Dard'.
- (27) Sardar Karam Singh 'Kirti'.
- (28) Shri Kesra Ram.
- (29) Shri Kundan Lal.
- (30) Shri Mani Ram.
- (31) Sardar Mehar Singh.
- (32) Thakur Mehar Singh.
- (33) Shri Multan Singh.
- (34) Sardar Narain Singh.
- (35) Shri Nihal Singh.
- (36) Dr. Parma Nand.
- (37) Bakshi Partap Singh.
- (38) Master Partap Singh.
- (39) Sardar Partap Singh Kairon.
- (40) Sardar Prem Singh 'Prem'.
- (41) Sardar Pritam Singh Sahoke.
- (42) Chaudhri Radha Krishan.
- (43) Comrade Ram Chandra.
- (44) Shri Paul Singh.
- (45) Shri Ram Parkash.
- (46) Shri Ran Singh.
- (47) Shri Roshan Lal.
- (48) Shri Shri Krishan Shastri.
- (49) Sardar Sohan Singh.
- (50) S. Udham Singh.
- (51) Ra. Raghuvir Singh.
- (52) Shri Jit Ram.

ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਦਾ ਹਾਂ । ਜਦੋਂ ਦੇਸ਼ ਆਜ਼ਾਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਕਈ ਪਰਕਾਰ ਦੇ ਨਕਸ਼ੇ ਬਣਾਉਂਦੇ ਸੀ ਕਿ ਆਜ਼ਾਦ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਕੁੱਲੀ, ਗੁਲੀ ਅਤੇ ਜੁੱਲੀ ਦਾ ਯੋਗ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਧਰਤੀ ਤੇ ਹਲ ਵਾਹੁਣ ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਗਰੀਬ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਅਵਸਰ ਮਿਲੇਗਾ ਆਪਣੇ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨ ਦਾ । Backward classes ਪਛੜੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਨੂੰ ਉੱਚਿਆਂ ਚੁਕਿਆ ਜਾਵੇਗਾ । Backward classes ਦੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਲਈ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਯਤਨ ਕਰਨ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੇ ਗਏ । Backward classes ਦੀ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਲਿਸਟ ਬਣਾਈ ਗਈ ਅਤੇ ਰਿਆਇਤਾਂ ਵੀ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਪਰ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਜਨਤਾ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਹਿੱਸਾ ਅਜਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੈ । ਦੇਸ਼ ਦੇ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਣ ਉਪ੍ਰੰਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਿਤਾ ਪ੍ਰਤੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪਿਆ—ਅਜੇਹੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਕੀ ਫਾਇਦਾ ਕਿਉਂਕਿ —

ਜਬ ਹਮਾਰੇ ਚਮਨ ਕੀ ਕਲੀਆਂ ਹੀ ਸਬ ਮੁਰਬਾ ਗਈਂ

ਤੋ ਬਤਾ ਸੇਹਨੇ ਗੁਲਿਸਤਾਂ ਮੇਂ ਬਹਾਰ ਆਈ ਤੋ ਕਿਆ ।

ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਾਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੋਟੀ ਦਾ ਮਸਲਾ ਹਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ । ਇਸ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਹਲ ਕਰਨ ਲਈ ਲਿਸਟਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਰਿਆਇਤਾਂ ਦੇਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀਆਂ । ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਅਤੇ ਇਹ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਸਭ ਪਛੜੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਨੂੰ ਯੋਗ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਣ ।

ਅਸ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੇ ਜੋ ਮਤਾ ਹਾਊਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਿਆ ਹੈ ਇਹ ਰਾਏ ਸਿਖਾਂ ਬਾਰੇ ਹੈ । ਜੋ ਬਰਾਬਰ ਬਾਰਡਰ ਤੇ ਵਸਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਰਾਖੇ ਤੇ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਹਨ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੇਣੀਆਂ ਵੀ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ । ਉਹ ਸਦਾ ਤੋਂ ਪਛੜੇ ਰਹੇ ਹਨ ਇਸ ਲਈ deserve ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਹੱਕਦਾਰ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਹੂਲਤਾਂ backward classes ਵਾਲੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪਿਛਲੇ ਦਸ ਸਾਲ ਤੋਂ ਇਨਸਾਫ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਕਈ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਆਦਿ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਲਤ ਰਸਤੇ ਤੇ ਲਾਇਆ ।

ਕਈ ਥਾਂ ਤੇ ਬੈਠੇ ਮਾਲਕਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੇ ਹਿੱਸੇ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੇ, ਇਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਨਿਕਲਿਆ ਕਿ ਉਹ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਵਿਚ ਆ ਗਏ । ਕਿਉਂਕਿ ਜੋ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਉਹ ਮੁਜ਼ਾਰਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੇਦਖਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਔਸ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਤਾਦਾਦ ਵਿਚ ਇਹ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਘਰ ਛੱਡ ਕੇ ਅਲਵਰ ਅਤੇ ਨੈਨੀਤਾਲ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਅਬਾਦ ਹੋਏ ਅਤੇ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋ ਗਏ । ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੇ ਜੋ ਰੈਜ਼ੋਲਿਊਸ਼ਨ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਬੋਲਣ ਲਈ ਖੜਾ ਹੋਇਆ ਹਾਂ । ਭਾਵੇਂ ਹੋਰ ਵੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ

ਵੀ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ । ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਜ਼ਾਤਾਂ ਛੀਂਬੇ, ਤਰਖਾਣ, ਲੋਹਾਰ, ਸੱਕੇ ਆਦਿ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਬਹੁਤ ਕਾਬਲੇ ਰਹਿਮ ਹੈ । ਸਰਦਾਰ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀਵਾਨਾ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਇਕ ਸੁਝਾਓ ਹਾਊਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਿਆ ਹੈ ਕਿ 5 ਏਕੜ ਤੋਂ ਘਟ ਜ਼ਮੀਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਵੀ ਉਹ ਹੀ ਸਹੂਲਤਾਂ ਮਿਲਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਇਕ ਬੈਕਵਰਡ ਕਲਾਸਿਜ਼ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਝਾਓ ਨਾਲ ਵੀ ਹਮਦਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਸ ਦੀ ਲਫਜ਼ ਬਲਫਜ਼ ਤਾਈਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਚੰਗੇ ਮਕਾਨ ਨਹੀਂ ਹਨ । ਚੰਗਾ ਖਾਣ ਪੀਣ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ । ਇਨ੍ਹਾਂ 2-3 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਮਾਲਕਾਂ ਤੇ ਬੇ-ਜ਼ਮੀਨ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਵੀ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਾਏ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਹੈ । ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਚੁਕਣ ਲਈ ਕੋਈ ਯਤਨ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ । ਨਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਚੰਗੇ ਹਵਾਦਾਰ ਮਕਾਨ ਹਨ, ਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਕਾਨਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਰੋਸ਼ਨਦਾਨ ਹੈ, ਨਾ ਕੋਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਲੀਆਂ ਪੱਕੀਆਂ ਹਨ । ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਦੀ ਪਕੜ ਵਿਚ ਇਹ ਆਪਣਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਦਵਾਈ ਮਿਲਦੀ ਨਹੀਂ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਹ ਲੋਕ ਮੇਹਨਤ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਕਰਕੇ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਵੀ ਮੰਡੀਆਂ ਵਿਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਅਸੀਂ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਤੇ ਵੱਟਾ ਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਜ ਪੰਜ ਰੁਪਏ ਤਕ ਬੋਲੀ ਤੋੜ ਕੇ ਭਾ ਘਟਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਦਾ ਕੋਈ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਕੋਈ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ, ਸਗੋਂ ਆਪਣੀਆਂ ਤਜ਼ੋਰੀਆਂ ਭਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਤਨੀਆਂ ਵੀ ਸਹੂਲਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਇਹ ਲੋਕ ਪਿੰਡਾਂ ਤੋਂ ਗੱਲਾ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਸੜਕਾਂ ਥਾਂ ਥਾਂ ਤੋਂ ਟੁੱਟੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਬੜੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਨਾਲ ਮੰਡੀਆਂ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਦੇ ਹਨ, ਜਿੱਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੱਲੇ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕੀਮਤ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ । ਟੈਕਸ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ । ਜਦੋਂ ਸਕੂਲ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਵਾਰੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਉਹ ਸ਼ਹਿਰੀਆਂ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । 1949 ਵਿਚ ਇਕ ਮਤਾ ਵੀ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਨੌਕਰੀਆਂ ਰੀਜ਼ਰਵ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ, ਕਿਉਂਕਿ ਦਿਹਾਤੀਆਂ ਲਈ ਪੜ੍ਹਾਈ ਲਈ ਇਤਨੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹਨ ਸ਼ਹਿਰੀਆਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਕਿ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ compete ਕਰ ਸਕਣ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਅਤੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਨੂੰ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਪਛੜੀ ਜਨਤਾ ਲਈ ਇਨਸਾਫ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ । ਐਸੀਆਂ ਬਹੁਤ ਘਟ ਮਿਸਾਲਾਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਸ਼ਹਿਰੀਆਂ, ਤੌਰਕੀਯਾਫਤਾ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ compete ਕਰ ਸਕਣ । ਬਹੁਤ ਥੋੜੇ ਲੋਕ ਪੇਂਡੂ ਹਨ ਜਿਹੜੇ I. A. S. ਤੇ ਹੋਰ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਪੇਂਡੂ ਤੇ ਛੋਟੀ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਬਰਫ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ first division ਵਾਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ compete ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ।

6-00 p.m.

ਪੇਂਡੂ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਪਛੜੇ ਲੋਕ ਸਮਝਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਬਾਦੀ ਮੁਤਾਬਕ 60 ਫੀ ਸਦੀ ਸੀਟਾਂ ਰਾਖਵੀਆਂ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਭਾਰਗੋ ਵਜ਼ਾਰਤ ਵੇਲੇ ਅਸੈਂਬਲੀ ਨੇ ਜੋ ਮਤਾ ਪਹਿਲਾਂ ਪਾਸ

[ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਮੀਤ]

ਕੀਤਾ ਸੀ ਉਸ ਤੇ ਅਮਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਹਾਲੇ ਤਾਈਂ ਅਮਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ।

(At this stage Chaudhari Sri Chand, a member of the panel of Chairmen occupied the Chair.)

ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਸ resolution ਦੇ ਭਾਵ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰਖਦੇ ਹੋਏ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਰਾਏ ਸਿੱਖ ਜਾਂ ਛੋਟੀ ਜਾਤੀਆਂ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭੈੜੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਕਲੀਫਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ economic status ਅਤੇ ਆਰਥਕ ਹਾਲਾਤ ਅਜੇਹੇ ਹਨ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਜਨਤਾ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਰਾਏ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਬੱਚੀ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਉਸ ਦੀ ਹਾਲਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਬਾਜ਼ਾਰ ਦਾ ਮੁੱਲ ਦਾ ਕਪੜਾ ਕਦੇ ਨਸੀਬ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ । ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਹੀਰ ਆਪਣੇ ਰਾਂਝਨ ਨੂੰ ਤਰਸੇਵੇਂ ਭਰੀ ਰੀੜ ਨਾਲ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਵਿਚ ਇਉਂ ਕਹਿੰਦੀ ਸੁਣੀਂਦੀ ਹੈ ਕਿ—

“ਖਦਰ ਖੁਭਦਾ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਜਾਵੇ, ਕੁੜਤੀ ਸਵਾਦੇ ਵੈਲ ਦੀ” ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਤਨੀ ਬੁਰੀ ਹਾਲਤ ਹੈ ਕਿ ਬਜਾਰੀ ਕਪੜਾ ਤਕ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਨਸੀਬ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਸੋਮ, ਗੜਿਆਂ ਤੇ ਹੜ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਲੰਘਦਾ । ਜਦ ਆਮਦਨ ਤੇ ਪੈਦਾਵਾਰ ਘੱਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਘਰ ਵਾਲੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਮੰਗ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿਲ ਭਰਕੇ ਮਜ਼ਬੂਰ ਇਉਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ—

“ਉਤੋਂ ਲੰਗਦੇ ਸਮੇਂ ਨਹੀਂ ਬੱਲੀਏ,
ਤੈਨੂੰ ਨੱਕ ਕੰਨ ਦੀ ਬਣੀ” ।

ਸੋ ਜਨਾਬ, ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਖਿਲਾ ਪਿਲਾ ਤੇ ਪੜ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਅੱਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਸੁਧਾਰਨ ਲਈ ਪਛੜੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਵਾਲੇ ਹਕ, ਬੇ-ਜ਼ਮੀਨ ਕਿਸਾਨਾਂ ਤੇ ਪੰਜ ਏਕੜ ਤੋਂ ਘੱਟ ਜ਼ਮੀਨ ਵਾਲੇ ਮਾਲਕਾਂ ਤੇ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ । ਇਹ ਸਲਾਘਾਯੋਗ ਕਦਮ ਹੋਵੇਗਾ . . . .

ਸਰਦਾਰ ਭੂਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਾਨ : ਕੀ ਜਨਾਬ, ਜੋ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਨੇ ‘ਬਲੀਏ’ ਲਫਜ਼ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਹ parliamentary ਹੈ ?

Mr. Deputy Speaker : ਮੈਂ ਖੁਦ ‘ਬਲਿਏ’ ਲਫਜ਼ ਕਾ ਸਾਨੀ ਨਹੀਂ ਜਾਨਤਾ । (ਹੰਸੀ)
(I do not myself know the meaning of the word ‘ਬਲਿਏ’)

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਮੀਤ : ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਾਂਗਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦੀਵਾਨਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜਦ ਕਿਸੇ ਦਾ ਬੱਚਾ I.A.S. ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ ਅਤੇ ਹਕ ਹੈ ਕਿ ਉਹ

ਸਹੂਲਤਾਂ ਹਾਸਿਲ ਕਰੇ, ਮੈਂ ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦ ਕੋਈ ਹਰੀਜਨ I. A. S. ਵਿਚ select ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਕੀ ਹੱਕ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਫੀਸ ਮਾਫ ਕਰਾਵੇ ।

ਅੰਤ ਵਿਚ, ਮੈਂ ਗਿਆਨੀ ਬਖਤਾਵਰ ਸਿੰਘ ਦੇ resolution ਦੀ support ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਔਰ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਬੇ-ਜ਼ਮੀਨ ਕਿਸਾਨ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਪੰਜ ਜਾਂ ਪੰਜ ਏਕੜ ਤੋਂ ਘੱਟ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਮਾਲਿਕ ਜਾਂ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ backward classes ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ ਔਰ ਜਿਹੜਾ resolution ਪਹਿਲੇ ਪਾਸ ਹੋ ਚੁਕਿਆ ਹੈ ਉਸ ਤੇ ਅਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਏ । ਅਤੇ 3rd division ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ 3rd division ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਹੀ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ।

ਸਰਦਾਰ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ (ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ) : ਮੈਂ, ਜਨਾਬ ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਗਿਆਨੀ ਬਖਤਾਵਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਜਿਹੜਾ Resolution ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਸਦੀ ਹਿਮਾਇਤ ਕਰਨ ਲਈ ਖੜਾ ਹੋਇਆ ਹਾਂ ।

ਸੰਨ 1947 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਜਾਤੀਆਂ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਕੰਢੇ ਵਸਦੀਆਂ ਸਨ । ਹੁਣ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋ ਗਿਆ , ਫੇਰ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਰਿਆ ਜਾ Border ਉਤੇ ਆਬਾਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅੱਜ ਵੀ ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਬੜੇ ਗਰੀਬ ਹਨ ਅਤੇ ਵਾਣ ਵੱਟ ਕੇ ਆਪਣਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਕੁਝ ਜਾਤੀਆਂ ਨੂੰ scheduled caste ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਮੈਂ ਕਵਾਂਗਾ ਕਿ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਰਾਏ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਦੇਖੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਪਤਾ ਚਲੇਗਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲੋਂ ਰਾਏ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਬੜੀ ਭੈੜੀ ਹੈ । ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ, ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਕ ਕਮੇਟੀ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੀ ਸੀ ਉਸ ਦੀ ਜਦ Report ਆਈ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿੱਚ 32 ਜਾਤੀਆਂ ਨੂੰ backward classes ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰਨ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ । ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਕ order ਵਿਚ ਜਦ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰਦਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਇਥੇ ਆਇਆ ਔਰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਵਿਚ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ ਉਸ ਵੇਲੇ 88 ਜਾਤੀਆਂ ਨੂੰ backward ਕਰਾਰ ਦੇਣ ਦੀ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ । ਉਸ ਵੇਲੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 10 ਸਾਲ ਤਕ ਰਿਆਇਤਾਂ ਦੇ ਕੇ ਬਰਾਬਰ ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲਿਆਂਦਾ । ਤੇ ਜਨਾਬ, ਮੇਰੀ ਸਮਝ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਕਿ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਜਦ 29-1-53 ਨੂੰ Backward Commission ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜਾਤੀਆਂ ਦੀ ਬਾਵਜੂਦ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰਦਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਦੇ, ਤਾਵਾਦ ਘਟ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਰਾਏ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ backward classes ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਅਤੇ ਜਿਹੜੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ Central Backward Commission ਨੇ 88 ਜਾਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰਨ ਦੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਹ ਹੁਬਹੂ imple-

[ਸਰਦਾਰ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ]

ment ਕੀਤੀ ਜਾਏ । ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸਮਾਜ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਬਣ ਜਾਏਗਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਤਕਰੀਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬਾਰ ਬਾਰ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਗਿਆਨੀ ਬਖਤਾਵਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ Resolution ਦੀ ਅੰਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋੜਤਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ।

ਜ਼ਰਾਇਤ ਅਤੇ ਜੰਗਲਾਤ ਮੰਤਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬੰਤਾ ਸਿੰਘ) : ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਇਹ ਜਿਹੜਾ Resolution ਗਿਆਨੀ ਬਖਤਾਵਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਏ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪਸਮਾਂਦਾ ਜਾਤੀਆਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਉਸ Resolution ਤੇ ਕਾਫੀ ਬਹਿਸ ਹੋਈ ਹੈ । ਕਾਫੀ ਸੱਜਣਾਂ ਨੇ ਮੁਖਾਲਫਤ ਕੀਤੀ ਔਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸੱਜਣਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਾਏ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪਸਮਾਂਦਾ ਬਰਾਦਰੀ ਦੀ List ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ।

ਇਹ ਗੱਲ ਬੜੀ ਦੇਰ ਦੀ ਚਲਦੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਰਾਏ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪਸਮਾਂਦਾ ਬਰਾਦਰੀਆਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ । ਕੁਝ ਸਜਣਾਂ ਨੇ ਪਸਮਾਂਦਾ ਬਰਾਦਰੀਆਂ ਦੀ ਇਹ definition ਦਿਤੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਗਰੀਬ ਹੋ ਜਾਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਸਮਾਂਦਾ ਬਰਾਦਰੀਆਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਮਝ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੀਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਹਾਂ । ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪਸਮਾਂਦਾ ਬਰਾਦਰੀਆਂ ਗਰੀਬੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਬਣਦੀਆਂ । ਇਹ ਤਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਵਿਚ ਕੁਝ ਐਸੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਸਮਾਜ ਨੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਪਿਛੇ ਸੁਟੀ ਰਖਿਆ ਸੀ ਔਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੰਮ ਦੇ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਬਰਾਦਰੀਆਂ 'ਸ਼ਿਡਿਊਲਡ ਕਾਸਟ ਲਿਖਿਆਂ' ਗਈਆਂ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਜੁਦਾ ਹੱਕ ਮਿਲੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਚੰਦ ਸੀਟਾਂ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦੀਆਂ ਰਿਜ਼ਰਵ ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ । ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਵਿਚ, ਮਿਊਨਿਸੀਪਲ ਕਮੇਟੀਆਂ ਵਿਚ, ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਬੋਰਡਾਂ ਵਿਚ ਅਤੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਸੀਟਾਂ ਰਿਜ਼ਰਵ ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਰਿਆਇਤਾਂ ਸਾਡੀ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਔਰ ਹਿੰਦ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ । ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਸਾਰੇ ਵੀਰ ਜਾਣਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਕੁਝ ਬਰਾਦਰੀਆਂ ਐਸੀਆਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਵੈਸੇ ਹੀ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਗਰੀਬ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੇਸ਼ੇ ਐਸੇ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਉਹ ਅਮੀਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਣ ਸਕਦੇ । ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੋਚੀ ਹਨ, ਧੋਬੀ, ਨਾਈ, ਲੁਹਾਰ ਔਰ ਦਰਜ਼ੀ ਵਗ਼ੈਰਾ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਰਾਦਰੀਆਂ ਨੂੰ ਬੈਕਵਰਡ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਅਜਿਹੀਆਂ ਬਰਾਦਰੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਸੰਨ 1952 ਤੋਂ ਬੈਕਵਰਡ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, 22 ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਰਿਆਇਤਾਂ ਤਾਲੀਮ ਹਾਸਿਲ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਹਨ, ਕੁਝ ਵਜ਼ੀਫੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਕੁਝ ਟਰੇਨਿੰਗ ਹਾਸਿਲ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਰਿਆਇਤਾਂ ਹਨ ਔਰ ਮੁਲਾਜ਼ਮਤਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਬੜੀ ਜਿਹੀ ਪਰਸੈਂਟੇਜ ਰਿਜ਼ਰਵ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਮੇਰੇ ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਦੋ ਪਰਸੈਂਟ ਹੈ । ਲੇਕਿਨ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੋ ਵਿਚੋਂ ਦੋ ਫੀ ਸਦੀ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਘਟ ਸੀ ਲੇਕਿਨ

ਹੁਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕਾਫ਼ੀ ਵਧ ਗਈ ਹੈ ਔਰ ਦਿਨੋ ਦਿਨ ਵਧਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਜਿਥੇ ਅਸੀਂ ਅੱਜ ਧਿਆਨ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਰਾਏ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਜਾਤੀਆਂ ਨੂੰ ਬੈਕਵਰਡ ਕਲਾਸਿਜ਼ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਉਥੇ ਸਾਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਨੌਕਰੀਆਂ ਦੀ ਪਰਸੈਂਟੇਜ ਵੀ ਵਧਾਉਣੀ ਪਏਗੀ । ਜਿਥੇ ਪਹਿਲੇ ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੋ ਫ਼ੀ ਸਦੀ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਲ ਨੂੰ ਸਾਨੂੰ 8 ਜਾਂ 10 ਫ਼ੀ ਸਦੀ ਨੌਕਰੀਆਂ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਦੇਣਾ ਪਏਗਾ । ਉਹ ਇਸ ਕਰਕੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਾਦਾਦ ਵਧਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਜਿਤਨੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਾਦਾਦ ਵਧਦੀ ਜਾਏਗੀ ਉਸ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨੌਕਰੀਆਂ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣਾ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਮਾਰਫ਼ਤ ਆਪਣੇ ਵੀਰਾਂ ਨੂੰ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਸਾਰੇ ਵੀਰ ਅਤੇ ਭੈਣਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਖੁਸ਼ ਹਨ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ (ਰਾਏ ਸਿੱਖਾਂ) ਪਸਮਾਂਦਾ ਜਾਤੀਆਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ । ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਲਈ ਵੀ ਤਿਆਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਤਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਨੌਕਰੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਬਣਦਾ ਹੈ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿਤਾ ਜਾਏ । ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਜਾਉ ਔਰ ਰਿਆਇਤਾਂ ਨਾ ਵਧਾਈਆਂ ਜਾਣ । ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਸਾਡਾ ਏਸ ਪਾਸੇ ਵੀ ਖਿਆਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਰਾਏ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਬੈਕਵਰਡ ਕਲਾਸਿਜ਼ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਗਿਆਨੀ ਬਖ਼ਤਾਵਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਰੈਜ਼ੋਲਿਊਸ਼ਨ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਪਿਛਲੀ ਦਫ਼ਾ ਰਾਏ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਨੁਮਾਇੰਦਾ ਏਥੇ ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਹੁੰਦਾ ਸੀ । ਉਹ ਏਸ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਮੈਂਬਰ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਉਸ ਵਕਤ ਇਹ ਬੈਕਵਰਡ ਕਲਾਸਿਜ਼ ਦਾ ਸਵਾਲ ਚਲ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਰਾਏ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਬੈਕਵਰਡ ਕਲਾਸਿਜ਼ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਦੇਈਏ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਾਲੀਮ ਹਾਸਿਲ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਕੁਛ ਰਿਆਇਤਾਂ ਮਿਲ ਜਾਣਗੀਆਂ ਔਰ ਕੁਛ ਨੌਕਰੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਵੀ ਰਿਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਮਿਲ ਜਾਏਗੀ । ਮਗਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੇਰੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਗੁੱਸਾ ਕੀਤਾ ਔਰ ਸਾਫ਼ ਲਫ਼ਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਬੈਕਵਰਡ ਨਹੀਂ ਕਹਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ । ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਬਜਾਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਮਿਲਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ਔਰ ਅਸੀਂ ਪਸਮਾਂਦਾ ਜਮਾਇਤਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਿਹੜੇ ਰਾਏ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਕ ਲਿਸਟ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ । ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਇਹ ਫ਼ੈਸਲਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਕਿਸੇ ਜ਼ਮੀਦਾਰ ਦੀ ਵਿਹਲੀ ਪਈ ਹੋਈ ਜ਼ਮੀਨ ਲੈਂਡ ਯੂਟਿਲਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ ਐਕਟ ਦੇ ਤਹਿਤ acquire ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਉਹ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਤਕਸੀਮ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਗਰੀਬ ਵੀ ਹਨ, ਬੈਕਵਰਡ ਵੀ ਹਨ ਔਰ ਬੇ-ਜ਼ਮੀਨੇ ਵੀ ਹਨ । ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਅਸੂਲ ਨੂੰ ਤੋੜਦੇ ਹੋਏ ਉਸ ਵਕਤ ਸਾਡੇ ਚੀਫ਼ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਹੜੇ 300 ਰਾਏ ਸਿੱਖ ਵਿਹਲੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਿਸਾਰ ਦੇ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀ ਜ਼ਮੀਨ acquire ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ । ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਤਾਂ ਉਥੇ ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ । ਪਰ ਕੁਝ ਆਦਮੀ ਉਥੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ਲੈਣ ਨਹੀਂ ਗਏ । ਗਿਆਨੀ ਬਖ਼ਤਾਵਰ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਦੀ ਵੀ ਇਹ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਮੰਗ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੀਆਂ ਵਿਹਲੀਆਂ ਪਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ acquire ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਰਾਏ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਵੀ

(ਜ਼ਰਾਇਤ ਅਤੇ ਜੰਗਲਾਤ ਮੰਤਰੀ)

ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੁਛ ਨਾਵਾਂ ਦੀ ਲਿਸਟ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਾਸਤੇ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ਗੌਰਮੈਂਟ ਆਫ ਇੰਡੀਆ ਨੂੰ ਭੇਜੀ ਸੀ ਜਿਹੜੀ ਹੁਣ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਉਸ ਲਿਸਟ ਦੇ ਮੁਤਾਲਿਕ ਗੌਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਕੁਛ ਭਰਾਵਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਬੈਕਵਰਡ ਕਲਾਸਿਜ਼ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖਿਦਮਤ ਵਿਚ ਅਰਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਬੈਕਵਰਡ ਕਰੇ। ਇਸ ਵਜ੍ਹਾ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੈਕਵਰਡ ਕਲਾਸਿਜ਼ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੇ ਹੁਣ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਰੈਜ਼ੋਲਿਊਸ਼ਨ ਲਿਆਂਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਔਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਰਾਦਰੀ ਨੇ ਹੁਣ ਮਨ ਲਣਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਬੈਕਵਰਡ ਕਲਾਸਿਜ਼ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਦੋ ਬਰਾਦਰੀਆਂ-ਮਹਿਤਮ ਔਰ ਲੁਬਾਣੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਪੈਪਸੂ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਹੋਰ ਵਸਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਬਾਬਾ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲੁਬਾਣੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਤਅਲੁਕ ਰਖਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਅਗਰ ਲੁਬਾਣਿਆਂ ਨੂੰ ਬੈਕਵਰਡ ਕਲਾਸਿਜ਼ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕੀ ਵਿਚਾਰ ਹੈ। ਮਗਰ ਉਹ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਤੋਂ ਕਤਰਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਭਟਨੂਰਾ ਲੁਬਾਣੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਗੜ੍ਹ ਹੈ। ਉਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਪ੍ਰੇਮ ਸਿੰਘ ਖਾਲਸਾ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹੀ ਕਿ ਲੁਬਾਣਿਆਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਬੈਕਵਰਡ ਕਲਾਸਿਜ਼ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਉਥੇ ਮੇਰੇ ਖਿਲਾਫ ਮੁਜ਼ਾਹਰਾ ਹੋਇਆ ਔਰ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਾਨੂੰ ਵ੍ਹੜ੍ਹਿਆਂ ਚਮਿਆਰਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਹਿਤਮ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਲੀਡਰਾਂ ਨੇ ਵੀ ਪਸਮਾਂਦਾ ਬਰਾਦਰੀਆਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ। ਪਿਛਲੀ ਦਫਾ ਏਥੇ ਸਾਡੀ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਇਕ ਡਿਪਟੀ ਮਨਿਸਟਰ ਸਨ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਮਹਿਤਮ ਬਰਾਦਰੀ ਦੇ ਨਾਲ ਤਅਲੁਕ ਰਖਦੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਰਾਦਰੀ ਦੇ ਕਈ ਹੋਰ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਪੁਛਿਆ ਮਗਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਬੈਕਵਰਡ ਕਲਾਸਿਜ਼ ਦੇ ਵਿਚ ਆਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਇਹੋ ਵਜ੍ਹਾ ਸੀ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਪੈਪਸੂ ਦੇ ਵਿਚ ਇਹ ਬਰਾਦਰੀ ਪਸਮਾਂਦਾ ਸੀ ਪਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਸਮਾਂਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਖਿਆ ਗਿਆ।

ਮੈਂ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ 88 ਬਰਾਦਰੀਆਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ Backward Classes Commission ਨੇ recommend ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਸਮਾਂਦਾ ਬਰਾਦਰੀਆਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ 88 ਬਰਾਦਰੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਅਸੀਂ 22 ਬਰਾਦਰੀਆਂ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ Backward Classes ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ, ਬਾਕੀਆਂ ਦੇ ਮੁਤਾਲਿਕ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਕ ਕਮੇਟੀ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੀ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿ ਕਾਮਰੇਡ ਰਾਮਕਿਸ਼ਨ ਜੀ ਤੇ.....

ਸਰਦਾਰ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ 88 ਵਿਚ ਰਾਏ ਸਿਖ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ?

ਜ਼ਰਾਇਤ ਅਤੇ ਜੰਗਲਾਤ ਮੰਤਰੀ : ਜੀ ਹਾਂ, ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਕ ਕਮੇਟੀ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੀ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿ ਕਾਮਰੇਡ ਰਾਮ

ਕਿਸ਼ਨ, ਪਰੋਫੈਸਰ ਯਸ਼ਵੰਤ ਰਾਏ, ਚੌਧਰੀ ਚਾਂਦ ਰਾਮ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕੁਝ ਸੱਜਣ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਫਹਿਰਿਸਤ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 44 ਬਰਾਦਰੀਆਂ ਉਸ ਵਿਚ recommend ਕੀਤੀਆਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ backward classes ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। 22 ਪਹਿਲਾਂ ਸਨ ਅਤੇ 44 ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੋਰ recommend ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ। ਉਹ ਜਿਹੜੀ ਰਿਪੋਰਟ ਸੀ ਉਹ ਅਸੀਂ Government of India ਨੂੰ ਭੇਜਣੀ ਸੀ। ਲੇਕਿਨ ਆਪਣੀ ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਉਹ ਜੋ ਉਸ ਕਮੇਟੀ ਨੇ recommendation ਕੀਤੀ ਸੀ ਉਸ ਵਿਚ ਕੁਝ ਬਰਾਦਰੀਆਂ ਉਹ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨੀਆਂ ਭੁਲ ਗਏ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਰਾਏ ਸਿਖ ਵੀ ਸਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਘਮਾਰ ਵਗ਼ੈਰਾ ਵੀ ਸਨ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਸਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਉਹ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇ। ਉਹ list ਅਸੀਂ ਫੇਰ revise ਕਰਨੀ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ Cabinet ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਕ ਹੋਰ ਵਾਕਫ਼ੀਅਤ ਦੇਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਜੋ 88 ਬਰਾਦਰੀਆਂ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ recommend ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਈ ਬਰਾਦਰੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਰਾਦਰੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ backward classes ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਮਸਲਨ.....

ਚੌਧਰੀ ਕਾਣ ਰਾਮ : ਕਧਾ ਤੇਂ 88 ਬਰਾਦਰੀਯੋਂ ਮੇਂ Minister's class ਸੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ ? (ਹੁੰਦੀ)

ਜ਼ਰਾਇਤ ਅਤੇ ਜੰਗਲਾਤ ਮੰਤਰੀ : ਜੀ ਹਾਂ, ਹੈ (ਹਾਸਾ) ਮਸਲਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ recommend ਕੀਤੇ ਹਨ ਕਿ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣ (ਹਾਸਾ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੂੰ ਵੀ backward classes ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਰਾਜਪੂਤ ਵੀ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ recommend ਕੀਤੇ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਹੈਰਾਨੀ ਹੋਈ ਕਿ ਸਾਡੀ ਅਸੈਂਬਲੀ ਵਿਚ ਵੀ ਕੁਝ ਰਾਜਪੂਤ ਮੈਂਬਰ ਰਾਜਾ ਰਘੁਬੀਰ ਸਿੰਘ, ਠਾਕੁਰ ਮਿਹਰ ਸਿੰਘ, ਬਖਸ਼ੀ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕੀ ਉਹ ਮੰਨ ਜਾਣਗੇ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਲਉ। (interruptions) ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ recommend ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕਾਂਗੜੇ ਦੇ ਰਾਜਪੂਤਾਂ ਨੂੰ ਵੀ backward classes ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਮੇਰਾ ਆਪਣਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਹਿਤਮ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿਤਾ ਸੀ ਉਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ... ..

ਰਾਜਾ ਰਘੁਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਹਸ backward areas ਕੇ ਰਹੁਨੇ ਕਾਲੇ ਹੈਂ, ਇਸ ਲਿਓ ਹਸ ਨੇ ਕਹਾ ਥਾ ਕਿ backward areas ਮੇਂ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰ ਕੋ ... (interruptions)

ਜ਼ਰਾਇਤ ਅਤੇ ਜੰਗਲਾਤ ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਾਂਗੜਾ backward area ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਰਿਆਇਤਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਹਿੰਦਰਗੜ੍ਹ ਨੂੰ ਵੀ ਦਿਤੀਆਂ ਹਨ। ਹੋਰ ਵੀ ਇਲਾਕਿਆਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ backward areas ਕਰਾਰ ਦੇ

[ਜਰਾਇਤ ਅਤੇ ਜੰਗਲਾਤ ਮੰਤਰੀ]

ਕੇ ਰਿਆਇਤਾਂ ਦੇਣੀਆਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ । ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ ਕਿ ਰਾਜਾ ਰਘੁਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਹ ਕਹਿਣ ਕਿ ਸਾਨੂੰ backward classes ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ... ..

ਰਾਜਾ ਰਘੁਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹੁਸ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕਿ ਚੁੱਕੇ ਕੰਮਾਂ ਲੋਗਾਂ ਦਾ standard of living ਬਹੁਤ low ਹੈ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਖਰੀਦਾ ਫੁਆ ਫੁਆਕਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਿਓ ਉਸੇ backward area ਕਰਾਰ ਦੇ ਦੋ, backward classes ਕੇ ਲਿਓ ਨਹੀਂ ਕਹਾ ਥਾ ।

ਚੌਧਰੀ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ : On a point of order, Sir, ਕੀ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬ ਆਪਣੀ ਜਗ੍ਹਾ ਤੋਂ ਉਠ ਕੇ ਦੂਸਰੀ ਜਗ੍ਹਾ ਤੋਂ ਬੋਲ ਸਕਦੇ ਹਨ ?

Mr. Chairman : No, he cannot do so.

ਚੌਧਰੀ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਪਰ ਉਹ ਤਾਂ ਬੋਲ ਰਹੇ ਹਨ ।

ਜਰਾਇਤ ਅਤੇ ਜੰਗਲਾਤ ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਬਰਾਦਰੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ recommend ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ, ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ । ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਉਹ ਜੋ ਲਿਸਟ ਹੈ ਉਸ ਤੇ ਗੌਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਗੌਰ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਂਚ ਪੜਤਾਲ ਕਰਕੇ approve ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ । ਕੁਝ ਸੱਜਣਾਂ ਨੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਾਮਰੇਡ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਅਤੇ ਇਕ ਹੋਰ ਕਾਂਗਰੇਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਦਰੈਈ ਤੇ ਘਾਈ ਜੋ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ । ਮੈਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਤਨੇ ਸਿਆਣੇ, ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ, ਤਜਰਬਾਕਾਰ ਲੀਡਰ ਤੇ ਫਿਰਨ ਤੁਰਨ ਵਾਲੇ ਆਦਮੀ ਹੋ ਕੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅਣਜਾਣਪੁਣੇ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਰਮੀਮ ਦਿਤੀ ਹੈ ਤੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ backward classes ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦਾਖਲ ਹਨ । ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਾਕਫ਼ੀਅਤ ਲਈ ਦਸ ਦਿਆਂ ਕਿ ਦਰੈਈ ਤੇ ਘਾਈ 1952 ਤੋਂ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਇਸ ਲਈ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸਿਆਣਪ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਾਣ ਕਰਦਾ ਹਾਂ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਤਰਮੀਮ ਦੇਣੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸੋਚ ਸਮਝ ਕੇ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਆਇਆ ਉਹ ਅਗੇ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ । ਜੇਕਰ ਪਤਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । (ਹਾਸਾ)

ਫਿਰ ਸ਼੍ਰੀ ਰੂਪ ਸਿੰਘ ਫੂਲ ਹੋਰਾਂ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਐਵੇਂ ਹੀ list ਬਣਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਦੇ ਜਿਹੜੇ ਮਿਤਰ ਦੋਸਤ ਹੋਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ list ਵਿਚ ਦਰਜ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤ ਨੂੰ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਜੋ list ਅਸੀਂ ਤਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਮੇਟੀ recommend ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਿ Cabinet ਦੀ ਮੁਖ਼ੱਰਰ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਕਈ ਸਜਣ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਉਹ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਂਚ ਪੜਤਾਲ ਕਰ ਕੇ ਰਿਪੋਰਟ ਕਰਦੀ ਹੈ ਫਿਰ ਉਸ ਤੇ ਅਸੀਂ ਅਮਲ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ।

ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਅਗੇ ਆਇਆ ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਜੋ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਉਹ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਕਹਿਣ ਸੁਣਨ ਦੀਆਂ ਹੀ ਗੱਲਾਂ ਹਨ।

ਮੇਰੇ ਕੁਝ ਦੋਸਤਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਦੀਵਾਨਾ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਹਨ, ਨੇ ਬੜੀਆਂ ਚੰਗੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ (ਸਰਦਾਰ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀਵਾਨਾ : ਸ਼ਾਬਾਸ਼) ਦੀਵਾਨਾ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬੋੜ੍ਹੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਮੈਂ, ਪਰਧਾਨ ਜੀ, ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੋ ਗਰੀਬ ਆਦਮੀ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨੀ ਘੱਟ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਆਪਣਿਆਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾ ਲਿਖਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਅਸੀਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ backward classes ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਫੀਸਾਂ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਮੁਆਫ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਅਤੇ free education ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ। (cheers) ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ backward classes ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੱਸ ਚੁੱਕਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਜੋ recommendation ਜਾਂ ਰਿਪੋਰਟ ਆਈ ਸੀ, ਉਸ ਵਿਚ ਕੁਝ ਬਰਾਦਰੀਆਂ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਫਿਰ ਦੁਬਾਰਾ ਜ਼ੋਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ list revise ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਏ ਸਿਖ ਪਸ਼ਮਾਂਦਾ ਵੀ ਹਨ ਪੜ੍ਹ ਲਿਖ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਪਿਛੜੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਾਂਗੇ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਦੁਬਾਰਾ ਲਿਸਟ ਬਣਾਵਾਂਗੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ ਧਿਆਨ ਰਖਾਂਗੇ ... ..

Mr. Chairman : Tomorrow the House will meet at 9 a. m., and adjourn at 1 p.m.

(The Sabha then adjourned till 9 a. m. on Friday, the 14th February, 1958.)

til
4.7.59.

Punjab Vidhan Sabha Debates

14th February, 1958

Vol. I—No. 4

OFFICIAL REPORT

CONTENTS

	PAGE
<i>Friday, 14th February, 1958</i>	
Starred Questions and Answers ..	1
Unstarred Questions and Answers ..	81
Raising of half an hour discussion on a matter of urgent public importance (Leave not granted) ..	139
Resumption of discussion on Governor's address ..	39—194

CHANDIGARH :

Printed by the Controller of Printing and Stationery, Punjab
1959

ERRATA

PUNJAB VIDHAN SABHA DEBATE, VOL. I, NO. 4,
DATED THE 14TH FEBRUARY, 1958\

<i>Read</i>	<i>for</i>	<i>on Page</i>	<i>line</i>
urgent	urgen	Title	3rd from below.
therefor	therefore	(4)52	19
in	n	(4)83	24
number	nmber	(4)90	11th from below.
published	publ shed	(4)99	20
practicable	practi able	(4)113	11th from below.
the	th	(4)136	5
State	S ate	(4)136	5
(except)	(xcept)	(4)137	2 in column 1
Indigo	Ind go	(4)137	6 in column 1
[Power]	[Pomer]	(4)138	margin
available	availabl	(4)138	3rd from below.
matter	mat er	(4)139	5
providing	provid ng	(4)141	21
and	a d	(4)144	31
ਕਹਿਣਾ	ਕਰਿਣਾ	(4)147	8th from below.
ਨਿਹਮਤ	ਨਿਮਾਂਤ	(4)147	7th from below.
ਵੀ	ਵ	(4)151	4
ਪੜਤਾਲ	ਖੜਤਾਲ	(4)172	23
ਹਨ	ਹਸ	(4)173	19
ਹੋਇਆ	ਹੋਇਆ	(4)175	12
ਸੁਝਾਰੇ	ਸੁਝਾਰੇ	(4)177	23

PUNJAB VIDHAN SABHA

Friday, 14th February, 1958

The Vidhan Sabha met in the Assembly Hall, Sector 10, Chandigarh Capital, at 9 a.m. of the clock. Mr. Speaker (Sardar Gurdial Singh Dhillon) in the Chair.

STARRED QUESTIONS AND ANSWERS

PLANTATION OF TREES IN THE STATE

*948. Sardar Dhanna Singh Gulshan : Will the Minister for Agriculture and Forests be pleased to state the total number of trees planted in the State, district-wise, during the year 1956-57 ?

Sardar Gurbanta Singh : A statement is laid on the Table of the House.

STATEMENT

The total number of trees planted in the State, district-wise, during the year 1956-57 is given below :—

Serial No.	Name of District	Total number of trees
1.	Gurgaon	81,158
2.	Karnal	42,669
3.	Amritsar	40,800
4.	Kangra	1,439,434
5.	Jullundur	87,218
6.	Hoshiarpur	140,339
7.	Ludhiana	65,555
8.	Patiala	125,791
9.	Rohtak	54,432
10.	Hissar	85,144
11.	Kapurthala	6,219
12.	Ambala	48,479
13.	Gurdaspur	97,681
14.	Narnaul	20,405
15.	Sangrur	161,292
16.	Bhatinda	18,119
17.	Simla	10,490
18.	Ferozepur	28,739*
Total		2,553,964

*For Trees Planting Week during February, 1956, only. figures for Van Mahotsva observed during July, 1957 still awaited.

[Minister for Agriculture and Forests]

Trees planted by the Forest Department in the whole State

(a) Trees planted during Van Mahotsava, July-August, 1956	.. 3,493,271
(b) Trees planted during Tree Planting Week, February-March, 1957	.. 1,321,203
Total	.. 4,814,474
GRAND TOTAL	.. 7,368,438

ROAD-ROLLERS IN KAPURTHALA DISTRICT

*1225. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Public Works be pleased to state—

- with reference to reply to Unstarred Question No. 47 printed in the list of questions for 28th October, 1957, whether any Government-owned road-rollers in Kapurthala District remained idle during the current year ; if so, for how long together with the reasons therefor in each case ;
- the amount of wages paid to the drivers and other staff employed for the said road-rollers during the period referred to in part (a) above ;
- the use to which the said road-rollers have been put now and at what places ?

Rao Birendar Singh : (a) Yes.

One roller for four months. Second roller for seven months. The rollers remained idle partly due to rains, partly due to shortage of steam-coal and partly due to unfavourable weather for tarring work.

(b) Monthly wages paid to the roller staff for both the road-rollers is Rs. 352 per mensem.

(c) One road-roller has been sent to Bhatinda Division for construction of roads in that division. The other roller is working at Nakodar on the construction of Kapurthala-Nakodar Road.

ਸਰਦਾਰ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ : ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਕ roller 7 ਮਹੀਨੇ ਬੰਦ ਰਿਹਾ, ਦੂਜਾ 4 ਮਹੀਨੇ ਬੰਦ ਰਿਹਾ। ਕੀ ਉਹ ਦਸਤਗੇ ਕਿ ਇਹ rollers ਕਿੰਨਾ ਸਮਾਂ ਮੌਸਮ ਦੀ ਖਰਾਬੀ ਕਰਕੇ ਬੰਦ ਰਹੇ ਅਤੇ ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ steam coal ਨਾ ਮਿਲਣ ਕਰਕੇ ਬੰਦ ਰਹੇ।

ਲੋਕ-ਕਾਰਜ ਮੰਤਰੀ : ਏਕ roller ਮਈ ਸੇ ਸਿਤੰਬਰ ਤਕ steam coal ਆਰ ਮੌਸਮ ਦੀ ਖਰਾਬੀ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਸੇ ਬੰਦ ਰਹਾ। ਦੂਸਰਾ ਅਪਰੈਲ ਮੇਂ ਕੁਝ ਦਿਨ coal ਨਾ ਹੋਨੇ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਸੇ ਬੰਦ ਰਹਾ ਆਰ ਬਾਰਿਸ਼ੋਂ ਮੀ ਹੁਵੈਂ 13 ਦਿਨ ਕੇ ਵਾਸਤੇ, ਆਰ ਮਈ ਮੇਂ 20 ਦਿਨ

coal ਨਾ ਹੋਨੇ ਦੀ ਕਰਕੇ, ਜੂਨ ਤੋਂ ਸਤੰਬਰ ਤਕ ਬਾਰਿਸ਼ੋਂ ਰਹੀਂ ਐਂਦਰ ਦਿਸੰਬਰ ਤੋਂ ਜਨਵਰੀ ਤਕ road-rollers ਇਸ ਕਰਕੇ ਨਾ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਸੜੀਓਂ ਮੇਂ tarring ਕਾ ਕਾਮ ਕੀਆ ਨਹੀਂ ਜਾਤਾ ।

ਸਰਦਾਰ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ : ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਵਿਚ steam coal ਨਾ ਮਿਲਣ ਕਰਕੇ ਇਹ rollers ਬੰਦ ਰਹੇ, ਕੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਨੇ coal ਮੰਗ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ?

ਅਧਿਕਾਰ ਸਹਾਇਕ : ਆਪ ਛੋਡੀਏ । ਮੈਂ ਅਬ unnecessary supplementaries allow ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ 12 ਤਾਰੀਖ ਦੀ ਹੀ question list ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਮ ਕੌਸੇ ਕਰਮ ਹੋਗਾ ? (Leave it please. I will not allow unnecessary supplementaries as we are still dealing with the question list of the twelveth. Will it be possible for us to finish the work in this manner?)

ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਹੋ ਜਾਯਗਾ .....

ਅਧਿਕਾਰ ਸਹਾਇਕ : ਆਪ ਕੋ ਇਸ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਏ । (The hon. Member need not worry about this matter.)

ਸਰਦਾਰ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ : ਬਠਿੰਡੇ roller ਕਿਸ ਤਰੀਖ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ?

ਅਧਿਕਾਰ ਸਹਾਇਕ : ਕੀ ਆਪ ਨੇ ਧਰ ਪੁੱਛਾ ਹੈ ? (Has the hon. Member enquired about this in the original question?)

ਸਰਦਾਰ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ : ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਰੋਲਰ ਬਠਿੰਡੇ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ।

ਅਧਿਕਾਰ ਸਹਾਇਕ : ਆਪ ਤਾਰੀਖ ਪੁੱਛ ਰਹੇ ਹੋ । Not allowed. (The hon. Member is asking for the date. Not allowed.)

ਸਰਦਾਰ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਇਹ rollers ਬੰਦ ਰਹੇ, ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਜਗ੍ਹਾ ਭੇਜਣ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ, ਜਿਥੇ State ਵਿਚ ਮੌਸਮ ਠੀਕ ਸੀ ਜਾਂ ਜਿਥੇ steam coal ਸੀ ?

ਸੰਤੀ : ਇਸ ਸਾਰੇ ਸਾਮਲੇ ਦੀ ਜਾਂਚ ਪੜਤਾਲ ਕੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਐਂਦਰ ਅਗਰ ਕਿਸੀ ਅਫਸਰ ਦੀ ਸੁਸਤੀ ਨਜ਼ਰ ਆਵੇ ਤੋਂ ਮੁਨਾਸਬ ਕਾਰਜਵਾਈ ਕੀ ਜਾਏਗੀ ।

KUNJPURA-NIAWAL ROAD AND BRIDGE

*1284. Shri Ram Piara : Will the Minister for Public Works be pleased to state—

(a) the date when the construction of Kunjpura-Niawal Road was started together with the target date for its completion ;

[Shri Ram Piara]

(b) the total length of the said road ;

(c) whether Government intend to start the construction of the Kunjpura-Niawal Bridge ; if so, when and the target date for its completion ?

Rao Birendar Singh : (a) 1956-57. The work including the bridge is likely to be completed by December, 1958.

(b) 1.05 miles.

(c) Yes. Reply to the other part has already been given against (a).

श्री राम प्यारा : जनाब, वज़ीर साहिब ने फरमाया है कि काम शुरू किया गया 1956-57 में और खत्म होगा 1961 में और उधर फरमाते हैं कि सड़क सिर्फ एक मील लम्बी है। तो क्या एक मील सड़क के बनाने में पांच साल की जरूरत है ?

लोक कार्य मंत्री : एक मील सड़क के बनाने में 5 साल की जरूरत नहीं हुआ करती। मगर आप ने तो target date पूछी है तो यह 5 साल में किसी भी वक्त खत्म हो सकती है।

श्री राम प्यारा : यहां पर फरमाया गया था कि मई 1957 को वहां काम शुरू हो चुका है। तो मैं पूछना चाहता हूं कि तब से आज तक वह एक मील सड़क खत्म हुई कि नहीं ?

मंत्री : अप्रैल 1957 को इस काम को शुरू करने के लिए tenders मांगे गए, मगर बाद में जरूरी समझ कर कि जिस जगह पुल बनाया जाना है उस को फिर देखा जाए, फिर देखने पर मालूम हुआ कि पुल की जगह को तब्दील करना पड़ेगा। मगर जगह तब्दील करने से अन्दाज़ा लगाया गया कि पहले खर्चों में पुल बन नहीं सकता। इस लिए दूसरी administrative sanction के लिए लिखा गया और लागत दुगनी हो गई। इस तरह यह काम अब तक खत्म न हो सका।

श्री राम प्यारा : मैंने यह पूछा है कि यह सड़क जो 1957 में शुरू हो चुकी थी, अब तक खत्म हुई है या नहीं ?

अध्यक्ष महोदय : आप ने जवाब सुना नहीं। (The hon. Member does not seem to have heard the reply.)

श्री राम प्यारा : Minister साहिब ने part (c) का जवाब दिया है। मैं Part (a) का जवाब पूछ रहा हूँ।

अध्यक्ष महोदय : उसी में आ गया है। (This, too, is covered by the same.)

पंडित श्री राम शर्मा : क्या वज़ीर साहिब बताएंगे कि पुल की जगह बदलने से सड़क की जगह भी बदल गई है या सड़क की जगह वही है जहां पहली सड़क थी ?

मंत्री : पुल की जगह तब्दील करने के साथ सड़क की alignment में फर्क जरूरी होता है।

श्री राम प्यारा : क्या उस सड़क की soling हो चुकी है ?

अध्यक्ष महोदय : ठीक question किया करें। इस के बाद आप पूछेंगे कि बजरी भी डाली गई है या नहीं ? (हंसी) (The hon. Member should put relevant supplementaries. After this the hon. Member would probably enquire whether the concrete has been laid or not ?) (Laughter)

श्री प्रबोध चन्द्र : जनाब, इन्होंने पहले इसी सवाल का जवाब देते हुए कहा कि सड़क 1956-57 में शुरू हो गई। फिर supplementary सवाल के जवाब में कहा कि अप्रैल में-फिर काम शुरू किया तो may I know whether the first reply is correct or the second one given by the Minister ?

मंत्री : आप समझे नहीं।

श्री प्रबोध चन्द्र : मैं आप की तवज्जुह दिलाना चाहता हूँ कि इस House में. . . .

अध्यक्ष महोदय : क्या 1956-57 में अप्रैल नहीं आता ? (Does April fall outside the year 1956-57 ?)

मंत्री : अर्ज यह है कि किसी काम को शुरू करने की मुस्तलिफ stages होती हैं। जब administrative sanction किसी काम की मिल जाए, उसका survey मुकम्मल हो जाए, मुनासब जगह मुकर्रर हो जाए तो समझा जाता है कि काम शुरू हो गया। जब tender invite कर लिए जाते हैं तो काम शुरू हो जाता है। मिट्टी डालने से ही काम शुरू नहीं होता।

Shri Prabodh Chandra : Sir, my submission is that it has become a habit with the ministers to make wrong statements on the floor of the House. It is certainly deplorable.

Mr. Speaker : If I were to compare your habit with the ministers then I will have to say that your habit of putting long questions is in bad taste.

Shri Prabodh Chandra : I strongly protest against the remarks of the Chair.

Mr. Speaker : Please resume your seat.

Shri Prabodh Chandra : You should withdraw these remarks. You are questioning everybody and treating members like schoolboys.

Mr. Speaker : Please sit down.

Shri Prabodh Chandra : The remarks made by the Chair should be withdrawn.

Mr. Speaker : I am not going to withdraw them. Please sit down.

श्री प्रबोध चन्द्र : मुझे बता दें कि . . . . .

अध्यक्ष महोदय : अगर आप लम्बे सवाल करेंगे तो लम्बे जवाब आएंगे । (The hon. Member will invite lengthy replies if he puts lengthy questions.)

CONSTRUCTION OF KACHA ROADS IN KANGRA DISTRICT

*1326. Thakur Mehar Singh : Will the Minister for Public Works be pleased to state whether any kacha roads have been constructed in Kangra District under the First Five-Year Plan ; if so, the total mileage of such roads alongwith their names, tehsil-wise ?

Rao Birendar Singh : Yes ; the particulars of such roads are given in the statement laid on the Table of the House.

Statement showing names of kacha roads (tehsil-wise) constructed under the First Five-Year Plan

Serial No.	Name of road	Tehsil	Length
			Miles
1	Improving Dharamsala-Chambi Road ..	Kangra ..	8
2	Shahpur-Rehlu-Chambi Road ..	Do ..	3
3	Jabargatha to Philran via Kotla ..	Dera Gopipur	15
4	Gramphoo-Kunzam Pass Road ..	Sub-tehsi Keylong	30
5	Koksar-Zing Zing Bar Road ..	Ditto ..	20.5

ਸਰਦਾਰ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀਵਾਨਾ : ਜਿਹੜੇ ਪਿੰਡ ਸੜਕਾਂ ਵਾਸਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਮਿੱਟੀ ਪਾਉਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹਨ, ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਬਣਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ?

ਲੋਕ ਕਾਰਜ ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕਾ ਕਿ ਕਾਂਗੜਾ ਦੀ roads ਦੇ ਇਸ ਸਵਾਲ ਦਾ ਕੀ ਤਾਲਲੁਕ ਹੈ ।

ਸਰਦਾਰ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀਵਾਨਾ : ਕੱਚੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਇਸ ਸਵਾਲ ਵਿਚ ਹੈ । ਤਾਂ ਮੈਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਲੋਕ ਮੁਫਤ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇਣ, ਮਿੱਟੀ ਵੀ ਪਾ ਦੇਣ, ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੜਕਾਂ ਦੇ ਬਣਾਉਣ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ੌਰ ਕਰੇਗੀ ?

अध्यक्ष महोदय : आप का सवाल क्या है ? (What is the hon. Member's supplementary?)

ਸਰਦਾਰ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀਵਾਨਾ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਮਿੱਟੀ ਮੁਫਤ ਸੜਕਾਂ ਤੇ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਵੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕੀ ਸਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੜਕਾਂ ਦੀ alignment ਕਰੇਗੀ ?

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਇਹ ਤਾਂ ਕਾਂਗੜਾ ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ । ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ generalise ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । (This question relates to Kangra District, but the hon. Member has generalised it). This question does not arise out of main question.

CONSOLIDATION OPERATIONS IN VILLAGE GHAGE MAJRA, DISTRICT PATIALA

*1083. Pandit Ram Kishan Bharolian : Will the Minister for Consolidation and Health be pleased to state whether it has come to the notice of Government that during the consolidation operations in village Ghage Majra, police station Lalru (district Patiala), most of the non-occupancy tenants have either been evicted or deprived of some share of their holdings ; if so, the names of the officials responsible for this state of affairs together with the steps, if any, Government propose to take to redress the grievances of the tenants ?

Chaudhri Suraj Mal : *First Part.*—No non-occupancy tenant of village Gholu Majra (not Ghage Majra) was evicted or deprived of his share of holdings during consolidation operations.

Second Part.—Does not arise.

ਪੰਡਤ ਰਾਮ ਕਿਸ਼ਨ ਭੜੋਲੀਆਂ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਜੋ ਮੁਜ਼ਾਰੇ landowners ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਹਨ, ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਕ ਤਸਲੀਮ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ?

ਮੰਤਰੀ : ਮਾਲਕਾਂ ਦੇ ਤਬਦੀਲ ਹੋਣ ਨਾਲ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਵੀ ਤਬਦੀਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

GRANT OF LAND TO HARIJANS FOR EXTENSION OF ABADIS

*1303. Chaudhri Sunder Singh : Will the Minister for Consolidation and Health be pleased to state the names of villages in the State, district-wise, where the Harijans have got lands for the extension of their Abadis ?

Chaudhri Suraj Mal : Sir, I have applied for extension. ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਦਰਖਾਸਤ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਸਵਾਲ ਬਹੁਤ ਲੰਮਾ ਹੈ । ਜਵਾਬ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵਿਚ ਦੇਰ ਲਗੇਗੀ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਪ੍ਰਬੋਧ ਚੰਦਰ : जनाबेअली, इस सवाल का जवाब आज से एक साल पहले देते हए यह कहा गया था कि the action is being taken और आज यह कहा जा रहा है : I have applied for extension.

COMPLAINTS AGAINST CO-OPERATIVE SOCIETIES OF BHIWANI CENTRAL CO-OPERATIVE BANK

*1220. Shri Ram Kumar Bidhat : Will the Minister for Consolidation and Health be pleased to state whether Government has recently received any complaints questioning the genuineness of the following co-operative societies,

[Shri Ram Kumar Bidhat]

of the Bhiwani Central Co-operative Bank ; if so, the action, if any, taken by Government to recover the loans advanced to them and to prosecute the persons concerned, if found guilty :—

- (i) Bhiwani Co-operative Bobbin Wood Supply Society ;
- (ii) Bhiwani Ganesh Co-operative Thrift and Credit Society ;
- (iii) Bhiwani Surajkali Co-operative M. P. Society ;
- (iv) Bhiwani Halu Bazar Traders Urban Co-operative Society ;
- (v) Bhiwani Pana Birwan Birahman Co-operative Thrift and Credit Society ;
- (vi) Bhiwani Ex-Servicemen Co-operative M. P. Society ;
- (vii) Bhiwani Zamindar Co-operative M. P. Society ;
- (viii) Bhiwani Sri Rangnath Co-operative Printing and Publishing Society ; and
- (ix) Bhiwani Pana Meghan Co-operative Thrift and Credit Society ?

Chaudhri Suraj Mal : No ; does not arise.

Shri Prabodh Chandra : On the one hand the Minister has stated that action is being taken and on the other hand he says that no complaint was received against any society ; I would like to know which reply of the Minister is correct ?

Minister : If the hon. Member gives me the number of the question I would certainly look into it.

TOURS BY MINISTERS

*924. Shri Ram Chandra Comrade : Will the Chief Minister be pleased to lay on the Table a statement showing, month-wise, the places visited by each Minister during the months April, May, June, July, August and September, 1957, the mileage covered by each by road and the allowances drawn by him along with the purpose of each visit ?

Sardar Partap Singh Kairon : A statement containing the requisite information is laid on the Table.

Statement showing month-wise the places visited by each Minister during the months of April to September, 1957, the mileage covered by each by road and the allowance drawn by him along with the purpose of each visit

Minister	Month	Places visited	Purpose of visit	Allowance drawn	Mileage covered
	Date of visit				
Chief Minister ..	April, 1957	Delhi, Malerkotla, Jullundur, Chola Sahib, Kangra, Jawala Mukhi, Jullundur, Delhi, Moga, Jullundur, Rupar.	To meet the Union Ministers ; to participate in Mahavir Jayanti Celebrations at Malerkotla ; address a rural Conference at Chola Sahib (Amritsar District) ; attend inauguration of the reference drilling for oil at Jawalamukhi ; to attend Police Tattoo at Jullundur ; to attend the first Zonal Council meeting at Delhi. The visit to Moga was private and no Travelling Allowance was drawn. To attend Flood Relief Training Camp. (Stations respecting which no separate particulars have been given came on way to other stations for which the purpose of visit has been indicated.)	Rs. 225	4,018
Chief Minister..	May, 1957	Delhi, Patiala, Delhi, Kaithal, Rayya Khara, Amritsar, Hoshiarpur, Dera Gopipur, Dada Siba, Nadaun, Hoshiarpur, Jullundur, Nawanshahr, Rattewal, Balachaur, Ajnoha, Paldi (Paonta Majra, Nahan Sarahan, Solan, Jullundur, Shahpur Mataur, Samloti, Kangra, Daulatpur, Sunni, Jawalamukhi, Rajpura, Patiala, Sadhar, Shahpur, Kulu, Manali, Mandi Bhareri, Hamirpur, Nadaun, Rakkar) and Delhi.	To meet Prime Minister at Delhi; to attend at Patiala prize distribution of Modern School; inauguration of handloom week and unveiling of statue of S. Sewa Singh Thekriwala; to meet Education Minister, India, at Delhi ; to address public meetings at Kaithal and Khara ; to open girls school in Balachaur National Extension Service Block and to attend donational functions of Paldi Hospital; to visit various institutions at Rajpura ; to attend 3rd All-India Punjabi Conference at Patiala and to inaugurate Premjit Memorial Hospital at Sadhar (District Ludhiana). Places shown within brackets were visited on election tour in the Punjab Pradesh Congress Jeep and no T. A./D. A. was drawn therefor.	150	3,381

(4)10

[Chief Minister]

PUNJAB VIDHAN SABHA

[14TH FEBRUARY, 1958]

Minister	Month	Places visited	Purpose of visit	Allowances drawn	Mileage covered
	Date of visit			Rs.	
Chief Minister	June, 1957	Delhi, Faridabad (Kulu, Bhuntar, Kulu, Bhoti, Raidon, Katrain, Kulu, Jagatsukh, Karjan, Sarsai, Naggar, Kulu, Seraj, Banjar, Ani), Amritsar, Ambala, Gorsian, Kadar, Chhajewal, Delhi, Simla, Sonepat, Chakki, Dharamsala (Stations shown within brackets were visited on election tour in the Punjab Pradesh Congress Jeep and no T. A./D. A. was drawn therefor).	To attend meetings of the National Development Council at Delhi ; address a rural Conference near Gorsian Kadar ; official work at Amritsar ; to meet Central Ministers at Delhi ; to address All-India Horticulturist Conference at Simla ; to inaugurate Janta Insurance Scheme at Sonepat and to address the All-India Beekeepers' Conference at Dharamsala.	157/8 0	3,836
Chief Minister	July, 1957	Delhi, Man Sahib, Amritsar, Khara, Gandiwind, Nathupur, Mahrana, Jauneka, Kohdaha, Pangdha, Dodehar, Pingri, Nadohar, Thatta, Burj Raike, Sirhali, Amritsar, Johal, Lohar, Mundepind Gharka, Karmuwala, Dhun, Chamba, Kambo, Kirian, Rooriwal, Chohla, Brahmpura, Raniwala, Baknowpur, Rattoke, Sangatpura, Bhai Adli, Kairon, Jandiala, Doaba, Phagwara, Jullundur, Palampur, Patiala, Bhatinda, Damdama Sahib, Jhindwali, Dabwali, Delhi, Joga, Ambala, Jullundur, Amritsar, Naushera Panuan, Thathian, Durgapur, Sohawa, Waring, Mohanpur, Bhattal Sehja Singh, Rahal Chahal, Jamarai, Chamba Khurd, Dilawalpur, Kahlwan,	To meet Union Home Minister at Delhi ; to address rural Kisan Conference at Jandiala ; to perform opening of Wah Tea Estate Factory at Palampur ; to attend Cabinet meeting at Patiala ; to attend rural Conference at Damdama Sahib and a public meeting at Rama Mandi ; to attend rural Conference at Jhindwali and a public meeting at Dabwali ; to meet Governor and the Education Minister at Delhi ; to attend a meeting of Nationalist Sikhs at Ambala and to hear public complaints in the rest of the places mentioned.	307/8 0	3,374

Chief Minister	August, 1957	Philloke, Bhathal Bhaike, Usman, Gopala, Koharka, Wan, Kamalpura, Gulalipur, Wegepur, Shahbazpur, Mamanke, Dial Rajputan, Jamalpur, Jaura, Patti, Weinpuin, Bharowal, Verowal, Biharipur, Hothian, Pindian, Hansanwala, Goindwal, Dhunda, Chanderan, Khwaspur, Fatehabad, Khela, Bhail, Bhoyal, Khan Rajada, Chhabri, Rayya, Amritsar	To attend closing function of Bharat Sevak Samaj Camp at Kharar; to meet Prime Minister and other Union Ministers at Delhi; Bharat Sevak Samaj Camp at Singh Bhagwantpur; Martyrs' Day at Ajnala; visit to Hermitage Hospital; to attend meetings of Central Flood Control Board; Bharat Sevak Samaj Camp at Sidhuwal; address B. D. O. trainees at Nilokheri; attend meeting of State Orphanage Board; attend Information Ministers' Conference at Delhi and to address rural meetings at other places.	202-8-0	3,279
Chief Minister	September, 1957	Sanawar, Subathu, Delhi, Sonapat, Rajpura, Ambala Cantt, Syphon R.D. 143,000 Jullundur Branch, Panjaur, Patiala, Gagret, Daulatpur (Visit to Patiala was performed on private account)	To attend a public meeting and opening of primary school at Subathu; to address M. Ps at Delhi; to meet various Union Ministers at Delhi; to address a rural conference at Sonapat; to attend meetings of National Development Council at Delhi; to inspect channelizing of water at R. D. 143,000 Jullundur Branch; to dispose of arrears of official work at Panjaur and to attend Workers Convention and Conference at Gagret.	195-0-0	3,051
Dr. Gopichand Bhargava, Planning and Community Project Minister	29th August, 1957 30th August, 1957 31st August, 1957	New Delhi	To meet members of the High Command to discuss certain official matters.	147-0-0	166

(4)12

PUNJAB VIDHAN SABHA

14TH FEBRUARY 1958

[Chief Minister]

Minister	Month Date of visit	Places visited	Purpose of visit	Allowance drawn	Mileage covered
Dr. Gopichand Bhargava, Plan- ning and Com- munity Project Minister—concl'd.	1st September, 1957	Nilokheri ..	To address B. D. Os	Rs.	
	2nd September, 1957	Ferozepore ..	To visit Central Jail		
	4th September, 1957	Adampur ..	Opening of Khadi Bhandar at Batala		
	5th September, 1957	Khurdpur ..	Meeting of State Khadi and Village Industries Board		
		Jullundur ..			
		Batala ..			
		Jullundur ..			
	7th September, 1957	Ambala Cantt. ..	Meeting of Gandhi Samark Nidhi		
	8th September, 1957	New Delhi ..			
	9th September, 1957 and 10th September,	Halt at New Delhi ..	Meeting of Thapar Engineering Trust and D. S. College Trust		
18th September, 1957	Khant ..	Inauguration of National Extension Service Block, Chamkaur Sahib			
25th September, 1957	Rajpura ..	To attend Kasturba Sewa Mandir Function			
28th September, 1957	Patiala ..	Visited Central Jail, Patiala			
		(Total amount drawn Rs 1,00,950)			
Finance Minister	4th April, 1957 ..	Nangal ..	Visit of Mr. Beyan, M. P.		1,156 miles during Sep- tember, 1957 1,860
	2nd April, 1957 ..	Ambala ..	Function of S. D. Sabha		
	12th April, 1957 ..	Bhogpur, Jullundur, Batala	Addressed B. S. S. Camps		
	13th April, 1957 ..	Pandori ..	Addressed public meeting		
	14th April, 1957 ..	Dera Baba Nanak ..	Ditto		
	27th April, 1957 ..	Jullundur ..	Police Tattoo		

3rd May, 1957	..	Hoshiarpur	}	Meetings with Beopar Mandal		2,382
4th May, 1957	..	Do				
5th May, 1957	..	Ludhiana	..	Prize Distribution of S. D. P. School	270	
10th May, 1957	}	Delhi	..	Meetings with Central Finance and Industries Ministers		
11th May, 1957						
31st May, 1957		Delhi	..	Stay <i>en route</i> Gurgaon District. Public meetings and discussions with industrialists		2,042
1st June, 1957		Farrukhnagar-Pataudi-Gurgaon				
2nd June, 1957	..	Delhi	..	Discussions with Central Ministers		
8th June, 1957	}	Simla	..	Discussions with Governor, Punjab		
9th June, 1957						
20th June, 1957	..	Delhi	..	<i>En route</i> to Bombay		
21st June, 1957	..	Bombay				
22nd June, 1957 to 24th June, 1957		Halt at Bombay	..	Attended Finance Ministers' Conference and meetings with industrialists	449 (including Air Fare)	..
25th June, 1957	..	Bombay to Delhi	..	<i>En route</i> to Chandigarh		
2nd July, 1957	..	Delhi	..	Attended a meeting convened by Home Minister, India		3,572
5th July, 1957	}	Kartarpur/Amritsar	..	Meeting with Kisans and settlement of Hamira Mill dispute		
6th July, 1957						
7th July, 1957	}	Stay at Amritsar	..	Visit to village Ghonewal and public meetings in Amritsar District		
8th July, 1957						
9th July, 1957	..	Jandiala	..	Attended Kisan Conference		
10th July, 1957	}	Stay at Delhi	..	Attended State Ministers' Labour Conference		
11th July, 1957						
12th July, 1957						
16th July, 1957						

(4)14

PUNJAB VIDHAN SABHA

114TH FEBRUARY, 1958

[Chief Minister]

Minister	Month Date of visit	Places visited	Purpose of visit	Allowance drawn	Mileage covered
Finance Minister —concl'd	17th July, 1957 ..	Palampur ..	Attended meeting of Central Tea Board ..	Rs. 360	2,758
	18th July, 1957 ..	Baijnath/Pathankot ..	Public meeting		
	19th July, 1957 ..	Sujanpur ..	Ditto		
	20th July, 1957 ..	Batala ..	Ditto		
	21st July, 1957	Fatehgarh Churian ..	Ditto		
	24th July, 1957 } 25th July, 1957 }	Delhi ..	Meeting with Finance Commission		
	26th July, 1957	Dadri/Narnaul ..	Public meetings		
	27th July, 1957 ..	Rohtak ..	Rural Conference		
	29th July, 1957 ..	Delhi ..	Meeting with Central Ministers		
	28th June, 1957 ..	Sonepat ..	Visit to Industrial Area ..	45	
	29th June, 1957 ..	Patiala ..	Discussion with Bank of Patiala employees		
	4th August, 1957 ..	Ambala/Ludhiana ..	Addressed Coal Dealers Association at Ambala		
	5th August, 1957	Ludhiana ..	Visited Industrial Units		
	6th August, 1957 ..	Ferozepur ..	Visit to Central Jail and Industrial Institute		
	7th August, 1957	Fazilka ..	Discussions with Beoparis and public meeting		
	8th August, 1957	Abohar ..	Ditto		

12th August, 1957	Hoshiarpur	..	Ditto		
13th August, 1957 to 15th August, 1957	Batala	..	Public meetings and Independence Day Celebrations		
16th August, 1957	Patiala	..	Addressed E. & T. staff		
18th August, 1957 and 19th August, 1957	Rohtak	..	Public meetings and Rural Conferences	225	
22nd August, 1957	Rohtak	..	Public meeting		
23rd August, 1957 } 24th August, 1957 }	Hissar	..	Listened to public grievances		
7th September, 1957 } 8th September 1957 } 9th September, 1957 }	Batala	..	Visited flood affected areas in Batala Tehsil ..	150	2,373
10th September, 1957	Amritsar	..	Visited Textile Mills		
11th September, 1957	Ludhiana	..	Visit to Industries		
17th September, 1957 } 18th September, 1957 }	Delhi	..	Law Ministers' Conference		
21st September, 1957 } 22nd September, 1957 }	Ludhiana	..	Saw Industrial Units		
23rd September, 1957	Amritsar	..	Meeting with industrialists		
26th September, 1957 to 29th September, 1957	Delhi	..	Meeting with Central Ministers and Meeting of Board of Industries	180	
30th September, 1957	Sonepat/Jind	..	Visit to Industrial Areas and meetings		

(4)16

PUNJAB VIDHAN SABHA

[14TH FEBRUARY, 1958]

[Chief Minister]

Minister	Month	Places visited	Purpose of visit	Allowance drawn	Mileage covered
	Date of visit				
Revenue Minister	11th April, 1957 ..	Patiala ..	Rehabilitation Work ..	Rs. 15	2,644
	12th April, 1957	Dam Dama Sahib and Jiwan Singh Wala	Public meeting ..	15	
	13th April, 1957 ..	Bhatinda ..	Rehabilitation Work ..	15	
	14th April, 1957 ..	Bhatinda to Chandigarh ..	.. ..	15	
	20th April, 1957	Ludhiana ..	Rehabilitation Work ..	15	
	21st April, 1957	Jullundur ..	Ditto ..	15	
	22nd April, 1957 ..	Ambala ..	Ditto ..	15	
	23rd April, 1957 ..	Delhi, Karnal ..	Discussion with Central Government Ministers	15	
	24th April, 1957	Moga ..	Rehabilitation Work ..	15	
	25th April, 1957 ..	Moga to Chandigarh ..	.. ..	15	
	28th April, 1957 ..	Amritsar and Jullundur	Rehabilitation Work ..	15	
	29th April, 1957 ..	Jullundur to Chandigarh	.. ..	15	
	3rd May, 1957 ..	Ludhiana ..	Rehabilitation Work ..	15	
	4th May, 1957 ..	Ludhiana ..	Ditto ..	15	
	5th May, 1957 ..	Jullundur ..	Ditto ..	15	
	6th May, 1957 ..	Bassi ..	Ditto ..	15	
	7th May, 1957 ..	Bassi to Chandigarh ..	Ditto ..	15	

12th May, 1957	..	Ludhiana	..	To attend meeting of Technical Committee	..	15	
18th May, 1957	..	Jullundur	..	Rehabilitation Work	..	15	
19th May, 1957	..	Amritsar	..	Ditto	..	15	
20th May, 1957	..	Jullundur	..	Ditto	..	15	
21st May, 1957	..	Jullundur to Chandigarh	..	..	..	15	
22nd May, 1957	..	Ludhiana	..	Rehabilitation Work	..	15	
23rd May, 1957	..	Amritsar, Jullundur	..	Ditto	..	15	
24th May, 1957	..	Karnal	..	Ditto	..	15	
25th May, 1957	..	Delhi	..	Discussion with Central Government Ministers	..	15	
26th May, 1957	..	Patiala	..	Rehabilitation Work	..	15	
27th May, 1957	..	Patiala to Chandigarh	..	..	..	15	
28th May, 1957	..	Jullundur	..	Rehabilitation Work	..	15	
29th May, 1957	..	Mukerian	..	Ditto	..	15	
30th May, 1957	..	Hoshiarpur	..	Ditto	..	15	
31st May, 1957	..	Nangal	..	..	..	15	
1st June, 1957	..	Jullundur	..	Rehabilitation Work	..	15	
2nd June, 1957	..	Phagwara	..	Rehabilitation and Local Bodies Work	..	15	3,793
3rd June, 1957	..	Jullundur and Phagwara	..	Rehabilitation and Local Bodies Work	..	15	
4th June, 1957	..	Phagwara to Chandigarh	..	..	..	15	
8th June, 1957	..	Malerkotla	..	Rehabilitation and Local Bodies Work	..	15	
9th June, 1957	..	Malerkotla to Chandigarh	..	Ditto	..	15	

(4)18
[Chief Minister]

PUNJAB VIDHAN SABHA

[14TH FEBRUARY, 1958]

Minister	Month Date of visit	Places visited	Purpose of visit	Allowance drawn	Mileage covered
Revenue Minister— <i>cont'd</i>				Rs.	
	10th June, 1957 ..	Patiala to Chandigarh ..	..	15	
	11th June, 1957 ..	Ludhiana ..	Rehabilitation and Local Bodies Work ..	15	
	12th June, 1957 ..	Dholan ..	Ditto ..	15	
	13th June, 1957 ..	Ludhiana ..	Ditto ..	15	
	14th June, 1957 ..	Ludhiana to Chandigarh ..	Ditto ..	15	
	18th June, 1957 ..	Ranjitpura ..	Disposal of Dak ..	15	
	19th June, 1957 ..	Ranjitpura to Chandigarh ..	Ditto ..	15	
	19th June, 1957 ..	Hardwar ..	Discussion with Ganesh Dass B.M. College ..	...	
	20th June, 1957 ..	Jagadhri ..	Rural Conference ..	15	
	21st June, 1957 ..	Chhachrauli ..	Rehabilitation Work ..	15	
	22nd June, 1957 ..	Jagadhri to Chandigarh ..	Ditto ..	15	
	23rd June, 1957 ..	Amritsar, Ajnala, Amritsar ..	Ditto ..	15	
	24th June, 1957 ..	Halt at Amritsar ..	Ditto ..	15	
	25th June, 1957 ..	Amritsar to Chandigarh ..	.. ..	15	
	27th June, 1957 ..	Karnal ..	Rehabilitation Work ..	15	
	28th June, 1957 ..	Sonepat and Karnal ..	Ditto ..	15	
	29th June, 1957 ..	Gurdaspur ..	Ditto ..	15	
	30th June, 1957 ..	Do ..	Ditto ..	15	

1st July, 1957	..	Ludhiana	..	Ditto	..	15
2nd July, 1957	..	Ludhiana to Chandigarh	..	..	..	15
4th July, 1957	..	Tarn Taran	..	Rehabilitation Work	..	15
5th July, 1957	..	Amritsar to Chandigarh	..	Ditto	..	15
8th July, 1957	..	Moga	..	Ditto	..	15
9th July, 1957	..	Do	..	Ditto	..	15
10th July, 1957	..	Moga to Chandigarh	..	Ditto	..	15
14th July, 1957	..	Ludhiana	..	Ditto	..	15
16th July, 1957	..	Patiala	..	Cabinet Meeting	..	15
17th July, 1957	..	Bhatinda	..	Rural Conference	..	15
18th July, 1957	..	Talwandi	..	Ditto	..	15
19th July, 1957	..	Bhatinda to Chandigarh	..	..	..	15
24th July, 1957	..	Jullundur	..	Rehabilitation Work	..	15
25th July, 1957	..	Kapurthala	..	Ditto	..	15
26th July, 1957	..	Amritsar	..	Ditto	..	15
27th July, 1957	..	Sangrur	..	Ditto	..	15
28th July, 1957	..	Patiala	..	Ditto	..	15
29th July, 1957	..	Patiala to Chandigarh	..	Ditto	..	15
30th July, 1957	..	Jullundur and Ludhiana	..	Ditto	..	15
31st July, 1957	..	Ludhiana to Chandigarh	..	..	..	15
6th August, 1957	..	Ludhiana	..	Rehabilitation Work	..	15

Minister	Month, Date of visit	Places visited	Purpose of visit	Allowance drawn	Mileage covered
Revenue Minister— <i>contd</i>	7th August, 1957 ..	Ferozepur, Nihalsingh- wala	Rural Conference ..	Rs. 15	
	8th August, 1957 ..	Amritsar ..	Rehabilitation Work ..	15	
	9th August, 1957 ..	Dhadhogal ..	Rural Conference ..	15	
	10th August, 1957	Patiala to Chandigarh	..	15	
	11th August, 1957	Jullundur	Rehabilitation Work ..	15	
	12th August, 1957	Kapurthala ..	Ditto ..	15	
	13th August, 1957	Sultanpur Lodhi, Gidirpindi, Jullundur	Ditto ..	15	
	14th August, 1957	Jullundur to Chandigarh	..	15	
	15th August, 1957	Dasuya ..	Rehabilitation Work ..	15	
	16th August, 1957	Tanda Urmar	Ditto ..	15	
	17th August, 1957	Dasuya ..	Ditto ..	15	
	18th August, 1957	Dasuya to Chandigarh	Ditto ..	15	
	19th August, 1957	Patiala, Sangrur ..	Ditto ..	15	
	20th August, 1957	Sangrur to Chandigarh	Ditto ..	15	
	21st August, 1957	Patiala ..	Ditto ..	15	
	22nd August, 1957	Delhi ..	Discussion with Central Government Ministers	15	
	23rd August, 1957	Rohtak ..	Rehabilitation Work ..	15	
	24th August, 1957	Hissar ..	Ditto ..	15	

25th August, 1957	Dabwali, Faridkot,	Ditto	..	15
26th August, 1957	Dabwali	Ditto	..	15
27th August, 1957	Malout to Chandigarh	..	..	15
28th August, 1957	Faridkot ..	Rehabilitation Work	..	15
29th August, 1957	Do ..	Ditto	..	15
30th August, 1957	Jhandsahib ..	Ditto	..	15
31st August, 1957	Moga ..	Ditto	..	15
1st September, 1957	Jullundur and Chandigarh	Ditto	..	15
5th September, 1957	Jullundur ..	Visited flood-affected areas	..	15
6th September, 1957	Amritsar ..	Ditto	..	15
7th September, 1957	Chandigarh and Ludhiana	Rehabilitation Work	..	15
8th September, 1957	Karnal ..	Ditto	..	15
9th September, 1957	Gurgaon ..	Ditto	..	15
10th September, 1957	Palwal, Shingara, Ballabgarh	Ditto	..	15
11th September, 1957	Rewari ..	To attend Bharat Sewak Samaj Camp	..	15
12th September, 1957	Karnal ..	..	..	15
13th September, 1957	Karnal to Chandigarh ..	...	..	15
15th September, 1957	Panjore ..	Disposal of Dak	..	15
16th September, 1957	Jullundur ..	Rehabilitation Work	..	15
17th September, 1957	Kot Bhai ..	Rural Conference	..	15
18th September, 1957	Kot Bhai to Chandigarh	..	..	15

2,674

STARRED QUESTIONS AND ANSWERS

(4)21

(4)22

[Chief Minister]

PUNJAB VIDHAN SABHA

[14TH FEBRUARY, 1958]

Minister	Month, Date of visit	Places visited	Purpose of visit	Allowance drawn	Mileage covered
Revenue Minister—concl d	19th September, 1957	Muktsar ..	Rehabilitation Work ..	Rs. 15	
	20th September, 1957	Muktsar to Chandigarh ..	..	15	
	21st September, 1957	Jullundur ..	Rehabilitation Work ..	15	
	22nd September, 1957	Amritsar ..	Visited flood affected areas ..	15	
	23rd September, 1957	Batala ..	Rehabilitation Work ..	15	
	24th September, 1957	Batota (Srinagar) ..	To attend Local Bodies Conference ..	15	
	25th September, 1957	Srinagar ..	Ditto ..	15	
	26th September, 1957 to 30th September, 1957	At Srinagar Remained as State Guest for three days	Ditto ..	41.25	
S. Gian Singh Rarewala, Irriga- tion and Power Minister	April, 1957				2,982
	18th April, 1957 ..	Nangal ..	Bhakra Control Board Meeting ..	15	
	19th April, 1957 ..	Dehra Gopipur ..		30	
	20th April, 1957 ..	Jawalamukhi ..	For the Oil Drilling Operation ..		
	21st April, 1957 ..	Patiala ..	Public function by the citizens ..	15	
	22nd April, 1957 to 24th April, 1957	Delhi ..	To attend Northern Zonal Council Meeting ..	45	
	27th April, 1957 to 29th April, 1957			45	
		Amritsar, Khalra, Tarn Taran	Visited the water-logged areas ..	45	
			Total ..	150	
	May, 1957				3,789
	4th May, 1957 and 5th May, 1957	Patiala, Jind and Tajewala	Inspection of Canal Headworks	30	
	3rd May, 1957 ...	Nangal ..	In connection with the visit of M.I.P. ..	15	

10th May, 1957 ..	Sirhind ..	Inspection of water-logged areas ..	15
12th May, 1957 ..	Patiala ..	To preside over the All India Punjabi Conference	15
17th May, 1957 ..	Mehmasinghwala (Ludhiana) ..	Opening ceremony of school building ..	15
18th May, 1957 and 19th May, 1957 ..	Patiala ..	Discussion of Departmental matters ..	30
25th May, 1957 ..	Patiala, Jullundur ..	Punjabi Conference ..	15
26th May, 1957 to 28th May, 1957 ..	Pathankot, Jawali Indora, Mukerian and Jullundur ..	Inspection of Bunds, etc., and public meetings and hearing of complaints ..	45
Total ..			180
June, 1957			
1st June, 1957 ..	Malerkotla ..	Convocation ..	15
3rd June, 1957 to 5th June, 1957 ..	Jullundur ..	In connection of visit of M.I.P. ..	45
7th June, 1957 ..	Nangal ..	Workers Conference ..	15
8th June, 1957 ..	Ludhiana ..	Discussion of Departmental matters ..	15
11th June, 1957 to 13th June, 1957 ..	Simla ..	Inspection of E.B. Offices and discussion with Department Officers ..	45
16th June, 1957 ..	Nangal ..	M.L.A.'s visit ..	15
18th June, 1957 ..	Patiala, Gharuan ..	Rural public meeting and inspection work ..	15
20th June, 1957 ..	Dangerian, Rajendragarh ..	Ditto ..	15
21st June, 1957 ..	Sangrur ..	To address Workers Conference ..	15
22nd June, 1957 to 23rd June, 1957 ..	Delhi ..	Discussion of matters with Union Ministers ..	30
24th June, 1957 ..	Dhanaula, Kathgarh etc, ..	Inspection of rural areas and foundation-stone laying ceremony of a school ..	15
25th June, 1957 and 26th June, 1957 ..	Maurmandi Faridkot..	Prize distribution ceremony of Khalsa High School and Public meeting ..	30
27th June, 1957 ..	Devinagar ..	Foundation laying ceremony of school ..	15
30th June, 1957 ..	Bhamarsi, Jullundur ..	Inspection of canals ..	15
Total ..			300

4,119

STARRED QUESTIONS AND ANSWERS

(4)23

(4)24

PUNJAB VIDHAN SABHA

[14TH FEBRUARY, 1958]

[Chief Minister]

Minister	Month Date of visit	Places visited	Purpose of visit	Allowance drawn	Mileage covered
S. Gian Singh Rarewala, Irriga- tion and Power Minister,— <i>contd.</i>	July, 1957			Rs.	
	5th July, 1957 ..	Patiala ..	Conference of Executive Engineers and Superin- tending Engineers	15	3,420
	6th July, 1957 and 7th July, 1957	Hardwar ..	Official secret work ..	15	
	8th July, 1957 ..	Una ..	Electrification Ceremony ..	15	
	9th July, 1957 ..	Kharar ..	Rural Meeting ..	15	
	10th July, 1957 ..	Patiala ..	Conference of Chief Engineers and Superin- tending Engineers	15	
	11th July, 1957 and 12th July, 1957	Nilokheri Butana ..	Electrification Ceremony ..	30	
	14th July, 1957 ..	Jullundur-Nasrala Cho, Ludhiana	Inspection of Cho ..	15	
	15th July, 1957 and 16th July, 1957	Raikot, Ferozepur, Harike-Patan, Patiala	Inspection of Sirhind Feeder and Cabinet meeting at Patiala	30	
	17th July, 1957 to 20th July, 1957	Delhi ..	Bhakra Control Board Meeting ..	*60	
	22nd July, 1957 ..	Dhulkot, Ambala ..	Inspection of machinery ..	15	

24th July, 1957 to 27th July, 1957 and 29th July, 1957	Ludhiana, Jullundur, Dhariwal, Madhopur, Pathankot, Amritsar, Tarn Taran, Harike- Patan, Moga and Tajewala	Inspection of flood-affected areas and canal works in progress	75
30th July, 1957 ..	Kharar ..	Visit to B.S.S. Camp ..	15
		Total ..	330
		Refunded in next Bill ..	45
		Net Total	285
<i>August, 1957</i>			
1st August, 1957 and 3rd August, 1957	Kharar ..	Visit to B.S.S. Camp ..	30
6th August, 1957, 7th August, 1957 and 9th August, 1957	Chanan Jhaji .. Rohtak, Dhadogal	Public meetings and hearing of complaints ..	45
11th August, 1957 to 13th August, 1957	Amritsar, Dera Baba Nanak, Jullundur and Mukerian	Inspection of water-logged areas and canals ..	45
14th August, 1957 to 16th August, 1957	Moga, Ludhiana and	Public meetings and inspection ..	45
19th August, 1957, and 20th August, 1957	Doraha Batala ..	Rural Conference and hearing of complaints ..	30
21st August, 1957, } 22nd August, 1957 }	Delhi ..	Meeting of Food Control Board ..	30
23rd August, 1957 to 26th August, 1957	Rohtak, Hissar, Jind, Narwana	Public meetings and hearing of complaints and inspection of canals	60
28th August, 1957	Wazidpur ..	To address B.S.S. Camp ..	15
29th August, 1957	Patiala ..	Discussion of Departmental matters ..	15
31st August, 1957 ..	Sirhind ..	Inspection of site for bridge ..	15
		Total ..	330

4,937

*Rs. 45 refunded, being treated as State Guest from 17th July, 1957 to 19th July, 1957

(4)26

[Chief Minister]

PUNJAB VIDHAN SABHA

[14TH FEBRUARY, 1958]

Minister	Month Date of visit	Places visited	Purpose of visit	Allowance drawn	Mileage covered
S. Gian Singh Rarewala, Irriga- tion and Power Minister,—concl'd	September, 1957 1st September, 1957	Mehta-Nangal, Khal- chian	Inspection work and hearing of compla ints ..	Rs. 15	2,938
	6th September, 1957	Patiala ..	Departmental Discussions ..	15	
	8th September, 1957	Bhaini Sahib, Patiala ..	Prize distribution of cattle competition and conference	15	
	9th September, 1957 and 10th September, 1957	Delhi ..	Ministers, Co-ordinate Board Meeting ..	30	
	11th September, 1957	Hissar ..	Inspection of canals ..	15	
	13th September, 1957 and 14th September, 1957	Amritsar, Ajnala ..	Inspection of flood-affected areas along with F.C.R.	30	
	15th September, 1957 to 18th September, 1957	Harike-Patan, Ferozepur, Talwandi, Bhai, Khuranj, Abul- Khalana, Muktsar and Ludhiana	Inspection of headworks, canals and to attend the public meetings/rural conference	60	
	19th September, 1957	Jadala ..	Rural Conference ..	15	
	21st September, 1957	Patiala ..	Departmental Discussion ..	15	
	23rd September, 1957 to 29th September, 1957	Jammu, Srinagar, .. Lachi and Gulmarg	Panchayat Ministers, Conference and Zonal Council Meeting	*60	
	30th September, 1957	Pathankot, Khatra ..	Public meetings, etc. ..	15	
			Total ..	285	

Education and Labour Minister	April, 1957	..	Kalka	..	To address workers	..	225	2,520
			Yamuna Nagar	..	To preside over the annual prize distribution function of M.L. National College, Yamuna Nagar			
			Kurukshetra, Yamuna Nagar		To address public meetings			
			Ambala, New Delhi	..	to visit Civil Hospital, Ambala			
			Surajpur	..	To address workers (Travelling Allowance not claimed)			
			Ambala and Yamuna Nagar		To discuss cases with D.L.C. at Ambala and to participate in Mahavir's Birthday celebrations at Yamuna Nagar			
			Barara, Mulana and Ambala Cantt.		To lay foundation stone of Gurdwara at Barara and to address public meetings at Mulana and Ambala			
			Nangal	..	To meet Labour Minister, India			
			New Delhi	..	Discussions with Ministers of Government of India			
			New Delhi	..	To meet Education Minister, India			
			Yamuna Nagar	..	To meet Arya Samaj Deputation regarding Regional Formula			
			Amritsar	..	Private visit (Travelling Allowance not claimed)			
			Amritsar	..	Ditto			
	May, 1957	..	Surajpur, Patiala	..	To address May Day meetings	..	300	3,750
			Morinda	..	Inspection of Local Schools			
			Khanna, Ambala	..	To preside over the prize distribution function of A.S. High School, Khanna, and to address Employment Officers at Ambala			

*Nothing charged for 25th September, 1957 to 27th September, 1957 (Halt at Srinagar) being treated as State Guest.

Minister	Month Date of visit	Places visited	Purpose of visit	Allowance drawn Rs.	Mileage covered
Education and Labour Minister— <i>contd.</i>	May, 1957— <i>concl'd.</i>	Jullundur, Amritsar ..	Discussions with leaders regarding Regional Formula		
		Amritsar ..	Private visit (Travelling Allowance not claimed)		
		Jagadhri, Delhi ..	Presided over functions of Arya School, Buria, and S.D. School, Yamunanagar, and to meet Central Ministers		
		Shahabad ..	To address public meetings		
		Markanda Jullundur ..	To address Officers of Education Department		
		Ambala Cantt. ..	To preside over function of S.D. College		
		Jullundur, Kapurthala Ludhiana	To preside over function of D.A.V. College, Jullundur, and Bal Mela at Kapurthala. To deliver Convocation address at Khalsa College, Ludhiana		
		Sanawar ..	Inspection of Lawrence School		
		Rajpura, Delhi ..	Inspection of Nai Talim Centre, Rajpura, and discussions with Labour Ministry at Delhi		
		Phagwara ..	To deliver Convocation address at Randhir College		
		Garhshankar and Hoshiarpur	To attend Teachers Union Conference at Hoshiarpur		
		Ludhiana, Ferozepur ..	To preside over function of Guru Ramdass Khosla Girls High School at Ludhiana and to address Defence Workers Conference at Ferozepur		

		Rupar ..	To deliver Convocation address at Rupar		
		Delhi ..	To meet Labour Minister, India		
June, 1957	..	Left for Geneva on 2nd June, 1957 and returned to India on 18th July, 1957		15	955
July, 1957	..	Jullundur ..	Private visit (Travelling Allowance not claimed)	105	2,012
		Khanna, Amritsar ..	To address B.S.S. Trainees Camp at Khanna and Commercial Employees Union at Amritsar		
		Jullundur, Ludhiana	To record a talk at All-India Radio, Jullundur, and to address a public meeting at Ludhiana		
August, 1957	..	Amritsar ..	To meet deputation of Ekta Union and Servants of People Society. To address Officers of Education Department and M.E.S. Workers, etc.	210	5,794
		Gurdaspur, Batala, Madhopur	To address Officers of Education Department and to visit Madhopur Headworks		
		Pathankot, Dinanagar ..	To meet deputation at Pathankot and address public meeting at Dina Nagar		
		Divana ..	To preside over Rural Conference		
		Simla ..	To visit Arts School, Museum and inspect D.P.I.'s Office		
		Patiala, Nabha, Rajpura	To address Independence Day meetings		
		Delhi ..	Discussions with Central Ministers		
		Ludhiana ..	To address Congress Sewa Dal Workers and Members of Rotary Club		

(4)30

PUNJAB VIDHAN SABHA

[14TH FEBRUARY, 1958]

[Chief Minister]

Minister	Month Date of visit	Places visited	Purpose of visit	Allowance drawn	Mileage covered
Education and Labour Minister—concl'd	September, 1957 ..	Sirhind ..	To address public meeting ..	Rs. 315	3,919
		Ambala, Delhi ..	Discussions with Labour Commissioner and D.N.E.S. at Ambala and discussion with Labour Minister, India, at Delhi		
		Hoshiarpur ..	To address Local Officers of Education Department		
		Sonepat, Delhi ..	To address Workers' Conference at Sonepat		
		Nangal, Phagwara, Ludhiana	To address members of Bhakra-Nangal Mazdoor Sangh. To address Youth Congress Workers		
		Nangal ..	Discussions with workers		
		Jagadhri, Sonepat ..	Inspection of flood-affected areas		
		Delhi ..	Conference of State Education Ministers		
		Bahadurgarh ..	To address a meeting of Education Officers and a public meeting		
		Nangal ..	Discussions with Bhakra-Nangal Mazdoor Sangh		
Agriculture and Forests Minister	April, 1957 ..	Kasauli ..	Inspection of Local Educational Institutions	210	3,544
		Ambala ..	To address M.E.S. Workers		
		Delhi ..	Discussion with Central Ministers ..		
		Jullundur ..	Visited Bharat Sewak Samaj Camp, Bhogpur		

May, 1957	..	Pinjour	..	Inspection of Agriculture work	230	3,867
		Hoshiarpur	..	Visit to Nasrula Cho		
		Jawalamukhi	..	To see the Oil Drilling Operation		
		Jullundur	..	Attended the search-light tattoo in P.A.P.		
		Ambala Cantt.	..	Attended public meeting		
		Amritsar	..	Inauguration ceremony of Ferguson Tractors		
		Hoshiarpur	..	To attend public meeting		
		Mansa	..	To perform the opening ceremony of the All-India Handloom Week		
		Hajipur	..	Addressed a public meeting		
		Madhopur and Amritsar	..	Addressed a public meeting. Inauguration ceremony of Annual General Meeting of the Punjab Non-Gazetted Forest Officers Union		
July, 1957	..	Kapurthala	..	Visited Government farm and gardens	375	3,975
		Sirsa	..	Visited area to be acquired for Mandi		
		Hamira	..	Cane-growers to make compromise		
		Jandiala	..	Attended Kisan Conference		
		Bhogpur	..	Addressed Harijan Conference		
		Rampur, Rudrapur	..	To study the development of the Tarai Farm owned by U.P. Government in Nainital District		
		Hoshiarpur	..	Presided over Mango Show		
		Jullundur	..	Attended Harijan Conference		

[Chief Minister]

Minister	Month Date of visit	Places visited	Purpose of visit	Allowance drawn	Mileage covered
Agriculture and Forests Minister —concl'd	July, 1957—concl'd	Patiala ..	Attended Cabinet meeting	Rs.	
		Jullundur ..	Attended Political Conference at Raya		
		Amritsar, Sangrur, Patiala	Opening ceremony of Harijan Colony at Dhanauli		
		Gurdaspur, Dinanagar and Jullundur	Visited Agriculture and Poultry Farms and addressed public meeting		
		Kapurthala ..	Harvesting of special crop of rice		
	June, 1957	Lidhran ..	Public meeting	225	2,733
		Kulu ..	Inspection of Kulu Forest Division ..		
		Phagwara ..	To attend Political Conference		
		Ambala ..	To attend a Harijan Conference		
		Jullundur ..	Ditto		
	August, 1957 ..	Sonepat ..	To meet the Congress President	255	3,040
		Sanawar, Simla ..	To preside over Van Mahotsava		
		Nalagarh ..	..		
		Jullundur, Dhaliwal ..	Agriculture section under Community Project		
		Sirsa ..	Visit ed Harijan Colony		
		Jind ..	Enroute to Patiala		
		Patiala, Amargarh ..	To attend farmers' forum		

Rao Birendra Singh, Public Works Minister	September, 1957 ..	Faridabad ..	..		
		Jullundur ..	To attend public meeting		
		Patiala ..	Visited Dairy and Fisheries Farm ..	210	2,962
		Hoshiarpur ..	Forest Department Work for controlling floods		
		Jullundur ..	Opening of school library		
	April, 1957 19th April, 1957 .. 20th April, 1957 .. 20th/21st April, 1957 22nd April, 1957 .. 27th April, 1957 .. 28th April, 1957 .. May, 1957 3rd May, 1957 .. 12th May, 1957 .. 25th May, 1957 .. 26th May, 1957 ..	Delhi ..	..		
		Gurgaon, Palwal, Agra, Delhi	Block Development work in Gurgaon District, Dial Bagh Dairy Farm		
		Jullundur ..	Flood-affected area		
		Hoshiarpur ..	Police enquiry	105	2,151
		Jawalamukhi ..	Inauguration of Oil Drilling Operations		
		Amritsar, Sathiala Kalan	Police enquiry		
		Nakodar ..	Police enquiry		
		Jullundur, Amritsar ..	Police enquiries		
		Kalsian Kalan, Ferozepur, Isapan-grain Location of Police Post	Police enquiry		
		Delhi, Rewari, Gurgaon	To address public meetings	105	2,344
		Phagwara, Tarn Taran	Police enquiries		
		Samrala	Police enquiry		
		Patiala ..	Police enquiry		

Minister	Month Date of visit	Places visited	Purpose of visit	Allowance drawn Rs.	Mileage covered
Rao Birendra Singh Public Works Minister—contd	<i>June, 1957</i>				
	2nd June, 1957 and 3rd June, 1957	Chail ..	Inspection of Government Buildings at Chail	180	1,763
	4th June, 1957, and 5th June, 1957	Simla ..	Discussion with Executive Engineer regarding utili- sation of Government Buildings at Chail		
	19th June, 1957 ..	Gurgaon ..	Inspection of works in progress		
	20th June, 1957 and 21st June, 1957	Rewari ..	Visited NES Blocks in Jattusana and Khol		
	22nd June, 1957 ..	Palwal ..	Inspection of progress of works		
	27th June, 1957 ..	Karnal ..	Discussion with Superintending Engineer and Executive Engineer regarding progress of works in Karnal District		
	29th June, 1957 ..	Nangal ..	Passing-out-parade of Lok Sahaik Saina Camp		
	<i>July, 1957</i>				
	8th July, 1957 ..	Jullundur ..	Meeting regarding survey of Nakodar-Kapur- thala Road	240	2,411
		Beas ..	Education Department Enquiry		
	9th July, 1957 ..	Moga, Muktsar, Malout	Police enquiries		
	10th July, 1957 ..	Muktsar, Bhatinda ..	Police enquiries		
	11th July, 1957 ..	Sangrur, Jassa Bhaini ..	Police enquiries		

19th/20th July, 1957	Rewari	..	Maintaining public contact		
21st to 24th July, 1957	Delhi	..	Discussion of cases with Central Ministers		
25th July, 1957	Gurgaon, Nuh, Ferozepur-Jhirka	..	Heard public grievances		
26th July, 1957	Rewari, Zainabad	..	Public meeting at Zainabad		
27th July, 1957	Pharuehra, Bawal	..	Public meetings		
28th July, 1957	Rewari	..	Attended to dak received from headquarters		
29th July, 1957	Rohtak	..	Presided at the Annual Function of the Babar Vyamshala		
August, 1957					
13th August, 1957	Rupar	..	Enquiry	184	2,600
15th August, 1957	Bahadurgarh and on to Rewari		Independence Day Celebrations		
16th August, 1957	Ambala Cantt	..	Addressed Youth Congress Meeting		
17th August, 1957	Delhi, Mohna, Ballabgarh		Addressed B.S.S. Campers		
22nd August, 1957 and 23rd August, 1957	Rohtak via Delhi, Pakisma, Muga		Public meetings at Pakisma and Muga		
24th August, 1957	Hissar	..	Public contact		
25th August, 1957	Jhajjar, Rewari	}	Public meetings		
26th August, 1957	Jahazgarh, Silani and Patauda				
27th August, 1957	Touru, Palwal	..	Police enquiry		
31st August, 1957	Balachaur	..	Attended B.S.S. Camp		

(4)36

[Chief Minister]

PUNJAB VIDHAN SABHA

[14TH FEBRUARY, 1958]

Minister	Month Date of visit	Places visited	Purpose of visit	Allowance drawn Rs.	Mileage covered
Rao Birendra Singh Public works Minister—concl'd	September, 1957				
	9th September, 1957	Narwana .. Chautala ..	Police enquiry .. Inspection of road tracks ..	195	1,964
	10th September, 1957	Dabwali .. Sirsa, Otu ..	Inspection of road tracks .. Police enquiries ..		
	11th September, 1957	Kutabad, Boltwala, Porka and Ellanabad	Inspection of road tracks and redress of public grievances		
	12th September, 1957	Hissar .. Dadri ..	Inspection of works .. Police enquiry ..		
	13th September, 1957	Rewari ..	Interviews with public		
	14th September, 1957	Chandanwas ..	Inauguration of Kisan Mela		
	15th September, 1957	Rohtak ..	Discussion with Deputy Commissioner and Executive Engineer regarding damage to cul- verts by rains		
	27th September, 1957	Ambala .. Karnal and on to .. Rewari	Inspection of R.T.A. and Roadways Offices Inspection of Buildings and Roads Laboratory		
	28th September, 1957	Palwal ..	Enquiry		
	29th September, 1957	Delhi ..	..		
	30th September, 1957	Rewari ..	Interviews with public and disposal of official dak		
Total from April to September, 1957				1,009	

Chaudhri Suraj Mal, Co operation, Consolidation and Health Minister,	April 18, 1957	..	Hissar	..	Discussion with Settlement Officer, District Panchayat Officer, etc., and consolidation work	15	1,557
	April 19, 1957	..	Tohana (via Agroha Nehla, etc.) and back to Hissar	..	Consolidation	15	
	April 20, 1957	..	Hissar to Chandigarh	..	..	15	
	April 21, 1957	..	Jullundur and back	..	Discussion with Director, Consolidation	15	
	April 22, 1957	..	Delhi	..	To attend Northern Zonal Council	15	
	April 23, 1957	..	Halt at Delhi	..	Ditto	15	
	April 24, 1957	..	Return Chandigarh	..	..	15	
					Total for April, 1957	105	
	May 3, 1957	..	Patiala	[	Discussion with local officers and petitions of	15	
	May 4, 1957	..	Hissar		consolidation work	15	
	May 5, 1957	..	Halt at Hissar	..	..	15	
	May 6, 1957	..	Return to Chandigarh	..	..	15	
	May 11, 1957	..	Delhi	..	Discussion with Central Ministers	15	
	May 12, 1957	..	Halt at Delhi	..	..	15	
	May 13, 1957	..	Return to Chandigarh	..	..	15	
	May 16, 1957	..	Delhi	..	Discussion with S.O., etc.	15	
	May 17, 1957	..	Rohtak	..	Ditto	15	
	May 18, 1957	..	Halt at Rohtak	..	Ditto	15	
	May 19, 1957	..	Hansi and Chandigarh	..	Workers' Conference	15	
	May 24, 1957	..	Ferozepur	[	Discussion with S.O./Executive Engineer/	15	
	May 25, 1957	..	Halt at Ferozepur		Public Health, and District Panchayat Officer	15	
	May 26, 1957	..	Moga and Gurusar Sadhar, then Chandigarh		Inauguration of hospital by Chief Minister	15	
	May 27, 1957	..	Chandi Mandir and back to Chandigarh	..	To attend function at the Home for Cripples	15	
					Total for May, 1957	225	

(4)38

PUNJAB VIDHAN SABHA

[14TH FEBRUARY, 1958]

[Chief Minister]

Minister/Deputy Minister	Month and Date of visit	Place visited	Purpose of visit	Allowance drawn	Mileage covered
Chaudhri Suraj Mal, Consolidation, Co-operation and Health Minister— <i>contd</i>	June 2, 1957 ..	Palwal	Discussion regarding health, Panchayat and consolidation problems	Rs. 15	
	June 3, 1957 ..	Gurgaon		15	
	June 4, 1957 ..	Sonepat-Chandigarh		15	
	June 9, 1957 ..	Hissar	To hear an appeal under section 42 of Consolidation Act of Village Mohabatpur	15	
	June 10, 1957 ..	Chandigarh		15	
	June 11, 1957 ..	Jullundur	To hear appeal regarding consolidation cases ..	15	
	June 12, 1957	Chandigarh		15	
	June 20, 1957	Fazilka	Inspection of consolidation work in villages and discussion with local officers	15	
	June 21, 1957 ..	Abohar, Malout		15	
	June 22, 1957 ..	Faridkot, Patiala		15	
	June 23, 1957 ..	Kharar, Chandigarh ..	Inspection of consolidation work and prize distribution of Khalsa High School	15	
	June 26, 1957 ..	Karnal	Discussion with local officers, meeting with S.O., C/n etc., regarding consolidation affairs of Karnal	15	
	June 27, 1957 ..	Halt at Karnal		15	
	June 28, 1957 ..	Delhi ..	To attend Health Ministers' Conference ..	15	
	June 29, 1957 ..	*Bahadurgarh and back.		15	
	June 30, 1957 ..	Chandigarh		15	
Total for June, 1957				240	

July 4, 1957	..	Kharar and back to Chandigarh	To hear consolidation of holdings appeal	..	15	2,307
July 5, 1957	..	Tohana	Discussion with Executive Engineer	..	15	
July 6, 1957	..	Daulatpura, Darsul, Rohtak	Public Health and other affairs	..	15	
July 7, 1957	..	Madina, Bahu Akbarpur, Bhiwani	Ditto	}	15	
July 8, 1957	..	Halt at Bhiwani			15	
July 9, 1957		Loharu, Sheikhpura	Visit to villages for consolidation work and Civil Hospital, Loharu	}	15	
July 10, 1957		Dadri			15	
July 11, 1957		Rohtak	Discussion with local officers	}	15	
July 12, 1957		Halt at Rohtak			15	
July 13, 1957		Ditto			15	
July 14, 1957		Ditto			15	
July 15, 1957	..	Maina and back to Chandigarh		..	15	
July 16, 1957	..	Amritsar and back to Chandigarh	Visit to Medical College and Hospital	..	15	
July 17, 1957	..	Patiala and back to Chandigarh	Cabinet meeting	..	15	
July 27, 1957	..	Sonepat, Khunbru	Rural public meeting and visit to Khunbru village for consolidation work	}	15	
July 28, 1957	..	Rajpura, Chandigarh			15	
			Total for July, 1957	..	240	

*Foundation stone laying ceremony of a school.

(4)40

PUNJAB VIDHAN SABHA

[14TH FEBRUARY, 1958]

[Chief Minister]

Minister/Deputy Minister	Month and Date of visit	Place visited	Purpose of visit	Allowance drawn	Mileage covered
Chaudhri Suraj Mal, Consolidation, Co-operation and Health Minister--- <i>concl'd.</i>	August 2, 1957 ..	Delhi	To address public meetings at Rewari and other places	Rs. 15	
	August 3, 1957 ..	Rewari and back via Bahadurgarh Balawas Ahir		15	
	August 4, 1957 ..	Punhana, Palwal ..	To address public meetings and hear complaints	15	
	August 5, 1957 ..	Bamni Khera, Tigaon, Delhi	Ditto	15	
	August 6, 1957 ..	Rohtak	Public meeting at Asthal bohar	15	
	August 7, 1957 ..	Sonapat-Chandigarh		15	
	August 12, 1957 ..	Patiala and back to Chandigarh	To attend conference of Settlement Officers	15	
	August 14, 1957 ..	Hissar	To address rural conference, etc.	15	
	August 15, 1957 ..	Sonepat, Rohtak		15	
	August 16, 1957 ..	Delhi, Ballabgarh, Delhi back	Public meeting	15	
	August 17, 1957 ..	Karnal-Chandigarh ..	To address public meeting	15	
	August 18, 1957 ..	Karnal, Kaithal, back to Karnal	Ditto	15	
	August 19, 1957 ..	Rohtak ..	Ditto	15	
	August 20, 1957 ..	Jagsi and back to Chandigarh via Rohtak, Hissar, Jind	Ditto	15	

August 22, 1957 ..	Delhi, via Rajpura, then to Hissar	Ditto ..	15	
August 23, 1957 ..	Halt at Hissar ..	Ditto ..	15	
August 24, 1957 ..	Ditto ..	Ditto ..	15	
August 25, 1957 ..	Ditto ..	Ditto ..	15	
August 26, 1957 ..	Chandigarh ..	..	15	
August 29, 1957 ..	Bazidpur and back to Chandigarh	To address B.S.S. Camp there ..	15	
August 31, 1957 ..	Nangal ..	To inspect Civil Hospital ..	15	
September 1, 1957	Back to Chandigarh ..	..	15	
		Total for August, 1957 ..	330	
3rd September, 1957	Rampur and back ..	To inspect consolidation work ..	15	2,897
5th September, 1957	Rajthal	To address public meetings and consolidation work {	15	
6th September, 1957	Hansi and Chandigarh }		15	
11th September, 1957	Patiala, Malerkotla and back	To inspect site for hospital at Malerkotla ..	15	
13th September, 1957	Rohtak	Consolidation work and Co-operative Sugar Mills, Rohtak {	15	
14th September, 1957	Delhi and back to Chandigarh }		15	
16th September, 1957	Jullundur via Rajpura, Bhogpur and back	Inspection of Co-operative Sugar Mills, Bhogpur	15	
17th September, 1957	Chandigarh ..		15	
22nd September, 1957	Kanjali, Kapurthala	Inspection of flood-affected area }	15	
23rd September, 1957	Sultanpur, and back to Chandigarh }		15	
26th September, 1957	Ambala Cantt., Kaula and back	To attend Harijan Conference at Kaula ..	15	
29th September, 1957	Sonepat and back ..	Consolidation cases ..	15	
		Total for September, 1957 ..	180	

श्री मंगल सैन : क्या मुख्य मन्त्री इत्तलाह देंगे कि सरकारी काम के साथ-साथ वह अपनी पार्टी का काम भी कर सकते हैं ?

मुख्य मन्त्री : मेरा ख्याल है अपनी पार्टी का तो क्या सारे सूबे का काम कर सकते हैं ।

श्री मंगल सैन : मुख्य मन्त्री ने बताया है कि सारे सूबे का काम कर सकते हैं । तो क्या सरकारी काम पर पार्टी का काम करने का असर नहीं पड़ता ?

मुख्य मन्त्री : अगर कोई पार्टी के काम के लिए जाए तो सरकारी काम भी कर आता है ।

श्री बलराम दास टंडन : क्या मुख्य मन्त्री महोदय बताएंगे कि थोड़ा सा काम सरकारी रख कर बाकी पार्टी के काम के लिए tour बनाए जाते हैं ?

मुख्य मन्त्री : जी ऐसा नहीं होता ।

श्री बलराम दास टंडन : जो खर्च tours पर होता है उसे किस तरह तकसीम किया जाता है ?

मुख्य मन्त्री : यह सवाल पैदा नहीं होता क्योंकि फर्ज करो मैं tour पर जाता हूँ और आप की पार्टी के लोग मुझे मिलने आ जाएं तो क्या मैं उन्हें मिलने से इन्कार कर दूँ ?

डा० बलदेव प्रकाश : क्या मुख्य मन्त्री बताएंगे कि tours को पार्टी के काम के आधार पर ही बनाया जाता है ?

Chief Minister : No, absolutely not.

AMENITIES TO MINISTERS

*926. Shri Ram Chandra Comrade : Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) the rent of the house occupied by each Minister as calculated by Government ;
- (b) the cost of the water and electricity consumed in each Minister's residence during the months from March to September, 1957 ;
- (c) the number of orderlies allowed to each Minister and their monthly pay ;
- (d) the total cost of furniture supplied in the residence of each Minister ;
- (e) the details of other amenities provided to each Minister and the monthly cost thereof ?

Sardar Partap Singh Kairon : A statement containing the requisite information is laid on the Table.

Statement showing the rent of the houses occupied by the Ministers, cost of water and electricity consumed in each Minister's residence during the months from March to September, 1957, the number of orderlies allowed to each Minister and their monthly pay, the total cost of furniture supplied in the residence of each Minister and other amenities provided to each Minister and the cost thereof.

Name of Minister	Rent of House	COST OF WATER AND ELECTRICITY CONSUMED FOR THE PERIOD FROM MARCH TO SEPTEMBER, 1957		Number of orderlies allowed to each Minister	Monthly pay	Cost of furniture supplied in the residence of a Minister	Other amenities provided to each Minister and cost thereof
		Electricity	Water				
Shri Partap Singh, Chief Minister	Single-storey house of a Minister Rs. 315.00 per mensem Double-storey house of a Minister Rs. 349.00 per mensem	Rs 431.21	Rs 188.00	One Jamadar and three Peons	A Jamadar is in the grade of Rs. 32—1—37 and a Peon is in the scale of Rs. 30— $\frac{1}{2}$ —35	Rs 14,805.00	(1) A chaukidar is provided at the residence of each Minister at a monthly cost of Rs. 60.37
Dr. Gopi Chand Bhargava, Planning and Community Projects Minister		32.44	..	One Jamadar and two Peons		11,943.00	(2) Rs. 250 per annum are allowed for seeds and miscellaneous expenses in connection with gardens, manure, etc., for each residence.
Shri Mohan Lal, Finance Minister		161.26	569.00	Ditto		12,268.00	
Giani Kartar Singh, Revenue Minister		148.67	267.00	Ditto		12,992.00	
Shri Gian Singh Rarewala, Irrigation and Power Minister		108.05	147.00	Ditto		9,607.00	
Shri Amar Nath Vidyalankar, Education and Labour Minister		209.46	163.00	Ditto		9,590.00	
Shri Gurbanta Singh, Agriculture and Forest Minister		225.50	699.00	Ditto		10,777.00	
Shri B.endar Singh, Public Works Minister		180.58	525.00	Ditto		11,625.00	
Shri Suraj Mal, Consolidation and Health Minister		277.05	209.00	Ditto		11,067.00	

ENROLMENT OF POLICEMEN, BELONGING TO SCHEDULED CASTES AND BACKWARD CLASSES, FROM KANGRA DISTRICT

*1330. Thakur Mehar Singh : Will the Chief Minister be pleased to state whether any policemen have been enrolled from Kangra District during the current year ; if so, the number amongst them of those belonging to the Scheduled Castes and Backward Classes ?

Sardar Partap Singh Kairon : Yes. During the current year eleven men, resident of the Kangra District, have been enlisted in the Police Department so far ; of these, one belongs to the Backward Classes.

ਸ਼੍ਰੀ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਚੰਦ : ਕੀ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦੱਸਣਗੇ ਕਿ 11 ਮੈਂ ਸੇ ਏਕ policeman ਜੋ ਅਰੀਂ ਕੀਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕੀ ਯਹ scheduled caste ਕਾ ਥਾ ? ਆਪਨੇ ਤਸੇ backward classes ਕਾ ਬਤਾਇਆ ਹੈ । ਆਰ ਫਿਰ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕੀ ਯਹ declared policy ਹੈ ਕਿ ਤਮਾਸ services ਮੈਂ 21% scheduled castes ਕੇ ਆਦਮੀ ਲਿਏ ਜਾਏਗੇ; ਤੋ ਕੀ ਵਜਹ ਹੈ ਕਿ ਯਹਾਂ ਪਰ ਕੇਵਲ ਏਕ ਆਦਮੀ ਲਿਆ ਗਿਆ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਕੋਈ ਹੋਰ ਸ਼ੈਡੂਲਡ ਕਾਸਟ ਦਾ ਨੋਜਵਾਨ ਆਇਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ । ਵੇਸੇ ਵੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ ਕਾਂਗੜੇ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਲੋਗ ਪੁਲਿਸ ਵਿਚ ਭਰਤੀ ਹੋਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ।

ਚੌਧਰੀ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਜਿਥੇ ਹਰੀਜਨ ਪੂਰੀ ਫੀ ਸਦੀ ਵਿਚ ਸਰਵਿਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਸ ਫੀ ਸਦੀ ਦੀ ਕਮੀ ਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਇਹ ਤਾਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਥੇ ਬਲਾਕ ਸਿਸਟਮ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ । ਜੇਕਰ ਬਲਾਕ ਸਿਸਟਮ ਪੁਲਿਸ ਕੋਡਰ ਵਿਚ ਵੀ ਹੋਇਆ ਤਾਂ Backward Classes ਨੂੰ ਪਹਿਲੇ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਚੌਧਰੀ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ : ਜਿਥੇ ਸਰਵਿਸ ਵਿਚ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਪੂਰੀ percentage ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਕੀ ਉਥੇ ਕੋਈ action ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਇਥੇ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਇਕ ਆਦਮੀ ਆਇਆ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਲੈ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਜੇ ਸ਼ੈਡੂਲਡ ਕਾਸਟ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਹੀ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਕੀ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦੱਸਣਗੇ ਕਿ ਜੋ ਲੋਗ ਅਰੀਂ ਹੋਨੇ ਆਏ ਹੈਂ ਤਨਕਾ ਕੋਈ record ਰੱਖਾ ਜਾਤਾ ਹੈ ਯਾ ਨਹੀਂ ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਸੁਝੇ ਠੀਕ ਤੋ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੇਕਿਨ record ਜ਼ਰੂਰ ਰੱਖਾ ਜਾਤਾ ਹੋਗਾ ।

ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਤੋ ਅਗਰ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਯਹ ਨਹੀਂ ਜਾਨਤੇ ਕਿ record ਰੱਖਾ ਜਾਤਾ ਹੈ ਯਾ ਨਹੀਂ ਤੋ ਯਹ ਕੈਸੇ ਬਤਾ ਸਕਤੇ ਹੈਂ ਕਿ ਵਹਾਂ ਕੇਵਲ ਏਕ ਆਦਮੀ ਹੀ scheduled caste ਕਾ ਅਰੀਂ ਹੋਨੇ ਆਇਆ ਥਾ ?

मुख्य मंत्री : आप अगर पूछेंगे कि वहां पर कितने आदमी आए थे तो बता दिया जाएगा ।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या इस केस में information आई है कि कितने आदमी आए थे जिनमें से एक लिया गया है ?

मुख्य मंत्री : है जरूर लेकिन ज़रा देर लगेगी बताने में ।

Of these, twelve members are of Scheduled Castes and fifteen of Backward Classes.

TURNING OUT OF VISITORS FROM PANJORE GARDENS

*1357. Sardar Niranjn Singh Talib : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether he is aware of the fact that all the visitors including women and children were turned out from the Public Gardens at Panjore near Chandigarh on Sunday, the 24th November, 1957, at noon, in anticipation of the visit of some high dignitary ;

(b) the name of the high dignitary referred to in part (a) above, and the time at which he actually visited the said gardens ?

Sardar Partap Singh Kairon : Sir, I have applied for extension.

श्री प्रबोध चन्द्र : On a point of order, Sir. जनाब, 1357 नं० के सवाल में केवल यह पूछा गया था कि 24 नवम्बर 1957 को पंजौर बाग बन्द रहा या खुला था तो इसको बताने में कौन सी देरी लगने का काम था ?

अध्यक्ष महोदय : Yes. कौन सी बात थी information इकट्ठी करने में? (Yes. I would request the hon. Minister incharge to tell us the difficulty in collecting the requisite information.)

मुख्य मंत्री : पता नहीं । पता करूंगा कि क्या वजह है information इकट्ठी न होने की ।

श्री प्रबोध चन्द्र : मैं चीफ मिनिस्टर साहिब से यह पूछना चाहता हूँ कि did he go into the details of the question और इसे postpone करने से पहले he should have enquired from the officers concerned.

मुख्य मंत्री : एतबार अफसरों पर करना ही पड़ता है, कोई वजह जरूर होगी, मैं जरूर पता करूंगा ।

श्री प्रबोध चन्द्र : सिर्फ इतना पूछा गया है कि बाग बन्द रहा था कि नहीं तो इस में delay की कौन सी वजह हो सकती है ?

OFFICERS OF PROVINCIAL SERVICE CADRE BROUGHT ON I.A.S. CADRE

*1417. Bawa Harnam Singh : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the total number of officers belonging to the Provincial Service Cadre brought on to the I.A.S. Cadre under the Emergency Recruitment Scheme during the period from 15th August, 1947 to 31st December, 1957 ;

[Bawa Harnam Singh]

- (b) the total number of the members of the Scheduled Castes/Backward Classes recommended by the State Government for the I.A.S. under the schemes referred to in part (a) above during the said period ;
- (c) the numbers of the Scheduled Castes/Backward Classes appointed to the I.A.S. Cadre as a result of Government's recommendations referred to in part (b) above ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Twenty-seven.

(b) Among the officers considered by the Selection Committees for the preparation of the Special Select Lists two officers belonged to the Scheduled Castes/Backward Classes.

(c) None.

APPOINTMENT OF EXTRA ASSISTANT COMMISSIONERS FROM REGISTERS
A-I AND A-II

*1418. Bawa Harnam Singh : Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) the total number of Extra Assistant Commissioners taken from Registers A-I and A-II, separately, during the period from 26th January, 1950 to 31st December, 1957, together with the number amongst them of those belonging to Scheduled Castes and Backward Classes ;
- (b) whether the recruitment of members of Scheduled Castes/Backward Classes was made according to the prescribed ratio ; if not, the reasons therefor ?

Sardar Partap Singh Kairon :

	Register A-I		Register A-II	
	Total	Scheduled Castes and Backward Classes	Total	Scheduled Castes and Backward Classes
(a) Extra Assistant Commissioners taken during the period from 26th January, 1950 to the 31st December, 1957 ..	32	..	16	1

(b) There is no reservation for Scheduled Castes/Backward Classes in the case of appointments to the P.C.S. (Executive Branch) from Registers A-I (Tahsildars and Naib-Tahsildars) and A-II (Ministerial Government servants) as these appointments are made from amongst persons already in Government service.

MAINTENANCE OF BORDER POLICE ON INDO-PAK BORDER

*910. Dr. Bhag Singh : Will the Chief Minister be pleased to state whether Government has asked the Union Government to take over the responsibility for the maintenance of the Border Police on the Indo-Pakistan Border of the State ; if so, with what result ?

Sardar Partap Singh Kairon : Yes, the State Government did take up this matter with the Government of India, who have agreed to give additional aid to this Government, on account of the expense this State has to incur in connection with Border liabilities.

ਡਾਕਟਰ ਭਾਗ ਸਿੰਘ : ਗੌਰਮਿੰਟ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ ਵਲੋਂ ਸੂਬੇ ਨੂੰ ਕੀ aid ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਇਹ ਮੈਂ ਜਵਾਬ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਹੋ ਰਹੇ ਖਰਚ ਵਿਚ ਸਾਡੀ ਮਦਦ ਕਰਨਗੇ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਪ੍ਰਬੋਧ ਚੰਦਰ : इस aid के मुताल्लिक उन्होंने जो idea दिया है क्या आप उस की detail दे सकते हैं ?

मुख्य मंत्री : इस सिलसिले में मैंने कहा है कि Government of India Border Police पर हो रहे खर्च में हमारी help करेगी ।

ISSUE OF ARMS LICENCES IN KANGRA DISTRICT

*1331. Thakur Mehar Singh : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the total number of arms licences issued in Kangra District during the current year ;

(b) the number of licenses referred to above issued to members of the Scheduled Castes and Backward Classes and to Government officials ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) and (b) It is not in public interest to disclose the information asked for. However, any specific case needing Government's attention may be brought to its notice, when it will be duly looked into.

ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : क्या यह Orders, Scheduled Castes के ही मुताल्लिक हैं ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਨਹੀਂ ਜੀ, ਇਹ ਸਾਰਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਹੈ ।

ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : सवाल में तो Scheduled Castes के लिये पूछा गया है ।

मुख्य मंत्री : मैंने जवाब दे दिया है कि यह सब के लिये है ।

ਸ਼੍ਰੀ ਰੂਪ ਸਿੰਘ ਫੂਲ : ज़िला में जो लाइसेंस issue हुये हैं उन में Scheduled Castes की percentage कितनी है ?

मुख्य मंत्री : यह बेहतर होगा कि आप as a whole matter लें । जिस में आप interested हैं, वह पूछे सकते हैं ।

LATHI-CHARGE IN FEROZEPORE JAIL

*1402. Dr. Baldev Parkash : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the number of prisoners in Ferozepore Jail who have been disabled as a result of lathi-charge on 24th August, 1957, together with the details of their injuries ;

(b) whether the Government has given any compensation to any of the persons referred to above ?

Dr. Gopi Chand Bhargava : (a) The number of disabled prisoners is ten. A statement showing the details of their injuries is laid on the Table.

(b) The question of allowing *ex-gratia* grant to these persons is under consideration and is expected to be finalized soon.

Statement showing the names of Hindi Samiti prisoners who were disabled as a result of lathi-charge on 24th August, 1957, in Central Jail, Ferozepur, with details of injuries

1. Number of prisoners	.. 10
2. Names and details of injuries	Given below.
(1) Rajinder Pal, son of Shanti Pal	He sustained fracture of right ulna in the middle third. There is restriction of supination and pronation at the wrist joint.
(2) Wishwa Nath, son of Khetam Parshad	He sustained fracture of lower end of left ulna. There is slight disused atrophy of muscles of left forearm. He cannot make a fist properly. Pronation and supination are restricted.
(3) Prem Nath Ved, son of Ramji Dass	He sustained fracture of fourth metacarpal right side and also fracture of second metacarpal bone left side. He is unable to flex fully right ring finger and also the index finger of left hand.
(4) Gurdial, son of Ram Mal.	He sustained fracture of lower end of left humerus. He is unable to flex and extend fully the elbow joint.
(5) Sant Ram, son of Kalu Ram	He sustained fracture of fourth metacarpal right side and colles fracture of left side. The deformity is present on the left wrist joint. He is unable to make fist of right hand.
(6) Sita Ram, son of Mansa Ram	He is unable to walk erect but there is no bony abnormality.
(7) Satya Pal, son of Ram Chand	He sustained fracture of lower end of left humerus. He cannot flex the elbow joint fully. Grip of left hand is weak.
(8) Purshotam Sharma, son of Nand Kishore	He sustained fracture of middle third of left radius. He cannot fully make a fist or flex the thumb of left side.
(9) Sewa Ram, son of Ram Rikhye	He sustained colles fracture right side. He cannot fully form the right fist.
(10) Jagan Nath, son of Kesar Mal	He received the injury of right eye. There is a fracture of 4th metacarpal right side. The vision of right eye is defective.

डा० बलदेव प्रकाश : क्या मैं मन्त्री महोदय से पूछ सकता हूँ कि कब तक यह facilities इन disabled लोगों को दे दी जाएंगी ?

मुख्य मंत्री : मैंने कह दिया है कि जल्दी ही ।

डा० बलदेव प्रकाश : क्या मन्त्री महोदय इस चीज़ के मुताल्लिक बतायेंगे कि compensation किस आधार पर निश्चित की जायेगी ?

मुख्य मंत्री : मैंने अर्ज़ कर दी है कि उन को compensation दी जायेगी ।

डा० बलदेव प्रकाश : क्या यह compensation life long होगी ?

मुख्य मंत्री : यह compensation permanent होगी ।

SECURITIES AT THE TIME OF RELEASE OF PRISONERS SENTENCED FOR LIFE

*1481. Pandit Shri Ram Sharma : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether it is a fact that securities in large sums are required of prisoners sentenced for life at the time of their release ;

(b) if the answer to part (a) be in the affirmative, whether any provision for this purpose exists in the Prison Rules and the period for which this provision has been in existence together with the reasons thereof ?

Dr. Gopi Chand Bhargava : (a) Securities in the form of personal bonds and sureties are demanded in some cases of lifers on their release to keep peace during the period of unexpired portions of their sentence. The amount is fixed keeping in view the prisoner's position in life.

(b) Prematu re release is made under section 401, Criminal Procedure Code.

पंडित श्री राम शर्मा : क्या यह जमानत देने का कायदा जरूरी है ? यह पंजाब में कब introduced हुआ है ?

मुख्य मंत्री : जी हां । यह जरूरी है और यह बाद में introduce किया है ।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या मन्त्री महोदय बताएंगे कि क्या यह लाज़मी है कि 10,000 तक की जमानत मांगी जाये और वह इतनी ज्यादा हो कि जिसे वह दे भी न सके ? क्या यह कोई जमानत देने का तरीका है ?

Mr. Speaker : This is no supplementary. This rather gives information.

पंडित श्री राम शर्मा : क्या मन्त्री महोदय को इस बात का पता है कि जमानत का रुपया मुकर्रर करने में किस बात का ख्याल रखा जाता है ?

मुख्य मंत्री : पहले securities के लेने का general rule था । लेकिन आज यह नहीं है कि security हर एक से मांगी जायेगी । अब हर एक case को merit पर examine किया जायेगा । जिस सूरत में लेने की जरूरत हो उस सूरत में ले ली जायेगी ।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या वजीर साहिब यह बतायेंगे कि securities लेने से पहले और भी किसी बात का ख्याल रखा जायगा ?

मुख्य मंत्री : अगर कोई कैदी है 14 साल के लिये और 8½ साल के बाद उस को release किया जाना है तो पहले इन बातों का पता कर लिया जाता है कि उस इलाका में crime की हालत कैसी है। इस के सम्बन्ध में उस इलाके की पुलिस की report क्या है और जेल में उस का conduct कैसे रहा है। पहले इन बातों का इन्तजाम करके फिर release किया जाता है।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या उस कैदी की हालत पर गौर करने के लिये पुलिस जुदा लगाई जाती है या जेल वाले ही यह सब तहकीकात करते हैं ?

Mr. Speaker : It is not a supplementary question. It is only an opinion.

COMPLAINTS RELATING TO PROMOTIONS IN THE POLICE DEPARTMENT

*1502. Shri Prabodh Chandra : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether any Committee or person has been appointed by Government to examine the complaints with regard to the promotions in the Police Department in the year 1957 ;

(b) if reply to part (a) above be in the affirmative whether any of the said complaints have been examined; if so, with what results ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) The Governor was requested to review the cases regarding the promotions to the senior posts in the Police Department.

(b) Representations in this respect have been received from eight officers ; these are under examination.

श्री प्रबोध चन्द्र : क्या मैं यह पूछ सकता हूँ कि इस से पहले एक Committee बनाई गई थी जिस कि Senior Officers मेंबर थे और Governor साहिब भी मेंबर थे ?

मुख्य मंत्री : यह Government की request थी और इस को modify कर दिया था।

श्री प्रबोध चन्द्र : Governor साहिब को इस Committee में लाने से पहले क्या कोई Committee Government ने कायम की ?

मुख्य मंत्री : मैंने जैसे पहले कहा कि यह Government की request थी। Governor साहिब Committee में बातचीत के लिए ले जाये गये थे।

श्री प्रबोध चन्द्र : क्या यह अमर वाकिया है कि Government की तरफ से एक note के जरिये कमेटी बनाई गई, जिस के चीफ सैक्रेटरी, होम सैक्रेटरी और Governor साहिब मेंबर थे ?

मुख्य मंत्री : मैंने कि कहा है यह Government की request थी।

श्री प्रबोध चन्द्र : क्या मैं चीफ मिनिस्टर साहिब से पूछ सकता हूँ कि आया Government of India ने पंजाब गवर्नमेंट की तबज्जुह इस तरफ दिलाई कि ऐसी कमेटी बनाना against the spirit of the constitutional function of the Governor है ?

मुख्य मंत्री : जरूर कहा कि इसकी appropriate शकल ऐसी होनी चाहिये ।

श्री प्रबोध चन्द्र : इससे क्या Punjab Government की freedom of action में कोई असर नहीं पड़ सकता ?

मुख्य मंत्री : नहीं, कोई असर नहीं पड़ता । बल्कि इससे सहूलत हो जाती है ।

श्री प्रबोध चन्द्र : यह जो केसिज़ review किए गये हैं इनमें से 14 केसिज़ ऐसे हैं जिनका decision set aside किया गया है और . . . . .

Mr. Speaker : This is not relevant.

Shri Prabodh Chandra : My submission is that the question arises out of the reply given by the Chief Minister.

Mr. Speaker : This question does not arise.

पंडित श्री राम शर्मा : क्या मुख्य मन्त्री जी बतलाएँगे कि गवर्नमेंट आफ इंडिया की तरफ से suggestion आने के बाद गवर्नमेंट को यह महसूस हुआ कि ग़लती हो गई ?

मुख्य मंत्री : यह कोई ऐसी ग़लती नहीं कि जो फाँसी देने वाली हो ।

पंडित श्री राम शर्मा : अगर फाँसी देने लायक नहीं थी तो कम से कम एक दिन या दो दिन के जुरमाने लायक तो थी ।

LETTER WRITTEN TO AN ARYA SAMAJ LEADER BY AN OFFICER OF THE EDUCATION DEPARTMENT

*1227. Sardar Atma Singh : Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) whether he received any representation concerning an officer of the Education Department and a photo stet copy of a letter written by him to an Arya Samaj leader ; if so, the contents of the said letter ;
- (b) whether he is aware of the fact that Government record regarding the Pepsu Language Policy is missing from the files of the Education Department ; if so, whether any enquiry was held in the matter and responsibility for the missing of the records fixed ;
- (c) the name or names of the persons on whom responsibility has been fixed, the action taken against him or them and the steps taken for the recovery of the said record ?

Shri Amar Nath Vidyalkar : (a) The matter is still under investigation. The evidence referred to by the hon'ble Member is not conclusive and beyond doubt.

(b) No file received from the Pepsu State has been missing.

(c) The question does not arise.

ਸਰਦਾਰ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ : ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀ ਮਹਿਕਮਾ ਤਾਲੀਮ ਦਾ ਅਫਸਰ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਅਫਸਰ ਨੂੰ ?

शिक्षा मंत्री: Department ही inquiry कर रहा है।

ਸਰਦਾਰ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਹਾਊਸ ਦੀ information ਲਈ ਫਾਈਲਾਂ ਨੂੰ ਹਾਊਸ ਦੀ ਟੇਬਲ ਉਤੇ ਰਖਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਨ ?

अध्यक्ष महोदय : यह कैसा सवाल है। यह तो ऐसे है कि आप पूछें फलां शरब्स के घर में चोरी हो गई। मिनिस्टर साहिब कहते हैं कि नहीं हुई। तो आप कहते हैं कि उस के घर का सब सामान हाऊस के टेबल पर रखो।
(What a question! It is just like asking a Minister as to whether a theft has been committed in a certain house and if the Minister replies in the negative, then the hon. Member would ask that his household effects should be placed on the Table of the House.)

शिक्षा मंत्री : बैसे सरकार ने तसल्ली कर ली है कि फाइल है।

PUBLICATION OF JOINT SENIORITY LIST OF ERSTWHILE PUNJAB AND
PEPSU SERVICES

*1407. Comrade Jangir Singh : Will the Chief Minister be pleased to state whether it is a fact that Government have not so far published the joint seniority lists of the employees of erstwhile Punjab and Pepsu States, who were integrated on merger of the two States ; if so, the reasons therefore and the time by which it is expected to be published ?

Sardar Partap Singh Kairon : The joint seniority lists of almost all the services on State-wide basis were circulated among employees concerned for their comments. Lists of services in twenty-eight Departments have been finalized by the Integration Council ; some of these lists have been printed and issued inviting appeals for the Advisory Committees. The bulk of the work, so far as the State Government are concerned, is expected to be completed by the end of June, 1958.

श्री प्रबोध चन्द्र : क्या यह seniority list बनने से पहिले गवर्नमेंट ने उन recommendations पर गौर किया जो कि अफसरान की तरफ से आई थीं और merger से एक दिन पहिले बहुत सारे अफसरान को एक undue haste से seniority दे दी गई थी ?

मुख्य मंत्री : पहिले list बनती है और उससे पहिले कोई बात पूछने का कोई मतलब नहीं। लिस्ट सारे employees को circulate की जाती है। फिर वह representation करते हैं। पीछे से कमेटी देखती है और फिर लिस्ट बनाती है और वह लिस्ट फिर उनको intimate हो जाती है। अगर वह कोई एतराज़ करना चाहें तो एतराज़ात Integration Council के पास आते हैं। उसके बाद hearing होती है और फिर फ़ैसला कर दिया जाता है।

REPRESENTATION AGAINST SUPERINTENDING ENGINEER, BHAKRA CIRCLE,
NANGAL TOWNSHIP

*1228. Sardar Atma Singh : Will the Chief Minister be pleased to state whether any representation against the Superintending Engineer (Procurement), Bhakra Circle, Nangal Township, regarding corruption, etc., has been received by the Anti-Corruption Department ; if so, the contents thereof and the action, if any, taken thereon ?

Sardar Partap Singh Kairon : No representation has been received against the Superintending Engineer (Procurement Circle), Bhakra Administration, Nangal Township. In October, 1957, the hon'ble Member himself made certain allegations against the present Superintending Engineer (Procurement Circle), Bhakra Administration, Nangal Township, which related to the period prior to the integration of Punjab and Pepsu. The Administrative Department is looking into these allegations.

श्री बलराम दास टंडन : क्या चीफ मिनिस्टर साहिब बतलाएँगे कि वह allegations क्या थे ?

मुख्य मंत्री : Corruption, favouritism, etc.

Shri Prabodh Chandra : Supposing any Member comes to the Minister concerned and in confidence imparts certain information to him, then is it proper for him to disclose that such and such person made allegations against such and such officer ?

मुख्य मंत्री : जब वह किसी शिकायत के बारे में पूछें तो क्यों न बतलाऊँ । बतलाने से शक दूर हो जाता है ।

Shri Prabodh Chandra : Many people bring certain information to the Ministers and if they are told . . . .

अध्यक्ष महोदय : अब आपको मुझे वही बात दुबारा कहनी पड़ेगी जो मैंने पहिले कही थी । यह supplementary question नहीं है । (I will have to repeat what I said earlier. This is not a supplementary question.)

श्री प्रबोध चन्द्र : मैं guidance's sake चाहता हूँ ।

अध्यक्ष महोदय : Guidance करते करते आप speech कर जाते हैं और फिर अगर रोका जाये तो कहते हैं कि सलूक अच्छा नहीं किया जाता । (While seeking guidance the hon. Member begins to deliver a speech and if he is checked then he complains that good treatment is not meted out to him.)

पंडित श्री राम शर्मा : मैं यह पूछना चाहता हूँ कि जिस शिकायत पर गौर हो रहा है वह क्या इस हाऊस में हुई थी या Chief Minister साहिब को लिख कर दी गई थी ?

मुख्य मंत्री : लिख कर दी गई होगी लेकिन इस वक्त सारी चीज़ याद नहीं आती ।

ISSUING OF POSTERS, ETC., BY THE PUBLICATIONS DEPARTMENT, IN
CONNECTION WITH 'SAVE HINDI' AGITATION

*1348. Sardar Rajinder Singh : Will the Chief Minister be pleased to state the amount spent by the Public Relations Department, during the year 1957, on issuing posters, booklets and pamphlets in connection with the 'Save Hindi' Agitation ?

Sardar Partap Singh Kairon : Rs 24,578.51 nP.

ਸਰਦਾਰ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ ਦਰਿਆਫਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੇ posters ਵਗ਼ੈਰਾ ਛਪੇ ਹਨ ਉਹ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਫਸਰਾਨ ਨੇ ਰੱਦੀ ਵਿਚ ਵੇਚ ਦਿਤੇ ਹਨ ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਨਹੀਂ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ।

ਸਰਦਾਰ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਗੌਰਮਿੰਟ ਨੇ ਇਹ ਤਹਕੀਕਾਤ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਜੋ posters, pamphlets and booklets ਹਨ ਉਹ ਕਿਸੇ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਅੱਗੇ ਵਾਸਤੇ ਗ਼ੌਰ ਕੀਤੀ ਜਾਏਗੀ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸ਼ੰਕਰ ਸੇਨ : क्या इनमें कोई समाचार पत्र भी हैं ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਨਹੀਂ, यह बात नहीं है यह तो booklets, pamphlets और posters वगैरह हैं ।

ਸ਼੍ਰੀ ਪ੍ਰਬੋਧ ਚੰਦਰ : यह जो pamphlets वगैरह छपे हैं were they issued under the authority of the Public Relations Department या किसी private individuals के नाम से ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : They relate to Public Relations Department.

ਸ਼੍ਰੀ ਪ੍ਰਬੋਧ ਚੰਦਰ : क्या रोहतक में एक जाट सभा के नाम से posters छापे गए हैं ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : No, I say no, definitely not. इस का Public Relations Department से कोई ताल्लुक नहीं है ।

ਡਾ० ਬਲਦੇਵ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ : क्या मुख्य मन्त्री महोदय बतलाएँगे कि किस-किस भाषा में छपे हैं ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : हिन्दी, पंजाबी और इंगलिश में ।

ਡਾ० ਬਲਦੇਵ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ : किस किस ratio से ?

ਅਧਿਕਸ਼ ਮਹੋਦਯ : मैं front benches से ऐसी बात expect नहीं करता । आपको मन से कोई बात नहीं बना लेनी चाहिये । (I don't expect such things from the front benches. They should not put hypothetical questions.)

ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : यह जो pamphlets वगैरह शायद हुए हैं क्या इनकी एक एक कापी Table of the House पर रख दी जाएगी ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : और नये छपेंगे तो रख दी जाएगी ।

ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : क्या कोई कापी बची है ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : अगर बची होगी तो आप को दे दी जायेगी ।

PUBLICATION OF GOVERNMENT ADVERTISEMENTS IN THE PRESS

*1349. Sardar Rajinder Singh : Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) with reference to reply to Starred Question No. 994, printed in the List of Questions for 30th October, 1957, the total amount paid to each newspaper in and outside the State during the year 1957 for publishing Government advertisements ;
- (b) whether Government has revised the percentage for Punjabi and Hindi newspapers while giving advertisements; if so, what ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) The requisite information is placed on the Table.

(b) Government have received from time to time suggestions from various quarters about the re-adjustment of the share of the Hindi and Panjabi newspapers in Government advertisements. These suggestions are under consideration.

Statement showing the names of the newspapers to which advertisements were given during the period 1st January, 1957, to 31st December 1957, with amount paid to them.

Serial No.	Name of the Paper	Amount
		Rs
1	Tribune, Ambala Cantt. ..	85,093.79
2	Times of India, Delhi ..	29,159.93
3	Hindustan Standard, New Delhi ..	21,757.96
4	Hindustan Times, New Delhi ..	26,134.71
5	Statesman, New Delhi ..	26,572.81
6	Indian Express, Delhi ..	19,746.50
7	Hindu, Madras ..	574.25
8	Leader, Allahabad ..	152.00
9	Bombay Chronical, Bombay ..	252.00
10	Amrit Bazar Patrika, Calcutta and Allahabad ..	60.00
11	All-India Telephone Directory, Baroda ..	240.00
12	Pioneer, Lucknow ..	252.00
13	Milap, Jullundur ..	16,794.31
14	Vir Bharat, Jullundur ..	14,491.00
15	Prabhat, Jullundur ..	3,384.50

[Chief Minister]

Serial No.	Name of the Paper	Amount
		Rs
16	Tej, Delhi ..	4,488.00
17	Pratap, Jullundur ..	1,416.50
18	Ajit, Jullundur ..	7,327.50
19	Tarjman, Ludhiana ..	830.25
20	Hind Samachar, Jullundur ..	548.00
21	Mewat, Gurgaon ..	1,328.00
22	Khidmat, Srinagar ..	74.25
23	Doaba, Jullundur ..	300.00
24	Dhiman Press, Ludhiana ..	300.00
25	Quami Awaz, Lucknow ..	136.00
26	Dastkar, Ludhiana ..	35.00
27	Bharat, Allahabad ..	120.00
28	Akali Patrika, Jullundur ..	7,793.25
29	Ajit Patrika, Jullundur ..	2,774.00
30	Parkash, Chandigarh ..	8,693.47
31	Ranjit, Patiala ..	8,078.50
32	Akali, Jullundur ..	586.00
33	Sikh, Chheharata (Amritsar) ..	2,638.25
34	Nawan Zamana, Jullundur ..	576.00
35	Vartman, Amritsar ..	4,973.50
36	Mauji, Jullundur ..	300.00
37	Punjabi Janta, Jullundur ..	60.00
38	Hindi Milap, Jullundur ..	14,785.25
39	Navbharat Times, Delhi ..	2,939.00
40	Vir Arjun, Jullundur ..	2,680.50
41	Hindustan, Delhi ..	8,630.75
42	Punjab Transport Gazette, Jullundur ..	282.25
43	Transport Gazette, Delhi ..	1,239.25
44	Motor Transport Gazette, Jullundur ..	412.00
45	Insaf, Delhi ..	1,952.00
46	Cultural Forum, New Delhi ..	150.00

Serial No.	Name of the Paper	Amount
		Rs
47	Anand Bazar Patrika, Calcutta ..	200.00
48	Spokesman, Delhi ..	350.00
49	Panchsheel Herald, New Delhi ..	1,915.00
50	Sher-I-Punjab, Delhi ..	648.00
51	Rahi, Jullundur ..	120.00
52	Nai Siyasat, Delhi ..	78.00
53	Jagat Weekly, Delhi ..	936.00
54	Jat Gazette, Rohtak ..	200.00
55	Sanmarg, Banaras ..	57.00
56	Rozana Hind ..	100.00
57	Sawatantra Bharat, Ludhiana ..	31.50
58	Driver Weekly, Jullundur ..	1,706.00
59	Liberator, Delhi ..	950.00

ਸਰਦਾਰ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦੱਸਣਗੇ ਕਿ percentage ਦੀ revised list ਕਦੋਂ ਤਕ ਮਿਲ ਜਾਏਗੀ ।

ਮੁੱਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ question ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਤਾ ਕੀਤਾ ਸੀ । ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਬਹੁਤ ਜਲਦੀ ਹੀ ਮਿਲ ਜਾਏਗੀ ।

ਸਰਦਾਰ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਕੋਲੋਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਖਬਾਰਾਂ ਨੂੰ advertisements ਦੇਣ ਵੇਲੇ ਜੋ criteria ਮੁਕਰਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਪੜਤਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਕੀ ਹੈ ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਮੈਂ ਪਤਾ ਕਰਕੇ ਦਸ ਦਿਆਂਗਾ, ਜੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਤੇ ਫਰਕ ਪਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ notice ਦੇ ਦਿਓ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਪ੍ਰਬੋਧ ਚੰਦਰ : ਮੈਂ ਜਾਨਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੋ advertisements ਦੀ ਜਾਤੀ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਲਿਏ ਹਮਾਰੀ Government ਦੀ ਕੋਈ declared policy ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਮਾਰੇ Ministers ਅਤੇ Chief Minister ਸਾਹਿਬ recommend ਕਰਦੇ ਹਨ ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਧੰਨਵਾਦ ਹੈ ਪਰ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ।

Shri Prabodh Chandra : On a point of order, Sir . Is the Minister competent to say if any particular question arises out of the main question or it is for the Chair to decide ?

ਅਧਿਕਾਰੀ ਸਹਾਇਕ : ਆਪ ਦਾ ਸਵਾਲ ਥਾ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਕੋਈ private ਹੁਦਾਇਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਜਾਂ ਕੋਈ criteria ਹੈ । ਇਹ ਇਸ ਤੋਂ ਆਉਂਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ । (The hon.

[Mr. Speaker]

Member's question was whether advertisements are given under private instructions of the Ministers or there is some criteria ? This question does not arise.)

Shri Prabodh Chandra : In reply to a question by Sardar Rajinder Singh the Minister has already .....

Mr. Speaker : This question does not arise out of it.

Shri Prabodh Chandra : Just listen to me, Sir.

Mr. Speaker : I will not allow it.

डा० बलदेव प्रकाश : क्या मैं पूछ सकता हूँ कि Newspapers वगैरह की circulation को भी advertisements देते वक्त in view रखा जाता है ?

मुख्य मंत्री : जहां जरूरी हो रखा जाता है, मगर जो local चीज़ हो, वह local अखबारों को ही दी जाती है ।

ਸਰਦਾਰ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇਖਣਗੇ ਕਿ ਕੋਈ ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੀ black list ਵੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ advertisements ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਜਿਹੜੇ ਅਖਬਾਰ wilfully Government ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕਰਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਜ਼ਤਿਹਾਰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਬਾਕੀ black list ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

श्री बलरामदास टंडन : यह जो मुख्य मंत्री जी ने कहा है कि जो अखबार Government को बदनाम करते हैं उन को neglect किया जाता है इसका क्या मतलब है ?

मुख्य मंत्री : इस का मतलब है communal papers जो फिर्कों को लड़ाना चाहते हैं ।

श्री बलराम दास टंडन : मैं मुख्य मंत्री साहिब से पूछना चाहता हूँ कि इस का क्या criteria है कि कौन communal हैं और कौन फिर्कों को लड़ाना चाहते हैं ।

मुख्य मंत्री : यह अखबार पढ़ कर पता लग जाता है ।

श्री प्रबोध चन्द्र : मैं जानना चाहता हूँ कि जो paper Government की बहुत मदद करें उस पर खास मेहरबानी की जाती है ।

मुख्य मंत्री : जी नहीं ।

श्री धर्म सिंह राठी : क्या वज़ीर साहिब बताएँगे कि "प्रभात" अखबार फिर्काप्रिस्त है कि नहीं ?

मुख्य मंत्री : आप प्रभात के मुतमल्लिक न पूछें । आप के दिल में हिन्द समाचार और प्रताप भी हैं ।

श्री प्रबोध चन्द्र : मुख्य मंत्री साहिब ने मेरे सवाल के जवाब में फरमाया है कि जो Government की बहुत मदद करें उन पर खास मेहरबानी नहीं की जाती । मैं यह जानना

वाहता हूँ कि क्या यह अमर वाकिया नहीं कि अभी थोड़े दिन हुए कि हमारे Chief Minister साहिब ने Bhakra Control Board और कुछ और offices को letters लिखे कि Blitz को काफी इश्तिहार देने चाहिएँ ।

Mr. Speaker : I do not allow this question.

श्री बलराम दास टंडन : स्पीकर साहिब, मैं पूछना चाहता हूँ कि Government की नज़रों में कौन communal है और कौन नहीं है ?

अध्यक्ष महोदय : आप छोड़िए इस question को । (The hon. Member should leave it now.)

श्री बलराम दास टंडन : स्पीकर साहिब, यह बहुत ज़रूरी चीज़ है . . . . .

Mr. Speaker : Order please. I do not allow it.

मौलवी अब्दुल गनी डार : क्या इस किस्म की शिकायत चीफ मिनिस्टर साहिब के पास आई है कि चन्द अखबार जो सिर्फ 15 दिनों तक ज़िन्दा रहने के लिये शायी होते हैं उनको भी इश्तिहार दिए जाते हैं ?

मुख्य मंत्री : मेरे notice में कोई ऐसी चीज़ नहीं आई और कभी ऐसा नहीं होता ।

GOVERNMENT ADVERTISEMENTS

*1365. Sardar Jasdev Singh Sandhu : Will the Chief Minister be pleased to state the names of the newspapers, weeklies and magazines to whom Government advertisements were given during the periods from 1st January, 1957 to 31st December, 1957 and 1st January, 1956, to 31st December, 1956, and the amounts paid for the purpose, month-wise, to each newspaper and periodical separately?

Sardar Partap Singh Kairon : A statement incorporating the necessary information is placed on the Table of the House.

Statement showing the names of the newspapers to which advertisements were given during the period 1st January, 1957 to 31st December, 1957, with amount paid to them.

Serial No.	Name of the Paper	PERIOD				
		January	February	March	April	May
		Rs A. P.	Rs A. P.	Rs A. P.	Rs A. P.	Rs A. P.
1	Tribune, Ambala Cantt. ..	10,239 12 0	9,035 8 0	1,160 8 0	9,212 0 0	10,057 8 0
2	Hindustan Times, New Delhi ..	3,972 8 0	5,231 12 0	6,376 3 0	2,599 15 0	1,339 0 0
3	Hindustan Standard, New Delhi ..	1,152 12 0	1,726 10 0	1,246 2 0	1,969 0 0	2,114 11 0
4	Indian Express, Delhi ..	2,960 0 0	4,279 0 0	2,420 0 0	3,023 8 0	1,834 0 0
5	Statesman, New Delhi ..	2,167 2 0	4,846 8 0	5,708 4 0	3,090 7 0	2,717 4 0
6	Times of India, Delhi ..	2,137 8 0	4,698 4 0	5,278 0 0	1,657 4 0	3,436 15 0
7	Hindu, Madras ..	412 0 0	87 12 0	..	74 8 0	..
8	<i>Punjab Government Gazette</i> ..	..	32 2 0	..	..	..
9	All-India Telephone Directory, Baroda ..	..	240 0 0	..	..	..
10	Pioneer, Lucknow ..	..	..	158 0 0	94 0 0	..
11	Leader, Allahabad ..	..	..	64 0 0	..	..
12	Bombay Chronical, Bombay ..	..	..	120 0 0	132 0 0	..
13	Amrit Bazar Patrika, Allahabad ..	..	..	..	60 0 0	..
14	Milap, Jullundur ..	1,480 0 0	1,434 0 0	1,840 0 0	2,445 0 0	2,488 8 0

[Chief Minister]

(4)60

PUNJAB VIDHAN SABHA

[14TH FEBRUARY, 1958]

15	Partap , Jullundur	..	..	600 0 0	490 0 0	47 0 0	62 0 0
16	Vir Bharat, Jullundur	..	1,130 0 0	1,060 0 0	1,310 0 0	1,662 0 0	1,624 0 0
17	Prabhat, Jullundur	..	822 0 0	612 0 0	417 8 0	131 0 0	88 0 0
18	Ajit , Jullundur	..	880 0 0	682 0 0	1,070 0 0	622 0 0	630 0 0
19	Hind Samachar, Jullundur	..	10 0 0	296 0 0	208 0 0	34 0 0	..
20	Tarjman, Ludhiana	..	105 0 0	90 0 0	96 0 0	156 0 0	150 0 0
21	Tej, Delhi	..	510 0 0	576 0 0	733 0 0	343 0 0	478 0 0
22	Mewat, Gurgaon	..	275 0 0	85 0 0	230 0 0	48 0 0	..
23	Khidmat, Sirinagar	..	15 3 0	..	20 4 0	..	..
24	Driver Weekly, Jullundur	..	968 0 0	191 0 0	10 0 0	80 0 0	57 8 0
25	Punjab Transport Gazette, Jullundur	..	150 0 0	60 0 0	..	35 0 0	..
26	Motor Transport Gazette, Jullundur	..	232 0 0	..	..	50 0 0	40 0 0
27	Transport Gazette, Delhi	..	908 0 0	87 8 0	10 8 0	..	..
28	Insaf, Delhi	..	1,746 0 0	120 0 0	14 0 0	20 0 0	..
29	Doaba, Jullundur	..	..	..	..	150 0 0	..
30	Dhiman Press, Ludhiana	..	..	..	..	150 0 0	..
31	Quami Awaz, Lucknow	..	..	..	72 0 0	64 0 0	..
32	Dastkar, Ludhiana	..	..	..	..	35 0 0	..
33	Bharat, Allahabad	..	120 0 0	..	..	..	..
34	Akali Patrika, Jullundur	..	890 0 0	854 0 0	813 0 0	1,060 0 0	795 0 0
35	Vartman, Amritsar	..	673 0 0	651 0 0	979 0 0	925 0 0	727 8 0

(4)62

PUNJAB VIDHAN SABHA

[14TH FEBRUARY, 1958]

[Chief Minister]

Serial No.	Name of the Paper	PERIOD				
		January	February	March	April	May
		Rs A. P.	Rs A. P.	Rs A. P.	Rs A. P.	Rs A. P.
36	Sikh, Amritsar ..	373 12 0	355 0 0	227 8 0	542 8 0	357 8 0
37	Ranjit, Patiala ..	584 0 0	990 0 0	598 0 0	1,059 0 0	1,168 0 0
38	Parkash, Chandigarh ..	715 12 0	628 4 0	688 10 0	783 8 0	868 0 0
39	Ajit Patrika, Jullundur ..	..	..	..	340 0 0	460 0 0
40	Akali, Jullundur ..	..	..	..	..	99 0 0
41	Nawan Zamana, Jullundur ..	..	..	..	72 0 0	108 0 0
42	Hindi Milap, Jullundur ..	2,063 12 0	1,695 0 0	1,148 8 0	2,297 0 0	2,186 8 0
43	Vir Arjun, Jullundur ..	99 0 0	558 0 0	570 0 0	144 0 0	368 0 0
44	Nav Bharat Times, Delhi ..	189 0 0	213 0 0	144 8 0	357 0 0	871 8 0
45	Hindustan, New Delhi ..	524 12 0	622 0 0	1,169 0 0	1,120 0 0	1,823 0 0

Serial No.	Name of the Paper	PERIOD					
		June	July	August	September	October	November
		Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.
1	Tribune, Ambala Cantt. ...	8,306 11 0	6,742 0 0	6,205 12 0	177 8 0	6,754 12 0	6,760 13 0
2	Hindustan Times, New Delhi ...	2,697 13 0	867 15 0	532 3 0	478 9 0	1,000 13 0	1,338 0 0
3	Hindustan Standard, New Delhi ...	1,060 8 0	1,842 11 0	1,223 15 0	600 0 0	4,400 0 0	4,421 10 0
4	Indian Express, Delhi ...	1,342 0 0	970 0 0	1,298 0 0	350 0 0	1,135 0 0	135 0 0
5	Statesman, New Delhi ...	2,119 4 0	2,714 4 0	916 0 0	679 0 0	807 0 0	807 12 0
6	Times of India, Delhi ...	1,876 2 0	2,983 4 0	2,631 0 0	1,021 4 0	1,719 15 0	1,720 0 0
7	Hindu, Madras ...	...	...	...	...	...	...
8	Punjab Government Gazette ...	...	...	...	...	...	...
9	All-India Telephone Directory, Baroda ...	...	...	...	...	...	...
10	Pioneer, Lucknow ...	...	...	...	...	...	...
11	Leader, Allahabad ...	...	...	...	...	44 0 0	44 0 0
12	Bombay Chronical, Bombay ...	...	...	...	...	...	...
13	Amrit Bazar Patrika, Allahabad ...	...	...	...	...	...	...
14	Milap, Jullundur ...	1,446 0 0	990 0 0	428 0 0	1,692 15 0	1,274 15 0	1,274 15 0
15	Partap, Jullundur ...	200 0 0	...	...	...	17 8 0	...
16	Vir Bharat, Jullundur ...	1,445 0 0	1,226 0 0	1,248 0 0	710 0 0	1,538 0 0	1,538 0 0

STARRED QUESTIONS AND ANSWERS

(4)63

(4)64

PUNJAB VIDHAN SABHA

[14TH FEBRUARY, 1958]

[Chief Minister]

Serial No.	Name of the Paper	PERIOD					
		June	July	August	September	October	November
		Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.
17	Prabhat, Jullundur ..	246 0 7	250 0 0	212 0 0	104 0 0	501 0 0	...
18	Ajit, Jullundur ...	609 0 0	620 0 0	956 0 0	188 0 0	535 0 0	535 0 0
19	Hind Samachar, Jullundur ...	...	...	...	...	...	233 4 0
20	Tarjman, Ludhiana ...	...	...	...	...	...	...
21	Tej, Delhi ...	148 0 0	305 0 0	360 0 0	315 0 0	480 0 0	300 8 0
22	Mewat, Gurgaon ...	408 0 0	92 0 0	...	...	145 0 0	145 0 0
23	Khidmat, Sirinagar ...	25 5 0	...	...	...	13 8 0	...
24	Driver Weekly, Jullundur ...	25 0 0	12 8 0	...	...	182 0 0	180 0 0
25	Punjab Transport Gazette, Jullundur	32 4 0	...	...	...	...	5 0 0
26	Motor Transport Gazette, Jullundur	16 0 0	8 0 0	...	...	...	66 0 0
27	Transport Gazette, Delhi	...	...	...	...	...	...
28	Insaf, Delhi ...	...	...	...	...	...	52 0 0
29	Doaba, Jullundur ...	...	...	...	150 0 0	...	...
30	Dhiman Press, Ludhiana ...	150 0 0	...	...	...	...	...
31	Quami Awaz, Lucknow ...	...	...	...	...	...	...
32	Dastkar, Ludhiana ...	...	...	...	...	...	...
33	Bharat, Allahabad ...	...	...	...	...	...	...

34	Akali Patrika, Jullundur	...	716 0 0	700 0 0	348 0 0	583 4 0	517 0 0	517 0 0
35	Vertman, Amritsar	...	312 0 0	319 0 0	99 0 0	...	170 0 0	109 0 0
36	Sikh, Amritsar	...	247 8 0	175 0 0	172 0 0	...	100 0 0	87 8 0
37	Ranjit, Patiala	...	659 8 0	502 0 0	1,230 0 0	...	648 8 0	648 8 0
38	Parkash, Chandigarh	...	619 8 0	451 8 0	934 0 0	...	1,502 0 0	1,502 6 0
39	Ajit Patrika, Jullundur	...	130 0 0	296 0 0	148 0 0	200 0 0	600 0 0	600 0 0
40	Akali, Jullundur	...	18 0 0	108 0 0	84 0 0	...	100 0 0	177 0 0
41	Nawan Zamana, Jullundur	...	72 0 0	109 8 0	30 0 0	...	84 0 0	100 8 0
42	Hindi Milap, Jullundur	...	1,710 0 0	849 0 0	750 0 0	703 0 0	682 0 0	700 8 0
43	Vir Arjun, Jullundur	...	597 8 0	189 0 0	...	...	150 0 0	195 0 0
44	Nav Bharat Times, Delhi	...	788 0 0	...	...	...	200 0 0	176 0 0
45	Hindustan, New Delhi	...	576 0 0	684 0 0	...	...	1,100 0 0	1,012 0 0
46	Cultural Forum, New Delhi	...	...	...	...	150 0 0	...	...
47	Anand Bazar Patrika, Calcutta	...	200 0 0	...	...	...	...	...
48	Spokesman, Delhi	...	...	350 0 0	...	...	...	...
49	Panchsheel Herald, New Delhi	...	...	...	1,915 0 0	...	...	...
50	Sher-I-Punjab, Delhi	...	...	...	...	648 0 0	...	...
51	Rahi, Jullundur	...	120 0 0	...	...	...	...	...
52	Nai Siyasat, Delhi	...	78 0 0	...	...	...	...	...
53	Mauji, Jullundur	...	...	300 0 0	...	...	...	...
54	Jagat, Delhi	...	156 0 0	...	...	312 0 0	468 0 0	...

2(4)66

PUNJAB VIDHAN SABHA

[14TH FEBRUARY, 1958]

[Chief Minister]

Serial No.	Name of the Paper	PERIOD																	
		June			July			August			September			October			November		
		Rs	A.	P.	Rs	A.	P.	Rs	A.	P.	Rs	A.	P.	Rs	A.	P.	Rs	A.	P.
55	Jat Gazette, Rohtak ...	...			...			100	0	0	100	0	0	...			...		
56	Punjabi Janta, Jullundur ...	60	0	0	...			...			...			...			...		
57	Sanmarg, Banaras ...	...			...			...			...			...			57	0	0
58	Rozana Hind ...	...			...			...			...			...			100	0	0
59	Sawtantra Bharat, Ludhiana ...	...			...			...			...			...			31	8	0
60	Liberator ...	...			...			...			...			...			950	0	0

Statement showing the names of the newspapers to which advertisements were given during the period 1st January, 1956 to 31st December, 1956, with the amount paid to them.

Serial No.	Name of the Paper	PERIOD				
		January	February	March	April	May
		Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.
1	Tribune, Ambala Cantt. ..	8,063 0 0	6,566 10 0	8,332 8 0	11,390 1 0	7,164 11 0
2	Statesman, New Delhi ..	2,879 0 0	3,578 0 0	2,560 12 0	2,637 0 0	3,664 12 0
3	Hindustan Times, Delhi ..	5,129 6 0	4,064 7 0	4,512 15 0	1,793 8 0	5,176 6 0
4	Times of India, Delhi ..	3,252 0 0	4,648 0 0	3,547 0 0	2,581 12 0	4,003 12 0
5	Indian Express, Delhi ..	1,034 0 0	798 0 0	2,112 0 0	1,662 0 0	952 0 0
6	Hindustan Standard, Delhi ..	816 0 0	1,171 0 0	1,286 0 0	1,165 0 0	1,218 0 0
7	Leader, Allahabad ..	108 0 0	..	..	114 0 0	..
8	Free Press Journal, Bombay ..	210 0 0	60 0 0	..	..	210 0 0
9	Transport Gazette, Delhi ..	6 0 0	299 0 0	60 4 0	..	..
10	Mewat Gurgaon ..	465 0 0	150 0 0	30 0 0	30 0 0	580 0 0
11	Hindu, Jullundur ..	10 0 0	914 8 0	630 4 0	246 10 6	442 0 0
12	Akali Patrika, Jullundur ..	566 0 0	520 0 0	909 0 0	310 0 0	584 0 0
13	Driver Weekly, Jullundur ..	80 0 0	234 0 0	65 0 0	60 0 0	141 0 0
14	Hindustan Hindi, Delhi ..	63 0 0	..	..	63 0 0	63 0 0

STARRED QUESTIONS AND ANSWERS

(4)67

(4)68

[Chief Minister]

PUNJAB VIDHAN SABHA

[14TH FEBRUARY, 1958]

Serial No.	Name of the Paper	PERIOD														
		January			February			March			April			May		
		Rs.	A.	P.	Rs.	A.	P.	Rs.	A.	P.	Rs.	A.	P.	Rs.	A.	P.
15	Preet, Jullundur ..	102	0	0	..			174	0	0	..			123	0	0
16	Hindustan, Jullundur ..	233	8	0	..			656	4	0	63	0	0	..		
17	Tej, Delhi ..	300	0	0	426	0	0	206	0	0	240	0	0	128	0	0
18	Vartman, Amritsar ..	456	0	0	819	0	0	1,004	0	0	1,022	4	0	231	0	0
19	Reformer, Delhi ..	20	0	0	477	0	0	167	0	0	21	0	0	309	11	0
20	Pegam-i, Palwal ..	190	0	0	..			15	0	0	15	0	0	..		
21	Amar Jot, Rohtak ..	10	0	0	..			123	0	0	..			..		
22	Tarjman, Ludhiana ..	583	0	0	330	0	0	432	0	0	180	0	0	340	0	0
23	Ajit, Jullundur ..	1,240	0	0	422	0	0	817	0	0	789	8	0	557	0	0
24	Sikh, Amritsar ..	85	0	0	175	0	0	125	0	0	425	0	0	151	0	0
25	Amrit, Karnal ..	20	8	0	90	0	0	..			121	10	6	260	12	3
26	Sansar, Delhi ..	128	0	0	80	0	0	16	0	0	44	0	0	104	0	0
27	Nai Siyasat, Delhi ..	90	0	0	100	0	0	10	0	0	..			..		
28	Hind Samachar, Jullundur ..	735	0	0	701	8	0	683	8	0	481	0	0	236	0	0
29	Hindi Milap, Jullundur ..	591	0	0	1,350	0	0	655	0	0	613	0	0	1,038	12	0
30	Vir Bharat, Jullundur ..	572	0	0	372	0	0	1,334	8	0	688	8	0	1,145	0	0
31	Milap, Jullundur ..	1,050	0	0	1,197	8	0	1,690	0	0	1,254	11	0	2,199	10	0

32	Partap, Jullundur	..	647 8 0	1,102 8 0	1,445 0 0	1,070 0 0	702 8 0
33	Arya Gazette, Jullundur	..	10 0 0	279 0 0	274 8 0	..	300 3 6
34	Riyasat, Delhi	..	25 0 0	375 0 0	445 0 0	..	173 7 9
35	Roshani, Panipat	..	102 0 0	..	162 0 0	..	..
36	Haryana Tilak, Rohtak	..	..	..	114 0 0	..	..
37	National Herald, Lucknow	..	..	..	36 0 0	..	..
38	Hindu, Madras	..	..	..	168 12 0	..	62 8 0
39	Amrit Bazar Patrika, Allahabad	..	..	437 8 0	..	141 12 0	..
40	Ujala, Jullundur	..	..	120 0 0	105 0 0	..	..
41	Nav Bharat Times, Delhi	..	..	48 0 0	..	..	..
42	Panchayat, Jullundur	..	..	..	45 0 0	..	..
43	Jat Gazette, Rohtak	..	..	..	183 0 0	..	375 0 0
44	Chittan, Ferozepur	..	..	..	60 0 0	..	..
45	Nai Zindgi, Ferozepur	..	..	..	45 0 0	..	..
46	Bombay Chronical, Bombay	..	..	..	132 0 0	..	..
47	Badalti Dunia, Rohtak	..	..	..	117 0 0	..	..
48	Rehbar, Gurdaspur	..	..	..	10 0 0	..	..
49	Doaba Weekly, Jullundur	..	..	..	222 0 0	..	90 0 0
50	Sadaquat, Ludhiana	..	..	..	322 0 0	..	312 0 0
51	Naya Jiwan, Ferozepur	..	..	..	102 0 0	..	..
52	Sher-i-Punjab, Delhi	..	..	..	300 0 0	..	..

(4)70

PUNJAB VIDHAN SABHA

[14TH FEBRUARY, 1958]

[Chief Minister]

S. No.	Name of the Paper	PERIOD														
		January			February			March			April			May		
		Rs.	A.	P.	Rs.	A.	P.	Rs.	A.	P.	Rs.	A.	P.	Rs.	A.	P.
53	Atalique, Delhi	..	..		..			45	0	0	..			..		
54	Vir Arjun, Jullundur	..	..		..			158	0	0	264	0	0	77	0	0
55	Sunday Standard , Madras	..	..		..			42	0	0	..			..		
56	Prabhat, Jullundur	..	..		..			..			..			..		
57	Punjab Transport, Amritsar	..	..		..			..			..			..		
58	Janam Bhoomi, Karnal	..	..		..			..			184	9	0	1,141	11	9
59	Shola, Ambala	..	..		..			..			..			125	0	0
60	Sanatan Dharam, Parcharak	..	..		..			..			..			154	0	0
61	Insaf, Delhi	..	..		..			..			..			..		
62	Ajit Patrika, Jullundur	..	..		..			..			..			..		
63	Matri Bhoomi, Hissar	..	..		..			..			..			28	0	0
64	Haryana Sandesh , Hissar	..	..		..			..			..			..		

Serial No.	Name of the Paper	PERIOD								
		June	July	August	September	October	November	December		
		Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	
1	Tribune, Ambala Cantt. ..	7,547 0 0	7,683 8 0	10,190 0 0	11,096 8 0	2,642 8 0	6,028 8 0	8,007 8 0		
2	Statesman, New Delhi	2,261 0 0	5,557 8 0	3,948 12 0	6,340 4 0	1,135 0 0	2,062 0 0	8,138 8 0		
3	Hindustan Times, Delhi ..	4,475 8 0	3,948 10 0	2,925 2 0	2,163 0 0	322 0 0	2,853 8 0	5,564 10 0		
4	Times of India, Delhi	800 0 0	6,115 8 0	2,263 8 0	1,956 12 0	1,409 0 0	3,064 4 0	3,967 8 0		
5	Indian Express, Delhi	2,520 0 0	994 0 0	4,940 0 0	1,640 0 0	848 0 0	262 0 0	2,438 8 0		
6	Hindustan Standard, Delhi ..	..	1,655 0 0	2,819 12 0	..	711 12 0	936 10 0	1,192 10 0		
7	Leader, Allahabad ..	..	..	..	..	..	..	..		
8	Free Press Journal, Bombay ..	..	140 0 0	..	228 0 0	..	..	1,032 0 0		
9	Transport Gazette, Delhi ..	..	..	127 0 0	35 12 0	..	71 8 0	..		
10	Mewat, Gurgaon ..	31 0 0	68 0 0	..	..	..	15 0 0	..		
11	Hindu, Jullundur ..	..	23 4 0	12 12 0	10 3 0	..	10 0 0	..		
12	Akali Patrika, Jullundur ..	24 0 0	312 0 0	104 0 0	184 0 0	446 0 0	492 0 0	1,409 0 0		

(4)72

PUNJAB VIDHAN SABHA

[14TH FEBRUARY, 1958]

[Chief Minister]

Serial No.	Name of the Paper	PERIOD																							
		June			July			August			September			October			November			December					
		Rs.	A.	P.	Rs.	A.	P.	Rs.	A.	P.	Rs.	A.	P.	Rs.	A.	P.	Rs.	A.	P.	Rs.	A.	P.			
13	Driver Weekly, Jullundur ..	..			98	0	0	58	0	0	23	0	0	80	0	0	296	0	0	384	0	0			
14	Hindustan Hindi, Delhi ..	21	0	0	234	0	0	721	0	0	567	0	0	126	0	0	431	0	0	452	0	0			
15	Preet, Jullundur ..	..			..			..			..			..			..			..					
16	Hindustan, Jullundur ..	..			..			10	0	0	..			..			..			..					
17	Tej, Delhi ..	192	0	0	144	0	0	48	0	0	416	0	0	96	0	0	96	0	0	176	0	0			
18	Vartman, Amritsar ..	78	0	0	54	0	0	658	4	0	398	0	0	102	0	0	786	0	0	848	0	0			
19	Reformer, Delhi ..	..			53	8	0	..			..			..			..			..					
20	Pegnam-I-Wattan, Palwal ..	40	10	9	65	4	9	10	0	0	..			122	13	0	..			..					
21	Amar Jot, Rohtak ..	25	8	0	..			..			..			..			..			..					
22	Tarjma, Ludhiana ..	36	8	0	..			..			24	0	0	114	0	0	126	0	0	129	0	0			
23	Ajit, Jullundur ..	504	0	0	440	0	0	696	0	0	734	0	0	240	0	0	430	0	0	709	0	0			
24	Sikh, Amritsar ..	157	8	0	255	0	0	370	0	0	297	8	0	265	0	0	250	0	0	..					
25	Amrit, Karnal ..	..			..			..			..			..			..			..					
26	Sansar, Delhi ..	184	0	0	136	0	0	..			334	0	0	..			..			..					
27	Nai Siyasat, Delhi ..	..			..			..			..			..			..			..					

28	Hind Samachar, Jullundur ..	112 0 0	..	37 8 0	..	..	..	..
29	Hindi Milap, Jullun- dur ..	126 0 0	528 0 0	820 0 0	1,336 0 0	136 0 0	1,379 8 0	2,825 0 0
30	Vir Bharat, Jullundur ..	..	632 0 0	1,316 0 0	1,320 0 0	415 8 0	1,249 0 0	1,907 0 0
31	Milap, Jullundur ..	700 10 0	680 0 0	690 0 0	1,290 0 0	146 0 0	812 8 0	2,067 0 0
32	Partap, Jullundur ..	260 0 0	18 0 0	..	..	..	..	30 0 0
33	Arya Gazette, Jullun- dur ..	..	..	..	20 0 0	10 0 0	15 0 0	..
34	Riyasat, Delhi ..	..	35 0 0	..	..	..	..	..
35	Roshani, Sonapat ..	..	12 0 0	..	15 0 0	..	..	..
36	Haryana Tilak, Rohtak ..	13 8 0	..	..	..	48 0 0	..	..
37	National Herald, Lucknow ..	..	408 0 0	630 0 0	408 0 0	..	..	..
38	Hindu, Madras ..	200 0 0	795 0 0	558 12 0	165 0 0	146 0 0	625 0 0	162 8 0
39	Amrit Bazar Patrika, Allahabad ..	40 4 0	241 8 0	1,042 0 0	666 12 0	..	313 4 0	808 8 0
40	Ujala, Jullundur ..	..	..	..	..	..	..	..
41	Nav Bharat Times, Delhi ..	..	36 0 0	..	..	96 0 0	183 0 0	40 0 0
42	Panchayat, Jullundur ..	..	..	..	..	..	..	..
43	Jat Gazette, Rohtak ..	..	12 0 0	..	..	..	..	..
44	Chittan, Ferozepur ..	..	..	..	..	..	..	..
45	Nai Zindgi, Ferozepur ..	..	..	..	..	..	..	..

[14TH FEBRUARY, 1958

[illegible]

60	Sanatan Dharam Parcharak, Amritsar	..	..	..	..	..	..	..
61	Insaf, Delhi ..	26 0 0	10 0 0	116 0 0	..	..	..	..
62	Ajit Patrika, Jullundur	..	..	37 8 0	..	..	..	..
63	Matri Bhoomi, Hissar	20 0 0	..	18 0 0	10 0 0	20 0 0	..	148 0 0
64	Haryana Sandesh, Hissar ..	16 8 0	..	..	..	..	..	..
65	Motor Transport Gazette ..	..	..	..	..	..	..	278 0 0
66	Khidmat, Sirinagar ..	..	..	..	..	..	27 0 0	60 1 0
67	Parkash ..	..	..	..	..	..	456 12 0	147 0 0
68	Khalsa Sewak ..	..	..	..	..	..	24 0 0	..
69	Ranjit ..	..	..	..	..	..	..	226 0 0
70	Nawan Zamana ..	..	..	..	..	..	..	90 0 0

UNIFORM LEVY OF SALES TAX

*909. Dr. Bhag Singh : Will the Minister for Planning and Community Projects be pleased to State —

- (a) whether he is aware of the disparity between the rates of sales tax obtaining in the State and the neighbouring State ;
- (b) if the answer to part (a) above be in the affirmative, whether the Government has addressed the Union Government for the adoption of uniform rates of the tax ; if so, the reply, if any, received from the Union Government in this connection ?

Dr. Gopi Chand Bhargava : (a) Yes, Sir. There is some disparity in the rates of sales tax obtaining in the State of Punjab and other neighbouring States such as Delhi and Uttar Pradesh. But each State is free to levy the tax as it deems fit.

(b) The Government of India was approached for adoption of uniform rates of the tax in some cases. The proposal made by the Government of India to have a model sales tax law for all the States was discussed at a meeting of the representatives of States in August last but was dropped.

श्री प्रबोध चन्द्र : क्या मैं वजीर साहिब से पूछ सकता हूँ कि पंजाब के बहुत से ताजरी की तरफ से Government को यह Representation पहुँची है कि इस discrimination की वजह से अमृतसर की Trade बरबाद हो गई है ?

अध्यक्ष महोदय : यह सवाल पैदा नहीं होता । (This question does not arise).

PURCHASE OF LIQUOR BY GOVERNMENT

*1229. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Planning and Community Projects be pleased to state —

- (a) the names of distilleries in the State from which Government purchased liquor during the years 1954-55, 1955-56, 1956-57 and 1957-58 (up-to-date), respectively, together with the rate thereof per gallon ;
- (b) whether any tenders for the supply of liquor were invited, if so, the names of those whose tenders were accepted and rejected separately together with their respective offers ;
- (c) the total quantity (in gallons) of liquor purchased and the total amount paid by Government therefor and the total amount of profit earned by Government during the period referred to in part (a) above ?

Dr. Gopi Chand Bhargava : (a) As the former Punjab State had no system of purchase of liquor on State account, the question of its rate of purchase does not arise. Similarly the new integrated State of Punjab has also no such system of purchase of liquor on State account and as such the rate of purchase for the year 1957-58 cannot be given. As regards erstwhile Pepsu State liquor was purchased during the years 1954-55, 1955-56 and

1956-57 from Hamira Distillery. The rates sanctioned by the State Government were for bottled liquor per dozen quarts and pints which are, however, given as under in gallons :—

S. No.	Kind of country liquor	PRICE OF COUNTRY LIQUOR (PER GALLON)					
		Year 1954-55		Year 1955-56		Year 1956-57	
		Quarts	Pints	Quarts	Pints	Quarts	Pints
		Rs A. P.	Rs A. P.	Rs A. P.	Rs A. P.	Rs A. P.	Rs A. P.
1.	Plain ..	3 11 0	4 14 0	4 4 0	5 7 0	4 4 0	5 7 0
2.	Spiced ..	4 3 0	5 4 6	4 12 0	5 13 6	4 12 0	5 13 6
3.	Special Spiced	4 9 6	5 11 9	5 2 6	6 4 9	5 2 6	6 4 9

(b) No tenders were invited in former Pepsu State during the years 1955-56 and 1956-57, but rates were settled with the Hamira Distillery through negotiations. However, the tenders invited and rates received together with the names of the tenderers during the year 1954-55, are as under :—

Serial No.	Kind of country spirit	RATE TENDERED BY MESSRS OM PARKASH SURI AND COMPANY (PER GALLON)		RATE TENDERED BY HAMIRA DISTILLERY (PER GALLON)	
		Quarts	Pints	Quarts	Pints
		Rs A. P.	Rs A. P.	Rs A. P.	Rs A. P.
1	Plain ..	3 11 0	4 14 0	3 15 0	5 5 0
2	Spiced ..	4 3 0	5 4 6	4 7 0	5 12 0
3	Special Spiced ..	4 9 6	5 11 9	4 13 6	6 4 0

The tender of Messrs Om Parkash Suri and Company was rejected. The contract was, however, given to Hamira Distillery on the lowest rates tendered by Messrs Om Parkash Suri and Company. As regards erstwhile Punjab State, the question of tenders does not arise in view of (a) above.

(c) The information in respect of erstwhile Pepsu State is as under :—

Serial No.	Name of year	Total quantity of liquor purchased in gallons	Total price paid to the distillery by Government	Total price realized from the licensees	Total profit earned
			Rs A. P.	Rs A. P.	Rs A. P.
1	1954-55 ..	534,907.0	21,75,048 8 0	40,70,852 4 0	18,95,803 12 0
2	1955-56 ..	483,591.5	22,56,280 6 0	36,85,633 4 0	14,29,352 14 0
3	1956-57 ..	594,869.0	27,43,974 12 0	44,60,812 0 0	17,16,837 4 0

As regards erstwhile Punjab State and New Punjab State the question of profit does not arise in view of (a) above.

ਸਰਦਾਰ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ : ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਵਾਲ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ 1954-55 ਵਿੱਚ ਪੈਪਸੂ ਗੌਰਮਿੰਟ ਨੇ tender invite ਕੀਤੇ ਸਨ ਪਰ 1955-56 ਤੇ 1956-57 ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ । ਮੈਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਗਲੇ ਦੋ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ tender ਨੂੰ invite ਕਰਨ ਦਾ ਕੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ?

ਵਿਜ ਸੰਤੀ : ਅੱਜੋਂ ਧਰ ਹੈ ਕਿ Hamira distillery ਜੋ ਹੈ ਵਹ ਪੈਪਸੂ ਦੀ local industry ਥੀ । ਇਸ ਲਿਏ Pepsu State Government ਨੇ ਧਰੀ ਸੁਨਾਸਿਬ ਸਮਝਾ ਕਿ ਅਪਨੀ home industry ਦੀ ਟਰਕਕੀ ਦੇਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਧਰ by negotiation ਹੀ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਏ ।

ਸਰਦਾਰ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ : ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ Messrs Om Parkash Suri and Co. ਦਾ ਜਿਹੜਾ tender ਸੀ ਉਹ Hamira distillery ਨਾਲੋਂ ਘਟ ਸੀ ਲੇਕਿਨ ਫਿਰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ tender ਮੰਜੂਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ Hamira distillery ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਹੀ tender ਮੰਜੂਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ਮੈਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਕੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ?

ਸੰਤੀ : ਇਸਕਾ ਕਾਰਨ ਭੀ ਕਹੀ ਹੈ ਜੋ ਮੈਂ ਨੇ ਅੱਖੀਂ ਕਹਾਇਆ ਹੈ ਕਿ Hamira distillery ਜੋ ਥੀ ਵਹ ਪੈਪਸੂ ਦੀ local industry ਥੀ ਇਸ ਲਿਏ State Government ਨੇ ਧਰੀ ਸੁਨਾਸਿਬ ਸਮਝਾ ਕਿ ਜੋ ਥੋੜਾ ਫਰਕ ਹੈ ਤਸ ਕੀ ਨਜ਼ਰ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਕਰਕੇ ਅਪਨੀ local industry ਦੀ ਟਰਕਕੀ ਦੇਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਇਸ ਕੀ ਹੀ ਮੰਜੂਰ ਕਿਆ ਜਾਏ ।

ਸਰਦਾਰ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ : 1954-55 ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ ਰੇਟ Rs. 5/11/9 ਸੀ ਪਰ ਇਹ ਅਗਲੇ ਦੋ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਵਧਾ ਕੇ 6/4/- ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ । ਜੇ ਸ਼ਰਾਬ ਠੇਕਿਆਂ ਤੇ ਨਿਕਲਣੀ ਸੀ ਕੀ ਉਥੇ ਵੀ ਇਹ ਰੇਟ ਵਧਾਇਆ ਗਿਆ ?

ਸੰਤੀ : ਮੈਂ ਸਵਾਲ ਸਮਝਾ ਨਹੀਂ ।

ਸਰਦਾਰ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ : ਸਵਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ Rs. 5/11/9 ਜੋ ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ ਰੇਟ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਵਧਾ ਕੇ Rs. 6/4/- ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਇਹ ਅਗਲੇ ਦੋ ਸਾਲਾਂ ਲਈ ਕੀਤਾ । ਮੈਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਸ਼ਰਾਬ ਠੇਕਿਆਂ ਤੇ ਵਿਕਣੀ ਸੀ ਕੀ ਇਸੀ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਠੇਕਿਆਂ ਤੇ ਵੀ ਸ਼ਰਾਬ ਮਹਿੰਗੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ?

ਸੰਤੀ : ਧਰ arise ਤੀ ਹੀਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਇਸ ਲਿਏ separate notice ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ।

ਸਰਦਾਰ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ 1954-55 ਵਿੱਚ Hamira distillery ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵਧ ਰਕਮ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ....

ਅਧਯਕਸ਼ ਸਹੀਦਯ : ਦੇਖਿਏ ਅਗਰ ਆਪ ਦੀ ਸਲਾਹ ਸ਼ਰਾਬ ਕਾ rate ਬਟਵਾਨੇ ਦੀ ਹੈ ਤੀ ਇਨ ਸੇ ਬਾਦ ਮੈਂ ਸਿਲ ਲੇਨਾ (ਹੱਸੀ) (If the hon. Member wants to get the rates of the wine scaled down then he may contact him later on) (Laughter)

ਸਰਦਾਰ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਸਵਾਲ ਬੜਾ ਅਹਿਮ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਿਆਂ ਦਾ scandal ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਆਪ ਦੁਆਰਾ ਪੁੱਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ.....(interruptions) ਕਿ ਕੀ ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਮੁਨਾਫਾ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸ਼ਰਾਬ ਵੇਚ ਕੇ ਆਉਣਾ ਸੀ ਉਸ ਮੁਨਾਫੇ ਵਿੱਚੋਂ ਇਹ ਰਕਮ ਹਮੀਰੇ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ?

Mr. Speaker: This does not arise.

ਸਰਦਾਰ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ : ਜਨਾਬ ਮੇਰਾ ਸਵਾਲ ਬੜਾ clear ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ ਰੇਟ Rs. 5/11/9 ਸੀ ਲੇਕਿਨ ਉਸ ਨੂੰ ਵਧਾ ਕੇ Rs. 6/4/- ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੈਸੇ ਦਿੱਤੇ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੋ ਸ਼ਰਾਬ ਖਰੀਦਣੀ ਹੈ.....(interruptions)

Mr. Speaker : Order, order. You are giving opinion.

ਸ਼੍ਰੀ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਚੰਦ : I would like to make a submission, Sir. ਜਨਾਬ ਧਰਮ ਭਾਈ interest ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਅਤੇ ਜੈਸਾ ਕਿ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਇਸ ਸੋ ਬੜਾ ਭਾਰੀ scandal ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਅਜ਼ ਕਰੁੰਗਾ ਕਿ ਆਪ ਥੋੜਾ ਇਸ ਸਵਾਲ ਦੀ discussion ਕੇ ਲਿਏ ਦੇ ਦਿਓ ਜਾਏ ਤਾਕਿ facts ਹਾਊਸ ਦੇ ਸਾਮਨੇ ਆਏ । We will be in a position to state certain facts before the House. ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਾਗਲਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਥਾਂ ਧਰਮ ਭਾਈ ਆਪਣੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਬਨਾਏ ਜਾਏ (noise and interruptions)

ਸਰਦਾਰ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ ਪੁੱਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਸੀ ਰੇਟ ਨਾਲ ਜੋ ਸ਼ਰਾਬ ਠੇਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸੀ ਉਸਦੀ ਵੀ ਕੀਮਤ ਵਧਾਈ ਹੈ ?

ਸੰਤੀ : ਇਸਕੇ ਲਿਏ separate notice ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ।

Mr. Speaker : He wants a separate notice for this question.

(At this stage there was noise in the House.)

ਅਧਿਕਾਰ ਸਹੀਦ : ਦੇਖਿਓ ਅਗਰ ਆਪਨੇ ਬਾਤਾਂ ਕਰਨੀ ਹਨ ਤਾਂ ਆਪ lobbies ਜਾਂ ਚਲੇ ਜਾਏ । ਏਸੇ ਤੋਂ ਆਪ ਦੇ ਕਾਮ ਮੇਂ ਭੀ ਰੁਕਾਵਟ ਪੜ੍ਹਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸੁਣੇ ਭੀ ਕੁਝ ਸੁਣਾਈ ਦੇਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਇਸ ਥਾਂ ਕਾਮ ਨਹੀਂ ਚਲੇਗਾ ।

(If the hon. Members want to talk then they should retire to the lobbies. In this way the business of the House is interrupted and I, too, am unable to hear. The House would not be able to proceed with its business amidst this noise.)

ਸਰਦਾਰ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ ਇਹ ਪੁੱਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਸ਼ਰਾਬ ਅਤੇ ਨੂੰ ਸਸਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਜਾਂ ਮਹਿੰਗੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ? (ਹਾਸ)

ਸ਼੍ਰੀ ਭੁਵਨ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਸਾਰੇ ਵਾਕਿਆ ਦੀ enquiry ਕਰਨੇ ਦੇ ਲਿਏ ਤਿਆਰ ਹਨ ?

ਸੰਤੀ : ਅਗਰ ਕੋਈ definite allegations ਲਗਾ ਕਰ, facts and figures ਦੇ ਕਰ ਕੋਈ representation ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦੇ ਪਾਸ ਆਈ ਤਾਂ examine ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

श्री इन्दर सिंह : जो allegations सरदार आत्मा सिंह ने लगाए हैं क्या आप कम से कम उन पर inquiry कराने के लिए तैयार हैं ?

मंत्री : मैंने अर्ज किया है कि अगर कोई definite allegations, facts and figures दे कर, data वगैरह देकर लगाएंगे तो examine किया जाएगा । फिर यह ऐसी बात है जो Pepsu State Government से ताल्लुक रखती है । जितनी देर तक कोई मुनासिब data दे कर कोई बात न आए तो ऐसा करना मुनासिब बात नहीं है ।

श्री प्रबोध चन्द्र : On a point of Order, Sir. जनाबे आली यहां जवाब देते हुए यह loophole निकला है कि यह बात पैप्सू गवर्नमेंट से ताल्लुक रखती है । तो मैं समझता हूँ कि उसकी rightful successor पंजाब गवर्नमेंट है और जो भी लोगों की शिकायतें हों scandals हों या . . . . .

Mr. Speaker : No speech, please. You can ask a definite and concrete question.

श्री प्रबोध चन्द्र : मेरा point of order है . . . .

Mr. Speaker : But I find that your point of order is a regular speech.

श्री प्रबोध चन्द्र : क्या वज़ीर साहिब बताएंगे कि क्या पंजाब गवर्नमेंट अपने ऊपर जिम्मेदारी लेती है जो कि एक rightful successor government को लेनी चाहिए ?

अध्यक्ष महोदय : क्या यह point of order है या supplementary ?
(Is this a point of order or a supplementary question ?)

श्री प्रबोध चन्द्र : मेरा point of order यह है . . . .

अध्यक्ष महोदय : मगर point of order आपने वज़ीर खज़ाना से पूछा है या मुझ से पूछा है ? (But has the hon. member addressed his point of order to the Minister for Finance or to me ?)

Shri Prabodh Chandra : Sir, the successor government is responsible for the doings of the previous government.

अध्यक्ष महोदय : एक तो अपनी राय देते हैं और फिर वज़ीर साहिब से पूछते हैं कि क्या यह ठीक है । Point of order मुझ से पूछना चाहिए । (In the first instance the hon. member gives his own opinion and then enquires hon. Minister about its correctness. He should address his point of order to me.)

Shri Prabodh Chandra : Sir, is it proper for the minister concerned to say that because it pertains to the previous government the Punjab Government has no responsibility ?

अध्यक्ष महोदय : Yes उनको पंजाब गवर्नमेंट ही कहना चाहिए था (Yes he should have mentioned it as the Punjab Government).

पंडित श्री राम शर्मा : मंत्री जी ने फरमाया है कि Pepsu Government ने अपनी local industry को तरक्की देने या मदद करने के लिये ऐसा किया था तो क्या यह बतलाएंगे कि ऐसा करने से उस शराब की फैक्ट्री को कितनी माली मदद पहुँची है ?

मंत्री : इस के लिये तो बहुत सारा data collect करना पड़ेगा और यह सारी बात ज़वानी नहीं बताई जा सकती है । Separate notice मिले तो देखा जा सकता है ।

UNSTARRED QUESTIONS AND ANSWERS

EXPENDITURE INCURRED ON REVENUE SQUAD

702. **Sardar Jagir Singh Dard** : Will the Chief Minister be pleased to state the total expenditure so far incurred by Government in the form of pay and T.A., etc., of the Revenue Squad employed in the Anti-Corruption Department under the supervision of Shri D. C. Bahl ?

Sardar Partap Singh Kairon : Rs. 51,085.58.

LOCAL AND REFUGEE HARIJANS WITH OR WITHOUT CLAIMS IN THE STATE

703. **Dr. Bhag Singh** : Will the Minister for Revenue be pleased to state —

- (a) the total number of local Harijans and the number of refugee Harijans with claims in the State, separately ;
- (b) the total number of refugee Harijans without claims who are in occupation of Muslim evacuee property in villages and towns of the State ?

Giani Kartar Singh : The time and labour involved in collecting the information will not be commensurate with any possible benefit to be derived.

FOOD PRODUCTION IN THE STATE

705. **Dr. Bhag Singh** : Will the Minister for Agriculture and Forests be pleased to state—

- (a) the figures of food production, year-wise, since partition in the State (Punjab and Pepsu) with particular reference to wheat and rice ;
- (b) the total area sown for these food crops, year-wise, during the period referred to in part (a) above ;
- (c) the targets of food production under the Second Five-Year Plan and the measures, if any, adopted by the Government to achieve them ?

Shri Gurbanta Singh : (a) The year-wise figures of food production for the State (Punjab and Pepsu) from 1949-50 onwards are given below :—

(a) (Production in '000' tons)

Year	Wheat	Rice (Husked)	Other food crops in- cluding pulses	Total foodgrain crops
1949-50 ..	1,516	154	1,735	3,405
1950-51 ..	1,326	174	1,745	3,245
1951-52 ..	1,651	183	1,474	3,308
1952-53 ..	1,710	232	2,488	4,430
1953-54 ..	1,735	256	2,886	4,877
1954-55 ..	1,957	236	2,615	4,778
1955-56 ..	1,751	202	2,548	4,501
1956-57 ..	2,114	277	3,159	5,550

(b)—

(Area in '000' acres)

Year	Wheat	Rice	Other food crops including pulses	Total food grains crops
1949-50 ..	3,805	508	9,797	14,110
1950-51 ..	3,833	602	9,849	14,284
1951-52 ..	4,129	572	8,225	12,926
1952-53 ..	3,880	610	9,278	13,768
1953-54 ..	4,097	648	10,044	14,789
1954-55 ..	4,393	641	10,975	16,009
1955-56 ..	4,699	674	11,091	16,464
1956-57 ..	5,140	733	11,602	17,475

(c) The target of additional food production for the State is 14.40 lac. tons. The following measures have been adopted to achieve this target:—

- (1) Provision of additional irrigation facilities through major and minor irrigation projects, e.g. Bhakra-Nangal Project, sinking of percolation wells, tubewells, Pumping sets and repairs to Koohis,

- (2) Supply of improved seeds and establishment of new seed farms for making larger quantities of improved seeds available to the cultivators.
- (3) Supply of fertilizers and manures.
- (4) Land Development.
- (5) Improved agricultural practices and plant protection measures.

DAMAGE BY WATER-LOGGING

706. Dr. Bhag Singh : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state —

- (a) the total area of land in the State, district-wise, affected by water-logging at present together with the loss in agricultural produce as a result thereof ;
- (b) whether there is any scheme under the consideration of Government to reclaim the area of land referred to above ; if so, the details thereof ?

Sardar Gian Singh Rarewala (a) Information regarding water-logged areas, district-wise, is not available. The latest statistics show that an area of nearly 80 lac acres in the State is effected by water-logging.

The loss of agricultural produce is estimated to be about 39 crores annually

(b) An Action Committee was set up by the Government to enquire into the problem of Water-logging and Thur and it has submitted its report, which was considered by the State Flood Control Board.

A large scale programme of construction of Flood Control and Drainage Schemes is in hand, it will help in relieving the water-logging conditions and action is being taken to install tube wells in various tracts as an anti-water-logging measures. The report of the Action Committee will be considered in detail shortly.

LAND MORTGAGED IN THE STATE

707. Dr. Bhag Singh : Will the Minister for Revenue be pleased to state—

- (a) the total area of land which has been mortgaged in the State, year-wise, since the partition and the amount for which it has been mortgaged ;
- (b) the total area of land in the State sold in lieu of debts and for cash, separately, and the amount of proceeds in each case, year-wise, since partition ?

Giani Kartar Singh : It is regretted that the time and labour involved in collecting the requisite information will not be commensurate with the benefit to be achieved from it.

LANDS UNDER FORESTS

708. Dr. Bhag Singh : Will the Minister for Agriculture and Forests be pleased to state—

- (a) the total area under forests in the State at present and the estimated forest wealth in terms of money ;
- (b) the area of forests belonging to private individuals, local bodies and the Government at present, respectively ;
- (c) whether there is any programme for afforestation in the State under the Second Five-Year Plan ; if so, the details thereof ?

Sardar Gurbanta Singh : (a) Total area under forests in the State is 5,277 square miles, the estimated forest wealth in terms of money has not yet been determined and it will take some time to assess it.

(b) The distribution of total forest area by ownership is as under :—

(In square miles)

Private individuals	Co-operative bodies	Government	Total
612	38	4,627	5,277

(c) Yes. A list giving details of forestry schemes included in the Second Five-Year Plan is enclosed.

LIST OF FORESTRY SCHEMES INCLUDED IN THE SECOND FIVE-YEAR PLAN

Serial No.	Name of scheme	Financial targets (Rupees in thousands)	TOTAL PLAN PROVISION			
			Physical Targets			
			Item	Units	Targets	
1	Raising of fuel plantation on Railway, P. W. D. roadside avenues and the canal strips	28,81	Sowing and planting ..	Miles ..	1,650	
2	Under planting of mulberry in the Mattewara, Plantation in Ludhiana District	1,14	Ditto	Acres ..	2,000	
3	Formation of fuel plantation in Karnal and Hissar Districts	19,90	(i) Sowing and Planting ..	Acres ..	9,000	
			(ii) Acquisition of Land ..	Do ..	9,000	
4	Formation of fuel plantation at Chak Sarkar in Ferozepur District	1,81	Sowing and planting ..	Do	1,050	
5	Planting of Rakh Sarai Amanat Khan and Rakh Bhoru in Amritsar District	46	(i) Sowing and planting ..	Do	850	
			(ii) Other cultural operations ..	Do	1,860	
6	Afforestation for the rehabilitation of degraded areas of Birs transferred from Kalsia State to Punjab State	28	Sowing and planting ..	Do	970	
7	Afforestation and regeneration for the rehabilitation of degraded reserved forests in Karnal, Hissar, Jullundur and Ludhiana Districts	93	Ditto	Do	822	

UNSTARRED QUESTIONS AND ANSWERS

(4)85

(486

[Minister for Agriculture and Forest]

PUNJAB VIDHAN SABHA

[14TH FEBRUARY, 1958]

Serial No.	Name of Scheme	Financial targets (Rupees in thousands)	TOTAL PLAN PROVISION		
			Physical Targets		
			Item	Units	Targets
8	Development works in connection with organisation, improvement and extension of forests (normal activities of Forest Department)	2,470	(i) Sowing and planting ..	Acres	17,500
			(ii) Working Plans ..	Nos	20
			(iii) Research and experiments ..	Do	30
			(iv) Soil Conservation ..	Acres	45,000
9	Development works in connection with communication and buildings (Normal activities of Forest Department)	4,75	(i) Construction of roads and paths	Miles ..	120
			(ii) Construction of buildings ..	Nos. ..	50
			(iii) Other works ..	Do. ..	157
10	Raising of simal plantation in Bir Chhachhrauli in Ambala District	9	Restocking and replanting of failures	Acres	90
11	Irrigated plantations ..	22,40	(i) Sowing and planting ..	Acres ..	8,000
			(ii) Acquisition of land ..	Do	3,000
12	Plantation along Railway strips in Pepsu Circle ..	2,50	Sowing and planting ..	Miles ..	1,300
13	Plantation along canal banks in Pepsu Circle ..	3,10	Sowing and planting ..	Acres ..	1,320
14	Fuel-wood plantation in villages in Pepsu Circle ..	3,90	Planting ..	No. of trees	130 lacs

LAND AFFECTED BY CHOES IN HOSHIARPUR AND
AMBALA DISTRICTS

709. Dr. Bhag Singh. Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

- (a) the total area of land affected by choes in Hoshiarpur and Ambala districts together with the steps, if any, taken so far to prevent devastation by choe and to reclaim such lands;
- (b) whether there are any proposals under consideration of Government to control the devastation of lands by choes in the future; if so, what;
- (c) the measures, if any, proposed to be taken by Government to canalise the hill torrents for irrigation purposes;
- (d) the details of the proposed Janauri Dam in Hoshiarpur District ;
- (e) whether any other dams are proposed to be constructed to hold rain water in Hoshiarpur and Ambala Districts; if so, where?

S. Gian Singh Rarewala: Reply is placed on the Table of the House.

(a) Area of land affected by choes in Hoshiarpur District 250,000 acres and in Ambala District 1,50,000 acres roughly.

Steps are, however, being taken to prevent devastation by choes, as explained in reply to the subsequent part of this question.

(b) A scheme, amounting to Rs 26.0 lacs, for the canalisation of Nasrula Choe has been taken in hand and investigations are also being carried out for preparing schemes for training and canalising the Mehngarwal, Dholbaha and Janauri group of choes.

Investigations are also being carried out for constructing dams on some of the choes in order to prevent devastation of land by floods.

(c) Steps are being taken to investigate the possibility of constructing dams on hill torrents for irrigation purposes. Investigations for some of the hill torrents are already in hand.

(d) The Janauri Dam Project will cost about Rs. 15 lacs and provide irrigation facilities for an area of 3,200 acres. Besides this, it will reclaim 400 acres of land, at present lying in the bed of the choes.

(e) The possibilities of constructing dams on the following choes are being examined:—

Ambala District

1. Run Choe.
2. Somb Nadi.
3. Bundla Nadi.
4. Siswant Nadi.
5. Sat Kumba Nadi.

[Minister for Irrigation and Power]

Hoshiarpur District

1. Jaijon Ki Khad.
2. Jhanda Ji Ki Khad.

COLLECTION OF BETTERMENT CHARGES

710. Dr. Bhag Singh. Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

- (a) the total amount of betterment charges proposed to be collected in the State together with break up, district-wise;
- (b) the mode of assessment of the charges referred to in part (a) above and the rates of levy;
- (c) whether there are any rules governing the assessment of betterment charges; if so, a copy thereof be laid on the Table?

S. Gian Singh Rarewala . Reply is placed on the Table.

(a) Total amount of betterment levy proposed to be collected on the Bhakra-Nangal Project in erstwhile Punjab area is Rs. 61.0 crores lumpsum. The amount in case of erstwhile Pepsu will be about Rs. 21 crores.

There are also other schemes for the levy of betterment fee which are under consideration and figures for which have not been worked out so far.

Break up district-wise for erstwhile Punjab is enclosed.

(b) The entire area included in an irrigation scheme is divided into assessment circles. For each class of land in an assessment circle an estimate of value of land for pre and post Project period is worked out. The rate of levy is either 50 per cent of this difference or any other lower rate which the unproductive portion of the scheme might indicate. The rate on Bhakra-Nangal Project varies from Rs 15.0 to 216.39 per acre of C. C. A. according to the category of land and class of irrigation.

(c) Yes. Copy attached.

**GOVERNMENT OF THE PUNJAB STATE (INDIA)
PUNJAB. PUBLIC WORKS DEPARTMENT**

IRRIGATION BRANCH

NOTIFICATION

Rules issued under the " Punjab Betterment Charges and Acreage Rates Act, 1952"

The 12th February, 1955.

No. 326/C.A./1544/52. In exercise of the powers conferred by section 19 of the Punjab Betterment Charges and Acreage Rates Act, 1952, the Governor

of Punjab is pleased to make the following rules to carry out the purposes of the aforesaid Act:—

RULES

1. *Short title.*—These rules may be called the Punjab Betterment Charges and Acreage Rates Rules, 1955.

2. *Definitions.*—In these Rules—

- (a) “The Act” means the Punjab Betterment Charges and Acreage Rates Act, 1952.
- (b) “Perennial Irrigation ” means canal irrigation available throughout the year.
- (c) “Restricted Perennial Irrigation ” means canal irrigation available throughout the year except during the months of July and August.
- (d) “Kharif irrigation” means canal irrigation available during the months of April to September, both inclusive.
- (e) “Rabi Irrigation” means canal irrigation available during the months of October to March, both inclusive.
- (f) “ Included lands ” means land for which canal water has been provided in a duly sanctioned outlet chak under any irrigation scheme coming within the purview of this Act. Any area subsequently incorporated in the scheme shall also be considered to be “included lands”.
- (g) “Board” means a Committee consisting of a Revenue Officer of the rank of a Collector and a Canal Officer of the rank of a Divisional Canal Officer, appointed by Government for appraisal of the enhancement in the value of lands included in an irrigation scheme for the purpose of levy of Betterment Charges.
- (h) “Chief Engineer” means Chief Engineer for the time being in charge of the scheme for the purpose of levy of Betterment Charges.
- (i) “Outlet” the term used to designate the work which passes water from Government channel to a watercourse.

3. *Made of publication.*—Any proposal by Government to levy Betterment Charges on lands included in any irrigation scheme or any other matter requiring publicity under the Act, shall be published in the Official Gazette and certified copies and translations thereof in Hindi Gurmukhi or Urdu shall be posted—

- (a) at the offices of the Deputy Commissioner and the Divisional Canal Officer concerned ;
- (b) at conspicuous places in the locality affected by the proposal, such as Tehsils and Thanas, etc.

and by beat of drum or oral proclamation or other customary methods.

[Minister for Irrigation and Power]

4. *Method of appraisal of enhancement in value of land.*—(1) The entire area included in an irrigation scheme shall be divided by the Board into blocks or assessment circles so as to have more or less uniform physical characteristics of soil in each block or circle as per classification in the last settlement, taking note of any changes which may have affected the productivity of the soil or the area concerned.

(2) The Board shall work out for each class of land in an assessment circle an estimate of net assets in cash as defined in clause (18) of section 3 of the Punjab Land Revenue Act, 1887 (Act XVII of 1887)—

(a) for the date prior to the commencement of the scheme is fixed by Government by notification under section 5 of the Act; and

(b) for the date after such commencement as the Government shall fix by notification under section 5 of the Act. The rates to be adopted for various commodities of produce of land, labour and any other expenses, shall be those prevalent in the year of that date.

(3) for the purposes of calculating the net assets both for pre-scheme and post-scheme dates, the land-owner's share shall be taken as the rent to which he may be entitled under any law for the time being in force.

(4) The Betterment Charges shall be calculated with reference to classes of lands recorded in the last settlement and as modified in the latest Revenue Record available and also with reference to different types of irrigation facilities provided for any particular types of land.

5. *Publication of Draft Schedule of Betterment Charges.*—A draft of the schedule of betterment charges prepared under section 4 (1) after approval by Government, shall be published in the official Gazette and in the manner provided in rule 3. This schedule will include information regarding rates per acre payable as betterment charges for each class of land—

(a) when paid in lumpsum.

(b) when paid by instalments.

(c) maximum number of instalments allowed for payment.

6. *Disposal of objections to Schedule of Betterment Charges.*—Any aggrieved land-owner or occupancy tenant may present a petition in writing to Government through the Divisional Canal Officer within 60 days of publication of draft schedule in the official Gazette or from the date of its publication in the village, whichever charges or the rate thereof. The Divisional Canal Officer shall transmit the petition to the Board as soon as possible, and the Board shall consider the objections and submit their report thereon to the Government through the Chief Engineer.

7. *Publication of final Schedule of Betterment Charges.*—After considering the report of the Board, and after further enquiry, if any, the Government

shall determine the final schedule of betterment charges and publish the same in the manner laid down for publication of the draft schedule in rule 3 above.

8. *Procedure for altering rates of Betterment Charges when improvement is made in an irrigation scheme already subject to levy of Betterment Charges.*—If lift irrigation arrangements in regard to any land are converted into gravity flow irrigation, the full betterment charges will be leviable from the assessee who may be required to pay the higher rate of betterment charges from the date the said conversion is effected, the number of instalments or payments remaining the same.

9. *Procedure for working out Acreage Rates.*—The acreage rate shall be worked out by the Divisional Canal Officer on the basis of the estimated cost on one or more works or measures mentioned in section 6(1) of the Act after consulting, where necessary, the Revenue or Colonization Officer concerned. The Divisional Canal Officer will then submit his proposals to the Government through the Chief Engineer.

10. *Publication of Schedule for Acreage Rate.*—The procedure for publication of the draft schedule of acreage rates and for receipt and disposal of objections of persons, by whom they are payable and for publication of final schedule will be the same as that for betterment charges under these Rules.

11. *No objection to be entertained to various schedules on the change of ownership after the expiry of dates for receiving objections.*—No transfer of ownership after the period of limitation prescribed for objections to draft schedules for betterment charges or acreage rates or on any day after the publication of the final schedules shall give any right to the transferee for making fresh objections.

12. *Distribution of demand slips.*—As soon as the demand statements in respect of betterment charges or acreage rates for any village are completed under section 8 (1) of the Act, the Divisional Canal Officer shall forward the demand slips meant for assessees to the Canal Patwari, who will deliver them to the Lambardar concerned within five days of their receipt by him. The Lambardar will serve them among assessees, or, in case of their absence, to their recognized agents or an adult male member of the family of an assessee within 7 days of receipt of these demand slips from Patwari. The acknowledgements of assessees or of their agents or adult member of the family for demand slips shall be submitted by Lambardars to Divisional Canal Officer by registered post or through the Canal Zilladar concerned within 10 days of their receipt from the Canal Patwari.

13. *Submission of Demand Statement to Tehsils.*—One copy of demand slips consolidated in the form of a demand statement for each village shall be sent to the Tehsil concerned on the same dates as are fixed by the Financial Commissioner for despatch of demand statements for occupier's rates by Divisional Canal Officer for each crop.

14. *Objections by assessees to demand and their disposal.* (a) Any land-owner or occupancy tenant may present his objections against the demand to the Divisional Canal Officer or the Deputy Collector concerned within thirty days of the date of service of the demand slips or where the demand slips were not duly served when he has knowledge of the demand against him.

[Minister for Irrigation and Power]

(b) The orders of the Divisional Canal Officer or the Deputy Collector as the case may be, on such objection will be appealable to the Commissioner, of the Division concerned, within 30 days of the date of such orders.

(c) No objection to the demand at the time of collection of betterment charges or acreage rates shall be entertained, and their collection shall not be suspended except on the receipt of an intimation from the Divisional Canal Officer that an objection has been admitted by him.

15. *Procedure of recoveries.*—Any amount due from an assessee, under a notice of demand for betterment charges or acreage rates, shall be paid to the lambardar concerned within 30 days of the receipt of the notice.

16. *Option of assessee for mode of payment.*—On publication of the final schedules of betterment charges under section 4 (5) and of acreage rates under section 6 (4) of the Act, the Divisional Canal Officer shall publish a notice in the village affected thereby, that the land-owner or occupancy tenants should intimate to him through an application, in writing, within 30 days of the notice, his option with regard to the manner of payment by him. The notice will state that the option is to be exercised between —

- (a) one lump sum payment ;
- (b) by half-yearly instalments spread over a number of years as decided by Government, maximum number of instalments not exceeding 30 ;
- (c) offering a part of his land in lieu of full or part payment of betterment charges due from him.

If no intimation is received by the Divisional Canal Officer from any land-owner or occupancy tenant within the prescribed period, the recoveries will be made from him in instalments.

17. *Assessee can alter his option subsequently.*—The land-owner or occupancy tenant will have the option, after payment of the first or any subsequent instalment, to pay the balance in one lumpsum according to the amount outstanding against him less interest charges included in the balance for payment by instalments.

18. *Rate of interest on instalments.*—In computing the amount of each instalment, simple interest at $4\frac{1}{2}$ per cent per annum shall be taken into account. Similarly, $4\frac{1}{2}$ per cent simple interest will be charged on all sums not paid on the due date.

19. *Conditions for surrender of land in lieu of Betterment Charges.*—Surrender of land by any assessee in lieu of full or part payment of betterment charges shall be accepted only if —

- (a) the area to be surrendered is free from all encumbrances ;
- (b) it does not reduce the holding of the assessee to less than 20 ordinary acres ; and
- (c) the area to be surrendered is in a compact block of not less than 5 ordinary acres.

20. *Evaluation of land for surrender in lieu of Betterment Charges.*—Where land in lieu of betterment charges has been accepted by the Divisional Canal Officer after due investigation, he will evaluate the area surrendered at such rates as may have been fixed by the Board for such class of land with reference to the date subsequent to the commencement of the irrigation scheme fixed under section 5(1). The decision of the Divisional Canal Officer shall be subject to the final approval of the Superintending Canal Officer.

21. *Disposal of lands surrendered.*—The land accepted in lieu of betterment charges shall be disposed off in such manner as Government may think fit, and the proceeds thereof shall be credited to the irrigation scheme concerned.

22. *Apportionment of dues between owners and occupancy tenants.*—The apportionment of betterment charges and acreage rates between land-owners and occupancy tenants will be carried out by the Divisional Canal Officer or the Deputy Collector or other Revenue Officer of the District concerned, in accordance with their rights as entered in the Revenue Records.

23. *Apportionment of dues among joint ownerships.*—If any land on which betterment charges are levied, is owned by more than one person, or is in possession of more than one occupancy tenant, the Divisional Canal Officer or the Deputy Collector or other Revenue Officer, on receipt of an application from any one of the owners will apportion betterment charges amongst all owners or occupancy tenants according to their shares in the said land or tenancy as given in Revenue records. But nothing contained herein shall effect joint and several liability to pay full amount of betterment charges.

24. *Rules regulating the service of summons and notices, etc.*—Except as otherwise provided in these Rules, every summons, notice, order and requisition which, under the Act, or the Rules made thereunder, is required to be served on, or issued, delivered or communicated to any person, shall be so served, issued, delivered, or communicated, as the case may be, as hereinafter provided :—

- (1) Every such summons, notice, order or requisition shall be drawn up in writing and dated and signed by the officer having authority to issue or make the same under his seal.
- (2) Every summons, notice, order or requisition, which is required to be served on or delivered or communicated to any person shall, whenever possible, be so served, delivered or communicated —
  - (a) personally on or to the person to whom it is addressed, or, failing him,
  - (b) on or to his recognized agent, or, failing such agent,
  - (c) on an adult male member of his family usually residing with him.

[Minister for Irrigation and Power]

- (3) If service, delivery or communication cannot be so made or effected, or if acceptance is refused the summons, notice, order or requisition may be served, delivered or communicated by posting a copy thereof at the usual or last known place of residence of the person to whom it is addressed, or to be communicated, or if that person does not reside in that district, then in such manner as the officer authorized to issue or make the same may direct.
- (4) If the summons, notice, order or requisition relates to a case in which persons having the same interest are so numerous that personal service on each one of them is not reasonably practicable, it may be served, delivered or communicated by delivery of a copy to such of those persons as the officer authorized to issue or make the same specially nominates in this behalf, and by proclamation to be made by beat of drum or other customary method of the contents thereof for the information of the other persons interested.
- (5) A summons, notice, order or requisition may be served on, or delivered, or communicated to the person named herein either in addition to, or in substitution of, any other mode of service, by forwarding the summons, notice, order or requisition by post, in a registered letter addressed to that person.
- (6) When a summons, notice, order or requisition is so forwarded in a letter, and it is proved that the letter was properly addressed and duly posted and registered, the officer authorized to issue or make the same may presume that the summons was served at the time when the letter would have been delivered in the ordinary course of post.
- (7) In every case in which service of any process is not effected personally, the officer authorized to issue the same shall satisfy himself, by examining the process server or otherwise that such service has been duly effected in the manner required by these rules.

25. *Quasi-permanent allotment of evacuee lands.*—In case of evacuee lands demands for betterment charges and acreage rates shall be presented to the Custodian of Evacuee Property.

26. *Exemption not permitted.*—Where a land-owner or occupancy tenant fails to irrigate during any crop, himself or through his tenant, a part or whole of his area included in the irrigation scheme, no exemption will be granted in respect of betterment charges or acreage rates payable in respect of such unirrigated areas.

27. *Acceptability of Civil records as evidence.*—Every entry recorded in the Revenue Records shall be relevant as evidence in any dispute as to the matters relating to the assessment of betterment charges and acreage rates and shall be presumed to be true until the contrary is proved or a new entry is substituted therefor in accordance with the procedure prescribed by law.

28. *Method of dealing with alteration in demand.*—If, after delivery of the demand slips to the assessee, any addition is made to the demand or any suspension is allowed under the Act or rules thereunder, such addition or suspension shall be communicated to the owner or occupancy tenant, as the case may be, by means of supplementary demand slips. Demands shall be shown in black ink, and suspension in red ink. All such alterations as are made before the despatch of the demand statements to the Tehsil concerned under rule 13 *supra* shall be included in that document and shall also be written on slips similarly printed and attached to demand statement. Alterations made after the despatch of the demand statement shall be intimated to the Tehsil concerned in a supplementary consolidated statement after 60 days. Any addition or suspension allowed thereafter shall be similarly incorporated in the demand statement for the succeeding harvest.* Due intimation will be given about additions and suspension to assessee concerned by issue of supplementary demand slips in the manner prescribed in rule 12.

29. *Minimum amounts for additions and remission.*—No additional demand shall be prepared and no suspension shall be granted where the amount for any individual demand amounts to Re 1 or less for acreage rates or for betterment charges.

30. *Demand for betterment charges and acreage rates not to lapse.*—The dues on account of betterment charges or acreage rates shall not lapse on account of their not having been demanded within a certain period.

31. *Irrecoverable balances.*—When balances are found to be irrecoverable owing to want of assets, the defaulter absconding, or any other cause they shall be reported to the Collector of the district, who, if he sees fit, will forward such cases to the Commissioner for action under the Punjab Land Revenue Act, as amended by Punjab Act, XLV of 1953.

32. *Lambardars to issue receipts for collection.*—Receipts shall invariably be given by the Lambardar or other person making the collection to each assessee on payment of betterment charges or acreage rates on a prescribed printed form.

33. *Unit of area for calculation of betterment charges and acreage rates.*—(a) For purposes of calculating acreage rates, fraction of less than half acre shall be ignored and areas of more than half and less than one acre shall be counted as one acre.

(b) For calculating the betterment charges, the exact area shall be the basis of charges.

34. *Demand Statement to be accessible to assessee.*—The Canal Patwari shall be responsible for ensuring that the village copy of the demand statement is at all times accessible to any person who is liable to pay betterment charges or acreage rates.

MISCELLANEOUS

35. *Condonation of period of limitation in certain cases.*—An appeal may be admitted after the period prescribed up to 6 months when the appellant satisfies the appellate authority that he had sufficient cause for not presenting the appeal within such period.

[Minister for Irrigation and Power]

If the period prescribed expires on a day when the office of the appellate authority is closed, the appeal may be presented on the day the office re-opens.

36. *Calculation of period.*—The period prescribed shall be calculated from the date of decision or order appealed from, and in computing such period, the day when the decision or order was made and the time spent on obtaining a copy of the decision or order appealed against shall be excluded.

37. *Form of appeal.*—The application for admission of an appeal shall be stamped in accordance with the law in force relating to Court Fees, and shall be accompanied by a copy of the decision or order appealed against, and shall state concisely the grounds upon which the appeal is preferred.

38. *When appeal may be summarily rejected.*—The appeal may be rejected if, upon a perusal of the grounds of appeal and the copy of the decision or order appealed against, it appears to the appellate authority unnecessary to call for the proceedings.

39. *Procedure on admission of appeal.*—If the application be granted, any entry thereof shall be made in a register of appeals numbered consecutively, and a day shall be fixed for the hearing of the appeal.

40. *Notice of hearing to be given.*—Unless the appeal is rejected under rule 38, notice of the date and place fixed for the hearing of the appeal shall be given to the appellant in such manner as the appellate authority may direct, and to every other party to the case whose interest is opposed to that of the appellant in the manner hereinafter prescribed.

41. *Contents of notice.*—A written notice containing the title of the appellate authority, the names of the parties, the date and place fixed for the hearing of the appeal, and such other particulars as the appellate authority may, by general or special order, direct, shall be issued in duplicate under the hand and seal of this authority.

42. *Mode of service.*—All notices and processes issued in connection with appeals shall be served in the manner prescribed for the service of summons and notices generally.

43. *Acknowledgement of personal service.*—When personal service is effected, the addressee shall be required to acknowledge the service by fixing his signature, seal or mark on the back of the duplicate copy to be retained by the serving officer.

44. *Memorandum by Serving Officer.*—The Serving Officer shall, in every case, endorse on the duplicate copy of memo, signed by him, of the date and mode of service, and return each copy to the authority which issued it.

45. *Hearing may be postponed or adjourned.*—The hearing of an appeal may be postponed or adjourned, from time to time, as the appellate authority may see fit, by written order, to direct, to any subsequent date, and notice of such date shall be given to the parties in such manner as the authority may direct.

46. *Court to be satisfied before hearing that notice has been received by parties.*—Except in cases falling under rule 38 the appellate authority shall not proceed to the hearing of an appeal unless and until it is satisfied that notice of the date and place fixed for such hearing has been received by the parties concerned in sufficient time to permit them to appear or to be represented at such hearing ; provided that the appellate authority may presume that notice has been received when a written notice has been served in any of the ways described in these rules ; provided also that an appeal may be heard and decided, notwithstanding the absence of any party who in spite of due service of the notice does not appear on the day for hearing the appeal.

47. *Procedure for hearing and disposing of appeals.*—(a) *What parties present.* The appellate authority before passing order or decision on the appeal, shall record in writing which (if any) of the parties to the appeal are present, in person or by representative, at the hearing thereof.

(b) *Further enquiry by Appellate Court.*—The appellate authority, if it thinks further enquiry necessary, may conduct such enquiry itself.

(c) *The decision or order of court.*—When the hearing of the appeal is concluded, decision or order of the appellate authority, shall, when practicable be pronounced forthwith and shall be recorded in writing and be signed by the appellate authority and the substance thereof shall be explained to such of the parties, or their representatives, as are present when the decision or order is pronounced or given.

(d) *Translation thereof.*—Every decision or order recorded in English shall be translated into Hindi or the current language of the locality, and the translation shall be authenticated by the signature of the appellate authority and filed with the proceedings.

48. *Copy thereof to be sent to Subordinate Officer.*—A copy of the decision or order shall be transmitted by the appellate authority to the officer from whose decision or order the appeal was preferred.

49. *Copies to be granted to parties.*—A copy of the decision or order of the appellate authority, in English, Hindi or Punjabi, shall be granted to any person concerned or interested therein, who shall apply for the same, upon payment of the proper court fees and copying charges.

50. *Rehearing in certain events.*—In any case in which an order on appeal is passed *ex parte* against a person, he may apply to the appellate authority, by which the order was passed, for an order to set it aside ; and if he satisfies the authority that the summons or notice was not duly served, or that he was prevented by any sufficient cause from appearing when the appeal was called for hearing, the authority shall make an order setting aside the order as against him, upon such terms as it thinks fit, and shall appoint a day for proceeding with the appeal.

S. L. MALHOTRA,

Secretary to Government, Punjab,
P.W.D., Irrigation Branch.

**PUBLIC WORKS DEPARTMENT
IRRIGATION BRANCH**

NOTIFICATION

The 3rd May, 1957

No. 5308/Irr/C/57/759-RA.—In exercise of the powers conferred by section 19 of the Punjab Betterment Charges and Acreage Rates Act, 1952, the Governor of Punjab is pleased to make the following amendments to the Punjab Betterment Charges and Acreage Rates Rules, 1955, published with Punjab Government notification No. 326/CA/1544/52, dated the 12th February, 1955 :—

AMENDMENT

In rule 5 of the said Rules, the words “after approval by Government” shall be omitted.

MANGAT RAI,

Secretary to Government, Punjab,
P.W.D., Irrigation Branch.

**PUBLIC WORKS DEPARTMENT
IRRIGATION BRANCH**

NOTIFICATION

The 10th September, 1956

No. 535/CA/1544/52.—In exercise of the powers conferred by section 19 of the Punjab Betterment Charges and Acreage Rates Act, 1952, and all other powers enabling him in this behalf, the Governor of Punjab is pleased to make the following amendments to Punjab Betterment Charges and Acreage Rates Rules, 1955, published with Punjab Government notification No. 326-CA/1544/52, dated the 12th February, 1955, as subsequently amended :—

AMENDMENTS

1. The existing clause (2) of rule 4 of the said Rules shall be substituted by the following new clause (2), namely :—

“(2) The Board shall work out for each class of land in an assessment circle an estimate of net assets in cash as defined in clause (18) of section 3 of the Punjab Land Revenue Act, 1887 (Act XVII of 1887) —

(a) for the date prior to the commencement of the scheme as fixed by Government by notification under section 5 of the Act, and

(b) for the date after such commencement as the Government shall fix by notification under section 5 of the Act, subject to the following:—

(i) The rates to be adopted for various commodities of produce of land, labour and any other expenses, shall be those prevalent in the year of that date.

- (ii) For the purposes of calculating the net assets both for pre-scheme and post-scheme dates, the share that would be retainable by a tenant if the lands were let to a non-occupancy tenant paying rent, whether in kind or cash, shall be two-thirds of the produce."
2. The existing clause (3) of rule 4 of the said Rules shall be omitted.
3. The existing clauses (4) and (5) of rule (4) of the said Rules shall be re-numbered as clause (3) and clause (4), respectively.

S. L. MALHOTRA,

Secretary to Government, Punjab,
P.W.D., Irrigation Branch.

**PUBLIC WORKS DEPARTMENT
IRRIGATION BRANCH**

NOTIFICATION

The 19th June, 1957

No. 6367/Irr/C/57/12320.—In exercise of the powers conferred by section 19 of the Punjab Betterment Charges and Acreage Rates Act, 1952, the Governor of Punjab is pleased to make the following amendments in the Punjab Betterment Charges and Acreage Rates Rules, 1955, published with Punjab Government notification No. 326/CA/1544/52, dated the 12th February, 1955, as subsequently amended :—

AMENDMENTS

In the said Rules —

- (1) in sub-rule (2) of rule 4, after clause (ii), the following clause shall be added, namely:—

“(iii) The yield to be assumed for calculating the net assets on both pre-scheme and post-scheme dates shall be as fixed in the last Settlement Report for soils of similar classification. Where the yield for any particular crop or regarding any particular kind of irrigation or class of soil is not available in the last Settlement Report for the assessment circle concerned in the Irrigation Scheme, the yield may be taken as fixed in the last Settlement Report for the assessment circle situated in similar climatic region and receiving similar quantum of irrigation supplies corrected, where necessary, by general observations regarding the quality of soil and local enquiry.” ;

- (2) for rule 6, the following shall be substituted, namely :—

“6. *Disposal of objections to Schedule of Betterment Charges.*—Any aggrieved landowner or occupancy tenant may present a petition in writing to Government through the Betterment Board within sixty days of publication of draft schedule in official Gazette from the date of its publication in the village, whichever is later, stating his objections to the levy of betterment charges or the rate thereof. The Board shall consider the objections and submit their report thereon to the Government.” ;

[Minister for Irrigation and Power]

(3) in rule 9, the words "the Government through" shall be omitted;

(4) in clause (c) of rule 14, the words "except on the receipt of an intimation from the Divisional Canal Officer that an objection has been admitted by him" shall be omitted ;

(5) for rule 19, the following shall be substituted, namely :—

"19. *Conditions for surrender of land in lieu of Betterment Charges.*— Surrender of land by any assessee in lieu of full or part payment of betterment charges shall be accepted only if —

(a) the area to be surrendered is free from all encumbrances and is not in cultivating possession of a tenant or tenants;

(b) it does not reduce the holding of the assessee to less than thirty standard acres, or fifty ordinary acres, whichever is less ; and

(c) the area to be surrendered is in a compact block of not less than ten ordinary acres."

MANGAT RAI,

Secretary to Government, Punjab,
P.W.D., Irrigation Branch.

TEA ESTATES

711. Dr. Bhag Singh : Will the Minister for Agriculture and Forests be pleased to state —

(a) the number of tea estates in the State at present and the places where they are situated ;

(b) the total area of land under these estates and the estimated annual income to the owners therefrom ;

(c) the manner in which the tea estates referred to above are, as such assessed to a State levy, if any ?

S. Gurbanta Singh : (a) Total number of different tea estates is 1950. They are located in Palampur and Kangra Tehsils of Kangra District between 3,000 to 5,000 feet altitude from sea level.

(b) The total area of land under these tea estates is about 9,607 acres and the estimated annual income to the growers therefrom is about Rs 10 lakhs per annum.

(c) The state levy is Re 1 per acre under tea.

No. 1380-FP-I-58/389, Chandigarh, dated the 21st March, 1958.

FROM

SHRI AMAR SINGH, P.C.S.,
Under Secretary to Government, Punjab,
Agriculture Department.

To

THE SECRETARY,
Punjab Vidhan Sabha,
Chandigarh.

Subject.—Assembly Question No. 725 (Unstarred) asked by Dr. Bhag Singh, M.L.A.

Reference :—Continuation of Punjab Government memorandum No. 14-AQ-FP-I-58/150, dated the 14th February, 1958.

Memorandum

Eleven copies of the reply to the above Assembly Question are forwarded herewith. The information may kindly be transmitted to the member concerned.

Sd AMAR SINGH,
Under-Secretary to Government,
Punjab, Agriculture Department.

No. 1380-FP-I-58/390

A COPY, with a copy of the enclosure, is forwarded to the Private Secretary to Agriculture and Forests Minister, Punjab, for information.

Sd AMAR SINGH,
Under-Secretary to Government,
Punjab, Agriculture Department.

No. 1380-FP-I-58/391

A COPY, with a copy of the enclosure, is forwarded to the Secretary, Resources and Retrenchment Committee, Punjab, for information, with reference to his communication noted in the margin.
U.O.No. 1680-RRC-58, dated the 14th February, 1958

Sd AMAR SINGH,
Under-Secretary to Government, Punjab,
Agriculture Department.

HARIJANS CO-OPERATIVE BANKS IN THE STATE

712. Dr. Bhag Singh : Will the Minister for Consolidation and Health be pleased to state —

(a) the total number of Co-operative Banks of Harijans, district-wise, in the State at present ;

[Dr. Bhag Singh]

(b) whether there are any Artisans' Co-operative Banks in the State ;
if so, their number ;

(c) the total amount of loan advanced by Government and the Central Co-operative Bank to the Banks referred to in parts (a) and (b) above and the rate of interest charged thereon ?

Chaudhri Suraj Mal : (a) If by Co-operative Banks of Harijans, the member means Harijan Co-operative Credit Societies, their number on 30th June, 1957, district-wise, was as follows :—

<i>Serial No.</i>	<i>Name of district</i>	<i>No. of Societies</i>
1	Amritsar	74
2	Ludhiana	80
3	Kangra	11
4	Gurdaspur	23
5	Jullundur	87
6	Hoshiarpur	112
7	Ferozepur	98
8	Gurgaon	85
9	Karnal	100
10	Hissar	73
11	Rohtak	135
12	Ambala	93
13	Patiala	4
14	Mohindergarh	28
15	Bhatinda	132
16	Kapurthala	Figures are not available
17	Sangrur	175

(b) The term Artisan Co-operative Banks is not prevalent in the Co-operative Department. Presuming that it means Industrial Co-operative Societies, their number on 30th June, 1957, stood at 1,547.

(c)(i) The total amount of loans advanced by Central Banks to the societies referred to in part (a) is not available because no separate figures are calculated by the Central Banks in this connection. Government has advanced no loans to these societies.

(ii) The total amount of loan advanced to Industrial Co-operative Societies referred to in part (b) above and the rate of interest charged by them are as follows :—

	<i>Amount of loan</i>	<i>Rate of Interest</i>
	<i>Rs</i>	
Government	.. 18,13,628	.. 2½ to 3 per cent
Central Co-operative Banks	.. 17,41,687	.. 5 per cent to 7 per cent

FARMING CO-OPERATIVE SOCIETIES

714. Dr. Bhag Singh : Will the Minister for Agriculture and Forests be pleased to state—

- (a) the total number of Farming Co-operative Societies in the State at present, district-wise, together with the area of land under their cultivation ;
- (b) the total number of Harijan Societies among these referred to in part (a) above ;
- (c) the area of Government land leased to the Harijan Societies mentioned in part (b) above ;
- (d) the area of land under the East Punjab utilisation of Lands Act, 1949, leased out to the said Harijan Societies ;
- (e) the amount of loans and grants, if any, advanced to the societies referred to in part (a) above by Government and the terms of the loans ?

Chaudhri Suraj Mal : (a) A statement is attached.

(b) No separate data is available.

(c) and (d) The requisite information is not available. ;

(e) No amount of loans has been advanced by the Government to these societies. An amount of rupees two lakhs has been granted as subsidy to these societies during the Second Five-Year Plan up to 31st December, 1957.

Annexure 'A'

Statement showing number of Co-operative Farming Societies and the area of land under their cultivation as on 31st December, 1957

Serial No.	District	No. of Societies	Area of land under their cultivation in acres
JULLUNDUR DIVISION			
1	Amritsar ..	50	8,227
2	Jullundur ..	35	6,216
3	Hoshiarpur ..	38	5,189
4	Ferozepore ..	91	35,478
5	Gurdaspur ..	28	4,247
6	Kangra ..	2	265
7	Ludhiana ..	11	1,006

[Minister for health and consolidation]

Serial No.	District	No. of Societies	Area of land under their cultivation in acres
AMBALA DIVISION			
8	Ambala	86	11,357
9	Karnal	86	17,945
10	Rohtak	16	3,547
11	Hissar	46	11,028
12	Gurgaon	30	6,373
PATIALA DIVISION			
13	Patiala	23	2,330
14	Bhatinda	14	3,249
15	Sangrur	33	7,960
16	Kapurthala	15	2,281
17	Mohindergarh	3	160
	Total	607	126,858

LAND VESTED IN PANCHAYATS UNDER THE PUNJAB VILLAGE COMMON LANDS (REGULATIONS) ACT, 1953

715. Dr. Bhag Singh : Will the Minister for Revenue be pleased to state—

- (a) the total area of land vested in the Panchayats under the Punjab Village Common Lands (Regulations) Act, 1953, district-wise;
- (b) the area of land referred to in part (a) above which is (i) under cultivation, (ii) culturable waste (iii) unculturable waste and (iv) under houses separately ;
- (c) whether any area of land has been leased out to agricultural workers and landless peasants, if so, the details thereof ;
- (d) whether any rules have been framed, for the utilization of these panchayat lands, if so, what ?

Giani Kartar Singh : (a), (b) and (c) Necessary information to answer these parts of the question is not readily available. It is felt that the time and labour involved in collecting the requisite information from the Deputy Commissioners will not be commensurate with any possible benefit to be achieved.

(d) *First Part.*—Yes.

Second Part.—The Punjab Village Common Lands (Regulation) Rules, 1955, issued,—vide Punjab Government, Revenue Department notification No. 5557-R(CH)-54/216, dated the 18th February, 1955.

PROBATIONERY PERIOD IN THE CASE OF TREASURY OFFICERS

716. Sardar Kartar Singh Diwana : Will the Minister for Finance be pleased to state—

- (a) whether according to the present rules/practice the Treasury Officers in the State are required to be on probation for a certain period before being confirmed as such ;
- (b) if reply to part (a) above be in the affirmative, whether it is a fact that a departure from the said rules/practice was made in the case of certain Treasury Officers immediately before the integration of erstwhile States of Punjab and Pepsu ; if so, the reasons therefor ?

Shri Mohan Lal : (a) Service Rules for the Treasury Officers are under preparation.

(b) Some Treasury Officers had been confirmed before the integration of the erstwhile States of Punjab and Pepsu as they were not new hands but had a length of service at their back and had been picked up on the basis of their past experience.

EXPENDITURE ON TREASURY ADMINISTRATION

717. Sardar Kartar Singh Diwana : Will the Minister for Finance be pleased to state—

- (a) the expenditure incurred on the salaries, etc., of the staff in the Treasury Organization in the State before it was taken over by the Finance Department ; the yearly expenditure incurred on the said organization at present ;
- (b) the number of additional posts, if any, created for the Treasuries after these were taken over by the Finance Department ;
- (c) whether the pay-scales of the posts referred to above were revised after the transfer of the treasuries ; if so, particulars thereof ?

Shri Mohan Lal : (a) and (b) A statement containing the requisite information is laid upon the Table of the House.

(c) The scales of the pay of the posts referred to above were not revised after the transfer of Treasuries to Finance Department.

(a) (i) Before reorganization of Treasuries (13 District Treasuries)	Rs 3,56,390
(ii) After reorganisation of Treasuries (19 District Treasuries) including Chandigarh Treasury which is of a District Level	.. *8,79,290

*The expenditure also includes salaries, etc., of the staff employed in connection with new work relating to administration of Professional Tax.

(b) (i) Assistant Treasury Officers	.. 12
(ii) Assistant Superintendent Treasury	.. 6 (Five for Patiala Division and one for Chandigarh Treasury)
(iii) Assistants	.. 34 (includes 19 posts for Professional Tax)
(iv) Clerks	.. 80 (includes 21 posts for Professional Tax)
(v) Peons	.. 18

RATES OF ELECTRICITY

721. Dr. Bhag Singh : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

- (a) the rates of electricity at present being charged by Government for industrial, agricultural and common lighting purposes in the State ;
- (b) the gross and net receipts of the Electricity Department year-wise, since 1950-51 and the total consumption of electricity for the purposes referred to in part (a) above during each of these years separately ?

Sardar Gian Singh Rarewala : (a) and (b) Statements 'A' and 'B' are placed on the table of the house.

STATEMENT 'A'

PUNJAB P.W.D., ELECTRICITY BRANCH

Schedule of tariffs applicable to supply of power from the Uhl River Hydro-Electric Scheme and Bhakra-Nangal Power Project

1. *Schedule L S—Large Industrial Power Supply*

(1) *Availability.*—Available as primary power to all large industrial power consumers for loads exceeding 100 kW.

(2) *Character of service.*—A.C. 50 cycles, 3 phase, 11 kV, or 6.6 kV. and 3.3 kV., wherever possible at the discretion of the supplier ; supply at 400 V. may be allowed in special cases and charged for under schedule M.S.

(3) *Tariff.*—Demand charge.

Rs. 5.00 per kVA. per month.

plus

Energy charge.—4.06 naye paise per kWh. for the first 100,000 kWh/month

3.75 naye paise per kWh for the next 200,000 kWh/month,

3.44 naye paise per kWh for all in excess of 300,000 kWh per month.

Subject to (i) a rebate of 0.94 naye paise per kWh for all units in excess of 360 kWh per kVA per month or in excess of 420 kWh per kW per month, if the demand charge is based on kilowatts.

(ii) a maximum overall rate of 5.63 naye paise per kWh.

(4) *Demand assessment.*—The demand for any month shall be defined as the highest average load measured in kilovolt-amperes during any 30 consecutive minutes period of the month. The monthly demand charge shall be determined as follows :—

(a) For loads with maximum demand from 126 kVA. to 250 kVA and for approved seasonal factories it shall be based on the actual monthly maximum demand.

(b) For loads with maximum demands above 250 kVA. it shall be based on (i) the actual maximum demand during the month, or (ii) 75 per cent of the highest maximum demand during the preceding eleven months, or (iii) 50 per cent of the contract demand whichever is the highest ; provided that for the first eleven months from the commencement of supply alternative (ii) shall not be applicable.

- (c) For loads between 125 kVA. and 250 kVA. the supplier shall reserve the right to measure the maximum demand in kilowatts and charge for it at Rs 5.50 per kilowatt per month. In this case, if the consumers' power factor is lower than 85 per cent, the demand shall, at supplier's option, be defined as 85 per cent of the highest average kilovolt-amperes measured during any 30 consecutive minutes period of the month.

(5) *Factory lighting and colony supply.*—All consumption for bona fide factory lighting shall be included for charge under the above tariff. The consumption for residential and resale purposes for the factory's staff quarters, street lighting of colony, etc., shall be subject to an additional charge of 4.69 naye paise per unit on the readings of meters suitably installed by the supplier at the 400/230 V. side of the consumer's transformers

(6) *Payment.*—The above rates are net, in the event that the monthly bill is not paid in full within the time specified in the bill, a surcharge of 1 per cent shall be levied on the cost of energy only (excluding rentals) for each 30 days successive period or part thereof until the amount is paid in full.

(7) *Single point delivery.*—The above tariff is based on the supply being given through a single delivery and metering point and at a single voltage. Supply at other points or at other voltages shall be separately metered and billed.

2. *Schedule MS—Medium Industrial Power Supply*

(1) *Availability.*—Available to all industrial power consumers with demands ranging from 21 kW. to 100 kW.

(2) *Character of service.*—A.C. 50 cycles, 3 phase, 400 V. or at 11,000 V at supplier's option.

(3) *Tariff.*—Demand charge.—

Rs 6.00 per month (i) per kW. of connected load up to a connected load of 70 kW.

(ii) per kW of maximum demand for connected load in excess of 70 kW.

plus

Energy charge.—5.31 naye Paise per kWh. for the first 5,000 kWh/month.

4.69 naye Paise per kWh. for the next 10,000 kWh/month.

4.38 naye Paise per kWh for all in excess of 15,000 kWh/month.

Subject to a maximum overall rate of 9.38 naye paise per kWh.

Note.—The above tariff covers supply at 400 V and rebate of $7\frac{1}{2}$ per cent will be allowed, if supply, at the option of the supplier is given at 11,000 V.

(4) *Demand assessment.*—The demand for any month shall be defined as the highest average load measured in kilowatts during any 30 consecutive minutes period of the month.

For approved seasonal factories.—The demand charge shall be based on the actual monthly maximum demands.

(5) *Factory lighting.*—An industrial consumer to be allowed his "General Consumption" at the above schedule up to the extent of five per cent of his industrial consumption during any one month and the balance on "schedule C.S.".

(6) *Payment.*—The above rates are net. In the event that the monthly bill is not paid in full within the time specified on the bill, a surcharge of 2 per cent shall be levied on the cost of energy only (excluding rentals) for each 30 days successive period or part thereof until the amount is paid in full.

(7) *Single point delivery.*—The above tariff is based on the supply being given through a single delivery and metering point and at a single voltage supply at other points or at other voltages shall be separately metered and billed.

[Minister for Irrigation and Power]

3. *Schedule SP—Small Industrial Power Supply.*

(1) *Availability.*—Available to small power industries including pumps with a demand not exceeding 20 kW.

(2) *Character of service.*—A.C. 50 cycles, 3 phase, 400 V.

(3) *Tariff.*—10.94 naye paise/kWh for the first 500 kWh/month.

9.38 naye paise/kWh for the next 1,000 kWh/month.

7.81 naye paise/kWh for all in excess of 1,500 kWh/month.

(4) *Factory lighting.*—An industrial consumer to be allowed his "General Consumption," at the above schedule up to the extent of five per cent of his industrial consumption and the balance on "Schedule C.S."

(5) *Payment.*—The above rates are net. In the event of the monthly bill not being paid in full within the time specified on the bill, a surcharge of 2 per cent, shall be levied on the cost of energy only (excluding rentals) for each 30 days successive period or part thereof until the amount is paid in full.

(6) *Single point delivery.*—The above tariff is based on the supply being given through a single delivery and metering point and at a single voltage. Supply at other points or at other voltages shall be separately metered and billed.

4. *Schedule AP—Agricultural and Cottage Industrial Power Supply.*

(1) *Availability.*—Available to (i) Irrigation pumping and other agricultural purposes for loads with a demand not exceeding 20 kW (26 BHP) ; and (ii) cottage industries, which for purposes of this tariff are defined as "industries located in a rural area using an electric motor or such other appliance with a connected load up to 10 BHP. For large loads the Schedule SP or MS shall be applicable.

(2) *Character service.*—A.C. 50 cycles, 3 phase, 400 V.

(3) *Tariff.*—9.38 naye paise/kWh for the first 1,500 kWh/month.

7.81 naye paise/kWh for all in excess of 1,500 kWh/month.

(4) *Factory lighting.*—An industrial (including agricultural) consumer to be allowed his "General Consumption" at the above schedule up to the extent of five per cent of his industrial consumption during any one month and the balance on "Schedule C.S".

(5) *Payment.*—The above rates are net. In the event that the monthly bill is not paid within the period specified on the bill, a surcharge of 2 per cent shall be levied on the cost of energy only (excluding rentals) for each 30 days successive period or part thereof until the amount is paid in full.

5. *Schedule CS—Commercial Supply*

(1) *Availability.*—Available for lights, fans, appliances and small motors for demands up to 10 kW. to all non-residential premises, such as business-houses, cinemas, clubs, public offices, schools, hospitals, hostels, etc.

Re-sale and sub-metering to tenants, adjoining houses and to other parties is strictly prohibited. In the case of existing consumers, if more than one family be residing in one premises, separate connections should be given to each to avoid abuse of the tariff or alternatively the tariff should be compounded by multiplying the first two slabs of consumption (units) by the number of families, e.g., if there be three families residing in one premises, the three slabs of monthly consumption in the tariff will be 90 kWh (30×3), 150 kWh (50×3) and in excess of 240 kWh, respectively.

Fractional Horse power Motors with an aggregate connected load not exceeding one kW. should be charged on this tariff but no M.C.G. should be demanded.

In exceptional cases, there need be no objection to serving larger on this tariff.

(2) *Character of service.*—A.C. 50 cycles, single-phase, 230 V. for demands up to 3 k W. and 3 phase, 400 V. for demands from 3 kW. to 10 kW.

(3) *Tariff.*—32.81 naye paise/kWh for the first 30 kWh/month.

14.06 naye paise/kWh for the next 50 kWh/month.

10.94 naye paise/kWh for all in excess of 80 kWh/month.

Subject to a rebate of 1.56 naye paise per kWh ; provided the monthly bill is paid in full within the time specified on the bill.

6. Schedule DS—Domestic Supply

(1) *Availability.*—Available to single private houses or flats for lights, fans, domestic pump sets and household appliances for demands up to 3 kW. private dwellings in which space is occasionally used for the conduct of business by a person residing therein shall also be served under this tariff. Where a portion of the dwelling is used regularly for the conduct of a business, the consumption in that portion will be separately metered and billed under the appropriate commercial or industrial power tariffs ; if separate circuits are not provided, the entire supply will be classified under the commercial supply.

Re-sale and sub-metering to tenants, other flats or households and other parties is strictly prohibited. In the case of existing consumers, if more than one family be residing in one premises, separate connection should be given to each to avoid abuse of tariff or alternatively the tariff shall be compounded by multiplying the first two slabs of consumption (units) by the number of families, e.g., if there be three families residing in one premises, the three slabs of monthly consumption in the tariff will be 45 kWh (15×3) 75 kWh (25×3) and in excess of 120 kWh, respectively.

In exceptional cases there need be no objection to serving larger loads on this tariff.

(2) *Character of service.*—A.C. 50 cycles, single phase, 230 V.

(3) *Tariff.*—32.81 naye paise/kWh for the first 15 kWh/month.

14.06 naye paise/kWh for the next 25 kWh/month.

7.81 naye paise/kWh for all in excess of 40 kWh/month.

Subject to a rebate of 1.56 naye paise per kWh, provided monthly bill is paid in full within the time specified on the bill.

7. Schedule SL—Street Lighting Supply

(1) *Availability.*—Available for street lighting systems including signal systems and road and park lighting in municipalities, panchayats, etc.

(2) *Character of service.*—A. C. 50 cycles, 3-phase, 400/230 V.

(3) *Tariff.*—(a) Line Maintenance and lamp renewal charges.

(i) for lamps of up to 40 watts ... Rs 1.50 per lamp/month

(ii) for lamps of 60 and 75 watts ... Rs 1.75 per lamp/month

(iii) for lamps of 100 watts ... Rs 2.00 per lamp/month

(iv) for lamps of above 100 watts and special lamps ... Special quotations

plus

(b) Energy charges based on metered supply at 14.06 naye paise per kWh.

(4) *Payment.*—The above rates are net. In the event of the monthly bill not being paid in full within the time specified on the bills, a surcharge of 1 per cent shall be levied on the cost of energy only (excluding rentals) for each 30 days successive period or part thereof until the amount is paid in full.

[Minister for Irrigation and Power]

8. *Schedule BS—Bulk supply to Distributing Licensees*

(1) *Availability*.—Available as primary power to distributing licensees for re-sale to ultimate consumers.

(2) *Character of service*.—A.C. 50 cycle,s 3-phase, 11,000 V. or at 400 at the option of supplier.

(3) *Tariff*.—Demand Charge.—

Rs 5.50 per kVA. per month.

Energy charge.—4.38 naye paise/kWh for the first 10,000 kWh/month.

4.06 naye paise kWh for the next 20,000 kWh/month.

3.75 naye paise /kWh for all in excess of 30,000 kWh/month.

Subject to an overall maximum of 7.81 naye Paise/kWh without prejudice to the minimum monthly payment under item (5) below.

Note.—The above tariff covers a supply at 11,000 V. and surcharge of 7½ per cent will be levied if the supply is given at 400 V.

(4) *Demand assessment*.—(a) The demand charge shall be based on—

(i) the actual maximum demand during the month ; or

(ii) 75 per cent of the highest maximum demand during the preceding 11 months ; or

(iii) 50 per cent of the contract demand, whichever is the highest.

Provided that for the first 11 months from the commencement of supply, alternative (ii) shall not be applicable.

(b) For loads below 250 kVA., the supplier shall reserve the right to measure the maximum demand in kilowatts and charge for it at Rs 6.00 per kW. per month or supply at 11,000 V. In this case, if the consumer's power factor is lower than 85 per cent the demand shall, at suppliers' option, be defined as 85 per cent of the highest average kilo-volt-amperes measured during any 30 consecutive minutes period of the month.

(5) *Monthly minimum payment*.—The monthly minimum payment shall be limited to the demand charge in (4) above.

(6) *Payment*.—The above rates are net. In the event that the monthly bill is not paid in full within the time specified on the bill, a surcharge of 1 per cent shall be levied on the cost of energy only (excluding rentals) for each 30 days successive period or part thereof until the amount is paid in full.

(7) *Single-point delivery*.—The above tariff is based on the supply being given through a single delivery and metering point and at single voltage.

Supply at other points or at other voltages shall be separately metered and billed.

(8) *Revision of rates*.—The above rates are subject to the condition that if the profit of an electric supply undertaking after selling electricity at the retail rates recommended in the Tariff Report for the States of Punjab, Pepsu and Rajasthan exceed the limit prescribed in the Electricity (Supply) Act, 1948, thus necessitating reduction in rates even below the level of the rates followed by the State Government concerned, the suppliers shall reserve the right to increase the bulk supply tariff rate to a reasonable extent.

9. *Schedule GS—Grid Supply*

(1) *Availability*.—Available as primary power from the common pool to the participating States and to the outside States for re-sale to distributing licensees and consumers.

(2) *Character of service*.—A.C., 50 cycles, 3-phase, 66 kV., or 33 kV., ordinarily and at 132 kV. or 11 kV. in special cases.

(3) *Tariff*.—Demand charge.—

Rs 5.00 per kVA. per month.

*plus**Energy charge*.—2.81 naye Paise/kWh for the first 500,000 kWh/month.

2.66 naye Paise/kWh for the next 1,500,000 kWh/month.

2.50 naye Paise/kWh for all in excess of 2,000,000 kWh/month.

Subject to (i) and overall maximum, of 5.00 naye Paise/kWh. without prejudice to the minimum payment under item(5) below ;

(ii) the following adjustments for the different voltages of supply and metering :—

Voltage at which power is delivered to consumer		Voltage at which power is actually metered	Adjustment to the standard grid tariff (plus means add, minus means deduct)
1. 132 kV.	..	132 kV.	—5 per cent
2. 132 kV.	..	66 or 33 kV.	—4 per cent
3. 66 or 33 kV.	..	132 kV.	—1 per cent
4. 66 or 33 kV.	..	66 or 33 kV.	Nil
5. 66 or 33 kV.	..	11 kV.	Plus 1 per cent
6. 11 kV. (at generating stations)	..	11 kV.	Nil
7. 11 kV. (At Sub-stations involving single transformation from 132 kV.)	..	11 kV.	Plus 1 per cent
8. 11 kV. (At Sub-stations involving double transformation from 132 kV.)	..	11 kV.	Plus 5 per cent

(4) *Demand assessment*.—The maximum demand shall be defined as the highest average load measured in kilovolt-amperes during any 30 consecutive minutes period of the month. The demand charge shall be based on (i) the actual maximum demand during the month ; or (ii) 75 per cent of the highest maximum demand during the preceding 11 months ; or (iii) 50 per cent of the contract demand, whichever is the highest ; provided that, for the first eleven months from the commencement of supply, alternative (ii) and (iii) shall not be applicable.

(5) *Monthly minimum payments*.—The monthly minimum payment shall be limited to the demand charge payable under item (4) above.

(6) *Single point supply*.—The tariff is based on the supply being given through a single delivery and metering point at a single voltage. Supply at other points of delivery or at different voltages shall be separately metered and billed.

10. *Schedule TM—Temporary Metered Supply.*“A” *Tariff for Domestic and Commercial Supply*

(1) *Availability*.—Available to all domestic and commercial supply consumers excluding touring cinemas.

[Minister for Irrigation and Power]

(2) *Character of service*.—A.C. 50 cycles, single phase, 230 volts.(3) *Tariff*.—

Rate No.	Total consumption in a period of 30 days or less	Rate of charge per unit (net) in naye Paise
1	2	3
1	10 Units or less ..	42.19
2	More than 10 units but not more than 30 units ..	39.0
3	More than 30 units ..	35.9

Note.—If the consumption of a consumer is 20/40 units, the rate applicable to the entire consumption will be 39.06/35.94 naye Paise per unit.

"B" Tariff for industrial supply, i.e., Agricultural and Cottage Small Power Medium Industrial Power and large Industrial Power

(1) *Availability*.—Available to all industrial consumers including irrigation, pumping, lift irrigation, public water-supply, etc.

(2) *Character of service*.—A.C., 50 cycles, 3-phase, 400 volts or at 11 kV., 6.66 kV. and 3.3 kV at supplier's option.

(3) *Tariff*.—As per rates for corresponding permanent supply plus twenty per cent.

"C" Tariff for touring Cinemas

(1) *Availability*.—Available to all touring cinemas, theatres, circuses, etc., supply to be given separately for (a) lights and fans, and (b) motor Load.

(2) *Character of service*.—A.C., 50 cycles, single phase, 230 volts ; or three-phase, 400 volts (at supplier's option)

(3) *Tariff*.—

(i) Lights and fans .. As per item No. 11 (3) above.

(ii) Industrial .. As per item No. 11 B(3) above

Special conditions for tariffs A, B and C., above.—(1) If the Branch provides and installs the service and meter, the consumer shall be charged four times the relevant charges prescribed in the standard schedules of service and general charges, respectively, for each period of 30 days or less during which the temporary supply has been given.

(2) If a consumer provides the material for the service including service equipment and meter box (the Branch installing the same) the consumer shall be responsible for paying to the Branch all erection and dismantling charges incurred by the Branch on the above service plus departmental charges at the rate of 50 per cent on the cost of labour for erection and dismantlement. In such a case the consumer shall be charged no service charges, but only four times the relevant general charges (e.g. meter hire) as referred to in special condition No. (1).

(3) Before any expenditure is incurred in giving temporary supply, a cash deposit should be taken in advance from the applicant to cover the following costs :—

(A) If the service is to be provided and installed by the Branch.

(i) Service charges	} Calculated according to special condition
(ii) General charges (e.g. meter hire)	
(iii) Energy charges	
- No. (1)

(B) If the material is provided by the consumer and the service installed by the Branch—

(i) Erection and dismantling charges including departmental charges	} Calculated according to special condition No. (2)
(ii) General charges (e.g. meter hire)	
- and
- (iii) Energy charges

11. *Schedule TU—Temporary- Un-metered supply*

(1) *Availability*.—Available for illumination purpose for special occasions, i.e. festivals, fairs, marriages, etc., etc.

(2) *Character of service*.—A.C., 50 cycles, single phase, 230 volts or at 400 volts, three phase at the option of the suppliers.

(3) *Tariff*.—

Rate No. 1 (Supply charges).—(i) At the rate of 28.13 naye Paise per 60 watts lamp per night and *pro rata* for lamps of wattages above and below 60 watts with a minimum charge of 14.06 naye Paise per lamp per night.

(ii) At the rate of 56.25 naye Paise per table fan of capacity up to 60 watts per day (of 24 hours) or part of a day.

Rate No. II (Service connection charges).—Re. 1.00 per service irrespective of the capacity of service.

(4) *Special conditions*.—(i) "Temporary unmetered supply" will be given only where it is not practicable to give a metered supply and where the Sub-Divisional Officer is satisfied that there are no chances of abuse. It will be given for a period of thirty days or less.

(ii) "Temporary unmetered supply" for table fans will be given only where the Sub-Divisional Officer is personally satisfied that plug or plugs installed by consumer for connecting the table fans will not be used for connecting other appliances of higher capacities.

(iii) Before any expenditure is incurred in giving temporary unmetered supply, a cash deposit should be taken in advance from the applicant to cover the cost of supply charges and service connection charges.

(iv) Such of the provisions of the Branch's Abridged conditions of supply as may be relevant, shall be applicable to a consumer under the schedule of tariffs for temporary unmetered supply.

STATEMENT 'B'
PUNJAB P.W.D., ELECTRICITY BRANCH
STATEMENT OF UNITS GENERATED, SOLD, REVENUE ASSESSED AND RECEIPTS

Year	REVENUE		Interest charges (in Rs)	Total units generated k.W.h	Sold for lighting pur- poses D.S and C. S.	Sold for industrial pur- poses k.W.h	Sold for Agricultural kWh.
	Gross receipts (in Rs)	Net receipts excluding in- terest charges (in Rs)					
1	2	3	4	5	6	7	8
1950-51 ..	1,04,27,686	70,53,543	60,75,689	158,756,190	8,080,708	27,782,475	..
1951-52 ..	1,37,10,326	93,16,870	67,30,275	175,354,200	12,022,054	36,336,238	..
1952-53 ..	1,50,40,504	87,01,170	92,17,251	157,530,090	14,738,654	45,546,088	..
1953-54 ..	1,59,09,662	75,39,642	1,21,49,895	157,188,090	17,543,643	53,574,432	..
1954-55 ..	1,73,62,938	89,15,616	64,23,876	190,323,400	24,509,719	67,735,397	..
1955-56 ..	2,64,78,939	89,35,011	1,39,96,259	329,482,570	29,083,744	64,206,644	18,573,730
1956-57 ..	3,27,18,770	1,41,26,919	1,08,81,903	453,456,448	43,456,369	108,750,197	20,532,247

(4)114
PUNJAB VIDHAN SABHA
[Minister for Irrigation and Power]
[14TH FEBRUARY, 1958]

PRICE INDEX OF FOOD AND OTHER CONSUMER GOODS IN THE STATE

723. Dr. Bhag Singh : Will the Minister for Finance be pleased to state the price index of food and other consumer goods in the State since 1947-48 year ?

Sardar Gurbanta Singh : Three statements containing the requisite information in respect of retail price and wholesale price indices are on next pages.

Statement I contains the Consumer Price Indices for the working class for 13 towns compiled by the Economic and Statistical Organization, Punjab. The construction of these indices for towns in Ambala and Jullundur Divisions was started in April, 1956 and for Patiala, Surajpur and Phagwara in April, 1953 ; April, 1956, and January, 1957, respectively. The base periods for these towns are given in the statement.

Statement II contains the Consumer Price Indices for the working class at Ludhiana as compiled by the Labour Bureau, Government of India, with 1949 as base.

Statement III contains the weighted Indices for the wholesale prices of cereals and pulses with 1952-53 as base. The construction of these indices was started in July, 1957.

[Minister for Irrigation and Power]

STATEMENT I
ECONOMIC AND STATISTICAL ORGANIZATION, PUNJAB
CONSUMER PRICE INDEX NUMBERS FOR DIFFERENT TOWNS

Serial No.	Towns		GENERAL INDEX OF CONSUMER GOODS						
			Base year	Average Index April, 1956 to March, 1957	April, 1957	May, 1957	June, 1957	July, 1957	August, 1957
1	Ambala Cantt.	...	1950-51	100	104	102	105	103	103
2	Amritsar	...	1950-51	100	102	102	101	105	104
3	Bhiwani	...	1950-51	104	108	108	107	108	109
4	Dhariwal	...	1950-51	104	112	107	106	105	107
5	Jullundur City	...	1950-51	102	107	103	105	106	106
6	Nangal	...	1950-51	101	103	104	103	102	104
7	Palampur	...	1950-51	107	110	109	110	110	113
8	Panipat	...	1950-51	97	103	103	100	100	101
9	Rewari	...	1950-51	104	106	107	108	110	112
10	Yamuna Nagar	...	1950-51	100	104	104	106	100	100
11	Patiala	...	1952-53	107	110	107	107	110	112
12	Surajpur	...	1955-56	113*	113	112	111	127	120
13	Ambala		1955-56	116**	116	119	115	116	117

*Average of 11 months, i.e., April, 1956 to August, 1956, and

**Average of 3 months, i.e., January, to March, 1957.

STATEMENT I—CONCLD

CONSUMER INDEX OF FOOD GROUPS

September, 1957	October, 1957	Average Index April, 1956 to March, 1957,	April 1957	May, 1957	June, 1957	July, 1957	August, 1957	September, 1957	October, 1957
104	102	98	105	100	99	101	99	100	99
105	102	96	100	97	93	100	97	99	95
111	105	101	105	104	103	104	104	107	97
110	110	99	111	107	106	101	103	108	107
108	103	100	103	97	99	101	99	103	99
104	104	99	103	104	102	103	105	105	105
114	112	105	110	110	111	109	113	115	112
101	98	92	99	101	96	97	96	98	93
111	110	104	106	107	108	111	114	112	109
101	100	92	99	99	100	93	95	95	93
111	110	104	104	100	99	105	108	104	102
115	116	115*	114	114	114	121	125	117	119
120	117	117**	118	120	119	120	121	123	117

October, 1956, to March, 1957.

[Minister for Irrigation and Power]

STATEMENT II

**INDEX NUMBER OF CONSUMER PRICES FOR WORKING CLASS AT
LUDHIANA AS COMPILED BY THE LABOUR BUREAU,
GOVERNMENT OF INDIA, SIMLA**

	(Base 1949-100)		
	Year	General	Food
1950	..	101	99
1951	..	102	99
1952	..	92	90
1953	..	90	88
1954	..	90	88
1955	..	84	77
1956	..	92	88
1957	..	95	93

STATEMENT III

**WEIGHTED INDEX OF WHOLESALE PRICE OF FOOD ARTICLES
WITH 1952-53, AS BASE**

Dates		Cereals	Pulses
3rd July, 1957	..	115.2	69.0
10th July, 1957	..	115.8	68.8
17th July, 1957	..	117.1	70.8
24th July, 1957	..	118.5	72.3
31st July, 1957	..	117.2	72.8
7th August, 1957	..	117.1	73.1
14th August, 1957	..	118.4	72.5
21st August, 1957	..	116.3	70.7
28th August, 1957	..	117.9	70.5
4th September, 1957	..	114.8	69.5
11th September, 1957	..	115.5	69.3
18th September, 1957	..	114.8	69.1
25th September, 1957	..	113.2	67.2
2nd October, 1957	..	112.8	66.0
9th October, 1957	..	111.4	66.1

Dates	Cereals	Pulses
16th October, 1957	110.7	66.9
23rd October, 1957	109.5	67.3
30th October, 1957	111.2	67.8
6th November, 1957	112.2	68.2
13th November, 1957	111.7	68.0
20th November, 1957	110.7	67.7
27th November, 1957	110.0	67.5
4th December, 1957	109.6	66.3
11th December, 1957	107.9	65.5
18th December, 1957	108.6	66.0
25th December, 1957	108.8	66.0
3rd January, 1958	109.4	64.9
10th January, 1958	108.9	63.6
17th January, 1958	108.6	64.2
24th January, 1958	107.6	63.4
31st January, 1958	105.6	60.0

Note.—(i) Cereals include (1) wheat (2) barley, (3) rice, (4) maize, (5) Bajra, (6) Jowar.
(ii) Pulses include Gram, Mung, Mash and Massar.

LOANS TO DISPLACED PERSONS

724. Shri Bhag Singh : Will the Minister for Revenue be pleased to state —

- the amounts of loans, if any, advanced to the displaced persons in the State, since 1947-48 ;
- the amount of loans referred to above so far recovered and the balances, if any, still outstanding ;
- loss suffered by the Government, if any, in making recoveries of the said loans ?

Giani Kartar Singh : (a) Statement is placed on the Table.

(b) Statement is placed on the Table.

(c) Statement is placed on the Table.

[Minister for Revenue]

ANNEXURE TO ASSEMBLY QUESTION NO. 724

—	1947-48	1948-49	1949-50	1950-51	1951-52
	Rs	Rs	Rs	Rs	Rs
(a) Small Urban Loan	5,82,000	1,04,16,747	80,04,101	63,33,313	14,06,059
House-building Loan	..	..	35,06,977	11,26,775	28,04,925
Educational Loan	18,850	16,68,379	7,30,380	72,563	21,948
Rural Loan ..	72,60,075	1,42,90,920	57,52,031	1,14,51,619	30,34,068
Total ..	78,60,925	2,63,76,046	1,79,93,489	1,89,84,270	72,67,000
	Amount of Loan granted		Amount recovered up to 30th November, 1957		Balance outstanding
	Rs		Rs		Rs
(b) Small Urban Loan	2,98,55,967		1,51,38,163		1,47,17,804
House-building Loan	2,13,13,726		50,04,063		1,63,09,663
Educational Loan	25,22,215		5,09,817		20,12,398
Rural Loan ..	4,76,71,460		1,89,22,605		2,87,48,855
Total ..	10,13,63,368		3,95,74,648		6,17,88,720
	Amount written of irrecoverable				
	Rs				
(c) Small Urban Loan	32,060		Besides interest	..	..
House-building Loan	378		..	..	..
Educational Loan	1,366		..	..	..
Rural Loan ..	35,382		..	..	..
Total	69,186		..	..	..

UNSTARRED QUESTIONS AND ANSWERS

(4)121

1952-53	1953-54	1954-55	1955-56	1956-57	1957-58	Total
7,47,995	7,58,882	3,49,190	8,43,830	4,13,850	..	2,98,55,967
28,88,542	2,84,500	71,19,152	34,00,855	1,82,000	..	2,13,13,726
10,095	..	..	..	..	..	25,22,215
18,70,768	33,33,404	6,78,575	..	..	..	4,76,71,460
55,17,400	43,76,786	81,46,917	42,44,685	5,95,850	..	10,13,63,368

AREA UNDER VARIOUS CROPS IN THE STATE

725. Dr. Bhag Singh : Will the Minister for Agriculture and Forests be pleased to state —

(a) the area of land under various crops in the State district-wise, since 1951-52 ; year-wise.

(b) whether any steps were taken to increase the food production during the said period, if so, what ?

Sardar Gurbanta Singh : (a) The area under various crops in the State district-wise since 1951-52 is given in the statements below.

(b) With the vast acreage of irrigated land left in Pakistan due to the partition of the country, the position of production of food crops in the Punjab was not very happy and to meet a deficit of 35,000 tons foodgrains had to be imported. During the first Plan period, however, the Punjab achieved a great success in respect of foodgrain production and from a deficit State it has now become surplus in such crops. This success is mainly due to the provision of enhanced irrigation facilities, distribution of fertilizers and improved seeds, adoption of adequate plant protection measures and the demonstration of improved agricultural practices. Due to these concentrated measures, the targets of food production fixed for the 1st Year Plan have been exceeded as follows :—

	Base year production (1950-51)	Targetted production in 1955-56	Actual production in 1955-56	Percentage increase
Foodgrains (’000 tons)	3,245	3,894	4,481	38

Statement showing area in ’000 acres under Paddy crop in Punjab (I)

Serial No.	District	1951-52	1952-53	1953-54	1954-55	1955-56	1956-57
1	Hissar ..	10	11	18	19	22	25
2	Rohtak ..	5	5	10	6	7	7
3	Gurgaon ..	..	..	..	..	..	..
4	Karnal ..	81	92	102	94	104	141
5	Ambala ..	60	58	60	59	51	60
	Total ..	156	166	190	178	184	233

UNSTARRED QUESTIONS AND ANSWERS

(4)123

Serial No.	District	1951-52	1952-53	1953-54	1954-55	1955-56	1956-57
6	Kangra ..	119	119	122	121	120	121
7	Hoshiarpur ..	38	39	40	46	46	40
8	Jullundur ..	4	4	4	4	4	4
9	Ludhiana ..	1	2	1	1	2	2
10	Ferozepore ..	58	74	79	83	83	85
11	Amritsar ..	71	74	71	74	78	81
12	Gurdaspur ..	79	81	81	79	93	91
	Total ..	370	393	398	408	426	426
13	Bhatinda ..	..	..	..	..	..	..
14	Kapurthala ..	11	11	14	17	20	23
15	Mohindergarh ..	..	..	..	..	..	..
16	Patiala ..	29	33	34	29	36	40
17	Sangrur ..	6	7	12	9	8	13
	Total ..	46	51	60	55	64	76
	State (Re-organized) ..	572	610	648	641	674	733

Statement showing the area in '000 acres of Jowar in Punjab (I)

Serial No.	District	1951-52	1952-53	1953-54	1954-55	1955-56	1956-57
1	Hissar ..	150	117	145	134	125	133
2	Rohtak ..	208	245	249	243	240	259
3	Gurgaon ..	118	140	125	109	120	99
4	Karnal ..	91	114	127	118	89	99
5	Ambala ..	8	8	9	7	6	5
	Total ..	575	624	655	611	580	595

[Minister for Agriculture and Forests]

Serial No.	District	1951-52	1952-53	1953-54	1954-55	1955-56	1956-57
6	Kangra ..	..	..	..	..	..	..
7	Hoshiarpur ..	3	4	4	5	5	4
8	Jullundur ..	1	1	1	1	1	1
9	Ludhiana ..	2	2	2	2	2	1
10	Ferozepore ..	4	9	4	4	3	2
11	Amritsar ..	1	1	1	1	1	1
12	Gurdaspur ..	1	1	1	1	1	1
	Total ..	12	18	13	14	13	10
13	Bhatinda ..	2	3	5	3	2	2
14	Kapurthala ..	..	..	..	..	..	..
15	Mohindergarh ..	22	47	77	46	50	35
16	Patiala ..	4	6	3	2	2	2
17	Sangrur ..	54	62	69	46	53	62
	Total ..	82	128	154	97	10	101
	State (Re-organized) ..	669	760	822	722	700	706

Statement showing the area in '000 acres under Maize in Punjab (India)

Serial No.	District	1951-52	1952-53	1953-54	1954-55	1955-56	1956-57
1	Hissar ..	1	2	3	1	1	1
2	Rohtak ..	4	7	7	5	5	5
3	Gurgaon ..	1	3	4	1	1	1
4	Karnal ..	32	43	46	41	64	73
5	Ambala ..	67	68	69	72	80	84
	Total ..	105	123	129	120	151	164
6	Kangra ..	188	221	191	191	194	198
7	Hoshiarpur ..	159	155	159	150	157	168
8	Jullundur ..	74	74	77	74	68	74
9	Ludhiana ..	63	68	71	69	69	70
10	Ferozepur ..	21	32	38	36	35	34
11	Amritsar ..	65	73	80	67	68	68
12	Gurdaspur ..	51	53	48	52	53	51
	Total ..	621	676	664	645	644	663

Serial No.	District	1951-52	1952-53	1953-54	1954-55	1955-56	1956-57
13	Bhatinda ..	6	6	6	8	8	10
14	Kapurthala ..	13	21	24	23	23	22
15	Mohindergarh ..	..	..	..	..	..	..
16	Patiala ..	88	84	84	82	93	85
17	Sangrur ..	65	70	70	70	66	65
	Total ..	172	181	184	183	190	182
	State (Re-organized) ..	898	980	977	948	985	1,009

Statement showing area in '000 acres under Bajra in Punjab (I)

Serial No.	District	1951-52	1952-53	1953-54	1954-55	1955-56	1956-57
1	Hissar ..	839	1,035	1,126	798	865	801
2	Rohtak ..	297	362	358	340	325	291
3	Gurgaon ..	361	410	352	276	337	321
4	Karnal ..	101	122	136	99	109	120
5	Ambala ..	25	21	22	25	23	21
	Total ..	1,623	1,950	1,994	1,538	1,659	1,554
6	Kangra ..	..	..	..	..	..	..
7	Hoshiarpur ..	25	22	22	22	20	13
8	Jullundur ..	11	10	10	11	10	10
9	Ludhiana ..	7	7	7	10	8	8
10	Ferozepore ..	119	110	124	79	71	70
11	Amritsar ..	30	40	36	24	28	25
12	Gurdaspur ..	9	12	11	12	12	12
	Total ..	201	201	209	158	149	138
13	Bhatinda ..	117	166	169	132	121	144
14	Kapurthala ..	5	5	5	3	3	4
15	Mohindergarh ..	449	498	419	420	445	401
16	Patiala ..	2	4	3	3	3	3
17	Sangrur ..	197	252	256	192	201	198
	Total ..	770	925	849	750	773	750
	State (Re-organized) ..	2,594	3,076	3,056	2,446	2,581	2,442

[Minster for Agriculture and Forests]

Statement showing the area in '000 acres under Wheat in Punjab (India)

Serial No.	District	1951-52	1952-53	1953-54	1954-55	1955-56	1956-57
1	Hissar ..	110	96	127	179	194	235
2	Rohtak ..	211	202	216	224	247	323
3	Gurgaon ..	111	107	124	174	170	177
4	Karnal ..	287	264	272	291	372	399
5	Ambala ..	217	209	186	197	214	214
	Total ..	936	878	925	1,065	1,197	1,368
6	Kangra ..	290	277	291	281	245	298
7	Hoshiarpur ..	304	242	293	308	306	316
8	Jullundur ..	249	241	244	260	261	273
9	Ludhiana ..	232	217	235	249	257	267
10	Ferozepur ..	595	511	565	618	675	775
11	Amritsar ..	355	325	321	334	357	359
12	Gurdaspur ..	246	261	261	286	293	293
	Total ..	2,271	2,074	2,210	2,336	2,396	2,581
13	Bhatinda ..	922	218	252	267	330	342
14	Kapurthala ..		96	101	101	106	107
15	Mohindergarh ..		8	9	10	12	14
16	Patiala ..		246	247	237	229	252
17	Sangrur ..		360	353	377	429	476
	Total ..	922	928	962	992	1,106	1,191
	State (Re-organized) ..	4,129	3,880	4,097	4,393	4,699	5,140

Statement showing area in '000 acres of Gram Crop in Punjab (India)

Serial No.	District	1951-52	1952-53	1953-54	1954-55	1955-56	1956-57
1	Hissar ..	225	510	634	1,265	1,514	1,340
2	Rohtak ..	181	392	303	391	602	569
3	Gurgaon ..	89	112	149	337	341	408
4	Karnal ..	196	320	399	476	483	476
5	Ambala ..	118	119	141	180	175	182
	Total ..	839	1,453	1,626	2,649	2,616	2,975

Serial No.	District	1951-52	1952-53	1953-54	1954-55	1955-56	1956-57
6	Kangra ..	27	6	21	37	28	24
7	Hoshiarpur ..	115	90	119	130	138	141
8	Jullundur ..	46	59	64	82	83	111
9	Ludhiana ..	110	117	126	140	135	136
10	Ferozepur ..	568	469	528	588	556	650
11	Amritsar ..	127	122	151	181	166	157
12	Gurdaspur ..	29	35	43	57	55	59
	Total ..	1,022	898	1,052	1,215	1,161	1,278
13	Bhatinda ..	821	1,026	519	557	704	676
14	Kapurthala ..			21	23	31	30
15	Mohindergarh ..			94	367	402	446
16	Patiala ..			87	108	124	114
17	Sangrur ..			577	630	640	675
	Total ..	821	1,026	1,298	1,695	1,901	1,941
	State (Re-organized) ..	2682	3377	3976	5549	5678	6194

Statement showing the area in '000 acres under Barley in Punjab, (India)

Serial No.	District	1951-52	1952-53	1953-54	1954-55	1955-56	1956-57
1	Hissar ..	97	38	56	109	28	67
2	Rohtak ..	44	26	27	45	21	17
3	Gurgaon ..	182	138	149	139	126	114
4	Karnal ..	18	12	14	13	15	16
5	Ambala ..	13	9	12	9	9	9
	Total ..	354	223	258	313	199	223
6	Kangra ..	34	33	32	34	33	32
7	Hoshiarpur ..	5	4	4	4	4	4
8	Jullundur ..	2	1	2	2	2	1
9	Ludhiana ..	10	7	8	8	7	5
10	Ferozepore ..	114	60	78	97	67	69
11	Amritsar ..	9	8	8	7	8	7
12	Gurdaspur ..	18	20	19	20	20	19
	Total ..	192	133	151	172	141	137

[Minister for Agriculture and Forests]

Serial No.	District		1951-52	1952-53	1953-54	1955-56	1956-57
13	Bhatinda ..	} 253	28	67	63	66	51
14	Kapurthala ..		2	2	2	4	2
15	Mohindergarh ..		23	25	30	27	48
16	Patiala ..		19	20	20	18	30
17	Sangrur ..		46	43	39	42	42
	Total ..	253	118	157	154	157	173
	State (Re-organized) ..	799	474	566	639	497	533

Statement showing the area in '000 acres under Sugarcane in Punjab (India)

Serial No.	District	1951-52	1952-53	1953-54	1954-55	1955-56	1956-57
1	Hissar ..	13	9	5	9	13	15
2	Rohtak ..	68	56	53	67	76	78
3	Gurgaon ..	18	9	7	12	14	18
4	Karnal ..	46	41	39	42	45	53
5	Ambala ..	51	48	45	48	57	62
	Total ..	196	163	149	178	205	226
6	Kangra ..	4	4	3	2	2	3
7	Hoshiarpur ..	41	43	37	35	35	38
8	Jullundur ..	41	42	38	35	36	37
9	Ludhiana ..	25	25	19	18	18	20
10	Ferozepur ..	13	17	13	14	11	12
11	Amritsar ..	36	36	29	26	32	33
12	Gurdaspur ..	34	34	36	36	36	36
	Total ..	194	201	175	166	170	179
13	Bhatinda ..	7	} 70	4	4	3	4
14	Kapurthala ..	11		11	11	12	14
15	Mohindergarh ..	..		..	..	..	..
16	Patiala ..	22		22	24	29	29
17	Sangrur ..	36		26	32	33	35
	Total ..	76	70	63	71	77	82
	State (Re-organized)	466	434	387	415	452	487

Statement showing the area in '000 acres under Cotton in Punjab (I)

Serial No.	District	1951-52	1952-53	1953-54	1954-55	1955-56	1956-57
1	Hissar ..	62	51	63	106	93	193
2	Rohtak ..	19	18	22	31	29	46
3	Gurgaon ..	9	7	6	5	5	4
4	Karnal ..	29	31	37	51	62	81
5	Ambala ..	11	12	15	15	25	21
	Total	130	119	143	208	214	291
6	Kangra ..	3	3	2	1	2	2
7	Hoshiarpur ..	15	17	15	17	21	20
8	Jullundur ..	16	18	24	37	54	52
9	Ludhiana ..	32	33	44	60	77	79
10	Ferozepur ..	244	230	255	308	342	390
11	Amritsar ..	65	77	95	117	105	96
12	Gurdaspur ..	13	15	10	11	11	11
	Total ..	388	393	445	551	612	640
13	Bhatinda ..	122	108	128	203	203	218
14	Kapurthala ..	4	5	6	9	11	10
15	Mohindergharh ..	..	..	..	..	..	..
16	Patiala ..	33	35	38	47	58	66
17	Sangrur ..	145	149	138	171	184	190
	Total ..	304	297	310	430	456	484
	State (Re-organized) ..	822	809	898	1,189	1,282	1,415

Statement showing the area in '000 acres under Rabi Oilseeds (other than linseed) in Punjab (India)

Serial No.	District	1951-52	1952-53	1953-54	1954-55	1955-56	1956-57
1	Hissar ..	172	42	40	96	125	153
2	Rohtak ..	47	28	20	26	31	35
3	Gurgaon ..	155	61	99	113	113	79
4	Karnal ..	54	56	61	77	98	76
5	Ambala ..	44	21	15	17	15	13
	Total ..	472	208	235	329	382	356

[Minister for Agriculture and Forests]

Serial No.	District	1951-52	1952-53	1953-54	1954-55	1955-56	1956-57
6	Kangra ..	6	3	3	5	5	5
7	Hoshiarpur ..	4	3	3	3	3	4
8	Jullundur ..	2	2	1	2	2	2
9	Ludhiana ..	9	5	6	7	5	4
10	Ferozepur ..	109	48	45	46	62	58
11	Amritsar ..	61	52	59	54	29	55
12	Gurdaspur ..	10	8	8	7	7	7
	Total ..	201	121	125	124	113	135
13	Bhatinda ..	159	92	58	47	38	70
14	Kapurthala ..			1	1	1	..
15	Mohindergarh ..			8	24	30	43
16	Patiala ..			16	21	17	8
17	Sangrur ..			60	83	88	1
	Total ..	159	92	143	176	174	216
	State ..	832	421	503	629	669	707

Statement showing the area in '000 acres under Groundnut in Punjab

Serial No.	District	1951-52	1952-53	1953-54	1954-55	1955-56	1956-57
1	Hissar ..	..	..	..	..	..	..
2	Rohtak ..	..	..	..	..	..	..
3	Gurgaon ..	..	..	..	..	..	..
4	Karnal ..	..	..	..	..	..	..
5	Ambala ..	25	23	22	26	24	24
	Total ..	25	23	22	26	24	24

Serial No.	District	1951-52	1952-53	1953-54	1954-55	1955-56	1956-57
6	Kangra ..	..	..	..	..	..	..
7	Hoshiarpur ..	1	..	1	..	1	..
8	Jullundur ..	10	7	7	7	8	13
9	Ludhiana ..	63	63	57	64	64	66
10	Ferozepore ..	..	..	..	..	..	..
11	Amritsar ..	..	..	..	..	..	..
12	Gurdaspur ..	..	..	..	..	..	..
	Total ..	74	70	65	71	73	79
13	Bhatinda ..	20	..	..	..	..	..
14	Kapurthala ..		1	2	3	6	4
15	Mohindergarh ..		..	..	..	..	..
16	Patiala ..		26	24	25	26	32
17	Sangrur ..		4	4	4	4	9
	Total ..	20	31	30	32	36	45
	State ..	119	124	117	129	133	148

Statement showing the area in '000 acres under Sesamum in Punjab

Serial No.	District	1951-52	1952-53	1953-54	1954-55	1955-56	1956-57
1	Hissar ..	1	1	2	2	1	2
2	Rohtak ..	..	..	..	..	..	..
3	Gurgaon ..	1	..	1	..	..	1
4	Karnal ..	2	2	2	2	2	3
5	Ambala ..	1	1	2	1	1	1
	Total ..	5	4	7	5	4	7
6	Kangra ..	12	13	15	16	15	15
7	Hoshiarpur ..	2	2	2	3	3	2
8	Jullundur ..	..	1	1	1	1	1
9	Ludhiana ..	..	..	..	..	..	..
10	Ferozepore ..	1	1	2	1	1	..
11	Amritsar ..	18	19	21	15	16	11
12	Gurdaspur ..	18	21	18	20	20	21
	Total ..	51	57	59	56	56	50

[Minister for Agriculture and Forests]

Serial No.	District	1951-52	1952-53	1953-54	1954-55	1955-56	1956-57
13	Bhatinda ..	..	..	1	..	..	..
14	Kapurthala ..	..	..	..	1	..	..
15	Mohindergarh ..	..	..	..	..	..	..
16	Patiala ..	2	2	3	2	2	1
17	Sangrur ..	2	3	4	2	3	2
	Total ..	4	5	8	5	5	3
	State	60	66	74	66	65	60

Statement showing area under 'Linseed' in the Punjab (I)

(In '000 acres) from 1951-52 to 1956-57

Serial No.	District	1951-52	1952-53	1953-54	1954-55	1955-56	1956-57
1	Hissar ..	..	..	..	..	..	..
2	Rohtak ..	..	..	..	..	..	..
3	Gurgaon ..	..	..	..	..	..	..
4	Karnal ..	1	..	1	..	..	..
5	Ambala ..	2	1	1	3	3	4
	Total ..	3	1	2	3	3	4
6	Kangra ..	16	15	16	16	16	15
7	Hoshiarpur ..	2	1	2	2	2	3
8	Jullundur ..	2	1	1	1	1	1
9	Ludhiana ..	1	..	1	1	1	1
10	Ferozepore ..	..	..	..	..	..	..
11	Amritsar ..	1	1	1	1	1	1
12	Gurdaspur ..	4	3	4	3	3	3
	Total ..	24	21	25	24	24	24
13	Bhatinda ..	..	..	..	..	..	..
14	Kapurthala ..	..	..	..	..	..	..
15	Mohindergarh ..	..	..	..	..	..	..
16	Patiala ..	2	1	1	1	1	1
17	Sangrur ..	..	..	..	..	..	..
	Total ..	2	1	1	1	1	1
	State	29	23	28	28	28	29

SHORTAGE OF CEMENT IN THE STATE

726. Dr. Bhag Singh : Will the Minister for Finance be pleased to state—

- (a) the total estimated annual consumption of cement by the Government and by private individuals in the State, separately ;
- (b) whether any quota of cement for use by private individuals has been fixed by Government for each district, if so, what ;
- (c) whether there is any shortage in the supply of cement in the State ; if so, the steps, if any, taken to meet it ?

Shri Mohan Lal : (a) Estimated annual consumption on the basis of demand for cement for the calendar year 1957, was as given below :—

(i) by the Government Departments	..	303,038 tons
(ii) by private individuals	..	297,614 tons
		<hr/>
Total	..	600,652 tons
		<hr/>

(b) No specific quantity of cement quota has been fixed for use of private individuals for each district. It all depends on allotment made by the Central Government to this State, which is distributed to the various districts to meet their demands as best as possible.

(c) There is an over all shortage of cement in the country but it is no longer acute. The State Government have made persistent efforts to get their quota increased by the Government of India. The allocation of cement for the quarter October to December, 1957, was greater than that of the previous quarter by 4,500 tons. There was also an additional *ad hoc* allocation of 15,000 tons during the said quarter. The regular collection for the 1st quarter of 1958 (January to March) further exceeded by another 3,000 tons as compared with the previous quarter. *Ad-hoc* allotments to the extent of 13,580 tons have also been given during this quarter (i.e., January to March, 1958)

MEDICAL PRACTITIONERS IN THE STATE

727. Dr. Bhag Singh : Will the Minister for Consolidation and Health be pleased to state—

- (a) the total number of doctors employed by Government in the hospitals and dispensaries in the State, at present ;
- (b) the number of medical graduates employed by Government every year ?

Chaudhri Suraj Mal : (a) 964.

(b) Forty-four on the average.

PURCHASE OF LAND FOR SETTLING HARIJANS

728. Dr. Bhag Singh : Will the Minister for Revenue be pleased to state—

- (a) whether any scheme has been sanctioned by Government to purchase land for settling Harijans in the State; if so, the total area of land so far purchased, district-wise and the names of the parties from whom it has been purchased ;
- (b) whether the price of the land referred to in part (a) above has been paid off; if so, to whom ;
- (c) the manner in which selection of Harijans for the allotment of land referred to above is made ?

Sardar Gurbanta Singh : (a) Yes. The information is given in the enclosed statement.

(b) Part payment has been made to the sellers named in para (a) of the question.

(c) Selection in each district has been made by an *ad-hoc* Committee consisting of Harijan Welfare Officer, Harijan M.L.A.s and other local Harijan leaders of the district concerned.

STATEMENT

A scheme for the grant of subsidy for the purchase of land for settling members of Scheduled Castes and Vimukta Jatis was sanctioned by the Government, during the year 1956-57. The total area of land so far purchased by the Co-operative Societies formed by the grantees in each district and the names of the parties from whom it has been purchased is given below :—

District	Total area purchased		Names of the parties from whom purchased
	A.	K. M.	
Rohtak ..	120	0 0	Shri Jamna Dass, son of L. Jinda Ram and others
Hissar ..	160½	0 0	S. Amolak Singh
Gurgaon ..	250	0 0	Rao Bhup Singh
Karnal ..	93	0 0	Shri Jasmer Singh
	113	7 12	Shri Jasmer Singh and his wife Smt. Jaswant Kaur
	18	3 14	} Shri Narinjan Parkash
	17	5 7	
	90	0 0	Messrs. Karam Chand and Amar Singh Talwar
Ambala ..	94	0 0	S. Mohinder Singh
	120	0 0	Shri Harbans Lal, Shri Shiv Narain and Shri Shiv Chand

District	Total area purchased	Names of the parties from whom purchased
Jullundur ..	A. K. M. 0 991 11 0 355 7 0 221 4 0 346 11 35 7 13 30 6 17 7 3 8 28 5 11	Shri Narain Singh, etc. Dr. Balwant Singh S. Kirpal Singh S. Kambej Singh S. Bhag Singh S. Chanan Singh S. Ujagar Singh S. Basant Singh
Hoshiarpur ..	65 0 0 113 0 0 10 0 0	S. Harbans Singh, son of S. Hira Singh S. Bharpur Singh and Shrimati Manjit Kaur Shri Baljit Singh, Gopal Singh, Jain Singh, Kartar Singh and Hazura Singh
Amritsar ..	291 0 0 45 0 0	Col. Sir Buta Singh and others Shri Lal Singh, Attar Singh and others
Ludhiana ..	110 0 0	Shri Avtar Singh Bakhshi
Gurdaspur ..	98 0 0	Rana Raghbir Singh
Ferozepore }		
Kangra }		Purchases not finalized yet

EXPENDITURE ON POLICE

729. Dr. Bhag Singh : Will the Chief Minister be pleased to state—

- the total expenditure incurred on police in Punjab from 1947-48, and in Pepsu since its constitution, year-wise, up to 1st November, 1956 and thereafter in the present Punjab;
- the number of officers in the said states during the period referred to above ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) and (b) Statement is laid on the Table.

STATEMENT

	Strength		Expenditure	
	Punjab	Pepsu	Punjab	Pepsu
			Rs	Rs
1947-48 (15th August, 1947 to 31st March, 1948) ..	22,029	..	1,36,07,853	..
1948-49 ..	20,689	2,515	2,75,84,966	8,00,074
1949-50 ..	21,564	3,654	2,77,35,490	32,43,673
1950-51 ..	21,321	5,568	2,65,04,857	66,64,312
1951-52 ..	21,689	5,557	2,67,68,959	77,08,080
1952-53 ..	21,492	6,443	2,80,35,268	79,61,393
1953-54 ..	21,198	6,448	2,93,88,875	88,27,407
1954-55 ..	21,232	6,209	3,04,84,954	87,87,439
1955-56 ..	23,317	6,599	3,35,33,839	93,55,667
1956-57 (1st April, 1956 to 31st October, 1956) ..	23,603	6,599	2,18,39,474	60,11,014
1956-57 (1st November, 1956 to 31st March, 1957) (Punjab and Pepsu) ..	32,602		1,68,98,447	

WATER RATES FOR VARIOUS CROPS IN THE STATE

731. Dr. Bhag Singh : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

- (a) the rate for the supply of water by perennial and non-perennial canals for various crops in the State at present ;
- (b) whether variation in the said rates have been affected from time to time, since 1947-48; if so, what ; and
- (c) the mode of assessment of the said rates ?

Sardar Gian Singh Rarewala : (a) A statement containing rates is laid down on the Table.

(b) Yes. The rates were increased on all crops by 50 per cent with effect from Rabi, 1949-50. Thereafter for wheat and gram only were reduced by 25 per cent of the increase with effect from Rabi, 1953-54.

(c) In the Schedule of Rates different crops have been categorized under different classes. Any crop which is irrigated by canal water is charged in accordance with the rates specified therein.

Statement showing tariff of water rates applicable on the area served by (Punjab Channels)

Nature of crops	W.J.C. and S.C.C.	Bhakra Canals	U.B.D.C.	Eastern Canal	Shah Nehar	Grey Canals
	Flow rates per crop per acre	Flow rates per crop per acre	Flow rates per crop per acre at $\frac{1}{2}$ year	Flow rates per crop per acre	Flow rates per crop per acre	Flow rates per crop per acre
	Rs A. P.	Rs A. P.	Rs A. P.	Rs A. P.	Rs A. P.	Rs A. P.
<i>Western Jumna Canal including Sirsa Branch</i>						
Sugarcane (except on Kharif Channels) ...	16 8 0	...	16 10 0	...	...	...
Sugarcane on Kharif Channels ...	13 8 0	13 8 0	13 9 0	13 8 0	13 11 8	5 7 1
Waternuts ...	11 4 0	11 4 0	11 5 6	11 4 0	11 8 5 $\frac{1}{2}$	5 7 1
Rice ...	9 12 0	9 12 0	9 13 3	9 12 0	9 14 1	7 4 2
Indgo and other dyes, tobacco, poppy, spices and drugs ...	8 4 0	8 4 0	8 1 $\frac{1}{2}$	9 6 0	8 3 8 $\frac{1}{2}$	5 7 1
Cotton ...	6 12 0	6 12 0	125 10 $\frac{1}{2}$	7 14 0	6 9 4 $\frac{1}{2}$	5 7 1
Gardens and orchards and vegetables except turnips ...	8 4 0	8 4 0	8 5 1 $\frac{1}{2}$	8 4 0	8 3 5 $\frac{1}{2}$	5 7 1
Barley and oats (except on Kharif Channels) ...	6 5 0	...	6 6 10 $\frac{1}{2}$	...	...	...
			6 6 10 $\frac{1}{2}$			
Wheat (except on Kharif Channels) ...	5 13 0	...	5 14 3 $\frac{1}{2}$	...	...	...
Malons, Fibres (other than cotton) and crops not otherwise specified ...	7 8 0	7 8 0	6 12 0	7 8 0	6 9 4 $\frac{1}{2}$	3 10 1
Maize ...	6 6 0	6 6 0	5 10 9	6 6 0	5 7 10	3 10 1
Oil seeds (except rabi oil seeds on Kharif Channels) ...	6 6 0	6 6 0	6 6 10 $\frac{1}{2}$	6 6 0	6 9 4 $\frac{1}{2}$	3 10 1
All Rabi crops (except wheat and gram on Kharif Channels including gardens, orchards, vegetables and fodders) ...	3 0 0	3 0 0	3 0 6	3 0 0	3 4 8	3 0 5
	3 0 0		3 0 6	3 0 0	3 4 8	
Wheat and gram on Kharif Channels ...	2 12 0	2 12 0	2 12 5 $\frac{1}{2}$	2 12 0	3 0 3 $\frac{1}{2}$	3 10 1
Bajra, Masure and pulses ...	4 14 0	4 14 0	4 14 7 $\frac{1}{2}$	3 12 0	4 15 0	...
Grams ...	4 7 6	4 7 6	4 8 7/8	...	...	3 10 0

[Minister for Irrigation and Power]

Names of crops	W.J.C. and S.C.C.	Bhakra Canals	U.B.D.C.	Eastern Canal	Shah Nehar	Grey Canals
	Flow rates per crop per acre	Flow rates per crop per acre	Flow rates per crop per acre at ½ year	Flow rates per crop per acre	Flow rates per crop per acre	Flow rates per crop per acre
	Rs A. P.	Rs A. P.	Rs A. P.	Rs A. P.	Rs A. P.	Rs. A. P.
Jawar, Jhoon, Grass, which has received two or more waterings and all fodder crops including turnips ...	3 12 0	3 12 0	3 12 6	3 0 0	3 4 8	3 0 5
			8 4 0 (Paddock areas)			
(a) Watering for ploughing not followed by a crop in the same or succeeding harvest ...	1 8 0	1 8 0	1 8 3	...	1 10 4	...
(b) Village and District Board Plantations ...	1 8 0	1 8 0	1 8 3	...	1 10 4	} 1 3 4
(i) Any number of waterings in Kharif ...	1 8 0	1 8 0	1 8 3	} 1 8 0	1 10 4	
(ii) One watering in Rabi	} 3 0 0	3 0 6	3 0 5		3 4 8	
(iii) Two or more waterings in Rabi						
(iv) Grass—single watering in Kharif or Rabi	1 8 0	1 8 0	1 8 3	1 8 0	1 10 4	
Grass given two or more waterings fall under Class VI				1 3 4	Wadh water	
Hamp, indigo, Gwara, Japtar and Arbar ploughed in as grass manure before 15th September are not assessed to water				0 9 8	Land irrigated after 15th October in Rabi Crops	

- Note.*—The above water rates are in force with effect from 1950-51 with the exception of wheat and gram crops wherefor water rates—
- (1) were decreased by 25 per cent of the 50 per cent increase ordered from Rabi, 1949-50. The revised rates in respect of these two crops are shown in the denomination.
  - (2) The above rates are applicable to areas served by pre-merger Punjab Canals. Rates relating to Erstwhile Pepsu Canals is not available.
  - (3) Water lifted at Zamindars, expenses is charged at the rate of half of the flow rates mentioned above, and that lifted at Government expenses is charged at double the flow rates mentioned above.

RAISING OF HALF AN HOUR DISCUSSION ON A MATTER OF URGENT (4)139
PUBLIC IMPORTANCE

Mr. Speaker : Question hour is over now.

10 a.m.

LEAVE FOR RAISING HALF AN HOUR DISCUSSION ON A MATTER
OF PUBLIC IMPORTANCE

Mr. Speaker : Pandit Shri Ram Sharma has given notice asking for leave to raise half an hour discussion on a matter of public importance arising out of answer to Starred Question No. 1215. I would refer him to the second proviso to Rule 57(2) of the Rules of Procedure and Conduct of Business in the Punjab Legislative Assembly, which reads as under :—

Provided further that the notice shall be supported by the signatures of at least two other persons.

Since the notice is not supported by the signatures of two other persons as provided in the Rules, I cannot allow this discussion.

RESUMPTION OF DISCUSSION ON THE GOVERNOR'S ADDRESS

Mr. Speaker : Further notices of the following amendments to the motion of thanks to the Governor's Address have been received. These will also be deemed to have been moved.

Bhagat Guran Dass 'Hans' was in possession of the House the other day and now he may resume his speech.

27. Sardar Gurmit Singh Mit :

That at the end of the motion, the following be added :—

“but regret that—

- (1) no mention has been made about the serious action to be taken against the miscreants and disapproval of their action for the recent sacrilege of Sikh religious places ;
- (2) no mention has been made about the resolution passed by the Punjab Assembly during the previous years regarding the reservation of 80 per cent seats in the services and admissions for the people of the rural areas ;
- (3) no mention has been made about the setting up of the Punjabi Department for the development of Punjabi language as envisaged in the Regional Formula ;
- (4) no mention has been made about giving relief to such political sufferers, who failed to submit their applications for relief within the prescribed period due to old age, illness, cripplehood or ignorance, by inviting applications from them and thus removing their difficulty ;
- (5) no assurance has been given about abolishing the quota system for issuing new licences for guns in the Punjab when there is no quota fixed on the percentage of the existing licences for issuing new licences of guns in other States of India ;
- (6) no assurance has been given about suitably remitting land revenue in respect of such lands in Moga Sub-Division, which have been damaged by water-logging and have given no yield for the last three or four years but full land revenue, in respect of which, is being realized ;

[Sardar Gurmit Singh Mit]

- (7) no mention has been made about supplying spraying machines by the Department at cheaper rates for protecting cotton, oilseed crops, etc., worth crores of rupees which are damaged by 'Tela' and other crop diseases ;
- (8) no mention has been made about constructing the building of the Government College, Muktsar, which was opened five or six years ago and is running since then ;
- (9) no mention, even worth the name, has been made about establishing a Punjabi University for the uplift of the people of the Punjab and for the development of the language of this State ; and
- (10) no mention has been made about holding new elections to Panchayats in such villages where such elections were held long ago and about setting up new Panchayats in villages where no Panchayats exist so far."

28. S. Harbans Singh :

That at the end of the motion, the following be added :—

"but regret that—

- (1) no assurance has been given in the Address for taking action against the culprits, who recently desecrated the religious places of the Sikhs ;
- (2) no reference has been made for taking action against the agitators, who used violence against Government employees from time to time during the Hindi Samiti agitation ;
- (3) no assurance has been given to withdraw patronage and stop giving Government advertisements to the papers (such as the Tribune, the Milap, the Partap, the Vir Arjan and the Hind Samachar), which are being patronized by giving Government advertisements and which are busy in creating communal tension and anti-national feelings and indulging in anti-Government activities and are out-doing even 'Goebles' in false propaganda ;
- (4) no assurance has been held out for a uniform treatment to the Government employees of the erstwhile Pepsu and Punjab States ;
- (5) no assurance has been given to those ignorant political sufferers, who could not submit their applications in time, for extending time-limit for entertaining the applications for relief ;
- (6) no reference has been made for the reservation of seats for 87 per cent ruralites in services and other educational centres for higher studies according to their population ;
- (7) no assurance has been given for opening a separate Punjabi Department for the development of Punjabi, the Regional Language, in terms of the Regional Formula ;
- (8) no reference has been made for taking immediate steps to check the increasing damage on account of floods and water-logging in Gurdaspur District ;
- (9) no heed has been given to the public opinion of the Punjab regarding Hindu Succession Act ;
- (10) no assurance has been given for the liberalization of arms licences in the border areas ; and
- (11) no assurance has been given to check the mal-practices (such as the intimidation of the ignorant zamindars, accepting of bribery, preparation of false reports for receiving T.A., indulging in drinking) of the staff of Consolidation Department."

29. Shri Prabodh Chandra :

That at the end of the motion, the following be added :—

“but regret that no suitable steps have been suggested to check the tremendous amount of gold smuggling that is still taking place at the border and to apprehend the smugglers.”

30. Shri Mohan Lal**31. Rao Abhai Singh :****32. Shri Sumer Singh :****33. Shri Gurdatt :**

That at the end of the motion, the following be added :—

“but regret that no mention has been made about—

- (a) the failure of the Government to effectively carry out the scheme of separating the Judiciary from the Executive ;
- (b) the failure of the Government not to bring the prosecuting branch under the direct control and supervision of the Legal Remembrancer ;
- (c) the failure of the Government in not carrying out its development programme as was provided in the last budget ;
- (d) the failure of the Government in not implementing the Gurgaon Tunnel Irrigation Scheme and the irrigation facilities to the backward area of the Rewari Tehsil ;
- (f) the failure of the Government in not providing Transport facilities to the public on the roads metalled since long and also in not nationalising 50 per cent transport according to the decision ;
- (g) the failure of the Government to provide the drainage facilities in Gurgaon District ;
- (h) the failure of the Government in not giving any Technical College, to the Backward Districts of Gurgaon, Kangra and Mahendragarh ;
- (i) the failure of the Government in not providing drinking water wells in the rural areas of Gurgaon District, particularly where the drinking water is saltish ;
- (j) the failure of the Government in not providing sufficient funds for education in the rural areas of Gurgaon District ; and
- (k) the failure of the Government in not giving proper increment in the scale of pay to the Patwaris in accordance with scale of pay of other low-paid servants.”

34. Shri Ram Kumar Bidhat :

That at the end of the motion, the following be added :—

“but regret that—

- (a) no mention has been made of the development of backward areas ;
- (b) no mention has been made about the difficulties of the industrial workers ; and
- (c) nothing has been mentioned about any effective measures to check the increasing corruption in various departments.”

35. Shri Ram Chandra Comrade :

That at the end of the motion, the following be added :—

“but regret that no mention has been made to remove—

- (i) the disparity in the development of advanced and backward areas ; and
- (ii) the disparity in the salaries of the low and highly paid Government servants.”

36. Chaudhri Balbir Singh :

That at the end of the motion, the following be added :—

“but regret that no mention has been made—

- (1) to check the menace of stray cattle and wild animals in the State ;
- (2) to develop industrially Hoshiarpur, specially in paper, straw board and glass ;
- (3) to assist Resin and Turpentine Industry in Hoshiarpur ;
- (4) to develop Kandi area of Hoshiarpur ;
- (5) to restore Local Self-Government in the State ;
- (6) to implement National Extension Service programme in the under-developed areas of the State first ;
- (7) to clear the arrears of the erstwhile Local Body employees, especially the teachers ;
- (8) to improve the lot of the tenants and kisans ;
- (9) about safeguards against damages caused by ‘Cho’ floods in Hoshiarpur ;
and
- (10) to end the Patwari agitation by conceding their reasonable demands.”

37. Shri Rup Singh ‘Phul’ :

That at the end of the motion, the following be added :—

“but regret that no mention has been made—

- (1) to open a Degree College at Hamirpur and Kulu or new primary and technical schools at various deserving places in the Kangra District ;
- (2) to upgrade Primary Schools to Middle and Middle Schools to High Standard in Kangra ;
- (3) to provincialise the privately-managed schools of Kangra District, which so desire ;
- (4) to clear the arrears of pay, etc., of the erstwhile District Board Teachers of Kangra District ;
- (5) to safeguard the interests and rights of the tenants of the State by speedy implementation of the Land Reforms ;
- (6) to adopt complete and exhaustive legislative enactment in order to improve the relations of landlords and tenants *inter se* in the State which have since been strained ;
- (7) to distribute land acquired under the ‘Bhoodan Movement’ amongst the Harijans and other landless persons and Backward Classes in the State ;

- (8) to amend rules regarding reclamation of common lands, waste lands and *Ban sarkar* lands in the State ;
- (9) to open new dispensaries and hospitals in the backward areas of the State like District Kangra and to allocate sufficient quota of medicines to the existing dispensaries and hospitals of such areas ;
- (10) to speed up the award of War Jagirs to the applicants and relief to Indian National Army sufferers of the State, especially of the Kangra District ;
- (11) to improve the transport facilities in Kangra District, especially tehsil Hamirpur by operating motor services on the newly constructed roads therein and reducing the fare charges ;
- (12) to recommend extension of reservation to the Scheduled Castes for a further period of 15 years ;
- (13) to allocate sufficient amount of money for the purchase of agricultural land to the Harijans ;
- (14) to reserve and allot adequate number of plots in various trade and residential sectors at Chandigarh Capital at concessional rates for Harijans ;
- (15) to launch some phased programme for the removal of social, especially untouchability, economical and religious disabilities of the Harijans in the State ;
- (16) to provide for adequate representation of Harijans and Backward Classes in trade and industry by allocating sufficient amount of money for giving as subsidies to them ;
- (17) to fill up differences of Harijans reservation in services especially in filling up vacancies of class I and class II posts in the various Departments ;
- (18) to provide for adequate number of Harijans students to be sent to foreign countries for higher academic and technical studies ;
- (19) to increase the percentage of reservation in services for the backward classes in view of their number having since been increased ;
- (20) to order an economic-cum-industrial survey in district Kangra ;
- (21) to guarantee any reservation in services for the backward area of district Kangra ;
- (22) to implement the recommendation incorporated in the Forest Commission's (known as Garbett Commission) report for the improvement of forests in the Kangra District ;
- (23) to make up the deficiency of the staff in various Government educational institutions in Kangra District ;
- (24) to implement National Extension Service programme throughout the under-developed area of district Kangra, during the ensuing financial year ;
- (25) to speed up payment of compensation to the landlords under the Punjab Occupancy Tenants (Vesting of Proprietary Rights) Act, in tehsil Hamirpur ;
- (26) to exempt such zamindars from the payment of land revenue, whose land revenue is assessed at Rs 5 or less per year ;
- (27) to construct bridges at Nadaun and Sujampur Teera in tehsil Hamirpur over the River Beas ;
- (28) to improve the lot of Lambardars and Revenue Chaukidars by increasing Panchotra and salaries, respectively ;
- (29) to preserve the Kangra School of Painting by giving financial assistance to the painter families of the aforesaid school ;

[Sh. Rup Singh 'Phul']

- (30) to improve the Tea Industry of district Kangra ;
- (31) to provide housing and boarding facilities in Kangra, especially in Kulu Valley for the tourists ;
- (32) to grant hill allowance to Government employees in Hamirpur, district Kangra ;
- (33) to adopt anti-erotic measures in the district of Kangra ;
- (34) to provide for electric expansion scheme in rural areas of district Kangra ;
- (35) to adopt special means for combating poverty and re-employment in district Kangra, and Una Tehsil ;
- (36) to check too much interference in the administration of the State by the political parties and legislators ;
- (37) to end the Patwaris Strike by amicable settlement and meeting their genuine demands ;
- (38) to preserve the wild life and improve the livestock of district Kangra ;
- (39) to provide for irrigation by water lift and small-scale dam scheme in tehsils Hamirpur and Dehra and tehsil Una ;
- (40) to commence a survey in the Kangra District for horticulture and sericulture ;
- (41) to start paper, resin, sports and cement industries at various suitable places in Kangra District ;
- (42) to provide for opening a storage-cum-issue centre for foodgrains at Hamirpur ; and
- (43) to provide for the speedy restoration of their lands to the uprooted Muslims of district Kangra."

38. Ch. Dharam Singh Rathi

39. Ch. Baru Ram :

40. Ch. Bharat Singh :

41. Ch. Bhag Singh :

That at the end of the motion, the following be added :—

"but regret that no mention has been made about—

- (1) the lawlessness, highhandedness and atrocities committed by the Police in villages Bahu Akbarpur and Nayabans ;
- (2) the failure of the Government to take action against Ferozepur Jail officials and non-officials as a consequence of the report of Shri S. B. Capoor, Judge of the High Court ;
- (3) the system of nomination of Directors for Co-operative Sugar Mills in Punjab State, which has been a failure ;
- (4) the failure of the Government to fulfil the reasonable demands of the Patwaris ;
- (5) the lurking of offences in the State ;
- (6) the fulfilment of the demand of the people of Haryana ;
- (7) the prevailing demoralisation among Government employees ;
- (8) the atrocities committed on the satyagrahis of Hindi Raksha Samiti ;

- (9) the protection of the sanctity of Arya Samaj Mandirs and taking necessary action against those persons, officials and non-officials responsible for the sacrilege of Arya Samaj Mandirs in the State ;
- (10) the illegal and unlawful firing on peaceful processionists at Jullundur City on the 8th February, 1958 ;
- (11) the necessary recommendations to Government of India, to make necessary amendments in The Hindu Succession Act, 1956 ;
- (12) taking action against Master Tara Singh, Akali Leader, who is responsible for fanning communal hatred in the State and is also out to destroy the peace of the State by his anti-national activities ;
- (13) the land of the poor peasants taken by the Government under The Punjab Utilization Lands Act ;
- (14) giving assurance to the tenants regarding their lands ; and
- (15) the cries of the poor people against the Betterment Charges and Professional Tax".

42. S. Niranjan Singh Talib :

That at the end of the motion, the following be added :—

"but regret that—

- (1) no specific mention has been made in the Address for the speedy and cheap justice to the citizens from the law courts of Punjab ; and
- (2) no mention has been made regarding the solution of the unemployment in the State, which is on the increase day by day."

43. S. Kirpal Singh Shant :

That at the end of the motion, the following be added :—

"but regret that—

- (1) no mention has been made of the Committee now being constituted to make alterations in the seniority list of Doctors prepared after the merger of Pepsu and Punjab ;
- (2) no mention has been made regarding the fixation of ceiling of land holding and as such wherefrom the landless agriculturist Harijans will get land ;
- (3) no mention has been made about the metalling of the road from Mansa to Sardulgarh, earthwork of which road was completed three years ago ;
- (4) no reason has been given as to why money is not being spent on the welfare of Harijans in the Community Projects ;
- (5) no mention has been made about the setting up of a grain market in the 60 miles area between Mansa and Sardulgarh ;
- (6) no mention has been made about increasing the scale of daily wages of the labourers ; and
- (7) no security has been assured to the tenants-at-will who are being deprived of land."

44. Shri Rala Ram :

That at the end of the motion, the following be added :—

"but regret that it makes no mention of—

- (1) the principles or lines on which the introduction of free education in the State has been made and its effects on the educational structure of the State as a whole ;

[Shri Rala Ram]

- (2) the action so far taken or the contemplated action on the report of Justice Capoor relating to the Ferozepur Jail tragedy ;
- (3) the scheme for control of *Chos* in Hoshiarpur District, which are a standing menace to the crops and residential houses of a good many parts of the District and are proving stumbling blocks to its prosperity or economic development ;
- (4) the provision for a pucca regular head for Shah Nahar, water-supply in which fails at the time at which it is needed most, for want of a regular pucca head ; and
- (5) the contemplated introduction of the Higher Secondary Scheme of education in the State and the financial and other responsibilities that devolve on the State as a result of it."

45. S. Kartar Singh Dewana :

That at the end of the motion, the following be added :—

"but regret that—

- (1) no mention has been made about the marketing of the agriculture produce ;
- (2) no proper assurance has been given for supplying the electric power for agricultural purposes ;
- (3) no assurance has been given for constructing roads from village to village ; and
- (4) no proper measure has been assured for rooting out the diseases of crops."

46. S. Kartar Singh Dewana :

That at the end of the motion, the following be added :—

"but regret that no mention has been made—

- (1) in the Address regarding the removal of the difficulties of cultivators faced by them at the time of sale of their produce in the markets and their grievances regarding low prices given to them ; and
- (2) regarding supply of electric energy at cheaper rates to the cultivators for grow-more-food purposes."

47. S. Dhanna Singh Gulshan :

That at the end of the motion, the following be added :—

"but regret that—

- (1) no mention has been made to assure 50 per cent reservation for the Harijans at the time of appointment of Police Constables and Patwaris ;
- (2) no assurance has been given regarding the protection of life and property of the poor in the villages ;
- (3) no mention has been made regarding the expeditious disposal of the cases pending with Judicial and Executive Courts for the last so many years and the causes of the delay therein ;
- (4) no assurance has been given to remove the injustice done to the officers and officials of the erstwhile Pepsu State at the time of integration ;
- (5) no mention has been made regarding increasing the pay of the low-paid staff and lowering it in the case of highly-paid officers ;

- (6) no assurance has been given regarding the action proposed to be taken against the persons responsible for raising provocative and indecent slogans, using abusive language against the Sikh Leaders, attacking the Gurdwara premises, looting and setting fire to the shops, causing injuries to the police employees and thus disturbing the peace of the State on the 8th February, 1958, during the procession taken out by the Jan Sanghis in the name of Hindi Samiti and the incitement given by certain Jan Sangh M.L.As to the processionists to indulge in the above-mentioned actions ;
- (7) no assurance has been given to expedite the much delayed work on the Baja Khana-Barnala-Dyalpura-Phul-Bhatinda-Dabhwali road ;
- (8) no mention has been made regarding the payment of compensation and remittance of land revenue in respect of lands of the cultivators of district Bhatinda, coming under the roads ;
- (9) no assurance has been given for removing the injustice done to the farmers and for reserving land for the Harijans and other poor persons for purposes of constructing houses and digging manure-pits, during the consolidation operations ;
- (10) no mention has been made for the protection of innocent villagers from being challaned by the police in false cases of alleged illicit distillation and illegal possession of fire-arms ; and
- (11) no assurance has been given for checking the improper challans of the tractors of the farmers of Bhatinda District coming to the markets for the sale of their produce."

ਭਗਤ ਗੁਰਾਂਦਾਸ ਹੰਸ (ਮੁਕੇਰੀਆਂ ਰਿਜ਼ਰਵਡ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਐਡ੍ਰੈਸ ਦੇ ਪੈਰਾ 15 ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਦਿਸੰਬਰ 57 ਤਕ 250 ਮੀਲ ਸੜਕਾਂ ਬਣੀਆਂ ਔਰ 1957-58 ਦੇ ਅਖੀਰ ਤਕ 300 ਮੀਲ ਤਕ ਮੁਕੰਮਲ ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਇਹ ਬੜੀ ਸਰਾਹਨਾ ਕਰਨ ਯੋਗ ਗੱਲ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਫ਼ਖਰ ਨਾਲ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਸਾਰਿਆਂ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਪੰਜਾਬ ਹੀ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਸੂਬਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਦੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਏਨੀਆਂ ਚੰਗੀਆਂ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਵਿਚੋਂ 11-12 ਨਵੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਬਣੀਆਂ ਹਨ। ਸਾਡੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਇਹ ਸੜਕਾਂ ਨਹੀਂ ਬਣਨੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਔਲਾਦ ਦੇ ਵਕਤ ਭਾਵੇਂ ਬਣ ਜਾਣ। ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਹ ਸੜਕਾਂ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਤੋਂ ਫ਼ਗਵਾੜਾ, ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਤੋਂ ਟਾਂਡਾ ਵਗੇਰਾ ਵਗੇਰਾ ਬਣਾਈਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਤਕਲੀਫ਼ਾਂ ਦੂਰ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਤੋਂ ਦਸੂਰੇ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ 25 ਚੌਂ ਆਂਦੇ ਰਨ ਔਰ ਲੋਗ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਤੋਂ ਦਸੂਰੇ ਜਾਣ ਦੇ ਟਾਂਡੇ ਵਲੋਂ ਘੁਮ ਕੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਬੜੇ ਅਫਸੋਸ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸੜਕ ਢੋਲਵਾਹੇ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਹੀ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਲੋਗ ਇਸ ਨੂੰ ਬੜੀ ਨਿਹਮਾਂਤ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਔਰ ਬੜੀਆਂ ਉਮੀਦਾਂ ਲਾਈ ਬੈਠੇ ਸਨ ਲੇਕਿਨ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਸ ਵਜ੍ਹਾ ਨਾਲ ਇਸ ਨੂੰ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਹੋਰ ਛੋਟੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਹਨ ਮਸਲਨ ਟਾਂਡਾ ਤੋਂ ਧੂਤ ਕਲਾਂ ਬਰਾਸਤਾਂ ਦੌਲਤ ਪੁਰ ਚੌਂਕ ਹੈ ਇਹ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਲ ਵੀ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਹੁਣ ਮੈਂ ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਬਾਰੇ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਸਾਡੀ ਗੋਰਮਿੰਟ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ

[ਭਗਤ ਗੁਰਾਂ ਦਾਸ ਹੰਸ]

ਵਿੱਚ ਸ਼ਕ ਨਹੀਂ । ਮੈਂ ਇਹ ਅਤਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਥੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਏਨਾ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਥੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਅਤੇ ਮਾਲਕਾਂ ਦੇ ਬਗ਼ੜੇ ਨਿਪਟਾਉਣ ਲਈ ਅਦਾਲਤਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਹਨ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀਆਂ ਦੂਜੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਾ ਵੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਜੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿੱਚ ਏਨੀਆਂ ਚੰਗੀਆਂ ਚੰਗੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਤਾਮੀਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਉਹ ਬੇਪੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਸਤੇ ਕੋਈ ਖਾਤਰ ਖਾਹ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਨਹੀਂ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਪੀਣ ਲਈ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ । ਮੈਂ ਗੁਜ਼ਾਰਿਸ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣਨ ਲਈ ਵੀ ਕੋਈ ਅਦਾਲਤ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ ਜਾਏ ।

ਕਲ੍ਹ ਜਿੜ੍ਹਾ ਰੈਜ਼ੋਲਿਊਸ਼ਨ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿੱਚ ਅਇਆ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ । ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ ਕਿ ਅਜ ਕਈ ਦੂਜੀਆਂ ਬਰਾਦਰੀਆਂ ਦੇ ਲੋਗ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ backward ਕਹਾਣ ਵਾਸਤੇ ਤਿਆਰ ਹਨ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਵਾਕਈ ਹਰੀਜਨਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਉੱਨਤੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਔਰ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਉਥਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਇਸ ਦਾ ਸਬੂਤ ਇਸ ਤੋਂ ਵਧ ਹੋਰ ਕੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿਚ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ backward classes ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਏ । ਅਜ ਤੋਂ 15 ਸਾਲ ਪਹਿਲੇ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਮਿਸਰ ਪਾਣੀ ਭਰ ਕੇ ਆਂਦਾ ਸੀ ਔਰ ਦੋ ਫੁਟ ਦੇ ਫਾਸਲੇ ਤੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਹਰੀਜਨ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਰੀ ਗਾਗਰ ਉਲਟਾ ਦਿੰਦਾ ਸੀ, ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਇਹ ਪਾਣੀ ਭਿਟਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਏਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਛੂਤ ਛਾਤ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸਿਹਰਾ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਤੇ ਹੈ ਕਿ ਅਜ ਇਹ ਮਿਸਰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ backward classes ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਲਈ ਅਪੀਲ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ । ਮੈਂ ਵਿਸ਼ਾਲ ਹਿਰਦੇ ਨਾਲ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਵੀ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਪੋਜੀਸ਼ਨ ਵਾਲੇ ਜਿਹੜਾ ਰੋਲਾ ਪਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਰੀਜਨਾਂ ਲਈ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਉਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸਦਾਕਤ ਨਹੀਂ । ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅੱਜ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ । ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸਿਹਰਾ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਤੇ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਜੰਗ ਲੜੀ ਔਰ ਆਪ ਭੰਗੀ ਕਾਲੋਨੀ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਰਹੇ ... ..

ਅਧ୍ୟਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ : ਆਪ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਕਾ ਨਾਮ ਕਸ ਸੇ ਕਸ ਲਿਆ ਕਰੋਂ । ਹਾਤਸ ਸੋਂ ਜੋ ਡਿਕੇਟ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਆਪ ਤਸ ਕੀ merits ਆਰ demerits ਪਰ ਬਾਤ ਕਰੋਂ । (The hon. Member should make the least reference to Mahatma Gandhi in the debate. He should discuss the merits and demerits of the matter under discussion.)

ਭਗਤ ਗੁਰਾਂ ਦਾਸ ਹੰਸ : ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸਾਂ ... .. ।

Mr. Speaker : You are not speaking in the Congress Party meeting. You are speaking in the Assembly.

ਭਗਤ ਗੁਰਾਂ ਦਾਸ ਹੰਸ : ਮੇਰਾ ਕਹਿਣ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰ ਪਿਤਾ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਲੜਾਈ ਲੜੀ ਅਤੇ ਭੰਗੀ ਕਾਲੋਨੀ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਾਇਆ ... .. ।

ਚੌਥਰੀ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਹ : On a point of order, Sir, ਅਧ୍ୟਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ, ਆਪ ਨੇ ਟਾਈਮ ਲਿਮਿਟ ਪੰਦਰ੍ਹ ਸਿਨਿਟ ਕੀ ਸੁਕਰੰਰ ਕੀ ਥੀ ।

ਅਧ୍ୟਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ : ਪਾਂਚ ਸਿਨਟ ਧਰੁ ਉਸ ਦਿਨ ਬੋਲੇ ਥੇ । ਆਠ ਸਿਨਟ ਆਰ ਬੋਲੇ ਹੈਂ ਫਿਰ ਸੀ ਦੋ ਸਿਨਟ ਬਾਕੀ ਹੈਂ । (The hon. Member spoke for five minutes the other day. He has taken eight minutes today and there are still two minutes at his disposal.)

ਭਗਤ ਗੁਰਾਂ ਦਾਸ ਹੰਸ : ਮੈਂ ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਭੰਗੀਆਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਸੁਧਾਰਨ ਲਈ ਯਤਨ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ । ਅਜ ਇਕ ਭੰਗੀ ਸਾਰਾ ਮਹੀਨਾ ਟੋਟੀ ਦੁਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਲ ਅੱਠ ਆਨੇ ਜਾਂ ਇਕ ਰੁਪਿਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਗਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਸੁਧਾਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਸ਼ਹਿਰ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਬਣਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ flush system ਹੋਵੇ ਔਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਟੋਟੀਆਂ ਦੁਕਣੀਆਂ ਨਾ ਪੈਣ । ਮੈਂ ਇਕ ਵਾਰੀ ਫੇਰ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ sweepers ਦੀ ਹਾਲਤ ਸੁਧਾਰਨ ਲਈ ਵੀ ਅਦਾਲਤਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਸੁਧਾਰਿਆ ਜਾਏ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਰਾਜਪਾਲ ਜੀ ਨੇ ਜੋ ਐਡ੍ਰੈਸ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਇਹ ਸੂਬੇ ਦੀ ਭਲਾਈ ਵਾਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੂਬੇ ਦੀ ਉੱਨਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ।

ਚੌਥਰੀ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਹ : ਜਨਾਬ ਏਕ submission ਹੈ । Assembly ਦੀ sitting ਕਾ ਆਗਰ ਏਕ ਬਠਾ ਆਰਿਰ ਬਠਾ ਦਿਆ ਜਾਏ ਤੋ ਤਮਾਸ ਸੈਂਕਰੀਂ ਕੋ ਬੋਲਨੇ ਕਾ ਕਕਤ ਸਿਲ ਜਾਏਗਾ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦੇ ਪਿਛਲੇ debate ਵੇਖੋ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਲੂਮ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ Governor ਦੇ address ਦੀ discussion ਲਈ ਪਹਿਲੇ ਇਕ ਦਿਨ ਹੁੰਦਾ ਸੀ । ਫਿਰ ਦੋ ਦਿਨ ਹੋਏ, ਪਿਛਲੀ ਵਾਰ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਸਨ ਪਰ ਹੁਣ ਮੈਂ ਚਾਰ ਦਿਨ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਤਾਕਿ Assembly ਦੀ sitting ਦਾ ਟਾਈਮ extend ਕਰਨ ਦਾ ਲੋੜ ਨਾ ਪਵੇ । ਇਸ ਲਈ ਇਸ session ਵਿਚ ਮੈਂ sitting ਨੂੰ ਇਕ ਮਿਨਟ ਲਈ ਵੀ extend ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹਾਂ ।
(If the hon. Member looks to the previous debates of the Assembly, he would find that at first one day was fixed for discussion on the Governor's Address. Later on the period was extended to two days. Last time three days were fixed for this purpose. But now I have extended it to four days so that there may be no need to extend the sitting of the Assembly. Under these circumstances, I am not prepared to prolong the sitting of the Assembly even for a minute.)

ਅਰਬ ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ ਇਕ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਤਵਜੋਹ ਏਧਰ ਦਵਾਲੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਆਪ ਨੇ ਮੁਲਾਹਜ਼ਾ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਲੋਕ ਸਭਾ

[ਅਰਥ ਮੰਤਰੀ]

ਵਿਚ President ਦੇ Address ਦੀ discussion ਲਈ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਹੀ ਰਖੇ ਗਏ ਸਨ। ਪਰ ਆਪ ਨੇ ਤਾਂ ਚਾਰ ਦਿਨ ਰਖੇ ਹਨ, ਇਹ ਬਹੁਤ ਕਾਫੀ ਹਨ।

(At this stage Chaudhri Balbir Singh again rose to speak.)

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਤੁਸੀਂ ਬੈਠ ਜਾਉ। ਕੇਵਲ ਇਤਰਾਜ਼ ਦੀ ਖਾਤਰ ਹੀ ਨਾ ਉਠ ਖਲੋਇਆ ਕਰੋ। (The hon. Member may please resume his seat. He should not rise for the sake of criticism only.)

ਸਰਦਾਰ ਜਗਰਾਜ ਸਿੰਘ ਗਿਲ (ਮੋਗਾ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਆਪ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਮੈਂ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ, ਜਿਹੜਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ address ਦਿਤਾ ਸੀ ਉਸ ਲਈ ਧੰਨਵਾਦ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਜਿਹੜਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ Bhakra Dam ਦੇ ਬਾਰੇ, ਜ਼ਰਾਇਤ ਦੇ ਬਾਰੇ, ਸੇਮ ਨਾਲੀਆਂ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਬਾਰੇ ਅਤੇ Education ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਦੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਸ ਵਾਸਤੇ ਸਾਡੀ ਸਰਦਾਰ ਅਤੇ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਮੁਬਾਰਕਬਾਦ ਦੇ ਹੁਕਦਾਰ ਹਨ। ਸਾਡਾ ਸੂਬਾ ਪੰਜਾਬ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਗੰਦਮ ਅਤੇ ਅਨਾਜ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਸਾਡੀ ਜ਼ਮੀਨ ਸੇਮ ਦੇ ਕਾਰਨ ਖਰਾਬ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ address ਵਿਚ ਵੀ ਇਹ ਜ਼ਿਕਰ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀ 48 ਲਖ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਸੇਮ ਦੇ ਕਾਰਨ ਖਰਾਬ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਾਡੇ Irrigation Minister ਸਾਹਿਬ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਸੇਮ ਨਾਲੀਆਂ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਅਤੇ ਤਰੱਕੀ ਦੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਹਿੱਸਾ ਲੈ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਰ ਮੈਂ ਸੰਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਐਨਾ ਕਾਫੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ war footing ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਸੇਮ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। First Five Year Plan ਦੇ ਬਾਦ ਪੰਜਾਬ 6 ਲਖ ਗਠਾਂ ਰੁਈ ਦੀਆਂ ਹਰ ਸਾਲ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਕੋਈ textile mill ਨਹੀਂ ਕਾਇਮ ਹੋਈ ਹੈ। ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਬੇਕਾਰੀ ਵਧਣ ਦਾ ਬਹੁਤ ਖਤਰਾ ਹੈ। ਮੁਕਤਸਰ, ਬਠਿੰਡੇ ਅਤੇ ਮੋਗੇ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ textile mill ਖੋਲੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਉਥੋਂ ਦਿਆਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਉਥੇ textile mill ਖੋਲੀ ਜਾਵੇ। ਜੇਕਰ ਉਥੇ textile mill ਖੋਲੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਬੇਕਾਰੀ ਬਹੁਤ ਹਦ ਤਕ ਘਟ ਜਾਵੇਗੀ। ਮੋਗਾ automobile ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਦੇ centres ਵਿਚ ਵੱਡਾ centre ਹੈ ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਉਥੇ industrial centre ਵੀ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੋਗੇ ਵਿਚ sugar mill ਵੀ ਲਗਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

(At this stage the hon. Member stopped from making speech and began to search his papers.) (Opposition ਕੀ तरफ से आवाज़ें : Paper ਤੋਂ ਹੀ ਪੜ੍ਹ ਦਿਓ।)

Mr. Speaker. No such remarks please. He is only referring to the paper.

ਸਰਦਾਰ ਜਗਰਾਜ ਸਿੰਘ ਗਿਲ : ਮੈਂ Education ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਆਪਣੇ Education Minister ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ District Boards ਦੀਆਂ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ provincialize ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਬੜਾ ਵਡਾ ਅਤੇ ਸ਼ਲਾਘਾ ਜੋਗ ਕਦਮ ਉਠਾਇਆ ਹੈ । ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ private ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਵ nationalize ਕਰ ਲਈਏ ਤਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਚੰਗਾ ਹੋਵੇਗਾ । ਜਦ ਤਕ ਅਸੀਂ private ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ nationalize ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਤਕ Regional Formula ਨੂੰ ਕਾਮਯਾਬ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਸਕਦੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸਚਰ ਫਾਰਮੂਲੇ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਦਰਖਾਸਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ private schools ਦਾ ਪਰਬੰਧ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਥ ਵਿਚ ਲੈ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

ਇਸ ਤੋਂ ਅਗੇ ਮੈਂ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਕੁਝ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ electricity ਦਾ ਕਾਫੀ ਕੰਮ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਪਰ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਦਰਖਾਸਤ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਜੇਮ ਵਾਲੇ ਅਲਾਕਿਆਂ ਵਲ ਅਤੇ ਜਿਥੇ tube well ਲਗਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲ ਜ਼ਿਆਦਾ ਧਿਆਨ ਦੇਵੇ । Tube wells ਲਗਾਉਣ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ preference ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ।

ਇਸ ਤੋਂ ਅਗੇ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ 13 ਹਜ਼ਾਰ ਪਟਵਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ families ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਜਲਦੀ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਆਪਣੇ ਵਕਾਰ ਦਾ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ । ਛੋਟੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਦੇ ਜੇਕਰ 10 ਰੁਪਏ ਜਾਂ 20 ਰੁਪਏ ਵਧ ਵੀ ਜਾਣ ਤਾਂ ਵੀ ਕੁਝ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਣ ਲਗਾ । ਜਿਥੇ ਸਾਡੇ Minister ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਨਖਾਹ ਲੈਣ ਵਾਲੇ Secretaries ਹਨ ਉਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵਿਚ cut ਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਸਾਡੇ Magistrates ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਦੌਰੇ ਰਖਦੇ ਹਨ, ਦੌਰੇ ਤਾਂ ਉਹ ਇਸ ਲਈ ਰਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਜਾਕੇ ਇੰਨਸਾਫ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਸਲੀ ਮਨਸਾ T. A. ਉਗਰਾਹੁਣ ਦਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੌਰਿਆਂ ਵਿਚ ਕਮੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ । Assembly ਦਾ Session 1st April ਦੇ ਬਾਦ ਛਿਆਂ ਛੁੱਟੀਆਂ ਪਿਛੋਂ 7 ਨੂੰ ਫਿਰ ਇਕ ਦਿਨ ਲਈ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਸਾਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਕਮੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਪਰ ਪਟਵਾਰੀਆਂ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਜ਼ਰੂਰ ਵਧਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਰੀੜ੍ਹ ਦੀ ਹੱਡੀ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲ ਖਾਸ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ । ਇਸ ਮਸਲੇ ਵਿਚ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦਾ ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । (Interruption)

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਤੁਹਾਨੂੰ ਬੈਕ ਬੈਂਚਾਂ ਦਾ ਵੀ ਧਿਆਨ ਰਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । (The hon. Members should keep the back benches also in view.)

ਸਰਦਾਰ ਜਗਰਾਜ ਸਿੰਘ ਗਿਲ : ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਕ ਨਵਾਂ ਟੈਕਸ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਨਾਂ ਹੈ Betterment Charges ਉਹ ਇਸ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੀ ਹੈਸੀਅਤ ਵਧ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਪਰ ਟੈਕਸ ਲਗਾ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

[ਸਰਦਾਰ ਜਗਰਾਜ ਸਿੰਘ ਗਿਲ]

ਪਰ ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਮੋਗਾ area ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਉਥੇ ਨਹਿਰਾਂ ਵੀ ਕੱਚੀਆਂ ਹਨ, ਪਾਣੀ ਵੀ ਭਿਮਾਹੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਲੇਕਿਨ Betterment Charges ਫਿਰ ਵੀ ਉਸ ਅਲਾਕੇ ਵਿਚ ਲਗਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਹ ਗਲ ਬਿਲਕੁਲ ਉਚਿਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। Betterment Charges ਤਾਂ ਤਦ ਹੀ ਲਗਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਜੇਕਰ ਪਾਣੀ ਦੀ ਮਿਕਦਾਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਪਰ ਪਾਣੀ ਤਾਂ ਬਜਾਏ ਵਧਾਉਣ ਦੇ ਘਟਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸੇਮ ਅਤੇ ਰੇਤ ਵਾਲੇ ਅਲਾਕੇ ਨੂੰ Betterment Tax ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਮੁਸਤਸਨਾਂ ਕਰਾਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਅਗੇ ਮੈਂ Chief Minister ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦੇਵਾਂਗਾ ਕਿ law and order ਦੀ ਪੋਲੀਸ਼ਨ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਹੈ। ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਜਲੰਧਰ ਦੇ incident ਦਾ ਤਾਲੁਕ ਹੈ ਉਥੇ communal forces ਬੜੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਅਗੇ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਗੌਰਮਿੰਟ ਨੂੰ ਬੜੀ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਚਾਹੇ ਉਹ ਕਿਸੇ ਫਿਰਕੇ ਵਲੋਂ ਹੋਣ, ਚਾਹੇ ਉਹ ਜਨ ਸੰਘੀਆਂ ਵਲੋਂ ਹੋਣ। ਗੌਰਮਿੰਟ ਨੂੰ ਬੜੇ ਸਖਤ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਡਾ॰ ਬਲਦੇਵ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ (ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨਗਰ—ਪੂਰਵ) : ਅਧ്യਕਸ਼ ਮਹੋਦਯ, ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਬ ਕੇ ਭਾਸ਼ਣ ਪਰ ਜੋ ਧਨ੍ਯਵਾਦ ਕਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਇਸ ਸਦਨ ਕੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਹੁਆ ਹੈ ਮੈਂ ਉਸ ਪਰ ਬੋਲਨੇ ਕੇ ਲਿਯੇ ਖੜਾ ਹੁਆ ਹੂੰ।

ਅਧ੍ਯਕਸ਼ ਮਹੋਦਯ : ਸਮਝ ਆ ਜਾਨੇ ਵਾਲੀ ਹਿੰਦੀ ਬੋਲਨਾ। (The hon. Member may speak in such Hindi as could be understood.)

ਡਾ॰ ਬਲਦੇਵ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ : ਜੋ ਭਾਸ਼ਣ ਗਵਰਨਰ ਮਹੋਦਯ ਨੇ ਇਸ ਸੰਮਾਨਿਤ ਸਦਨ ਕੇ ਸਮਝ ਦਿਯਾ, ਜਿਸ ਕੇ ਸੰਬੰਧ ਮੇਂ ਯਹਾਂ ਹਾਊਸ ਕੇ ਸੰਮਾਨਿਤ ਸਦਸ੍ਯ ਦੁਆਰਾ ਧਨ੍ਯਵਾਦ ਕਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਪੇਸ਼ ਕਿਯਾ ਗਯਾ, ਉਸ ਕੋ ਪਛਕਰ ਸੂਬੇ ਕੀ ਜਨਤਾ ਕੋ, ਸਾਧਾਰਣ ਨਾਗਰਿਕ ਕੋ ਐਂਡਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰ ਇਸ ਸਦਨ ਕੇ ਸਦਸ੍ਯੋਂ ਕੋ ਬਹੁਤ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਬ ਨੇ ਇਸ ਕੇ ਅੰਦਰ ਸੂਬੇ ਕੀ ਹਾਲਤ ਕੋ, ਇਸ ਕੀ ਪਰਿਸ੍ਥਿਤਿਯੋਂ ਕੋ ਕੇਵਲ ਕੁਝ ਹੀ ਭਾਵਾਂ ਸੇ ਆਂਕਨੇ ਕੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹੋਂਨੇ ਅਪਨੇ Address ਮੇਂ ਬਤਾਯਾ ਹੈ ਕਿ ਸੂਬੇ ਮੇਂ ਕਿਤਨੀ ਟਰਕਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ; ਹਮਾਰਾ ਸੂਬਾ ਕਿਤਨਾ ਊਂਚਾ ਉਠਾ ਹੈ; ਭਾਖੜਾ ਫੈਸ ਕੀ ਦੀਵਾਰੋਂ ਕਿਤਨੀ ਊਂਚੀ ਚਲੀ ਗਈ ਹੈ; ਕਿਤਨੀ ਜ਼ਯਾਦਾ ਬਸੋਂ ਦੌੜਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਕਿਤਨੀ ਨਵੀਂ ਸੜਕੋਂ ਬਨੀ ਹੈ, ਕਿਤਨੇ ਜੰਗਲਾਤ ਕਾਟੇ ਗਏ ਹੈ। ਉਨ੍ਹੋਂਨੇ ਕੇਵਲ ਸਾਤ੍ਰ ਇਨ੍ਹੀਂ ਕੁਝੇਕ ਚੀਜ਼ੋਂ ਕੋ ਸੰਮੁਖ ਰਖਕਰ ਸੂਬੇ ਕੀ ਟਰਕਕੀ ਕੋ ਆਂਕਨੇ ਕਾ ਪ੍ਰਯਤਨ ਕਿਯਾ ਹੈ। ਗਵਰਨਰ ਮਹੋਦਯ ਕਾ ਧਨ੍ਯਵਾਦ ਕਰਤੇ ਹੁਏ ਮਾਨਨੀਯ ਸਦਸ੍ਯ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਮੇਂ ਹੁੰਦੀ ਟਰਕਕੀ ਕੇ ਪੁਲ ਭਾਂਧਤੇ ਹੁਏ ਬਤਾਯਾ ਕਿ “ਪੰਜਾਬ ਤੋ ਅਬ ਸ੍ਵਰਗ ਬਨ ਗਯਾ ਹੈ—ਫੁਨਿਯਾ ਕੇ ਅੰਦਰ, ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਕੇ ਅੰਦਰ ਕਹੀਂ ਭੀ ਇਸਕੀ ਮਿਸਾਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲਤੀ”। ਉਨ੍ਹੋਂਨੇ ਯਹਾਂ ਤਕ ਕਹਾ ਕਿ ਗਾਂਵ ਮੇਂ ਜੋ ਸ਼ਾਦਿਯਾਂ ਪਹਲੇ ਅਨ੍ਧੇਰੇ ਮੇਂ ਹੁਆ ਕਰਤੀ ਥੀਂ ਵਹ ਬਿਜਲੀ ਕੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਮੇਂ ਹੋਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਕਯਾ ਸੂਬੇ ਕੀ ਟਰਕਕੀ ਕਾ ਅਨ੍ਦਾਜ਼ਾ ਇਨ੍ਹੀਂ ਭਾਵਾਂ ਸੇ ਲਗਾਯਾ ਜਾਤਾ ਹੈ ਕਿ ਅਬ ਵਹਾਂ ਪਰ ਬਿਜਲੀ ਚਲੀ ਗਈ, ਇਤਨੇ ਖੰਬੇ ਲਗ ਗਏ ਯਾ ਇਤਨੀ ਬਸੋਂ ਚਲ ਪੜੀ? ਅਧ੍ਯਕਸ਼ ਮਹੋਦਯ, ਆਪ ਕੇ ਦੁਆਰਾ ਮੈਂ ਹਾਊਸ ਕੀ ਸੇਵਾ ਮੇਂ ਯਹ ਨਿਵੇਦਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਚਾਹੇ ਕੋਈ ਭੀ ਸਰਕਾਰ ਹੋ, ਕੋਈ ਭੀ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਹੋ ਏਸੇ ਸਰਵ ਸਾਧਾਰਣ ਕਾਮ ਕਿਯਾ ਹੀ ਕਰਤੀ ਹੈ। ਆਖਿਰ ਜੋ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਜਨ ਸਾਧਾਰਣ ਸੇ ਲਾਖੀਂ ਕਰੋਡੀਂ ਰੁਪਯਾ ਟੈਕਸੀਂ ਕੇ ਰੁਪ

में लेती है वह अगर जहां दो रुपए खर्च होने चाहिए वहां दस रुपये लगा कर थोड़ा बहुत काम करती है तो उसके लिये इतनी भारी तारीफ़ के पुल बांधने की क्या आवश्यकता है ? क्योंकि आखिर जो धान्धली मची हुई है, जो अत्याचार हो रहे हैं, जिस तरीके से जनता का रुपया बर्बाद किया जा रहा है वह जन साधारण के सामने है, कोई गोपनीय नहीं है। गवर्नर साहब को चाहिए था कि अपने भाषण के अन्दर ऐसे तथ्यों को लाते कि जिन से जनता के अन्दर, इस सूबे की जनता के अन्दर विश्वास पैदा होता। इस सूबे के अन्दर पिछले कुछ सालों से जो धान्धली मची हुई है उसको दूर करने की कोशिश की जाती। आखिर यह सरकार प्रजा-तन्त्रात्मक सरकार है—लोगों की सरकार है। गवर्नर के Address को हर साल सदन के सामने रखने का आशय ही केवल यह है कि पिछले वर्ष जो कारगुजारियां हुईं उन को House के सामने रखा जाए। सरकार ने जो ग़लत काम किये उन को भी जनता के सामने रखा जाए और साथ ही जनता को यह आश्वासन दिया जाए कि भविष्य में इन त्रुटियों को दूर किया जाएगा। लेकिन मैं देखता हूँ कि यह जो भाषण हमारे सामने दिया गया इसमें जनता में फैली हुई घोर निराशा और सरकार के प्रति अविश्वास की जो स्पष्ट झलक सूबे में दिखाई दे रही है उसका तनिक भी संकेत नहीं किया गया है। एक शब्द भी गवर्नर महोदय ने इस विषय में नहीं कहा। फिर भी सम्मानित सदस्य ने उन के लिये तारीफ़ के पुल बांध दिए। उन्होंने बताया कि law and order निहायत सन्तोषजनक और सराहनीय रहा है। यह बात सरासर ग़लत है। Law and order की कुछ बातें मैं सदन के सामने रखता हूँ।

पिछले दो सालों से—वैसे तो हुशियारपुर का जो कांड हुआ वह पिछले साल में नहीं आता—यह आशा की जाती थी कि इस भयानक और मानवता से विहीन कांड के बाद सूबे के अन्दर law and order की व्यवस्था अच्छी हो जाएगी। आगे से ये चीज़ें दुहराई नहीं जाएंगी लेकिन पिछले साल का ही इतिहास हमारे सामने है। इसको देखकर ऐसा मालूम होता है मानों यह एक regular feature बन गया हो। सूबे के अन्दर उस प्रकार की अत्याचार की घटनाएं हर रोज़ होती हैं और दिन प्रति दिन बढ़ती ही जा रही हैं। आखिर इसका कारण क्या है ? किसी भी सूबे में—हिन्दुस्तान के किसी भी दूसरे हिस्से में law and order से सम्बन्धित इस प्रकार की घटनाएं नहीं होतीं—जैसी कि पंजाब में हुई हैं और हो रही हैं। फ़िरोज़पुर जेल की दिल हिला देने वाली घटना आप के सामने है। अध्यक्ष महोदय, मैं आपके द्वारा सरकार से यह पूछना चाहता हूँ कि क्या यह law and order का निष्कलंक उदाहरण है कि जेल के अन्दर undertrial prisoners और सरकार के अधिकारी. . . .

Minister for Consolidation and Health : Sir, the hon. Member is repeating the same facts over and over again.

Mr. Speaker : The matter, I think, is also *sub judice*.

Dr. Baldev Parkash : No Sir, the matter is not *sub judice*.

Minister for Consolidation and Health : Sir, what I mean to say is this that the hon. Member is repeating the same things which have already been stated before the House by other hon. Members.

Dr. Baldev Parkash : I am not repeating, Sir. I am putting forth my own point of view.

चौधरी इन्दर सिंह : वजीर साहिब क्यों खामखाह बीच में interrupt कर रहे हैं?

डा० बलदेव प्रकाश : वजीर साहिब क्या बताएंगे कि इसमें अब क्या *sub-judice* है ?

मंत्री : मैंने यह तो नहीं कहा कि यह *sub-judice* है। मैंने यह कहा है कि जिस चीज को हरेक बार बार repeat कर रहा है उसको repeat करने की क्या जरूरत है।

डा० बलदेव प्रकाश : बार बार दुहराने से भी अगर सरकार की आंख खुल जाए तो मैं समझता हूँ कि उस repetition का भी फायदा ही होता है।

तो, अध्यक्ष महोदय, मैं यह कह रहा था कि इस प्रकार की घटनाओं का उदाहरण दुनिया के इतिहास में कहीं नहीं मिलता है। हाउस में तकरीरें करते हुए मेरे माननीय मित्रों ने अंग्रेजी राज्य का जिक्र किया। मैं आपको बताना चाहता हूँ और, अध्यक्ष महोदय, आपके द्वारा सदन के सदस्यों और गर्वनमेंट को बताना चाहता हूँ कि बेशक हमारे देश में विदेशियों का राज्य रहा किन्तु उस समय भी ऐसी बातें नहीं होती थीं जोकि आजकल इस राज्य में हो रही हैं। अंग्रेजी राज्य में यह कभी नहीं हुआ था कि एक आदमी को लाठी से मार मार कर खत्म कर दिया जाए। आखिर इस के पीछे कारण क्या है? क्यों इस प्रकार की घटनाएं हमारे सूबे के अन्दर हो रही हैं? क्या जेल के जिम्मेदार अफसर पागल हो गए थे? क्या हुशियारपुर में पुलिस के अफसर एक दम पागल हो गए थे जो निःसहाय जनता पर इतने अत्यचार किए? क्या बाहुअकबरपुर के काण्ड में गए D.I.G. का दिमाग खराब हो गया था? क्या जालन्धर में अफसर इतने निकम्मे हो गए थे कि वह एक साधारण जलूस में स्थिति को कण्ट्रोल न कर सके? वहां पर क्यों law and order को maintain न किया जा सका? मैं समझता हूँ कि इसकी सीधी जिम्मेदारी केवल सरकार की नहीं मुख्य मन्त्री की है। शुरु से ही उनका यह खैया रहा है कि जो भी उनका विरोध करे, जो भी उनके सामने विरोधी दल हो उसको कुचल दिया जाए। शुरु से ही इनकी यह मनोवृत्ति चल रही है कि जो भी इन के विचारों से सहमत न हो, इनसे मतभेद रखता हो, इन के उलट दूसरे तरीके से सोचता हो उसको किसी न किसी तरीके से दबा दिया जाए, कुचल दिया जाए। जो नीति इन्होंने धारण की हुई है, इनके इशारे पर अफसरों को उसी प्रकार चलना पड़ता है और वे चल रहे हैं। इस प्रकार से एक बांधली इस सूबे के अन्दर मची हुई है। इसलिए जहां तक law and order का ताल्लुक है मैं दावे से कह सकता हूँ कि इस नाम की कोई चीज हमारे सूबे के अन्दर नहीं है—दिखाई ही नहीं देती। वास्तव में जिस नीति को हमारे मुख्य मन्त्री जी ने धारण कर रखा है सभी अफसर उसी का अनुकरण करते हैं। नतीजा यह है कि सूबे में कोई law and order नहीं, कोई कानून नहीं, कोई न्याय नहीं, कोई निश्चित policy नहीं है। हमारे सदन में सरकारी बैंचों से बोलते हुए एक सम्मानित सदस्य ने कहा था कि बहस के दौरान में गर्वनमेंट की

policy के ऊपर बात की जानी चाहिए। इस बात को मैं मानता हूँ। लेकिन Government की policy क्या है? वह लिखने में और है और practice में कुछ और है। मैं एक उदाहरण आपके सामने रखता हूँ। पिछले दिनों जो यहां पर movement चली उसके अन्दर दफा 3 के मातहत सरकार ने बहुत से प्रतिष्ठित लोगों को जेल में बन्द कर दिया। अगर हमारे पास High Court, Advisory Board या Supreme Court न होती तो मैं समझता हूँ कि सूबे के अन्दर कोई भी व्यक्ति जो दूसरे तरीके से चलता हो, और हमारे मुख्य मन्त्री से सैद्धान्तिक मतभेद रखता हो; जेल की चहार दीवारी से बाहर नहीं रह सकता था। इस प्रकार दफा 3 के अन्तर्गत पकड़े गए लोगों में से 80% से ज्यादा को courts ने गैर कानूनी और illegal ठहराया। यह है हमारे सूबे के law and order की जीती जागती तस्वीर जो कि मैंने आपके सामने रखी है। क्या यही है law and order जिसको गवर्नर साहिब ने निहायत सन्तोष-जनक और सराहनीय बताया है?

Corruption के बारे में भी मैं आप के द्वारा इस सदन के सामने दो चार बातें रखना चाहता हूँ। एक corruption तो आम किस्म की भ्रष्टाचार, रिश्वतखोरी है जो कि हर जगह चल ही रही है। इसके बारे में तो कल की अखबार में भी Audit Report में बताया गया कि जनता की खून पसीने की कमाई को किस प्रकार से लूटा जा रहा है। दूसरी corruption राजनैतिक corruption है, political corruption है। इस सम्बन्ध में हम हर महकमे में बहुत ही खतरनाक चीजें हमारे सामने आ रही हैं।

पिछले दिनों हमारे सामने दफा तीन के अन्दर जितने भी लोग, प्रतिष्ठित नागरिक, बड़ेबड़े अच्छे advocate और दूसरे नागरिकों को गिरफ्तार किया गया था तो उन पर अलजाम लगाये गये कि वह फलां आदमी को बम्ब बांट रहे थे, फलां आदमी के पास तेजाब की बोतलें थीं और फलां ने हथियार इकट्ठे किये हुए थे। लेकिन आपने देखा है कि जितने भी लोग आन्दोलन को चलाने वाले थे, जितने भी प्रतिष्ठित व्यक्ति हिन्दी भाषा के आन्दोलन के सम्बन्ध में काम कर रहे थे उनमें से किसी भी आदमी ने इस तरह का कोई काम नहीं किया लेकिन क्योंकि उनको जेलों में ठोंसना था इसी लिये उन पर झूठी बातें बनाई गईं और झूठे इलजाम लगाए गये। यह political corruption नहीं है तो और क्या है? इस लिये मैं आप के सामने यह बात अर्ज करना चाहता हूँ कि अगर हमारी सरकार इन्हीं बातों में लगी रहेगी और सरकारी महकमों के अन्दर जो अधिकारी काम कर रहे हैं उनको यह मजबूर करती रही कि वे इस तरह की झूठी बातें बना कर लोगों को जनतन्त्र में मिले नागरिकता के अधिकारों को समाप्त करें तो यह सरकार बहुत देर तक कायम नहीं रह सकती।

अभी एक माननीय सदस्य ने कहा है कि जिस तरह से यहां तरक्की हो रही है और जिस तरह से यहां सुधार हो रहे हैं इनसे यह जान पड़ता है कि इस सूबा के अन्दर एक बड़ा भारी इनकलाब आ जायेगा। मैं उनके मतलब से तो सहमत नहीं हूँ हां यह बात मानता हूँ कि यहां इनकलाब आ जायेगा जब कि इस तरह की यहां धांधली चल रही है और सरकारी महकमों के अधिकारियों को मजबूर किया जा रहा है कि वह झूठे इलजाम लगा लगा कर जनता के प्रतिष्ठित व्यक्तियों को जेलों के अन्दर रखें। यह मेरी पूर्ण आशा है कि ऐसे इनकलाब का नतीजा शीघ्र ही निकल आयेगा।

[डा० बलदेव प्रकाश]

अध्यक्ष महोदय, मैं आपके द्वारा सभा के सामने दो तीन बातें और रखना चाहता हूँ। मैं कहना चाहता हूँ कि हमारी तरक्की इस सूबे की तरक्की इन सड़कों और नहरों से नहीं आंकनी चाहिये बल्कि यह इन चीजों से आंकी जानी चाहिये कि इस सूबे के अन्दर इस सरकार की ओर से लोगों के नैतिक जीवन स्तर को सुधारने के लिये कोशिश हुई है या कि नहीं, क्या यह उनके नैतिक चरित्र को ऊँचा करने में कामयाब हुए हैं या नहीं, भ्रष्टाचार कम हुआ है या नहीं ? अगर इन बातों से हम अपने सूबे की तरक्की को देखने की कोशिश करें तो हमें निराशा ही होती है। उससे ऐसा मालूम होता है कि जनतन्त्र में हमारे सूबे के मुख्य मन्त्री के ऐसे रवैये के होने से जनता में किसी प्रकार से भी विश्वास नहीं रहा। उसका विश्वास इस सरकार में बिल्कुल खत्म हो चुका है। यदि यह सरकार इसी रास्ते पर चलती रही तो हम किसी प्रकार से तरक्की नहीं कर सकेंगे। एक तरफ पटवारियों की हड़ताल हो रही है। गवर्नर साहिब ने अपने Address में पटवारियों के मामले को touch करते हुए कहा है कि बड़ा दुःख है कि permanent services के लोग इस तरह से हड़तालें करके अपनी मांगें मनवाने की कोशिश कर रहे हैं। मैं समझता हूँ कि इन सब चीजों की ज़िम्मेदार खुद हमारी सरकार है। जब बहुत देर से सरकार और पटवार union के बीच बातचीत चल रही थी तो बातचीत के दौरान ही 10 सितम्बर को पटवारियों की गिरफ्तारी बड़े पैमाने पर शुरू कर दी गई थी। एक तरफ तो इस समस्या को सुलझाने की कोशिश हो रही थी और दूसरी तरफ पटवारियों के नेताओं को गिरफ्तार किया गया और उन्हें services से suspend किया गया जिस पर वे लोग मजबूर हुए कि वे सत्याग्रह करें और हड़ताल करें। बातचीत के द्वारा इस झगड़े को बहुत ही अच्छे ढंग से सुलझाया जा सकता था लेकिन सरकार ने खुद ही दूसरा रास्ता अपनाया और उनको मजबूर किया कि वह भी दूसरा रास्ता अपनायें और दूसरा रास्ता अपना कर सरकार को अपनी मांगें मनवाने पर मजबूर करें। स्पीकर साहिब, जब इतने बड़े पैमाने पर हमारी services में इस तरह की मनोवृत्ति पैदा हो कि वे अपनी मांगें पूरी कराने के लिये हड़तालें करें और सत्याग्रह करें, यह किसी सरकार को शोभा नहीं देता और गवर्नर साहिब ने यह जो बात अपने Address में पढ़ी है मैं उसका विरोध करता हूँ।

अध्यक्ष महोदय : आप का time हो चुका है। (The time of the hon. Member is over.)

डा० बलदेव प्रकाश : अध्यक्ष महोदय, मुझे दो मिनट और दीजिये। मैं एक दो और बातें कह कर खत्म करूँगा।

अब मैं smuggling के बारे में कुछ कहना चाहता हूँ। गवर्नर साहिब ने अपने Address में यह कहा है कि हमारी सरकार ने smuggling के सिलसिले में इतने आदमी पकड़े हैं और इसको रोकने के लिये बहुत काम किया है। लेकिन क्योंकि मैं उसी ज़िले का रहने वाला हूँ जहाँ यह smuggling होती है — (हंसी) इस वजह से मुझे पता है कि कौन लोग smuggling के लिये ज़िम्मेदार हैं और किन लोगों की मदद से यह

smuggling होती है और कौन लोग करवाते हैं। कुछ लोग पकड़े जा रहे हैं और उनको बिठा कर जानने की कोशिश की जा रही है लेकिन असल तबका जो smuggling की जड़ है वह नहीं पकड़ा गया और अब भी वह इस काम में लगा हुआ है।

फिर गवर्नर साहिब ने अपनी तकरीर में inefficiency को खत्म करने के लिये बनाये गये flying squads का जिक्र किया है। उन्होंने इस में कहा है कि efficiency को बढ़ाने के लिये सुचारु रूप से बहुत काम हो रहा है। उन्होंने कहा है कि दफ्तरों में flying squads जाते हैं और देखते हैं कि काम में कहीं देरी तो नहीं हो रही। लेकिन जितनी efficiency बढ़ी है उसको दिखाने के लिये मैं सभा के समक्ष एक बात रखता हूँ। मैं 29 सितम्बर को फिरोज़पुर जेल से रिहा हुआ था और अभी तक मेरे रिहा होने की सूचना इस Secretariat में नहीं पहुँची। इस Secretariat को अभी तक यह सूचना सरकार ने नहीं भेजी कि फलां M.L.A. किस जेल में था और आया वह रिहा हो गया है या कि नहीं। मैंने यहां कहा कि मैं रिहा हो कर आ गया हूँ लेकिन इन्होंने कहा कि आपके रिहा होने की हमारे पास अभी तक खबर नहीं आई।

अध्यक्ष महोदय : हम तो आप को प्रत्यक्ष देख रहे हैं। (We are seeing you in person here.)

डाक्टर बलदेव प्रकाश : आप तो मान रहे हैं लेकिन सरकार नहीं मान रही। Secretary साहिब ने कहा था कि हमारे पास सरकार की तरफ से intimation नहीं पहुँची कि आप रिहा हो गये हैं। उन्होंने बताया कि इस सम्बन्ध में पांच reminders सरकार को भेजे जा चुके हैं लेकिन कोई intimation नहीं आई। Address में तो कहा गया है कि (flying squads) कायम हो गये हैं और efficiency बढ़ गई है लेकिन जितनी efficiency बढ़ी है उस की मिसाल मैं ने आप के सामने रख दी है।

सरदार रामदिआल सिंघ (लुधਿਆਨਾ ਦਖਣ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਕੀ ਮੇਰੇ ਬੋਲਣ ਲਈ time 20 ਮਿੰਟ ਹੀ ਹੈ ?

अध्यक्ष महोदय : नहीं पन्द्रह मिनट हैं जो बाकी के लिए सुकरें किये गये हैं। (No, only 15 minutes, as fixed for other hon. Members.)

सरदार रामदिआल सिंघ : ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਤਾਂ 20 ਮਿੰਟ ਮਿਲੇ ਹਨ।

अध्यक्ष महोदय : उन को आप छोड़ें। (Leave his case.)

सरदार रामदिआल सिंघ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਚੌਥਰੀ ਲਹਿਰੀ ਸਿੰਘ ਦੀ motion ਦੀ ਪਰੋਤਾ ਕਰਨ ਲਈ ਖੜਾ ਹੋਇਆ ਹਾਂ। ਜਿਥੇ ਤਕ ਗਵਰਨਰ ਦੇ Address ਦਾ ਤਾਲੁਕ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਚ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕਾਂਗਰਸ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਜਾਂ ਇਸ ਮੌਜੂਦਾ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਇਸ ਸੂਬੇ ਦਾ ਮੁੱਢ ਮਥਾ ਬਣਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਅਤੇ ਸੂਬੇ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਸੁਧਾਰਨ ਵਾਸਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਸਾਰਾ ਨਕਸ਼ਾ ਖਿਚਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਸ Address

[ਸਰਦਾਰ ਰਾਮਦਿਆਲ ਸਿੰਘ]

ਵਚੋਂ ਇਕ ਸਾਲ ਵਿਚ ਹੋਏ ਕੰਮ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਉਣਾ ਹੋਏ ਤਾਂ ਇਹ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਲਗ ਸਕਦਾ । ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਪਿਛਲੇ ਦਸਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਯਾਨੀ 1947 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 1957 ਤਕ ਦੇ ਵਕਤ ਦਾ ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਦੇ ਦਸ ਸਾਲਾਂ ਯਾਨੀ 1937 ਤੋਂ 1947 ਤਕ ਦੇ ਅਰਸੇ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਸਭ ਕੁਝ ਨਜ਼ਰ ਆਵੇਗਾ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇਸ ਹਿੱਸੇ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਬਦਲ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਥੇ ਹੁਣ ਪੱਕੀਆਂ ਨਹਿਰਾਂ ਦੇ ਜਾਲ ਬਿਛਾਏ ਗਏ ਹਨ, industry ਵਿਚ ਇਸ ਨੇ ਇਤਨੀ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜਿਤਨੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾ ਕੇ ਵੇਖੋਗੇ ਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤੀ, ਜਿਤਨੀ ਹੁਣ ਕੀਤੀ ਹੈ ਯਾਨੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰਿਆਂ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਮੁਲਕ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ, ਗਿਆ ਹੈ । ਜੇਕਰ Agriculture ਵਲ ਵੇਖੀਏ, Education ਵਲ ਵੇਖੀਏ ਜਾਂ ਪਿਛੜੀਆਂ ਸ਼ਰੇਣੀਆਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਲ ਵੇਖੀਏ ਤਾਂ ਫਰਕ ਸਾਫ਼ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਪਿਛੜੀਆਂ ਸ਼ਰੇਣੀਆਂ ਵਲ ਵੇਖੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੌਂਸਲਾਂ ਰਾਹੀਂ, Parliament ਰਾਹੀਂ, ਅਸੈਂਬਲੀ ਰਾਹੀਂ, ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਬੋਰਡਾਂ ਰਾਹੀਂ, ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਰਾਹੀਂ, representation ਦੇ through ਉਚਿਆਂ ਚੁਕਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਾਸਤੇ ਨੌਕਰੀਆਂ reserve ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਮਥੇ ਤੋਂ ਜਾਤ ਪਾਤ ਦੇ ਧਬੇ ਨੂੰ ਉੜਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਇਸ ਹਕੂਮਤ ਦੇ 10 ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨਾਮਿਆਂ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ । ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੋ ਕੰਮ ਇਸ ਕਾਂਗਰਸ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਸਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਹਕੂਮਤ ਸਚੀ ਮੁਚੀ proud feel ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕੋਈ ਵੀ ਹਕੂਮਤ ਜਿਹੜੀ ਅਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਰਹੇ ਹਨ । ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਕੁਝ ਅਜਿਹੇ ਮਹਿਕਮਿਆਂ ਦਾ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰੀਗਾ ਜਿਥੇ ਕਈ genuine short comings ਹਨ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਹਕੂਮਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰੇਗੀ ।

ਇਸ ਤੋਂ ਅਗੇ ਮੈਂ law and order ਦੀ ਬਾਬਤ ਕੁਝ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਮੇਰੇ ਭਾਈ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹਕੂਮਤ ਤੋਂ ਜਨਤਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਉਠ ਗਿਆ ਹੈ । ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਇਸ ਜਨਤਾ ਵਿਚ ਕੀ ਚਾਰ ਪੰਜ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਹੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ । ਬਾਕੀ 85 ਫੀ ਸਦੀ ਅਬਾਦੀ ਜੋ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਿਛਲੀਆਂ elections ਵਿਚ ਇਸ ਹਕੂਮਤ ਤੇ ਪੂਰਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ, ਉਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਹੈ ਜੇਕਰ ਉਹ ਜਨਤਾ ਨੂੰ constitute ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ । ਹੁਣੇ ਰਾਏਕੋਟ ਦੀ by election ਹੋਈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰ ਲੋਕੀਂ ਉਥੇ ਪਹੁੰਚੇ, ਸਾਰੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਕੱਠੀਆਂ ਹੋਕੇ ਉਥੇ ਪਹੁੰਚੀਆਂ (interruption) Independent Lady Members ਵੀ ਪਹੁੰਚੇ । ਮਗਰ ਜਨਤਾ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ । (*Interruptions by Shri Harbhagwan Maudgil and Kanwarani Jagdish Kaur.*)

ਅਧ୍ୟਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ : (*Addressing Kanwarani Jagdish Kaur*) No interruption please. ਜਬ ਆਪ ਕੀ speech ਮੈਂ ਕਹ ਕੋਲੋਂਗੇ ਤੋ ਆਪ ਕਥੋਂ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾਯਤ ਕਰਤੇ ? When they interrupt her in her speech then why does she not tolerate ?

ਕੰਬਰਾਨੀ ਜਗਦੀਸ਼ ਕੌਰ : ਜਕ ਮੈਂ ਬੋਲਕੀ ਹੂੰ ਤੋ ਸਮੀ interrupt ਕਰਤੇ ਹੂੰ ।

ਸ਼ਬਦਕ ਸਹੋਦਯ : Order, please.

ਸਰਦਾਰ ਰਾਮਦਿਆਲ ਸਿੰਘ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਿਥੇ ਤਕ law and order ਦਾ ਤੱਲਕ ਹੈ, ਮੇਰੇ ਭਾਈ ਨੇ ਹੁਣੇ ਜਿਹੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਲ੍ਹ ਪੰਡਤ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਕੀਤਾ ਸੀ । State ਵਿਚ ਫਸਾਦਾਤ ਹੋਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਜੇਕਰ ਪੁਲਿਸ ਕੋਈ ਸਖਤ ਕਦਮ ਚੁਕਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਹਿਣਾ ਕਿ law and order ਖਰਾਬ ਹੋ ਗਿਆ ਇਹ ਗੱਲ ਠੀਕ ਨਹੀਂ । ਜੇ ਕਰ State ਵਿਚ ਫਸਾਦਾਤ ਕਰਾਉਣ ਨੂੰ ਹੀ ਇਹ ਠੀਕ law and order ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ definition ਤੇ ਅਫਸੋਸ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । 6 ਮਹੀਨੇ ਇਥੇ movement ਚਲਦੀ ਰਹੀ । ਮੈਂ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਚ ਦੇਖਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ leniency ਨਾਲ ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ administration ਪੇਸ਼ ਆਉਂਦੀ ਰਹੀ ਹੈ, ਟੱਕਰਾਂ ਖਾਂਦੀ ਰਹੀ ਹੈ, ਧੱਕੇ ਸਹਿੰਦੀ ਰਹੀ ਹੈ । ਫਿਰ ਜੇਕਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਦਮ ਚੁਕਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਚ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਉਦੋਂ ਜਦੋਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਚਾਰਾ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ । ਜੇਕਰ ਅਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਵੀ ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ law and order ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਬੜਾ ਅਫਸੋਸ ਹੈ । ਅਜ ਇਸ ਨੂੰ ਗਲਤ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ depict ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਿਥੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ law and order ਦੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਹਰ ਸਾਲ improve ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਥੇ police ਦੀ mentality ਨੂੰ ਕੁਝ ਹੋਰ ਬਦਲਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ । ਹੁਣ ਵੀ ਇਹ ਕਿਤੇ ੨ rudely behave ਕਰਦੀ ਹੈ, ਮਾਰ ਕੁਟ ਵੀ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੁਧਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਥੇ ਇਹ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਸ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ service ਕਰਨੀ ਹੈ ।

ਇਸ ਤੋਂ ਅਗੇ ਮੈਂ Agriculture ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ । Agriculture ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ research ਨਾਲ ਜਾਂ scientific means ਨਾਲ agriculture ਨੂੰ ਤਕਵੀਅਤ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਠੀਕ ਹੈ, ਇਹ ਚੀਜ਼ ਹੋਣੀ ਵੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । Chief Minister ਸਾਹਿਬ, Revenue Minister ਸਾਹਿਬ ਜਾਂ Irrigation Minister ਸਾਹਿਬ ਥਾਂ ੨ ਜਲਸਿਆਂ ਵਿਚ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ food ਦੀ ਕਮੀ ਹੈ, ਇਹ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਤਾਂ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਲੋਕਾਂ ਅੰਦਰ, ਪਰ ਮਹਿਕਮੇ ਵਾਲੇ ਤਵਜ਼ੁਹ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ । ਮੇਰੀ feeling ਇਹ ਹੈ ਕਿ Agriculture ਦਾ ਮਹਿਕਮਾ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ । Agriculture ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ mainstay ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਚਾਹੀਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਵਿਚ revolution ਆਉਂਦਾ । ਹਰਿਕ agriculturist ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਸਹਾਇਤਾ ਲੈਕੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਆਮਦਨੀ ਵਧਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ standard of living ਉਚਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਮਹਿਕਮਾ ਅਜਿਹਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਆਪ peasant ਜਾਂ cultivator ਦੀ ਮਦਦ ਕਰੇ ਫਿਰ ਮੈਂ crops ਦੀਆਂ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਵਲ

[ਸਰਦਾਰ ਰਾਮਦਿਆਲ ਸਿੰਘ]

ਅਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਸੈਂਕੜੇ ਕਿਸਮ ਦੇ ਕੀੜੇ ਮਕੋੜੇ ਅਤੇ ਬੀਮਾਰੀਆਂ crops ਤਬਾਹ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਮਹਿਕਮਾ ਤਵਜ਼ੂਹ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਬਹੁਤ ਵਾਰੀ local officials ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲ ਲਿਆਂਦੀ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਜਵਾਬ ਇਹੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਦਵਾਈਆਂ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਅਸੀਂ helpless ਹਾਂ। ਨਰਮੇ ਦੀ ਫਸਲ ਦਾ ਚੌਥਾ ਹਿੱਸਾ ਬਾੜ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਤਿੰਨ ਹਿੱਸੇ ਫਸਲ ਮਾਰੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਵੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਪਰਸੋਂ ਮੈਂ ਇਕ question ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ stray cattles ਦੇ ਰੇਵੜਾਂ ਦੇ ਰੇਵੜ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀਆਂ ਪਲੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਖੇਤੀਆਂ ਬਰਬਾਦ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮਗਰ ਬੜੀ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗਲ ਹੈ ਕਿ Minister ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਟਾਲ ਮਟੋਲ ਹੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦਸਿਆ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਕੀ ਇਲਾਜ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਪਿੰਡਾਂ ਦੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਜਿੰਨਾ ਇਹ ਬੀਮਾਰੀ ਕਰਦੀ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਪਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਤਬਾਹ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਿਸਾਨ ਦੀ ਪਲੀ ਹੋਈ ਫਸਲ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਕਰਨਾ ਸਰਕਾਰ ਦੀ bounden duty ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕੰਮ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸਰਕਰਦਗੀ ਹੇਠ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸੈਲਾਬ ਜ਼ਦਾ ਇਲਾਕੇ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਲਈ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਮਗਰ ਵਾਕਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਸੇਮਜ਼ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਵਧਿਆ ਹੈ ਘਟਿਆ ਨਹੀਂ। ਅਜ ਸੇਮ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇਕ ਤਿਹਾਈ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਹੈ। ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਲੁਧਿਆਣੇ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਤਲੱਕ ਹੈ ਸਾਡਾ ਇਹ ਇਹਸਾਸ ਹੈ ਕਿ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। Drains ਵਗੈਰਾ ਬਨਾਉਣ ਬਾਰੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਉਹ Minister ਸਾਹਿਬ ਸੁਣਨ ਲਈ ਇਥੇ ਬੈਠੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸੁਣਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸ਼ਾਇਦ ਕਿਸੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਲਈ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ ਪਰ ਲੁਧਿਆਣੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸੈਲਾਬ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ drains ਵਗੈਰਾ ਬਨਾਉਣ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਉਪਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਮੇਰੀ constituency ਵਿਚ ਪਿੰਡ ਗੋਪਾਲਪੁਰਾ, ਮਹੇਰਨਾ, ਬਮੱਟ, ਪੱਤੀ ਆਦਿ ਪਿੰਡ ਅੱਤ ਵਿਪਤਾ ਵਿਚ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਕਾਨ sink ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਮਵੇਜ਼ੀਆਂ ਅਤੇ ਇਨਸਾਨਾਂ ਲਈ ਖੁਰਾਕ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਪੈਦਾਵਾਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਲੋਕ ਬਹੁਤ ਵਿਪਤਾ ਵਿਚ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕੱਚੀਆਂ ਨਹਿਰਾਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੱਕੀਆਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਸੈਲਾਬ ਖਾਸੇ ਰੁਕ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਰਦ ਗਿਰਦ ਹੀ ਇਹ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।

Industry ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਵਾਸਤੇ anxiety show ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਲੁਧਿਆਣੇ ਵਲ ਖਾਸੀ ਤਵਜ਼ੂਹ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਇਕ ਚੀਜ਼ ਮੈਂ ਕਹਿਣੀ ਹੈ। ਕਿਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ Textile Mills, Sugar Mills ਵਗੈਰਾ ਵੱਲ ਤਵਜ਼ੂਹ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਭੋਗਪੁਰ, ਰੋਹਤਕ, ਪਾਣੀਪਤ ਵਗੈਰਾ ਵਿਚ sugar mills ਖੋਲ੍ਹੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ਕ ਨਹੀਂ। ਲੇਕਿਨ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਪਿਛੜੇ ਹੋਏ ਗਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜੇਕਰ unemployment ਦੂਰ ਕਰਨੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ industry ਵਲ ਵਧੇਰੇ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰੀਏ ਕਿ ਇਸ ਪਾਸੇ ਕਿੰਨਾ ਪੈਸਾ ਖਰਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪਤਾ

ਚਲੇਗਾ ਕਿ ਇਹ ਦੂਜੀ industry ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਜੇਕਰ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ unemployment ਦੇ ਮਸਲੇ ਵਿਚ ਕੁਝ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਛੋਟੀ industry ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖਰਚ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਵੱਡੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ factories ਦਾ ਤੱਲਕ ਹੈ, ਜਾਂ ਹੋਰ ਦੂਸਰੇ ਅਜਿਹੇ ਯਤਨ ਹਨ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ welcome ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਆਪ ਦੀ ਤਵਜੋ ਇਸ ਗੱਲ ਵਲ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ industrial development ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਕਈ difficulties ਹਨ। ਲੁਧਿਆਣੇ ਦੇ industrial area ਵਿਚ industry ਲਈ ਕਾਰਖਾਨੇ ਕਾਇਮ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਪਲਾਟ ਖਰੀਦੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਬਿਲਡਿੰਗਾਂ ਵੀ ਬਣ ਗਈਆਂ ਹਨ ਪਰ ਮਾਮੂਲੀ ਜਹੀ ਗਲ ਤੇ ਬਿਜਲੀ ਦਾ ਪਲਾਂਟ ਨਹੀਂ ਲਗ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਤਰਕੀ ਰੁਕ ਗਈ ਹੈ। ਬਿਜਲੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਪਲਾਂਟ ਨਹੀਂ ਲਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਵੀ ਤਕਲੀਫਾਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੇਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਪਲਾਂਟ ਲਈ ਅਜੇ ਤਕ ਪਲਾਟ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਗਿਆ।

ਇਸ ਤੋਂ ਅਗੇ ਲੋਹੇ ਦਾ ਕੋਟਾ ਹੈ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਕੋਟਾ allocate ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਪਰ ਮਿਲਦਾ ਨਹੀਂ। ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਵਕਤ ਸਿਰ ਕੋਟਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਆਪ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਕਿ ਜੇਕਰ ਵਕਤ ਤੇ ਕੋਟਾ ਨ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸ਼ਹਿਰੀ industry ਦੀ ਤਰਕੀ ਵਿਚ ਦਿਕਤ ਪੇਸ਼ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿਚ flying squads ਅਤੇ assessment unit ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਸਰਕਾਰੀ ਮਹਿਕਮਿਆਂ ਵਿਚ ਜੋ delay ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਤੇਜ਼ੀ ਲਿਆਂਦੀ ਜਾਵੇ। ਸਰਕਾਰ ਕੰਮ ਦੀ ਰਫਤਾਰ ਤੇਜ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹ ਸੁਕੋਡ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਜੋ ਅਸਰ ਪਿਆ ਹੈ ਉਹ ਐਨ ਇਸ ਦੇ ਬਰੋਕਸ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਹੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਹੈ ਕਿ ਗੌਰਮੇਂਟ ਦਾ key note ਹੀ delaying principle ਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਤਾਂ ਕੰਮ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ ਤੇ ਵੇਹਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਹਰ ਕੰਮ ਨੂੰ deal ਕਰਨ ਦੀ ਲੇਕਿਨ delay ਹਰ ਪਾਸੇ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਲਈ ਬਹੁਤੀਆਂ ਮਿਸਾਲਾਂ ਨਹੀਂ ਦੇਣੀਆਂ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਅਠ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਲੁਧਿਆਣੇ ਵਿਚ industrial area ਲਈ ਜ਼ਮੀਨ acquire ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਥੋਂ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਤਬਾਦਲੇ ਵਿਚ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਪਰ ਬਾਵਜੂਦ ਕਈ ਵੇਰ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾਣ ਦੇ ਅਤੇ ਦਰਖਾਸਤਾਂ ਦੇਣ ਦੇ ਅਜੇ ਤਕ ਇੰਤਕਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਹੋਏ। ਇਹ ਹੈ ਦਫਤਰਾਂ ਦੀ efficiency ਦੀ ਹਾਲਤ।

ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਲੁਧਿਆਣੇ ਵਿਚ ਹਲ ਵਾਰੇ ਦੇ ਹਵਾਈ ਅਡੇ ਦਾ ਕੇਸ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਡੇ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਤੋਂ move ਕੀਤਾ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਜ 13 ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਅਜੇ ਤਕ compensation ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ ਗਈ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਲੌਟ ਦਾ ਲੜਕੀਆਂ ਦਾ ਸਕੂਲ ਹੈ। ਇਹ ਮੇਰੀ constituency ਹੈ ਅਤੇ ਪਛੜਿਆ ਇਲਾਕਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਇਕੋ ਹੀ ਲੜਕੀਆਂ ਦਾ ਸਕੂਲ ਹੈ ਪਿਛਲੇ ਤਿੰਨ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਇਸ ਸਕੂਲ ਦੀਆਂ ਛੱਤਾਂ ਢਲੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਲੜਕੀਆਂ ਬਾਹਰ

[ਸਰਦਾਰ ਰਾਮਦਿਆਲ ਸਿੰਘ]

ਬੈਠਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਕੋਈ ਖੋਚਲ ਅਜੇ ਤਕ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿ ਜਾਕੇ ਵੇਖੋ ਅਤੇ ਇਸ ਸਕੂਲ ਦੀ repair ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। Paper ਤੇ ਤਾਂ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਕਿ squad ਬਣ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ delay ਨੂੰ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਪਰ ਇਸ ਨੂੰ ਅਮਲੀ ਜਾਮਾ ਪਹਿਨਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ delay ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਸਹੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਲ ਖਾਸ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਕੁਝ ਸ਼ਬਦ Regional Committees ਦੀ ਬਾਬਤ ਵੀ ਅਰਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਰੀਜਨਲ ਕਮੇਟੀਆਂ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਭਾਸ਼ਨ ਵਿਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਪਰ ਸਭ ਨੇ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਰੀਜਨਲ ਕਮੇਟੀਆਂ ਬਨਾਣ ਵਿਚ ਬਹੁਤ delay ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ establishment ਬਾਰੇ ਇਲਾਨ ਤਾਂ ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਏਹ ਅਜੇ ਤਕ function ਨਹੀਂ ਕਰਨ ਲਗੀਆਂ। Position ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਮੇਟੀਆਂ ਨੂੰ ਜਿਸ ਭਾਵ ਨਾਲ ਬਨਾਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਉਹ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਤਕਵੀਅਤ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ democratic ਢੰਗ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਇਖਤਿਆਰਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਕੰਮ ਦੇ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਹੋਰ ਚੌੜਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ scope ਨੂੰ ਵਧਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਹਕੂਮਤ ਦੀ ਪਾਲੀਸੀ decentralization of power ਦੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਜਿੰਨਾ ਵੀ ਸਰਕਾਰੀ ਕੰਮ ਦਾ ਬੋਝ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਨੂੰ ਧਕ ਦੇਣ ਚੰਗਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਮੌਜੂਦਾ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਤਾਂ ਇਵੇਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ Select Committees ਹੋਣ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹੇ ਇਖਤਿਆਰ ਦੇ ਦੇਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਪਣੇ ਰੀਜਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲੇ ਇਹ ਆਪ ਹੀ ਨਜਿਠ ਸਕਣ ਅਤੇ ਕੋਈ healthy traditions ਕਾਇਮ ਹੋ ਸਕਣ। ਇਸ ਦੇ scope ਜ਼ਰੂਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰੀਜਨਲ ਕਮੇਟੀਆਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਰੰਗਤ ਮਿਲਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ small scale ਤੇ ਅਸੈਂਬਲੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, co-operative department ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੁਆਪ੍ਰੇਟਿਵ ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਬਾਰੇ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਭਾਸ਼ਨ ਵਿਚ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ 20 ਹਜ਼ਾਰ ਤੋਂ 23 ਹਜ਼ਾਰ ਤਕ ਦੇ ਕਰੀਬ ਕੁਆਪ੍ਰੇਟਿਵ ਸੁਸਾਇਟੀਆਂ ਬਣ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕੁਆਪ੍ਰੇਟਿਵ ਸੁਸਾਇਟੀਆਂ ਬਣ ਗਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 15 ਹਜ਼ਾਰ ਪਿੰਡ ਵੀ cover ਕਰ ਲਏ ਹੋਣਗੇ ਪਰ ਗਲ ਸਾਫ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਲਗ ਭਗ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ credit ਸੁਸਾਇਟੀਆਂ ਬਣ ਗਈਆਂ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਉਤਨੀਆਂ ਮੁਫੀਦ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਜਿੰਨਾ ਕਿ ਕੁਆਪ੍ਰੇਟਿਵ ਸੁਸਾਇਟੀਆਂ ਨੂੰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਪਾਸ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਹ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੁਸਾਇਟੀਆਂ ਨੂੰ ਲਗਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ co-operative farming societies ਬਨਾਣ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦੇਵੇ। ਅਵੱਲ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸੁਸਾਇਟੀਆਂ ਹਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਤੇ ਜੇ ਕਿਤੇ co-operative farming societies ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ landlords ਦੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀਆਂ ਸੁਸਾਇਟੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ

ਕੇਵਲ ਇਸ ਲਈ ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਕਿ Land Tenure Act ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਉਹ ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ Co-operative Farming Society ਨਹੀਂ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਲੇਬਰ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਸੁਸਾਇਟੀਆਂ marketing ਦੀਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਸੁਸਾਇਟੀਆਂ ਬਣ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ small-scale industries co-operatives ਅਤੇ ਲੇਬਰ ਸੁਸਾਇਟੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਸੁਧਰ ਉਚਾ ਹੋ ਸਕੇ। ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਕੰਮ ਧੰਧੇ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਹੂਲਤਾਂ ਮਿਲ ਸਕਣ ਅਤੇ ਸੂਬੇ ਦੀ ਤਰਕੀ ਹੋ ਸਕੇ।

(Sardar Ram Dayal Singh had not yet concluded his speech when many hon. Members rose in their seats to catch the Speaker's eye.)

Mr. Speaker : Let the hon. Member resume his seat first. I will try to accommodate the hon. Members district-wise.

ਸਰਦਾਰ ਰਾਮ ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ : ਚੰਗਾ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਆਪ ਤੋਂ ਖਿਆਲ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ ਬਾਕੀ ਗੱਲਾਂ ਫਿਰ ਕਿਸੇ ਮੌਕੇ ਤੇ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ।

ਠਾਕੁਰ ਸੇਹਰ ਸਿੰਘ (ਡੇਰਾ ਗੋਮੀਪੁਰ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਏਵਾਨ ਮੈਂ ਦੋਨਾਂ ਏਵਾਨਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਸਾਮਨੇ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜੋ Address ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਲਈ ਬਖਾਇ ਦੇਣੇ ਦੇ ਲਈ ਖੜਾ ਹੁਆ ਹੂੰ।

ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ Address ਦੇ para 25 ਮੈਂ ਇਸ ਦੀ ਤਰਫ਼ ਤੋਂ ਜੋ ਤਜ਼ਕਰਾ Education ਦੇ ਮੁਤਾਲਿਕ ਆਇਆ ਹੈ ਇਸ ਪਰ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਬਖਾਇ ਦੇਂਦਾ ਹੂੰ। ਪਹਿਲੀ ਅਕਤੂਬਰ ਤੋਂ ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ ਦੇ ਕਰੀਬ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ provincialize ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਪਹਿਲੀ ਤੋਂ ਲੈਕਰ ਛੱਤੀ ਥੋੜੀ ਤਕ ਤਾਲੀਮ ਮੁਫਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਏਵਾਨ ਮੈਂ ਜ਼ਿਲਾ ਕਾਂਗੜਾ ਦੀ ਪਸਮਾਂਦਗੀ ਅਤੇ ਦਰਮਾਂਦਗੀ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ middle ਤਕ ਤਾਲੀਮ free ਕਰਨੇ ਦਾ ਇਨਤਜ਼ਾਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਲਈ ਮੈਂ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੋਂ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹੂੰ।

ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਂ ਇੱਕ suggestion ਵੀ ਦੇਂਦਾ ਹੂੰ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤਕ ਸਕੂਲ provincialise ਹੋਏ ਹਨ efficiency ਵਧ ਗਈ ਹੈ ਜਿਥੇ ਪਹਿਲੇ ਮਾਸਟਰ ਸਕੂਲਾਂ ਤੋਂ ਗੈਰ ਹਾਜ਼ਰ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕਿ district boards ਦੀ ਤਰਫ਼ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਕੁਝ ਮਾਹਾਂ ਤਕ ਤਨਖਾਹਾਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਸਨ ਜਿਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਕਾਇਦਾ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਸਰ ਅੰਜਾਮ ਦੇਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਸਕੂਲਾਂ ਤੋਂ ਹਾਜ਼ਰ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਲੇਕਿਨ ਇੱਕ ਗੱਲ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਫਰਨੀਚਰ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੈ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਦੁਆਰਾ ਮਿਨਿਸਟਰੀ ਦਾ ਧਿਆਨ ਇਸ ਵੱਲ ਦਿਲਾਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੂੰ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਾ ਤਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਬੈਠਣ ਦੀ ਟਾਟ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੇ ਬੈਠਣ ਦੇ ਲਈ ਕੁਰਸੀਆਂ। ਏਸੇ ਜ਼ਰੂਰੀ furniture ਦਾ ਫੌਰਨ ਇਨਤਜ਼ਾਮ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

11 a. m. (At this stage Mr. Deputy Speaker occupied the Chair) ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਜੋ private schools ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸਾਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਪੂਰੀ ਫੀਸਾਂ ਦੇਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼

[ठाकुर मेहर सिंह]

यह है कि स्कूलों को provincialise कर दिया जाये। चाहे वह private हों या सरकारी। दूसरी चीज यह है कि private और सरकारी स्कूल साथ साथ होते हैं, मगर private स्कूलों के staff को बड़ी कम तनखाहें मिलती हैं मगर इस के मुकाबले में सरकारी स्कूलों में ज्यादा तनखाहें और ग्रेड दिये जाते हैं। दोनों का आपस में इतना फर्क होने से यह पढ़ाई में दिलचस्पी नहीं लेते मैं तो यहां तक कहूंगा कि 5-7 मील के area के अंदर सिर्फ एक ही स्कूल होना चाहिये चाहे वह private हो चाहे वह Government School हो। Private school वाले अगर रजामंदी से school दे देते हैं तो ठीक है वरना ऐसे स्कूलों पर कबजा कर लेना चाहिये। इस तरीका से स्कूलों में अच्छी तालीम मिल सकती है। Private schools में फीसों के इलावा और भी बहुत से चंदे वसूल किये जाते हैं। मैं सरकार से डिप्टी सपीकर साहिब, यह अपील करूंगा कि दोनों किस्म की बजाये एक किस्म के ही स्कूल कर देने चाहिये।

इस के साथ साथ मैं यह भी अर्ज करूंगा कि बिजली के मुतालिक opposition की तरफ से भी तारीफ हुई है कि शादियां आजकल रौशनी में होती हैं। मैं मैम्बर साहिबान को याद दिलाना चाहता हूं कि ज़िला कांगड़ा में जब से हम आजाद हुए हैं रौशनी का कोई प्रबन्ध नहीं था। पिछली Ministry के वक्त हमारे इलाका को 'No profit' area करार दे दिया गया और हमारे इलाके में कोई project चालू नहीं किया गया और इस तरह हमारे साथ बे-इनसाफियां होती रहीं। बिजली पहाड़ों में पैदा होती रही और फ़ायदा मैदान वाले उठाते रहे। हमारी तरफ किसी ने ध्यान नहीं दिया। मौजूदा Ministry बहुत बहुत बधाई की हकदार है जिन्होंने हमारी आवाज को सुना और कांगड़ा को भी बिजली दी। यह 31 March, 1958 तक हमारी Constituency में मिल जायेगी और July में सारा काम हो जायेगा।

इसके इलावा मैं इस बात की भी बधाई देने से नहीं रह सकता कि मौजूदा सरकार ने सड़कों के मुकम्मल करने में हमारी बड़ी मदद की है। कई कच्ची सड़कों को भी पक्का कर दिया है जहां सरकार ने इन कामों को करके हमारी मदद की है वहां हमारे इलाका के लोगों ने भी अपने हाथों से कोई 25 मील लंबी सड़कें तैयार की हैं। यह सड़कें motorable हैं और Voluntarily तैयार की हैं। जहां मैं सरकार को मुबारिकबाद देता हूं वहां मैं उन लोगों को भी बधाई देता हूं जिन्होंने कि यह सड़कें तैयार की हैं।

मैं ने हरीपुर पुल के लिए कई दफा कहा है। हरीपुर कसबा की आबादी कोई 10,000 है। इस कसबे का Railway Station गुलेर है। कसबे और Station के बीच एक नदी पड़ती है। जब station से मुसाफिर आते हैं तो इस नदी के कारण उन को बीच का रास्ता पार करना मुश्किल हो जाता है, जोकि मुश्किल से २ फर्लांग भी नहीं है। इस नदी की वजह से लोगों का बड़ा नुकसान

हो रहा है। मैं ने इस के बारे में चीफ मिनिस्टर साहिब को भी मौका दिखाया है। पिछले दिनों ज्ञानी गुरुमुख सिंह मुसाफिर भी वहां गये थे उन को घोड़े पर सवार करा कर पार करवाया गया। इस रास्ता से हर वक्त लोग गुजरते रहते हैं, जब औरतें गुजरती हैं उन की कमर तक नदी का पानी आ जाता है, उन के कपड़े भीग जाते हैं। मैं अपनी सरकार से अपील करूंगा कि इस पुल को जल्दी से जल्दी बनाया जाये। यह ज्यादा से ज्यादा 6 मील का टुकड़ा है जो आगे तक चला गया है। अगर हरीपुर से डेरे तक पक्की सड़क बना दी जाये तो सारी मुश्किलें हल हो जाती हैं। बरसात के दिनों में जब रास्ता बंद हो जाता है तो लोगों को बड़ी मुश्किल हो जाती है। इस लिए स्पीकर साहिब मैं आप के द्वारा सरकार से कहूंगा कि यह कोई बड़ी बात नहीं है। यह 6 मील का टुकड़ा है जिस को हम ने दुरुस्त कर दिया है। सरकार को चाहिये कि इस को जल्दी से जल्दी पुस्ता (metalled road) बना दिया जाये।

इस के बाद मैं law and order के मुताल्लिक अर्ज कर दूं कि यह कहा गया है कि पंजाब का law and order दरहम बरहम हो गया है और लोगों की आजादी महफूज नहीं है। मेरी समझ में नहीं आता कि कांगड़ा की 10 लाख की आबादी है, और 10 हजार square miles के करीब इसका area है मगर वहां कोई गड़बड़ नहीं हुई और यूं आप रोजाना अखबारों में पढ़ते हैं कि हमारे हां law and order खराब हो गया है मगर यहां के चंद शहरों के अंदर ही है जिला कांगड़ा के अंदर यह नहीं है। हमारा जिला बहादुरों का इलाका है। इन्होंने British राज्य के दिनों में Victoria Cross जीता और मौजूदा सरकार के जमाना में वीर चक्कर हासिल किये। यह बहादुर लोग हैं। उनकी नज़र हमेशा मुल्क की बेहतरी की तरफ लगी रहती है। मुझे यह बात बड़े अफसोस से कहनी पड़ती है कि यह हालत गावों के अंदर तो कहीं नज़र नहीं आती। अगर law and order खराब है तो यह शहरों के अन्दर ही है। मैं यह कहता हूं कि law and order खराब करने के बावजूद भी सरकार ने law and order बहाल रखा है। मैं इसकी मौजूदा Government को दाद देता हूं। यह law and order अगर खराब है तो यह चंद एक लोगों की वजह से है। जिन का काम ही law and order खराब होने का नारा ही लगाना है। यह बातें अगर हैं तो यह शहरों में हैं। देहातियों को इस का कोई पता नहीं है। राठी जी आप क्यों माथे पर हाथ रख रहे हैं। असल बात तो यह है कि लोगों को भड़काया जाता है। फिर इसके लिये law and order को मजबूत करना पड़ता है। मैं पूछना चाहता हूं कि क्या कुछ शहरों में ही खराबी है या अशान्ति है। आप देहात के अन्दर जाइये तो देखेंगे कि बगैर किसी झगड़े के लोग शान्ति से रहते हैं और सड़कें, हस्पताल आदि के लिए voluntarily अपने आपको पेश करते हैं। मैंने ही पिछले महीने में एक लाख रुपया इकट्ठा करके एक बिल्डिंग बनवाई है।

[ਠਾਕੁਰ ਸੇਹਰ ਸਿੰਘ]

ਯਹਾਂ ਪਰ ਯਹ ਕਹਾ ਗਯਾ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਰਿਪੋਰਟ ਕਮਰੇ ਨਹੀਂ ਲਿਖਦੀ ਆਰ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਤੋ ਪੱਛਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ ਜੋ ਏਕ ਕੱਡੇ ਸੁਦਲਲ ਆਦਮੀ ਹੈ, ਨੇ ਕਹਾ ਕਿ ਲੋਗਾਂ ਕੋ ਲਟਕਾ ਕਰ ਓਨਕੇ private parts ਪਰ ਜੂਟੇ ਮਾਰੇ ਜਾਤੇ ਹੈ ਆਰ ਘਰਾਂ ਸੇ ਬੁਲਾ ਕਰ ਲੋਗਾਂ ਕੋ ਗੋਲੀਯੋਂ ਸੇ ਮਾਰਾ ਜਾਤਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਕਹਤਾ ਹੂੰ ਕਯਾ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਲੋਗਾਂ ਕੋ ਕਿਸੀ ਸੇ ਦੁਸਮਨੀ ਹੈ ? ਦੁਸਮਨੀ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਯਹ ਬਾਤੋਂ ਤੋ ਸਿਰਫ law and order ਕੋ ਕਦਨਾਮ ਕਰਨੇ ਕੇ ਲਿਯੇ ਕਹੀ ਜਾਤੀ ਹੈ । (ਬੰਟੀ) ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਆਪਨੇ ਸੁਝੇ ਬਹੁਤ ਟਾਡਸ ਦਿਯਾ, ਮੈਂ ਆਪਕਾ ਖਨਯਵਾਦ ਕਰਤਾ ਹੂੰ ਆਰ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜੋ ਆਖਣ ਦਿਯਾ ਥਾ ਓਸ ਕੇ ਲਿਯੇ ਮੈਂ ਬਹੁਤ-ਬਹੁਤ ਕਥਾਈ ਦੇਨਾ ਚਾਹਤਾ ਹੂੰ ।

ਜੈਥਰੀ ਕਲਕੀਰ ਸਿੰਘ : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, precedent ਯਹ ਹੈ ਕਿ ਦੋ ਮੈਂਬਰਜ਼ ਕਾਂਗਰੇਸ benches ਕੇ ਬੋਲਤੇ ਹੈ ਆਰ ਏਕ ਮੈਂਬਰ ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਕਾ ਬੋਲਤਾ ਹੈ ਕੇਕਿਨ ਆਪ ਯਹ ਨਹੀਂ ਮਾਨਤੇ ਹੈ ।

Mr. Deputy Speaker : Order, Order. It is for me to see.

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਬਾਜਵਾ (ਸ਼੍ਰੀ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਪੁਰ) : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਗਵਰਨਰ ਦੇ ਭਾਸ਼ਨ ਦੇ ਉਤੇ ਚੌਧਰੀ ਲਹਿਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਰਖਿਆ ਹੈ, ਮੈਂ ਭੀ ਉਸਦੀ ਤਾਈਦ ਕਰਨ ਲਈ ਖੜਾ ਹੋਇਆ ਹਾਂ । ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਕਾਰ-ਨਾਮਿਆਂ ਦੀ ਆਪਣੇ ਭਾਸ਼ਨ ਵਿਚ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਸ਼ਰੀਹ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਚੌਧਰੀ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਭਾਸ਼ਨ ਵਿਚ ਬੜੀ ਤਾਰੀਫ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬੜੇ ਬੜੇ ਕੰਮ ਹੋਏ ਹਨ, ਭਾਖੜਾ ਡੈਮ ਬਣਿਆ ਹੈ, ਬੜੀਆਂ ੨ ਸੜਕਾਂ ਬਣੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ industries ਲਗਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ । ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਅਤੇ ਉੱਨਤੀ ਵਾਸਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਮੈਂ ਭੀ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾਂ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਸਲਾਘਾ ਯੋਗ ਹੈ ਔਰ ਇਸ ਗੱਲ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਕਿਉਂਕਿ ਜਦ ਤਕ ਚੰਗੇ ਕੰਮ ਵਾਸਤੇ ਵਧਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏ ਜਾਂ ਪਿੱਠ ਨਾ ਠੋਂਕੀ ਜਾਏ ਉਸ ਵਕਤ ਤਕ ਕੋਈ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਹੀਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ।

ਲੇਕਿਨ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਗੱਲ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਉੱਠਤਾਈਆਂ ਹਨ ਜੇ ਉਹ point out ਨਹੀਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਤਾਂ ਵੀ ਠੀਕ ਨਹੀਂ । ਇਸ ਲਈ ਚੰਗੀ ਸਲਾਹ ਦੇਣਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ।

ਇਕ law and order ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਗਈ । ਇਸ ਵਿਚ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸ਼ਕ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਲੇਕਿਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਚੰਗੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਜਾਂ ਕੰਮ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਜੇ ਉਹ ਖੁਦ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਕਿ ਇਹ ਕੰਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਹੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ law and order ਦੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਕੋਈ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਆਖ ਸਕਦਾ । ਸਿਰਫ ਸੋਹਣੀ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ ਸੋਹਣੇ ਅੱਖਰਾਂ ਨਾਲ ਸੋਹਣੀਆਂ ੨ ਗੱਲਾਂ ਲਿਖ ਦੇਣ ਨਾਲ ਹੀ law and order ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਜਦੋਂ ਤਕ ਜਨਤਾ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਾ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਵੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਤਕ ਇਸ ਨੂੰ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਆਖਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸੰਕੋਚ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਬਸ ਵਿਚ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਗੱਡੀ ਵਿੱਚ ਸਫਰ ਕਰੋ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲੋਂ ਪੁਛੋ ਕਿ ਕੀ ਸਰਕਾਰ ਤੁਹਾਡੀ ਹਾਲਤ ਚੰਗੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਤਸੱਲੀ ਬਖਸ਼ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਬਲਕਿ ਹਰ ਇਕ ਆਦਮੀ ਇਹ ਹੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਜਿਹੜੇ ਕੰਮ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਉਹ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ । ਮੇਰੇ ਕਹਿਣ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ । ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਸਰਕਾਰ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਜੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਹ ਸ਼ਕ ਰਹੇ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਧੱਕਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ law and order ਦੀ position ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ । ਅੱਜ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਮਹਿਫੂਜ਼ ਹੈ । ਮੈਂ ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ instances ਵੀ quote ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ.....

ਚੈਂਬਰੀ ਥਾਮਸ ਸਿੰਘ ਰਾਠੀ : Quote ਕਰ ਦੋ ।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਬਾਜਵਾ : ਉਹ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਛੱਡ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ।

Mr. Deputy Speaker : Please continue your speech.

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਬਾਜਵਾ : ਜਦੋਂ ਤਕ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਹ ਯਕੀਨ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਸਾਡੀ ਇੱਜ਼ਤ ਮਹਿਫੂਜ਼ ਹੈ ਉਸ ਵਕਤ ਤਕ law and order ਦੀ position ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ । ਇਹ ਸਿਰਫ ਮੇਰਾ ਹੀ ਮਤ ਨਹੀਂ ਇਹ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਮਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਕ ਸੱਚਾਈ ਹੈ । ਮੈਨੂੰ ਅੱਜ ਹੀ ਇਕ ਬੁਜਰਗ ਬਹਿਨ ਦੱਸ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਡੇਝੂ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਹੋ ਚੁਕਿਆ ਹੈ ਪਰ ਮੇਰਾ 20,25 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਦਾ ਸਾਮਾਨ ਜਿਹੜਾ ਕਿਸੇ conductor ਨੇ ਬਸ ਤੋਂ ਲਾਹ ਲਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਅਜੇ ਤਕ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ । ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਸੁਣਦਾ ਹੈ । ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵਲ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ ਤਾਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹੋ ਕਿ law and order ਦੀ position ਚੰਗੀ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ Address ਉਤੇ ਕੁਝ ਹਾਸਾ ਆਇਆ ਜਦ ਮੈਂ ਉਸ ਵਿਚ ਇਹ ਪੜ੍ਹਿਆ ਕਿ:—

A Social campaign has also been launched by the Police for reformation in selected Police Stations and 355 bad characters took solemn vows to lead the life of peaceful and law-abiding citizens.

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਗੱਲ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਇਕ ਗਿੱਦੜ ਨੂੰ ਮੰਦਿਰ, ਮਸਜਿਦ ਜਾਂ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੇ ਫੇਰੇ ਕਰਾ ਕੇ ਕਿਸੇ ਕਚਰਿਆਂ ਦੇ ਖੇਤ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਨ ਲਈ ਬਿਠਾ ਦੇਵੇ ਫਿਰ ਆਖੇ ਕਿ ਹੁਣ ਇਹ ਦੀ ਆਦਤ ਦੁਰੁਸਤ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਹੁਣ ਕਚਰਿਆਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਇਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਿਰਫ ਮੰਦਿਰ ਜਾਂ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੇ ਫੇਰੇ ਪਾ ਕੇ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਣਗੇ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਚੁੱਕਿ 355 ਬਦਮਾਸ਼ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਸੌਂਹ ਦਿਵਾਈ ਗਈ ਹੈ ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਲੋਕ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਣਗੇ । ਇਹ ਗੱਲ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਹਾਸਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਕਿਉਂਕਿ ਬਦਮਾਸ਼ ਨੂੰ ਸੌਂਹ ਦਿਲਾ ਕੇ law and order ਦੀ position ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ।

[ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਬਾਸਵਾ]

(Cheers from the Opposition)

ਮੇਰੀ ਸਮਝ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਕਿ ਇਹ ਕਿਹੜੀ ਗੱਲ ਹੈ ਜੋ ਦਸਣ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਕਾਗਜ਼ੀ ਕਾਰਵਾਈ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ bad characters ਹਨ ਉਹ ਜੇਹਾਂ ਨਾਲ ਦੁਰੁਸਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ।

ਅੱਗਲੇ para ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੜੀ ਭਾਰੀ extension ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਸਾਨੂੰ ਫਖਰ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਵੀ ਜੋਚਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕਿਉਂ ਜ਼ਰੂਰਤ ਪਈ? ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਫਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹਾਂ। ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ;

Improvements and expansion in the accommodation available in Jails has been put through. A new District Jail has been provided at Amritsar and so many other lock-ups are being converted into Sub-Jails.

ਅਗਰ ਇਸ ਗਲ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਫਖਰ ਹੈ ਤਾਂ ਫੇਰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਕਹਿਣਗੇ। ਐਡਰੈਸ ਦੇ ਵਿਚ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੇ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਢੀਆਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਮਰੇ ਬਣਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਔਰ ਵਖਰੀਆਂ ਵਖਰੀਆਂ ਟੱਟੀਆਂ ਬਣਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਗੌਰਮੈਂਟ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਐਨਲਾਰਜ ਕਰਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਨਵਾਈਟ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਉਥੇ ਆਉ ਔਰ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾਉ। ਜਦੋਂ ਸਾਡੀ ਗੌਰਮੈਂਟ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਦੇ ਵਿਚ ਅਮਨ ਚੈਨ ਹੈ ਤਾਂ ਫੇਰ ਜੇਹਲਾਂ ਨੂੰ ਵਢੀਆਂ ਕਰਨ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਸੀ? ਮੈਂ ਗੌਰਮੈਂਟ ਦੇ ਏਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਕੋਈ ਫਖਰ ਵਾਲੀ ਗਲ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ।

ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਏਥੇ ਜਿਹੜੀ ਕੁਰਪਸ਼ਨ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਤਰਫ ਹਾਊਸ ਦਾ ਧਿਆਨ ਦਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਐਡਰੈਸ ਦੇ ਵਿਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕੁਰਪਸ਼ਨ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਬੜੇ ਬੜੇ squads ਬਣਾਏ ਹਨ ਔਰ ਐਂਟੀ ਕੁਰਪਸ਼ਨ ਦਾ ਇਕ ਡੀਪਾਰਟਮੈਂਟ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਇਹ ਮੰਨਣਾ ਪਏਗਾ ਕਿ 'ਮਰਜ਼ ਬੜ੍ਹਤਾ ਗਿਆ ਜੂੰ ਜੂੰ ਦਵਾ ਕੀ'। ਮੈਂ ਦਾਅਵੇ ਨਾਲ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਔਰ ਹਰ ਸ਼ਖਸ ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਕੁਰਪਸ਼ਨ ਅੱਗੇ ਨਾਲੋਂ ਕਈ ਗੁਣਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਐਂਟੀ ਕੁਰਪਸ਼ਨ ਡੀਪਾਰਟਮੈਂਟ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਫਤੇ ਵਿਚ ਅਗਰ ਇਤਨੇ ਕੇਸ ਫੜ ਕੇ ਦਿਉਗੇ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਸਮਝੀ ਜਾਏਗੀ। ਉਹ ਕਰਮਚਾਰੀ ਆਪਣੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਦਿਖਾਲਣ ਦੀ ਖਾਤਰ ਕਿਸੇ ਟਾਊਟ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੂੰ ਫਲਾਣੇ ਦੀ ਮੇਜ਼ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਪੈਸੇ ਰਖ ਦੇ ਔਰ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਬੇਗੁਨਾਹੇ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਝੂਠੇ ਕੇਸ ਬਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਥੇ ਅਸਲੀ ਕੁਰਪਸ਼ਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਥੇ ਕੋਈ ਹਬ ਪਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਏਸ ਢੰਗ ਦੇ ਨਾਲ ਮਸਲਾ ਹਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਮਸਲਾ ਤਾਂ ਹਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੇ ਸਾਰੀ ਐਡਮਨਿਸਟਰੇਸ਼ਨ ਦੇ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੋਣ। ਅਜ ਹਾਲਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਗਰ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਕਿਸੇ ਵਜ਼ੀਰ ਦੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵੱਡੇ ਆਦਮੀ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਲੈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਕੰਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਔਰ ਜਿਸ ਗਰੀਬ ਆਦਮੀ ਦੀ ਕੋਈ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਉਸ ਨੂੰ ਧੱਕੇ ਮਾਰ ਕੇ ਬਾਹਿਰ ਕਢ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਕੁਰਪਸ਼ਨ ਵਿਚ ਸ਼ੁਮਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ?

ਇਹ ਜਿਹੜੀ ਚੀਜ਼ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਏਸ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਕੁਰਪਸ਼ਨ ਦੀ ਡੈਫੀਨੀਸ਼ਨ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਿਰ ਨਹੀਂ ਕਢ ਸਕਦੇ। ਅਜ ਨੀਕ ਉਹ ਗਲ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨੋਟ ਦੇ ਉਤੇ ਜਦੋਂ ਰੀਜ਼ਰਵ ਬੈਂਕ ਦਾ ਗਵਰਨਰ ਦਸਖਤ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਮੁਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਔਰ ਸਭ ਚੀਜ਼ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ। ਏਸੇ ਤਰੀਕੇ ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਂਭੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਹੜਾ ਆਦਮੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਜਾਂ ਹੋਰ ਬਾਰਸ਼ਖ ਆਦਮੀਆਂ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਕੰਮ ਫੋਰਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਔਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਚਿੱਠੀ ਨਹੀਂ ਹਾਸਿਲਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਉਸ ਵਿਚਾਰੇ ਦਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਉਹ ਫੇਰ ਰੀਜ਼ਰਵ ਬੈਂਕ ਦੇ ਗਵਰਨਰ ਦੀ ਚਿੱਠੀ (ਨੋਟ) ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਢਦਾ ਹੈ ਅੱਜ ਏਥੇ ਜਿਤਨਾ ਵੀ ਕੰਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਐਪਰੋਚ ਦੇ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਲਗਣ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਜਿਤਨੀ ਦੇਰ ਤਕ ਐਪਰੋਚ ਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਕੋਈ ਕਾਗਜ਼ ਜਾਂ ਫਾਈਲ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਤੁਰਦੀ। ਇਸ ਦੀ ਸਪੋਰਟ ਲਈ ਮੈਂ ਗੌਰਮੈਂਟ ਦੀ ਇਕ ਮਿਸਾਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਸਾਡੀ ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੇ ਹੁਣ ਇਹ ਆਰਡਰ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸੈਕਰੇਟੇਰੀਏਟ ਵਿਚ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਬਾਰਾਂ ਵਜੇ ਤਕ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਆਰਡਰ ਪਾਸ ਕਰਨ ਦੀ ਵਜਾਹ ਇਹ ਦੱਸੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕ ਸੈਕਰੇਟੇਰੀਏਟ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਾ ਕੇ ਬਹੁਤ ਤੰਗ ਕਰਦੇ ਸਨ ਔਰ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟ ਪੈਂਦੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਇਹ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਥੇ ਜਾਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਕਿਉਂ ਪੈਂਦੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਉਥੇ ਜਾਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦੇ। ਜੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਨੌਰਮਲ ਰੁਟੀਨ ਵਿਚ ਹੋਣ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸ਼ੋਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਦਫਤਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਖਰਾਬ ਹੋਵੇ ਔਰ ਆਪਣਾ ਵਕਤ ਜ਼ਾਇਆ ਕਰੇ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੇ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਲੋਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਪਿੱਛੇ ਫਿਰਦੇ ਰਹਿਣ ਔਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਹ ਚਿੱਠੀ ਦੇ ਦੇਣ ਉਸ ਦਾ ਹੀ ਕੰਮ ਹੋਵੇ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਗਲ ਵਾਕਈ ਹਕੀਕਤ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਮੈਂ ਬਿਆਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਸਾਰੀ ਕੁਰਪਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਹੋਰ ਕੀ ਹੈ? ਇਹ ਜਿਹੜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਕੁਰਪਸ਼ਨ ਘਟ ਨਹੀਂ ਰਹੀ ਬਲਕਿ ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ ਕੁਰਪਸ਼ਨ ਵਧ ਰਹੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਗੌਰਮੈਂਟ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹਾਲਾਤ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਹੇ ਔਰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਹੀਂ ਆ ਰਹੀ। ਜਿਤਨੀ ਦੇਰ ਤਕ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਉਤਨੀ ਦੇਰ ਤਕ ਸਾਡੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਡੀਵੈਲਪਮੈਂਟ ਦੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

ਅਸੀਂ ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਜਿਹੜੇ ਟਾਰਗਟ ਫੂਡਗਰੇਨ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੇ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੇ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧ ਅਨਾਜ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਬੜਾ ਫਖਰ ਹੈ। ਪਰ ਜਿੱਥੇ ਟਾਰਗਟਸ ਨਾਲੋਂ ਵਧ ਅਨਾਜ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇ ਉਥੇ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਇਹ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ ਕਿ ਏਥੋਂ ਅਨਾਜ ਦੂਸਰੇ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿਚ, ਨਾ ਭੇਜਿਆ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਉਣ ਦੇ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਬਾਸਮਤੀ ਔਰ ਬੋਨੇ ਦਾ ਰੇਟ ਬਹੁਤ ਗਿਰ ਗਿਆ ਹੈ ਔਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਧੱਕਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਗਵਾਂਢੀ ਸੂਬੇ ਦੇ ਵਿਚ ਬਾਸਮਤੀ ਦਾ ਭਾਉ 17/18 ਰੁਪਏ ਮਣ ਹੈ ਮਗਰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਚ ਜ਼ਿੰਮੀਦਾਰਾਂ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾ ਕੇ ਇਸ ਦਾ ਭਾਉ 8 ਜਾਂ 9 ਰੁਪਏ ਮਣ ਕਰ ਦਿੱਤਾ

[ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਬਾਜਵਾ]

ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੇਇਨਸਾਫੀ ਜਦੋਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਹੀਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਧਾਉਣ। ਸਾਡੀ ਹਕੂਮਤ ਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਪਾਲੀਸੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਡਿਸਕੌਰੇਜਮੈਂਟ ਪੈਦਾ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਜੇ ਸਾਡੀ ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੂੰ ਚਾਵਲ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮੰਡੀ ਦੇ ਵਿੱਚੋਂ ਜਾ ਕੇ ਖਰੀਦ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਜੋ ਚਾਵਲ ਬਾਹਿਰ ਭੇਜਣ ਦੀ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਈ ਗਈ ਹੈ ਇਸ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਇਹ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਬੇਇਨਸਾਫੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਏਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕ ਚਾਵਲ ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ ਦੇ ਵਿਚ ਭੇਜ ਰਹੇ ਸਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਮਗਲਿੰਗ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੂੰ ਏਥੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਈ ਸੀ? ਜਦੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋ ਰਹੀ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਖਾਸ ਕਰ ਐਸੀ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਕਿਉਂ ਲੋੜ ਪਈ? ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੁਛ ਖਾਸ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਫਾਇਦਾ ਪਹੁੰਚਾਣ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਸਭ ਕੁਛ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਔਰ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਦੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵਾਕਈ ਫਾਇਦਾ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਗਰ ਸੈਂਟਰਲ ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੇ ਵੀ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੂੰ ਫਾਈਟ (fight) ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਔਰ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਾਬੰਦੀ ਨਾ ਲਗਾਈ ਜਾਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਦੂਸਰੇ ਸੂਬਿਆਂ ਤੇ ਐਸੀ ਕੋਈ ਪਾਬੰਦੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਸਾਡੀ ਗੌਰਮੈਂਟ ਏਸੇ ਪਾਲੀਸੀ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਰਹੀ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਹੀਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣਾ। ਮੈਂ ਅਜ ਇਹ ਗਲ ਦਾਅਵੇ ਨਾਲ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਬੇਸ਼ਕ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਜਿਤਨੇ ਮਰਜ਼ੀ ਲੈਕਚਰ ਦਿਉ ਲੋਕ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਇਤਬਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ। ਅਜ ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਚ ਆਲੂ ਦੀ ਫਸਲ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਹੋਈ ਹੈ ਪਰ ਭਾਉ ਉਸ ਦਾ ਸਿਰਫ ਦੋ ਜਾਂ ਢਾਈ ਰੁਪਏ ਮਣ ਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਰੇਟ ਤੇ ਆਲੂ ਵੇਚ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਿਹਨਤ ਵੀ ਵਸੂਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਤੁਸੀਂ ਦਸੋ ਕਿ ਜਿਸ ਕਾਸ਼ਤਕਾਰ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਮਿਹਨਤ ਵੀ ਵਸੂਲ ਨਾ ਹੋਵੇ ਉਹ ਦੋਬਾਰਾ ਉਸ ਫਸਲ ਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੀਜਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਜ ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੂੰ ਇਹ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਅੱਗੇ ਆਲੂਆਂ ਦਾ ਭਾਉ 10 ਜਾਂ ਬਾਰਾਂ ਰੁਪਏ ਮਣ ਸੀ ਹੁਣ ਛੇ ਰੁਪਏ ਮਣ ਹੀ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਕਿ ਜ਼ਿੰਮੀਦਾਰਾਂ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਨਾ ਹੋਵੇ ਔਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਕਾਇਮ ਰਹੇ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਦੀ ਕੀਮਤ ਪੂਰੀ ਨਾ ਮਿਲੇ ਉਤਨਾ ਚਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਉਤਸ਼ਾਹ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਔਰ ਜਦੋਂ ਤਕ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਉਨਾ ਚਿਰ ਮੁਲਕ ਤਰੱਕੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਜੇਕਰ ਸਾਰੀ ਕਾਗਜ਼ੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦਿਖਾਉਣੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ। ਪਲਾਨ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਦੇ ਉਤੇ ਪੂਰੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ ਬਲਕਿ ਅਮਲੀ ਤੌਰ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਪੂਰੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਔਰ ਤਾਂ ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਫਾਇਦਾ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਪਲਾਨ ਨੂੰ ਤਾਂ ਸਹੀ ਮਾਨਿਆਂ ਵਿਚ ਪੂਰਾ ਹੋਇਆਂ ਸਮਝਾਂਗੇ ਜਦੋਂ ਸਾਡੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਬਿਹਤਰ ਹੋਵੇਗੀ ਔਰ ਲੋਕ ਇਹ ਸਮਝਣਗੇ ਕਿ ਸਾਡਾ ਮਾਲ, ਜਾਨ ਔਰ ਇਜ਼ਤ ਸਭ ਮਹਿਫੂਜ਼ ਹਨ। ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਉਤਨਾ ਚਿਰ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਤੇ ਫਖਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਸਹੀ ਮਾਨਿਆਂ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਬਣਾਏ ਔਰ

ਏਥੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਪੈਦਾ ਵਰੇ ਕਿ ਦੂਸਰੇ ਸੂਬਿਆਂ ਦੇ ਲੋਕ ਏਥੇ ਆ ਕੇ ਵਸਣ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨ ਹੋਣ ਪਰ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਹੈਜ਼ੀਟੇਸ਼ਨ (hesitation) ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਹਾਲਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਏਥੇ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਬਾਹਿਰ ਜਾ ਕੇ ਦੂਸਰੇ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਅੱਡੇ ਬਣਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਸ ਦੀ ਕੀ ਵਜਾਹ ਹੈ ? ਉਸ ਦੀ ਵਜਾਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਖਦਸ਼ਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਵਕਤ ਸਾਡੀ ਜਾਨ, ਮਾਲ ਔਰ ਇੱਜ਼ਤ ਤੇ ਹੱਥ ਪਏ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ, ਜਾਨ ਔਰ ਮਾਲ ਤੇ ਹੱਥ ਪੈਣ ਦਾ ਖਤਰਾ ਹੋਵੇ ਉਸ ਸੂਬੇ ਦੀ ਗੌਰਮਿੰਟ ਫਖਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ। (ਘੰਟੀ ਦੀ ਅਵਾਜ਼) ਮੈਂ ਅਜੇ ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਚੂੰਕਿ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਹੈ ਕਿ ਜਲਦੀ ਖਤਮ ਕਰੋ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਨਾ ਸਮਝਣ ਕਿ ਮੈਂ ਗੌਰਮਿੰਟ ਨੂੰ ਕਰਿਟੀਸਾਈਜ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਔਰ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਕਰਿਟੀਸਾਈਜ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਚੂੰਕਿ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਵਕਤ ਦੀ ਤੰਗੀ ਦਾ ਇਜ਼ਹਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਅਜ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਕਹਿ ਕੇ ਖਤਮ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਫਿਰ ਵਕਤ ਮਿਲਿਆ ਤਾਂ ਕੁਝ ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ। ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਮੈਂ ਗੌਰਮਿੰਟ ਦੀ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਜਾਂ criticism ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਗੌਰਮਿੰਟ ਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਖਿਆਲ ਕਰਨਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਗੌਰਮਿੰਟ ਨੂੰ ਠੀਕ ਹਾਲਾਤ ਨਾ ਦੇਸੇ ਜਾਣ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਮੁਲਕ ਦੀ ਸਹੀ ਹਾਲਤ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਇਸਨੂੰ ਇਸ light ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਜਿੱਥੇ ਮੈਂ ਗੌਰਮਿੰਟ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਦੀ ਤਾਰੀਫ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਥੇ ਮੈਂ ਇਸਦੇ ਨੁਕਸਾਂ ਤੇ ਉਣਤਾਈਆਂ ਵਲ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਧਿਆਨ ਦਿਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ।

ਪੰਡਤ ਰਾਮ ਕਿਸ਼ਨ ਭੜੌਲੀਆਂ (ਉਨਾ) : ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ Address ਨੂੰ ਮੈਂ ਬੜੇ ਗੌਰ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਬੜਾ ਅਫਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਅਜ ਸਾਰੇ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਆਪਣੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਜਿਹੜਾ burning issue ਜਾਂ ਭਖਿਆ ਹੋਇਆ ਮਸਲਾ ਹੈ ਉਹ ਹੈ ਖੁਰਾਕ ਜਾਂ food crisis ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਇਸਦਾ ਜਿਕਰ ਤਕ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਕ ਗੱਲ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਲ ਕੁਝ ਇਸ਼ਾਰਾ ਇਸ Address ਦੇ ਪੈਰਾ 26 ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਖੁਰਾਕ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧ ਗਈ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੇਸ਼, ਮੁਲਕ ਜਾਂ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਖੁਰਾਕ ਦਾ ਸੰਕਟ ਇਸ ਗੱਲ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਨਾਪਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਜ਼ਖੀਰਾ ਬਾਜ਼ ਦੇ store ਵਿਚ ਕਿਤਨੀਆਂ ਬੋਰੀਆਂ ਦਾਣਿਆਂ ਦੀਆਂ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਕਮਾਉਣ ਲਈ ਬੰਦ ਪਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਪਤਾ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਤੋਂ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੱਡੇ ਬਿਸਵੇਦਾਰ ਦੀ ਕੋਠੀ ਵਿਚ ਕਿਤਨੇ ਦਾਣੇ ਹਨ ਬਲਕਿ ਇਹ ਇਸ ਗਲ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ, ਕਿਸਾਨਾਂ, ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ, ਗਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਤੇ lower middle and middle classes ਨੂੰ ਖੁਰਾਕ ਕਿਸ ਭਾਉ ਤੇ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਦਾਣੇ ਜੋ ਹਨ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸ ਕੀਮਤ ਤੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਚੀਜ਼ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਇਆ ਖੁਰਾਕ ਦਾ ਸੰਕਟ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਅਮੀਰਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ

[ਪੰਡਤ ਰਾਮ ਕਿਸ਼ਨ ਭੜੌਲੀਆਂ]

ਪਰੋਨੇ ਪਕਣ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਇਸਦਾ ਪਤਾ ਚਲਦਾ। ਇਥੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਭਾਈ ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਸੂਬਾ ਅਜਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਹੁਣ surplus ਦਾਣੇ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪਹਿਲੀ ਗਲ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਔਵਲ ਤਾਂ ਅਦਾਵੇ-ਸ਼ੁਮਾਰ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਗਲਤ ਬਿਆਨੀ ਨਾਲ ਕੰਮ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਜੇਕਰ ਵਧ ਪੈਦਾਵਾਰ ਹੋਈ ਵੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਇਤਨੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਖੁਰਾਕ ਦਾ ਸੰਕਟ ਟਲ ਜਾਵੇ। ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਇਹ ਸੰਕਟ ਘਟਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਘਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਇਹਸਾਸ ਸਾਡੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਿਨਿਸਟਰਾਂ ਨੇ ਵੀ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਇਹਸਾਸ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਅਸੀਂ ਸਭ ਨੇ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵੇਖਿਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 25 ਦਸੰਬਰ ਵਾਲੇ ਦਿਨ Grow-more-campaign ਜਾਂ ਖੁਰਾਕ ਵਧ-ਉਗਾਉ ਹਫਤਾ ਮਨਾਉਣ ਲਈ ਜਗ੍ਹਾ ਜਗ੍ਹਾ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਦੌਰੇ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਇਥੋਂ ਵੰਡੀਗੜ੍ਹ ਤੋਂ ਵੀ ਵਧੇਰੀਆਂ ਕਾਰਾਂ ਭਜਦੀਆਂ ਫਿਰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਸਟਕਾਰ ਦੇ ਹਰ ਮਹਿਕਮੇ ਨੇ ਇਸ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਜਿਸ public meeting ਵਿਚ ਵੀ ਇਹ ਮੰਤਰੀ ਗਏ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੋ ਨਾਹਰੇ ਬੁਲੰਦ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਇਕ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿ ਵੇਖੋ ਖੁਰਾਕ ਦਾ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਸੰਕਟ ਮੁਲਕ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਆਪਣੀ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਨਾਜ ਘਟ ਖਾਉ, ਆਲੂ ਖਾਉ, ਕੇਲੇ ਖਾਉ, ਫਲ ਫਰੂਟ ਖਾਉ। ਦੂਜਾ slogan ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਦਾਣੇ ਵਧਾਉ ਤੇ ਨਿਆਣੇ ਘਟਾਉ (ਹਾਸਾ) ਇਹ ਦੋ slogans ਸਨ ਜਿਹੜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਿਨਿਸਟਰਾਂ ਨੇ ਜਗ੍ਹਾ ਜਗ੍ਹਾ ਸਾਂਝੇ ਦਿਤੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਿਨਿਸਟਰਾਂ ਨੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹਰ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਜੋ ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਚੌਥੀ ਤਾਰੀਖ ਨੂੰ District Development Committee ਦੀ meeting ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਵੀ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰਾਂ ਵਲੋਂ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਕਣਕ ਨਾ ਖਾਉ, ਚਾਵਲ ਮਤ ਖਾਉ ਅਤੇ ਨਿਆਣੇ ਨਾ ਜਮਾਉ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਲਾਂ ਤੋਂ ਸਾਫ ਮਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਖੁਰਾਕ ਦਾ ਜੋ ਸੰਕਟ ਹੈ ਉਹ ਸਚਮੁਚ ਹੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ Government of India ਨੇ ਜਿਹੜੀ ਅਸ਼ੋਕ ਮਹਿਤਾ ਕਮੇਟੀ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਸਨੇ ਇਸ ਖੁਰਾਕ ਦੇ ਮਸਲੇ ਦੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਂਚ ਖੜਤਾਲ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਹ ਵੀ ਇਸ ਨਤੀਜੇ ਤੇ ਪਹੁੰਚੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਅਜ 20 ਲਖ ਟਨ ਅਨਾਜ ਦੀ ਕਮੀ ਹੈ ਅਤੇ Second Five-Year Plan ਪੂਰਾ ਹੋ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਦ ਵੀ ਇਹ ਸੰਕਟ ਟਲੇ ਗਾ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਉਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਰੀ ਰਹੇਗਾ। ਇਸਦਾ ਨਤੀਜਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਸਾਰਾ ਰੁਪਿਆਂ ਅਸੀਂ ਬਾਹਰਲੇ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਅਨਾਜ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਹੀ ਭੇਜ ਦੇਵਾਂਗੇ। ਇਹ ਰੁਪਿਆ ਕੋਈ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਦੇ ਨੋਟਾਂ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਜਾਵੇਗਾ ਬਲਕਿ ਸੋਨੇ ਚਾਂਦੀ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਅਸੀਂ ਇਹ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ ਮੁਲਕ ਵਿਚ industries ਕਾਇਮ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਅਤੇ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਸੋਨੇ ਚਾਂਦੀ ਦੀ ਬੜੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਇਹ ਸੋਨਾਂ ਚਾਂਦੀ ਰੋਟੀ ਖਾਣ ਲਈ ਬਾਹਰਲੇ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਭੇਜਦੇ ਰਹੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਇਹ Capital goods ਕਿਸ ਚੀਜ਼ ਨਾਲ ਖਰੀਦਾਂਗੇ? ਇਸਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਮੁਲਕ ਵਿਚ industries ਕਾਇਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਾਂਗੇ। Heavy industries ਮੁਲਕ ਦੀ ਕਲੀਦੀ industry ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਸਨਅਤੀ ਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਸਨਅਤ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਾਰਾ ਬੋਝ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਹੀ

ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬੇਕਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਜ ਇਹੋ ਵਜ੍ਹਾ ਹੈ ਕਿ ਖੁਰਾਕ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਇਤਨੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਧ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਖੁਰਾਕ ਇਕ ਬੁਨਿਆਦੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਦੂਸਰੀਆਂ ਜਿਤਨੀਆਂ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀਆਤੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਧੜਾ ਧੜ ਵਧ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਸਦਾ ਅਸਰ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਅਜ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਸਰਕਾਰੀ ਮੁਲਾਜ਼ਿਮ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਗੈਰਸਰਕਾਰੀ ਉਹ ਬੇਚੈਨ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਬੇਚੈਨੀ ਦਿਨ ਬਦਿਨ ਵਧਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਬੇਚੈਨੀ ਦਾ ਇਜ਼ਹਾਰ memorandums ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਬਲਿਕ ਜਲਸਿਆਂ ਵਿਚ ਰੈਜ਼ਲਿਊਸ਼ਨ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵਧਾਉ ਅਤੇ ਉਹ ਇਹ ਕਹਿਣ ਵਿਚ ਹਕਬਜਾਨਬ ਵੀ ਹਨ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਂਹਿਬ, ਅਜ ਹਾਲਤ ਇਥੋਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਹੜਤਾਲਾਂ ਹੋਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਸਦਾ ਇਕ ਨਮੂਨਾ ਪੰਜਾਬ ਦੇ 13 ਹਜ਼ਾਰ ਪਟਵਾਰੀਆਂ ਦੀ ਹੜਤਾਲ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਦਮ ਭੁਖ ਤੋਂ ਤੰਗ ਆਕੇ ਉਠਾਇਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਝੋਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਹੜਤਾਲ ਕਰਨ। ਜੇਲਾਂ ਵਿਚ ਜਾਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਸਿਆ ਕਿ ਉਥੇ ਚਿਟੇ ਬੰਗਲਿਆਂ ਵਿਚ ਸੋਹਤ ਚੰਗੀ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਅਜ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਉਹ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਪਟਵਾਰੀ 5 ਹਜ਼ਾਰ ਦੇ ਕਰੀਬ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਹਨ, ਚਾਰ ਹਜ਼ਾਰ ਮੁਅਤਲ ਹਨ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹਜ਼ਾਰ ਬਰਖਾਸਤ ਹੋ ਚੁਕੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਲਈ ਕੋਈ ਅਛਾ ਸ਼ਗਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੇ ਸਰਕਾਰੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦਾ ਇਹ ਹਾਲ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸਦਾ ਇਕ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡਾ ਦੂਜਾ ਪਲੈਨ ਖਤਰੇ ਵਿਚ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ। ਫਿਰ ਇਸ ਮਹਿੰਗਾਈ ਦਾ ਵੀ ਇਸ ਉਤੇ ਅਸਰ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਇਸ ਦੂਜੇ ਪਲੈਨ ਲਈ ਸਾਰੇ ਮੁਲਕ ਵਾਸਤੇ 48 ਅਰਬ ਰੁਪਿਆ ਮੁਕਰਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਅਜ ਸਾਰੇ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਤਮਾਮ ਚੀਜ਼ਾਂ ਮਹਿੰਗੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਸ। ਇਸਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਨਿਕਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪਲੈਨ 48 ਅਰਬ ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਵਧ ਕੇ 55, 56 ਅਰਬ ਰੁਪਏ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਹੈ। ਫਿਰ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸੂਬੇ ਦਾ ਹਾਲ ਵੇਖੋ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ 43 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੀਆਂ ਬਜਟ ਸਕੀਮਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਸਨ ਲੇਕਿਨ ਰੁਪਿਆ ਘਟ ਹੋਣ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਕਰਕੇ Planning Commission ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ cut ਲਾ ਦਿਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹੁਣ ਉਹ 34 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੀਆਂ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਸੜਕਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ, ਸ਼ੂਗਰ ਮਿਲਾਂ ਖੋਲ੍ਹੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਫਲਾਂ ਫਲਾਂ ਕਮ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ। ਲੇਕਿਨ ਉਹ ਤਮਾਮ ਪਲੈਨ ਧਰੇ ਦੇ ਧਰੇ ਰਹਿ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਤੇ ਅਮਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਸਵਾਂ ਨਦੀ ਉਤੇ ਪੁਲ ਬਨਾਉਣ ਲਈ ਪਿਛਲੇ ਬਜਟ ਦੇ memorandum ਵਿਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ provision ਵੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਹਰ ਸਾਲ ਉਥੇ ਆਦਮੀ ਹੜ੍ਹ ਕੇ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਡਾਕ ਤੇ ਆਮਦੋਰਫਤ ਰੁਕੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੀ ਵਜ਼ੀਰ ਦੀ ਕਾਰ ਉਥੇ ਨਹੀਂ ਫਸੀ। ਉਸਦੀ ਚੌੜਾਈ ਕੋਈ ਡੇਢ ਮੀਲ ਹੈ। ਬਰਸਾਤ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਉਥੇ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਆਮਦੋਰਫਤ ਬੰਦ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਖੈਰ ਉਸ ਨਦੀ ਉਪਰ ਪੁਲ ਬਨਾਉਣ ਲਈ ਫੈਸਲਾ ਵੀ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ elections ਦਿਆਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਉਥੇ ਸਰਵੇ ਪਾਰਟੀ ਦੇ tents ਵਗੈਰਾ ਵੀ ਲਗ ਗਏ। ਲੇਕਿਨ ਜਿਵੇਂ ਹੀ elections ਖਤਮ ਹੋਏ tents ਵੀ ਉਥੋਂ ਉਠ ਗਏ ਅਤੇ ਕੋਈ ਪੁਲ ਵਗੈਰਾ ਦੀ ਗਲ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ

[ਪੰਡਤ ਰਾਮ ਕਿਸ਼ਨ ਭੜੋਲੀਆਂ]

ਹਮੀਰ ਪੁਰ ਦੀ ਤਹਿਸੀਲ ਹੈ ਜਿਥੋਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਮੁਲਕ ਦੀ ਫੌਜ ਲਈ ਜਵਾਨ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਰਖਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਫੌਜੀ ਉਸੀ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਤੇ ਕਿ ਸਾਡੇ ਨਹਿਰੂ ਜੀ ਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਕਰਿਸ਼ਨਾ ਮੈਨਨ ਸਾਹੇਬ ਨੂੰ ਬੜਾ ਮਾਨ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ, ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਮਾਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਉਥੇ ਅਜ ਹਾਲਤ ਕੀ ਹੈ? ਜੇਕਰ ਉਹ ਦਸ ਦਿਨ ਦੀ ਛੁਟੀ ਲੈਕੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਉਨ੍ਹੇ ਦੇ ਅਡੇ ਵਿਚ ਹੀ ਛੁਟੀ ਗੁਜ਼ਾਰ ਕੇ ਵਾਪਸ ਮੁੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂ ਜੋ ਮੋਟਰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ਅਤੇ ਸੜਕ ਟੁਟੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਬਜਟ ਵਿਚ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹੇ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਜਾਹੂ ਤਕ ਸੜਕ ਬਣਾਈ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਮੰਡੀ ਤੇ ਹਿਮਾਚਲ ਪਰਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਪਰ ਉਹ ਨਹੀਂ ਬਣੀ। ਫਿਰ ਉਨ੍ਹੇ ਤੋਂ ਚੁਰੜੂ ਤਕ ਸੜਕ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਨਹੀਂ ਖੋਲ੍ਹੀ।

ਉਨਾ—ਚੁਰੜੂ, ਉਨਾ-ਜੇਜੋਂ ਦੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਨਹੀਂ ਬਣੀਆਂ। ਮਾਰਕੰਡਾ ਵਿਚ ਸ਼ੂਗਰ ਮਿੱਲ ਖੋਲ੍ਹਣੀ ਸੀ ਉਹ ਨਹੀਂ ਖੋਲ੍ਹੀ ਗਈ। ਕਿਉਂ? ਪੈਸਾ ਨਹੀਂ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜੰਤਾ ਕਾਲਿਜ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਉਹ ਸਕੀਮ ਵੀ ਧਰੀ ਦੀ ਧਰੀ ਰਹਿ ਗਈ, ਉਸ ਤੇ ਕੋਈ ਅਮਲ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਇਹ ਕਿਉਂ? ਪੈਸਾ ਹੈ ਨਹੀਂ। ਕਿਉਂ ਪੰਜ-ਸਾਲਾ ਪਲਾਨ ਸੰਕਟ ਵਿਚ ਹੈ? ਕਿਉਂ ਫੈਸਲੇ ਸਿਰੇ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹਦੇ? ਕਿਉਂ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਤਨਖਾਹਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀਆਂ? ਕਿਉਂ work-charge establishment ਨੂੰ regular ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ? ਕਿਉਂ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨੇ ਹੜਤਾਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ? ਇਹ ਸਾਰੇ ਸੰਕਟ ਕਿਉਂ ਹਨ? ਪੈਸਾ ਨਹੀਂ। ਸਾਡਾ ਸਾਰਾ ਦੇਸ਼ ਜ਼ਰਬੀ ਦੇਸ਼ ਹੈ, ਸਾਡਾ ਸੂਬਾ ਇਕ ਜ਼ਰਬੀ ਸੂਬਾ ਹੈ, ਇਹ ਸਨਅਤੀ ਸੂਬਾ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਸਕੇ। ਲੇਕਿਨ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਜੋ ਜ਼ਰਬੀ ਸੁਧਾਰ ਕੀਤੇ ਹਨ ਉਹ ਕੋਈ ਵੀ ਮੁਕੰਮਲ ਨਹੀਂ। ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਦੇ ਐਕਟ ਵੀ ਚੰਗੇ ਨਹੀਂ ਬਣੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਹੋ ਸਕੇ। 1950 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 1957 ਤਕ ਹਕੂਮਤ ਬਾਰ ਬਾਰ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਬਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨ ਲਿਆਂਦੀ ਰਹੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ Amending Bills ਲਿਆ ਕੇ ਬਾਰ ਬਾਰ amend ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਲੇਕਿਨ ਇਸਦਾ ਨਤੀਜਾ ਕੀ ਹੋਇਆ? ਬੇਦਖਲੀਆਂ ਹੋਰ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਧ ਗਈਆਂ। ਬੇਦਖਲੀਆਂ ਨੂੰ ਅਜ ਅਸੀਂ ਹੀ ਤਸਲੀਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ। ਪਰਜਾ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਵਾਲੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਰਹੇ। ਅਜ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਆਹਲਾ ਅਤੇ ਜਿਮੇਦਾਰ ਕਾਰਕੁਨ ਗੁਲਜ਼ਾਰੀ ਲਾਲ ਨੰਦਾ ਵੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ, ਅਜ ਸਰਕਾਰ ਆਪਣੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਬਾਰ ਬਾਰ ਤਰਮੀਮ ਕਰਦੀ ਹੈ ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਨਿਕੰਮਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਲਈ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ ਬਾਰੇ ਇਸ ਤੋਂ ਵਧ ਹੋਰ ਕੋਈ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ। ਸਿਰਫ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਲਜ਼ਾਰੀ ਲਾਲ ਨੰਦਾ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਦੇਣਾ ਹੀ ਕਾਫੀ ਹੈ। ਬਾਰ ਬਾਰ ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ ਕਰਨ ਨਾਲ ਵੀ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਔਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਅਜੇ ਤਕ ਸੀਲਿੰਗ ਮੁਕਰਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀ। ਪੈਪਸੂ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ 30 Standard acres ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਲੇਕਿਨ rules ਹਾਲੇ ਤਾਈਂ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ। ਅਜ ਹਾਲਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ Selection ਦੇ ਨਾਂ ਹੇਠ ਕਿ—land holder ਆਪਣੇ ਟੁਕੜੇ ਦੀ Selection ਕਰ ਲਏ—ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਟਾਲਿਆ ਜਾ

ਰਿਹਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਐਡਰੈਸ ਦੇ ਸਫਾ 6 ਦੇ ਦੂਜੇ ਪੈਰੇ ਵਿਚ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ landowners ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਚੁੰਕਿ returns ਨਹੀਂ ਭਰ ਸਕੇ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਅਰਸੇ ਦੀ limit ਵਧਾ ਦਿਤੀ ਜਾਏ ਤਾਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ returns ਭਰ ਸਕਣ। ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ vested interests ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਕਹਿਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਆਲ-ਇੰਡੀਆ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਗੋਹਾਟੀ ਇਜਲਾਸ ਵਿਚ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਜ਼ਰਾਈ ਸੁਧਾਰ ਦਾ resolution ਅਹਿਮ ਸੀ। ਉਥੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਸੀਲਿੰਗ ਲਾਈ ਜਾਏ। ਗਰਾਮ ਦਾਨ ਦਾ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹਫ਼ਤਾ ਮਨਾਇਆ ਜਾਏ। ਸਾਰੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਥਾਂ ਥਾਂ ਤੇ co-operative farms ਬਣਾਏ ਜਾਣ। ਲੇਕਿਨ ਸਰਕਾਰ ਇਸਤੋਂ ਉਲਟ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਬੌੜੇ ਦਿਨ ਹੋਏ ਇਕ ਫਾਰਮਰਜ਼ ਫੋਰਮ ਦਾ ਕਠ ਹੋਇਆ। ਚੀਫ਼ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਰਸਮੇ ਇਫਤਤਾਹ ਕੀਤੀ ਲੇਕਿਨ ਜੋ ਅਸੂਲ ਗੋਹਾਟੀ ਵਿੱਚ ਤੈ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਉਥੇ ਬਿਲਕੁਲ ਉਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਫ਼ੈਸਲੇ ਹੋਏ। ਪਹਿਲਾ ਸੀਲਿੰਗ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਹੋਇਆ, ਦੂਜਾ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਫਾਰਮਿੰਗ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਜੋ ਹੋਰ ਵੀ ਫ਼ੈਸਲੇ ਗੋਹਾਟੀ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖਿਲਾਫ਼ ਵਰਜ਼ੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰੀਆਂ ਔਰ ਪੇਂਡੂਆਂ ਵਿੱਚ ਪਾੜਾ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਅਤੇ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਤਕਰੀਰਾਂ ਹੋਈਆਂ। ਬੜੀ ਅਫ਼ਸੋਸਨਾਕ ਦੀਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਬਜਾਏ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਹਾਈ ਕਮਾਂਡ ਦੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਫ਼ੈਸਲੇ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਜ਼ਮੀਨ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ, ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਸੀਲਿੰਗ ਮੁਕਰਰ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। (ਘੰਟੀ)

ਸਿਰਫ਼ ਦੋ ਤਿੰਨ ਮਿਨਟ ਵਿੱਚ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਦਿਆਂਗਾ। ਮਰਕਜ਼ੀ ਸਰਕਾਰ, ਹਾਈ ਕਮਾਂਡ ਅਤੇ ਪਲਾਨਿੰਗ ਕਮੀਸ਼ਨ ਨੇ ਜੋ recommendations ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖਿਲਾਫ਼ ਵਰਜ਼ੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ grow-more-food ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਕੰਮ ਕੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਮਸ਼ਨੂਈ ਖਾਦ 34 ਰੁਪਏ ਮਨ ਸੀ ਉਹ 38 ਰੁਪਏ ਮਨ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਔਰ ਜਿਹੜਾ ਬੀਜ ਕੱਤਕ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਮਿਲਨਾ ਸੀ ਉਹ ਮਘਰ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਕਿ grow-more-food ਔਰ ਦੂਜੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਗੁੰਡਿਆਂ ਦੇ ਜਰੀਏ ਬੇਦਖਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਗ਼ੈਰ ਕਨੂੰਨੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕਵਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਫ਼ੇਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ grow-more-food ! ਇਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇ ਖਾਦ ਮਹਿੰਗੀ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਕੁਝ ਸੁਝਾਉ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਉਹ ਸੁਝਾਉ ਇਹ ਹਨ ਕਿ ਅਗਰ ਤੁਸੀਂ ਸਚ ਮੁਚ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜ਼ਰਾਈ ਸੁਧਾਰ ਦਰੁਸਤ ਤੌਰ ਤੇ ਲਾਗੂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ, ਤਾਂ ਇਹ ਇਕ ਗੱਲ ਮੈਂ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹਾਂ। ਕਾਂਗਰਸ ਬੈਂਚਾਂ ਤੇ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਸਜਣਾਂ ਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਾਦਾਦ 60 ਤੋਂ ਵਧ ਹੈ ਇਕ ਮੈਮੋਰੈਂਡਮ ਚੀਫ਼ ਮਨਿਸਟਰ ਪਾਸ ਅਤੇ ਹਾਈ ਕਮਾਂਡ ਦੇ ਪਾਸ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਬਾਰੇ ਇਕ Comprehensive ਬਿਲ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਵੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਹੋ ਸਕੇ। ਉਸ ਤੇ discussion ਤਕ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਸਾਡੇ ਵਲੋਂ ਵੀ Comprehensive Bill ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਰਖੀ ਗਈ ਔਰ ਛੀਨਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਮੰਗੀ ਲੇਕਿਨ Revenue Minister ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਹਿ

[ਪੰਡਤ ਰਾਮ ਕਿਸ਼ਨ ਭੜੋਲੀਆਂ]

ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਹ ਬਿਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇਣ ਨਾਲ ਸ਼ਾਂਤੀ ਭੰਗ ਹੋ ਜਾਏਗੀ । ਫੇਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਇਸ ਨਾਲ ਪੰਜ-ਸਾਲਾ ਪਲੈਨ ਦਾ ਮਕਸਦ ਫੈੜ ਹੋ ਜਾਏਗਾ । ਕਿਉਂ ? ਇਸ ਲਈ ਕਿ raw material ਮਿਲਣ ਲਗ ਜਾਏਗਾ, ਫੈੜ ਤਾਂ ਆਪ ਹੀ ਹੋ ਜਾਣਾ ਹੈ । ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਦਾ ਅਕਲ ਨਾਲ ਤੁਅੱਲਕ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ । (ਘੰਟੀ)

(ਇਕ ਅਵਾਜ਼ : ਤੁਸੀਂ ਵਾਕ ਆਉਟ ਕਰ ਜਾਣਾ ਸੀ ।) ਅਸੀਂ ਵਾਕਆਉਟ ਏਨੀ ਜਲਦੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ । ਉਦੋਂ ਹੀ ਕਰਾਂਗੇ ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਕਹੋਗੇ ਕਿ ਠੀਕ ਵਾਕ ਆਉਟ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਦਰੁਸਤ ਮਾਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਸੀਲਿੰਗ ਲਾਈ ਜਾਏ ਜਿਹੜੀ ਕਿ 20 ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ ਏਕੜਾਂ ਤੋਂ ਵਧ ਨਾ ਹੋਵੇ । ਜੇ ਹਸਾਬ ਕਰੋ ਤਾਂ 15-15 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਸਾਂਝੇ 15 ਲਖ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਜਾ ਮੁਜ਼ਾਹਿਰਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏ, ਤਕਸੀਮ ਕਰਨ ਲਈ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਨੰਬਰ ਦੋ : ਕਿ ਮਸਨੂਈ ਖਾਦ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਸਤਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ । ਨੰਬਰ ਤਿੰਨ : ਬੀਨਾਂ ਨੂੰ ਮੌਕੇ ਤੇ ਮੁਹਈਆ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ । ਨੰਬਰ ਚਾਰ : ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸਸਤੇ ਸੂਟ ਤੇ ਅਤੇ ਛੋਟੀਆਂ ਕਿਸਤਾਂ ਲੈ ਕੇ ਕਰਜ਼ੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ । ਇਸ ਦੇ ਅਲਾਵਾ ਫਸਲਾਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਮੌਕੇ ਤੇ ਬੀਜਣ ਲਈ ਅਤੇ ਕੀੜਿਆਂ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਦੀ ਖਾਤਿਰ ਸਰਕਾਰ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੇਵੇ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਦਵਾਈਆਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ । ਐੱਸ ਵੀ ਅਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕਈਆਂ ਅਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕਈ ਫਸਲਾਂ ਖਰਾਬ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਚਨੇ ਸਬ ਰਹੇ ਹਨ । ਅਤੇ ਮਾਰੇ ਗਏ ਹਨ । ਕਿਰਾਲਾ ਸਰਕਾਰ ਨੇ.....

Mr. Deputy Speaker : The hon. Member's time is over. He should resume his seat now.

ਚੌਥਰੀ ਸਾਥੂ ਰਾਮ (ਨਾਰਾਧਾਨਗੜ) : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਹਾਊਸ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨਰ ਸਾਹਿਬ ਕੇ ਏਡ੍ਰੇਸ ਪਰ ਦੋ ਰੋਜ਼ ਸੇ ਬਹੁਤ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਐਂਦ ਮੈਂ ਸ਼ੁਕਰਿਯਾ ਕੇ ਰੇਜ਼ੋਲਯੂਸ਼ਨ ਕੀ ਟਾਈਟ ਕਰਨੇ ਕੇ ਲਿਯੇ ਖੜਾ ਹੁਆ ਹੂੰ । ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਜੋ ਕੁਝ ਕਰਿਯਾ ਹੋਤਾ ਹੈ ਯਾ ਤਸ ਕਾ ਕਰਨੇ ਕਾ ਫਰਾਦਾ ਹੋਤਾ ਹੈ ਗਵਰਨਰ ਕਾ ਏਡ੍ਰੇਸ ਮੋਟੇ ਲਖਜ਼ੋਂ ਮੇਂ ਤਸ ਕੀ ਏਕ ਟਸਵੀਰ ਹੋਤੀ ਹੈ । ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਹਾਂ ਤਕ ਪੰਜਾਬ ਕੀ ਸਜਮੂਹੀ ਟਰਕਕੀ ਕਾ ਟਾਲਕੂਕ ਹੈ ਤਸ ਸੇ ਕੋਹੀ ਸ਼ਕਸ ਮੀ ਫਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਤਾ ਕਿ ਹਮ ਦਿਨ ਦੂਜੇ ਰਾਤ ਚਾਗੂਮੀ ਟਰਕਕੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹੈ। ਆਮੀ ਆਮੀ ਆਪੋਜੀਸ਼ਨ ਕੀ ਟਰਫ ਸੇ ਬੋਲਤੇ ਹੁਏ ਏਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਹਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਕੀ ਜਰੌਰੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਪਰ ਅਚਛਾ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਪੜਾ ਹੈ । ਲੇਕਿਨ ਤਨਹੀਨੇ ਏਡ੍ਰੇਸ ਕੇ ਅਨਦਰ ਤਸ ਚੀਜ਼ ਕੀ ਨਹੀਂ ਦੇਵਾ ਕਿ ਹਮਾਰਾ ਜੋ ਟਾਰਗੇਟ ਮੁਕਰਰ ਥਾ ਤਸ ਸੇ ਕਹੀਂ ਯਯਾਦਾ ਹਮ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਮੇਂ ਟਰਕਕੀ ਕੀ ਹੈ । ਤਸ ਲਿਯੇ ਮੈਂ ਕਹਨਾ ਚਾਹਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਤਸ ਚੀਜ਼ ਸੇ ਤਨਕਾਰ ਕਰਨਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਮੇਂ ਟਰਕਕੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਯਾ ਪੰਜਾਬ ਟਰਕਕੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹਾ ਕੇਵਲ ਮੁਖਾਲਿਫਤ ਕਰਨੇ ਕੀ ਖਾਤਿਰ ਹੀ ਕਹਨਾ ਹੈ । ਤਸ ਕੇ ਤਲਾਵਾ ਐਂਦ ਕੋਹੀ ਬਾਤ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਪਰਨਤੂ ਤਸ ਕੇ ਸਾਥ ਸਾਥ ਹੀ ਮੈਂ ਦੋ-ਚਾਰ ਚੀਜ਼ੋਂ ਕੀ ਟਰਫ ਹਾਊਸ ਕਾ ਧਿਆਨ ਆਪ ਕੀ ਮਾਰਫਤ ਦਿਲਾਨਾ ਚਾਹਤਾ ਹੂੰ । ਜਹਾਂ ਤਕ ਪੰਜਾਬ ਕੀ ਆਮ ਟਰਕਕੀ ਕਾ ਸਵਾਲ ਹੈ

हम ने इलेक्शन में देखा है और यह बात हर एक आदमी जानता है कि सब लोगों ने यह महसूस किया है कि पंजाब जरूर तरक्की कर रहा है। लेकिन जहां तक दफ्तरों की स्थिति का ताल्लुक है, एडमिनिस्ट्रेशन का ताल्लुक है वहां लोगों के दिलों में मायूसी पैदा होती रही है। लेकिन मुझे खुशी होती है इस एड्रेस को देखने के बाद कि सरकार ने इस की तरफ खातरखाह तवज्जुह दी है। एंटी कुरप्शन डिपार्टमेंट के साथ साथ इनवेस्टिगेटिंग फील्ड स्टाफ का कायम करना और फ्लाइंग स्क्वैड का जो मामला है इन को एकटिविटी को देख कर दिल को खुशी होती है। मैं मानता हूँ कि जो नुक़ायस आजकल मौजूद हैं वे एक दिन में हो दूर नहीं हो सकते। लेकिन सवाल तो तवज्जुह का है और वह तवज्जुह दी जा रही है। इस के साथ साथ मैं यह अर्ज करना चाहता हूँ कि पंजाब गवर्नमेंट की पालिसी के मुताल्लिक जो जिक्र गवर्नर - साहिब ने अपने एड्रेस में किया है अगर इस सम्बन्ध में ज्यादा तवज्जुह दी जाती तो पंजाब की तसवीर और भी बेहतर हो सकती थी और सच्चाई यह है कि हो सकती है। मिसाल के तौर पर मैं कहना चाहता हूँ कि जहां तक लैंड रिफॉर्मज़ का ताल्लुक है उन का बड़े अच्छे ढंग से एड्रेस में जिक्र आया है और उन्होंने निहायत ही माकूल तरीके से इस बात की तरफ इशारा किया है कि इन की इम्प्लीमेंटेशन भी हुई है। लेकिन जहां तक इन्फ्लोमेंटेशन का ताल्लुक है मेरी तो यह राय है कि न सिर्फ़ इस कानून पर अमल हो हुआ है बल्कि जो हमारे फंडमेंटल कानून हैं उन में बड़े भारी सुधार की जरूरत है। पंजाब के बारे में मैं दो मिनट में आप के सामने फेक्ट्स ऐंड फिगरज़ की तसवीर रखना चाहता हूँ। पटियाला डिवीज़न को छोड़ कर, अम्बाला और जालंधर डिवीज़न के इलाके के 80 लाख लोग ऐसे हैं जिन का गुज़ारा ज़रायत पर है। 46 लाख लोग ऐसे हैं जिन के पास अपनी ज़मीन है, 16 लाख लोग ऐसे हैं जो मुज़ारे हैं और उन के पास अपनी ज़मीन नहीं है। सात लाख ऐसे हैं जो कि खेत मज़दूर हैं उन के पास न तो ज़मीन है और न हो वे मुज़ारे हैं। तीन लाख लोग ऐसे हैं जो कि अपने हाथ से कुछ काम नहीं करते और दूसरों का खून चूसते हैं। यह जो कहा जाता है कि पंजाब में कोई मुज़ारा प्राबल्म नहीं है, कोई ऐसा मसला नहीं है यह बात हकीकत पर मबनी नहीं है। मैं कहता हूँ कि एक चौथाई से भी ज्यादा और अगर खेत मज़दूर साथ शामिल कर लिए जाएं तो एक तिहाई आबादी का मसला पंजाब सरकार के सामने है। मैं इस बात पर ज़्यादा न कहता हुआ यह कहूंगा कि सरकार को इस सम्बन्ध में प्लैनिंग कमिशन की जो सिफारिशत है उन पर अमल करना चाहिए। हमारी मदद ऑर्गेनाइज़ेशन जिस के नाम पर यह सरकार चलती है और जिसे हर आदमी का फ़िक्र है कांग्रेस का जो डाइरेक्टिव है उस पर अमल करते हुए एक कम्प्रीहेन्सिव बिल लाना चाहिये ताकि पंजाब की जनता सरकार के उन्नति के प्रोग्राम को और भी ज्यादा एप्रोशिएट करे और आपोज़ीशन का मुंह हमेशा के लिए बंद हो जाए और किसी को भी ज़रूरत न हो कोई बात कहने की।

डिप्टी स्पीकर साहिब, प्रोविंशलाइज़ेशन आफ स्कूलज़ का कदम बहुत मुबारक कदम

[चौधरी साधू राम]

सरकार का है। लेकिन इस के साथ मैं यह कहना चाहता हूँ कि इस काम में एक बहुत बड़ी कमी है। एजुकेशन मिनिस्टर साहिब इस वक्त हाऊस में बैठे हुए हैं मैं उन से कहूँगा कि वे मेरी बात को ध्यान से सुनें (विघ्न)।

डिप्टी स्पीकर : आर्डर, आर्डर।

चौधरी साधू राम : गवर्नमेंट ने जहां इन स्कूलों को प्रोविशलाईज किया है वहां एक शर्त रखी हुई है और वह यह है कि जितना खर्च वह लोकल बाडीज उन स्कूलों पर किया करती थीं उतना रुपया अब वह लोकल बाडीज सरकार को अपने बजट में से दिया करेगी। यह लोकल बाडीज से ज्यादा है वह इस लिये है कि पहले भी जो लोकल बाडीज स्कूलों को ग्रांट दी जाती थी वह यकसां नहीं दी जाती थी। बहुत से जिलों में सरकार एजुकेशन का खर्च खुद ज्यादा बर्दाश्त करती थी और थोड़ा वहां की लोकल बाडी को बर्दाश्त करना पड़ता था। दूसरे में इस के विपरीत सरकार थोड़ी सहायता देती थी और लोकल बाडी को ज्यादा खर्च बर्दाश्त करना पड़ता था। मिसाल के तौर पर.....

सरदार राजेन्द्र सिंह : आन ए प्वायंट आफ आर्डर, सर। डिप्टी स्पीकर साहिब, जब कोई आनरेबल मेम्बर बोल रहा हो तो कोई दूसरा मेम्बर उस को क्रॉस कर सकता है।

Mr. Deputy Speaker : No.

सरदार राजेन्द्र सिंह : One former Minister has just crossed the hon. member.

Mr. Deputy Speaker : No. hon. Member should cross any hon. Member when he is speaking

(Ch. Sadhu Ram was about to resume his speech.)

चौधरी धर्म सिंह राठी : On a point of order, Sir. मिनिस्टर साहिब शरमिन्दा होने की बजाए हंस रहे हैं।

Mr. Deputy Speaker : That should have been pointed out at that very moment.

चौधरी साधू राम : पहले यह होता था कि अगर किसी लोकल बाडी को 80 फीसदी ग्रांट गवर्नमेंट से मिलती थी तो वह 10 फीसदी खर्च अपने पास से करती थी। अम्बाला डिस्ट्रिक्ट बोर्ड को साठ फीसदी ग्रांट गवर्नमेंट से मिलती थी और चालीस फीसदी खर्च वह बोर्ड अपने पास से करता था। अब स्कूल तो गवर्नमेंट ने उन से ले लिये हैं लेकिन जो खर्च वह खुद किया करते थे वह अब उन से सरकार लिया करेगी। यह उन के साथ बेइन्साफी है। पहले जिस बोर्ड को सरकार की ओर

से कम ग्रांट मिलती थी अब उस को ज्यादा खर्च सरकार को देना पड़ेगा। यह इस का एक पहलू है। दूसरी बात यह है कि इसी स्टेट की एक डिब्रीजन है कि जिस में डिस्ट्रिक्ट बोर्ड पहले नहीं थे और वहां पर खर्च सौ फीसदी सरकार ही करती थी। मौजूदा फैसले के मुताबिक सरकार उन से एक पंसा भी नहीं लेगी। इस लिये मैं अपने शिक्षा मन्त्री जी का ध्यान इस तरफ दिलाना चाहता हूं कि ऐसे फैसले लोगों के दिलों में रीजेंटमेंट पैदा करते हैं और इस लिये इन को लाजमी तौर पर देखने की जरूरत है। उन लोकल बाडीज को ज्यादा पैसे देने चाहिये जिन को किसी गलत पालिसी की बिना पर आज तक नहीं दिये जाते रहे और अगर ऐसा नहीं हो सकता तो कम से कम उन के साथ नाइन्साफी तो नहीं होनी चाहिये।

तीसरी बात मैं आप की मारफत यह कहना चाहता हूं कि मुझे एक और कमी गवर्नर साहिब के एड्रेस में नज़र आती है। वह यह कि बैकवर्ड जातियों का जिक्र किया गया है और बड़े माकूल तरीका से किया गया है लेकिन वहां पर एक बड़ी अहम पालिसी का जिक्र नहीं किया गया और वह यह कि प्रदेश के बैकवर्ड एरियाज के बारे में जिक्र नहीं किया गया। इस सम्बन्ध में मैं यह कहूंगा कि आज हालत यह है कि सरकार को प्लानिंग कमिशन की सिफारिशों पर सख्ती से अमल करने की बहुत जरूरत है। हालत यह है कि अब्बल तो बैकवर्ड एरियाज के लिये फंड नहीं रखे जाते और अगर थोड़े बहुत फंडज होते हैं तो इम्प्लीमेंटेशन नहीं होती और वह बगैर खर्च किये रह जाते हैं। मुझे पता है कि मेरे अपने ही हल्के के लिए कुछ सड़कें मंज़ूर हुई, और कुछ दूसरे **project** मंज़ूर हुए लेकिन असल में हुआ क्या? दो **12 Noon** तीन साल से वह मंज़ूर शुदा रकम **lapse** हो रही है या उनके लिए **funds** का तो बार बार बजट के अन्दर **provision** होता है मगर जब कभी **economy drive** चलती है तो उसका असर सब से पहले मेरे हल्के की **sanctioned schemes** पर होता है जिसके नतीजा के तौर पर उन पर अभी तक **implementation** नहीं हुई। जिन इलाकों के नुमाइन्दा लोग ऊपर बैठे हैं उन की तो सब तकालीफ़ दूर हो जाती है जो बरसरे इक्तरदार हैं उन की सब **schemes implement** हो जाती हैं यानी जिन का ज्यादा **influence** है उनके इलाकों पर थड़ा थड़ा खर्च करवाया जा रहा है लेकिन मेरे जैसे इलाके के लोगों की कोई शुनवाई नहीं। इसलिए मैं निहायत संजीदगी के साथ अर्ज करता हूं कि अब वक्त आ गया है कि इन इलाकों की मुश्किलात को भी दूर किया जाए।

इसके साथ साथ एक बात और कहना चाहता हूं। मेरा ख्याल तो यह था कि इस मामले पर मैं खामोश हो रहूँ लेकिन चूँकि मेरे कुछ दोस्तों की तरफ से पटवारियों की मौजूदा हड़ताल के बारे में कुछ खास किस्म की बातें कही गई इसलिए मुझे भी बोलना पड़ रहा है। मैं खामोश इसलिए भी रहना चाहता था कि कहीं मेरे कहने का कोई गलत मतलब न ले लिया जाए लेकिन मैं महसूस करता हूं कि अगर अपने दिल के अन्दर कोई चीज़ हो तो उसके बारे में खामोश रहना अपने ताई और दूसरों के ताई भी इन्साफ़ की बात नहीं है।

[चौधरो साधू राम]

कहा जाता है कि गवर्नमेंट की अपने lower staff के लोगों के साथ हमदर्दी होनी चाहिए। कौन कहता है कि नहीं होनी चाहिए? इस बारे में खुद गवर्नर साहिब ने अपने Address में लिखा है कि—

My Government has always accepted the policy that the pay-scales of lower-paid employees must be improved, and its determination to implement this is evident from the several increases in pay-scales.....

तो मैं कहता हूँ कि यह तो एक **admitted fact** है, इस पर तो कोई झगड़ा ही नहीं हो सकता। जो झगड़ा है वह तो इस बात पर है कि इस प्रकार की चीजों को हम कब तक बढ़ाश्त करते जाएंगे। फिर भी गवर्नमेंट ने उन के साथ बातचीत करने से इनकार नहीं किया। इस में भी इस बात का जिक्र है और वह यह कि.....

My minister has during the course of discussions with representatives of the Patwaris assured them of speedy consideration by Government of various claims.....

तो गवर्नमेंट ने कोई इनकार नहीं किया। असल बात यह है कि गवर्नमेंट इस किस्म के दबाव, इस तरह के **political** दबाव के सामने कभी झुकने को तैयार नहीं। अगर **administration** के लोग इस तरह की **political** चीजों में उलझ जाएं और ये चीजें इस तरह का **political** रंग ले लें तो कोई भी गवर्नमेंट—चाहे वह कांग्रेस गवर्नमेंट हो या कभी किसी वक्त उन लोगों को गवर्नमेंट चलाने का मौका मिल जाए—जो आज इस के खिलाफ, नुक्ताचीनी करते हैं—गो हालात दिखाई नहीं देते कि गवर्नमेंट की बागडोर उन के हाथों में चली जाए—उन के सामने ऐसी चीजें आ सकती हैं और उन को इसी तरह से इस को **deal** करना पड़ेगा। इस बारे में एक चीज आप के नोटिस में लाना चाहता हूँ। पटवारियों ने किस वक्त यह हड़ताल शुरू की? जब गवर्नमेंट खुद एक ऐसी खास सूरत हालात के साथ मुकाबला कर रही थी जब कि 6,7 हजार के करीब लोग पहले ही जेलों में भरे पड़े थे उस वक्त क्या यह मौका था कि इसी- गवर्नमेंट की **machinery** का एक हिस्सा अपनी **agitation** शुरू करके गवर्नमेंट की परेशानी में अजाफा करता? उस वक्त उन्होंने अपनी **agitation** शुरू की ताकि गवर्नमेंट पर **political pressure** से फायदा उठा कर अपनी मांगों को मनवाया जाए। (interruption) मैं अपने दोस्तों को बताना चाहता हूँ कि इस में चैलेंज बाज़ा का सवाल नहीं लेकिन मैं यह पूछता हूँ कि क्या उनके लिए ऐसा करने का वह मौजू **time** था? फिर भी गवर्नमेंट ने इस Address के जरिए उन को यह आश्वासन दिया है कि उन की **demands** पर गौर कर सकती है बशर्तकि वह अपनी हड़ताल वापस ले लें। अगर वाकई वह समझते हैं कि इस में कोई **political** सवाल नहीं तो गवर्नमेंट उन को इस बात के लिए यकीन दिलाती है कि उन की मांगों पर विचार होगा। मैं खुद गवर्नमेंट से **request** करूँगा कि अगर कोई ऐसा कदम हो तो वह उन की मांगों पर **sympathetically** गौर करे और जहां तक मुमकिन हो उन को मंजूर फरमाए। लेकिन इस के साथ साथ

एक बात और कहना चाहता हूँ और वह यह है कि अगर वह अपनी गलतियों से बाज़ नहीं आते तो गवर्नमेंट की तरफ से ऐसी कोई बात नहीं होनी चाहिए कि इस का reaction दूसरे low grade के employees पर हो। गवर्नमेंट की तरफ से उन की तरक्की के लिए कदम बराबर आगे बढ़ता रहना चाहिए। इतना कह कर मैं अपनी बात को खत्म करता हूँ।

ਸਰਦਾਰ ਭਾਗ ਸਿੰਘ (ਰਾਏਕੋਟ, ਰਿਜ਼ਰਵ) : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਉਸ ਮਤੇ ਦੀ ਤਾਈਦ ਕਰਨ ਲਈ ਖੜਾ ਹੋਇਆ ਹਾਂ ਜੋ ਮਤਾ ਚੌਥਰੀ ਲਹਿਰੀ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਹਾਊਸ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਰਖਿਆ ਹੈ। ਅਜ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਕਤ ਜਿਹੜਾ ਮਸਲਾ ਲੈ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਹ law and order ਦਾ ਮਸਲਾ ਹੈ। ਮੁਖਤਲਿਫ਼ ਰਾਵਾਂ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਇਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਹਾਊਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਮੈਂ ਵੀ ਆਪਣੀ ਨਾਕਸ ਰਾਏ ਆਪ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਰਖਦਾ ਹਾਂ। ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ਕ ਨਹੀਂ ਕਿ conditions disturbed ਹਨ ਅਤੇ ਮੁਖਤਲਿਫ਼ ਤਾਕਤਾਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਖੜੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਕਿਹੜੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ ਹਨ? ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਹੈ ਕਾਂਗਰਸ ਗੌਰਮਿੰਟ ਤੇ ਉਸਦੀ machinery ਜਿਹੜੀ ਸੂਬੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਮਹੂਰੀਅਤ development ਅਤੇ socialism ਨੂੰ ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਉਹ ਤਾਕਤਾਂ ਨੇ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਨਹੀਂ ਨਾਜ਼ੀਇਜ਼ਮ ਤੇ ਫਾਸ਼ੀਇਜ਼ਮ ਦਾ ਪਰਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ, development ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਤਬਾਹੀ ਤੇ ਬਰਬਾਦੀ ਦਾ ਦੌਰ ਲਿਆਉਣ ਲਈ socialism ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ conservative ਔਰ reactionary tendencies ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਾਕਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਇਸ ਵੇਲੇ ਸਾਡਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਅਫਸੋਸ ਨਹੀਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਹੀ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਦੰਗੇ ਤੇ ਫਸਾਦ ਕਰਾਉਣਾ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਹੀ ਸੂਬੇ ਦੇ ਅਮਨ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰਨਾ ਹੈ; ਮੈਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਗਿਲਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਹੈ ਜੋ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਅਤੇ socialism ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਲਗਾਉਂਦੇ ਹੋਣ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ past ਬੜਾ ਸਾਫ਼ ਸੁਥਰਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੀਡਰਾਂ ਉਤੇ ਨਾ ਕੇਵਲ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਸ਼ਕ ਹੀ ਨਾ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ ਬਲਕਿ ਸਾਰਾ ਮੁਲਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿਆਣਪ, ਸਮਝ ਤੇ ਸੂਝ ਬੂਝ ਉਪਰ ਫ਼ਖਰ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੀਡਰਾਂ ਦੀ ਬਾਕੀ ਦੂਜੇ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਮਾਨ ਅਤੇ ਇੱਜ਼ਤ ਹੋਵੇ। ਇਤਨਾ ਸੁੰਦਰ past ਔਰ ਇਤਨੀ renowned leadership ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਜੇ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ reactionary ਤਾਕਤਾਂ ਦਾ ਹਥਿਆਰ ਬਣਕੇ ਸਰਕਾਰ ਉਤੇ ਬੇਬੁਨਿਆਦ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਕਰਨ ਲਗ ਪੈਣ ਤਾਂ ਸਖਤ ਅਫਸੋਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। (interruptions) ਦੇਖੋ ਜੀ ਆਪਣੀ ਵਾਰੀ ਫੇਰ ਇਹ ਰੋਂਦੇ ਨੇ ਕਿ interruptions ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

Mr. Deputy Speaker: Order, order. No interruptions please.

ਸਰਦਾਰ ਭਾਗ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਫਸੋਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਤੇ socialism ਦਾ ਨਾਮ ਲੈ ਲੈ ਕੇ ਸੂਬੇ ਦੇ ਅਮਨ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਕੋਈ ਸਾਡੇ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਹੀ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਤਾਕਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਅਤੇ ਮੁਲਕ ਦੇ ਅਮਨ ਨੂੰ

[ਸਰਦਾਰ ਭਾਗ ਸਿੰਘ]

ਤਬਾਹ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਹੀ ਤਾਕਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਰਨਾਂ ਸੂਬਿਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਅਜਿਹੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ ਅਜਿਹੇ ਹੀ tactics ਇਖਤਿਆਰ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਤਾਕਤਾਂ ਕੀ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ? ਜਿਥੇ ਵੀ ਕਿਧਰੇ ਗੋਰਨਮੈਂਟ ਪਾਰਟੀ ਕੋਈ meeting organise ਕਰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਤਾਕਤਾਂ ਨਾਜ਼ੀ ਅਤੇ ਫ਼ਾਸਿਸਤ ਭੰਗ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਰੋਲਾ ਪਾਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ meetings ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਅਖ ਨਹੀਂ ਮੀਟ ਸਕਦੇ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ ਹਨ।

ਮੈਂ ਸਾਰੀ ਜੰਤਾ ਅਗੇ ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਅਪੀਲ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਬਚ ਕੇ ਰਹਿਣ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਮੂੰਹ ਨਾ ਲਾਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ isolate ਕਰਨ ਲਈ ਬੜਾ ਹੀ ਜ਼ੋਰ ਲਾਉਣ। ਮੈਂ ਬਾਕੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਜਿਹੜੀਆਂ communalism ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਹਨ, ਅਪੀਲ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ communalists ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਆਉਣ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਦੋ ਚਾਰ ਗੱਲਾਂ ਅਪਣੇ ਹਲਕੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਬਾਰੇ ਆਪ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਰਖਣੀਆਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ Address ਨੂੰ ਮੈਂ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਇਹ ਮਹਸੂਸ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਾਰ ਦਾ ਜਿਹੜਾ Address ਹੈ ਇਹ directionless ਹੈ, ਇਹ ਕਿਸੇ ਖਾਸ direction ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਜਿਹੜਾ Address ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਥੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ ਉਸ ਵਿਚ Socialistic Pattern of Society ਵਲ ਲੈ ਜਾਣ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ Socialist Society ਵਲ ਲੈ ਜਾਣ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਇੰਜ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਉਸ ਰਸਤੇ ਤੋਂ ਪਿਛੇ ਭਟਕਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਅਗੇ appeal ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਇਸ ਸੂਬੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬਲਕਿ ਸਾਰੇ ਮੁਲਕ ਦੇ ਅੰਦਰ socialism ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਕੋਈ ਚਾਰਾ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਭੁਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਅਜ ਸਾਡੇ ਮੁਲਕ ਦੇ ਅੰਦਰ ਉਸਾਰੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਹਰ ਪਾਸੇ development ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਇਥੇ ਜਮਹੂਰੀ ਤਾਕਤਾਂ ਜੋਰ ਪਕੜਦੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਇਹ ਗੱਲ ਦੁਖ ਨਾਲ ਕਹਿਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸਾਡੇ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀ ਜ਼ਹਨੀਅਤ ਨਹੀਂ ਬਦਲ ਰਹੀ। ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਥਾਣੇਦਾਰ ਜਾਂ ਜਿਹੜੇ revenue ਅਫਸਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਵੈਈਆ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਹਾਲੇ ਵੀ bureaucratic regime ਵਿਚ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹੋਣ ਇਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨੇ ਵੀ ਚੰਗੇ ਕੰਮ ਸਾਡੀ ਗੋਰਮਿੰਟ ਕਰਦੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੀ ਚੰਗਾ ਅਸਰ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਕੋਈ ਵੀ ਗੋਰਮਿੰਟ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਇਕ ਵੀ ਨਿਕੰਮਾ ਕੰਮ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਅਸਰ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਇਤਨਾ ਮਾੜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਬਾਕੀ ਚੰਗੇ ਕੰਮ ਵੀ ਭੁਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਸਾਡੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਅਜ ਤਕ ਇਕ ਵੀ ਥਾਣੇਦਾਰ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਜਿਹੜਾ ਅਮੀਰਾਂ ਦੇ ਪਾਸੇ ਨਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਗਰੀਬਾਂ ਦੀ ਹਿਮਾਇਤ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਆਮ ਵੇਖਣ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਅਮੀਰ ਤੇ ਗਰੀਬ ਵਿਚ

ਕੋਈ ਬਗੜਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੇਣ ਵਿਚ ਜੇਕਰ ਬਾਨੇਦਾਰ ਜਾਂ Revenue Officer ਆਪਣੀ discretion ਵਰਤ ਸਕਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੀ ਆਪਣੀ discretion ਅਮੀਰ ਆਦਮੀ ਦੇ ਹਕ ਵਿਚ ਵਰਤਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਗਰੀਬ ਦੇ ਹਕ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਵਰਤਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿਹਨੀਅਤ ਨੂੰ ਬਦਲਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਹਨ ਚਾਹੇ ਉਹ ਕਾਰਖਾਨੇਦਾਰਾਂ ਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਆਪੋ ਵਿਚ ਦੇ ਸੰਬੰਧਾਂ ਬਾਰੇ ਹਨ ਜਾਂ ਮਾਲਕ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਜਾਂ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਹਨ ਜਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਤੇ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ protection ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਖਾਹਿਸ਼ ਇਹ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਗਰੀਬਾਂ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਕੀਤੀ ਜਾਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਸੀ disputes ਵਿਚ, Socialistic Society ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰਖਦੇ ਹੋਏ ਗਰੀਬਾਂ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ ਲੇਕਿਨ ਅਸਾਂ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ।

ਇਕ ਗੱਲ ਹੋਰ ਜਿਹੜੀ ਇਸ Address ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਇਸ ਵਿਚ passing reference ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਉਹ ਹੈ ਸਾਡੀ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਤੋਂ ਪੈਦਾਵਾਰ ਦਾ ਮਸਲਾ। ਅੱਜ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਵੀ 80 ਫੀਸਦੀ ਆਬਾਦੀ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਤੇ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ 80 ਫੀਸਦੀ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀਆਂ cottage industries ਤੇ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਇਸ Address ਵਿਚ ਕੋਈ ਜ਼ਿਕਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹਾਲਾਂਕਿ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਦੇ Address ਵਿਚ ਇਸ ਪਾਸੇ ਕੁਝ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਵਾਰ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਗੱਲ ਭੁਲ ਗਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਆਪ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੀ ਗੌਰਮਿੰਟ ਦਾ ਧਿਆਨ ਇਸ ਪਾਸੇ ਦਿਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਦਿਨ ਬਦਿਨ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਤੇ ਭਾਰ ਵਧਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਤੇ ਵਾਧੂ ਭਾਰ ਪਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸਾਡੇ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਕਿਧਰੇ steel plants ਲਗ ਰਹੇ ਹਨ, ਕਿਧਰੇ ਸਿੰਦਰੀ ਵਰਗੀ fertilizer factories ਲਗ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵਡੇ ਵਡੇ ਕਾਰਖਾਨੇ ਲਗ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਗੱਲ ਮੈਂ ਗੌਰਮਿੰਟ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਲਿਆ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਜਿਹੜੇ ਵਡੇ ਵਡੇ ਕਾਰਖਾਨੇ ਲਗ ਰਹੇ ਹਨ ਇਹ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਮੁਹੱਈਆ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਾਰਖਾਨੇ ਸਾਡੇ ਮੁਲਕ ਵਿਚ industrialization ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ ਰਖ ਸਕਦੇ ਹਨ ਲੇਕਿਨ ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਦਿਵਾਉਣ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਉਹ ਤਾਂ cottage industries ਹੀ ਦਿਵਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ industries ਲਈ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਕਰਜ਼ੇ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਪਰ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਥੋੜ੍ਹੇ ਹਨ। ਉਹ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਿਵੇਂ ਇਕ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚੋਂ ਪਾਣੀ ਦਾ ਇਕ ਛੱਨਾ ਭਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇ। ਪਿੰਡਾਂ ਦੀਆਂ cottage industries ਵੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਨਾਲ ਬੜਾ ਸੰਬੰਧ ਰਖਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਥੇ ਸਰਕਾਰ agriculture ਦੀ development ਲਈ ਕਾਫੀ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਕਰ ਕੇ ਨਹਿਰਾਂ ਕਢ ਰਹੀ ਹੈ ਉਥੇ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਵੀ ਕੋਈ ratio proportion ਰਖ ਕੇ ਕੁਝ ਰਕਮ ਰਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। Agriculture ਤੇ

[ਸਰਦਾਰ ਭਾਗ ਸਿੰਘ]

ਲਗ ਰਹੀ ਕੁਝ ਰਕਮ ਦੀ proportion ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ cottage industries ਨੂੰ ਫੈਲਾਉਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਬਜਟ ਵਿਚ provide ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ।

ਫਿਰ ਇਕ ਹੋਰ ਗੱਲ ਵਲ ਮੈਂ ਆਪਣੇ Agriculture Minister ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਧਿਆਨ ਦਿਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਜਿਹੜੇ ਅਫਸਰ 30, 30 ਜਾਂ 40, 40 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਪੁਰਾਣੀ ਲੀਹਾਂ ਤੇ ਹੀ ਚਲ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣਿਆਂ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਮੌਜੂਦਾ ਵਕਤ ਵਿਚ ਸਾਡਾ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਚਲ ਸਕਦਾ । ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਅੱਜ ਦੁਨਿਆ ਵਿਚ ਨਵੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਗਲਾਂ ਵਾਪਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਦੂਜੇ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਲੋਕ ਅੱਜ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਨਵੇਂ-ਨਵੇਂ ਢੰਗਾਂ ਨਾਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਮੁਲਕ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਦੁਗਣੀ ਕਰ ਲਈ ਹੈ, ਕਈਆਂ ਨੇ ਤਿਗਣੀ ਕਰ ਲਈ ਹੈ ਅਤੇ ਕਈਆਂ ਨੇ ਤਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵਧਾ ਲਈ ਹੈ । Agriculture ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਜਿਹੜੀ ਪਹਿਲੀ ਬੁਨਿਆਦੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਉਹ ਖੇਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦਾ ਜ਼ਮੀਨ ਨਾਲ ਰਿਸ਼ਤਾ ਹੈ । ਉਸ ਦਾ ਉਹ ਰਿਸ਼ਤਾ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੈ ਇਸ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ । ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਰਨਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ pests ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦਾ ਜੋ ਕੰਮ ਹੈ ਉਹ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਹੀ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਹੀ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨ ਨਾਲ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦਾ ਕੀ ਰਿਸ਼ਤਾ ਹੋਵੇ । ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਵੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਰਿਆਂ ਪਾਸੇ ਸਾਨੂੰ co-operative basis ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ । ਲੇਕਿਨ ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ co-operative societies ਦੇ ਕੰਮ ਦੀ out put ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਥੋੜੀ ਹੈ । ਅਸੀਂ co-operative farming ਵਿਚ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਪਿਛੇ ਹਾਂ ।

ਹੁਣ ਮੈਂ Scheduled Castes ਦੇ ਮਸਲੇ ਦੇ ਉਤੇ ਦੋ ਤਿਨ ਗੱਲਾਂ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀਆਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਇਸ Address ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ Scheduled Castes ਦੀ ਤਾਲੀਮ ਲਈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਲਈ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ । ਲੇਕਿਨ ਇਹ ਰੁਪਿਆ ਬਹੁਤ ਥੋੜਾ ਹੈ । ਪਿਛਲੇ session ਵਿਚ ਇਥੇ ਇਕ ਕਾਨੂੰਨ ਪਾਸ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਜਿਹੜੇ Scheduled Castes ਵਕਾਲਤ ਪਾਸ ਕਰ ਲੈਣ ਜਾਂ engineering ਜਾਂ ਡਾਕਟਰੀ ਦਾ ਇਮਤਿਹਾਨ ਪਾਸ ਕਰ ਲੈਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਤੇ settle ਹੋਣ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਕਰਜ਼ਾ ਮਿਲ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਦੋ ਲੱਖ ਰੁਪਿਆ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ । ਲੇਕਿਨ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਰੁਪਿਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਦ ਹੀ ਮਿਲ ਸਕੇਗਾ ਜਦ ਉਹ ਪੜ੍ਹ ਜਾਣਗੇ ਲੇਕਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਰੁਪਿਆ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਿਹੜੇ ਕਰਜ਼ੇ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਬਹੁਤ ਥੋੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਕੀ ਜੋ ਰੁਪਏ ਨਾਲ ਉਹ Engineering College ਵਿਚ ਪੜ੍ਹ ਸਕਦੇ ਹਨ ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਘਰੋਂ ਕੋਈ ਰੁਪਿਆ ਮਿਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਘਰ ਵਾਲੇ ਜਿਹੜਾ ਡੰਗਰ ਚਰਾਉਣ ਤੋਂ ਵੇਹਲਾ ਕਰ ਕੇ ਸਕੂਲਾਂ

ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਸਤੇ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਉਹ ਹਰ ਵਾਧੂ ਖਰਚ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਇਹੀ ਵਜਾਹ ਹੈ ਕਿ ਹਰੀਜਨ ਲੜਕੇ ਖਰਚ ਪੂਰਾ ਨਾ ਕਰ ਸਕਣ ਕਰ ਕੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਛੱਡ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਜਿਹੜੇ ਦਸ ਜਾਂ 15 ਵੱਡੀਏ Scheduled Castes ਲਈ ਰਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਇਹ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਪੂਰੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵੱਡੀਏਆਂ ਦੀ ਰਕਮ ਨੂੰ ਵਧਾਇਆ ਜਾਏ।

ਇਕ ਗੱਲ ਜੋ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਹੀ ਸੀ ਕਿ ਸਾਡੇ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀ ਪੁਲਿਸ ਹੈ ਉਹ ਪੂਰੀ ਤਾਨ ਨਾਲ Scheduled Castes ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਦੁਸ਼ਮਣੀਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਦੀ ਹੈ। . . . . (ਘੰਟੀ)

उपाध्यक्ष महोदय : अब आप बैठिए। (The hon. Member may please resume his seat now.)

ਸਰਦਾਰ ਭਾਗ ਸਿੰਘ : ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਫਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਚੌਧਰੀ ਲਹਿਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਦੀ ਤਾਈਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

चौधरी धर्म सिंह राठी (सम्भालका) : स्पीकर साहिब, मैं ने इस एंड्रੇस को जोकि गवर्नर साहिब ने यहां पर पढ़ा, बड़े ध्यानपूर्वक पढ़ा है और उन तकरीरों को भी अच्छी तरह से सुना है जो यहां पर की गई हैं। अब देखना यह है कि जो नबशा गवर्नर साहिब ने खींचा है वह पंजाब की हालत के मुताबिक है या नहीं। मैं यह बता देना चाहता हूं कि जो हालात गवर्नर साहिब ने बताए हैं वह उन हालात के बिल्कुल खिलाफ हैं जो ऐक्चुअली पंजाब में हैं।

जहां तक तालीम का ताल्लुक है गवर्नर साहिब ने एक बहुत ही अच्छा नबशा खींचने की कोशिश की है। पिछली दफा गवर्नमेंट की तरफ से एक टेन प्वांट्स प्रोग्राम रखा गया था। इस सिलसिले में मैं यह कहना चाहता हूं कि गवर्नमेंट ने उन प्वांट्स में से एक भी पूरा नहीं किया है। सब से पहले उन्होंने रिजनल फार-मूला के बारे में कहा था। दूसरा प्वाएंट था मैट्रिक तक मफ़्त तालीम देने का। इसी तरह और भी प्वाएंट्स थे। अब आप देखें कि इन में से किस प्वाएंट को पूरा कर दिया गया है। मैट्रिक की तालीम के मुताल्लिक जो कहा गया है उस के मुताल्लिक अभी तक कुछ नहीं किया गया। इस के इलावा इन की अपनी किताब में तहरीर है—

Progress for 1956-57—Page 2, item 3—It will be observed that except in the case of road transport and Education the progress has been significant.

यह खुद मानते हैं कि तालीम के मामले में कुछ प्रोग्रेस नहीं हुई।

दूसरा चीज़ फूड के मुताल्लिक है। इस बारे में मेरे दोस्त पंडित राम किशन ने अच्छे तरीके से बता दिया है। वह भी मसला हल नहीं हुआ। फिर वाटर लौगिंग का ज़िक्र है। इस सिलसिले में भी कुछ नहीं किया गया हज़ारों बीघे ज़मीन बेस्ट पड़ी हुई है। इस के बाद मैं मैडिकल के बारे में अपने फ़ाज़िल वज़ीर की तबज़्जुह दिलाना चाहता हूं। खुद डाक्टर प्रकाश कौर ने फ़िरोज़पुर में बयान दिया कि 200

[चौधरी धर्म सिंह राठी]

हस्पताल बगैर डाक्टरों के पड़े हैं। और इस के बारे में इन को सर्टिफिकेट दिया ट्रिब्यून ने 12 दिसम्बर को अपने एडिटोरियल में। रिजनल फारमूले के मुताबिक सब जानते हैं कि इस की इम्पलीमेंटेशन कितनी हुई है। चेयरमैन के पास न कलम, न दवात, न सियाही, न दफ्तर गजेंकि कुछ नहीं है।

फिर जिस इलाके से मैं आया हूं यानी हरियाने से उन के साथ जो सलूक किया गया है और जो किया जाएगा जैसा कि एंड्रेस से मालूम पड़ता है वह यह है कि न तो इस के लिए कुछ किया गया है और न किया जाने वाला है। कई किस्म के वादे दिए गए। चीफ मिनिस्टर साहिब सोनोपत पहुंचे, रोहतक पहुंचे और लोगों को तरह २ से बहकाया गया कि हरियाने के लिए यह किया जाएगा वह किया जाएगा लेकिन इस बारे में हर कोई जानता है कि न कुछ पोछे हुआ है और न आगे होने वाला है।

अभी सरदार भाग सिंह ने यहां तकरीर की। स्पीकर साहिब यह बड़ी अजीब बात है कि जब मैम्बरान हमें बाहर मिलते हैं तो कुछ कहते हैं और जब यहां हाउस के अन्दर तकरीर करते हैं तो न जाने उन्हें क्या हो जाता है चौधरी लहरी सिंह बाहर मिले तो कहने लगे कि बात तो वही ठीक है जो तुम कहते हो : (हंसी) : मगर जब इन बैचों पर बैठ कर बोलते हैं तो और ही बातें करते हैं। अभी कांगड़ा के एक मुअजिज मैम्बर बोले और कहने लगे कि ला एंड आर्डर की हालत ठीक है, इसी तरह सरदार भाग सिंह बोले और फिर बाजवा साहिब भी बोले। इस तरह इन की तरदीद भी इन ही के हाथों हो जाती है। मैं बताना चाहता हूं कि पंजाब में ला एंड आर्डर की जो हालत है उसकी मिसाल कहीं नहीं मिल सकती और इतनी बुरी हालत मैं ने आज तक न कभी सुनी और न अपनी ज़िंदगी में देखी है। और न ही किसी किताब में पढ़ी है (विघ्न)। अगर आप इस तरह से मुझे इन्टरप्ट करेंगे तो मैं तो आप को चलने नहीं दूंगा। (विघ्न)।

श्री हरभगवान मोदगिल : आन ए प्वाएंट आफ आर्डर, सर। क्या इन्हें इस्ति-यार है इस तरह कहने का कि यह किसी को चलने नहीं देंगे?

उपाध्यक्ष महोदय : नहीं

चौधरी धर्म सिंह राठी : यह तो मैं ने इन interrupt करने वाले साहिबान को जवाब दिया है। (विघ्न) मैं ला एंड आर्डर की हालत बता रहा था कि क्या हालत है जिस को कि कमैंडेबल सकसैस कहा जाता है। मैं पूछता हूं कि क्या कोई कांग्रेस का मैम्बर बता सकता है कि क्या कोई ऐसा ज़िला है जहां कि लाठी न चली हो? (विघ्न) कोई ज़िला ऐसा नहीं जहां लाठी न चली हो। आप को पता नहीं। आप कहां रहते हैं? अखबार नहीं पढ़ते? (हंसी) दादरी जो महेन्द्रगढ़ में है और सफीदों के अन्दर लाठी चली। (विघ्न)। इस के इलावा यहां जो आपोजीशन के मैम्बर्ज हैं उन को विक्टे-माईज़ (victimize) करने की कोशिश की जाती है। मैं ऐजुकेशन मिनिस्टर

साहिब को बताना चाहता हूँ कि एक भाई ड्रायंग मास्टर लग गए और गलती से उस ने अपना पता मेरे केयर आफ दे दिया। उस बेचारे ने दो साल का ड्रायंग का कोर्स भी पास किया हुआ है। मैट्रिक में उस के पास ड्रायंग भी थी। मगर उस को हटा दिया गया और जो उस से रद्दी थे, जूनियर थे उन को कुछ नहीं कहा गया। (आपोजीशन की तरफ से, शेम शेम)। यह तो हालत है पंजाब में। फिर कहते हैं कि ला ऐंड आर्डर की हालत अच्छी है। मैं अपने बारे में बताना चाहता हूँ। हस्पताल के अन्दर मुझे ऐसा टीका लगा दिया गया कि मेरी आंखें अब तक ठीक नहीं हुई। मैं ने बार २ लिख कर भेजा कि इस का कोई इलाज किया जाए और उस अफसर को सजा दी जाए लेकिन आज तक कोई जवाब नहीं दिया गया। इसी तरह और भी इस एवान के मुअजिज मैम्बरों से ऐसा ही सलूक किया जाता है। कल पंडित जी ने बताया था कि इस हाउस के मैम्बर श्री मंगल सैन से कैसा सलूक किया गया। इस किस्म के हालात हों और फिर भी कहा यह जाता है कि ला ऐंड आर्डर की हालत ठीक है।

इस के इलावा मैं यह बताना चाहता हूँ कि इस गवर्नमेंट के अन्दर रू-रियायत किस तरीके से होती है और यह कांग्रेस वाले ऐडमिनिस्ट्रेशन में इनटरफियर कैसे करते हैं। अभी कुछ पंचायतों के पंच हटाए गए हैं। एक गांव की पंचायत को सुपरसीड किया गया। पंचायत ऐक्ट के मुताबिक ऐसी पंचायत दोबारा बहाल नहीं हो सकती लेकिन इस राज्य में तो कानून की मिट्टी पलीद होती है। क्योंकि वह कांग्रेसी थे इस लिए उन को बहाल कर दिया गया। इसी तरह गांव पट्टी कल्याणा के एक पंच चंदगी राम को बहाल कर दिया गया हालांकि उस पर रिश्वत और **corruption** लेने का इलजाम था। लेकिन दूसरी तरफ मैं आपको बताना चाहता हूँ कि चार-चार साल से जिनको अदालतों से बरी कर दिया गया है अभी तक बहाल नहीं किया गया। इस मामले में गवर्नमेंट की ओर से रू-रियायत की जाती है। जनाब मैं कितनी मसालें आपको गिनाऊं। चौधरी चेत राम का केस ले लीजिए। **High Court** से दफा 307 के केस से बरी हुए लेकिन बहाली आज तक नहीं हुई। श्री भाई राम आटेगाऊ वाले को आज तक बहाल नहीं किया गया। ऐसी सैकड़ों मसालें मौजूद हैं। और बहाल किन लोगों को किया जाता है जो कांग्रेस के साथी हों या इस पार्टी के मैम्बर हों। इस तरह से रू-रियायत इन लोगों के साथ की जाती है।

इस के इलावा इसी सिलसिला में एक और मिसाल देना चाहता हूँ। पंजाब के अन्दर 20—25 रोज़ की बात है इस हाऊस में **Treasury Benches** पर बैठने वाले एक मैम्बर की तरफ से मैं नाम नहीं लेना चाहता जो कलानौर से आए हैं, गुहाने के मजिस्ट्रेट को एक खास केस के ठीक करने के बारे चिट्ठी लिखी गई। और इस सिलसिले में इस मैम्बर पर मैजिस्ट्रेट ने तोहीन अदालत का मुकदमा बनाया है यह है इन सरकारी बैचों पर बैठने वालों की हालत। इस तरह से स्पीकर साहिब, **law and order** को तोड़ा जाता है।

[चौधरी धर्म सिंह राठी]

एक केस **S.D.M.**, पानीपत की अदालत में था और हथवाड़े गांव के किसी खास आदमी का था। उस के खिलाफ इस्तेगसा हो गया था चूंकि वह हमारे पंजाब के इन बैंचों पर बैठने वालों से रसाई रखता था इसलिए वजीर साहिब ने उस **S.D.M.** को चण्डीगढ़ बुलाया। इसके बारे में चिट्ठी मौजूद है जिस के जरिए से उस **S.D.M.** को बुलाया गया और अगर आप चाहें तो मैं उस चिट्ठी की date और नंबर भी बता सकता हूं। उस चिट्ठी का नं० 440 था और तारीख 22 जुलाई 1957 थी। यहां से उस **S.D.M.** को हदायत दी गई जिस पर उस इस्तेगसे को खारज कर दिया गया। यह तो है वजीरों की बात (*From Opposition benches: Shame, shame*) यह है law and order की हालत।

फिर एक और केस में हदायत दी जाती है इन की तरफ से कि फलां आदमी की मदद करनी है क्योंकि वह वजीरों का आदमी है। अब ज़रा गौर फरमाए कैसे law and order चलता है। एक गांव में पंचायत की मर्जी के खिलाफ और स्कूल managing कमेटी की मर्जी के खिलाफ उस आदमी की मदद की जाती है। थानेदार और पुलिस भेज कर स्कूल के कमरे पर पत्थर लगवाया जाता है उस आदमी के नाम पर। अब आप ही बताएं कि जहां वजीर इस किस्म की बातें करें वहां law and order कैसे कायम रह सकता है।

स्पीकर साहिब, इस पंजाब के अन्दर पिछले सात महीनों में जो कुछ हुआ उसकी मिसाल कहीं ढूँढने से भी नहीं मिलती। जो ग़ज़ब, जो जुलम, जो अत्याचार और जो दुराचारी स्लूक अवाम से किया गया उस की मिसाल कहीं नहीं मिलती। अगर सारे समुंदर की स्याही बना कर इन जुलमों को लिखना शुरू कर दें तो समुन्दर खतम हो सकता है मगर इन की बदस्लूकियों और अत्याचारों का जिक्र ख़त्म नहीं हो सकता।

(आवाज़ : आप तो शायर बन गए हैं।)

स्पीकर साहिब, आप जानते हैं कि बाहु अकबरपुर में क्या कुछ हुआ। उन लोगों को मैं खुद देख कर आया हूं। उन के साथ जो स्लूक हुआ वह ब्यान से बाहर है। इतना नंगा अत्याचार और कहीं देखने में नहीं आया और इस पर तुरहें यह कि जिस आदमी ने इतना जुलम किया उसे इस सरकार ने—यह जो सामने बैठी सरकार है उसने President's पुलिस medal उसे दिला दिया। इस से लोगों में बहुत बेबैनी फैल गई। रंज और गुस्से की आग भड़क उठी। लेकिन बेबस जनता क्या कर सकती थी। उस D.I.G. को पुलिस मैडल मिलने पर लोगों ने यह फैसला किया कि उसका हुक्का पानी बन्द। चौधरी रणवीर सिंह, General Secretary, P.C.C और D.I.G. राम सिंह से रिश्तेनाते बन्द और Partap Singh, M.P. को ज़ात बिरादरी से निकाल दिया। इसके इलावा वह और कर भी क्या सकते थे। जहां इन्साफ के लिए लोगों की आवाज़ को न सुना जाए, सही independent judicial तहकीकात न कराई जाए हालांकि लोगों ने इस के लिए पुरजोर demand भी

की थी और इसके बरअकस उस जालिम को पुलिस medal दिया गया तो यह हकूमत के लिए बाईसे शर्म है। जनाब डिप्टी स्पीकर साहिब, लोगों के पास क्या इलाज है सिवाए इसके कि उन्हें जात बरादरी से निकाल दें। क्योंकि हकूमत तो जालिमों के खिलाफ कोई कार्यवाही नहीं करना चाहती है इसके इलावा नया बांस में मैं गया हुआ था जहां कि बहुत से लोगों को नाजायज तौर पर पीटा और गिरफ्तार किया गया था। और इसके इलावा इस राज में बिना किसी कारण के पकड़ा भी जाता है। मुझे इस लिए गिरफ्तार किया गया कि मैं कैरों साहिब के जुल्म और बुरे कामों के खिलाफ हूं और मैं इस प्रांत के चीफ मिनिस्टर के खिलाफ बोलता रहा हूं। इस लिए मुझे पकड़ा गया था। यहां पर जमहूरियत के नाम पर फिरकाप्रस्ती का दौर दौरा है। वह हमें फिरकाप्रस्त कहते हैं और आप फिरकाप्रस्त अकालियों के साथ नीचे बैठते हैं। मेरे फाजल दोस्त चौधरी सूरज मल और रात्रो वीरिन्दर सिंह जी अच्छी तरह जानते हुए भी पता नहीं क्यों इनका साथ दे रहे हैं। मगर मंत्रियों में और कांग्रेस में इस कदर फिरकाप्रस्ती हो तो हमें कोसने का क्या फायदा? इस लिए मैं कहना चाहता हूं कि शीशे के महलों में रहने वालों को दूसरे पर पत्थर नहीं फेंकने चाहिए। यह आप को ज़बा नहीं देता और इस से आप के बुरे कामों की कारगुजारी नुमायां होती हैं।

इस के इलावा डिप्टी स्पीकर साहिब, मैं और दो तीन मिन्ट लूंगा। पटवारियों पर जो जुलम हो रहा है उसका जिक्र करता हूं। एक तरफ तो यह कहा जाता है कि **political pressure** पटवारों हम पर डालना चाहते हैं और दूसरी तरफ यह जानते हैं कि पटवारों किसी एक जाती, धर्म अथवा जमात के नहीं। न वह अकाली हैं, न **communists** हैं, न **socialists** हैं न जनसंघी। वह गरीब **political stunt** क्या खड़ा करेंगे। वह तो अपने जाइज हक्कों के लिए आवाज उठा रहे हैं। उन के बारे में मैं केवल इतना कहना चाहता हूं कि इसमें किसी **prestige** का सवाल नहीं पैदा करना चाहिए। हकूमत को अपने **false prestige** को नहीं बनाए रखना चाहिए। इन गरीब पटवारियों की मांगें जाइज हैं और इन्हें पूरा करना चाहिए। हकूमत के लिए यह अच्छा नहीं लगता कि उनकी मांगों को पूरा न करे और उन्हें हजारों की गिनती में जेलों में बन्द कर दे। और उन गरीबों से लड़े।

आज पंजाब में जो हालात पैदा किए गए हैं उनका इलाज यह नहीं जो किया जा रहा है। जेलों को भर देने से या बिना किसी वजह के लोगों को गिरफ्तार करने से सूबे के हालात सुधर नहीं सकते। इस का केवल एक ही इलाज है वह यह कि मंत्रियों और खास तौर पर चीफ मिनिस्टर की फिरकाप्रस्ती की भावना को दूर किया जाए। यह कैसे किया जाए? केवल इस तरह कि चीफ मिनिस्टर की **open public impeachment** की जाए। क्योंकि वही इन तमाम **happenings** के जिम्मेवार है। और जब तक **public impeachment** नहीं होती तब तक पंजाब के हालात सुधर नहीं सकते। आज अगर **Centre** में एक **Finance Minister** के खिलाफ

[चौधरी धर्म सिंह राठी]

judicial officer के द्वारा judicial enquiry की जा सकती है और Mundhra deal की जांच-पड़ताल की जा सकती है तो पंजाब में जहां पर इतने जुल्म और सितम ढाए गए; अत्याचार और जुल्म की बातें की गईं और इन सब अत्याचारों की जिम्मेदारी भी एक आदमी पर है तो उसके खिलाफ क्यों न open enquiry की जाए ? इस लिए मैं demand करता हूं—मैं ही नहीं सारा सूबा demand करता है कि कैरों साहिब की जोकि सूबे के Chief Minister हैं public impeachment की जाए क्योंकि रोज़ रोज़ के झगड़ों से पंजाब को उन को open impeachment से ही बचाया जा सकता है। (विरोधी पक्ष की ओर से तालियां)

चौधरी दसौधा सिंह (गढ़ शंकर, रिजर्वंड) : जनाब डिप्टी स्पीकर साहिब, हमारे गवर्नर साहिब ने यहां पर जो Address दिया था उस पर जो धन्यवाद का प्रस्ताव चौधरी लहरी सिंह जी ने पेश किया है मैं उस की तारीफ करने के लिए खड़ा हुआ हूं। इस में बहुत सी बातों का जिक्र किया गया था जैसा कि सड़कों के बारे में यह बताया गया है कि कई सैंकड़ों मील लम्बी सड़कें पंजाब में पुख्ता कर दी गई हैं। इस में एक कमी रह गई है जिस की तरफ तवज्जुह देने की जरूरत है और वह यह है कि कई ऐसी सड़कें रह गई हैं जिनका ख्याल सरकार ने नहीं रखा। एक सड़क पालदी माहलपुर-फगवाड़ा को जाती है और वह कच्ची है। पालदी के गांव में ग्रामीण लोगों के परिश्रम से 1½ लाख रुपया लगा कर एक हस्पताल बनवाया गया है। एक लाख मियां सिंह की ओर से और पचास हजार District Board Red Cross Society की ओर से दिया गया। ज़मीन भी गांव वालों ने दी और यह हस्पताल इसी सड़क पर है जहां कि सड़क के कच्चे होने के कारण आने जाने में बहुत तकलीफ होती है। और खास कर बीमार आदमियों के आने-जाने में कठिनाई पेश आती है।

इस लिए इस सड़क का पक्का किया जाना बहुत जरूरी है इसकी ओर सरकार को ध्यान देना चाहिए।

एक दफा का जिक्र है जब कि मैं बलाचौर से गढ़शंकर को जा रहा था तो मैंने देखा कि सड़क की इतनी खराब हालत थी कि इलाके का C.O. जो घोड़े पर सवार होकर जा रहा था सड़क पर से घोड़े के कूदने की वजह से नीचे आ गिरा और C.O. की एक टांग और एक बाजू टूट गया। (Shame, shame) यह सड़क इतनी खस्ता हालत में है कि इस पर दो साल से पत्थर गिरा पड़ा है मगर अभी तक इस सड़क के पक्का बनाने का कोई नाम तक नहीं लेता। मैं कहता हूं कि वह तो एक C.O. था उसे संभाल लिया गया। अगर कोई और गरीब आदमी होता तो उस को तो मुश्किल हो गई होती। समझ नहीं आती कि २-२ साल तक क्यों सड़कें इस तरह पत्थर गिरा कर छोड़ दी जाती हैं। मैं इस लिये सरकार से अर्ज करूंगा कि गवर्नमेंट इस तरफ जल्द से जल्द ध्यान दे।

पालदी गांव से अगर कोई फगवाड़ा हो कर जालंधर जाना चाहे तो कोई रास्ता नहीं है । दूसरे रास्ता से घूम कर आना जाना पड़ता है । गावों से जो फगवाड़ा Mill में गन्ने जाते हैं तो किसानों को घूम कर आना पड़ता है वह रास्ता भी ठीक नहीं क्योंकि रास्ता बंद होने की वजह से पहले दलदल को पार करने के लिए खाली गड्डे पार ले जा कर फिर गन्ना लादा जाता है । इस के इलावा जो गन्ना supply करने की मियाद होती है वह सिर्फ दो दिन की होती है । इस तरह लादते और उतारते दो दिन उन को रास्ता में ही लग जाते हैं । जिस वजह से वह मियाद के अंदर गन्ना सप्लाय नहीं कर सकते और उन को जवाब मिल जाता है । कहा जाता है कि तुम्हारी पर्ची की तारीख पूरी हो गई है फिर से पर्ची लो । इस लिये यह जरूरी है कि इस सड़क को पक्का कर दिया जाये ताकि हर एक को सहूलियत हो जाये । इस से गरीब आदमियों को बहुत नुकसान होता है । हिन्दुस्तान में इतनी सड़कें तैयार की जा रही हैं अगर यह भी बना दी जायें तो इस में सब को फायदा हो जावेगा ।

जो पाकिस्तान से refugees आये हुए ह उन के लिये कोई ठिकाना नहीं है । अभी तक उनको पक्की allotment नहीं हुई । उन को बसाने के लिये Government को पूरा पूरा ध्यान देना चाहिये जो मुजारे हैं उन को भी कोई जगह देकर आबाद किया जाना चाहिये । जो हरिजन मेरी तहसील गढ़शंकर में आये हुए हैं वह बिचारे अनपढ़ हैं उन का कहीं कोई claim नहीं । मगर उन को जगह गढ़शंकर में ही दी गई है । फिर जो घर उन को मिले हैं उन के नीचे दो-चार मरले ज़मीन होगी । मगर उन की कीमत 2,000 रुपये तक रखी गई है । मैं सरकार से अपील करूंगा कि ज़मीन या मकान की जो इतनी कीमत रखी गई है यह बहुत ज्यादा है । यह गरीब हरिजन इतना पैसा कैसे दे सकते हैं । इसकी बहुत थोड़ी कीमत होनी चाहिये और instalments की मियाद लम्बी होनी चाहिए ।

इस के इलावा जो इश्तमाल किया गया है यह बहुत अच्छा है मगर इस में हरिजनों के लिये कोई फायदामंद काम नहीं किया गया इन की रूडी के लिये और इन के दूसरे कामों के लिये कोई जगह अलहदा नहीं की गई । मैं सरकार से अपील करूंगा कि यह अख्तियार पंचायतों को दिया जाये कि वह इन की जरूरियात पूरा करने के लिये शामलात देह से जगह निकाल कर दें । हरिजन अपने बच्चों को नहीं पढ़ा सकते । वह बिचारे इन को लोगों के घरों की सफाई के कामों में ही लगाये रखते हैं । वह time पर स्कूल नहीं भेज सकते हैं । Government को इन की पढ़ाई का इंतज़ाम करना चाहिये ।

इस के बाद मैं बिजली के बारे में अर्ज़ करता हूं । यह चिराग तले अंधेरे वाली बात है । भाकड़ा नंगल से बिजली निकलती है, यह सारे सूबे में दी गई है, मगर साथ वाले इलाके तहसील गढ़शंकर में आज तक नहीं दी गई । कहते हैं कि बिजली शहरों में देनी है यह दिहातों तक नहीं जा सकती । जहां नहरें निकाल कर

[ਚੈਂਬਰੀ ਦਸੈਂਬਰ ਸਿੰਘ]

ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਇਹ ਵੀ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਇਹ ਵੀ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਇਹ ਵੀ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਇਹ ਵੀ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ।

ਇਸ ਦੇ ਸਾਥ ਹੀ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸ਼ੁਕਰਾਵਾ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ tube-wells ਲਗਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਖਾਨੇ ਨੂੰ ਭਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਖਾਨੇ ਨੂੰ ਭਰ ਦਿੱਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਦੱਸਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਪਾਣੀ ਦੇ ਖਾਨੇ ਨੂੰ ਭਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਪਾਣੀ ਦੀ ਖਾਮੀ ਹਟ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਖਾਨੇ ਨੂੰ ਭਰ ਦਿੱਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਦੱਸਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਪਾਣੀ ਦੇ ਖਾਨੇ ਨੂੰ ਭਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਪਾਣੀ ਦੀ ਖਾਮੀ ਹਟ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਖਾਨੇ ਨੂੰ ਭਰ ਦਿੱਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਦੱਸਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਪਾਣੀ ਦੇ ਖਾਨੇ ਨੂੰ ਭਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਪਾਣੀ ਦੀ ਖਾਮੀ ਹਟ ਜਾਵੇਗੀ।

ਸਰਦਾਰ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ (ਬਾਘਾ ਪੁਰਾਣਾ, ਰਿਜ਼ਰਵਡ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਸ਼ਾਦ ਚੌਧਰੀ ਲਹਿਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਮੈਂ ਇਸ ਦੀ ਤਾਈਦ ਕਰਨ ਲਈ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਇਆ ਹਾਂ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਮੈਂ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਐਡਰੈਸ ਨੂੰ ਬੜੇ ਗੌਰ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਤਰੱਕੀ ਹੋਈ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਦੱਸਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਗੱਲਾਂ ਵਲ ਦਿਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ।

ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਜੇ ਤਕ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਅੰਦਰ ਭਰਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦਾ ਖਾਤਮਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਨੀਅਤ ਤੇ ਸ਼ਕ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਪਰ ਇਹ ਦਰੁਸਤ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਤਕ ਇਹ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਣ ਜਿਥੇ ਤਕ ਮੈਂ ਸਮਝਿਆ ਹੈ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਭਰਸ਼ਟਾਚਾਰ ਨਾਸ਼ਕ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਆਦਮੀ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ co-operate ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ appeal ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੜੀ warning ਦੇਵੇ ਤਾਕਿ ਉਹ ਭਰਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੀ ਲਾਨਜ਼ ਨੂੰ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲੈਕੇ ਦੂਰ ਕਰਨ।

ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਦਫਤਰਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਦੀ ਰਫਤਾਰ ਬੜੀ ਸੁਸਤ ਹੈ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ weeks ਅਤੇ fortnights ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ observe ਕੀਤੇ ਗਏ ਪਰ ਨਤੀਜਾ ਉਹੀ “ਢੱਕ ਦੇ ਤਿੰਨ ਪਤਾ” ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਹ ਇਕ ਹਕੀਕਤ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਬੱਲੇ ਦੇ ਦਫਤਰਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਪਹੁੰਚਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ; ਲੇਕਿਨ ਉਹ ਇਥੋਂ ਵੀ ਮਾਯੂਸ ਹੋ ਕੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਲੋਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ appeal ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਦਫਤਰਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਦੀ ਰਫਤਾਰ ਤੇਜ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।

ਤੀਜੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪਟਵਾਰੀ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੇ administration ਦੀ ਰੀੜ੍ਹ ਦੀ ਹੱਡੀ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਅਪੀਲ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਪਟਵਾਰੀਆਂ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਜੱਦ ਕੇ ਕੋਈ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰ ਲਵੇ। ਇਹ ਬੁਠੇ ਵਕਾਰ ਦਾ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਬਲਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਤੇ ਲਗਣ ਵਾਸਤੇ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੜਤਾਲ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕੰਮ ਦਾ ਬੜਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਇਕ ਗੱਲ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਟਵਾਰੀ ਡਿਮਾਂਡ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਰ ਦੂਜੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਦੀ ਵੀ ਡਿਮਾਂਡ ਜਾਇਜ਼ ਹੈ।

Address ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲੀ ਟ੍ਰੀਕ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਕੋਈ ਬੜਾ ਵਾਧਾ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਸਰਕਾਰ ਤਿੰਨ ਰੁਪਏ ਦਾ ਵਾਧਾ ਕਰਕੇ ਇਹ ਸਮਝਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਹਾਤਮਤਾਈ ਦੀ ਕਬਰ ਦੇ ਲਤ ਮਾਰੀ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਜੱਦ ਤਕ ਛੋਟੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੀ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਉਸ ਵਕਤ ਤਕ ਮੈਂ ਦਾਵੇ ਨਾਲ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ administration ਦੀ ਹਾਲਤ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਅਪੀਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਛੋਟੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੀ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵਧਾਨ ਲਈ ਕੋਈ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ੧੦੦ ਰੁਪੈ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਔਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਵੀ ੧,੦੦੦ ਰੁਪੈ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ।

Address ਵਿਚ Scheduled Castes ਨੂੰ ਨੌਕਰੀਆਂ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਦੇਣ ਲਈ ਕੋਈ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਨੌਕਰੀਆਂ ਦੀ ਭਰਤੀ ਵੇਲੇ suitable ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਆੜ ਲੈ ਕੇ scheduled castes ਨਾਲ ਬੇਇੱਸਾਫੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਕਾਬਿਲ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਕਿ ਇਹ suitable candidate ਨਹੀਂ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਬੇਇੱਸਾਫੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਸਰਕਾਰ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ 10 ਸਾਲ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਦਰ ਹੋਰ ਜਾਤੀਆਂ ਨਾਲ ਬਰਾਬਰੀ ਤੇ ਨਹੀਂ ਲਾਉਂਦੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਹ ਪੇਸ਼ੀਨਗੋਈ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਰੀਜਨਾਂ ਵਿਚ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਚਲਣਗੀਆਂ ਔਰ ਫਿਰ ਆਪ ਕਹੋਗੇ ਕਿ ਇਹ ਹਰੀਜਨ ਜਨਸੰਘੀ ਹੋ ਗਏ, ਅਕਾਲੀ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਫਿਰਕਾਪਰਸਤ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਅਪੀਲ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਜਿਹੜੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਅਮਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਲੋਕਲ ਬਾਡੀਜ਼ ਦੇ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਬਹੁਤ ਬੜਾ ਕਾਰਨਾਮਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਂ ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਲੈ ਲਵੇ ਤਾਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਬੇਹਤਰ ਹੋ ਸਕੇ। ਇਹ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸਕੂਲ ਫਿਰਕਾਪਰਸਤੀ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਮੈਂ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ ਗਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਉਥੇ ਚਾਰ ਸਕੂਲ ਅਲਗ ਅਲਗ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਸਨ ਮਸਲਨ ਮੁਸਲਮ ਹਾਈ ਸਕੂਲ, ਖਾਲਸਾ ਹਾਈ ਸਕੂਲ, ਹਿੰਦੂ ਹਾਈ ਸਕੂਲ, ਮਿਸ਼ਨ

[ਸਰਦਾਰ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ]

ਹਾਈ ਸਕੂਲ । ਮੇਰਾ ਕਹਿਣ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਫਿਰਕਾਪਰਸਤੀ ਕੁਟ ਕੁਟ ਕੇ ਭਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਫਿਰਕਾਪਰਸਤੀ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਆਪਣੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਲੈ ਲਵੇ ।

1-00 p. m.

(The Sabha then adjourned till 2. 00 p. m. on Monday, the 17th February, 1958.)

Punjab Vidhan Sabha Debates

17th February, 1958

Vol. I—No. 5

2459
OFFICIAL REPORT

CONTENTS

Monday, the 17th February, 1958

	PAGES
Starred Questions and Answers ..	(5)1
Unstarred Questions and Answers ..	(5)26
Half an hour discussion on the reply given to starred question No. 1215 asked on 12th February, 1958 [Disallowed] ..	(5)35
Resumption of Discussion on Governor's Address ..	(5)36—95

CHANDIGARH

Printed by the Controller of Printing and Stationery Punjab

1958

Price: Rs. 4.70 nP.

ERRATA

PUNJAB VIDHAN SABHA DEBATE, VOL. I, No. 5,
DATED THE 17TH FEBRUARY, 1958

<i>Read</i>	<i>For</i>	<i>On page</i>	<i>Line</i>
the	t e	(5)2	Last
Sabha	Sab a	(5)18	8
therefor	the efor	(5)18	35
vacancy	vac ncy	(5)18	2nd from below.
denominational	denomi ational	(5)27	29
EXEMPTED	EXPEMPTED	(5)33	13-14
Order	O de	(5)46	19
interruptions	in errup ion	(5)46	19
stand	stands	(5)51	13
electricity	electricty	(5)53	24
names	name	(5)5	29
आदेश	आदश	(5)80	9
बनते थे	बनत थ	(5)80	21
landlords	landlord	(5)90	18
insolation	insola ion	(5)91	16
nil	ni	(5)91	30
Committees	Comm t ees	(5)92	9
Regional	R gio al	(5)92	11
Regional	Regio al	(5)92	14
Language	Lang age	(5)92	15
Province	Provi ce	(5)92	19
District	Distric	Appendix 'A' 3 in column 2	
shoe	sho	xi (Annexure) Serial No. 75 in column 2	
'in 1957' after the word aid		xiii (Annexure) Heading of column 2	
Cooperative	C operative	xiv (Annexure) Serial No. 198 in column 2	
Cooperative	operative	xiv (Annexure) Serial No. 199 in column 2	

PUNJAB VIDHAN SABHA

Monday, the 17th February, 1958

The Vidhan Sabha met in the Assembly Hall, Sector 10, Chandigarh Capital, at 2 P.M. of the Clock. Mr. Speaker (Sardar Gurdial Singh Dhillon) in the Chair.

STARRED QUESTIONS AND ANSWERS

PROHIBITION IN THE STATE

*1356. Sardar Niranjana Singh Talib : Will the Minister for Planning and Community Projects be pleased to state —

- (a) whether there is any proposal under the consideration of Government to introduce prohibition in any areas of the State by declaring them as dry areas ; if so, where;
- (b) whether he is aware of the fact that illicit distillation in the State is on the increase; if so, the steps that are being taken to check it ?

Dr. Gopi Chand Bhargava : (a) No. However, prohibition of liquor is already in force in the Rohtak District.

(b) Yes. The following steps have been taken :—

- (i) The Punjab Excise Act, 1914, has been amended providing enhanced punishment at the time of second conviction, viz. twice the sentence of imprisonment and fine awarded on previous conviction ;
- (ii) The offence of illicit distillation has been made non-bailable;
- (iii) Special Police Staff consisting of one Assistant Sub-Inspector, two Head Constables and 5 Foot Constables, has been posted in each district to suppress illicit distillation ;
- (iv) To make the Excise Staff more mobile in capturing cases of illicit distillation, motor vehicles have been provided for the Excise Staff in the districts except Mohinderghar, Rohtak, Simla, Hoshiarpur and Kangra.

ਸਰਦਾਰ ਨਿਰੰਜਨ ਸਿੰਘ ਤਾਲਿਬ : ਕੀ ਗੌਰਮੈਂਟ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਸਭ ਹੋਟਲਾਂ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਸ਼ਰਾਬ serve ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਲਾਈਸੈਂਸ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣਗੇ ?

ਮੰਤਰੀ : Urban areas ਵਿਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਹੋਟਲਾਂ ਵਿਚ military ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ ਉਥੇ ਸ਼ਰਾਬ serve ਕਰਨ ਦੇ ਲਾਈਸੈਂਸ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ।

ਸਰਦਾਰ ਨਿਰੰਜਨ ਸਿੰਘ ਤਾਲਿਬ : ਕੀ ਗੋਰਮੇਂਟ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਬਾਵਜੂਦ ਤਮਾਮ actions ਲੈਣ ਦੇ illicit ਟੂੜੀ ਮਾਰਕਾ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਵਰਤੋਂ increase ਤੇ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਇਕ ਰੁਪਏ ਬੋਤਲ ਵਿਕਦੀ ਹੈ ?

Mr. Speaker : This is not a supplementary question.

Sardar Bhupinder Singh Mann : Sir, may I know whether the illicit distillation in the State is on the increase in spite of the four steps taken by Government and enumerated to us ?

ਮੰਤਰੀ : यह कहता कि illicit distillation बढ़ गई है या कम हो गई है बहुत मुश्किल है। अगर cases ज्यादा पकड़े जाएं तो मालूम होता है कि बढ़ गई है और अगर cases कम मालूम हों तो पता लगता है कि illicit distillation कम हो गई है।

Sardar Bhupinder Singh Mann : Sir, may I know from the Government the total expenses being incurred by the Punjab Government in enforcing prohibition ?

Mr. Speaker : This supplementary question does not arise out of the main question.

Sardar Bhupinder Singh Mann : Sir, my plea is that the supplementary question is arising out of the answer given by the hon Minister. He has said that prohibition is being enforced in Rohtak District. So out of that I am asking how much expenses are being incurred.

Mr. Speaker : This cannot arise out of that.

पंडित श्री राम शर्मा : क्या मंत्री जी यह बतलाएंगे कि रोहतक के तजरबे के बाद प्रांत के और किन्हीं जिलों में prohibition करने का सरकार इरादा रखती है ?

मन्त्री : अभी तक इसकी extension करने का गवर्नमेंट इरादा नहीं रखती। जब मौका आएगा extension कर दी जाएगी।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या मैं दरियाफ्त कर सकता हूँ कि इस prohibition के तजरबे को extend न करने की क्या वजह है ?

मन्त्री : जब तक तजरबा एक जगह पर कामयाब न हो इसको extend नहीं किया जा सकता।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या रोहतक के मुतअल्लिक गवर्नमेंट का यह निश्चय है कि वहां prohibition का तजरबा कामयाब रहा ?

अध्यक्ष महोदय : इसका जवाब दिया जा चुका है। (This question has already been replied to.)

ਚੌਧਰੀ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਤਗੇ ਕਿ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਹੋਟਲਾਂ ਵਿਚ ਫੈਸੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੋਟਲਾਂ ਦੇ ਸ਼ਰਾਬ serve ਕਰਨ ਦੇ ਲਾਈਸੈਂਸ ਕਰਦੇ ਤਕ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣਗੇ ?

मंत्री : Urban areas में जहां होटल, restaurants और civilian clubs हैं और जिन पर फौजी नहीं जाते उनके licence बन्द कर दिए गए हैं।

Sardar Bhupinder Singh Mann : Sir, may I know whether it has come to the notice of the Government that a lot of liquor is being smuggled from the adjoining areas of Rohtak District ?

Mr. Speaker : This supplementary does not arise. It is a suggestion and not a question.

Sardar Bhupinder Singh Mann : Sir, I would like to know whether it has come to the notice of the Government or not. I am not suggesting anything.

Chief Minister : I know that you are not suggesting anything. But my humble reply is that from Pepsu areas a lot of illicit liquor is coming into the Punjab. (Laughter)

श्री रूप सिंह फूल : क्या वजीर साहिब यह बताएंगे कि अगर रोहतक के जिला में prohibition कामयाब न हुई तो बाकी के जिलों को भी खुला छोड़ दिया जाएगा ?

Mr. Speaker : This question, being a hypothetical one, does not arise.

श्री प्रबोध चन्द्र : क्या मन्त्री महोदय बतायेंगे कि अगर शहरों में civilian hotels को शराब serve करने के licence देने बन्द कर दिए गए हैं तो किन वजूहात के कारण चण्डीगढ़ में Mountview Hotel को licence मिला आ है ?

Mr. Speaker : This question does not arise. You can ask a separate question.

पंडित श्री राम शर्मा : क्या मन्त्री जी बतलायेंगे कि जिला रोहतक में prohibition करने के बाद illicit distillation बढ़ गया है ?

मन्त्री : आप नोटिस दें तो बता दिया जाएगा। आप को तो इसके बारे में मालूम ही होगा।

पंडित श्री राम शर्मा : आप ने मुझे कब से इस काम पर लगाया हुआ है ?

मौलवी अब्दुल ग़नी डार : क्या वजीर साहिब बतायेंगे कि गवर्नमेंट की पालिसी देसी शराब को तरक्की देने की है ?

अध्यक्ष महोदय : आप का क्या ख्याल है ? (What does the hon. Member think ?)

मौलवी अब्दुल ग़नी डार : जनाब, पैप्सू में हमीरा की शराब थी। यह घर की शराब को तरक्की देना चाहते हैं।

Mr. Speaker : This is not a supplementary question.

चौधरी बलबीर सिंह : क्या मिनिस्टर साहिब बतायेंगे कि होशियारपुर शहर में civilian होटलों में शराब serve करने के licence कब तक बन्द कर दिए जाएंगे ?

Mr. Speaker : The hon. Minister has already said that they have been stopped.

Chaudhri Balbir Singh : The licences have not been stopped, Sir.

मन्त्री : मैं आपका इस information को देने के लिए मशकूर हूँ। मैं इसके बारे में देखूंगा।

THE ENGINEERING AND FOUNDRY WORKS AT PANIPAT

*1086. Pandit Ram Kishan Bharolian : Will the Minister for Finance be pleased to state —

- (a) the date on which the Engineering and Foundry Works Centre at Panipat, was started by the Government ;
- (b) whether it is a fact that the said Centre was closed on the 1st June, 1957, without giving notice to its workers;
- (c) whether it is also a fact that no service privileges or one month's pay was paid to these workers ;
- (d) if reply to parts (b) and (c) above be in the affirmative, whether there is any proposal under consideration of the Government to pay the workers for one month ; if not, the reasons therefor ?

Shri Mohan Lal : (a) In October, 1949.

(b) Yes. The Centre was temporarily closed and no notice was given to the workers.

(c) Yes.

(d) Yes. The matter for paying the workers wages for one month is under the consideration of Government.

REIMBURSEMENT OF TRANSPORT CHARGES TO FOODGRAINS DEPOT-HOLDERS IN TEHSIL HAMIRPUR, DISTRICT KANGRA

*1194. Shri Rup Singh 'Phul' : Will the Minister for Finance be pleased to state —

- (a) whether Government has sanctioned the reimbursement of transport charges to the depot-holders of foodgrains at Hamirpur, Sujanpur, Nadaun in tehsil Hamirpur, district Kangra ;
- (b) if reply to part (a) above be in affirmative, whether Government also proposes to reimburse transport charges to the depot-holders at other places in the said tehsil ?

Shri Mohan Lal : (a) Yes.

(b) No.

श्री रूप सिंह 'फूल' : क्या मन्त्री महोदय बतायेंगे कि नादौन, सुजानपुर और हमीरपुर के मुखतलिफ़ depot-holders को transport का किराया दे दिया गया है या नहीं ?

मन्त्री : इसके मुतअल्लिक separate नोटिस की जरूरत होगी।

श्री रूप सिंह 'फूल' : जहां तक part 'b' का ताल्लुक है नादौन और मुजानपुर के अलावा बाकी के depot-holders को उन के transport का किराया वापस कर दिया जाएगा ?

Minister : No, Sir.

श्री रूप सिंह 'फूल' : इस के लिए reasons क्या हैं ?

मन्त्री : इस के लिए reasons की कोई जरूरत मालूम नहीं देती। हमने चार depot-holders के लिए provision किया था और यह उन जगहों पर थे जहां कि गवर्नमेंट का ख्याल था कि वह important places हैं और वहां से इलाका की सारी needs आसानी से पूरी हो सकती हैं। इसके अलावा और depots खोलने मुनासिब नहीं ख्याल किए गए क्योंकि खपत इतनी नहीं हो सकती।

श्री रूप सिंह 'फूल' : क्या हमीरपुर के अलावा दूर दराज जगहों पर जहां कि motorable roads हैं और दो तीन जगहों पर depots हैं उन्हें सरकार किराया वापस करने का विचार रखती है ?

मन्त्री : सिवाय इन चार depots के गवर्नमेंट किसी को भी रुपया वापस करने का इरादा नहीं रखती।

Ad-hoc INCREASE OF RS. 25 PER MONTH IN THE DEARNESS ALLOWANCE OF GOVERNMENT SERVANTS

*1462. Sardar Achhar Singh Chhina : Will the Minister for Finance be pleased to state whether any representation has been received by Government from the Punjab Subordinate Services Federation for the grant of an *ad-hoc* increase of Rs. 25 per month in the dearness allowance at all levels; if so, when; and the action so far taken thereon ?

Shri Mohan Lal : Yes. One such representation was received in October, 1957. The question whether or not the request of the Federation can be acceded to is still under consideration of Government.

APPLICATION FROM THE TENANTS OF VILLAGE RAJGARH, DISTRICT PATIALA

*1088. Pandit Ram Kishan Bharolian : Will the Minister for Revenue be pleased to state whether any application was submitted to the Deputy Commissioner, Patiala, on 24th July, 1957, by the tenants of village Rajgarh praying for protection from eviction from the lands they were cultivating; if so, the action taken thereon ?

Giani Kartar Singh : No such application was received by the Deputy Commissioner, Patiala, on 24th July, 1957.

TRANSFER OF SECRETARIES OF DISTRICT BOARDS IN THE STATE

*1358. Sardar Niranjan Singh Talib : Will the Minister for Revenue be pleased to state whether Secretaries of the District Boards in the State are transferred from one place to another like other Government servants; if not, the reasons thereof ?

Giani Kartar Singh : No. Each District Board in this State is an autonomous body in this matter .

SUPERSESSION OF MUNICIPAL COMMITTEES

*1483 Pandit Shri Ram Sharma : Will the Minister for Revenue be pleased to state —

(a) the names of the Municipal Committees superseded since January, 1956 and the reasons therefor in each case ;

(b) the names of the members and office-bearers, Committee-wise, removed by Government during the period referred to in part (a) above and the reason therefor in each case ?

Giani Kartar Singh : (a) Hissar, Bhiwani, Jhajjar, Sonapat, Pataudi, Bawal, Faridabad, Shahabad, Chhachharauli, Simla, Bhuchomandi, Guruharsahai, Dharamkot, Dera Baba Nanak, Jaitu, Faridkot, Raman, Sultanpur, Kaniana, Hoshiarpur, Ahmedgarh, Kangra, Nagrota Bhagwan, Bhadaur, Gohana.

These Committees were superseded because these were incompetent and persistently defaulted in the performance of the duties imposed on them under the Punjab Municipal Act, 1911.

(b) A statement has been laid on the Table.

STATEMENT SHOWING THE NAMES OF THE MEMBERS/OFFICE-BEARERS WHO HAVE BEEN REMOVED FROM THEIR OFFICES ON THE MUNICIPAL COMMITTEES IN THE STATE SINCE JANUARY, 1956

Serial No.	Name of the Municipal Committee	Name of the member, etc.	Reason for removal
1	Ambala City	Shri Raghubir Saran	Removed from Presidentship in the year, 1956 for abuse of powers. Later on in the year 1957 his seat was got vacated in the public interests as he was found engaged in activities which were prejudicial to the public peace and order.
2	Beri ..	Shri Dalip Singh ..	Seat directed to be vacated in the public interests as the member was acting against the interests of the Committee.
		Shri Gobind Parshad	Removed from membership on account of absence from the meetings of the Committee.

Serial No.	Name of the Municipal Committee	Name of the member, etc.	Reason for Removal
3	Bawal ..	Shri Sansari Lal ..	Removed from membership on account of absence from the meetings of the Committee
		Shri Bashamber Dayal	Ditto
		Shri Nemi Chand ..	Ditto
4	Banga ..	Shri Atma Parkash ..	Seat directed to be vacated in the public interests as the member was engaged in the activities prejudicial to the public peace and order.
5	Bhiwani ..	Shri Shital Parshad	Removed from membership for abuse of position.
6	Bhucho Mandi	Shri Mool Chand ..	Ditto
		Shri Des Raj ..	Ditto
7	Chhachharauli	Shri Newal Kishore ..	Ditto
8	Farrukhnagar	Shri Din Dayal	Removed from Presidentship for abuse of powers.
9	Ferozepore	Shri Harnam Singh Modi	Seat vacated as he acted against the interests of the Committee, and consequently against the interests of the public.
10	Faridkot ..	Shri Dayal Singh ..	Removed from Presidentship on account of no-confidence motion.
11	Garhshankar	Shri Jagdish Singh ..	Removed from Vice-Presidentship due to vote of no-confidence.
12	Gurgaon ..	Shri Nathu Ram ..	Removed from membership for abuse of position.
13	Gohana ..	Shri Fateh Chand ..	Ditto
		Shri Rajinder Dev ..	Ditto
		Shri Motan Dass ..	Ditto
14	Gidderbaha	Shri Babu Ram Goel	Ditto
15	Jakhal ..	Shri Sucha Singh ..	Seat ordered to be vacated in public interests as the member was found to be acting against the interests of the Committee.
16	Jagadhari ..	Shri Jetha Ram ..	Ditto
17	Jagraon ..	Shri Kehar Singh ..	Removed from membership for holding an office of profit.
18	Jullundur ..	Shri Lal Chand Sabharwal ..	Seat ordered to be vacated in public interests as the member was engaged in activities prejudicial to the public peace and order.
		Shri Ramesh Chander	Ditto

[Minister for Revenue]

Serial No.	Name of the Municipal Committee	Name of the member, etc.	Reason for Removal
18— <i>concl'd</i> 2	Jullundur— <i>concl'd</i>	Shri Gopal Dass Kakkar	Seat ordered to be vacated in public interests as the member was engaged in activities prejudicial to the public peace and order
		Shri Amar Nath Dogra	Ditto
		Shri Om Parkash ..	Ditto
		Shri Raj Kumar Sehgal	Ditto
		Shri Jagdish Narain ..	Ditto
19	Kalka	Shri Raj Kishore Jain	Seat ordered to be vacated in the public interests as the member was guilty of acting against the interests of the Committee.
		Shri Des Raj ..	Removed from membership for abuse of position
20	Kharar ..	Shri Sohan Lal ..	Seat ordered to be vacated in the public interests as the member was guilty of acting against the interests of the Committee.
21	Kaithal ..	Shri Gian Chand ..	Seat ordered to be vacated in the public interests as the member was engaged in breaking public peace and disturbing communal harmony.
		Shri Amar Singh ..	Seat ordered to be vacated in the public interests as the member was engaged in the activities prejudicial to the interests of the Committee.
		Shri Ram Murti ..	Ditto
		Shri Lachman Dass ..	Ditto
22	Karnal ..	Shri Partap Chand ..	Seat vacated in the public interests as the member was engaged in breaking public peace and disturbing communal harmony.
		Shri Rati Ram ..	Ditto
23	Kot Kapura	Shri Bakhtawar Singh	Removed from membership for abuse of position.
24	Kapurthala ..	Shri Joginder Singh ..	Seat ordered to be vacated in the public interests as the member was acting against the interests of the Committee.
25	Khem Karan	Shri Kashmira Singh	Removed from membership for remaining absent from the meetings of the Committee.

Serial No.	Name of the Municipal Committee	Name of the member, etc.	Reason for Removal
26	Ludhiana ..	Shri Iqbal Nath ..	Removed from membership for abuse of position.
		Shri Dharam Vir Multani	Seat ordered to be vacated as the member was found breaking public peace and order.
		Shri Sat Parkash Madhopuri	Ditto
		Shri Prem Chand Gupta ..	Ditto
		Shri Lajpat Rai ..	Ditto
		Shri Suresh Kumar Verma	Ditto
27	Moga ..	Shri Sadhu Ram ..	Seat ordered to be vacated in public interests as the member was guilty of acting against the interests of the Committee.
		Shri Lekh Raj ..	Removed from membership for abuse of position.
28	Mandi Dabwali	Shri Ram Lal ..	Removed from Presidentship for abuse of powers.
29	Maur ..	Shri Sohan Lal ..	Ditto
30	Mukerian	Shri Kewal Krishan	Seat ordered to be vacated as the member was found engaged in activities which were prejudicial to the public peace and order.
		Shri Bhem Sain ..	Ditto
31	Nurpur ..	Shri Chuni Lal ..	Removed from membership for holding office of profit.
		Shri Ganesh Dass ..	Ditto
32	Nabha ..	Shri Bharat Lal ..	Removed from Presidentship due to no-confidence motion
33	Narnaul ..	Shri Dhani Ram ..	Removed from membership of the Committee for defect of character.
34	Nakodar ..	Shri Baldev Mitter ..	Seat vacated in the public interests as the member was disturbing communal harmony and public peace.
35	Pundri ..	Shri Chelu Ram ..	Removed from membership for abuse of position.
		Shri Bhagat Ram ..	Ditto
36	Panipat ..	Shri Jagdish Mitter ..	Seat ordered to be vacated in the public interests as the member was disturbing communal harmony and public peace.
		Shri Om Parkash Sardana	Seat ordered to be vacated in the public interests as the member was disturbing communal harmony and public peace.
		Shri Amar Singh Parwana	Ditto

[Minister for Revenue]

Serial No.	Name of the Municipal Committee	Name of the member, etc.	Reason for Removal
37	Rewari ..	Shri G yanandra Singh	Removed from membership for abuse of position.
		Shri Kailash Chandra	Ditto
38	Rahon ..	Shri Jagan Nath ..	Removed from membership for absence from the meetings of the Committee.
39	Sujanpur ..	Shri Charan Dass ..	Removed from Presidentship for abuse of powers.
40	Safidon ..	Shri Banarsi Dass ..	Removed from Presidentship on account of no-confidence motion.
		Shri Jita Ram ..	Seat ordered to be vacated in the public interest as the member was guilty of acting against the interests of the Committee.
41	Sadhaura ..	Shri Chuhan Singh ..	Removed from membership for holding office of profit.
42	Taran Tarn	Shri Darshan Dass ..	Removed from membership as he abused his powers as President and position as member of the Committee.

पंडित श्री राम शर्मा : क्या मैं यह पूछ सकता हूँ कि सवाल में जब यह पूछा गया है कि जो मेम्बरज हटाये गये हैं वह किन वजूहात पर, या किन बेकायदगियों की वजह से हटाये गये, इन सारी बातों का जवाब एक ही जवाब में क्यों दिया गया है? जब detail में सवाल किया गया था तो जवाब जैसे पूछा गया है वैसे क्यों नहीं दिया जाता ?

योजना मंत्री : अगर ऐसा जवाब दिया जाता कि किस किस case पर क्या क्या action लिया गया तो बहुत मुश्किल हो जाती ।

पंडित श्री राम शर्मा : स्पीकर साहिब, यह जवाब देना कि मुश्किल हो जाती ठीक नहीं है जबकि 20-30 Committees supersede कर डालीं । अगर यह जवाब इकट्ठा मांगा गया था तो इकट्ठा जवाब आता । जब अलग २ reasons पूछे गये हैं तो इन को ignore क्यों किया जाता है ? वजूहात जैसे पूछी गई हैं क्यों बताई नहीं जातीं ?

मन्त्री : इस में जो details लाकर दे सकते थे वह दे दी गई हैं । ज्यादा इस लिये नहीं दी गई कि इस पर और वक्त खर्च होता ।

पंडित श्री राम शर्मा : On a point of order, Sir. यह मेरी गलती तो नहीं है । आखिर जिस point पर सवाल पूछा गया था उस का जवाब आना चाहिये था ।

मन्त्री : Sir, what is the point of order. जवाब दे तो दिया है ।

पंडित श्री राम शर्मा : जनाब, इन्होंने जवाब दे तो दिया है, मगर सब बातों को इकट्ठा कर दिया है। आखिर, सब का एक जवाब कैसे हो सकता है ? किसी ने कोई गलती की होगी, किसी और ने कुछ और की होगी। सब का एक जवाब कैसे हो सकता है ?

अध्यक्ष महोदय : अगर आप details पूछना चाहते हैं तो Office में उन से पूछ सकते हैं। यह तो general information की बात है। (If the hon. Member wants to know the details, he can have them from him in his office. It is a matter of general information.)

श्री बलराम दास टंडन : स्पीकर साहिब, जब Question List पर सवाल आया है तो उस के मुताबिक इस का जवाब क्यों नहीं दिया जाता ?

मन्त्री : जो Municipal Committees supersede कीं उन के नाम दे दिये हैं। अगर आप वजूहात Committee-wise देखना चाहते हैं तो जिस में आप interested हैं वह आप दफ्तर में आकर देख सकते हैं।

पंडित श्री राम शर्मा : On a point of order, Sir. House में सवाल जब पूछा जाता है तो इस का जवाब office में क्यों लेने को कहा जाता है ?

अध्यक्ष महोदय : जब position ऐसी हो तो सवाल के मुताबिक जवाब आना चाहिये। मैं ने उन को बता दिया है। (I have told the hon. Minister that when the position is such, then the reply should be made according to the question.)

Pandit Siri Ram Sharma : Sir, all the Ministers should be forced to give proper answers.

मुख्य मंत्री : बात दर असल यह है कि Planning and Jails Minister को Revenue Minister का जवाब देना पड़ रहा है। इस लिये difficulty है।

Mr. Speaker : The reason for the supersession of each Committee has been asked.

Minister for Finance : The reason is the same in each case but further details are not available.

अध्यक्ष महोदय : अब आप ही देखें और चारा क्या हो सकता है। (Let the hon. Member tell what else the alternative can be.)

श्री बलराम दास टंडन : यह अगर कोई बड़ा जवाब था तो जैसे और cases में किया जाता है, यह भी Table पर lay किया जा सकता था। Privately जाकर यह क्यों पूछा जाये ?

अध्यक्ष महोदय : जो general nature का सवाल था उस का जवाब दे दिया है। मगर यह कैसे हो सकता है कि आप के सवाल के जवाब की खातिर तमाम municipal committees की files, House में लाई जायें? (Answer to the question which was of a general nature, has been given. But how can it be possible that all the files of the municipal committees should be brought in the House for the sake of the reply to the question?)

पंडित श्री राम शर्मा : जनाब, मेरा यह सवाल नहीं था।

Sardar Bhopinder Singh Mann : On a point of order, Sir. Under the Parliamentary procedure can any member force a Minister to answer the question? The Minister should not supply a wrong piece of information but under the Parliamentary procedure, there is nothing to force a Minister to give reply to the question.

Mr. Speaker : The hon. Member (Pa dit Shri Ram Sharma) is well aware of this.

पंडित श्री राम शर्मा : मैं यह भी जानता हूं कि अगर यह सवाल का जवाब न दें और कतई खामोश बैठे रहें तो भी कोई इलाज नहीं है।

श्री बलराम दास टंडन : मेरी यह प्रार्थना है कि जैसे सवाल पूछा गया है वैसे जवाब क्यों नहीं आता। Incomplete जवाब क्यों है।

Mr. Speaker : You have repeated it a number of times—the same question and the same expression. Leave it.

पंडित श्री राम शर्मा : क्या वजीर साहिब यह बतायेंगे कि part (b) के जवाब में जो लम्बी list मुझे दी गई है, उस में जिस बिना पर मैम्बरों को committee से निकाला गया, वह ऐसी कौन कौन सी बातें हैं जिन की बिना पर यह undesirable हैं?

मन्त्री : यह तो Government ही देखती है जो कि supervise करती है कि कौन-कौन undesirable हैं।

पंडित श्री राम शर्मा : मैं यह पूछना चाहता हूं कि ऐसे क्या bases हैं जिन की बिना पर Government उन को हटा दे।

वित्त मंत्री : Municipal Act में चंद ऐसी provisions हैं जिन की बिना पर member को हटा भी दिया जाता है।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या वजीर मुतअल्लिका या दूसरे साहिबान में से कोई भी यह बता सकता है कि यह किस जगह लिखा है कि जो undesirable मैम्बर है उसको हटा दिया जाता है? और अगर लिखा है तो मैं पूछना चाहता हूं कि उस एक्ट के मुताबिक गवर्नमेंट के अफसरान की किन किन बातों पर नज़र जाती है?

Minister for Planning and Community Projects : There are two things. In the first place, action was taken against those who has been acting against the interest of the Committee and secondly, against those who had been disturbing the peace and communal harmony.

पंडित श्री राम शर्मा : क्या वजीर साहिब फरमायेंगे कि क्या यह चीजें municipal committee के फरायज की चीजें हैं और जिनके पूरा न होने पर मैम्बरों को हटा दिया जाता है ?

अध्यक्ष महोदय : डाक्टर साहिब, यह जो आपने पढ़ा है वह कहां से पढ़ा है ?
(Wherefrom has Dr. Sahib read these two things?)

मन्त्री : यह मैंने अपने नोट में से पढ़ा है।

श्री बलराम दास टंडन : Point of order, Sir. जब मुत्तअल्लिका वजीर साहिब यहां पर बैठे हैं तो क्या दूसरे मिनिस्टर जवाब दे सकते हैं ?

Mr. Speaker : It is a joint responsibility.

पंडित श्री राम शर्मा : क्या वजीर साहिब बतलायेंगे कि किसी मैम्बरज को अलग करने के लिये ऐसी बात की जरूरत है जो municipal committee से ताल्लुक रखती हो या न ताल्लुक रखने वाली बात से भी उसको membership से remove कर दिया जाता है ?

योजना मंत्री : अगर किसी मैम्बर का चलन खराब हो तो उस वजह से उसको remove कर दिया जाता है।

पंडित श्री राम शर्मा : मैं यह जानना चाहता हूं कि यह जो मैम्बरस remove किए गए हैं वह सब बदचलन होने की वजह से remove किये गए हैं ?

मन्त्री : मैं जवाब दे चुका हूं। उसमें reasons लिखे हैं।

IRRIGATION IN GURGOAN DISTRICT

*836. Maulvi Abdul Ghani Dar : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state —

- (a) the total amount sanctioned by the Government for irrigation purposes in Gurgaon District during the period from 1952 to 1957, together with the percentage of the said amount that was actually spent for this purpose;
- (b) the total amount sanctioned for dams and drainage in the said district during the period mentioned above, together with the percentage thereof that was actually spent for the purpose?

Sardar Gian Singh Rarewala :

(a)	Years	Budget Allotment	Actual Expenditure	Percentage
		Rs.	Rs.	
	1951-52 ..	2,39,940	1,85,584	77.3
	1952-53 ..	2,65,710	1,01,316	38
	1953-54 ..	2,55,000	1,31,049	51.4
	1954-55 ..	2,84,300	2,04,054	71.8
	1955-56 ..	3,39,370	3,14,721	92.74
	1956-57 ..	2,00,000	1,93,628	96.81

(b) Nil.

मौलवी अब्दुल गनी डार : क्या वजीर साहिब बतायेंगे कि यह फिर्गर्ज गुड़गांव की projects को शामिल करके बतलाई हैं ?

मन्त्री : Projects से क्या मुराद है आपकी ?

मौलवी अब्दुल गनी डार : क्या वजीर साहिब बतलायेंगे कि जो हर बजट में किसी में 46 लाख किसी में 36 लाख रुपया गुड़गांव को पानी देने के लिये रखा जाता रहा है तो उसमें से रुपया खर्च हुआ है या नहीं ?

मन्त्री : Big schemes इस में include नहीं हैं।

मौलवी अब्दुल गनी डार : मैं तो यह पूछ रहा हूँ कि जो रुपया Gurgaon projects के लिये रखा जाता रहा है पानी देने के लिये, उसमें से कितना रुपया खर्च हुआ है ?

Mr. Speaker : The information which you have asked for has been given by the Minister.

मौलवी अब्दुल गनी डार : यह तो, जनाब, बहुत पुराने ज़माना की बात है।

अध्यक्ष महोदय : पुराना ज़माना आपका कब से शुरू हुआ ? (When did his past begin?)

मौलवी अब्दुल गनी डार : जब रुपये का एक सेर घी मिलता था।

अध्यक्ष महोदय : आप अपना question देखें। जो कुछ आपने पूछा है, उसका जवाब दे दिया गया है। (Let the hon. Member see his question. Whatever has been asked has been replied to.)

मौलवी अब्दुल गनी डार : जनाब, मेरा सवाल तो यह है कि सन् 1950—53 से लेकर अब तक कितने करोड़ रुपया खर्च किया गया है ?

Sardar Bhupinder Singh Mann : Sir, the hon. Minister has stated the amounts sanctioned by the Government for irrigation purposes in the Gurgaon District. May I know whether there is any other major scheme for Gurgaon District ?

Minister : Yes, there are major schemes which are yet to be sanctioned.

Sardar Bhupinder Singh Mann : Sir, may I know whether these major schemes have been included in the Second Five-Year Plan.

Mr. Speaker : This is altogether a separate question.

Sardar Bhupinder Singh Mann : Sir, when the hon. Minister had admitted that there are major schemes. ....

Mr. Speaker : You are repeating the same question.

Sardar Bhupinder Singh Mann : Sir, may I know the reasons for the lapse of funds every year ?

Minister : I will have to find out the reasons for each year, i.e. from 1952 to 1957. It is very difficult to give reasons off hand. The percentage of the sanctioned amount spent during each year is as under :—

Year	Percentage
1956-57	.. 96.81
1955-56	.. 92.74

Year	Percentage
1954-55	.. 71.8
1953-54	.. 51.4
1952-53	.. 38
1951-52	.. 77.3

Only small amount was left unspent.

Sardar Bhupinder Singh Mann : Sir, during the year 1952-53, 38 per cent of the sanctioned amount was spent and 62 per cent remained unspent. May I know from the Government whether they, as a matter of routine, enquired into such cases of lapses?

Mr. Speaker : The question is quite relevant to the main question.

Minister : Sir, during the year, the work on the Chandani Lift Irrigation Scheme was suspended unexpectedly.

Sardar Bhupinder Singh Mann : Sir, my question remains unanswered. I would like to know whether the Government enquired into the reasons for such lapses.

Mr. Speaker : He has given the reason that the work on some Lift Irrigation Scheme was suspended unexpectedly.

पंडित श्री राम शर्मा : स्पीकर साहिब, यह जो सवाल पूछा गया है कि जो sums lapse हो जाती हैं आया उन के मुतअल्लिक Government enquire करती है, इस का जवाब वजीर साहिब ने क्या दिया है?

Mr. Speaker : He says that it was due to suspension of the work.

श्री प्रबोध चन्द्र : क्या वजीर साहिब बतायेंगे कि उस बांध के लिए जो अब suspend हुआ है कितना रुपया मंजूर हुआ था?

Minister : My hon. friend is mixing 'Dams' and 'Bunds'. I am talking of small irrigation schemes and 'Bunds' and not big Dams.

Mr. Speaker : The question also relates to the amount sanctioned by the Government for irrigation purposes in the Gurgaon District and the total amount sanctioned for Dams and drainage. The answer given by the Minister is also quite clear.

मौलवी अब्दुल गनी डार : वजीर साहिब ने part (b) का जवाब 'no' में दिया था। क्या मैं पूछ सकता हूं कि यह जो रुपया था यह किसी बड़े बांध के लिए था?

Minister : Sir, the work during the year was suspended and, therefore, the amount could not be spent.

मौलवी अब्दुल गनी डार : स्पीकर साहिब, मैं जानना चाहता हूं कि यह जो एक लाख या दो लाख रुपया था यह बांधों के लिए था कि नहीं?

अध्यक्ष महोदय : जवाब तो उन्होंने दे दिया है। (The hon. Minister has already replied to this question.)

श्री प्रबोध चन्द्र : वज़ीर साहिब ने फरमाया है कि वह काम suspend कर दिया गया है। मैं पूछना चाहता हूँ कि उस काम का कितना part मुकम्मल हो चुका है और कितना अभी रहता है ?

Mr. Speaker : This is a separate question.

सैयरी बलबीर सिंह : बी वज़ीर साहिब एग एमल्टी बि निगज़ "irrigation purpose" ए लडन वै एग major work कू cover बरए वै बि ठगी ?

Mr. Speaker : This supplementary question does not arise. It is an opinion only. It would be better if the hon. Member acquainted himself with the rules as this would help him a lot.

चौधरी बलबीर सिंह : यह सवाल irrigation से ताल्लुक रखता है। मैं ने word "irrigation purposes" की clarification करवाने के लिए यह सवाल पूछा है।

Mr. Speaker : Please do not ask for the clarification.

पंडित श्री राम शर्मा : क्या वज़ीर साहिब बतला सकते हैं कि इस काम को suspend करने की क्यों नौबत आई है ?

मन्त्री : इस के लिए मुझे दरियाफ़्त करना पड़ेगा। मैं ने पहले ही अर्ज किया था कि यह 1951-52 का मामला है।

TUBE-WELLS FOR IRRIGATION PURPOSES IN THE STATE

*839. Maulvi Abdul Ghani Dar : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state —

- (a) the total number of tube-wells installed by Government in the State, district-wise, during the years 1951-52, 1952-53, 1953-54, 1954-55, 1955-56, and 1956-57, respectively, together with their total water pumping capacity ;
- (b) the volume of water supplied by Government for irrigation purposes from the tube-wells referred to in part (a) above and the total gross and net income, separately, derived therefrom ;
- (c) the total amount spent on the repairs and maintenance of the said tube-wells during the period referred to above, year-wise ;
- (d) whether any of the tube-wells referred to in part (a) above were lying idle or unworkable during the above-mentioned period ; if so, their number and the reasons therefor ?

Sardar Gian Singh Rarewala :

(a) (i) Name of District	1951-52	1952-53	1953-54	1954-55	1955-56	1956-57	Total
Ambala ..	..	10	56	..	92	16	174
Karnal ..	11	21	7	85	260	23	407
Rohtak ..	..	..	5	..	29	..	34
Ludhiana ..	..	..	40	..	..	..	40
Patiala ..	..	..	..	54	8	78	140
Jullundur ..	..	..	..	..	1	..	1
Sangrur ..	..	..	..	179	68	27	274
Kapurthala ..	..	..	..	..	71	29	100
Total	11	31	108	318	529	173	1170
(a) (ii) Capacity in cusecs	16.5	46.5	162	477	793.5	259.5	1,755
(b) (i) Figures in millions cft.	.003 cft.	5.84 cft.	5.74 cft.	16.63 cft.	506.0 cft.	2113.7 cft.	2647.913 cft.
(ii) Gross income in lacs Rs.	..	0.36	0.33	1.01	1.24	2.34	5.28
Net income in lacs	..	0.07	0.11	1.01	(—)1.56	(—)3.09	(—)3.47
(c) Rs. in lacs	..	0.29	0.21	..	1.31	3.42	5.22

(d) Yes. The number of tube-wells working actually differ from day to day. This information is not readily available for the previous years. For the current years, the number of tube-wells not working is 225 (Feberuary, 1958.)

Reasons :— (i) Shortage of electric power.

(ii) Lack of demand from Zamindars, due to high rates previously. Now the rate is reduced and demand is growing.

(iii) Non-construction of water-courses by the zamindars.

मौलवी अब्दुल गनी डार : जनाब स्पीकर साहिब, हमारे मिनिस्टर साहिब जो अब जवाब पढ़ रहे हैं वह मुझे जो सवाल के जवाब की कापी मिली है उस से tally नहीं करता। मुझे यह बताया जाए कि मैं किस जवाब को सही समझूं।

अध्यक्ष महोदय : आप के पास कौन से सवाल का जवाब आया है ?
(Reply of which question has been received by the hon. Member?)

मौलवी अब्दुल गनी डार : सवाल नं० 839 का आया है ।

Minister : I will furnish a copy of the answer. This is the correct reply that I am giving.

मौलवी अब्दुल गनी डार : बजीर साहिब फरमाते हैं कि जो वह पढ़ रहे हैं वह ठीक है। लेकिन मेरे पास जो जवाब है वह कुछ और है।

अध्यक्ष महोदय : आप बैठ जाएं उन को जवाब दे लेने दें। उस के बाद आप ने जो पूछना होगा पूछ लें। (The hon. Member may resume his seat. Let the hon. Minister read out his reply first. After that he can ask whatever he likes.)

Minister : Sir, I was under the impression that a copy of the revised reply has been furnished to the Vidhan Sab a Secretariat. I brought the correct figures.

अध्यक्ष महोदय : जो जवाब आप ने hon. Member को दिया है वह इस से नहीं मिलता जो आप ने पढ़ा है। (The reply supplied to the hon. Member does not compare with the one read out by the hon. Minister.)

Minister for Irrigation and Power : Sir, the information that I have supplied is the correct one.

अध्यक्ष महोदय : आप ने जो अम्बाला और करनाल की figures दी हैं उन का इस से फर्क है। (The figures cited by the hon. Minister regarding Ambala and Karnal do not tally with those already supplied to the hon. Member.)

अध्यक्ष महोदय : इस पर कल को supplementaries होंगे। मिनिस्टर साहिब इस का supplementary जवाब दे कर correct कर सकते हैं। (Supplementaries to this question would be asked tomorrow. The hon. Minister can correct his reply by giving a supplementary reply.)

WELLS AND TUBE-WELLS DAMAGED BY FLOODS AND WATERLOGGING

*952 Sardar Dhanna Singh Gulshan : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state the number of wells and tube-wells separately in the State, districtwise which have been damaged by floods and waterlogging respectively from October, 1955 to date.

Sardar Gian Singh Rarewala : Wells are not in the charge of Irrigation Branch. No tube-well was damaged by floods.

APPOINTMENT OF QUALIFIED ZILLADAR CANDIDATES AS MUNSHIS

*958. Sardar Dhanna Sihgh Gulshan : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether it is a fact that qualified Zilladar, candidates have been offered the posts of Munshis; if so, the reasons therefor ?

Sardar Gian Singh Rarewala : Candidate Zilladars were recruited much in excess of the actual requirements. They have, therefore, to wait for a considerable time for the vacancy of a Zilladar. To mitigate hardship, they have been offered the posts of Assistant Vernacular Clerks in accordance with the

instructions contained in para (d) of Appendix 'B' of Zilladars' Service Rules, 1955. They can take these jobs, if they like to do so, otherwise they can wait for their turns.

ਸਰਦਾਰ ਧੰਨਾ ਸਿੰਘ ਗੁਲਸ਼ਨ : ਕੀ ਮੈਂ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਪੁੱਛ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੇਪਸੂ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਜੋ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾਦਾਰੀ ਦੀ training ਵਾਲੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ training ਲਈ ਹੋਈ ਹੈ ?

ਅਧਿਕਸ਼ ਸਹੀਦਯ : ਕੀ ਆਪ ਨੇ ਇਹ information ਅਪਣੇ ਸਵਾਲ ਵਿੱਚ ਮਾਂਗੀ ਹੈ ? ਇਹ ਕਿਸੇ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ? (Has the hon. Member asked for this information in the main question ? How does this supplementary arise ?)

ਸ਼੍ਰੀ ਪ੍ਰਬੋਧ ਚੰਦਰ : ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਚੂੰਕਿ recruits ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲਏ ਗਏ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਅੱਜ vacancies ਨਹੀਂ ਹਨ । ਤਾਂ ਮੈਂ ਪੁੱਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦੀ recruitment ਕਰਨ ਦੀ ਇਹ ਪਾਲਿਸੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ recruitment ਕਰਦੇ ਵਕਤ ਸਾਮਨੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਕਿੰਨੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਤਾਂਕਿ ਉਸ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ?

ਸਰਦਾਰ ਧੰਨਾ ਸਿੰਘ ਗੁਲਸ਼ਨ : ਇਹ ਜੋ recruitment ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੈ ਉਹ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਪਰ ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਾਂਗੇ ਕਿ ਜ਼ਰੂਰਤ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਹੀ recruitment ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।

ਸ਼੍ਰੀ ਪ੍ਰਬੋਧ ਚੰਦਰ : ਕੀ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦੀ ਜਦੋਂ ਇਹ recruitment ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਵਕਤ ਇਹ ਪਾਲਿਸੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਕਿ vacancies ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ recruitment ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ? ਕੀ ਉਸ ਵਕਤ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਆਪਣੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ recruitment ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ?

ਸਰਦਾਰ ਧੰਨਾ ਸਿੰਘ ਗੁਲਸ਼ਨ : ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਮੰਗਣ ਲਗ ਗਈ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਮੈਂ ਕਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਇਹ recruitment ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ ਕੀ ਹਾਲਾਤ ਸਨ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਪ੍ਰਬੋਧ ਚੰਦਰ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ Is it a proper form of reply ? I have put a definite question and I want a definite reply.

ਸਰਦਾਰ ਧੰਨਾ ਸਿੰਘ ਗੁਲਸ਼ਨ : ਪਾਲਿਸੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿੰਨੀ vacancies ਹੋਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਆਪਣੀ vacancies ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ ਉਸ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ recruitment ਹੋਵੇਗੀ ਪਰ ਇੰਨੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ।

ਸਰਦਾਰ ਧੰਨਾ ਸਿੰਘ ਗੁਲਸ਼ਨ : ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾਦਾਰੀ ਦੀ training ਲਈ ਹੋਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੁਣ ਮੁਨਸ਼ੀ ਲਗਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ । ਮੈਂ ਪੁੱਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਮੁਨਸ਼ੀਆਂ ਦੀਆਂ ਆਸਾਮੀਆਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾਦਾਰਾਂ ਦੀ qualifications ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਬਰਾਬਰ ਹਨ ਜਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਆਸਾਮੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ qualifications ਤੋਂ ਠੀਕੇ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ?

ਸਰਦਾਰ ਧੰਨਾ ਸਿੰਘ ਗੁਲਸ਼ਨ : ਇਸ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਮੈਂ ਅੱਜ ਦੱਸ ਦਿਤਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਵਾਏਦ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ offer ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਤਕ qualifications ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਤਾਂ qualifications naturally ਜ਼ਿਲ੍ਹਾਦਾਰਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ ।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या मंत्री जी बतलाएंगे कि कितनी आसामियां खाली थीं और कितनों को training दे कर qualified कर दिया है ताकि अंदाज़ा लगे कि कितने लोगों को यह offers हो रही हैं ?

मन्त्री : यह आदादोशुमार कि कितनी तादाद है या थी दरियाफ्त करके ही बताई जा सकती है ।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या अंदाज़न बताया जा सकता है कि कितने आदमी बेकार रह गए थे कि जिन को कहा गया कि दूसरा काम कर लो ? दो, चार, सौ, पचास कोई idea है कि कितने थे ? अंदाज़ से बता दें ।

मन्त्री : मैं इस वक्त नहीं बता सकता ।

अध्यक्ष महोदय : आप कह सकते थे कि थोड़े बहुत होंगे । (हंसी) (The hon. Member could say that there might have been a few of them.) (Laughter)

चौधरी सुन्दर सिंह : क्या यह जो recruitment होती है वह ब्लाक सिस्टम के जरिये से होती है और अगर होती है तो इन में हरिजन कितने हैं ? (हंसी)

मन्त्री : सुना नहीं क्या पूछते हैं .....

अध्यक्ष महोदय : वह पूछते हैं कि उनमें हरिजन कितने हैं । (He wants to know as to how many are Harijans amongst them.)

मन्त्री : यह तो मैं दरियाफ्त करके ही बता सकता हूं ।

DRAINING OUT OF WATER FROM DHANAULA TOWN, TEHSIL BARNALA, DISTRICT SANGRUR

*1350. **Sardar Rajinder Singh** : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state the steps, if any, taken or proposed to be taken by Government to drain out water from Dhanaula Town (Tehsil Barnala, District Sangrur) on a permanent basis ?

Shri Gian Singh Rarewala : The Dhanaula Town is proposed to be served by a drain, project estimate of which is under preparation.

ਸਰਦਾਰ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਤਗੇ ਕਿ ਉਸ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚੋਂ ਪਾਣੀ ਕਢਣ ਲਈ ਹੋਰ ਕਿਤਨੇ ਮਾਲ ਲਗਣਗੇ ਕਿਉਂਕਿ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਮਾਂਲਾਂ ਤੋਂ ਤਾਂ ਉਥੇ ਪਾਣੀ ਖੜਾ ਹੋ ?

ਮੰਤਰੀ : ਹਮਾਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਤੋਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਲਦੀ ਜਲਦੀ ਨਿਕਾਲਾ ਜਾਏ ਅਤੇ ਮੇਰਾ ਖ਼ਿਆਲ ਹੈ ਕਿ next year ਜ਼ਰੂਰ ਨਿਕਾਲ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਸਰਦਾਰ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ : ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਮਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਕੀ ਇਕਦਮ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ?

ਮੰਤਰੀ : ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ drains ਦੇ ਅਲਾਵਾ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਇਕਦਮ ਕੀਏ ਜਾਣਗੇ ।

ਸਰਦਾਰ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ : ਉਹ ਦੂਸਰੇ ਕਿਹੜੇ ਇਕਦਮ ਹੋਣਗੇ ?

ਸ਼੍ਰੀ : Pumping sets ਲਗਾਏ ਜਾਣਗੇ ।

ਸਰਦਾਰ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ : ਜਿਹੜਾ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ pumping sets ਲਗਾਕੇ ਤਜਰਬਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੁਪਿਆ ਬਾਇਆ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਕੀ ਨਤੀਜਾ ਨਿਕਲਿਆ ਹੈ ?

Mr. Speaker : This question does not arise. Next question, please.

DEVELOPMENT OF HINDI AND PUNJABI LANGUAGES IN THE STATE

*911. Dr. Bhag Singh : Will the Minister for Education and Labour be pleased to state —

- (a) whether any steps are proposed to be taken by Government for the development of Punjab and Hindi languages in the State ; it so, the details thereof;
- b) whether the Central Government has promised to grant any financial aid for the purpose ?

Shri Amar Nath Vidyalkar : (a) and (b) A statement giving the required information is laid on the Table.

STATEMENT

(a) Steps taken by Government for the development of Hindi and Punjabi Languages:—

- (1) Grants to the Punjabi Sahitya Akademi, Ludhiana.
- (2) Grants to the Punjab Hindi Sahitya Samelan, Ambala Cantt.
- (3) Grants to Hindi Sahitya Akademi, Jullundur City.
- (4) Promotion of Hindi particularly in non-Hindi speaking areas. Under this scheme training class for the Hindi teachers has been started at Jullundur.
- (5) Promotion of Punjabi particularly in non-Punjabi speaking areas. Under this scheme training class for the Punjabi teachers has been started at Karnal.
- (6) Grant-in-aid to the extent of Rs. 50,000 to institutions imparting instruction in Hindi, Punjabi and Sanskrit.
- (7) Translation of Scientific Books into Hindi and Punjabi.
- (8) Creation of patronage of literature fund.
- (9) Development of National Language.
- (10) Development of Regional Language.
- (11) The establishment of the Kurukshetra University which is expected to provide encouragement for a scientific study of Hindi, Punjabi, etc.
- (12) M.I.L. Training classes started at Chandigarh providing training facilities for Hindi, Punjabi and Sanskrit teachers.
- (13) Language Department set up to facilitate the introduction of Hindi and Punjabi in Government offices and to translate Acts, Codes and Rules, etc.
- (14) Provision for the awards of Rs. 300 each to those Government servants who pass the Prabhakar or the Giani Examinations of the Punjab University with at least 75 per cent of marks,

{ Provided in the
Second Five-Year
Plan. Not yet
implemented.

{ The State Language
Department is
implementing
these Schemes.

[Minister for Education and Labour]

(b) Yes. Central assistance has been provided in the schemes at Serial Nos. 4, 5, 9 and 10 to the extent of 60 per cent, 30 per cent, 60 per cent and 33 per cent against an approximate expenditure of Rs. 90,000, 1,88,000 and Rs. 1,74,000, respectively.

ਡਾਕਟਰ ਭਾਗ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਤਗੇ ਕਿ ਕੀ ਕੋਈ ਤਜਵੀਜ਼ adult education ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਵੀ ਹੈ ?

ਸੰਤਰੀ : यह सवाल तो languages की development के बारे में है । Adult education के बारे में तो आप ने नहीं पूछा है ।

Shri Rup Singh 'Phul' : Will the hon. Minister be pleased to state whether the Government is taking any steps for the development of the Urdu language also ?

Mr. Speaker : But the main question relates to Hindi and Punjabi only.

Sardar Bhupinder Singh Mann : May I know how far the recent movement involving linguistic controversies has hampered the normal growth of Punjabi and Hindi in the State ?

Mr. Speaker : This is a vague question.

ਸਰਦਾਰ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਗੋਰਮਿੰਟ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ development ਲਈ ਕੋਈ separate department ਖੋਲ੍ਹਣ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰਖਦੀ ਹੈ ?

ਸੰਤਰੀ : इस वक़्त भी जो Language Department है उसमें दो sections हैं । एक पंजाबी section है और दूसरा हिन्दी section है । जो पंजाबी section है वह पंजाबी की development का काम करता है ।

ਸਰਦਾਰ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ Regional Formula ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਪੰਜਾਬੀ ਲਈ ਇਥੇ ਇਕ separate department ਬਣਨਾ ਸੀ ?

ਸੰਤਰੀ : उस में लिखा था कि पंजाबी और हिन्दी के लिए separate departments होंगे । इस वक़्त Language Department में दो separate sections हैं । एक हिन्दी के लिए और दूसरा पंजाबी के लिए है और दोनों काम कर रहे हैं ।

ਸਰਦਾਰ ਪ੍ਰੇਮ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੇਮ : क्या वज़ीर साहिब बताएंगे कि क्या गवर्नमेंट उर्दू की development के लिए भी कुछ करना चाहती है ?

Mr. Speaker : This question does not arise out of the main question.

ਮੌਲਵੀ ਅਬਦੁਲ ਗਨੀ ਡਾਰ : क्या वज़ीर साहिब बतलाएंगे कि हिन्दी और पंजाबी की development के लिए गवर्नमेंट ने क्या खास और ठोस कदम उठाए हैं ?

मन्त्री : अगर मैम्बर साहिब statement को गौर से पढ़ेंगे तो पता लग जाएगा। इस में अगर कोई particular बात पूछेंगे तो बता देंगे।

मौलवी अब्दुल गनी डार : कितनी किताबें पंजाबी में और कितनी हिन्दी में शायी की गई ?

अध्यक्ष महोदय : मौलवी साहिब इस के लिए separate नोटिस दें। इस सवाल से यह supplementary पैदा नहीं होता (The hon. Member should better give separate notice for it. This supplementary does not arise out of this question.)

मौलवी अब्दुल गनी डार : स्पीकर साहिब, जिन सवालों के जवाब टेबल पर रख दिए जाते हैं उनका हमें पता ही नहीं चलता क्योंकि जवाब तो डाक्टर साहिब के पास ही है इसलिए हमें इस का कुछ पता नहीं चला।

डा० भाग सिंह : मेरे पास जवाब की कापी नहीं पहुंची।

पंडित श्री राम शर्मा : On a point of order, Sir. स्पीकर साहिब, यह फिर पहले वाली बात हुई है और अब फिर डाक्टर साहिब के पास जवाब की कापी नहीं आई।

(At this stage Secretary Punjab Vidhan Sabha showed a document to hon. Speaker on which Dr. Bhag Singh had affixed his signatures in token of having received the reply in question.)

अध्यक्ष महोदय : डाक्टर साहिब के दस्तखत तो हुए हुए हैं। (Doctor Sahib has affixed his signatures alright). (Laughter)

पंडित श्री राम शर्मा : ये पूछते हैं कि कितनी तारीख के दस्तखत हैं।

अध्यक्ष महोदय : बाज़ हालतों में ऐसा भी हो जाता होगा कि इनको कापी न मिलती हो क्योंकि पार्टी के दूसरे मेम्बर दस्तखत दे कर ले लेते हैं लेकिन इस में उन के अपने दस्तखत हैं। (On certain occasions it is possible that he may not get the copies of answers as these might have been taken by the members of his party. But in this case the copy was received under his signatures.)

चौधरी इन्दर सिंह : क्या इस महकमे ने जो कदम उठाये हैं उन से हिन्दी और पंजाबी को कोई ठोस फायदा भी पहुंचा है ?

Mr. Speaker : This is a question of opinion.

M. SC. CLASSES IN GEOLOGY IN GOVERNMENT COLLEGE, DHARAMSALA

*1195. Shri Rup Singh 'Phul' : Will the Minister for Education and Labour be pleased to state whether the Government has made any provision for starting M.Sc. classes in Geology in the Government College at Dharamsala, if so, the time by which the said classes are expected to start ?

Shri Amar Nath Vidyalankar : Since the Punjab University is considering the starting of M. Sc. classes in Geology, no provision on this account has been made in the Budget of the Education Department.

श्री रूप सिंह 'फूल' : क्या पंजाब के किसी दीगर कालिज में एम. एस. सी. ज्योलोजी की क्लासिज हैं ?

डिप्टी मिनिस्टर : यह सवाल सिर्फ धर्मसाला के मुताबिक है। इस से ताल्लुक नहीं रखता।

श्री रूप सिंह 'फूल' : मैं यह पूछता हूँ कि क्या पंजाब में किसी और जगह ये क्लासिज नहीं हैं ?

Deputy Minister : My submission follows from the main question.

अध्यक्ष महोदय : आप का सवाल तो धर्मसाला के मुताबिक है। (Your question relates to Dharamsala.)

श्री रूप सिंह 'फूल' : स्पीकर साहिब, मैं यह पूछना चाहता हूँ कि क्या गवर्नमेंट पंजाब के दीगर कालिजों में ये क्लासिज start करना ठीक समझती है ?

अध्यक्ष महोदय : इस से तो यह पैदा नहीं होता। (The question does not arise out of the main question.)

पंडित श्री राम शर्मा : On a point of order, Sir. स्पीकर साहिब, जिस तरीके से हर रोज़ सवाल postpone कर दिए जाते हैं उस से मालूम होता है कि हो सकता है ऐसा वक्त आ जाए जब सारे सवाल postpone हो जाएं।

अध्यक्ष महोदय : इस के बारे में यह कहना चाहता हूँ कि जिन सवालों के बारे में extension दी जाती है असेम्बली का दफ्तर उन से पूछता रहता है कि जवाब आया है या नहीं। बाकी उन को मजबूर करना हमारे बस की बात नहीं। (In this connection I may submit that Assembly Office keeps enquiring from the department concerned whether the answer to questions for which extension has been granted is ready or not. However, it is beyond our power to compel them.)

श्री राम प्यारा : मैं यह पूछना चाहता हूँ कि क्या पिछले सेशन के postponed questions को दोबारा renew कराने की जरूरत है ?

अध्यक्ष महोदय : उन को renew कराना पड़ता है। (They have to be renewed.)

श्री राम प्यारा : क्या गवर्नमेंट की इस में कोई ज़िम्मेदारी नहीं कि एक महीने का सेशन होता है वह उस असेंबली के अन्दर जवाब दे दे।

अध्यक्ष महोदय : आप मेरे कमरे में आ जाएं। मैं आप को इतलाह दूंगा। (He may kindly see me in my Chamber. I will let him know.)

सरदार आठमा सिंघ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, starred questions ਦਾ ਜਵਾਬ ਤਾਂ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਿਚਾਰੇ unstarred questions ਦੀ ਹਾਲਤ ਬਹੁਤ ਬੁਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਲ ਵੀ ਜ਼ਰਾ ਧਿਆਨ ਕਰੋ।

अध्यक्ष महोदय : क्या आप unstarred questions अभी भजते जा रहे हैं ? आप के starred questions इतने ज्यादा हैं कि असेम्बली के लिए चार साल के लिए काफी हैं। (Is the hon. Member still sending notices of unstarred questions ? His starred questions are in such a large number that they provide sufficient work to this Assembly Office for four years.)

पंडित श्री राम शर्मा : On a point of order, Sir. स्पीकर साहिब, मैं extension के बारे में आप की रुलिंग चाहता हूँ कि किस हद तक extension दी जाय या न दी जाये। क्या इस सिलसिले में गवर्नमेंट पर आप का कोई दबाव पड़ सकता है या नहीं ?

अध्यक्ष महोदय : अभी तो नहीं। आप कोई चीज़ पास कर दें तो पड़ सकता है। (Not at present. But if they make some decision in this regard, then, of course, I may be able to exert some pressure.)

पंडित श्री राम शर्मा : मैं आप की मार्फत लीडर आफ़ दी हाउस को अपील करूंगा कि वह इस मामला की तरफ ध्यान दें।

Mr. Speaker : I cannot compel a Minister to answer a question.

Chief Minister : Sir, I want to submit that none of the Ministers has refused to give replies to questions. Usually, in the questions, which are requested to be postponed, voluminous information or such information which is not readily available or which is to be collected from every Head of Department and every Head of Subordinate Office, is asked for by the Members.

Pandi Shri Ram Sharma : Is this the position in respect of all the questions for which extension of time has been applied ?

Chief Minister : Well, it is so in a large number of cases.

शिक्षा मन्त्री : स्पीकर साहिब, अगर लम्बा सवाल होगा तो कुदरती तौर पर ज्यादा वक्त लगगा।

अध्यक्ष महोदय : दो तरह के सवालों में extension दी जाती है। एक वे हैं जिन का जवाब बहुत लम्बा होता है और टेबल आफ़ दी हाउस पर रख दिया जाता है और दूसरे वे जिन की साल हा साल के बारे में इत्तलाह इकट्ठी की जाती है। एक तो ऐसे हैं जिन की इत्तलाह जल्दी इकट्ठी हो जाती है आम तौर पर उन की extension एक दफा दी जाती है और वह दूसरे सेशन की question list पर आ जाता है। जिन का जवाब लम्बा होता है मिसाल के तौर पर एक सवाल में पूछा जाए कि 1947 के बाद से आज तक क्या क्या हुआ और कितनी दफा हुआ, अगर इतना लम्बा सवाल हो तो उस के लिए extension लेनी ही पड़ती है।

Generally extension is granted in respect of two types of questions. One type is of those questions which have very lengthy answers and they are placed on the Table of the House and the other type is of those questions regarding which yearly information is required to be collected. Information in regard

[Mr. Speaker]

to the former is collected soon, therefore, extension is granted only once in those cases and these questions come on the lists for the following session. But in the case of questions which entail a lengthy reply, for instance, if it is asked in a question as to what incidents happened after 1947 and for how many times, etc. naturally extension has to be sought for such lengthy questions.)

श्री लाल चन्द : आप ने जैसे पहले किया हुआ था वह तरीका अच्छा था कि आफ सेशन के दिनों में हमें सवालों के नोटिस भेजने की इजाजत थी।

अध्यक्ष महोदय : वह तो अब भी है। (That convention still exists.)

REPRESENTATIONS FROM MANagements OF PRIVATELY-MANAGED SCHOOLS IN THE STATE

*1317 Shrimati Sarla Devi Sharma : Will the Minister for Education and Labour be pleased to state whether any representations have been received by Government from the managements of certain privately-managed high schools in the State for taking over their institutions by the Government; if so, the action, if any, taken thereon ?

Shri Amar Nath Vidyalkar : Yes. But these could not be accepted for want of funds.

श्रीमती सरला देवी शर्मा : क्या कांगड़ा जिला से कोई representations आई हैं कि उन के प्राइवेट स्कूलों को ले लिया जाये ?

उपमंत्री : यह इस वक्त नहीं बताया जा सकता कि कौन से जिला से दरखास्तें आई और कितनी आई।

श्रीमती सरला देवी : जिला कांगड़ा में कितने हाई स्कूल और कितने मिडल स्कूल चल रहे हैं ?

शिक्षा मंत्री : दरखास्तें आई हैं। कांगड़ा से भी आई हैं और दूसरी जगहों से भी आई हैं।

ਸਰਦਾਰ ਉਮਰਾਓ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਵਾਸਤੇ funds provide ਕਰਨ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ ?

Mr. Speaker : This question does not arise out of the main question.

UNSTARRED QUESTIONS AND ANSWERS COLLEGE FOR WOMEN IN DISTRICT KANGRA

732. Pandit Amar Nath Sharma : Will the Minister for Education and Labour be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government to open a college for women in Kangra District; if so, where ?

Shri Amar Nath Vidyalkar : (a) No, there is no such proposal.

JUNIOR TECHNICAL SCHOOLS IN KANGRA DISTRICT

733. Pandit Amar Nath Sharma : Will the Minister for Finance be pleased to state whether there is any proposal under consideration of the Government to open Junior Technical Schools in Kangra District; if so, the names of places where such schools are proposed to be started ?

Shri Mohan Lal : There is a proposal under consideration for opening one Junior Technical School at Kangra in Kangra District.

MURDER AND THEFT CASES, ETC., IN DISTRICT SANGRUR

736. Sardar Rajinder Singh : Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) the total number of cases of dacoities, robberies, burglaries and murders registered in district Sangrur during the year 1957; and the number so far traced separately out of those ;
- (b) the number of cases of theft registered at police station, Sangrur, during the year 1957; and the number so far traced, separately ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) No dacoity, 8 cases of robbery, 258 cases of burglary and 63 cases of murder were registered in Sangrur District during 1957. Two cases of robbery, 49 cases of burglary, and 54 cases of murder were traced out of those.

(b) 40 cases of theft were registered at Police Station Sangrur during 1957, and 11 cases out of them were traced.

CONSTRUCTION OF MOTORABLE ROAD FROM DAULATPUR TO SAMLOTI, ETC.

737. Shri Amar Nath Sharma : Will the Minister for Public Works be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government to construct a motorable road in Kangra District from village Daulatpur to Samloti and from Jawalamukhi to Shardauli via Arla Baro ; if so, when ?

Rao Birendar Singh : No. These roads are not proposed to be constructed during the Second Plan period.

FREE EDUCATION UP TO MIDDLE STANDARD IN THE DENOMINATIONAL INSTITUTIONS

738. Shri Amar Nath Sharma: Will the Minister for Education and Labour be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government to extend the facilities of free education up to middle standard in the denominational institutions in Kangra and Mohindergarh Districts; if so, the time by which it is expected to be implemented ?

Shri Amar Nath Vidyalkar : Yes. The question of implementation will only arise when a final decision has been taken in the matter.

OPENING OF GOVERNMENT SCHOOLS

739. Shri Amar Nath Sharma: Will the Minister for Education and Labour be pleased to state whether Government proposes to open Government Schools in the spheres hitherto covered by the denominational institutions during the current year ?

Shri Amar Nath Vidyalkar : There is no such proposal under the consideration of the Government.

UDAIPUR AND GHARAM MINORS

740. Sardar Prem Singh 'Prem' : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether he is aware of the fact that the Udaipur Minor in Patiala District is not working at all and that the Gharam minor is not working satisfactorily due to the absence of syphons; if so, the time by which Government propose to fit them with syphons ?

Sardar Gian Singh Rarewala : (i) Udaipur Minor is working all right up to R.D.25000, beyond this point is subjected to heavy flood from spills of Ghaggar River. The work of flood protection Bund is in progress and a syphon for passing the flood water is expected to be constructed in the year 1958-59.

(ii) Gharam Minor is working satisfactorily. A drainage crossing to pass flood water is, however, needed and is expected to be constructed during 1958-59.

SUPPLY OF WATER IN DERA BASSI AREA OF ERSTWHILE KALSIA STATE FOR IRRIGATION PURPOSES

741. Sardar Prem Singh 'Prem' : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

- (a) whether he is aware of the fact that Dera Bassi area formerly in erstwhile Kalsia State was supplied water from Kuhls for irrigation purposes ;
- (b) whether he is aware of the fact that the water supply referred to in part (a) above has been discontinued but abiana is being charged ; if so, the action, if any, Government proposed to take in this behalf?

Sardar Gian Singh Rarewala : (a) No.

(b) Does not arise.

DAMAGE BY GHAGGAR RIVER

742. Sardar Prem Singh 'Prem' : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state —

- (a) with reference to the reply to Starred Question No. 881 included in the list of questions for 23rd October, 1957, whether the earthen spurs have so far been constructed by the Government;
- (b) the source from which Government proposes to meet the expenditure incurred on the spurs referred to in part (a) above ?

Sardar Gian Singh Rarewala : (a) No.

(b) It was proposed by S. Prem Singh 'Prem' M.L.A. and the Deputy Commissioner at site that the work shall be got done by the villagers by giving volunteer Shramdan under the supervision of Block Development Officer. The responsibility of Irrigation Branch was to the extent that the design of the earthen spurs will be supplied to Civil Department which has already been done.

CONSTRUCTION OF ROAD FROM KAULI TO SHAMBHU VIA GHANAUR IN
PATIALA DISTRICT

743. Sardar Prem Singh 'Prem' : Will the Minister for Public Works be pleased to state whether any scheme for the construction of a road from Kauli to Shambhu (Via Ghanaur) in Patiala District was sanctioned by the erstwhile Pepsu Government ; if so, the time by which Government propose to start construction work on the said road ?

Rao Birendar Singh, : No, the road is not provided in the Second Five-Year Plan.

CONSTRUCTION OF PATIALA-CHEEKA ROAD

744. Sardar Prem Singh 'Prem' : Will the Minister for Public Works be pleased to state whether any scheme for the construction of Patiala-Cheeka Road via Dakala in Patiala District was sanctioned ; if so, whether the construction of the said road has been taken in hand, if not, the reasons therefor ?

Rao Birendar Singh : Yes. Work on the road has not been taken in hand as yet. There are numerous representations regarding change of the approved alignment which are under examination.

SUPERSESION OF MUNICIPAL COMMITTEES

745. Sardar Prem Singh 'Prem' : Will the Minister of Revenue be pleased to state—

- (a) the total number of Municipal Committees in the State which were superseded during the last one and half year ;
- (b) the total number of Municipal Committees in the State, the Executive Officers of which have either been suspended or superseded during the period mentioned in part (a) above together with the reasons therefor ?

Giani Kartar Singh : (a) Nineteen.

(b) The Executive Officers of two Municipal Committees were suspended on grounds of certain serious charges against them.

Out of the 19 Committees mentioned at (a) above the provisions of E.O. Act were withdrawn from four Committees with the appointment of Administrator there as the posts of E.O. became unnecessary .

ACCOMMODATION FOR POLICE STATIONS, WITHIN THE MUNICIPAL LIMITS
OF AMRITSAR

746. Sardar Sarup Singh : Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) the number and names of the police stations within the Municipal limits of Amritsar at present ;
- (b) whether the Department own any of the buildings in which these police stations are housed ; if so, whether these buildings provide residential accommodation for the Station House Officers and other police staff of the stations ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Seven, viz.—

- (1) A-Division, Amritsar,
- (2) B-Division, Amritsar,
- (3) C-Division, Amritsar,
- (4) D-Division, Amritsar,
- (5) E-Division, Amritsar,
- (6) Civil Lines, Amritsar,
- (7) Sadar, Amritsar.

(b) (i) All the police station buildings are Police-owned excepting that of Police Station Civil Lines which is owned by the Deputy Commissioner and borrowed by the Police.

(ii) Of these buildings, there are family quarters with only Police Stations 'E' Division and Sadar, Amritsar, as given below :—

- (1) Police Station 'E' Division for City Inspector only.
- (2) Police Station Sadar, Amritsar, for one S.I. (S.H.O.), one A.S.I. two H.C.s and 7 F.C.s.

SENDING OF POLICE FORCE OUTSIDE THE DISTRICT ON SECURITY DUTY

747. Sardar Sarup Singh : Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) the number of times members of the Police force have been sent from the Amritsar District on security duty in connection with the visits of dignitaries to the Bhakra-Nangal Project in the year, 1957;
- (b) the number of gazetted and non-gazetted personnel sent on each occasion during the said period ;
- (c) the total amount of T.A. and other expenses incurred during the aforesaid period on all such duties on all the personnel ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Three times.

(b)

	G.Os.	N.G.Os.	Other ranks	Class IV
(i) On 16th January, 1957	1	33	316	4
(ii) On 23rd March, 1957	1	25	303	3
(iii) On 2nd November, 1957	1	22	185	3

(c) Rs. 29,282.03.

REGISTRATION OF CASES INVOLVING OFFENCES AGAINST THE PUBLIC SERVANTS IN AMBALA, AMRITSAR AND LUDHIANA DISTRICTS.

748. Sardar Sarup Singh : Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) the total number of cases registered in the districts of Ambala, Ludhiana and Amritsar during the Hindi Raksha Movement involving offences against the public servants in the discharge of their duties;
- (b) the nature of offences against the public servants revealed by such cases ;

(c) the number of F.I.Rs lodged in such cases ;

(d) whether the cases referred to in part (a) above are pending or have been withdrawn ?

Sardar Partap Singh Kairon :

District	(a)	(b)	(c)	(d)
Ambala ..	11	1. Obstruction 186, I.P.C. 2. Assault and hurt under section 353/332, I.P.C. 3. Greivoushurt 323, I.P.C. 4. Attempt murder and hurt under section 307/332, I.P.C.	1 8 1 1	11.—5 cases resulted in conviction while 6 were withdrawn under Government orders on suspension of agitation. No case pending in courts.
Ludhiana ..	3	307/148/149, I.P.C.	3	3. All cases withdrawn under Government orders on suspension of agitation.
Amritsar	8	1. Under section 307/332, I.P.C. 2. Under section 224/225/148, I.P.C.	6 2	8. Ditto

MEMBERS OF POLICE FORCE INVOLVED IN SMUGGLING CASES

749. Sardar Sarup Singh : Will the Chief Minister be pleased to state —

(a) the names of P.A.P. Outposts in the district of Amritsar at present ;

(b) whether any members of the Police force manning or who had been manning these outposts are now being tried for offences connected with smuggling across the Indo-Pakistan borders; if so, their names;

(c) whether any of those referred in part (b) above members have turned approvers ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) It will not be in public interest to disclose this information.

(b) The names of Police officials, who are being dealt with in connection with smuggling on the border are given below:—

(a) *Dealt with Departmentally*

(1) Sub-Inspector Darshan Kumar

(2) Sub-Inspector Kashmira Singh.

(3) Head Constable Nand Roop.

(4) Assistant Sub-Inspector Hans Raj Singh.

[Chief Minister

(b) *Dealt with Judicially*

- (1) Assistant Sub-Inspector Hazara Singh.
- (2) Head Constable Kehar Singh.
- (3) Head Constable Kashmira Singh.
- (c) No.

SUSPENSION OF POLICE OFFICIALS IN AMRITSAR DISTRICT

750. Sardar Sarup Singh : Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) the names of Sub-Inspectors and Assistant Sub-Inspectors of Police who were suspended during the year 1956-57 while posted in the Amritsar District ;
- (b) whether the officials referred to in part (a) above have been charge-sheeted ;
- (c) whether any criminal prosecutions have been launched against any of the officials referred to above ;
- (d) if the answer to part (c) above be in the affirmative, the nature of offences for which such officials are being tried ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Officiating Assistant Sub-Inspector Harbans Lal, No. 679/FZR, was reverted and suspended with effect from 7th July 1956, while posted in the Amritsar District during the year 1956-57.

- (b) Yes.
- (c) No.
- (d) Does not arise.

GRANT OF SUBSIDY TO HARIJANS FOR THE CONSTRUCTION OF HOUSES

751. Dr. Bhag Singh : Will the Minister for Public Works be pleased to state—

- (a) whether Government have granted any subsidy to Harijans for the construction of their houses in the State under the Low-Income Group Housing Scheme; if so, the amount of the subsidy so far given in each case ;
- (b) the rules for the grant of the subsidy referred to above ;
- (c) the total number of houses so far built under the Scheme referred to in part (a) above ?

Rao Birendar Singh : (a) No. There is no provision for subsidy under the Low-Income-Group Housing Scheme.

(b) and (c) Does not arise.

EXEMPTION FROM THE PAYMENT OF PROFESSIONAL TAX

752. Dr. Bhag Singh : Will the Minister for Revenue be pleased to state—

- (a) whether any occupations have been exempted from the payment, of the professional tax levied by the District Boards in the State; if so, their list ;
- (b) whether any limit of income has been fixed for the exemption referred to above; if so, what ;
- (c) the rates of the said professional tax for the assessable income ?

Giani Kartar Singh : (a) Yes. The list of occupations exempted from the payment of professional tax has been placed on the Table.

(b) No.

(c) Model Schedule of rates levied has been placed on the Table.

LIST OF OCCUPATIONS THE PERSONS BELONGING TO WHICH ARE EXEMPTED FROM THE PAYMENT OF PROFESSIONAL TAX IMPOSED BY DISTRICT BOARDS IN THE STATE OF PUNJAB

1. Flayer (Khal Utarne Wala)
2. Leather goods manufacturer, shoe-maker and Cobbler (Chamre Ki chizen banane wala, jute banane wala aur mochi).
3. Blacksmith (Lohar).
4. Carpenter (Tarkhan, Barhai).
5. Tanner (Chamra rangne wala).
6. Mason (Mimar).
7. Bricklayer (Chunaigar).
8. Mat and Chicks manufacturer (Chick Ya Chataisaz).
9. Ban spinners (Ban Batnewala)
10. Weavers (Julaha having not more than 1 khaddi).
11. Dyer (Rang saz).
12. Calico Printer (Kapra Chhapne Wala).
13. Kharas and Gharat Owner (Gharatia) with not more than one Chaki aur Kharas wala).
14. Cotton and Wool Teaser (Kapas aur Un Dhunakne wala aur Penja).
15. Hukka pipe makers and Hukka stem rollers (Hukke ki Nali Bananewala aur Necha Band).
16. Tailor (Darzi).
17. Tinsmith (Qaligar).
18. Oil seed crusher by means of Kohlus (Teli).
19. Soapmaker (Saban Bananewala).
20. Potter (Kumhar)
21. Utensil-maker (Non-ferrous), (Thathiar).
22. Bazigar.

[Minister for Revenue]

23. Bhand.
24. Barber (Nai).
25. Bharbhunja.
26. Fisher (Machhi)
27. Vegetable-seller (Kunja).
28. Farrier (Nal band).
29. Juggler (Madari).
30. Naqqal
31. Nat.
32. Private Servant (Nij ka Malazam).
33. Sirki Band.
34. Sikligar
35. Washerman (Dhobi).
36. Water-carrier (Kahar).
37. Pathera.
38. Labourers working at kilns, including Mistries and Brick Kilns firemen.
39. Grass cutter.
40. Woodcutter.
41. Shepherd.
42. Agricultural labourers.
43. Canal and Road temporary labourers.
44. Adhidas (persons who keep animals on batai rate).
45. Building Mazdoors.
46. Job porters who carry goods on hire on donkeys, mules, ponies and camels.

**MODEL SCHEDULE OF RATES OF PROFESSIONAL TAX FOR ASSESSABLE
INCOME GROUPS**

I. For professions and callings other than those exempted from the payment of professional tax and teachers of all schools :—

Serial No.	Income exceeding	But not exceeding	Rate
	Rs.	Rs.	Rs.
1	400	500	7
2	500	600	10
3	600	700	13

Serial No.	Income exceeding	But not exceeding	Rate
4	700	800	16
5	800	900	20
6	900	1,000	24
7	1,000	1,200	28
8	1,200	1,400	33
9	1,400	1,600	38
10	1,600	1,800	44
11	1,800	2,000	50
12	2,000	2,500	56
13	2,500	3,000	63
14	3,000	3,500	70
15	3,500	4,000	80
16	4,000	5,000	90
17	5,000	6,000	105
18	6,000	7,000	120
19	7,000	8,000	140
20	8,000	9,000	160
21	9,000	10,000	180
22	10,000	..	200

II. The rate of professional tax in the case of teachers of all schools falling in the Income groups noted above shall be as under :—

1	400	1,200	5
2	1,200	1,500	8
3	1,500	1,800	12
4	1,800	2,100	17
5	2,100	2,400	23

Mr. Speaker : The question hour is over.

3. p.m.

HALF-AN-HOUR DISCUSSION ON THE REPLY GIVEN TO STARRED QUESTION NO. 1215 ASKED ON 12-2-58

[DISALLOWED]

पंडित श्री राम शर्मा : मैं ने दरखास्त की थी.....

अध्यक्ष महोदय : मैं ने disallow कर दी है । (I have disallowed that.)

Note:—For unstarred questions No. 735, 753, 754 and 756 and replies there to please see annexure 'A' printed at the end of this Debate.

ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿਆ ਥਾ ਕਿ ਡਿਪਟੀ ਮਿਨਿਸਟਰ ਗਏ ਹੀ ਨਹੀਂ.....

ਅਧ്യਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ : ਮੈਂ personally enquire ਕਰ ਰਹਾ ਹੂੰ। ਮੈਂ इसे matter of public importance ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ। एक administrative बात थी। वे वहाँ गये या न गये मैं इस के बारे में गवर्नਰ से पूछ कर बताऊंगा। (I am going to enquire this matter at personal level. I, however, do not think it to be a matter of public importance. It is just an administrative matter. I will let you know after having enquired from the hon. Minister concerned as to whether he went there or not.)

RESUMPTION OF DISCUSSION ON GOVERNOR'S ADDRESS

ਅਧ്യਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ : ਮੁझे ਅੰਦੇਸ਼ਾ ਹੈ ਕਿ मुझे मैम्बर साहिबान की तरफ से इतनी chits मौसूल हुई हैं कि अगर वे इतना time लेते रहे तो इन दो दिनों में सब मैम्बर साहिबान को बोलने का मौका नहीं मिल सकेगा। इसलिए बेहतर होगा कि जिन साहिबान को अब बोल नहीं मिल सका वह बजट की discussion के मौके पर अपने ख्यालात जाहिर कर लें। (I am afraid that I have received so many chits from the hon. Members asking me to allow them time to speak that if they continue to get so much time, all the members would not get opportunity to speak. It would, therefore, be better that those members who do not get time to speak now may express their views at the time of general discussion on the Budget.)

ਸਰਦਾਰ ਸੋਹਨ ਸਿੰਘ (ਬਾਘਪੁਰਾਨਾ—ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫ਼ਤਿਹਗੜ੍ਹ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਚੌਧਰੀ ਲਹਿਰੀ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮਤੇ ਦੀ ਤਾਈਦ ਕਰਨ ਲਈ ਖੜਾ ਹੋਇਆ ਸਾਂ ਤੇ ਇਸ ਸਿਲਸਲੇ ਵਿਚ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵਧਾਉਣ ਬਾਰੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਰਕਾਰੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਦੀ ਤਨਖਾਹ 100 ਰੁਪਏ ਮਾਹਵਾਰ ਤੋਂ ਘੱਟ ਤੇ 1,000 ਰੁਪਏ ਮਾਹਵਾਰ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਟੈਕਸ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਪਬਲਿਕ ਤੇ ਟੈਕਸ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲਗੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਸ ਮੰਤਵ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਫਜ਼ੂਲ ਖਰਚੀਆਂ ਬੰਦ ਕਰ ਕੇ ਰੁਪਿਆ ਬਚਾਉਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰੇ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਚਤ ਦਾ ਰੁਪਿਆ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵਧਾਉਣ ਤੇ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤਕ ਛੋਟਿਆਂ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਨਹੀਂ ਵਧਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਉਦੋਂ ਤਕ ਸੂਬੇ ਦੀ administration ਦਾ ਕੰਮ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਚਲ ਸਕਦਾ।

Note—Pandit Shri Ram Sharma and others gave the following notice:—

I hereby give notice to raise discussion on the reply given by the Minister on 12th February 1958 to the starred question No. 1215 on which the questioner challenged the Minister saying that he himself had accompanied the Deputy Commissioner, to the village while the Minister had stated that the D.C. did not visit the village.

ਇਸ ਦੇ ਅਲਾਵਾ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆ ਐਕਟ ਦੇ ਮੁਤੱਲਕ ਕੁਝ ਅਰਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ 1953 ਦੇ ਐਕਟ ਪੁਰ ਤੇ ਪੈਪਸੂ ਦੇ 1955 ਦੇ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆ ਐਕਟ ਤੇ ਹਾਲੇ ਤਕ ਕੋਈ ਅਮਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਹੈ—ਜੇ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ 1957 ਦੇ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆ ਐਕਟ ਤੇ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਅਮਲ ਕਰਵਾਏ। ਜੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਤੇ ਅਮਲ ਨਾ ਕਰਵਾਇਆ ਤਾਂ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਮਾਯੂਸੀ ਦੀ ਲਹਿਰ ਦੇੜ ਜਾਏਗੀ ਜਿਹੜੀ ਕਿਸੇ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਵੀ ਹਕੂਮਤ ਲਈ ਫਾਇਦਾਮੰਦ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਅਗੇ ਅਪੀਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਦੀ ਬਿਹਤਰੀ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਛੇਤੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਏ। ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਪੈਪਸੂ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਇਕ ਮੁਜ਼ਾਰਾ ਐਕਟ ਲਾਗੂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਦੇ ਅਲਾਵਾ ਮੈਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਮੁਤੱਲਕ ਅਰਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਜਿਸ ਵੰਗ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਉਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸੂਬੇ ਨੂੰ ਫਾਇਦਾ ਪਹੁੰਚਾਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਸਾਬਤ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਪਾਰਟੀ ਬਾਜ਼ੀ ਤੇ ਲੜਾਈ ਝਗੜੇ ਦਾ ਅੱਡਾ ਬਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਛੇਤੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦੇਵੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਤੋਂ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਇਨਸਾਫ਼ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਤੇ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਜ ਸਾਲ ਹੋਣ ਲਗੇ ਹਨ ਕਿ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰਾਈਆਂ ਗਈਆਂ। ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਨਾ ਕਰਵਾਉਣੀਆਂ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਨਾਲ ਮਜ਼ਾਕ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਕਰਵਾਈਆਂ ਜਾਣ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੁਧਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਏ।

ਇਸ ਦੇ ਅਲਾਵਾ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਵਜ਼ਾਰਤ ਦਾ ਧਿਆਨ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਦੀ ਬੁਰੀ ਹਾਲਤ ਵੱਲ ਦੁਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਰਿਹਾ। ਡਾਕਟਰਾਂ ਦਾ ਰਵਾਈਆ ਗਰੀਬਾਂ ਵਲ ਬੜਾ ਨਿਰਦਈ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਹਸਪਤਾਲ ਗਰੀਬਾਂ ਵਾਸਤੇ ਬੁਰਫ਼ਖਾਨੇ ਸਾਬਤ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਦਵਾਈਆਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਇਕ ਭਾਰੀ scandal ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸ scandal ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਜਤਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਦਾ ਕੀ ਫਾਇਦਾ ਜਿਥੇ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਦਵਾਈਆਂ ਨਾ ਮਿਲ ਸਕਣ? ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਵਜ਼ੀਰ ਮੁਤੱਲਕਾਂ ਨੂੰ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਲਈ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਤਾਂ ਜੋ ਸਹੀ ਮਾਅਨਿਆਂ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਦਦ ਮਿਲ ਸਕੇ।

ਇਸ ਦੇ ਉਪਰੰਤ ਮੈਂ ਮਹਿਕਮਾ ਤਾਲੀਮ ਦੀ ਤਵੱਜ਼ੁਹ ਇਸ ਗਲ ਵਲ ਦੁਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਵੇਲੇ ਜੋ ਤਾਲੀਮ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਚਾਇਜ਼ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸੁਧਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਤਾਲੀਮ ਦਾ ਮਹਿਕਮਾ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦਾ ਸਤਿਆਨਾਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਅਜ ਕਲ੍ਹ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਨੌਜਵਾਨ ਨੌਕਰੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਮਾਰੇ ਮਾਰੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦਾ ਰਜ਼ੂਹ ਜ਼ਰਾਇਤ ਤੇ ਦਸਤਕਾਰੀ ਵੱਲ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ। ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਦਸਤਕਾਰੀ ਤੇ ਜ਼ਰਾਇਤ ਦਾ period ਫਜ਼ੂਲ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮੂੰਡੇ ਇਸ ਪਾਸੇ ਬਿਲਕੁਲ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੇ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ System of education ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਸੁਧਾਰਿਆ ਜਾਏ ਤੇ ਲੜਕਿਆਂ ਦਾ ਰੁਹਜਾਨ ਆਬਾਈ

[ਸਰਦਾਰ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ]

ਪੇਸ਼ਿਆਂ ਵੱਲ ਕੀਤਾ ਜਾਏ । ਜੇ ਇਸ System ਨੂੰ ਨਾ ਬਦਲਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਮਤਲਬ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੱਖਾਂ ਨੌਜਵਾਨ ਜਿਹੜੇ B.A., F.A. ਪਾਸ ਕਰ ਕੇ ਬੇਕਾਰ ਫਿਰ ਰਹੇ ਹਨ ਉਹ ਹਕੂਮਤ ਲਈ ਸਿਰ ਦਰਦੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਜਾਣਗੇ । (*At this time the Bell rang.*)

ਅਧਿਕਸ਼ ਸ਼ਹੀਦਯ : ਆਪ ਕਾ time ਖਤਮ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੈ । ਆਪ ਤਜ਼ਰੀਫ਼ ਰੱਖੀਏ ।
(The time of the hon. Member is over. He may please resume his seat.)

ਸਰਦਾਰ ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ [ਧਾਰੀਵਾਲ] : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ address ਤੇ ਜਿਹੜਾ ਧੰਨਵਾਦ ਦਾ ਮਤਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਮੈਂ ਉਸ ਦੀ ਤਾਈਦ ਕਰਨ ਲਈ ਖੜਾ ਹੋਇਆ ਹਾਂ । ਇਸ ਐਡਰਸ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ achievements ਨੂੰ ਜਿਹੜੀਆਂ ਉਸ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਬੜੇ ਚੰਗੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸਣ ਵਿਚ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਪਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ smuggling ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ 961 ਗਰਿਫ਼ਤਾਰੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ । ਇਸ ਨਾਲ ਸੂਬੇ ਨੂੰ ਕਾਫ਼ੀ ਛਾਇਦਾ ਪਹੁੰਚਿਆ ਹੈ ਤੇ ਹੁਣ smuggling ਕਾਫ਼ੀ ਹਦ ਤਕ ਰੁਕ ਗਈ ਹੈ । ਇਸ ਦੇ ਅਲਾਵਾ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਬਿਜਲੀ ਪਹੁੰਚਾਣ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਬਿਜਲੀ ਪਹੁੰਚਾਣ ਦੇ ਉਪਰਾਲੇ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਇਸ address ਵਿਚ ਤਾਲੀਮ ਦੇ ਸਿਲਸਲੇ ਵਿਚ ਵੀ ਕਾਫ਼ੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਪਾਈ ਗਈ ਹੈ । ਐਡਰਸ ਵਿਚ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਯਕੀਨ ਦੁਆਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਦੋ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਵਿਚ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਦੋਵੇਂ Hindi region ਦੇ ਹੀ ਹਨ ਮੁਫਤ ਤਾਲੀਮ ਦਿਤੀ ਜਾਏਗੀ । ਇਸ ਦੇ ਅਲਾਵਾ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਕ ਦੋ ਗੱਲਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਮੈਂ ਆਪ ਦੁਆਰਾ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਗੋਸ਼ ਗੁਜ਼ਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਤੋਂ ਇਹ ਸਾਡੇ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੀ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਹੈ ਕਿ ਇਥੇ ਫਿਰਕੇਦਾਰਾਨਾ ਫਿਜ਼ਾ ਬਹੁਤ ਖਰਾਬ ਹੋ ਗਈ ਹੈ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਫਿਰਕੇਦਾਰਾਨਾ ਫਿਜ਼ਾ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਘਟ ਕਦਮ ਉਠਾਏ ਹਨ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਅਗੋਂ ਤੋਂ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਸਹਿ ਨਾ ਮਿਲਦੀ । ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬ ਵਾਸੀ ਸ਼ਰਮਸਾਰ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਲੋਕ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਆਪਣੀ ਨਿਜੀ ਲੀਡਰੀ ਪਿਛੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਭਲਾਈ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ । ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਲੋਕ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਭਲੇਖਾ ਪਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੜਾਉਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖਾਹਿਸ਼ ਇਹ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲੀਡਰੀ ਕਾਇਮ ਰਹੇ ਤੇ ਲੋਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਜ਼ਿੰਦਾਬਾਦ ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਲਾਉਂਦੇ ਰਹਿਣ ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਹ ਗੱਲ ਬੜੇ ਅਵਸੋਸ ਨਾਲ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਦੂਸਰੇ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਧਰਮ ਅਸਥਾਨਾਂ ਦਾ ਅਪਮਾਨ ਕਰਨ ਵਿਚ ਰਤਾ ਜਿੰਨੀ ਸ਼ਰਮ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ । ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੋਚਿਆ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਦੂਸਰਿਆਂ ਦੇ ਜਜ਼ਬਾਤ ਕੀ ਨੇ । ਇਹ ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਦੂਸਰਿਆਂ ਦੇ ਜਜ਼ਬਾਤ ਨੂੰ ਠੇਸ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਲਗਿਆ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਵੀ ਝਾਤੀ ਮਾਰੀਏ ਕਿ ਜੇ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਏਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰੇ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਕਿੰਨਾ ਦੁਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਏਸ ਦੇ

ਇਲਾਵਾ ਦੂਸਰੀ ਕੌਮ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਔਰ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਵੀ, ਜਲਸਿਆਂ ਵਿਚ ਅਤੇ ਜਲੂਸਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਏਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਲਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਏਸ ਪਰਾਂਤ ਨੂੰ ਪਿਛੇ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਨੇ। ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਮੁਤਾਸਰ ਹੋਕੇ ਦੂਸਰਾ ਫਿਰਕਾ ਵੀ ਕੋਈ ਐਸਾ ਕਦਮ ਉਠਾਵੇ ਤਾਂ ਯਕੀਨਨ ਏਸ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਅਮਨ ਤਬਾਹ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤੀ ਦੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਐਨਾ ਇਸ਼ਤਿਆਲ ਦਿਵਾਉਣ ਤੇ ਭੀ, ਇਕ ਫਿਰਕੇ ਵਲੋਂ ਉਕਸਾਹਟ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਦੂਜਾ ਫਿਰਕਾ ਚੁਪ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਏਸ ਐਡਰਸ ਵਿਚ ਏਸ ਦਾ ਥੋੜਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਕਰ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਰੋਸ਼ਨੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਉਦਮ ਅਤੇ ਉਪਰਾਲਾ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰੇਗੀ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਰੱਲ ਕਹਿਣ ਵਿਚ ਖਿਜਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਪਰਾਂਤ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਅਖਬਾਰਾਂ ਏਸ ਫਿਰਕਾਪਰਸਤੀ ਨੂੰ ਹੋਰ ਸ਼ਹਿ ਦੇ ਰਹੀਆਂ ਨੇ। ਔਰ ਇਹ ਉਹ ਅਖਬਾਰਾਂ ਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਰੁਪਏ ਸਾਲਾਨਾ ਮਾਲੀ ਇਮਦਾਦ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਰਾਹੀਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਐਸੀਆਂ ਫਿਰਕਾਪਰਸਤ ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੀ ਇਮਦਾਦ, ਜੋ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਬੰਦ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਕ ਦੋ ਜ਼ਰੂਰੀ ਗੱਲਾਂ ਹੋਰ ਨੇ ਜਿਹੜੀਆਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਭਲੇ ਵਾਸਤੇ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਰਾਹੀਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਏਥੇ ਪਰਾਂਤਕ ਬੋਲੀਆਂ ਦੇ ਵਾਧੇ ਵਾਸਤੇ ਰਿਜਨਲ ਫਾਰਮੂਲੇ ਵਿਚ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਵਖਰੇ ੨ ਡੀਪਾਰਟਮੈਂਟ ਖੋਲ੍ਹੇ ਜਾਣਗੇ। ਪਰ ਹੁਣ ਤਕ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਬਿਹਤਰੀ ਵਾਸਤੇ ਕੋਈ ਐਸਾ ਵੱਖਰਾ ਮਹਿਕਮਾ ਕਾਇਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਇਹ ਆਸ ਬੱਝ ਸਕੇ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ, ਏਸ ਪਰਾਂਤ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਵਧੇ ਫੁਲੇਗੀ। ਭਾਵੇਂ ਹਿੰਦੀ ਡੀਪਾਰਟਮੈਂਟ ਵੀ ਨਹੀਂ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਗਿਆ, ਪਰ ਇਹ ਚੁੰਕਿ ਇਕ ਰਾਸ਼ਟਰ ਭਾਸ਼ਾ ਹੈ, ਇਸ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਵਾਸਤੇ ਕਈ ਸਾਧਨ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਰਲ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਇਕ ਐਸੀ ਭਾਸ਼ਾ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਪਰਾਂਤ ਦੀ ਹੀ ਹੈ। ਏਸ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਵਾਸਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਮਹਿਕਮਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਔਰ ਏਸ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਵਾਸਤੇ ਚੰਗੇ ਸਾਧਨ ਸੋਚੇ ਜਾਂਦੇ। ਪਰ ਅਵਸੋਸ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਡੀਪਾਰਟਮੈਂਟ ਹੁਣ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਗਿਆ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਿਥੇ ਤੱਕ ਅੰਨ ਦੇ ਮਸਲੇ ਦਾ ਤਅੱਲੁਕ ਹੈ— ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਜ਼ਿਲ ਬੜੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਜਿਹੜੇ ਬਾਰ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅੰਨ ਉਪਜਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਪਰ ਸੇਮ ਤੇ ਹੜ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਬੜੇ ਅਵਸੋਸ ਨਾਲ ਕਹਿਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਿਲਾ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਉਚੇਚੇ ਪਰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ। ਔਰ ਜਿਤਨੀ ਲੋੜ ਸੀ ਉਸ ਬਾਰੇ ਇਕ ਕਿਸਮ ਦਾ ਉਚੇਚਾ ਪਰਬੰਧ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਾਣੀ ਦੇ ਬਹਾਉ ਨੂੰ ਰੋਕ ਕੇ ਸੇਮ ਦੇ ਫੈਲਾਉ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਦੇ ਉਪਰਾਲ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਨਾਲ ਏਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਤਰੱਕੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਪਰ ਜਿੰਨੀ ਘਾਟ ਅੰਨ ਦੀ ਸੇਮ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਹੜ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਹੋਈ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਤੇ ਇਹ ਉਦਮ, ਇਹ ਕੰਮ ਜੋ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਨਾਲੀਆਂ ਖੋਦਣ ਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੈ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਰਾਹੀਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ

[ਸਰਦਾਰ ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ]

ਉਹ ਐਸੇ ਸਟੈਪ ਚੁਕੇ ਕਿ ਆਉਂਦੀ ਬਰਸਾਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ੨ ਉਹ ਨਾਲੀਆਂ ਖੋਦੀਆਂ ਜਾਣ ਤਾਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਦੇ ਕਿਸਾਨ ਇਹ ਨਾ ਸੋਚਣ ਲੱਗ ਪੈਣ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਜ਼ਿਲੇ ਛੱਡ ਕੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਥਾਂ ਜਾਣਾ ਪਵੇਗਾ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਸਾਡੇ ਪਰਾਂਤ ਵਿਚ ਕਨਸੋਲੀਡੇਸ਼ਨ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਕਾਫੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਮਿਲੀ ਹੈ, ਜ਼ਿੰਮੀਦਾਰਾਂ ਦਾ ਭਲਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਰਾਹੀਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨੀ ਹੈ ਕਿ ਏਸ ਮਹਿਕਮੇ ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ ਅਫਸਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁਰੱਪਸ਼ਨ ਦੀ ਇੰਤਹਾ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਔਰ ਨਿਕੇ ਅਫਸਰ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਪਟਵਾਰੀ ਜਾਂ ਗਿਰਦਾਵਰ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਵੱਡੇ ਅਫਸਰ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਨੇ। ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜ਼ਿਲੇ ਦਾ ਤਾਂ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਪਤਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਇਕ ਸਾਬਕਾ ਐਸ. ਓ. ਸਾਹਿਬ, ਜੋ ਹੁਣ ਤਬਦੀਲ ਹੋ ਗਏ ਨੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਕ ਅਪੀਲ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਲਗਿਆਂ ਐਸਾ ਫੈਸਲਾ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਪਿੰਡ ਚੂਹੜ ਚੱਕ ਮਸ਼ਮੂਲਾ ਮੇਜਾ ਨੌਸ਼ਹਿਰਾ ਮਜਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਲ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ, ਉਸ ਬਾਰੇ ਖ਼ੁਆ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਪੀਲ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਦਿਆਂ ਐਸ. ਓ. ਨੇ ਲਿਖ ਦਿਤਾ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਰਜ਼ਾਮੰਦੀ ਜ਼ਾਹਰ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹ ਏਸ ਮੌਕੇ ਤੇ ਵੀ ਕੁਰਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਦੁਹਾਈ ਦਿੰਦਾ ਰਿਹਾ ਕਿ ਮੇਰੀ ਕੋਈ ਰਜ਼ਾਮੰਦੀ ਨਹੀਂ। ਲੇਕਿਨ ਉਸ ਐਸ. ਓ. ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਨਾਜ਼ਾਇਜ਼ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਨੇ ਲਿਖ ਦਿਤਾ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਜ਼ਾਮੰਦੀ ਨਾਲ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਕਿੱਲੇ ਛੱਡੇ ਹਨ, ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਦੀ ਅਪੀਲ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੋ ਗਈ। ਉਸ ਦਾ ਸਮਾਂ ਜ਼ਾਇਆ ਹੋਇਆ, ਰੁਪਿਆ ਜ਼ਾਇਆ ਹੋਇਆ। ਕਨਸੋਲੀਡੇਸ਼ਨ ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਵੱਲ ਉਚੇਚਾ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਗਿਰਦਾਵਰ, ਉਸ ਦਾ ਪਟਵਾਰੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਅਮਲਾ ਇਹ ਸੋਚਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪੈਸੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਨੇ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪਟਵਾਰੀਆਂ ਦੇ ਮਸਲੇ ਵਿਚ ਜੋ ਦਲੇਰਾਨਾ ਕਦਮ ਰਕਿਆ ਹੈ ਮੈਂ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਕੁਝ ਭਰਾਵਾਂ ਨੇ ਪਟਵਾਰੀਆਂ ਦੀ ਹਮਦਰਦੀ ਵਿਚ ਦੇ ਢਾਰ ਅਥਰੂ ਸੁਟੇ ਨੇ। ਲੇਕਿਨ ਜ਼ਿੰਮੀਦਾਰਾਂ ਨਾਲ ਪਟਵਾਰੀਆਂ ਦਾ ਜੋ ਰਵੇਈਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ। ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਜੱਟਾਂ ਚੁ ਦੁਖਾਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਪਟਵਾਰੀਆਂ ਦੀ ਹਮਦਰਦੀ ਕਰਨ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਮੈਨੂੰ ਏਸ ਗੱਲ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਹੁਣ ਕੁਕੜ ਦਿਸਣ ਲੱਗ ਪਏ ਨੇ ਅਤੇ ਆਂਡੇ ਮਿਲਣ ਲੱਗ ਪਏ ਨੇ (ਹਾਸਾ)। ਜਿੰਨਾ ਭਿਰ ਪਟਵਾਰੀ ਰਹੇ ਨੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕੁਕੜ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਭਦਾ ਅਤੇ ਕੋਈ ਆਂਡਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਿਲਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਢਿਡ ਵਿਚ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਸਨ (ਹਾਸਾ)। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਆਖਣ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਪਟਵਾਰੀਆਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਵਾਪਰੀ ਹੈ। ਅੱਗੇ ਪਟਵਾਰੀ ਰਿਸ਼ਵਤ ਦਲੇਰੀ ਨਾਲ ਲੈਂਦੇ ਰਹੇ ਨੇ। ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਸ਼ਰਾਬ ਨਾ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਕੀ ਘਟਦਾ ਹੈ? ਜੇ ਪੈਸੇ ਨਾ ਆਉਣ ਤਾਂ ਕੀ ਔਕੜ ਪੈਸ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਨਵੇਂ ਪਟਵਾਰੀ ਜੋ ਭਰਤੀ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਨੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਟਰੇਨਿੰਗ ਦਿਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਹ ਐਮਾਲ ਬਣਾਉਣੇ

ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਜਨਤਾ ਦੀ ਹਮਦਰਦੀ ਹੋਵੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਤਾਲੀਮ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਖਲਾਕ ਐਸਾ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਜ਼ਿੰਮੀਦਾਰਾਂ ਦੀ ਹਮਦਰਦੀ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਰੱਖਣ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਬੇਨਤੀ ਹੋਰ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਿਆਸੀ ਪੀੜਤਾਂ ਨੂੰ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਕੁਝ ਕਦਮ ਉਠਾਏ ਸਨ। ਕੁਝ ਉਹ ਲੋਕ ਨੇ ਜਿਹੜੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਲੜਦੇ ਰਹੇ, ਬੜਾ ਸਮਾਂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਹੁਣ ਉਹ ਬੜੀ ਮੁਸੀਬਤ ਵਿਚ ਨੇ, ਕਿਸੇ ਦੀ ਅੱਖ ਨਹੀਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਵਸੀਲਾ ਨਹੀਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਦਾ ਪਰਬੰਧ ਨਹੀਂ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਜੇ ਮਿਆਦ ਦਰਖਾਸਤਾਂ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਰੱਖੀ ਸੀ, ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਸੱਜਣ ਉਸ ਮਿਆਦ ਅੰਦਰ ਦਰਖਾਸਤਾਂ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕੇ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਆਪ ਰਾਹੀਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਜੇ ਇਕ ਪਿੰਡ ਵਿਚ 3 ਸਾਲ ਕੈਦ ਕੱਟਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਕੁਝ ਕੰਪੈਨਸੇਸ਼ਨ ਮਿਲਿਆ, ਸਹਾਇਤਾ ਮਿਲੀ, ਉਸੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਪੰਜ ਸਾਲ ਲੜਾਈ ਲੜਨ ਵਾਲਾ, ਜੋ ਭੁਲੇਖੇ ਨਾਲ ਦਰਖਾਸਤ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਿਆ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ, ਤਾਂ ਉਸ ਪਿੰਡ ਵਾਲੇ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਬਾਰੇ ਕੀ ਸੋਚਣਗੇ? ਜੇ ਸਿਆਸੀ ਪੀੜਤ ਭੁਲੇਖੇ ਨਾਲ ਦਰਖਾਸਤ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੋਝਾ ਬਹੁਤ ਹੋਰ ਸਮਾਂ ਦੇ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਜਾਗਰਤਾ ਆ ਚੁਕੀ ਹੈ। ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਵਰਕਰ ਨੇ, ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸ ਦੇਣਗੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਏਸ ਐਡਰੈਸ ਵਿਚ ਮੈਂ ਇਕ ਗੱਲ ਇਹ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ... ..
(ਘੰਟੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼)

ਸ਼੍ਰੀ ਜਗਤ ਨਾਰਾਯਣ ਚੋਪੜਾ (ਜਾਲੰਧਰ, ਸ਼ਹਰ ਦੱਖਿਣ-ਪੱਛਿਮ) : ਜਨਾਬ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਨੇ ਰਾਜਪਾਲ ਮਹੋਦਯ ਦੇ ਐਡਰੈਸ ਦੇ ਬੜੇ ਗ਼ੌਰ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਜਨਾਬ ਦੀ ਖਿਦਮਤ ਵਿੱਚ ਅਰਜ਼ੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਆਪ ਵੀ ਦਿੱਲੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਦੇ ਹੋ। ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਦੋ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਜਦ ਸਚਵਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਵਜ਼ਾਰਤ ਖਤਮ ਹੋਈ ਅਤੇ ਮੌਜੂਦਾ ਵਜ਼ਾਰਤ ਬਣੀ ਤਾਂ ਉਸ ਵਕਤ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ਨੇ ਮੌਜੂਦਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਬਹੁਤ ਤਾਰੀਫ਼ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਮਸੀਹਾ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਬੇਹਤਰ ਬਣਾ ਦੇਵੇਗਾ। ਪਰੰਤੂ ਅੱਜ ਆਪ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਸਾਰੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਿਰਫ਼ ਦੋ ਅਖਬਾਰ “ਵੀਰ ਭਾਰਤ” ਅਤੇ “ਮਿਲਾਪ” ਹਮੇਸ਼ਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਜਾਂ ਵਜ਼ਾਰਤ ਨੂੰ ਸਪੋਰਟ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸਿਰਫ਼ ਏ ਦੋ ਅਖਬਾਰ ਹੀ ਇਸ ਵਜ਼ਾਰਤ ਨੂੰ ਸਪੋਰਟ ਕਰਦੇ ਹਨ.....

ਅਧਿਕਾਰੀ ਮਹੋਦਯ : ਸਿਰਫ਼ ਦੋ ਅਖਬਾਰ ਹੀ ਕਹਿ ਦੇਣਾ ਕਾਫ਼ੀ ਥਾਂ ਨਾਮ ਲੇਣੇ ਦੀ ਕੀ ਕੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ।
(The hon. Member should have only mentioned the number of papers instead of mentioning their names.)

ਸ਼੍ਰੀ ਜਗਤ ਨਾਰਾਯਣ ਚੋਪੜਾ : ਬਹੁਤ ਅਚਲਾ ਜੀ, ਮੇਰਾ ਕਹਿਣਾ ਸੀ ਕਿ ਆਪ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਆਪ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗੇਗਾ ਕਿ ਜੋ ਅਖਬਾਰ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਮਸੀਹਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਅੱਜ ਕੀ ਕੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਕੀ ਹਾਲਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

श्री सिरि चन्द : आन ए प्वायंट आफ आर्डर सर । क्या यह अखबारात का नाम लेना रेलेवेंट है ? (विघ्न)

अध्यक्ष महोदय : आर्डर प्लीज । (Order please.)

श्री सिरि चन्द : वे यह कह सकते हैं कि एड्रेस में यह चीज़ लिखी है या नहीं लिखी, यह गलत है या यह ठीक है.....

पंडित श्री राम शर्मा : आन ए प्वायंट आफ आर्डर, सर । गवर्नर साहिब ने अपने एड्रेस में यह लिखा है कि ला एंड आर्डर की हालत अच्छी है, तमाम बातों की हालत निहायत आला है । तो अब किसी मेंबर का यह कहना कि वह हालत अच्छी नहीं है.....

अध्यक्ष महोदय : अखबारात का नाम लेना ठीक नहीं है । (It is not proper to mention the names of the papers.)

श्री जगत नारायण चोपड़ा : जनाब, मैं तामीरी नुक्ता-निगाह से आप के ज़रिए चीफ-मिनिस्टर साहिब की खिदमत में यह अर्ज़ करना चाहता हूँ कि वे सोचें, इस एवान के मेंबर सोचें कि यह नौबत क्यों हुई । अगर आप गहरी नज़र से इस मामले को सोचें तो मालूम होगा कि पंजाब की हकूमत किस तरह से चल रही है । हकीकत यह है कि जब ही यह हकूमत बनी तो कुछ ही अरसा बाद होशियारपुर कांड हुआ, औरतों और बच्चों पर लाठियां चलाई गईं । जब इन्क्वायरी हुई तो कहा गया कि वहां पर सख्ती हुई । लेकिन जिन लोगों ने सख्ती की उन में से एक अफसर तो अभी तक वहीं पर मौजूद है और दूसरे को तरक्की दे कर चंडीगढ़ में लाया गया है । उस के बाद इस एवान में स्मगलिंग का बहुत चर्चा हुआ, बहुत सी एडजर्नमेंट मोशनज़ भी आईं और लोगों ने तकरीरें भी बहुत सी कीं । तकरीरों में यह कहा गया कि स्मगलिंग को खत्म कर दिया जाएगा । मगर असल में हुआ क्या है ? जो जिम्मेदार अफसर थे उन को तरक्की दे कर किसी को डी० आई० जी० रेलवे बना कर भेज दिया गया है और किसी को कुछ बना कर भेज दिया गया है.....

Mr. Speaker : How can you make these general remarks without any foundation or basis ?

श्री जगत नारायण चोपड़ा : एक तरफ तो आप कहते हैं कि अखबारात का नाम न लें, किसी का नाम न लें.....

अध्यक्ष महोदय : आप इस बात की जिम्मेदारी लें और बाहर यह चीज़ें कहें । (The hon. Member should mention these things with full responsibility outside the House.)

श्री जगत नारायण चोपड़ा : सेंट्रल गवर्नमेंट की जो चिट्ठी आई थी कि यहां पर स्मगलिंग हो रही है.....

अध्यक्ष महोदय : जो आदमी यहां मौजूद नहीं है आप उस का नाम क्यों ले रहे हैं ? (Why the hon. Member is mentioning the name of a person who is not present in the House?)

श्री जगत नारायण चोपड़ा : स्पीकर साहिब, ऐसा हमेशा होता रहा है। उस के बाद बाहु अकबरपुर का वाक्या हुआ, फिरोज़पुर जेल में जो वाक्या हुआ उस में इस हाऊस का एक आनरेबल मेंबर भी था उस को भी पीटा गया। लेकिन गवर्नर साहिब के भाषण में उस का कहीं.....

Minister for Consolidation and Health (Chaudhri Suraj Mal) : On a point of Order, Sir. Can a Member repeat over and over again the same thing which has already been stated by another Member. We expect from Lalaji something better than his paper.

श्री जगत नारायण चोपड़ा : जनाब मैं कह रहा था कि फिर फिरोज़पुर का वाक्या हुआ। इस एवान के मुअज्जज मेंबर को पीटा गया। मेरा विचार था कि राज्यपाल महोदय के एड्रेस में हमदर्दी का कोई लफ्ज होगा। जब यह सेशन शुरू हुआ तो मैं आप से भी उम्मीद करता था कि जब हाऊस के एक मेंबर को पीटा गया तो आप उस के बारे में जरूर कुछ कहेंगे। जो इन्क्वायरी हुई है तो उस में साफ लिखा था कि इस जेल में जो ज्यादती हुई उस की मिसाल न सिर्फ पंजाब की जेलों की हिस्ट्री में ही बल्कि बाहर के देशों की जेलों की हिस्ट्री में भी नहीं मिलती। उस का कोई जिक्र एड्रेस में नहीं है। उस के बारे में न हमारे वजीर मौसूफ ने और न ही और किसी ने कोई लफ्ज कहा है। उधर मुन्दरा की इन्क्वायरी होती है तो यह समझते हुए भी कि टी. टी. कृष्णमचारी का कसूर नहीं है। जज ने जो फैसला दिया है उस को मद्देनजर रखते हुए प्राइम मिनिस्टर ने वजीर मौसूफ का इस्तीफा ले लिया है। यहां भी चाहिए तो यह था कि वजीर मौसूफ इस्तीफा दे देते। वज्जारत को ही इस्तीफा दे देना चाहिये था लेकिन हालात यह हैं कि मुझे इस बात का दुःख होता है कि आप ने भी जो हमारे कन्स्टोडियन हैं आप न भी कोई लफ्ज हमदर्दी का नहीं कहा। यह हालत है.....

अध्यक्ष महोदय : अगर आप इजाजत दें तो मैं आप के हक में तकरीर कर दूँ।
(If the hon. Member permits me to do so I may make a speech in his favour.)

श्री जगत नारायण चोपड़ा : यह तो आप का काम है।

Minister for Finance : On a point of order, Sir. I would submit that this is a reflection on the Chair and those words must, therefore, be withdrawn.

Mr. Speaker : Yes, the hon. Member should withdraw those words.

Shri Jagat Narain Chopra : Sir, I withdraw them.

अध्यक्ष महोदय : अगर आप कहें तो मैं रोज़ खड़ा हो कर आप की सपोर्ट में स्पीच कर दिया करूंगा। (If the hon. Member so desires I will daily make a speech in his favour.)

श्री जगत नारायण चोपड़ा : जेल में एक नौजवान मारा गया। उस के बाद जब गांव में लाश ले जाई गई तो जो हाल हुआ वह भी आप को मालूम है। मैं

[श्री जगत नारायण चोपड़ा]

समझता हूँ कि उस समय इस वज़ारत को मुस्तफी हो जाना चाहिये था। नहीं तो कम अज़ कम वज़ीर मौसूफ को तो जरूर मुस्तफी हो जाना चाहिये था। मगर कोई ऐसी बात नहीं हुई। मैं यह बताना चाहता हूँ कि क्यों लोगों के दिल में इस वज़ारत के खिलाफ जज़बा पैदा हुआ है। इससे आगे मैं यह अर्ज करना चाहता हूँ कि सब-रिजिस्ट्रार लिये गये हैं। एक सब रिजिस्ट्रार को पांच हजार रुपये तक सालाना दिया करेंगे। जो काम आज सब-रिजिस्ट्रार साहिब करता है वही काम पहले तहसीलदार किया करता था और उस को सिर्फ पन्द्रह रुपये महीने का अलाऊंस मिलता था। आज आप हिसाब लगाएं कि पांच हजार एक तहसील के हिसाब से पच्चास तहसीलों का कितना खर्च बनता है। इस तरह दो लाख पच्चास हजार रुपया बनता है जो कि सब-रिजिस्ट्रारों के पेट में जाएगा। इस से पहले जो तहसीलदार यह काम करते थे उन को सिर्फ पन्द्रह रुपये महीने के दिये जाते थे। एक तरफ तो यह कहा जाता है कि हमारे पास फंड नहीं हैं और दूसरी तरफ रुपये को इस तरह ज़ाया किया जाता है। पटवारियों को कहते हैं कि हमारे पास आप की बात सुनने को वक्त नहीं लेकिन गवर्नमेंट के funds से Sub-Registrars को 2,50,000 रुपया आमानी में दिया जा सकता है और फिर जो Sub-Registrar मुकर्रर किए गए वे ऐसे लोग हैं जो सिर्फ primary pass हैं। स्पीकर साहिब, अगर आप इजाज़त दें तो मैं आप को नाम भी बता सकता हूँ।

अध्यक्ष महोदय : नाम बताने की क्या जरूरत है, आपने वैसे mention तो कर ही दिया है। (What is the necessity to disclose the names. He has, however, already made a mention of it.)

पंडित श्री राम शर्मा : मुझे बता देना।

श्री जगत नारायण चोपड़ा : खैर, नाम बताने की जरूरत नहीं। वैसे ही मेरे कहने का मतलब यह है कि फिर लोग तालीम क्यों हासल करें? चौधरी लहरी सिंह ने बहुत तारीफ की है कि तालीम बहुत तरक्की पर है। मगर position यह है कि इतना ज़्यादा पढ़ने का फायदा ही क्या? M.A. (First Class) को तो 200 रुपया माहवार मिलता है और उसके बरअक्स एक प्राइमरी पास Sub-Registrar को 500 रुपया महीना। फिर उनके लिए काम भी कोई नहीं। अगर इनका चहेता Sub-Registrar नहीं बनता तो Publicity Supervisor बना देते हैं, Publicity Supervisor नहीं बनता तो B.D.O. बन जाता है। इसीलिए तो B.D.O.s और Publicity Supervisors वगैरह की posts को उन्होंने Public Service Commission के दायरा से निकाल लिया हुआ है, खैच लिया हुआ है। क्यों? मुख्य मन्त्री चाहते हैं, वज़ीर साहिबान चाहते हैं कि अपने अपने चहेतों को इनमें नामज़द करें ताकि वे इन का propaganda करें; इन की कसीदाखानी करें।

इस के साथ ही मैं आप को हाल ही का एक वाक्या सुनाता हूँ। मुझे एक तार मिला है। मेरा ख्याल है कि इस की एक कापी मुख्य मन्त्री जी को भी मिली होगी। यह उन के एक लाडले Chairman, Improvement Trust का करिश्मा है। उन्होंने working day में तमाम दफ्तर को इसलिए छुट्टी दे दी ताकि वहां पर उनके एक दोस्त की बारात ठहर सके। अगर आप इजाजत दें तो मैं तार पढ़ कर सुना सकता हूँ। चीफ मिनिस्टर साहिब को यह तार दिया गया है कि.....

Improvement Trust Officer closed for work today and vacated for marriage daughter Kishore Chand Malhotra kindly intervene as precedent undesirable.

इस तार की एक कापी मुझे मिली है जो कि एक certified कापी है।

अध्यक्ष महोदय : यह केस भी अमृतसर का है ? (Does this case also relate to Amritsar?)

श्री जगत नारायण चोपड़ा : जी हां।

अध्यक्ष महोदय : वहां तो मैं खुद गया था और वहां तो arrangement रात का ही था। बारात रात को ही आई थी..... (I myself joined that party and the arrangement there was for the night only. The marriage party reached there in the evening....)

महोदय गुरुघरन सिंह घान्दा : ਉਥੇ ਸ਼ਾਇਦ night classes ਵੀ ਹੋਣ।

श्री जगत नारायण चोपड़ा : सुबह को ही दफ्तर बन्द कर दिया गया था। यह वही Chairman हैं जिनको जब Chairman की post खाली हुई तो 6 महीने के लिए तैनात किया गया था। छः महीने के बाद post advertise की गई और वह भी तब जब लोगों ने कहा लेकिन interviews होने से पहले ही उनको वहां पर पक्का कर दिया गया। मैं और ज्यादा नहीं कहना चाहता मगर ये बातें हैं जिन्होंने लोगों को इस वज्जारत से मुतनफर कर दिया है।

इसके अलावा आप देखें कि जो जो अखबारें वज्जारत को support करती हैं उन्हें ही ज्यादा इश्तिहार दिए जाते हैं। मैंने एक सवाल पूछा था जिस के जवाब में बताया गया कि मिलाप जालन्धर को Rs. 16,793.31 के, वीरभारत जालन्धर को Rs. 14,462.. के.... (Interruptions).... और ये वह अखबार है कि जिसकी एक हजार कापियों की भी इशायत नहीं.....

एक माननीय सेंसबर : कभी देखा ही नहीं।

श्री जगत नारायण चोपड़ा : मेरे दोस्त कहते हैं कि इसकी कापी को कभी देखा ही नहीं.....

अध्यक्ष महोदय : आप यहां इस हाऊस के अन्दर अखबारों का propaganda न करें। (Please do not indulge in newspaper's propaganda on the floor of this House.)

श्री जगत नारायण चोपड़ा : जनाब मैं तो कह रहा था कि ये उन अखबारों को इश्तिहारों देते हैं जो इन की कसीदाखानी करते हैं।

अध्यक्ष महोदय : आप अपना कारोबारी झगड़ा इस हाऊस में क्यों करना चाहते हैं ? इसके लिए आपने एक सवाल पूछा और आप को जवाब मिल गया। अब आप और ज्यादा क्या चाहते हैं ? (Why does the hon. Member want to raise his business matters here ? For this he asked a question which was duly replied to. What more does he want ?)

श्री जगत नारायण चोपड़ा : जनाब, इन्होंने खुद माना है कि ज्यादा इश्तिहार उन अखबारों को दिए जाते हैं जिन की sale ज्यादा हो। साथ ही यह भी कहा कि उन अखबारों को advertisements नहीं दी जाती जो फ़िक्रप्रिस्त हों। लेकिन अकाली पत्रिका जालन्धर को 7793 रुपए 25 नए पैसे के इश्तिहार दिए गए। क्या यह एक फ़िक्रप्रिस्त अखबार नहीं ? अगर इशायत को देखा जाए तो 'प्रताप' को 1416 रुपए 50 नये पैसे के इश्तिहार दिए गए.....

एक माननीय सदस्य : और "हिन्द समाचार" को कितने ?

श्री जगत नारायण चोपड़ा : इसके मुताल्लिक मैं खुद तो avoid करना चाहता था लेकिन चूंकि पूछा गया है इसलिए बताता हूं कि उसे सिर्फ 548 रुपए के ही इश्तिहार मिले। (एक आवाज़ : लेकिन मिल तो गए।)

Mr. Speaker : Once please. No such interruptions.

श्री जगत नारायण चोपड़ा : खैर, स्पीकर साहिब, अब मैं दूसरी बात को लेता हूं। मैं smuggling के मुताल्लिक अर्ज कर रहा था। जनाब, सरदार अजायब सिंह को इन्होंने अमृतसर में इस सिलसिले में लगाया। 26 या 27 जुलाई को उसने एक Press Conference की। उसने बताया कि 348 गिरफ्तारियों की तादाद है। मगर आज जब मैंने गवर्नर साहिब का Address पढ़ा तो उसमें 900 से ऊपर यह तादाद बताई गई है। क्या इस काम के लिए जिस आदमी को लगाया गया था उसने smuggling के सभी cases खत्म कर दिए ?

अध्यक्ष महोदय : उन्होंने अमृतसर के बारे में ही बताया होगा। (He might have told about Amritsar only.)

श्री जगत नारायण चोपड़ा : हां, उन्होंने तो अमृतसर के ही बारे में बताया होगा मगर अब तो ये cases 900 से ऊपर पहुंच गए बताए जाते हैं। अभी तक हर रोज अखबारों में पढ़ते हैं। गिरफ्तारियां होती हैं। मगर जो बात मैं अर्ज करने लगा हूं वह दूसरी है।

अध्यक्ष महोदय : आप पहले ही काफी वक्त ले चुके हैं। अब आप खत्म करें। (He has already taken ample time. He should now wind up.)

श्री जगत नारायण चोपड़ा : मैं एक वाक्या अर्ज करने लगा हूं। 11 जनवरी, 1957, को शाम के पांच बजे जंडियाला गुरु में एक आदमी पकड़ा गया। Case No. 4 है। कहिए तो नाम ले लेता हूं, कहिए तो नहीं लेता।

अध्यक्ष महोदय : कृपा ही रखें । (He should avoid it.)

श्री जगत नारायण चौपड़ा : आप की Constituency के आस पास का ही है । उस केस में अफ्रीम और सोना पकड़ा गया और बरगज़ीदा वज़ीर का लड़का उसके पास आया और उसने कहा कि यह हमारा अजीज़ है ।.....'

अध्यक्ष महोदय : ऐसा न कहें । (No such reference, please.)

मुख मंत्री : जनाब, ਬਿਲਕੁਲ ਝੂਠ ਬੋਲ ਰਹੇ ਹਨ ।

पंडित श्री राम शर्मा : जनाब, क्या इजलास के अन्दर "बकवास कर रहे हैं" और "झूठ बोल रहे हैं" के अल्फ़ाज़ इस्तेमाल करने parliamentary हैं ?

अध्यक्ष महोदय : बकवास का लफ़्ज़ मैंने नहीं सुना । (I have not heard the word "bakwas.")

मुख मंत्री : ਮੈਂ ਬਕਵਾਸ ਦਾ ਲਫਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ।

पंडित श्री राम शर्मा : इन्होंने खड़े होकर कहा कि "बकवास कर रहे हैं और झूठ बोल रहे हैं" । मैं यह चाहता हूँ कि कहीं कोई parliamentary करार देकर दूसर भी इस से फायदा न उठाएँ इसलिए आप मंत्री जी से कहें कि इन लफ़्ज़ों को वापस लें । (Interruptions)

मुख मंत्री : ਮੈਂ ਝੂਠ ਦਾ ਲਫਜ਼ ਵਾਪਸ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ । ਪਰ ਮੈਂ "ਬਕਵਾਸ" ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ । (Interruptions)

अध्यक्ष महोदय : आप अपने लफ़्ज़ वापस लें । यह अच्छे नहीं हैं । (The Chief Minister should withdraw these words. These are not in good taste.)

मुख मंत्री : ਮੈਂ ਝੂਠ ਦਾ ਲਫਜ਼ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਿਆ ਹੈ । ਮੇਰਾ ਮਤਲਬ ਸੀ ਇਹ ਗੱਲ ਗਲਤ ਹੈ । ਮੈਂ ਜ਼ਰਾ ਸਖਤ ਲਫਜ਼ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸਾਂ । ਪਰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਨਹੀਂ । ਮੇਰਾ ਮਤਲਬ ਗਲਤ ਤੇ ਸੀ ।

श्री जगत नारायण चौपड़ा : जनाब मैं यह.....

अध्यक्ष महोदय : आप का time खत्म हो गया है । I will not allow such allegations. आप अब बैठ जाएं । (His time is over. I will not allow such allegations to be made here. The hon. Member should please resume his seat now.)

श्री जगत नारायण चौपड़ा : यह केस withdraw हो गया । (Interruptions)
Mr. Speaker : Order please.

एक माननीय सेम्बर : यह खबर 'हिन्द समाचार' की होगी ।

श्री जगत नारायण चौपड़ा : यह मज़ाक की बात नहीं, हकीकत है.....

अध्यक्ष महोदय : अब आप तशरीफ़ रखिए आप का time खत्म हो चुका है । (He should please resume his seat now. His time is over.)

ਸਰਦਾਰ ਭੂਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਾਨ (ਸਾਮਾਨਾ) : ਸਦਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਆਪ ਦਾ ਮਸ਼ਕੂਰ ਹਾਂ ਜੋ ਆਪ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਵਕਤ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਭਾਸ਼ਨ ਦੇ ਮੁਤੱਲਕ ਆਪਣੇ ਕੁਝ ਖਿਆਲਾਤ ਦੇ ਸਕਾਂ। ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਭਾਸ਼ਨ ਦੇ ਬਾਅਦ ਇਥੇ ਜਿਤਨੀਆਂ ਵੀ ਤਕਰੀਰਾਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਔਰ ਖਾਸ ਕਰ ਕੇ Opposition Party ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਜੋ ਤਕਰੀਰਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਬੜੀ ਗਹੁ ਨਾਲ ਸੁਣਿਆ ਹੈ। ਇਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਸਮਝੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਹਾਊਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇਕ Opposition ਪਾਰਟੀ ਬਣ ਕੇ function ਕਰਨ ਲਗ ਪਈ ਹੈ। (ਪੰਡਿਤ ਭੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਬੁਕਿਯਾ।) ਲੇਕਿਨ ਅਸੀਂ ਜਿਤਨੀਆਂ ਉਮੀਦਾਂ ਇਸ Opposition ਦੇ ਲੀਡਰ ਤੇ ਲਾਈ ਬੈਠੇ ਸੀ, ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗਲਤ ਸਾਬਤ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਤਾਂ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਆਪ ਨੇ ਕਮਾਲ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਕਰ ਕੇ ਇਸ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ recognise ਕੀਤਾ ਹੈ ਵਰਨਾ ... ..

ਪੰਡਿਤ ਭੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : On a point of order, Sir. ਕੀ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ Assembly ਮੈਂ ਯਹ ਕਹ ਸਕਦੇ ਹੈਂ ਕਿ ਯਹ ਜਨਾਬ ਨੇ ਇਸ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ recognise ਕਰਨੇ ਮੈਂ ਸੇਹਰਬਾਨੀ ਕੀ ਹੈਂ ਕਰਨਾ ਯਹ recognised ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਥੀ ? ਜਬ ਆਪ ਨੇ ਯਹ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈਂ ਤਾ ਕੀ ਕਿਸੀ ਮੈਂਬਰ ਕਾ ਯਹ ਬਾਤੋਂ ਕਹਨੇ ਕੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਪੜਤੀ ਹੈ ? ਮੈਂ ਆਪ ਕੀ ruling ਚਾਹੁਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਜਬ ਆਪ ਨੇ ਕਿਸੀ ਬਾਤ ਕਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਤਾ ਉਸ ਕੇ ਬਾਦ ਉਸ ਫੈਸਲੇ ਪਰ ਕੀ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਨੁਕਤਾਬੀਨੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ?

ਅਧਿਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ : ਆਪ ਕੇ ਰਕੈਏ ਸੇ ਤੋ ਸੁਝੇ ਕਹਨਾ ਚਾਹਿਏ ਕਿ ਨਹੀਂ। ਲੇਕਿਨ ਆਪ ਫਿਕਰਾ ਤੋ ਸੁਕੁਮਸਲ ਹੋ ਲੇਨੇ ਦੇਂ। ਅਮੀ ਤੋ ਮੈਂਨੇ ਸੁਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਤੁਹਾਨੋਂ ਕਹਨਾ ਕੀ ਹੈ। ਆਪ ਤੋ ਪਹਲੇ ਹੀ ਖੜੇ ਹੋ ਗਏ ਹੈਂ। (From the context of what the hon. Member has said, I should say no, but he should first allow him to complete his sentence. I have not even been able to make out as to what he wants to say. The hon. Member has made haste in getting up on a point of order.)

ਸਰਦਾਰ ਭੂਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਜ ਨਾਬ ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਪ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੀ ਸਹਾਹਤਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸਾਂ। ਆਪ ਨੇ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕਰਕੇ ਇਕ ਐਸੀ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ Opposition party recognise ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਂ ਨਹੀਂ... ..

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਬਾਹਿਸ ਵਿਚ ਨਾ ਲਿਆਓ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮੇਰੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਲਿਆਓ। (The hon. Member should avoid bringing me or my decision in the discussion) I shall take care of myself.

ਸਰਦਾਰ ਭੂਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਾਨ : ਜਨਾਬ, ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਆਪ ਜਦੋਂ ਇਸ ਸਭਾ ਦੀ ਸਦਾਰਤ ਕਰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਆਪ ਦੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦਾ ਪਰਛਾਵਾਂ, ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਸਰ ਤਾਂ ਇਥੇ ਹੋ ਰਹੀ ਬਹਿਸ ਤੇ ਜ਼ਰੂਰ ਪੈਂਦਾ ਹੀ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ

Opposition ਦੇ leader ਬਣ ਕੇ ਆਏ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ Opposition Party ਦਾ ਨਾਉਂ ਵੀ ਬੜਾ ਸੁਹਣਾ ਹੈ—Independents and Socialist Party—ਇਸ ਨਾਉਂ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਸਿਰਫ ਸਾਡੇ ਹੀ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਵਜੂਦ ਵਿਚ ਆਈ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਆਈ। ਨਾ ਹੀ ਇਹ independent ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਹ socialist ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਹ ਕੋਈ ਪਾਰਟੀ ਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਕੀ ਉਮੀਦ ਇਸ ਤੋਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਤੌਰ ਇਕ Opposition ਪਾਰਟੀ function ਕਰੇਗੀ? (ਪੰਡਿਤ ਆਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਐਰਥ ਹਾਂ ਆਪ ਦੀ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਰੂਪ ਸੇਂ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਕੰਠੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।) ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਤਾਂ ਇਹ ਹੀ ਹੈ ਕਿ Leader of the Opposition ਮੇਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਖਦੇ ਅਤੇ ਸੁਣਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਤੜਪ ਉਠਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਹਰਿਆਣੇ ਲਈ ਮਗਰਮਫ ਦਾ ਰੋਣਾ ਰੋਂਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਗਰਮਫ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੜੀ ਇਜ਼ਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਹਾਂ ਇਹ ਹਰਿਆਣੇ ਦੇ ਸੁਨਹਿਰੀ ਮਛਲੀ ਜ਼ਰੂਰ ਹਨ ਜਿਹੜੀ ਕਦੇ ਇਸ ਕਿਨਾਰੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਦੇ ਉਸ ਕਿਨਾਰੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਪੰਡਿਤ ਆਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਐਰਥ ਹਾਂ, ਜਨਾਬ ਕਾ political career ਕੈਸਾ ਰਹਾ ਹੈ ?

ਅਧਿਕ ਸਹੀਦਯ : ਕਈ ਆਪ ਏਕ ਦੂਸਰੇ ਕੋ ਸਚਲੀ ਐਰ ਸਗਰਸਚਲ ਬਨਾ ਰਹੇ ਹੋ ? ਸੁਝੇ ਇਨ ਚੀਜ਼ਾਂ ਕੇ ਲਿਯੇ ਕੜਾ attentive ਰਹਨਾ ਪੜ੍ਹਤਾ ਹੈ। ਜਕ ਮੈਂ ਕੋਈ ਦਸਤਖਤ ਕਰਨੇ ਲਗ ਜਾਤਾ ਹੂੰ ਤੋ ਸੇਰਾ ਧਿਆਨ ਭਰ ਹੋਨੇ ਸੇ ਸੁਝਿਕਲ ਬਨ ਜਾਤੀ ਹੈ। (Why are the hon. Members calling names to each other? I have to remain very attentive to hear such things and sometimes it puts me in an awkward position when I devote my attention to the office work.)

ਸਰਦਾਰ ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਾਨ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ ਹਾਂ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਫਿਜ਼ਾ ਫਿਰਕਾਦਾਰਾਨਾ ਮਾਹੌਲ ਵਿਚ ਇਤਨੀ ਪ੍ਰਾਰਥਾ ਹੋ ਚੁਕੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਤਨੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਹੋਰ ਵੀ ਵਿਗਾੜਿਆ ਜਾਏ ਬਲਕਿ ਇਸ ਫਿਰਕਾਦਾਰਾਨਾ ਚਿੰਗਾਰੀ ਨੂੰ ਭਾਂਬੜ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਤੇ ਜੇਕਰ ਉਹ ਚਿੰਗਾਰੀ ਜਿਹੜੀ ਲਗਾਈ ਗਈ ਸੀ, ਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਹਵਾ ਦੇ ਦੇ ਕੇ ਭਾਂਬੜ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਜੇਕਰ ਪੰਜਾਬ ਜਲ ਨਾ ਸਕਿਆ ਤਾਂ ਇਸ ਤੇ ਮੈਂ ਯਕੀਨੀ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ ਹੋਣ ਦੇਣ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਗੌਰਮਿੰਟ ਵਧਾਈ ਦੀ ਮੁਸਤਹਿਕ ਹੈ। ਵਰਨਾ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਤਾਂ ਇਹ ਹੋਈ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਤਰੀਕੇ ਦੇ ਨਾਲ ਇਥੇ ਫਿਰਕਾਦਾਰੀ ਦੀ ਜਵਾਲਾ ਦਾ ਭਾਂਬੜ ਝਲ ਪਏ ਐਰ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤਾਂ ਦੀ ਦੁਕਾਨਦਾਰੀ ਕੁਝ ਮਧਮ ਪੈ ਗਈ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਮੁੜ ਕੇ ਚਮਕਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਏ। ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਇਕ ਸ਼ਰੇਣੀ ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ। ਇਹ ਤਾਂ ਜ਼ਮਾਨਾ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੈ ਦੇ ਵਿਚ ਆਉਣ ਦੇ ਨਾਲ ਕੁਝ ਫਿਜ਼ਾ ਵੰਗੀ

[ਸਰਦਾਰ ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਾਨ]

ਹੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦੇ ਹੀ ਰਸਤੇ ਸਨ। ਇਕ ਤਾਂ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਸੰਸਥਾ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਾ ਸੀ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਥੇ ਵਿਰਕਾਪਰਸਤੀ ਦੀ ਜਵਾਲਾ ਭਖਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਜਵਾਲਾ ਭਖਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਵਿਰਕਾਪਰਸਤ ਪਾਰਟੀਆਂ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਰਕਾਪਰਸਤ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੇ ਆਈਏ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੇ ਆਕੇ ਇਸ ਦਾ ਬੋਲ ਬਾਲਾ ਕਰੀਏ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਅਕਾਲੀ ਵਿਰਕਾਪਰਸਤ ਪਾਰਟੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਹਿੰਦੂ ਵਿਰਕਾਪਰਸਤ ਪਾਰਟੀਆਂ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖੀਏ ਤਾਂ ਇੰਝ ਹੀ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਆਪੋ ਵਿਚ ਮਿਲੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਦੋਸਤ ਜਿਹੜੇ ਜਲੰਧਰ ਦੇ ਵਾਕਿਆਤ ਨੂੰ ਇਥੇ ਲਿਆਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਥੇ ਦੇ ਵਾਕਿਆਤ ਦਾ ਬਾਰ ਬਾਰ ਤਜ਼ਕਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਜਲੰਧਰ ਵਰਗੇ ਵਾਕਿਆਤ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਸਿਵਾਏ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਰਸਤਾ ਨਹੀਂ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਵਿਰਕਾਪਰਸਤ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਵਿਰਕਾਪਰਸਤੀ ਵੇਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਨਾਅਰੇ ਹਨ, ਇਕ ਪਾਸੇ ਹਿੰਦੂ ਵਿਰਕਾਪਰਸਤ ਆਪਣੇ ਰਾਜ ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸਿਖ ਵਿਰਕਾਪਰਸਤ ਆਪਣੇ ਰਾਜ ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਮਾਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿਚ ਆ ਜਾਣ ਦਾ ਹੀ ਮੱਚਾ ਤੇ ਸਹੀ ਰਾਹ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਪਰਫੁਲਤ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਜਾਓ। ਜ਼ਰਾ ਸੋਚੋ, ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਹਿੰਦੂ ਵਿਰਕਾਪਰਸਤ ਜ਼ੋਰ ਪਕੜਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸਿਖ ਵਿਰਕਾਪਰਸਤ ਇਥੇ ਜ਼ੋਰ ਵਿਚ ਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਕਿਤਨੀ ਭੈੜੀ ਤਸਵੀਰ ਹੋਵੇਗੀ ਜੇਕਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਰਾਜ ਹੋ ਜਾਏ। ਫਿਰ ਅਜ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਇਥੇ ਸਰਦਾਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਇਸ ਸੂਬੇ ਦੇ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਬਣੇ ਸਨ ਤਾਂ ਇਥੋਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੜੀ ਤਾਰੀਫ ਕੀਤੀ ਸੀ ਪਰ ਅੱਜ ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਦੇਣ ਲਗ ਪਈਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਅਖਬਾਰ ਜਿਹੀਆਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਹੀ ਮੋਨਿਆਂ ਵਿਚ ਤਾਰੀਫ ਹੈ ਤੇ ਜੇਕਰ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਾਰੀਫ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਬੇੜਾ ਡੁਬਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ। (ਸ਼੍ਰੀ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ: ਸ਼੍ਰੀ ਮਾਧਨ: ਸ਼੍ਰੀ ਫਿਰਕੀ ਕੀ ਸ਼ਾਬਕਾਰੀ ਕੀ ਕੇਵਲ ਨੇ) ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਿਉਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਰਕਾਪਰਸਤ ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਮਨੀਏ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਜੇਕਰ ਕੋਈ certificate ਲੈਣਾ ਹੀ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਧੇ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਹ certificate ਪੰਜਾਬ ਗੇਰਮੈਂਟ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵਸਦੀ ਜਨਤਾ ਕੋਲੋਂ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਸ਼ਰਾਰਤ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲੋਂ। ਇਹ certificate ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ certificate ਇਸ ਨੂੰ ਪਿਛਲੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਮਿਲ ਹੀ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਅਕਾਲੀ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਖਲੋਤਾ ਸੀ, ਭਾਵੇਂ ਜਨਸੰਘ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਖਲੋਤਾ ਸੀ ਇਥੇ ਵੀ ਜਨਤਾ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚੁਣਿਆ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਜਨਤਾ ਇਸ ਗੇਰਮੈਂਟ ਨੂੰ certificate ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਦੇ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਉਹ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਵਿਰਕਾਪਰਸਤੀ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਤਾਂ ਇਥੋਂ ਹੀ ਜ਼ੋਰ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਤੋਂ ਤਾਂ ਇੰਝ

ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਸ਼ੋਰ ਪਾਉਣ ਤਕ ਹੀ ਮਹਿਦੂਦ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ੋਰ ਤੋਂ ਮੇਰੀ ਨਿਗਾਹ ਵਿਚ ਇੰਝ ਲਗਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਬੁਝਣ ਵੇਲੇ ਇਕ ਦੀਵੇ ਦੀ ਲਾਟ ਵਾਧੂ ਚਮਕਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਮਰਨ ਵਾਲਾ ਆਦਮੀ ਸ਼ੋਰ ਦੀਆਂ ਅਡੀਆਂ ਰਗੜਦਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਬੜਾ ਸ਼ੋਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਆਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਪਹੁ ਫੁਟਣ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਜੋ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਆਏ ਹਾਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡਾ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿਚ ਆਉਣਾ ਹੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸਬੂਤ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਫਿਰਕਾਪਰਸਤੀ ਕਾਮਯਾਬ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। (*Interruptions*)

(*Interruption by Lala Jagat Narain*)

ਸਰਦਾਰ ਭੂਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਾਨ : ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਉਠਦੇ ਹਨ, ਸ਼ੋਰ ਮਚਾਉਂਦੇ ਹਨ...

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਲਾਲਾ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਬਾਰ ਬਾਰ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਕੇ interrupt ਕਰਦੇ ਹੋ। ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਸੁਣਾਈਆਂ ਹਨ, ਹੁਣ ਸੁਣੋ। No interruption please. I will not tolerate this. (Why does Lala ji stands up to interrupt time and again? He has had his say; he may now listen. No interruption please. I will not tolerate this.)

ਸਰਦਾਰ ਭੂਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਾਨ : ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਅੱਜ ਇਕ ਗ਼ਲਤ ਰਾਹ ਵਿਚ ਫ਼ਸ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਗੱਲ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਰਸਤੇ ਦੇ ਸਿਵਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਰਸਤਾ ਨਹੀਂ। ਅੱਜ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕਲ੍ਹ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਇਸ ਤੇ ਆ ਜਾਣਗੇ। ਇਹ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਆਰਜ਼ੀ ਦੌਰ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਗ਼ਲਤ ਰਾਹ ਵਿਚ ਫ਼ਸ ਗਏ ਹਨ।

ਸਦਰ ਸਾਹਿਬ, ਹੁਣ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਤਵੱਜੂਹ ਇਕ ਉਸ ਗੱਲ ਵਲ ਦਿਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ Address ਵਿਚ ਪਿਛਲੇ ਦੋ ਤਿੰਨ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਬਾਰ ਬਾਰ ਆ ਚਕੀ ਹੈ। ਉਹ ਹੈ ਹੜ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਾਮਲਾ। ਹੜ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਰੁਪਿਆ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਪਿਛਲੀ ਬਜਟ ਤੇ ਤਕਰੀਰ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਵੀ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹੜ੍ਹਾਂ ਵੇਲੇ ਬੇੜੀਆਂ ਮੁਹੱਯਾ ਕਰਨ ਜਾਂ ਦੂਸਰੇ ਤਰੀਕੇ ਤਾਂ ਹਨ ਹੀ, ਮਗਰ ਜੇਕਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਅਜਿਹੇ ਰਸਤੇ ਮਿਲ ਜਾਣ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਸਕਣ ਤਾਂ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਹੜ੍ਹਾਂ ਵਾਲੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਪੁਲਾਂ ਦਾ ਹੋਣਾ ਨਿਹਾਇਤ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਇਕੋ administrative difficulty ਹੈ। ਉਹ ਇਹ ਕਿ ਪੁਲ ਮਹਿੰਗੇ ਉੱਥੇ ਬਣਦੇ ਹਨ ਜਿਥੇ ਸੜਕਾਂ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ। ਵਰਨਾ ਪੁਲਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਹੇਡ ਨਹੀਂ। ਹੁਣ ਚੁੰਕਿ ਬਜਟ ਪੇਸ਼ ਹੋਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ Finance Minister ਸਾਹਿਬ ਪਾਸ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ provision ਕਰਨ ਕਿ ਪੁਲ ਬਣ ਸਕਣ, ਸੜਕਾਂ ਅਤੇ ਨਹਿਰਾਂ ਤੋਂ ਅਲਗ। ਫ਼ਰਜ਼ ਕਰੋ ਕਿਸੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਸੜਕ ਵੀ ਨਹੀਂ, ਨਹਿਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਗਰ ਬਰਸਾਤ ਵਿਚ ਉੱਥੇ ਦੇ ਲੋਕ ਕੈਦ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੇਕਰ ਉਹ ਲੋਕ ਦਰਖਾਸਤ ਦੇਣ ਕਿ ਉੱਥੇ ਪੁਲ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਜਨਤਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਉੱਥੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਸਕੇ ਤਾਂ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਲਈ adminis- trative ਤੌਰ ਤੇ ਕਿਸੇ provision ਲਈ Head ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹੁਣ ਚੁੰਕਿ ਬਜਟ

[ਸਰਦਾਰ ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਾਨ]

ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਹ ਵੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਜਿਥੇ development ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਕੋਈ ਪੁਲ ਵਗੇਗਾ ਨਹੀਂ ਬਣ ਰਹੇ ਉਥੇ ਸਾਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਵਸੀਲਾ ਤਲਾਸ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਥੇ ਵੀ ਪੁਲ ਬਣ ਸਕਣ। Development ਅਤੇ ਪੁਲ ਦੋਵੇਂ ਲਾਜ਼ਮ ਮਲਜ਼ੂਮ ਨਾ ਹੋਣ ਬਲਕਿ ਪੁਲ ਵਖਰੇ ਤੌਰ ਤੇ ਵੀ ਬਣ ਸਕਣ।

ਮੈਂ ਆਪ ਦਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਕਤ ਨਾ ਲੈਂਦਾ ਹੋਇਆ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ Budget ਦੇ programme ਦਾ ਨੋਟਿਸ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਚੰਗਾ ਅਤੇ ਬਿਹਤਰ ਮਿਲਿਆ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਸ਼ਾਇਦ ਮੁਖਤਲਿਫ਼ departments ਦੇ Secretaries ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਹੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦਸਦੇ ਕਿ ਕਿਹੜਾ ਕਿਹੜਾ Bill ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲਿਆਉਣਾ ਹੈ। Parliamentary procedure ਵਿਚ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਰਧਾਨ ਸਾਹਿਬ ਜਦ ਤਕਰੀਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਆਖਿਰ ਵਿਚ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ Session ਵਿਚ ਆਪ ਤੋਂ ਇਹ ਕੰਮ ਪੂਰਾ ਹੋਣ ਦੀ ਤਵੱਹੁਹ ਹੈ। ਉਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ Bills ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜੇ Acts ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਪਾਸ ਹੋਣੇ ਹਨ ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਿਲਕੁਲ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਆਇਆ, ਇਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਇਕ circular ਹੈ। ਇਹ ਬੜੀ ਮਜ਼ੇਦਾਰ ਫੱਲ ਹੈ। ਉਸ ਵਿਚ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿੰਨੇ Bills ਪਾਸ ਕਰਨੇ ਹਨ। ਸਿਵਾਏ ਇਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ Bill ਦੇ ਬਾਕੀ ਸਭ ਮੱਦਾਂ ਨਾਲ 'likely to be' ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਹਰ ਵੇਲੇ ਅੰਦਾਜ਼ੇ ਲਾਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਤੋਖਲਾ ਲਗਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਹੜਾ Bill ਕਦ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਾਂ ਆ ਵੀ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਜੇ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਦੋਂ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਅਸੀਂ legislative ਕਾਰਵਾਈ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈ ਸਕੀਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ Bills ਨੂੰ study ਕਰਕੇ amendments ਭੇਜ ਸਕੀਏ। ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪਿਛਲੇ Session ਨਾਲੋਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਜ਼ਰੂਰ improvement ਹੋਈ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਸਪੀਚ ਖ਼ਤਮ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਆਪ ਦਾ ਮਸ਼ਕੂਰ ਹਾਂ। (ਤਾਲੀਆਂ)

ਚੌਧਰੀ ਸਿਰੀ ਚੰਦ (ਜ਼ਹਾਦੁਰਗੜ੍ਹ) : ਸਾਹਿਬੇ ਸਦਰ, ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜੋ Address ਧਰਾਂ ਪੜ੍ਹਾ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਮੁਕਤਸਿਰ ਤਾਰੀਫ਼ ਧਰ ਹੈ ਕਿ ਵਹ ਮੁਕਤਸਿਰ ਤੌਰ ਪਰ ਧਰ ਬਤਾਤਾ ਹੈ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਕਯਾ ਕਿਆ ਹੈ ਐਂਡ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਕਯਾ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਸੁਝੇ ਤਮੀਦ ਤੋ ਧਰ ਥੀ ਕਿ ਦੋਨੀਂ ਤਰਫ਼ ਸੇ ਬਹੁਸ ਈਸੀ ਬਾਤ ਪਰ ਹੋਗੀ। ਦੂਸਰੀ ਤਰਫ਼ ਸੇ ਧਾਧਦ ਧਰ ਕਹਾ ਜਾਏ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਜਿਤਨੀ ਤਰਕਕੀ ਕਰਨੀ ਥੀ ਉਤਨੀ ਨਹੀਂ ਕੀ, ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜੋ ਬਾਤ ਕਹੀ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਕਹੀ ਮਗਰ ਧਰਾਂ ਤੋ ਬਹੁਸ ਸਿਫ਼ ਇਨ ਚੰਦ ਏਕ ਬਾਤੀਂ ਪਰ ਫੁੜੀ ਕਿ ਸਾਹਿਬ ਅਖਬਾਰੀਂ ਕੋ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰੀਂ ਕੇ ਲਿਏ ਪੈਸੇ ਨਹੀਂ ਦਿਏ ਜਾਤੇ; ਧਰਾਂ ਇਸ ਤਰਹ ਕਾ ਏਕ ਮੁਕਦਮਾ ਥਾ ਜਿਸ ਮੋਂ ਠੀਕ ਫ਼ੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਹੁਆ ਥਾ, ਕਿਸੀ ਕੋ ਕੈਂਦ ਕਯੀਂ ਨਹੀਂ ਫੁੜੀ ਕਗੈਰਹ ੨। ਮੈਂ ਸਮਝਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਧਰ policy ਕੀ ਬਾਤੀਂ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਨ ਸੇ ਕੋੜ੍ਹੇ ਫ਼ਾਧਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਤਾ ਐਂਡ ਨ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋ ਸਕਤਾ ਹੈ। ਹਿੰਦੁਸਮਾਚਾਰ ਕੋ ੪੦੦ ਰੁਪਏ ਝਯਾਦਾ ਮਿਲ ਗਏ ਧਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਕੋ ਕਮ ਮਿਲੇ ਤੋ ਉਸ ਸੇ ਨ ਤੋ ਪੰਜਾਬ ਕਾ ਮਲਾ ਹੋਤਾ ਹੈ ਨ ਕੁਰਾ ਹੋਤਾ ਹੈ। ਧਰ ਤੋ ਉਨ ਕਾ ਅਪਨਾ business ਹੈ। ਕੇ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਝਯਾਦਾ ਭੀ ਲੇ ਸਕਤੇ ਹੈਂ ਐਂਡ ਕਮ ਭੀ ਲੇ ਸਕਤੇ ਹੈਂ। ਧਰ ਸਾਮੂਲੀ ਬਾਤੀਂ ਹੈ।

ਸਾਹਿਬੇ ਸਦਰ, ਮੈਂ ਅਪਨੇ ਇਨ ਦੋਸਤੀਂ ਸੇ ਏਕ ਬਾਤ ਖ਼ਾਸ ਤੌਰ ਪਰ ਕਹਨਾ ਚਾਹਤਾ ਹੂੰ ਐਂਡ ਕਹ ਧਰ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਪੰਜਾਬ ਮੋਂ ਖ਼ਾਸ ਤੌਰ ਪਰ ਐਂਡ ਤਮਾਸ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਮੋਂ ਆਸ ਤੌਰ ਪਰ, ਅਗਰ ਰਾਜ ਰਹਨਾ ਹੈ

तो वह सब का राज होगा, छोटे से लेकर बड़े तक सब का राज होगा, हरेक मजहब, हरेक कौम का होगा। इस लिए अगर कोई समझता है कि यहां हिन्दुओं का राज कायम हो सकता है या सिखों का हो सकता है या मुसलमानों का हो सकता है या जाटों या बनियों का हो सकता है तो मैं उस को बेवकूफ से ज्यादा कुछ नहीं मान सकता। मगर अरुसोस की बात यह है कि यहां लड़ाई इस बात की है कि पंजाब में राज सिर्फ हिन्दुओं का हो या सिर्फ सिखों का हो या सिर्फ मुसलमानों का हो। मगर यह कुछ न होगा और इस की जगह फिर गुलामी होगी। अगर फिर कोशिश हुई कि यहां सिर्फ एक ही मजहब का राज हो तो जैसे हिन्दुस्तान पहले गुलाम था वैसे ही यहां पर फिर हिन्दुस्तानियों का राज नहीं होगा।

कई दोस्त यहां पर खड़े होकर कहते हैं कि साहिब क्या तरक्की की है हम ने, गांव की गलियां नहीं बनीं, पंजाब कोई तरक्की नहीं कर रहा। मगर देखना यह है कि जब हमें 1947 में पंजाब मिला तो उस वक्त यहां क्या हालत थी। उस वक्त पंजाब की यह हालत थी कि यहां अनाज की कमी थी। 35,000 टन अनाज बाहर से मंगा कर हम ने अपना पेट भरा। मगर आज यह हालत है कि पंजाब ने दो लाख टन अनाज बाहर भेजा है। क्या इसे तरक्की नहीं कहते। जिस दिन पंजाब बना यहां कोई University नहीं थी, न कोई Agricultural College न Engineering Colleges न Medical College, और न कारखाने, न चंडीगढ़.....) श्री बलराम दास टंडन : मैडीकल कालिज अमृतसर में था हां थी। एक जमात बना रखी जिसे आप Medical College कहते हैं। मैं कहता हूं आज आप के पास कई Medical Colleges हैं, कई Engineering Colleges हैं, Veterinary Colleges वगैरह कई कुछ हैं। फिर भी मेरे यह दोस्त कहते हैं कि साहिब पंजाब गवर्नमेंट ने क्या किया है, इस गवर्नमेंट ने क्या बन या है, पंजाब में क्या तरक्की हुई है। जब आप पाकिस्तान से इस तरफ आए तो 10 हजार आदमियों को electricity मिलती थी, जिस में तीन सौ के करीब छोटी industries भी थीं लेकिन आज 6½ लाख आदमियों को बिजली supply की जा रही है। तीस हजार के करीब छोटे बड़े कारखानों को electricity supply की जा रही है। क्या इस पर भी आप कहते हैं कि पंजाब ने तरक्की नहीं की। पंजाब ने जितनी तरक्की की है वह किसी से छुपी नहीं।

आज पंजाब हिन्दुस्तान की ज्यारतगाह बन गई है। दुनिया का जो भी बड़े से बड़ा आदमी हिन्दुस्तान में तशरीफ लाता है सब से पहले उसे पंजाब की सरजमीन पर लाया जाता है। क्या इसलिए कि पंजाब ने तरक्की नहीं की या इस लिए कि पंजाब ने सब से ज्यादा तरक्की की है ? दुनिया के जितने भी आदमी इस देश में आए सब को भाखड़ा प्रोजेक्ट की ज्यारत को लाया गया। आज Bhakra दुनिया में सब से बड़ा बांध है। इस के मुकम्मल हो जाने पर एक करोड़ एकड़ जमीन सैलाब होगी। ऐसा बांध दुनिया में कहीं पर नहीं है। फिर आप कहते हैं पंजाब ने तरक्की नहीं की।

आप तालीम की तरफ देखें। जहां 1947 में जो तालबेइलम थे उनकी तादाद आज 5 गुना बढ़ गई है। क्या यह तरक्की नहीं ? हमारे एक दोस्त ने तो यह speech भी कर डाली कि इस तरह की तालीम का क्या फायदा है जिस से लड़के Public

[चौधरी सिरौ चन्द]

Service Commission के सामने न जा सकें। मैं पूछता हूं उन्होंने रोकता कौन है Public Service Commission के सामने जाने से? क्या मेरे दोस्त यही समझते हैं कि वह सब नौकरी करना चाहते हैं। मैं पूछता हूँ लाला जी कितने आदमियों को नौकर रख लेंगे। देखने की बात तो यह है कि पंजाब की तालीम का आज मियार क्या है। आज यह मियार बहुत ऊँचा और आगे बढ़ गया है।

जो पहले district boards और local bodies के स्कूल थे आज वह गवर्नमेंट के स्कूल हैं। आज पंजाब के अन्दर primary तक तालीम मुफ्त है। आज महेन्द्रगढ़ और कांगड़ा के पसमांदा इलाकों में middle तक तालीम मुफ्त है। क्या आप इस की वजह से कहते हैं कि पंजाब की तरक्की नहीं हुई। मुझे तो हैरानी होती है इन बातों को सुन कर। यह तो केवल ज़िद् की बात है। एक बाज़ीगर जो तमाशा दिखाता है चाहे उसका तमाशा करने वाला कोई भी कसर अपनी कला में न रखे वह बाज़ीगर चिल्लाता ही रहता है कि कसर रह गई, तो भी कसर रह गई। तरक्की के बारे में की गई बातें इस बाज़ीगर की तरह हैं। आप देखें कि पंजाब में हर बात में तरक्की हुई है। हाँ हमारे कुछ दोस्तों की कौशिशों से, फिरकादाराना भाव पैदा करने में भी तरक्की हुई है।

(Interruption from Opposition)

यह मैं जानता हूँ आप को ज़्यादा दर्द होता है। लेकिन मैं पूछता हूँ अगर आप फिरका-परस्त नहीं हैं तो आप मेरी बातों का बुरा क्यों मानते हैं। अगर आप ऐसे नहीं तो जिस तरह Treasury Benches वाले ने तालियाँ बजाई आप भी ताली बजाएं। (हन्सी) अगर आप फिरकापरस्ती से ऊपर हैं तो मत बुरा मानिए। फिर यह कहा जाता है कि यहां चन्द आदमी ऐसे हैं जो हिन्दुओं का राज कायम करना चाहते हैं या चन्द आदमी ऐसे हैं जो फिरका-परस्ती पर लीडरी कायम करना चाहते हैं। फिरकापरस्ती के नाम पर चन्दे मांगे जाते हैं। हम नहीं बोलते ऐसी बातों पर क्यों? इस लिए कि हम फिरकापरस्त नहीं हैं फिर आप क्यों बोलते हैं अगर आप ऐसे नहीं हैं तो।

लेकिन इस के साथ साथ मैं यह नहीं कहने लगा कि सब अच्छा है। मैं ने अगर criticism करनी है तो constructive कहूँगा। मैं यहां पर दो एक बातों की तरफ अपनी Cabinet का ध्यान दिलाना चाहता हूँ।

पहली बात यह है कि जो आपने Betterment Charges लगाए हैं वह इस लिए कि भाखड़ा पर जो रुपया खर्च हुआ है वह पूरा किया जाए। भाखड़ा की नहरों और बिजली पर जो रुपया खर्च किया गया है वह सारे का सारा आप ज़मीन से वसूल करना चाहते हैं हालांकि भाखड़ा की बिजली पर 40 प्रतिशत खर्च हुआ है। यह इन्साफ नहीं है कि 40 प्रतिशत बिजली का खर्च भी आप ज़मीन पर लगा दें। यह मुनासिब नहीं कि वह सारे का सारा रुपया ज़मीन पर लगाया जाए। अगर 40 प्रतिशत बिजली पर खर्च हुआ है तो वह बिजली वालों से वसूल किया जाए।

इस के अलावा आप ने 30 किशतों को कम करके 20 किशतें कर दी हैं, यह ज़्यादती है। 20 किशतों की बजाए 30 किशतों पर ही charges वसूल होने चाहिए।

तीसरी चीज़ जिस की तरफ़ मैं अपनी Cabinet का ध्यान दिलाना चाहता हूँ वह है interest की। Interest बहुत ज्यादा है यह जो interest पहले ही compound था अब बढ़ कर तीन गुना हो गया है। इस लिए मैं अपनी सरकार से कहूँगा कि वह Government of India से कहे कि यह interest ज्यादा है इसको कम किया जाए।

इस के साथ ही साथ मैं गवर्नमेंट की तारीफ़ भी करता हूँ कि उन्होंने Consolidation में नुमायां काम किया है और मुझे उम्मीद है कि 1959 के शुरू तक तमाम पंजाब की ज़मीन consolidation के अन्दर आ जाएगी। इस की सिर्फ़ मैं ही तारीफ़ नहीं करता बल्कि हिन्दुस्तान तारीफ़ करता है। क्योंकि पंजाब ने lead दी है। और पंजाब में सारे हिन्दुस्तान भर के अफ़सर इस काम की training लेने आते हैं। यह इस लिए नहीं आते कि पंजाब ने तरक्की नहीं की बल्कि इसलिए कि पंजाब consolidation के काम में lead दे रहा है और Government of India ने भी इस के बारे में तारीफ़ की है। और पंजाब को 22½ लाख रुपया देना मनज़ूर किया है। क्यों? इसलिए कि consolidation का काम बहुत अच्छा हुआ है। यह तरक्की की तरफ़ एक और कदम है।

लेकिन इस के साथ ही लड़कियों का विरासत में हिस्सा देने का कानून जो पास कर दिया गया है यह मुश्किलात पैदा करने वाला है। Consolidation के सारे काम को यहा कानून मलियामेंट कर देगा। Consolidation के पहले यह था कि ज़मीन दो तीन जगहों पर होती थी। कोई इस किनारे पर तो कोई उस कोने पर, अब हालत यह हो जाएगी कि consolidation का काम दरहम बरहम हो जाएगा। हमारे हां मुसलमानों की तरह यह रिवाज नहीं कि चचा ताऊ के हां लड़की ब्याह दी या शहरों की तरह एक ही मुहल्ले में ब्याह दी। कोई लड़की अमृतसर में ब्याही हुई है तो कोई करनाल, कोई फ़िरोज़पुर में ब्याही है तो कोई गुड़गांवां में तो किस तरह से ज़मीन की विरासत दी जाएगी। एक आदमी अमृतसर में काश्त करेगा या करनाल में। इस का एक ही तरीका मेरी समझ में आया है और वह है भी सरल और उससे आसानी से लड़कियों को हक भी मिल सकता है। वह यह कि जो सुसर या father-in-law की जायदाद हो उसका हिस्सा अपने खाविन्द के साथ उस लड़की को मिले जो उनके हां ब्याही गई हो। अगर कोई लड़की मेरे बेटे से ब्याही गई है तो उसका हक मेरे बेटे के साथ मेरी ज़मीन पर हो और जो मेरी बेटी किसी दूसरे के घर ब्याही गई हो तो वहां से उसकी जायदाद से उसे हिस्सा मिले। इससे लोगों को आराम हो सकता है और यह जो consolidation की जा रही है इस से लोग फ़ायदा उठा सकते हैं।

इसके अलावा मैं अर्ज़ करूँ कि हम ने देखा है कि हमारे इखराजात जो services पर हो रहे हैं वह रोज़ रोज़ बढ़ते जा रहे हैं लेकिन यह किसी system के मातहत नहीं हैं। किसी स्कीम के मातहत नहीं हैं। पहले यह होता था कि किसी Secretary ने कोई Under-Secretary रखना होता था तो वह अपना कोई दोस्त ले आता था और देख लेता था कि आज वज़ीर साहिब के पास काम

[चौधरी सिरि चन्द]

ज्यादा है उनका mood है तो स्कीम बना कर ले गए और दस्तखत करवा लिए। आज यह हालत है कि इस तरह की स्कीमों को आम तौर पर पास कर लिया जाता है। सन् 1952 में Revenue Department में एक Under Secretary था और एक Deputy Secretary था आज वहां पर 3 Deputy Secretaries और 3 Under Secretaries हैं। जहां फिनांस में 2 Under Secretaries थे वहां आज 6 Under Secretaries और 6 Deputy Secretaries हैं। कोई देखने वाला नहीं। दर असल बात यह है कि वज़ीर भी क्या करें। आज कल तो असेम्बली के session में busy हैं। और चन्द दिनों के बाद उद्घाटनों का session शुरू हो जाएगा (हंसी)। मुझे तो यह भी पता नहीं कि इतनी मसरूफियत में इन्हें होश भी रहता है या नहीं। Session में तो कोई अपने पड़ोसी के काम के लिए कहता है कोई किसी रिश्तेदार के लिए। अफसरान की यह हालत है कि यहां Secretariat वाले तो मौज से पड़े हैं लेकिन district offices में हालात बहुत खराब हैं। वहां तो हर वक्त अफसर डरते रहते हैं कि आज किसी की ट्रांसफर कर दी तो वज़ीर साहिब explanation मांग लेंगे और किसी पटवारी को इधर से उधर कर दिया तो वह वज़ीर साहिब से cancellation के order ले आएगा। अगर कोई बीवी को ले कर शाम को सैर करने सड़क पर निकले तो explanation call हो जाती है कि तुम हर वक्त सैर ही करते रहते हो। मेरा यह सब कहने का मतलब यह है कि अफसरान और दूसरे कर्मचारियों में initiative कतई नहीं रहा। मैं देखता हूं कि अगर आप गांव में जाकर किसी सरकारी आदमी से मोधा ठीक करवाना चाहें तो वह जवाब दे देगा। वह कहेगा कि अगर करवाना है तो आप वज़ीर साहिब से लिखवा कर लायें। अगर हम कर देंगे तो हमारी enquiry हो जायगी। मैं पूछता हूं कि जो दरमियान के officers हैं वह किस मर्ज की दवा हैं। अगर वह ऐसा करता है तो उसकी transfer कर दी जाती है। यह ज़रा ज़रा सी बातों में transfer कर देना, बात बात में interference करना कि officers initiative ही न ले सकें मैं समझता हूं यह ठीक बात नहीं है।

इसके साथ साथ मैं आपको एक याद दिलाना चाहता हूं कि आप साहिबान ने बड़ी मेहरबानी की कि आप ने University की senate में मुझे Assembly की ओर से nominate करके भेजा। मैंने वहां जा कर देखा कि वह University एक रियासत की तरह चलाते हैं। उन की एक जुदा रियासत है। वह इसे अपने ढंग से चलाते हैं। वह अपने दोस्तों की ही किताबें लगवाते हैं। किसी से कमिशन मुकर्रर कर लिया और किताब लगवा दी, और इस तरह लाखों रुपया सालाना कमाते हैं। अगर आप चाहें कि इस इन्तज़ाम से हमारी education में कोई तबदीली होगी तो यह ग़लत ख्याल है। हम इस University से कोई फ़ायदा उठा सकते हैं। वह एक बड़ी दूर की बात होगी। इन्हे मुल्क में तालीम को आला

बनाने का कोई ख्याल नहीं है। जब हिन्दुस्तान गुलाम था उस वक्त हिन्दुस्तान की Universities की बाबत, मौजूदा Minister साहिब ने, जोकि आजकल Education Minister हैं कहा था कि यहां पर किस तरह की बदअनवानियां होती हैं और लखूखहा रुपये कमाये जाते हैं। Universities के मुतअल्लिक मैं खास तौर पर अपने वजीर साहिब से कहूंगा कि वह देखें कि यह University कैसे चल रही है।

अध्यक्ष महोदय : आप House में University की reference न लायें। मैं ने देखा है कि University में Government को बड़ा criticise किया जाता है जो उन को भी नहीं करना चाहिये। हमें भी University के ऊपर criticism करने से avoid करना चाहिये। (Hon'ble Member should not refer to University in the House. I know that Government is criticised by the University which they must avoid. We should also avoid criticism of the University.)

Minister for Education and Labour : University is an autonomous body, sir.

चौधरी सिरि चन्द : मैं यह समझता हूं कि इस Assembly से ज्यादा ताकत-वर कोई body नहीं हो सकती। अगर University में कोई खराबी है या हम इस में कोई तबदीली करना चाहते हैं तो हम एक बिल के जरिये से इस में तबदीली ला सकते हैं जैसा हम चाहें कर सकते हैं। Punjab Assembly जो है यह तमाम पंजाब के लोगों के लिये जिम्मेदार है। इस के किसी भी हिस्सा के अंदर अगर कोई खराबी है तो उस को दूर करना हमारा फर्ज है। यह मैं इस लिये अर्ज कर रहा हूं क्योंकि आपने मुझे भेजा था। यह मैं ने अपनी राये दी है मानें या न माने यह तो suggestions हैं। Thank you very much.

अध्यक्ष महोदय : आपकी तरफ से मेरे पास एक list है, मैं उस list के मुताबिक बुला रहा हूं। (I have received a list from your side and I am calling Members according to that).

श्री लाल चन्द : यह list Leader of the Opposition से आई होगी मगर इस में जनसंघी और communists तो नहीं हैं।

अध्यक्ष महोदय : बाकी तो हैं आपका नाम नहीं। (The name of others are on the list but his name is not there.)

श्री लाल चन्द सभरवाल : जनाब को तो यह पता है.....

अध्यक्ष महोदय : अगर आप भी इसी list में नाम दे दिया करें तो इस में कोई हर्ज की बात नहीं है। वजाय इस के कि यह अलहदा अलहदा आयें, इस में मुझे यह ख्याल रहेगा कि कौन यहां से बोलेगा और कौन वहां से बोलेगा। (It will be better if the hon. Member too gives his name in the same list instead of giving a separate list. I will then be in a position to know as to who will speak from this side or that side.)

कामरेड मुनी लाल (शिमला) : यह जो प्रस्ताव चौधरी साहिब की तरफ से पेश हुआ है मैं इस की मुखालफत करने के लिये खड़ा हुआ हूँ। और मैं यह समझता हूँ कि drafting करने में जिन खूबसूरत इलफाज में तारीफ की गई है, यह खामियों पर पर्दापोशी की गई है, जिस को जाहिर किये बगैर Opposition के लोग रह नहीं सकते।

Address को पढ़ने से यह महसूस होता है कि इस बात पर बहुत ज्यादा जोर दिया गया है कि अनाज की पैदावार को बढ़ाया जाये। क्योंकि मुल्क का सरमाया ज्यादातर बाहर से अनाज मंगवाने में सर्फ होता है। यह कहते हैं कि 2nd Five-Year Plan में काफी काम किया जा चुका है और अनाज की पैदावार बढ़ी है। मगर इस के साथ ही यह भी कहा गया है कि कहत के होने का खदशा है।

इस के साथ ही मैं यह भी अर्ज करूंगा कि इस Address में stray cattle की बाबत कोई जिक्र नहीं किया गया। पिछले साल भी इस मसले पर ध्यान दिलाया गया था। मगर एक साल के अंदर यह मसला हल नहीं हुआ। किसानों को कड़ी मुश्किल का सामना करना पड़ रहा है। इस के साथ ही मैं Government से अर्ज करूंगा कि पैदायश और अमवात की अदादो-शुमार जाहिर करते हैं कि पंजाब में आबादी बड़ी तेजी से बढ़ रही है। इस तरह से हमारा जो पैदावार में self-sufficient होने का दावा था और ख्याल था कि अनाज का इजाफा होगा, वह भी गलत हो जाता है। जैसे कि हमारा ख्याल था कि इस दफा 15 प्रतिशत का आबादी में इजाफा होगा यह ठीक नहीं। क्योंकि अगर मौजूदा ratio से यह बढ़े तो यह figures इस तरह हो जाते हैं।

1931 से लेकर 1941 तक 11 प्रतिशत

1941 से लेकर 1951 तक 15 प्रतिशत

और 1951 से लेकर 1961 तक 26 प्रतिशत।

इस लिए हम यह जो जाहिर करते हैं कि हम अनाज में surplus हो रहे हैं या sufficient हैं, हमें कुछ साल बाद ही अनाज की कमी नज़र आयेगी। अगर हम ने पैदावार को बढ़ाने की तरफ ध्यान न दिया। जिस तरह हम अनाज की पैदावार को बढ़ाने के गर्ज से किसानों को अच्छी खाद, अच्छे बीज और लंबे अर्से के लिये कर्जे देते हैं, इसी तरह से हमें stray cattle के मसले की तरफ भी ध्यान देना चाहिए।

एक और बात जोकि मैं अर्ज करना चाहता हूँ वह यह है कि Transport के Nationalise करने का इस Address में कोई जिक्र नहीं किया गया। मैं एक socialist होने के नाते इस तरफ ज्यादा जोर नहीं देता बल्कि सरकार का ध्यान इस तरफ दिलाना चाहता हूँ कि हमें 2nd Five-Year Plan में पैसे की बड़ी कमी महसूस होगी। हमें इस कमी को पूरा करने के लिये इस किस्म के जरिये निकालने चाहियें। पिछले Session में पैप्सू के Members ने यह साफ़

तौर पर कहा था कि हम ने जिस ढंग से Pepsu के अंदर Transport Nationalisation का काम किया था, वह कामयाब रहा और पंजाब को भी इसे दोहराना चाहिये। इस से सरकार की आमदनी में इजाफा हो सकता है और जरूरत पड़ने पर यह किसी और काम में भी use की जा सकती है।

तीसरी बात जो मैं अर्ज करना चाहता हूं वह यह है कि कालका-शिमला जो route permit system है वह बहुत ही नाकिस है। मैं यह दावे से कह सकता हूं कि route permits में रिश्तत दिन बदिन बढ़ती ही जाती है। Corruption की यह हालत है कि permits की कीमत 50 हजार रुपये तक पड़ती है। अगर यहां पर permit system को बन्द कर दिया जाए तो यह रिश्तत बंद हो सकती है। Truck चलाने का अगर खुला permit तमाम पंजाब में issue किया जाये तो 400—500 Truck लम सकते हैं जिस से सरकार को $2\frac{1}{2}$ लाख रुपये तक की आमदन हो सकती है। लेकिन सरकार ने जब भी आमदनी की कमी महसूस की तो लोगों पर tax लगाना ही ठीक समझा। लेकिन आमदन के जराये बढ़ाने को हमेशा नज़र अंदाज़ किया।

इस के साथ ही सरकार ने इस Address के अंदर एक फ़ड हांकी है कि हम ने सूबे में Primary तक तालीम free कर दी है। Primary तक Education दिलाने में हर बच्चे की तालीम पर Re 0-1-0 से लेकर 0-5-0 तक खर्च आता है। मगर पिछले Session में यह दावा किया गया था कि Education दसवीं जमात तक free दी जायेगी। मौजूदा एलान से खर्च Re 0-1-0 से 0-5-0 तक ही होना है। इस लिए इस से गरीब आदमियों को कोई फ़ायदा नहीं होगा। क्योंकि जाटों और हरिजनों के बच्चों की तालीम तो पहिले से ही मुफ्त थी सिर्फ़ थोड़े से तबके को फ़ायदा हुआ है और वह वायदे जो सरकार ने इलैक्शन से पहले किये थे वह सब खटाई में पड़ गये हैं। मैं जनाब सरकार से आपकी माफ़त यह दरखास्त करना चाहता हूं कि आपने वादों को पूरा करने के लिए Education को free कर दिया जाए। साथ ही compulsory education रायज की जाये तभी यह मसला हल होगा।

आज गरीब लोग इस हालत में नहीं हैं कि बच्चों को तालीम दे सकें। इसलिये free education मिलने पर भी वह फ़ायदा नहीं उठा सकते क्योंकि वह इस हालत में रहते हैं कि वह बजाए पढ़ाने के बच्चे से यह उम्मीद करते हैं कि वह आमदनी का जरिया बन सके। इसलिए मैं उस सरकार से जो Socialistic Pattern of Society बनाने का दम भरती है, दरखास्त करता हूं कि वह दसवीं क्लास तक compulsory education करने की बात को जाने दें, कम से कम Primary Education ही compulsory कर दें तो मैं समझूंगा कि आपने बड़ा मार्का मारा है।

Education के विषय में मैं यह कहना चाहता हूं कि आज के system में radical change की जरूरत है। Radical change की बात

[कामरेड मुनी लाल]

सरकार क्या करेगी अभी जब District Board के स्कूलों को गवर्नमेंट ने provincialise किया है और इसके बाद जो झगड़े पड़ गये हैं उनको ही दूर नहीं कर सकी है। आज teachers के grades का झगड़ा पड़ा हुआ है इसलिए teachers कोई तवज्जुह नहीं ले रहे हैं और बच्चों की तालीम suffer कर रही है।

साथ ही मैं महसूस करता हूं कि Address के अन्दर backward area में development की बात को बिल्कुल नज़रअन्दाज़ किया गया है। मैं अपने हल्के के अलावा और दूसरे इलाकों की भी बात करता हूं और समझता हूं कि जो इलाके ज़्यादा पिछड़े हुए हैं उनको आगे बढ़ाना, उनकी तरक्की करना Socialistic Pattern of Society का दम भरने वाली सरकार की ज़िम्मेदारी है। इसलिए backward areas के डिवेलपमेंट की तरफ़ सरकार का ख़ास ख़याल होना चाहिये।

मैं अब सेहत अफ़ज़ा मुकामों की भी बात करना चाहता हूं। अंग्रेज़ों के चले जाने से पहिले जो सेहत अफ़ज़ा मक़ाम आबाद थे उनको उजाड़ा जा रहा है। सन् 1947 के बाद जब पंजाब सरकार ने शिमला को आबाद करके अपनी राजधानी बनाई थी लेकिन अब 1953 के बाद से शिमला को उजाड़ दिया गया है। मुझे अफ़सोस होता है जब मैं यह बात कहता हूं कि हमारे प्रांत के चीफ़ मिनिस्टर जब शिमला तशरीफ़ ले गए थे तो उन्होंने शिमला निवासियों को यह जवाब दिया था कि जब आप लोग Opposition को अपने यहां से कामयाब करते हैं तो शिमला उजड़ेगा नहीं तो और क्या होगा? मुझे ऐसी बात सुनकर अफ़सोस होता है कि हमारी सरकार एक ओर तो जमहूरियत होने का दावा करती है और कहती है कि हम जमहूरियत के अलम्बरदार हैं और दूसरी ओर उस सरकार के मुख्य मंत्री यह कहते हैं कि अगर Opposition को कामयाब करेंगे तो शिमला उजड़ेगा नहीं तो क्या होगा। इसी किस्म की कई और बातें श्री राठी साहिब, Opposition के लीडर साहिब और श्री राम कृष्ण भड़ोलियां ने कहीं। ऐसी बातें नहीं होनी चाहियें। क्योंकि ऐसी बातों से जमहूरियत कमज़ोर होती है। जब आज सरकार को लोग मज़बूत होते देखना चाहते हैं तो ऐसी बातें जिनसे सरकार कमज़ोर होती है नहीं होनी चाहिये।

इसके साथ ही एक अपील की गई है कि Regional Formula को कामयाब किया जाए। इस सिलसिले में एक बात कहना चाहता हूं कि हमारा तज़रबा यह है कि जिस group के पास power है वह नहीं चाहता कि वह power तकसीम हो जबकि बात यह की जाती है कि decentralize of power होनी चाहिये। इसका नतीजा क्या होगा? वह यह कि पंजाब में, न सिर्फ़ पंजाब में बल्कि हिन्दोस्तान में यह समझा जाता है कि Regional Committees के बन जाने से ज़बान का मसला हल हो जाएगा यह मसला हल न

हो कर लोगों की उम्मीदों पर ओस पड़ जायेगी। इसलिए मैं सरकार की तबज्जुह इस बात की तरफ़ दिलाना चाहता हूँ कि Regional Committees को ज्यादा अख्तियारात दिये जाएं, ताकि कामयाबी हासिल हो।

इसके बाद मैं पटवारियों की strike के बारे में कहना चाहता हूँ कि पटवारियों को strike करने की जरूरत क्यों हुई। मैं सिर्फ़ इसलिए नहीं कहता कि चूंकि हर एक मैम्बर ने सपोर्ट (support) की है, इसलिए मैं भी support करूँ, बल्कि मैं यह समझता हूँ कि इसके लिए हालात जिम्मेवार हैं। इसकी जरूरत इसलिए हुई कि वह अपने स्तर में और और लोगों के स्तर में एक जबरदस्त disparity देखते हैं, जब वह बड़ी बड़ी आलीशान कोठियां और मिनिस्ट्रों के ठाठ-बाठ देखते हैं तो समझते हैं कि उनका स्तर बहुत नीचा है। इसलिये उन्होंने decide किया कि उन की तनखाहें बढ़ाई जानी चाहियें और उन्होंने अपनी डिमांड रखी, लेकिन वह नहीं मानी गई, तो उन्होंने strike की। ऐसा ही मसला दिल्ली सरकार के सामने आया था लेकिन उन्होंने एक बाहमी समझौते से तय कर लिया, मगर हमारी सरकार कहती है कि हम स्ट्राइक की धमकी के सामने नहीं झुकेंगे। मैं महसूस करता हूँ कि Central सरकार के इशारे से यह बात हुई है। और सरकार ने डैमाक्रेटिक ढंग से पटवारियों की डिमांड पर और नहीं किया। अगर पैसा नहीं था सरकार के पास, इसलिए उनकी बात नहीं सुनी, तो मैं कहना चाहता हूँ कि जो unproductive schemes हैं उनको खत्म कर दिया जाना चाहिये। लेकिन ऐसा नहीं होता। तो मैं यह कहना चाहता हूँ कि उन पटवारियों के साथ, जिन्होंने यह तय किया है कि हम Corruption के जरिये पैसा नहीं लेना चाहते और अपनी demand democratic ढंग से रखना चाहते हैं, तो सरकार को चाहिये कि कोई समझौता करके मामला तय करे और रुपये के लिये ऐसे austerity measure ले जिससे रुपया बच सके और यह एलान करे कि हम किसी भी कर्मचारी को 1,000 से ज्यादा नहीं देंगे और किसी को 100 से कम नहीं देंगे। इस तरह से रुपये की बचत हो सकेगी। अंत में मैं आशा करता हूँ कि सरकार पटवारियों से समझौता करने के लिये तैयार होगी।

श्रीमती सरला देवी शर्मा (हमीरपुर, जनरल) : स्पीकर साहिब, आप ने जो गवर्नर साहिब के Address पर बोलने का वक्त दिया उसके लिये मैं आपकी बहुत धन्यवादी हूँ। इसमें जो चीजें दर्ज हैं उससे पता चलता है कि पंजाब सरकार ने देश की तरक्की के लिये बहुत से कदम उठाये। लेकिन जैसे कि हमारे और भाइयों ने कहा कि सरकार ने backward districts को ज्यादा ध्यान नहीं दिया तो मैं कहना चाहती हूँ खासतौर पर कांगड़ा डिस्ट्रिक्ट के बारे में कहूंगी कि सरकार ने कांगड़ा डिस्ट्रिक्ट में Primary तालीम मुफ्त कर दी है। इससे हमें बहुत खुशी होती है क्योंकि इससे वहां के बच्चे मिडल पास करके अपने आपको आगे ले जा सकेंगे। लेकिन मैं अर्ज करना चाहती हूँ कि हमारे कांगड़ा की हालत मैदानी इलाके से बहुत मुस्तलिफ़ है लेकिन हमारे स्पीकर साहिब और चीफ मिनिस्टर

[श्रीमती सरला देवी शर्मा]

साहिब जो कांगड़ा District से बहुत प्यार करते हैं उसको आगे ले जाने की बहुत कोशिश करते हैं। स्पीकर साहिब आपके जरिये वज़ारत तक मैं एक बात पहुंचाना चाहती हूँ कि हमारे कांगड़ा के ज़िले की जो ज़मीन है वह पंजाब की दूसरी ज़मीनों से बिल्कुल मुस्लिफ है। पंजाब की एक एक मुरब्बा जो ज़मीन है वह हज़ारों मन कनक पैदा करती है। लेकिन हमारे कांगड़े के ज़िले की ज़मीन ऐसी नहीं है। कांगड़ा ज़िला की कुल ज़मीन 6,395,000 एकड़ है। इस के अंदर जो ज़मीन खेती-बाड़ी के काबिल नहीं है उस का रकबा 50 लाख एकड़ है। 177,000 एकड़ ज़मीन ऐसी है जिस में कुछ पानी लगता है और खेती-बाड़ी होती है। बाकी 6 लाख 22 हज़ार एकड़ ज़मीन जंगलात के नीचे आ जाती है। हमारी Government को उन जंगलात से बहुत आमदन हो रही है। मैं आज समझती हूँ कि हमारे ज़िला कांगड़ा की development खेती-बाड़ी से नहीं हो सकती। हमारे वहाँ के लोगों के बच्चे जो आज-कल इधर आ कर लोगों के बरतन साफ करते हैं और दरबदार धक्के खा रहे हैं वह खेती-बाड़ी का काम कर के ऊपर नहीं उठ सकते। उनकी हालत को बेहतर बनाने के लिए मैं यह suggestion पेश करूंगी कि हमारी कांग्रेस हकूमत को कांगड़ा ज़िला के अन्दर एक Planning Committee बनानी चाहिए जोकि सिर्फ़ उस ज़िले से ही सम्बन्ध रखती हो और वह Committee वहाँ बैठ कर यह देखे कि ज़िला कांगड़ा की ग़ुरबत कैसे दूर हो सकती है। यह Planning कमेटी देखे कि ज़िला कांगड़ा के जो मासूम बच्चे अपने मां बाप को छोड़ कर इधर नीचे आकर लोगों के बरतन साफ करते हैं वह वहाँ ही रह कर अपने आप को किस तरीके से आगे ले जा सकते हैं। मैं वहाँ के लोगों की हालत को बेहतर बनाने के लिए अपनी Government के आगे कुछ suggestions पेश करती हूँ। हमारे ज़िला कांगड़ा में से लाखों रुपये की आमदन हमारी सरकार को होती है। इस लिए मैं चाहती हूँ कि कांगड़ा के अंदर एक Co-operative Forest Society बना देनी चाहिए जिस से वहाँ के रहने वाले लोग यह महसूस करें—यह जंगलात हमारे हैं और वह वहाँ अपना फ़ायदा कर सकें। हमारे कांगड़ा के ज़िला में से लाखों रुपये का गंदा बरोज़ा black market में चला जाता, जिस का न Government को फ़ायदा पहुंचता है और न वहाँ के लोगों को ही फ़ायदा पहुंचता है। बल्कि इस का फ़ायदा सिर्फ़ वह लोग उठाते हैं जो बाज़ारों में जा कर उस को चोरी बेचते हैं। इस लिए मैं अपनी Government से यह प्रार्थना करूंगी कि वहाँ पर लोगों की एक Forest Co-operative Society बना देनी चाहिए ताकि हमारे ज़िले का रुपया वहाँ पर ही खर्च किया जा सके। जो वहाँ के लिए Planning Committee बनाई जाए वह ज़्यादा इस बात की तरफ़ ध्यान दे कि कांगड़े में raw material कितना होता है और उस को वहाँ पर ही कैसे इस्तेमाल किया जा सकता है। आज हालत यह है कि वहाँ से सारा raw material नीचे भेजा जाता है और दूसरे

ज़िलों के लोग उस से फ़ायदा उठा रहे हैं। मैं आप को Jullundur की मिसाल देती हूँ। वहाँ पर अब sports industry का बहुत काम होता है मगर उस के लिए सारी लकड़ी हमारे ज़िले से आती है। Partition से पहले यह काम sports industry जो थी वह Sialkot में थी। वहाँ की population के 80 प्रतिशत लोग खेलने का सामान बना कर फ़ायदा उठाते थे। मगर वहाँ पर शहतूत की लकड़ी कश्मीर से आती थी। आज हमारे हाँ से हज़ारों मन शहतूत की लकड़ी नीचे आ जाती और वहाँ की जनता को उस से कोई लाभ नहीं होता। मैं अपनी Government से यह अपील करूँगी कि जहाँ उन्होंने हमारे कांगड़ा के ज़िले के लिए आठवीं जमायत तक तालीम मुफ्त की है, लोगों की सहूलियत के लिए सड़कें बना रही है। उस के साथ ही वह वहाँ पर industry भी कायम करे और छोटी २ industries को प्रोत्साहन दे। इसी तरह स्पीकर साहिब हमारे कांगड़ा के ज़िले में रेशम के कीड़े पालने का काम हो सकता है जिस से वहाँ की जनता फ़ायदा उठा सकती है। दुनिया में कई ऐसे मुल्क हैं जहाँ के लोग दियासिलाइयाँ बना बना कर अपना गुज़ारा कर लेते हैं। हमारे कांगड़ा में भी दिया-सिलाई बनाने की लकड़ी बहुत मिकदार में पाई जाती है। इस लिए मैं अपनी Government से यह प्रार्थना करूँगी कि वहाँ पर दिया सिलाई बनाने की industry भी चालू की जाए। हमारे गवर्नर साहिब के Address में यह आया है कि हमारी Government, industrial स्कूल खोलने के लिए, बच्चों को technical education देने के लिए बड़ा काम कर रही है। यह बड़ी अच्छी चीज़ है। मगर मैं अपनी Government से अपील करूँगी कि अगर वह कांगड़ा के ज़िले की बेकारी को दूर करना चाहती है और वहाँ के लोगों की हालत को बेहतर बनाना चाहती है तो वहाँ पर जल्दी से जल्दी technical स्कूल खोलने का प्रबंध करे। वहाँ पर माचस की लकड़ी बहुत मिलती है। इस लिए वहाँ पर लोगों को माचस बनाने की training देनी चाहिए ताकि हमारे बच्चे हमारे अपने पावों पर खड़े हो सकें और उन को घर से बाहिर जा कर दरबंदर के धक्के न खाने पड़ें। आज हमारे ज़िला कांगड़ा की हालत काबले रहम है। वहाँ पर लोगों को खाने के लिए नहीं मिलता। स्पीकर साहिब, आप ने भी वहाँ जा कर उन लोगों की हालत को देखा है। कुदरत ने तो उस ज़िले को बहिश्त बनाया हुआ है मगर वहाँ पर जितना raw material पैदा होता है वह सारे का सारा नीचे आ जाता है और वहाँ के लोग वैसे ही रह जाते हैं। हमारे ज़िले में fruit बहुत पैदा होता है। मैं आप को कुल्लू की मिसाल देती हूँ। वहाँ पर हज़ारों मन सेब पैदा होता है। जब बरसात होती है तो उस से रास्ते टूट जाते हैं। इस वजह से यह सेब वहाँ से यहाँ तक नहीं पहुंच सकता और खराब हो जाता है। इस लिए मैं Government से अपील करूँगी कि वहाँ पर cold storage बनाए जाएं ताकि जो fruit ज़ायदा हो जाता है उस को store करके रखा जा सके। मैं प्रार्थना करूँगी कि इन बातों की तरफ़ हमारी सरकार को ज़रूर ध्यान देना चाहिए।

[श्रीमती सरला देवी शर्मा]

अब मैं भाखड़ा के मुतअल्लिक कुछ बातें कहना चाहती हूँ। Governor साहिब ने Address के अंदर बताया है कि हमारी Government ने भाखड़ा एक ऐसा डैम बनाया है, जिस को दुनिया के Engineer क्या, Prime Ministers क्या, सभी लोग देखने आते हैं। उन्होंने फिर बताया है कि इस से हजारों मन अनाज पैदा होगा, बिजली पैदा होगी और लोगों की गुरबत दूर होगी। मुझे इस बात की खुशी है कि Bhakra Dam लोगों की भूक दूर करने के लिए बनाया गया है। मगर हमारी हमीरपुर तहसील के जो 110 गांव इस में आए हैं उन गांवों के लोगों की जो हालत हो रही है मैं उस की तरफ Government का ध्यान दिलाना चाहती हूँ। मुझे इस बात का कोई रंज नहीं है कि उन गांवों को क्यों उठाया गया क्योंकि मैं समझती हूँ कि अगर देश की भलाई के काम के लिए अगर किसी की ज़मीन बगैरह की ज़रूरत पड़े तो उसे फौरन वह जगह खाली कर देनी चाहिए। लेकिन उस के साथ साथ Government का भी यह फर्ज बनता है कि उन लोगों को किसी दूसरी जगह पर बसाए। मगर आज, स्पीकर साहिब, मुझे अफसोस से कहना पड़ता है कि जिन वहां के लोगों को Government ने हिसार भेजा है उन के पास कोई रहने के लिए घर नहीं है, वह बाहिर खेतों में बैठे हुए हैं और सरदी से उन के बच्चे ठिठर रहे हैं। मैं आप को चीन की एक मिसाल देती हूँ जोकि हमारे एक मशहूर कांग्रेसी नेता डाक्टर सुन्दर दास खुद China में जा कर अपनी आंखों से देख कर आए हैं। डाक्टर साहिब ने चीन में जा कर लोगों से एक सवाल पूछा कि यहां पर डैम कैसे बनाए गए हैं। वह एक ऐसे गांव में गए जोकि बहुत ही सुन्दर बना हुआ था और वहां वह लोग बस रहे थे जिन की ज़मीन डैम बनाने के लिए acquire की गई थी। डाक्टर सुन्दर दास जी ने उस गांव के लोगों से पूछा कि आप को यहां पर कौन ले कर आया है। इस के उत्तर में गांव वालों ने बताया कि Government के कर्मचारी हमारे पास चले गए थे उन्होंने कहा कि तुम्हारे गांव वाली जगह पर डैम बनने वाला है इस लिए आप को यह जगह छोड़ कर जाना पड़ेगा। उन्होंने कहा कि यह बात सुन कर हमें खुशी महसूस हुई क्योंकि हमारा मुल्क सब की तरक्की के लिए यह कदम उठा रहा था। उन्होंने बताया कि उन के लिए पहले मकान बना दिए गए और फिर उन लोगों को वहां पहुंचाने के लिए वहां लारियां गईं। उनके जो मवेशी थे और जो दूसरा माल सामान था वह भी सरकारी कर्मचारी वहां लेकर पहुंच गए जहां पर कि उनको बसाना था। डाक्टर जी को उन लोगों ने बताया कि उन्हें यह मालूम ही नहीं हुआ कि वह कहीं और जगह चले गए हैं। उन्होंने कहा कि हम उजड़े नहीं बल्कि असली मायनों में अब बस गए हैं। हमें चूल्हे तक पहले ही बने बनाए मिले थे। लेकिन अब यहां पर क्या हो रहा है? वहां आज लोगों से कहा जा रहा है कि आपको यहां हमीरपुर के इलाके से पैदल चल कर हिसार तक पहुंचना है। अगर उनके रास्ते में मवेशी मर जाते हैं तो कोई guarantee नहीं और उनके लिए रास्ते में खाने पीने के लिए कोई प्रबंध नहीं है। तो स्पीकर

साहिब, मैं आपके ज़रिए सिचाई मंत्री जी से और चीफ़ मिनिस्टर साहिब, जो इस चीज़ में काफ़ी दिलचस्पी ले रहे हैं, से प्रार्थना करना चाहती हूँ कि जल्दी से जल्दी इन लोगों के लिए रिहायश का प्रबंध किया जाए। फिर पानी, जो ज़िन्दगी की सब से ज़रूरी चीज़ है, उसका भी वहाँ प्रबंध किया जाए। इस तरीके से लोग महसूस भी नहीं करेंगे कि हमें घर से बेघर किया जा रहा है और इस तरह socialistic pattern of society जो हमारा नारा है उसको भी हम असली शकल देंगे। (घंटी)

अब अगली बात मैं स्पीकर साहिब यह कहना चाहती हूँ.....

अध्यक्ष महोदय : इस पर ही अपनी सारी बातें न कर लें आगे बजट के लिए भी रख छोड़ें। (The hon. Lady Member may not exhaust all her arguments today. She may keep something to say during the discussion of the Budget).

श्रीमती सरला देवी : मैं स्पीकर साहिब सिर्फ़ दो मिन्ट और लूंगी।

अगली बात, मैं, जनाब, सड़कों के बारे में कहना चाहती हूँ। यहां इस में भी बताया गया है कि काफ़ी रुपया सड़कों के लिए खर्च किया जा रहा है। स्पीकर साहिब, आप भी हमारी उस हमीरपुर तहसील को देख आए हैं और हमारे ट्रांसपोर्ट मिनिस्टर साहिब जो P.W.D. के भी मिनिस्टर हैं वह भी यहां बैठे हुए हैं उन्होंने ने वहां की हालत को देखा होगा कि communications की वहां कितनी बुरी हालत है। हमीरपुर तहसील sub-division बन गया है मगर वहां किसी भी तरफ़ से कोई भी पक्की सड़क वहां नहीं जाती है। पक्की सड़क से उसे न ऊनां और न ही होशियारपुर से मिलाया गया है। बरसात के दिनों में वह इलाका बाकी दुनिया से cut off हो जाता है। न वहां दवाईयां मिलती हैं और न अनाज मिलता है जिसकी वजह से तमाम चीज़ों की कीमतें बढ़ जाती हैं। कच्ची सड़कें होने की वजह से तमाम माल-खच्चरों पर जाता है। जब चीज़ें वहां पहुंचती हैं तो उनका भाव तीन गुना बढ़ जाता है। आज जब कि एक मजदूर की आमदनी पांच रुपए है वहां आमदनी सिर्फ़ 12 आने है। आप अंदाज़ा लगा सकते हैं कि वहां कितनी ग़रीबी है। वह ग़रीब लोग उन दिनों इतनी महंगी कीमत पर चीज़ें खरीदते हैं। तो मैं आपके ज़रिए यह निवेदन करना चाहती हूँ कि हमारे ज़िला के लिए एक Planning Committee बना दी जाए (घंटी) ताकि इन सारी चीज़ों पर गौर कर सकें। इतना कहते हुए मैं आपका धन्यवाद करती हूँ कि आपने मुझे टाइम दिया है।

सरदार हरिआम सिंह (अमृतसर सदर, जਨਰਲ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ Address ਵਿਚ land reforms, ਮਹਿਕਮਾ ਚਰਾਇਤ ਦੀ ਖ਼ਾਰਕਰਦਗੀ, ਮਹਿਕਮਾ co-operative societies ਦੇ ਸੁਢੇਜ਼ੇ ਕੰਮਾਂ ਅਤੇ ਇਸ ਸਿਲਸਲੇ ਵਿਚ publicity ਦਾ ਜੋ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਕਾਫ਼ੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਭ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਵਕਤ ਅਮਨ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਦਰਜੇ ਤੇ ਜਿਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਅੱਜ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ, ਉਹ ਹੈ ਅਨਾਜ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕਰਨਾ। ਇਹ ਦੇਸ਼ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿ 85 ਫੀਸਦੀ ਆਬਾਦੀ

[ਸਰਦਾਰ ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ]

ਹੋਏਗਾ ਕਿ ਜ਼ਿਆਦਾ overcrowding ਹੋਣ ਨਾਲ ਜ਼ਮੀਨ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਟੁਕੜਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡੀ ਜਾਏਗੀ। ਮੈਂ ਪੁੱਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਜਿਹੀ ਸੂਰਤੋਹਾਲ ਵਿਚ ਕੀ ਕਿਸਾਨ ਕਦੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਹੋ ਸਕੇਗਾ? ਕੀ ਉਹ tractors ਨਾਲ ਵਾਹੀ ਕਰ ਸਕੇਗਾ? ਏਨੇ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਟੁਕੜਿਆਂ ਦੀ ਕਾਸ਼ਤ ਕਦੇ ਵੀ economic ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਬੈਲਾਂ ਨਾਲ ਵਾਹੀ ਕਰਨ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਅਧਾ ਰਕਬਾ ਚਾਰੇ ਦੀ ਕਾਸ਼ਤ ਢੱਲੇ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਰਬ ਕਰਾਂ ਕਿ ਡੰਗਰ ਅਤੇ ਇਨਸਾਨ ਦੇ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਦਰਮਿਆਨ ਸਾਲ-ਹਾ-ਸਾਲ ਤੋਂ race ਰਹੀ ਹੈ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਘਟ ਸੀ ਉਦੋਂ ਡੰਗਰ ਵਧ ਸਨ। ਜੁੰ ਜੁੰ ਇਨਸਾਨ ਵਧਦੇ ਗਏ, ਇਨਸਾਨ ਆਪਣੀ ਲੋੜ (ਖੁਰਾਕ, ਆਦਿ) ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਨਵੀਂ ਜ਼ਮੀਨ ਕਾਸ਼ਤ ਢੱਲੇ ਲਿਆਉਂਦਾ ਗਿਆ। ਚਰਾਗਾਹਾਂ ਘਟਣ ਨਾਲ ਮਵੇਸ਼ੀ ਘਟਦੇ ਗਏ। ਹੁਣ ਵੀ ਲੋੜ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਹੈ ਕਿ ਵਧੇਰੇ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚ ਅਨਾਜ ਦੀ ਫਸਲ ਬੀਜੀ ਜਾਵੇ। ਬੈਲਾਂ ਨਾਲ ਵਾਹੀ ਕਰਨ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਜ਼ਿੰਨੀ ਜ਼ਮੀਨ ਡੰਗਰਾਂ ਦੇ ਚਾਰੇ ਲਈ ਚੋਰੇ-ਕਾਸ਼ਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੇਕਰ tractors ਰਾਹੀਂ ਵਾਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾਏ ਤਾਂ ਉਸ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚ ਕਣਕ ਆਦਿ ਦੀ ਬਜਾਏ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ co-operative irrigation ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਅਤੇ tubewell societies ਬਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੇਕਰ tractors ਨਾਲ co-operative ploughing ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਾਫੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਚਾਰੇ ਵਧ ਜਾਏਗੀ-ਐਰ ਕਾਫੀ ਸਾਰਾ ਰਕਬਾ ਜਿਹੜਾ ਇਸ ਵੇਲੇ ਚਾਰੇ ਨਾਲ ਰੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਨਾਜ ਦੀ ਫਸਲ ਥੱਲੇ ਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਜੇਕਰ tractors ਰਾਹੀਂ ਕਾਸ਼ਤ ਕਰਨੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਡੰਗਰਾਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ। ਪਰ ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਹੁਣ ਕਿਸਾਨ ਦਾ ਕੰਮ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਸਾਨ ਕਦੇ ਵੀ economic ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ farming ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਦੂਜੀ ਦਿੱਕਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੁਲਿਟੀਕਲ reasons ਕਰਕੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਦੇਣ ਲਈ ਬੇਜ਼ਮੀਨ ਲੋਗਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਲਾਰਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਵਾਹੀ ਦੇ ਧੰਦੇ ਤੇ ਬੋਝ ਪੈਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਅੱਜ ਹਾਲਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ industry ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਤਾਂ licensing ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਜਾਰੀ ਹੈ ਤਾਕਿ ਇਸ ਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਬੋਝ ਨਾ ਪਵੇ, ਲੇਕਿਨ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਹੋਰ ਬੋਝ ਪਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਿਸਾਨ ਮਾਰਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਕ ਪਾਸਿਉਂ exchange ਰਾਹੀਂ ਐਰ ਦੂਜੇ ਪਾਸਿਉਂ price ਰਾਹੀਂ। ਜਦ ਉਹ ਆਪਣੀ ਮਿਹਨਤ ਦੀ ਕਮਾਈ ਮੰਡੀ ਵਿਚ ਲਿਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਵਿਉਂਪਾਰੀ ਝੋਨੇ ਦਾ ਭਾ 8 ਰੁਪਏ ਮਣ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ export ਬੰਦ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਵਗੈਰਾ ਵਗੈਰਾ ਥੋੜ੍ਹੇ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਜਦੋਂ ਸਾਰੀ ਜਿਨਸ ਵਿਉਂਪਾਰੀ ਦੇ ਪਾਸ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪ ਵੇਚਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਭਾ 13 ਰੁਪਏ ਮਣ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਣਕ ਕਿਸਾਨ ਕੋਲੋਂ 11 ਰੁਪਏ ਮਣ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਸ ਦੇ ਹਥੋਂ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਭਾ 16 ਰੁਪਏ ਮਣ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜ਼ਰਾਇਤ ਨਾਲ ਤੁਅੱਲਕ ਤਿੰਨ ਧਿਰਾਂ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ: (1) Producer, (2) Distributor, (3) Agricultural labour. ਪਰ ਮੈਂ ਅਰਬ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵਿਚ producer ਦਾ ਕੋਈ ਵਾਲੀ ਵਾਰਸ ਨਹੀਂ। Distributor ਦੇ ਵਾਲੀ ਵਾਰਸ ਹਨ Finance Minister, Agricultural labour ਦੇ ਵਾਲੀ ਵਾਰਸ ਹਨ ਮਾਸਟਰ ਗੁਰਬੰਤਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਰ producer ਦਾ ਕੋਈ ਵਾਲੀ ਵਾਰਸ ਨਹੀਂ। ਅੱਜ ਪੰਜਾਬ ਦੀ

साहिब, मैं आपके ज़रिए सिंचाई मंत्री जी से और चीफ़ मिनिस्टर साहिब, जो इस चीज़ में काफ़ी दिलचस्पी ले रहे हैं, से प्रार्थना करना चाहती हूँ कि जल्दी से जल्दी इन लोगों के लिए रिहायश का प्रबंध किया जाए। फिर पानी, जो ज़िन्दगी की सब से ज़रूरी चीज़ है, उसका भी वहाँ प्रबंध किया जाए। इस तरीके से लोग महसूस भी नहीं करेंगे कि हमें घर से बेघर किया जा रहा है और इस तरह socialistic pattern of society जो हमारा नारा है उसको भी हम असली शकल देंगे। (घंटी)

अब अगली बात मैं स्पीकर साहिब यह कहना चाहती हूँ.....

अध्यक्ष महोदय : इस पर ही अपनी सारी बातें न कर लें आगे बजट के लिए भी रख छोड़ें। (The hon. Lady Member may not exhaust all her arguments today. She may keep something to say during the discussion of the Budget).

श्रीमती सरला देवी : मैं स्पीकर साहिब सिर्फ़ दो मिन्ट और लूंगी।

अगली बात, मैं, जनाब, सड़कों के बारे में कहना चाहती हूँ। यहाँ इस में भी बताया गया है कि काफ़ी रुपया सड़कों के लिए खर्च किया जा रहा है। स्पीकर साहिब, आप भी हमारी उस हमीरपुर तहसील को देख आए हैं और हमारे ट्रांसपोर्ट मिनिस्टर साहिब जो P.W.D. के भी मिनिस्टर हैं वह भी यहाँ बैठे हुए हैं उन्होंने ने वहाँ की हालत को देखा होगा कि communications की वहाँ कितनी बुरी हालत है। हमीरपुर तहसील sub-division बन गया है मगर वहाँ किसी भी तरफ़ से कोई भी पक्की सड़क वहाँ नहीं जाती है। पक्की सड़क से उसे न ऊनां और न ही होशियारपुर से मिलाया गया है। बरसात के दिनों में वह इलाका बाकी दुनिया से cut off हो जाता है। न वहाँ दवाईयां मिलती हैं और न अनाज मिलता है जिसकी वजह से तमाम चीज़ों की कीमतें बढ़ जाती हैं। कच्ची सड़कें होने की वजह से तमाम माल-खच्चरों पर जाता है। जब चीज़ें वहाँ पहुँचती हैं तो उनका भाव तीन गुना बढ़ जाता है। आज जब कि एक मज़दूर की आमदनी पांच रुपए है वहाँ आमदनी सिर्फ़ 12 आने है। आप अंदाज़ा लगा सकते हैं कि वहाँ कितनी गरीबी है। वह गरीब लोग उन दिनों इतनी महंगी कीमत पर चीज़ें खरीदते हैं। तो मैं आपके ज़रिए यह निवेदन करना चाहती हूँ कि हमारे ज़िला के लिए एक Planning Committee बना दी जाए (घंटी) ताकि इन सारी चीज़ों पर गौर कर सकें। इतना कहते हुए मैं आपका धन्यवाद करती हूँ कि आपने मुझे टाइम दिया है।

सरदार हरिआम सिंह (अमेज़सर सदर, जਨਰਲ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ Address ਵਿਚ land reforms, ਮਹਿਕਮਾ ਕੁਸ਼ਾਇਤ ਦੀ ਬਾਰਬਰਦਗੀ, ਮਹਿਕਮਾ co-operative societies ਦੇ ਸੁਢੇਜ਼ੇ ਕੰਮਾਂ ਅਤੇ ਇਸ ਸਿਲਸਲੇ ਵਿਚ publicity ਦਾ ਜੋ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਕਾਫ਼ੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਭ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਵਕਤ ਅਮਨ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਦਰਜੇ ਤੇ ਜਿਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਅੱਜ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ, ਉਹ ਹੈ ਅਨਾਜ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕਰਨਾ। ਇਹ ਦੇਸ਼ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿ 85 ਫੀਸਦੀ ਆਬਾਦੀ

[ਸਰਦਾਰ ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ]

ਹੋਏਗਾ ਕਿ ਜ਼ਿਆਦਾ overcrowding ਹੋਣ ਨਾਲ ਜ਼ਮੀਨ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਟੁਕੜਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡੀ ਜਾਏਗੀ। ਮੈਂ ਪੁੱਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਜਿਹੀ ਸੂਰਤੋਹਾਲ ਵਿਚ ਕੀ ਕਿਸਾਨ ਕਦੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਹੋ ਸਕੇਗਾ? ਕੀ ਉਹ tractors ਨਾਲ ਵਾਹੀ ਕਰ ਸਕੇਗਾ? ਏਨੇ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਟੁਕੜਿਆਂ ਦੀ ਕਾਸ਼ਤ ਕਦੇ ਵੀ economic ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਬੋਲਾਂ ਨਾਲ ਵਾਹੀ ਕਰਨ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਅਧਾ ਰਕਬਾ ਚਾਰੇ ਦੀ ਕਾਸ਼ਤ ਵੱਲੇ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਡੰਗਰ ਅਤੇ ਇਨਸਾਨ ਦੇ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਦਰਮਿਆਨ ਸਾਲ-ਹਾ-ਸਾਲ ਤੋਂ race ਰਹੀ ਹੈ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਘਟ ਸੀ ਉਦੋਂ ਡੰਗਰ ਵਧ ਸਨ। ਜੁੱ ਜੁੱ ਇਨਸਾਨ ਵਧਦੇ ਗਏ, ਇਨਸਾਨ ਆਪਣੀ ਲੋੜ (ਖੁਰਾਕ, ਆਦਿ) ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਨਵੀਂ ਜ਼ਮੀਨ ਕਾਸ਼ਤ ਵੱਲੇ ਲਿਆਉਂਦਾ ਗਿਆ। ਚਰਾਗਾਹਾਂ ਘਟਣ ਨਾਲ ਮਵੇਸ਼ੀ ਘਟਦੇ ਗਏ। ਹੁਣ ਵੀ ਲੋੜ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਹੈ ਕਿ ਵਧੇਰੇ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚ ਅਨਾਜ ਦੀ ਫਸਲ ਬੀਜੀ ਜਾਵੇ। ਬੋਲਾਂ ਨਾਲ ਵਾਹੀ ਕਰਨ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਜਿੰਨੀ ਜ਼ਮੀਨ ਡੰਗਰਾਂ ਦੇ ਚਾਰੇ ਲਈ ਜ਼ੇਰੇ-ਕਾਸ਼ਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੇਕਰ tractors ਰਾਹੀਂ ਵਾਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾਏ ਤਾਂ ਉਸ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚ ਕਣਕ ਆਦਿ ਦੀ ਬਜਾਈ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ co-operative irrigation ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਅਤੇ tubewell societies ਬਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੇਕਰ tractors ਨਾਲ co-operative ploughing ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਾਫੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਚਿੰਤਾਵਾਰ ਵਧ ਜਾਏਗੀ-ਔਰ ਕਾਫੀ ਸਾਰਾ ਰਕਬਾ ਜਿਹੜਾ ਇਸ ਵੇਲੇ ਚਾਰੇ ਨਾਲ ਰੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਨਾਜ ਦੀ ਫਸਲ ਬਲੇ ਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਜੇਕਰ tractors ਰਾਹੀਂ ਕਾਸ਼ਤ ਕਰਨੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਡੰਗਰਾਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ। ਪਰ ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਹੁਣ ਕਿਸਾਨ ਦਾ ਕੰਮ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਸਾਨ ਕਦੇ ਵੀ economic ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ farming ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਦੂਜੀ ਦਿੱਕਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੁਲਿਟੀਕਲ reasons ਕਰਕੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਦੇਣ ਲਈ ਬੇਜ਼ਮੀਨ ਲੋਗਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਲਾਰਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਵਾਹੀ ਦੇ ਧੰਦੇ ਤੇ ਬੋਝ ਪੈਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਮੱਥੇ ਹਾਲਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ industry ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਤਾਂ licensing ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਜਾਰੀ ਹੈ ਤਾਕਿ ਇਸ ਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਬੋਝ ਨਾ ਪਵੇ, ਲੇਕਿਨ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਹੋਰ ਬੋਝ ਪਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਿਸਾਨ ਮਾਰਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਕ ਪਾਸਿਉਂ exchange ਰਾਹੀਂ ਔਰ ਦੂਜੇ ਪਾਸਿਉਂ price ਰਾਹੀਂ। ਜਦ ਉਹ ਆਪਣੀ ਮਿਹਨਤ ਦੀ ਕਮਾਈ ਮੰਡੀ ਵਿਚ ਲਿਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਵਿਉਪਾਰੀ ਬੋਨੇ ਦਾ ਭਾ 8 ਰੁਪਏ ਮਣ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ export ਬੰਦ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਵਗੈਰਾ ਵਗੈਰਾ ਥੋੜ੍ਹੇ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਜਦੋਂ ਸਾਰੀ ਜਿਨਸ ਵਿਉਪਾਰੀ ਦੇ ਪਾਸ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪ ਵੇਚਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਭਾ 13 ਰੁਪਏ ਮਣ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਣਕ ਕਿਸਾਨ ਕੋਲੋਂ 11 ਰੁਪਏ ਮਣ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਸ ਦੇ ਹਥੋਂ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਭਾ 16 ਰੁਪਏ ਮਣ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜ਼ਰਾਇਤ ਨਾਲ ਤੁਅੱਲਕ ਤਿੰਨ ਧਰਾਂ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ: (1) Producer, (2) Distributor, (3) Agricultural labour. ਪਰ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵਿਚ producer ਦਾ ਕੋਈ ਵਾਲੀ ਵਾਰਸ ਨਹੀਂ। Distributor ਦੇ ਵਾਲੀ ਵਾਰਸ ਹਨ Finance Minister, Agricultural labour ਦੇ ਵਾਲੀ ਵਾਰਸ ਹਨ ਮਾਸਟਰ ਗੁਰਬੰਤਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਰ producer ਦਾ ਕੋਈ ਵਾਲੀ ਵਾਰਸ ਨਹੀਂ। ਅਜ ਪੰਜਾਬ ਦੀ

ਦਸ਼ਾ ਕੀ ਹੈ। ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ‘‘ ਹੋਰ ਅਨ ਉਪਜਾਓ ’’। ਅਨਾਜ ਦੀ ਉਪਜ ਤਦ ਹੀ ਵਧ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੇਕਰ ਚੁੱਕੜੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਵੀ ਸੁਚੱਜੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਦਿਲ ਜਾਨ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰੇ। ਮੈਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿ agricultural labour ਦੀਆਂ wages ਨਾ ਵਧਣ, ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਵਧਾਉ। ਮੈਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ wages ਚੰਗੀਆਂ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਲੇਕਿਨ ਮੁਸ਼ਕਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ political reasons ਕਰਕੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਝਾਂਸਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਦਿਲ ਲਾ ਕੇ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਉਂ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਕਰੀਏ ਅਸੀਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਲੈਣੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਅਨਾਜ ਦੀ ਹਾਲਤ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੰਗੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅਨਾਜ ਪੈਦਾ ਕਰੋ। ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ producer ਦਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਮਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ agricultural producer ਦੀ ਹਿਫ਼ਾਜ਼ਤ ਕੀਤੀ ਜਾਏ ਉਸ ਦੇ ਗਾੜ੍ਹੇ ਪਸੀਨੇ ਦੀ ਕਮਾਈ ਜਦੋਂ ਮੰਡੀ ਵਿਚ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਵਾਜਬ ਕੀਮਤ ਦਿਲਾਈ ਜਾਏ ਐਂਰ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ land reforms ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਇਤਨੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਨਾ ਚਲਿਆ ਜਾਏ ਬਲਕਿ ਰੁਝ ਸੰਭਲ ਕੇ ਚਲਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, Planning Commission ਨੇ 30 ਸਟੇਂਡਰਡ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਜ਼ਰਾਇਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ $5\frac{1}{2}$ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ ਟਬਰ ਵਾਸਤੇ 3,600 ਰੁਪਏ ਸਾਲ ਦੀ ਆਮਦਨ ਬੱਧੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਿ 57 ਰੁਪਏ ਮਹੀਨਾ ਫ਼ੀ ਆਦਮੀ ਬਣਦੀ ਹੈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਨਾਕਾਫ਼ੀ ਹੈ, ਲੇਕਿਨ industry ਵਿਚ ਮਜ਼ਦੂਰ ਦੀ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਉਜਰਤ 100 ਰੁਪਿਆ ਮਹੀਨਾ ਤਜਵੀਜ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸਾਨ ਦਾ ਕਿੰਨਾ ਖਿਆਲ ਰਖਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। Industry ਵਿਚ 4 Power looms woollen ਦੀ ਜੋ excise duty ਦੀ ਛੋਟ ਹੈ ਉਹ ਹੀ ਸਾਲ ਦੀ 18,000 ਰੁਪਏ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਜੇ ਉਹ ਆਪਣਾ ਲਾਇਸੈਂਸ ਬਲੈਕ ਵਿਚ ਵੇਚ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਬਿਨਾ ਕੋਈ ਕੰਮ ਕੀਤੇ ਸਾਲ ਦੇ ਉਸ ਨੂੰ 15,000 ਰੁਪਏ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਕਿਸਾਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਟੱਬਰ ਲਈ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ 3,600 ਰੁਪਏ ਸਾਲ ਦੇ ਵਧੇ ਹਨ, ਕੋਈ ਕਿਉਂ ਇਹ ਪੇਸ਼ਾ ਅਖਤਿਆਰ ਕਰੇਗਾ? ਅਜ ਵਾਹੀ ਉਹੋ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਲੇਖਾ ਨਾ ਆਉਂਦਾ ਹੋਵੇ :—

“It is heartening to note that the future of the co-operative movement in the Punjab is bright viewed in the light of steady pace of progress maintained”.

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਉਪਰੋਕਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਰਾਹੀਂ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਲਹਿਰ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਬੜਾ ਉਜਲ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ। ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਸੁਸਾਇਟੀਆਂ ਦੀ ਬੜੀ ਤਾਰੀਫ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਪਰ ਅਸਲ ਵਿਚ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਸੁਸਾਇਟੀਆਂ ਵਿਚ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲੁਟ ਮਚੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਵੇਖਿਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਪਤਾ ਚਲੇਗਾ ਕਿ ਇਕੋ ਖਾਨਦਾਨ ਦੀਆਂ ਸੁਸਾਇਟੀਆਂ ਬਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਸਹੀ ਮਾਨਿਆਂ ਵਿਚ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਲਹਿਰ ਦਾ ਮਕਸਦ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਪੰਜ ਪੰਜ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਛੋਟੇ ਮਾਲਕ ਹਨ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਖੇਤੀ ਕਰਨ, ਚੰਗੀ ਖਾਦ ਪਾਉਣ ਅਤੇ ਸਾਂਝੀ ਖੇਤੀ ਕਰਕੇ tractors ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਤਾਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧੇਰੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ co-operative movement ਦਾ ਸਹੀ ਮਾਨਿਆਂ ਵਿਚ ਫ਼ਾਇਦਾ ਉਠਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਪਰ ਅੱਜ ਜਿਹੜੀਆਂ

[ਸਰਦਾਰ ਫਰਿਆਮ ਸਿੰਘ]

ਇਹ ਆਦਮੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹ ਲਿਖ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਭਲਾ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹੋਣਗੇ ਜੋ ਖੁਦ ਸਮਝਣ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ? ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਨਪੜ੍ਹ ਸਨ ਪਰ ਉਹ ਪੜ੍ਹਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਸਨ? ਸਾਡੇ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਖੁਦ ਬਹੁਤ ਲਿਖੇ ਪੜ੍ਹੇ ਹਨ ਪਰ ਅਣਪੜ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੇਸ਼ ਹਿਤ ਲਈ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੇ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦੇਵੇਗੀ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਅਤੇ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਿਚ ਜ਼ਰੂਰ ਵਾਧਾ ਹੋਵੇਗਾ।

ਸੈਲਵੀ ਅਬਦੁਲ ਹਾਨੀ ਡਾਰ : On a point of information, Sir, ਮਾਲੂਮ ਹੋਤਾ ਹੈ ਕਿ Governor's Address ਪਰ ਬੋਲਨੇ ਦੀ ਹਮਾਰੀ ਬਾਰੀ ਨਹੀਂ ਆਨੀ। ਇਸਲਿਏ ਮੇਰੀ ਗੁਜ਼ਾਰਿਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਅਰਸ਼ਾਦ ਫਰਮਾ ਦੀਜ਼ਿਏ ਕਿ ਜੋ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਆਜ਼ ਨਹੀਂ ਬੋਲ ਸਕੇਂਗੇ ਉਨ੍ਹੇਂ ਬਜਟ ਦੇ discussion ਦੇ ਵਕਤ priority ਦੀ ਜਾਏਗੀ।

ਅਧਯਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ : Priority ਕਾ ਵਾਧਾ ਨਹੀਂ ਕਰਤਾ ਅਲਬਤਤਾ ਖ਼ਿਆਲ ਜ਼ਰੂਰ ਰਖ਼ਾ ਜਾਏਗਾ। (I don't commit to give priority to such members but anyhow I will keep this fact in view.)

ਸ਼੍ਰੀ ਲਾਲ ਚੰਦ (ਜਾਲੰਧਰ ਸ਼ਹਰ, ਉਤਰ-ਪੂਰਬ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਗਵਰਨਰ ਦੇ ਅਡ੍ਰੈਸ ਮੇਂ ਬਹੁਤ ਸੀ ਬਾਤੋਂ ਕਹੀ ਗਈ ਹੈਂ ਆਰ ਮੇਰੇ ਬੁਜੁਗ ਚੌਧਰੀ ਲਹਰੀ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਰ ਬਾਕੀ ਹਾਊਸ ਦੇ ਦੋ ਮੈਂਬਰੋਂ ਨੇ ਕਾਫੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਡਾਲੀ ਹੈ ਆਰ ਸਰਾਹਨਾ ਭੀ ਕੀ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਇਸ ਅਡ੍ਰੈਸ ਕੋ ਇਸ ਨੁਕਤਾ ਨਜ਼ਰ ਸੇ ਦੇਖਨਾ ਚਾਹਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਇਨਸਾਨ ਕੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਮੇਂ ਉਸੇ ਖਾਨੇ ਕੋ ਅਚਛਾ ਮਿਲੇ, ਰਹਨੇ ਕੇ ਲਿਯੇ ਮਕਾਨ ਮਿਲੇ ਆਰ ਉਸੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕੇ ਬਾਕੀ ਆਰਾਮੋ-ਆਸਾਯਸ਼ ਮਿਲੇਂ। ਅਗਰ ਇਸ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਮੇਂ ਜਮਹੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਕੂਮਤ ਮੇਂ fundamental rights ਹੀ ਇਨਸਾਨ ਸੇ ਛੀਨ ਲਿਯੇ ਜਾਤੇ ਹੈਂ ਤੋ ਉਸ ਕੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਇਨਸਾਨ ਕੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨਹੀਂ ਹੈਵਾਨ ਕੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਹੋ ਜਾਤੀ ਹੈ। ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ ਕੇ ਮੁਤਅਲਲਿਕ ਅਪਨੇ ਅਡ੍ਰੈਸ ਮੇਂ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕੀਯਾ ਕਯੌਂਕਿ ਵਹ ਸਮਝਤੇ ਹੈਂ ਕਿ ਇਸ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕੇ ਅਹਦ ਮੇਂ ਯਹ fundamental rights ਕਿਸੀ ਕੋ ਹਾਸਿਲ ਨਹੀਂ। Fundamental Rights ਜੋ common rule of law ਕੇ rights ਹੈਂ ਵਹ ਸ਼ਾਯਦ ਇਸ ਹਕੂਮਤ ਮੇਂ ਨਹੀਂ ਹੈਂ। ਆਜ ਯਹ ਕਹਾ ਜਾਤਾ ਹੈ ਕਿ ਯਹ ਜਮਹੂਰੀ ਹਕੂਮਤ ਹੈ। 1950 ਸੇ ਲੇ ਕਰ ਹਮ ਹਰ ਸਾਲ 26 ਜਨਵਰੀ ਕੋ ਸੌਗੰਦ ਖਾਤੇ ਹੈਂ ਕਿ ਜਮਹੂਰੀ ਤਰੀਕੇ ਸੇ ਹਮ ਚਲੇਂਗੇ ਲੇਕਿਨ ਹੀ ਕਯਾ ਰਹਾ ਹੈ? ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਮੇਂ ਮੈਂ ਕੁਝ ਮਿਸਾਲੇਂ ਦੇਨਾ ਚਾਹਤਾ ਹੂੰ। ਅਭੀ ਇਸੀ ਸਾਲ ਪੰਜਾਬ ਮੇਂ ਸਬ ਲੋਗੋਂ ਕੇ ਚੁਨੇ ਹੁਏ 26 ਮਿਊਨਿਸਿਪਲ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਇਸ ਬਿਨਾ ਪਰ ਹਟਾ ਦਿਯੇ ਗਏ ਕਿ ਯਹ ਬਾਤ public interest ਮੇਂ ਹੈ। ਉਨ ਕੇ ਖ਼ਿਲਾਫ ਕਿਸੀ voter ਕੋ ਸ਼ਿਕਾਯਤ ਨਹੀਂ, ਮਿਊਨਿਸਿਪਲ ਕਮੇਟੀ ਕੋ ਸ਼ਿਕਾਯਤ ਨਹੀਂ, ਕਿਸੀ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਕੋ ਸ਼ਿਕਾਯਤ ਨਹੀਂ। ਲੇਕਿਨ ਪਬਲਿਕ ਕੇ ਚੁਨੇ ਹੁਏ ਨੁਮਾਯੰਦੋਂ ਕੋ ਯਕਦਮ ਕਲਮ ਕੀ ਜੁੰਬਸ਼ ਸੇ ਹਟਾ ਦਿਯਾ ਗਯਾ ਆਰ ਕਹਾ ਗਯਾ ਕਿ

ਦਸਾ ਕੀ ਹੈ। ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ “ਹੋਰ ਅਨ ਉਪਜਾਓ”। ਅਨਾਜ ਦੀ ਉਪਜ ਤਦ ਹੀ ਵਧ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੇਕਰ ਚੁੱਲ੍ਹੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਵੀ ਸੁਚੱਜੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਦਿਲ ਜਾਨ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰੇ। ਮੈਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿ agricultural labour ਦੀਆਂ wages ਨਾ ਵਧਣ, ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਵਧਾਉ। ਮੈਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ wages ਚੰਗੀਆਂ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਲੇਕਿਨ ਮੁਸ਼ਕਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ political reasons ਕਰਕੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਝਾਂਸਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਦਿਲ ਲਾ ਕੇ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਉਂ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਕਰੀਏ ਅਸੀਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਲੈਣੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਅਨਾਜ ਦੀ ਹਾਲਤ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੰਗੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅਨਾਜ ਪੈਦਾ ਕਰੋ। ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ producer ਦਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਮਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ agricultural producer ਦੀ ਹਿਫ਼ਾਜ਼ਤ ਕੀਤੀ ਜਾਏ ਉਸ ਦੇ ਗਾੜ੍ਹੇ ਪਸੀਨੇ ਦੀ ਕਮਾਈ ਜਦੋਂ ਮੰਡੀ ਵਿਚ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਵਾਜਬ ਕੀਮਤ ਦਿਲਾਈ ਜਾਏ ਐਰ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ land reforms ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਇਤਨੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਨਾ ਚਲਿਆ ਜਾਏ ਬਲਕਿ ਰੁਝ ਸੰਭਲ ਕੇ ਚਲਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, Planning Commission ਨੇ 30 ਸਟੇਂਡਰਡ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਜ਼ਰਾਇਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ $5\frac{1}{2}$ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ ਟਬਰ ਵਾਸਤੇ 3,600 ਰੁਪਏ ਸਾਲ ਦੀ ਆਮਦਨ ਬੱਧੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਿ 57 ਰੁਪਏ ਮਹੀਨਾ ਫ਼ੀ ਆਦਮੀ ਬਣਦੀ ਹੈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਨਾਕਾਫ਼ੀ ਹੈ, ਲੇਕਿਨ industry ਵਿਚ ਮਜ਼ਦੂਰ ਦੀ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਉਜਰਤ 100 ਰੁਪਿਆ ਮਹੀਨਾ ਤਜਵੀਜ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸਾਨ ਦਾ ਕਿੰਨਾ ਮਿਆਲ ਰਖਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। Industry ਵਿਚ 4 Power looms woollen ਦੀ ਜੋ excise duty ਦੀ ਛੋਟ ਹੈ ਉਹ ਹੀ ਸਾਲ ਦੀ 18,000 ਰੁਪਏ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਜੇ ਉਹ ਆਪਣਾ ਲਾਇਸੈਂਸ ਬਲੈਕ ਵਿਚ ਵੇਚ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਕੰਮ ਕੀਤੇ ਸਾਲ ਦੇ ਉਸ ਨੂੰ 15,000 ਰੁਪਏ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਕਿਸਾਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਟੱਬਰ ਲਈ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ 3,600 ਰੁਪਏ ਸਾਲ ਦੇ ਵਧੇ ਹਨ, ਕੋਈ ਕਿਉਂ ਇਹ ਪੇਸ਼ਾ ਅਖਤਿਆਰ ਕਰੇਗਾ? ਅਜ ਵਾਹੀ ਉਹੋ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਲੇਖਾ ਨਾ ਆਉਂਦਾ ਹੋਵੇ :—

“It is heartening to note that the future of the co-operative movement in the Punjab is bright viewed in the light of steady pace of progress maintained”.

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਉਪਰੋਕਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਰਾਹੀਂ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਲਹਿਰ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਬੜਾ ਉਜਲ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ। ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਸੁਸਾਇਟੀਆਂ ਦੀ ਬੜੀ ਤਾਰੀਫ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਪਰ ਅਸਲ ਵਿਚ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਸੁਸਾਇਟੀਆਂ ਵਿਚ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲੁੱਟ ਮਚੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਵੇਖਿਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਪਤਾ ਚਲੇਗਾ ਕਿ ਇਕੋ ਖਾਨਦਾਨ ਦੀਆਂ ਸੁਸਾਇਟੀਆਂ ਬਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਸਹੀ ਮਾਨਿਆਂ ਵਿਚ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਲਹਿਰ ਦਾ ਮਕਸਦ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਪੰਜ ਪੰਜ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਛੋਟੇ ਮਾਲਕ ਹਨ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਖੇਤੀ ਕਰਨ, ਚੰਗੀ ਖਾਦ ਪਾਉਣ ਅਤੇ ਸਾਂਝੀ ਖੇਤੀ ਕਰਕੇ tractors ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਤਾਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧੇਰੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ co-operative movement ਦਾ ਸਹੀ ਮਾਨਿਆਂ ਵਿਚ ਫ਼ਾਇਦਾ ਉਠਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਪਰ ਅੱਜ ਜਿਹੜੀਆਂ

[ਸਰਦਾਰ ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ]

ਇਹ ਆਦਮੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹ ਲਿਖ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਭਲਾ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹੋਣਗੇ ਜੋ ਖੁਦ ਸਮਝਣ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ? ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਨਪੜ੍ਹ ਸਨ ਪਰ ਉਹ ਪੜ੍ਹਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਸਨ? ਸਾਡੇ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਖੁਦ ਬਹੁਤ ਲਿਖੇ ਪੜ੍ਹੇ ਹਨ ਪਰ ਅਣਪੜ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੇਸ਼ ਹਿਤ ਲਈ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੇ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦੇਵੇਗੀ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਅਤੇ ਪੇਦਾਵਾਰ ਵਿਚ ਜ਼ਰੂਰ ਵਾਧਾ ਹੋਵੇਗਾ।

ਸ਼ੈਲੀ ਅਬਦੁਲ ਹਾਨੀ ਡਾਰ : On a point of information, Sir, ਮਾਲੂਮ ਹੋਤਾ ਹੈ ਕਿ Governor's Address ਪਰ ਬੋਲਨੇ ਦੀ ਹਮਾਰੀ ਬਾਰੀ ਨਹੀਂ ਆਨੀ। ਇਸਲਿਏ ਮੇਰੀ ਗੁਜ਼ਾਰਿਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਅਰਸ਼ਾਦ ਫਰਮਾ ਦੀਜ਼ਿਏ ਕਿ ਜੋ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਆਜ ਨਹੀਂ ਬੋਲ ਸਕੇਂਗੇ ਉਨ੍ਹੇਂ ਬਜਟ ਦੇ discussion ਦੇ ਵਕਤ priority ਦੀ ਜਾਏਗੀ।

ਅਧਿਕਸ਼ ਮਹੋਦਯ : Priority ਕਾ ਵਾਧਾ ਨਹੀਂ ਕਰਤਾ ਅਲਬਤਤਾ ਖ਼ਿਆਲ ਜ਼ਰੂਰ ਰਖਾ ਜਾਏਗਾ। (I don't commit to give priority to such members but anyhow I will keep this fact in view.)

ਸ਼੍ਰੀ ਲਾਲ ਚੰਦ (ਜਲੰਧਰ ਸ਼ਹਰ, ਉਤਰ-ਪੂਰਬ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਗਵਰਨਰ ਦੇ ਅਡ੍ਰੈਸ ਮੇਂ ਬਹੁਤ ਸੀ ਬਾਤਾਂ ਕਹੀ ਗਈ ਹੈਂ ਆਰ ਮੇਰੇ ਬੁਜੁਰ੍ਗ ਚੌਧਰੀ ਲਹਰੀ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਰ ਬਾਕੀ ਹਾਊਸ ਦੇ ਦੋ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਕਾਫੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਡਾਲੀ ਹੈ ਆਰ ਸਰਾਹਨਾ ਭੀ ਕੀ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਇਸ ਅਡ੍ਰੈਸ ਕੋ ਇਸ ਨੁਕਤਾ ਨਜ਼ਰ ਸੇ ਦੇਖਨਾ ਚਾਹੁਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਮੇਂ ਉਸੇ ਖਾਨੇ ਕੋ ਅਚਾ ਮਿਲੇ, ਰਹਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਮਕਾਨ ਮਿਲੇ ਆਰ ਉਸੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕੇ ਬਾਕੀ ਆਰਾਮੋ-ਆਸਾਯਸ਼ ਮਿਲੇਂ। ਅਗਰ ਇਸ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਮੇਂ ਜਮਹੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਕੂਮਤ ਮੇਂ fundamental rights ਹੀ ਇਨਸਾਨ ਸੇ ਚੀਨ ਲਿਏ ਜਾਤੇ ਹੈਂ ਤੋ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨਹੀਂ ਹੈਵਾਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਹੋ ਜਾਤੀ ਹੈ। ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ ਕੇ ਸੁਤਅਲਲਿਕ ਅਪਨੇ ਅਡ੍ਰੈਸ ਮੇਂ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕੀਯਾ ਕਯੌਂਕਿ ਵਹ ਸਮਝਤੇ ਹੈਂ ਕਿ ਇਸ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕੇ ਅਹਦ ਮੇਂ ਯਹ fundamental rights ਕਿਸੀ ਕੋ ਹਾਸਿਲ ਨਹੀਂ। Fundamental Rights ਜੋ common rule of law ਕੇ rights ਹੈਂ ਵਹ ਸ਼ਾਯਦ ਇਸ ਹਕੂਮਤ ਮੇਂ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਆਜ ਯਹ ਕਹਾ ਜਾਤਾ ਹੈ ਕਿ ਯਹ ਜਮਹੂਰੀ ਹਕੂਮਤ ਹੈ। 1950 ਸੇ ਲੇ ਕਰ ਹਮ ਹਰ ਸਾਲ 26 ਜਨਵਰੀ ਕੋ ਸੌਗੰਦ ਖਾਤੇ ਹੈਂ ਕਿ ਜਮਹੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੇ ਹਮ ਚਲੇਂਗੇ ਲੇਕਿਨ ਹੋ ਕਯਾ ਰਹਾ ਹੈ? ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਮੇਂ ਮੈਂ ਕੁਝ ਮਿਸਾਲੇਂ ਦੇਨਾ ਚਾਹੁਤਾ ਹੂੰ। ਅਭੀ ਇਸੀ ਸਾਲ ਪੰਜਾਬ ਮੇਂ ਸਬ ਲੋਗੋਂ ਕੇ ਚੁਨੇ ਹੁਏ 26 ਮਿਊਨਿਸਿਪਲ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਇਸ ਬਿਨਾ ਪਰ ਹਟਾ ਦਿਏ ਗਏ ਕਿ ਯਹ ਬਾਤ public interest ਮੇਂ ਹੈ। ਉਨ ਕੇ ਖ਼ਿਲਾਫ ਕਿਸੀ voter ਕੋ ਸ਼ਿਕਾਯਤ ਨਹੀਂ, ਮਿਊਨਿਸਿਪਲ ਕਮੇਟੀ ਕੋ ਸ਼ਿਕਾਯਤ ਨਹੀਂ, ਕਿਸੀ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਕੋ ਸ਼ਿਕਾਯਤ ਨਹੀਂ। ਲੇਕਿਨ ਪਬਲਿਕ ਕੇ ਚੁਨੇ ਹੁਏ ਨੁਮਾਯੰਦੋਂ ਕੋ ਯਕਦਮ ਕਲਮ ਕੀ ਜੁੰਬਸ਼ ਸੇ ਹਟਾ ਦਿਯਾ ਗਯਾ ਆਰ ਕਹਾ ਗਯਾ ਕਿ

यह पब्लिक interest में है। मैं पूछना चाहता हूँ कि कितने कारनामे हैं जो हमारी हुकूमत ने किये। अंग्रेजों की हुकूमत के दौरान में उन्होंने म्युनिसिपल ऐक्ट की दफा 14-A कभी इस्तेमाल नहीं की थी हालांकि म्युनिसिपल कमिश्नरों ने सत्याग्रह किया लेकिन आज यह सारी बातें हो रही हैं। इस जमहूरी हुकूमत में मैं ने दो साल से देखा है कि एक तमीज़ खड़ी की गई और जो लोग गवर्नमेंट के ख्याल के नहीं थे उन्हें कहा गया कि तुम दूसरी पार्टियों से खुद निपटो, पुलिस को दखल देने की जरूरत नहीं, लाठियां चलीं और कई कुछ हुआ। यह सिलसिला चलता रहा। Lawlessness create हुई। और उसके बाद, उस private army के बाद कुछ और शुरू हुआ। जब यह खत्म हुआ, private army के बाद, होशियारपुर कांड के बाद Government ने एक और तरीका निकाला। उस तरीके को जानने के लिए rule of law को समझ लेना चाहिये। जमहूरियत का जो कानून बनाया जाता है, वज़ीर भी उसका पाबंद होता है, Government भी पाबंद होती है, Government का हर एक पुर्जा पाबंद होता है। मगर मेरी समझ में नहीं आता कि इस ईवान में जो कानून बनाया जाता है वज़ीर साहिबान समझते हैं कि हम पर यह फर्ज आयद नहीं होता है। नतीजा यह हुआ कि हज़ारों और सैकड़ों लोगों पर यह experiment किया गया। आज मुझे वकालत करते हुए 21 साल हो गए हैं, मैं ने नहीं देखा कि कोई ऐसा कानून भी हो सकता है कि बग़ैर कानून किसी को पकड़ा जाए। उनको बग़ैर कानून पकड़ा गया और उन्हें 40, 40 मील पर छोड़ा गया। अगर कोई आदमी दफा 144 तोड़ता है या permit system को तोड़ता है तो उसे पकड़ कर Magistrate से remand दिलाई जाए क्योंकि उस ने कानून भंग किया है। मगर इस हुकूमत ने यह नहीं किया। उन लोगों पर पहले लाठियां बरसाई गईं। पुलिस से कुटवाया गया। उन्हें पीटा गया, घसीटा गया और लारियों में 50 मील पर ले जा कर छोड़ा गया। मैं पूछता हूँ कि पंजाब में किस दफा के तहत यह किया गया। यह 342 दफा है, 322 है या 325 है? आप खुद चंडीगढ़ में बैठ कर ऐसा करते हैं। इस House के मੈम्बर के नाते मैं अपने तजरुबे से कहना चाहता हूँ कि मुझे गिरफ्तार किया गया। मैंने उस A. I. G. से पूछा कि तुम मुझे क्यों गिरफ्तार करते हो। तो वह कहने लगा 'I arrest you', मैं ने कहा, चलो। मैं अर्ज़ करूँ कि रात के 12 बजे तक मुझे एक जगह थाने में रखा गया। एक dacoit या कातल को सुबह और शाम 6 आने की रोटी दी जाती है और रोज़ नामचा में उसका इंदराज होता है। मगर मुझे कहने लगे कि तुम्हारे लिये रोटी नहीं। मैं ने एक थानेदार को यह कहते सुना। (voices of shame, shame from the Opposition) जब रोटी के लिए कहा गया तो कहने लगे कि तुम्हें यह मालूम नहीं कि आप illegal हिरासत में हो। तो मैं यह बताना चाहता हूँ कि जब पुलिस को यह शह दी जाती है कि तुम इस House के Members को illegal हिरासत में रख सकते हो, इस House के मेम्बरों पर तुम्हारा

[श्री लाल चन्द]

यह कानून लागू नहीं होता; तो ऐसी पुलिस पर यह तवक्को करना ठीक नहीं। ऐसे कानून के बारे में पुलिस पर तवक्को नहीं कर सकते। यह law and order कैसा है? मैं खुशी से मानने को तैयार था कि मुझे साल छः महीने की कैद होती और मैं भोग कर जाता। तकलीफ तब होती है जब ऐसे कानून को तोड़ा जाता है। यह एक M.L.A. के साथ नहीं, कई M.L.A.s के साथ यह बदतर फेल हुआ। पता लगा तब जब यह पुलिस किसी का बाजू तोड़ती है, कोई जीप रात को उलट गई तो आप के होश ठिकाने आए। यही बर्ताव पटवारियों से किया जा रहा है। मैं कहना चाहता हूँ कि यहां पर हुकूमत करने वाले, हमारा मंत्रिमंडल खुद law and order की परवाह नहीं करता। यह rule of law क्या है, यह बात समझ में नहीं आती। अगर समझा दिया जाए तो ठीक है। दूसरे ढंग से भी किया जा रहा है। कई दिनों की बात है, मुझे Chief Minister साहिब ने कहा कि मैं तो anarchist हूँ। मैं जानता हूँ उनको, वह मेरे साथ रहे; anarchist रहने में अगर आप believe करते हैं, anarchist की नीति हुकूमत को बुझा देने के लिये होती है। Anarchist का ढंग है हुकूमत से टक्कर करना, जहनी तौर पर टक्कर लेना। फख्र से कहा जाता है कि मैं वह anarchist हूँ; मेरे अंदर वह ज़हनियत काम करती है। मैं instance दे सकता हूँ। तो यह कोशिश की जाती है, मुखालफ M.L.A.s के खिलाफ झूठे मुकद्दमे बनाए जाते हैं। गुरदासपुर में एक Municipal Commissioner को कादियां से पकड़ा गया और 14 दिन के बाद चारपाई के नीचे हाथ दे कर यह कहा गया कि तुम यह कहो कि फलां २ आदमियों ने गुरद्वारे में जा कर सिग्रेट फेंके। 14 दिन तक पता ही नहीं किया। जालंधर में एक शस्त्र को पकड़ा। 14 दिन तक बात ही नहीं चली। गुरद्वारे वाले केस में लगे Magistrate ने कहा मेरे आगे produce करो। उसे किसी तरह का कोई जवाब नहीं आया। आखिर में उसे produce किया गया। 14 दिन के बाद उस शस्त्र को पकड़ा गया। यह मुकदमा हुआ। अमृतसर में उस के खिलाफ एक चोरी का case है। आज तक यहां कोई case नहीं। यह lawlessness की मिसालें हैं। आप कहते हैं कि जो हमारे मुखालिफ हैं, उनको कुचल देंगे। Anarchist के तौर पर नहीं, Fascist ढंग से आप मुखालिफों को कुचल सकते हैं। मेरे खिलाफ 10 मुकद्दमें बनाए गये, मैंने देखा अंग्रेज के वक्त कभी ऐसी बात नहीं होती थी, जो आज मैं देखता हूँ। मुझे अफसोस है, आज मेरे साथियों को देख कर कि उनका दिमाग किस ढंग से चलता है। मैं समझता हूँ कि पंजाब में आज जितना धर्म ढंढोरा बजाया जाता है, वे लोग ये देख लेंगे कि ऐसा पंजाब एक आतिश-फिशां पहाड़ के दहाने पर खड़ा है (विघ्नः आपकी मेहरबानी है, आपकी कृपा है।) मेरी कृपा नहीं। (बिगुनः जुगडी उं ऐसी है, पंजाब गेरमे'ट बरिंसी है बि . . . . .)

(Mr. Speaker : No interruption, please.) आप ज़रा दो-चार मिनट बोल लें (आवाज़ें : आप दम ले लें ।) बहुत अच्छा, यह तो आतिश फिशों पहाड़ के दहाने के लिए मैं कहता हूँ । इसके पीछे पीछे एक चीज़ काम करती है ; उसको समझने की कोशिश करनी चाहिए । आज मास्टर तारा सिंह जी कहते हैं कि मैं हिन्दू सिख unity चाहता हूँ । आज जनसंघ के नेता कहते हैं कि हम हिन्दू-सिख unity चाहते हैं । आज हिन्दी रक्षा समिति वाले कहते हैं.....(Interruption by Sardar Umrao Singh) मैं सरदार उमराओ सिंह को बतलाऊंगा कि जालंधर में जो लोग कहते हैं वे मुखालिफ ग्रुप के ही खाह हों, अगर आज वह यह बात कहते हैं कि हम unity चाहते हैं, मैं उन की नीयत पर शक नहीं करता । उन के ईमानदाराना तरीके और नीयत ठीक है । यहां united हो कर रहें । अगर पंजाब में हिन्दू सिख बटे रहें तो पंजाब तरक्की नहीं कर सकता । यह हो सकता है कि चंद हिन्दू या सिख भाई वज़ारत की कुर्सियां ले जायें या नौकरियां ले जायें, यह कभी नहीं हो सकता कि unity से तरक्की नहीं ला सकेंगे । आज मैं कांग्रेसी भाइयों से कहता हूँ मैं उन को बताना चाहता हूँ कि जो जज़बा इस वक्त हिन्दू-सिखों को divide करने वाला है, मैं हुकूमत से यह पहली बात पूछना चाहता हूँ कि यहां पर जो आप ने बहुत कुछ कहा, His Excellency the Governor ने पढ़ा, मैं कहता हूँ कि हिन्दु सिखों को नज़दीक लाने के लिए क्या कुछ किया । कहने को यह कोई इनकार तो नहीं ; मैं मास्टर तारा सिंह की बात नहीं करता, मैं जन संघ के leaders की बात नहीं करता, मैं हिन्दी रक्षा समिति की बात नहीं करता, उसे करना ही नहीं ; अगर हिन्दु-सिख एक होते हैं तो जो वज़ारत आज यहां बैठी है यह एक दिन नहीं टिक सकती । यह लाज़मी तरीका है । आज कहा जाता है ; मैं सरकार से पूछता हूँ, मैं यह कहना चाहता हूँ कि आज वह हिन्दू या पंजाब का वह सिख या पंजाब का कोई आदमी अपने दिल में अगर यह शक करता हो तो वह दशमेश पिता की कुर्बानी को भूल जाता है । अगर आज उस के दिल में सिखों के खिलाफ जज़बा आता है, अगर उसे ख्याल आता है कि गुरु घर को desecrate करना है तो उस से ज़लील कोई नहीं । मैं उस को हैवान कहना चाहता हूँ । वह एक गदार है इस मुलक का । पाकिस्तानी हमें इतना नुकसान नहीं पहुंचा सकते जितना कि वह गदार पहुंचा सकता है । मैं मास्टर तारा सिंह को कह सकता हूँ और लोग भी कह सकते हैं कि मास्टर तारा सिंह झूट बोलता है, लेकिन मैंने अपनी आंखों से वह इश्तिहार देखे हैं । मेरे दिल में यह जज़बा उठता है ; यह इश्तिहार कोई भी इनसान देखे उसके दिल में ऐसा ही जज़बा उठेगा । ऐसा क्यों होता है ? मैं ने अंग्रेज़ की हुकूमत में यह देखा.....

जब कभी हिन्दू और मुसलमान एक दूसरे के नज़दीक आने के करीब आते थे तो सूअर का गोشت मुसलमानों के मोहल्ले में और गाए का गोشت हिन्दुओं के मोहल्ले में किसी भंगी को 20, 25 रुपये दे कर फेंकवा दिया करते थे । मैं कहता हूँ कि आज हमारी सरकार का वतीरा भी वही है । तीन महीने से हिन्दी रक्षा समिति चलती रही और सरकार ने हर प्रकार से कोशिश की उस को दबाने की । लोगों को लाठियों

[श्री लाल चन्द]

से मारा गया, उठा कर बाहर फेंका गया, किसी को लुट्टी किया गया और किसी को उलटा दिया गया। लेकिन जब सरकार ने देखा कि वह किसी तरह भी आन्दोलन को दबा नहीं सकती तो उसने दुःख निवारण में और दूसरे गुरद्वारों में cigarettes फेंकवा दिये। उस वक्त यह सिगरेट फेंकवाने का सिलसिला शुरू हुआ जिस का नतीजा यह हुआ कि हिन्दू सिख फसाद शुरू हो गया। इसी तरह जब अकाली movement 2, 3 महीने चली तो मन्त्री मण्डल ने सोच कर यह फैसला किया कि हिन्दुओं को अकालियों से टकरा दिया जाए और अमृतसर में गड़बड़ करा दी जाए। चुनाँचि पुलिस के आदमी दरबार साहिब, अमृतसर में गए, वहाँ जो कुछ हुआ उस से मुझे वास्ता नहीं है। लेकिन उस समय सरकार की यह स्कीम थी कि वहाँ पर फसाद करवा दिया जाए। मैं और सरदार अजीत सिंह सरहदी M.P. वहाँ गए और लोगों को बड़ी कठिनाता से फसाद करने से रोका। सरकार की यही नियत थी कि पंजाबी movement को दबाने के लिए अकाली दल को दूसरे लोगों के साथ टकरा दिया जाए। वज्जारत के चन्द पिट्ठुओं ने मिल कर ऐसा आडम्बर रचा जिस से कि लोग आपस में ही लड़ें पड़ें और फसाद हो जाए। हिन्दू और सिखों के मिलाप के लिये यह लाजमी था कि agitation के बाद लीडरों की सहमति ली जाती। मैं जानता हूँ कि उस वक्त तक फसाद नहीं हो सकते जब तक कि लीडर इस बात की सहमति न दें। लेकिन हमारी सरकार ने ऐसे आडम्बर को खड़ा किया कि जो गुरद्वारे थे उन को खराब करना शुरू कर दिया ताकि अगर मास्टर तारा सिंह चाहें भी कि हिन्दुओं के साथ बात-चीत करें तो उस के नीचे के साथी उसे छोड़ जाएं और इस तरह उस में बातचीत करने की हिम्मत ही न रहे। मैंने देखा कि यह तरीका चला।

अध्यक्ष महोदय : मैं देख रहा हूँ कि किस तरह की बातें इधर से भी और उधर से भी हो रही हैं। यह हाऊस को शोभा नहीं देती। (I am feeling that the trend of speeches for both sides is not in keeping with the decorum and dignity of the House.)

श्री लाल चन्द सभरवाल : आप को अच्छी नहीं लगती तो मैं नमी से बोलना शुरू कर देता हूँ। यह बात तो मैं वह कर रहा हूँ जो पंजाब वालों को समझ लेनी चाहिये कि क्या हो रहा है। यह बहुत जरूरी है। (Interruptions) जो law and order की हालत है.....

अध्यक्ष महोदय : अगर आप समझते हैं कि इस तरह law and order ठीक होता है तो स्पीच करते जाएं। (If the hon. Member feels that the position of law and order will improve in this way he may continue his speech.)

श्री लाल चन्द सभरवाल : मैं चाहता हूँ कि पंजाब के लोग समझ जाएं, खास तौर पर जो दोस्त यहां बैठे हैं उन को कहना चाहता हूँ कि वह आज अच्छी तरह से देख लें कि यहां भी अंग्रेज की तरह कोई शरारत तो नहीं हो रही। जिस तरह अंग्रेज divide and rule की पालिसी पर चल रहा था मैं कहता हूँ और मेरा

यह दावा है कि यह हकूमत भी divide and rule की पालिसी पर चल रही है। यह सरकार आपको एक दूसरे के नज़दीक नहीं आने देगी। इसी सिलसिले में मैं यह अर्ज करना चाहता हूँ कि ज़िला जालन्धर का एक D.S.P. है जोकि पांच साल से वहाँ बैठा हुआ है उस को वहाँ से तबदील नहीं किया गया। जब वह चाहता है फसाद करवा सकता है जब नहीं चाहता नहीं करवाता। कैरों साहिब का वह बड़ा दोस्त है। उस को पुलिस मैडल भी दिलवाया गया है इनाम के तौर पर। मैं कहना चाहता हूँ कि ऐसे आदमियों से आप जो भी चाहें काम करवा सकते हैं। मुझे बाकी ज़िलों का तो पता नहीं है, ज़िला जालन्धर का पता है कि जब कभी फसाद करवाने की इच्छा हो तो उस के ज़रिए बड़ी आसानी से हो सकता है। हकूमत बड़ी आसानी से अपनी इच्छा से काम करवा सकती है। इस लिए मैं अपने दोस्तों से कहना चाहता हूँ कि वे सोचें और इस बात पर गौर करें कि हमारी सरकार की पालिसी क्या है, और हमें क्या वतीरा अस्तियार करना चाहिये। हमारे लिये मौका है कि हम पंजाब के लोगों को बताएं कि क्या क्या कारनामे हमारी सरकार करती है। (*Bell rings*) मैं जनाब एक मिनट में खत्म कर दूंगा।

अब मैं जेलों के बारे में एक लफ़्ज़ कहना चाहता हूँ। फ़िरोज़पुर जेल में लाठी चार्ज हुआ, हिसार जेल में लाठी चार्ज हुआ और उसी तरह गुड़गांव जेल में भी लाठी-चार्ज हुआ, लोगों को पीटा गया। फ़िरोज़पुर के बारे में साफ बात कहना चाहता हूँ। आज जालन्धर में जो enquiry हुई—वह शुरू हो गई लेकिन उस के साथ साथ पुलिस ने परचे दर्ज कर के मुलज़मीन को गिरफ्तार करना शुरू कर दिया है—कोई बेगुनाह है या गुनाहगार है मैं इस तफ़सील में नहीं जाऊंगा—मैं यह जानना चाहता हूँ कि फ़िरोज़पुर में जब incident हुआ enquiry बिठाई गई और जो वाक्यात वहाँ पर 302, 307, 308, 326, 148 और 149 के हुए क्यों पुलिस ने उन के परचे नहीं लिये और क्यों मुलज़मीन को गिरफ्तार नहीं किया गया। आप कहेंगे कि उन मुलज़मीन को सेनशोर कर दिया, discharge कर दिया और dismiss कर दिया। मैं पूछता हूँ कि जो warders हैं, culprits हैं, कैदी हैं जिन्होंने मारा पीटा उन को क्या सज़ा मिली है? आप कहेंगे कि उन को provident fund नहीं मिलेगा या pension नहीं मिलेगी लेकिन उन को जुर्म की सज़ा क्या मिली है। आप कहेंगे कि वहाँ किसी के खिलाफ परचा नहीं दिया गया तो मैं ने जालंधर की मिसाल दे दी है, enquiry भी हुई, परचे दिए हुए हैं, investigation हो रही है। मैं कहना चाहता हूँ कि उन लोगों को protect करने की नियत से, ताकि वह भांडा न खोल दें, पुलिस में केंसों को register नहीं किया गया। हालांकि Justice ने enquiry में खुद कहा कि कुछ element ऐसा था जो ऊपर से तार हिला रहा था उस का नतीजा यह है.....

अध्यक्ष महोदय : यह बातें बड़ी दफा आई हैं। (*These things have been said many a time.*)

श्री लाल चन्द : जो ऊपर का element है वह नहीं आया, वह कौन है ? डाक्टर गोपीचन्द या हमारे मुख्य मन्त्री, कौन है वह ऊपर का element, मैं इन से पूछना चाहता हूँ ?

अध्यक्ष महोदय : मैं सोच रहा हूँ कि आप गवर्नर के एड्रेस पर कब बहस करेंगे । आप ने एक ही बात ली और उसी पर चल दिये । (I am thinking as to when is the hon. Member going to discuss the Governor's Address. He has taken one point and is dilating upon it.)

श्री लाल चन्द : आप और टाईम दे दो तो और बातें कह लूंगा ।

Mr. Speaker : Please resume your seat.

अध्यक्ष महोदय : मुझे मेरे चेम्बर में बहुत से मेम्बर साहिबान मिले । उन्होंने ने गिला किया है । बीबी हरप्रकाश कौर ने तो बड़ा गिला किया है कि उन्हें बोलने का समय नहीं मिला । अगर आप लोग मेरी जगह होते तो आप को मेरी मुश्किल का अहसास होता । मेरा ख्याल है कि पेनल आफ चेयरमैन में रख कर बीबी हरप्रकाश कौर को यहां बिठाऊँ ताकि उन को मेरी मुश्किल का अहसास हो । अगर हर एक मेम्बर साहिब बोलना चाहे तो भी पन्द्रह मिनट बोल कर चार दिन में आधा हाऊस भी नहीं बोल सकता । आगे बहुत से मौके आएंगे जब कि आप लोगों को बोलने का वक्त मिल जाएगा । इस दफा मैं टाईम नहीं एक्सटेंड करूंगा । (Many hon. Members met me in my Chamber and complained that they have not been given time to speak. Bibi Harparkash Kaur has also bitterly complained in this connection. If the hon. Members would have been in my place they would have realized my difficulties. I think I should nominate Bibi Harparkash Kaur on the Panel of Chairmen to make her realise the difficulties the Chair has to face. If every hon. Member were to speak for 15 minutes even then half of the Members of the House would not be able to take part in the debates in four days. The hon. Members would get sufficient opportunities to speak in the coming days of this Session. But I will not extend the time of the sitting in this Session.)

श्री प्रबोध चन्द्र : On a point of information, Sir. मैं जानना चाहता हूँ कि आया उन को ही वक्त मिलता है जो चिट भेजते हैं और चेम्बर में आकर आप को मिलते हैं या और मेम्बरान को भी मिलता है जो यहां पर खड़े होते हैं ?

अध्यक्ष महोदय : मैं ने इस बात का ख्याल कभी नहीं रखा । पहले मैं ने अपना एक असूल बनाया है । मैं ने ज़िलेवार के लिहाज़ को अपने सामने रखा हुआ है । (I never keep these things in view. I have only one criterion before me and that is the criterion of permitting the members to speak district-wise.)

चौधरी लहरी सिंह : जनाब मेरी एक request सुन लें। सब लोग mike से मुंह लगा कर इतना जोर से बोलते हैं कि बहुत जोर से शोर होता है। या तो आप इन को हिदायत करें कि ज़रा आहिस्ता बोलें या जब ये बोलें तो mike पीछे हटा दिया जाए—ऐसा कोई इन्तज़ाम होना चाहिए।

राजा रघुवीर सिंह (कुल्लू, जनरल) : अध्यक्ष महोदय, जो गवर्नर का Address होता है उस में जो बीता हुआ साल होता है उस के दौरान administration किस ढंग से चला, उसका एक खाका सा होता है। चंद सालों से मुझे इस असेम्बली का मेम्बर रहने का सौभाग्य मिला है। उन सालों में भी मैं इसी प्रकार के Address देखता रहा हूं लेकिन यह Address अपनी प्रकार का ही मिला है। मेरा ख्याल है कि आज तक जितने भी Address हुए हैं उन सब में backward areas का एक खास जिक्र हुआ करता था जो मैं इस बार मौजूद नहीं पाता। खैर, मैं यह नहीं कहता कि backward areas के लिए सरकार कुछ नहीं कर रही, करती है और करने का इरादा भी रखती है। लेकिन जो होना चाहिए था, अध्यक्ष महोदय, वह मैं आप के द्वारा सरकार के notice में लाना चाहता हूं कि वह नहीं हुआ या नहीं हो सका। जिला कांगड़ा में पहाड़ का इलाका और साबका पैम्सू का कण्डाघाट का जो sub-division है; वहां के लोग किन २ बातों के मुस्तहक हैं, इन बातों को जानने के लिए हमारी सरकार ने सही तौर पर कोशिश नहीं की। पिछली बार जब Five-Year Plan पर चर्चा चल रही थी तो मैं ने अर्ज़ किया था कि यह सारी plan recasting मांगती है लेकिन उस बात की तरफ गवर्नमेंट ने तवज्जुह नहीं दी; कोई नोटिस नहीं लिया। खैर, इस को छोड़ो। इस वक्त, अध्यक्ष महोदय, आप भली प्रकार जानते हैं कि मैं tribal area की भी नुमाइन्दगी करता हूं। मैं पूछता हूं कि अब तक उस tribal area के लिए भी क्या कुछ किया है? Special Advisory Council बनी हुई है। उस की सिफारिशों को implement करने के लिए टालमटोल किया जा रहा है। कहा जाता है कि वहां पर जुगराफियाई मुश्किलात हैं, और और मुश्किलात हैं। ठंड वहां ज्यादा होती है इसलिए वह प्रोग्राम वहां चल नहीं सकते। ये सभी बातें ठीक हैं। लेकिन यह भी एक हकीकत है कि अगर किसी चीज़ को करने का इरादा पुख्ता हो; संकल्प दृढ़ हो तो कोई कारण नहीं कि वह चीज़ पूरी क्यों न हो। जमहूरियत का तकाज़ा है कि सब ने मिलकर सब के लिए काम करना है, सोचना है। जब यह एक सिद्धान्त है तो मेरी समझ में नहीं आता कि कौन सी चीज़ हमारे रास्ते में हायल हो सकती है। मैं तो यही समझता हूं और इसी बात में यकीन रखता हूं कि अगर सरकार का पूरा और पक्का इरादा हो तो क्या नहीं हो सकता?

हमारे देश में इस वक्त सब से बड़ी २ ज़रूरियात क्या हैं? सब से पहली बात यह है कि इलाकों का खोला जाना—सड़कों द्वारा और चाहे रेल द्वारा। जहां तक रेल का ताल्लुक है कुल्लू का इलाका इस का स्वप्न में भी ख्याल नहीं कर सकता। पता नहीं कि हमारी पंजाब सरकार केन्द्रीय सरकार को इस की कोई योजना तैयार

[राजा रवुबीर सिंह]

करवाने का सोच भी सकती है या नहीं। मगर इस वक्त position यह है कि कुल्लू-शिमला road के लिए estimated cost 90 लाख की है और यह सड़क 2nd Five-Year Plan में बनने की योजना है लेकिन उस के लिए actually कितना खर्च किया जा रहा है ? सिर्फ 15 लाख रुपया। इस का मतलब यह है कि उस इलाका के लोगों को सही तौर पर सड़क हासिल करने के लिए छः पांच-साला प्लानों की जरूरत होगी जिसका मतलब है 30 साल का लम्बा अर्सी। अध्यक्ष महोदय, आप के द्वारा मैं अपनी पंजाब सरकार से यह निवेदन करना चाहता हूँ कि उस इलाके की जनता इतने लम्बे अर्से तक इन्तज़ार करने के लिए तैयार नहीं। इस की ओर जल्दी ध्यान देना होगा। केन्द्रीय सरकार बार-बार यह आदेश भेज रही है कि backward areas को उठाओ। इस के अलावा इस सदन के आदरणीय सदस्य भी इस बात पर सहमत हैं कि backward areas की तरफ तवज्जुह देने की निहायत जरूरत है। लेकिन जब किसी खास प्रोग्राम के लिए पहले एक रकम मंजूर हो जाए और बाद में उसे घटा कर किसी दूसरे काम पर खर्च किया जाए तो जाहिर है कि यह उन लोगों के साथ सरासर धोका है, गद्दारी है। किन से ? उन भूखों से, उन ग़रीबों से जो आप से जीने का अधिकार मांगते हैं।

अब मैं शिक्षा की तरफ आता हूँ। बड़े प्रसन्न होकर गवर्नमेंट ने कांगड़ा में आठवीं जमायत तक तालीम मुफ्त करार दे दी है। लेकिन, अध्यक्ष महोदय, आपके द्वारा मैं सरकार के नोटिस में यह बात लाना चाहता हूँ कि वैसे भी—अंग्रेजी सरकार के वक्त से आज तक वहां पांचवीं जमायत तक तालीम मुफ्त रही है। जब अंग्रेजों के वक्त में कांगड़ा निवासियों को जो तोपों का चारा बनते थे, पांचवीं तक मुफ्त मिलती थी तो अपने जमहूरी राज्य में तो यह आठवीं नहीं बल्कि B. A. तक मुफ्त होनी चाहिए थी।

Higher education की वहां क्या स्थिति है ? कुल्लू के लड़कों के लिए कालेज की बड़ी तकलीफ है। 150 मील तक कोई कालेज नहीं। कुल्लू से धर्मशाला आने के लिए लड़कों को मीलों तक पैदल चलना पड़ता है; फिर कहीं मोटर-रेबल सड़क पर पहुंच कर conveyance मिलती है। यह एक बहुत भारी दिक्कत है। खैर, पंजाब सरकार ने बड़ी मेहरबानी की जो उन लड़कों को वजीफे दिए। कुल्लू के लड़कों को 50 रुपए माहवार वजीफा देने का फैसला किया हुआ है क्योंकि उन के घर से तालीम बहुत दूर है। लेकिन अध्यक्ष महोदय, आप के द्वारा एक बात सरकार के नोटिस में लाना चाहता हूँ। वह यह कि higher education के लिए सरकार का पहला फैसला यह था कि जो भी लड़के higher education के लिए वहां से बाहर जाएं—चाहे किसी भी कालेज में जाएं उन को पच्चास रुपया माहवार वजीफा मिलेगा। लेकिन मालूम नहीं कि Finance Department के एतराज के कारण या दूसरे जिलों के लोगों

की तरफ से political pressure पड़ने पर यह फैसला बदल कर सिर्फ यहां तक महदूद कर दिया कि यह वजीफे की concession सिर्फ उन लड़कों को दी जाएगी जो कुल्लू से धर्मशाला कालेज में जाएंगे। क्योंकि पंजाब गवर्नमेंट का जिला कांगड़ा में वही एक कालेज है। जब कांगड़े के उन लोगों के लिए higher education के वास्ते यह फैसला किया गया था कि बच्चों को 50 रुपये माहवार वजीफा दिया जाएगा तो यही खास कालेज ध्यान में नहीं था। उस वक्त इरादा यही था कि वह student चाहे किसी भी कालेज में जाए, हिमाचल मंडी कालेज में जाए, शिमला में जाए, धर्मशाला में जाए—जो भी कालेज उस के residence के नज़दीक पड़ता हो उस में जाए—किसी भी सूरत में उसे यह वजीफा जरूर दिया जाएगा। वास्तव में, अध्यक्ष महोदय, वे इस बात के मुस्तहिक हैं कि जहां चाहें—जो जगह उन को नज़दीक पड़ती हो वहां जाकर पढ़ें। इस के लिए कोई compulsion नहीं कि वे धर्मशाला में ही जाकर पढ़ें। उन के मां बाप की हालत यह है कि वे अपनी सारी जायदाद भी बेच दें तो भी वे अपने बच्चों को higher education नहीं दे सकते। पहले ही इस सदन में बताया जा चुका है कि कांगड़ा के लोगों की सिर्फ 3 पाई per capita income पड़ती है। इसलिए कैसे यह आशा की जा सकती है कि वे लोग अपने बच्चों को college education के लिए भेज सकें ? इसलिए, अध्यक्ष महोदय, आप के द्वारा मैं गवर्नमेंट से यह प्रार्थना करना चाहता हूं कि higher education के लिए कुल्लू के लड़कों को चाहे वे हिमाचल में किसी कालेज में पढ़ते हों या शिमला में, पंजाब के किसी भी कालेज में पढ़ते हों या पंजाब के बाहर किसी और सूबे में; उन को stipend की यह concession हर हालत में जरूर मिलनी चाहिए। वह इस बात के मुस्तहिक हैं क्योंकि उन की गुरबत तो हर हालत में एकसां है। यह बात नहीं है कि अगर वह लड़का कांगड़ा से बाहर कहीं रहता है तो उस की गुरबत दूर हो गई या उस के वालदैन उस को support कर सकने के काबिल हो गए इसलिए आप उसको भूल जाएं। यह नहीं होना चाहिए। यह जमहूरियत का तकाजा नहीं।

(At this stage Mr. Speaker vacated the Chair and it was Occupied by the Deputy Speaker.)

उपाध्यक्ष महोदय, एक और बात की ओर मैं आप का ध्यान आकर्षित करना चाहता हूं। General Administration और Law and Order पर तो मैं समझता हूं कि यहां कुछ ज्यादा कहने की जरूरत नहीं क्योंकि मैं समझता हूं कि काफ़ी कुछ कहा गया है। लेकिन चूंकि इस विषय पर काफ़ी शोर मचाया गया, (Interruptions) इसलिए मैं आप के द्वारा यह बताना चाहता हूं कि जब एक representative Government सूबे के सिर पर बैठी हो तो उस का यह फर्ज हो जाता है कि वह ऐसी अवस्था में पूरी जिम्मेदारी और सख्ती से काम ले। लेकिन जब कुछ लोगों की मनमानी नहीं चलती तो वह “खस्यानी बिल्ली खम्बा नोचे” की तरह बन जाते हैं जो कि एक स्वाभाविक बात ही है। ये इन चीजों को इसलिए हाऊस में

[राजा रघुवीर सिंह]

लाते हैं ताकि इसका कुछ political capital बन सके, political सरमाया बनाया जाए। जहां तक पहाड़ी इलाकों का ताल्लुक है मैं आप को स्पष्ट तौर पर यह बता देना चाहता हूं कि वहां की जनता बिल्कुल इस political capital के पीछे नहीं है। (घण्टी) उपाध्यक्ष महोदय, बहुत सी चीजें तो अभी मैं ने कहनी हैं। इस में कोई शक नहीं कि हरेक मेम्बर बोलना चाहता है लेकिन पहाड़ी इलाका पंजाब में ही नहीं देश भर में पिछड़ा हुआ इलाका है। मैं ने इस सम्बन्ध में सरकार की policy के सम्बन्ध में बहुत कुछ निवेदन करना है। इस के साथ बड़ी बेइन्साफ़ी हुई है। इसलिए अगर आप हुकम देंगे तो बोल लूंगा, नहीं तो बैठ जाऊंगा। लेकिन इस के पहले पंजाबियों के जो गुण हैं उन की प्रशंसा जरूर करना चाहता हूं। मैं पंजाब में ही नहीं रहता बल्कि दूसरे सूबों में भी जाता रहता हूं। वहां पर लोग पंजाब वालों की बहुत चीजों के लिए दाद देते हैं। वे जानते हैं कि तरक्की जितनी पंजाब ने की है उतनी किसी और ने नहीं की। वे जानते हैं कि ये लोग वे लोग हैं जो कि partition के कारण एक जगह से उखड़ कर दूसरी नई जगह पर आबाद हुए—सब कुछ तबाह और बर्बाद हो गया—लेकिन बावजूद इस बात के उन्होंने हिम्मत नहीं हारी; परिस्थितियों का डटकर मुकाबला किया और इसके नतीजा के तौर पर जितनी तरक्की पंजाब ने की है हिन्दुस्तान में या सिवाए एक दो सूबों के और किसी ने नहीं की। कोई इस का मुकाबला नहीं कर सकता। क्यों? इसीलिए कि पंजाब की जनता में काम करने की लगन है, हिम्मत है—इसकी भुजाओं में हरकत है, बल है, दिल में उमंग है। तो क्यों न ऐसे लोगों की प्रशंसा की जाए। लेकिन उन को जितना सहारा पंजाब सरकार से मिल रहा है वह काफी नहीं है। वह बहुत ज्यादा सहारा चाहते हैं। लेकिन इस के साथ ही मैं एक और खतरनाक चीज यहां पर देख रहा हूं जोकि सूबे की तरक्की को बहुत पीछे ले जाने वाली है। वह क्या है? वह है इन्तशार। इन्तशार बहुत बढ़ता जा रहा है। कितने अफसोस और शर्म की बात है कि आज सिख हिन्दु का दुश्मन बनता जा रहा है और ऐसे गन्दे नारे लगाए जाते हैं “नहीं पढ़ेंगे.....” और आगे जो कुछ कहा जाता है, उपाध्यक्ष महोदय, सच कहता हूं कि ऐसे लफ्ज़ मुंह से निकालते भी लज्जा आती है। पंजाबी बेशक जिन्दा दिल है और वह जिन्दा दिल बना है लड़ने के लिए—लेकिन किस से लड़ने के लिए? देश की तरक्की के लिए लड़ने के लिए, भूख से लड़ने के लिए, बेकारी से लड़ने के लिए—भाई भाई से लड़ने के लिए नहीं। हम गुरबत से लड़ना चाहते हैं और इस से लड़ने के लिए हर वक्त तैयार हैं। लेकिन इन चीजों से political सरमाया बनाया जाए और इतने गन्दे अल्फाज़ इस्तेमाल किए जाएं जिन्हें मुंह से निकालना मुश्किल हो, शर्म आती हो तो ऐसी पार्टियां क्या देश को आगे ले जाएंगी? वे तो देश के अमन के खिलाफ़ उठना चाहती हैं। यह तरक्की के रास्ते पर जाने वाली बात नहीं। तो, उपाध्यक्ष महोदय, मैं आप के द्वारा अपनी गवर्नमेंट से यह कहना चाहता हूं कि अगर पहाड़ी इलाकों में गुरबत है तो उस

के कारण ढूँढने की कोशिश नहीं की जाती । इसलिये मैं आप को बताता हूँ कि क्यों यह गुरबत है । वहाँ तो नंगी तसवीर नज़र आती है और सरकार इस विषय में क्या कर रही है । Nature ने उस इलाके को किसी चीज़ से महकूम नहीं रखा । जिस देश में जंगल हैं, जहाँ पानी है और खेती-बाड़ी के लिये ज़मीन है चाहे वह थोड़ी है तो उस इलाके में कभी गुरबत नहीं हो सकती । इसलिये मैं समझता हूँ कि अगर उस इलाके में इन चीज़ों के होते हुए भी गुरबत है तो उस की ज़िम्मेवारी सरकार पर है । लाखों करोड़ों रुपये के वहाँ पर जंगलात हैं जिन में बेशुमार दरख्त खड़े हैं लेकिन वहाँ के लोग मासिवाये इस के कि उन जंगलात से अपने लिये कुछ सलीपर काट लें, यहाँ वहाँ मज़दूरी कर लें, उन से उन को और कोई लाभ नहीं हो रहा । इसलिये गवर्नमेंट को इस तरफ ध्यान देना चाहिये ।

दूसरी चीज़ जिस की तरफ मैं गवर्नमेंट की तवज्जुह दिलाना चाहता हूँ वह वहाँ के लोगों की ईमानदारी है जिस को भी अब खतरा पैदा होता जा रहा है । पहले अगर वहाँ के लोगों में कोई सब से बड़ी अच्छी चीज़ पाई जाती थी तो वह थी उन की ईमानदारी । वे भूखा मरना तो पसन्द कर लेते थे लेकिन किसी से बेईमानी नहीं करते थे और न ही किसी से कोई चीज़ मांगते थे । यह आम देखने में आया है कि उन लोगों ने भूखे ही अपने झोंपड़ों में रह कर गुज़ारा कर लिया लेकिन किसी से कुछ मांगने की कोशिश नहीं की । लेकिन अब उन की वह ईमानदारी भी भ्रष्ट की जा रही है । मैं आप को बताता हूँ कि वह कैसे हो रही है । कुल्लू के इलाके में लकड़ी के चोरने वाले माहिर मज़दूर हैं । उन मज़दूरों की क्या हालत है और वे कैसे काम करते हैं मैं आप को बताता हूँ । बड़े बड़े सरमायेदार जैसे स्पैंडिंग डिगा सिंह हुए या राये बहादुर जोधा मल हुए या दिल्ली की एक बड़ी फर्म है..... (घंटी की आवाज़) डिप्टी स्पीकर साहिब, दो मिनट और, मैं ज़्यादा वक्त नहीं लेना चाहता । एक दो मिनट में मैं खत्म कर दूंगा । तो मैं बतला रहा था कि कैसे वहाँ उन लोगों की ईमानदारी खत्म की जा रही है, इस तरफ सरकार को तवज्जुह देनी चाहिये । जो बड़े-बड़े सरमायेदार वहाँ जंगल कटवाने के लिये आते हैं तो वह उन लोगों को पेशगी दे देते हैं और वे सारे घर के आदमी उन के लकड़ी काटने चले जाते हैं । इस काम के लिये अगर एक सरमायेदार उन्हें दो सौ रुपये पेशगी देता है तो दूसरा उन को अपने काम पर ले जाने के लिए चार सौ रुपये पेशगी दे देता है । तो डिप्टी स्पीकर साहिब, यह कुदरती बात है कि जब किसी भूखे आदमी से पूछा जाये कि दो और दो कितने होते हैं तो वह जवाब देता है कि दो और दो चार रोटियाँ होती हैं । इसी तरह से जब किसी ने वहाँ एक तरफ से दो-सौ रुपये पेशगी ले ली हुई होती है और दूसरा उस को पाँच सौ देने को तैयार हो जाता है तो वह पहले को छोड़ कर दूसरे के काम पर चला जाता है । इस तरह से उन्हें बेईमान किया जाता है । इस से उन लोगों को दो तरफा नुकसान हो रहा है एक तो वे लोग बेईमान हो रहे हैं और दूसरी तरफ उन जंगलात को काट कर उन की value को घटाया जा रहा जोकि गवर्नमेंट बढ़ा सकती है अगर ठीक ढंग से बाकायदा स्कीम बना कर, उस पर चला जाये । (घंटी)

उपाध्यक्ष महोदय : बस जी, बस । (That is all.)

राजा रघुवीर सिंह : मैं सिर्फ यह कहना चाहता हूँ कि उन लोगों को बेईमान होने से बचाया जाये ।

श्री राम प्यारा (करनाल) : डिप्टी स्पीकर साहिब, चौधरी लहरी सिंह जी ने जो motion of thanks पेश की है मैं उस की तारीफ करने के लिये खड़ा हुआ हूँ । मैं तारीफ इसलिये करना चाहता हूँ क्योंकि अगर इस वक्त देश की सब से बड़ी जरूरत को सामने रखा जाये तो वह है खुराक और अन्न की ज्यादा पैदावार का करना । इस मसला को हल करने के लिये water-logging और सेम को दूर करने के लिये और थूर को ठीक करने के लिए हमारी पंजाब गवर्नमेंट ने काफ़ी ध्यान इस तरफ दिया है और मेरे इलाका करनाल में पिछले साल और इस साल काफ़ी कुछ इस बारे में किया गया है और इन चीज़ों को ठीक किया गया है और तरक्की की गई है । इस तरक्की को सामने रखते हुए मैं महसूस करता हूँ कि उस इलाके में paddy की पैदावार में बहुत इजाफ़ा हुआ है । लेकिन यह बात मुझे अफसोस से कहनी पड़ती है कि जितनी ज्यादा पैदावार वहां हुई उस के लिहाज़ से उस की कीमत के मामले में वहां के लोग पूरा फायदा नहीं उठा सके और वह इसलिये क्योंकि करनाल का ज़िला तकरीबन 80 मील तक दरियाए जमुना के साथ २ लगता है और उस दरिया की दूसरी तरफ उत्तर प्रदेश है । उत्तर प्रदेश हालांकि paddy की पैदावार में deficit area है और इस में deficit होने के बावजूद भी वहां की सरकार ने वहां से दिल्ली को चावल जाने की इजाज़त दे रखी है लेकिन पंजाब सरकार ने इस पर मनाही कर रखी है और करनाल के paddy growers को दिल्ली को चावल भेजने की इजाज़त नहीं दे रखी जिस का नतीजा यह हुआ है कि उत्तर प्रदेश के मुकाबिले में करनाल में चावल के भाव में तीन चार रुपये फी मन कमी रही है । तीन-चार फर्लांग के फासले पर एक तरफ भाव तीन चार रुपये मन ज्यादा है और दूसरी तरफ करनाल में यह कम है । एक तरफ जहां करनाल को नुकसान हो रहा है और उधर उत्तर प्रदेश में वे लोग ज्यादा कमा रहे हैं । इसलिये गवर्नमेंट को इस तरफ जरूर ध्यान देना चाहिये क्योंकि इस के नतीजे के तौर पर लोगों के दिलों में बैचैनी पैदा हो रही है कि उन के पड़ोसी सूबे के लोग उन से तीन-चार फर्लांग की दूरी पर बैठ कर कमा रहे हैं और उन्हें उस फायदे से महरूम रखा जा रहा है ।

दूसरा floods का मुकाबला करने की तरफ हमारी सरकार ने बहुत ज्यादा ध्यान दिया है । यहां पर धुस्सी बांध का बहुत ज़िक्र किया गया है लेकिन मैं दरियाए जमुना के साथ लगते करनाल ज़िला के इलाके की तरफ सरकार का ध्यान दिलाना चाहता हूँ जिस तरफ इस वक्त ध्यान बिल्कुल नहीं दिया जा रहा । वहां के बांध की बुरी हालत की वजह से इस साल दरिया जमुना का रुख काफ़ी बदल गया है और अगर इस बांध को अगली बरसात से पहले २ मजबूत न किया गया तो मुझे यह डर है कि ज़िला करनाल का बहुत सारा इलाका और कुछ ज़िला रोहतक का इलाका

या तो उत्तर प्रदेश में चला जायेगा या दरिया बुर्द हो जायेगा । अगर उत्तर प्रदेश की गवर्नमेंट अपने इलाके को बचाने की कोशिश कर रही है तो पंजाब गवर्नमेंट का भी फर्ज हो जाता है कि वह भी इस तरफ ध्यान दे । अगर यह उस बांध को ठीक करा दे तो इस से दरिया के पानी को इस तरफ आने में काफ़ी हद तक रुकावट होगी।

फिर डिप्टी स्पीकर साहिब, Address में नई मण्डियों के बनाने का जिक्र किया गया है । इस को देख कर मैं यही नतीजा निकाल सकता हूँ कि वहाँ उन मण्डियों के बन जाने से, जो अब बनाई जा रही हैं, लोगों को काफ़ी फायदा होगा । इस के लिये भी मैं अपनी सरकार को मुबारकबाद देता हूँ ।

लेकिन एक चीज़ को देख कर मुझे दुःख हुआ है कि Address में tenants और मालिकों का बिल्कुल जिक्र तक नहीं किया गया । अगर पंजाब में देखा जाये तो यही पता चलता है कि अभी काफ़ी हद तक मुज़ारों और मालिकों में झगड़े चल रहे हैं और यह हल नहीं हो रहे । इसलिये गवर्नमेंट को इस तरफ अपनी तवज्जुह देनी चाहिये । जिस तरह मुश्तरका पंजाब में मुज़ारों की हालत को सुधारने के लिये Debt Conciliation Boards बनाये गये थे और उन की मार्फत कर्ज़ देने वाले साहुकारों और मकरूजों के दरमियान फैसला कराने की कोशिश की गई थी । इसी तरह से ज़मींदार और मुज़ारे के दरमियान झगड़े हल करने के लिए, उन को अदालतों में जाने से बचाने के लिए और उन का इस तरह से जो फज़ूल खर्च होता है, वह बचाने के लिए गवर्नमेंट को चाहिए कि ऐसा बोर्ड बना दे जो इन झगड़ों के फैसले कराए और देहातियों के खर्च को बचाए और यह लोग महसूस करें कि हकीकी तौर पर आज़ादी आई है और हमारे इस Socialist Pattern ने सब को relief पहुंचाया है ।

इस Address में जिक्र किया गया है कि तालीम को काफ़ी हद तक provincialise किया गया है । मुझे इस की खुशी है लेकिन यह सब करते हुए गवर्नमेंट एक बात को भूल गई । मैं ने पिछले साल भी इस का जिक्र किया था और D.P.I. को चिट्ठी भी लिखी थी । हमारे जो लायक और जहीन लड़के 600 या 700 नम्बर लेकर Matric में पास होते हैं उन के पास रुपए के साधन न होने की वजह से हमारे देश का यह सरमाया, यह खज़ाना आगे तालीम हासिल करने से महूरूम रह जाता है । नतीजा यह होता है कि जो लड़के आगे जाते हैं उन में से थोड़े से तो लायक होते हैं बाकी के सरमाया वाले और पहुंच वाले third-division में पास हुए हुए होते हैं । अगर हमें तालीम में Socialistic Pattern लाना है तो इस तरफ़ सब को एकसाँ सहायता देने के लिए गरीब लड़कों की तरफ देखना पड़ेगा । मैं ने represent किया और D.P.I. साहिब ने जवाब भेजा, funds नहीं हैं और इधर वज़ीर साहिब भी जवाब देने की तकलीफ गवारा नहीं करते । मैं पूछना चाहता हूँ कि क्या महल्लात खरीदने के लिए गवर्नमेंट के पास पैसा है, दूसरी buildings के लिए तो पैसा है मगर इन गरीब

[श्री राम प्यारा]

बच्चों के लिए funds नहीं। अब यह सुनने में आ रहा है कि चन्डीगढ़ में Engineering College के लिए 22 लाख की लागत की एक building बनेगी। मुझे खुशी है कि technical तालीम में इज़ाफ़ा करने के लिए यह building बनाने की सोची जा रही है। मगर मैं तो यह कहना चाहता हूँ कि अगर गवर्नमेंट इन ज़हीन दिमाग़ लड़कों को तरक्की करने का मौका नहीं देती, उन्हें उत्साह नहीं देती, उन की तरक्कदारी नहीं करती तो यह अपने फ़र्ज में कोताही करती है। अगर गवर्नमेंट इन लड़कों को इमदाद नहीं दे सकती तो कर्ज के रूप में दे। गवर्नमेंट कोई मियार कायम कर दे कि 650 या ज़्यादा या इतने नम्बर लेने वाले को यह कर्ज मिलेगा तो गरीब लड़के मेहनत कर के इसे हासिल करने की कोशिश करेंगे और इस तरह loan ले कर अपनी तालीम जारी रख सकेंगे और मुलाज़मत में आने पर इसे लौटा सकेंगे।

फिर political sufferers की इमदाद का ज़िक्र किया गया है। ठीक है जिन लोगों ने मुसीबतें उठाई और अब इस काबिल नहीं हैं कि रोज़ी कमा सकें उन को कुछ न कुछ relief मिलना चाहिए। पिछले साल इस के लिए 14 या 18 लाख रुपया रखा गया था। इस साल 32 लाख खर्च होगा। अगर इसी तरह यह खर्च हम करते रहे तो तीन साल में खर्च तो एक करोड़ हो जाएगा मगर इस का 15 या 20 रुपए की शकल में देने से कोई फायदा न होगा। आज co-operative basis पर mills बन रही हैं, गवर्नमेंट भी invest कर रही है। अगर इन political sufferers को थोड़े थोड़े पैसे देने की बजाए उन के पैसे से mills के shares उन को खरीद दे तो इस तरह इन लोगों के लिए इन shares की आमदनी एक pension या तनखाह की शकल में एक सहारा हो जाएगी और गवर्नमेंट के ऊपर से इस खर्च का बोझ हलका हो जाएगा।

इस Address में ज़िक्र किया गया है कि हमारी गवर्नमेंट low-paid employees की तरफ़ काफ़ी ध्यान दे रही है। मेरा एक साल का तज़रबा यह बताता है कि गवर्नमेंट का trend low-paid staff जैसे चपड़ासी बग़ैरह को retrench कर के उन के बदले में बड़ी बड़ी posts create करने की तरफ़ जा रहा है। Financial Commissioner (Additional) की post add हो गई है, Industry Department में Directors की कमी नहीं है। फिर Sub-Registrars का ज़िक्र किया गया। मैं उस तरह इस का ज़िक्र (घंटी) नहीं करना चाहता जिस तरह उधर से मेरे एक मित्र ने नुक्ताचीनी की थी मगर हमें यह सोचना होगा कि अगर हम 500 रुपये महीना की बजाए 20 या 30 रुपये में अपना गुज़ारा कर लें तो इस तरह बचाया हुआ पैसा और जगह development के कामों में खर्च हो सकता है। चपड़ासियों

की posts को retrench कर के बड़ी posts create करना एक just कदम नहीं है। हमें इस trend को खत्म करना चाहिए।

फिर इस Address में दर्ज है कि सड़कों की तरफ जोर दिया है और बनाई गई हैं मगर मैं यह कहना चाहता हूँ कि approach roads यानी छोटी २ सड़कों की तरफ ध्यान नहीं दिया जा रहा है। टीकरी गांव के पास 7 फरलांग का टुकड़ा है। यह छोटी सी सड़क अगर बन जाए तो तीन गांव पक्की सड़क से मिल जाते हैं। इस से उन की पैदावार में इजाफा हो सकता है। फिर गांव बड़ौता ने represent किया कि उसे G. T. Road से सड़क के जरिए मिला दें। 2½ मील का सफर है जिस पर डेढ़ या 2 लाख रुपया खर्च होगा। आज कल गन्ने वालों को 13, 14 मील का चक्कर काटना पड़ता है और इस वजह से दो लाख रुपया तो किराए और depreciation की सूरत में ज्यादा खर्च होगा। इसलिए अगर गवर्नमेंट यह दो तीन मील लम्बी सड़क बना दे तो लाखों रुपए के खर्च की बचत हो सकती है। ऐसी चीजों को priority देनी चाहिए नहीं तो recurring expenses बढ़ते जाएंगे।

हरिजन तालीम के लिए कहा गया है कि रुपया दिया गया है और वजीफे दिए गए हैं। यह खुशी की बात है मगर हरिजन कब तक वजीफे पर गुजारा करते रहेंगे और गवर्नमेंट यह बोझ कब तक बरदाश्त करेगी। गवर्नमेंट ने Land Mortgage Bank Act के मुतअल्लिक कदम उठाया है। मैं समझता हूँ कि चाहे Public से loan लिया जाए, चाहे officers की posts को हटा कर या किसी और resource से Land Mortgage Bank को ज्यादा से ज्यादा रुपया देना चाहिए और यह रुपया हरिजनों को ज़मीन खरीदने के लिए दिया जाए। आज देहांत में काफ़ी लोग अपनी ज़मीन बेचना चाहते हैं और मुज़ारे खरीद करना चाहते हैं मगर उन के दरिमयान कोई साधन नहीं है। अगर यह बैंक इन हरिजनों को कर्ज़ दे तो यह वजीफे वगैरह मुस्तकिल तौर पर बन्द किए जा सकते हैं और यह ज़मीन हरिजनों के लिए मुस्तकिल तौर पर सहारा बन जाएगी। इन शब्दों के साथ मैं गवर्नमेंट को बधाई देकर बैठता हूँ।

श्री फूल सिंह कटारिया (झज्जर) : डिप्टी स्पीकर साहिबे, मैं ने इस Address को पढ़ा मगर इस में मेरी constituency के मुतअल्लिक कुछ ज़िक्र नहीं है हालांकि वह इतनी backward है। महेन्द्रगढ़ और कांगड़े के इलाकों की तरह झज्जर तहसील भी backward इलाका है मगर इस Address में झज्जर का कोई ज़िक्र नहीं।

फिर jails का ज़िक्र किया गया है। वहां की हवालात को जेल बनाया गया है मगर यह समझ नहीं आई कि जेल की क्यों ज़रूरत महसूस हुई।

मेरे इलाका में तालीम का कोई साधन नहीं। तालीम बहुत ही कम है और

6 p.m.

इस कमी को दूर करने के लिए कोई प्रयत्न नहीं किए गए। झज्जर तहसील में 20 के करीब हाई स्कूल हैं परन्तु कालेज एक भी नहीं है।

[श्री फूल सिंह कटारिया]

इस के फलस्वरूप बिचारे लड़के matric तक पढ़ के वहीं रह जाते हैं क्योंकि इस के आगे पढ़ने के लिए कोई प्रबन्ध सरकार की ओर से नहीं किए गए हैं। इसलिए वह ऊंची तालीम हासिल नहीं कर सकते। आप सभी जानते हैं कि हमारा इलाका backward इलाका है, तहसील झज्जर का इलाका तो खास तौर पर backward माना हुआ है। इस बात को गवर्नमेंट खुद भी तसलीम करती है इसलिए मेरी सरकार से यह निवेदन है कि वह मेरे इलाका की backwardness को दूर करने के लिए वहां एक Government College खोले। इस College के दिए जाने से मेरे इलाका की कम से कम तालीम की कमी तो पूरी हो सकेगी और लोग बेचारे अपना जीवन स्तर ऊंचा कर सकेंगे।

इस के अलावा सड़कों की समस्या है। गवर्नर साहिब के Address में इस बात का जिक्र है कि सड़कें पंजाब सरकार ने बनाई हैं। मैं भी मानता हूं कि बनाई हैं परन्तु झज्जर तहसील में गडयानी से झज्जर तक 10 मील का टुकड़ा है इस पर सड़क बनाने का सरकार की तरफ से कोई ऐलान नहीं किया गया। इसी तरह बादली से झज्जर तक 12-13 मील का रास्ता है जिस पर बड़े बड़े गांव वाक्य हैं परन्तु सड़क के न होने से बहुत कठिनाई का सामना करना पड़ता है। इसी तरह गछवास के इलाके की सड़क है। इन सड़कों का गवर्नर साहिब के भाषण में कोई जिक्र नहीं है। इन के न होने से आने जाने में दिक्कत होती है। अगर यह सड़कें बना दी जाएं तो तजारत भी बढ़ सकती है और लोगों को आराम भी मिल सकता है।

असल में बात यह है कि झज्जर में पहले नवाबी हुआ करती थी। इसलिए अंग्रेजों ने इस की तरक्की नहीं की और अब आजादी मिलने के बाद इस गवर्नमेंट ने भी इस की तरफ ध्यान नहीं दिया। इसलिए मैं सरकार से और सारे हाउस से दरखास्त करूंगा कि झज्जर तहसील को ज्यादा से ज्यादा मदद दी जानी चाहिए।

डिप्टी स्पीकर साहिब, आप सब जानते हैं कि इस तहसील से ज्यादा तर फौजी भरती की गई। इस इलाके के लोगों ने फौज में नुमायां हिस्सा लिया। बहुत से Colonel और Generals इस इलाके के हैं और शायद इसी लिए तालीम के लिहाज से इसे सब से पिछड़ा हुआ रखा गया है ताकि सिवाए भरती होने के और कोई काम न हो सके। इसलिए मेरा फिर निवेदन है कि तालीम का प्रबन्ध करने की कोशिश की जानी चाहिए।

इस के अलावा डिप्टी स्पीकर साहिब, हरिजनों का मसला है। इन की हालत के बारे में मैं खास तौर पर जिक्र करना चाहता हूं। सरकार की तरफ से कई बार ऐलान किया गया है कि हरिजनों को ज़मीनें दी जाएंगी और उन्हें हर तरह की सहुलतें दी जाएंगी। इन के बारे में अभी अभी श्री राम प्यारा जी ने जिक्र करते हुए ठीक कहा है कि इन के ऊपर ज्यादा से ज्यादा खर्च किया जाए ताकि यह अपने जीवन-स्तर को ऊपर उठा सकें।

अब तो हरिजनों के पास पैसे ही नहीं होते और अगर कोई हरिजन जमीन खरीदता भी है तो सरकार उसे जमीन लेने नहीं देती। जमीनें बिक जाती हैं लेकिन उन पर हक शुका कर दिया जाता है क्योंकि गवर्नमेंट ने कानून बनाया हुआ है कि किसी गैर-बिस्वेदार के पास जमीन नहीं रह सकती। इस तरह के कई वाक्या कलानौर और गुड़गांवां के इलाकों में हुए हैं। बेचारे जमीन पर रुपया लगाते हैं लेकिन उसे खरीद नहीं सकते। वह जमीन हकशुका में उन के पास से छिन जाती है और उन्होंने रुपया जो लगाया हो कई महीनो बाद वापस मिल जाता है। इसलिए इस बात को सरकार की तरफ से नोट करने की जरूरत है।

इस के आगे दस्तकारी का सवाल है। दस्तकारी को तब तक बढ़ावा नहीं दिया जा सकता जब तक कि पैसे की कमी हो। हरिजनों के पास पैसे की कमी है, 200 रुपया industry वाले एक हरिजन को देते हैं। भला आप ही बताएं वह इस थोड़ी सी रकम से क्या industry चला सकता है? फिर कर्ज लेने के लिए जो surety रखी हुई है वह बेचारे हरिजन को नहीं मिल सकती। फिर अगर इस लालच में surety तलाश करता भी है कि दो हजार तक माली इमदाद मिल जाएगी तो उस पर उस के 40 रुपए खर्च हो जाते हैं। उसे रोटी खिलाता है लड्डू खिलाता है उस के आने जाने का किराया अदा करता है और इस पर एक और बात कि वह फीस भी तलब करता है कि 'थाड़े से इतनी फीस लूंगा'। इतना कुछ करने के बाद जो फैसला होता है तो वही दो सौ रुपया मिलता है अब वह क्या करे। वह खर्च तो इसलिए करता है कि दो हजार मिल जाएगा और अगर दो हजार नहीं तो कम अज्र कम एक हजार तो मिल ही जाएगा लेकिन मिलते हैं वही 200 तो इस से हरिजन industry के क्षेत्र में कैसे तरक्की कर सकते हैं। जो Industrial Loan Advisory Committee बनाई हुई है उस में सिवाए दो एक हरिजन मेम्बरों के जिस में मैं हूँ और श्री छज्जू राम जी हैं और कोई हरिजन मेम्बर नहीं है। बाकी के मेम्बर आते हैं लेकिन हरिजन मेम्बर कम होने से हरिजनों को रियायतें कम मिलती हैं। कर्जें मांगने वाले हरिजनों की जब दरखास्तें आती हैं तो मनजूरी दे दी जाती है और तीन-चार हजार रुपया मन्जूर कर दिया जाता है अब इसके आगे की दिक्कत सुनिए। आज पांच छः महीनों से रोहतक ज़िले में कोई Industries Officer नहीं लगाया गया जो रुपया distribute करे। 22 जनवरी, 1958, को पिछली meeting थी। 14-15 हजार रुपया मन्जूर हुआ पड़ा है और जिन लोगों के कर्जें मन्जूर हुए हैं उन से सवा रुपया सैकड़ा के हिसाब से फीस भी वसूल की जा चुकी है लेकिन अफसर के न होने के कारण अभी तक पैसे लोगों को नहीं मिले।

इस के अलावा हरिजनों को मुफ्त जमीन देने का फैसला किया गया था। सन् 1951 में भी प्लान था कि जमीन काफ़ी दी जाएगी लेकिन इस पर अभी तक अमल नहीं किया गया। फिर सन् 1955 में सरकार की तरफ से कहा गया कि जमीन मुफ्त दी जाएगी लेकिन जमीनें नहीं दी गईं। जिन चन्द जमींदारों ने जमीनें दी भी

[श्री फूल सिंह कटारिया]

हैं वह राजी खुशी नहीं दीं और किसी ने जौहड़ में और किसी ने शमशान भूमि में जमीन दी है। Consolidation Officers जो लगाए हुए हैं उन को पता नहीं कि हाई कोर्ट का ruling है कि जो खेती का काम न करे उसे जमीन न दी जाए और बाकियों को दी जाए। उस के होते हुए भी जमीन एक उंगल भी नहीं दी गई।

इस लिए मैं सरकार से अनुरोध करता हूं कि वह हरिजनों की हालत को बेहतर बनाने की ओर ध्यान दे और झज्जर तहसील की backwardness को दूर करने के लिए इस तहसील को हर प्रकार की सहूलियतें दी जाएं।

श्री इन्दर सिंह (जींद 'जनरल') : माननीय डिप्टी स्पीकर साहिब, इस सदन के सामने गवर्नर महोदय ने जो अभिभाषण दिया है अब उस पर विचार हो रहा है। इस अभिभाषण में कुछ अच्छी बातें हैं और मैं तो यह समझता हूं कि इस को अभिभाषण कहना नहीं चाहिए यह तो एक कांग्रेस पार्टी के सामने जैसे Secretary report पेश करता है अच्छे कामों की इसी तरह राज्यपाल महोदय ने कांग्रेस के अच्छे कारनामे इस सदन के सामने रखे हैं। लेकिन असूली तौर पर कांग्रेस के वह मोटे मोटे असूल जिन में यह फेल हुई है ऐसे तारीक पहलू इस अभिभाषण में नहीं पेश किए गए हैं।

सब से पहले मिसाल के तौर पर land reforms का जिक्र किया गया है। इस के लिए छः महीने की time limit दी गई थी कि landlords अपनी reservation करवा लें लेकिन landlord ने पैप्सू के अन्दर reservation के form तक नहीं भरे और साथ ही साथ यह फिकरा लिखा हुआ है कि Government के पास दरखास्ते आई हैं कि time extend कर दिया जाए। इस बात से पता चलता है कि Government keen है कि उन की representation आई है इसलिए Government का इरादा दिखाई देता है कि time extend कर दिया जाए। लेकिन जहां तक landlords का ताल्लुक है उन्होंने ने अभी forms पुर नहीं किए। सरकार land reforms नहीं करना चाहती या जमींदार नहीं चाहते। मैं इन तमाम बातों में जाना नहीं चाहता। कांग्रेस के मेम्बरों की तरफ से पंजाब की तरक्की पर जोर दिया गया है और अपोजीशन की तरफ से एक दो मेम्बर साहिबान ने पंजाब की तरक्की का जिक्र किया है। मैं समझता हूं पंजाब का मतलब कांग्रेस की तरफ से मान साहिब और इस तरफ से सभरवाल साहिब केवल जालन्धर डिवीजन से ही लेते हैं। वह कहते हैं कि अगर कोई तरक्की हो वह Jullundur Division में ही हो। अगर कुछ देना हो तो भी इसी Division को मिले। मैं समझता हूं कि पंजाब का सब स बड़ा हिस्सा हरियाना का टुकड़ा है। जिस की तरक्की को हम ने देखना है।

Governor साहिब के Address में Regional Committees का जहां जिक्र है वहां Regional Formula को नहीं छोड़ा क्योंकि इस सिलसिला में लोगों के सामने मुस्तलिफ किस्म की उम्मीदें पसोपेश हैं। कुछ लोग पंजाबी सूबा के लिये

Agitation कर रहे थे, उस इलाके के लिए जहां कि सिखों की आबादी 50 प्रतिशत थी, इस बात के पेश खैना इस Formula को मान लिया गया और इसे Punjabi Region करार दिया गया। हालांकि इस Region में मेरे भाई इस तरह के भी हैं जो जमींदारों लीग से ताल्लुक रखते हैं। जिन के लिये Regional Formula के अंदर यह माना गया है कि उन को political, administrative और दूसरी educational facilities में भी उन को मुनासिब हिस्सा मिले और बराबर तरक्की दी जाये। यह बात बड़े दावे के साथ कही जाती है कि Regional Formula को अपनाने से हरियाना प्रांत के दुःख दूर हो जायेंगे। आजादी हासिल करते वक्त Congress के साथ और भी मुस्तलिफ किस्म के लोग थे। लेकिन इस के साथ साथ वह उस नीति से पूरी तरह सहमत नहीं थे जो कांग्रेस की नीति थी। उन में से कुछ लोग हैं जो महा पंजाब मांगते हैं और कुछ लोग हैं जो पंजाबी सूबा मांगते हैं और कुछ ऐसे हैं जोकि हरियाना की मांग करते हैं। इस पर उन्होंने ने यह किया कि Punjabi Region बना कर पंजाबी सूबे की मांग करने वालों की तसल्ली कर दी और Hindi Region बना कर इन्होंने ने महा पंजाबियों की तसल्ली कर दी। हरियाना प्रांत की मांग को अगर पूरा नहीं कर सकते थे तो बजाये इस के कि इस के साथ कोई बात चीत करते, इन्होंने ने इन के लिये Concrete isolation का सामान कर रखा है। आज तक मैं देखता आया हूं कि सरकार सिवाये इस के कि लोगों को एक दूसरे से लड़ाये, और कोई Concrete proposal इस हाऊस में नहीं ला सकी है। हरियाना के लोगों को यह विश्वास दिलाया गया था कि Regional Formula अपनाने के बाद हरियाना प्रांत को भी किसी से पीछे नहीं रखा जायेगा और हर एक sphere के अंदर, हर एक सभा के अंदर, चाहे Services का सवाल हो चाहे industry का सवाल हो मुनासिब हिस्सा दिया जायेगा। लेकिन यह सारी उम्मीदें आगे के लिये खत्म हो चुकी हैं। मैं नहीं समझता कि Regional Formula पर कोई कदम उठाया जा रहा है। हमारी उम्मीदें सरकार की तरफ से बिल्कुल खत्म हो चुकी हैं। चाहे Public Service Commission हो या Subordinate Services Selection Board हो या Judiciary हो या पुलिस का महकमा हो इन सब में अगर कोई posting का सवाल है तो इन में हिन्दू या सिख का सवाल पैदा कर के किसी न किसी तरीके से जालन्धर Division का आदमी लिया जाता है। हरियाना प्रांत को पूछा तक नहीं जाता। हां अगर किसी चपड़ासी की जगह हो तो कहीं ले लिया जाता है, वह भी अगर कहीं से न मिले तो। Services में हमारी हालत बिल्कुल nil के बराबर है। मैं कहता हूं अगर Chief Minister साहिब इस सिलसिले में कुछ जानते हों तो मैं सुनने के लिये तैयार हूं वह बतायें। लेकिन यह हकीकत है कि Committees के बनाने से पहले हम लोगों को हुमा किस्म के विश्वास दिलाये गये। लेकिन मैं अपने जाती तजरुबा की बिना पर कह सकता हूं कि लोगों के साथ जायज सलूक नहीं किया गया। हमारे इलाका के साथ जो बिल्कुल ही हर लिहाज में backward है जायज सलूक नहीं किया जाता। अगर Chief Minister साहिब का ख्याल है कि हमें ignore नहीं किया गया तो वह इस सिलसिले में अपनी तरफ से जरूर कुछ कहें।

[श्री इन्दर सिंह]

इस के साथ साथ जनाब, मैं Regional Committees के बारे में भी कुछ कहना चाहता हूँ। Regional Committees को Regional Formula का एक हिस्सा बताया गया है। ऐसे मालूम पड़ता है जैसे Regional Committees के यह जो Chairmen हैं वह इन की मर्जी के मुताबिक नहीं बने हैं। इन Committees का दर्जा House की एक Committee के बराबर रखा गया है? Committees के Chairmen को ना कोई मुनासिब इस्तिथारात ही मिले हैं। इन को कोई authority नहीं है और वह अपनी मर्जी से अगर कोई काम करना भी चाहें तो नहीं कर सकते। मैं समझता हूँ कि जो जो इस्तिथारात दिये जाने चाहियें थे वह भी नहीं दिये गये, और यह Committees freely अपने काम को चला भी नहीं सकतीं। जिस वक्त यह Regional Formula बनाया जा रहा था उस वक्त यह विश्वास दिलाया गया था कि यह Regional Committees किसी के ऊपर depend नहीं करेंगी, मगर आज हम देखते हैं कि इन की separate entity तो क्या यह पूरी तरह के साथ आजादी से काम भी नहीं चला सकतीं।

Regional Committees के साथ साथ मैं language problem को भी लेना चाहता हूँ। Language के लिहाज से हमारा province एक problem province बन गया है। सारे हिन्दुस्तान में से एक हमारा सूबा और एक महाराष्ट्र का सूबा है जहां कि language का झगड़ा है। Bombay वाले कुछ समझदार हैं उन्होंने ने जहां तक हृदबंदी का सवाल था, एक महाराष्ट्र के सूबे का और दूसरा Bombay Province का—उस पर तो झगड़ा किया मगर वह भाषा के सवाल पर एक रहे। लेकिन हमारे पंजाब में ऐसे आदमी हैं जो भाषा के सवाल पर भी लड़ते हैं। अगर वह इस सवाल का फैसला किसी असूल पर करना चाहें तो यह 15 minute में हो सकता है। हमारे सूबे में दो खिते हैं—एक हिन्दी का और एक पंजाबी का। लेकिन हिन्दी बोलने वाले खिते पर एक ज़बान और लाद दी जाती है उन लोगों की मर्जी के खिलाफ। हरियाना के लोगों को हिन्दी ज़बान है। वह हिन्दी ही लिखते और पढ़ते हैं। जब हरियाने की भाषा हिन्दी है और राष्ट्र भाषा भी हिन्दी है तो मैं नहीं समझता कि पंजाबी को इस इलाके पर क्यों ठोसा जाये? मैं नहीं समझता कि ज़बान के लिहाज से किसी इलाके की तरक्की हो सकती है। मैं यह बात मानने के लिये तैयार नहीं। अगर इस इलाके के ऊपर यह ज़बान ठोसी गई तो कोई सन्तुष्ट नहीं हो सकता। और उस के लिये अगर मुनासिब समझा गया और भी सख्त कदम अपनी मांग के लिये उठाये जा सकते हैं। इसलिए मेरी यह इत्तिजा है और इसी में सब की भलाई भी है कि हर language उस इलाका पर लगाई जानी चाहिये जो जिस की यह ज़बान हो लेकिन जिस language का कोई उन से ताल्लुक नहीं, अगर उस को पढ़ने के लिये उन से कहा जाता है तो यह अन्याय है। पंजाबी को आला facilities हो सकती हैं, optional हो सकती है लेकिन ज़बरी करार होना वहां के लोगों के साथ बड़ी भारी बेइनाफी है। मैं यह बात इसलिए कहता हूँ कि हिन्दी

agitation के बाद वहां की situation बहुत खराब हो चुकी है और जिस agitation के अन्दर लोगों ने बड़ा भारी हिस्सा लिया और हजार के करीब आदमी जेलों के अन्दर गये तो.....

Mr. Deputy Speaker : Your time is over.

श्री इन्दर सिंह : मैं ला एंड आर्डर के बारे में सिर्फ तीन-चार मिनट में खत्म कर दूंगा। Law and Order के बारे में सही यह चीज नहीं कि पुलिस ज्यादाती करती है। Law and Order का ताल्लुक जनता से ही नहीं कि उस के अन्दर frustration हो, insecurity हो, बल्कि Law and Order का ताल्लुक गवर्नमेंट से भी है। आज का Officialdom भी यह महसूस करता है कि उन की services insecure हैं। आज 13 हजार पटवारी इसी लिए लड़े कि उनके रोजगार का प्रबन्ध माकूल नहीं किया जाता। Law and Order का ताल्लुक सिर्फ पुलिस की ज्यादाती तक ही नहीं बल्कि इस का sphere बहुत बड़ा है। Judiciary के अन्दर मुकदमा के लिये मदाखलत होती है, पुलिस के अफसरान के काम में मदाखलत होती है। जब कोई काम करवाना हो तो चाहे चपड़ासी क्लर्क रखवाना हो या माल के महकमे में रजिस्ट्री करवाना हो, चाहे Judiciary में कोई मुकदमा लगवाना हो तो लोग सिर्फ सिफारिश पहुँचाते हैं। इस मदाखलत का Law and Order से ताल्लुक होता है। आज जितनी धांधली मची हुई है.....

Mr. Deputy Speaker : Your time is over. Please resume your seat.

श्री इन्दर सिंह : इस Law and Order की जिम्मेदारी उस धड़े के ऊपर है जिस के हाथ में ताकत है। अगर इन का standard अच्छा हो और यह interference न करे तो इस सूबे को तबाही से बचाया जा सकता है। मुझे यह कहने में कोई हिचकिचाहट नहीं कि Law and Order के मामले में जितनी धांधली हो रही है जितनी अफरातफरी मचाई जा रही है वह इस लिये है कि एक साल पहिले यह नीली पगड़ी वाले या तुरेंदार पगड़ी वाले elements इन बैचिज़ पर कांग्रेस बैचिस पर आ बैठे हैं। रोज सुनने में आता है कि पार्टी के अन्दर धड़ेबाज़ी है, अखबारों में खबर आती है कि डाक्टर गोपी चन्द भार्गव इसलिए अस्तीफा दे रहे हैं कि Cabinet के अन्दर धड़ेबाज़ी है, कांग्रेस पार्टी के अन्दर धड़ेबाज़ी है.....

(आवाज़ें : झूठ है, झूठ है, झूठ है।)

तो असल बात यह है इसलिये Law and Order ठीक नहीं रह सकता और ऐसी हालत में सूबे की भलाई का ख्याल नहीं रह सकता। अगर भलाई का ख्याल रखा जाये तो मैं समझता हूँ कि पंजाब का सूबा इतना दलेर है, बहादुर है और वह इतनी तरक्की कर सकता है कि जिस की मुल्क में मिसाल न हो।

Mr. Deputy Speaker : You have taken more time. (At this stage Mr. Deputy Speaker called upon Shri Nihal Singh to speak.)

श्री निहाल सिंह : जनाब डिप्टी स्पीकर साहिब.....

श्री इन्दर सिंह : जनाब, मैं अर्ज करता हूँ कि मैं सिर्फ एक मिनट लेना चाहता हूँ।

Mr. Deputy Speaker : Order please, Order, Order.

श्री इन्दर सिंह : जनाब .....

Mr. Deputy Speaker : No, I have called another Member.

श्री इन्दर सिंह : जनाब मैं सिर्फ एक मिनट लेकर wind up कर दूंगा।

मुख्य मंत्री : No.

Mr. Deputy Speaker : Order please, order.

श्री इन्दर सिंह : मैं जनाब एक मिनट का टाइम लेना चाहता हूँ। मैं निहायत अदब के साथ कहना चाहता हूँ कि आधा आधा घंटा इस हाऊस के अन्दर मैम्बर बोलते हैं लेकिन अफ-सोस है कि मुझे आप एक मिनट तक नहीं देना चाहते।

Mr. Deputy Speaker : Please resume your seat.

Shri Inder Singh : I am prepared to withdraw from the House but I am not going to resume my seat unless I am given one minute more to conclude my speech.

(Voices : Order please.)

Mr. Deputy Speaker : You should obey the order of the Chair.

श्री इन्दर सिंह : जनाब एक साल से मैं इस हाऊस का मैम्बर हूँ लेकिन मैं ने ऐसी बात कभी नहीं की और मैं ने हमेशा हाऊस के decorum को मंजूर किया लेकिन मैं यह कहना चाहता हूँ कि जब तक मैं एक मिनट नहीं ले लेता.....

Mr. Deputy Speaker : No. Please resume your seat.

Shri Inder Singh : Sir, I am not going to resume my seat until and unless I am given one minute more to wind up my speech.

(Voices : No, no. Sit down.)

(At this stage there was a loud noise in the House.)

श्री इन्दर सिंह : जनाब मैं ने अर्ज की है कि मैं सिर्फ एक मिनट में wind up कर दूंगा।

Mr. Deputy Speaker : Order please. If you do not comply with the order, I will have to take some action against you.

श्री इन्दर सिंह : जनाब मैं फिर यही अर्ज करता हूँ कि मैं सिर्फ एक मिनट लेकर wind up कर दूंगा।

Mr. Deputy Speaker : The conduct of the hon. Member is so disorderly that I have to ask him to withdraw from the House.

Shri Inder Singh : Thank you.
(*At this stage Shri Inder Singh withdrew from the House.*)

कंवरानी जगदीश कौर : जनाब डिप्टी स्पीकर साहिब, जब और लोग बोलते हैं तो उन को बहुत टाइम मिलता है लेकिन इन को एक मिनट भी नहीं। This is not fair.

श्री धर्म सिंह राठी : जनाब wind up करने के लिये एक मिनट का भी मौका नहीं दिया।

Mr. Deputy Speaker : Order please, order, order !

श्री निहाल सिंह : जनाब, गवर्नर साहिब ने जो Address दस तारीख को पेश किया था.....

Mr. Deputy Speaker : The House stands adjourned.
The Sabha then adjourned till 2.00 p. m. on Tuesday, the 18th February, 1958.

ANNEXURE

(Please see foot-note at page 35 of this debate)

GRANT OF LAND FOR EXTENSION OF ABADIS

735. Chaudhri Sundar Singh : Will the Minister for Consolidation and Health be pleased to state—

- (a) the total number of Harijans who have been given lands for the extension of their abadis after completion of consolidation operations, districtwise and village-wise to date ;
- (b) the number of Harijans district-wise and village-wise who have not so far been granted any land for the purpose referred to in part (a) above ?

Chaudhri Suraj Mal : (a) and (b). A *statement showing the required information is enclosed.

LEASE OF LAND IN PATIALA DIVISION

753. Dr. Bhag Singh : Will the Minister for Revenue be pleased to state —

- (a) the total area of Nazool lands in Patiala Division, district-wise at present ;
- (b) whether any area of the land referred to in part (a) above has been sold out; if so, how much ;
- (c) whether any area of the said land has been leased out to Harijans; if so, its extent, the names of those to whom it has been leased out and the terms thereof ;
- (d) whether any amounts by way of lease money for the leases referred to in part (c) above are in arrears; if so, how much ?

Giani Kartar Singh : (a), (b) and (c) The information is contained in the enclosed statements.*

(d) Arrears : Rs 59,985-9-3.

EXCESS AREA OF LAND UNDER THE SECURITY OF LAND TENURES ACT

754. Dr. Bhag Singh : Will the Minister for Revenue be pleased to state—

- (a) whether any census of land holdings in Patiala, Sangrur, Bhatinda and Kapurthala Districts, has been taken ; if so, the total area for the said holdings which is in excess of 30 standard acres ;

---

*Kept in the library.

- (b) the area of land, of the land holdings above 30 standard acres, which is under the direct cultivation of the landowners themselves and the tenants, separately ?

Giani Kartar Singh : (a) (i) Yes.

(ii) 2,48,502 Standard Acres.

(b) Land under cultivation of landowners .. 1,61,423 standard acres

Land under cultivation of tenants .. 87,079 standard acres

FINANCIAL-AID TO HARIJANS IN VARIOUS TRADES

756. Pandit Ram Kishan Bharolian : Will the Minister for Finance be pleased to state—

- (a) the total amount of financial-aid given to Harijans in various trades in the State in 1957 and the amount earmarked for this purpose for the year 1958 ;
- (b) the minimum and the maximum aid given in 1957, and the names of those persons to whom it was given ;
- (c) the number and names of those persons who were given the aid referred to in part (a) above in the year 1957 ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a)

Name of the Department	Financial-aid given in 1957	Amount earmarked for 1958
1. Industries Department	Rs	During the year 1958-59 the following amounts have been provided in the Budget :—
	(i) Loans .. 2,46,915	
	(ii) Subsidies .. 20,250	
	Total .. 2,67,165	
	(iii) There was a provision of Rs 26 lacs for loans, Rs 70,000 for subsidies and Rs 80,000 for grant-in-aid for the year 1957-58	
		Rs
		Loans .. 38,16,000
		Subsidies .. 50,000
		Grant-in-aid .. 20,000
		Total .. 38,86,000
		No amount is specifically earmarked for giving financial-aid to Harijans during the year 1958
2. Co-operative Department	In 1957-58 .. Rs 65,000	In 1958-59 Rs 9,72,300
3. Development Department	.. Rs 12,833	Rs 2,000

(b) Name of the Department	Minimum aid given in 1957	Maximum aid given in 1957	Names of persons to whom minimum and maximum aid is given
	Rs	Rs	
1. Industries Department	200	5,000	Statement is enclosed at Appendix 'A'
2. Co-operative Department	150	3,000	
3. Development Department	25	75	

(c) Name of the Department	Number of persons who were given aid in 1957	Names of persons who were given aid in 1957
1. Industries Department	249 parties	Statement enclosed at Appendix 'B'
2. Co-operative Department	84	
3. Development Department	317	

APPENDIX 'A'

(b) Statement showing names of persons given minimum and maximum aid during 1957

Name of the Department	Names of the persons to whom minimum aid was given in 1957	Names of persons to whom maximum aid was given in 1957
1. Industries Department	1. Shri Kheta Ram, son of Shri Chhatu Ram of village Barriwala, Ferozepore District, Rs 200	1. Shri Sant Ram, son of Chandu Ram, Nai Abadi, Khambra, Tehsil Jullundur 2. Messrs Citizen Sports Co-operative Society, Jullundur 3. Nangal Karar Khem Leather Co-operative Society, Nangal Karar, Jullundur 4. Nawanshahr Leather Co-operative Society, Nawanshahr, district Jullundur 5. Shri Banta Ram, Jora Gate, Jullundur
2. Co-operative Department	2. The Ganesh Weavers Co-operative Industrial Society Ltd., Panipat, Rs 150	Rs 5,000 each. Five Industrial Co-operative Unions located at Panipat in districts Karnal, Jullundur, Batala in district Gurdaspur, Hoshiarpur and Ambala Cantt
3. Development Department	3. <i>Village Domeli</i> 1. Shri Bachan 2. Shri Mangat Ram 3. Shri Lachhman Dass 4. Shri Bhagtu 5. Shri Amar Dass 6. Shri Phuman 7. Shri Sunder Ram 8. Shri Cwarana 9. Shri Darshan Ram 10. Shri Jagat Ram 11. Shri Rulia Ram 12. Shri Sarjjan 13. Shri Dhanu Ram 14. Shri Amar Chand 15. Shri Ram Asra 16. Shri Khushi Ram 17. Shri Karam Chand 18. Shri Mahenga Ram 19. Shri Daulat Ram 20. Shri Chanan <i>Village Panchhat</i> 1. Shri Babu 2. Shri Bhagat Ram	<i>Village Khhera</i> 1. Shri Banta Ram 2. Shri Mangat Ram 3. Shri Madho Ram 4. Shri Mohan Lal 5. Shri Jito Ram 6. Shri Simru Ram 7. Shri Gurbachno 8. Shri Munshi <i>Village Rehana</i> 1. Shri Jaggo 2. Shri Dass Ram 3. Shri Dasondhi Ram 4. Shri Mahenga Singh 5. Shri Gulzara 6. Shri Chhibu 7. Shri Thakar Dass 8. Shri Chhibu <i>Village Khajurla</i> 1. Shri Sohan Singh 2. Shri Babu Ram 3. Shri Chanan Singh

Name of the Department	Names of the persons to whom minimum aid was given in 1957	Names of the persons to whom maximum aid was given in 1957
3. Development Department— <i>contd</i>	<i>Village Panchhat</i> concld	<i>Village Khajurla</i> —conclcd
	3. Shri Dalipa 4. Shri Dalipa 5. Shri Puran Chand 6. Shri Sardha Ram 7. Shri Deru Ram 8. Shri Kartara 9. Shri Parbha 10. Shri Bachinta 11. Shri Mahima 12. Shri Nanak Chand 13. Shri Budh Ram 14. Shri Sant Ram 15. Shri Ram Rakha 16. Shri Dalipa 17. Shri Ajit Ram 18. Shri Banta Ram 19. Shri Mahenga Ram 20. Shri Khusia 21. Shri Dass Ram 22. Shri Ass Ram 23. Shri Jaggar 24. Shri Inder 25. Shri Jagan Nath	4. Shri Udho 5. Shri Rulia 6. Shri Nand Lal 7. Shri Amir Chand 8. Shri Niranjana Singh
	<i>Village Chiheru</i>	1. Shri Dharam Chand 2. Shri Kartara 3. Shri Karma 4. Shri Arjun 5. Shri Khusia 6. Shri Biru 7. Shri Nanda 8. Shri Pritu
	<i>Village Bhabiana</i>	1. Shri Daulat Ram 2. Shri Gurdas Ram 3. Shri Chanan 4. Shri Roshan Lal 5. Shri Hazara 6. Shri Munshi 7. Shri Dass Ram
	<i>Village Renana Jattan</i>	
	1. Shri Bagha 2. Shri Watna 3. Shri Kartara 4. Shri Milkhi 5. Shri Ghidoo 6. Shri Jumman 7. Shri Nanda Ram 8. Shri Mahenga Ram 9. Shri Gindo 10. Shri Pritu 11. Shri Gurditta 12. Shri Swarna 13. Shri Jagat 14. Shri Ghanan 15. Shri Bhagtu 16. Shri Lachhu 17. Shri Rattan Chand 18. Shri Bhana 19. Shri Gribu 20. Shri Puran 21. Shri Ajit Singh 22. Shri Rakha 23. Shri Rulia Ram 24. Shri Jaggu 25. Shri Partapa 26. Shri Piara 27. Shri Chhibu 28. Shri Khusia 29. Shri Kishna 30. Shri Munshi Ram 31. Shri Arjan 32. Shri Achhar Singh	

Name of the Department	Names of the persons to whom minimum aid was given in 1957	Names of the persons to whom maximum aid was given in 1957
3. Development Department— <i>contd</i>	<p><i>Village Renana Jattan—concl'd</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 33. Shri Jitu 34. Shri Nigahaya 35. Shri Kartara 36. Shri Darshan Singh 37. Shri Parkash 38. Shri Dhanta 39. Shri Chhibu <p><i>Village Sahni</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Shri Milkhi Ram 2. Shri Darshan Ram 3. Shri Jaggar 4. Shri Dharshan Ram 5. Shri Mahenga Ram 6. Shri Banta 7. Shri Dalipa 8. Shri Sheroo 9. Shri Hukmi 10. Shri Jwala 11. Shri Dass Ram 12. Shri Dheru Ram 13. Shri Puran Chand 14. Shri Nanda 15. Shri Neehan Lal 16. Shri Bhagta 17. Shri Swarna Dass 18. Shri Ganda 19. Shri Udho 20. Shri Amru 21. Shri Chinta 22. Shri Mela Ram 23. Shri Kwala 24. Shri Shanker Ram 25. Shri Amru 26. Shri Bhagat Ram 27. Shri Sarna 28. Shri Partapa 29. Shri Babu Ram 30. Shri Gurmita Dass 31. Shri Bachni 32. Shri Saibo 33. Shri Gangi 34. Shri Rangi 35. Shri Kartari 36. Shri Rulda Ram 37. Shri Darshan <p><i>Village Manak</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Shri Sohan Singh 2. Shri Atma Singh 3. Shri Gian Singh 4. Shri Harnam Singh 5. Shri Mehnga Singh 6. Shri Ram Chand 7. Shri Pritam Singh 8. Shri Dalip Singh 	

Name of the Department	Names of the persons to whom minimum aid was given in 1957	Names of the persons to whom maximum aid was given in 1957
3. Development Department— <i>contd</i>	<p><i>Village Mauli</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Shri Shankar 2. Shri Charna 3. Shri Raju 4. Shri Phuman 5. Shri Dharma 6. Shri Bhulla 7. Shri Parkash 8. Shri Punnu 9. Shri Bhattu 10. Shri Umru 11. Shri Meheru <p><i>Village Nimur</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Shrimati Basant Kaur 2. Shri Namma 3. Shri Chinta 4. Shri Dyial 5. Shri Jeet 6. Shri Gurdas Singh 7. Shri Sardara Ram 8. Shri Milkhi 9. Shri Daulat Ram 10. Shri Baru Ram 11. Shri Milkhi Ram 12. Shri Bhagat Ram 13. Shri Amar Chand 14. Shri Dalip Chand 15. Shri Gurditta Ram 16. Shri Sant Singh 17. Shri Dass 18. Shri Dhumman 19. Shri Jagtu 20. Shri Gardari 21. Shri Jeevan 22. Shri Atma Singh 23. Shri Ram Chand 24. Shri Rattan Chand 25. Shri Preman 26. Shri Charan Dass 27. Shri Dass 28. Shri Laskar Ram 29. Shri Puran Ram 30. Shrimati Santi 31. Shrimati Mindo 32. Shrimati Nimmi 33. Shrimati Shanti 34. Shri Sant Ram 35. Shri Darshan 36. Shri Baru 37. Shri Masu 38. Shrimati Karmi 39. Shri Piara 40. Shrimati Ratni 41. Shrimati Debo 42. Shrimati Channo 43. Shri Charan Singh 44. Shri Hansu 45. Shri Sadhu Singh 46. Shri Kabal 47. Shri Gurditta 	

Name of the Department	Names of the persons to whom minimum aid was given in 1957	Names of the persons to whom maximum aid was given in 1957
3. Development Department— <i>contd</i>	<p><i>Village Nimur—concl'd</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 48. Shri Lachhman Dass 49. Shri Sadhu 50. Shri Dasundhi 51. Shri Mahenga Ram 52. Shri Partap Chand 53. Shri Balwant Singh 54. Shri Babu 55. Shri Moti 56. Shri Banta Ram 57. Shri Ram Nand 58. Shri Bakhshi 59. Shri Namma 60. Shri Dalip Chand 61. Shri Sant Ram 62. Shri Assa Ram 63. Shri Sadhu Singh 64. Shri Munshi 65. Shri Amin Chand 66. Shri Nasib Chand 67. Shri mati Banti 68. Shri Devi Dass 69. Shri Ram Chand 70. Shri Puran 71. Shri Saredari 72. Shri Nathu 73. Shri Gurditta 74. Shri Mohinder 75. Shri Lashkar Ram 76. Shri Sarda Ram 77. Shri Tek Chand 78. Shri Buri 79. Shri Jagat Ram 80. Shri Mehar Chand 81. Shri Sohan Singh 82. Shri Jivan Singh <p><i>Village Khajurla</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Shri Gajhu 2. Shri Mohan Ram 3. Shri Namma Ram 4. Shri Gobala 5. Shri Ram Rakha 6. Shri Sibha 7. Shri Pakhar 8. Shri Mahenga 9. Shri Labhu 10. Shri Sawarna 11. Shri Udho 12. Shri Gulab 13. Shri Khusia 14. Shri Jagat Ram 15. Shri Bhulla 16. Shri Jagar 17. Shri Dass Ram 18. Shri Charan Dass 19. Shri Munshi Ram 20. Shri Nazar 21. Shri Gurditta 22. Shri Tarlok Chand 23. Shri Gian Chand 24. Shri Gulzari 	

Name of the Department	Names of the persons to whom minimum aid was given in 1957	Names of persons to whom maximum aid was given in 1957
3. Development Department— <i>concl'd</i>	<p><i>Village Khajurla—concl'd</i></p> <p>25. Shri Kabal 26. Shri Darshan 27. Shri Bhagu 28. Shri Amru 29. Shri Mahenga 30. Shri Waryama</p> <p><i>Village Bhagana</i></p> <p>1. Shri Chanan Dass 2. Shri Arjan Dass 3. Shri Basant Ram 4. Shri Banta Ram 5. Shri Nathu Ram 6. Shri Rulia Ram 7. Shri Chanan Dass 8. Shri Amru 9. Shri Gurbachan Ram 10. Shri Amin Chand 11. Shri Kabal Ram 12. Shri Mehnga Ram 13. Shri Chanan Ram 14. Shri Tulsi Ram 15. Shri Bakhshi Ram 16. Shri Ram Saran 17. Shri Divan Chand 18. Shri Gurmukh Singh 19. Shri Piara Lal 20. Shri Sukh Ram 21. Shri Mangat Ram 22. Shri Sheru 23. Shri Bartu Chand 24. Shri Ram Singh 25. Shri Batna 26. Shri Bhana Ram</p>	

APPENDIX 'B'

Statement showing the names of those persons who were given aid in 1957

Name of the Department	Names of the persons who were given aid in 1957
1. Industries ..	<ol style="list-style-type: none"> 1. Shri Amar Singh. 2. Shri Tulsi Ram. 3. Shri Raleha Singh. 4. Shri Durga Dass. 5. Shri Arjan Dass. 6. Shri Dalip Chand. 7. Shri Ram Parkash. 8. Shri Bhagwan Dass. 9. Shri Pyara Ram. 10. Shri Inder Ram. 11. Shri Ujagar Ram. 12. Shri Dittoo Ram. 13. Shri Dhana Ram. 14. Shri Mahantoo Ram.
	<i>Co-operative Societies</i>
	<ol style="list-style-type: none"> 15. Saila Kalan Co-operative Leather Society, tehsil Garhshankar. 16. The Jandala Industrial Co-operative Leather Society, tehsil Una. 17. The Ghamirpur Industrial Co-operative Society, tehsil Una. 18. The Bhadasali Industrial Co-operative Society, Ltd., tehsil Una. 19. The Khamera Industrial Co-operative Society, tehsil Una. 20. The Anand Pur Sahib Co-operative Society, tehsil Una. 21. The Sail Khurd Iron and Furniture Industrial Society, tehsil Garhshankar. 22. The Palkweh Co-operative Leather Society, tehsil Una. 23. The Dharampur Co-operative Leather Society, tehsil Una. 24. The Dulpur Co-operative Leather Society, tehsil Una. 25. The Urmar Co-operative Leather Society, tehsil Dasuya. 26. The Dinga Hari Co-operative Leather Society, tehsil Dasuya. 27. The Tubberican Khurd Co-operative Leather Society, tehsil Garhshankar. 28. Shri Bishan Dass. 29. Shri Sant Ram, son of Chandu Ram. 30. Shri Karam Chand, son of Sunder. 31. Shri Karam Chand, son of Malu Ram. 32. Shri Roop Lal, Ramdaspora. 33. Messrs Citizen Sports Co-operative Society, Jullundur. 34. Nakodar Co-operative Society, Nakodar. 35. Nangal Karar Khan Leather Co-operative Society, Nangal, Karar, Jullundur. 36. Nawanshahr Leather Co-operative Society, Nawanshahr, District Jullundur. 37. Shri Ghumi Ram. 38. Shri Ram Chand. 39. Shri Bakshi Ram, village Nangal Karar. 40. Shri Bakhshi Ram, village Khurla. 41. Shri Piara Lal. 42. Shri Banta Ram. 43. Shri Bhulla Ram. 44. Shri Kanshi Ram. 45. Shri Karam Chand. 46. Shri Dhana Ram. 47. Shri Haria. 48. Shri Hawahri Ram. 49. Shri Thakur Dass. 50. Shri Dhanna Ram.

Name of the Department	Names of the persons who were given aid in 1957
1. Industries— <i>contd</i>	<p>51. Shri Raj Mall, son of Phuman Mal.</p> <p>52. Shri Danna Ram, son of Fatta.</p> <p>53. Janta Co-operative Leather Society, Sodal Road, Jullundur.</p> <p>54. Messrs Harijan Leather Works, Co-operative Industrial Society, Moga.</p> <p>55. Shri Parkash Chand, son of Shri Rulia Ram, Ferozepore City.</p> <p>56. Shri Jhanda Singh, son of Shri Hakam Singh, village Gholia Kalan.</p> <p>57. Messrs Ajitwal Shoe Makers Industrial Co-operative Society of Ajitwal.</p> <p>58. Shri Munshi Ram, son of Shri Vir Bhan of Zira.</p> <p>59. Shri Charanji Lal, son of Shri Kurara Ram of Muktsar.</p> <p>60. Shri Chhotu Ram, son of Shri Kuba Ram of Muktsar.</p> <p>61. Shri Gopi Ram, son of Shri Chhatu Ram of Fazilka.</p> <p>62. Shri Dalip Chand, son of Shri Hari Ram of Makhu.</p> <p>63. Shri Kheta Ram, son of Shri Chhatu Ram of village Bariwala.</p> <p>64. Messrs Ramdasia Shoe Maker Co-operative Industrial Society, Ferozepore City.</p> <p>65. Shri Mallan Singh, son of Shri Jiwan Singh of Muktsar.</p> <p>66. Shri Matu Ram, son of Shri Khema Ram of Talwandi Bhai.</p> <p>67. Shri Richhpal Singh, son of Shri Kijara Ram of Talwandi Bhai.</p> <p>68. Shri Roor Singh, son of Shri Fateh Singh of village Rauli.</p> <p>69. Messrs The Bariar Shoe Makers Co-operative Industrial Society, Ltd., village Bariar, tehsil Batala.</p> <p>70. Messrs The Bhudal Shoe Makers Co-operative Industrial Society, Ltd., village Budal, tehsil Gurdaspur.</p> <p>71. Messrs Shahpur Jajan Shoe Makers Co-operative Industrial Society, Ltd., village Shahpur Jajan, tehsil Batala.</p> <p>72. Messrs The Qadian Janta Shoe Makers Co-operative Industrial Society, Ltd., of Qadian, tehsil Batala.</p> <p>73. Messrs The Dina Nagar Taraghri Gate Shoe Makers, Co-operative Industrial Society, Ltd., Dinanagar, Tehsil Gurdaspur.</p> <p>74. Messrs The Arli Bhan Ban and Rope Makers Co-operative Industrial Society, Ltd., village Arli Bhan, tehsil Batala.</p> <p>75. The Sho Makers Co-operative Society, Rewari.</p> <p>76. The Leather Workers Co-operative Industrial Society, Rewari.</p> <p>77. Shri Shib Lal, son of Shri Jiwan of Hodal.</p> <p>78. Shri Sanwlia, son of Shri Sukhi Ram of Hodal.</p> <p>79. Shri Daryao Singh, son of Chhajan, village Hodal, Tehsil Palwal.</p> <p>80. Shri Het Ram, son of Shri Neti Ram, Kishan Ganj, Palwal.</p> <p>81. Shri Pearey, son of Shri Devi Ram of Hodal.</p> <p>82. Shri Bishan, son of Sukha, Hodal.</p> <p>83. The Tanning Industrial Co-operative Society, post office Tauroo, tehsil Nuh.</p> <p>84. The Leather Workers Co-operative Industrial Society, village Chandika, post office Tauroo, tehsil Nuh.</p> <p>85. Shri Parshadi Lal, son of Shri Ganeshi Lal, Mohalla Jomdiapura, Palwal.</p> <p>86. Shri Fiqira, son of Shri Umrao, Harijan, Jaundipura, Palwal.</p> <p>87. Shri Tara Chand, son of Shri Tilla, village Asiaki, post office Chihar.</p> <p>88. Shri Mawasi, son of Kusal, village Asiaki, post office Chikar, tehsil Rewari.</p> <p>89. Suraj Bhan, son of Shri Lakhi Ram, Farrakhnagar.</p> <p>90. Shri Bakhtawar Lal, son of Shri Dev Bahai, Farrakhnagar.</p>

Name of the Department	Names of the persons who were given aid in 1957
1. Industries— <i>contd</i>	91. Mangat Ram, son of Ramji Lal, Farrakhnagar. 92. Shri Ganga Ram, son of Kalu, Farrakhnagar. 93. Shri Parbati Ram, Farrakh Nagar. 94. Shri Kishori Lal, son of Total Ram, Gurgaon. 95. Shri Kishan Lal, son of Shri Bihari Lal, village Kanbi. 96. Shri Jatan Singh, son of Tulai, Lakmipur. 97. Shri Tulsi Ram, son of Shri Dheroo Ram, Mirzapur. 98. Shri Mangal Singh, son of Shri Narain Singh, Kurali. 99. Shri Baboo Lal, Shri Khizi Ram, M., Ambala Cantt. 100. Shri Raja Khzan Chand, son of Shri Sham Lal, Ambala Cantt. 101. Shri Munshi Ram, son of Shri Sukhan Lal, Sandhara. 102. Shri Sukh Ram, son of Shri Ballam, Ambala Cantt. 103. Shri Mohan Lal, son of Shri Lekha, Ambala Cantt. 104. Shri Arjan Singh, son of Shri Dum, Bassian Brahman. 105. Shri Bachan Singh, son of Shri Bugga, Bassian, Brahman. 106. Shri Balu Ram, son of Jora Ram, Rohtak. 107. Shri Arjan, son of Nathu Ram, Rohtak. 108. Shri Jangiara, son of Chaman, Rohtak. 109. Shri Satesh Ram, son of Sis Ram, Rohtak. 110. Shri Manji, son of Jai Mal, Bali Brahman. 111. Shri Chhotu, son of Tale, village Madina. 112. Shri Mange, son of Shri Totial, village Mirzapur. 113. Shri Lal Chand, son of Siria, village Chhara. 114. Shri Bhe Ram, son of Nanak, village Chhara. 115. Shri Mange Ram, son of Jai Lal, village Chhara. 116. Shri Chandgi Ram, son of Ramji Lal, Chhara. 117. Shri Sheo Dayal, son of Digh Ram, village Chhara. 118. Shri Manphul Singh, son of Tara, village Dubaldhan. 119. Shri Manni Lal, son of Ram Ji Lal. 120. Shri Harnam Singh, son of Sehji Ram, village Dubaldhan. 121. Shri Duli Chand, son of Manohar, village Dubaldhan. 122. Shri Jai Lal, son of Net Ram, village Dubaldhan. 123. Shri Pirbhu, son of Dharie, village Dubaldhan. 124. Shri Chet Ram, son of Mangli, village Dubaldhan. 125. Shri Ghasi Ram, son of Khosla, Bhainswankhurd. 126. Shri Hardwari, son of Udmi, Bhainswankhurd. 127. Shri Suraj, son of Sisu, Bhainswankhurd. 128. Shri Daya Krishan, son of Gali Ram, Rohtak. 129. Shri Nanak, son of Chet Ram, Rohtak. 130. Shri Ram Sarup, son of Mul Chand, Rohtak. 131. Shri Matholi, son of Bhular, Rohtak. 132. Shri Sultan Singh, son of Asa Ram, Rohtak. 133. Shri Sobha, son of Pannu, Rohtak. 134. Shri Chhotu, son of Haji, Gohana. 135. Shri Banwari, son of Chhotu, Mahare. 136. Shri Parbha, son of Piru, Bhan. 137. Shri Ratti Ram, son of Mathu, Rohtak. 138. Shri Phira, son of Hira, Rohtak. 139. Shri Raghbir Singh, son of Bhag Mal, Rohtak. 140. Shri Gange Sahai, son of Mangat Ram. 141. Shri Khanna, son of Har Gian. 142. Shri Chitra, son of Sis Ram, Rohtak. 143. Shri Balji, son of Gian, Rohtak. 144. Shri Keron, son of Nihala, Rohtak. 145. Shri Bhe Ram Kiret, Dubaldhan. 146. Messrs Ahar Leather Co-operative Society. 147. Shri Kishori Lal, Karnal. 148. Shri Devi Chand Kishan Datt, Panipat. 149. Shri Mam Chand, Fatehpur. 150. Shri Mai Lal, Fatehpur.

Name of the Department	Names of the persons who were given aid 957
1. Industries— <i>contd</i>	<p>151. Shri Tek Chand, Karnal. 152. Shri Schan Lal, Karnal. 153. Shri Munshi, son of Maru, village Sewak. 154. Shri Mangha Ram, village Ahora. 155. Shri Balak Ram, village Kabri. 156. Shri Jhandu Ram, Gharaunda. 157. Shri Kundan Ram-Ram Singh, village Chaura. 158. Shri Giani Ram, Kurar. 159. Shri Tek Chand, Kurar. 160. Shri Raunak Ram, village Dhand. 161. Shri Mangal, village Kachana. 162. Shri Maman Ram, village Nand Karan Majra. 163. Shri Chander Paul, village Ram Saran Majra. 164. Bhiani Khurd Co-operative Society. 165. Raipur Co-operative Society, Raipur. 166. Arjanthali Co-operative Society. 167. Shri Bawari Lal, village Ghari. 168. Shri Puran Singh, son of Shri Prabh Singh, village and Post Office Baba Bakala. 169. Shri Gurbax Singh, son of Shri Garib Singh, village Kalekay. 170. Majitha Ram Dasia, Shoe-makers Co-operative Industrial Society, Ltd., Majitha. 171. Shri Amar Singh, son of Nikka Singh, Raikot. 172. Shri Bachan Singh, son of Shri Ralla Singh, village Mangat. 173. Shri Gurbax Singh, son of Bugga Singh, village Jassowal. 174. Shri Banta Singh, son of Shri Joginder Singh, village Rurka. 175. Shri Nand Singh, son of Ghai Singh, village Rao Rachhi. 176. Shri Sadhu Singh, son of Shri Pheri Singh, village Bassian. 177. Shri Ram Dass, son of Shri Ghana Singh, village Bassian. 178. Shri Booja Ram, son of Shri Radu Ram, village Bahadurke. 179. Shri Dalbar Singh, Sucha-Singh, sons of Shri Tara Singh, village Jassowal. 180. Shri Dhansi Ram, son of Shri Gopal Ram, Narnaul. 181. Shri Sant Ram, son of Munshi Ram, village and Post Office Chari, Tehsil and District Kangra. 182. Shri Gian Dass, son of Hiru, village and Post Office Dhaliara, Tehsil Dehra. 183. The Harijan Leather Workers Co-operative Industrial Society, Mataur, Tehsil and District Kangra. 184. The Baranda Harijan Leather Workers, Co-operative Industrial Society, Baranda, Tehsil Nurpur. 185. The Dhonta Harijan Leather Workers Co-operative Society, Ltd., Post Office Beh, Tehsil Dehra. 186. The Harijan Leather Workers Co-operative Industrial Society, Pragpur, Tehsil Dehra. 187. The Kasba Kotla Leather Workers, Co-operative Industrial Society, Kusba Kotla, Tehsil Dehra. 188. The Romehar Leather Workers Co-operative Industrial Society, Post Office Narwana, Tehsil Kangra. 189. The Yol Shoe-makers Co-operative Industrial Society, Yol, Kangra. 190. The Fancy Leather Goods Manufacturers Co-operative Industrial Society, A.B. Kulu. 191. The Sukahar Harijan Leather Workers Co-operative Industrial Society, Post Office Chalali, Tehsil Dehra. 192. The Surani Harijan Leather Workers, Co-operative Industrial Society, village and Post Office Surani, Tehsil Dehra, District Kangra. 193. The Bani Harijan Leather Workers, Co-operative Industrial Society, Bani, Tehsil Hamirpur.</p>

Name of the Department	Names of the persons who were given aid in 1957
1. Industries— <i>concl'd</i>	<p>194. The Harsar Harijan Leather Workers Co-operative Industrial Society, Village and Post Office Hirsar, Tehsil Nurpur, District Kangra.</p> <p>195. The Bharoli Harijan Leather Workers Co-operative Industrial Society, Bharoli, Tehsil Dehra, District Kangra.</p> <p>196. The Sirsa Mohalla Mochian Co-operative Shoe-makers Industrial Society, Sirsa.</p> <p>197. The Sirsa Surat Gharia Bazar Co-operative Leather Society, Sirsa.</p> <p>198. The Sirsa Rania Bazar Shoe Makers Co-operative Industrial Society, Sirsa.</p> <p>199. Messrs Bamla Leather Workers Co-operative Industrial Society, Ltd., Village Bamla, Tehsil Bhiwani.</p> <p>200. The Sirsa Mohalla Ramgran Tanners Co-operative Industrial Society, Sirsa.</p> <p>201. The Bhiwani Harijan Leather Workers Co-operative Industrial Society, Bhiwani.</p> <p>202. Tegrana Leather Works Co-operative Industrial Society, Ltd., Tegrana, Tehsil Bhiwani.</p> <p>203. Messrs Leather Works Co-operative Industrial Society, Dabwali.</p> <p>204. Messrs Leather Co-operative Industrial Society, Fatehabad.</p> <p>205. Messrs Rattia Co-operative Leather Society, Ltd., Rattia, Tehsil Fatehabad.</p> <p>206. Harijan Shoe-makers Co-operative Industrial Society, Village and Post Office Sirsaudn, Tehsil Hissar.</p> <p>207. Nehla Co-operative Leather Society, Ltd., Nehla.</p> <p>208. Messrs Khari Kheri Co-operative Leather Society, Ltd., Kheri Khari, Post Office Kanwar, Tehsil Fatehabad.</p> <p>209. Shri Aidan, son of Shri Ganga Ram, Harijan, Sirsa.</p> <p>210. Shri Ganga Jal, son of Shri Kanshi Ram, Harijan, Sirsa.</p> <p>211. Shri Nathu Ram, son of Shri Kanshi Ram, Harijan, Sirsa.</p> <p>212. Shri Sant Ram, son of Shri Datu Ram, Mohalla Deswali, Hissar.</p> <p>213. The Khamahran Co-operative Industrial Society, Ltd., Khamahra, District Hoshiarpur.</p> <p>214. The Kahma Co-operative Industrial Society, Ltd., Kalma, District Jullundur.</p> <p>215. The Gosal Co-operative Leather Society, Ltd., Post Office, Check Kalan, District Jullundur.</p> <p>216. The Jasso Mujara, Co-operative Leather Society, Ltd., Post Office Jasso, District Jullundur.</p> <p>217. The Rehan Co-operative Leather Society, Ltd., Post Office Rehan, District Jullundur.</p> <p>218. The Beas Pind Model Industrial Co-operative Society, Beas Pind, District Jullundur.</p> <p>219. The Guru Har Rai, Women Co-operative Industrial Society, Dosangh Kalan, District Jullundur.</p> <p>220. The Gumar Co-operative Leather Industrial Society, Post Office Gumar, District Rohtak.</p> <p>221. The Khalsa Co-operative Leather Industrial Society, Post Office Kheora, District Rohtak.</p> <p>222. The Gholari Co-operative Leather Industrial Society, Post Office Gumar, District Rohtak.</p> <p>223. The Rohat Co-operative Leather Industrial Society, Post Office Rohat, District Rohtak.</p> <p>224. The Akcheri Madanpur Co-operative Leather Industrial Society, Post Office Gurar, District Rohtak.</p> <p>225. The Baland Co-operative Leather Industrial Society, Post Office Baland, District Rohtak.</p> <p>226. The Chamarangan Tanners Industrial Co-operative Society, District Gurgaon.</p>

Name of the Department	Names of the persons who were given aid in 1957
1. Industries— <i>concl'd</i>	<p>227. The Ramdasia Shoe Makers Co-operative Industrial Society Mochi Bazar, Ferozepur.</p> <p>228. The Raipura Co-operative Industrial Leather Society, Post Office Zoraori, District Karnal.</p> <p>229. The Bhaini Khurd Co-operative Industrial Leather Society, Post Office Zoraori, Tehsil Karnal.</p> <p>230. The Ramba Co-operative Industrial Leather Society, Ltd., Karnal.</p> <p>231. The Bhota Shoe-makers Co-operative Industrial Society, Bhota, District Kangra.</p> <p>232. The Nehla Co-operative Leather Society, Ltd., Nehla.</p> <p>233. The Bhiwani-Dadri Gate, Tanners, Co-operative Industrial Society, Ltd., Hissar.</p> <p>234. The Ratia Co-operative Leather Society, Hissar.</p> <p>235. The Narnaund Co-operative Leather Society, Hissar.</p> <p>236. Dhariwal Rose Shoe Co-operative Industrial Society, Ltd.</p> <p>237. Batala Janta Co-operative Industrial Society, Ltd.</p> <p>238. Batala Ramdasia Shoe-makers Co-operative Industrial Society, Ltd., Batala.</p> <p>239. The Jhangi Sarup Dass Tanners Co-operative Industrial Society, Ltd.</p> <p>240. The Dayalgarh Flaying Centre, Co-operative Industrial Society, Ltd., Tehsil Batala.</p> <p>241. The Dera Baba Nanak Leather Workers Co-operative Industrial Society.</p> <p>242. The Jhangi Flayers Co-operative Industrial Society.</p> <p>243. The Ghanike Banger Shoe Makers Co-operative Industrial Society, Ltd.</p> <p>244. The Dayal Garh Amrit Co-operative Industrial Society, Ltd.</p> <p>245. The Kaler Leather and General Co-operative Industrial Society, Post Office Kaler.</p> <p>246. The Batala Adarsh Shoe-makers, Co-operative Industrial Society.</p> <p>247. The Veroke Flayers, Co-operative Industrial Society, Ltd.</p> <p>248. The Batala Bansanwala Bazar Shoe-makers Co-operative Industrial Society, Ltd.</p>
20. Co-operative Department	<p style="text-align: center;"><i>Kapurthala</i></p> <p>1. Backward Classes Handloom Co-operative Industrial Society, Kapurthala.</p> <p>2. The National Weavers Co-operative Industrial Society, Kapurthala.</p> <p style="text-align: center;"><i>Patiala</i></p> <p>3. Weavers Co-operative Industrial Society, Dhunda.</p> <p>4. Bed and Floor Duree Making Co-operative Industrial Society, Lalru.</p> <p>5. Khalsa Khaddi Co-operative Industrial Society, Malku Mjara.</p> <p>6. Ghuman National Co-operative Industrial Society, Patti Prem Nagar, Bassi.</p> <p>7. Bona Khaddi Co-operative Industrial Society, Mustafabad.</p> <p>8. Bona Khaddi Co-operative Industrial Society, Bassi Mohalla, Zerkhellan.</p> <p>9. Refugee Weavers' Co-operative Industrial Society, Bassi Pathana, Mohalla Idgarh.</p> <p>10. Janta Khaddi Co-operative Industrial Society, Gharuan Bassi Pathana.</p> <p>11. Weavers Co-operative Industrial Society, Gharaun, Bassi Pathana.</p> <p>12. Ramdassia Giani Ditt Singh Co-operative Industrial Society, Ltd., Nandpur Kalour.</p> <p>13. Ramdasia Weavers Co-operative Industrial Society, Jasran.</p> <p>14. Khalsa Khaddi Weavers Co-operative Industrial Society, Sanu Senipur.</p>

Name of the Department	Names of the persons who were given aid in 1957
20. Co-operative Department— <i>contd</i>	<i>Hoshiarpur</i>
	15. Bilaspur Weavers Co-operative Industrial Society. 16. The Panjaura Weavers Co-operative Industrial Society.
	<i>Ambala</i>
	17. Weavers Co-operative Industrial Society, Singhpura. 18. Chitambli Weavers Co-operative Industrial Society. 19. Khudda Ali Sher Weavers Co-operative Industrial Society. 20. Fateh Garh Weavers Co-operative Industrial Society. 21. Kale Majra Weavers Co-operative Industrial Society. 22. Dulchi Majra Weavers Co-operative Industrial Society. 23. The Samphalpur Weavers Co-operative Industrial Society.
	<i>Kangra</i>
	24. Jawali Weavers Co-operative Industrial Society. 25. Bhutti Textile Workers Co-operative Industrial Society. 26. Haripur Textile Workers Co-operative Industrial Society. 27. Raison Textile Workers Co-operative Industrial Society. 28. Wool Workers Co-operative Industrial Society, Sarasi. 29. Wool Workers Co-operative Industrial Society, Peaj. 30. The Gharana Weavers Co-operative Industrial Society. 31. Bhaltha Wool Workers Co-operative Industrial Society.
	<i>Ferozepore</i>
	32. Akalsar Handloom Weavers Co-operative Industrial Society, Moga. 33. Fatehgarh Panjtoor Handloom Weavers Co-operative Industrial Society, Zira. 34. Muktsar Ramdassia Weavers Co-operative Industrial Society.
	<i>Gurdaspur</i>
	35. New Colony Ponder Weavers Co-operative Industrial Society. 36. The Gandhian Pioneer Weavers Co-operative Industrial Society. 37. Weavers Co-operative Industrial Society, Taragarh. 38. Batala Co-operative Industrial Society, Mohalla Simbal. 39. The Derh Weavers Co-operative Industrial Society.
	<i>Jullundur</i>
	40. Weavers and General Co-operative Industrial Society, Sali . pur Musalmana. 41. Janta Weavers Co-operative Industrial Society, Jullundur City.
	<i>Karnal</i>
	42. Ganesh Weavers Co-operative Industrial Society, Panipat. 43. Narang Weavers Co-operative Industrial Society, Panipat. 44. Rama Engineering and Weaving Co-operative Industrial Society, Panipat. 45. Parbhat Weavers Co-operative Industrial Society, Panipat. 46. Panipat Handloom Co-operative Industrial Society, Panipat. 47. Khaddi Wool Workers Co-operative Industrial Society, Panipat. 48. Modern Textile Workers Co-operative Industrial Society, Panipat. 49. Naya Nagar Handloom Weaving Society, Ltd., Panipat.
	<i>Bhatinda</i>
	50. Weavers Co-operative Industrial Society, Phulo Mathi

Name of the Department	Names of the persons who were given aid in 1957
2. Co-operative Department— <i>contd</i>	<i>Mohindergarh</i>
	51. Handloom Weavers Co-operative Industrial Society, Narnaul.
	<i>Rohtak</i>
	52. Rohtak Jawahar Weavers Co-operative Industrial Society.
	53. Rohtak Gandhi Weavers Co-operative Industrial Society.
	54. Mohana Weavers Co-operative Industrial Society, Ltd., Mohana.
	<i>Amritsar</i>
	55. Amarkot Weavers Co-operative Industrial Society.
	56. Laukha Khalsa Weavers Co-operative Industrial Society, Laukha.
	57. Kad Gill Weavers Co-operative Industrial Society.
	58. The Nanaksar Weavers Co-operative Industrial Society.
	59. Maharpura Weavers Co-operative Industrial Society.
	60. Amritsar Sitara Weavers Co-operative Industrial Society.
	61. Amritsar Handloom Weavers Co-operative Industrial Society.
	62. Amritsar Ekta Weavers Co-operative Industrial Society.
	63. Jagdev Kalan Weavers Co-operative Industrial Society.
	<i>Ludhiana</i>
	64. The Ludhiana Handloom Co-operative Industrial Society Engine Shed, Kucha No. 5, Ludhiana.
	65. Bhikhi Handloom Weavers Supply and Marketing Society.
	66. Sergodha Handloom Workers Production Sale Co-operative Industrial Society, B. VIII, House No. 268, Ludhiana.
	67. Bhamadi Khaddi Workers Co-operative Industrial Society.
	68. Dhilwan Khaddi Workers Co-operative Industrial Society.
	69. Sohavi Khaddi Workers Co-operative Industrial Society.
	70. Kila Raipur Handloom Weavers Co-operative Industrial Society.
	<i>Kangra</i>
	71. Deodhar Textile Workers Co-operative Industrial Society.
	<i>Karnal</i>
	72. The Panipat Co-operative Industrial Union.
	73. Weavers Co-operative Industrial Society, Ltd., Nilokheri.
	74. Nilokheri Handloom Co-operative Industrial Society, Ltd., Nilokheri.
	75. Rama Engineering Weaving Co-operative Industrial Society, Ltd., Panipat.
	76. Savtantar Weavers' Industrial Co-operative Society, Ltd., Nilokheri.
	<i>Jullundur</i>
	77. The Doaba Co-operative Industrial Union, Ltd., Jullundur.
	78. The Nakodar Durri Makers Co-operative Industrial Society, Nakodar.
	<i>Gurdaspur</i>
	79. The Batala Co-operative Industrial Union, Ltd., Batala.
	<i>Hoshiarpur</i>
	80. The Hoshiarpur Co-operative Industrial Union, Ltd., Hoshiarpur.

Name of the Department	Names of the persons who were given aid in 1957
20. Co-operative Department— <i>concl</i>	<i>Ferozepore</i>
	81. Ramdassia Weavers Co-operative Industrial Society, Moga
	82. Muktsar Weavers Co-operative Industrial Society.
	<i>Ambala</i>
	83. Ambala Industrial Co-operative Union, Ambala Cantt.
	84. Fancy Durri Makers Co-operative Industrial Society, Ambala City.

Punjab Vidhan Sabha

Debates

18th February, 1958

Vol. I—No. 6

OFFICIAL REPORT

CONTENTS

Tuesday, 18th February, 1958

	PAGES
Starred Questions and Answers ..	1
Unstarred Questions and Answers ..	39
Formation of a branch of the Commonwealth Parliamentary Association ..	51
Bill (introduced)—	
The Punjab Maternity Benefit (Amendment)—, 1958 ..	52
Resumption of Discussion on the Governor's Address ..	53—109

CHANDIGARH

Printed by the Controller of Printing and Stationery, Punjab
1958

Price :

Price: Rs. 5.

ERRATA

PUNJAB VIDHAN SABHA DEBATE, VOL. I, NO. 6.
DATED 18TH FEBRUARY, 1958.

<i>Read</i>	<i>for</i>	<i>on Page</i>	<i>line</i>
हकीकत	हक कत	(6) 3	4
मामले	माभले	(6) 3	6
1955-56	1956-56	(6) 4	22
Moti	Mote	(6) 14	Serial No. 152.
Mohan	Moha	(6) 18	Serial No. 103.
Sir	S r	(6) 25	15th from below.
supplementaries	supplementar es	(5) 25	14th from below.
doing	do ng	(6) 25	14th from below.
previous	previons	(6) 25	5th from below.
‘मन्त्री:’ before	‘मेरे’	(6) 26	2nd from below.
बताया	बचाया	(6) 29	18
to	o	(6) 37	21
बाधना	ड धना	(6) 59	3rd from below.
नांदी	नांदी	(6) 60	11
defend	def nd	(6) 64	18
तो	ता	(6) 65	9
Technique	Technique	(6) 65	4th from below.
के बारे में	क बार म	(6) 67	23
तोले	ताले	(6) 67	25
ऐसी चीजें	ऐस च जें	(6) 69	12
कुर्बानी	कुर्बाना	(6) 73	6
उनकी unsocial	उनका unsocia	(6) 73	10
हाथी	हाथा	(6) 73	20
Parliamentary	Par iamentary	(6) 73	26
मसले	मसल	(6) 74	2nd from below.
बम	बैम	(6) 94	4

*The
Capital
in the*

mer
कर

सिन्
घरि
भिरि

कर
G
यह
qa

गो
के
त
d
r
l

PUNJAB VIDHAN SABHA

Tuesday, 18th February, 1958

The Vidhan Sabha met in the Assembly Hall, Sector 10, Chandigarh Capital, at 2 p. m. of the Clock. Mr. Speaker (Sardar Gurdial Singh Dhillon) in the Chair.

STARRED QUESTIONS AND ANSWERS

पंडित श्री राम शर्मा : स्पीकर साहिब, मेरी यह इत्तजा है कि बहुत से members का ख्याल है कि आज का question hour dispense with कर दिया जाये।

सरदार उमराँव सिंघ : सपीकर साहिब, मेरी यह खेनती है कि कल के दिन लਈ legislative business ਦੀ बा Governor's Address ਤੇ ਹੀ ਬਹਿਸ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕल के business लਈ ਵੀ ਕੋਈ धाम नोटिस नही मिलिआ। इस लਈ मेरी यह खेनती पढवान कर लਈ जावे।

मुख्य मंत्री : शर्मा जी ने कहा है कि question hour dispense with कर दिया जाये और दूसरे मंत्री साहिबान कहते हैं कि कल जो बहस हो वह भी Governor's Address पर हो। जैसे आप चाहें कर लें। वैसे मेरा ख्याल यह है कि अगर कल को बहस Governor's Address पर ही होनी है तो question hour तो रहना ही चाहिये।

अध्यक्ष महोदय : जब हम ने इस Address के लिये 4 दिन रखे थे तो ड० गोपी चंद जी ने ठीक कहा था कि यह भी कम है। अगर यही बात है कि कल को Governor's Address पर ही बहस हो तो क्या पंडित श्री राम शर्मा अपनी तजवीज वापिस लेते हैं ? (When we allocated four days for discussion on Governor's Address Dr. Gopi Chand rightly remarked that even this period was inadequate. If the House is of the view that discussion on Governor's Address should be carried on to-morrow also, does hon. Member Pandit Shri Ram Sharma, then withdraw his proposal ?)

Pandit Shri Ram Sharma : Yes Sir, I withdraw my proposal.

अध्यक्ष महोदय : कल को legislative business को बजाय Governor's Address पर ही बहस होगी और इसके साथ ही question hour को dispense with करने की जो यह तजवीज थी वापस ले ली गई है। यह जारी रहेगा।

(The House will carry on discussion on the Governor's Address tomorrow and with this the proposal of dispensing with the Question Hour stands withdrawn. Question Hour will continue as usual).

SUPPLEMENTARIES TO STARRED QUESTION No. 839

मौलवी अब्दुल ग़नी डार : क्या वज़ीर साहिब बतायेंगे कि जो Tube-wells काम नहीं कर रहे वह किस वजह से काम नहीं कर रहे ?

सिचाई तथा विद्युत मन्त्री : (सरदार ज्ञान सिंह राइवाला) : इस की तीन वजूहात हैं। एक तो यह कि बिजली का न मिलना। दूसरे खालों का न बनाया जाना। तीसरे पहले वह चालू किये गये हैं जिन की यह demand थी।

मौलवी अब्दुल ग़नी डार : क्या वज़ीर साहिब यह फरमायेंगे कि 3,45,000 का यह जो घाटा रहा, वह क्यों रहा है ?

मन्त्री : जैसा कि मैं ने पहले अर्ज किया कि जब इसमें कोई काम ही नहीं शुरू हुआ तो घाटा कैसे रहा। यह मैं समझ नहीं सका।

मौलवी अब्दुल ग़नी डार : जब काम नहीं हुआ—Tube-wells चले नहीं तो फिर यह घाटा कैसे हो सकता है ?

मन्त्री : मैं आप का मतलब समझा नहीं। यह रकम है कहाँ ?

मौलवी अब्दुल ग़नी डार : जवाब में यह 26 लाख की रकम है। अगर कुल रकम में से 3,43,000 और 5,28,000 की रकम निकाल देते हैं तो बाकी 26 लाख के करीब ही रह जाता है।

मन्त्री : मैं समझ नहीं सका कहाँ है यह 26 लाख।

मौलवी अब्दुल ग़नी डार : आप जवाब के part B में यह figures देखें।

मन्त्री : ये रुपये नहीं हैं ये तो cubic feet हैं।

सरदार आउमा सिंघ : बी दलील साहिब छिग दॅमडगे बि Tube-well घिनली ना मिलत बरवे ठगीं चलदे जा धाले ना घनड बरवे ठगीं चलदे जा हेर वेसी बारन है।

Mr. Speaker : This question does not arise.

श्री राम प्यारा : जो Tubewells काम नहीं कर रहे हैं क्या उन पर operators लगे हुए हैं ?

मन्त्री : जी नहीं।

चौधरी लहरी सिंह : क्या वज़ीर साहिब बतलाएंगे कि खाल बनवाने में क्यों देर हो रही है ?

*Starred Question No. 839, along with its reply, appears in the debate, dated 17th February, 1958.

मन्त्री : Difficulty यह है कि ईंटें नहीं मिल रही हैं। (हंसी)

चौधरी लहरी सिंह : स्पीकर साहिब यह ऐसा जवाब है कि जिस को सुन कर सब लोग हंस रहे हैं। ऐसी क्या मुश्किल जिसके कारण ईंटें नहीं मिलतीं ?

मन्त्री : हकूत यह है कि ईंटें नहीं मिल रही हैं। लेकिन हम ने पिछली मीटिंग में यह फैसला कर दिया है कि ट्यूब-वैलज जल्द चालू कर दिये जायें और यह फैसला कर दिया है कि अगर ईंटें नहीं मिलतीं तो कच्चे ही खाल बना कर चालू कर दिये जाएंगे।

पंडित श्री राम शर्मा : नहर का महकमा आमतौर पर ईंटें खरीदने के लिए क्या कारवाई करता है ; और इस मामले में ऐसी कौन सी कारवाई की कि जिसकी वजह से यह कहना पड़ा कि ईंटें नहीं मिल रही हैं और ईंटें हासिल करने में नाकामयाबी रही है ?

मन्त्री : इसके लिए मुस्तलिफ तरीके हैं। tenders वगैरह call किये जाते हैं, भट्टे भी चालू किये जाते हैं।

पंडित श्री राम शर्मा : इसके लिये भी कारवाई क्यों नहीं की गई ?

मन्त्री : क्यों कि यह tube-wells सारे पंजाब में बंदे हुए हैं इस लिये भट्टे हर जगह चालू नहीं किये जा सके।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या सारी जगहों पर खाल बनाने बांकी है ?

मन्त्री : बहुत से खाल सैकड़ों की तादाद में बन चुके हैं, लेकिन जहां ऐसे areas थे कि ईंटें नहीं मिल सकीं वहां नहीं बनाए जा सके।

पंडित श्री राम शर्मा : अन्दाज़न कितनी कामयाबी हो चुकी है १/३ या २/३ आखिर कितनी ?

मन्त्री : 200 के करीब कुओं पर पक्के खाल बन चुके हैं।

चौधरी बलवीर सिंह : क्या मन्त्री साहिब बताएंगे कि जहां बिजली का इंतज़ाम नहीं था वहां क्यों ट्यूब वैलज खोले गये ?

RULES UNDER THE INDUSTRIAL DISPUTES ACT

*1425. Sardar Sarup Singh : Will the Minister for Education and Labour be pleased to state whether Government have so far modified the existing rules under the Industrial Disputes Act in the light of the amendments recently made in the Industrial Disputes and Miscellaneous Provisions Act of 1956, which come into force on 10th March, 1957 ; if not, the reasons, therefor and the time by which it is expected to be done ?

Shri Amar Nath Vidyalankar : Industrial Disputes (Punjab) Rules, 1958, replacing the Industrial Disputes (East Punjab) Rules, 1949, are being published. These Rules have been framed in the light of similar Rules framed by the Central Government under the Industrial Disputes Act, 1947, as modified from time to time.

सरदार सरूप सिंह : यह कब तक हो जाएंगे ?

Minister : They are being published.

सरदार स्वरूप सिंह : कब तक ?

Minister : They have gone to the press.

MINIMUM WAGE OF TEXTILE WORKERS AT AMRITSAR

*1426. **Sardar Sarup Singh** : Will the Minister for Labour and Education be pleased to state whether there are any Mills in Amritsar the Managements of which may have refused to implement the agreements under the Industrial Disputes Act regarding the minimum wage of Rs 54 of textile workers as fixed by the Second Industrial Tribunal, Punjab; if so, their number and names ?

Shri Amar Nath Vidyalankar : Yes. 2. (i) Amritsar Rayon and Silk Mills, Amritsar.

(ii) Bharat Udhar Cloth Manufacturing Company, Amritsar.

EXCESS PAYMENT MADE BY ANIMAL HUSBANDRY DEPARTMENT
OF ERSTWHILE PEPSU STATE

*1361. **Sardar Jasdev Singh Sandhu** : Will the Minister for Agriculture and Forests be pleased to state—

(a) whether Government received any complaints to the effect that the Animal Husbandry Department of the erstwhile State of Pepsu received short supply of methelated spirit from a contractor in the year 1956-56 and paid the price for the full quantity ;

(b) if the reply to part (a) above be in the affirmative, the action taken by Government thereon together with the names of the officers, if any, involved in the case ?

Sardar Gurbanta Singh : (a) Yes.

(b) The Accountant and Bill Clerk at default was severely reprimanded. A Veterinary Assistant Surgeon was reprimanded and warned to be more careful in future. Another Class I Officer though not held personally responsible for the short supply in question has been asked to be more careful in future in respect of matters like passing of bills for payment for the supplies made to the Department.

It is not considered to be in public interest to disclose the names of these Officers.

AUCTION OF RECLAIMED TRACT OF LAND IN
VILLAGE ROHNA, DISTRICT PATIALA

*1362. **Sardar Jasdev Singh Sandhu** : Will the Minister for Agriculture and Forests be pleased to state—

(a) whether it is a fact that an auction for the lease of a tract of reclaimed land in village Rohna, tehsil Sirhind, district Patiala, was fixed by the authorities concerned for a particular date ;

- (b) whether it is also a fact that the auction referred to in part (a) above was cancelled at the last minute ; if so, the reasons therefor ?

Sardar Gurbanta Singh : (a) No.

(b) Does not arise.

KACHA MOTORABLE ROADS

*928. Comrade Ram Chandra : Will the Minister for Public Works be pleased to state—

- (a) the mileage of motorable kacha roads constructed by the District Boards, Panchayats and Development Blocks in the State during the last five years year-wise ;
- (b) whether motor lorries are running on the roads referred in part (a) above ; if not, the reasons therefor ?

Rao Birendra Singh : (a) The requisite information so far available is given in the statement laid on the Table of the House.

(b) The requisite information will be supplied later on receipt from the Transport Department.

Statement showing the total Mileage of Motorable Kacha Road constructed by the District Boards, Panchayats and Development Blocks in the State during the last five years.

Serial No.	Name of Departments which constructed the roads	MILEAGE BUILT IN					Total
		1952-53	1953-54	1954-55	1955-56	1956-57	
1	Development Department	33	751	1,061	1,080	1,192	4,117
2	District Boards	247	43.13	183.88	182.19	87.75	743.95
3	Panchayats	4	13	33	41	31	122
	Total ..	284	307.13	1,277.88	1,303.19	1,310.75	4,982.95 say 4983 miles

REPRESENTATION FROM THE RESIDENTS OF TEHSIL HAMIRPUR, DISTRICT KANGRA

*1315. Shrimati Sarla Devi Sharma : Will the Minister for Public Works be pleased to state whether Government have received any representation from the residents of tehsil Hamirpur, district Kangra, against the Victory Public Hill Transport Company, Limited, Hoshiarpur, for not plying its buses regularly in the said tehsil ; if so, the action, if any, taken thereon. ?

Note: For reply to part (b) of * Q. No. 928 please see annexure.

Rao Birendra Singh : Yes.

The complaints have been referred to the Secretary, Regional Transport Authority, Jullundur. The matter is being enquired into and remedial measures shall be taken by the Regional Transport Authority, in the light of enquiries that are being made.

श्री रूप सिंह फूल : क्या मंत्री जी बताएंगे कि Transport Authorities की report कब तक आ जाएगी ?

लोक कार्य विभाग मंत्री : उनके अस्तित्व पर ऐसे होते हैं कि उस में हम कुछ नहीं कर सकते ।

PLYING OF GOVERNMENT-OWNED BUSES ON KACHA ROUTES IN KANGRA DISTRICT

*1316. Shrimati Sarla Devi Sharma : Will the Minister for Public Works be pleased to state—

(a) the names of routes for kacha roads in Kangra District sanctioned by the Regional Transport Authority, Jullundur, at present ;

(b) whether there is any plan under consideration to nationalise such routes by Government ?

Rao Birendra Singh : (a) 1. Hoshiarpur—Hamirpur.

2. Hoshiarpur—Nadaun.

3. Jawalamukhi Road Railway Station—Jahu.

4. Pathankot—Jaisinghpura.

5. Baijnath—Jaisinghpura.

(b) No.

DRIVERS, CONDUCTORS AND INSPECTORS IN TRANSPORT DEPARTMENT

*1416. Bawa Harnam Singh : Will the Minister for Public Works be pleased to state the total number of Drivers, Conductors and Inspectors in the Transport Department separately at present together with the number of those amongst them belonging to Scheduled Castes and Backward Classes separately ?

Rao Birendra Singh : There are 475 Drivers, 501 Conductors and 59 Inspectors in the Transport Department at present. Amongst them, 27 Drivers, 25 Conductors and 5 Inspectors belong to Scheduled Castes and 5 Drivers and 3 Conductors belong to Backward Classes.

चौधरी सुन्दर सिंह : Supplementary Sir, क्या जो representation..

अध्यक्ष सहोदय : Order please, जिस का सवाल है वह पहिले पूछेगा ।

(The Member who has put this question, will get priority in asking his supplementary.)

ਬਾਵਾ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਇਹ quota up to date ਹੈ ਅਤੇ ਪੂਰਾ ਹੈ ?

ਸੰਤੀ : ਜੀ ਨਹੀਂ, ਧਰੁ ਕਮ ਹੈ ।

ਬਾਵਾ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ : ਇਹ ਕਿਉਂ ਕਮ ਹੈ ?

ਸੰਤੀ : ਧਰੁ ਇਸ ਲਿਯੇ ਕਿ Scheduled Caste ਕੇ ਲੋਗ ਯਯਾਦਾ ਟਾਦਾਦ ਮੇਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ ।

ਬਾਵਾ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ : ਜੇ Conductors ਦਿਤੇ ਜਾਣ ਤਾਂ, ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੈਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ? ਅਤੇ ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ training ਦਿਉਗੇ ?

ਸੰਤੀ : ਵਹੁ ਭਰਤੀ Drivers ਆਰ Conductors ਵਗੈਰਹੁ ਕੀ Subordinate Services Selection Board ਕੇ ਯਰਿਯੇ ਹੋਤੀ ਹੈ । ਵੈਸੇ ਇਸ ਬਾਤ ਕੀ ਹਿਦਾਯਤ ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੈ ਕਿ Scheduled Caste ਕੀ representation ਕੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਊਨਕੀ ਭਰਤੀ ਹੋ ਆਰ ਕਮੀ ਪੂਰੀ ਕੀ ਯਾਯੇ ।

ਚੀਧਰੀ ਸੁਯਦਰ ਸਿੰਹ : ਯਯ Scheduled Caste ਕੇ ਆਦਮੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ ਤੋ ਕਯਾ Block System apply ਕਿਯਾ ਯਾਤਾ ਹੈ ?

ਸੰਤੀ : ਹਮੇਸ਼ਾ Scheduled Caste ਕੀ ਭਰਤੀ ਇਸੀ ਤਰੀਕੇ ਸੇ ਕੀ ਯਾਤੀ ਹੈ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਕਰਮ ਚੰਦ : ਕੀ ਇਹ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਇਲਾਮ ਵਿਚ ਹੈ ਕਿ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਤਯਾਦ ਦੇ ਵਿਚ matric ਪਾਸ Scheduled Caste ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਵਿਹਲੇ ਵਿਰ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ?

Mr. Speaker : This is not a supplementary question. However, what the hon. Member is explaining is a truth.

ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਸੰਤੀ ਯੀ ਨੇ ਧਰੁ ਬਤਲਾਯਾ ਹੈ ਕਿ Scheduled Caste ਆਰ Backward Classes ਕੇ Drivers ਆਰ Conductors ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ ਇਸ ਲਿਯੇ ਊਨ ਕੇ ਲਿਯੇ ਯੀ percentage ਰਖੀ ਹੁਈ ਹੈ ਵਹੁ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋਤੀ । ਮੈਂ ਪੁੱਛਨਾ ਚਾਹੁਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਕੇ ਪਾਸ ਕੋਈ ਏਸੀ statement information ਕੇ ਲਿਯੇ ਆਤੀ ਹੈ ਜਿਸ ਸੇ ਧਰੁ ਪਤਾ ਲਗ ਸਕੇ ਕਿ ਊਨ ਆਸਾਮਿਯੋਂ ਕੇ ਲਿਯੇ Scheduled castes ਕੇ ਕਿਤਨੇ candidates ਆਏ ਆਰ ਊਨ ਮੇਂ ਸੇ ਕਿਤਨੇ ਏਸੇ ਥੇ ਜਿਨ ਕੀ unfit ਸਮਝ ਕਰ reject ਕਿਯਾ ਯਾਯਾ ਧਰੁ ਧਰੁ ਪਤਾ ਲਗ ਸਕੇ ਕਿ Scheduled Caste ਕਾ ਕੋਈ candidate ਆਯਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ।

ਸੰਤੀ : ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਇਤਨੀ information ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਊਨ ਕੀ ਕਿਤਨੀ applications ਆਈ ਹੈ । ਲੇਕਿਨ ਜਿਤਨੀ information ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਹੈ ਊਸ ਕੀ ਬਿਨਾ ਪਰ ਮੈਂ ਧਰੁ ਕਹ ਸਕਤਾ ਹੂੰ ਕਿ Scheduled Castes ਕੇ candidates ਕਮ ਹੋਤੇ ਹੈ ਇਸ ਲਿਯੇ ਊਨ ਕੀ percentage ਮੇਂ ਕਮੀ ਰਹ ਯਾਤੀ ਹੈ ।

ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਮੈਂ ਧਰੁ ਯਾਨਨਾ ਚਾਹੁਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਆਪ ਕੇ ਪਾਸ ਕੌਨ ਸੀ definite information ਹੈ ਜਿਸ ਸੇ ਧਰੁ ਪਤਾ ਚਲ ਸਕੇ ਕਿ Scheduled Caste ਕੇ candidates ਕਮ ਆਏ ਹੈ ਇਸ ਲਿਯੇ ਊਨ ਕੀ percentage ਮੇਂ ਕਮੀ ਰਹ ਗਈ ਹੈ ਧਰੁ ਯੀ ਆਏ ਥੇ ਊਨ ਕੀ fit ਨ ਸਮਝ ਕਰ reject ਕਰ ਦਿਯਾ ਯਾਯਾ ।

मंत्री : मैं ने आप को इस का जवाब तो अभी दे दिया है।

मुख्य मंत्री : स्पीकर साहिब, मैं ने Subordinate Services Selection Board के मेम्बरों को और Chairman को बुला कर पूछा था कि क्या वजह है कि जब भरती की जाती है तो हरिजनों की percentage कम होती है। उन में एक हरिजन मेम्बर भी हैं। उन्होंने ने मुझे कहा कि इस की और कोई वजह नहीं है सिर्फ बात यह है कि हरिजन candidates बहुत कम apply करते हैं इस लिए उन की percentage पूरी नहीं हो सकती।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या Government Subordinate Services Selection Board से यह information संगवाती है कि हरिजनों के कितने आदमियों ने apply किया और उन में से कितने लिए गए ?

मुख्य मंत्री : हम ऐसी information इस लिए नहीं मांगते कि Subordinate Services Selection Board के मेम्बर उस को अपनी बेइज्जती न समझें। वैसे अगर आप notice दे कर सवाल पूछेंगे तो मैं उन को ऐसी information देने के लिए request करूंगा।

चौधरी सुन्दर सिंह : जब गवर्नमेंट को यह पता लगा कि Drivers और Conductors हरिजनों में से forthcoming नहीं हैं तो गवर्नमेंट को उन का percentage को पूरा करने के लिए कोई चिन्ता हुई ?

अध्यक्ष महोदय : चिन्ता तो उन को हर वक्त रहती है।

(Government is always worried about it.)

TRUCK PERMITS

*1500. Shri Prabodh Chandra : Will the Minister for Public Works be pleased to state—

- (a) the names and addresses of the persons who have been issued truck permits in the State since June, 1957 ;
- (2) whether any applications for the grant of truck permits were invited ; if so, the authority which sanctioned the permits ?

Rao Birendra Singh : (a) A statement showing names and addresses of persons who have been issued truck permits since June, 1957, is laid on the Table of the House.

(b) Applications for the grant of permits were invited and the permits sanctioned by the State Transport Commissioner by virtue of powers vested in him under section 44-A of the Motor Vehicle Act, as amended in its application to the State of Punjab and by the Regional Transport Authorities under section 62.

Statement showing the names of the persons sanctioned temporary truck permits since June, 1957, by State Transport Commissioner, Punjab

Serial No.	Name
1	Shri Harchand Singh, son of S. Arjan Singh, 65, Jhok Road, Ferozepur Cantt.
2	Shri Chanan Singh, son of S. Labh Singh Mamdot, District Ferozepore.
3	Shri Jaswant Singh, son of S. Amar Singh Mamdot, Jalohe, District Ferozepore.
4	Shri Lachhman Dass Narang, Municipal Committee, Khanna, District Ludhiana
5	Shri Bhagat Gurdass, Balmik Nagar, Hoshiarpur.
6	Shri Harnam Singh, M. L.A., Village and Post Office Begowal, District Kapurthala.
7	Shri Des Raj, son of Shri Hans Raj, c/o Shri Ram Nath Azad, Moga.
8	Shri Mukhtiar Singh, Ex-M. L. A., Dharamkot, Tehsil Zira, District Ferozepur.
9	Shri Pritam Singh Karak, son of S. Ishar Singh, President Congress Committee, Dasuya.
10	Shri Gurbax Singh Bhatia, H. No. Box No. 804 Dholawala Mohalla, Ludhiana.
11	Shri Kartar Singh Babar, son of S. Machhi Singh, E. O. 102, Mohalla Sayadan, Jullundur City.
12	Shri Satinder Kumar, son of Shri Sunam Rai, M.A., Fazilka, District Ferozepur.
13	Shri Dewarka Dass, son of Pt. Nemo Nath, Mohalla Dhandhirian Teli Gate, Batala
14	Chitra Multipurposes Co-operative Society, Jugiana Ltd., (two permits).
15	Shri Hari Chand Pehlwan, son of Sohani Shaw, Dhangu, Railway Road, Pathankot.
16	Shri Mohinder Singh, son of Shri Isher Singh Majhail, Chowk Baba Sahib, Amritsar.
17	Shri Kesar Singh, son of Gurdit Singh, Kesar Hind, Patiala
18	Shri Varinder Kumar, c/o L. Shanti Sarup, Advocate, Amritsar.
19	Shri Sat Pal Mittal, son of Amar Nath, B. V. 923, Gowshala Road, Ludhiana.
20	Shri Parkash Chand Dutt, Ex-Subedar Major, c/o Shri I. C. Dutta, Bar-at-Law Committee Ganj, Hoshiarpur.
21	Shri Harwant Singh Sehgal, son of S. Shiban Singh Sehgal, U.S. 48, Basti Sheikh, Jullundur City.
22	Shri Kishan Singh, son of S. Jimana Singh, Mazbi Sikh (S. Caste) Village Harnampura, Post Office Jaspal Bangar, District Ludhiana.
23	Shri Onkar Singh, son of S. Assa Singh, Village and Post Office Daroli Kalan, District Jullundur.
24	Shri Parbhati Ram, son of Lalita Ram Dhanik, Gowshala Street, Muktsar, District Ferozepur.
25	Pensioner Subedar Shri Jagat Singh, son of S. Waryam Singh, Village Alipore. Post Office Mithepore, Tehsil and District Jullundur.
26	Shri Daya Kishan, son of Rasila Ram, 112, Dayanand Nagar, Amritsar.

[Minister for Public Works]

Serial No.	Name
27	Shri Parma Nand Kidar Nath, Jullundur City.
28	Shri Ajit Singh, Ex-M. L. A., Hoshiarpur.
29	Shri Sunder Singh, son of S. Sham Singh, c/o S. Ram Singh Gumbar, Phagwara Gate, Jullundur.
30	Shri Ram Krishan Nanda, son of Shri Sita Ram Nanda, of Hamirpur, District Kangra.
31	Shri Sunam Rai, M.A., son of Kaushi Ram, President, City Congress Committee Fazilka.
32	Shri Jetha Singh, son of S. Binda Singh, Caste Harijan, Village Bughipura at present c/o Singapore Cloth Store, Main Bazar, Moga, District Ferozepore.
33	Shri Charanji Lal, son of Kirpa Ram, Brahmin of Sidhwan Kalan, Ludhiana.
34	Shri Nant Ram Malhotra, H. No. 600/12, Purani Kanak Mandi, Katra Ghan'an, Amritsar.
35	Shri Gurdev Singh and Jaswant, son of Midho Singh, Mazbhi Sikh, Village Mukand Singhwala, Tehsil Muktsar, District Ferozepur.
36	Shri Harnam Singh, son of S. Gurmukh Singh, Village and Post Office Machhiwara, Ludhiana.
37	Shri Mubarik Singh, President, District Congress Committee, Urban Sharifpura, Amritsar.
38	Shri Mukhtiar Singh, Malkiat Singh, Kewal Singh, Bhag Singh, Dharamkot, District Ferozepur.
39	Shri Gurcharan Singh, Wadhwa Singh, Dugri, Tehsil Taran Taran.
40	Shri Dalip Singh Gil and Harbans Singh Machike, Post Office Valtoha, District Amritsar.
41	Shri Basant Singh, son of Narain Singh, Village Kot Data Baksh, District Amritsar.
42	Shri Samuel Akhtar, c/o Indian Christian, Teacher, Mission High School, Palampur extended for Kangra and Hoshiarpur Hill roads.
43	Shri Mehar Chand, son of Shri Kesar Ram, Harijan, Ward No.2, Muktsar, District Ferozepur.
44	Shri Harbans Lal, Village Sarai Narga, Post Office Bariwala, Tehsil Muktsar, District Ferozepur.
45	Gurdaspur Harijan Co-operative Transport Society, Ltd., c/o New United Transport Private, Ltd., Pathankot.
46	Shri Ram Saroop, District Congress Committee, Dasuya.
47	Shrimati Janki Devi, w/o Thatu Ram, Village Bakaron, Tehsil Dehra District Kangra.
48	Shri Udham Singh, son of Bundha Singh, Village and Post Office Margindpura, Amritsar.
49	Shri S. R. Dhir, Dhir Building, Fatehpur, Jullundur City.

Serial No.	Name
50	Shri Amar Singh, son of S. Waryam Singh, Mazhabi Sikh, Village and Post Office. Pandori Takhat Mal, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.
51	Shri Chanan Singh, President, Congress Committee, Patti.
52	Shri Radha Krishen, Office Secretary, Mandal Congress Committee, Hamirpur, District Kangra.
53	Shri Gurdit Singh, son of S. Hari Singh Shahbajpur, Post Office Malikpur, Tehsil Rupar, District Ambala.
54	Shri Kidar Nath Sharma, son of Pt. Lakshmi Dass, Inside Saidan Gate, Jullundur City.
55	Shri Madan Lal Singh Sethi, Village and Post Office Khalra, District Amritsar.
56	Shri Joginder Singh, son of S. Gopal Singh Qaumi, 163, G.T. Road, Jullundur.
57	Shri Tikka Tirlochan Singh, son of Sant Nadhan Singh Alam, BV/63, Ihata Sher Jung, Ludhiana.
58	Shrimati Bhagwanti, w/o Maharaj Mal, c/o L. Shanti Sarup, Advocate, Amritsar.
59	Shri Dharam Paul Shori, Village and Post Office Rahoni, Tehsil Navanshahar.
60	Shri Bhagwan Singh, son of Shri Hem Singh, H. No. EE-328, Bhag Karam Baksh Panjpeer, Jullundur City.
61	Shri Om Parkash, Member, P. P. C. C., Kartarpur.
62	Shri Parma Nand Narang, son of Shri Karam Chand Narang, EQ—36, Pala Bagh, Jullundur City.
63	Shri Amar Kumar, son of Shri Suraj Ram, Malout Mandi.
64	Shri Karnail Singh, son of Wazir Singh Jat, Village and Post Office Munda Pind, Police Station Sirhai Kalan, District Amritsar.
65	Shri Jai Inder Singh, son of Sohan Singh, Chowk Baba Sahib, Amritsar.
66	Shri Shyam Singh, son of Late Thakar Jhunna Singh, 538/L, Dehra Dun.
67	Shri Balwant Singh, Amritsar Model Co-operative Farming Society, Amritsar.
68	Shri Inder Singh Jathedar, son of S. Jawala Singh, Village and Post Office Gagobuha, District Amritsar.
69	Dr. Parduman Singh, Ludhiana.
70	Parbhat Roadways Co-operative Transport Society, Hoshiarpur (ten Permits)
71	Shri Gian Singh, son of Ganga Singh Kohli, Gill Lodge, Putlighar, Amritsar.
72	S. Jagir Singh, National Transport Co., Ludhiana.
73	Shri Dilbagh Singh Bagi, Village and Post Office Masit Palkot, via Urmur, Hoshiarpur.
74	Shrimati Parmeshri Devi (Refugee), c/o Shri Sant Ram Dhody, Refugee, Railway Quarters, Jullundur.
75	Shri Nanak Chand Bakshi, 509-A Model Town, Panipat, District Karnal.

[Minister for Public Works]

Serial No.	Name
76	Shri Sucha Singh, son of S. Partap Singh, Village Muthapur, Tehsil and District Jullundur.
77	Shri Narinder Nath Kaushal, son of Mahant Kirpa Nath, Rang Mahal, Gurdaspur.
78	Shri Jasbir Singh, son of Waryam Singh, Village and Post Office Bhagowal, Tehsil Patiala.
79	Shri M.G. Daniels, Sister Incharge, Francis Newton Hospital, Ferozepur Cantt.
80	Shri Om Parkash Bansel, son of Kundan Lal Aggarwal, Joint Secretary, Socialist Party, District Ferozepur Branch, Bikaneri Road, Fazilka.
81	Shri Gurdip Singh, son of Chada Singh, Village Lidhar, Post Office Rayya, Amritsar.
82	Shri Mohan Singh, son of S. Suba Singh, c/o National Motor Transport Co., Near Queens Statue, Gurdwara Saragarhi, Amritsar.
83	S. Kishan Singh Hiqa, Ludhiana.
84	Shri Nachatar Singh, I.N.A., son of S. Thakar Singh, Village Sangatpura, Post Office Baghapurana, Tehsil Moga, District Ferozepur.
85	Shri Kharaiti Ram, son of L. Ram Lal, c/o District Congress Committee, Jullundur.
86	Harijan Balmike Friends Co-operative Transport Society, Ltd., Mandi Dabwali District Hissar (two permits).
87	Shri Darbara Singh, son of Shri Bhagwan Singh, Naraingarh, District Ambala.
88	Shri Kirpal Singh Randhawa, Santvilla, G.T. Road, Amritsar.
89	Shri Chanan Singh, Village and Post Office Kairon, Tehsil Tarn Taran (Amritsar).
90	Shri Shankar Singh, son of Natha Singh, Village Sangat Pura, Tehsil Tarn Taran.
91	Shri Bal Krishan, son of Amar Nath Sood, Mohalla Marneshan, Hoshiarpur.
92	S. Rajinder Singh, Village, Dhaundran, Tehsil Samrala.
93	Shri Gurnam Singh Khushdil, son of S. Charan Singh, 13-249, Model Town, Karnal.
94	Shri Manohar Lal of Kulu.
95	Shri Prem Lal Gupta, opposite Arya Samaj, Ambala Cantt.
96	Shri Bishambar Dass, c/o Punjab Gram Udyog Samiti, Naraingarh.
97	Shri Kashmira Singh, son of Waryam Singh, District Congress Committee, Jullundur.
98	Shri Ram Singh Jat, Ranjit Hotel, Sector 23, Chandigarh.
99	Shri Mehar Singh, son of Gujjar Singh, Village and Post office Kairon, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.
100	*Shri Ram Gupta, Congress Worker, Shahbad.
101	Shri Gurbux Singh, son of Shri Goma Singh, President, District Balmik Union, Rohtak.
102	Shri Manga Ram, Village Butana, Tehsil Gohana, District Rohtak.

*Name not legible.

Serial No.	Name
103	* son of Ram Singh, President, Rickshaw Union, Rohtak
104	Shri Ram Parkash Comrade, son of Sajjan Mal, H. No. BVL 814, Rohtak-8.
105	Shri Ujagar Singh, A/S S. Wasawa Singh, Village and Post Office Chabhal, Distt. Amritsar.
106	Shri Pritpal Singh Sodhi, son of Sodhi Darbara Singh, Katra Jallianwala Akhara Belland, Amritsar.
107	Shri Kashmira Singh, son of S. Jasmer Singh, Gills Park, Moga, District Ferozepur.
108	Shri Kabul Singh Master, Gobindpuri, Chief Editor, Punjabi Janta, Hoshiarpur Road, Jullundur (two Permits.)
109	Shrimati Sarla, c/o S. Lal Singh, Model Town, Jullundur.
110	Shri Surat Singh, Ex-Sepoy No. 4001 Harijan, Village and Post Office Singhwakhasa, Tehsil Hansi.
111	Shrimati Sushila Tair, Batala.
112	Shri Gurdial Singh, son of Ranjit Singh, Village Katani Kalan, District Ludhiana.
113	Shri M. C. Rosha, son of Shri Anant Ram, Congress worker, Thanesar.
114	Shri Raj Kumar, c/o Hem Raj Marwaha, Dhangu Road, Pathankot
115	Shri Balwant Singh, Amritsar Model Co-operative Farming Society, Amritsar.
116	Shri S. N. Jacob, son of Lal Chand, c/o Mrs. M. Jacob, Staff Nurse, Hoshiarpur.
117	Shri Piara Singh Ajit Singh son of S. Dharam Singh, District Amritsar.
118	Shri Dhana Singh son of Pirjan Singh, V. & P. O, Baland, Teh. Rohtak.
119	Ram Rattan Sharma, son of Shri Chet Ram, Batala.
120	Shri Satya Nand Dhri, c/o Delhi Cloth Mills Store, Sector No. 22, Chandigarh.
121	Shri Jagan Nath, President, Congress Committee, Kartarpur.
122	Shri Gurdial Singh, Village Golra (Sub-tehsil, Mukerian).
123	Shri Jagdish Singh, Village Rehmanpur, Jullundur.
124	Shri Muni Lal, son of Shri Salig Ram Seth, Proprietor, Bharat Woollen and Silk Mills, G. T. Road, opposite Narain Cold Storage, Amritsar.
125	Shri Surrinder Nath, son of Milkhi Raj, Village and Post Office Santokhgarh, District Hoshiarpur.
126	Shri Ujagar Singh, son of Shri Basant Singh Behram, Jullundur.
127	Shri Mohan Lal, Harijan, Jullundur.
128	Shri Didar Singh, Jullundur.
129	Shri Kartar Singh, Hoshiarpur.
130	Shri Amar Singh, Hoshiarpur.

*Name not legible.

[Minsiter for Public Works]

Serial No.	Name
131	Shri Joginder Singh Tiger, Amritsar.
132	Shri Santa Singh of Amritsar.
133	M/s. Harijan Transport Co. (P) Jullundur, (two permits).
134	Prem Motors, Shahabad.
135	Baldev Mitar Bijli, Jullundur.
136	Shri Chanchal Singh, Naranga Road, Amritsar.
137	Shri Ram Lal.
138	Shri Arjan Singh Pahlwan, Amritsar.
139	Shri Kesar Singh, Village and Post Office Tir, District Amritsar.
140	Gohana Co-operative Society, Ltd., Gohana, Rohtak.
141	Shri Lekh Raj, D 769, Sadar Karnal.
142	Shri Kuldip Singh, Amritsar.
143	M/s. Jullundur Mahan Lakshmi Transport Co-operative Society.
144	Bharat Trading Co-operative Society, Shahbad.
145	Shri Dhanwant Singh, Samania Gate, Patiala.
146	Pepsu Goods Co-operative Transport Society, Gobindgarh.
147	Shri Tilak Ram Ram Bux, Lehra Gaga.
148	Shri Mehar Singh, c/o Northern Goods Transport Co., Patiala.
149	Subedar Amir Singh, Village Meham.
150	Shrimati Parmeshwari Devi, Sampuran Building, Lehal, Patiala.
151	Shri Ram Sarup, son of Ram Nath, Village Ram Rai, Sangrur.
152	Shri Lal Singh, son of Kesar Singh, 3101/5, Mote Bagh, Patiala.
153	S. Garja Singh, son of Atma Singh, Village Khamtarpur, Post Office Malikpur.
154	Shri Labh Singh, son of Jodh Singh, Village Ajrawar, Tehsil Rajpura.
155	Shri Harbans Singh Karnana, c/o Kartar Singh, Watchmaker, Adalat Bazar, Patiala.

**List of temporary public carrier permits issued to Contractors' Vehicles for
Government Works and others by Regional Transport Authorities,
Punjab, since June, 1957**

Serial No.	Name of Permit-holder
1	Nasrula Co-operative Labour and Construction Society.
2	M/s. B. Joginder, 183 Model Town, Jullundur.
3	Pala Ram and Sons, Government Contractor, Jullundur.

Serial No.	Name of Permit-holder
4	M/s. Waryam Singh, Model Town, Jullundur.
5	S. Naranjan Singh, Model Town, Ludhiana.
6	Kartar Singh, Moga.
7	Udham Singh, son of Kartar Singh.
8	Dalip Singh.
9	M/s. Gobind Ram-Sewa Ram, Dharamsala.
10	Kartar Nath, son of Mehar Chand, Jullundur.
11	Kartar Nath, son of Mehar Chand, Jullundur.
12	M/s. Gokal Chand and Bros., Amritsar.
13	M/s. Sunder Dass-Sardar Singh.
14	M/s. Uttam Singh-Rakha Ram, Jullundur.
15	M/s. Basti Dhar-Balak Ram, Jullundur.
16	M/s. Jawala Singh-Dharm Singh, Ludhiana.
17	Giani Pritam Singh, Jullundur.
18	M/s. Lahori Ram Dharmi.
19	Mool Chand, Kangra.
20	Roshan Lal, Contractor.
21	Capt. Naranjan Singh, Hoshiarpur.
22	Mool Chand, Kangra.
23	Surinder Chand, son of Mehar Chand, Hoshiarpur.
24	Bharoli Co-operative Labour Contractors, Society.
25	Y. R. Sarin, Hoshiarpur.
26	M/s. Sant Ram-Duga Dass.
27	R. B. Basakha Singh and Sons Contractor, Delhi.
28	Devi Dyal Narang, Hoshiarpur.
29	Devi Dyal Narang, Hoshiarpur.
30	M/s. Naginder Singh.
31	Kedar Nath, Jullundur.
32	Pran Nath, Pathankot.
33	Kartar Nath, Jullundur.
34	Kartar Nath-Ved Parkash, Jullundur.
35	Mittar Lal, son of Kishan Chand.

[Minister for Public Works]

Serial No.	Name of Permit-holder
36	Udham Singh, son of Kartar Singh.
37	Hans Raj.
38	Gursharn Singh, son of Sant Singh.
39	Bakhshish Singh and Bros., Jullundur.
40	Naranjan Singh, son of Bishan Singh, Ludhiana.
41	Surinder Chand-Mehar Chand.
42	M/s. B. Joginder Contractors, Jullundur.
43	M/s. Bagirath Mal-Sukhdev and Kalu Ram.
44	M/s. Mirthal Janta Labour Construction Society, Gurdaspur.
45	Kartar Nath, Government Contractor, Jullundur.
46	Kartar Nath-Ved Parkash, Jullundur.
47	Ram Lal, Ferozepur.
48	Gurcharn Singh, son of Lakha Singh.
49	T. S. Sher Gill and Co.
50	T. S. Sher Gill and Co.
51	Kartar Nath, Contractor.
52	M/s. Uttam Singh-Rakha Ram, Jullundur.
53	Kashmiri Lal, Ferozepur.
54	Hardit Singh.
55	Balwant Rai, son of Munshi Ram.
56	M/s. Lahori Ram and Co., Ludhiana.
57	Babu Ram, son of Harbans Lal, Jullundur.
58	Nathu Ram, Kangra.
59	T. S. Sher Gill, Hoshiarpur.
60	T. S. Sher Gill, Hoshiarpur.
61	M/s. Gopi Ram-Nathu Ram, Muktsar.
62	Kundan Lal, Muktsar.
63	M/s. Bhagat Singh and Sons.
64	Pathankot Co-operative and Construction Society.
65	M/s. Gokal Chand, Brikkiln, Amritsar.
66	M/s. Naginder Singh-Amar Nath, Moga.
67	I. R. Sarin, Hoshiarpur.

Serial No.	Name of Permit-holder
68	Devi Dyal, Contractor.
69	Mithan Lal, son of Kishori Chand.
70	Mithan Lal, son of Kishori Chand.
71	M/s. Uttam Singh-Rakha Ram.
72	Kartar Nath, Jullundur.
73	Harikrihsan Lal, son of Dyal Dass, Chandigarh.
74	Nasrala Co-operative Transport Society, Hoshiarpur.
75	Dalip Chand.
76	Prem Nath and Co.
77	M/s Gian Chand-Bhagat Ram, Chamba.
78	Hans Raj Shukla, son of Karta Ram, Kapurthala.
79	Narain Dass, son of Soba Ram, Rohtak.
80	Hari Singh-Joginder Singh, Pathankot.
81	Hill Transport Co. Pathankot.
82	Lakha Ram, Hoshiarpur.
83	M/s. Iqbal Chand-Mohan Lal.
84	Attar Singh, son of Hari Singh.
85	Burmah Shell, Patiala.
86	Bhupindra Flour Mills, Bhatinda.
87	Bhupindra Flour Mills, Bhatinda.
88	Pathankot Hajri and Steel Co., Pathankot.
89	Shri Jagan Nath-Hem Raj, Dhuri.
90	Shri K. S. Ahluwalia, Sampuran Lodge, Patiala.
91	M/s. Caltex India, Ltd., Delhi.
92	Pepsu Road Transport Corporation, Patiala.
93	Shri Hargopal Nath-Amar Nath, Dharmpur.
94	Shri Bant Ram-Banarsi Dass, Nalagarh.
95	Shri Surrendra Transport and Eng. Co., Kalka.
96	Shri Hari Chand, son of Seth Banarsi Dass, Patiala.
97	Shri Mangal Mal, son of L. Kishna Mal, Patiala.
98	Shri Gurcharan Singh-Sohan Singh, Nalagarh.
99	Shri Harbans Lal, Nalagarh.

[Minister for Public Works]

Serial No.	Name of Permit- holder
100	Shri Banta Mal-Hukam Chand, Moonak.
101	Shri Hari Kishan Lal-Khilanda Ram, Rupar.
102	Shri Hari Kishan Lal-Khilanda Ram, Rupar.
103	Shri Rajinder Moha, Jand Gali, Patiala.
104	Shri Raja Ram and Sons, Dharampur.
105	Shri Sumer Singh, Ex-M.L.A., C/o Shri Inder Singh Malil, Jind.
106	Shri Partap Singh, C/o Fateh Chand, 14, Yadvendra Colony, Patiala.
107	M/s. Randhawa Brothers Government Contractors, Chandigarh.
108	M/s. Randhawa Brothers Government Contractors, Chandigarh.
109	M/s. Puran Singh-Satpal Singh, Contractors, Chandigarh.
110	M/s. Puran Singh-Satpal Singh, Contractors, Chandigarh.
111	M/s. C. Layall and Co. Contractor, Ambala Cantt.
112	M/s. C. Layall and Co. Contractor, Ambala Cantt.
113	Cement Tiles and Marble Co., Chandigarh.
114	Cement Tiles and Marble Co., Chandigarh.
115	M/s. Minocha Brothers Private, Ltd., Chandigarh.
116	M/s. Minocha Brothers Private, Ltd., Chandigarh.
117	M/s. Minocha Brothers, Private Ltd., Chandigarh.
118	M/s. C. Lyall and Co., Ambala City.
119	M/s. C. Lyall and Co., Ambala City.
120	Shri Man Singh, Government Contractor, Delhi.
121	Shri Man Singh, Government Contractor, Delhi.
122	M/s. C. Lyall and Co., Ambala Cantt.
123	Shri Om Parkash Sahai, Government Contractor, Chandigarh.
124	Chaudhry Ram, Government Contractor, Chandigarh.
125	Chaudhry Ram, Government Contractor, Chandigarh.
126	Chaudhry Ram, Government Contractor, Chandigarh.
127	Shri Kulbhushan, Government Contractor, Palwal.
128	M/s. Panjkoola, Co-operative I/C Society, Panjkoola.
129	Des Raj Khanja Government Contractor, Chandigarh.
130	Panna Lal Harish, Government Contractor, Chandigarh.
131	Panna Lal Harish, Government Contractor, Chandigarh.
132	Shri Waryam Singh, Government Contractor, Chandigarh.

Serial No.	Name of Permit-holder.
133	Shri Santokh Singh, Government Contracotr, Chandigarh.
134	Shri Hardev Singh, Government Contractor, Chandigarh.
135	M/s. C. Lyall and Co., Ambala Cantt.
136	Dewan Shanti Sarup, Government Contractor, Chandigarh.
137	Dewan Shanti Sarup, Government Contractor, Chandigarh.
138	M/s. Bharat Builders.
139	M/s. Bharat Builders.
140	Shri Behari Lal, Government Contractor, Ambala.
141	Shanti Sarup Dewan, Government Contractor, Chandigarh.
142	Shri Shanti Sarup Dewan, Government Contractor, Chandigarh.
143	Shri Tirlok Chand, Contractor, Chandigarh.
144	Shri Tirlok Chand Contractor, Chandigarh.
145	Shri Durga Dass-Tarlok Chand, Contractor, Chandigarh.
146	M/s. C. Lyall and Co.
147	Shri Chaudhry Ram, Government Contractor, Chandigarh.
148	M/s. Puran Singh-Hardyal Singh.
149	Shri Salig Ram, Government Contractor, Chandigarh.
150	Shri Bal Ram Singh, Government Contractor, Delhi.
151	Shri Bal Ram Singh, Government Contractor, Delhi.
152	Shri Joginder Singh, Government Contractor, Chandigarh.
153	M/s. Manocha Brothers, Private Ltd., Chandigarh.
154	Ch. Balram Singh, Government Contractor, Delhi.
155	Milap Co-operative Goushenchai Society.
156	Shri Partap Singh, Government Contractor, Chandigarh.
157	M/s. Manoch Bros., Ltd., Chandigarh.
158	M/s. Puran Singh-Satpal Singh, Government Contractors, Chandigarh.
159	M/s. Bhai Sunder Dass-Sunder Singh.
160	Shri Ram Saran Dass.
161	Ch. Baldev Raj Puri, son of Dewan Balde Ram, Rupar.
162	Shri Ram Lal, Contractor, Chandigarh.
163	Manocha Brothers.
164	Shri Sardul Singh.
165	Shri Ram Saran Dass.

[Minister for Public Works]

Serial No.	Name of Permit-holder
166	Shri Om Parkash.
167	Shri Gurdev Singh, Government Contractor.
168	Shri Balber Singh, Government Contractor.
169	Shri Surat Singh Sandhu.
170	Shri G. M. Brothers, Nilokheri.
171	R. B. Seth Ram Rattan.
172	Shri Nand Lal.
173	M/s. Kundan Lal-Wazir Singh, Chandigarh.
174	M/s. Kundan Lal-Wazir Singh, Chandigarh.
175	M/s. G. M. Qureshi, Chandigarh.
176	Shri Vidya Sagar, Contractor, Chandigarh.
177	M/s. Chandigarh Labour Co-operative Society, Ltd.
178	Shri Kidar Nath.
179	M/s. Prem Nath-Siri Ram.
180	Shri Chandhu Ram.
181	Shri Dharam Singh and Co.
182	Shri Sarup Singh.
183	Beet Construction Society.
184	Shri Shanti Sarup.
185	Hindustan Construction Co.
186	P. Gokal Chand.
187	Kartar Co-operative Society.
188	M/s. Randhawa Brothers, Chandigarh.
189	Shri Pritam Singh, Government Contractor.
190	M/s. Manocha Brothers, Ltd.
191	Chandigarh Labour Construction Co-operative Society.
192	Manocha Brothers, Chandigarh.
193	Puran Singh-Hardyal Singh, Chandigarh.
194	M/s. Tirath Ram, Ambala.
195	Chaudhri Ram, Contractor, Chandigarh.
196	Shri Salig Ram, Chandigarh.

Serial No.	Name of Permit-holder
197	Shri Chaudhri Ram, Chandigarh.
198	Dewan Shanti Sarup, Chandigarh.
199	Shri Tej Bhan Madan, Hissar.
200	Shri Tej Bhan Madan, Hissar.
201	Shri Salig Ram, Government Contractor, Chandigarh.
202	Shri Kundan Lal, Government Contractor.
203	Shri Kundan Lal, Government Contractor.
204	Shri Balbir Singh, Government Contractor, Chandigarh.
205	Shri Tarlok Chand, Government Contractor.
206	Manocha Brothers, Chandigarh.
207	Manocha Brothers, Chandigarh.
208	M/s. Ram Singh-Om Parkash, Chandigarh.
209	Shri Prem Chand, Chandigarh.
210	Shri Harbans Singh, Chandigarh.
211	M/s. Cillyall and Co.
212	Shri Salig Ram, Government Contractor, Chandigarh.
213	Shri Om Parkash, Government Contractor, Chandigarh.
214	Shri Salig Ram, Government Contractor, Chandigarh.
215	Shri Salig Ram, Government Contractor, Chandigarh.
216	M/s. Har Bilas-Baldev Raj, Chandigarh.
217	M/s. Mohan Lal and Co.
218	Ram Saran Dass Uppal.
219	M/s. Manocha Bros., Private Ltd.
220	Shri Hardev Singh, Government Contractor Chandigarh.
221	M/s. Nand Lal and Co.
222	Shri Tirath Ram, Government Contractor.
223	Shri Harbans Lal, Government Contractor, Chandigarh.
224	M/s. C. Lyall and Co., Ambala.
225	Shri Ram Kishan Contractor, Chandigarh.
226	Shri Ram Kishan Contractor, Chandigarh.
227	Shri Mahabir Parshad Jain.
228	Shri Mahabir Parshad Jain.

[Minister for Public Works]

Serial No.	Name of Permit-holder
229	Shri Waryam Singh, Government Contractor, Chandigarh.
230	M/s. Puran Singh-Hardyal Singh, Chandigarh.
231	Shri Bhagat Ram-Sham Singh.
232	Shri Salig Ram.
233	Shri Salig Ram.
234	Shri Inder Parkash, son of Ram Dass.
235	Shri Amar Chand, son of Sheo Datt Rai.
236	Shri Dhan Ram, Government Contractor, Chandigarh.
237	Shri Tirlok Chand.
238	Shri Salig Ram.
239	Shri Chandhu Ram.
240	Shri Chandhu Ram.
241	Shri Dhani Ram.
242	Shri Waryam Sarup.
243	C. Lyall and Co.
244	M/s. Bhagat Ram-Shayam Sarup.
245	Shri Salig Ram, Government Contractor, Chandigarh.
246	Shri Rajinder Pall Behl, Government Contractor, Chandigarh.
247	Dewan Shanti Sarup, Government Contractor, Chandigarh.
248	Shri Harbans Lal, Government Contractor, Chandigarh.
249	Shri Partap Singh, Government Contractor.
250	M/s. C. Lyall and Co., Ambala.
251	Shri Vidya Sagar, Government Contractor.
252	M/s. Manocha Brothers.
253	M/s. Milap Co-operative Construction Society, Ltd.
254	Shri Ram Saran Dass.
255	M/s. Puran Singh-Harbans Singh.
256	Shri Chaudhry Ram.
257	M/s. Puran Singh-Sat Pal.
258	Shri Harbans Lal, Government Contractor, Chandigarh.
259	M/s. Beet Construction Co-operative Society, Ltd.

Serial No.	Name of Permit-holder
260	Shri Chaudhry Ram, Government Contractor.
261	Shri Chaulhry Ram, Government Contractor.
262	Shri Ram Lal.
263	Shri Behari Lal.
264	Ravi Construction Co-operative Society.
265	Shri Hardev Singh.
266	M/s. Muldani Co-operative Construction Society.
267	M/s. Sham Sarup-Bhagat Ram.
268	Shri Johrey Lal Gupta.
269	Shri Pritam Singh.
270	Shri Ram Saran Dass.
271	M/s. Sirsa Labour and Construction Society.
272	M/s. B. N. Pursharthi Construction Society.
273	Shri Sampuran Singh, son of Kishen Singh.
274	M/s. Balwant Singh-Avtar Singh.
275	R. P. Behl, Chandigarh.
276	Tarlok Chand, Chandigarh.
277	M/s. Dharam Singh and Co., Chandigarh.
278	M/s. Sham Sarup-Bhagat Ram.
279	M/s. Panchkoola Labour and Construction Co-operative Society Ltd.
280	M/s. Pura Singh-Satpal Singh.
281	Shri Salig Ram.
282	M/s. C. Lyall and Co.
283	M/s. Gujranwala Co-operative Construction Society Ltd.
284	Shri Tirath Ram.
285	Shri Nand Lal.
286	Shri Balbir Singh.
287	Shri Salig Ram.
288	Shri Kartar Chand.
289	Shri Salig Ram.
290	M/s. C. Lyall and Co.

[Minister for Public Works]

Serial No.	Name of Permit-holder
291	M/s. Manocha Brothers.
292	Shri Sardul Singh.
293	M/s. Tarlok Chand-Durga Dass.
294	Shri Joginder Singh.
295	M/s. Manocha Brothers Ltd.
296	The Panchkoola Co-operative Labour Society Ltd., Chandigarh.
297	Chaudhri Ram, Chandigarh.
298	Surat Singh-Siri Ram, Chandigarh.
299	Shri Salig Ram.
300	M/s. Rakha Singh-Gulzari Lal.
301	Shri Nand Lal.
302	M/s. Panchkoola Co-operative I/C Society.
303	Shri Ranbir Singh, Government Contractor, Hissar.
304	M/s. Ravi Co-operative Construction Society.
305	Shri Salig Ram.
306	Shri Dev Singh.
307	Shri Rajinder Paul.
308	Shri Salig Ram.
309	Shri Chaudhri Ram.
310	Shri Chaudhri Ram.
311	Shri Baldev Krishen Mahan.
312	Shri Vidya Sagar.
313	Shri Hardev Singh.
314	Shri Vidya Sagar.
315	M/s. Ravi Co-operative Construction Society.
316	Shri Chaudhri Ram.
317	Shri Chaudhri Ram.
318	S. Ram Sarwan Dass.
319	Shri Shanti Sarup
320	Shri Shanti Sarup.
321	Shri Salig Ram.
322	Shri Kidar Nath.

Serial No.	Name of Permit-holder
323	M/s. C. Lyall and Co.
324	Shri Chaudhri Ram.
325	M/s. Panchkoola Co-operative Society.
326	M/s. Puran Singh-Satpal Singh.
327	Shri Saran Singh.
328	Multan Co-operative Construction Society.
329	Shri Ram Parkash.
330	M/s. Gurbachan Singh-Kesar Singh.
331	M/s. Bashambar Dass-Tarlok Chand.
332	M/s. Multan Co-operative Construction Society.
333	M/s. Puran Singh-Sat Pal Singh.
334	M/s. Rakha Singh-Gulzari Lal.
335	Shri Tarlok Chand.
336	Shri Des Raj Khandaja.
337	M/s. Panchkoola L. C. Society.
338	M/s. Puran Singh-Harbans Singh.

श्री प्रबोध चन्द्र : मैं पूछना चाहता हूँ कि क्या Government की कोई ऐसी policy है कि किसी को एक, किसी का दो और किसी को आठ या दस permits देने हैं ?

Minister for Public Works : Sir, I will be very glad to answer all the supplementaries but before doing so I would like to make one submission for the consideration of the Chair. This very question has been asked in this House since May last year about twenty times in one form or the other and considerable time of the House has already been spent on a very large number of supplementaries. The hon. Member himself has been asking this question. I am sure about twice he has tabled questions in this connection. Even last week, on the 12th some question was asked and a very large number of supplementaries were allowed.

Mr. Speaker : On this very subject whenever any question comes I examine the previous questions also but I find that in most of the cases these questions are not identical. Today I have admitted another question on the same subject. In that question, a district-wise list has been asked for which was not asked for in the previous questions. So it is very difficult for me to disallow such questions which are slightly different from the previous ones.

पंडित श्री राम शर्मा : स्पीकर साहिब, मेरे ख्याल में वजीर साहिब का मकसद यह है कि यह सवाल admit ही न किया जाए ।

मंत्री : मैं ने तो यह अर्ज किया है कि आप साहिबान को यही सवाल बार-बार पूछने के सिवा और कोई काम नहीं है ।

श्री प्रबोध चन्द्र : जनाब मैं ने जो supplementary सवाल पूछा था उस का वजीर साहिब ने जवाब नहीं दिया ।

मंत्री : इस के लिए कोई hard and fast rules नहीं हैं कि कौन से आदमी को एक permit मिलेगा और कौन से आदमी को दो permits मिलेंगे । सब cases merits पर देखे जाते हैं । आम तौर पर Co-operative Societies को ही ज्यादा permits दिए जाते हैं और individual को एक permit ही दिया जाता है ।

श्री प्रबोध चन्द्र : स्पीकर साहिब, मुझे इस सवाल के जवाब में जो पहली list मिली है उस में 385 permit लिखे हुए थे और जो list अब मिली है उस में एक सौ कुछ हैं । मैं ने सवाल किया था कि आया एक आदमी को एक से ज्यादा permits दिए जाते हैं । वजीर साहिब ने जवाब में बताया कि एक आदमी को एक permit से ज्यादा नहीं मिलता मगर मैं ऐसे cases बता सकता हूं जहां एक आदमी को 13, 13 और 14, 14 permits मिले हैं ।

Mr. Speaker: You should not put the question in the form of a speech, but put it directly.

श्री प्रबोध चन्द्र : वजीर साहिब ने यह कहा है कि Government यह policy है कि एक individual को एक permit से ज्यादा नहीं मिलता । मैं जानना चाहता हूं कि क्या वजूहत है कि श्री सालग राम को 14 permits मिले हैं ?

Mr. Speaker : वह कौन सी list में है । (In which list it is so mentioned ?)

श्री प्रबोध चन्द्र : यह इसी में ही है । मैं permits के नं: बताता हूं । permits Nos. 149, 196, 201, 212, 214, छटा है 238, सातवां 245 नौवां 281 और फिर है 287 ।

अध्यक्ष महोदय : आप तो बड़े लम्बे चक्कर में पड़ गए हैं । (The hon. Member has started giving lengthy details).

श्री प्रबोध चन्द्र : मैं जनाब details दे रहा हूं और नं: बता रहा हूं उन 14 permits के जो एक आदमी को दिए गए हैं ।

मेरे पास list तो इस वकत है नहीं । वह शायद किसी और सवाल की बात कर रहे हैं ।

श्री प्रबोध चन्द्र : नहीं जी, जो आज सवाल आया है मैं उन के ऊपर supplementary कर रहा हूँ ।

अध्यक्ष महोदय : एक सालिग राम तो item No. 289 पर है और एक सालिग राम item No. 245 पर है। आप किस के बारे में बात कर रहे हैं। (one Salig Ram is at item No. 289 and the other one is at item No. 245. In whose connection is the hon. Member putting supplementaries?)

श्री प्रबोध चन्द्र : यह तो कई जगह पर हैं मगर जो 289 पर हैं...

पंडित श्री राम शर्मा : अब आप जवाब भी दें उन को ।

मंत्री : दे रहा हूँ । जिस list के बारे में मेरे दोस्त बात कर रहे हैं यह temporary public carrier permits हैं जो के Government contractors को issue हुए हैं । इनके मुतालिक यही कहा जा सकता है कि इन contractors का जितनी जगह काम होगा और जहाँ जहाँ भी उनको अपना material carry करने की जरूरत होगी वहाँ यह permits दिए गए होंगे और यह गवर्नमेंट ने नहीं दिए हैं बल्कि Regional transport Authority ने दिए हैं ।

श्री प्रबोध चन्द्र : मेरा तो सवाल यह था कि गवर्नमेंट की तरफ से कितने कितने permits दिए गए ? स्पीकर साहिब, जब पीछे जहाँ यह पूछा गया कि आया Regional Transport Authority ने permits देने से इनकार कर दिया तो यहाँ कहा गया कि यह Transport Commissioner का काम होगा और जब Transport Commissioner के बारे में कोई सवाल पूछा जाता है तो कहा जाता है कि यह Regional Transport Authority का होगा । Sir, I want to be very definite about the Government's position कि यह कौन देता है और किस तरह दिए जाते हैं ?

मंत्री : जनाब मैंने अर्ज कर दिया है कि Regional Transport Authority एक independent body है और Motor Vehicles Act की section 62 के मातहत पूरे अधिनियम है और उस में गवर्नमेंट कोई दखल नहीं दे सकती है । जहाँ तक दूसरे permits का सवाल है जो दफा 44-A के नीचे issue किए जाते हैं उनके बारे में अगर पूछा जाए और अगर गवर्नमेंट पर कोई जिम्मेदारी डाली जाए तो हम यहाँ जवाब दे सकते हैं लेकिन जो Regional Transport Authority है वह बिल्कुल independent body है और वह इस कानून के मुताबिक काम करती है ।

श्री प्रबोध चन्द्र : ज.ा.वे. अ.ली, मेरा सवाल जो था वह Regional Transport Authority के बारे में नहीं था। मैं पूछता हूँ कि कितने कितने permits गवर्नमेंट की तरफ से दिए गए ? इसमें सभी authorities included हैं, गवर्नमेंट भी और दूसरी इसकी सब agencies भी। मैं ने किसी एक के बारे में नहीं पूछा।

अध्यक्ष महोदय : Your question is "the names and addresses of the persons who have been issued truck permits in the State . . . . . " इस में गवर्नमेंट तो लिखा हुआ नहीं है। [There is no mention of Government in this question.]

श्री प्रबोध चन्द्र : मैं ने पूछा है कि truck permits कितने issue हुए। मैं ने यहां part A में पूछा है "the names and addresses of the persons who have been issued truck permits" by whatever authority, whether the Regional Transport Authority, Transport Controller or the State Transport commissioner ?

अध्यक्ष महोदय : यहां दो लिस्टें दी गई हैं। एक Regional Transport Authority के बारे में है और दूसरी State Transport Commissioner के बारे में। म.लूम होता है कि आप इन दोनों को confuse कर रहे हैं। आप किस list के बारे में सवाल पूछते हैं ? (There are two lists attached to the reply—one pertains to the Regional Transport Authority and the other one to the State Transport Commissioner. It appears that the hon. Member is confusing both of them. On which list he wants to put question?)

श्री प्रबोध चन्द्र : मैं ने पूछा है कि गवर्नमेंट की permits देने में क्या policy है। और . . . . .

Mr. Speaker : The answer is here and it is very clear.

श्री प्रबोध चन्द्र : यहां अभी जवाब दिया गया है कि co-operative societies के अलावा और किसी को एक से ज्यादा permits नहीं दिए जाते हैं तो मैं . . . . .

मुख्यमंत्री : आस तौर पर कहा था।

सरदार रामदिआल सिंघ : बी पिछले साल के अंदर co-operative societies जैसी Associations ने 10 से ज्यादा permits दिये गये हैं या नहीं ?

Mr. Speaker : This is a separate question. Please give a separate notice for it.

श्री प्रबोध चन्द्र : क्या मैं पूछ सकता हूँ कि कुल्लू की Sood and Co. को भी permit दिया गया है या नहीं ?

Mr. Speaker : The hon. Member can give a separate notice for it.

श्री प्रबोध चन्द्र : मैं ने पूछा था कि किन-किन को permits दिए गए हैं और जवाब में मुझे यह lists मिली हैं कि इन को दिए गए हैं। मगर इनके अलावा मुझे को पता है कि औरों को और इन इन को भी दिये गए हैं। तो मैं पूछना चाहता हूँ ... ..

Mr. Speaker : I am sorry it does not arise out of this question. You can give a separate notice for it.

Shri Prabodh Chandra : My Submission is that most of the names have not been included in the list.

Mr. Speaker : What has the hon. Minister to say ?

मंत्री : मैं अर्ज करूँगा कि माननीय मंत्री साहिब अगर अपने सवाल को पढ़ें तो उनको मालूम होगा कि उन्होंने ने पूछा है कि since June, 1957 कितने permits दिए गए हैं और उसका जवाब दे दिया गया है। अगर वह और दस साल पीछे की बात करें तो कैसे बताया जा सकता है।

श्री प्रबोध चन्द्र : मैं कोई बहुत पिछली गदर की बात तो नहीं कर रहा हूँ। यह जो list मुझे दी गई है वह 31 जनवरी से है। तो क्या वजह है कि यह जो permits दिए गए हैं उन का वहां जिक्र नहीं किया गया है ?

मंत्री : ऐसे कोई permits नहीं दिए गए होंगे इस लिए नाम दर्ज नहीं हैं। जून 1957 के बाद जितने नाम हैं वह दर्ज कर दिए हैं।

मुख्य मंत्री : हो सकता है कि उन्होंने अर्जियां दे कर न लिए हों बल्कि अपील करके लिए हों। अपीलों भी तो चलती रहती हैं। किसी का अगर cancel हो गया हो तो अपील होती है। अगर इस तरह अपील से लिए होंगे तो उन का नाम दर्ज न किया होगा।

श्री प्रबोध चन्द्र : क्या आप बताएं ... ..

अध्यक्ष महोदय : आप मेरी बात भी सुनें। यह दो लिस्टें हैं। एक जो 155 नामों वाली है यह वह है जिसके permits State Transport Commissioner की तरफ से दिए गए हैं और दूसरी लिस्ट है जिसमें 339 items हैं वह Regional Transport Authority के बारे में है। आप जो भी सवाल कर रहे हैं वह Regional Transport Authority के सिलसले में कर रहे हैं। (The hon. Member may

[अध्यक्ष महोदय]

listen to me also. There are two lists. One comprises 155 names and these permits have been issued by the State Transport Commissioner and the other one which contains 339 items pertains to the Regional Transport Authority. The hon. Member is putting supplementaries in connection with the list relating to the Regional Transport Authority.)

मौलवी अब्दुल गनी डार : मंत्री जी ने फरमाया है कि यह permits State Transport Commissioner ने दिए, तो क्या वह बताएंगे कि यह State Transport Commissioner को कब से appoint किया है ?

Mr. Speaker : Disallowed. Please give a separate notice for it.

मौलवी अब्दुल गनी डार : On a point of order, Sir. इन्होंने फरमाया है कि कुछ permits Transport Commissioner ने दिए हैं और कुछ Regional Transport Authority ने । तो मैं यह पूछना चाहता हूँ कि Transport Commissioner लगा कब से था जिसने यह दिए हैं ?

अध्यक्ष महोदय : इसके लिये separate notice दें । अगर मैं disallowed कहता हूँ तो आप point of order पर खड़े हो जाते हैं । इस में कौन सा procedural point involved है जिस को आप clarification कराना चाहते हैं ? (Please give a separate notice for it. When I disallowed a question then the hon. Member rises on a point of order. He may tell me as to what procedural point is involved, about which he seeks clarification.)

पंडित श्री राम शर्मा : क्या वजोर साहिब बताएंगे कि जो figures उन्होंने permits देने की दो हैं उन में क्या वह लोग शामिल नहीं हैं जिन्होंने ने अपील करके हासिल किए हैं ?

मुख्य मंत्री : मालूम होता है कि नहीं ।

श्री राम प्यारा : यहाँ बताया गया है कि 14 permits एक पार्टी को दिए गए हैं । क्या यह public carrier permits हैं या private carrier permits हैं ?

मंत्री : जवाब में लिखा हुआ है कि :—

“List of temporary public carrier permits issued to Contractors' Vehicles for Government works and others by Regional Transport Authorities, Punjab, since Jun., 1957.”

श्री राम प्यारा : क्या ठेकेदारों का काम पराईवेट कैरीयर्स से नहीं चल सकता ।

अध्यक्ष महोदय : यह relevant नहीं है । आप मेरे चैम्बर में आएँ तो मैं आप को बताऊँगा कि ऐसे सवाल नहीं हो सकते । सवाल इस तरह से पूछने चाहिए कि हाउस का वक्त बचाया जा सके और strictly within the scope of the matter हों । (It is not relevant please. If the hon. Member sees me in my Chamber, I will tell him that such questions cannot be asked. Supplementaries should be put in such a manner as may save the time of the House and may be strictly within the scope of the matter under discussion.)

बोधरी बलबीर सिंह : मैं यह पूछना चाहता हूँ कि जो permits खास तौर पर दिए गए हैं उन का क्या फायदा है ।

अध्यक्ष महोदय : इसे छोड़िए । (Please leave it.)

राजा रघुबीर सिंह : मिनिस्टर साहिब ने फरमाया है कि रिजनल ट्रांसपोर्ट अथॉरिटी भी पर्मिट्स देती है जिस में गवर्नमेंट का कोई दखल नहीं और दूसरी तरफ S. P. T. C. ने भी पर्मिट देना है तो मैं पूछना चाहता हूँ कि यह duplication क्यों है ?

मन्त्री : इस के मुतालिक मैं पहिले भी कई बार अर्ज कर चुका हूँ कि बढ़ते हुए काम को देखते हुए इस बात की जरूरत महसूस की गई कि P. T. C. को स्पेशल पावर्ज दे दी जाए । September 1956 में applications invite की गई । उन म से 385 के करीब पर्मिट्स पिछले साल दिए गये जिनको जून '57 के बाद दिए गए उन की लिस्ट हाउस में पेश हो चुकी है ।

डाक्टर परमा नन्द : क्या मिनिस्टर साहिब बताएंगे कि 1957 में जो पर्मिट दिए गए उन में से अम्बाला डिवीजन को कितने दिए गए ।

Mr. Speaker : Dr. Sahib this question does not arise out of the main question.

पंडित श्री राम शर्मा : क्या मन्त्री जी यह बता सकते हैं कि जो लिस्ट आनरेबल मैम्बर के पास है वह इस पार्टी की है या इस से पहिले की है ।

मन्त्री : यह पहिले की हो सकती है ।

श्री प्रबोध चन्द्र : वजीर साहब ने फरमाया है कि सितम्बर में applications invite की गईं और 385 पर्मिट issue किये गए। जनाबे वाला, मैं यह अर्ज करना चाहता हूँ कि मुझे जो पहले लिस्ट दी गई थी वह और थी और जो अब दी गई है वह और है। मेरे पास गवर्नमेंट का record मौजूद है। क्या वजह है कि जो नाम उन में हैं वे इस लिस्ट में नहीं दिए गए ?

मंत्री : मैं समझता हूँ कि आनरेबल मੈम्बर को कोई गलत फहमी हो गई है अगर वह मुझे बाद में मिलें तो मैं उन्हें बता दूंगा।

अध्यक्ष महोदय : यह मामला कई दफा आ चुका है। इस के अलावा मैं इस पर और टाइम नहीं दूंगा। (This matter has been discussed several times. I shall not allow any more time for it.)

श्री प्रबोध चन्द्र : स्पीकर साहिब, यह केस भी मुन्दरा डोल से कम नहीं है। यह public importance का मामला है। मिनिस्टर साहब जोश में जवाब देते हुए समझ नहीं सके। मैं आप को गवर्नमेंट के आर्डर पढ़ कर सुना सकता हूँ।

पंडित श्री राम शर्मा : On a point of order. स्पीकर साहिब अगर इस जरूरी मामला पर आधे घंटे की discussion के लिए request करें तो क्या आप इस पर हमदर्दानी गौर करेंगे ?

अध्यक्ष महोदय : इस पर कई दफा बहस हो चुकी है। (This matter has been discussed many a time.)

मोलवी अब्दुल ग़नी डार : On a point of order, sir. क्या मैं पूछ सकता हूँ कि आनरेबल मੈम्बर जो ज्यादा पढ़े हुए हैं लिस्ट को पढ़ नहीं सकते (हंसी)।

अध्यक्ष महोदय : उन्होंने ने कहा है कि लिस्ट नहीं पढ़ी होगी। (He has said that he might not have gone through the list.)

श्री प्रबोध चन्द्र : स्पीकर साहब, यह मामला निहायत जरूरी है और democracy का यह सकारात्मक है कि कोई गलत बयानी ना की जाये। मैं निहायत जिम्मेदारी के साथ कहता हूँ कि knowingly गलत बयानी से काम किया जाता है। मैं यहां तक कह सकता हूँ कि अगर मैं कोई गलत बयानी करूं तो बेशक मुझे इस की सजा दी जाय। मैं जिम्मेदारी के साथ कह सकता हूँ कि कालका और शिमला के कई 25, 25 और 30, 30 हजार के ऐसे पर्मिट हैं जिन का इन में नाम नहीं दिया गया और इसी तरह से बहुत से नाम नहीं दिए गए ....

Mr. Speaker : You have started making a speech.

श्री प्रबोध चन्द्र : स्पीकर साहब, मैं यह अर्ज करता हूँ कि इस के लिए वक्त दिया जाय।

HARIJAN COLONY AT DHURI, DISTRICT SANGRUR

*954. Sardar Dhanna Singh Gulshan : Will the Minister for Public Works be pleased to state—

- (a) whether any Harijan Colony was set up at Dhuri, District Sangrur, last year ; if so, the total number of families rehabilitated there ;
- (b) the total amount of expenditure incurred on each house together with its accommodation ;
- (c) the number of houses referred to above which are 'Pacca' and 'Kacha', respectively ;
- (d) whether it is a fact that the said Colony is situated in a low-lying area which was affected by water-logging before the construction of houses was started ;
- (e) is it also a fact that the entire Colony is still submerged under water ;
- (f) if the answer to parts (d) and (e) above be in the affirmative, the reasons for the setting up of the Colony at the said place ?

Sardar Gurbanta Singh : (a) Yes ; 79 families.

(b) Rs 200 per house ; only one room.

(c) All Kacha.

(d) No.

(e) No, only a small portion of the land was flooded. For this reason it was not acquired.

(f) Does not arise.

HOUSES FOR INDUSTRIAL WORKERS IN AMRITSAR

*1427. Sardar Sarup Singh : Will the Minister for Public Works be pleased to state whether any schemes were sanctioned by Government to build houses in Chheharta Pathi Ground and Circular Road at Amritsar for the Industrial Workers ; if so, whether any houses have so far been built under the said schemes; if not, the reasons therefor together with the steps, if any, taken or proposed to be taken to build these houses ?

Rao Birender Singh : A Scheme for building houses in Chheharta was sanctioned by Government. No scheme for building houses at Circular Road, Amritsar, was sanctioned. The Land selected for construction of houses at Chheharta could not be made available and new sites have been selected and construction work will start after their acquisition.

300 houses have so far been constructed at Amritsar (Islamabad).

FAMILY PLANNING CENTRES

*1463. Shrimati Krishna Sethi : Will the Minister for Consolidation and Health be pleased to state—

- (a) the amount of aid given by Government to the family planning centres run by the Red Cross and Local Bodies in the State during the last two years ;
- (b) the number of planning centres in the State at present run by the Government ;
- (c) whether Government propose to open new such centres ; if so, where ?

Chaudhri Suraj Mal : (a) No aid has been given by the State Government to the Family Planning Centres run by the Red Cross and Local Bodies in the State during the last two years.

(b) Five urban and eight rural Family Planning Clinics are being operated by the State Government under the current Financial year.

(c) In the year 1958-59, one Urban and four rural new Family Planning Clinics are proposed to be established. Location of the new ones has not yet been decided.

ਸਰਦਾਰ ਉਮਰਾਓ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਤਗੇ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ family planning centres ਦੀਆਂ achievements ਕੀ ਹਨ ।

स्वास्थ्य तथा चक-बंदी मंत्री : अगर आप इस के मुतालिक separate notice दें तो बताया जा सकता है ।

ਸਰਦਾਰ ਉਮਰਾਓ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਇਸ ਦੇ results favourable ਹਨ ?

मंत्री : Favourable results ਹੀ ਹੈ, तभी यह centres जारी किये गये हैं ।

ਸਰਦਾਰ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ : ਕੀ erstwhile Pepsu State ਵਿੱਚ ਪਰਚੀ system ਜਾਰੀ ਹੈ ?

स्वास्थ्य तथा चक-बंदी मंत्री : वहां भी introduce किया जायेगा ।

ਸਰਦਾਰ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ : ਇਹ system ਕਦੋਂ ਤਕ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਏਗਾ ?

मंत्री : जल्दी कर दिया जायेगा ।

ਸਰਦਾਰ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ : ਜਨਾਬ ਆਲੀ, ਇਹ ਕੀ ਜਵਾਬ ਹੋਇਆ ਕਿ ਜਲਦੀ ਇਹ system introduce ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ ।

अध्यक्ष महोदय : ऐसे सवालों का यही जवाब होता है । (Such questions are usually replied in this manner.)

श्री प्रबोध चन्द्र : यह जो हफ्तावार collections होती हैं क्या उन का हिसाब जमा कराया जाता है ।

मंत्री : माननीय मੈम्बर को पता होगा कि पर्ची के पैसे locked box में डाले जाते हैं । उन्हें हफ्ता के बाद निकाल कर रुपया जमा करा दिया जाता है ।

CHARGE OF PARCHI FEE FROM PATIENTS IN URBAN
AND RURAL DISPENSARIES

*1465. Shrimati Krishna Sethi : Will the Minister for Consolidation and Health be pleased to state—

- (a) whether it is a fact that a parchi fee per patient is charged from those who go for consultation in the rural and the urban dispensaries in the State run by Government and the local bodies ; if so, the rules under which this collection is made.
- (b) whether any account of the collections referred to in part (a) above is maintained ?

Chaudhri Suraj Mal : (a) It is a fact that in accordance with the provision laid down in Appendix LVII of the Punjab Medical Manual (inserted,—vide Addendum No. 138). Purchee fee is charged from all outdoor patients and in-patients admitted to general wards in all Government Hospitals and Dispensaries located in erstwhile Punjab State at the following rates :—

- (i) Outdoor patients .. One old pice per new patient.
- (ii) Indoor patients .. (One anna per patient inclusive of one pice paid as outdoor patient)

(b) Proper account of the collection is maintained and the amount collected is deposited in the Government Treasury once a week under Head “XXVII—Medical Hospital receipt.”

GRANT OF LOAN TO CO-OPERATIVE COLD
STORAGE, AMRITSAR

*1501. Shri Prabodh Chandra : Will the Minister for Consolidation and Health be pleased to state—

- (a) the names of members of the Co-operative Cold Storage at Amritsar ;
- (b) the investment made by the members of the said Cold Storage ;
- (c) whether any loan has been given by the Government to the management of the Cold Storage referred to above ; if so, the amount thereof ?

Chaudhri Suraj Mal : (a) A statement is laid on the table.

(b) Rs 78,900.

(c) No.

STATEMENT

Serial No.	Name of the member of Amritsar Cold Store	Amount invested
		Rs
1	S. Kartar Singh Raye	100
2	S. Singhara Singh Dhande	100
3	S. Bhagwan Singh-Ramdas Co-operative Farming Society	100
4	S. Uttam Singh Ramdas	100
5	Gill Kala Ghenupur Co-operative Farming	100
6	Nauranga Band Co-operative M/P Society	200
7	Dhution Co-operative M/P Society.	200
8	District Whole-sale Co-operative Society	5,000
9	S. Sant Sarup Singh	2,500
10	S. Harbans Singh	10,000
11	S. Surinder Partap Singh	20,000
12	S. Gurrinder Partap Singh	5,000
13	S. Jaswinder Singh	5,000
14	Shrimati Ram Kaur	10,000
15	S. Karam Singh	100
16	S. Atma Singh	100
17	S. Mohinder Singh	100
18	S. Inder Paul Singh	100
19	S. Jaswant Singh	100
20	Dhillon Model Farm Amritsar	10,000
21	Surrinder Farm, Kairon	10,000
	Total	78,900

श्री प्रबोध चन्द्र : Cold Storage, Amritsar के लिये कोई कर्जा नहीं दिया गया। आप अपना जवाब ज़रा repeat कर दें, फिर मैं supplementaries करूंगा।

Minister for Consolidation and Health : Sir, I have applied for extension in time.

Mr. Speaker : I have received a reply to this question. You can get this copy of the reply.

पंडित श्री राम शर्मा : कायदा है कि अगर जवाब just now मिला हो तो जवाब दिया जाता है ।

अध्यक्ष महोदय : अगर वह जवाब अभी अभी आया है तो फिर वह जवाब दे सकते हैं [If the reply has been received just now, then he can reply it.]

श्री प्रबोध चन्द्र : गवर्नमेंट की तरफ से कोई loan मिला है या नहीं । पंजाब का बच्चा २ जानता है कि कितने लाख रुपये Cold Storage.....

अध्यक्ष महोदय : मुआफ करें, आप जब सवाल करते हैं तो तकरीर करने लग जाते हैं । Please put a direct question. (Please excuse me, when the hon. member puts a supplementary question he begins to make a speech. Please put a direct question.)

श्री प्रबोध चन्द्र : क्या यह अमर वाक्या है कि पंजाब गवर्नमेंट ने दो लाख रुपये इस cold storage को loan दिया है ?

Minister : Sir, he is giving reply himself I will reply it if he puts a separate question.

श्री प्रबोध चन्द्र : कोई कर्जा गवर्नमेंट की तरफ से दिया गया है ?

Mr. Speaker : The question is whether any loan has been given by the Government to the management of the Cold Storage? The reply is in the negative.

मौलवी अब्दुल गनी डार : क्या गवर्नमेंट ने आप नहीं दिया किसी से दिलाया है ? (हंसी)

Minister : I have just now received the reply. I will make the necessary enquiry.

श्री प्रबोध चन्द्र : क्या मैं पूछ सकता हूं कि आया यह गवर्नमेंट की पालिसी नहीं कि एक co-operative society के एक family से ज्यादा मੈम्बर नहीं होने चाहिये ?

Mr. Speaker : It is only an information or a suggestion.

पंडित श्री राम शर्मा : Question के पार्ट (c) का जवाब दिया गया है कि कोई loan नहीं दिया गया । क्या किसी और form में रुपया दिया गया है ?

Mr. Speaker : The hon. Member may give a separate notice of this question.

पंडित श्री राम शर्मा : Supplementary, Sir.

Mr. Speaker : No more supplementaries, please.

**HELP TO CHANAN KAUR, WIDOW OF BHAGAT SINGH,
DECEASED**

*1090. Pandit Ram Kishan Bharolian : Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) whether it is a fact that one Constable Bhagat Singh of Police Lines, Jullundur, died on 18th May, 1954, in the Civil Hospital, Jullundur, while under the charge of the Department ;
- (b) whether it is also a fact that his widow Chanan Kaur of village Suranpur, post office Sujjan, applied for help to the Government for the four minor children of the deceased ;
- (c) if reply to parts (a) and (b) above be in the affirmative whether the said widow was granted any help by the Government ; if so, what and if not, the reasons therefor ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Constable Bhagat Singh died in Civil Hospital, Jullundur, on 18th August, 1954, and not on 18th May, 1954.

(b) Shrimati Chanan Kaur, widow of the deceased constable applied for family pension.

(c) No family pension was granted as it was not admissible under the rules. She was entitled to death-cum-retirement gratuity of Rs 594 which was sanctioned.

**NEW SUB-DIVISIONS AT PALAMPUR AND DEHRA IN
DISTRICT KANGRA**

*1332. Thakur Mehar Singh : Will the Chief Minister be pleased to state (i) whether there is any proposal under the consideration of Government to open new Sub-Divisions at Palampur and Dehra in District Kangra ; if so (ii) the time by which these Sub-Divisions are expected to be opened ?

Sardar Partap Singh Kairon : *Part (i)* Yes.

Part (ii) The matter is being reviewed particularly from the point of view of accommodation required for the office and residence of the staff of the proposed Sub-Divisions.

ठाकुर मेहर सिंह : डेहरा में जगह दे दी गई है वहां New Sub-division क्यों नहीं खोला गया ?

मुख्य मन्त्री : मैं ने general बात कही है यह पता नहीं क्यों नहीं खुला ।

Mr. Speaker : I will send a list of postponed Questions to Government asking them to send replies thereto within a week. After that, we will try to put them on the list of Starred Questions.

FREE LEGAL AID FOR BACKWARD CLASSES ETC.

*914. Dr. Bhag Singh : Will the Chief Minister be pleased to state whether Government have ever considered the question of providing free legal aid to the members of the Backward Classes and other poor people ; if so, the result of such consideration ?

Dr. Gopi Chand Bhargava : Yes. Sir, The question of providing legal aid to the poor is still under examination. The question of providing legal aid to the Backward Classes, as such, has however, never been under consideration.

पंडित श्री राम शर्मा : क्या मुख्य मन्त्री बताएंगे कि Public Relations Department की इन posts के लिये क्या खास ज़रूरत पड़ी थी कि इन्हें Commission की per-view से निकाला गया ?

मुख्य मन्त्री : जल्दी भरने की ज़रूरत थी और agitation का मुकाबला करना था ।

पंडित श्री राम शर्मा : Public Service Commission में क्या कर्मी है और वह कौन सी बात है जो देख नहीं सकती जो Head of the Department या Minister देख सकता है ।

मुख्य मन्त्री : इस बात को समझना चाहिये कि agitation का मुकाबला करने के लिये खास किस्म के आश्रमियों की ज़रूरत होती है जो गांव में भाग दौड़ कर काम कर सकें ।

पंडित श्री राम शर्मा : जो अफसर मुकरर हैं उन्होंने ने यह काम किया होता है ?

मुख्य मन्त्री : बिल्कुल ।

UNSTARRED QUESTIONS AND ANSWERS

CONSTITUTION OF ADVISORY COMMITTEES FOR IMPLEMENTATION OF WELFARE SCHEMES

757. Dr. Bhag Singh : Will the Chief Minister be pleased to state whether Government have considered the question of setting up Representative Advisory Committees at District and Tehsil levels for the implementation of welfare schemes in the State; if so, the details of decisions, if any, taken in the matter ?

Sardar Partap Singh Kairon : No. The latter part of the question does not arise.

PART-TIME SWEEPERS IN MUNICIPALITIES

760. Pandit Shri Ram Sharma : Will the Minister for Revenue be pleased to state the number of part-time sweepers employed by Municipalities in the State during the years 1956 or 1957, their hours of duty and their pay and allowances ?

Giani Kartar Singh : The time and trouble involved in collecting the information will not be commensurate with any possible benefit obtained.

GRANT OF LOAN TO MUNICIPAL COMMITTEE, RUPAR, FOR WATER-WORKS SCHEME

761. Pandit Shri Ram Sharma : Will the Minister for Revenue be pleased to state—

- (a) the total amount of loan granted by the Government to the Municipal Committee, Rupar, for its water-works scheme with the full particulars (i) the rate of interest on the loan, (ii) the amounts repaid to Government and the dates of payments.

[Pandit Shri Ram Sharma]

- (b) whether any amount of the said loan was expended by the P.W.D., Public Health Branch, for constructing the water-works; if so, what and when ;
- (c) the date when the work in connection with the said water-works was started and the time by which it is expected to be completed ;
- (d) whether it is a fact that the contractor entrusted with the work, has since left it ; if so, the reasons therefor and the time by which the work again will be started ?

Giani Kartar Singh : (a) Rs 1,73,000 as under :—

		Rs
(i) Loan granted on 31st March, 1951	..	1,00,000
(ii) Loan granted under National Sanitation and Water-supply Scheme on 15th November, 1955	..	18,250
Loan granted under National Sanitation and Water-supply Scheme on 16th March, 1956	..	54,750
		73,000
Total	..	1,73,000

- (a) (i) Interest for Rs 1,00,000 .. $4\frac{1}{2}$ per cent per annum
- Interest for Rs 73,000 .. $5\frac{1}{2}$ per cent per annum annuity method—equated instalment.

(a) (ii) Details of amount paid are as under :—

	Date of payment	Principal	Interest	Total
		Rs nP.	Rs nP.	Rs nP.
For loan of Rs 1,00,000	31st March, 1952	5,000.00	4,250.00	9,250.00
	30th March, 1953	5,000.00	4,037.00	9,037.50
	25th March, 1954	5,000.00	3,825.00	8,825.00
	19th March, 1955	5,000.00	3,813.00	8,613.00
	23rd March, 1956	5,000.00	3,400.00	8,400.00
	5th March, 1957	5,000.00	3,187.50	8,187.50
For loan of Rs 73,000	4th October, 1956	...	334.56	334.56
	28th October, 1956	...	0.94	0.94
	23rd March, 1957	1,007.80	4,015.00	5,022.80
	28th May, 1957	...	12.38	12.38
	Total	31,007.80	26,675.88	57,683.68

(b) A loan of Rs 73,000 was granted to the Municipal Committee, Rupar for its water-supply scheme, and has since been expended on the work in full.

(c) The work actually commenced on the 22nd August, 1956 and it is likely to be completed by the end of July, 1958.

(d) It is true that the contractor originally entrusted with the work has since left it unfinished for reasons not communicated to Government or the Municipal Committee. He, probably, left as he met with boulder strata in the wells and started losing heavily on the sinking operations of Percolation Wells.

Work on the construction of stand posts has been started. The remaining work will also be started within a month.

EXPENDITURE INCURRED BY MUNICIPAL COMMITTEES

762. Pandit Shri Ram Sharma : Will the Minister for Revenue be pleased to state —

- (a) whether in the case of Municipal Committees in the State any percentage of their income has been fixed for their management expenses ; if so, what ;
- (b) whether it is a fact that some Municipalities spent more than 10 to 15 per cent of their total income on this account ;
- (c) if the reply to part (b) above be in the affirmative, the action taken or proposed to be taken against the said Municipalities for extravagant expenditure on management ;
- (d) a statement in respect of all Municipal Committees in the Ambala and Karnal Districts, separately, having a population of more than ten thousand, for the year ending 31st March, 1956, and 31st March, 1957, with the following particulars :—
  - (i) the name of Municipality (ii) population, (iii) the total income from all sources ; (iv) the amount received by way of Government grants, (v) net income from Municipal sources ;
  - (vi) the proportion which the management expenses bear to the total income and also to the Municipal income ?

Giani Kartar Singh : The time and trouble involved in collecting the information will not be commensurate with any possible benefit to be obtained.

INCOME AND EXPENDITURE OF MUNICIPAL COMMITTEE,
RUPAR

764. Pandit Shri Ram Sharma : Will the Minister for Revenue be pleased to state—

- (a) the details of income and expenditure of the Municipal Committee, Rupar, for the years ending 31st March, 1945, 31st March, 1946, 31st March, 1948, 31st March, 1949, 31st March, 1955 and 31st March, 1956 ;
- (b) the amount of Government grant in each of the years mentioned above ;
- (c) the percentage of expenses on management on the basis of the total income, and the Municipal Committee's own income from Municipal sources, separately, in each of the years referred to above ;
- (d) whether there has been any rise in expenditure in each Department of the said Municipal Committee; if so, the details thereof head-wise in each of the said years ;
- (e) the strength of the head office staff in the said Municipal Committee and the total amount of their pay in each of the said years ;
- (f) the number of sweepers employed by the said Committee with their monthly pay and total pay in each year ;
- (g) the lighting expenses in each month and in each year ;
- (h) the details of income from octroi and also expenses on the management of the octroi posts in each year ;
- (i) the income from House Tax and Professional Tax in each year and expenses of the Staff for this purpose in each year during the period 31st March, 1948 to 31st March, 1957 ?

Giani Kartar Singh : A statement is laid on the Table.

STATEMENT

(a) INCOME						EXPENDITURE						
1944-45	1945-46	1947-48	1948-49	1954-55	1955-56	Head	1955-56	1954-55	1948-49	1947-48	1945-46	1944-45
Rs	Rs	Rs	Rs	Rs	Rs		Rs	Rs	Rs	Rs	Rs	Rs
54,551	59,807	1,01,626	1,36,703	1,72,988	2,44,154	1. General Department	77,569	96,230	72,228	41,344	27,843	27,186
4,577	4,353	2,623	11,802	16,530	16,820	2. Education ..	45,254	45,072	17,770	13,117	7,963	6,473
..	..	..	..	..	..	3. Medical ..	6,034	6,034	5,994	6,194	5,994	5,993
1,354	2,307	8,367	4,578	4,325	5,509	4. Public Health	48,093	58,032	37,969	30,381	15,626	13,264
..	..	..	..	..	..	5. Water-supply	33,389	2,447	29	646	..	..
..	1,596	2,487	3,633	..	..	6. Veterinary Department	..	400	2,440	899	779	800
..	..	..	..	..	..	7. Municipal Works	12,853	16,671	34,953	11,107	2,723	3,657
16,529	2,746	2,460	191	5,079	9,967	8. Suspense Account	9,994	6,128	50	2,257	2,553	16,692
77,011	70,809	1,17,563	1,58,907	1,98,928	2,76,450	Total ..	2,33,195	2,31,014	1,71,433	1,05,945	63,481	74,065

UNSTARRED QUESTIONS AND ANSWERS

(6)43

(6)44

PUNJAB VIDHAN SABHA

[18TH FEBRUARY, 1958]

[Minister for Revenue]

(b)	Year	Grant
		Rs
	1944-45	3,764
	1945-46	5,119
	1947-48	1,294
	1948-49	9,078
	1954-55	13,731
	1955-56	15,245—Loan Rs 73,000—Rs 88,245.

(c)	Year	Percentage on total income	Percentage of committee income
	1944-45	36.6	38.5
	1945-46	49.5	53.3
	1947-48	49.7	50.3
	1948-49	52.6	55.9
	1954-55	62.0	66.1
	1955-56	58.9	63.7

(d)	Head of Establishment	944-45	1945-46	9 47-48	1948-49	1954-55	1955-56	Remarks
		Rs.	Rs.	Rs.	Rs.	Rs.	Rs.	
1.	Office establishment ..	3,215	3,327	8,428	10,414	10,383	11,223	
2.	Octroi Establishment ..	7,774	10,007	11,827	16,733	29,159	28,447	
3.	Other Tax Establishment ..	..	..	371	2,057	5,329	4,787	
4.	Mali for library and road side trees ..	..	..	209	390	1,154	1,362	
5.	A Police ..	3,191	3,902	4,333	6,690	..	..	
6.	Cattle Pound ..	371	467	615	682	177	180	
7.	Alighting Inspector Allowance ..	51	51	..	..	..	..	
8.	Oriental and Sewing Girl Schools ..	..	..	..	..	3,989	3,973	
9.	Primary Schools for boys and girls ..	3,739	4,415	9,757	12,954	25,025	24,203	
10.	Library Establishment ..	..	..	..	..	984	926	
11.	Public Health A—Direction ..	300	651	..	..	57	2,918	
12.	Health Centre Establishment ..	113	..	..	..	864	1,001	
13.	Vaccination Establishment ..	474	527	508	784	1,338	1,353	
14.	An Epidemic Disease Establishment ..	..	..	5,128	1,717	..	..	
15.	Conservancy removals ..	4,718	5,936	11,900	27,290	36,608	28,072	
16.	Conservancy disposal ..	..	..	..	..	6,560	1,119	
17.	Drainage Establishment ..	3,086	4,670	3,879	..	..	8,361	
18.	Slaughter-house ..	422	459	360	744	594	547	
19.	Cattle Fare ..	..	..	121	..	..	..	
20.	Municipal Works Establishment ..	433	491	1,036	2,130	1,183	1,349	
21.	Street Watering ..	322	112	..	..	..	..	
	Total ..	28,209	35,015	58,472	..	1,23,404	1,19,821	

[Minister for Revenue]

(e) Year	Strength of Office Staff	Total of Pay
		Rs.
1944-45 ..	Executive Officer-cum-Secretary 1	
	Head Clerk 1	
	Second Clerk 1	
	Encroachment Clerk 1	
	Peon 1	
	5	3,215
1945-46 ..	Executive Officer 1	
	Head Clerk-cum-Accountant 1	
	Second Clerk 1	
	Encroachment Clerk 1	
	Peons 2	
	6	3,327
1947-48 ..	Executive Officer 1	
	Head Clerk 1	
	Accountant 1	
	Second Clerk 1	
	Third Clerk 1	
	Office Peon 1	
	E. O.'s Orderly 1	
	President's Orderly 1	
	8	8,428
1948-49 ..	Executive Officer 1	
	Accountant 1	
	Head Clerk 1	
	2nd Clerk 1	
	3rd Clerk 1	
	Office Peons 2	
	E. O.'s Orderly 1	
	President's Orderly 1	
	9	10,414

UNSTARRED QUESTIONS AND ANSWERS

(6)47

Year	Strength of Office Staff	Total of Pay
		Rs.
1954-55 ..	Executive Officer 1	from 1st January, 1955
	Accountant 1	
	Head Clerk 1	
	Second Clerk 1	
	Assistant Accountant-cum-Cashier 1	
	Third Clerk 1	
	Office Peon 1	
	E. O.'s Orderly 1	
	8	10,383
1955-56 ..	Executive Officer 1	from 8th February, 1956
	Accountant 1	
	Head Clerk 1	
	Second Clerk 1	
	Assistant Accountant-cum-Cashier 1	
	Office Peon 1	
	E. O.'s Orderly 1	
	7	11,223

(f) Number of sweepers and their pay is as under :—

1944-45 ..	1 Conservancy Jamadar Allowance at Rs 2 per mensem ..	24
	26 Conservancy Sweepers at Rs. 8 per mensem each <i>plus</i> Rs. 8 Dearness Allowance ..	4,992
	8 Drainage Sweepers at Rs 8 per month <i>plus</i> Rs 8. Dearness Allowance ..	1,536
	1 Sweeper Slaughter-house at Rs. 8 per mensem <i>plus</i> Rs. 8 Dearness Allowance ..	192
	36 Total ..	6,744
1945-46 ..	26 Conservancy Sweepers at Rs. 8 per mensem <i>plus</i> Rs. 11 Dearness Allowance ..	5,928
	8 Drainage Sweepers at Rs. 8 per mensem <i>plus</i> Rs. 11 Dearness Allowance ..	1,824

[Minister for Revenue]

Year	Strength of Office Staff	Total of pay
		Rs.
	1 Slaughter-House Sweeper at Rs. 8 per mensem plus Rs. 11 Dearness Allowance ..	228
	35 Total ..	7,980
1947-48 ..	2 Conservancy Jamadars at Rs. 15 per mensem plus Rs. 11 Dearness Allowance each ..	624
	26 Conservancy Sweepers } 8 Drainage Sweepers } at Rs. 10 per 1 Slaughter-house Sweeper } mensem plus Rs. 11 Dearness Allowance each	8,820
	35 Total ..	9,444
1948-49 ..	4 Conservancy Jamadars at Rs. 20 per mensem plus Rs. 25 Dearness Allowance each ..	2,160
	39 Sweepers in Conservancy-Drainage and Slaughter house at Rs. 15 plus Rs. 25 Dearness Allowance each ..	18,720
	43 Total ..	20,880
1954-55 ..	4 Conservancy Jamadars at Rs. 31 per mensem plus Rs. 25 Dearness Allowance each ..	2,928
	48 Sweepers Conservancy Drainage and Slaughter- house at Rs. 20 each and Rs. 30 Dearness Allowance ..	28,800
	52 Total ..	31,728
1955-56 ..	4 Conservancy Jamadars at Rs. 32 per mensem plus Rs. 30 Dearness Allowance each ..	2,676
	40 Sweepers of Conservancy and Drainage at Rs. 20 per mensem each plus Rs. 30 Dearness Allowance ..	24,000
	1 Sweeper part-time for slaughter-house fixed ..	360
	8 Sweepers for Compost Preparation Scheme fixed at Rs. 45 per mensem each ..	4,320
	Total ..	31,656

(g) Lighting expenses in each month and each year as given below :—

Month	1944-45	1945-46	1947-48	1948-49	1954-55	1955-56
	Rs A. P.	Rs A. P.	Rs A. P.	Rs A. P.	Rs A. P.	Rs A. P.
April	198 12 6	67 4 0	64 12 0	11 12 9	1,066 4 0	700 4 0
May	63 4 0	801 1 3	9 0 0	..	1,005 14 0	1,961 0 0
June	63 8 6	242 6 0	9 0 0	..	1,045 4 0	973 6 0
July	365 4 6	71 7 0	119 3 0	..	2,891 7 0	2,908 14 0
August	68 8 0	381 14 0	1,927 4 0	1,350 0 6	1,012 7 0	994 1 0
September	67 14 0	238 15 0	739 8 0	..	1,062 0 0	1,223 12 0
October	69 12 0	296 6 0	461 13 0	..	1,275 1 0	1,289 6 0
November	67 4 0	568 10 0	497 0 0	646 8 0	975 6 0	1,190 15 0
December	67 4 0	57 3 0	452 9 0	..	1,080 11 0	1,164 11 0
January	991 0 0	536 1 0	422 0 0	..	1,075 12 0	..
February	66 14 0	63 4 0	373 8 6	..	864 3 0	1,289 6 0
March	67 1 0	528 4 0	69 13 6	1,049 5 0	764 12 0	..
Total	2,156 6 6	3,852 11 3	5,145 7 0	3,057 10 3	14,119 1 0	13,695 11 0

[Minister for Revenue]

(h) The details of income from octroi and expenses on management of the octroi posts is as under :—

Year	Income	Expenditure
	Rs.	Rs.
1944-45 ..	45,057	9,068
1945-46 ..	48,251	11,763
1947-48 ..	84,878	13,786
1948-49 ..	1,15,171	25,329
1954-55 ..	1,03,012	30,583
1955-56 ..	1,02,861	20,118

(i) The income from House Tax and Professional Tax and expenses of the staff for this is as under :—

Year	INCOME		Expenses of Staff
	House Tax	Professional Tax	
	Rs.	Rs.	Rs.
1947-48 ..	..	..	371
1948-49 ..	..	..	2,233
1949-50 ..	19,239	..	3,673
1950-51 ..	23,462	..	5,914
1951-52 ..	27,199	4,727	5,242
1952-53 ..	34,319	11,705	4,734
1953-54 ..	27,958	15,603	5,190
1954-55 ..	22,627	22,987	5,731
1955-56 ..	25,309	17,476	5,233
1956-57 ..	20,301	6,573	4,220
Total ..	2,00,414	79,071	42,541

Mr. Speaker : Question Hour is over now.

3-00 p. m.

FORMATION OF A BRANCH OF COMMONWEALTH PARLIAMENTARY (6)51 ASSOCIATION

FORMATION OF A BRANCH OF COMMONWEALTH PARLIAMENTARY ASSOCIATION

Chief Minister (Sardar Partap Singh Kairon) : Sir, I beg to move :—

That this House recommends to the Presiding Officers of both the Houses of the Legislature to take steps to form a Branch of the Commonwealth Parliamentary Association in the Punjab Legislature in conformity with the aims and objects of the said Association.

स्पीकर साहिब, स्वर्गवासी डा: सत्य पाल जी ने 1952 में यह कोशिश की थी कि हमारे Legislature को भी Commonwealth Parliamentary Association का मेम्बर बना दिया जाए। जितने Commonwealth Countries हैं, जहां 2 Legislatures हैं उन की यह Associations बनी हुई हैं जिन का नाम Commonwealth Parliamentary Association है। सारे सूबों की Legislatures उस Association की मेम्बर बन सकती हैं। जैसे हिंदुस्तान में बंबई, मध्य प्रदेश, बंगाल और यु. पी. उस के मेम्बर बन सकते हैं। वहां की Legislatures मेम्बर तसव्वर की जाती हैं। जब उस body के हम मेम्बर हो जाते हैं तो इसका असल मतलब यही है कि अगर यहां के मेम्बर बाहर जाना चाहें तो उन्हें सहुलतें होती हैं आने जाने में। इसके अलावा एक Parliament का, एक Legislature का कुछ material दूसरों के पास जाता रहता है जो International मामलों से ताल्लुक रखता हो। पीछे देहली में उसकी एक meeting भी हुई थी। तो जो सूबे मेम्बर नहीं हैं उस में observers रहते हैं, हिस्सा नहीं ले सकते, फायदा नहीं उठा सकते। यह ऐसी चज है जिससे पंजाब में भी उसका literature बढ़ेगा। जहां तक हम ने इस Parliamentary काम में चलना है, मेरे ख्याल में हमें इस Commonwealth Parliamentary Association में शामिल होना चाहिये ताकि हर सहुलत वहां से लें, literature लें। जो बाहर से आये उसको सहुलत हो जाये। जो साथी उधर से आये उनको भी सहुलत हो जाये। मैं उम्मीद करता हूं कि इस Resolution को पास किया जायेगा।

पंडित श्री रामशर्मा : Leader of the House ने जो प्रस्ताव पेश किया है मैं उसका अनुमोदन करता हूं।

लोक कार्य मंत्री (राओ बीरेंद्र सिंह) : हम ने तो यही समझा था कि आप मुखालफत करना चाहते हैं। (हंसी)

Mr. Speaker : Motion moved—

That this House recommends to the Presiding Officers of both the Houses of the Legislature to take steps to form a Branch of the Commonwealth Parliamentary Association in the Punjab Legislature in conformity with the aims and objects of the said Association.

अध्यक्ष महोदय : जो हमारे Indian Parliamentary Association क साथ affiliation है यह उस का एक हिस्सा है जो पूरे नहीं हो सका। मेरे predecessor डा० सत्यपाल जी की भी यह खाश थ। तो इस की जरूरत तब पड़ती है जब हमें Commonwealth Countries से literature लेना हो।

[अध्यक्ष महोदय]

तो उस के लिये यह essential है कि हमारी यहां एक ब्रांच हो। जहां तक इस बात का कि इस के लिये हमें कुछ देना पड़ेगा, ताल्लुक है, हमें उस से काफी रकम का literature आ जाता है, मेम्बरों को सहूलतें होती हैं, हम उन्हें बाहर भेज सकते हैं। अब देहली में जो Commonwealth Parliamentary Association की meeting हुई उस में बम्बई, बंगाल, मध्य प्रदेश और यू.पी. Legislatures के नुमायंदे as Members बैठे। पंजाब की तरफ से मुझे, सरदार कपूर सिंह और राओ गजराज सिंह को बतौर observers के बैठना पड़ा। यह एक बड़ी overdue चीज है। मुझे खुशी है कि Leader of the Opposition ने बड़ी whole-hearted co-operation दी है। आखिर कोई चीज तो निकली है जिस पर दोनों तरफ से एक जैसे नज़रिया का इज़हार हुआ है। मैं इस को आप के सामने रखूंगा।

(Formation of a Branch of the Commonwealth Parliamentary Association in the Punjab Legislature is a part of our affiliation with the Indian Parliamentary Association. This could not be done earlier. My predecessor Dr. Satya Pal was also of the view of forming this Branch. The necessity of our participation in this Association arises whenever we stand in need of Parliamentary literature from the Commonwealth countries, which are democratic. For that purpose formation of this Branch is essential. So far as payment of some amount for the purpose is concerned, we receive literature of sufficient value; facilities are provided to the Members; we can send them abroad. Recently in Delhi when the meeting of the Commonwealth Parliamentary Association was held, the representatives of the Legislatures of Bombay, Bengal, Madhya Pradesh and U.P. sat as Members while Sardar Kapoor Singh, Rao Gajraj Singh and myself the representatives of the Punjab—had to sit there as observers. Formation of such a Branch is long overdue. I am glad that the Leader of the Opposition has extended his whole-hearted co-operation to it. After all there has been some objective on which both sides of the House have expressed themselves in union. I will put this resolution to the vote of the House.)

Mr. Speaker : Question is—

That this House recommends to the Presiding Officers of both the Houses of the Legislature to take steps to form a Branch of the Commonwealth Parliamentary Association in the Punjab Legislature in conformity with the aims and objects of the said Association.

The motion was carried.

THE PUNJAB MATERNITY BENEFIT (AMENDMENT) BILL, 1958

Minister for Education and Labour (Shri Amar Nath Vidyalkar) : Sir, I beg to move for leave to introduce the Punjab Maternity Benefit (Amendment) Bill.

Mr. Speaker : Motion moved—

That leave be granted to introduce the Punjab Maternity Benefit (Amendment) Bill.

Mr. Speaker : Question is—

That leave be granted to introduce the Punjab Maternity Benefit (Amendment) Bill.

The leave was granted.

Minister for Education and Labour : Sir, I introduce the Punjab Maternity Benefit (Amendment) Bill.

RESUMPTION OF DISCUSSION ON GOVERNOR'S ADDRESS

अध्यक्ष महोदय : आप देखें; आप ने कल का दिन भी ले लिया है । लेकिन इस न बावजूद भी जितने मेम्बर साहिबान की बोलने की खाहश है वह पूरी नहीं हो सकेगी । इसलिये मैं time कम दूंगा । आप मायूस न हों; किसी को पहले किसी को पौछे वक्त मिल जाएगा । (The hon. Members may please listen. They have got tomorrow also earmarked for discussion on the Governor's Address. But despite this the desire of all the hon. Members, who want to speak may not be fulfilled. I will, therefore, reduce the time-limit of speeches. The hon. Members need not feel disappointed. Some will get time now and some will get afterwards.)

श्री निहाल सिंह (महेंद्रगढ़) : I was in possession of the House yesterday. जनाब स्पीकर साहिब, जो Resolution चौधरी लहरी सिंह ने गवर्नर साहिब के Address के बारे में पेश किया है और उनको हमारा धन्यवाद देते हुए कि उन्होंने ने हमारे House के सामने एक अच्छा Address दिया है, पेश किया है, मैं इस प्रस्ताव का समर्थन करना चाहता हूं । गवर्नर साहिब ने वाजेह तौर पर बताया है कि Government ने पिछले साल में क्या कुछ कारवायें नुमायां किये हैं, पंजाब को तरक्की के रास्ते पर लाने के लिये Government ने कितनी कोशिश की है और कितने कुछ बड़े काम किये हैं । इस से यह जाहिर होता है कि पंजाब का जो सूबा है वह देश के उन सूबों में हो जो कि बहुत आगे बढ़ रहे हैं और देश की खुशहाली के लिये बहुत कुछ अपनी contribution कर रहे हैं । उन में से कुछ संकेत ऐसे हैं जिन के बारे में यह साफ तौर से कहा जा सकता है कि पंजाब ने जो तरक्की की है वह दूसरे सूबों के मुकाबला में बहुत नुमायां है । उन में से मैं Agriculture, Community Development, Education और Irrigation and Power के बारे में कुछ थोड़ी सी अर्ज किया चाहता हूं ।

Agriculture के बारे में यह साफ जाहिर है कि हमारे सूबे के लिये 14.4 लाख टन गल्ला इस Second Five-Year Plan के दौरान में बढ़ाने के targets मुक़रर किये गये थे । लेकिन कितनी खुशी की बात है कि हम ने सन 1957-58 में जो कि Second Five-Year Plan का पहला साल था, 10.33 लाख टन ज्यादा गल्ला पैदा किया है । Foodgrains में, जो हम ने पैदावार ज्यादा बढ़ाई है, अगर हम तमाम हिंदुस्तान से इस का मुकाबला करें तो पंजाब ने 23.5 per cent पैदावार बढ़ाई है जब कि सारे हिंदुस्तान की पैदावार इस साल में 5.6 प्रतिशत ही बढ़ी है । इसी तरह से हमारे यहां जो अच्छे बीज दिये गये, अच्छी खाद दी गई, इस से जो पैदावार इस सूबे की बढ़ी है इस के लिये ऐग्रीकलचर डिपार्टमेंट का जो काम है वह वाकई सराहनीय है । इसी तरह से फील्ड ओपरेशन में चौदह हजार

[श्री निहाल सिंह]

गीदड़ मारे गए हैं, यह मैं ने रिपोर्ट में पढ़ा है, इस से फसलों का काफी बचाव होगा। कम्युनिटी प्रोजेक्ट का जो प्रोग्राम है उस के साथ भी ऐग्रीकल्चर डिपार्टमेंट का ताल्लुक है और देहातों में रहने वालों का खास तौर पर उसके साथ ताल्लुक है। अगर हम अपने फिगरज का मुकाबला हिन्दुस्तान के दूसरे सूबों के साथ करें तो मालूम होगा कि जितनी पापूलेशन हमारे सूबे में एन. ई. एस. ब्लाक्स के नीचे आई है और कहीं नहीं आई। इन ब्लाक्स की तादाद 120 है। इस का सब से बड़ा फायदा जो हुआ है वह यह है कि पंजाब के लोग महसूस करने लगे हैं कि अगर पंजाब को आगे बढ़ाना है और पंजाब ने तरक्की करनी है तो सिर्फ सरकार को ही काम नहीं करना बल्कि इस में लोगों को भी काफी कन्ट्रीब्यूट करना होगा। यह बात इस से जाहिर होती है कि इस काम में लोगों की कन्ट्रीब्यूशन कितनी है। जो पैसा सरकार ने खर्च किया है उस से वह पैसा जो कि लोगों ने खर्च किया कहीं एक्सीड करता है।

इसी तरह इरीगेशन के बारे में मैं यह कहना चाहता हूँ कि जो हमारा भाखड़ा डैम का प्रोजेक्ट है वह ना सिर्फ हमारे पंजाब के लिये ही फल की बात है बल्कि सारे हिन्दुस्तान के लिये फल की बात है। और खास तौर पर उस इलाके के लिये वह फाउण्डेशन आफ प्रोस्पेरिटी है जहाँ के ऐग्रीकल्चरिस्ट्स को पानी मिलता है जिस से कि वह देश में अनाज की पैदावार बढ़ाते हैं और अनाज की दिक्कत को दूर कर सकते हैं। इसी प्रकार भाखड़ा की बदौलत ही छोटे कारखानों, बड़े कारखानों और अर्टिज़न्ज को और व्यापारियों को बिजली मिल रही है। इस तरह से भाखड़ा की बदौलत हमारे सूबे की इकनॉमिक प्रोस्पेरिटी काफी बढ़ी है और दर हकीकत हमारी इकनॉमि पर इस का ऐसा असर पड़ा है कि जिस से एक वक्त आएगा जब कि हिन्दुस्तान के दूसरे सूबों से हमारे सूबे में पर क्रेडिट इनकम बहुत बढ़ जाएगी।

इसी तरह मैं ऐजुकेशन के बारे में भी कुछ अर्ज करना चाहता हूँ। मुझे फिगरज ठीक तो याद नहीं हैं लेकिन जहाँ तक मुझे याद है पंजाब सिर्फ एक स्टेट को छोड़ कर हिन्दुस्तान में दूसरे दर्जे पर है। अब जो कदम हमारी गवर्नमेंट ने इस सिलसिले में उठाया है उस से मैं समझता हूँ कि जल्दी ही वह वक्त आने वाला है जिस से कि हमारा सूबा सारे हिन्दुस्तान में पहले नम्बर पर होगा। यह काम जो गवर्नमेंट ने किया है और जो दूसरे काम तरक्की के हमारी गवर्नमेंट ने किये हैं उन की सराहना किये बगैर हम नहीं रह सकते। स्पीकर साहिब, इस के साथ ही मैं जो अर्ज करना चाहता हूँ उस का त्रिक इस एड्रेस में नहीं आया। वह है आर्डर आफ प्रायोरिटी। जो बैकवर्ड एरियाज हैं और जो अंड डिवेलप्ड एरियाज हैं उन के लिये क्या क्या स्कैम सरकार ने बनाई है, उन को क्या कुछ प्रेफरेंस दी जाएगी, इस के बारे में एड्रेस में कुछ त्रिक नहीं है।

गुड़गांव का कुछ हिस्सा है और महेन्द्रगढ़ का जिला है, ऐसे जो अंडर डिवेलप्ड एरियाज हैं, पंजाब के दूसरे इलाके भी हैं, मैं उम्मीद करता हूँ कि ऐसे

इलाकों के लिये गवर्नमेंट की कोई डैफिनेट स्कीम बनाई जाएगी जिस से लोगों को अन्दाज़ा हो सके कि बैकवर्ड और ग्रैंडर डिवेलप्ड एरियाज़ की डिवेलपमेंट के लिये सरकार के पास कोई स्कीम ज़रूर है। कुछ इलाक़े पंजाब में ऐसे हैं जो कि हमेशा पीने के पानी के लिये भी बारिश की तरफ़ हो देखते रहते हैं। वहाँ खेत-बाड़ी तो एक तरफ़ रही पीने के लिये पानी भी नहीं मिलता है। हमारे चाफ़ मिनिस्टर साहिब पिछले दिनों महेन्द्रगढ़ में तशरीफ़ ले गये थे उन्होंने ने देखा कि वहाँ के लोगों ने आबपाशी के लिये पानी नहीं मांगा बल्कि उन्होंने ने पीने के लिये ही पानी मांगा। जो इस वक़्त गवर्नमेंट के पास स्कीमें हैं उन से पता नहीं चलता कि उन के जरिये पीने का पानी मुहैया करने का बन्दोबस्त किया जाएगा या नहीं। भाखड़ा डैम से दो फायदे पहुंचेंगे। एक तो आबपाशी के लिये लोगों को पानी मिलेगा और बिजली भी मिलेगी। इस बारे में मैं सरकार से यह अर्ज़ करना चाहता हूँ कि नहरें तो वहाँ जाती हैं जहाँ कम खर्च में पहुंचाई जा सकती हैं। जहाँ नहरें नहीं जा सकतीं वहाँ सरकार को बिजली देने में प्रेफ़रेंस देनी चाहिये। जहाँ नहरें नहीं जा सकतीं वहाँ बिजली ज़रूर पहुंचानी चाहिये। जैसा कि पावर और इरीगेशन मिनिस्टर साहिब बयान करते हैं मान्य होता है कि बिजली कम मिकदार में पैदा हो रही है। वह कहते कि बिजली को कम से कम इस्तेमाल करो। इस से जाहर है कि जहाँ पर अभी तक बिजली नहीं पहुंची है उन को कम से कम बिजली मिलेगी। इसलिये गवर्नमेंट को इस बात का खयाल रखना चाहिये कि जहाँ पर नहरें नहीं पहुंच सकी हैं उन को ज़्यादा बिजली दी जाए। भाकड़े डैम से लोगों को इरीगेशन के लिये भी और पीने का पानी भी मिलेगा लेकिन मैं ने अर्ज़ किया है कि ज़िला महेन्द्रगढ़ के लोगों को इतने फायदे नहीं पहुंचे हैं। इस सम्बन्ध में मैं यह अर्ज़ करना चाहता हूँ कि पंजाब में दो प्रकार के एरियाज़ हैं। एक तो वह जो कि डिवेलप्ड हुए हैं और दूसरे वे जो कि कम डिवेलप्ड हुए हैं। सरकार को यह देखना चाहिये कि जिन इलाकों को भाखड़ा से फायदा पहुंचा है उन की क्या हालत है और जिन को भाखड़ा से फायदा नहीं पहुंचा उन की क्या हालत है। जिस तरह कि आज कल साबन की एडवर्टिज़मेंट होती है और यह दिखाया जाता है कि फलों फलों साबन इस्तेमाल करने से धुंधला चेहरा भी साफ़ हो गया है इसी तरह से आप देखेंगे कि जिन इलाकों में भाखड़ा डैम का पानी आ गया है वहाँ के लोगों की सेहत और उन की आमदनी पर कितना असर पड़ा है और जहाँ पर भाखड़ा डैम का पानी नहीं पहुंचा वहाँ के लोगों की सेहत और आमदनी कैसी है। यह काम पब्लिसिटी डिपार्टमेंट कर सकता है। सब से पहला सवाल जो महेन्द्रगढ़ के इलाका पर असर अंदाज़ होता है वह डिस्ट्रिक्ट रीआरगेनाईजेशन के बारे में है। इस एड्रेस में लिखा हुआ है कि हम पैप्सू के डिस्ट्रिक्ट्स को पंजाब के लैवल पर लाना चाहते हैं। जनाब स्पीकर साहिब, मैं यह अर्ज़ करना चाहता हूँ कि यह ज़िला तीन रियास्तों, जींद, नाभा और पटियाला को मिला कर बना हुआ है। 1857 में तीन रियास्तों को बांट दिया गया था

[ਸ਼੍ਰੀ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਹ]

ਅਗਰ ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਰੀਆਰਜ਼ਮੈਂਟ ਨੇਸ਼ਨ ਦੇ ਵਕਤ ਇਸ ਬਾਤ ਕਾ ਧਿਆਨ ਨ ਰੱਖਾ ਗਏ ਤੋ ਲੋਗਾਂ ਮੇਂ ਜੋ ਬੇਚੈਨੀ ਹੈ ਵਹ ਆਰ ਜ਼ਯਾਦਾ ਬਢੇਗੀ ਆਰ ਉਨ ਕੋ ਧਹ ਸਹਜ਼ੂਸ ਹੋਗਾ ਕਿ ਜੋ ਸਲੂਕ ਹਮਾਰੇ ਸਾਥ 1857 ਮੇਂ ਹੁਆ ਥਾ ਉਸ ਸੇ ਬੇਹਤਰ ਸਲੂਕ ਹਮੇਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗਾ । ਇਸ ਲਿਯੇ ਮੈਂ ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਸੇ ਅਰਜ਼ ਕਰੁੰਗਾ ਕਿ ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੇਂ ਲੋਗਾਂ ਕੀ ਤਸਲੀ ਕੇ ਲਿਯੇ ਧਹ ਬਤਾਏ ਕਿ ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੇਂ ਉਨ ਕੀ ਕਧਾ ਪਾਲਿਸੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਧਹੀ ਕਹੁੰਗਾ ਕਿ ਬੈਂਕਵਰਡ ਏਰਿਯਾ ਹੋਨੇ ਕੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿ ਸੇ ਇਸ ਕੋ ਜ਼ਰੂਰ ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਹੀ ਰੱਖਾ ਜਾਏ । ਅਗਰ ਆਬਾਦੀ ਕਮ ਹੈ ਤੋ ਏਕ ਦੋ ਪੁਲਿਸ ਸਟੇਸ਼ਨਾਂ ਕੋ ਆਰ ਇਸ ਕੇ ਸਾਥ ਲੇ ਲਿਯਾ ਜਾਏ ।

ਇਤਨਾ ਕਹਨੇ ਕੇ ਬਾਦ ਮੈਂ ਚੌਥਰੀ ਲਹਰੀ ਸਿੰਹ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਯੇ ਗਏ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਕਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਤਾ ਹੂੰ ।

ਸਰਦਾਰ ਨਰਿੰਜਨ ਸਿੰਘ ਤਾਲਿਬ (ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਸ ਮਤੇ ਦੀ ਪਰੋਜ਼ਤਾ ਕਰਨ ਲਈ ਖੜਾ ਹੋਇਆ ਹਾਂ । ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਸ ਦਿਨ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ Address ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜੇ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਠੀ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਿਤ੍ਰਾਂ ਨੇ ਇਥੇ ਬਦਤਮੀਜ਼ੀ ਦਾ ਤੂਫਾਨ ਖੜਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਉਸ ਬਾਰੇ ਕੀ action ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਚੌਧਰੀ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਬਦਤਮੀਜ਼ੀ ਦਾ ਲਫਜ਼ parliamentary ਹੈ ?

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਇਹ ਮੈਂਕੇ ਮੈਂਕੇ ਦੀ ਗਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

(This word has its meaning in context with the occasion when it is spoken.)

ਸਰਦਾਰ ਨਰਿੰਜਨ ਸਿੰਘ ਤਾਲਿਬ : ਜਨਾਬ, “ਟ੍ਰੀਬਿਊਨ” ਵਰਗੇ ਗੰਭੀਰ ਅਤੇ ਨਿਰਪੱਖ ਅਖਬਾਰ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਉੱਤੇ ਕਾਫ਼ੀ ਟੀਕਾ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਆਪ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਉੱਤੇ action ਲਵਾਂਗਾ । ਕੀ action ਲਿਆ ਗਿਆ ਇਹ ਅਜੇ ਤਕ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ । ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ Constitutional head ਦੀ ਤਕਰੀਰ ਮੈਂਕੇ ਤੂਫਾਨ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਗਿਆ; ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਬੜਾ ਯੋਗ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਤੇ ਮੁਨਾਸਿਬ action ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ।

ਦੂਸਰੇ ਮੇਰੇ ਕਈਆਂ ਦੋਸਤਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ Law and Order ਦੀ ਹਾਲਤ ਬੜੀ ਮਾੜੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ । ਇਕ ਚੰਗੇ ਵੀਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸੋਚ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ ਆਪਣੇ ਬਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਥੇ ਭੇਜੀਏ । ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ law and order ਦੀ ਕੀ ਸਮੱਸਿਆ ਹੈ । ਪਿੰਡ ਸਾਰੇ ਸੁਖੀ ਹਨ, ਕੋਈ ਤਕਲੀਫ਼ ਨਹੀਂ, ਡਾਕੇ ਘਟ ਗਏ ਹਨ, ਚੋਰੀਆਂ ਘਟ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ Law and Order ਨੂੰ ਕੋਈ ਖਰਾਬ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਇਸ ਹਾਉਸ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਮੈਂਬਰ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ—ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ belong ਕਰਦੇ ਹੋਣ । ਇਸਤਿਹਾਰ ਅਸੀਂ ਲੋਕ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਜਲਸੇ ਅਤੇ ਜਲੂਸ ਅਸੀਂ ਇਥੇ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਮੈਂਬਰ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਫਤੂਰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਜੇ ਕੋਈ action ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਕ ਪਾਸੇ ਦੇ ਲੋਕ ਕਹਿੰਦੇ

ਹਨ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਬੁਨ ਬੋਲਦੀ ਹੈ; ਗਲਤ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਦੇ ਲੋਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੋਰਮਿੰਟ ਨਰਮੀ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ Law and Order ਨੂੰ ਹਰ ਇਕ ਦੀ ਸੰਤੁਸ਼ਟਤਾ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿਵੇਂ ਰਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਦੂਜੇ ਸੂਬਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਇਥੇ best ਹੈ। ਹਕੀਕਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੋਈ importance ਨਾ ਮਿਲੇ ਉਹੀ ਖੜਾ ਹੋ ਕੇ cabinet ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਜ਼ਹਿਰ ਉਗਲਣ ਲਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ law and order ਦੇ ਢੰਡੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਹ ਆਪਣਾ press propaganda ਕਰਦੇ ਹਨ। ਗੋਰਮਿੰਟ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਸਸਤਾ ਰਸਤਾ ਇਖਤਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ; ਜ਼ਰੂਰ ਕੋਈ ਨ ਕੋਈ action ਲਵੇ।

ਬਾਕੀ ਪੈਪਸੂ ਦੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਬਾਰੇ ਜੋ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੇ address ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਬੜੀ ਬਹੁਤ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਹੈ। ਗੋਰਮਿੰਟ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜੋ ਦਵੈਤਭਾਵ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਸ ਵੱਲ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਧਿਆਨ ਦੇਵੇ। ਇਸ ਨਾਲ ਯੋਗਤਾ ਦਾ ਮਿਆਰ ਵੀ ਵਧੇਗਾ। ਜੇ ਕੋਸਿਸ਼ ਚਲ ਰਹੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਬੜੀ ਦੇਰ ਪਿਛੋਂ ਨਿਕਲਣਾ ਹੈ ਪਰ ਗੋਰਮਿੰਟ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਾਰੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ overhaul ਕਰੇ।

ਪਟਵਾਰੀਆਂ ਦੀ ਹੜਤਾਲ ਬਾਰੇ ਬੜਾ ਵਾਵੇਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ—ਬੜੀ ਹਮਦਰਦੀ ਪਰਗਟ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ legislators ਨੂੰ ਇਹ ਮੋਢਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੋਰਮਿੰਟ ਦੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦਾ ਹੜਤਾਲ ਕਰਨਾ ਫਿਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੜਤਾਲ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਹਮਦਰਦੀ ਦਾ ਇਜ਼ਹਾਰ ਕਰਨਾ ਇਸ ਦਾ ਕੀ ਨਤੀਜਾ ਨਿਕਲ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਗੋਰਮਿੰਟ ਨੇ ਬਾਰ ਬਾਰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਪਟਵਾਰੀ ਹੜਤਾਲ ਛੱਡ ਦੇਣ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਭਾਵੇਂ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਬੈਂਚਾਂ ਉਤੇ ਬੈਠੇ ਹੋਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੋਰਮਿੰਟ ਦੇ ਹੜਤਾਲੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦਾ cause ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ plead ਕਰਨਾ ਮੁਨਾਸਿਬ ਨਹੀਂ।

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਬਾਰੇ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਦੋ ਚਾਰ ਗੱਲਾਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀਆਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਸਾਲ ਵਿਚ Estate Officer ਚਾਰ ਵਾਰ transfer ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਕ ਅਫਸਰ ਜਦੋਂ ਵੀ capital ਦੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਬੜੀ ਬਹੁਤ ਜਾਣਨ ਲਗਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ transfer ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੋਰਮਿੰਟ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਇਥੇ ਯੋਗਤਾ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਅਫਸਰ ਲਗਾਇਆ ਜਾਵੇ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਝ ਦੇਰ ਤਕ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਕਿ ਉਹ capital ਨੂੰ ਵਸਾਉਣ ਦਾ ਚੰਗਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇ।

ਇਸ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਇਰਦ ਗਿਰਦ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਮੈਂ ਮੰਤ੍ਰੀ-ਮੰਡਲ ਅਗੇ ਕੁਝ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ capital ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਨਜ਼ਦੀਕ ਹਨ, ਬਹੁਤ ਮਾੜੀ ਹਾਲਤ ਹੈ। ਖਾਸਕਰਕੇ ਨੇੜੇ ਦੇ ਪਹਾੜੀ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਜਿਹੜੇਪਿੰਡ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਬਾਰਸ਼ ਤੇ depend ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਬਾਰਸ਼ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਵਾਰ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਾਣ ਲਈ

[ਸਰਦਾਰ ਨਰਿੰਜਨ ਸਿੰਘ ਤਾਲਿਬ]

ਦਾਣੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਨਾ ਬਿਜਲੀ ਹੈ, ਨਾ tube-wells— ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੀਵੇ ਹੇਠ ਹਨੇਰੇ ਵਾਲੀ ਹਾਲਤ ਹੈ। ਗੋਰਮਿੰਟ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਇਰਦ ਗਿਰਦ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰ ਧਿਆਨ ਦੇਵੇ।

ਬਾਕੀ ਰਾਜਸੀ ਪੀੜਤਾਂ ਬਾਰੇ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਪੈਨਸ਼ਨਾਂ ਦੇ cases pending ਪਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਉਹ ਇਧਰ ਉਧਰ ਫਿਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਕੋਈ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਮਾਰੇ ਮਾਰੇ ਫਿਰਨ। ਗੋਰਮਿੰਟ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਛੇਤੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ cases ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰੇ।

ਵਿਦਿਆ ਬਾਰੇ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਖਾਸ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੁਰਾਣੇ ਢੰਗ ਦੀ ਵਿਦਿਆ ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਹੁਣ ਮੁਲਕ ਨੂੰ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਬਦਲਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਤੇ ਗੋਰਮਿੰਟ ਨੂੰ ਇਸ ਪਾਸੇ ਆਪਣਾ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਆਦਮੀ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ ਉਹ ਇਕ ਚੰਗਾ ਕਿਸਾਨ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਥੇ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਕਿਸਾਨ ਵੀ ਘਰ ਦੇ ਕੰਮ ਕਾਜ ਤੋਂ ਛੁਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਸੂਬਾ ਇਕ agricultural ਸੂਬਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਵੀ ਤਾਲੀਮ ਵਿਚ ਇਕ ਨ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਤਬਦੀਲੀ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਸ ਵੱਲ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਖਾਸ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਜਿਥੋਂ ਤੀਕਰ ਇਨਸਾਫ ਦਾ ਤਾਲੁਕ ਹੈ ਇਹ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬੋਲਾ ਜਿਹਾ ਮਹਿੰਗਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਬੜੀ ਦੇਰ ਲਗਦੀ ਹੈ। ਇਕ ਮਾਮੂਲੀ ਤੋਂ ਮਾਮੂਲੀ ਕੇਸ ਲਈ ਵਕੀਲ ਆਪਣੀ ਫੀਸ ਦੇ ਪੈਸਿਆਂ ਲਈ ਤਾਰੀਖ ਤੇ ਤਾਰੀਖ ਪਵਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਆਮ ਜਨਤਾ ਦੀ ਭੁੱਖਣੀ ਲਈ ਗੋਰਮਿੰਟ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨਸਾਫ ਸਸਤਾ ਤੇ ਛੇਤੀ ਕਰੇ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਡੀ machinery ਨੂੰ overhaul ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਬੇਕਾਰੀ ਦੇ ਮਸਲੇ ਤੇ ਵੀ ਗੋਰਮਿੰਟ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਰੱਲਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਹਰ ਪਹਿਲੂ ਤੋਂ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਾਸਤੇ ਪੰਜਾਬ ਗੋਰਮਿੰਟ ਵਧਾਈ ਦੀ ਪਾਤਰ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਫਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਇਸ ਮਤੇ ਦੀ ਪਰੋੜ੍ਹਤਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਦੌਧਰੀ ਕਰਮ ਚੰਦ ਸਿਧੂ (ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ 'ਰਿਸ਼ਰਵਡ') : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਆਪ ਦਾ ਅਤੀ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਗਵਰਨਰ ਦੇ ਭਾਸ਼ਨ ਦੇ ਉੱਤੇ ਮੈਨੂੰ ਬੋਲਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਂ ਕੁਝ Scheduled Castes ਦੀ ਬਾਬਤ ਖਾਸ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਾਂਗਾ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਇਸ Address ਦੇ ਵਿਚ ਜਿਹੜਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਇਸ ਹਕੂਮਤ ਪਾਰਟੀ ਵਲੋਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ economic uplift ਦਾ ਕੋਈ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਕਿਉਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ? ਇਸ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਕਾਰਨਾਮੇ ਕੁਝ ਅਜਿਹੇ ਹਨ ਜਿਹਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਕੁਝ ਦੋਸਤ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਦੇ ਵਿਚ ਕਾਂਡ ਹੋਇਆ, ਫ਼ਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਦੇ ਵਿਚ ਨਿਰਸੱਖਿਆ ਕੇਦੀਆਂ ਤੇ ਲਾਠੀ ਚਾਰਜ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਬਾਹੁਅਕਬਰਪੁਰ ਵਿਚ ਜੁਲਮ ਤੇ ਅਤਿਆਚਾਰੀ ਕਰਮ ਹੋਏ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਲੰਧਰ ਵਿਚ ਗੋਲੀ ਚੱਲੀ, ਆਦਮੀ ਮਾਰੇ ਗਏ ਅਤੇ ਜਖਮੀ ਹੋਏ । ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਟਵਾਰੀਆਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ action ਲਿਆ ਹੈ । ਹੁਣ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਸਾਥੀ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਟਵਾਰੀਆਂ ਨੇ ਜਿਹੜੀ strike ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਹ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਹੈ । ਪਰ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਵੇਖੋ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬਰਿਆਂ ਨੂੰ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਸਭ ਨੂੰ ਪਾਕੇ ਘਟ ਤੋਂ ਘਟ $\frac{1}{2}$ ਲਖ ਅਦਮੀ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਇਸ ਵਕਤ ਭੁਖ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਤਿਲਮਿਲਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਇਸ ਲਈ ਹਕੂਮਤ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਘਟ ਤੋਂ ਘਟ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਟਵਾਰੀਆਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਲ ਜ਼ਰੂਰ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰੇ ।

ਦੂਸਰਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੋਲੋਂ ਅਫ਼ੂਤਾਂ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਢੰਗੀ ਗੱਲ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਰੋਕਣ ਦੇ ਸਿਵਾਏ which are the deeds of democracy ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ smuggling, nepotism, corruption ਅਤੇ favouritism ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਵਲ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ । ਇਸ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਕਦੇ ਵੀ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦਾ ਛਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ । ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਫ਼ੂਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਇਸ ਰਾਜ ਵਿਚ ਜੋ ਜ਼ੁਲਮ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖਾਕਾ ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖਿਚ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ । ਇਥੇ ਅਫ਼ੂਤਾਂ ਦੇ ਮੰਨੇ ਹੋਏ ਦੋ ਪੇਸ਼ੇ ਸਨ, ਇਕ ਖਾਦੀ ਦਾ ਬੁਣਨਾ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਚਮੜੇ ਦਾ ਕੰਮ ਪਰ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਕੰਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਇਸ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਖੋਹ ਲਏ ਹਨ । ਚਮੜੇ ਦੇ ਕੰਮ ਵਾਸਤੇ ਇਸ ਨੇ co-operative societies ਬਣਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰ ਕੇ ਇਹ ਕੰਮ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਥੋਂ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਹਥਾਂ ਵਿਚ ਚਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਦੂਜਾ ਕੰਮ ਖਾਦੀ ਬੁਣਨ ਦਾ ਸੀ ਉਹ ਵੀ ਖਦਰ ਭੰਡਾਰ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਲੈ ਲਿਆ ਹੈ ।

ਫਿਰ ਨੌਕਰੀਆਂ ਵਿਚ scheduled castes ਲਈ 21 per cent reservation ਬਾਰੇ ਤਾਂ Treasury Benches ਵਲੋਂ ਬੜਾ ਚਿਲਾ ਚਿਲਾ ਕੇ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ 21 per cent ਨੌਕਰੀਆਂ reserve ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਦੇਖਣ ਵਿਚ ਇਹ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ ਨੌਕਰੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਰਹੀਆਂ । ਇਸ ਦੀ ਵਡੀ ਵਜ੍ਹਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ Public Service Commission ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ interests ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਨੁਮਾਇੰਦਾ ਨਹੀਂ । (ਇਕ ਆਵਾਜ਼ : Subordinate Services Board ਵਿਚ ਤਾਂ ਇਕ ਹੈ ।) ਮੈਂ Public Service Commission ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹਾਂ not Subordinate Services Board. ਉਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ interests ਨੂੰ look after ਕਰਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਕ ਨੁਮਾਇੰਦਾ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

Development ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਬਾਰੇ ਗੌਰਮਿੰਟ ਵਲੋਂ ਬੜਾ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਥੇ ਇਹ ਦਸਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਹਕੂਮਤ ਵਲੋਂ ਸੜਕਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਬਿਜਲੀ ਪਹੁੰਚਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਭਾਖੜਾ ਡੈਮ ਤਿਆਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਥੇ ਸੜਕਾਂ ਬਣਨ ਨਾਲ ਅਤੇ ਭਾਖੜਾ ਡੈਮ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਣ ਨਾਲ ਸਾਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡਾ ਸੂਬਾ ਸਰਸਬਜ਼ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਪਰ ਇਸ ਨਾਲ ਹਰੀਜਨਾਂ

[ਚੋਧਰੀ ਕਰਮ ਚੰਦ ਸਿਧੂ]

ਨੂੰ ਕੀ ਖਾਸ ਫਾਇਦਾ ਹੋਣਾ ਹੈ ? ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੜਕਾਂ ਦੇ ਬਣ ਜਾਣ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਖਾਸ ਫਾਇਦਾ ਪਹੁੰਚਣਾ ਹੈ ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਾਂ ਉਥੇ ਦੇ ਰੁਪਏ ਰੋੜ ਦੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਹੀ ਕਰਨੀ ਹੈ।

ਗੋਰਮਿੰਟ ਨੂੰ ਤਾਂ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਥੇ ਕੋਈ ਵੱਡੀ industry ਕਾਇਮ ਕਰਦੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰਿਆਂ ਅਫ਼ੂਤਾਂ ਨੂੰ ਕੰਮ ਮਿਲ ਸਕਦਾ। ਜਾਂ transport companies ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ route permits ਦਿੰਦੀ ਜਾਂ ਇਕੋ ਹੀ Transport Company ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਜਿਸ ਦੇ ਸਾਰੇ route permit ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ। ਮਗਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ route permit ਹਨ ਹੀ ਕਿਥੇ, ਉਹ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣਿਆਂ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇਣ ਲਈ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਫਿਰ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਥੇ ਜਿਹੜਾ consolidation ਦਾ ਕੰਮ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਬੁਰਾ ਸਲੂਕ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੁੱਢਲੇ ਜਿਥੇ ਜਿਥੇ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਉਥੇ ਉਥੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਲਈ ਥਾਂ ਛੱਡੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ। ਅਗਰ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਤੇ ਇਹ ਦਿੱਤੀ ਵੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਪਟਵਾਰੀ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਗਲਤ ਇੰਦਰਾਜ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੈਰ ਮਾਲਕ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਲੂਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮੁੱਢਲੇ ਜਿਥੇ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਇਕ ਗੱਲ ਹੋਰ ਮੈਂ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਹਰੀਜਨ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹਰੀਜਨ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਧੜਾ ਧੜ ਬੇਦਖਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਪਿੰਡ ਮੰਗੋਵਾਲ ਵਿਚ ਇਕ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਗੰਗਾ ਰਾਮ ਨੂੰ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਵਾਹ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਮਾਲ ਅਫ਼ਸਰ ਨੇ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਬਹਾਨਾ ਲਾ ਕੇ ਬੇਦਖਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ provision ਹੈ ਕਿ ਪੰਜ ਏਕੜ ਤੋਂ ਘੱਟ ਜ਼ਮੀਨ ਵਾਲੇ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਤੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਨਹੀਂ ਛੀਨੀ ਜਾਏਗੀ।

ਫਿਰ ਇਕ ਗੱਲ ਮੈਂ ਕਰਜ਼ਿਆਂ ਬਾਰੇ ਕਹਿਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਰਜ਼ਿਆਂ ਦੇ ਲੈਣ ਲਈ ਬੜੀਆਂ ਸਖਤ ਸ਼ਰਤਾਂ ਰੱਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਹਰੀਜਨ ਵਿਚਾਰੇ ਇਹ ਕਰਜ਼ੇ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦੇ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਨੂੰ ਕਮ ਅਜ਼ ਕਮ ਹਰੀਜਨਾਂ ਲਈ ਨਰਮ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਵੀ ਇਹ ਕਰਜ਼ੇ ਲੈ ਸਕਣ।

ਇਕ ਹੋਰ ਖਾਸ ਗੱਲ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਰਾਹੀਂ ਹਾਊਸ ਨੂੰ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। Central ਗੋਰਮਿੰਟ ਵਲੋਂ ਕੁਝ ਟਕਸ ਪੰਜਾਬ ਗੋਰਮਿੰਟ ਨੂੰ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਮਿਲੀ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਇਮਦਾਦ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਏ ਅਤੇ ਇਸ ਮਤਲਬ ਲਈ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਉਥੇ ਦੇ Scheduled Castes ਦੇ ਸਾਰੇ M.L.As ਦੀ ਇਕ Advisory Committee ਬਣਾਈ ਜਾਏ ਮਗਰ ਅਫ਼ਸਰ ਦੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ Opposition ਵਲੋਂ Scheduled Castes ਦੇ M.L.As ਨੂੰ ਉਸ committee ਵਿਚ include ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀ political black mailing ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ Opposition ਵਲੋਂ

ਦੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ facilities ਤੋਂ ਮਹਿਰੂਮ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਫ਼ੂਤਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਜਿਹੜੇ Opposition ਵਲ ਦੇ ਹਨ। ਚਾਹੀਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਸੀ ਕਿ Opposition ਵਲ ਦੇ M.L.As ਨੂੰ ਵੀ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ। (ਘੰਟੀ) ਬਸ, ਜਨਾਬ, ਇਕ ਮਿੰਟ ਹੋਰ। ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਵਿਚ ਚੋਆਂ ਨਾਲ ਬੜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਗੈਰ ਅਬਾਦ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਗੌਰਮਿੰਟ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਚੋਆਂ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਜਲਦੀ ਹੀ ਕੋਈ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰੇ।

ਫਿਰ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ industries ਵਿਚ ਬੜਾ ਪਿਛੇ ਹੈ। ਉਥੇ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦੀ ਅਤੇ ਕਾਗਜ਼ ਦੀ industry ਲਗਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਾਂ electricity ਦਾ ਜਿਤਨਾ ਵੀ ਛੋਟਾ ਛੋਟਾ ਸਾਮਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਉਥੇ industry ਚਾਲੂ ਕੀਤੀ ਜਾਏ। ਉਸ ਜ਼ਿਲੇ ਨੂੰ industrialize ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਇਸ Address ਵਿਚ ਕੋਈ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਫਿਰ stray cattle ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਬੜੀਆਂ ਖਰਾਬ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਫਸਲਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾਏ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸ਼੍ਰੀ ਭੋਖ ਚੰਦਰ (ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ 'ਜਨਰਲ') : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਸਭ ਸੇ ਪਹਲੇ ਮੈਂ ਆਪ ਕਾ ਆਰ ਸਰਦਾਰ ਪ੍ਰੇਮ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੇਮ ਜੀ ਕਾ ਸ਼ੁਕਰਿਆ ਅਦਾ ਕਰਤਾ ਹੂੰ ਜੋ ਮੁਝੇ ਇਸ ਵਕਤ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਕੇ Address ਪਰ ਕੁਝ ਕਹਨੇ ਕਾ ਮੌਕਾ ਦਿਆ ਹੈ। ਇਸ Address ਕੋ ਮੈਂ ਨੇ ਜਿਤਨਾ ਝਯਾਦਾ ਪੜਾ ਹੈ ਉਤਨਾ ਹੀ ਮੈਂ ਨੇ ਸਹਸੂਸ ਕਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਿਵਾਯ ਇਸ ਕੇ ਕਿ ਯਹ ਏਕ ਰਸਮੀ ਚੀਜ਼ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਕਿ Constitution ਕੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਯਹਾਂ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਆ ਕਰ ਅਪਨਾ Address ਪੜ ਜਾਯੋਂ ਇਸ ਕੇ ਇਲਾਵਾ ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਕੁਝ ਆਰ ਕਹਨੇ ਕੀ ਗੁੰਜਾਯਸ਼ ਹੀ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੀ। ਏਸਾ ਮਾਲੂਮ ਹੋਤਾ ਹੈ ਕਿ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਯਹ Address ਹਮਾਰੇ ਪੜਨੇ ਸੇ ਪਹਲੇ ਇਸੇ ਸ਼ਾਯਦ ਗੌਰੀ ਖੌਜ਼ ਸੇ ਦੇਖਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਯੌਂਕਿ ਮੈਂ ਸਹਸੂਸ ਕਰਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਅਗਰ ਵਹ ਇਸੇ ਅਚਲੀ ਟਰਫ਼ ਸੇ ਦੇਖਤੇ ਤੋ ਸ਼ਾਯਦ ਇਸ ਮੇਂ ਕਈ ਤਫ਼ੀਲੀਯਾਂ ਕਰਤੇ ਕਯੌਂਕਿ ਇਸ ਮੇਂ ਹਮਾਰੀ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕੇ ਸਾਥ ਨਾ-ਇਨਸਾਫੀ ਕੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਸਾਲ ਮੇਂ ਜੋ ਹਮਾਰੀ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ achievements ਕੀ ਹੈਂ ਉਨ ਕੇ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਸਿਵਾਯ ਇਸ ਕੇ ਕਿ ਜੇਲੋਂ ਮੇਂ ਕੈਦੀਯੋਂ ਕਾ ਫੂਧ ਬਫ਼ਾ ਦਿਆ ਹੈ ਯਾ ਉਨ੍ਹੇਂ ਲੋਹੇ ਕੇ ਬਰਤਨੋਂ ਕੀ ਜਗਹ ਪੀਤਲ ਕੇ ਬਰਤਨ ਦੇਨੇ ਕੇ ਬਾਰੇ ਕਹਾ ਗਯਾ ਹੈ ਇਸ ਕੇ ਸਿਵਾਯ ਤੋ ਇਸ Address ਮੇਂ ਆਰ ਕੁਝ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦਾ। ਕਯੌਂਕਿ ਪੰਜਾਬ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਜੋ ਟਰਕਕੀ ਕੀ ਟਰਫ਼ ਕਦਮ ਉਠਾਯੇ ਹੈਂ ਅਗਰ ਵਹ ਹਾਊਸ ਕੇ ਸਾਮਨੇ ਲਾਤੇ ਤੋ ਸਾਰੇ ਕੇ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਯਹ ਸਹਸੂਸ ਕਰਤੇ ਕਿ ਕਈ ਕਮਜ਼ੋਰੀਯੋਂ ਕੇ ਬਾਵਜੂਦ ਭੀ ਪੰਜਾਬ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ constructive side ਮੇਂ ਕਿਸੀ ਸੇ ਕਸ ਕਾਮ ਨਹੀਂ ਕਿਆ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਏਕ ਕੌਮ ਕੋ, ਏਕ ਮੁਲਕ ਕੋ ਆਰ ਏਕ ਰਿਆਸਤ ਕੋ ਬਨਾਨੇ ਕੇ ਲਿਯੇ ਸਭ ਸੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਦੋ ਚੀਜ਼ੋਂ ਹੋਤੀ ਹੈਂ—ਬਿਜਲੀ ਆਰ ਸੜਕੋਂ ਆਰ ਇਸ ਕੇ ਅਲਾਵਾ ਨਹੁਰੋਂ ਹੋਤੀ ਹੈਂ। ਅਗਰ ਹਮਾਰੇ ਸੂਬੇ ਕੇ ਆਦਾਦੀਸ਼ੁਮਾਰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੇਂ ਦੇਖੇ ਜਾਯੋਂ ਤੋ ਮੈਂ ਸਹਸੂਸ ਕਰਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਤਮਾਮ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਕੇ ਬਾਕੀ ਕੇ ਸੂਬੋਂ ਕੇ ਮੁਕਾਬਿਲੇ ਮੇਂ ਜੋ ਹਮਾਰੇ ਸੂਬੇ ਨੇ ਟਰਕਕੀ ਕੀ ਹੈ ਵਹ ਕਿਸੀ ਫ਼ੂਸਰੇ ਸੂਬੇ ਸੇ ਕਸ ਨਹੀਂ। ਤੋ ਇਸ ਲਿਹਾਜ਼ ਸੇ ਮੈਂ ਅਪਨੀ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕੋ

[श्री प्रबोध चन्द्र]

मुबारिक बाद देता हूं कि इस सिलसिला में गवर्नमेंट ने काफ़ी कदम उठाए हैं। मगर कुछ चीज़ें ऐसी भी हैं कि जिन को मैं आप की मारफत अपनी गवर्नमेंट और खास तौर पर Chief Minister के नोटिस में लाना चाहता हूं और इन से तबक्कुह रखता हूं कि वह अपनी पहली फुरसत में इन चीज़ों की तरफ़ ध्यान देंगे क्योंकि यही वे चीज़ें हैं जो सारे पंजाब के लोगों के दिल और दिमाग को तंग कर रही हैं।

कहा गया है कि corruption आगे से बन्द हो गई है। इसी तरह जब हम लोगों से यही कहते हैं तो लोग कहते हैं physician heal thyself. अगर corruption बन्द करने का मियार यही है कि चन्द सिपाहियों या चन्द पटवारियों को पकड़ कर उन पर मुकदमे चला दिये या दूसरे थोड़ी थोड़ी तनगाहें लेने वालों को निकाल दिया, तब तो गवर्नमेंट यह कहने में हक बजानब होंगे कि corruption बन्द हो गई है, मगर जब हम ऊपर की तरफ देखते हैं तो शर्म के मारे सर झुक जाता है। स्पीकर साहिब, जो यह कहते हैं कि corruption को बन्द कर दिया है वही इसके सब से बड़े मुजरिम हैं। मैं एक मिसाल आप के सामने रखता हूं। अभी चन्द महोने हुए कि करनाल में एक डाकू मारा गया। उस सिलसिले में जो दिलचस्पी हमारे Chief Minister साहिब ने ली और I. G. Police ने ली वह काबिले गौर है। एक शरूस हज़ारा सिंह और उस के दो साथी एक कत्ल के case में वहां गए हुए थे तो एक दिन Chief Minister साहिब के दफतर से J. P., करनाल, को telephone गया कि फलां आदमी को डर है कि उस को मार दिया जाएगा तो.....

Mr. Speaker : No individual references please.

श्री प्रबोध चन्द्र : Individuals make the people. जनाबे आली, मैं ने तो एक खास मिसाल बताई है। तो S. P. ने कहा इसको कौन मारेगा। खुद इस ने तो पहले 5 आदमियों को कत्ल किया है। अभी चन्द दिन हुए हैं कि इस ने एक कत्ल किया है, मेहरबानी करके इसको गिरफ्तार कर लिया जाए तो Chief Minister साहिब के दफतर से इस भरोसे पर telephone हो गया....

Mr. Speaker : You should not indulge in vague allegations.

Shri Prabodh Chandra : It is not a vague allegation, Sir. It is very definite.

Mr. Speaker : I request you not to indulge in such allegations and insinuations.

श्री प्रबोध चन्द्र : जनाबे आली एक हकीकत आप के सामने बयान कर रहा हूं।

अध्यक्ष महोदय : अगर आप presumption पर बात कर दें तो क्या वह सच हो जाएगी ? (If the hon. Member says anything on any presumption, will that be treated as a truth?)

श्री प्रबोध चन्द्र : जनाब, मैं इस की पूरी जिम्मेदारी लेता हूँ और मेरे पास इस सिलसिले में सबूत हैं । High Court की Bar के Secretary ने यह कहा था । These are the facts that I am stating.

Mr. Speaker: I am not going to allow that.

श्री प्रबोध चन्द्र : खैर उस पुलिस अफसर से कहा गया कि यह बयान दो । यहां तक कि जब वह नंगल जाता है और अपना इलाज कराता है तो Director, Medical Services, की तरफ से वहां telephone जाता है कि क्या तुम नहीं जानते कि यह जो पुलिस अफसर है he is in the bad books of the Chief Minister....

Mr. Speaker: I ask you to avoid this. It is not relevant.

श्री प्रबोध चन्द्र : जनाबे आली, मैं corruption की मिसालें दे रहा हूँ ।

Mr. Speaker: I am not going to allow it.

श्री प्रबोध चन्द्र : अच्छा जनाबे आली । दूसरी बात यह कही जाती है कि Law and Order की हालत बहुत अच्छी है । जो साहेब अखबार पढ़ते हैं उन्होंने परसों के अखबार में पढ़ा होगा कि एक आदमी जिसने पिछले साल 30 कत्ल किए हैं, पकड़ा गया है । यह एक S.P. ने कहा है । मगर जब murders और dacoities की बात करते हैं तो लिख देते हैं all is well on the Western front. इस बात को कह कर credit लिया जाता है कि यहां पर शांति है मगर दूसरी तरफ एक आदमी 30 कत्ल करता है और गवर्नमैंट एक साल तक उस को पकड़ न सकी । फिर आज अखबार में पढ़ा कि एक आदमी 11 महीने lock up में बिना charge-sheet किए पड़ा रहा । यह दो एक मिसालें हैं । गवर्नर साहिब कहते हैं कि सब कुछ ठीक है मगर हकीकत कुछ और है । यहां बड़े फखर के साथ Chief Minister साहिब ने कहा था कि इस राज्य में अगर कोई मुटियार रात के वक्त सोने का चूड़ा डाल कर जाए तो वह तसल्ली के साथ जा सकता है, उस की तरफ कोई बुरी नज़र उठा कर देख नहीं सकता । लेकिन मैं ने अपने ज़िले में देखा है कि रात को अकेले तो क्या डोली में बैठी हुई औरत को निकाल कर ले गए । फिर बटाले और जालन्धर वाली सड़क पर बचने डाकू ने 14 आदमियों को एक कतार में खड़ा कर के उन के पास जो कुछ था वह सब ले लिया और बड़े आराम से चलता बना (विधन) स्पीकर सासिब, मेरे पीछे बैठे हुए एक नौमुसलिम जज़बाएँ वफादारी दिखा रहे हैं इन्हें ज़रा चुप करा दें । (हंसी) तो मैं कह रहा था कि इस में कहा गया है कि यहां बिल्कुल अमन और शांति है....

अध्यक्ष महोदय : आप ने नौमुसलिम किस को कह दिया ? (Whom has the hon. Member dubbed as new convert?)

आवाज़ें : जोगिन्दर सिंह जी को ।

अध्यक्ष महोदय : आप ऐसी बातें न कहें । आप को कोई मुल्ला न कह दे (हंसी) ।
(The hon. Member should avoid such references lest somebody should call him a mullah.) (*Laughter*)

श्री प्रबोध चन्द्र : आप को suggestion का वह पूरा फायदा उठाएंगे ।
Thank you very much for your leadership.

अध्यक्ष महोदय : आप एक दूसरे को ऐसी बातें न कहा करें । (The hon. Members should not refer to each other in such terms.)

श्री प्रबोध चन्द्र : फिर कहा गया कि बाहु अकबरपुर में पुलिस की तरफ से कोई ज्यादती नहीं हुई । और जो allegations असम्बल में लगाई गई वह गलत हैं । इस सिलसिले में D.I.G. ने बड़े फख्र के साथ एक press interview में कहा कि जो सख्ती वहां की गई वह तो सिर्फ पुलिस के morale को ऊंचा करने के लिए की गई । इस के लिए लोगों को उल्टा लिटा कर कोड़े लगाए गए यह D.I.G. राम सिंह का बयान है । और उसके बदले में उसको recommend कर दिया गया है कि यह बड़ा अच्छा अफसर है, इस को पुलिस मैडल दिया जायें । यह है हमारी गवर्नमेंट की ज़हनियत....

Minister for Consolidation and Health : On a point of order, Sir. You gave your ruling yesterday—and I think it was a very healthy precedent—that those officials who cannot be present in the House to defend themselves should not be referred to by names or discussed like that here.

अध्यक्ष महोदय : मैं अभी एक मिनट के लिए Secretary साहिब से बात करने लग गया था । इसी दौरान में यह कह गए । क्या कहा ? (I consulted the Secretary for a minute during which he said all this. What did he say?)

श्री प्रबोध चन्द्र : जनाब, गवर्नमेंट बार बार कहती है कि समिति वाले गलत बयानी करते हैं । बाहु अकबरपुर में किसी पर ज्यादती नहीं हुई । तो मैं ने हवाला दिया....

अध्यक्ष महोदय : अब दोबारा कहने लगे हैं आप । जो कह गए सो कह गए अब आगे चलिए । (The hon. Member may proceed further and not repeat what he has said before.)

श्री प्रबोध चन्द्र : तो जनाबे आलो यहां कहा जाता है कि इन्साफ़ किया जाता है । जिस पुलिस अफसर के बारे में कहा गया कि यह बयान दो और जब उस ने इन्कार कर दिया तो उस को wireless के जरिया धर्मसाला से transfer करके गुड़गाँव भेजा गया । यह इस लिए कि चलो गवर्नमेंट तुम को कत्ल के मुकद्दमे में नहीं फंसाती....

अध्यक्ष महोदय : जो लोग इस House में मौजूद नहीं आप उन पर serious allegations कर रहे हैं। (The hon. Member is making serious allegations against those people who are not present in the House.)

श्री प्रबोध चन्द्र : जनाबे आली, ला कर बैठा दीजिए तो उन के सामने कह दूंगा। (हंसी)

Mr. Speaker: No insinuations, no allegations and no names of individuals should be mentioned here. अगर आप किसी के मुखालिफ हैं तो इस House में जो कुछ आप की मर्जी कह लें यह नहीं हो सकता। (If the hon. Member is opposed to someone that does not entitle him to say anything against him in the House.)

श्री प्रबोध चन्द्र : मैं किसी का मुखालिफ नहीं हूँ।

अध्यक्ष महोदय : इसी लिए rules में provided है कि आप किसी individual को criticise नहीं कर सकते except in his official conduct और वह भी individual के तौर पर नहीं। (That is why it has been provided in the rules that hon. Members cannot criticise any individual except in his official conduct and that too not as an individual.)

श्री प्रबोध चन्द्र : मैं अफसरों का conduct नहीं discuss कर रहा मैं तो Chief Minister और दूसरे Ministers का कर रहा हूँ।

Mr. Speaker. Even there is a rule on that point.

श्री प्रबोध चन्द्र : तो क्या हम किसी के खिलाफ कुछ नहीं कह सकते ? अगर यह rule है....

Mr. Speaker: Just as a matter of general discussion.

श्री प्रबोध चन्द्र : मैं बता रहा हूँ कि किस तरह इन्साफ का गला घूटा जा रहा है। लोगों को बयान देने के लिए मजबूर किया जाता है, झूठे case बनाए जाते हैं। फिरोजपुर में उन्होंने ऐसी बातें कीं। एक शेर है :

खताएं ढूँड कर पैदा करो इन्साफ की खातिर
मेरे आदिल मेरे नौजरेवा बेकरार बैठे हैं।

यह American Technique है 'We are preparing for war to end the war.' मैं ने इन बातों का जिक्र इस लिये किया कि यहां पर इन्साफ का गला घूटा जाता है। इन्साफ को गलत नाम दिया जाता है। क्योंकि किसी की नज़रे जहर उस अफसर पर पड़ गई इसलिये यह सलसिला ऊपर से शुरू हुआ।

[श्री प्रबोध चन्द्र]

इस के इलावा मैं route permits के बारे में कुछ अर्ज करना चाहता हूँ। इस के बारे में मैं ने दो सवाल किए और दोनों के जवाब में दो अलग अलग लिस्टें दी गईं। Route Permits में एक एक permit पर 25 और 30 हजार रुपया तक कमाया जाता है। दो ही routes पंजाब में बहुत important हैं कालका-शिमला और पठानकोट-कुल्लु। Permit देते समय पता नहीं क्यों केवल एक आदमी पर जिस का मैं नाम नहीं लेना चाहता मेहरबानी का जाती है। पहले उस के पास सीधे एक Permit दे दिया और फिर 10 जनवरी का दो और permit दे दिये। इस तरह उसके पास कुल पांच permit हो गए। अगर अगर इस पर Public शोर डाले तो कहा जाता है यह शोर कैसा। इस खास केस के बार में Transport Department की files पर यह wordings हैं — 'One permit was issued to Lahaul Co-operative Society. Surprisingly enough, even on this permit given to Lahaul Co-operative Society, it is mentioned that if that Society does not produce a vehicle, the permit should go to Sood & Co'.

यह वही आदमी है जिस का पहले तीन permit दिए गए और जो चौथा बकाया था वह भी इसे ही allot कर दिया गया। हालांकि बदकिस्मती से इस 'order' में लिखा है कि अगर किसी खास मियाद के अन्दर अन्दर गाड़ी नहीं खरेगा तो यह permit Sood & Co., को दिए जाएंगे। अब आप ही अंदाजा लगाइए कि किस तरह एक ही आदमी की जेब में 1½-2 लाख रुपया डाल दिया गया बावजूद इस बात के कि इस route के लिए 40 applicant थे और इनमें ऐसे भी थे जो 20 साल से State में Transport का काम कर रहे हैं लेकिन इन सबको नज़रअन्दाज़ करके एक आदमी पर नज़रे मेहर फरमाई जा रही है इस की क्या वजह है, यह मैं इस हाऊस में नहीं बता सकता।

इस के इलावा यह कहा गया है कि हम middle man को avoid करने के लिए सीधे permits देते हैं लेकिन permits किन लोगों को दिए गए हैं। कुछ तो इस इवान के मेम्बर हैं कुछ मेम्बरान के रिश्तेदार हैं और कुछ सात सात दस दस साल के बच्चे हैं। आप ज़रा इस बात से अन्दाज़ा लगाइए कि यह सब कुछ middle man का हटाने के लिए या रखने के लिए किया जा रहा है या unemployment को दूर करने के लिए किया जा रहा है।

अगर हम ने corruption को दूर करना है तो ऊपर से शुरू की जाए तो ही यह दूर हो सकेगी। अपने आप से शुरू करने से ही हम इसे खत्म कर सकते हैं। लेकिन इस तरह से नहीं कि कुछ permits M.L.As को routes के दे दिए कुछ coal के depot दे दिए इस तरह से corruption को आप कैसे बन्द कर सकते हैं ?

जनाब मैं corruption के बारे में कितनी मिसालें यहां बयान करूं। एक और केस देखिए एक M.L.C. के बाप को कई हजार रुपया Amritsar के पास एक Housing Society बनाने के लिए कर्ज दिया गया। कुछ अर्से के बाद उसे कहा गया कि कर्जा वापिस करो क्योंकि Housing Society तो क्या बननी थी उसने जवाब दिया कि मुझे कोयला नहीं मिला इसलिए Society नहीं बन सकी। अब देखिए corruption किस तरीके से की जाती है। उस शख्स को 20 गाड़ी कोयला दे दिया जाता है। अब वह M.L.C. एक M.L.A. के पास आते हैं और request करते हैं कि आपके कई भट्ठे वाले वाकिफ हैं हमारे कोयले के wagons का सौदा करवा दो। वह M.L.A. कहने लगे कि भाई कोयले को दलाली में मुंह काला। लेकिन फिर भी वह wagons छः हजार में एक भट्ठे वाले को बेच दिए गए। यह मैं ही नहीं, स्पीकर साहिब, अमृतसर का बच्चा बच्चा जानता है। इस तरह favouritism क जाती है। आप अंदाजा लगाइए कि इस तरह favouritism और corruption जारी रहे तो कैसे कहा जा सकता है कि favouritism और corruption खत्म हो गई है।

अब जनाब मैं Smuggling के बारे में कुछ अर्ज करना चाहता हूं।

Smuggling has become a national industry of the State.

अध्यक्ष महोदय : आपका time हो चुका है आप अब win 'up करें।
(The hon. Member has taken his time. He should now wind up.)

श्री प्रबोध चन्द्र : जनाब मैं एक दो मिनट में ही खत्म कर रहा हूं।

Smuggling के बारे में मैं सिर्फ एक मिसाल देना चाहता हूं कि एक शख्स जिसका नाम सोहन सिंह है और जो Game Warden है उसके पास से सोने को दस दस तोले की 48 सलाखें पकड़ी गईं। 480 तोले सोना पकड़ा गया। लेकिन मुझे अफसोस के साथ कहना पड़ता है कि वह शख्स अभी तक Government की मलाजमत में है। आप अंदाजा लगाइए कि किस तरह corruption बंद होगी।

अभी परसों की बात है कि मुझे एक Rural Publicity Worker मिला तो मैं ने उस से पूछा कि सुनाओ आजकल क्या हाल है। आजकल क्या करते हो तो उसने जवाब दिया कि मैं चोफ मिनिस्टर साहिब की बैस को आजकल पट्टे डालने के काम पर लगा हुआ हूं।

अध्यक्ष महोदय : आप बात बात में C.M. का नाम ले रहे हैं। मैं ऐसी reference को allow नहीं कर सकता। आप तो old parliamentarian हैं। आप higher level पर आएं। आप तो individuality में फंस गए हैं। ऐसी हालत में इस तरह की references की इजाजत देना मेरे लिए मुश्किल हो जाता है। (The hon. Member is bringing in the name of the Chief Minister in every matter. I cannot allow such reference. The hon. Member is an old parliamentarian. He should rise to higher level. He is stuck up in the discussion of an individuality. It becomes difficult for me to allow such references.)

श्री प्रबोध चन्द्र : जनाब यह कहा जाता है कि corruption नहीं है लेकिन मैं बताना चाहता हूं कि corruption ऊपर से शुरू होती है। जनाब मैं अब किसी का नाम नहीं लूंगा लेकिन जब चर्चा होती है तो बदकिस्मती से कहना पड़ता है। तो मैं Smuggling का जिक्र कर रहा था। एक Smuggler सरकार के Guest House में ठहरते हैं, उन्हें मैं और सरदार बाजवा खुद मिले भी हैं तो पुलिस उनके खिलाफ क्या action ले और कैसे ले। जो शख्स चाफ मिनिस्टर के Guest House में पांच पांच दिन तक रह आते हैं उन्हें Smuggling के cases में पुलिस गिरफ्तार करने की जुर्रत कैसे कर सकता है।

अध्यक्ष महोदय : आप यह कहिए कि Smugglers आते हैं और Guest House में ठहरते हैं। आप तो चीफ मिनिस्टर के इरद गिरद घूमते हैं। आप चीफ मिनिस्टर के दायरे से निकलने की कोशिश करें। (The hon. Member could say that the Smugglers stay in the Guest House. He is revolving round the Chief Minister. He should try to get out of the orbit of the Chief Minister.)

श्री प्रबोध चन्द्र : अब जनाब मैं पटवारियों की बाबत कुछ कहना चाहता हूं। मैं तो केवल यह कह रहा था कि यथा राजा तथा प्रजा।

Mr. Speaker : Please leave this aside.

श्री प्रबोध चन्द्र : जनाब, आप शान्ति से एक मिनट सुने।

अध्यक्ष महोदय : अब शान्ति नहीं रही। (Now the patience has been exhausted.) (Laughter)

श्री प्रबोध चन्द्र : जनाब, अब मैं services के बारे में कुछ अर्ज करना चाहता हूं।

अध्यक्ष महोदय : आपको मैंने पहले ही ज्यादा time दे दिया है । आप मेरे Secretariat से दरियाफत कर सकते हैं और भी मौके आएंगे आप घबराइए नहीं । (The hon. Member has already been given more time. He can enquire about it from my Secretariat. There will be other occasions for him to express his views. He should not get impatient.)

श्री प्रबोध चन्द्र : जनाब, पता नहीं फिर मैंका आग्रा या नहीं । केवल एक अर्ज और करना चाहता हूं और वह services के बारे में है । Services किसी भी Government की backbone होती है लेकिन आज उनमें हद से ज्यादा बदएतमादी है । Services में surrendersessions होती हैं और बहुत सी services ऐसी हैं जिनको Public Service Commission के दायरे से लेकर अपने पास रख लिया है । ऐसे चर्जे करने से services का हकमत पर से एतमाद उठ जाता है इस लिए इन चीजों का ओर ध्यान दिया जाए ।

अध्यक्ष महोदय : मैं आप से एक अर्ज करूँ कि आप जब बोलते हैं तो तानाजनी और pinching बातें न किया करें । ऐसी बातें साथ बैठने वाले मैम्बरों को नहीं कही जानी चाहिएं ये हाऊस की शान के शायं नहीं होतीं । (I may just say one thing and that is that the hon. Member should avoid making sarcastic and pinching remarks. Such things should not be said about members sitting along them. Such things lower the prestige of the House.)

चक्रबंदी तथा स्वास्थ्य मंत्री (चौधरी सूरज मल) : साहिबे सदर, कई रोज़ से इस मसले के बारे में इस हाऊस के अंदर और House के बाहर भी चर्चा है । इस के बारे में मैं आदादोशुमार देकर मैम्बर साहिबान को यह यकीन दिलाने की कोशिश करूँगा । मैं आदादो शुमार दूँगा कि पहले उनको क्या मिलता था और अब क्या मिलता है । मैं आप भाइयों से अपील करूँगा कि यह मसला हमें बड़ी हमदर्दी से दूर अंधेशी और शांति से हल करना चाहिये । हो सकता है कि आज कुछ भाइयों को यह ख्याल हो कि किसी तरह से उन की हमदर्दी हासिल की जाये और वह कुछ कहने के लिये तैयार हों । मगर हमें ऐसा नहीं सोचना चाहिये । अगर आज हमारी हकूमत है कल किसी और Party की भी हो सकती है । लेकिन इस के अंदर हमने असूल की बात देखनी है । कोई उस के अंदर दलील की बात देखनी है । हम ने देखना यह है कि जो आदमी Government Servant हैं कोई इस किसम का आया कदम उठा सकते हैं या नहीं उठा सकते । मैं इस के बारे में मैम्बरान से यही कहूँगा कि वह इस सवाल पर बड़ी संजीदगी से विचार करें । इस मामले के मुतअलिक मैंने निहायत अच्छी तरह से विचार किया है । हम जो कुछ कर रहे हैं और जो करने वाले हैं

[चक्रबंदी तथा स्वास्थ्य मंत्री]

वह मैं अर्ज कर देना चाहता हूँ कि इस में कोई शक नहीं है कि partition से पटवारियों की तनखाहें बड़ी कलील थीं। उन की तनखाह का grade 25—1—35 था। 1949 के करीब यह 35—1—40 कर दिया था। 1957 में यह मई 1957 के अंदर उन की तनखाह का ग्रेड 50—1—60/60—2—80 कर दिया। यानी एक दम 10 रुपये का इजाफा किया गया और आखिर हद 40 से 80 तक की, की गई। इस तरह से उनकी तनखाह में एक तरफ से 10 रुपये का अजाफा किया गया और दूसरी तरफ से 20 का अजाफा किया। इसके अलावा मैं यह कहना चाहता हूँ कि जहां इन की तनखाह बढ़ाई गई है वहां इन का महंगाई allowance भी बढ़ा है। महंगाई allowance जब 30 रुपये तनखाह थी तो यह इस के साथ 30 रुपये ही मिलता था मगर जब यह 50 रुपये हो गई तो यह 30 रुपये की बजाये 40 रुपये हो जाता है, यह एक हिसाब की बात है। इस के साथ साथ इन को 6 रुपये माहवार के हिसाब से बतौर House rent के भी दिया जाता है। मेरा मतलब यह है कि जहां पटवार-खाना नहीं है वहां इन को 6 रुपये माहवारी allowance दिया जाता है और जहां है वहां इन की रिहायश के लिये जगह दी जाती है। जो शहरों में रहते हैं उन को 10 रुपये allowance दिया जाता है। लेकिन मैं अपने जाती तजरूबे की बिना पर कह सकता हूँ कि दिहातों में 6/- में रिहायश के लिये अच्छा खासा मकान मिल सकता है। 4-8-0 माहवार इन को Subsidiary Allowance दिया जाता है। नकलें वगैरा करने की उजरत में से इन को आधा हिस्सा मिलता है। इसी तरह जब conciliation का काम होता है तो मैं अपने जाती तजरूबे की बिना पर कह सकता हूँ कि यह 100 रुपये होता है और इस की average आम तौर पर 10 और 15 रुपये के करीब पड़ती है। इस तरह से पटवारियों की तनखाह अक्सर 100 से 110 रुपये तक माहवार पड़ती है। मैं आप भाइयों को बताना चाहता हूँ कि जहां पटवारियों की posts पहले temporary and non-pensionable थीं आज हम ने इन को pensionable करार दे दिया है और permanent कर दिया है। अब मैं यह समझता हूँ कि इस के बारे में और ज्यादा कहने की जरूरत नहीं है। Budget में हर साल 1 लाख रूपया अच्छा काम करने वालों के लिये रखती है। यह नकदी की सुरत में अच्छा काम करने वालों को दिया जाता है। यह 70, 72 या 120 के करीब होता है। जो कि 6 रुपये से लेकर 10 रुपये माहवार तक हर अच्छा काम करने वाले को मिल जाता है।

अगर हम पटवारियों की तनखाहों का मुकाबला और सूबे के लोगों से करें तो हम देखते हैं कि हमारे सूबे में इन लोगों को सब से अच्छी तनखाहें मिलती हैं। हमारे पड़ोस में राजस्थान है। फिर दिल्ली है, जम्मू कश्मीर है और हिमाचल है, U. P. है अगर आप इन की तनखाहों से मुकाबला करें तो उन सूबों

की तनखाहों के आदादो शुमार देख कर पता लगेगा कि यह कितने कम हैं। हमारे सूबे में हालात बेहतरीन हैं।

हिमाचल में पटवारी का ग्रेड पहले 30—1—35 अब यह 30—1—50 है।

दिल्ली में पहले यह 40—1—50 था मगर अब यह 50—2—60/60—3—75 है।

Northern Zonal Council की मीटिंग में हाल ही में यह सवाल पैदा हुआ था दूसरे सूबे के जो तनखाहों के आदादो शुमार थे वह पंजाब से बहुत कम थे। गोया दूसरे सूबों की निसबत पंजाब के अंदर बहुत अच्छी तनखाहें दी जा रही हैं।

U. P. में पटवारियों की तनखाह का ग्रेड पहले 35—1—55 था अब यह 25—1—65 कर दिया गया है। और इस पर Dearness Allowance सिर्फ 12 रुपये दिया जाता है। जहां हमारे यहां 49 तक 30 और अगर यह 50 हो जाये तो Dearness Allowance 40 हो जाता है।

हमारे पड़ोस के सूबों से तनखाहों में इतना फर्क है, महंगाई में इतना फर्क है हालांकि यह काम हर जगह एक ही nature का होता है, फिर भी यह कहा जाता है कि हमारी तनखाह बढ़ाई जाये हालांकि काम यक्सां है हालात यक्सां है। हमारे सूबे में तो तनखाह पहले ही से बहुत अच्छी हैं। खास तौर पर पटवारियों की तनखाह में हम सब से आगे हैं। मैं उन भाइयों से जो इस मुआमला में हमदर्दी हासिल करना चाहते हैं वह इस पर जरा ठंडे दिल से विचार करें। इस लिये इन अदादोशुमार के पेशेनजर मैं मैम्बरान से यह उम्मीद करूंगा कि वह देख कि आया गवर्नमेंट ने इस स्टेट में छोटे मुलाज्मों के लिये कुछ किया है या नहीं। इस हाऊस में बैठ हुए मैम्बर बड़े संजीदा, मुदब्वर और तजुर्बेकार हैं वह सोच सकते हैं कि हम अपने Administration को बेहतर बनाना चाहते हैं या कि खराब करना चाहते हैं। मैंने इन अदादोशुमार को पेश करके इस बात की कोशिश की है कि हमारे यहां के छोटे मुलाज्मों की हालत औरों की निसबत बहुत बेहतर है।

यहां इसके साथ-साथ मैं यह कहना चाहता हूं कि मई के महीने में जो तनखाहें हम ने बढ़ाई हैं उससे आपके बजट पर 25 लाख रुपये का असर पड़ता है। मैंने फाइनैस डिपार्टमेंट से अच्छी तरह से हिसाब लगवा कर देखा है कि अगर पटवारियों के मुतालवे के मुताबिक तनखाहें उनकी बढ़ा दी जाएं तो आपके बजट में एक करोड़ रुपये का इजाफा हो जाएगा। और फिर अगर पटवारियों की तनखाहें बढ़ाई जाती हैं तो उनके साथ और जो छोटे मुलाज्मीन जैसे पुलिस के सिपाही ह और इससे छोटे मुलाज्मीन जिनका तालीमी मियार भी पटवारियों से अच्छा है, तो उनको भी तनखाहें बढ़ाई जानी चाहियें और अगर ऐसा किया

[चकबंदी तथा स्वास्थ्य मंत्री]

जाता है तो दो करोड़ रूपया बजट में और बढ़ जाएगा यानी तीन करोड़ रूपया चाहिये । अगर आप इतना रूपया खर्च करना चाहते हैं तो बड़ी खुशी से कीजिये लेकिन आपको यह देखना होगा कि आप इतना रूपया लायेंगे कहां से ? आप बड़ी तनखाहों में कमी करने के लिये कहते हैं किसी की तनखाह 1,000 से ज्यादा न हो । आखिर यह 1,000 रूपये पाने वाले हैं कितने ? जो I. A. S., I. P. S. हैं उन पर हमारा कोई अधिकार नहीं है । जो P. C. S. हैं अगर उनकी गिनती देखें तो बहुत थोड़ी है । अगर बहस के लिये यह मान भी लिया जाये कि उनकी तनखाहों में कमी कर दी जाए तो ऐसा कितना रूपया निकल आएगा जो इस 3 करोड़ की रकम को पूरा कर सकेगा ? उसके लिये फिर यह जरूरी होगा कि नये टैक्स लगा कर पूरा किया जाए । फिर यह टैक्स किन लोगों पर पड़ेगा आप यह सब बातें सोचें और समझें और फिर गौर करें । अगर आप पटवारियों की सहूलत की तरफ देखते हैं तो यह क्यों भूल जाते हैं कि गांवों में रहने वालों को इन पटवारियों से भी कम सहूलतें हैं ? वह किसान मजदूर क्या सहूलतें पाने के हकदार नहीं हैं । जो लोग टैक्स लगा कर इन लोगों की demands को पूरा करना चाहते हैं वह यह सोचें कि इसके repercussions क्या होंगे । इस रकम को पूरा करने के लिये हमें कितने लोगों के ऊपर टैक्स लगाना पड़ेगा । फिर जिन पर टैक्स लगेगा वह नाराज होते हैं और dissatisfaction create होता है । मैं तो यही समझता हूँ कि आपको किसी एक हिस्से से ही नहीं बल्कि जो गरीब लोग उनसे सब से sympathy होना चाहिये ।

मैं अब यह बतलाना चाहता हूँ, खास तौर से उनको, जो यह कहते हैं कि पटवारियों से democratic ढंग से बात चीत नहीं की गई कि मैंने उसी वक्त जब उनका strike का नोटिस मिला, उनसे बात चीत करने के लिये कहा और एक notification दिया 22-11-57 को । उसमें जो लिखा है वह यह है कि पटवारियों की युनियन अगर चाहें तो उसी वक्त गवर्नमेंट से मिल सकती है.....

Shri Dharam Singh Rathi : Was it a notification ?

स्वास्थ्य मंत्री : I am sorry sir, I beg your pardon. You are a better experienced man than myself यह press note था । इसमें था कि अगर वह 23-11-57 को सरकार से मिलना चाहें तो मिल सकते हैं । लेकिन वह मिलने नहीं आये । मैंने चूंकि मालूम किया था कि उनके President वगैरह इधर-उधर फिर रहे हैं इस लिये उनको फिर telephone किये और तार दिये लेकिन वह छुटी लेकर गये हुये थे पहिले से ही मुझे नहीं मिल सके । उसके बाद मैंने फिर 11 दिसम्बर

के वास्ते नोटिस दिया। और जो बातें मैंने उनके सामने कहीं, मैं वजीर की हैसियत से नहीं कहना चाहता हूँ। जो बातें मैंने उनके सामने कहीं वह बातें मैं आपके सामने कह रहा हूँ। मैंने कहा कि जो मुल्क में तखरीबों काम करेगा या destructive काम करेगा वह मुल्क के खिलाफ काम करेगा। अगर आपने काम करना है तो मुल्क के लिये अपना शरीर तक sacrifice करना चाहिये। और जब तक हम कुर्बाना देश के लिये नहीं करेंगे तब तक देश तरक्का नहीं कर सकता और जो यह unsocial कार्रवाई करेगा.....

चौधरी धर्म सिंह राठी : यह unsocial काम कौन से होते हैं ?

स्वास्थ्य मंत्री : आप तशरफ रखिये अजोझ मैं सब कुछ आपको बतला दूंगा। हां तो मैं कह रहा था कि वह हड़ताल उनका unsocial होगी इस लिये वह हड़ताल न करें, लेकिन उन्होंने नहीं माना और strike शुरू कर दी। मैं यह बताना चाहता हूँ कि मैं उन आ.मियों में नहीं हूँ जो prestige का सवाल रखते हैं। मैं तो कहता हूँ कि हम सब एक तरह से शतरंज के मोहरे हैं, चाहे कोई वजीर हो, चाहे कोई स्पीकर हो चाहे कोई चढ़ासी की जगह काम करता हो जब तक अपना अपना ड्यूटी पर लग कर ठाक से काम नहीं करेंगे तो तब तक बाजी नहीं जीत सकते। और देश को तरक्की के रास्ते पर नहीं ले जा सकते। लेकिन उन लोगों ने न माना। कैबिनेट ने पूरे 3 घंटे तक उनके मुतालबात पर गोरो-खोज करके देखा.....

श्री धर्म सिंह राठी : On a point of order, Sir. शतरंज के मोहरों में से वजीर साहिब घोड़े हैं या प्यादे हैं या हाथा हैं।

स्वास्थ्य मंत्री : No, I am not giving way.

श्री धर्म सिंह राठी : On a point of order, Sir.

Mr. Speaker : When he is not giving way, how can you take the floor?

स्वास्थ्य मंत्री : मुझे अफसोस के साथ कहना पड़ता है जो कि मैं कहना नहीं चाहता कि मेरे दोस्त चौधरी धर्म सिंह राठी का Parliamentary रक साखना चाहिये।

अब मैं एक बात यह कहना चाहता हूँ कि मैंने उनको 16 तारीख को बुलवाया और शाम को उनको कहा कि अगर आपका कदम मुन.तिब है तो अपनी strike को वापिस ले लें तो हम गौर करेंगे.....(घंटी)
घंटी बज रही है क्या मैं wind up करूँ, स्पीकर साहिब ?

Mr. Speaker : You please carry on.

स्वास्थ्य मंत्री : जहां पटवारी साहिबान ने अपने मुतालबात रखे तो आप हैरान होंगे कि उन में से एक मुतालबा गवर्नमेंट के सामने यह रखा गया है कि साहिब Anti-Corruption का staff हम को harass करता है उन को ऐसा करने से रोका जाए । मैं ने उन को कहा कि अगर किसी भी छोटे या बड़े आदमी के खिलाफ शिकायत आती है तो उस की तहकीकात करवाना Government का फर्ज है । साफ अल्फ़ज़ में मैं ने उन्हें यह जवाब दिया कि उन के इस किस्म के मुतालबात जायज़ नहीं हैं । उस वक़्त उन्होंने कहा कि जब तक हमारे इस तरह के मुतालबात नहीं माने जायेंगे उतनी देर तक हम strike वापिस नहीं ले सकते । इस लिए आप खुद इस बात का अंदाज़ा लगा सकते हैं कि वह सही रास्ते पर है या ग़लत रास्ते पर है । हम ने उन को कहा था कि हम तुम्हारे मुतालबात को अच्छी तरह देखने के लिए तैयार हैं क्योंकि उन में financial implication बहुत ज्यादा है इस लिए तुम अपनी strike को छोड़ो । मगर वह नहीं माने । इस लिए अगर कोई भाई यह सज़ा बंठा हो कि Government ज़िद को लिए हुए थी तो उस को यह ख़ाल दिल से निकाल देना चाहिए । मैं स्पीकर साहिब, यहां पर यह कहना चाहता हूं कि यह जो पटवारियों की strike का मामला है यह ill advised है । हमारी पंजाब Government की ही यह राय नहीं है बल्कि हमारा दूसरी states का भी यह ख़याल है कि पटवारियों की strike का मामला inadvisable है । मेरे बहुत सारे भाइयों ने यहां पर lawlessness की शिकायत की है । मैं पूछना चाहता हूं कि अगर हमारे मुलाज़मीन आप के दरवाज़ों पर जा कर demonstrations करें तो क्या आप उस को पसंद करेंगे । मैं आप को एक छोटा सा मिसाल देना चाहता हूं जो कि अभी हाल ही का वक़्ता है । आज हमारे मुलाज़मीन दर्जा चार के जो हैं उन की भी एक Union है । पटियाले Hospital में भी उन्होंने ने एक Union बनाई हुई है । उन के भी कुछ मुतालबात हैं और उस की Union ने यह हिदायत की हुई है कि जब तक उन के मुतालबात नहीं माने जाएंगे तब तक वह go slow की पालिसी से काम करेंगे । पटियाले के Hospital में एक आदमी करीबुलमर्ग था । डाक्टर ने एक Peon को कहा कि जल्द जा कर Oxygen की बोतल लाओ । वह Peon दो घंटे के बाद Oxygen की बोतल वहां पर ले कर आया । जब आया तो Doctor ने उसे कहा कि आदमी मरने वाला था तुम Oxygen जल्दी ले कर क्या नहीं आए । इस पर वह Peon जवाब देता है कि हमें "go slow" का हुक्म है ।

अध्यक्ष महोदय : आप ने fifteen time मांग था उस से 10 मिनट ज्यादा ले लिए हैं । (The hon. Minister has taken ten minutes more than the time he had asked for.)

स्वास्थ्य मंत्री : साहिबे सदर, House में सिर्फ़ दो ही मसल discuss हो रहे थे । एक तो lawlessness का था और दूसरा पटवारियों का था । इस लिए

मैं ने इन दोनों मसलों का ही जवाब देना शुरू किया है। मैंने किसी individual के बारे में कुछ नहीं कहा। मैंने तो general picture हाऊस के सामने रखा है।

तो, साहिबे सदर, मैं अर्ज कर रहा था कि पटियाला Hospital में जब उस आदमी ने इस तरह गैर जिम्मेवारी का सबूत दिया तो उस आदमी को नौकरी से बरखास्त कर दिया गया। इस बारे में उस के लिए deputation पर deputation आने शुरू हो गए और उस आदमी ने पांच सौ आदमियों को अपने साथ ले कर उस डाक्टर के खाताफ मुजहरा लिया जिस ने उस को बरखास्त किया था। इस लिए आप बताएं कि इस सिस्म के आदमियों के साथ हमदर्दी बरना कहां की दानिशमंदी है। ऐसे आदमियों को मदद की जाए तो मुल्क कैसे आगे जा सकता है। अगर हम आपस के झगड़े निपटाने लगें तो हम अपने मुल्क को किस तरह ऊंचा कर सकेंगे। (घंटी की आवाज)

अध्यक्ष महोदय : अगर आप ही इस तरह करेंगे तो और कौन मानेगा।
(If the hon. Minister behaves like that then who will obey the bell.)

स्वास्थ्य मंत्री : जब मैं घंटी का मतलब नहीं समझा अभी एक मिनट में मैं बैठ जाता हूं। मैं अपने दोस्तों से यह अर्ज करूंगा कि यह जो strikes बगैरह के सिलसिले चल रहे हैं यह बिल्कुल नाजयज हैं। मैं उम्मीद करता हूं आप सब साहिब न ऐसी चर्चों को discourage करने में Government का साथ देंगे। इस में सब की भलाई होगी।

श्री रूप सिंह फूल (हर्मरपुर, रिजर्वर्ड) : स्पीकर साहिब, गवर्नर बहादुर के Address के मुआल्लिक यहां दो तीन दिनों से बहुत जरी हैं। उस बहुत में बहुत सी बातों का जिक्र किया गया है। गवर्नर बहादुर ने तसवीर का रौशन पहलू दिखाने की कामयाब कोशिश की है मगर काता कि वह तसवीर का तद्रीक पहलू भी दिखाने की कोशिश करते। मैं तो यह करता हूं कि—

शेख जी कुछ सोच कर निकालें जन्नत बैचिए
आप क्या जानें पसे दीवार क्या है क्या न है।

साहिबे सदर, गवर्नर साहिब से जो कुछ लिखा गया था वह पढ़ाया गया। मगर वह पढ़ाने से पेशतर जो मनजूर पेश आया उस की मिसाल भी आप के सामने है। भला वह मनजूर क्यों पेश हुआ। इस की कोई न कोई वजह होगी। गवर्नर साहिब सोचते होंगे—

“सरे मफल मैं ठुकराया गया था
मैं खुर आया नहीं लाया गया था”

Mr. Speaker: I will not allow such a reference to be made to the Constitutional Head of the State.

Shri Rup Singh 'Phul': All right, Sir, that will not be referred to now.

मैं अर्ज करता हूँ कि बहुत से मੈम्बरों ने पहले law and order की तरफ इशारा किया। बाज़ कहते हैं कि law and order अच्छा है और कई साहिबान ने फरमाया कि law and order अच्छा नहीं है मगर मेरे खयाल के मुताबिक अगर किसी चीज़ का बजू है तो उसे अच्छा या बुरा कहने की ज़रूरत पेश आती है। आज जो हालात हाज़रा हमारे सामने हैं उन का देखते हुए कोई कह सकता है कि पंजाब के अंदर law and order है। अगर law and order होता तो उस को अच्छा या बुरा कहो। आज ऐसा खस्ता और नाकारा law and order होने की बड़ा वजह है और इस की ज़िम्मेदारी किस पर आयाद होती है। इस की ज़िम्मेदारी हमारे Chief Minister और मंत्री मंडल पर ही नहीं मेरे खयाल में फिश्तें हमें कोई भी नज़र नहीं आते; हम सब एक ही थैला के चट्टे बट्टे हैं। हरेक पर इस की ज़िम्मेदारी आती है, जनता पर भी और मेम्बरान Assembly पर भी। हमारे Governor बहादुर ने Address में यह इशारा नहीं किया कि पंजाब के अंदर जो फिर्तियारा ज़हर फैलाया जा रहा है उसको कम किया जाए। यह फिर्तियारा ज़हर लगाने की ऐसे सोचने के लिए मजबूर करता है कि सिख कहते हैं कि हमें हिंदुओं से खतरा है और हिन्दू सोचते हैं कि हमें सिखों से खतरा है यह वजह हमारी गुलामान ज़हियत का नतीजा है जिस ज़हनेयत को हमें आज से 10 साल पहले ही तिलांजली दे देनी चाहिए थी। आप फिर देखते कि यहां पर

“ऐसा अवतर निज़ाम न होता
यह गुलाम सुबह शाम न होता
या गुलाम हा मिट गई होती
या गुलामों का नाम न होता”

इस के अलावा मैं अर्ज करता हूँ कि गवर्नर साहिब ने अपने Address में तरक्कियाती कामों की तरफ भी इशारा किया है और कहा गया है कि बहुत तरक्की की गई है। ठीक है हम भी मानते हैं कि बहुत तरक्की कर ली गई है। देखिए अमृतसर में एक जेल बना दी है जिस में एक हजार कैदी आ सकते हैं। फिर छः lock ups हैं जिन को कि Subsidiary Jails में तब्दील किया जा रहा है। अगले साल भी 6 और lock ups को Subsidiary Jails में तब्दील किया जाएगा। गोया गवर्नमेंट चाहती है कि आप आएं हमारे पास कैद होने के लिए हमारे पास काफी और माकूल सामान मौजूद है। यह है तरक्की जो हमें नज़र आ रही है। लेकिन जहां तक development का सवाल है उसका इस Address में कोई जिक्र नहीं किया गया है कि जो पहाड़ी या पसमांदा इलाके हैं उनकी development के लिए special provision किया जाएगा और फौरी काम उठाएंगे जिन से वहां की काया कल्प हो जाएगी और वे उसी सतह पर development के लिहाज़ से आ जाएंगे जिस पर कि बाकी advanced इलाके हैं।

जहां तक हरिजनों का ताल्लुक है इस address में उनकी बहबूदी के लिए कोई भी हौसला अफजा इशारा नहीं किया गया है। यूं तो कहते हैं कि हरिजनों को बहुत रियायतें दी गई हैं मगर वह रियायतें जो दी गई हैं उन मुसोबतों के मुकाबले में, जो वह सदियों से झीलते आए हैं, बहुत कम हैं। कहते हैं कि services में, उन के लिए block system जारी किया गया है। यहां मेरे एक सवाल के जवाब में बताया गया है कि एक भी आदमी को उस block system की वजह से service नहीं मिली है। आज भी उनको untouchable कहा जाता है। हरिजनों का मसला यह भी है कि इस छुत छुत को दूर कर दिया जाए मगर सरकार को उन पर कोई रहम नहीं आया। जब तक यह सोशल बुराई मौजूद है नीती तरक्क नह हो सकती है। यह ठीक है कि इस सिलसिले में Removal of Religious and Social Disabilities Act बना है मगर उसकी कार्यवाही paper तक ह महदू है। अमली तौर पर कोई कदम नहीं उठा है। आज भी ऐसे ज्ञात हैं कि स्कूलों में हरिजनों के बच्चों को मिट्टी के बरतन से पानी लेकर नहीं पीने दिया जाता है और न ही वह उन बरतनों से पानी ले सकते हैं। या भ इग्राहदी तेजमाना में यह हाल है। यह ठीक है कि स्कूलों में उन की फीमें माफ हैं और उनको बच्चीफे भी दिए जाते हैं मगर इस सिलसिले में भी उनकी काफी तकलीफें उठनी पड़ती हैं। मजबूजा stipend forms जंग होतें हैं वह हरिजनों तक नहीं पहुंचते हैं। वह उनको देहली और चंडीगढ़ से मंगवाने डिते हैं और इस तरह वह वक्त मुकर्ररा पर दरखास्तें भी नहीं दे सकते हैं फिर उनके लिए 19 फी सदा reservation services में की गई है मगर आज तक यह percentage पूरी नहीं हो सका है और plea यह ली जाती है कि unsuitable candidates हैं और यह कह कर उनकी हक तलफी की जाती है। यह अच्छा सलूक नहीं है। जहां तक पसमांदा जातियों का ताल्लुक है उनके लिए भी दो फी सदी सर्विस में reservation करने का दावा है और यह reservation उस वक्त की गई थी जब दो चार पसमांदा जातियां ही शामिल थीं मगर आज जब कि इनकी तादाद दो दर्जन के करीब पहुंच गई है तो भी इस reservation में कोई इजाफा नहीं किया गया है। यह reservation मौजूदा हालात के मुताबिक कम से कम 10 फीसदी होनी चाहिए क्योंकि यह लोग भी कमोन कहलाते थे और उनके साथ भी अच्छा सलूक नहीं होता रहा है।

अब मैं मुजारों के बारे में कुछ अर्ज करना चाहता हूं। यहां इन के बारे में यह जरूर कह दिया गया है कि हम ने उनके लिए Security of Land Tenure Act पास कर दिया है और हम उस पर अमल कर रहे हैं मगर, स्पीकर साहिब, मुजारों की जो तकलीफात थीं उन में आज भी कोई कमी नहीं हुई है। उनको ज़ब्रदस्ती बेदखल किया जा रहा है। बावजूद इस बात के कि मुजारे गल्ला देते हैं उनको रसीदे नहीं दी जाती हैं और फिर उनको इस बिना पर कि गल्ला नहीं देते हैं बेदखल किया जा रहा है। Act में यह क्लोज जो है कि अगर मुजारा

[श्री रूप सिंह फूल]

गल्ला न दे तो वह बेदखल हो सकता है उस का मालकान नाजायज़ फायदा उठा रहे हैं। उन्होंने ने Act में यह loop-hole तलाश कर लिया हुआ है और इसको आड़ लेकर उनको बेदखल कर रहे हैं। काश्त के खाना में मालकान झूठे अंदराज अपनी काश्त के करवा लेते हैं और फिर इस तरीका से भी मुजारों को बेदखल किया जा रहा है। इस सरकार को मुजारों से वादे करते हुए 10 साल गुज़र गए हैं कि 12 साल का जो मुजारा है उसको मौरूसो बना दिया जाएगा मगर आज तक कुछ भी नहीं किया गया है। गवर्नर साहिब ने अपने Address में इस बारे में कुछ भी नहीं कहा है कि उनके लिए भी कोई कानून बनाया जाएगा या नहीं।

हमारे आनरेबल चौधरी लहरी सिंह जी ने हमारे ज़िला कांगड़ा के बारे में फरमाया था कि वहां के भांडे मांजने वालों को भी हम ने अब बिजली दे दी है। मैं समझता हूं कि यह बात उन्होंने ने सीधे तौर पर कही है आप ने कोई तानाज़नी नहीं की थी और उनकी नियत ऐसा कहने में साफ थी। इस का मतलब यह था कि वहां पर गुरबत इतनी ज्यादा है। मगर मैं इस सिलसिले में अर्ज करूंगा कि हम ज़िला कांगड़ा के महज़ भांडे मांजने वाले ही नहीं हैं हम ने भी कुछ सरकार की और अपने भारतवर्ष की सेवा की है। पहली जंगे अज़ीम में 9 Victoria Cross जिनको कि highest award of gallantry कहते हैं हिन्दुस्तान के हिस्सा में आए थे और उन 9 में से दो हमारी हमीरपुर तहसील, जो कि मेरी constituency है, के हिस्सा में आए थे। मैं नहीं समझता कि यहां कोई भी ऐसा मੈम्बर होगा जिसकी constituency में दो highest awards of gallantry मिले होंगे। मैं अर्ज करता हूं कि वादिए कांगड़ा वह सरज़मीन है जैसा कि कहा गया है

वादिए कांगड़ा गो वादी है दिल अफगारों की
अनपढ़ों, मुफलिसों पछड़े हुए नादारों की।
फिर भी यह वादो है न मनचले सरदारों की
जो जवां होते रहे छात्रों में तलवारों की

अगर बिजली की बात कहते हैं तो पाकिस्तान को भी तो बिजली दी जा रही है और पंजाब के मैदानों में भी रौशनी हो रही है मगर कांगड़ा में तो सिर्फ आठ या दस कसबों में बिजली पहुंची है और हमीरपुर जो तहसाल का headquarter है और अब तो sub-division है वहां अभी तक बिजला नहीं पहुंची है। स्पीकर साहिब, इस बात का कोई चर्चा नहीं किया गया कि ज़िला कांगड़ा में जोगिंदर नगर से 48 हजार किल्लोवाट बिजली हासिल की जाती है और वह दूर दूर तैकड़ों भीलों तक तकसीम की जाती है मगर उसके पछवाड़े में हमीरपुर तहसील में नहीं दी गई है।

अब मैं ज़िला कांगड़ा में सड़कों के बारे में कुछ अर्ज करना चाहता हूं कि वहां पर सड़कों का क्या हाल है—पक्की सड़कें तो वहां पर न होने के बराबर हैं। कच्ची सड़कें भी लोगों ने अपने खर्च पर और अपनी मेहनत से बनाई हैं मगर उनको route permits

नहीं दिए गए हैं। लगवालती जैसी ऐसी कई जगहें हैं जहां पर आज इस आजादी के ज़माने में भी पीने के लिए पाना नहीं मिलता है। यह बिजली की बात तो चल रही वहां पानी भी औरतों को तीन तीन चार चार मील से लाना पड़ता है। फिर ऊना से हमीर पुर जाने के लिए ट्रांसपोर्ट का कोई इंतज़ाम नहीं है। चार चार दिन सवारियां वहां बैठो रहती हैं। जो कोई service चलता भी है उसका भावकत नहीं है। तालीमां मामला में भी ज़िला कांगड़ा की हालत बड़ी खराब है। मैं अर्ज करूंगा कि वहां पर जो 22 प्राइवेट स्कूल हैं जब तक उनको भी गवर्नमेंट अपने हाथ में नहीं लेती उस वक़्त तक उनकी हालत सुधर नहीं सकती। हाई स्कूलों और मिडल स्कूलों की तो बात ही छोड़ें वहां कई इलाके ऐसे हैं जहां पर पांच पांच और छः छः मील के फासले पर प्राइमरी स्कूल नहीं मिलते। (घंटी) मैं स्पीकर साहिब, एक मिनट ही और लूंगा। फिर जहां तक hospitals और medicines का ताल्लुक है उनका जितना ज़िक्र किया जाए उतना थोड़ा है। ज़िला कांगड़ा में 25 हजार आदमियों के लिए एक dispensary है। Dispensaries भी महज़ नाम की ही हैं। उनके लिए 100 या 150 रुपए सालाना की दवाइयां allot होती हैं और वह भी पूरी नहीं मिलता है। इन हालात से आप अंदाज़ा लगा लें कि ज़िला कांगड़ा की कितनी तरक्की हो गई है और हो रहा है।

फिर जनाबे आली, जहां इस Address में हिंदी और पंजाबी की तरक्की के लिए काफी कुछ कहा गया वहां उर्दू के सिलसिले में, जित उर्दू ने कि यहां हिन्दुस्तान में ही जन्म लिया, परवरिश पाई और आज यहां ही खत्म हो रहा है, उसकी तरक्की के लिए कोई इशारा नहीं किया गया है। (घंटी) उर्दू की तालिम जारी रखने के बारे में भी कोई इशारा इस Address में नहीं किया गया है जो जरूर होना चाहिये था।

ਬੀਬੀ ਹਰਪਰਕਾਸ਼ ਕੌਰ (ਜਗਰਾਉਂ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਦੋਧੜੀ ਲਹਿਰੀ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਮਤੇ ਦੀ ਪੌੜ੍ਹਤਾ ਕਰਨ ਲਈ ਖੜੀ ਹੋਈ ਹਾਂ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਡਾਸ਼ਨ ਦਾ ਪੈਨਵਾਦ ਕਰਨ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ 1956-57 ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਕਿੰਨੀ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ। ਮੈਂ ਇਸ ਵਕਤ ਕੁਝ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਲਾ ਐਂਡ ਆਰਡਰ ਬਾਰੇ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਸਾਲ 1956-57 ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਅਗੇ ਕੁਝ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਆਈਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ suffer ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਡੀ ਗੌਰਮਿੰਟ ਨੇ ਅਤੇ ਸਾਡੀ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਜੋ ਜਦੋਂਜਹਿਦ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਹ ਇਕ ਕਾਬਲੇ ਤਾਰੀਫ਼ ਕੰਮ ਹੈ। ਖਾਸ ਕਰ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਲਾ ਐਂਡ ਆਰਡਰ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰਖਣ ਲਈ ਆਪਣੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਵੀ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰਨੀਆਂ ਪਈਆਂ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਇਜ਼ਤ ਆਬਰੂ ਵੀ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰਨੀ ਪਈ। ਪੁਲਿਸ ਦਾ ਐਸਾ ਮਹਿਕਮਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਆਪਣੀ duty ਤੇ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਮਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪੈਨਸ਼ਨ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਮਦੇਨਜ਼ਰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ Law and Order ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰਖਣ ਦੀ ਪੂਰੀ ਪੂਰੀ ਜਦੋਂਜਹਿਦ ਕੀਤੀ। ਲੇਕਿਨ ਉਹ Law and Order ਇਸ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕਾਇਮ ਰਹਿ ਸਕਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਡੇ ਆਪਣੇ ਭਰਾਵਾਂ ਦੀ ਜ਼ਹਿਨੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰਖਣ ਲਈ ਗੜਬੜ ਪੈਦਾ ਕਰਵਾ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ

[ਬੀਬੀ ਹਰਪਰਕਾਸ਼ ਕੌਰ]

Communal ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਧਰਮ ਸਥਾਨਾਂ ਨੂੰ ਬੇਇਜ਼ਤ ਕਰਨ ਲਈ ਭੈੜੀਆਂ ਤੋਂ ਭੈੜੀਆਂ ਉਠਤਾਈਆਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸਾਡੀ ਗੋਰਮਿੰਟ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਹੀ ਭਾਈ ਬਦਨਾਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਡੀ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਵੀ ਉਸ ਵਿਚ ਬਦਨਾਮ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤਕ ਅਸੀਂ ਜਾਂ ਸਾਡੇ ਵਡੇ ਨੇਤਾ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਣ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਧਰਮ ਸਥਾਨਾਂ ਦੀ ਬੇਇਜ਼ਤੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਡਕਣਗੇ, Law and Order ਦਾ ਜਨਾਜ਼ਾ ਨਿਕਲਿਆ ਰਹੇਗਾ। ਸਾਡੀ ਨੀਅਤ ਹੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ Law and Order ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦੇਣਾ। ਜਦ ਤਕ ਨੀਅਤ ਸਾਡੇ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਤਦੋਂ ਤਕ ਇਸ ਗੱਲ ਵਿਚ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇਗਾ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਐਡ੍ਰੈਸ ਵਿਚ ਕਈ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ 1955 ਤੋਂ ਚਲਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। 1955 ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਹੜ੍ਹ ਆਏ ਤਾਂ ਕਈ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਸੇਮ ਪੈ ਗਈ। ਤਦ ਤੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਪਾਸੇ ਤਵੱਜੂਹ ਦੇ ਕੇ ਇਸ ਸੇਮ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦਾ ਕੋਈ ਚੰਗਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤੀ ਜਾਏਗਾ। ਲੇਕਿਨ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਫ਼ਾਈਨੈਂਸ ਮਨਿਸਟਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਸਕੀਮ ਕਾਗਜ਼ੀ ਸਕੀਮ ਚਲੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਕੀਮਾਂ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਲੋਗਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਖ਼ਾਸ ਫ਼ਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਗਲੀ ਬਰਸਾਤ ਵੀ ਨਜ਼ਦੀਕ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ 1955 ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਖੜਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਕਢਣ ਦਾ ਵੀ ਕੋਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਾਣੇ ਅਤੇ ਚਾਰੇ ਵਾਸਤੇ ਫ਼ਿਕਰ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਵਿਚ ਖੂਹ ਲਾਉਣ ਲਈ ਜੋ ਤਕਾਵੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਹਿਟ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਰਾਹੀਂ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਤਵੱਜੂਹ ਦਿਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਸੇਮ ਨੂੰ ਕਢਣ ਦਾ ਵੱਡੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਤਾਕਿ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਬਰਸਾਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲੋਗਾਂ ਨੂੰ ਦੁਖੀ ਨਾ ਹੋਣ ਪਏ।

ਇਸ ਤੋਂ ਅਗੇ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਐਡ੍ਰੈਸ ਵਿਚ ਸੜਕਾਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਦਸਿਆ ਹੈ, ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਆਪ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਕਈ ਅਜਿਹੇ ਇਲਾਕੇ ਹਨ ਜਿਥੇ ਕਿ 20, 20/25, 25 ਮੀਲ ਤਕ ਕੋਈ ਸੜਕ ਨਹੀਂ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਲੁਧਿਆਣੇ ਦੇ ਬੇਟ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਹੈ ਜਾਂ ਜਗਰਾਉਂ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਲੋਗਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਤਿੰਨ ਰੁਪਏ ਮਣ ਦਾ ਕਿਰਾਇਆ ਦੇਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ development ਵਲ ਕਾਫ਼ੀ ਤਵੱਜੂਹ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਖ਼ਾਸ ਖ਼ਾਸ ਹਲਕੇ ਨਜ਼ਰ ਅੰਦਾਜ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਜੇਕਰ ਨਿਰੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਹੀ ਬਣਾਈਆਂ ਜਾਣ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਕਾਫ਼ੀ ਹਾਲਤ ਸੁਧਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਆਵਾ ਜਾਈ ਦੇ ਵਸੀਲੇ ਚੰਗੇ ਹੋ ਜਾਣ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਬਿਹਤਰ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਮੇਰੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ National Extension Blocks ਅਰੰਭ ਕਰਕੇ ਲੋਗਾਂ ਵਿਚ ਬੜੀ ਜਾਗ੍ਰਤੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗੀ ਕਿ ਚਾਰ ਲੱਖ ਸਲਾਨਾ ਖਰਚ ਕਰਕੇ ਉਸ ਬਲਾਕ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਚਮਕਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਏਨੀ ਤਰੱਕੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ । ਇਸ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਾਰ ਲਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਦੋ ਲੱਖ ਤਾਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜੇਕਰ ਇਹ ਗੁਪਿਆ ਨੈਸ਼ਨਲ ਐਕਸਟੈਨਸ਼ਨ ਬਲਾਕ ਦੀ ਤਨਖਾਹਾਂ ਤੇ ਖਰਚ ਨਾ ਕਰਕੇ, ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਪੰਚਾਇਤ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ, ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਸੜਕਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਜਾਣ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਾਫੀ ਫਾਇਦਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਨੀਕ ਹੈ ਕਿ National Extension Blocks ਗਾਂਧੀ ਕਾਫੀ ਤਰੱਕੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਆਪ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਹੋਰ ਸੁਰੱਜੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕਰਨ ਲਈ B. D. Os. ਨੂੰ ਕੁਝ ਰਿਆਇਤਾਂ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ । ਅੰਨ-ਉਪਜਾਊ ਸਕੀਮਾਂ ਨਾਲ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਅਨਾਜ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣ । ਸਾਡੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਤੇ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਬਹੁਤ ਜ਼ਦੋਜਹਿਦ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅਨਾਜ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ । ਲੇਕਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਜਦੋਂ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕੁਝ ਅਜਿਹੀਆਂ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਆ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਜਿਥੋਂ 100 ਰੁਪਏ ਦੀ ਆਮਦਨੀ ਦੀ ਉਮੀਦ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਥੋਂ 25 ਰੁਪਏ ਦੀ ਆਮਦਨ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਦੀ ਰੋਕ ਥਾਮ ਦਾ ਕੋਈ Satisfactory ਇੰਜ਼ਾਮ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਪਿਛਲੇ ਨਰਮੇ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਲੋਕ ਤੋੜ ਦਿਤਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਨੇ 40/40 ਕਿੱਲੋ ਨਰਮਾ ਬੀਜਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ 40 ਮਣ ਨਰਮਾ ਹਾਸਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ । ਇਸਦੀ ਇਕ ਵਜ੍ਹਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਇਹ area Extension Block ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਪਰ ਇਥੇ ਦਵਾਈਆਂ ਵਰਤ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕੀਆਂ । B. D. Os. ਨੂੰ spraying ਕਰਨ ਲਈ ਹਿਦਾਇਤਾਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਅਣਜਾਣ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਮਿੱਟੀ ਨਾਲ ਮਿੱਟੀ ਹੋਣਾ ਜਾਣਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਦਵਾਈਆਂ ਦੀ ਸ਼ਨਾਖਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ । ਮੈਂ ਮੰਤਰੀਆਂ ਅੱਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਪਾਸੇ ਤਵੱਜ਼ੁਹ ਦੇਣ ਕਿ supervisory staff ਰਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤੇ spraying machines ਤੇ ਦਵਾਈਆਂ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਣ ਤੇ pamphlets ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵਾਸਤੇ ਪ੍ਰਿੰਟਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡੇ ਜਾਣ ਤਾਂਜੇ ਲੋਕ ਇਸ ਤੋਂ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾ ਸਕਣ । ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਵੇਲੇ ਪ੍ਰਿੰਟਾਂ ਵਿਚ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਬੜਾ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਕਈ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੇ ਤੇ ਪ੍ਰਿੰਟਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੈ । ਮੈਂ ਪੁਛੇ ਜਿਹੇ ਇਕ rumour ਸੁਣੀ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ blocks ਨੂੰ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਵਿਚ convert ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਇਸ ਮਸਲੇ ਤੇ ਆਪਣੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ । ਮੈਂ ਇਕ ਮਿਸਾਲ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਵਕਤ ਪੇਪਸੂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਵੇਲੇ Faridkot ਤੇ ਪਟਿਆਲਾ ਆਪਣੇ ਤੌਰ ਤੇ ਤਰੱਕੀ ਥਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਲੇਕਿਨ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਪੇਪਸੂ ਪੰਜਾਬ ਨਾਲ ਮਿਲ ਗਿਆ ਤੇ ਕਿਉਂਕਿ ਪੰਜਾਬ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ develop ਹੋਇਆ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਖੜ ਗਏ ਹਨ । ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਇਖਤਿਆਰ ਵਧਾਏ ਜਾਣ ਤਾਂਜੇ ਉਹ independently ਕੰਮ ਕਰ ਕੇ ਪ੍ਰਿੰਟਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਬਣਾ ਸਕਣ । ਕੱਲ੍ਹ ਹੀ ਇਕ ਮਾਨਯੋਗ ਮੈਂਬਰ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹੀ ਸੀ ਕਿ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਤਬਾਹੀ ਦਾ ਕਾਰਣ ਹਨ । ਇਹ ਗੱਲ ਬਿਲਕੁਲ ਗ਼ਲਤ ਹੈ । ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਿੰਟਾਂ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਦਾ ਇਹਸਾਸ ਹੈ ।

[ਬੀਬੀ ਹਰਪਰਕਾਸ਼ ਕੌਰ]

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਐਡਰੈਸ ਵਿਚ Education ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਅੱਡੀ ਮਿਸਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ । ਮੈਂ Education Minister ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕਹਾਂਗੀ ਕਿ ਇਹ ਗੱਲ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਹੈ ਕਿ Private ਤੇ District Boards ਦੇ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੰਟਰੋਲ ਵਿਚ ਲੈ ਲਿਆ ਹੈ । Private ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਛਿਕਰ ਹੈ ਕਿ Education free ਹੋਣ ਕਰਕੇ student ਸਰਕਾਰੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿਚ ਚਲੇ ਜਾਣਗੇ ਤੇ nation ਦਾ ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਿਆ ਬਰਬਾਦ ਜਾਏਗਾ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ Education Department ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ students ਦੀ ਫ਼ੀਸ ਮਾਫ਼ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਇਵਜ਼ ਵਿਚ ਬਿਤਨੀ grant ਦਿਤੀ ਜਾਏ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਭਾ ਸਕਣ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਰਲਾ ਰਾਮ (ਮੁਕੇਰਿਆਂ ਜਨਰਲ) : ਅਧ്യਕਸ਼ ਮਹੋਦਯ, ਗਵਰਨਰ ਦੇ ਅਭਿਮਾਭਣ ਮੇਂ ਇਸ ਬਾਤ ਕਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਿਆ ਗਯਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਲ ਕੇ ਅੰਦਰ reforms ਜਾਰੀ ਕਰ ਦੀ ਗਈ ਹੈਂ । ਮੇਰੇ ਕੁਝ ਭਾਈਓਂ ਨੇ ਇਸ ਬਾਤ ਪਰ ਕੁਝ ਅਚੱਝੀ ਟੀਕਾ ਟਿੱਪਣੀ ਨਹੀਂ ਕੀ ਐਰ ਵਹ ਸਮਜ਼ਦੇ ਹੈਂ ਜੈਸੇ ਯਹ ਗੈਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਬਾਤ ਹੈ । ਮੈਂ ਸਮਜ਼ਦਾ ਹੂੰ ਕਿ ਜੇਲ ਕੇ ਅੰਦਰ ਅਪਰਾਧਿਓਂ ਕੇ ਸੁਧਾਰ ਕੇ ਲਿਯੇ ਮਨੋਵੈਜ਼ਾਨਿਕ ਤਰੀਕਾ ਅਪਨਾ ਕਰ ਕੇ ਊਨ ਕਾ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨੇ ਕੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਜੋ ਹੈ ਵਹ ਬੜੀ ਸਰਾਹਨਾ ਯੋਗਯ ਹੈ । ਮੈਂ ਯਹ ਸਮਜ਼ਦਾ ਹੂੰ ਕਿ ਇਸ ਬਾਤ ਪਰ ਊਸ Department ਕੀ ਸਰਾਹਨਾ ਕੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਕਿ ਊਨ੍ਹੋਂ ਨੇ ਇਸ ਨਯੇ ਵੈਜ਼ਾਨਿਕ ਫੰਗ ਕੋ ਅਪਨਾਯਾ ਹੈ ਜਿਸ ਕੀ ਹਮਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਕੇ ਅੰਦਰ ਬੜੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ । ਮੈਂ ਸਮਜ਼ਦਾ ਹੂੰ ਕਿ ਯਹ ਏਕ ਸਰਾਹਨਾ ਵਾਲਾ ਕਦਮ ਹੈ । ਹਮਾਰੇ ਪ੍ਰਾਂਤ ਮੇਂ heavy industries ਬਹੁਤ ਹੈਂ । 6 Textile mills ਕਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਿਆ ਗਯਾ ਹੈ ਜੋ ਕਾਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈਂ । 3 co-operative basis ਪਰ sugar mills ਕਾਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈਂ । ਯਹ ਏਸਾ ਕਾਮ ਹੈਂ ਜਿਸ ਕੇ ਲਿਯੇ ਸਰਕਾਰ ਕੋ ਬਧਾਈ ਦੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਯਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਅਜੀਂ ਤਕ ਜਹਾਂ ਤਕ ਵਡੇ ੨ ਉਢੀਓਂ ਕਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੈ ਹਮਾਰਾ ਪ੍ਰਾਂਤ ਅਜੀਂ ਤਕ ਬਹੁਤ ਪੀਛੇ ਹੈ । ਅਗਰ ਇਨ੍ਹੀਂ ਕੇ ਸਾਥ ਸਨ੍ਰੁੱਠ ਰਹੇਂ ਤੋ ਇਸ ਸੇ ਹਮਾਰੇ ਪ੍ਰਾਂਤ ਕੀ ਬੇਕਾਰੀ ਕੀ ਸਮਸ਼ਯਾ ਹਲ ਨਹੀਂ ਹੋਗੀ । ਫਿਰ ਭੀ ਜੋ ਕਦਮ ਉਠਾਯੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹੈਂ ਵਹ ਸਰਾਹਨਾ ਯੋਗਯ ਹੈ । ਹਮਾਰੇ ਰਾਜਯ ਮੇਂ cardboard industry ਜਾਰੀ ਕੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਮੇਰਾ ਖਾਸ ਕਰ ਕੇ ਜੋ ਈਲਾਕਾ ਹੈ ਮੁਕੇਰਿਆਂ ਕਾ ਜੋ ਪਹਾੜੀ ਈਲਾਕਾ ਹੈ ਊਸ ਮੇਂ ਕਾਫੀ ਸਾਮਗਰੀ ਪਾਈ ਜਾਤੀ ਹੈ ਜਿਸ ਕੇ ਜ਼ਰਿਯੇ ਸੇ cardboard ਜੋ industry ਹੈ ਊਸ ਕੀ ਹਮਾਰੇ ਰਾਜਯ ਮੇਂ ਬਫ਼ੀਤਰੀ ਕੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਅਧਯਕਸ਼ ਮਹੋਦਯ, ਮੈਂ ਆਪ ਕੇ ਫ਼ਵਾਰਾ ਅਪਨੀ ਸਰਕਾਰ ਕਾ ਧਯਾਨ ਇਸ ਤਰਫ਼ ਦਿਲਾਨਾ ਚਾਹੁਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਅਜੀਂ ਤਕ ਜੋ ਉਢੀਓ ਖੰਘੋਂ ਨੇ ਤਰਕਕੀ ਕੀ ਹੈ ਵਹ ਤਸਲੀਵਲਾ ਨਹੀਂ । ਹਮ ਨੇ ਬਹੁਤ ਅਗੇ ਬਢਨਾ ਹੈ । ਖਾਸ ਕਰ ਕੇ cardboard industry ਹੋਸ਼ਿਯਾਰਪੁਰ ਕੇ ਜ਼ਿਲੇ ਮੇਂ ਬਹੁਤ ਪਿਛੜੀ ਫ਼ੁੜੀ ਹੈ । ਵਹਾਂ ਗੁੰਜਾਯਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਇਸ industry ਕੋ ਜਾਰੀ ਕਿਆ ਜਾਯੇ । ਇਸ ਕੇ ਅਲਾਵਾ ਐਰ ਵਡੇ ੨ ਉਢੀਓ ਹੈਂ ਜਿਨ੍ਹੇਂ ਇਸ ਰਾਜਯ ਕੇ ਅੰਦਰ ਤਰਕਕੀ ਦੇਨੀ ਚਾਹਿਯੇ । ਯਹ ਵਡੇ ਖੇਦ ਕੀ ਬਾਤ ਹੈ, ਅਧਯਕਸ਼ ਮਹੋਦਯ, ਕਿ ਜਹਾਂ cottage industries ਕਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੈ ਇਸ ਮੇਂ ਹਮਾਰੇ ਰਾਜਯ ਨੇ ਕਾਫੀ ਤਰਕਕੀ ਨਹੀਂ ਕੀ । ਜੋ ਅਜੀਂ ਹਮਾਰੇ ਦੇਸ਼

में बेरोजगारी को दूर कर सकती है बेकारी को दूर कर सकती है वह है cottage industry । बड़े २ उद्योग धंधे भी अत्यंत आवश्यक हैं अगर बेरोजगारी को राज्य से दूर करना है । इस को दूर करने के लिये cottage industries को जारी करना अत्यंत आवश्यक है । यह बात बड़े खेद से कहनी पड़ती है कि अभी तक हमारी सरकार को कोई ऐसे नये छोटे छोटे उद्योग धंधों का प्रोग्राम नज़र नहीं आया जिस को देहात के अंदर चालू किया जा सके । खादी का काम महात्मा गांधी की कृपा से चालू है । जहां तक नये उद्योग धंधों का प्रश्न है जो गांव में जारी हो सकें और जिन्हें बिजली दे कर कामयाब बनाया जा सके, अभी तक हमारी सरकार को कोई योजना नहीं सूझी और न ही गवर्नर महोदय के अभिभाषण में इन का कोई जिक्र है । यह चीज़ है जो हमारे राज्य से बेकारी दूर कर सकती है वरना पढ़े लिखे नौजवानों को नौकरियां मिलती नहीं, सिर्फ 4/5 फीसदी नौजवानों को गवर्नमेंट की नौकरियों में खपत हो सकती है । यह धंधे हैं जिन्हें जारी करना चाहिये । इन की तरफ काफी ध्यान नहीं दिया गया । इस बात पर प्रसन्नता प्रकट की गई है कि पंजाब सरकार ने अन्न आदि के उपजाने में बहुत काम किया है । मैं समझता हूं कि यह ऐसी चीज़ है कि जिस पर पंजाबी फख्र कर सकता है और अपनी सरकार को भी बधाई दी जा सकती है । अभी तक, अध्यक्ष महोदय, इस में तरक्की की बहुत गुंजाइश है । शुरू में जो कुछ त्रुटियां हैं खासकर होशियारपुर ज़िला के सम्बन्ध में अपने शासन (गवर्नमेंट) के ध्यान में लाना चाहता हूं । मेरे इलाके में शाह नहर है जो 50 साल से चल रही है । जब धान की फसल पकने का वक्त आता है तो पानी नदारद । इस साल मैं मैं बड़े यकीन के साथ कहता हूं कि दो लाख मन धान का नुकसान हुआ । जब फसल के पकने का वक्त आया तो नहर में पानी नहीं था । इतनी पुरानी नहर है और रे के मुकाम के पास पक्का हैंड बन सकता है लेकिन इस की तरफ कोई ध्यान नहीं दिया गया । इस साल दो लाख मन धान का नुकसान हुआ इसलिए कि उसे वक्त पर पानी न मिल सका । होशियारपुर का सौभाग्य है कि भाखड़ा यहां बन रहा है लेकिन इसे सिंचाई के लिये पानी मिलता है छोटी सी नहर से । भाखड़े से इसे पानी नहीं मिलता । खेद होता है कि यहां permanent footing पर कोई पक्का Head नहीं जिस से कि लोगों की सेवा की जा सके ।

होशियारपुर की लानत होशियारपुर के चो है । बड़ा जरखेज़ इलाका है लेकिन कई एक गांव में सेम का सवाल पैदा हो गया है । सिरोवाल के इलाके में मुझे पैदल जाने का अवसर मिला । वहां पर इतनी सेम और दलदल थी कि पैदल जाना मुश्किल था । इस के अलावा Consolidation वालों ने इतनी भारी गलतियां की हैं कि पुराने watercourses जो थे वह बंद हो गये हैं । जब कभी सैलाब का पानी आता है तो वह सारे इलाके में फैल जाता है । चो का खतरा होशियारपुर ज़िले को है और जब से मैं मेम्बर बना हूं चौधरी लहरी सिंह कहा करते हैं कि 75 लाख रुपया choes को control करने के लिये बजट में

[श्री रत्ना राम]

रखा गया है लेकिन choes की menace इस इलाके से खत्म नहीं हुई। अन्न की पैदावार को और भी हमारे राज्य ने बढ़ाना है। इस के लिये अत्यंत आवश्यक है कि choes के इस बड़े भारी खतरे को जो होशियारपुर के वासियों के सिर पर तलवार की तरह लटक रहा है निपटाने की कोशिश की जाये। इस से लाखों एकड़ जमीन काबिले काश्त बन कर हमारे जिले के अन्दर अन्न उगाने के काबिल बन जायेगी।

Law and order के मुतअल्लिक, अध्यक्ष महोदय, काफी कहा गया है। यह प्रसन्नता की बात है कि चोरी की वारदातें 5-00 p. m. कम हो गई हैं। यह भी प्रसन्नता की बात है कि डाकुओं की तादाद कम हो गई है।

अध्यक्ष महोदय, आप के जरिये मैं अपने शासन तक यह बात पहुंचाना चाहता हूं कि जहां तक फीरोज़पुर के वाक्या का ताल्लुक है उसकी judicial inquiry हो चुकी है। पर इस बात से इनकार नहीं हो सकता कि लाखों लोगों के दिल के अन्दर इस वजह से बेचैनी है कि जब उस की inquiry हो चुकी है तो जो भी कसूरवार उस inquiry में निकला है उसको जल्दी से जल्दी शासन की ओर से सजा मिलनी चाहिये ताकि लोगों को पता चल जाये।

बहु अकबरपुर के मामला में लाखों लोगों के अन्दर बेचैनी है और उन के अन्दर यह ख्याल है कि वहां अन्याय हुआ है। लोगों के अन्दर यह ख्याल है कि वहां कुछ अत्याचार हुए हैं। उन की सही inquiry कर के जो भी कसूरवार है उस को दंड मिलना चाहिए। अगर हम पर्दापोशी करेंगे तो उस का नतीजा यह निकलेगा कि हमारी इस State के अन्दर बहुत जल्दी बेहतर फिज्जा नहीं बनेगी।

एक और वाक्या है जिस से सब लोगों के अन्दर बेचैनी है, असंतोष है और एक तरह से रंज भी है। जैसा कि अब गुरद्वारों की बेहुर्मती का प्रश्न है। मेरे सिख भाइया को तो रंज है, और जो है वह आपसी रंज है। पर मैं आप के द्वारा, अध्यक्ष महोदय, यह बात House तक पहुंचाना चाहता हूं कि सिख भाइयों की निस्वत ज्यादा रंज और ज्यादा बेचैनी जो है वह हिंदुओं के अन्दर है। वे यह देखना चाहते हैं कि जो अन्सर इस किस्म की हरकत कर सकता है जल्दी से जल्दी हमारे शासन को उस अन्सर को सामने ला कर उसे कड़ी सजा देनी चाहिये। कोई हिन्दू इतना गया गुजरा नहीं कि गुरु स्थानों का अपमान देख कर चुप बैठा रहे या वह यह समझे कि यह बात लापरवाही से नज़रअंदाज़ करने वाली बात है। तीन चार महीनों से यह बात चली आ रही है। इस बात पर रंज होता है कि पंजाब का हमारा शासन ऐसे शरारती अन्सर को ढूँढ कर सामने नहीं ला सका ताकि उसे सजा मिले और हमारे राज्य का वातावरण सही बने।

जहां तक law and order का ताल्लुक है, अध्यक्ष महोदय, विदेशी राज्य तो prestige पर चलते हैं, पर अपनी हुकूमत मान प्रतिष्ठा से ऐसी नहीं बनती। वह लोगों के अन्दर सेवा भाव और लोगों के अन्दर इस भाव से चलती है कि न्याय होगा। होशियारपुर के मुतअल्लिक कुछ भी नहीं किया। होशियारपुर कांड ही लें। जब श्रीमन्नारायण रिपोर्ट आई, उन्होंने ने अपनी पार्टी की तरफ से, हुकूमत की तरफ से जो गलतियां हुई थीं उनको तसलीम किया और माना। अध्यक्ष महोदय, मैं आप को सच कहता हूं, बेशक उन अफसरों को सजा नहीं मिली, लेकिन कांग्रेस का prestige ऊंचा हुआ। जो लोग हमें मिलते थे वे कहते थे 'आखिर इस पार्टी के अन्दर, इस निज़ाम के अन्दर कुछ आदमी हैं जो अपनी गलती को गलती मानते हैं'। इस से कांग्रेस का prestige ऊंचा हुआ। अगर बहु अकबरपुर के अन्दर हमारी तरफ से कुछ गलतियां हुईं तो क्यों न उन की जांच करवा कर जो कसूरवार साबित हों उन्हें सजा दी जाए? Prestige पर खड़े रहने से न फिज़ा बेहतर बनेगी, न हम law and order को सही तरीके पर ला सकेंगे।

अध्यक्ष महोदय, तालीम के सम्बंध में काफ़ी मदद नहीं की गई। तालीम के मुतअल्लिक दो ज़िलों में मुफ्त तालीम आठवीं तक जारी कर दी गई है। (घंटी)। अध्यक्ष महोदय, यह बड़ी प्रसन्नता की बात है कि वहां तालीम मुफ्त जारी कर दी गई है। मैं आप के ज़रिये अपने शासन तक यह बात पहुंचाना चाहता हूं कि जो इम्तियाज़ी सलूक, जो भेद-भाव का सलूक इस स्कीम के अन्दर है, वह इस बात को जाहिर करता है कि हमारी तालीम की policy बड़े बेढंगे तरीके से चल रही है। अगर एक लड़का Government school में नहीं पढ़ता, वह एक private recognized school में पढ़ता है तो, अध्यक्ष महोदय, उस गरीब बच्चे के वालदेन ने क्या कसूर किया है कि हमारी Government कहे कि जो Government school में पढ़ेगा उसको फ़्री माफ़ होगी और जो S. D. School में, D.A.V. School में या खालसा स्कूल में या Public School में, जो recognized है, पढ़ेगा उसे किसी किस्म की रियायत नहीं मिलेगी। यह बड़ी बेइन्साफ़ी है। इसलिये आप के ज़रिये, अध्यक्ष महोदय, मैं यह बात अपने शासन तक पहुंचाना चाहता हूं कि यह भेद-भाव का सलूक अच्छा नहीं है। इस से तालीम का सारा ढांचा किसी वक्त धम से गिर पड़ेगा और हमारा यह प्रांत... (घंटी)। एक मिनट में wind up कर दूंगा। हमारा प्रांत private enterprise से, अध्यक्ष महोदय, educational map पर आया है। अगर यह private enterprise का ढांचा एक दम धड़ाम से गिर पड़ा तो हमारा प्रांत educationally पीछे जा पड़ेगा।

मैं एक बात और कहूंगा। इस सारी debate में University or Vice-Chancellor साहिब का नाम लिया गया, जो कि नामुनासिब था। हमारे Vice-Chancellor वह dignitary personality हैं कि जब से उन्होंने ने

[श्री रत्ना राम]

Vice-Chancellor का job संभाला है, बतौर प्रिंसिपल और Senate के मेम्बर मैं जानता हूँ कि उन्हें इस में कामयाबी हुई है। ऐसी personality जो उन्नतिशील हो, गतिशील हो, उसका नाम इस discussion में नहीं लाना चाहिये, यह उनके लिये उच्छा भी नहीं है। यह बात नामुनासिब है।

इन शब्दों के साथ, अध्यक्ष महोदय, जो thanks का resolution चौधरी लहरी सिंह जी ने पेश किया है, मैं उसका समर्थन करता हूँ।

(*Rajkumari Sumitra Devi rose to speak, when called upon by the hon. Speaker.*)

कंवराणी जगदीश कौर : सरदार वरिआम सिंघ गेरा नू time नगी मिलिआ।

श्री सपीकर : ਉਹ ਖੜੇ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਹੋਣੇ। (He might not have stood up.)

कंवराणी जगदीश कौर : राजा महेशिंदर सिंघ नू मुझके बोलत दा बकत नगी मिलिआ, उनुं ने बिहा है बि साल हो गिआ है मेनू chance नगी मिलिआ।

सरदार वरिआम सिंघ : असी ज़िहरे border area ਤੋਂ ਆਏ ਹਾਂ, ਸਾਨੂੰ time ਦਿਤਾ ਜਾਏ।

श्री सपीकर : Time दियागे। सिंघारस त्रुहाडी हो गयी है। त्रुहानू ज़रूर time दित जायेगा। (Time will be given to the hon. Member. Now that he has been recommended he will certainly get time to speak.)

राजकुमारी सुमित्रा देवी (रेवाड़ी) : अध्यक्ष महोदय, जो गवर्नर साहिब के भाषण पर बहस चल रही है, उस में सम्मिलित होती हुई मैं भी कुछ निवेदन करना चाहती हूँ। यह ठीक है कि हमारी Government ने पंजाब में बहुत ही उन्नति के कार्य किये हैं और महिलाओं के लिये भी उन्होंने ने विशेष रूप से ध्यान रखा है। लेकिन फिर भी उसका उतना प्रचार नहीं हो सका जितना कि होना चाहिये था। महिलाओं के लिये कोई ऐसा काम नहीं है जिस से कि वे अपनी रोज़ी कमा सकें। खास कर गांव के अंदर कोई ऐसी दस्तकारी तथा उद्योग नहीं है, जिस से स्त्रियां ऐसे कामों के द्वारा अपना पेट पाल सकें। इस के लिये मेरा विचार है कि Government को विशेष रूप से इस ओर ध्यान देना चाहिये और B.D.Os. तथा जितने भी वहां के ग्राम सेवक हैं उनको हिदायात देनी चाहिये कि वे उसका पूरा प्रचार करें और इसके लिये ऐसी सुविधायें लाएं जिस से वे इस काम को ठीक से कर सकें और वहां कोई भी दस्तकारी शुरू करें। प्रौढ़ शिक्षा के लिये भी महिलाओं के लिये कोई ऐसा प्रबंध नहीं है जिस के अन्तर्गत उनकी पढ़ाई हो सके या कोई

ऐसी शिक्षा दी जाए जिस से ग्रामीण महिलाएं यह अनुभव कर लें कि वे बढ़ते हुये देश में क्या अपनी मदद कर सकती हैं। और क्या ऐसी सहायता कर सकती हैं, जो देश को उन्नत बनाने में सहायक हो। इसके लिये मेरा विचार है कि गवर्नमेंट को इसके लिये कुछ नियुक्त करना चाहिये और खास योजना बना कर इस कार्य को शीघ्रातिशीघ्र चालू करना चाहिये।

गवर्नर साहिब ने आपने भाषण में कहा है कि चकबंदी का कार्य प्रगति पर है और यह काम पांच साल में समाप्त भी हो जायेगा। यह ठीक है कि पहिले की अपेक्षा चकबंदी का काम प्रगति पर है, परन्तु फिर भी जितनी प्रगति होने की आवश्यकता है उतनी नहीं हुई है।

गांवों में बहुत से ऐसे लोग हैं जिनके खेत इधर उधर बिखरे हुये हैं। वे अपनी खेती की ठीक देख भाल नहीं कर पाते और जो कुछ खेती वे करते हैं वह बरबाद हो जाती है। उस की पूरी तरह निगरानी नहीं हो सकती। इस से न सिर्फ उन की अपनी ही हानि होती है बल्कि सारे देश की हानि होती है। देश में जो अन्न की वृद्धि होनी चाहिये वह एक जातो है और अन्न के अभाव से हमारे देश की तरक्की में उलझने पैदा होती हैं। अध्यक्ष महोदय, मैं आप के जरिये गवर्नमेंट से यह निवेदन करना चाहती हूं कि वह इस दिशा में पूरा ध्यान दें और पूरी मेहनत और तवज्जुह के साथ इस काम को अपनाएं। जितने कर्मचारी इस काम में सरकार ने अब लगा रखे हैं और इस विषय में जो योजना बना रखी है कि इस काम को पांच साल में खत्म किया जाएगा, मैं दावे के साथ कह सकती हूं कि इतने कर्मचारी होते हुए भी जो काम अब तक नहीं हो सका वह पांच साल के अरसे में भी हरगिज पूरा नहीं हो सकेगा। इस में गवर्नमेंट का कोई हरज नहीं है कि अगर जितने कर्मचारी अब लगे हुए हैं उन से दुगने या तिगुने जितने भी आवश्यक हों टैम्प्रेरी कर्मचारी लगा कर इस काम को पांच साल के अन्दर पूरा कर लिया जाए।

यह ठीक है कि हमारी गवर्नमेंट ने कहीं पर नहर निकाल कर, कहीं पर ट्यूब-वेल लगवा कर और कहीं पर बांध बांध कर हमारे पंजाब के अन्दर पानी देने का प्रबन्ध किया है। लेकिन यह सब कुछ होते हुए भी सरकार को इस हरे भरे पंजाब को देख कर यह नहीं समझ लेना चाहिये कि हमारे यहां ऐसी जमीन नहीं है, ऐसा स्थान नहीं है जहां कि पानी की जरूरत नहीं है। इस पांच नदियों के प्रांत में ऐसे स्थान भी मौजूद हैं जहां कि पीने का पानी भी नहीं मिलता है। ऐसे बहुत से स्थान हैं जहां पर कि पीने के पानी की इतनी कमी है कि मनुष्य बड़ी कठिनता से अपना जीवन-यापन करते हैं। गवर्नमेंट को चाहिये कि सब से पहले उन स्थानों को पीने का पानी दे। जिन जगहों पर पीने का पानी नहीं मिलता सरकार को उन स्थानों पर पीने का पानी मुहैया करना चाहिये। मैं रेवाड़ी को देखती हूं, वहां पर पीने के पानी की कमी है। अगर आप जाएं तो बड़े दुःख की बात है कि वहां के लोग आप का स्वागत एक गिलास पीने के पानी से भी नहीं कर सकते। यह उन लोगों के

[राजकुमारी सुमित्रा देवी]

दुर्भाग्य की बात है। गवर्नमेंट को चाहिये कि वह इस विषय में अपनी पूरी तवज्जुह दे और पूरे ध्यान के साथ इस काम को अपनाए। चाहे ट्यूबवैल लगा कर वहां पर पानी का प्रवन्ध करें या कुछ और व्यवस्था करें। रेवाड़ी के साथ एक साहवीं नदी बहती है, वहां पर बांध बांध कर लोगों को पीने का पानी मुहैया किया जा सकता है। और ऐसे तरीके इस्तिथार किये जा सकते हैं जिनसे बारिश का पानी इकट्ठा कर के लोगों को दिया जा सकता है। एक बार जब कि राओ गजराज सिंह वहां के डिस्ट्रिक्ट बोर्ड के चेयरमैन थे, यह स्कीम पास हुई थी कि दिल्ली, राजस्थान और पंजाब तीनों प्रान्त खर्च बरदाश्त करेंगे और इस नदी पर एक बांध बांधा जाएगा और ट्यूबवैल लगाए जाएंगे और इस प्रकार रेवाड़ी शहर को पीने का पानी दिया जाएगा। मेरी तजवीज है कि इस सम्बन्ध में गवर्नमेंट को कुछ भारी खर्चा नहीं बरदाश्त करना पड़ेगा क्योंकि इस स्कीम को पूरा करने के लिये राजस्थान की सरकार पंजाब की सरकार और दिल्ली की सरकार भी शामिल होंगी। एक तो इस बांध के बांधे जाने से लोगों को पीने के पानी का फायदा हो जाएगा दूसरे इस से एक और फायदा भी होगा कि जो इस नदी पर पुल बांधा जाना है उसमें लागत कम आएगी क्योंकि जो पानी उस नदी में floods की सूरत में आता है उस की मिकदार बहुत कम हो जाएगी। बांध बांधने से floods भी रुक जाएंगे और पुल बनाने में खर्चा भी कम आएगा। एक और भी फायदा होगा— वह यह कि आजकल जो floods आते हैं, उन की रोक थाम पर सरकार को बहुत खर्चा करना पड़ता है। वह खर्चा सब बच जाएगा। इस लिये मैं आप के जरिये गवर्नमेंट से यह निवेदन करना चाहती हूं कि वह पानी के विषय में पूरा ध्यान दें और इस काम को जल्द से जल्द करें।

तीसरी बात transport के बारे में निवेदन करना चाहती हूं। Government की तरफ से जो transport का महकमा चल रहा है, उस में जो ड्राइवर और दूसरे कर्मचारी काम कर रहे हैं उन को Government Officials ही समझा जाना चाहिये और इसी तरह उन को भी मुस्तकिल कर देना चाहिये जिस तरह कि दूसरे सरकारी कर्मचारियों को किया जाता है। उन की दूसरी तकलीफों को भी दूर किया जाना चाहिये। उन को ठीक तरह से वर्दियां आदि भी नहीं मिलतीं बल्कि जो वर्दियां उन के लिये मंजूर की जाती हैं, वह भी ठीक तरह से उन को नहीं मिल पाती हैं।

अध्यक्ष महोदय, इस के अलावा मैं आप के द्वारा सदन को निवेदन करना चाहती हूं कि dispensaries का काम जो हमारे पंजाब में चल रहा है वह भी ठीक तरीके से नहीं चल रहा है। हमारी गवर्नमेंट को यह ध्यान रखना चाहिये कि किसी विशेष इलाका में कितनी dispensaries हैं और कितनी वहां होनी चाहियें। कई कई स्थान ऐसे हैं जहां पर दूर दूर कोई dispensary नहीं है। वहां के लोगों को यदि कोई मामूली सी भी तकलीफ हो जाती है तो उचित चिकित्सा न मिलने पर वह बीमारी इतनी भयंकर हो जाती है कि उस से deaths हो जाती हैं। इस लिये

मैं आप के द्वारा सरकार से निवेदन करना चाहती हूँ कि गवर्नमेंट इस तरफ ध्यान दे और देखे कि कितने area के अन्दर dispensary होनी जरूरी है। तीन तीन मील के area के अन्दर dispensary होनी चाहिये ताकि लोगों की वक्त पर दवाई मिल सके।

हमारी सरकार ने यद्यपि स्कूलों के सम्बन्ध में काफ़ी काम किया है तथापि मैं इस के बारे में कुछ निवेदन करना चाहती हूँ। सरकार ने Municipal Committees के और District Boards के स्कूल अपनाए हैं, यह ठीक है, लेकिन अभी तक उन की buildings को नहीं लिया गया। इस से यह हानि होगी कि जो मकानात हैं उन की दशा पहले ही खराब थी अब और भी ज्यादा खराब हो जाएगी। तो उन की मुरम्मत पर बहुत भारी खर्च सरकार को करना पड़ेगा और अगर मुरम्मत न की गई तो मकानात के गिरने का भय होगा। इस लिये उन मकानात की मुरम्मत करने का इन्तज़ाम अभी से सरकार को करना चाहिये और P.W.D. को उन को अपने चार्ज में लेना चाहिये। इस के अतिरिक्त मैं यह भी निवेदन करना चाहती हूँ कि जो लड़कियों के स्कूल हैं उन में खेलने के लिये grounds बहुत कम हैं। इन में grounds का पूरा इन्तज़ाम होना चाहिये ताकि महिलाएं भी खेल कूद में हिस्सा ले कर अपने उन्नत देश में अपनी उन्नति कर सकें। अब तो हमें विदेशों से मुकाबला करना पड़ता है। इस लिये विदेशी स्त्रियों से हम तभी मुकाबला कर सकती हैं जब कि हमारे पास खेल कूद के साधन मौजूद होंगे। इस लिये मैं आप के द्वारा गवर्नमेंट से निवेदन करना चाहती हूँ कि हमारी महिलाओं को हर प्रकार की सहायता मिलनी चाहिए ताकि स्त्रियों की स्वांगीण उन्नति हो सके। इसी पर हमारे देश की उन्नति निर्भर है।

अन्त में, मैं पटवारियों के विषय में कुछ कहना चाहती हूँ। अभी मिनिस्टर साहिब ने उन के विषय में बहुत प्रकाश डाला है, जिस से हमारी काफ़ी तसल्ली हुई है। लेकिन इस से उन को यह न सोचना चाहिये कि वह हमारे लिये कोई गैर हैं या हम उन के लिये गैर हैं। वे हमारे अपने हैं और हम भी उन के हैं। इस दृष्टि से गवर्नमेण्ट को यह सोचना चाहिये कि एक बार फिर उन को मौका दिया जाए और यह समझाया जाए कि जिस समय भी कोई अवसर आएगा उन का ध्यान रखा जाएगा। उन का झुकना गवर्नमेण्ट का झुकना है। और इसी प्रकार जब कभी गवर्नमेण्ट झुकती है तो हम खुद झुकते हैं। गवर्नमेण्ट कोई दूसरी नहीं है, हमारी अपनी है। गवर्नमेण्ट तथा कर्मचारियों का जनता का परस्पर में इन दोनों का आपस में अन्योन्याश्रय सम्बन्ध है। जो लोग कहते हैं कि इस में गवर्नमेण्ट का झुकना है वे लोग जनता और गवर्नमेण्ट के बीच में खाई पैदा करना चाहते हैं। इस लिये मैं निवेदन करूंगी कि इस विषय में भी गवर्नमेण्ट को सोचना चाहिये।

[राजकुमारी सुमित्रा देवी]

अन्त में इन शब्दों के साथ मैं चौधरी लहरी सिंह जी की motion of thanks का समर्थन करती हूँ और गवर्नर साहिब का धन्यवाद करती हूँ कि उन्होंने ने बहुत सुन्दर शब्दों में अभिभाषण को रखा और जो कुछ सरकार कर रही है उस पर प्रकाश डाला तथा हम लोगों को अवगत कराया ।

(The Chair called upon Raja Col. Mahesh Indra Singh to speak. But simultaneously a number of hon. Members stood up in their seats.)

अध्यक्ष महोदय : अगर आप इस तरह बहुत ज़्यादा तादाद में—26, 26 और 27, 27 की तादाद में— खड़े होंगे तो आप के लिए मेरी नज़र में आना बड़ा मुश्किल होगा और इस तरह बार बार आप की बैठकें निकलेंगी । (If the hon. Members rise in their seats like this in such large numbers as 26 or 27 at a time then it will be very difficult for them to catch the eye of the Speaker and they will also undergo unnecessary botheration of sitting and standing so many times).

कंवरानी जगदीश कौर : आप राजा साहिब को बोलने दें । इनको अभी तक कभी भी बोलने का chance नहीं मिला ।

महाराज नारायण सिंह : छिन्न सिद्धांतित्त वर रगीआं उठ ।

Mr. Speaker : Order, please.

कंवरानी जगदीश कौर : मैं आप को इस लिए कह रही हूँ कि मैं Opposition party की secretary हूँ । (Interruptions)

अध्यक्ष महोदय : आप अपनी बातें आपस में ही रहने दिया करें । अपनी बातों को यहां न लाया करें । (हंसी) (They should restrict their talk to themselves. They should not interrupt in this way.) (Laughter)

कंवरानी जगदीश कौर : ये कैरों साहिब के पिटू हैं । चीफ़ मिनिस्टर कैरों मेरे पीछे पड़ा हुआ है, इसलिए ये मेरे बरखिलाफ़ बोल रहे हैं । जैसे ये लोग यहां आए हैं वैसे मैं भी कांग्रेस को पूरी तरह से शिकस्त देकर यहां आई हूँ । मैं surrender नहीं करूंगी । आप से भी मैं कुछ कहना चाहती हूँ । Sir, you said in the beginning that you will be just to all the Members alike, but I am sorry to say that we are not getting justice.

(Interruptions from Sardar Narain Singh)

अध्यक्ष महोदय : मैं सरदार नारायण सिंह जी से कहूंगा कि वह इस तरह interrupt न करें (I would ask Sardar Narain Singh not to interrupt like this.)

कंवराजी जगदीश कौर : यह मेम्बर साहिब कैरों के चमचे ही हैं। He is a 'chamcha' of Kairon.

(At this a number of hon. Members rose)

अध्यक्ष महोदय : आप बैठें। आर्डर, आर्डर। अगर आप को कोई जाती गुस्सा हो तो उस को हाउस के अंदर नहीं लाना चाहिए (The hon. Members may please resume their seats. Order, order. The hon. Members should not express their personal prejudices in the debates of this House).

कंवराजी जगदीश कौर : जब चौधरी लहरी सिंह जी उठे थे तो इन्होंने कहा था कि एक female बोल रही है। इस का क्या मतलब है ? What does he mean by saying 'female' ? वह भी सरकार के पिटू हैं।

सरदार गुरमीत सिंघ मीत : On a point of order, Sir. मैं पुछना चाहता हूँ कि क्या "रमचा" अਤੇ "पिटू" के लब्ज parliamentary हन ? जे नही उं एह नू एह लब्ज वापस लेटे चाहीदे हन।

अध्यक्ष महोदय : ये Parliamentary नहीं हैं। (These are not parliamentary.)

कंवराजी जगदीश कौर : मैं withdraw नहीं करूंगी। I will not withdraw.

सरदार गुरमीत सिंघ मीत : उं आप डी किसे दी पिटू जी देवेगी।

अध्यक्ष महोदय : भाई ! क्यों छेड़ते हो ? [Why does the hon. Member provoke her ?]

सरदार आत्मा सिंघ : On a point of order, Sir. उमां जे लब्ज "डिजन" दा इसतेमाल बीता है बी एह बी parliamentary है ?

अध्यक्ष महोदय : आप खा मखाह क्यों तंग करते हैं ? (Why does the hon. Members tease her unnecessarily.) (Interruptions) (Pointing towards Sardar Narain Singh.) आप को दूर बिठाना पड़ेगा। (The hon. Member will have to be given a seat at some distance.)

Kanwarani Jagdish Kaur : As Secretary of the Opposition Party, I requested you to allow Raja Sahib to speak because he has never had his turn except once in the beginning.

ਕਰਨਲ ਰਾਜਾਧਿਰਾਜ ਮਹੇਸ਼ ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ : (ਸੁਨਾਮ, ਜਨਰਲ) ਮਿਸਟਰ ਸਪੀਕਰ, ਮੈਂ ਕਿਸਦਾ ਸ਼ੁਕਰੀਆ ਅਦਾ ਕਰਾਂ ? ਸੈਕਟਰੀ ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਜਾਂ ਤੁਹਾਡਾ । ਕਿਉਂਕਿ ਅੱਜ ਤਕਰੀਬਨ ਸਾਲ ਦੇ ਕਰੀਬ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਫਿਰ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਬੋਲਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਕੁਝ ਵਿਚਾਰ ਹਾਊਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਾਂ । ਜੇ ਇਹੋ ਰਫ਼ਤਾਰ ਰਹੀ ਤਾਂ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਤਕ ਸ਼ੇਦ ਬੋਲਣ ਦਾ ਫਿਰ ਮੌਕਾ ਮਿਲੇਗਾ ।

ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜੋ ਕੁਝ ਐਡਰੈਸ ਵਿਚ ਗੱਲਾਂ ਕਹੀਆਂ ਹਨ, ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰੀਆ ਅਦਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ । ਮਗਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕਮਿਸ਼ਨਾਂ ਭੀ ਹਨ—ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜੋ ਕਹੀਆਂ ਹੋਈਆਂ Policies ਦੀਆਂ ਬਾਤਾਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ execute ਕਰਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ administration ਦੇ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਕਮਿਸ਼ਨਾਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਹਕੂਮਤ ਕੋਈ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ । ਜੋ ਕੁਝ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ Address ਦੇ ਵਿਚ ਦਿਖਾਇਆ ਹੈ ਉਹ ਸਭ ਸਬਜ਼ ਬਾਗ ਹਨ । ਫਿਰ ਵੀ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੋ ਕੁਝ ਇਸ Address ਦੇ ਵਿਚ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਗਰ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਵਜ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕਿਉਂ ਨਾ ਪੰਜਾਬ ਇਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਅਗਾਂਹ ਵਧੂ ਸੂਬਾ ਬਣੇ ਅਤੇ ਸਭ ਮੈਂਬਰ ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਬੈਂਚ ਤੋਂ ਵੀ ਆਪ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰੀਆ ਅਦਾ ਕਰਨ ਪਰ ਜਿਸ ਵਕਤ ਤਕਲੀਫ਼ਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਵਕਤ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕਮਿਸ਼ਨਾਂ ਕਿਸੇ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਮੁਤਅੱਲਕ ਜਾਂ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਮੁਤਅੱਲਕ ਕਹੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਬੁਰਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਅਫਸੋਸ ਇਹ ਸਾਹਿਬਾਨ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਢੀਝਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰੀਕੇ ਦੇ ਨਾਲ ਦਰੁਸਤ ਕਰਨਾ ਹੈ । ਹੁਣ Administration ਦੇ ਮੁਤਅੱਲਕ ਜੋ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਧਿਆਨ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕੀ ਹਾਲਤ ਹੈ ? ਅੱਜ ਜੋ ਕੋਈ ਅਰਜ਼ੀ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ । ਦੁਬਾਰਾ ਜੇ ਯਾਦ ਕਰਾਇਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜਵਾਬ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਹੋਰ ਅਰਜ਼ੀ ਭੇਜ ਦਿਉ । ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਬਰਸਾਂ ਗੁਜ਼ਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਉਸ ਅਰਜ਼ੀ ਦਾ ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਹੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ । ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਕਹਿਣਾ ਪਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਅਰਜ਼ੀਆਂ ਮੈਂ ਖੁਦ ਵੀ ਵੇਖੀਆਂ ਹਨ । ਮੈਂ ਆਪ ਨੂੰ ਇਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਵਾਕਿਆ ਬਤਲਾਉਂਦਾ ਹਾਂ । ਕੁਝ ਦਿਨ ਹੋਏ ਮੈਂ P. W. D. ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਵਿਚ ਗਿਆ । ਨਹਿਰ ਦੇ ਮੁਤਅੱਲਕ ਕੋਈ ਬਗ਼ੜਾ ਸੀ । ਜਾ ਕੇ ਇਕ ਚੀਫ਼ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਸਾਫ਼ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਤੁਅੱਲਕ ਨਹੀਂ ਰਖਦਾ ਇਹ ਕੰਮ ਫਲਾਣੇ ਚੀਫ਼ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਦੇ ਕੋਲ ਹੈ । ਮੈਂ ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਪਾਸ ਗਿਆ ਜਿਸਦਾ ਨਾਮ ਮੈਨੂੰ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਪਰ ਉਸ ਚੀਫ਼ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਨੇ ਵੀ ਉਲਟੇ ਇਹੋ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਕੰਮ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਉਸ ਦੇ ਹੀ ਯਾਨੀ ਪਹਿਲੇ ਚੀਫ਼ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਦਾ ਹੈ । ਇਥੋਂ ਤੀਕਰ ਕਿ ਮੈਂ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਦਫ਼ਾ ਪਹਿਲੇ ਤੋਂ ਦੂਸਰੇ ਤੇ ਦੂਸਰੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿਚ ਗਿਆ । ਮਗਰ ਆਖਿਰਕਾਰ

ਮੈਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਪਿਆ ਕਿ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਕਰ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਤੁਸੀਂ ਆਪੋ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਓ ਕਿ ਇਹ ਮਹਿਕਮਾ ਕਿਸ ਦਾ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਨੀਚੇ ਕੀ ਕੀ ਮਹਿਕਮੇ ਹਨ ਤੇ ਜਿਹੜੇ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਅਜਿਹਾ ਵਰਤਾਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਆਮ ਜਨਤਾ ਨਾਲ ਕੀ ਵਰਤਾਵਾ ਕਰਦੇ ਹੋਣਗੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਕੀ ਐਡਮਨਿਸਟਰੇਸ਼ਨ ਦਾ ਕੰਮ ਚਲ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਅਲਾਵਾ water-logging ਨੂੰ ਲੈ ਲਓ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਹੈ ਉਹ ਆਪਣੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਨਾਲੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰ ਕਢਵਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਜਾਂ ਮੰਤ੍ਰੀਮੰਡਲ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਹਲਕੇ ਹਨ ਸਭ ਨੂੰ ਇਕ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਬਰਾਬਰ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ through proper channel ਭੇਜੀਆਂ ਹਨ, ਲੇਕਿਨ ਜਿਸ ਵਕਤ ਦਰਿਆਫ਼ਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਸਕੀਮ ਸੁਨਾਮ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਮੁਤਅੱਲਕ ਵੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ

(Mr. Deputy Speaker occupied the Chair at 5.27 P.M.)

ਸਾਨੂੰ ਕੁਝ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹਾਲਾਂਕਿ ਸੰਗਰੂਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਲੋਕ ਖੁਦ ਤਿਆਰ ਹਨ ਕਿ ਆਪਣੀ ਤਾਕਤ ਦੇ ਨਾਲ drains ਖੁਦ ਬਣਾਉਣ ਜੋ alignment ਸਰਕਾਰ ਕਰਵਾ ਦੇਵੇ ਪਰ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਥੇ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਲੋਕ ਨਰਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਔਰ ਅੱਕ ਕੇ ਇਕ ਦਫਤਰ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਦਫਤਰ, ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਤੀਜੇ, ਤੀਜੇ ਤੋਂ ਚੌਥੇ ਦਫਤਰ ਤੋਂ ਕੇ ਘਰ ਬੈਠ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਕੋਈ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਤਜਵੀਜ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਲਾਂ ਸਾਲ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਸਰਕਾਰ ਆਪਣੀਆਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਰੁਝੀ ਹੋਈ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਜਿਤਨੀਆਂ ਦਰਖਾਸਤਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਸਭ ਖੂਹ ਵਿਚ ਪੈ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਰੂਰ ਗੌਰ ਕਰੇ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮਹਿਕਮੇ ਐਸੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ branches ਸ਼ਿਮਲੇ ਬੇਠੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਇਕ ਕਾਗਜ਼ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਤਿੰਨ ਢਾਰ ਢਾਰ ਦਫ਼ਾ ਚਕਰ ਕੱਢਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਤਦ ਜਾ ਕੇ ਕਿਧਰੇ orders issue ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਦ ਤਕ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਨਹੀਂ ਦੁਕਣਗੀਆਂ, ਸਰਕਾਰ ਆਪਣੀ administrative machinery ਨੂੰ tone up ਨਹੀਂ ਕਰੇਗੀ। ਅਤੇ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ co-ordination ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਉਤਨੀ ਦੇਰ ਤਕ ਇਹ ਤਕਲੀਫ਼ਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਰਹਿਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਵਾਲੇ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਕਹਿਣਗੇ। ਠੀਕ ਹੈ, ਔਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਫ਼ਾਇਦਾ ਉਠਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਅਗੇ ਮੈਂ ਇਹ ਦੱਸ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡਾ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵੇਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਤੁਹਾਡੀ ਹਕੂਮਤ ਦੀਆਂ ਜੋ ਜੋ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਹਨ, ਅਸੀਂ ਬਤਲਾਈਏ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਭੀ ਇਹ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰੋ। ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਮੁਤਅੱਲਕ ਇਹ ਬਾਤ ਹੈ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹਸਪਤਾਲ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਡਾਕਟਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਫਿਰ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਸਾਡੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤ੍ਰੀ ਨੇ ਇਥੇ ਫਰਮਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ Education matric ਤਕ free ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ ਪਰ ਇਹ ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ ਨਹੀਂ ਗਈ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਕੋਈ ਗੱਲ ਪੂਰੀ ਕਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਤਾਂ ਉਸ ਗੱਲ ਦੇ ਕਹਿਣ ਦੀ

[ਕਰਨਲ ਰਾਜਾਅਧੀਰਾਜ ਮਹੇਸ਼ਵਰ ਸਿੰਘ]

ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਉਤਨੀ ਚੀਜ਼ ਕਹੋ ਜਿਹੜੀ ਤੁਸੀਂ ਪੂਰੀ ਕਰ ਸਕੋ। ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ promises ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਹੋ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ promises ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ promises ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਕਰਕੇ ਲੋਕ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਬਹੁਤ ਕੁਝ expect ਕਰਨ ਲਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਔਰ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਇਤਬਾਰ ਕੰਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਔਰ ਹਾਲਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ promises ਸਾਡੀ ਹਕੂਮਤ ਅਗੇ ਕਰ ਚੁਕੀ ਹੈ ਅਗਰ ਉਹ ਪੂਰੇ ਨਾ ਹੋਏ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਜਿਹੜਾ ਭਰੋਸਾ ਸੀ ਉਹ ਬਿਲਕੁਲ ਉਠ ਜਾਇਗਾ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਮੈਂ National Extension Blocks ਜਿਹੜੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਖੋਲ੍ਹੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਤਲਿਕ ਕੁਝ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮੁਣਕ ਹਲਕੇ ਦੇ ਬੁਲਾਕ ਦੇ ਮੁਤਲਿਕ ਇਹ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਅੱਧਾ ਹਿੱਸਾ ਘੱਘਰ ਦਰਿਆ ਦੀ ਇਕ ਤਰਫ ਹੈ ਤੇ ਅੱਧਾ ਹਿੱਸਾ ਘੱਘਰ ਦੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਹੈ ਔਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਇਕ ਸੜਕ ਮਿਲਾਉਂਦੀ ਹੈ ਬਾਕੀ ਕੀ ਬਰਸਾਤ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਦ 6 ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਅੱਧਾ ਹਿੱਸਾ ਆਣ ਜਾਣ ਵਾਸਤੇ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਘੱਘਰ ਉੱਤੇ ਸਿਰਫ ਇਕ ਖਨੇਰੀ ਦੇ ਨਾਂ ਦਾ ਪੁਲ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਹੁਣੇ ਹੀ ਮੁਕੰਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਬਰਸਾਤ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਬੁਲਾਕ ਦੇ ਇਕ ਹਿੱਸੇ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਹਿੱਸੇ ਵਲ ਜਾਣ ਲਈ ਇਸ ਪੁਲ ਤੋਂ ਲੰਘ ਕੇ ਜਾਣ ਵਿਚ 30 ਮੀਲ ਦਾ ਰੋੜਾ ਲਾਉਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ National Extension Block ਦੇ ਅਫਸਰ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਬਰਸਾਤ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਪੂਰਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋਣਗੇ। ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਤਕਲੀਫ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਇਸ ਤੋਂ ਸਿਵਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਰਸਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਉਹ ਬਰਸਾਤ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਹੀ ਛੱਡ ਕੇ ਬੈਠ ਜਾਣ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ Block ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੰਮ ਅਜ਼ ਕੰਮ ਉਸ ਜਗ੍ਹਾ ਨੂੰ ਜਿਥੇ Block ਬਣਾਉਣਾ ਹੋਵੇ ਸਰਵੇ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਇਹ ਤਕਲੀਫ ਪੈਦਾ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਮੁਣਕ ਦੇ block ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਬੜੀ ਹੈਰਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਇਕ ਬੁਲਾਕ ਤਾਂ ਇਕ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ please ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਤੇਰੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਤੇਰੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ block ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਸ ਲਈ ਮੇਰੇ ਕਹਿਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਰਕਾਰ block ਖੋਲ੍ਹਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਥੋੜਾ ਬਹੁਤ ਗੈਰ ਕਰ ਲਿਆ ਕਰੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਵਜਾਹ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਕਿ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਚਲਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਤਕਲੀਫ ਹੋਵੇ। ਦੂਸਰੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਕ B. D. O. ਨੇ retire ਹੋਣਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਸਾਲ ਲਈ extension ਦੇਣ ਦਾ ਵਾਇਦਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਪਰ ਫੇਰ ਉਸ ਵਾਇਦੇ ਨੂੰ ਵੀ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੂਰਾ ਨਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਵਾਇਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਦ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਹੋਰ ਆਦਮੀ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਮੌਜੂਦ ਸਨ ਵਿਚ

ਜੇਕਰ ਵਾਇਦਾ ਕਰ ਦਿਤਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਦਿਲ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ। ਪਹਿਲੇ 6 ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ order ਹੀ ਨਾ ਮਿਲਿਆ B.D.O. ਸ਼ੋਸ਼ ਪੰਜ ਵਿਚ ਰਿਹਾ ਫਿਰ ਬਾਕੀ ਦੇ 6 ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿਚ ਉਸਨੇ ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਕਿ ਮੈਂ ਹੁਣ ਚਲਾ ਤਾਂ ਜਾਣਾ ਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਦਿਲ ਲਾ ਕੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੰਮ ਕਰੇ ਇਸ ਖਿਆਲ ਨਾਲ ਉਸਨੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਛੱਡ ਦਿਤਾ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਆਦਮੀ ਰਖੇਗੀ ਤਾਂ ਉਹ ਕੰਮ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਕਰਨਗੇ। ਇਸ ਦੇ ਵੇਸਲੇ ਜੋ ਭੀ ਹੋਣ ਉਹ ਬੜੇ prompt ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਮੈਂ erstwhile PEPSU ਦੇ ਮੁੱਢਲਿਕ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਥੇ ਜਦ ਵੀ ਕੋਈ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਉਸ ਤੇ ਗੌਰ ਕਰਨ ਲਈ ਉਥੇ ਦੇ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਆਪਸ ਵਿਚ ਬੈਠ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਵੇਸਲਾ ਇਕਦਮ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਮਾਮਲਾ ਕਿਸੀ ਹੋਰ ਸੈਕਟਰੀ ਪਾਸ ਜਾ Law Secretary ਦੇ ਪਾਸ ਭੇਜਣਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਉਥੇ ਹੀ ਬੁਲਾ ਕੇ ਉਥੇ ਹੀ ਵੇਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਇਥੇ ਬਿਲਕੁਲ ਹੋਰ ਹੀ ਤਰੀਕਾ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਖੱਟੇ ਵਿਚ ਪਾਉਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ file ਤੇ ਨੋਟ ਦੇ ਕੇ ਸੈਕਟਰੀ concerned ਜਾ for Law Secretary ਕਰਕੇ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕੰਮ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇਰੀ ਦੀ ਕੋਈ ਵੀ ਆਪਣੇ ਉਪਰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਲੈਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਦਰੁਸਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਦ ਤਕ services ਨੂੰ ਆਪਣੀ service ਦੀ security ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਦ ਤਕ ਹਾਲਤ improve ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਔਰ ਜਦ ਤਕ ਮਾਤਹਿਤ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਅਫਸਰ ਹੈ ਉਹ ਕੰਮ ਵਿਚ ਪੂਰਾ interest ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਆਪ ਵੇਖਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਭੀ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ ਤਿਆਰ ਹੈ, ਤਦ ਤਕ ਉਹ ਵੀ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਵਿਚ interest ਨਹੀਂ ਲਏਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਅਗੇ request ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਦੋ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਸਿਰਫ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਰਖ ਲਏ ਜਾਣ ਜੋ ਸਿਰਫ tours ਕਰਨ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਦਿਆਂ ਨੂੰ ਇਥੇ ਹੈਡਕਵਾਟਰ ਬੈਠਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। (ਇਕ ਅਵਾਜ਼ : ਇਕ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਰੱਖ ਲਿਆ ਜਾਏ) ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮੈਂ ਵਜ਼ੀਰ ਬੈਠਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। (Interruptions.)

Mr. Deputy Speaker : Order, please.

ਕਰਨਲ ਰਾਜਅਧੀਰਾਜ ਮਹੇਸ਼ ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ : ਇਸ ਵੇਲੇ ਜਦ ਸਾਡੇ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਦਿਨ ਤਾਂ touring ਦੇ ਢੰਗ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਇਹ ਠੀਕ ਵੀ ਹੈ। ਆਖਰਕਾਰ this is humanly impossible ਕਿ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੋਨੋਂ ਕਿਸਮ ਦੇ ਕੰਮ ਪੂਰੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕਰ ਸਕਣ। (Interruption)

ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸਾਂ ਕਿ ਸਾਰੇ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬਾਨ tour ਨਾ ਕਰਨ ਤੇ ਆਪਣੀ administration ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਵੀ

[ਕਰਨਲ ਰਾਜਅਧੀਰਾਜ ਮਹੇਸ਼ ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ]

ਉਹ ਕੁਛ ਹਿੱਸੇ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਮੈਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਉਹ ਇਸ administration ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਤਾਂ ਅਜ ਜੇ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਜੋ ਤਕਲੀਫ਼ਾਂ ਪੇਸ਼ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ। (ਘੰਟੀ)

Mr. Deputy Speaker : Please wind up.

ਕਰਨਲ ਰਾਜਅਧੀਰਾਜ ਮਹੇਸ਼ ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ ਆਪ ਦਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ time ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਮੈਂ ਇਕ ਚੀਜ਼ ਆਪ ਨੂੰ ਹੋਰ ਦਸਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਹੁਣੇ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪਟਵਾਰੀਆਂ ਦੇ ਮੁਤੱਲਕ consolidation ਦੇ incharge ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਤੇ ਇਹ ਵਰਮਾਇਆ ਸੀ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਸਤੁ allowance ਤੇ ਹੋਰ ਸਾਰੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਜੋ ਮੰਗੀਆਂ ਹਨ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਦਸ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਥੇ ਤਕ Erstwhile Pepsu ਦੇ ਪਟਵਾਰੀਆਂ ਦਾ ਤਾਲੁਕ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਵੀ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਇਹ allowances ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮਿਲਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ level ਤੇ ਲੈ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਤਕ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀ ਦਾ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਡਰਾਵਾ ਦੇ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ ਤਾਲੁਕ ਹੈ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮੁਨਾਸਬ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਜੇ action ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਪਟਵਾਰੀਆਂ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਉਹ ਨੀਕ ਹੈ ਮਗਰ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਮੈਂ ਵਿਚ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਹੋਰ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਛੋਟੇ employees ਹਨ, ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਸੂਬੇ ਦੇ funds ਜਿਥੇ ਤਕ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਉਥੇ ਤਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਰੂਰ ਇਮਦਾਦ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਤੰਗੀ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਕੋਈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਨਾ ਕਰ ਦੇਣ ਜਿਸ ਵਿਚ corruption ਯਾ ਰਿਸ਼ਵਤ ਲੈਣੀ ਪਵੇ। ਇਹ ਕੁਦਰਤੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਇਨਸਾਨ ਕੋਲ ਪੇਟ ਭਰਨ ਲਈ ਵੀ ਸਮਾਨ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਵਲ ਝੁੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਬਰੂਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਦੇਖ ਕੇ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਅਜਹੇ steps ਲਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ relief ਮਿਲ ਸਕੇ ਔਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਦੂਜਿਆਂ ਮਹਿਕਮਿਆਂ ਦੇ employees ਵਿਚ ਵੀ ਇਹੋ ਹੀ ਬੀਮਾਰੀ ਚਲਨ ਦਾ ਪੂਰਾ ਖਿਆਲ ਰਖਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਬੈਠਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਸਾਰਿਆਂ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਅੱਗੇ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਅਜ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਆਪੋ ਵਿਚ ਦੇ ਜੋ ਤਾਲੁਕਾਤ ਖਰਾਬ ਹੋ ਚੁਕੇ ਹਨ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ। ਸਾਨੂੰ ਮੁਲਕ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲ ਖਿਆਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਆਪਣੀਆਂ ਕੁਰਸੀਆਂ ਦਾ। ਜੇਕਰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਲੋੜ ਪਏ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਹਲਕਿਆਂ ਦੇ ਲੋਗ ਇਹ ਮੁਨਾਸਬ ਸਮਝਣ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਕੁਰਸੀ ਛੱਡ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ unity ਵਾਸਤੇ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਨਾਲ resign ਕਰ ਦੇਣ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਖਰਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਮੀਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਛੇਤੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਮੈਂਨੂੰ ਫਿਰ ਬੋਲਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਜੇਕਰ ਇਸ ਮੌਕੇ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਬੋਲਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਤਾਂ ਦਿਉਂਗੇ ਹੀ।

उपाध्यक्ष महोदय : कुछ ऐसा मालूम होता है कि चार दिन के इलाका एक दिन और allot करने पर भी मेम्बर साहिबान की तसल्ली नहीं। अगर आप की राय हो तो time कुछ कम कर दिया जाए। 15 मिनट की बजाए 10 मिनट कर दिया जाए। (It appears that despite allotment of another day over and above four days fixed for the discussion the hon. Members are not satisfied. If they like the time limit of speeches may be reduced from 15 to 10 minutes.)

(ਆਕਾਸ਼ : ਨਹੀਂ ਜੀ।)

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ 'ਮੀਤ' (ਬਾਘਪੁਰਾਣਾ ਜਨਰਲ) : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ Address ਦੇ ਧੰਨਵਾਦ ਦਾ ਜੋ ਮਤਾ ਵੇਖਦੀ ਲਾਹੌਰੀ ਸਿੰਘ ਹੋਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਉਸ ਦੀ ਤਾਈਦ ਕਰਨ ਲਈ ਖੜਾ ਹੋਇਆ ਹਾਂ। ਇਸ Address ਵਿਚ ਕੁਝ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਦੇ ਹੋਏ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਇਨਕਲਾਬੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। 30,000 ਉਸਤਾਦਾਂ ਨੂੰ, 10,000 ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ provincialize ਕਰਕੇ, ਸਰਕਾਰੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਤਸਲੀਮ ਕਰ ਲੈਣਾ, ਪੁਲਿਸ ਵਲੋਂ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਡਾਕੇ ਚੋਰੀਆਂ ਘਟਾ ਕੇ ਅਮਨ ਅਮਾਨ ਰਖਣਾ, ਕਤਲਾਂ ਦੀਆਂ ਵਾਰਦਾਤਾਂ ਦੇ ਘਟਣ ਬਾਰੇ progress report, ਛੋਟੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਪਟਵਾਰੀਆਂ ਆਦਿ ਦੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਤ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਦੇ ਹੋਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ 3੭ ਰੁਪਏ ਤੋਂ 50 ਰੁਪਏ ਕਰ ਦੇਣਾ 300 ਮੀਲ ਨਦੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਦਾ ਬਨਾਉਣਾ, ਪੰਜਵੀਂ ਤਕ ਤਾਲੀਮ ਮੁਫਤ ਕਰ ਦੇਣਾ ਕੁਝ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹਨ ਜੋ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਯੋਗ ਹਨ। ਪਰ ਕੁਝ ਹੋਰ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ Address ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਲ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਧਿਆਨ ਦਿਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਤੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਇਸ Address ਤੇ ਤਕਰੀਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕੁਝ Opposition ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਕੁਝ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ Law and Order ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕਿਉਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਰੋ ਬਾਜ਼ਾਰ ਸਵਾਗ ਕਢਨ ਅਤੇ ਭੰਗੜੇ ਪਾਉਣ, ਵਡੇ ਵਡੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਜਿਵੇਂ ਨਾਹਰੂ ਜੀ ਦੀ ਬਾਇਬਲੀ ਬਾਹਿ ਨਾਹਰੇ ਲਾਉਣ, ਕਾਨੂੰਨ ਤੋੜਨ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ, ਧਰਮ ਅਸਥਾਨਾਂ ਦੀ ਵੇਹਰਮਤੀ ਤੇ ਹੱਲੇ ਕਰਨ ਦੀ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਕਿਉਂ ਇਜ਼ਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ। ਜੇਕਰ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਤੋੜਣ ਤੇ ਕੁਝ ਸਖਤੀ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਕੀ ਬੁਰਾਈ ਕੀਤੀ? ਕੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਸਹੇਲਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ? ਕੀ ਪੁਲਿਸ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ Law and Order ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਹੁੰਦੇ ਦੇਖਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਭੰਡਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਾ ਕਹਿੰਦੀ!

ਇਸ ਤੋਂ ਅਲਾਵਾ ਮੈਂ ਕੁਝ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਲ ਵੀ ਧਿਆਨ ਦਿਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਅਨਾਜ ਮੰਕਟ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਖਾਸਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ progress report ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਮਗਰ ਇਕ ਰੇਲ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ, ਨੇ

[ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਮੀਤ]

ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਕਿ ਅਨਾਜ ਬੀਜਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਹੋਸਲਾ ਅਫ਼ਜ਼ਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਾਲੀਆ ਘਟਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਕਣਕ ਬੀਜਣ ਵਾਲਿਆਂ ਤੇ 8 ਆਨੇ ਘੁਮਾਂ ਮਾਲੀਆ ਘਟ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। Grow-More Food Campaign ਨੂੰ ਹੋਰ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਮਾਲੀਆ ਘਟਾਉਣ ਜਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਦੂਜੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੇਣ ਬਾਰੇ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। Fertilizers ਜੋ ਤਕਾਵੀ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤਾਵਾਨ ਘਟਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਸਰਕਾਰ ਸੂਦ ਖੇਰਾਂ ਵਾਂਗ ਇਕ ਵਡੀ ਰਕਮ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਤਾਵਾਨ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਵਸੂਲ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਘਟ ਕਰਕੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਹੋਸਲਾ ਅਫ਼ਜ਼ਾਈ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਐਡਵੈਂਸ ਵਿਚ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ।

ਦੂਸਰੀ ਗਲ ਆਵਾਰਾ ਜਾਨਵਰਾਂ ਬਾਰੇ ਰਹਿ ਗਈ ਹੈ। ਬੇਸ਼ਕ ਭਾਰੀ ਗਿਨਤੀ ਵਿਚ ਗਿਦੜਾਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਹੋਰ ਵੀ ਕੋਈ ਕਿਸਮ ਦੇ wild animals ਹਨ ਜੋ ਖੁਰਾਕ ਤਬਾਹ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬਿਹਾਰ ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਦੂਜੇ ਹਿਸਿਆਂ ਵਿਚ ਭੁਖ ਨਾਲ ਬਿਲਕ ਰਹੇ ਬਚਿਆਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚੋਂ ਟੁਕਰ ਖੋਂਹਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਨਾਜ ਚਾਇਆ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਜਾਨਵਰਾਂ ਤੋਂ ਖੇਤੀਆਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਬਾਰੇ ਕੋਈ programme ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ Jessird ਤੇਲਾ ਹੈ ਜੋ ਕਪਾਹ ਜਾਂ ਸਰਸੋ ਵਗੇਰਾ ਫਸਲਾਂ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਹੋ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਇਸ ਕਰਕੇ 30 ਫੀ ਸਦੀ ਕਪਾਹ ਦੀ ਫਸਲ ਨਸ਼ਟ ਹੋਈ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਕਪੜੇ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਬੇਅੰਤ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੂਸਰੇ ਕੀੜੇ ਵੀ ਹਨ ਜੋ ਅਨਾਜ ਦੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਲਗਦੇ ਹਨ। ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਸਰਕਾਰ ਨੇ spraying machines supply ਕਰਨ ਲਈ 4 ਲਖ ਰੁਪਏ ਦੀ subsidy ਦੇਣ ਦੀ ਸਕੀਮ ਬਣਾਈ ਸੀ ਪਰ ਫਾਈਲਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਪਨਾਹਗਜ਼ੀਨ ਹੈ। ਇਕ hon. Member ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮਹਿਕਮਾ ਜ਼ਰਾਇਤ ਦੁਬ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਅਸਹਿਮਤੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਵਲੋਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮਹਿਕਮਾ ਜ਼ਰਾਇਤ ਅਛਾ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ allocation of funds ਵਿਚ ਢਿੱਡ ਹੈ। Spraying machines ਲਈ subsidy ਸਿਰਫ 4 ਲਖ ਰੁਪਿਆ ਸੀ ਉਹ ਭੀ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫਸਲਾਂ ਨੂੰ manuring ਖਾਦ ਤੇ ਪਾਣੀ ਦੇਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ spraying ਵੀ ਉਤਨੀ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਕੋਈ ਸਕੀਮ ਨਹੀਂ ਬਣਾਈ ਗਈ ਕਿ ਜੋ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਉਹ ਘਟ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਬਾਗਾਂ ਨੂੰ ਆਮ ਜ਼ਮੀਨ ਨਾਲੋਂ 5 ਗੁਣਾ ਪਾਣੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ per one thousand acres ਦੇ 2.3 cusecs ਪਾਣੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਥੇ ਬਾਗਾਂ ਨੂੰ 10 cusecs ਪਾਣੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ 2 cusecs ਨੂੰ ਵੀ ਅਸਲ ਵਿਚ $1\frac{1}{2}$ ਜਾਂ $1\frac{1}{4}$ cusecs ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਲੋਂ ਬਾਗਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਮੋਢਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਪਾਣੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਾਗਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੱਧੇਰੇ ਸੋਧ ਲਾ ਕੇ ਪਾਣੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾਇਆ ਕਰੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਇਹ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਖੋਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾਵੇਗੀ। Planning Commission ਨੇ ਜੇ ਹੱਦ 30 standard acres ਦੀ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੀ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਵੀ ਹਾਂ ਹੁ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ 20 ਏਕੜ ਜਾਂ 10

ਏਕੜ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹਿਣ ਤਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸ਼ੰਕਾ ਰਹੇਗੀ ਅਤੇ ਪੈਦਾਵਾਰ ਘਟੇਗੀ ਅਤੇ ਜੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੋਕ ਭੁਖੇ ਮਰ ਰਹੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਹੋਰ ਵਾਧਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਐਡਰੈਸ ਵਿਚ ਇਹ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਆਮ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਫਸਲ ਖਰੀਦੇਗੀ। Hoarding ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ black marketing ਦੀ ਜਹਿਨੀਅਤ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਇਹ ਬੜਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। 1943 ਵਿਚ ਬੰਗਾਲ ਵਿਚ 35 ਲਖ ਆਦਮੀ ਭੁਖੇ ਮਰ ਗਏ hoarding ਦੀ ਜਹਿਨੀਅਤ ਕਰਕੇ। State ਵਲੋਂ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਦਿਵਾਇਆ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਆਪ ਉਸ ਦੀ ਫਸਲ ਖਰੀਦ ਕਰੇਗੀ ਜਾਂ ਉਸ ਦੀ ਹੋਸਲਾ ਅਫਜ਼ਾਈ ਲਈ ਚੰਗੀ ਕੀਮਤ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰੇਗੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਜਾਇਜ਼ ਮਿਹਨਤ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੇਠ ਹਾੜ ਦੀ ਗਰਮੀ ਅਤੇ ਪੌਰ ਮਾਘ ਦੇ ਪਾਲੇ ਵਿਚ ਸ਼ਰੀਰ ਦੀ ਘੋਲ ਘਮਾਈ ਕਰਕੇ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਦਿਵਜ਼ਾਨਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਇਕ ਹੋਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਗੱਲ ਜਿਸ ਵਲ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਮੈਂ ਆਪ ਦਾ ਧਿਆਨ ਦਿਵਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਐਡਰੈਸ ਵਿਚੋਂ ਰਹਿ ਗਈ ਹੈ। ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਜੇ ਜੋ 150 ਕਰੋੜ ਦੇ ਕਰੀਬ ਕਰਜ਼ਾ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸੂਬੇ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਹੈ। ਇਹ ਰੁਪਿਆ ਭਾਖੜਾ ਨਹਿਰਾਂ ਬਿਜਲੀ ਤੇ ਹੋਰ ਉਪਜਾਊ ਸਕੀਮਾਂ ਤੇ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਭਾਖੜਾ ਦੀ ਬਿਜਲੀ ਅਤੇ ਨਹਿਰਾਂ ਦੇ ਚਾਲੂ ਹੋਣ ਨਾਲ ਇਸ ਕਰਜ਼ੇ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਹੋਸੀਅਤੀ ਟੈਕਸ ਲਗਾ ਕੇ ਵਸੂਲਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਇਹ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਭਾਰ ਕਿਸਾਨ ਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਪਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹਲਾਂਕਿ ਇਹ ਸਾਰਾ ਖਰਚ ਬਿਜਲੀ ਅਤੇ ਨਹਿਰਾਂ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਤੇ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਬਿਜਲੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਖਰਚ ਟੈਕਸ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਸੂਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਕੇਵਲ ਜ਼ਮੀਨ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਵਸੂਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਖਰਚ ਬਿਜਲੀ ਅਤੇ ਨਹਿਰਾਂ ਦੋਹਾਂ ਤੇ ਹੋਇਆ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਅੱਧਾ ਖਰਚ ਬਿਜਲੀ ਅਤੇ ਅੱਧਾ ਨਹਿਰਾਂ ਤੇ ਪਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ 50 % ਬਿਜਲੀ ਦੇ consumers ਪਾਸੋਂ ਵਸੂਲ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਵਿਜਲੀ ਨੂੰ consume ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕਿਸਾਨ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਅਤੇ 50 % ਨਹਿਰਾਂ ਦੇ ਪਿਛੇ ਵਾਹੀਵਾਨਾਂ ਪਾਸੋਂ ਵਸੂਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸੂਦ ਦੀ ਸ਼ਰਾਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਖੁਸ਼ ਹੋਸੀਤੀ ਟੈਕਸ ਦਾ ਇਹ ਸੂਦ ਬਹੁਤ heavy ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਗਰੀਬ ਕਿਸਾਨ ਇਸ ਨੂੰ ਅਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਣਗੇ। ਇਥੇ ਤਾਂ ਅਗੇ ਹੀ ਕਿਸਾਨ ਟੈਕਸਾਂ ਦੇ ਭਾਰ ਥੱਲੇ ਦਬੇ ਪਏ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ 48 ਲਖ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸੇਮ ਨਾਲ ਤਬਾਹ ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬਰਬਾਦ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੈ ਉਹ ਇਤਨੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸ਼ਰਾ ਸੂਦ ਦੀ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਣਗੇ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਸਾਨ ਦਾ ਦਿਵਾਲਾ ਨਿਕਲ ਜਾਵੇਗਾ ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਖੁਸ਼ ਹੋਸੀਤੀ ਟੈਕਸ ਦੀ ਸ਼ਰਾ ਘੱਟ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। Finance Commission ਦੀ ਰੀਪੋਰਟ ਵਿਚ ਵੀ ਇਸ ਸੂਦ ਦੀ ਵੱਧ ਸ਼ਰਾ ਨੂੰ ਘਟੋਣ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦਿਵਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਜ਼ਿਨਾਂਸ ਮੰਤਰੀ ਪਾਸ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਅਸੈਂਬਲੀ ਵਿਚ ਸ਼ਰਾ ਨੂੰ ਕਮ ਕਰਨ ਦੀ ਇਕ ਮਤਾ ਲਿਆਉਣ

[ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਮੀਤ]

ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਤਹਿਦਿਲ ਨਾਲ support ਕਰਾਂਗੇ ਅਤੇ ਉਹ ਮਤਾ ਪਾਸ ਕਰਕੇ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਪਾਸ ਭਜਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਿ ਸੂਦ ਦੀ ਸ਼ਰਾ ਘਟ ਹੋ ਸਕੇ ਤੇ 20 ਦੀ ਬਜਾਏ 30 ਕਿਸਤਾਂ ਸਾਲਾਨਾ ਵਿਚ ਰਕਮ ਲਈ ਜਾਵੇ ।

ਇਕ ਗਲ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਆਪਣੇ ਭਾਸ਼ਨ ਵਿਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਛੱਡ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਜਿਥੇ Land Alienation Act ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਕੇ ਤਬਕਾ ਤਫ਼ਰਕਾਤ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ ਉਥੇ Pre-emption Act ਵਰਗੀ ਚੀਜ਼ ਜਾਰੀ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਇਸ ਨਾਲ ਨਤੀਜਾ ਜੋ ਤਬਕਾਤੀ ਹੋ ਉਹ ਖਤਮ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ।

ਮੈਂ Hindu Succession Act ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਕਿ ਕੇਂਦਰ ਵਲੋਂ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਲੜਕੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਾਪ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਵਿਚ ਹਿਸਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਮੈਂ ਐਨੀ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਜੋ ਲਖਾਂ ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਕਰਕੇ ਜੋ ਮੁਰਬੇਬੰਦੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਉਹ ਬੇ ਅਰਥ ਤੇ ਨਿਸ਼ਫਲ ਜਾਵੇਗੀ ਕਿਉਂਕਿ ਵਰਾਸਤ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਇਕੋ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਬਾਪ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਛੇ ਜਗ੍ਹਾਂ ਤੇ ਵੰਡੀ ਜਾਵੇਗੀ ਤੇ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਕਨਾਲ ਕਨਾਲ ਰਹਿ ਜਾਵੇਗੀ । ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਕਿਸਾਨ ਵਿਚ ਬੇਚੈਨੀ ਵਧ ਜਾਵੇਗੀ । ਇਸ ਲਈ ਮੇਰਾ ਸੁਝਾਓ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਬਾਪ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਦੀ ਥਾਂ ਸੋਹਰੇ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚ ਹਕ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਇਸ ਪਰਕਾਰ ਦੀ ਸਫਾਰਸ਼ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਸੈਂਟਰਲ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਰਨ ਦੇ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਕਿਸਾਨ ਦੀ ਬੇਚੈਨੀ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਟੋਕਿਆ ਜਾ ਸਕੇ ।

ਆਖਰ ਵਿਚ ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਮਹਿਕਮਿਆਂ ਵਿਚ ਜੋ economy drive ਚਲਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਉਹ ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ । ਅਸਾਨੂੰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਵੇਰ ਏਜੰਡਾ ਘਰ ਦੇ ਪਤੇ ਤੇ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਦੂਜੀ ਵੇਰ ਇਥੇ supply ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਤੇ Economy ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਪਰ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਜੋ ਖਰਚ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦੌਰਿਆਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤੀ ਉਚੇਚਤਾ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਕੋਈ justification ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ । ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਜਦੋਂ ਵੀ ਬਾਹਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ 40—50 ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੇ ਜਲੂਸ ਨਾਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਕ ਦਿਨ ਬਾਹਰ rest-house ਵਿਚ stay ਕਰਨ ਤੇ ਚਾਰ ਚਾਰ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਹਰ ਵਕਤ 30—40 ਆਦਮੀ ਸ਼ਾਹਨਾ ਜਲੂਸ ਵਾਂਗ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਜੇਕਰ ਅਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਮਹਾਨ ਨੇਤਾ ਪੰਡਤ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਕੇਵਲ ਦੋ ਚਾਰ ਆਦਮੀ ਨਾਲ ਲੈਕੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਅੰਦਰ ਤੇ ਬਾਹਰ ਵੀ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਅਸਾਡੇ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਠਾਠ ਬਾਠ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੇ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੂਢੇ ਦੀ ਹਾਲਤ ਤੇ ਰਹਿਮ ਅਤੇ ਤਰਸ ਕਰਨ ਇਹ ਸੂਬਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਗਰੀਬ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਕਈ ਹਜ਼ਾਰ ਦੇ ਖਰਚ ਨੂੰ ਘਟ ਕਰਨ ।

ਐਨੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮੈਂ ਚੌਧਰੀ ਲਹਿਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਧਨਵਾਦ ਦੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਦੀ ਤਾਈਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ।

श्री रण सिंह (थानेसर) : माननीय डिप्टी स्पीकर साहिब, यह दूसरा मौका है कि इस सदन के सामने गवर्नर महोदय का Address जेरे गौर है। इस मौके पर मैं भी गवर्नर साहिब को उनके Address देने पर उन्हें वधाई पेश करने के लिए खड़ा हुआ हूँ लेकिन चन्द खामियाँ जो मैं ने इस Address में महसूस की हैं वह मैं सरकार के नोटिस में लाना चाहता हूँ। पहली खामी जो मैं ने Address में note की है वह डिप्टी स्पीकर साहिब आप की मारफत हाउस के नोटिस में लाता हूँ कि इस Address में भी और पहले Address में मैं ने यह अनुभव किया है कि इन में हरिजनों की uplift के लिए कोई खास जिक्र नहीं किया गया। दुःखी है वह हरिजन लोग जिन की वजह से आज हाउस में 60 per cent M.L.A.s बैठे हुए हैं। अफस की बात है कि हम इन लोगों के लिए यह महसूस नहीं कर सके कि उन्हें at par लाया जाए। यह झूठी publicity जो आम तौर पर की जाती है कि हम हरिजनों को बराबर लाना चाहते हैं यह मैं समझता हूँ कि यह काफी गलत बात है। हम welfare society की डींग मारते हैं और कहते हैं कि हरिजनों को घर बनाने के लिए रुपया दिया जाता है लेकिन वह कैसे दिया जाता है। मैं ने मासूस किया है कि हरिजनों के मकान बनाने के लिए दरखास्ते मांगी जाती हैं और कहा जाता है कि जो दरखास्त भेजेंगे उन्हें घर बनाने के लिए रुपया दिया जायेगा तो आम तौर पर देखा जाता कि पंजाब के हर जिले में तकरीबन 30 घरों की हर साल हरिजन colony बनाई जाती है उसके लिए हर कुम्बे को 600 रुपया free grant देनी होती है। मैं ने यह अनुभव किया है कि यह ग्रांट बजाए फायदामन्द होने के नुकसानदेह साबित होती है। वह इस तरह की दरखास्ते मांगी जाती हैं। हजारों की तादाद में दरखास्ते आ जाती हैं। हर एक दरखास्त है पर एक रुपया खर्च आता है तो इस तरह हजारों रुपया का खर्च हरिजनों पर पड़ता है और अगर तीस घर बन भी गए तो उतना फायदा नहीं होता जितना कि खर्च गरब हरिजनों को देना पड़ता है। इसी तरह के और भी कई इखराजात हरिजनों पर नाजायज तौर पर डाले जाते हैं।

हम एक यह भी डींग मारते हैं कि हरिजनों को पटवार में और पुलिस constables आदि में 50 per cent तक वर्ती दिया जाता है लेकिन यह मेरे जाती तजुर्बे कि बात है कि पंजाब में और मेरे अपने जिले में माल के पटवार में और constables में 5 per cent भी हरिजन नहीं। (hear, hear from Opposition) पता नहीं वह percentage कहां रखी हुई है।

इसके बाद इस्तेमाल अराजी का काम जोग में चर्चा करते हैं कि गवर्नमेण्ट ने इस किसम का provision कर दिया है कि हरिजनों के लिए लाजमी तौर पर जमीन छोड़ी जाए लेकिन मैं ने तो यह मासूस किया है कि इस मामले में हमारी गवर्नमेण्ट की पालिसी दौगला है नतीजतन यह है कि हरिजनों को

[श्री रण सिंह]

एक तरफ कहते हैं कि बाड़ा छोड़ दिया जाता है और दूसरी तरफ ज़मीन कास्त करने वाले को कहते हैं कि उन की मर्जी है बाड़ा ज़मीन काट कर दे या न दे। उनकी मर्जी है बाड़ा देना चाहे तो दें न देना चाहें तो न दें। इस तरह से हम हरिजनों की मदद करते हैं यह तो उनसे एक मज़ाक करना है। इस लिए इस सम्बन्ध में मेरी सारे हाउस से यह तजवीज़ है कि पंजाब में बहुत से जंगलात पड़े हैं Land Acquisition Act के मातहत बहुत से जंगलात तोड़े गए हैं परन्तु फिर भी बहुत से अब भी पड़े हुए हैं हमारे ज़िला करनाल में तो खास तौर पर कई ऐसे जंगल हैं जहाँ पर सिवाए ढाक और छोटी झाड़ियों के और कुछ नहीं होता। इन जंगलात से लोगों को लाभ तो क्या उलटा ज़मींदारों को नुकसान होता है इन जंगलों में हिरन और सूयर आदि जैसे फालतू जानवर पाये जाते हैं जो ज़मींदारों की फसलों को नुकसान पहुंचाते हैं तो इस किसम के जंगलात को यदि हरिजनों को दे दिया जाए तो न सिर्फ उनकी रोटी का मसला हल हो जाएगा बल्कि सरकार की आमदन में भी इजाफा होगा केवल यही चीज़ें मैं हाऊस के सामने लाना चाहता था। मैं आशा करता हूँ कि सरकार इसकी ओर ध्यान देगी और हरिजनों की सच्चे मायनों में सेवा करने की ओर कदम बढ़ाएगी।

6 p.m.

चौधरी राधा कृष्ण (फाज़िलका) : गवर्नर महो य के अभिभाषण पर जो discussion हुई है, उस में मुज़ारों की बावत जो जिक्र आया है, मैं सरकार का ध्यान इस तरफ दिखाना चाहता हूँ। यह कानून मुज़ारों की हिफाज़त के लिये बनाया गया था वही इन की सरकशी का कारण बना। दरअसल बात यह है कि इस वक्त इस कानून के तहत छोटे ज़मींदारों की ज़मीनों को छोड़ कर बड़े मालकों की ज़मीनों पर से मुज़ारे बेदखल नहीं हो सकते लेकिन हकीकत यह है कि आज भी बहुत सारे 1947 के बाद और पहले के मुज़ारों की ज़मीनें भी बेखल कर दी गई थीं उन को आज तक ज़मीन वापिस नहीं मिली है। (shame, shame) और फिर हालत यह है कि बड़े बड़े मालिकान को notice देने के बावजूद कि वह यह बतायें कि उन के पास ज़मीन कितनी है कोई इत्तलाह नहीं मिल रही। यह पता नहीं लग सकता कि इन से कितनी ज़मीन मिलनी है इसलिये मैं सरकार से यह कहूंगा कि जहाँ मुज़ारों को ज़मीनें वापस दिलाने की कोशिश करें। Surplus area के मुतालिक कोई अंदाज़ा नहीं लगाया जा सकता, लेकिन फिर भी मैं यही कहूंगा कि मुज़ारों को ज़मीन दिलाने में सरकार जल्द से जल्द कोई यत्न करे।

इस के बाद इस सभा में Law and Order के बारे में भी बहुत सी बातें कही गई हैं। इस में कोई शक नहीं है कि 1947 का साल एक बहुत ही मशहूर साल है क्योंकि इस साल हिंदुस्तान में अमन रहा कोई खास गड़ बड़ नहीं हुई। पंजाब के अंदर कहीं कहीं गड़ बड़ करने की कोशिश की भी गई लेकिन यह सरकार को बधाई देने की बात है कि इन्होंने ने हालात को बचाये रखा।

स्कूलों को सरकार ने अपने कवजे में ला कर बहुत अच्छा काम किया है। कुछ teachers को अभी तक तनखाहें मिल नहीं हैं सरकार को इन्हें तनखाहें दिलाने का जल्दी से जल्दी प्रबंध करना चाहिये।

जैसे नीचे तक आते-कोई चीज की कमी होती है। इसी तरह हमारे जिला फिरोजपुर में भी कोई तरक्की की schemes नहीं पहुंचती। जैसे भाखड़ा डैम से पानी चल कर छोटी छोटों खालों में खत्म हो जाता है इसी तरह इस जिला में जो Border पर वाक्या है कोई स्कीम नहीं पहुंचती। फाजिलका और अबोहर इस जिले में दो मंडियां हैं जो पंजाब में रूई की सब से बड़ी मंडियां हैं। लेकिन आप इस वक़्त मंडी की हालत देखें जब इस में रूई आती है। आठ आठ दिन तक लोगों को रूई की तुलानी नहीं मिलती और बहुत ख़ाब होना पड़ता है। इस के बाद जब रूई की हालत खराब हो जाती है तो इस की वह कीमत भी नहीं मिलती। इस लिये मैं सरकार से अपील करूंगा कि अबोहर और फाजिलका में नई मंडियां बनावे जाने की कोई स्कीम बनाई जाये।

इस तरह फाजिलका में बिजली की बहुत कमी है। कई सालों से सेम ज्यादा हो जाने की वजह से यहां की ज़मीन बंजर होती जा रही है। जहां पहले एक एकड़ में 20 मन तक गंदम होती थी आज यह ज़मीन बिल्कुल बंजर हो रही है। यह ज़मान बिजल के Tubewells लगा कर ठीक की जा सकता है।

पटवारियों के मुतालिक बहुत कुछ कहा गया है। मैं समझता हूं कि इन के मुतालिक सरकार को नीति बजाये सख्त होने के डीली रही है। अगर आज दिहातों में रहने वाले किसानों से पूछा जाये वह इन से कोई हमदर्दी जाहिर नहीं करेंगे। वह उन दिहाती Governors से तंग थे। उनकी तनखाह के बढ़ाने का जहां तक ताल्लुक है इस पर ठंडे दिल से ग़ौर किया जा सकता है। लेकिन जिस ढंग से यह political agitation चलाने की कोशिश की है यह तरीका अच्छा नहीं है। मैं यह कह सकता हूं कि किसान तबका उन से बहुत ज्यादा तंग है। गरीब मुज़ारों को उजाड़ने में इन का हाथ था। बड़े बड़े मालगुज़ारों से मिलकर इन्होंने बेदखलियां कवाईं। अब agitation चला कर अपनी मांगें मनवाना ठीक नहीं है। अगर वह शांति से कोई समझौते की बात करना चाहते हैं तो यह ठीक है, सरकार का दरवाज़ा समझौते के किये खुला रहना चाहिये। इतनी बात कह कर मैं अपनी तकरीर खत्म करता हूं।

डॉक्टर डाग सिੰਘ (ਗਝਸੰਕਰ 'ਜੈਨਰਲ') : ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, Governor ਸਾਹਿਬ ਦੇ Address ਉਤੇ ਗਰਮਾ ਗਰਮ ਬਹਿਸ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਦੇ ਮੁਤਾਲਿਕ ਅਰਬ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ address ਵਿਚ ਸਾਲ ਦਾ review ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ achievements ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਥੇ ਇਹ ਵੀ ਦਰਜ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਕਿਹੜੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਜਿਹੜਾ ਅੱਛਾ ਕੰਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਹਰ ਕੋਈ ਸਲਾਘਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਭਾਖੜਾ ਡੈਮ ਬਣ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਸ ਤੇ ਅੱਧੀ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੰਕਰੀਟ ਪਾਈ

[ਡਾਕਟਰ ਡਾਗ ਸਿੰਘ]

ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਭਾਖੜਾ ਮੁਕੰਮਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਤਾਂ ਫੇਰ ਇਸ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਹੀ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਬਲਕਿ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਨੂੰ ਇਸ ਤੇ ਫਖਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਅਨਾਜ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਇਸ ਦੀ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਅਨਾਜ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧੀ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਇਹ achievements ਇਸ Address ਵਿਚ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਉਥੇ ਇਹ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਟੀਚਿਆਂ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨਾਕਾਮਿਯਾਬ ਹੋਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਵਿਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਤਾਕਿ ਕੋਈ ਇਸ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਕੇ ਇਸ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਖਿਆਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ governor ਸਾਹਿਬ ਐਸੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਰਖਣਗੇ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਅੱਗਲੇ ਸਾਲ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਨਾ ਰਹਿ ਜਾਵੇ।

ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਕੁਛ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜਿਥੇ ਅਨਾਜ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਥੇ ਕਪਾਹ 4 ਲੱਖ ਤੋਂ 6 ਲੱਖ ਬੇਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੁਝ ਚਾਲਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਸਾਲ Address ਵਿਚ ਸਿਰਫ food grain ਦਾ ਹੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਸ਼ਕ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਦੀ grow more food ਦੀ ਨੀਤੀ ਸਿਰਫ ਅਨਾਜ ਤਕ ਹੀ ਮਹਿਦੂਦ ਰਹੀ। ਚਾਲਾਂ ਵਗੇਰਾ ਨਹੀਂ ਸ਼ਾਮਲ ਕਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਜੇ ਇਸ ਵਿਚ ਵੀ grow more food ਵਿਚ ਬਰਕਤ ਹੋਈ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਇਸ Address ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਪਰ ਇਹ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਛਿਪਾਣੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਬਣਦੀ ਨਹੀਂ।

ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਕ ਮਸਲਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਇਹ ਬਾਰ ਬਾਰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਕੋਈ ਉਠਦਾ ਹੈ ਪਟਵਾਰੀਆਂ ਬਾਰੇ ਘੋਟਾ ਲਗਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਵਜ਼ੀਰ ਮੁਤੱਲਕਾ ਅਪਨੀ ਤਕਰੀਰ ਕਰਕੇ ਚਲੇ ਗਏ ਮੈਂ ਸਮਝਾ ਹਾਂ ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਜੇ ਉਹ ਕੁਛ ਹੋਰ additional ਦਲੀਲਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣ ਲੈਂਦੇ ਅਤੇ ਫੇਰ ਜਬਾਬ ਦੇਣ ਵੇਲੇ ਉਹ ਮਾਮਲਾ ਕੁਛ ਹੋਰ ਸਾਫ਼ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਲੇਕਿਨ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਜਵਾਬ ਦੇ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ। ਮੈਂ ਵਜ਼ੀਰ ਮੁਤੱਲਕਾ ਦਾ ਭਾਸ਼ਣ ਸੁਣਕੇ ਨਾਂ ਤਾਂ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੀ ਹੋਇਆ ਨਾ convince ਹੀ ਹੋਇਆ ਕਿਉਂਕਿ ਸਰਕਾਰ ਜਦੋਂ ਇਹ ਸਮਝਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪਟਵਾਰੀਆਂ ਦਾ ਇਹ action political type ਤੇ style ਦਾ action ਹੈ ਇਸ ਕਰਕੇ ਜੇ ਰਵਈਆ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਅਪਣਾਇਆ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਰਾਸਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ present ਪਟਵਾਰੀ ਚਲੇ ਜਾਣ ਜਹਨਮ ਵਿਚ ਇਸ ਕਰਕੇ ਦੂਜੇ ਪਟਵਾਰੀ ਹੋਰ ਭਰਤੀ ਕਰ ਲਏ।

ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪਟਵਾਰੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਹਨ। ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪਤਾ ਹੈ ਤੇ ਤਜਰਬਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਜਲਸੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਸ ਵੇਲੇ ਵੀ ਇਹ ਪਟਵਾਰੀ ਲੈਂਪਾਂ ਤੇ ਲਾਲਟੈਨਾਂ ਚੁਕੀ ਫਿਰਦੇ ਤੇ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ strike ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਹਿਸਟਰੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸਬੂਤ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਬਹੁਤ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਹਨ ਸਰਕਾਰ ਦੇ। ਤੇ ਅਜ ਜਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੋਈ ਆਪਣੀਆਂ ਰੋਜ਼ੀ ਦੇ ਮੁਤਲਿਕ ਮੰਗਾਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਣ ਲੱਗ

ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਮੁਲਕ ਨਾਲ ਗਦਾਰੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਦਾ ਕਿ ਇਹ ਗੱਲ ਕਿਥੋਂ ਤੱਕ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਲਖ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦੁਸ਼ਮਣ ਹੋ ਗਏ, ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਇਕ political ਸੂਰਤ ਅਖਤਿਆਰ ਕਰ ਗਈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਮਸਲੇ 'ਤੇ ਵੇਰ ਗੈਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਮਸਲਾ ਨਾ ਲੈਂਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰ ਇਸ 'ਤੇ ਬੋਲ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਪਰ ਜਿਹੜੀ ਗੱਲ ਰਹਿ ਗਈ ਹੈ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮਸਲਾ political ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਇਹ ਮਸਲਾ ਫੌਜ਼ਦਾਰੀ ਦਾ ਹੈ, ਤਨਖਾਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਇਜ਼ਾਫੇ ਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਹਿਗਾਈ ਦਾ ਹੈ। ਐਰ ਇਸ ਲਈ ਸਿਰਫ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਪਟਵਾਰੀ ਰਾਜਸੀ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਆ ਗਏ ਸੋ ਇਹ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਇਸਦੇ ਵਿਚ ਉਹ ਸਭ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ low salaries ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ ਐਰ ਇਸ ਲਈ ਭਵੇਂ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਗੋਰਮਿੰਟ ਦੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਹੋਣ ਜਾਂ ਸੇਂਟਰਲ ਗੋਰਮਿੰਟ ਦੇ ਹੋਣ ਦੇਖਣਾ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਇਥੇ ਜਹੀਆਂ ਨਹੀਂ ਉਹ ਮਹਿਗਾਈ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵਿਚ ਇਜ਼ਾਫਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਐਰ ਉਹ employees ਚਾਹੁੰਦੇ ਉਹ Post and Telegraph ਦੇ ਹੋਣ, ਟੀਲਗ੍ਰਾਫ ਹੋਣ, ਚਪੜਾਸੀ ਹੋਣ ਉਹ ਕਿਸੇ ਦੇ ਸਿਖਾਏ ਨਹੀਂ ਕਿਸੇ ਭੜਕਾਏ ਹੋਏ ਨਹੀਂ, ਹਾਂ ਜੇ ਉਹ ਕਿਸੇ ਦੇ ਸਿਖਾਏ ਹੋਏ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਪੁੱਟ ਦੇ ਸਿਖਾਏ ਹੋਏ ਹਨ।

ਸੇਂਟਰਲ ਗੋਰਮਿੰਟ ਨੇ ਆਪਣੇ ਛੋਟੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੀ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵਿਚ ਇਜ਼ਾਫਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਨ ਦੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮਹਿਗਾਈ ਇਸ ਰਫਤਾਰ 'ਤੇ ਵਧ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਕੁਝ allowance ਜਾਂ ਤਨਖਾਹ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ ਵੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਪਿਛੇ ਮਹਿਗਾਈ ਉਸ ਤੋਂ ਕਈ ਗੁਣਾ ਵਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਵਾਧਾ cancel ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਸਭੇ ਵਿਚ ਮੰਨੀ ਨੇ ਪਿਛਲੀ ਵਾਰੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਮਹਿਗਾਈ ਬੜੀ ਚੰਡਾਲਨੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ production ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕਰਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ purchasing ਸ਼ਕਤੀ ਕਮ ਕਰ ਦੇਣੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਮੰਨੀ ਵਿਚ ਚੀਜ਼ਾਂ ਮਹਿਗੀਆਂ ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ purchasing power ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਹਿਗਾਈ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹੜਾ ਨੁਸਖਾ ਵਰਤਿਆ ਹੈ ਪਰ ਹਕੀਕਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮਹਿਗਾਈ ਇਨ ਬਦਿਨ ਵਧਦੀ ਚਲੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਮਸਲਾ ਪਟਵਾਰੀਆਂ ਦਾ ਨਹੀਂ ਇਹ ਮਸਲਾ ਮਹਿਗਾਈ ਦਾ ਹੈ ਬੇਰੋਜ਼ਗਾਰੀ ਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਕੋਈ political ਮਸਲਾ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਆਰਥਿਕ ਮਸਲਾ ਹੈ।

ਹੁਣ ਮੈਂ ਇਕ plea ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਇਕ ਅਸੂਲ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ, ਅਤੇ ਉਹ ਅਸੂਲ ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਦੇ ਡਾਕਟਰਾਂ ਦਾ ਅਸੂਲ ਹੈ, ਉਹ ਹੈ ਸਰਜਰੀ ਦਾ ਅਸੂਲ। ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਸਾਡੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਤੁਵਰਾ (ਖਾਲ) ਲਹਿ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਰਜਰੀ ਇਹ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ dirt ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਥੋਂ piece ਲੈ ਕਰ ਉਸਨੂੰ graft ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸੇ ਅਸੂਲ ਦੀ ਇਨਾ ਤੇ ਮੈਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਥੇ salaries ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਵਜ਼ੀਰ ਮੁਤਲਿਕਾ ਨੇ ਵਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜੇ ਹੈ ਵੀ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਥੋੜੀਆਂ—ਉਥੋਂ ਘਟਾ ਕੇ ਛੋਟੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ। ਅਤੇ ਜਿਥੇ dirt ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ ਉਥੋਂ ਕਮਜ਼ਾ ਨਿਕਾਲ ਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਕਲੀਫਾਂ ਦੇ ਜਿਥੇ ਜ਼ਖਮ ਹਨ ਉਥੇ ਲੋਗਾਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ।

[ਡਾਕਟਰ ਭਾਗ ਸਿੰਘ]

ਮੈਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਪਟਵਾਰੀਆਂ ਦੀ ਜਿਹੜੀ 14 ਮੰਗਾਂ ਹਨ ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਮੰਨ ਲਿਤੀਆਂ ਜਾਣ ਬਲਕਿ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਜੈਸਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਔਰ ਕਈ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਅਤੇ ਚੌਧਰੀ ਲਹਿਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ motion of thanks move ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਪਟਵਾਰੀਆਂ ਦੀ plea ਸੁਣਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਇਕ ਵਕਾਰ ਦਾ ਹੀ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ ਬਣਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੈਸਾ ਕਿ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਅੱਜ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ delay ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਜੇ ਕੋਈ reference ਪਟਵਾਰ ਖਾਨਿਆਂ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ reference ਦਾ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ। ਤੇ ਨਾ ਸਿਰਫ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦਾ ਜਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਸਗੋਂ ਪਬਲਿਕ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਦੇ ਹੋਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਮਝੋਤਾ ਕਰ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ (ਘੰਟੀ)। ਜਨਾਬ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਵਕਤ ਦਾ ਪਾਬੰਦ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਇਹ ਉਮੀਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਜਿਹੜੀ ਮੇਰੀ ਦਲੀਲ ਹੈ ਉਹ ਮੈਂਨੂੰ ਮੁਕੰਮਲ ਕਰ ਲੈਣ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਤਾਂ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵਿਚ 50% ਦਾ ਇਜਾਫਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ ਲੇਕਿਨ ਸੈਂਟਰਲ ਗੋਰਮਿੰਟ ਦੀ ਪੈਰਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਾਇਨਾਂ ਤੇ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਾਇਨਾਂ ਤੇ Posts and Telegraph ਦੇ employees ਨਾਲ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਮਝੋਤਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ Posts and Telegraph ਦੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੀ ਹੜਤਾਲ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਤੇ ਗੋਰ ਕਰਕੇ 5% ਦਾ interim relief ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਸੋਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਸੈਂਟਰਲ ਗੋਰਮਿੰਟ ਨੇ ਵਕਾਰ ਦਾ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਅਤੇ ਸਮਝੋਤਾ ਕਰਕੇ strike ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਥੋੜੀ ਜਿਹੀ interim ਰਿਲੀਫ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏ ਉਸਨੂੰ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਦੂਜੀ ਡੀਮਾਂਡ ਹੈ ਕਿ ਇੰਨੇ ਸਾਲ ਹੋ ਜਾਣ ਪਿਛੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ confirm ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ।

ਤੀਜੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ arrears ਹਨ ਉਹ ਪੂਰੇ ਪੈ ਕਰ ਦੇਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਇਸ ਵਿਚ ਮੁਸ਼ਕਲ ਕੀ ਹੈ? ਕਿਉਂ ਨਾ arrears ਪੈ ਕੀਤੇ ਜਾਣ? ਅਗਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹਾਊਸ ਰੇਂਟ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ ਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਅਗੇ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਦਿਨ ਤੋਂ appointment ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਹੀ pensionable period count ਕੀਤਾ ਜਾਏ। ਇਹ ਮਤਲਬਾਤ ਇੰਨੇ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਗੋਰ ਨਾ ਹੋ ਸਕੇ ਜਾਂ ਮੰਨੇ ਨਾ ਜਾ ਸਕਣ ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਗੋਰ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਸਮਝੋਤਾ ਦਾ ਰਸਤਾ ਕਢਿਆ ਜਾਏ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਗਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਪਟਵਾਰੀ ਗਲਤ ਰਸਤੇ ਤੇ ਪੈ ਰਏ ਹਨ ਔਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਬਕ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਕੋਈ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਸਾਨੂੰ ਦੇਖਣਾ ਇਹ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ Subordinate Services ਨੂੰ ਮੰਗਾਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਕਿਉਂ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਕੀ ਕਾਰਨ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਮਹਿੰਗਾਈ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਛੋਟੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਗੋਰਮਿੰਟ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਕਿ ਸਾਡੇ ਪੈਸੇ ਵਧਾਓ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਮੈਂ request ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਬਜਾਏ ਗਰੀਬ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਕੁਚਲਣ ਦੇ ਮਹਿੰਗਾਈ ਦੇ

ਖਿਲਾਫ ਮੋਰਚਾ ਲਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਸਾਥ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਮਗਰ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਪਟਵਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਕੁਰਲਨ ਲਈ ਸਾਥ ਦਿਓ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਲਈ ਹਰਗਿਜ਼ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹਾਂ।

ਪੇਪਸੂ ਔਰ ਪੰਜਾਬ ਦੀ integration ਤੋਂ ਬਾਦ ਸਿਰਫ਼ ਪੰਜਾਬ ਬਣਿਆ ਹੈ ਇਥੇ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਪੇਪਸੂ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੋਨੋਂ ਇਕ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਤਾਂ ਹੋਰ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੇ grade ਬਰਾਬਰ ਬਰਾਬਰ ਨਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੀ ਵਜਾਹ ਹੈ। ਹੁਣੇ ਹੀ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਨੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਰਾਜਿੰਦਰਾ ਹਸਪਤਾਲ ਪਟਿਆਲੇ ਦੇ IV ਦਰਜੇ ਦੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨੇ ਹੜਤਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ grade ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਚ ਉਸੇ category ਦੇ ਦੂਸਰੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨਾਲੋਂ ਕਮ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਤਾਲਬਾਤ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡਾ grade ਸਾਡੀ category ਦੇ ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਚ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਸਤਵੇਂ ਦਿਨ ਐਤਵਾਰ ਨੂੰ ਛੁੱਟੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਔਰ ਦਿਨ ਵਿਚ ਅੱਠ ਘੰਟੇ ਤੋਂ ਵਧ ਕੰਮ ਨਾ ਲਿਆ ਜਾਵੇ। ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਿ Government ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੁਤਾਲਬਾਤ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੀ। ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਐਸੀ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਜਿਹੜੀ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਹੋਵੇ। ਸਾਡੀ Government ਜੇ ਕੋਈ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਕਾਲਾ ਬਿੱਲਾ ਵੀ ਲਗਾ ਲਏ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਫੌਰਨ suspend ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ Government ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਖਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ (ਘੰਟੀ)।

ਹੁਣ ਕਿਉਂਕਿ ਵਕਤ ਦੀ ਤੰਗੀ ਹੈ ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ point ਨੂੰ ਘਸੀਟਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ। Betterment charges ਦੇ ਮੁਤਾਲਿਕ ਮੇਂ ਫੇਰ ਕਿਸੇ ਵੱਲੇ ਅਰਬ ਕਰਾਂਗਾ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਆਪਣਾ ਸ਼ੁਕਰੀਆ ਅਦਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਚੌਥਰੀ ਭਰਤ ਸਿੰਘ (ਗੋਹਾਨਾ 'ਜਨਰਲ') : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਧੰਨ ਜੋ Governor ਸਾਹਿਬ ਕਾ address ਹੈ, ਇਸ ਸਾਲ ਕਾ address ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਪਿਛਲੇ 7/8 ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਜੋ addresses ਹਨ ਔਰ ਇਸਕੇ ਸਾਥ ਹੀ ਵਜ਼ੀਰ ਖਜ਼ਾਨਾ ਕੀ ਜੋ speeches ਹਨ ਆਗਰ ਤੁਨ ਕੀ ਹਮ ਪੜ ਕਰ ਦੇਕੇਂ ਤੋ ਤੁਨ ਮੇਂ agrarian reforms ਕਾ ਬੜਾ ਚਰਚਾ ਪਾਏਂਗੇ। ਜਬ ਸੇ ਹਮਾਰੀ Government ਇਸ ਕੇ ਸੁਤਾਲਿਕ ਧੰਨਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਲਾਨੇ ਲਗੀ ਹੈ ਤਸ ਵਕਤ ਸੇ ਹੀ ਧੰਨ ਕਹਤੇ ਚਲੇ ਆ ਰਹੇ ਹੈਂ ਕਿ ਹਮ ਨੇ socialistic pattern of society ਕਾ principle ਸਾਮਨੇ ਰਖਾ ਹੁਆ ਹੈ ਔਰ ਇਸ ਕੀ ਲਾਨੇ ਮੇਂ ਹਮੇਂ ਬੜੀ ਕਾਸਯਾਕੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਏਕ ਟਰਫ਼ ਤੋ ਆਪ ਹੀ ਧੰਨ ਕਹਤੇ ਹੈਂ ਔਰ ਦੂਸਰੀ ਟਰਫ਼ ਕੁਝ ਸਹੀਨੀਓਂ ਕੇ ਬਾਦ ਅਪਨੇ ਕਹੇ ਕੀ ਖੁਦ ਹੀ ਟਰਫ਼ੀਦ ਕਰ ਦੇਤੇ ਹੈਂ। ਸਨ 1956-57 ਕੀ ਬਜਟ speech ਮੇਂ ਇਨ੍ਹੋਂ ਧੰਨ ਕਹਾ ਹੈ।

Unfortunately, the Punjab Security of Land Tenures Act, 1953, did not prove very effective with the result that a large number of tenants came to be ejected.

ਸਨ 1953 ਮੇਂ ਜੋ tenancy bill ਲਾਯਾ ਗਯਾ ਥਾ ਤਸ ਕੀ ਧਾਰਾ (7) ਕੇ ਸ਼ਾਇਰ 10 ਸਾਲ ਕੇ ਲਿਯੇ tenancy ਕੀ ਸਹਫੂਜ਼ ਕਰਾਰ ਦਿਯਾ ਥਾ ਮਗਰ ਇਨ੍ਹੋਂ ਨੇ ਸਨ 1955 ਮੇਂ amendments ਲਾਕਰ ਤਸ ਧਾਰਾ ਕੀ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿਯਾ। ਇਸ

[चौधरी भरत सिंह]

section को खत्म करके जो transfers 15 August, 1947 के बाद और जो malafide transfers 15 April, 1953 से पहले पहले हो गई थीं उन को इन्होंने छुड़ी दे दी ताकि वह जायज समझे जाए। मेरी समझ में नहीं आता कि 15th April, 1953 के बाद और 1st February, 1955 से पहले जो malafide transfers हुई है उन का क्यों इलाज ना किया गया। इस में डिप्टी स्पीकर साहिब एक बड़ा राज है और इस की जिम्मेदारी Treasury Benches पर बैठे हुए मेम्बरों पर आती है। हमारे Cabinet के जो मेम्बर हैं वह मुझे इस बात का जवाब दें कि इतना अर्सा किस बात के लिये रखा गया था। Deputy स्पीकर साहिब, अगर enquiry करवाई जाए तो इस राज का पता लग सकता है कि बहुत से Treasury Benches के legislators ऐसे थे जिन्होंने अपनी जमानें tenants से निकाल कर बेच दो हैं। उस वक़्त हमारी Government ने इस चीज़ का कोई खयाल नहीं किया। सन 1955 में यह चीज़ लई गई कि जितना surplus ज़मीन लोगों के पास है वह निकाज़ी जाएगी लेकिन सन 1956 तक उस के Rules हा नहीं बनते और सन 1956-57 का बजट सीच में कहते हैं कि हम ने 10 सालों के लिए महफूज़ियत कर दी है। फिर सन 1958 में कहते हैं कि landlords ने ज़मीन दी नहीं है इस लिए हम 1955 के बने हुए Act से ज़माना नहीं निकाल सके। अब डिप्टी स्पीकर साहिब, क्या इन से यह उम्मीद हो सकती है कि यह surplus ज़मीन निकाल कर ejected tenants को दे देंगे। जो surplus ज़मीन थी वह तो गवर्नमेंट ने बड़े ज़मानदारों को खुल छुड़ी देकर दूसरों के नाम करवा दी है। अब इन को एक और बहाना मिल गया है वह पटवारियों की strike का है। कुछ महीने इन्होंने और गुज़ार देने हैं और बाद में कह देंगे कि पटवारी strike पर थे इस लिए पूरी information नहीं आई। इन को तो वह बात है कि—

“न नौ मन तेल होगा

और न राधा नाचेगी ”

ज़मीन निकालनी नहीं और न ही ejected tenants को देनी है।

आज कल हमारे पंजाब के अंदर दो तरह के कानून चल रहे हैं। Erst-while Pepsu area में कुछ और है और पंजाब में कुछ और है। मैं ज़मीन की कीमत के मामले को लेता हूँ। यह कहते हैं कि हम ने एकट में एक ऐसी दफा रखी है जिस के तहत जो tenant मुसलसल छः (6) साल से ज़मीन पर काबज़ हो वह दस साल की औसत कीमत $\frac{3}{4}$ बड़े मालक ज़माने को अदा करके उस ज़मीन को खरीद सकेगा। इस का नतीजा यह हुआ है कि जो ज़मीन पहले 500 रुपए एकड़ के हिसाब से landlords ने बेची थी जब उन को यह पता लगा कि उस की उन को 10 सालों की औसत कीमत मिलनी है तो उन्होंने ने उसी ज़मीन को कागज़ों में दो हजार रुपया एकड़ sale कर के अपने

DISCUSSION ON GOVERNOR'S ADDRESS

(6)109

रिश्तेदारों को दे दी। यही वजह है कि पंजाब के अंदर जो जमीन आप को 2 हजार रुपये की एकड़ मिलेगी उसी तरह की जमीन पेप्सू में 2 सौ रुपये एकड़ से ज्यादा नहीं पिछले साल हमारे बजार खजाना ने यह बात कही थी।

The question as to how the tenancy legislation in force in the erstwhile areas of Pepsu and Punjab should be unified into a single Law is also under consideration.

मगर आज तक न वह law बना है और ना ही जेर गौर है। पंजाब के Act के अंदर इनहीं ने एक section (a) रख दिया कि जो tenant regularly लगान की payment ना करे उस को बेदखल किया जा सकता है। इस का भी यहां landlords ने नाजायज फायदा उठाया। यहां पर तीन साल तक मुझारे लगान देते जाते हैं मगर उनका मालकान जमान कोई रसीद नहीं देते और तीन साल के बाद उनपर दवा करके उन को बेदखल कर दिया जाता है। इस किस के malafide लगे आस होते हैं।

Mr. Deputy Speaker : The House stands adjourned till 2.00 p.m. on Wednesday, the 19th February, 1958.

(The Sabha then adjourned till 2.00 p.m. on Wednesday, the 19th February, 1958).

ANNEXURE

(Please see page No. (6) 5 of the Debate)

KACHA MOTORABLE ROADS.

*928. Comrade Ram Chandra : Will the Minister for Public Works be pleased to state :—

(a) the mileage of motorable Kacha roads constructed by the District Boards, Panchayats and Development Blocks in the State during the last five years year-wise;

(b) whether motor lorries are running on the roads referred to in part (a); if not, the reasons thereof?

RAO BIRENDAR SINGH :

(a) The requisite information had already been laid on the Table of the House.

(b) Separate lists of the routes on which services are already in operation or which are shortly proposed to be opened to motor traffic are attached. Instructions have been issued to the Secretaries, R. T. As. concerned for the survey of the remaining routes with a view to assess the traffic conditions. If there is sufficient traffic and the roads are motorable the question of operation of bus services thereon will be considered.

List of Kacha Roads constructed during the Second Five Year-Plan on which services are proposed to be started shortly.

KANGRA DISTRICT

1. Jawala Narhina
2. Talwara—Gopipur
3. Raja Talab, Re Road
4. Dera—Jawali
5. Gangal Lunj Nagrota surran
6. Holta Chaadiar
7. Nurpur Salali

ROHTAK DISTRICT

1. Dighal Sampla Road
2. Gohana Jagsi Road

KARNAL DISTRICT

1. Indri Badarpur
2. Kathal Padla Road
3. Radaur Jatfana Road

GURDASPUR DISTRICT

1. Gurdaspur Kahnuwan
2. Ganji Darongla
3. Madhopur Shahpur Kandi.

KANGRA DISTRICT

1. Haripur—Bankhandi
2. Indore—Nurpur via Gangath
3. Nandaun—Dhaneta
4. Barsar—Talai
5. Narhinana—Kulu di Bar
6. Jalari—Bijhri
7. Hamirpur—Toni Devi—Awah Devi
8. Baijnath—Chbu
9. Mundhikher—Bhareri
10. Lambagaon—Harsi

HOSHIARPUR DISTRICT

1. Rupar—Balachaur
2. Hoshiarpur—Una—Mandi
3. Talwara—Ramgarh—Daulatpur—Ispur
4. Una—Baijon—Bhullewali
5. Anandpur Sahib—Burpur Bhaddi Ghat—Balachaur and Jadla
6. Garhshankar—Banga
7. Hoshiarpur—Jaijon Road (Chabewala—Gurah Section)
8. Mahilpur—Phagwara
9. Mukerian—Daulatpur (Shdwal Datarpur Road Section)
10. Una—Nurpur—Garhshankar via Abinna
11. Una—Daulatpur road
12. Hoshiarpur—Hamirpur Road (Gagret Kaloh Section)
13. Dasuya—Hajipur
14. Garhshankar—Santokhgarh via Binewal Road
15. Santokhgarh—Polian Road
16. Pul—Pukhta—Miani Road
17. Bharwain—Daultapur to Jowar.

GURGAON DISTRICT

1. Hodel—Punhana
2. Gurgaon—Furkhnagar
3. Hodel—Hasanpur
4. Nuh—Ujina
5. Rewari—Shahjehampur.

ROHTAK DISTRICT

1. Gohana—Baruda
Badhi—Dhansa.

Punjab Vidhan Sabha

Debates

19th February, 1958

Volume I—No. 7

OFFICIAL REPORT

CONTENTS

Wednesday, 19th February, 1958

	PAGES
Starred Questions and Answers	.. 1
Unstarred Questions and Answers	.. 56
Personal Explanation	.. 67
Half an hour's discussion (not permitted)	.. 67
Resumption of discussion on the Governor's Address	.. 70—137

CHANDIGARH :

Printed by the Controller of Printing and Stationery, Punjab,
1958

Price : Rs. 5.45 NP

ERRATA

PUNJAB VIDHAN SABHA DEBATE, Vol. I, No. 7,
DATED THE 19TH FEBRUARY, 1958

<i>Read</i>	<i>for</i>	<i>on page</i>	<i>line</i>
अध्यक्ष	अयथक्ष	(7)8	17
Jullundur	undur	(7)10	item 3 in column 2.
डिप्टी	डि टी	(7)13	23
Ala Barani	Aia Barana	(7)19	5
Ala	A a	(7)19	12
Class II	Class I	(7)19	13 (column last)
Chahi	..	(7)20	column 5, sub-column 1
Ala Barani	..	(7)20	column 5, sub-column 4
Bhud	..	(7)20	column 5, sub-column 5
Niai chahi	i ahi	(7)26	7th from below.
flood-affected	flood-ffected	(7)33	18
managed	marged	(7)46	3 in column 3
जवाब	जनाब	(7)49	16
rules	ru es	(7)50	17
adjourned	ad ourned	(7)50	22
amounts	amou ts	(7)50	24
furnish	urnish	(7)50	26
if	i	(7)50	29
Government	Governmet	(7)53	8
टिक्ते	टिक्ते	(7)53	4th from below.
टिक्ते	टिक्ते	(7)54	11
State	St te	(7)55	5th from below.
personnel	personnal	(7)62	18
Urgent	Urge t	(7)68	6
किस्म	कस्म	(7)70	2

<i>Read</i>	<i>for</i>	<i>on page</i>	<i>line</i>	
'be' after	'matter'	(7)70	11	
मुज़ारियत	मजारियत	(7)70	last	
'of' after	'significant'	(7)71	8	The
कैराला	करेला	(7)71	26	
मुज़ारों	मृज़ारों	(7)74	6	
बैठे रहें	बठे रह	(7)74	last	disj
जब	लब	(7)76	9	cip
committees	ommittees	(7)78	last	
वेधदा	वेधदा	(7)89	11	the
पਈआं	ਖਈਆਂ	(7)92	7	
Exhaustive	Exhaustive	(7)97	10th from below.	
ਹੈ	ਹੈ	(7)102	2nd from below.	
ਕੇ	ਕਿ	(7)104	3	
ਉਏਮ	ਉਧਮ	(7)106	8th from below.	ਰਹੇ
बुरा	बूरा	(7)113	20	आ
ਮੁਕਦੀ	ਮਕਦੀ	(7)116	20	A
ਲਭਦਾ	ਲਬਦਾ	(7)117	5	ਆ
				ag
				ca
				ar
				W
				so
				ar
				th
				a
				ਐ
				pr
				ਦਿਯ
				m
				M
				al

PUNJAB VIDHAN SABHA

Wednesday 19th February, 1958

The Sabha met in the Assembly Hall, Sector 10, Chandigarh Capital, at 2-00 p.m. of the clock. Mr. Speaker (Sardar Gurdial Singh Dhillon) in the Chair.

STARRED QUESTIONS AND ANSWERS

Sardar Umrao Singh : Sir, I propose that the Question Hour may be dispensed with to-day to make more time available to the Members to participate in the discussion on the Motion of Thanks to the Governor's Address.

Mr. Speaker : I would like to know the sense of the House. Should the Question Hour be dispensed with ?

(Voices : No. No.)

Mr. Speaker : They do not agree.

मैं मैम्बर साहबान को अर्ज कर दूँ कि वह इस गलतफहमी में न रहें कि जिनको बोलने का मौका नहीं मिला उनको आगे मिलेगा ही नहीं । जो कुछ आप इस वक्त कह सकते हैं वह उस वक्त भी कह सकेंगे जब डिमांड्स, Appropriation बिल और supplementary demands हाऊस के सामने आएंगी । इस लिये आप को chance जरूर मिलेगा । (They do not agree. I may tell the hon. Members that they should not carry this wrong impression that those who fail to get an opportunity to speak now, will never get it. Whatever they can say now, they will be able to say so when the demands for grants, Appropriation Bill and also supplementary demands for grants will come before the House for discussion. So they would definitely get a chance.

श्री परमा नन्द : कुछ लोग ऐसे हैं जो यहां अभी बोल चुके हैं और वही बोलते रहेंगे ।

अध्यक्ष महोदय : जो लोग दस मिनट से ज्यादा बोल चुके हैं उनको preference नहीं मिलेगा और जिनको समय नहीं मिला उनको preference दिया जायेगा । (Those who have spoken for more than ten minutes will not be given preference over those hon. Members who could not get opportunity to speak at all.)

**EXCLUSION OF CERTAIN POSTS IN THE PUBLIC RELATIONS DEPARTMENT FROM
THE PURVIEW OF PUBLIC SERVICE COMMISSION SUBORDINATE SERVICES
SELECTION BOARD**

*1419. Bawa Harnam Singh : Will the Chief Minister be please d to state the total number of persons appointed as District Public Relations Officers, Supervisors (men and women), Lady Organizers and Village Workers in the Public Relations Department of the Government during the period from 26th January, 1950 to 31st December, 1957, together with the number amongst them of those belonging to Scheduled Castes/Backward Classes separately.

Sardar Partap Singh Kairon :

	Total number	Number of Scheduled Castes, Back- ward Classes
District Public Relations Officers ..	17	..
Supervisors (men and women) ..	26	2
Lady Organizers ..	5	..
Rural Publicity Workers ..	137	18

STRIKE BY POLICE FORCE IN BHATINDA DISTRICT

*1412. Comrade Jangir Singh : Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) whether it is a fact that the police force in Bhatinda District went on strike towards the end of 1957; if so, the reasons therefor together with the total number of employees who took part in the said strike;
- (b) the major demands of the strikers referred to in part (a) above ;
- (c) whether Government has conceded their demands ; if not, the reasons therefor ;
- (d) whether any of the employees referred to in part (a) above was awarded any punishment in connection with the said strike; if so, their names, together with the details of punishment awarded in each case ?

Sardar Partap Singh Kairon : The statement is laid on the Table of the House—

(a) The police force in Bhatinda District did not go on strike. However, two Constables, one of Bhatinda District and the other from Sangrur District, demonstrated before the District Police Office, and also instigated other employees of the Police Department to leave their work and to join them, but none joined.

(b) The main demands of the two demonstrators were as follows :—

- (i) Permission to form a Police Union.
- (ii) Withdrawal of cases under section 7 E.S.M.O. registered against Police employees.
- (iii) Setting up of a Board to inquire into the alleged injustice done to the employees after the merger of Pepsu and Punjab.
- (iv) Cancellation of transfers of Lower Subordinates (H.C.s and F.C.s) to other districts.
- (v) Reduction in the emoluments of higher officers to Rs 500 per mensem.
- (vi) Fixation of minimum emoluments of the low paid employees at Rs 100 per mensem.
- (vii) Provision of family quarters for the subordinates.

(c) No ; the two disgruntled constables had been reverted from the rank of Head Constable, and put forward these demands merely to attract attention and incite indiscipline. For obvious reasons, such demands could not be considered.

(d) As no strike took place, the question of awarding any punishment on that account does not arise. However, case F.I.R. No. 150, dated the 25th October, 1957, under sections 26/30/33, Pepsu Public Safety Ordinance, police station Kot Bhatinda, was registered against the miscreants, and the following are facing trial in court :—

- (1) Ex-Foot Constable Lal Singh,
- (2) Foot Constable Dalbir Singh,
- (3) Foot Constable Gulzara Singh, and
- (4) Foot Constable Gurbachan Singh.

CHARGE-SHEET TO OFFICERS IN CENTRAL JAIL,—FEROZEPORE

*1540. Dr. Baldev Parkash : Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) the total number of officers of the Ferozepore Central Jail to whom charge-sheets were given by Government after the Lathi-charge of 24th August, 1957 ;
- (b) whether the officers referred to in part (a) above have given their explanations ; if so, the action, if any, taken against them?

Dr. Gopi Chand Bhargava : (a) Nine.

(b) The explanation of only one officer has been received so far and it is being examined.

डाक्टर बलदेव प्रकाश : क्या मंत्री महोदय repeat करेंगे ?

योजना मंत्री : एक जनाब आया है उसको examine कर रहे हैं ।

डाक्टर बलदेव प्रकाश : यह जो जवाब मांगा गया है, क्या इसकी कोई मियाद है ?

मंत्री : अगर इस के लिये मेंबर साहिब कुछ दिन इंतजार करेंगे तो मैं परा statement हुआस के सामने रख सकूंगा ।

डाक्टर बलदेव प्रकाश : मेरा question यह है कि उसकी कोई date fix की गई है ?

मंत्री : डेट fix की गई थी ।

डाक्टर बलदेव प्रकाश : क्या वह date खत्म हो चुकी है ?

मंत्री : पहिली date खत्म हो चुकी है । उसके बाद फिर टाइम मांगा गया था । अब मैं नहीं कह सकता कि यह date खत्म हो गई या नहीं हुई ।

CONSTRUCTION OF BORSTAL JAIL AT KARNAL

*1295. Shri Ram Piara : Will the Minister for Planning and Community Projects be pleased to state—

(a) whether it is a fact that Government had. decided to construct a Borstal Jail at Karnal ;

(b) whether the decision referred to in part (a) above has been changed; if so, the reasons therefor ; if not, the time by which the said jail is expected to be built ?

Dr. Gopi Chand Bhargava : (a) Yes.

(b) On receipt of information that the proposed site for the Jail is likely to be water logged, the matter is being gone into by experts and final decision whether to change the site or not is yet to be taken.

श्री राम प्यारा : क्या जमीन की पहिले जांच-पड़ताल करवाई गई थी कि वह waterlogging ठीक हुआ या नहीं ?

योजना मंत्री : मैं नहीं कह सकता ।

श्री राम प्यारा : क्या इस जेल को construct करने के लिये कोई tenders दिये गये थे ?

अध्यक्ष सहोदय : यह सवाल पैदा नहीं होता । (This question does not arise.)

श्री राम प्यारा : मैं पूछना चाहता हूँ.....

अध्यक्ष महोदय : मैं ने कह दिया कि यह इससे यह सवाल पैदा नहीं होता । (I have already said that it does not arise out of it.)

श्री राम प्यारा : पहिले जो इरादा था वह postpone हुआ या नहीं हुआ ?

अध्यक्ष महोदय : इसमें आपने पूछा है कि whether the decision referred to in part (a) above, has been changed ; if so, the reasons therefor, और इसका जवाब दे दिया जा चुका है अगर आप पूछते कि क्या steps लिये गये हैं तो वह जवाब दे सकते थे । (In this question the hon. Member has asked whether the decision, referred to in part (a) above has been changed, if so, the reasons therefore. It has been answered. If he had asked about the steps taken then the Minister could have replied to it.)

श्री राम प्यारा ; मैं यह जानना.....

Mr. Speaker: No please, don't argue now.

मरदाद आउभा सिंग : Supplementary, Sir, करनाल में जेल बनाने की जरूरत क्यों पड़ी ?

मंत्री : Borstal जेल बनाने का ख्याल पहले हिसार में था लेकिन फिर हिसार को ठीक नहीं समझा गया इस लिये करनाल को ठीक समझ कर वहां बनाई गई ।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या वजीर साहिब बतएंगे कि जेल बनाने के लिये करनाल में क्या क्या फायदा देखा गया ?

मंत्री : गवर्नमेंट को सारी चीजें देखनी पड़ती हैं ।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या गवर्नमेंट को पता नहीं कि करनाल की आबोहवा हिसार की निसबत खराब है? अगर यह पता है तो कैदियों को और सजा के साथ साथ यह सजा भी देने की तजवीज क्यों की गई ?

मंत्री : क्या सारी जेलें लीडर आफ दी आपोजीशन हिसार में ही खुलवाना चाहते हैं ? (हंसी)

RECRUITMENT TO POSTS OF BLOCK DEVELOPMENT OFFICERS IN THE STATE

*1420. Bawa Harnam Singh : Will the Minister for Planning and Community Projects be pleased to state—

(a) whether it is a fact that 50 per cent of the posts of Block Development Officers in the Development Department have been taken out of the purview of the State Public Service Commission ;

[Bawa Hanam Singh]

- (b) if the answer to part (a) above be in the affirmative the number of posts of Block Development Officers filled without the Public Service Commission and the number of members of the Scheduled Castes/Backward Classes taken for them ?

Dr. Gopi Chand Bhargava : (a) Yes, since April, 1955.

(b) *First Part.*—41.

(c) *Second Part.*—7.

चौधरी बलबीर सिंह : क्या वजीर साहिब बताएंगे कि यह decision क्यों लिया गया, कि यह authority Public Service Commission से छीन ली जाए ?

(No reply).

CANCELLATION OF LICENSES OF COAL DEPOT-HOLDERS DURING SAVE HINDI MOVEMENT

*1486. Pandit Shri Ram Sharma : Will the Minister for Finance be pleased to state—

- (a) the names and addresses of the coal depot-holders in the State whose licenses were cancelled by the District Magistrates for taking part in the Save Hindi Movement together with the specific charges against each ;

- (b) whether the orders of cancellation of licenses referred to in part (a) above were put into effect ; if not, the reasons therefor ;

- (c) whether any licenses of coal depot-holders who took part in the Punjabi Suba agitation in 1956 were cancelled ; if so, their number ?

Deputy Minister (Shri Benarsi Dass Gupta) : (a) A statement is laid on the Table.

(b) Yes, until stay orders were issued by the Punjab High Court on writ petitions filed by various parties.

(c) (i) No.

(ii) Does not arise.

Serial No.	Names and addresses	Charges	REMARKS
1	Shri Sham Dass, Coal Depot-holder, Longarh Gate, Amritsar Outside	Indulging in subversive and anti-social activities detrimental to maintenance of peace and tranquility.	

Serial No.	Names and Addresses	Charges	Remarks
2	Messrs Madan Mohan Bros., Coal Depot-holder, Katra Ahluwalia, Amritsar	Indulging in subversive and anti-social activities detrimental to maintenance of peace and tranquillity	..
3	Shri Sardari Lal, Coal Depot-holder, Katra Sher Singh, Amritsar	Ditto	..
4	Messrs Katak Ram-Ramji Dass, Coal Depot-holder, Outside Lohgarh Gate, Amritsar	Ditto	..
5	Shri Babu Ram, Aggarwala, Coal Depot-holder, Outside Lohgarh Gate, Amritsar	Ditto	..
6	Messrs P. K. Brothers, Coal Depot-holders, Outside Lohgarh Gate, Amritsar	Ditto	..
7	Shri Madan Lal, Proprietor Amritsar Coal Supply Co., Chowk Mori, Amritsar	Ditto	..
8	Messrs, Barkat Ram-Amrit Lal, Coal Depot Outside Mohan Singh Gate, Amritsar	Ditto	..
9	Messrs Darbari Lal-Kashmiri Lal, Coal Depot-Holders, Malaut Mandi, district Ferozepur.	Under clause 10 (1) of the Punjab Coal Control Order, 1955	..
10	Messrs Narang Bros , Coal Depot-holder, Abohar	Ditto	..
11	Messrs Karta Ram-Narain Dev, Coal Depot-holders of Hoshiarpur	Ditto	..
12	Messrs Mohan Lal-Hans Raj, Coal-Depot holders, Hoshiarpur	Ditto	..
13	Messrs Mushtaq-Rai Charanji Lal, Coal Depot-holders, Hoshiarpur	Ditto	..

पंडित श्री राम शर्मा : जी मुझे जवाब दिया गया है उस में लिखा है कि 'indulging in subversive and anti-social activities' तो क्या बताया जा सकता है कि डिपो देते वक्त परमिट में यह चीज दर्ज है कि अगर वह ऐसा करेंगे तो permit cancel कर दिया जाएगा ?

वित्त मंत्री : गवर्नमेंट की local interpretation तो यही है ।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या बताया जा सकता है कि यह subversive and anti-social activities एक ही चीज है या अलग चीज है ?

Minister for Finance: It means such activities which are detrimental to the maintenance of peace and tranquillity.

पंडित श्री राम शर्मा : मैं ने यह सवाल किया था कि क्या permit में ऐसी कोई condition लिखी है कि जिससे यह समझा जाएगा कि अगर ऐसी कवाई की जायेगी तो परमिट cancel कर दिया जायेगा ?

मंत्री : यह तो बाकायदा एक आर्डर है जिसके मुताबिक cancel किया जाता है।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या उस order में condition दर्ज है ?

अध्यक्ष महोदय : यह तो उन्होंने ने कहा है । [He has already said this].

पंडित श्री राम शर्मा : क्या यह non-violent movement जो Congress brand का है उसको भी subversive समझा जाता है ?

Mr. Speaker : This is not permissible.

पंडित श्री राम शर्मा : मैं पूछता हूं कि subversive और anti-social activities से क्या मतलब है ?

मंत्री : कोई भी activities जो कानून के खिलाफ हों और जिनका असर peace और tranquility पर पड़ता हो और वह इसमें शामिल हैं ।

पंडित श्री राम शर्मा : मैं पूछना चाहता हूं कि इस case में श्री शाम दास का अमृतसर में coal-depot क्यों cancel किया गया है ?

अध्यक्ष महोदय : इस में तो आप ने यह नहीं पूछा ।

(The hon. Member has not asked about this in his question).

पंडित श्री राम शर्मा : मैं ने यह पूछा है, शाम दास जो अमृतसर में coal depot-holder था उस ने क्या subversive activity की थी जिस की वजह से उस का depot cancel किया गया था ।

Mr. Speaker : I am sorry, I cannot allow this supplementary. It is an individual question.

पंडित श्री राम शर्मा : Government ने कुछ coal depot holders के permits cancel किए हैं । मैं यह पूछना चाहता हूं कि श्री शाम दास ने क्या anti-social activity की थी जिस की बिना पर उसका permit cancel किया गया है ।

मंत्री : मैं अर्ज करता हूं कि इस सवाल में जो specific बात पूछी थी उस का मैं ने जवाब दे दिया । अगर आप details चाहते हैं तो उस के लिए आप अलहदा notice दें । फिर मैं information collect कर के जवाब दे दूंगा ।

INQUIRY INTO THE WORKING OF BRICK KILNS

*1503. Shri Parbodh Chandra : Will the Minister for Finance be pleased to state—

- (a) whether Government ordered any inquiry into the working of the Brick Kilns in the State ; if so, when ;
- (b) whether the inquiry referred to above has been held ; if so, its findings ?

Deputy Minister (Shri Benarsi Dass Gupta) : (a) Yes. In January, 1957.

(b) Yes. The inquiry has been completed in the districts of Ludhiana and Hoshiarpur and partially conducted in Jullundur. It is still going on as the number of kilns to be inspected/checked is over 1,500. A statement showing the results of inquiry carried out already is placed on the Table of the House.

[Deputy Minister]

Statement showing the result of enquiry held into the working of brick kilns in the Punjab State

Serial No	Name of district	Number of kilns checked	Number of cases in which penal orders were passed by the enquiry officer	Number of appeals preferred	Number of cases in which appeals were			Number of cases remanded on appeal	Number of appeals still pending	Number of Licenses cancelled by the order of enquiry officer	Number of cancellation orders up-held on appeal	Total amount of security for feited by order of enquiry officer	Total amount of security for feited as a result of appellate orders	REMARKS
					Accepted in toto	Accepted partially and order modified	Rejected in toto							
1	2.	3	4	5	(a)	6 (b)	(c)	7	8	9	10	11	12	13
												Rs	Rs	
1	Ludhiana	127	44	43	22	12	7	2	..	36	6	5,000	5,500	*These two appeals could not be heard as the appellants did not appear before the Director, Food and Supplies, Punjab, during his stay at Hoshiarpur from 23rd December, 1957 to 26th December, 1957. These appeals are now fixed for 17th February, 1958.
2	Hoshiarpur	150	75	67	28	24	11	2	*2	43	7	11,600	13,100	
3	Jullundur	78	13	13	9	4	..	..	..	10	..	1,000	2,000	

ਚੋਧਰੀ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ enquiry ਕਿੰਨੀ ਦੇਰ ਤਕ ਮੁਕੰਮਲ ਹੋ ਜਾਏਗੀ ?

ਵਿੱਤ ਮੰਤਰੀ : Position ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਅਸੀਂ ਇਕ special officer ਲਗਾਇਆ ਸੀ । ਉਹ ਹੁਣ retire ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੈ । ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਇਹ ਕੰਮ District Officers ਨੂੰ entrust ਕੀਤਾ ਹੈ ਐਂਡ District-wise enquiry ਹੋ ਜਾਏਗੀ ।

ਚੋਧਰੀ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਇਸ ਨੂੰ ਕਿਤਨੀ ਕੁ ਦੇਰ ਲੱਗੇਗੀ ?

ਮੰਤਰੀ : ਇਹ ਏਸ stage ਤੇ ਨਹੀਂ ਦਸਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ।

ਧੰਡਤ ਸ਼ਰੀ ਰਾਮ ਦਸਮ : क्या Government को इस मामले का शुबाह है कि इस मामले में बहुत ज्यादा गड़बड़ होती है ?

Mr. Speaker : This is only a suggestion and not a supplementary question.

CANCELLATION AND ISSUE OF LICENSES OF COAL DEPOTS IN THE STATE

*1504. Shri Prabodh Chandra : Will the Minister for Finance be pleased to state—

(a) whether the licenses of any coal depot-holders in the State were cancelled during the year 1957, if so, the reasons therefor in each case ;

(b) whether any licenses for new coal depots have recently been sanctioned in the State; if so, to whom together with the criteria, if any, laid down for sanctioning such licenses ?

Deputy Minister (Shri Benarsi Dass Gupta) : (a) A statement is laid on the Table.

(b) Yes ; two—one each in Patiala and Bhatinda Districts, namely, Anand Multi-purpose Co-operative Society, Rajpura Township and Shri Gurdita Mal, Political Sufferer. Depots are allotted to political sufferers, Harijans, Co-operative Societies, Ex-Depot-holders, and coal merchants without any *inter-se* priority as such, but the best interests of the area and the public have to be ensured.

LIST OF COAL DEPOTS CANCELLED IN THE STATE

Serial No.	Name of the party	Reasons for cancellation	REMARKS
1	Shri Sham Dass, Coal Depot-holder, Lohgarh Gate, Amritsar	For participation in subversive activities	Since restored
2	Shri Madan Mohan and Bros, Katra Ahluwalia, Amritsar	Ditto	Ditto
3	Shri Sardari Lal, Coal Depot-holder, Katra Sher Singh, Amritsar	Ditto	Ditto
4	Messrs Katak Ram Ramji Dass, Coal Depot-holder, Outside Lohgarh Gate, Amritsar	Ditto	Ditto
5	Shri Babu Ram Aggarwal, Coal Depot-holder, Outside Lohgarh Gate, Amritsar	Ditto	Ditto
6	Shri Lekh Raj Gupta, care of Shri Kanshi Ram, Mai Sewan, Amritsar	Ditto	Ditto
7	Messrs Amar Coal Co., Amritsar	Ditto	Ditto

[Deputy Minister]

Serial No.	Name of the party	Reasons for cancellation	REMARKS
8	Messrs P. K. Bros., Amritsar.	For participation in subversive activities	Since resorted
9	Messrs Mohan Lal-Hansraj, Hoshiarpur	Under section (10) (1) of Punjab Coal Control Order for contravention of orders of the District Magistrate	Ditto
10	Messrs Karta Ram Narain Dev, Hoshiarpur	Ditto	Ditto
11	Messrs Mushtaq Rai Charanji Lal, Hoshiarpur	Ditto	
12	Messrs Darbari Lal Kashmiri Lal, Malout, district Ferozepur	Ditto	Ditto
13	Messrs Narang Bros, Abohar, district Ferozepur	Ditto	Ditto
14	Messrs Maharaj Krishan Khana and Sons, Jullundur	Disputed partnership	
15	Shri Sewa Ram, Kapurthala	Irregular allotment	
16	Shri Sat Paul of Mukerian, district Hoshiarpur,	Ditto	
17	Shrimati Champavati, w/o Mahasha Mani Ram, Jullundur	Disputed succession of deceased depot-holder	
18	Shri Siri Ram alias Shri Siri Chand, Karnal	Not known (being ascertained by District Magistrate, Karnal)	
19	One coal depot in Sangrur District (name of the party is being ascertained from the District Magistrate)	Black-marketing	

चौधरी सुंदर सिंह : यह जो coal depot दिए गए हैं इन में से हरिजनो को कोई नहीं दिया गया । इस की क्या वजह है ?

उप-मंत्री : इस में यह स्वाल पैदा ही नहीं होता ।

अध्यक्ष महोदय : चौधरी साहिब आप समझे हैं कुछ । (हंसी)

(Has the hon. Member understood anything) (Laughter).

Chaudhri Sunder Singh : I have understood. The reply is nothing. It is incomplete.

DISTRIBUTION OF CEMENT IN SANGRUR DISTRICT

*1352. Sardar Rajinder Singh : Will the Minister for Finance be pleased to state—

- the quantity of cement allotted to Sangrur District during the year 1957 ;
- the procedure, if any, laid down for the distribution of cement referred to in part (a) above, in the said district ;
- whether any percentage was fixed for the distribution of cement to the rural areas of the said district; if so, what tehsil-wise ;
- whether any cement was distributed in the said district through the District Civil Supplies Officer, the Agriculture Officer and the Block-Development Officer; if so, the quantity thereof separately ?

Shri Mohan Lal : (a) 3,002 tons.

(b) Distribution of cement on permits is made by the Tehsildars in all tehsils excepting Sangrur Tehsil where permits are issued by the Assistant Food and Supplies Officer.

(c) The District Development Committee, Sangrur District, has decided upon the ratio of 3:1 for rural and urban areas, respectively.

(d) Assistant Food and Supplies Officer, Sangrur, issued permits for Sangrur Tehsil (excluding sub-tehsil Sunam) to the extent of 506 tons during the year 1957.

Information regarding the issue of cement by the Agriculture Officer Block Development Officer has been asked for from the respective Departments and will be furnished on receipt.

पण्डित श्री राम शर्मा : क्या वज़ीर साहिब बताएंगे कि cement का control खत्म या ढोला किया गया है क्यों कि अब अखबारों में दिया जा रहा है कि cement की हालत बेहतर हो गई है?

उप-मंत्री : जी हां। चूंकि पंजाब में जो allotment होती है उस की हालत बेहतर है। इस लिए cement पर से कुछ न कुछ control ढोला कर दिया गया है।

पण्डित श्री राम शर्मा : वाह वाह, क्या फर्माया है आप ने? “Allotment होती है ?

उप-मंत्री : Allocation जो होती थी वह improve हो गई है।

पण्डित श्री राम शर्मा : स्पीकर साहिब मेरी समझ में कुछ नहीं आ रहा कि डि.टी. वज़ीर साहिब क्या जवाब दे रहे हैं। मैं यह पूछ रहा हूं कि क्या वज़ीर साहिब बताएंगे कि अखबारों में यह जो खबर दी जा रही है कि cement की हालत अब अच्छी हो गई है, उस को मद्देनज़र रखते हुए Government ने इस पर से control को ढोला किया है?

उप-मंत्री : हां जी 10 per cent ढोला किया है। अब एक या दो बोरियां हरेक आदमी खुले तौर पर खरीद सकता है।

पण्डित श्री राम शर्मा : डिप्टी मिनिस्टर साहिब ने cement का control ढोला करने के साथ साथ जवाब देने का मामला भी ढोला कर लिया है।

सरदार आउमा सिंघ : ਜਨਾਬ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਸਾਡੇ ਪੱਲੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ।

पण्डित श्री राम शर्मा : डिप्टी मिनिस्टर साहिब के जवाब से कुछ पता नहीं लगता कि वह क्या कहना चाहते हैं।

जैसे कोई सवाल पूछता है वैसे ही उस को जवाब दिए जाते हैं।

ਚੌਧਰੀ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਜਿਹੜਾ 90 per cent cement ਤੇ ਬਕਾਇਆ control ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ ਕੀ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਢਿੱਲਾ ਕਰਨ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਹੈ ?

ਉਪ-ਮੰਤਰੀ : ਹਾਂ ਜੀ ਅਗਰ improvement ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਢਿੱਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

EVACUEE LANDS IN DISTRICT GURGAON

*841. Maulvi Abdul Ghani Dar : Will the Minister for Revenue be pleased to state—

- (a) whether any area of land allotted to displaced persons in Gurgaon District on a permanent basis has been sold out by them ; if so, how much ;
- (b) the percentage of the area of land referred to in part (a) above which is being cultivated by the owners themselves ;
- (c) the area of the permanently allotted land in the said district which was restored to Muslim owners ;
- (d) whether the orders of restoration of the said land to Muslim owners were passed before or after orders relating to permanent allotment ; if before, the reasons why allotments in favour of displaced persons were made permanent and the action, if any, taken against officials responsible for this ?

Dr. Gopi Chand Bhargava : Sir, I have applied for extension.

RESTORATION OF EVACUEE PROPERTY

*842. Maulvi Abdul Ghani Dar : Will the Minister for Revenue be pleased to state—

- (a) the total number of orders for restoration to Muslim owners of lands in Gurgaon District which were temporarily allotted to displaced persons ;
- (b) the number of cases in which the orders referred to in part (a) above have been complied with and the reasons for non-compliance in other cases ?

Dr. Gopi Chand Bhargava : (a) The work regarding restoration of land to Muslims in Gurgaon District started in March, 1950, and before that, all allotable evacuee lands had been made quasi-permanent to displaced persons. No restoration order was issued to any Muslim, during 1948 and 1949, when such lands were allotted to displaced persons temporarily.

(b) The question of non-compliance of restoration orders at that time did not arise.

RESTORATION OF EVACUEE LAND TO ITS ORIGINAL LANDOWNERS

*843. Maulvi Abdul Ghani Dar : Will the Minister for Revenue be pleased to state—

- (i) the total number of cases in which Government have issued orders during the period from 1947-48 to 1956-57, for the restoration of lands in the State to their Muslim owners ;
- (ii) the number of cases in which these orders have been implemented ?

Dr. Gopi Chand Bhargava : (i) 9,665.

(ii) 9,258.

RATE OF LAND REVENUE IN THE STATE

*913. Dr. Bhag Singh : Will the Minister for Revenue be pleased to state whether there is any disparity in the rates of land revenue in certain areas of the erstwhile Pepsu State and adjoining districts of erstwhile Punjab State ; if so, what ?

Dr. Gopi Chand Bhargava : *Part (a)* Yes.

Part (b) A statement is laid on the Table.

[Minister for Planning]

Statement showing the various categories of Land and Land Revenue Rate for each.

S. No.	Name of District	Name of Tehsil	Name of the Assessment Circle	Rates (per acre) with kinds of soil									
1	2	3	4	5									
				<i>Irrigated</i>		<i>Unirrigated</i>							
1	Hissar	Hissar	Chak Nehri	Rs. A. P. 1 12 0		Rs. A. P. 0 7 6	Fluctuating on matured crops—						
			Chak Barani	Nil		0 6 0	Class (a) Rs. A. P. 4 0 0	Class (b) Rs. A. P. 3 0 0	Class (c) Rs. A. P. 2 4 0	Class (d) Rs. A. P. 2 0 0	Class (e) Rs. A. P. 0 12 0		
			Chak Bangar			0 5 0							
		Hansi	Chak Nehri	0 12 0		0 8 0							
			Chak Barani	0 10 2		0 7 2							
		Fatehabad	Chak Nehri	0 10 6		0 6 6							
			Chak Barani	0 7 9	All round rate								
			Chak Bangar	0 5 0	Ditto								
							Fluctuating on matured crops—						
							Class (a) Rs. A. P. 2 8 0	Class (b) Rs. A. P. 1 8 0	Class (c) Rs. A. P. 0 12 0				
		Sirsa	Chak Rohi	0 10 5	All round rate								
			Chak Bangar	0 7 5	Ditto								
			Chak Naili	Fluctuating land revenue on matured crops—									
				Class (a)	Class (b)	Class (c)	Class (d)	Class (e)					
				Rs. A. P. 3 0 0	Rs. A. P. 2 0 0	Rs. A. P. 1 8 0	Rs. A. P. 1 4 0	Rs. A. P. 0 12 0					
									Now it is under Canal Department				

	Bhiwani	Bahal Sewani Bangar	0 3 0	All round rate					
		Umlayan Bangar	0 3 4	Ditto					
		Western Haryana	0 6 9	Ditto					
		Chak Eastern Haryana	<i>Irrigated</i> Rs. A. P. 1 2 0	<i>Unirrigated</i> Rs. A. P. 0 11 6					
			<i>*Chahi</i> Rs. A. P.	<i>Nehri</i> Rs. A. P.	<i>Barani</i> Rs. A. P.	<i>Bhud</i> Rs. A. P.	<i>Culturable</i> Rs. A. P.	<i>Sailab (recorded)</i> Rs. A. P.	
2	Rohtak	Rohtak	..	1 8 0	1 5 0	1 0 0	..	..	
		Nehri I	..	1 8 0	1 5 0	1 0 0	..	..	
		Nehri II	2 4 0	1 2 0	0 14 0	0 12 0	..	..	
		Eastern Circle	2 8 0	..	1 0 0	0 9 0	..	..	
		Rajputan	2 8 0	1 1 0	0 12 0	0 8 0	..	..	
		Western	2 4 0	..	0 10 6	0 6 0	..	..	
	Jhajjar	Rausli	2 8 0	..	1 1 0	0 12 0	..	..	
		Barani	2 8 0	..	1 1 0	0 12 0	..	..	
		Rausli Chahi	3 0 0	..	1 2 0	0 12 0	..	..	
		Dahri Circle	3 0 0	..	1 4 0	0 12 0	0 4 0	..	
		Bhud	2 8 0	..	1 0 0	0 11 0	..	..	
	Gohana	In whole Tehsil	7 15 8	7 15 8	3 12 9	2 12 4	..	..	
	Sonepat	Khadar	3 0 0 (Sown)	..	1 14 0 (Balance recorded)	1 0 0 (Recorded)	..	2 0 0	
		Bangar	3 8 0	2 8 0 (Recorded)	2 0 0 (Balance recorded)	1 0 0 (Recorded)	..	..	

*Accurate figures not available.

[Minister for Planning]

S. No.	Name of District	Name of Tehsil	Name of the Assessment Circle	Rates (per acre) with kinds of soil															
1	2	3	4	5															
3	Gurgaon	Rewari	Chahat Kahri	Chahi Class I	Chahi Class II	Chahi Class III	Ala Barani			Bhud									
				Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	I Rs. A.	II Rs. A.	III Rs. A.	I Rs. A.	II Rs. A.	III Rs. A.							
				2 0 0	1 12 0	1 8 0	1 5	1 2	1 0	0 14	0 12	0 10							
			Chahat Mitha	Chahi	Abi	Sailabi and Dahri	Ala Barani		Bhud										
				Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.		Rs. A. P.										
				1 14 0	1 8 0	1 8 0	1 4 0		0 12 0										
			Dahar	1 12 0	1 6 0	1 6 0	1 1 0		0 12 0										
				Sailabi	2 0 0	1 8 0	1 8 0	1 2 0		0 12 0									
					Gurgaon Sahibi	1 8 0	1 4 0	1 4 0	1 2 0		0 10 0								
			Sohna			2 0 0	1 12 0	1 12 0	1 6 0		1 0 0								
				Bhud		Chahi			Abi			Sailabi and Dahri			Ala Barani			Bhud	
					Class I	Class II	Class III	Class I	Class II	Class III	Class I	Class II	Class III	Class I	Class II	Class III	Class I	Class II	Class III
Rs. A.	Rs. A.	Rs. A.	Rs. A.		Rs. A.	Rs. A.	Rs. A.	Rs. A.	Rs. A.	Rs. A.	Rs. A.	Rs. A.	Rs. A.	Rs. A.	Rs. A.				
2 0	1 12	1 12	1 8		1 6	1 6	1 8	1 6	1 6	1 6	1 4	1 0	0 14	0 12	0 11				
Chahi			Abi			Sailabi and Dahri			Ala Barani			Bhud							
Rs. A. P.			Rs. A. P.			Rs. A. P.			Rs. A. P.			Rs. A. P.							
2 4 0			1 12 0			1 12 0			1 8 0			0 14 0							
Bahora																			

		<i>Chahi</i>		<i>Abi</i>		<i>Sailabi and Dahri</i>		<i>Ala Barani</i>		<i>Bhud</i>	
		Class I	Class II	Class I	Class II	Class I	Class II	Class I	Class II	Class I	Class II
		Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.
Gurgaon		2 0 0	1 12 0	2 0 0	1 12 0	2 0 0	1 12 0	1 6 0	1 6 0	1 0 0	1 0 0
		<i>Chahi</i>		<i>Abi</i>		<i>sailab and Dahri</i>		<i>Aia Barana</i>		<i>Bhud</i>	
		Rs. A. P.		Rs. A. P.		Rs. A. P.		Rs. A. P.		Rs. A. P.	
Nuh .. Taoru		1 8 0		1 8 0		1 8 0		1 4 0		1 0 0	
		<i>Chahi</i>		<i>Abi</i>		<i>Sailab and Dahri</i>		<i>Ala Barani</i>		<i>Bhud</i>	
		Class I	Class II	Class I	Class II	Class I	Class II	Class I	Class II	Class I	Class II
		Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.
Dohar		2 12 0	2 8 0	2 2 0	2 0 0	2 2 0	2 0 0	2 2 0	2 0 0	1 6 0	1 4 0
		<i>Nehri</i>		<i>Abi</i>		<i>Sailab and Dahri</i>		<i>A a Barani</i>		<i>Bhud</i>	
		Class I	Class II	Class I	Class II	Class I	Class II	Class I	Class II	Class I	Class II
		Rs.A.P.	Rs.A.P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.
Bangar		2 4 0	1 12 0	3 0 0	2 8 0	1 12 0	1 6 0	1 12 0	1 6 0	1 4 0	0 15 0
		<i>Chahi</i>		<i>Nehri</i>		<i>Abi</i>		<i>Sailabi and Dahri</i>		<i>Ala Barani</i>	
		Class I	Class II	Class I	Class II	Class I	Class II	Class I	Class II	Class I	Class II
		Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.
Ferozepur- Bangar		2 10 0	2 6 0	3 0 0	2 12 0	2 2 0	1 14 0	2 2 0	1 14 0	1 12 0	1 8 0
Jhirka		4 0 0	3 12 0	..	..	3 4 0	3 0 0	3 4 0	3 0 0	2 8 0	2 4 0
		<i>Chahi</i>		<i>Abi</i>		<i>Sailab and Dahri</i>		<i>Ala Barani</i>		<i>Bhud</i>	
		Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.		Rs. A.P.	Rs. A. P.				
Chiknot		2 4 0	1 14 0	1 14 0		1 5 0	0 15 0				
		<i>Chahi</i>		<i>Abi</i>		<i>Sailab and Dahri</i>		<i>Ala Barani</i>		<i>Bhud</i>	
		Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.		Rs. A. P.	Rs. A. P.				
Budher		2 2 0	1 10 0	1 10 0		1 2 0	0 12 0				

[Minister for Planning]

S. No.	Name of District	Name of Tehsil	Name of the Assessment Circle	Rates with kinds of soil (per acre)											
1	2	3	4	5											
				<i>Nehri</i>		<i>Abi</i>									
		Palwal	Khadar	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.						
				2 8 0	3 1 0	1 14 0	1 14 0	1 4 0							
				<i>Chahi</i>		<i>Nehri</i>		<i>Abi</i>	<i>Sailab and Dahri</i>		<i>Ala Barani</i>		<i>Bhud</i>		
				Class I	Class II	Class I	Class II	Class I	Class II	Class I	Class II	Class I	Class II	Class I	Class II
				Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.
			Bangar	2 6 0	2 2 0	3 0 0	2 10 0	1 12 0	1 10 0	1 12 0	1 10 0	1 12 0	1 10 0	1 4 0	1 1 0
				<i>Chahi</i>		<i>Nehri</i>	<i>Abi</i>	<i>Sailab and Dahri</i>		<i>Ala Barani</i>		<i>Bhud</i>			
		Ballabgarh	Bangar	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.		Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.				
				2 12 0	3 8 0	2 1 0	2 1 0		2 1 0	1 8 0					
				<i>Chahi</i>		<i>Abi</i>		<i>Sailab and Dahri</i>		<i>Ala Barani</i>		<i>Bhud</i>			
				Class I	Class II	Class I	Class II	Class I	Class II	Class I	Class II	Class I	Class II		
				Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.		
			Khadar	2 8 0	1 12 0	2 0 0	1 7 0	2 0 0	1 7 0	2 0 0	1 7 0	1 4 0	0 14 0		
				<i>Chahi</i>		<i>Abi</i>	<i>Sailab and Dahri</i>		<i>Ala Barani</i>		<i>Bhud</i>				
			Dahar	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.		Rs. A. P.		Rs. A. P.	Rs. A. P.				
				3 0 0	2 8 0	2 4 0		2 0 0		1 4 0					
4	Karnal		..	No specific rates of land revenue of assessment circle-wise were fixed during the settlement, but the rates per Bigha for each kind of land were fixed for each village separately quite distinct with the other village of the same Assessment Circle. Therefore, it is very difficult to give various types of land revenue prevalent in each village in the district.											

		<i>Chahi</i>	<i>Abi</i>	<i>Barani</i>	<i>Dakar</i>	
		RS. A. P.	RS. A. P.	RS. A. P.	RS. A. P.	
5	Ambala	3 8 0	3 8 0	1 14 0	1 14 0	
		<i>Chahi</i>	<i>Abi</i>	<i>Sailab</i>	<i>Barani</i>	
		RS. A. P.	RS. A. P.	RS. A. P.	RS. A. P.	
	Naraingarh	4 0 0	4 0 0	2 0 0	1 10 0	
		<i>Chahi</i>	<i>Nehri</i>	<i>Abi</i>	<i>Barani</i>	<i>Dakar</i>
		RS. A. P.	RS. A. P.	RS. A. P.	RS. A. P.	RS. A. P.
	Jagadhri	4 0 0	2 13 0	4 0 0	1 13 0	1 5 0
		<i>Chahi</i>	<i>Abi</i>	<i>Barani</i>		
		RS. A. P.	RS. A. P.	RS. A. P.		
	Kharar	4 8 0	4 8 0	1 4 0		
		<i>Chahi</i>	<i>Abi</i>	<i>Sailab</i>	<i>Barani</i>	
		RS. A. P.	RS. A. P.	RS. A. P.	RS. A. P.	
	Rupar	3 12 0	3 12 0	2 4 0	2 4 0	
		<i>Kohl II</i>	<i>Lehri I</i>	<i>Lehri II</i>	<i>Changar</i>	<i>Ghasni</i>
		RS. A. P.	RS. A. P.	RS. A. P.	RS. A. P.	RS. A. P.
6	Simla	4 8 0	4 6 0	2 8 0	0 7 0	1 11 0

[Minister for Planning]

S. Name of Name of Name of the
No. District Tehsil Assessment Circle

Rates per acre with kinds of soil

1	2	3	4	5								
				<i>Irrigated</i>	<i>Double cropped</i>	<i>Single cropped</i>	<i>Occasionally</i>	<i>Hay field</i>	<i>Private Waste</i>			
				<i>Nehri</i>	<i>(Do-Fasli)</i>	<i>(Ek-Fasli)</i>	<i>cropped</i> <i>(Behnd Banjar)</i>	<i>(Kharator)</i>	<i>land Banjar/Qadimi</i>			
				RS. A. P.	RS. A. P.	RS. A. P.	RS. A. P.	RS. A. P.	RS. A. P.			
7	Kangra	Dehra	..	1 4 0 to 3 9 0	1 10 0 to 2 13 0	0 11 0 to 1 5 0	0 4 0	0 0	0 0			
		Hamirpur	..	2 0 0 to 4 0 0	1 6 0 to 2 2 0	0 10 0 to 1 0 0	0 3 0 to 0 4 0	0 1 6 to 0 2 0	0 0 6 to 0 1 0			
				<i>Tea</i>	<i>Chahi</i>	<i>Nehri I</i>	<i>Nehri II</i>	<i>Nad</i>	<i>Barani</i> <i>Do-Fasli</i>	<i>Barani</i> <i>Ek-Fasli</i>	<i>Behnd</i> <i>Banjar</i>	<i>Kharator</i>
				RS. A. P.	RS. A. P.	RS. A. P.	RS. A. P.	RS. A. P.	RS. A. P.	RS. A. P.	RS. A. P.	RS. A. P.
		Palampur	..	1 0 0	4 4 0	2 4 0 to 4 4 0	2 2 1 to 3 12 0	2 0 0 to 2 12 0	0 9 6 to 2 4 4	0 6 5 to 0 13 10	0 3 0 to 0 5 3	0 11 0 to 0 12 0
		Kangra	..	1 0 0	3 12 0	3 12 0 to 4 12 0	3 12 0 to 4 12 0	2 4 0 to 4 3 0	2 0 0 to 2 8 6	0 13 0 to 1 6 0	0 4 0	0 1 2 0
		Nurpur	..	1 0 0 to 5 0 0	2 4 0 to 4 4 0	2 12 0 to 4 4 0	2 12 0 to 4 4 0	2 12 0 to 3 8 0	1 8 0 to 2 0 0	1 0 0 to 1 8 0	0 3 0 to 0 5 0	0 2 0

		<i>Nehri</i>	<i>Barani</i>	<i>Behnd Banjar</i>	<i>Barani</i>		
		Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.		
Seraj	..	1 12 0	1 4 0	0 12 0	0 2 0		
Kulu	..	1 12 0	1 4 0	0 12 0	0 2 0		

		<i>Chahi and Abi</i>	<i>Barani I</i>	<i>Barani II</i>	<i>Barani III</i>	<i>Kharkhana</i>	<i>Mango Gardens</i>	
		Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	1st Class	2nd Class
		Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.
5 Hoshiarpur	Hoshiarpur Sirwall	7 12 0	5 6 0	4 1 0	2 0 0	0 1 0	3 12 0	2 8 0
	Rakhar	6 0 0	4 4 0	3 1 0	1 3 0	0 1 0		
	<i>Abi</i>							
	Kandi	2 14 0	2 2 0	1 4 0	0 10 0	0 1 0		
		<i>Chahi</i>	<i>Nahri Abi</i>	<i>Do-Fasli</i>	<i>Ek Fasli I</i>	<i>Ek Fasli II</i>	<i>Kharkhana</i>	
		Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	
Una	Bet	5 8 0	3 4 0	3 2 0	1 7 0	0 12 0	0 6 0	
	Dun	5 8 0	4 0 0	3 0 0	1 8 0	0 12 0	0 6 0	
	Bit	5 8 0	..	2 13 0	1 8 0	0 14 0	0 6 0	
	Pahar	5 8 0	3 4 0	1 13 0	0 12 0	0 6 0	0 4 0	<i>Behnd Banjar</i> Rs. A. P. 0 3
	Guar	5 8 0	..	2 8 0	1 5 0	0 11 0	0 6 0	..
	Chumgar	5 4 0	3 4 0	2 0 0	0 14 0	0 7 0	0 6 0	..

[Minister for Planning]

S. No.	Name of District	Name of Tehsil	Name of the Assessment Circle	Rates (per acre) with kinds of soil							
1	2	3	4	5							
				<i>Chahi and Abi</i>	<i>Nahri</i>	<i>Chamb</i>	<i>Baran I</i>	<i>Barani II</i>	<i>Barani III</i>	<i>Mango Gardens</i>	
				Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	1st Class	2nd Class

		<i>Chahi</i>	<i>Barani I</i>	<i>Barani II</i>	<i>Barani III</i>	<i>Mango Groves I</i>	<i>Mango Groves II</i>
		RS. A. P.	RS. A. P.	RS. A. P.	RS. A. P.	RS. A. P.	RS. A. P.
Garh-Shanker	Sirwal	5 8 0	4 8 0	0 3 6	2 0 0	3 12 0	2 8 0
	Rakhar	5 4 0	4 0 0	2 12 0	1 8 0	3 0 0	2 0 0
	Kandi	3 8 0	2 10 0	1 14 0	0 12 0		
	Bet	4 0 0	3 0 0	2 10 0	1 0 0		
	Bit	..	4 0 0	2 4 0	0 10 0		
		<i>Irrigated</i>	<i>Barani I</i>	<i>Barani II</i>	<i>Barani III</i>		
		RS. A. P.	RS. A. P.	RS. A. P.	RS. A. P.		
9 Jullundur	Jullundur Sirwal	5 8 0	3 4 0	1 10 0	1 2 0		
	Eastern Dona	4 4 0	Not available	1 8 0	1 0 0		
	Western Dona	3 12 0	..	1 6 0	1 0 0		
Nakodar	Manjki	4 0 0	1 6 0	0 14 0			
	Dona	3 12 0	1 2 0	1 0 0			
	Bet	3 10 0	1 6 0	0 14 0	..	<i>Sailab Do-Fasli</i> RS. A. P. 1 12 0	<i>Sailab Ek-Fasli</i> RS. A. P. 1 4 0
Phillaur	..	<i>Irrigated Do-Fasli</i>	<i>Irrigated Ek-Fasli</i>	<i>Sailab</i> Do-Fasli	Ek-Fasli	<i>Barani I</i>	<i>Barani II</i> <i>Barani III</i>
		RS. A. P.	RS. A. P.	RS. A. P.	RS. A. P.	RS. A. P.	RS. A. P.
Phillaur	..	4 8 0	3 0 0	2 4 0	1 6 0	1 8 0	1 2 0 0 12 0

[Minister for Planning]

S. No.	Name of District	Name of Tehsil	Name of the Assessment Circle	Rates with kinds of soil (per acre)				
1	2	3	4	5				
				Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.
		Nawan-shehr	Bet	5 0 0	3 12 0	3 2 0	2 0 0	2 0 0
			Dhaia Bet	4 12 0	3 4 0	..	..	1 12 0
			Ratri	4 5 0	2 14 0	..	..	1 6 0
			Dhak	5 4 0	3 8 0	2 4 0	1 12 0	1 12 0
			<i>Chahi Bet</i>		<i>Bet Barani</i>			
				Rs. A. P.	Rs. A. P.			
10	Ludhiana	Samrala	Bet	4 0 0	2 6 0			
				<i>Niai Chahi</i>	<i>Bet Chahi</i>	<i>Dakar</i>	<i>Bhud</i>	
				Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	
			Dhaya Nicha	4 4 0	3 4 0	1 6 0	0 14 0	
				<i>Niai Chahi</i>	<i>Khalis Chahi</i>	<i>Dakar Rousli</i>	<i>Bhud</i>	
				Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	
			Dhaya Ucha	5 0 0	3 0 0	2 2 0	1 0 0	
				<i>Chahi</i>	<i>Bet Barani</i>			
				Rs. A. P.	Rs. A. P.			
			Ludhiana Eastern Bet	4 0 0	2 0 0			
			Western Bet	3 12 0	1 6 0			

		<i>Niai Chahi</i>	<i>Khalis Chahi</i>	<i>Nahri Khalis</i>	<i>Bet Chahi</i>	<i>Rausli Dakar</i>	<i>Bhud</i>	<i>Bet Barani</i>
		RS. A. P.	RS. A. P.	RS. A. P.	RS. A. P.	RS. A. P.	RS. A. P.	RS. A. P.
	Lower Dhaya	4 0 0	2 8 0	2 12 0	3 4 0	1 6 0	0 14 0	1 4 0
		<i>Niai Chahi</i>	<i>Chahi Nehri</i>	<i>Khalis Chahi</i>	<i>Niai Nehri</i>	<i>Khalis Nehri</i>	<i>Dakar Rousli</i>	<i>Bhud</i>
		RS. A. P.	RS. A. P.	RS. A. P.	RS. A. P.	RS. A. P.	RS. A. P.	RS. A. P.
	Upper Dhaya	4 8 0	4 8 0	2 12 0	3 4 0	2 8 0	1 14 0	1 2
	Powadh	4 8 0	4 8 0	3 0 0	3 8 0	2 8 0	2 0 0	1 2 0
		<i>Bet Chahi</i>	<i>Bet Barani</i>	<i>Barani</i>	<i>Bhud</i>			
		RS. A. P.	RS. A. P.	RS. A. P.	RS. A. P.			
	Jagraon Bet	4 0 0	2 0 0	1 8 0	0 12 0			
		<i>Niai Chahi</i>	<i>Khalis Chahi</i>	<i>Chahi Nehri</i>	<i>Niai Nehri</i>	<i>Khalis Nehri</i>	<i>Barani</i>	<i>Bhud</i>
		RS. A. P.	RS. A. P.	RS. A. P.	RS. A. P.	RS. A. P.	RS. A. P.	RS. A. P.
	Lower Dhaya	4 4 0	2 8 0	4 4 0	3 4 0	2 4 0	1 12 0	1 3 0
	Upper Dhaya	4 8 0	2 12 0	4 8 0	3 4 0	2 8 0	2 0 0	1 2 0
		<i>Chahi and Chahi Nehri</i>		<i>Nehri Chahi</i>	<i>Barani</i>			
		RS. A. P.		RS. A. P.	RS. A. P.			
11 Ferozepur Moga	Rohi	2 0 0		1 12 0	1 6 0			
		<i>Chahi and Chahi Nehri</i>		<i>Nehri Sirhind</i>	<i>Zilla Nehri and Barani</i>			
		RS. A. P.		RS. A. P.	RS. A. P.			
	Grey Canals	1 12 0		1 12 0	1 4 0			
		<i>Chahi and Half Chahi Nehri Zilla</i>	<i>Nehri Sirhind</i>	<i>Barani Half Chahi Nehri Zilla</i>	<i>Zilla and Nehri Zilla</i>			
		RS. A. P.	RS. A. P.	RS. A. P.	RS. A. P.			
	Ferozepur Rohi	1 6 0	1 8 0		0 13 6			
		<i>Chahi</i>	<i>Chahi Nehri</i>	<i>Barani and Chahi Nehri</i>				
		RS. A. P.	RS. A. P.	RS. A. P.				
	Bet	1 14 0	1 14 0	0 10 0				

[Minister for Planning]

S. Name of No. District	Name of Tehsil	Name of the Assessment Circle	Rates with kinds of soil (per acre)		
1	2	3	4	5	
			<i>Chahi and Half Chahi Nehri Zilla</i>	<i>Remainder of area cultivated</i>	
	Zira	Rohi	Rs. A. P. 2 1 0	Rs. A. P. 1 1 9	
			<i>Chahi and Half Chahi Nehri Zilla</i>	<i>Remainder cultivation</i>	
		Bet	Rs. A. P. 2 0 0	Rs. A. P. 0 13 0	
			<i>Chahi and Half Chahi Nehri Zilla</i>	<i>Nehri Sirhind</i>	<i>Other cultivation outside flurial chak</i>
			Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.
	Mamdot Jagir	Rohi	1 1 0	1 0 0	0 9 9
			<i>Chahi and Half Chahi Nehri Zilla</i>	<i>Other cultivation outside flurial chak</i>	
			Rs. A. P.	Rs. A. P.	
		Duru	1 6 0	0 9 9	
		Bet Mamdot	1 10 0	0 9 0	<i>Sailab</i> 0 12 0
		Bet Jalalabad	1 8 0	0 8 0	0 10 0
			<i>Nehri Sirhind</i>	<i>Other cultivation</i>	
			Rs. A. P.	Rs. A. P.	
	Muktsar	Rohi	0 13 0	0 9 0	

Muktsar 0 13 0 0 9 0
Uttar

Kot Kapura 0 15 0 0 11 0
Uttar

Chahi and Half Chahi Nehri Zilla Nehri Sirhind Other cultivation

Rs. A. P. Rs. A. P. Rs. A. P.

Hithar 1 4 0 0 12 0 0 7 6

Guru-Har-Sahai 1 4 0 .. 0 9 0

Nehri Sirhind Other cultivation

Rs. A. P. Rs. A. P.

Fazilka Rohi 0 8 0 0 5 6

Chahi and Half Chahi Nehri Zilla Nehri Sirhind Other cultivation

Rs. A. P. Rs. A. P. Rs. A. P.
0 8 0 0 5 0 0 4 0

Uttar

FIXED ASSESSMENT

Chahi Nehri Sailab Barani

Rs. A. P. Rs. A. P. Rs. A. P. Rs. A. P.

12 Amritsar Amritsar Bet Bangar 2 14 0 2 12 0 1 14 0 1 2 0

Jandiala 3 2 0 3 4 0 .. 1 0 0

Nehri .. 3 6 0 3 12 0 .. 1 8 0

Mian Kot .. 2 12 0 3 0 0 .. 1 4 0

[Minister for Planning]

S. No.	Name of District	Name of Tehsil	Name of the Assessment Circle	Rates with kinds of soil (per acre)				REMARKS
1	2	3	4	5				
				<i>Chahi</i> Rs. A. P.	<i>Nehri</i> Rs. A. P.	<i>Salab</i> Rs. A. P.	<i>Barani</i> Rs. A. P.	
		Tarn Taran	Upper Majha	2 8 0	2 14 0	1 4 0	1 6 0	
			Central Majha	2 2 0	2 4 0	..	0 14 0	
			Bet Bangar	1 12 0	2 4 0	1 4 0	0 12 0	
		Ajnala	Nehri	3 12 0	3 8 0	..	1 6 0	
			Uthar	2 14 0	3 4 0	1 4 0	1 2 0	
			Hithar	2 8 0	1 4 0	..	1 2 0	
			Sailab	2 4 0	3 0 0	1 6 0	1 2 0	
			FLUCTUATING ASSESSMENT					
			<i>Chahi and Chahi Sailab</i>		<i>Sailab</i>	<i>Barani</i>	<i>Baniar</i>	
		Patti ..	Hithar	Rs. A. P. 0 14 0	Rs. A. P. 0 13 0	Rs. A. P. 0 10 0	Rs. A. P. 0 1 6	
			Bet Bangar	1 0 0	0 12 0	0 10 0	0 1 6	
			<i>Chahi and Chahi Nehri</i>		<i>Nehri</i>	<i>Abi</i>	<i>Sailab Chhamb</i>	<i>Barani I</i>
			Rs. A. P.		Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.
13	Gurdaspur	Batala	..	..	3 4 0	2 10 0	2 6 0	2 6 0
			<i>Chahi and Nehri</i>					<i>Barani II</i>
			4 0 0		2 12 0	3 0 0	2 10 0	2 8 0
								1 10 0
			<i>Chahi</i>	<i>Nehri</i>	<i>Nehri Zamindari</i>	<i>Sailab</i>	<i>Barani</i>	
			Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	
		Pathankot	4 8 0	2 8 0	3 8 0	2 0 0	2 0 0	

		<i>Chahi</i>		<i>Barani</i>		<i>Sailab</i>		<i>Abi</i>	
		Maximum	Minimum	Maximum	Minimum	Maximum	Minimum	Maximum	Minimum
		Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.
14 Sangrur	..	3 4 6	0 6 0	Not available	0 1 0	..	..	..	..
15 Kapurthala (per acre)	..	8 8 6	2 3 4	5 6 6	0 13 6	4 6 6	0 11 6	4 3 11	4 3 11
16 Patiala (per katcha bigha)	..	1 8 0	0 10 0	0 10 0	0 4 0	0 14 0	0 8 6	0 2 0	0 0 6

On Nehri lands Re 0-3-0 per katcha bighas is charged in excess

		<i>Nehri</i>		<i>Barani</i>		<i>Rosli</i>		<i>Bhu</i>	
		Maximum	Minimum	Maximum	Minimum	Maximum	Minimum	Maximum	Minimum
		Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.
17 Bhatinda (per bigha kham)	Bhatinda	0 3 8	0 1 10	0 3 8	0 1 10	0 3 8	0 1 10	0 1 10	0 1 0
		<i>Niai Nehri</i>		<i>Khalis Nehri</i>		<i>Dakar</i>	<i>Rosli</i>	<i>Bhud</i>	<i>Banjar</i>
		Rs. A. P.		Rs. A. P.		Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.
	Faridkot (per acre)	2 6 0		2 0 0		1 8 0	1 4 0	0 8 4	0 2 1

In addition to these rates there is an additional charge of Re. 0-3-0 per bigha kham for the lands irrigated by canal water in all the Tahsils

.. The above rates in the Faridkot Tehsil pertain to the villages of erstwhile Nabha State now forming parts of, tahsil Faridkot.
 .. In the erstwhile Faridkot State now tahsil Faridkot the parts Sarsari per acre ranges from Rs 0-12-0 to Rs 1-4-0.

Mansa .. There are no different rates of land revenue for different kinds of soils in this Tahsil. The parts Sarsri ranges from Re 0-1-0 to Re 0-4-0 per bigha kham for all kinds of soils.

[Minister for Planning]

S. No.	Name of District	Name of Tehsil	Rates with kinds of soil (per acre)								REMARKS
			Chahi		Rosli		Bhud		Banjar		
			Maximum	Minimum	Maximum	Minimum	Maximum	Minimum	Maximum	Minimum	
			Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	
18	Mohindergarh	Narnaul (per bigha)	5 0 0	2 0 0	2 0 0	0 10 0	0 4 9	0 4 9	0 4 0	0 4 0	
		Dadri (per bigha)	0 15 7	0 4 10	0 13 0	0 4 0	0 10 5	0 3 2	0 10 5	0 3 2	
			(i) Chahi Class I		Rosli Class I						
			Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	
		Mohindergarh (per bigha)	4 4 0	3 0 3	1 3 6	0 5 8	0 13 6	0 4 0	0 4 0	0 3 6	
			(ii) Chahi Class II		Rosli Class II						
			Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.					
			3 8 0	2 0 0	1 3 6	0 5 0					

CROPS OF VILLAGE KOKAR, TEHSIL GARH SHANKAR, DISTRICT
HOSHIARPUR

*1089. Pandit Ram Kishan Bharolian : Will the Minister for Revenue be pleased to state—

- (a) whether it is a fact that the crops of village Kokar, tehsil Garh-shankar, district Hoshiarpur, are being destroyed by floods for the last three years ;
- (b) whether it is also a fact that the residents of the said village prayed for allotment of some other lands in lieu of their flood-affected lands ; if so, the action, if any, taken by the Government in this connection ?

Dr. Gopi Chand Bhargava : (a) Yes.

(b) *Part I.*—Yes.

Part II.—The matter is under consideration.

ਪੰਡਿਤ ਰਾਮ ਕਿਸ਼ਨ ਭੜੋਲੀਆਂ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸ਼ਾਹਿਬ ਦਸਤਗੇ ਕਿ ਜੋ ਫਿੰਡ ਹਜ਼ੂਰ ਦੇ ਨਾਲ ਤਬਾਹ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਥੇ ਜ਼ਮੀਨ ਕਾਸਤ ਲਈ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ ਤਾਂ ਕੀ ਗੋਰਮਿੰਟ ਨੇ ਕੋਈ ਪਾਲੀਸੀ ਬਣਾਈ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਜ਼ਮੀਨ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ ?

ਅਧਿਕਾਰ ਸਹੀਦ : ਇਸ ਸੇ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਗਰ ਕਹ ਜਵਾਬ ਦੇਣੇ ਕੇ ਲਿਯੇ ਤਿਆਰ ਹੈਂ ਤੋ ਦੇਵੇਂ। (This question does not arise out of it. However, if the hon. Minister is prepared to answer it then he can do so.)

ਯੋਜਨਾ ਸੰਤਰੀ : ਜਹਾਂ ਤਕ ਸੁਝੇ ਯਾਦ ਹੈ Flood Relief Committee ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਜ਼ਮੀਨ ਲੋਗੋਂ ਦੀ floods ਦੀ ਕਾਜ਼ਬ ਸੇ ਨਿਕਲ ਜਾਤੀ ਹੈ ਤਨ ਕੋ ਕਿਸੀ ਨ ਕਿਸੀ ਟਰਹ compensate ਕਿਆ ਜਾਏ। ਅਗਰ ਕੋਈ ਕੁਝ Land lord ਹੈ ਐਰ ਤਸ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ tenants ਕੇ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਹੈ ਐਰ ਕਾਲਜੂ ਹੈ ਤੋ ਤਸਕੋ ਕੁਝ ਦੇਣੇ ਕੋ ਕਹਾ ਜਾਤਾ ਹੈ। ਦੂਸਰੀ ਅਗਰ ਜ਼ਮੀਨ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕੇ ਪਾਸ ਹੈ ਤੋ ਤਨਕੋ ਦੇ ਦੀ ਜਾਤੀ ਹੈ। ਸਸਲਨ ਜ਼ਿਲਾ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸੇਂ ਕੁਝ ਜ਼ਮੀਨ ਇਸ ਟਰਹ ਖਰਾਬ ਹੋ ਗਈ ਥੀ ਤੋ ਪਾਸ ਕੇ ਗਾਂਵ ਸੇਂ ਜੋ ਜ਼ਮੀਨ ਪੜੀ ਥੀ ਕਹਾਂ ਸੇ ਤਨਕੋ ਅਲਾਟ ਕਰ ਦੀ ਗਈ।

ਪੰਡਿਤ ਰਾਮ ਕਿਸ਼ਨ ਭੜੋਲੀਆਂ : ਗੋਰਮਿੰਟ ਨੇ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ compensation ਦੇਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕੀ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇਣ ਦਾ ਹੀ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਾਂ ਇਹ compensation ਨਕਦੀ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਦੇਣ ਦਾ ਵੀ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ?

ਸੰਤਰੀ : ਜਹਾਂ ਤਕ ਸੁਝੇ ਯਾਦ ਹੈ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇਣੇ ਕਾ ਹੀ ਫੈਸਲਾ ਕਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਚੂੰਕਿ ਮੈਂ ਭੀ Flood Emergency Committee ਸੇਂ ਹੋਤਾ ਹੂੰ ਇਸ ਲਿਏ ਸੁਝੇ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇਣੇ ਕਾ ਹੀ ਫੈਸਲਾ ਹੈ ਨਕਦੀ ਕਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਚੌਧਰੀ ਸੁਨਦਰ ਸਿੰਘ : ਕਥਾ ਸੰਤੀ ਜੀ ਕਤਾਏਂ ਗੇ ਕਿ ਤਨ ਹਰਿਜਨਾਂ ਕੋ ਆਰ land-less tenants ਕੋ ਜਿਨਕੋ lease ਪਰ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਗਈ ਹੈ ਅਗਰ ਕਹ ਖਰਾਬ ਹੋ ਜਾਤੀ ਹੈ ਤੋ ਕਥਾ ਤਨਕੋ ਭੀ compensate ਕਿਆ ਜਾਤਾ ਹੈ ?

Mr. Speaker : This is altogether a separate question.

ਡਾਕਟਰ ਭਾਗ ਸਿੰਘ : ਜਨਾਬ ਇਸ ਪਿੰਡ ਦਾ ਤਅਲੁਕ ਮੇਰੇ ਹਲਕੇ ਦੇ ਨਾਲ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਇਸ ਪਿੰਡ ਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਅਰਜ਼ਦਾਸਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪਾਸ ਪਹੁੰਚੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਪਹੁੰਚੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਕਿਤਨੇ ਚਿਰ ਤੋਂ ਲਟਕ ਰਹੀ ਹੈ ?

Mr. Speaker : The Minister has already replied in affirmative.

ਚੌਧਰੀ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੇਘਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕੀ ਗੇਰਮਿੰਟ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ compensate ਕਰੇਗੀ ?

ਅਧਿਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ : ਧ੍ਰੁ ਸਕਾਲ ਤੋ crops ਕੇ ਕਾਰੇ ਸੇਂ ਹੈ । ਇਸ ਸੇਂ ਸੇ ਥਰਾਂ ਕਾ ਸਕਾਲ ਕੈਸੇ ਪੈਦਾ ਹੋਤਾ ਹੈ ? ਆਪ ਪਹਲੇ ਜ਼ਰਾ ਸਕਾਲ ਪਛ ਲਿਆ ਕਰੋਂ ਫਿਰ ਸਕਾਲ ਕਰਨੇ ਕੀ ਤਕਲੀਫ ਕਰੋਂ । (The main question relates to the crops. How does his question in connection with the houses arise out of it ? The hon. Member should first read the question and then he should take the trouble of putting supplementaries.)

ਚੌਧਰੀ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ ਇਹ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਕਾਨ ਵੀ ਤਾਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਕਾਨਾਂ ਦੀ compensation ਵੀ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ?

ਪੰਡਿਤ ਭੀ ਰਾਸ਼ ਸ਼ਰਮਾ : ਅਰੇ ਭਾਈ ਸਕਾਲ ਤੋ crops ਕੇ ਕਾਰੇ ਸੇਂ ਹੈ ।

EXEMPTION FROM PAYMENT OF HOUSE-TAX

*1428. Sardar Sarup Singh : Will the Minister for Revenue be pleased to state whether it is a fact that the Municipal Committee at Chheharta asked for the permission of the Government to exempt houses within its limits from the payment of house-tax for a period of three years ; if so, the action, if any, taken by Government in the matter ?

Dr. Gopi Chand Bhargava : Part (I).—The Municipal Committee, Chheharta, asked for Government sanction to exempt residential houses completed after the 1st April, 1958, from house-tax for three years.

Part (II).—Government have, by their order, dated the 29th January, 1958, exempted all buildings completed after the date of the publication of the order in the *Government Gazette* from house-tax for a period of three years with effect from the date of completion.

PAYMENT OF COMMISSION TO SUB-REGISTRARS

*1510. Shri Harbhagwan Maudgil: Will the Minister for Revenue be pleased to state—

- (a) whether any of the Sub-Registrars in the State has not received his commission for more than six months, if so, their number ;
- (b) whether there exists any doubt about the interpretation of the rules relating to the payment of the said commission ; if not, the reasons, if any, why commission mentioned in part (a) above has not been paid so far ?

Dr. Gopi Chand Bhargava : (a) Four.

(b) There are no doubts about the interpretation of the rules in question

Reason for delay in payment to the four Honorary Sub-Registrars in the State who are all in Ambala District is want of necessary provision of funds in the Budget due to oversight on the part of the concerned District Office.

REALIZATION OF REGISTRATION FEE IN THE STATE

*1511. Shri Harbhagwan Maudgil: Will the Minister for Revenue be pleased to state—

- (a) the total amount of registration fees realized by registration office in the years ending with 31st March, 1949-50 and 1957 separately ;
- (b) whether Government has any proposal under its consideration to revise the scale of the commission of the Sub-Registrars in the State and to fix it in proportion to the fees collected ?

Dr. Gopi Chand Bhargava :

Year		Amount
		Rs
(a) Ending 1st March, 1949	..	4,53,848
Ending 31st March, 1950	..	6,73,957
Ending 31st March, 1957	..	24,02,777

(b) Yes.

APPOINTMENT OF SUB-REGISTRARS

*1512. Shri Harbhagwan Maudgil : Will the Minister for Revenue be pleased to state—

- (a) the total number of Sub-Registrars appointed in the State during the last two years ;
- (b) the number of places in the State where registration work under the Registration Act, is being done ;
- (c) whether Government is aware of the fact that hundreds of documents are lying unregistered and awaiting entry in the 'Bahis' at almost every office of registration in the State, if so, the exact number of documents lying unregistered at each of the offices of Registration in the State and the reasons therefor ;
- (d) whether Government has any proposal under its consideration to make more appointments of Sub-Registrars ;
- (e) the measures adopted by the Government to clear the arrears referred to in part (c) above ?

Dr. Gopi Chand Bhargava : (a) Thirty-one.

(b) One hundred and twelve.

(c) Yes. Detailed statement showing number of uncopied documents is laid on the Table.

(d) Yes.

(e) Thirty additional temporary clerks have already been posted where arrears are more heavy. Appointment of further staff for the purpose is under consideration.

Statement showing number of uncopied documents in each Registration Office, due to deficiencies of clerical staff

Serial No.	Name of Office	Total number of uncopied documents
1	Hissar	Nil
2	Hansi	1,371
3	Bhiwani	302
4	Fatehabad	2,501
5	Sirsa	2,282
6	Rohtak	1,200

Serial No.	Name of Office	Total Number of uncopied documents
7	Sonepat ...	561
8	Jhajjar ...	480
9	Gohana ...	Nil
10	Gurgaon ...	301
11	Rewari ...	545
12	Pataudi ...	Nil
13	Palwal ...	477
14	Balabgarh ...	672
15	Ferozepur-Jhirka ...	350
16	Nuh ...	615
17	Karnal ...	Nil
18	Panipat ...	Nil
19	Kaithal ...	1,811
20	Thanesar ...	600
21	Ambala ...	700
22	Jagadhri ...	1,535
23	Naraingarh ...	459
24	Kharar ...	1,095
25	Rupar ...	Nil
26	Chhachhrauli ...	Nil
27	Chandigarh ...	Nil
28	Simla ...	Nil
29	Kangra ...	Nil
30	Dharamsala ...	Nil
31	Nurpur ...	Nil
32	Dehra ...	Nil
33	Hamirpur ...	974
34	Palampur ...	Nil
35	Kulu ...	Nil
36	Saraj ...	Nil
37	Lahaul ...	Nil

[Minister for Planning]

Serial No.	Name of Office	Total number of uncopied documents
38	Hoshiarpur	1,330
39	Garhshankar	3,153
40	Dasuya	1,118
41	Una	1,962
42	Mukerian	656
43	Jullundur	Nil
44	Phyllaur	3,270
45	Nawanshahr	2,965
46	Nakodar	Nil
47	Ludhiana	2,666
48	Jagraon	2,193
49	Samrala	1,857
50	Malaud	Nil
51	Ferozepur	1,395
52	Zira	1,067
53	Moga	7,500
54	Muktsar	3,377
55	Fazilka	2,120
56	Abohar	Nil
57	Nathana	136
58	Amritsar Tehsil	4,786
59	Amritsar City	1,686
60	Tarn Taran	5,394
61	Ajnala	326
62	Patti	Nil
63	Gurdaspur	Nil
64	Batala	1,900
65	Pathankot	120
66	Dalhousie	Nil
67	Patiala	78

Serial No.	Name of Office	Total number of uncopied documents
68	Rajpura	194
69	Payal	Nil
70	Sirhind	Nil
71	Amloh	5
72	Nabha	Nil
73	Samana	102
74	Kandaghat	Nil
75	Kasauli	Nil
76	Nalagarh	Nil
77	Sangrur	Nil
78	Dhuri	Nil
79	Barnala	Nil
80	Malerkotla	Nil
81	Sunam	Nil
82	Narwana	18
83	Jind	Nil
84	Bhatinda	2,073
85	Mansa	Nil
86	Phul	Nil
87	Faridkot	856
88	Mohindergarh	5
89	Narnaul	Nil
90	Dadri	Nil
91	Kapurthala	Nil
92	Phagwara	66
93	Sultanpur	Nil

HOUSE-RENT IN RESPECT OF GOVERNMENT ACCOMMODATION AT NANGAL

*1127. Pandit Ram Kishan Bharolian : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

- (a) whether the employees of Nangal Circle posted at Nangal prior to the 15th August, 1956, are exempted from the payment of rent in respect of residential accommodation provided to them by Government ;

[Pandit Ram Kishan Bnarolian]

- (b) whether the said concession is extended to the employees of the said Circle posted at Nangal after the 15th August, 1956, if not, the reasons therefor ?

Sardar Gian Singh Rarewala : (a) No.

(b) No. The concession of rent-free accommodation was allowed to the staff employed on the construction of Bhakra-Nangal Project. This was continued up to 30th September, 1954, and thereafter withdrawn on the opening of the Bhakra Canals in accordance with the decision of the Bhakra Control Board.

DIVERSION OF RIVER BEAS FROM VILLAGE VAIROWAL TO GOINDWAL IN
AMRITSAR DISTRICT

*1232. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

- (a) whether there is any scheme under the consideration of Government for diverting River Beas from village Vairawal to Goindwal in Amritsar District: if so, whether it has been sanctioned and the date when it was sanctioned ;
- (b) the time by which the work in connection with the said scheme is expected to be started ;
- (c) the steps being taken by Government to save village Mullanbaha and Sujokalla from being washed away by the said river ?

Sardar Gian Singh Rarewala : (a) No.

(b) In view of (a) above this question does not arise.

(c) The protection of these villages will be ensured by constructing spurs and an embankment along the edge of the river from village Tahli to village Talwandi Chowdharian.

ਸਰਦਾਰ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ : 21 ਸਤੰਬਰ, 1957 ਨੂੰ ਜਿਹੜੀ Emergency Relief Committee ਦੀ meeting ਹੋਈ ਸੀ ਕੀ ਉਸ ਵਿਚ ਦਰਿਆ ਬਿਆਸ ਨੂੰ divert ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਸਕੀਮ ਬਣਾਈ ਗਈ ਸੀ ?

Mr. Speaker : No date has been mentioned in this Question. It does not arise.

ADALTI PANCHAYATS IN KANGRA DISTRICT

*935. Comrade Ram Chandra : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state the names of places, tehsilwise, in Kangra District, where Adalti Panchayats have so far been formed ?

Sardar Gian Singh Rarewala : There is no Adalti Panchayat in Kangra District.

पंडित श्री राम शर्मा : क्या मैं पूछ सकता हूँ कि इस provision के मुताबिक जिला कांगड़ा को छोड़ कर कहीं और भी पंजाब में अदालती पंचायतें कायम हुई हैं ?

सिचार्ज मंत्री : पैसू में हुई हैं।

THEFT OF COPPER CONDUCTOR WIRE FROM KHANNA ELECTRIC POWER HOUSE

*1293. Shri Ram Piara : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) whether any copper conductor wire was found to have been stolen from the Khanna Electric Power house ; if so, the quantity thereof together with its cost ;

(b) whether any quantity of the copper wire referred to in part (a) above has been recovered ; if so, how much ?

Sardar Gian Singh Rarewala : (a) Yes. Copper conductor weighing 192 cwt. 3 qr. and 3 lb. costing approximately Rs 53,013 was stolen from Khanna Grid Sub-station.

(b) Yes. Copper wire weighing 6 maunds. has been recovered by Khanna Police from Delhi Police and is still in the possession of the former.

RATES OF ELECTRIC SUPPLY AT HILL STATIONS IN THE STATE

*1360. Sardar Niranjan Singh Talib : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) whether electricity has been supplied by Government to any hill stations in the State during the year 1956-57; if so, their names and the rates fixed per unit ;

(b) the rates per unit of electric energy at hill stations other than those referred to in part (a) above ?

Sardar Gian Singh Rarewala : (a) No major hill station was electrified by Government during 1956-57 though some villages in the Kangra District were supplied with Electricity and the rates charged are the standard rates of the Branch.

(b) The outstanding hill-stations in Punjab where Electricity is available are Simla, Kasauli, Kandaghat, Dharampur, Chail, Kulu, Dharamsala, Kangra, Palampur and Dalhousie. Rates for supply at Kangra, Palampur, Kulu and Dharamsala are the standard rates of the Branch, whereas the

[Minister for Irrigation and Power]

rates for different classes of supply being charged at Dalhousie, Simla, Kasauli, Kandaghat, Chail and Dharampur are given in the statement laid on the table of the House :—

SCHEDULE OF RATES

I.—KANDAGHAT POWER HOUSE

(Supply available at Kandaghat, Chail and Dharampur)

(1) Lights and fans	..	56.25 nP. per unit
(2) Motive power	..	37.50 nP. per unit
(3) Street-lighting	..	50.00 nP. per unit

II.—DALHOUSIE POWER HOUSE

Rs A. p.

(1) Lights and fans	..	0 12 0 per unit
(2) Heating, cooking, etc., is separately metered	0 6 0 per unit	
(3) Motive Power during restricted hours	..	0 4 6 per unit
(4) Motive Power during unrestricted hours	..	0 6 6 per unit
(5) Street-lighting	..	0 10 0 per unit

III.—SIMLA MUNICIPAL COMMITTEE

(1) Lighting purposes	..	0 4 0 per unit
(2) Heating purposes	{	0 1 6 per unit (from April to October)
		0 1 0 per unit (from November to March)
(3) Motive Power during restricted hours	{	0 2 0 per unit (April to October)
		0 1 9 per unit (November to March)
(4) Motive Power during unrestricted hours	{	0 2 6 per unit (April to October)
		0 2 0 per unit (November to March)

IV.—KASALI ELECTRIC SUPPLY COMMITTEE

(1) Lights and fans	..	0 9 6 per unit
(2) Cooking, heating and refrigeration	..	0 6 0 per unit
(3) Industrial supply	..	0 6 0 per unit

ਸਰਦਾਰ ਨਰਿੰਜਨ ਸਿੰਘ ਤਾਲਬ : ਕੀ ਵਜ੍ਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿਮਲੇ ਵਿਚ ਭਿਜਲੀ ਦਾ ਰੇਟ ਚਾਰ ਆਨੇ ਯੂਨਿਟ ਹੈ ਅਤੇ ਕੰਡਾਘਾਟ ਵਿਚ -/9/6- ਵੀ ਯੂਨਿਟ ਹੈ ਜਦ ਕਿ ਕੰਡਾਘਾਟ ਸਿਰਫ 20 ਮੀਲ ਦੇ ਫਾਸਲੇ ਤੇ ਹੈ ।

ਮੰਤਰੀ : ਇਸ ਲਈ ਨੋਟਿਸ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਦਸਣ ਲਈ ਕਿ ਕਿਉਂ ਫਰਕ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਫਰਕ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਸਪਲਾਈ ਨੰਗਲ ਦੀ ਹੈ ਉਥੇ ਰੇਟ ਘਟ ਹੈ ਜਿਥੇ ਦੁਸਰੀ ਹੈ ਉਥੇ ਰੇਟ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ।

ਸਰਦਾਰ ਨਰਿੰਜਨ ਸਿੰਘ ਤਾਲਬ : ਸ਼ਿਮਲੇ ਵਿਚ ਤਾਂ ਭਾਖੜੇ ਨੰਗਲ ਦੀ ਸਪਲਾਈ ਨਹੀਂ ਨਾ ਹੀ ਕੰਡਾਘਾਟ ਵਿਚ ਹੈ।

ਪੰਡਿਤ ਭੀ ਰਾਜ ਗਰੀ : (*Pointing towards the Irrigation Minister.*) ਆਪ ਕੇ ਸਹੁਕਸੇ ਸੋਂ ਕੜੀ ਗੜਕੜ ਹੈ।

ਮੰਤਰੀ : ਇਹ ਗੜਬੜ ਤਾਂ ਪੁਰਾਨੀ ਹੈ। ਇਹ ਰੇਟ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ fix ਹੋਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। Anyhow, I shall have to enquire it from the department.

ਸਰਦਾਰ ਨਰਿੰਜਨ ਸਿੰਘ ਤਾਲਬ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਗੇ ਕਿ ਦੋਹਾਂ ਥਾਵਾਂ ਦੇ ਰੇਟ ਇਕੋ ਜਿਹੇ ਹੋ ਜਾਣ ?

ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ off hand ਕੋਈ commitment ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸ਼ਰੋਣ ਚੰਦ : क्या वज़ीर साहिब बताएंगे कि आया कोई representation डलहौज़ी के रहने वालों की तरफ से आई है कि वहां पर बिजली के रेट बहुत ज्यादा हैं ?

Mr. Speaker : This question does not arise out of the main question.

BOYS' AND GIRLS' HIGH SCHOOLS IN THE STATE

*930. Comrade Ram Chandra : Will the Minister for Education and Labour be pleased to state—

- (a) the number respectively of Government, District Board and Privately-managed Boys' and Girls' High Schools, separately, in each tehsil of the State, at present ;
- (b) the names of the tehsils where no Girls' High Schools exist together with the action Government proposes to take in this connection ;
- (c) the number of schools mentioned in part (a) above, where science is not taught ?

Deputy Minister (Shri Harbans Lal) : (a), (b) and (c) A statement giving the requisite information is laid on the Table of the House :—

STATEMENT

Name of the District	Name of Tehsil	Number of Government High Schools		Number of Privately-managed High Schools		Number of Local Body High Schools	
		Boys	Girls	Boys	Girls	Boys	Girls
Ambala	Ambala	5	1	10	6	1	..
	Jagadhri	5	..	7	1	..	1
	Rupar	2	1	7	1	..	..
	Naraingarh	3	1	2	..	..	..
	Kharar	9	2	8	5	..	..
	Simla	1	1	3	4	..	..
Karnal	Karnal	4	1	7	3	..	..
	Kaithal	7	1	6	..	..	..
	Panipat	9	1	6	3	..	..
	Thanesar	2	..	6	2	..	..
Hissar	Hissar	5	1	6	..	..	..
	Hansi	14	1	1	..	..	..
	Bhiwani	12	1	3	..	..	..
	Fatehabad	5	..	..	..	..	..
	Sirsa	10	1	2	..	..	..
Gurgaon	Gurgaon	10	..	5	1	..	1
	Rewari	10	1	8	..	..	..
	Palwal	9	1	3	..	..	..
	Ballabgarh	8	1	2	1	..	..
	Nuh	2	..	1	..	..	..
	Ferozepore-Jhirka	2	..	..	..	..	..
Rohtak	Rohtak	11	2	13	3	..	..
	Jhajjar	17	..	4	1	..	..
	Sonepat	4	1	7	1	..	..
	Gohana	6	..	5	1	..	..

Name of the District	Name of Tehsil	Number of Government High Schools		Number of Privately-managed High Schools		Number of Local Body High Schools	
		Boys	Girls	Boys	Girls	Boys	Girls
Jullundur	Jullundur	3	3	36	12	..	..
	Nakodar	1	1	5	1	..	..
	Phillaur	2	1	13	..	..	..
	Nawanshahr	5	2	8	3	..	..
Amritsar	Amritsar	8	2	23	6	..	..
	Ajnala	4	..	..	..	..	..
	Patti	5	1	10	2	..	..
	Tarn Taran	8	1	10	1	..	..
Ludhiana	Ludhiana	10	6	18	8	..	..
	Jagraon	7	4	13	6	..	..
	Samrala	6	1	8	1	..	..
Ferozepore	Ferozepore	9	2	5	3	..	..
	Moga	11	1	14	4	..	..
	Zira	6	1	2	..	..	..
	Muktsar	11	2	1	..	..	..
	Fazilka	5	4	4	..	..	..
Kangra	Kangra	6	1	3	1	..	..
	Nurpur	4	..	3	..	..	..
	Dehra	4	..	3	..	..	..
	Hamirpur	13	1	5	..	..	..
	Palampur	6	..	11	1	..	..
	Kulu	7	2	..	..	..	..
Gurdaspur	Gurdaspur	5	2	16	4	..	..
	Batala	7	1	12	1	..	..
Hoshiarpur	Pathankot	6	..	4	2	..	..
	Hoshiarpur	4	2	21	4	..	..
	Una	4	2	23	..	..	..
	Dasuya	1	1	20	3	..	..
Bhatinda	Garhshankar	4	1	17	1	..	..
	Bhatinda	4	1	8	4	..	..
	Faridkot	10	2	2	1	..	..

[Deputy Minister]

Name of the District	Name of Tehsil	Number of Number of Number of Government Privately Local Body High Schools managed High Schools High Schools					
		Boys	Girls	Boys	Girls	Boys	Girls
Bhatinda—concl'd.	Mansa	..	6	1	2	1	..
	Mandiphul	..	4	..	1	..	..
Mohindergarh	Mohindergarh	..	5	1	..	..	..
	Dadri	..	10	..	1	..	..
	Narnaul	..	4	1	4	1	..
Sangrur	Sangrur	..	9	1	6	..	..
	Barnala	..	8	1	5	1	..
	Jind	..	5	1	2	..	..
	Malerkotla	..	7	2	7	2	..
	Narwana	..	5	..	1	..	..
Patiala	Patiala	..	4	4	8	6	..
	Nabha	..	8	1	3	2	..
	Rajpura	..	3	..	2	1	..
	Sirhind	..	7	2	9	7	..
	Kandaghat	..	9	1	1	..	..
Kapurthala	Kapurthala	..	11	2	7	1	..
	Phagwara	..	3	1	3	2	..

(b) In Tehsils Faridabad, Nuh, Ferozepore-Jhirka, Ajnala, Nurpur, Dehra, Mandi Phul, Dadri and Narwana, no girls High Schools exist. Due to lean finances of the State it is not possible to open girls high schools in every tehsil of the State. Such facilities will, however, be provided according to the availability of funds.

(c) 260.

AMOUNT DEPOSITED WITH DISTRICT BOARD, KANGRA, FOR UP GRADING OF LOCAL BODIES SCHOOLS

*1197. **Shri Rup Singh Phul** : Will the Minister for Education and Labour be pleased to state.—

(a) whether any amounts were deposited by the public with the District Board, Kangra, for the purchase of furniture and science apparatus, etc., in connection with the up grading of schools which have not so far been up graded ; if so, the total thereof ;

- (b) whether the Government has taken over the amount referred to in part (a) above from the said District Board after the provincialization of the Local Bodies Schools ; if so, whether it is proposed to be utilized for the purpose for which it was deposited and when ?

Deputy Minister (Shri Harbans Lal) : (a) Yes. An amount of Rs 29,000 was deposited for the purchase of equipment, etc.

(b) The matter is under consideration of the Government.

श्री रूप सिंह फूल : उन स्कूलों की तादाद क्या है जिन्होंने upgrade होने के लिए रुपया जमा कराया था ?

उपमंत्री : यह इस वक्त नहीं बताया जा सकता । इस के लिए नोटिस दें ।

श्री रूप सिंह फूल : ये स्कूल कब तक upgrade हो जाएंगे ?

उप मंत्री : यह सवाल के स्कोप से बाहर है ।

श्री रूप सिंह फूल : क्या गवर्नमेंट ने इन्हें upgrade करने के लिये कोई जामेह स्कीम बनाई है ?

उप मंत्री : हम ने एक सर्वे आफिसर मुकर्रर किया था जो तमाम जिलों का सर्वे करके एक रिपोर्ट देगा । उस की सिफारिशों मिलने पर कार्रवाई की जायगी ।

श्री रूप सिंह फूल : क्या कोई स्कूल upgrade हुआ है ।

Mr. Speaker : He has said that a Survey Officer has been appointed.

पंडित श्री राम शर्मा : जो अफसर रिपोर्ट करने के लिए मुकर्रर किया गया है क्या उस ने सिर्फ उन्हीं स्कूलों के बारे में रिपोर्ट करना है जिन्होंने रुपया जमा किया है या सब स्कूलों के मुताल्लिक रिपोर्ट मांगी है ?

उप मंत्री : उन्हीं ने तमाम स्कूलों के मुताल्लिक रिपोर्ट की है ।

श्री रूप सिंह फूल : क्या आप ने कोई तारीख मुकर्रर की है कि कल तारीख तक रिपोर्ट गवर्नमेंट के पास पेश करे ?

उप मंत्री : इस साल में फैसला हो जायगा ।

पंडित श्री राम शर्मा : जो उनतीस हजार रुपया गवर्नमेंट के पास जमा है उस के मुताल्लिक गवर्नमेंट ने क्या फैसला किया है ।

उप मंत्री : Upgrading का फैसला उस के लिये भी हो जायेगा ।

श्री रूप सिंह फूल : अगर upgrade नहीं होता है तो क्या यह रुपया वापस दे दिया जायगा ।

शिक्षा मंत्री : इस पर विचार किया जायगा ।

पंडित श्री राम शर्मा : मिनिस्टर साहिब ने पार्ट बी के जवाब में कहा है कि मामला ज़ेरेगौर है मैं यह पूछना चाहता हूँ कि क्या यह मामला भी ज़ेरेगौर है कि यह रुपया गवर्नमेंट ने ले लिया है या नहीं ?

मंत्री : अभी लिया नहीं। रुपया तो डिस्ट्रिक्ट बोर्ड के पास है। इस की लिस्टें बगैर बन रही हैं कि कितना रुपया लेना है और किस के पास कितना है।

RAISING OF STANDARD OF PRIMARY SCHOOLS TO MIDDLE SCHOOLS IN KANGRA DISTRICT

*1333 Thakar Mehar Singh : Will the Minister for Education and Labour be pleased to state whether the standard of any primary schools in Kangra District has been raised to Middle in the first year of the second Five Year-Plan, if so, their number ?

Deputy Minister (Shri Harbans Lal) : Yes. Eighteen Primary Schools were upgraded to Middle Standard by the District Board, Kangra.

GRANT OF CONVEYANCE ALLOWANCE TO LABOUR INSPECTORS

*1429. Sardar Sarup Singh : Will the Minister for Education and Labour be pleased to state—

(a) whether any conveyance allowance is being paid to Shop Inspectors in the State ;

(b) whether any conveyance allowance is being paid to Labour Inspectors, if not, the reasons therefor ;

(c) whether there is any proposal to pay conveyance allowance to Labour Inspectors in the State ?

Shri Amar Nath Vidyalankar : (a) Yes. A cycle allowance of Rs 4-8-0 per mensem is being paid to the Shop Inspectors.

(b) and (c) No conveyance allowance is at present being paid to the Labour Inspectors. Proposal to this effect is under the consideration of Government.

DISTRIBUTION OF CEMENT BY DISTRICT AGRICULTURAL OFFICER, KARNAL

*1294. Shri Ram Piara : Will the Minister for Agriculture and Forests be pleased to state whether any quantity of cement (in bags) was distributed by the District Agriculture Officer, Karnal, during the years 1955-56 and 1956-57 ; if so, the names of the persons to whom it was given, together with the quantity given to each and for what purpose ?

Sardar Gurbanta Singh : Sir, I have applied for extension.

श्री राम प्यारा : स्पीकर साहिब, यह सवाल पिछले सेशन में भी आया था उस वक्त भी postpone कर दिया गया था।

पंडित श्री राम शर्मा : On a point of order. स्पीकर साहिब, इस extension के मामले की कोई limit भी है या नहीं।

Mr. Speaker : Postponed questions are repeated after say about ten days.

पंडित श्री राम शर्मा : स्टीकर साहिब, मैं यह पूछना चाहता हूँ कि क्या इस की कोई limit भी है ?

अध्यक्ष महोदय : यह मेरे बस की बात नहीं। (I am helpless in it.)

पंडित श्री राम शर्मा : मैं चीफ मिनिस्टर साहिब की तबज्जुह इस बात की तरफ दिलाऊंगा कि वे बताएं कि extension के मुताबिक गवर्नमेंट की क्या पालिसी है।

श्री राम प्यारा : दो सवालों का जवाब पिछले सेशन के बाद मुझे घर पर पहुंचा। इस सवाल का नहीं पहुंचा।

सरदार आठमा सिंघ : सपीकर साहिब, मैं यह पूछना चाहता हूँ कि यह निम्न postponed questions उन ही questions के बेटे के अलावा आउटने।

श्री सपीकर : डुगडे उ मबाल बहुत बियादा उन। (Your questions are in abundance.)

पंडित श्री राम शर्मा : जनाब आली, पहले भी आप की तबज्जुह इस बात की तरफ दिलाई गई थी कि starred question जब admit होता है तो बाज आकात ऐसा होता है कि extension लेने के बाद उस का जनाब मंबर साहिब के घर भेज दिया जाता है और starred question को unstarred कर दिया जाता है। मैं यह पूछना चाहता हूँ कि क्या गवर्नमेंट को starred question को unstarred question बनाने का कोई अस्तियार है अगर नहीं तो starred question का जवाब घर पर क्यों भेजा जाता है।

अध्यक्ष महोदय : जो जवाब Session में आ जायें तो वह Starred ही रहेंगे वरना बजाए lapse होने के उन का जवाब मंबर मुतअल्लिका को घर भेज दिया जाता है off Session period में [Those questions replies of which are received during the session will be treated as starred ones. Again, instead of allowing them to get lapsed their replies are sent to the members concerned during the off-session period.]

पंडित श्री राम शर्मा : जो question पहले Starred admit किये गये तो उस के बाद वह unstarred बन जाते हैं।

Mr. Speaker : Replies to questions not given in the House and received during the off-session period are sent to the Members concerned at their residential addresses. Such questions, in effect, become Unstarred Questions.

पंडित श्री राम शर्मा : अगर उन के मुतअल्लिक extension दी जाये तो क्या हर्ज वाली बात है ?

अध्यक्ष महोदय : आप इस मामले पर अच्छी तरह से विचार कर लें और फिर राय दें तो मैं ऐसा करने को भी तय्यार हूँ [Please think over this matter and then tell me; I am also prepared to do like this.]

मुख्य मंत्री : अगर माननीय मੈम्बर यह कहते हैं कि घर जवाब भेजने से Starred question unstarred बन जाता है तो अगर यह चाहते हैं कि ऐसे सवालों का जवाब सेशन के दौरान में दिया जाया करे तो ऐसा करने से कोई इनकार नहीं ।

श्री राम प्यारा : इस तरह extension नहीं मांगी जानी चाहिये ।

मुख्य मंत्री : यह तो कुदरती बात है कि जब जवाब आयेगा तो मੈम्बर साहिब के घर हा भेजा जा सकता है । और उस जवाब के basis पर फिर वह और सवाल पूछ सकते हैं ।

अध्यक्ष महोदय : Position यह है कि अगर किसी starred question के जवाब देने के लिये extension मांगी जाती है और उस दौरान में Session खत्म हो जाता है तो its reply will be sent to the member concerned, during the off-session period. अगर ऐसा न किया जाये तो rules की evasion हो जाती है और हमें rules की evasion को avoid करना चाहिये । मुझे समझ नहीं आती कि मिनिस्टर साहिब 1294 नम्बर सवाल की बाबत information इतनी देर के बाद भी नहीं दे सके । [The position is this that if extension is asked for giving a reply to a starred question and by that time the Assembly is adjourned then its reply is sent to the Member concerned during the off-session period. If this is not done then it amounts to evasion of rules which we wish to avoid. I fail to understand why the minister has not been able to furnish information in respect of question No. 1294, even after such a long time.]

Pandit Shri Ram Sharma : Why does not the Government punish its officers if they do not send replies to questions in time?

CONSTRUCTION OF GRAIN MARKET AT SANGRUR

*1353. Sardar Rajinder Singh : Will the Minister for Agriculture and Forests be pleased to state with reference to reply to Starred Question No. 993, printed in the List of Questions for 29th October, 1957 ; the date by which construction work of the new Grain Market at Sangrur is expected to start ?

Sardar Gurbanta Singh : Layout plan of the new Grain Market at Sangrur is under preparation with Assistant Provincial Town Planner Punjab. After its finalization, P.W.D. will prepare estimates for roads, etc. The construction work will start thereafter which might take about six months or so.

बीधरी लहरी सिंह : सवाल का जवाब नहीं सुना जा रहा है ।

अध्यक्ष महोदय : लेकिन मैं तो सुन रहा हूँ । [But I am hearing it alright.]

बीधरी लहरी सिंह : आप के कान ज्यादा तेज होंगे ।

महोदय : मंत्री साहब, मैं नबब सा दैदी धडा ठगी लडा ।

अध्यक्ष महोदय : मैं मिनिस्टर साहिब से कहूंगा कि वह जरा जोर से बोलें [I would ask the hon. Minister to speak a bit loud.]

पंडित श्री राम शर्मा : क्या मैं दरियाफत कर सकता हूँ कि यह तजवीज Planner के पास कब से है ?

मंत्री : इस के मुतअल्लिक कोई question नहीं किया गया ।

पंडित श्री राम शर्मा : मैं यह मालूम करना चाहता हूँ कि वजीर साहिब को इस बात का ख्याल हुआ कि यह मामला Planner के पास कब से जेर और है ?

मंत्री : पांच छः महीनों से बहुत से मन्डियों के नकशे उन के पास हैं । जल्दी आ जायेंगे ।

पंडित श्री राम शर्मा : आप फिर इस बात की तरफ ध्यान नहीं देते । मैं वजीर साहिब से पूछना चाहता हूँ कि यह मामला मनजूरी के लिये Planner के पास कब से आया हुआ है ।

मंत्री : किस तारीख से आया हुआ है इस के मुतअल्लिक सवाल अलग पूछें मैं बता दूंगा ।

INCOME ETC. FROM STATE BUS TRANSPORT SERVICES IN THE STATE

*912. Dr. Bhag Singh : Will the Minister for Public Works be pleased to state the total amount so far invested by Government on the Bus Transport Services in the State and the net annual return from them during the year 1956-57 ?

Rao Birendra Singh : The requisite information is given below :—

	Rs
(i) Capital invested in State Transport Undertakings upto 31st March, 1957 ..	1,10,57,594
(ii) Net profit during the year 1956-57 ..	38,46,144

**BUS SERVICE FROM JULLUNDUR TO CHANDIGARH VIA NAWANSHAHR
AND RUPAR**

*1586. Sardar Harguranad Singh : Will the Minister for Public Works be pleased to state whether the Government received any representation for running a bus from Jullundur to Chandigarh via Nawanshahr and Rupar ; if so, when, and the action, if any, taken thereon ?

Rao Birendra Singh : Yes, during May, 1957 and December, 1957. The scheme for operating the route in question has since been published under section 68-C of the Motor Vehicles Act and the operation will be started as soon as the legal formalities are completed.

**CONVERSION OF KACHA ROAD FROM LANGOWAL TO BADHBAR IN DISTRICT
SANGRUR INTO METALLED ROAD**

*1410. Comrade Jangir Singh : Will the Minister for Public Works be pleased to state—

(a) whether there is any proposal under the consideration of Government to convert the Kacha Road, built by the villagers from village Langowal to Badhbar, in district Sangrur, into a metalled one during the 2nd Five-Year Plan ;

(b) if the reply to part (a) above be in the affirmative, the time by which the said road will be converted into a metalled one ?

Rao Birendar Singh : (a) Yes.

(b) Final decision about the construction of this road will be taken after assessing the availability of funds.

ਕਾਮਰੇਡ ਜੰਗੀਰ ਸਿੰਘ : ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਤਿੰਨ ਮੀਲ ਦਾ ਰੋਡਾ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਮੁੱਲਕ ਵੇਈ ਮਿਆਦ ਮੁਕਰਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਵਕਤ ਤਕ ਪੱਕਾ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ।

ਲੋਕ ਕਾਰਜ ਮੰਤਰੀ : यह तीन मील का टुकड़ा नहीं, चार मील का है।

ਕਾਮਰੇਡ ਜੰਗੀਰ ਸਿੰਘ : ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਰੋਗਮਿੰਟ ਪਾਸ ਕਾਫੀ ਰੁਪਿਆ ਹੈ। Does it then take long time to convert the kacha road into a metalled one ?

ਮੰਤਰੀ : जवाब यह था कि इस सड़क के लिये काफी रुपया बच सकता है और सड़क को priority दी जा सकती है। यह सड़क Village Road Scheme के तहत consider की जा रही है। $\frac{1}{3}$ हिस्सा गांव वालों को देना है, $\frac{1}{3}$ हिस्सा Central Government से मिलता है और $\frac{1}{3}$ हिस्सा State Government देती है। इस के इलावा 10 साल की maintenance की जिम्मेदारी गांव वालों को होती है। इस की बहुत demand है लेकिन सब सड़कों को एक साथ नहीं बनाया जा सकता।

ਸਰਦਾਰ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੇਪਰ ਦੀ Second Five-Year Plan ਵਿਚ ਇਹ ਸ਼ਰਕ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ, ਪੰਜਾਬ ਦੀ Second Five-Year Plan ਵਿਚੋਂ ਕਿਉਂ ਕੱਢ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ ?

Mr. Speaker: This is not a supplementary.

GAMES AND SPORTS

*1351. Sardar Rajinder Singh : Will the Minister for Public Works be pleased to state—

(a) whether Government have taken any steps to popularize games and sports in villages in the State, if so, what ;

(b) the number of tournaments held, if any, by Government during the year 1957 together with the expenditure incurred thereon ?

Rao Birender Singh : (a) The State Government (in the Sports Department) have already taken and are taking every possible step to popularize games and sports in the State. A scheme for the establishment of State Sports Council has been evolved but pending its actual functioning, grants to the tune of Rs 1.50 lakhs have been disbursed to the various sports organizations such as the Patiala and Punjab Olympic Associations, Punjab Hockey Association and many other affiliated sports organizations for the stimulation of sports and games and expansion of their present activities. The Sports Department have, however, proposed for inclusion in the Budget for 1958-59 some other schemes, namely, starting of Sports Coaching Centres and establishment of Sportmen's Guest Houses which aim at stimulating sports and games in the State.

(b) The Sports Department have not held any tournaments directly but have encouraged voluntary agencies with financial assistance to hold such tournaments in different games. The Punjab and Patiala Olympic Associations and the Punjab Hockey Association, however, organized various tournaments with the financial assistance which amounts to nearly Rs 40,000 during the current financial year.

ਸਰਦਾਰ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਗੇਮਾਂ ਦਾ ਐਸਾ ਕੋਈ ਇਰਾਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀਆਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਜੋ tournaments ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਰਚ ਦੇਣ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਹਿੱਸਾ ਪਾਉਣ ?

ਸਰਕਾਰੀ : उसका programme पंचायतों का सहकार्य बना रहा है। Sports Department की तरफ से try किया जायगा।

ਸਰਦਾਰ ਉਮਰਾਉ ਸਿੰਘ : ਜੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਅਤੇ Sports Department ਵੱਲੋਂ ਵੱਖ ਵੱਖ tournaments ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕੀ ਗੇਮਾਂ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਹੈ ?

ਸਰਕਾਰੀ : पंचायतों की तरफ से जो बड़े 2 tournaments किये जाते हैं उनको Sports Department की तरफ से माली इमदाद दी जाती है।

ਸਰਦਾਰ ਹਾਜ਼ਿਦਰ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਵੇਲੇ Districts ਵਿਚ ਇਕ district sports ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਨੇ, Blocks ਦੀਆਂ sports ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਨੇ ਅਤੇ ਨਾਲੇ Police ਦੀਆਂ sports ਹੁੰਦੀਆਂ ਨੇ, ਕੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ?

ਸਕਰੀ : ਮੇਰੀ ਆੜ੍ਹ ਹੈ ਕਿ State Sports Council ਬਣਾਏ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਕਾਮ ਹੀ ਧਰ ਹੋਗਾ।

ਸਰਦਾਰ ਉਮਰਾਉ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦੱਸਣਗੇ ਕਿ State Sports Council ਕਦੇ ਤਕ ਬਣ ਜਾਏਗੀ ?

ਸਕਰੀ : ਕੁਝ ਜਲਦੀ ਬਣ ਜਾਏਗੀ।

ਸਰਦਾਰ ਉਮਰਾਉ ਸਿੰਘ : ਜਿਨ੍ਹੇ ਸਾਰੇ ਥਾਕੀ ਟਿੰਦਸਟਾਨ ਦੇ sportsman ਨੇ ਉਨੇ ਸਾਡੇ ਇਕੱਠੇ ਸੁਬੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਨੇ, ਤਾਂ ਕੀ ਵਜ਼ਾਰ ਹੈ ਕਿ..... (ਵਿਘਨ)

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਜਦੋਂ ਗਵਰਨਰ ਦੇ Address ਤੇ ਤਕਰੀਰ ਕਰੋਗੇ ਉਦੋਂ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਕਹਿ ਲੈਣਾ। (When the hon. Member speaks on the Governor's Address, he may say all these things then.)

DOCTORS IN VARIOUS DISPENSARIES IN THE STATE

*1230. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Consolidation and Health be pleased to state with reference to reply to Starred Question No. 42, printed in the list of questions for 20th May, 1957—

- (a) whether the vacant posts of medical officers of 82 dispensaries in the State have so far been filled ; if not, the reasons therefor and the steps now being taken to fill them up ;
- (b) the manner in which the duties of the medical officers in the dispensaries referred to in part (a) above, are being carried on ?

Chaudhri Suraj Mal : (a) No. Despite the fact that the scale of pay of Non-Gazetted Doctors has been revised, it has not been possible for Government to fill up all these vacant posts even by resorting to emergency recruitment due to acute shortage of doctors. A requisition has also been sent to the Punjab Public Service Commission for advertising 150 posts of Non-Gazetted Doctors.

(b) These dispensaries are being run by the senior and experienced Dispensers and, in certain cases, the Medical Officers of the nearest dispensaries are looking after the work of these dispensaries, in addition to their own duties.

ਪੰਡਿਤ ਭੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਮੇਹਰਬਾਨੀ ਕਰਕੇ ਬਤਾਏਗੇ ਕਿ ਡਾਕਟਰਾਂ ਦੀ ਜੋ shortage ਇਨ੍ਹਾਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਚਲੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨੇ ਦਾ Government ਨੇ ਕੀ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ?

स्वास्थ्य मंत्री : इस के लिये महाराज (हंसी) (एक आवाज : "उन्होंने भी तो 'मेहरबानी' कहा है।) इस के लिये यह अर्ज है कि 150 नये डाक्टरों के लिये जो कि Class II के हैं, जैसा कि मैंने अभी अर्ज किया था, posts advertise की गई। दूसरा यह है कि यह सवाल भी जेरे गौर है जो डाक्टर इस वक़्त लगे हुए हैं उनकी retirement की age limit 55 साल से बढ़ा कर 58 साल तक कर दी जाए ताकि जो technical hands इस वक़्त हमारे पास हैं, जब तक नए doctors available न हो जाएं, उनसे काम लिया जाए। दूसरी बात यह है कि...

अध्यक्ष महोदय : यह तो आप का जवाब ही repeat हुआ है जो आप ने पहले दिया है। यह सारी बातें तो तकरीबन आ ही चुकी हैं। (This is a repetition of what the hon. Minister has already stated during the course of the reply. Nearly all these points have already been covered in the answer.)

मंत्री : बातें ही ऐसी पूछी हैं।

पंडित श्री राम शर्मा : मैं तो यह पूछना चाहता हूँ कि पिछले सवाल के जवाब में, जो 42 नंबर सवाल था, Government ने माना था कि dispensaries में compounders से काम चलता है, एक भी डाक्टर नहीं गया है। डाक्टरों की shortage है; shortage को कम करने के लिये इतने अर्से में Government ने क्या इंतज़ाम किया ?

मंत्री : यही तो मैं बता रहा था।

अध्यक्ष महोदय : अगर वही है जो सवाल का जवाब बताया जा चुका है तो रहने दीजिये। (The hon. Minister need not repeat if the reply to this supplementary is the same as in the original reply.)

डाक्टर बलदेव प्रकाश : जो नये डाक्टर join नहीं कर रहे हैं उनकी क्या वजह है ? उन वजूहात को दूर करने के लिये सरकार क्या कोशिश कर रही है ?

मंत्री : It is lack of character; बात यह है कि हर एक आदमी अपने लिये ज्यादा से ज्यादा पैसे लेना चाहता है और ज्यादा तनखाह और allowances देने के लिये State के पास ज्यादा रकम नहीं है। कोशिश की जा रही है कि उनकी तनखाह और बढ़ा दी जाए।

डाक्टर बलदेव प्रकाश : क्या मैं पूछ सकता हूँ कि इस के लिये कितनी देर लगेगी ?

मंत्री : हर एक अपने लिये पैसे चाहता है, State के लिये नहीं।

श्री प्रबोध चन्द्र : वज़ीर साहिब ने जो बताया है, क्या Government की कोई policy है सब के लिये कि उनको ज्यादा तनखाह दी जाए, क्या उनकी तनखाह बढ़ाने की कोशिश की जा रही है ?

मंत्री : जरूर है । आपने जो यह suggestion दी है इस के ऊपर गौर किया जा रहा है उनकी तनखाह बढ़ाने के लिये गौर किया जा रहा है ।

पंडित श्री राम शर्मा : वज़ीर साहिब ने 'lack of character' का जिक्र किया है, इस का क्या मतलब है ?

अध्यक्ष महोदय : वह अपने सब का है । (It applies to all.)

UNSTARRED QUESTIONS AND ANSWERS

PROVINCIALIZATION OF HOSPITALS IN KANGRA DISTRICT

758. Pandit Amar Nath Sharma : Will the Minister for Consolidation and Health be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government to provincialize the hospital in the Kangra Town ?

Chaudhri Suraj Mal : Yes.

POST-BASIC SCHOOLS IN THE STATE

759. Pandit Amar Nath Sharma : Will the Minister for Education and Labour be pleased to state—

(a) whether there is any proposal under the consideration of Government to open any Post-Basic Schools in the State; if so, when, and a list of the places where they are proposed to be started, be placed on the Table ;

(b) whether Government intend to give land to Junior Basic Schools in the State ; if so, how much ?

Shri Amar Nath Vidyalankar : (a) No, there are already 2 Post-Basic Institutions, one at Rajpura and the other at Faridabad.

(b) No.

RECOVERY OF BETTERMENT CHARGES

765. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) whether the recovery of Betterment charges in any parts of the State has been ordered; if so, where ;

(b) whether Government have received any representations from the land owners to stop the recovery of this charge ; if so, the action taken thereon ;

(c) whether there is any proposal under the consideration of Government to give up the levy of the Betterment charges ?

Sardar Gian Singh Rarewala : (a) Not yet.

(b) Yes, the aggrieved landowners or occupancy tenants are required to present petitions, in writing, to Government within 60 days of the publication of Draft Schedules in official Gazette or from the date of publication in the village concerned whichever is later, stating objections to the levy of Betterment charges or the rates thereof. All such representations will be considered by the Betterment Board who will submit their recommendations thereon to the Government for final orders.

The Draft Schedules concerning Bhakra-Nangal Project of the erstwhile Punjab were published only on 8th November, 1957 and 22nd November, 1957. As such, no decision on any of the representations received has been taken.

(c) No.

REPRESENTATION FROM KAPURTHALA MUNICIPAL COMMITTEE

766. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Revenue be pleased to state whether the Commissioner, Patiala Division, received any representation from the Kapurthala Municipal Committee for appointing a Part-time Medical Officer of Health in Kapurthala ; if so, when and the action if any, taken thereon ?

Giani Kartar Singh : Yes ; on 1st November, 1957. The resolution passed by the Committee on the subject was returned advising the Committee to pass it in a special meeting as required by Law. The fresh resolution passed by the Committee is under consideration.

GANDHI MEMORIAL SCHOLARSHIPS FOR TRAINING ABROAD

767. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Finance be pleased to state—

- (a) whether any candidates were interviewed by him on 29th January, 1958 for the grant of the Gandhi Memorial Scholarship for training abroad ; if so, their names with their respective qualifications ;
- (b) whether any of the candidates referred to above were selected or, recommended for the purpose ; if so, their names, their experience and the trade for which they were selected/recommended ;
- (c) the period for which training abroad is expected to last and the total amount of the scholarship to be paid during the training period to each trainee ?

Shri Mohan Lal : (a) Yes, it was along with Secretary, Industries and Director, Industries. Their names and qualifications are given in the statement enclosed.

(b) Yes. Their names and the trade for which they were selected are given in the statement. Details of experience are not available.

(c) Two to three years according to the requirements of the course of training. The value of the Scholarship is Rs 382 plus return, passage, tuition and other fees, incidental charges, etc. The total amount

[Minister for Finance]

cannot be given as it varies with the nature and duration of the course as well as the country to which the trainee is assigned for training.

Serial No.	Name of the candidate	Qualifications
1	Shri Avtar Singh Grover	F.Sc. (Non-Medical in II Division) B. Tax., I Division.
2	Shri Gurbax Rai Duggal	B.Sc. (III Division) N. D. (Tech), II Division, B. Textile, II Division.
3	Shri Surrinder Singh ..	All-India Diploma in Chemical Engineering ; Pre- Engineering Examination ; and Diploma—A.M.I.C.E.
4	Shri Rattan Paul Bhatia	F.Sc. , III Division, B. Tech., II-Division.
5	Shri Dev Raj ..	B.Sc. (Glass Tech.), Benaras University, II Class.
6	Shri Suraj Parkash Khanna	Diploma in Leather Chemistry and Technology, Punjab Industries Department, I Division. City and Guilds Examination of London Institute, in Leather Tanning, II Division.
7	Shri Ram Partap Puri	B.A., Punjab University, II Division, Leather Tech- nology and Chemical, II Division. Final Grade City and Guilds of London Institute, I Division. Final Grade, Heavy Leather, I Division.
8	Shri Tarlochan Singh ..	B.Sc. (III Division), Punjab University Diploma in Leather Technology (Department of Industries), I Class (1st position), Diploma in Leather Tech- nology, Final Examination of City and Guilds of London Institute, II Class.
9	Shri Tej Mohan ..	B.E. (Hons), Sagar University, II Division.
10	Shri Romesh Chander Chhabra	B.Sc. (Engg), Mechanical, Agra University, I Division.
11	Shri Hardeep Singh ..	B.E. (Elec), Rajputana University, II Division.
12	Shri Rajinder Lal Jain	Interviewed on 3rd February, 1958. B.Sc. (II Class) B.Sc. (Hons), III Class M.Sc. (Tech), I Class, 3rd Position in Punjab University.

Serial No.	Name of the candidate	Trade
1	Avtar Singh Grover ..	For Wool Technology.
2	Shri Suraj Parkash Khanna	For Leather Tanning Industry.
3	Shri Tej Mohan ..	For Design and manufacture of pumps including deep- well Turbine Pumps.
4	Shri Rajinder Lal Jain	Plastics.

REPRESENTATIONS REGARDING INSANITARY CONDITIONS IN KAPURTHALA

768. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Revenue be pleased to state whether the Deputy Commissioner and the President, Municipal Committee, Kapurthala, received any representation from the citizens of Kapurthala, in January, 1958, regarding insanitary conditions in certain mohallas; if so, when and the action taken thereon?

Giani Kartar Singh : (i) The President, Municipal Committee, Kapurthala, received a representation on the 31st January, 1958 and forwarded it to the Deputy Commissioner, Kapurthala.

(ii) The flow of the Kacha drain of the street referred to in the representation was blocked by the tenants of Muafidars 'Parhotan Shri Ganga Ji' which resulted in insanitary condition of the locality. The tenants have been directed by the Deputy Commissioner, Kapurthala, to clear the drain. The Municipal Committee has also taken up the matter for the construction of a pucca drain.

TIME TABLES OF GOVERNMENT TRANSPORT SERVICES

769. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Public Works be pleased to state—

- (a) whether any time table of the Government Transport Services in the State has been prepared and printed ; if so, the number of copies of the time table so far printed and sold and the cost thereof ;
- (b) the names of places from where copies of the said time table are available ?

Rao Birendra Singh : (a) Yes. The time tables of the Government Transport Services in the State have been prepared and got printed from the Government Printing Press.

Number of copies of Winter Time Tables printed (in force from 15th October, 1957)	..	1,730
Number of copies sold	..	1,680
Cost	..	Rs 2,281.31

(b) The time tables are available for sale from the Punjab Roadways Stands at the following places :—

Chandigarh, Jullundur, Ambala, Ludhiana, Ferozenpur, Moga, Pathankot, Karnal, Delhi, Rupar, Nangal, Jagadhri, Tarn Taran, Kalka, Simla and Tanda.

REGISTRATION AT EMPLOYMENT EXCHANGE, AMRITSAR

770. Sardar Sarup Singh : Will the Minister for Education and Labour be pleased to state—

- (a) the total number of male, female and Scheduled Caste persons registered for employment by the Employment Exchange, Amritsar, during the period 1st November, 1956 to 31st October, 1957 ;

[Sardar Sarup Singh]

(b) the total number of those referred to in part (a) above in each category given employment during the said period ?

Shri Amar Nath Vidyalankar : (a) The total number of male, female and Scheduled Caste persons registered is 11,758, 2,072, 2,285 respectively.

(b) The total number of those given employment is 1,309, 135 and 503, respectively.

REVENUE RECEIPTS FROM EXCISE IN AMRITSAR DISTRICT

771. Sardar Sarup Singh : Will the Minister for Planning and Community Projects be pleased to state—

(a) the total revenue receipts from Excise in the Amritsar District during the Financial Year, 1956-57 ;

(b) whether there is any improvement in the receipts referred to in part (a) above over the figures of the previous financial years ; if so, to what extent ;

(c) the arrears of excise, if any, in the said district and the steps being taken to realise them ?

Dr. Gopi Chand Bhargava : (a) Rs 78,06,917.00.

(b) Yes. The improvement in receipts is as indicated below :—

<i>Financial year</i>	<i>Increase</i>
1954-55	.. Rs 5,91,311.00
1955-56	.. Rs 33,026.00
1956-57	.. Rs 5,16,238.00

(c) At present, the total excise arrears are at Rs 12,150 in Amritsar District.

Recovery of arrears is being effected by attachment of landed property, as arrears of land revenue and in instalments from the defaulters. In one case the High Court has stayed the recovery of arrears and further action will be taken as soon as a decision is taken by the High Court.

WORKS ON CERTAIN BUILDINGS AND ROADS

772. Sardar Sarup Singh : Will the Minister for Public Works be pleased to state the stage of construction of each of the works enumerated below and the time by which each is likely to be completed :—

(i) Building for the Police Staff in Lahaul and Spiti ;

(ii) Jullundur-Hariker-Makhu Road ;

(iii) Bridle-roads in the Scheduled area of Lahaul and Spiti ;

(iv) Jeepable road from Rohtang Pass to Koksar ;

(v) Manali-Rohtang Pass road; and

(vi) Building for the Dental College and Hospital , Amritsar ?

Rao Birendar Singh : Position of each work is indicated below :—

Item No.	Name of work	Stage of work	Time by which work is likely to be completed
(i)	Building for the Police staff in Lahaul and Spiti	The work of the construction of P.A.P. Buildings at Jispa has practically been completed, while work on buildings at Koksar had to be suspended due to damage on account of natural calamities	The work for the construction of P.A.P. Buildings will again be taken in hand after another site is selected by the representatives of the Police Department and the P.W.D.
(ii)	Jullundur-Harikeri-Makhu Road	25 per cent completed ..	During the 2nd Plan period subject to the availability of funds.
(iii)	Bridle roads in the Scheduled area of Lahaul and Spiti	14 per cent completed ..	During the 3rd Plan period.
(iv)	Jeepable Road from Rohtang Pass to Koksar	7 per cent completed ..	Ditto
(v)	Manali-Rohtang Pass Road	30 per cent completed ..	Ditto
(vi)	Building for the Dental College and Hospital, Amritsar	Foundation and Plinth completed. The work of superstructure has just been started	It is expected to complete the work by May, 1959.

EXPENDITURE UNDER THE HEAD 'INDUSTRIES'

773. Sardar Sarup Singh : Will the Minister for Finance be pleased to state the total expenditure incurred by Government under the Head 'Industries' during the Financial year, 1954-55 and the amount of Saving, if any, in the Budget allotment during the year together with the reasons therefor ?

Shri Mohan Lal : The total expenditure on Industries during the financial year 1954-55 was Rs 23,19,384 against a total budget provision of Rs 24,47,460. Thus, the total savings were only Rs 1,28,076. The savings occurred because it took some time to put the schemes on the ground.

REPRESENTATION FROM RETAIL PIECE GOODS ASSOCIATION, AMRITSAR

774. Sardar Sarup Singh : Will the Minister for Planning and Community Projects be pleased to state whether he has received any representation from the Retail Piece Goods Association, Amritsar, with regard to the Punjab Textiles and Sugar (Existing Stocks) Purchase Tax and Miscellaneous Provisions Ordinance, 1957 ; if so, the action, if any, taken thereon ?

Dr. Gopi Chand Bhargava : Yes Sir. A reply was sent to the Association, regretting inability of Government to accede to the request for remission of purchase tax on stocks purchased from within the State.

WORKS STARTED ON CAPITAL PROJECT

775. Sardar Sarup Singh : Will the Minister for Revenue be pleased to state—

- (a) whether any works were started in the Capital Project at Chandigarh upto December, 1955, whose estimates were not sanctioned beforehand; if so, their number, together with the amount of expenditure incurred on such works ;
- (b) whether it is a fact that in respect of some major works no material-at-site accounts were maintained ; if so, their number ;
- (c) whether the amount of materials issued to the works mentioned in part (b) above were known to the authorities concerned ;
- (d) whether there are any works on which the material-at-sites accounts were maintained but were incomplete and not checked by the Divisional Officers ; if so, their number ;
- (e) the steps Government proposes to take to bring the personnel responsible for the non-observance of rules to book ?

Giani Kartar Singh : The desired information is as under :—

- (a) Yes ; 1,450 works were started upto December, 1955, without sanctioned detailed estimates and the expenditure incurred thereon amounted to Rs 684 59 lakhs. Out of these, estimates for 1,090 works were subsequently got sanctioned involving an expenditure of about Rs 405.93 lakhs. In most of these cases Rough Cost Estimates had been administratively approved. All the cases were also covered by the Project Estimate which had the approval of Government.
- (b) Yes ; material-at-site accounts were not maintained for 23 major works.
- (c) Yes.
- (d) In the case of three works, the material-at-site accounts were incomplete ; and in the case of twelve other works, the said accounts, though maintained, were not checked by the Divisional Offices. Most of these accounts have since been completed and checked upto the end of June, 1956.
- (e) The arrears occurred due to lack of experienced staff and rush of work, and no personnel was directly responsible therefor. Special staff has now been engaged to clear the arrears.

DEVELOPMENT SCHEMES FOR THE AREA WITHIN THE MUNICIPAL
LIMITS OF AMRITSAR

776. Sardar Sarup Singh : Will the Minister for Planning and Community Projects be pleased to state the details of proposed development schemes for the area within the Municipal limits of Amritsar under the Second Five-Year Plan together with the total amount of funds allocated for such schemes?

Dr. Gopi Chand Bhargava : The development expenditure under the Second Five-Year Plan of the State has been located district-wise, and that for Amritsar district is Rs 6.99 crores. The expenditure within the Municipal area of Amritsar shall be incurred under various heads of development, and it is not the policy of the Government to determine any fixed share for the area within the municipal limits.

FINALISATION OF PENSION RULES FOR MEMBERS OF PUNJAB SUPERIOR
JUDICIAL CADRE

777. Sardar Sarup Singh : Will the Minister for Finance be pleased to state—

- (a) whether the new pension rules for the members of the Punjab Superior Judicial Cadre have been finalised, if so, a copy thereof be laid on the Table ;
- (b) whether the retiring members of the Superior Judicial Services at present are not entitled to the benefits of gratuity and are subject to restrictions on the commutation benefits ;
- (c) whether it is a fact that the retiring members of the Indian Administrative Services who are similarly placed, have been granted pensions and gratuity on a provisional basis ;
- (d) if the answers to parts (a) and (b) above be in the affirmative, the reasons therefor ; and the action intended to be taken in the matter ?

Shri Mohan Lal : (a) No.

(b) No. The members of the Superior Judicial Service are at present governed by Liberalised Pension Rules, 1951, provisionally and according to those rules they are entitled to the benefits of gratuity and commutation.

(c) Yes.

(d) Does not arise.

CONSTRUCTION OF 200-BEDDED WARD IN V. J. HOSPITAL, AMRITSAR

778. Sardar Sarup Singh : Will the Minister for Public Works be pleased to state—

- (a) the date on which the construction of new 200 bedded ward-in the V. J. Hospital, Amritsar, was started ;

[Sardar Sarup Singh]

- (b) whether the construction of the said ward has been completed, if not, the reasons therefor and the time within which it is expected to be completed

Rao Birendar Singh : (a) The work was taken in hand on 14th May, 1955.

(b) The work has not been completed within the contractual time limit of one year and five months due to following reasons :—

- (i) Non-availability of cement and steel.
- (ii) Change of site.
- (iii) Change of design due to poor soil conditions created by rise of water table due to abnormal floods of 1955.

The work is expected to be completed by the end of 1958.

WIDENING OF AMRITSAR-TARN TARAN ROAD

779. Sardar Sarup Singh : Will the Minister for Public Works be pleased to state—

- (a) the date on which the work connected with the widening of the Amritsar-Tarn Taran Road from 12' to 22' was taken in hand ;
- (b) whether the said work has been completed ; if not, the reasons therefor and the time by which it is expected to be completed ?

Rao Birendar Singh : (a) Early in 1956-57.

(b) No. Progress on the work depends on the availability of funds. The work is likely to be completed by 1958-59.

PROCUREMENT OF RICE IN THE STATE

780. Sardar Sarup Singh : Will the Minister for Finance be pleased to state—

- (a) the tonnage of rice procured, district-wise, in the State in the current financial year together with the tonnage of rice exported to other States, State-wise ;
- (b) the procurement price of rice paid in the State ;
- (c) whether the price referred to in part (b) above was uniform throughout, if not, the reasons for variations ; if any ;
- (d) the price at which rice was exported to States mentioned in part (a) above ;
- (e) the details of agencies through which rice was exported to other States ?

Shri Mohan Lal : (a) and (b) Statement giving the requisite information is enclosed.

(c) Yes.

(d) The export price is determined by the Government of India.

(e) Food and Supplies Department, Punjab.

*Statement showing District-wise Procurement of Rice and Quantity Exported to other States during the year 1957-58
(Upto 10-2-1958)*

(Figures in Tons)

Serial No.	Name of district	Quantity procured	QUANTITY OF RICE EXPORTED TO				PROCUREMENT PRICE OF RICE PER MAUND	
			Jammu and Kashmir	Bombay	Bihar	Calcutta	Varieties of rice	Maximum price per maund net weight (82-2/7 lbs.)
1	Ambala ..	2,893.00	264.00	1,500.00	..	..	I.— <i>Fine</i> —	
2	Karnal ..	11,685.00	1,774.00	6,592.00	20.00	..	1. Basmati (raw) ..	24.50
3	Rohtak ..	664.00	..	..	..	..	2. Sela Basmati ..	22.25
4	Gurgaon ..	218.00	..	..	..	..	3. Hansraj, Mushkin, Ramjawain, Parmal, Chohara—	
5	Hissar ..	3,906.00	66.00	1,969.00	..	..	(a) Raw ..	21.75
6	Ludhiana ..	143.00	..	..	..	..	(b) Boiled ..	20.00
7	Jullundur-cum-kapurthala	3,589.00	140.00	907.00	..	44.00		
8	Hoshiarpur ..	3,955.00	20.00	976.00	404.00	836.00	II.— <i>Coarse</i> —	
9	Amritsar ..	13,131.00	3,667.00	6,668.00	..	..	1. Beami ..	17.50
10	Ferozepur ..	14,997.00	2,382.00	7,505.00	..	..	2. Dara ..	16.00
11	Gurdaspur ..	8,044.00	2,102.00	5,222.00	..	..	3. Sela Joshi ..	16.00
12	Patiala ..	4,457.00	625.00	1,974.00	..	..	4. White Tota ..	11.75
13	Sangrur ..	262.00	..	..	..	..		
14	Mohindergarh ..	385.00	..	..	..	..		
	Total ..	68,329.00	11,040.00	33,313.00	424.00	880.00		

TOURING VEHICLES WITH PUNJAB ROADWAYS, AMRITSAR

781. Sardar Sarup Singh : Will the Minister for Public Works be pleased to state—

- (a) the number and description of touring vehicles, if any, with the Punjab Roadways, Amritsar, at present together with the total mileage done by each in the year 1957 ;
- (b) the details of places visited on tour in each touring vehicle during the period referred to in part (a) above ;
- (c) the names with designations of the officers of the Roadways who went on tours in the said vehicles ?

Rao Birendra Singh : (a)—

<i>Serial No.</i>	<i>Description</i>	<i>Mileage done during 1957</i>
1	Utility Station Wagon	.. 30,028
2	Jeep	.. 19,053

(b) *Utility Station Wagon*.—Kapurthala, Jullundur, Ambala, Ludhiana, Dera Baba Nanak, Tarn Taran, Delhi, Ferozepur, Moga, Fazilka, Chandigarh, Harike, Patiala, Gurdaspur, Dharamsala.

Jeep.—Moga, Tarn Taran, Ambala, Chandigarh, Ludhiana, Malout, Jullundur, Harike, Ferozepur, Patiala.

(c) (i) Sardar Raghubir Singh Sarkaria, General Manager.

(ii) Shri M.R. Pahwa, Traffic Manager.

(iii) Shri R.N. Sahni, Works Manager.

(iv) Chief Inspectors, Service Station Incharge, Head Mechanics for attending to vehicles involved in accidents for breakdowns on the roads.

COST INCURRED ON SPARE PARTS PURCHASED BY PUNJAB ROADWAYS, AMRITSAR

782. Sardar Sarup Singh : Will the Minister for Public Works be pleased to state the cost of spare parts purchased by the Punjab Roadways, Amritsar, during the financial years, 1951-52, 1952-53, 1953-54, 1954-55, 1955-56 and 1956-57 ?

Rao Birendra Singh : The requisite information is given below :—

<i>Financial Year</i>	<i>Cost of spare parts purchased</i>
	Rs
1951-52	.. 4,85,419
1952-53	.. 4,53,160
1953-54	.. 4,88,293
1954-55	.. 4,19,325
1955-56	.. 6,24,804
1956-57	.. 5,87,445

PERSONAL EXPLANATION

अध्यक्ष महोदय : एक आनरेबल मੈबर ने दोनों तरफ वोट कर दिया। अब वह चाहते हैं कि उन का वोट एक तरफ consider किया जाए। इस का procedure यह है कि वह मੈबर साहिब हाऊस को explanation दें कि किस वजह से ऐसा हो गया है। उस के बाद इस को ठीक किया जा सकता है।

(An hon. Member cast his vote on both the sides of the House. Now he wants that his vote may be considered as having been cast on one side only. The procedure in this connection is that he should tender an explanation to the House. Only then could rectification be made):

श्री सीस राम : यह गलतफहमी के कारण हुआ है।

वित्त मंत्री : स्पीकर साहिब, यह काफी serious मामला है। हाऊस को पता लगना चाहिये कि दोनों तरफ वोट देने का कारण क्या है?

अध्यक्ष महोदय : इस बात पर debate करने की क्या जरूरत है? यह तो formal सी चीज है जिस के लिये procedure पूरा करना था। एक मੈबर ने गलती से वोट दोनों तरफ दे दिया है। वह कहते हैं कि गलतफहमी से ऐसा हुआ है। I think the House accepts his explanation. [What is the necessity of having a debate on this point? It is only a formality for which the procedure was to be observed. An hon. Member has cast his vote by mistake on both the sides. He says that this has been done under some misunderstanding. I think the House accepts his explanation.)

(Members : Yes Sir.)

HALF AN HOUR'S DISCUSSION (NOT PERMITTED)

डाक्टर बलदेव प्रकाश : स्पीकर साहिब, मैं ने half an hour discussion के लिये नोटिस दिया है।

अध्यक्ष महोदय : आप ने जो half an hour discussion का नोटिस दिया हुआ है उस के मुतालिक मैं यह कहना चाहता हूं कि अब गवर्नर साहिब का ऐड्रेस डिस्कस हो रहा है। फिर बजट की discussion होगी और उस में आप को इस बात पर बोलने का मौका मिलेगा। (In connection with the notice for half an hour's discussion that the hon. Member has given, I have to observe that the Governor's Address is now under discussion. Then there will be the general discussion of the Budget. During that the hon. Member would get ample opportunity to speak on this matter.)

डाक्टर बलदेव प्रकाश : जनाब, मैं यह अर्ज करना चाहता हूँ कि जब कोई question किसी खास वजह से पूछा गया हो और उस का जवाब हाऊस में बिल्कुल गलत दिया गया हो तो उस का मतलब यह है कि हाऊस से बातें छिपा कर रखी जाती हैं। मैं ने श्री सत्य पाल महाजन के बारे में सवाल पूछा था जो कि हस्पताल में लेटा हुआ है और जिस को प्रेलेसिज्ड हुआ है।

Mr. Speaker : It is not a matter of urgent public importance.

डाक्टर बलदेव प्रकाश : अगर हाऊस में इस तरह से गलतबयानी की जाए तो ठीक नहीं है। Sir, it is a matter of urgent public importance.

अध्यक्ष महोदय : अगर आप समझते हैं कि गलतबयानी की गई है तो आप मुझे लिख दे दें। (If the hon. Member thinks that the Minister has made a wrong statement then he should state it to me in writing.)

डाक्टर बलदेव प्रकाश : स्पीकर साहिब, जब सवाल पूछे जाते हैं तो पहले तो एक दो महीने के बाद जवाब दिया जाता है और फिर भी सच्ची बात को छपा लिया जाता है।

Pandit Shri Ram Sharma : Rules में है कि :

“The Speaker may allot half an hour for raising discussion on a matter of sufficient public importance which has been the subject of a recent question, oral or written, and the answer to which needs elucidation on a matter of fact.”

अध्यक्ष महोदय : एक आदमी हस्पताल में है या नहीं है, यह बात कोई public importance की नहीं है। (Whether a man is in the hospital or not is not a matter of urgent public importance.) I can allow half an hour's discussion only on matters of urgent public importance.

डाक्टर बलदेव प्रकाश : सवाल यह है कि उस को लाठी से ज़ख्मी किया गया, वह अस्पताल में पड़ा है और ज़िंदगी भर के लिये नाकारा हो गया है। अब उस की फैमिली के लिये क्या किया गया ?

Mr. Speaker : It is a question of an individual. How is it a question of urgent public importance ?

Note. 1. Dr. Baldev Parkash gave the following notice:—

I want to raise discussion on a matter of sufficient public importance which has been the subject of a recent question No. 1402 printed on the list of questions of 13th February, 1958, and which needs elucidation on a matter of fact. The point I wish to raise is that important information has been concealed relating to that question.

Note. 2. Starred Question No. 1402 appears in the debate dated, 14th February 1958.

पंडित श्री राम शर्मा : मैं यह अर्ज करना चाहता हूँ कि अगर गवर्नमेंट से गलत जवाब मिले तो....

अध्यक्ष महोदय : आप मुझे writing में दे दें। मैं enquiry कराऊंगा (विघ्न) आर्डर, आर्डर एक बार इसी तरह Irrigation and Power Minister ने गलत जवाब दिया था। उस के बाद उन्होंने ने regret किया। और मेरा ख्याल है कि यह right procedure है। अब अगर किसी आदमी के बारे में गलत जवाब दिया गया है तो मैं आधे घंटे की discussion की कैसे इजाजत दे सकता हूँ? (Please give me in writing. I will enquire into it. (Interruptions) Order, Order. Once the Irrigation and Power Minister gave a wrong reply. Subsequently he regretted this mistake and I think this is the right procedure. So if a wrong reply has been given in connection with an individual how can I allow half an hour discussion on it?)

श्री इन्द्र सिंह : On a point of order, Sir. Certain questions have been asked by Dr. Bhag Singh. और मेंबर साहिबान का हक है कि जितनी information वे चाहे सवालों के जरिये ले सकते हैं।

अध्यक्ष महोदय : जब यह सवाल पूछे गए थे उस वक्त आप को point of order raise करना चाहिये था। अब यह अच्छा रहेगा अगर मुझे लिख कर भेज दें जो कि वह यहां कहना चाहते हैं जब question hour खत्म हो गया हो तो यह point of order raise करना अच्छा नहीं लगता (The hon. Member should have risen on a point of order when the questions were replied to. Now it would be better if he gives me in writing the point that he intends to raise here. It is not proper to raise a point of order about a question when the question hour is over.)

श्री इन्द्र सिंह : जनाब, यह unstarred question on the Floor of the House से नहीं पूछे जाते। इस लिये मैं आप की तबज्जोह इस तरफ दिलाना चाहता हूँ ताकि मेंबरजों को procedure का पता लग जाए।

अध्यक्ष महोदय : आप मुझे लिख कर refer कर दें। Unstarred questions on the Floor of the House नहीं पूछे जाते। (The hon. Member may refer this matter to me in writing. The unstarred questions cannot be discussed on the Floor of the House).

श्री इन्द्र सिंह : जनाब, मैं यह admit करता हूँ । लेकिन वह जवाब किस कस्म का है इस की तरफ मैं हाऊस की तवज्जोह दिलाना चाहता हूँ ।

अध्यक्ष महोदय : यह बात हाऊस में नहीं आ सकती, आप लिख कर भेज दें ।
(This matter cannot be discussed in the House. The hon. Member may refer this matter to me in writing.) We will have to establish some conventions.

श्री इन्द्र सिंह : लेकिन स्पीकर साहिब, जवाब ऐसे दिए जाएं जिन में खुद ही जज बन बैठें, यह बात देखते के लिए अगर यह मामला हाऊस में नहीं आएगा तो फैसला कैसे होगा ?

अध्यक्ष महोदय : यह procedure नहीं है । फिर हाऊस में कैसे यह मामला आ सकता है ? (This is not the procedure. How can this matter discussed in the House ?)

(श्री इन्द्र सिंह बोलना चाहते थे)

अध्यक्ष महोदय : मैं ने पहले भी कहा है कि आप इस बात को लिख कर मुझे भेज दें । या आप रूल कोट करें जिन के मातहत यह मामला हाऊस में discuss किया जा सकता है । मैं आप को कल भोटाईम देने के लिए तैयार हूँ अगर आप मुझे satisfy कर दें कि यह मामला किसी खास रूल के मातहत हाऊस में discuss किया जा सकता है । (I have already asked the hon. Member to refer this matter to me in writing, otherwise he may quote the rule under which this matter can be discussed in the House. I am prepared to give him time even tomorrow if he satisfies me that this can be discussed here under certain rules.)

श्री इन्द्र सिंह : बहुत अच्छा जी ।

RESUMPTION OF DISCUSSION ON THE GOVERNOR'S ADDRESS

चौधरी भरत सिंह (गोहाना 'G') : स्पीकर साहिब, कल मैं बता रहा था कि हमारी वज्जारत जितनी भी तरमीम Land Tenure Act में लाई, कहा यही जाता रहा कि यह मुजारीन की बहबूदी के लिए लाई जा रही है । मगर मैं आप को यह बताना चाहता हूँ कि कितनी गलत बयानियां यह सरकार करती रही है । अगर किसी गैर जिमेदार आदमी ने गलत बयानी की होती तो और बात थी हमारे फाईनैस मिनिस्टर ने इस हाऊस में गलत बयानियां की हैं । वह गलत बयानियां मैं आप को वाजेह तौर पर बताना चाहता हूँ । मैं अर्ज करूँ कि सन् 1953 के अन्दर सरकार ने Land Tenure Act पास किया जिस में यह कहा गया कि दस साल के लिए मुजारीन की बेदखलियां बन्द कर दी गई हैं । उस के लिये सरकार को बहुत मुबारकबाद दी गई । लेकिन जब सन् 1955 में वजीर साहिब अमैंडमेंट लाये तो पहले ऐक्ट के सैक्शन सात को बिल्कल उड़ा दिया जिस की रू से दस साल के लिये मजारियत महफूज की थी । फिर सन् 1956 में हमारे

फाईनैस मिनिस्टर साहिब ने अपनी बजट स्वीच में यह कहा कि मुज्जारीन को हम ने दस साल के लिये महफूज कर दिया है। मैं नहीं समझता कि इतनी गलतबयानियां करने के बाद भी हाऊस यह समझ सकता है कि यह गवर्नमेंट भी कोई बात अकल और सचाई की कर सकती है। आम लोग क्या यह समझ सकते हैं कि जो बात वज्जोर साहिब करते हैं उन में कुछ हकीकत भी होती है।

अब आप फर्मायें ? अगर आप चाहें तो मैं यह पढ़ कर सुना दूँ। उस में लिखा था

“The year 1953 saw the passing of three important Acts, the most significant which was the Punjab Security of Land Tenures Act. By this Act, the ejectment of tenants was stopped till the 30th April, 1954, while for a period of ten year the ejectment of tenants from the land, other than the areas reserved by a land-owner for self-cultivation, was prohibited.....”

1956 में यह खुद यहां पर तकरीर कर रहे हैं कि 10 साल के लिये उनकी बेदखलियां बंद कर दी गई हैं और उन को protection दे दी गई है। मगर 1955 के अन्दर इस Act के Section 7 का कतअन इन में से उड़ा दिया गया था। इस लिये मेरे ख्याल में गलतबयानी के लिये कोई जवाब यह नहीं दे सकते।

फिर 1955 में नई तरमीम लाये कि हम surplus area निकालेंगे लेकिन उस के साथ ही दूसरी तरमीम Section 14 (A) में लाये जिस के अनुसार एक landlord किसी तहसीलदार की अदालत में एक रुपये का टिकट लगा कर produce के हिस्से यानी लगान का दावा कर सकता है और वह मुजारे को दो महीने के अन्दर देनी पड़ती है और साथ ही उसे इस के लिये बेदखल भी किया जा सकता है। स्पीकर साहिब, Section 14-A के मातहत हजारों बल्कि लाखों मुजारों को big landlords पहले ही बेदखल कर चुके हैं। इस बात के होते हुए फिर किस मुंह से यह बात कही गई है कि मुजारीन की बेहतरी के लिये यह तरमीम लाई गई थी। यह तो वैसी ही बात है कि कदम जर्मन का बड़ा है और फतह ब्रिटिश की होती है। आप बम्बई की बात जाने दाजिये और करेला की बात भी जाने दीजिए। जहां मुजारों के हक में बड़े अच्छे 2 कानून बनाये गये हैं। हम तो यहां की ही बात करते हैं। Finance Minister साहिब ने खुद यहां पिछले साल यह कहा था कि erstwhile Pepsu में और पंजाब दोनों में एक जैसे कानून बना दिये जायेंगे। लेकिन आप देखें erstwhile Pepsu के अन्दर इस वक्त भी जो कानून लागू है उस के मुताबिक अगर कोई tenant लगान अदा नहीं करता जो उस से due होता है तो landlord का यह फर्ज होता है कि वह दो महीने के अन्दर दावा करे और जब अदालत से उस की decree हो जाये तो उसके 6 महीने बाद तक के अर्से तक मुजारा लगान अदा कर सकता है। इस बिना पर जमीन से बेदखल किया जा सकता है। लेकिन यहां पंजाब के अन्दर जो Act लागू है उस के Section 9 के मातहत अगर कोई मुजारा regular payment नहीं करता तो उस के खिलाफ तहसीलदार के पास दरखास्त दे कर उसे बेदखल कराया जा सकता है और उस से दो महीने के अन्दर 2 लगान भी

[चौधरी भरत सिंह]

वसूल किया जा सकता है। अदायगी की कोई मोहलत नहीं मिलती इस तरह लाखों की तादाद में मुजारों को बेदखल किया जा चुका है। फिर एक सौ रुपये की फसल की जगह छः छः फसलों की पैदावार के दावे किये गये हैं। उनसे पिछली फसलों के लगान भी वसूल किये जा रहे हैं। इस बात की मुझे समझ नहीं आती कि अगर मुजारा landlord का हिस्सा उठा कर ले गया है तो वह इतनी देर तीन साल तक क्यों चुप बैठा रहा है। स्पीकर साहिब, यह तो सारे का सारा चक्रव्यूह का किला सा बना दिया गया है जिस में फंस कर बेचारे मुजारे मर चुके हैं। और Big Lords हैं तो इस के चोर दरवाजों से खूब वाकिफ हैं। अगर गवर्नमेंट वाकई मुजारों की बेहतरी चाहती है तो यह section 14-A, इस कानून में क्यों ले आई है? जिस से फौरन मुजारा पर लगान की decree दे दी जाती है? इसके अलावा इस में मुजारे के लिये जमीन purchase करने के लिये जो provision की हुई है उस के बारे में मैं हाउस को एक बात बताना चाहता हूँ। एक आदमी ने जमीन जो कि उस की Tenancy थी को purchase करने के लिये दरखास्त दी जिस पर R. A. ने बारानी जमीन की कीमत नहरी जमीन वाली लगा दी। जिस की appeal हुई और Financial Commissioner की अदालत में भी वही कीमत बरकरार रखी गई उस में ज़रा भी तब्दीली नहीं की गई। यह दस साल की औसत कीमत का हाल है कि बारानी जमीन के लिये नहरी जमीन की कीमत ली जाये और उस फैसले को Financial Commissioner की अदालत में भी न तोड़ा जाये।

फिर बहुत सारे landlords ऐसे हैं जो अपने आदमियों से तहसीलदार के पास दरखास्ते दिवा देते हैं कि गलती से गिरदावरी ठीक नहीं हुई और मैं जमीन काशत करता था। इस तरह वह गिरदावरियां छः छः साल की अपने हक में करवाने की कोशिश करता है ताकि उसका आदमी जमीन खरीद सके और इस तरह बाद में अपने बेटों के हक में करवा ले और जमीन surplus area में न जा सके इन चीजों के होते हुए इस सरकार ने गवर्नर साहिब से यहां यह कहलाया है कि हम मुजारों के लिये surplus area निकालेंगे। मैं कहता हूँ कि जब 1955 से ले कर अब तक कोई surplus area नहीं निकल सका तो अब यह क्या निकालेंगे? मैं इन्हें यह कहना चाहता हूँ कि अगर इन्होंने मुजारीन की बेहतरी करने का दावा करना है तो इन्हें यह अमल से साबत करना चाहिये। अमल से तो जो इन्होंने इस बारे में कदम उठाये हैं उन से मुजारों की तबाही हुई है और big landlords को फायदा हुआ है। इस रविश से तो यही मालूम होता है कि अब पंजाब में जो हुकूमत है वह बड़े २ जमींदारों के कारिन्दों की हुकूमत है।

श्री राम नाथ (फूल) : स्पीकर साहिब, मैं ने गवर्नर साहिब के Address को बड़ी अच्छी तरह से पढ़ा है और इस के पढ़ने के बाद मुझे यह पता चलता है कि जहां development के लिहाज से सूबे के अन्दर हमारी गवर्नमेंट ने हर तरफ तरक्की की है वहां दो ऐसे ज़रूरी मसले हैं जिन की तरफ पूरा ध्यान नहीं दिया गया। एक मसला तो भाषा का है जिस का बिल्कुल इस Address में जिक्र नहीं

किया गया और दूसरा मसला है जरई इसलाहात का, जिस के मुतअल्लिक भी कोई जिक्र इस में नहीं किया गया। पैप्सू और पंजाब के merger को हुए एक साल से ज्यादा का अर्सा हो गया है लेकिन पैप्सू में भाषा का फार्मूला अभी तक अलग है और पंजाब में यह फार्मूला अलग है। इस तरीके से दो बातें यहां चल रही हैं। अभी तक भाषा के मसले की तरफ पंजाब गवर्नमेंट ने कोई ध्यान नहीं दिया और मौजूदा हालात के अन्दर इस चीज को नहीं देखा गया। पिछले दिनों के अन्दर आप ने देखा है कि यहां पर हिन्दी agitation हुई। चाहे कुछ देर के लिए यह चीज अब रुक सी गई है लेकिन यह अभी तक बिल्कुल बन्द नहीं हुई और इस को सब से ज्यादा जिम्मेवारी हमारी सरकार पर है क्योंकि वह इस बारे में अभी तक कोई फैसला नहीं कर रही। कोई भी समझदार आदमी यह बात मानने को तैयार नहीं कि एक जगह तो वच्चों को कोई रियायत मिले और दूसरी जगह वह न मिले या एक ही State में एक जगह एक कानून लागू हो और दूसरी जगह कोई और लागू हो। सरकार की तरफ से अब यह कहा जा रहा है कि इस चीज का फैसला दोनों पार्टियां आपस में बैठ कर करें। यह एक ऐसी बात है जिस से हमारी गवर्नमेंट को कमजोरियों का पता चलता है। यह कहना कि पार्टियां यानी जनसंघ वाले भाई या मास्टर तारा सिंह जी कोई फार्मूला निकाल लें, ठीक नहीं है। इस चीज का फैसला तो गवर्नमेंट को खुद मजबूती के साथ करना चाहिये। अगर यह समझती है कि पैप्सू का फार्मूला अच्छा है तो उसे लागू किया जाये या अगर यह समझती है कि पंजाब का फार्मूला अच्छा है तो वह लागू किया जाये। यह जो बोलो के धारे में हमारे सामने झगड़े चल रहे हैं सरकार को इस बारे में पूरी मजबूती के साथ मसले को साफ करना चाहिये और इस चीज को जो agitation का कारण बन रही है, हल करना चाहिये। कल जनसंघ के एक भाई ने यहां एक बात कही थी कि मास्टर तारा सिंह जी बहुत अच्छे आदमी हैं और उन्होंने ने उन की बहुत तारीफ की थी कि वह हिंदू-सिख इतहाद चाहते हैं तो मैं कहता हूं कि अगर वाकई उन के दिल में मास्टर जी के लिए यह भाव है तो इस मसले का हल निकालने में उन्हें किस ने रोक रखा है। इस बारे में उन्होंने ने कहा कि यह फैसला हमारे लीडर सरदार प्रताप सिंह नहीं होने देते। उन्होंने ने कहा है कि अगर हमारे लीडर इस में दखल न दें तो कोई वजह नहीं कि जनसंघ और मास्टर तारा सिंह में आपस में फैसला न हो सके। यह भाई जो बड़े बड़े दावे अपने प्रोग्रामों के बारे में हमारे सामने करते हैं और कहते हैं कि कैरों साहिब इन को इकट्ठा नहीं होने देते, इस से मैं यह महसूस करता हूं कि दरअसल बात यह है कि यह जो भाई हैं इस मसले का हल नहीं होने देंगे। बाकी असलियत में यह बात भी है कि हमारी सरकार ने खास तौर पर इस तरफ ध्यान नहीं दिया और इस की policy इस बारे में इतनी नर्म है कि जिस की वजह से इस को अभी तक सुलझाया नहीं गया। मैं कहता हूं कि अगर इस मसले को मजबूती के साथ न सुलझाया गया तो हमारे जो development करने के ख्यालात हैं उन को हम

[श्री राम नाथ]

पूरा नहीं कर सकेंगे। इस लिये मैं सरकार से निवेदन करूंगा कि वह इस बारे में अपनी policy को साफ करे और उस पर मजबूती के साथ अमल करे। अगर इस बारे में अकाली भाइयों का Centre वालों के साथ फैसला हुआ हुआ है और वे उस में कोई तब्दीली करने को तैयार नहीं तो फिर इसे यह सोचना पड़ेगा कि वह कौनसा ऐसा फार्मूला है जो आम लोगों की बेहतरी के लिये हमें अमल में लाना चाहिये। यही चीज बिल्कुल मुजारों के लिए लागू होती है। मनशा यह था कि मुजारों की बेदखलियां न हों मगर देखने में यह आ रहा है कि जब से कानून बना है तब से बेदखलियां बहुत ज्यादा हुई हैं। मैं इस बारे में यह महसूस करता हूं कि हमारी गवर्नमेंट की policy इस बारे में बिल्कुल साफ नहीं है। यह भी नहीं कि वह बिस्वेदारों को खुश कर रही हो और दूसरी तरफ मुजारों का मसला वैसे ही पड़ा हुआ है। उन के दिल में नेक ख्याल हो सकते हैं मगर इस में शक नहीं कि यह सरकार इस काम को चलाने में कमजोर साबित हो रही है।

फिर मेरे जनसंघ के भाई ने मास्टर जी के सम्बन्ध में बातें कीं। मैं इन से कहूंगा कि आप दोनों मिल कर कोई ऐग्रीड फार्मूला निकालें, दोनों भाई मिल जाएं भला हमारी सरकार को इस में क्या मुश्किल है बल्कि आप तो उन की मदद करेंगे और मुझे आशा है कि इसे जवाहरलाल जी और हमारी सरकार परवान करेगी। मुझे इस बारे में पूरी तरह से इल्म है कि यह बात जो जनसंघ के मेरे भाई ने कही कि यह सरकार गुरुद्वारों की बेअदबी करा रही है यह बिल्कुल गलत-बयानी है। इस तरह यह मेरे साथी एक तरफ तो मास्टर तारा सिंह जी को सच्चा आदमी कहते हैं और दूसरी तरफ आप ही गुरुद्वारों की बेअदबी करते हैं। बाकी अगर आप समझते हैं कि आप मास्टर जी से मिल कर कोई पंजाब का परोपकार कर सकते हैं तो मुझे पूरा भरोसा है कि कैरों साहिब को इस में कोई एतराज नहीं बल्कि हमारा तो मिशन इस तरह से पूरा हो जाएगा। मगर दुःख यह है कि हमारी सरकार इस मामले में कोई मजबूत काम नहीं कर रही। (विध्वन)।

फिर ला ऐंड आर्डर का इस ऐड्रेस में जिक्र है। आज ला ऐंड आर्डर की हालत यह है कि मैं ने इतनी खराब हालत आज तक कभी नहीं देखी। इस ऐड्रेस के अन्दर पुलिस के बारे में बहुत कुछ कहा गया है कि इस ने यह किया और वह किया। मगर मैं यह कहना चाहता हूँ कि आप पुलिस की हिफाजत नहीं कर रहे पुलिस को पीटा जा रहा है लेकिन आप के पास कोई इन्तजाम नहीं है। (आपोजीशन की तरफ से तालियां।) पुलिस ने तो कांग्रेस के जैनरल सेक्रेटरी श्री राम किशन को सरे बाज़ार पीटा। अगर आप उन की हिफाजत नहीं कर सकते तो और किस की करेंगे। इस लिए सरकार को सोचना होगा कि किस तरीके से इस चीज को हल करना है। अगर आप मजबूती से काम नहीं कर सकते तो जरूरी नहीं कि आप इस कुर्सी पर बठे रहें। (आपोजीशन की तरफ से तालियां।)

जो काम चला सकता हो वह इस पर बैठे । इस तरह से काम बहुत देर तक नहीं चल सकता । इस तरह कांग्रेस की वैज्यती होती है । (विघ्न और तालियां)

अध्यक्ष महोदय : Order please. Thumping सोच समझ कर किया करें । पता नहीं किस तरफ से हो जाती है । (हंसी) । (Order please. The hon. Members may resort to thumping only at proper occasion. It is difficult to know which side is being applauded.) (*Laughter*)

श्री राम नाथ : फिर इस Address के अन्दर जिक्र है कि anti-corruption का बहुत काम हुआ । मैं समझता हूँ कि corruption इतनी ज्यादा हो गई है कि जिस का अन्दाजा नहीं लगाया जा सकता (हंसी) आज जितना चन्दा इकट्ठा किया जाता है यह तमाम अफसरों की मारफत इकट्ठा होता है । पिछले दिनों Republic Day मनाया गया, उस मौके पर शराबें पिलाई गईं । Deputy Commissioners ने रुपया इकट्ठा किया । उन को क्या हक है ऐसे काम करने का ? Republic Day पर वहाँ शराबें हुईं, dances हुए, Republic Day के बारे एक शब्द भी नहीं कहा गया । यह कितनी बुरी बात है । अफसरों को कोई हक नहीं है कि वह चन्दा इकट्ठा करें । यही नहीं, जब कांग्रेस के प्रधान धेबर जी आते हैं तो इस मौका पर रुपया इकट्ठा करने का काम तहसीलदारों के सुपुर्द होता है कि जिस से सारा इन्तजाम वह करें । (*Shame, shame from the Opposition.*)

(कुछ आवाजें : गलत है ।) मैं जो कुछ कह रहा हूँ इस को साबित कर सकता हूँ । दुःख तो मुझे भी होता है यह कहने में मगर यह सच्चाई की बात है । (विघ्न) इस तरह Deputy Commissioners द्वारा इन्तजाम कराना कांग्रेस जमायत की कमजोरी है । ऐसा सरकार को नहीं करना चाहिए । (विघ्न ।)

अध्यक्ष महोदय : Order please. आप जरा आराम से सुनें, आपस में बातें क्यों करते हैं ? (Order please. The hon. Members may listen quietly and stop mutual conversation.)

श्री राम नाथ : मैं यह भी महसूस करता हूँ कि अगर हम इन चीजों पर पर्दा डालने की कोशिश करें तो ठीक नहीं । और अगर कांग्रेस President को यह पता लगे कि हम इस तरह रुपया तहसीलदारों के जरिए इकट्ठा कराते हैं तो शायद वह भी इस को पसन्द न करें । एक भाई की आवाज आई है । मेरे दिल में पंजाब कांग्रेस के लिए इज्जत है मगर इन चीजों में तो सुधार करना है । इसी तरीके से हमारी कांग्रेस मजबूत हो सकती है । जब मेरे जनसंघ के भाई बड़ी २ बातें कर रहे थे तो मेरे दिल में यह बात आ रही थी कि यहां यह Opposition Party नहीं बना सकते थे लेकिन मुझे दुःख है कि हमारे पुराने साथी और बज्रुंग

[श्री राम नाथ]

पंडित श्री राम शर्मा इन बैंकों के अन्दर आ गए मगर फिर भी मुझे इस बात की खुशी है कि जो हमारे अन्दर कमियां हैं वह हमें समझाते रहेंगे। जब यह इन की तरफ आए तों leader बने वरना जनसंघ के साथी Opposition Party कायम न कर सकते। इस का भी इन को ही credit जाता है। (विघन श्री बलराम दास टंडन की ओर से।)

Mr. Speaker : No interruption please.

श्री राम नाथ : फिर जनसंघ के भाई ने कहा कि अगर मास्टर जी हमारे साथ मिल जाएं तो उस सूरत में हम पंजाब के अन्दर राज कर सकते हैं। मगर जब हमारे leader साहिब की election हुई तो सब पार्टियों ने मिल कर जोर लगाया मगर वह बहुत बड़ी अकसरियत से चुने गए।

अध्यक्ष महोदय : गवर्नर के Address में न तो elections का जिक्र है न leader का। Please try to be relevant. (There is no reference to elections or the leader in the Address. The hon. Member may please try to be relevant.)

श्री राम नाथ : फिर गवर्नर साहिब ने political sufferers का जिक्र किया है। आज आजादी को मिले दस साल हो गए हैं मगर आज तक यह फैसला नहीं हो सका कि आजादी के सिपाही मुक्त में कितनी तादाद में हैं। यह तादाद आए साल बढ़ती जाती है। कई ऐसे लोगों को जो अपनी सारी जिन्दगी में किसी के आगे नहीं झुके आज जलील होना पड़ता है, थोड़ी सी pension के लिए अफसरों के आगे खुआर होना पड़ता है। इस के लिए मयार भी रखा गया है। मगर देखा जाता है कि कई ऐसे लोगों को pension वगैरह दी गई जिन्होंने एक दिन की भी जेल नहीं काटी लेकिन कई genuine political sufferers को कुछ नहीं मिला। उन का नाम तक नहीं है। आज तो यह एक scandal सा बन गया है। जिस का काम करना हुआ, कोई permit वगैरह देना हुआ तो उसे कहते हैं अपने आप को political sufferer लिखा लाओ तो जल्दी ही काम हो जाएगा। यह बहुत बुरी चीज है।

इस तरीके से जो हमारे political sufferers हैं उन्हें subsidy और माली इमदाद देने का मनशा फौज हो जाता है। वह तो इतने respect करने के काबल हैं कि उन्हें माली इमदाद देने के लिए खास तौर पर इन्तजाम किया जाए कि उनके घरों पर subsidy खुद जा कर distribute की जाए। वह तो political sufferers हैं और देश की शान हैं। इन बहादुरों को घर पर subsidy देनी चाहिए। इस तरह इन्हें बार बार कहना कि वह अदालत में पेश हों, पुलिस के सामने पेश हों यह जेब नहीं देना। इस तरह से हमारे ideals को धक्का पहुंचता है। इस लिए मैं चीफ मिनिस्टर साहिब से अर्ज करूंगा कि वह political sufferers के बारे में इन मामलों पर गौर फरमाएं और इस तरीके से जो बातें

हमारी शान के खिलाफ हों वह किसी तरीके से दूर हों। इसी सिलसिले में मैं एक और अर्ज करूँ कि जिन लोगों ने एक दिन भी जेल नहीं काटी उन्हें आप **political sufferers** करार दे देते हैं। इस तरह करने से बाकी के काम दरहम बरहम हो जाएंगे। अगर इस तरह हुआ तो **P.W.D.** के ठेकेदारों की तहकीकात कौन करेगा कि रोड़ा कहां डाला है या नहीं डाला है? हमें अपना इखलाक बनाने की जरूरत है। इस तरह करने से हमारा अपना इखलाक गिरता है। हमारे देश में लोक सत्ता आ गई है परन्तु हमारा इखलाक गिर गया है। यह ठीक है कि हमने **welfare** की और तरक्की की है लेकिन हमारा चाल-चलन गिर रहा है इस लिए यह पवित्र रकम जो **political sufferers** पर खर्च की जा रही है इस में किसी को किसी लिहाज की बिना पर रियायत नहीं दी जानी चाहिए और हरेक को बिना देखे **political sufferer declare** नहीं करना चाहिए। यह जरूरी बात है जिसकी तरफ ध्यान देने की जरूरत है।

इसके इलावा स्पीकर साहिब ने जिक्र किया कि यहां पर लीडर के चुनाव का जिक्र कैसे आ गया। यह इस लिए जिक्र किया गया था कि यह कहा जाता है कि जनसंघ फसाद डालती है। बरनाला में दो साधुओं को कत्ल किया गया और यह बात फैला दी गई कि वह हिन्दी रक्षा समिति के अन्दर सत्याग्रह करना चाहते थे। बाद में पता चला कि जैतो का एक लड़का था। उसने **property** के किसी झगड़े के सिलसले में अपने बाप और उसके साथी को कत्ल किया था। तो इस तरह लीडर गलत बातों को फैला कर एक दूसरे को **blame** करते हैं। लेकिन मास्टर तारा सिंह जी के चाहे गवर्नमेंट से कई बातों पर इखलाफ हो सकते हैं लेकिन उन्होंने ने कभी यह बात नहीं की कि सरकार ने गुरुद्वारों के अन्दर जा कर बेअदबी की हो और उन्होंने ने इस तरह का गलत प्रचार कभी नहीं किया जिस तरह के जनसंघ वाले करते हैं। इस की तरफ सरकार की तवज्जुह जानी चाहिए।

इसके इलावा मैं **Regional Committees** की **working** के बारे में कुछ अर्ज करना चाहता हूँ। मेरे पास बहुत से भाइयों के खत आए हैं। यह बातें खास तौर पर स्पीकर साहिब से ताल्लुक रखती हैं। कई दफा जर्मनी और दूसरे मुलकों से खत आते हैं कि आप **Regional Committee** के **Chairman** हो गए हैं आप अपने **experiences** बताएं। तो मैं सोचता रहता हूँ कि मैं कैसा **Chairman** हूँ यह तो सब की नज़रें अनाइत हैं कि मुझे पर एतबार किया गया और मुझे यह दर्जा दिया गया लेकिन वह **status** जोकि **Chairman** का होना चाहिए वह नहीं दिया गया। स्पीकर साहिब पहले मेरी सीट वहां पर थी वह सरदार दरबारा सिंह जी को दे दी है और मुझे पीछे बिठा दिया है। फिर दूसरी **facilities** के बारे में मैं अर्ज करूँ कि जब मैं **Anti-Corruption Committee** का **Chairman** था तो मेरे दफतर में भी **telephone** था और घर पर भी। सरकारी **Jeep** मिली हुई थी और हर तरीके से सहुलतें मिली हुई थीं लेकिन आज

[श्री राम नाथ]

Regional Committee का चेयरमैन बनने पर पता लगा कि इस में और उस में बहुत फर्क है। पता नहीं यह कैसे चलेंगे ?

अध्यक्ष महोदय : यह कमेटियां तो आप ने खुद चलाती हैं। इस में मेरा कोई दखल नहीं है। आप मुझे इन के साथ वावसता न करें।

आज debate का जवाब देने के लिए 1½ घंटा चीफ मिनिस्टर लेंगे और 40 मिनट amendments को put through करने में लेंगे। इसलिए मैं ने फैसला किया है कि बाकी के बोलने वाले मेम्बर साहिबन को चार चार, पांच पांच मिनट दिए जाएं ताकि सब को बोलने की खाहिश पूरी हो सके।

Second thought पर मैं ने महसूस किया है कि एक मामले के सम्बन्ध में अर्ज करूँ। अभी अभी Regional Committees के मुतालिक House में जिक्र किया गया है। इन के बारे में जहां तक administration का सवाल मैंने सेठ साहिब और तायल जी को अपने कमरे में वाज्रह कर दिया था।

श्री राम नाथ : मुझे नहीं बताया गया।

अध्यक्ष महोदय : यह तो मेरे घर आए थे।

श्री राम नाथ : जनाब किसी और काम के लिए आया होगा।

अध्यक्ष महोदय : फिर तो सवाल ही पैदा नहीं होता। बहरहाल इस में position यह है कि इन कमेटियों के बारे में हमने home ministry से clarification मांगी थी। उन्होंने ने यह जवाब दिया कि जैसे हाऊस की दूसरी कमेटियां हैं वैसे ही यह कमेटियां होंगी। मुझे सैक्रेटरी साहिब ने बताया है कि यह चिठ्ठी इन कमेटियों के चेयरमैन साहिबान को दिखा दी गई थी।

दूसरा सवाल इन कमेटियों के staff का उठाया गया है। इस के लिए मुझे तो कोई पता नहीं। लेकिन इतना ज़रूर बता दूँ कि यहां पर बहुत सी कमेटियां हैं—Public Accounts Committee, Estimates Committee और बहुत सी committees हैं ; इन में से किसी का भी अलहदा दफ्तर नहीं है। जगह की कमी है। न इन के पास कोई telephone है और न stationery। लेकिन हमारे पास यह चीजें supply करने के लिए इस्तिहार भी नहीं हैं। फिर भी इन regional committees के लिए हम ने अपने तौर पर एक कमरा भी दिया हुआ है। एक चपड़ासी और एक steno हमने असैम्बली के स्टाफ में से इन को दिया हुआ है। इन सब बातों के लिए अगर यह और कोई clarification लेना चाहें तो गवर्नमेंट से तह कर ले। बाकी इन के दफ्तरों की अलग accomodation के बारे में President की तरफ से या home minisitry की तरफ से जो instructions आएंगी उन्हें पूरा किया जाएगा। लेकिन जिस tone में यह बातें कही गई हैं वह मुबालगा आमेज खयाल की जा सकती है। मेरा इन कमेटियों से कोई ताल्लुक नहीं है। लेकिन मैं बखूबी चाहता हूँ कि regional committees फलें फूलें। बाकी काम तो इन्होंने खुद करना है।

जो दूसरी कमेटियों के चेयरमेन हैं उनके लिए भी कोई अलग स्टाफ नहीं रखा गया है। अलग स्टाफ के लिए Accountant General भी शायद न मानें जब तक कि ऐसी कोई instructions, President की तरफ से या Home Ministry की तरफ से न आए।

श्री राम नाथ : मुझे तो पता नहीं कि Chairman को कौनसा चपड़ासी मिला हुआ है।

अध्यक्ष महोदय : तायल साहिब को पता है।

अगर आप को कोई किसी किसम का गिला है तो इसे हाऊस के अन्दर इस तरह लाने और खास तौर पर स्पीकर के साथ संबन्धित करने की ज़रूरत नहीं क्योंकि यह हमारे अख्तियार से बाहर की चीज़ें हैं। आप तो presiding officer हैं। आप को विशाल हृदय होना चाहिए।

श्री राम नाथ : न हमें जनाब पता है कि कौनसा चपड़ासी है न हमें अपनी stationery का पता है।

अध्यक्ष महोदय : यह तो आप जानें या आपके साथी तायल साहिब जानें कि कौन कौनसा काम आप ने करना है या आपके पास क्या है या क्या नहीं है। इस का House में गिला करने का क्या फायदा है?

श्री राम नाथ : जनाब मैं तो regional कमेटी के मुतालिक कह रहा था।

अध्यक्ष महोदय : आप विधान सभा के स्पीकर से ही तो कह रहे थे इस लिये मैं ने यह कहा है।

(These Committees are to be run by the hon. Members themselves. I have no say in the matter. The hon. Member need not connect me with these Committees.)

Today the Chief Minister would take one and a half hour to reply the debate and 40 minutes would be required to put through the amendments to the motion. I have, therefore, decided that the rest of the Members should be given four to five minutes each, so that every members' desire to speak may be fulfilled.

On a second thought I have felt like saying a few words about a matter. A short while ago a reference was made to the Regional Committees in the House. So far as the question of their administration is concerned I had fully explained the whole position to Seth Sahib and Shri Tayal in my Chamber.

* * * * *

You came to my house.

* * * * *

Then that question does not arise. Anyhow the position is this. We had asked for a clarification from the Home Ministry in connection with these Committees. We received a reply that the position of these Committees would be similar to the other Committees of the House. I have been informed by my Secretary that this communication was shown to both the Chairmen of the Committees.

The other question has been raised with regard to the staff for these Committees. I am not aware of anything about it. However, this much I know that there are Committees of the House like the Public Accounts Committee, the Estimates Committee, besides so many other Committees but no Committee has been provided with a separate office. There is a paucity of accommodation. They have neither any telephone nor any stationery and it is not within our competence to make these things available to them. However, on our own accord, we have set aside a separate room for the use of these Regional Committees. A peon, as also a stenographer from the staff of this Secretariat has been placed at their disposal. For all these things if they want to have any other clarification, they should take up the matter with the Government. As regards separate office accommodation for them, any instructions received from the President or the Ministry of Home affairs would be carried out. But the tone in which all these things have been said, can be exaggerated. I have no connection with these Committees. But I fervently desire that the Regional Committees should flourish. As regards their work, that they have to do themselves.

No separate office has been provided to the Chairmen of the other Committees also. Perhaps the Accountant General, Punjab would not agree for the provision of a separate staff for these Committees till some instructions are received from the President of India or the Ministry of Home Affairs.

* * * * *

Shri Tayal knows about this. If you have any complaint about the matter then it is not necessary to raise this issue in the House and particularly entangle the Speaker in it because all this is beyond our power. You are the Presiding Officer and you should rather be broad-hearted.

* * * * *

This is for you to know or for your colleague Shri Tayal to know as to what business is to be transacted. What is and what is not with you is not to be complained of in the House.

* * * * *

You were saying all these things to the Speaker of the Punjab Vidhan Sabha. That is why I have said so.

श्री रोशन लाल : (नारायणगढ़ रिजर्वर्ड) : स्पीकर साहिब, चौधरी लहरी सिंह जो ने जो प्रस्ताव पेश किया है, मैं जाना उस को तारीफ करता हूँ। Governor साहिब ने अपने Address में जो सूचे की तरफकी और बहबूदी के लिये कहा है और जो कुछ नजरिया उन्होंने ने इस के बारे में पेश किया मैं उस के लिये government को मुबारकबाद देता हूँ। एक साल के इस कलोल अर्सा में और जब से हमें आजादी हासिल हुई है हमारी government ने, इस 10 साल के अर्सा में जो कुछ किया वह अंग्रेज 200 साल के अर्सा में नहीं

कर सके। यह एक अमर वाक्या है कि जो पटवारियों की और हिंदी agitation हमारे सूबे में हुई है और जिस के मुताल्लिक इस Address में जिक्र किया है जहां तक हिन्दो agitation का ताल्लुक है, कुछ मैबरान Opposition ने तो इस को बहुत डरावनी और खतरनाक तशवीश नाक बयान किया है। लेकिन मैं एक बात कहे देता हूं कि इस agitation को जारी करने वाले या इस agitation को महज्र लाने वाले वह लोग हैं जो गड़बड़ करने के लिये तैयार रहते हैं और यह समझते हैं कि यह आजाद है। लेकिन हम देखते रहे हैं कि पिछले दिनों जब यहां चण्डीगढ़ के अंदर agitation चल रहा था तो हम ने देखा कि वह कौन लोग थे जो लाकानूनी करते थे, वह वही थे जो आज कहते हैं कि सूबे के अंदर लाकानूनी है।

गवर्नर साहिब ने अपने address के अंदर पटवारियों की agitation का भी जिक्र किया है। दरअसल यह जो agitation चल रही है, जहां तक पटवारियों का ताल्लुक है, मैं अच्छी तरह से जानता हूं कि पिछले दिनों जब सूबे के अंदर Consolidation हो रही थी तो Opposition के मैम्बर साहिबान गावों के लोगों को इक्ठ्ठा करके पटवारियों के खिलाफ और Consolidation Department के खिलाफ तकरीरें करते रहे, जलसे जलूसों में शामिल हाते रहे और किस्म किस्म के इलजाम इन लोगों के खिलाफ लगाते रहे। यहां तक कि हरिजनों को भी government के खिलाफ भड़काते रहे कि तुम्हें government ने रूडी बाड़ा cremation वगैरा के लिये या कूड़ा गिराने के लिये कोई जगह नहीं छोड़ी है। यह वह लोग करवा रहे थे जो यह कहते हैं कि हमारा किसी party से ताल्लुक नहीं है। वह कहते थे कि हमारी पटवारियों के साथ कोई हमदर्दी नहीं है। अगर हम दिहातों के अंदर जा कर देख तो पता लगेगा कि पटवारी जमीनों के खुदा हैं। जैसे मिसाल के तौर पर मैं अत्रं कलं कि एक दका गांव में नकल को गई। एक आदमी को खुदा बनाया गया और इस के रूबरू राजे महाराजाओं का जलूस आया, यह आकर खुदा को अदब आदाब करके बैठ गया और इस तरह हर किस्म के लोगों के groups जलूस में आते थे और बैठ जाते थे। आखिर में पटवारियों का जब जलूस आता है तो खुद खुदा उठ कर खड़े हो जाते हैं। और इन की आदाब बजा लाते हैं। जब लोगों ने पूछा, राजे महाराजाओं ने पूछा जनाव यह क्या बात है तो खुदा ने फर्माया कि पटवारियों से तो मैं भी डरता हूं कि कहीं मेरी खुदाई का ही इन्तकाल किसी और के नाम ना कर दें। (हंसी) मैं कहता हूं जमीदार इन से बुरी तरह से तंग थे। यह जो चाहते थे करते थे यह गांव में खुदा माने जाते थे। मुजारों की बेदखलियों के वक्त इन का हाथ था। Landlords भी इन से खुश न थे। खुद Communist भाई तकरीरें करते रहे हैं कि कितनी बुरी तरह वह इन से तंग हैं। गज्जे कि हर पार्टी इन से तंग थी।

कंवरांनी जगदीश कौर : अब आप कांग्रेस की बात छोड़िये कि वह इन से कितने तंग है।

अध्यक्ष महोदय : देखिये, जब आप को कोई कुछ कहता है तो आप एतराज करती हैं। लेकिन आप अपनी दफा भूल जाती हैं। (The lady member may please listen. When any body interrupts her, she objects, but she forgets when she herself does it .)

श्री रोशन लाल : गवर्नर साहिब ने इस Address के अंदर कुछ Development Schemes का भी जिक्र किया है। लेकिन हमें अफसोस है कि हमारे पहाड़ के इलाका को जो के कांगड़ा से लेकर नारायणगढ़ तक है कोई Development Scheme नहीं दी गई। यह एक backward इलाका है मगर इस इलाका को uplift करने के लिये इस Address में कोई बात नहीं है। हमारे इलाका में बहुत सी minerals पाई जाती हैं मगर इस की research न होने की वजह से इस से कोई फायदा नहीं उठाया जाता। जैसे कांगड़ा में petrol निकालने के बारे में पहले से कहा जाता रहा है अब इस की खुदाई का काम हो रहा है। इसी तरह से कंडाघाट के नजदीक, सपाटू में East India Company के जमाने में चांदी की कान की geological survey की गई थी आज भी वहां पत्थर में चांदी मिली पाई जाती है। मैं समझता हूं कि अगर इस की पूरी तरह से research की जाये तो यहां से काफी फायदा हासिल किया जा सकता है और इस तरह से इस इलाका की development हो सकती है जिस से इन का मियारे ज़िंदगी भी ऊंचा हो सकता है।

इस Address में कुछ backward classes का भी जिक्र आया है। हम government के बड़े मशकूर हैं कि इन्होंने जब से आज़ादी मिली है, हमारे लोगों का बेहतरी के लिये, इन की तरक्की के लिये, आला तालीम के लिये बहुत कुछ किया है। अगर हम हिसाब लगा कर देख तो जो funds backward classes की development के लिये रखे गये हैं उन में हमारा हिस्सा कोई 8 या 8½ आने बनता है। 2nd Five Year Plan में दो सौ दो लाख (202 Lakhs) रुपया backward classes के upflit पर जो खर्च होना है। इस खर्च के लिये कोई Statutory Backward Classes Board बना दिया जाये जैसे और भी खादी बोर्ड हैं तो बहुत अच्छा होगा। यह बोर्ड तहकीकात करे और जहां ठीक समझे खर्च करे। इस लिये मैं स्पीकर साहिब आप की मारफत government से दरखास्त करता हूं कि वह इस किस्म का बोर्ड बनाने की तरफ तवज्जुह दे ताकि उन के जरिये से backward class के मतालबात पूरे हो सकें। ज्यादा न कहता हुआ मैं इस प्रस्ताव की हिमायत करता हूं।

खान अब्दुल गफ्फार खां (अम्बाला शहर) : जनाब सदरे मुहतरम, गवर्नर साहिब के Address के सिलसिले में आज चौथा दिन है..... (आवाजें : पांचवां दिन है)

Mr. Speaker : Order, order. वह एक दिन लेट आये। (He came late one day.)

खान अब्दुल गफ्फार खाँ : जनाब, यह और भी उसकी अहमियत को जाहिर करता है।

अध्यक्ष महोदय : लेकिन इस formalities में तीन चार मिनट न लीजिये (The hon. Member need not waste three or four minutes in observing formalities).

(At this stage the mike failed and there was loud noise)

खान अब्दुल गफ्फार खाँ : जनाब, यह टाइम निकाल दीजिये। (हंसी) तो मैं अर्ज कर रहा था कि इस Address में तकरीबन हर बात को touch किया गया है और यह बात जाहिर की गई है कि गवर्नमेंट ने क्या क्या काम किया है। मैं सब से पहले law and order के मुताल्लिक कुछ अर्ज करना चाहता हूँ। हाऊस में दोनों तरफ को बैचिज से यह कहा गया कि law and order की हालत अच्छी नहीं है। मैं यह मान लेता हूँ कि law and order की हालत अच्छी नहीं है लेकिन मैं उसका सबब जनाब की खिदमत में अर्ज करना चाहता हूँ। (Interruptions by S. Umrao Singh) Don't interrupt me please. You are not entitled to interrupt me like this. Keep quiet.

Mr. Speaker : Sardar Umrao Singh should not interrupt him please. Khan Sahib may please continue his speech.

खान अब्दुल गफ्फार खाँ : I am really very sorry Speaker Sahib. I am being interrupted for interruption's sake only. तो मैं अर्ज कर रहा था कि यह law and order क्या खराब हैं। ऐसा कहने वाले, जनाब आला यह क्यों नहीं कहते कि वह खुद law and order के कवायद को नहीं मानते और अगर वह अमल नहीं करते तो फिर जिन के हम प्रतिनिधि हैं वह क्या law and order को कायम रख सकेंगे ? ज़रा मुलाहिजा फरमाइये कि जब हमारा Constitutional Head यहां हाऊस में तशरीफ लाता है तो उनकी आमद पर जो कुछ वाकया हुआ उस से क्या जाहिर नहीं है कि law and order को एक झंडी दिखाई गई है ? तो जब हाऊस के मेम्बर ही ऐसी बातें करने से नहीं हटेंगे तो और मामूली आदमी क्या चुप रह सकते हैं ? (Cheers) मैं जनाब यह अर्ज करना चाहता हूँ कि हमें Constitutional Head की इज्जत रखने के लिये और इसका वकार कायम करने के लिये एक decorum maintain करना चाहिये।

(खान अब्दुल गफ्फार खां)

और अगर protest ही करनी थी तो करते लेकिन चुपचाप । पहले भी walk out होते ही रहे हैं लेकिन हाऊस में Constitutional Head के आने पर जो कुछ हुआ उस से मुझे बड़ा अफसोस हुआ । मैं उस वक्त दिल्ली में था, वहां लोगों ने मुझे कहा कि यह है आप की पंजाब असेम्बली जहां ऐसी बातें होती हैं । तो मुझे बड़ा शर्मिन्दा होना पड़ा । मैं यहां law and order की बाबत यह कहना चाहता हूं कि अगर हाऊस में law and order कायम नहीं रखा जा सकता तो आप सब में law and order ठीक रखने के लिये कैसे उम्मीद कर सकते हैं ?

जनाब आला, रोहतक के बारे में तमाम भाइयों ने बहुत कुछ बयान किया लेकिन क्या किसी ने यह भी कहा कि वहां पर mob ने Deputy Commissioner की जगह पर जा कर उस के दफ्तर को, खिड़कियों और शीशों को तोड़ फोड़ डाला । यहां पर इन बातों का जिक्र नहीं किया जाता और law and order की बाबत बड़ी-बड़ी तकरीरें की जाती हैं (*Shame, shame, shame from Treasury Benches.*) (घंटो) जनाब, मैं समझा था कि महफिल जब उठ गई तो शमा मेरे पास आई । जनाब, यह समझिये कि वह क्यों आई..... (हंसी) मैं जनाब जल्दी जल्दी खत्म कर रहा हूं ।

इस में कोई शक नहीं कि पटवारियों ने जो शिकायत की हैं और जो तहरीक की है वह बहुत नामुनासिब बात है । लेकिन मैं फिर भी यह अर्ज करना चाहता हूं कि जनाब आला, वह पटवारी आखिर आप के हैं ; आप के ही मुलाजिम हैं और पब्लिक का काम करने के लिये आप के पास हैं । इन से खता जरूर हुई लेकिन इस खता पर दरगुजर फरमा कर कोई ऐसा तरीका निकालें कि वह भी मुतमईन हो जायें और गवर्नमेंट का रुपया भी खर्च न हो (*Cheers from the Opposition Benches*) वह इस लिये कि गवर्नमेंट takes first then gives. वैसे अगर आप मुलाजमीन की तनखाह बढ़ाना चाहते हैं तो बढ़ा दें लेकिन खुदा के वास्ते public पर टैक्स न लगाएं क्योंकि पहिले ही taxes से जमींदार और दूकानदार कुचले हुए हैं । इस लिये जनाब, मैं अर्ज करना चाहता हूं कि जितनी आपकी दौलत बढ़ती जाए उतनी ही आप तनखाहें बढ़ाते जायें लेकिन गरीब लोगों पर टैक्सज न लगाएं ।

दूसरी बात अब मैं जबान के सिलसिले में कहना चाहता हूं । हमारे मैम्बरो ने बहुत कुछ कहा इस बारे, और बहुत भाषा, भाषा हुई लेकिन इस में उर्दू भी तो एक भाषा है । क्यों उसका किसी ने जिक्र नहीं किया, यह समझ में नहीं आता । आप ने दूसरे पटवारियों को भरती कर लिया लेकिन क्या कभी सोचा कि वह नये पटवारी उर्दू में जो रिकार्ड हैं, उस को पढ़ सकेंगे ? वह नहीं पढ़ सकते । अगर आप उर्दू को मलिया मेट करना चाहते हैं इसे बंबाद करना चाहते हैं तो बेशक कोजिये, लेकिन मैं यह अर्ज करना चाहता हूं कि जो भाषा एक सरमाया है, एक जायदाद है जो हमें एक

लम्बे अरसे से विरासत में मिली है। अगर आप उस को पढ़ा नहीं सकते तो फिर क्या कहना !

मैं कहना चाहता हूँ कि और आप जो कुछ करना चाहें करते रहें लेकिन उर्दू को पढ़ाना लाज़मी है।

Mr. Speaker : Order please, you have taken enough time Khan Sahib.

खान अब्दुल गफ़ार खां : जनाब, यह मेरी बदकिस्मती है कि हमेशा आपकी घंटी मेरे लिये ही बजती है।

अब मैं अम्बाला के बारे में चंद बातें अर्ज करना चाहता हूँ। अम्बाला पंजाब के नक़्शा में तो जरूर आता है लेकिन इस की तरफ कोई ख्याल नहीं किया जाता। इस ज़िले में जो resources, minerals हैं उनकी तरफ कोई ख्याल नहीं किया जाता। सीमेंट तो इस ज़िले में बहुत अच्छा मिल सकता है पर सरकार कोई ख्याल नहीं करती। मेरी Constituency में सड़कें नहीं हैं, और जनाब इस के लिये हमारे सरदार ज्ञान सिंह राड़ेवाला जो Irrigation Minister हैं उन से दरयाफत किया जा सकता है कि उनको इस इलाके में जाने में कितनी दिक्कत उठानी पड़ी है। यह बात उन से दरयाफत कर ली जाए। लेकिन हमारे P. W. D. Minister इसकी तरफ से लापरवाह हैं।

अध्यक्ष महोदय : क्या आपका ख्याल है कि मिनट बहुत लम्बा होता है ?
(Does the hon. Member think that one minute is very long period ?)

श्री भला राम (जोंद रिजर्वड) : अध्यक्ष महोदय, आप ने जो मुझे बोलने का समय

4—0 p.m

दिया है उस के लिये मैं आप का शुक्रिया अदा करता हूँ। गवर्नर साहिब के Address को मैं ने बड़े ध्यान से पढ़ा है और पढ़ने के बाद जो मैं ने इस का अंदाज़ा लगाया है वह यह है कि हमारी गवर्नमेंट ने जो कुछ तैयार करके गवर्नर साहिब के आगे रख दिया वह उन्होंने रस्मी तौर पर हाऊस के सामने पढ़ दिया। मेरे खयाल में इस Address के अंदर बहुत कमियाँ हैं। उन कमियों में से एक कमी यह है कि पंजाब के अंदर जो मुज़ारे हैं, जो छोटे २ जमींदार हैं और इस के इलावा दीगर जो छोटे तबके हैं उन में बहुत बेचैनी है। यह बेचैनी इस वजह से है कि हमारी सरकार एक कानून बना देती है मगर उस को लागू नहीं करती। मिसाल के तौर पर मैं बताना चाहता हूँ कि erstwhile Pepsu State के अंदर ceiling लगाने का एक Act पास किया गया था मगर उस को पंजाब में आज तक लागू नहीं किया गया। इसी तरह छः महीने तक landlords से यह information मांगी गई कि उन्होंने कौन कौन सी जमीन रखनी है। इस चीज की 30 January, 1958 के बाद पैप्सू के area में मियाद खतम हो जाती है लेकिन

[श्री भला राम]

हमें गवर्नर साहिब ने यह बताया है कि चंद आदमियों की दरखास्तें आई हैं। इस का मतलब यह है गवर्नमेंट बड़े बड़े जमींदारों को और time देना चाहती है ताकि वह जो उन की रही सही जमीनें हैं उन को बेच लें। मैं ने एक प्रस्ताव भी आप के पास भेजा है। शायद वह हाऊस में discuss करने के लिए आ जाए। मैं प्रार्थना करूंगा कि आज कल जो transfers की जा रही हैं इन को रोका जाए क्योंकि इस से बहुत सारे मुजारे बेदखल हो रहे हैं।

अब मैं para 22 में जो कुछ हरिजनो के बारे में Governor साहिब ने बताया है उस के मुतल्लिक कहना चाहता हूं मैं समझता हूं कि हरिजनों की आज दिन बदिन बुरी हालत होती जा रही है। वह इस वास्ते कि हमारी गवर्नमेंट की तरफ से यह नारा लगाया गया था कि हरिजनों को जमीनें दी जाएंगी लेकिन आज तक उन को जमीनें नहीं दी गई। इन लोगों को जमीनें दी जानी चाहिए ताकि उन की हालत ठीक हो।

मैंने पिछली दफा एक बात कही थी और वह यह है कि cottage और small-scale industries के मामले में भी हरिजनों को ignore किया जा रहा है। हमारी Government जो बड़े बड़े खदर भंडार खुले हुए हैं सारा रुपया उन को दे देती है और जो दूसरे छोटी २ industry चलाना चाहते हैं उन को मदद नहीं दी जाती। इस तरीके से छोटी industry को तबाह किया गया है। हरिजन लोगों को तो कतई कुछ नहीं देते। अभी अभी हमारी Government ने यह ऐलान किया है कि जिस आदमी को कोई M. L. A. recommend कर देगा उस को छोटी दस्तकारी का काम चलाने के लिए एक हजार रुपया बगैर किसी security के दिया जा सकता है। मगर practically यह हो रहा है कि अगर कोई दरियां बुनने वाला कहता है कि मुझे रुपया दिया जाए तो उस को कहा जाता है कि हम खदर बुनने वाले को देंगे और जब खदर बुनने वाला जाता है तो उस को कहते हैं कि जो दरियां बुनता हो हम उस को रुपया देंगे। इस तरह से लोगों को हैरान किया जाता है और दिया किसी को कुछ नहीं जाता।

इस तरह हरिजनों को कुएं और धर्मशाला बनाने के लिए रुपया देने का जिक्र किया गया है। मैं कहता हूं कि आज कुएं के लिए Government एक हजार रुपया देती है लेकिन संगरूर के जिले में एक कुआं बनाने के लिए छः हजार रुपये खर्च होते हैं। इस का मतलब यह है कि एक कुआं लगाने के लिए पांच हजार रुपया हरिजनों को अपने पास से खर्च करना पड़ता है। लेकिन वह पांच हजार रुपया कैसे खर्च कर सकते हैं? उन की हालत तो पहले ही बहुत खराब है इसी तरह तहसील निर्बाना में एक जगह पंचायत घर बनाने के लिए 18 सौ रुपया दिया गया और साथ ही नकशा दे दिया कि इस किस्म का पंचायत घर बनाना पड़ेगा। इस का नतीजा यह हुआ कि उन लोगों को 13 हजार रुपया अपने पास

से खर्च करना पड़ा जो कि मेरे खयाल में उन पर नाजायज़ बोझ था। मैं कहता हूँ कि जब उन लोगों की हालत पहले ही खराब है तो उन पर इस तरीके के नकशे अपनी तरफ से दे कर अपनी जेब से खर्च करने का बोझ नहीं डालना चाहिए। संगरूर में हरिजनों के लिए **Backward Classes Department** की तरफ से एक बस्ती बनाई जा रही है। उस के अंदर एक **Quarter** पर 12 सौ रुपया खर्च आता है। लेकिन **Government** अपने पास से सिर्फ पांच सौ रुपया दे रही है बाकी का सात सौ रुपया फी क्वार्टर उन लोगों को अपने जेब से खर्च करना पड़ेगा। स्पीकर साहिब आप के **through** अपनी गवर्नमेंट की तबज्जुह इस तरफ दिलाना चाहता हूँ कि हरिजनों में इतनी हिम्मत नहीं है कि वह सात सात सौ अपनी जेब से हरे आदमी खर्च कर सके। इस लिए मैं अर्ज़ करूँगा कि उन लोगों की ज्यादा से ज्यादा मदद की जाए और उन को ज्यादा पैसे खर्च करवाने वाले नकशे नहीं देने चाहिए।

यहां पर कुछ साहिबान की तरफ से पैप्सू और पंजाब की **services** का जिक्र किया गया है। मैंने देखा है कि जब **Pepsu** पंजाब में **merge** हुआ तो सब से पहले **Assistant Welfare Officers** पर कुलहाड़ा चलाया गया। उन को उस पदवी से हटा कर **worker** बना दिया गया और उन के साथ हरिजन का लफ्ज़ लगा दिया गया।

उन के साथ हरिजन का लफ्ज़ लगाने का यह असर हुआ है कि वह अब हरिजनों के पास ही जा सकते हैं और जो दूसरे लोग हैं वह उन को नफरत की निगाह से देखते हैं। दूसरे लोगों को जब यह पता लगता है कि वह हरिजनों की भलाई के लिए आया है तो वे उस की बात तक नहीं सुनते। इस लिए मैं अपनी सरकार को यह बताना चाहता हूँ कि उनकी इस तरह की पालिसी से **untouchability** दूर नहीं हो रही है बल्कि बढ़ रही है। मैं **Government** से प्रार्थना करूँगा कि जो **Harijan** आदमी **Welfare Department** में हैं जिनके साथ बेइनसाफी हुई है उस को दूर किया जाए और उन के साथ हरिजन वगैरह के अलफाज़ न लिखे जाएं ताकि दूसरे लोग उन को बुरा न समझें।

इसी तरह पंजाब में हिंदी-पंजाबी का झगड़ा चल रहा है। उस झगड़े में हमारा एक **Deputy Superintendent of Police** था उस को नुकसान पहुंचाया गया है। बाकी जो उस के साथ के दूसरे **officers** जो कुछ कसूरवार भी थे उन की सिफारिशें थीं इस लिए उन को बचा लिया गया है मगर जो हरिजन **D. S. P.** था उस को चूंकि सिफारिश नहीं थी इस लिए उस को नुकसान पहुंचाया जा रहा है। मैं पूछता हूँ कि इस का क्या मतलब है? हरिजनों के साथ गवर्नमेंट को इस तरह का सलूक नहीं करना चाहिए।

अब मैं **untouchability** के मुताल्लिक कुछ कहना चाहता हूँ। छूत छात की यहां पर यह हालत है कि न हम पंचायतों में मिल कर बैठ सकते हैं

[ਸ਼੍ਰੀ ਮਲਾ ਰਾਮ]

ਅੱਧਰੇ ਲੋਗ ਹਮੇਂ ਅਪਨੇ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਆਨੇ ਦੇਂਦੇ । ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ Address ਮੇਂ ਬਤਾਯਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਮੇਂ Government ਨੇ ਬਹੁਤ ਕਾਮ ਕੀਯਾ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਕਹੁੰਦਾ ਹੂੰ ਕਿ ਯਹ ਗਲਤ ਗੱਲ ਲਿਖੀ ਗਈ ਹੈ । (ਧੱਟੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼) ਮੈਂ ਇੰਨਾ ਕਹਿ ਕਰ ਸੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਕਾ ਯੁਕਤੀਯਾ ਅਦਾ ਕਰਤਾ ਹੂੰ ।

ਅਧਯਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ : ਆਪ ਪਹਲੇ ਮੈਂਬਰ ਹੋ ਜੋ ਪਹਲੀ ਦਫਾ ਕਹੁੰਦੇ ਸੇ ਹੀ ਬੈਠ ਗਏ ਹਨ । Thanks.

(He is the first member who has resumed his seat at the first call. Thanks.)

ਸਰਦਾਰ ਨਾਰਾਇਣ ਸਿੰਘ (ਪੱਟੀ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਪਿਛਲੇ . .

ਅਧਯਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ : ਆਪ ਯਹਾ ਸਮਝਲ ਕਰ ਹੀ ਬੋਲੋ । (The hon. Member should be careful in making his speech.)

ਸਰਦਾਰ ਨਾਰਾਇਣ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ ਸੰਭਲ ਕੇ ਹੀ ਚਲਾਂਗਾ ਜੀ । ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਪਿਛਲੇ ਪੰਜ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅਭਿਭਾਸ਼ਣ ਤੇ ਬਹਿਸ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਚ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਗੌਰਮਿੰਟ ਦੇ ਅਪਣੇ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਕਿਤਨਾ ਕੰਮ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਅਗੇ ਨੂੰ ਕਿਤਨਾ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ । ਮੇਰੇ ਇਸ ਪਾਸੇ ਦੇ ਵੀਰਾਂ ਨੇ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜੋ ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਇਕ ਹੀ ਪੱਖ ਨੂੰ ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੰਮ ਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਬਲਕਿ ਹਰ ਪਾਸਿਉਂ ਨਿੰਦਿਆ ਹੀ ਨਿੰਦਿਆ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਕੰਮ ਇਥੇ ਅਛਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਪੰਡਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ ਤੇ ਲਾਲਾ ਜਗਤ ਨਾਰਾਇਣ ਜੀ ਨੇ ਕਾਫੀ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਗੱਲ ਭਰਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੀ ਵੀ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ State ਦੇ ਅੰਦਰ ਬੜਾ ਹੀ ਭਰਸ਼ਟਾਚਾਰ ਹੈ । ਮੈਂ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਬੋਲਾ ਜ਼ਿਹਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਦੋ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਕਿਤਨਾ ਭਰਸ਼ਟਾਚਾਰ ਖਤਮ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਤਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ । ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਪਣੇ ਵੀਰਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵੀ ਇਕ ਦੋ ਪੁਰਾਣੇ ਮਸਲੇ ਆਪ ਦੇ ਸਾਮਣੇ ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਸਾਡੇ ਥਾਣਾ ਸਦਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਇਕ ਪਿੰਡ ਵੇਰਕਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਥੇ ਇਕ ਮੰਡੀ ਸੀ । ਉਸ ਮੰਡੀ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਇਕ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਤਸ਼ਰੀਫ਼ ਲੈ ਗਏ ਤਾਂ ਇਕ ਕਾਰਖਾਨਾਦਾਰ ਨੇ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦੇਸਤ ਸੀ ਅਰਬ ਕੀਤੀ ਕਿ ਇਹ ਜੋ ਮੰਡੀ ਹੈ ਇਹ ਉਸਦੇ ਕਾਰਖਾਨੇ ਦੇ ਕੋਲ ਹੀ ਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿਸਾਨ ਜੋ ਬਾਹਰੋਂ ਮਾਲ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਮਾਲ ਉਸ ਦੇ ਕਾਰਖਾਨੇ ਵਿਚ ਹੀ ਵਰੋਖਤ ਹੋਵੇ । ਫਿਰ ਵੇਖੋ ਕਿੰਨੇ ਹਨ੍ਹੇਰ ਦੀ ਗਲ ਕਿ ਕੱਚਾ ਆੜੂਤੀ ਵੀ ਉਹੀ ਕਾਰਖਾਨੇਦਾਰ, ਪਕਾ ਆੜੂਤੀ ਵੀ ਉਹੀ ਕਾਰਖਾਨੇਦਾਰ ਤੇ ਖਰੀਦਾਰ ਵੀ ਉਹੋ ਕਾਰਖਾਨੇਦਾਰ ਇਹ ਹਨ੍ਹੇਰ ਗਰਦੀ ਅਸੀਂ ਸਚਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ notice ਵਿਚ ਲਿਆਉਂਦੇ । ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੱਚਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਵੀ ਇਥੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬੜੇ ਨੇਕ

ਆਦਮੀ ਸਨ । ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੜੀ ਇਜ਼ਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਹ ਬੜੇ ਇਮਾਨਦਾਰ ਸਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ notice ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਲਿਆਂਦਾ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕਿ ਇਕ ਮਨਿਸਟਰ ਨੇ ਤਿਨ ਵਾਰ ਇਸ ਬਾਰੇ order ਦਿਤੇ ਹਨ । ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਹੋਰੀ Agriculture ਦੇ ਮਨਿਸਟਰ ਸਨ । ਤਿਨ ਵਾਰ ਆਰਡਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਮੰਡੀ ਉਥੇ ਹੀ ਰਹੇਗੀ । ਪਹਿਲਾਂ ਮੰਡੀ ਚਲੀ ਗਈ ਤਾਂ ਉਹ ਕਾਰਖਾਨੇਦਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਆਇਆ ਅਤੇ ਉਹ ਮੰਡੀ ਫੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿਤੀ ਗਈ । ਖੈਰ ਇਹ ਗਲ ਸਚੱਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ notice ਵਿਚ ਲਿਆਂਦੀ ਗਈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੜੀ ਦਲੇਰੀ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੰਡੀ ਉਥੇ ਹੀ ਰਹੇਗੀ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਅਧਿਕਾਰ ਉਸ ਕਾਰਖਾਨੇਦਾਰ ਨੂੰ ਦਿਤੇ ਗਏ । ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹੋ ਉਹ ਕੁਰਪਸ਼ਨ ਸੀ ਜਿਸਦੇ ਬਾਰੇ ਸਚੱਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬੜੀ ਦਲੇਰੀ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਮੇਰਾ ਖੂਨ ਉਬਲਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਅਪਣੇ ਸਾਥੀ ਦੀ ਇਹ ਕੁਰਪਸ਼ਨ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ (cheers) ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਹੋ ਪੰਡਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ ਜੀ ਹੀ ਉਸ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ incharge ਸਨ (cheers) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਿ ਦੇ ਤਿੰਨ ਦਫ਼ਾ ਇਹ ਆਰਡਰਜ਼ ਦਿਤੇ ਸਨ । ਮੈਂ ਇਕ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ ਆਪਣੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਮੈਂ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਇਕ ਦੋਸਤ ਜੋ M.L.A. ਹਨ ਇਕ ਮਨਿਸਟਰ ਦੇ ਪਾਸ ਗਏ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਚਲੋ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਸੀਏ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਮਹਿਕਮੇ ਵਿਚ ਕਿਤਨੀ ਕੁਰਪਸ਼ਨ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਚਲੋ ਤੇ ਛਾਪਾ ਮਾਰੋ ਫਲਾਣੀ ਜਗ੍ਹਾ ਟਾਇਰਜ਼ ਪਏ ਹੋਏ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਕਿ 20 ਹਜ਼ਾਰ ਦੀ ਤਾਦਾਦ ਵਿਚ ਹਨ । ਪਰ ਉਹ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਕਿ ਜੇਕਰ ਨਾ ਨਿਕਲੇ ਤਾਂ ਫੇਰ ? ਮੈਂ ਤੇ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਸਰਦਾਰ ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ M.L.A. ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਨਾ ਨਿਕਲਣ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਪੂਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਛਾਪਾ ਤਾਂ ਮਾਰੋ । ਲੇਕਿਨ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਹੋਇਆ ਕੀ ? ਕਿਸੀ ਨੇ ਛਾਪਾ ਨਹੀਂ ਮਾਰਿਆ, ਸਾਨੂੰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ “ਆਪ ਜਾਉ ਹਮ ਦੇਖਤੇ ਹੈ” ਲੇਕਿਨ ਛਾਪਾ ਵਗੈਰਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਪਰ ਇਕ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖ ਦਿਤੀ ਗਈ ਕਿ ਹਮੇਂ ਫਲਾਂ ਫਲਾਂ ਆਦਮੀ ਸੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਮਿਲੀ ਹੈ ਕਿ ਆਪਕੇ ਪਾਸ ਇਤਨੇ ਟਾਇਰਜ਼ ਹੈਂ । ਇਤਨਾ ਕਹਿ ਕੇ ਉਸ General Manager ਨੂੰ ਕਹਿ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਆਪ ਬਤਾਏ ਕਿ ਯੇਹ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਿਉਂ ਆਈ ਹੈ ? ਬਾਵਜੂਦ ਸਾਡੇ ਦਸਣ ਦੇ ਅਤੇ ਕਹਿਣ ਦੇ ਛਾਪਾ ਨਹੀਂ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ । ਜੋ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸੀ ਉਹ ਇਕ ਡਰਾਈਵਰ ਸੀ । ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਪਕੜਾਵਾਂਗਾ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਝੂਠ ਨਿਕਲੇਗਾ ਤਾਂ ਜੋ ਮਰਜ਼ੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣਾ । ਨੇਕਰੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕਢ ਦੇਣਾ ਮੈਂ service ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗਾ । ਪਰ ਹੋਇਆ ਕੀ ? ਇਤਨੀ ਤਸੱਲੀ ਦਿਵਾਉਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਛਾਪਾ ਨਹੀਂ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ । ਫਿਰ ਅਜ ਇਹੋ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਭਰਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਇਹੋ ਲਾਲਾ ਜਗਤ ਨਾਰਾਇਣ ਜੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਸ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ incharge ਸਨ (cheers) ਅਜ ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਸਤਾਂ ਨੇ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ Address ਨੂੰ ਗੋਰ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਅਤੇ ਭਰਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਲਗ ਪਏ ਹਨ । ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ 199 ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਕੁਰਪਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਆਈਆਂ ਅਤੇ 199 ਹੀ ਛਾਪੇ ਮਾਰੇ ਗਏ । ਉਨ੍ਹਾਂ 199 ਵਿਚੋਂ 172 ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਫਿਰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਰਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੂਰ ਨਹੀਂ

[ਸਰਦਾਰ ਨਾਰਾਇਣ ਸਿੰਘ]

ਹੁੰਦੀ ? ਕੀ ਇਹ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਹੀ ? ਲੇਕਿਨ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਜਾਣਾ ਕਿ ਭਰਸ਼ਟਾਚਾਰ ਬਹੁਤ ਹੈ ਕੋਈ ਫਾਇਦੇਮੰਦ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਾਵਤ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ :

‘ਅਨੇ ਅਗੇ ਰੋਣਾ ਅਖੀਆਂ ਦਾ ਖੋਣਾ’

ਇਸ ਸੂਬੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੰਮ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਥੇ ਤਾਂ ਹੋਇਆ ਹੀ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਕ ਸਾਲ ਦੇ ਅੰਦਰ 300 ਮੀਲ ਸੜਕਾਂ ਬਣੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ 250 ਮੀਲ ਸੜਕਾਂ ਬਣੀਆਂ ਹਨ ਤੁਸੀਂ ਹਸਾਬ ਲਾਉ ਕਿ ਪੰਜਾ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਇਸ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਦੇ ਵਿਚ ਸੜਕਾਂ ਦਾ ਕਿਨਾਂ ਜਾਲ ਫਿਛ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਫਿਰ ਉਹੀ ਗੀਤ ਗਾਈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੁੰਦਾ ਹੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਫਿਰ ਮੇਰੇ ਕਈਆਂ ਦੋਸਤਾਂ ਨੇ ਸ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸੇਮ ਦੇ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਹੈਰਾਨੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸੇਮ ਦਾ ਸ਼ਿਕਰ ਮੇਰੇ ਉਹ ਵੀਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਦੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਜਾਕੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸੇਮ ਹੁੰਦੀ ਕੀ ਹੈ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਕਤ 18 ਲੱਖ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਸੇਮ ਦੇ ਥੱਲੇ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਜ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਿਚ tractors ਘੁੰ ਘੁੰ ਕਰਦੇ ਚਲ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਾਲ ਤੇ ਨਾਲੀਆਂ ਬਣਾ ਕੇ ਕਢਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਦਰਿਆਵਾਂ ਵਿਚ ਸੁਟਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜ਼ਰਾ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਕੇ ਵੇਖੋ ਤਾਂ ਸਹੀ ਕਿ ਸੇਮ ਦਾ ਮਸਲਾ ਹਲ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਇਕ ਫਾਜ਼ਲ ਦੋਸਤ ਪੰਡਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ ਹੋਰਾਂ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕ Legislator ਦੀ ਬੇਇਜ਼ਤੀ ਹੋਈ। ਹੋਈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਤਾਂ ਚੀਫ਼ਮੈਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇਣਗੇ ਲੇਕਿਨ ਜੇ ਗੱਲ ਅਖਬਾਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪੜ੍ਹੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਨੇ ਵੀ ਦੇਖੀ ਹੈ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਹਾਊਸ ਦੇ ਨਹੀਂ ਪਰ ਅਪਰ ਹਾਊਸ ਜਿਸ ਨੂੰ Council ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਦੇ ਇਕ ਮੈਂਬਰ ਦੀ ਬੇਇਜ਼ਤੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪਰ ਇਕ ਲਫਜ਼ ਵੀ ਮੁਜ਼ਮਤ ਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚੋਂ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਿਆ। ਕਾਮਰੇਡ ਰਾਮ ਕਿਸ਼ਨ ਜੈਸੇ ਦੇਸ਼ਭਗਤ ਦੀ ਕਾਰ ਤੇ ਜਦੋਂ ਉਹ ਡਿਪਟੀ ਮਨਿਸਟਰ ਸਨ ਵੀਆਂ ਮਾਰੀਆਂ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਕਾਰ ਨੂੰ ਤੋੜਿਆ ਗਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਪੰਡਤ ਜੀ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਲਫਜ਼ ਵੀ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਿਆ ਕਿ law and order ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰਖੋ ਫਿਰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ law and order ਕਾਇਮ ਨਹੀਂ ਹੈ। Law and Order ਕਾਇਮ ਹੋਵੇ ਕਿਵੇਂ ? ਆਖਰ law and order ਇਕ ਐਸੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਤੋੜਨਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਖੁਦ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਤੋੜਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਇਹ law and order ਕਿਵੇਂ ਕਾਇਮ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ ? (hear, hear.) ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਾਂ ਇਕ ਪੁਰਾਣੇ ਮੁਹਾਵਰੇ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ :—

‘ਚੋਰ ਨੂੰ ਅਗਾਂ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਪਿਛ੍ਹਾਂ’

ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਕਿ ਚੋਰਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਲਗੇ ਰਹੋ ਤੇ ਸਾਧਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਜਾਗਦੇ ਰਹੋ। ਪੰਡਤ ਜੀ ਦੀ ਨੀਤੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ

ਦੋਲਾ ਪਾਓ ਤੇ ਨਾਮ ਕਮਾਓ । ਅਸਲ ਵਿਚ ਦੋਲਾ ਵੀ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਦੋਲਾ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਪੰਡਤ ਜੀ ਦਾ ਮਨਿਸਟਰੀ ਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਦੋਲਾ ਪਾਕੇ ਹੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ popular ਬਨਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਦਰਅਸਲ ਉਹ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਬੜਾ popular ਹਾਂ ਅਤੇ ਵੇਖੋ ਮੇਰੇ ਮਨਿਸਟਰੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿਤਨਾ ਦੋਲਾ ਪਿਆ ਹੈ (ਘੰਟੀ) ।

ਫਿਰ ਪੰਡਤ ਜੀ ਨੇ ਬੜੇ ਮਜ਼ਰ ਮਛ ਦੇ ਅਬਰੂ ਬਹਾਏ ਹਨ ਕਿ ਪਟਵਾਰੀਆਂ ਲਈ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ । ਪਟਵਾਰੀ ਸਾਡੇ ਭਰਾ ਹਨ ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਧੱਕਾ ਹੋਵੇ । ਪਹਿਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਨਖਾਹ 35—70 ਰੁਪਏ ਸੀ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗਰੇਡ 50—80 ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਇਕ ਪਟਵਾਰੀ ਘਰ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ ਅਜ 100 ਰੁਪਏ ਮਾਹਵਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਇਸ ਹਾਰੀਸ ਦੀ ਵਾਕਫ਼ੀਅਤ ਲਈ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪਿਛੇ ਇਕ ਦਿਨ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਪਟਵਾਰੀ ਮਿਲਿਆ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲਗਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੀ ਖਲਾਸੀ ਕਰਾਉ ਹੁਣ ਤਾਂ ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗ ਕੇ ਵੀ ਛੁਟਕਾਰਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਤਿਆਰ ਹਾਂ ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਵੇਰ ਅੜੇ ਹੋਏ ਕਿਉਂ ਹੋ ? ਉਹ ਕਹਿਣ ਲਗਾ ਕਿ ਅਸਲ ਵਿਚ ਗਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਇਕ ਸਾਧ ਮੇਲੇ ਵਿਚ ਚਲਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਥੇ ਉਸ ਦੀ ਭੂਰੀ ਚੁਕੀ ਗਈ ਜਿਸ ਦਾ ਰੋਲਾ ਪੈ ਗਿਆ । ਕਿਸੇ ਨੇ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਮੇਲਾ ਕੀ ਸੀ । ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਕਿ ਸਾਧ ਦੀ ਭੂਰੀ ਦੀ ਹੀ ਉਥੇ ਗਲ ਬਾਤ ਸੀ । ਮੇਲਾ ਕਾਹਦਾ ਸੀ ਸਾਧ ਦੀ ਭੂਰੀ ਲਈ ਹੀ ਸਾਰਾ ਉਥੇ ਕੱਠ ਸੀ (ਹਾਸਾ)

ਸ਼੍ਰੀ ਬਲਰਾਮ ਫਾਸ ਟਾਊਨ : ਸਰਕਾਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੁਝ ਨਿਕਲਾ ਨਹੀਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕਾ ।

ਸਰਦਾਰ ਨਾਰਾਇਣ ਸਿੰਘ : ਮਤਲਬ ਟੰਡਨ ਸਾਹਿਬ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਕੱਠ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਸਾਧ ਦੀ ਭੂਰੀ ਲਈ ਸੀ ਪਰ ਟੰਡਨ ਹੋਰੀ ਐਂਵੇਂ ਹੀ ਆਪਣੀ ਡਫਲੀ ਬਜਾ ਕੇ ਵਲੇ ਗਏ (ਹਾਸਾ) (ਘੰਟੀ) ਮੈਂ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਕੁਝ ਹੋਰ ਕੁਝ ਵਕਤ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਕਿਉਂ ਜੋ ਅਜੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਸਨ । ਪਰ ਚਲੇ ਮੈਨੂੰ ਸਿਰਫ ਇਕ ਦੋ ਮਿੰਟ ਹੋਰ ਦਿਉ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਹਲਕੇ ਦੀ ਵੀ ਗਲ ਕਰ ਲਵਾਂ । ਮੇਰਾ ਹਲਕਾ ਪੱਟੀ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਚਾਰ ਬਾਣੇ ਹਨ ਜੋ ਇਧਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਆਏ ਹਨ । ਮੈਂ ਅਪਣੇ ਵਜ਼ੀਰ ਆਬਪਾਸ਼ੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਅਰਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਥੇ ਬੰਨ੍ਹ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਦੂਜੀ side ਤੇ ਜੋ ਪਿੰਡ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਿਆ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਧਿਆਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਰਫ ਵੀ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ । ਉਹ ਪਿਛੜਿਆ ਹੋਇਆ ਇਲਾਕਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਜ਼ਰੂਰ ਕੋਈ ਨ ਕੋਈ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਾਲਜ ਖੋਲ੍ਹਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਮਾਂ ਨਾ ਲੈਂਦਾ ਹੋਇਆ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡਾ ਮਾਝਾ ਜੋ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਖਾਰਾ ਮਾਝਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਉਸ ਵਿਚ ਕਿਤਨਾ ਹੀ ਪਾਣੀ ਲਏ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ ਖਾਰੀ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਫਸਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ । ਦਰਅਸਲ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ ਬਾਕੀ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧ ਪਾਣੀ ਮੰਗਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸ ਥੋੜ੍ਹੇ ਜਿਹੇ ਰਕਬੇ ਨੂੰ ਬਾਕੀ areas ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਰਾ ਵਧ ਪਾਣੀ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂਕਿ ਉਹ ਲੋਕ ਵੀ ਰੋਟੀ ਖਾਣ ਦੇ ਕਾਇਲ ਹੋ ਸਕਣ । ਇਤਨਾ ਕਹਿ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰੀਆ ਅਦਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਵਕਤ ਦਿਤਾ ਹੈ ।

ਗਿਆਨੀ ਬਖਤਾਵਰ ਸਿੰਘ ਰਾਏ (ਗੁਰੂ ਹਰ ਸਹਾਏ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਚੌਥਰੀ ਲਹਿਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ (*Interruptions*)

ਸਰਦਾਰ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਪੜ੍ਹ ਰਹੇ ਹਨ ।

ਗਿਆਨੀ ਬਖਤਾਵਰ ਸਿੰਘ ਰਾਏ : ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਐਡੇਸ ਵਿਚ ਹਰ ਇਕ ਚੀਜ਼ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਸੋਮ ਦੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਐਂਡ ਜਿਹੜੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਕਈ ਚਿਰ ਤੋਂ ਬਜ਼ਰ ਖ਼ਾਈਆਂ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ। ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਮੀਲ ਸੜਕਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਬਣਵਾਰਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਜ਼ਿੰਗਿਦਰ ਨਗਰ ਤੋਂ ਸਿਰਫ 48,000 ਕਿਲੋਵਾਟ ਬਿਜਲੀ ਸਪਲਾਈ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਪਰ ਹੁਣ ਦੋ ਨਵੇਂ ਪਾਵਰ ਹਾਊਸ ਬਣਨ ਨਾਲ 4,80,000 ਕਿਲੋਵਾਟ ਬਿਜਲੀ ਸਪਲਾਈ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਨਹਿਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਵਲ ਵੇਖਿਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਬਜ਼ਰ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਨੂੰ ਨਹਿਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪਾਣੀ ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮਾਧੋਪੁਰ ਹੈਡ ਵਰਕਸ, ਭਾਖੜਾ, ਨੰਗਲ, ਜਮਨਾ ਕਨਾਲ, ਦਾਦਰੀ, ਟਿਉਬਵੈਲ ਸਕੀਮਜ਼ ਸਭ ਸੂਬੇ ਦੀ ਪੁਸ਼ਹਾਲੀ ਵਾਸਤੇ ਹਨ, ਪਰ ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਕੁਝ ਆਨਰੇਬਲ ਮੈਂਬਰ ਇਸ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਘੰਟੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼) ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੋਈ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਤਾਰੀਫ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਫ਼ਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਚੌਥਰੀ ਲਹਿਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਮਤੇ ਦੀ ਪ੍ਰੋਤ੍ਯੁਤਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਅਕ੍ਰਿਤਘਨ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਆਪ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰੀਆਂ ਅਦਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ

ਖੂ ਤੇ ਗੀਬਤ ਕੇ ਐਝੇਂ ਸੇ ਭਰੀ ਦੇਖੀ

ਸਰਾਸਰ ਹਿਕਮਤੇ ਦਾ ਨਿਸ਼ਪਸੰਦੀ ਸੇ ਬਰੀ ਦੇਖੀ।

ਸਰਦਾਰ ਧੰਨਾ ਸਿੰਘ ਗੁਲਸ਼ਨ (ਪੱਕਾ ਕਲਾਂ, ਰਿਜ਼ਰਵ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਭਾਸ਼ਨ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਜੇਕਰ ਆਗਿਆ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਹੋਵੇਗਾ।

ਅਧਿਕਸ਼ ਸ਼ਹੀਦਯ : ਧਨੁ ਹਾਤਸ ਹੈ ਕਾਕਿ ਵਰਕਾਰ ਜਹਾਂ। (*You are sitting in the House not in a poetical symposium.*)

ਸਰਦਾਰ ਧੰਨਾ ਸਿੰਘ ਗੁਲਸ਼ਨ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਰਾਜਪਾਲ ਜੀ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ :

ਜੇ ਨਵੀਆਂ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਪਿਛਲੀ ਉਨਤੀ ਕੀਤੀ
ਅਧੱਖਸ਼ ਮਹੋਦੇ, ਲੋਕ ਭਲਾਈ ਦੀ ਗਲ ਕਹੀ ਸਵਾਦੀ,
ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਕਲੀਫ਼ ਉਠਾਈ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦੀ ॥
ਅਮਨ ਦੀ ਹਾਲਤ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀਰੀ ਚੋਰ ਡਕੋਤੀ ਘਾਟਾ,
ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਮੰਘੀ ਪੁਲਸ ਨੂੰ ਖੂਬ ਛਕਾਉਂਦੇ ਚਾਹਟਾ ॥
ਧਰਮ ਅਸਥਾਨਾਂ ਦੀ ਬੇਅਦਬੀ ਨਿਤ ਨਵੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ,
ਗੱਲ ਮਜੇ ਦੀ ਸੂਹ ਨਾ ਨਿਕਲੇ ਨਾ ਕੋਈ ਹੋਣ ਸਜਾਵਾਂ ॥
ਪਿਛਲੇ ਹਫ਼ਤੇ ਸ਼ਹਿਰ ਜਲਧਰ ਜੋ ਘਟਨਾ ਹੋਈ,
ਅਗ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਲਾਵਨ ਵਾਲੀ ਬਾਕੀ ਰਹੀ ਨਾ ਕੋਈ ॥

ਕੰਵਰਾਨੀ ਜਗਦੀਸ਼ ਕੌਰ : On a point of order. ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਪੜ੍ਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ । ਜੇ ਕਵਿਤਾ ਬੋਲਣੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜ਼ਬਾਨੀ ਬੋਲਣ ।

ਅਧ୍ୟਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ : ਗੁਲਬਾਨ ਸਾਹਿਬ, ਕੰਵਰਾਨੀ ਸਾਹਿਬ ਜ਼ਾਬਾਨੀ ਕਾ ਪਾਓਂਟ ਆਰ ਆਡਰ ਬੁਨਿਓ । ਧੇ ਕਹੁਤੀ ਹੈਂ ਕਿ ਆਪ ਪੜ੍ਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਅਗਰ ਤੁਨ੍ਹੋਂ ਨੇ ਬੋਲਨਾ ਹੈਂ ਤੋ ਜ਼ਬਾਨੀ ਬੋਲੋਂ ਹਾਏਸ ਸੋਂ ਕਵਿਤਾ ਰੀਡ ਕਰਨੇ ਕੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ । (The hon. Member should attend to the point of order raised by Kanwrani Jagdish Kaur. Her contention is that the hon. Member cannot read his couplets. If at all he has to quote them he should do it from memory. He cannot be allowed to read out poetry.)

ਸਰਦਾਰ ਧੰਨਾ ਸਿੰਘ ਗੁਲਬਾਨ : ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਜ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜੋ ਭਾਸ਼ਣ ਦਿਤਾ ਉਸ ਤੇ ਧੰਨਵਾਦ ਦੇ ਮਤੇ ਤੇ ਬਹਿਸ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦਸਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਉਨਤੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣ ਲਈ ਖੜਾ ਹੋਇਆ ਹਾਂ ਕਿ ਵਾਕਈ ਹਰ ਤਰਫ ਉਨਤੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਅਮਨ ਬਾਰੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਅਮਨ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਾਕਈ ਤਸੱਲੀਬਖਸ਼ ਹੈ । ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਅਮਨ ਕਾਇਮ ਹੈ । ਚੋਰੀਆਂ ਤੇ ਡਾਕਿਆਂ ਦੀਆਂ ਵਾਰਦਾਤਾਂ ਬਹੁਤ ਘਟ ਹਨ । ਲੇਕਿਨ ਅਮਨ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਉਹ ਲੋਗ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਕਾਨੂੰਨ ਬਨਾਉਂਦੇ ਹਨ ਲੇਕਿਨ ਜਿਥੇ ਤਕ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਇਹ ਨੀਤੀ democracy ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਢੰਗੀ ਹੈ । ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਇਹੋ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਅਮਨ ਰਹੇ ਅਤੇ ਲਾਠੀ, ਜੌਲੀ ਦੀ ਸਖਤੀ ਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਏ । ਲੇਕਿਨ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਉਥੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਨਰਮ ਪਾਲਸੀ ਦਾ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਵਾਲੇ ਨਾਜਾਇਬ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾਉਣ । ਫੀਰੋਜ਼ਪੁਰ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਜੋ ਘਟਨਾ ਘਟੀ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਹੋਇਆ । ਪਰ ਜੇਕਰ ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਥੇ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੀ ਵੀ ਬੜੀ ਅਜੀਬ ਹਾਲਤ ਸੀ । ਉਹ ਬੇਚਾਰੇ ਦੋਨਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਫਸੇ ਹੋਏ ਸੀ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਸਖਤੀ ਨਾ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਜੇਲ੍ਹ ਟੁਟਨ ਦਾ ਫਰ ਸੀ । ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੱਲ ਵਿਚ ਡੰਡਾ ਪਾ ਦੇਣਾ ਸੀ ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਸਾਰਾ ਨਜ਼ਰਾ ਉਥੇ ਦੇ ਡਿ: ਸੁਪਰਿਡੈਂਟ ਜੇਲ੍ਹ ਤੇ ਪਵੜੀਆਂ ਸ਼ਟੇਨੀਆਂ ਉਤੇ ਬੜਿਆ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਨੇਕਰੀ ਤੋਂ ਅੱਡ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਦੂਜਿਆਂ ਸੂਬਿਆਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਅਮਨ ਦੀ ਹਾਲਤ ਬਹੁਤ ਤਸੱਲੀ ਬਖਸ਼ ਹੈ ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਕਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਏ ਗਏ । ਜਿਹੜੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕਾਨੂੰਨ 1953 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 1955 ਤਕ ਬਣਾਏ ਗਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਤਰਮੀਮਾਂ ਆਈਆਂ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਅਮਲ ਕਰਨ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਫਿਰ ਵੀ ਜਿੰਨੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ ਉਨੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ । 20 ਦਿਸੰਬਰ 1956 ਨੂੰ 6 ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਦਿਹਾਤੀ ਜਿੰਨੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਹਦ ਮੁਕੱਰਰ ਸੀ ਉਨੀ ਜ਼ਮੀਨ reserve ਕਰਾ ਲੈਣ ਇਹ ਜ਼ਮੀਨ reserve ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਔਰ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਪੱਤਰ

[ਸਰਕਾਰ ਪੰਨਾ ਸਿੰਘ ਗੁਲਸ਼ਨ]

ਭੋਜਿਆ ਕਿ ਸਮਾਂ ਵਧਾਇਆ ਜਾਏ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੈਰਮੈਂਟ ਕਿਉਂਕਿ ਢਿੱਲੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਦੀ ਢਿੱਲ ਦਾ ਛਾਇਦਾ ਉਠ ਲਿਆ ਜਾਏ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਭ੍ਰਸ਼ਟਾਚਾਰ ਬਾਰੇ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀ ਬੜੇ ਕਦਮ ਚੁਕੇ ਹਨ। ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਸਲਾਘਾ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਨਹੀਂ ਹਨ ਸੋ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਬੜੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਫਿਰ ਵੀ ਇਸ ਵਿਚ ਕੁਝ ਘਾਟੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸ਼ਖਸ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ ਜਾਂ ਲਿਹਾਜ਼ਦਾਰੀ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਭ੍ਰਸ਼ਟਾਚਾਰ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕਦਮ ਚੁਕੇ ਹਨ ਲੇਕਿਨ ਉਹ ਇਸ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀ। Blocks ਢੇਲਣ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਵਡੇ ਅੰਦੋਲਨ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਈ ਹੋਰ ਅੰਦੋਲਨ ਖੜੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਰਾਜ ਦੇ ਅਮਨ ਨੂੰ ਖਤਰੇ ਵਿਚ ਪਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਰਾਜ ਦੀ ਉਨਤੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦੋਲਨਾਂ ਦੇ ਖਰਚ ਦੀ ਭੇਟ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਦੇ ਮੁੱਲਕ ਅਰਥ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਇਥੇ ਪੈਪਸੂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਵੀ ਆਇਆ। ਪੈਪਸੂ ਐਕਟ ਵਿਚ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਢਿੱਲ ਹੋਈ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਉਨਤੀ ਦਾ ਕੰਮ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਬੰਦਖਲ ਹੋਏ ਹਨ। ਚਕਬੰਦੀ ਦਾ ਕੰਮ ਵੀ ਜਿਹੜਾ ਚੰਗਾ ਤੇ ਛਾਇਦੇਮੰਦ ਸੀ ਆਪਣੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਭੇਜ ਕੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਵਿਚ ਧੜੇਬਾਜ਼ੀ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਨੂੰ ਜਗ੍ਹਾ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਟਿੱਬੇ ਵਾਲੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਬਦਲੇ ਪੱਧਰ ਵਾਲੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਕਿਸਾਨਾਂ ਤੇ ਮੁਸ਼ੀਬਤ ਖੜੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਵਧਾਏ ਕਦੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੇ ਕਦੀ ਜਲੰਧਰ ਜਾਣ ਦਾ ਖਰਚ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੇਤੀ ਬਾਜ਼ੀ ਦਾ ਮਹਿਕਮਾ ਹੈ। ਖੇਤੀ ਬਾਜ਼ੀ ਦੀ ਉਨਤੀ ਕਰਨ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਚੰਗਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਚੰਗਾ ਅਨਾਜ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਿਰ ਨੂੰ ਉਥਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਪ੍ਰਾਸੇ ਘਟ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀ ਅਨਗਿਹਲੀ ਹੈ ਕਿ ਨਰਮੇ ਨੂੰ ਤੇਲੇ ਦੀ ਬੀਮਾਰੀ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੀਮਾਰੀ ਕਣਕਾਂ ਨੂੰ ਪਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਕਿਸਾਨਾਂ ਤੇ ਹੈਸੀਅਤੀ ਟੈਕਸ ਲਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਨਤੀ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਬੀਮਾਰੀ ਦਾ ਇਲਾਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਬੜਾ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਲੇਕਿਨ ਮਹਿਕਮਾ ਮਿਲ ਵਰਤਨ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਿਹਾ ਭਾਵੇਂ ਸਰਕਾਰ ਪਿਛੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸ਼ਹਿਰੀਆਂ ਦਿਆਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵਧੀਏ ਦੇਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਫੀਸਾਂ ਵੀ ਮਾਫ਼ ਹਨ ਪਰ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਧੀਫ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਤਰਸਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਸਾਲ ਗੁਜ਼ਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਵਧੀਫ਼ੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ। ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਉਨਤੀ ਦਿਆਂ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰਿਆਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਟ੍ਰਕ ਤੇ ਮੋਟਰਾਂ ਦੇ permits ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਮੈਂ 13-5-57 ਨੂੰ ਇਕ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਹਰੀਜਨਾਂ ਕੋਲ permits ਕਿਤਨੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜਵਾਬ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਹਰੀਜਨ ਕੋਲ ਇਕ permit ਵੀ ਨਹੀਂ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ Trucks ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਦੋ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਅੰਬਾਲਾ

ਤੇ ਜਾਲੰਧਰ (At this time Mr. Speaker rang the bell indicating that the hon. Member should wind up his speech.)

ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪੱਕੇ route permits : 59

ਕਚੇ route permits : 1265

ਜਾਲੰਧਰ ਵਿਚ ਪੱਕੇ routes ਦੇ permits : 169

ਕਚੇ routes ਦੇ permits : 1026

ਅੰਬਾਲੇ ਵਿਚ 8 ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿਤੇ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਜਾਲੰਧਰ ਵਿਚ 12 ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਧਿਆਨ ਇਸ ਪਾਸੇ ਦੁਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ।

ਅਧ്യਕਸ਼ ਸ਼ਹੀਦਯ : ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਪਾਏ ਪਾਏ ਕੱਢੇ ਅਪਣੀ ਤਕਰੀਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੋਗੇ ਆਰ ਤੁਹੂੰ 1½ ਘੰਟੇ ਦਾ ਸਮਝ allot ਕਿਆ ਗਯਾ ਹੈ ਆਰ ਤੁਸਕੇ ਬਾਦ amendments put ਕੀ ਜਾਵੇਗੀ। (The Chief Minister would begin his speech at 4-45 p.m. and he has been allotted 1½ hours for this purpose. After that the amendments will be put to the vote of the House.)

ਚੌਧਰੀ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ (ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਜਨਰਲ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਚੌਧਰੀ ਲਹਿਰੀ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨ ਤੋਂ ਇੰਜ ਮਾਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ—

ਨਜ਼ਰ ਉਨ ਕੀ ਜ਼ਬਾਨ ਉਨ ਕੀ ਕਿਸੇ ਮੈਂ ਮੋਹਤਬਿਰ ਸਮਝੂੰ।

ਨਜ਼ਰ ਕੁਛ ਔਰ ਕਹਿਤੀ ਹੈ ਜ਼ਬਾਨ ਕੁਛ ਔਰ ਕਹਿਤੀ ਹੈ ॥

ਜੇ ਕਰ ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਬੈਂਚਾਂ ਤੋਂ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਮੈਂਬਰਾਂ ਜਾਂ ਸਰਕਾਰੀ ਬੈਂਚਾਂ ਤੇ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਤਕਰੀਰਾਂ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਇਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗੇਗਾ ਕਿ ਪੰਜ ਵੀਸਦੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਵੀ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਤਰੱਕੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਜੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਏ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਤਰੱਕੀ ਲਿਆਉਣ ਦੇ ਬੜੇ ਜਤਨ ਕੀਤੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਬਿਲਕੁਲ ਗਲਤ ਹੈ। ਅੱਜ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਦਾ ਜੇਕਰ ਜਾਇਜ਼ਾ ਲਈਏ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗੇਗਾ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਹਾਲਤ ਖਰਾਬ, ਫੀਰੋਜ਼ਪੁਰ ਦੀ ਹਾਲਤ ਖਰਾਬ, ਕਾਂਗੜਾ ਤੇ ਗੁੜਗਾਉਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਖਰਾਬ ਹੁੰਦੀ ਕਿ ਹਰ ਆਦਮੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਖਰਾਬ ਹੈ। ਤਾਂ ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤਰੱਕੀ ਕਿਥੇ ਹੋਈ ਹੈ? ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਇਹ ਵੇਖਣ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਇਹ ਵੀਖ ਪੁਕਾਰ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ backward class ਕਰਾਰ ਦੇ ਦਿਤਾ ਜਾਏ ਤਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਕੁਝ ਸਹੂਲਤਾਂ ਮਿਲਣ। ਜੇ ਹਰ ਆਦਮੀ ਇਹੋ ਕਹਿਣ ਲੱਗ ਪਏ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ scheduled caste ਜਾਂ backward class ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ ਤਾਂ ਕੀ ਇਹ ਤਰੱਕੀ ਜਾਂ ਤਨੱਜ਼ਲੀ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ? ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਭਾਖੜਾ ਡੇਮ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਉਚੀਆਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਅਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਖਲਾਕ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਡਿੱਗ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਖਲਾਕ ਨੂੰ ਬੁਲੰਦ ਕਰਨ ਲਈ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਐਡ੍ਰੇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ। ਭਾਖੜਾ ਤੇ ਨੰਗਲ township ਵਿਚ Girls School ਦਾ ਇਕ ਹੀਰ

[ਚੋਧਰੀ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ]

ਰਾਂਝੇ ਦਾ ਡਰਾਮਾ ਹੋਇਆ ਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਗੰਦੇ ਗੰਦੇ ਗਾਣੇ ਗਾਏ ਗਏ । ਕਿਸੇ ਆਦਮੀ ਨੇ Executive Engineer ਨੂੰ ਦਰਖਾਸਤ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਜਵਾਬ ਮਿਲਿਆ ਕਿ ਹੈਡਮਿਸਟਰੇਸ ਨੂੰ ਕੱਢ ਦਿਆਂਗੇ । ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਐਡਰੈਸ ਵਿਚ ਤਰੱਕੀ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਇਸ ਪਰਾਂਤ ਵਿਚ ਗੁਰਬਤ ਵਧ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਾਲੀ ਹਾਲਤ ਪਤਲੀ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਮਹਿੰਗਾਈ ਵਧਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਜੇ ਕਿਸੇ ਸੂਬੇ ਦੀ ਆਮਦਨ ਵਧੇ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਚੰਗੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਜੇ ਹਾਲਤ ਚੰਗੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕਤਸਾਦੀ ਢਾਂਚੇ ਵਿਚ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤੌਰ ਤੇ ਕੋਈ ਨੁਕਸ ਹੈ । ਕਈ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਸੂਬੇ ਦੇ Law and order ਦੇ ਮੁਤੱਲਕ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਇਕ ਸਾਬਕਾ ਵਜ਼ੀਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਾਂਗਰਸੀ ਬੈਂਚਾਂ ਤੇ ਬਿਲਕੁਲ ਇਤਮਾਦ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਤੇ ਲਾ ਐਂਡ ਆਰਡਰ ਦੀ ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕ ਡਰ ਦੇ ਮਾਰੇ ਨਸਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਇਹ ਡਰ ਜਿਹੜਾ ਪਬਲਿਕ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਰੋਕਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਕੋਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਆਦਮੀ ਇਸ law and order ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ । ਜੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਲਾ ਐਂਡ ਆਰਡਰ ਦੇ ਮੁਤੱਲਕ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਉਥੋਂ ਦੀ ਵਜ਼ਾਰਤ ਮੁਸਤਾਫੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ । ਸਾਡੀ ਵਜ਼ਾਰਤ ਨੂੰ ਵੀ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਸਾਡੀ administration ਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਬੈਂਚਾਂ ਤੇ ਬੈਠਣ ਵਾਲੇ ਆਦਮੀ ਹੀ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਮੁਸਤਾਫੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਪਰ ਇਸ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਤੇ ਜੁੱ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰੰਗੀ ।

ਗਵਰਨਰ ਦੇ ਐਡਰੈਸ ਦੇ ਸਫਾ ੧੦ ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ Food Production Day ਮਨਾਇਆ, ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ੨੫ ਦਸੰਬਰ ਵਾਲੇ ਦਿਨ Grow-More-Food ਵਾਸਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ । ਇਸ ਮੌਸਮ ਵਿਚ ਨਾ ਕਣਕ ਦੀ ਬਜਾਏ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਨਾ ਮਕਈ ਦੀ ਬਜਾਏ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹਾਂ ਕਿ ਗੋਰਮਿੰਟ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਆਦਮੀ ਬੇਵਕਤ ਲੋਕਾਂ ਅੱਗੇ ਅਪੀਲਾਂ ਕਿਉਂ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਆਵਾਜ਼ : ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ Mental Hospital, Amritsar ਭੇਜ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ)

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਹੋਰ ਭੀ ਤਾਂ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਨੇ । (The other hon. members have also to speak.)

ਚੋਧਰੀ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਮਸਾਂ ਟਾਇਮ ਲਿਆ ਹੈ । ਸਾਨੂੰ ਕੱਲ ਵੀ ਵਕਤ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਲਾਉਡ ਸਪੀਕਰ ਹਟਾ ਦਿਉ । (The hon. member should remove the mike away.)

ਚੋਧਰੀ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ Law and Order ਅਤੇ Grow-More-Food ਦੇ ਮੁਤਲਿਕ ਕਿਹਾ ਹੈ । Grow-More-Food ਦੇ ਮੁਤਲਿਕ ਗੋਰਮੇਂਟ ਕ੍ਰਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ, ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕੀ incentive ਦਿੰਦੀ ਹੈ ? ਖਾਲੀ ਨਾਅਰਿਆਂ ਨਾਲ Grow-More-Food ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਣੀ । ਅਸੀਂ ਇਹ ਦੇਖਣਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ grower

ਨੂੰ ਕੀ incentive ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਅੱਜ grower ਦੀ ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਉਹ ਗੰਨਾ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਿਲ ਦੇ ਵਿਚ ਗੰਨਾ ਲੈਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਦੀ ਕੀ ਹਾਲਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ? ਉਹ ਸਵੇਰ ਦੇ ਅੱਠ ਬਜੇ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸ਼ਾਮ ਤੱਕ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਉਥੇ ਖੜ੍ਹਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਸਾਰੀ ਦਿਹਾੜੀ ਗੰਨਾ ਦੇਣ ਲਈ ਉਥੇ ਖੜ੍ਹਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਉਹ ਆਲੂ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਉਹ ਆਲੂਆਂ ਨੂੰ ਮੰਡੀ ਵਿਚ ਵੇਚਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਉਤਨੀ ਕੀਮਤ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ਜਿਤਨੀ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਬੀਜ ਅਤੇ ਖਾਦ ਤੇ ਖਰਚ ਕੀਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। (ਵਿਘਨ)

Mr. Speaker : Order please.

ਚੌਧਰੀ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਇਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। Grow-More-Food ਦੇ ਮੁਤਲਿਕ ਜਦੋਂ ਤਕ ਅਸੀਂ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ incentive ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ, ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਨੂੰ, grower ਨੂੰ incentive ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ ਤਾਂ ਪੈਦਾਵਾਰ ਕਿਵੇਂ ਬੜ੍ਹ ਸਕੇਗੀ ?

Law and Order ਦੇ ਮੁਤਲਿਕ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਮਿਸਾਲ ਯਾਦ ਆ ਗਈ ਹੈ। ਉਮੀਦ ਹੈ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰੇਗੀ। Law and Order ਦੇ ਮੁਤਲਿਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਠੀਕ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਸੁਣ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋਵੋਗੇ ਕਿ ਮੁਕਤਸਰ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਇਕ ਐਮ. ਐਲ. ਏ. ਦੇ ਮਕਾਨ ਵਿਚੋਂ ਦੋ ਡਾਕੂ ਪਕੜੇ ਜਾਂਦੇ ਨੇ। ਉਥੋਂ ਹਥਿਆਰ ਪਕੜੇ ਜਾਂਦੇ ਨੇ। ਉਥੋਂ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਅਸਲਾ ਪਕੜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਹ Law and Order ਦੀ ਹਾਲਤ ਹੈ ਜਿਸ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਰਾਜਿਸਥਾਨ ਦੀ ਪੁਲਿਸ ਆ ਕੇ ਗਰਿਫਤਾਰੀਆਂ ਕਰਦੀ ਹੈ (ਘੰਟੀ)।

ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਿ ਕਿ ਖਤਮ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਚੌਧਰੀ ਲਹਿਰੀ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜੋ ਕਿਹਾ ਹੈ ਉਸਦੇ ਮੁਤਲਿਕ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ :—

“ਵੇਹ ਕਹਿਤੇ ਹੈਂ ਹਮਾਰਾ ਕਾਫਲਾ ਮਨਜ਼ਿਲ ਪੇ ਆ ਜਾਤਾ ਹੈ,
ਮਗਰ ਇਸ ਕਾਫਲੇ ਕੀ ਦਾਸਤਾਂ ਕੁਛ ਔਰ ਕਹਿਤੀ ਹੈ”।

ਚੌਧਰੀ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ (ਹਾਂਸੀ ਜਨਰਲ) : ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਕਾ ਧੁਆਂ Address ਪੜ੍ਹਨੇ ਸੇ ਮੈਂ ਇਸ ਨੀਤੀਯੇ ਪਰ ਪਹੁੰਚਾ ਹੂੰ ਕਿ ਜਿਤਨਾ exhaustive ਧੁਆਂ Address ਹੈ ਤਨਾ exhaustive Address ਮੈਂ ਨੇ ਪਹਲੇ ਕਮੀ ਨਹੀਂ ਦੇਖਾ। ਜਿਤਨੇ ਮਸਲੇ ਹਮਾਰੀ State ਮੇਂ ਹੈਂ ਤਕਰੀਬਨ ਤਨ ਸਬ ਕਾ ਜ਼ਿਕਰ ਇਸ Address ਮੇਂ ਬੜੀ ਅਚੜ੍ਹੀਂ ਤਰਹੁ ਕਿਆ ਗਯਾ ਹੈ। ਧੂੰ ਤੋ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਨੁਕਤਾ-ਚੀਨੀ ਹਰ ਏਕ ਬਾਤ ਪਰ ਹੋ ਸਕਤੀ ਹੈ; ਲੇਕਿਨ ਅਗਰ ਹਮ ਅਪਨੀ ਸਰਕਾਰ ਕੇ ਅਚੜ੍ਹੇ ਕਾਮੀਂ ਕੀ ਤਰਫ ਧਿਆਨ ਨ ਦੇਂ ਐਂਰ ਤਨਕੀ ਤਾਰੀਫ ਨ ਕਰੇਂ ਐਂਰ ਤਨਕੀ ਭੀ ਬੁਰਾ ਹੀ ਕਹਤੇ ਰਹੇਂ ਤੋ ਮੈਂ ਸਮਝਤਾ ਹੂੰ ਹਮ ਤਨਸੇ ਇਨਸਾਫ ਨਹੀਂ ਕਰਤੇ।

ਦੋ ਤੀਨ ਬਾਤੀਂ ਕੀ ਤਰਫ ਧਿਆਨ ਦਿਲਾਨੇ ਸੇ ਪਹਲੇ ਮੈਂ ਅਪਨੇ Chief Minister ਸਾਹਿਬ ਕੋ ਤਨਕੇ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਕੇ ਦੋ ਤੀਨ ਕਾਮੀਂ ਪਰ ਖਾਸ ਤੌਰ ਪਰ ਸੁਬਾਰਕਬਾਦ ਦੇਨਾ ਚਾਹਤਾ ਹੂੰ। ਏਕ ਤੋ Education ਕਾ ਮਾਮਲਾ ਹੈ। ਧੁਆਂ ਜੋ ਮਸਲਾ ਥਾ;

[चौधरी सरूप सिंह]

हमारे देहात में पिछले साल में जितने Local Bodies और District Boards के स्कूल थे उन को Government ने take over कर लिया है। और उसके साथ २ Primary तक तालीम को मुफ्त लागू कर के एक बड़ा भारी काम किया है जो कि काबले तारीफ है। इसके साथ २ करीब २ हर एक Session में शिकायतें होती थीं कि दफतरों के अंदर बड़ी delay होती है और देहात के लोग, जो ज़मींदार आते हैं उनको बहुत हैरान होना पड़ता है। अब के Address में मैं ने देखा है और उस देरी को बचाने के लिये हमारे Chief Minister साहिब ने बाहर ज़िलों में अफसर भेजे हैं जिसका नतीजा यह हुआ है कि जो फाइलें साल साल दो दो साल action के बगैर पड़ी रहती थीं वे निकलने लग पड़ी हैं।

उसके साथ २ सड़कों का और बिजली का जो मामला है उसमें हमारी सटेट ने पिछले साल में तरक्की की है। बिजली हर देहात में पहुंच गई है और सड़कों में बहुत इज़ाफा हुआ है। जैसा कि दूसरे मेम्बर साहिबान ने बताया है काफी पक्की सड़कें बनीं हैं। चूंकि वक्त थोड़ा है इस लिये मैं दो तीन बातों की तरफ ही Government का ध्यान दिलाना जरूरी समझता हूं।

एक मसला water-logging का है। इसका ज़िक्र Address में जरूर किया है, लेकिन मैं समझता हूं कि जितना अहम यह मसला है उस ढंगसे इसका ज़िक्र नहीं आया। हमारी State में यह मसला पिछले चार पांच साल से है और हर एक Session में लगातार इस का ज़िक्र आता है। लेकिन मैं देखता हूं कि अभी तक इसका कोई तसल्लीबख़्श इंतज़ाम नहीं हुआ।

सरदार नारायण सिंह ने कहा है कि जगह २ tractors चल रहे हैं। लेकिन हमारे इलाका में हांसी तहसील का एक काफी बड़ा इलाका है जहां कि जमीनें चार पांच साल से तबाह और बरबाद हो रही हैं। एक तरफ तो हमारी सरकार काफी नहरें निकाल कर अरबों रूपया खर्च करके लोगों की बहबूदी के लिये लाखों एकड़ ज़मीन को नहर के पानी से सैराब कर रही है। दूसरी तरफ यह हालत है कि जो नहरी इलाके पहले थे वे चार पांच साल से बिल्कुल तबाह और बरबाद हो रहे हैं। उस तरफ हमारी सरकार का ध्यान नहीं गया। तो मैं चाहता हूं कि हमारे वज़ीर आबपाशी इस की तरफ ध्यान दें। पिछले session में उन्होंने ने कहा था कि इस मसले को top priority देंगे। मगर इस की हालत अभी तक वही है। अब भी मैं जाकर देखता हूं कि कोई हल नहीं निकला। कभी कोई scheme बन जाती है और कभी कोई बन जाती है। तीन चार Chief Engineers बदल चुके हैं, तीन चार वज़ीर बदल चुके हैं। इस के बावजूद इस मसले की तरफ खास ध्यान नहीं दिया गया।

अगली बात Betterment Tax की है। स्पीकर साहिब, वैसे जो tax लगता है सरकार की आमदनी के लिये वसूल होता है और देना भी पड़ता है लेकिन हम ने देखना है कि आया tax का इतना ज़्यादा बोझ तो देने वाले पर नहीं पड़ता जिस से उसकी कमर ही टूट जाए। इस Betterment Tax के मुताबिक पहले भी उस वक्त काफी कहा जा चुका है। मैं बताना चाहता हूँ कि कम अज़ कम इसकी वसूली में आसानी की जाए। पहले 30 किश्तें थीं। अब घटा कर 20 कर दी गई हैं। इस के rates इतने ज़्यादा हैं कि ज़मींदार दे नहीं सकता। मेरे अपने ज़िले का हिसाब किताब यह है कि उन लोगों पर जिन की ज़मीनें पहले ही नहरी थीं सिर्फ additional water के लिये 40, 40, 50, 50, और 60, 60 हजार रुपया लगाया गया है। जो ज़मीनें पहले बंजर थीं, रेगिस्तानी इलाका है, उसका हिसाब किताब इससे ज़्यादा है। इस लिये मैं दरखास्त करूंगा कि इस की वसूली के ढंग को ज़रा नर्म किया जाए।

तीसरी बात यह है कि जहां हमारी सरकार का ध्यान गरीब हरिजनों को ऊपर उठाने के लिये काफी से ज़्यादा है मैं यह कहना चाहता हूँ कि उन लोगों को जो कि हमेशा से दूसरे इनसानों से नीचे गिने जाते हैं और दबाए जाते हैं, उनको उठाने के लिये जितनी भी ज़्यादा से ज़्यादा कोशिश की जाए वह थोड़ी है उनको आज कल सब से ज़्यादा ज़रूरत इस बात की है कि उनको कम interest पर, थोड़े सूद पर कर्ज़ें दिये जायें। हम ने कई दफा कोशिश भी की, land lords के बैंक भी बनाए। उनके ज़रिए ज़मींदारों को फायदा पहुंचाया गया; लेकिन गरीब हरिजन उस फायदे से महरूम रहे। मैं सरकार को एक suggestion देता हूँ कि इन हरिजनों के लिये मकानात बनाने के लिए थोड़ी २ रकमों के कर्ज़ें 500, 1000 या 2000 तक के इनको हर एक साल में इस हद तक दिये जाएं ताकि इनको अहसास हो कि Government हमें मदद देती है और हमारे रहने सहने के जो ढंग हैं उनको सुधारने के लिये भी कदम उठा रही है। चूँकि वक्त ज़्यादा होता जा रहा है इस लिए बाकी बातें बजट के मौका पर अर्ज कर लूंगा। यह बातें थीं जिन की तरफ मैं ने ध्यान दिलाना था।

अध्यक्ष महोदय : मेम्बर साहिबान, मुझे अफसोस है कि अभी आप में से बहुत से मेम्बरों को Governor के ऐड्रेस पर बोलने का मौका नहीं मिला। अब यह फैसला हुआ है कि जिन को अब वक्त नहीं मिला उन को Budget की General discussion पर top priority दी जाए। आप बिल्कुल यकीन रखें। जो बातें इस में हो सकती हैं वही उस वक्त भी हो सकती हैं। अब amendments बहुत होने की वजह से समय कम है। (Hon. Members, I am sorry that many of you have not got an opportunity to speak on the Governor's Address. Now it has been decided that those who have not been given time during this debate will be given top priority at the time of general

[अध्यक्ष महोदय]

discussion of the Budget. The hon. Members may rest assured that whatever can be said on the Address can also be said during the general discussion of the Budget. The number of amendments is very large but the time at our disposal is short.

Kanwarani Jagdish Kaur : Mr. Speaker, Giani Bakhtawar Singh told me "You do not interrupt, I will get you time from Mr. Speaker." Why can't we get time otherwise, Sir ?

Mr. Speaker : Please rest assured. You will get sufficient time during the general discussion of the Budget.

(Kanwarani Jagdish Kaur wanted to speak and therefore she rose again and again.)

Mr. Speaker : Order, please.

(Chief Minister rose up to make his Speech.) (Interruptions from Kanwarani Jagdish Kaur).

Mr. Speaker : Please do not interrupt.

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋਂ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, Governor ਦੇ Address ਤੇ ਜਿਹੜੇ ਸਾਰੇ hon. Members ਬੈਠੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਪੀਚਾਂ ਮੇਂ ਬੜੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ points ਵੀ ਨੋਟ ਕੀਤੇ ਹਨ । ਅਜ ਪੰਜਵਾਂ ਦਿਨ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਜ ਪੰਜਵੇਂ ਦਿਨ ਵਿਚ ਵੀ ਉਹੋ ਚੀਜ਼ਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਦੋ ਤਿੰਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਉਤਰ ਦੇਵਾਂ ਮੈਂ ਕੁਝ analysis ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਰ ਇਕ ਮੈਂਬਰ ਨੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਅਲਾਕੇ ਦੀ ਗਲ ਕਰੇ । ਕਈਆਂ ਨੇ ਤਾਂ ਸਿਧਾ ਹੀ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ Law and Order ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਕੁਝ Opposition ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ, ਕੁਝ ਮੇਰੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ Treasury Benches ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਵੀ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ignore ਕਰ ਦੇਵਾਂ ਜਿਹੜੇ ਕਿ personal bitterness ਦੇ ਕਾਰਨ ਕੋਈ ਗਲ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਖੜਾ ਹਾਂ ਜਿਥੇ ਕਿ personal ਚੀਜ਼ਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਅਤੇ ਨਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ (cheers) ਜਿਸ ਦਿਨ ਐਥੇ ਨਾ ਰਿਹਾ ਉਸੇ ਦਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਏਗਾ ਕਿ ਮੈਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ terror ਹਾਂ । ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਭਾਵੇਂ ਕਿੰਨੀ bitterness ਹੋਵੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ personal ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ । ਇਹ bitterness political bitterness ਤੋਂ deteriorate ਹੋ ਕੇ personal bitterness ਵਿਚ ਬਦਲ ਗਈ ਹੈ । ਫਿਰ ਵੀ ਇਥੋਂ ਤਕ ਨਾ ਕਰੋ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕਰਨ ਦੀ ਖਾਤਰ ਗਲਤ ਗਲਾਂ ਕਹਿ ਕਹਿ ਕੇ, ਕਿ ਕਲ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਕਹਿਣ ਦੀ ਲੋੜ ਪਵੇ ਕਿ material ਮੰਗਵਾਉ ਅਤੇ ਵੇਖੋ ਕਿ ਕਿਸ ਮੈਂਬਰ ਨੇ ਇਹ

ਸਪੀਚ ਕੀਤੀ ਸੀ ਜਾਂ question ਪੁਛਿਆ ਸੀ ਜਾਂ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਹੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਕਿੰਨੀ ਵੀ bitterness ਹੋਵੇ ਇਸ ਹਦ ਤੱਕ ਗਰਾਵਟ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਉਹ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਨੂੰ ਜੇ ਕਰ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਬਦਨਾਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਗਲਤ ਚੀਜ਼ਾਂ ਕਹਿ ਕੇ ਬਦਨਾਮ ਕਰੇ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੁਝ ਸਜਣ ਅਜਿਹੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ Opposition ਵਿਚ ਹਨ ਅਤੇ personal bitterness ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪਏ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਨੁਕਤਾ ਨਿਗਾਹ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਮੈਂਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕੁਝ ਅਜਿਹੇ ਮੈਂਬਰ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ personal bitterness ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੈ। ਮੈਂ ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਊਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਆਪ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਵੀ ਪਤਾ ਹੈ। ਉਹ ਕੋਠ ਕੋਠ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲ ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ hon. Members ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦੇਣਗੇ। ਜਿਥੇ ਤੱਕ Administration ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਕਰੋ ਬੇਸ਼ਕ ਤਕੜੇ ਹੋ ਕੇ ਕਰੋ। ਮੈਂ ਠੀਕ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਵਲ ਤਵੱਜੋਹ ਦੇਵਾਂਗਾ ਅਤੇ ਗਲਤ criticism ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਮੇਰਾ political career 28 ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਲਜ਼ਾਮ ਲਗਾਉਣਾ ਹੈ ਕਿ Public Relations ਦਾ ਆਦਮੀ ਮਝ ਨੂੰ ਪੱਠੇ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਪਿਛੇ ਕੁਝ ਸਚਾਈ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਹਦ ਤੱਕ criticism ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਤੱਕ ਉਸ ਵਿਚ ਸਚਾਈ ਹੋਵੇ। ਹੋਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਦੇ ਸਾਥੀ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ law and order ਮਾੜਾ ਹੈ, ਇਸ ਪਾਸੇ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਕੁਝ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ law and order ਮਾੜਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵੀ ਤਾਂ ਆਪ ਹੀ ਹੋ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ admission ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ law and order ਮਾੜਾ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਫਲਾਣੇ ਪਹਿਲੇ ਵਜ਼ੀਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ law and order ਮਾੜਾ ਹੈ ਪਰ ਜੇ ਕਰ ਉਹਦਾ ਕਾਰਨ ਹੀ ਉਹੋ ਹੋਣ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਹੈ law and order ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਨ ਦੀ? ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ law and order ਮਾੜਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਸਬੂਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹੋਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਵਾਲਾ ਉਹ incident ਹੋ ਗਿਆ ਬਹੁ ਅਕਬਰਪੁਰ ਦਾ incident ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਵਾਲਾ incident ਹੋ ਗਿਆ ਇਸ ਦੇ ਅਲਾਵਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਹੋਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਦੇ incident ਦੇ ਬਾਦ ਤੇ ਤੁਸਾਂ elections ਵੀ ਲੜ ਲਏ ਹਨ। ਮੈਂ enquiry ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵੀ ਮੰਨ ਲਈ ਕਿ ਠੀਕ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਪਰਚਾਰ ਗੰਦਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਥੇ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਦੀ ਬੇਇਜ਼ਤੀ ਹੋਈ, ਮੈਂਨੂੰ ਤਾਂ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬਿਲਕੁਲ ਝੂਠ ਹੈ ਉਹ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਤੇ ਜੇਕਰ ਹੁਣ ਵੀ ਉਹੋ ਗਲ repeat ਕਰਦੇ ਜਾਉ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਕੁਝ ਚਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਸਿਵਾਏ ਇਸ ਗਲ ਦੇ ਕਹਿਣ ਦੇ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਬਾਦ general elections ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਹੁਣ ਹਾਊਸ ਦੀ majority ਇਸ ਪਾਸੇ ਹੈ ਤੇ minority ਉਸ ਪਾਸੇ ਹੈ। ਇਹ ਕਾਫੀ ਸਬੂਤ ਹੈ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਗੱਲਾਂ ਗਲਤ ਸਨ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਕੰਮ ਚਲਣਾ ਹੈ ਅਤੇ Opposition ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਕਦੀ power ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਣਾ। ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਥਾਂ Opposition ਹੈ। ਇਹ Parliamentary

[ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ]

system ਦੀ opposition ਅਖਵਾਉਂਦੀ ਹੈ । ਉਹ opposition ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਬੈਠੇ ਹਨ ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ । ਲੇਕਿਨ ਜਿਵੇਂ ਪਸ਼ਚਿਮ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ Parliaments ਵਿਚ Oppositions ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਅਮਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਾਪੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨਹੀਂ ਦੁਹਰਾਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ Elections ਦੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ । ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਨੂੰ ਭਾਵੇਂ ਨਿੰਦੀ ਚਲਣ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਿ ਨਿੰਦਣਾ ਹੈ । ਉਹ ਵੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਤੱਕ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਨਵੀਆਂ Elections ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਫੇਰ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਬਣਾ ਲੈਣਗੇ ? ਛੋਟਾ ਮੋਟਾ ਜਿਹੜਾ ਕੋਈ ਮਾੜਾ ਕੰਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹਦੇ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਕਿਵੇਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਬਣ ਸਕਦੀ ਹੈ ? ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਜਾ incident ਵੀ ਡਾਕਟਰ ਗੋਪੀ ਚੰਦ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਕਰਨਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਕਿ ਉਹ ਬਹੁਤ ਇਜ਼ਤ ਕਰਦੇ ਸਨ । 26, 27 ਆਦਮੀ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ I. G. ਨੇ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣੀ ਹੈ ਕਿਸੇ ਨੂੰ Superintendent ਨੇ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣੀ ਹੈ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਗੌਰਮਿੰਟ ਸਜ਼ਾ ਦੇਵੇਗੀ । ਆਖਰ ਜਿਹੜੀਆਂ findings ਰਿਪੋਰਟ ਦੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸਾਂ ਨਿਭਾਉਣਾ ਹੈ । ਪਰ ਹਰ ਇਕ ਕੰਮ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਧੱਕਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਚਲਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ । ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ murderer ਵੀ ਹੋਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਹੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ rules permit ਕਰਦੇ ਹੋਣ । ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਖਲਾਫ ਨਹੀਂ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦੀ । ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਗੋਲੀ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਦੇਣ ਵਿਚ ਵੀ ਦੋ ਸਾਲ ਲੱਗ ਗਏ ਸਨ ।

ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਉਂ ਤੁਸੀਂ public ਨੂੰ ਖਰਾਬ ਕਰਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਕਿਉਂ

5 p.m.

ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪਾੜਦੇ ਹੋ ? ਇਹ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਭੈੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹਨ । ਜੇਕਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਕੁਝ political ਫਾਇਦਾ ਹੁੰਦਾ ਵੀ ਹੈ ਤਾਂ ਵੀ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਆਖਾਂਗਾ ਕਿ ਇਸ ਬੜੇ ਬਾਹਲੇ ਫਾਇਦੇ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਭਰਾਵਾਂ ਵਿਚ ਨਫਰਤ ਨਾ ਪਾਓ । ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਇਹ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਮੰਨੋਗੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਆਪ ਕੁਹਾੜੀ ਮਾਰੋਗੇ । ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਨਾ ਕੋਈ ਹਿੰਦੂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਸਿਖ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਠੀਕ ਨਹੀਂ । ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇਸ ਵਿਚ ਸਚਾਈ ਹੈ ਤਾਂ ਇਥੇ ਕਿਵੇਂ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ ? ਇਹ ਤਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਚੰਗੀਆਂ ਖਾਸੀਅਤਾਂ ਤੇ ਚੰਗੇ ਅਸੂਲਾਂ ਕਰਕੇ ਹੀ ਅੱਜ ਇਸ position ਵਿਚ ਹੈ । ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਸਿੱਖ ਦੋਵੇਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਮੇਰੇ ਮਿਤਰ ਨੇ ਤਾਂ ਕਲ੍ਹ ਬੜੀ ਮੀਆਂ ਮਿੱਠੂ ਵਾਲੀ speech ਕੀਤੀ ਸੀ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਤਾਂ ਹਿੰਦੂ ਸਿਖ unity ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੀ । ਇਸ ਤੋਂ ਹੋਰ ਬੁਨੀ ਗੱਲ ਹੋਰ ਕੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਇਸਤੇ ਮੈਂ ਨੂੰ ਜਾਲੰਧਰ ਵਾਲੇ incident ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਭਰਵਾਲ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਨਾ ਆਉਂਦਾ ਨੂੰ । ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਤੁਸਾਂ ਹਿੰਦੂ ਸਿਖ unity ਦਾ ਸਵਾਲ ਖੜਾ ਕਰਕੇ ਇਹ ਆਖਣਾ

ਹੈ ਕਿ ਗੌਰਮਿੰਟ ਹਿੰਦੂਆਂ ਤੇ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਲੜਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਸ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਇਹ ਆਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਗੌਰਮਿੰਟ ਇਸੇ ਗੱਲ ਤੋਂ ਹੀ ਸੁਰਖਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸਦੀ ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਇਹ ਬਦਨਾਮੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ Law and Order ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਚਲ ਰਿਹਾ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੜੀ ਸਖਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਅਸਾਂ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਸਖਤੀ ਨਾ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਥੇ law and order ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਚਲ ਰਿਹਾ ਤੇ ਜੇ law and order ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਲਈ ਸਖਤੀ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੜੀ ਸਖਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਗੰਦੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਇਸਦੀ policy ਉਤੇ ਤਾਂ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਡੇ ਵਡੇ leaders ਦਾ control ਹੈ। (ਗਲਿਥਾਂ) ਹਿੰਦੂਆਂ ਤੇ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਲੜਾਉਣ ਵਾਲੇ ਕੰਮ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਗੱਲ ਤਾਂ ਉਹ ਆਦਮੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਆਪਣੇ ਫਰਜ਼ ਤੋਂ ਗਿਰੇ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਸੋਫ਼ਣ ਦਾ ਮਿਆਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਿਤਰਾਂ ਦਾ ਹੈ। (*Interruption by Shri Balram Das Tandon.*)

Mr. Speaker : Please do not interrupt.

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਿਰੇ ਹੋਏ ਮਿਆਰ ਦੀ ਤਾਂ ਕੋਈ ਹਦ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਰਾਵਟ ਦੀ ਵੀ ਕੋਈ ਹਦ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਸਾਡੇ ਮਥੇ ਲਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ ਕਰਦੇ ਆਪ ਹਨ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰੇ ਜਾਂ ਅਸੀਂ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋਈਏ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਤੇ ਸਿਖ ਆਪੋ ਵਿਚ ਲੜ ਪੈਣ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਜ਼ਹਿਰ ਖਾਕੇ ਮਰ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਇਹ ਉਸ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਲਈ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿਹੜੀ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਲੜਾਈ ਵੀ ਇਸੇ ਅਸੂਲ ਤੇ ਲੜਦੀ ਰਹੀ ਕਿ ਅਸਾਂ ਸਾਰੇ, ਹਿੰਦੂ, ਸਿਖ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਮਿਲ ਜਾਈਏ ਤੇ ਮਿਲ ਕੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਅਜ਼ਾਦ ਕਰਾਈਏ। ਇਸ ਸੂਬੇ ਦੀ ਵੰਡ ਵੇਲੇ ਜਿਹੜੇ ਹਾਲਾਤ ਇਥੇ ਹੋਏ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਅਸਾਂ ਕਾਂਗਰਸੀ ਅਜੇ ਤਕ ਸ਼ਰਮ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਉਚਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਇਸ ਲਈ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਇਹ ਜਿਹੜੀ ਚੀਜ਼ ਸਾਡੇ ਬਾਰੇ ਕਹੀ ਗਈ ਹੈ ਇਸਦੇ ਕਹਿਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਕਹਿਣ ਵਿਚ ਥੋੜੀ ਜਿਹੀ ਝਿੜਕ ਆਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ।

ਫਿਰ ਉਹ ਕੋਈ ਗੱਲ ਸੀ ਜਿਹੜੀ ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਢੋਧਰੀ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਹੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਗਏ ਤਾਂ ਉਥੇ ਹੀਰ ਰਾਂਝੇ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਫ਼ਿਕਰੇ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਥੇ ਕੋਈ law and order ਦੀ ਹਾਲਤ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਭਲਾ ਇਹ ਵੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ law and order ਦਾ ਮਿਆਰ ਕੱਢ ਲਿਆ ਹੈ। ਕੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਛੋਟੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਵੀ law and order ਨਾਲ ਕੋਈ ਤੁਅਲੁਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ? ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀ ਪਾਰਟੀ in power ਹੈ ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੀ ਕਿ ਉਹ ਹਿੰਦੂਆਂ ਤੇ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਲੜਾ ਦੇਵੇ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਸਿਖ unity ਲਈ ਜੇਕਰ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਵੀ ਪਏ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਮਰਨ ਲਈ ਵੀ ਤਿਆਰ ਹਾਂ।

[ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ]

ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਹਰ ਵੱਡੀ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ। ਅਤੇ ਕਰਦੇ ਵੀ ਆਏ ਹਾਂ। ਸਾਡੇ ਲਈ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਗੁਰਦਵਾਰਿਆਂ ਦੀ ਬੇਇਜ਼ਤੀ ਕਰਾ ਕਿ ਹਿੰਦੂਆਂ ਤੇ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਵਾਂਗ ਪਾੜ ਕੇ ਇਥੇ ਹਕੂਮਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ, ਬਿਲਕੁਲ ਗਲਤ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ ਆਪਣੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹਨ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਾਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ investigation ਕਰਾ ਲੈਣ ਦਿਓ ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ investigation ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਾਉਣ ਦਿੰਦੇ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਜਿਤਨੀ ਚੁਪ ਰਖ ਸਕਦੇ ਹੋ ਉਤਨੀ ਚੁਪ ਰਖੋ ਅਤੇ ਜੇ ਗੁਰਦਵਾਰਿਆਂ ਲਈ ਤੁਹਾਡੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਇਜ਼ਤ ਤੇ ਮਾਨ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਧਾਰਮਕ ਸਥਾਨਾਂ ਦੀ ਜਿਹੜੀ ਬੇਇਜ਼ਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ਉਸ ਲਈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਜੇਕਰ ਆਪਣੇ ਭਰਾਵਾਂ ਨਾਲ ਹਮਦਰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਚੁਪ ਰਹੋ। ਭਾਵੇਂ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਮਤਲਬ ਲਈ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਸਖਤੀ ਵੀ ਕਰਨੀ ਪਏ ਤਾਂ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਚੁਪ ਰਹੋ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਖੁਲ੍ਹ ਕੇ ਪੜਤਾਲ ਕਰ ਲੈਣ ਦਿਓ . . . . . (Interruption by Shri Balram Das Tandon.)

ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਜਿਹੜੇ ਹਿੰਦੂ ਸਿਖ unity ਲਈ ਬਹੁਤਾ ਰੋਲਾ ਪਾਉਂਦੇ ਹੋ ਇਸ ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ ਜ਼ਰੂਰ ਨੰਗੇ ਹੋਵੋਗੇ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਤੁਸੀਂ ਸਾਨੂੰ ਖੁਲ੍ਹ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨ ਦਿੰਦੇ। ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਤਾਂ ਇਹੋ ਹੀ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਸਿਰ ਤੁਹਾਡਾ ਪਾਪ ਢਕੂ ਕੇ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਾਪ ਉਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਸਿਰ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਬੋਲੇ। ਜਿਹੜੀਆਂ ਤੁਸੀਂ ਬੜੀਆਂ ਬੜੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ ਇਸ ਤੋਂ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਹੀ ਸਿਰ ਤੇ ਆਉਣਗੀਆਂ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ ਦਖਲ ਨਾ ਦਿਓ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਉਹ ਆਦਮੀ ਲਭ ਲੈਣ ਦਿਓ। ਆਖਰਕਾਰ ਜੇ ਕੁਝ ਪੁਲਸ ਲਭੇਗੀ, ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸਦਾ case ਬਣ ਕੇ court ਵਿਚ ਹੀ ਆਏਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਇਸ ਮਨਤਵ ਵਿਚ ਦੇਰੀ ਨਾ ਕਰਾਓ। ਸਾਡੀ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਤਾਂ ਸਦਾ mission ਹੀ ਹਿੰਦੂਆਂ ਸਿਖਾਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਚ unity ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸੇ mission ਲਈ ਅਸਾਂ ਮੁਗਲਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲੜਦੇ ਆਏ ਹਾਂ। ਸਾਡੇ ਫੌਲੋਂ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਬੁਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਕਦੇ ਕੋਈ ਮਾਂ ਵੀ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸਦੇ ਪੁਤਰ ਆਪੋ ਵਿਚ ਲੜਨ ? ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ ਹੈ ਕਿ ਮਾਂ ਨਾਲੋਂ ਹੇਜਲੀ ਫਫੇਕੁਟਣ ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਹਿੰਦੂ ਸਿਖ unity ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਇਹ ਜਲੂਸ ਕਢਣੇ ਛੱਡ ਦਿਓ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਹਿੰਦੂ ਸਿਖ unity ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਗੰਦੇ ਨਾਰੇ ਲਾਉਣੇ ਛੱਡ ਦਿਓ। ਜੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਸਿਖ unity ਦਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਬਦਨਾਮੀ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲਾਂ ਨਾ ਕਰੋ ਅਤੇ ਗੰਦੇ lecture ਕਰਨੇ ਛੱਡ ਦਿਓ। ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਛੱਡ ਦਿਓਗੇ ਤਾਂ ਹਿੰਦੂ ਸਿਖ unity ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਕਾਇਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਕੀ ਇਹ law and order ਲਈ ਆਖ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਗੰਦੇ ਗੰਦੇ ਨਾਰੇ ਮਾਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਗੰਦੇ ਗੰਦੇ lecture public ਵਿਚ ਦਿੰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਜਾਂ ਗੰਦੀਆਂ ਗਾਲੀਆਂ

ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਾਡੇ ਹਥ ਜੋੜਦੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਾਡੀ women police ਦੀ ਬੇਇਜ਼ਤੀ ਕੀਤੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਧਕਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੱਤਾ, ਕੀ ਉਹ law and order ਵਾਸਤੇ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਮੈਂ ਹੁਣੇ ਇਥੇ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਜੇਲ੍ਹ ਤੇ ਬਹੁਅਕਬਰਪੁਰ ਬਾਰੇ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਾਂਗਾ । ਕੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ law and order ਕਾਇਮ ਰਖਣ ਵਾਲੇ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਇਹ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ law and order ਤੋੜਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਨਰਮ policy ਵਰਤੀ ਹੈ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਦਸ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ policy ਸਿਰਫ਼ ਮੇਰੀ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਕਾਂਗਰਸ Assembly ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਪਾਲਸੀ ਹੈ । ਆਖਰ ਇਸ agitation ਵਿਚ ਅਸਾਂ ਆਪਣੇ ਹੀ ਆਦਮੀਆਂ ਨਾਲ ਵਰਤਣਾ ਸੀ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਚੰਦ ਇਕ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ ਕਹਿਣੇ ਵਿਚ ਆ ਗਏ ਸਨ । ਫਿਰ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਕੋਈ ਧਰਮ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈਕੇ ਜਾਂ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਕੋਈ ਬੋਲੀ ਦਾ ਬਹਾਨਾ ਬਣਾ ਕੇ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕੀ ਇਹ ਮੇਰੇ ਭਰਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਦੇਸ਼ ਆਏ ? ਨਹੀਂ, ਨਹੀਂ, ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਸਖਤੀ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਭਾਵੇਂ ਅਸਾਂ ਇਸੇ ਲਈ ਐਥੇ ਵੀ ਹੋਏ ਹੋਏ ਹਾਂ । ਇਹ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਭਰਾ ਸਨ ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲੇ ਅਸਾਂ ਸਖਤੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ । ਜੇ ਕਿਸੇ ਬਾਇਦਰ ਦੀ ਪਗੜੀ ਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਗੰਦਾ ਕੰਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤਾਂ ਵੀ ਅਸਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ violence ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕਤੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਛੱਡਣਾ ਚਾਹੀਦਾ । ਲੇਕਿਨ ਅਸਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਹ ਬੋਲੀ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਅਤੇ ਧਰਮ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਸਨ । ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਹ ਬੜੇ ਉਬਲੇ ਹੋਏ ਸਨ । ਅਸਾਂ ਤਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਆਦਮੀਆਂ ਕੋਲੋਂ ਜੁਰਮ ਨੇ ਵਸੂਲ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਸੀ ਉਹ ਸਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੋੜ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੁਰਮ ਨੇ ਹੋਏ ਸੀ ਪਰ ਹਾਲਾਂ ਵਸੂਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਸੂਲੀ ਵੀ ਰੋਕ ਦਿੱਤੀ ਹੈ । ਰੋਹਤਕ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲੋਂ ਜਿਹੜੇ ਜੁਰਮਾਨੇ ਵਸੂਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸੀ ਉਹ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਇਕ ਪਾਈ ਵਾਪਸ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਦੂਜੀ ਪਾਰਟੀ ਸਾਨੂੰ ਆਖਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ law and order ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਕਾਇਮ ਨਹੀਂ ਰਖਦੇ । ਫਿਰ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਵੀਰ ਮੇਰੇ ਬਾਰੇ ਇਹ ਆਖਦੇ ਹਨ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਇਹ ਆਖਦੇ ਹਨ । ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਤੁਸਾਂ ਦਸ ਬਾਰੇ ਮੈਰੋਂ ਕੁਝ ਅਖਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ, ਕੀ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਦਸਾਂ ? ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਗੱਲ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਪੂਰੀ ਸਚਾਈ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਪਾਸ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕਰਨ ਦੇ unlimited means ਹਨ ਲੇਕਿਨ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਚਾਈ ਤੇ ਸੀ ਇਸ ਕਰਕੇ ਅਜ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਇਹ legislative ਪਾਰਟੀ ਇਸ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਸਿਰਫ਼ ਕਾਫ਼ੀ ਖਲੋ ਸਕੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਕੋਈ ਤਾਨਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅਖਬਾਰਾਂ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਕਢਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ ਜਗਾਧਰੀ ਵਿਚ ਪੁਲਸ ਦਾ ਇਕ ਵੱਡਾ ਅਫਸਰ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਕ ਅਖਬਾਰ ਦੇ correspondent

[ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ]

ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਬਹੁ ਅਕਬਰ ਪੁਰ ਵਿਚ ਕੀ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਸ ਅਫਸਰ ਨੇ ਕੋਈ ਮਾੜੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਹੀ ਫਿਰ ਵੀ ਅਖਬਾਰ ਵਿਚ ਕੁਝ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਉਸ ਅਫਸਰ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ, ਉਹ ਕਿਹਾ। ਇਹ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਪੇਸ਼ੇ ਦਾ prestige ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਖ ਸਕਦੇ। ਕਦੇ ਇਹ ਡਾਕਟਰ ਗੋਪੀ ਚੰਦ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਕੋਈ ਗੱਲ ਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਅਫਸਰ ਨੂੰ ਜਦੋਂ contact ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ deny ਕੀਤਾ। Deny ਹੀ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਤਾਂ ਹਰ ਇਕ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਸ correspondent ਦੀ ਦਾਦ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸ ਨੇ resign ਕਰ ਦਿੱਤਾ as a protest ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਲਤ ਗੱਲਾਂ ਮੇਰੇ ਨਾਮ ਪਾਈਆਂ ਹਨ। (ਤਾਲੀਆਂ) ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਬਨਾਉਣਾ ਹੈ। ਯਾਦ ਰਖੋ ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ communal political party ਨੂੰ ਖਿਆਲ ਹੋਵੇ ਕਿ ਉਹ ਖਪ ਪਾਏ ਚਾਰ ਸੀਟਾਂ ਵਧ ਲੈ ਜਾਵੇਗੀ ਤਾਂ ਮਸ਼ਕਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਹੋਣੀ ਹੈ ਕਿਸੇ ਦੀ majority ਹੋਵੇ ਕਿਸੇ ਦੀ minority ਹੋਵੇ ਪੰਜਾਬ ਜੀ ਤਾਂ ਹੀ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇ ਹਿੰਦੂ ਸਿੱਖ ਇਕ ਹੋਣ।

ਮੈਂ ਵੇਰਾਨ ਹੋਇਆ, ਇਕ hon. Member ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਨਾਥ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਦਿਖਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ Regional Formula ਉਪਰ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ Sachar Formula ਦੋਵਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਨੇ agree ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ changes ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਸਕਦੀ ਜਦ ਤਕ ਦੋਨੋਂ ਪਾਸੇ ਗਲ ਬਾਤ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਹਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਮੈਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਆਦਮੀ ਤੇ ਜੋ ਇਕ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਗਲਤ put ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਫਸੋਸ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਕੁਝ ਕਰੇ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਮਾਹੌਲ ਤਾਂ ਬਨਾਉਣ ਦਿਉ, ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਰਾਬੀ ਕਰ ਲਈਏ ਸਾਬੋ ਭਲੇ ਦੀ ਗਲ ਸਮਝਾ ਸਕੀਏ, ਕੋਈ ਹੋਰ ਹਲ ਕੁਝ ਸਕੀਏ। ਬਾਕੀ ਜਿਹੜੀ ਚੀਜ਼ ਮੰਨੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਜੇਕਰ ਉਸ ਦੀ ਮੈਂ implementation ਨਾ ਕਰਾਂ ਤਾਂ ਮੈਥੋਂ ਭੇੜਾ ਕੌਣ ਹੋਵੇਗਾ? Implementation ਵੀ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ। ਗਲ ਬਾਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸਭ ਨੇ deputation ਭੇਜੇ, ਸਭ ਨਾਲ ਗਲ ਬਾਤ ਹੋਈ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਛੁਡਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਸਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹਿੰਦੂ ਵੀ ਦੇਹ ਜਾਨ, ਸਿੱਖ ਵੀ ਦੇਹ ਜਾਨ ਇਸਾਈ ਵੀ ਦੇਹ ਜਾਨ ਮੁਸਲਿਮ ਜੋ ਇਥੇ ਰਹੇ, ਉਹ ਵੀ ਸਾਡੀ ਦੇਹ ਜਾਨ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕਠਿਆਂ ਰਖਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਉਧਮ ਕਰਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਦੋਵੇਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਵਧੂ ਮੰਡਲ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਹੋਰ ਵੀ ਵਿਚ ਆ ਜਾਣਗੇ। ਪਰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਕਿ ਜਲੂਸ ਕਢੋ, ਗੰਦੇ ਨਾਰੇ ਮਾਰੋ ਤੇ ਫਿਰ expect ਕਰੋ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਹਲ ਕਰੇ। ਜਲੰਧਰ ਦੇ incident ਨੇ ਦਸ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਗਲਤ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ। ਇਕ hon. Member ਨੇ ਕਰਨਾਲ ਦੇ ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ ਵਾਲੇ ਵਾਕੇ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਦੀ inquest ਜਾਰੀ ਹੈ। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ Bar ਦੇ Secretary ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਤਾਂ ਉਹੀ ਦਸਣਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕਿਸੇ ਅਰਬੀ ਦਿਤੀ ਹੈ। ਹੋਰ ਉਹ ਕੀ ਸਦ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਇਹ ਚੀਜ਼ court ਵਿਚ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਅਫਸਰ ਦੌੜ ਕੇ ਬੂਠਾ certificate

ਲੈ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਪੁਛਣ ਤੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਹੈ। Chief Minister ਦੀ bad books ਦਾ ਕੀ ਟੋਲ੍ਹਕ ਹੈ ? ਬੜੇ ਅਡਰੋਸ ਦੀ ਗਲ ਹੈ ! ਜਦ ਤਕ ਇਥੇ ਬੈਠਨਾ ਹੈ ਪੁਛ ਲੈ। ਜੇਕਰ ਮਨ ਵਿਚ ਹੈ ਕਿ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਖਰਾਬ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਗਲਤ ਚੀਜ਼ਾਂ ਕਹਿਣੀਆਂ ਹਨ, ਦਿੱਲੀ ਭੇਜਣੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਗਲ ਜੁਦੀ ਹੈ। ਕਹਿਣਾ ਇਹ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਚਲੇ ਗਏ ਹਾਂ ਤੇ ਰਹਿਣਾ ਇਥੇ, ਅਜਿਹੀਆਂ ਗਲਾਂ ਠੀਕ ਨਹੀਂ।

Shri Parbodh Chandra : On a point of order Sir, These are insinuations, Sir. I accept what I have said.

अध्यक्ष महोदय : आप बैठिए। यह point of order नहीं है। (The hon. member may resume his seat. This is no point of order.)

Shri Prabodh Chandra : Sir, I am prepared to accept what I have said.

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਆਪ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਲਾਂ ਦੀ inquest ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਸ਼ਾਂਤੀ ਕਰ ਲੈ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੁਕਤਸਰ ਦੇ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ defamation ਦਾ case ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੇ ਵੀ ਕਰਾ ਲਉ। ਜੇ ਨਹੀਂ ਕਰਾਉਣਾ ਤਾਂ ਬੋਝੀ ਦੇਰ ਠਹਿਰ ਜਾਉ। (interruption by Shri Prabodh Chandra)

Mr. Speaker : Why are you interrupting ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਇਕ ਹੋਰ ਗਲ ਕਹੀ ਗਈ ਕਿ ਡੋਲੀ ਚੁਕੀ ਗਈ। ਇਹ ਕੇਸ ਵੀ ਅਦਾਲਤ ਪਾਸ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਬਚਨੇ ਡਾਕੂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਹ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜ਼ਿਲੇ ਵਾਲੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦਸ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਸਾਰੇ ਆਦਮੀ ਪਕੜ ਲਏ ਗਏ ਹਨ। ਜਿਹਾ ਕਿ Chief Minister ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕੋਈ ਔਰਤ ਜੇਕਰ ਗਹਿਣੇ ਪਾਕੇ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਵਲ ਕੋਈ ਬੁਰੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਵੇਖ ਸਕਦਾ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਤਾਂ ਬਾਰ ਬਾਰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਪਕੜਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਕੀ ਗੱਲਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ? ਜਿਹੜਾ case ਤੁਸੀਂ ਦਸਿਆ ਹੈ ਉਹ ਜਾਰੀ ਹੈ, investigation ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਉਹ ਮੈਂ ਦਸਾਂ ਤਾਂ ਗਲਤ ਚੀਜ਼ ਹੋਵੇਗੀ। ਹਾਂ privately ਪੁਛੋ ਤਾਂ ਦੇਖ ਲਉ। ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜਾ case court ਵਿਚ ਹੈ ਕਮ ਅਜ ਕਮ ਉਸ ਦੇ ਮੁੱਲਕ ਤਾਂ ਸੰਭਲ ਕੇ ਗਲ ਕਰੋ। ਹਾਂ ਜੇ ਨਿੰਦਿਆ ਹੀ ਕਰਨੀ ਹੈ ਤਾਂ ਰੋਕਾਂਗੇ ਨਹੀਂ ਪਰ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ੨ ਮਹੀਨੇ ਬਾਅਦ ਕਰ ਲੈਣਾ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ Law and Order ਦੀ ਹਾਲਤ ਇਤਨੀ ਬੁਰੀ ਨਹੀਂ ਜਿਤਨੀ ਦਸੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਤੇ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਇਥੇ ਅਤਿ ਦਰਜੇ ਦੀ ਚੰਗੀ democracy ਹੈ। ਅਸੀਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਕੜਿਆ ਤੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਛੱਡਦੇ ਰਹੇ। ਕਈਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਕਿਸ Law ਦੇ under ਕਰਦੇ ਹੋ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਦਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਹਕ ਨਹੀਂ। Government ਪਾਸ power ਹੈ। ਸ਼ਕ ਹੈ ਤਾਂ ਨਿਰਣਾ ਕਰਾ ਲਉ court ਤੋਂ। ਤੇ ਜੇਕਰ law ਨਹੀਂ ਹੈ ਤਾਂ ਬਣ ਜਾਵੇਗਾ। ਰੋਲਾ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ ਸਣੇ

[ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ]

ਮਾਰੀਆਂ ਇਹ ਕੀਤਾ ਉਹ ਕੀਤਾ । ਇਹ ਨਾ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਫਿਰਕਿਆਂ ਵਿਚ ਫਰਕ ਪੈ ਰਿਹਾ ਦਿਲ ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਤੋਂ ਦੂਰ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸਾਡੇ ਧਰਮ ਦੀ ਬੋਲੀ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰ ਦਿਤਾ । ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਗਲ ਨਹੀਂ । ਧਰਮ ਦੀ ਬੋਲੀ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਬੋਲੀ ਹੈ । ਸਾਡੀ ਵੀ ਹੈ । ਕੀ ਸਿਖਾਂ ਦੀਆਂ ਧਰਮ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿਚ ਇਹੀ ਬੋਲੀ ਗੁਰਮੁਖੀ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲਿਖੀ ਹੋਈ । ਕੀ ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ । ਬਰਾੜਾ ਸਾਰਾ script ਦਾ ਹੈ । ਕੀ ਇਸ ਲਈ ਦਿਲ ਤੋੜ ਦਿਤੇ ਜਾਣ । ਕੀ ਇਸ ਤੇ ਫਸਾਦ ਹੋਣ ਦਿਤੇ ਜਾਣ । ਅਸੀਂ ਫਸਾਦ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦੇਣੇ । ਜਿਸ ਦਿਨ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਪਾਰਟੀਆਂ ਫਸਾਦ ਤੇ ਤੁਲੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਉਸ ਦਿਨ ਦਫ਼ਾ 144 ਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ । ਪੰਡਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਪਕੜ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਕੀ ਕਰੀਏ ਨਹੀਂ ਪਕੜਦੇ ਤਾਂ ਅਗ ਲਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਸੀਂ ਇਸ ਸੂਬੇ ਨੂੰ ਅਗ ਨਹੀਂ ਲਗਣ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ । ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨਰਮੀ ਨਾਲ ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ ਪਰ ਇੰਨੀ ਨਰਮੀ ਨਾਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਚਲ ਰਹੀ ਕਿ ਸੂਬੇ ਦਾ ਅਮਨ ਭੰਗ ਹੋਵੇ । ਅਸੀਂ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਦੂਸਰੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਾਸੇ ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ movement withdraw ਹੋ ਗਈ ਹੈ । ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ । ਫਿਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਮੈਨੂੰ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਦੇ ਹਾਦਸੇ ਦਾ ਅਵਸ਼ੇਸ ਨਹੀਂ ਮੈਨੂੰ ਅਵਸ਼ੇਸ ਨਹੀਂ ? ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਟਾਂ ਤੇ ਸ਼ਰਮ ਨਹੀਂ ? ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਸਾਡੀ reputation ਨੂੰ ਘਟ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ । ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਨਾ ਮਿਲਦੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹੀ ਹੁਲਾਸ ਬਾਜ਼ੀ ਵਾਲੀ, ਹਲਤ ਅਤੇ ਚਲਾਈ ਗਈ movement ਨੂੰ ਜਿਸ ਵੇਰ ਸਨਿਆਸੀਆਂ ਤੇ ਸਵਾਮੀਆਂ ਨੂੰ ਪਾਇਆ ਗਿਆ, ਇੰਨੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਬੂ ਕੀਤਾ ।

ਮੈਂ ਤਾਂ ਹੁਣ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਜ਼ਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ । ਉਹ ਬਜ਼ੁਰਗ ਹਨ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਹੁਣ ਵੀ ਕਿਤੇ ਮਿਲ ਪੈਣ ਤਾਂ ਗੋਲੀ ਹੱਥ ਲਾਉਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਨਾ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਖੋਟ ਹੈ ਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਖੋਟ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਧੂਆਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਗਲਤ ਰਸਤੇ ਤੇ ਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ । ਸਨੂੰ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਤੇ ਸਾਡੀ ਐਜੰਡੇਸ਼ਨ ਤੇ ਕਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਡਰ ਸੀ ਕਿ ਬਾਹਰਲੇ ਪਾਲਾਇਸ਼ਨ ਇਸ situation ਨੂੰ exploit ਨਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇਹ ਨਾ ਕਹਿਣ ਕਿ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਕੀ ਹਾਲਾਤ ਹਨ । ਇਸ ਲਈ ਲਾ ਐਂਡ ਆਰਡਰ ਦੀ ਹਾਲਤ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਕਿ ਖਰਾਬ ਹੈ । ਕੀ ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਲਾ ਐਂਡ ਆਰਡਰ ਨੂੰ ਨਿੰਦਦ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਲੂਸ ਨਹੀਂ ਕਢਣ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ? ਕੀ ਇਸ ਲਈ ਲਾ ਐਂਡ ਆਰਡਰ ਖਰਾਬ ਹੈ ਕਿ ਐਨਾ ਕੁਝ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਯਤਨ ਕਰਨ ਤੇ ਵੀ ਸੂਬੇ ਦੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਖਰਾਬ ਹੋਣ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਅਮਨ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨੂੰ ਭੰਗ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ? ਕੀ ਇਸ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਖਰਾਬ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਇਹ ਲਾ ਐਂਡ ਆਰਡਰ ਲੜਾਈ ਬਗ਼ੌੜੇ ਨੂੰ ਵਧਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਵਿਚ ਸਫਲ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦੀ ਜਿਸ ਲਈ ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਕਹਿ ਸਕਣ ਕਿ ਲਾ ਐਂਡ ਆਰਡਰ ਦੀ ਹਾਲਤ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ।

ਪੰਡਤ ਜੀ ਨੇ ਦੋ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਇਕ ਸ਼੍ਰੀ ਮੰਗਲ ਸੈਨ ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੇ hon. Member ਦਾ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਬਾਹੂ ਅਕਬਰ ਪੁਰ ਦਾ । ਲਉ ਹੁਣ ਮੇਰੀ version ਵੀ ਸੁਣ ਲਓ ਕਿ ਸਾਡੀ ਤਰਫ਼ ਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਕੇਸਾਂ ਦਾ ਕੀ version ਹੈ ।

ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਸ੍ਰੀ ਮੰਗਲ ਸੇਨ ਆਨਰੇਬਲ ਮੈਂਬਰ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਮੈਂ ਵਾਰ ਵਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਨਾ ਲਵਾਂ ਅਤੇ an hon. member from Rohtak ਹੀ ਕਹਾਂ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 30 ਜੁਲਾਈ ਨੂੰ ਰੋਹਤਕ ਵਿਚ ਜਲੂਸ ਕਢਿਆ। ਉਸ ਜਲੂਸ ਨੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੀ ਕੋਠੀ ਤੇ ਹੱਲਾ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਤਾਲੇ ਭੰਗੇ ਗਏ। ਡੀ. ਸੀ. ਦੀ ਕੋਠੀ ਵਿਚ ਜਾਕੇ ਉਹ ਹੁਲੜ ਮਚਾਇਆ ਜਿਸ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਮੈਂ ਕੀ ਦੇਵਾਂ। ਸੀਸੇ ਤੇ ਫਰਨੀਚਰ ਤੋੜ ਦਿਤਾ ਗਿਆ। ਮੰਜਿਆਂ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਨਚੇ।

(ਸਰਕਾਰੀ ਬੈਂਚਾਂ ਵਲੋਂ : *Shame, Shame.*)

ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਪਾਸ ਅਪੀਲ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਸੁਣਨ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹਿਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਤਾਂ ਕਈ ਗੱਲਾਂ ਹਨ ਜੋ ਮੈਂ ਇਥੇ ਕਹਿਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਹੁਲੜ ਬਾਜ਼ੀ ਮਚਾਈ ਗਈ। ਮੁੰਡੇ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਕਿੰਨੇ ਚਿਰ ਤਕ ਭੰਗੜੇ ਪਾਏ ਗਏ। ਪੁਲਿਸ ਖੜੀ ਵੇਖਦੀ ਰਹੀ। ਮੈਂ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਮਾੜਾ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ। ਪੁਲਿਸ ਮਾੜੀ ਨਹੀਂ। ਉਸ ਨੇ ਲਾ ਐਂਡ ਆਰਡਰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਿਆ। ਇਸੇ ਹੀ ਗੱਲ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਤਕੜੀਮਤ ਦਿਤੀ। ਗੁੰਡਾ ਗਰਦੀ ਦਾ ਬਾਜ਼ਾਰ ਗਰਮ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਰੋਹਤਕ ਵਾਸੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਅਤੇ ਇਕ ਚੀਜ਼ ਵਲ ਮੈਂ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਇਹ ਆਮ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੋ innocent ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਖਲਕਤ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਦੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਇਹੀ ਹਾਲਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਥੇ ਹੋਈ। ਅਸੀਂ ਆਪ ਵੀ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਜਿਥੇ ਅਸੀਂ ਗਲਤੀ ਕੀਤੀ ਉਥੇ ਅਸੀਂ ਖਲਕਤ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲੋਂ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਪਰ ਜਿਥੇ ਅਸੀਂ ਸਿੱਧੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਮਯਾਬ ਰਹੇ ਉਥੇ ਖਲਕਤ ਸਾਡੇ ਨਾਲੋਂ ਨਹੀਂ ਵਖਰੀ ਹੋਈ। ਇਸ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਬਾਦ ਹਲਤ ਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾਉਣ ਲਈ ਇਸ ਆਨਰੇਬਲ ਮੈਂਬਰ ਦੇ ਵਰੰਟ ਕਢੇ ਗਏ ਅਤੇ ਇਹ abscond ਕਰ ਗਏ। ਕੀ ਇਕ ਆਨਰੇਬਲ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨਾ ਮੌਜੂਦਾ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਪੇਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਖੈਰ, ਇਹ ਆਨਰੇਬਲ ਮੈਂਬਰ 5 ਦਿਨ ਤਕ abscond ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਫਿਰ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕਿ ਜਲੂਸ ਕਢ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੁਭਾਸ਼ ਨੇਤਾ ਇਹ ਆਨਰੇਬਲ ਮੈਂਬਰ ਆਉਂਦਾ ਅਤੇ ਜਲੂਸ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਫਿਰ ਭਜ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਜਲੂਸ ਵਿਚ ਬੜੇ ਗੰਦੇ ਨਾਹਰੇ ਲਾਏ ਗਏ ਅਤੇ ਇਹ ਨੇਤਾ ਇਸ ਗੱਲ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਕੇ ਆਏ ਅਤੇ ਭਜਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਨ ਲਗੇ ਪਰ ਡੀ. ਐਸ. ਪੀ. ਦਿਲ ਵਾਲਾ ਸੀ ਉਸ ਨੇ ਭਜਣ ਨਾ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਫੜ ਲਿਆ ਦਲੇਰੀ ਕਰਕੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ resist ਵੀ ਕੀਤਾ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਨਾਹਰੇ ਲਾਏ ਗਏ ਅਤੇ ਖਿਸ਼ਤ ਬਾਰੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ। ਡੀ. ਐਸ. ਪੀ. ਨੂੰ ਵੀ ਸੱਟਾਂ ਲਗੀਆਂ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੇਸ਼ਕ ਪਰਦੇ ਨਾਲ ਪੁਛ ਲਵੇ। ਇਸ ਘਟਨਾ ਤੇ policemen ਜ਼ਖਮੀ ਹੋਏ ਡੀ. ਐਸ. ਪੀ. ਦੇ ਦਿੱਟੇ ਲਗੀਆਂ ਅਤੇ hon. ਮੈਂਬਰ ਦੇ ਵੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜ ਛੇ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਸੱਟਾਂ ਲਗੀਆਂ ਅਤੇ ਉਹ ਗੁੱਬੇ wounds ਸਨ ਲਹੂ ਠਹੀਂ ਸੀ ਨਿਕਲਿਆ। ਇੰਨੇ ਸੱਟਾਂ ਡੀ. ਐਸ. ਪੀ. ਦੇ ਗਲੀਆਂ। ਫਿਰ ਡਾਕਟਰੀ

[ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ]

ਮੁਲਾਹਜ਼ੇ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਸਿਰੀ ਰਾਮ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਵੀ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਕਿ ਠੀਕ ਹੈ ਡਾਕਟਰ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਡਾਕਟਰੀ ਮੁਲਾਹਜ਼ੇ ਦਾ ਚਾਰਟ ਆਪ ਵੇਖ ਸਕਦੇ ਹੋ ਕਿ ਕੀ ਰੀਪੋਰਟ ਹੈ।

ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਕਥਾ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਤੁਸੀਂ ਗਲਤ ਕਿਹਾਉਂਦੇ ਹੋ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਨਾ ਟੋਕਣ ਸਥਾਈ ਨੂੰ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਸੁਣਨ।

Mr. Speaker: No interruption please.

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਡਾਕਟਰੀ ਮੁਲਾਹਜ਼ਾ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਵੇਖ ਲਵੋ ਉਸ ਵਿਚ ਕੀ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਨਿਸ਼ਾਨ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਮਾਰ ਦੇ ਸਨ ਜਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਖਸ਼ ਸਨ। ਡਾਕਟਰੀ ਰੀਪੋਰਟ ਹਰਿਕ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ।

ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਕਥਾ ਆਪ enquiry ਕਰਾਨੀ ਸਮਝੂਰ ਕਰਦੇ ਹੋ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ ਇਸ ਗਲ ਵਿਚ enquiry ਕਰਾਣ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਮੈਂ ਅਰਥ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸਾਂ ਕਿ ਇਸ ਆਨਰੇਬਲ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਮਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। (Interruption)

Mr. Speaker: No interruption please.

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਬਜਟ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਤੇ ਹੋਰ ਵੇਲ ਲੈਣਾ। ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣੋ ਇਸ ਆਨਰੇਬਲ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਮਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਵੀਰਾਂ ਤੋਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕਿਉਂ ਨਾ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਮਾਰ ਦਿਤੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕਿ ਦੋਸਤ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਮਿਲ ਸਕਣ। ਦੂਰ ਲਿਜਾਣ ਦੀ ਇਹ ਵਜਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਦਸੀ ਗਈ। ਸਗੋਂ ਇਸ ਲਈ ਦੂਰ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ ਕਿ ਜੇ ਸ਼ਖਸ ਪੰਜ ਦਿਨ abscond ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੁਲਾਸ਼ਾਹੀ ਜਲੂਸਾਂ ਅਤੇ ਖਿਸਤਬਾਰੀ ਲਈ ਜਿਸੇਵਾਰ ਹੋਵੇ ਉਸ ਦੀ interrogation ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਸ ਗਲ ਤੇ ਵੀ ਲੋਕਚਰਬਾਜ਼ੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਮੈਂਬਰ ਮਰ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਕਰ ਅਜ ਸ਼ਾਮ ਤੱਕ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਨਾ ਪਤਾ ਲਗਿਆ ਕਿ ਸਾਡਾ ਸੁਭਾਸ਼ ਨੇਤਾ ਕਿਥੇ ਹੈ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਹੋਰ ਹੁਲਾਸ਼ ਮਚਾਵਾਂਗੇ। ਅਸੀਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਅਮਨ ਨੂੰ ਭੰਗ ਨਾ ਹੋਣ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਬਿਹਤਰ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਦੂਸਰੀ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਇਕ ਆਦਮੀ ਜੋ ਨਾ ਕਾਂਗਰਸ ਦਾ ਹੋਵੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਸਰਕਾਰੀ ਅਫਸਰ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ hon. member ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਅਸੀਂ ਇਕ ਕਮਿਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਾਇਆ। ਉਥੇ ਕੋਈ ਨਜ਼ਦੀਕ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਮੈਂਬਰ ਨੇ ਸੰਮਤੀ ਦੀ ਇਕ meeting ਵਿਚ ਲੋਕਚਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਆਨਰੇਬਲ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਆਇਆ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਹ ਖੁਸ਼ ਖੁਰਮ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਵਲੋਂ ਕੋਈ ਪਿਟਿਆ ਨਹੀਂ ਗਿਆ।

Pandit Shri Ram Sharma: He was a Government spy ?

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਜੇ ਕਰ ਉਹ ਸਾਡਾ spy ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਦੁਸ਼ਮਨ ਦੇ spy ਹੋਵੋਗੇ। ਦੂਸਰੀ ਪਾਠਣੀ ਦਾ ਆਦਮੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਭ ਜਾਣ ਦੇ ਹਨ ਉਸ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਠੀਕ ਹਾਲਤ ਦਸੀ। ਹੁਣ ਇਹ ਬਾਈਕਾਟ ਕਰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫਰਜ਼ੀ ਗਲਾਂ ਬਣਾਣ ਨਾਲ ਲਾ ਐਂਡ ਆਰਡਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਖਤਰਾ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ। ਫਿਰ ਇਕ ਐਮ. ਪੀ. ਸਾਹਿਬ ਆਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭੀ ਇਹੀ ਗਲ meeting ਵਿਚ ਕਹੀ। ਸੋ ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਲਾਂ ਕਿ ਇਸ ਆਨਰੇਬਲ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਦੀ custody ਵਿਚ ਪਿਟਿਆ ਗਿਆ facts ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਹਨ ਅਤੇ relevant ਨਹੀਂ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਬਾਹੂ ਅਕਬਰਪੁਰ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਲਾਵਾਂਗਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਝਗੜੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਆਪਣੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹਲਾ ਗੁਲਾ ਕਰ ਦਿਉ। ਅਜੇ ਲਾਰੀਆਂ ਇਥੋਂ ਸਤਿਆਗ੍ਰਹੀਆਂ ਦੀਆਂ ਲੰਘਣੀਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੜਕ ਤੇ ਟੰਢੇ ਜੋ ਲਕੜੀਂ ਲਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ ਉਹ ਰਾਹ ਵਿਚ ਕਰ ਦਿਤੀਆਂ। ਦੋ ਲਾਰੀਆਂ ਤਾਂ ਠੀਕ ਗੁਜ਼ਰ ਗਈਆਂ ਬਾਦ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੜਕ ਵਿਚ ਗੱਡੇ ਖੜੇ ਕਰ ਦਿਤੇ ਅਤੇ ਮੋਟੀਆਂ ਮੋਟੀਆਂ ਲਕੜੀਂ ਨਾਲ ਸੜਕ ਬਲਾਕ ਕਰ ਦਿਤੀ ਜਦੋਂ ਤੀਸਰੀ ਲਾਰੀ ਆਈ ਤਾਂ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਸਤਿਆਗ੍ਰਹੀ ਜੋ ਲਾਰੀ ਵਿਚ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਾਹਰੇ ਲਾਉਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤੇ। ਪਿੰਡ ਵਾਲੇ ਸਭ ਚੁਸਤ ਹੋ ਗਏ। ਲਾਰੀ ਸੜਕ ਨੂੰ ਟੁਕੀ ਵੇਖ ਕੇ ਖੜੀ ਹੋ ਗਈ। ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਵਾਲੇ ਲਾਰੀ ਨੂੰ ਘੇਰ ਬੈਠੇ ਤੇ ਜੋ ਲਾਰੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਕੀਤੀ ਉਹ ਵੇਖ ਲਵੇ। ਲਾਰੀ ਅਜੇ ਖੜੀ ਹੈ। ਲਾਰੀ ਦਾ ਡਰਾਈਵਰ ਹੋਰਡਕ ਦਾ ਹੀ ਦੋਧਰੀ ਖਜਾਨ ਮਿੱਘ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਸੜਕ ਨੂੰ ਬਲਾਕ ਵੇਖਕੇ ਪੰਜ ਛੇ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਲਈ ਅਤੇ ਬੜੀ ਦਲੇਰੀ ਵਿਖਾਈ। ਸੜਕ ਤੇ ਜਿਹੜੇ ਲੋਗ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੋ ਸਲੂਕ ਕੀਤਾ ਉਹ ਮੈਂ ਇਥੇ ਕੀ ਵਰਨਣ ਕਰਾਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਥ ਵਿਚ ਲੈ ਲਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਜੋ ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਉਹ ਮੈਂ ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲਿਖਾਂਦਾ ਫਰਵਾ ਸਾਂ ਕਿ ਵਜਾ ਸੂਣੇ ਦੀ ਹੋਰ ਨਾ ਖਰਾਬ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਮੈਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਵੀ ਅਖਬਾਰਾਂ ਨੂੰ ਮਨ੍ਹਾ ਕਰ ਦਿਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਗਲ ਨਾ ਲਿਖਣੀ ਤੇ ਮੈਂ ਹੁਣ ਵੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਜੇ ਕਰ ਪ੍ਰੈਸ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਰੋਕ ਸਕਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਰੋਕ ਦੇਣਾ ਕਿ ਇਹ ਗੱਲ ਨਾ ਲਿਖਣ। ਹਜ਼ੂਮ ਜੋ ਲਾਰੀ ਨੂੰ ਘੇਰੀ ਬੈਠਾ ਸੀ ਕਹਿਣ ਲਗਾ ਕਿ ਜਿਨੇ ਵੀ ਸਿਖ ਅਫਸਰ ਹੋ ਸਭ ਨਿਕਲ ਆਓ। ਪਰ ਡਰਾਈਵਰ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਦਲੇਰੀ ਵਿਖਾਈ ਅਤੇ ਵੇਲੇ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਿਆ।

Shri Sher Singh: Absolutely wrong.

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਜੇਕਰ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਗੀਤਾ ਤੇ ਹਥ ਰਖਕੇ ਕਹਿ ਦੇਣ ਤਾਂ ਮੈਂ ਮੰਨ ਲਵਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਠੀਕ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਦਿਲ ਸਾਫ਼ ਹੈ। (ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ) ਇਹ ਸਾਡੇ ਸਾਥੀਆਂ ਵਿਰੋਧ ਹਨ ਅਜੇ ਤਕ ਵਖਰੇ ਨਹੀਂ ਹੋਏ। ਮੈਂ ਪੰਡਤ ਜੀ ਦੀ ਗਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ independent ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜੋੜਦੇ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਇਜ਼ਤ ਬਰਕਰਾਰ ਹੈ ਜੇਕਰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇਣ ਕਿ ਇਹ ਗਲ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਮੰਨ ਲਵਾਂਗਾ।

[ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ]

ਮੇਰਾ ਕਹਿਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਥੇ ਕੋਈ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ, ਲੇਕਿਨ ਅਸੀਂ ਕਹਿਣਾ ਇਕੱਠੇ ਹੀ ਹੈ। ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਆਪਣੀ ਆਗ਼ਾਈ ਤਾਂ ਬਰਕਰਾਰ ਰਹੀ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਤਾਂ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਆਇਆ।

ਮੈਂ ਰੱਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਮੋਟਰ ਵਿਚ ਕੋਈ 13-14 ਆਦਮੀ ਸਨ। 6-7 ਹਿੰਦੂ ਸਨ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣੀ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਹਾਦਰੀ ਦੀ ਦਾਦ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਕਿਹਾ ਤੁਸੀਂ ਕੋਠ ਹੋ ਜੋ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਲੋਂ ਹੋ। ਹਲਾਂਕਿ ਇਸ ਦਾ action ਰੁਝ ਹੋਰ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ ਪਰ ਮੈਂ ਦਾਦ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਦੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਹਥ ਤਕ ਨਹੀਂ ਲਾਉਣ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਝਮੇਲੇ ਵਿਚੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੁਝਾਫ ਵਿਚੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ safely ਲਿਆਂਦਾ। ਮੈਂ ਉਸ driver ਦੀ ਵੀ ਦਾਦ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਜਿਹੜਾ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਪਈਆਂ ਲਕੜਾਂ ਨੂੰ ਹਟਾ ਕੇ truck ਲੈ ਆਇਆ। ਜੇ ਕਿਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਰੁਸੇ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਗੋਲੀ ਚਲਾ ਦਿੱਤੀ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਹੋ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ loaded guns ਸਨ ਅਤੇ ਇਹ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਮੌਕਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਮਗਰ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ ਦਾਦ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ।

15 ਭਾਰੀਆਂ ਨੂੰ S.P. ਤਰਤੀਬ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਉਥੇ ਆਇਆ ਅਤੇ ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਪੁਛ ਪੜਤਾਲ ਕੀਤੀ। ਮਗਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੋਈ ਠਾਹ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਦੂਸਰੇ ਦਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੜੋਸ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਪੁਛ ਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਮਗਰ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਕਈ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਬੁਰੇ ਭਲੇ ਲਫੜ ਵੀ ਕਹੇ ਪਰ ਮਫ਼ਰਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਮਜ਼ਬੂਰਨ S.P. ਨੂੰ ਸਖਤੀ ਕਰਨੀ ਪਈ ਜਿਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਪੂਰੇ 1½ ਘੰਟੇ ਦੇ ਅੰਦਰ 30 ਮਫ਼ਰ ਆ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ।

ਸ਼੍ਰੀ ਕਲਰਾਜ਼ ਵਾਸ਼ ਟਾਂਡਨ : ਕਧਾ ਸ਼ਖ਼ਤੀ ਕਧਾਜ ਕਰੋਗੇ ਆਪ।

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਜੇ ਸਖਤੀ ਆਪ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੁਣੀ ਮੁਛੇ ਨਹੀਂ ਟੁਟੀ ਕਿਸੀ ਕੀ। ਮਗਰ ਜੇ ਸਖਤੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਉਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ 1½ ਘੰਟੇ ਵਿਚ 30 ਮਫ਼ਰ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਗਏ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਖਤੀ ਤਾਂ ਕੀਤੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਗਈ ਜੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਸਾਹੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੁੰਦੀ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਉਹ ਕਾਰ-ਵਾਈਆਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਭਾਈਆਂ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਬਹਕਾਉਣ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਬੁਠੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਅਫਸਰ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਖਾਹਮਖਾਹ ਇਲਜ਼ਾਮ ਲਗਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਸੰਤੋਖ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਾਮਲ : ਅਚਲੀ ਗੱਲ ਹੈ। budget discussion ਪਰ ਸਾਰੀ ਗੱਲਾਂ ਕਰਾਓਗਾ।

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਮੇਰੀ ਵੀ ਤਾਂ ਵਾਰੀ ਆਏਗੀ। ਮੈਂ ਘਰ ਨਹੀਂ ਚਲਿਆ। ਮੈਂ ਵੀ ਜਵਾਬ ਦਿਆਂਗਾ ਕਿ ਕਿਸਤਰ੍ਹਾਂ 28 ਸਾਲ ਹੋਏ ਅਸੀਂ ਇਕੱਠੇ ਰਹਿਣ ਦੀਆਂ ਕਸਮਾਂ ਖਾਦੀਆਂ ਪਰ ਬਦਕਿਸਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉਹ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਨਾ ਚਲ ਸਕੇ। ਵਲੋਂ ਜੇ ਨਾਲ ਚਲ ਨਾ ਸਕੇ ਤਾਂ ਲੜਦੇ ਤਾਂ ਇਕੱਠੇ ਰਹਾਂਗੇ। ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਬਾਤ ਛੇੜੋਗੇ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਛੋੜ ਦਿਆਂਗਾ।

ਸਰਦਾਰ ਪ੍ਰੇਮ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੇਮ : ਇਹ ਦੋਸਤੀ ਹੈ ਜਾਂ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ।

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਛੱਡੋ ਪ੍ਰੇਮ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਦਾ ਨਾਂ ਨਾ ਲਓ । ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਸਖਤੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦਾ ਪਤਾ ਹੀ ਨਾ ਲੱਗਿਆ । ਐਸੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੋਈ ਜੁਰਮ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਪਤਾ ਨਾ ਲਗਦਾ ਹੋਵੇ ਇਤਨੀ ਕੁ ਸਖਤੀ ਤਾਂ ਕਰਨੀ ਹੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਕਿ ਕੁਛ ਪਤਾ ਲੱਗ ਸਕੇ । ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਤੁਸੀਂ ਕੁਝ ਵੀ ਨਾ ਕਰੋ । ਇਸ ਨੂੰ ਬੁਰੀ ਸ਼ਕਲ ਵੀ ਨਾ ਕਰੋ ਅਤੇ ਅਛੀ ਸ਼ਕਲ ਵੀ ਨਾ ਕਰੋ । ਫੇਰ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਬਹੁਅਕਬਰਪੁਰ ਵਿਚ ਚੌਧਰੀ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੋਈ ਸਖਤੀ ਕੀਤੀ, ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਚੌਧਰੀ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਕੋਈ ਅੱਜ ਦਾ ਸਰਵਿਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਉਹ ਇਸੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਲਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਉਸ ਨੂੰ ਤਗਮਾ ਮਿਲਿਆ ਹੈ, police medal ਮਿਲਿਆ ਹੈ ।

ਪੰਡਿਤ ਆਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਯਹ medal ਮਿਲਾ ਹੈ smuggling ਦੀ ਕਜ਼ਬੇ ।

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਪੰਡਿਤ ਜੀ, ਇਹ ਬਾਤ ਸਵਾਏ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਦੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਜੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਨਾਂ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਸੱਚੀ ਬਾਤ ਕਹਿੰਦੇ ।

ਪੰਡਿਤ ਆਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਮੈਂ ਕਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਆਪ ਦੀ ਗੁਲਤੀ ਲਗੀ ਹੈ । ਆਪ ਦੀ ਹੀ ਸੁਗਲਤੀ ਹੈ ।

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਪੰਡਿਤ ਜੀ, ਇਹ ਵੀ ਕੋਈ ਹਾਊਸ ਦੇ ਵਿਚ ਕਹਿਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ । ਇਹ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਹੋਰ ਕੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਚੌਧਰੀ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੇਸ਼ਾ ਅਛਾ ਅਫਸਰ ਪੁਲਿਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਇਸ ਬਾਰੇ smuggling ਨਾਲ ਗੱਲ ਮਿਲਾਉਣੀ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਹੈ ।

ਚੌਧਰੀ ਕਲਕੀਰ ਸਿੰਘ : ਆਪ ਕੀ ਬਕਰਾਏ ਹੋ ਚਾਹੇ ਕੋਈ ਅਫਸਰ ਕੂਰਾ ਹੈ ਯਾ ਆਲਾਸ਼ ।

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ grow-more-food ਤੇ ਬੋਲਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਚੌਧਰੀ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਇਕ ਹਾਸੇ ਦੀ ਗੱਲ ਕਹੀ ਸੀ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕਣਕ ਕਦੋਂ ਖੀਜੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਚੰਗਾ ਜੀ, ਠੀਕ ਹੈ, ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਹੈ । ਪਰ ਕੀ ਚੌਧਰੀ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਜਿਹੜੇ ਅੱਜ ਐਂਡ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਹਨ, Independent ਖੜੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਫੇਰ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਬਣ ਗਏ ? ਜਿਹੜੇ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਾਰਟੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਗਿਆ । ਫੇਰ ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮਿਲਾਂ ਵਿੱਚ ਰੰਨਾ ਤੁਲਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਗੰਨਾ ਤੁਲਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਤੇ 8 ਘੰਟੇ ਤੱਕ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਚੌਧਰੀ ਕਲਕੀਰ ਸਿੰਘ : 8 ਘੰਟੇ ਜਦੋਂ 12 ਘੰਟੇ ਲਗਦੇ ਹਨ ।

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : 12 ਨਹੀਂ 14 ਘੰਟੇ (ਹਾਸਾ) ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਗੱਡੇ ਪਹਿਲਾਂ ਮਿਲ ਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਜੋਖਣਾ ਹੈ, ਵਜ਼ਨ

[ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ]

ਕਰਨਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਇਕ ਗੱਡਾ ਬੋੜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਕੋਈ turn by turn ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਮਿਲ ਤੇ ਜੁਖਾਈ ਵਿਚ 7-8 ਘੰਟੇ ਤਾਂ ਲੱਗ ਹੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਵੇਰ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ grow-more-food ਦੀ ਵਾਕਫੀਅਤ ਹੈ।

Grow-more-food ਤੇ ਬੋਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵਾਕਫੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। Grow-more-food ਲਈ ਕੋਈ ਦਿਨ ਵਿਚ Conscious ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਇਸ ਲਈ Grow-more-food campaign ਬਾਰ ਬਾਰ ਰਖਣਗੇ। ਫਰਵਰੀ ਵਿੱਚ ਰਖਣਗੇ, ਮਾਰਚ ਵਿਚ ਰਖਣਗੇ। ਇਹ ਕੰਮ ਹੈ ਖੇਤੀ ਦਾ। ਲੇਕਿਨ ਹਸਦੇ ਹਨ ਸ੍ਰੀ ਬਲਰਾਮ ਦਾਸ ਟੰਡਨ ਕਿ ਇਹ ਚੋਧਰੀ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ Socialist independent ਹਨ. . . . .

ਸ਼੍ਰੀ ਕਲਰਾਮ ਦਾਸ ਟੰਡਨ : ਮੈਂ ਤੀ ਹੁਸ਼ੀਰੀ ਸ਼ੋਚ ਪਰ ਹੁੰਦਾ ਹਾਂ।

Mr. Speaker : You may laugh but don't talk please.

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਇਥੇ ਇਕ ਦੋ ਕੇਸਿਜ ਬਾਰੇ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਇਕ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ smuggling ਵਿਚ ਫੜਿਆ ਗਿਆ। ਮੈਂਨੇ ਇਨਫਰਮੇਸ਼ਨ ਮੰਗਵਾਈ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਡਿਸਮਿਸ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਹ abscond ਕਰ ਗਿਆ ਹੈ; ਉਸ ਦੇ warrants ਜਾਰੀ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਇਕ ਹੱਲ ਇਹ ਵੀ ਕਹੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਇਕ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਦੋ ਲੱਖ ਰੁਪਿਆ ਖਟਾ ਦਿੱਤਾ ਉਹ ਗੱਲ ਸੂਦ ਕੰਪਨੀ ਬਾਰੇ ਸੀ। ਮੈਂਨੇ ਉਸਦੀ ਵੀ ਇਨਫਰਮੇਸ਼ਨ ਮੰਗਵਾਈ ਹੈ ਕਿ 1951 ਵਿਚ ਇਕ truck ਖਰੀਦਿਆ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਪਬਲਿਕ ਕੋਰਿਅਰ ਸੀ ਉਸਦੇ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ private trucks ਖਰੀਦੇ ਸਨ। ਡਿਰ ਜਿਸ ਵਕਤ 16 trucks ਕੁਲ ਉਸ transport ਕੰਪਨੀ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਹਿਮਾਚਲ-ਕਮ-ਪੰਜਾਬ ਹੈ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ 4 ਰਹਿ ਗਏ। ਬਾਕੀ ਦੇ ਹਿਮਾਚਲ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰ ਲਏ ਅਤੇ ਬਾਕੀ 4 ਲਈ ਵੀ ਜਦ ਜੋਰ ਪਿਆ ਕਿ ਕਿ ਇਹ ਖਾਲੀ ਕਿਉਂ ਹਨ ਤਾਂ ਵੇਰ 4 ਵੰਡੇ ਗਏ ਚੁੱਕਿ ਉਸਨੇ ਅਰਜ਼ੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਤੇ ਦਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ trucks ਖਾਲੀ ਪੜੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਦੋ ਦੋ ਮਹੀਨਿਆਂ ਲਈ ਉਸਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਇਕ Co-operative Society ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਬਾਕੀ ਇਕ ਦੀ ਕੀ ਹਾਲਤ ਹੈ? ਉਹ ਮੈਂ ਪੁਛ ਕੇ ਦਸ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ favour ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ ਕਿ ਉਹ ਕਿਹੜੇ ਲੋਕ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੈਂ ਨਾਂ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ। ਅਗਰ ਕੋਈ trucks ਖਾਲੀ ਪੜੇ ਹਨ ਔਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਕਰਕੇ ਦੋ ਮਹੀਨਿਆਂ ਲਈ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਸ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਦਾ claim ਨਹੀਂ ਬਣ ਜਾਂਦਾ।

ਕਈ ਭਾਈਆਂ ਨੇ smuggling ਦੇ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ 960 ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਫੜਿਆ ਅਤੇ 18 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਚੀਜ਼ ਬਰਾਮਦ ਕੀਤੀ। ਜੇ ਨੌਜਵਾਨ ਦੂਸਰਿਆਂ ਸੂਬਿਆਂ ਦੀ ਹੱਦਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਵੇਖੋ ਤਾਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰੋਗੇ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਕਿਤਨਾ ਢੰਗਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ।

Scheduled caste ਦੇ ਇਕ ਭਾਈ ਨੇ ਦੂਸਰੇ ਲਗਾਇਆ ਕਿ ਚਮੜੇ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ Co-operative

Societies ਬਣਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ । ਇਹ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਲਈ ਦੱਸ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਚਮੜੇ ਦਾ ਹੋਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੰਮ ਵਧੇਗਾ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ individually ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੰਮ ਮਿਲੇਗਾ । ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਇਹ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ individual ਨੂੰ ਇਕਲਿਆਂ ਇਕਲਿਆਂ ਖਰਾਬ ਨਾ ਹੋਣਾ ਪਵੇ ਪਰ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ individual ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਵੇਗਾ । ਇਹ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਮਝ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ।

ਸਾਡੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰਿਆਂ ਆਨਟੇਬਲ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਪਟਵਾਰੀਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਚੌਧਰੀ ਸੂਰਜਮਲ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਖਾਰੇ ਕਾਫੀ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਗਵਰਨਰ ਦੇ Address ਵਿਚ ਵੀ ਕਾਫੀ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ । ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮੈਂਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਹਮਦਰਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਮੇਰੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਆਦਮੀ ਹਨ ਲੇਕਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੋ ਨੋਕਰੀਆਂ ਛੱਡ ਕੇ ਇਹ ਕਦਮ ਚੁਕਿਆ ਹੈ ਇਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ । ਉਹ ਡਿਮਾਂਡਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਨਖਾਹਾਂ ਦੀ ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਦੱਸ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਨਖਾਹ pre-partition ਵੇਲੇ 25 ਸੀ ਲੇਕਿਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ grade 50 ਤੋਂ 80 ਤੱਕ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ 40 dearness allowance ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਏਨਾ ਕੋਈ ਪਟਵਾਰੀ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਿਤਾ ਸਭਾ ਦੇ 100 ਤੋਂ ਘੱਟ ਮਿਲਦਾ ਹੋਵੇ । ਜਦ ਅਸੀਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ agitation ਕਰਦੇ ਸਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਪਟਵਾਰੀ ਸਾਥ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ ਸਨ ਫਿਰ ਵੀ ਅਸੀਂ ਅੱਜ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਸੀਂ ਪੂਰੀ ਹਮਦਰਦੀ show ਕਰਕੇ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵਧਾਈਆਂ ਹਨ । ਜੇ ਉਹ ਗੁਮਰਾਹ ਹੋ ਜਾਏ ਹਨ ਤਾਂ ਸਿਵਾਏ ਅਫਸੋਸ ਦੇ ਹੋਰ ਕੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਜੇ ਗਲਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਛੱਡਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਜੇ ਉਹ ਕਾਹਲ ਕਿ ਸਮਤੀ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਛੱਡਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਦੱਸ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਹੋਰ ਗੱਲ ਸੀ ਪਰ ਇਹ administration ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਹੈ ਇਸ ਵਿਚ ਰਿਆਇਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ । ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅਫਸਰਾਂ ਨੇ ਸਮਤੀ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਛੱਡਿਆ ਨਹੀਂ । ਜੇ ਰਿਆਇਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਸਾ ਕਿ ਰਾਣੀ ਸਾਹਿਬ ਨੇ impeachment ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ ਉਹ ਹੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਹਾਂ ਰਾਣੀ ਸਾਹਿਬ ਹਸਦੇ ਹਨ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਾਡੀ ਗਲਾਂ ਨੂੰ ਭੁਲ ਗਿਆ ਮੇਰੇ ਭਾਈ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕੀ ਕਮਿਊਨਲ ਹਵਾ ਹੀ ਅਜੇਹੀ ਹੈ, ਮੈਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਹਵਾ ਬਲਰਾਮ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਮੰਗਲ ਸੇਨ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਵੀ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹੁਣ ਦਿਲੋਂ ਨਿਕਲ ਗਈ ਪਰ ਇਹ ਹਵਾ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ । ਮੈਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਕਮਿਊਨਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ । ਉਹ ਤਾਂ ਵਕਤ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ । ਪਹਿਲਾਂ ਇਥੇ ਸਨ ਅੱਜ ਉਹ ਉਥੇ ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ ।

ਪੰਡਿਤ ਐਚੀ ਰਾਜ ਰਾਏ : ਆਪ ਮੀ ਆ ਜਾਓ ।

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ ਇਥੇ ਹੀ ਬੈਠਾਂਗਾ ਉਥੇ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਲੇਕਿਨ ਆਪ ਵਿਚ ਇਥੇ ਬੈਠੋਗੇ ।

(Interruptions.)

Mr. Speaker : Order please. Order, order.

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਹਾਂ ਸ੍ਰੀ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮਹਿੰਦਰਗੜ੍ਹ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਥੇ ਬਿਜਲੀ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੁਦਰਤ ਨੇ 10 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਮੀਂਹ ਬਰਸਾ ਕੇ ਬੜੀ ਇਮਦਾਦ ਕੀਤੀ ਹੈ ਵਰਨਾ ਉਹ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਤਬਾਹ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਔਰ ਵਜ਼ੀਰ ਮੁਤੱਲਕਾ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਥੇ electricity ਜਲਦੀ ਪਹੁੰਚਾ ਸਕੀਏ।

ਹੁਣ ਮੈਂ ਪਟਵਾਰੀਆਂ ਦੇ ਬਾਦ tenants ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਮੇਰੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵੀਰ ਜਿਹੜੇ ਇਥੇ ਵੀ ਬੈਠੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਥੇ ਵੀ ਬੈਠੇ ਹਨ ਉਹ ਨਾਵਾਕਵੀਅਤ ਦੇ ਥੱਲੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਕਨੂੰਨ ਪੈਪਸੂ ਵਿੱਚ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਉਹ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪਾਸ ਹੋਇਆ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਆਤ ਲਈ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਿਰਫ ਇਕ ਮੱਦ ਉਥੋਂ ਦੀ ਅਤੇ ਇਕ ਮੱਦ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਨੂੰਨ ਦੀ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਬਿਲ ਉਥੋਂ ਦਾ ਵੀ ਅਤੇ ਇਥੋਂ ਦਾ ਵੀ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੇ ਦੂਸਰੀ ਕਹੇ ਕਿ ਉਹ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਪੈਪਸੂ ਵਿਚ ਬਿਲ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਰਤ ਨਹੀਂ ਰਖੀ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਕੋਈ ਨੂੰ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੀ ਮਿਆਦ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਦਰ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਨ declare ਨਾ ਕਰੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਕੋਈ ਜਰਮਾਨਾ ਹੋਵੇਗਾ ਪਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਉਹ ਟੋਪ ਕਰ ਲਿੱਤੀ। ਤੇ penalty ਲੱਗਾ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਜਿਹੜਾ declare ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ਉਸ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਖੁਸ਼ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਉਹਨੂੰ ਕੈਦ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ President ਦੀ ਮੰਜੂਰੀ ਲੈਣੀ ਸੀ ਉਹ ਲੈ ਲਈ ਅਤੇ ਮਿਆਦ ਇਸ ਫਰਵਰੀ ਦੀ 31 ਤਾਰੀਖ ਨੂੰ ਮਕਦੀ ਸੀ। ਜਿਹੜੀ ਛੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੀ ਮਿਆਦ ਰੱਖੀ ਗਈ ਸੀ ਮੈਂ ਉਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਪਰ ਫੇਰ 12 ਅਪਰੈਲ ਨੂੰ ਪਟਵਾਰੀ ਹੜਤਾਲ ਤੇ ਚਲੇ ਗਏ ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਾਨੂੰ ਪੂਰੀ ਇਤਲਾਹ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚੀ।

ਇਕ ਮਾਨਯੋਗ ਮੈਂਬਰ : ਇਸ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਜੇ ਕੰਮ ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਇਤਲਾਹ ਨਹੀਂ ਦੇਣੀ।

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਨਹੀਂ ਜੀ ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਦੁਹਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਕ ਪਰਪੋਜ਼ਲ ਲਿਆ ਰਹੇ ਹਾਂ ਔਰ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਕਾਨੂੰਨ ਪਾਸ ਹੋ ਜਾਵੇ ਉਸ ਦੇ ਬਾਦ ਮਿਆਦ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਦਰ ਸਾਨੂੰ ਸਾਰੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਇਤਲਾਹ ਦੇ ਦੇਣ ਕਿ ਮੇਰੀ ਫਲਾਣੇ ਫਲਾਣੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ ਔਰ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਗਾ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਾਂਗੇ। ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਨਾਥ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਆਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਛੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੀ ਮਿਆਦ ਗੁਜ਼ਰ ਗਈ ਹੈ ਔਰ ਗੋਰਮੇਂਟ ਨੇ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਪਰ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕੀ ਕਰੀਏ ਪੈਪਸੂ ਗੋਰਮੇਂਟ ਦਾ ਬਿਲ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਆਇਆ ਹੈ ਮਗਰ ਵੁਲ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੇ ਵਿਚ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਤਰਫੋਂ ਕੋਈ ਕਸਰ ਨਹੀਂ ਛੱਡੀ। ਵੁਲ ਅਗਰ ਬਿਲ ਦੇ ਨਾਲ ਆ ਗਏ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਹੁਣ ਤਕ ਅਸੀਂ ਕੰਮ ਕਰ ਲੈਣਾ ਸੀ।

ਚੌਧਰੀ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਹੁਣ ਫੁਲ ਕਦੇ ਤਕ ਬਣ ਜਾਣਗੇ ।

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਫੁਲ ਬਣ ਗਏ ਹਨ ਲੇਕਿਨ ਫਿਰ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਖਦਸ਼ਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚਿਰ ਸਰਪਲਸ ਜ਼ਮੀਨ ਨਹੀਂ ਦੇਣੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸਜ਼ਾ ਨਾ ਰੱਖੀ ਗਈ । ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਹੁੰਗਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਐਵੇਂ ਨਾ ਬੋਲਿਆ ਕਰੋ ਜੋ ਕੋਈ ਮੈਟੀਰੀਅਲ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬੋਲਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਲਬਦਾ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਪੁਛ ਲਿਆ ਕਰੋ ।

ਇਕ ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਹਲਕੇ ਵਾਲੇ ਨੇ ਆਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਅਨਪੜ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਡੀਆਂ ਵਡੀਆਂ ਨੌਕਰੀਆਂ ਤੇ ਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਆਦਮੀਆਂ ਨੇ ਮੁਲਕ ਨੂੰ ਅਜ਼ਾਦ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਖਾਤਰ ਰਗੜੇ ਖਾਏ ਹੋਣ ਉਹ ਅਗਰ ਨਾ ਵੀ ਐਮ. ਏ. ਪਾਸ ਹੋਣ ਤਾਂ ਵੀ ਉਹ ਜੋ ਕੁਛ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਉਸ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਬੜਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਐਸੇ ਲੋਕ ਉਸ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਹਰ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਡੀਵੈਲਪਮੈਂਟ ਦੇ ਕੰਮ ਉੱਤੇ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਇਕ ਐਮ. ਏ. ਪਾਸ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ । (ਪਰਸ਼ੰਸਾ) ਸਰਦਾਰ ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਆਰ. ਪੀ. ਵਰਕਰਜ਼ ਉਹ ਅਨਪੜ੍ਹ ਲਾਏ ਗਏ ਹਨ ਐਸੇ ਜਿਹੜੇ ਗਰੈਜੂਏਟ ਹਨ ਉਹ ਧੜਕੇ ਖਾਏ ਫਿਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖਿਦਮਤ ਵਿਚ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਆਦਮੀ ਅਸੀਂ ਲਗਾਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਡੀਊਟੀ ਨਿਭਾਉਣ ਲਈ ਸਾਰੇ ਗੁਣ ਮੌਜੂਦ ਹਨ । ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਲੜਾਈ ਲੜਦੇ ਸਨ ਉਹ ਜਿਹਲਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਗਏ ਸੀ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਕਈ ਚੋਬੀ ਪਾਸ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹਨ ਮਗਰ ਉਹ ਕਮਾਲ ਦਰਜੇ ਦੇ ਓਰੀਟਰ ਹਨ ਐਸੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਬੜਾ ਵੱਡਾ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਵੀਰ ਨੂੰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ।

ਇਕ ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਨੇ ਆਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਥੇ ਟੈਕਸਟਾਈਲ ਮਿਲ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਐਪਰੋਚ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਹਾਂ ਮਗਰ ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਸਪਿੰਡਲ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਵਿਚ ਕਪੜਾ ਬਹੁਤ ਬਣ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਟੈਕਸਟਾਈਲ ਮਿਲ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹਨ । ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਅਸੀਂ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹਾਂ ।

ਵਾਟਰ ਲਾਗਿੰਗ ਦੇ ਮੌਲਿਕ ਰਾੜੇਵਾਲਾ ਸਾਹਿਬ ਦਸ ਰੁਪਏ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਏਸ ਸਾਲ ਸਵਾ ਛੇ ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਮੋਟੀਆਂ ਮੋਟੀਆਂ ਡਰੇਨਾਂ ਕਢਣ ਤੇ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ । ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਠੀਕ ਆਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹਾਂਸੀ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਿਮ ਹੈ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਾਂਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੁਕਸਾਨ ਸਿਮ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਨਾਲ ਸਾਇਦ ਹੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਇਤਾਫ਼ੇ ਨੇ ਉੱਠ ਦਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਇਕ ਮਾਨਯੋਗ ਮੈਂਬਰ : ਕਰਨਾਲ ਦਾ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰ ਦਿਉ ।

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਇਸ ਵੇਲੇ ਇਥੇ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਹਾਂਸੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਵੇਸੇ ਕਰਨਾਲ, ਸੰਗਰੂਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਜਿਹੜੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਹਨ ਉਹ ਵੀ ਸਭ ਮੇਰੀ ਨਿਗਾਹ ਵਿਚ ਹਨ। ਲੇਕਿਨ ਜਿਹੜਾ ਸਵਾ ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ ਡਰੇਨੇਜ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਵਾਟਰ ਲਾਗਿੰਗ ਤੇ ਪੂਰਾ ਕੰਟਰੋਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਸਾਡਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਹੈ ਕਿ ਵਾਟਰ ਲਾਗਿੰਗ ਨੂੰ ਹਟਾਣ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਸਾਢੇ ਸੱਤ ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਫੇਰ ਜਾ ਕੇ ਸਾਰਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਹੋ ਸਕੇਗਾ। ਫਿਲਹਾਲ ਸਾਨੂੰ ਸਿਰਫ ਸਵਾ ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਵਡੀਆਂ ਵਡੀਆਂ ਡਰੇਨੇਜ ਬਣਾਵਾਂਗੇ। ਲੇਕਿਨ ਇਹ ਤੁਸੀਂ ਯਕੀਨ ਰਖੋ ਕਿ ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਚ ਜ਼ਿਤਨਾ ਫਸਲਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਮਕਾਨਾਂ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਿਆ ਹੈ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਸਭ ਪਤਾ ਹੈ ਐਰ ਅਸੀਂ ਅਗੇ ਤੋਂ ਇਸ ਨੁਕਸਾਨ ਨੂੰ ਫੇਕਣ ਵਾਸਤੇ ਇਕ Division ਖੋਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਇਨਚਾਰਜ ਇਕ ਬੜਾ ਕਾਬਲ ਆਦਮੀ ਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਪੂਰੀ ਹਿੰਮਤ ਨਾਲ ਸੇਮ ਦੀ ਬੀਮਾਰੀ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਸੇਮ ਦੀ ਬੀਮਾਰੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਆਈ ਹੈ। ਏਥੇ ਹੜ੍ਹ ਵੀ ਬੇਅੰਤ ਆਏ ਹਨ। ਨੁਕਸਾਨ ਇਤਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਲੇਕਿਨ ਅਸੀਂ ਇਸ ਸਾਰੀ ਮੁਸ਼ੀਬਤ ਦਾ ਬੜੀ ਹਿੰਮਤ ਦੇ ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਸ ਚੁਕਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਵਾ ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ ਐਤਕੀ ਖਰਚ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਹਾਉਸ ਦੀ ਇਨਫਰਮੇਸ਼ਨ ਲਈ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਚ ਜੋ ਵਾਟਰ ਲਾਗਿੰਗ ਦੇ ਨਾਲ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਸਿਰਫ ਮੈਨੂੰ ਹੀ ਫਿਕਰ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਸਾਡੇ ਪਰਾਈਮ ਮਨਿਸਟਰ ਦੀਆਂ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਦਿੱਠੀਆਂ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆਈਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਸੇਮ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰੋ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਕੋਈ ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰੋ ਅਸੀਂ ਸਾਰਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਸੇਮ ਅਗਰ ੧੦ ਫੁਟ ਤੋਂ ਉਪਰ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਫਸਲ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇਣ ਲਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਏਥੇ ਪੰਜ ਫੁਟ ਤੋਂ ਵੀ ਉਪਰ ਸੇਮ ਆ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਲੱਖਾਂ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਖਰਾਬ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਏਸ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਕੇ ਦਸ ਫੁਟ ਤੋਂ ਵੱਲੇ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਕਿ ਜਿਹੜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨਕਾਰਾ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਉਥੇ ਪੈਦਾਵਾਰ ਹੋ ਸਕੇ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਰਾਹੀਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਦਸ ਮੀਲ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਇਰਦ ਗਿਰਦ ਐਰ ਹਾਂਸੀ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਵਿਚ ਦੇਖਣਾ ਹੈ ਕਿ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ੧੦ ਫੁਟ ਤੋਂ ਵੱਲੇ ਵੱਲੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਰਾਮਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਲੁਧਿਆਣੇ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹਨ ਆਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਅੰਗਰੀਕਲਚਰ ਦੇ ਵਿਚ ਕਿਹੜਾ ਇਨਕਲਾਬ ਆਇਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਸਣ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ 10 ਲੱਖ ਟਨ ਪੈਦਾਵਾਰ ਇਕ ਸਾਲ ਵਿਚ ਅਨਾਜ ਦੀ ਵਧੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ ਜੇ ਮੇਰਾ ਵੀਰ ਕਹੇ ਕਿ ਕਿਹੜਾ ਇਨਕਲਾਬ ਆਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਚ ਕਪਾਹ ਦੀਆਂ ਗੱਠਾਂ ਦੇ ਸੌ ਫੀ ਸਦੀ ਵਧ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਰਾਮਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਹੋਰੀ ਕਿਤੇ ਨਾ ਕਿਤੇ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਨੇ ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਏਸੇ ਪਾਸ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਐਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ

ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮੈਗਰੀਕਲਚਰ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਿਚ ਕਿਤਨਾ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।

6-0

ਮੇਰੇ ਕੁਝ ਵੀਰਾਂ ਨੇ ਡੇਰਾ ਗੋਪੀ ਪੁਰ ਦੇ bridge ਬਾਰੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਘਾਬਰੇ ਨਾ ਉਸ ਦੇ tender invite ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਅਜੇ ਤਕ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਹੋਣਗੇ ਤਾਂ ਉਹ ਛੇਤੀ ਹੀ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਜੇ ਆਦਮੀ ਵਡੇ ਦਰਿਆ ਪਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਰੁੜ੍ਹ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਾਨੂੰ ਪੂਰੀ ਹਮਦਰਦੀ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਸਾਨੂੰ ਦਸੋ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹੀ ਦੇਰ ਲਈ ਦੋ ਚਾਰ ਬੋਲੀਆਂ ਹੋਰ ਉਥੇ ਰਖ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ।

ਮੇਰੇ ਕੁਝ ਸਜਨਾਂ ਨੇ ਚਾਵਲਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਇਕ ਵੀਰ ਨੇ ਤਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਚੁਕਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਾਸ਼ਤਕਾਰ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਕਿ ਜਿਥੇ ਉਸਨੂੰ ਵਧ ਪੈਸੇ ਮਿਲਣ ਜਾਂ ਜਿਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੋਵੇ ਉਥੇ ਜਾਕੇ ਫਰੋਖਤ ਕਰਨ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਕਿ U.P. ਵਿਚ ਜਾਕੇ ਵੇਚਣ? ਮੈਂ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਉਂ ਐਨੀ ਖੁਦਗਰਜ਼ੀ ਆ ਗਈ ਹੈ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚ? ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ U.P. ਵਿਚ ਦੋ ਪੈਸੇ ਵਧ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਥੇ ਦੋ ਪੈਸੇ ਘਟ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ interest ਵੇਖੋ। ਦੋ ਪੈਸਿਆਂ ਲਈ ਦੇਸ਼ ਦੇ interest ਨੂੰ ਨਾਂ ਰੋੜ੍ਹੋ। ਜੇਕਰ ਖੁਰਾਕ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਵਧਣਗੀਆਂ ਤਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਵਧਣਗੀਆਂ। ਜੇਕਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਵਧਾ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਖਾਹ ਉਹ ਮਦਰਾਸ ਵਿਚ ਵਧਣ, ਉੜੀਸਾ ਵਿਚ ਵਧਣ, ਕੇਰਾਲਾ ਵਿਚ ਵਧਣ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸੀ ਭਾਗ ਵਿਚ ਵਧਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਸਰ ਸਾਰੇ ਮੁਲਕ ਤੇ ਪਏਗਾ ਅਤੇ ਸਾਡੇ Second Five-Year Plan ਨੂੰ ਧੱਕਾ ਲਗੇਗਾ। ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਫਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਜੋ ਦੂਜਾ ਪਲੇਨ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ 700, 800 ਕਰੋੜ ਤਕ ਖਰਚ ਵਧ ਜਾਵੇਗਾ? ਫਿਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਤਕ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਪਿਛਲੇ 8, 10 ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਝੋਨੇ ਦੀ ਕੀਮਤ 10 ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਵਧ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਹੈ। 8½ ਰੁਪਏ ਹੁੰਦੀ ਸੀ, 9½ ਤੇ 9 ਰੁਪਏ ਤਕ ਵੀ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਪਰ 10 ਰੁਪਏ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਈ। ਅਸੀਂ ਇਹ minimum price ਰਖੀ ਹੈ ਅਤੇ ਗਿੱਲੇ ਅਤੇ ਦੜੇ ਵਿਚ ਵੀ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ। ਗਿੱਲੇ ਅਤੇ ਦੜੇ ਦੇ ਵੀ 10 ਰੁਪਏ ਰਖੇ ਹਨ। ਇਤਨਾ ਭਾਉ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਜੇ ਕਰ U.P. ਵਿਚ ਜਾਕੇ ਵੇਚਦੇ ਤਾਂ ਵਧ ਪੈਸੇ ਮਿਲਦੇ ਅਤੇ ਕਾਸ਼ਤਕਾਰ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਠੀਕ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਕਾਸ਼ਤਕਾਰ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ prices ਦਾ ਵੀ ਫਿਕਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਸਭ ਨੂੰ ਫਿਕਰ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਡਤ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਫਿਕਰ ਕਈ ਦਫ਼ਾ ਜ਼ਾਹਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ Prime Minister ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਦੂਜੇ ਪਲੇਨ ਦੀ ਕਾਮਿਆਬੀ food production ਦੀ ਕਾਮਿਆਬੀ ਹੈ। Prices ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਾ ਹੋਣ ਦਿਉ ਪਰ ਕਾਸ਼ਤਕਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਾਲ ਦਾ ਮੁਲ ਜ਼ਰੂਰ ਮਿਲੇ। ਕਾਸ਼ਤਕਾਰ ਜੋ ਮੋਹਨਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਖੁਨ ਪਸੀਨਾ ਇਕ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸਦਾ ਫਲ ਉਸਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਮਿਲੇ ਅਤੇ produce ਇਤਨੀ ਕਰੋ ਕਿ ਸਾਡਾ Five-Year Plan ਕਾਮਿਆਬ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਗੱਲ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ U.P. ਵਿਚ ਸ਼ਾਇਦ ਭਾਉ 2 ਰੁਪਏ ਵਧ ਲਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਦ ਕੇਰਾਲਾ ਵਿਚ ਹੋਰ ਵੀ ਮਹਿੰਗਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਬੰਦੋਬੀ ਵਰਗੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਵਧੇਰਾ ਮਹਿੰਗਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਪਰ ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਰਿਜਨ ਹੈ ਇਹ ਵੀ ਬੁਰਾ ਰਿਜਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸਦੀ ਨਿੰਦਿਆ ਨਾ ਕਰੋ ਜੇ ਕਰ ਭਾਉ 10 ਰੁਪਏ ਲਾ

[ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ]

ਲਿਆ ਹੈ। ਗਿੱਲਾ ਤੇ ਦਬਾ ਵੀ ਤਾਂ ਇਸੇ ਭਾਉ ਤੇ ਲੈ ਲਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਰ 4,6 ਆਨੇ ਵਧ ਹੀ ਦੇ ਦਿਤੇ ਹਨ। ਰੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਾਉ ਆਪਣੀ ਹੀ ਡਿਫ ਪਾਉ ਖਿਚੜੀ ਨਿਆਰੀ ਹੀ ਨਾ ਜਿਨੇ। ਜਿਨੀਆਂ ਸਹੁਲਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਮਿਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਹੋਰ ਕਿਪਰੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਰਹੀਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਮਿਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਸਭ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਵਲ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਅਜ ਸਾਡੀ ਹਰ ਪਾਸੇ ਇਜ਼ਤ ਹੈ। Prime Minister ਨੂੰ ਵੀ ਸਾਡਾ ਖਿਆਲ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਂਨੂੰ ਖੁਦ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਜੋ ਸੇਮ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਛੱਡੀ ਕਰੋ। ਦੇਖੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਕਿਸਾਨ ਨਾਲ ਕਿਤਨਾ ਪਿਆਰ ਹੈ (cheers)

ਮੇਰੇ ਇਕ ਵੀਰ ਪੰਡਤ ਰਾਮ ਕਿਸ਼ਨ ਭਵੇਲੀਆਂ ਹੋਰਾਂ ਕੁਝ ਗਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਜੋ criticism ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਹ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਦੀ ਮੈਂ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ। ਸ੍ਰੀ ਸਾਧੂ ਰਾਮ ਹੋਰਾਂ ਦਾ ਗਿਲਾ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਸਕੀਮਾਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਤੀਆਂ, ਮੰਜ਼ੂਰ ਹੋਈਆਂ ਪੈਸੇ ਦਿਤੇ ਗਏ ਪਰ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਚਲਾਈਆਂ ਗਈਆਂ। ਇਸ ਗਲ ਲਈ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗੁਨਾਹਗਾਰ ਤੇ ਕਸੂਰਵਾਰ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਚੰਦ ਸਕੀਮਾਂ ਮੌਜ਼ ਦਿਤੀਆਂ ਅਤੇ ਰੁਪਿਆ ਵੀ ਵਾਪਸ ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ। ਮੈਂਨੂੰ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਬੜਾ ਦੁਖ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਤੇ action ਲੈ ਰਹੇ ਹਾਂ (cheers) ਕਿ ਜੋ ਰੁਪਿਆ ਅਸੀਂ ਕੰਮ ਲਈ ਦੇਈਏ ਉਸ ਉੱਤੇ ਅਮਲ ਹੋਵੇ। ਅਵਸਰਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਕੰਮ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੁਪਿਆ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਉਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਉਹ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਾਣ। ਰੁਪਿਆ ਵਾਪਸ ਦੇਣ ਨਾਲ ਸਾਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਸ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਇਸ ਗਲ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੰਮ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹੇ। ਫਿਨਾਂਨਸ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਵੇ ਕਿ ਪੈਸੇ ਬਚ ਗਏ ਹਨ ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੈ। ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਪੈਸੇ ਮਿਲਣੇ ਹਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਇਸ ਲਈ ਜਿਹੜਾ ਕੰਮ ਹੋ ਜਾਵੇ ਉਹ ਹੋਣਾ ਹੀ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦਿਲਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਰੋਗਿੰਟ ਦੀ ਨਿੰਦਿਆ ਨਾ ਕਰੋ। ਰੋਗਿੰਟ ਇਸ ਗਲ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਖ਼ਬਰ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ ਪਿਆਨ ਹੈ।

ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਦਸ ਦੁਇਆ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਸਾਡੇ ਬਸ ਦਾ ਰੋਗ ਨਹੀਂ। ਅਸੀਂ ਜੋ ਕੁਝ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਾਂ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੂੰ ਮੇਲਣ ਦੇ ਜਤਨ ਕੀਤੇ ਹਨ ਪਰ ਜਿਹੜੀ ਗਲ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੇ ਹੀ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਖਬਰ ਆਈ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਵੇਰ ਫਸਾਦ ਕਰਨ ਕਰਾਉਣ ਦਾ ਨਵਾਂ ਤਰੀਕਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਗਿਆ ਹੈ। ਇਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜਲੂਸ ਕਢਾਂਗੇ ਤੇ ਦੂਜੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜਲੂਸ ਰੋਕਾਂਗੇ। ਰਬ ਦੀ ਦੁਹਾਈ ਹੈ ਕੁਝ ਅਕਲ ਕਰੋ। ਮੈਂ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਤੁਹਾਡੀ ਰਾਹੀਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੋਹਰਬਾਨੀ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਵੀ ਪਾਰਟੀ ਇਸ ਵਿਚ ਦਖਲ ਨਾ ਦੇਵੇ ਅਸੀਂ ਖੁਦ ਹੀ ਨਿਬੰਧ ਲਵਾਂਗੇ ਤੇ we'll ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਂ ਹਾਉਸ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਅਸੀਂ ਜ਼ਰੂਰ ਇਸ language ਦੇ ਮਸਲੇ ਤੇ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਤੇ ਨਰਮੀ ਵਰਤੀ ਸੀ ਪਰ ਹੁਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਲੂਸਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਨਰਮੀ ਨਹੀਂ ਵਰਤੀ ਜਾਵੇਗੀ

(cheers) ਹੁਣ ਜੇਕਰ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਰੌਲੇ ਗੌਲੇ ਪਾਏ ਗਏ ਤਾਂ ਸਖਤੀ ਵਰਤੀ ਜਾਵੇਗੀ । ਇਥੇ ਇਹ ਖੜੇ ਵੇਰ ਨਲ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਜਲੂਸ ਨਿਕਲੇ ਅਤੇ ਇਥੇ ਕੋਈ law and order ਨਹੀਂ ਹੈ । ਆਪ ਜੇਕਰ ਕਹੋ ਕਿ ਜਲੂਸ ਕਦ ਕੇ ਵਿਖਾਏ ਹਨ ਅਤੇ law and order ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਵੇਰ ਇਹ ਨਾ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਸਖਤੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਸਾਫ਼ ਵੜ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਇਹ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਫਿਰ adjournment ਮੋਸ਼ਨਾਂ ਲੈਕੇ ਨਾ ਆਉਣਾ । ਖੈਰ ਇਹ ਤੁਸੀਂ ਬੇਸ਼ਕ ਲੈ ਆਉਣਾ, ਜੀ ਸਦਕੇ; ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਘਬਰਾਉਂਦੇ ਨਹੀਂ ਹਾਂ ਪਰ ਇਹ ਗਲਾਂ ਸ਼ਰੂਰ ਦੇਖ ਲੈਣੀਆਂ ਕਿ ਇਹ ਜਲੂਸ ਬਗ਼ੈਰ ਫੈਲਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੋ ਫਿਰਕਿਆਂ ਵਿਚ ਨਫਰਤ ਫੈਲਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਗਲ ਅਸੀਂ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫਿਰਕਿਆਂ ਜਿਹੜੇ ਅਜ ਤੋਂ ਸੇ ਪੰਜਾਹ ਵਰ੍ਹੇ ਇਕੋ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀਆਂ ਜੁੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ heritage ਸਾਂਝੀ, ਗੁਰੂ ਸਾਂਝਾ, ਰਿਸ਼ੀ ਮੁਨੀ ਸਾਂਝੇ, ਸਭਿਤਾ ਸਾਂਝੀ ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਧਰਮ ਪਰਚਾਰ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਹ ਜਬਾਨ ਸਾਂਝੀ ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਇਹ ਦੋ ਜ਼ਬਾਨਾਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਬਣੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਜੇਕਰ ਨਫਰਤ ਫੈਲਾਈ ਗਈ ਅਤੇ ਕੋਈ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਸ਼ਰਾਰਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਰੋਕਾਂਗੇ ਅਤੇ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਕਰਜ਼ਿਆਈ ਨਾਲ ਕੰਮ ਲਵਾਂਗੇ (cheer and loud cheers)

ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਖਾਨ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉਰਦੂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ (ਖਾਨ ਆਬਦੁਲ ਗਫਾਰ ਖਾਨ : ਕਧਾ ਕਹਾ ਜਨਾਬ ਜੇ) (ਹੰਸੀ) ? ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਰਦੂ ਦਾ ਵੀ ਫਿਕਰ ਕਰਾਂਗੇ । ਪਰ ਬਾਵਜੂਦ ਆਪਦੀ ਤੇ ਮੇਰੀ ਖਾਹਿਸ਼ ਦੇ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ—ਪੜ੍ਹਨ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਵਾਲੇ ਘਟਦੇ ਹੀ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਫਿਰ ਵੀ ਇਸ ਜ਼ਬਾਨ ਵਿਚ ਜੋ ਖੂਬੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਜੋ ਇਸ ਵਿਚ ਲਚਕ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਇਸ ਜ਼ਬਾਨ ਵਿਚ expression ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਕੋਈ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ । ਉਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਜੀਵਤ ਰਖਾਂਗੇ ਪਰ ਪਟਵਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਦੋ ਚਾਰ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹਿੰਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਨੇ ਘੁਸੜ ਹੀ ਜਾਣਾ ਹੈ । (ਹਾਸਾ) (ਖਾਨ ਆਬਦੁਲ ਗਫਾਰ ਖਾਨ : इन पिछले 10 साल में तो आप ने कुछ किया नहीं है ।)

ਫੇਰ ਇਥੇ betterment fee ਦੇ ਵਾਰੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਸਦੀ ਅਦਾਇਗੀ 30 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਘਟਾ ਕੇ 20 ਸਾਲ ਕਰ ਦਿਤੀ ਹੈ । ਠੀਕ ਹੈ ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਗਲ ਵੀ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰਖੋ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਹ ਰਕਮ ਮੋੜਨੀ ਹੈ । ਜੇਕਰ 30 ਸਾਲ ਰਖਾਂਗੇ ਤਾਂ ਸੂਦ ਵਧ ਜਾਵੇਗਾ । ਹੁਣ ਵੀ betterment fee ਅਸੀਂ ਲੈਣੀ ਹੈ ਉਹ ਹੌਲੇ ਹੌਲੇ ਹੀ ਲੈਣੀ ਹੈ । ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਸਰਦਾਰ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਤੇ ਦੋਧਰੀ ਸਿਰੀ ਚੰਦ ਹੋਰਾਂ ਇਕ ਹੋਰ suggestion ਦਿਤੀ ਸੀ । ਮੈਂ ਇਸ ਮੌਕੇ ਤੇ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀ ਸਪੀਚ ਦੋਧਰੀ ਲਹਿਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਦਿਤੀ ਹੈ ਉਸ ਨਾਲੋਂ ਹੋਰ illuminating speech ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੇਰੇ ਵੀਰਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਾਰਾ ਭਾਰ ਨਹਿਰਾਂ ਤੇ ਪਾਈ ਜਾਂਦੇ ਹੋ ਇਜਲੀ ਤੇ ਵੀ ਭਾਰ ਪਾਉ । ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਲ ਨੂੰ ਕਾਫ਼ੀ ਗੌਰ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ । ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ 40,50 ਵੀ ਸਦੀ ਭਾਰ ਨਹਿਰਾਂ ਤੇ ਪਾਇਉ ਤੇ ਬਾਕੀ ਇਜਲੀ ਤੇ ਪਾਇਉ । ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ

[ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ]

ਹਾਂ ਕਿ percentage ਵਲ ਨ ਜਾਉ। ਜੇ ਹੋ ਸਕਿਆ ਤਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵਧ ਦਿਆਂਗੇ। ਘਬਰਾਉਂਦੇ ਕਿਉਂ ਹੋ? ਸਾਡੇ Engineers central Government ਦੇ Engneers ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਗਲ ਬਾਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰੋ ਇਹ ਜੋ ਸਾਰਾ ਖਰਚ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ multi purpose projects ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੋਖ ਕੇ international standards ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਤੇ ਦੂਜੇ Countries ਦੇ figures ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖ ਕੇ ਬਿਜਲੀ ਤੇ ਵੀ ਭਾਰ ਪਾਵਾਂਗੇ ਤੇ ਅਜਿਹੀ ਚੀਜ਼ ਕਰਾਂਗੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਿਸੇ interest ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਨਾ ਪੁੱਜੇ (cheers)। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਜੋ betterment fee ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਇਸੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਲਾਵਾਂਗੇ। ਜੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ 60 ਹਜ਼ਾਰ ਆਗਿਆ ਹੈ 80 ਹਜ਼ਾਰ ਆਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਵੀ ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰੋ। notice ਗਏ ਹੋਏ ਹਨ ਜੋ ਵਸੂਲ ਕਰਨਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਫਿਰ correct ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸੂਬੇ ਦਾ, ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇਸ ਹਾਊਸ ਦਾ ਅਤੇ ਖਾਸਕਰਕੇ Congress Legislature Party ਦਾ ਸਿਰ ਉੱਚਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਕਿ ਇਸ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਐਥਿਆਂ ਵਕਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਤੇ ਇਸ ਹੁਲਾਸ਼ ਬਾਜ਼ੀ ਵਿਚੋਂ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਢ ਕੇ ਤਰਕੀ ਦੀ ਰਾਹ ਤੇ ਲਿਆਂਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਅਜ ਸਿਰ ਉੱਚਾ ਕਰਕੇ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਧਿਆ ਹੈ, ਵਧ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਵਧੇਗਾ ਤੇ ਹੋਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਰੱਕੀ ਕਰੇਗਾ। (cheers and loud cheers)।

Mr. Speaker : Question is—

That at the end of the motion, the following be added—

“but regret that—

- (1) no mention has been made of the rehabilitation of Mewaties and other uprooted Muslims of the State and restoration of their properties ;
- (2) no mention has been made of the betterment, improvement and safeguarding of the interests of the Urdu language in the State ;
- (3) no mention has been made of the cancellation of the agreement with Pakistan regarding the supply of Electricity and Water for the betterment of our own State ;
- (4) no mention has been made of the ways and means—
  - (a) to crush the increased smuggling ; and
  - (b) to end the prevailing dissatisfaction and demoralisation amongst the services and the betterment of the administration, as well as to assure the public that no corrupt, bad character and misbehaving officer be tolerated under any conditions ; and
- (5) no categorical assurance has been given for the fulfilment of an old promise regarding the Gurgaon Tunnel Irrigation Scheme.”

The motion was by leave withdrawn.

Mr. Speaker : Question is—

That at the end of the motion, the following be added—

“but regret that no mention has been made of—

- (1) the failure of the Government to implement welfare schemes for Backward Classes through popular co-operation and in a democratic manner ; and
- (2) the failure of Government to make available to agricultural workers and landless peasants, Harijans particularly, Government reserve evacuee, shamlat lands and lands taken over under the Land Utilization Act.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That at the end of the motion, the following be added—

“ but regret that—

- (1) the Address takes no cognizance of wide-spread and acute discontent among the peasantry consequent on levy of betterment charges ;
- (2) no mention has been made of the failure of Government to effect necessary economies and retrenchment in administrative expenditure to meet the crisis of resources for the Second Plan ; and
- (3) the address makes no concrete proposals to settle the issue of Patwaris' strike which has lasted for about two months now, and to meet the genuine demands of other subordinate services. ”

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That at the end of the motion, the following be added—

“ but regret that the Address shows no cognizance of sabotage of Tenancy Laws through unchecked sales and transfers of lands by landlords to evade the provisions on ceiling, and open violation of directives of the Planning Commissions and land Reform.”

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That at the end of the motion, the following be added—

“ but regret that no mention has been made of the failure of Government to combat forces of communal reaction which are poisoning life of the State. ”

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That at the end of the motion, the following be added—

“ but regret to note the anti-democratic, attitude of the State Government towards institution of local-self Government as expressed in its failure to hold elections to District Boards for so many years, arbitrary removal of elected members of Municipal Committees and postponement of Panchayat elections. ”

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That at the end of the motion, the following be added—

“ but regret to note that State Government has taken no steps to reform the administrative machinery so as to tender it a fit instrument for service of people and for implementation of development activities. ”

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That at the end of the motion, the following be added—

“ but regret that no mention has been made—

- (a) to create separate Department for the promotion of Punjabi as promised and incorporated in the Regional Formula ;
- (b) in the Address to declare “ Rai Sikhs ” as a Backward Class ;
- (c) to place 50 per cent share of Octroi Tax realised by Municipal Committees at the disposal of the Government for the construction of pucca roads about five miles of the municipal limits ;
- (d) to promote Cottage Industries ;
- (e) to better the lot of agricultural labourers ;
- (f) to give special aid to Scheduled Castes students studying in the Technical and Engineering Colleges ;
- (g) that the Scheduled Castes feel that reservation in services etc. be extended for a further period of 25 years ;
- (h) regarding the failure of the Government to recruit 50 per cent Patwaris from amongst the Scheduled Castes and purchase of land for the Scheduled Castes ;
- (i) to remove intermediaries on land ; and
- (j) of deteriorating economic and social conditions of the Scheduled Castes.”

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That at the end of the motion, the following be added—

“ but regret that no mention has been made of—

- (1) the failure of Government to make available to agricultural workers and landless peasants, Harijans in particular Government reserve evacuee shanlat lands and lands taken over under the Land Utilization Act ; and
- (2) the failure of the Government to implement welfare schemes for backward classes through popular co-operation and in a democratic manner.”

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That at the end of the motion, the following be added—

“ but regret that—

- (1) no assurance has been given to protect sanctity of Sikh Gurdwaras and take necessary action against those persons for the sacrilege of Gurdwaras and Sacred Tanks in the State ;
- (2) no mention has been made to take necessary action against those Hindi Samiti agitators who by violence attacked the Public servants and created obstruction in the discharge of their duties during the Hindi Samiti agitation ;

- (3) no mention has been made regarding the transferring of balance of the Pepsu Chief Minister's Flood Relief Fund on the occasion of the merger of the two States to the Punjab Chief Minister's Flood Relief Fund and no assurance has been given for the recovery of this amount from the Chief Minister of the erstwhile Pepsu State ;
- (4) no mention has been made to grant all facilities to the classes which have been declared as "Backward Classes" by the Commission for Backward Classes appointed by the Government of India ;
- (5) no mention has been made to make necessary recommendations to the Government of India to make necessary amendments in the Hindu Succession Act, 1956 for making the daughter a partner in her father-in-law's property instead of her father ;
- (6) no assurance has been given to utilise 50 per cent of the income derived out of Octroi upon agricultural produce for construction of roads and culverts in the rural area ;
- (7) no mention has been made to give two advance increments to the employees of the erstwhile Pepsu State as have been given to the employees of the erstwhile Punjab State ;
- (8) no mention has been made to run the Hamira Sugar Mills and no measures have been adopted so far to have the sugarcane of the zamindars of Kapurthala District ;
- (9) no mention has been made to have a separate Language Department for the development of Punjabi language as assured in the Regional Formula ;
- (10) no mention has been made to encourage Hindi, Punjabi newspapers by extending Government patronage by allotting these Government advertisements and giving these preference in this respect over English and Urdu Newspapers ;
- (11) no assurance has been given to discourage the Newspapers like Tribune, Partap, and Vir Arjan responsible for fanning communal hatred in the State and actively busy in anti-Government and anti-national propaganda and stop Government patronage now being extended to these by way of allotting Government advertisements ;
- (12) no mention has been made to hand over the Pepsu area Gurdwaras to Shiromani Gurdwara Parbandhak Committee by extending the Punjab Sikh Gurdwaras Act, 1925 to the territory of the erstwhile Pepsu ; and
- (13) no mention has been made to adopt necessary measures for the safety of public funds invested in various industries in the erstwhile Pepsu State prior to October, 1956 and making thorough enquiries into these investments made in dead concerns."

The motion was by leave withdrawn.

Mr. Speaker : Question is—

That at the end of the motion, the following be added—

"but regret that no specific mention has been made in the Address of proper and speedy development of backward areas of the State, specially Gurgaon Kangra and Mohindergarh Districts and about the betterment of the economic condition of the State and its people".

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That at the end of the motion, the following be added—

"but regret that no assurance has been given to develop the Hilly Areas of Punjab on emergency pattern all around without which the people of Hilly Areas cannot be brought up at least to the present level of the people of plains".

The motion was by leave withdrawn.

Mr. Speaker : Question is—

That at the end of the motion, the following be added—

“but regret that no progress has been made in the field of agriculture and that no steps have been taken to save the crops of farmers from various diseases and pests that have caused havoc in the country side”.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That at the end of the motion, the following be added—

“but regret that no mention has been made—

- (1) about the go slow policy of the Government with regard to the implementation of the provisions of the Pepsu Tenancy Act, 1955 ; and the harassment of the tenants by taking forcible possession of lands from them and instituting cases against them in the courts of law by the Biswedars and the sale of land which is in excess of the ceiling of 30 acres ;
- (2) regarding the lenient policy of the Government in dealing with the activities of Hindi agitators and Jan Sangh, who are out to destroy the peace of the State ;
- (3) regarding injustice done to the officers and officials of Patiala Division in the Services ;
- (4) regarding the sale of land in spite of the fact that the Bill regarding 30 standard acres of land was passed on 20th December, 1957 and land was not reserved ; by the owners and the policy of the Government in connection therewith
- (5) about the loss suffered by the cultivators on account of floods and water logging, the reasons for the reduction in agricultural produce and the responsibility of the Government in connection therewith
- (6) regarding the partiality shown to Patiala Division in connection with Development works during the year 1957-58 ;
- (7) about the extreme slackness in the works of metalling of roads, losses suffered by the cultivators on account of charges in the demarcation of paths and the non-payment of compensation for lands ;
- (8) of not spending any portion of the incomes of Municipal Committees on rural welfare ;
- (9) of non-supply of complete information to the cultivators regarding agricultural problems and the absence of any relief for the losses suffered on account of ‘TELA’ and other pests ;
- (10) regarding lack of cooperation on the part of the Police and other Departments with the village Panchayats ;
- (11) about the loss suffered by the cultivators from wild animals ;
- (12) of non-payment of subsidies to the low-income group for the construction of houses ;
- (13) regarding lack of attention towards industrial development in the rural areas ;
- (14) regarding slackness in the policy of ameliorating the condition of backward classes and the injustice done in giving Transport Route permits ;
- (15) about slackness in the policy of the Government in dealing with the pending applications of political sufferers ;
- (16) regarding daily increase in the number of beggars ; and
- (17) about the failure to detect the cases of sacrilege of Sikh religious places (Gurudhams)”.

The motion was by leave withdrawn.

Mr. Speaker : Question is—

That at the end of the motion, the following be added—

“but regret that no mention has been made of—

- (a) the sweet drinking water of the area which is called Tosham Loharu in tehsil Bhiwani ;
- (b) uplifting of Backward areas like Loharu ;
- (c) any P.W.D. Road for Backward areas in the State ;
- (d) Technical and other Education facilities for Backward areas and classes.
- (e) the failure of the Government to check the illegal and provocative activities of Master Tara Singh and other Akali Leaders ; and
- (f) the failure of the Government to carry its administration on the principle of Mahatma Gandhi Ji, i.e. Ahinsa, Satya and non-violence.”

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That at the end of the motion, the following be added—

“but regret that—

- (a) no assurance has been given to develop the mineral and other resources of the hilly areas of the Punjab to raise the economic standard of the people of these backward areas ;
- (b) no assurance has been given to develop Cottage and Small Scale Industries in the hilly areas of Punjab ;
- (c) no mention has been made of the betterment of landless and agricultural workers by making available to them Government reserve evacuee shamlat lands and land taken over under the Punjab Land Utilization Act ; and
- (d) no mention has been made to improve the backwardness of the Scheduled Castes of Punjab through co-operative endeavours.”

The motion was by leave withdrawn.

Mr. Speaker : Question is—

That at the end of the motion, the following be added—

“but regret that no steps have been suggested to fight the—

- (a) growing corruption and demoralization in services ; and
- (b) growing communal tension and the mounting un-employment in Punjab State”.

The motion was by leave withdrawn

Mr. Speaker : Question is—

That at the end of the motion, the following be added—

“but regret that—

- (1) no assurance has been given to protect sanctity of Sikh Gurdwaras and to take necessary action against those persons for the sacrilege of Gurdwaras and sacred tanks in the State ;
- (2) no mention has been made to take necessary action against those Hindi Samiti agitators who by violence, attacked the public servants and created obstruction in the discharge of their duties during the Hindi Samiti agitation ;

[Mr. Speaker]

- (3) no mention has been made regarding the transferring of balance of the Pepsu Chief Minister's Flood Relief Fund on the occasion of the merger of the two States to the Punjab Chief Minister's Flood Relief Fund, and no assurance has been given for the recovery of this amount from the Chief Minister of the erstwhile Pepsu State ;
- (4) no mention has been made to grant all facilities to the classes which have been declared as "Backward Classes" by the Commission for Backward Classes appointed by the Government of India ;
- (5) no mention has been made to make necessary recommendations to the Government of India to make necessary amendments in the Hindu Succession Act, 1956 for making the daughter a partner in her father-in-law's property instead of her father ;
- (6) no assurance has been given to utilize 50 per cent of the income derived out of Octroi upon agricultural produce for construction of roads and culverts in the rural areas ;
- (7) no mention has been made to give two advance increments to the employees of the erstwhile Pepsu State as have been given to the employees of the erstwhile Punjab State ;
- (8) no mention has been made to run the Hamira Sugar Mills and no measures have been adopted so far to have the sugarcane of the zamindars of Kapurthala District ;
- (9) no mention has been made to have a separate Language Department for the development of Punjabi language as assured in the Regional Formula ;
- (10) no mention has been made to encourage Hindi and Punjabi newspapers by extending Government patronage by allotting these Government advertisements and giving these preference in this respect over English and Urdu Newspapers ;
- (11) no assurance has been given to discourage the newspapers like Tribune, Partap, and Vir Arjan responsible for fanning communal hatred in the State and actively busy in anti-Government and anti-national propaganda and to stop Government patronage now being extended to these by way of allotting Government advertisements ;
- (12) no mention has been made to hand over the Pepsu area Gurdwaras to Shiromani Gurdwara Parbandhak Committee by extending the Punjab Sikh Gurdwaras Act, 1925, to the territory of the erstwhile Pepsu ;
- (13) no mention has been made to adopt necessary measures for the safety of public funds invested in various industries in erstwhile Pepsu State prior to October, 1956, and making thorough enquiries into these investments made in dead concerns ;
- (14) no mention has been made regarding relaxation in rules for giving licences of Arms in the State ;
- (15) no mention has been made regarding difficulties and inconvenience to the public of Jullundur District while constructing Doaba Bist Canal and its distributaries in communication from one village to another and reaching to fields while providing inadequate bridges on the canal and its distributaries ; and
- (16) no mention has been made regarding lessening the minimum guarantee of electric consumption by zamindars for agricultural purposes and writing it off when no water required owing to heavy rains and in water-logging areas. "

The motion was by leave withdrawn.

Mr. Speaker : Question is—

That at the end of the motion, the following be added—

“but regret that—

- (1) no mention has been made about the serious action to be taken against the miscreants and disapproval of their action for the recent sacrilege of Sikh religious places ;
- (2) no mention has been made about the resolution passed by the Punjab Assembly during the previous years regarding the reservation of 80 per cent seats in the services and admissions for the people of the rural areas ;
- (3) no mention has been made about the setting up of the Punjabi Department for the development of Punjabi language as envisaged in the Regional Formula ;
- (4) no mention has been made about giving relief to such political sufferers who failed to submit their applications for relief within the prescribed period due to old age, illness, cripplehood or ignorance, by inviting applications from them and thus removing their difficulty ;
- (5) no assurance has been given about abolishing the quota system for issuing new licences for guns in the Punjab when there is no quota fixed on the percentage of the existing licences for issuing new licences of guns in other States of India ;
- (6) no assurance has been given about suitably remitting land revenue in respect of such lands in Moga Sub-Division, which have been damaged by water-logging and have given no yield for the last three or four years but full land revenue, in respect of which, is being realized ;
- (7) no mention has been made about supplying spraying machines by the Department at cheaper rates for protecting cotton, oilseed crops etc. worth crores of rupees which are damaged by ‘Tela’ and other crop diseases ;
- (8) no mention has been made about constructing the building of the Government College, Muktsar, which was opened five or six years ago and is running since then ;
- (9) no mention, even worth the name, has been made about establishing a Punjabi University for the uplift of the people of the Punjab and for the development of the language of this State ; and
- (10) no mention has been made about holding new elections to Panchayats in such villages where such elections were held long ago and about setting up new panchayats in villages where no Panchayats exist so far.”

The motion was by leave withdrawn.

Mr. Speaker : Question is—

That at the end of the motion, the following be added—

“but regret that—

- (1) no assurance has been given in the Address for taking action against the culprits, who recently desecrated the religious places of the Sikhs ;
- (2) no reference has been made for taking action against the agitators, who used violence against Government employees from time to time during the Hindi Samiti agitation ;

[Mr. Speaker]

- (3) no assurance has been given to withdraw patronage and stop giving Government advertisements to the papers (such as the Tribune, the Milap, the Pratap, the Vir Arjan and the Hind Samachar), which are being patronized by giving Government advertisements and which are busy in creating communal tension and anti-national feelings and indulging in anti-Government activities and are outdoing even, 'Goebles' in false propaganda ;
- (4) no assurance has been held out for a uniform treatment to the Government employees of the erstwhile Pepsu and Punjab States ;
- (5) no assurance has been given to those ignorant political sufferers, who could not submit their applications in time, for extending time limit for entertaining the applications for relief ?
- (6) no reference has been made for the reservation of seats for 87 per cent ruralites in services and other educational centres for higher studies according to their population ;
- (7) no assurance has been given for opening a separate Punjabi Department for the development of Punjabi, the Regional language, in terms of the Regional Formula ;
- (8) no reference has been made for taking immediate steps to check the increasing damage on account of floods and water-logging in Gurdaspur District ;
- (9) no heed has been given to the public opinion of the Punjab regarding Hindu-Succession Act ;
- (10) no assurance has been given for the liberalization of arms licences in the border areas ; and
- (11) no assurance has been given to check the mal-practices (such as the intimidation of the ignorant zamindars, accepting of bribery, preparation of false reports for receiving Travelling Allowance, indulging in drinking) of the staff of Consolidation Department. "

The motion was by leave withdrawn.

Mr. Speaker : Question is—

That at the end of the motion, the following be added—

“ but regret that no suitable steps have been suggested to check the tremendous amount of gold smuggling that is still taking place at the border and to apprehend the smugglers. ”

The motion was lost

Mr. Speaker : Question is—

That at the end of the motion, the following be added—

“ but regret that no mention has been made about—

- (a) the failure of the Government to effectively carry out the scheme of separating the Judiciary from the Executive ;
- (b) the failure of the Government not to bring the prosecuting branch under the direct control and supervision of the Legal Remembrancer ;
- (c) the failure of the Government in not carrying out its development programme as was provided in the last budget ;

- (d) the failure of the Government in not implementing the Gurgaon Tunnel Irrigation Scheme and the irrigation facilities to the backward area of the Rewari Tehsil ;
- (f) the failure of the Government in not providing Transport facilities to the public on the roads metalled since long and also in not nationalising 50 per cent transport according to the decision ;
- (g) the failure of the Government to provide the drainage facilities in Gurgaon District ;
- (h) the failure of the Government in not giving any Technical College, to the Backward Districts of Gurgaon, Kangra and Mahendragarh Districts ;
- (i) the failure of the Government in not providing drinking water wells in the rural areas of Gurgaon District particularly where the drinking water is saltish ;
- (j) the failure of the Government in not providing sufficient funds for education in the rural areas of Gurgaon District ; and
- (k) the failure of the Government in not giving proper increment in the scale of pay to the Patwaris in accordance with scale of pay of other low-paid servants."

The motion was by leave withdrawn

Mr. Speaker : Question is—

That at the end of the motion, the following be added—

"but regret that—

- (a) no mention has been made of the development of backward areas ;
- (b) no mention has been made about the difficulties of the industrial work ers ;
and
- (c) nothing has been mentioned about any effective measures to check the increasing corruption in various departments."

The motion was by leave withdrawn .

Mr. Speaker : Question is—

That at the end of the motion, the following be added—

"but regret that no mention has been made to remove—

- (i) the disparity in the development of advanced and backward areas ; and
- (ii) the disparity in the salaries of the low and highly paid government servants."

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That at the end of the motion, the following be added—

"but regret that no mention has been made—

- (1) to check the menance of stray cattle and wild animals in the State ;
- (2) to develop industrially Hoshiarpur, specially in paper straw board and glass ;

[Mr. Speaker]

- (3) to assist Resin and Turpentine Industry in Hoshiarpur ;
- (4) to develop Kandi area of Hoshiarpur ;
- (5) to restore Local Self Government in the State ;
- (6) to implement National Extension Service programme in the under developed areas of the State first ;
- (7) to clear the arrears of the erstwhile Local Body employees especially the teachers ;
- (8) to improve the lot of the tenants and kisans ;
- (9) about safeguards against damages caused by Cho floods in Hoshiarpur ;
and
- (10) to end the Patwari agitation by conceding their reasonable demands."

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That at the end of the motion, the following be added—

" but regret that no mention has been made—

- (1) to open a Degree College at Hamirpur and Kulu or new primary and Technical Schools at various deserving places in the Kangra District ;
- (2) to upgrade Primary Schools to Middle and Middle Schools to High Standard in Kangra ;
- (3) to provincialise the privately managed schools of Kangra District, which so desire ;
- (4) to clear the arrears of pay, etc. of the erstwhile District Board Teachers of Kangra District ;
- (5) to safeguard the interests and rights of the tenants of the State by speedy implementation of the Land Reforms ;
- (6) to adopt complete and exhaustive legislative enactment in order to improve the relations of landlords and tenants *inter-se* in the State which have since been strained ;
- (7) to distribute land acquired under the 'Bhoodan Movement' amongst the Harijans and other landless persons and Backward Classes in the State ;
- (8) to amend rules regarding reclamation of common lands, waste lands and *Ban sarkar* lands in the State ;
- (9) to open new dispensaries and hospitals in the Backward areas of the State like District Kangra and to allocate sufficient quota of medicines to the existing dispensaries and hospitals of such areas ;
- (10) to speed up the award of War Jagirs to the applicants and relief to Indian National Army sufferers of the State especially of the Kangra District ;
- (11) to improve the transport facilities in Kangra District, especially tehsil Hamirpur by operating motor services on the newly constructed roads therein and reducing the fare charges ;
- (12) to recommend extension of reservation to the Scheduled Castes for a further period of 15 years ;
- (13) to allocate sufficient amount of money for the purchase of agricultural land to the Harijans ;

- (14) to reserve and allot adequate number of plots in various trade and residential sectors at Chandigarh Capital at concessional rates for Harijans ;
- (15) to launch some phased programme for the removal of social—especially untouchability—economical and religious disabilities of the Harijans in the State ;
- (16) to provide for adequate representation of Harijans and Backward Classes in trade and Industry by allocating sufficient amount of money for giving as subsidies to them ;
- (17) to fill up differences of Harijan reservation in services especially in filling up vacancies of class I and class II posts in the various Departments ;
- (18) to provide for adequate number of Harijan students to be sent to foreign countries for higher academic and technical studies ;
- (19) to increase the percentage of reservation in services for the backward classes in view of their number having since been increased ;
- (20) to order an economic-cum-industrial survey in District Kangra ;
- (21) to guarantee any reservation in services for the backward area of District Kangra ;
- (22) to implement the recommendations incorporated in the Forest Commission's (known as Garbatt Commission) report for the improvement of Forests in the Kangra District ;
- (23) to make up the deficiency of the staff in various Government educational Institutions in Kangra District ;
- (24) to implement N.E.S. programme throughout the underdeveloped area of district Kangra during the ensuing financial year ;
- (25) to speed up payment of compensation to the landlords under the Punjab Occupancy Tenants (Vesting of Proprietary Rights) Act, in Tehsil Hamirpur ;
- (26) to exempt such zamindars from the payment of land revenue, whose land revenue is assessed at Rs 5 or less per year ;
- (27) to construct bridges at Nadaun and Sujampur Tera in tehsil Hamirpur over the River Beas ;
- (28) to improve the lot of Lambardars and revenue Chaukidars by increasing their Panchotra and salaries respectively ;
- (29) to preserve the Kangra school of painting by giving financial assistance to the painters' families of the aforesaid school ;
- (30) to improve the Tea Industry of district Kangra ;
- (31) to provide housing and boarding facilities in Kangra especially in Kulu Valley for the tourists ;
- (32) to grant hill allowance to Government employees in Hamirpur, district Kangra ;
- (33) to adopt anti-erotic measures in the district of Kangra ;
- (34) to provide for electric expansion scheme in rural areas of district Kangra ;
- (35) to adopt special means for combating poverty and re-employment in district Kangra and the Tehsil ;
- (36) to check too much interference in the administration of the State by the political parties and legislators ;

[Mr. Speaker]

- (37) to end the Patwaris' Strike by amicable settlement and meeting their genuine demands ;
- (38) to preserve the wild life and improve the livestock of district Kangra ;
- (39) to provide for irrigation by water lift and small-scale dam scheme in tehsils Hamirpur and Dehra and Tehsil Una ;
- (40) to commence a survey in the Kangra District for Horticulture and sericulture ;
- (41) to start paper, Rosin, Sports and Cement Industries at various suitable places in Kangra District ;
- (42) to provide for opening a storage-cum-issue centre for foodgrains at Hamirpur ; and
- (43) to provide for the speedy restoration of their lands to the uprooted Muslims of district Kangra."

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That at the end of the motion, the following be added—

"but regret that no mention has been made about—

- (1) the lawlessness, highhandedness and atrocities committed by the Police in villages Bahu Akbarpur and Nayabans ;
- (2) the failure of the Government to take action against Ferozepur Jail officials and non-officials as a consequence of the report of Shri S.B. Capoor, Judge of the High Court ;
- (3) the system of nomination of Directors for co-operative Sugar Mills in Punjab State which has been a failure ;
- (4) the failure of the Government to fulfil the reasonable demands of the Patwaris ;
- (5) the lurking of offences in the State ;
- (6) the fulfilment of the demand of the people of Haryana ;
- (7) the prevailing demoralisation among Government employees ;
- (8) the atrocities committed on the satyagrahis of Hindi Raksha Samiti ;
- (9) the protection of the sanctity of Arya Samaj Mandirs and taking necessary action against those persons, officials and non-officials responsible for the sacrilege of Arya Samaj Mandirs in the State ;
- (10) the illegal and unlawful firing on peaceful processionists at Jullundur City on the 8th February, 1958 ;
- (11) the necessary recommendations to Government of India to make necessary amendments in the Hindu Succession Act, 1956 ;
- (12) taking action against Master Tara Singh, Akali Leader who is responsible for fanning communal hatred in the State and is also out to destroy the peace of the State by his anti-national activities ;
- (13) the land of the poor peasants taken by the Government under the Punjab Utilisation Lands Act ;
- (14) giving assurance to the tenants regarding their lands ; and
- (15) the cries of the poor people against the Betterment Charges and Professional Tax."

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That at the end of the motion, the following be added —

“ but regret that—

- (1) no specific mention has been made in the Address for the speedy and cheap justice to the citizens from the law courts of Punjab ; and
- (2) no mention has been made regarding the solution of the un-employment in the State which is on the increase day by day.”

The motion was by leave withdrawn

Mr. Speaker : Question is—

That at the end of the motion, the following be added—

“ but regret that—

- (1) no mention has been made of the Committee now being constituted to make alterations in the seniority list of Doctors prepared after the merger of Pepsu and Punjab ;
- (2) no mention has been made regarding the fixation of ceiling of land holding and as such wherefrom the landless agriculturist Harijans will get land ;
- (3) no mention has been made about the metalling of the road from Mansa to Sardulgarh, earth work of which road was completed three years ago ;
- (4) no reason has been given as to why money is not being spent on the welfare of Harijans in the Community Projects ;
- (5) no mention has been made about the setting up of a grain market in the 60 miles area between Mansa and Sardulgarh ;
- (6) no mention has been made about increasing the scale of daily wages of the labourers ; and
- (7) no security has been assured to the tenants-at-will who are being deprived of land.”

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That at the end of the motion, the following be added—

“ but regret that it makes no mention of—

- (1) the principles or lines on which the introduction of free education in the State has been made and its effects on the educational structure of the State as a whole ;
- (2) the action so far taken or the contemplated action on the report of Justice Capoor relating to the Ferozepur Jail tragedy ;
- (3) the scheme for control of Chos in Hoshiarpur District, which are a standing menace to the crops and residential houses of a good many parts of the District and are proving stumbling blocks to its prosperity or economic development ;
- (4) the provision for a pucca regular head for Shah Nahar, water supply in which fails at the time at which it is needed most, for want of a regular pucca head ; and
- (5) the contemplated introduction of the Higher Secondary Scheme of education in the State and the financial and other responsibilities that devolve on the State as a result of it.”

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That at the end of the motion, the following be added—

“ but regret that—

- (1) no mention has been made about the marketing of the agriculture produce ;
- (2) no proper assurance has been given for supplying the electric power for agricultural purposes ;
- (3) no assurance has been given for constructing roads from village to village ; and
- (4) no proper measure has been assured for rooting out the diseases of crops.”

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That at the end of the motion, the following be added—

“ but regret that no mention has been made—

- (1) in the Address regarding the removal of the difficulties of cultivators faced by them at the time of sale of their produce in the markets and their grievances regarding low prices given to them ; and
- (2) regarding supply of electric energy at cheaper rates to the cultivators for grow-more-food purposes.”

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That at the end of the motion, the following be added—

“ but regret that—

- (1) no mention has been made to assure 50 per cent reservation for the Harijans at the time of appointment of Police Constables and Patwaris ;
- (2) no assurance has been given regarding the protection of life and property of the poor in the villages ;
- (3) no mention has been made regarding the expeditious disposal of the cases pending with Judicial and Executive Courts for the last so many years and the causes of the delay therein ;
- (4) no assurance has been given to remove the injustice done to the officers and officials of the erstwhile Pepsu State at the time of integration ;
- (5) no mention has been made regarding increasing the pay of the low-paid staff and lowering it in the case of highly paid officers ;
- (6) no assurance has been given regarding the action proposed to be taken against the persons responsible for raising provocative and indecent slogans, using abusive language against the Sikh Leaders, attacking the Gurdwara premises, looting and setting fire to the shops, causing injuries to the police employees and thus disturbing the peace of the State on the 8th February, 1958, during the procession taken out by the Jan Sanghis in the name of Hindi Samiti and the incitement given by certain Jan Sangh M.L.As. to the processionists to indulge in the above-mentioned action ;
- (7) no assurance has been given to expedite the much delayed work on the Baja Khana—Barnala-Dyalpura-Phul-Bhatinda-Dabhwali road ;

- (8) no mention has been made regarding the payment of compensation and remittance of land revenue in respect of lands of the cultivators of District Bhatinda, coming under the roads ;
- (9) no assurance has been given for removing the injustice done to the farmers and for reserving land for the Harijans and other poor persons for purposes of constructing houses and digging manure pits, during the consolidation operations ;
- (10) no mention has been made for the protection of innocent villagers from being chellaned by the police in false cases of alleged illicit distillation and illegal possession of fire-arms ; and
- (11) no assurance has been given for checking the improper challans of the tractors of the farmers of Bhatinda District coming to the markets for the sale of their produce."

The motion was by leave withdrawn.

Mr. Speaker : Question is—

That the Members of this House assembled in this Session are deeply grateful to the Governor for the Address he has been pleased to deliver to both the Houses assembled together.

The motion was carried

(The Sabha then adjourned till 9.30 a.m. on Thursday the 20th February, 1958).

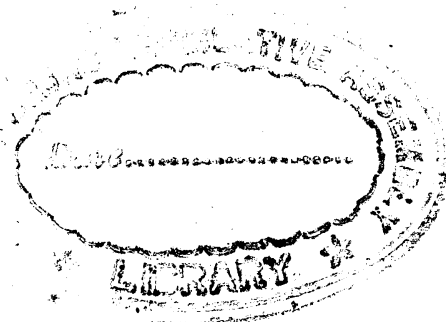

Punjab Vidhan Sabha Debates

20th February, 1958.

Vol. I—No. 8

OFFICIAL REPORT

CONTENTS

Thursday, 20th February, 1958.

	PAGE
Starred Questions and Answers	.. 1
Half an hour discussion	.. 27
Bill(s) (Leave to introduce)—	
The Punjab Legislative Assembly (Allowances of Members) (Amendment)—1958	.. 27
Resolution (s): — <i>re</i>	
Declaration of Rai Sikhs as Backward Community (Resumption of discussion)	.. 33
Exclusion of all the agricultural produce marketing areas from the Octroi limits of all towns in the State.	.. 35—66

CHANDIGARH:

Printed by the Controller of Printing and Stationery, Punjab
1959

Price : Rs. 3.00 nP.

ERRATA

PUNJAB VIDHAN SABHA DEBATE, VOL. I, NO. 8,

DATED THE 20TH FEBRUARY, 1958.

<i>Read</i>	<i>for</i>	<i>on page</i>	<i>line</i>
done	aone	(8) 8	2
purchased	pu chased	(8) 11	9
ਫਰਮਾਇਆ	ਫਰਮਾਇਆ	(8) 24	1
ਕਧਾ	ਕਫ਼	(8) 24	12
ਘੁਮਾਰ	ਘੁਮਾਰ	(8) 34	17
ਟੈਕਸ	ਟੈਚਸ	(8) 38	7
ਸੀਜ਼ੂਦ	ਸੀਜ਼ੂਜ	(8) 40	9
ਗੋਫ਼	ਗਾ	(8) 42	18
ਤਰੁੰ	ਤਹੁੰ	(8) 45	10th from below.
ਚੁੰਗੀ	ਚੰਗੀ	(8) 46	12
ਨਾਜਾਯਜ਼	ਨਾਯਜ਼	(8) 47	18
ਲਿਆਉਣ	ਲਿਉਣ	(8) 50	17
Minister	M nister	(8) 55	3rd from below.
ਰਵੋਈਆ	ਰਵੇਯਾ	(8) 59	10

PUNJAB VIDHAN SABHA

Thursday, 20th February, 1958.

The Vidhan Sabha met in the Assembly Hall, Sector 10, Chandigarh Capital at 9.30 a.m. of the clock. Mr. Speaker (Sardar Gurdial Singh Dhillon) in the Chair.

STARRED QUESTIONS AND ANSWERS

DISPENSARIES WITHOUT MEDICAL OFFICERS IN KANGRA DISTRICT

*1318. Shrimati Sarla Devi Sharma : Will the Minister for Consolidation and Health be pleased to state whether there are any dispensaries in District Kangra where no Medical Officers have so far been posted ; if so, the steps, if any, taken by Government to post Medical Officers there?

Chaudhri Suraj Mal : Civil Dispensaries at (1) Kangra, (2) Indaura, (3) Sainsha, and Rural Dispensaries at (4) Baroh, (5) Tikka-Nagrota, (6) Chandhiar, (7) Sainja, (8) Nirmand, and (9) Jari, are without doctors at present. Orders for the Posting of a doctor at each of these dispensaries, except Sainsha, have been issued and it is hoped that the candidates ordered to join there would be resuming their duties shortly.

The Civil Dispensaries at Sainsha is situated in Lahaul and Spiti area and it is not possible to send a doctor there during the Winter season due to the blockade of the route to that place. One will, however, be posted in the coming Summer.

श्री राम चंद्र कामरेड : क्या वज़ीर साहिब बताएंग कि जो dispensaries कांगड़ा ज़िला में Doctors के बगैर हैं वह कितनी देर से ऐसे चली आ रही हैं ?

मंत्री : उस के लिए आप notice दें, फिर बता सकूंगा ।

श्री राम चन्द्र कामरेड : क्या वज़ीर साहिब को इस बात का इल्म है कि कांगड़ा के ज़िले में डाक्टर जाना ही नहीं चाहते ?

अध्यक्ष महोदय : आप यह information दे रहे हैं । यह supplementary नहीं है ।

(The hon. Member is himself giving information. It is not a supplementary question.)

श्री राम चन्द्र कामरेड : वज़ीर साहिब ने जवाब में बताया है कि डाक्टरों को वहां पर जाने के लिए order दिया हुआ है । मैं पूछना चाहता हूं कि कितने अरसे में वे वहां पर पहुंच जाएंगे ?

मंत्री : पहले जो डाक्टर थे वे वहां पर जाना पसंद नहीं करते थे मगर अब जो हम नई appointments कर रहे हैं उन से हम यह undertaking ले रहे हैं कि उन को rural areas में जा कर भी काम करना पड़ेगा और अगर वह नहीं जाएंगे तो हम उन के खिलाफ action लेंगे । इस लिए उम्मीद है कि जल्दी ही वहां पर डाक्टर चले जाएंगे ।

श्री रूप सिंह "फूल" : हमारे Chief Minister साहिब ने ऐलान किया था कि जिला कांगड़ा की पसमांदगी को मद्देनजर रखते हुए वहां पर जो dispensaries हैं उन में हर सूरत में Doctors लगाए जाएंगे और वे under staffed नहीं होंगी । मगर अभी तक उन dispensaries में Doctors नहीं भेजे गए । इस की क्या वजह है ?

मंत्री : इस सिलसिले में हम ने instructions जारी की हैं और उम्मीद है कि अब जल्दी ही पहुंच जाएंगे ।

श्री रूप सिंह "फूल" : कब तक, आप definite time बताएं ।

मंत्री : Definite time तो नहीं बताया जा सकता मगर इतना कह सकता हूं कि बहुत जल्दी ही चले जाएंगे ।

SHIFTING OF THE OFFICE OF ASSISTANT DIRECTOR, HEALTH SERVICES FROM AMRITSAR TO PATIALA

*1430. **Sardar Sarup Singh**: Will the Minister for Consolidation and Health be pleased to state the reasons for shifting the office of the Assistant Director, Health Services (Social Insurance) first from Kasauli to Amritsar and then from Amritsar to Patiala?

Shri Amar Nath Vidyalankar: The office of the Assistant Director, Health Services (Social Insurance), Punjab, was shifted from Kasauli to Amritsar and then from Amritsar to Patiala on administrative grounds.

ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਕੀ ਖਾਸ ਵਜ੍ਹਾ ਤੇ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਇਸ ਦਫਤਰ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਉਠਾ ਕੇ ਪਟਿਆਲੇ ਲਿਆਉਣਾ ਪਿਆ ?

मंत्री : इस की वजह यह थी कि उस office का जो Head था उस को Headquarter में भी रहना पड़ता था । अमृतसर में रह कर उस को बहुत inconvenience होती थी । पटियाला उस को ज्यादा convenient था । इस लिए उस office को वहां से पटियाले में लाया गया है ।

ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ?

मंत्री : उस वक्त पटियाला शायद पैप्सू में था ।

ਸਰਦਾਰ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ ਜਾਨਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਇਹ ਦਫਤਰ ਹੁਣ permanently ਪਟਿਆਲੇ ਹੀ ਰਹੇਗਾ ਜਾਂ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਬਦਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ?

ਸੰਤੀ : ਨਹੀਂ ਜੀ, ਕਹਾਂ ਪਰ ਹੀ ਰਹੇਗਾ, Office ਬਾਰ ਬਾਰ ਨਹੀਂ ਬਦਲੇ ਜਾਣੇ ।

BHAKRA-NANGAL CORRUPTION CASES

*1234. Sardar Atma Singh : Will the Chief Minister be pleased to state :—

- (a) the dates on which the Bhakra-Nangal Corruption cases were registered, and the names of the officers accused in the cases ;
- (b) the names of the officers of the Judicial and Prosecution Agencies appointed for the investigation of these cases ;
- (c) the total amount of T.A., D.A., and salary drawn by officers referred to in part (b) above during the trial of the said cases ;
- (d) the details of dates month-wise fixed for the hearing of these cases since their registration ;
- (e) the place where the headquarter of the Court was located and the place of residence of the trying judge ;
- (f) the name of the place where the headquarter of the Prosecutor was located and the reasons for keeping it at a place other than the headquarters of the Court ;
- (g) the progress made so far into the cases referred to in part (a) above and the time by which the cases are likely to be completed ?

Sardar Partap Singh Kairon : Sir, I have applied for extension.

ਸਰਦਾਰ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਮੇਰੀ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਇਹ ਸਵਾਲ session ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਡੇਢ ਮਹੀਨਾ ਪਹਿਲੇ ਭੇਜਿਆ ਸੀ । ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ Government ਕੋਲੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਇਸ ਸਵਾਲ ਨੂੰ postpone ਕਿਉਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਇਸ ਦੀ information ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਇਕੱਠੀ ਹੋ ਰਹੀ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਤੁਸੀਂ ਲਿਖ ਕੇ ਭੇਜ ਦੇਣਾ, ਫੇਰ ਮੈਂ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਪਾਸੋਂ ਪੁੱਛ ਲਵਾਂਗਾ । (The hon. Member may write to me and I shall then enquire from the Minister concerned.)

LODGING OF REPORT BY KARTAR SINGH AT ABOHAR POLICE STATION

*1436. Pandit Ram Kishan Bharolian : Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) whether he is aware of the fact that the Officer Incharge of the police station at Abohar refused to record the report desired to be lodged under section 307, Indian Penal Code on

[Pandit Ram Kishan Bharolian]

1st September, 1957 by one Kartar Singh, son of Chanda Singh of Rahurian-Wali, Tehsil Fazilka, district Ferozepur regarding the attempt of one Shiv Datt Singh, son of Nathu Singh of the same village to shoot him with a pistol ;

- (b) whether it is fact that the Inspector-General of Police received a complaint from the said Kartar Singh in this connection on 10th October, 1957;
- (c) if the answer to parts (a) and (b) above be in the affirmative, the action, if any, taken in the matter ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) No.

(b) Yes.

(c) Enquiries were got conducted but the complaint was found to be false.

REGISTRATION OF CASES AGAINST JAIL OFFICIALS, FEROZEPORE

*1568. Shri Lal Chand : Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) whether any case has been registered so far under sections 302, 307, 326, 325 for 342, Indian Penal Code, read with 148 and 149, Indian Penal Code by the Ferozepore Police against any of the Jail Officials or Convict wardens or convicts, who took part in the Lathi Charge ; if not, the reasons therefor ;
- (b) whether Government has now ordered the Ferozepore Police to register and investigate the offences committed under sections 302, 307, 326, 325, 324, Indian Penal Code, read with Sections 148 and 149, Indian Penal Code by the Jail Officials, Convict Wardens and convicts and challan them in court to stand trial?

Sardar Partap Singh Kairon :

(a) No Sir. The officials and the convicts concerned are being proceeded against departmentally in the first place.

(b) No Sir.

श्री मंगल सेन : क्या मुख्य मंत्री महोदय स्पष्ट उत्तर देंगे कि जिन लोगों ने लाठी चार्ज करके सत्याग्रहियों को मार दिया था या नाकारा कर दिया था उन के खिलाफ कोई कार्यवाही की जा रही है ?

मुख्य मंत्री : मैं समझता हूँ कि अगर उन को सजा देनी है तो यह तरीका ठीक है जो हम कर रहे हैं। दूसरे तरीके से वह नौकरी से नहीं निकाले जा सकेंगे।

श्री प्रबोध चन्द्र : जो convicts होते हैं अगर वह कोई ऐसी बात करें तो उन को court of law में लाया जाता है। मैं पूछना चाहता हूं कि इन cases में उन को court of law में क्यों नहीं लाया गया ?

मुख्य मंत्री : उस हालत में हम जो साबित करना चाहते हैं वह नहीं कर सकेंगे।

श्री प्रबोध चन्द्र : जनाबे आली मेरा जो सवाल है वह है about the Convict Wardens and not the Jail Officials.

Mr. Speaker : You have asked a definite question.....

श्री प्रबोध चन्द्र : जो गवर्नमेंट के मुलाजिम हैं departmental inquiry तो उन के खिलाफ़ की जाती है मगर मेरा सवाल तो Convict Wardens के बारे में है। उन के लिए ordinary procedure यह है कि अगर वह crime करते हैं, कसूर करते हैं तो उनको court of law में prosecute किया जाता है। तो मैं पूछता हूं कि why they are not being prosecuted ?

Mr. Speaker : What is the reply please ?

मुख्य मंत्री : इस से ज़्यादा कहने के लिए मेरे पास कुछ नहीं।

श्री बलराम दास टण्डन : चीफ़ मिनिस्टर साहिब ने दो बातें यहां कही हैं। एक बात तो यह कही है कि अगर departmental inquiry करेंगे तो ठीक रहेगा क्योंकि वह निकल नहीं सकेंगे। दूसरी बात उन्होंने ने यह कही है कि अगर departmental inquiry न करके उनको prosecute किया तो वह बच निकलेंगे और सज़ा नहीं मिल सकेगी। मैं पूछना चाहता हूं कि वह यह कैसे suppose कर सकते हैं कि वह बच कर निकल जाएंगे ?

मुख्य मंत्री : Prosecution के दो तरीके होते हैं। Departmentally भी हम कर सकते हैं। हम ने पहले एक चीज़ शुरू की है इस को होने दें। हम दोनों में खराब नहीं होना चाहते। अगर हम दूसरी चीज़ शुरू करेंगे और अगर वह उस में बच गए तो हम departmentally action नहीं ले सकेंगे। पहले यह चीज़ हो लेने दो।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या मुख्य मंत्री बतलाएंगे कि यह जो convicts के खिलाफ़ 302 के और इस तरह के दूसरे अलजमात लगे हैं कि उन्होंने ने मारा तो उनके खिलाफ़ departmental inquiry क्या हो सकती है ? यहां सवाल की आखरी line में लिखा है by the Jail Officials, Convict Wardens and convicts तो Jail Official के सिलसिले में तो हुआ मगर इन convicts के बारे में क्या departmental inquiry की जा रही है और क्या की जा सकती है ?

मुख्य मंत्री : उन के खिलाफ Superintendent Jail के जरिए action लिया जा रहा है ।

पंडित श्री राम शर्मा : और जो Convict Wardens हैं उनके मुताल्लिक क्या होगा और कितने हैं वह लोग ?

मुख्य मंत्री : इनकी classification भी convicts में ही होती है । The number of people being dealt with in this way is four.

पंडित श्री राम शर्मा : जो Superintendent Jail हैं उन को क्या कहा गया है, कि खुद वह सजा दें या कि उनको courts में prosecute करें ?

मुख्य मंत्री : इस वक्त यही कि वह सजा दे ।

श्री बलराम दास टंडन : क्या मुख्य मंत्री जी बताएंगे कि क्या Superintendent Jail को इतनी powers हैं कि वह दफा 302 के culprits को सजा दे सकें ?

मुख्य मंत्री : दफा 302 की सजा नहीं दे सकते हैं मगर जो Jail Rules हैं उनके अनुसार वह दे सकते हैं ।

श्री बलराम दास टंडन : मेरा सवाल तो बिल्कुल सीधा था मगर चीफ मिनिस्टर उत्तर बिल्कुल दूसरा दे रहे हैं । मैं जानना चाहता हूँ कि उन पर दफा 302 की direct allegations लगी हैं जो कि report के अन्दर साफ तौर पर सामने आ चुकी हैं । तो क्या Superintendent Jail उस के मुताबिक सजा दे सकता है ? वह तो departmental action यही ले सकता है कि किसी को अगर A class मिली है तो B या C कर देगा या जितनी सजा उसको मिली है उसको माफ कर देगा तो मैं पूछता हूँ.....

मुख्य मंत्री : मेरी अर्ज यह है कि इस में किसी किस्म की रियायत की बात नहीं है । अगर आपको कोई शक हो तो आप मेरे पास आ जाएं और वहां फिर L.R. को बुला लेंगे उनके सामने सारी बात कर लेंगे और उनकी legal opinion आपके सामने ले लेंगे । जितनी ज्यादा से ज्यादा सजा दे सकते हैं उस के बारे में उन से मश्वरा करके उसके मुताबिक चलेंगे । हम Legal Remembrancer के सामने सारी बात करने के लिए तैयार हैं । उसके सामने argue करके सारी बात कर लेंगे । मुझे तो जितना guide किया गया है उतना ही किया है जो मैं ने बताया है ।

Mr. Speaker : Well, the reply is very clear. I think, there is no need for any further supplementaries.

पंडित श्री राम शर्मा : मुख्य मंत्री जी ने अभी कहा है कि Superintendent Jail को हिदायत की है कि वह अपने तौर पर अगर साबित हो तो सजा दें । लेकिन मेरा सवाल था कि उन पर दफा 302 और दीगर ऐसी दफात के संगीन अलजामात हैं क्या मुख्य मंत्री जी ने उन पर गौर किया है ?

अध्यक्ष महोदय : उन्होंने ने कह दिया है कि आप उन के पास आ जाएं और वहां Legal Remembrancer को बुला लेंगे उन के सामने सारी बात हो जाएगी । (The Chief Minister has already assured that the hon. Member may go to him when he would call the Legal Remembrancer. The matter could be discussed there in his presence.) The reply is very clear.

पण्डित श्री राम शर्मा : On a point of order, Sir. उनका जवाब है कि आप मेरे पास आ जाएं तो ऐसा करेंगे । तो मैं पूछता हूं कि फर्ज करो अगर यह न जाएं तो मामला खत्म हो जाएगा ?

मुख्य मंत्री : अगर वह न आए तो Leader of the Opposition तो आ सकते हैं । (हंसी)

श्री राम चन्द्र कामरेड : मुख्य मंत्री जी ने कहा है कि मेरे पास आएँ और मश्विरा कर लें । मैं पूछता हूं कि जब कि एक Judicial Officer ने inquiry की और एक हाई कोर्ट के काबिल जज ने inquiry करके ऐसे अलजामात लगाए हैं तो फिर क्या वजह है कि उनको prosecute नहीं किया जाता ?

मुख्य मंत्री : Individually नहीं है और न ही कोई गवाह हैं कि जिनको पेश करके साबित करवा सकते हैं और सजा दिला सकते हैं । जिस तरह आप करवाना चाहते हैं उस तरह तो आप सब को बरी करा देंगे । मैंने अर्ज किया है कि मेरे साथ बैठ कर बात करें । Legal Remembrancer को भी बुला लेंगे और उनके सामने सारी बात करेंगे । आप पूरी legal advice ले लेना । फिर जो ज्यादा से ज्यादा होगा वह करेंगे ।

पण्डित श्री राम शर्मा : चीफ मिनिस्टर साहिब के जवाब का मतलब यह है कि action लेने की बात बाद में होगी पहले आप उनके पास जाएं और बैठ कर बात करें । तो क्या.....

Mr. Speaker : Nothing could be more clear, accurate and reasonable than calling the Opposition and the Legal Remembrancer and acting upon whatever legal advice is given in their presence.

पण्डित श्री राम शर्मा : सवाल यह नहीं है कि Opposition वाले जाएं या न जाएं । मेरा सवाल यह है कि क्या गवर्नमेंट की अपनी जिम्मेदारी इस में कोई नहीं होती है ? यह तो यह बात हुई कि अगर जाएं तो यह काम करेंगे अगर न जाएं तो बस मामला खत्म हो गया ।

अध्यक्ष महोदय : उन्होंने ने कहा है कि action ले रहे हैं और अगर आप की तसल्ली नहीं हुई है और आप का ख्याल है कि ऐसा नहीं हुआ है तो आप उनके पास जाएं और Legal Remembrancer के सामने बात कर लें । It is very clear. (The Chief Minister has said that the action is

[Mr. Speaker]

being taken. If they are not satisfied with it and if they think that it is not being done then they can go to him and the matter can be discussed in the presence of the Legal Remembrancer. It is very clear.)

पण्डित श्री राम शर्मा : जनाब मेरा सवाल यह था कि जैसा कि इन्होंने फरमाया कि Superintendent Jail को हिदायत की गई है कि वह Convict Wardens को अपने तौर पर सजा दे तो क्या वह ऐसे संगीन अलजामात की सजा दे सकता है ? जिन लोगों पर इतने संगीन अलजामात हों उनके खिलाफ Superintendent Jail क्या action ले सकता है ? तो मेरे इस सवाल के जवाब में चीफ मिनिस्टर साहिब फरमाते हैं कि आप मेरे पास आएँ, वहाँ सोचेंगे, अजीब जवाब है ।

DISMISSAL, ETC. OF GOVERNMENT SERVANTS TAKING PART IN HINDI
RAKSHA SAMITI MOVEMENT

*1569. Shri Lal Chand : Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) whether any Government servants have been dismissed, demoted or transferred for their having taken part in the Hindi Raksha Samiti Movement ; if so, their number ;
- (b) whether any Government servants have been punished or transferred for the reasons of alleged sympathy of their relatives or dependents with the Hindi Raksha Samiti Movement ; if so, their number

Sardar Partap Singh Kairon: (a) No Government servant has been dismissed or demoted, but fifty six have been discharged or transferred.

(b) No.

श्री बलराम दास टण्डन : जो लोग discharge किए गए हैं, क्या मुख्य मंत्री जो उनकी list दे सकते हैं ?

मुख्य मंत्री : इस वक्त तो मैं नहीं दे सकता । फिर सवाल पूछ कर मांग लेना, तो ले कर दे देंगे ।

श्री प्रबोध चन्द्र : मैं पूछना चाहता हूँ कि इस से पहले गवर्नमेंट के खिलाफ जो movements चलीं उनमें भी गवर्नमेंट ने ऐसा action लिया ?

Was any Government servant transferred or discharged ?

Mr. Speaker: No please. This is a separate question. It cannot arise out of the main question. He should give a separate notice for it.

Shri Prabodh Chandra: Why has there been a departure from the procedure adopted by Government in the case of previous movements directed against it?

मुख्य मंत्री : वह तो मुझे पता नहीं। गवर्नमेंट ढीली होगी तो action न लिया होगा। जो भी ऐसी movements हों जिनमें Government servants को दखल नहीं देना चाहिए उन में वह अगर दखल देंगे तो action लेना चाहिए और इस movement में भी जिस कित्ती ने हिस्सा लिया है action लिया है। पीछे न करने वालों का मैं जिम्मेदार नहीं हूँ।

Shri Prabodh Chandra : In view of the fact that the Cabinet has collective responsibility, can the present Chief Minister say that he has no responsibility for what his predecessor did?

Chief Minister : No, I believe.

Shri Prabodh Chandra : Sir, he was a part and parcel of the previous Cabinet and in view of the fact that the Cabinet had a joint responsibility is it advisable for the Chief Minister to give a reply in the manner or tone in which he has given?

मुख्य मंत्री : उस वक्त मैं भी था मगर वह past हो गया है। मैं तो अब present की बात कर रहा हूँ जब कि मैं as head of the Cabinet act कर रहा हूँ। इस वक्त मैं सीधी जिम्मेदारी लेता हूँ, लेकिन वह बात मुझे याद नहीं। अब जो मैं ने किया है दुरुस्त किया है।

Mr. Speaker : Order please. I think the responsibility is joint and continuous.

मुख्य मंत्री : इस तरह की responsibility से मेरा मतलब नहीं है।

Mr. Speaker : I think the responsibility is joint and continuous.

Chief Minister : Sir, I admit the responsibility . . .

पण्डित श्री राम शर्मा : क्या मुख्य मंत्री जी बताएंगे कि क्या Chief Minister के बदल जाने से वह तमाम जिम्मेदारी भी खत्म हो जाती है ?

Mr. Speaker : The answer is already there.

POLITICAL WORKERS UNDER THE SURVEILLANCE OF C. I. D., PUNJAB.

*1646. Shri Inder Singh : Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) whether it is a fact that some political workers are under the constant surveillance of the C. I. D., Punjab ; if so, the reasons therefor ;
- (b) the names of the political workers referred to in part (a) above and the political parties to which they belong ?

Sardar Partap Singh Kairon :

- (a) There is no constant surveillance over any political worker.
- (b) Does not arise.

Shri Prabodh Chandra : Will the Chief Minister please state whether the tapping of telephones is a part of the surveillance or not ?

Chief Minister : I assure my hon. Friend "No".

Shri Prabodh Chandra : I want to know whether the Government regards the tapping of telephones as a part of the surveillance ?

Chief Minister : There is no tapping of telephones in the present Government.

(Shri Prabodh Chandra rose to put another supplementary question.)

Mr. Speaker : The answer is there. It is very categorical.

Shri Prabodh Chandra : Sir, I want to ask a very definite question. क्या मिनिस्टर साहिब बताएंगे कि चार मैम्बरान मिनिस्टर साहिबान के टेलीफोन.....

Mr. Speaker : Well, this is not a supplementary question.

डाक्टर भाग सिंह : क्या पुलीटीकल वर्कर्स के पीछे फिरने वाले भी आवागमन हैं ?

मुख्य मंत्री : पता बर लवंगे।

पण्डित श्री राम शर्मा : Constant surveillance में तो नहीं आते, क्या पुलीटीकल वर्कर्स occasional surveillance में आते हैं ?

मुख्य मंत्री : इस से ज्यादा मैं नहीं कह सकता। There is no constant surveillance over any political worker.

श्री बलराम दास टण्डन : मुख्य मंत्री जी ने फरमाया है कि पुलीटीकल वर्कर्स constant surveillance में नहीं आते, मैं पूछता हूँ कि क्या वे occasional surveillance में आते हैं ?

मुख्य मंत्री : Constant का आप ने पूछा था उस का मैं ने जवाब दे दिया है। Occasional का पूछते तो उसका भी दे देता।

QUOTA SYSTEM FOR ISSUING GUN LICENCES

*1647. **Sardar Gurmit Singh 'Mit' :** Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) whether it is a fact that licenses for guns in the State are issued on a quota system ; if so, the reason therefor ;
- (b) whether there is any proposal under the consideration of Government to give up the said quota system ?

Sardar Partap Singh Kairon :

(a-b) It is not in public interest to disclose the information asked for. However any specific case needing Government's attention may be brought to its notice, when it will be duly looked into.

PURCHASE OF LAND FOR HARIJANS AND EX-CRIMINAL TRIBES

*1306. Shri Ram Piara : Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) whether any amount was placed at the disposal of the Welfare Department for the purchase of land for the Harijans and the former Criminal Tribes in the State during the years 1956-57 and 1957-58 ; if so, how much in respect of each ;
- (b) the area of land, the places where it is situated and the rate at which it was purchased ;
- (c) whether there is any balance of the amount left with the said Department out of the allotment for the year 1957-58 referred to in part (a) above ; if so, how much together with the name of the District in which land is proposed to be purchased for the purpose ?

Sardar Gurbanta Singh :

- (a) Rs. 7,20,000 during 1956-57 only (Rs. 6,40,000 for Scheduled Castes and Rs. 80,000 for ex-Criminal Tribes.)
- (b) The statement containing the information is laid on the Table.
- (c) Does not arise.

Statement containing information in regard to part (b) of Assembly Question No. 1306 (Starred).

District	Area of land	Places where situated	Rate at which purchased
Rohtak	120 Acres	Bainsi	Rs 900/-/- per acre
Hissar	160½ „	Hansi	700/-
Gurgaon	250 „	Dharu Hera	334/- „
Karnal	93 „	Kahangarh	500/- „
	113 „	Naraingarh	500/- „
	38 „	Sonti	800/- „
	90 „	Nawaresi	450/- „
Ambala	94 „	Dulyani	475/- „
	120 „	Dheen	525/- „
Jullundur	1914 Kanals	Jallowal	Different tracts were purchased at different rates. The average rate per Kanal works out at Rs. 81 per Kanal.
	102 Acres	Rajowal	Different tracts were purchased at different rates. The average rate works out at Rs 252 per acre.

[Minister for Agriculture and Forests]

District	Area of land	Place where Situated	Rate at which purchased
Amritsar	291 acres	Rak Devidasspur	From Rs 100/- to Rs 570/-per acre as different rates were paid for different tracts,
	45 „	Jodhe Nagri	Rs 700 per acre.
Ludhiana	110 „	Barewal	Rs. 775/- „
Gurdaspur	98 „	Badralli	Rs. 596/- „
Hoshiarpur	65 „	Chaauni Kalan	About Rs. 830/- „
	113 „	(Bharawal	Rs. 400/- „
		(Malewal	
	109 „	Harmoia	Rs. 504/- „

Land in Kangra and Ferozepur Districts is being purchased shortly and also for the remaining 6 families in Gurdaspur District.

श्री प्रबोध चंद्र : अमृतसर में जो Scheduled Castes को जमीन दी गई है उस के बारे में क्या कोई representation की गई है कि यह जमीन unfit है ?

Mr. Speaker : This is a separate question. The hon. Member wants to know whether some representation was sent or not. How can it arise out of the main question ?

ਮੰਤਰੀ : ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੋਈ representation ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ।

श्री प्रबोध चंद्र : क्या मिनिस्टर साहब बताएंगे कि अमृतसर में जो जमीन ली गई है आया उस के बारे में कोई representation आई है या नहीं ?

Mr. Speaker : This is a separate question ?

श्री बलराम दास टंडन : क्या हरिजनों और Ex-Criminal Tribes की तरफ से कोई representation आई है कि जमीन देने में क्या criteria रखा गया है ?

ਮੰਤਰੀ : ਹਰ ਇਕ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਇਕ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਈ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਦੋ ਹਰੀਜਨ ਮੈਂਬਰ ਔਰ ਇਕ ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਵੇਲ ਫੇਅਰ ਆਫੀਸਰ ਮੁਕਰਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਉਹ ਦੇਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਮੀਨ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਹੈ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਪ੍ਧਾਰਾ : ਯਹ ਜੋ ਜ਼ਮੀਨ ਖ਼ਰੀਦੀ ਜਾਤੀ ਹੈ ਇਸ ਕੇ ਲਿਏ ਕੌਨ ਸੇ ਆਦਮਿਯੋ ਕੋ ਕਾ ਇਕਤਿਯਾਰ ਕਿਆ ਗਯਾ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ : ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਈ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਕ Welfare Officer ਇਕ Revenue Assistant ਜਿਹੜਾ ਕਿ assessment ਕਰਦਾ ਹੈ ਇਕ Registrar Co-operative Societies, ਇਕ Agriculture Officer, ਕਿਉਂਕਿ ਜ਼ਮੀਨ ਵੇਖਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਚੰਗੀ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ ਔਰ ਦੋ representatives ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਮਿਲਣੀ ਹੈ, ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਪ੍ਧਾਰਾ : ਕਯਾ ਯਹ ਬਾਤ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕੇ ਨੋਟਿਸ ਮੇਂ ਆਈ ਹੈ ਕਿ ਹਰਿਜਨਾਂ ਕੇ ਲਿਏ ਅਚਛੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨਹੀਂ ਖ਼ਰੀਦੀ ਗਈ ?

ਮੰਤਰੀ : ਜ਼ਮੀਨ ਦੇਖ ਭਾਲ ਕਰਕੇ ਚੰਗੀ ਖ਼ਰੀਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਨਿਕਮੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨਹੀਂ ਖ਼ਰੀਦੀ ਜਾਂਦੀ । ਚੰਗੀ ਜ਼ਮੀਨ 100/- ਰੁਪਿਅ ਫੀ ਏਕੜ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਔਰ ਜੇ ਕਿਸੇ ਜਗ੍ਹਾ ਸਸਤੀ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨੀ ਹੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜ਼ਮੀਨ ਲੈ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਪ੍ਧਾਰਾ : ਕਯਾ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕੇ ਨੋਟਿਸ ਮੇਂ ਯਹ ਬਾਤ ਆਈ ਹੈ ਕਿ ਸਸਤੀ ਜ਼ਮੀਨ ਕੀ ਜ਼ਯਾਦਾ ਕੀਮਤ ਦੇ ਦੀ ਗਈ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ : ਨਹੀਂ ਕੋਈ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਗਲ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਪ੍ਧਾਰਾ : ਅਗਰ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕੇ ਨੋਟਿਸ ਮੇਂ ਏਸੀ ਚੀਜ਼ ਲਾਈ ਜਾਏ ਕਿ ਨਿਕਮੀ ਜ਼ਮੀਨ ਕੀ ਕੀਮਤ ਜ਼ਯਾਦਾ ਦੇ ਦੀ ਗਈ ਹੈ ਤੋ ਕਯਾ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਉਸ ਪਰ ਗ਼ੌਰ ਕਰੇਗੀ ?

Mr. Speaker : This is not a supplementary question .

ਚੌਥਰੀ ਕਰਮ ਚੰਦ ਸਿਧੂ : ਜੋ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਮੇਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਬਨਾਈ ਗਈ ਹੈਂ ਤਨ ਮੇਂ ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਕੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਕੋ ਕਯੋਂ include ਨਹੀਂ ਕਿਆ ਜਾਤਾ ?

ਮੁਖ਼ਯ ਮੰਤਰੀ : ਕਯਾ ਹਸ ਨੇ ਕਹਾਂ ਅਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਕਰਾਨੀ ਥੀ ?

ਮੰਤਰੀ : ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਲਏ ਗਏ ਹਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਵਿਚ ਦੋ ਹਰੀਜਨ ਮੈਂਬਰ ਹਨ ।

ਸਰਦਾਰ ਭਾਗ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸੱਟਗੇ ਕਿ ਜ਼ਿੰਨੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਇਹ ਕਮੇਟੀਆਂ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਮਨ ਲਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਾਂ ਉਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਤਬਦੀਲੀ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ : ਜਦੋਂ ਤਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਸਤਖਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਕੋਈ ਜ਼ਮੀਨ ਨਹੀਂ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ?

ਚੌਥਰੀ ਕਰਮ ਚੰਦ ਸਿਧੂ : ਮੈਂ ਪੁਛਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਬ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਸਰਕੁਲਰ ਜਾਰੀ ਕਰ ਰਕਾ ਹੈ ਕਿ ਤਮਾਸ਼ Scheduled Caste M.L.As. ਲਿਏ ਜਾਏਂ ਤੋ ਫਿਰ ਇਸ ਕੇਸ ਮੇਂ ਉਸ ਪਰ ਅਮਲ ਕਯੋਂ ਨਹੀਂ ਕਿਆ ਜਾਤਾ ?

ਸਰਦਾਰ ਧੰਨਾ ਸਿੰਘ ਗੁਲਸ਼ਨ : ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅਮਿਤਸਰ ਦੇ ਅਲਾਵਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਥਾਂ ਤੇ ਵੀ ਜ਼ਮੀਨ ਖ਼ਰੀਦੀ ਗਈ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ : ਪਹਿਲੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਵਿਚ ਖਰੀਦੀ ਗਈ ।

ਸਰਦਾਰ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਸਾਹੋਕੇ : ਕੀ ਸਾਬਕਾ ਪੇਪਰ ਵਿਚ ਵੀ ਕੋਈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਕੀਮ ਚਾਲੂ ਕਰਨ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ : ਕਿਉਂਕਿ ਪਲੈਨਿੰਗ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਬਦਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ।

ਚੌਖਰੀ ਕਰਮ ਚੰਦ ਸਿਧੂ : ਕਥਾ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਛਾਕਰੀ ਮੈਂ ਜ਼ਮੀਨ ਸੜੀ ਮਿਲਦੀ ਥੀ ਲੇਕਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਹੀਂ ਖਰੀਦੀ ?

Mr. Speaker : This is not a supplementary question. If the hon. Member wants to get this information, he should put a separate question for that.

ਸਰਦਾਰ ਭਾਗ ਸਿੰਘ : ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪਲੈਨਿੰਗ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਢਾਂਚੇ ਨੂੰ ਬਦਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ । ਮੈਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੇਪਰ ਵਿਚ ਪਲੈਨਿੰਗ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਢਾਂਚਾ ਹੋਰ ਕਿਸਮ ਦਾ ਸੀ ਐਂਡ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹੋਰ ਸੀ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਕਿ ਪੇਪਰ ਦੀ Five-Year Plan ਅਲਗ ਸੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਅਲਗ । ਕਿਉਂਕਿ ਪੇਪਰ ਵਿਚ ਨਜ਼ੁਲ ਲੈਂਡ ਸੀ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਸਾਰੀ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ Second Five-Year Plan ਵਿਚ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਰਖੀ । ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕਿਉਂਕਿ ਨਜ਼ੁਲ ਲੈਂਡ ਨਹੀਂ ਸੀ ਇਥੇ ਇਹ ਸਕੀਮ ਬਣਾਈ ਗਈ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨ ਲੈ ਕੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏ । ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ੁਲ ਲੈਂਡ ਦਾ advantage ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਸਕੀਮ ਅਸੀਂ ਉਸ ਵਿਚ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਾਲੂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ? ਹੋਰ ਇਸ ਤੋਂ ਵਧ ਮੈਂ ਕੀ ਕਵਾਂ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਪ੍ਰਬੋਧ ਚੰਦਰ : ਕਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬਤਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਅਲਾਟਮੈਂਟ ਕੇ ਵਾਸਤੇ ਦੋ
 10 A.M. ਹਰਿਜਨ M.L.As. ਆਰ ਏਕ ਅਫਸਰ ਕੀ ਕਮੇਟੀ ਬਨਾ ਦੀ ਗਈ ਹੈ । ਮੈਂ
 ਯਹ ਦਰਿਆਪਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੂੰ ਕਿ ਆਯਾ ਇਸ ਕਮੇਟੀ ਕੀ recommendations final ਹੈ ਯਾ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਖੁਦ ਇਸ ਮੈਂ ਤਬਦੀਲੀ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ : Recommendations ਸਾਰੀਆਂ final ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਪ੍ਰਬੋਧ ਚੰਦਰ : ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਜ਼ਿਲਾ ਮੈਂ ਜੋ ਕਮੇਟੀ ਬਨੀ ਉਸ ਨੇ ਹਰਿਜਨਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਜ਼ਮੀਨ allot ਕਰ ਦੀ ਆਰ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ ਆਰ ਆਦਮਿਯਾਂ ਦੇ ਨਾਮ allot ਕਰ ਦੀ ।

Mr. Speaker : Disallowed. The hon. Member may give a fresh notice of this question.

ਸ਼੍ਰੀ ਪ੍ਰਬੋਧ ਚੰਦਰ : ਕਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿਤਾ ਹੈ that the recommendations of the Committee are final तो क्या यह अमर वाक्या है कि गुरदासपुर ज़िला की कਮੇटी की recommendations final नहीं हैं ?

Mr. Speaker : Please give a fresh notice of this question.

ਸਰਦਾਰ ਭਾਗ ਸਿੰਘ : ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਕ Advisory Committee ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਦੋ ਹਰੀਜਨ ਮੈਂਬਰ ਤੇ ਇਕ Harijan Welfare Officer ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਕਿਸੇ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਵੀ ਮਿਸਾਲਾਂ ਹਨ ਕਿ Advisory Committee ਚਾਰ ਆਦਮੀਆਂ ਦੀ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਦੋ ਹਰੀਜਨ ਮੈਂਬਰ ਇਕ ਗੈਰ ਹਰੀਜਨ ਤੇ ਇਕ Welfare Officer ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਚੌਧਰੀ ਭਰਤ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਬਤਾਏਗੇ ਕਿ ਜਿਸ ਜ਼ਿਲੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹਰਿਜਨ M.L.As. ਨੇ ਹੀਂ ਤੇ ਇਸ ਕਮੇਟੀ ਮੇਂ Opposition ਕੇ ਮੈਂਬਰ ਭੀ ਲਏ ਜਾਏਗੇ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਲਏ ਹਨ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਧਾਰਾ : ਸਾਲ 1957-58 ਕੀ allotment ਖਤਮ ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੈ ਯਾ ਨਹੀਂ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : 1957-58 ਸਾਲ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਇਹ ਸਾਲ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਏਗਾ ਤਾਂ ਇਹ allotment ਵੀ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਏਗੀ ।

ਪਛਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਰੋਹਤਕ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀ ਕਮੇਟੀ ਬਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਸ ਮੇਂ ਕੋਈ ਹਰਿਜਨ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਸ ਕੀ ਕੀ ਵਜ਼ਹ ਹੈ ਐਰ ਦੋ M.L.As. Opposition ਕੇ ਨ ਲੇਨੇ ਕੀ ਵਜ਼ਹ ਯਹ ਹੈ ਕਿ ਕੇ ਕਾਂਗਰੇਸੀ ਹੈਂ ?

Mr. Speaker : This question does not arise.

ਪਛਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਜਹਾਂ ਤੀਨ ਹਰਿਜਨ ਮੈਂਬਰ ਹੈਂ ਤੇ ਕਹਾ ਜਾਤਾ ਹੈ ਕਿ ਤੀਨੋਂ ਨਹੀਂ ਲਏ ਜਾ ਸਕਤੇ ਐਰ ਜਹਾਂ Opposition ਕੇ ਦੋ ਕਾਂਗਰੇਸੀ M.L.As. ਹੈ ਕਹਾਂ ਏਕ ਭੀ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਗਿਆ । ਇਸ ਕੀ ਕੀ ਵਜ਼ਹ ਹੈ ?

Mr. Speaker : The hon. Member may give a fresh notice of this question.

FREE LEGAL AID TO HARIJANS

*1367. Sardar Rajinder Singh : Will the Chief Minister be pleased to state whether there was any proposal under the consideration of Government to provide free legal aid to Harijans involved in civil or criminal cases ?

Dr. Gopi Chand Bhargava : No. However, a case regarding legal aid to the poor is under consideration.

ਸਰਦਾਰ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਮਦਦ ਦੇਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਸਰਕਾਰ 31 ਮਾਰਚ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ੨ ਕਰ ਲਏਗੀ ?

ਸੰਤੀ : यह मैं नहीं कह सकता ।

ਸਰਦਾਰ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਸੁਣਿਆ ।

Minister: No. Sir. Every case regarding legal aid to the poor is under consideration.

ਸਰਦਾਰ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ : Poor ਤੋਂ ਕੀ ਮੁਰਾਦ ਹੈ? ਕਿਹੜੀਆਂ ਕਿਹੜੀਆਂ categories poor ਕਹੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ?

ਸੰਤੀ : इस का फैसला नहीं किया गया । Poor और indigents को जब ज़रूरत हो तो गवर्नमेंट अपनी तरफ से legal aid देती है । High Court में जो murder cases होते हैं, जिन में convicts या accused afford नहीं कर सकते तो इन हालात में गवर्नमेंट उन के लिये Legal Advisor मुकदर करती है । लेकिन principle के तौर पर कि किस category को यह legal aid दी जाए यह सवाल under consideration है ।

CHIEF MINISTER PEPSU'S FLOOD RELIEF FUND

*1235. Sardar Atma Singh: Will the Chief Minister be pleased to state —

- (a) whether the balance of the Chief Minister's Flood Relief Fund in the erstwhile State of Pepsu referred to in reply to the Unstarred Question No. 135 printed in the list of Unstarred question for 17th May, 1957 has been transferred to the Chief Minister Punjab's Flood Relief Fund ; if not, the details of its expenditure ;
- (b) whether the amount paid to the persons other than the Deputy Commissioners as advance for relief to flood sufferers or for repairs of the schools have been accounted for and adjusted ; if so, in what manner and the details of the expenditure ; if not, the reasons thereof?

Sardar Partap Singh Kairon :

- (a) The balance in the Chief Minister's Flood Relief Fund in the erstwhile State of Pepsu on 31st October, 1956 was nil. The question of its transfer to the Chief Minister's (Punjab) Relief Fund, therefore, did not arise.
- (b) The record transferred to us does not show that "these amounts were accounted for or adjusted ; in this record there are no details of the manner in which these amounts were actually disbursed by the persons concerned.

ਸਰਦਾਰ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, unstarred question No. 135 ਦੇ ਮੁਤਲੱਕ 17th May, 1957 ਨੂੰ ਜਿਹੜਾ ਮੈਂ ਨੂੰ ਜਵਾਬ ਮਿਲਿਆ ਉਸ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਪੇਪਸੂ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿ Flood Relief Fund ਵਿਚ 6 ਲੱਖ ਰੁਪਏ

ਦੀ ਰਕਮ ਇਕੱਠੀ ਹੋਈ ਤੇ ਖਰਚ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਖਰਚ 5 ਲੱਖ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ 91,000 ਰੁਪਏ ਦਾ balance ਬਚਦਾ ਹੈ। ਕੀ ਮੈਂ ਪੁੱਛ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ balance ਪੈਪਸੂ ਦੇ ਮਰਜ਼ਰ ਸਮੇਂ ਮਿਲਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ ਕੀ ਹੈ ?

Mr. Speaker: He says that the record has not been received.

ਸਰਦਾਰ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ : ਇਸ ਸਵਾਲ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ 6 ਲੱਖ ਦੀ ਆਮਦਨੀ ਹੋਈ ਤੇ 5 ਲੱਖ ਦੇ ਕਰੀਬ ਖਰਚ ਹੋਇਆ, ਜਿਹੜਾ 91,000 ਰੁਪਏ ਦਾ balance ਬਚਦਾ ਹੈ . . . . .

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਬਹੁਤ ਵਿਚ ਪੈਣ ਦੀ ਬਜਾਏ concrete ਸਵਾਲ ਪੁੱਛੋ।
(Instead of indulging in discussion, please put a concrete question.)

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਜਿਹੜੀਆਂ figures ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਫੰਡ ਵਿਚ 6,12,049 ਰੁਪਏ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਤੇ 5,20,297 ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਹੋਇਆ। ਇਹ ਰਕਮ 1st April, 1956 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 31st October, 1956 ਤਕ ਖਤਮ ਕੀਤੀ ਗਈ। 91,752 ਰੁਪਏ balance ਬਚੇ ਹਨ। ਸਾਨੂੰ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਕੁਝ ਹੱਥ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਇਆ।

ਸਰਦਾਰ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ : 91,000 ਰੁਪਿਆ ਜਿਹੜਾ balance ਹੈ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਉਸ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ ਮੰਗ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਜਦੋਂ ਆ ਜਾਏਗਾ ਦਸ ਦਿਆਂਗੇ।

ਸਰਦਾਰ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ : ਅਕਤੂਬਰ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਜਿਹੜਾ ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ 5 ਲੱਖ ਰੁਪਿਆ show ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਬਾਕੀ 91,000 ਰੁਪਏ ਦੀ ਕੀ detail ਹੈ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਇਸ ਰਕਮ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਮੰਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਸਰਦਾਰ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ : Supplementary, Sir.

Mr. Speaker: Order, please.

ਧੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਜੋ ਹਿਸਾਬ erstwhile Pepsu ਦੇ accounts ਕਾ ਇਸ ਸਮੇਂ ਮੇਂ ਮਿਲਾ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਕਿ 91,000 ਰੁਪਏ ਦਾ balance ਬਚਦਾ ਹੈ, ਕੀ ਮੈਂ ਪੁੱਛ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ 5 ਲਾਖ ਰੁਪਏ ਵਾਕਈ ਖਰਚ ਹੋਏ ਅਤੇ 91,000 ਰੁਪਏ ਜੋ ਵਾਕਈ ਬਚਾ ਉਸ ਦਾ ਕੀ ਕਰਨਾ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਜਦੋਂਕਿ ਤੀਜੀ ਵਾਰੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਖਰਚ ਹੋਏਗਾ ਇਸ amount ਦਾ ਕੀ account ਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਯਭਿਤ ਅੀ ਰਾਸ਼ ਸ਼ਮੀ : ਜੀ amount ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕੇ ਪਾਸ ਆਈ ਹੈ ਕਯਾ ਕਹੁ 91,000 ਰੁਪਯੇ ਕੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ?

ਸੁਰੁਯ ਸੰਤੀ : ਨਹੀਂ ।

ਯਭਿਤ ਅੀ ਰਾਸ਼ ਸ਼ਮੀ : ਇਸ ਕੇ ਸੁਤਅਲਿਕ ਦਰਿਯਾਸਤ ਕਿਆ ਹੁਆ ਹੈ ?

ਸੁਰੁਯ ਸੰਤੀ : ਜੀ ਹਾਂ, ਪੂਰਾ ਹੁਆ ਹੈ ।

ਸਰਦਾਰ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ : ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਸਵਾਲ ਦੇ ਪਾਰਟ (b) ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਂਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰਾਂ ਨੇ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਤੇ M.L.As. ਨੂੰ advance ਦਿਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਪਾਰਟ (b) ਦੇ ਜਵਾਬ ਤੋਂ ਇਹ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਰੁਪਿਆ advance ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਹ adjust ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ detail ਕੀ ਹੈ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਅਸੀਂ ਸਾਰਾ ਹਿਸਾਬ ਪੁਛ ਰਹੇ ਹਾਂ ।

APPLICATION OF SIKH GURDWARAS ACT OF 1925 TO AREAS OF ERSTWHILE PEPSU STATE

*1548. Sardar Umrao Singh: Will the Chief Minister be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government to extend the Sikh Gurdwaras Act of 1925, to the areas of the erstwhile Pepsu State ?

Sardar Partap Singh Kairon: Yes.

ਅੀ ਪਰਬੋਧ ਚੰਦਰ : ਕਯਾ ਮੈਂ Chief Minister ਸਾਹਿਬ ਸੇ ਪੂਰਾ ਸਕਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਕਯਾ ਕਹਿਓ ਹੈ ਕਿ Government ਨੇ intermediary arrangement ਕਿਆ ਹੈ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਜਿਹੜੇ ਕਾਰਨ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਤਲਿਕ ਪਿਛੇ ਵੀ ਜਵਾਬ ਦਿਤਾ ਸੀ ਏਸੇ assembly ਦੇ ਹਾਲ ਵਿਚ ।

SHARE OF RURAL POPULATION IN GOVERNMENT SERVICES

*1648. Sardar Gurmit Singh 'Mit': Will the Chief Minister be pleased to state what action, if any, has been taken by government on the resolution passed by this assembly on the 31st March, 1949, regarding the "share of the rural population in Government Services in the State ?"

Sardar Partap Singh Kairon: The resolution in question was duly considered by the then 'East Punjab Government' in consultation with their legal experts and Government were advised that the proposal

was in conflict with the Constitutional provisions contained in Article 16 thereof, the draft of which was then being discussed by the Constituent Assembly. Government was, therefore, unable to implement the resolution.

All the members of the East Punjab Legislative Assembly were informed of this.

NEW CATEGORIES OF POLITICAL SUFFERERS

*1487. Pandit Shri Ram Sharma : Will the Chief Minister be pleased to state whether new categories of political sufferers have been added during the last one year to the list already prepared ; if so, what ?

Sardar Partap Singh Kairon : Yes. The persons who took part in the following movements have also been declared as Political Sufferers—

- (i) Kirti Movement.
- (ii) Kisan Morcha Movement
- (iii) Praja Mandal Congress Movement, and
- (iv) Indian National Army.

The participants of these movements may enjoy the same concessions as have been extended by Government to other political sufferers.

श्री प्रबोध चन्द्र : क्या मैं Chief Minister साहिब से पूछ सकता हूँ कि कई और categories को भी Government ने मानने का रुख अब्दितयार किया है, उनकी वजह से Government ने National Relief Fund में कोई रुपया जमा करने का इंतजाम किया है ?

अध्यक्ष महोदय : Political Sufferers की कई categories की वजह से कोई और भी fund जमा किया गया है, यही सवाल है आपका (I think the hon. Member means to ask whether some more funds have been provided for the new categories of political sufferers.)

श्री प्रबोध चन्द्र : कई ऐसी किस्म के आदमी हैं जिनको इस relief के मुस्तहिक समझा गया है। जो पहले आदमी हैं उनके लिये यह है या जो नये add किये हैं उनको भी दिया जाएगा ?

मुख मंत्री : भेरी सरबार, चे रिउ महेता । (गम)

श्री प्रबोध चन्द्र : दे दिया जाएगा, नहीं। जनाब मेरा सवाल यह था कि कई महीने हुए इन categories को मुस्तहिक समझा गया National Relief Fund लेने का, और इस में से कइयों को दिया भी गया। मैं जानना चाहता हूँ कि पहली amount ही divide की गई है या Government ने इस मद के लिये कुछ और रुपया रखा है ?

वित्त मंत्री : इसकी position यह है । पिछले साल यानी current year में political sufferers को amount देने के लिये जितनी allocation हुई थी वह amount अभी खत्म नहीं हुई । इस लिये current year में और amount provide करने का सवाल पैदा नहीं होता । आयदा के लिये जो होगा वह बजट में आपके सामने आ जायेगा ।

श्री प्रबोध चन्द्र : वजीर खजाना ने बताया है कि जो पहली allocation थी वह खत्म नहीं हुई । मैं उनकी तवज्जुह Government के communique की तरफ दिलाना चाहता हूं कि क्या यह अमर वाक्या नहीं कि Government ने ऐलान किया है कि कोई और application entertain नहीं की जायेगी, क्योंकि जितना रुपया था वह खत्म हो चुका है ?

मुख्य मंत्री : ऐसी बात नहीं है । अगर आप के पास कोई ऐसी इतलाह है तो हमें बतलाएं । ऐसी अजियां जो fixed date के बाद पहुंची हैं उनको रखा जा रहा है क्योंकि वे after due date आई हैं । इस वजह से तो नहीं कि पैसे खत्म हो गए हैं । यह नहीं हो सकता ।

श्री शेर सिंह : क्या मैं पूछ सकता हूं कि जो categories दी गई हैं उसमें कोई धार्मिक आंदोलन भी आ जाता है, कोई गुरद्वारों वगैरह के सिलसिले में जो किये गये हैं ?

मुख्य मंत्री : अकाली movement उस में आती है । Akali movement political ही consider की गई है ।

श्री शेर सिंह : आप इजाजत दें । मैं यह पूछना चाहता हूं कि गुरद्वारों के लिये जो कोई आंदोलन किया गया है क्या उसको भी इसमें शामिल किया है ? वह धार्मिक है या political ?

मुख्य मंत्री : जो अकाली movement हुई, बम्बर अकाली movement हुई या खिलाफत movement हुई है वे सब की सब उस वक्त की अंग्रेज सरकार के खिलाफ थीं । यह political movements समझी गई हैं ।

श्री शेर सिंह : मैं गुरद्वारों के मुतल्लिक पूछ रहा हूं ।

मौलवी अब्दुल गनी डार : क्या चीफ मिनिस्टर साहिब बताएंगे कि जिन्होंने खुदाई खिदमतगार और खिलाफत movement में हिस्सा लिया क्या उनको भी शामिल किया गया है या नहीं ?

मुख्य मंत्री : खिलाफत movement को शामिल किया गया है । मेरे सूबे में खुदाई खिदमतगार कोई नहीं था इसलिये उसे शामिल नहीं किया गया ।

मौलवी अब्दुल गनी डार : अगर अपने सूबे में रहने वाले ने दूसरे सूबे में इस movement में हिस्सा लिया हो तो क्या उसे शामिल नहीं करेंगे ?

मुख्य मन्त्री : जब मेरे पास कोई ऐसी अर्जी जाएगी तो मैं steps उठाऊंगा। अभी तक कोई ऐसी अर्जी नहीं आई।

Shri Prabodh Chandra : Supplementary Sir.

Mr. Speaker : No more supplementaries on this question please.

Shri Parbodh Chandra : Sir, I may be allowed to put only one more supplementary question.

Mr. Speaker : No please.

RELIEF TO POLITICAL SUFFERERS.

*1610. Chaudhri Sundar Singh : Will the Chief Minister be pleased to state the total number of political sufferers district-wise, in the state who have been granted pensions and lands, separately to date together with the number of Harijans amongst them.

Sardar Partap Singh Kairon : The total number of political sufferers in the State who have been sanctioned financial assistance and land, district-wise is as follows: —

Name of the district	Number of political sufferers who have been granted financial assistance, including ex-I. N. A. personnel	Number of political sufferers who have been granted land
1	2	3
1. Amritsar	523 plus 116 I. N. A. personnel	79
2. Rohtak	344	36 plus 3 Harijans
3. Gurgaon	21	5
4. Simla	1	..
5. Hissar	150 plus 50 I. N. A. personnel	5
6. Karnal	139	24
7. Ambala	128	18
8. Jullundur	224 plus 68 I. N. A. personnel	77
9. Hoshiarpur	174 plus 47 I. N. A. personnel	50
10. Kangra	37	..
11. Ludhiana	146 plus 103 I. N. A. personnel	35 plus 1 Harijan
12. Gurdaspur	67	6
13. Patiala	33	..
14. Bhatinda	26	..
15. Sangrur	62	..
16. Mohindergarh	13	..
17. Kapurthala	24	..
18. Ferozepur	73 plus 58 ex-I. N. A. personnel	15
Total	2,582	354

It is not possible to give the number of Harijans amongst them because no distinction between a Harijan Political Sufferer and non-Harijan Political Sufferer has been observed in the matter of grant of financial assistance or lands to them.

ਸਰਦਾਰ ਰਾਮਦਿਆਲ ਸਿੰਘ : ਜਿਹੜੇ political sufferers ਦਾ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਆਇਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਪਾਸ ਐਸੀਆਂ applications ਆਈਆਂ ਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਐਸੇ ਆਦਮੀ ਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ politically suffer ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਦਿਤੀ ਗਈ ।

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਸਾਡਾ ਕਾਇਦਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਕੋਈ ਸ਼ਕਾਇਤ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਦਿਤੀ ਗਈ ਮਦਦ ਜ਼ਬਤ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ ਤਾਕਿ ਉਹ advantage ਨਾ ਲੈ ਸਕੇ ਅਤੇ ਫੇਰ ਉਸਦੀ inquiry ਕਰਦੇ ਹਾਂ ।

ਸਰਦਾਰ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ : ਜਿਹੜੀਆਂ applications pending ਪਈਆਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਦੇ ਤੱਕ ਫੈਸਲਾ ਹੋਏਗਾ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਬੜੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾਏ । ਜਦੋਂ session adjourn ਹੋਵੇਗਾ ਤਾਂ ਦੇਸ ਕੰਮ ਨੂੰ take up ਕਰਾਂਗੇ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਪਿਆਰਾ : ਕੀ ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਸਾਹਿਬ ਇਹ ਦੱਸਣਗੇ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ political sufferers ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ relief ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਜਿਹੜੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ political sufferers refugees ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਹੁਣ ਇਸ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਆਇਆ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰਖੀ ਰੱਖੀਏ ਜਾਂ ਨਾ । ਜੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚੋਂ ਉਖੜ ਕੇ ਗਏ ਨੇ, ਬਾਹਰ ਚਲੇ ਗਏ ਨੇ, ਅਗਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝਕੇ ਨਾ ਦੇਈਏ ਤਾਂ ਬੇਇਨਸਾਫੀ ਹੋਏਗੀ ।

ਪण्डित श्री राम शर्मा : क्या मुख्य मंत्री जो बतलाएंगे कि जिन cases में उन की शिकायतें आई हैं उनको ज़मीन या pension ज़ब्त करेंगे? ऐसे कितने cases हैं जिन में तहकीकात हो रही है ?

मुख्य मंत्री : इस वक़्त याद नहीं । लेकिन जब कोई शिकायत की application आएगी तो उस पर inquiry होगी ।

पण्डित श्री राम शर्मा : जब यह साबित हो जाये कि वह ज़मीन लेने में या pension लेने में हकदार नहीं था, तो क्या उसको ज़ब्त करने का हुकम है ?

मुख्य मंत्री : उस से वापस ले लेते हैं ।

पण्डित श्री राम शर्मा : कितने cases में उनसे वापस ले ली गई है ?

मुख्य मंत्री : Order issue हो चुके हैं, उनसे वापस ले ली जा रही है ।

श्री प्रबोध चन्द्र : क्या मैं Chief Minister साहिब से पूछ सकता हूँ कि आया कोई ऐसे भी cases हैं जिनको ज़मीन भी मिली हो और pension भी मिली हो ?

मुख्य मंत्री : भाई मेरे, cases तो हैं ही ।

पण्डित श्री राम शर्मा : क्या 'भाई मेरे' parliamentary है ।

मुख्य मंत्री : भाई का मतलब friend है ।

पण्डित श्री राम शर्मा : इस तरहसे 'भाई मेरे' कहना, यह क्या तरीका है ?

COTTON YARN MANUFACTURING MILLS

*1305. Shri Ram Piara : Will the Minister for Finance be pleased to state —

- (a) whether there is any proposal under the consideration of Government to set up Cotton Yarn Manufacturing Mills in the State ; if so, where, the approximate time within which and the number proposed to be set up ;
- (b) the approximate cost likely to be incurred on each of the Mills referred to in part (a) above ?

Shri Mohan Lal : (a) There is no proposal under the consideration of Government to set up cotton yarn manufacturing mills in the public sector in this State. Licences have been issued by the Government of India to five concerns for the installation of 1,08,000 spindles in the State in the private Sector. A statement showing the names of these concerns, the places where the new mills are to be set up and the time allowed by the Government of India for setting them up is laid on the table of the House. Besides, proposals for the grant of licences for four other units with 56,000 spindles are under the consideration of the Government of India.

(b) The cost of the mills is to be met by the private industrialists and no information about this is available with Government.

Statement showing the cotton Spinning Mills being set up in Punjab

Serial No.	Name of the concerns.	Location	Period allowed by the Govt. of India for the establishment of the mills.
1	Karam Chand Thapar & Brothers, Calcutta	Rajpura	24 months from the 29th November, 1956
2	Punjab Hosiery and Textile Mills, Ludhiana	Ludhiana	10 months from the 12th July, 1955
3	Kaithal Cotton & General Mills Co. Ltd., Kaithal	Kaithal	30 months from the 17th December, 1955
4	Shri, Bhiwani Cotton Mills Ltd., Calcutta	Abohar	24 months from the 11th April, 1955
5	Punjab Cloth Mills Ltd., Bhiwani	Bhiwani	32 months from the 18th April, 1955

ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਪਿਆਰਾ : ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਹੋਰ ਤਜਵੀਜ਼ ਵੀ under consideration of the Government ਹੈ ਕੀ ਉਹ mills co-operative basis ਤੇ ਚਲਾਈਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਜਾਂ ਉਹ individuals ਦੇ ਅਦਾਰੇ ਹੋਣਗੇ ?

ਵਿੱਤ ਮੰਤਰੀ : ਜੋ recommendations State Government ਨੇ ਕੀ ਹਨ ਉਹ co-operative basis 'ਤੇ ਹੀ ਕੀ ਹਨ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਪਿਆਰਾ : ਜਿਹੜੀਆਂ recommendations ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ co-operative basis ਤੇ ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ mill ਹਰਿਆਣੇ ਵਿਚ ਵੀ ਲਗੇਗੀ ?

ਵਿੱਤ ਮੰਤਰੀ : ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹਰਿਆਣੇ ਦੇ ਲਈ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਲਾਇਆਂ ਦੇ ਲਈ ਹਨ ।

ਡਾਕਟਰ ਪਰਮਾਨੰਦ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਫਰਮਾਏਗੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਾਨੀਪਤ ਦੇ ਕੋਈ deputation ਮਿਲਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮਿਲ ਖੋਲ੍ਹਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ?

Mr. Speaker : This is a separate question, You can give a fresh notice for it.

ਸ਼੍ਰੀ ਪ੍ਰਬੋਧ ਚੰਦ : ਜਨਾਬ ਮੈਂ ਪੁੱਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸੂਬੇ ਦੇ ਕਈ ਹਿੱਸਿਆਂ ਦੇ ਕਈ ਆਦਮੀਆਂ ਨੇ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦੇ ਪਾਸ ਇਹ ਅਰਜ਼ੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ co-operative basis 'ਤੇ ਮਿਲ ਖੋਲ੍ਹਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਫਰਮਾਏਗੇ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ recommendation ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ?

Mr. Speaker : This supplementary cannot arise out of the main question.

ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਪਿਆਰਾ : ਉਹ ਜੋ ਦੋ mills co-operative basis 'ਤੇ ਲਗਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਉਹ ਕੌਨ ਕੌਨ ਸੀ ?

ਵਿੱਤ ਮੰਤਰੀ : ਇੱਕ Punjab Co-operative Spinning and Weaving Mills, Jullundur ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੀ Amritsar Textile Mills, Amritsar ਹੈ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਪਿਆਰਾ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਫਰਮਾਏਗੇ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇੱਕ ਇੱਕ 'ਤੇ ਕੀ ਲਾਗਤ ਆ ਰਹੀ ਹੈ ?

ਵਿੱਤ ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ ਨੇ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਅਰਜ਼ੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦੇ ਪਾਸ ਇਹ information ਨਹੀਂ ਹੈ ।

LOANS FOR INDUSTRIAL DEVELOPMENT IN THE STATE

*1489. Pandit Shri Ram Sharma : Will the Minister for Finance be pleased to state—

- (a) the total amount of grants and loans given for industrial development to the public and private sectors in the State, separately during the First Five-Year Plan and estimates in this connection for the Second Five-Year Plan

- (b) the total amount of grants and loans given for cottage and large scale industry respectively;
- (c) the total amounts of grants and loans referred to in part (A) above allocated for the Hindi and the Punjabi Regions of the State, separately ?

Shri Mohan Lal : (a) A total sum of Rs 63,81,344 as grant and loan was given by the Industries Department, for Industrial Development in the private sector during the First Five-Year Plan. Estimates in this connection for the Second Five Year-Plan are Rs 3,65,15,000

First Five-Year Plan—

The total amount of grants and loans for cottage and small scale Industries	Rs 63,81,344
Amount given for large scale industries	50,00,000

Second Five-Year Plan—

- (i) In the Ist-year of the Second Five-Year Plan for cottage and small scale industries. 63,52,000
- (ii) For Large Scale Industries. 32,00,000

(c) No amount has been allotted for Hindi and Punjabi Regions separately, during the First and Second Five-Year Plan.

पंडित श्री राम शर्मा : क्या वित्त मन्त्री जो बताएंगे कि question के (c) part में जो जबाब दिया गया है कि हिन्दी और पंजाबी regions के लिए कोई अल्लोटेड amount allot नहीं हुई थी grants और loans बगैरह का हिसाब लगा कर यह बताने में कि कुल कितनी रकम बनती है क्या दिक्कत पेश आती है ? मेरे सवाल का यही मतलब है कि इतनी allotment पंजाबी रिजन को और इतनी allotment हिन्दी region को हुई। Grants और loans मिला कर कितनी रकम बनती है।

मन्त्री : मैं अर्ज करना चाहता हूँ कि question यह नहीं है।

Shri Prabodh Chandra : On a point of order, Sir.

Mr. Speaker : No please. There should be no interruption when the Minister is speaking.

Shri Prabodh Chandra : Sir, I have a point of order.

Mr. Speaker : Please allow the Minister to answer the question and also let me hear the answer completely.

Shri Prabodh Chandra : If you kindly allow me to speak, the need for the reply will be eliminated. Sir, is it for the Chair or for the Minister....

Minister : Sir, I was submitting to the Chair. I was making a request to the hon. Speaker (*Interruption*).

अध्यक्ष महोदय (To Shri Prabodh Chandra) : आप बार बार interrupt किये जा रहे हैं यह ठीक नहीं है । (The hon. Member is making interruptions time and again. It is not proper for him.)

मंत्री : मैं अर्ज करता हूँ कि जहाँ तक (a) और (b) parts का सवाल है उन में जो figures मांगी गई हैं वह सारी स्टेट की मांगी गई हैं । जहाँ तक part (c) का सवाल है उसमें यह है कि—

the total amount of grants and loans referred to in part (a) above allocated for the Hindi and the Punjabi Regions of the State, separately—

इसके मुताल्लिक मैं ने अर्ज किया है कि कोई separate allocation नहीं हुई न तो First Five-Year Plan में और न ही अभी तक Second Five-Year Plan में ।

पंडित श्री राम शर्मा : मैं नहीं पूछता कि separate allocation हुई है कि नहीं । मैं मालूम करना चाहता हूँ कि जो भी allocation हुई Hindi और Punjabi रिजन में वह कितनी हुई है ?

मंत्री : मेरी अर्ज है कि आप ने सवाल में यह नहीं पूछा अगर पूछना चाहते हैं तो नोटिस दे दें ।

श्री इन्द्र सिंह : वजीर साहिब ने private sector की allocation तो बता दी लेकिन public sector को allocation नहीं बताई ।

मंत्री : जो amount private sector के लिये दिया गया है वह इस में दर्ज है । लेकिन public sector के लिये कुछ नहीं दिया गया । इस लिये यह सवाल नहीं पैदा होता ।

चौधरी इन्द्र सिंह : इस की क्या वजूहत थी कि public sector में कुछ भी रुपया allot नहीं किया गया, न हो First Five-Year Plan में और न ही Second Five-Year Plan में जो कि अब चल रही है ।

मंत्री : यह आप समझें कि public sector के लिये subsidies या loans दिये जाते हैं कि नहीं ।

PERSONS CHALLANED AND CONVICTED FOR UNDERWEIGHING IN MARKETS.

*1629. Sardar Kartar Singh Diwana : Will the Minister for Finance be pleased to state—

- (a) the total number of cases registered and challaned and the number of persons convicted for underweighing the produce of the farmers in the Markets in the State during the years 1955-56, 1956-57 up to December, 1957;

- (b) whether Government received any representations from the farmers organisations of Patiala Division and also received any resolutions passed in the conference of co-operative societies held in the said Division on 15th October, 1957 in this connection, if so, the action if any, taken thereon.

Shri Mohan Lal : (a) Nil.

- (b) No such representation was received in the Industries Department.

HALF AN HOUR DISCUSSION

Mr. Speaker: Question hour is over now.

Public importance की matter पर discussion raise करने के लिये जो नोटिस पण्डित जी ने दिया है वह मैं ने consider किया है। यह सवाल पहले भी कई बार हाऊस में आ चुका है और बहुत से supplementary भी पूछे गए हैं। (I have considered the notice given by Pandit Shri Ram Sharma to raise discussion on matter of urgent public importance. This matter has come in the House several times and a large number of supplementaries have already been asked about it.)

पंडित श्री राम शर्मा : मेरी अर्ज यही है कि सवाल कुछ था और जवाब कुछ। यह बड़ा serious मामला है—

अध्यक्ष महोदय : इस के बारे में मेरी अर्ज है कि आप मुझे लिख कर refer कर दें (In this connection I would ask the hon. member to refer this matter to me in writing.)

श्री प्रबोध चंद्र : आप थोड़ा सा time दे दें। Let me place the facts before the House.

अध्यक्ष महोदय : आप के facts बढ़ते जा रहे हैं। (हंसां) The facts that the hon. member wants to place before the House are increasing.) (laughter) Next item on the agenda please.

BILLS—LEAVE TO INTRODUCE

THE PUNJAB LEGISLATIVE ASSEMBLY (ALLOWANCES OF MEMBERS)
(AMENDMENT) BILL, 1958.

Pandit Shri Ram Sharma (Sonepat): Sir, I beg to move for leave to introduce the Punjab Legislative Assembly (Allowances of Members) (Amendment) Bill.

Pandit Shri Ram Sharma gave the following notice:—

I intend to raise discussion for half an hour on a matter of public importance on the answers to starred question No. 1500 in the list of 13th February. The answer of the Minister and the challenge of the Member questioning Shri Prabodh Chandra revealed amazing contradiction about truck permits. Both cannot be correct. Obviously the answer was incorrect as given on the Floor of the House.

Mr. Speaker : Motion moved—

That leave be granted to introduce the Punjab Legislative Assembly (Allowances of Members) (Amendment) Bill.

Minister for Finance : Sir, I oppose it.

पंडित श्री राम शर्मा (सोनीपत) : तो स्पीकर साहिब, मैं इस सिलसले में यह कहना चाहता हूं कि यह act जिस के लिये मैं यह amendment पेश कर रहा हूं यह 1942 में पास हुआ था । इस में यह बात दी हुई है कि अगर किसी मੈम्बर की legal detention हो तो जितने दिनों के लिए वह detain किया गया हो उतने दिनों के लिये उसे . . . . .

अध्यक्ष महोदय : यह आवाज कहाँ से आ रही है ? मैं मੈम्बर साहिब को देखता हूं तो उन में से मुझे कोई बोलता दिखाई नहीं देता लेकिन आवाज बड़ी आ रही है ।
There is a noise in the House. Some hon. members are speaking among themselves. I do not want any disturbance in the House. Wherefrom this noise is coming. I am surprised to see that even though none of the hon. members is speaking, yet there is a noise.)

Mr. Speaker : There is noise in the House. Some hon. Members are speaking among themselves. I do not want any disturbance in the House.

Chaudhri Lahri Singh : Sir, Professor Sher Singh is talking.

पंडित श्री राम शर्मा : मैं बता रहा था कि मैं ने यह amendment इस लिये पेश की है क्योंकि इस Act में यह दिया हुआ है कि अगर किसी मੈम्बर की legal detention हुई हो तो जितने अर्से के लिये उस की detention हुई हो उतने अर्से के लिये उसे Compensatory Allowance नहीं मिलता । तो मैं यह अर्ज करना चाहता हूं कि जहां तक detention का ताल्लुक है इस में न कोई मुकदमा चलता है और न कोई सजा होती है । Technically speaking legal detention में किसी आदमी का रखा जाना उसी तरह से होता है जिस तरह से किसी को हवालात में रखा जाता है जब कि आखिर में वह Sessions Court से या High Court से बिल्कुल बरी हो जाता है । लेकिन फिर भी इस ऐक्ट के मुताबिक उस की legal detention तो हुई और virtually उस की detention न हुई क्योंकि उसे छोड़ दिया गया । अभी जो agitation चली थी उस में कई मੈम्बरों को दो, चार या छः महीनों के लिये detention में रहना पड़ा । कई cases में तो writ करने पर हाई कोर्ट ने या सुप्रीम कोर्ट ने उन्हें छोड़ दिया और बाज़ cases में तो कोर्ट ने यह कहा कि इनकी detention बिल्कुल illegal है चुनांचि उन्हें गवर्नमैट ने छोड़ दिया और उन के बारे में Legal Remembrancer की राय भी यही है कि उन की detention legal नहीं है । बाज़ cases में writ हुई और पेशतर इस के

कि उन की writ हाई कोर्ट में पेश होती, गवर्नमेंट ने अपने cases withdraw कर लिये और उन्हें छोड़ दिया। तो स्पीकर साहिब, क्योंकि गवर्नमेंट को अख्तियार है कि वह जिस किसी मैम्बर को चाहे पकड़ ले और detain कर ले और इस तरह से कई मैम्बर साहिबान को पांच या छः महीने तक detain कर के उन्हें हजार या डेढ़ हजार का एक तरह से जुर्माना कर दिया गया है। तो यह ऐक्ट इस तरह से defective है। अगर किसी पर मुकदमा चले और वह appeal करने पर honourably छोड़ दिया जाये या किसी की detention हो तो उस के लिये मैं यह proviso इस ऐक्ट में लाना चाहता हूँ :—

“Provided that in the case of detention of a member without trial or of an honourable acquittal of a member under any law for the time being in force, his compensatory allowance shall not be withheld for the period of such legal detention.”

तो इस लिये यह निहायत ही माकूल बात है जिसे गवर्नमेंट को मानने में कोई एतराज नहीं होना चाहिये। अब देखने में आया है कि जिन के writ, petitions मंजूर हो गये थे उन को तो यह allowance मिल गया है और जिनके writs हाई कोर्ट में पेश होने से पहले या मंजूर होने से पहले ही उन्हें गवर्नमेंट ने छोड़ दिया था उन्हें यह allowance नहीं मिले। तो यह मेरी amendment इस कानून के लिये है कि उन्हें भी यह allowances मिलने चाहिये। लेकिन हमारी गवर्नमेंट इस amendment को oppose कर रही है। मुझे बड़ा ताज्जुब हुआ है कि Opposition चाहे कितनी भी माकूल बात लाये या कोई बिल लाये तो गवर्नमेंट ने उसे जरूर oppose करना होता है। अब मैं उम्मीद करता हूँ कि गवर्नमेंट इस मामले पर अक्ल से, होश से, समझदारी से और इनसाफ से काम करेगी और उसे ऐसा करना भी चाहिये।

अध्यक्ष महोदय : जिन की रिट (writ) petitions हाई कोर्ट ने मंजूर कर दी थीं उन को मैं ने allowance allow कर दिया है लेकिन जिन की मंजूर नहीं हुई वह मेरे बस की बात नहीं। (I have allowed compensatory Allowance to those hon. Members, whose writ petitions have been accepted by the High Court but I am helpless in other cases.)

श्री बलराम दास टण्डन : उन को भी यह मिलने चाहिये जिन के रिट हाई कोर्ट में अभी पेश नहीं हो सके थे।

अध्यक्ष महोदय : आप स्पीच नहीं कर सकते। (The hon. Member cannot make a speech.)

वित्त मंत्री : इस Amending Bill से जो Leader of the Opposition की तरफ से आया है, The Punjab Legislative Assembly (Allowances of Members) Act, 1939 में तरमीम की जानी मतलब है। यह Act पहले 1942 में amend हुआ था। 1942 में जब यह amend हुआ था तो उस वक्त जो discussion हुई थी उस को मैं ने पढ़ा है और मुझे उम्मीद है कि Leader of the Opposition ने भी उसे पढ़ा होगा।

पण्डित श्री राम शर्मा : मेरे ख्याल में तो उस पर उस वक्त discussions हुई ही नहीं थी।

अध्यक्ष महोदय : आप सुन तो लें कि वह क्या कहते हैं। (The hon. Member should first listen to what the hon. Minister wants to say.)

वित्त मंत्री : चुनावि Leader of the Opposition ने उसे पढ़ा नहीं। मेरे पास उस वक्त की debate है। मैं ने उन तमाम speeches को पढ़ा है जो उस वक्त वहां हुई थीं। यह बाद में आप देख सकते हैं। यह बिल move किया था उस वक्त के premier सर सिकन्दर हयात खान ने और इस में सरदार गुरबखश सिंह ने amendment move की थी और इस पर मलिक बरकत अली और कई दूसरे मैम्बर साहिबान की speeches हुई थीं। जो कुछ उस वक्त हुआ था वह मैं ने पढ़ा है। उस वक्त जब यह बिल पास हुआ था तो उस में यह Compensatory Allowance दो सौ रुपये था। बाद में हमारी Assembly ने इसे तीन सौ किया था। यह किस लिहाज से daily allowance की जगह माहवारी Compensatory Allowance किया गया था इस के हक में जो argument था वह यह था कि मैम्बर साहिबान को सिर्फ उन्हीं दिनों के लिये allowance नहीं दिया जाना चाहिये जब कि वह यहां Assembly की meetings attend करने आते हैं बल्कि उन को यह महीने के हिसाब से दिया जाये क्योंकि यहां पर काम करने के बाद उन्हें अपनी अपनी constituency में भी काम करना होता है और वहां कई जिम्मेदारियां अदा करनी होती हैं। इस लिये उन्हें यह Compensatory Allowance दिया जाना चाहिये और यह मुनासिब बात है। पहले यह दो सौ रुपये थे बाद में तीन सौ रुपये कर दिया गया। इस में यह भी कर दिया हुआ है कि जब कोई मैम्बर किसी कानून की खिलाफत वर्जि करता है या बैसे detain कर लिया जाता है तो उस का उस के constituents के साथ राबता नहीं रहता। और वह उस दौरान उन की service नहीं कर सकता तो उस को यह allowance नहीं मिल सकता। तो साफ जाहिर है कि अगर उसे....

पण्डित श्री राम शर्मा : अगर गवर्नमेंट ज्यादाती करे तो....

वित्त मंत्री : आप घबराते क्यों हैं, मुझे मुन तो लें....

पण्डित श्री राम शर्मा : घबरा तो आप गये हैं ।

वित्त मंत्री : तो मैं अर्ज कर रहा था कि ऐसे वाक्यात हो सकते हैं कि जिन की वजह से detention हो । परमात्मा न करे ऐसे जुर्म हो सकते हैं जो इखलाकी मुजरिम करते हैं और 302 के केस भी बन सकते हैं या ला आफ दी लैंड के तहत कोई और जुर्म हो और इस की वजह से कोई मैम्बर साहिब detention में हों या prosecution चल रही हो तो इस का साफ मतलब है कि वह अपने ही फेअल में अपनी constituents को सर्व करने से महरूम होते हैं । इस हालत में उन को जो एलाउंस मिलता है वह हकबजानब नहीं है (श्री शेर सिंह : अगर कनस्टोच्युट्स की सेवा करते २ पकड़ा जाए) (हंसी) सेवा करने से कोई नहीं पकड़ा जाता । law of the land के खिलाफ कोई जुर्म करने से पकड़ा जाता है । तो उस हालत में उन को allowance नहीं दिया जाना चाहिये और शायद वह खुद भी इस को पसन्द न करें । अगर खुद ही वह ऐसी चीज invite करते हैं, ऐसा काम करते हैं कि जिस से उन को जेल के अंदर जाना पड़ता है तो मैं समझता हूं कि उन को allowance देना मुनासिब नहीं है जब कि वह खुद ही अपने आप को इस से महरूम करते हैं....

अध्यक्ष महोदय : आप का मतलब है कि वह इस को voluntarily surrender कर दें । (The hon. Minister means that they should surrender it voluntarily.)

वित्त मंत्री : हां जी । स्पीकर साहिब आप ने जो अभी २ फरमाया है उस से तो यह Bill unnecessary हो जाता है । (विघ्न) । स्पीकर साहिब ने यह ruling दी है, आप ने यह माना है..

अध्यक्ष महोदय : मैं ने तो कुछ नहीं फरमाया । (हंसी) । (I have not said anything) (Laughter) ।

वित्त मंत्री : आप ने observation की है । जब आप ने फैसला कर दिया तो इस बिल का कोई मकसद ही नहीं रह जाता । इन के दो objects हैं । एक तो यह कि जब कोई without trial अन्दर हो और honourable acquittal हो तो उस सूरत में आप की जो interpretation है उसके होते हुए तो इस बिल की कोई जरूरत ही नहीं रह जाती चूकि अगर detention illegal करार दी जाए तो उस सूरत में....

अध्यक्ष महोदय : यह तो मैं ने मान लिया है, इस में दूसरी बात है । (I have accepted that, but this deals with something different.)

[Mr. Speaker]

He is also referring to such cases in which appeals are accepted and the allowance is forfeited. What he means to say is that in such cases the allowance should be restored.

वित्त मंत्री : इस में reply का कोई procedure नहीं है ।

पण्डित श्री राम शर्मा : है ।

वित्त मंत्री : इस Bill का पहला तो object यह है कि जहां किसी मैम्बर की detention without trial हो और उस को High Court या Supreme Court जायज़ करार दे कि detention legal है तो उस सूरत में भी इस Bill का मुद्दा यह है कि यह allowance.. (विघ्न)

पण्डित श्री राम शर्मा : यह कहां है ?

वित्त मंत्री : अगर आप खुद अपने Bill को नहीं समझते तो मेरा कसूर क्या है ।

पण्डित श्री राम शर्मा : आप नहीं समझते ।

वित्त मंत्री : इस में लिखा है कि—

Provided that in the case of detention of a Member without trial.....

What does it indicate ? It clearly indicates that any detention whatsoever whether legal or illegal held to be legal by the Supreme Court or High Court. Even then you want Compensatory Allowance for him.

If the hon. Member who sponsors the Bill, does not understand its implications. I cannot help it. This is what it clearly indicates.

Pandit Shri Ram Sharma : No, no.

Minister : This is what it means.

तो दूसरी बात के मुताल्लिक आप ने पहले कह ही दिया है..
(Interruptions)।

अध्यक्ष महोदय : No interruption, please. आप impatient क्यों हो जाते हैं ? (No interruption, please. Why do the hon. Member get impatient.)

चौधरी लहरी सिंह : Repetition होती है ।

वित्त मंत्री : चौधरी साहिब खफ़ा होते हैं इस लिए मैं इतना ही कह कर बैठ जाता हूँ ।

(पण्डित श्री राम शर्मा बोलने को खड़े हुए)

THE PUNJAB LEGISLATIVE ASSEMBLY (ALLOWANCES OF MEMBERS) (8)33
(AMENDMENT) BILL

अध्यक्ष महोदय : इसके जवाब की जरूरत नहीं है। (There is no need of a further reply.)

पण्डित श्री राम शर्मा : जो move करता है उसे right of reply होता है।

Mr. Speaker : No sir. Rule is very clear.

Pandit Shri Ram Sharma : I think I have a right of reply.

अध्यक्ष महोदय : आप ने पेश किया तो आप को chance मिल गया।
(The hon. Member got a chance while presenting his Bill.)

पण्डित श्री राम शर्मा : मैं ने move किया, उन्होंने जवाब दिया। चूंकि मैं ने move किया इस लिए क्या मुझे right of reply कोई नहीं ?

अध्यक्ष महोदय : आप यह पढ़ लें फिर clear हो जाएगा। यह बात एक दिन पहले भी आई थी। (The hon. Member may study this Rule. Then this will become clear to him. A similar question had also arisen before.)

पण्डित श्री राम शर्मा : यह ordinary कायदा है कि कोई चीज भी. ....

Mr. Speaker : The relevant rule reads like this—

“If a motion for leave to introduce a Bill is opposed, the Speaker after permitting if he thinks fit, a brief explanatory statement from the member who moves and from the member who opposes the motion, may put the question without further debate.”

Mr. Speaker : Question is—

That leave be granted to introduce the Punjab Legislative Assembly (allowances of Members) (Amendment) Bill.

The leave was refused.

Mr. Speaker : I must say that the Finance Minister very ably put forward his interpretation.

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : Sir, he is a very able man (Laughter).

Mr. Speaker : All of you are very able.

Now the House will take up the next item on the Agenda.

RESUMPTION OF DISCUSSION ON RESOLUTION RE.
DECLARATION OF “RAI SIKHS” AS A BACKWARD
COMMUNITY.

Mr. Speaker : The Minister for agriculture and Forests who was in possession of the House when the Sabha adjourned on the last non-official day may resume his speech.

ਜ਼ਰਾਇਤ ਅਤੇ ਜੰਗਲਾਤ ਮੰਤਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬੰਤਾ ਸਿੰਘ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਉਸ ਦਿਨ ਦਸ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿੰਨੀਆਂ ਪਛੜੀਆਂ ਹੋਇਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਕਿਸੇ ਪੇਸ਼ੇ ਕਰਕੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪਛੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਰਿਆਇਤਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਣ। ਇਥੇ ਬਿਕਰ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ Backward Classes Commission ਦੀ Report ਵਿਚ ਕੁਝ ਬਰਾਦਰੀਆਂ ਜਿਵੇਂ ਬਰਾਹਮਣ, ਰਾਜਪੂਤ, ਅਹੀਰ ਜਾਂ ਸਿਖ, ਮਹਾਤਮ, ਰਾਇ ਸਿਖ ਵਗੈਰਾ ਜੋ ਪਸਮਾਂਦਾ ਬਰਾਦਰੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ backward classes ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਲਈ recommend ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਗੌਰ ਕਰਨਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਅਜਿਹੀਆਂ ਬਰਾਦਰੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪਸਮਾਂਦਗੀ ਦੇ ਜ਼ੁਮਰੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀਆਂ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਗਲ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਾਂਗੇ ਕਿ ਮਾਹਤਮ, ਕਾਂਗੜੇ ਦੇ ਬਰਾਹਮਣ, ਰਾਜਪੂਤ, ਅਹੀਰ ਜਾਂ ਹੋਰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਬਰਾਦਰੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ Report ਵਿਚ ਬਿਕਰ ਹੈ, ਆਇਆ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਜ਼ੁਮਰੇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਨਾ ਅਤੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਰਾਇ ਸਿਖਾਂ ਦਾ ਵੀ ਪੂਰਾ 2 ਖਿਆਲ ਰਖਾਂਗੇ। ਅਸੀਂ ਰਾਇ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਇਕ ਪਛੜੀ ਹੋਈ ਬਰਾਦਰੀ ਹੀ ਤਸਲੀਮ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਜਿਥੇ ਤਕ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਮਸਲੇ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ ਅਸੀਂ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਜੋ ਜ਼ਮੀਨ ਹਿਸਾਰ ਵਿਚ Land Acquisition Act ਹੇਠ ਲਈ ਸੀ ਉਹ 300 ਰਾਇ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਦਿਤੀ ਹੈ। ਹੋਰ ਵੀ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਇਹ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਘੁਮਾਰ (ਪਰਜਾਪਤ) ਬਰਾਦਰੀ ਨੂੰ ਵੀ backward classes ਵਿਚ ਲੈ ਆਏ ਹਾਂ ਅਤੇ ਬਾਕੀਆਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਜਲਦੀ ਹੀ ਸੋਚ ਕੇ ਐਲਾਨ ਕਰਾਂਗੇ ਅਤੇ ਜੋ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜੋ deserve ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿਚ ਲੈ ਲਵਾਂਗੇ। ਮੈਂ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣਾ resolution ਵਾਪਸ ਲੈ ਲੈਣ।

ਗਿਆਨੀ ਬਖਤਾਵਰ ਸਿੰਘ ਰਾਏ (ਗੁਰੂ ਹਰ ਸਹਾਏ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਰਾਏ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਪਛੜੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਇਆ ਹੈ। ਆਪ ਸਭ ਜਾਣਦੇ ਹੀ ਹੋ ਕਿ ਰਾਇ ਸਿਖਾਂ ਕੋਲ ਅਕਸਰ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਉਹ ਮੁਸ਼ਾਹੇ ਹਨ, ਹੁਣ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਹ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਜੇਕਰ ਉਹ ਕੀਮਤ ਅਦਾ ਕਰ ਸਕਣ ਕੀਮਤਨ ਲੈਣ ਦੇ ਹਕ ਦਿਤੇ ਜਾਣ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਸ ਗਲ ਲਈ ਬਿਨੇ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਮਤੇ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਂ ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ ਧਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਇਸ ਮਤੇ ਦੀ ਤਾਈਦ ਕੀਤੀ ਹੈ।

Mr. Speaker: Question is—

This Assembly recommends to the Government to declare the "Rai Sikhs" as a Backward Community in the State.

The Resolution was, by leave, withdrawn.

RESOLUTION REGARDING EXCLUSION OF ALL THE AGRICULTURAL
PRODUCE MARKETING AREAS FROM THE OCTROI LIMITS OF
ALL TOWNS IN THE STATE

(8)35

Sardar Gurbachan Singh Bajwa (Sri Gobindpur): Sir, I beg to move—

This Assembly recommends to the Government to declare all agricultural produce marketing areas in the State as being outside the octroi limits of all towns so as to exempt all agricultural produce from the levy of octroi duty in all towns of the State.

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੇਰਾ ਮਕਸਦ ਇਸ ਮਤੇ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਪੇਂਡੂ ਤੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਵਸੋਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਝਗੜਾ ਖੜਾ ਕਰ ਦੇਵਾਂ ਜਾਂ ਜਟ ਤੇ ਗੈਰ ਜਟ ਦਾ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਇਕ community ਦਾ ਦੂਸਰੀ community ਨਾਲ ਝਗੜਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਮੈਂ ਆਪ ਕੁਝ ਚਿਰ ਮਨਿਸਟਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਅਤੇ Local Bodies ਦਾ incharge ਵੀ ਸਾਂ ਅਤੇ Buildings and Roads, P.W.D. ਦਾ ਵੀ ਮਨਿਸਟਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਇਸ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗਲ ਬਾਰੇ ਪੂਰੀ ਵਾਕਫੀਅਤ ਹੈ ਕਿ ਇਸ octroi tax ਰਾਹੀਂ municipal committee ਨੂੰ ਕਾਫੀ ਆਮਦਨੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਮੁਨਾਸਬ ਨਹੀਂ। Indian Road ਕਾਂਗਰਸ ਦੀਆਂ ਕਾਨਫਰੰਸਾਂ ਤੇ ਵੀ ਮੈਂ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਉਥੇ ਵੀ ਕਈ ਵੇਰ ਇਹ ਸਵਾਲ ਉਠਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਖਾਹ ਮਖਾਹ octroi tax ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕੇਵਲ ਸੜਕ ਤੋਂ ਲੰਘਣ ਵਾਲਿਆਂ ਤੇ duty ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਜਾਇਜ਼ ਨਹੀਂ।

ਅਜ ਕਲ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਹਰ ਆਦਮੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਤਰਕੀ ਵਲ ਅਗਾਂਹ ਵਧ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ duty ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਾਹ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟ ਹੈ। ਇਸ ਟੈਕਸ ਦਾ ਸਬੰਧ ਉਸ ਫਿਰਕੇ ਅਤੇ ਜਮਾਤ ਨਾਲ ਹੈ ਜੋ ਦੇਸ਼ ਸੇਵਕ ਅਤੇ ਕੌਮ ਸੇਵਕ ਹੈ। ਮੈਂ ਹਰ ਉਸ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਸੇਵਕ ਅਤੇ ਕੌਮ ਸੇਵਕ ਆਖਦਾ ਹਾਂ ਜੋ produce ਕਰਦਾ ਹੈ। ਦੇਸ਼ ਦੀ ਉਨਤੀ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ duty ਦਾ ਸਬੰਧ ਇਸ ਜਮਾਤ ਨਾਲ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਸੇਵਕ ਤੋਂ ਇਹ duty ਵਸੂਲ ਕਰਨੀ ਵਧੀਕੀ ਹੈ।

Octroi Tax ਅਤੇ municipal ਟੈਕਸ ਜੋ ਵਸੂਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਸ ਦੇ ਇਵਜ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਟੈਕਸ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇਸ octroi ਦੇ ਇਵਜ਼ ਵਿਚ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਸੇਵਕ ਜਮਾਤ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸਹੂਲਤ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ। municipal ਟੈਕਸ ਜੋ ਵਸੂਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਸ ਦੇ ਇਵਜ਼ light ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਸਕੂਲ ਅਤੇ ਹਿਫਜ਼ਾਨੇ ਸੋਹਤ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਲਈ ਟੈਕਸ ਵਸੂਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇਹ ਜਮਾਤ ਜਿਸ ਦਾ ਮੈਂ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਇਸ ਟੈਕਸ ਦੇ ਦੇਣ ਬਦਲੇ ਉਪਰਲੀ ਕੋਈ ਵੀ ਸਹੂਲਤ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ municipal limits ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੇ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਪਾਸੋਂ ਇਕ octroi ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਤਨੀ ਸਰਵਿਸ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ। ਜੇਕਰ ਮੰਡੀਆਂ ਵਿਚ ਡਾਂਗਰਾਂ ਦੇ ਖਲੋਣ ਲਈ ਕੋਈ ਥਾਂ, ਪੀਣ ਲਈ ਪਾਣੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਸਹੂਲਤ ਦਿਤੀ ਵੀ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ market committees ਨੇ ਦਿਤੀਆਂ ਹਨ। ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੇ ਖਰਚੇ ਦਾ ਭਾਰ ਵੀ ਫਿਰ ਇਹੋ ਹੀ ਜਮਾਤ ਸਹਿਨ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਟੈਕਸ ਅਤੇ

[ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਬਾਜਵਾ]

octroi municipal ਕਮੇਟੀਆਂ ਵਸੂਲ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ । ਅਤੇ municipal ਕਮੇਟੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਤੇ ਇਕ ਪੈਸਾ ਵੀ ਖਰਚ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ।

ਇਹ ਜਮਾਤ ਬਾਹਰ ਤੋਂ ਮਾਲ ਲਿਆਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਇਕ ਪੈਸਾ ਵੀ ਇਸ ਵਸੂਲੇ ਗਏ ਟੈਕਸ ਤੋਂ ਖਰਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ । ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਟੈਕਸ ਜਾਇਜ਼ ਨਹੀਂ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਮਤਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੀ agriculture produce ਦੇ ਮਾਰਕਟਿੰਗ ਇਲਾਕਿਆਂ ਨੂੰ octroi limits ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢਿਆ ਜਾਵੇ । ਮੈਂ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ municipal limits ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ਪਰ ਜੇ ਕਰ municipal limits ਤੋਂ ਵੀ ਇਸ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜਾਇਜ਼ ਹੋਵੇਗਾ ।

(At this stage Mr. Deputy Speaker occupied the Chair.)

ਇਸ ਜਮਾਤ ਨੇ markets ਵਿਚ ਕੰਮ ਮੁਹਈਆ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਸ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਜੇਕਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ municipal limits ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕਢ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਬੋਰਡਾਂ ਵਾਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ professional ਟੈਕਸ ਲਗਾ ਸਕਣਗੇ । ਇਹੀ ਜਮਾਤ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮੰਡੀਆਂ ਵਿਚ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਜਾਇਜ਼ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ octroi ਟੈਕਸ ਇਸ ਜਮਾਤ ਪਾਸੋਂ ਵਸੂਲ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ।

ਮੈਨੂੰ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮੰਡੀਆਂ ਨੂੰ municipal committees ਦੀ ਹਦੂਦ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਲਿਜਾਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੁਕਾਨਾਂ ਬਣਾ ਦਿਤੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਕਾਫੀ ਪੈਸੇ ਜਾਇਦਾਦ ਬਣਾਨ ਤੇ ਖਰਚ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਗਲ ਐਖੀ ਨਹੀਂ ਜੇਕਰ ਸਭ ਮੰਡੀਆਂ ਨੂੰ municipal limits ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕਢ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ।

ਫਿਰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ municipal committee ਦੇ ਖਰਚ ਕਿਵੇਂ ਪੂਰੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜੇਕਰ octroi ਹਟਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ।

ਜੇਕਰ municipal ਕਮੇਟੀਆਂ ਦਾ ਖਰਚ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਪੈਸਾ ਮੁਹਈਆ ਕਰਨ ।

ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਕ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ ਵਲ ਮੈਂ ਧਿਆਨ ਦਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇ agriculture produce ਮੰਡੀਆਂ ਵਿਚ ਲਿਆਉਂਦੇ ਹਨ ਉਹ octroi tax ਦੇ ਖਰਚ ਨੂੰ ਅਗਾਂਹ ਨਹੀਂ ਤੋਰ ਸਕਦੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਕੋਈ ਕਪੜਾ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਤਿਆਰ ਸ਼ੁਦਾ ਮਾਲ ਮੰਡੀ ਵਿਚ ਲਿਆਵੇ ਤਾਂ ਉਹ octroi ਆਪਣੇ ਕੋਲੋਂ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਸਗੋਂ ਇਸ ਨੂੰ ਅਗਾਂਹ ਤੋਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਖਰਚ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਪੜੇ ਦੇ ਖਰੀਦ-ਦਾਰ ਪਾਸੋਂ ਵਸੂਲ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਜਮਾਤ ਜੇ agricultural produce ਲਿਆਉਂਦੀ ਹੈ ਉਹ ਇਸ ਖਰਚ ਨੂੰ ਅਗਾਂਹ ਨਹੀਂ ਤੋਰ ਸਕਦੀ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਾਸੋਂ ਇਹ ਟੈਕਸ ਦੇਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਮਯੂਨਿਸੀਪਲ ਟੈਕਸ ਜੇ octroi ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ

ਉਸ ਦੇ ਬਦਲੇ ਜੋ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਬਜਾਏ ਜੋ ਕਿ ਟੈਕਸ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਬਾਕੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਜਮਾਤ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਉਠਾ ਸਕਦੀ ਇਹ ਫਿਰਕਾ ਜਾਂ ਜਮਾਤ ਇਸ octroi ਨੂੰ ਅਗਾਂਹ ਨਹੀਂ ਤੋਰ ਸਕਦੀ ਅਤੇ ਖਰੀਦਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੀ। ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਜੋ ਮਾਲ ਮੰਡੀ ਵਿਚ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਕੋਲ ਨਾ ਤਾਂ ਐਨਾ ਵਕਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗਾਹਕ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਸਕੇ ਅਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਉਸ ਦੀ organisation ਹੈ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਉਹ octroi ਦੇ ਭਾਰ ਨੂੰ agricultural produce ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਪਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਇਸ ਟੈਕਸ ਦੇ ਖਰਚ ਨੂੰ ਅਗਾਂਹ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਵੀ ਵਸੂਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਕਿਉਂ ਕਿ ਉਸ ਪਾਸ ਕੋਈ ਜ਼ਰੀਆ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਜਦ ਇਹ ਮੰਡੀਆਂ ਵਿਚ ਮਾਲ ਨੂੰ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਰਹਿਮ ਤੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਕੁਝ ਵਪਾਰੀ ਦੇ ਦੇਣ ਇਸ ਨੂੰ ਲੈਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਵਿਉਂਪਾਰੀ ਸਾਰੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਜਾਣ ਅਤੇ ਦੋ ਚਾਰ ਦਿਨ ਤਕ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਦਾ ਮਾਲ ਰੁਕਿਆ ਰਹੇ ਤਾਂ agricultural produce ਦੀ ਕੀਮਤ ਵਧਣ ਦੀ ਥਾਂ ਘਟ ਵੀ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਅਤੇ ਟੈਕਸ ਨੂੰ ਅਗਾਂਹ ਤੋਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਜ਼ਰੀਆ ਨਹੀਂ।

ਚੁੰਗੀ ਉਹ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਬਾਹਰੋਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਉਹ ਉਠਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਉਥੇ ਹੈ। ਕਈ ਦਫਾ ਐਸੀ ਚੀਜ਼ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਆਦਮੀ

11 a. m.

ਮਾਲ ਵੇਚਣ ਲਈ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਸਨੂੰ ਮਾਲ ਵਾਪਸ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਵਾਪਸੀ ਦੀ ਪਰਚੀ ਓਥੇ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਉਠਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਦਫਾ ਜਦੋਂ ਪਰਚੀ ਵਾਪਸੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਸਿਲਸਲਾ ਹੈ ਇਹ ਚੁੰਗੀ ਦੀ ਲਿਮਟ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਇਸ ਨੂੰ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਮੈਂਨੂੰ ਐਸੀ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਇਸ ਦੇ ਮੰਨ ਜਾਣ ਨਾਲ ਸਿਰਫ ਇਕ ਹੀ ਗੱਲ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਇਕ ਨਵੀਂ ਚੁੰਗੀ ਬਣਾਉਣੀ ਪਵੇਗੀ। ਇਹ ਕੋਈ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਕੋਈ ਟੈਕਸ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਬਣਾਉਣ ਵਿਚ ਕੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਆ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਾਲ ਇਕ ਦੋ ਮਿਉਂਸਿਪਲ ਕਮੇਟੀਆਂ ਐਸੀਆਂ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਚੁੰਗੀਆਂ ਬਣਾਉਣੀਆਂ ਪੈਣ। ਮਿਉਂਸਿਪਲ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਹਦ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਟੈਕਸ ਸਿਰਫ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਏਥੋਂ ਦੀ ਲੰਘਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਇਹ ਟੈਕਸ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਹੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਵਾਸਤੇ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਾਂ ਗੱਲ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ੧-੨ ਆਨੇ ਸਾਰੇ ਮਾਲ ਤੇ ਹੀ ਲੱਗ ਜਾਣ ਪਰ ਇਸ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਦੇਣਾ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ੨ ਪੈਸੇ ਵੀ ਰੁਪਿਆ, ਜਿਸ ਨੇ ਕਿ ਉਥੋਂ ਦੀ ਲੰਘਣਾ ਹੀ ਹੈ, ਜਾਇਜ਼ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ੧-੨ ਆਨੇ ਲੈਕੇ ਰਵਾਨਗੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਇਆ ਕਰੇ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਸੜਕ ਲੰਘ ਕੇ ਆਖਰੀ ਚੁੰਗੀ ਤੇ ਦੇ ਦੇਵੇ।

ਫੇਰ ਜਿਹੜੀਆਂ ਖੁਰਾਕ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਵੀ ਐਸਾ ਟੈਕਸ ਲਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਇਕ ਸਿਧੀ ਗੱਲ ਹੈ ਜੋ ਹਰ ਖਾਣ ਵਾਲੀ ਚੀਜ਼ ਤੇ ਟੈਕਸ

[ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਬਾਜਵਾ]

ਲੱਗ ਜਾਵੇਗਾ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਵੀ ਵਧ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਇਹ ਆਮਦਨ ਵਧਦੀ ਹੈ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਟੈਕਸ ਦੀ ਆਮਦਨ ਵਿਚ ਵੀ ਅਜ਼ਾਫਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਵੀ ਵਧਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਟੈਕਸ ਲਾਉਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਖਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤੇ ਟੈਕਸ ਲਾਉਣਾ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਤੱਕ ਇਸ ਗੱਲ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਜਿਹੜੇ ਸਾਡੇ ਲਈ ਇਤਨੀਆਂ ਖਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ produce ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਟੈਕਸ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅਨਾਜ ਪੈਦਾ ਕਰੋ ਤਾਕਿ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਤਕਲੀਫ਼ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਲਿਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਟੈਕਸਾਂ ਦੀ ਭਰਮਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਮਾਲੀਆ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, surcharge ਦਿੰਦਾ ਹੈ, Betterment fee ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਹਿਰ ਦੇ ਟੈਕਸ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਮੰਡੀ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਧੜਾ ਕਰਵਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਆੜ੍ਹਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫੇਰ ਧਰਮਾਦਾ ਕਾਟ ਵਗੇਰਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਟੈਕਸ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚਾਰੇ ਨੂੰ ਦੇਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਫੇਰ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ ਕਿ ਇਹ ਟੈਕਸ ਉਹ ਕਿਉਂ ਦੇਣ ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਹ ਏਥੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੇ ਅਤੇ ਇਹ ਖਰਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੰਡੀਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਤੇ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਉਠਾਉਣਾ। ਮਿਉਂਸੀਪੈਲਿਟੀਜ਼ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਪੂਰਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਕਮੇਟੀ ਸਮਝਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਖਰਚ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਉਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਲਗਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਕਮੇਟੀ ਦੀਆਂ ਹਦਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਹੀ ਪਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਇਹ ਟੈਕਸ ਕਿਉਂ ਭਰਨ। ਜਿਹੜੇ ਏਥੋਂ ਦੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਵਰਤਦੇ ਹਨ ਇਹ ਟੈਕਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਟੈਕਸ ਤਾਂ ਬਾਹਰ ਦੇ ਲੋਕ ਦੇਣ ਅਤੇ ਫਾਇਦਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਉਠਾਉਣਾ ਚਾਹੁਣ ਇਹ ਤਾਂ ਇਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਬੁਰੀ ਗੱਲ ਹੋਵੇਗੀ। ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਾ ਟੈਕਸ ਵੀ ਉਹ ਹੀ ਦੇਣ ਜਿਹੜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਦਾ ਟੈਕਸ ਵੀ ਉਹ ਹੀ ਦੇਣ ਜਿਹੜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਤੋਂ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਕਿਉਂ ਦੇਵੇ ਜਿਹੜੇ ਮਾਲ ਲਿਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਟੈਕਸ ਸਿਰਫ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਹੀ ਲਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਦੇ ਲਾਉਣ ਨਾਲ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿਕਤ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਆਖਿਰ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਦਿਕਤ ਕੀ ਹੈ। ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੇ ਇਹ ਹੀ ਕਰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਚੁੰਗੀਆਂ ਵਧਾ ਦੇਣ। ਜਿਹੜਾ ਦਾਖਲ ਹੋਵੇ ਉਹ ੨ ਆਨੇ ਭਰ ਕੇ ਰਵਾਨਗੀ ਲੈ ਲਵੇ ਅਤੇ ਹੱਦ ਪਾਰ ਕਰਕੇ ਰਵਾਨਗੀ ਵਾਪਸ ਕਰ ਦੇਵੇ। ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਅਤਾ ਪਤਾ ਲਿਖਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਵਕਤ ਮੁਕਰਰ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹੀ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਆਮਦਨੀ ਦੀ ਵਸੂਲੀ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੁੰਗੀਆਂ ਤੇ ਇਕ ਇਕ ਮੁਹਰਰ ਰੱਖਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਜੇ ਆਮਦਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮੁਹਰਰ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਵੀ ਨਿਕਲ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਦਿਹਾਤੀ ਦੀ ਕੀ ਗਲਤੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਵੜੇ ਤਾਂ ਟੈਕਸ ਸ਼ੀਹਰੀਆਂ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਦੇਵੇ। ਇਹ ਟੈਕਸ ਕੀ ਉਸ ਤੇ ਇਸ ਲਈ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸ਼ਹਿਰੀਆਂ ਨੂੰ ਖਾਣ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਨ ਵਿਚ

RESOLUTION REGARDING EXCLUSION OF ALL THE AGRICULTURAL (8)39
PRODUCE MARKETING AREAS FROM THE OCTROI, LIMITS OF ALL
TOWNS IN THE STATE

ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਟੈਕਸ ਵਸੂਲ ਕਰਨਾ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਜਾਇਜ਼ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ । ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਪਾਸ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਗਰ ਇਹ ਰੈਜ਼ੋਲੀਊਸ਼ਨ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਐਥ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ । ਇਸ ਲਈ ਕੋਈ ਨਵਾਂ ਕਾਇਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਵੀ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਗੌਰਮੈਂਟ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨੋਟੀਫੀਕੇਸ਼ਨ ਦੇ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤੇ ਚੁੰਗੀ ਟੈਕਸ ਦੀ ਥਾਂ ਇਸ ਰੇਟ ਤੇ ਰਾਹਦਾਰੀ ਹੋਵੇਗੀ ।

ਇਹ ਜਾਇਜ਼ ਮੰਗ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਗੱਲ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮਾਰਕਿਟ ਵਿਚ ਕਈ ਅਜਿਹੇ ਟੈਕਸ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਲੂਕ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਧੜੇਦਾ ਵੀ ਹਕ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਮਾਲ ਨੂੰ ਆਪ ਤੋਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ । ਉਸਦਾ ਮਾਲ ਘੱਟ ਵਧ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਰਜ਼ੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੋਲ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਸ ਤੋਂ ਆੜ੍ਹਤ ਵੀ ਲੈ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਕੁਝ ਧਰਮ ਖਾਤਾ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਲੈ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਿਆ ਇਕੱਠਾ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਖਰਚ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਕੋਠੀਆਂ ਵਗੇਰਾ ਬਣਵਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਤਾਂ ਗੱਲਾਂ ਕੁਝ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈ ਸਕਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਜਿਹੜੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਹਨ ਉਹ ਮਹਿਜ਼ ਨੋਟੀਫੀਕੇਸ਼ਨ ਨਾਲ ਹੀ ਪੂਰੀਆਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਤਰਫ ਛੇਤੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਮੈਂ resolution ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

Mr. Deputy Speaker : Motion moved—

This Assembly recommends to the Government to declare all agricultural produce marketing areas in the State as being outside the octroi limits of all towns so as to exempt all agricultural produce from the levy of octroi duty in all towns of the State.

ਰਾਸ਼ੀ ਗਜਰਾਜ ਸਿੰਹ (ਗੁਡਗਾਵ) : ਜਨਾਬ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਸਭਸੇ ਪਹਿਲੇ ਸਰਦਾਰ ਬਾਜਵਾ ਸਾਹਿਬ ਕੋ ਸੁਭਾਰਿਕਾਦ ਦੇਂਦਾ ਹੂੰ ਕਿ ਵਹ ਏਕ ਏਸਾ ਅਹਮ resolution ਲਾਏ ਜਿਸਕੀ ਬੜੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਥੀ । ਲੇਕਿਨ ਹਮਾਰੀ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਯਹ ਹੈ ਕਿ socialist pattern of society ਬਨਾਨੇ ਵਾਲੋਂ ਕੀ ਜਮਾਤ ਕੀ ਬੈਚਿਜ਼ ਖਾਲੀ ਪੜੀ ਹੈ । socialist pattern of society ਬਨਾਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਯਹ ਦੇਖਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਵਹ ਕੈਸੇ ਬਨ ਸਕਤਾ ਹੈ । ਮੈਂਨੇ ਕਹੀਂ ਪੜਾ ਥਾ ਕਿ ਕਿਸੀ ਨੇ ਸਹਾਤਮਾ ਜੀ ਸੇ ਪ੍ਰਛਾ ਕਿ ਅਬ ਸਵਰਾਜਯ ਤੋ ਮਿਲ ਗਯਾ ਲੇਕਿਨ ਆਪ ਜੋ ਰਾਮਰਾਜਯ ਕਹਤੇ ਥੇ ਵਹ ਕਬ ਆਏਗਾ ਐਰਿ ਉਸਕਾ ਕਯਾ ਸਤਲਬ ਹੈ ? ਤੋ ਉਨ੍ਹੋਂਨੇ ਫਰਮਾਯਾ ਥਾ ਕਿ ਜਿਤਨੇ ਲੋਗ ਦੇਹਾਤੋਂ ਸੇ ਦੁ:ਖੀ ਹੋਕਰ ਸ਼ਹਰ ਮੋਂ ਚਲੇ ਗਏ ਹੈਂ, ਜਬ ਯਹ ਸਬ ਕੇ ਸਬ ਦੇਹਾਤੋਂ ਮੋਂ ਫਿਰ ਵਾਪਸ ਆ ਜਾਏਂਗੇ ਤੋ ਉਸ ਵਕਤ ਰਾਮਰਾਜਯ ਹੋ ਜਾਏਗਾ ।

ਅਬ ਮੈਂ ਯਹ ਬਤਲਾਨਾ ਚਾਹਤਾ ਹੂੰ ਕਿ octroi tax ਵਗੈਰਹ ਲਗਾਏ ਕਯੋਂ ਗਏ । ਵਹ ਇਸਲਿਏ ਕਿ ਜੋ privileged class ਸ਼ਹਰੋਂ ਮੋਂ ਐਰਿ ਸੰਡਿਯੋਂ ਮੋਂ ਜਾ ਜਾ ਕਰ

[राओ गजराज सिंह]

अपनी तजारत बढ़ाते थे उनका चूँकि official class के साथ रसूख होता था उनको facilities provide करने के लिये इन गरीब लोगों से यह taxes वसूल किये जाते थे और अब भी वही प्रथा चली आ रही है। मैं मिसाल के तौर पर अर्ज करूँ कि वहाँ का primary school, लड़कों का और लड़कियों का, हाई स्कूल District Board को run करना पड़ता था। वह कहते थे कि यह छोटी सी जगह है और यहाँ चंद आफिशल्ज रहते हैं, उनको दिक्कत नहीं होनी चाहिये, इसलिये उनकी सहूलतों को मद्देनजर रख कर यह टैक्स लगाए जाते थे। लेकिन क्या कभी यह नज़र आया कि शहर में रहने वालों पर टैक्स लगाकर देहात वालों को सहूलत पहुंचाई गई? मंत्री महोदय इस वक्त मौजूज नहीं हैं, मैं उन्हें मुखांतब करता कि अबकी बार जो बजट ला रहे हैं उसमें क्या सिर्फ शहरों के लिये ही provisions—चाहे health का महकमा हो या और कोई सीगा हो—हो सकती हैं और देहातों के लिये क्या कोई रकम provide करने की जरूरत ही नहीं पड़ती? मुझे समझ नहीं आती कि आज खुराक का मसला है और उसकी पूर्ति करने वाले गरीब लोगों पर जो कि खुराक की चीजों को शहरों में पहुंचाते हैं, उन पर octroi tax लगाया जाता है और आप हैरान होंगे कि octroi लेने वाले ऐसे ऐसे नाअहल मुंशी रखे हुए हैं कि वह आप जैसों को भी एक-एक घंटे तक खड़ा रख सकते हैं तो फिर उन गरीब आदमियों की तो बात ही क्या। उनको और उनके बेजबान बैलों को गाड़ी में जुते हुए ही घंटों खड़ा रहना पड़ता है। आखिर उन्होंने कौनसा कसूर किया है? यह एक अजीब तमाशा है, अजीब socialistic pattern of society है। अभी मैंने अर्ज किया कि यह octroi tax उस वक्त की याददाश्त है जब कि शहरों में रहने वालों को बातौकीर, बाइज्जत और हाई prestige वाला समझा गया था और उनको रोज़ी देने के लिये इन गरीब देहातियों के ऊपर बोझा डाला गया था।

मेरे यहां पर जो बुजुर्ग दोस्त बैठे हैं जिनकी सारी उम्र development side में ही काम करते वक्त गुज़री है, उनसे मैं पूछूंगा कि यह जो श्रमदान का काम हो रहा है वह क्या देहात के लिये ही है और वह भी इसलिये कि देहात वाले सड़कें बना दें और उन पर शहर वालों की मोटरें दौड़ें?

आज हमें इस octroi tax का इंसाफ करना है। और इस इंसाफ को हम अपने उन तमाम इक्तसादयात पर मुबनी करना चाहते हैं जो मज़मुई तौर पर हो। आज मज़मुई तौर पर क्या हाऊस में या किसी platform से कोई कह सकता है कि इक्तसादी हालत शहर वालों की अच्छी है या गांव वालों की? आप Municipal Committees की limits को तो टैक्स नहीं कर सकते लेकिन देहात वालों को टैक्स कर सकते हैं? बड़ी हैरानी की बात है!

RESOLUTION REGARDING EXCLUSION OF ALL THE AGRICULTURAL PRODUCE MARKETING AREAS FROM THE OCTROI LIMITS OF ALL TOWNS IN THE STATE (5)41

गांवों में पंचायत वालों को कहा जाता है कि श्रमदान अपने आप करो और देहात की गलियां साफ़ करो । क्या यह सब शहर के लिये लागू नहीं हो सकता है ?

मैं इस के हक में नहीं कि जो गरीब रेड़ी वाले शहरों से गांवों में आएँ हम नफरत के जज़बे से उन पर tax लगाएं । मैं इस असूल के खिलाफ हूँ । लेकिन मैं यह ज़रूर कहूँगा कि जो किसान अपनी produce ले कर शहर में जाता है तो उस पर octroi tax नहीं लगाना चाहिए । Municipal limits में Municipal Committees को अपने ज़राए पैदा करने चाहिए । Municipalities वाले ज़मींदारों को छोड़ कर अगर वही tax आढ़तियों से ले लिया करें तो मेरे खयाल में आढ़तियों को कोई घाटा नहीं पड़ सकता । जहां उन्होंने शाम को 100 रुपया मुनाफे का ले जाना है अगर वे एक दो रुपये कम ले जाएंगे तो उन को क्या फर्क पड़ जाएगा ? इस से क्या जुल्म हो जाएगा ? यह जो आढ़ती लोग हैं वह मंडियों से 10 या 12 किस्म के किसानों से tax लेते हैं । किसी को धर्मादा काट के नाम से पुकारते हैं, कोई धर्मशाला काट होती और कोई गऊशाला tax होता है । अगर आप मण्डियों में जा कर देखें तो आप को मुस्तलिफ नामों के 10 या 12 किस्म के tax मिलेंगे जिन का बोझ गरीब किसानों पर डाला जाता है । बनते तो वह बड़े philanthropist हैं और ज़मींदारों को कहते हैं कि धर्मादे की committee को tax दो । लेकिन आप examine करवा लें कि कभी उन्होंने उस धर्मादा fund में से किसी गांव वाले को भी कुछ दिया है । धर्म के नाम पर दानी तो वह बनते हैं मगर पैसे गरीब गांवों वालों की जेबों से निकालते हैं । इस तरह के जो tax हैं वह गरीब ज़मींदार नहीं दे सकते । पहले गवर्नमेंट उन से tax लेती है और फिर आढ़ती उन की खाल उतारते हैं । आप मनु के ज़माने से लेकर आज तक दुनिया की जो दूसरी sovereign states हैं उन की तरफ नज़र डाल कर देखें तो आप को पता लगेगा कि sovereign states जो हैं वह तमाम भूमि की मालिक हैं और बाकी लोग चाहे अपने आप को ज़मींदार कहें या सेठ कहें वह सब Government को tax देते हैं । लेकिन हमारे यहां जो शहरों की ज़मीन है वह tax से exempt है । या दूसरे अलफ़ाज़ में यूँ कहिए कि वह sovereign body within the sovereign body हैं । जिन लोगों की ज़मीन within the Municipal limits है उन से कहते हैं कि कोई octroi tax नहीं लिया जाएगा मगर जब कोई गरीब ज़मींदार गांव से अपनी produce ले कर आता है तो उसे tax लिए बगैर शहर के अंदर दाखिल नहीं होने दिया जाता । इस किस्म की discrimination की जा रही है ।

मैं यह जानता हूँ कि कल को अखबारों में यह चीज़ आ जाएगी कि यहां पर ऐसे लोग भी मौजूद हैं जो दिहातियों और शहरियों का सवाल पैदा कर रहे हैं ।

[राओ गजराज सिंह]

Nationalism का ठेका भी उन के पास है। जिस दिन तक हम उन को जुल्म करने से नहीं रोकते उतनी देर तक तो वह हम को nationalist समझेंगे और जिस दिन हम उन को जुल्म करने से रोकेंगे उसी दिन हमको anti-nationalist कर देंगे। खैर; मैं इस तरफ़ ज्यादा न जाता हुआ असली बात की तरफ़ आता हूँ। जनाब स्पीकर साहिब मेरा वास्ता Municipal Committees से बहुत पड़ा है। जब मैं District Board का chairman था उस वक्त मुझे इन Committees के साथ closely in contact आने का मौका मिला। मैं हाऊस के सामने एक specific case का जिक्र करना चाहता हूँ। एक Municipal Committee ने हमारे District Board का कुछ area लेकर अपनी limits को बढ़ा लिया। उस में एक सड़क आती थी उस के मुताबिक हम ने उन को चिट्ठी लिखी कि उस सड़क की maintenance को जिम्मेवारी उन की होगी। इस पर उन्होंने जवाब भेजा कि बेशक सड़क हमारे कब्जे में आ गई है मगर originally यह District Board की है इस लिए इस की repair District Board को ही करानी चाहिए। यह चिट्ठी अब भी record में मौजूद है। अगर आप चाहें तो देख सकते हैं। आज स्पीकर साहिब, District Boards तो तोड़े जा सकते हैं मगर Municipal Committees को कौन तोड़ सकता है? मैं कहता हूँ कि आज अगर एक Municipal Committee को तो दिया जाए तो सैकड़ों अखबारों के column सयाह हो जाएंगे मगर गरीब दिहातियों के District Boards तोड़ दिए गए हैं और उस का किसी को दुःख महसूस नहीं हुआ। मैं अर्ज करूंगा कि शहर वालों को अगर privileged class समझा जाता है और गावों वाले privileged class से बटिया declare कर दिए जाएं फिर तो मैं इस की justification समझता हूँ कि शहर वालों से tax न लिया जाए और गावों के लोगों से लिया जाए। अगर आप इस असूल को मानते हैं तो फिर हमें कोई एतराज नहीं। लेकिन स्पीकर साहिब, हमारे आईन में तो इस चीज का कोई जिक्र नहीं कि कोई privileged class है और कोई नहीं है। इस लिए कोई वजह नज़र नहीं आती कि यहां पर दिहात और शहरी के साथ discriminatory सलूक किया जाए। मैं चाहता हूँ कि आज इस resolution पर Government अपनी policy का इज़हार करे। स्पीकर साहिब, मेरे भाइयों की हमदर्दी का ज़रा मुलाहज़ा फर्माइए। वह ज़बान से तो बहुत हमदर्दी कर सकते हैं लेकिन अमली तौर पर कुछ नहीं करना चाहते। मैं अर्ज करूंगा कि मेरे भाइयों को इस resolution को पास करके इस बात का सबूत देना चाहिए कि वह दिहातियों से दिली हमदर्दी रखते हैं। इस Resolution को सिर्फ़ पास ही नहीं करना चाहिए बल्कि इस पर अमल भी करना चाहिए। इतना कह कर, स्पीकर साहिब, मैं आपका शुक्रिया अदा करता हूँ कि आपने मुझ बोलने का time दिया है।

ਡਾਕਟਰ ਭਾਗ ਸਿੰਘ (ਗੜ੍ਹਸ਼ੰਕਰ, ਜਨਰਲ) : ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਜਿਹੜਾ Resolution ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਬਾਜਵਾ ਨੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਔਰ ਬੜੀਆਂ ਅਛੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣਾ ਪਕੜ ਸਿੱਧ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਤਾਈਦ ਰਾਓ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦਲੀਲਾਂ ਦੇ ਕੇ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਵੀ ਇਸ Resolution ਦੀ ਪਰੋੜਤਾ ਕਰਨ ਲਈ ਖੜਾ ਹੋਇਆ ਹਾਂ । ਮੈਂ repetition ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗਾ ਬਲਕਿ ਮਜ਼ੀਦ ਦਲੀਲਾਂ ਦਿਆਂਗਾ । ਟੈਕਸ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਗੁਣ ਇਹ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ tax ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੀ state ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕਮਾਈ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਹਿੱਸਾ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਫਾਇਦੇ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਏਗਾ । ਤਾਂ ਉਥੇ State ਔਰ ਜਨਤਾ ਦੇ ਵਿਚ ਕੋਈ community of interest ਪੈਦਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਅਗਰ ਲੋਕ ਇਸ ਭਾਵ ਨਾਲ tax ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਸਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਜੋ ਕੁਝ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਉਹ ਸਾਡੀ ਭਲਾਈ ਵਾਸਤੇ ਖਰਚ ਹੋਵੇਗਾ ਔਰ ਲੋਕ ਇਸਦਾ ਭਾਰ ਨਹੀਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਉਹ ਟੈਕਸ ਜਾਇਜ਼ ਹੈ ।

ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਬਾਜਵਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬੜੀ ਕਾਬਲੀਅਤ ਦੇ ਨਾਲ ਦਲੀਲਾਂ ਦੇ ਕੇ ਇਹ ਸਿੱਧ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ octroi ਜੋ ਹੈ ਇਹ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਟੈਕਸ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਕਿਸਾਨ ਦੀ produce ਤੇ ਲਗਦਾ ਹੈ । ਜਿਸਨੂੰ ਕਿ ਉਹ ਲੋਕੋ ਸ਼ਹਿਰ ਜਾਂ ਮੰਡੀ ਵਿਚ ਵਰੋਖਤ ਕਰਨ ਲਈ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਤੇ ਨਾਮੁਨਾਸਬ ਟੈਕਸ ਹੈ । ਇਸ sense ਵਿਚ ਮੈਂ ਵੀ ਇਸਨੂੰ ਬੜਾ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ । ਮੈਂ ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਇਕ ਦੋ ਗੱਲਾਂ ਹੋਰ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਟੈਕਸ ਕਿਸਾਨਾਂ ਕੋਲੋਂ ਕੱਠਾ ਕਰਕੇ ਜੋ facilities ਜਾਂ amenities Municipality ਨੇ ਆਪਣੇ citizens ਜਾਂ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਦੇਣੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸਾਨ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਉਸ ਟੈਕਸ ਦੇ ਦੇਣ ਨਾਲ ਕੋਈ ਮੁਫਾਦ ਨਹੀਂ ਪੁਜਦਾ । ਅਸੀਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਮੰਡੀ ਵਿਚ ਆਉਣ ਲਈ ਕਿਤਨੀਆਂ ਤਕਲੀਫਾਂ ਉਠਾਉਣੀਆਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਕ ਤਾਂ ਮੰਡੀਆਂ ਬਹੁਤ ਦੂਰੀ ਉਪਰ ਹਨ । ਖੈਰ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਹੁਣ ਹੋਰ ਮੰਡੀਆਂ ਬਨਾਉਣ ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਤੋਂ ਇਹ ਵੀ ਜ਼ਾਹਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੰਡੀਆਂ ਦੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਬਹੁਤ ਦੂਰੀ ਤੇ ਹਨ । ਇਸ ਵੇਲੇ ਕਿਸਾਨ ਬੜੀ ਦੂਰ ਤੋਂ ਮਾਲ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਕਚੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾਉ ਕਿ ਬਰਸਾਤ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਕਚੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਤੇ ਮਾਲ ਲਿਆਉਣ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਕਿ ਕਿਸੀ ਵਿਚਾਰੇ ਕਿਸਾਨ ਦੇ ਢੱਗੇ ਵੀ ਮਾੜੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਕਿੰਨੀ ਤਕਲੀਫ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਭਾਗ ਪਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਅਜ ਉਹ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਇਸ ਅੱਠ ਸੰਕਟ ਵਿਚ ਮਦਦ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਕਿਤਨੀ ਹੀ ਤਕਲੀਫ ਨਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਫਿਰ ਰਾਖੀ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਬੀਜਣ ਤੋਂ ਲੈਕੇ harvesting ਤਕ ਉਸਨੂੰ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਤਕਲੀਫਾਂ ਝਲਣੀਆਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਫਿਰ ਉਹ ਉਸ ਆਪਣੀ ਕਮਾਈ ਨੂੰ ਕਚੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਤੇ ਮਾੜਿਆਂ ਢੱਗਿਆਂ ਨਾਲ ਖਿਚਦਾ ਹੋਇਆ ਦੇਸ਼ ਦੇ

[ਡਾਕਟਰ ਭਾਗ ਸਿੰਘ]

ਹਵਾਲੇ ਕਰਨ ਲਈ ਮੰਡੀ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਉਹ ਉਥੇ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੁਰਮਾਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉਥੇ ਤਿਆਰ ਬੈਠੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਸ਼ਾਬਾਸ਼ ਦੇਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਬੈਠੇ ਪਰ ਉਸਦੀ ਗੱਠ ਕਤਰਨ ਲਈ ਬੈਠੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੇਰੀ ਕਮਾਈ ਵਿਕੇ ਜਾਂ ਨਾ ਵਿਕੇ ਪਰ ਤੂੰ ਸਾਡੀ ਪੂਜਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਰ ਜਾ (ਹਾਸਾ)। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਕੀ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ, ਇਹ ਟੈਕਸ ਇਨਾਂ ਦੁਖਦਾਈ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਲੇਖਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਇਹ ਖਿਆਲ ਹੋਵੇ ਕਿ ਮੈਂ ਡਾਲਡਾ ਨਹੀਂ ਖਾਣਾ ਭਾਵੇਂ ਅਖਬਾਰ ਉਸਦੀ publicity ਤੇ ਤਾਰੀਫ਼ ਵਧੇਰੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਫਿਰ ਵੀ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਡਾਲਡਾ ਨਹੀਂ ਖਾਣਾ ਤੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦਾ ਘਿਉ ਖਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ octroi ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ ਖਾਣ ਦਿੰਦੇ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਵੀ ਡਾਲਡੇ ਦੀ publicity ਦਾ ਕੋਈ ਤਰੀਕਾ ਹੋਵੇ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦਾ ਘਿਉ ਲੈਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕਲਰਕ ਹੋਵੇ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਮਦਰਸ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਤਾਲਬਇਲਮ ਉਸਦੀ ਖੜਾ ਕਰਕੇ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਘਿਉ ਦੇ ਡਬਿਆਂ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਵੇਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੀ ਹੈ। ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਖਾਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਘਰ ਤੋਂ ਲਿਆਂਦਾ ਹੈ ਵੇਚਣ ਨਹੀਂ ਚਲਿਆ। ਪਰ ਕੋਣ ਸੁਣਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਘਿਉ ਨਾ ਨਿਕਲੇ ਪੰਜੀਰੀ ਵੀ ਨਿਕਲ ਆਵੇ ਤਾਂ ਵੀ ਟੈਕਸ ਲਏ ਬਗੈਰ ਛੁਟਕਾਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਘਟੋ ਘਟ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਕਰਕੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ taxation ਤਾਂ ਨਾ ਕਰੋ। ਖਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਛੱਡੋ। ਜਨਾਬ, ਹਾਲਤ ਇਥੇ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੁੰਗੀ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਇਤਨੇ ਇਖਤਿਆਰ ਦਿਤੇ ਹੋਏ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਦੇ ਡੰਗਰ ਪਸ਼ੂ ਨੂੰ ਵੀ ਬਗੈਰ ਟੈਕਸ ਲਏ ਨਹੀਂ ਲੰਘਣ ਦਿੰਦੇ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਪਸ਼ੂ ਲੈਕੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ Octroi ਵਾਲੇ ਖੜਾ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਕਿ octroi ਦੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਲੰਘ। ਉਹ ਵਿਚਾਰਾ ਸਾਰੀ ਰਾਹ ਤਾਂ ਕਚੀ ਸੜਕ ਤੇ ਚਲਦਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਉਸ ਪਸ਼ੂ ਨੇ ਤੇ ਉਸਦੇ ਮਾਲਿਕ ਨੇ ਕਚੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਤੋਂ ਗੁਜ਼ਾਰਨੀ ਹੈ ਪਰ ਜੇਕਰ ਕਿਤੇ ਮੀਲ ਅਧ ਮੀਲ ਦਾ ਪੱਕੀ ਸੜਕ ਦਾ ਟੋਟਾ ਭੁਲ ਭੁਲੇਖੇ ਸ਼ਹਿਰ cross ਕਰਦਿਆਂ ਲੰਘਣਾ ਪੈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸਤੋਂ ਟੈਕਸ ਮੰਗਦੇ ਹਨ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਦੋ ਜਾਂ ਤਿੰਨ ਆਨੇ ਵੀ ਪਸ਼ੂ ਲੈ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਸਮਝਦੇ ਹੋ ਕਿ ਉਹ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚੋਂ ਕਿਉਂ ਲੰਘਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ ਕੋਈ by-passes ਬਣਾ ਦਿਉ। ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਇਸ ਲਾਹਨਤ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਖਤਮ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ 154 ਆਦਮੀ ਇਥੇ ਕਠੇ ਹੋਕੇ ਖਾਮਖਾਹ ਵਕਤ ਜ਼ਾਇਆ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ।

ਇਸਤੋਂ ਅਲਾਵਾ ਇਕ ਗਲ ਮੈਂ ਹੋਰ ਦਸਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਜੇਕਰ ਅਜ ਉਸ ਕਿਸਾਨ ਦੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਅਣਗਿਣਤ ਟੈਕਸ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਬੜਾ ਅਵਸੋਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਜ ਤਕ ਕਿਸੇ ਨੇ ਇਹ ਟੈਕਸ ਗਿਣੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਪਰ ਬਾਜ਼ਵਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਨਤੀ ਕਰਕੇ ਦਸ ਦਿਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਕੰਮ ਅਜ ਤਕ ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ ਇਹ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਗਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਕਿਸਾਨ ਗਰੀਬ ਤੇ ਟੈਕਸ਼ਾਂ

RESOLUTION REGARDING EXCLUSION OF ALL THE AGRICULTURAL (8)45
PRODUCE MARKETING AREAS FROM THE OCTROI LIMITS OF ALL
TOWNS IN THE STATE

ਦਾ ਇਕ ਪਲੰਦਾ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। Batterment charges, water rate, ਮਾਲੀਆ ਫਿਰ ਉਸਤੇ surcharge, ਆਬਿਆਨਾਂ ਵੀ $1\frac{1}{2}$ ਗੁਣਾ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਇਹ ਵੀ ਇਕ surcharge ਲਗ ਗਿਆ ਹੈ। ਫਿਰ ਨਹਿਰੀ ਪਰਤਾ ਲਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਨਹਿਰੀ ਪਰਤਾ ਹੈ ਇਹ ਇਕ ਉਸਤਾਦੀ ਦਾ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਟੈਕਸ ਹੈ। ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਪਰਤਾ ਹੈ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਮਾਲੀਏ ਤੇ ਲਗਦਾ ਹੈ ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਬੰਦੋਬਸਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਮਾਲੀਏ ਵਿਚ ਹੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਉਸਤਾਦੀ ਵਾਲੀ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਇਹ ਮਾਲੀਏ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮਾਲੀਆ ਵਧ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਾਲੀਆ ਵਧੇਗਾ ਤਾਂ ਫਿਰ surcharge ਖੁਦ ਹੀ ਵਧ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਫਿਰ local rate ਵੀ ਵਧ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਜੋ ਪਰਤਾ ਹੈ ਇਹ ਇਕ ਉਸਤਾਦੀ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਮਾਲੀਏ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਨਾਲ ਦੂਜੇ ਦੇ ਟੈਕਸ ਖੁਦ ਹੀ ਵਧ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਵੀ ਜਿੰਨੇ ਵਿੰਗੇ ਟੈਕਸ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਲਗਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਾਰ ਵੀ ਕਿਸਾਨ ਤੇ ਹੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਬਾਦੀ 80 ਵੀਂ ਸਦੀ ਹੈ। ਟੈਕਸ ਭਾਵੇਂ ਡੋਲ ਤੇ ਲਗੇ ਖੰਡ ਤੇ ਲਗੇ ਉਸ ਦਾ ਅਸਰ ਇਸ 80 ਵੀਂ ਸਦੀ ਕਿਸਾਨ ਆਬਾਦੀ ਤੇ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਪਿਛੇ ਖੰਡ ਤੇ ਟੈਕਸ ਲਗਾ ਤਾਂ ਖੰਡ ਮਹਿੰਗੀ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਇਹ ਟੈਕਸ consumers ਦੇ ਸਿਰ ਆ ਪਿਆ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ discourage ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਖੰਡ ਨਾ ਖਾਉ ਤੇ ਉਹੋ ਬਾਪ ਦਾਦਾ ਦੇ ਵੇਲੇ ਦੀ ਰਾਬ ਤੇ ਗੁੜ ਹੀ ਖਾਈ ਜਾਉ। ਇਹ ਜੋ octroi duty ਹੈ ਇਹ ਸਰਾਸਰ ਨਾਜ਼ਾਇਜ਼ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਨਾਲ producer ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ incentive ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ ਕਿ ਉਹ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਪੈਦਾ ਕਰੇ ਬਲਕਿ ਤੁਸੀਂ ਉਸਨੂੰ discourage ਕਰਦੇ ਹੋ। ਬਜਾਏ ਇਸਦੇ ਕਿ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਸ਼ਾਬਾਸ਼ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ encouragement ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ ਕਿ ਤੂੰ production ਵਧਾਈ ਹੈ ਇਹ ਉਸ ਦੀ ਰਾਹ ਰੋਕ ਕੇ ਖੜੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ octroi duty ਦਿੰਦਾ ਜਾ। ਇਥੇ ਢੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਕ ਇਸ਼ਾਰਾ ਦਿਤਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ grow-more-food seminar ਲਾ ਰਹੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ production ਵਧਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਸ਼ਾਰਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ 100 ਸਬੋਤੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਇਹ ਇਕੋ ਇਸ਼ਾਰਾ ਹੀ ਕਾਫੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ octroi duty ਖਤਮ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਇਹ resolution ਪਾਸ ਕਰ ਦਿਉਗੇ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡਾ ਇਹ ਇਕੋ ਇਸ਼ਾਰਾ ਤੁਹਾਡੇ grow-more-food ਦੇ 100 ਇਸ਼ਾਰਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮੁਅੱਜਰ ਸਾਬਤ ਹੋਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਹਾਊਸ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸਮਾਨ ਲੈਂਦਾ ਹੋਇਆ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ encouragement ਦੇਣ ਲਈ ਅਤੇ grow more food campaign ਨੂੰ ਕਾਮਯਾਬ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ resolution ਨੂੰ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿਓ ਅਤੇ ਇਸ octroi duty ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿਉ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸ਼੍ਰੀ ਕੁਞ ਭਾਸ਼ਤ੍ਰੀ ਕੈਬ (ਸਫੀਦੀ) : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਬ, ਧੰਨ ਜੋ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਦੇ ਵਿਥਯ ਮੈਂ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਆਯਾ ਹੈਂ ਇਸ ਪਰ ਚਰਚਾ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਐਂਡ

[श्री श्री कृष्ण शास्त्री, वैद्य]

कई साथियों ने अपने अपने विचार इस संबंध में प्रगट किए हैं। जहां तक दिहातियों का सवाल है मैं निवेदन करूंगा कि municipalities की जो आय है उसका शहरियों के सिवा किसी को भी कोई लाभ नहीं पहुंचता है। दिहातियों को अगर कोई चीज मिलती है तो कष्ट ही मिलता है। पैसे भी देते हैं और कष्ट भी उठाते हैं। बाहर से अगर एक आदमी सब्जी ले कर आता है तो शहर में दाखल होने से पहले उस से उसकी चुंगी ली जाती है। फिर जहां जाकर वह उस सब्जी को रखता है यानी जहां मंडी में उसकी बोली होती है वहां फिर मंडी वाले उस पर चुंगी लगाते हैं। इन चीजों का मतलब सवाए इस बात के और कोई नहीं कि उन को दुःख दिया जाए और तंग किया जाए क्योंकि इतनी चुंगियां देने के पश्चात भी उसे कोई सुविधा नहीं मिलती है। बाहर गांव से दस दस पन्द्रह पन्द्रह मील के फासले से किसान मंडियों में अपनी उपज ले कर आते हैं और रास्ते में यह चंगी वाले घेर लेते हैं। जैसा कि राओ साहिब ने अभी बताया है, बैल दो २ घंटे चुंगी घर के सामने खड़े रहते हैं। यह बात बिल्कुल सही है कि अनाज से लदे हुए छकड़े बैलों से जुते हुए खड़े रहते हैं मगर चुंगी वाले परवाह नहीं करते। अगर किसी तरह से बैल जबरदस्ती निकल जाते हैं तो उस से 11 गुणा duty ली जाती है। किसान बिचारा कहता है कि बैल जबरदस्ती आगे निकल गए—मेरे बस में नहीं रहे इस लिए इतना अधेर न करो। मगर कोई नहीं सुनता है। मैं कई ऐसी घटनाएं अपनी मंडी की बता सकता हूं जिन से वहां पर 11 गुणा duty ली गई है। कई दफा ऐसा होता है कि जब बरात विवाह करके आती है तो दहेज भी लाती है। उस दहेज में बरतन होते हैं। जब वह वहां से गुजरते हैं तो उन पर भी कर लगाया जाता है। उनको पता होता है कि लड़की के विवाह के दहेज के बरतन हैं मगर फिर भी उन से कर लिया जाता है। तब जा कर उनको अन्दर दाखिल होने दिया जाता है। फिर एक और बात भी देखने में आई है। जब बरात आती है और अगर धर्मशाला चुंगी खाने से जरा फासले पर हो तो बरात के साथ जो loud-speaker वगैरह होते हैं उनको भी अन्दर नहीं जाने देते हैं। कहते हैं कि पहले मासूल दो। इस बात का पता होते हुए कि यह loud-speaker बरात के साथ आया है और जब कल परसों बरात वापस जाएगी तो यह भी चला जाएगा उनको कहा जाता है कि मासूल दो नहीं तो अन्दर नहीं जा सकते। यह मासूल उसकी कीमत पर लगता है। पता नहीं; उसकी 500 रुपए कीमत लगाते हैं और उस पर कर लगाते हैं। फिर अगर कोई बीमार आदमी है और वैद्य ने कहा कि गांव से गिलो ले आओ और वह 2½ सेर गिलो ले कर आता है तो उसको रोक कर कहते हैं कि पहले मासूल दो।

हमारे पैम्सू के इलाका में म्युनिसिपल कमेटियों ने बीसियों किस्म के टैक्स लगाए हुए हैं जोकि मंडियों में वसूल किए जाते हैं—मसलन धर्मादा टैक्स,

गौ शाला टैक्स, धर्म शाला टैक्स । इसी तरह जिस वक्त कपास की फसल मंडी में आती है तो उस को आध सेर या पाव का बट्टा लगा दिया जाता है । लेकिन जहां तक उन की सुविधाओं का सम्बन्ध है ; उन का कोई ख्याल नहीं करता । मंडियों में पीने के पानी का कोई प्रबन्ध नहीं होता । जो लोग अपनी जिनस ले कर मंडियों में आते हैं उन के लिए तथा उन के डंगरों के लिए पीने के लिए साफ पानी नहीं मिलता और उन्हें डिग्गियों का पानी पीना पड़ता है । ये डिग्गियां चालीस पचास साल की खोदी हुई हैं और इनका पानी निहायत गंदा है । बैल सात सात आठ आठ घंटे चल कर आते हैं, उन के मुंह से झाग आ जाती है, बहुत बुरी हालत हो जाती है लेकिन उनको पानी पिलाने की कोई सुविधा नहीं सिवाय इस के कि उन पर नित नए कर लगाये जाते हैं । मार्किटिंग कमेटी की यह हालत है कि बीस तीस हजार रुपया आ जाता है लेकिन उसका कोई लाभदायक प्रयोग नहीं किया जाता । मेरे इलाके में पानी आ जाता है । वहां पर गोड़े गोड़े पानी खड़ा हो जाता है, बेहद कीचड़ हो जाता है, लेकिन इस मुश्किल को हल करने का कोई उपाय नहीं किया जाता । डिप्टी स्पीकर साहब, म्युनिसिपल कमेटियों में जो लोग नौकर रखे जाते हैं उन में कोई भी मुलाज्जम देहात का नहीं होता, सब के सब शहर के होते हैं । म्युनिसिपल कमेटियों के जो कर्त्ता धर्त्ता होते हैं आम तौर पर वे अपने आदमियों को ही लगा लेते हैं । इनमें हर जायजो नायज बातें होती रहती हैं । इसकी कोई शुनवाई नहीं होती । इसलिए मैं कहता हूं कि नौकरियों में देहात का भी हिस्सा होना चाहिए । रियासत के वक्तों में म्युनिसिपल कमेटियों का काम ठेके पर होता था । साठ सत्तर हजार का ठेका दे दिया जाता था और सारा काम अच्छा हो जाता था । लेकिन आज कल क्या होता है ? 1½ लाख की आमदन होती है और उस में से पचास हजार मुलाज्जमों की तनखाह पर लग जाता है । अब आप अन्दाजा लगाइए कि बाकी क्या रह गया । पब्लिक को इस से क्या फायदा पहुंचता है ? इससे तो अच्छा है कि म्युनिसिपल कमेटियां न हों और इस सारे काम का ठेका एक आदमी को दे दिया जाय ताकि पब्लिक के फायदा के लिए कोई काम हो सके ।

उपाध्यक्ष महोदय : आप तो कमेटियों को ही criticise करने लग पड़े हैं । आप रेजोल्यूशन पर बोलें । (The hon. Member has begun criticising the Committees. He should speak on the resolution.)

श्री श्री कृष्ण शास्त्री वैद्य : मेरे कहने का मतलब यह है कि सुधार जरूर होना चाहिए । जहां तक आय का सम्बन्ध है वह गांव के सुधार के लिए लगाई जानी चाहिए और मेरा यह सुझाव है कि यह सारा रुपया शहर में ही खर्च नहीं होना चाहिए बल्कि देहात में भी होना चाहिए ।

ਸ਼੍ਰੀ ਕੇਸਰਾ ਰਾਮ (ਸਿਰਸਾ ਰਿਜ਼ਰਵਡ) : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਬਾਜਵਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜੋ ਰੇਜ਼ੋ-ਲੂਸ਼ਨ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਮੈਂ ਉਸ ਦੀ ਤਾਇਦ ਕਰਨੇ ਦੇ ਲਿਏ ਖੜਾ ਹੁਆ ਹੂੰ ਆਰ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹੇਂ ਸੁਬਾਰਕਬਾਦ ਦੇਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਯਹ ਰੇਜ਼ੋਲੂਸ਼ਨ ਵਾਕਈ ਇਨਸਾਫ਼ ਪਰ ਸੁਬਨੀ ਹੈ ਜਿਸਕਾ ਮਨਸ਼ਾ ਯਹ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਕਿਸਾਨ ਆਜ ਅਨੇਕ ਟੈਕਸਾਂ ਸੇ ਦਭੇ ਹੁਏ ਹੈਂ ਉਨ ਦੀ agricultural produce ਕੋ octroi duty ਸੇ exempt ਕੀਤਾ ਜਾਏ । ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਆਜ ਕਿਸਾਨਾਂ ਪਰ, ਜੋ ਸ਼ਹਰੀ ਲੋਗਾਂ ਕੇ ਖਾਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਅਨਾਜ ਪੈਦਾ ਕਰਤੇ ਹੈਂ, ਤਰਹ ਤਰਹ ਕੇ ਟੈਕਸ ਲਗੇ ਹੁਏ ਹੈਂ । ਯਹ ਬਹੁਤ ਬੁਰੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ । ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਮੰਡੀਓਂ ਮੇਂ crops ਲਾਨੇ ਵਾਲੇ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰਾਂ ਪਰ ਸ਼੍ਰੀਨਿਸਿਪਲ ਕਮੇਟੀਓਂ ਦੀ ਚੁੰਗੀ ਨਹੀਂ ਲਗਨੀ ਚਾਹਿਏ । ਆਰ ਸਾਕਿਟ ਕਮੇਟੀਓਂ ਮੇਂ ਜੋ ਰੁਪਯਾ ਜ਼ਰਫ਼ ਪੈਦਾਵਾਰ ਸੇ ਜਮਾ ਹੁੰਤਾ ਹੈ ਇਸ ਕੋ ਦਿਹਾਤੀਓਂ ਦੀ ਬੇਹਤਰੀ ਕੇ ਲਿਏ ਸ਼੍ਰੀਨਿਸਿਪਲ ਏਰਿਯਾ ਸੇ ਬਾਹਿਰ ਸਫ਼ਕੇਂ ਆਰ ਪੁਲ ਵਗੈਰਾ ਬਨਾਨੇ ਪਰ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ । ਇਨ ਅਲਫ਼ਾਜ਼ ਕ ਸਾਥ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰੁੰਗਾ ਕਿ ਇਸ ਰੇਜ਼ੋਲੂਸ਼ਨ ਕੋ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਏ ।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ 'ਮੀਤ' (ਬਾਘਾ ਪੁਰਾਣਾ ਜਨਰਲ) : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਬੜੀ ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦੇ ਈਵਾਨ ਵਿਚ ਅੱਜ ਇਕ ਮੈਂਬਰ ਨੇ ਬੜਾ ਹੌਂਸਲਾ ਕਰਕੇ ਇਹ ਮਤਾ ਰੱਖਿਆ ਹੈ । ਮੈਂ ਇਸ ਮਤੇ ਦੀ ਤਾਈਦ ਕਰਨ ਲਈ ਖੜਾ ਹੋਇਆ ਹਾਂ । ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਕਿਸਾਨ ਜਦੋਂ ਆਪਣੀ ਫਸਲ ਲੈਕੇ ਮੰਡੀ ਵਿਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾੜੇ ਬਲਦਾਂ ਦੀ ਕੀ ਹਾਲਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ? ਜਦੋਂ ਕਿਸਾਨ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਗਡਿਆਂ ਤੇ ਆਪਣੀ ਫਸਲ ਲਦ ਕੇ ਮੰਡੀ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੱਚੇ ਰਸਤਿਆਂ ਤੋਂ ਜਾਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਬਾਰਸ਼ਾਂ ਕਰਕੇ ਇਹ ਕੱਚੇ ਰਸਤੇ ਚਿੱਕੜ ਨਾਲ ਭਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਔਰ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਤਕਲੀਫ਼ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ । ਕਈ ਵਾਰੀ ਪਹੀਏ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਬਲਦ ਲੰਗੜੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਕਲੀਫ਼ਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜਦੋਂ ਕਿਸਾਨ ਆਪਣੀ ਫਸਲ ਲੈ ਕੇ ਮੰਡੀ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆੜਤੀਆਂ ਦੇ ਹਥ ਕੰਡਿਆਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸਾਨ ਦੀਆਂ ਤਕਲੀਫ਼ਾਂ ਦਾ ਬਿਲਕੁਲ ਅਹਿਸਾਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਉਹ ਬੋਲੀ ਤੋਂ ਜਾਣਕੇ ਹਟ ਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਚਾਹਾਂ ਪੀਣ ਜਾਂ ਆਰਾਮ ਕਰਨ ਵਿਚ ਮਸ਼ਗੂਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਕਿਸਾਨ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਐਨਾ ਫਾਸਲਾ ਤੈਹ ਕਰਕੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਇਹ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਤਾਂ ਛੇਤੀ ਫਾਰਗ ਹੋਵੇ ਔਰ ਦੂਜੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਫਸਲ ਦੇ ਚੰਗੇ ਪੈਸੇ ਮਿਲ ਜਾਣ । ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਮੰਡੀ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਇਹ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸਾਨ ਕੋਲੋਂ ਜੋ ਕੁਝ ਹੋ ਸਕੇ ਖਿਚਿਆ ਜਾਵੇ । ਕਿਤੇ ਵਟਾ ਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਕੱਚੇ ਪੱਕੇ ਆੜਤੀ ਢਾਦਰ ਪਾਕੇ ਉਂਗਲੀਆਂ ਨਾਲ ਗੜ ਬੜ ਗੁਟਾਲਾ ਕਰਕੇ ਹੀ ਭਾ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਲੁੱਟਣ ਵਾਸਤੇ ਹਨ । ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਕਿਉਂਕਿ ਪੈਸੇ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ; ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵੇਖਕੇ ਉਸ ਦਾ ਕਲੋਜ਼ਾ ਢਟਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਹਰ ਕੀਮਤ ਤੇ ਆਪਣੀ ਫਸਲ ਛੱਡਣੀ ਹੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਦੇ ਅਲਾਵਾ ਉਸ ਤੇ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੇ ਟੈਕਸ ਲਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਸ਼ਹਿਰ ਵਾਲੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਉਸ ਤੇ ਲਾਂਦੇ ਹਨ । ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਹੈ ਸਲੂਕ ਜਿਹੜਾ ਕਿਸਾਨ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਲੂਕ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦਾ ਬੀ ਕਲਾਸ ਦਾ ਸ਼ਹਿਰੀ ਹੋਵੇ । A ਕਲਾਸ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਹੋਣ ਦਾ privilege ਇਕ ਮਿਊਨਿਸਪੈਲਟੀ ਦੀ

ਹਦ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਕਿਸਾਨ ਤੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜ਼ਬੀਆ ਲਾਂਦਾ ਹੈ।
ਇਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਸਲੂਕ ਕਿਸਾਨ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।

ਜੇ ਸਰਕਾਰ Grow-more-food ਦੀਆਂ ਅਪੀਲਾਂ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਐਨੀਆਂ facilities ਦੇਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਕਿਸਾਨ ਵੇਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਾਸ਼ਤ ਮਹਿੰਗੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਔਕੜ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮਹਿਕਮੇ ਵੱਲੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਬੀਜ ਪਾਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਮਹਿਕਮਾ ਜ਼ਰਾਇਤ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ ਹੈ। 591 ਤੋਂ 518 ਦੀ ਫਾਰਮ ਦੀ ਕਣਕ ਖਰੀਦ ਕੇ ਰਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਬਿਉਪਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਦੌੜੇ ਦੀ ਨਾਕਸ ਕਣਕ ਬੀਜ ਵਾਸਤੇ supply ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਜੇਬਾਂ ਨੂੰ ਕਪਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਨਾਲ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਬੂਠੀ ਤਸੱਲੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧੇਗੀ। ਅੱਜ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਅਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕਣਕ ਦੀ ਬੜੀ ਲੋੜ ਹੈ ਪਰ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਡੇਢ ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਲਗਾਤਾਰ ਕਿਸਾਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ਪਾਣੀ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਪਰ ਬੰਦੀ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਿਆ। ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਅਗੇ ਹੀ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫਸਲਾਂ ਦਾ ਪੂਰਾ rate ਜਾਂ ਇਵਜ਼ਾਨਾਂ ਦਿਤਾ ਜਾਏਗਾ। ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਕੋਈ ਭਾ ਮੁਕੱਰਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਸਕੇ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਫਸਲ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ ਇਵਜ਼ਾਨਾ ਮਿਲ ਜਾਏਗਾ। ਉਸ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਫਸਲ ਦੀ ਚੰਗੀ ਕੀਮਤ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲ ਸਕੇਗੀ ਜਾਂ ਉਸ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਭੇਜਣ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਈ ਜਾਏਗੀ। ਉਹ ਵਿਚਾਰਾ ਭਲੇਖੇ ਵਿਚ ਹੀ ਪਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਇਵਜ਼ਾਨਾ ਮਿਲ ਸਕੇਗਾ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਨਾਲ ਯਕੀਨੀ ਤੌਰ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਇਕ ਪਾਸੇ ਰਿਹਾ, ਜਦੋਂ ਕਿਸਾਨ ਆਪਣੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਮੰਡੀ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਕੋਲੋਂ market tax ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। Market committees ਦੇ ਪਾਸ ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਏ ਪਏ ਹੋਏ ਹਨ ਪਰ ਕਿਸੇ market committee ਨੇ ਵੇਖਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਕਿ sheds ਬਣਾ ਦਿਤੇ ਹੋਣ ਜਾਂ ਅਨਾਜ ਨੂੰ store ਕਰਣ ਲਈ ਅਰਥਾਤ ਨਰਮਾਂ ਜਾਂ ਕਪਾਸ ਵਰਗੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਨੂੰ ਬਾਰਿਸ਼ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ store houses ਬਣਾਏ ਹੋਣ। ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਲਈ ਜਦੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਰਚ market committees ਨਹੀਂ ਕਰਦੀਆਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਤੋਂ ਟੈਕਸ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ municipal committees ਤੋਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਆਸ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ octroi ਦੇ ਪੈਸਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਖਰਚ ਕਰਨ? ਜੇ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਨਾਜ ਦੇ ਸੰਕਟ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ Grow-more-Food Schemes ਨੂੰ ਕਾਮਯਾਬ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੇਣੀਆਂ ਪੈਨਗੀਆਂ ਤੇ ਹਰ ਤਰੀਕੇ ਦੀ ਮਦਦ ਦੇਣੀ ਪਏਗੀ। ਤਾਂ ਹੀ ਹਕੂਮਤ ਇਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਅਗੇ ਬਿਨੇ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਕੁਝ ਫਸਲਾਂ ਨੂੰ ਮਸ਼ੂਲ ਦੀ municipal schedule ਵਿਚੋਂ

[ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ 'ਮੀਤ']

ਕਢ ਦਿਤਾ ਜਾਏ। ਪਹਿਲੇ ਮਸੂਲ ਲੈਣ ਵਾਲਿਆਂ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ discretion ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ agricultural implement ਅਰਥਾਤ tyres ਟਰਾਲੀ ਆਦਿ ਦਾ ਮਸੂਲ ਸਸਤੇ ਭਾ ਤੇ charge ਕਰਦੇ ਸਨ ਪਰ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ rubber goods treat ਕਰ ਕੇ ਕਈ ਗੁਣਾਂ ਵਧ charge ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ resolution ਦੀ ਤਾਈਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਆਪ ਦੁਆਰਾ ਸਰਕਾਰ ਅਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ schedule ਵਿਚੋਂ ਕਢ ਦਿਤਾ ਜਾਏ। ਕਿਉਂਕਿ ਕਿਸਾਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਾਫੀ ਟੈਕਸ ਅਰਥਾਤ betterment tax, gowshala tax ਆੜ੍ਹਤ ਤੇ ਧੜਤ ਆਦਿ ਕਈ ਟੈਕਸ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਕਿਸਾਨ ਫਸਲ ਵੇਚਣ ਲਈ ਮੰਡੀ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਿਚੋਂ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਬੁਕ ਭਰ ਕੇ ਕਾਮੇ ਤੇ ਮੁਸ਼ੱਕਤੀ ਦੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਭਰ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਦਾ ਮੁਲ ਘਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਮਿਆਂ ਤੋਂ ਵਗਾਰ ਆੜ੍ਹਤੀ ਆਪਣੇ ਘਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਮੈਂ ਆਪ ਦੁਆਰਾ ਸਰਕਾਰ ਪਾਸ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਇਹ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ surplus ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧਾਉਣੀ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਪਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੇਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਨੇ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਅਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ tractors ਦੀ import ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ tractors ਦੀ import ਤੇ ਭਾਰੀ duty ਦੇਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਕਿੰਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਰੁਪਿਆ ਕਰਾਏ ਵਜੋਂ ਅਨਾਜ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਲਿਉਣ ਤੇ ਦੇਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਆਪ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਪਿਛੇ ਜਿਹੇ ਜਦੋਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਲਗੀ ਤਾਂ ਉਥੇ Russia ਦੇ ਬਣੇ ਹੋਏ tractors ਵਖਾਏ ਗਏ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੁਲ 2,500/- ਰੁਪਏ ਫੀ ਟਰੈਕਟਰ ਸੀ ਪਰ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਇਤਨਾ ਹੀ ਰੁਪਿਆ ਇਸ ਉੱਤੇ ਡਿਉਣੀ ਮਸੂਲ ਲਾ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਮਹਿੰਗਾ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਕਈ ਗੁਣਾਂ ਵਧ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਤੇ ਧਰਤੀ ਦੀ ਉਪਜ ਫੀ ਏਕੜ 12 ਮਣ ਦੀ ਬਜਾਏ 37 ਮਣ ਤਕ ਵਧ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ tractors ਸਸਤੇ ਭਾ ਤੇ supply ਕੀਤੇ ਜਾਣ। ਜਦੋਂ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਦੂਜਿਆਂ ਸੂਬਿਆਂ ਨੂੰ ਅਨਾਜ supply ਕਰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਹਿੰਦ ਸਰਕਾਰ ਤੇ ਵੀ ਜ਼ੋਰ ਪਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ agricultural implements ਜਾਂ ਦੂਜੀ machinery ਜਿਹੜੀ ਬਾਹਰ ਤੋਂ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਸਸਤੇ ਭਾ ਤੇ supply ਕੀਤੀ ਜਾਏ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਵਧ ਅੱਠ ਉਪਜਾਉਣ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਿਸਾਨ market ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਕੋਲੋਂ market tax ਵਸੂਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਤੋਲਨ ਵੇਲੇ ਕਈ ਦਫਾ ਇਕ ਮਣ ਪਿਛੇ ਸੇਰ ਸੇਰ ਡੇਢ ਡੇਢ ਸੇਰ ਦਾ ਵੱਟਾ ਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। Market Committees ਨੂੰ ਇਖਤਿਆਰ ਹਾਸਲ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਘਟ ਵਧ ਤੋਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਚਲਾਨ ਕਰ ਸਕਨ। ਕਈ ਦਫਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ cases Weights and Measures Department ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿੱਚ ਲਿਆਏ ਗਏ ਹਨ ਪਰ ਉਹ ਮਹਿਕਮੇ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ challan ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ Agricultural Produce Marketing Act ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀਆਂ ਖਾਮੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਕ ਕਮੇਟੀ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਸੀ ਤੇ ਇਸ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਿਪੋਰਟ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਦਿਤੀ ਹੈ। ਖਿਆਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ

ਕਿ ਵਧ ਘਟ ਤੋਲ ਦੀ ਲੁਟ ਘਸੁਟ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਬਿਲ ਪੰਜਾਬ ਅਸੈਂਬਲੀ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਏਗਾ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਵੇਖ ਕੇ ਬੜੀ ਮਾਯੂਸੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਇਸ report ਦੇ ਪੇਸ਼ ਹੋਣ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਤੇ ਜੂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਗੀਂਗੀ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਕੋਈ action ਲੈਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਅਗੇ ਬਿਨੇ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਤੁਰਤ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤੇ Marketing Committees ਨੂੰ ਇਖਤਿਆਰ ਦੇ ਦੇਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਆੜ੍ਹਤੀ ਵਟੇ ਘਟ ਵਧ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਹ ਸਿਧਾ ਖੁਦ challan ਕਰ ਸਕਣ। ਇਸਦੇ ਅਲਾਵਾ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨਾਲ ਬੋਲੀ ਸਬੰਧੀ ਵੀ ਕਈ ਬੇਇਨਸਾਫੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ ਬੋਲੀ ਤੋੜ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਅਵਸੇਸ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਰਾਹੀਂ ਅਤਸਰ ਮੁਤੱਲਕਾ ਨੂੰ ਕੋਈ ਇਖਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮੌਕੇ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰ ਸਕੇ।

उपाध्यक्ष महोदय: आप Resolution पर बोलने की कोशिश करें। Marketing Committees का इस resolution से कोई ताल्लुक नहीं। (The hon. Member may please try to confine himself within the scope of this resolution. It is irrelevant to make a mention of marketing Committees here.)

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ 'ਮੀਤ' : ਮਾਰਕਿਟ ਵਿਚ ਫਸਲ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਚਿੰਤਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਪਾਸ ਆਪ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਜਿਹੜੀ octroi duty ਕਿਸਾਨ ਮੰਡੀ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੁੰਦਿਆਂ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਰੁਪਿਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਾਭ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਟੈਕਸ ਦਾ ਰੁਪਿਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਫਾਦ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਉਹ tax ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਨਹੀਂ ਲਗਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। Foodgrains ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਤਾਂ ਹੀ ਵਧ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਦ ਕਿਸਾਨਾਂ ਤੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ foodgrains ਤੇ octroi ਤੇ ਹੋਰ tax ਨਾ charge ਕੀਤੇ ਜਾਣ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਨੂੰ ਮਸੂਲ ਤੋਂ exempt ਕਰਕੇ ਇਹ ਸਾਰਾ ਮਸਲਾ ਹਲ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਤਨੇ ਅਖਰ ਕਹਿ ਕੇ ਮੈਂ ਬਾਜਵਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮਤੇ ਦੀ ਪੁਰ ਜ਼ੋਰ ਤਾਈਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

मौलवी अब्दुल ग़नी डार (नूह) : डिप्टी स्पीकर साहिब, बावजूद इसके कि मुझे बाजवा साहिब का बड़ा एहतराम है, मैं इस प्रस्ताव की मुखालफत के लिए खड़ा हुआ हूँ। मुखालफत इस लिए नहीं कि मेरे दिल में किसान भाइयों के लिए वह जज़बा नहीं जो कि बाजवा साहिब के दिल में है; बल्कि मैं समझता हूँ कि ग़ालबन उनका मनशा यह था कि जो रुपया हो वह शहरों में रहने वालों के ऊपर खर्च न करके सिर्फ देहातियों पर ही खर्च किया जाए और उनकी हमदर्दी हासिल की जाए। अगर Resolution में यह दर्ज है कि गल्ला मंडियां बाहर बनाई जाएं ताकि दिहात वालों पर चुंगी न लग सके, यह अच्छा मनशा है ; लेकिन मुझे डर है कि जहां सब लोग यह चाहते हैं कि लोगों का, अवाम

12-00 noon

[मौलवी अब्दुल गनी डार]

का एतमाद हासल किया जाए वहां यह cheap हमदर्दी या छोटा मोटा प्यार उस बड़े प्यार को छीन लेता है, क्योंकि बड़ा प्यार तो State का है। मैं नहीं समझता कि हमारा मुल्क क्यों न तरक्की के रास्ते पर आगे बढ़े। जब कि इस देश में दूध की नदियां बहती थीं और यह देश सोने की बिड़िया कहलाता था तो कोई वजह नहीं कि ऐसा देश अमरीका की तरह, जहां कि हर गांव में पक्की सड़क है और कई चीजें बेहतर हैं, तरक्की न करे। जरूर तरक्की करनी चाहिये।

आज हमारे इम्तहान का वक्त है जब कि हमारा देश आगे बढ़ रहा है और हमने देश को देश के पैसे से बनाता है। विदेश का पैसा देश को नहीं बना सकता। इस लिये मैं समझता हूं कि जो लोग ऐसा tax देते रहे हैं और मुद्तों से देते रहे हैं, उनको देते रहना चाहिए। और अगर वे लोग और दे सकें तो और अच्छा होगा। बाजवा साहिब चाहते हैं कि गांव की भलाई हो। मैं इस चीज में उनके साथ सहमत हूं और मैं इत्तफाक करते हुए उनकी तारीफ करता हूं, लेकिन जो और लोग देहात में रहते हैं और उन लोगों को खिदमत करते हैं; जैसे चमड़े का काम, छोटे कारखाने व कर्घे का काम व लकड़ी वगैरह का काम करने वाले हैं उनकी सहुलत का भी ख्याल किया जाना चाहिये और किसान और गैर-किसान में कोई तमीज नहीं की जानी चाहिये। डिप्टी स्पीकर साहिब, देखना यह है कि बाजवा साहिब भी किसी किस्म का फर्क नहीं करना चाहते हैं, बल्कि वह चाहते हैं कि सरकार के खजाना में पैसा आए, क्योंकि यह तो वह भी जानते हैं कि बगैर पैसे के सरकार चलती नहीं है। इस लिए अगर वह मुझे माफ फरमाएं तो मैं कहूंगा कि वह और पैसा दें, ताकि हमारा देश दिन दुगनी रात चौगनी तरक्की कर सके।

डिप्टी स्पीकर साहिब, देश को बनाने के लिए छोटी २ बातें count करती हैं। यहां चण्डोगढ़ में M. L. A.s Hostel है, मेम्बरों के लिए, लेकिन मिनिस्टर साहिबान उनको अपनी कोठियों में ले जा कर ठहराते हैं और इसका नतीजा यह होता है कि जो रुपया सरकार के खजाना में आना था वह नहीं आ पाया है, क्योंकि मिनिस्टर साहिबान उसको बचा लेते हैं। तो मैं तो यह कहना चाहता हूं कि जितना रुपया सरकार के खजाना में आ सके उतना आना चाहिये; लेकिन वह आता नहीं। मैं नहीं समझता कि मिनिस्टर साहिबान मेम्बरों को क्या समझते हैं। क्या वह उनको घर में ठहरा कर उनको अपना बना सकते हैं?

इस लिए मैं यह अर्ज करना चाहता हूं कि शहर वालों से सरकार जितने ज्यादा से ज्यादा कारखाने, सिनेमे वगैरह छीन सके उतने छीन लेने चाहियें, क्योंकि State को बनाना उनका पहला काम है। इस लिये जितना पैसा इकठ्ठा किया जा सके करना चाहिए। चाहे कानून से हो, चाहे प्यार से या समझा बुझा कर

**RESOLUTION REGARDING EXCLUSION OF ALL THE AGRICULTURAL
PRODUCE MARKETING AREAS FROM THE OCTROI LIMITS OF ALL
TOWNS IN THE STATE (8)53**

हो, पर पैसा जोड़ना बहुत जरूरी है। इस लिए मैं बाजवा साहिब से मुअदबाना अर्ज करूंगा कि वह जब कभी ऐसा Resolution लाएं तो इसमें किसान व गैर-किसान या शहरी और देहाती में किसी किसम का फर्क न हो। और ऐसा भी कोई Resolution लाएं जिस में कि मिनिस्टर लोग मेम्बरों को अपनी कोठियों में ना ठहरा सकें।

ठाकुर मेहर सिंह (डैरा गोपी पुर) : डिप्टी स्पीकर साहिब, सरदार गुरबचन सिंह बाजवा ने जो प्रस्ताव हाऊस के सामने पेश किया है मैं उस पर अपने ख्यालात जाहिर करने के लिये खड़ा हुआ हूं।

जहां तक इस octroi tax का ताल्लुक है मैं जनाब आपके जरीये मिनिस्टर साहिबान के नोटिस में यह बात लाना चाहता हूं कि यह जो octroi tax कच्चे माल पर ज़िला कांगड़ा में लिया जाता था उसको शरह वर्तानियां गवर्नमेंट के अहद में दो पैसे मन के हिसाब से थी। वह अब बढ़ते बढ़ते चार या पांच रुपया मन की कीमत के माल पर 8 आने की मन तक गई है। कांगड़ा से यह कच्चा माल ओले हरड़, बहेड़ा, आंवला, अमलतास, गलगल वगैरह बाहर भेजा जाता है उस पर यह octroi लगती है। अगर कच्चे आम उस जगह से चलें तो मारकोट के अन्दर उनका भाव तीन रुपया मन हो जाता है मगर उस पर चुंगी लग जाती है 8 आने मन के हिसाब से।

महोदय टर्निसटर मिश्र : बी गृहम द वेलम पुता है नठाय ?

Mr. Deputy Speaker: Yes.

ठाकुर मेहर सिंह : इसके बाद चुंगी के अलावा धर्मादा आदत वगैरह भी उनको देनी पड़ती है।.....

इस तरीके से जो माल लाने वाले जमींदार हैं उन के पल्ले एक या दो रुपये के करीब ही पड़ते हैं। दो साल से बहुत लिखा पढ़ी की गई.....

Sardar Gurbachan Singh Bajwa: On a point of order, Sir, I think there are not sixteen members in the House. So there is no quorum.

(At this stage the bell was rung. Some members came in the House and the quorum was complete).

Mr. Deputy Speaker: The house is now in quorum. The hon. Member may proceed with his speech.

ठाकुर मेहर सिंह : जनाब मैं कह रहा था कि ज़िला होशियारपुर में octroi tax दो आने मन के हिसाब से लिया जाता है। लेकिन अमृतसर और जालन्धर में जो म्युनिसिपल

[ठाकुर मेहर सिंह]

कमेटियां हैं वे आठ आने मन के हिसाब से टैक्स लेती हैं। मैं इस चीज के हक में नहीं हूँ कि इन अदारों को बिलकुल ही तोड़ दिया जाए या यह कि टैक्स बिलकुल वसूल हो न किया जाए। लेकिन मैं आपके जरिये हाऊस से अपोल करना चाहता हूँ कि ये जो गरब लोग हैं जो कि जरई पैदावार को बेच कर अपना और अपने बच्चों का पेट पालते हैं इन के लिये जो चुंगी टैक्स है वह दूसरी म्युनिसिपल कमेटियों में भी होशियारपुर की म्युनिसिपल कमेटी की शरह के बराबर होना चाहिये। अब तो जब यह रुपया देहातियों के लिये इस्तेमाल ही नहीं किया जाता और इस से शहर की सड़कें बनाई जाती हैं और शहरों के defence के ऊपर हो खर्च किया जाता है तो यह देहातियों पर नहीं लगाया जाना चाहिये। रुपया आता देहातियों से है और खर्च शहरियों पर होता है। लेकिन मैं इस चीज के खिलाफ नहीं हूँ कि शहरों पर क्यों रुपया खर्च किया जाता है। जो मुनासिब चुंगी है यानी एक आना मन के हिसाब से जो चुंगी बनती है वह ले लेनी चाहिये जिस से देहातियों पर ज्यादा बोझ न पड़े, उन को अपने माल की सही कीमत मिल जाए और वे लोग अच्छी तरह से अपना और अपने बाल बच्चों का पेट पाल सकें।

डिप्टी स्पीकर साहिब, मैं इस बात को तसलीम करता हूँ कि अगर हम इस चुंगी खाने के अदारे को बिलकुल ही हटा दें तो हमारे दिहातियों और शहरियों के जो तफरकात हैं वे और बढ़ेंगे क्योंकि अभी हमारी सरकार ने मकानात और दुकानात के बारे में भी बिल लाना है। इन लफ्जों के साथ मैं आपके द्वारा अपनी सरकार से यह निवेदन करना चाहता हूँ कि इस चुंगी को schedule rate पर लिया जाना चाहिये।

Kanwarani Jagdish Kaur (Jaitu) :

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖਾਲਸਾ,
ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਿਹ।

Mr. Deputy Speaker, I have stood up to support the Resolution moved by Sardar Gurbachan Singh Bajwa. As it is, the villagers are already suffering very hard. There is no facility provided to them by the Government in a special manner and therefore, I strongly support the demand that octroi should not be charged from them. They take their agricultural produce from their villages to towns for selling it there and it is a great shame that we do not provide them with pucca roads so that they could carry their produce to the towns easily. They are also not provided with schools, school buildings, furniture, etc. In my constituency, namely, Jaitu, there are some villages, Dalsinghwala and Mutta, which have not been getting irrigation water for the last 11 years. I want to tell you that village Mutta will not be able to produce even 30 maunds of wheat. Wheat is the greatest produce of the country and it is a great shame that the Government does not provide to the villages irrigational facilities to produce it. We just sit here and discuss things and tell that a good Government can run only if it goes on taxing the people. We must

**RESOLUTION REGARDING EXCLUSION OF ALL THE AGRICULTURAL
PRODUCE MARKETING AREAS FROM THE OCTROI LIMITS OF ALL
TOWNS IN THE STATE** (8)55

realise how the people are suffering. In the villages, even the amenities for a civilised existence are woefully lacking. There are no hospitals, no electricity, no schools etc. in the villages. If the Government is determined to realise taxes from the villages, then it should provide the same facilities to them as are provided in the towns. I do not say that the towns should be taxed. I am opposed to the imposition of taxes on the people in urban areas because most of them, too, are leading a very hard life and are not financially well off. I have already spoken many times that this Government has taxed the people living in this State more than enough and it is painful to find that Government is still bringing forward one measure after the other for the levy of taxes.

Maulvi Sahib has observed in his speech that at one time rivers of milk used to flow in this country. The situation in the State at present is very bad. There is blood-shed going on; there is so much fighting and there is dis-satisfaction all over the State. There is no control whatsoever in the State. If we levy more and more taxes on the people, as suggested by Maulvi Sahib, and suck their blood in this way, I am afraid there will be more blood-shed and the situation will become uncontrollable. It is a pity that the children in the villages walk with bare-feet and are barely clothed and half-starved. I very strongly support the hon. Member's Resolution that the octroi should not be charged from the villagers by the Municipalities. The villagers should be provided with all the facilities which the Government has given to the urban people. For example, cement depots have been opened in the towns. The town people are in an advantageous position. Living at the same place and being on the spot, they can easily and quickly get the cement from the depots. But no cement is given to the villagers. I mentioned in one of my speeches lately that villages Panj Grahin, Jeewanwala and Au'akh had been flooded with water and the houses there had fallen down. Not even a few bags of cement have been given to them. So it is shameful when we stand here and say that the people should be taxed and the Government will be run by taxes. So many taxes have already been levied since the last General Elections. The Government has loaded them with unbearable burden. They are dissatisfied with the present rule. They are shouting that this is a cruel Government and is taxing the people mercilessly. So, I suggest to the Government, through you, Sir, that the collection of this tax should be stopped and it should withdraw some of the taxes already levied on the people.

Minister for Finance : From where should we get money for the Jaitu Constituency ?

Kanwarani Jagdish Kaur : Will the hon. Minister please let me know as to what he has done for the Jaitu constituency ? Hardly Rs. 5 have been spent on the roads. I demanded a road measuring only 16½ miles from Kot Kapura....

Mr. Deputy Speaker : Please confine your speech to the Resolution under discussion at present.

Kanwarani Jagdish Kaur : Sir, I was answering the question of the hon. Minister. Well, I suggest that the salary of a Minister should not be more than Rs 500. They have been given costly, magnificent houses to live in. Why can't they live in small houses ?

A Minister : We are prepared to live in huts.

Kanwarani Jagdish Kaur : So it is very easy for a Minister to say as to how should he get money for running the Government or financing development schemes. In the Jaitu constituency nothing has been done. I have been complaining since the day I came in this Assembly that nothing has been done in my constituency by the Government. No Minister goes to that place. Will the hon. Minister, who just now interrupted me, tell me as to whether he has ever been to that constituency ?

Mr. Deputy Speaker : Has this anything to do with the Resolution ?

Kanwarani Jagdish Kaur : Therefore, Mr. Deputy Speaker, I strongly support this Resolution and suggest that it should be passed by the House so that the villagers are not unnecessarily taxed in future.

ਸਰਦਾਰ ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਾਨ (ਸਮਾਨਾ ਜਨਰਲ) : ਸਾਹਿਬੇ ਸਦਰ, ਮੈਂ ਆਪ ਦਾ ਧਨਵਾਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੈਂਨੂੰ ਇਸ ਮਤੇ ਤੇ ਬੋਲਣ ਲਈ ਵਕਤ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਵੇਸੇ ਤਾਂ ਜੇਕਰ ਇਸ ਮਤੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਇਹ ਮਾਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕੁਝ ਬੜਾ ਹੀ ਟੇਢਾ ਜਿਹਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੰਡੀਆਂ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੀ ਹਦੂਦ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸਮਝੀਆਂ ਜਾਣ। ਇਹ ਇਕ ਬੜਾ ਅਹਿਮ ਮਸਲਾ ਸੀ ਜਿਸ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਤੇ ਸਹਿਲ ਹਲ ਕਢਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਮੇਰੇ ਮੁਅੱਜ਼ਜ਼ ਦੋਸਤ ਨੇ ਬਤੌਰ ਇਕ ਵਕੀਲ ਦੇ, ਇਕ ਬੜੇ ਸੂਖਸ਼ਮ ਔਰ ਨਾਜ਼ਕ ਤਰਜ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਇਹ ਤਰੀਕਾ ਕਢਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੰਡੀਆਂ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸਮਝਿਆ ਜਾਏ। ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਤੇ ਮਤਲਬ ਕੀ ਹੈ ? ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੰਡੀਆਂ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀ ਜਿੰਨਸ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚੋਂ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਉਸ ਤੇ ਚੁੰਗੀ ਟੈਕਸ ਨਾ ਲਗੇ ਇਸ ਦਾ ਅਸਲ ਮਤਲਬ ਤਾਂ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਇਹ ਜਿਹੜੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਥੇ ਲਿਆਂਦੀ ਹੈ ਇਹ ਇਕ ਬੜੇ ਅਹਿਮ ਮਸਲੇ ਤੇ ਲਿਆਂਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ਕ ਨਹੀਂ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਗੋਰ ਨਾਲ ਵੇਖੋ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗੇਗਾ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਜਿਤਨੀ ਵੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਹ ਬੜੇ ਗਲਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਟੈਕਸਾਂ ਦੇ ਥਲੇ ਲਿਆਂਦੀ ਗਈ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹ ਬੜੇ ਥਿਰ ਤੋਂ ਲਿਆਂਦੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਹਲ ਕਢਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਆਬਾਦੀ ਦੇ ਆਉਣ ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਅਸੀਂ ਹਰ ਪਾਸੇ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਲੀਹਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਨਵੇਂ ਨਵੇਂ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨੂੰ ਅਪਨਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਉਥੇ ਅਸੀਂ ਟੈਕਸ ਲਾਉਣ ਦੀ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਲੀਹਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਵਿਚ ਪੁਰਾਣੀ ਰੱਟ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਚਲਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਟੈਕਸ ਵਸੂਲ ਕਰਨ ਦੇ ਇਹ ਦੋ ਸੁਨਹਿਰੀ ਅਸੂਲ ਹਨ। ਇਕ ਅਸੂਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਅਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਅਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਦੇ ਦੇਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣ ਅਤੇ ਦੇਣ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਰਖਦੇ ਹੋਣ। ਦੂਜਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ Income-tax ਦੇ ਬੇਸਿਸ ਤੇ ਲਗਾਇਆ ਜਾਏ ਯਾਨੀ ਇਹ graded ਹੋਏ। ਇਕ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਬੁਨਿਆਦੀ ਚੀਜ਼ ਇਹ ਹੋਏ ਕਿ ਇਕ ਖਾਸ limit income ਦੀ ਯਾਨੀ ਡੇਢ ਹਜ਼ਾਰ ਜਾਂ ਤਿੰਨ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਦੀ income ਦੀ ਰਖ ਲਈ ਜਾਏ ਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਘਟ income ਵਾਲਿਆਂ ਤੇ ਇਹ tax ਨਹੀਂ ਲਗੇਗਾ ਦੂਜਾ ਉਸ ਤੋਂ ਉੱਤੇ ਦੀ income ਤੇ ਉਹ tax graded ਲਗਾਇਆ ਜਾਏ। ਪਰ ਅਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਥੋਂ ਤਕ agricultural produce ਉੱਤੇ ਚੁੰਗੀ ਲਗਾਉਣ ਦਾ ਤਾਲੂਕ ਹੈ ਉਹ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਤੇ

ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਢੇਰ ਹੋਏ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਥੋੜੀ ਹੋਏ । ਜੇਕਰ ਕਣਕ ਦਾ ਗੱਡਾ ਹੋਏ ਤਾਂ ਵੀ ਉਸ ਤੇ ਚੁੰਗੀ ਲੈ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਮਿਰਚਾਂ ਦੀ ਢੇਰੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਵੀ ਇਹ ਲੈ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਜੇਕਰ ਉਹ ਮੱਕੀ ਦੀ ਪਿੰਡ ਹੋਏ ਤਾਂ ਵੀ ਇਹ ਲੈ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਫਿਰ ਇਹ ਟੈਕਸ ਹਰ ਜਿਨਸ ਤੇ ਲਗਦਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਪਹਿਲੇ ਵੀ ਇਕ ਬਾਰ ਇਹ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਜਿਤਨੇ ਵੀ tax ਹਨ ਉਹ income ਦੀ ਇਕ ਖਾਸ lower limit ਛੱਡ ਕੇ ਲਗਾਏ ਜਾਣ । ਦੂਜਾ ਇਹ ਕਿ ਕੋਈ tax ਇਕੋ ਢੰਗ ਤੇ ਦੋ ਵਾਰੀ ਨਾ ਲਗਾਇਆ ਜਾਏ । ਪਰ ਅਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਤੇ ਦੋ ਦੋ ਵਾਰ tax ਲਗਦਾ ਹੈ । ਪਹਿਲਾਂ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ tax ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਭਾਵੇਂ ਮੱਕੀ ਬੀਜੀ ਹੋਏ, ਭਾਵੇਂ ਮਿਰਚਾਂ ਬੀਜੀਆਂ ਹੋਣ, ਭਾਵੇਂ ਕਮਾਦ ਬੀਜਿਆ ਹੋਏ, ਭਾਵੇਂ ਕਣਕ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਫਸਲ ਬੀਜੀ ਹੋਈ ਹੋਏ, ਪਟਵਾਰੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਸਲ ਵੇਖ ਕੇ ਉਸ ਤੇ tax ਲਗਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ produce ਤੇ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਮਾਲੀਏ ਜਾਂ ਆਬਿਆਨੇ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ tax ਲੈ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤੇ ਚੁੰਗੀ tax ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਵੀ tax ਲੈ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਹੁਣ Finance Minister ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਨਵੇਂ taxes ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਵੀ ਹੈ ਕਿਉਂਜੋ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਬੜੀਆਂ ਮੁਖਤਲਿਫ਼ ਉਸਾਰੀ ਦੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਚਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਰੁਪਏ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੀ constituency ਸਮਾਨਾ ਜਾਂ ਜੈਤੋ ਵਿਚ ਪਕੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਬਣਨ, ਹਸਪਤਾਲ ਖੋਲ੍ਹੇ ਜਾਣ, ਸਕੂਲ ਖੋਲ੍ਹੇ ਜਾਣ ਜਾਂ ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਪਟਵਾਰੀਆਂ ਦੀ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵਧ ਜਾਣ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਅਸੀਂ ਇਹ ਵੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਕਿ ਹੋਰ tax ਨਾ ਲਾਏ ਜਾਣ ਤਾਂ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਮੁਤਜ਼ਾਦ ਦਲੀਲਾਂ ਹਨ । ਮੈਂ ਇਹ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸਾਰੀ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਹੋਰ tax ਲਗਾਉਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਹਰਜ ਨਹੀਂ ਲੇਕਿਨ ਇਨ੍ਹਾਂ taxes ਦਾ structure ਕਿਸੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਸੂਲ ਤੇ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਚੁੰਗੀ tax ਲਿਆ ਤਾਂ ਦੋਹਾਤੀਆਂ ਕੋਲੋਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਵਰਤਿਆ ਇਹ ਸ਼ਹਿਰੀਆਂ ਲਈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਸ਼ਹਿਰੀਆਂ ਤੇ ਦੋਹਾਤੀਆਂ ਦੀ ਤਮੀਜ਼ ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ । ਅਗਰ ਗੋਰ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਅਸਲ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇਕ ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਦੋ ਮੀਲ ਦੇ ਫਾਸਲੇ ਤੇ ਕੁਝ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ, ਉਸ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ produce ਲਿਆ ਕੇ Municipal ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਚੁੰਗੀ tax ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਹੀ ਉਸ Municipality ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਭਰਦੇ ਹਨ । ਫਿਰ ਉਸ ਟੈਕਸ ਦੀ ਜਿਹੜੀ ਵਰਤੋਂ ਹੈ ਉਹ ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਉਹ ਰੁਪਿਆ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਇਕ ਹਦ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਦਰ ਹਸਪਤਾਲ ਖੋਲ੍ਹਣ, ਸੜਕਾਂ ਬਣਾਉਣ, ਸਕੂਲ ਚਲਾਉਣ ਅਤੇ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਰੇਸ਼ਨੀ ਦੇਣ ਤੇ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਕੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਤੀਆਂ ਕੋਲੋਂ tax ਇਕੱਠਾ ਕਰਨਾ ਤੇ ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਸ਼ਹਿਰੀਆਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਵਰਤਨਾ ਕੀ ਇਹ ਤਮੀਜ਼ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਕਿ ਸ਼ਹਿਰੀ ਵਖਰੇ ਹਨ ਤੇ ਦੋਹਾਤੀ ਵਖਰੇ ਹਨ ? ਇਸ ਗਲ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਹ ਸ਼ਹਿਰੀਆਂ ਤੇ ਦੋਹਾਤੀਆਂ ਦੀ ਤਮੀਜ਼ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਠੀਕ ਨਹੀਂ । ਦਰਅਸਲ ਇਹ ਤਮੀਜ਼ ਤਾਂ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੀਆਂ Municipalities ਕਰਦੀਆਂ

[ਸਰਦਾਰ ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਾਨ]

ਹਨ। ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਇਹ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਕੋਈ ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਵਪਾਰੀ ਉਥੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਕੋਈ ਜਿਨਸ ਖਰੀਦਦਾ ਹੈ, ਚਾਹੇ ਉਹ ਗੰਦਮ ਖਰੀਦੇ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਗੁੜ ਖਰੀਦੇ, ਭਾਵੇਂ ਮੱਕੀ ਜਾਂ ਹੋਰ ਜੋ ਮਰਜ਼ੀ ਆਏ ਖਰੀਦੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਵਾਲੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਕਿ ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਜੂਹ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਹਜ਼ਾਰ ਜਾਂ ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਦੀ ਜਿਨਸ ਖਰੀਦ ਚਲਿਆ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਚਾਰ ਆਨੇ ਫ਼ੀਸਦੀ ਜਾਂ 8 ਆਨੇ ਜਾਂ ਰੁਪਏ ਜਾਂ ਦੋ ਰੁਪਏ ਫ਼ੀਸਦੀ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ tax ਦੇ ਜਾ। ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਜਦ ਇਕ ਪਿੰਡ ਦਾ ਆਦਮੀ ਆਪਣੀ ਜਿਨਸ ਲੈ ਕੇ Municipality ਦੀ ਹਦ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਅਜਨਬੀ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਥੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਕ ਪਰਦੇਸੀ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉਥੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਰਤਾਵ ਤੋਂ ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਅਜਨਬੀ ਦੀ ਹੈਸੀਅਤ ਵਿਚ ਇਕ ਪਰਾਏ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਉਥੇ ਦੀ Municipality ਉਸ ਜਿਨਸ ਤੇ ਜਿਹੜੀ ਉਹ ਉਥੇ ਵੇਚਣ ਵਾਸਤੇ ਲੈ ਆਇਆ ਹੈ, tax ਲਗਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਇਹ tax ਵੀ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ tax ਦੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਹਿੱਸਾ ਵੀ ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਜਿਹੜਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੋਵੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਆਏ ਮਾਲ ਤੇ ਉਹ tax ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਮਤਾ ਬਜਾਏ ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਕਿ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀਆਂ ਮੰਡੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ octroi purposes ਲਈ ਬਾਹਰ ਸਮਝੀਆਂ ਜਾਣ, ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਮੁਤਾਲਬਾ ਕਰਨਾ ਕਿ ਚੁੰਗੀ tax ਦਾ ਉਹ ਹਿੱਸਾ ਜਿਹੜਾ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚੋਂ ਆਏ ਮਾਲ ਤੇ ਲਗਾਏ ਗਏ tax ਤੋਂ ਆਇਆ ਹੈ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਸ਼ਹਿਰ ਤੱਕ approach roads ਦੀ ਬਿਹਤਰੀ ਲਈ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਇਹ ਕਿਤਨਾ ਹੀ ਵਿਸਥਾਰ ਅਤੇ ਮਾਫ਼ੂਲ resolution ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਇਹ ਮੇਰੀ alternative ਤਜਵੀਜ਼ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਯਕੀਨੀ ਤੌਰ ਤੇ ਬੜੀ ਜਾਇਜ਼ ਅਤੇ ਮੁਨਾਸਬ ਹੈ ਕਿ ਚੁੰਗੀ tax ਤੋਂ ਵਸੂਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਰਕਮ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਤਕਸੀਮ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਮੁਨਾਸਬ ਹਿੱਸਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੜਕਾਂ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਕਰਨ ਤੇ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉਪਰ ਚਲ ਕੇ ਇਸ ਵੇਲੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਆਪਣੀ ਜਿਨਸ ਲਿਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਚਿਆਂ ਰਾਹਾਂ ਤੋਂ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਕ ਗਡਾ ਲਿਆਉਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਕ ਗਡੇ ਅਗੇ ਉਹ ਤਿੰਨ ਤਾਂ ਢਗੇ ਜੋੜਦੇ ਹਨ, ਦੋ ਆਦਮੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੋਰਨ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਫਿਰ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਰਾਹ ਵਿਚ ਟੋਹਿਆਂ ਵਿਚ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਦਲਦਲ ਵਿਚ ਫਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮੋਢਾ ਲਾਉਣ ਲਈ ਤਿੰਨ ਜਾਂ ਚਾਰ ਆਦਮੀ ਹੋਰ ਨਾਲ ਲਿਆਉਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮੋਢਾ ਲਾ ਕੇ ਕਢਣ। ਫਿਰ ਉਹ ਉਸ ਗਡੇ ਦੀ ਜਿਨਸ ਤੇ ਚੁੰਗੀ ਟੈਕਸ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਤੇ, ਸਕੂਲਾਂ ਤੇ, ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਤੇ ਜਾਂ ਗਲੀਆਂ ਵਿਚ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੇਣ ਤੇ ਖਰਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਹੈ ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਔਖੀ ਕਮਾਈ ਦੀ ਵਰਤੋਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਜਾਂ ਰਾਹ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਲਈ ਖੂਹ ਜਾਂ ਨਲਕੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲਾਏ ਜਾਂਦੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਸ਼ਹਿਰ ਤਕ ਦੀ approach road ਦੀ ਬਿਹਤਰੀ ਲਈ ਕੁਝ ਖਰਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਇਹ ਹੈ ਇਮਤੀਆੜੀ ਸਲੂਬ

ਜਿਹੜਾ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ Municipality ਵਲੋਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੀ tax ਲਗਾਣ ਲਈ ਦੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਮੁਨਾਸਬ ਢੰਗ ਨਾਲ ਲਗਾਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਦੂਜੇ ਉਸਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਵੀ ਮੁਨਾਸਬ ਹੋਵੇ। ਲੇਕਿਨ ਚੁੰਗੀ tax ਨਾ ਮੁਨਾਸਬ ਢੰਗ ਨਾਲ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਤੋਂ ਹੋਈ ਆਮਦਨੀ ਮੁਨਾਸਬ ਢੰਗ ਨਾਲ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ tax ਦੇ ਲਗਾਣ ਅਤੇ ਵਰਤੋਂ ਦੋਹਵਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਹਿਰੀ ਤੇ ਦਿਹਾਤੀ ਦਾ ਵਿਤਕਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸ਼ਹਿਰੀ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਦਿਹਾਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ਕ ਨਹੀਂ ਕਿ economics ਦੇ ਕੁਝ ਅਬਦੀ ਅਸੂਲ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਸਾਰ producer ਅਤੇ consumer ਦੇ ਦਰਮਿਆਨ ਖਿਚੋਤਾਨ ਅਤੇ ਟਾਕਰਾ ਰਹਿਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਪਰ ਮੇਰੇ ਕਹਿਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਮੰਡੀਆਂ ਦਾ ਰਵੇਜਾ ਇਸ ਢੰਗ ਦਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਹ ਟਾਕਰਾ ਭਿਆਨਕ ਤੇ ਭੈੜੀ ਸੂਰਤ ਨ ਅਖਤਿਆਰ ਕਰੇ ਤੇ ਤਮੀਜ਼ ਹਟ ਜਾਵੇ। ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਮੁਲਕ ਵਿਚ emotional integration, ਜ਼ਿਹਨੀ ਤੌਰ ਤੇ ਯਕਸਾਂ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸੋਚਣ ਦੀ ਆਦਤ ਪੈਦਾ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਉਚ ਨੀਚ, ਨੇੜੇ ਦੂਰ ਦੇ ਭੇਦ ਨੂੰ ਮਿਟਾਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਢੰਗ ਦੇ tax ਨੂੰ ਹਟਾ ਦਈਏ ਜਾਂ ਇਸਦਾ logical ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰੀਏ। ਇਹ ਟੈਕਸ ਸ਼ਹਿਰੀ ਤੇ ਦਿਹਾਤੀ ਵਿਚਕਾਰ ਇਕ ਦੀਵਾਰ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੋ antagonistic classes ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੂਲਾਂ ਹਨ ਜੋ ਪੈਰਾਂ ਦੀਆਂ ਤਲੀਆਂ ਵਿਚ ਚੁਭਦੀਆਂ ਹਨ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨੇ ਇਹ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ ਤਮੀਜ਼ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਮੈਂ Finance Minister ਤੋਂ ਮੁਤਾਲਬਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਇਕ Commission ਜਾਂ Committee ਮੁਕਰਰ ਕਰਨ ਜਿਹੜੀ ਇਹ ਦੇਖੇ ਕਿ ਇਸ tax ਨੂੰ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਨ ਦਾ ਹੋਰ ਢੰਗ ਤਰੀਕਾ ਕੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਾਕਿ ਪੈਂਡੂ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਦੇ ਦਰਮਿਆਨ ਜਿਹੜਾ ਭੇਦ ਹੈ, ਉਚ ਨੀਚ ਹੈ, ਇਹ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਫਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਇਸ resolution ਦੇ mover ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਅਹਿਮ ਅਸੂਲ ਵਲ House ਦੀ ਤਵਜ਼ੁਹ ਦਿਲਾਈ ਹੈ।

ਗਿਆਨੀ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ 'ਸ਼ਾਂਤ' (ਮਾਨਸਾ ਰੀਜ਼ਰਵਡ) : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਬਾਜਵਾ ਦੇ resolution ਦੀ ਹਿਮਾਇਤ ਵਿਚ ਖੜਾ ਹੋਇਆ ਹਾਂ। ਇਹ resolution ਇਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇਸਦੀ spirit ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਹਰ ਆਦਮੀ ਇਸ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਇਸ ਵੇਲੇ ਸਾਰੇ ਅਵਾਮ ਵਿਚੋਂ ਜੋ ਕੋਈ ਪਿਛੜਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਰ ਦਿਹਾਤੀ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਪਛੜੇ ਪਨ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਜੋ ਯੋਗ ਤਰੀਕੇ ਦਾ ਹਲ ਢੂੰਡਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਹਾਲੇ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਮੁਹਤਾਜ ਹੈ। ਅਜ ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਮਸੂਲ ਕਿਸਾਨ ਤੋਂ Municipalities ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਜਿਹੜੀ ਮਸੂਲ ਲੈਣ ਦੀ authority ਤੇ ਅਧਿਕਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਕੋਲ ਹਨ, ਇਹ

[ਗਿਆਨੀ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਂਤ]

ਇਸਦੀ ਗਲਤ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਦੇ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਪਾਸ ਪਿਸਾਈ ਜਾਂ ਚਿਰਾਈ ਵਗੇਰਾ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਉਹ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਆਪਣੀ ਜਿਨਸ ਜਾਂ ਲਕੜੀ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹ ਕੋਈ sale ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਸਿਰਫ ਪਿਸਾ ਕੇ ਜਾਂ ਚਿਰਾਕੇ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਫਿਰ ਵੀ ਉਸ ਤੋਂ tax ਲੈ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਤੋਂ ਕਮੇਟੀ ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਮਸ਼ੂਲ ਲੈ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸਦੀ ਸ਼ਕਲ ਬਦਲ ਗਈ ਹੈ ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹ ਸਭ ਕੁਝ ਵਾਪਸ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ sale ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਇਹ ਇਕ ਗਲਤ ਤਰੀਕਾ ਹੈ, ਜ਼ਿਆਦਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਵਾਜਬ ਨਹੀਂ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ resolution ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ ਇਹ ਲਫਜ਼ ਹਨ ਕਿ ਮੰਡੀਆਂ ਨੂੰ ਮਸ਼ੂਲ ਦੀ ਸ਼ਰਹ ਤੋਂ ਬਚਾਇਆ ਜਾਵੇ, ਮੈਂ ਇਸਦੀ ਹਿਮਾਇਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਮੈਂ ਇਸਦੇ ਖਿਲਾਫ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ tax ਮੰਡੀਆਂ ਤੇ ਲਗਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਦੂਜੇ taxes ਦੀ ਤੇਜ਼ ਤਲਵਾਰ ਵੀ ਤਾਂ ਲਟਕ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਮਹਿਸੂਲ ਸਰਕਾਰੀ ਖਜ਼ਾਨੇ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਜੋ ਨਿਤ ਨਵੇਂ tax ਸਰਕਾਰ ਲਾਉਂਦੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੋਰ ਭਾਰ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਨਾ ਪਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਮਸ਼ੂਲ ਨੂੰ ਖਜ਼ਾਨੇ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਪਰਬੰਧ ਚਲਾਉਣ ਅਤੇ development schemes ਵਿਚ ਵਰਤ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਜੇਕਰ ਇਹ tax ਨਾ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਹੋਰ tax ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਲਗ ਜਾਣਗੇ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਖਜ਼ਾਨੇ ਵਿਚ ਪਾਕੇ ਬਲਾਕਾਂ ਮੁਤਾਬਕ distribute ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਇਕ ਅਜ਼ਚਨ ਆਵੇਗੀ। Municipalities ਵਿਚ ਬੁਣਾਵ ਕਰਾਉਣ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਪਰਬੰਧ ਹੈ ਉਥੇ ਦੇ ਜੋ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ Executive Officers ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਹ duty ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਹ ਢੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਕੰਮ ਨੂੰ control ਕਰਨ। ਪਰ ਇਹ ਗੱਲ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇਹ ਰਕਮ ਖਜ਼ਾਨੇ ਵਿਚ ਜਾਵੇਗੀ ਤਾਂ ਉਥੇ ਦੇ ਪਰਬੰਧਕ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਹੀਂ ਲੈਣ ਲਗੇ। ਜੇਕਰ ਅਜੇਹੀ ਹਾਲਤ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ election ਨਾ ਕਰਵਾਈ ਜਾਵੇ। ਸਾਰਾ ਪਰਬੰਧ ਗੌਰਮਿੰਟ ਆਪਣੇ ਹਥ ਵਿਚ ਲੈ ਲਵੇ। ਇਸ ਨਾਲ ਹੋਰ ਵੀ ਫਾਇਦਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਅਜ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰ Act ਵਿਚ ਤਰਮੀਮ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਪਾਸੇ ਵੀ ਤਰਮੀਮ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਜੋ ਕਿਸਾਨ ਤੇ tax ਤੇ tax ਲਗ ਰਹੇ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਕਿਸਾਨ agriculturist ਨੂੰ ਵੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਢੰਗ ਨੂੰ Municipalities ਦੇ ਰਹਿਮ ਤੇ ਨਾ ਛੱਡਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਜਿਥੇ ਚਾਹੁਣ ਖਰਚ ਕਰਨ। ਸਰਕਾਰ ਸਾਰੀਆਂ Municipalities ਦਾ ਪਰਬੰਧ ਆਪਣੇ ਹਥ ਵਿਚ ਲੈ ਲਵੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ semi-government bodies ਨਾ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇ। Government ਦਾ ਇਕ department ਬਣਾਕੇ ਸਾਰਾ ਮਸ਼ੂਲ ਖਜ਼ਾਨੇ ਵਿਚ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਕੁਝ taxes ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਦਿਵਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਇਸ resolution ਦੀ ਤਾਈਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

Sardar Rajinder Singh : On a point of Order, Sir. There is no quorum again in the House.

(The lobby bells were then rung.)

Chaudhri Shri Chand : Then the House should adjourn. There is no quorum in the House.

Mr. Deputy Speaker : There is quorum in the House.

चौधरो सिरी चन्द (बहादुरगढ़) : साहिबे सदर, आज जा हमारे दिहातों के हमदर्द थे उनमें से कोई दिखाई नहीं देता। सारे ही चले गए हैं। जब दिहात में फसाद और झगड़ा कराने का वक्त आता है और तफरका पैदा करना होता है तो यह हमारे साथी सब के सब दिहातियों के वकील बन कर खड़े हो जाते हैं कि हम तुम्हारे वकील हैं तुम्हारे हमदर्द हैं। लेकिन जब कोई ऐसा मसला यहाँ पर आ जाता है जिस से शहर वालों को कुछ नुकसान होने का डर होता है तो यह साथी हमेशा यह कोशिश करते हैं कि वह गैर-हाज़िर हो जाएं या खामोश बैठे रहें। जब हम में से कोई इस तरह की बात कहता है तो हम पर इलज़ाम लगाया जाता है कि आप ज़मींदार और गैर-ज़मींदार में तमीज़ करते हैं। तफरका पैदा करते हैं लेकिन मुश्किल यह होती है कि जब इस किस्म की बात हो तो बोलना ही पड़ता है।

साहिबे सदर आप शहरों और दिहातों की हालत को देखें हम कहते तो हैं कि **Socialist Pattern of Society** हम ला रहे हैं लेकिन कैसे ? अगर शहरों से कुछ दौलत दिहातों में चली जाती तो शायद इस pattern को कायम करना आसान होता, लेकिन कोशिश अब भी यही है और पिछले दस साल से हम ने देखा है कि taxes के बारे में दिहातों के ऊपर सारे का सारा बोझ डाला जाता रहा है। अगर कोई टैक्स लगाने होते तो दिहातों के खिलाफ, अगर कोई फसाद करवाने होते तो दिहातियों के खिलाफ, अगर कभी किसी ने शहर वालों के खिलाफ कोई arguments दिए तो उसी वक्त कहा जाता है कि इस बात से गवर्नमैन्ट बदनाम हो जाएगी। शहर वाले यह कह देंगे वह कह देंगे। वह अखबारों के मालिक हैं। **Public platforms** पर उनका कब्ज़ा है। इस लिए ऐसा नहीं हो सकता और फिर अगर दिहात वालों ने ज़्यादा कहा तो उनकी तसल्ली करवाने के लिए ज़्यादा से ज़्यादा उस measure को postpone करने की कोशिश की जाती है।

साहिबे सदर, मैं ने नहीं देखा कि दिहात में लोग दिन में बेकार बैठे हों। लेकिन आप ज़रा दिहात में जाएं। आप तो खैर जानते ही हैं। शहर में भी जाएं और देखें कि हालात में कितना इख़्तलाफ़ है। शहर में रोशनी है, नलके हैं, मोटरें और बिजली के पंखे हैं, सड़कें हैं, लेकिन दिहात में न सड़क है, न रोशनी है और न नलके और न मोटरें हैं। शहर की हालत यह है कि अगर आपकी एक सूई भी गिर जाए तो आप उठा सकते

[चौधरी श्री चन्द]

हैं लेकिन दिहात में अगर किसी का हल्ल गिर जाए तो भी नहीं मिलने पाता । हम ने यहां चण्डीगढ़ में देखा है कि जहां गधे भी नहीं रहते वहां पर रात भर रोशनी रहती है और दिहात में खाने के वक्त भी दिया नहीं जलता । यह हालत है । यह difference है दिहात की जिन्दगी में और शहर के जीवन में । फिर कहा जाता है कि हम दिहात में और शहर में तफरका पैदा करने की कोशिश करते हैं । क्या आप जानते हैं कि देहात वाले बेकार नहीं बैठे रहते । रात दिन पसीना एक करके काम करते हैं लेकिन खाने को उन्हें नसीब नहीं होता । आपको तो डिप्टी स्पीकर साहिब, पता और तजस्बा है कि जब शहर में लू चलती है गर्मी का मौसम है तो दिहात वाला पैली में काम करता है । वह ईख के खेत में काम करता है, जाड़े में और गर्मी में लेकिन उसे खाना तक नसीब नहीं होता ।

आप शहरों में देखें बड़े बड़े महल और Buildings बनीं हुई हैं और जहां शहर में कच्चा मकान कोई देखने को नज़र नहीं आता इसी तरह दिहात में कोई पक्का मकान नज़र नहीं आता, इसकी वजह क्या है ? इस की वजह यह है कि देहात वाला कमाता रहता है लेकिन शहरों वाले उस देहाती की सारी कमाई को इधर उधर करके अपने घर में डाल लेता है । जब तक पैली में है उस वक्त तक देहात वाले का, और जब पैली से निकला तो शहर वाले का बन गया । जब कपास तैयार होती है तो लाला गड्डा लेकर वहां पहुंच जाता है और अगर चौधरी गड्डा लेकर मण्डी में पहुंच जाता है तो वहां पर नीलामी शुरू कर दी जाती है । चार आने छः आने बोली शुरू होती है । चौधरी तो यह समझता नहीं कि यह क्या बोली है । नीलामी के बाद जो कुछ उसे देते हैं वह ले लेता है । जब शाम को उसे पता चलता है कि 40 मन कपास लाया था 36 मन निकली तो वह शहर वाले को कहता है कि मैं तो 40 मन लाया था । और देहात के लाले से तुलवाया था । लेकिन शहर वाला जवाब देता है कि चौधरी तुम्हारे बट्टे और होते हैं । यहां तो लोहे के बाट हैं यहां ठीक तुलता है । तो देहात की agricultural produce को इस तरीके से शहर वाले लेते हैं । हमने अपनी आंखों से देखा है कि अगर कोई औरत गठड़ी बांध कर शहर में दाखिल हो तो उसे मासूल चुंगी पर रोक लिया जाता है और उस से मुजरिम की तरह सलूक किया जाता है । गठड़ी खोल कर हरेक चीज़ बखेर दी जाती है । अगर वह कोई चूर्मा साथ लाई है तो उसे कुत्ता खाता है । कपड़ों को फैंकते हैं । कोई चीज़ भी लाई हो, गुड़ हो खाने को और कोई चीज़ हो, हरेक पर टैक्स या चुंगी ले लिया जाता है । मगर देहात में जाने वालों पर कोई टैक्स नहीं, अगर इसी तरह देहात वाले सड़क पर एक लकड़ लगा कर बैठ जाएं और टैक्स वसूल करना शुरू कर दें तो हजारों रुपया इकठ्ठा किया जा सकता है । अगर

शहर वाले ऐसा कर सकते हैं तो क्या देहात वालों को यह हक्क नहीं है । अगर हम देहात वाले भी यह कहना शुरू कर दें कि हम लकड़ लगा कर बैठ जाएंगे और किसी को शहर से देहात में जाने न देंगे, घुसने नहीं देंगे तो आप ही अंदाजा लगाएं कि इस देश की क्या हालत होगी । ऐसी हालत होने पर भी यह कहा जाता है कि गांव वाले ऐसे आदमी हैं कि देहातों और शहरों में तमीज करते हैं । लेकिन हम क्या करें हमारे साथ जो सलूक किया जाता है वह किसी से छिपा नहीं । जब कोई देहाती शहर में जो veterinary हस्पताल बनाए गए हैं, अपने बोगार बैल को इलाज के लिए लाता है तो उस पर भी दो आने चार आने ले लिए जाते हैं और अगर यह टैक्स न दिया जाए तो शहर में दाखिल नहीं होने देते । क्या ऐसे जुलम के खिलाफ आवाज उठानी जुर्म है । इन तमाम टैक्सों का रुपया शहरों में खर्च किया जाता है ।

फिर मेरे एक लायक दोस्त ने कहा कि शहर वालों को खर्च करना पड़ता है । इसकी ज़िम्मेदारी किस की है । ठीक है Marketing Committee बनाई गई हैं । किस लिए ? इस लिए कि जो बाहर से मण्डों में आए उसके आराम के लिए मुनासिब provisions किए जाएं । मैं challenge करता हूँ कि मुझे बताया जाए कि क्या आराम गांव वालों के लिए शहर में बहम पहुंचाया गया है ?

पहले शहरों में पड़ाओ थे, जिन पर बाहर से गड्डे आ कर ठहरते थे । पीने के लिए पानी का इन्तज़ाम था लेकिन आज वे पड़ावों को नीलाम करके शहर वाले खा गए हैं । अब हालत यह है कि अगर सड़क पर गाड़ी खड़ी कर दी जाए तो सिपाही दो चार आने ऐंठ लेता है और एक तरफ़ खड़ी कर ले तो ठेले वाला बैल की टांग ज़खमी कर जाता है । Marketing कमेटियों ने इस बात का कोई इन्तज़ाम नहीं किया हुआ । वहां मोटर खड़ी करने का इन्तज़ाम है, सैर करने वालों के ठहरने के लिए इन्तज़ाम है । क्या मुझे कोई ऐसी Market Committee बताई जा सकती है जिसमें देहात वालों के गड्डे खड़े करने का इन्तज़ाम कर रखा हो । उस बेचारे को सिपाही कहता है कि यहां आप गाड़ी खड़ी नहीं कर सकते और दूसरी तरफ़ जगह नहीं होती । ठेले वाला आकर बैल के पैर ज़खमी कर जाता है । उस को अगर मण्डी से लौटते शाम पड़ जाए तो सिर छुपाने को कोई जगह नहीं होती । यह तो एक मामूली सा resolution है जिसे पास करने में कोई हर्ज़ नज़र नहीं आता । ऐसी मुश्किलात में डिप्टी स्पीकर साहिब मैं आप को बताऊं कि देहात वाले क्या महसूस करते हैं । पिछले दिनों रोहतक में एक meeting हुई । और वह नियम बनाने जा रहे थे कि हम शहर में आएंगे ही नहीं तो अगर देहात वाले ऐसा नियम बना दें तो आपही बताएं कि शहरों का क्या बनेगा । आज क्या हो रहा है कि हम देहातियों को कोई चीज़ की ज़रूरत है तो

[चौधरी श्री चन्द]

वह शहर के सेठ जी से खरीदें और अगर कोई produce बेचनी है तो भी शहर में आकर सेठ जी के पास बूचें और जो कुछ वह दें ले लें ।

देहाती जब किसी काम के लिये शहर में आते हैं तो शहर वाले इन को बेवकूफ समझते हैं । आखिर देहात वालों को नियम बनाना पड़ेगा कि वह शहर में दाखिल न हों । इन शहर वालों को हो क्या गया है कि जो कुछ यह कमायें वह ला कर खर्च करें तो शहरों में, मगर यह शहरी बाहर जाकर तो डरते हैं, दुकान पर यह देहातियों से बात बात में झगड़ते हैं, क्योंकि यह दुकान पर तो शेर होते हैं । मंडी वाले लाखों रुपया देहातियों से कमाते हैं और ऐश करते हैं । उन की आमदनी पर सट्टा खेला जाता है जिसे यह Commercial Depots कहते हैं । और इस से यह लाखों रुपया कमाते हैं । देहातियों को अगर रात शहर में पड़ जाये तो रात काटने के लिये भी इन को कोई जगह नहीं मिलती । अगर किसी की दुकान के आगे भी पड़ने की कोशिश करते हैं तो यह चोर कहलाते हैं । इन से पैसा इकट्ठा करके धर्मशाला बनाई जाती है, मगर बरातें तो ठहरा दी जाती हैं, देहातियों को इन में दाखिल नहीं होने दिया जाता । फिर कहते हैं कि इन को देहात से सारी चीजें ला कर दो । मगर इन को ठहरने के लिये कोई जगह नहीं, अगर ठहरते भी हैं तो चोर कहलाते हैं । मगर जब देहाती के पास किसी काम के लिये शहरी जाता है तो वह इस के आगे पीछे दौड़ता है । कहता है सेठ जी शर्बत लाऊं । गन्ने का रस लाऊं । क्या आप खीर खायेंगे । दूध पीयेंगे । मगर यह इन के लिये पीने तक का पानी भी नहीं देते । और देहातियों को नफरत की निगाह से देखा जाता है । अनाज लाते हैं तो उन पर Octroi Tax लगाया जाता है । उस अनाज को शहर की आवादी खाती है मगर टैक्स इन गांव वालों को देना पड़ता है । इस तरह का सलूक देहातियों से होता है यह सरासर इन के साथ बेइनसाफी है । यह शहरियों को ही चाहिये कि वह अपने खर्चा को तबदील करें वरना एक दिन ऐसा आयेगा कि देहातियों को नियम बनाना पड़ेगा कि वह शहर में नहीं जायेंगे । अगर जमींदार को कहा जाये कि वह जब Veterinary Hospital में आये तो -/4/- या -/8/- अदा करें तो यह एक बहुत ही बुरी बात होगी । जैसे यह resolution आया है यह पास होना चाहिये । मगर मैं जानता हूं कि Government की तरफ से जब यह कहा जायेगा कि इस में कोई कानूनी उलझन है तो बाजवा साहिब इसे वापस ले लेंगे । मैं कहता हूं कि अगर यह वापस ले लिया गया तो इस से भी और ज्यादा सख्त बिल हम इस हाऊस में लायेंगे । वैसे Government के लिये यह कोई बड़ी बात नहीं है, कोई नया कानून नहीं बनाना, सिर्फ इतना ही करना है कि agricultural products पर से यह tax हटा लिया जाये । और यह करना कोई बड़ी बात नहीं है ।

योजना मंत्री (डाक्टर गोपी चंद भार्गव) : डिप्टी स्पीकर साहिब, मुझे यह मान लेना चाहिये, कि आज मैं ने इस प्रस्ताव को, अपनी आदत के खिलाफ, यहां

बैठ कर समझने की कोशिश की है। जितना कुछ इसमें लिखा है वह आसानी से समझा जा सकता है। लेकिन जो दलायल इस की support में दी गई हैं या इस के खिलाफ कही गई हैं, उन को सुन कर मैं यह समझने लगा हूं कि इस प्रस्ताव में वह चीज नहीं है जो वह चाहते हैं। जितनी बातें हुईं वह सब देहात पर टैक्स लगाने के लिये ही थीं। यह Octroi Tax Municipal area में कोई चीज ले जाने के लिये या कोई चीज बाहर लाने के लिये है। यह Tax Municipalities का है, यह Municipal area में रहने वालों का है। यह Government का Tax नहीं है जिस को हम कह दें कि Government देहातियों पर और Tax लगा रहो है। आजकल जो कायदा है वह यह है कि जो चीजें बाहर से शहर के अंदर दाखिल होती हैं उन की फहरिस्त बनी हुई है। Octroi duty जो ली जाती है वह इस रेट के मुताबिक ली जाती है जो इस में दर्ज है। इस के साथ ही मैं यह भी कहूंगा कि Octroi दो किस्म की होती है। Octroi with refund and Octroi without refund. जो Octroi with refund होता है वह जब कोई चीज शहर के अंदर दाखिल होती है तो ले लिया जाता है मगर जब वह उस मयाद के अंदर बाहर जाती है तो Octroi duty refund कर दी जाती है। मगर जो without refund होता है, वह एक दफा लिया जाकर वापस नहीं होता।

Tax जो लिया जाता है यह Municipal administration को चलाने के लिये या वहां की सफाई रखने के लिये, या उस area की सड़कें बनाने के लिये और रोशनी करने के लिये लिया जाता है। Municipal Tax, Municipal Committees का अपना होता है और दूसरे Taxes जो Government लगाती है वह अलहदा चीज है। यह हो सकता है कि Government, Municipal areas में स्कूलों को या Municipal Hospital को aid दे दे, लेकिन उस की administration को Municipal Committees ही run करती हैं। Government का उस से कोई ताल्लुक नहीं होता। इस तरह से जो काम developments के यहां पर करती हैं उन का इंतजाम Government नहीं बल्कि Municipal Committees ही करती हैं। मगर जो Committees खर्च करती हैं वह उस को पूरा करने के लिये उस पर टैक्स लगाने rate होता है, जहां कि लोगों को पानी supply किया जाता है।

जब कोई agricultural product, sale के लिये Market में आती तो एक तो यह तरीका है कि Municipalities की तरफ से वह घटा दिया जाये या यह agricultural चीजों पर दूसरी चीजों की निसबत कम कर दिया जाये। दूसरा तरीका इस को हटाने का यह है कि इन को हटाने के लिये Municipal Committees, Government के पास यह सिफारिश करके

[योजना मंत्रों]

भेजें कि यह agricultural products से हटा लिया जाये । Government ने तो इस की sanction ही करनी होती है । Municipal Committees अगर इस किसम की सिफारिश कर देंगी तो यह हटाया जा सकता है । अगर मैम्बर साहिबान यह चाहते हैं कि ऐसा हो तो member साहिबान municipal committees को मजबूर करें कि वह इस किसम की move करके Government के पास भेजें । वैसे इस पर Market Committees बनती है जो market को develop करने के लिए खर्च करती हैं । अगर मैं गलती नहीं करता अब भाखड़ा बन जायेगा इस से मुल्क की agricultural produce बढ़ जायेगी...

1.00 p. m.

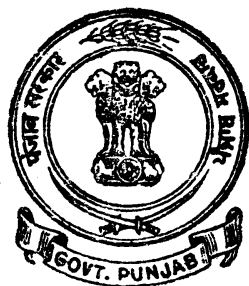
(The House then adjourned till 2 p. m., on Tuesday, the 25th February, 1957.)

Punjab Vidhan Sabha Debates

25th February, 1958

2.5.59.
VOL. I—No. 9

OFFICIAL REPORT

CONTENTS

Tuesday, 25th February, 1958

	PAGE
Reference to the death of the late Maulana Abul Kalam Azad, Union Education Minister	.. (9)1—14

CHANDIGARH

Printed by the Controller, Printing and Stationery, Punjab
1958

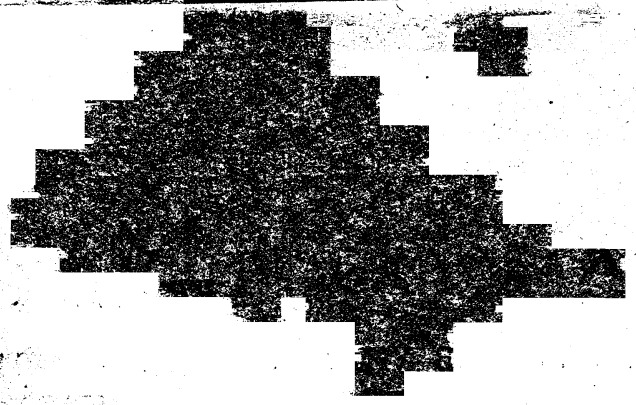
Price **Rs. 0.75 n.p.**

ERRATA

PUNJAB VIDHAN SABHA DEBATES VOL. I, No. 9
DATED 25th FEBRUARY 1958

<i>Read</i>	<i>For</i>	<i>On page</i>	<i>Line</i>
ਨੇ	ਨ	(9)1	21
ਕੋਮੀਅਤ	ਮੀਅਤ	(9)1	23
ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ	ਅੰਗਰੇਜ਼	(9)2	6
ਬਾਂਗ	ਵਾਂਗ	(9)2	27
ਯਾਸ	ਪਾਸ	(9)4	18
ਜੇ	ਸ	(9)5	24
ਕੋ	ਕੀ	(9)6	34
ਵਲੋਂ	ਵਲੋਂ	(9)10	1
ਹਮਾਰੇ	ਹਮਾਰੇ	(9)12	24
fill	f ll	(9)13	20
still	st ll	(9)13	22
greatest	greaest	(9)14	5

੭੧
ਪੰ. ੧

ਘੜੇ
ਮੁੱਤਿ
ਹੋਰ
ਦੁਨੀ
ਵਿਚ
ਇਹੋ
ਤੇਰੇ
ਅਜੇ
ਬਹੁਤ
ਅਸਲ
ਦੁਰਸ
ਮੜ੍ਹ
ਦਿਹਾ
ਰਸ
ਤੇਰੇ
ਏਨੇ
ਏਸੇ
ਦੇ
ਰਚ
ਤੇਰੇ
ਰਚ
ਇ

PUNJAB VIDHAN SABHA

Tuesday, 25th February, 1958

The Vidhan Sabha met in the Assembly Hall, Sector 10, Chandigarh Capital, at 2 p. m. of the clock. Mr. Speaker (Sardar Gurdial Singh Dhillon) in the Chair.

REFERENCE TO THE DEATH OF THE LATE MAULANA ABUL KALAM AZAD

Mr. Speaker : The hon. Chief Minister will make a reference to the death of the late Maulana Abul Kalam Azad, Union Education Minister.

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੇਰੋ): ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਨੂੰ ਅੱਜ ਬੜੇ ਦੁਖ ਤੇ ਰੰਜ ਨਾਲ ਇਥੇ ਮੌਲਾਨਾ ਅਜ਼ਾਦ, Union Education Minister ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਵਰਨਨ ਕਰਨਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਵਧ ਹੋਰ ਕੀ ਦੁਖ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸਦਾ ਇਕ ਰਹਨਮਾ ਤੇ ਉੱਚ ਕੋਟੀ ਦਾ ਲੀਡਰ ਇਸ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਉਠ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੌਲਾਨਾ ਅਬੁਲਕਲਾਮ ਅਜ਼ਾਦ ਦਾ 69 ਸਾਲ ਦੀ ਆਯੂ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਵਿਛੜ ਜਾਣਾ ਇਕ ਨਿਹਾਇਤ ਰੰਜ ਤੇ ਦੁਖ ਵਾਲੀ ਘਟਨਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹੋ ਸਾਲ ਸਨ, ਇਹੋ ਘੜੀਆਂ ਸਨ ਜਦੋਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਠੇ ਬੈਠ ਕੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਤੇ ਕੌਮੀਅਤ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਦੇ ਸਾਧਨ ਸੋਚਣੇ ਸਨ। ਅਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਾਡਾ ਦੇਸ਼ ਅਜੇ transitional period ਵਿਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਵਕਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੋਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ। ਮੌਲਾਨਾ ਅਜ਼ਾਦ ਵਾਹਦ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੌਮੀਅਤ ਦੀ ਅਸਲੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਥੇ ਜੜ੍ਹ ਲਾਈ ਤੇ ਫਿਰ ਉਸ ਬੂਟੇ ਨੂੰ ਪਰਵੁਲਤ ਕਰਨ ਲਈ ਜੋ ਵੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇਣੀ ਪਈ ਉਹ ਦਿੱਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਸਾਮਰਾਜ ਨੂੰ ਕਵਟ ਲਈ ਤਾਂ ਸਿਰ ਧੜ ਦੀ ਬਾਜ਼ੀ ਲਾਈ ਹੀ ਸੀ ਪਰ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਕੌਮੀਅਤ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਜਾਣਾ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਤਰੱਕੀ ਦਿੰਦੇ ਜਾਣਾ, ਕੌਮੀਅਤ ਦੇ ਬੂਟੇ ਨੂੰ ਲਾ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਪਰਵੁਲਤ ਕਰਦੇ ਜਾਣਾ ਇਕ ਬੜੀ ਬਹਾਦਰੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੀਤੀ। ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਮੌਲਾਨਾ ਸਾਹਿਬ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਾਮਰਾਜ ਤੋਂ ਅੱਕੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਤੋਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਜਜ਼ਬਾ ਸੀ, ਉਮੰਗ ਸੀ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਾਣਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਾਣ ਲਈ ਤੇ ਆਪਣੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਖਿਆਲਾਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ ਲੜਾਈ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ 1914-18 ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਇਕ ਅਖਬਾਰ ਕਢ ਕੇ ਪਰਚਾਰ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਮੌਲਾਨਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅਖਬਾਰ ਦੀ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਹਕੂਮਤ ਤਾਬ ਨ ਲਾ ਸਕੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਆਲਾਤ ਨੇ ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਤਖਤਾ ਹਿਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਆਖਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਤੇ ਚਾਰ ਪੰਜ ਸਾਲ ਜੇਲ ਵਿਚ ਰਖਿਆ। ਫੇਰ ਜਿਸ ਵਕਤ ਲੜਾਈ ਖਤਮ ਹੋਈ ਤੇ ਇਥੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਤਸ਼ਦੱਦ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਸਹੀ ਮਾਇਨਿਆਂ

[ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ]

ਵਿਚ ਬਾਗ ਡੋਰ ਸੰਭਾਲੀ ਤਾਂ ਮੌਲਾਨਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦਾ ਪੂਰਾ ਸਾਥ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਵਕਤ ਤੋਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਲੜਾਈ ਨੇ ਇਕ serious ਪਾਸਾ ਲੇ ਲਿਆ। ਤੁਸੀਂ ਵੇਖੋ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਸਲਿਮ ਜੰਨਤਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਲ ਖਿਚਿਆ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਪੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੂ ਜੰਨਤਾ ਨੂੰ ਮੋੜਿਆ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਰਾਜ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਤੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਪਰੇਰਿਆ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਤਾਕਤ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਜੋੜਨਾ ਚਾਹਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਦਾ ਅਕੀਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲੈਣ ਲਈ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਸਭ ਧਰਮਾਂ ਨੂੰ, ਮਜ਼ਹਬਾਂ ਨੂੰ ਕਠੇ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਮੌਲਾਨਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਹਸਤੀ ਸੀ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਭ ਧਰਮ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪਰੇਰਨਾ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਸਭ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਵਲ ਖਿਚ ਕੇ ਤੇ ਆਪ ਸਭ ਦੇ ਅੱਗੇ ਲਗ ਕੇ ਅਵਾਜ਼ਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਇਹ ਉਸ ਅਵਾਜ਼ੇ ਦਾ ਹੀ ਨਤੀਜਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਜਥੇਬੰਦੀ ਮੁਜ਼ਬੂਤ ਹੁੰਦੀ ਗਈ ਤੇ ਦਿਨ ਬਦਿਨ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਲੜਾਈ ਤੇਜ਼ ਹੁੰਦੀ ਗਈ। ਅਣਗਿਣਤ ਔਕੜਾਂ ਤੇ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਦਮ ਅੱਗੇ ਹੀ ਗਿਆ। 1923 ਵਿਚ ਉਹ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਪਰਧਾਨ ਬਣੇ। ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਘਟ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਸਜਨ ਕਾਂਗਰਸ ਦਾ ਪਰਧਾਨ ਨਹੀਂ ਬਣਿਆ ਹੈ। ਪੰਡਤ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਰੂ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕ ਗਲਤ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਦਾ ਕਾਂਗਰਸ ਪਰਧਾਨ ਬਣਿਆ ਸੀ ਅਸਲ ਵਿਚ ਮੌਲਾਨਾ ਅਜ਼ਾਦ ਹੀ ਸਨ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਕਾਂਗਰਸ ਪਰਧਾਨ ਬਣੇ ਸਨ। ਮੌਲਾਨਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਘੁਮ ਫਿਰ ਕੇ ਚੱਕਰ ਲਗਾ ਕੇ, ਆਪਣੀ ਲਿਖਤ ਦੇ ਨਾਲ, ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੇ ਨਾਲ, ਆਪਣੇ ਫਲਸਫੇ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਤੇ ਆਪਣੀ ਸਾਫ ਦਿਲੀ, ਸਾਫ ਗੋਈ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਨਵੀਂ ਰੂਹ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੰਗਠਿਤ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਰ ਪੇਚੀਦਾ ਤੇ ਪੇਚੀਦਾ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਬੜੇ ਸਿਆਣੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸੁਲਝਾਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖਿਲਾਫਤ movement ਨੂੰ ਤਕਵੀਅਤ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਉਹ ਇਸ ਲਈ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਕੌਮੀ ਤਹਰੀਕ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਿੰਦੂਆਂ, ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਤੇ ਸਿਖਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਵਖਰੇ ਵਖਰੇ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜੋੜ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਫਿਰ ਖੁਦ ਆਗੂ ਬਣ ਕੇ ਅਤੇ ਇਸ ਜਥੇਬੰਦੀ ਦੇ ਅਗੇ ਹੋ ਕੇ ਇਸ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਲੜਾਈ ਨੂੰ ਲੜਿਆ ਤੇ ਇਹ ਸਾਰੀ ਚੀਜ਼ ਕੀਤੀ। ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ, ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਤੇ ਬਾਦ ਇਸ ਤੀਜੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦਾ ਵਿਛੜ ਜਾਣਾ ਮੇਰੇ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਇਕ ਕਰੜਾ ਤੇ ਦੁਖਦਾਇਕ ਇਮਤਿਹਾਨ ਹੈ। ਉਹ ਅਦਬ ਦੇ ਮਾਹਰ ਸਨ, ਉਹ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਵਾਂਗ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਸਨ ਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਲੜਾਈ ਫਤਿਹ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਮਜ਼ਹਬ ਦੇ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਸੀ। ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਕੌਮੀਅਤ ਦੇ ਜਜ਼ਬੇ ਨੂੰ ਸਹਾਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੌਲਾਨਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਮਾੜੇ ਤੇ ਮਾੜੇ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਵਰਤੇ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਦੁਖ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਦਮ ਹਮੇਸ਼ਾ ਅੱਗੇ ਹੀ ਵਧਦਾ ਰਿਹਾ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਕਦੇ ਵਕਤ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਮਤਿਹਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਬੜੀ ਤੇ ਬੜੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦਾ ਇਮਤਿਹਾਨ ਵੀ ਬੜੇ ਤੇ ਬੜਾ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮੌਲਾਨਾ ਅਜ਼ਾਦ ਨੇ ਜਿਸ ਵਕਤ ਕੌਮੀਅਤ ਦੇ ਹਕ ਵਿਚ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾਈ ਤਾਂ ਫਿਰਕਾਦਾਰੀ ਦੀ leadership ਜੱਥੇ ਬਨੁ ਕੇ ਅੱਗੇ ਖੜੀ ਹੋ ਗਈ ਪਰ ਉਹ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਪਹਾੜ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੜੇ ਹੋ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਧਰਮ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਾਲਾਂ ਵੀ ਕਢੀਆਂ, ਬਦਨਾਮੀ ਕੀਤੀ ਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਮਾੜੇ ਤੇ ਮਾੜੇ ਸ਼ਬਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਵਰਤੇ ਪਰ ਉਹ ਅਟੱਲ ਰਹੇ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਵਾ ਪਹਾੜਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਟਕਰਾਉਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਪਹਾੜਾਂ ਦਾ

ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਬਿਗਾੜ ਸਕਦੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੌਲਾਨਾ ਅਬੁਲ ਕਲਾਮ ਆਜ਼ਾਦ ਪਹਾੜ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੜੇ ਰਹੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਜ਼ਰਾ ਵੀ ਘਬਰਾਹਟ ਨਹੀਂ ਆਈ। ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚੰਗਾ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨਾ ਹੋਣ ਦੇ ਢੰਗ ਵੀ ਲਏ ਬਦਨਾਮੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਸੁਣੇ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਜ਼ਰਾ ਵੀ ਕਮੀ ਨਹੀਂ ਆਈ। ਇਤਨੀ ਦਲੇਰੀ, ਇਤਨੀ ਬਹਾਦਰੀ, ਇਤਨੀ ਜੁਰੱਰਤ ਤੇ ਇਤਨੀ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਦਾ ਕਦਮ ਕੌਮੀਅਤ ਲਈ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਵਿਰਲਾ ਹੀ ਚੁਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਕਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਬੜੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਜਿਸ ਵਕਤ 1942 ਦੀ ਜੰਗ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਫੇਰ ਆਪਣਾ ਮੋਢਾ ਦਿਤਾ, ਦੇਸ਼ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣਾ ਮੋਢਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਇਹ ਉਸ ਮੌਢੇ ਦਾ ਹੀ ਨਤੀਜਾ ਹੈ ਕਿ ਅਜ ਮੇਰਾ ਦੇਸ਼ ਆਜ਼ਾਦ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਮੌਲਾਨਾ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਨਾਮ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚ ਉੱਚੇ ਦਰਜੇ ਤੇ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਇਕ ਖਾਸ ਚਮਕ ਦੇ ਨਾਲ ਚਮਕਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਜਦੋਂ ਆਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਦਿਲ ਨੂੰ ਬੜਾ ਦੁਖੀ ਕਰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਕਰੜਿਆਂ ਹੱਥਾਂ ਅਗੇ ਕੋਈ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਚਲਦੀ। ਅਸੀਂ ਮੌਲਾਨਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਯਾਦ ਨੂੰ ਤਾਂ ਹੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਇਮ ਰਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਵਸਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਸੂਬੇ ਦੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਕੌਮੀਅਤ ਦਾ ਸਬੂਤ ਦੇਈਏ। ਉਹ ਸਾਡੀ ਬੜੀ ਦੇ ਮਲਾਹ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਰੇਕ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਹਰੇਕ ਦੇ ਦੁਖ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦੇ ਸਨ Minorities ਤਾਂ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਸਬਕ ਲੈਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਜੇ ਕੋਈ ਵੀ ਦੁਖੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਗਿਆ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖਟਖਟਾਇਆ ਤਾਂ ਉਹ ਫੌਰਨ ਮਦਦ ਲਈ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਹਰੇਕ ਲਈ ਖੁਲ੍ਹਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਣ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ minority ਨੂੰ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦੇਣਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਰੇਕ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਦੇ ਨਾਲ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨ ਦੇ ਜਤਨ ਕੀਤੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਹਵਾ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਕਰਕੇ, ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਕੇ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਸਦਾ ਦੇ ਲਈ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਹ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਤਨੇ ਸਾਲ ਰਹੇ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਦੀਆਂ ਓਮੰਗਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਗਈਆਂ। ਚਾਣ ਚਕ ਹੀ paralysis ਦਾ attack ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਨੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਵਿਛੋੜ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਕੋਈ ਸਮਾਂ ਆਇਆ ਭਾਵੇਂ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਭਾਵੇਂ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਲਈ ਤਾਂ ਉਹ ਸਭ ਤੋਂ ਅਗੇ ਖੜੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਸਾਡੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹੇਗੀ। ਉਹ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਤਹਰੀਕ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚ ਇਕ, ਉਸਨੂੰ ਪਰਵੁਲਤ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚ ਇਕ, ਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਲੈਕੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚ ਇਕ ਸਨ। ਮੌਲਾਨਾ ਅਬੁਲ ਕਲਾਮ ਆਜ਼ਾਦ ਦੀ ਇਤਨੀ ਉਚੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਬੱਚਾ ਬੱਚਾ ਅਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਦੀਆਂ ਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਨਸਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਗੌਰਵ ਕਰਨ ਗੀਆਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸਤਰੀ ਦਾ ਫਿਕਰ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਫਿਕਰ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਦੇਸ਼ ਵਾਸੀ ਭਾਈਵਲ ਤੇ ਬੱਚੇ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਮੈਂ ਇਹ ਹਮਦਰਦੀ ਮੌਲਾਨਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਮੁਤਿਯੂ ਤੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਹ ਹਮਦਰਦੀ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਸਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਜਿੰਨੀਆਂ ਵੀ ਉਲਝਣਾਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਧ ਵਕਤ

[ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ]

ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਪੂਰੇ ਜਤਨ ਕੀਤੇ । ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਗੜੇ ਹਾਲਾਤ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਨ ਲਈ ਉਹ ਹਰ ਵੇਲੇ ਤਤਪਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਕਿ ਲੋਕ ਜਲਦੀ ਹੀ ਧਰਮ ਦਿਆਂ ਜਜ਼ਬਿਆਂ ਬੱਲੇ, ਬੋਲੀ ਦੇ ਜਜ਼ਬਿਆਂ ਬੱਲੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਵਿਖਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਮੇਲਾਨਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬੜਾ ਹਿਤ ਕਰਕੇ ਹਰੇਕ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਅਖਾਂ ਤੇ ਬਿਠਾ ਕੇ, ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਤੇ ਨਿਮਰਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਸਮਝਾ ਕੇ ਸਭ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨ ਦੇ ਜਤਨ ਕੀਤੇ ਹਨ । ਕੋਈ ਬੋਲੇ ਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਨਹੀਂ 40 ਸਾਲ ਤੋਂ ਮੇਲਾਨਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇੰਡੀਅਨ ਨੈਸ਼ਨਲ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਖਿਦਮਤ ਕੀਤੀ । ਏਨੀ ਲੰਮੀ ਸੇਵਾ ਔਰ ਏਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੰਮ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਹਸਤੀ ਨੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ । ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਅਜ ਸਾਰਾ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੂਹ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਵਾਸਤੇ ਦੁਆ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਮੇਲਾਨਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਹਰ ਸ਼ਖਸ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਸਮਾ ਗਏ ਸੀ ।

ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ (ਸੋਨੋਪਤ) : ਸੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਅਗਵਿੱਚਿ ਧਰ ਕੁਦਰਤੀ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਫਿਰ ਭੀ ਇਸ ਮੁਲਕ ਦੀ ਬਦ ਕਿਸਮਤੀ ਸਮਝਨੀ ਚਾਹਿਏ ਕਿ ਹਮਾਰੀ ਕੌਮ ਕਾ ਏਕ ਇਤਨਾ ਬਡਾ ਸ਼ਾਂਨਦਾਰ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਹਮਾਰੀ ਆਂਖਾਂ ਦੇ ਸਾਮਨੇ ਗਿਰ ਗਯਾ ਹੈ । ਲੋਕ ਮਾਨਯ ਤਿਲਕ, ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ, ਲਾਲਾ ਲਾਜਪਤ ਰਾਧ, ਪੰਡਿਤ ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਮਾਲਵੀਯ, ਸਰਦਾਰ ਵਲਲਭ ਭਾਈ ਪਟੇਲ ਆਰ ਅਬ ਮੌਲਾਨਾ ਅਬੁਅਲ ਕਲਾਮ ਆਜ਼ਾਦ ਏਕ ਏਕ ਕਰਕੇ ਅਪਨਾ ਕਾਮ ਕਰਨੇ ਦੇ ਬਾਦ ਹਮਾਰੀ ਆਂਖਾਂ ਦੇ ਸਾਮਨੇ ਸੇ ਗੁਜਰ ਗਏ, ਸਗਰ ਹਮੇਂ ਕੁਝ ਦੇ ਗਏ, ਹਮੇਂ ਕੁਝ ਸਿਖਾ ਗਏ । ਇਤਨੀ ਬਡੀ ਆਰ ਬੁਲੰਦ ਸ਼ਖਾਸਿਯਤ ਆਜ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਮੇਂ ਨਹੀਂ ਰਹੀ । ਤੋ ਧਰ ਤੋ ਏਕ ਪ੍ਰਾਮ ਰਿਵਾਜ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕ ਕਹ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬਡਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁਆ ਹੈ, ਕਸੀ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਤੀ । ਲੇਕਿਨ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤ੍ਰੀ ਦੇ ਅਲਫ਼ਾਜ਼ ਮੇਂ ਹਕੀਕੀ ਤੌਰ ਪਰ ਏਸੇ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਹੋਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ । ਮੌਲਾਨਾ ਸਾਹਿਬ ਏਕ ਖਾਸ ਸ਼ਖਸਿਯਤ ਦੇ ਮਾਲਕ ਥੇ । ਜਹਾਂ ਤਕ ਮੇਰਾ ਖ਼ਿਆਲ ਹੈ ਲੋਕਮਾਨਯ ਤਿਲਕ ਦੇ ਬਾਦ ਮੌਲਾਨਾ ਅਬੁਅਲ ਕਲਾਮ ਆਜ਼ਾਦ ਹੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਏਕ ਆਲਾ ਦਰਜਾ ਦੇ ਮੁਦਬਬਰ, ਰਾਜਨੀਤਿਜ਼ ਆਰ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਹੋਨੇ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਏਕ ਆਲਾ ਪਾਯਾ ਦੇ ਆਲਮ ਆਰ ਫਿਲਾਸਫਰ ਭੀ ਥੇ । ਧੇ ਦੋ ਬਾਨੇਂ ਕਿਸੀ ਏਕ ਇਨਸਾਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬਡੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸੇ ਫੁੱਫਨੇ ਸੇ ਮਿਲਤੀ ਹੈ । ਧਹੀ ਨਹੀਂ ਮੌਲਾਨਾ ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵਹ ਕਮਾਲ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਰਖ਼ਤੇ ਥੇ ਕਿ ਉਨ ਦੀ ਦੇਖ ਕਰ ਕਿਸੀ ਦੀ ਧਕੀਨ ਨਹੀਂ ਆਤਾ ਥਾ । ਮੈਂ ਨੇ ਉਨ ਦੇ ਬਾਰੇ ਮੇਂ ਪੜ੍ਹਾ ਹੈ ਆਰ ਲੋਕ ਜਾਨਤੇ ਹੈ ਕਿ ਜਬ ਲਾਹੌਰ ਮੇਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਬਡੀ ਭਾਰੀ ਅੰਜਮੁਨ ਹੁਈ ਆਰ ਵਹਾਂ ਪਰ ਮੌਲਾਨਾ ਸਾਹਿਬ ਆਰ ਦੀਗਰ ਕਾਬਿਲ ਸ਼ੁਅਰਾ ਸਾਰੇ ਮੁਲਕ ਸੇ ਬੁਲਾਏ ਗਏ ਤੋ ਉਨ੍ਹੇਂ ਭੀ ਬੁਲਾਯਾ ਗਯਾ । ਵੇ ਅੰਜਮੁਨ ਮੇਂ ਸ਼ਾਮਿਲ ਥੇ । ਜਬ ਮੌਲਾਨਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਅਪਨੀ ਨਜ਼ਮ ਪੜ੍ਹੀ ਤੋ ਹਾਜ਼ਰੀਨ ਨੇ ਧਰ ਸਮਝਾ ਕਿ ਮੌਲਾਨਾ ਆਜ਼ਾਦ ਖੁਦ ਨਹੀਂ ਆਏ ਉਨ੍ਹੇਂ ਨੇ ਅਪਨੇ ਲੜਕੇ ਦੀ ਭੇਜ ਦਿਯਾ । ਸ਼ੁਰੂ ਸੇ ਹੀ ਵੇ ਏਕ ਆਜ਼ਮ, ਏਕ ਵਿਦਵਾਨ, ਏਕ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ, ਏਕ ਫਿਲਾਸਫਰ ਦੀ ਹਾਲਤ ਮੇਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਮੂਸ਼ਾਰ ਹੁਏ । ਵੇ ਮਕਕਾ ਮੇਂ ਪੈਦਾ ਹੁਏ ਆਰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਖੇਮ ਕਰਨ ਕੇਸ਼ਰਾ ਸੇ ਜੋ ਸਰਹਦ ਪਰ ਵਾਕਫ਼ਾ ਹੈ ਉਨ ਕਾ ਆਬਾਇਂ ਤਾਲਲੁਕ ਹੈ । ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਕਹ ਸਕਤਾ ਕਿ ਵੇ ਵਹਾਂ ਪਰ ਰਹੇ ਧਾ ਨਹੀਂ ਲੇਕਿਨ ਇਤਨਾ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ ਕਿ ਮੌਲਾਨਾ ਸਾਹਿਬ ਕਾ ਤਾਲਲੁਕ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਾਥ ਬਹੁਤ ਯਯਾਦਾ ਰਹਾ । ਪੰਜਾਬ ਮੇਂ ਹੀ

उन्होंने अमृतसर में अखबार निकाला और वे 'वकील' अखबार के एडिटर थे। जिन दिनों महात्मा गान्धी अंग्रेजों का भर्ती में साथ दे रहे थे उन्होंने ने अंग्रेजों की मुखालफत की और उन्हें नजरबन्द कर डाला गया। यह उन्हीं की शान थी कि जहां वे अंग्रेजी साम्राज्य के खिलाफ थे, गैर मुल्की इक्तदार के खिलाफ थे वहां वह आला पाया के फिलासफर भी थे। उन्होंने ने अपनी ज़िन्दगी में एक नाम पैदा किया। मैं ने उन्हें सब से पहले 1921 में रोहतक में देखा था। उस वक्त जैसा कि उन को पुरानो तस्वीरों में आपने देखा होगा सिर पर पगड़ी पहने हुए थे और उसका शमला उठा हुआ था। मुझे कुछ धुन्धली सी याद पड़ती है। सब से बड़ी बहादुरी मौलाना की यह है कि जब सारे हिन्दुस्तान के अन्दर फिर्काप्रिस्ती की आग भड़क रही थी, जब लोग बागी हो रहे थे मौलाना उस वक्त भी अपने अकीदा पर हिन्दुस्तान की एक कौमियत के मामला पर एक चट्टान की तरह खड़े रहे। मुझे मालूम है कि रेल में गुजरते हुए अलीगढ़ में उन के साथ क्या गुजरी थी लेकिन यह उन की सब से बड़ी काबलियत है कि उन्होंने इन सब चीजों को बालाये ताक रख कर अपने अकीदा पर डटे रहे। हिन्दुस्तानी मुसलमानों ने उन्हें अमामे हिन्द का खिताब दिया और कलकता के लाखों आदमी उन के पीछे नमाज़ पढ़ते थे। लोग छोटी २ बातों में बह जाते हैं, लेकिन मौलाना साहब ने किसी बात की भी परवाह न की और अपने अकीदे पर डटे रहे। यह अजीम शख्सियत यही चीज़ विर्सा में छोड़ गए हैं। अगर इसका सौवां हिस्सा भी हमारे अन्दर हो और हम उसपर चलें तो हमें किसी बात का खतरा नहीं। दस्त है कि मौलाना साहब सारे हिन्दुस्तान के थे, बल्कि सारी दुनिया के थे लेकिन हिन्दुस्तान में बैठ कर अगर हम इस चीज़ का हिसाब लगाएं तो वे पंजाब के सब से पहले थे। हमारे पंजाब की पार्लिमेंट्री ज़िन्दगी के वे महाक़ज़ थे, पासबां थे। मौलाना आज़ाद का हाथ उस वक्त भी हमारे ऊपर था जब कांग्रेस में हमारी तादाद 19 थी और हम अपोजीशन में थे। उन की मदद स और inspiration से हम आगे बढ़े। उस वक्त भी उनका हाथ हमारे कन्धे पर था जब coalition बनी और फिर उस वक्त भी उनका हाथ हमारे सर पर था जब हमारी अपनी नैशनल गवर्नमेंट बनी। मैं मौलाना साहब को सिर्फ पंजाब के साथ ही बाबस्ता नहीं करना चाहता वे सारे हिन्दुस्तान के थे बल्कि सारी दुनिया में माने हुए फिलासफर, आला पाया के मुद्ब्वर और माने हुए दाशनिक थे। उन के इस जहां से चले जाने से एक नाकाबले तलाफी नुकसान पहुंचा है और आज हम महसूस करते हैं कि एक बहुत बड़ा आदमी इस में से गुज़र गया है। लेकिन अगर हम उन की ज़िन्दगी से कुछ सीखें, उन के बताए हुए रास्ते पर चलें, उन के नकशे कदम पर चलें तो हम महसूस करेंगे कि हम ने खोया नहीं कुछ पाया है।

अगर इस तरह से बड़े २ आदमी हमारे सामने से हमेशा के लिये चले जायें तो इस से ज़्यादा हमारी क्या बदकिसमती होगी। मैं सदन के नेता यानी Leader of the House की इस तहरीक के साथ अपनी तरफ से और Opposition की तरफ

[पंडित श्री राम शर्मा]

से शरीक हूं। हमारा रंज इस मामले में गवर्नमेंट पार्टी के बराबर ही नहीं बल्कि ज्यादा है। उन के स्वर्गवास हो जाने की वजह से सारे पंजाब को ही नहीं बल्कि सारे मुल्क को नुकसान हुआ है। मैं ईश्वर से प्रार्थना करता हूं कि उन की आत्मा को शान्ति हो और वह हमें इस बात की प्रेरणा दें कि हम उन के बताए हुए रास्ते पर हमेशा चलते रहें।

डाक्टर बलदेव प्रकाश (अमृतसर शहर, पूर्व) : स्पीकर साहिब, मौलाना साहिब की मृत्यु से सारा राष्ट्र शोक में डूब गया है। उन की मृत्यु से हमारे बीच में से एक महान नेता, एक बहुत ही उच्च कोटि का साहित्यकार और एक दार्शनिक चला गया है। मुझे सब से पहले पहल जब मौलाना साहिब के दर्शन करने का मौका मिला—यह आज से 15 साल की बात है जब मैं Medical College का विद्यार्थी था तो मौलाना साहिब पंजाब के दौरे पर आये हुए थे और मैं उन के दर्शन करने के लिये अमृतसर रेलवे स्टेशन पर पहुंचा। उन के मुतअल्लिक जो पहला impression हम लोगों पर हुआ वह यह था कि वह सौम्य प्रकृति और बड़े शान्त स्वभाव से बैठे हुए थे। उन्होंने ने दो चार वाक्य हमारे लिये कहे, बहुत ही अच्छे तरीके से उच्च कोटि के शब्द उन के मुख से निकले, तभी से मेरे हृदय में उन के बारे में बड़ी इज्जत है। जब अंग्रेजी साम्राज्यवाद की आंधियां देश में चल रहीं थीं और उन्होंने ने इस देश को गिराने के लिये तरह २ के हथकंडे इस्तेमाल किये तो मौलाना साहिब उन महान हस्तियों में से थे जिन्होंने ने अपने खून से आजादी के पौदे को सींचा। वह आंधियों के दौरान में हिमालय की सी दृढ़ता के साथ खड़े रहे। फिर जिन्नाह साहिब ने मौलाना साहिब को कांग्रेस का show boy कह कर गालियां निकालनी शुरू कीं, लेकिन उन्होंने ने निहायत धैर्य से काम लिया। उन के जीवन में सब से बड़ी बात जो मैं ने देखी वह यह थी कि राजनैतिक क्षेत्र में उन्होंने ने कभी राजनैतिक हथकंडों को अपनाने की कोशिश न की। उन को गालियां पड़ती थीं, उन को बुरा भला कहा जाता था, साम्प्रदायिक कह कर पुकारा जाता था, लेकिन उन के मन में बदले या retaliation की भावना कभी पैदा न हुई और उन्होंने ने गालियां देने वालों को कभी नीचा दिखाने की कोशिश न की। उन्होंने ने जिन्नाह साहिब को भी कभी बुरा भला न कहा। वह अपने सिद्धांतों और असूलों को ले कर दृढ़ता से खड़े रहे। लोगों ने महसूस किया कि जिन विचारों पर वह चल रहे हैं वह देश के लिये अच्छे विचार हैं। आज वह हमारे मध्य में नहीं हैं, लेकिन महा पुरुषों का जीवन और उन की मृत्यु भी राष्ट्र के लिये शिक्षादायक हुआ करती है। आज हमारा देश इस समय उन की अनुपस्थिति को महसूस कर रहा है जब कि उन की उपस्थिति हमारे देश में बहुत जरूरी थी। मैं समझता हूं कि उन को मृत्यु से जो vacuum पैदा हुआ है वह तो किसी न किसी रूप में पूरा हो ही जायेगा लेकिन हम लोग जो इस देश की उन्नति के शिखर पर पहुंचाना चाहते हैं, यह चाहते हैं कि चाहे हमारे विचार अलग २ क्यों न हों देश तरक्की करे। उनके सामने मौलाना साहिब का जीवन आदर्श की भीति पर हमेशा

ਖੜਾ ਰਹੇਗਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਅਤੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਦੇ
ਬਾਵਜੂਦ, ਅਜਿਹੇ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਤ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਅਨਿਆਚਾਰਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਇੱਕ
ਚਟਾਨ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੜੇ ਰਹੇ। ਅੱਜ ਜਦੋਂ ਹਮਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕਾਂਗਰਸ ਹੈ। ਹਮੇਂ ਜੋ ਦੇਸ਼ ਦੇ
ਅੰਦਰ ਕੁਰਾਇਆਂ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੂਰ ਕਰਨੇ ਦੇ ਲਿਯੇ ਹਮੇਂ ਅਜਿਹਾ ਜੀਵਨ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਬਣਾਨਾ ਚਾਹੀਏ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਹਮਾਰੇ ਮਹਾਨ ਨੇਤਾ ਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੋ
ਨੇਤਾ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਉੱਚਾ ਉਠਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਜਨਤਾ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਰੋਪ ਲਗਾਉਂਦੀ
ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੂੰ ਹੌਰਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮੌਲਾਨਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਜਾਂ
ਸਾਮਾਜਿਕ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਐਸੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਜੀਵਨ
ਜਨਤਾ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿੱਚ ਦਿਨ ਵਿੱਚ ਦਿਨ ਅਧਿਕ ਤੋਂ ਅਧਿਕ ਉੱਚਾ ਹੋਵੇ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਮਤਲਬ
ਸਿਰਫ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਆਤਮਾ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਮਿਲੇ ਅਤੇ ਸਾਥ ਸਾਥ ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਆਸ਼ਾ
ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੌਲਾਨਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਜਨਤਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਯੋਗਿਕ ਗੱਲ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ
ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਰਸਤੇ ਉੱਤੇ ਚਲਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੇਗਾ।

ਡਾਕਟਰ ਭਾਗ ਸਿੰਘ (ਗੁਰੂ ਸ਼ੰਕਰ, ਜਨਰਲ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਅੱਜ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਮਹਾਨ
ਨੇਤਾ ਦੇ ਸੁਰਗਵਾਸ ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ ਸਾਡਾ ਸਾਰਾ ਦੇਸ਼ ਮਾਤਮ ਮਨਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਥੇ
ਤਕ ਮੇਰੀ ਵਾਕਫੀਅਤ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ ਸਿਰਫ਼ ਦੇਸ਼ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਬਾਹਰ ਦੇ ਸੂਝਵਾਨ
ਤਬਕੇ ਵੀ ਮੌਲਾਨਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਮੌਤ ਤੇ ਆਖ਼ਰ ਬਹਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਖਿਆਲ ਵਿੱਚ ਮੌਲਾਨਾ
ਸਾਹਿਬ ਸਾਡੇ ਮੁਲਕ ਦੇ ਮਹਾਨ ਨੇਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਬਲਕਿ ਬਾਹਰ ਦੇ ਮੁਲਕਾਂ ਵਾਸਤੇ ਵੀ
ਉਹ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦਾ ਮੀਨਾਰ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਾਤਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ।
ਬੜੇ ਭਾਰੀ ਦੁਖ ਭਰੇ ਲਹਿਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਚੀਫ਼ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਮਾਤਮੀ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ
ਹੈ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਜ਼ਬਾਤ ਦੀ ਤਾਈਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੁਝ ਕਹਿਣ ਦੀ
ਬਜਾਏ ਮੈਂ ਇਹ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ radio ਤੋਂ ਮਾਤਮ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਸੁਣ
ਰਹੇ ਸਾਂ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਕੁਝ ਦੋਸਤ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਕਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਪੰਡਤ
ਨਹਿਰੂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਰਹੇ ਬਾਕੀ ਬੜੇ ਬੜੇ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਬੈਠੇ ਰਹੇ ਹਨ ਤਾਂ ਮੈਂ ਜਵਾਬ ਦਿਤਾ ਕਿ
ਪੰਡਤ ਨਹਿਰੂ ਰੋ ਰਹੇ ਹੋਣਗੇ। ਪੰਡਤ ਨਹਿਰੂ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਡੇ ਨੇਤਾ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਕ ਫ਼ਿਕਰੇ
ਨੇ ਹੀ ਇਸ ਸਾਰੇ ਸੋਗ ਨੂੰ ਇਕ ਸੂਤਰ ਵਿੱਚ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਜਦੋਂ ਉਹ ਬੋਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ
ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੁਸ਼ਕਲ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦਾ ਹੱਲ ਲਭਣ ਲਈ ਮੈਂ ਹੁਣ ਕਿਸ ਪਾਸੋਂ ਮਸ਼ਵਰਾ ਲਿਆ
ਕਰਾਂਗਾ। ਇਹ ਹੀ ਭਾਵਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਸੁਰਗਵਾਸ ਹੋਣ ਵਕਤ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ
ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਤੇ ਜਿੰਨਾਂ ਵੀ ਅਫਸੋਸ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਬੜਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਮੌਕਿਆਂ
ਤੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਬੇਬਸ ਹਾਂ ਤੇ ਕੁਦਰਤ ਬੜੀ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਹੈ। ਮੌਲਾਨਾ
ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸਿਫਤਾਂ ਸਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ character
ਦੀਆਂ ਬੁਲੰਦੀਆਂ ਵੀ ਬੜੀਆਂ ਸਨ। ਉਹ ਬੜੇ ਭਾਰੀ ਆਲਮ ਸਨ ਤੇ ਅਜ਼ਾਦ ਹਕੂਮਤ
ਕਾਇਮ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ਼ਿਕਸ਼ਾ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਕੁਰਸੀ ਸੰਭਾਲੀ ਤੇ ਇਸੇ ਕੁਰਸੀ ਤੇ
ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਰਹੇ ਤੇ ਆਪਣੇ ਫਰਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਵੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਨਿਭਾਇਆ।

ਮੁਲਕ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਤੇ ਮੁਲਕ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਦ, ਮੁਲਕ ਦੀ
ਤਕਸੀਮ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਤੇ ਮੁਲਕ ਦੀ ਤਕਸੀਮ ਤੋਂ ਬਾਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਈ ਸਾਲ ਆਪਣੇ

[ਡਾਕਟਰ ਭਾਗ ਸਿੰਘ]

ਸਾਹਮਣੇ ਕੌਮ ਦਾ, ਕੌਮਪਰਸਤੀ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਰਖ ਕੇ ਸਚੇ ਤੇ ਦਿਲੀ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਵਾਸਤੇ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਕ ਮਿਸਾਲ ਰਹੇਗੀ। ਕਿਸੇ ਸਿਆਣੇ ਨੇ ਆਖਿਆ ਹੈ ਕਿ :

It is easy to conquer but difficult to administer.

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਲੰਦ ਪਾਇਆ ਕਰੈਕਟਰ ਤੋਂ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਸਬਕ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨਸਾਨੀ ਬਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਕਿਵੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇਹਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਚਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਐਂਟੀ ਇੰਪੀਰੀਅਲਿਸਟ (anti-imperialist) ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਉਹ ਇਸ ਲੋਹੇ ਦੇ ਬਣੇ ਹੋਏ ਸਾਬਤ ਹੋਏ ਕਿ ਅਖੀਰ ਦਮ ਤਕ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਆਜ਼ਾਦੀ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦਾ ਡਟ ਕੇ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਇਕ ਚਟਾਨ ਸਾਬਤ ਹੋਏ। ਜਿਸ ਮਕਸਦ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੁਣਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਬਤ ਕਦਮੀ ਨਾਲ ਪੂਰਾ ਕਰਕੇ ਇਕ ਮਿਸਾਲ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਖੜਾ ਰਖਿਆ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਿਛਲੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ ਜਰਨੈਲਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਹਦਾਇਤ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਸਾਡੀ ਕਲਗੀ ਨੀਵੀਂ ਨਾ ਹੋ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਜੋ ਵੇਜ਼ ਵਿਚ ਘਬਰਾਹਟ ਨਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਏ, ਵੇਜ਼ ਵਿਚ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਨਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਏ ਅਤੇ ਉਹ ਨੀਵੀਂ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਇਸੇ ਕਿਸਮ ਦੇ ਜਰਨੈਲ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਇਹ ਕਲਗੀ ਕਦੇ ਨੀਵੀਂ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੱਤੀ। ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਪਾਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਹੋਸਲਾ ਲੈਂਦੇ ਰਹੇ। ਅਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਦ ਜੋ ਵੀ-ਕੌਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮੁਰਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਾਇਆ ਅਤੇ ਉਹ ਬੜੇ ਕਾਬਲ ਐਡਮਿਨਿਸਟਰੇਟਰ (administrator) ਸਾਬਤ ਹੋਏ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਸ੍ਰੀ ਨਹਿਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੋਤ ਤੇ ਜਿੰਨਾ ਸ਼ੋਕ ਹੋਇਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕੋ ਵਿਕਰੇ ਵਿਚ ਇਹ ਆਖ ਕੇ ਪਰਗਟ ਕੀਤਾ ਕਿ ਐਥੇ ਵੇਲੇ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਨਸੀਹਤ ਲਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਹੁਣ ਕਿਸਤੇ ਲਿਆ ਕਰਨਗੇ। ਲੀਡਰ ਆਫ਼ ਦੀ ਆਪੋਜੀਸ਼ਨ ਨੇ ਆਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟਰੀ ਅਫੇਅਰਜ਼ (Parliamentary affairs) ਵਿਚ ਸਲਾਹ ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਅਨਿਸਟ ਮਨਿਸਟਰੀ ਕਾਇਮ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਦ ਮੈਲਾਨਾ ਸਾਹਿਬ ਇਥੇ ਸਲਾਹ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਆਏ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਮਸ਼ਵਰਾ ਲੈਣਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਬਚਾ ਆਪਣੇ ਬਾਪ ਪਾਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਜਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਹੋ ਇਨਸਪੀਰੇਸ਼ਨ (inspiration) ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਪਰ ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਝੱਖੜ ਆਏ, ਵਿਰਕਪਰਸਤੀ ਦੇ ਝਖੜ ਆਏ, ਲੰਕਿਨ ਇਸ ਬਜ਼ੁਰਗ ਦਾ ਅਕੀਦਾ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਬਿੜਕਿਆ, ਕਦੇ ਭਟਕਿਆ ਨਹੀਂ। ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਚਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਪਾਸ ਇਕ ਆਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਸੂਈ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਧਰੂ ਤਾਰੇ ਵਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਝੱਖੜ ਆ ਜਾਏ, ਹਨੇਰੀ ਆ ਜਾਏ, ਉਹ ਸੂਈ ਦਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਧਰ ਨੂੰ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਭਗਵਾਨ ਤਿਲਕ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਮਹਾਤਮਾਂ ਗਾਂਧੀ ਅਤੇ ਮੈਲਾਨਾ ਅਜ਼ਾਦ, ਇਹ ਉਹ ਬਜ਼ੁਰਗ ਸਨ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮੈਲਾਨਾ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਕ ਆਲਾ ਹੀ ਸਨ। ਕਿਤਨੇ ਝੱਖੜ ਆਉਣ, ਵਿਰਕਪਰਸਤੀ ਦੇ ਝੂਫਾਨ ਆਉਣ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਤਮਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਿੜਕੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਧਰੂ ਤਾਰੇ ਵਲ ਰਖਣ ਵਾਲੀ ਕੌਮਪਰਸਤੀ ਦੀ ਸੂਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿਚ ਲਗੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਛੋੜਾ ਅਤੀ ਦੁਖਦਾਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਵਿਕਰਾ ਤਾਂ ਇਕ ਰਸਮੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਆਦਮੀ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚਲਾਣਾ ਤਾਂ ਕਰ ਜਾਣਾ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਐਸੇ ਵੇਲੇ ਵਿਛੋੜੇ ਜਦੋਂ ਸਾਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ

ਵਧੇਰੇ ਲੋੜ ਸੀ। ਮੈਂ ਇਸ ਫਿਕਰੇ ਨੂੰ ਰਸਮੀ ਸਮਝਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਫਿਕਰਾ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਦੁਹਰਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਮੌਲਾਨਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਜਾਣ ਦੇ ਬਾਦ ਇਹ ਫਿਕਰਾ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਸਿਰੇ ਤਕ ਹਕੀਕਤ ਜ਼ਾਹਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਮੁਲਕ ਨੇ ਤਾਂ ਮਾਤਮ ਕਰਨਾ ਹੀ ਹੈ, ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਅਜੇ ਵੀ ਫਿਰਕਾਪਰਸਤੀ ਦੇ ਝੱਖੜ ਆਉਂਦੇ ਹੋਣ ਇਹ ਮਾਤਮ ਛਾ ਜਾਣਾ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ, ਜਿਥੇ ਇਹ ਫਿਰਕਾਪਰਸਤੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਵੇ ਉਥੇ ਇਹ ਘਰ ਕਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਮੌਲਾਨਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਕਿਤਨੀ ਲੋੜ ਸੀ, ਇਹ ਮੈਂ ਅਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜੁਦਾਈ ਵਿਚ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਔਰ ਮੈਂ ਇਹੋ ਹੀ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਅਜ ਸਾਨੂੰ ਰਸਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਸਾਨੂੰ ਦਿਲੀ ਦੁਖ ਹੈ। ਅੱਜ ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਕੋਮੀ ਪਿਆਰ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਘਟ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਸਚੀ ਮੁਚੀ ਅਸੀਂ ਮਾਤਮ ਵਿਚ ਸ਼ਰੀਕ ਹੋ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਬਜ਼ੁਰਗ ਦੇ ਅਸੂਲਾਂ ਦਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਰੇਕਟਰ ਦੀਆਂ ਬਲੰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰਖਦੇ ਹੋਏ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਸੇ ਹੋਏ ਰਸਤੇ ਤੇ ਚਲਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਜ ਵੀ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਸੂਲਾਂ ਦੀ ਪੈਰਵੀ ਕਰੀਏ। ਜਿਸ ਝੱਖੜ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਅਜ ਵੀ ਫਸੇ ਹੋਏ ਹਾਂ ਸਾਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਸੂਲਾਂ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈ ਕੇ ਅਗੇ ਵਧੀਏ। ਅਜ ਮੈਂ ਅਖਬਾਰ ਵਿਚ ਇਹ ਪੜ੍ਹਿਆ ਕਿ ਇਸ ਬਜ਼ੁਰਗ ਨੇ 40 ਸਾਲ ਵਡੇ ਵਡੇ ਔਹੁਦਿਆਂ ਤੇ ਮੁਲਕ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਪਰ ਆਪਣੀ ਕੋਈ ਜਾਇਦਾਦ ਨਹੀਂ ਬਣਾਈ। ਇਹ ਗੱਲ ਬੜਾ ਗੌਰ ਨਾਲ ਸੋਚਣ ਵਾਲੀ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੈਰੇਕਟਰ ਕਿਤਨਾ ਉਚਾ ਸੀ। ਜਿਸ ਸ਼ਖਸ ਦਾ ਮੰਤਵ ਇਤਨਾ ਉਚਾ ਹੋਏ ਉਸਦੇ ਅਸੂਲਾਂ ਤੇ ਅਮਲ ਕਰਨ ਨਾਲ ਕੋਮਾਂ ਬਣ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੌਲਾਨਾ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਇਹ ਅਸੂਲ ਨਿਹਾਇਤ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੁਕਦਾ ਹੈ।

“ ਵਸੂਦੈਵ ਕੁਟੰਬ ਕਮ ”।

ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਹੀ ਮੇਰਾ ਕੁਟੰਬ ਹੈ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਚ ਹਰ ਦਿਲ ਅਜ਼ੀਜ਼ ਹੋ ਗਏ, ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿਚ ਹਰ ਦਿਲ ਅਜ਼ੀਜ਼ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਸਿਖਾਂ ਵਿਚ ਹਰ ਦਿਲ ਅਜ਼ੀਜ਼ ਹੋ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਸੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਏਤਮਾਦ ਸੀ। ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਹਰ ਮੁਲਕ ਨੂੰ ਹਰ ਵੇਲੇ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਲੋੜ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੌਮਪਰਸਤੀ ਬੜੀ ਠੋਸ ਕੌਮਪਰਸਤੀ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਇਹ ਸਬਕ ਸਿਖਣਾ ਹੈ ਤਾਕਿ ਅਸੀਂ ਛੋਟੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਗਲਾਂ ਤੋਂ, ਫਿਰਕਾਪਰਸਤੀ ਤੋਂ ਬਾਛਾਤਰ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ, ਭਾਰਤ ਮਾਤਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਇਕ ਲਕਸ਼ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਇਸ ਮੁਲਕ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰੀਏ। ਸਾਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਫ਼ਾਤ ਪਾ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਅਸੂਲਾਂ ਤੋਂ ਸਬਕ ਹਾਸਲ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਭਰਾ ਭਰਾ ਬਣੀਏ। ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬੀ ਮਿਲਕੇ, ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਅਸੂਲਾਂ ਦੇ ਉਤੇ ਚਲਕੇ, ਭਾਈ ਭਾਈ ਬਣਕੇ ਕੌਮੀਅਤ ਦੇ ਅਸੂਲਾਂ ਤੇ ਚਲਦੇ ਹੋਏ ਅਸੀਂ ਇਸ ਮੁਲਕ ਦੀ ਬੇੜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸੂਬੇ ਦੀ ਬੇੜੀ ਨੂੰ ਚੱਪੂ ਲਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਸ ਮੰਝਧਾਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਇਹ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਤਾਂ ਦੂਰ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਸਾਡੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਤਾਂ ਦੂਰ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਸੂਲਾਂ ਤੇ ਚਲਾਂਗੇ। ਸਾਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਸੂਲਾਂ ਦੀ ਪੈਰਵੀ ਕਰੀਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅਸੂਲਾਂ ਦੇ ਉਤੇ ਉਹ 40 ਸਾਲ ਅਮਲ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸੁਰਗਵਾਸ ਹੋਏ ਹਨ।

[ਡਾਕਟਰ ਭਾਗ ਸਿੰਘ]

ਇਹ ਲਵਜ਼ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਗਰੁਪ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਵਲੋਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਇਸ ਮਾਤਮ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦਾ ਹਾਂ।

ਚੌਧਰੀ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ (ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ, ਜਨਰਲ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਕ ਸ਼ਾਇਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ “ਕਭੀ ਕਭੀ ਤੋ ਇਸ ਦੇਕ ਮੁਸ਼ਤ ਖਾਕੇ ਗਿਰਦ ਰਕਸ ਕਰਤੇ ਹੁਏ ਹਫਤ ਆਸਮਾਂ ਗੁਜ਼ਰੇ।” ਇਕ ਸੈਂਟਰ ਦੇ ਉਦਾਲੇ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਕਿਵੇਂ ਘੁਮਦੀ ਹੈ ਇਹ ਮੌਲਾਨਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਸਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਇਤਨੇ ਬਾਵਕਾਰ ਸ਼ਖਸ ਸਨ ਕਿ ਜਿਥੇ ਵੀ ਉਹ ਬਹਿੰਦੇ ਸਨ ਉਥੇ ਹੀ ਉਸ ਮਹਿਫਲ ਤੇ ਹਾਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਉਸ ਮਹਿਫਲ ਤੇ ਆਪਣਾ ਖਾਸ ਅਸਰ ਰਖਦੇ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਉਪਾਰ ਮੰਡਲ ਦਾ ਇਕ ਡੈਪੂਟੇਸ਼ਨ ਲੈ ਕੇ ਗਏ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਦੁਕਾਨਾਂ ਤੋਂ ਬੇਦਖਲ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਅਸੀਂ ਮੌਲਾਨਾ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੈਜੀਡੈਂਸ (residence) ਤੇ ਮਿਲੇ। ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਥੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ, ਜਿਹੜੇ ਉਜੜ ਕੇ ਆਏ ਨੇ, ਫੇਰ ਉਜਾੜਨਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਅਸੀਂ ਜ਼ਿਤਨੇ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅਗਰ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਸਾਡੇ ਡੈਪੂਟੇਸ਼ਨ ਤੇ ਹਾਵੀ ਹੋ ਸਕਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਮੌਲਾਨਾ ਸਾਹਿਬ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਰਾ ਮਸਲਾ ਸਮਝ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਹਲ ਦੱਸਿਆ। ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਜੋ ਫੈਸਲਾ ਸੀ ਕਿ 10 ਹਜ਼ਾਰ ਤਕ ਦੀ ਮਾਲੀਅਤ ਦੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਨੀਲਾਮ ਨ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਇਹ ਮੌਲਾਨਾ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਸੀ, ਜਿਹੜਾ ਹਿੰਦ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਅਪਣਾਇਆ। ਅੱਜ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੌਲਾਨਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਇਹ ਇਹ ਸਿਫਤਾਂ ਸਨ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਕਿਹੜੀ ਸਿਫਤ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਉਚਾ ਚੁਕਣ ਵਾਲੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਮੌਲਾਨਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਕਿਹੜੀ ਸਿਫਤ ਸੀ ਜਿਹੜੀ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਉਚਾ ਚੁਕਣ ਵਾਲੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਮੌਲਾਨਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੇਕੂਲਰਿਜ਼ਮ (secularism) ਦਾ ਸਬੂਤ ਦਿੱਤਾ ਉਹ ਇਸਦੇ ਅਲਮਬਰਦਾਰ ਹੋਏ ਨੇ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਉਹ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਮੱਨੇ ਹੋਏ ਫਿਲਾਸਫਰ ਸਨ। ਮੁਸਲਿਮ ਵਰਲਡ (Muslim World) ਵਿਚ ਮੁਸਲਿਮ ਲਾ (Muslim law) ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਸ਼ਹਿਰੀਅਤ ਦੀ ਅਥਾਰਟੀ (authority) ਗਿਣੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ।

ਮੌਲਾਨਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰ ਜਾਣ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਰਸਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਰੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪਰਾਰਥਨਾ ਕਰੀਏ ਕਿ ਈਸ਼ਵਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੂਹ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇਵੇ। ਅਸੀਂ ਲੋਕੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਤਮਾ ਐਨੀ ਮਲੀਨ ਹੈ ਅਤੇ ਐਨੀ ਤੁਛ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਉਚਾ ਕਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇਣ ਲਈ ਕੀ ਪਰਾਰਥਨਾ ਕਰਨੀ ਹੈ? ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਪਰਾਰਥਨਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਤਮਾ ਸਾਨੂੰ ਅਗੇ ਲਈ ਵੀ guide ਕਰਦੀ ਰਹੇ। ਸਾਡੀ ਪਰਾਰਥਨਾ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਕੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇਣੀ ਹੈ ਬਲਕਿ ਸਾਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਮਿਲੇਗੀ। ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਤਮਾ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ destiny ਨੂੰ guide ਕਰ ਸਕੇ।

ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਪੁਰ ਦੇ ਲੋਕ ਤਾਂ ਮੌਲਾਨਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਬੜੇ ਅਭਾਰੀ ਹਨ। ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਕਾਂਡ ਦੀ Enquiry Committee ਬਨਾਉਣ ਵਾਲੇ ਮੌਲਾਨਾ ਸਾਹਿਬ ਹੀ ਸਨ। ਉਸ

Enquiry Committee ਦੇ Chairman Shreeman Narain ਸਨ। ਅਜ ਮੇਲਾਨਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰ ਜਾਣ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਮਾਤਮ ਛਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਲੋਕ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੇਲਾਨਾ ਸਾਹਿਬ ਜਿਸ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਖੜੇ ਹੋਏ ਸਨ ਉਸੇ ਥਾਂ ਤੇ ਆਖਰ ਤਕ ਖੜੇ ਰਹੇ, ਭਾਵੇਂ ਐਨੇ ਝੱਖੜ ਆਏ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਦਮ ਨਾ ਡਿਗ ਸਕਿਆ। ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਬੜੇ ਬੜੇ ਨਾਜ਼ੁਕ ਵਕਤ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਵਕਤ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਸੀ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਕਿ ਵਡੇ ਵਡੇ ਇਨਸਾਨ ਝੋਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦਾ ਬੜਾ ਜ਼ੋਰ ਸੀ। ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨੇ ਮੇਲਾਨਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਬੜਾ ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਪਰ ਮੇਲਾਨਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਬਿਲਕੁਲ ਆਵਾਜ਼ ਨਾ ਕਈ। ਮੁਸਲਿਮ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਬੜੇ ਬਿਆਨਾਤ ਛਪਦੇ ਰਹੇ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਕਦੀ ਵੀ ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿਤਾ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਦੀ ਵੀ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ। ਅਜ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਮਾਤਮ ਛਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮਹਾਤਮਾ ਜੀ ਦੇ ਮਰਨ ਦੇ ਬਾਦ ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਅਤੇ ਅਚਾਰੀਆ ਨਰਿੰਦਰ ਦੇਵ ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਜੇ ਕਿਸੇ ਇਨਸਾਨ ਦੇ ਮਰਨ ਨਾਲ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਨੂੰ ਧਕਾ ਲਗਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਮੇਲਾਨਾ ਸਾਹਿਬ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਵਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮੈਂ Leader of the House ਦੇ ਮਤੇ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਾਊਸ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਵਰਕੀਨ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ।

अध्यक्ष महोदय : मैंबर साहिबान, जो अफसोस का मता लीडर आफ दी हाऊस ने पेश किया है और जिन ख्यालात का इज़हार उन्होंने ने और लीडर आफ दी आपोजीशन पंडित श्री राम जी शर्मा ने, जन संघ के नेता डाक्टर बलदेव प्रकाश ने, कम्युनिस्ट पार्टी के नेता डाक्टर भाग सिंह जी ने और सोशलिस्ट पार्टी की तरफ से चौधरी बलबीर सिंह जी ने किया है मैं उन से पूरी तरह से सहमत हूँ। पिछली दफा जब हम इस हाऊस को मुलतवी कर रहे थे तो हमें यह ख्याल नहीं था कि आज के दिन जब हम इकट्ठे होंगे तो किस कदर रंज और सदमे के माहौल में इकट्ठे होंगे। हम इस हाऊस में, इस सूबे में और सारे देशवासी ही इस गम में डूबे हुए नहीं हैं बल्कि दुनिया के सारे देशों में भारी रंज और सदमें की लहर दौड़ गई। ऐसे रंज के मौकों पर रस्मी तौर पर तो हम बात करते हैं लेकिन उन के गुज़र जाने से असली मानों में एक ऐसा खला पैदा हो गया है जिस को हम कभी भी पूरा नहीं कर पाएंगे। दुनिया में हर एक आदमी अपनी अपनी जगह पर एक खास काबलीयत रखता है। लेकिन कुछ आदमी अपने लिये जीते हैं, कुछ अपनी कौम के लिये जीते हैं और कुछ उस से भी बड़े माहौल के लिये जीते हैं लेकिन मालाना थे कि इन सब हदों से पार थे। वे औरों की खातिर जिए। उन्होंने ने बहुत छोटी उमर में मनुष्य मात्र की मुश्कलों को संभाला और जो उन्होंने ने तालीम हासिल की और जो इल्म इस्लाम के बारे में उन्होंने ने हासिल किया उस को मजहब के सही मानों में इस्तेमाल किया। उन का मजहब एक दूसरे से लड़ाई नहीं सिखाता था, उन का मजहब एक दूसरे से प्रेम सिखाता था और एक इनसान के दिल में दूसरे इनसान के लिये सहबत का जज़बा पैदा करता था। आज वे इस दुनिया से उठ गये हैं। पुराने बज़ुर्ग लीडरों में से हमारे सामने से

[अध्यक्ष महोदय]

बड़े बड़े नेता उठते जा रहे हैं इस से हमारे मन में यह ख्याल पैदा होता है कि आखिर जिस काम का उन्होंने ने बोड़ा उठाया जिस के लिये उन्होंने ने अपने जीवन बलिदान किये और जो उनका एम (aim) था उस को पूरा किया। उन्होंने ने हमारे सामने ऊँची जिंदगी का एक आदर्श कायम किया ताकि हम सही मानों में उस पर अमल करें, हमें चाहिए कि हम उन के द्वारा कायम किये असूलों पर अमल करें और उन पर पक्का विश्वास रखें। अगर हम ऐसा करते हैं तब ही उन की आत्मा को शांति मिल सकती है। मौलाना साहिब का बचपन देश से बाहर गुजरा। मेरे लिये बड़े फखर की बात है कि मेरे ही ज़िले में उन के आवाओ अजदाद का मकान था हालांकि इस में शक नहीं कि वे पैदा मक्के में हुए। लेकिन काफी अरसा इस देश से बाहर रहने के बावजूद भी उन का जो खानदानी प्यार, जो देश के लिये प्यार था और जो कौम के लिये प्यार का जज़बा था वह हमेशा ही मज़बूत और बुलन्द रहा। उन के लिये हम क्या कुछ कहें? वे इतने बुलन्द हैं कि किसी नए तुम्राफ के मुहताज नहीं हैं। जो कुछ उन्होंने ने देश के लिये किया, देश की आज़ादी के लिये किया मैं समझता हूँ कि अगर सही मानों में बुनियाद के पहले पत्थर रखे तो उन्होंने ने ही रखे। 1921 में जब अखबार अलहवाल उन्होंने ने जारी किया तो उस के द्वारा देश में बड़ी जागृति उस के नतीजे के तौर पर आई। 1914 से लेकर 1920 तक नज़र बन्द रहे, उस के बाद खिलाफत movement में नज़र बन्द रहे। फिर 1930 से 1932 तक कैद रहे और उस के बाद Quit India Movement के समय में भी कैद रहे। कौन सा मौका है जब कि उन्होंने ने अपने आप को पेश न किया हो। वे एक राजनैतिक नेता होने के अलावा एक बहुत बड़े विद्वान भी थे और फिलासफर थे। आप दुनिया के माने हुए लिखारी थे। उन की शहरत हिन्दुस्तान तक ही महदूद न थी। उन की शहरत तो सारे संसार में फैल चुकी थी। सारा एशिया उन को मानता था और बाकी सारे देश उन को मानते थे। हमारे लिये उन का चला जाना हमारी सियासी जिंदगी से एक युग का ख़तम हो जाना है। उन का जीवन एक युग था और उस युग में जो कुछ हुआ राजनैतिक क्षेत्र में उस के वह पेश तरी थे। सब से ज़्यादा कुरबानी उन्होंने ने की। मैं अगर अर्ज करूँ कि देश में आज़ादी की बुनियाद भी उन्होंने ने ही कायम की, यह फखर उन्हें ही हासिल था तो कोई मुबालगा न होगा। उस वक़्त इस कदर आंधियां आ रही थीं फिरकाप्रस्ती की कि चारों तरफ एक तूफान सा मचा हुआ था लेकिन वे चट्टान की तरह डटे रहे।

जब लार्ड वेवेल और सर स्टेफर्ड क्रिप्स से बात चीत होनी थी तो उस वक़्त भी देश की सब से बड़ी जमायत-कांग्रेस ने उन्हें ही यह अहम काम सौंपा कि वह उन के साथ गुफ्तोशनीद करें। क्या कुछ न कहा गया था मिस्टर जिन्नाह और मुसलमानों की तरफ से; क्या कुछ तकलीफें उन्होंने अपने सामने न देखी, लेकिन इस के बावजूद वह बड़े ही शानदार तरीके से, निडरता के साथ ऐतिहासिक और नाजुक समय में अपने फ़रायज़ को निभाते रहे। अपनी आंखों के सामने ही उन्होंने हमें आज़ादी

लेकर दी। वह महान गुणों का एक मुजस्समा थे। उन का शुमार संसार के बड़े बड़े महापुरुषों में होगा इल्म के लिहाज से, कौमप्रस्ती के लिहाज से, मुन्तजिम के लिहाज से, विद्वान के लिहाज से। जो कुछ भी लीडर आफ दी आपोजीशन ने, और बाकी साहिबान ने कहा, हाऊस के लीडर के अल्फाज की ताईद करते हुए जो कुछ कहा मैं भी अपने आप को उन में पूरी तरह शामिल करता हूं। आखिर में, जैसा कि आप के खयालात से जाहिर है स्वर्गीय लीडर की रूह की शान्ति के लिए, उन की याद में हम दो मिनट के लिए खामोश खड़े हो जाएंगे और उस के बाद हाऊस सारे दिन के लिए मुलतवी हो जाएगा।

(Hon. Members, I fully associate myself with the condolence motion moved by the Leader of the House and supported by Pandit Shri Ram Sharma, the Leader of the Opposition ; Dr. Baldev Parkash, the Leader of the Jan Singh ; Dr. Bhag Singh, the Leader of the Communist Party and Chaudhri Balbir Singh on behalf of the Socialist Party. Last time when we adjourned the House, we could never dream that we would meet in an atmosphere of profound grief and sorrow. Not only we people in this House, or in this State or in the whole of the country are stricken with grief but this wave of deep sorrow and grief has also swept over all the countries of the world. On such occasions we generally talk in a formal way-but, in fact, with his passing away, such a void has been created as will be difficult for us to fill up. Every body in this world possesses certain qualities peculiar to him. Some people live for themselves, some live for the nation while others live for a still wider circle. But Maulana Azad crossed all these boundaries. He only lived for others. At a very early age he shared the trials and tribulations of mankind. The education that he received and the knowledge that he gained about Islam was practised by him in the true sense of religion. The religion that he followed did not teach enmity with each other. Instead it taught universal love and created affection and fellow feeling for each other. Today he is no more in this mortal world. Our old guards and great leaders are passing away from amongst us one by one. However we realise that they accomplished the task that they set before them and for which they sacrificed their all. They also set a high ideal of a noble life before us so that we may follow it with full faith and derive guidance from it. If we do so, then and then alone their souls will rest in peace. Maulana Sahib spent his childhood outside this country. It is a matter of great honour and pride for me that his ancestral home was situated in my home district, although there is no doubt about it that he was born in Mecca. In spite of his having remained outside this country for a sufficiently long period his family ties, his feelings of love for the country and the nation always remained strong and supreme. What can one say about that great man ? He had such a towering personality as needed no introduction to anyone. Whatever he did for the country or for its freedom, I think, if anybody laid its real foundation stone, it was he who did it. The paper named 'Al Halal' established by him in 1912 brought a great awakening in the country. This resulted in his detention from 1914 to 1920. He was again detained during the Khilaphat movement. Later on he was jailed from 1930 to 1932 and also during the 'Quit India' movement. On no occasion did he falter to offer himself for the cause of the nation. In addition to his being a political leader, he was a great scholar and a philosopher too. He was a world renowned writer. His fame was not limited to the boundaries of India, it

[Mr. Speaker]

had instead spread to the whole world. Asia as well as the rest of the world held him in great esteem. His passing away from amongst us tantamounts to the ending of a great political era in this country. His life constituted an era in itself and he was a forerunner of whatever happened in the political fields of that era. His was the greatest sacrifice. It will be no exaggeration, if I say, that he laid the foundation of the freedom movement in the country and that this honour belonged only to him. That was the time when the communal frenzy was sweeping the whole country but he stood like a rock amidst this storm of communalism.

When negotiations were to be conducted with Lord Wavel and Sir Stafford Cripps, it was he who was entrusted with the vital task of holding these important talks with them by the greatest organisation of the country, the Congress. What was not said against him by the mohammedans and Mr. Jinnah, what amount of difficulties did not confront him, but undaunted he discharged his duties fearlessly at that fateful and historical hour. He brought independence to the country during his own life time. He was an embodiment of virtues. He would be counted as one of the greatest personalities of the world as an educationist, a nationalist, an administrator and an eminent scholar. I completely associate myself with the views of the Leader of the Opposition as well as other hon. Members which they have expressed in support of the motion moved by the Leader of the House. In the end, as it is the sense of the House, we will all stand in silence for two minutes as a mark of respect to the memory of the departed leader and pray that his soul may rest in peace. Thereafter, the House will adjourn for the Day.)

(The House stood in silence for two minutes.)

Chief Minister : Sir, I beg to move :—

That the House be adjourned as a mark of respect to his memory.

Mr. Speaker : I think the hon. Members would agree with the motion moved by the Chief Minister for the adjournment of the House as a mark of respect to the memory of Maulana Sahib.

(The House unanimously agreed.)

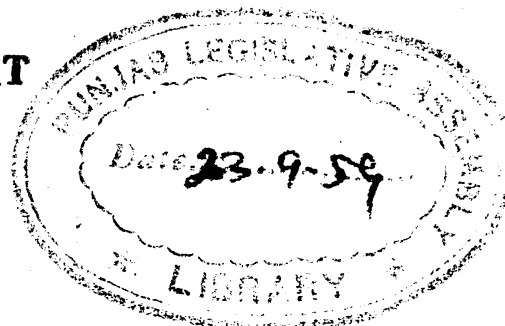
(The Sabha then adjourned till 2 p. m. on Wednesday, the 26th February, 1958.)

PUNJAB VIDHAN SABHA DEBATES

26th February, 1958

Vol. I—No. 10

OFFICIAL REPORT

CONTENTS

Wednesday, 26th February, 1958

	PAGE
Starred Questions and Answers ..	(10)1
Unstarred Questions and Answers ..	(10)27
Adjournment Motions ..	(10)95
Message from the Governor ..	(10)95
Papers laid on the Table ..	(10)96
Presentation of Supplementary Estimates (2nd Instalment), 1957-58	(10)96
Presentation of the Report of Estimates Committee on the Supple-mentary Estimates (2nd Instalment), 1957-58 ..	(10)96
Bill (s)—	
The Punjab Shops and Commercial Establishments—, 1957 ..	(10)96
The Nangal Township (Periphery) Control—, 1958 ..	(10)141
The Punjab Maternity Benefit (Amendment)—, 1958 ..	(10)145
The Punjab Land Revenue (Amendment)—, 1958 ..	(10)148—158

Annexure

CHANDIGARH:

Printed by the Controller of Printing and Stationery, Punjab
1959

Price : Re. 6.45 nP.

ERRATA

PUNJAB VIDHAN SABHA DEBATE VOL. I NO. 10
DATED 26TH FEBRUARY, 1958.

<i>Read</i>	<i>for</i>	<i>on page</i>	<i>line</i>
with	wtith	(10)7	3
any	aay	(10)7	18
Minister	Minster	(10)14	1
Foundry	Founday	(10)49	serial No. 292
Work	Wok	(10)55	serial No. 407
Sultanpur	Sultampur	(10)55	serial No. 408
bridges	bribges	(10)85	11th from below.
difficulties	diff culties	(10)85	9th from below.
tehsil	ehsil	(10)86	4
rice	ice	(10)87	7
Gurgaon	Curgaon	(10)87	7th from below.
Administration	Adminstration	(10)88	12
Ayurvedic	Auvrvedic	(10)88	18
बारे	बा	(10)101	5
देखते	खते	(10)101	15
घंटे	घं	(10)101	24
disparity	desparity	(10)106	13,18
मगी	मग	(10)106	8th from below
Cantonments	Cantonements	(10)108	1,3,8 and 10 from below
देखते	खते	(10)110	1
म्री	भम्री	(10)117	20
referred	referredt	(10)141	18
that	hat	(10)145	9th from below.

TABLE

LIST OF THE MEMBERS OF THE PUNJAB LEGISLATIVE ASSEMBLY

NAME	RESIDENCE	EDUCATION	PROFESSION
MR. J. S. BHAGAT	LAHORE	B.A.	ADVOCATE
MR. J. S. BHAGAT	LAHORE	B.A.	ADVOCATE
MR. J. S. BHAGAT	LAHORE	B.A.	ADVOCATE
MR. J. S. BHAGAT	LAHORE	B.A.	ADVOCATE
MR. J. S. BHAGAT	LAHORE	B.A.	ADVOCATE
MR. J. S. BHAGAT	LAHORE	B.A.	ADVOCATE
MR. J. S. BHAGAT	LAHORE	B.A.	ADVOCATE
MR. J. S. BHAGAT	LAHORE	B.A.	ADVOCATE
MR. J. S. BHAGAT	LAHORE	B.A.	ADVOCATE
MR. J. S. BHAGAT	LAHORE	B.A.	ADVOCATE

PUNJAB VIDHAN SABHA

Wednesday, 26th February, 1958

The Vidhan Sabha met in the Assembly Hall, Sector 10, Chandigarh Capital at 2.00 p.m. Mr. Speaker (Sardar Gurdial Singh Dhillon) in the Chair.

STARRED QUESTIONS AND ANSWERS

REFUND OF SHARE MONEY AMOUNTING TO RS. 10,000 TO GRAIN DEALERS
CO-OPERATIVE ASSOCIATION, MANDI PHUL, DISTRICT BHATINDA

*1454. Dr. Bhag Singh : Will the Minister for Finance be pleased to state—

- (a) whether it is a fact that the Grain Dealers Co-operative Association, Mandi Phul, district Bhatinda, deposited a sum of Rs. 10,000 with the Central Grain Dealers Co-operative Syndicate, Patiala, as their share money ;
- (b) whether he is aware of the fact that the said money has not been repaid to the said Association by the Syndicate referred to in part (a) above even after the receipt of instruction to this effect from the Registrar, Co-operative Societies ;
- (c) if the answers to parts (a) and (b) above be in the affirmative, the steps Government propose to take for getting the above share money refunded ?

Shri Mohan Lal : (a) The Grain Dealers Co-operative Association, Mandi Phul, have deposited Rs. 10,000 with the Central Syndicate, Patiala (now Federation) as their share money.

(b) No instructions for refund have been issued by the Registrar, Co-operative Societies, Punjab. The share money has not been repaid and its refund has been withheld pending final settlement of accounts of the Central Syndicate, Patiala (now Federation) with the Government.

(c) Does not arise.

LAND TRANSFERRED UNDER THE PUNJAB BHOODAN YAGNA
ACT, 1955 (NOT 1957)

*936. Shri Ram Chandra Comrade : Will the Minister for Revenue be pleased to state whether any land in the State has been transferred under the Punjab Bhoodan Yagna Act, 1955 (not 1957); if so, its area ?

Giani Kartar Singh : (i) No.

(ii) Does not arise.

EVACUEE LAND LYING UNCULTIVATED IN THE STATE

*1514. Shri Harbhagwan Maudgil : Will the Minister for Revenue be pleased to state—

- (a) the total area of evacuee land lying uncultivated in the State for the last 2 years and the reasons therefor ;
- (b) the reasons for which the uncultivated land is not being leased out to landless tenants and Harijans, etc. ?

Giani Kartar Singh : (a) 84,163 ordinary acres. This area is inferior, being situate mostly in Bet tract.

(b) Under the instructions of Government of India unallotted evacuee lands are to be leased out for a period of one year only. The inferior lands are not acceptable to anybody for this short term.

**REPRESENTATION FROM RESIDENTS OF WATER-LOGGED AREAS IN
DISTRICT LUDHIANA FOR REMISSION IN LAND REVENUE**

*1602. Sardar Ramdayal Singh : Will the Minister for Revenue be pleased to state—

- (a) whether any representations have been received by the authorities from the residents of villages affected by water-logging in district Ludhiana for the remission of land revenue ; if so, the names of such villages and the action, if any, taken thereon ;
- (b) whether any such representations were also received by Government from the villagers of Rachhin, Brahmpur and Moherna of tehsil and district Ludhiana ; if so, the action taken thereon ?

Giani Kartar Singh : (a) Yes. The statement showing the villages and the action taken is placed on the Table.

(b) Yes. Land revenue in these villages has been suspended and remission statements are under preparation

Names of villages affected by water-logging in the Ludhiana District, the residents of which have represented for remission of land revenue and action taken thereon

Name of Village	Action taken
1. Boprai Khurd	Land Revenue has been suspended and remission statements are under preparation
2. Ramgarh Sohian	
3. Shahjahanpore	
4. Jagraon	
5. Gopalpore	
6. Salimpore	
7. Garcha	
8. Sheikhuwal	
9. Burj Matewara	
10. Ror	
11. Mangli Khas	
12. Sattowal	
13. Shujatwala	
14. Jamalpore	
15. Kasabad	
16. Qutbewal Araian	
17. Fatehgarh Gujran	
18. Talwandi Kalan	
19. Majara Khurd	
20. Landhowal	
21. Manewal	
22. Majara	
23. Maherna Kalan	
24. Rachhin	
25. Unchi Daud	
26. Sihan Daud	
27. Barampur	Remission statements are under preparation
28. Nathowal	
29. Kaonke Kalan	The Deputy Commissioner, Ludhiana, has been ordered to take action in accordance with the prescribed rules.
30. Dalla	
31. Khosa	
32. Dangian	
33. Rasulpur	

HONORARY SUB-REGISTRARS

*1611. Chaudhri Sunder Singh : Will the Minister for Revenue be pleased to state—

- (a) the total number of Honorary Sub-Registrars, appointed by the Government, district-wise, to date ;
- (b) whether it is a fact that no Harijan Honorary Sub-Registrar has so far been appointed in the State; if so, the steps, if any, proposed to be taken by Government to make good the deficiency of the percentage of Harijans in these appointments?

Giani Kartar Singh : (a) Detailed statement is laid on the Table.

(b) Yes. The posts of Honorary Sub-Registrars do not constitute any regular cadre like other Government services, for which a specific reservation for members of Scheduled Castes may be, strictly speaking, expected. But the officers concerned will be instructed not to overlook the claims of suitable Harijans who fulfil the conditions necessary for these posts in future.

Statement showing number of Honorary Sub-Registrars district-wise

Serial No.	Name of the district	Number
1.	Gurdaspur	2
2.	Amritsar	4
3.	Jullundur	4
4.	Hoshiarpur	5
5.	Ludhiana	4
6.	Ferozepur	3
7.	Ambala	4
8.	Karnal	2
9.	Rohtak	3
10.	Hissar	1

चौधरी सुन्दर सिंह : इन में से हरिजन क्यों नहीं लिए गए ?

अध्यक्ष महोदय : उन्होंने ने reason दी है । (He has given the reason.)

ਮੰਤਰੀ : ਇਸ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਤਾਂ ਇਹ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜੋਗ ਆਦਮੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇ ਹੋਣਗੇ ।

ਚੌਧਰੀ ਸੁਨਦਰ ਸਿੰਹ : ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਹਾ ਹੈ ਕਿ ਆਗੇ ਕੇ ਲਿਏ ਹਰਿਜਨਾਂ ਕੇ ਕਲੇਸ consider ਕਰ ਰਹੇ ਹੈਂ । ਮੈਂ ਸਮਝਤਾ ਹੁੰ ਕਿ ਜੋ ਆਦਮੀ ਲਿਏ ਗਏ ਹੈਂ ਉਨ ਕਾ ਸਿਧਾਰ ਇਤਨਾ ਭੰਚਾ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਤੋ ਮੈਂ ਪੁੱਛਤਾ ਹੁੰ ਕਿ ਇਨ ਮੇਂ ਹਰਿਜਨਾਂ ਕੋ ਕਧੋਂ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਗਏ ?

ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ ਫਾਈਲਾਂ ਦੇਖੀਆਂ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਜ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਦਸੀ ਗਈ ਕਿ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਲਾਏ ਗਏ । ਆਇੰਦਾ ਲਈ ਵਾਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਹਿਦਾਇਤਾਂ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ।

ਚੌਧਰੀ ਸੁਨਦਰ ਸਿੰਹ : ਮੈਂ ਸਮਝਤਾ ਹੁੰ ਕਿ 22 ਏਕਰ ਦਫਾ ਆਰ 32.....

Mr. Speaker : The hon. Member should not make any suggestion. He should put a question.

ਚੌਧਰੀ ਸੁਨਦਰ ਸਿੰਹ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਧਰ ਪੁੱਛਨਾ ਚਾਹਤਾ ਹੁੰ ਕਿ ਜਬ 32 ਆਦਮੀ ਲਗਾਏ ਗਏ ਹੈਂ ਤੋ ਉਨ ਮੇਂ ਹਰਿਜਨਾਂ ਕੋ ਕਧੋਂ ਨਹੀਂ ਲਗਾਏ ਗਏ । ਕਧਾ ਹਰਿਜਨਾਂ ਮੇਂ ਸੇ ਏਸੇ ਆਦਮੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਤੇ ਜੈਸੇ ਕਿ ਲਗਾਏ ਗਏ ਹੈਂ ?

Mr. Speaker : It is a question of opinion.

ਮੰਤਰੀ : ਇਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਮੈਂ ਦੇ ਚੁਕਾ ਹਾਂ ।

ਚੌਧਰੀ ਸੁਨਦਰ ਸਿੰਹ : ਕਧਾ ਕਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਕਤਾਏਂਗੇ ਕਿ ਆਗੇ ਕੇ ਲਿਏ ਲੋਂਗੇ ਧਾ ਨਹੀਂ ਜਬ ਕਿ ਇਸ ਫੰਗ ਕੇ ਆਦਮੀ ਹਰਿਜਨਾਂ ਮੇਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈਂ ?

ਅਧਯਕਸ਼ ਸ਼ਹੀਦਧ : ਚੌਧਰੀ ਸਾਹਿਬ ਕਜਟ ਪਰ ਕਹਸ ਕੇ ਕਕਤ ਧਰ ਚੀਜ਼ ਕਹ ਸਕਤੇ ਹੈਂ । (Chaudhri Sahib can say this thing during the discussion on the Budget.)

ਸ਼ਰੀ ਰਾਮ ਧਾਰਾ : ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਫਰਮਾਧਾ ਹੈ ਕਿ suitable ਆਦਮੀ ਉਨ ਮੇਂ ਸੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇ । ਕਧਾ ਮੈਂ ਉਨ ਸੇ ਪੁੱਛ ਸਕਤਾ ਹੁੰ ਕਿ suitable ਕੀ definition ਕਧਾ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ : ਮੈਨੂੰ ਲਫਜ਼ ਦਸਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ । ਹਰ ਕੋਈ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਕੀ ਮੁਰਾਦ ਹੈ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੋ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਉਹ suitable ਹੈ ।

ਸ਼ਰੀਮਤੀ ਆਸ ਪਰਮਾ ਜੈਨ : ਕਧਾ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਕੋ ਮਾਲੂਮ ਹੈ ਕਿ ਕਾਜ਼ ਜਗਹੋਂ ਏਸੀ ਹੈਂ ਜਹਾਂ Honorary Registrars ਕੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਅਮੀ ਤਕ ਨਹੀਂ ਲਗਾਏ ਗਏ ?

अध्यक्ष महोदय : यह अलग सवाल है । इस के लिए नोटिस दीजिए ।
(This being a separate question fresh notice would be required.)

श्री राम प्यारा : क्या वजीर साहब बताएंगे कि जिन qualifications के सब-रजिस्ट्रार लगाए गए हैं क्या उन qualifications के आदमी हरिजनों में से नहीं मिलते थे ?

मुख्य मंत्री : उन का नाम recommend हो कर नहीं आया था ।

श्री इन्द्र सिंह : रजिस्ट्रार appoint करते वक्त किन किन बातों का ख्याल रखा गया था ?

मंत्रि : इस विषय उनुं दी कौमी विदमत, डेंज दी मरविम, इस किमम दीआं qualifications मन्; मैनुं मारीआं जाद नहीं ।

श्री इन्द्र सिंह : क्या वजीर साहिब को मालूम है कि कुछ रजिस्ट्रार ऐसे भी लगाए गए हैं जो दस्तखत करने भी नहीं जानते ?

मंत्रि : मैनुं अनिहा कौडी केम पता नहीं :

डाक्टर भगत सिंघ : की कौमी विदमत विष British Imperialism दीआं विदमत दी आ जांदीआं हन ?

Mr. Speaker : Well, this question does not arise.

चौधरी राधा कृष्ण : क्या हरिजनों के नाम consider किए गए थे ?

मंत्रि : इस लखी नोटिस चाहीदा है। इस दा मवाब देह लखी पुतालीआं ढाखीलां नुं वेखला पवेगा किउंकि इनुं appointments नुं हेंदे 1½ साल हें गिआ है ।

श्री इन्द्र सिंह : इन Registrars की appointments करने के लिए क्या बाकायदा तौर पर applications invite की गई थीं या अपनी तरफ से ही .....

मंत्रि : इस मवाल डें- इह supplementary पैदा नहीं हुंदा। इस लखी नोटिस चाहीदा है ।

श्री इन्द्र सिंह : On a point of order. यह सवाल इसी सवाल से पैदा होता है । मिनिस्टर साहिब ने कहा है कि arise नहीं होता । यह जवाब देने से avoid कर रहे हैं ।

Mr. Speaker : The question relates to the 'steps, if any, proposed to be taken by Government to make good the deficiency.' He has enquired the total number and not the manner of recruitment in the question.

श्री इन्द्र सिंह : क्या यह बेइनसाफी आगे के लिए ठीक की जायेगी ?

ਮੰਤਰੀ : ਇਹ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸਨੀ ਰਾਮ : ਕੀ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਬਤਾਏਗੇ ਕਿ educational qualifications definite ਨਹੀਂ ਥੀਂ ?

ਮੰਤਰੀ : ਮੁਕੱਰਰ ਨਹੀਂ ਸਨ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਪ੍ਰਬੋਧ ਚੰਦਰ : ਚੀਫ਼ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਹਰਿਜਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਲਿਓ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਗਯਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ ਕੇ ਨਾਮ recommend ਨਹੀਂ ਹੁਏ ਥੇ । ਕੀ ਮੈਂ ਉਨ ਸੇ ਪੁੱਛ ਸਕਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਜਿਨ ਲੋਗਾਂ ਕੇ ਨਾਮ recommended ਥੇ ਉਨ੍ਹੋਂ ਹੀ ਲਗਾਇਆ ਗਯਾ ਯਾ ਇਸ ਕੇ ਅਲਾਵਾ ਭੀ ਲਗਾਏ ਗਏ ਹਨ ਜਿਨ ਕੀ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀ ਗਈ ਥੀ ?

ਮੰਤਰੀ : ਇਹ ਅਰਸਾ $1\frac{1}{2}$ ਸਾਲ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ । ਫਾਈਲਾਂ ਦੇਖਣ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਵਾਬ ਦਿਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਨੋਟਿਸ ਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਵਾਕਫ਼ੀਅਤ ਹਾਸਲ ਕਰ ਕੇ ਦਸਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

HAMIRA EVACUEE LAND SCANDAL

*1233. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Revenue be pleased to state—

- (a) whether any representation from one Sardar Arjan Singh of Hamira asking for an enquiry into the Hamira evacuee land scandal was received by Government ; if so, when ;
- (b) whether any enquiry into the alleged scandal has been instituted ; if so, the names of officers to whom it has been entrusted from time to time with the progress made by each officer ;
- (c) the names of the parties alleged to be involved in the so called scandal ?

Giani Kartar Singh : (a) Yes. S. Arjan Singh put in two representations ; the first on the 24th December, 1954 to the Rehabilitation Minister of the erstwhile State of Pepsu and the second on the 14th March, 1957, to the Complaint Section of the Rehabilitation Department, Punjab.

(b) Yes. The first complaint was investigated by the Extra Assistant Commissioner, Kapurthala, on 6th January, 1956. He submitted his report to the Government of the erstwhile State of Pepsu which was passed on to the Anti-Corruption Department, Pepsu, on the 30th July, 1956, for further investigations.

The Additional Custodian, Pepsu, also made enquiries in some of the cases. These are now pending on the file of the State Assistant Custodian (General), Punjab, who has to decide them judicially for bringing the property on the evacuee list.

The second complaint was investigated by the Officer-in-charge, Complaint Section, who submitted his report to the Financial Commissioner, Revenue and Rehabilitation on the 4th July, 1957. As a result, evacuee

area measuring 2,316 kanals and 11 marlas was recovered. The case has since been forwarded to the Anti-Corruption Department and is at the moment under investigation with the Special Enquiry Agency.

(c) It is not in public interest to reveal the names of the officials and non-officials alleged to be involved in the scandal.

Sardar Bhupinder Singh Mann : Will the hon. Minister please state whether the land which has been recovered and put into the Evacuee Pool has further been allotted to refugees or not ?

Mr. Speaker : This is a separate question.

ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ : ਇਸ ਵੇਲੇ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਕੋਈ ਇਤਲਾਹ ਨਹੀਂ ।

श्री हंस राज शर्मा : उन अफसरों के नाम disclose करने में क्या public interest involved है ?

ਮੰਤਰੀ : ਮੁਕਦਮੇ ਚਲਣੇ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਣ ਦਾ ਡਰ ਹੈ ।

MAINTENANCE OF RECORD OF VACCINATION IN MUNICIPAL COMMITTEES

*1415. Comrade Jangir Singh : Will the Minister for Revenue be pleased to state —

(a) whether any record of vaccination is maintained in the Municipal Committees in the State; if so, the designation of the official responsible for its maintenance ;

(b) the person responsible for the maintenance of such record in Municipal Committee, Nabha, and the place where it is kept ?

Giani Kartar Singh : (a) The record of vaccination is usually maintained by all the Committees (Health Staff).

(b) The Sanitary Inspector, Nabha Municipal Committee, maintains the vaccination record, which is kept in the Municipal Office.

ELECTIONS TO DISTRICT BOARDS

*1630. Sardar Umrao Singh : Will the Minister for Revenue be pleased to state the time by which elections to the District Boards are likely to be held in the State ?

Giani Kartar Singh : No date has yet been fixed.

SUKHBAR CANAL

*959. Shri Ram Chandra Comrade : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether the Sukhbar Canal needed repairs ; if so, whether the repairs have been carried out and the canal is functioning properly ?

Sardar Gian Singh Rarewala : There is no Sukhbar Canal in Kangra District. However, there is one Sukhahar Kuhl in this district. Due to constant and heavy rains in the first week of September, 1957, there had been slips and damages to this Kuhl which have since been repaired and the Kuhl is now functioning properly.

LABOUR EMPLOYED BY GOVERNMENT FOR THE BHAKRA PROJECT

*1128. Pandit Ram Kishan Bharolian : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state —

- (a) the total strength of skilled, semi-skilled and unskilled work-charged labour at present employed by Government at the Bhakra Project ;
- (b) whether Government have under their consideration any proposals to absorb any persons referred to in part (a) above after the completion of the said Project; if so, what ;
- (c) the minimum wages of an unskilled labourer at the time when work on the said Project was started and the said wages at present ;
- (d) whether there is any proposal under the consideration of Government to increase the minimum wages of an unskilled labourer at the said Project ?

Sardar Gian Singh Rarewala : (a) The present strength of labour is—

Skilled	5,257
Semi-skilled	3,138
Unskilled	3,631

(b) Government have already made permanent 49 posts in Nangal Workshops. Some more posts may be converted into permanent posts later on. Every effort will be made to absorb the persons retrenched from this Project on other Projects in Punjab and elsewhere. Regular information is supplied to the Government of India, who have established a special office dealing with reports about surplus staff from the various Project authorities. Applications are also sent to other Projects in Punjab.

(c) The minimum wage of an unskilled workman at the time when construction of Bhakra Dam was started was Rs. 40 per mensem. The present minimum wage is Rs. 55 per mensem.

(d) Proposal to increase the minimum wage is under consideration of the Government.

PRIVILEGES TO THE LABOURERS OF BHAKRA-NANGAL-PROJECT

*1162. Pandit Ram Kishan Bharolian : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state —

- (a) whether the labourers engaged by Government at the Bhakra-Nangal Project are given the benefit of gratuity, one month's notice for termination of their services and one month's leave for each completed year of service ; if not, the reasons therefor;
- (b) the facilities that are being given to the labourers borne on regular establishment in respect of travelling, promotion, etc;
- (c) whether the facilities referred to in para (b) above are extended to the labourers borne on work-charged establishment; if not, the reasons therefor ?

Sardar Gian Singh Rarewala : (a) The workmen engaged on Bhakra-Nangal Project are not paid any gratuity. Those borne on the work-charged establishment can be discharged by giving 20 days' notice where the workman has put in more than 2 years service and by giving 10 days notice where the service is less than 2 years. In case of serious misconduct, however, no notice is necessary.

Regarding leave the following facilities are allowed:—

Work-charged establishment governed by the Factories Act is allowed leave with pay equivalent to 1/20th of the number of days worked in a year provided he works for more than 240 days. The workmen other than those under the Factories Act are allowed 15 days leave in a year with full pay. Also both the categories are given 13 Religious/National paid holidays in a year in addition to weekly rests. The benefits being allowed to the work-charged establishment as at present are considered to be adequate.

(b) Labourers employed on Bhakra-Nangal Project are not borne on regular establishment and, therefore, this question does not arise.

(c) Does not arise.

पंडित राम किशन भड़ोलिया : क्या वजीर साहिब बतायेगे कि Bhakra-Nangal Project में Industrial Dispute Act लागू हुआ है कि नहीं ?

CHOES IN DISTRICT HOSHIARPUR

*1424. Bawa Harnam Singh : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether any scheme has been formulated by Government for the canalizing of Choes in district Hoshiarpur; if so, the details thereof ?

Sardar Gian Singh Rarewala : The Scheme of canalizing Nasrula Choe in the Hoshiarpur and Jullundur Districts, has been prepared at an estimated cost of Rs. 26.0 lakhs and its execution has already been taken in hand.

Investigations regarding the preparation of schemes for training and canalising the Mehngarwal, Dholbaha and Janaury group of Choes are in hand.

ਡਾਕਟਰ ਭਾਗ ਸਿੰਘ : ਇਹ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ Nasrula Cho ਨਹਿਰ ਤਕ canalise ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ। ਮੈਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਨਹਿਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਬੇਈਂ ਤਕ ਜਿਹੜਾ ਟੋਟਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਕੀ ਬਣੇਗਾ ?

ਮੰਤਰੀ : ਅਖੀਰ ਤਕ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ।

NAROT JAIMAL SINGH IN DISTRICT GURDASPUR

*1507. Shri Prabodh Chandra : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether any steps have been taken or are proposed to be taken by Government to save Narot Jaimal Singh area in district Gurdaspur from the ravages of river Ravi; if so, what ?

Sardar Gian Singh Rarewala : An estimate for "constructing a flood protection embankment along the right bank of river Ravi, for protecting Chak Andhar tract" costing Rs. 13.3 lacs has been prepared and work has been taken in hand. This will afford protection to Narot Jaimal Singh area in district Gurdaspur.

DRAINAGE WORK IN WATER-LOGGED AREAS

*1603. Sardar Ramdayal Singh : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether the drainage work has been started in the water-logged areas of the State ; if so, the names of the districts in which it has been started ?

Sardar Gian Singh Rarewala : Yes. Drainage works have been started in the water-logged areas of the State in the following districts :—

- (1) Gurdaspur.
- (2) Amritsar.
- (3) Ferozepur.
- (4) Ludhiana.
- (5) Jullundur.
- (6) Hoshiarpur.
- (7) Sangrur.
- (8) Rohtak.
- (9) Karnal.

ਸਰਦਾਰ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਵੀ ਐਸੇ ਜ਼ਿਲੇ ਹਨ ਜਿਥੇ ਕਿ drainage ਦਾ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਕਿ ਸੇਮ ਹੈ ?

Mr. Speaker : The hon. Member may give a separate notice for this question.

ਸਰਦਾਰ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ : ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ 9 ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਵਿਚ drainage ਦਾ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਮੈਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹੋਰ ਵੀ ਐਸੇ ਜ਼ਿਲੇ ਨੇ ਜਿਥੇ ਸੇਮ ਹੈ ਤੇ drainage ਦਾ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ?

ਮੌਲਵੀ ਅਬਦੁਲ ਗਨੀ ਡਾਰ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਕੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਜ਼ਿਲੇ ਵੀ ਐਸੇ ਨੇ ਜਿਥੇ drainage ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਸੀ ਔਰ ਉਥੇ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ?

ਸੰਚਾਈ ਤੇ ਦਿਜਲੀ ਮੰਤਰੀ : ਮੈਥੋਂ ਇਹ ਪੁਛਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਵਿਚ drainage ਦਾ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਮੈਂ ਇਹ ਦੱਸ ਦਿਤਾ ਹੈ । ਹੋਰ ਜ਼ਿਲੇ ਵੀ ਐਸੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਨੇ, ਉਥੇ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ ।

ਮੌਲਵੀ ਅਬਦੁਲ ਗਨੀ ਡਾਰ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਕੀ ਗੁੜਗਾਵਾਂ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਕਿ ਕਈ ਪਿੰਡ ਤਬਾਹ ਹੋ ਚੁਕੇ ਨੇ, ਉਥੇ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਕੀ ਵਜ੍ਹਾ ਹੈ ?

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਮੌਲਵੀ ਸਾਹਿਬ, ਏਥੇ ਇਹ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਪੁਛਿਆ ਗਿਆ ।
(Addressing Maulvi Abdul Ghani Dar) (This has not been asked in the main question.)

ਸਰਦਾਰ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ : ਜਿਹੜੇ 9 ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਵਿਚ ਨਾਲੀਆਂ ਪੁਟਣ ਦਾ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਕੀ ਕਾਰਨ ਨੇ ?

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਇਹ ਤਾਂ ਨਹੀਂ । ਤੁਸੀਂ progress ਬਾਰੇ ਪੁਛ ਲਉ ਤਾਂ ਦਸਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । (This supplementary does not arise. If the hon. Member asks about the progress of the work it can be replied to.)

ਮੌਲਵੀ ਅਬਦੁਲ ਗਨੀ ਡਾਰ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦੱਸਣਗੇ ਕਿ ਗੁੜਗਾਵਾਂ ਵਿਚ drainage system ਠੀਕ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ?

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਨਹੀਂ ਮੌਲਵੀ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ । (ਹਾਸਾ) (No, this is not correct.) (laughter)

SUPPLY OF ELECTRIC ENERGY IN LUDHIANA DISTRICT

*1515. Shri Harbhagwan Maudgil : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state the total number of villages in Ludhiana District supplied with electric energy for agricultural purposes as well as for domestic use ?

Sardar Gian Singh Rarewala : The total number of villages electrified for agricultural purposes and domestic use in Ludhiana District is 68.

ESTABLISHMENT OF ADALTI PANCHAYATS AND PANCHAYAT UNIONS

*1631. Sardar Umrao Singh : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether the Government has any proposal under its consideration for the establishment of Adalti Panchayats and Panchayat Unions in the State ?

Sardar Gian Singh Rarewala : (i) There is no proposal to establish Adalti Panchayats in the areas comprising erstwhile Punjab State. However, Adalti Panchayats are functioning in Patiala Division.

(ii) Panchayat Unions which will include representatives of the Panchayats of a Development Block, are being established shortly.

FREE MID-DAY MEALS TO POOR CHILDREN IN SCHOOLS

*915. Dr. Bhag Singh : Will the Minister for Education and Labour be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government to provide mid-day meals free of cost to children of poor people in the schools in the State ?

Shri Harbans Lal (Deputy Minister) : No.

PROVINCIALIZATION OF HIGH SCHOOLS IN KANGRA DISTRICT

*1200. Shri Rup Singh Phul : Will the Minister for Education and Labour be pleased to state—

- (a) the total number of High Schools run by local bodies in district Kangra which have now been provincialized ;
- (b) the total amount so far spent by Government on furniture science apparatus and other equipment for the schools referred to in part (a) above ?

Shri Harbans Lal (Deputy Minister) : (a) 42.

(b) No amount has so far been spent by Government for the purpose.

ਚੋਧਰੀ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਗੌਰਮਿੰਟ ਦੀ ਕੋਈ ਐਸੀ ਸਕੀਮ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਸਾਇੰਸ ਵਰਗਾਂ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਮਦਦ ਦਿਤੀ ਜਾਏਗੀ ?

Mr. Speaker : This question does not arise out of it.

ਚੌਧਰੀ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਗੈਰਮਿੰਟ furniture ਅਤੇ ਸਾਇੰਸ ਵਗੈਰਾ ਤੇ ਕੋਈ ਖਰਚ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ 'ਨਹੀਂ' । ਮੈਂ ਪੁਛਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਕੋਈ ਇਰਾਦਾ ਹੈ ਖਰਚਣ ਦਾ ?

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਹਾਂ, ਦਸੋ ਜੀ, ਕੀ ਇਰਾਦਾ ਹੈ । (Yes, the hon. Deputy Minister should state the intention of the Government.)

ਤਪਸ਼ੰਤਰੀ : ਸਕਾਲ ਮੈਂ ਤੋਂ ਧਨ ਪੁੱਛਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ Government ਨੇ ਅੱਜ ਤਕ ਕਿਤਨੀ ਰਕਮ ਖਰਚ ਕੀ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ।

ਅਧਿਕਸ਼ ਮਹੋਦਯ : ਵਧ ਪੁੱਛਦੇ ਹੋ ਕਿ ਆਉਂਦਾ ਕੋਈ ਫ਼ਰਾਦਾ ਹੈ ? (The Honble Member wants to know whether the Governments intend to do so in future.)

Deputy Minister : Yes, Sir, it is under consideration.

ਮੌਲਵੀ ਅਬਦੁਲ ਗਨੀ ਡਾਰ : ਕੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਅੱਗੇ ਖਰਚਣ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ?

ਅਧਿਕਸ਼ ਮਹੋਦਯ : ਆਪ ਚਰਚਾ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਮਾਨੇ ਗਲਤ ਸਮਝ ਗਏ ਹੋ । (The hon. Member has misunderstood the meaning of the word 'Charcha')

ਮੌਲਵੀ ਅਬਦੁਲ ਗਨੀ ਡਾਰ : ਬੇਸ਼ਕ; ਮੈਂ ਸਿੱਖਣਾ ਹੀ ਹੈ; ਪ੍ਰਾਪੇਗੈਂਡਾ ਕਹਿ ਲਓ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਔਹ । (Very well.)

BASIC TRAINED TEACHERS

*1414. Comrade Jangir Singh : Will the Minister for Education and Labour be pleased to state—

- (a) whether it is a fact that private basic trained teachers have been taken into Government service ;
- (b) whether it is also a fact that Government basic trained teachers are still out of employment ;
- (c) if the replies to parts (a) and (b) above be in the affirmative, the reasons therefor and the steps proposed to be taken by the Government to provide employment to the Government basic trained teachers ?

Shri Harbans Lal (Deputy Minister): (a) Yes.

(b) Yes.

(c) Government make no discrimination in the matter of recruitment of basic trained teachers whether trained at Government or privately

[Deputy Minister]
managed basic training institution as they follow the same syllabus and curriculum of studies prescribed by the Punjab Education Department and pass the Basic Teachers Training Examination conducted by the Department.

All vacancies of teachers are filled through the Subordinate Services Selection Board.

PRIMARY SCHOOL IN SECTOR 11, CHANDIGARH

*1549. Sardar Niranjn Singh Talib : Will the Minister of Education and Labour be pleased to state—

- (a) whether there is any Government Primary School in Sector 11 at Chandigarh ; if so, the total number of students and teachers therein, separately ;
- (b) the particulars of the accommodation in the said school and the furniture provided therein ;
- (c) whether any sweeper has been engaged for the cleanliness of the said school; if not, the reasons therefor ?

Shri Harbans Lal (Deputy Minister): (a) (i) No. It is a branch of a Government Basic Primary School, Nagla.

(ii) 115.

(iii) 2.

(b) (i) One 11-J type quarter with three rooms.

(ii) Three chairs and two tables for teachers.

(iii) Sixty Patras for students.

(c) No. This being only a branch school, no sepatate sweeper could be appointed so far. The matter is, however, being looked into.

ਸਰਦਾਰ ਨਿਰੰਜਨ ਸਿੰਘ ਤਾਲਿਬ : ਕੀ ਇਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਥੇ ਬੱਚੇ ਹੁਣ ਵੀ ਭੁੰਢੇ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਬੈਠਦੇ ਨੇ ਔਰ ਅੱਜ ਵੀ ਬੈਠੇ ਹਏ ਨੇ ? (ਹਾਸਾ)

ਮੌਲਵੀ ਅਬਦੁਲ ਰਾਨੀ ਡਾਰ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦੱਸਣਗੇ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਥੇ sweeper ਨਹੀਂ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਫੇਰ ਉਸ ਸਕੂਲ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਕੌਣ ਕਰਦਾ ਹੈ ?

ਉਪਮੰਤਰੀ : ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਇਹ ਸਵਾਲ ਹੈ ਕਿ ਸਫ਼ਾਈ ਕੌਣ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਤਾਂ ਹੈਡ ਮਾਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੋਣਾ ਹੈ, ਬੱਚੇ ਕਰਦੇ ਹੋਣਗੇ, ਕਿਉਂਕਿ basic type ਸਕੂਲ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਇਹ ਮਾਮਲਾ under consideration ਹੈ।

ਮੌਲਵੀ ਅਬਦੁਲ ਰਾਨੀ ਡਾਰ : ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਬੱਚੇ ਇਹ ਸਕੂਲ ਆਪ ਸਾਫ਼ ਕਰਨ ?

ਅਧਿਕਸ਼ ਮਹੋਦਯ : ਅਗਰ ਆਪ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਹਮ ਭਾਰਤ ਸੇਵਕ ਸਮਾਜ ਵਾਲੇ ਕਰ ਆਯਾ ਕਰੇਂ । (ਹੁੱਸੀ) (If the hon. Member desires we the Bharat Sewak Samaj people can attend to this cleanliness work.)

ਸਿੱਖਾ ਤਥਾ ਅਮ ਮੰਤਰੀ : ਜੋ basic Schools ਹੈਂ ਤਨਕੀ scheme ਕੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਹੀ ਬੱਚੀਂ ਕੋ ਯਹ ਸਿਖਾਯਾ ਜਾਤਾ ਹੈ ਕਿ ਵੇ self-help ਕੇ ਤਰੀਕਾ ਸੇ ਕਾਮ ਕਰੇਂ । ਜੋ ਸਕੂਲ ਕੀ ਸਫਾਈ ਹੈ, ਸਕੂਲ ਕੀ ਸਜਾਵਟ ਹੈ, ਇਸਕੇ ਲਿਏ ਬੱਚੀਂ ਕੋ encourage ਕੀਯਾ ਜਾਤਾ ਹੈ ਕਿ ਵੇ ਖੁਦ ਹੀ ਅਪਨੇ ਹਾਥ ਸੇ ਕਾਮ ਕਰੇਂ ।

ਸ਼ਰੀ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ : ਡਿਪਟੀ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਫਰਮਾਯਾ ਥਾ ਕਿ ਹਮ ਸਵੀਪਰ ਰਖਨੇ ਕੀ ਬਾਤ ਸੋਚ ਰਹੇ ਹੈਂ । ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਫਰਮਾਯਾ ਹੈਂ ਕਿ ਹਮ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੈਂ ਕਿ students ਅਪਨੇ ਹਾਥ ਸੇ ਕਾਮ ਕਰੇਂ, ਤਨ ਕੋ ਅਪਨੇ ਹਾਥ ਸੇ ਕਾਮ ਕਰਨੇ ਕੇ ਲਿਏ encourage ਕਰਦੇ ਹੈਂ । ਤਨ ਚੀਨੀਂ ਬਾਤੀਂ ਸੇ ਕਯਾ ਮਤਲਬ ਸਮਝਨਾ ਚਾਹਿਏ ?

ਮੰਤਰੀ : ਜਨਾਬ, ਹਮ ਸੋਚਦੇ ਭੀ ਹੈਂ ਆਰ ਸਾਥ ਸਾਥ ਕਾਮ ਭੀ ਕਰਦੇ ਹੈਂ । ਦੋਨੀਂ ਕਾਮ ਸਾਥ ਸਾਥ ਹੋਦੇ ਹੈਂ ।

ਖਾਨ ਅਬਦੁਲ ਗਫ਼ਾਰ ਖ਼ਾਨ : ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਫਰਮਾਯਾ ਹੈਂ ਕਿ ਪਬਲਿਕ ਸਕੂਲ ਕੇ ਲੜਕੀਂ ਕੋ ਬਤਾਯਾ ਜਾਤਾ ਹੈ ਕਿ ਅਪਨੇ ਹਾਥ ਸੇ ਸਫਾਈ ਕਰੇਂ, ਤੀ ਮੈਂ ਪੁੱਛਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੂੰ ਕਿ ਕਯਾ ਵਹ sweepers ਕੋ ਅਲਗ ਕਰ ਦੇਂਗੇ ?

ਮੰਤਰੀ : Sweepers ਕੋ ਅਲਗ ਕਰਨੇ ਕਾ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ ਹੈਂ । Basic school ਕੇ ਲੜਕੇ ਅਪਨਾ ਕਾਮ ਖੁਦ ਕਰਦੇ ਹੈਂ ।

ਖਾਨ ਅਬਦੁਲ ਗਫ਼ਾਰ ਖ਼ਾਨ : ਸਵਾਲ ਯਹ ਹੈ ਕਿ ਜਬ ਬੇਸਿਕ ਸਕੂਲ ਕੇ ਲੜਕੇ ਤਮਾਮ ਕੀ ਤਮਾਮ ਚੀਜ਼ੇ ਖੁਦ ਕਰ ਲੇਂਦੇ ਹੈਂ ਤੀ ਸਵੀਪਰ ਰਖਨੇ ਪਰ ਰੁਪਯਾ ਕਯੀਂ ਖਰਚ ਕੀਯਾ ਜਾ ਰਹਾ ਹੈ ?

Mr. Speaker : This is not a supplementary question.

ਸ਼ਰੀਮਤੀ ਸਰਲਾ ਦੇਵੀ ਸ਼ਰਮਾ : ਕਯਾ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਬਤਾਏਂਗੇ ਕਿ ਤਨ ਕੋ ਬੈਠਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਚਟਾਈ ਕੀ ਭੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ : ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈਂ ਆਰ provide ਭੀ ਕੀ ਜਾਤੀ ਹੈਂ ।

ਸ਼ਰੀ ਰਾਮ ਪਿਆਰਾ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਕਿਰਪਾ ਕਰ ਕੇ ਦਸਲਗੇ ਕਿ ਜਿਥੇ ਜਿਥੇ basic school ਬਣਾਏ ਜਾਣਗੇ, ਉਥੇ ਉਥੇ sweepers ਹਟਾ ਦਿਤੇ ਜਾਣਗੇ ?

ਮੰਤਰੀ : ਜੈਸੇ ਜੈਸੇ ਹਾਲਾਤ ਹੋਂਗੇ ਤਨ ਕੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਹੀ ਅਮਲ ਕੀਯਾ ਜਾਏਗਾ । ਸਬ ਸਕੂਲੀਂ ਮੇਂ ommission ਨਹੀਂ ਹੀ ਸਕਤੀ । ਲੇਕਿਨ ਬੁਨਿਆਦੀ ਬਾਤ ਯਹ ਹੈਂ ਕਿ basic schools ਮੇਂ ਭੀ ਆਰ ਦੂਸਰੇ ਸਕੂਲੀਂ ਮੇਂ ਭੀ students ਕੋ encourage ਕੀਯਾ ਜਾਤਾ ਹੈ ਕਿ ਵੇ ਅਪਨਾ ਕਾਮ ਆਪ ਕਰੇਂ ।

ਸਰਦਾਰ ਭਾਗ ਸਿੰਘ : ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ basic schools ਵਿਚ students ਨੂੰ ਅਪਣਾ ਕੰਮ ਆਪ ਕਰਨ ਲਈ encourage ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਬਾਕੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਵੀ students ਕੋਲੋਂ sweepers ਦਾ ਕੰਮ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ?

ਸੰਤੀ : ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ ਕਿ sweepers ਕਾ ਕੋਈ ਖਾਸ ਕਾਮ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਦੂਸਰੇ ਲੋਗ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ । ਹਮ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਬਾਕੀ ਸਕੂਲਾਂ ਮੇਂ ਭੀ students ਆਰ teachers ਮਿਲ ਕਰ ਕਾਮ ਕਰੇਂ । ਹਮ ਇਸ ਬਾਤ ਕੋ encourage ਕਰਦੇ ਹਾਂ ।

ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਅਬਦੁਲ ਗਨੀ ਡਾਰ : ਡਿਪਟੀ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਮਾਮਲਾ ਝੇਰੇ ਗੌਰ ਹੈ ਆਰ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਲੜਕਾਂ ਕੋ encourage ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਪਨਾ ਕਾਮ ਖੁਦ ਕਰੇਂ । ਦੋਨਾਂ ਮੇਂ ਕੌਨਸਾ ਜਵਾਬ ਠੀਕ ਹੈ ?

ਅਧਿਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ : ਜਬ ਤਕ ਸਵੀਪਰ ਨਹੀਂ ਹੈਂ ਤਬ ਤਕ students ਕਰਦੇ ਹੈਂ । (So long as there are no sweepers the students work there.)

ਸ਼੍ਰੀ ਹੰਸ ਰਾਜ ਸ਼ਰਮਾ : ਕਿਆ basic schools ਮੇਂ ਸਫਾਈ ਕਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਤਸਲਲੀ-ਬਰਕਸ਼ ਹੋਤਾ ਹੈ ?

Mr. Speaker : This is a question of opinion. It is not a supplementary question.

ਚੌਧਰੀ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਿੰਨੇ students ਲਈ ਇਕ teacher ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ?

Mr. Speaker : It is not a supplementary question. The hon. Member is asking for the number of students and teachers employed there.

ਸੰਤੀ : ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਾ ਕਿ ਸਵਾਲ ਕਿਆ ਹੈ ।

ਚੌਧਰੀ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਇਸ ਸਵਾਲ ਦੇ ਪਾਰਟ (a) ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ students ਅਤੇ teachers ਦਾ ਨੰਬਰ separately ਦਸੋ ।

ਅਧਿਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ : ਦੋਨਾਂ ਬਾਤਾਂ ਆ ਗਈ ਹੈਂ । (Both the things have been replied.)

ਚੌਧਰੀ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿੰਨੇ students ਦੇ ਪਿਛੇ ਇਕ teacher ਰਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

Mr. Speaker : It is not relevant.

ARRANGEMENTS FOR POST-GRADUATE ETC., STUDIES AT CHANDIGARH.

*1551. Sardar Niranjn Singh Talib : Will the Minister for Education and Labour be pleased to state whether any arrangements for post-graduate studies in science, medicine or any other technical subjects exist at Chandigarh; if so, what ?

Shri Amar Nath Vidyalankar : (1) The post-graduate course for Highway Engineering exists in the Punjab Engineering College, Chandigarh.

(2) It is also proposed to introduce post-graduate teaching in certain Arts subjects in the Government College, Chandigarh, and the matter is being examined.

(3) As regards the post-graduate studies in Medical Science there is no Medical College at Chandigarh, at present.

FEE CONCESSION TO STUDENTS UP TO MIDDLE CLASSES

*1637. Shrimati Sarla Devi Sharma : Will the Minister for Education and Labour be pleased to state —

(a) whether Government has recently received any representation for the grant of fee concession to students studying up to middle classes in the privately-managed Middle and High Schools in district Kangra ;

(b) if reply to part (a) above be in the affirmative, the action, if any, taken on the said representation ?

Shri Amar Nath Vidyalankar : (a) Yes.

(b) The matter is under consideration.

श्रीमती सरला देवी शर्मा : क्या वज़ीर साहिब बतायेंगे कि ग्रांट देने का फैसला कब तक होगा ?

उपमन्त्री : जल्दी फैसला हो जाएगा ।

IMPLEMENTATION OF THE DECISIONS OF WAGE BOARD REGARDING JOURNALISTS OR PROOF READERS EMPLOYED IN NEWSPAPER INDUSTRY IN THE STATE

*1366. Sardar Rajinder Singh : Will the Minister for Education and Labour be pleased to state—

(a) whether any steps have been taken by Government to implement the decisions of the Wage Board regarding journalists and proof readers employed in the Newspaper Industry in the State; if so, what ;

(b) whether any directions have been given to the Labour Commissioner to ensure implementation of the said decision ; if so, what ;

(c) the names of newspapers published in the State, if any, whose managements have so far implemented the decisions referred to in part (a) above, together with the names of those who have declined to do so, and the action, if any, proposed to be taken in their case ?

Shri Amar Nath Vidyalkar : (a) *1st Part.*—Yes.

2nd Part.—A meeting of the representatives of Newspapers establishments coming under the purview of the decisions of the Wage Board for Working Journalists was convened by the Labour Commissioner, Punjab, at Jullundur, on 27th November, 1957, for ensuring proper implementation of the decisions of the Wage Board. All the representatives of the Newspapers present in the aforesaid meeting assured to implement the decisions.

(b) *1st Part.*—Yes.

2nd Part.—Labour Commissioner, Deputy Labour Commissioner, and all the Labour Officers of the Labour Department, have been appointed as Inspectors under rule 37 of the Working Journalists (Conditions of Service) and Miscellaneous Provisions Rules, for the implementation of the decisions of the Wage Board. Instructions have also been issued to the Labour Commissioner, Punjab, to ensure that all Newspapers establishments comply with the provisions of the Working Journalists (Conditions of Service) and Miscellaneous Provisions Act, 1955, and the Rules framed thereunder.

(c) The following newspapers establishments have implemented the decisions of the Wage Board :—

- (1) Daily Milap;
- (2) Daily Partap ;
- (3) Akali ;
- (4) Vir Arjun ;
- (5) Ajit Patrika.

2. The Tribune, Ambala, is implementing the decisions with the exception of Correspondents, whose case is under the investigation of the Board of Trustees of The Daily Tribune, as to whether their principal avocation is journalism or not as required by section 2(f) of the Working Journalists (Conditions of Service) and Miscellaneous Provisions Act, 1955.

3. The Daily Prabhat, Daily Vir Bharat and Hind Samachar, have not implemented the decisions of the Wage Board, so far. The Labour Officer, Jullundur, has been directed to remain in constant touch with the managements of these establishments for the implementation of the decisions.

अध्यक्ष महोदय : सवालियों के इतने लम्बे जवाब मेज़ पर ही रख दिया करें। (The Ministers are requested to place such lengthy replies on the Table of the House.)

चौधरी लहरी सिंह : स्पीकर साहिब, दरखास्त है कि इन से कहिये ज़रा आहिस्ता पढ़ें ताकि हम समझ सकें।

अध्यक्ष महोदय : आहिस्ता पढ़िए ताकि चौधरी साहिब समझ लें। (The hon. Minister may please read out slowly so that Chaudhri Sahib may understand it.)

ਸਰਦਾਰ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਅਖਬਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ decisions ਦੀ in plementation ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਕੀ action ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿੰਨਾ time fix ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਹ ਅਮਲ ਨਾ ਕਰਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ action ਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ?

Mr. Speaker : This question has already been answered.

ਸਰਦਾਰ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ : ਜਿਹੜੇ ਅਖਬਾਰ ਨਹੀਂ ਅਮਲ ਕਰ ਰਹੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਦਸੇ ਗਏ ਹਨ। ਮੈਂ ਜਾਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਕਦੋਂ ਤਕ ਇਸ ਸਵਾਲ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰਨਗੇ . . . .

अध्यक्ष महोदय : सवाल छोटा किया करें। (Please ask brief questions.)

मंत्री : यह कानून नया नया लागू हुआ है इस लिये सरकार leniency बरत रही है और जो अखबार बावजूद Labour Department के कोशिश करने के और उन को समझाने के अमल नहीं करेंगे उन के खिलाफ वही कार्यवाही की जाएगी जिस को कि कानून इजाज़त देगा ।

ਸਰਦਾਰ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਜੋ leniency ਵਰਤਣ ਦਾ attitude ਇਖਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਕੀ ਮਤਲਬ ਹੈ ?

मंत्री : मतलब यह है कि कानून की implementation में शुरू शुरू में persuasion के जरिये काम लिया जाता है। जो concern persuasion के जरिये काबू न आए तो उस पर कानूनी कार्यवाही की जाती है।

ਸਰਦਾਰ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਮੈਂ ਜਾਣ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ persuasion ਦਾ attitude ਕਿਤਨੀ ਦੇਰ ਤਕ ਜਾਰੀ ਰਹੇਗਾ ?

मंत्री : हर case में इसका time अलग अलग होता है। Discretion इस्तेमाल हो सकती है, कोई खास time मुकर्रर नहीं किया जा सकता।

श्री इन्द्र सिंह : क्या वज़ीर साहिब महसूस नहीं करते कि leniency का इस्तेमाल करने से working journalists का कोई नुकसान होगा ?

अध्यक्ष महोदय : महसूस तो ज़रूर करते होंगे मगर यह सवाल इस से पैदा नहीं होता। (He must be feeling it all right but this supplementary does not arise out of this question).

श्री इन्द्र सिंह : मेरे पूछने का मतलब यह है कि Government या वज़ीर साहिब जो leniency बरत रहे हैं Wage Board की recommendations को implement करने के लिए, क्या उस के नतीजा के तौर पर working journalists को कोई नुकसान तो नहीं होगा ?

मन्त्री : आपने शायद सुना नहीं। मैंने कहा है कि जो leniency हम बरत रहे हैं वह returns के बारे में है। कुछ papers ने returns भेजना था उन के आधार पर categories बनानी हैं working journalists की। बाकी हम ऐसी कोई leniency नहीं बरत रहे जिस से workers के interests को नुकसान हो।

Shri Hans Raj Sharma : How does the Government explain leniency in view of the punishment that is prescribed in the law ?

Mr. Speaker : It is a matter of legal opinion. It cannot be the subject of a supplementary question.

APPOINTMENT OF 'ASSESSORS' UNDER THE INDUSTRIAL DISPUTES ACT

*1431. Sardar Sarup Singh : Will the Minister for Education and Labour be pleased to state whether any persons have so far been appointed as 'Assessors' as required under the provisions of the Industrial Disputes Act; if not, the reasons therefor ?

Shri Amar Nath Vidyalkar : *Part I.*—Two 'Assessors' have so far been appointed for the Textile Industry.

Part II.—Does not arise.

SCHEDULED INDUSTRIES UNDER MINIMUM WAGES ACT

*1433. Sardar Sarup Singh : Will the Minister for Education and Labour be pleased to state—

- (a) whether any steps are being taken by Government to fix minimum wages for the workers in the Textile and other Scheduled Industries in the State in accordance with the principles laid down by the 15th Indian Labour Conference held recently in Delhi ; if so, what ;
- (b) whether Government have declared "Textile Industry" as a "Scheduled Industry" under the Minimum Wages Act, 1948 ; if not, the reasons therefor ?

Shri Amar Nath Vidyalkar : (a) *1st Part.*—Yes.

2nd Part.—The norms laid down by the 15th Indian Labour Conference are being taken into consideration while fixing minimum rates of wages for the work in the scheduled employments.

(b) *1st Part.*—Preliminary notification, as required by section 27 of the Minimum Wages Act, 1948, publishing the intention of the State Government for the inclusion of "employment in textile industry" in part

I of the Schedule to the Act, issued on 9th December, 1957. Action for finally including this employment in the aforesaid Schedule will be taken after three months of the issue of this notification, on due consideration of any objection or suggestion which may be received about this proposal of the State Government.

2nd Part.—Question does not arise.

ACQUISITION OF LAND FOR NANGAL FERTILIZER FACTORY

*916. Dr. Bhag Singh : Will the Minister for Agriculture and Forests be pleased to state—

- (a) whether any area of land has been acquired by Government for the Nangal Fertilizer Factory; if so, the amount of compensation, if any, so far paid therefor ;
- (b) whether Government has taken any steps for the rehabilitation of those whose land, referred to in part (a) above, was acquired ; if so, what ?

Sardar Gurbanta Singh : (a) Yes. Rs. 10,19,808.23.

(b) Yes. Government have under their consideration a scheme for rehabilitating the affected persons. A piece of land measuring 142.5 acres has been selected near the Nangal Township for this purpose and steps are being taken to acquire it. It is proposed to set up a model village in this area providing modern facilities and amenities to the oustees of the affected villages.

श्री शेर सिंह : क्या वज़ीर साहिब बतायेंगे कि जो 142 एकड़ ज़मीन model village बनाने के लिए acquire की जा रही है वह उन्हें rehabilitate करने के लिये काफ़ी होंगी ?

ਮੰਤਰੀ : ਇਸ ਵਕਤ ਤਾਂ ਇਹੋ ਖਿਆਲ ਹੈ ।

MARKET NEWS SERVICE

*1368. Sardar Rajinder Singh : Will the Minister for Agriculture and Forests be pleased to state whether Government have decided to introduce the Market News Service in the State; if so, the names of places where centres for the purpose are likely to be opened in the year 1958 ?

Sardar Gurbanta Singh : (a) Yes.

(b) Patiala, Bhatinda, Kaithal, Moga and Hissar.

ਸਰਦਾਰ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ : Markets ਖੋਲ੍ਹਣ ਲਈ ਕਿਹੜੀਆਂ ਕਿਹੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ : ਚੰਗੀ ਮੰਡੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਜਿਥੇ ਜਿਨਸਾਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਆਉਣ ।

ਸਰਦਾਰ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਆਬਾਦੀ ਦਾ ਵੀ ਖਿਆਲ ਰਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ?

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਨਹੀਂ, ਆਬਾਦੀ ਦਾ ਕੋਈ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ ਰਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ।

DEMANDS BY P. W. D. WORKERS UNION (REGD.), SIMLA

*1123. Shri Inder Singh : Will the Minister for Public Works be pleased to state—

- (a) whether any list of demands has recently been submitted by Simla Hills P. W. D. Workers Union (Regd.), Simla;
- (b) whether the said Union sent a notice to Government of launching a struggle from the 28th October, 1957, in case their demands were not conceded;
- (c) if the answer to parts (a) and (b) above be in the affirmative, the steps taken or proposed to be taken by Government to concede the demands of the workers ?

Rao Birendar Singh : (a) Yes.

(b) Yes.

(c) The demands are under consideration of Government.

ਸ਼੍ਰੀ ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਬਤਾਏਗੇ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਕਦੇ ਤਕ ਫੈਸਲਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ?

ਲੋਕ ਕਾਰਜ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਬਹੁਤ ਜਲਦੀ ਹੋਵੇਗਾ ।

BRIDGE OVER BEAS RIVER AT DEHRA, DISTRICT KANGRA

*1201. Shri Rup Singh Phul : Will the Minister for Public Works be pleased to state —

- (a) the date when the construction work of the bridge over the Beas River at Dehra, district Kangra was started together with the progress so far made therein ;
- (b) the target date for the completion of the said bridge ?

Rao Birendar Singh : (a) The construction work on the bridge over Beas River at Dehra Gopipur has not so far been started.

(b) The bridge is expected to be completed within 2 years of starting it.

ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਸਰਲਾ ਦੇਵੀ ਸ਼ਰਮਾ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਬਤਾਏਗੇ ਕਿ ਨਾਦੀਨ ਦਰਿਆ ਪਰ ਮੇਰੀ ਕੋਈ ਪੁਲ ਬਣਾਨੇ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਹੋਵੇ ? (ਹਾਂ)

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਜ਼ਰਾ ਸਭਰੋਂ ਬੈਠੋ । ਇਸ ਦੇ ਮੁਤਾਲਿਕ ਸਵਾਲ ਆਗੇ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

Sardar Bhupinder Singh Mann : Sir, the hon. Minister has stated in his reply that the work would be finished within two years after starting it. May I know, Sir, when the work will be started ?

Mr. Speaker : The hon. Minister has said that it will be started during the year 1959-60.

ਸਰਦਾਰ ਭੂਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਾਨ : ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਡੇਹਰਾ ਪੁਲ ਤੇ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ । ਕੀ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਮਤਲਬ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਕਿ ਨਹੀਂ ?

अध्यक्ष महोदय : उन्होंने कहा है कि शुरू हो गया है। (He has stated that it has started.)

राजा रघुबीर सिंह : मिनिस्टर साहिब ने फरमाया है कि काम शुरू नहीं हुआ।

अध्यक्ष महोदय : जो बातें आप आपस में कर रहे हैं उन को मैं कैसे सुन सकता हूँ ? (How can I listen to what the hon. Members talk between themselves.)

मन्त्री : मैं ने यह अर्ज किया है कि काम शुरू नहीं हुआ। उस की वजह यह है कि उस के लिए पहली बार tender मांगे गए। यह कोई 30 लाख का काम है—बहुत बड़ा काम है। उस वक्त सिर्फ़ दोतीन firms से tenders आए और उन के rates इतने high थे कि दोबारा tenders मंगवाने ज़रूरी समझे गए। फिर जून, 1957 में दोबारा tenders मांगने पड़े। उस में सिर्फ़ एक firm के tender आए। उन्हें भी accept नहीं किया जा सकता था। उस के बाद तीसरी बार tender मांगे गए। यह सितम्बर, 1957 की बात है। इस वक्त भी tender बहुत high rates के आए। उस के बाद गवर्नमेंट ने मुनासिब समझा कि एक negotiating committee बना दी जाए जो इन सब tenders देने वाले लोगों के साथ बात चीत करके जो सस्ते से सस्ता और बेहतरीन काम करने वाली firm हो उस के साथ समझौता कर ले। चुनांचि इस बात का फैसला होने के बाद काम शुरू हो जाएगा।

Sardar Bhupinder Singh Mann : Sir, I would like to know the reasons for not starting the work by the Government in regard to the construction of this bridge.

मन्त्री : कुछ वजूहात हैं जिन की वजह से गवर्नमेंट कोई काम departmentally करना मुनासिब नहीं समझती।

राजा रघुबीर सिंह : क्या मिनिस्टर साहिब बतायेंगे कि जो tenders आये थे, जिन के लिये उन्होंने कहा है उन में rates बड़े हाई थे तो क्या premium था जिस की वजह से वह accept नहीं हो सकते थे ?

मन्त्री : जो rates generally prevail करते हैं उन्हें देखते हुए tenders में quote किये गये rates बहुत high थे। ऐसे बड़े बड़े कामों के लिये अच्छे contractors का मिलना मुश्किल है।

पंडित राम किसन भंडोलीया : वजीर साहिब ने दੱसਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਲਈ ਇਕ negotiating Committee ਬਣਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕੀ ਉਹ ਦੱਸਣਗੇ ਕਿ ਕੀ ਉਸ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ?

ਮੰਤਰੀ : ਜੇ ਹਾਂ। ਕਾਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਯਾ ਹੈ।

ਪੰਡਤ ਰਾਮ ਕਿਸ਼ਨ ਭੰਡੋਲੀਆ : ਇਸ ਵੇਲੇ ਤਕ ਉਸ ਕਮੇਟੀ ਦੀਆਂ ਕਿਤਨੀਆਂ meetings ਹੋਈਆਂ ਹਨ।

ਮੰਤਰੀ : ਇਸ ਦੇ ਲਿਯੇ notice ਚਾਹੀਏ।

श्री राम प्यारा : वजीर साहिब ने बताया है कि उस पुल पर काम अभी शुरू नहीं हुआ। काम के शुरू न होने से उनको क्या मुराद है? उनके ख्याल में tender मंजूर हो जाने से काम शुरू हो जाता है या कि जब वहां काम शुरू हो जाये तब?

अध्यक्ष महोदय : यह सवाल कैसे पैदा होता है ? (How does this question arise?)

श्री राम प्यारा : स्पीकर साहिब, मेरे एक सवाल के जवाब में उन्होंने कुछ और जवाब दिया था। इसलिये मैं पूछना चाहता हूं कि इस बारे में गवर्नमेंट की क्या policy है कि जब tender मंजूर हो जाये तब काम शुरू हो गया समझा जाता है, या जब actually किसी सड़क पर काम शुरू हो जाये तब?

मन्त्री : जैसा आप समझ लें वही ठीक है।

श्री राम प्यारा : स्पीकर साहिब, यह जवाब एक मुनासिब जवाब नहीं है।

अध्यक्ष महोदय : उन्होंने आपको मर्जी पर छोड़ दिया है। (He has left it on your discretion.)

श्री राम प्यारा : नहीं जनाब, इस में मेरी discretion का सवाल नहीं। मैं तो पूछना चाहता.....

अध्यक्ष महोदय : आप क्या चाहते हैं? अगर आप समझने को तैयार नहीं तो वह क्या समझा दें? उन्होंने तो कह दिया है "There are two stages. The tenders have been called but the work has not yet started." (What does the hon. Member want? If he is not prepared to understand how can the hon. Minister make him do so? He has stated that there are two stages. The tenders have been called but the work has not yet started.)

श्री राम प्यारा : मेरी इतनी बेनती है कि काम शुरू हो गया कब समझा जाये, जब tenders मंजूर हो जायें या जब actually सड़क पर काम शुरू हो जाये?

Mr. Speaker : He says that the actual work has not yet started. Only tenders have been called. Question, therefore, does not arise.

चौधरी बलबीर सिंह : मिनिस्टर साहिब ने कहा है कि कुछ वजुहात के कारण गवर्नमेंट वह काम आप करना मुनासिब नहीं समझती। तो मैं पूछना चाहता हूं कि वह वजुहात क्या हैं?

मन्त्री : वह वजुहात यही है कि बाज़ मैम्बर साहिबान की आदत सो होती है कि वह गवर्नमेंट की unnecessary criticism करते हैं.....

Shri Prabodh Chandra : On a point of order, Sir. Is the hon. Minister for Public Works justified in casting reflection on the hon. Members?

अध्यक्ष महोदय : मैं आपका point of order समझ नहीं सका। (I have not been able to follow the hon. Member's point of order.)

श्री प्रबोध चंद्र : मिनिस्टर साहिब ने बड़े मजाक और हंसी के लहजे में फरमाया है कि कुछ मेंबर साहिबान को आदत है कि वह गवर्नमेंट की unnecessary criticism करते हैं। मैं पूछना चाहता हूं कि वह क्या ऐसा कहने में justified हैं? यह तो वजीर साहिब की अपनी आदत सी हो गई है कि वह ऐसी बातें कह देते हैं।

Mr. Speaker : This should not have been said.

Shri Prabodh Chandra : Sir, ask him to withdraw.

मन्त्री : मैं ने बिल्कुल मुनासिब जवाब दिया है। (*Loud noise.*)

अध्यक्ष महोदय : Order, please, order. यह बात तो कोई गरमी पैदा करने वाली नहीं। अगर इस तरह से आप ने गरमी निकालनी है तो ठीक नहीं। (There is nothing in it to engender heat. It is not proper to show high temper.)

श्री प्रबोध चंद्र : जनाब, मेरा दूसरा point of order यह है कि आप के ruling दे देने के बाद—

Is the Minister justified in saying that his reply was quite reasonable.

अध्यक्ष महोदय : इसी चीज को इस तरह से कहा जा सकता है कि बाज मेंबर साहिबान की तरफ से criticism ऐसी की जाती है..... (*Noise.*) Order please. (This very thing could be said like this that certain hon. Members indulge in such criticism....) (*Noise.*)

मन्त्री : इन को इतनी protection मिलती है इस लिये यह समझने लग गये हैं कि इन को ऐसा करने का license मिल गया है।

अध्यक्ष महोदय : आप बैठिये। (The hon. Minister should please resume his seat.)

Shri Prabodh Chandra : Sir, he is in the habit of giving replies which cast reflection on the hon. Members.

मौलवी अब्दुल गनी डार : On a point of order, Sir. मैं यह पूछना चाहता हूं कि जब आप की मौजूदगी में मिनिस्टर साहिब, बाकी मेंबर साहिबान के बारे में ऐसी चीजें कहें तो क्या आप मेंबर साहिबान से यह तवक्कुह करते हैं कि वह उन से ऐसे ही सलूक से पेश न आयें?

अध्यक्ष महोदय : मिनिस्टर साहिब ने जो यह कहा है कि मेंबर साहिबान की यह आदत बन गई है वह यह लफ्ज वापस ले लें। (The hon. Minister should withdraw the words 'this has become a habit with the hon. Members'.)

Shri Prabodh Chandra : Sir, ask him to withdraw. He has not yet withdrawn.

Minister for Public Works : Sir, I request that he should also be asked to withdraw the words 'the Minister is in the habit of . . . . '.

श्री प्रबोध चंद्र : On a point of order, Sir. मेरा point of order यह है कि आप ने जब उन्हें अपने लफ्ज withdraw करने को कहा है..... Sir, ask him to withdraw. He must obey the Chair.

अध्यक्ष महोदय : आप क्या कहते हैं ? (What does the hon. Member want ?)

Shri Prabodh Chandra : Sir, I am fighting for the dignity of the Chair.

Mr. Speaker : I know how to fight for the dignity of the Chair. आप तशरीफ रखिये। उन्होंने 'withdraw करता हूँ' कहा है। (The hon. Member may please resume his seat. He has said the words 'I withdraw'.) (कुछ अवाजें : नहीं कहा, नहीं कहा)।

मंत्री : जनाब मैं यह लफ़्ज़ withdraw करता हूँ। लेकिन मैं ने आप से यह दरखास्त करनी है कि मैं ने यह जो लफ़्ज़ इस्तेमाल किये थे वह उन के जवाब में किये थे। इस लिये आप उन से भी उन के लफ़्ज़ withdraw करायें।

अध्यक्ष महोदय : उन्होंने क्या कहा था। (What did the hon. Member say ?)

मंत्री : उन्होंने कहा था कि मिनिस्टर को ऐसे जवाब देने की आदत पड़ गई है।

अध्यक्ष महोदय : आप भी withdraw करें। (The hon. Member should also withdraw his words.)

Shri Prabodh Chandra : He has withdrawn and I am prepared to withdraw.

अध्यक्ष महोदय : यह कौन सी ऐसी बड़ी बात थी जिस के लिये आप ने हाउस का इतना वक्त जाया कर दिया है। (श्री प्रबोध चंद्र को मुख़ातिब करके) मैं आप का बड़ा मशकूर हूँ जो आप को मेरा बड़ा ख़याल रहता है। [Of what great importance is this thing for which the hon. Members have wasted so much time. (Addressing Shri Prabodh Chandra) I thank the hon. Member for his being very particular to maintain the prestige of the Chair.]

चौधरी बलबीर सिंह : मेरे सवाल का जवाब वह दे रहे थे, उन्हें पहले सवाल का जवाब ख़त्म कर लेने दें।

अध्यक्ष महोदय : सवाल क्या था ? इस गड़बड़ में हम सवाल भी भूल गये हैं। (What was hon. Member's supplementary. It has been lost sight of in this confusion.)

मौलवी अब्दुल ग़नी डार : वज़ीर साहिब ने फ़रमाया है कि पहली बार जब tenders आये तो वह ज़्यादा थे, दोबारा जो tenders आये वह भी ज़्यादा थे और जो सहबारा आये वह भी ज़्यादा थे तो क्या वह बतायेंगे कि उन का आपस में क्या फ़र्क था ?

Mr. Speaker : This question is not relevant because you are asking for details.

राजा रघुबीर सिंह : क्या माननीय मंत्री जो बतायेंगे कि यह जो उन्होंने बताया है कि tenders accept करने के लिये department तैयार नहीं हुआ तो schedule rates और tendered notes में दिये गये rates में क्या फर्क था ?

मंत्री : उन में जो फर्क था उन की अगर आप details मालूम करना चाहते हैं तो इस के लिये notice दीजिये ।

चौधरी बलबीर सिंह : स्पीकर साहिब, मेरे सवाल का जवाब तो अभी तक नहीं दिया गया । वह वजुहात उन्होंने अभी तक नहीं बताई ।

अध्यक्ष महोदय : आप क्या यह चाहते हैं कि और गरमा गरमी पैदा हो । (Does the hon. Member want to create more heat ?)

*UNSTARRED QUESTIONS AND ANSWERS

REPAIRS TO RAMPS ON CANALS

784. Sardar Balwant Singh : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

- (a) whether he is aware of the fact that the ramps on the Canals in general and of Bhakra Canals in particular are in very bad condition these days and the villages face great difficulty in plying their carts ;
- (b) whether the Government have ever taken any action to put earth on these ramps to keep them in good condition ;
- (c) if so, the details of the ramps repaired during the years 1956 and 1957 ; if not, the reasons therefor ;
- (d) the time by which the remaining ramps are expected to be repaired ?

Sardar Gian Singh Rarewala : (a) It is not a fact that the ramps are in a very bad condition.

- (b) Yes.
- (c) Approximately 1,966 ramps were repaired during the year 1956-57.
- (d) Ramps are repaired as and when necessary.

SETTING UP HARIJAN COLONIES IN THE STATE

785. Sardar Mihan Singh Gill : Will the Minister for Agriculture and Forests be pleased to state whether any scheme for setting up Harijan Colonies in the State was finalized by Government during the year 1957 or 1958 ; if so, the number of such colonies so far set up district-wise and where ?

Unstarred questions Nos. 790, 795, 796, 806, 811, 819, 834 and replies thereto are printed in an Annexure at the end of this debate as these were not received in time.

Sardar Gurbanta Singh : Yes. A scheme for setting up Harijan Colonies in the State was finalized by Government during the year 1956-57. Number of such colonies, along with the names of places where these were set up during 1957 is given below :—

District	Number of colonies set up	Places where set up
1	2	3
1. Jullundur ..	2	Kot Palwan and Samipur
2. Amritsar ..	1	Jaura
3. Gurdaspur ..	1	Salian Kulian
4. Hoshiarpur ..	1	Asron
5. Kangra ..	1	Sohalde Tikka Bhillon
6. Ludhiana ..	1	Dhillwan
7. Ambala ..	1	Damla
8. Karnal ..	1	Nurwala
9. Gurgaon ..	2	Shamespur and Tehna
10. Hissar ..	1	Rajpur
11. Rohtak ..	1	Gadhi Ghulaman
12. Ferozepur ..	1	Mandhiran

CONSTRUCTION OF ROAD FROM PAYAL TO RARA IN PATIALA DISTRICT

786. Sardar Mihaan Singh Gill : Will the Minister for Public Works be pleased to state—

- (a) whether any sanction for the construction of a road from Payal to Rara, district Patiala, was accorded and the construction work started ; if so, when ;
- (b) whether the construction of road referred to in part (a) above has been completed ; if not, the time by which it is expected to be completed ?

Rao Birendar Singh : (a) No. The latter part does not arise.

(b) Does not arise.

STIPENEDS TO HARIJAN STUDENTS

787. Sardar Mihaan Singh Gill : Will the Minister for Education and Labour be pleased to state—

- (a) to total amount given to Harijan students as stipends etc. during the year 1957-58 to date ;
- (b) the details of the classes in which the students referred to above were studying together with the class from which the Government starts giving stipends to them ?

Shri Amar Nath Vidyalkar : The requisite informaton is given below seriatim :—

- (a) 14,082 (10,075 belonging to the residue Punjab area and 4,007 to the erstwhile Pepsu area) Harijan and Other Backward Classes students were sanctioned stipends during the period 1st April, 1957 to 15th February, 1958, involving an expenditure of Rs. 8,25,539 (i. e., Rs. 6,38,847 for students of the former Punjab area and Rs 1,86,692 for the students of the residue Pepsu area). Besides, the arrears of stipends for the month of March, 1956, were also sanctioned in favour of 9,000 such students belonging to the erstwhile Pepsu area involving an additional expenditure of Rs 34,788 during the aforesaid period.
- (b) The statements containing the relevant information are laid down on the Table.

Statement showing the district-wise number of stipends awarded under the State Harijan Welfare Scheme in the Old Punjab Area during 1957-58.
i. e., from 1st April, 1957 to 15th February, 1958

[Minister for Education and Labour]

(10)30

PUNJAB VIDHAN SABHA

[26TH FEBRUARY, 1958]

Names of the classes in which the stipends are tenable	Ambala and Simla	Karnal	Rohtak	Gurgaon	Hissar	Jullundur	Ludhiana	Amritsar	Gurdaspur	Ferozepore	Hoshiarpur	Kangra	REMARKS
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)
Matric classes at Rs. 6 per mensem and at Rs. 3 per mensem to failed students	711 102	197 41	498 96	332 58	149 16	1,531 334	668 129	360 32	694 102	225 30 Total (i) (ii) 6 Total ..	2,170 585 7,908 1,666 71 304	373 141 25	Stipends to Punjabi students in Kasturba Balika Ashram and Harijan Udyog-shala, New De lhi, at Rs. 20 per mensem=10
Intermediate classes at Rs 15 per mensem	30	6	1	1	4	29	15	43	73				
B. A. classes at Rs. 20 per mensem	5	..	1	..	1	16	5	12	7	2 Total	35 91	7	
M. A. classes at Rs. 25 per mensem	..	..	..	..	..	1	1	4	..	..	..	..	
O. T. and M.I.L. classes at Rs. 15 per mensem	..	..	..	..	..	..	..	..	..	Total 6 ..	..	..	
J. T. and Junior Basic at Rs. 15 per mensem	9	4	3	4	2	11	2	5	1	14	11	8	
B. Ed. or B.T. classes at Rs. 20 Per mensem	4	..	..	..	..	3	4	..	..	Total 74 ..	..	5	
M. Ed. at Rs. 25 per mensem	..	..	..	..	..	..	..	..	..	Total 16 ..	..	..	
Total	861	248	599	395	172	1,925	824	456	877	277	2,872	559	
Total											10,065 + 10 = 10,075		

Statement showing the district-wise number of stipends awarded under the State Harijan Welfare Scheme in the erstwhile Pepsu Area during 1957-58, i.e., from 1st April, 1957 to 15th February, 1958

Names of classes in which the stipends are tenable	Patiala	Sangrur	Bhatinda	Kapurthala	Mohindergarh	Total	REMARKS
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
7th and 8th classes at Rs. 2 per mensem	1,221	370	189	473	34	2,287	The arrears of stipends for the month of March 1956, were also sanctioned in favour of nine thousand students from 5th to 10th classes at a cost of Rs. 34,788
9th ^a and 10th classes at Rs 6 per mensem	760	233	140	544	43	1,720	
Hostel stipend to 9th and 10th classes at Rs 15 per mensem	Nil	Nil	Nil	Nil	Nil	Nil	
At college stage and in Teacher Training classes	Nil	Nil	Nil	Nil	Nil	Nil	
Total	1,981	603	329	1,017	77	4,007	

N. B.—There was no provision for item No. 4 in the current year's scheme which was to run like last year.

NATIONAL EXTENSION SERVICE BLOCKS IN AMRITSAR DISTRICT

788. Sardar Sarup Singh : Will the Minister for Planning and Community Projects be pleased to state—

- (a) the number of National Extension Service Blocks in Amritsar District at present ;
- (b) the percentage of establishment charges, travelling allowances and other expenses incurred on those serving in these Blocks ?

Dr. Gopi Chand Bhargava : (a) Six.

(b) A statement is laid on the Table of the House.

(b) Percentage of expenditure is as under in respect of each block since its inception.

Block	ESTABLISHMENT CHARGES		TRAVELLING ALLOWANCE		CONTINGENT EXPENDITURE		OTHER EXPENDITURE	
	Expenditure	Percentage	Expenditure	Percentage	Expenditure	Percentage	Expenditure	Percentage
	Rs.		Rs.		Rs.		Rs.	
Tarn Taran ..	1,67,627	23·3	15,185	2·1	91,214	12·6	4,44,629	62·6
Nawanshahr Pannuan ..	39,988	32·9	2,701	2·2	11,754	9·6	67,317	55·3
Chola Sahib ..	15,594	40·0	894	2·6	3,800	11·1	15,762	46·3
Khadur Sahib ..	13,931	35·5	1,053	2·3	4,686	10·4	23,171	51·8
Patti ..	2,809	10·0	..	..	..	..	..	..
Bhikhiwind ..	3,582	84·2	117	2·7	564	13·1	..	..
Total ..	3,43,531	33·5	19,950	1·95	1,12,018	10·95	5,50,879	53·6

Besides amenities programme, Extension work in Agriculture, Animal Husbandry, Co-operative, Village Industries, etc., is done by them. N. E. S. agency is created in an area to carry out Plan Schemes of all Development Departments.

ARREARS OF LOANS GRANTED UNDER THE STATE AID TO INDUSTRIES ACT

789. Shri Lajpat Rai : Will the Minister for Finance be pleased to state—

(a) whether any arrears of loans are due from any persons in the State to whom loans were granted under the Punjab State Aid to Industries Act; if so, since when and the amount of arrears due from them in each case ;

(b) the steps, if any, taken by Government to realize the arrears referred to in a part (a) above ?

Shri Mohan Lal : (a) Yes. A statement containing the requisite information is being supplied herewith.

(b) Notices under section 23 of the Punjab State Aid to Industries Act are issued to parties against whom arrears are outstanding, if the parties fail to respond to the notice declaration under section 24 of the Act, are issued. If the parties ignore the declaration under section 24, cases are instituted in Courts or referred to the Collector for effecting recoveries as arrears of land revenue, under section 35 of the Act.

Statement showing the arrears of loans advanced under the Punjab State Aid to Industries Act

Serial No.	Name of the loanee	AMOUNT OUT- STANDING		Date when the amount became due	Action taken to recover the arrears
		Principal	Interest		
1	2	3	4	5	6

JULLUNDUR

		Rs.	Rs.		
1	Shri Bishan Singh	1,250	139	1st April, 1957	1 to 656 Action has been taken to recover the arrears under the provisions of Punjab State Aid to Industries Act.
2	Shri Dalip Chand	650	70	1st May, 1956	
3	Shri Gobind Ram Batra	600	225	1st February, 1954	
4	Shri Mohan Bir Nanda	13,000	3,773	15th June, 1952	
5	Shri Rulia Ram Puri	550	3,205	1st May, 1955	
6	Shri Kanwar Sarbjit Singh	5,000	4,758	1st January, 1956	
7	Shri Sita Ram	600	161	1st September, 1956	
8	Shri Prem Dass	700	729	1st June, 1956	
9	Shri Kesar Singh	700	447	Ditto	

Serial No.	Name of the loanee	AMOUNT OUT- STANDING		Date when the amount became due	Action taken to recover the arrears
		Principal	Interest		
1	2	3	4	5	6
JULLUNDUR—contd					
		Rs.	Rs.		
10	Shri Harkunjan Singh	400	208	1st April, 1955	
11	Shri Gian Chand Arora	400	208	15th August, 1955	
12	Shri Pyare Lal	600	213	1st June, 1955	
13	Shrimati Prem Lata	300	83	15th August, 1957	
14	Shri Ranjit Singh	500	436	1st November, 1956	
15	Shri Kuljas Rai	150	45	1st June, 1957	
16	Shri Sunder Singh	800	187	15th July, 1957	
17	Shri Ajit Singh	400	215	1st March, 1956	
18	Shri Maharaj Krishan	500	254	14th April, 1957	
19	Shri Om Parkash	500	..	1st May, 1957	
20	Shri Tirlok Nath Dutta	800	473	1st April, 1957	
21	Shri Nihal Singh	600	204	1st May, 1956	
22	Shri Kulbhushan Nath	500	..	1st June, 1957	
23	Shri Madan Mohan Wadhawa	200	30	1st July, 1957	
24	Shri Ved Parkash Maharaj Krishan	1,400	491	1st July, 1956	
25	Shri Dharam Paul Sehgal	1,600	541	Ditto	
26	Shri Jarnail Singh	150	74	1st July, 1957	
27	Shri R. S. Sharma	400	215	1st July, 1956	
28	M/s Pure Milk Supply Co.	1,000	515	1st May, 1956	
29	Shri Harwant Singh	2,300	811	15th August, 1955	
30	Shri Sant Ram	400	502	1st January, 1957	
31	Shri Sodagar Chand	100	327	1st May, 1957	
32	Shri Joginder Nath Joshi	700	18	1st April, 1957	
33	Shri Sohan Singh	100	66	1st March, 1956	
34	Shri Jarnail Singh	200	105	1st April, 1957	

[Minister for Finance]

Serial No.	Name of the loanee	AMOUNT OUT- STANDING		Date when the amount became due	Action taken to recover the arrears
		Principal	Interest		
1	2	3	4	5	6

JULUNDUR—concl'd

		Rs	Rs	
35	Shri Vikram Pal Khosla	1,000	519	1st May, 1956
36	Shri Dharam Singh	800	61	1st April, 1957
	Total	44,800	20,308	

AMRITSAR

37	Shri Amar Nath Arora	1,000	452	1st March, 1954
38	Shri Amrik Singh	500	..	1st June, 1957
39	Shri Harish Chander	5,000	1,565	1st May, 1952
40	Shri Kirpal Singh	6,000	587	1st January, 1956
41	Shri Madan Mohan	5,000	956	1st April, 1954
42	Shri Malkiat Singh	5,000	1,711	1st December, 1952
43	Shri Nand Kishore	3,500	3,220	1st March, 1944
44	Shri Hari Chand	700	10	1st May, 1957
45	Shri Sohan Lal Sharma	3,000	1,132	1st May, 1955
46	Shri Gatu Mal	500	291	1st May, 1957
47	Shri Balwant Singh	1,000	160	1st August, 1956
48	Shri Sobha Ram Mehra	500	112	1st March, 1957
49	Shri Om Parkash Aggarwal	800	67	1st April, 1957
50	Shri Kishore Chand	34,000	10,316	1st November, 1953
51	Shri Khem Singh & Sons	700	36	1st March, 1956
52	M/s Bhiwani Surgical	30,500	13,940	1st July, 1954
53	Shri Jagjit Ram Sharma	1,200	900	1st July, 1956
54	Shri Mul Raj	1,300	173	1st July, 1957
55	M/s Chopra Weaving	3,000	154	1st July, 1957
56	Shri Dhan Raj Chopra	1,500	600	1st July, 1953
57	Shri Gurdial Singh	1,000	159	1st December, 1953
58	Shri Bishan Singh Kalsi	3,000	4,175	Ditto

Serial No.	Name of the loanee	AMOUNT OUT- STANDING		Date when the amount became due	Action taken to recover the arrears
		Principal	Interest		
1	2	3	4	5	6
AMRITSAR—concl'd.					
		Rs	Rs		
59	Shri Bansidhar Khanna	4,500	999	1st June, 1956	
60	Shri Hoshiar Singh	1,500	1,001	15th July, 1957	
(1	Shri Dharam Paul Sunger	1,750	786	1st March, 1955	
62	Shri Jugal Kishore	1,600	530	1st July, 1956	
63	Shri Balwant Singh	1,600	225	Ditto	
64	Shri Durga Das	1,300	114	15th April, 1957	
65	Shri Bhagwan Das	650	52	Ditto	
66	Shri Lakshmi Paint Industry	2,000	180	1st December, 1956	
Total		1,23,650	44,603		

HOSHIARPUR

67	M/s Jodh Singh-Baldev Singh	4,000	754	1st February, 1956	
68	Shri Bhagat Ram Rishi	1,100	237	1st February, 1957	
69	Shri Pritam Chand Dharmi	600	57	1st December, 1955	
70	Shri Amar Chand	2,000	695	1st May, 1954	
71	Shri Wattan Singh Wasnya	1,100	72	1st November, 1955	
72	Shri Agya Ram	800	58	1st May, 1955	
73	Shri Ram Kishan	400	64	1st February, 1956	
74	Shri Pholo Ram	700	320	1st August, 1955	
75	Shri Bhagat Singh	700	325	15th August, 1955	
76	Shri Amar Singh, son of Puran	100	38	1st July, 1956	
77	Nana Harijan Leather Cottage Industry	200	103	1st February, 1956	

[Minister for Finance]

Serial No.	Name of the loanee	AMOUNT OUT-STANDING		Date when the amount became due	Action taken to recover the arrears
		Principal	Interest		
1	2	3	4	5	6
HOSHIAARPUR—concl'd					
		Rs	Rs		
78	Shri Ram Narain Sharma	400	175	1st December, 1955	
79	Shri Mela Ram	200	72	1st March, 1957	
80	Shri Chinta Singh	400	209	1st April, 1956	
81	Shri Chaman Singh	200	77	1st April, 1957	
82	Shri Garib Das	600	193	1st March, 1957	
83	Shri Mohan Lal	300	213	1st May, 1957	
84	Shri Phuman Ram	500	145	1st July, 1956	
85	Shri Phuman Ram Ram Rake-	200	58	1st July, 1957	
86	Shri Ram Krishan	50	26	1st July, 1957	
87	Shri Sadhuram ..	200	68	1st July, 1957	
88	Shri Jawand Singh	1,600	495	1st July, 1956	
89	Shri Sewa Singh ..	1,000	294	1st July, 1956	
90	Shri Jaswant Singh	600	195	1st July, 1956	
91	Weavers Co-operative Society	700	273	1st May, 1956	
92	Shri Thakur, son of Chhajju	300	27	1st January, 1957	
93	Shri Bakhsh, son of Rulia	150	14	15th April, 1957	
	Total ..	19,100	5,257		
KANGRA					
94	Shri Ramesh Chand, son of Shri Ghasita Mal Moranda, tehsil Palampur	800	294	1st September, 1956	
95	Shri Devi Chand, son of Shri Gobind Ram	300	125	15th April, 1957	
96	Shri Hukam Chand Gupta, son of Shri Tibhu Ram	400	317	1st November, 1957	

Serial No.	Name of the loanee	AMOUNT OUT STANDING		Date when the amount became due	Action taken to recover the arrears
		Principal	Interest		

KANGRA—concl'd

		Rs	Rs	
97	Shri Dhani Ram, son of Shri Bhogi	100	84	1st December, 1956
98	Shri Sidhu Ram, son of Shri Bri Lal Mahajan	500	217	1st May, 1957
99	Shri Duni Chand, son of Shri Sohan Lal	1,000	380	15th August, 1955
100	Shri Raja Ram Ra na, son of Shri Gauri Shanker	2,000	1,084	15th March, 1956
101	Shri Bishamber Ram Sulla	50	36	1st April, 1956
102	Shri Raja Ram Raina	3,000	1,145	1st September, 1956
103	Shri Amar Nath Sud	2,000	610	1st February, 1956
104	Shri Mela Ram Savar	2,000	828	15th April, 1956
105	Shri H. M. Banon	11,000	2,768	1st October, 1953
106	Shri Bishan Dass	2,500	977	15th May, 1956
107	Shri Daulat Ram	500	95	1st February, 1956
	Total	26,150	8,960	

GURDASPUR

108	Shri Labhu Ram Puri	2,000	263	1st August, 1957
109	Shri S. A. Jagat Singh	200	..	1st December, 1956
110	Shri Ram Dass Bedi	1,000	480	1st June, 1955
111	Shri Sabar Masih	350	147	1st February, 1956
112	Shri Gurmukh Das	200	97	1st July, 1957
113	M/s Phulian Brick Makers Co-operative Industrial Society Ltd.	800	102	1st April, 1957

[Minister for Finance]

Serial No.	Name of the loanee	AMOUNT OUT- STANDING		Date when the amount became due	Action taken to recover the arrears
		Principal	Interest		
1	2	3	4	5	6
GURDASPUR—could					
		Rs.	Rs.		
114	Shri Balwant Singh	1,300	..	1st April, 1957	
115	The Talabpur Co-operative Multipurpose Society Ltd.	1,600	130	1st September, 1957	
116	The Sollapur Co-operative Multipurpose Society Ltd.	1,600	127	1st September, 1957	
117	The Kalanaur Co-operative Multipurpose Society Ltd.	1,600	118	Ditto	
118	The Pathankot Co-operative Multipurpose Society Ltd.	1,600	120	Ditto	
119	Shri Harnam Singh	1,000	88	1st April, 1957	
120	Shri Inder Singh ..	1,600	..	Ditto	
121	The Uddewali Khurd Co-operative Multipurpose Society Ltd.	1,600	129	1st September, 1957	
122	The Saleh Chak Co-operative Multipurpose Society Ltd.	1,600	128	Ditto	
123	The Derababa Nanak Multipurpose Co-operative Society Ltd.	1,600	129	Ditto	
124	Shri Roshan Lal Aggarwal	1,000	..	15th April, 1957	
125	The Naulanpind Balrampur Co-operative Multipurpose Society Ltd.	1,600	125	1st September, 1957	
126	M/s Kiran Engineering Works	1,600	..	Ditto	
127	Shri Dharam Paul	1,600	..	15th April, 1957	
128	The Bangoain Co-operative Brick-kiln Industrial Society Ltd.	1,600	81	1st September, 1957	
129	Shri Siri Ram Puri	1,600	140	15th April, 1957	

Serial No.	Name of the loanee	AMOUNT OUT- STANDING		Date when the amount became due	Action taken to recover the arrears
		Principal	Interest		
1	2	3	4	5	6
GURDASPUR—Concl'd					
130	The Batals Utensils Manufacturing Co-operative Industrial Society Ltd.	Rs 1,600	Rs 117	1st September 1957	
131	Shri Janki Nath ..	1,600	..	1st April, 1957	
132	Shri Jai Dev ..	800	75	25th April, 1957	
133	The Haripur Dhandi Multipurpose Co-operative Society Ltd.	1,600	127	1st September, 1957	
134	Shri Inderjit Gando-tra	5,900	1,477	1st July, 1956	
135	Shri Mool Raj	500	312	1st August, 1956	
136	Shri Lal Chand ..	200	98	1st May, 1957	
137	Shri Ved Parkash	1,000	325	1st August, 1956	
138	Shri Harbans Lal	800	62	15th April, 1957	
139	Shri Jaswant Singh	1,600	144	1st April, 1957	
140	American Foundry Regd.	1,600	150	1st April, 1957	
141	Shri Haveli Ram ..	300	108	1st May, 1957	
	Total ..	46,150	5,399		
FEROZEPUR					
142	Shri Joginder Singh, son of Shri Sohan Singh	450	143	1st December, 1954	
143	Shri Kidar Nath Dutt, Proprietor, Ms/Wheat Laboratory Ferozepur Cantt.	18,100	3,400	1st June, 1950	
144	Shri Ratna Ram, son of Shri Labhu Ram Harijan	200	296	1st November, 1957	
145	Shri Chanan Lal Kataria	1,150	280	1st May, 1957	
146	Shri Sucha Singh, son of Shri Karam Singh	500	207	21st August, 1956	

[Minister for Finance]

Serial No.	Name of the loanee	AMOUNT OUT-STANDING		Date when the amount became due	Action taken to recover the arrears
		Principal	Interest		
1	2	3	4	5	6

FEROZEPUR—Contd
Rs   Rs

147	Shri Mohinder Singh, son of Phuman Singh	250	96	1st, June, 1956	
148	Shri Balam Singh son of Shri Bachint Singh	400	108	1st February, 1956	
149	Shri Ginder Singh son of Shri Nika Singh	400	162	1st November, 1956	
150	Shri Sarmukh Singh, son of Shri Wariam Singh	400	158	1st February, 1956	
151	Shri Gulzara Singh, son of Shri Phuman Singh	350	157	1st April, 1956	
152	Shri Kapur Singh, son of Shri Khandara Singh	250	120	1st February, 1956	
153	Shri Kartar Singh, son of Shri Harbans Singh	1,000	538	1st May, 1956	
154	Shri Pritam Singh, village Shri Gurhar Sahia	400	184	1st July, 1957	
155	Shri Satwant Singh, V. Korwala.	400	171	1st July, 1957	
156	M/s India Chemical and Saltpetre Contractor, Khan Bagh-Ferozepur	1,600	155	1st September, 1957	
157	Shri Sohan Singh, son of Shri Chanan Singh	200	103	1st May, 1957	
158	Shri Salig Ram Gupta, son of Shri Radha Mal	1,000	86	1st September, 1957	
159	Shri Chhaja Singh, son of Shri Puran Singh	260	40	1st April, 1957	
160	Shri Salig Ram Gupta son of Radha Mal	1000	86	1st September 1957	
161	Shri Karam Singh Chotian Thaha	100	53	1st July, 1956	

Serial No.	Name of the loanee	AMOUNT OUTSTANDING		Date when the amount became due	Action taken to recover the arrears
		Principal	Interest		
1	2	3	4	5	6
		Rs	Rs		
162	FEROZEPUR— <i>Concl'd</i> Shri Sucha Singh Giani	1,500	2,574	1st July, 1957	
163	Shri Labh Singh Guru Harsahaie, Ferozepur	400	321	1st January, 1956	
164	Shri Faqir Chand, son of Shri Ganga Ram	200	52	15th April 1956	
165	Shri Mukand Singh, son of Shri Hamir Singh	200	..	1st February, 1957	
166	Shri Maghar Singh, son of Shri Nanak Singh, Ferozepore	100	58	1st May, 1957	
167	Iron and Steel Workers Industries Co-operative Society	200	94	1st May, 1957	
168	Shri Chaman Lal ..	1,150	280	1st May, 1957	
169	Shri Mehta Prag Nath	4,100	608	1st January, 1956	
170	Shri Mehanga Singh	250	95	1st June, 1956	
	Total ..	36,510	10,625		
LUDHIANA					
171	Shri Albel Singh, son of Bal Singh	2,000	1,066	1st April, 1956	
172	Shri Bakhshi Diwan Singh	500	47	1st August, 1957	
173	Shri Chaman Lal ..	1,250	231	1st August, 1954	
174	Shri Dyal Singh ..	5,000	1,623	1st October, 1952	
175	Shri Durga Dass ..	2,000	550	1st June, 1953	
176	Shri Gajjan Singh	600	50	1st July, 1957	
177	Shri Gurcharan Singh	5,000	1,618	1st April, 1952	
178	Shri Gurbax Singh	300	81	1st September, 1957	

[Minister for Finance]

Serial No.	Name of the loanee	AMOUNT OUT- STANDING		Date when the amount became due	Action taken to recover the arrears
		Principal	Interest		
1	2	3	4	5	6

LUDHIANA—Contd

		Rs	Rs		
179	Shri Kartar Singh	8,000	..	1st June, 1957	
180	Shri Mangal Singh	600	290	1st February, 1956	
181	Shri Mela Ram (II Loan)	560	..	1st July, 1956	
182	Shri Mohinder Pall	800	56	1st December, 1956	
183	Shri Om Parkash ..	1,250	131	1st September, 1957	
184	Shri Ram Parkash	300	19	1st October, 1957	
185	Shri Sat Pal Singh	600	314	1st December, 1957	
186	Shri Sohan Lal ..	5,500	574	1st August, 1955	
187	Shri Vidya Parkash	500	50	1st July, 1957	
188	Shri Kehar Singh	2,000	1,122	1st May, 1957	
189	Shri Inder Singh ..	100	..	1st January, 1957	
190	Shri Jagir Singh ..	200	..	1st February, 1957	
191	Shri Babu Ram	300	110	1st September, 1957	
192	Shri Gian Chand ..	300	87	1st June, 1957	
193	Shri Bhagat Ram	300	90	15th August, 1957	
194	Shri Inder Singh ..	200	50	1st January, 1956	
195	Shri Amar Nath ..	350	89	15th July, 1957	
196	Shri Shadi Ram ..	300	78	1st June, 1957	
197	Shri Udey Singh ..	1,250	518	1st April, 1956	
198	Shri Gian Chand ..	750	195	15th May, 1955	
199	Shri Mohan Singh Gill	700	200	1st July, 1955	
200	Shri Inder Singh Sidhu	150	24	1st August, 1956	

Serial No.	Name of the loanee	AMOUNT OUT- STANDING		Date when the amount became due	Action taken to recover the arrears
		Principal	Interest		
1	2	3	4	5	6
LUDHIANA—Contd					
201	Shri Gurbaksh Singh	Rs 500	Rs 98	1st November, 1956	
202	Shri Kishen Singh	1,500	460	15th July, 1956	
203	Shri Sajjan Singh ..	250	160	15th April, 1956	
204	Shri Gurdial Singh	200	95	1st March, 1957	
205	Shri Harnam Singh Bhan Singh	300	84	15th August, 1957	
206	Shri Raghbir Singh	400	202	1st February, 1956	
207	Shri Narinder Singh	400	313	1st February, 1956	
208	Shri Buta Singh ..	350	91	1st June, 1957	
209	Shri Gurbachan Singh	200	94	1st May, 1957	
210	Shri Rikhab Dass	150	100	1st April, 1957	
211	Shri Pran Singh Chanan Singh	200	100	1st February, 1957	
212	Shri Balger Singh ..	500	..	1st April, 1957	
213	Shri Gulzar Singh	150	183	1st April, 1957	
214	Shri Amar Singh ..	300	220	1st April, 1957	
215	Shri Bansi Lal ..	200	98	1st May, 1957	
216	Shri Bhajan Singh	200	100	1st April, 1957	
217	Shri Kartar Singh	100	29	1st May, 1957	
218	Shri Arjan Singh ..	200	109	1st December, 1956	
219	Shri Madan Mohan	200	101	1st July, 1957	
220	Shri Kahan Singh	100	..	Ditto	
221	Shri Atma Singh ..	1,600	500	Ditto	
222	Shri Harcharan Dass	500	530	Ditto	
223	Shri J. C. Gupta ..	200	80	1st May, 1957	
224	Shri Bhagat Singh	650	300	1st June, 1955	

[Minister for Finance]

Serial No.	Name of the loanee	AMOUNT OUT- STANDING		Date when the amount became due	Action taken to recover the arrears
		Principal	Interest		
1	2		4	5	6

LUDHIANA—Contd

		Rs	Rs	
225	M/s Samrala Rate Co-operative Industrial Society	1,100	80	1st August, 1957
226	M/s. Ludhiana Hosiery Work	1,000	71	1st August, 1957
227	M/s. Gujjarwal Co-operative Leather Society	1,000	69	1st August, 1957
228	Shri Girdhari Lal ..	400	526	1st September, 1957
229	M/s. Bhagat Textile Co-operative Industrial Society	1,600	128	1st July, 1957
230	Shri Bopa Rai ..	1,100	74	1st August, 1957
231	Shri Sohan Lal ..	600	51	1st February, 1957
232	Shri Ahmed Din ..	2,000	500	1st July, 1953
233	Shri Kanwar Sain	6,000	750	1st June, 1957
234	Shri Lal Singh ..	2,000	350	1st January, 1957
235	Shri Ram Das ..	600	350	1st June, 1957
236	Shri Chet Ram ..	300	180	Ditto
237	Shri Harbans Lal	2,500	1,500	15th August, 1957
238	Shri Deedar Singh	5,000	600	1st May, 1957
239	Shri Kuldip Singh	1,000	..	1st April, 1957
240	Shri Nikka Singh	350	80	1st August, 1957
241	Shri Parshotam Lal	400	200	1st February, 1957
242	Shri Bharat Weaving Hosiery Mills	1,600	160	1st April, 1957
243	Shri Harbhajan Singh	100	..	1st October, 1956
244	Shri Surjit Singh ..	400	322	1st November, 1956

Serial No.	Name of the loanee	AMOUNT OUT- STANDING		Date when the amount became due	Action taken to recover the arrears
		Principal	Interest		
1	2	3	4	5	6

LUDHIANA—Concl'd

		Rs	Rs	
245	Shri Jas Raj ..	160	127	1st December, 1956
246	Shri Ganga Singh	200	94	1st February, 1957
247	Shri Kartar Singh	100	40	1st May, 1957
248	Shri Dass Ram, son of Shri Bhola Ram	300	50	1st December, 1956
249	The Guzar Mal Co-operative Leather Society Ltd.	1,000	68	1st August, 1957
250	Shri Puran Chand Jain, son of Daulat Ram	1,000	30	1st April, 1957
251	Shri Sardara Singh, son of Prem Singh	600	35	1st August, 1957
252	Shri Jagat Nath, son of Karam Chand	1,300	113	Ditto
	Total	84,720	20,074	

KARNAL

253	Shri Narain Dass Dhamija	130	61	1st July, 1955
254	Shri Gopal Singh, son of Teja Singh	150	82	15th April, 1957
255	Shri Mohinder Singh	400	211	1st April, 1956
256	Shri Rachhpal Singh	100	104	1st March, 1957
257	Shri Hakumat Rai	2,200	700	1st December, 1955
258	Shri Kidar Nath, son of Ganesh	1,000	235	1st May, 1956
259	Shri Daulat Ram, son of Dhari Mal	75	28	1st April, 1957
260	Ganga Hosier Mills	1,000	84	Ditto
261	Shri Krishan Chand, son of Kedar Ram	150	7	1st December, 1956
262	Kirpal Ice and Oil Mills	50,000	13,915	1st January, 1952

[Minister for Finance]

Serial No.	Name of the loanee	AMOUNT OUT- STANDING		Date when the amount became due	Action taken to recover the arrears
		Principal	Interest		
1	2	3	4	5	6

KARNAL—Concl'd

263	Haryana Woollen and General Mills	16,000	4,644	1st March, 1951	
264	Shri Nihal Chand-Hari Chand	3,250	600	1st June, 1955	
265	Shri Gopal Singh	200	82	15th April 1956	
266	Shri Mangal Dass	500	250	1st May, 1957	
267	Shri Dharam Chandra	2,000	600	1st June, 1957	
268	Shri Prem Nath, Panipat	4,500	1,000	1st April, 1954	
269	Shri Kundan Lal ..	1,600	150	1st August, 1956	
270	Shri Sunder Das ..	1,600	150	1st April, 1957	
271	Shri Anup Singh ..	500	219	Ditto	
	Total ..	86,525	23,122		

HISSAR

272	Shri Kewal Krishan Ghai	1,300	338	1st March, 1954	
273	Shri Lajpat Rai ..	2,400	2,600	1st June, 1944	
274	Shri Khem Chand	400	310	1st December, 1955	
	Total ..	4,100	3,248		

GURGAON

275	Shri Bhakhtawar Lal	10,000	2,264	1st May, 1954	
276	Shri Mohan Singh	200	94	1st May, 1957	
277	Parbbati ..	100	45	1st July, 1957	
278	Shri Raghubir Singh	6,620	2,272	1st May, 1954	
279	Shri Banwari Lal ..	200	256	1st December, 1956	
	Total ..	17,120	4,931		

Serial No.	Name of the loanee	AMOUNT OUT- STANDING		Date when the amount became due	Action taken to recover the arrears
		Principal	Interest		
1	2	3	4	5	6

ROHTAK

		Rs.	Rs.	
280	Shri Krishan Chander	1,000	301	1st July, 1952
281	Shri Ram Labhaya	5,000	1,618	1st August, 1952
282	Shri Shanti Lal ..	800	443	1st May, 1955
283	Shri Shiv Nath ..	5,000	1,625	1st October, 1952
284	Shri Tika Ram ..	1,500	423	1st July, 1953
285	Shri Ved Parkash ..	400	309	1st December, 1955
286	Shri Udhe Bhan ..	1,500	234	1st December, 1955
287	M/s Mahalaxmi Flour, Oil and Ginning Mills	1,500	1,496	1st December, 1956
288	Shri Ishwar Chand	1,000	519	1st March, 1956
289	Shri Ram Piara ..	400	283	1st May, 1956
290	Shri Ram Parkash	300	163	1st July, 1956
291	Shri Shiv Narain Singh	500	300	1st June, 1957
292	Shri Haryana Foundry Ltd.	9,200	1,583	1st April, 1954
	Total ..	28,100	9,297	

SIMLA

293	Shri Gian Chand ..	1,350	58	1st March, 1956
294	Shri Gulab Rai ..	1,000	155	1st April, 1954
295	Shri Kesar Mal ..	1,000	231	1st November, 1953
296	Shri Manmohan Singh	2,000	568	1st November, 1953
297	Shri Ram Singh ..	15,000	5,025	1st January, 1952
298	Shri Sardari Lal ..	400	300	1st November, 1954

[Minister for Finance]

Serial No.	Name of the loanee	AMOUNT OUT- STANDING		Date when the amount became due	Action taken to recover the arrears
		Principal	Interest		
1	2	3	4	5	6

SIMLA—Conclds
Rs

		Rs	Rs	
299	Shri Sudarshan Singh	600	20	20th August, 1956
300	Shri Manmohan Singh	5,000	960	1st April, 1955
301	Shri R. L. Shory ..	21,000	5,400	1st February, 1955
302	Shri Roshan Lal Rajput	2,000	572	1st April, 1953
303	Shri Sohan Lal Chada	1,600	364	1st May, 1954
304	Shri B. R. Singh	5,000	2,500	1st February, 1952
	Total ..	55,950	16,338	

AMBALA

305	Shri Gauri Shankar	1,600	409	1st November, 1955
306	Shri Bhan Singh ..	2,000	650	1st November, 1952
307	Shri Girdhari Lal ..	1,500	400	1st December, 1954
308	Shri Harpal Gupta	2,000	360	Ditto
309	Shri Kartar Singh	500	122	1st November, 1955
310	Shri Naranjan Singh	1,600	300	1st November, 1954
311	Shri P. C. Saberwal	30,000	9,600	1st July, 1952
312	Shri Roshan Lal ..	500	177	1st February, 1957
313	Shri Vidya Parkash (Hindal Mill, Rupar)	13,000	3,639	1st July, 1953
314	Shri Narota Ram ..	1,800	100	1st July, 1956
315	Shri Parkash Chand	1,000	354	1st December, 1956
316	Shri Satnam Singh	550	217	1st June, 1955
317	Shri H. D. Narang	700	285	1st June, 1955
318	Shri Piara Singh ..	100	..	15th August, 1957
319	Shri Ratti Ram ..	350	163	15th April, 1955

Serial No.	Name of the loanee	AMOUNT OUT- STANDING		Date when the amount became due	Action taken to recover the arrears
		Principal	Interest		
1	2	3	4	5	6

AMBALA—*contd*

Rs

Rs

320	Shri Chet Singh ..	50	110	15th April 1957
321	Shri Amar Singh ..	520	324	1st June, 1955
322	Shri Ramesh Chander	700	322	15th August, 1955
323	Shri Karan Mohinder	8,000	1,025	1st June, 1955
324	Shri Dipty Mal Jain	500	210	1st July, 1956
325	Shri Inder Singh ..	150	95	1st April, 1957
326	Shri Harbans Singh	200	94	1st March, 1957
327	Shri Kartar Singh	400	140	1st July, 1955
328	Shri Kishori Lal ..	300	96	15th April, 1957
329	Shri Ranti Parshad	150	..	1st April, 1957
330	Shri Inder Singh ..	300	89	15th August, 1957
331	M/s Rupar Co-operative Leather Industry, Rupar	1,000	581	1st June, 1956
332	Haryan Furniture	800	240	1st July, 1957
333	Shri Harbhajan Singh	200	..	Ditto
334	Shri Dhera Singh	200	92	1st April, 1956
335	Shri Som Nath ..	1,100	377	1st July, 1956
336	M/s Ram Oils Mills	1,000	356	1st May, 1956
337	Shri Ranjit Parshad	200	88	1st February, 1957
338	Shri Tarlok Singh	1,000	378	1st July, 1956
339	M/s Wadhawa Brothers	300	208	1st April, 1956
340	Shri Ram Lal ..	300	208	Ditto
341	Shri Bhadhai Ram	100	30	1st October, 1957
342	Shri Babu Ram ..	300	336	1st August, 1957

[Minister for Finance]

Serial No.	Name of the loanee	AMOUNT OUT- STANDING		Date when the amount became due	Action taken to recover the arrears
		Principal	Interest		
1	2	3	4	5	6

AMBALA—contd
Rs Rs.

343	Shri Telu Ram ..	300	290	1st August, 1957
344	Shri Atma Ram ..	500	209	1st April, 1956
345	Shri Sawan Singh	500	..	1st January, 1957
346	Shri Ram Parkash	1,000	..	1st March, 1957
347	Shri Ram Sarup ..	1,000	86	1st March, 1957
348	Shri Parshotam Lal	1,000	82	1st February, 1957
349	Shri Ladha Singh ..	200	166	1st December, 1955
350	Shri Sant Ram ..	1,000	270	1st November, 1953
351	Shri Sat Pal ..	550	330	15th August, 1955
352	Shri Gurdial Singh	500	220	1st August, 1956
353	Shri Santokh Singh	200	95	1st March, 1957
354	Shri Azad Furniture Works	300	..	1st May, 1957
355	Shri Darshan Lal	300	110	Ditto
356	Shri Teja Singh ..	200	105	1st July, 1957
357	Shri Ved Parkash ..	1,000	90	1st March, 1957
358	Shri Harijan Weavers and Wool Workers I. C. S.	400	42	1st February, 1957
359	Shri Hari Krishan	800	..	1st February, 1957
360	Shri Birbal ..	650	..	Ditto
361	Yamna Nagar Wood-workers Co-operative Society	1,600	130	1st September, 1957
	Total ..	86,970	24,350	

II—Pepsu State aid to Industries Act, Patiala

PATIALA—

362	Shri Lal Chand	5,000	816	31st December, 1957
-----	----------------	-------	-----	---------------------

Serial No.	Name of the loanee	AMOUNT OUT- STANDING		Date when the amount became due	Action taken to recover the arrears
		Principal	Interest		
1	2	3	4	5	6

PATIALA—contd

		Rs	Rs	
363	Shri Atma Ram Dhiman, Patiala	4,000	198	31st March, 1956
364	Shri Siri Ram, Patiala	2,000	1,107	31st April, 1956
365	Shri Ram Parshad, Patiala	1,125	187	31st December, 1956
366	Shri Chunna Ram, Patiala	825	..	1st October, 1957
367	Shoe-makers Asso- ciation, Patiala	1,150	265	Ditto
368	Giani Gurdit Singh, Patiala	2,000	209	28th March, 1954
369	Shri Hukam Chand, Patiala	3,000	..	28th March, 1957
370	M/s Basal Tool Co., Patiala	4,000	798	24th March, 1957
371	Shri Ganpat Rai, Patiala	1,000	..	22nd March, 1957
372	Shri Amarjit Singh, Patiala	750	43	27th March, 1957
373	Shri Hans Raj ..	1,800	473	Ditto
374	Shri K. S. Walia, Saidpura	4,200	340	30th March, 1956
375	M/s. Weavers Co- operative Society, Saidpura	2,000	371	Ditto
376	Shri Shankar Lal Patiala	920	153	22nd March, 1956
377	Shri Ram Partap, Nabha	2,600	410	27th March, 1957
378	Shri Satya Pal, Patiala	1,200	246	1st March, 1956
379	Shri Kartar Chand Bhall Dhora	14,000	1,456	Ditto
380	Shri Jamahar Singh, Patiala	800	..	15th March, 1957
381	Shri Uttam Singh, Patiala	400	..	28th March, 1957

[Minister for Finance]

Serial No.	Name of the loanee	AMOUNT OUT- STANDING		Date when the amount became due	Action taken to recover the arrears
		Principal	Interest		
1	2	3	4	5	6
PATIALA—contd					
		Rs	Rs		
382	Shri Kartar Singh, Patiala	200	..	1st March, 1957	
383	Shri Jagdish Parshad, Patiala	1,600	319	1st March, 1957	
384	M/s Beni Engineering Works Patiala	16,000	..	1st April, 1956	
385	Shri Om Parkash, Rajpura	400	54	31st March, 1957	
386	Shri Gur Parshad, Rajpura	400	54	31st March, 1957	
387	Shri Kashav Sharma, Patiala	400	83	4th July, 1957	
388	Shri Kartar Singh, Patiala	800	123	1st July, 1957	
389	Shri Harbans Singh, Patiala	2,000	397	25th June, 1957	
390	Shri Balu Singh, Rauni	400	77	4th June, 1957	
391	Shri Om Parkash Garg	800	160	16th January, 1957	
392	M/s Bahamalपुरी Refugees Co-operative Industrial Society	800	157	13th March, 1957	
393	Shri Kasturi Lal Sunnu	550	..	29th March, 1957	
394	Shri Bir Singh, Patiala	300	..	25th July, 1957	
395	Shri Gobind Singh, Kandaghat	300	57	16th August, 1957	
396	M/s Aniat Strainer Works	5,600	554	15th February, 1957	
397	Shri Wazir Singh..	1,600	291	24th August, 1957	
398	Shri Lachhman Dass	800	159	10th January, 1957	

Serial No.	Name of the loanee	AMOUNT OUT-STANDING		Date when the amount became due	Action taken to recover the arrears
		Principal	Interest		
1	2	3	4	5	6
PATIALA—contd					
399	S hri Baba Ram ..	5,000	1,075	25th March, 1957	
400	M/s Bharat Nit Works	4,000	850	26th March, 1957	
401	Shri Umid Ram ..	1,600	160	10th February, 1957	
402	T. G. Gorwani ..	3,000	600	5th April 1955	
	Total ..	99,320	12,242		
KAPURTHALA—contd					
403	M/s Standard Iron & Steel Work, Phagwara	4,500	597	20th March, 1957	
404	M/s Dhir Engineering Work, Phagwara	10,000	2,166	24th March, 1957	
405	M/s Burma Foundry, Phagwara	8,000	1,480	15th March, 1954	
406	M/s Bharat Engineering Works, Phagwara	700	1,471	26th March, 1957	
407	M/s Jupiter Steel General Wok, Phagwara	12,000	2,099	15th March, 1954	
408	M/s Khalsa Foundry Work, Sultampur	2,400	115	31st March, 1957	
409	M/s Imperial Industries Button Co. Ltd., Kapurthala	15,000	3,264	1st April, 1953	
410	M/s Kapurthala Northern India Tanneries, Kapurthala	5,000	85	31st August, 1957	
411	M/s Pannerar Engineering Work, Phagwara	4,700	262	1st October, 1953	
412	M/s Star Foundry, Phagwara	2,600	624	27th March, 1957	
413	Shri Gurdial Singh, Phagwara	6,000	1,239	26th March, 1957	
414	Shri Mohinder Paul Phagwara	1,300	334	26th March, 1957	

[Minister for Finance]

Serial No.	Name of the loanee	AMOUNT OUT- STANDING		Date when the amount became due	Action taken to recover the arrears
		Principal	Interest		
1	2	3	4	5	6

KAPURTHALA—concl'd
Rs Rs

415	M/s Sobha Singh-Achhra Singh	3,000	572	6th February, 1957	
416	M/s Cycle Parts Manufacturing Co-operative Industrial Society	2,000	373	15th March, 1957	
417	M/s Bharat Toka Works	4,000	624	30th March, 1957	
418	Shri K. N. Nandwani	3,000	623	30th March, 1957	
419	Shri Sharma Engineering Works	1,400	360	1st September, 1956	
	Total ..	85,600	17,328		

SANGRUR

420	M/s Sobha Singh-Sohan Singh, Dhuri	25,000	3,289	31st March, 1957	
421	L. Nauhar Chand, Sunam	945	532	26th March, 1957	
422	Malerkotla Cycle & Iron Industrial Co-operative Union, Malerkotla	23,200	4,685	31st March, 1954	
423	Shri Amar Singh, tehsil Dhuri	800	126	10th February, 1957	
424	Shri Manjit Singh, Sunam	2,800	569	1st March, 1956	
425	Shri Jagdish Chand, Sangrur	1,200	116	1st April, 1957	
426	M/s Leather Industrial Co-operative Society, Sangrur	600	112	1st April, 1956	
427	M/s Ramdarya Industrial Co-operative Society	600	112	1st April, 1956	
428	M/s Leather Tanning Industrial Co-operative Society	600	109	1st April, 1956	

UNSTARRED QUESTIONS AND ANSWERS

(10)57

Serial No.	Name of the loanee	AMOUNT OUT-STANDING		Date when the amount become due	Action taken of recover the arrears
		Principal	interest		
SANGRUR—concl'd					
		Rs	Rs		
429	M/s Leather Industrial Co-operative Society	600	109	1st April, 1956	
430	M/s Leather Industrial Co-operative Society	300	74	1st April, 1957	
431	M/s Leather Industrial Co-operative Society	600	104	1st April, 1956	
432	M/s Shoe-makers Co-operative Industrial Society, Dhuri	600	122	27th August, 1956	
433	M/s Jamalpuri Gate Co-operative Stores, Malerkotla	600	96	1st April, 1956	
434	Shri Sita Ram ..	1,600	300	10th December, 1956	
435	Shri Charanjit Singh, Sangrur	400	73	20th March, 1957	
436	Shri Rajan Dass, Malerkotla	400	57	16th July, 1957	
437	Shri Bawa Singh ..	5,000	1,000	1st April, 1957	
438	Shri Kundan Lal-Yash Paul	3,000	..	15h February, 1957	
439	Shri Gurdas Ram ..	900	177	28th Sepetmber, 1957	
	Total	69,745	11,762		
BHATINDA					
39-a	Shri Kundan Lal, Bhatinda	600	93	1st March, 1957	
440	Shri Bhagwan Dass, Bhatinda	1,00	380	1st March, 1957	
441	Shri Awtar Singh, Kotkapura	1,000	157	15th September, 1956	
	Total	2,600	630		
NARNAUL					
442	M/s Harijan Industrial Co-operative Society	2,000	686	1st October, 1956	
	Total ..	2,000	686		

[Minister for Finance]

Serial No.	Name of the loanee	AMOUNT OUT- STANDING		Date when the amount became due	Action taken to recover the arrears
		Principal	Interest		
1	2	3	4	5	6

III—Out of Community Project Funds

COMMUNITY PROJECT, KULU

		Rs	Rs	
443	Shri Sodhi Ram ..	350	132	1st May, 1955
444	Shri Devki Nandan	700	234	1st August, 1955
445	Shri Lot Ram ..	700	291	1st June, 1955
446	Shri Jagan Nath ..	200	72	1st June, 1955
447	Shri Jawala Dass ..	350	146	1st June, 1955
448	Shri Hari Ram ..	700	292	1st June, 1955
449	Shri Rattan Chand	200	185	1st June, 1955
450	Shri Gherib Dass	700	292	1st June, 1955
451	Shri Uma Sukh ..	350	142	1st June, 1956
452	Shri Bhawani Singh	200	72	1st April, 1956
453	Shri Sunam Ram ..	350	124	1st June, 1956
454	Shri Devi Parkash ..	200	96	1st July, 1956
455	Shri Yog Chand ..	400	126	1st June, 1955
	Total ..	5,400	2,204	

COMMUNITY PROJECT, SONERAT

456	Shri Shri Chand ..	200	54	1st October, 1955
457	Shri Banwari Lal ..	700	244	1st July, 1955
458	Shri Dewan Behari Lal	700	324	1st May, 1955
459	Shri Mangat ..	200	15	1st June, 1955
460	Shri Rama ..	400	178	1st February, 1956
461	Shri Lila Ram ..	200	105	1st September, 1957
462	Shri Shiv Narain ..	2,000	702	15th August, 1955

UNSTARRED QUESTIONS AND ANSWERS

(10)59

Serial No	Name of the loanee	AMOUNT OUT- STANDING		Date when the amount became due	Action taken to recce the arrears
		Principal	Interest		
1	2	3	4	5	6

COMMUNITY PROJECT—concl'd

		Rs	Rs	
463	Shri Ganga Ram ..	200	60	1st September, 1955
464	Shri Ram Prashad	400	161	1st January, 1956
465	Shri Ved Parkash ..	175	79	15th April, 1955
466	Shri Lila Ram ..	200	105	1st September, 1957
	Total	5,375	2,027	

COMMUNITY PROJECT, NILOKHERI

467	Shri Bhartu Ram ..	50	..	1st July, 1957
468	Shri Nathu Ram ..	300	108	1st September, 1955
469	Shri Teloo Ram ..	700	310	1st December, 1955
470	Shri Mukand Lal ..	1,600	501	1st July, 1956
471	Shri Mukand Lal ..	1,600	500	1st July, 1956
472	Shri Mansa Ram ..	200	105	1st October, 1955
473	Shri Gopal Dass ..	50	27	1st March, 1956
474	Shri Vijaya Pal ..	100	53	1st May, 1956
	Total ..	4,600	1,604	

COMMUNITY PROJECT, NARAINGARH

475	Shri Sundder Singh	50	26	1st May, 1956
476	Shri Nasib Singh ..	100	31	1st May, 1956
477	Shri Budha Singh ..	1,000	322	1st July, 1956
478	Shri Ajmer Singh ..	100	54	1st May, 1956
479	Shri Chanchel Singh	700	375	1st August, 1956
480	Shri Krishna Nand	50	26	1st May, 1956
481	Shri Parma Nand ..	400	198	1st May, 1956
482	Shri Narata Singh..	50	33	1st September, 1957
483	Shri Lachhman Singh	300	415	1st September, 1957

[Minister for Finance]

Serial No.	Name of the loanee	AMOUNT OUT-SANDING		Date when the amount became due	Action taken to recover the arrears
		Principal	Interest		
1	2	3	4	5	6

COMMUNITY PROJECT NARAINGARH
Rs Rs

484	Shri Jai Ram ..	400	182	1st May, 1956	
485	Shri Ved Parkash ..	1,000	90	1st July, 1956	
486	Shri Bhim Sain ..	600	150	1st July, 1957	
	Total ..	4,750	1,902		

COMMUNITY PROJECT, JAGADHRI

487	Shri Jagmal Singh..	200	100	1st February, 1956	
488	Shri Dasaundha Singh	50	17	1st May, 1956	
489	Shri Abdul Latif ..	50	23	1st May, 1956	
490	Shri Mola Ram ..	50	20	1st February, 1956	
491	Shri Pritam Singh ..	50	20	1st March, 1956	
492	Shri Raghbir Singh	100	52	1st March, 1956	
493	Shri Mangal Ram ..	50	20	1st March, 1956	
494	Shri Surta ..	50	21	1st March, 1956	
495	Shri De vi Dass	50	20	1st March, 1956	
496	Shri Ram Lal Arora	50	20	1st March, 1956	
497	Shri Kartar Singh ..	50	21	1st May, 1956	
498	Shri Amarjit Singh	100	53	1st February, 1956	
499	Shri Mangat Ram	50	21	1st March, 1956	
500	Shri Karta Ram ..	50	21	1st March, 1956	
501	Shri Amar Nath ..	50	20	1st March, 1956	
502	Shri Nanak Chand..	50	26	1st March, 1956	
503	Shri Banarsi ..	50	16	1st April, 1956	
504	Shri Gurdev Ram	40	15	1st March, 1956	
505	Shri Bishan Singh ..	100	27	1st August, 1956	
506	Shri Hukam Chand	500	250	1st May, 1956	

UNSTARRED QUESTIONS AND ANSWERS

(10)61

Serial No.	Name of the loanee	AMOUNT OUTSTANDING		Date when the amount became due	Action taken to recover the arrears
		Principal	Interest		
1	2	3	4	5	6

COMMUNITY PROJECT JAGADHRI—concl'd
Rs   Rs

507	Shri Dewan Chand	1,000	316	1st August, 1956
508	Shri Krishan Chand	50	18	1st May, 1956
509	Shri Mohal Singh ..	100	21	1st July, 1956
510	Shri Antu ..	100	30	1st May, 1956
511	Shri Asa Ram ..	100	27	1st March, 1956
512	Shri Gurcharan Singh	100	52	1st July, 1956
513	Shri Shiv Ram ..	50	27	1st March, 1956
514	Shri Mohinder Singh	100	51	1st July, 1956
515	Shri Makandi Lal..	50	27	1st March, 1956
	Total ..	3,390	1,402	

COMMUNITY PROJECT, FARIDABAD

516	Shri Allah Mehar, son of Jumma	50	21	1st December, 1956
517	Shri Ganga Lal, son of Shri Ganga Parshad	500	513	1st January, 1957
518	Shri Hira Lal, son of Shri Kanya Lal	50	52	1st December, 1956
519	Shri Gagoo, son of Shri Bhola, Harijan	700	317	1st February, 1955
520	Shri Mohra Singh, son of Shri Kala Ram	300	169	1st May, 1957
521	Shri Allaha Nur, son of Shri Bahdur	100	49	1st August, 1957
522	Shri Khuram Chand, son of Shri Inder Sain	500	150	1st July, 1957
523	Shri Itwari, son of Shri Ram Lal	100	52	1st September, 1957
524	Shri Charan Lal, son of Shri Diku	100	46	15th August, 1957

[Minister for Finance]

Serial No.	Name of the loanee	AMOUNT OUT- STANDING		Date when the amount became due	Action taken to recover the arrears
		Principal	Interest		
1	2	3	4	5	6

COMMUNITY PROJECT, FARIDABAD—*concl'd*

		Rs	Rs	
525	Shri Lakhi Singh, son of Raghbir Singh	300	80	15th April, 1957
526	Shri Phul Singh, son of Shri Bhoop	50	2	1st June, 1957
527	Shri Khazan Singh, son of Shri Sham Lal	250	101	15th April, 1957
528	Shri Bajan, son of Meha Singh	50	26	1st September, 1957
529	Shri Mistri Singh, son of Shri Surjit Singh	100	19	1st July, 1957
530	Shri Tek Chand, son of Shri Sohan Lal	150	26	1st February, 1957
531	Shri Shiv Singh, son of Shri Khillan	400	159	1st July, 1955
532	Shri Dharam Singh	200	53	1st December, 1955
533	Shri Chajju ..	50	21	1st December, 1956
534	Shri Gobind Ram	400	105	1st September, 1955
	Tital ..	4,350	1,961	

COMMUNITY PROJECT, NAWANSHAH

535	Shri Karam Chand	200	100	1st March, 1956
536	Shri Angmal ..	200	100	1st January, 1956
537	Shri Jai Chand ..	700	307	1st July, 1955
538	Shri Karam Chand	100	40	1st March, 1956
539	Shri Karam Chand	400	150	1st November, 1955
540	Shri Natha ..	400	150	1st November, 1955

Serial No.	Name of the loanee	AMOUNT OUT- STANDING		Date when the amount became due	Action taken to recover the arrears
		Principal	Interest		
1	2	3	4	5	6

COMMUNITY PROJECT, NAWANSHAHR—concl'd

		Rs	Rs	
541	Shri Mehnga Singh	700	315	1st October, 1955
542	Shri Chinta ..	100	46	1st May, 1956
543	Shri Chinta Ram ..	300	113	1st July, 1957
544	Shri Dalipa Ram ..	200	120	1st May, 1956
545	Shri Amroo ..	400	150	1st October, 1955
546	Shri Raghbir Singh	1,000	500	1st March, 1956
547	M/s Lakshmi Ram-Tarsam Lal	2,000	769	1st October, 1955
548	Shri Santokh Singh	2,000	775	1st January, 1956
549	Shri Sansara Ram	100	60	1st May, 1957
550	Shri Sarna ..	200	74	1st January, 1956
551	Shri Kabal ..	100	49	1st January, 1956
552	Shri Pritu ..	50	27	1st May, 1957
553	M/s K. S. Fruit Products Co.	200	75	1st October, 1955
554	Shri Rattna ..	750	240	1st October, 1955
555	Shri Mangal Ram ..	100	56	1st May, 1956
556	Shri Harnam Dass ..	2,000	831	1st October, 1955
557	Shri Gurdial Singh	2,000	807	1st September, 1955
558	Shri Darshan ..	100	54	1st May, 1957
559	Shri Thakar Dass ..	300	113	1st July, 1957
560	Shri Karma Ram ..	300	121	1st July, 1957
561	Shri Lall Chand ..	1,000	586	1st May, 1956
562	Shri Dogar Ram ..	2,000	766	1st July, 1955
563	Shri Mehar Chand	200	113	1st May, 1956
564	Shri Shyama Ram ..	200	240	1st May, 1956

[Minister for Finance]

Serial No.	Name of the loanee	AMOUNT OUT- STANDING		Date when the amount became due	Action taken to recover the arrears
		Principal	Interest		
1	2	3	4	5	6

COMMUNITY PROJECT NAWANSHAHAR—contd

		Rs	Rs	
565	Shri Kartar Singh ..	300	155	1st March, 1956
566	Shri Bela Ram ..	400	226	1st May, 1956
567	Shri Bhago Ram ..	400	211	1st May, 1956
568	Shri Amar Chand .. Adharmi	200	104	1st May, 1956
569	Shri Rulia Ram ..	200	103	1st May, 1956
570	Shri Sodhu ..	100	51	1st May, 1956
571	Shri Sheru ..	150	68	1st March, 1956
572	Shri Pritam Dass ..	300	155	1st March, 1956
573	Shri Dharam Chand	100	41	1st May, 1956
574	Shri Sardari Lal ..	700	62	1st May 1956
575	Shri Banta Ram ..	200	74	1st March, 1956
576	Shri Sohan Singh ..	100	62	1st June, 1956
577	Shri Tulsi Ram ..	100	49	1st May, 1956
578	Shri Milkhi Ram ..	100	30	1st May, 1956
579	Shri Babu Ram ..	100	36	1st June, 1956
580	Shri Wazir Singh ..	300	155	1st July, 1956
581	Shri Sarain Singh	400	200	1st July, 1956
582	Shri Dalip Singh ..	1,000	480	1st August, 1956
583	Shri Atma Singh ..	400	266	1st September, 1957
584	Shri Gurbachan .. Singh	500	109	1st December, 1956
585	Shri Jaswant Kaur ..	50	25	1st July, 1956
586	Shri Krishan Chand	150	150	1st June, 1957
587	Shri Dhampat Ram..	200	104	1st July, 1956
588	Shri Daulti Ram ..	100	25	1st July, 1956
589	Shri Kirpa Ram ..	50	19	1st May, 1956

Serial No.	Name of the loanee	AMOUNT OUT- STANDING		Date when the amount became due	Action taken to recover the arrears
		Principal	Interest		
1	2	3	4	5	6

COMMUNITY PROJECT NAWANSHAHR—concl'd

		Rs	Rs	
590	Shri Dalip Chand ..	200	78	1st June, 1956
591	Shri Hazara Singh..	800	435	1st August, 1956
592	Shri Charan Singh..	400	179	1st May, 1956
593	Shri Sardari Lal ..	1,000	355	1st August, 1956
594	Shri Kabal ..	100	30	1st May, 1956
595	Shri Joginder Singh..	40	10	1st July, 1957
596	Shri Amroo ..	100	60	1st May, 1956
597	Shri Sagar Nath ..	1,750	850	15th July, 1955
598	Shri Ananta ..	100	60	1st February, 1956
599	Shri Rattna ..	500	160	1st October, 1955
600	Shri Chinta ..	100	50	1st May, 1956
	Total ..	28,390	13,020	

COMMUNITY PROJECT, BATALA

601	Shri Baldev Krishan	150	166	1st April, 1957
602	Shri Barkat Masih..	200	82	1st June, 1955
603	Shri Karnail Singh..	175	80	1st June, 1955
604	Shri Moti Singh ..	400	214	1st February, 1956
605	Shri Surat Singh ..	200	103	15th August, 1955
606	Shri Jas Raj Singh..	100	102	1st October, 1956
607	Shri Dheer Singh ..	50	51	1st January, 1957
608	Shri Puran Singh ..	100	69	1st March, 1957
609	Shri Inder Paul ..	400	206	1st January, 1956
610	Shri Kapur Singh-.. Hazara Singh	200	153	1st September, 1957

[Minister for Finance]

Serial No.	Name of the loanee	AMMOUNT OUT- STANDING		Date when the amount became due	Action taken to recover the arrears
		Principal	Interest		
1	2	3	4	5	6

COMMUNITY PROJECT BATALA—concl'd

		Rs	Rs	
611	Shri Apar Singh ..	200	101	1st September, 1955
612	Shri Kartar Singh ..	175	71	1st March, 1955
613	Shri Sohan Singh ..	300	317	1st June, 1957
614	Shri Chhaju Ram ..	700	294	1st August, 1955
615	Shri Kishan Singh..	200	99	1st November, 1955
616	Shri Mehar Chand..	200	92	1st January, 1956
617	Shri Saur Singh ..	200	75	1st February, 1957
618	Shri Narinder Singh	100	100	1st September, 1956
619	Shri Diwan Singh ..	175	81	1st March, 1955
620	Shri Sohan Singh ..	100	25	1st June, 1957
621	Shri Puran Singh ..	50	36	15th August, 1955
622	Shri Gurcharan Singh	200	89	1st October, 1955
623	Shri Bakhtawar Singh	100	51	1st October, 1955
624	Shri Kartar Singh ..	200	83	1st March, 1956
625	Shri Dalip Singh ..	400	209	1st March, 1956
626	Shri Harbans Singh Giani	700	201	15th July, 1955
627	Shri Sardar Singh ..	400	314	1st March, 1955
628	Shri Kesar Mal ..	100	48	1st May, 1956
629	Shri Amar Nath ..	100	50	1st July, 1956
630	Shri Mohinder Singh	300	210	1st August, 1957
631	Shri Sadhu Singh ..	150	22	1st February, 1957
632	Shri Harnam Singh	200	182	1st March, 1957
633	Shri Talib Masih ..	30	21	1st October, 1957
634	Shri Swarn Singh..	400	200	1st July, 1956

UNSTARRED QUESTIONS AND ANSWERS

(10)67

Serial No.	Name of the loanee	AMOUNT OUT- STANDING		Date when the amount became due	Action taken to recover the arrears
		Principal	Interest		
1	2	3	4	5	6

COMMUNITY PROJECT NAWANSHAHR—concl'd

		Rs	Rs	
635	Shri Jagat Singh ..	500	144	1st July, 1956
636	Shri Mohinderpaul Singh	500	128	1st July, 1956
637	Shri Rajpal Singh ..	600	300	1st July, 1956
638	Shri Arjan Singh ..	400	200	1st July, 1956
639	Shri Harkishan Lal	1,000	497	1st June, 1956
640	Shri Dalip Singh ..	400	185	1st May, 1956
641	Shri Khushia Singh	400	197	1st June, 1956
642	Shri Gopal Singh ..	300	140	1st May, 1956
643	Shri Basti Ram ..	200	94	1st May, 1956
644	Shri Puran Singh ..	50	26	1st September, 1957
645	Shri Bur Singh ..	1,000	350	1st July, 1956
646	Shri Sardara Singh	600	304	1st June, 1956
647	Shri Mehar Chand	300	175	1st September, 1957
648	Shri Hardial Singh	400	160	1st August, 1955
649	Shri Sukh Chain Singh	175	90	1st April, 1955
650	Shri Shiv Dev Singh	400	210	1st January, 1956
651	Shri Charan Singh ..	200	105	1st December, 1955
652	Shri Puran Singh ..	100	51	1st October, 1956
653	Shri Waryam Singh	200	105	1st October, 1955
654	Shri Wadhawa Singh	350	160	15th April, 1955
655	Shri Buta Singh ..	200	105	1st December, 1955
656	Shri Balbir Singh ..	400	160	15th September, 1955
	Total ..	16,330	8,093	
	Grand Total ..	9,68,300	2,61,380	

ELECTIONS TO LOCAL BODIES

791. Shri Lajpat Rai : Will the Minister for Revenue be pleased to state the names of the Municipal Committees, Notified Area Committees, Small Town Committees and District Boards in the State where elections are overdue ?

Giani Kartar Singh : There are no Small Town Committees in the State. Statements I and II containing lists of the Municipal Committees, Notified Area Committees and the District Boards in the State where elections are due have been placed on the Table of the House.

STATEMENT No. I

Names of Municipal Committees where elections are due.

Name of the District	Name of Local Body
Gurdaspur ..	1. Municipal Committee, Dalhousie 2. Municipal Committee, Qadian 3. Municipal Committee, Batala 4. Municipal Committee, Dina Nagar 5. Municipal Committee, Gurdaspur 6. Municipal Committee, Pathankot 7. Municipal Committee, Dhariwal 8. Municipal Committee, Sujanpur 9. Municipal Committee, Siri Hargobindpur 10. Municipal Committee, Dera Baba Nanak 11. Municipal Committee, Fatehgarh Churian 12. Municipal Committee, Narot Jaimal Singh
Amritsar ..	1. Municipal Committee, Amritsar 2. Municipal Committee, Tarn Taran 3. Municipal Committee, Patti 4. Municipal Committee, Khem Karan 5. Municipal Committee, Chheharta 6. Municipal Committee, Jandiala 7. Municipal Committee, Ram Dass 8. Municipal Committee, Majitha 9. Municipal Committee, Sur Singh 10. Municipal Committee, Sultanwind

Name of the district	Name of Local Body
Jullundur ..	1. Municipal Committee, Nakodar 2. Municipal Committee, Phillaur 3. Municipal Committee, Kartarpur 4. Municipal Committee, Nawanshahr 5. Municipal Committee, Nurmahal 6. Municipal Committee, Banga 7. Municipal Committee, Alawalpur 8. Municipal Committee, Rahon 9. Municipal Committee, Apra 10. Municipal Committee, Jullundur 11. Municipal Committee, Adampur
Ludhiana ..	1. Municipal Committee, Raikot 2. Municipal Committee, Jagraon 3. Municipal Committee, Samrala
Ferozepur ..	1. Municipal Committee, Ferozepur 2. Municipal Committee, Moga 3. Municipal Committee, Zira 4. Municipal Committee, Muktsar 5. Municipal Committee, Fazilka 6. Municipal Committee, Abohar 7. Municipal Committee, Guru Harsahai 8. Municipal Committee, Jalalabad 9. Municipal Committee, Bucho Mandi 10. Municipal Committee, Tankanwali 11. Municipal Committee, Giddarbaha 12. Municipal Committee, Dharmkot 13. Municipal Committee, Malout 14. Municipal Committee, Talwandi Bhai
Hoshiarpur ..	1. Municipal Committee, Hoshiarpur 2. Municipal Committee, Urmar Tanda 3. Municipal Committee, Una 4. Municipal Committee, Mukerian

[Minister for Revenue]

Name of the District	Name of Local Body
Kangra	5. Municipal Committee, Shamchaurasi
	6. Municipal Committee, Dasuya
	7. Municipal Committee, Garhdiwala
	8. Municipal Committee, Khanpur
	9. Municipal Committee, Miani
	10. Municipal Committee, Hariana
	11. Municipal Committee, Anandpur Sahib
	12. Municipal Committee, Garh Shankar
	1. Municipal Committee, Dharamsala
	2. Municipal Committee, Nurpur
	3. Municipal Committee, Palampur
	4. Municipal Committee, Nagrota Bhagwan
Karnal	5. Municipal Committee, Kangra
	6. Municipal Committee, Kulu
	1. Municipal Committee, Karnal
	2. Municipal Committee, Shahabad
	3. Municipal Committee, Panipat
	4. Municipal Committee, Ladwa
	5. Municipal Committee, Pundri
Gurgaon	6. Municipal Committee, Radaur
	7. Municipal Committee, Gharaunda
	1. Municipal Committee, Palwal
	2. Municipal Committee, Rewari
	3. Municipal Committee, Ferozepur-Jhirka
	4. Municipal Committee, Faridabad
	5. Municipal Committee, Gurgaon
	6. Municipal Committee, Pataudi
	7. Municipal Committee, Nuh
	8. Municipal Committee, Hailey-Mandi
	9. Municipal Committee, Sohna
	10. Municipal Committee, Farrukh Nagar
	11. Municipal Committee, Bawal

Name of the District	Name of Local Body
Rohtak ..	1. Municipal Committee, Bahadurgarh 2. Municipal Committee, Jhajjar 3. Municipal Committee, Beri 4. Municipal Committee, Gohana 5. Municipal Committee, Mehm 6. Municipal Committee, Rohtak 7. Municipal Committee, Sonapat
Hissar ..	1. Municipal Committee, Hansi 2. Municipal Committee, Bhiwani 3. Municipal Committee, Sirsa 4. Municipal Committee, Dabwali 5. Municipal Committee, Fatehabad 6. Municipal Committee, Loharu 7. Municipal Committee, Tohana 8. Municipal Committee, Kalanwali 9. Municipal Committee, Jakhal 10. Municipal Committee, Hissar
Simla ..	1. Municipal Committee, Simla
Ambala ..	1. Municipal Committee, Ambala City 2. Municipal Committee, Kalka 3. Municipal Committee, Rupar 4. Municipal Committee, Kharar 5. Municipal Committee, Sadhaura 6. Municipal Committee, Chhachhrauli 7. Municipal Committee, Buria 8. Municipal Committee, Morinda 9. Municipal Committee, Jagadhri 10. Municipal Committee, Yamuna Nagar 11. Municipal Committee, Kurali 12. Municipal Committee Mani Majra 1. Notified Area Committee, Nangal 2. Notified Area Committee, Nelokheri

[Minister for Revenue]

Name of the District	Name of Local Body
Patiala ..	1. Municipal Committee, Patiala
	2. Municipal Committee, Nabha
	3. Municipal Committee, Dera Bassi
	4. Municipal Committee, Nalagarh
Sangrur ..	5. Municipal Committee, Sangrur
	6. Municipal Committee, Jind
	7. Municipal Committee, Safidon
Bhatinda ..	8. Municipal Committee, Bhatinda
	9. Municipal Committee, Faridkot
	10. Municipal Committee, Kot Kapura
	11. Municipal Committee, Jaitu
Mohindergarh ..	12. Municipal Committee, Dadri

STATEMENT NO. II

Name of the District Boards where elections are due.

1. Gurdaspur	10. Rohtak
2. Amritsar	11. Hissar
3. Jullundur	12. Ambala
4. Ludhiana	13. Patiala
5. Ferozepur	14. Sangrur
6. Hoshiarpur	15. Bhatinda
7. Kangra	16. Kapurthala
8. Karnal	17. Mohindergarh
9. Gurgaon	

PACCA CANALS

792. Maulvi Abdul Ghani Dar : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

- the names of the pacca canals constructed in the State, the dates when and the period within which they were completed ;
- the number of gazetted officers who had been working on the said canals ;
- the expenditure incurred on the establishment on each of the said canals ?

Sardar Gian Singh Rarewala : The statement is placed on the Table of the House.

(a) The names of Pacca Canals constructed in the State, the dates when and the period within which they were completed	(b) The number of gazetted officers who had been working on the said canals	(c) The expenditure incurred on the establishment on each of the said canals
Started		Rs
Bhakra Main Line .. 1948 ... Most of the works were completed in July, 1954, when they were opened for the first time. Balance work continued till 1957-58	154	117 lacs.
Nrawana Branch 1951		
Bhakra Main Branch .. June, 1951 .. Ditto ..	48	8.06 lacs
Head Reach of Bist Doab Canal (R. D.—5326) October, 1952 .. February, 1955 ..	3	No separate establishment was employed. The work was got done by the establishment employed on remodelling Rupar Head works. As such no separate account was kept.
Nangal Hydrel Channel .. July, 1946] .. May, 1954 ..	115	70.06 lacs
Jullundur Branch of Bist Doab Canal (R.D. 9,0000 to 226,000) January, 1953 .. June, 1954 ..	6	33.85 lacs.
Bikaner Canal (R.D. 25,000 to tail R.D. 367,000) December, 1922 .. April, 1928 ..	18	Old record of expenditure on establishment is not available.
Ferozepur Feeder (R.D. 15,000 to tail R.D. 16,8230) July, 1951 .. July, 1955 ..	20	No separate account was maintained for the establishment employed on Ferozepur Feeder as the Canal was constructed simultaneously with the construction of Harike Barrage for which a joint account was maintained. However, the <i>pro-rata</i> expenditure up to December, 1957 comes to Rs 22.67 lacs.

REPORTS OF THE PUBLIC ACCOUNTS COMMITTEE

793. Maulvi Abdul Ghani Dar : Will the Minister for Finance be pleased to state what action, if any, has been taken by the Finance Department on the recommendations/observations of the Reports of the Public Accounts Committee since 1952 ?

Shri Mohan Lal : The Reports of the Public Accounts Committee on the Appropriation Accounts for the years 1947-48 to 1951-52 only have been received so far and action on the various recommendations/observations contained therein is being taken in accordance with the procedure laid down in consultation with the Public Accounts Committee. According to this procedure, the Administrative Departments communicate the action taken by them on the recommendations/observations, with which they are concerned, to the Secretary, Public Accounts Committee, who is required to prepare a statement showing the action taken on the Reports of the Committee and lay the same before the Public Accounts Committee. The information required is not readily available in the Finance Department and the time and labour involved in collecting the same would hardly be commensurate with the object in view.

CHECKING OF STOCKS OF BHAKRA NANGAL PROJECT

794. Maulvi Abdul Ghani Dar : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state —

- (a) whether the stocks at Bhakra-Nangal Project have ever been checked ; if so, on what dates and with what result ;
- (b) whether it is a fact that stocks worth lakhs of rupees have been found missing ; if so, whether responsibility has been fixed, and the action, if any, taken against the person or persons responsible ?

Sardar Gian Singh Rarewala : (a) Yes.

The stores are mainly handled by Executive Engineer, Stores Division. The arrangement is that two Inspectors of the rank of Sub-Divisional Officers assisted by ancillary staff of store Munishis, etc., are employed on a continuous check of the stores in that Division. All articles have to be checked within 6 months and valuable articles within 3 months. Stocks have been checked ten times so far. Special checks were also exercised during May, 1956, and June, 1957. A special check of Bhakra Warehouse was also made in December, 1957.

In other Divisions, stores are checked twice a year. The last check was exercised in September, 1957.

(b) No.

Excesses and shortages discovered in Nangal Stores Division are as follows :—

	Rs
Excesses	.. 2,83,339
Shortages	.. 2,89,127

All excesses were taken on Goods Receipt sheets and credit afforded to Receipt and Recoveries on Capital Account. Shortages were mainly due to wrong issues, but where shortage was proved, the amounts were immediately placed in Miscellaneous Advances and recoveries are being made.

In other Divisions only very minor discrepancies were discovered and action is being taken to recover the cost of shortages.

RATE OF EARTHWORK PAID TO LABOURERS BY THE IRRIGATION
DEPARTMENT

797. Maulvi Abdul Ghani Dar : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether he is aware of the fact that the rate of earthwork per thousand cubic feet paid to the labourers employed in the Irrigation Department is nearly ten rupees less than that paid by the Buildings and Roads Branch ; if so, the reasons for this difference ?

Sardar Gian Singh Rarewala : The rate of earthwork in Irrigation Branch for ordinary soil where no extra allowance is to be paid to the contractors is Rs 14-12-0 and Rs 14 per thousand c.ft. per 100 ft. lead. Rate in Buildings and Roads Branch varies from Rs 18 to Rs 20 per thousand c.ft. with 100 ft. lead.

In Irrigation Branch, however, where earth is wet or slushy or extra hard extra rate is also paid for such quantity as is classified as wet or slushy or hard. In Buildings and Roads Branch rate covers all such cases and it also includes compensation for borrow-pits. The two rates are not strictly comparable as specification and mode of calculation of over all rate varies.

A common schedule applicable to both Branches has been prepared and is under the consideration of the Government.

RATE OF PAYMENT FOR EARTH WORK TO LABOURERS

798. Maulvi Abdul Ghani Dar : Will the Minister for Public Works be pleased to state whether he is aware of the fact that the Buildings and Roads Branch of the Public Works Department pay Rs 10 more for one thousand cubic feet of earthwork than that paid by the Irrigation Department, if so, the reasons for the difference ?

Rao Birendar Singh : The rate of earthwork obtaining in P.W.D., Buildings and Roads Branch varies, from Rs 18 to Rs 20 per thousand cubic feet according to the rate of premium prevalent in each area, whereas the parallel rate in force in the Irrigation Branch is Rs 14 plus Rs 7 for rolling and compaction, which gives an overall rate of Rs 21 per thousand cubic feet.

TUBE-WELLS

799. Maulvi Abdul Ghani Dar : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

- (a) the total number of tube-wells for irrigation purposes completed each year in the State from 1947-48 to 1957-58 together with the expenditure incurred thereon each year ;

[Maulvi Abdul Ghani Dar]

(b) the period for which each tube-well had been working and the present working condition of these tube-wells ?

Sardar Gian Singh Rarewala : (a)

	<i>Total number of tube-wells for Irrigation purposes completed each year</i>	<i>Expenditure incurred thereon</i>
		Rs
1947-48	..	..
1948-49	..	..
1949-50	..	9,91,469
1950-51	..	19,24,509
1951-52	..	37,24,422
1952-53	61	38,81,244
1953-54	167	43,64,757
1954-55	97	1,27,27,351
1955-56	295	1,76,57,385
1956-57	640	1,01,04,602
1957-58	99	15,41,136

(b) (i) The time and trouble involved in collecting the information will not be commensurate with any possible benefit to be obtained.

(ii) Present working condition of these tube-wells is satisfactory.

CULTURABLE LAND AFFECTED BY WATER LOGGING

800. Maulvi Abdul Ghani Dar : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) the percentage of culturable land affected by water logging in the State district-wise since the sinking of the tube-wells ;

(b) the percentage of culturable land which was affected by water-logging in the State, district-wise, before the sinking of the tube-wells ?

Sardar Gian Singh Rarewala : (a) The district-wise detail of water-logged areas is not available. According to the recent observations of the depth of sub-soil water-table below natural surface, the extent of water-logging in the various canal tracts is as under :—

“A” having subsoil water-table from 0'—5'

“B” having subsoil watertable from 5'—10'

“C” having subsoil water-table from 10'—15'

Serial No.	Name of tract	Affected area in acres sub-soil water depth		
		0'—5'	5'—10'	10'—15'
1	Western Jumna Canal and Bhakra Canal Tracts ..	611,328	860,160	491,520
2	Sirhind Canal Tract ..	701,952	1,585,145	1,138,790
3	Bist Doab Tract ..	420,557	500,736	277,402
4	Eastern Canal Tract ..	561,562	203,981	39,152
5	Upper Bari Doab Canal Tract	933,274	462,336	188,314
6	Gurgaon District (Agra Canal Tract) ..	41,847	188,313	138,701
	Total ..	3,270,520	3,800,671	2,283,879

(b) Very few tube-wells have been sunk as an anti-waterlogging measure and their effect would be known in time.

DRAINAGE SYSTEM

801 Maulvi Abdul Ghani Dar : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) The expenditure incurred on improving the drainage system in the State district-wise, during the last ten years ;

(b) the area of land rendered useless by floods, district-wise, during the said period ?

Sardar Gian Singh Rarewala : (a) the following expenditure has been incurred, district-wise, on improving the drainage system in the State during the last ten years. This does not include the expenditure incurred in 1957-58. The figures for 1957-58 will be known at the close of the financial year :—

	Rs
(1) Amritsar District ..	3,84,260
(2) Gurdaspur District ..	15,630
(3) Hoshiarpur District ..	2,26,700
(4) Ludhiana District ..	4,21,136
(5) Ferozepore District ..	2,34,996
(6) Ambala District ..	81,553
(7) Sangrur District ..	29,818
(8) Patiala District ..	50,588
(9) Rohtak District ..	7,98,045
(10) Karnal District ..	26,56,820

[Minister for Irrigation and Power]

(b) The area of land rendered useless by floods, district-wise, during the last ten years is :—

	Acres
(1) Rohtak ..	Nil
(2) Gurgaon ..	Nil
(3) Patiala ..	1,099
(4) Simla ..	Nil
(5) Hoshiarpur ..	2,738
(6) Gurdaspur ..	6,684
(7) Karnal ..	Nil
(8) Mohindergarh ..	Nil
(9) Ludhiana ..	Nil
(10) Hissar ..	Nil
(11) Amritsar ..	7,581
(12) Jullundur ..	2,489
(13) Kangra ..	319
(14) Ferozepore ..	Nil
(15) Kapurthala ..	2,557
(16) Ambala ..	798
(17) Bhatinda ..	3,119
(18) Sangrur ..	1,710

SUPPLY OF WATER TO DOABA AREA FROM BHAKRA-
NANGAL CANAL

802. Maulvi Abdul Ghani Dar : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

- (a) whether any water for irrigation is being supplied to the Doaba area from the Nangal Canal ;
- (b) whether it is a fact that the level of sub-soil water in the areas where water from the Nangal Canal has been supplied has arisen ; if so, the action, if any, proposed to be taken in the matter ?

Sardar Gian Singh Rarewala : (a) No.

(b) No.

RELIEF TO FLOOD-AFFECTED AREAS

803. Maulvi Abdul Ghani Dar : Will the Minister for Revenue be pleased to state—

- (a) the details of relief given to the flood-affected areas during the last ten years in the State, district-wise ;
- (b) the relief given to the flood-affected areas in tahsils Nuh and Palwal of Gurgaon district during said period ?

Giani Kartar Singh : (a) Statement attached.

(b) *Nuh Tahsil*—

		Rs
(i) For food and Shelter	..	245
(ii) Grant for repairs to houses	..	13,200
(iii) Remission of land revenue	..	1,47,287
Total	..	<u>1,40,732</u>

Palwal Tahsil—

(i) For food and shelter	..	6,988
(ii) Grant for repairs to houses	..	1,25,635
(iii) Remission of Land Revenue	..	88,901
Total	..	<u>2,21,524</u>

(10)80

PUNJAB VIDHAN SABHA

126TH FEBRUARY, 1958

[Minister for Revenue]

Name of district	Feeding charges	Cash Doles	Medicines	Transport	Repair of houses	Clothing	Remission of Land Revenue	Remission of Abiana	Shifting of abadis	Miscellaneous
	Rs	Rs	Rs	Rs	Rs	Rs	Rs	Rs	Rs	Rs
1. Kapurthala	4,819	1,400	888	1,3523	6,21,629	3,598	..	..	..	2,84,751
2. Hoshiarpur	..	..	41,577	..	21,63,742	49,995	2,27,515 95,003	12,376	..	1,402
3. Simla	Nil	Nil	Nil	Nil	Nil	Nil	Nil	Nil	Nil	Nil
4. Amritsar	19,455	54,218	2,52,937	..	63,28,500	82,702	..	..	3,241	..
5. Ludhiana	10,933	..	8,663	..	16,53,445	72,726	4,34,509	..	..	2,874
6. Karnal	11,990	790	4,060	1,360	5,28,024	41,984	3,88,325	1,45,16	0	..
7. Kangra	35,855	..	1,077	4,309	..	..	7,33,154	..	745	..
8. Mahendergarh	Nil	Nil	Nil	Nil	Nil	Nil	Nil	Nil	Nil	Nil
9. Patiala	Nil	Nil	Nil	Nil	Nil	Nil	Nil	Nil	Nil	Nil
10. Gurgaon	10,768	4,340	..	2,000	2,84,081	48,000	1,47,287	10,922	..	..
11. Rohtak	4,672	..	..	..	78,011	21,712	1,59,491	..	..	..
12. Gurdaspur	Nil	..	..	16,449	..	..	9,46,334	..	..	..
13. Sangrur	..	Nil	Nil	Nil	Nil	Nil	Nil	Nil	Nil	Nil
14. Ambala	..	..	..	..	1,098	3,000	..	..	..	..
15. Hissar	..	10,462	..	..	1,18,230	14,999	..	..	..	..
16. Jullundur	..	..	..	..	..	..	11,05,107	..	..	..
17. Ferozepore	..	..	..	..	..	..	8,791	..	..	..
18. Bhatinda	..	..	..	43,906	13,62,316	..	..	..	..	..

OFFER BY U. P. GOVERNMENT TO SUPPLY WATER FOR IRRIGATION
PURPOSES IN GURGAON DISTRICT

804. Maulvi Abdul Ghani Dar: Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

- (a) whether it is a fact that two years ago the U. P. Government made an offer to the State Government to supply water during the last days of September each year to lands in the district of Gurgaon for facilitating the sowing of crops ;
- (b) whether it is also a fact that the said offer was rejected, if so, the reasons therefor and the alternative proposal for the purpose by Government ?

Sardar Gian Singh Rarewala : (a) Yes.

(b) Yes. The offer was rejected as the U.P. Government proposed to charge about double the irrigation rates from our cultivators. An alternative scheme for irrigating this area, viz. "Gurgaon Canal Project, 1956" has been prepared and submitted to the Central Water and Power Commission for approval.

DAMAGE BY WATERLOGGING DUE TO CANALS

805. Maulvi Abdul Ghani Dar : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

- (a) the names of places in the State where lands were damaged by water logging on account of the canals ;
- (b) the steps taken to check waterlogging caused by the canals ?

Sardar Gian Singh Rarewala : (a) Waterlogging is caused mainly by rainfall, floods and canals. It cannot be made out as to how much is due to canals alone. However in the following, canal tracts have been waterlogged :—

- (i) Upper Bari Doab Canal.
- (ii) Bist Doab Canal.
- (iii) Eastern Canal.
- (iv) Sirhind Canal.
- (v) Grey Canal.
- (vi) Western Jumna Canal (East).
- (vii) Western Jumna Canal (West).
- (viii) Agra Canal in Gurgaon District.

[Minister for Irrigation]

(b) An Action Committee was set up by the Punjab Government to report on the waterlogging problem in the Punjab and a number of remedial measures have been suggested. For the present Government is concentrating on the excavation of surface drains and construction of embankments on rivers to prevent spilling and to avoid additions of flood waters to the sub-soil reservoir.

LEVY OF ENTERTAINMENT TAX

807. Shri Abhai Singh : Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) whether the recommendations of the Taxation Enquiry Committee and the Film Enquiry Committee that entertainment tax should be levied on a percentage basis and not on the existing slab system have come to the notice of Government ;
- (b) if the answer to part (a) above be in the affirmative, whether the Government propose to take any action on the said recommendations ?

Dr. Gopi Chand Bhargava : (a) Yes Sir.

(b) These recommendations were considered by Government, but were not found acceptable.

PROVINCIALIZATION OF LOCAL BODY SCHOOLS

808. Shri Abhai Singh : Will the Minister for Education and Labour be pleased to state whether it is a fact that an Adult Education Centre being run by the Rehabilitation Department in the Centralized Infirmary, Rewari district Gurgaon, has recently been provincialized, if so, the reasons therefor ?

Shri Amar Nath Vidyalkar : No.

UNDERGROUND LAKE OF SWEET WATER IN TEHSIL REWARI, DISTRICT GURGAON

809. Shri Abhai Singh : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

- (a) whether he is aware of the fact that the Exploratory Tube-wells Agency of the Government of India has struck an underground lake of sweet water in tehsil Rewari, district Gurgaon ;
- (b) if the answer to part (a) above be in the affirmative whether there is any proposal under the consideration of Government to use the water of the said lake for irrigation purposes in the said area ; if so, in what manner ?

Sardar Gian Singh Rarewala : (a) Yes, sweet water bearing strata have been struck in certain bores.

(b) Seven sites have been selected by the Government of India for boring under their Tube-well Exploratory Programme in Rewari Tehsil of Gurgaon District. Four sites have been drilled so far and report is awaited for the other three sites. Two bores at Dehina Zainabad and Darauli have been found to yield more than 20,000 gallons per hour.

According to the terms and conditions with the Government of India, an exploratory well yielding more than 20,000 gallons is acceptable by the State Government for irrigation purposes.

On the basis of exploratory data tube-wells will be installed in the area when suitable water-bearing strata has been struck.

REFUND OF MINIMUM CHARGES BY THE REWARI ELECTRIC SUPPLY
AND GENERAL INDUSTRIES LTD., REWARI,
DISTRICT GURGAON

810. Shri Abhai Singh : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state with reference to the reply to un-starred question No. 39 printed in the list of questions of 6th May, 1957 whether any steps have been taken by the Government to get the refund of the minimum charges paid by the consumers to the Electric Supply Company, Rewari, if so, what ?

Sardar Gian Singh Rarewala : Yes. The Rewari Electric Supply Company was issued a directive by Government in April, 1957, to allow the refund of minimum charges. There being no response a further directive was issued in June, 1957. In November, 1957, it was stated by the Company that refund of 1/4th amount would be allowed by them through the bills of December, 1957 and with regard to the balance they sought Government's approval for refunding the amount by instalments in view of their financial difficulties. The Electric Inspector to Government, Punjab, has been asked to verify the amount of the refund already said to have been allowed and regarding the balance, the Company's request for refund in instalments is under consideration.

UNAUTHORISED FELLING OF TREES IN PRIVATE FOREST IN
TEHSIL KANDAGHAT

812. Shri Roshan Lal : Will the Minister for Agriculture and Forests be pleased to state whether it has come to the notice of Government that large-scale unauthorised felling of trees in the private forest in Tehsil Kandaghat is taking place if so, the steps if any, proposed to be taken by Government to stop this practice ?

Sardar Gurbanta Singh : *Part I.*—Yes.

Part II.—The matter is under Government's active consideration.

CONSTRUCTION OF A BRIDGE OVER KHUTHER NADI IN
TEHSIL KANDAGHAT

813. Shri Roshan Lal : Will the Minister for Public Works be pleased to state—

- (a) whether there was any scheme under the consideration of erstwhile Pepsu Government to construct a bridge over Khuthar Nadi in tehsil Kandaghat ;
- (b) whether the said scheme has been finalized by Government, if so, the time by which it is expected to be implemented ?

Rao Birendar Singh : (a) No.

(b) Does not arise.

WIDENING AND METALLING OF PANJORE-NALAGARH ROAD

814. Shri Roshan Lal : Will the Minister for Public Works be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government to start widening and metalling the Panjore-Nalagarh Road this year, if so, the time by which the work on the said road is expected to be completed ?

Rao Birendar Singh : Yes. The work will be taken up during the 2nd Five-Year Plan period subject to the availability of funds.

GEOLOGICAL SURVEY OF MINERALS IN SUB-DIVISION, KANDAGHAT

815. Shri Roshan Lal : Will the Chief Minister be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government to have a geological survey of the Kandaghat Sub-Division and the Morni Hill Area in Ambala District to ascertain if there are any minerals in this area ?

Shri Mohan Lal : Yes. The Geological Survey of India have included the following items concerning Kandaghat Sub-Division and Ambala District in their field programme for 1957-58 :—

- (i) Examination of the occurrences of lead, copper, pyrites and limestone, etc., in the Simla Hills.
- (ii) Investigation of limestone between Tundapathar and Sherali, Ambala District, for the manufacture of calcium carbide.

GRANT OF HILL ALLOWANCE IN NALAGARH HILL AREA

816. Shri Roshan Lal : Will the Minister of Finance be pleased to state—

- (a) whether it is a fact that the Government employees of five parganas of Nalagarh Tehsil enjoy the benefit of Hill Allowance ;
- (b) whether it is also a fact that employees of the other parganas of the said tehsil do not enjoy this benefit ; if so, the reasons therefor ?

Shri Mohan Lal : (a) and (b). The matter is under investigation and a reply to the question, as soon as it is ready, will be forwarded to the Hon. Member.

WORKING HOURS FOR CLASS IV GOVERNMENT SERVANTS IN THE RAJINDRA HOSPITAL, PATIALA

817. Comrade Muni Lal : Will the Minister for Consolidation and Health be pleased to state —

- (a) the number of hours fixed for duty, for the class IV Government employees in the Rajindra Hospital, Patiala ;
- (b) whether he is aware of the fact that class IV Government employees in the said Hospital are required to remain on duty from 7 p. m. to 8 a. m., if so, whether any overtime allowance for the period of their duty in excess of the usual working hours, is paid, if not, the reasons therefor ?

Chaudhri Suraj Mal : (a) 8 hours.

(b) *Part I.*—Yes ;

Part II.—No overtime allowance is given for undermentioned reasons:

- (i) night duty is kept as continuous duty to avoid changing at odd hours of the night ;
- (ii) it is not a 'stand to' duty like other factories ; and
- (iii) the benefit of this extra duty is given in turn by a 5 hour duty in rotation.

BRIDGES ON MINORS ON BHAKRA CANALS

818. Sardar Balwant Singh : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state —

- (a) the details of Minors on Bhakra Canals where no bridges have so far been constructed by Government ;
- (b) whether he is aware of the fact that villagers are experiencing difficulties in going to and fro due to the absence of the bridges referred to in part (a) above ; if so, the steps, if any, proposed to be taken by Government to remove the difficulties of the villagers ?

Sardar Gian Singh Rarewala : (a) There is only one Chanarthal Sub Minor 3 miles long with discharge 2.7 cusecs in Patiala Circle where no bridges have so far been constructed.

(b) Yes, proposals to construct V. R. Bridges on the Chanarthal Sub-Minor are under consideration.

---

*The reply to these parts was received late and it has been printed in the Annexure appearing at the end of this debate.

WATERLOGGING IN TEHSIL PATTI AND ZIRA

820. Sardar Gurwaryam Singh : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state the area of land which has so far been affected by waterlogging in ehisl Patti, District Amritsar, and in the Bet area of tehsil Zira, district Ferozepore, particularly that which is irrigated by the Grey Canal, separately, together with the steps taken to combat it ?

Sardar Gian Singh Rarewala : About 70 square. miles of area in tehsil Patti and whole of the bet area of tehsil Zira is affected by waterlogging.

A large number of drainage schemes have been prepared for both these areas to combat waterlogging.

'NURPUR MINOR' IN TEHSIL ZIRA, DISTRICT FEROZEPORE

821. Sardar Gurwaryam Singh : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state —

- (a) whether it is a fact that 'Nurpur Minor' was taken out from the Aghawah Canal of the Grey Canal System in tehsil Zira, district Ferozepur, some three or four years back ;
- (b) if the reply to part (a) above be in the affirmative, whether water has started flowing in the said minor, if not, the reasons therefor, together with the time by which Government propose to let water into it ?

Sardar Gian Singh Rarewala : (a) Yes.

(b) The minor has not yet started flowing and it will be opened when the proposals for the increase of water allowance, which are under examination, are sanctioned by the Government.

PERMIT FOR EXPORT OF RICE

823. Sardar Sarup Singh : Will the Minister for Finance be pleased to state—

- (a) the tonnage of paddy per month which arrived in the Market of Amritsar City as per records of the Market Committee, Amritsar, since 1st January, 1958 ;
- (b) whether any permit for the export of rice to Bombay was given to any private concern in Amritsar in the year 1957-58 ; if so, to whom and the reasons therefor ?

Shri Mohan Lal : (a) 3281.5 tons paddy arrived in the Market of Amritsar City from 1st January, 1958 to 21st February, 1958, as per records of the Market Committee. The split up is as under :—

Janaury, 1958	.. 2,099.5 tons
February, 1958	.. 1182.0 tons (up to 21st February, 1958)

(b) Yes. An export permit for 100 tons Basmati rice was issued in favour of Messrs Deva Singh-Sham Singh, Chawal Mandi, Amritsar, under instructions from the Government of India.

EXPORT OF RICE TO DELHI

824. Sardar Sarup Singh : Will the Minister for Finance be pleased to state —

- (a) whether the export of rice to Delhi is allowed from all the districts of the State except the districts of Amritsar and Gurdaspur and the tehsil of Sirsa together with the reasons therefor ;
- (b) if the answer to part (a) above be in the affirmative whether Government are aware of the loss of lakhs of rupees being caused to the growers and traders of these areas ; if so, the steps, if any, Government propose to take to remedy this ?

Shri Mohan Lal : (a) Yes. The export of rice from the districts of Amritsar and Gurdaspur and Sirsa Sub-Division of Hissar District stands banned under the Punjab Rice Movement Control Order, 1957. The continuance of this ban for these areas has been considered essential to accelerate procurement of rice by the State Government on behalf of the Government of India.

(b) The State Government have decided to acquire all surplus stocks of rice lying with the Rice Licencees in all the districts except the districts of Amritsar and Gurdaspur and Sirsa Sub Division of Hissar District. This step has placed the traders and growers of these areas at par with those of the restricted areas of Amritsar and Gurdaspur Districts and Sirsa Sub-Division of Hissar District. There is, therefore, no financial loss to the growers and traders of the restricted areas vis-a-vis growers and traders of other districts.

TRANSPORT CO-OPERATIVE SOCIETIES IN DISTRICT GURGAON

835. Shri Attar Singh : Will the Minister for Consolidation and Health be pleased to state whether any Transport co-operative Societies were registered in district Gurgaon during the year 1957 ; if so their number ?

Chaudhri Suraj Mal : Yes. Six Co-operative Transport Societies were registered in district Gurgaon during the Co-operative year 1956-57 and eight more during the period from 1st July, 1957 upto 31st December, 1957.

MEMBERS OF REGIONAL TRANSPORT AUTHORITY, PATIALA

836. Shri Attar Singh : Will the Minister for Public Works be pleased to state the number of members of the Regional Transport Authority, Patiala, and their names ?

Rao Birendar Singh : 10. They are—

(1) Commissioner, Patiala Division	..	Chairman
(2) Shri Prem Singh Prem, M. L. A.	.. }	
(3) Shri Des Raj, M. L. C.	.. }	
(4) Shri Kartar Singh Diwana, M. L. A.	.. }	Non-official members
(5) Shri Bhagwant Singh, Ex. M. L. A.	.. }	
(6) Shrimati Chandravati, Ex. M. L. A.	.. }	
(7) Assistant Inspector-General of Police (Traffic)		
(8) Executive Engineer, P.W.D., B. and R., Patiala	}	Official Members
(9) Deputy Transport Controller (Adminst- ration)	}	
(10) Secretary, Regional Transport Authority, Patiala		Secretary-Member

PAY-SCALES OF AYURVEDIC DISPENSERS IN ERSTWHILE PUNJAB AND PEPSU

825. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Consolidation and Health be pleased to state the scales of pay of Ayurvedic Dispensers in the Ayurvedic dispensaries of the erstwhile States of Punjab and Pepsu.

Chaudhri Suraj Mal : The official designation of dispensers of Ayurvedic dispensaries in the erstwhile Punjab was compounders in pay-scale Rs 39½—1—49½ while that in the erstwhile Pepsu was up-vaidyas in pay-scale Rs 50—3—70/4—90.

ADOPTION OF REGIONAL LANGUAGES IN LOCAL BODIES IN THE STATE

826. Sardar Atma Singh : Will the Minister for Revenue be pleased to state whether any instructions have been issued by Government to all Local Bodies in the State to adopt the respective regional languages for their day to day official work, if so, the date from which the said instructions are expected to be followed ?

Giani Kartar Singh : (i) Yes.

(ii) 1st April, 1958.

ACCOUNT OF PEPSU CHIEF MINISTER'S FLOOD RELIEF FUND GIVEN TO MRS. P. K. WATTAL

827. Sardar Atma Singh : Will the Chief Minister be pleased to state whether Mrs. P. K. Wattal has rendered the details of the amount of Rs 7,500 given to her from Chief Minister's Flood Relief Fund in 1955-56 ; if so, the details of the expenditure incurred by her from out of the said amount ?

Sardar Partap Singh Kairon : An advance of a sum of Rs 7,000 and not Rs 7,500 was given to Mrs. P. K. Wattal from erstwhile Pepsu Chief Minister's Flood Relief Fund in 1955-56. The details of the account are laid on the Table.

PEPSU HARIJAN SEWAK SANGH PATIA 1 /

Accounts of amounts received from the Chief Minister's Relief Fund

Voucher No.	To whom paid	Material	Amount		
			Rs	A.	P.
1	Jangir Singh, son of Thakar Singh of Barnala	Cash ..	100	0	0
2	Pishora Singh, son of Madan Singh of Barnala	Do	100	0	0
3	Nand Singh, son of Madan Singh of Barnala	Do	100	0	0
4	Bhagwan Kaur, daughter of Lal Singh of Barnala	Do	100	0	0
5	Gurdial Kaur, daughter of Lal Singh of Barnala	Do	100	0	0
6	Hardit Singh, son of Nand Singh of Barnala	Do	100	0	0
7	Inder Kaur, daughter of Bachan Singh of Barnala	Do	100	0	0
8	Panjab Kaur, w/o Kartar Singh of Barnala	Do	100	0	0
9	Gurdev Kaur, w/o Kartar Singh of Barnala	Do	100	0	0
10	Harchand Singh, son of Bakhtawar Singh of Barnala	Do	100	0	0
11	Bhajan Singh, son of Bakhtawar Singh of Barnala	Do	100	0	0
12	Bh. Kartar Singh, son of Jeewa Singh of Barnala	Do	100	0	0
13	Jagrup Singh, son of Mohan Singh of Barnala	Do	100	0	0
14	Natha Singh, son of Ajaib Singh of Barnala	Do	100	0	0
15	Amar Singh, son of Jaimal Singh of Barnala	Do	100	0	0
16	Sewa Singh, son of Mastan Singh of Barnala	Do	100	0	0
17	Sohna Singh, son of Kishna Singh of Barnala	Do	100	0	0
18	Mastan Singh, son of Ishar Singh of Barnala	Do	100	0	0
19	Gurnam Singh, son of Narain Singh of Barnala	Do	100	0	0

[Chief Minister]

Voucher No.	To whom paid	Material	Amount
			Rs A. P.
20	Bishni, w/o Chahar Singh of village Ranbir-pura	Cash	50 0 0
21	Balwant Singh, son of Bahal Singh of village Ranbirpura	Do	50 0 0
22	Bisawa Singh, son of Lal Singh of village Ranbir pura	Do	50 0 0
23	Chhoto, w/o Mangal Singh of village Ranbir pura	Do	50 0 0
24	Banta, son of Dayala of village Ranbir pura	Do	50 0 0
25	Santu, son of Dayala of village Ranbirpura	Do	50 0 0
26	Jawali, w/o Uddami of village Ranbirpura	Do	50 0 0
27	Jalal, son of Rura of village Ranbirpura	Do	50 0 0
28	Maghar Singh, son of Jaimal of village Ranbirpura	Do	50 0 0
29	Joginder Singh, son of Tulsi of village Ranbirpura	Do	50 0 0
30	Jit Singh, son of Natha Singh of village Sarai Moghul	Do	50 0 0
31	Gopi, son of Hira of village Jhil ..	Beams 2 rafters 23	50 8 0
32	Jangir, son of Ram Rakha of village Jhil	Ditto	50 8 0
33	Anokh, son of Nathu Ram of village Jhil	Ditto	50 8 0
34	Sadhu, son of Gajjan of village Jhil ..	Ditto	50 8 0
35	Harnama, son of Baru of village Jhil ..	Ditto	50 8 0
36	Babu, son of Chhotu of village Jhil ..	Ditto	50 8 0
37	Santu, son of Jhanju Ram of village Jhil	Ditto	50 8 0
38	Kartara, son of Narata Ram of village Jhil	Ditto	50 8 0
39	Kura Ram, son of Jas Ram of village Jhil	Ditto	50 8 0
40	Indi, w/o Partapa of village Jhil ..	Ditto	50 8 0
41	Inder Ram, son of Baru Ram of village Jhil	Ditto	50 8 0
42	Chand Ram, son of Jawala of village Ali-pura	Rafters 75 ..	47 13 0
43	Chanan Singh, son of Gajjar Singh of village Alipura	Ditto	47 13 0

UNSTARRED QUESTIONS AND ANSWERS

(10)91

Voucher No.	To whom paid	Material	Amount		
			Rs.	A.	P.
44	Sibbu, son of Palu of village Alipura	.. Bricks 2,000 ..	50	0	0
45	Deep Singh, son of Sudagar Singh of village Alipura	Ditto	50	0	0
46	Narata Ram, son of Waryam Singh of village Daun Khurd	Rafters 80 ..	50	0	0
47	Ram Singh, son of Basanta Singh of village Daun Khurd	Ditto	50	0	0
48	Bugha Singh, son of Harnama of village Daun Khurd	Ditto	50	0	0
49	Raunki, son Asu, village Mandi of (Ghanaur)	Rafters 50 ..	28	12	0
50	Atma, son of Cheta, village Fatehpur, Rajputa	Beams 3 and Rafters 60	63	14	6
51	Sarjit, son of Jot Ram of village Khuda Ramdasaian	Rafters 60 ..	34	8	0
52	Anantu, son of Nandu of village Khuda Ramdasaian	Beam 1 ..	14	11	0
53	Ramdia, son of Panjabi of Sanaur ..	Beams 3 ..	44	1	6
54	Arjan, son of Baru of Sanaur ..	Beam 1 ..	14	11	0
55	Purni, widow of Nika of Bhankar ..	One beam and 20 rafters	26	3	0
56	Bakhtawar, son of Hira Singh of village Karanpur	Rafters 60 ..	34	8	0
57	Raj Kaur, widow of Atma Singh of village Karanpur	Beam 1, rafters 10 ..	20	7	3
58	Santa Singh, son of Biru Ram of village Karanpur	Beam 3, rafters 80 ..	90	1	3
59	Gurbaxa, son of Chhotu of village Batta	Beams 3, rafter 60, Bricks 1,000	103	9	6
60	Sant Ram, son of Mangal of village Mallikpur	Rafters 60 ..	34	8	0
61	Ram Dia, son of Matu Ram of village Harnaui	Beam 1, rafters 20 ..	26	3	0
62	Sadhu Ram, son of Matu Ram of Harnaui	Beam 1, rafters 10 ..	20	7	3
63	Sarupa, son of Mehra of village Harnaui	Beam 1, rafters 10 ..	20	7	3
64	Chottu, son of Naraina of village Harnaui	Ditto	20	7	3

[Chief Minister]

Voucher No.	To whom paid	Material	Amount		
			Rs	A.	P.
65	Anti, widow of Tulia of village Dundimajra	Beam 1, rafters 20	26	3	0
66	Tulsi, son of Maghi of village Dundimajra	Beam 2, rafters 60	63	14	0
67	Arjan, son of Harnam of village Palkha	Ditto ..	65	14	0
68	Rulda, son of Kishan Singh of village Udepur Diwana	Beam 1 Rs 20 ..	26	3	0
69	Bhana, son of Lalu of village Udepur Diwana	Beam 1, rafters 40 ..	37	11	0
70	Waryam, son of Ganga Ram of village Udepur Diwana	Ditto	37	11	0
71	Sadhu, son of Ramditta village Mandi	Beam 1 rafters 50 ..	43	7	3
72	Raunki, son of Ramdia, village Mandi	Beam 1, rafters nil ..	14	11	0
73	Saundhi, son of Jumma, of village Mandi	Beam 1 ..	14	11	3
74	Dhanpat, son of Gujjar, village Mandi ..	Beam 1, rafters 20 ..	26	3	0
75	Chetu, son of Jhagru, village Mandi ..	Beam 1 ..	14	11	0
76	Santu, son of Sawan, village Mandi ..	Beam 2, rafters 10 ..	35	2	6
77	Parbhu, son of Jahgru, village Mandi ..	Beam 1, rafters 10	20	7	3
78	Hari Ram, son of Bathal Ram, village Mandi	Beams 2, rafters 20 ..	40	14	6
79	Chajju, son of Kalu, village Mandi ..	Beam 1, rafters 20 ..	20	7	3
80	Chamela, son of Kundan, village Kotha Gohru	Rafters 50 ..	28	12	0
81	Sadhu Ram, son of Ram Partap of village Manjhauli	Rafters 60 ..	34	8	0
82	Baru Ram, son of Bishna of village Lachhru Khurd	Beams 3, rafters 80	100	1	6
83	Bachna, son of Shankar of village Lachhru Khurd	Ditto	100	1	6
84	Kartara, son of Atru of village Lachhru Khurd	Ditto	100	1	6
85	Bachna, son of Baru of village Lachhru Khurd	Ditto	100	1	6
86	Ishar, son of Juma, village Mandi ..	Beam 1, rafters 10 ..	20	7	3
87	Gopi, son of Biru, village Hardaspur	Rafters 80 ..	46	0	0
88	Ishar, son of Sadhu, village Hardaspur ..	Rafters 80 ..	46	0	0
89	Surjan Singh, son of Sawan Singh of village Punia	Rafters 80 ..	46	0	0

Voucher No.	To whom paid	Material	Amount
90	Maghi Ram, son of Sadhu Ram of village Sonimajra	Beams 3, rafters 80 and gate frame 1 and window frame 1	106 1 6
91	Ishar, son of Muhktiara of village Rawas	Beams 3 ..	44 1 6
92	Saundhi Ram, son of Budh Ram of village Rasulpur	Ditto ..	44 1 6
93	Sadhu Ram, son of Saundhi Ram of village Rasulpur	Beams 3/1 ..	58 12 6
94	Bachno, w/o Raunki of village Dheru Ki Majri	Beams 4, bricks 2,000	107 4 0
95	Atma Ram, son of Chattar Ram of Imamgarh, Samana	Beams 3, rafters 40	50 0 0
96	Narani, widow of Mour of village Patran Dugal	Beams 3, rafters 40	50 0 0
97	Jit, son of Partapa of village Patran Dugal	Beams 4, rafters 120	100 0 0
98	Kapura, son of Tholu of Majri Akalian	Beams 3 ..	44 1 6
99	Hardev, son of Sant Singh, Nabha Gate, Patiala	Ditto ..	44 1 3
100	Bachna Ram, son of Kura Ram of village Kalba	Ditto ..	44 1 9
101	Pritam Singh, son of Pakhar Singh, village Darogewala (Sangrur)	Cash ..	50 0 0
102	Harnama, son of Vishna of village Darogewala (Sangrur)	Do	50 0 0
103	Sant Ram, son of Amra, village Darogewala (Sangrur)	Do	50 0 0
104	Sarjit, son of Raunki, village Darogewala (Sangrur)	Do	50 0 0
105	Gobind Das, son of Raunki, village Darogewala (Sangrur)	Do	50 0 0
106	Narata, son of Chottu, village Darogewala (Sangrur)	Do	50 0 0
107	Biru, son of Bhanna, village Darogewala (Sangrur)	Do	50 0 0
108	Hazura, son of Bhanna, village Darogewala (Sangrur)	Do	50 0 0
109	Jangir Singh, son of Gehna of village Darogewala (Sangrur)	Do	50 0 0
110	Pakhar, son of Bugha of village Darogewala (Sangrur)	Do	50 0 0
111	Hardial Singh, son of Sawan Singh, of village Bakhatgarh	Do	50 0 0
112	Nathu Ram, son of Channa Ram of village Bakhatgarh	Do	50 0 0

[Chief Minister]

Voucher No.	To whom paid	Material	Amount
			Rs A. P.
113	Maya Ram, son of Mangal Singh of village Bakhatgarh	Cash	50 0 0
114	Sadhu Singh, son of Basant Singh, Dangarh	Do	50 0 0
115	Natha Singh, son of Phuman Singh, Dangarh	Do	50 0 0
116	Bhan Kaur, w/o Chanan Singh, Dangarh	Do	100 0 0
117	Jogi Singh, son of Anokh Singh, Dangarh	Do	100 0 0
118	Kishan Lal, son of Ralla Ram, Lalru ..	Do	100 0 0
119	Jagta Singh, son of Bhanna, of village Dharamgarh	Do	100 0 0
120	Parbhu Ram, son of Chamba Ram of Sangrur	Do	100 0 0
121	The Shaida Art Press, Patiala, Printing of forms	Do	8 4 0
		Total	7,007 11 6
	Less met from Harijan Sewak Sangh Funds		7 11 6
		Total	7,000 0 0

**AMOUNT ADVANCED TO HEAD MASTER, C. A. V. HIGH SCHOOL, HISSAR, FROM
PEPSU CHIEF MINISTER'S RELIEF FUND**

828. Sardar Atma Singh : Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) the reasons for advancing a sum of Rs 5,000 to the Head Master, C. A. V. High School, Hissar, from the Pepsu Chief Minister's Flood Relief Fund in 1955-56 ;
- (b) the manner in which this amount has been spent ;
- (c) whether the detailed accounts of the said amount have so far been furnished, if not, the reasons therefor ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) The record shows that the sum of Rs 5,000 was given to the Head Master, C. A. V. High School, Hissar, from the Pepsu Chief Minister's Flood Relief Fund in 1955-56 as 'Dan' ;

(b) The record does not show the manner in which the Head Master utilized this amount ;

(c) No. Since the amount was given as 'Dan', it was not considered advisable by the Chief Minister of erstwhile Pepsu State to ask the Head Master to render account of this amount.

Mr. Speaker : Question hour is over now.

ADJOURNMENT MOTION

अध्यक्ष महोदय : जो adjournment motion* श्री प्रबोध चन्द्र की तरफ से आई है वह out of order करार दी जाती है क्योंकि इस का subject matter Speaker की discretion से ताल्लुक रखता है ।
(The adjournment motion given notice of by Shri Prabodh Chandra is ruled out of order as its subject-matter relates to the discretion of the Speaker.)

Shri Prabodh Chandra : On a point of order, Sir. The seating arrangements were done. ....

Mr. Speaker : I will not allow anything on this.

Shri Prabodh Chandra : Sir, is it the discretion of the Leader of the House or the Chair?

Mr. Speaker : The Chair.

Shri Prabodh Chandra : At the recommendation of the Leader of the House .....(Interruption).

Mr. Speaker : I will not allow anything to be said on this matter.

MESSAGE FROM THE GOVERNOR

अध्यक्ष महोदय : गवर्नर साहेब का तरफ से जा motion of thanks का जवाब convey किया गया है उस में लिखा है । (The reply received from the Governor to the motion of thanks passed by the Assembly is as follows).—

"I have received a copy of the motion of Thanks passed by the Punjab Vidhan Sabha at its meeting held on 19th February, 1958 for the Address I delivered to both the Houses assembled together on the 10th February, 1958, forwarded by you with your D. O. letter No. 9-LA-58-8902, dated the 19th February, 1958.

I am grateful to the Punjab Vidhan Sabha for their motion of thanks."

HALF AN HOUR DISCUSSION

श्री इन्द्र सिंह : On a point of order, Sir. मैं ने कल तकरीबन 11, 12 बजे half-an hour को discussion के लिये notice दिया था । उस का अभी तक पता नहीं लगा कि क्या हुआ ।

*Shri Prabodh Chandra, M.L.A. : To ask for leave to make a motion for the adjournment of the business of the House to discuss a definite matter of urgent public importance, namely, the discourtesy shown to Seth Ram Nath, President, Punjabi Regional Committee by changing his seat in the Assembly from front line to second line.

अध्यक्ष महोदय : मेरे ख्याल में half an hour की discussion की motion पंडित राम किशन भड़ोलियां की तरफ से आई है (विघ्न) मगर इस discussion का question तो किसी सवाल के जवाब से ही arise हो सकता है। मगर इसमें किसी question का तो जिक्र नहीं। There is actually no question on which you have raised the issue. I will consider it at a later stage. (I think the notice of a motion for half an hour's discussion has been received from Pandit Ram Kishan Bharolian. (interruptions) But the question of such a discussion can arise only from a reply to some question, whereas there is no mention of any such question in this motion. There is actually no question on which you have raised the issue. I will consider it at a later stage.)

Shri Inder Singh : Thank you, Sir.

PAPERS LAID ON THE TABLE

Minister for Finance (Shri Mohan Lal) : Sir, I beg to lay on the Table the Annual Report on the working of the Punjab Public Service Commission for the period from the 1st April, 1956 to 31st March, 1957, as presented to the Governor under Article 323(2) of the Constitution, together with the memorandum explaining the reasons for the non-acceptance of the advice of the Commission.

PRESENTATION OF SUPPLEMENTARY ESTIMATES (2ND INSTALLMENT), 1957-58

Minister for Finance (Shri Mohan Lal) : Sir, I beg to present the Supplementary Estimates (2nd Instalment) 1957-58. The demands have been made on the recommendation of the Governor.

PRESENTATION OF THE REPORT OF THE ESTIMATES COMMITTEE ON THE SUPPLEMENTARY ESTIMATES (SECOND INSTALLMENT) 1957-58

Sardar Harchand Singh : Sir, I beg to present the Report of the Estimates Committee on the Supplementary Estimates (2nd Instalment) 1957-58.

AMENDMENTS MADE BY THE PUNJAB LEGISLATIVE COUNCIL IN THE PUNJAB SHOPS AND COMMERCIAL ESTABLISHMENTS BILL, 1957

Minister for Education and Labour (Shri Amar Nath Vidyalkar) : Sir, I beg to move—

That the amendments made by the Punjab Legislative Council in the Punjab Shops and Commercial Establishments Bill which was passed by the Punjab Legislative Assembly on the 29th October, 1957, be taken into consideration.

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : On a point of order, Sir. This is a matter which mainly relates to one of the scheduled subjects.

Mr. Speaker : It is not a scheduled matter.

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : Sir, it is a scheduled matter because it relates to the enactment of a law concerning Industries. All labour laws mainly concern the Industries Department. Sir, "Industries" certainly fall under the scheduled matters.

Mr. Speaker : I would like to know your reasons for that.

इस बारे में मैंने जो *ad hoc* procedure adopt करना मुनासब समझा है वह यह है कि आप अपने reasons दे दें और उसके बाद Minister Incharge अपने reasons दे दें। उसके बाद इसे देख लेंगे। (The procedure that I have deemed fit to adopt in this regard is that the hon. Member may give his reasons and after that the Minister Incharge may do likewise. After that I will see to it.)

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : Sir, I would refer to the Order of the President with special reference to rule 157A according to which when any question arises whether a bill is a regional bill or not, the question shall be referred to the Governor and a certificate issued by him in this behalf shall be final. The provisions of this bill mainly relate to the Department of Industries and all industries, whether small-scale or cottage, fall within the purview of the scheduled matters.

अध्यक्ष महोदय : आप इस को कौन से Act के नीचे लाएंगे ? (Under which Act the hon. Member will place it?)

महोदय गुरुबचन सिंह बाजवा : Shops और Establishments दखौता दिह ।

Mr. Speaker : Under what head these matters fall please ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : Under Serial No. 9—'Cottage and small-scale industries' of the Second Schedule of the Regional Committees Order. This Bill relates to industries and hence should go to the Regional Committee and then come back to the Assembly.

विद्या तथा श्रम मंत्री : स्पीकर साहिब, मुझे दो बातें कहनी हैं। पहली बात तो यह है कि यह Bill पहले Legislature में आ चुका है, यहां introduce हो चुका है । अगर आप rule No. 5 देखें तो उस में लिखा है.....

“Clause 5 of the Regional Committees Order. Every bill which is not a money bill and contains provisions mainly dealing with the scheduled matters shall, upon introduction in the Assembly..

यहां पर यह Bill introduce हो चुका है और Assembly इस पर विचार कर चुकी है। Council को Assembly ने transmit किया है और उसने अब वापस भेजा है। यह objection तो इस Bill की introduction stage पर हो सकती थी ? अब उस के बाद.....

Mr. Speaker : I am sorry, I cannot accept this.

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : Sir, the Bill has come from the Punjab Legislative Council in the amended form.

श्रम तथा शिक्षा मन्त्री : मैं यह अर्ज कर रहा था कि यह stage इस objection की नहीं है क्योंकि इस पर Assembly में पहले ही विचार हो चुका है।

Mr. Speaker : I cannot uphold this objection particularly. The first thing to decide is whether this Bill comes within the purview of the scheduled matters or not. If it does, then it will have to go to the Regional Committees even though it may be at the transmission stage.

Minister for Education and Labour : Sir, I differ here.

जहां तक इस का ताल्लुक है, अगर आप Constitution देखें तो पता चलेगा कि labour का subject एक अलग subject है और जो Provincial List है 14 items की उस में से labour के matter को बाहर रखा गया है क्योंकि concurrent जो subjects हैं इन का legislation तमाम सूबों के लिये बनता है। इस में किसी भी सूत में Cottage Industries और Small Scale Industries नहीं आ सकतीं। Industries Department, industries की progress या development के मुताल्लिक विचार करता है। जहां तक labour की employment वगैरह का ताल्लुक है वह अलग है।

Mr. Speaker : This Bill is mainly meant for the promotion of labour and not for the promotion of the industry itself. It concerns labour.

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : Sir, of course, it concerns labour, but it does affect the industries.

Mr. Speaker : It regulates labour laws.

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : Sir, this is a question which is to be decided by the Governor. Under rule 157A, when a question arises, that question has to be referred to the Governor and under the rules, a question has arisen. Now there is no way out but to refer it to the Governor for his decision.

Mr. Speaker : First, you have to satisfy the Speaker.

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : No Sir. There is no such thing in the rules.

Minister for Finance : Sir, I would like to emphasise one point which my hon. friend Shri Vidyalankar has already referred to. My fundamental objection is that this bill in accordance with clause 5 of the Regional Committees Order is not to be referred to the Governor for his decision. This bill was introduced and passed in this House when the Regional Committees Order was not in force. Secondly, this order applies only at the introductory stage in the Vidhan Sabha or transmission stage from the Council only when a bill was introduced directly in the Council and then transmitted to the Assembly. This bill was passed by the Legislative Assembly when the

Regional Committees Order was not promulgated. My second contention is that the transmission from the Council to the Assembly refers to those bills only which are introduced in the Council, passed there and then transmitted to the Assembly. So far as this bill is concerned, the position is absolutely different. It was introduced in this House, passed in this House and then it was transmitted to the Council and has been received back from the Council with certain amendments.

Mr. Speaker : Have you consulted the Legal Remembrancer ?

Minister for Education and Labour : Yes Sir, I have consulted the Legal Remembrancer.

Mr. Speaker : We will have to evolve some procedure for the purpose.

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : Sir, the rule is that if any question arises whether a bill is a regional bill or not, the question shall be referred to the Governor and a certificate issued by him shall be final. A question has been raised and it has to be referred to the Governor.

Minister for Finance : Sir, I contest this contention. I would submit that in accordance with clause 5....

Mr. Speaker : He is taking his stand in altogether a different way.

Minister for Finance : Sir, clause 5 of the Regional Committees Order relates to a bill which is not a money bill and contains mainly the provisions dealing with scheduled matters upon introduction in the Assembly or if it has been introduced and passed by the Council upon transmission to the Assembly.

Mr. Speaker : Introduced ..after the promulgation of this Order.

Minister for Finance : It was introduced in this House before the promulgation of the Order of the President. This objection could be raised at the stage of introduction.

Mr. Speaker : In my opinion, there is scope for this bill being referred to the Regional Committees. We would be going against the spirit of the rules.

Minister for Finance : Sir, this is not what this clause says.

Mr. Speaker : I am sorry, I cannot accept this contention.

Minister for Finance : I am sorry, Sir. I still maintain my own position and I have a right to resubmit with all respect to the Chair. I would, therefore, request you to reconsider the matter. This does not appear to me to be the correct interpretation.

Mr. Speaker : Well, clause 5 says that every bill which is not a money bill and contains mainly provisions dealing with the scheduled matters shall, upon introduction in the Assembly or after it has been introduced in and passed by the Council, upon transmission to the Assembly, be referred to the Regional Committee or Committees concerned for consideration and report to the Assembly.

Minister for Finance : Sir, there are only two stages which are specified in this Order. The first is the introductory stage in the Vidhan Sabha itself and secondly after it is introduced in the Council and transmitted to the Vidhan Sabha.

Mr. Speaker : It was not introduced in the Council.

Minister for Finance : Sir, this is right and, therefore, I say that it is not the introductory stage. This is the stage when the Bill happens to be passed by this House and transmitted to the Council and coming back from the Council with amendments.

Mr. Speaker : The introductory stage has already passed and the bill was introduced before the promulgation of the Regional Committees Order. Therefore, I cannot ....

Sardar Bhupinder Singh Mann : Sir, I would request the hon. Minister for Finance to refer to other Rules of Procedure also.

Mr. Speaker : I was under the impression that this bill was introduced in the Council.

Sardar Bhupinder Singh Mann : Sir, I would like to bring to your notice a very vital point. The Hon'ble Minister for Finance's contention is that the bill can be referred to the Regional Committee only at the introductory stage. Sir, there is another relevant rule in this connection. Rule 157B says that—

“When a regional Bill is introduced or on some subsequent occasion...”

The door is not closed on the day of the introduction of the bill. Further motion can be made even on a subsequent occasion. Sir, I beg to say that this is a subsequent occasion and the bill can be referred to the Regional Committee.

Minister for Finance : And also under that rule—

“the member-in-charge may make one of the following motions. ...”

and nobody else.

Mr. Speaker : It is within the competence of the member-in-charge and he has not exercised his discretion.

Shri Baru Ram : Sir, rule 179A relates to special provision regarding Regional Bills. It reads as under :—

When a regional Bill as passed or deemed to have been passed by Assembly is received from the Council under Rule 175 with a message that it has not agreed to the Bill or is returned by the Council under Rule 176 with amendments, the Bill shall be referred to the regional committee or committees concerned and the other provisions of the Rules regarding regional Bills shall then, as far as may be, apply.

Mr. Speaker : But only if it has already been referred. In this case, it was not referred to the Regional Committee.

Mr. Speaker : I am sorry. I accept the view expressed by the hon. Minister for Education and Labour. Please proceed further with the bill.

शिक्षा तथा श्रम मंत्री (श्री अमर नाथ विद्यालंकार) : स्पीकर साहिब, यह बिल पहले इस सभा में पास हुआ था और इसके बाद जब यह **Council** में गया तो **Punjab Council** ने यह मुनासिब समझा कि इस के अंदर कुछ तब्दीली की जाये। इस लिये यह बिल **amendments** के साथ **Punjab Council** से आया है, शुरू शुरू में कुछ **provisions** के बारे में मुझे भी शक था। लेकिन जब यह **Select Committee** के सामने पेश किया गया तो उन्होंने जो सुझाव रखे इन का नतीजा यही निकला कि यह **amendments** जो **Council** से आई हैं इन को मान ही लेना चाहिये। सिलेक्ट कमेटी के सामने जो विचार प्रकट करने के लिये पेश हुए इन में करीबन करीबन सभी **Commercial Associations** के **representative** थे और **workers** के **representatives** भी थे। चुनावि जो खास **amendments** इस बिल में आई हैं वह मैं आप के सामने रखना चाहता हूँ।

एक तो यह है कि शुरू शुरू में **Trade Employees Act** के तहत बच्चों पर काम करने की पाबन्दी यह थी कि 12 साल के नीचे जो बच्चे हों उन से **shops** के अंदर या कोई और **commercial establishment** के अंदर काम न लिया जाये। लेकिन अब राय आमा को देखते हुये इसके अंदर यह कर दिया है कि यह **limit** 12 साल की बजाये चौदह साल कर दी जाये।

इसी तरह से **young persons** की जो **definition** की गई है यानी जो 14 साल से 18 साल तक के **young persons** हैं उन के **working hours** में भी तब्दीली की गई है। नये बिल में काम के घंटे 54 से घटा कर 48 घंटे किये गये हैं। मगर अब यह 42 से हटा कर 30 कर दिये गए हैं। इसी तरह से काम करने के **timings** में भी तब्दीली की गई है। वह यह है कि पहले तकरीबन तमाम दिन काम करना पड़ता था यानी यह तकरीबन 6½ से लेकर 9 बजे तक दुकानें खुली रखते थे। यह तमाम **Associations** की रजामंदी से हम ने किया। अब इसमें दुकानों पर काम करने के लिये 15½ घं की बजाये 10 घंटे कर दिया, यानी दुकानों के खुलने का वक्त 10 बजे से लेकर 8 बजे तक कर दिया। पिछले दिनों मुझे अमृतसर जाने का इतफाक हुआ। वहां पर पंजाब भर के व्यापारियों का जलसा था। मेरा ख्याल था यह लोग इस को गई पाबन्दी के खिलाफ कहेंगे मगर उन्होंने **working hours** के **fix** होने का और इन के **timings** के कम करने का स्वागत किया। उन्होंने कहा कि हम खाह मखाह मुलाज्मों को बिठाये रखते थे....।

Sardar Bhupinder Singh Mann : On a point of information, Sir. The bill having been passed by the Punjab Vidhan Sabha was transmitted to the Council. It has been received back from the Council with certain amendments. Sir, the scope of the debate, therefore, is very much restricted to the amendments made by the Council and we cannot go to the provisions contained in the bill.

Minister for Education and Labour : Sir, I will confine myself to the amendments only.

Mr. Speaker : I wish you should confine yourself to the amendments only.

Minister for Education and Labour : Sir, I am confining myself to those amendments only which have been made by the Council. I am not referring to other things.

मैं इसी बात का जिक्र कर रहा था कि यह जो तबदीली हम ने की है, यानी पहले working hours को limit 16 से हटा कर 14 घंटे की गई और उस के बाद यह 10 घंटे कर दी गई। खुलने का time 10 बजे से लेकर 8 बजे तक कर दिया। जहां हम ने working hours में uniformity लाने की कोशिश की है वहां हम ने यह किया है कि सूबे भर में दुकानें एतवार के दिन ही बन्द हों।

इस के इलावा कुछ amendments सिर्फ drafting की वजह से हैं जिन का कि मैं यहां जिक्र करना जरूरी नहीं समझता।

इसी तरह से एक चीज और जो इस में बढ़ाई गई है, वह यह है कि maternity benefit देने की भी हम ने amendment की है। हमें Select Committee में जाकर विचार देने का और सुनने का मौका मिलता है इस लिये मैं समझता हूँ कि यह किस तरह से fit in हो सकती है। और इन पर ही गौर करने के लिये हम ने इस बिल को Select Committee के सुपुर्द किया था। इस लिये मैं ज्यादा न कहते हुए यही कहूंगा कि इस Bill के मुताल्लिक जो amendments, Punjab Council से आई हैं उन को मनजूर किया जाये।

Shri Sher Singh : On a point of order, Sir. The point raised by my hon. friend Sardar Gurbachan Singh Bajwa is very important.

Mr. Speaker : But I have already given my ruling.

Shri Sher Singh : Sir, I would request you to reconsider the matter. The fact whether it is a regional Bill or not.....

Mr. Speaker : No reference was made at the time of the introduction of the bill because the Regional Committees Order had not been promulgated. That stage has passed now.

Shri Sher Singh : That does not matter. Sir, rule 179A relates to special provision regarding regional Bills. The rule says that when a regional Bill is passed or deemed to have been passed.....

Mr. Speaker : That stage has passed now. The bill was passed by the Assembly before the promulgation of the Regional Committees' Order. Such an opportunity is availed only at the introductory stage.

Shri Sher Singh : Sir, Rule 179A has precedence over all other rules. All other rules will apply afterwards.

Mr. Speaker : No please. The stage is over.

Mr. Speaker : Motion moved—

That the amendments made by the Punjab Legislative Council in the Punjab Shops and Commercial Establishments Bill which was passed by the Punjab Legislative Assembly on the 29th October, 1957, be taken into consideration.

ਚੌਧਰੀ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ (ਹੋਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਜਨਰਲ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਬਿਲ Council ਤੋਂ ਅਮੈਂਡ ਹੋ ਕੇ ਵਾਪਸ ਆਇਆ ਉਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਸਵੇਰੇ ਦਾ ਭੁਲਿਆ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਘਰ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਭੁਲਿਆ ਨਹੀਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਜਿਸ ਦਿਨ ਇਹ ਬਿਲ ਅਸੈਂਬਲੀ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਹੋਇਆ ਸੀ ਉਸ ਦਿਨ ਮੈਂ clearly ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਹ ਬੜਾ ਗਲਤ ਕਦਮ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ Select Committee ਨੂੰ ਸਪੁਰਦ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਕਿ ਜਿਹੜੀ ਇਸ ਵਿਚ ਖਾਮੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਰੁਸਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ। ਲੇਕਿਨ ਉਸ ਵੇਲੇ ਹਾਊਸ ਨੇ ਇਹ ਤਵਜ਼ੂਹ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ, ਪਰ ਅੱਜ ਜਿਹੜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਮੈਂ ਆਖੀਆਂ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਹ ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ।

ਲੇਕਿਨ ਹਾਲੇ ਵੀ ਕਿੰਨੀਆਂ ਖਾਮੀਆਂ ਅਜੇਹੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਨਾ ਬੜਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਗੇ ਵੀ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਵੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੇ working hours ਹਨ ਉਹ ਘਟਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਇਸ ਬਿਲ ਦਾ ਪਾਸ ਹੋਣ ਦਾ ਮਕਸਦ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਹੜੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਬਿਆਦਾ ਦੇਰ ਤਾਂਈਂ ਖੁਲੀਆਂ ਰਹਿਣਗੀਆਂ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਉਤਨੀ ਦੇਰ ਬੈਠੇ ਰਹਿਣਗੇ। ਫੇਰ ਚਾਹੇ ਦੁਕਾਨ ਮਾਲਕ Inspector ਨਾਲ ਕੋਈ ਗੱਲ ਬਾਤ ਕਰੇ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕੁਝ ਤਰੀਕਾ ਅਖਤਿਆਰ ਕਰੇ ਪਰ ਨੌਕਰ ਨੂੰ ਛੁੱਟੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗੀ।

ਹੁਣ ਵੀ ਜਦ ਇਹ ਬਿਲ amended form ਵਿਚ ਆਇਆ ਉਸ ਵਿਚ ਵੀ 10 ਤੋਂ 8 ਤਾਈਂ ਟਾਈਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਜਿਆਦਾ ਹੈ। ਜੇ 10 ਤੋਂ 8 ਦੀ ਬਜਾਏ 10 ਤੋਂ 7 ਬਜੇ ਤਾਈਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਦਾ ਇਸ ਬਾਰੇ ਮਕਸਦ ਪੂਰਾ ਹੋ ਜਾਏਗਾ।

ਦੂਸਰਾ ਨੁਕਸ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਟਾਈਮ ਸਾਰਿਆਂ ਮੌਸਮਾਂ ਵਾਸਤੇ ਹੈ, ਇਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਲਈ representations ਵੀ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ, ਪਰ ਇਸ ਨੂੰ ਬਦਲਿਆ ਨਹੀਂ ਗਿਆ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਗਰਮੀ ਜਿਆਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜੇ ਗਰਮੀਆਂ ਵਿਚ ਵੀ 10 ਬਜੇ ਦੁਕਾਨਾਂ ਖੁਲ੍ਹਣ ਤਾਂ ਸਵੇਰੇ ਦਾ ਟਾਈਮ ਜ਼ਾਇਆ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਇਸ ਕਰਕੇ ਟਾਈਮ ਬਾਰੇ ਜਿਹੜੀ ਮੇਰੀ amendment ਹੈ ਉਹ ਮੰਨ ਲਈ ਜਾਏ ਅਤੇ Summer season ਵਿਚ ਟਾਈਮ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ ਤਾਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤਕਲੀਫ ਵੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਟਾਈਮ ਵੀ ਜ਼ਾਇਆ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਥੇ ਮੌਸਮ ਦੀ ਜਿਹੜੀ ਹਾਲਤ ਹੈ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਿੰਨਾ ਹੀ active ਆਦਮੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ ਉਸਨੂੰ ਗਰਮੀਆਂ ਦੇ ਮੌਸਮ ਵਿਚ ਦੋਪਹਿਰ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਨੀਂਦ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਔਰ ਫਿਰ ਮੁਲਾਜ਼ਮ

[ਚੋਧਰੀ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ]

ਲਈ ਹੀ ਕਿਉਂ ਸਹੂਲਤ ਸੋਚੀ ਜਾਏ ਇਸ ਨਾਲ ਮਾਲਿਕ ਨੂੰ ਵੀ ਆਰਾਮ ਕਰਨ ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤਾਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ relief ਮਿਲ ਸਕੇ। ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵੀ ਸਿਹਤ ਠੀਕ ਹੋ ਸਕੇ।

ਜੇ ਸਾਰੀਆਂ shortcomings ਨੂੰ ਇਸਦੇ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਾਲ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ, ਫੇਰ ਜਦ ਇਹ ਬਿਲ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿੱਚ ਜਾਏਗਾ ਤਾਂ ਲੋਕੀਂ ਤਾਰੀਫ਼ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਅਸੈਂਬਲੀ ਨੇ ਇਹ ਇਕੋ ਹੀ ਕੰਮ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਚੰਗਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। (ਫੁੱਲੀ)

ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਅਪੀਲ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਮੇਰੀ ਜਿਹੜੀ amendment ਹੈ ਉਹ ਮੰਨ ਲਈ ਜਾਵੇ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੋਰ ਜਿਹੜੀਆਂ ਖ਼ਾਮੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਵੀ ਮੈਂ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਕਿ clause 12, sub-clause 2 (1) ਦੇ ਆਖੀਰੀ ਪੈਰੇ ਵਿਚ ਹੈ—

“The registration certificate shall be prominently displayed at the shop or commercial establishment.”

ਅਤੇ ਜਿਹੜੀ amendment ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ—

“The registration certificate shall be shown to him by the employer.”

ਜਦ ਇਕ ਅਸੂਲ ਮੰਨ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਵਿਚ ਬੇਸ਼ੁਮਾਰ certificates ਦੀ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਦਿਖਾਉਣ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ? ਇਹ display ਬਾਰ ਬਾਰ ਦਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। Clause 18(1) ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ :—

“The occupier of every establishment shall, in the prescribed form and manner, keep exhibited in the establishment a notice setting forth the close day, the working and interval hours of employed persons, if any, and such other particulars as may be prescribed.”

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਿਹੜੀ ਤਰਮੀਮ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ

“The employer of every establishment shall in the prescribed form and manner keep exhibited...”

ਇਸ ਵਿਚ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਫਾਰਮ ਹੈ ਉਸਦੀ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਏ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਇਹ ਅਸੂਲ ਮੰਨ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੇ Inspector ਨੂੰ ਦਿਖਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਪਵੇ ਤਾਂ ਦਿਖਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਇਹ ਦਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।

ਇਕ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਉਹ ਹੈ

“...in the department a notice setting forth the close day.”

ਹੁਣ ਇਹ ਜਿਹੜੀ ਨਵੀਂ amendment ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ closed day ਇਤਵਾਰ ਮੁਕਰਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਦ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਕ ਇਤਵਾਰ ਦਾ ਦਿਨ closed day ਮੁਕਰਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਫਿਰ ਇਹ ਫਾਰਮ closed day Sunday ਦੀ exhibit ਕਰਨ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ?

ਇਨ੍ਹਾਂ amendments ਵਿਚ ਬੜੀ ਬੇ ਤਰਤੀਬੀ ਹੈ।

18 clause ਦੀ sub-clause 3 ਜੋ ਵੇਖੀ ਜਾਏ ਤਾਂ ਉਥੇ ਵੀ ਇਹੀ ਹੈ ਕਿ—

The occupier of every establishment shall for the purposes of this Act maintain such other records and registers and display such other notices as may be prescribed.

ਇਥੇ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੋਟਿਸ ਨੂੰ ਫੇਰ display ਕੀਤਾ ਜਾਏ। ਇਹ ਬਾਰ ਬਾਰ display ਕਰਨ ਲਈ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ—

“... display such other notices as may be prescribed...”

ਇਹ ਜਦ ਇਕ ਬਾਰ ਬਜਾ ਤੌਰ ਤੇ Act ਵਿਚ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੱਸ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਫੇਰ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਹੋਰ ਫੈਸਲੇ ਕਰਨੇ ਹਨ, ਉਹ ਗਲਤ ਚੀਜ਼ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ prescribed ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਜਦ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਸ ਵਿਚ complications ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਤੇ ਉਹ ਬਿਲ ਬਜਾਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਇਕ ਜ਼ਹਿਮਤ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪੇਚੀਦਗੀਆਂ ਦੀ ਵਾਕਫ਼ੀਅਤ ਤਾਂ ਹੁੰਦੀ ਨਹੀਂ ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੜਫ਼ਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਿਹੜੀ local practitioners ਬਾਰੇ amendment ਹੈ, page 14, amendment No. 130, ਨਵੀਂ clause 30 ਜੋ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਦਿਖਲਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਵਕੀਲਾਂ ਨੂੰ ਬੰਦਿਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਤੇ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਨਾ ਹੋ ਸਕਣ। ਅਗਰ ਅਸੀਂ ਇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਵਿਚ ਇਸ ਕਿਸਮ

3-40 p.m.

ਦੀਆਂ ਪੇਚੀਦਗੀਆਂ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਮਕਸਦ ਹਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਕਲਾਜ਼ ਰਾਹੀਂ ਵਕੀਲਾਂ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਬਹਿਸ ਕਰਨ ਦੀ ਬੰਦਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਚੀਜ਼ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਹੜਾ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਹੋਵੇਗਾ ਉਹ ਆਪਣੇ ਤੌਰ ਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀਆਂ ਪੇਚੀਦਗੀਆਂ ਨਹੀਂ ਦਸ ਸਕੇਗਾ। ਔਰ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਜਿਹੜਾ ਮਾਲਿਕ ਹੋਵੇਗਾ ਉਹ ਜਿਆਦਾ ਅਕਲਮੰਦ ਹੋਵੇਗਾ ਔਰ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਲੂਪਹੋਲ ਪੇਸ਼ ਕਰੇਗਾ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਵਕੀਲਾਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੇਸਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਬਹਿਸ ਕਰਨ ਤੋਂ ਜੋ ਮਨਾਹੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਤਾਂ ਫੇਰ ਜਿਸ ਮਕਸਦ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਹ ਬਿਲ ਲਿਆਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਪੂਰਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਕਲਾਜ਼ 30 (ਜੀ) ਵਿਚ ਇਹ ਦਸਿਆ ਹੈ :

“The manner in which the employer of an establishment shall keep exhibited in the premises the close day, closing and opening hours.”

ਦੋਬਾਰਾ ਸਟੇ ਕਰਨ ਦੇ ਮੁਤੱਲਿਕ ਜਿਹੜੀਆਂ subsequent ਕਲਾਜ਼ਿਜ਼ ਆ ਰਹੀਆਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਬਾਰ ਬਾਰ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਆਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰੁੰਗਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਜਿਹੜੀ ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਮਨ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀਆਂ ਖ਼ਾਮੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਣ।

[ਚੌਥਰੀ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ]

ਇਸ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਇਸ ਬਿਲ ਦੇ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ ਖਾਮੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਮੁਤਲਿਕ ਮੈਂ ਗੌਰਮਿੰਟ ਦਾ ਧਿਆਨ ਦਿਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਜਿਹੜੀ ਨਿਊ ਕਲਾਜ਼ (new clause) ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ ਗੌਰਮਿੰਟ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ

“No employee who has been in service of the employer continuously for a period of three months shall terminate his employment unless he has given to his employer seven days' previous notice or pay in lieu thereof....”

ਇਸ ਕਲਾਜ਼ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਦੂਸਰਾ ਪਾਰਟ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚ ਇਹ ਲਫਜ਼ ਲਿਖੇ ਗਏ ਹਨ ਕਿ—

“Where an employee contravenes the provisions of subsection (1) his employer may forfeit his unpaid wages for a period not exceeding 7 days”.

ਇਸ ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ ਦੇ ਵਿਚ ਇਹ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮਾਲਿਕ ਦੁਕਾਨ ਨੌਕਰ ਨੂੰ ਇਕ ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਨੋਟਸ ਦੇ ਕੇ ਕਢ ਸਕਦਾ ਹੈ ਔਰ ਜੇਕਰ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਨੇ ਨੌਕਰੀ ਛਡਣੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਮਾਲਿਕ ਦੁਕਾਨ ਨੂੰ ਸੱਤ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਨੋਟਿਸ ਦੇ ਕੇ ਜਾਂ ਸੱਤ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਦੇ ਕੇ ਨੌਕਰੀ ਛੱਡ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਇਕ disparity ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ correct functioning of the Act ਵਿੱਚ ਰੁਕਾਵਟ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਹ ਜਿਹੜੀ ਚੀਜ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਮਾਲਕਾਨ ਦੁਕਾਨ ਔਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੇ ਤਅਲੁਕਾਤ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਗੇ ਔਰ ਟਰੇਡ ਦੇ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਝਗੜੇ ਵਧਦੇ ਜਾਣਗੇ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕਲਾਜ਼ ਦੇ ਵਿੱਚ ਜਿਹੜੀ disparity ਰਖੀ ਗਈ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਔਰ ਮਾਲਿਕ ਵਾ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਦੋਨੋਂ ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਨੂੰ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਵੇਲੇ ਇਕ ਇਕ ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਨੋਟਸ ਦੇਣ। ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਫਰਕ ਹੈ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।

ਸੈਕਸ਼ਨ 17 ਜੋ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਸਬਕਲਾਜ਼ 2 (ਏ) ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ

“Enter at all reasonable times and with such assistance, if any, being persons in the service of Government or of any local authority as he thinks fit, any place which is or which he has reason to believe...”

ਇਸ ਦੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਜਿਹੜਾ reasonable time ਦਾ ਲਫਜ਼ ਹੈ ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਗਲਤਫਹਿਮੀਆਂ ਪੈਦਾ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਲਫਜ਼ reasonable time ਜੋ ਹੈ ਇਸ ਦੀ ਥਾਂ ਅਗਰ working hours ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਸਹੀ ਫਾਇਦਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। working hours ਦਾ ਲਫਜ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਚਲ ਰਹੀ ਹੋਵੇਗੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਜਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਚੈਕ ਕਰ ਸਕੇਗਾ। ਅਗਰ ਮੇਰੀ ਇਹ ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ ਨਾ ਮੰਨੀ ਗਈ ਤਾਂ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਏਸ ਇਖਤਿਆਰ ਦਾ misuse ਕਰਨਗੇ ਔਰ ਦੁਕਾਨਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਤੰਗ ਕਰਨਗੇ ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਕੁਰਪਸ਼ਨ ਵਧੇਗੀ। ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਨੂੰ ਦੁਕਾਨ ਚੈਕ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ working hours ਵਿਚ ਹੀ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਗਰ ਕੋਈ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਵਤਕਿੰਗ ਆਵਤਜ਼ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਦੁਕਾਨ ਖੋਲ੍ਹਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਅਲਹਿਦਾ ਸਜ਼ਾ

ਮੁਕਰਰ ਹੈ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ reasonable time ਦੇ ਜਿਹੜੇ ਲਫਜ਼ ਹਨ ਇਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਜਾਏ working hours ਦੇ ਲਫਜ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਬਿਲ ਦੇ ਵਿੱਚ ਇਕ ਹੋਰ ਬੜੀ ਖਤਰਨਾਕ ਕਲਾਜ਼ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਦੋਬਾਰਾ ਠੀਕ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਉਹ ਹੈ ਕਲਾਜ਼ 12 ਦਾ ਸਬ-ਸੈਕਸ਼ਨ 2(1)।

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਚੌਧਰੀ ਸਾਹਿਬ, ਕਲਾਜ਼ਿਜ਼ ਦੀ ਬਹਿਸ ਕਲਾਜ਼ਿਜ਼ ਦੇ ਵਕਤ ਕਰ ਲੈਣਾ। (The hon. Member may discuss clauses when clause-wise discussion takes place.)

ਚੌਧਰੀ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ ਦੇ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਿਹੜੀ ਖਾਮੀ ਸੀ, ਉਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਉਸ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ—

“on being satisfied about the correctness of the statement...”

ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਰਜਿਸਟਰੇਸ਼ਨ ਉਸ ਵੇਲੇ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਨੂੰ ਤਾਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ਕਿ ਦੁਕਾਨ ਖੋਲ੍ਹਣ ਵਾਲੇ ਨੇ ਜਿਹੜਾ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਉਹ ਦਰੁਸਤ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਆਦਮੀ ਨੇ ਦੁਕਾਨ ਖੋਲ੍ਹੀ ਹੈ, ਉਹੀ ਜਾ ਕੇ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਨੂੰ ਇਤਲਾਹ ਦੇਵੇਗਾ ਕਿ ਮੈਂ ਦੁਕਾਨ ਖੋਲ੍ਹੀ ਹੈ, ਦੂਸਰੇ ਨੂੰ ਐਵੇਂ ਜਾ ਕੇ ਬੁਠ ਕਹਿਣ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਦਾ ਇਖਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਸਟੇਟਮੈਂਟ ਗਲਤ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜਾਂ ਸਹੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਹੜਾ ਆਦਮੀ ਦੁਕਾਨ ਖੋਲ੍ਹੇਗਾ ਉਹੀ ਜਾ ਕੇ ਆਏਗਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਰਜਿਸਟਰੇਸ਼ਨ ਸਰਟੀਫੀਕੇਟ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸਟੇਟਮੈਂਟ ਦੇ ਗਲਤ ਹੋਣ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੀ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਜਿਹੜੀ ਕਲਾਜ਼ ਹੈ ਇਹ ਇਕ ਲੂਪਹੋਲ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਇੰਸਪੈਕਟਰਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤੰਗ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਔਰ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਕੁਰਪਸ਼ਨ ਵਧੇਗੀ। ਫੇਰ ਕੁਰਪਸ਼ਨ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਹੋਰ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਰਖਣੇ ਪੈਣਗੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਇਕ vicious circle ਚਲ ਪਏਗਾ ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਖਰਾਬੀਆਂ ਪੈਦਾ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਐਸਾ ਕਾਨੂੰਨ ਪਾਸ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਵਿੱਚ ਘਟ ਤੋਂ ਘਟ ਖਾਮੀਆਂ ਹੋਣ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਇਹ ਜਿਹੜੇ ਇੰਸਪੈਕਟਰਜ਼ ਹਨ ਇਹ ਲੇਬਰ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੇ ਨੀਚੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ? (Are the Shop Inspectors under the Labour Commissioner?)

ਅਸ ਸੰਤ੍ਰੀ : ਜੀ ਹਾਂ।

Mr. Speaker : Then the hon. Member is perfectly relevant.

ਚੌਧਰੀ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀਆਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਪੇਚੀਦਗੀਆਂ ਹਨ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਕੁਰਪਸ਼ਨ ਵਧੇਗੀ। ਜਦੋਂ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਨੂੰ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਦੇ ਬਿਆਨ ਨੂੰ

[ਚੌਧਰੀ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ]

ਸੱਚਾ ਜਾਂ ਬੋਗਸ ਕਰਾਰ ਦੇਣ ਦਾ ਹੱਕ ਹੋਵੇਗਾ ਤਾਂ ਉਹ ਦੁਕਾਨਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਤੰਗ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਖਾਮੀਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਫਾਇਦਾ ਹੋਵੇ ਔਰ ਕੁਰਪਸ਼ਨ ਨਾ ਵਧੇ। ਅਜ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਏਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਅਮੈਂਡਿਡ ਫਾਰਮ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਸਾਰੀਆਂ ਖਾਮੀਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਪਾਸ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਕਿ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਇਹ ਗਲ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਕਾਉਂਸਿਲ ਇਸ ਵਿਚ ਹੋਰ ਨੁਕਸ ਕਢ ਦੇਵੇ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਬੜੀ ਸ਼ਰਮ ਦੀ ਗਲ ਹੈ ਔਰ ਹਾਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਮਜ਼ਾਕ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਬਿਲ ਜਦੋਂ ਇਥੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚ ਡਰਾਫਟਿੰਗ ਦੀਆਂ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਬਿਲ ਦੀਆਂ ਕਲਾਜ਼ਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕਮੀਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਔਰ ਜਿਹੜੀਆਂ ਅਸੀਂ ਅਮੈਂਡਮੈਂਟਸ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰਵਾਨ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪਾਸ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਬਿਲ ਦੇ ਪਾਸ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਦੁਕਾਨਾਂ ਦੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਔਰ ਦੁਕਾਨਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਹੀ ਰੀਲੀਫ ਮਿਲੇਗਾ ਅਗਰ ਅਸੀਂ ਕੁਰਪਸ਼ਨ ਦੇ ਸਕੋਪ ਨੂੰ ਘਟ ਤੋਂ ਘਟ ਕਰ ਦੇਈਏ। ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਦੁਕਾਨਾਂ ਦਾ ਟਾਈਮ 10 ਘੰਟੇ ਦੀ ਬਜਾਏ 9 ਘੰਟੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਔਰ ਗਰਮੀਆਂ ਦਾ ਟਾਈਮ ਅਲਹਿਦਾ ਮੁਕਰਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਬਾਕੀ ਐਤਵਾਰ ਦੇ ਨਾਗੇ ਮੁਤਲਿਕ ਮੈਂ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਛਾਉਣੀਆਂ ਹਨ ਉਥੇ ਅਗਰ ਇਸ ਰੋਜ਼ ਨਾਗਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਤਾਂ ਫੌਜੀ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਤਕਲੀਫ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿਉਂਕਿ ਛਾਉਣੀਆਂ ਵਿਚ ਫੌਜੀਆਂ ਨੂੰ ਐਤਵਾਰ ਦਾ ਹੀ ਇਕ ਦਿਨ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਿਨ ਉਹ ਸੌਦਾ ਪੱਤਾ ਖਰੀਦ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਅਗਰ ਸੰਡੇ ਨੂੰ ਕੰਟੇਨਮੈਂਟਸ ਵਿਚ ਦੁਕਾਨਾਂ ਦਾ ਨਾਗਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਫੌਜੀ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਬੜੀ ਤਕਲੀਫ ਹੋਵੇਗੀ ਔਰ ਨਾਲ ਹੀ ਦੁਕਾਨਦਾਰਾਂ ਦੀ ਦੁਕਾਨਦਾਰੀ ਮਾਰੀ ਜਾਏਗੀ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਕੰਨਵੈਨਸ਼ਨ ਦੇ ਵਿਚ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਦੇ ਵਿਚ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਲਿਆਂਦੀ ਗਈ ਸੀ ਔਰ ਉਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਯਕੀਨ ਦਿਲਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਛਾਉਣੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਐਸਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਫੌਜੀਆਂ ਨੂੰ convenience ਰਹੇ ਔਰ ਉਹ ਸੌਦਾ ਵਜ਼ੋਤ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਖਰੀਦ ਸਕਣ।

ਮੈਂ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਅਗੇ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਜਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ cantonements ਨੂੰ approach ਕਰਕੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਕਿ ਉਥੇ ਦੀ ਦੁਕਾਨਾਂ ਉਪਰ ਇਤਵਾਰ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਦਿਨ ਸੌਦਾ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸਹੂਲਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। Cantonements ਵਿਚ ਇਤਵਾਰ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਕੋਈ ਦਿਨ ਛੁੱਟੀ ਦਾ ਮੁਕਰਰ ਕਰਵਾ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਹੀ ਇਸ ਬਿਲ ਦਾ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਇਹ ਸਹੂਲਤ ਨਹੀਂ ਦਿਲਾ ਸਕਦੇ ..... (ਘੰਟੀ) ਮੈਂ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਹੁਣ wind up ਹੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਸਿਰਫ ਇਕ ਮਿੰਟ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਹਾਂ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾ ਸਕਦੇ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਕਰੋ ਕਿ cantonements ਵਿਚ ਇਤਵਾਰ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਦੁਕਾਨਾਂ ਲਈ ਨਾਗਾ ਮੁਕਰਰ ਕਰ ਦਿਉ। ਜੇਕਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਸ ਵਜ੍ਹਾ ਨਾਲ ਜਿਹੜੀ cantonements ਦੀ trade ਹੈ ਉਹ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ

ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਸਿਹਤੀਆਂ amendments ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਦਿਤੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਦਾ ਜੋ ਅਸਲੀ ਮਕਸਦ ਹੈ ਉਹ ਪੂਰਾ ਹੋ ਸਕੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਕੁਰਪਸ਼ਨ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇਗੀ, ਵਿਪਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸਹੂਲਤ ਹੋਵੇਗੀ ਤੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸਹੂਲਤ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਗੈਰਮਿੰਟ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ complications ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਨਾਲ botheration ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।

ਸ਼੍ਰੀ ਬਲਰਾਮ ਦਾਸ ਟੰਡਨ (ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ, ਪਸ਼ਚਿਮ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਆਜ ਸਦਨਕੇ ਸਾਮਨੇ ਮੰਤਰੀ ਮਹੋਦਯ ਨੇ shops establishments ਦੇ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਇਹ ਬਿਲ ਜੋ ਕਿ ਅਪਰ ਹਾਊਸ ਦੇ amend ਹੋ ਕਰ ਆਇਆ ਹੈ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਦੇ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਵੀ ਇਹ ਬਿਲ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਲਿਆਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਇਸ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਖਾਮੀਆਂ ਸਨ। ਮਗਰ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੇਂ ਸੋਧਾਂ ਖਾਮੀਆਂ ਦੇ ਅਪਰ ਹਾਊਸ ਦੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਦ ਜੋ ਇਹ ਬਿਲ amended form ਮੇਂ ਹਮਾਰੇ ਪਾਸ ਭੇਜਿਆ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦੁਕਾਨਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਦੁਕਾਨਾਂ ਦੇ ਮੁਲਾਜ਼ਿਮਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਰਫ਼ ਬਹੁਤ ਹੱਦ ਤੱਕ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਫਿਰ ਵੀ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੋ ਗੱਲਾਂ ਕੁਝ ਮਹੱਤਵ ਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਜੋ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਰਫ਼ ਮੰਤਰੀ ਮਹੋਦਯ ਨੇ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ community ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਸਾਥ ਇਹ ਬਿਲ ਕਾ ਸੀਧਾ ਤਾਲਲੁਕ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦੇ ਦਰਮਿਆਨਾ ਤਬਕਾ ਕਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਲੋਕ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਹਿਣ ਸਹਿਣ ਦੀ ਠੀਕ ਉਸ ਆਦਮੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ ਜੋ ਸਫ਼ੈਦ ਪੋਸ਼ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਕਪੜੇ ਪਹਿਨਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਆਦਤ ਰੱਖ ਕੇ ਚਲਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਸਰ ਪਰ ਕੁਝ ਖਾਸ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰੀਆਂ ਵੀ ਹਨ। ਇਕ ਸਾਧਾਰਣ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਲਿਯੇ ਸਫ਼ੈਦ ਪੋਸ਼ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹ ਫੌਟੇ ਪੁਰਾਨੇ ਕਪੜੇ ਵੀ ਪਹਿਨ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸੀ ਵੀ ਜਗ੍ਹਾ ਸੋ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਚੀਜ਼ ਸਾਧਾਰਣ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਇਕ ਦੁਕਾਨ ਦੇ ਮੁਨੀਮ ਜਾਂ ਕਲਰਕ ਦੇ ਨਾਤੇ ਦੇ ਕਾਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਉਸ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਜੇਕਰ ਦੇਖਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੋ ਤਾਂ ਆਪ ਦੇਖੋਗੇ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਕਪੜੇ ਵੀ ਸਫ਼ੈਦ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ, ਉਸੇ ਆਪਣਾ ਕੁਝ ਖਾਸ standard ਵੀ maintain ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੋਸ਼ਲ ਤਾਲਲੁਕ ਵੀ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤਾਂ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਦੇ ਸਾਥ ਨਿਭਾਨੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਸ ਲਿਯੇ ਇਹ ਵੀ ਦਰਮਿਆਨਾ ਤਬਕਾ ਹੈ ਇਸ ਦੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੰਤਰੀ ਮਹੋਦਯ ਇਨ ਗੱਲਾਂ ਦੀ ਤਰਫ਼ ਵੀ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੇਗੇ ਅਤੇ ਜੋ ਖਾਮੀਆਂ ਅਜੇ ਵੀ ਇਸ ਬਿਲ ਮੇਂ ਮੌਜੂਦ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਫ਼ ਦਿਖਾਈ ਦੇਂਦੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੇਗੇ ਤਾਕਿ ਜਦੋਂ ਇਹ ਬਿਲ ਪਾਸ ਹੋ ਕੇ Act ਬਣੇਗਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ਇਸ ਦੇ rules ਬਣੇਗੇ ਜਦੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਾਮਨੇ ਜਾਣਗੇ ਤਾਂ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਿਸ community ਦੇ ਸਾਥ ਇਸ ਦਾ ਵਾਸਤਾ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੋ ਜ਼ਿਆਦਾ ਬੇਹਤਰੀ ਹੋ ਸਕੇ। ਇਸ ਦੇ ਸਾਥ ਹੀ ਜੋ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵੀ ਕਠਿਨਾਈ ਨ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਮੇਂ ਦੋ ਤਿੰਨ ਗੱਲਾਂ ਦੀ ਤਰਫ਼ ਮੈਂ ਮੰਤਰੀ ਮਹੋਦਯ ਦਾ ਧਿਆਨ ਦਿਲਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਇਹ business concerns ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਹੀਂ ਹੋਣੇ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਕਿ ਮਿਲੇਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, Banks ਜਾਂ ਦੂਸਰੇ industrial concerns ਹੋਣੇ ਹਨ ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਮੈਂ ਜਾਨਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਮੁਲਾਜ਼ਿਮਾਂ ਵਰਗੇ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ ਸਾਥ ਤਾਲਲੁਕ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਲ ਮੇਂ ਲੱਖੋਂ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਆਮਦਨੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਲਿਯੇ ਜੋ ਗੱਲਾਂ

[श्री बलराम दास टंडन]

हम आज साधारणतः labour laws में लेखते हैं और जिन के कारण एक साधारण मजदूर को फायदा उठाने का मौका मिलता है मैं कोई कारण नहीं समझता कि उन बातों को यहां इन मुलाजिमों के लिये क्यों लागू न किया जाए। जो provisions एक साधारण मजदूर के लिये किये गये हैं वही इन के लिये भी होने चाहिए। जैसे कि वहां पर bonus मिलता है मगर इस बिल के अन्दर bonus के लिये कोई provision नहीं किया गया है। अपर हाउस वालों ने इस बिल पर गौर तो जरूर किया और बिल को amend करके यहां भेजा मगर उन ने इस बात पर विचार नहीं किया। लेकिन अगर उसे भी थोड़ी देर के लिये रख दिया जाए.....

Sardar Bhupinder Singh Mann : On a point of order, Sir. We cannot move an amendment to the original Bill. We can only make amendments to the amendments which have been received from the Council. My hon. Friend cannot discuss the original Bill.

अध्यक्ष महोदय : वह कह रहे हैं कि अच्छा होता अगर वह बात भी इस बिल में रख दी जाती [He says that it would have been better if that provision had been made in the Bill.]

श्री बलराम दास टंडन : तो, अध्यक्ष महोदय, मैं बता रहा था कि इस तरह की खामियां हैं जिन की तरफ न तो मिनिस्टर साहिब ने और न इस बिल को amend करने वाले लोगों ने ध्यान दिया है। मैं समझता हूं कि इन बातों को आंखों से ओझल नहीं करना चाहिए था। एक तो bonus के बारे में कोई provision नहीं किया गया है और दूसरे provident fund के बारे में भी कोई ध्यान नहीं दिया गया है। तीसरी बात यह है कि gratuity के बारे में इसमें कोई बात पुख्ता नहीं कही गई है। उस को भी एक तरफ रख दिया गया है जिस का मतलब यह है कि अगर कोई दुकानदार अपने किसी नौकर को निकाल देता है तो उसको gratuity देनी पड़ेगी। लेकिन अगर अपनी तरक्की के लिये, अपने better prospects के लिये कोई मुलाजिम अपनी उस जगह को छोड़ कर दूसरी जगह जाना चाहता है तो उस के लिये इस के अन्दर gratuity का कोई provision नहीं है। मैं समझता हूं कि मंत्री महोदय को इस तरफ ध्यान देना चाहिए और इस में यह provision करना चाहिए कि जिस तरह से मालिक के निकालने पर gratuity मिलनी है उसी तरह से जब वह खुद भी जाना चाहे और कहीं दूसरी जगह तरक्की पर जाना चाहे तो उस हालत में भी उसे यह मिलनी चाहिए। इन बातों के इलावा एक और बात है। यहां जो मुलाजिम किसी दुकान पर काम करता है उसकी फोटो वहां दुकान पर लगाने के बारे में कहा गया है कि जिसकी तीन महीने की नौकरी हो जाए उस के बाद उसको पक्का मुलाजिम समझ कर उसकी फोटो दुकान पर लगनी चाहिए। साथ ही यह भी कहा गया है कि अगर वह मुलाजिम 15 दिन के अन्दर अपनी फोटो दे देता है तो ठीक है और अगर वह 15 दिन के अन्दर अपनी फोटो नहीं देता और दुकानदार उस से दस्तखत करवा ले तो फोटो की कोई जरूरत नहीं है। यह एक

खास lacuna है जो इस बिल में रह गया है या रखा गया है। कोई भी आदमी अपने मुलाजिम पर pressure डालकर हर बात करवा सकता है। इसी तरह कोई भी दुकानदार अपने मुलाजिम पर pressure डाल कर उस से दस्तखत ले सकता है। मैं, अध्यक्ष महोदय, आप के द्वारा मंत्री महोदय का ध्यान, जो कि श्रम मंत्री भी हैं, इस बात की ओर दिलाना चाहता हूं कि यही flaw labour laws के अन्दर भी रखा हुआ है। वहां भी तीन महीने की नौकरी के बाद मुलाजिम पक्का समझा जाता है। लेकिन वहां पर बड़ी भारी corruption इस नाते से चल रही है कि किसी मुलाजिम की नौकरी तीन महीने की नहीं होने दी जाती। जब तीन महीने होने को आते हैं और दो चार दिन बाकी रहते हैं तो उस मुलाजिम को निकाल कर फिर उसी को दूसरा नाम रख कर रख लिया जाता है। इसी तरह से फिर तीसरा और चौथा नाम बदल बदल कर रख दिया जाता है ताकि उस व्यक्ति की नौकरी तीन महीने की न होने पाए और वह पक्का न हो सके। इसी लिये मैं अर्ज करता हूं कि अगर इस lacuna को दूर न करेंगे और वैसी ही गलती करेंगे जैसे आगे की हुई है तब तो यह corruption जारी रहेगी। तो मैं यह कहना चाहता हूं कि आप को यह फोटो का provision जरूरी करार देना चाहिए कि employees को अपनी फोटो लाजमी तौर पर देनी होगी और employers को उन की फोटो जरूरी तौर पर रखनी होगी। आजकल क्या होता है ? Employee और employer बैठे होते हैं और जब inspector checking करता है तो वह कह देता है कि यह मेरा भाई है या कोई और रिश्तेदार है.....

अध्यक्ष महोदय : आप का मतलब है कि यह बात rules में आए ? [Does the hon. Member mean to say that a provision to this effect be made in the rules ?]

श्री बलराम दास टंडन : हां, rules में ही आ जाए। फिर मैं समझता हूं कि मंत्री जी rules बनाते समय मेरी दूसरी इन बातों को भी ध्यान में रखेंगे।

अध्यक्ष महोदय : आप फिर third reading वाली बात करते हैं। [The hon. Member is again referring to the things which he should suggest at the third reading stage.]

श्री बलराम दास टंडन : मैं जितनी खामियां amended form के अन्दर हैं उन के बारे में ध्यान दिलाना चाहता हूं ताकि एक्ट के अन्दर जो बातें लागू होने वाली हैं उन की तरफ ध्यान दे कर ठीक किया जा सके। दूसरी बात जिस की तरफ ध्यान देने की जरूरत है वह यह है कि जब इन्स्पेक्टर चेकिंग करने जाता है, तो चालान करने के लिये उस के पास स्फेद कागज होता है वह उसी पर ही कर देता है। दुकानदार उस को फाड़ देता है और नतीजा यह होता है कि चालान के बारे में कुछ पता नहीं चलता। मैं समझता हूं कि जिस तरीके से दूसरी चीजों के printed forms होते हैं और numbered होते हैं उसी तरह इस के लिये भी numbered printed forms

[श्री बलराम दास टंडन]

होने चाहिए ताकि जो चालान किये जाएं उन पर कुछ ऐक्शन लिया जा सके और कानून की खिलाफवर्जी न हो। इस खामी को दूर किया जाना चाहिए ताकि कानून की खिलाफवर्जी करने वालों को सजा दी जा सके।

इस के अलावा जैसे दूसरे कानूनों के अन्दर है—यह चीज इन्कम टैक्स में भी है और दूसरे टैक्सों में भी आती है कि जहां *evasion* होती है उसके बारे में *information* देने वाले को *award* या *reward* मिलता है। यहां भी यह प्रोवीजन होना चाहिए ताकि जो लोग *information* देते हैं कि फलां जगह *evasion* होती है उन को *impetus* मिल सके। *Informer* यह बताता है कि फलां जगह पर रात के दो बजे काम हो रहा है। ऐसे आदमी को जो इस बात की खबर देता है कि फलां केस में कानून की खिलाफवर्जी हो रही है जरूर *reward* मिलना चाहिए ताकि कानून की खिलाफ वर्जी करने वालों को सजा मिल सके।

इस के अलावा एक दो बातें और मैं आप के ध्यान में लाना चाहता हूं और वह यह कि—जैसा कि चौधरी बलबीर सिंह जी ने कहा कि टाईम के बारे में मिनिस्टर साहब को जरूर ध्यान देना चाहिए। वैसे इस में 48 घंटे की *provision* की गई है और उस हिसाब से आठ घंटे बनता है। अगर इसी तरह दस घंटे की प्रोवीजन रही तो निश्चित है कि इस के अन्दर जो खामियां हैं, दुकान के मालिक इस का दुरुपयोग करेंगे। इस लिए मैं यह चाहता हूं कि यह टाईम 9 घंटे करना चाहिए और एक घंटे की *recess* जैसे *offices* के अन्दर होती है होनी चाहिए। उन का समय दस से लेकर सात से ज्यादा नहीं होना चाहिए। और दूसरी बात जो कि निहायत जरूरी है वह है गर्मियों के समय के बारे में। सर्दियों और गर्मियों का समय एक नहीं होना चाहिए। चौधरी बलबीर सिंह जी ने मई से लेकर जुलाई तक गर्मियों का समय बताया। मैं समझता हूं कि किसी जगह गर्मी अगस्त तक होती है और कई कई जगह तो सितम्बर तक गर्मी रहती है। इस बात को दृष्टिगत रखते हुए समय निश्चित करना चाहिए और *vagueness* नहीं रखनी चाहिए। सर्दियों और गर्मियों का समय एक नहीं रहना चाहिए।

एक और बात मिनिस्टर साहब की खिदमत में अर्ज करना चाहता हूं, वह यह कि जब कोई *Inspector* चेकिंग करते वक्त पकड़ता है कि रात के दो बजे काम हो रहा है और चालान कर देता है। चालान हो गया—दस रुपये, बीस रुपये या पचास रुपये। मालिक को तो छुट्टी हो गई लेकिन सवाल यह है कि *employee* जो काम करता है उस को *overtime* दिलाने का सरकार ने कोई प्रबन्ध नहीं किया। उस को इस की *compensation* मिलनी चाहिए। क्योंकि एक आदमी नौ दिन काम करता है और दसवें दिन पकड़ा जाता है। इस बात की प्रोवीजन करनी चाहिए ताकि इस तरह की खिलाफ वर्जी को रोका जा सके और दूसरे मुलाजिम को *overtime* का *compensation* मिल सके।

इन शब्दों के साथ मैं मन्त्री महोदय से निवेदन करूंगा कि यह जो बिल सदन के सामने पेश किया गया है इस में से खामियों को दूर किया जाये और *amended form* में इन सब बातों को दृष्टिगत रख कर ठीक करने का प्रयत्न किया जाये ताकि पंजाब की जनता में विश्वास उत्पन्न हो। यह बिल दरमियाना दर्जा के तबके पर, स्फेद पोश तबके पर

असर रखता है। छोटे दुकानदारों और मालकों पर इस का असर होगा। इन शब्दों के साथ मैं निवेदन करूंगा कि मन्त्री महोदय इस बिल को इस प्रकार संशोधित करने का प्रयत्न करें जिस से एक नवीन युग, शान्ति के युग की स्थापना की जा सके।

शिक्षा तथा श्रम मंत्री (श्री अमर नाथ विद्यालंकार) : स्पीकर साहिब, कुछ बातें जो यहां कही गई हैं मेरा ख्याल है कि कुछ बातें तो ऐसी हैं जो पहले इस सदन में कही गई थीं, उन को दुहराया गया है। पहली बात मैं यह कहना चाहता हूं कि यह impression हाउस को दिया गया है कि जो पहला बिल पेश किया गया था वह गलत और नाकस था। अब कौंसिल में जा कर इस में तरक्की हुई है वरना यह बहुत निकम्मा बिल था। यह बात मैं remove करना चाहता हूं। शुरू में मैं ने कहा था कि सिलेक्ट कमेटी में improvement हुई थी। Improvement होती रहती है लेकिन improvement किस बात में? हम ने सिलेक्ट कमेटी के सामने अर्ज किया था कि हम ने मुस्तलिफ व्यापारियों के नुक्तानिगाह और उन के मुलाज्मों को बुलाया। वे पेश हुए और राय आमा के देने का मौका मिला। हम ने पहले जिस समय सदन में यह बिल पेश किया तो गजट में मुस्तहर किया गया था और राय आमा मांगी गई थी। जो राय आमा उस वक्त आई थी उस को सामने रख कर बिल पेश किया गया था। फिर सिलेक्ट कमेटी के सामने चर्चा हुई और उस चर्चा में कुछ ऐसी बातें आईं जो मुनासिब समझी गईं। कुछ बातों में होसला हुआ। जो पहले रायें आईं थीं उन के मुताल्लिक बातचीत की। नतीजा के तौर पर employers की ताजरो की और मुलाज्मों की कुछ बातों से agree कर सके। इस लिये हमें इस बात की खुशी हुई कि हम कुछ बातों में improvement कर सके। मैं मानता हूं कि improvement हुई लेकिन किस तरह हुई इस के मुताल्लिक मैं ने आप से अर्ज किया है। चन्द बातें काम के घंटों के सम्बन्ध में कही गई हैं। इस के बारे में कई रायें हो सकती हैं। कई इस बात के हक में होंगे कि दस घंटे होना चाहिए, कई कहेंगे कि आठ घंटे होना चाहिए कोई कहेंगे कि 9 घंटे होना चाहिए। यह ऐसी चीज है जिस के मुताल्लिक मुस्तलिफ रायें हो सकती हैं। मैं ने ताजरो की जिस गुफ्तगू का जिक्र किया उस में कुछ एक चीजें ऐसी थीं जिन पर अलग अलग रायें थीं।

एक बात पर हमारे कुछ दोस्तों ने नुक्ताचीनी की है। हम इस पर कोई बज्रिद नहीं कि हम यही time रखना चाहते हैं। इस बात का ख्याल रखना जरूरी है कि गवर्नमेंट ने इस बात के लिये अपने पास गुंजाइश रखी है time को तबदील करने की। अगर किसी वकत व्यापारी या Shop Assistants या Shop-keepers यह महसूस करें कि वकत में तबदीली करनी जरूरी है तो गवर्नमेंट ने अख्तियारात अपने पास रखे हैं ताकि ऐसे हालात में time की तबदीली की जा सके। हमें राय आमा के साथ चलना पड़ता। हो सकता है कि जो time आप रखना चाहते हैं वह चौधरी साहिब को पसंद न हो और जो वह चाहते हैं वह दूसरों को पसंद न हो। यहां पर summer और winter में time के मुताल्लिक बहस हुई लेकिन मैं समझता हूं कि इस से बहुत से व्यापारियों को तकलूफ होगा। आप एक uniformity रखिए। summer और winter में time अलग २ होना चाहिये। जब आप बिल पेश कर देते हैं

[शिक्षा तथा श्रम मंत्री]

तो यह कोई पत्थर पर लकीर नहीं हो जाती। इस के मुताबिक गवर्नमेंट को अस्तित्व है कि वह राय आमा के मुताबिक time में तबदीली कर सकती है। इस के अलावा registration को display न करने की बात कही गई और कहा गया कि registration fee बहुत है। हम ने इस fee को हटा दिया ताकि महज fee की वजह से मुखालफत न रहे। Finance के लिहाज से यह कोई अच्छी बात मालूम नहीं होती क्योंकि अगर खर्च बढ़ता है तो आमदनी के बसायल भी होने चाहिये लेकिन हम ने इस बात को नजरअंदाज करते हुए भी फीस को हटा देना मुनासिब समझा। इस के साथ साथ हम यह नहीं चाहते कि display कुछ किया ही न जाय या record न रखा जाये। यह बात मैं गलत समझता हूँ। यह display करना बहुत जरूरी है कि दुकान में कितने मुलाज्जम हैं, कब आते हैं और कब जाते हैं, कौन छुट्टी पर है—यह record रखना बहुत जरूरी है। मेरे मुअज्जिज दोस्त चौधरी साहिब ने फरमाया कि inspectors आया करेंगे और दुकानदारों को नाहक तंग करेंगे। मैं इस बात को मानता हूँ और एक ऐसा राज चाहता हूँ कि जिस में inspectors की जरूरत न हो। मेरे ख्याल में चौधरी साहिब को याद होगा कि जब अमृतसर में व्यापारियों की conference हुई तो गवर्नमेंट से मुतालबा किया गया कि जो provisions कानून में रखे जाते हैं और जो workers के मुफाद के लिये होते हैं, उन पर पूरी तरह से अमल कराया जाना चाहिये। अगर मैं चौधरी साहिब के कहने के मुताबिक inspectors को कह दूँ कि व्यापारियों के काम में दखल न दिया करें तो फिर उनको यह शिकायत होगी कि गवर्नमेंट जो कानून पास करती है उस पर अमल कराने की कोशिश नहीं करती। अगर कानून की खिलाफवर्जी हो तो हमें inspectors रखने पड़ते हैं। मैं inspectors रखने का शौकीन नहीं हूँ। क्योंकि आजकल के हालात में मैं देखता हूँ कि कानून पर सही तौर पर अमलदरामद नहीं होता तो हमें ऐसी कार्रवाई करनी पड़ती है। हम चाहते हैं कि लोगों के अंदर respect for law की spirit हो। जब हम कोई कानून पास करते हैं तो कुदरती तौर पर हमारा फर्ज हो जाता है कि हम देखें कि उस कानून पर सही तौर पर अमलदरामद होता है या नहीं। महज एकतरफा attitude अस्तित्व कर लेना कि सरकारी मुलाज्जम निकम्मे हैं दुस्त बात नहीं। Inspectors जो काम करते हैं वे आप के हुक्म के मुताबिक काम करते हैं और आप के बनाए हुए कानूनों को सही तौर पर लागू करते हैं लेकिन generalisation कर देना कि inspectors रिश्वतखोर होते हैं, यह गलत बात है, और मैं समझता हूँ कि यह जिम्मेदारी का attitude नहीं है। अगर कोई मुलाज्जम किसी कानून को पूरा कराने के लिये मुकर्र किया जाता है तो उस को support करना हमारा फर्ज हो जाता है।

इस के अलावा legal practitioners के बारे में कहा गया। आज हमारे Industrial Disputes Act के मुताबिक workers और employers के दमियान जो disputes होती हैं तो दोनों तरफ से वकील पेश नहीं हो सकते। जहां employer और employees के झगड़े तनखाह के मुताल्लिक

या छुट्टी के मुतअल्लिक होते हैं तो मजदूर बेचारा वकील नहीं कर सकता और दूसरी तरफ employers जो हैं वे बड़ा वकील ला कर खड़ा कर देते हैं। हमने Industrial Disputes Act में यह तरमीम की कि जहां employers और employees के झगड़े हों तो वहां पर वकीलों को हटा दिया जाये। मैं मानता हूं कि वकीलों के जरिये मुकदमे बाज़ी बड़ी नहीं। जहां ज्यादा वकील होते हैं तो मुकदमे बाज़ी घटती है। वकीलों के होने से कुछ मामले जल्दी तय हो जाते हैं। लेकिन कई हालतों में ऐसा भी होता है कि High Court में जा कर cases कई कई साल तक pending रहते हैं और बेचारे workers कुछ नहीं कर सकते। इस लिये वकीलों का मामला अलग रखा गया है।

मेरे मुअज़िज़ दोस्त चौधरी साहिब ने कहा है कि workers को 7 दिन का नोटिस और उन्हें निकालने के लिये एक महीने के नोटिस में disparity क्यों है? मालिक और मजदूर को क्यों बराबर नहीं रखा गया? मैं उन से अर्ज करूंगा कि निकालने वाले तो एक मिनट में निकाल देते हैं और workers को काम नहीं मिलता। अगर worker नोटिस देता है तो 7 दिन की तनखाह गंवाता है और अगर मालिक को नोटिस देना पड़े तो एक महीने की तनखाह देनी पड़ती है। अगर एक कम ताकत वाला हो और दूसरा ज्यादा ताकत वाला हो तो उन्हें बराबर का बोझ उठवा दें तो इस में इनसाफ की बात नहीं होगी। इनसाफ का तकाज़ा यह है कि कम ताकत वाले पर कम बोझ और ज्यादा ताकत वाले पर ज्यादा बोझ डाला जाए।

फिर यह कहा गया कि reasonable time क्यों नहीं मुकर्रर किया गया। जिस वक्त दुकानें खुलने का time है चौधरी साहिब काफी समझदार हैं, तजस्बाकार हैं, उस वक्त आम तौर पर inspectors को काम करना पड़ता है। अगर closing hour के वक्त दुकानें खुलती हैं और inspectors के पास इस बात की रिपोर्ट आती है तो वह उस वक्त जायेगा। अगर वह 10 बजे से लेकर 8 बजे तक जा सकता है तो अगर कोई दुकानदार दिन रात काम करता है तो भी वह जा सकता है। जब वह चालान करेगा तो उस के बाद फैसला अदालत में जायेगा और इस बात का फैसला अदालत करेगी कि time reasonable है या कि नहीं।

दूसरी तरफ cantonments की बात कही गई। मैं मानता हूं कि इस तरह के भी cases हो सकते हैं। चौधरी साहिब को मालूम है कि इस बात की ऐक्ट में गुंजाइश है। अगर हम cantonments में देखते हैं कि वहां जगह है तो exemption दे सकते हैं, उन का दिन दूसरा मुकर्रर हो सकता है। कानून में इस बात की गुंजाइश है और उस को रखा जा सकता है।

फिर टंडन जी ने bonus और provident fund की बात कही। Bonus के लिए आज आप का कोई कानून नहीं लेकिन bonus के लिये labour laws हैं। जहां पर मुनाफा होता है bonus उस का हिस्सा होता है। Bonus को एक फालतू चीज़ समझा जाता है। दरअसल वह wages का एक हिस्सा होता है, और workres को wages पूरी नहीं मिलती थीं। फिर compromise

[शिक्षा तथा श्रम मंत्री]

सा हो गया और फैसला हुआ कि जब आमदनी का हिसाब हो और मुनाफा ज्यादा निकले तो bonus दिया जाये। मैं समझता हूँ कि bonus का कोई कानून नहीं होना चाहिये। Socialistic निज़ाम में bonus को कोई जगह नहीं होती। हमारा निज़ाम socialist pattern की तरह कायम किया जा रहा है और अगर bonus का provision किया जाये तो Industrial Disputes Act इस पर भी लागू होगा और उन मुलाज़मान पर भी जो Industrial Disputes Act के मातहत bonus claim कर सकते हैं। Provident Fund की बात कही गई। Provident Fund के लिये सारे हिंदुस्तान के लिये कानून बना हुआ है। कई workers को उस में लिया जा रहा है। Government of India middle class shopkeepers को Provident Fund के दायरे में लाने के लिये already विचार कर रही है। वह चीज़ All-India level पर चल रही है। इस लिये हम उसे इस कानून में लाकर कोई गड़बड़ नहीं डालना चाहते। इस लिये हम Provident Fund इस में नहीं लाए। लेकिन मैं House की इत्लाह के लिये बतलाना चाहता हूँ कि commercial employees को Provident Fund के दायरे में लाना है।

फोटो की बात कही गई। फोटो का क्या एतराज़ है? फोटो इस लिये रखी जाती है कि workers की ठीक पहचान हो। यह नहीं कि कोई worker चला गया और उस की जगह दूसरा दिखा दिया जाए। इस लिये यह चीज़ रखी गई है। अगर 10 या 15 दिन के लिए गया है तो कोई बात नहीं। कम अज़ कम वह आदमी हमारे पास तीन चार महीने काम कर चुका हो। उस की permanency हो चुकी हो। वह photo उस दुकान में लगा कर रखे। तीन महीने के बाद वह रखे। यह अर्सा 3 महीने रखें, 6 महीने रखें या एक साल रखें। उस worker के लिये मियाद जो रखी है वह तो जो कुछ भी आप चाहें रखें। मैं समझता हूँ कि जो कानून बनता है उस में loopholes तो होते हैं। खास कर वकील साहिबान उस में रास्ता निकालने की कोशिश करते हैं। यह ठीक है कि आप 3 महीने, 6 महीने या एक साल का अर्सा रखें। जो मियाद आप रखें उस के अंदर loophole रखना एक चीज़ को लापरवाही से कर देना, इस तरह की चीज़ें चलती हैं। ऐसी चीज़ें हमारे कारखानों में चलती हैं। उस में Industrial Disputes Act और दूसरे कानून रक्षा करते हैं। उस के अंदर सवाल पैदा होता है कि उस को क्यों हटाया गया। worker को अगर हटाया गया तो वह question करता है कि क्यों हटाया गया। उस का मुकम्मल तौर पर इलाज हो सकता है dispute को raise करके। इस का इलाज यही नहीं कि इसे मौजूदा कानून के अंदर रखा जाए, इस लिये इस के अंदर नहीं रखा गया। जो बातें यहां कहीं गई मैं ने उन का जवाब दिया। मैं आशा करता हूँ कि जो कुछ amendments आप के सामने आई हैं उन को आप उसी शक्ल में पास करेंगे।

Mr. Speaker : Question is—

That the amendments made by the Punjab Legislative Council in the Punjab Shops and Commercial Establishments Bill which was passed by the Punjab Legislative Assembly on the 29th October, 1957, be taken into consideration.

The motion was carried

Mr. Speaker : Now the House will proceed to consider the amendments made by the Council to various clauses of the Bill.

CLAUSE 2

Chaudhri Balbir Singh (Hoshiarpur, General) : Sir, I beg to move—

That in amendment No. 21, line 1—For “five” substitute “three”.

ਮੈਂ ਏਸ ਦੇ ਵਿਚ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਮਰਸ਼ਲ ਐਸਟੈਬਲਿਸ਼ਮੈਂਟਸ (commercial establishments) ਜਿਹੜੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਬਹੁਤ ਥੋੜੇ ਥੋੜੇ ਹੁੰਦੇ ਨੇ । ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਰਗੀ ਜਗ੍ਹਾ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਥੇ ਕਿ ਕੁਛ ਐਸੀਆਂ ਕੈਟੋਗਰੀਜ਼ categories ਦੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਚ ਪੰਜ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਆਦਮੀ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹੋਣ । ਲੇਕਿਨ ਬਾਕੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਚ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਦੁਕਾਨਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਨੇ । ਮੈਂ ਏਸ ਦੇ ਵਿਚ ਪੰਜ ਦੀ ਬਜਾਏ ਤਿੰਨ ਕਿਹਾ ਹੈ । ਜਿਥੇ ਤਿੰਨ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹੋਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੈਡ ਨੂੰ ਮੈਨੇਜਰ ਤਸੱਵਰ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਦੱਸਣਗੇ ਕਿ ਮੈਨੇਜਰ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਇੰਪਲਾਇਰ (employer) ਮੈਨੇਜਰ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਜੇ ਪੰਜ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੀ ਹੱਦ ਰੱਖੀ ਜਾਏ ਤਾਂ ਏਸ ਕਲਾਜ਼ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇਕ ਪਰ ਸੈਂਟ ਕਮਰਸ਼ਲ ਅਦਾਰੇ ਵੀ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਉਠਾ ਸਕਣਗੇ । ਏਸ ਖਾਤਰ ਮੈਂ ਜਿਹੜੀ ਇਹ ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ ਕੀਤੀ ਹੈ ਇਹ ਪਾਸ ਕਰ ਲਈ ਜਾਏ ।

ਏਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੇਰੀ ਇਕ ਹੋਰ ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ ਹੈ ।

ਮਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਜਿਹੜੀ ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ out of order ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੈ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਮੁਤਲਿਕ ਕਿਉਂ ਕਹੀ ਜਾਂਦੇ ਹੋ । ਸਿਰਫ ਮੈਂ ਇਹ accept ਕੀਤੀ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ ਨੰਬਰ 21 ਤੇ ਹੈ । (Why the hon. Member is trying to speak on the amendment given notice of by him and which has been declared out of order ? I have accepted the notice of his amendment on amendment No. 21).

ਚੌਧਰੀ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਉਹ 16 ਨੰਬਰ ਤੇ ਸੀ । ਪਹਿਲਾਂ 16 ਨੰਬਰ ਵਾਲੀ ਤੁਸੀਂ ਐਕਸੈਪਟ (accept) ਕਰ ਲਈ ਸੀ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਕਦੋਂ ਕਰ ਲਈ ਸੀ ? (When did I accept that ?)

ਚੌਧਰੀ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਜਿਹੜੀ, ਜਨਾਬ, ਤੁਸੀਂ ਮੰਜ਼ੂਰ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਮੈਂ ਉਸੇ ਦੇ ਮੁਤਲਿਕ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਹੋਰ ਮੈਂ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਹਾਂ 29 ਨੰਬਰ ਵਾਲੀ । ਉਹ ਆਊਟ ਆਫ ਆਰਡਰ (out of order) ਏਸ ਕਰ ਕੇ ਨਹੀਂ ਕਿ.... (ਵਿਘਨ)

Mr. Speaker : Order please, the hon. Member is not to question my ruling. He can other-wise speak on this clause but not through the amendment given notice of by him. No question of argument on it.

ਚੋਧਰੀ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਮੇਰੀ ਸਬਮਿਸ਼ਨ (submission) ਇਹ ਹੈ ਕਿ...

Mr. Speaker : I have already declared that amendment out of order.

ਚੋਧਰੀ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਇਹ ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ ਏਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੌਂਸਲ ਨੇ ਜਿਸ ਕਲਾਜ਼ ਦੇ ਉਪਰ ਕੋਈ ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਉਪਰ ਮੈਂ ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ।

Mr. Speaker : If the hon. Member is going to argue with me in that manner, he should resume his seat.

ਚੋਧਰੀ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ argue ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ । ਆਪ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਇਹ request ਹੈ ਕਿ ਉਸ ruling ਨੂੰ revise ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਤੁਸੀਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹੋ ਕਦੇ revise ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਨੇ । (What type of argument is the hon. Member advancing ? Are the rulings ever revised ?)

Mr. Speaker : Motion moved—

That in amendment No. 21, line 1—For “five” substitute “three”.

शिक्षा तथा श्रम मन्त्री (श्री अमरनाथ विद्यालंकार) : स्पीकर साहिब, जो अमੈਂडਮੈਂट इन्होंने दी है उस के बारे में मैं यह कहना चाहता हूँ कि दरअसल मैनेजर की जो डेफीनीशन रखी गई है वह इस लिये रखी गई है कि कोई एम्पलायर खुद सज़ा से बचने के लिये यह न कह दे कि मैं तो जिम्मेवार नहीं हूँ और मैनेजर रख कर कहें कि मेरा मैनेजर जिम्मेवार है इस को सज़ा हो जाए। इसी लिये यह रखा है कि जब पांच मुलाज़म हों तो तभी वह मैनेजर की डेफीनीशन में आता है। अगर दो आदमी भी हों, तीन आदमी भी हों या कम हों तो वह मैनेजर के ऊपर डाल देगा। इस को restrict करने के लिये हम ने मुनासिब समझा है ताकि हर एक आदमी ही मैनेजर न बन बैठे इस लिये हम ने पांच की तादाद रखी है। अगर मेरी ज़ाती राय पूछी जाए तो मैं इस से भी ज़्यादा कहता लेकिन मैं समझता हूँ कि पांच से कम करना तो न मुनासिब होगा और हमारा मकसद फ़ात हो जाएगा।

Mr. Speaker : Question is—

That in amendment No. 21, line 1—For “five” substitute “three”.
The House then divided :

Ayes : 19

Noes : 67

The motion was declared lost.

NOES

1. Abdul Ghaffar Khan, Khan	27. Harchand Singh, Sardar
2. Abhai Singh, Shri	28. Hargurnad Singh, Sardar
3. Ajmer Singh, Sardar	29. Hari Ram, Shri
4. Amar Nath Sharma, Shri	30. Harparkash Kaur, Bibi
5. Amar Nath Vidyalkar, Shri	31. Jagdish Chand, Shri
6. Atma Singh, Sardar	32. Jaswant Kaur, Shrimati
7. Baloo Ram, Shri	33. Kartar Singh, Gyani
8. Balwant Singh, Sardar	34. Kesara Ram, Shri
9. Bhagirth Lall Shastri, Pandit	35. Kirpal Singh, Sardar
10. Bakhtawar Singh Rai, Gyani	36. Mani Ram, Shri
11. Bhupinder Singh Mann, Sardar	37. Mehar Singh, Thakur
12. Chambel Singh, Chaudhri	38. Multan Singh, Shri
13. Chanda Singh, Sardar	39. Nanhu Ram, Shri
14. Dalbir Singh, Shri	40. Narain Singh, Sardar
15. Darbara Singh, Sardar	41. Narinjan Singh, Sardar
16. Dasondha Singh, Chaudhri	42. Om Prabha Jain, Shrimati
17. Gajraj Singh, Rao	43. Parkash Singh, Sardar
18. Gian Singh Rarewala, Sardar	44. Parma Nand, Dr.
19. Gorakh Nath, Shri	45. Partap Singh, Bakshi
20. Gurbachan Singh Bajwa, Sardar	46. Partap Singh, Master
21. Gurbanta Singh, Sardar	47. Partap Singh Kairon, Sardar
22. Gurdatt, Shri	48. Prabodh Chandra, Shri
23. Gurmit Singh 'Mit', Sardar	49. Radha Krishan, Chaudhri
24. Harbans Lal, Shri	50. Rala Ram, Shri
25. Harbans Singh, Sardar	51. Paul Singh, Sardar
26. Harbhagwan Maudgil, Shri	52. Ram Dyal Singh, Sardar

[Mr. Speaker]

53. Ram Kumar Bidhat, Shri	61. Sumer Singh, Shri
54. Ram Parkash, Shri	62. Sunder Singh, Chaudhri
55. Ran Singh, Shri	63. Suraj Mal, Chaudhri
56. Roshan Lal, Shri	64. Udham Singh, Sardar
57. Sant Ram, Shri	65. Waryam Singh, Sardar
58. Sarla Devi Sharma, Shri mati	66. Jit Ram, Lala
59. Shri Krishan Shastri, Shri	67. Raghuvir Singh, Raja
60. Sohan Singh, Sardar	

AYES

1. Balbir Singh, Chaudhri	11. Muni Lal, Comrade
2. Baldev Prakash, Dr.	12. Phul Singh "Kataria", Shri
3. Balram Dass Tandon, Shri	13. Ram Dyal Vaid, Shri
4. Bhag Singh, Chaudhri	14. Ram Kishan Bharolian, Pandit
5. Bhag Singh, Dr.	15. Rup Singh, "Phul", Shri
6. Bharat Singh, Shri	16. Sahi Ram Bishnoi, Chaudhri
7. Chhaju Ram, Chaudhri	17. Shri Ram Sharma, Pandit
8. Hukam Singh, Comrade	18. Sis Ram, Shri
9. Inder Singh, Shri	19. Suraj Bhan, Shri
10. Jagdish Kaur, Kanwarani	

Mr. Speaker : Question is—

SUB-CLAUSE (1)

Item (i)

3. That in page 1, item (i) be deleted.

Item (iii)

4. That in page 2, lines 2 and 3 of the item, between the words "week" and "which" the word "on" be inserted.

Item (v)

5. That in page 2, lines 1 to 3 of the item, for the words and comma "a commercial establishment which carries on any business, trade or profession for profit" the words and commas "any premises wherein any business, trade or profession is carried on for profit," be substituted.

Item (vi)

6. That in page 2, line 3 of the item, for the word "which" the word "whose" be substituted.

7. That in page 2, lines 7 and 8 of the item, the words "irrespective of midnight" be deleted.

Item (vii)

8. That in page 2, line 8 of the item, for the words "employee's family" the words "employer's family" be substituted.

9. That in page 2, lines 8 and 9 of the item, the words "and 'employed' has a corresponding meaning" be deleted.

Item (viii)

10. That in page 3, line 1 of the item, the words 'or "occupier" ' be deleted.

11. That in page 3, lines 3 and 4 of the item, for the words "a shop or establishment" the words "an establishment" be substituted.

12. That in page 3, line 7 of the item, for the word "an" the word "the" be substituted.

Item (xi)

13. That in page 3, lines 1 and 2 of the item, the words "or occupier" be deleted.

14. That in page 3, line 4 of the item, the word "legitimate" be deleted.

15. That in page 3, line 5 of the item, the words "under fourteen years of age" be deleted.

16. That in page 3, line 6 of the item, the word "minor" be deleted.

Item (xiii)

17. That in page 3, lines 5 and 6 of the item, the words 'and "hours worked" has a corresponding meaning' be deleted.

Item (xiv)

18. That in page 3, line 1 of the item, for the word "inspector" the word "Inspector" be substituted.

Item (xv)

19. That in page 3, item (xv) be deleted.

Item (xvi)

20. That in page 3, line 2 of the item, for the figures "13" the figures "14" be substituted.

Item (xvii)

21. That in page 4, for lines 1 to 5 of the item, the following be substituted :—

‘ “manager”, in relation to an establishment where five or more persons are employed or and establishment whose owner does not ordinarily carry on the business personally, means a person declared as such by the employer in the prescribed manner ;’

Item (xviii)

22. That in page 4, line 3 of the item, for the figures "10" the figure "8" be substituted.

[Mr. Speaker]

Item (xxii)

23. That in page 4, lines 1 and 3 of the item, the word "religious" be deleted, wherever occurring.

24. That in page 4, line 4 of the item, for the word "purpose" the word "purposes" be substituted.

Item (xxv)

25. That in page 4, line 1 of the item, for the words "register of establishment" the words "register of establishments" be substituted.

Item (xxviii)

26. That in page 5, line 1 of the item, for the words "spread over" the word "spreadover" be substituted.

Item (xxix)

27. That in page 5, item, (xxix) be deleted.

Item (xxxiii)

28. That in page 5, for lines 1 and 2 of the item, the following be substituted :—

"young person" means a person who has attained the age of fourteen but has not attained the age of eighteen years ;

Item (xxxiv)

29. That in page 5, line 2 of the item, for the word "January" the word "April" be substituted.

SUB-CLAUSE (2)

30. That in page 5, line 2 of the sub-clause, the words "or occupier" be deleted.

31. That in page 5, line 3 of the sub-clause, for the word "with" the word "within" be substituted.

The motion was carried.

CLAUSE 3

Mr. Speaker : Question is—

Item (a)

32. That in page 5, line 1 of the item, for the word "Offices" the word "offices" be substituted.

33. That in page 5, lines 1 and 2 of the item, for the words "State Government" the words "State Governments" be substituted.

Item (b)

34. That in page 6, line 1 of the item, between comma and the word "water" the words "air services" be inserted.

Item (f)

35. That in page 6, line 3 of the item, for the word "sub-section" the word "sub-sections" be substituted.

36. That in page 6, line 4 of the item, for figure "17" the figure "7" be substituted.

Item (g)

37. That in page 6, for lines 1 to 4 of the item, the following be substituted :—

"any person whose work is inherently intermittent."

The motion was carried.

CLAUSE 4

Mr. Speaker : Question is—

Item (f)

38. That in page 7, line 1 of the item, for the words "pan (betal leaf), pan with" the words "pans (betel leaves)" be substituted.

Item (g)

39. That in page 7, line 2 of the item, between the words "editing" and "sections" the words "and despatching" be inserted.

Item (i)

40. That in page 7, line 1 of the item, after the word "petrol" the words "and petroleum products used for transport" be added.

The motion was carried.

CLAUSE 5

Mr. Speaker : Question is—

41. That in page 7, for lines 1 to 8 of the clause, the following be substituted:—

"(i) Notwithstanding anything contained in section 3 or section 4, Government may by notification declare that any class of establishment or persons specified therein shall not be exempt from the operation of such provisions of this Act as may be specified in the notification and that the provisions of this Act specified in such notification shall apply to such class of establishments or persons as the case may be."

42. That in page 7, the following be added as sub-clause (2) :—

"(2) Every notification made under sub-section (1) shall as soon as possible after it is made, be laid before both Houses of the State Legislature."

The motion was carried.

CLAUSE 6

Mr. Speaker : Question is—

43. That in page 8, sub-clause (1) be deleted.

SUB-CLAUSE 5

44. That in page 8, line 3 and 4 of the sub-clause, for the word "not exceeding one hundred rupees" the "words which shall not be less than fifty rupees but which may extend to two hundred rupees" be substituted.

SUB-CLAUSE (6)

45. That in page 8, line 2 of the sub-clause, the words "it is alleged" that be deleted.

46. That in page, 8 line 3 and 5 of the sub-clause, the word "alleged" be deleted wherever occurring.

The motion was carried.

CLAUSE 7

Mr. Speaker : Question is—

SUB-CLAUSE (3)

47. That in page 9, for lines 1 to 19 of the sub-clause, the following be substituted :—

“(3) No employer shall, on any day or in any week, employ about the business of the establishment any person who has been previously employed on that day or in that week in another establishment or a factory for a longer period than shall, together with the time during which he has been previously employed on that day or in that week in such other establishment or factory, exceed the number of hours permitted by this Act.”

SUB-CLAUSE (4)

48. That in page 9, for lines 1 to 8 of the sub-clause, the following be substituted:—

“(4) In any proceedings against the employer of the establishment for a contravention of the provisions of sub-section (3), it shall be a defence to prove that the employer did not know and could not with reasonable diligence ascertain that the person was previously employed by the employer of the other establishment or factory.”

The motion was carried.

CLAUSE 8

Mr. Speaker : Question is—

SUB-CLAUSE (1)

49. That in page 10, for lines 1 to 5 of the sub-clause, the following be substituted:—

“(1) Subject to the provisions of section 6, no employee shall work in an establishment for more than five hours before he has had an interval for rest of at least half an hour.”

SUB-CLAUSE (2)

50. That in page 10, lines 3 and 4 of the sub-clause, for the words “it shall not be spread over more than twelve hours in any day” the words “the spreadover shall not be more than ten hours in a day” be substituted.

The motion was carried.

CLAUSE 9

Mr. Speaker : Question is:—

51. That in page 10, lines 2 and 3 of the clause, for the word “six” and figures “10” the words “ten” and “eight” be substituted, respectively.

52. That in page 10, lines 4 to 6 of the clause, the words “in summer or open earlier than half past seven o'clock in the morning or close later than half past nine o'clock in the evening in winter” be deleted.

53. That in page 10, the following further proviso be added to clause 9:—

“Provided further that the State Government may, be order and for reasons to be recorded in writing, allow an establishment attached to a factory to open at eight o'clock in the morning and close at six o'clock in the evening”.

The motion was carried.

Chaudhri Chambel Singh : On a point of order, Sir. There was an amendment given notice of by me to clause 9.

Mr. Speaker : That is out of order अगर आप clause delete करवाना चाहते थे तो उस के खिलाफ वोट देते (That is out of order. If the hon. Member wanted the clause to be deleted, then he should have voted against it.)

CLAUSE 10

Mr. Speaker : Question is—

SUB-CLAUSE (1)

54. That in page 10, for lines 1 to 4 of the sub-clause, the following be substituted:—

“(1) Save as otherwise provided by this Act, every establishment shall remain closed on every Sunday :”.

55. That in page 10, the following proviso be added to the sub-clause :—

“Provided that, in the case of an establishment attached to a factory, the employer may substitute the close day of such establishment so as to correspond to the substituted close day of the factory in the same manner and subject to the same conditions as are laid down in this behalf in the Factories Act, 1948”.

SUB-CLAUSE (2) (i)

56. That in page 10, line 1 of the sub-clause, for the words “owner or occupier” the word “employer” be substituted.

57. That in page 10, line 3 of the sub-clause, for the words “working and interval hours” the words “working hours and the period of interval” be substituted.

SUB-CLAUSE (2) (ii)

58. That in page 10, lines 1 to 5 of the sub-clause, the following be substituted :—

“The employer of an establishment may change the working hours and the period of interval once in a quarter of the year by giving intimation in the prescribed form to the prescribed authority at least fifteen days before the change is to take place.”

SUB-CLAUSE (3)

59. That in page 10, line 2 of the sub-clause, for the words “owner or occupier” the word “employer” be substituted.

60. That in page 10, lines 2 and 3 of part (a) of the sub-clause, the word “religious” be deleted.

The motion was carried.

CLAUSE 11

Mr. Speaker : Question is—

61. That in page 11, for lines 1 to 5 of the clause, the following be substituted :—

“11. *Employers' off day in a week.*—No employee shall be allowed or required to work—

(a) on a close day in any establishment which is required to observe a close day ; and

[Mr. Speaker]

(b) on one day in a week, in any other establishment :

Provided that a watchman may be allowed or required to work on an off day under this section if he is allowed another off day in the week."

The motion was carried.

NEW CLAUSE 12

Mr. Speaker : Question is—

62. That in page 11, the following new clause be added after clause 11:—

"12. *Holidays*.—Every employee in an establishment shall be allowed —

(a) a holiday with wages on the Independence Day and the Republic Day ;
and

(b) such other four holidays with wages in the year in connection with festivals as the employer may, having regard to the wishes of his employees, declare from time to time :

Provided that an employee required to work on any such holiday shall be paid remuneration at double the rate of his normal wages calculated by the hour."

The motion was carried.

CLAUSE 12

Mr. Speaker : Question is—

SUB-CLAUSE (1)

63. That in page 11, line 2 of the sub-clause, for the word "occupier" the word "employer" be substituted.

64. That in page 11, lines 4 and 5 of the sub-clause, the words and comma "together with such fees as may be prescribed" be deleted.

65. That in page 11, line 5 of the sub-clause, for the word "conditioning" the word "containing" be substituted.

66. That in page 11, line 6 of the sub-clause, the words "or occupier" be deleted.

SUB-CLAUSE (2) (i)

67. That in page 11, line 1 of the sub-clause, the words "and the fees" be deleted.

68. That in page 11, lines 7 to 9 of the sub-clause, for the words "The registration certificate shall be prominently displayed at the shop or commercial establishment" the words and commas "The registration certificate shall, on demand by the Inspector, be shown to him by the employer" be substituted.

SUB-CLAUSE (2) (ii)

69. That in page 11, line 2 of the sub-clause, the words and comma "on payment of such fees as may be prescribed," be deleted.

70. That in page 11, line 3 of the sub-clause, for the word "December", the word "March" be substituted.

SUB-CLAUSE (3)

71. That in page 12, line 3 of the sub-clause, the words "together with the fees" be deleted.

72. That in page 12, line 2 of item (i) of the sub-clause under the caption "Date from which the period of 30 days is to commence", after the word "force" the words "or the date on which the Act is extended as the case may be" be added.

73. That in page 12, line 2 of item (ii) of the sub-clause under the caption "Establishment" for the words "the existing" the word "such" be substituted.

SUB-CLAUSE (4)

74. That in page 12, line 1 of the sub-clause, the words "or occupier" be deleted.

75. That in page 12, line 6 of the sub-clause, the words "and the prescribed fee" be deleted.

SUB-CLAUSE (5)

76. That in page 12, line 1 of the sub-clause, the words "or occupier" be deleted.

77. That in page 12, line 6 of the sub-clause, for the word "establishments" occurring for the first time the word "establishment" be substituted.

The motion was carried.

CLAUSE 13

Mr. Speaker : Question is:—

SUB-CLAUSE (1) (a)

78. That in pages 12 and 13, for lines 1 to 10 of the sub-clause, the following be substituted :—

"(1) (a) Every employee who has been in employment for a period of 240 days or more in an establishment during a year shall be entitled to leave with wages for a number of days calculated at the rate of one day for every twenty days of work performed by him during the year :

Provided that a young person shall be entitled to one day for every fifteen days of work performed by him during the year."

SUB-CLAUSE (1) (b)

79. That in page 13, line 2 of the sub-clause, between the words "from " and "service" the words "or leaves" be inserted.

SUB-CLAUSE (1) (c)

80. That in page 13, line 2 of the sub-clause, the words "leave of" be deleted.

81. That in page 13, line 3 of the sub-clause, the word "full" be deleted.

82. That in page 13, line 4 of the sub-clause, for the word "omitted" the word "ignored" be substituted.

SUB-CLAUSE (1) (d)

83. That in page 13, lines 5 and 6 of proviso (i) to the sub-clause, for the words "thirty in the case of an adult or forty in the case of a young person" the words "forty in the case of young person or thirty in any other case" be substituted.

84. That in page 13, line 6 of proviso (iii) to the sub-clause, for the word "holiday" the word "holidays" be substituted.

SUB-CLAUSE (2)

85. That in page 13, for lines 1 to 3 of the sub-clause, the following be substituted:—

[Mr. Speaker]

“(2) Leave provided in clause (a) of subsection (1) shall, when applied for, be granted except for a valid reason to be communicated in writing by the employer to the employee within fifteen days of the application :

Provided that the leave so refused shall, if applied for again, be allowed during the year.”

SUB-CLAUSE (3) (b)

86. That in page 14, lines 3 and 4 of the sub-clause, between the words “discharge” and “or”, a “comma” and the word “removal” be inserted.

NEW CLAUSE 13(4)

Mr. Speaker : Question is—

87. That in page 14, the following new sub-clause be added after sub-clause (3):—

“(4) Notwithstanding anything contained in the foregoing subsections, every employee in an establishment shall be allowed seven day's casual leave in a year :

Provided that the provisions of this sub-section shall not operate to the prejudice of any rights to which an employee may be entitled under any other law or under the terms of any award, agreement or contract of service”.

The motion was carried.

CLAUSE 14

Mr. Speaker : Question is—

SUB-CLAUSE (2)

88. That in page 14, line 1 of the sub-clause, for figures “13” the figures “14” be substituted.

SUB-CLAUSE (3)

89. That in page 14, lines 2 and 3 of the sub-clause, for the words “four days in the case of an adult and five days in the case of a young person” the words “five days in the case of young person and four days in any other case” be substituted.

The motion was carried.

NEW CLAUSE 16

Mr. Speaker : Question is—

90. That in page 15, the following new clause be added after clause 15 :—

“16. *Deductions from wages.*—The wages of an employee shall be paid to him without deductions of any kind except those authorized by or under the Payment of Wages Act, 1936, in so far as such deductions are applicable to the employee and in such manner to such extent and subject to such conditions as are specified in that Act.”

The motion was carried.

CLAUSE 16

Mr. Speaker : Question is—

SUB-CLAUSE (1)

91. That in page 15, line 2 of the sub-clause, for the figures "15" the figures "16" be substituted.

92. That in page 15, line 3 of the sub-clause, for the word "may" the word "shall" be substituted.

93. That in page 15, line 5 of the sub-clause, the word "such" be deleted.

94. That in page 15, line 5 of the sub-clause, for the word "four" the word "eight" be substituted.

SUB-CLAUSE (2)

95. That in page 15, line 5, for the figures "23" the figures "26" be substituted.

The motion was carried

CLAUSE 17

Mr. Speaker : Question is—

SUB-CLAUSE (2)

96. That in page 15, line 8 of the sub-clause, for the word "is" occurring for the second time the words "to be" be substituted.

The motion was carried.

CLAUSE 18

Mr. Speaker : Question is—

SUB-CLAUSE (1)

97. That in page 16, line 1 of the sub-clause, for the word "occupier" the word "employer" be substituted.

98. That in page 16, line 4 of the sub-clause, for the words "working and interval hours" the words "working hours and the period of interval" be substituted.

SUB-CLAUSE (2)

99. That in page 16, line 1 of the sub-clause, the words "or occupier" be deleted.

100. That in page 16, line 7 of the sub-clause, for the words "employment overtime," the words "overtime employment" be substituted.

101. That in page 16, line 9 of the sub-clause, for the words "immediately after" the word "while" be substituted.

NEW SUB-CLAUSE (3)

102. That in page 16, the following new sub-clause be added after sub-clause (2):—

"(3) The employer of every establishment shall keep a photograph of each employee who has completed three month's continuous service in the establishment :

Provided that where such employee fails to supply such photograph to the employee within fifteen days of the completion of such service, his failure so to do shall be recorded by the employer under the signatures of the employee."

103. That in page 16, line 1 of the sub-clause, for the word "occupier" the word "employer" be substituted.

SUB-CLAUSE (4)

104. That in page 16, lines 2 and 3 of the sub-clause, for the words "the occupier of the shop or commercial establishment" the words "the employer of an establishment." be substituted.

[Mr. Speaker]

SUB-CLAUSE (5)

105. That in page 17, line 6 of the sub-clause, the comma occurring for the second time be deleted.

The motion was carried.

CLAUSE 19

Mr. Speaker : Question is—

SUB-CLAUSE (1)

106. That in page 17, line 1 of the sub-clause, for the word "occupier" the word "employer" be substituted.

SUB-CLAUSE (2)

107. That in page 17, line 5 of the sub-clause, between the words "appearing" and "or" the word "before" be inserted.

The motion was carried.

CLAUSE 20

Mr. Speaker : Question is—

108. That in page 17, for the word "dismissal" occurring in the marginal heading of the clause, the word "removal" be substituted.

SUB-CLAUSE (1)

109. That in page 17, for the lines 1 to 4 of proviso (a) to the sub-clause, the following be substituted.

"(a) no employee shall be entitled to the notice or pay in lieu thereof if he is removed on account of misconduct established on record ;"

SUB-CLAUSE (2)

110. That in page 18, line 3 of the sub-clause, for the word "dismissed" the word "removed" be substituted.

111. That in page 18, line 4 of the sub-clause, for the words "magistrate may" the words "Magistrate shall" be substituted.

112. That in page 18, line 6 of the sub-clause, for the words "one month's" the words "two months" be substituted.

113. That in page 18, line of the 9 sub-clause, for the word "dismissal" the word "removal" be substituted.

SUB-CLAUSE (3)

114. That in page 18, line 2 of the sub-clause, for the words "in addition to any fine" the words and commas "in addition to, or recoverable as, fine" be substituted.

115. That in page 18, line 3 of the sub-clause, for the figures "23" the figures "26" be substituted.

The motion was carried.

NEW CLAUSE 21

Mr. Speaker : Question is—

116. That in page 18, the following new clause be added after clause 20:—

"31. *Notice by employee.*—(1) No employee who has been in the service of the employer continuously for a period of three months, shall terminate his employment unless he has given to his employer seven days' previous notice or pay in lieu thereof.

- (2) Where an employee contravenes the provisions of sub-section (1), his employer may forfeit his unpaid wages for a period not exceeding seven days."

The motion was carried.

CLAUSE 22

Mr. Speaker : Question is—

117. That in page 18, for the word "shops" in the marginal heading of the clause, the word "establishments" be substituted.

118. That in page 18, line 9 of the clause, for the word "occupier" the word "employer" be substituted.

The motion was carried.

CLAUSE 23

Mr. Speaker : Question is—

119. That in page 18, line 3 of the clause, the words "any of" be deleted.

120. That in page 18, line 3 of the clause, between the word "thereunder" and "con ma" the words "and no penalty has been provided for such contravention in this Act" be inserted.

The motion was carried.

CLAUSE 24

Mr. Speaker : Question is—

121. That in page 19, clause 24 be deleted.

The motion was carried.

CLAUSE 25

Mr. Speaker : Question is—

122. That in page 19, line 7, for the word "rules" the word "rule" be substituted.

The motion was carried.

CLAUSE 26

Mr. Speaker : Question is—

123. That in page 20, line 3 of the clause, the words "indefinitely or" be deleted.

124. That in page 20, line 5, for the words "employer or employee" the words "employers or employees" be substituted.

The motion was carried.

CLAUSE 27

Mr. Speaker : Question is—

125. That in page 20, line 2 of the clause, for the word "twelve" the word "fourteen" be substituted.

126. That in page 20, line 2 of the clause, for the words "required or allowed toward" the word "employed" be substituted.

The motion was carried.

CLAUSE 28

SUB-CLAUSE (2)

Mr. Speaker : Question is—

127. That in page 20, line 1 of the sub-clause, for the words "owner or occupier" the word "employer" be substituted.

128. That in page 20, lines 4 and 6 of the sub-clause, for the words "one which she is delivered of a child" the words "of her confinement or miscarriage" be substituted.

The motion was carried.

NEW CLAUSE 29

Mr. Speaker : Question is—

129. That in page 20, the following new clause be added after clause 28:—

"29. *Maternity Benefit.*—(1) Every woman employed in an establishment who has been continuously employed in that establishment or in establishments belonging to the employer of that establishment for a period of not less than six months preceding the date of her delivery shall be entitled to receive and the employer shall be liable to make to her, a payment of a maternity benefit which shall be prescribed by the Government for every day during the six weeks immediately preceding and including the day of her delivery and for each day of the six weeks following her delivery:

Provided that no such payment shall be made for any day on which she attends work and receives payment therefor during the six weeks preceding her delivery.

(2) The manner in which the maternity benefit shall be payable may be prescribed by the Government."

The motion was carried.

NEW CLAUSE 30

Mr. Speaker : Question is—

130. That in page 20, the following new clause be added after new clause 29:—

"30. *Bar of Legal Practitioners in certain proceedings.*—Notwithstanding anything contained in the law relating to legal practitioners for the time being in force, no legal practitioner shall be permitted to appear, plead or act for the employer or the employee in any proceedings, before a court between an employer and an employee, arising out of the contravention of any of the provisions of this Act."

The motion was carried.

CLAUSE 29

Mr. Speaker : Question is—

131. That in page 20, line 4 of the clause, between the words "law" and "contract" a "comma" be inserted.

The motion was carried.

ਚੌਧਰੀ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚ ਮੇਰੀਆਂ ਕੁਝ amendments ਸਨ । ਇਕ ਕਲਾਜ਼ ਤੇ ਵੀ ।

Mr. Speaker : The House began to transact the business immediately after the result of Division was declared.

ਚੌਧਰੀ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਬਾਹਰ ਸਾਂ ।

Shri Balram Das Tandon : आप को पता था कि आपोज्ञान सारी बाहर है । हमें इसका पता नहीं था । We are sorry for that. We request you to allow this amendment to be moved.

अध्यक्ष महोदय : जो आप की procedure के बारे में ignorance है, उस का मैं क्या इलाज करूं । (What can I do for your being ignorant of the procedure ?).

श्री बलराम दास टंडन : House को कोई intimation ही नहीं हुई कि कार्रवाई शुरू हो गई है ।

Mr. Speaker : We have already passed that clause. I am sorry, I cannot allow it to be moved. I have already declared the amendment given notice of by him out of order.

चौधरी बलबीर सिंह : बिल में जो amendment Council कर के भेजती है उस पर तो हम amendment दे सकते हैं ।

Mr. Speaker : The hon. Member can vote against that amendment

चौधरी बलबीर सिंह : मेरी amendment उस नई clause के मुताल्लिक है जो Council ने add की है ।

Mr. Speaker : Where is the amendment by the Council ?

Chaudhri Balbir Singh : "Bar of Legal Practitioners in certain proceedings".....

अध्यक्ष महोदय : वह कौन सी clause है जिस के बारे में आप कह रहे हैं । (To which clause is the hon. Member referring?)

चौधरी बलबीर सिंह : वह 30 नम्बर की clause है जो सफा 41 पर है ।

Mr. Speaker : The amendment given notice of by the hon. Member seeks to delete the clause. It is out of order. The reasons are the same as I have already given to Chaudhri Chambel Singh.

अध्यक्ष महोदय : मैं वह amendment तो out of order करार दे चुका हूँ (I have already declared that amendment out of order.)

चौधरी बलबीर सिंह : जो amendment Council की तरफ से आई है उस पर तो हम amendment दे सकते हैं ।

CLAUSE 30

Mr. Speaker : Question is—

SUB-CLAUSE (2)

Item (d)

132. That in page 21, lines 1 and 2 of the item, the words “ fees and other” be deleted.

133. That in page 21, lines 3 and 9 of the item, for the figures “12” the figures “13” be substituted wherever occurring.

134. That in page 21, line 4 of the item, for the word “establishment” the word “establishments” be substituted.

135. That in page 21, line 8 of the item, the words “and the fees” be deleted.

Item (g)

136. That in page 21, lines 1 and 2 of the item, for the words “the occupier of a shop or commercial establishment ” the words “the employer of an establishment” be substituted.

Item (h)

137. That in page 21, line 2 of the item, after the word “employees” the words “while on duty” be added.

NEW SUB-CLAUSE (3)

138. That in page 21, the following new sub-clause be added after sub-clause (2) :—

“(3) All rules made under this section shall, as soon as possible after they are made, be laid before both Houses of the State Legislature.”

The motion was carried.

CLAUSE 31

Mr. Speaker : Question is—

139. That in page 22, lines 5 and 6 of proviso (b) to the clause, between the words “operation” and “and” a comma be inserted.

140. That in page 22, line 6 of proviso (b) to the clause, for the word “one” the word “in” be substituted.

The motion was carried.

SCHEDULE

Mr. Speaker : Question is—

141. That in page 23, under the heading “Name of Local area” against District Karnal, after the figure and word “7. Badaur”, the figure and word “8. Samalkha” be added.

142. That in page 24, under the heading “Name of Local area” against District Ludhiana, after the figure and word “6. Jagraon” the figure and words “7. Mullanpur and Adda Dakha” be added.

143. That in page 25, under the heading "Name of Local area" against District Ferozepore, the figures and words "13. Adda Khan and Mullanpur" be deleted.

144. That in page 25, under the heading "Name of Local area" against District Amritsar, after the figure and word "8. Majitha" the figure and words "9. Garhi Mandi" be added.

145. That in page 26, under the heading "Name of Local area" against District Kangra, after the figure "Mellod Ganj" the words "Mecleod Ganj" be substituted.

146. That in page 26, under the heading "Name of Local area" against District Kangra, after the figure and word "8. Maranda" the figure and word "9. Kulu" be added.

147. That in page 26, under the heading "Name of Local area" against District Patiala, the figures and word "14. Malerkotla" be deleted.

148. That in page 26, under heading "Name of Local area" against District Bhatinda, the figures and words "6. Barnala" and "7. Tapa" be deleted.

149. That in page 26, under the heading "Name of Local area" against District Sangrur, after the figure and word "5. Ahmedgarh" the figures and words "6. Malerkotla", "7. Barnala" and "8. Tapa" be added.

The motion was carried.

CLAUSE 1

SUB-CLAUSE (1)

Mr. Speaker : Question is—

2. That in page 1, line 2 of the sub-clause, for the figures "1957" the figures "1958" be substituted.

The motion was carried.

"ENACTING FORMULA"

Mr. Speaker : Question is—

1. That in page 1, line 2 of the Enacting Formula, for the word "Eighth" the word "Ninth" be substituted.

The motion was carried.

Minister for Education and Labour (Shri Amar Nath Vidyalkar) :
Sir, I beg to move—

That the Punjab Shops and Commercial Establishments Bill, as amended by the Council, be passed.

Mr. Speaker : Motion moved—

That the Punjab Shops and Commercial Establishments Bill, as amended by the Council, be passed.

ਚੋਧਰੀ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ (ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ, ਜਨਰਲ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਬਿਲ ਜਿਹੜਾ ਇਸ ਵੇਲੇ ਇਸ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਹ ਇਤਨੀ ਕਾਹਲੀ ਨਾਲ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਅਸਲੀ ਮਕਸਦ ਸੀ ਉਹ ਵੀ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

[ਚੌਧਰੀ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ]

ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ ਬਿਲ ਉਤੇ ਹੋਈ ਬਹਿਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਵਕੀਲ ਹਟਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਤਾਂ ਦੋਹਾਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੂੰ ਫਾਇਦਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ ਗੱਲ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਜ਼ਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ industrial disputes ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਅਸਾਂ ਗੌਰ ਨਾਲ ਵੇਖੀਏ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ industrial disputes ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਕਰਨ ਲਈ Industrial Tribunal ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ ਜਿਥੇ workers ਔਰ employers ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਇਥੇ ਕੋਈ tribunal ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ। ਇਥੇ tribunal ਦੀ ਬਜਾਏ ਦੋਹਾਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੂੰ magistrate ਦੇ ਪੇਸ਼ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤਕ ਦੋਹਾਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਵਾਕਫੀਅਤ ਨਾ ਹੋਵੇਗੀ ਉਤਨੇ ਤਕ employees ਨੂੰ ਵੀ ਅਤੇ employers ਨੂੰ ਵੀ magistrate ਕੋਲੋਂ ਇਨਸਾਫ ਮਿਲਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਮਤਲਬ ਲਈ ਇਸ ਬਿਲ ਦੇ ਤਹਿਤ ਵੀ ਬਗ਼ੜਿਆਂ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਲਈ tribunals ਮੁਕਰਰ ਕਰਨ ਤਾਂ ਜੋ ਜੋ ਬਗ਼ੜੇ employees ਤੇ employers ਦੇ ਵਿਚ ਹੋਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਸਕਣ। ਜਿਸ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਇਹ ਬਿਲ ਹੁਣ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ tribunal ਬਨਾਉਣ ਦੀ provision ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਹੁਣ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਨੂੰ ਅਤੇ ਮਾਲਕ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ magistrate ਦੇ ਪਾਸ ਜਾਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਇਹ case ਉਨ੍ਹਾਂ magistrates ਪਾਸ ਜਾਣਗੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਜ ਕਲ੍ਹ ਦੀਆਂ Trade Unions ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ, ਮੌਜੂਦਾ ਬਦਲੇ ਹੋਏ ਹਾਲਾਤ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਔਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਲਕ ਅਤੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਦੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਦੇ ਤਅਲੁਕਾਤ ਬਦਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਜਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਤਨੀ ਵਾਕਫੀਅਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਕੀ ਇਨਸਾਫ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੇਕਰ tribunals ਬਨਾਉਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਗ਼ੜਿਆਂ ਦੇ case magistrates ਪਾਸ ਜਾਣਗੇ ਤਾਂ ਉਹ ਠੀਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਨਿਪਟਾਏ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੇ। ਫਿਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਵਕੀਲ ਪੇਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਬਹਿਸ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਬੜੀ ਗਲਤ ਚੀਜ਼ ਹੈ। ਜਦ ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚ ਇਹ provision ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਗ਼ੜਿਆਂ ਵਿਚ ਵਕੀਲ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਬਹਿਸ ਕਰਨ ਨਾ ਜਾ ਸਕਣ, ਤਾਂ ਜੇਕਰ ਇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਜੋ ਖਿਲਾਫ਼ਵਰਤੀ ਕਰੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ case magistrate ਪਾਸ ਜਾਣ ਦੀ ਬਜਾਏ tribunal ਪਾਸ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ tribunal ਪਾਸ ਜਾ ਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਤਕਲੀਫਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਸਕੇ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀਆਂ ਜਿਹੜੀਆਂ complications ਹੋਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੱਲ ਕਰਾ ਸਕੇ।

ਫਿਰ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜਿਹੜਾ ਇਹ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਦੁਕਾਨਾਂ ਤੇ closed day exhibit ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਮੈਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਈ। ਜਦ ਕਿ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਲਈ ਇਕ closed day ਮੁਕਰਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ closed day ਦੀ exhibition ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ Inspector ਜਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ closed day ਦੀ exhibition check ਕਰੇਗਾ

ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚ ਲਿਆ ਕੇ ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੀ ਕਾਬਲੀਅਤ ਦੇ ਨਾਲ ਮਜ਼ਾਕ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਕਈ unnecessary ਚੀਜ਼ਾਂ ਪਾਸ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਏਗਾ ਕਿ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਹਲਕਿਆਂ ਵਿਚ ਜਾਵਾਂਗੇ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਾਨੂੰ ਲੋਕ ਮਖੌਲ ਕਰਨਗੇ। ਜਿਹੜਾ ਸਮਝਦਾਰ ਤਬਕਾ ਹੈ ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਮਖੌਲ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਕਹੇਗਾ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਤੁਸੀਂ ਬਣਾ ਰਹੇ ਹੋ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਹੀ ਨਹੀਂ।

ਫਿਰ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਕੋਈ view ਰਖਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕੋਈ individual ਕੋਈ view ਰਖਦਾ ਹੈ। ਦੇਖਣਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਮਾਇਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੀ view ਹੈ। ਮਾਲਕਾਂ ਦੀ ਜਮਾਤ ਵਪਾਰ ਮੰਡਲ ਨੇ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਵਕਤ 10 ਬਜੇ ਤੋਂ 7 ਬਜੇ ਤੱਕ ਮੁਕਰਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਦੁਕਾਨ 10 ਬਜੇ ਖੁਲੇ 7 ਬਜੇ ਬੰਦ ਹੋਵੇ। ਕਿਸੇ ਦਾ ਜ਼ਾਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਕੁਝ ਵੀ ਫੈਸਲਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਇਕ ਜਮਾਤ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਲੀਲ ਦੀ ਆੜ ਲੈਣਾ ਕਿ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਕੀ view ਰਖਦਾ ਹੈ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਅਜ position ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮਾਲਕ ਕੰਮ ਦੇ ਘੰਟੇ ਘਟਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਨੌਕਰ ਵੀ ਇਹੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਫਿਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੂੰ ਕੀ ਤਕਲੀਫ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਦ ਦੋਵੇਂ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕੀ ਰੁਕਾਵਟ ਹੈ।

ਫਿਰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਗਰਮੀਆਂ ਵਿਚ ਵਕਤ ਤਬਦੀਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਜੇ ਕਰ ਇਹ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਅਵਾਮ ਤੇ ਚੰਗਾ ਅਸਰ ਹੋਵੇ। ਅਜ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਨੂੰ social ਤਾਲੁਕਾਤ ਕਾਇਮ ਰਖਣ ਲਈ, ਦੂਜੀਆਂ activities ਵਿਚ ਹਿਸਾ ਲੈਣ ਲਈ ਵਕਤ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਅਜ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਕਿਸੇ function ਨੂੰ attend ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਕਿਸੇ social activity ਵਿਚ ਹਿਸਾ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦਾ। ਉਸ ਦੀ ਹਾਲਤ ਉਸ ਜਾਨਵਰ ਵਰਗੀ ਹੈ ਜਿਸ ਤੇ ਛਾਰ ਲਦਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਦੁਕਾਨਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸਹੂਲਤ ਦੇਣੀ ਹੈ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸਹੂਲਤ ਦੇਣੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕੰਮ ਦੇ ਘੰਟੇ ਘਟ ਕਰੋ ਅਤੇ ਗਰਮੀਆਂ ਵਿਚ time ਤਬਦੀਲ ਕਰਨਾ ਅਸਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਹ Bill ਇਸੇ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਬੜੀ ਬੇਚੈਨੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸ ਬੇਚੈਨੀ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਇਹ Bill ਅਜਿਹੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਪਾਸ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਦੱਸ ਸਕੀਏ ਕਿ ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਪਾਸ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਬੇਚੈਨੀ ਦੂਰ ਹੋ ਸਕੇ। (ਇਕ ਆਵਾਜ਼ : ਚੌਧਰੀ ਸਾਹਿਬ ਆਹਿਸਤਾ ਬੋਲੋ।)

ਅਧ്യਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ : ਆਪ ਯਾ तो mike इस्तेमाल न करें या ज़रा इस से परे रहें।
(Either the hon. Member should not make use of the mike or remain a little away from it.)

ਚੌਧਰੀ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਕਦੇ ਚੌਧਰੀ ਲਹਿਰੀ ਸਿੰਘ ਹੋਰੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਸੁਣਦਾ ਨਹੀਂ ਤੇ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੁਣਦਾ ਹੈ।

[ਚੌਧਰੀ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ]

ਇਕ ਗੱਲ Minister ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹ ਕਹੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ Inspectors ਨੂੰ ਦਿਤੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਹੀ ਤਾਂ ਲੋਕ ਹਨ ਜਿਹੜੇ corruption ਵਧਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਕਰ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ public ਵਿਚੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਪਤਾ ਕਰਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗੇਗਾ ਕਿ ਲੋਕ Shop Inspector ਬਣਨਾ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ D. C. ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ। ਇਸ ਦੀ ਤਹਿ ਵਿਚ ਕੀ ਹੈ? ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਪਤਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਅਜ ਤੁਸੀਂ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਸਖਤ ਕਰਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹੋ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸ਼ਕੰਜਾ ਕਸਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹੋ। ਅਜ ਇਹ view ਹੈ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਸਖਤੀ ਨਾਲ society ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਸੁਧਾਰ ਲਈ ਆਪ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣਾ ਪਵੇਗਾ ਜਿਸ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਦਲੇ, ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਪਰਚਾਰ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਇਕ ਮਿਸਾਲ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਜਦ Civil Supplies ਦਾ control ਜਾਰੀ ਸੀ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਸਖਤੀ ਦਿਨ ਬਦਿਨ ਵਧਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇਹ considered opinion ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਕਰ control ਕਾਮਯਾਬ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਹੇ ਤਾਂ ਇਸ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਸਖਤੀ ਹੈ। Control ਹਟੇ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਛਾਇਦਾ ਹੋਇਆ। Foodgrains ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਸਨ ਪਰ controls ਕਰਕੇ ਇਹ black market ਵਿਚ ਚਲੇ ਗਏ। ਭਲਾ ਹੋਏ ਸ਼੍ਰੀ ਰਫੀ ਅਹਿਮਦ ਕਿਦਵਾਈ ਦਾ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੂਹ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇਵੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ control ਹਟਾ ਕੇ ਇਕ ਸਹੀ ਕਦਮ ਚੁਕਿਆ ਤੇ ਮੁਲਕ ਦੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਬਦਲਿਆ।

ਫਿਰ Minister ਸਾਹਿਬ ਨੇ labour disputes ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ ਪਾਸੇ ਕਾਫੀ ਵਾਕਫੀਅਤ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ Trade Union Movement ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਪਰ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਾਲਕ ਤੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਵਿਚ ਕੰਮ smoothly ਚਲ ਸਕੇ। Industry ਅਤੇ Trade ਵਿਚ ਫਰਕ ਹੈ। ਕਾਰਖਾਨੇ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਾ ਸਕਦੇ ਪਰ ਜੇ ਕਰ ਬਗ਼ਤਾ ਦੁਕਾਨ ਦੇ ਮਾਲਕ ਅਤੇ ਨੌਕਰ ਵਿਚ ਹੋ ਜਾਏ ਤਾਂ ਉਹ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਕਰ ਇਹ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹ ਖਿਆਲੇ ਖਾਮ ਹੈ।

(ਇਸ ਸਮੇਂ ਚੌਧਰੀ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਠਵੇਂ point ਦੀ ਖੋਜ ਵਿਚ ਕੁਝ ਚਿਰ ਆਪਣੇ ਕਾਗਜ਼ ਵੇਖਦੇ ਰਹੇ) (ਵਿਘਨ)

ਇਕ ਆਵਾਜ਼ ਬੋਲਾ ਜਿਹਾ relevant ਵੀ ਰਹੇ।

Mr. Speaker. No such remarks please.

ਚੌਧਰੀ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਇਹ ਜਨਾਬ ਗਜ਼ਟ ਛਪਿਆ ਸੀ ਇਸ ਦੇ ਸਫਾ 142 ਦੀ ਮਦ 21 ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

“The Committee feels that no Registration Fee should be charged from an employer for obtaining registration of his establishment and it should not be obligatory on the part of the employer to display the Registration Certificate at the establishment.”

ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਦਸਿਆ ਸੀ .....।

अध्यक्ष महोदय : इस को flag कर के लाया करें । पहले से तैयार करके आएं । (The hon. Member should have come prepared here after having flagged his papers.)

ਚੌਧਰੀ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਆਪ ਨੇ ਕੁਝ points out of order ਕਰਾਰ ਦੇ ਦਿਤੇ ਹਨ ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਹੋਰ point ਲਛਣ ਵਿਚ ਦੇਰ ਲਗੀ । ਇਹ Bill Council ਵਿਚ ਗਿਆ, ਉਥੇ Select Committee ਵਿਚ ਬਹਿਸ ਹੋਈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਾਂ ਹੋਰ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਦਰਖਾਸਤ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਇਹ Bill ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਇਸ ਦੀਆਂ ਖਾਮੀਆਂ, ਪੇਚੀਦਗੀਆਂ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਣ ਅਤੇ ਜੋ ਬੇਚੈਨੀ ਦਾ ਅੰਦੇਸ਼ਾ ਹੈ ਉਹ ਨਾ ਰਹੇ ।

श्रम तथा शिक्षा मन्त्री (श्री अमरनाथ विद्यालंकार) : स्पीकर साहिब, चौधरी साहिब ने जो बातें कही हैं, वह दुहराई ही हैं। इन का जवाब दिया जा चुका है और बाकी जो बातें उन्होंने कही हैं वह मेरी नाकस समझ में नहीं आई। या तो वह जोर से बोल रहे थे और मैं सुन नहीं सका या वह समझा नहीं सके। लेकिन जो main बातें कहीं वह पहले भी कही थीं।

Industrial disputes के बारे में उन्होंने कुछ जिक्र किया और कहा कि यहां पर **Tribunals** नहीं हैं और **Magistrates** के पास जाते हैं। इस का उन्होंने पहले भी जिक्र किया था और मैं ने भी समझाने की कोशिश की मगर शायद मैं समझा नहीं सका या वह follow नहीं कर सके। अगर वह **industrial disputes** को देखेंगे तो उन की दिक्कत हल हो जाएगी, समझने में मुश्किल नहीं होगी क्योंकि वह अलग कानून है।

इस लिए कोई फर्क नहीं पड़ता, जिसे मेरे दोस्त industrial dispute बनाना चाहते हैं उस को definition लम्बी चौड़ी है और उस में दूसरे disputes आ जाते हैं और इन के लिये Magistrates भी मौजूद हैं।

जो बातें inspectors के बारे में कही गई हैं कि लोग Deputy Commissioner बनना पसन्द नहीं करते और Inspector बनना पसंद करते हैं। मेरा तजरुबा तो कम अज्र कम ऐसा नहीं कहता कि लोग D. C. बनना पसन्द न करें और Inspector बनना पसन्द करें। हां, चौधरी साहिब के तजरुबा में ऐसी बात आई हो तो मैं कह नहीं सकता। इस के सम्बन्ध में मैं ने एक बात कही थी और वह जरूरी बात है वह यह कि Inspector या कोई आदमी रिश्वत लेता है और इस बात को देख कर वह shops पर inspector बनना पसन्द करे तो इस की जिम्मेदारी किस पर है। हम पर है और दुकानदारों पर है जो इस तरह की रिश्वत को encourage करते हैं और उस आदमी से कानून के खिलाफ काम करवाते हैं। चौधरी साहिब व्यापार मंडल के leader रहे हैं और अब भी हैं। मैं उन से दरखास्त करूंगा कि inspectors के लिए वह दुकानों को hunting ground न बनाएं। आप लीडर हैं आप व्यापारी तबके को रोक सकते हैं ऐसे कामों से। दुकानदार जानता है कमाई कैसे होती है। मफ्त

[श्रम तथा शिक्षा मन्त्री]

मैं कौन देता है ? क्या कोई मुफ्त में खर्च करता है ? यह सिरफ इस लिये कि दुकानदार कानून से बचना चाहता है । किसी कानून की खिलाफ वर्जी करता है या करना चाहता है और इस लिये खुद भी बेईमान बनता है और *inspector* को भी बेईमान बनाता है ताकि वह कानून की ज़द से बच जाए । अगर चौधरी साहिब ऐसी भावना को दूर कर सकें तो मैं उन का मशकूर हूंगा । आप के पास मेरी अपील है कि *inspectors* के लिये आप *hunting grounds* न बनाएं और न ही वह *inspector* बनना पसंद करें । न आप बेईमान बनें न उसे बनाएं । यह तो दोनों तरफ की बात है । इस लिये मैं चौधरी साहिब से अर्ज करूंगा कि वह व्यापार मंडल में ऐसी भावना पैदा करें कि सब के सब कानूनों का पालन किया जाए । और रिश्वत को रोका जा सके । वरना दुनिया का कोई भी कानून रिश्वत को रोक नहीं सकता जब तक कि इसे रोकने की भावना पैदा नहीं की जाती । और जब तक दुकानों और *establishments* को *hunting grounds* या दूसरी ऐसी चीज़ों के बनने से नहीं रोका जाता ।

चौधरी साहिब ने *industries* और दुकानों के बारे में जो कुछ कहा मैं उसे समझ नहीं सका कि इस बात को चौधरी साहिब किस तरफ ले जाना चाहते हैं । आया वह मुलाज़मों की हिमायत करना चाहते हैं या *employees* की तरफदारी करना चाहते हैं । मेरे पर इस बात के करने का असर कुछ इस तरह का पड़ा और इस बारे में इन का *attitude* कुछ ऐसा था जैसे कि आम कहावत है—

‘Running with the hare and hunting with the hounds.’

इस लिये मैं समझ न सका कि यह क्या कहना चाहते हैं । आखीर में मैं इस हाउस का शुक्रगुज़ार हूँ कि जो *amendments* इस बिल में *Council* की तरफ से पास की गई हैं उन्हें मंज़ूर किया जा रहा है ।

यहां पर मैं हाउस की इतलाह के लिये यह बताना चाहता हूँ कि *commercial classes* के *weekly holidays* का जो *provision* हमने रखा है और जिसे हाउस आज पास करने जा रहा है शायद हिन्दुस्तान में पहली *Legislature* है जो इसे पास कर रही है । मैं यह बताने में गौरव अनुभव करता हूँ कि *International Labour Conference* जो *Geneva* में हुई और जिस में हिन्दुस्तान की तरफ से मुझे जाने का शरफ हासिल हुआ वहां भी यह फैसला हुआ था और *convention* बनाई गई थी कि *commercial concerns* में मुलाज़मों के लिये छुट्टियां और *weekly holidays compulsory* कर दी जाएं । इस कानून को जिसे यह हाउस आज पास करने जा रहा है पास कर के हमारी *Legislature* हिन्दुस्तान में पहली *Legislature* है जो *International Conference* की *convention* को कायम करती है । इस के लिये, स्पीकर साहिब, मैं आप की विसातत से हाउस का शुक्रगुज़ार हूँ और आशा करता हूँ कि हाउस इस कानून को मंज़ूर करेगा ।

Mr. Speaker : Question is—

That the Punjab Shops and Commercial Establishments Bill, as amended by the Council, be passed.

After ascertaining the votes of the Members present in the House by voices, Mr. Speaker said, "I think the Ayes have it." This opinion was challenged and division was claimed. The bells were then sounded. Mr. Speaker, after calling upon the Members who challenged the decision and supported the claim for a division to rise in their places, declared that the division was unnecessarily claimed.

The motion was declared carried.

THE NANGAL TOWNSHIP (PERIPHERY) CONTROL BILL

Minister for Irrigation and Power (Sardar Gian Singh Rarewala) : Sir, I beg to move—

That the Nangal Township (Periphery) Control Bill be taken into consideration at once.

Sardar Bhupinder Singh Mann : I rise on a point of order, Sir. I hope that I have taken this time an opportune moment. My point of order is that this is a Regional Bill and that it should be referred to the appropriate Regional Committee. Sir, you may be pleased to note that clause 5 of the Presidential Order lays down that every Bill which is not a Money Bill and contains mainly provisions dealing with scheduled matters shall, upon introduction in the Assembly, or if it has been introduced in and passed by the Council, upon transmission to the Assembly, be referred to the Regional Committee or Committees concerned for consideration and report to the Assembly.

Sir, it is a scheduled matter. If you consult the Second Schedule, you will find that item 1 thereof says that "Local Self Government" is "a referred matter." Not only that. It is further clarified and elucidated. The term "Local Self Government" means—

"the constitution and powers of municipal corporations, improvement trusts, district boards and other local authorities for the purpose of local self government or village administration including panchayats."

The whole body of this law relates to the creation of an authority, which, in this case, is Deputy Commissioners, Commissioner, etc. It also relates to the controlled area. If it is conceded that it relates to the controlled area and a body has been constituted . . . .

Mr. Speaker : Can the authority that is going to be created be known by any of the names mentioned in item 1 of that Schedule ?

Sardar Bhupinder Singh Mann : Sir, it has been left to cover other contingencies also. It covers not only the district boards, municipal corporations, municipalities and improvement trusts but also other local authorities established for the purpose of local self government or village, administration including panchayats. In order that there may be no lacuna in the Presidential Order, the President has exempted only one authority

[Sardar Bhupinder Singh Mann]

i.e., the Capital Project. In order that there should be no doubt about it, they have even enumerated for this purpose that Capital Project will be outside the purview of the Regional Committees. No other project is excluded from their purview. It is the Nangal Project which is coming up for discussion. This Bill should, therefore, be referred to the appropriate Regional Committee.

Minister for Finance : Sir, my submission is that the point raised by my hon. Friend is not correct. If you kindly refer to clause 1, sub-clause 2, of this Bill you would find that it does not at all relate to the Nangal Town or the Municipal Committee or Town Committee, whatever it may be. It will extend to the area adjacent to and within a distance of 5 miles on all sides of the outer boundary of the land acquired for the Nangal Township. It is clear that this Bill will relate only to that part which will be outside the boundary line of the Nangal Township, and that is what is defined here as "periphery".

I can also refer to other parts of this Bill. For example, in line 3 of clause 3, it is specifically mentioned "any part of the area to which this Act extends" and this Act extends only to that part which is beyond the Nangal Township.

Similarly, clause 5, which is the operative part, also refers to that part which is beyond the municipal area. So my submission is that this item No. 1 of the Second Schedule, to which a reference has been made by my hon. Friend relates only to such areas in which there is either a Municipal Corporation, Improvement Trust or any such local body. If you would kindly refer to the Second List of the Seventh Schedule attached to the Constitution.....

Mr. Speaker : So, it is beyond the limits of municipal boundaries.

Minister for Finance : Sir, I am referring to a specific item in which it comes. You would kindly find that this item No. 1 of the Second Schedule of the Presidential Order is a verbatim reproduction of item No. 5 of List of the Seventh Schedule.

Mr. Speaker : Which Schedule is the hon. Minister referring to ?

Minister for Finance : Sir, I am referring to List II of the Seventh Schedule attached to the Constitution. You will be pleased to find that item 5 of that List has been reproduced verbatim as item 1 of the Second Schedule of the Presidential Order. Item 5 of List II reads like this—

"Local Government, that is to say, the constitution and powers of municipal corporations, improvement trusts, district boards, . . . etc., etc."

If you would kindly refer to item 18 of that List, you would find that this Bill falls within the scope of that item. It reads like this —

"Land, that is to say, rights in or over land, land tenures including the relation of landlord and tenant and the collection of rents . . .".

So this Bill comes within the scope of this item and not item 5, which, as a matter of fact, relates to the powers of the Regional Committees. Therefore, I would submit that this is not a Regional Bill.

Mr. Speaker : I think the position is very clear that the area which is beyond the limits of the Nangal Township....

Sardar Bhupinder Singh Mann : No, Sir. My point is not finished.

Mr. Speaker : Let me know one thing. What is the limit of the municipal area or local authority area in Nangal ?

Sardar Bhupinder Singh Mann : Sir, my point has not been understood properly. It is being argued that only the Municipal Committees and Improvement Trusts fall within the purview of the Regional Committees. But if you read item 1 of the Second Schedule of the Presidential Order you will find that not only these bodies but "other local authorities for the purpose of local-self government or village administration including Panchayats" also fall within the orbit of the Regional Committees.

Mr. Speaker : This is not local. This is outside the boundaries of the Nangal Township.

Sardar Bhupinder Singh Mann : The local powers are there.

Mr. Speaker : Don't stretch it too far please.

Sardar Bhupinder Singh Mann : I rise on another point of order, Sir. It would be a wrong procedure to discuss and decide here whether a particular item is within the purview of the Regional Committees or not. With due apologies to you, Sir, and respects, I want to submit that it is neither the Speaker nor the House which has to decide it. It has been made abundantly clear in the Rules that it is the Governor who has to decide whether a particular Bill is within the purview of the Regional Committees or not. The powers of this House are to that extent limited.

Mr. Speaker : Would you please let me know whether this is outside the boundaries of the local authority or not ? If some authority or body is being created which may affect the existing authority, then it is all right. If it is beyond the limits or boundaries of that town, how can that be called a local authority ?

Sardar Bhupinder Singh Mann : Sir, with due apologies I beg to say that your satisfaction or your decision in this matter does not come in. It is the Governor who is to decide this question.

Mr. Speaker : We have not evolved any procedure about it....

Sardar Ajmer Singh : Mr. Speaker, I endorse whole-heartedly both the points raised by my hon. Friend. He is perfectly right in both these respects. The first point involves a question of principle, interpretation of law and my respectful submission is that this should not be summarily decided. This concerns the powers of the Regional Committees. My submission is that your interpretation seems to be that only those questions can be referred to these Committees which concern the existing bodies. This, I submit, Sir, is not the correct interpretation of law because the development of the existing bodies or creating some more areas where a local body or local institution is to be created, is a matter which primarily concerns the Committees.

Mr. Speaker : That is all right. I have just followed your point.

I am not interested in this Bill. It may go to the Governor for his decision. So far as the technical side is concerned, I have got the right to hear the reasons for referring the Bill to him. Supposing a Member gets up and says that a particular Bill is a Regional Bill and in this way it becomes a disputed matter. Should not the mover of the Bill be heard ? I think we should have a Committee consisting of representatives of all sections of the House which should go into the question whether a particular Bill is a Regional Bill or not before it is referred to the Governor. Otherwise, if a Member in this House says that a certain Bill is a Regional Bill, what authority is there to question his view point or statement ?

Sardar Ajmer Singh : With due apologies....

Mr. Speaker : I think you should leave some discretion to me or the Chair.

Sardar Ajmer Singh : We say, Sir, that there is no discretion. The mere raising of an objection stops further discussion.

Shri Balram Das Tandon : This should be referred to the Governor.

Sardar Bhupinder Singh Mann : One point has been missed, Sir. In this case, within a radius of 5 miles, which is called "periphery" certain villages are sought to be taken....

Mr. Speaker : That is stretching too far. Anyway, I don't mind, if you are happy to send it to the Governor and wait till then.

There will be many occasions when you yourself will say to me that it need not be sent. Just think over it. I wish we should not develop *ad hoc* conventions. We should give some thought to it.

Sardar Bhupinder Singh Mann : Sir, I do not press my point. But this is really a serious matter. There is a substance in it.

Mr. Speaker : This is a small Bill. I just allow it to be sent to the Governor.

(Some Members rose to speak on this point.)

Mr. Speaker : I will not allow further debate on this point. I have already given my ruling.

Rao Gajraj Singh : I also wanted to say a few words....

Mr. Speaker : No further discussion on this point please. I have just accepted the points raised by the two eminent lawyers who happen to be Members of our House also.

Rao Gajraj Singh : Sir, we wanted the other view also to be placed before you and the House so that....

Mr. Speaker : What useful purpose would that serve, when it is a disputed matter. I have already stated that this Bill will be sent to the Governor.

THE PUNJAB MATERNITY BENEFIT (AMENDMENT) BILL,
1958

Minister for Education and Labour (Shri Amar Nath Vidyalkar) :
Sir, I beg to move—

That the Punjab Maternity Benefit (Amendment) Bill be taken into consideration at once.

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : I rise on a point of order, Sir. This is a Maternity Benefit Bill. This is primarily a health measure.

Mr. Speaker : This Bill will also go to the Governor.

Minister for Finance : May I submit at least one thing ? With all respect, I would submit that before you give your ruling. . . .

Mr. Speaker : Just excuse me. If you think that the House will follow my ruling, then you may put the case before me. When I have got no discretion, no other alternative, no powers, what else can I do ? I will have to send it to the Governor. (*Cheers.*)

Minister for Finance : With all respect, I beg to differ from that position.

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : Sir, I rise on a point of order. Can any Member differ from the ruling given by the Speaker ?

Mr. Speaker : No that is not the question. He is only making a submission.

Minister for Finance : Sir, I am making a submission for the consideration of the hon. Speaker. Supposing tomorrow the Government brings forward a Money Bill, or a Bill which is apparently not covered by any of these items and any Member rises in his seat and says that this is a Bill relating to the Regional Committee. If we have to follow this convention, as is being sought to be set up, I think, Sir, it will be rather unfortunate. Of course, every hon. Member has a right to raise this objection, to express himself and he may honestly feel that this is a Regional Bill. But the Government has a right to put forward its own view point, to accept that position or differ from that position. If the Chair believes that there is a *prima facie* case, I concede that that would be the fittest case to be referred to the Governor. Where there is absolutely nothing in the contention and there is no *prima facie* case, then it should not be referred to the Governor. With all the earnestness at my command, I would submit that the Speaker has also to look at a thing from a point of view which ought to be in accordance with these Rules and the Constitution.

Mr. Speaker : The hon. Finance Minister has raised two points. Firstly, if there is a Money Bill and if it is disputed that it is a Regional Bill, then what would happen ? Well, it is not very difficult to settle that question

[Mr Speaker]

because under the Constitution a Money Bill is certified by the Speaker. The second question is what should be done when a question arises as to whether a particular Bill is a Regional Bill or not. I rejected the objections in regard to the first Bill because there were some technical grounds for that. As regards the second and third Bills which I have agreed to send to the Governor, there are two points, which accidentally come from the party to which the hon. Minister belongs.

Many occasions will arise when you will yourself like that a Bill or a measure of this nature may not be sent to the Governor and you might feel an urgent need for passing it.

Now the only question is whether it is a Regional Bill or not. Suppose, I say that it is not a Regional Bill. Can any hon. Member let me know the rule under which I can do that. If the hon. Minister for Finance is able to tell me the rule under which I have got the power to give my ruling deciding finally whether it is a Money Bill or not, I am prepared to exercise that power. But when there is no discretion left with me, what can I do ?

Chief Minister : Sir, an objection can be taken only if you decide a certain thing. Supposing any Member gets up here and says that it is a Regional Bill and should, therefore, be sent to the Governor for his decision. In that case, I feel that the Chair may kindly give its opinion and it should not be sent to the Governor unless there is a *prima facie* case for doing so. If anything is connected by a Member one way or the other with that list, it does not mean that it should go to the Governor.

I do not say, Sir, that you have not given full consideration to the matter. I consider, Sir, that the decision which you have given stands at present but for future guidance I wish to submit that it will not be proper that a Bill should be referred to the Governor for his decision merely because a Member has risen and raised an objection that it is a Regional Bill and should be sent to the Governor for his decision. Of course, we of the Government side can approach the Governor and ask for his decision whether it should go to a Regional Committee or not. The hon. Members—whether sitting on this side or that—have a right of taking it to the Regional Committee. Any hon. Member is entitled to raise an objection in this behalf and it is for the Chair to determine whether it is right or wrong. My request, Sir, is that the Chair may also kindly give its opinion, its mind, when such an objection is raised. I hope, Sir, you will not mind my this humble submission.

Sardar Bhupinder Singh Mann : In due course, precedents might arise. Just as the Governor on introduction of every Bill certifies whether it is a Money Bill or not, I suggest that in order to avoid conflict he may also certify whether it is a Regional Bill or not.

Mr. Speaker : I am very thankful to the Chief Minister for the very useful proposal he has made. There are two sides, viz., what we wish and what the law provides. If at every stage, I say this is my opinion and it is not acceptable to the House, then that position is not worthwhile.

If upon an objection raised by a Member that it is a Regional Bill, I say that it is not so, then I think I will not be acting within the legal bounds.

Chief Minister : Should we refer every Bill to the Governor for his decision before its introduction in House ?

Chudhri Lahri Singh : That will not be fair because our view point may not be conveyed.

Sardar Ajmer Singh : The Members must explain the legal position and that legal position will be....

Mr. Speaker : I am not going to listen to any arguments. If any Member upon the introduction of a Bill raises an objection that it is a Regional Bill, then I will send it to the Governor.

I have agreed to send the last Bill to the Governor and this will also be sent to him. (*Cheers*). Unless you evolve some procedure....

Rao Gajraj Singh : Sir, I would submit that you have heard what has been submitted by two, as you have said, eminent lawyers. The other view point may also be heard, if you so desire. If the matter is closed then we take it for future guidance of the House that anybody can get up and say that it is within the purview of the Second Schedule of the Presidential Order and, therefore, it is a Regional Bill and should, therefore, be sent to the Governor. If this is the final ruling....

Mr. Speaker : I only want one solution to the question. If anybody gets up and says it is a Regional Bill, after hearing him, can I say "No, it is not a Regional Bill". Can I say that ?

Rao Gajraj Singh : Sir, I would submit "Yes" because the Schedules are there and in those Schedules the matters are defined. If anybody says that it is within the purview of a Regional Committee, he must convince the Speaker that it is within the purview of the Scheduled matters.

Mr. Speaker : The only question is whether you will accept my ruling on the question whether it is a Regional Bill or not and whether my ruling will be final.

Sardar Bhupinder Singh Mann : No, Sir.

Minister for Finance : May I submit that the fundamental question in this case would be the interpretation. I would read Rule 157-A—

"Notwithstanding anything contained in Rules 130 to 157, the provisions hereinafter made in relation to Regional Bills shall apply to all such Bills ; and if any question arises whether a Bill is a Regional Bill or not, the question shall be referred to the Governor and a certificate issued by him in this behalf shall be final.....".

Now the whole thing depends upon what would be the interpretation, if any question arises. I would respectfully submit that you may kindly reconsider this. After all, it is the Chair that has to put the questions to the House every day ; the question is this, the question is this. The Chair knows much more as to what the indication of the word question is.

[Minister for Finance]

Therefore, I would only respectfully submit that it is not a thing which may be finally decided today in this manner. You may kindly reconsider it in the light of what these Rules say and whether on any objection, whatsoever,—I do not call it by any strong word—it is to be automatically referred to the Governor. I think, Sir, that is not the spirit of these Rules.

Mr. Speaker : I am sorry. While sitting here, I have been listening to the arguments and at the same time giving a thought to this question.

The question is whether it relates to labour or health. One of these items come within the purview of the Regional Committees. They say that it relates to health, while the Government says that it relates to labour. Similarly, in the case of the Nangal Township Bill, some Members said that it was a Regional Bill while the Government said that it was not so. Why should I hazard my ruling when it is not going to be accepted. I will be prepared to revise that decision after I have consulted the authorities responsible for the promulgation of this Order but for the present that decision will stand.

THE PUNJAB LAND REVENUE (AMENDMENT) BILL, 1958

Minister for Revenue (Giani Kartar Singh) : Sir, I beg to introduce the Punjab Land Revenue (Amendment) Bill.

Minister for Revenue (Giani Kartar Singh) : Sir, I beg to move—

That the Punjab Land Revenue (Amendment) Bill be taken into consideration at once.

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਬਿਲ ਜਾਂ ਇਸ ਬਿਲ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਹਿੱਸਾ ਇਕ ਜਾਂ ਦੂਜੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੋਂ ਚਲਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੇ ਸੀਲੈਕਟ ਕਮੇਟੀ ਵੀ ਬੈਠੀ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵੀ ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿਚ ਤਕਸੀਮ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਪੜ੍ਹ ਲਈ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਹ ਬਿਲ ਇਸ ਪਰਯੋਜਨ ਨਾਲ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਲੈਂਡ ਰੈਵੇਨਿਊ ਐਕਟ ਵਿਚ ਇਹ ਦਰਜ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਤੇ ਹਾਲਾ ਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਾਲਾ ਲਾਉਣ ਦੇ ਬਾਰੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਰਸਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ ਉਸ ਤੇ ਹਾਲਾ ਲਗਾਉਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਲੈਂਡ ਰੈਵੇਨਿਊ ਐਕਟ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਗੈਰ-ਜ਼ਰੂਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਖੇਤੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਆਮਦਨ ਦਾ ਜ਼ਰੀਆ ਪੈਦਾ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਉਸ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਵੀ ਹਾਲਾ ਲਗੇ—ਇਹ ਚੀਜ਼ ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਜਾਂ ਪੰਜਾਬ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਮਈ, 1952 ਵਿਚ ਆਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਕ ਅਮੈਂਡਿੰਗ ਐਕਟ ਪਾਸ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਅਮੈਂਡਿੰਗ ਐਕਟ ਰਾਹੀਂ ਲੈਂਡ ਰੈਵੇਨਿਊ ਐਕਟ ਵਿਚ ਸੈਕਸ਼ਨ 59 ਦੀ ਸਬ-ਕਲਾਜ਼ (1) ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਹ ਕਲਾਜ਼ ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਐਕਟ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਤਬਦੀਲ ਹੋਣ ਨਾਲ ਜੇ ਜ਼ਰੂਰਤ ਸਮਝੀ ਜਾਏ ਤਾਂ ਸਪੈਸ਼ਲ ਅਸੈਸਮੈਂਟ ਹੋ ਸਕੇ। ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਚਲਿਆ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਾਲੇ ਲਈ ਬੰਦੋ-

ਬਸਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਾਲੇ ਦੀ ਕਮੀ ਬੇਸ਼ੀ ਬੰਦੋਬਸਤ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵੇਖਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਔਰ ਨਵਾਂ ਬੰਦੋਬਸਤ ਹੋਣ ਤਕ ਪੁਰਾਣਾ ਹਾਲਾ ਹੀ ਜਾਰੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਦੁੱਕਿ ਬੰਦੋਬਸਤ ਬਹੁਤ ਲੰਬੇ ਅਰਸੇ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਔਰ ਕਈ ਦਫਾ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਬਦਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਕਦੇ ਦਰਿਆ ਦਾ ਐਕਸ਼ਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਦੇ ਸਹਿਰਾਵਾਂ ਦਾ ਐਕਸ਼ਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਈ ਵਾਰੀ ਚਾਲੂ ਜ਼ਮੀਨ ਜੰਗਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਔਰ ਕਈਆਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿਚ ਬੰਸਰ ਜ਼ਮੀਨ ਆਬਾਦ ਕਰ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿਚ ਹਾਲਾ ਲਾਉਣ ਲਈ ਨਵੇਂ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਬੰਦੋਬਸਤ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਲੈਂਡ ਰੈਵਿਨਿਊ ਐਕਟ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸਨ। ਮਗਰ ਇਕ ਚੀਜ਼ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਅਗਰ ਖੇਤੀ ਵਾਲੀ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਫਸਲ ਹੋਣ ਤੋਂ ਹਟ ਜਾਏ ਔਰ ਉਸ ਦੀ ਬਜਾਏ ਉਥੇ ਕੋਈ ਪੈਟਰੋਲ ਪੰਪ, ਇੱਟਾਂ ਦਾ ਭੱਠਾ ਜਾਂ ਸਿਨਮਾ ਬਣ ਜਾਏ ਤਾਂ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ ਗੈਰ-ਜ਼ਰਾਈ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਸੀ।

(At this stage Mr. Deputy Speaker occupied the Chair.)

ਇਸ ਵਕਤ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਜ਼ਮੀਨ ਅਜਿਹੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਜ਼ਰਾਈ ਜ਼ਮੀਨ ਹੋਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਉਸ ਉੱਤੇ ਗੈਰ-ਜ਼ਰਾਈ ਕਾਰੋਬਾਰ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹਾਲਾ ਜਾਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਲਗਾਣਾ ਹੈ। Land Revenue Act ਵਿਚ agricultural land ਉਪਰ ਹਾਲਾ ਲਗਾਣਾ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਦਰਜ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਉੱਤੇ ਅਮਲ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਲਈ net assets ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਅੰਦਾਜ਼ੇ ਵਿਚੋਂ 25 ਫੀਸਦੀ ਤਕ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਮਾਲੀਆ ਲਗਾਣਾ ਦਾ ਹਕ ਹਾਸਿਲ ਸੀ। ਲੇਕਿਨ ਜੇਕਰ ਉਸੇ ਜ਼ਮੀਨ ਉਪਰ ਜ਼ਰਾਈ ਕਾਰੋਬਾਰ ਦੀ ਬਜਾਏ ਗੈਰ-ਜ਼ਰਾਈ ਕਾਰੋਬਾਰ ਹੋ ਜਾਏ ਤਾਂ ਉਸ ਉਪਰ ਹਾਲਾ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ੁਮਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤੇ ਉਥੇ ਦੀ ਆਮਦਨੀ ਦਾ ਅੰਨਦਾਜ਼ਾ ਜਾਂ ਸ਼ੁਮਾਰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਇਹ ਚੀਜ਼ Land Revenue Act ਦੇ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਸੀ। Land Revenue Act ਵਿਚ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਉਪਰ ਹਾਲਾ ਲਗਾਣਾ ਦੀ ਜੋ ਤਜਵੀਜ਼ ਜਾਂ ਢੰਗ ਦਰਜ ਹੈ ਉਹ section 59 ਦੀ ਕਲਾਜ਼ 1 ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਫੈਸਲਾ 1952 ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗੈਰ-ਜ਼ਰਾਈ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਜੋ ਜ਼ਮੀਨ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਸ ਤੇ ਹਾਲਾ ਲਗਾਣਾ ਲਈ rules ਬਣਾਏ ਜਾਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਏ। 28 ਜੁਲਾਈ 1955 ਨੂੰ ਉਹ ਜੋ rules ਬਣਾਏ ਗਏ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਉਸਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ assessment ਕਰਨ ਲਈ ਤੇ ਗੈਰ-ਜ਼ਰਾਈ ਦੇ ਹਾਲੇ ਲਈ ਕਈ ਇਕ ਅਫਸਰ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਦੇ ਮੁਤੱਲਕ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਵੀ ਕੀਤੀਆਂ। ਸ਼ੁਰੂ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਇਹ ਜੋ ਸ਼ਹਿਰ ਜਾਂ ਕਸਬੇ ਹਨ ਇਹ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਦਿਹਾਤ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਆਹਿਸਤਾ ਆਹਿਸਤਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਵਧਦੀ ਗਈ ਅਤੇ ਜੋ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਪਹਿਲਾਂ ਜ਼ਰਾਈ ਸੀ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਤੇ ਕਸਬਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਮਕਾਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਦੁਕਾਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਿਨਮਿਆਂ, ਪੈਟਰੋਲ ਪੰਪਾਂ ਤੇ ਕਾਰਖਾਨਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆ ਗਈ ਅਤੇ ਉਸ ਜ਼ਮੀਨ ਉਪਰ ਜ਼ਰਾਈ ਕਾਰੋਬਾਰ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸ ਜ਼ਮੀਨ ਉਪਰ ਹਾਲਾ ਲਗਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਉਹ ਖੇਤੀ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਸ਼ੁਮਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਥੇ ਖੇਤੀ ਤਾਂ ਹੁੰਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜ਼ਰਾਈ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਤਾਂ ਹਸਾਬ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਜਾਂ ਬਾੜ ਕਿਤਨਾ ਹੈ, ਉਸ ਪੈਦਾਵਾਰ ਦਾ ਮੁਲ ਕਿਤਨਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸਦੀ net

[ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ]

assessment ਕਢਣ ਲਈ ਕੀ ਕੀ ਕਾਟ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਉਸਦੇ ਸਾਰੇ ਕਾਇਦੇ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਸਨ। ਲੇਕਿਨ ਗੈਰ ਜ਼ਰਈ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਕਿਤਨੀ income ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਣ ਲਈ ਕੋਈ ਕਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਬਣਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਕਮੀ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਲਈ 1955 ਵਿਚ ਕਾਇਦੇ ਵੀ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਹੁਣ ਇਹ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ ਬਲਕਿ ਜੋ ਹਾਲਾ ਸਾਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਲਗਦਾ ਸੀ ਤੇ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ Land Revenue Act ਵਿਚ ਹਕ ਵੀ ਦਰਜ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਮੁਕੰਮਲ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹ ਨਵੇਂ ਕਾਇਦੇ ਬਣਾਏ ਗਏ ਤੇ ਜੋ ਕਮੀਆਂ ਸਨ ਉਹ ਦੂਰ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਫੇਰ ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਇਹ ਹਾਲਾ ਲਗਾਣ ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਹੋਈ ਤਾਂ ਉਸ ਵਕਤ ਬਹੁਤ ਸਾਰਿਆਂ ਕਸਬਿਆਂ ਤੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਵਲੋਂ ਏਤਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੋ ਪਟਵਾਰੀ ਦੀ ਲਾਲ ਲਕੀਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕਸਬਿਆਂ ਤੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ ਉਸ ਉਪਰ ਤਾਂ ਹਾਲਾ ਲਗਾਏ ਨਹੀਂ ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਜੋ ਜ਼ਰਈ ਜ਼ਮੀਨ ਸੀ ਤੇ ਹੁਣ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਜਾਂ ਕਸਬਿਆਂ ਵਿਚ ਆ ਗਈ ਤੇ ਉਥੇ ਦੁਕਾਨਾਂ ਬਣ ਗਈਆਂ ਹਨ ਉਸ ਉਪਰੋਂ ਕਿਉਂ ਹਾਲਾ ਵਸੂਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ? ਇਹ ਇਮਤਿਆਜ਼ ਕਿਉਂ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਵਿਤਕਰੇ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਕਿਉਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ? ਜਾਂ ਤਾਂ ਹਾਲਾ ਇਥੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲਗਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਪਰ ਜੇਕਰ ਲਗਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਫੇਰ ਲਾਲ ਲਕੀਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵਾਲੀ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਵੀ ਇਹ ਹਾਲਾ ਲਗਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਗਲ ਵਿਚ ਵਾਕਈ ਵਜ਼ਨ ਹੈ ਅਤੇ ਇੰਨਸਾਫ ਲਈ ਇਹ ਜੋ ਇਮਤਿਆਜ਼ ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਜੋ ਇਸੇ ਇਮਤਿਆਜ਼ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹ ਜੋ ਬਿਲ ਹੈ ਇਥੇ ਹਾਉਸ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਿਛਲੀ ਵਾਰ ਜੋ ਬਿਲ ਲਿਆਂਦਾ ਸੀ Select Committee ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਉਸ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿਚ ਕੁਝ ਨੁਕਸ ਨਜ਼ਰ ਆਏ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਉਸ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੁਕਸਾਂ ਤੇ ਕਮੀਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਇਹ ਹੁਣ ਬਿਲ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੀ ਕਮੀਆਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਦੂਰ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ? ਇਕ ਕਮੀ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਸਰਕਾਰ ਵਿਚ ਵੀ ਤੇ ਕਮੇਟੀ ਵਿਚ ਵੀ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਹਾਲਾ ਤਾਂ ਲਗਣਾ ਹੈ ਪਰ ਬਹੁਤ ਗਰੀਬ ਆਦਮੀ ਜੋ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਬੋਝ ਨਹੀਂ ਪੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਵਿਚ ਇਹ ਤਜਵੀਜ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਕਾਨਾਂ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਤੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲਿਆਂ ਘਰਾਂ ਦੀ rental value 240 ਰੁਪਏ ਸਾਲ ਦੀ ਹੋਵੇਗੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਪਰ ਹਾਲਾ ਨਹੀਂ ਲਗੇਗਾ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਰੀ ਰਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਚੀਜ਼ ਪਿਛਲੇ ਬਿਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦੀ ਗਈ ਹੈ। ਦੂਜੀ ਚੀਜ਼ ਇਹ ਲਿਆਂਦੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਬਿਲ ਵਿਚ ਲਫਜ਼ net rental value ਦੀ definition ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਇਸ ਬਿਲ ਰਾਹੀਂ ਉਸ ਕਮੀ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦੀ definition ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਵਕਤ ਜਦੋਂ ਕਿ ਦੂਜੇ ਪੰਜ-ਸਾਲਾ ਪਲੈਨ ਦੀ ਕਾਮਿਆਬੀ ਲਈ ਪ੍ਰੋਜ਼ੈਨ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਸੋਚਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਲਈ ਰੁਪਿਆ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਇਸ ਬਿਲ ਦਾ ਲਿਆਇਆ ਜਾਣਾ ਬੜਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਹ ਕਾਫੀ ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਇਹ ਬਿਲ ਲਾਲ ਲਕੀਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਤੇ ਬਾਹਰ ਜੋ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚ ਜੋ ਇਮਤਿਆਜ਼ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਵੀ ਦੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਹ ਬਿਲ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸੂਬੇ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਸੂਬਿਆਂ ਦੀ ਸਤਹ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਲਿਆਂਦਾ ਹੈ। ਕਈ

ਸਜਨ ਸਮਝਦੇ ਹੋਣ ਕਿ ਇਹ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਆਫਤ ਤੁਸੀਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹੀ ਲਿਆਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਹੋਰ ਕਿਧਰੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਾਕਫੀਅਤ ਲਈ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਹਾਲਾ ਇਥੇ ਤਾਂ ਅਜੇ propose ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਅਜੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਅਗੇ ਹੀ ਇਹ 7 ਸੂਬਿਆਂ ਵਿਚ ਇਸ ਵਕਤ ਵਸੂਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਹਾਲੇ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਬੋਝ ਬੰਬਈ ਦੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਹੈ। ਉਥੇ ਲਗ ਭਗ ਜਾਇਦਾਦ ਜੋ ਹੈ ਉਸ ਦੇ 5 percent ਦੇ ਕਰੀਬ ਹਾਲਾ ਹਰ ਸਾਲ ਵਸੂਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਲੈ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਜੋ ਸ਼ਰਹ ਰੂਲਜ਼ ਵਿਚ ਤਜਵੀਜ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਹ ਇਸ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਘਟ ਹੈ।

ਇਥੇ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਕਾਫੀ ਚਰਚਾ ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਕਈ ਸਜਨ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਬਾਦੀ ਦੇ ਇਕੋ ਤਬਕੇ ਤੇ ਹੀ ਸਾਰਾ ਬੋਝ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਦੂਜੇ ਤਬਕਿਆਂ ਤੇ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ। ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਜਿਸ ਲਾਈਨ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਕੰਮ ਚਲਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅਸੂਲਾਂ ਦੀ ਕਾਂਗਰਸ ਮੁਦੈਈ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਹੀ ਇਹ ਸਾਡਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸੂਬੇ ਦੀ ਗਰੀਬ ਪਰਜਾ ਨੂੰ ਉਪਰ ਉਠਾਇਆ ਜਾਵੇ ਤੇ ਸੂਬੇ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਜੋ ਖਰਚ ਵਸੂਲ ਕਰਨਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਬੋਝ ਕਿਸੇ ਇਕ ਤਬਕੇ ਤੇ ਨ ਪਵੇ ਬਲਕਿ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਕਸਬਿਆਂ, ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਰਖਦੇ ਹਨ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖਾਕਾ ਖਿਚਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਸਭ ਤੇ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਬੋਝਾ ਪੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਜੋ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੀ ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਤਾਕਿ ਇਸ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਾਰੇ ਤਬਕੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸਮਝਣ ਤੇ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਪੂਰੀ ਮਦਦ ਕਰਨ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਟੈਕਸ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਵੀ ਹੋਵੇ ਹਰੇਕ ਨੂੰ ਤਕਲੀਫ਼ ਦੇਹੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਦਾ ਵੀ ਚਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਕਿ ਉਸ ਉਤੇ ਟੈਕਸ ਦਾ ਬੋਝ ਪਵੇ। ਜਿਥੇ ਪੈਂਦਾ ਵੀ ਹੈ ਉਥੇ ਉਸ ਨੂੰ ਘਟ ਕਰਨ ਦੇ ਉਪਾ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਆਵਾਜ਼ ਵੀ ਉਠਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਵੀ ਵਾਜਬ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਹੋ ਸਕੇ ਉਤਨਾ ਹੀ ਭਾਰ ਪਰਜਾ ਤੇ ਪਵੇ ਜਿਤਨਾ ਕਿ ਕਮ ਚਲਾਣ ਲਈ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਬੋਝਾ ਜੋ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਇਹ ਮੁਨਾਸਿਬ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਪੂਰਾ ਖਿਆਲ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਅਜਿਹਾ ਬੋਝ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਵਕੇ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਲੋਕ ਇਸ ਨੂੰ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰਨਗੇ ਤਾਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੁਭਾ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਸਕੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਇਸ ਬਿਲ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਤਹਿਰੀਕ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

Mr. Deputy Speaker : Motion moved—

That the Punjab Land Revenue (Amendment) Bill be taken into consideration at once.

Sardar Bhupinder Singh Mann (Samana 'G') : Mr. Deputy Speaker, Sir, I am grateful to you.....(voices Punjabi : Punjabi). All right, Sir, I accept the wishes of my hon. Friends and speak in the language which perhaps is understood more by them.

[ਸਰਦਾਰ ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਾਨ]

6-00 p.m.

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਬਿਲ ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਦੇ ਮੁਤਾਲਿਕ ਬੜੇ ਅਜੀਬ ਅਜੀਬ ਕਿਸਮ ਦੇ ਨਾਂ ਕੁਨਾਂ ਪਾਏ ਗਏ ਔਰ ਪਿਛਲੇ ਕਿੱਨਿਆਂ ਹੀ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੋਂ ਇਸ ਤੇ ਬੜੀ ਲੇ ਦੇ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਗਰ ਇਸ ਬਿਲ ਤੇ ਬਹਿਸ ਮੁਬਾਹਸੇ ਔਰ ਚਰਚਾ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਇਖਤਰਾਹ ਹੈ, ਰੈਵੀਨਿਊ ਮਨਿਸਟਰ ਦੇ ਜ਼ਰਖੇਜ਼ ਦਿਮਾਗ ਦੀ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਇਕ ਆਫ਼ਤ ਨਾਜ਼ਲ ਹੋ ਚਲੀ ਹੈ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਔਰ ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ਹਿਰੀ ਔਰ ਦਿਹਾਤੀ ਵਿਚ ਬੜਾ ਵਿਤਕਰਾ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜੂੰ ਜੂੰ ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਔਰ ਇਸ ਦੀ ਹਿਸਟਰੀ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ ਮੇਰੀ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਕੋਈ ਇੰਤਹਾ ਨਹੀਂ ਰਹੀ ਕਿ ਜੋ ਹਮੇਸ਼ਾ ਨਵੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨਵੀਂ ਇਖਤਰਾਹ ਕਰਨ ਦੇ ਮਾਹਰ ਹਨ ਉਹ ਇਥੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਧਾਰ ਚੀਜ਼ ਲੈ ਆਏ ਹਨ, ਇਕ ਪੁਰਾਣੀ ਚੀਜ਼ ਲੈ ਆਏ ਹਨ ਜਿਸ ਦੀ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁਬਾਰਕਬਾਦ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ।

ਦਰਅਸਲ ਪੇਸ਼ਤਰ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਕਨੂੰਨ ਨੂੰ ਸਮਝੀਏ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਵੇਖਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਲਾਗੂ ਕਿਉਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਕ ਕਨੂੰਨ ਔਰ ਇਕ ਅਸੂਲ ਇਹ ਬਣਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਔਰ ਇਸ ਕਨੂੰਨ ਜਾਂ ਅਸੂਲ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਇਹ ਕਿ ਅਗਰ ਨਵੇਂ ਰਸਤੇ ਤੇ ਚਲਣਾ ਹੈ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਸਤਹ ਤੇ ਲਿਆਉਣਾ ਹੈ ਔਰ ਦੂਜੇ ਮੁਹੱਜਬ ਮੁਲਕਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਲਿਆਉਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਵਾਸਤੇ ਸਾਨੂੰ ਰੁਪਏ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਔਰ ਰੁਪਏ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਰੈਵੀਨਿਊ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹ ਨਵੀਂ ਇਖਤਰਾਹ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਇਹ ਕਹਾਵਤ ਆਮ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਇਕ ਮਰਾਸੀ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਰੋਜ਼ ਜਦੋਂ ਉਹ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਪਿੰਡ ਦੇ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਟਦੇ ਸਨ। ਮਰਾਸੀ ਬਾਹਰੋਂ ਤਾਂ ਕੁਟ ਖਾ ਆਂਦਾ ਸੀ ਪਰ ਘਰ ਆਕੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਨਾਨੀ ਦੇ ਹਥ ਸੇਕਦਾ ਸੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਨਾਨੀ ਨੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਔਰ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਇਹ ਕੀ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਬਾਹਰੋਂ ਤਾਂ ਤੂੰ ਮਾਰ ਖਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈਂ ਔਰ ਘਰ ਆ ਕੇ ਸਾਡੇ ਹਥ ਸੇਕਦਾ ਹੈਂ। ਮਰਾਸੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਬਾਹਰ ਦੇ ਮਾੜੇ ਨਹੀਂ ਜਿਹੜੇ ਮਾਰ ਖਾ ਲੈਣ। ਮਾਰਨਾਂ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਹੀ ਹੋਇਆ ਜਿਹੜਾ ਮਾੜਾ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਥੇ ਤਕ ਨਵੇਂ ਟੈਕਸ ਦੀ ਉਗਰਾਹੀ ਦਾ ਸਵਾਲ ਆਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਰੈਵੀਨਿਊ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਮਾੜੇ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰਾਂ ਤੇ ਹੀ ਟੈਕਸ ਲਾਇਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਇਕ ਕਲਾਸ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਬੜੀ ਛੋਟੀ ਕਬੂਲ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਹਾਲੀ ਕਲਾ ਦੀ ਗਲ ਹੈ ਇਸੇ ਅਸੂਲ ਨੂੰ ਮੱਦੇ ਨਜ਼ਰ ਰਖਦੇ ਹੋਏ ਮੁਲਕ ਨੂੰ ਰੁਪਏ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਟੈਕਸ ਲਾਇਆ ਗਿਆ ਔਰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਖਾਸ ਕਰ ਉਸ ਜਾਇਦਾਦ ਵਿਚੋਂ ਹਿਸਾ ਜ਼ਰੂਰ ਲੈਣਾ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਮੁਲਕ ਦੀ ਤਾਮੀਰ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਕੀਮਤ ਵਧੀ। ਹਾਲੇ ਕਲਾ ਇਹ ਗਲ ਕਹੀ ਗਈ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਭਾਖੜੇ ਦੀਆਂ ਨਹਿਰਾਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਦੇਕੇ ਬੰਸਰ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਆਬਾਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਔਰ ਅਸੂਲ ਇਹ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਚੁੱਕਿ ਇਹ unearned income ਹੈ ਔਰ ਜਿਸ ਬੰਸਰ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਮੁਲ 30 ਰੁਪਏ ਸੀ ਉਸ ਦਾ ਮੁਲ 200 ਰੁਪਏ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਵੀ ਹਕ ਹੈ ਕਿ ਉਹ 170 ਰੁਪਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਆਪਣਾ ਹਿਸਾ ਲੈ ਸਕੇ। ਦਲੀਲ ਇਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ unearned income ਹੈ। ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਹਿੰਮਤ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਕੀਮਤ

ਵਧਾਈ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਪਬਲਿਕ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਵਾਸਤੇ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਹਿੱਸਾ ਮੰਗਦੇ ਹਨ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਇਹ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਖੰਡੇ ਲਾਂਦੇ ਹਨ, ਸੜਕਾਂ ਬਣਾਂਦੇ ਹਨ, ਮੰਡੀਆਂ ਬਣਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਮੁਲ ਪਹਿਲੇ 50 ਰੁਪਏ ਬੀਘਾ ਸੀ ਜਾਂ 60 ਰੁਪਏ ਬੀਘਾ ਸੀ, ਉਸ ਦਾ ਮੁਲ ਅਜ ਪੰਜ ਸੌ ਜਾਂ ਛੇ ਸੌ ਰੁਪਏ ਬੀਘਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਇਹ ਸਰਕਾਰੀ ਖਜ਼ਾਨੇ ਵਾਸਤੇ ਹਿੱਸਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦੇ। ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹ ਅਸੂਲ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਦਿਹਾਤੀ ਆਬਾਦੀ ਤੋਂ ਖਜ਼ਾਨੇ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਸ਼ਹਿਰੀ ਆਬਾਦੀ ਕੋਲੋਂ ਵੀ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਥੇ ਜ਼ਿਆਦਾ development ਦਾ ਕੰਮ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹਾਲੀ ਕਲ੍ਹ ਦੀ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਰੈਵੀਨਿਊ ਸਰਚਾਰਜ ਲਾਇਆ ਹੈ। ਦਲੀਲ ਇਹ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਆਮਦਨ ਵਧ ਗਈ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣਾ ਹੈ। ਹਜ਼ੂਰ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਪਿਛਲੇ ਤਿੰਨਾਂ ਚਹੁੰਆਂ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਜਿਨੇ ਵੀ ਟੈਕਸ ਵਧੇ ਹਨ ਜਾਂ ਬਣੇ ਹਨ ਉਹ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਦਿਹਾਤੀਆਂ ਤੇ ਹੀ ਪਏ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਨੇ ਦਿਲੋਂ, ਹੁਬਲਵਤਨੀ ਦਾ ਸਬੂਤ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਹ ਗਲ ਅਵਾਮ ਦੀ ਖਿਦਮਤ ਵਿਚ ਹੈ ਜੇ ਇਹ ਟੈਕਸ ਪਾਸ ਹੋ ਜਾਏ। ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਵਿਤਕਰਾ ਪਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਇਸ ਰੋਲੇ ਵਲ ਹਕੂਮਤ ਦੀ ਤਵਜੋ 1879 ਵਿਚ ਗਈ ਜਦੋਂ Central Government ਨੇ ਮੁਖਤਲਿਫ ਸੂਬਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਜ਼ਮੀਨ agriculture ਵਿਚ ਇਸਤੇਮਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਉਸ ਤੇ ਰੈਵੀਨਿਊ ਲਾਇਆ ਜਾਏ। ਇਹ ਗਲ 1879 ਵਿਚ ਹੋਈ ਸੀ। 1897 ਤੋਂ ਬਾਅਦ instructions ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਕਿ ਇਸ purpose ਵਾਸਤੇ ਬਿਲ ਲਿਆਉ। ਚੁਨਾਂਚੇ 1897 ਵਿਚ ਕਈਆਂ ਰਿਆਸਤਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਰਿਆਸਤਾਂ ਵਿਚ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਟੈਕਸ ਲਾਏ। ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਇਹੋ ਸੀ ਕਿ ਸਾਰੀਆਂ ਰਿਆਸਤਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਤੇ ਇਕ ਸਤਹ ਤੇ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਏ ਪਰ 1911 ਵਿਚ ਮੈਂਟੇਗੋ ਚੈਮਸਫੋਰਡ ਰਿਫਾਰਮਜ਼ ਹੋਏ ਜਿਸ ਨਾਲ urgency ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ ਔਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਿਫਾਰਮਜ਼ ਨਾਲ Land Revenue ਦਾ ਮਹਿਕਮਾ ਸੂਬਿਆਂ ਦੇ ਹਥ ਵਿਚ ਚਲਿਆ ਗਿਆ ਔਰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇਸ ਤੇ ਕਾਰਵਾਈ ਨਾ ਹੋਈ।

ਬੰਬਈ ਵਿਚ Revenue Minister ਨੇ ਦਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਆਮਦਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। Taxation Enquiry Commission ਸਿਹੜੀ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਣਾਈ ਉਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਵਿਚ ਆਖੇ ਲਗਣ ਵਾਲੇ ਕੋਈ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਵਰਗੇ ਆਦਮੀ ਮੈਂਬਰ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਉਸ ਵਿਚ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਵਡੇ ਦਿਮਾਗ ਦੇ ਆਦਮੀ ਮੈਂਬਰ ਸਨ। ਉਸ Taxation Enquiry Commission ਨੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਦੇ ਮੁਤੱਲਿਕ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗਲ ਹੈ ਕਿ 1879 ਦੇ ਬਾਅਦ ਬਾਵਜੂਦ Central Government ਦੀ ਤਵਜੋਹ ਦਿਵਾਉਣ ਦੇ ਹੁਣ ਤਕ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਗੌਰ ਕੀਤਾ। ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਇਕ ਨਫੀਸ ਠੋਕਰ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਬੰਬਈ ਤੇ ਹੋਰ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿਚ ਕਾਨੂੰਨ ਕਿੰਨੇ ਚਿਰ ਤੋਂ ਲਾਗੂ ਹੈ ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਸਾਲ 1952 ਵਿਚ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਟੈਕਸ ਲਗਾਉਣ ਦਾ ਤਅਲੁਕ ਹੈ ਬੰਬਈ ਦੀ ਖਾਸ ਤਾਰੀਫ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਮਦਰਾਸ, ਬੰਗਾਲ, ਬਿਹਾਰ ਵਿਚ ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਜਿਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਇਹੋ

[ਸਰਦਾਰ ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਾਨ]

ਜਿਹੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਤੇ ਟੈਕਸ ਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਬਾਕੀ ਰਿਆਸਤਾਂ ਵਿਚ ਭਾਵੇਂ ਕਾਨੂੰਨ ਨਹੀਂ ਪਰ ਇਹ ਟੈਕਸ instructions ਬਲੇ ਉਗਰਾਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਸਿਰਫ ਤਿੰਨ ਚਾਰ B-Class States ਸਨ ਜਿਥੇ ਇਹ ਟੈਕਸ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਗਦਾ, ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ Pepsu, Travancore ਜਿਹੀਆਂ princely States ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਟੈਕਸ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਗਦਾ ਤੇ ਦੂਜੇ ਸੂਬੇ ਜਿਹੜੇ British Administration ਨਾਲ ਤਾਲਮੁਕ ਰਖਦੇ ਸਨ ਅਰਥਾਤ ਬੰਬਈ, ਮਦਰਾਸ ਵਗੈਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਟੈਕਸ ਲਗਦਾ ਸੀ। ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਤਾਲਮੁਕ ਹੈ 1952 ਦਾ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਕਾਨੂੰਨ ਛੇ ਸਾਲ ਛਿੱਕੇ ਤੇ ਟੰਗਿਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਉਗਰਾਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਨਵੇਂ ਨਵੇਂ ਕਾਨੂੰਨ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ bridges ਮਿਰਚਾਂ, ਦਾਲਾਂ, ਗੂੜ ਤੇ ਬਾਈਸਿਕਲ ਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤੇ ਟੈਕਸ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਹੈ ਕਿ 1952 ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਹਾਲੇ ਤਕ ਇਸ ਟੈਕਸ ਦੀ ਕਿਉਂ ਉਗਰਾਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਜਨਾਬੇਆਲੀ, ਇਸ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਕਿ village sites ਨੂੰ exempt ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ village sites ਜਿਹੜੀਆਂ agricultural purpose ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਪਰ ਨਹੀਂ ਲਗਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਇਸ ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਹੋਵੇਗਾ ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਇਤਰਾਜ਼ ਦੇ ਮੁਤਾਲਕ ਵੀ ਬੰਬਈ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ.....ਬੰਬਈ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦੇ ਮੁਤਾਲਕ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਉਹ 100 ਫੀ ਸਦੀ ਦੇਹਾਤੀਆਂ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਅਸਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਬੰਬਈ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਇਕ ਜਾਮੇ ਕਾਨੂੰਨ ਹੈ ਤੇ Taxation Enquiry Commission ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਬਾਕੀ ਦੀਆਂ ਰਿਆਸਤਾਂ ਵੀ ਅਪਣਾਉਣ। ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਦੇਹਾਤ ਦੀਆਂ sites ਦਾ ਤਾਲਮੁਕ ਹੈ ਬੰਬਈ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਛੇੜਿਆ ਗਿਆ, ਬੰਗਾਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਛੇੜਿਆ, ਬਿਹਾਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਛੇੜਿਆ। ਅਸੀਂ ਦੇਹਾਤ ਦੀਆਂ ਵਸਨੀਕਾਂ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲਿਆਂਦਾ। Taxation Enquiry Commission ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਰਾਏ ਦੇਂਦੇ ਹਾਂ ਬਲਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਸੀਂ recommend ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ—

“We are of the opinion that it may not be expedient to disturb the century-old practice and subject such sites to assessment.....”

ਦਿਹਾਤੀ site ਦੇ ਮੁਤਾਲਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਾਡੀ ਰਾਏ ਵਿਚ constitution ਦੀਆਂ ਅਸੂਲਾਂ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਟੈਕਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਨਹੀਂ ਲਗਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਇਹ Taxation Enquiry Commission ਦੀ ਰਾਏ ਹੈ ਗਿਆਨੀ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਰਾਏ ਨਹੀਂ।

ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਮਾਮਲੇ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਕਿਹਾ ਜਾਏਗਾ ਕਿ ਦੇਹਾਤ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰਈ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਥੋਹੜਾ ਹੈ। ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਦਾ ਤਾਲਮੁਕ ਹੈ ਇਸ ਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਜਵਾਬ ਦੇਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਆਮਦਨ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਇਸ rule ਨੂੰ instruction ਵਿਚ ਅਪਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਹਰ ਚੀਜ਼ ਪਰ principle use ਦਾ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮਸਲਨ ਇਕ ਬੀਘਾ ਥਾਂ ਹੈ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਛੋਲੇ ਬੀਜੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਅਨਾਜ ਉਪਜਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਇਕ ਬੀਘੇ ਤੇ cinema ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਛੋਲਿਆਂ ਤੋਂ ਆਮਦਨ 15 ਰੁਪਏ ਮਣ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ 150 ਜਾਂ 200 ਰੁਪਿਆ ਫੀ ਬੀਘਾ ਬਣਦੀ ਹੈ ਦੂਜੇ

ਬੀਘੇ ਦੇ ਕਈ ਮਾਲਕ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਕੂਮਤ ਨੂੰ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ society ਦੀ development ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਹੈ ਜਿਸ society ਤੇ ਅਸਾਂ ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਏ ਖਜ਼ਾਨੇ ਤੋਂ ਖਰਚ ਕੀਤੇ ਹਨ। Cinema ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਰੁਪਏ ਮਾਹਵਾਰ ਟੈਕਸ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਪਿੰਡ ਦਾ ਬੀਘਾ ਜਿਹੜਾ ਛੋਲੇ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਉਸ ਬੀਘੇ ਨਾਲ ਟਕਰਾਇਆ ਜਾਏ ਜਿਥੇ cinema ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਇਹ ਗਲਤ ਗਲ ਹੈ। ਕਈ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਹਨ ਜਹੜੀਆਂ ਜ਼ਰਾਇਤ ਦੇ ਹੇਠ ਨਹੀਂ ਰਹੀਆਂ ਤੇ ਹੁਣ factories ਹੇਠ ਆ ਗਈਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਮਾਮਲਾ 16 ਗੁਣਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਬੰਬਈ ਵਿਚ, ਜਿਹੜੀ ਰਿਆਸਤ ਬੜੀ advanced ਹੈ ਉਥੇ 50 ਰੁਪਏ ਫੀ ਏਕੜ ਮਾਮਲਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਮੰਨੀ ਹੋਈ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਦੋਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਇਕ ਸਤਹ ਪਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। Every body should pay from the income that he derives. ਜਿਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਆਮਦਨੀ ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਏ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਹ ਜ਼ਿਆਦਾ income tax ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੇ 7 ਏਕੜ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਡਿਊਢਾ, ਦੁਗਣਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਤਕ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਪਰ ਜੇ ਬੰਬਈ ਵਰਗੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਜ਼ਮੀਨ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਇਸਤੇਮਾਲ ਵਿਚ ਲਿਆਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਤੇ 50 ਰੁਪਏ ਫੀ ਏਕੜ ਮਾਮਲਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਕਿਹਾ ਜਾਏ ਕਿ income ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਮਾਮਲਾ charge ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਤਾਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ੁਲਮ ਹੋਣ ਲਗ ਪਿਆ ਹੈ। ਅੱਜ ਵਾਕਈ ਅਨਗਹਿਲੀ ਹੋਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹੋ ਰਹੇ ਜ਼ੁਲਮ ਨੂੰ ਹਟਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਦੋਆਂ ਨੂੰ ਇਕ ਸਤਹ ਤੇ ਲਿਆਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੇ ਭਾਖੜੇ ਦੀਆਂ ਨਹਿਰਾਂ ਤੋਂ ਦੇਹਾਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਟੈਕਸ ਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬੰਜਰ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਆਬਾਦ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਗੜ ਦਿਓ। ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਟੈਕਸ ਲਾਣ ਦਾ ਇਹ ਇਕ formula ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਭਾਖੜਾ ਡੈਮ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਮਿਲਣ ਨਾਲ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਗੜ ਦਿਉ। ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਭਾਖੜਾ ਡੈਮ ਸਿਰਫ ਪਾਣੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦਾ ਬਿਜਲੀ ਵੀ ਇਸ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਬਦੌਲਤ ਕਾਰਖਾਨੇ ਚਲਦੇ ਹਨ 100/100 Horse Power ਦੀਆਂ ਮੋਟਰਾਂ ਚਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਸਿਰਫ ਦੇਹਾਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਮੁਲਕ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਲਈ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਬੜਾ ਬੋਝ ਉਠਾਣਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਬੋਝ ਮਸ਼ਾਵੀ ਤੌਰ ਤੇ ਤਕਸੀਮ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਗਲ ਉਚਿਤ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਬੋਝ ਇਕ ਤਬਕੇ ਤੇ ਪਵੇ। ਦੇਹਾਤੀਆਂ ਨੂੰ ਮਹਿਜ਼ ਇਸ ਲਈ ਰਗੜਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ propaganda ਕਰਨ ਦੇ ਸਾਧਨ ਨਹੀਂ, loudspeakers ਨਹੀਂ, ਅਖਬਾਰ ਨਹੀਂ ਇਹ ਗਲ ਬਿਲਕੁਲ ਮੁਨਾਸਬ ਨਹੀਂ। ਅੱਜ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਪਾਸ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਅਦ ਜਿਹੜਾ ਉਸਾਰੀ ਦਾ ਬੋਝ ਹੈ ਉਹ ਮੁਸ਼ਾਵੀ ਤੌਰ ਤੇ ਤਕਸੀਮ ਹੋਵੇਗਾ।

ਅਸੀਂ ਇਹ ਸ਼ਕਾਇਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਾਂਗੇ ਕਿ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਬੋਝ ਮੁੱਤਕਿਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਦੇਹਾਤਾਂ ਦੇ ਉਤੇ, ਬਲਕਿ ਇਹ ਬੋਝ ਜੋ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਦੁਸਰੀਆਂ ਸ਼ਰੇਣੀਆਂ ਦੇ ਉਤੇ ਵੀ ਪਵੇਗਾ।

ਜਨਾਬ, ਮੇਰੀ ਤਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਇਹ ਸਮਝ ਬੂਝ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਏਸ

[ਸਰਦਾਰ ਭੂਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਾਨ]

ਗੌਰਮੈਂਟ ਦੇ ਕੋਲੋਂ ਪੁਛਿਆ ਕਿ 1952 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਇਹ ਇਸ਼ਤਿਮਾਲ ਉਗਰਾਹੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ; ਜਿਥੇ 1952 ਦਾ ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਹੈ। ਕਿੰਨੀ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਅਗਰ ਲਾਲ ਲਕੀਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ....

ਸ਼੍ਰੀ ਹਰਭਗਵਾਨ ਮੌਦਗਿਲ : On a point of order, Sir. ਮੇਰੇ ਫਾਜ਼ਲ ਵੇਸਤ ਆਪਣੇ ਅਸਲ ਮਜ਼ਮੂਨ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਬਾਹਰ ਬਿਆਨ ਦੇ ਰਹੇ ਨੇ। ਮੇਰਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ.....

Mr. Deputy Speaker : No, that is not the position, please.

(At this stage Shri Harbhagwan Maudgil again rose on a point of order.) (Interruptions)

Mr. Deputy Speaker : What is your point of order, please ?

Shri Harbhagwan Maudgil : Sir, my point of order is that my hon. Friend is not speaking on the Bill before the House. He is comparing the present Bill with the 1952 Bill which is not before the House.

Mr. Deputy speaker : Order, please.

Sardar Bhupinder Singh Mann : Mr. Deputy Speaker, I know where the shoe pinches.

Shri Harbhagwan Maudgil : I also know where the shoe pinches.

ਸਰਦਾਰ ਭੂਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਾਨ : ਹਜ਼ੂਰ, ਮੇਰਾ ਮਕਸਦ ਇਹ ਮੁਕਾਬਲਾ ਔਰ ਟਾਕਰਾ ਕਰਨ ਦਾ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਜਿਹੜੀ ਜ਼ਹਿਨੀ ਬਗਾਵਤ ਕਿਸੇ ਗੁੱਠ ਜਾਂ ਕੋਨੇ ਵਿਚ ਹੋਵੇ ਉਹ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਏ। ਏਸ ਦੇ ਕਬੂਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਜਿਹੜੀ ਜ਼ਹਿਨੀ ਅੜਚਨ ਪਈ ਹੋਈ ਹੈ ਉਹ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਏ। ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਕਬੂਲ ਕਰਨ ਲੱਗਿਆਂ ਇਹ ਵੀ ਦੇਖਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਕੀ ਦਸ਼ਾ ਹੈ ਅਤੇ ਓਥੇ ਹੋ ਰਹੀ ਜ਼ਹਿਨੀ ਬਗਾਵਤ ਕੀ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਮਕਸਦ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਕੋਈ ਅਨਹੋਣੀ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਹੀ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਖੁਦ Central Government ਵੱਲੋਂ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ Taxation Inquiry Commission ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਰਾਏ Central Government ਨੇ 90% ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਕਬੂਲ ਕੀਤੀ ਹੈ, Central Government ਦੀਆਂ ਹਦਾਇਤਾਂ ਦੇ ਥਲੇ ਪੰਜਾਬ ਗੌਰਮੈਂਟ ਏਸ ਨੂੰ ਲਿਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ provision ਕਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਿਆ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਦੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਉਣਤਾਈ ਜਾਂ ਕੋਈ ਕਮੀ ਰਹਿ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਆਖਿਰ ਇਹ stage consideration ਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਤੇ ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਤਾਕਿ clause by clause ਜਾਂ ਹੋਰ consideration ਦੇ ਅੰਦਰ ਉਸ ਦੀ ਕਮੀ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾਏ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਕਦੇ ਮੇਰੇ ਫਾਜ਼ਲ ਵੇਸਤ ਨੇ ਉਸ Taxation Inquiry Commission ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ। Taxation Inquiry Commission ਨੇ ਤਾਂ ਖੁਦ ਜਿਹੜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ

ਹੈ ; ਅੱਜ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੇ ਬਗੈਰ ਕਿਸੇ ਮੁਤਾਲਬੇ ਤੋਂ ਇਹ ਮੰਨ ਲਿਆ ਕਿ ਅਸੀਂ ਏਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ ਕਿ ਇਹ taxation ਜਾਂ ਇਹ tax lower Income Group ਦਾ ਬਹੁਨਾ ਬਣਾ ਕੇ ਕਿਸੇ State ਨੂੰ ਮੁਸ਼ਤਸਨਾ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਖਿਆਲ ਸੀ ਕਿ ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਦੇਹਾਤ ਦਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਅਜਿਹਾ ਹਰ ਬੀਘਾ, ਚਾਹੇ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚ ਇਕ ਮਣ ਅਨਾਜ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਚਾਹੇ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਮੂਲੀ ਘਾਟਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਉਹ 7 ਰੁਪਏ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਬੀਘੇ ਦੇ। ਜਿਹੜਾ ਕਾਸ਼ਤਕਾਰ ਹੈ, ਹਲ ਵਾਹ ਕਿਸਾਨ ਹੈ, ਹਰ ਕਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਮਾਮਲਾ ਦੇਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਚਾਹੇ ਉਸ ਦੇ ਕੋਲ 5 ਬੀਘੇ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ, ਚਾਹੇ ਉਹ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਖੇਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਓਥੇ ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਉਸ ਨੂੰ ਬਚਾਉਂਦੇ ਨਹੀਂ। Low Income Group ਦਾ ਸਵਾਲ ਓਥੇ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਓਥੇ ਤਾਂ ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ ਹੈ, ਜਿਹੜੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਹਮਾਇਤੀ ਅਤੇ Communism ਦੇ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲੇ ਨੇ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਹ ਚੁਪ ਸਾਧ ਲੈਂਦੇ ਨੇ ਕਿ ਜਿਹੜੀਆਂ ਆਮਦਨ ਵਾਲੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਮਾਮਲਾ ਮਾਫ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਏਸ ਅਸੂਲ ਨੂੰ ਅਪਣਾ ਕੇ Taxation Inquiry Commission ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਕਿਸੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਮਾਫੀ ਨਹੀਂ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਬਲਕਿ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੇ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜਿਸ ਦਾ 240 ਰੁਪਏ ਸਾਲ ਦਾ ਯਾਨੀ 20 ਰੁਪਏ ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਕਰਾਇਆ ਹੋਵੇ ਉਸ ਤੇ tax ਨਹੀਂ ਲੱਗੇਗਾ। ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਦੂਸਰੀਆਂ ਰਿਆਸਤਾਂ ਦਾ ਤਅੱਲੁਕ ਹੈ ਜਿਥੇ ਕਿ tax ਜਾਰੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਦਾਇਤ Taxation Inquiry Commission ਦੇ ਨਾਲ ਹੈ, ਉਥੇ ਏਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ। ਪੰਜਾਬ ਗੌਰਮੈਂਟ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਏਸ ਨੂੰ ਲਿਆ ਰਹੀ ਹੈ ਏਸ tax ਨੂੰ ਮੁਸ਼ਤਸਨਾ ਕਰਾਰ ਦੇਣਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਜੇ ਲਾਲ ਲਕੀਰ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਮੁਸ਼ਤਸਨਾ ਕਰਾਰ ਦੇਣਾ ਹੈ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਲਾਲ ਲਕੀਰ ਵਾਲਾ ਤਾਂ ਮੁਸ਼ਤਸਨਾ ਹੋ ਜਾਏਗਾ, ਅਨਾਜ ਥੋੜਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ 20 ਰੁਪਏ ਮਾਮਲਾ ਕਿਥੋਂ ਆਵੇਗਾ ? ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਲਾਲ ਲਕੀਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬੋਝ ਹੈ। ਅਗਰ ਉਹ 7 ਰੁਪਏ ਮਾਮਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਮਾਫ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਦਰਅਸਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੀ ਔਖਿਆਈ ਕਾਹਦੇ ਵਾਸਤੇ ਨਹੀਂ ਉਠਾਉਂਦੇ। ਅਗਰ ਉਪਜ ਐਸੀ ਦੇ ਰਹੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਅਗਰ ਥੋੜੀ ਤੋਂ ਥੋੜੀ uneconomic holding ਵੀ ਹੈ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਾਨੂੰ Finance Minister ਸਾਹਿਬ ਗਿਣਤੀ ਕਰਕੇ ਦੱਸ ਦਿੰਦੇ ਕਿ ਜੇ ਕਦੇ 7 ਬੀਘੇ ਵਾਲਾ, 7 ਏਕੜ ਵਾਲਾ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ $5\frac{1}{2}$ ਕਰੋੜ ਜਾਂ 6 ਕਰੋੜ ਦਾ ਘਾਟਾ ਪੈ ਜਾਏਗਾ। ਲੇਕਿਨ 240 ਰੁਪਏ ਕਿਉਂਕਿ ਲਾਲ ਲਕੀਰ ਏ ਅੰਦਰ ਨੇ 20 ਰੁਪਏ ਮਹੀਨਾ ਯਾਨੀ 240 ਰੁਪਏ ਸਾਲ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਮਾਫ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ। ਏਸ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ, ਜਨਾਬ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, 7 ਦਿਨ ਹੋਏ ਨੇ 240 ਰੁਪਏ ਜਿਹੜਾ ਦੇਹਾਤੀ ਮਾਮਲਾ ਹੋਵੇਗਾ ਉਹ ਅੱਗੋਂ ਪੌਣੇ ਪੰਜ ਸੌ ਰੁਪਏ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਆਵਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਉਠਾਈ, ਸਾਰੇ House ਨੇ ਕਬੂਲ ਕਰ ਲਿਆ; ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ gracefully ਕਬੂਲ ਕੀਤਾ। ਫਾਤਿਹਾ ਦੰਗਾ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ। ਇਕ ਦੋ ਗੱਲਾਂ ਇਹ ਹੋਈਆਂ ਕਿ ਜੇ ਨਵੇਂ ਨਵੇਂ ਨਾਉਂ ਦਿੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ.... (एक माननीय सदस्य : फातिया क्या है।)

Mr. Deputy Speaker : Please, wind up.

Sardar Bhupinder Singh Mann : Sir, so far as the main Bill is concerned, the precedent in all the Legislatures as well as in the Parliament is that a

[Sardar Bhupinder Singh Mann]

fairly good amount of latitude is given. Sir, it is neither a discussion on the President's Address nor on the Governor's Address. I am not repeating the things over and over again. I stand to order and am prepared to resume my seat if I indulge in repetition.

ਹਜ਼ੂਰ, ਮੈਂ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਇਸ law ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ, ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਕ law ਲਿਆਂਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਹ ਏਥੋਂ ਤਕ ਨਰਮ ਹੈ ਔਰ ਏਥੋਂ ਤਕ ਏਸ ਦੀ ਨਰਮਾਈ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਇਕ ਉਂਗਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਔਰ ਦੂਸਰੀਆਂ ਰਿਆਸਤਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਏਸ ਤਰੀਕੇ ਦਾ, ਏਸ pattern ਤੇ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ law ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਨਾਬ, ਮਿਸਾਲਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਬੜੀਆਂ provide ਕਰਦੇ ਨੇ ਕਿ settlement ਦੇ time ਦੇ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਗੌਰਮੈਂਟ ਐਸਾ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਲੈ ਰਹੀ, ਕਿ settlement ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਵਧਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਦੂਸਰੀਆਂ ਰਿਆਸਤਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਤਰੀਕਾ ਕੀ ਹੈ? ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਅਗਰ ਫਰਜ਼ ਕਰੋ ਕਿ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ rapid development ਇਸ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ 1947 ਦੀ partition ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰੜੇ ਥਾਂ ਪਏ ਸਨ ਬਿਲਕੁਲ ਕੋਈ ਆਬਾਦ ਜਗਾਹ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਉਸ ਥਾਂ ਤੇ ਅੱਜ ਮੰਡੀਆਂ ਬਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਨੇ। ਪੰਜਾਬ ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੇ ਮੰਡੀਆਂ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਇਕ ਮਹਿਕਮਾ ਅਤੇ ਅਫਸਰ ਮੁਕਰਰ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਨਵੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਤਸਵੀਜ਼ਾਂ ਨੇ। ਜਿਥੇ ਨਵੀਆਂ ਨਵੀਆਂ suitable ਚੀਜ਼ਾਂ ਹੋਣ....।

6-30 p. m.

(The hon. Member Sardar Bhupinder Singh Mann was still on his legs, when the House adjourned.)

(The Sabha then adjourned till 9 a.m., on Thursday, the 27th February, 1958.)

ANNEXURE

(Please see foot note at page (10)27 of this debate, dated the 26th February, 1958)

CASES DETECTED BY THE ANTI-CORRUPTION DEPARTMENT

790. Shri Lajpat Rai : Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) the strength of the Anti-Corruption Department, gazetted and non-gazetted separately, at the end of each financial year since 15th August, 1947 ;
- (b) the total number of corruption cases detected and proved in the case of both gazetted and non-gazetted staff each year during the said period ;
- (c) whether there were any cases in which the staff of the Anti-Corruption Department itself was found involved; if so, the action taken against such officials ?

Sardar Partap Singh Kairon :

(a)

<i>Financial year</i>	<i>Gazetted</i>	<i>Non-Gazetted</i>
1947-48	..	..
1948-49	..	2 46
1949-50	..	3 94
1950-51	..	2 55
1951-52	..	2 55
1952-53	..	2 55
1953-54	..	2 55
1954-55	..	2 55
1955-56	..	4 61
1956-57	..	12 352
1957-58	..	20 481

(b)

<i>Year</i>	<i>Cases detected</i>	<i>Cases proved</i>
1947-48	..	30 6
1948-49	..	129 51
1949-50	..	110 53
1950-51	..	134 71
1951-52	..	148 83
1952-53	..	261 141

<i>Year</i>		<i>Cases detected</i>	<i>Cases proved</i>
1953-54	..	337	181
1954-55	..	379	168
1955-56	..	404	128
1956-57	..	484	167
1957-58	..	503	75
(c) None.			

MACHINERY IMPORTED FOR BHAKRA-NANGAL PROJECT

795. Maulvi Abdul Ghani Dar : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state the cost of foreign machinery so far imported for Bhakra-Nangal Project, together with the particulars of the said machinery, if any, lying idle at present?

Sardar Gian Singh Rarewala : Rs 11,23,49,521. List of machinery lying idle at present is enclosed.

Statement showing Particulars of new machines purchased but not brought into use in Nangal Circle

Serial No.	Name of Division	Particulars of the machines	Date of purchase	Source of supply	Purchase price
					Rs. A. P.
1	Bist Doab Division	Swing-weight, bucket patent No. 869139, band leaded with bucket	March, 1954 ..	M/s Heatley Fresham Ltd., Calcutta..	6,100 0 0
2	Ditto ..	Janson Electric concrete Impression type	January, 1954 ..	M/s Killick Nillson Company, Ltd.,	1,873 0 0
3	Ditto ..	Generating Set Kw. 120 Duets, Diesel Driven	17th March, 1954	1st Bhakra Main Line ..	91,707 0 0
4	Ditto	Electric Motor 20 H. P. Kirlosker make type 5 U. P. I.	January, 1954	M/S V. S. Kumar and Co.	2,780 0 0
5	Ditto ..	Ditto ..	September, 1953	Ditto ..	2,780 0 0
6	Ditto ..	Ditto ..	July, 1953 ..	Ditto ..	2,800 0 0
7	Ditto ..	Ditto ..	October, 1953	M/s Worthington and Sympson ..	2,193 0 0
8	Ditto ..	Swing-Bucket, twin-weight batcher	November, 1953	M/s Hetley and Fresham Co. Ltd.,	7,000 0 0
9	Ditto ..	Plan roller with 4 sides angle iron	17th March, 1954	M/s Schiay Iron Works, Jullundur ..	1,060 0 0
10	Ditto ..	Peter pipe on puming-set 5 B. M. P. engine, No. 11/13618 with tipson water hose pump size 3" x 3" A. E. N./500, fitted on Trolly	April, 1954 ..	M/s I. P. M. Corporation ..	1,730 0 0
11	Kotla Power-house Division	Air compressor Ingersol Rand 210 C. F. M., 1 No.	10th February, 1953	M/s Ingersol Rand (India), Ltd. ..	20,300 5 0
12	Ditto ..	Jayoti pumping-set with 25 H. P. Motor, 6" x 6": 1 No.	1952 ..	..	3,500 0 0

iii:

13	Ditto	.. Split casing pump with bed plate 8" x 8", 1 No.	1952	.. Manufactured at Amritsar Work- shop	1,200 0 0
14	Ditto	.. Joyti pumping-set 25 H. P. Motor 5" x 5"	1952	.. M/s Joyti Ltd.	3,500 0 0
15	Ditto	.. Joyti pumping-set with 125 H. P. Motor 3" x 3", 1 No.	1952	.. Ditto	1,650 0 0
16	Ditto	.. Joyti pumping set with 125 H. P. Motor 2 1/2" x 3"	1952	.. Ditto	1,550 0 0
17	Ditto	.. Worthington Symson pump with 3 H. P.	1951-52	.. Local purchase	3,800 0 0
18	Ditto	.. Varuna pumping-set with Bed plate 75 H. P. Motor and starter	1951-52	.. ..	1,300 0 0
19	Ditto	.. Induction Motor Kirlosker Electric, Bangalore, 1952-53 India	..	..	4,400 0 0
20	Ditto	.. Compressor Ingersol Rand and compressor	1952	.. Executive Engineer, Nangal Store	29,770 0 0
21	Ditto	.. Fordson Tractor (Petrol-driven)	.. 1st March, 1949	M/s Tractor Ltd., Calcutta	2,680 0 0
22	Ditto	.. Star Delta starter, 9 No., at Rs. 500 each	.. 1952-53	.. M/s Kirloskrar Bros, Ltd.	4,500 0 0
23	Ditto	.. Starter for 25 H. P. Motor, 6 No. at Rs 500 each	Ditto	Local purchase	3,000 0 0
24	Ditto	.. Impeller for Vacumatu pump, 2 No., at Rs 1,565 each	21st January, 1952	Executive Engineer, Nangal Store	3,130 0 0
25	Ditto	.. Electric Motor, 3 H. P., 1 No.	.. 1952-53	.. Jayoti Co., Ltd., Bangalore	1,800 0 0
26	Ditto	.. Ditto	.. 1952-53	Ditto	1 800 0 0
27	Ditto	.. Ditto	.. 1952-53	Ditto	1,800 0 0
GRAND TOTAL					.. 2,10,476 5 0

[Minister for Irrigation and Power]

iv

ESTIMATES FOR BHAKRA-NANGAL PROJECT

796. Maulvi Abdul Ghani Dar : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

- (a) the dates on which estimates for the Bhakra-Nangal Projects were sanctioned by Government ;
- (b) if the said estimates have not so far been sanctioned, the reasons therefor ;
- (c) whether any responsibility for the non-sanctioning of the said estimates has been fixed ; if so, the person or persons responsible and the action, if any, taken against him/them ?

Sardar Gian Singh Rarewala :

(a) and (b) The project estimate has not so far been formally sanctioned by Government, but the position is as follows :—

The construction of Bhakra-Nangal works was started in the year 1945-46, in accordance with the sanction accorded by the Council of Ministers and conveyed with Finance Department U.O. No. 3300/FPW/47, dated 2nd June, 1947, reproduced below :—

“ As the Council of Ministers decided that works started in 1945-46 and 1946-47 should be undertaken in anticipation of sanction to the detailed project estimate estimates relating to them which are sanctioned by Irrigation Branch Officers should be admitted by the Accountant General, Punjab, provided they are empowered to sanction according to the limitations laid down under the D.F.R. as if the Bhakra Dam Project had already been administratively approved and technically sanctioned. As regards other works, the estimates relating to them should be sanctioned by Irrigation Branch Officers, provided that they are within their powers of sanction and further that the necessary provision has been included for them in the budget estimates.”

After partition, in the years 1947 and 1948, elaborate water studies were carried out for fixing the height of the Dam and inclusion of the amount of area in the Project. A series of inter-state meetings were then held in 1947-48 under the aegis of the C.W. & P.C. (then WING) and certain provisional decisions were arrived at in regard to the—

- (i) inclusion of areas for irrigation belonging to the three States (Punjab, Pepsu and Rajasthan) in the Project;
- (ii) assignment of water allowances and capacity factors to the various categories of areas on the basis of the available supplies, which the water studies indicated and
- (iii) increase in the height of the Bhakra Dam by 100 ft.

The first edition of Bhakra-Nangal Project Report and estimate was, thereafter, produced in three volumes in 1949-50 (cost Rs 132.91 crores). Even though sufficient filed investigations had not been done and detailed data was not available, yet, the draft 1949-50 Project Report and Estimate was prepared to bring out clearly the vexacious issues regarding the—

(i) partnership of the States in the—

- (a) Irrigation, and
- (b) Power portions of the Project ;

(ii) allocation of cost of construction of common works between Irrigation and Power.

(iii) allocation of cost of construction of common works between the States;

(iv) productivity (levy of Betterment Fee); and

(v) scope of this huge multi-purpose project, the like of which had not been attempted at any time anywhere in the country before.

[Minister for Irrigation and Power]

The 1949-50 Project was sent in 1950 (April—June) to the Finance Department, Punjab, Accountant-General, Punjab, Financial Commissioner, Revenue, Punjab, Agriculture Department, Punjab, Government of India (C.W.P.C.), the Partner States and the Ministers of the Punjab Government, for consideration and comments.

The Bhakra Control Board was formed in September, 1950. The following decision was made in regard to the project estimate in the 9th meeting of the Board :—

Proceedings of the 9th meeting held on 9th—11th July, 1951—

Item No. 3-E.—“Since the project estimate has not been yet finally passed and because works are already in progress the Board decided to treat the draft project estimate, dated 7th June, 1950 (1949-50) estimate, as a sanctioned estimate up to 31st December, 1951, by which time a final revised estimate should be available. This sanction is subject to such changes as have already been sanctioned by a competent authority or may be sanctioned hereafter.

The Chief Accounts Officer and Accountant-General, Punjab, should be informed of this position. The Chief Engineer, Bhakra Dam, should put up the final report and project estimate to the Board by the end of October, 1951.”

Formal sanction to the 1949-50 Project Report and Estimate was issued,—*vide* Irrigation Branch letter No. 3078/BD/CBO/682/48, dated 2nd November, 1951 with the concurrence of the Finance Department, Punjab, which continued to be extended from time to time up to 31st October, 1953.

The comments on the Project Report estimate were received from C.W.P.C., Finance Department, Punjab, Financial Commissioner, Revenue, Accountant-General, Punjab and the Chief Accounts Officer. The Pepsu and Rajasthan Governments also sent their view points. Detailed issues were framed in the office of the Board which were considered and finally resolved in a Special Meeting of the Board held on 27th-28th August, 1951, after thorough scrutiny and examination. It was also ordered in that meeting that the Project Report and estimates should be modified accordingly. This was taken up.

2. The 1951-52 edition of the Bhakra-Nangal Project was produced in five volumes. The estimated cost was Rs 156.32 crores. The Project Report and Estimate was submitted to the Bhakra Control Board, Ministry of Planning and River Valley Projects, Government of India and all the authorities mentioned in para 1 above for comments, so that the same may be kept in view by the Board before according sanction to it. Detailed comments were received from all of them.

The 1951-52 Project was tentatively approved by the Bhakra Control Board in the 27th meeting, dated 1st-2nd November, 1953 as below :—

“It was also decided that the 1952 Project Estimate should continue to be considered as the sanctioned estimate for purposes of financial control upto 28th February, 1954.”

3. While this project estimate was under consideration, the Planning Commission advised that the provision of roads and mandis be removed from the main project and provision for “Distribution of electric power” be covered by a separate estimate. In July, 1952, the Punjab Government reviewed the position and decided the question of installation of at least one generating set in the Bhakra Power Plant by deferring the third generating set at Nangal Power houses. The above issues and the question of inclusion of Sirhind Feeder in the Bhakra Nangal Project from power point of view led to a further revision in 1953 (26th meeting of the Bhakra Control Board, dated 3rd-5th September, 1953).

The 1953 Project Report and estimate was accordingly prepared in two alternatives i.e. with and without Sirhind Feeder, after taking into consideration the latest position and also decisions of the Board on the various comments received on the 1951-52 Project Estimate made in the 21st meeting held on 23rd December, 1952.

The cost of the Project Estimate with and without Sirhind Feeder amounted to Rs 159.34 and Rs. 150.92 crores respectively.

The 1953 edition of the Project Report and Estimate in five volumes was sent to the Secretary, Ministry of Irrigation and Power, the Planning Commission, Bhakra Control Board, the CWPC., the Ministry of Finance, Government of India, the partners, Finance Department Punjab, and all the other authorities, by the Chief Engineer in November-December, 1953, with the request that the Project as submitted may kindly be sanctioned.

This was tentatively approved in the 28th meeting of the Bhakra Control Board held on 10th-11th December, 1953 under item No. 3-G which is reproduced below :—

“Alternative-1 of the Bhakra-Nangal Project Report and estimate (without Sirhind Feeder) was tentatively approved for according technical sanction to the estimates on the basis of the provision made in the alternative-1.”

The formal sanction was issued—*vide* General Manager, Bhakra Dam's letter No. 2187/BD/905/50, dated 11th March, 1954. The Project estimate, however, remained under scrutiny and approval of the Board. The comments were received from the participating States, the C.W.P.C., the Fainace Department and various other authorities once again. In the 33rd meeting held on 30th-31st August, 1954, the Board decided that :—

“It was decided that after the Chief Engineer, Bhakra Canals had collected final figures of respective estimates from Chief Engineer, Electricity, Rajasthan, and General Manager, Bhakra Dam, a Sub-Committee, with Shri Kanwar Sain as Chairman and Chief Engineer, Bhakra Canals as Convener, including Chief Engineer, Finance Secretary, Punjab and a nominee of the financial representative, the Government of India and C.A.O. should meet in Simla to consider it. Detailed examination again took place on this account. This Sub-Committee met on 8th-9th December, 1954 and submitted its commendations for sanction of the 1953 project with minor changes.

4. In the meantime the Iyengar Committee gave its findings in 1954 with regard to the phasing of the power generation. This report remained under discussion for some time and the finalisation of the Project could not be proceeded with. Meanwhile, the Government of India decided to set up a fertilizer factory at Nangal which required 160,000 K.W., of power at 100 per cent load factor. After taking into consideration these requirements the Ratnam Sub-Committee of Bhakra Control Board recommended the installation of 5 generating sets of 53,000/90,000 K.W., each in the left Bank Power House at Bhakra and the 5th and the 6th generating sets of 24,000 K.Ws each in the Nangal Power Houses. Thus there came about a further revision, and the Bhakra Control Board decided in its 35th meeting held on 13th—16th January, 1955 that the Project be revised and submitted in two parts separately for ‘Irrigation’ and ‘Electricity’ portions.

5. This revision was, therefore, taken up in 1955 and the 1955-56 edition of the Project Report and Estimates prepared. Irrigation portion (costing Rs 114.12 crores) was prepared and submitted to the Secretary, Bhakra Control Board and all the authorities mentioned above in early February, 1956, for according sanction. Bhakra Control Board again directed its scrutiny by a Sub-Committee in its 42nd meeting and laid down a detailed procedure. The comments were invited and as usual were again received from all. These were again examined and replied to and submitted by Secretary, Irrigation Branch, for consideration by the Board with the request that the Project Estimate may be finally approved.

The Bhakra Control Board, in its 45th meeting held on 10th-11th September, 1956, approved the Irrigation portion of the Project Estimate amounting to Rs 114 crores. The Electricity portion amounting to Rs 56.0 crores was approved in the 47th meeting.

The proceedings are reproduced below :—

Item No. 3-H,—46th meeting.—

“The 1955 Edition of the Project Estimate relating to Irrigation portion was approved as prepared by Chief Engineer, Irrigation, Punjab (S).

Item No. 3—47th meeting.—

“The Board approved the draft project Estimate relating to the Estimate portion after reducing the provision under generating plant unit No. 1 from Rs 500 lakhs to Rs 400 lakhs. The Chief Engineer, Electricity Branch, Punjab, was asked to revise the Financial Statement accordingly.

On the basis of above decisions, the sanction of 1955 Project Estimate was issued,—*vide* General Manager, Bhakra Dam, letter No. 21499/BDT/855/54, dated 29th October, 1957.

The Secretary, Bhakra Canals, also submitted the 1955 Project Report and Estimate regarding the Punjab Portion of the Irrigation portion of the Project to the Punjab Government, Finance Department/Irrigation and Power Minister/Chief Minister for sanction in October, 1956. The Punjab Government have since approved it and the final sanction is under issue in the office of the Secretary, Irrigation Branch, Chandigarh.

[Minister for Irrigation and Power]

(C) Though the Project Estimate has not so far been formally sanctioned, yet it cannot be said that the work has been done without an approved Project estimate. In fact as early as 1947 the Council of Ministers authorised the starting of work in anticipation of the formal sanction of the estimate and detailed working estimates being sanctioned as if the Project estimate had already been formally sanctioned. Later estimates were framed from time to time, but had to be revised on account of changed conditions. But each of these estimates was treated as an approved estimate for the purposes of sanctioning detailed working estimates.

The issues involved were very complex and the work was of a unique nature. Sufficient information was not available. A large number of parties were concerned. (For example Punjab, Pepsu and Rajasthan Governments, Chief Engineers, Punjab, Pepsu and Rajasthan, Union Ministries of Irrigation and Power, and Finance C.W.P.C., Finance Departments, Punjab, Rajasthan and Pepsu, Financial Commissioner, Revenues, Accountant-General, Punjab, Chief Accounts Officer, Bhakra-Nangal Project, B.C.B. etc.) and they had to be consulted before the estimate could be finalised.

Government do not think that any particular person or persons are responsible for the delay in the formal section of the estimate.

ANNEXURE II(a)

FROM

The Secretary to Government, Punjab,
P.W.D., Irrigation Branch, (Bhakra Dam Administration),
Simla.

To

THE CHIEF ENGINEER,
Irrigation Works, Punjab,
Simla.

No. 3078/BD/CDO/682/1948, dated 29th October, 1951/2nd November,
1951

Subject.—Bhakra Nangal-Project.

SIR,

Sanction is accorded to the Bhakra-Nangal Project Estimate, 1949-50, prepared by the P.W.D., Irrigation Branch, Punjab, amounting to Rs 5,736.91 lakhs, in respect of probable cost of works pertaining to Irrigation Branch, Punjab. This sanction is operative up to 31st December, 1951, by which time it is hoped that the final period would be ready for sanction.

The sanction is further subject to such changes to the Project Estimate as have been approved by the competent authority from time to time.

Yours faithfully,

(Sd.) R.S. GILL,

UNDER-SECRETARY,

for Secretary to Government, Punjab,
P.W.D., Irrigation Branch, Simla.

No. 3079-80/BD/CDO/682/1948

COPY of above forwarded to the Chief Accounts Officer/Resident Audit Officer, Bhakra-Nangal Project, Nangal Township, for information.

(Sd.) R. D. CHADHA,

Assistant Secretary to Government, Punjab,
Finance (Works) Department.

No. 3081/BD/CDO/682/48

Copy of above forwarded to the Secretary, Bhakra Control Board, for information, with reference to item No. 3 of proceedings of the 9th meeting of Bhakra Control Board held at Simla on 10th and 11th July, 1951.

(Sd.) R.S. GILL,

UNDER SE-CRETARY,

for Secretary to Government, Punjab,
P.W.D., Irrigation Branch, Simla.

No. 3082/BD/CDO/682/48

Copy forwarded to the Secretary to Government, Punjab, P.W.D., Electricity Branch for information.

Sanction to the portions of Bhakra-Nangal Project relating to the P.W.D., Electricity Branch, for an amount of Rs 7,554.44 lakhs as per allocation of cost of the Project given in para 11 of Volume 1 of the Bhakra Nangal Project may please be issued by Electricity Branch and the sanction already accorded cancelled.

(Sd.) R. S. GILL,

UNDER SECRETARY,

for Secretary to Government, Punjab,
P.W.D., Irrigation Branch, Simla.

No. 3083 /96/BD/CDO/682/48

COPY forwarded to all Superintending Engineers, P.W.D. Irrigation Branch, and Director, Irrigation Research Institute, and the Superintendent, Government Central Workshops, Amritsar, for information.

(Sd.) R. S. GILL,

UNDER-SECRETARY,

for Secretary to Government, Punjab,
P.W.D., Irrigation Branch, Simla.

A COPY forwarded to the Assistant Secretary to Government, Punjab, Finance (Works) Department, for reference and record.

(Sd.) R. S. GILL,

UNDER-SECRETARY,

for Secretary to Government, Punjab,
P.W.D., Irrigation Branch, Simla.

To

The Assistant Secretary to Government, Punjab, Finance Department, Simla.
U.O. No. 8340/BD/CDO, dated 29th October, 1951/2nd November, 1951.

ANNEXURE II (b)

No. 3855/BD/CDO/682/48, dated the 28th December, 1951

FROM

SARDAR SARUP SINGH, I.S.E.,
Secretary to Government, Punjab,
P.W.D., Irrigation Branch.

To

THE CHIEF ENGINEER,
Irrigation Works, Simla.

Subject .—Bhakra-Nangal Project.

SIR,

Sanction already accorded in this office letter No. 3078/BD/CDO/682/48, dated 2nd November, 1951, to the Bhakra-Nangal Project Estimate, 1949-50, prepared by the P.W.D. Irrigation Branch, Punjab, amounting to Rs 5,736.91 lakhs, in respect of probable cost of works pertaining to Irrigation Branch, Punjab, will now be operative up to 29th February 1952, instead of 31st December, 1951.

Yours faithfully,

(Sd.) R. S. GILL,

UNDER-SECRETARY,

for Secretary to Government, Punjab,
P.W.D., Irrigation Branch, Nangal.

X

[Minister for Irrigation and Power]

No. 3856-57/BD/CDO/682/48

COPY of above forwarded to the Chief Accounts Officer/Resident Audit Officer, Bhakra-Nangal Project, Nangal Township, for information, in continuation of Irrigation Branch endorsement No. 3079-80/BD/CDO/682/48, dated 2nd November, 1951.

(SD.) R. D. CHADHA,

Assistant Secretary to Government, Punjab,
Finance (Works) Department.

No. 3858/BD/CDO/682/48

COPY of above forwarded to the Secretary, Bhakra Control Board, for information, in continuation of this office endorsement No. 3081/BD/CDO/682/48, dated 2nd November, 1951 and with reference to item No. 3 of Proceedings of the 13th Meeting of Bhakra Control Board held at Simla on 5th December, 1951.

(SD.) R. S. GILL,

UNDER-SECRETARY,
for Secretary to Government, Punjab,
P.W.D., Irrigation Branch, Simla.

No. 3859/BD/CDO/682/48

COPY forwarded to the Secretary to Government, Punjab, P.W.D., Electricity Branch, for information, in continuation of this office endorsement No. 3082/BD/CDO/682, dated 2nd November, 1951.

(SD.) R. S. GILL,

UNDER-SECRETARY,
for Secretary to Government, Punjab,
P.W.D., Irrigation Branch, Simla.

ANNEXURE II (c)

FROM

SARDAR SARUP SINGH, I.S.E.,

Secretary to Government, Punjab,
P.W.D., Irrigation Branch, Simla.

TO

THE CHIEF ENGINEER,
Irrigation Works, Punjab, Simla.

No. 1367/BD/CDO/682/48, dated 15th March, 1952

SIR,

In continuation of this office letter No. 3655/BD/CDO/682/51/dated 28th December, 1951, sanction to the Bhakra-Nangal Project Estimate, 1949-50, prepared by the P.W.D., Irrigation Branch, Punjab, amounting to Rs 5,736.91 lakhs, in respect of probable cost of works pertaining to Irrigation Branch, Punjab, is hereby further extended to the 29th April, 1952.

Yours faithfully,

(SD.) R. S. GILL,

UNDER-SECRETARY,
for Secretary to Government, Punjab,
P.W.D., Irrigation Branch.

No. 1368-69/BD/CDO/682/48

COPY of above forwarded to the Chief Accounts Officer/ Resident Audit Officer, Bhakra-Nangal Project, Nangal Township, for information, in continuation, of I.B. endorsement No. 3856-57/BD/CDO/682/48, dated 28th December, 1951.

(SD.) R. D. CHADHA,

Assistant Secretary to Government, Punjab,
Finance Department.

No. 1370/BD/CDO/682/43

COPY of above forwarded to the Secretary, Bhakra Control Board, for information, in continuation of this office endorsement No. 3858/BD/CDO/682/48, dated 28th December, 1951, and with reference to item No. 3 of Proceedings of the 14th meeting of Bhakra Control Board at Nangal on 5th, 6th and 7th February, 1952.

(SD.) R. S. GILL,

UNDER-SECRETARY,

for Secretary to Government, Punjab,
P.W.D., Irrigation Branch, Simla

No. 1371/BD/CDO/682/48

COPY forwarded to the Secretary to Government, Punjab, P.W.D., Electricity Branch, for information, in continuation of this office endorsement No. 3859/BD/CDO/682/48, dated 28th December, 1951.

(SD.) R. S. GILL,

UNDER-SECRETARY,

for Secretary to Government, Punjab,
P.W.D. Irrigation Branch.

No. 1372-84/BD/CDO/682/48

COPY forwarded to all Superintending Engineers, P.W.D., Irrigation Branch, Director, Irrigation Research Institute, and the Superintendent, Government Central Workshops, Amritsar, for information, in continuation of this office endorsement No. 3860-73/BD/CDO/682/48, dated 28th December, 1951

(SD.) R. S. GILL,

UNDER-SECRETARY,

for Secretary to Government, Punjab,
P.W.D., Irrigation Branch.

A COPY is forwarded to the Assistant Secretary to Government, Punjab, Finance (Works) Department, for reference and record.

(SD.) R. S. GILL,

UNDER-SECRETARY,

for Secretary to Government, Punjab
P.W.D., Irrigation Branch.

To

The Assistant Secretary to Government, Punjab, Finance (Works) Department.

U.O. No. 2303/BD/CDO/682/48, dated 15th March, 1952.

[Minister for Irrigation and Power]

ANNEXURE II (d)

No. 2389/BD/CDO/682/48, dated 9th April, 1952

FROM

S. SARUP SINGH, I.S.E.,
Secretary to Government, Punjab,
P.W.D. Irrigation Branch.

To

THE CHIEF ENGINEER,
Irrigation Works, Punjab, Simla.

SIR,

In continuation of this office letter No. 1367/BD/CDO/682/48, dated 15th March, 1952, sanction to the Bhakra-Nangal Project Estimates 1949-50, prepared by the P.W.D., Irrigation Branch, Punjab, amounting to Rs 5,736.91 lakhs, in respect of probable cost of works pertaining to Irrigation Branch, Punjab, is hereby further extended to the 31st May, 1952.

Yours faithfully,
(Sd.) R. S. GILL,
UNDER SECRETARY,

for Secretary to Government, Punjab,
P.W.D., Irrigation Branch.

No. 2390-91/BD/CDO/682/48

COPY of above forwarded to the Chief Accounts Officer/Resident Audit Officer, Bhakra-Nangal Project, Nangal Township, for information, in continuation of Irrigation Branch endorsement No. 1368-69/BD/CDO/682/48, dated 15th March, 1952.

(Sd.) R. D. CHADHA,
Assistant Secretary to Government, Punjab,
Finance (Works) Department.

No. 2392/BD/CDO/682/48

COPY of above forwarded to the Secretary, Bhakra Control Board, for information, in continuation of this office endorsement No. 1370/BD/CDO/682/48 dated 15th March, 1952, and with reference to item No. 3 of proceedings of the 15th meeting of Bhakra Control Board held at Ambala Cantt on 18th and 19th March, 1952.

(Sd.) R. S. GILL,
UNDER-SECRETARY,

for Secretary to Government, Punjab,
P.W.D., Irrigation Branch.

No. 2393/BD/CDO/682/48

COPY forwarded to the Secretary to Government, Punjab, P.W.D., Electricity Branch, for information, in continuation of this office endorsement No. 1371/BD/CDO/682/48, dated 15th March, 1952.

(Sd.) R. S. GILL,
UNDER-SECRETARY,

for Secretary to Government, Punjab,
P.W.D., Irrigation Branch.

No. 2394—97/BD/CDO/682/48

COPY forwarded to all Superintending Engineers, P.W.D. Irrigation Branch, Director Irrigation Research Institute, Amritsar, and Superintendent, Government Central Workshops, Amritsar, for information in continuation of this office endorsement No. 1379—84/BD/CDO/682/48, dated 15th March, 1952.

(SD.) R. S. GILL,

UNDER SECRETARY,

for Secretary to Government, Punjab,
P.W.D., Irrigation Branch.

A COPY is forwarded to the Assistant Secretary to Government, Punjab, Finance (Works) Department, for reference and record.

(Sd.) R.S.GILL,

UNDER-SECRETARY,

for Secreary to Government, Punjab,
P.W.D., Irrigation Branch.

To

The Secretary to Government, Punjab, Finance (Works) Department.

U.O. No. 2586/BD/CDO/682/48, dated 9th April, 1952.

ANNEXURE II(E)

No. 3292/BD/WS/682/48, dated the 8th July, 1951

FROM

SHRI S. D. KHUNGAR, I.S.E.,
General Manager and Secretary to Government, Punjab,
P.W.D., Irrigation Branch.

To

THE CHIEF ENGINEER,
Irrigation Works, Punjab, Simla.

In continuation of this office letter No. 2389/BD/CDO/682/48, dated 9th April, 1952, sanction to the Bhakra-Nangal Project Estimate, 1949-50, prepared by the Public Works Department, Irrigation Branch, amounting to Rs 5,736.91 lakhs, in respect of probable cost of works pertaining to Irrigation Branch, Punjab, is hereby, further extended to 31st October, 1953.

(Sd.) R. S. GILL,

UNDER-SECRETARY,

for General Manager, Bhakra Damand
Secretary to Government, Punjab,
P.W.D., Irrigation Branch.

No. 3293/ -94/BD/WS/682/48

COPY of above forwarded to the Chief Accounts Officer/Resident Audit Officer, Bhakra-Nangal Project, Nangal Township, for information, in continuation of Irrigation Branch endorsement No. 2390/91/BD/CDO/682/48, dated 9th April, 1952.

(SD.) NARINDER SINGH,
Assistant Secretary to Government, Punjab,
Finance (Works) Department.

[Minister for Irrigation and Power]

No. 3295/BD/WS/682/48

COPY of above forwarded to the Secretary, Bhakra Control Board, for information, in continuation of this office No. 2392/BD/CDO/682/48, dated 9th April, 1952, and with reference to his endorsement No. 924/B-8, dated 25th March, 1953.

(Sd.) R. S. GILL,

UNDER-SECRETARY,

for General Manager, Bhakra Dam and
Secretary to Government, Punjab,
P.W.D., Irrigation Branch.

No. 3296/BD/WS/682/48

COPY forwarded to the Secretary to Government, Punjab, P.W.D., Electricity Branch for information, in continuation of this office endorsement No. 2393/BD/CDO/682/48, dated 9th April, 1952.

(SD.) R. S. GILL,

UNDER-SECRETARY,

for General Manager, Bhakra Dam and
Secretary to Government, Punjab,
P.W.D., Irrigation Branch.

No. 3297-3312/BD/WS/682/48

COPY forwarded to all Superintending Engineers, P.W.D., Irrigation Branch, Director, Irrigation and Power Research Institute; and Superintendent, Government Central Workshops, Amritsar, for information, in continuation of this office endorsement No. 2393—97/BD/CDO/682/48, dated 9th April, 1952.

(Sd.) R. S. GILL,

UNDER-SECRETARY,

for General Manager, Bhakra Dam and
Secretary to Government, Punjab,
P.W.D., Irrigation Branch.

A COPY is forwarded to the Assistant Secretary to Government, Punjab, Finance (Works) Department, for reference and record.

(SD.) R. S. GILL,

UNDER-SECRETARY

for General Manager, Bhakra Dam and
Secretary to Government, Punjab,
P.W.D., Irrigation Branch.

To

The Assistant Secretary to Government, Punjab, Finance (Works) Department.

U.O. No. 3353/BD/WS/682/48, dated the June, 1952.

No. 3313-14/BD/WS/682/48

COPY forwarded to Under-Secretary, B.C./Under Secretary, Project, for information.

(SD.) R. S. GILL,

UNDER-SECRETARY,

for General Manager, Bhakra Dam and
Secretary to Government, Punjab,
P.W.D., Irrigation Branch.

ANNEXURE III

No. 2187/BD/905/50/3, dated 11th January, 1954

FROM

The Secretary to Government, Punjab,
P.W.D., Irrigation Branch, Nangal Township.

TO

THE CHIEF ENGINEER,
Irrigation Works, Punjab.

Subject.—Bhakra-Nangal Project Estimate.

SIR,

The alternative I of the Bhakra-Nangal Project Report and Estimate (1953) prepared by the P.W.D., Irrigation Branch, Punjab, may please be considered as sanctioned tentatively for according technical sanctions to estimates on the basis of provisions made in the alternative 1.

Yours faithfully,
(Sd.) S. N. RAVIKANT,
UNDER-SECRETARY,
for Secretary to Government, Punjab,
P.W.D., Irrigation Branch, Nangal.

No. 2188-89/BD/905/50/3

COPY forwarded to the R.A.O./C.A.O.. Nangal, for information

(SD.) . . .
Assistant Secretary to Government, Punjab,
Finance (Works) Department.

No. 2190/BD/905/50/3

COPY forwarded to the Secretary, Bhakra Control Board, for information, with reference to item No. 3-C of the proceedings of the 28th meeting.

(SD.) S. N. RAVIKANT,
UNDER-SECRETARY,
for Secretary to Government, Punjab,
P.W.D. Irrigation Branch, Nangal.

No. 2191/BD/905/50/3

COPY forward to the Secretary to Government, Punjab, P.W.D., Electricity Branch for information.

(SD.) S. N. RAVIKANT,
UNDER-SECRETARY,
for Secretary to Government, Punjab,
P.W.D., Irrigation Branch, Nangal.

No. 2192-93/BD/905/50/3

COPY forwarded to Under-Secretary, B.C./Under Secretary, Project, for information.

(SD.) S. N. RAVIKANT,
UNDER-SECRETARY,
for Secretary to Government, Punjab,
P.W.D. Irrigation Branch, Nangal.

No. 2194—2310/BD/905/50/3

COPY forwarded to —

(1) All Superintending Engineers, Irrigation Branch, Punjab,

[Minister for Irrigation and Power]

- (2) Director, Inspection and Control;
- (3) Joint Director, Construction and Plant Design;
- (4) Joint Director, Bhakra Dam Designs;
- (5) Director, Irrigation and Power Research Institute;
- (6) Superintendent, Government Central Workshops, Amritsar, for information.

(SD.) S. N. RAVIKANT,
UNDER-SECRETARY,
for Secretary to Government, Punjab,
P.W.D., Irrigation Branch, Nangal.

A COPY is forwarded to the Assistant Secretary to Government, Punjab, Finance (Works) Department, for reference and record.

(SD.) S. N. RAVIKANT,
UNDER-SECRETARY,
for Secretary to Government, Punjab,
W.P.D., Irrigation Branch, Nangal.

To
The Assistant Secretary to Government, Punjab,
Finance (Works) Department, Chandigarh.

U.O. No. 3141 /BD/905/50/3, dated January, 1954

ANNEXURE IV

No. 21499/BDT/855/54, dated 29th October, 1957

FROM

SHRI S.D. KHUNGAR,
General Manager and Secretary to Government Punjab,
Bhakra Dam, Nangal Township.

To
THE CHIEF ENGINEER,
Irrigation Works, Punjab, Patiala.

Subject.—Bhakra Nangal Project Estimate, November, 1955.

BY ORDER OF THE GOVERNOR OF THE PUNJAB

Sanction is hereby conveyed to the revised Project Estimate (November, 1955) I—Bhakra Dam, Unit No. 1, Bhakra Dam and Power Plant prepared by the P.W.D. Irrigation Branch, Punjab being considered as sanctioned tentatively for according technical approval to estimates on the basis of provisions made therein.

(Sd.) P.N. GUPTA,
UNDER-SECRETARY,
for General Manager and Secretary to
Government, Punjab, Bhakra Dam, Nangal.

No. 21500-01/BDT/855/54

Copy of the above is forwarded to the Deputy Accountant General/Chief Accounts Officer, for information, with reference to his letter No.

WM-4/385, dated 21st August, 1957 to the Chief Accounts Office.

WM-Project-11/1660 dated 5th September, 1957 to the Finance Department, Punjab.

(SD.) . . . .
SUPERINTENDENT FINANCE SPECIAL,
for Secretary to Government, Punjab,
Finance Department, Chandigarh.

No. 21502/BDT/855/54

COPY of the above is forwarded to the Secretary, Bhakra Control Board, for information, with reference to the proceedings of item No. 3-H in the 46th meeting of Bhakra Control Board.

(SD.) P.N. GUPTA,
UNDER-SECRETARY,
for General Manager, Bhakra Dam and
Secretary to Government, Punjab,
P.W.D., Irrigation Branch, Nangal.

No. 21503/BDT/855/54

COPY of above is forwarded to the Secretary to Government, Punjab, P.W.D. Electricity Branch, for information, with reference to Finance Department's U.O. No. 5144-BNE(I)-57 dated 26th September, 1957.

(SD.) P.N. GUPTA,
UNDER-SECRETARY,
for General Manager, Bhakra Dam and
Secretary to Government, Punjab,
P.W.D., Irrigation Branch, Nangal.

No. 21504-7/BDT/855/54

COPY of above is forwarded to the Executive Engineer, North/Executive Engineer, South and Executive Engineer, Central, Patiala, Under-Secretary, Bhakra Dam (Administration) for information.

(SD.) P.N. GUPTA,
UNDER-SECRETARY,
for General Manager, Bhakra Dam
and Secretary to Government, Punjab,
Irrigation Branch.

No. 21508—35/BDT/855/54

COPY of the above is forwarded to the —

- (1) All Superintending Engineers, Irrigation Branch.
- (2) Deputy General Manager, Construction,
- (3) Deputy General Manager, Inspection ;
- (4) Deputy General Manager, Designs ;
- (5) Director Irrigation and Power Research Institute, Amritsar ;
for information.

(SD.) P.N. GUPTA, 7
UNDER-SECRETARY,
for General Manager and Secretary
to Government, Punjab, Bhakra
Dam, Nangal.

COPY forwarded to the Secretary to Government, Punjab, Finance Department, for information, with reference to his U.O. No. 5144-BNE(I)-57, dated, 26th September, 1957.

(SD.) P.N. GUPTA
UNDER SECRETARY,
for General Manager and Secretary
to Government, Punjab, Bhakra
Dam, Nangal Township.

To

The Secretary to Government Punjab,
Finance Department, Chandigarh.

U.O. No. 11187/BDT/855/54, dated 29th October, 1957

BIKANER CANAL

806. Maulvi Abdul Ghani Dar : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

- (a) the total annual expenditure incurred on the maintenance of Bikaner Canal;
- (b) Whether there is any difference in the percentage of expenditure incurred on the repairs of Bhakra-Nangal pacca canals and the Bikaner Canals, if so, what, and the reasons therefor?

Sardar Gian Singh Rarewala : Reply is placed on the Table of the House.

(a) Rs 1,66,841 annual average for last 3 years or Rs 6.08 per thousand square feet of lining area.

(b) Yes. The average annual cost for repairs of Bhakra Canals is Rs 8.77 per thousand square feet. The difference is of Rs. 2.69 per thousand square feet. The reasons for variation are—

- (1) Day and night watching for the safe running of newly constructed Bhakra Canals.
- (2) Nangal Hydel Channel passes just near the toe of Shiwalak Hills and traverses sub-mountainous regions.
- (3) Abnormal rains in past 3 years and damage to newly constructed Bhakra Canals was comparatively more.
- (4) Nangal Hydel Channel crosses numerous deep torrents where syphons are constructed and abnormal fillings which damage this channel.
- (5) High rainfall in the upper areas of the canal.
- (6) Bikaner Canal is an old canal with set banks and has smaller discharge and runs in plain country.

RAISING THE STANDARD OF GOVERNMENT MIDDLE SCHOOL, DIGGAL, IN TEHSIL NALAGARH

811. Shri Roshan Lal : Will the Minister for Education and Labour be pleased to state—

- (a) whether the Education Minister of the erstwhile Pepsu State laid the foundation stone of the building for a high school at village Diggall, in tehsil Nalagarh ; on 10th January, 1956 ;
- (b) whether there is any proposal for raising the standard of the Government Middle School, Diggall (Nalagarh) to that of a high school ; if so; the time by which the standard of the said School is expected to be raised ?

Shri Amar Nath Vidyalkar : (a) Yes.

(b) No, not yet.

REPLY TO UNSTARRED QUESTION NO. 816

(Original question appears at page (10) 84 of this debate, dated the 26th february, 1958)

- (a) Government employees stationed in certain praganas do enjoy the benefit of Hill Compensatory Allowance.
- (b) Yes. This is due to the fact that those praganas were not included in the list of hill stations for which the allowance was sanctioned by the erstwhile Pepsu Government.

WATER SUPPLY FROM BHAKRA CANALS

819. Maulvi Abdul Ghani Dar : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

- (a) the total amount of Abiana realised on account of water supplied from the Bhakra-Nangal Canals during the years 1956-57 and 1957-58;
- (b) the total expenditure incurred by the State for supplying water from the said canals to other States together with the price thereof realised from them during the period referred to in part (a) above.

Sardar Gian Singh Rarewala : Reply is placed on the Table of the House.
Rs

(a) 1956-57	..	37,15,515
1957-58	..	35,35,566
(b) Total Expenditure—		
1956-57	..	19,08,752
1957-58	..	18,19,991
Amount realized—		
1956-57	..	1,73,147
1957-58	..	81,310

J.V. TEACHERS AWARDED S.T. SPECIAL CERTIFICATES IN MOHINDERGARH DISTRICT

834. Shri Attar Singh : Will the Minister for Education and Labour be pleased to state—

- (a) the number of J.V. teachers in Mohindergarh District if any; who were awarded S.T. special certificates in 1955-56 ;
- (b) the number of teachers out of those referred to in part (a) above who have been integrated in S.V. cadre ?

Shri Amar Nath Vidyalkar :

(a) Nine.

(b) Six.

[illegible]

The image is a severely degraded scan of a document page. It is characterized by extreme high-contrast noise, with a predominantly white background and scattered black specks and streaks. Faint, illegible text is visible in the upper left and center. A dark, rectangular mark is present in the lower left, and a small, dark, irregular shape is in the lower center.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

CHICAGO, ILL.

1960

1944-1945

B-18214

